HISTORIA RERVM POLONICARVM

CONCINNATA

ET

AD SIGISMVNDVM TERTIVM POLONIÆ SVECIÆQVE REGEM VSQVE DEDVCTA

Libris Decem

A SALOMONE NEVGEBAVERO à Cadano.

Cum duplici, tum Personarum laudatarum, tum Rerum & Verborum Indice locupletissimo.

HANOVIAE,

Sumptibus Danielis & Dauidis Aubriorum, nec non Clementis Schleichii.

ANNO M. DC. XVIII.

IN

INSIGNIA ILLUSTRIS AC PERANTIQUAE FAMILIAE FIRLEIÆ.

VT cauto fortem Leopardus corde Leonem
Vincit, & in fouea cogit adire necem.
Quippe fodit terræ astutam sub viscere cryptam,
Os cuius latum est, exitus inde breuis.
Ira igitur feruens si quando irruperit, isthinc
Sese non potis est expediisse Leo.
Tum vis ingenio sollerti subiacet, atque
Maior ab imbelli sternitur arte fera.
Sic quoque Firleiæ prælustria pectora gentis
Stragem sydereæ robore mentis agunt:
Ipsaque Palladiis præclare dotibus aucta,
Palladis, vt possunt, remque decusque fouent.

F. SALOMON NEVGEBAVER à Cadano.

ILLVSTRIBVS

AC GENEROSISSIMIS DD. IOANNI ET ANDREÆ FIRLEIIS DD. à DOMBROWICZA, FRATRIBVS GERMANIS,

hæredibus in Koczko, VVoycza, Kozin, Holuby, Osmiehovvicze, Orla & Poczaiovv, &c.

Vitam ac felicitatem

SALOMON NEVGEBAVER A CADANO.

SI quid est, ad quod tacito quodam naturæ impetu homines ferimur, est certa rerum cognitio, cuius desiderium omnibus (quemadmodum ex Philosopho Tullius confirmat) quibus sanior paulo mens, innatum. Illa etenim est, cuius causa mortalium genus conditum, & in amplissimi huius mundi, velut cultissimi atque instructissimi latifundij possessionem missum, & qua à brutis discriminatur. Est autem cognitio pro rerum subiectarum ratione variarum varia, sed quæ commode possit ad tria summa capita reuocari, diuinum, naturale, atque humanum. Diuinum Dei præpotentis ac beatorum angelorum consortium complectitur. Naturale res naturales, earumque causas à primo & summo Principio Deo dependentes continet. Humanum hominis naturam actionesque eius, communicationem societatemque colentis comprehendit. Atque horum quidem omnium cognitio Historia dicta est, magis tamen proprie nomen id ad ea, quæ sub sensum cadunt, est accommodatum. Nam deductum videtur ἀπὸ τοῦ ἱφίστασθαι τὰ ὁρώμενα, *quasi dicas ocularem cognitionem ac demonstrationem rerum, quæ sensibus sunt expositæ, cuiusmodi sunt res naturales, omnesque earum proprietates actionesque, quas historia obseruat. Verum quia hominis actiones morales omnium sunt perfectissimæ, eam ob rem earum commentatio & obseruatio absolute atque eximie historiæ appellationem sibi vendicat, quæ singularum actionum exempla, quæ nostra superiorique ætate euenerunt, quorum præcepta moralis Philosophia vniuersalia tradit, notat. Quo nomine iucundior est eorum lectio, quæ historiarum monumentis sunt consecrata, vbi res communisque vitæ euenta ita viuis colorum lineamentis depinguntur, vt quasi in rem præsentem nos*

ducant, sic vt liceat inde celerrime ac sine labore discere, quo Philosopho iudice nil est suauius: hancque suauitatis laudem non morali solum Philosophiæ, sed reliquis quoque scientiis ereptam historia sibi suo quodam iure arrogat. Cæterarum enim disciplinarum nulla fere est, quæ non multum laboris molestiæque discentibus præbeat, qua ab earum accuratiori studio animi auocantur: at historia infinitis suauitatis illecebris in sui amorem veluti quodam philtro omnes pellicit. Quam humaniorum artium præceptiones, quæ iuuentuti proponi consueuerunt, sunt molestæ quandam difficultate & sua nauseam parientes? Pulcerrima sunt mathematum studia, à quarum tamen exactiore cognitione multi rei grauitate absterrentur, atque adeo Philosophia tota plurimorum calumnias atque criminationes subire cogitur. Historiæ contra tanta est suauitas, tanta iucunditas, oblectatio tanta, vt omnis humanitatis expertem esse oporteat, qui eam aliquo modo saltem auersetur. Quod si tanto sciendi amore homines tenentur, vt fabellæ ac confictæ narratiunculæ ipsis sint oblectamento, quod ad veras narrationes similitudine quadam accedere videantur, quanto putandum est maiorem hauriri voluptatem, cum ea narrantur, quæ vere acciderunt? & ita narrantur, non quasi iamdudum accidissent, sed quasi iam acciderent, iam fierent, iam patrarentur coram? Maxima animi iucunditate vulgo deliniuntur, qui tabulam insigni artificio depictam suspiciunt. Quid suauius, quam in historia, velut in proposita subiectaque oculis tabula res intueri, quæ ante longam temporum seriem gestæ sunt? iam eorum exercitus acies dispositas, & inter se vi & impetu incredibili confligentes videre. strages infinitorum mortalium humi iacentium contemplari? iam agrorum vastationes, vicorum ac oppidorum direptiones atque incendia aspicere? iã vrbes expugnari, regiones integras in potestatem redigi, Reges populorumque duces triumpho captiuos duci? quæ sane delectatio talis tantaque est, præsertim si consiliorum ratio euentuum causæ, morumque formandorum aureæ gnomæ quasi emblemata illustria inserantur, vt non solum animi ægritudini, quã fere solent historiarum lectione depellere, medeatur, sed etiã corporis morbis præsentissimum adferant remedium. Alphonsum equidem Hispaniæ ac Siciliæ Regem adeo ferunt T. Liuij lectione captum, vt eius adminiculo valetudo, quæ iam medicorum iudicio deplorata videbatur, ipsi fuerit restituta. Et Ferdinandum eorum regnorum Regem grauiter sontico morbo decumbentem Curtianæ lectionis beneficio sanitatem recepisse tradunt. Recentiori memoria Laurentius Medices insignis ille bonarum literarum Mæcenas sine vlla medicamentorum ope pristinæ valetudini restitutus dicitur vnius historiolæ commemoratione de Conrado III. Imperatore, qui quamuis Guelfo Bauariæ Duce ad deditionem faciendam longa obsidione coacto, non tamen ab oppidi euertendi proposito se sineret abduci, victus tandem nobilium fœminarum precibus, permisit, vt inuiolatæ abirent, ea gratia ipsis indulta, vt ex oppido humeris, quantum possent, efferrent. Tum

illæ, quæ carissima habebant, & Ducem, & maritos, & liberos, parentesque exportarunt. Quæ res tantæ voluptati fuit Imperatori, vt effusis præ gaudio lacrumis non modo iræ modum statuerit, sed etiam oppido pepercerit, amicitia cum hoste infensissimo pacta. De Alexandro Magno memoriæ proditum est, tantopere Homerica belli Troiani descriptione delectatum fuisse, vt Homeri Iliada perpetuo secum circumtulerit, imo cum pugione suo puluinari decumbens subiecerit.

Iucunditatis comes indiuiduus est facilitas historiæ, qua non tantum cũ alijs artibus certat, sed longo eas post se relinquit interuallo. Tanta ea certe est, vt sine reliquarum ministerio per sese à quibusuis capi intelligique queat. Reliquæ siquidẽ artes adeo arctis inter se vinculis sunt constrictæ, vt mutuã sibi cognitionis præstent operã: historia vero suis circumscripta finibus, & contenta terminis, nil aliunde mutuatur, ne literis quidẽ ipsis opus habens, solaq; auditione & fama ad seros transmittatur posteros. Vnde fit etiam, vt constanter historiæ perdurent, quamuis tot regnis, regionibus, ciuitatibus, hominibus, igne, aqua, aliisq; cladibus, quæ in orbis exitium commenta est improbitas, extrema pernicie pereuntib. Exigua sunt hæc, quæ de suauitate ac facilitate historiæ dicta sunt longe latius se in omnes vitæ humanæ partes diffundit vtilitas, in qua explicanda amplissimus dicendi campus se aperit. Historiæ quippe fructus, qua in publica, qua in priuata vita longe maximus est dum exemplis neruosisq; dictis alij quidẽ ad virtutem accenduntur, alij à vitijs deterrentur. Quamuis enim boni per se laudem merentur, præter tamen ea, quæ virtutẽ manent, præmia: hic etiam laudis fructus viuos ac mortuos cõsequitur, quod cõsceleratis debeat, bonos, quos opprimunt, in cœlum euehi, sibi autem suorumq; nomini perpetuæ infamiæ maculam aspergi. Quorum etsi adeo profligata est malitia, vt ignominiæ notam existimationi suæ inustam susq; deq; se habere non erubescant: simulare tamen potius, quã verum dicere est certissimum: nisi furore quodam ab omni honestatis opinione abrepti in vitiorum barathrum præcipites sine sensu sine spe & re ferantur. Si enim daretur animos eorum penitus inspicere, & in aperto positos intueri, videre esset horribiles cruciatus laniatus, & ictus, quibus ipsorum conscientia Platone quoq; teste lancinatur atq; excarnificatur, præsertim, quos infamiæ metus torquet. Quod si qui eo nequitiæ progrediantur, vt mentem humanam communem cum corpore interitum subire arbitrẽtur: quoad tamen lucis huius vsura fruuntur, plurimum sua interesse censent, quale posteritatis de se sit futurum iudicium, immanem illam ac plane barbarã vocẽ sæpe apud se repetentes ἐμοῦ θανόντος γαῖα μιχθήτω πυρί. *Tiberius etsi crudelitate ac sæuitia immani sit grassatus, nisi tamen aliqua famæ cura eũ refrenasset, omnes feras crudelitate superasset. Ideoq; (Suetonio autore) vt scelera eius occultiora essent, in remotã quandam insulam concessit, & vt prioris vitæ infamiã aliquo modo abstergeret, qua se imperio indignum plane reddidisset; patris patriæ appellationẽ vsurpans, imperium obstinate*

recusauit. Testatur id eius in Senatu habita oratio & epistolæ, quibus sceleratā vitam suam deplorat, seq; posteritatis graues contumelias iā præsentiscere, nec tamen mores mutare posse. Atq; vel sola hac vtilitate Tacitus iudicauit homines ad historiæ lectionē atq; scriptionē debere inflammari. Verū enimvero vtut eximiū hoc, quod historiarum suppeditat lectio, est emolumentum: longe tamen hoc habetur maximum quod ex historia vera religio tanquā vberrimo fonte deriuatur. Huic acceptum ferendum, quod Deū verum, qui se in verbo suo nobis patefecit, cognouimus; quod mundum ante quinq; annorum millia è nihilo conditum scimus, quod hominē lapsum; quod totum mortalium genus ob peccata diluuio extinctum constat; quod idē illud per septē homines communi exitio subtractos iterum propagatū, perq; totam terram dispersum; quod exiguum populum à Deo vocatū, reliqua hominum vniuersitate in vijs suis ambulare permissa; quod vaticinia Prophetarum habemus; quod nobis cognita est tota salutis nostræ dispensatio, omniaq; fidei nostræ dogmata; quæ vtriusq; Instrumenti libris continētur, quibus nonnisi cum interitu nostro careremus. Ad communem vitam iam si descendamus, vtilitas historiæ quaquaversum se diffundit. Nam ea omnium artium, earum præsertim, quæ in actione consistunt, inuentrix cōseruatrixq; est. Quæ enim à maioribus sunt diuturno vsu cognita ea in historiæ promtuario fuerunt deposita: quorum ductu tanquam Thesei filo vsi posteri, noua subinde diligenti instituta cōparatione, obseruarunt, sicq; præterita in futuris connectendo, causasq; cum effectis conferendo abstrusorū cognitionem plurimam sunt consecuti. In moribus vero instituendis, totiusq; vitæ actionibus conformandis maximum se exerit commodum. Plurimum quidem ad id valent Philosophiæ Ethicæ præcepta virtutū ac vitiorum communia, sed historia eorundē exempla singularia profert quæ tanto efficaciora, & ad mouendum aptiora sunt, quanto sensus rationē euidentia atq; oculari certitudine vincit. Ideo historia recte moralis quædam Philosophia specialis dici potest quæ nos vitas hominū inspicere, atq; ex alijs exēplum quod nobis vsui siet, sumere docet Iulius Cæsar cum esset Philosophicis institutis apprime imbutus, non perinde tamen illis, vt exemplo Alexādri Magni ad virtutem fuit accensus, quē cum gemitu legebat tricesimo ætatis anno victoriarum cursum confecisse, quā nil dum præclare ipse gessisset. Ea æmulatione factum, vt Alexandrum rerum gestarū gloria nō æquarit modo, sed fere superarit. Sic Scipioni Africano Cyropædia Xenophontis, quā animo cōprehenderat, stimulum vehementissimum ad egregia facinora patranda addidit. Ad Cyrum enim vt virtute proxime accederet, talem se gessit, tantus vt euaserit, vt non solum ingens in Hispania bellum ex sola Scipionis admiratione aliorum imperatorum orto contemtu exarserit, sed etiam latronibus piratisq; inuiolatus abierit. Cum n. illi Scipionis villā accedentes à seruis vim metuentibus repellerentur supplices petierunt, sibi hominem illum diuinum cōtueri vt liceret. Alexandrum Macedonē quid eo pro-

eo prouexit, vt à rerum magnitudine Magnus cognomen meritus fuerit, nisi Achillea fortitudo ab Homero luculenter decantata? Ac ne longius abeam, Carolum Austriacum Cæsarem potentissimum ad insignem illam gloriam, quam factis illustribus toga sagoq; editis adeptus est, accendit Ludouici XI. Galliæ Regis à Ph. Cominæo descripta historia.

Hi fructus omnes vt ex historia vbertim redundant, commodumq; in communem diffundunt vitam vberrimum: ita magna copia ex rerū quoq; Polonicarum descriptione, quam his libris decem sincere circumscripteque collectam cōplexus sum, percipi poterit. Inde. n. cognoscetur, quæ prima gētis Polonicæ origo, quæ politia, qui mores, qui Principes, quæ bello paceq; egregie gesta, quæ prosperorum atq; aduersorum vicissitudines, quæ vtiles leges atq; constitutiones, quæ noxiæ; quæ virtutes, quæq; vitia. Vnde cuiuis, quid decorum, quid contra, colligere in procliui erit; atq; suum ad vsum accommodare, illisq; exemplis nō minus quam moralis Philosophiæ præceptis ad virtutem sectandam, vitia effugienda vtetur. Hoc autē quale quale est, Illustres Domini, quod à me præstitum hoc in opere concinnando historico, vestro visum est consecrare nomini, tum vt gratæ conuersationis ac literariæ nostræ peregrinationis in Germania, Gallia, Belgio, ac Britannia, officiiq; mei, quo vobis per decennium præfui, publicitus extet monumentum: tum vel præcipue, vt singularis meæ erga vos inclytamque familiam vestram obseruantiæ ad alios sit argumentum. Nam familiæ vestræ luculenta decora haud ita pridem fuerunt auus vester Ioannes Firleius Palatinus Cracouiensis, ac magnus Poloniæ Mareschallus clarissimæ memoriæ, nec non patrui vestri Nicolaus Palatinus itidem Cracouiensis, ac Ioannes Castellanus Voinicensis, & nunquam satis laudatus pater vester Andreas Castellanus Radomiensis, qui omnes amplissimos magistratus & sua cum laude & Reipublicæ Polonæ emolumento gesserunt: vt superiorum quanquam inuitus vetustissimæ notæ nomina hic silentio prætereum. Omnium enim ac singulorum singula maiorum vestrorum merita loci huius angustia exequi non patitur, & historiæ meæ series quædam duntaxat suo loco delibabit. Hoc addam, esse etiamnum hodie ac florere in florentissimo Poloniæ regno Illustriss. Henricum Episcopum Plocensem; ac Petrum Castellanum Voinicensem patruos vestros. De quibus nil vnquam quicquam tam magnifice dici scribiue possit, id virtus quin superet ipsorum. Quorum vestigia cum hactenus non sine laude institeritis, eadem generoso animo omnium spes est vos persequuturos, illudq; Flacci probatum ituros: Fortes creari fortibus. Quo in omine hic desino, nec verbum adijciam, ne currentes, quod aiunt, incitare videar, cum sciam, panegyricos plerosque haud longe abesse ab adulandi suspicione: quod vti nec vobis gratum, ita nec mihi vnquam vsitatum. Longum itaque florere, perennareque Illustrem Firleiorum gentem, ac in ea vos duos fratres illustria duo sidera animitus opto.

GEOR-

GEORGII REMI IC. REIPVBL. NORICÆ à CONSILIIS

AD

NOBILISSIMVM VIRVM D. SALOMONEM à Cadano Historicum florentissimum.

MOSCORVM cœli genium, moresque togaque
Atque sago gestas genti res, cetera, dixti
Aureolo lepidoque libro, vt nihil addere fas sit,
At dum Neugbauere solum niuibusque pruinisque
Damnatum, siluas, dumetaque spissa venuste
Denarras, multum placuisti, mehercule, nobis.
Sed mage: dum Nos inde velut Cyllenius alter
Densis è nemorum tenebris, à frigore cano
Eductos, campis sistis, quæ messibu' gaudent,
Sarmaticis: qua prata virentia, pascua læta;
Mille vrbes, pagi populosi, denique cultu
Oppiparo tellus diues, celsique dynastæ,
Ac magni Iagellono de sanguine creti
Imperitant longo sæclorum ex ordine Reges.
Næ multum placuisse potes, punctumque referre
Omne libro, res quo pertractas rite Polonas.
Histotia hæc vigeat longum viuacibus annis;
Nocturnus Lector quam versabitque diurnus,
Sarmaticas quisquis solide res nosse laborat;
MNEMOSYNE hoc vouit, lucem vitamque spopondit.

ALIVD

ALIVD

IANI GRVTERI IC. ET HISTOR. PROFESS. ACADEMIÆ HEIDELBERG.

DEfuit hactenus historiæ sua lima Polonæ;
Imo nec integri corporis ipsa fuit.
Non tulit id NEVGEBAVRI vigilantia: membrum
Addidit haud vnum; ceteraque vngue poliit.
Hinc exsurgit Opus, nequeat quod carpere Liuor;
Cunctorumque oculis sese animisque probat;
Qualiter effigies, si emendatissima prostet,
Ficta probe Eumpompi, Parrhasiive manu.
Ambiguum certe est, sibi num plus debeat, anne
NEVGEBAVRI arti, subsidioque nouo.

(:)(:) INDEX

INDEX PERSONARVM

QVÆ

HAC IN HISTORIA LAVDANTVR.

Albertus

B

al

D.

E.

H.

Hedvigis

Hierony-

I.

K.

L.

M.

N.

O.

P.

Racheli-

Sbigne-

Steph a

T.

sus

V.

Z.

Finis Indicis Perſonarum.

HISTORIÆ

RERVM POLONICARVM

Liber Primus.

Polonorum origo.

POLONORVM origo eſt Slauica & Sarmatica, quæ olim è Sarmatia tranſmiſſo Viſtula flumine in ea Germaniæ loca, quæ prius Vendi ſiue Vandali inhabitauerant, commigrauit, ſedesque ſuas & imperium verſus Occaſum ac Septentrionem longe lateq; protulit, ita vt à Sarmaticis mõtibus in Septentrionẽ quidem ſecundũ vtrãq; fere eius fluminis ripam, in occaſum vero ſecundum dorſum Herciniæ ſyluæ, quo Bohemia clauditur, atq; inde porro ſecundum Albim fluuium vſq; ad eius ac Viſurgis oſtia, & ſinum Balthicum, quicquid terrarum eſt, eius gentis ditio fuerit complexa. Qui populi omnes Slaui ſeu Slauini dici voluere: à finitimis vero cum Venedi ſiue Vindæ tum Vandali crebrius & vſitatius nominibus gentium, quæ prius ea loca tenuerant, nominati ſunt. Suis vero interim nominibus peculiaribus, qui verſus occaſum Germanis erant viciniores, vſi ſunt, & partim Sorabi, partim Obotriti, Lutitii, Vinuli, Rani, Vilzi, Rugii, Vetalabi, Retarii, Licicauici, Heueldi, Vuloini etiam, quod nomen cum Polonorum nomine cognationem habet, dicti ſunt. Hos omnes Slauicæ nationis ac linguæ fuiſſe, & partim domeſticis Satraparum & Ducum defectionibus & pactionibus, partim armis in finitimorum Saxonum ac Germanorum ditionem nomenq; poſtea tranſiſſe memoriæ proditum eſt.

Slauorum origo.

De Slauorum autem origine variant Hiſtorici. Alii enim eam à Iapeto Noe filio repetunt per Æneam, Alanum, quem primum ex Aſia in Europam commigraſſe ferunt, & ex eius filio inter quatuor natu maximo Vandalo Viſtulæ flumini & Polonis nomen inditum eſſe, indeq; Vandalos dictos: multos etiam liberos genuiſſe, qui quarta parte Europæ occupata, Polonorum, Ruſſorum, Caſſubiorum, Bohemorum, Morauorum, Slauorum, Dalmatarum, Pannonum, Boſnenſium, Croatarum, Bulgarorumq; regna condidiſſe perhibentur. Alii vero ab eodem Iapeto per Heliſam filium harum gentium genus deriuant, illa ratione moti, quod Slauos, Dalmatas, & Illyrios eſſe opinantur, qui retineant etiamnum fere ea loca, in quibus hæ gentes ab initio poſt extructionem turris Babylonicæ in orbem vniuerſum coloniis deductis, in Græcia conſediſſe à Ioſepho & Beroſo memorantur. Alii forte probabilius, cum animaduerterent, nationem Slauorum Vindos ſeu Vendos à Germanis appellari, & antiquitus hæc loca, quæ nunc Poloni, Sileſii, Brandenburgici, Caſſubii, & Pomerani tenent, ad Cherſoneſum vſq; Cymbricam tenuiſſe ex veteribus Hiſtoricis ac Geographis recognoſcerent, eoſdem Slauos ac Vandalos

esse existimarunt. Sed horum nil veritati consentaneum esse videtur. Nam primam illam genealogiam fabulosam esse nemo non videt. Reliquæ duæ opiniones eo refelluntur, quod non sit necesse, Slauos eosdem esse, siue cum Dalmatis & Illyriis, siue cum Vandalis, quod eorum loca incoluerunt, atque etiamnum incolunt. Nam non semper eædem gentes easdem sedes tenuere: verum aliæ subinde ab aliis pelluntur suis sedibus, aut etiam delentur: nonnunquam etiam vltro in alias regiones commigrant, aliqua vel commoditate inuitatæ, vel necessitate adactæ. Vera autem Slauorum origo putatur esse è Russia, quæ complexa est, quicquid terrarum est inter sinum Venedicum, Liuoniam, Sueciam, Oceanum glacialem, Rha siue Volgam, Mæotim, mare Ponticum, Sarmaticos montes, Poloniam, Lithuaniam, & Samogitiam. Cuius populi Ottone Imperante Mœsiam finitimam infestare cœperant, ita vt verisimile sit, ab iisdem posterius debilitatis partim Gothorum, Hunnorum, Vandalorum, Longobardorum, partim Parthorum, Persarum, & Saracenorum incursionibus atque bellis Romani Imperii viribus, non solum eam ipsam Mœsiam, sed & Daciam, Pannoniam, Dardaniam, Liburniam, Illyricum, Dalmatiam, & Istriam subactas & habitatas: Thraciam, Macedoniam, & Græciam diuexatas, & ad extremum Græcam linguam penitus corruptam esse, rebusque tam feliciter gestis eas Slauorum siue Slauinorum nomen à gloria sibi sumpsisse. Eadem autem facilitate alia ipsorum quasi examina ad occidentem solem progredi, & omnem eam Germaniæ partem, quæ à Vistula ad Salam & Albim seu Visurgim vsque inter Carpathum montem, Danubium, & Oceanum Germanicum protenditur, occupare, & in ditionem suam redigere potuisse, cum ea populis exhausta & vacua esset, Gothorum, Vandalorum, Alanorum, Burgundionum, & Longobardorum continentibus bellis, & in alias sedes migrationibus: easque gentes mox imperiis distinctas, diuersis etiam nominibus appellatas esse, ita vt partim à Ducibus, partim à situ locorum, partim à prioribus incolis, denique à studiis, habitu, vel euentu aliquo noua nomina sumerent. Solos autem eos, qui in natali suo remanserunt, antiquum Roxanorum siue Russorum nomen retinuisse.

Russorum origo & nomen.

Quando vero Russi Sarmatiam habitare cœperint, & vnde venerint, nomenque acceperint, nil certi scitur. Nam quod quibusdam ex Ezechiele deduci posse videtur, vbi mentio fit Ros Principis, Mosoch atq; Tubal, quia ambigitur, propriumne gentis sit Ros, an caput ibi significet, infirmum id est. Verisimilius Sigismundus Herberstenius vir illustris in sua Moscouia Russos dici vult à Russia oppido vetusto ditionis Nouogrodensis: non enim inusitatum est, ab ignobilibus etiam oppidis populos denominari, qui cum obscuri fuissent initio, postea virtute & armis nomen suum vna cum imperio propagarunt. Cui opinioni adstipulari videtur id, quod in annalibus Russorum legitur, dominatum Russorum apud Nouogrodiam magnam Bialoiezorum siue album lacum, & Isborscum initium sumpsisse à Rurico, Sineo, ac Trubore Varaiis fratribus. Quod si cui displicet, vel altiorem etiam gentis originem requirit, nihil prohibet credere, Polonos ac cæteros omnes Slauos Sarmatas esse: præsertim cum constet iam, Bulgaros, Serbos, & Roxanos Sarmatiæ gẽtes esse, indeq; egressos populos quodã tempore, nouas sedes occupasse in Germania & Romano Imperio, & Slauos siue Slauinos sese dixisse. Demonstrari autem non possit, vnde & quo tempore populi illi in Sarmatiam

aduenerint, & priscos illos Sarmatas (si qui modo alii fuerint) inde pepulerint, vel deleuerint: sicut de Gothis atq; Tartaris potest, quorũ illi quidem tenuerunt aliquando, hi vero etiam nunc tenent partem aliquantam Sarmatiæ. Atque huius opinionis est Martinus Cromerus, Historicus Polonorum grauissimus, quæ tantisper retinenda est, donec ab aliis solidioris aliquid afferatur.

Poloni vnde & quãdo in Sarmatiam venerunt.

Cæterum vnde & quando Poloni in has oras venerint, non minus, quam eorum origo, incertum est. Qui enim Slauos Vandalos & Germanos esse volunt, non habent necesse affirmare, Polonos cum suo Duce aliunde in has oras, quas nũc incolunt, post vetustam illã Tuisconis migrationẽ venisse. Itaq; asserunt, Slauos regionem suam ab omni memoria ad campos Sarmaticos tenuisse, & cũ angustæ eis essent sedes in Polonia, Morauia, Bohemia, & Russia, nouas in Pannonia à Constantino Magno Imperatore eos impetrasse, indeq; imperante Mauritio in Dalmatiam & Illyricum profectos esse. Verũ hanc opinionem refellere non est operæprecium, cũ ante dictum sit, Polonos & Slauos Vandalis successisse in his locis, vbi nunc est Polonia. Alii aliunde omnino Polonos & Bohemos, & quidem è Croatia, profectos esse sentiunt. Lechum enim & Czechum fratres Principes viros apud Crapinã & Psaros degẽtes pertæsosq; dissidiorum ac bellorum ciuilium, coadunata suorũ hominum & aliorum voluntariorum manu, ad quærendas nouas sedes è patria versus occidẽtem solem per syluas montesq; iter habuisse: donec ad Albim fluuium & Bohemiam venerint. Ibi Czechum soli bonitate delectatum cum parte multitudinis in incultis locis consedisse: Lechum vero cum cæteris ad Aquilonem ire perrexisse, eumq; tractum, qui Silesiam & maiorem Poloniam complectitur, habitatoribus vacuum occupasse. In hac sententia fuit Æneas Syluius, & fere Bohemi, Poloniq; Chronographi. Adiecit præter cæteros Syluius, Czechum cædis perpetratæ iudicium fugisse, eiq; fratrem Lechum fugæ comitem adhæsisse. Quod tamen minus vero consonum apparet: nulla enim causa erat, quare Lechus frater insons Czechum homicidii reum, ideoq; pœnam fugientem sequeretur, cum ex fratris fuga totius gentis principatũ sperare potuerit. Quin, quod ineptum est, tantam multitudinem, quæ amplissimis duabus prouinciis occupandis sufficeret, Principes suos pœnam homicidii fugientes fuisse secutam, quæ nullo negotio eos supplicii reatu potuerit absoluere.

Porro quo tempore id factum sit, non satis conuenit inter omnes. Poloni non multo post diluuiũ opinãtur, quippe qui fratres illos partim filios, partim nepotes, partim pronepotes, aut non remotam certe posteritatem Iauani & Noe fuisse memorent. Æneas Syluius nullum tempus huic migrationi adscribit. Venceslaus Hagecus imperante Constantino tertio post Christum natum anno sexcentesimo quadragesimo quinto fundamenta regni Bohemici à Czecho iacta esse scriptum reliquit. Sed Lechum & Czechũ nepotes Iauani, aut certe è propinqua eius posteritate progenitos fuisse, ac non multo post diluuiũ è Croatia siue Pannonia in Bohemiam & Poloniam cõmigrasse, eo falsum esse demonstratur, quod de prosapia eorum à veteribus Græcis & Latinis, ac ne quidem ab ipsis Slauis quicquam memorię proditum est. Neq; etiã quisquam historicorum Græcorum & Latinorum res gestas Polonorũ aut Bohemorum, siue Slauorum aut Vandalorum contra Alexandrum Magnum, & priscos illos Gallos res gestas attigit, quamuis pleraque omnia accurate descripta sint. Deinde ante Iustiniani tempora Slauica gens Croatiã, aut Dalmatiam, aut Slauoniam, imo ne Pannoniam vel Germaniæ partem, qua nunc

Polonia fere, Sileſia, Morauia, Bohemia, Luſatia, & Pomerania continetur, tenuit. Nam quod dici poſſet, habitaſſe iam inde à diluuio in his locis eas gentes poſt Lechum & Czechum conditores, ſed aliis nominibus appellatas fuiſſe, eadem facilitate, qua dicitur, negari poteſt. Cur enim tam ſero priſcorum conditorum nomina, quorum memoriam interim longo iſto temporis effluxu obliterandam fuiſſe probabile eſt, accepêre. Non magis vero etiam conſentaneum eſt, eas gentes antiquitus quidem eas ſedes tenuiſſe, verum longe poſt Lechum & Czechum eadem lingua vtentes, aliunde cum adueniſſent, principatum adeptos, nouum nomen tum impoſuiſſe. Non enim credibile eſt, externos Duces exules præſertim ab his gentibus in eo honore habitos fuiſſe, vt abiectis prioribus nominibus ab iis ſe denominari paterentur. Verum ſiue Czechus & Lechus ob cædem commiſſam ſiue inteſtina diſſidia è patria migrauerint, ſiue vt commodiores atq; patentiores ſedes quærerent, certe nulla videtur fuiſſe ratio tam longinquæ & incertæ peregrinationis per auios montes ac ſyluas, ab extrema vſq; Croatia ſuſcipiendæ. Nam videntur potius petituri fuiſſe Macedoniam, aut Epirum & Acarnaniam, aut Italiam, finitimas ac non incognitas ſibi tum cœli clementia & vbertate ſoli, & omni cultu agrorum vrbiumq; præſtantes regiones, cum vſitatius ſit, gentes à Septentrione ad Meridiem velut è frigidis atq; incultis ad temperatiora ac cultiora loca migrare, quod exemplis migrationum gentium abunde probatur: quin ſubſtituros potius in Pannonia vel Morauia, quæ & ipſæ cultæ ac fertiles terræ ſunt, per quas iter ipſis neceſſario fuit faciendum, veriſimile eſt. Cæterum grauibus autoribus demonſtrare licet, ante ſexcenteſimum Chriſti annum, atq; adeo ante Mauritium Imperatorem Slauos hęc loca tenuiſſe, quæ nunc Poloni. Iornandes certe, qui ante Mauritii tempora ſui temporis hiſtoriam contexuit, Slauorum & Slauinorum mentionem faciens, ad ſiniſtrum latus montium Sarmaticorum, & ad Viſtulam fluuium, qui nunc Poloniam interluit, habitaſſe eos autor eſt. Per quæ tempora Dalmatiam, Illyricum, & Iſtriam, infeſtatas quidem, ſed nondum habitatas fuiſſe à Slauis, idem teſtatur.

Probabilius igitur eſt, circa Attilæ tempora, videlicet anno Chriſti quadringenteſimo trigeſimo eos populos, qui nunc Poloni & Bohemi dicuntur, progreſſos è Ruſſia & Sarmatia, itidem atq; alios Slauos vacuas, aut certe infrequentes Vandalorum ſedes occupaſſe, indeq; porro in interiorem Germaniam & Bohemiam arma protuliſſe. Nam facilius citiusque hac ſecundum dextrum latus Carpathi montis ad interiorem Germaniam aliquo modo vacuam tum penetrare potuerunt, è Ruſſia profecti, quam in Slauoniam aut Dalmatiam longius à ſe diſtantes, & Romanorum Imperatorum armis defenſatas. In quas prouincias, vt & in Dalmatiam, Macedoniam, Thraciam, & Illyricum longe poſt Iuſtiniani tempora ſe infuderunt, vt ex Krantzio & Blondo conſtat.

Polonorum nomen. Polonorum autem nomen vernaculum an fuerit commune Slauorum, an peculiare vnius cuiuſdam populi, & quam vetuſtum, non ſatis conſtat. Ante ſeptingentos quidem annos nuſquam in annalibus vllis externis inuenitur. Nec vnum eius etymon memoratur. Vel enim à pole, quod & planitiem, & venationem Slauis ſignificat, Polacos ſiue Polanos mutataq; vna litera Polonos appellari volunt, propterea quod & planam fere, apertamque regionem tenent, & apprime venandi ſtudio tenentur: vel à conditore ac primo Duce gentis Lecho ſiue Lacho Polacos quaſi Polachos, hoc eſt, poſteritatem Lechi dici autumant.

Eius

Poloniæ fines. Eius autem non iidem ſemper fines fuere. Nam Ruſſiæ permagnam partem cum Podolia ſubactam, & Pruſſiæ nonnullam, & Poleſſenſem tractũ barbaris Iazigibus ademptum quodam tempore, Poloni ſuo adiecerunt imperio. Miſſis autem veteribus Poloniæ limitibus, qui non ſemper iidem fuêre, ſiquidem nonnullæ prouinciæ olim iuris Polonorum poſt detractæ ſunt, vt iam ſunt circumſcripti, breuiter delineandi fuerint. Igitur nunc Polonia, quæ quidem vno regno & iure hodie continetur, ſecundum longitudinem terræ habitabilis è * ſententia Geographorum, à triceſimo octauo gradu, ad quinquageſimum ſecundum, vel tertium (incerti ſunt enim in illa ſolitudine Scythica fines eius) ab occaſu æſtiuo verſus ortum hybernum obliqua protenditur, amplius quam per ducenta milliaria Polonica, quorum vnumquodque quatuor Italica continet: tametſi Ruſſica & Podolica ſunt aliquanto longiora. *Poloniæ ſitus geographicus.* Latitudo autem Poloniæ ſiue poli arctici eleuatio quam proxime eſt, vt loquuntur Aſtronomi, à quadrageſimo nono vſque ad quinquageſimum quintum gradum. Pocucenſis tamen Ruſſiæ tractus à quadrageſimo octauo incipit: quamuis non totus ille tractus, qui vtraque commemorata poli eleuatione continetur, ad Poloniam, vt hodie eſt, pertineat. Nam orientalis & occidentalis non excedit ſpatium plus minus triginta milliarium. In medio autem verſus meridiem & ſeptentrionem ad mare Balthicum, vbi latiſſima eſt centum milliarium eius intercapedo, inde patet, figuram eius intenſi arcus ſpeciem præ ſe ferre: cuius neruus paululum reductus, ad meridiem & occaſum hybernum quadamtenus ſpectat, exterior vero curuatura in ſeptentrionem, & ortum æſtiuum obuerſa ſit. Quod ſi Podlaſſia, & ei confinis Ruſſia, Volynia, Podolia, & Liuonia, Pruſſiaq; ducalis, & Lithuania cum ſua Samogitia, & Ruſſia Alba, (quæ recens regno Poloniæ acceſsêre) annumeretur, multo longius & latius verſus orientem ſolem & ſeptentrionem ea patebit. Sicque longitudo regni Poloniæ à finibus Marchiæ Brandenburgenſis ad Nieprum ducta recta linea, non minus ducenta quadraginta milliaria complectitur. Latitudo vero ab ora Pocucenſi ad Pernauam Liuoniæ ducenta plus minus. *Finitimi Poloniæ populi.* Cingitur itaq; Polonia ab occidente ſole Marchia Brandenburgenſi & Pomerania vlteriore: à ſeptentrione mari Venedico & Sarmatico, cuius aduerſa littora tenent Sueci: inde Pruſſia ducali, eiq; continente Lithuania in ortum æſtiuum fere vergente. Hinc porro campeſtribus Scytharum ſiue Tartarorum ſolitudinibus prorſus orientalibus, & inde in ſeptentrionem inclinante Bialogrodenſi Turcarum ora. Poſtea vero plane Auſtrali Valachia ſiue Moldauia: deinceps Vngaria, & in Africum & occaſum hybernum obuerſa Sileſia Bohemicæ ditionis ad Marchiam pertinente.

Partes Poloniæ, & ſatrapiæ. Partes inſigniores Poloniæ ſunt, maior & minor Polonia, Lithuania, Ruſſia, Pruſſia, Podolia, Maſouia, & Cuiauia: quæ & ipſę deinde ſatrapiis ſiue Palatinatibus, ac territoriis fere diſtinctæ ſunt. Maior Polonia duas ſatrapias, nimirum Poſnanienſem & Caliſſienſem complexa, occidentalis eſt, *Limites.* Sileſiam, Marchiam, Pomeraniamq; vlteriorem meridionali, occiduo, & arctoo latere attingens. Magis autem ad occidentem vergit Poſnanienſis ſatrapia, Caliſſienſis contra ad ortum & ſeptentrionem: qua parte ſunt Paluci, Craina, & Caſſubia. Minor Polonia orientalis eſt, Cracouienſi, Sendomirienſi, & Lublinenſi ſatrapiis definita, verſus Aquilonem & ortum æſtiuum ſitis. Quæ à ſeptentrione Maſſouiæ & Podlaſſiæ tractui, qui dudum Lithuanicę ditionis erat, ab ortu Ruſſiæ, à meridie Vngariæ ac Sileſiæ finitima eſt. Sunt autem ſa-

 trapiæ

trapiæ Cracouienſis partes, tractus Siricius & ſubmontanus, vterq; Scepuſio & Vngariæ finitimus. Ac Sciricius quidem ad Occidentē vergens Cracouiæ vicinior eſt: Submontanus vero Ruſſiæ & Sendomirienſi ſatrapiæ iungitur. Lublinenſis item ſatrapiæ pars eſt Poleſſe reliquum, quod à Lithuanis detractum nō fuit. Sileſiæ pars ea, quæ adhuc eſt ditionis Polonicæ, ſic implicata eſt Cracouienſi ſatrapiæ, vt ab ea magna ex parte ambiatur. ſatrapiam ea nullam habet: ſed in Cracouienſi fere cenſetur. Habet autem tria territoria: Oſuiecimenſe, Zatorienſe, & Seuerienſe, quorum duo priora ſuperiori tempore ſuos habuerunt duces: nunc præfecturæ regiæ ſunt. Seuerienſe eſt in ditione Epiſcopi Cracouienſis. Ab ortu vero hyberno Scepuſienſem tractum vix & modice ea attingit. Inter minorem vero & maiorem Poloniam primarias totius Poloniæ partes intermediæ ſunt ſatrapiæ, Siradienſis, Lencicienſis, & Rauenſis, nullum commune nomen habētes. Quarum prima ad Meridiem & Sileſiam, Lencicienſis & Rauenſis ad Septentrionem vergunt, Maſouiamq; attingunt. Harum autem occidentalior eſt Lencicienſis. Nonnunquam eæ tres vna cum Cuiauia, imo & Maſouia maiori Poloniæ, ſicut Ruſſia & Podolia minori, accenſentur. Cuiauia vero ab ortu Maſouiæ & Rauenſi ſatrapiæ, à Meridie Lencicienſi & Caliſſienſi iungitur. Continet autē inter ſe duas ſatrapias, Breſtenſem, quæ magis ad ortum ac meridiem vergit, atque Inouladiſlauienſem, quæ magis eſt occidua & ſeptentrionalis. Cuius non exigua pars eſt Dobrinum vltra Viſtulam, ab oppido ſic dictum, latere orientali confine Maſouiæ, ſeptentrionali vero Pruſſiæ. Maſouia quoque eodem latere Pruſſiam, orientali Lithuaniam & Poleſſenſem tractum, & verſus ortum hybernum Poloniam minorem, eiuſque ſatrapiam Sendomirienſem, meridionali vero Rauenſem attingit: duabus ſatrapiis diſtincta, Plocenſi nimirum, quæ occidentalis eſt, & ea, quæ peculiariter Maſouiæ nomen retinet, propterea quod diutius ducum ſuorum de Polonorum Principum ſtirpe oriundorum dominatu ſegregata, poſtrema omnium noſtra memoria deſtituta Ducibus, ex pactis & iure feudi Poloniæ poſtliminio ſit reſtituta, quæ quidem orientalis eſt. Rauenſis quoq; ſatrapia quondam pars Maſouiæ fuit, ſuoſque Duces habuit, ſicut & Plocenſis, & pleræque omnes. Pruſſia regia præter meridionale latus, ab occaſu vlteriorem Pomeraniam confinem habet: à ſeptentrione ſinu Balthico ſeu Venedico: ab ortu Pruſſia ducali cingitur. Tribus autem ſatrapiis diſtincta eſt, Culmenſi, Mariæburgenſi, & Pomeranica. Quarum hæc occidentalis eſt: reliquæ duæ, Viſtula fluuio ab illa diremptæ, orientales. Ex his autem Culmenſis ad meridiem ſpectat, Mariæburgenſis vero ad ſeptentrionem. Varmia & ipſa pars eſt Pruſſiæ regiæ, ad Aquilonem vergens, ducali fere vndique cincta, & ab ea quodam tempore maiorem in modum acciſa: Mariæburgenſem quoque ſatrapiam contingit: nec in vlla ſatrapia cenſetur, ſubiecta Epiſcopo ſuo & eius collegio, Regis Poloniȩ maieſtatem agnoſcentibus. Michalouienſe autem territorium eſt in ſatrapia Culmenſi, Maſouiæ ac Dobrino finitimū: olim pars Maſouiæ. Ducalis vero Pruſſiæ, præter regiam Pruſſiam, limes eſt à ſeptentrione mare Sarmaticum cum lacu Curonienſi, & ora Liuoniæ: ab ortu Samogitia, cæteraq; Lithuania: à meridie vero Maſouia. Satrapiam ea nullam habet, præfecturas plurimas. Ruſſia, quam rubram nonnulli vocant, latere occidentali minori Poloniæ iungitur: à ſeptentrione Ruſſiam albam & Volyniam habet: ab auſtro Vngariam, & nonnullam Moldauiȩ partem attingit eo tractu terræ, qui Pocuce appellatur. Nam cætera Moldauia

ſiue

ſiue Valachia, qua Podoliæ quoq; iungitur, magis eſt orientalis Ruſſiæ. Continet Ruſſia duas ſatrapias, nempe Belzenſem, quȩ ad Volyniam & Lithuaniam vergit, & eam, quȩ peculiariter Ruſſica & Leopoliēſis dicitur, auſtralem magis & orientalem: niſi quod Chelmenſis tractus eius non exiguus ad ſeptentrionem, etiam vltra Belſenſem prominet, & Podlaſſiæ finitimus eſt. Reliquum autem orientale latus eiuſdem Ruſſiæ, ac totius regni Poloniæ claudit Podolia, ab aquilone & euro albæ Ruſſiæ, à cætero ortu vaſtis campis Tartaricis ac Turcicis, à meridie vero Moldauiæ continens: totaque vna ſatrapia cenſetur, quam Podolicam vocant. Hi nunc ſunt Poloniæ fines, hæ partes.

Polonia ſolum qualo.

Eſt autē regio tota fere plana & aprica, maxime qua ad occidentem ſolem ac ſeptentrionē vergit, &, quæ penitus orientalis eſt, Podolia, ac vel nomine ipſo decliuitatē præ ſe fert vicinorū Moldauiæ, Ruſſiæ, & Vngariæ montanorū intuitu. Minor Polonia itidē atq; Ruſſia, quo propius accedit ad fines Vngariæ, hoc magis montana eſt & ſylueſtris. Quo lōgius aūt inde recedit, eo lenius decliuis eſt, magiſq; culta & meliore gleba. Tametſi in meditullio quoq; Sendomirienſis ſatrapia aliqua ex parte leniter cliuoſa eſt. Pruſſia pleraq; omnis excepta Mariæburgenſi ſatrapia, qua ad Habū & mare vergit, collib. molliter, & ad fertilitatē amœnitatemq; cōmode diſtincta eſt: itemq; pars nonnulla Cuiauiȩ.

Montes Polonici.

Montes Sarmatici, qui Poloniā & Ruſſiā ab Vngaria dirimūt, ardui & ſylueſtres, nō ignoti ēt ſunt veterib. Geographis & Hiſtoricis: & in his celebris eſt inprimis Carpathus. In meditullio vero minoris Poloniȩ Lyſecius eſt ſiue caluus, in quo monaſteriū eſt S. Crucis, & Vauelus arce Cracouiēſi, q̄ ſuo ipſius nomine nobilior, & is, in quo ſitū eſt, Czenſtochouiēſe monaſteriū, quē clarū latine Monachi incolæ appellauere.

Vbertas.

Sylueſtris ſane fuit ſuperiorib. temporibus pleraq; omnis Polonia: ſed nunc vbiq; diligēter excolitur, frugū leguminumq; ferax, & pratis abundās. Nec tamē deeſt ēt nunc ſyluarū copia: nō enim eæ penitus excidūtur & extirpātur, partim propter paſcua & mellificia, partim propter ædificiorū materiā, & ligna mitigando frigori neceſſaria. Tanta enim eſt vis frigoris interdū, vt radicitus areſcāt arbores, & aqua ex editiori loco effuſa, priuſquam terrā contigerit, in glaciē concreſcat. Lacus quidē, & paludes, & flumina duobus tribuſue menſibus hybernis, nonnunquā autē vel in quintū ac ſextum vſq; glacie concreta, nō modo peditibus, verum etiam equitibus, & curribus, ac plauſtris quamuis oneratis, multis ſimul longo ſpacio peruia & ſecura præbent itinera. In tanta aūt cœli intemperie pomaria tamē ſunt nō infrequētia & fructuoſa, ad Viſtulā prȩſertim, & in ſuburbanis Cracouiēſibus, Sendomirienſibus, Varſauiēſibus, Toruniēſibus, Gedanenſibus, Elbingēſibus, itē Vieliſcenſibus & Bochnēſibus, licet remotiorib. à Viſtula, totoq; tractu ſubmontano ac Sciriciēſi, quib. pyrorū, pomorū, prunorū, perſicorū, ceraſorū, ac nucū bonitas varietaſq; certat cū Vngaricis & Italicis. Sunt & vites, quarū vuæ in minori Polonia eſui quidē nō inſuaues ſunt, præſertim, ſi æſtas & autumnus temperiē ſuā ſeruent: ſed vinū inde expreſſum acerbius, vbi defecatū eſt. Nec metalla foſſiliaq; deſunt in mōtanis: plūbi quidē intermixto argēto apud Ilcuſſum, Sclaucouiā, Chranouiā, & Nouagorā oppida ſatrapiȩ Cracouiēſis, & in finib. Sileſiȩ: argēti viui apud Tuſtanū in Ruſſia: æris & lazurii, & plumbi itē apud Chencinos: ferri in plurimis locis ſylueſtribus: nitri apud Viſliciam, & alibi: ſalis apud Bochnam & Vieliſcam in ſatrapia Cracouienſi, & apud Haliciā, Colomeiam, Solum & aliis complurib. in locis Ruſſiȩ. Ac in Ruſſia quidē id ex aqua è profundis puteis hauſta decoquitur, & partim in modū farinæ vel niuis minutum

relin-

relinquitur, partim in fruſtula conformatur : in tractu vero Cracouienſi, partim lapidea duritie ſolidum inſtar ingentium ſaxorum & rupium in ſubterraneis ſpecubus alte lateq; excauatis, & villas, templa, oppidaq; ſuperædificata ſuſtinentibus, ferro excinditur, comminutumq; deinde & mola tritum, ad vſus hominum accommodatur, partim & ipſum ex aqua iniectis lapidei ſalis fruſtulis & quiſquiliis, quæ ſecantibus id abraduntur, decoquitur. In maiore quoq; Polonia apud Pinſcum ſalinæ ſunt, verum tenuiores. Sunt etiam in confinio Oſuiecimenſis territorii & Scepuſii aquæ ſalſæ, vnde ſal coctus Regi exhibetur, ſalinæ tamen nullæ ſunt. Porro in deſertis Podoliæ & Boryſtheni vicinis locis lacus eſt, cuius aqua ſereno & ardente ſole in ſolidum ſalem concreſcit, ita vt homines cum iumentis & curribus in eo, tanquam in glacie verſentur, ſectumq; in fruſta arbitratu ſuo auehant : quamprimum autem pluit, ſoluitur illa glacies non ſine periculo inſiſtentium. Apud Bieczum vero in ſubmontana regione vitreolum effodi, ac in viridem lapideamq; duritiem decoqui nuper cœpit. Marmor quoq; & Alabaſter quibuſdam in locis effodiuntur. Eſt in maiore Polonia prope Sremum oppidum collis, vbi ollæ, amphoræ, cacabi, & aliarum figurarum vaſa fictilia ſponte naſcuntur, & ſub terra effodiuntur mollia, in aerem autem prolata dureſcunt. Porro in mari Sarmatico Pruſſiam alluente colligitur ſuccinum, quod fluctibus appulſum ad littora homines nudi obuiam euntes paruis retibus excipiunt, & extrahunt, molle primum, ſed mox in aere dureſcit, tornoq; ac ſcalpro varie conformatur. In lacubus quoq; nonnullis à mari remotioribus id reperitur: vt in Piſſia Epiſcopæ Varmienſis, modicum tamen.

Fluuii. Aquis irrigua eſt pleraq; omnis Polonia, ſed fluuios nauigabiles non multos habet: Præcipui ſunt Viſtula, Donaiecius, Sanus, Veprus, Varta, Noteſius, Neſter, Prutus, Bugus, Bohus, Pripetius, Narua, Dreuantia. Viſtula in Teſchinenſi tractu è Sarmaticis montibus exoritur, & per minorem Poloniam decurrit, Maſouiam interluit, Dobrinum à reliqua Ciciauia dirimit, ac Pruſſiam mediam diuidit. Supra Marięburgum autem in duos alueos ſectus, inſulam inſignem & fertilem, quæ Zulaua maior dicitur, efficit, nomineq; amiſſo, ſiniſter quidem alueus Leniuca, dexter vero Nogatus vocatur: quorum hic in Habum lacum tribus oſtiis, ille vero duobus, partim in eundem Habum, partim in mare Balthicum ſe exonerat. Nieper, Boryſthenes antiquis ſcriptoribus, in Moſcouia ortus Albam Ruſſiam, eiq; confinem Podoliam alluit, & in pontum Euxinum apud Ociacouiam munitionem Tartaricam exoneratur. Donaiecii fontes in iiſdem Sarmaticis montibus ſunt, non longe à Viſtulę: hic per Scepuſium & ſubmontanum tractum decurrit, & Popruto auctus non longe ab Opatouecio vico Viſtulæ miſcetur. Sanus è Bieſciade monte oritur, ac verſus ſeptentrionem & occaſum æſtiuum profluens, exceptis Lieſco, Sobeno, Sanoco, Brozouia, Præmiſlia, Radimno, Iaroſlauia, Lezeiſco, aliiſq; torrentibus quam pluribus apud Sendomiriam in Viſtulam ſe exonerat. Varta apud Cromolouiam originem habet, & per Siradienſem tractum ac maiorem Poloniam verſus occaſum æſtiuum labitur, multa oppida præterfluens, aliquot fluuios minores excipiens, apud Coſtrinum in Oderam influit. Noteſſius è Goplo lacu apud Cruſuiciam ſcaturiens, per maiorem Poloniam verſus occaſum currit, Pacoſſum & alia quædam oppida atq; arces alluit. Neſter in Ruſſia è Sarmaticis montibus oritur, & Biſtricia, Lipa, Sereto Ruſſico, Sbrucio, Smotricio, & aliis quibuſdam fluuiis auctus, multa oppida præterlapſus infra Pocuce

cuce à Valachia diuidit, & ſuper Bialogrodum vrbem Turcicam in Pontum Euxinum influit. Bugus in Ruſſia non longe ab Oleſco oritur, receptis Rata & Muchauecio fluuiis, Naruæ è Lithuania profluenti miſcetur, qui apud oppidũ Nouiduorum in Viſtulam infunditur. Naruæ hoc eſt peculiare, quod venenata animalia auerſetur, adeo, vt ſerpentes, qui nauibus Bugo delatis adhæſerint, edito ſibilo refugiant, quamprimũ flumen illud attigerint. Pripetius in Chelmenſi tractu de palude quadam principium fluxus habens, poſtquam Styrũ, Turum, Slucium, Suiſlocium fluuios admiſit, in Nieprum ſiue Boryſthenem ſupra Kiouiam ſe præcipitat. Bohus in finibus Podoliæ è palude oritur, & per Ruſſiam albam ortum verſus longo fluxu in Boryſthenem non longe ab oſtiis eius decurrit. Prutus in montibus Sarmaticis fluens per Valachiam ſiue Moldauiam in Danubium effunditur. Dreuancia non longe ab Alba & Paſſaria oriens ſupra Toruniam Viſtulam ſubit.

Lacubus piſcoſis abundat inprimis Pruſſia, in his nominatiſſimus eſt *Lacus.* Habus, quem etiam recens mare vulgo vocant : ad quindecim milliaria in longitudinem inter Gedanum & Regiomontum ſecundum mare patens, & ab eo anguſta inſula, quæ Neringa appellatur, diſiunctus : in latitudinem vero duo milliaria plus minus. Hoc aliquanto amplior lacus alter eſt eodem nomine, cognomento Curonienſis, in Pruſſia ducali, in quo ſunt oſtia Nemenis fluuii ſiue Memelæ per Lithuaniam defluentis. Inter hos duos Habos & mare peninſula eſt, quæ & ipſa Neringa ſed Curonienſis appellatur, arces & oppida continens. Secundum hos eſt Drauſenus lacus in Mariæburgenſi ſatrapia, vnde Elbinga flumen profluit : Partecinus, Lubnus, Reuſina & Viecininus in Culmenſi : in Pomeranica vero Stuorzonagaci (quod ſtratum vel factum aggerem ſignificat) inter Choiniciam, Slochouiam, ac Tucholiam ſeptem milliarium ſpacio longus, quinque latus : vnde Berda fluuius profluens, per Crempſcum, Lubonum, & Charſicouum minores lacus in Viſtulam influit infra Bydgoſtiam. Nec ignobiliores his ſunt, Vſdice, Lubſcus, & Oſſiecinus in eodem tractu. Sunt & in Varnienſi ditione non pauci, præcipue vero Dadaius, Zainus, Vadangus, Piſſia, Blanke, Sinſer, Lingenaus, Lemanglus, Elbingus, & alii complures. Sunt & in ducali Pruſſia multi & grandes. Habet & maior Polonia & Cuiauia nonnullos piſcoſcosq;: in quibus Goplus princeps, quinque milliaria patens in longum, ſemis in latum : poſt hunc ſunt Blendnus, Pouizus, Sleſinus, Sanus, & reliqui non pauci. In Cuiauia vero Tur, Lanſcus, Bielſcus, Lubotinus, Orlie, Berdouus, Borimouus, Creuianta: & in Dobrinenſi tractu Gorznus, Mocouus, & Scamſcus, minores aliquanto ſuperioribus. *Piſcinæ.* Pro lacubus minor Polonia, Sileſia, Ruſſia, ac Podolia piſcinas habent arte manuq; factas permultas & grandes. Non carent tamen & lacubus, Lublinenſis maxime & Chelmenſis tractus, è quibus Biale, hoc eſt, Albus, per antiphraſin dictus, cum aqua eius ſit nigerrima, qua Aprili & Maio menſe lauantes redduntur fuſci, piſces profert pinguiſſimos, qui braſmi ſiue cleſcii vocantur. De Krinice Belzenſis tractus lacu mirabile illud eſt, quod narratur, eum certis temporibus altero vel tertio quoque anno exhauriri, cum mugitu quodam fluctuans ad fundum vſque, in vicinorum montium cauernas aqua, quæ aliquot diebus poſt refluit, ſe inſinuante : atque ibi facilis tum eſt piſcatio. Sunt autem eadem genera piſcium in lacubus & piſcinis. Vtrobique enim ſunt lupi ſiue lucii, praſmi, percæ, rhombi ſiue caraſſii ſumi, ſendacii, certæ, tineæ, anguillæ, ruboculi, carpiones.

Piſces. Ferunt etiam lacus nonulli eos, quos ſuluizas ſiue Marenas vocant. Fluuiatiles vero ſunt cum iiſdem fere omnes, tum delicati inprimis, truta, barbo ſiue mullus, fundulus, oculata ſiue lampreta, aloſa ſiue borbocha, Polonis Mientus, cuius iecur potiſſimum eſt in deliciis, itemq; alii complures, qui latinis nominibus carent. Cancris & anguillis abundat inprimis Nida fluuius Pinczouiam, Viſliciam & nouam ciuitatem præterfluens: Anguillis etiam & Stintis Habus, & alii nonnulli lacus Pruſſici. Marinis piſcibus non admodum abundat ea regio: nobiles præcipue ſunt haleces, quorũ ſale conditorum maximus eſt vulgo vſus in tota Polonia, Lithuania, Sileſia, Boemia, Morauia, & Hungaria. Non deſunt pomochlæ, neq; paſſeres, ſalmones ſiue eſoces, & ſturiones vtrobiq; præhenduntur: ſed è mari ſurſum fluminum certis temporibus enatant, tranſilientes obſtacula, in quibus etiam inſidioſis capſis collocatis capiuntur. Tanto autem ſunt ſuauiores, quanto longius à mari & Habo receſſerint.

Feræ. E ferarum animantium genere fert hæc regio copiam leporum, dorcarum, ſciurorum, cuniculorum quoque alicubi: ceruorum etiam & aprorum, vrſorum, & luporum. Inprimis vero Nepolomicenſis & Radomienſis ſaltus nobiles ſunt ceruorũ venationibus. Horum autem & onagrorum ac biſontiũ Pruſſia ducalis, eiq; finitima Maſſouia ferax eſt, & inprimis Podolia: vbi agminatim in campis non modo hę ferę, ſed etiam feri equi paſcuntur. Ferunt etiã capreas montana loca Vngariæ finitima. Cæterum vri, hoc eſt, boues ſylueſtres in ſolis Maſouiticis ſyluis apud Vyskitcos extant, & harum quidem ferarum carnes aptæ ſunt humauo eſui. Cultui vero pelles ſubminiſtrant panthera, martes, vulpes, lupi, Roſomaci, lutræ, & caſtores, quorum caudæ etiam inter delicatos cibos, & pro piſcibus habentur, reliqua carne inutili propemodum. Vrſorum quoq; volæ cum digitis comeduntur: pelles etiam ſtragulæ veſtis vſum prębent. Cuniculi, lepores, & ſciuri cultui iuxta & eſui apti ſunt. Sunt etiam in Podolia animalia ſciurorum vel cuniculorum magnitudine in cauernis degẽtia, varias & maculoſas pelles habentia, quæ ipſa ad veſtitum & pallia fœminarum expetuntur, Crzecicos vulgo vocant. Omni autem genere ferarum magis abundat Lithuania propter vaſtitatem ſylueſtrem. De iumentorum genere, bobus & equis abundat Polonia: camelis, aſinis, & mulis caret: aliunde ii nonnunquam adducuntur, ſed non diu durant. Ouium item & caprarum ferax eſt.

Aues. Auium quoq; magnam habet copiam. Præter altiles autem, nempe gallos gallinaceos, domeſticos iuxta ac Indicos, (qui nuper adeo inuecti ſunt) anſeres, anates, & columbas: in deliciis hæ ſunt, Pygargus ſiue biſtarda, pauo, grus, cygnus, perdix, bonoſa, coturnix, ſturus ſiue ſtarnus. Et miſſis rapacibus aquilis, falconibus, accipitribus, miluiis, vulturibus, niſis, ardeis, & multis aliis, minorum quoq; auicularum aptarum eſui ingens eſt copia. In his nobilis inprimis ea, quæ in ſolis fere Louicienſibus campis cum niue exiſtit ac diſparet, auicula paſſere non multo maior, quæ à niue Sniegula dicitur. Turdus rarior eſt, itemq; Pardua auis ſylueſtris, gallina non multo minor in campis Ruſſicis ac Podolicis, in quibus etiam reperiuntur coturnices virentibus pedibus, quarum vſus ſpaſmum inducit.

Polonica lingua. Genti Polonæ ſicut origo, ita & lingua communis eſt cum Bohemis, Ruſſis, Moſcis, Morauis, Sileſiis, Caſſubiis, Croatis, Bulgaris, Raſciis, Serbis, Illyriis, & vniuerſo nomine Slauico: tametſi dialectis ea tam varia eſt, vt nonulli ex his populis ęgre & vix ſe inuicem intelligant. Cæterum ab omnibus aliis

linguis

linguis ea prorſus diuerſa eſt: niſi quod multa inſtrumentorum, operum, & aliarum rerum ad opificia & communem vitam pertinentium vocabula à finitimis & priſcis incolis Germanis mutuata eſt. Suntque hodie non modo mercatores & opifices Germani multi, ſparſim in vrbibus habitantes, verum oppida pene tota & pagi pleni vtentium lingua Germanica in ſubmontana regione, eiq; finitimis Ruſſię & Scępuſio, itẽq; in extrema ora maioris Polonię, deductis eo, ſicut & in Sileſiam, & in Pruſſiam quodam tempore Germanorũ coloniis, ac multis de plebe compẽdii ſui cauſa ſubinde immigrantibus. Quin & equeſtres quædam familæ antiquitus è Germania ducunt originem. Cui rei argumento ſunt ſtemmata ſiue inſignia, & eorum nomina. Sed iam ii, atq; etiam oppidani & pagani diuturnitate temporis ac domicilii, & connubiis magna ex parte in Polonos tranſierunt. Libenter autem & Poloni propter multũ vſum ac commercia cũ Germanis diſcunt linguam Germanicã: libentius etiã Latinam propter ſacrorum ritus & ſacerdotia, ſcribendiq; vſum, qui vulgatiſſimus fuit antiquitus, hac lingua cum in priuatis ſcripturis & epiſtolis, tum in actis publicis, ac diplomatibus, mãdatis, edictis, decretiſq; Principũ, & omniũ iudicum ac magiſtratuũ. Polonica enim lingua neq; tam copioſa eſt, quam alię, neq; ſcriptu lectuq; facilis. Sed Pruteni cum maxima ex parte Germani, aut è Germanis oriundi ſint, in conſcribendis actis iudiciorum Germanica lingua magis vtuntur vulgo, mixtim Polonica & Germanica loquentes. In Ruſſia meridionali præſertim iam fere vſitatior eſt Polonica dialectus, quam vernacula, ex quo gens ea Polonorum ceſſit imperio, Polonis propter vbertatẽ ſoli & militiam aduerſus Tartaros libenter ibi figentibus domicilia. Sunt etiã in Ruſſia Podoliaq; Armeni, mercaturã exercẽtes: Iudæi vero longe frequẽtiores, etiã in cætera Polonia, præter Pruſſiã, ſparſim oppida ac vicos incolẽtes. Vtriq; ſua lingua vtũtur, ſed & Polonica & Ruſſica: Iudæi vero paſſim & Germanica.

Habitandi ratio in Polonia. Habitant autem Poloni pagis & vicis potiſſimum, atque etiam oppidis, quibus fere caſtella & arces adiunctę ſunt, dominorũ ac præfectorũ domicilia.

Vrbes & oppida. Vrbes munitas nõ multas habet & cultas, princeps eſt Cracouia in minore Polonia, Regum & Regni domiciliũ, quæ habet Academiam omniũ diſciplinarũ ac doctrinæ ſtudiis & profeſſione florentem. Secundum hanc ſunt haud ignobilia oppida in eadem minore Polonia, Lublinum externarum gentiũ Chriſtianarum iuxta ac barbarorum emporio nobile: deinde Sandomiria, Sandecia, Tarnouia, Bieczum, Viſlicia, Ilcuſſum, & Oſuiecimum in Sileſia. In maiore Polonia Poſnania eſt æmula Cracouiæ, commerciis itidẽ, & emporio Germanorum exculta. Poſt hanc ſunt Caliſſia, Gneſna vetuſtate & Archiepiſcopi ſede baſilicaq; nobilis, Vſchoua ſiue Frauſtadia, Coſtenum & Slupcia. In Ruſſia Leopolis vrbs ſatis munita, duas arces adiunctas habens, emporio, ciuiumq; elegantia ac humanitate florens, ac ſede alterius Archiepiſcopi non ignobilis. Præmiſlia quoq; arce munita, & duob. Epiſcopis, Romano & Ruſſico, cohoneſtata eſt. Chelma quoq; itidem duos habet Epiſcopos, ſed propter oppidi immuniti infrequentiã, Tartaricaſq; excurſiones, Romani Epiſcopi cathedra Craſnoſtauiã tranſlata eſt. In Podolia Camenecia eſt vrbs arte naturaq; loci permunita, quę & ipſa ſuũ habet Epiſcopũ. In Maſouia Varſauia, ſedes olim & colonia Auarinorũ populorũ: deinde Ploſcũ baſilica nobile & Epiſcopo, eiuſq; Epiſcopi oppidũ Pultauia cũ arce, & Lõza. In Cuiauia ſunt Breſta & Vladiſlauia ſedes & oppidũ Epiſcopi cũ arce. In Pruſſia Gedanũ vrbs trib. oppidis coagmẽtata, portu, naualib. ac horreis nobilis: copia & varietate mercimoniorũ

partim

partim maritimorum ex toto occidente & septentrione, partim terrestriũ ex diuersis mundi partibus,& fluuiatiliũ maxime Vistulæ præterlabentis opportunitate abundans:munitione firma,ciuium,& conuenarum industria ac diligentia culta. Gedano proxima dignitate est Torunia olim emporio & rebus omnibus florentior:sed Gedani incrementa eã non paruis detrimẽtis affecere, & infrequentem reddidere.Quod ipsum itidẽ Culmæ prius vsu venerat.Quę ciuitas ea dignatione fuit antiquitus,vt ab ea cætera omnis Prussia, atq; etiam Masouia,pleraq; ius peteret,quod inde etiamnũ Culmense dicitur: Nunc paret Episcopo,qui inde nomen habet. Elbinga etiam Prussiæ est vrbs gemina, permunita ac copiosa,nisi quod ei officit ab altera parte Gedanũ,ab altera Regiomontũ. Regiomõtum ducalis Prussiæ caput,tribus oppidis & arce magnifica,quam Pregola fluuius interfecat,& vno ferme milliario infra ea in Habũ influit.Minoribus item oppidis frequens est admodum vtraq; Prussia, & quidem nec incultis, nec immunitis. In regia primarium est Mariæburgum,cum ipsum per se mœnibus turribusq; permunitum,tum arce amplissima & munitissima clarum,situm ad Nogatum brachium Vistulæ. Mariæburgo non multum cedit Heilsberga Episcopi Varmiensis domicilium. Brunsberga quoq; oppidum geminum,permunitum,frequens & copiosum. Habet & alia plurima oppida mœnibus cincta,& arces validas beneq; ædificatas,quæ hic singula enumerare non necesse est.In cætera quoq; Polonia nõ infrequentia sunt oppida pleraq; sine mœnibus,nec nisi ligneis ædificiis pręter templa & castella siue arces adiunctas.Sunt itẽ arces in editioribus locis ac rupibus extructæ,nullis adiũctis oppidis.Sunt & monasteria ad munitionem pariter & cõmoditatem habitatorum exędificata,& vicis pagisq; non longe distantib. frequẽtata.

Pagi. Pagi pleriq; omnes,ad lacus,riuos,& flumina siti sunt,sparsim duplici vt plurimũ ordine disiectis agrestium domiciliis.In his casæ sunt ligneæ vel luteæ,humiles pleræq; omnes strametis,nonnullæ asserculis intectæ, præter prædia domosq; dominorum,quæ ampliores sunt & cultiores.In Prussia tamen agrestes minus inculte habitãt:oppidani vero cultius & lateritiis fere domibus interiectu trabiũ firmatis, & ad omnẽ cõmoditatem instructis. Vrbes longe sunt cultiores,nisi quod habẽt domos angustiores:cæteræ vero Poloniæ vrbes primariæ laxioribus domibus,nec minus cultis habitãtur.In quib. cũ Germani mercatores superiori ætate lateribus ac lapidibus elegantius ædificare cœpissent, nunc Poloni quoq; eodem studio tenentur. Hypocaustorum maximus vsus est in tota Polonia maiore anni parte,sicut & balneorum excalefactorum.

Vestitus. Vestium genus neq; vnum est,neq; certum,aut suum cuiq; ordini,conditioni, ætati,& generi hominum:sed exoticis delectantur plurimi.

Victus ratio. Victus gentis vulgo agrestis,præsertim succidia,lactariis, pisciculis, oleribusq; potissimũ constat.Vrbanis ac Nobilitati victus est lautior, mensæ cum altilibus tum feris animalibus,auibusq; & piscibus lautis instructæ: in quibus permagnus est aromatum vsus. Nec desunt bellaria, aliæq; lautitiæ,cum domi natæ,tum exoticæ. Triticei panis vinique vsus non ita pridem inoleuit apud lautiores. Nunc quidem vtroque multum vtitur etiam vulgus in conuiuiis:nec obstat precium.Cæterum siliginei panis & cereuisiæ promiscuus vsus est in tota Polonia.Fit autem cereuisia,in Prussia quidẽ ex hordeo, in cætera vero Polonia etiam è tritico minutatim molito,& aqua decocta cũ lupulo. Admiscetur nonnunquã tritico siligo,vel spelta,vel auena.Mel quoq; itidẽ cũ lupulo aqua decoctum in frequenti vsu est,Russis præsertim & Podoliis,apud

quos

quos permagna est apum & mellis optimi ex dictamo & aliis bene olentibus herbis ac florib. collecti copia.Nec Lithuanis,Prutenis & Masouiis mel deest, qui & ipsi itidem id decoquunt,medonem vulgo vocantes. *Corporum habitudo.* Color hominum fere candidus est,capillus flauus,vel magis albicans: statura mediocris,aut mediocrem paulo excedens,habitudo corporum succulenta, nisi quod fœminis, & maxime puellis nobilioribus, vrbanisque studium est, vt se iunceas reddant. Est in viris iuxta ac fœminis naturalis quædam formæ bonitas ingenuo rubore tincta.

Ingenia & mores Polonorum. Ingenia Polonorum sunt aperta & candida, & falli, quam fallere magis apta: non tam irritabilia quam placabilia, imo tractabilia,si placide tractentur. Exemplis aũt inprimis ii cõmouentur, & sunt principibus ac magnatibus suis satis morigeri. Ad comitatẽ,ciuilitatẽ,benignitatẽ ac hospitalitatem prompti, ita vt ignotos & externos non modo libenter suscipiant hospitio, sed & inuitent, & omni officio prosequantur: & non modo ad conuictum ac familiaritatem quorumlibet faciles, sed etiam ad mores & imitationem eorum, cum quibus viuunt, externorum præsertim flexibiles. *Educatio.* Iuuentutis laxior est educatio: sed ea naturæ bonitate compensatur: ad scholas quidem mittere mares liberos, & Latinis literis teneram ætatem imbuere, omnibus pauperibus iuxta ac diuitibus, Nobilitati ac plebi studium est. Puellæ quoque nobiles & vrbanæ vel domi vel in monasteriis vernacula,imo & latina lingua legere & scribere discunt: adultiores puellæ quidem rei familiaris culinariæ præsertim & pecuariæ curandæ, lanificioque seu linificio potius atque textrinæ, & acu pingendi arti manus admouent: mares vel agriculturæ, vel opificio cuipiam, vel mercaturæ, vel magistratuum & procerum, sacerdotumq; opulentiorum ministeriis sese addicunt.Multi domi cum parentibus vitam degunt,eosque in re familiari curanda subleuant,ac decedẽtibus iis, patresfamilias facti, rem suam agunt. Complures libenter peregrinantur, dispendiorum rei familiaris negligentes,egestatisque & omnium,quæ peregrinantes consequuntur,incommodorum tolerantes. Externa enim magis quam domestica admirantur. *Studia.* Itaque linguas earum gentium,ad quas peruenerint,cupide & facile discunt: quinetiam in victu cultuq; corporis & moribus noui aliquid peregre afferre student, indeque laudem elegantiæ quærunt. Sunt autem docilia hominum ingenia, & valent, quocunque intenduntur,sed alienis inuentis perdiscendis ea magis accommodant, quam vt noui aliquid ipsi excogitent,& excellere magnopere vlla re studeant. Non tam autem ad artes mechanicas tractandas Poloni apti esse videntur, quam ad studia doctrinæ: nisi forte illas contempsere potius quam assequi nequiuere. Externis quidem plerisque opificibus antiquitus vsi sunt, & vtuntur etiam nunc non paucis. *Doctrinæ studia.* Bonarum literarum ac doctrinæ studia accuratius consectantur, inprimis ii, qui his præsidiis ex humilitate sordibusque domesticis emergere cupiunt, aut qui sua vel parentum voluntate ad sacerdotium animos adiiciunt. *Rei familiaris cura.* Rem porro familiarem diligentius curare non ita pridem, & eodem prope tempore, quo bellorum incommodis vacui, luxum splendoremque consectari cœperunt. Sed in ea minor est vulgo parta tuendi ac dispensandi, quam acquirendi diligentia. *Conuiuia & compotationes.* Ad conuiuia & festas epulas conueniunt plerique vicini & amici inter se,ad vnum aliquem viri soli, vel pariter cum fœminis. Nec turpe habetur, puellas quoque interesse, & earum colloquia, conuiuia, choreasque à iuuenibus frequentari, parentibus earum cognatisque præsentibus: atque ita plurima contrahuntur matrimonia. Nec

raro

raro in eiuſmodi conuiuiis ſimultates & inimicitiæ abolentur, & vel diſſolutæ, vel nutantes amicitiæ redintegrantur: quanquam intemperantioribus compotationibus interdum cruentæ quoque pugnæ inter conuiuas & amicos accenduntur, iurgiis plærunq; inter viliores ſeruos coortis. Potantibus enim dominis, nec illi à poculis arcentur: quin illiberalis cõuiuator habetur, cui curæ non eſt, vt ſeruitia cõuiuarum bene paſta ac pota ſint. Quo fertiliores enim hæ ſunt regiones, eo magis indulgent homines vulgo crapulæ, prolixioribuſq; conuiuiis ac compotationibus, ita vt multi eum ſolum ducant fructum laborum ac diuitiarum ſuarum. Vigent autem paſſim inter mares compotationes ad æquales hauſtus non ſolum in cõuiuiis, ſed etiam in cauponis, ad quas vulgus compotandi cauſa conuenire ſolet: eoq; prouecta eſt hæc licentia, vt, quod profeſtis partũ diebus eſt, feſto die potando fere prodigatur. Atq; inde fit, ſerpente potandi ẽt profeſtis diebus & otii conſuetudine & inertia, vt anguſtiore re familiari vtantur multi, prę̨ſertim cum nemini curæ ſit, quid priuatus quiſq; gerat negotii, vnde & quomodo ſe ſuſtentet: & fructuoſa etiam ſit dominis & magiſtratibus illa potandi licentia. Etenim non exigua & tributorum & vectigalium publicorũ ac priuatorũ portio è cauponis corrogatur. Exoleſcit tamen ſenſim apud honoratiores illa ad ę̨quales hauſtus potandi conſuetudo, eorum ſtudio, qui apud gentes politiores peregrinati ſunt. In victu & potu, atq; cultu corporis, veſtiumq; numero, varietate ac pretio maior luxus indies inualeſcit, inferioribus quibuſq; illuſtrium & nobiliorum exempla cupide amplectentibus, nullis autem legibus ſumptuariis modum in victu cultuque corporis cuiquam ordini aut homini præſcribentibus.

Status & ordines Polonorum.

Diſtinguitur autem populus Polonus partim genere, partim ex religione ſumpto vitæ inſtituto. Ac genere quidem in Nobilitatem ac plebem diſtribuitur: religione autem in ſacrum & profanum, vel ſpiritualem & ſecularem ſtatum & ordinem. Nobilitas Polona ad regimen ac defenſionem cæteræ multitudinis regioniſque ſegregata eſt, atque inde, qui ſunt huius ordinis, antiquitus milites, nunc equites ab equeſtri militia, cui ſunt obnoxii, appellantur. Habet autem Nobilitas multas ac magnas prærogatiuas, quæ partim Regum ac Principum munificentia firmatæ ſunt, partim moribus & inſtitutis inualuere. Regi quidem ea ſoli fere ſubiecta eſt: iudicatur tamen ad præſcriptum legum, & à magiſtratibus regni & regiis. E cæteris, priuatis præſertim, nemo Nobilitatem cum agris & pagis ſubiectam habet. Habet etiam Cracouienſis Epiſcopus in Seuerienſi ditione: habet & Varmienſis, eiuſque ipſius Eccleſiæ collegium, & alii fortaſſe. Licet tamen homini nobili ſcultetiam ſiue aduocatiam in bonis alienis, paganis & oppidanis voluntate domini obtinere. Licet etiam priuati conditione in vrbem vel oppidum cuiuſlibet commigrare, ſaluis perſonæ ſuæ prærogatiuis, niſi is decus nobilitatis amittat. Nobilitas porro æſtimatur genere & meritis, adiuncto vitæ inſtituto. Habentur enim Nobiles, quorum maiores aut parentes virtutis ergo in eum ordinem allecti, militiæque adſcripti, ac gentilitio ſigno donati ſunt, quiue ipſi hæc meruere virtute ſua. Sed præſtabilius habetur, Nobilem natum eſſe, quam factum. Naſci autem Nobilem patre ſimul ac matre Nobilibus oportet legitimo coniunctis matrimonio: quanquam nec plebeia mater liberorum Nobilitatem minuit, dummodo pater ſit Nobilis. Conferendi porro Nobilitatis poteſtatem ſolus Princeps habet: idque vel ſuo ipſius iudicio ac beneficio facit, vel interueniente teſtimonio, & quaſi adoptione Principum

Nobilitas.

Nobilitatis prærogatiua.

Nobiles qui.

pum

pum alicuius familiæ virorum, ſtemma & gentem ſuam cum eo, qui ita creatur Nobilis, communicantium. Eiuſmodi tamen creatis Nobilibus obtinere & poſſidere bona terreſtria ſtatuto quodam nouo non licet: ſed poſteritas eorum pari cum aliis natis nobilibus iure eſſe incipit. Amittitur porro nobilitas decreto Principis ob admiſſum dedecus & atrox aliquod facinus. Contaminatur etiam & abdicatur quodammodo, ſi quis deſertis militiæ & agriculturæ ſtudiis, ſordidum quæſtum faciat arte mechanica, vel tenuiore ac minutioribus menſuris ac ponderibus vtente mercatura & cauponatione. Eſt autem pari dignatione Polonica omnis Nobilitas: nec eſt vllum in ea Principum, Marchionum, Baronum, Comitumque diſcrimen, exæquata quodam tempore omnium conditione. Ducum, qui peculiares haberent dominatus vel territoria, nunquam aliud genus fuit apud Polonos, quam id, quod à Boleſlao Criuouſto Principe propagatum fuit, cum is principatum inter liberos diuiſiſſet. Verum id iam defecit. Ruſſi habuerunt antiquitus ſuos Duces, habent etiamnum Lithuani & Volynii. Neque enim ſubactis, vel in deditionem acceptis ea prærogatiua adempta fuit.

Nobilitatis amiſſio.

Nobilitas æqualis.

Gentes & familiæ nobiles vnde appellatæ.

Multæ ſunt autem Nobilitatis Polonæ gentes, & quaſi tribus, non locis & regionibus, verum ſignis quibuſdam gentilitiis, eorumq; appellationibus diſtinctæ, quæ ſingulæ rurſus multas ſtirpes ac familias cognominibus & agnationibus diſtinctas complectuntur. Signa vero gentilitia ſiue inſignia partim à rebus, quarum ſunt notæ, partim ab euentu appellationem habent. Plurimorum ratio obſcura eſt: niſi forte à primis conditoribus gentium ea ſumpta ſunt. Neque enim olim, vt nunc, ab arcibus, villis, & pagis, quibus dominabantur, denominabantur Nobiles, ſed vndelibet ſumpta aut indita nomina, ad longam poſteritatem, amiſſo etiam vel commutato patrimonio, recte tranſmittebant. Qualia ſuperſunt etiam nunc multa, cum alibi, tum in ſubmontano & Sciricenſi tractu, & in Ruſſia. Nunc malunt plerique de arcium, oppidorum, & pagorum nominibus deflexa paululum per denominationem in ski vel ki voce appellari. Interdum autem ſine hac deflexione vel adiectione arcis, vel oppidi, vel pagi nomen, vnde quiſque ortus, vel cuius dominus eſt, cum præpoſitione, de, vel, à, vel in cognominis loco vſurpatur, à magnatibus præſertim, & Nobilioribus.

Nobilium habitandi & viuendi ratio.

Habitat vero Nobilitas antiquitus ſparſim in agris, in ſua quiſque villa, vel arce, rem familiarem operis ac laboribus adſcriptitiorum ſuorum vel mercenariorum curans, & agricultura, gregum, armentorum, & apiariorum fructu, itemq; venatione atq; aucupio non modo ſuſtentans ſeſe cum domeſticis ſuis familiis, ſed ẽt honeſtas diuitias cõparans, vendẽdis iis, quæ ſuperſunt vſui domeſtico, quæq; deſunt, inde viciſſim comparandis. Matresfamilias aũt & puellæ Nobiles lanificium & linum, cannabimq; & rem pecuariam tractantes, non dedecet vendere ea, quæ ex huiuſmodi re familiari & fructibus eius ſuperſunt vſui domeſtico. Quin & culinæ curam eæ gerunt, exceptis illuſtribus, ac ſenatoriis, quæ hæc pleraque dedignantur, aut pediſſequarum opera peragunt. Iter facientes, fœminæ quidem vehiculis aut curribus vehuntur: mares vero vel iiſdem, vel equis potius: pedeſtrem incedere per viam longiorem præſertim, minus honorificum vulgo habetur, niſi paupertas neceſſitatem imponat. Prodeuntem in publicũ nobilem virum iuxta ac fœminam aſſeclis maribus, fœminã vero etiã puellis pediſſequis ſtipari honorificum habetur. Et in eum vſum alit quiſq; domi ſuæ famulitiũ pro modo facultatum, idq; ſimili

figura

figura & colore veſtium,non ſine ſumptu & luxu veſtiri vſitatum eſt. Aluntur & equi complures. Equitantem enim aut vehentem dominum famuli honoratiores non niſi per vrbem, vel ad ſuburbana pedeſtres aſſectantur. Ac Senatores quidem pedeſtres iuxta ac equeſtres, medii fere inter aſſeclas mares incedunt, honoratioribus antecedentibus, cætera vero turba cum pueris ſubſequente. In cætera nobilitate aſſeclæ omnes ſequuntur heros. Matronas autem & puellas nobiles mares quidem antecedunt, fœminæ ſubſequuntur, præter filias, & quæ in filiarum loco habentur, ac ſorores puellas, quæ ſecundum anteambulones proxime matrem vel ſororem præcedunt. Nec deſunt nobiles iuuenes,qui vel ſtudio ciuilitatis prudentiæque vſu rerum comparandæ incitati, vel tenuitate fortunarum adacti,vel præſidii contra vim potentiorum ſibi ſuiſque comparandi cauſa, non modo in magnatum & Epiſcoporum, ſed etiam in parium ac inferiorum nonnunquam,eorum præſertim, qui magiſtratum gerunt, aut aliquo ſunt numero in aula Regis, aut opibus, induſtria,eruditione,gratiaue populari valent, miniſterium parua vel nulla mercede à parentibus & propinquis traduntur, vel ipſi ſeſe addicunt: duratque ea miniſteriorum præſtatio, quoad vtrique hero ſiue patrono, & miniſtro ſiue clienti placet. Multi etiam de ditioribus neceſſariorum & amicorum liberos pio quodam ac honeſto iuuentutis educandæ ſtudio vltro ſibi in familiaritatem ac miniſterium adſciſcunt. Ad eundem modum & fœminæ fœminis famulantur. Nec ignominioſum eſt hoc genus miniſterii,ſed liberale & ſociabile: nec rara eſt in eo viciſſitudo, ita vt eum quis habeat in miniſterio,cuius parentibus ipſe ſeruiuerit,honeſtaque habetur hæc iuuentutis nobilis educandæ ratio, æquabilitatem quandam etiam in æqualibus fortunis continens. Ac multos ex humili loco ac tenui fortuna non modo ad mediocres, ſed etiam ad ſummos nonnunquam honores, ampliſſimaſque opes ipſorum virtus, dominorumque beneficentia prouehit, idque maxime conciliandis luculentis coniugiis, vel ſacerdotiis. Honeſtatis magna ſemper à Nobilitate ratio habita eſt: fraudem facere, promiſſum fallere, peierare, mentiri, probroſum & infame ſemper habitum eſt,atque etiam nunc habetur. Quod ſi quid eiuſcemodi in probri loco cuiquam obiiciatur, præſertim ab eiuſdem ordinis viro, non tam legibus & magiſtratuum iudicio & authoritate, quam ferro manuq; vindicatur. Diſſimulare quidem probroſum habetur: loci tamen ratio ducitur.

Nobilitatis ſtudia.

Plebeis minor eſt cura dignitatis ac pompoſæ ambitionis,exceptis vrbanis fœminis,quæ & ipſæ bene cultæ,ac pediſſequis comitatæ incedere ſtudent. Vita autem laborioſior tam mulierum quam virorum,nullo fere ſexus diſcrimine, niſi quod fœminæ opificia non exercent,neque vecturam, neque negotiandi gratia peregrinantur: vicina tamen oppida intra fines Regni adeunt, domiq; negotiantur. In plebe autem numerantur, quicunque nobiles non ſunt, ſiue ſint agricolæ, olitores, apiarii, & pecuarii, ſiue opifices & operarii,ſiue propolæ, vectores, ac mercatores, & ſiue in agris, pagis ac vicis vitam degant, ſiue in oppidis ac vrbibus. Ac vrbes quidem & oppida à mercatoribus, opificibus, ac propolis habitantur: vici autẽ, & pagi,& ſuburbana prædia ab aratoribus, olitoribus, pecuariis, & apiariis. Caupones vero, molitores, operarii, vectores, iumentorumque locatores, vtrobique ſunt. Sunt autem aliquanto meliore conditione vrbani & oppidani, quam agreſtes. Ac cenſum quidem annuum vtrique dominis ſuis penſitant, verum agreſtes & vicani plerique omnes, operas præterea gratuitas ad colendos eorum agros, & alios vſus domeſticos, non

Plebs.

Plebei qui.

Vrbanorũ & agreſtiũ diſcrimen.

ſolum manuarias, verum etiam cum iumentis ipſi, per ſe, vel per mercenarios & operarios ſuos præſtant. Nec alio cuiquam commigrare inconſulto domino licet: ita vt videantur eſſe glebæ adſcriptitii, nec multum à ſeruis ſiue mancipiis differant,præſertim vt nunc ſunt tempora.Cmetones vulgo vocantur. His autem deteriore conditione ſunt hortulani, qui hortos colunt. Vtrique Chlophi appellantur. Habent ſane in eos domini vitæ neciſque poteſtatem, præter eos, qui ab ineunte ætate literarum ſtudiis, ſacriſque ſe addixerunt. In plebe vrbana non deſunt, qui rem lautiorem per famulos ac vicarios adminiſtrantes, ipſi otio, honeſtioribus ſtudiis, vel delitiis vacant. Multi lautius & ſumptuoſius victitant: atque inde creſcunt rerum pretia, & non pauci ex iis ad egeſtatem rediguntur. Et hæc de Nobilitate ac plebe ſuffecerint. Sequitur eccleſiaſticus ordo.

Eſt autem certus ordo eorum hominum, qui religioni ſacriſque peculiariter vacant, & inſeruiunt, non genere, ſed eorum, penes quos eius rei poteſtas eſt antiquitus, Epiſcoporum ſcilicet, authoritate, ſegregatione, & conſecratione à reliqua omni multitudine diſtinctus. In quo non modo Epiſcopi ac ſacerdotes, ſed etiam cæteri ſacrorum adminiſtri, & Monachi Monachæque cenſentur, è plebeio iuxta ac equeſtri ordine allecti. Vtriſque enim antiquitus iam inde ab initio patuit aditus ad hunc ordinem. Patrum demum aut auorum noſtrorum memoria ab epiſcopalibus non tam functionibus quam ſedibus, & primariis quarundam opulentiorum baſilicarum honoribus,quæ prælaturæ & canonicatus dicuntur,plebei (Theologis, Iureconſultis, ac Medicis aliquot exceptis) excludi cœpere. Quod iam ad Abbatias quoq; ac monaſteria,vbi ex profeſſo mundana omnia abdicantur, inducitur. Secernitur etiam eccleſiaſticus ordo veſtitu ac cultu corporis à cætera multitudine: ſed inter ſe non modo à cæteris ſacerdotibus Epiſcopi, & ab vtriſque Monachi,verum etiam ipſæ inter ſe Monachorum & Monacharum ſectę partim figura, partim colore veſtium, partim toto vitæ inſtituto diſtinguuntur. Quæ, quoniam communia ſunt Polonis cum cæteris Chriſtianis populis,perſequi hic prolixius neceſſe non eſt.

Eccleſiaſticus ordo.

Eccleſiaſtici ordinis diſtinctio.

Diſtinctis ordinibus,reliqua rei familiaris Polonicę ratio paucis proponenda. In magna rerum omnium copia, vt fit, maior aliquanto fuit ſuperioribus temporibus, quam nunc eſt, argenti & auri, reique nummariæ penuria, præſertim cum auri & argenti metalla nulla extarent, & minus nota eſſent Polonis tranſmarina mercimonia. Neque proprium habebant nummum Poloni, ſed externis & maxime Bohemicis vſi ſunt aliquandiu. Cœpit deinde ante ducentos annos à Caſimiro Magno Rege Poloniæ æs & argentum ſignari ad Bohemorum exemplum. Aureos vero nummos primus omnium Sigiſmundus Rex noſtra memoria ſignauit, bonitate & pondere Vngaricorum: tametſi Alexandri Regis quoque fratris eius aureus nummus viſus eſt. Sic autem creuit iam auri pretium, vt duplo nunc carior ſit aureus nummus, quam fuit auorum noſtrorum memoria. Id adeo partim propter luxum ac crebriorem auri vſum, exportationemque ad exteros, partim quia deterior nunc eſſe fertur reliqua moneta, cum ponderis diminutione, tum æris admixtione. Eſt autem ea multiplex. Ac groſſus quidem argenteum numiſma eſt cum admixto ære, olim viceſimaoctaua, nunc ſexageſima pars Vngarici: ſexagenæ ſexageſima, marcæ quadrageſimaoctaua, floreni triceſima. Sunt & minores groſſo nummi. Medians quidem groſſi dimidium, nona fere parte ſu-

Res nummaria.

perans crucigerum Germanicum, ſed iam exæquatus. Solidus tertia pars groſſi, ternarius ſexta, obulus vero decimaoctaua. Atq; hi quidem nunc ærei ſunt inalbati: ſuperiori tempore habuerunt admixtum argentum, vt etiam nunc habent groſſi & mediantes. Argentei vero ſunt trigroſſus ac ſegroſſus, hic quidem ſex, ille vero tribus groſſis æſtimatione par. Vtrumque primus ſignauit Rex Sigiſmundus primus. Sed iam pauci extant: exportantur enim & conflantur ab auaris Iudæis, mercatoribus, & argentariis apud gentes finitimas. Permagnus eſt autem etiam nũc apud nos vſus externæ monetæ, quæ pro mercibus vndelibet importatur. Magna ſunt enim nunc, ſi vnquam alias, Polonis variarum rerum cum cæteris gentibus commercia: quanquam commutatione mercium permulta peraguntur. Exportantur autem inprimis ſiligo, triticum, hordeum, auena, & alia legumina, linum, lupulus, coria boum, ſebum, alutæ, mel, cera, ſuccinum, pix, cinis, mali, aſſeres, cæteraque materies fabricandis nauibus, & ornandis domibus apta. Ceruiſia quoque & herba quædam tingendis lanæ ac ſerico idonea. Iam vero boum & equorum magna vis non modo finitimis, ſed etiam remotioribus populis ſuppeditatur. Ac equi partim propter pernicitatem, & laboris tolerantiam, partim propter molliorem inceſſum à remotioribus etiam populis expetuntur. Importantur autem viciſſim aliunde panni non modo ſericei & aurei, ſed etiam lanei lineique ſubtiliores, aulæa, tapetes, & alia parietum, equorum, & hominum ornamenta, quorum opificia minus exquiſita ſunt apud Polonos, licet non deſit materia, & aliis gentibus ſuppeditetur. Margaritæ item & gemmæ, & pelles zobelinæ, pantherinæ, hermellinæ, mardurinæ, murium ponticorum, vulpinæ, lupinæ, vrſinæ, & aliarum ferarum, quarum maiorem copiam producunt interiores Septentrionis Orientiſque ſyluæ: haleces quoque, & alia ſalſamenta, ac vento vel ſole durati piſces marini. Ad hæc argentum, æs, orichalcum, & chalybs cum facta tum infecta. Boum etiam copiam auget vber paſcuis Valachia ſiue Moldauia, ſicut equorum Vngaria. Vina plurima ex eadem Vngaria, ac Morauia: ex Auſtria, Rhetia, Slauonia, Italia, Creta & Græcia importantur etiam, ſed pauciora. Gedanum autem Rhenenſe, Gallicum & Hiſpanicum, Canarienſe quoque & Creticum nauibus aduehitur. Porro aromata, & varia eduliorum condimenta, ac cupediæ, quæ vna cum vino & pannis aureis ac ſericeis gentem hanc & Regnum vehementer exhauriunt, ab Oriente & Occidente importantur. Harum autem rerum atque mercium exportandarum, vel importandarum commercia ſunt Polonis, maritima quidem cum accolis ſinus Venedici, & Oceani Germanici, Pomeranis, Mechelburgenſibus, Holſatis, Danis, Friſiis, Hollandis, Brabandis, & aliis Belgis, Gallis, Liuonibus, Moſcis, Suecis, Noruegiis, Anglis, Scotis, Hiſpanis etiam & Luſitanis: itemque per pontum Euxinum cum gentib. Turcicæ ditionis: terreſtria vero cum Germanis, Morauis, Sileſiis, Bohemis, Vngaris, Italis, Moldauis, Moſcis, Armenis, & Turcis.

Mercimonia.

Deſcripta Polonicæ gentis origine, terræ ſitu, populi lingua, moribus, & ſtatibus hominum: iam Reipublicæ forma, & magiſtratuum ac munerum publicorum, quæ tam bello quam pace obeuntur, ratio breuibus eſt delineanda. Ex tribus primis & ſimplicibus Rerumpubl. formis, monarchiam ſiue vnius principatũ Poloni ſemper amplexi ſunt, præter duo quædã tempora, quorũ vnũ poſteritate Lechi extincta: alterum itidem poſt Vendam in imperium

Monarchia apud Polonos.

rium duodecim Palatinorum incidit, bonis plerunq; ac moderatis, & à tyrannide alienis vſi Principibus. Fuitq; contenta Polonia Principis ſiue Ducis nomine & imperio, donec Otto tertius Imperator Boleſlaũ cognomento Chrobrum, paulo poſt ſuſceptã religionẽ Chriſtianam: hoc eſt, anno poſt Chriſtum natum 1001. regio diademate ac honore dignatus eſt. Nec tamen vltra quartũ Regem tunc is honos manſit apud hanc gentem. Nam poſt alterũ Boleſlaum prioris illius pronepotem, qui diuum Staniſlaũ interfecerat, ducentis amplius annis Principes Polonorum regio nomine abſtinuerunt. Deinde vero anno Chriſti 1295. reuocatum, ac renouatum id in Præmiſlo, manet in hanc diem. Fuit autem initio liberior dominatus Principis, ac nullis propemodum legibus adſtrictus, infinitam non modo omnium rerum, ſed etiam vitæ neciſque omnium poteſtatem habens. Poſt ſuſceptam vero religionem Chriſtianam, temporaria cœpit primum piis monitis Epiſcoporum ac cæterorum Chriſtianorum populorum imitatione & moribus. Deinde bellicoſæ Nobilitatis meritis atque obſequiis, & forte etiam contentionibus multa de ſuo iure remittentibus & indulgentibus Nobilitati Regibus ac Principibus. Nunc ſane anguſtis finibus regia poteſtas in eccleſiaſticum & equeſtrem ordinem, & vtriq; ſubiectos homines ac bona circumſcripta eſt. Ac in ſacerdotes quidem iam inde ab initio ſuſceptæ religionis Chriſtianæ Rex nil prorſus iuris habet: de Nobilis vero capite ac fama non niſi in comitiis cum Senatu iudicat, certis aliquot cauſis exceptis: Senatu autem inconſulto neq; bellum cuiq; facit, neq; fœdus publice cum quoquam icit, neq; tributa, vectigalia, ac telonia noua inſtituit, neq; alienat quidquam de bonis regni, neq; rem vllam maiorem ad Rempublicam pertinentem ſtatuit, aut facit. Porro leges nouas rogare, pecuniam extra ordinem publice imperare, monetam ſignare, ſucceſſorem ſibi deſignare, ne cum Senatu quidem poteſt, abſq; conſenſu cæteræ Nobilitatis.

Principis poteſtas olim.

Regiæ poteſtatis fines.

Ius creandi Regis penes Senatum eſt, quod etiam Nobilitas ſibi vendicare cœpit, ita vt demum tum in eo ratum ſit Senatus iudicium, ſi aſſentiatur cætera Nobilitas. Non temere tamen diſceditur à ſtirpe regia maſcula, ſi qua extat. A nouo Rege iuſiurandum exigitur in hanc ſententiam: quod ſecundum leges & inſtituta maiorum regnaturus ſit, & ſuũ cuiq; ordini ius priuilegiumq; ac beneficium à prioribus Regibus collatum integrum conſeruaturus, neq; de regni finib. quicquã diminuturus, quin amiſſa ẽt ab aliis pro virili ſua recuperaturus. Viciſſim autem Senatus omnis in verba eius iurat. Inauguratur autem olim quidẽ in Gneſneuſi, nunc vero in Cracouienſi baſilica ritu ſolenni Chriſtianorũ ab Archiepiſcopo Gneſnenſi ſacris operante, ac duob. proximis Epiſcopis: vnctuſq; inter ſcapulas ſacro oleo ante aram maximam, vbi etiã ſacroſanctam Euchariſtiam accipit, & corona aurea redimitus, accepto in dextram ſceptro, & in læuam pomo, aureis, in editiore ſolio ex tempore præparato collocatur, omnibuſq; rite peractis coronatus in regiam reducitur. Poſtridie pompa itidem ſolenni coronatus in forum equo vehitur, Senatoribus regni, Epiſcopis quidem pone ſequentibus, ſecularibus vero antecedentibus longo ordine: è quibus tres primores pomum, ſceptrum, ac ſtrictum gladium ei præferunt. Ibi erectum ex tempore tabulatum ſublime cum iis conſcendit, & in editiori ſolio collocatur. Sedentem Senatus paulo inferior ordine circumſidet. Deinde aſſurgens Rex, verſus quatuor mundi partes gladium vibrat, rurſumq; reſidens, eius contactu ſiue leni ictu inter ſcapulas cuiuſq; Nobiles & equites auratos creat. Vrbani aũt magiſtratus in verba noui Regis iurãt.

Regis electio.

Coronatio.

Inde rite peractis omnibus, in arcem cum eadem pompa reditur, ac soleñibus epulis indulgetur. Nec multo diuersa est Reginæ inauguratio, quæ fit præsente, deducente, ac postulante pro ea Rege.

Reginæ coronatio.

Deducit autem eam coronatam etiam ad forum Rex ipse quoque coronatus cum simili pompa, sed non iuratur in verba Reginæ, nec ei defertur vlla potestas, aut iurisdictio.

Vectigalia Principis.

Vectigalia Principis aliquanto luculentiora & ampliora olim fuere, quam nunc sunt. Conferebant enim ei omnes agrestes & ascriptitii quotannis tributum rastrale siue regale in iugerum seu mansum duodenos grossos, & quidem Pragenses. Soluebãt & alias quasdam cum nummarias tum pecuarias, frumentarias, auenarias, & aliarum rerum pensiones: nec modo agricolæ, sed & oppidani, quin & Nobiles non penitus immunes erant, iumentaq; ei, quacunque iter faciebat, alii secundum alios suppeditabant, & canes cum venatoribus eius alere necesse habebant. Ne monastica quidem & alia ecclesiastica bona initio prorsus erant libera ab huiusmodi oneribus ac tributis: quorum appellationes videre licet in vetustis Principum diplomatis. Liberæ autem Principi erant vbique piscationes ac venationes: aliis non item, ne in suo quidem cuiquam fundo, absque peculiari Principis indulgentia. Multæ quoque maleficiorum Principi dependebantur. Exinde cum permagna esset rerum omnium ad victum pertinentium vilitas, & nec dum maritima cum externis populis commercia extitissent, non distrahebantur fruges & alii fructus prædiorum Principis, quæque ex pensionibus in cellam eius comportata erant, neq; ad vnum aliquem totius regni locum (quod non sine graui agrestiũ pressura futurum erat) cõuehebantur, sed in præfecturis asseruabantur. Cumq; ad officium Principis pertinere existimaretur, non desidem & vni alicui loco affixum hærere, sed obire omne regnũ, ac fines eius tueri, & omnium vsibus sese exponere, querimonias afflictorum audire, ius dicere, tenuiores à potẽtiorum iniuriis vindicare, quoquo is venerat cũ equitatu ac comitatu suo aulico, eius præfecturæ fructibus ac prouentibus alebatur, quoad ei manere ibi libuisset, opusue esset, siue quoad horrea cellæq; sufficerent, seu deniq; descriptis cuiq; præfecto ꝓ ratione præfecturæ, & prouentuũ certis temporũ spaciis. Cęterum postea cum Principes vel certo se loco cõtinere, vel bellis distenti peregre diutius abesse cœpissent, distrahi cœpere fructus prædiorũ, qui præfectorum cum sua cuiusq; familia moderatis vsibus superessent. Remissæ sunt deinde Principum beneficẽtia sacro & equestri ordini, & vtriusq; adscriptitiis ac subditis pleræq; omnes pensiones atq; onera. Nunc sane equestris & ecclesiastici ordinis homines nil Regi pensitare necesse habent. Ac ne oppidani quidem eorũ, aut agrestes adscriptitii, præter binos grossos vernaculos de manso pagano, & eo quidẽ solo, quẽ adscriptitius ipse sibi colit. Nam qui sacerdotib. & equitib. coluntur, itemq; suburbani & scultetorum agri ab ea quoq; pensione immunes sunt: ne subseruiũt quidẽ Principi sacerdotũ & equitũ homines agrestes & oppidani, præterquã ad arces tempore belli perficiendas, atq; etiã nouas, si id è senatusconsulto fiat, condendas. Non ita pridem Abbates & Prępositi monasteriorũ certas pensiones, quę stationes vulgo dicuntur, Regi denuo pendere cœperunt. Adscriptitii quoq; ipsorũ ad colendos Principi agros, subuectiones ac pensiones quasdã frumẽtarias reuocãtur, quo præfectorũ regiorũ præsidio tutiores sint ab iniuriis improborũ. His autẽ exceptis, soli pręfecturarũ adscriptitii in suis quiq; præfecturis agros colendo, & vectigalia pensitãdo rem familiarem Principis sustinent: quæ nunc tamen aliquanto exquisitius curatur, quam olim.

olim. Habet is etiam è metallis mediocre vectigal. In iis autem conductitiarũ operarum vsus est: quarum impensa deducta, reliquum cedit Principi. Omnium vero metallorum in Polonia fructuosissimæ sunt salinæ. Sed habet in illis Nobilitas hanc prærogatiuam, vt in vsum suum domesticum statis anni temporibus aliquanto minoris emat salem, quam cæteri homines. E teloniis quoque mercium & vectorum prouenit vectigal Principi. Cæterorum hominum nemo ius vllum habet instituendi & exigendi telonii, præter peculiarem Regis indulgentiam, idque ob necessariam extra ordinem refectionem viarum, pontium & aggerum. Cæterum naulum à traiectu fluminum in suo cuiq; solo instituere licet.

Telonia.

Duplex autem est telonium, vetus & nouum. Ac vetus quidem exile est, quod ab iis soluitur, qui intra fines regni negociantur. Nouum autem maius aliquanto, quod boum, equorum, coriorum, frumenti, lanæ, ceræ, sebi, & aliarum mercium, quæ ad exteras oras exportantur, & earum, quæ aliunde importantur, nomine pensitatur. Vtriusque immunitatem habent ecclesiasticus & equestris ordo, modo ne mercaturam quis exerceat, hoc est, venum ea exportet, quæ ipse abunde emerit, ac non de suo pararit. Si quis tamen boues emptos suo pabulo ac frumento per hyemem aluerit, perinde habetur, ac si domi eius nati essent. Publice quoq; ciuitates nonnullę habent immunitatem veteris telonii. Hæc igitur nunc sunt perpetua Principis vectigalia: quæ distrahere, aut addicere cuipiam hæreditario iure Rex Alexandri Regis lege prohibetur. extra ordinem nihil à quoquam, nisi forte à Iudæis Regi pensitatur. Ex his autem vectigalibus Rex cum domestica familia sua sese sustentat: inde comitatui suo aulico stipendia præbet: inde in legationes, dotes & elocationes filiarum, arcium præsidia, & sarta tecta, viarum publicarum refectiones, machinas & apparatum bellorum, præmia bene merentium de se, ac de Republica, & in alios vsus impendit: inde & Senatoribus fere, ac magistratibus publicis, ac nõnullis sacerdotiis certi ac perpetui reditus antiquitus constituti sunt, partim pietate ac beneficentia Principum attributi, partim accepto in vsus necessarios precio venditi. Et hæc de Rege & vectigalibus eius.

Impensa Principis.

Legum scriptarum nullus fuit vsus apud Polonos vetustioribus temporibus: nec vllæ extant antiquiores iis, quas Casimirus Magnus Rex condidit: quæ sanæ pauculæ sunt, nec multæ iis à successoribus eius adiectæ sunt. Extremis demum fere temporibus Sigismundi primi, & regnante filio eius Sigismundo Augusto magis ac magis nouæ leges fuerunt conditæ, & antiquiores mutatæ. Potestas autem condendarum legum, quæ statuta regni vocantur, est simul penes Regem, Senatum, & Nobilitatis nuncios, nec nisi in comitiis. Priscis temporibus viua lex erat Rex siue Princeps: qui cum vnus in tam amplo regno omnia neque præstare, neq; prouidere, ac ne iudiciorum quidẽ difficultates recte explicare posse videretur, & lubricus procliuisq; ad tyrannidem gradus in summa potestate esse soleat, adhibiti sunt ei Senatores siue cõsiliarii, qui & consilia actionesq; eius ad salutem Reipublicæ & iudicia ad iustitiæ & æquitatis trutinam dirigerent, & monitis consiliisque salubribus, quasi viuis quibusdam legibus pro re nata cum animum eius informarent, tum potestatem moderarentur. Hic est Senatus regius, multo amplior nunc quam olim, certo hominum numero constans, qui Senatores regni appellantur, & non nisi iurati ad hoc collegium & ad consilium admittuntur. Et perpetuum

Leges Polonorum.

eſt hoc munus,quoad viuit quiſq;,certis annexum honoribus ac magiſtratibus,partim eccleſiaſticis,partim ſecularibus.

Senatorum genera & numerus. *Archiepiſcopi.* *Epiſcopi.* *Palatini.*

Sunt autẽ in Senatu regni Archiepiſcopi duo,Epiſcopi quatuordecim,Palatini cũ quibuſdã Caſtellanis ac Capitaneis inter eos inſertis triginta octo. Caſtellani maiores triginta & vnus,Caſtellani minores quinquagnta duo. Officiales regni decẽ. Archiepiſcopi ſunt Gneſnenſis & Leopolienſis,Epiſcopi vero Cracouienſis,Poſnanienſis,Vilnenſis,Vladiſlauienſis,Plocenſis, Varmienſis, Lucæorienſis,Præmiſlienſis,Samogitiæ,Culmenſis,Chelmenſis ,Kiouienſis, Camenecenſis,Vendenſis.Epiſcopos ſubſequuntur Caſtellanus ac Palatinus Cracouienſis,Poſnanienſis,Vilnenſis,Sandomiriẽſis,deinde Caſtellanus Vilnenſis,Palatini rurſus,Caliſſienſis,Trocenſis,ac Siradienſis,Caſtellanus Trocenſis,Palatinus Lencicienſis,Capitaneus Samogitiæ, poſt Breſtenſis, Kiouiẽſis,Inouladiſlauienſis,Ruſſiæ,Volhyniæ,Podoliæ,Smolenſcenſis , Lublinẽſis, Polocenſis,Belſenſis,Nouogrodienſis,Plocenſis,Vitepſcẽſis,Maſſouiæ, Podlaſſiæ, Rauenſis,Breſciẽſis,Culmenſis,Mſciſlauienſis,Mariæburgenſis,Braslauienſis,Pomeraniæ,Minſcenſis,Vendenſis,Derpatenſis,Parnauienſis.

Caſtellani.

Caſtellani vero ſunt Poſnanienſis,Sendomirienſis,Caliſſienſis, Voinicenſis , Gneſnenſis,Siradienſis,Lencicienſis,Samogitiæ,Breſtenſis,Kiouiẽſis, Inouladislauienſis,Leopolienſis,Volynenſis,Camenecenſis,Smolenſcenſis,Lublinenſis, Polocenſis , Belſenſis , Nouogrodienſis,Plocenſis,Vitepſcenſis, Czernenſis, Podlaſſenſis , Rauenſis , Breſcienſis , Culmenſis , Mſcislauienſis,Elbingenſis, Braslauienſis,Gedanenſis,Minſcenſis,Sandecenſis,Medirecenſis, Vislicenſis, Biecenſis,Rogoſnenſis,Radomienſis, Zauichoſtenſis, Landenſis , Sremenſis, Zarnouienſis.Malogoſtenſis,Vielunenſis,Præmislienſis,Halicienſis,Sanocẽſis,Chelmẽſis,Dobrinenſis,Polanecenſis,Præmentenſis,Criuinẽſis , Czechouienſis,Naclenſis,Roſpirenſis,Biechouienſis,Bydgoſtienſis,Brezinenſis,Cruſuiciẽſis,Oſuiecimẽſis,Camenẽſis, Spicimiriẽſis,Inoulodẽſis,Coualiẽſis,Santocenſis , Sochaczouiẽſis,Varſauienſis,Goſtinẽſis,Viſnenſis,Racianzẽſis,Sieprcenſis,Viſlogrodiẽſis,Ripinenſis,Zakroczimenſis,Ciechanouiẽſis, Liuẽſis, Slonenſis,Lubaczouiẽſis,Conarienſis in Siradiẽſi,Conarienſis in Lenciciẽſi, Conarienſis in Inouladislauienſi Palatinatibus,Vendenſis,Derpatẽſis,Pernauienſis in Liuonia.

Mareſchalci. *Cancellarii.* *Theſaurarii.*

Poſtremo loco ſunt in ſenatu magiſtratus quidã & adminiſtri Principis, qui officiales regni vocãtur,nempe regni Mareſchallus magnus, Mareſchallus Lithuaniæ,Cãcellarius regni magnus,Cãcellarius Lithuaniæ,Vicecancellarius regni,& Vicecãcellarius Lithuaniæ,Theſaurarius regni,&Theſaurarius Lithuaniæ,&duo de magiſtratib.aulicis,Mareſchalcus curiæPolonicæ,& Mareſchalcus curiæ Lithuanicæ.Putantur etiã duo Præfecti,nẽpe maioris Poloniæ,ac Cracouienſis ad conſiliũ pertinere:ſed raro accidit, vt ii nõ aliquo alio honore Senatorio præditi ſint. Hoc igitur eſt conſiliũ publicũ apud Polonos,& Senatus regni cũ coniunctis ei ditionibus 147. Senatoribus conſtans:quorũ alii vocantur maiores,alii minores.Sunt autẽ maiores, Archiepiſcopi,Epiſcopi,Palatini,& primarii aliquot ſatrapiarũ Caſtellani vſq; ad Sandecenſem:cęteri omnes minores,qui poſterius in conſiliũ adhiberi cœperunt, &excluduntur nõnunquã à conſiliis ſecretioribus.Porro Secretarii admittuntur quidem & ipſi iurati in Senatũ,ſed vt auditores modo,&quaſi ſeminarium quoddam Senatus.Duo Referendarii ſiue ſupplicum libellorũ magiſtri. Putantur& ſuccammerarii aditum habere ad locum habendi ſenatus,claudendi & aperiendi oſtii cauſa,idq; in ſuo tãtum quiſq; territorio. Iam & Senatorum filios adoleſcentes admitti in Senatum non inuſitatum eſt. Con-

Conuocandi Senatus ratio.

Conuocantur autẽ Senatores à Rege ad cõſilium,præſentes quidem, quoties opus eſt:qui vero longius abſunt,nõ niſi arduis de cauſis , vtpote ad comitia,vel celebritatis alicuiꝰ gratia,nimirum ad nuptias Regis ſeu liberorum eius, aut ſi quis ſocius aut obnoxius Regno Dux in verba Regis iuraturus ſit. Cum iis vero,qui adſunt.Princeps pro re nata conſultat. Niſi forte res grauior incidat,quæ plurium conſilio & conſenſu ſit explicãda,velut de indicendis comitiis:tunc enim abſentes ſinguli per epiſtolas regias conſuluntur.

Senatorum officia communia.

Subſeruiunt quoq; Senatores Regi ac Reipublicæ,quoties opus eſt,domi quidẽ in iudiciis cum aliis,tum recuperatoriis,quæ cõmiſſiones vulgo vocantur,foris autem in legationib.obeundis,aut ſi quid aliud publice cum dignitate peragendum eſt. Cum autẽ ii certis magiſtratib.ac honorib.præditi ſint , habent etiã præter cõmune ſenatorium munus,curamq; totius Reipublicæ peculiaria officia pro diuerſitate magiſtratuum ſiue honorum attributa.Ac Archiepiſcopi quidẽ & Epiſcopi officia cuilibet nota ſunt:nec vllum ii peculiare habẽt in Polonia præ cæteris nationibus:niſi ꝙ Archiepiſcopus Gneſnenſis ſit legatus natus ſedis Apoſtolicæ,primas regni,ac princeps ſenatus: penes quẽ eſt poteſtas indicendi comitia,conuocandi ſenatum , ſenatuſq; conſulta definiendi & edicendi abſente Rege,& regno vacante.

Archiepiſcopi Gneſnen. officia.

Palatini officium.

Palatini munera ſunt, eſſe ducem copiarum ſuæ ſatrapiæ in expeditionib.bellicis,indeq; nomen habet lingua vernacula:in pace vero cõuentus Nobilitatis inſtituit,iiſq; & iudiciis præſidet : precia reb. venalibus imponit,ponderum & menſurarum curam gerit. Iudæorũ quoq; patrocinium ac iudicia ad Palatinum pertinent.

Caſtellanõ munera.

Caſtellani vero ſunt quaſi legati Palatinorum,ductoreſq; ac præſides Nobilitatis ſub ſuo quiſq; Palatino,& in ſuo quiſq; territorio:vbi nullã alioquin iuriſdictionẽ, dominiũ , aut curationẽ præter hanc legationem bellicam habent:Habent & pleriq; certos reditus anniuerſarios.Appellantur aũt Caſtellani etiam vernacula lingua mutuato à Latinis vocabulo,à caſtellis ſiue oppidis,eorumq; territoriis,quæ ſingulis ſingula ſunt attributa. Solus autem Cracouienſis Caſtellanus , præter nomen & reditus,nihil habet commune cum aliis:ſed liberum is honorem habet, abſq; vllo prorſus munere,præter cõmune Senatorium. Tam Palatinum autem,quam Caſtellanũ lege eſſe non licet quenquam in ea ſatrapia,in qua nullum propriũ habet fundum ſeu bona terreſtria. Vocanturq; ii vtriq; vulgo communi vocabulo Dignitarii,addito fere ſatrapiæ nomine.

Officiales regni. *Mareſchalci regni officia.*

Officiales vero regni ab officiis & functionib.quibuſdã publicis,quib. funguntur,ad vniuerſam Rempublicam pertinentib. hanc ſumunt communem appellationem. Quorum officia ſunt hæc:Mareſchalcus eſt magiſter aulæ regiæ,& adminiſter conſilii publici,penes quem ius eſt conuocandi ſenatũ iuſſu Regis,vel primatis,præſtandi ſilentium &audientiam,faciendi poteſtatem dicendæ ſententiæ,legatos externos introducendi,eiiciendi è conſilio eos , qui ad id non pertinent,pronunciandi decreta regia in cauſis infamiæ & capitalibus,promulgandi ad populum ſenatuſconſulta , moderandi pompis publicis,hoſpites illuſtres ſuſcipiendi,compeſcendi motus inquietorum,non modo circum ſenatum & in publico,ſed etiam in priuatis Principis cœnaculis & habitaculis,animaduertendi in delicta,quæ in loco & oppido domicilii ſiue hoſpitii regii,vel comitiorum admittuntur,deniq; in comitiis ,& in comitatu regio diuerſoria diſtribuendi , & imponendi rebus venalibus precia : vnde etiam vectigal ſeu tributum forale ipſi prouenit. Ipſius etiam eſt in aulicum Regis comitatum & ad[illegible]tros menſæ regiæ,aliorumq; munerum aulico[illegible]

(pror-

(profanorum præſertim) iuriſdictio, cenſura, & animaduerſio: eoq; geſtat in publicis conuentibus, & Regi in propatulum prodeunti præfert erectum ſceptrum ligneum.

Cãcellarii & Vicecãcellarii officia.

Cancellarius & Vicecancellarius nominibus & loco diſtincti, ſed poteſtate & munere exæquati, diplomatibus, edictis, mandatis, epiſtolis, & aliis ſcripturis regiis conſcribendis ac ſignandis, quæq; ad eum mittuntur, accipiendis, & legendis præſunt. Itaq; in poteſtate ſua habent ſigna regia, Cancellarius quidem maius, Vicecancellarius vero minus. Autoritas eorũ eo vſque patet, vt multa inconſulto Principe ſignare: quæ vero contra leges eſſe videntur, iubenti illi negare poſſint. Dant etiam reſponſa regio nomine, & quibus de rebus conſilium haberi debet in ſenatu, proponunt: deniq; ſenatuſconſulta, regiaq; & comitialia placita ac decreta literis mandant, ac in publicũ edunt. Sunt & ii cognitores priuatarum querimoniarum, & prouocationum ab vrbanis & oppidanis, præfectorumq; iudiciis, ad regium tribunal deuolutarum. Secretariis, ſcribis, ſacerdotibus, concionatoribus, & cantoribus aulicis, ceremoniiſq; eccleſiaſticis moderantur, is præſertim, qui eſt de eccleſiaſtico ordine. Lege enim quamuis non antiqua, alterutrum ex iis eccleſiaſtici, alterum ſecularis ordinis eſſe oportet, cum antiquitus ſoli fere ſacerdotes eo munere fungerentur.

Theſaurarii officium.

Theſaurarius ipſo nomine indicat munus ſuum, eſt enim promus & condus theſauri regii, ſymbolorum ſiue inſignium Regni, quæ ſunt corona, pomum, ſceptrum, & gladius, ſupellectilis & redituum regiorum ſcripturarumq; ac monumentorum publicorum: autor & moderator quorumuis quæſtorum, curatorum, ac diſpenſatorum Principis, & rationum reddendarum exactor, monetariæ officinæ magiſter, ſtipendiorum tam militariũ quam aulicorum ſolutor: reddendæ Principi rationi obnoxius.

Duces exercitus.

Numerantur autem inter magiſtratus & officiales Regni duo duces exercitus, quorum alter generalis & ſupremus exercituum Regni præfectus, alter Campiductor ſeu Campeſtris præfectus dicitur. Ac ille quidem dux eſt ac moderator belli ſecundum Principem, & vicarius Principis. Ducit exercitum, capit locum caſtris, acies inſtruit, dat ſignum pugnæ ac receptus, commeatus & annonæ curam in bello gerit, precia rebus venalibus imponit, ponderibuſq; & menſuris earum modum ſtatuit, & in delinquentes animaduertit. Campeſtris vero huius eſt quaſi vicarius à Principe datus, excubiarum potiſſimum explorationũq; curam gerit, & mercenariis militibus, illo præſertim altero abſente, præeſt. Neuter tamen in ſenatu locum habet: quin temporarii eſſe perhibentur, neq; inter magiſtratus Regni habiti ante.

Longe minus autem alii quidam, qui & ipſi noſtra fere memoria pro magiſtratibus regni haberi & appellari cœpere: neq; tamen in Senatu locum habent, neq; functionem vllam ad vniuerſum regnum pertinentem: ii vero ſunt gladifer, pocillator, ſtructor menſæ ſiue inciſor, dapifer, ſubdapifer, magiſter culinæ. Quorum officia inter terreſtres honores ac magiſtratus referuntur. Dicuntur autem terreſtres honores ac magiſtratus, qui non vniuerſi regni, ſed terrarum & ſatrapiarum ſunt peculiares.

Officiales ſeu magiſtratus terreſtres.

Officia terreſtria vulgo appellantur, &, his qui præditi ſunt, officiales terreſtres. Sunt autem ii ſuccamerarius, capitaneus, gladifer, vexillifer, pincerna, ſubpincerna, inciſor. dapifer, ſubdapifer, tribunus, iudex, ſubiudex, notarius, theſaurarius, venator, magiſter ſtabuli. Habẽtq; certas ſuas functiones antiquitus in ſua quiſq; ſatrapia ſiue terra: quarum quælibet olim, diſcerpto in multos dominatus regno, ſuum Ducem habuit. Eius autem hi fuerunt adminiſtri peculiares. Nunc magna pars ſolum nomen

nomen nudumq; honorem retinẽt, niſi quod in extraordinariis iudiciis, quas commiſſiones vocant, regiis mandatis ſubſeruiunt, & in colloquiis aſſident. Tametſi etiam nunc ii peculiaribus ſuis muneribus fungi recte poſſe exiſtimantur in ſuo quiſque tractu, à quo denominationem habet, quoties eum Princeps adit: nempe, vt gladifer Poſnanienſis in ſatrapia Poſnanienſi gladium ipſi præferat in ſolenni pompa: pincerna poculum adminiſtret: inciſor ſiue ſtructor menſam apponat: dapifer dapes inferat: ſubdapifer dapiferum cũ baculo præcedat, ſubpincerna potus curã gerat: theſaurarius cõdus ac promus pecuniæ ſit ac ſupellectilis eius. Cæteri ſane funguntur etiam nunc fere ſuis muneribus. Ac vexillifer quidem in bello vexillum præfert exercitui ſuæ ſatrapiæ. Tribunus cuſtos eſt arcis in ſuo quiſq; tractu, durãte bello: Venator venationibus ac ſyluis præeſt. Magiſter ſtabuli equitio ſiue armento equorum. Iudex, cauſis & controuerſiis priuatis Nobilitatis diſceptandis & iudicandis prę ſidet vna cum ſubiudice, qui eius eſt ſocius, non vicarius, loco tamen inferior. Notarius ſcriba eſt & actuarius iudicii: ſed habet is quoq; in iudiciis ius dicẽdæ ſententiæ, conſuetudine magis quam legum præſcripto. Succamerarius olim fortaſſis præfuit cubiculo & cubiculariis Principis in ſua quiſq; terra: nunc regendis modo finibus agrorum ac bonorum terreſtriũ præeſt: quem itidẽ atq; iudicem, ſubiudicem, & notariũ iuratum eſſe oportet. Habetq; is ad id munus obeundum vicarios, & ipſos iuratos in ſingulis territoriis ſingulos, qui Camerarii vocãtur, ſiue cubicularii, propterea fortaſſis, quod antiquitus miniſtri cubiculi Principis ad id munus legebantur à Succamerario. Nunc is eos ſibi legit arbitratu ſuo ex equeſtri ordine eiuſdem territorii, & iureiurando adigit, mutatq;, quoties vult. Cracouienſis Succamerarius præ cæteris ea prærogatiua eſt præditus vt ſalinarũ eius ipſius tractus arbiter ſit & inſpector. Cæterum hi non omnes in omnibus ſatrapiis ſunt, neq; in ſingulis ſinguli.

Capitanei ſiue præfecti.

Capitaneus ſiue prẹfectus arcis, cui præeſt, cuſtos eſt ac defenſor non ſolum arcis regiæ, ſed etiã pacis ac tranquillitatis publicæ in ſua quiſq; præfectura, quã à vi tutã debet præſtare & vindicare, ac furibus latronibuſq; repurgare. Ideoq; iuriſdictionem & coercitionem late patentẽ habet, non modo in agreſtes & oppidanos, ſed etiam in equeſtris ordinis homines. Adhæc omniũ aliorum iudicum, eccleſiaſticorum iuxta ac ſecularium ſententias ad extremũ executioni mandat, ſi executores alii nolint, vel non proficiant. Gerit etiam curã commodorum & redituum Principis, qui ex re familiari, ac cenſibus & penſionib. oppidanorum & agreſtium proueniunt. Et omnino arces ac villæ, ſeu ruſtica prædia cum ſuis ſartis tectis, & oppida pagiq; principis in ditione præfectorum ſunt. Solus omnium Cracouienſis Prẹfectus licet ampliſſimam iuriſdictionem habeat, tamen ſartorum tectorum arcis & redituum Principis curam n... nabet. Eſt enim magnus procurator arcis eius, qui vtrumq; hoc onus ...tinet. Oportet autem præfectum eſſe equeſtris ordinis, agros & fund... proprios in ea ipſa præfectura, cui præficitur, habentem. Neq; externo ...tem, neq; regio vel ducali genere orto conferri præfecturam fas eſt: ne...uas cuiquam habere licet: ac ne vnam quidem primariam duntax... iuriſdictione præditam cum primaria Caſtellania vel Palatinatu ...idem ſatrapiæ, Poſnanienſi & Cracouienſi exceptis, in quibus non ...em ius eſt. Ne Sileſiacæ quidem cadunt ſub hanc legem.

Vicecapitaneus.

Capitanei vi...s gerit Vicecapitaneus, Burggrabius vulgo dictus, penes quem eſt vicaria præfecturæ totius poteſtas, & rerum iudicatarũ executio. Habet & alterũ adminiſtrum ſtatorũ ac certis temporibus peragi ſolitorũ iudicio-

Iudex Castrensis.
iudiciorum,quem iudicem castrensem vocant.Sed vtrumq; iuratum, & ex e-
questri ordine esse,certaq; bona terrestria in ea ipsa pręfectura habere oportet.
Nec eundem iudicẽ & Vicecapitaneum,terrestremue & castrensem iudicem
Notarius Castrensis.
esse fas est. Habet item præfectura quæq; actuarium iuratum,quem notarium
castrẽsem nominãt. Non sunt autem satrapiis,sed arcibus ac territoriis fere di-
stinctæ præfecturæ:nonnullæ etiam complura territoria in se complectuntur.
Sunt autẽ præfecturæ in regno Poloniæ innumeræ,quæ nulla successione, sed
ex Regis gratia in bene meritos de Republica conferuntur.Omnium aũt pre-
fecturarum reditus partim ex agricultura,& re pecuaria , partim è molis fru-
Præfecturarum reditus & administratio.
mentariis ac syluis,partim è censibus,ac pensionib. agrestiũ & oppidanorum
proueniunt,& vel certo pacto præfectis locantur à Principe,vel eorũ fidei cõ-
mittuntur,ita vt rationibus reddẽdis obnoxii sint.Condonantur etiã interdũ
ob eximia merita.Oppignorari quoq; præfecturas non inusitatum est,eas prę-
sertim,quæ iurisdictione carent,quæq; nõ sunt primariæ cuiusq; satrapiæ. Sed
ita demũ id legitimũ est,si rata redituum portio quotannis de capite deduca-
tur.Quod cũ in desuetudinem abiisset superiori tempore, comitiorũ decreto
nunc reuocatum est.In iis vero præfecturis,quæ iurisdictionem habent,si vsus
Reipublicæ oppignorationẽ requirat , etiã assensu Senatus comitiali opus est.
Sola Sendomiriensis priuilegio quodã neq; oppignorari,neq; locari perpetua
Burggrabii arcis Cracouiensis.
locatione potest.Habet arx Cracouiensis peculiariter decẽ custodes,qui Burg-
grabii sumpto à Germanis vocabulo appellantur , sine vlla potestate,præfecti
autoritati obnoxios:qui pacis iuxta ac belli tempore nocturnas atq; etiã diur-
nas,quando opus est,excubias per se,vel per administros suos seruant:habẽtq;
Salinatores.
militię vacationem,& eo nomine ambitur id munus à multis. Salinæ & alia
metalla habent suos curatores & administros iuratos,& rationibus reddendis
obnoxios.Præest autem salinis Bochnensibus & Vieliscensibus , earumq; ad-
ministris & operis vnus salinator , quem Zupparium Cracouiensem vocant.
Russicis item vnus,quem Russicum appellant.Et est honorata hęc vtraq; cu-
ratio:sed neq; in regni,neq; in curiæ , neq; in terrestribus magistratibus nume-
Tributorũ exactores.
ratur:quemadmodum neq; telonæ siue quęstores teloniorum,neq; tributorũ
atq; exactionum publicarum exactores: & ii vero vtriq; rationibus reddendis
obnoxii sunt,telonæ quidem,si non redemerint telonia:quod faciunt pleriq;.
Huc etiam scriba siue notarius thesauri regii,quem Rex ipse edit, ac thesaura-
rio vicarium adiungit , scriba item castrensis siue campestris, mercenariorum
militum conscriptor,& solutor stipendiorum referendi sunt.

Sunt etiam à terrestrib.magistratibus non multum diuersa quædam mini-
Officia curiæ.
steria in aula Principis,quæ officia curiæ dicuntur. Quorum administri terre-
[illegible]ium plerorumq; & regni officialium (quorũ sunt cognomines) quotidianis
minist[illegible]is in aula Principis funguntur,fidẽq; suam Principi ad suũ quisq; mi-
nisterium iu[illegible]urando obstringũt.Sunt autem ii:Mareschalcus , Thesaurarius
seu Vicethesaura[illegible]s,Succamerarius,Referẽdarii duo,pincerna , structor mẽ-
sæ,subdapifer,dapifer,[illegible]gister culinæ,& præfectus curruum,vexillifer,ac du-
ctor aulicæ militiæ.Qui omn[illegible]ddito nomine curiæ,à superiorib. magistrati-
bus & officialibus cognominibus su[illegible]istinguuntur:forte & Secretarii huc re-
Secretariorũ munera.
ferri debent,licet nullũ peculiare certumq; [illegible]nus attributũ habeant , sed ad
nutũ Principis præsto sint in obeundis eius nomin[illegible]legationib. in scriptionib.
& lectionibus publicarum ac regiarum scripturarum,[illegible]cciendis ac deducẽ-
dis ad Regem,vel in Senatum illustribus hospitibus ac legatis Principum in
exqui-

exquirenndis vel referendis sententiis ægrotorum,& à cõsilio absentiũ prima-
riorum Senatorum, in recognoscendis pro Principe locis,factis,& causis con-
trouersis,regiorũ præsertim hominũ & administrorum inter ipsos, vel cũ ma-
Secretarii magni officium.
gistratib.suis.Numerus eorũ certus non est.In his eminet vnus, qui appellatur
magnus secretarius.Is absentiũ Cancellariæ præsidũ vicem supplet in aula &
comitatu Principis:nec tamen,vt illi,gestat signũ regium,sed quoties opus est,
petito ab ipso annulo signatorio tã diplomata publica,quã epistolas ipso præ-
sente signat.Quod si is quoq; absit,peragit ea quispiã de cæteris secretariis,quẽ
Princeps iusserit.Habet autẽ magnus quoq; secretarius secundũ Cancellarium
& Vicecancellariũ prærogatiuam capessendi honores publicos & magistratus,
qui vacauerint,in arbitrio tamen regio positã.Habet & locum honoratũ supra
omnes officiales terrestres & aulicos excepto Mareschalco. Mareschalcus cu-
Mareschalci curiæ.
riæ absente Mareschalco regni agit omnia,quæ illius muneris sunt : à præsente
etiã socius adhiberi solet ac debet ad ea,quæ sunt maioris momẽti peragenda,
Thesaurarii curiæ.
præfertq; cũ eo pariter Principi sceptrũ erectum. Thesaurarius itẽ Thesaurarii
regni absentis vices gerit,adhiberurq; & ipse à præsente ad pleraq; omnia.Suc-
Succamerarii.
camerarius est magister cubiculi atq; puerorum cubiculariorum, aliorũq; do-
mesticorum Principis administrorũ:sub cuius potestate est supellex ad lectũ
Referendariorum.
& cubiculũ Principis,cultumq; corporis pertinens. Referendarii supplicũ li-
bellorum magistri sunt,& querimoniis hominũ audiendis, Cancellariæq; re-
ferendis præsunt:quin etiam in litibus vrbanis disceptandis præsto sunt eidem
Cancellariæ,eiusq; permissu exponunt Regi cum consilio causas & contro-
uersias litigantium.Nuper adeo sententias quoq; rogari cœperunt in regiis iu-
diciis.Sunt autem duo pari potestate,alter ecclesiastici, alter secularis ordinis.
Ductores copiarum,magistri stabuli,magistri culinæ,& præfecti curruum quę
sint officia,ipsa eorum nomina ostendunt. Cæterorum munera iam explicata
sunt in terrestribus officiis & curationibus,eadem enim sunt horum, atq; illo-
rum.Sed cedunt hi illis præsentibus in sua cuiq; satrapia.

Alia ministeria aulica.
Cæterum stipendiarii & aulici Principis equites,concionatores & sacrifici,
quãuis honorato sint loco,tamen inter officiales nõ censentur : multo minus
stipatores siue satellites , cubiculariiq; & pueri : sed perpetui sunt administri
Principis,& præsto sunt ipsi iter facienti,aut quouis loco manẽti.Aulici vero e-
Aulici equites.
quites equis stipendia merent,præsidii honorisq; regii causa,& equestrẽ eũ vel
currulem equestres fere comitantur.His vero Mareschalci moderãtur. Cæteri
ministri nõ habent necesse equos alere. Itaq; pedestres prodeuntẽ in publicũ
Principẽ deducunt.In longioribus aũt itineribus ii,qui equis non merent, vel
regiis vel oppidatim suppeditatis,vel conductitiis equis aut curribus vehũtur.
Satellites.
Ex his stipatores præsidii causa sunt circa Principẽ.Cubicularii & pueri præsto
Cubicularii & pueri
sunt ad quæuis domestica ministeria:sed cubiculariorum peculiaris vsus est in
acciendis in Senatũ & ad Regem consiliariis , & perferendis quoquo versus
literis,mandatis,edictisq; regiis.Quã ad rem oppidatim & vicatim eis mãdato
Principis equi subministrantur:quæ subuectiones siue cursus publici vocãtur.
Incedentem in publico Principem aulici quidem antecedunt , stipatores cor-
poris pręlongis bipennib.more peditũ Germanorũ armati latera eius cingunt,
cubicularii vero cũ pueris subsequuntur:sed ita,vt & aulici Proceribus ac Sena-
toribus secularibus,& cubicularii pueriq; Episcopis ac Secretariis ecclesiastici
ordinis proxima Principi loca honoris causa concedant: nisi forte Regẽ Regi-
na sequatur.Tunc enim Episcopi quoq; & Secretarii cũ proceribus antecedũt.

Reginæ comitatus. Magiſter curiæ. Magiſtra curiæ. Secretarius Adminiſtri Reginæ.

Reginam vero longus ordo ſequitur nobilium matronarum ac puellarum quę etiã ſuum habet comitatũ,nec modo puellarum &matronarũ,quæ in gynæceo ſunt,ſed etiam puerorũ cubiculariorum & aulicorũ,& in his peculiares adminiſtros ſiue officiales.Inprimis magiſtrum curiæ,qui omnib.præeſt,Reginamq; prodeuntem cũ ſceptro antecedit:& magiſtram curiæ, matronã gynæceo moderantem:deinde Secretarium vel Cancellarium, cuius ſunt munera, literas nomine Reginæ conſcribere,& ſignare,& legere,& compellantib.eam reſponſa dare,quod fere commune habet cum magiſtro curiæ.Habet Regina etiam theſaurarium ſuum,& pocillatorem,& ſtructorem menſæ, & ſubdapiferũ,& dapiferũ,& culinæ ac ſtabuli præfectos ſingulos,&alios inferioris conditionis:quib.omnibus victus,veſtitus,& mercedes à Rege præbentur.Indidẽ ipſius quoq; Reginæ menſa inſtruitur,res veſtiaria,mundus muliebris, & iumenta comparantur. Quod ſi ea Regi ſuperſtes ſit,vidua de ſuo,ac de fructibus & reditibus eorum bonorum,quæ rex ipſi dotis ac donationis propter nuptias nomine de ampliſſimi conſilii ſententia attribuerit, ſeſe cum vniuerſo comitatu ſuo deinceps ſuſtentat.Atq; hæc de magiſtratibus regni terreſtribus & aulicis breuiter decurſa ſunto.

Eccleſiaſtici magiſtratus & honores.

De eccleſiaſticis magiſtratibus,honoribus,miniſteriis,& curationib.quales ſunt ſecundũ Archiepiſcopos & Epiſcopos,Suffraganeorum,Abbatũ, Prępoſitorum,Decanorũ,Archidiaconorũ,Scholaſticorũ,Cantorũ,Cuſtodũ,Cancellariorum,Vicariorum in ſpiritualibus,Officialium,Cõmiſſariorum, miniſtrorum,priorum,cuſtodum ſiue guardianorum, pœnitentiariorũ, & parœcorum ſiue Plebanorum,non eſt operępreciũ hic perſequi:ne de collegiis quidem Canonicorũ, Monachorum & Monacharum,fratrum conuentualium, Vicariorum,& ſi quæ ſunt alia. Neq; enim peculiare habent apud Polonos præ cæteris gentibus & nationibus Chriſtianis neq; ad Rempublicam pertinent exceptis Archiepiſcopis & Epiſcopis,& ſi quibus forte præterea peculiariter quædam Reipublicæ munera mandantur.Omnes autem ii Epiſcoporum & Archiepiſcoporum poteſtati ac iuriſdictioni ſubiecti ſunt,præter,ſi qui Pontificis Maximi autoritate exempti ſunt.

Plebs Polona.

Plebes vrbanæ,oppidanæ,vicanæ,& agreſtes partim Principi parẽt, partim procerib.& equitibus,partim certis ſacerdotiis attributæ ſunt.Reguntur aũt à ſuis quæq; dominis,eorũq; præfectis ac procuratorib.ex ęquo & bono,ſiue ex arbitrio magis quam certis legibus:quanquã nõ carent tamen ſuo quæq; iure. Præter dominos autẽ,eorumq; præfectos & procuratores habet plebs quæq; oppidatim,vicatim,& pagatim ſuos magiſtratus.

Plebei magiſtratus.

Ac in pagis quidẽ ſcultetum, qui eſt quaſi deductor ac defenſor coloniæ:qui vel ipſe per ſe,vel per vicarium ſuũ,cũ adiunctis aliquot ex aratorũ numero ſcabinis ius dicit.In ciuitatib.aũt, & oppidis,& vicis præter hos,ſunt etiã cõſules,penes quos eſt ciuitatis cuiuſq; gubernatio & cuſtodia:in delinquẽtes animaduerſio:publicorum cõmodorũ adminiſtratio,curaq; ædificiorũ & ſartorum tectorũ publicorũ.Inter eos autẽ vnus præſidet magiſter ciuiũ ſeu proconſul,qui eos,quoties opus eſt, cõuocat, & in conſiliũ adhibet.Nam leuiora ſine illis ipſe gerit.Habent itẽ ſingula opificum contubernia in qualibet ciuitate & oppido ſuos magiſtros,& his adiunctos aliquot ſeniores.In maiorib.vrbibus ſunt etiã ædiles,vnus & alter, de numero decurionũ delecti,pecuniæ publicę quęſtores, & ſartorũ tectores curatores.In oppidis vero & vicis hęc à conſulib. curãtur.Hos magiſtratus in oppidis pręſertim,iuratos eſſe oportet, præter ſcultetos ſiue aduocatos hęreditarios.

tios. Nullos autem communes magiſtratus pagi inter ſe, neq; ciuitates habent.Hæc de plebeis magiſtratibus.

Ratio creãdorum magiſtratuũ. Epiſcopi electio.

Creandorum magiſtratuum, & honorum mandandorum in Polonia non vna eſt ratio. Olim Epiſcopi ex præſcripto ſacrorum canonum à collegiis primariorum ſacerdotum legebantur: nunc Princeps vmbratili quadam electione illis relicta ſolus arbitratu ſuo edit Epiſcopum, & Pontifici Romano commendat (quod fiebat etiam à collegiis) vt eius authoritate approbetur, præficiatur, & ab aliis Epiſcopis conſecretur.

Sacerdotiorum collatio.

Abbatum & Præpoſitorum eligendorum ius collegia Monachorum hactenus retinuere: ſed iam vix retinent,ab Epiſcopis primum, deinde à Regibus etiam violatum.

Senatus & magiſtratuum equeſtrium creandorum ratio.

Palatinos, & Caſtellanos, & reliquum omnem Senatum regni Princeps legit, ac iureiurando obſtringit ſibi & Reipublicæ. Item confert præfecturas, cæteroſque omnes magiſtratus,honores,& miniſteria publica. Sed in magiſtratibus regni illud receptum eſt, vt non niſi in comitiis renuntientur.

Iudicis, ſubiudicis, & notarii electio.

In iudice vero,& ſubiudice,& notario terreſtribus ita eſt adſtricta legibus poteſtas Principis,vt Nobilitas eius ſatrapiæ ſeu territorii, cuius iudex,vel ſubiudex,vel notarius deceſſit,conuentu inſtituto authore & præſide Palatino, quatuor patresfamilias equites eligat, de quibus Princeps vnum, quem vult, in locum vacantem ſurrogat.

Magiſtratus & honores perpetui.

Abrogari vero magiſtratus aut honor vllus nemini poteſt, niſi per maximam vel minimam capitis diminutionem, hoc eſt, libertatis, ciuitatiſue, ſiue nobilitatis & bonæ famæ amiſſionem: aut ſi quis alium magiſtratum honoremue adeptus ſit,quem cum priori retinere iure non poſſit: ipſe ſe quiſque abdicare arbitratu ſuo poteſt. Præfectura & metallorum teloniorumque curatione Princeps amouere quemlibet,quando vult, poteſt, niſi cui ipſe promiſerit, ac diplomate cauerit,vt ad certum tempus, vel, quoad vixerit, amoueri nequeat. Aulico item magiſtratu & miniſterio amouere quemq; Regi licet: non temere tamen id facit, nec fere ſine nota ignominiæ, niſi lex iubeat. Exactores tributorum annui fere creantur à Rege,vel comitiali placito.

Plebeiorum magiſtratuum creatio.

Plebeios magiſtratus partim domini, vel præfecti creant, partim ipſi ſibi ciues legunt, præter Cracouiam, vbi Palatinus ius legendi Senatus habet, abrogandi non habet: nec niſi morte, aut maxima mediaue capitis diminutione honor is amittitur. Ex omni etiam numero vigintiquatuor conſulum quotannis octo, quos vult, Palatinus rebus gerendis præficit, quos præſidentes vocant: de quibus certo ordine ſinguli fiunt magiſtri ciuium in ſex hebdomadas. Nec multum diuerſa eſt ratio conſulum in aliis quibuſdam ciuitatibus & oppidis: niſi quod præfecti in ſuæ quiſque ditionis oppido vnum aut alterum legendi facultatem habent. Caſimiriæ, Clepariæ, & Proſſouiæ magnus Procurator arcis Cracouienſis cum in legendis conſulibus, tum in aliis rebus Præfecti vicem obtinet. Idem aduocatum & ſcabinos iuris ſupremi Magdeburgenſis legit. Cæteros autem ſcabinos ipſi conſules in ſua quiſque ciuitate & oppido legunt, & ſacramento adigunt. Cæterum ſcultetus ſiue aduocatus hæreditarius in quouis oppido, vico, atque pago ſemel à domino conſtitutus magiſtratum hunc, obnoxium ipſi domino ad equeſtre miniſterium, Reiq; publicæ, ad expeditionem bellicam,etiam ad hæredes tranſmittit: quin & in externum transferre aſſentiente domino poteſt. Eſt tamen ius faſq; domino amouere ſcultetum contumacem aut inutilem, perſoluto ipſi pretio, quod habet inſcriptum in diplomate, vel ſecundum æſtimationem emolumentorum atque ædificiorum: niſi quid enorme & priuatione dignum is commiſerit.

Quo quidem iure multi sic abuti cœpere ad augenda commoda sua, vt scultetis sine vlla culpa eiectis prorsus, vel in ordinem redactis, agros eorum prædiis suis adiunxerint, iudiciis vero iudiciales aduocatos arbitratu suo præficiant.

Reditus magistratuum.

Reditus magistratuum Regni exigui, terrestrium vero & aulicorum nulli fere sunt. Honorem Poloni satis amplum & luculentum virtutis & honestorum laborum præmium esse duxerunt, etiam sine compendio. Sunt tamen certæ mercedes, & quasi sportulæ, quæ iudicib. iudiciorumq; administris penduntur à litigantib. Primores aliquot Palatini & Castellani mediocres tamen habent reditus, partim ex agris & prædiis, partim è salinis vel teloniis, siue aliis quibusdā pensionibus à Principe antiquitus in omne tempus attributis.

Episcoporū & reliquorum sacerdotum prouentus.

Episcopi nonnulli peramplos habent, vnde non modo ipsi commode & cum dignitate viuere, ac senatoria munera laute sustinere, sed etiam inferioris ordinis sacerdotes & administros suos recte alere ac tueri, & omnem cultum diuinum cum dignitate administrare, & egenis deniq; liberaliter subuenire queāt. Habent etiam decimas omnium segetum publico Principum ac totius Poloniæ consensu iam inde ab initio susceptæ religionis Christianæ attributas, & aliis quibusdam pensionibus postea vel cumulatas, vel commutatas. Habent & luculentos fundos, prædia, pagos, oppida, arces, & territoria, partim Regum & Principum, partim priuatorum munificentia adiecta.

Iudicia.

Ecclesiastica iudicia.

Ecclesiastici fori causæ.

Iudiciorum ratio varia & perplexa est. Habet ordo ecclesiasticus, quemadmodum & apud alios Christianos populos sua, quibus cæteri quoq; homines nobiles pariter ac plebei obnoxii sunt aliquatenus, in iis præsertim causis, quæ cum religionis, aut personarū, rerumue sacrarū ratione aliqua ex parte cōnexæ sunt: quales sunt de institutis & ritib. religionis, de impietate, hæresi, schismate, magia, incantationibus, fœnore, sacerdotiorū cauponatione: itē de decimis & fundis, & quibusuis censib. ac reditib. ecclesiasticis, de cæde, vi, & iniuria sacris initiato homini, reiue aut loco sacro, seu sacerdotii fundo illata. Ad hæc de iure patronatus, & de sacerdotiorū iure quæuis controuersiæ, item q̄ de iure matrimonii & nataliū, & de miserabiliū egentiumq; personarū iniuriis, queq; ex obligatione in foro ecclesiastico facta oriuntur. Testamētariæ causę profanorum hominū in hoc æque ac profanis foris disceptantur, dummodo extra iudicium testamenta sint condita. Aliter enim in eo foro disceptātur, in quo sunt condita. Nisi quid forte legatum sit pietatis ergo, & ad piam causam, hoc est, templis, ecclesiarumq; ministris, aut egenis: q̄ causa propria est ecclesiastici iudicii.

Iudices ecclesiastici.

Est aūt iudiciorū ecclesiasticorū summa penes Episcopos, quorum vices gerunt ii, quos vocant vicarios in spiritualib. cancellarii & officiales: inter quos vnus, qui est primarius, generalis appellatur, cæteri foranei. Ab Episcopis, eorumq; vices gerentibus, prouocatio est ad Archiepiscopos: & ad Gnesnensem quidem ab ipso etiam Leopoliensi Archiepiscopo, idq; eo nomine, q̄ ille est legatus perpetuus, siue, vt vulgo loquuntur, natus sedis Apostolicæ. Extrema tandem prouocatio est ad Pontificem Romanum. Omnes autem iudices ecclesiastici iudicant è præscripto ecclesiasticorum & Pontificiorum canonum: & præter diras siue censuras & interdicta ecclesiastica, habent ius quoddam coercēdi sontes, in sui quidem ordinis homines laxius, in profanos autem restrictius, ita vt contra hos ad executionem rerum iudicatarum, vrbanorum, ac terrestrium magistratuum opem ad extremum implorare necesse habeant.

Terrestria iudicia.

Habēt & profani inter se, Nobiles iuxta ac plebei sua iudicia, quibus sacris initiatū ac sacerdotio præditum pręesse non licet. Ac Nobilitas quidem terrestribus iudiciis peculia-

riter

riter subest, quæ à iudice, subiudice, & notario terrestribus exercentur, alibi quidem quater, alibi sexies quotannis, alibi vero singulis mensibus: nisi forte iudex, subiudex, aut notarius desit, aut bellica expeditio, vel comitia, colloquiaue interueniant. Tunc enim silent iudicia Nobilitatis, non terrestria modo, sed & alia. Sunt autem in quolibet Palatinatu certa oppida, in quibus ius hoc dicitur Nobilitati, in eo ipso territorio bona agrosque habenti. Nec euocari quenquam è suo territorio licet, nisi ipse certa obligatione nominatim ab hac prærogatiua recesserit. Cæterum, qui nulla habet bona terrestria, conueniri hoc iure nō potest. Ne sacerdos quidem, exceptis causis finium regundorum, & adscriptitij alieni profugi, cæsi, vel vulnerati: aut si vllo alio, quam sacerdotij nomine, bona terrestria possideat.

Terrestris iudicii causæ.

His iudicijs disceptantur pleræq; omnes causæ Nobilitatis priuatæ ac ciuiles, ac ciuiliter institutæ.

Succamerarii iudicium.

Regundorum finium cōtrouersia hoc ipso quidem iudicio primum disceptatur inter equites, vel inter equitem & sacerdotem: sed ad extremum ad Succamerarium terrestrem remittitur: qui in rē pręsentem veniens, ipse per se, vel per vicarium suū camerarium illius territorij eam definit, certisq; metis ac signis fines controuersos designat. Atq; hęc est vnica Succamerariorum iurisdictio.

Iudicia commissarialia.

Cæterum si cum regijs bonis equiti sit controuersia, non apud terrestre & Succamerarij iudicium ea disceptatur, sed Princeps equite postulante edit commissarios aliquot de senatu ac terrestribus magistratibus siue officialibus eius satrapiæ, in qua est controuersia: inter quos etiam Succamerarius esse solet: qui in rē præsentem venientes iudicium id peragunt. Idem fit, si sacerdotalis fundus & ager cum regio cōtrouersos fines habeat: nisi quod Episcopus quoq; eius diœcesos editis à Principe recuperatorib. vnū aut alterū de suis adiungit. Eademq; ratio est petēdi recuperatores à Principe in causis herciscundę familię, siue diuidendę hereditatis inter fratres & propinquos. Quanquam hoc iudicium ēt pręfectus exercere potest.

Præfectorū iurisdictio.

Criminales vero causę de stupro, incendio, latrocinio, & vi armata alienis ædib. illata ad p̄fectorum in sua cuiusq; pręfectura iudicium pertinēt. Ciuiles itē quęcunq; aduersus eos Nobiles instituuntur, qui certos agros ac bona terrestria nulla habēt, & qui licet habeant, obligatione tamē sua ei foro obnoxios sese fecerūt, aut merēt publica stipendia, aut sacris initiato homini damnū vel iniuriā intulerunt, aut alienū adscriptitium detinēt, aut obstaculis deniq; liberā fluij nauigationē impediuerunt, aut si quis executionē rei iudicatæ prohibeat. Dicit aūt Præfectus ius in arce, aut alio loco publico suę quisq; p̄fecturę sexta quaq; septimana per se ipse, vel per vicariū suum iudicē castrēsem.

Castrense iudicium & officium.

Atq; hæ sunt iudicij castrēsis causæ. Officij vero sunt, rerū iudicatarum executio: viduarū de bonis dotalib. eiectarum, & aliorum spoliatorū restitutio: itemq; deprehensos in scelere, & recēti crimine, aut si q̄s rem alienā apud se deprehensam nō reddat domino repetenti: adhęc in turbatores cōuentuum ac iudiciorū, & q. vetitis armis vtuntur: in tolerātes censuras ecclesiasticas vltra annū, in iniustos teloniorū exactores, & in sacerdotes, qui iuri patronatus secularium hominum derogant, aut seculares p̄ter ius ad forū ecclesiasticū euocant, animaduersio. In quib. causis quouis tēpore cuiuis quęrenti præsto esse debet p̄fecti autoritas per seipsum, vel per subpræfectum suum: cuius iurisdictio ad causas officij pertinet, si præfectus ipse ius non dicat. Deniq; furti suspectos prehendendi, reosq; iudicandi ac supplicio afficiendi ius habet præfectus, ac subpræfectus eius. Nobiles tamen non nisi eos, qui ter ab eodem crimine damnatis editi & in album furum relati sunt.

Porro

Regii iudicii causæ.

Porro ſtatus controuerſiæ, hoc eſt, cum de genere cuiuſquam ambigitur, & eæ cauſæ, quæ infamiæ, cõfiſcationis bonorum, vel capitis pœnam (præter eas, quas dudum præfectis attributas eſſe dictum eſt) annexam habent, atq; etiam de cæde Nobilis, ad ſolius Principis iudicium pertinent. De quibus is in comitiis demum cum Senatu cognoſcit: præter, ſi maleficium in loco domicilii Principis ipſius, & ſub aſpectu eius patratũ ſit. Tunc enim, ſi autor recenti facinore comprehendatur, abſque citatione Princeps eum ipſe per ſe, vel per Mareſchalcum iudicat. De perſonalibus vero cauſis ciuilibus, aut ciuiliter inſtitutis, quæ alioquin ad forum terreſtre vel caſtrenſe pertinent, Princeps itidem quouis loco ac tempore cum iis, quos ad manum habet, conſiliariis citatum iudicat. Quæ citatio curialis, & poſt curiam vocatur. Sed eius vſus ita reſtrictus eſt, vt ea in minore Polonia contra eum, qui in maiore tantum agros ac domicilium habet, non valeat: neque contra. Id autem iudicium regiorum terminorum nomen habet. Vbi etiam in pręfectos & adminiſtros ſuorum bonorum & redituum, quod ad munera eorum attinet, quicunque & vndecunque ii ſint, Princeps ipſe ſibi, inſtigatore officii petente, & cuiuis poſtulanti ius dicit: ac de prouocationibus quoque ab officio caſtrenſi ad ſe delatis cognoſcit. Iniuſtus tributi publici exactor etiam apud Epiſcopum, Palatinum, vel Caſtellanum loci recte conuenitur. Belli autem & expeditionis publicæ tempore, cum ſilent omnia ſupra memorata fora, penes Principem eſt ius omne, ac iudicium eorum, quæ in caſtris, & in ipſa expeditione flagitioſe aut ſcelerate admittuntur. De iniuriis quidem damniſque datis in expeditione bellica Palatini vel Caſtellani cuiuis quærenti contra ſuæ quiſque ſatrapię, vel territorii homines ius dicunt. Si quis autem non pareat, Principi deferunt.

Iuriſdictio bellica.

Prouocatio ad Principem.

Colloquia & generales termini.

Ab omnibus porro iudiciis Nobilitatis prouocatio eſt ad Principem: niſi quod eæ, quæ fiunt à terreſtribus iudiciis, in colloquiis fere prius diſceptantur. Appellatur autem colloquium, peculiare Palatini cum dignitariis, ac terreſtribus magiſtratibus iudicium: quod ſemel quotannis autumni tempore in qualibet ſatrapia ſiue Palatinatu exerceri debet, prouocationum à terreſtribus & caſtrenſibus eiuſdem ſatrapiæ iudiciis diſceptandarum cauſa. Quod etiam terminos generales vocant, vbi & alienationes & obligationes bonorum terreſtrium recte fiunt. Ab hoc itidem ad Regem eſt prouocatio, cuius duplex eſt ratio: eſt enim appellatio, qua inter litigantes ſolos diſceptatur, iuſtene an iniuſte iudicatum ſit. Motio vero eſt, in qua iudex, à quo prouocatum eſt, neceſſe habet tueri ſententiam ſuam, vt ſi iniqua & legibus aduerſa fuerit, ipſe pudefiat, ac mulctetur, quod tamen iam ferme exoleuit. Vtrobique autem regio vel colloquiorum iudicio iniuſtum decretum reſcinditur, vel corrigitur, vniuerſaq; cauſa diſceptatur ac diiudicatur, etiamſi ab interlocutoria ſententia prouocatum ſit. Tametſi nõ temere admittitur eiuſmodi prouocatio. Cognitionum quoque Principis de prouocationibus non eſt vna ratio: nam de iis, quæ fiunt à colloquiis, non niſi in comitiis cum frequenti Senatu cognoſcit. Ad eundem modum de iis etiam, quæ fiunt à terreſtribus iudiciis. Nam de iis quoq; recte à Rege cognoſcitur in comitiis, ſi prius ea inſtituantur, quam colloquia. Itaque indiſcriminatim prouocari ſolet ad colloquia, vel ad comitia. De cæteris vero prouocationibus, quæ fiunt ab aliis iudiciis, etiam extra comitia cognoſcit is cum iis conſiliariis, quos ad manum habet, quouis tempore & loco: ſed tamen intra fines regni modo. Foris enim nemo Nobilium ſiſtere ſe Principi neceſſe habet vlla ex cauſa, exceptis fiſcalibus. Tam in comitiis

mitiis

mitiis autem, quam extra ea in iudiciis regiis adhibentur in conſilium etiam ſupplicum libellorũ magiſtri, ſiue Referendarii: itemq; iudex, ſubiudex & notarius eius territorii, in quo iudiciũ exercetur, præter, cum de prouocatione ab ipſorum iudicio facta cognoſcitur: habentq; ii poſtremi omniũ dictionẽ ſententiæ. Atq; his fere foris ac rationib. Nobilitatis iudicia peragũtur. Nam barbaricus ille mos prouocandi aduerſarium ad ſingulare certamen, & ferro vſq; ad necem vel deditionẽ de iure & iniuria, veroq; & falſo decernendi, nihil habet commune cum iudicio. Cęterum iudiciorum ratio in comitiis Varſauienſibus anno milleſimo quingenteſimo ſeptuageſimooctauo, habitis à Stephano Rege alia inſtituta eſt, quæ tribunalitia vocantur: vt Reſpublica ex ſuo corpore in ſingulis Palatinatibus, maioribus binos, minoribus vero quibuſdam ſingulos è Nobilitate quotannis ſibi deligeret, qui primũ à D. Martini vſq; ad Paſchatos Poloniæ maioris Nobilitati Petricouiæ, minoris autem à Paſchatos vſq; ad meſſem Lublini ius dicerent, ac cauſas appellationis ſiue vltimæ, vt vocant, inſtantiæ iudicarent. Atq; ſic omnia priuatarũ rerum iudicia penes Nobilitatem deinceps eſſent: publica, iuris item regii ac fiſci iudicia in eo, quo antea ſtatu fuerant, penes Reges manerent: quemadmodum & earum terrarum, quæ ſuis legibus, ac diuerſo à cæteris iure vterentur.

Iudicia tribunalitia.

Statuta regni.

Iudicatur autem Nobilitas ſuis legibus, quæ paucæ ſunt, & cõſtitutiones regni vocãtur (tametſi Maſouii peculiares habent) vel morib. vel ex æquo & bono, ſiue adeo iudicũ opinione. Magnã aũt in iis iudiciis vim habet exemplum, & res in ſimili cauſa à Principe iudicata: permagnam item iuſiurandũ. Magnus etiam eſt vſus præconum, quos miniſteriales terreſtres appellant, magnaq; eis fides adhibetur, itidem ac tabellionibus in iure ciuili Romano & Pontificio. Sed ſunt ii fere illiterati ac plebei homines, Palatini vel delegati cuiuſpiam regii arbitrio, nec ſemper exquiſito delectu creati. Verum in omni fere functione ſua vnum aut alterum equitem teſtem adhibeant oportet. Actori nulla eſt pœna, ſi cauſa cadat, vel eam non proſequatur: ac ne litis quidẽ impenſas reus ſoluit. Reus condemnatus ſi iudicatum non ſoluat, mulctatur & pigneratur.

Executio rerum iudicatarum.

Condemnatur autem actori in ciuili cauſa, quanticunq; is litem iureiurando interpoſito æſtimauerit. Licet tamen iudici ante iuſiurandum eius æſtimationem moderari. Si non paruerit rei iudicatæ, reus condemnatur in duplum, quod perlucrum appellant: prior enim condemnatio lucrum dicitur. Si duplum ad certam diem non exoluerit, Præfecti regii eius territorii, in quo reus bona vel domicilium habet, opem actor implorat. Ex decreto autem Præfecti bona rei poſſidenda ei traduntur, adiecta certa multa, quod vadium vocant, ſi is prohibuerit. Sin iterum id fecerit, duplicatur mulcta: ſin tertium, triplicatur, quæ vadia duplicata & triplicata appellantur. Quæ tamen ſublata iam ſunt, & poſt interpoſitum vnum vadium, reus ſi pergat eſſe contumax, proſcribitur. Proſcriptus vero, ſi vi ſe nihilominus ſuaque tueatur, cuncta illius Præfecturæ Nobilitas contra eum armatur. Ac ipſe quidem præhenditur, bona vero eius à Præfecto poſſidentur, donec de reditibus eorum non modo iudicatum, ſed mulctæ etiam & vadia ſoluantur. Indicta vero cauſa, hoc eſt, non citatum, neq; conuictum Nobilem, qui modo agri aliquid habeat, præhendere nulli magiſtratui, ac ne Principi quidem licet, præter furem à ſeruis pœnæ inter conſcios & complices ter editum, aut in maleficio quouis deprehenſum, aut qui ſatiſdare nolit, vel non poſſit. Præfecto remiſſiori in executione rei iudicatæ pœna eſt, abrogatio præfecturæ: niſi

Nobilium præhenſio.

E forte

forte eam oppignoratam teneat, tunc enim centum marcarum mulcta ipſi à Principe irrogatur, detrahenda de ſumma eius capitali, quoties officium ſuum non fecerit. Oppidanis vero & plebeis magiſtratibus, Nobilem etiam in ſcelere deprehenſum ſine Prȩfecti authoritate iudicare omnino fas non eſt. Hæc de iudiciis Nobilitatis.

Plebis iudicia ruſticana.

Vrbana.

Plebs habet peculiaria iudicia, in pagis quidem ſimpliciſſima, quæ vel ab aduocatis iudiciariis, vel ſcabinis, vel à ſcultetis, vel à præfectis ſiue dominis, eorumque procuratoribus & adminiſtris, ſine ſtrepitu & figura iudicii exercentur. In vrbibus autem & oppidis exactiora ſunt: quibus Nobiles quoque, qui in iis domicilia & ius ciuitatis habent, ſunt obnoxii in cauſis ciuilibus duntaxat. Ea vero partim penes aduocatum & ſcabinos, partim penes conſules

Iudicia conſulũ & magiſtrorum contuberniorum.

ſunt: partim etiam penes magiſtros contuberniorum. Conſules ac magiſtri contuberniorum ſine ſtrepitu & figura iudicii iudicant, hi quidem ſinguli cum adiunctis ſibi ſenioribus de leuioribus cauſis ſui quiſque generis opificum. Conſules vero de quibuſuis, proprietatis modo & poſſeſſionis rerum ſoli & hæreditatis, itemque capitalibus ac ſanguinariis exceptis: quæ ad ſcabi-

Scabinorũ iudicia.

norum & aduocati iudicium peculiariter pertinent. Parui momenti cauſas etiam conſul ſolus agnoſcit: à quo itidem, atque à magiſtris contuberniorum, ad conſeſſum conſulum eſt prouocatio. Ab his porro ad Regem. Inoleuit tamẽ multis in locis mos, vt prius Præfectus appelletur, atq; inde domum ad Regem prouocetur, idque de regiis modo oppidis intelligendum eſt. Nam quæ alii cuipiam ſubſunt, in iis prouocationes fiunt ad eorum dominos, ab iiſque ſine prouocatione iudicantur. Sed ſi quis aduerſus eum, qui ipſi non ſubeſt, iniuſte iudicauerit, ſiue per ſe, ſiue per vicarium & procuratorem ſuum, vocari poteſt eo nomine in ius, cui eſt obnoxius. Porro Epiſcoporum & aliorum eccleſiaſticorum hominum ſubditis opem ſuperioris, nempe Epiſcopi vel Archiepiſcopi, cõtra vim & iniuriam dominorum ſuorum im-

Iuratum iudicium.

plorare licet. In iurato autem iudicio (ſic enim vocatur id, cui ſcabini cum aduocato iurati præſident) accuratior ſeruatur ꝓceſſus iudiciarius, exerceturq; id fere inter cõciues quintodecimo quoq; die, niſi is feſtus ſit: externis vero & hoſpitibus poſtulantibus, quoties opus eſt, exponitur. Atq; hoc quidem emptum dicitur, illud expoſitum. Eſt & tertium genus iudicii huius, quod magnum vocant, ac ter ſtatis anni temporibus ob grauiores cauſas conſule præſidente ex-

Prouocatio à iurato iudicio.

ercetur. A iurato autem iudicio legitima eſt prouocatio ad aliud quoddam iudicium primarium vrbium, quod quidẽ duplex eſt, itidem ac leges, quibus oppidani & agreſtes fere vtuntur. Neq; enim iiſdem ii cum Nobilitate legibus tenentur. Ac in Maſouia quidem, vbi ius Culmẽſe viget, nunc ad Torunienſem magiſtratũ, atq; inde demum ad Regem prouocatur. In cæteris vero Poloniæ partibus, vbi iuris Magdeburgenſis vſus eſt, olim ad Magdeburgenſem ciuita-

Iudicium iuris ſupremi Magdeburgici.

tem prouocabatur. Sed Caſimirus Magnus Rex aliud quoddam iudicium in arce Cracouienſi inſtituit, quod iuris ſupremi Teutonici ſiue Magdeburgenſis appellauit: in quo aduocatus cum ſeptem ſcabinis magno procuratore eiuſdem arcis præſidente, nõ tamen iudicante, iudicant de prouocationibus, quæ fiunt à iuratis quarumuis ciuitatum & oppidorum iudiciis. Inde vero prouo-

Iudicium ſex ciuitatum.

catio eſt ad aliud iudicium, quod ſex ciuitatum dicitur. In quo eiuſdem Caſimiri inſtituto bini certorum oppidorum conſules Cracouiã conuenientes in arce ius dicũt ſine prouocatione. Cognoſcit aũt Princeps de prouocationibus iis, quæ ab vrbanis & ruſticis iudiciis veniunt, & omnino de controuerſiis ple-

beiorum ſuȩ ditionis, atq; etiã de querimoniis aduerſus Prȩfectos ſuos, vbi libet, etiam extra Regnum, & cum quibus vult, conſiliariis. Sæpe etiam Conſiliariis & Referendariis, Secretariis earum cognitionem delegat, ſed ita, vt ipſe tamen ad extremum iis referentibus ſtatum controuerſiæ decernat, præſertim ſi cauſa ad Nobilẽ pertineat. Soli Cracouienſes ciues hoc præditi ſunt priuilegio, quod à Senatu vrbano non niſi ad Principem eſt prouocatio, & quod eius, itemque Caſimiriæ & Cleparię ciuitatum cauſæ ab eo non niſi Cracouiæ

Scultetorũ iudicia.

iudicantur. Habent & ſculteti ſiue aduocati hæreditarii pagorum & oppidorum nonnullis in locis inter ſe peculiaria iudicia, à quibus item ad ius ſupremum Teutonicum, & inde ad ſex ciuitates, vel ad Principem prouocatur. Iure autem ſuo quiſque iudicatur, præter, quod cauſæ cædis & vulnerum Polonico tantum iure iudicantur, quo reus actoris iureiurando peragitur. Ac in recenti

Homicidij iudicium & pœna.

quidem crimine comprehenſus, cædem capitis ſupplicio luit. Poſt interpoſitam vero vigintiquatuor horarum moram ad certam & lege conſtitutam capitis æſtimationem damnatur, quæ diuerſa eſt, Nobilis & plebeii. Pro plebeio capite partim domino eius, partim liberis ac hæredibus cæſi cædit mulcta: pro Nobili vero ſolis liberis ac hæredib. exoluitur. Nobili tamen pro Nobilis cȩde vltra mulctam pœna eſt etiam carcer annuus, & ſex hebdomadæ. Cæterum Maſouiorum legibus carceris pœna ſoluitur is, qui profugus annum totũ exulauerit. Verum plebeio Nobilem interfeciſſe capitale eſt, niſi tranſigat cum actore. Vulnerum certæ ſunt æſtimationes. Fit autem contemptu harum pœnarum, & capiendæ ex mulcta pecuniæ, vt crebreſcant magis indies iurgia at-

Executio vrbanorũ iudiciorũ.

que cædes. Executio rerum iudicatarum cõtra oppidanos penes magiſtratum eſt in ſua quemq; ciuitate, aut ſi is negligat, domini vel præfecti auxilium imploratur. Atque hæc iudiciorum Nobilitatis & plebis ratio.

Comitiorũ ratio.

Comitia duabus de cauſis habentur, propter conſultationes de Republ. & propter iudicia. Cum enim Polonis ea potiſſimum forma Reip. placuiſſet, in qua penes vnum quidẽ eſſet iudiciorũ, ac rerũ omniũ in bello & in pace ſumma, ſed, vt is rerum agendarum ac iudicandarum conſilia cum pluribus conſiliariis communicaret: hi porro cum propter alias functiones publicas, tum etiam propter curam rei ſuæ familiaris, ad latus Principis aſſidui eſſe nõ poſſent, placuit, vt ii ad certum locum ac diem conuocarentur à Principe, ad exercẽda cum ipſo iudicia, conſiliaq; de Republ. capienda. Hæc ſunt comitia publica, quæ etiam generales Regni conuentus vocãtur: qui olim ſimpliciorib. ac melioribus ſeculis bidui vel tridui ſpacio peragebantur. Augeſcẽtibus deinde iudiciis & rebus agendis, extrahi cœpere in longius tempus comitia: ſic tamen, vt pro re noua & inſolita annotarit Dlugoſſus, in nonum diem ea extracta eſſe. Atq; hęc fuit vetuſtorum comitiorum ratio. Poſteriori tempore, cum vniuerſa Nobilitate, & vna de omnibus ciuitate Cracouienſi communicata ſunt co-

Nuntij Nobilitatis.

mitia: cœperuntq; adhiberi nuntii Nobilitatis ſiue terrarũ, & ciuitatis Cracouienſis, principio quidẽ vnã ob rem, nempe ſciſcendi in bellum tributi cauſa. Deinde vero, cum ſiue incuria Principũ, ſiue Senatorum conniuentia, multa, quæ ad ſalutẽ & amplitudinem Reipubl. pertinebant, negligi, ac Nobilitatis prærogatiuæ minui viderentur, ad alias etiam conſultationes de Repub. accedere cœperunt, non vt conſiliarii, ſed vt monitores Principis ac cõſiliariorum, & cuſtodes libertatis, & prærogatiuarum Nobilitatis, ac legum publicarum. Nunc igitur ſine nuntiis terrarum non habentur legitima comitia.

Atq; eam ob rem quoties ea debẽt inſtitui, indicũtur prius à Rege Nobilitati

Conuentus particulares. conuentus, quos vocant particulares, ad certos dies, certaq; oppida. Quibus (nisi iusta causa obstet) Nobilitas cum Senatorib. ac magistratibus terrestribus eiusdem satrapiæ ad templum conuenit, & implorata ope diuini numinis legationem regiam audit, vbi, quando, & quibus de causis opus sit haberi comitia. Deinde præeuntibus Senatoribus nuntios suos deligit, eisque vel peculiaria dat mandata ad comitia, vel vniuerse potestatem facit curandi ea, quæcunque in commune è Republica fore videbuntur. Lege autem ab hoc munere legationis excluditur, qui priuatum habet negotium ac litem in comitiis. Finitur nuntiorum potestas vnicis comitiis. Nec idem est in omnibus satrapiis eorum numerus: sed pro numero territoriorum esse debere existimatur. *Conuentus generales.* Nuntiis ita creatis in particularibus conuentibus, mox instituuntur alii conuentus, quos generales vocant. In maiore quidem Polonia Coli, in minore autem Corcini. Et ad hunc quidem Cracouiensis, Sendomiriensis, Russicæ, Podolicæ, Belsensis, & Lublinensis satrapiarum: ad illum vero reliquarum proceres ac nuntii recens creati, ac de Nobilitate qui volunt, constituta itidem à Principe die conueniunt, auditisque iterum mandatis regiis, mandata Nobilitatis, & quæ postulat vsus Reipublicæ, inter se conferunt. *Comitia regni.* Atque inde itur ad maiora comitia. Quo vbi conuentum est, re sacra solenni itidem in templo publice peracta, itur ad aulam. Ibi Rege & Senatoribus in corona cōsidentibus, adstantibusq; pone secretariis ac nuntiis, Cancellarius vel Procācellarius Regis nomine proponit in mediū, quibus de rebus in commune consuli operæ pretiū sit. Deinde Senatores ab Archiepiscopis & Episcopis orsi, ordine dicunt sententias. Hinc nuntii petita à Rege venia secedunt in aliud conclaue, iisdem de rebus inter se consultaturi: reuersiq; siue eadem, siue alia die per vnum aliquem exponunt id, quod ipsis in commune visum est, quid probent, quidue requirant. Nonnunquam pluribus mandant, si plura sint negotia proponenda, vt suum quisque edisserat. Non modo enim iis de rebus, quæ Regis nomine propositæ fuere, sed etiam, si quid aliud ipsis in mentem venit de Republica, postulant, vel admonent. Id vero si est eiusmodi, vt consultationem requirat, & ab eorum functione non alienum esse videatur, dicuntur etiam de eo sententiæ à Senatoribus, exclusis nuntiis, interdum etiam non exclusis. In omnibus autem consiliis postremus omnium dicit Rex, & quod ei placuit, decreti comitialis & legis habet vigorem, dummodo prioribus legibus, Nobilitatisque aut sacri ordinis prærogatiuis ne aduersetur. Tunc enim refragari placito Principis non solum Senatui, sed etiam nuntiis fas est. Itaque in eiusmodi consultationibus suspendit fere sententiam suam Rex, donec inter nuntios & Senatores, maioremue eorum partem conueniat. Sed hoc iam aliter constitutum est. Cætera autem consilia de Republica, quæ legibus diserte excepta nō sunt, nec prærogatiuis Nobilitatis præiudicant, cum Senatu solo Rex communicat. *Iudicia comitialia.* Quemadmodum iudicia quoq; cum eo solo exercet, minimū biduo vel triduo singulis hebdomadis per tempus comitiorum. Sed interdum ea delectis aliquot è Senatu delegat. Atq; ii quotidie fere, festis dieb. exceptis, iudicant. Verum ab his quoque assessoribus (sic enim vocantur ii iudices) ad Regē prouocatur. *Controuersiarū inter ecclesiastic. & equestrē ordinē arbiter Rex.* Atq; ii statum cōtrouersiæ cuiusq; decretumq; suū in consessu reliqui Senatus exponūt. Sententias tamen denuo non dicunt. Publicarum inter ecclesiasticum & equestrem ordinē controuersiarum arbitrium atq; transactio penes Regem est. Comitia quotannis, nisi quid forte impediat, institui vsitatū est. Nihil tamē ꝓhibet, quo minus vel rarius,

rarius, vel crebrius instituantur. Crebrius quidem vt id fiat requirit iudiciorum & prouocationum disceptandarum multitudo, quæ cū antea nonnunquam in quartum & quintum, ac sextum fere mensem extraherentur, nunc lege sex septimanarū spacium præfinitum est. Locus certus comitiis habendis olim nullus erat, sed vbi Regi collibuerat, etiam sub dio, & in territoriis ea peragebantur. *Comitiorum locus.* Postea lege in vnum conclusa sunt oppidum, in vmbilico & meditullio totius Poloniæ situm Petricouiam. Sed iam ea inde noua lege in gratiā Lithuanorum Varsauiam translata sunt. Potest tamen Rex assentiente Senatu iusta aliqua de causa alibi quoq; ea instituere. Nec illud prætermittendum est, quod initio comitiorum nuntiis Nobilitatis singulis certa pecunia in victum de publico numeratur. Senatoribus non item. Cæterum non venienti ad comitia Senatori sine iusta causa, lege mulcta irrogatur: sed ea vix vnquam à Rege exigitur. *Synodi sacerdotum.* Habet ecclesiasticus quoque ordo in Polonia suos conuentus siue synodos, quarum causas & vniuersam rationem è iure pontificio petat, qui volet. Atq; hæc etiam de comitiis. Superest belli gerendi ratio.

Belli gerendi ratio. Bellum autem in hac gente à Nobilitate geri vsitatum & legitimum est antiquitus: quæ cuncta equestris militat, idq; pro modo bonorum & redituū facere debet. Sed cum nulla publice instituta sit bonorum æstimatio, modus hic fidei cuiusq; creditus, labente in deterius disciplina & fide, arbitrarius factus est, non sine Reipublicæ totius incommodo atq; iniuria. Arbitrarium est & genus armorum. Tenuiores, & qui equum alere non possunt, pedestres militant. Sculteti quoq; siue aduocati hæreditarii, & quicunq; fundos terrestres hæreditarios habent, non sunt immunes à militia. Mulctatur autem agris & bonis omnibus, si quis paterfamilias à bello abfuerit, aut filium adultum, fratremue, qui ipse separata bona, & militandi necessitatem non habeat, pro se non miserit. *Pœna non militantiū.* Cæterum pupillis impuberibus, ægrotis, senio confectis, & viduis per necessarios & famulos militiā obire licet. *Immunes à militia qui.* Habent autem vacationem militiæ tribuni terrestres, præfecti arcium in finibus Regni sitarum, vicarii cæterorum præfectorum iurisdictionem habentium, vicecapitanei, & burggrabii, & qui Reipublicæ causa absunt: habet item ordo cunctus ecclesiasticus præter eos sacerdotes, qui bona terrestria hæreditario seu alio quouis, quam sacerdotiorum iure ac nomine obtinent. Euocatur ad bellum Nobilitas antiquo more, dimissis quoquo versus per præfecturas literis signo regio consignatis: quæ deinde in pertica resti alligatæ (vnde restium nomen acceperunt) à præconibus siue ministerialibus terrestribus ad dignitarios & officiales siue magistratus: primoresq; Nobilitatis cuiusq; præfecturæ sublimes & conspicuæ circumferuntur, & in foris vrbium ac oppidorum alta voce publicantur. *Restium literæ.* Ter autem id fieri oportet interpolatis quaternis septimanis: nisi decreto comitiali tempus id accidatur, binæq; restes coniungantur. Post tertias demum restes domo se quisq; mouet ad suæ satrapiæ conuentum, ad certum locum certumq; diem indictum. Inde porro autore ac ductore Palatino cum sui quisq; territorii Castellano ad constitutum à Rege prope fines Regni locum pacati proficiscuntur. Verum hoc quoq;, vt alia nonnulla recte à maioribus instituta, augescente indies equitum licentia conniuentiaque magistratuum in desuetudinem abiit, magno non modo sacerdotalium, sed etiam regiorum, & ipsius Nobilitatis prædiorum & adscriptitiorum incommodo atq; damno. *Bellicæ leges.* Necesse autem habet Princeps equestris ordinis homines ab hostibus in bello captos redimere, ac damna amissorum equorum, quæ ii extra fines Regni acceperint,

 exol-

exoluere. Captum vero hoſtem, nobilem præſertim, is qui cepit, Principi tradere debet, acceptis pro eo duobus florenis. Vſu venit nõnunquam, vt hæ copiæ diuidantur à Principe de ſententia ampliſſimi conſilii: ac cæteris quidem aduerſus hoſtem proficiſcentibus, vnius aut alterius ſatrapiæ Nobilitas, vel plurium, ſi opus ſit, ad præſidium eius oræ, vnde item belli aliqua eſt ſuſpicio, relinquatur. Hæc eſt apud Polonos belli gerendi ratio: hoc robur militiæ in equitatu ſitum. Hæ ſunt opes & vires gentis: hæ copiæ externis pene incredibiles, & cum quibuſuis maximarum gentium opibus ac diuitiis comparandæ: quibus olim Principes Poloniæ res magnas geſſerunt, non domi modo illata bella propulſando, ſed foris etiam hoſtes vlciſcendo, fines imperii longe lateque proferendo, & amicis ac ſociis ſuccurrendo. Sed cum abuterentur ii nonnunquam obſequio Nobilitatis, eamque crebrorum ac diuturnorum, minimeque neceſſariorum bellorum incommodis exercerent, lege cautum eſt intra ducentos annos & amplius, vt ne liceat Regi bellum facere ſine comitiis & aſſenſu Senatus: & vt Nobilitas fines quidem Regni, quoties & vbi opus eſt, abſq; vllo ſtipendio tueri neceſſe habeat, non ſine Principe tamen, præterquam in interregno. Cæterum extra fines ne ad vllam militiam educi poſſit inuita, niſi acceptis à Rege in quemlibet haſtatum equitem quinque marcis.

Bellica expeditio ſine comitiis nõ indicitur.

Nobilitatis officium.

Peditatus nullus eſt fere apud Polonos, præter mercenarium, ſi quem Princeps conduxerit. Mittunt quidem ei oppidani currus commeatu onuſtos cum peditibus: ſed is peditatus non multus eſt, & ſternendis muniendiſque viis, quam armis tractandis, accommodatior. In extrema tamen neceſſitate & grauiori bello, euocata ad expeditionem Nobilitate, oppidani quoque & agreſtes decimum quemque peditem decrero comitiali armant & expediunt. Cum autem lentior ſit expeditio hæc vniuerſa, & nonnunquam ciuibus & amicis magis quam hoſtibus incommodare ſoleat, excogitata eſt ratio conducendi militis mercenarii pedeſtris & equeſtris ad ſubitarias Tartarorum & aliorum hoſtium excurſiones reprimendas, expugnandas munitiones, & alios militares labores ſubeundos aptior & promptior. Quæ copiæ pariter cum decurionibus, centurionibus, turmarum & cohortium ductoribus tribuniſque militaribus ab alterutro exercitus longe laxiori poteſtate, & ſeueriore diſciplina, quam in expeditione publica reguntur. Eſt autem ſtipendium trimeſtre, in equitem quidem ſenum, in peditem vero quaternorum florenorum antiquitus conſtitutum. Perexiguum id ſane eſt, niſi in magna alioqui rerum omnium ad victum paſtumque pertinentium copia & vilitate, longe leuius etiam precium rebus venalibus bellica lex imponeret, & charitas patriæ, ſtudiumque bellicæ virtutis ac gloriæ, & ſpes adipiſcendorum publicorum honorum magis, quam vlla merces iuuentutem multitudine & ocio abundantem ad facienda ſtipendia excitaret. In hoc vero ſtipendium publice confertur pecunia, tributo, quam exactionem vulgo vocant, agreſtibus ac oppidanis, Regi iuxta ac Nobilitati ſubiectis, imperato. Quo illi non inuiti agrorum domorumque ſuarum vexationem redimunt: ſi modo redimunt, mercenariorum etiam militum, non contentorum ſtipendiis ſuis, licentia & rapacitate indies magis ac magis progrediente, & nec ſacerdotum, nec Nobilitatis, atque adeo neque Regis ipſius bonis abſtinente. Id autem tributum ex agris quidem in manſum, ex oppidis vero oſtiatim penditur. Quin etiam venalis cuiuſlibet potus nomine in oppidis iuxta ac pagis penſitatur.

Oppidanorum munia in bello.

Stipendia equitum & peditum.

Tributa ſiue exactiones.

Pendunt

Pendunt & molitores de moletrinis quiddam, & ſculteti ſiue aduocati de ſuis agris, itemq; nobiles ii, qui nullos habent adſcriptitios, & plebei, qui neq; domos, neq; agros habent, & arte aliqua, vel opera ſua victitant. Doctores, Magiſtri, Scholaſtici, & qui literarum ſtudiis vacant, immunes ſunt. Eſt & aliud quoddam tributum, in magna neceſſitate aliquando plebi vniuerſæ, exceptis ſcholaſticis imperatum: quod quia de ſingulis capitibus pendebatur, capitale dictum eſt. Imponit nonnunquam & ipſa ſibi Nobilitas cum Rege & proceribus tributum de agris, vel de cenſibus ſuis penſitandum, ſi vſus & neceſſitas poſtulet. Non niſi in comitiis autem hæc tributa ſciſcuntur ac decernuntur, & quidem conſentientibus Senatoribus pariter ac nunciis terreſtribus.

Capitale.

Cæterum eccleſiaſticus ordo vna cum bonis & hominibus ſuis, iam inde ab initio ſuſceptæ religionis Chriſtianæ, non modo militiæ perpetuam vacationem, ſed tributorum etiam publicorum immunitatem habet in Polonia: verum ipſe ſuperiori tempore oppidanos & agreſtes ſuos tributis, quæ cæteris imperantur, vltro Reipublicæ gratia ſubiecit. Nunc iam pro lege habetur, vt quoties regiis & equitum ſubditis tributum imperatur, nec hi exortes ſint. Penſitant ipſi etiam nonnunquam ſacerdotes cum Epiſcopis rogati, vrgente neceſſitate, & charitate patriæ ſuadente, de ſuis ſacerdotiis certam redituum ſuorum portionem, quam penſionem contributionem appellant. Eius vero decernendæ ius eſt penes ſynodum prouincialem: Exigendæ vero penes eos, quibus Epiſcopi cum primario ſuo collegio in ſua quiſq; diœceſi mandauerit. Superiorum autem illorum tributorum, quæ plebi atq; etiam Nobilitati imperantur, exactio plerunq; Regis arbitratu, nonnunquam de Senatus ac nunciorum ſententia per ſatrapias compluribus imponitur. Nec diutius id munus durat, quam ipſum tributum. Diſpenſatio penes Regem fere & Theſaurarium Regni manet. Nonnunquam tamen & ipſa aliis comitiorum decreto mandatur. Non adeo pridem excogitata eſt noua ratio comparandæ in defenſionem Regni militemq; mercenarium pecuniæ. Rex enim Sigiſmundus Auguſtus quartam partem redituum regiorum in eum vſum perpetuo Reipublicæ conceſſit, quæ pacis tempore in fiſcum, in arce Rauenſi conſtitutum, deponitur.

Eccleſiaſticorum immunitas.

Quarta redituum regiorum.

Atque hæc de origine gentis Polonicæ, ſitu terræ, ſoli vbertate, populis, lingua & moribus, ordinibus ac ſtatibus, magiſtratibus & vniuerſa Reipublicæ forma, belli paciſq; tempore. Nunc Principum ſiue Regum, & ipſius populi res geſtæ ſtrictim percurrendæ.

HISTO-

HISTORIÆ POLONICÆ

Liber Secundus.

LECHVS.

An.Ch. 550.

DIVTVRNO cunctæ Slauicæ nationis conſenſu celebratur, Lechum & Czechum Polonis atq; Bohemis (qui etiam Czechi lingua Slauica vocantur) Principes præfuiſſe: ideoq; alterum Polonis, alterum Bohemis nomen dediſſe, dubitandum non eſt. Bernhardus quidem Vapouius etiam certum tempus edidit, quo Polonis Lechus præfuit, nempe circa annum Chriſti quingenteſimũ quinquageſimum, à quo quidem ſumendum eſt initium rerum Polonicarum, propterea quod de vetuſtioribus gentis Polonicæ temporibus nil comperti habetur. Lechus itaq; primus gentis Polonicę auctor hãc regionem latiſſimã, quæ regnum Poloniæ complectitur & colendum & habitandum multitudini ſuorum diſtribuit: arces & caſtella opportunis locis muniuit: ipſe in vna ex his domicilium fixit, quam ſexto à Varta flumine milliario, verſus Septentrionem in patentiſſima planicie, ex rudi & non dolata materia extruxit, eique oppidũ adiunxit, quo eſſet tamen aliqua hominum circum Principem frequentia, & Gneſno ſeu Gneſnæ ipſi nomen impoſuit, à nido, quem Gniazdo Poloni vocant, paululum deflexo vocabulo: ſiue quod eo loco, quo nidus auibus, arx illa ſibi futura eſſet: ſiue quod aquilarum ibi nidum reperiſſet, indeq; inſigne boni auſpicii adeptum manſiſſe, & manere ſucceſſoribus eius Principibus Polonorum exiſtimatur alba aquila, erecta expanſis alis. Sic igitur fundato principatu, Lechus partim Gneſnæ manendo, partim obeundo regnum ius dabat populo æquabile, non ex præſcripto legum, quæ nullæ erant, ſed ex arbitrio ſuo, hoc eſt, ex æquo & bono: vſus moderato imperio, magis pater quam dominus factus illorum, qui fidem ductumq; ſuum ſecuti eſſent. Nec enim facile liber feroxq; populus aſperum & iniquum tyrannum aut initio ſecutus eſſet, aut poſtea pertuliſſet. Reditus tunc & agros peculiares nullos habebat Princeps: ſed ei cuncti ſeminabant & metebant, deq; omnium rerum prouentu ac fructibus ipſi vectigal pendebant. Nam nummus tunc incognitus erat apud Polonos: ſed, quo indigebant, permutatione rerum ſibi comparabant. Quamdiu vero Lechus regnauerit, quid præclari bello paceque geſſerit, quoſue liberos poſt ſe reliquerit, in incerto habetur. Vapouius inter alia ſcribit, centum quinquaginta ferme annis poſteritatem eius regnaſſe in Polonia, ad annum fere à Chriſto nato ſeptingenteſimum. Cæterum quod Vapouius memorat, maris quoque fortunam Polonos tunc feliciter tentaſſe, & inſtructa claſſe traiectoq; ſinu Balthico Rugiam, Fœoniam, & alias quaſdam inſulas de

Aquila alba inſigne Poloniæ.

Principis reditus.

Danis

Danis cepiſſe, & cum ea gente vario marte terreſtribus & naualibus præliis dimicaſſe, ac tandem Duce Viſſimiro vno ex Lechi poſteris, Syuardum Regem Danorum nauali pugna ab iis profligatum, & pulſum precario regni partem ſub annuo tributo recepiſſe, conceſſa Polonis Iutia, Scaniaque: filias vero eius duas captiuas, alteram Noruegis, alteram Germanis venditas: filium autem Iarmericum in obſidis loco aſſeruatum eſſe: inde Viſſimirum Principem captiuis abundantem, duas vrbes maritimas circa mare condidiſſe: & ex his alteram Viſſimiriam de ſuo nomine, alteram Dantiſcum ſiue Gedanum à deuictis Danis, eoque deductis, appellaſſe: tandemque Siuardum poſtea ſeruitutis impatientem Viſſimiro rebellaſſe, & in pugna occubuiſſe: filium vero Iarmericum aliquanto poſt è cuſtodia elapſum nouos motus in Dania concitaſſe: verum eos à Polonis tunc ſedatos eſſe, vero non videtur eſſe conſentaneum. Nam vt ex Crantzio & Saxone ſatis conſtat, Viſſimirus hic non Dux Polonorum fuit, ſed Vandalorum, qui ea ætate totam Pomeraniam cum hoc, totoq; Megapolitano tractu longeq; aliquid amplius tenuere, & fertur ſub annum Chriſti trecenteſimũ quadrageſimũ vixiſſe. Vnde colligere facile eſt, Gedanum eo tempore nondum extitiſſe, vix enim veriſimile eſt, tot retro ſeculis vrbem tam celebrem & maritimam ab omnibus Hiſtoricis, qui orbem Arctoum, ipſiuſq; vrbes accurate deſcripſerunt, iſtam alto præteritam fuiſſe ſilentio. Quin Viſſmaria non adeo vetuſta eſt, vt à Viſſimiro illo condita fuiſſe putanda ſit, ſed potius, vt ex aliis & præſertim annalibus ipſius ciuitatis liquet, à Gunshelmo Comite Suerinenſi & Megapolitano, rerum potiente Valdemaro ſecundo Rege Danorum, circiter annum Chriſti milleſimum ducenteſimum quadrageſimum. Krantzius hanc hiſtoriam ex Saxone ſic narrat. Siuardum iſtum Regem Daniæ primum à Gotharo Rege Sueciæ profligatum fuiſſe, ideo quod Gotharo ſororem ſuam in matrimoniũ promiſſam mutata poſt ſententia elocare recuſarit. Qua iniuria permotum Gotharum ſponſam armis petiiſſe, tota regione occupata. Vandali, quorum tunc Rex erat Iſmarus, animaduertentes, Siuardum à Gotharo in maximas anguſtias redactum, irruptione in Daniam facta prælioq; commiſſo Siuardum cæciderunt, filius Iarmericus cum duabus ſororibus paruulis præda hoſtibus fuit, quarum altera Noruegis, altera Germanis, quod venalia quondam ſolebant eſſe connubia, prece vendita eſt, ſicq; tota ea à Vandalis ſubacta fuit. Errori vero huic occaſionem præbuiſſe nominum Iſmari & Viſmari.

DVODECIM DVCES SEV Palatini.

Cum autem ſtirps Lechi defeciſſet, ab vnius imperio ad paucorum dominatum traducta fuit Reſpublica. Nam duodecim Palatini, ex omni procerum numero viri inprimis ſpectati, diuiſa in totidem regiones Polonia, in principes eliguntur, quo ſuæ quiſq; regioni præeſſet: & Voievodæ, hoc eſt, duces belli & copiarum vernacula dicti ſunt lingua Et recte quidem illi, atq; è Republica initio initum magiſtratum geſſere: legeſq; pauciſſimas & ſimpliciſſimas, vt rude illud ferebat ſeculum, non in libris, neq; in tabulis, ſed in animis hominum atq; in vſu incidere. Sed poſt aliquanto ad ambitionem verſi, dum ſuo quiſq; nutu omnia geri vult, & rem priuatam potentiamque ſuam augere ſtudet, aſſentari multitudini, eiuſq; licentiam alere, ſuos quiſque per fas & nefas defendere & euehere, terrori eſſe iis, quos beneuolentia ſibi adiungere non poſſet.

Inde

Inde tandem contentiones, ſimultates, & factiones à ſtudiis partium ſunt exortæ, quæ Rempublicam funditus euertere cœperant. Pertæſi igitur malorum Poloni, quæ ſub duodecim Palatinorum imperio ipſis incubuerant, ad vnius Principatũ reſpexere, & aliquid de guſtata libertate ipſi ſibi detrahere, quam perire prorſus volebant. Quamdiu vero horum Palatinorum durauerit imperium, in incerto habetur. Manſit quidem deinceps ſub Principibus, manetq; in hanc vſq; diem is apud Polonos magiſtratus, aliquantum reſtricta poteſtate ac iuriſdictione ipſorum, habentq; ii principem ſecundum Epiſcopos in Senatu regio locum. Cæterum duodecim tunc Palatini fuerunt, vel nouo populi placito, vel vſitato etiam ſub Principibus inſtituto: finibus vero Poloniæ non iiſdem perpetuo manentibus, ſed acciſis aliquando prolatiſq; rurſus, ne regionum quidem eadem diſtinctio, nec idem Palatinorum numerus manſit.

Palatinorũ dignitas.

CRACVS.

An. Ch. 700.

Abrogato Palatinorum imperio poſt longam in conuentu Gneſnenſi cõſultationem vna omnium ſententia ad Cracum Principatus defertur, quod factum eſſe circa annum Domini ſeptingenteſimum Vapouius vult: ideoque quando Lechi poſteritas ad eum quoq; annum fere (vt ante dictum eſt) manſerit, non diuturnus fuiſſet ille Palatinorum dominatus. Siue autem Cracus vnus fuit de Voieuodis illis, ſiue non: vero propius eſt, ipſum fuiſſe Polonum, quam externum. Habebat enim & domicilium apud Iſtulam tredecim milliaribus à fontibus eius fluminis: vir cum amicitiis, copiis, & facultatibus potens, tum prudentia, animi magnitudine, & iuſtitiæ, atque integritatis opinione apud omnes ita gratioſus, vt ſolus dilabentem Rempublicam recte ſuſtinere & recreare poſſe videretur. Reluctabatur ille quidem diu & multum Reipublicæ curam & adminiſtrationem ſuſcipere, præſertim quod & licentia hominum inteſtiniſq; diſſidiis perturbata, & externis bellis non leuiter quaſſata fuit: precibus tamen & contentione multitudinis, amoreq; patriæ victus aſſenſit. Neq; vero fefellit Polonos hoc ipſorum de Craco iudiciũ, prudentiæ ac virtuti ipſius datum. Nam hoſtes patriæ alios fœderibus ſibi adiunxit, alios armis repreſſit, pacatis vero foris rebus, domi licentiam & audaciam perditorum coercuit: iudices priuatarum controuerſiarum per loca conſtituit: vrbem in læua Viſtulæ ripa, in loco domicilii ſui condidit, ac de nomine ſuo Cracouiam appellauit, eiq; arcem in colle Vauelo, Viſtula eum ab oppido tunc dirimente, felicibus auſpiciis ſuperędificauit, quam regni caput Gneſna relicta fecit. In eo ſcopulo, cui arx Cracouienſis ſuperimpoſita eſt, fertur immanem beluam, quam holophagum ſiue draconem vocant, cubile ſuũ habentem, viciniam omnem deuorandis pecudibus, iumentis, & hominibus intentam Cracus aſtu interemiſſe, cum corpora illi obiiciẽda pice, ſulphure, & fomite ſuccenſo infarciri iuſſiſſet, & ignis conceptus viſcera beluæ torruiſſet. Celebri Craci fama permoti Bohemi conſanguinei Polonorum, ipſi quoq; ſibi eum principem adſciuerunt, vti Dlugoſſo & Vapouio placet. Sic Cracus cũ per multum tempus bene ac feliciter regnaſſet, obiit tandem, & è conſpectu Cracouiæ vltra Viſtulam in monte Laſſotino, aggeſto inſtar montis tumulo, quemadmodum ipſe mandauerat, ſepultus eſt: extatq; in hunc vſq; diem is tumulus, haud procul à delubro, quod diui Benedicti nomine vocatur.

Cracus Polonus.

Cracouia à Craco condita.

Cracus moritur.

LECHVS SECVNDVS.

Curato patris Craci funere, filius eius natu minor Lechus, maiorem (cui Cra-

Craco nomen erat) per ſpeciem venationis in ſyluas eductum, incautum occulte interemit, ac fortuito caſu eum periiſſe mentitus, ſimulatis lachrymis ac luctu honorifice ſepelit: principatumque ſcelerate appetitum, qui maiori natu debebatur, ſublato illo ſuſcipit. Verum aliquanto poſt patefacto ſcelere, Principatu deturbatus, & in exilium miſſus eſt. Alii dolore & conſcientia patrati parricidii, cum Diis hominibuſque exoſus eſſet, domi eum contabuiſſe, nullis relictis liberis, aiunt. Vincentius Cadlubcus viuente adhuc patre parricidium ab eo patratum, ſed mortuo demum patre, &iam ipſo regnante, ſcelus patefactum eſſe memorat.

Lechi parricidium.

Lechi pœna.

VENDA.

An. Ch. 750.

Tam gratam vero ſui memoriam Cracus Princeps apud Polonos reliquerat, vt vtroque eius filio orbati, ad Vendam filiam, quæ vnica ſuperſtes erat, Principatum deferrent. Sperabant enim, habituros ſe eſſe pręſtantem aliquem de externis Principem, venuſtiſſimæ & prudentiſſimæ virginis Vendæ coniugio inuitatum. Nec ſane fefelliſſet Polonos opinio, niſi per Vendam ſtetiſſet. Nam Ritigerus illuſtris & potens ea tempeſtate in Germania finitima Princeps, per oratores ſuos coniugem eam ſibi petiuit: verum illa excelſi & minime muliebris animi virago, negare ſe alicui eſſe nupturam: Principem, quam Principis vxorem, eſſe malle. Orare iterũ atque iterum Ritigerus, minaſq; adiicere. Vbi fruſtra ſe omnia tentare videt, coacto exercitu, armis negatum coniugium atq; principatum contemptu muliebris imperii perſequi ſtatuit. Nec ſegnius Venda cum expeditis ſuorum copiis aduenienti hoſti ad fines regni ſui occurrit. Miſcere rurſus Ritigerus preces cum minis: illa vero exprobrare importunam libidinem armato. Oratores reuerſi, eximiam puellæ pulchritudinẽ & ſapientiam, animumq; ad bellum quam ad nuptias paratiorem, renunciant ſuo Principi. Orant itaque ne ſe exercitumque ſuum propter intempeſtiuum amorem ac cupiditatem ſuam turpiter coniiciat in periculum, inglorium eſſe viro cum fœmina certamen, etiamſi exploratam habeat victoriam: ni deſinat, relicturos ſe eum, domumque ſignis conuerſis reuerſuros. Ille omnibus tentatis, vbi obſtinatos ſuorum animos, & à prælii dimicatione alienos eſſe videt, mortem ſibi conſciuit, cum propter amoris impatientiam, tum quod à muliere ſine vllo prælio victus eſſe videretur. Germani vero ictis cum Venda fœderibus, finibus Poloniæ deceſſerunt. Lætata hoc ſucceſſu Vanda, ouans Cracouiam ingreditur, mactatiſque quamplurimis victimis, ad extremum ipſa Diis patriis ſolenni ritu ſe deuouet, ac de ponte in profluentem Viſtulæ, ne quis aduerſus caſus eius felicitatem contaminaret, ſeſe præcipitauit. Inuentum eſt poſtea Vendæ ipſius cadauer: quod vno ab vrbe milliario, editiore loco è conſpectu vrbis ſupra amnem Dlubniam Proceres ſepeliuerunt, aggeſto itidem, vt patri, tumulo: indeq; ſubiacens pagus Mogilæ, hoc eſt, tumuli nomen ſortitus adhuc retinet.

Ritigerus Vendæ coniugium petit.

Ritigerus victus à Vanda.

Vanda ſe in Viſtulã præcipitat.

DVODECIM PALATINI ITERVM.

Vanda fatis erepta, cum nemo regiæ ſtirpis ſupereſſet, commutata eſt rurſus Reipublicæ forma, à duodecimq; iterum Palatinis Polonia cuncta militiæ domiq; aliquandiu adminiſtrata eſſe fertur: donec rurſus ad vnum delatus eſt Principatus, ex mirabili quodam euentu ac ſtratagemate. Nam cum

Poloni

Poloni à Pannonibus & Morauis aliquoties profligati, animum à defensione finium suorum despõderent, homo quidam plebeius & aurifex Præmislus nomine coadunata aliquanta voluntariorum militum manu, arte & dolo hostem fudit. Galeas enim & clypeos è tenerioribus arborum corticibus, & quauis alia materia magno numero fabricari curauit, eaq; partim felle, partim lithargyrio extrinsecus illita, noctu è conspectu hostilium castrorum, in extrema sylua in truncis arborum, & in arbustis, terræq; infixis ramis ita appendit, vt ad exorientem solem obuersa armati exercitus speciem eminus inspectantibus exhiberent. Quod conspicati Pannones contemptu victi sæpe fugatiq; à se hostis, pauci tumultuarie correptis armis, quasi ad certam prædam procurrerunt: Poloni vero interea galeis atque clypeis submotis siue combustis fugã simulauerunt. Siue ergo præcipitato illo tumultuario exercitu in insidias atque concisos, & mox indutis armis ipsorum, reliquos imparatos cæciderunt: siue, dum credunt fugisse Polonos, in securos illos, & crapula somnoque sopitos Poloni repente irruerunt: Præmisli certe industria singulari illo stratagemate singulariter tunc enituit, opemque patriæ tulit: hostis vero cæsus, & castris omni rerum copia refertis exutus inglorius Polonia excessit.

Præmislus aurifex.

Pannones & Moraui à Polonis fusi.

PRAEMISLVS SIVE LESCVS PRIMVS.

An.Ch. 760.

Ob tam præclarum igitur facinus atque meritum in Rempublicam Præmislus omnium acclamationibus princeps renunciatur, & blandum Lesci nomen, gratiosum apud Polonos, ob Lechi conditoris memoriam, oblatum accepit. Quanquam Vincentius Lesticum ab astu vult appellatum fuisse. Videtur autem Principatus ipsius incidisse in annum Christi septingentesimum quinquagesimum aut septingentesimum sexagesimum, post quem susceptum, in pace moderatum eum in suos gessit. Nec ausus est quisquam eo viuente Poloniæ fines infestare. Quamdiu vero regnauerit, vbi, & qua morte absumptus sit, non satis constat: liberos quidem post se nullos reliquisse fertur.

LESCVS SECVNDVS.

An.Ch. 804.

Præmislo siue Lesco eius nominis primo vita defuncto, exoritur noua de Principatu contentio: cumque nullus appareret ambiendi modus atque finis, placuit rem fortunæ & sorti committere. Indictus est itaque ad certam diem maculosorum equorum cursus, qui primus ad metam peruenisset, eius dominus Princeps vt esset Poloniæ. Figitur meta ad Prandnicum amnem in aperta planicie ad septentrionalem plagam Cracouiæ. Status curriculo dies adest: effunditur ad spectaculum ingens hominum multitudo, solicita omnium, quem det fortuna euentum, expectatio. Considunt delecti iudices, & munerarii, dant signum certaminis. Ibi Lescus quispiam, competitorum vnus, cum stadium vafro consilio stratis clam in sabulo ferreis acutis stylis, quibus currentium equorum pedes læderentur, impediuisset, primus ad metam obliquo & minime impedito tramite, cæterorum equis in cursu offendentibus, peruenit. Munierat autem is & equi sui calces ferreis soleis, vt si forte cum impetu currens in eos incidisset, non offenderet in stylis: cum omnes omnium aliorum equi de more illius temporis soleas nullas haberent. Illius itaque rei prorsus ignaris omnibus, & miraculo attonitis, iamq; victorem & Prin-

Cursus equorum de Principatu.

Lescus dolo victor.

cipem, quasi diuinitus sibi oblatum, Lescum acclamantibus, dolus deprehenditur. Protrahitur Lescus in medium, conuincitur, damnatur, concerpitur. Notarant autem commentum illud impediti curriculi, duo quidam iuuenes tenues & obscuri: cum enim, nemine etiam dum præsente, pedestri cursu in stadio illo forte certarent, ioco principatum inter se pacti, offendunt in stylis, subsistunt, inuestigant rem curiosius, notant tramitem stylis vacuum. Eorum alter, equitibus à carceribus procurrentibus, procurrerat & ipse pedester noto iam sibi tramite, omnibus effuso risu eum prosequentibus: omnium vero equis, posteaquam ad stylos ventum erat, cespitantibus, iuuenis ille pedester primus post doli fabricatorem ad metam peruenerat. Eum igitur, Lesco interfecto, Principem populus omnis salutat: &, ne quid ad auctoritatem ac maiestatem ipsi desit, Lescus commutato nomine appellatur. Atque is Princeps factus tam insperato rei euentu, dedit operam sedulo, ne tanto munere indignus iudicaretur: nec modo finitimorum vim & incursiones repressit, sed quibusdam etiam populis vltro bellum intulit. Quantum vero ipsi dabatur otii à bellis & seriis Reipublicæ negotiis, in exercenda virtute ac disciplina militari illud fere consumere: varios ludos & certamina equitibus pariter ac peditibus indicere: certantibus honorifica præmia proponere: ipse arbiter ac iudex præsidere, & pro meritis quenque collaudare. Fuit autem in hospites splendidus ac munificus: in suos cum virtute aliqua præstantes, tum egestate pressos liberalis: adeuntibus quoque facilis & comis, acerque vindex iniuriis pressorum. In victu cultuque corporis singularis erat parsimoniæ: rudibus & crassis pannis aulæorum loco passim vtebatur: nisi si quando in publico dare aliquid splendori & maiestati Principatus, propter externos homines maxime, cogebatur: quin ibi quoque crassos illos suos pannos, quibus ante adeptum Principatum vsus esset, ob oculos sibi poni iubebat, quibus admoneretur fortunæ suæ pristinæ, & vnde ad tantum honoris fastigium esset euectus. Ab ebrietate vero ita abhorrebat, vt pecudi quam homini similiorem esse ebrium hominem iudicaret. His moribus & hac moderatione animi quandiu, quibusue rerum successibus regnauerit, & quomodo vita defunctus sit, itidem atque alia illius temporis, non liquet. Non desunt, qui hunc Lescum interfectum esse scribant in prælio, quod ipse vicinis suis Vngaris ac Slauis ferens auxilium, contra Carolum Magnum Imperatorem, siue ipsius Imperatoris filium nothum eiusdem nominis gessit circiter annum Christi octingentesimum quintum.

Deprehensa fraude cõcerpitur.

Obscurus quidã principatũ casu adipiscitur.

Lesci studia in pace & bello.

Lesci mors.

LESCVS TERTIVS.

An.Ch. 810.

Lesco huic è rebus humanis sublato, vnicus eiusdem nominis filius successit, non degener à paternis virtutibus: Nam ita se gessit in principatu bello pace que, vt patrem non adæquare modo, sed superare etiam videretur. Multa hic cum finitimis, qui nouitate & humilitate eius generis despecta, nouos ciebant motus, bella gessit: eosque vel perdomuit, vel reuocauit ad officium. Quod si verum est illud, quod de patre ipsius in prælio interfecto dictum est: hic filius interfecti fortasse (vt quidam commemorant) legationem de pace ad Carolum miserat. Suscepit autem Lescus hic liberos complures mares, ex legitima quidem vxore Popelum: è concubinis vero Boleslaum, Barnimum, Bogdalum, Casimirum, Vladislaum, Vradislaum, Otam, Pribislaum, Ciessimirum, Iaxam, Semianũ, Præmislum, Ziemouitũ, Ziemomyslũ, Sbigneum,

Lesci liberi.

Spicimirum, Spicigneuum, Sobeslaum, Vissimirũ, & Vislaum. Ex his Popielum in spem principatus liberaliter educatum, successorem sibi viuens designauit: cæteris vero nõ prius possessiones attribuit, donec sacramento adacti promiserint ea omnia, quæ pater de Popielo & vniuersa hercifcũda sua familia statuisset, rata & firma se habituros, nec nouis dissidijs eius regnum turbaturos aut interpellaturos. Quod vbi illi fecerunt, ad hunc modum inter eos partitus est prouincias. Boleslao quidem natu maximo, Barnimo, atq; Bogdalo Pomerania cessit. Casimiro ac Vladislao Cassubia. Iaxæ & Zieniano Serbia siue Sorabia: Vratislao Rania siue Rugia. Pribislao, Ciessimiro & Otæ obtigit Ditiuonia. quæ nunc Lusatia dicitur. Præmislo, Ziemouito, & Ziemomislao Marchia Brandeburgensis, quæ à Polonis Sgorolecia vocata fuit. Reliquis reliqua eius oræ: in quibus Vislaus Miedzibozum arcem, quæ nunc Magdeburga, Sobeslaus Dalen, quod Daleburgum, Vissimirus in littore Oceani Vissimiriam ædificarunt.

POPIELVS SENIOR.

An. Ch. 815. Lesco itaq; vita pariter atq; principatu defuncto, destinatum à patre PrincipatumPopielus suscepit, patris auiq; dissimilis, ignauus ac timidus. Qui cum nihil præclari in Principatu gessisset, regiam tantum & domicilium suum Cracouia Gnesnam primum retulit, indeque non multo post Crusuiciam transtulit (cum eam arcem in planicie ad lacum Goplum condidisset) Cuius instituti causa hæc potissimum fuisse creditur, quod homo meticulosi & desidis animi quæsiuit antrum, vbi remotior ab Vngaris & Germanis, & fratribus, à quib. sibi cumprimis metuebat, securius viueret, & à negotijs reipublicæ alienatus indulgeret ventri, & ijs, quæ sub ventre sunt. Sed non diu animi proposito frui concessum ei fuit. Iuuenili enim adhuc ætate, cum aliquot annis regnasset, in morbum incidit, ac paulo post obiit. Fertur autem subinde solitus esse murium deuorationem sibi suisq; imprecari: quo quidem malo filius eius absumptus est. *Mos Popieli execrandi se.*

POPIELVS IVNIOR.

An. Ch. 830. Peracto solenni ritu Popieli funere, filius eius eiusdẽ nominis patruorum procerumq; voluntate, etiam tum impuber, Principatui inauguratur, omnibus subiectionem ipsi interposito iureiurando promittentibus. Cum pubertatem attigit, suo arbitratu viuere: patruorum monita, quibus eius tutela, vtpote adhuc impuberis & pupilli, demandata fuit, aspernari: cum æqualibus consilia capere: conuiuia compotationesq; largiores cum iisdem frequentare: in lustris, choreis, lusibus & amplexibus puellarum pernoctare: dein crapulæ stupriq; plenus multam in diem stertere: Rempublicam, iudicia, & querimonias hominum negligere: ad res agendas ineptus, ingenio nullo, ac inde omnibus erat despicabilis, vt vulgo Chostek despectus per contemptum appellaretur, cum dissolutos & perditos mores eius facies deformis, rarus in capite & barba pilus magis etiam deformaret. Patrui cum aliis proceribus, dissolutam illam Principis vitam refrenare cupientes, vxorem illi dant eleganti forma puellam, Germani cuiusdam Principis filiam. Sed ne sic quidem de flagitiis & nequitia sua remisit quidquam: imo vero noua crudelitatis & auaritiæ scelera vxoris consuetudine sibi adiunxit. Nam & auarior factus, decreta, honores, ac magistratus vendebat, & cum virtute ac dignitate non posset, fastu & crudelitate principatũ sibi stabilire: & metui à suis volebat, cum amari non mere- *Popieli ætas iuuenilis.*

mereretur. Atq; hæc omnia vxore impellente faciebat: quæ degustata semel dominatus, atq; lucri dulcedine, despectaq; viri inertia, muliebri astu imperiũ omne ad se transtulerat, maxime cum duobus filiis Lecho & Popielo aucta, mollem viri animum amore sui penitus adstrictum teneret, & perpetuũ apud Polonos dominatum suum fore persuaderet. Vnus obstabat scrupulus, patruorum mariti sui gratia & authoritas apud multitudinem, integritate vitæ, morumq; grauitate, ac prudentia comparata. Itaque eos quam maxime potest suspectos, criminibus etiam confictis, apud ipsum maritum reddit: persuadet, illis viuis principatum ipsi certum firmumq; esse non posse. Quem si retinere ipse vellet, & liberis suis relinquere, tolleret è medio patruos. Quibus dictis, facile ægrum atq; timidum viri animum in deteriorem impulit partem: talisq; nefandæ mulieris instinctu necandorum illorum ratio initur. Grauem & periculosum morbum Princeps simulat: patruos neci destinatos accersi eius nomine vxor iubet. Conueniunt sine mora: morbi magnitudinem Princeps gemitu assimulat: finem adesse vitæ suæ diuinitus indicatum asseuerat: vxorem, paruosq; filios ipsorum fidei ac tutelæ etiam atq; etiam commendat. Itaque in eiulatibus, planctibus, & lamentis absumpto die, cum iam ad occasum sol tenderet, Princeps patruos quasi moribundus iam dimissurus, nomine quemque blande compellat, ac in signum amoris circumferri medicatum poculum, paratum ad eam rem, iubet: prægustare se simulat, cæterum spumam tantum, à medio extantem, halitu difflat, potum ne extremis quidem labiis attigit. Cum omnes bibissent ordine, fingit somno se premi, & velle quiescere. Vbi discesserunt, reuerenter salutato Principe, conceptum præcordiis venenum vitalia membra occupat, & subito, de statu mentis dimoti, & furentes maximo cum cruciatu exanimantur. Ibi mulier re statim per exploratores nuntiata, cadauera insepulta proiici mandat. Insidiatos eos vitæ mariti sui, iusta & euidẽti Deorum vindicta percussos, repente periisse diuulgat. At non finit inulta esse diu diuinum numen scelera. Nam ex cadaueribus putrefactis enati mures, inusitatæ magnitudinis, impium parricidam cum scelerata vxore atque liberis fugientem, quoquouersus per aquam flammamque persequuntur: nec claustra prosunt, aut abigentium satellitum vlla præsidia. Ad extremum diffugientibus omnibus, absumptis prius filiis, Lecho & Popielo, deinde vxore, postremus ipse infelix miserabiliter lenta morte ab eisdem depastus est in arce Crusuicia, circa annum Christi octingentesimum vigesimumtertium. Ita non irritæ ceciderunt patris eius imprecationes, qui subinde solitus esset murium deuorationem sibi suisque imprecari. *Popielus patruos veneno tollit.* *Mors Popieli, vxoris & liberorum misera.*

HISTO-

HISTORIÆ POLONICÆ

Liber Tertius.

INTERREGNVM.

An. Ch. 840.

EXTINCTO Popelo cum vxore & liberis, conuenit magna Procerum multitudo Crusuiciam, ad creandum nouum Principem. Agitata re aliquandiu, eo quod varia essent hominum studia, & ambitiosi quidam magnas post se traherent factiones, infecto tandem negotio disceditur. Ac dum nemo alteri paret, neque cedit, in summa omnium licentia cædes & latrocinia passim exercebantur, & iustis interdũ prælijs inter dissidentes cõcurrebatur. Nec finitimæ gentes, Germani præsertim, occasionem impune vel proferendorum finium suorum, vel prædas agendi prætermittunt: diuexatur misere Polonia. Indicta iterum sunt à primoribus comitia: sed frustra ibi consultatur, vbi non modo non remittuntur, sed intenduntur etiam partium studia. Non desunt sibi interfectorum Popeli senioris filiorum filii, quasi hæreditarium principatum poscentes: sed ii, tanquam nothi, repelluntur. Iam tanta multitudo, quæ eo confluxerat, caritate annonæ penuriaque vehementer premebatur, neque tamen apparebat, quorsum tanta contentio euaderet, quique comitiorum exitus futurus esset: cum ecce insperata salus afflictę Polonię diuinitus oblata est. Erat Crusphiciæ oppidanus, Piastus nomine, Cossisconis filius, statura infra mediocrem, crassis atque robustis artubus, mediam ætatem supergressus, agello modico colendo & mellificio vitam sustentans, homo simplex & iustus, ac beneficus in egenos, atque hospitalis pro modo facultatum suarum. Is ex vxore à moribus suis nõ aliena, cui Repichæ nomen erat, vnicum filium susceperat, eique viuente adhuc Popelo primam comam gentili ritu tonsurus, & nomen impositurus, amicos ad eam ceremoniam atque conuiuium, porco mactato, & vase aquæ mulsæ infuso, inuitauerat. Priusquam stata dies adesset, forte obtulerunt ei sese ignoti duo homines habitu peregrino: quos ille, cum regia excluderentur, comiter inuitatos, hilare domum suam introduxit, mensam instruxit, apposuit affatim ex his, quæ ad futurum conuiuium apparauerat. Ibi res mira & stupenda accidit. Accreuit caro porcina, redundauit ex vase mulsa, ita vt non ciues modo, verum etiam Principem ipsum (vt tunc minime fastuosi ac delicati erant Principes) cum omni comitatu destinato conuiuio acceperit. Eisdem igitur hospitibus sub tempus comitiorum reuenientibus, & iubentibus, Piastus ex tenui penu cellaq; sua conuentum illum omnem penuria laborantem, augescente rerum earum, quæ premebantur, copia refecit. Quo miraculo animaduerso, vulgatoque, vna voce omnes Piastum non hu-

Comitia de Principe nouo Crusphicia.

Piasti genus & conditio.

manis

manis suffragiis, sed diuino iudicio Principem sibi dari conclamant. Fit domum eius concursus, obsecrantium, labenti vt Reipublicæ succurrat. Recusat ille: tandem hospitibus illis suis auctoribus assensus, ita vt erat veste & peronibus ex tiliæ cortice textis indutus, in regiam à primoribus deducitur. Hospites illi, perfuncti officio suo, disparuerunt. Existimantur autem ii fuisse Angeli Dei, beneficentiam & hospitalitatem etiam in alieno à vera religione remunerantis.

PIASTVS.

An. Ch. 842.

Piastus inauguratus principatui, non mutauit cum statu vitæ animum. Quin auctus copiis, multum ad pristinam suam beneficentiam ac benignitatem adiecit: vxore non modo non dehortante, verum etiam adiuuante. Conquierunt autem sub eius principatu hostium incursiones, cessarunt & intestina dissidia, cædes ac latrocinia, reuerentia magis boni & vigilantis Principis, quam armis, seueritate, & suppliciis: præsertim quod eum Diis curæ esse, & ipsorum non obscuro iudicio in illa Reipublicæ specula collocatum certo sibi persuaderent. Nihil enim æque valet ad religandos atq; deuinciendos hominum animos, & ad moderandas stabiliendasque Respublicas, quam religio: quæ pietate atq; integritate Principis maxime excitatur & continetur. His præsidiis Piastus & bonis charus, & malis reuerendus, & finitimis venerabilis, longam etiam Principum Regumque Poloniæ posteritatem per multa secula, vsque ad Casimirum secundum, qui Magni cognomen adeptus est, propagauit. Porro abominatus Crusphiciam, nefario scelere diroq; interitu Popeli contaminatam, Gnesnam prisci Lechi regiam domicilium suum transtulit: cumq; per multos annos sapienter clementerq; regnasset, senex admodum, annum agens centesimum & vicesimum mortuus est, anno Christi octingentesimo sexagesimo primo.

Posteritas Piasti.

Piasti mors & ætas.

ZIEMOVITVS PRIMVS.

An. Ch. 861.

Piasto successit vnicus filius Ziemouitus ex Repicha natus, cuius opera vicaria viuens adhuc, & senio confectus pater in bellis & grauissimis quibusque negotiis magno omnium fauore & beneuolentia vsus erat: vir impiger, & ad rem militarem factus, æstus iuxta ac frigoris, laboris & inediæ patiens, somni parcissimus, victu cultuque corporis non multum à gregariis militibus differens, alieni abstinens, de suo munificus, facilitate & liberalitate militum procerumque studia tenere solitus: in animaduertendo, si quando necesse erat, lenis: noctu excubias ipse per se crebro obibat. His artibus atque studiis summam sibi hominum suorum charitatem comparauerat. Principatum post patrem adeptus, constituta primum disciplina militari, creatoque magistro militiæ, & ordinum ductoribus, ad recuperanda ea, quæ Vngari, Morauí & Germani sub Popeli principatu atq; interregno inuaserant, neque ad eam diem recepta erant, totum se conuertit: easq; res ex animi sui sententia cõfecit, eo quidem minori negotio, quod eæ tunc gentes bellis implicitæ essent. Sic igitur prospere ab ea parte rebus gestis Ziemouitus à Prussis quoque, quæ ii superiori tempore de Polonis occupauerant, bello repetiuit. Tandem Pomeranorum & Cassubiorum Ducibus, Popieli senioris nepotibus & posteris, qui à patre suo defecerant, bellum intulit: quod quidem illi, locorum difficultatibus magis quam viribus freti, diutius extraxerunt: do-

Ziemouiti virtutes.

mitique

Ziemouiti mors.

mitique ad extremum eſſent, niſi Ziemouitus rebus humanis Gneſnæ exemptus eſſet, altero & triceſimo ſui principatus anno, circa annum Chriſti octingenteſimum nonageſimumſecundum.

LESCVS QVARTVS.

An Ch. 892.

Magno tam boni tamque bene de Republica merentis Principis deſiderio ducti Proceres filium eius vnicum, cui Leſco nomẽ erat, in principatu ipſi ſurrogant adoleſcentulum, eique cuſtodes ac moderatores conſiliorum primores aliquot adiungunt. Hic cum adoleuiſſet, quietis potius & otii, quam bellicæ gloriæ fuit amantior, contentus eo, quem à patre per manus acceperat, principatu: quo iuſte, continenter, & clementer magna ſuorum beneuolentia, perfuncto, tandem vita defunctus eſt anno Chriſti nongenteſimo decimotertio, relicto filio Ziemomiſlo.

Mors Leſci.

ZIEMOMISLVS.

An.Ch. 913.

Succeſſit Leſco patri Ziemomiſlus, probus & ipſe, lenis, beneficus, hoſpitalis, & quietis amans, quas virtutes quaſi hæreditarias à maioribus ſuis habebat. Sed non alia re nobilior, quam filio. Nam cum aliquot annis nullos ex vxore ſuſciperet liberos: naſcitur tandem ei filius, ſed cœcus, quæ res ipſi, breui gaudio delibuto, maioris mœſtitiæ cauſa fuit: præſertim cum vxor vno illo partu edito parere deſiiſſet. Septimum annum puer attigerat, quo prima coma pueris gentili ritu attonderi, & nomen imponi ſolebat. Adſunt ad celebritatem frequentes Proceres, epulantur cum Principe mœſto, & ſortem ſuam, orbitatis non ita multum diſſimilem deplorante, Principis & ipſi vicem dolentes: cum ecce inſperata cunctis affulſit lætitia. Puer enim abſque vlla medicorum, aut cuiuſquam omnino ope ſubito lucem aſpexit, quem mater videntem protinus exultans ad patrem in conuiuium adducit. Conuiuæ miraculo attoniti, effuſo gaudio ſibi & Reipublicæ tantum bonum diuinitus oblatum certatim gratulantur, feſtum diem largioribus inuitationibus, plauſibus, choreis, concentibus, & acclamationibus inſtaurant. Puero Mieczislao, quaſi qui gladio ſibi gloriã acquiſiturus ſit, nomen eſt inditum: ſed is poſtea à matre & pediſſequis blandius, vt fit, Mieſco vocatus eſt. Ziemomiſlus peracto conuiuio diuinos & ariolos de filii ſucceſſibus, & quid hoc portenderet, quod is cœcus natus, tanto interuallo videre cœpiſſet, ſciſcitatur. Reſpondent illi, Poloniam eius Principatu illuſtratum iri. Accurate igitur puer, & vt Principe dignum eſt, iuſſu patris educatus, ipſi Ziemomiſlo patri circa annum Chriſti nongenteſimum ſexageſimumquartum Gneſnæ mortuo & ſepulto ſucceſſit.

Mieſco naſcitur cœcus.

Mieczislai etymon.

Ziemomiſlus moritur.

MIECZISLAVS PRIMVS PRINCEPS *Chriſtianus.*

An Ch. 964.

Peracto Gneſnæ ſolenni ceremonia Ziemomisli funere, Mieczislaus filius Principatum ſuſcepit, & iuſte quidem adminiſtrabat, ſed tamen infra ſpem omnium, diuinorumq; vaticinia: ex quibus præclarum quiddam & eximium de ipſo ſibi Poloni vulgo pollicebantur. Vxores ſeptem more barbarico duxit: iiſque & libidini ſuæ liberius indulgens, nullos ſuſcepit liberos. Eas tamen poſtea, cum de religionis Chriſtianæ veritate, & caſtitate aliquid audiiſſet, dimiſit: Dambroucamq; Chriſtianam Boleslai primi Boemorum Ducis filiam virginem de conſilii ſententia nouo matrimonio ſibi iunxit. Quę poſteaquam ſplen-

Chriſtianæ religionis apud Polonos occaſio.

ſplendido comitatu Gneſnam aduecta eſt, Mieczislaus Princeps baptiſmo, vt conuenerat, ritu Chriſtianorum initiatur, & ſubſequentibus diebus nuptias magna celebritate peragit, anno Chriſti nongẽteſimo ſexageſimoquinto. Deinde Boemos, qui nouam nuptam deduxerant, honorifice habitos, & ſplendide donatos remiſit: mox totum ſeſe ad propagãdam per omnem principatum ſuum religionem, hortante & adiuuante vxore, conuertit. Baſilicas nouem diuerſis locis ædificat, eaſque ſupellectili omnis generis pretioſa ornat, cenſibus & poſſeſſionibus locupletat: & in diœceſes diſtributas, duas quidem ex his Archiepiſcopis, nempe Gneſnenſem & Cracouienſem: reliquas vero, hoc eſt, Poſnanienſem, Smorogouienſem (quę poſtea Bicinenſis, ac demum Vradislauienſis dicta eſt) Cruſuicenſem (quæ Vladislauiam poſt translata eſt) Plocenſem, Culmenſem, Lubuſſenſem, & Camenenſem, ſingulis epiſcopis attribuit, eiſq; decimas omnis generis frugum, de ſuis iuxta ac Nobilitatis, plebiſq; agris edicto perpetuo adſcribit. Inde inferioris ordinis ſacerdotibus ac miniſtris eccleſiaſticis, in ſua cuiuſq; diœceſi certæ portiones Epiſcoporũ arbitrio iure ſempiterno attributæ. Quibus etiam pagi prædia, & poſſeſſiones à Principe & locupletioribus quibuſq; adiunctæ ſunt. Templa etiam in oppidis & pagis permulta, ſtudio pietatis certantibus inter ſe omnibus, extructa. His autem rebus perficiendis Ægidius Cardinalis, Epiſcopus Tuſculanus, Ioannis decimitertii Pontificis Maximi, qui per illud ipſum tempus Leoni octauo ſucceſſerat, legatus præfuit: qui primus Archiepiſcopos & Epiſcopos Italici, ac quoſdam Gallici & Germanici generis fecit: cum Poloni rudes adhuc eſſent, ac nouitii. Additi ſunt & inferiores ſacerdotes, qui partim ſocii & conſiliarii, partim adminiſtri eſſent Epiſcoporum: quorum opera, ſtudio atque diligentia religio Chriſtiana celeriter magna cepit incrementa in Polonia: præſertim cum alii muneribus & honoribus à pio Principe, ditionem ſuam omnem eius rei gratia circumeunte allicerentur, alii minis adigerentur. Dum vero totus eſt in his Mieczislaus, naſcitur ei filius è Dambrouca vxore anno Chriſti nongenteſimo ſexageſimoſeptimo: cui apud ſacrum fontem aui materni Boleslai nomen imponitur: adulto deinde, pater viuens adhuc vxorem accepit Iuditham Geiſæ Vngarorum Principis affinis ſui filiam, ex priore vxore ſuſceptam. Nam ea mortua, ſororem ei ſuam Adleidam Mieczislaus in matrimonium collocauerat: à qua perſuaſus Geiſa, & ipſe cum Vngaris ſuis Chriſtianam religionem, quinto poſt Polonos anno, ſuſcepit. Piis autem & quietis conſiliis fere principatum ſuum Mieczislaus, annis triginta quinque adminiſtrauit: præter, quod cum Vulodimiro Ruſſorum Duce, ditiones ſuas inuadente, anno Chriſti nongenteſimo octuageſimoquinto, neceſſarium bellum geſſit, ſucceſſu quidem vario, euentu vero non ſatis proſpero. Nam Præmisliam, Ceruenũ, & aliquot pręterea arces & oppida à Vulodimiro capta amiſit. Cæterum quo auguſtiorem principatũ poſteris ſuis relinqueret Mieczislaus: hortante Senatu, Lambertum Cracouiẽſem Epiſcopũ, virum doctum & eloquentem, oratorem mittit ad Benedictum eius nominis ſeptimum Pontificem Maximum, vt regium diadema ſibi mitteret, Regemque Polonorum ſe & poſteros ſuos eſſe iuberet: verum ea res propter certas & iuſtas cauſas in aliud tempus dilata fuit. Hoc Principe mos inoleuit apud Polonos, vt homines equeſtris ordinis in templis, dum ſacerdos apud altare pronuntiat, vnde recitaturus ſit Euangelium, gladios mediotenus ſtringerent, quaſi profitentes, mortem prius ſibi oppetendam, quam à ſuſcepto ſemel Euangelio & reli-

Mieczislaus baptiſatur. An. Ch. 965.

Naſcitur filius Mieczislao ex Dambrouca Boleſlaus, An.Ch. 967.

Mos ſtringendi gladium in Polonia circa Euangelij recitationẽ.

religionis profeſſiione diſcedendum: choro autem reſpondente, Gloria tibi domine, rurſus reconderent. Fuerunt etiam hoc tempore in ſolitudine apud Dunaiecium fluuium duo Monachi, ſanctimonia vitæ celebres: quorum Benedictus ab Vngaris, quod Chriſtum profiteretur, cæſus: Suiradus poſt vitam duriſſime exactam, in monaſterio montis ferrei in Vngaria, quo ambo commigrarant, ſancte deceſſit. Mortuus eſt anno Chriſti nongenteſimo nonageſimonono, poſt vxorem vero viceſimoſecundo, Poſnaniæ ſepultus. Regnauit trigintaquinque fere annis proſpere & feliciter.

Miecziſlai mors.

BOLESLAVS PRIMVS COGNOMENto Chrobri.

Án Ch. 999. vel ſec. alios 1000.

Boleſlai virtutes.

Suſcepit paternum principatum Boleſlaus ſumma Polonorum omnium voluntate: quippe quos non indoles tantum eius egregia, nec vulgaris animi magnitudo, ſummo Principe digna, ſpe optima implerent: ſed rara etiam, quæ elucebat in eo modeſtia, verecundia, comitas, ſuauitas morum grauitate temperata, & reliquæ adoleſcentiã magnopere commendantes virtutes, ſpem & opinionem de illo conceptam minime fefellerũt. Hic enim Princeps Polonorum nomen regia dignitate, externorum Principum neceſſitudinibus, & clariſſimis rebus geſtis vehementer illuſtrauit: militarem diſciplinam auxit: regni fines longe lateque propagauit: religionem ſtabiliuit & ampliauit: denique feros & agreſtes homines ad ciuiliorem aliquanto vitæ cultum redegit. Erat ſub id tempus apud Boëmos Pragenſis Epiſcopus Voicechus (qui Adalbertus ab externis appellatus eſt) vir nobilis, & ſanctimonia vitæ, pietatiſq; ſtudio clarus. Is cum nihil apud Boemos, in retinendo impio cultu pertinaces, crebris admonitionibus, acribuſq; obiurgationibus proficeret: Romam primum, ac deinde impetrato à Pontifice Maximo commeatu: tentatis tamen iterum, an reſipiſcerent, Boemis, in Vngariam profectus erat: ibique annum & amplius commoratus, Geiſa Principe cum vxore fauentibus, Vngaros religione Chriſtiana per interpretem accuratius imbuit: poſtremo in Poloniam ire perrexit: vbi à primoribus, & cætera multitudine honorifice exceptus, eandem Polonis, quam Vngaris, nauauit operam: vbi etiam mortuo illis diebus Roberto primo Gneſnenſi Archiepiſcopo, magnis Principis precibus exoratus, in archiepiſcopatu ſucceſſit: ſed non multo interiecto tempore, viſu nocturno diuinitus admonitus, peregrinationem (ægre dimittentib. eum Principibus) in Pruſſiam perſequitur: Gaudentio fratre relicto pro ſe Archiepiſcopo. Ibi dum religionem Chriſtianam magna cum difficultate & patientia diſſeminat, à gente barbara & immani, dæmonum & idolorum ſacrificulis cum antiſtite inſtigantibus, ſacrum celebrans, prope oppidum, quod Fiſshauſum Germani poſtea dixere, ſinus Sarmatici, à barbaris confoſſus interficitur die viceſimatertia Aprilis, anno Chriſti nongenteſimo nonageſimoſeptimo. Cuius corpus poſtea Boleſlaus Rex, dilata in aliud tempus vltione, à Prutenis redemit: & minimo quidem, eo quod appenſo in ſtatera corpori, diuina, vt creditum eſt, virtute id efficiente, pondus ſane perexiguum ineſſet. Tantum enim argenti ſiue auri, vt alii volunt, barbari pacti erant, quantum corporis pondus adæquaret. Deductum ſolenni pompa primũ in Tremeſnenſi monaſterio collocauit, poſt ad Geſnenſem baſilicam tranſtulit: diciturque locus ac monumentum ipſius plurimis claruiſſe miraculis. Qua fama permotus Otto Ruffus, tertius eius nominis

Adalberti in Poloniã aduentus.

Adalbertus in Pruſſiam venit.

A Prutenis trucidatur.

nis Imperator, ab Italica expeditione reuertens cum magno & ſplendido comitatu, pacatis in Poloniam ad ſepulchrum noui martyris venit: quem Boleſlaus vti paternum amicum, plus quam regali magnificentia ac libralitate excepit: ac cum aliis ampliſſimis donis, tum abaco & inſtrumento menſæ omni aureo & argenteo, quod triduo nouum ſemper promebatur, aulæiſque & veſtibus precioſis donauit. Volens autem, tam ſplendido hoſpiti & amico parem referre gratiam, Regem eum appellat, ſociumq; & amicum Romani imperii, à tributo & omni iuriſdictione Imperatorum immunem: ac diadema ſuum, Gaudentio Archiepiſcopo ſolennes ceremonias peragente, ipſi imponit: eumque honorem ſempiternum ipſi ac poſteris eius in Polonia regnaturis eſſe iubet. His adiungit hoſpitale munus: vnum de clauis, quibus Chriſtus dominus & Deus noſter cruci affixus eſſe dicitur, & lanceam diui Mauritii: quæ in baſilica Cracouienſi, vbi ſedes eſt Epiſcopi, adhuc viſuntur. Viciſſim autem brachium diui Adalberti à nouo Rege accepit: quod Romæ in inſula ad diui Bartholomæi ædem ab eo poſtea depoſitum eſſe fertur. Et quo arctior firmiorque inter ipſos & poſteros ipſorum eſſet neceſſitudo, Rixam ſiue Richſam. Erenfridi Comitis Palatini Rheni filiam, è ſorore ſua Mechtildi ſuſceptam, Mieczislao Regis filio, puero duodecimum annum agenti, deſpondet Imperator. Quæ paruula aduecta in Poloniam, & à ſocru educata, duodecimo demum anno poſt adulta Mieczislao nupſit. Annus quo hæc acta ſunt, & Boleslaus Rex appellatus eſt, milleſimus primus à Chriſto nato fuit.

Ottonis III. Imp. in Poloniam aduentus.

Boleslaus primus Rex Pol. renunciatus.

Rixa Mieczislao deſponſata.

Boleslaus nouus Rex Duci Boemorum Boleslao propter crebras eius incurſiones bellum intulit: eiuſq; oppida & arces partim vi expugnauit, partim in deditionem accepit. Morauos tributarios regno ſuo fecit: Iaroslaum Ducẽ Ruſſorum anno Chriſti milleſimo octauo fudit: Kiouiam inſignem ea tempeſtate vrbem per deditionem accepit, intactamque theſauro duntaxat Principis in donatiuum militum, & in ſumptus belli ablato, Stopelco Duci exuli, Iaroslai fratri reſtituit. Diſcedentem iam inde Boleslaum Iaroslaus iterum cum valido exercitu apud Nouogrodiam comparato, ad Bugum amnem conſequitur, vbi commiſſo graui prælio, vrgentibus Polonis, Regeq; & Imperatoris & militis officium faciente, pulſi ſunt Ruſſi, tanta ſuorum cæde, vt Bugus ſanguine cæſorum rubuiſſe dicatur. Victor autem in regnum reuerſus vota Deo perſoluit: templa complura, ſed inprimis Gneſnæ, dotauit ornauitque: Proceres & milites eos, quorum virtus maxime præclaro aliquo facto perſpecta erat, pro meritis collaudatos honoribus & præmiis affecit: Chrobri, hoc eſt, acris appellationem, propter excellentem virtutem & animi magnitudinem, à Ruſſis tributam accepit. Monaſterium Secechouienſe in Sendomirienſi tractu condidit, conferente patrimonii ſui partem Sececho Palatino Cracouienſi, & magiſtro militiæ, à quo monaſterium id nomen accepit. Conſtruxerat etiam idem Rex iiſdem monachis aliud monaſterium paulo ante Ruſſicũ bellum, in monte Lyſecio ſiue caluo, orante & hortante Emerico Regis Vngariæ filio, viro ſancto & caſto, qui lubens cum Boleslao propinquo ſuo vitam degebat in Polonia. Atque is portionem crucis Chriſti, quam Conſtantinopolitanus Imperator patri eius Stephano magni muneris loco miſerat, quaq; ipſe pro amuleto vtebatur, in eo loco repoſuit: vbi in hanc vſq; diem ſalutaria hominibus edi perhibentur miracula. Hoc etiam tempore, atq; adeo ante ipſum Ruſſicum bellum, ſex viri religione & ſanctimonia vitæ inſignes, duram & incultam vitam degebant in illa ſolitudine maioris Poloniæ, vbi nunc eſt Caſimiria oppidum.

Bellum Bohemicum.

Ruſſicum bellum.

Saxonicum bellum. *Prusſicum bellum.* *Rusſicum bellum iterum.*

Confecto bello Rusſico, Rex Boleslaus, ne ſui diuturno ocio torpeſcerent, vtq; ea, quæ Poloniæ maiorum ſuorũ negligentia adempta erant, recuperaret, Saxonibus eo ipſo anno bellum intulit. Non multo tempore poſt hoc bellum quieti dato, aliam rurſus expeditionem in Prutenos ſuſcepit, indignã diui Adalberti necem vlturus, & illam quoq; gentem ſuo adiecturus imperio. Quare per Culmenſem tractum (qui Polonicæ ditionis erat) hoſtiles terras ingresſus, agros vaſtat: Radzinum, Romoue, & Balgam arces nullo negocio capit ac incendit, vicoſque & pagos diripit. Pacem poſtea à Rege petunt & impetrant Pruteni, tributum pendunt, & penſuros ſe deinceps quotannis promittunt. Dimittit ibi Rex viros, qui barbaram gentem rationem atq; ritus Chriſtianæ religionis docerent: Victor ipſe inde recedens, in Oſſa flumine ferream columnam ponit, mille pasſibus à Rogoſno oppido: vnde vicina villa Slupi, hoc eſt columnæ nomen accepit. Biennium ab eo bello quieuit Boleslaus, quo tẽpore multa, quæ ad religionis maieſtatẽ, & ad Rempublicã bello domiq; adminiſtrandam pertinere videbantur, ſapienter conſtituit. Interim vero optatã pacẽ Iaroslaus Dux Rusſorum turbabat, & aduerſus Boleslaum Regem magno apparatu belli renouabat. Rex igitur non rumoribus modo, ſed crebris etiã ſuorum præfectorum nunciis excitus, contra hoſtem cum exercitu proficiſcitur. Ducebat autem & Iaroslaus ingentes copias Poloniã, ſi liceret, inuaſurus. Veniunt ergo in conſpectum apud Bugum amnem exercitus: decreueratq; Boleslaus eo die prælio non dimicare, ob reuerentiam diei dominici: ſed magnã in bellis fortuna vim habet, paruiſq; interdum momentis permagna fit rerum atq; conſiliorum mutatio, vt tunc accidit. Nam pugna inter paucos primum lixas & aurigas, dum adaquant equos, apud flumen, quod caſtra dirimebat, orta, mox pluribus vtrinque concurrentibus inualuit. Eminus ſagittis & iaculis, cominus vero ab audacioribus nonnullis in flumine etiam res gerebatur: cum ecce Polonicus exercitus omnis celeriter armatus fluuium tranat. Committitur itaq; acre prælium: cedere loco hoſtes, Poloni magis inſtare: ibiq; dux hoſtium à ſuis impulſus, fuga ſaluti ſuæ conſuluit, & reliqui omnes effuſo curſu pasſim ex acie diffugiunt. Sic autem tum in prælio, tum in fuga conciſis ac debilitatis magna ſtrage hoſtibus Rex pacem dedit ſupplicibus, tributum modicum impoſuit, & captiuos omnes, quos etiam ſuperiori bello ceperat, liberaliter dimiſit. Hoc bellum anno poſt Chriſtum natum milleſimum decimum octauum confectum eſt.

Boleslai ſtudia in pace.

Pace per circuitum parta, auctoq; & propagato in omnes partes cum laude atq; gloria imperio, Boleslaus Rex reliquum vitæ tempus inſtituendæ domi Reipublicæ dabat, duodecim vtens conſiliariis, quos è tota Polonia probatisſimos, & annis iudicioq; graues delegerat: iudicia exercebat: tenuiores, dum litis finem expectant, ſuo ſumptu menſaque ſua ſuſtentabat: egenis ſubueniebat vndique: & pauperibus cauſam ſuam agere neſcientibus, cauſidicum de ſuo data mercede, attribuebat. Nulla autem in re pius hic Rex erat ſeuerior, quam in contemptu religionis, templorum profanatione, & ſacerdotum iniuriis vindicandis: hominibus eccleſiaſticis omnium onerum, laborum, & penſionum, Regi & Reipublicæ præſtandarum, immunitatem ſempiterno iure conceſſit. Epiſcopos & ſacerdotes ipſe colebat, & ab omnibus coli volebat. Arces etiam & præfecturas, atq; omne pene regnum crebro ipſe obibat, dicere ſubinde ſolitus: malle ſe gallina veſcentem, ſalutem & tranquillitatem ſuorũ tueri, quam deliciis indulgentem pati, vt quiſquam vexaretur aut opprimeretur.

tur.

tur. Pecuniam contemnebat, omniaq; ad decus religionis, ſalutem Reipubl. ornamentum templorum, atque ad præmia bene merentium de Republica conferebat. Annis deniq; pariter ac laboribus confectus Mieczislaum filium ſuum ſucceſſorem ſibi omnium conſenſu deſignauit: eique, vt pietatem erga Deum, virtutem, iuſtitiam, benignitatemque in omnibus colat, Senatoribus ſuis honorem habeat, ab omnibus amari magis, quam metui ſtudeat, ocium & voluptates tanquam peſtem fugiat, moriturus præcepit. Tandem non multo poſt in morbum incidit, quem vbi inualeſcere, mortemq; appropinquare ſenſit, ſacris myſteriis ritu Chriſtianorum procuratus ſummo omnium dolore atque mœrore moritur, & Poſnaniæ moderata pompa, quemadmodum viuus præceperat, ſepelitur, cum annos viginti quinq; regnaſſet, vixiſſet quinquaginta octo. Fuit is annus poſt Chriſtum natum milleſimus vigeſimus quintus, tertia Aprilis. Fuit autem Boleslaus ſtatura mediocrem non excedente, oris & corporis totius habitu eleganti, & ad modeſtiam compoſito: capillo denſo, criſpo, nigroque: victu cultuque corporis non neglecto, neq; nimis tamen exquiſito. Eius morte vniuerſa Polonia, optime de ſe merito Rege orbata, annum totum in luctu ita fuit; vt neq; conuiuia vlla celebrarentur, neque choreę vſq; agerentur, neq; veſtibus cultioribus quiſquam nobilium virorum aut fœminarum ſeſe veſtiret.

Mieczislaus filius à patre ſucceſſor deſignatus. *Boleslai mors & ætas.*

MIECZISLAVS REX SECVNDVS.

An. Ch. 1025.

Curato Boleslai Regis funere Mieczislaus filius ex Iuditha Vngara, triceſimum quintum annum agens deſtinatum iam prius regnum iniuit. Diadema regium ipſi, & Rixæ vxori eius Archiepiſcopus Gneſnenſis cum aliis Epiſcopis ſolenni ceremonia impoſuit die Pentecoſtes. Inde dies aliquot feſtis epulis & conuiuiis dantur, ſparguntur q; in vulgus misſilia. Æſtate ſequenti in Rusſos, qui morte Boleslai nunciata Iaroslao & Meſcislao ducibus rebellauerant, expeditionem fecit, & hos primo aduentu repreſſit. E Rusſia reuerſus Mieczislaus pleraſq; Poloniæ regiones obit, cum iuris dicendi, tum viſendi gratia, filiumq; Caſimirum ſeptennem literas doceri curat. Bellum deinde cõtra Boemos mouit, propterea, quod tributum Regi Boleslao quotannis penſum Mieczislao negarãt: regia præſidia vndiq; deturbauerant, interfecerãtq;: Morauiam, quæ tunc in ditione Polonorum erat, inuaſerant, ac in poteſtatem ſuam redegerant. In Morauiam autem ducto exercitu, Rex Mieczislaus oppidum nullum oppugnatione tentauit: agris tantum & ſuburbanis vaſtatis, magnaq; hominum & pecudum præda abacta, domum reuerſus exercitũ dimiſit. Pomeranis etiam rebellantibus bellum intulit, habens ſecũ in exercitu Andream, Belam, & Leuentam Vngaros, Ladislai Calui filios, Stephani Regis fratres patrueles: qui, cum Petrus eiuſdem Regis ſororis filius Stephano moriẽte regnum Vngarorũ inuaſiſſet, in Poloniam confugerant. Concurritur itaq; infeſtis armis: funduntur Pomerani, & in poteſtatem Regis veniunt: autores vero defectionis capitali pœna afficiuntur. Nam Dux in prælio occubuit. Præclara eo prælio virtus atq; opera Belæ enituit: itaq; generum eum ſibi Rex filiæ matrimonio adoptauit, Pomeraniamq; ipſi in dotem dedit.

Bellum Rusſicum. *Bohemicũ bellum.* *Pomeranicum bellũ.*

Cætera autem, quæ regni fuerunt, Mieczislaus neglexit, nec vnquam ad ea recuperanda, quę amiſerat, animum adiecit: verum torpori ac deſidiæ ſe dedit, ac voluptatib. iis, quæ tactu guſtuq; percipiũtur. Aliarum etiam, præter vxorẽ, mulierum conſuetudine vſus eſſe dicitur: vxori tamen mulieri auaræ & impor-

Mieczislai vitia.

impor-

Muliebre imperium.

importunæ ita fuit obnoxius,vt eius maxime nutu & arbitrio regnum administraret.Quæ quidem deinceps,cum Rex amentia correptus, ſui compos nõ eſſet,dominatum omnem regium ad ſe tranſtulit:quo maius etiam hominum in ſe & Regem odium concitauit.Moritur haud ita multo poſt ex morbo illo

Mieczislai mors.

Mieczislaus anno Chriſti milleſimo trigeſimo quarto,decima quinta Martii, Poſnaniæque ſepelitur:homo tardus & hebes, leuitate iuuenili, & iuuenum atque vxoris conſilia plerunq; ſectatus.Quibus rebus factum eſt, vt ſuis atque externis,hoſtibus pariter ac ſociis eſſet contemptui.Regnauit annis fere nouẽ, vixit quadraginta quatuor. Sunt qui eum in colloquio quodam inſidiis exceptum à Boemis,gignendo inutilem redditum,& mox mente captum,non diu patri mortuo ſuperſtitem fuiſſe volunt.

INTERREGNVM.

An.Ch. 1034.

Terræ motus in Polonia.

Vnicum reliquit poſt ſe Mieczislaus Rex ſuperſtitem filiũ Caſimirum: ſub cuius ortũ tremor terræ acciderat.Quod ita rarũ & inſolens eſt in Polonia,regione mediterranea,vt magni prodigii loco habeatur,quoties accidit: & tunc quoque habitum ſit.Is igitur Caſimirus impuber nondum ob ætatem regiam dignitatem & Reipublicæ curam ſuſtinere poſſe videbatur. Itaq; ex vniuerſi conuentus, qui Gneſnam ea de re conuocatus erat, ſententia differtur noui

Rixa regnũ adminiſtrat,ſed eo abutitur.

Regis coronatio.Interim penes Rixam Reginam pueri matrem regia poteſtas relinquitur:qua abuſa mulier,variis & grauibus exactionibus ruſticanos homines,tam regios quam Nobilitatis magis ac magis premebat: nouas rationes cogendæ pecuniæ exquirebat:Polonos deſpicatui habebat: Germanos ſuos in conſilium adhibebat,hos ad honores ac magiſtratus euehebat: hos diuitiis & poſſeſſionibus augebat. Indigne hæc ferebant Poloni,orabantq; Reginam vt, quorum armis ac ſanguine regnum defenderetur, eorum maiorem quam externorum, quamque ſuæ cupiditatis rationem duceret. Multa Polonos Principibus ſuis vltro concedere & indulgere, aſperioris dominatus inſuetos eſſe:externis hominibus,in quibus aliquid modo ingenii virtutiſq; ſit, maiorem quam gens vlla habeat,honorem habere: ſed poſthaberi ſe in patria ſua, digniſq; indignos præferri non oportere.Cæterum vbi vident, orando apud Reginam ſe nil proficere,fremebant inter ſe vulgo: atque adeo palam etiam loquebantur, non ferendum eſſe viris tam graue ac contumelioſum externæ mulieris imperium.Contemnebant viciſſim iuſſa Reginæ, & regias poſſeſſiones ac reditus nonnulli inuadebant:comparabantur factiones, & omnia diſſidiis ac ſeditionibus plena erant.Regina ergo verita,ne in tanta licentia,& irritatis in ſe hominum animis, maius aliquod in ſe malum redundaret, conſilium fugæ cum filio ac Teutonibus ſuis clam init:regium fiſcum, in quo cum precioſę res multæ,tum duo diademata Regis & Reginæ erant,compilat.Re-

Rixa fugit ex Polonia.

gno excedens,in Saxoniam ſe contulit:ab Imperatore Conrado,oblatis ei magnis muneribus,& inter ea duabus coronis è Polonia aſportatis,Salfeldum, vti vult Vapouius,ſeu Magdeburgum & Brunſuicum oppida cum ſuis territoriis vel emit, vel dono accepit.Caſimirus quoq;,vbi pulſam matrem videt, in Vngariam ad Stephanum Regem propinquum profugit, dein poſt Stephani mortem in Saxoniam ad matrem peruenit:cuius voluntate Lutetiam, vt ingenium honeſtis diſciplinis excoleret,profectus eſt: inde poſt aliquot annos

Caſimirus fit monachus.

viſa obiter Italia,& Romualdo Abbate ſancto, Cluniaci in Benedictinorum monachorum ſodalitatem ſe dedit,monaſticam vitam profeſſus.Diſceſſu Re-

ginæ & Regij filij, quaſi lymphatico furore Polonia cuncta exagitatur: miſcentur omnia cædibus mutuis: latrociniis viæ publicæ infeſtantur: incenduntur pagi atque oppida: tumultuatur: collatiſq; ſignis inter ciues ac proceres concurritur: &, vt quiſque audaciſſimus eſt, ita grauiora quoque non veretur patrare flagitia ac ſcelera: ita maximam perditorum hominum manum cogit,aliena inuadit, veteres poſſeſſores poſſeſſionibus deturbat: trucidantur paſſim diuites & locupletes patresfamilias, liberi eorum eliduntur. cæſorum coniugiis atque bonis interfectores per vim potiuntur: ſtuprantur honeſtæ virgines ac matresfamilias. In tanta vaſtitate & confuſione, agreſtes quoque à laboribus & agricultura feriati, in patronos ac dominos ſuos inſurgunt: in Nobilitatis excidium conſpirant: veteres nonnullorum iniurias & oppreſſiones, concepto in illos odio,omni crudelitate ſummaq; acerbitate vlciſcuntur. Neque ſacrorum miniſtris, ac ne ipſis quidem templis, aris, ac ſacris parcitur:& in priſtinam barbariem atque impietatem Polonia,abiecto veri Dei cultu relapſura eſſe videbatur. In latebras ſeſe abdebant Proceres & Epiſcopi, eratque miſerabilis vndique rerum facies. Nihil vſq; tutum: nihil cuiquam proprium: nemo mali exors erat.

Status Poloniæ turbulentiſſimus.

Maslai pocillatoris regij conatus.

Per hoc etiam tempus Maslaus,ſiue Maſos, qui pocillator Regis Mieczislai fuerat, vir potens & audax, dominatum inter ſuos in tractu Plocenſi arripuit: confluenteque ad eum vndique magna hominum multitudine, permagna potentia auctus, ei oræ, quam dominatu complexus eſt, Maſoſſiæ ſiue Maſouiæ nomen dedit. Ad hæc mala domeſtica accedebant hoſtiles incurſiones à Iaroslao Duce Ruſſiæ, & Prædislao Boemorum Principe. Iſtis igitur tam ſæuis tempeſtatibus totos pene ſex annos iactati & fatigati Poloni, acerbiora etiam, extremumque tam florentis dudum regni naufragium metuentes,remittunt nonnihil de inteſtinis diſſidiis: condonant ſibi mutuo priuatas offenſas: cogitationem de Republica ſuſcipiunt: comitia Gneſnam

Comitia & conſultatio de Republica.

indicunt. Ibi de ſumma Reipublicæ conſultatur. Et inter omnes quidem conueniebat, Rempublicam, niſi ad vnum rurſus deferatur Principatus, ſaluam eſſe non poſſe. Quemnam vero potiſſimum deligant,variabant ſententiæ: nonnulli reuocandum eſſe Caſimirum, optime de ipſis meriti Boleslai Regis nepotem, cenſebant: alij negabant, quod metuendum eſſe dicerent, ne is paternam ignauiam ac maternam auaritiam imitatus, vniuerſa perderet: neue memor iniuriæ, crudelis vltor & acerbus tyrannus in ipſos exiſteret. Sed cum de Proceribus ac ciuibus neminem deligi placeret, externi vero Principes ij, qui erant finitimi, partim hoſtes eſſent, partim impares tanto oneri iudicarentur, partim etiam domeſticis malis atque diſſenſionibus

Caſimirus reuocatur.

laborarent: vicit tandem ea ſententia, quæ Caſimirum, vbi vbi ſit, quærendum, placandum, & reducendum eſſe cenſebat. Iuuenem eſſe, & facie liberali, nec ſane crudelis patris filium: facile veniam daturum culpam deprecantibus: indolem vero eius omnia meliora, quam de patre matreq; polliceri: adhæc autem calamitate & exilio, non ad ocium & nequitiam, ſed ad induſtriam & modeſtiam eruditum eſſe.

Oratores miſſi ad reuocandum Caſimirũ.

Oratores igitur delecti primores viri ad reuocandum eum, luculento viatico & amplis muneribus publice contributis inſtructi, ad Rixam in Saxoniam proficiſcuntur: ei dona dant: in quo ſtatu ſit res Polona, ad quidue ipſi veniant, ſupplici & miſerabili oratione exponunt. Illa implacabilis mulier, aſpernari preces: exprobrare eiectionem ſuam: inſultare malis miſero-

rum: negare filium postulata ipsorum facturum esse, ipsorum scelere eo redactum, vt calamitatis tædio, exiliique pudore in Gallias secederet, Cluniaciq; monasticæ vitæ sese addiceret. Hoc accepto à Regina responso, oratores Cluniacũ recta contendunt: inueniunt Casimirum mutato nomine Carolum, nõ modo professum religionem, sed iam Diaconum: deprecantur culpam exilij eius, quæ tamen penes Reginam fere fuerit: orant, respiciat afflictam, & pene euersam patriam: suscipiat paternum & auitum regnum, ab extremo interitu vindicandum: in eo solo spem Polonorum sitam esse: qua si decidat, funditus se periisse. Respondet ille modeste obortis lachrymis: exilium suum non ipsis, verum arcano Dei iudicio, & nonnulli fortassis parentum suorum culpæ se imputare: casum dulcissimæ patriæ, quam sui maiores florentissimam reliquissent, miserari: sed alieni iam se iuris factum esse: datam semel Deo atque iis, quorum potestati se subiecisset, fidem fallere non posse. Mœsti hoc responso legati Abbatẽ monasterij adeunt, eadẽ illa orant: muneribus animũ eius mollire conantur. Ab eo ad Pontificẽ Maximũ reiiciuntur. Sed ne eum quidẽ itineris laborẽ atq; molestiam defugientes, Romam profecti, magna diligentia importunisq; precibus tandem à Põtifice Maximo Benedicto eius nominis nono impetrant, vt Casimirus monachus & diaconus, professionis & sacramenti religione solutus, ad regnum maiorum suorũ redeat, ac vxorẽ ducat. Pro hoc Polonis, quo beneficium sedis Apostolicæ agnoscant, iniunctum, primũ vt de singulis capitibus, exceptis Nobilibus siue equitibus, & qui sacris addicti sunt, quotannis obulus vnus in lucernam perpetuo in æde diui Petri Romæ arsuram pendatur: qui etiamnum sancti Petri nummus dicitur. Deinde præscriptum est, vt omnes Poloni rotunda in morem monachorum tonsura capillorum vtantur, nec vltra auriculas ritu barbarico quisquã omnino comam promittat: festis solennibus, dum sacra peragũtur, vt singuli equites fasciam lineam candidã in modũ stolæ, qua in sacris vtuntur sacerdotes ac diaconi, è collo suspẽsam ferant. Suscipiunt nõ grauatim leges Põtificis oratores, & Poloniam oẽm ad seruanda hæc obstringunt.

Oratores Poloni Romam profecti.

Polonis à Pp. iniuncta onera.

His rebus ex sententia confectis, curriculo Cluniacum repetunt cum mãdatis pontificiis: atq; inde porro læti Casimirum reducentes ad Rixam matrẽ, ita volẽte ipso, diuertũt. Ea cũ frustra reditũ filio dissuadere conata esset, ad Henricum deinde Imperatorem adeunt, orant, vt diademata, quæ Rixa è Polonia sublata Conrado patri ipsius donarat, propinquo Regi reddat, eũq; auitum socium & amicum Romani Imperij tuendum ac defendẽdum suscipiat: Bohemum Ducem ab inferendo Polonis bello cohibeat: & ad reddẽda, quæ superiori tempore abstulerat, cogat. Non difficilem se in iis, quæ petebantur, Henricus præbuit. Nam & coronas reddidit, & sexcentorum equitũ præsidium Casimiro deducendo addidit: & de Bohemo, cum quo bellũ tunc gerebat, curæ sibi fore promisit. Igitur auctus comitatu Casimirus, & plenus bonæ spei, salutato Imperatore, in Poloniam pergit. Cum autem Poloniæ fines attigisset, effusa obuiam hominum omnis generis, ætatis, atque sexus ingens multitudo officij gratia, læta ac tripudians Regem suum tantopere expetitum excipit, ac reduci gratulatur: certatim omnes præteritorum veniam & obliuionem supplices petunt. Ille lachrymans & ipse, comiter eos consolatus, suspicione culpæ metuq; supplicij liberat. Quicquid factum sit, non sine diuino nutu factum, pro suis & maiorum suorum meritis. Adesse iam se, quem alio vitæ generi deditum, & in eo acquiescentem, tanto studio expeti-

Casimiri reditus in Poloniam.

sent

sent ac reuocassent, salutem omnibus, & non perniciem cuiquam adferentẽ. Confidere autem se vicissim, ipsos omni fide ac beneuolentia cõplexuros se esse, boni ac vigilantis Principis officio fungentem. Ita densissimis, lætitiaque exultantibus hominum cateruis præcedentibus & subsequẽtibus Gnesnam honorificentissime deducitur, septimo, posteaquam regno excesserat, anno.

CASIMIRVS PRIMVS, REX POLONIÆ Tertius.

Restitutus igitur in paternum regnũ Casimirus, vicesimum sextũ annum agens, & summa omnium ordinum gratulatione lætitiaq; Gnesnæ de more inunctus & coronatus, legatis externorum Principum gratulãtibus, celebritatemq; eam cohonestantibus, benigne & sapienter respõdit, eosq; liberaliter donatos dimisit. Mox ad Reipublicæ vulnera sananda animũ adiecit: pacẽ publicam inter ciues grauibus edictis sanxit, & quoniam ex tãta rerum perturbatione, obducendam potius afflictæ Reipublicæ cicatricem, quam acerbis quæstionibus & iudiciis vulnus refricãdum esse existimabat, vetus Atheniensium exemplum imitatus, præteritorum quidem obliuionem edicit, restitutis modo in suas possessiones iis, quibus per vim ablatas esse constabat: in posterum vero èis, qui se vi, cæde, latrocinio non abstinuissent, oẽm spem veniæ præcidit: in paucos contumaciores, qui à consuetis rapinis ægre rece debãt, ad terrorem cæterorum, nõ sine moderatione tamen, animaduertit. Rebus domi maxima ex parte bene cõstitutis, ad externa circumspicit: & vt debilitatas regni vires externis auxiliis confirmaret, simulque vt posteritati suæ consuleret, amplissimi Senatus suasu & rogatu cum Iaroslao Russorum Principe fœdus & affinitatem init, sorore eius Maria filia Vlodimiri, ex matre Anna Basilij & Constantini Imperatorum Constantinopolitanorum sorore, vxore cum ampla dote ducta: quam ingẽti pompa Cracouiam aducẽtam iuxta ac exceptam, Gnesnam deduxit: Græcorum schisma abdicantem, ecclesiæ catholicæ reconciliauit. Reginam solenni ceremonia fecit: & pro Maria Dobrogneuam appellauit. Iaroslaum affinem iure omni, quo pater auusq; suus in Russia habuere, donauit: societatem tantũ, & auxilia cõtra quosuis hostes pactus. Quibus auxiliis, itemq; sexcentis Germanis equitibus, quos præsidij sui causa ex Germania secũ adduxerat, fretus, insequenti æstate Masouios infesto exercitu adoritur. Nec segnius Maslaus, non parua suorũ manu raptim coacta, aduenienti Regi occurrit, protinusq; pugnæ copiam facit: Prussorũ quos in societatem belli asciuerat, auxiliis nõ expectatis. Fit acre prælium, hinc iusta ira, illinc veniæ desperatione pugnãte. Franguntur tãdem, funduntur q; Masouiorum acies: dant manus victori Regi. Dux ipse & autor belli Maslaus nihil sibi tutum fore inter suos ratus, ad Prutenos fugit: ab his simul & à vicinis Slonẽsibus & Iazygibus facile nõ modo auxilia, sed validos exercitus cõtra Regem impetrat, quod ipsorum rem agi diceret. Nõ quieturum enim esse Regem se victo, quin ipsis quoque arma inferret: & nõ tantum tributum, quod pendere desiissent, exacturum, verum etiam graues pœnas rebellionis ab ipsis sumpturũ esse. Tuerẽtur libertatẽ, in quam se asseruissent: cogitarẽt, nõ eas iam Polonorũ vires esse, quæ Boleslai regno floruissent, quibusq; ipsi debellati essent: magnã vim hominum partim externis bellis, partim intestinis cædibus exhaustam esse; qui supersint, quiue maxime bellicosi sint, eos fere secum sentire: & partim aperte id profiteri, partim clam consilia cõmunicare:

An. Chr. 1041.

Amnestia sancita.

Fœdus & affinitas cum Russis.

Vxor Casimiri Regina coronatur.

Masouiticũ bellum.

nicare in Regem non optime animatos esse, quippe qui ocio & superstitioni in monasterio imbibitæ deditus, militaribus hominibus minus indulgeret. Se quidem cum paucis non tam iusto prælio superatum, quam inopinantem oppressum, non incruentam tamen hosti victoriam reliquisse: ipsos tantis pollere copiis, vt Poloniam omnẽ nullo negocio possent subigere, afflictam præsertim atque laceram, vt tunc esset. Ad hæc ipse etiam de suo ingentibus pollicitis eos onerat: nec difficulter homines barbaros ad societatem prædæ magis, quam belli, quemadmodũ videri volebat, allicit. Erant autẽ Iazyges siue Slonenses populi inter Poloniam, & Russiam, atque Prussiam medij, in extrema Lithuaniæ ora habitantes, acerrimi & bellicosissimi fuisse memorantur, donec à vicinis attriti, & ad extremum deleti sunt. Per id tempus Casimiro Regi Boleslaus filius natus est anno Christi millesimo quadragesimo tertio.

Casimiro natus filius Boleslaus.

Æstate insequenti Maslaus cum ingentibus barbarorum copiis in fines Masouiæ ingressus, facile eam recepit: carebat enim præsidiis & munitionibus. Nec multo post Casimirus de aduentu hostium certior factus, adest & ipse, auctis numero & robore militum superioris anni copiis. Venientem apud Vistulam Maslaus spei & animorum plenus operitur: conferuntur propemodum castra castris. Rex vbi copias hostium suis longe maiores videt, concidere animo: pœnitere præsentis fortunæ ac regni: pristinam monasticæ vitæ quietem ac tranquillitatem animo requirere. His curis atque cogitationibus fatigatum sopor opprimit. Ibi per visum diuinitus recreatus & confirmatus, postero die pro concione militibus visum exponit, & repletos fiducia diuini auxilij, alacres in aciem educit. Nec hostes pugnam detrectarunt. Canunt signa: clamor vtrinque attollitur: nusquam deest suis Regis prouidentia & adhortatio, vt duce Deo certam victoriam amplectantur. Ferunt conspectum esse in aere iuuenem augusta specie corporis, veste candida, candido equo insidentem, & in hostiles turmas vexillum inferentem. Nec mora, terga vertunt barbari: instant acrius regij fugientibus: fit strages maxima. In eo prælio cæsa feruntur hostium quindecim millia, capta duo: ex regiis pauci saucij, pauciores desiderati sunt. Rex inter primos hostem fugientem persequens, vociferando cædendoque lassus, & cruore respersus, semianimis propemodũ à gregario quodam milite in castra relatus est: quem postea militaribus affecit præmiis, & in equestrem ordinem retulit. Cæterum Maslaus ex fuga perpetuo cursu in Prussiam contendit: vbi ab ipsis cognito euentu prælij excarnificatus, in crucẽ actus est: insultantibus vt alta teneret, qui alta petiuisset. Sic mali consilij autor male periit. Ab hoc prælio Masouia penitus in ditionem Regis reuenit: quæ & nomen semel acceptum in hanc vsque diem retinet, quamuis mutatis deinde finibus. Prussi clade suorum permoti, & veriti, ne statim sibi Casimirus victricia signa inferret, missis legatis culpam rebellionis deprecantur: Regi se & sua subiiciunt: tributa debita persoluunt, ac deinceps quotannis soluturos se esse recipiunt. Ita pax eis data est, & captiui dimissi. Rex altero filio Vladislao auctus est.

Prussicum bellum.

Casimiro nascitur alter filius Vladislaus.

Pacato per circuitum regno, Casimirus memor pristinæ conditionis, & vitæ monasticæ, victoriamque contra Maslaum atq; barbaros diuino beneficio acceptam referens, Cluniacum, vbi monachus fuerat, legationem cum amplis muneribus mittit, benignitatem erga se Dei prædicat: sodalitati vniuersæ se suosque commendat: aliquot monachos ad se mitti postulat, qui se-

ctæ il-

ctæ illius quasi colonias quasdam in Poloniam deducant. Mittuntur itaque duodecim monachi, quibus partim Tinecciam arcem vno à Cracouia milliario supra Vistulam, cum centum amplius pagis, partim Lubensum oppidum ad Oderam situm, cum compluribus itidem pagis & prouentibus aliis attribuit: domicilia monachis extruxit, atque templa, eaq; perampla supellectili ad cultum diuinum apta ornauit. Fuit autem primus Abbas Tinecensis Aaron Gallus, cuius integritas & pietas Cluniaci adhuc Casimiro perspecta erat. Atque is deinde Rachelino sexto Archiepiscopo Cracouiensi mortuo, à sacro eius basilicæ collegio postulatus, septimus successit Regis fauore adiutus. Multa item alia Casimirus Rex fecit & instituit, quæ ad religionis & reipublicæ instaurationem pertinere existimabat: pace perpetua post Maslaicum bellum fatigatam superioris temporis malis Poloniam, mirum in modum recreauit, eoque instauratoris pacifici cognomen meruit. Suscepit autẽ Casimirus ex Dobrogneua vxore liberos, mares quidẽ quatuor, Boleslaum, Vladislaum, Miesconem & Ottonem; fœminam vero vnam Suentochnam. Ex his Otho puer admodum, viuo patre; Miesco adultior iam, octauo post patrem anno, rebus humanis exempti sunt. Cum autem decimumoctauum Casimirus regnasset annum, incidit in grauem morbum: quo mẽsem vnum afflictus, vbi finem vitæ suæ adesse sensit, Proceribus liberos commendat, & sacramentis rite procuratus religiose & tranquille quarto Calendas Decembris extremum vitæ clausit diem, & magno omnium mœrore Posnaniæ sepultus est, anno post Christum natum millesimo quinquagesimo octauo. Mortem eius cometes portenderat. Fuit autem Casimirus procera statura, forma liberali, bona & vegeta corporis habitudine, capillo denso, promissa barba, comptus & elegans: literis mediocriter eruditus, primus quidem inter Reges Poloniæ: in pupillos & viduas clemens & beneficus: in ecclesiasticos homines in primis propenso animo: erga omnes comis, lenis, & benignus: denique in omnibus rebus agendis Dei timorem maxime ob oculos habere solitus.

Monachi Benedictini Cluniaco acciti in Poloniam.

Casimiri Regis liberi.

Casimirus Rex moritur.

BOLESLAVS SECVNDVS COGNOMENTO *Audax, Rex Poloniæ Quartus.*

An. Chr. 1059.

Conuentu apud Gnesnam acto, summa omnium voluntate & applausu ad Boleslaum Casimiri filium natu maximum, solenni ceremonia regnum & diadema defertur, cum quod ætati is honor habendus esse existimaretur: tum quod is adolescentulus etiam tum singulari industria, liberalitate, animi magnitudine, laudis ac gloriæ studio præditus, ad res maximas gerendas factus, & regno dignissimus esse videretur. Ad eum primis tribus annis tres illustres exules cum confugissent, magnam ei materiam sequentium bellorum præbuerunt. Ij vero fuerunt: Izaslaus Princeps Kiouiensium, Iaroslai Dabrognauæ Reginæ fratris filius: Bela Dux Vngariæ, Andreæ Regis frater, & Iaromirus Præmislai Bohemorum Principis filius: quos omnes Boleslaus auxiliis iuuit. Vratislaus ergo Boemorum Princeps permoleste ferens, receptum ex fuga fratri suo Iaromiro in Polonia patere, veritusque, ne quid ille noui contra se Polonorum fauore & auxiliis fretus moliretur, cũ infesto exercitu in fines Poloniæ ingressus est: Silesiam fere omnem populatus, igni ferroque vastauit. Quo nuncio ad se perlato, celeriter Boleslaus tumultuaria manu hosti occurrit, & inopinantem in sylua quadam assecutus,

Bohemicũ bellum.

 refice-

reficere corpora & iumenta suos festinatione defatigatos iubet, postera die hostem aggressurus. Bohemus Regis aduentu cognito, neque dimicare cum Polonis, quorum vires non nosset, quosque locorũ peritia adiuuaret, tutum sibi esse ducebat: & manere eum diutius in loco, penuria rerum omnium nõ sinebat: tum autem verebatur, ne succisione arborum, vel ab agrestibus receptu prohiberetur. Itaque fugæ consilium cepit: à Rege fallendi causa colloquium in posterã diem petiit, quasi de admissis satisfacturus, & secunda noctis vigilia relictis impedimentis, & paucis infirmis, maioribusque ignibus, quo facilius excubias Polonorum frustraretur, accensis, silentio suos eduxit, & festinus fugam arripuit. Postero die Boleslaus, vbi hostem effugisse animaduertit, dolore atque ira percitus, aliquot dies eum persecutus est, nec tamen assequi potuit: sed extremos tantum agminis, debiliores ac lassos excepit. Inde protinus in Morauorum fines diuertens, villas, vicos, & oppida incendit, multosq; mortales nil eiusmodi metuentes in agris oppressit, & magnam prædam abegit. In sequentem vero annum maius bellum parabat. Quod vbi Vratislaus cõperit, cum hostiles vires, tum suorum proditionem & fratrum insidias metuens, de pace per communes amicos agit: & quod alio spectabat Boleslaus, facile impetrat, his quidem legibus, vt damna Polonis illata farciat, & sororem Boleslai Suentochnam tertiam vxorem ducat: alteram enim anno superiori defunctam amiserat. Suentochna ad sponsum non multo post à primoribus Bohemis accita ac deducta, & nuptiæ magno splendore celebratæ. Iaromirus autem Poloni Regis & reliquorum fratrum opera in gratiam cum Vratislao rediit, & Pragensis, deinde vero Olomucensis Episcopus non sine iniuria alterius factus est. Per id tempus Aaroni Archiepiscopo vita defuncto, cũ episcopa ob discordiam sacri collegij toto biennio vacua fuisset, tandem Lampertus cognomento Zula Polonus successor electus est. Nec tamen is pallium de more à Pontifice petiuit. Inde igitur in posterum Cracouia Archiepiscopum habere desiit.

Pax inter Bohemos & Polonos affinitate sancitur.

Prussicum bellum.

Sub idem tempus Pruteni contemnentes Boleslai Regis adolescentiam, & quod eum Bohemico bello distineri sciebant, rebellarunt. Pomeraniam finitimam transmisso flumine Vistula excursione repentina populantur: arcem Grodecum, quo se cum præda recipiant, muniunt, inde crebro in adiacentes oras Poloniæ nemine prohibente grassantur. In eos igitur Boleslaus, pace cum Bohemis facta, exercitum duxit: Grodecum oppugnare adoritur, verum difficultate expugnãdi eius deterritus, eo quod natura munitus esset locus, egregieque à Prussis defenderetur, soluit obsidionem, in qua plusculum temporis frustra consumpserat: fremensque, quod syluis & paludibus & munitione illa sese tenerent hostes, nec vllam pugnandi copiam facerent, & se alio festinantem distinerent, arte sibi domandos esse, quos aperto marte non posset existimauit. Reducere se exercitum simulat: cæterum in insidiis latebat. Pruteni abiisse hostem rati, è latebris prodeunt & in Poloniam excursionem facere parant. Quod cum Boleslaus ab exploratoribus cognouisset, exercitum ducit in hostem alacer. Priusquam ad hostem veniretur, transmittendus erat Ossa fluuius, qui Poloniam à Prussia dirimit. Hunc primi armati incunctanter ingressi, pondere armorum & altitudine aquarum, quæ imbribus tunc forte excreuerant, absorpti sunt. Cæteri exuti armis & loricis, quæ magni ponderis fiebant antiquitus, minori periculo tranarunt; hostesque securos & nil tale suspicantes opprimunt: & ingenti strage concisos in potestatem suam redigunt.

Vngaricum bellum.

Prussicum bellum excepit Vngarica expeditio: nam Boleslaus Rex Belæ exulis, & vxoris eius amitæ suæ precibus fatigatus, & profugientium ad eos Vngarorum multitudine, clandestinisque nonnullorum procerum, fidem & studia sua Belæ deferentium, legationibus motus, neque prætermittendam sibi esse tam præclaram gloriæ comparandæ occasionem iudicans, reducere propinquos instituit: ac tribus agminibus, Belam in suo comitatu ducens (vxor enim & liberi in Polonia manserant) Vngariam ingreditur. Venientibus adiungunt se complures Vngari, ita vt quartum ex ipsis agmen conficeretur. Nec cunctantius Andreas Rex hosti aduentanti ad Tibiscum siue Tissam amnem, qui è Sarmaticis montibus ortus in Danubium influit, occurrit: magnas Vngarorum copias, maioraque Germanorum & Bohemorum auxilia ducens. Cum enim bellum cõtra se à Bela & Polonis parari intelligeret, miserat Salomonem filium in Germaniam ad Henricũ tertium Imperatorem, & ad matrem ipsius Agnetem: quæ siue socrus, siue auia Salomonis erat: à quibus Salomon nõ contemnenda auxilia, ducibus Guilhelmo & Botho, acceperat: à Bohemis item alia, quibus Vratislaus ipse Princeps præerat. His ergo viribus fretus, trãsmisso Tibisco acies instituit: neq; Poloni pugnam detrectarunt. Cõcurritur infestis armis, & aliquot horis dubio marte, & incerto euentu pugnatur. Ad extremũ cedunt loco Andreæ copiæ. Ibi Vngari, qui cum Andrea Rege erant, premi suos, & Polonos vrgere conspicati, ad Belæ partes trãseunt: nec diutius Germani & Boemi, deserti & proditi ab Vngaris, impetum Polonorum pariter & Vngarorum sustinuere. In fuga oppressi sunt multi, capti item non pauci, & in his Vratislaus Princeps, & Germanorum duces. Rex vero Andreas longius fugiens, tandem ad portas Mosonienses comprehẽsus ab Vngaris, & male tractatus in sylua Boconiensi vitam finiuit. Magna eo prælio virtus & solertia Boleslai extitit. Post hãc victoriam Boleslaus Belã Albæ regiæ in sede regia collocauit: ac victorem exercitũ præmiis ab eo & Vngaris affectum domũ reduxit. Procerũ deinde suorũ suasu, vxorẽ duxit præstanti forma virginem, Visseslauam Russorum Principis cuiusdam filiam vnicam, ad quam hæreditas paterna pertinebat. Tantisper autem quieuit à bello Vngarico, & à nuptiis, quantum sat erat ad apparatum belli Russici, ad quod summo studio & omni cogitatione incumbebat.

Boleslaus Rex ducit alteram vxorem.

Bellũ Russicum.

Oratio Boleslai ad milites.

Paratis omnibus, coadunatoque ad constitutum locum omni exercitu, in hãc sententiam apud milites in cõcione verba fecisse memoratur. Nõ ignoratis milites, complusculos iam annos Izaslaum cognatũ nostrum, principatu suo paterno iniuste pulsum, apud nos exulare: eiq; restituendo nos hãc operam dare existimatis. Nec sane fallimini. Debemus hoc propinquitati: debemus humanitati. Quin ita hoc natura comparatum est, vt afflictæ Principũ fortunæ, Principes quamuis alienos maxime ad misericordiam moueant. Sed nobis hic nos etiam serimus, milites. Scitis, quantum nobis imperium, quam amplam gloriam maiores nostri reliquerunt, &, vt alios prætercam, Boleslaus quidem proauus meus imperium hoc nostrum Borysthene, Albi, & Sala fluuiis, Sarmaticis montibus, & Germanico Oceano: gloriam vero nominis Poloni iisdem pene, quibus orbis terrarum clauditur, finibus terminauit. Nunc quanto nostro cum dedecore & imperium hoc accisum, & gloria obnubilata sit, quis nescit? Equidem vix teneo lachrymas, quod ad patrem auumque meum hæc infamia inprimis attinet. Tametsi patrem vestra

» ſtra excuſat iniuria, & afflictę nimium interregno vires: auo veniam, niſi ſim » ipſe ignauiſſimus, dare non poſſum. Verumenimuero eam labem à genere » noſtro detergere, Ruſſiam regno huic rurſus adiicere, columnisque Boles- » lai (quem ego vt nomine refero, ita & factis referre cupio) imperium no- » ſtrum terminare, mihi in animo eſt. Quod vobis placere debet, milites, » niſi forte à virtute maiorum veſtrorum degeneraſtis. Atque maiores qui- » dem noſtri gentem hanc, ſibi prius incognitam, adierunt, vexarunt, de- » bellarunt. Nos iugum excutientem, & quidem domeſticorum noſtrorum » malorum, non ſuarum virium fiducia non vlciſcemur? non ad officium re- » uocabimus? niſi forte vbertas ſoli illius admiranda, hominum ingens opu- » lentia, & ex rerum copia ortus luxus ac mollicies, ab hoc bello vos deterrent » milites. At ego, nobiſcum hæc omnia, contra ipſos facere iudico. Quin iſta ipſa inprimis ad ſpem opimæ, & luculentæ prædæ nos inuitant. Plura dicere parantem, clamore interpellant vniuerſi: duceret quo vellet, bono omine ſe impigre ſecuturos, & imperata facturos eſſe. Hinc magnam pecuniæ vim inter milites, vt quemque ſuperioribus bellis meritum eſſe nouerat, aut v- ſui ſibi deinceps fore ſperabat, diſtribuit. Sic animatis & optima ſpe impletis militibus, inſtructa acie triplici, Ruſſiam ingreditur: propterea quod cre- debat, hoſtes mox ad prælij dimicationem venturos eſſe. Et aderat quidem ad Bialogrodum Viſſeslaus Dux cum non contemnendis Ruſſorum copiis: verum explorata Polonorum multitudine atque apparatu, Poloſcum pau- cis conſciis fuga contendit. Exercitus quoque, cognita ſui Ducis fuga, nul- la interpoſita mora diffugit. Trepidare tota Ruſſia, Kiouienſes deditionem facere velle, ni metuant iratum Izaslaum, quem principatu eieciſſent: im- plorare Stoslai & Vuſſeuolodi opem: ni adſint, exuſturos ſe eſſe vrbem, & in Græciam cum coniugibus ac liberis migraturos. Bono eos animo Stoslaus & Vuſſeuolodus eſſe iubent. Ipſi legatos ad Izaslaum fratrem mittunt, o- rant, vt parcat ciuibus atque patriæ, dimittat exercitum, Kiouiam recipiat ſupplicem: Viſſeslaum Poloſco ſeſe continentem, non iam de victoria, aut Kiouia, verum de ſua ſalute eſſe ſolicitum. Neminem præterea ipſi aduerſa- turum. Quod ſi dolorem exilij ex animo delere non poſſet, ipſe de ſontibus ſupplicium arbitratu ſuo ſumeret: Polonis patriam, vtcunque de ſe meritam, in ſeruitutem atque prædam ne daret. Cogitaret quam male olim Stopolco ſucceſſiſſet, quod exul per eoſdem Polonos reſtitutus eſſet. Ad hæc Izaslaus de Boleslai ſententia nihil aliud, quam periculum ſe facturum eſſe, quam ve- re illa de Kiouienſibus dicerentur, quaque illi voluntate in ſe eſſent, reſpon- dit. Mouet Boleslaus exercitũ propius Kiouiam, & Meſcislaum filium Izaslai cum expeditis aliquot turmis ad vrbẽ præmittit. Is intromiſſus, cum oppor- tuna loca præſidio occupaſſet, auctores ſeditionis paternique exilij ſeptua- ginta comprehẽſos partim necat, partim excæcat. Patri & Boleslao Regi pa- catas eſſe res Kiouiæ renunciat: contenderunt ij tamẽ eo pacato agmine. Ve- nientibus tota ciuitas ad ſeptimũ milliarium obuiam effuſa eſſe dicitur. Dies ea fuit ſecunda Maij. Rex reſtituto in paternum principatum Izaslao, partem exercitus cum eo contra Viſſeslaum miſit. Atq; is fuga elapſo Viſſeslao, nul- la mora Poloſco potitus eſt, filiumq; Meſcislaum, & non multo poſt eo mor- tuo, alterum Suentopolcum, ſiue, vt Ruſſi habent, Stopolicum Michaelem cum præſidio ibi reliquit: ipſe cum Polonis Kiouiam reuertitur. Rex diſtri- buto in æſtiua, ac deinde in hyberna exercitu, ipſe cum delectis æſtatem at- que

que hyemem illam Kiouiæ peregit, amœnitate loci ac deliciis vrbis, & mulie- rum venuſtate, teneritudine, ac lepore admirando captus. Præbuit autẽ Izas- laus vniuerſo exercitui per omne id tempus alimẽta & veſtes, inſuper & Re- gem perquam honorifice, & exercitum pro meritis remuneratus eſt.

Præmislienſe bellũ.

Exacta hyeme mature Boleslaus ex hybernis mouit, & in Præmislienſem tractũ, iniuriane prouocatus, an quod ea paterna eſſet vxoris ſuæ hæreditas, an vero ſola proferendi regni cupiditate ductus, non conſtat. Ac minoribus quidem oppidis, quæ erant in itinere, primo aduentu potitus eſt: cæterum Præmislia à ſeptentrionali quidem latere, qua ipſe veniebat, Sano fluuio, qui è Sarmaticis montibus haud ita lõge à Tibiſci fontibus oritur, à reliquis ve- ro foſſis & aggeribus munita erat, & à magna præterea multitudine hominũ vrbanorum ſimul & agreſtium atque nobilium, qui ex agris eo ſe cum fami- liis ac facultatibus ſuis receperant, defendebatur. Adhæc, ab vno latere arx oppido imminebat, in edito loco ſita, & validis mœnibus turribusq; expu- gnatu, vt illa ferebant tempora, perdifficilis. Rex igitur cũ fluuium, nequic- quam prohibentibus Ruſſis, vado ſatis alto trãſiſſet, oppidum ſumma vi op- pugnat: nec ſegnius defendũt Ruſſi, & crebris eruptionibus, abundãte mul- titudine, Polonos oppugnationi intentos adoriuntur: ſed reprimuntur, ma- gnaq; cæde in oppidum repelluntur. Poſtremo vim Polonorum diutius ſu- ſtinere ſe poſſe diffiſi, deſerto oppido, in arcem ſe receperunt. Rex oppidum ſumma rerum omnium copia, diuitiisq; refertum, quarto, poſteaquam op- pugnare cœpit, die captum, in prædam dat militibus: arcem, quia difficilis eſſe videbatur eius expugnatio, propter multitudinem defenſorum, neq; cõ- trucidari ſuos volebat, corona obſedit ſperans, fame ſitiq; breui ſe eam ſedẽ- do in poteſtatem ſuam redacturum eſſe: equites peditesq; quoquoverſus pa- bulatum mittit, commeatum quamplurimum in caſtra cõportare, villarum incendiis abſtinere iubet. Ipſe diſpoſitis cuſtodiis obſeruabat, ne quid ad ob- ſeſſos importaretur, neue ij libera è flumine aquatione vterẽtur. Nullas enim arx intus perennes habebat aquas. In magna difficultate, obſtinatis tamen a- nimis, obſeſſi obſidionem ſuſtinebant: donec fame ſitique enectis iumentis, & peſte in homines graſſante, deditionem extremo æſtatis tempore fecerunt, vitam, & quæ ſinguli vno onere ſecum efferre poſſent, pacti. Rex arcem dedi- tam, quantum poteſt, reficit & adornat, in eaq; hyemem ſequentem cõmo- ratus eſt, exercitu in hyberna diſtributo. Fuit hic annus à Chriſto nato mil- leſimus ſexageſimus nonus.

Belæ Regis Vngar filij fugiunt in Poloniam.

Eo tempore, cum Bela Rex Vngariæ tertio regni ſui anno camerę ruina in villa quadam afflictus, paulo poſt obiiſſet: Salomon Andreæ filius ab Hẽrico quarto Imperatore affine ſuo in Vngariam validis copiis reducebatur: quo cognito, Geiſa, Vladislaus, & Lãpertus Belę filij, nil præſidij ſibi in fluxa Vn- garorum ſuorũ fide fore rati, ex Vngaria in Poloniam exceſſerant: & Craco- uiam recta contendentes, à Vladislao Regis fratre & Regina comiter ac be- nigne accepti ſunt, Rege tunc apud Præmisliam cũ exercitu moram trahen- te. Cumque hybernaturus is eſſe in Ruſſia referretur, Geiſa relictis Cracouiæ fratribus, illuc ad eum venit, opem eius implorans. Quem Boleslaus comiter conſolatus, cogitare ipſe ſecum, ac deinde cum conſilio caſtrenſi conſultare, quid faceret: ꝓpinquoſne exules atq; ſupplices, intermiſſo Ruſſico bello re- duceret, an hoc prius cõficeret. Ac conſilium quidem in eam fere inclinabat ſententiam, vt Ruſſiam prius pacandam domandamque, & alienam rem

posthabendam esse censeret. Cæterum Regi placuit, nõ esse differendã expe-
ditionẽ in Vngariam, donec Salomon regnũ suum stabiliret, Germanorũq;
Expeditio Vngarica. auxilia accerseret. Igitur æstate ꝓxima, cum iam maturescerẽt segetes, Boles-
laus Rex relicto Præmisliæ, quantum satis esset, præsidio, in Vngariam cum
reliquo exercitu & Belæ filiis, superatis montibus, qui Poloniam & Russiam
ab Vngaria diuidunt, contendit. Confluxit statim ad ipsos non paruus Vn-
garorum numerus. Salomon Rex, vbi de aduentu hostium cognouit, Buda
regia vrbe relicta, Mosonum arcem munitissimam se recepit, eo quod inops
ab externis auxilijs, parum præsidij sibi contra patrueles in Vngarorum suo-
rum viribus atq; fide esse existimaret. Ibi Episcopi medios sese interponunt:
Belæ filios orant, ne se patriæ parricidio contaminent: pacẽ deinde inter eos
& Salomonem, nõ abnuente Boleslao, qui ad intermissum Russicum bellum
festinabat, cõponunt his conditionibus: vt Belæ filij regium honorem cum
duabus partibus regni Salomoni permittant, ipsi tertia, Ducumque nomine
contenti sint. His rebus magna omnium lætitia confectis, Boleslaum cum
exercitu, datis de publico amplissimis muneribus, dimittunt.

Reuertens autẽ Præmisliam Boleslaus, reperit Izaslaum principatu Kio-
uiensi iterum à fratribus prætextu cõtrouersorum finium illato bello eiectũ.
Russicum bellum instauratum Itaq; æstate, quæ consecuta est, in Volyniensium fines infestum duxit exerci-
tum. Ad Luscum primum castra ponit, arcẽ vi capere nititur: vbi sæpius res
tentata non successit, animi dubius deliberat, quid faciat. Et ad Kiouiam qui-
dem prono ferebatur animo: itaq; iudicabat, ea recepta facile cæteras eius o-
ræ munitiones deditionem facturas esse: verum relinquere post se hostẽ in-
tegrum, & cæteris Russis horum exemplo animos ad resistendum addere, nec
consultum, nec tutum fore arbitrabatur. Itaq; obsidendo ad deditionem ad-
igere, quos expugnare non poterat, statuit. Obsessi sex propemodum mẽses
vim & obsidionẽ cum sustinuissent, ad extremum freti benignitate Regis pa-
ctiq; liberũ cum rebus suis discessum, arcẽ dedunt. Ibi Gregorius siue Igorus
Dux, qui oram illã ditione tenebat, diffisus munitioni reliquarum arcium,
missis primum ad Regẽ legatis, deinde ipsemet veniens imperata se facturum
ꝓmisit, obsides dedit, pacẽ impetrauit. Anno sequenti ad Kiouiam mouit ca-
stra Boleslaus: obuium sese ipsi offert Vusseuolodus cũ valido exercitu, è suis
iuxta ac fraternis ditionibꝰ collecto. Nã Stoslao fratre mortuo, principatũ e-
ius sibi adiunxerat: & ij q̃ Lusci, Vuladimiriæ, & Chelmæ in p̃sidiis fuerãt, di-
missi, ad eũ fere sese receperant: eoq; inuitum multa suadẽdo & orãdo impu-
Oratio Regis ad milites. lerãt, vt prælio cum Polonis de summa rei decerneret. Rex ꝙ inprimis cupie-
bat adeptus, acies contra instruit: milites paucis cohortatur, vt optatã confi-
ciendi illius belli occasionem, ab hoste præter spẽ sibi oblatam, elabi è mani-
" bus ne sinerẽt: & extremum illum eius conatũ desperatione magis, quam spe
" vincendi susceptum, fortiter retunderent: eundẽ esse qui prius ad manus ve-
" nire nunquã ausus esset: & ex iis militibus fere collectũ, qui victi prius, ac vel
" fuga elapsi, vel deditione facta dimissi à se essent. Si ipsi viri esse pergerent, pe-
" nitus debellatum iri ea victoria, nec nisi præmia belli, & ea quidẽ amplissima
" ipsis reliqua fore. Quod si quid eos paululum fefellisset, cogitarẽt, in hostico
" se esse: ne eos quidẽ quieturos, quos pacatos à tergo reliquissent, vt sunt Rus-
" sorũ ingenia mobilia. Adniterẽtur, ne fortuito, sed sua virtute ac fortitudine
superiores victorias adepti esse viderẽtur. His dictis & clamore, crepituq; ar-
morum alacritatẽ significãte vniuerso exercitu, canere signa iubet. Cohortat
& Vusse-

& Vusseuolodus suos, fortiter vt ꝓ patria, pro liberis, ꝓ coniugibus, pro pa-
rẽtibus, pro aris & focis, pro libertate deniq; dimicarẽt: ex eius p̃lij euẽtu vel
lætiora omnia deinceps, si vicissent: vel si, ꝙ absit, victi essent, durã seruitutẽ,
summamq; miseriam expectarent. Cõgrediuntur infestis armis & animis in-
structæ acies: incalescit pugna, & magis quisq; vt hostẽ feriat, q̃ vt ictum ipse
declinet, dat operã. Adsunt vbiq; suis Duces: iamq; premi & cõturbari Po-
loni cœperãt in dextro cornu hostium clamore, fugere nostros vociferanti-
um, magis etiã consternati: cũ Boleslaus laborãtibus subsidium submisit, &
nõ modo pugnã restituit, sed etiam hostilẽ aciem ꝑfregit & cõuertit. Pertur-
batis ordinibꝰ fugiunt Russi: Vusseuolodus, vbi aliquãdiu suos nequicquam *Victoria Boleslai de Russis.*
reuocauit, in fugã se & ipse cõiecit. Ita plena, nec incruẽta tñ victoria Polonis
obtigit. Multi namq; saucij in castra relati, mille propemodũ desiderati sunt.
Boleslaus aliquantũ recreato ab ea pugna exercitu ad Kiouiam cõtendit: quã
cum primo impetu capere nõ potuisset, oportuno loco castrametatus, oppu-
gnauit vrbẽ iterum atq; iterũ, sed nullo operæprecio, imo vero non minimo
suo detrimẽto. Nã etsi locus neq; situ, neq; opere admodũ munitus erat, sed
tñ acriter cũ ab vrbana multitudine, tũ ab iis, qui è prælio dudum fuga elapsi
eo se receperant, defendebatur: nec à viris modo, sed à mulieribus etiam atq;
pueris, Poloni mœnia subeuntes eminus, atq; è superiori loco iaculis omnis
generis vulnerabãtur. Omissa igitur oppugnatione, obsidione vrbem, mul-
titudine hominum abundantem premere statuit, dispositisque in oẽs partes
custodiis, commeatu oppidanos prohibet. Quod quidem facile fuit, longum
prospectũ quoquouersus præbente planicie, in qua Kiouia sita est. Nec mul-
to post cũ angustiore annona vti cœpere obsessi: veritique, ne extrema pati
cogerentur, & ad extremũ in potestatẽ hostium venirent, culpã & necessita-
tem deprecati, vrbem dedunt. Boleslaus ingrediens in portam vrbis ferro in-
tactam, gladium vibrauit, ꝙ proauum item suum fecisse acceperat: oppida-
norum autem facultates atque corpora capitali edicto à militum vi, iniuriis,
atque rapinis tutatus est. Qua clementia eius atque animi moderatione moti
oppidani, ingentia dona vltro ipsi accumularunt: ea Rex pleraque omnia in-
ter milites virtutis ergo collaudatos pro meritis cuiusque distribuit.

Pacata Russia, vectigalia magna non solum pecuniæ, sed & omnium rerũ *Russia Polonis facta vectigalis.*
ad victũ cultumq; corporis pertinentium instituit. Izaslaum summæ rerum
præposuit. Is porro filios suos, Stopolcum quidẽ Polocensibꝰ & Nouogrodi-
ensibꝰ: Vuladimirũ Smolẽsciis: Iaropolcũ vero Vissegradẽsibus præfecit. Rex
quo magis imperiũ suum in Russia stabiliret, & quo diutiꝰ notis iã sibi antea
Kiouiæ deliciis ac voluptatibus perfrueretur, hyemẽ illam ibi mansit. Ibi robur
exercitus Polonici illecebris opulentæ, luxuriosæ, & Græcorum commerciis
corruptę ciuitatis elanguit, disciplina militaris licentia dissoluta, & ille victor
multarum gentium exercitus, deuictæ vrbis lasciuia, libidinibus, & flagitiis
victus est: ita, vt ei vinci magis propemodum, quam vincere expediuerit. Et-
enim plurimorũ, maximorumq; malorũ, quæ Poloniam postea implicarunt,
hæc victoria causa & origo fuit. Nã dum illi Kiouiæ nulla se nequitia & libi-
dine abstinent, vxores eorum & filiæ domi relictæ, nõ ferentes tam diuturnã
virorum absentiam (iam .n. septimum forte annum in Russia & Vngaria mi-
litantes domibus aberant) tũ aut libidinibꝰ eorum, q̃ crebris nuntiis ad ipsas
perferebant, & iniuriis irritatæ, flagitiis vicissim viros & ꝓpinquos suos ple-
ræq; vlciscũtur: nonnullarũ etiam pudor & cõstantia partim blãditiis, & falsa

 extin-

extinctorum virorum perſuaſione corrumpitur, partim vi expugnat, iuſta diuini numinis vindicta atq; permiſſu. Præclarum tunc muliebris pudicitiæ exemplũ in Margaretha Nicolai Zembocij Comitis vxore extitit: quæ graſſantem paſſim impune flagitioſorum iuuenum licentiam metuens in turri templi Zembocienſis, vno à Proſſouia milliario, cum duabus ſororibus per multum tempus latuit, familia per funem alimenta ipſi ſubminiſtrante. Hæc vbi viris in hyberna renunciata ſunt, fremere multi, ad quos illa pertinebãt, & indignari, commeatumque domos viſendi à Rege petere. Sed vel non admiſſi ad Regem, vel ſuperbius repulſam paſſi, clam pauci primum ſeſe ſubduxere, deinde plures paucorum exemplum ſecuti, ipſi quoque diſceſſerunt, ita vt pauci cum Rege remanerent. Quos etiam Rex raptim cum reliquis cõſequitur, veritus, ne Ruſſi mutatis animis, deſpectaque Polonorum paucitate, opprimendi ſui conſilium inirent. Poſteaquam vero peruenit Cracouiam, conceptam animo in deſertores iram, in apertum profert: à quibus fugæ initium ortum erat, eos capitali pœna afficit: in cæteros autem bonorum

Boleslai ſæuitia & ſcelera. confiſcatione, aut diuturno carcere animaduertit. Sæuit & in mulieres, quæ culpæ affines eſſe videbantur, quibuſque miſericordia & indulgentia virorum pepercerat, & quidem inaudito modo. Abſtractis enim & abiectis infantibus, quos è ſtupris & adulteriis enixæ erant, catulos ad earum vbera admouiſſe dicitur. Adhæc vulgus atq; plebem nouis & grauibus exactionibus premebat: ius non dicebat, nec iniurias tenuiorum vindicabat: impeditus conſuetis voluptatibus, fœdiſque & abominandis libidinibus, de quibus nil remittebat. Quin Chriſtina nobili fœmina, à Meſciſlao marito abducta, palam per adulterium abutebatur.

His commotus (vt decuit) Stanislaus Cracouienſis Epiſcopus, vir pius & nobilis cognomento Sczpanouius, videnſq;, iniurias & exempla regiorum flagitiorum ad multos pertinere, Regem adit, & ſemotis arbitris blande admonet, orat & obſecrat, vt illis moribus & corruptelis finem ſtatuat, ne quod grande malum ſibi, ſuisque, & vniuerſæ Poloniæ accerſat. Peccata per ſe eſſe maxima, longe tamen maiora in Rege, quam in priuato homine: cũ ea quoque, quæ in aliis leuia ſint, in eo qui loco & honore eminet, grauiſſima eſſe videantur: propterea quod vltro hominum ſeſe oculis ingerant, & plurimos ſecum malo exemplo in præceps detrahant. Quo ſublimior & fortunatior ſit, hoc maiore vitæ puritate & innocentia eum niti, Deique beneficentiam agnoſcere oportere. Ni faceret, metueret, ne diuina vltione de ſummo gradu in imum deturbaretur, neu denique falſas ac momentaneas voluptates diris ſempiternisque cruciatibus commutaret. Hæc dicta Rex iniquiori animo pati, & ira odioque inflammatus conuiciis & maledictis optimum antiſtitem inceſſere: quærere, quo pacto auctoritatem eius eleuaret, libertatemque linguæ comprimeret: neq; tamen quicquam eiuſcemodi in vita ac moribus Stanislai, quod oportunum eſſet crimini aut reprehenſioni, comperiebat. Emerat forte Stanislaus pagum Petrauinũ in tractu Lublinẽſi à Petrico quodã Nobili, qui accepto precio iam obierat: priuſquam Stanislaus de iure ſuo ſibi eccleſiæque ſuæ, cui pagum illum adiungebat, cauiſſet. Ea de re Boleslaus Rex monitus, Petrici agnatos iubet de hæreditate interuerſa Stanislaum in ius vocare. Quod illi inſperati commodi ſpe adducti faciunt. Forte tunc iudicia, quæ vulgo colloquia & generales termini vocantur, in pratis inter Soleciam & illud ipſum Petrauinum in papilionibus, vt mos erat antiquitus,

quitus, à Rege exercebantur. Comparet Stanislaus citatus: emiſſe ſe pagum, & ſoluiſſe precium bona fide affirmat, teſtibus eius rei nonnullis citatis. Qui cum à Rege deterriti, teſtimonij dictionem ſubterfugerent, ibi Stanislaus non tam de pago retinendo, quã crimine depellendo anxius, tridui dilatione à Rege impetrata, Petrauinum contendit: vbi peracto cũ ſacerdotibus piis ieiunio, Deique ope inuocata, fama eſt detectum Petrici putre cadauer pedo tactum, magna fiducia exſurgere eum à mortuis in nomine Dei patris, filij, & Spiritus ſancti iuſſiſſe. Surrexit ille, ad eam vocem quaſi è ſomno expergefactus, & à Stanislao manu deducitur ad tribunal regium. Coram quo & reliquis adſtantibus Petricus, venditi pagi precium omne ſe accepiſſe faſſus fertur, Regem ac propinquos, quod innocenti viro litem mouiſſent, increpans. Ita inuito Rege cauſam vincit Stanislaus. Nulla Regis emendatione ſubſecuta, iterum atque iterum monitus eſt, acriusque obiurgatus ab eodem Stanislao, adhibitis etiam ſecundum præceptum Chriſti grauibus aliquot viris, furere, cædemq; minari ipſi cœpit. Nec remiſſius Stanisla⁹, vbi nõ

Rex Boleslaus diris deuotus à Stanislao Epiſcopo Crac. reſipiſcere Regem animaduertit, graui anathemate eum percellit: vetat ſacra fieri tota vrbe, quo ille deteſtatione & conuicio populi, qui ſacris arcebatur, ad ſaniorẽ mẽtem reuocaretur. Ipſe per pontẽ Viſtulæ ad D. Michaelis ædem in rupe prærupta ſupra Viſtulam è conſpectu arcis ſitam, ad faciendã rem diuinam clam cum paucis ſacerdotibus commeabat. Quod vbi Boleslaus, à ſuis certior factus, cognouit, quadã die correptis armis cũ compluribus aſſeclis & ſatellitibus eo contendit. Præmittit, qui Stanislaum ſacris vacantẽ ad deſtinatam necem ab ipſis altaribus abſtrahant. Quos ferunt introgreſſos, ſubito & inſolito fulgore perculſos, ſupinos cecidiſſe: inde manibus pedibuſq; reptãtes ſe proripuiſſe. Idẽ aliis à Rege ſubmiſſis accidiſſe. Ille moræ impatiens, &

Stanislai cædes. furore percitus, increpita ſatellitum ignauia & formidine, ipſe ſtricto enſe in templum irrumpit, lethaliq; ictu ſancti viri verticem ferit, ita vt cadens, cerebro parietem proximum aſpergeret. Ibi ſatellites cohortati ſe mutuo, corpus humi procumbens templo extractum minutatim concidunt, morem gerentes furori regio, & in ſubiectis pratis, canibus, & volucribus laniandum diſiiciunt. Dies quo hæc patrata ſunt, fuit octauus Maij, Anno Chriſti 1079.

Hæc vbi Romæ nunciata ſunt, Põtifex Maximus Gregorius eius nominis

Polonis ſacris & regio nomine interdictũ à Pp. ſeptimus, atrocitate rei commotus, toti Poloniæ ſacris interdixit, Boleslaum diris deuouit, regnumq; ipſi ſolenni ritu abrogauit. In poſterũ quoq; ne quẽ Epiſcopi Regem iniuſſu ſuo vngerent & coronarent, edixit. Qui vero ſocij ſceleris Regi fuiſſent, eos ſimul & poſteros eorũ vſque ad quartam propaginem, à ſacerdotum & omnium magiſtratuum eccleſiaſticorũ functionibus alienos eſſe iuſſit. Erant autem ſatellites ij nobilibus & honeſtis familiis orti. Regnauit tamen poſtea Boleslaus annum & amplius, ſed inuiſus omnibus, & externis etiam contemptibilis: ita vt iam Ruſſi ab eo ſubacti, imperium eius detrectarent. Conſpirarunt deinde in necẽ eius nobiles & proceres nõnulli:

Boleslai fuga in Vngariam. qua conſpiratione detecta, veritus, ne ad plures ea etiam pertineret, in Vngariam cũ filio Mieſcone, & paucis comitib⁹ fugit: à Ladislao Rege Geiſæ fratre, qui cũ fratre à Boleslao in Vngariam reduct⁹ erat, comiter & honorifice accept⁹ eſt: manſitq; apud eum aliquandiu. Verũ exagitante eum indies magis ac magis patrati ſceleris conſcientia, acerbo & infatigabili ſcelerum carni-

Boleslai interitus. fice, amentia correptus, mortem ſibi ipſe conſciuit, anno poſt Chriſtũ natum milleſimo octuageſimo primo; qui quidem æſtu & ſiccitate inſignis fuit.

I 3 Sunt

Sunt qui volunt, cum in venatione concito equo efferatiore, in auias syluas delatũ esse, canibus consequentibus: excussumq; ab iis discerptũ ac deuoratum. Alij cum clam omnib* errabundum inter Alpes ad monasterium quoddam, siue id ad Oenipontem, siue ad Villacum situm sit, peruenisse, ibique latentem, quisnam esset, post multos labores in coquinæ ministerio vltro & pœnitentia commissi parricidij susceptos & exhaustos, vitã finiisse produnt. Sarmcius in suis annalibus commemorat, sepulchrũ eius inueniri in Carinthiæ quodã cœnobio Ossiæ non procul à Feldkirchen oppido, vbi post antedictos exantlatos labores monachus vixit; nec prius à sodalitio agnitum, quã post mortem inter supellectilem ipsius repererint literas quasdã, quibus maximæ res continebantur, & alia insignia regalia: tunc velut stupefacti vehementer mirari cœperunt, eiusque corpus summa reuerentia sepelierunt, superque caput statuam marmoream instar equi ephippia gestãtis collocarunt, addito hoc epitaphio seu inscriptione: BOLESLAVS REX POLONIÆ OCCISOR SANCTI STANISLAI EPISCOPI CRACOVIENSIS. Fuerat autem futurus hic Rex clarissimus ac felicissimus: si fortunam perpetuo cœptis suis adspirantem ferre didicisset. Verum secundis rebus elatus & insolens, animo suo minus, quam oportuit, moderatus est. Construxit autem Boleslaus viuens, & dotauit Mogilnense monasterium, in eoque Benedictinos collocauit. Audacis & liberalis cognomen viuo inditum, mortuus etiam retinuit. Regnauit annos ferme duos & viginti, cum decimum sextum annum nondum egressus regnare cœpisset.

VLADISLAVS PRIMVS, COGNOMINE HERmannus, Ethnarcha siue Princeps Poloniæ.

An. Chr. 1082.

Exacto Rege Boleslao, priusquam ex motu illo Respublica sese colligeret: Russi incunctanter arripuere eam nouandarum rerum occasionẽ, & coacto exercitu, Polonas ditiones Duce Basilio Roscislai filio, ferro & igne depopulati sunt, cumq; magna præda ad sua incolumes se recepere. Quo incõmodo pmoti Proceres, veriti, ne quo grauiore etiã casu rursus interregnum illud Rẽpublicam affligeret, comitiis habitis, ad Vladislaum fratrẽ Boleslai, quẽ Hermannum etiam vocarunt, qui vnus supererat, regnum deferunt. Is itaq; suscepit quidem principatum: sed tñ se Regẽ appellari passus non est, vel ꝙ inunctus & coronatus solenni Regum ritu, Pontificis Maximi interdicto, non esset: vel quod reuersurum aliquando Boleslaum, regnumq; repetiturum existimaret. Principis & hæredis regni Poloniæ nomen sibi sumpsit: vir prudẽs quidem & virtute præditus: verum ad quietem & ocium propensior, quam ad bellum, & humanitatis ac religionis amantior, quam gloriæ. Initio statim principatus sui Poloniam commotam nonnihil magna dexteritate pacauit, latrociniisq; purgauit: ad Pontificem Maximum de tollendo interdicto, quo Polonia vniuersa ob necem Stanislai Episcopi obnoxia erat, oratorem misit Lampertum equestri ortum familia, Canonicum Cracouiensem, quem Pontifex diuo Stanislao successorem dedit, & sublato interdicto Episcopum remisit. Vxorem deinde Vladislaus duxit de amplissimi consilij sententia Iuditham Vratislai Boemorum Principis filiam, ex Adleida Andreæ Vngarorum Regis filia susceptam. Miesconem Boleslai fratris filium cum cæteris exulibus ex Vngaria reuocauit, fortunæ eius misertus: aut veritus fortasse, ne q̃n is ope Vngarorum, apud quos ob indolem gratiosus esse dicebatur, paternum regnum repeteret, nã pater eius iam perierat. Reuersum in filij lo-

Vladislao Hermanno regnum defertur.

Interdicti relaxatio.

Vladislaus ducit vxorem.

Miesco Boleslai filius exul reuocatus.

lij loco dilexit: atq; is, cum egregia indole & comitate sua paruo tẽpore animos multitudinis mirum in modũ sibi deuinxisset, & optima spe oẽs impleret, sexto, postquam rediit, anno immaturam mortẽ obiit, nullis relictis liberis, & magnum sui apud oẽs desiderium reliquit. Creditumq; est vulgo, veneno sublatum à paternæ eius fugæ autoribus, veritis, ne quando eos iniuriæ memor, vlcisceretur: Vladislao Principe & patruo si non iubente, conniuente quidem certe: ne se aut liberos suos, populari gratia fretus, regno eiiceret. Habebat Vladislaus iã liberos, cũ Miecziszlaus hic mortu* est, Sbigneum nothum, ante initum principatum è concubina susceptum: & Boleslaum legitimum in principatu ex Iuditha vxore, cũ aliquot annis sterilis ea fuisset, diuinitus, queãdmodum creditum est, in gratiam sancti Abbatis Ægidij datũ. Cum enim orbitate sua principes coniuges maiorẽ in modum angerẽtur, & Iuditha religiosissima fœmina assiduis precibus, ieiuniis, eleemosynis in egenos liberaliter erogandis de prole Deum assiduo fatigaret, omniaq; tentaret eius rei gratia: admonita à Lamperto Episcopo Cracouiensi mittit oratores in Narbonensem prouinciam ad monasterium diui Ægidij, vbi corpus eius conditum erat, amplissimis aureis & argẽteis donariis, quæ secum attulerat, & tẽplo, & Abbati, & monachis dedicatis. Exponunt quid veniant, aut quid postulent. Indicitur monachis tridui ieiunium: oratur Deus, vt intuitu grati serui sui Ægidij, masculam prolem concedat piis Principibus. Triduo illo reuelatur per visum seni cuidam & pio monacho, impetratum esse, ꝙ tanto studio petitum esset. Dimissis autem & reuersis oratoribus, natus est tandẽ ex Iuditha Boleslaus, quę post quartum à partu mẽsem, extremum clausit diem, fœmina pietati inprimis ac beneficẽtiæ dedita: quæ & ipsa facultates suas, mundumq; muliebrẽ pene oẽm in vsus pauperũ, & ad cultum tẽplorum viua elargita est, & à marito impetrauit, vt Croppẽsem siue Pabianicensem comitatũ collegio sacerdotũ Cracouiensis Basilicæ, Lagouiense territorium Vladislauiensi Episcopo, Xiansnicẽsia vero bona Tinecẽsi monasterio sempiterno iure donaret. Nõ multo post etiã Dobrogneua Vladislai Principis mater, senex fatis concessit. Duxit deinde anno Christi 1088. alteram vxorem Vladislaus, suasu Ladislai Regis Vngarorum, Sophiam viduam Salomonis regis Vngariæ, Hẽrici quarti Imperatoris sororẽ honeste & honorifice post mortem viri à Ladislao Rege pio habitam, ex eaq; tres filias, quarum nomina ignorantur, suscepit, quamuis ex ea Salomon nullos suscepisset liberos.

Per hæc tempora Russi cognita morte Miesconis & vxoris eius morte, in libertatem sese rursus asseruere: munitiones, quæ Polonorum pręsidiis tenebantur, recepere: militibus Polonis partim pecunia & largitione corruptis, partim vi eiectis, partim longa obsidione ac desperatione nequicquam petiti & expectati à Principe suo auxilij deditionẽ facere coactis. Defecere & Pruteni & Pomerani. Hos Vladislaus, dilatis in aliud tempus Russis, bello persecutus, & Pomeranorum fines depopulatus est, arcesque & munitiones aliquot primo aduentu recepit. Nec sibi defuere Pomerani: sed cum Prutenis pariter cõiunctis viribus, magno impetu Polonorum castra die quindecimo mensis Augusti adoriuntur. Nolebat eo die Vladislaus cũ hoste manus cõserere: habebat eum honorem Virgini matri, cuius assumptioni dies ille dicatus erat. Verũ lacessitus, & iusta pene necessitate adduct*, educit suos in aciem. Atrox prælium in magnã diei partẽ, vtrisq; dubio euẽtu, ꝓ victoria contendentibus cõmittitur. Incipiunt deinde pedẽ referre hostes: nostri cohortati se in-

Miesco immaturam mortem obit.

Sbigneus nothus Vladislai filius.

Boleslaus ex Iuditha nascitur Vladislao.

Vladislaus ducit alteram vxorem.

Russi se in libertatem asseruerũt.

Prussicum & Pomeranicum bellum.

se inuicem, instare cedentibus. Nec mora, illi effuso cursu diuersi diffugiunt: quos Poloni ira elati lõgius persequuntur, magnamq; in fugientibus stragẽ faciũt: qua fusi fractiq; principis potestati & clemẽtiæ se suaq; omnia permiserunt. Facile ille dedit veniam victis & supplicibus, arces tñ & munitiones oportunas, q̃ illis rebellandi ansam dare possent, in potestatẽ suam redactas, partim præsidiis firmauit, partim demolitus est. Nec diu quieuere Pruteni & Pomerani, sed p̃fectis à Vladislao sibi datis, partim dolo necatis, partim pulsis, rebellãt iterũ. Quam rebellionẽ Vladislaus, vt in primo statim ortu opprimeret, tumultuariis copiis coactis, media hyeme magnis itineribus ad fines eorum peruenit. Quos vbi munitionibus se tuentes, aut in syluas ac paludes abditos, pugnãdi copiam nõ facere animaduertit, partitus exercitũ cum Sececho Palatino Cracouiẽsi & magistro militiæ, hostiles terras crudeliẽin modũ vastauit ac depopulatus est. Reuertẽti apud Drenũ, quam arcẽ Naclus amnis circũfluit, nũciatur, hostes subsequi, nec lõgius quinq; milliariis abesse: statuerãt enim ij Polonos nec opinãtes, animaduersa ac despecta eorũ paucitate, magna vi adoriri, & magna celeritate sese vndiq; conuolantes collegerãt. Debilitabat Principis animũ hostium multitudo: sed cedere nõ tam iustis hostibus, quam fugitiuis & contumacibus seruis, turpe sibi Poloni milites & infame ducebãt, occumbendũ potius honeste, si ita sors ferat, quam p̃ summam turpitudinẽ concedendam esse vltro sæpius à se victis victoriam. Concurritur vtrinq; infestis & obstinatis ad vincendum aut moriendum animis. Poloni rei militaris peritia hostium vim sustinebant: illi contra abundante multitudine integros in sauciorum ac defatigatorum locũ submittebãt. Pugnatũ est à mane vsq; ad vesperam pridie ei⁹ dominicæ, quæ Christianis palmarum nomine celebris est, neutro inclinãte victoria: nisi quod nocte prælium dirimente, aduersarij, pro victis, nemine tamen persequente, discessere. Postero die dilapsis hostibus, consultatur, quid porro faciant, instentne perterritis, nec vllum dent respirãdi & colligẽdi sese spacium: an potius abacta & ablata præda satis opima, domi sese prius exonerent, & mox aucto mercenariis militibus, qui è Bohemia & Vngaria expectabantur, cõmodiore anni tẽpore, maiore vi hostem adoriantur: neq; pauci multos in solo ipsorum inuadentes, sæpius fortunã periclitentur. Huic sententiæ facile oẽs assensi sunt, & mouebat illud quoq; plurimos, q̃ sacrum Paschæ tempus præ foribus aderat, quo Christianos impensius cultui diuino vacare oporteret. Itaque diuersi ex hostico discedunt. Nec ita multo post recreatis ab illa hyberna expeditione iumentis, auctisque tum domestico, tum externo milite copiis, Vladislaus Princeps Pomeraniam ingressus hostem quærit: quo nusquam in apertum prodeunte, vastat iterum agros, pagosque, & oppida quam acerbissime. Deinde Naclum arcem inprimis munitam, quæ receptaculum erat Pomeranis, ad excursiones in Poloniam faciendas valde opportunum, cum primo impetu capere nõ potuisset, eo quod valido teneretur præsidio, operibus circumuallare instituit, vt obsessorum eruptiones reprimeret. Discesserunt itaq; Poloni re infecta ab oppugnatione Nacli, tum quod hyemis asperitate premerentur, tum quod terrores illos nocturnos in religionem verterant.

Insequenti æstate rursus in eosdẽ Pomeranos, & mox in Prutenos infestis armis impetũ faciunt: regionesq; eorum, quæ quidem cultæ erant, quoquouersus quam crudelissime vastant, nulli neq; sexui, neq; ætati hominum parcunt. His igitur fatigati fractiq; malis hostes, publico cõsilio deditionẽ fecerunt,

Prutenorũ & Pomeranorum rebellio.

Pomeranicũ bellum alterum.

Expeditio tertia in Pomeranos.

Expeditio in Pomeraniam quarta.

runt, misericordiam Principis supplices implorarunt. Ita perdomiti Pruteni & Pomerani ad tempus quieuerunt. Secutum est Bohemicum bellum, quod vt temere excitatum, ita cito, nec graui admodum exitu consopitum est. Vratislaum Bohemorũ Principem Henricus quartus Imperator Moguntiæ Regẽ appellauerat, anno post Christum natum 1087. eiq; & posteris eius Poloniam oẽm, in qua vterq; ne tantillum quidem habebat, quantum pedis vestigio calcare posset, attribuerat. Vratislao ac Conrado item Vratislai fratre, qui post fratrẽ regnum susceperat, intra paucos menses vita defunctis, Præcisla⁹ Vratislai filius ex Vngaria, vbi iustã patris iram fugiens exulabat, reuocatus successerat, qui immemor necessitudinũ, quę ipsi cum Vladislao intercedebant, siue persequendi imaginarij illius iuris causa, & spe occupandi aliquid de Polonis, siue prædæ cupiditate Poloniæ fines cum infesto exercitu inuaserat, incendiisq; & populatione diuexauerat, Vladislao Pomeranico & Prussico bello implicato. Hanc iniuriam vlturus Vladislaus, quoniam tunc per anni tempus commode bellum gerere non poterat, proxime consecuta æstate, qui fuit annus à nato Christo millesimus nonagesimus quartus, exercitum in Morauiam, Conradi Principatu in vnius Principis ditionem cum Bohemia redactum, mittit, eiq; Secechum Palatinum Cracouiensem, præstãtem in re militari virum præficit. Ipse enim aduersa valetudine, & pedum dolore proficisci ad eam expeditionem prohibebatur: nec tamen volebat institutũ bellum differre. Mandata cum dabat Sececho proficiscenti Vladislaus, adera forte filius Boleslaus, nonum tunc agens annum, attentoq; animo omnia hauriebat, & in leonini catuli morem, qui teneris etiamdum vnguib⁹, laniatu tamen iam gaudet, generosum pueri pectus belli gloriæque cupiditate impendio exardescebat: neq; diutius animo conceptam flammam ferens, genua patris amplexus, & collo eius implicatus, vix magnis precibus, osculis, & blãditiis eum exorat vt cum Sececho ad id bellum mittatur. Sececho itaq; pueri cura mandatur. Vbi ad exercitum ventum est, puer singula, quæ fiebãt, curiosius obseruare, versari inter ordines, omnibus arridere, æstũ imbremq; pati, vigilare, humi cubare, vigilias cum Sececho obequitare, aliaque multa præter ætatem facere ferreque: ita vt indoles illa studiumque pueri, futuram eius magnitudinem non obscure portenderet. Vastata igni ferroque aliquousque Morauia, & paucis hostium turmis, quæ sese Polonis tulerant obuias, aliquot præliis profligatis (munitionum enim oppugnatione abstinere Vladislaus iusserat) reduxit cum Boleslao copias Secechus, præda onustas.

Reuertente è Morauia Sececho & Boleslao, magna fuit inter patrem & filium gratulatio: nec diu tamen à bello feriati sunt. Arcem namq; Medireczum à Pomeranis quibusdam priuato consilio interceptam esse, ex eaque latrocinia in subiectas oras exerceri nunciatum est. Difficulter quidem, sed tamen impetrat rursus à patre Boleslaus, vt sibi cum exercitu ad recuperãdum Medireczum, & coercendos prædones ire liceat. Summa tamen rerum & administratio belli, ipseque adeo tyrunculus Boleslaus Secechi curæ fideique committitur. Nec mora, operibus à castris ad arcem ductis, quatit murum arietes, cuius nõ exigua ruina cũ paucos defensores partim oppressisset, partim debilitasset mutilassetque, cæteri diffisi rebus suis, & liberam cum singulis equis & sarcinis abitionem pacti, arcem dediderunt. Recepta & refecta arce, dimissoque exercitu, Secechus & Boleslaus intra dies non ita multos, ad Vladislaum ouãtes reuertuntur. Felix admodum sibi esse Vladislaus tali filio videba-

Bohemicũ bellum.

Expeditio in Morauiam.

Expeditio iterum in Pomeranos.

debatur: ſed fortuna, quæ nihil ex omni parte beatũ, nihilq; in rebus humanis eſſe ſinit, fœlicitatem eius nonnulla ex parte contaminauit. Valebat plurimum apud eum gratia & autoritate Secechus, idque nonnullo ſuo merito, magnamque potentiam ſibi compararat, ita vt ex eius fere nutu Reſpublica omnis & princeps ipſe pendere videretur. Quæ res ipſi magnam apud Nobilitatem Polonam inuidiam conciliauerat, maiusque ipſe ſibi indies odium intolerabili faſtu ſuo ac immoderato dominatu conflabat. Itaque complures ab eo bonis exuti, multi proſcripti, aut aliqua inſigni iniuria vel contumelia affecti: multi item potentiam & importunitatem eius reformidantes, aut neceſſarios afflictos ſecuti, ſolum verterant. Quibus omnibus apud Bohemos tutus erat receptus, Prędislao Principe comiter ac benigne eos recolligente. Horũ crebris ſermonibus & querelis permotus Prædislaus Dux Bohemorum, damna à Polonis accepta alieno periculo vltum ire cupiens, facile ægros animos eo, quo ferebantur ipſi ſua ſponte, impellit: nẽpe, vt armis patriam repetant: auxilia pollicetur: ducẽ quoq; ſatis, vt videbatur, opportunũ ad eã rẽ ipſis edit, Sbigneum Vladislai filium nothum: quẽ pater literis à puero vtcunq; imbutum, propter nouercale odium, & veritus, ne quid is poſtea negocij Boleslao, quem ex legitima vxore ſuſceptum in ſpem principatus alebat, faceſſeret, in Saxoniam relegarat, ac monaſticæ vitæ addixerat. Eũ igitur ex monaſterio extractũ, ducem ſibi exules Poloni adſciſcunt, & Vratislauiam cũ eo, & cum auxiliis Bohemorũ, ac voluntariis Saxonibus contendũt. Obtinebat præfecturã Vladislauienſem. Magnus Comes illuſtris & ſpectatæ probitatis, cui ſimultas etiam nõnulla cũ Sececho intercesserat. Ad eum præmittũt exules legationẽ, recipi ſe, & Sbigneum Principis filium poſtulantes; nolle ſe patriæ bellũ facere, neq; principi optimo. Parentũ, coniugum, liberorũ, ac domorum ſuarũ, ipſius deniq; patriæ diutius carere non poſſe: vnde nõ ob aliquod ſcelus ſuum, neq; iuſta principis indignatione, ſed per ſummã Secechi iniuriam & ſuperbiam eiecti eſſent. Ipſum quoq; Magnũ multo digniorẽ præſtantioremq; Sececho virũ, ſcire ſe tamen, haud penitus expertẽ eſſe illius iniuriæ. Ne pateretur ſe in exilio conſeneſcere: neue ipſe deterioris dominatũ ferret, ſuaq; patientia aleret. Miſeraretur vel Sbigneum Principis filium, qui Secechi opera & ſuaſu in monaſterium, quaſi in carcerem quendã ærumnoſum retruſus eſſet. Cauendũ eſſe, ne homo ambitioſus eadẽ audacia alterum quoq; Principis filium circumueniat, dominatumq; Poloniæ, non expectata etiam Vladislai morte, inuadat. Frangendis Secechi conatibus atque potentiæ neminem aptiorem fore, quam Principis filium, iuuenem magni animi & conſilij, Secechoq; infenſum. Eum igitur Magnus neceſſario illo ipſiꝰ tẽpore beneficio ſuo ſibi deuinciret, per quẽ eum locũ adipiſci poſſet, quẽ tunc Secechus obtineret. Quieturos ſe cũ illo eſſe Vratislauiæ, quo facilius è propinquo reuocationẽ à Principe clemẽti impetrare poſſent, & reuocati accurrerent. Hac legatorũ poſtulatione, iuſta in ſpeciem & honeſta, aliquantũ permotus Magnus, tamẽ ne quid imprudens contra fidẽ & officium ſuum faceret, cõuentu Vratislauienſis territorij ciuitatisq; celeriter cõuocato rogat ea de re ſententias. Exoſum erat vulgo Secechi nomen: miſerabãtur exulum gẽtilium pleriq;, & neceſſariorum ſuorũ: miſerabantur Sbignei: audierant magna eſſe Principẽ erga ſuos indulgentia: non oportere ſeſe inter patrem & filium medios interponere: alioqui hunc offenſuros, ab illo autem paruam, vel nullam gratiam inituros. Tum autem verebantur, ne hoſtes eos in agris

Sbigneus monachus in Saxonia.

Sbigneus ex monaſterio extractus dux exulum.

in agris experirentur, quos hoſpites & amicos recuſarent. Ita de conuentus ſententia, Magnus exulibus aduenientibus portas vrbis aperit: Sbigneum honorifice in arcem deducit, omniaq; ad victum abunde ſuppeditat. Quæ cum ad Vladislaum principem perlata eſſent, commotus animo maiorem in modum, mittit certos homines, qui Magnum & Vratislauienſes ſuis verbis caſtigent, fideiq; & officij admoneant, eoq; prætextu ocioſe & accurate rem oẽm & conſilia exulum cognoſcant. Reſponſum eſt à Vratislauienſibus: eos non hoſtem, ſed Principis filium recepiſſe. putaſſeq; id fore gratum Principi, à cuius fide non receſſiſſent, neq; auelli ſe à quoquam omnino paſſuri eſſent. De exulibus autem orare, vt princeps calamitoſos homines clemẽtia ſua, redituque in patriam dignaretur, neue deſperatione ſalutis ad duriora conſilia capeſſenda eos cogeret. De Secechi crudelitate eos queri: eũ ne plus pateretur poſſe, quam ipſe ſibi ſumat Princeps: ne omnium volũtates propter vnũ hominem, qui dominatum omnem ad ſe tranſtuliſſet, pergat offendere.

Hæc miſſi Principi referunt. Non ceſſandum ſibi ratus Vladislaus, nec patientia ſua confirmandum vires & auſa exulum, raptim, quantas poteſt, copias cogit: cum iis ipſe, quamuis infirmus, proficiſcitur. Sececho, ne plus incõmodi eius odio & inuidia acciperet, & Boleslao filio, ne is à fratre ambitioſo atq; audaci inſidiis appeteretur, Cracouiæ relicto cum Voislao, quẽ puero cuſtodem, & quaſi magiſtrum dederat. Vbi de Principis aduentu Vratislauienſes certiores facti ſunt, vniuerſa multitudo nobilium pariter & oppidanorum, obuiam ſeſe ipſi effudit, veniam errati petens. Qua comiter reſalutata princeps patentem vrbem & arcem ingreditur. Deinde aduocata cõcione, clementer obiurgatis omnibus, culpam remiſit: cæterum Magnũ à præfectura amouit, & pro eo Voislaum Boleslai pædagogũ abſentẽ illis præfecit. Pridie quam Vratislauiam adueniret Vladislaus, Sbigneus cũ ſuis inde profugerat, & Cruſuiciam cõtendit, frequentem adhuc eo tẽpore & copioſam vrbẽ. Eum igitur Vladislaus, paucis diebus cõmoratus Vratislauiæ, perſecutus eſt: veritus, ne ille vicinorũ Pomeranorũ ad nouandas res procliuium auxiliis ſeſe confirmaret. Nec eum opinio fefellit. Cognito enim aduentu & conſilio Sbignei magna mox vis Pomeranorũ ad eum confluxit: quorũ ille ſuaſu atq; fiducia hoſtilem prorſus animum aduerſus patrem induit. Venienti cum ſeptem aciebus inſtructis ad lacum Gopli, qui Cruſuiciam in inſulæ modũ ambit, occurrit. Nec mora, expedit & Vladislaus ordines: canunt vtrinq; ſigna; concurrunt infeſtæ acies: acrius multo pugnabant ipſi exules, vtpote in ſuo periculo, quam auxiliarij. Ibi ſors gentiles etiam, neceſſarios, agnatos, & fratres inter ſe commiſit vt manus inter ſe cõſererent. Ad extremum acrius inſtantibus iis, qui cum Vladislao ſentiebant, fuſi aduerſarij, maxima pars in lacum compelluntur, ibique vel à perſequentibus trucidãtur, vel aquis merguntur. Magna ea ſtrages fuiſſe memoratur, ita vt aqua lacus illius cruore & cadaueribus infecta, vſibus hominum & iumentorum aliquandiu poſt-apta non eſſet. Sbigneus fuga in vrbem relapſus viuus in patris poteſtatem venit: vrbe, quod receptum ei præbuiſſet, militi in prædam conceſſa, & ex eo tempore in eam, quæ etiam nunc cernitur, ſolitudinem redacta eſt. Dimiſit deinde Vladislaus exercitum, Sbigneumque in cuſtodiam Sececho dedit: ipſe in Maſouiam inde diuertit. Vnde cum Gneſnam ad Baſilicæ dedicationẽ, à Martino Archiepiſcopo inuitatus cũ multis proceribus veniſſet, eorũ precibus expugnatus, veniam Sbigneo dedit, filiũ agnouit, & liberaliter apud ſe

Vladislai expeditio cõtra exules.

Sbignei fuga.

Prælium inter patrẽ & filium.

Sbigneus captus.

In gratiam à patre receptus.

deinceps poſtea habuit. Nec ita multo poſt cum Boleſlao legitimo filio, peſſimo exemplo, & magno Reipublicæ malo, honore eum exæquauit, & quibus finibus vterque poſt ſe Principatum obtineret, deſignauit. Cæterum interea dum Vladiſlaus Sbigneum Cruſuiciam perſecutus erat, Præmiſlaus Bohemorum Dux ad omnem occaſionem, qua Polonis noceret, attentus, ſimul, vt exulibus promiſſum præſtaret, cũ tumultuaria ſuorum manu raptim in eam oram, quæ ad Niſſam fluuium eſt, prædabundus excurſionem facit: Bardum arcem defenſoribus vacuam nullo negocio cepit, & exuſſit. Aliam ipſe in rupe quadam eminenti & vndique prærupta celeriter conſtruxit, & Cameneciam appellauit: relictoque ibi aliquanto præſidio cum reliquis copiis domum ſe recepit. Tertio poſt anno fama vulgatur, Bohemum clam cõparare exercitum, vt ex improuiſo Poloniam inuadat. Contendit ſtatim Boleslaus voluntate patris cum expedita ſuorum manu ad tutãdos fines, & vim Bohemi propulſandam. Aduenieus nullum tumultum, nullum metum reperit apud ſuos, qui Bohemis & Morauis erant finitimi. Miſſi exploratores, pacata eſſe omnia apud Bohemos referũt. Ibi rumor à quibuſdam fictus tota peruaſit caſtra, famam illam de motu Bohemorum à Sececho ſparſam eſſe, vt conflato adoleſcentis temeritate bello periculo ipſum obiiceret aut à patre duntaxat ſeiungeret: ipſe interim liberius potentiam ſuam ſtabiliret, omniaque ad inuadendum principatum, & ad exitium abſentis Boleslai compararet. Extollunt apud Boleslaum in immenſum omnia ij, quorum animos vel iniuria aliqua, vel nimia potentia Sicechi offenderat; quique creſcere ipſi aliena inuidia volebant. Et facile ambitioſi adoleſcentis in eum iram exacuunt. Fremitur totis caſtris: indignum eſſe facinus, ab vno ſic omnes ludificari. Non ferendum eſſe diutius impotentem eius dominatum, & intentas in capita Principum ſuorum inſidias. Placet acciri Sbigneum, quem ſciebant Sececho ob relegationem & cuſtodiam infenſum eſſe. Aduolat ille: initur ſocietas inter adoleſcentes aduerſus Sicechum, dato & accepto inuicem iureiurando: patrem aut exorandum ſibi eſſe ſtatuunt, aut terrore exercitus cogendum, vt Sicechum à ſe, & ab adminiſtratione Reipublicæ penitus amoueat. Miſſis legatis conſtantem fidem & pietatem ſuam erga patrem pluribus verbis aſſeuerant: intolerabilem omnibus Sicechi potentiam maximo cum contemptu & dedecore principis coniunctam, & ad Principatum iam adſpirantem exaggerant: inſidias ſibi ab eo comparatas, & manifeſte à ſe deprehenſas eſſe. Orant ne inultũ ſcel⁹ illud, & læſam maieſtatẽ ſuam eſſe patiatur. Per omnia ſe patrẽ meritiſſimũ debito honore & obſeruãtia proſecuturos eſſe, eiuſq; dicto obedientes fore. Cæterum ſalutem ſuam, dignitatemque ipſius minime neglecturos, & ſceleratum Sicechum vel inuito patre perſecuturos. Aderant Epiſcopi aliquot & proceres, qui ad primũ noui illius motus nuncium ad principem accurrerant: ab iis perſuaſum eſt Principi, vt filiorum poſtulata faceret potius, quam vim & furorem multitudinis vna cum Sececho experiretur. Reſtitui poſtea Sicechum, & iuuenibus reconciliari poſſe, vbi iræ eorum paulum reſediſſent. Itaque dat fidem Princeps filiis, facturum ſe de Sececho, quod poſtulaſſent. Adeunt ipſi patrem adoleſcentes inermes, & læti euentu illo conſilij ſui venerabundi patrem ſalutant, & veniam cœpti ſui non temerarij quam neceſſarij, vt ipſis videbatur, ſupplices petunt. Secechus conſpectum eorum fugiens diſceſſit ad arcem ſuam Sechouiam foſſis ac propugnaculis bene munitam. Id vbi adoleſcentes cognouerunt, ſtatuunt

Bohemi Sileſiam inuadunt.

Conſpiratio contra Secechum.

Legatio filiorum ad patrẽ Vladislaum.

eum

eum perſequi: neque quieturi eſſe, niſi aut ſublato illo, aut Polonia pulſo, videbantur. Non poterat id pati Vladiſlaus, itaque nocte intempeſta clam traiecta nauigio Viſtula, tribus tantum miniſtris comitatus, ad Sececbum contendit, præſentia ſua periculum à capite ipſius, quemadmodum credebat, depulſurus. Nec eum ſpes fefellit. Cognito namque patris conſilio, adoleſcentes mutant conſilium: partitique inter ſe copias, ad ditiones à patre ſibi deſtinatas vterque proficiſcitur: arces primarias eiectis Sicechi partium præfectis in poteſtatem ſuam redacturi. Et Boleſlaus quidem nemine repugnante Cracouia, Sendomiria, Siradia, & aliis quibuſdam ſuæ ditionis munitionibus potitus eſt: Sbigneus vero à Ploſco repulſus, Boleslai opem implorat. Nec moratur ille: iunctis viribus Ploſcum obſidetur. Interea Martino Archiepiſcopo Gneſnenſi interueniente, pax iterum inter patrem & filios exilio Sicechi ſancita eſt qui in Ruſſiam exulatum abiit, & quamuis longo poſt tempore placato Boleſlao ab exilio redierit, nunquam tamen ad priſtinum dignitatis ac potentiæ gradum peruenit.

Ploſcum à Sbigneo obſeſſum.

Pertæſi quietis Pomerani, & commodam rerum nouandarum occaſionem ciuili Polonorum bello oblatam ſibi eſſe rati, Santocum arcem Polonis ad reprimendos ipſorum motus valde oportunam per fraudem intercipere conati ſunt: vbi dolus non proceſſit, ac ne aperta quidem vis, alteram & ipſi arcem è regione illius, quæ à Polonis defendebatur, magna celeritate excitarunt: vnde Polonos commeatu, & pabulatione prohiberent, & ipſi liberius in Poloniam incurſiones facerent. In eos mittit Sbigneum Vladiſlaus cũ iuſto exercitu: ſed is difficultate expugnandæ hoſtilis munitionis deterritus, re infecta receſſit. Indigne id tulit Boleſlaus excelſi animi adoleſcens, & mox cum expeditis copiis profectus ad hoſtem peruenit. Pomerani ſuperioris temporis ſucceſſu feroces impetum in Polonos ex arce faciunt. Quos fuſos Boleſlaus in arcem compellit: parumque abfuit, quin cum fugientibus ſimul irrumperet. Repreſſi Pomerani, & qui dudum noſtros obſidebant, viciſſim obſeſſi, deſperatis rebus, incenſaque munitione ſua, ſubobſcuræ noctis ſilentio diffugere. His peractis ad patrem reuertit, qui alendam ſibi eſſe laude & honore præcocem adoleſcentis virtutem exiſtimans, Balthco militari quatuordecim annos natum cingere ſtatuit. Conuocati Proceres vtriuſque ordinis, Ploſcum ad præſtitutam diem conueniunt. Interim nunciatur, Pomeranos iterum, ſumma vi Santocum oppugnare: nec diutius Poloni, qui erant in præſidio, hoſtiles impetus ſuſtinere poſſe dicebantur. Ibi Boleſlaus cum equitibus, quos ad manum tunc habere poterat, nequicquam retinentibus patre & proceribus celeriter ad ferendam Santoco opem excurrit. Et facto tota nocte itinere, primo diluculo in hoſtes, ſecuros ab ea parte, irruit: inermes ac dormientes vel contrucidat, vel capit: pauci ex magno exercitu fuga elapſi ſunt. Ita celeriter confecto bello, victor cum longo captiuorum agmine, magniſque ſpoliis, Ploſcum ad intermiſſam celebritatem reuertens, ingenti lætitia patrem, omneſque perfudit. Et mox ſolenni ceremonia ipſe primum, deinde complures nobiles iuuenes, qui virtutis aliquod ſpecimen ediderant, Baltheis militaribus à Vladiſlao donati ſunt.

Pomerani à Boleſlao victi.

Inſequenti anno Ruſſi ducibus Vladimiro Nouogrodẽſium, Dauide Olecho Pereaſlauienſium, Volodoro Præmiſlienſium Principibus, & Iaroſlao Iaropelci filio, cum valido exercitu Poloniæ fines inuaſere, & ad Viſtulam vſque excurſionibus longe lateque factis, ingentem prædam & magnum ca-

Ruſſorum excurſio in Poloniam.

ptiuorum numerum abigebant. Hos Boleslaus tantisper, dum raptim copias
cogit, moratus, iam extra Poloniæ fines vno agmine euntes, & nihil hostile
à tergo metuentes consecutus, nocte intempesta, dum fessi potiq; dormiunt,
sublato ad terrorem hostium clamore adoritur. Ad fugam spectabãt omnes,
resistebat nemo: nec tamen fugæ consilium explicabant, veriti, ne subducẽ-
tibus aspectũ hostium tenebris, in insidias sese præcipitarent. Impeditos cæ-
dunt Poloni neque captiui cessant, sed ruptis vinculis obuios quosq; vel ob-
truncant. vel iisdem, quæ ipsi dudum gestarant, vinculis constringunt. Ita

Russi superantur à Boleslao.

longe maiore, quam pro numero Polonorum, strage fusi sunt Russi, temeri-
tatis & perfidiæ suæ pœnas dedere: duces tamen noctis præsidio cum paucis
effugere. Sequenti anno, qui fuit à Christo nato millesimus centesimus & se-
cundus, Vladislaus morbo & angore confectus, sacrisq; mysteriis ante mor-
tem à Martino Archiepiscopo ritu Christiano procuratus, obiit pridie nonis

Vladislai mors.

Iunij, cum viginti regnasset annos, vixit propemodum quinquaginta no-
uem: solenniq; põpa ab ambobus filiis, & magna procerũ ac nobilitatis fre-
quentia in Basilica Plocensi sepultus est. Dlugossus prodit, opinari nonnul-
los, qui ante se scripserint, eum à Sbigneo filio dolo interemptum esse.

BOLESLAVS TERTIVS, COGNOMENTO Criuoustus, Princeps Poloniæ.

An. Chr. 1103.

PErsolutis Vladislao Principi iustis, nihil eorum mutatum est, quæ is vi-
uens de principatu constituerat. Cõcessit enim Boleslaus Sbigneo fratri
Masouiam, Cuiauiam, & Lenciciensem tractum: cætera ipse cũ summo im-
perio obtinuit. Tanto autem patris desiderio tenebatur Boleslaus, vt diu sa-
ne lachrymis & fletibus nõ temperaret; gestabatq; de collo suspensam in pe-
ctus auream laminam, in qua nomen & imago patris insculpta erat, qua sub-
inde memoriam ei⁹ sibi refricaret, & quicquid vel faceret, vel loqueretur, sic
ageret, quasi inspiciente omnia & exaudiente patre: ita vt summa in iuuene
existeret modestia ac verecũdia. Exacto luctu annuo, suadente & orãte Sena-
tu vxorẽ duxit, Sbislauam Suẽtopolci siue S:opolci Michaelis (sic eum Rus-
sorum annales vocant) Kiouiensium Principis filiam: non sine indulgentia
tñ Pontificis maximi, ne propter intercedentem cognationem incestæ eæ es-
sent nuptiæ. Eas nuptias Sbigneus nõ modo nõ cohonestauit, sed pene defæ-
dauit & interturbauit, si euentus conatui respondisset. Etenim mala mens,
malus animus, cũ fraternæ gloriæ inuideret, atq; ad vniuersum Principatum
adspiraret, moliebatur fratri exitium, seque ad Boriuoium Bohemorum Du-
cem Vratislai filium, qui tunc apud Bohemos post Prædislaum fratrem frau-
de suorum occisum principatum tenebat, contulit, persuasitque precibus &

Boleslaus ducit vxorem.

pecunia vt sub nuptiarum tempus in Boleslai ditionem inuaderet. Ad Græ-
cium iam Bohemi peruenerãt, cum subito murmure & fremitu castra com-
plentur, ad iniustum se bellum contra cognatos & confœderatos duci: mini-
me necessaria expeditione, nec minoribus propemodũ, quam in quos eant,
Polonos, incommodis se ab auaro Principe suo confici. Boriuoius vbi videt,
alienos esse ab illo bello Bohemorum suorum animos, reduxit exercitum. I-
ta conatus ille primus, sumptusq; Sbignei tunc incassum cecidit, nisi quod in
sequentem annum bellum tamen conflatum est. Nam Boleslaus incursione
illa Bohemorum superiori anno facta prouocatus, primo vere coegit exerci-
tum, eumque mox duce Zelislao misit in Morauiam. Iamque Zelislaus per-

Bohemorũ contra Polonos expeditio.

uastata

uastata tripartito agmine Morauia, ingenti præda onustum reducebat exer-
citum, cum certior fit, Suentopolcum Morauorum Ducem magnis cũ co-
piis à tergo veniẽtẽ, non longius duobus milliariis à se abesse. Itaq; præmis-
sis impedimentis & captiuis, signa conuertit, & instructa acie manus cũ ho-
ste conserit. Pugnatum æquo marte aliquandiu, plurimumque humani san-
guinis vtrinq; fusum est, ducibus vbiq; prælium instaurantibus. Ad extremũ
neutro inclinante victoria, vtriq; mœsti & pro victis se gerentes: illi quidem
retrocessere, Poloni vero cum præda incolumes in Poloniam se recepere. In
eo prælio Zeslislaus, dũ ducis pariter ac militis officio fungitur, dextrã ami-
sit: quem Boleslaus princeps collaudatum pro meritis & virtute aurea manu
donauit. Nec longa quiete data militibus, iterum eadẽ æstate Boleslaus ipse
transmissis montibus ac syluis, quibus Morauia à Polonia versus Occidentẽ
disiungitur, incursionem in Morauiam fecit: exustisq; nemine resistẽte plu-
rimis vicis ac pagis, aliquanto tamen minorem prædam, quam Zelislaus, re-
uexit.

Reuertẽti & ouanti ex Morauis Boleslao, geminata est ipsi victoriæ huius
lætitia nato filio Vladislao: quanquam contaminabant eam lætitiam Sbignei
nõ obscuræ machinationes à quo exciti esse Bohemi, solicitati Pomerani di-
cebantur. Dissimulabat tñ Boleslaus, & patientia sanare fratrẽ volebat. Cæ-

Nascitur Boleslao filius Vladislaus.

terum Pomeranos è Polonia prædas agẽtes coercere, & insigniter vlcisci cu-
piens, æstate sequenti in Bohemos expeditionẽ simulat. Ad Glogouiam cõ-
uenire equites iubet. Inde conuerso itinere, per densas syluas septimis castris
ad Colbergam frequens & opulẽtum tunc oppidum peruenit: & nocte qui-

In Pomeranos expeditio.

dem in syluis quieti data, insequentis diei diluculo, vadato amne, qui oppi-
dum præterfluit, & maiore copiarũ parte ad subitos hostium impetus, si for-
te eos aduentus suus nõn fefellisset, sustinendos relicta, cum reliquis oppidũ
improuiso adortus est. Iamq; portas oppidi effregerat, cum facto ab oppida-
nis concursu, recipere se coact' est, veritus, ne sui, pauci à multis, in quibus &
pueri & mulieres bonã de domibus ac tectis operã nauare possent, opprime-
rẽtur. Plæriq; enim è Polonis prædæ cupidiores ad suburbana diripienda dis-
currerant. Boleslaus castigatis iis, quorum importuna prædę cupiditate factũ
erat, ne oppidum primo impetũ caperetur, maiore deinde vi & omnibus co-
piis oppugnationem aggressus: vbi casso labore & vulneribus confici suos ab
oppidanis strenue mœnia defendentibus animaduertit, direptis & incensis
suburbanis, in Poloniam cum præda reuersus est: paucisq; diebus quieti da-
tis, cum iisdẽ copiis inexpectatus in Pomeraniam rursus inuadit: Suatoborũ
maritimæ oræ Ducẽ socium & cõsanguineum suum liberaturus. Nã is ꝑpter
crudelẽ dominatum captus à suis, in vincula coniectus erat. Itaq; præmissis,
qui Suatoborum repeterent, ipse non magno interiecto spacio cum exercitu
subsequitur. Pomerani repentino hostium aduẽtu territi, Suatoborũ dimit-
tunt, & ad Boleslai castra perducunt. Boleslaus Suatoboro admonito officij
sui, & nõ optimæ erga se ante eũ diem fidei, statim reduxit exercitũ. Insequẽ-
ti anno rursus, missa cum Scarbimiro magistro militum aliquanta manu, Po-
meraniam nemine prohibente depopulatus est. Nam ipse cum prædatori-
bus illis profectus non est: haud longe tamẽ à Pomeranorum finibus aberat.
Reuertens è Pomerania Scarbimirus ad Principem cõtendit, ab equite quo-
dam familiari suo ad nuptias pariter atq; dedicationẽ templi inuitatum. Ad-
ueniens maiore lætitia explet conuiuium. Inde Princeps hilarior, venatum
se in

ſe in ſyluam cum centum non amplius equitibus è conuiuio proripuit. Ibi in Pomeranos, qui tunc forte raptim in Poloniam incurſionem fecerant, ſua damna compenſaturi, cum incidiſſet: fugere turpe ratus, manus cum hoſte, quamuis longe impar, conſeruit: magnaque in eis ſtrage edita, dum iterum atque iterum perrumpit hoſtile agmen, deficiente ex vulneribus equo ipſius, & vno de comitibus alium equum ipſi ſuppeditante, vix cum triginta, inter quos & Scarbimirus erat, ſaluus euaſit, Pomeranis in ſtuporē verſis, & perſequi abeuntes non auſis. Sic temeritas Principis proſperum tamen euentū habuit. In ea pugna Scarbimirus valde conſauciatus, dextrum etiam oculum amiſit. Implet mox fama huius prælij atque periculi Principis omnem Poloniam, multa (vt fit) veris affingens. Concurrunt ad viſendum primores: obiurgant Principem periculoſæ temeritatis: orant, in poſterum ne ſeſe, remq; publicam in tantum diſcrimen præcipitet. Ille contra, reprehenſionem facti ſui, quod iam infectum fieri nequeat, in aliud tempus differendam eſſe cenſet: hoſtem vero, ſi vicem ſuam, cæſorumque fratrum doleant, ſecum ſtatim vlciſcantur, hortatur. Annuunt omnes, & mox domos ad arma capienda dilapſi, quantum quiſque copiarum ex tempore contrahere poterat, contrahunt. Accientur ex fœdere Ruſſorum auxilia: conducuntur etiam ex Vngaris mercenarij milites. Nunciatur interim Boleslao Suētopelcum Bohemorum Principem, qui pulſo Boriuoio patruele, Bohemorum principatum illis diebus inuaſerat, cum valida equitum peditumque manu expeditionem parare in Poloniam. Is ſiue ſuopte ingenio, ſiue ob receptum è fuga Boriuoium Polonis infenſus, ſiue adeo à Sbigneo ſubornatus, incurſionem in Boleslai ditionem, dum ille Pomeranico bello diſtinetur, facturus eſſe dicebatur. Diſtrahebatur ancipiti conſilio Boleslaus, Pomeranosne prius vlciſceretur, an Bohemorum excurſionem reprimeret. Tandē aduenientibus Ruſſis & Vngaris, vtrumque bellum perſequi ſtatuit, & Scarbimirum quidem cū parte copiarum in Pomeranos mittit: ipſe cum reliquis ad ſaltum Hercinium, qui Bohemiam terminat, Bohemis obuiam ire pergit. Verum ij cognito Boleslai occurſu quieuerunt: nec eos tunc ſibi laceſſendos Boleslaus exiſtimauit. Scarbimirus vaſtatis, vt mandatum erat, Pomeranorum finibus, nemine obuiam prodeunte, exercitum prȩda onuſtum reduxit. Hoc etiam anno Boleslaus filia Suentoslaua auctus eſt: & cum Sbigneo fratre opera Suentopelci ſiue Stopolci Kiouienſium Principis, ad quem Sbigneus profugerat, in gratiam rediit.

Naſcitur filia Boleslao Suentoslaua.

Pomeranicū bellum.

Sequenti anno maiore vi Pomeranis bellum fecit. Iam ij malorum pertæſi, & aſſiduis agrorum ſuorum vaſtationibus fracti, ad deditionem animis inclinabant, ſoli Dialogrodenſes (ciuitas ea fuit Pomeranorum inprimis diues & populoſa) ferociores, cæteros quoque à propoſito auerterunt. Itaque in eos omnem belli molem confert: ſed prius tamen miſſis cum legato duobus ſcutis, animos eorū tentat, albumne, quo PAX, an rubrum, quo BELLVM excidiumque ſignificabatur, mallent. Superbius illi reſponſum dedere, ambobus ſcutis acceptis: ſanguine Polonorum ſe ſibi candidam victoriam pacemque paraturos. Itaque Boleslaus admotis ad mœnia Bialogrodi caſtris, actis vineis, & turribus celeriter excitatis, ſumma ope vrbem expugnare nititur: quatit murū aries: ipſe Princeps periculi immemor, inter primos verſari, nec deterreri multitudine telorum hoſtium, aut ſuorum circa ſe cadentium miſerabili interitu, quin ad portam vrbis excindendam ſuis præiret.

Depel-

Depellūtur tandem ſumma Polonorum vi è propugnaculis hoſtes, Polonique liberius effractis portis, cæſisque vel ſummotis, qui in introitu vrbis repugnabant, in vrbem ſigna inferunt. Tunc demum Bialogrodenſes abiectis armis clementiam victoris ſupplices implorant. Parci iubet inermibus Boleslaus, & receptui ſigno dato, ab excidio ac direptione vrbis abſtinere milites iubet: euocatoque & obiurgato magiſtratu vrbis & omni multitudine, dat veniam victis. Hac victoria & victoriæ moderatione accepta, Colberga, Camenum, Velenum, Coſminum, & aliquot præterea oppida Pomeranorum in poteſtatem Boleslai venere. Hoc etiam tempore Pomeranorum manus, ſiue ea prædabunda forte incurſionem fecerat, ſiue intentis in vnum inſidiis ad rem certam venerat, Spicimirum vicum improuiſo inuaſit. Seceſſerat eo tunc cum paruo comitatu Martinus Archiepiſcopus Gneſnenſis, pius & venerandus ſenex: atque is ad primum tumultum & aduentum hoſtilem, timore ſubminiſtrante conſilium ac vires, inter contignationem templi abſconſus latuit: miniſtri vero & comites eius dilapſi partim euaſerunt, partim in fuga ab hoſtibus capti ſunt, inter quos erat Archidiaconus Gneſnenſis. Eum Pomerani, quod & ſacerdos, & ſplendide veſtitus, & magna oris dignitate præditus eſſet, Archiepiſcopum eſſe rati, ſpoliato raptim templo, ſecum abduxerunt. Ferunt, Pomeranos omnes, quicunque Archidiaconum & ſacra templi vaſa attigiſſent, domum reuerſos, cum liberis, coniugibus, propinquis, atque domeſticis familiis, vel comitiali morbo correptos, ad parietes & ſaxa ſeſe alliſiſſe, vel in amentiam verſos partim mutuis cædib' cōcidiſſe, partim dentibus & vnguibus in ſeipſos ſæuiiſſe. Quo malo perculſi, cauſaq; mali notata, Archidiaconum cum ſacris vaſis & omni inſtrumento templi Spicimirienſis conquiſito, domum remiſerunt. Addunt Dlugoſſus & Vincentius, ex eo tempore Pomeranos religionem Chriſtianam ſuſcepiſſe: quibus adſtipulatur Albertus Krantzius, qui & ipſe Pomeranos Boleslai huius Principis opera Chriſtianos factos eſſe ſcribit, tametſi paulo poſterius.

Pomerani Chriſtiani facti.

Bohemicū bellum.

Poſthæc Bohemicum, & ex eo Germanicum exarſit bellum in Polonia, ex huiuſmodi cauſa. Henrico quarto Imperatore capto, & in carcerem coniecto, ac deinde angore animi confecto libere iam Henricus filius eius tenebat habenas imperij: inferebatq; is bellū Vngaris, ob violatos milites, qui ex vniuerſo orbe Chriſtiano ad Aſiaticam contra Saracenos & Turcas expeditionem, & recuperandam Hieroſolymam per Vngariam proficiſcebantur, & Almum Colomanni Regis fratrem exulem reducebat. Ad quod bellum Bohemos etiam vtpote tributarios Romani Imperij ſecum in exercitu ducebat. Hac tanta belli mole territus Vngarorum Rex Colomannus Geiſæ filius à Boleslao colloquium petiit. Loco dieque conſtituto conueniunt Principes in Scepuſienſi territorio: ſocietatem inter ſe ineunt: communes amicos, communes hoſtes ſibi fore promittunt: fœdus, quo firmum perenneq; ſit, noua affinitate ſanciunt: Colomannus enim Iuditham Boleslai filiam Stephano filio ſuo natu maiori deſpōdit: Scepuſienſe territorium, quod Polonicæ ditionis erat, in dotem datum, ex eo tempore in poteſtatem Vngarorum venit. Veniebat iam Henricus Imperator cum valido exercitu contra Vngaros, Almum Colomanni Regis fratrem natu minorem ſecum ducens. Ibi Boleslaus Vngaris, quemadmodum conuenerat, auxilia mittit: ipſe cum non contemnendis aliis copiis in Bohemiam inuadit, Boriuoium & Sobeſlaum Suatopolci Bohemorum Principis fratres patrueles, Colomanni Regis

ſororis

sororis filios, exules in comitatu suo habens. Suatopelcus Henricum Imperatorem ad Vngaricum bellum cum auxiliaribus copiis sequens, Vasconi & Mutinæ proceribus summam rerum Bohemicarum commendauerat. Hi igitur Boleslao fines Bohemiæ ingredienti cum aliquanta suorum manu occurrunt: initoque prælio profligati Pragam se receperunt. Boleslaus vastata magna parte Bohemię, oppidisque aliquot captis ac direptis, incolumem ingentique præda ditatum reduxit exercitum. Suatopelcus de domestico periculo certior factus, ęgre impetrato ab Imperatore fremente, & Polonis iam tunc minante, commeatu, raptim cum suis in Bohemiam reuertit: cumque Polonos tum vlcisci procliue ipsi non esset, in suos iram conuertit, quasi eorum conniuentia ac proditione Bohemia vastata esset. In Vngaria nihil præclari gestum est à Polonis: sed rebus cum Cæsare & Almo fratre amice cōpositis, dimisit Colomannus auxilia.

Reuersum autem à Bohemica expeditione, Boleslaum duæ res aduersæ & molestæ excepere. Nam Sbislaua coniunx eius vitam cum morte commutarat: Pomerani autem Vsce arcem Gneuomiro Czarnicouiensi domino vel autore, vel adiutore, per deditionem interceperant, deceptis, qui in præsidio fuerant, cum falsum de Boleslai morte rumorem confinxissent, quasi is victus à Bohemis, captusque, & Henrico Cæsari traditus esset. Itaq; omnibus rebus posthabitis Boleslaus, à Bohemica expeditione maximis itineribus recta in Pomeraniam cum paucis expeditis militibus contendit, reliquo exercitu dimisso, vt præda Bohemica exoneratus ad Pomeranorum fines sibi occurreret. Nec tamen expectauit, quoad is exercitus cōueniret: sed cum paucis illis, ita vt venerat rapida excursione, cædibus hominum & incendiis villarum hostium fines vastauit: non quo sic vlcisceretur eorum iniurias, sed magis vt incolumem se esse, & mox iustas pœnas de perfidis exacturum, ipsis ostenderet. Posteaquam vniuersus conuenit exercitus, Velenum oppugnat, nam id quoque recepto Gneuomiro defecerat, nec ita magno, vt Vsce, præsidio tenebatur. Erat in exercitu cum fratre Sbigneus: sed cum hostibus, qui aliquanta manu coacta, opportunitatem inuadendorum Polonorum obseruabant, cosque clam per internuncios de omnibus rebus & consiliis fratris certiores faciebat, & prodendi perdendique eius occasionem quærebat. Nocte quadam castris clam egressus persuadet Pomeranis, vt se duce castra Polonorum adoriantur: perfacile esse quamuis paucis multos inopinantes opprimere. Sequuntur Pomerani. Agebat forte in statione & excubiis Boleslaus, quod quidem crebro facere solebat, is re animaduersa, hostes cum tumultu & strepitu in castra irrumpentes, cum iis, qui in statione erent, à tergo adoritur: suos in castris subita re perculsos voce sublata animat: concidunt animis hostes, in insidias præcipitatos se esse rati: conciduntur & capiuntur vtrinque: pauci tegentibus eos tenebris effugiunt. Captus est & Sbigneus, detractaque galea agnitus & ad Boleslaum adductus, in sequentem diem asseruatus est. Orto die, refert rem Boleslaus ad castrense consilium. Ibi alius alio acerbiorem in Sbigneum dicit sententiam: sed omnium acerbissimam Secechus Palatinus Cracouiensis, qui iam ab exilio reuerterat. Productus, & causam dicere iussus Sbigneus, cum se non explicaret, & re manifesta redargueretur, non morte tamen, quemadmodum censebant omnes, sed exilio à mitissimo fratre damnatus in Bohemiam abiit. Velenenses vigiliis, defendendæque arcis labore assi-

Pomeranicum bellū.

Sbignei perfidia.

Sbigneus captus à fratre.

Iudicium de Sbigneo.

Sbigneus exilio mulctatus.

re assiduo fatigati, & desperato suorum auxilio arcem apertis portis dedunt. Introgressi milites, crebris Pomeranorū defectionibus & immedicabili perfidia commoti, in omne genus hominum, nullo neque sexus, neque ætatis discrimine deseuierunt, nequicquam reuocante Boleslao, & victis parci iubente. Gneuomirus ad Principem viuus adductus, comminuto fustibus capite, iustas perfidiæ pœnas dedit. Boleslaus, cum per hyemem iam nil recte geri posset, reduxit, dimisitque exercitum.

Sequenti anno millesimo centesimo nono Germanicum bellum exarsit: breue quidem illud, sed prospero successu, magnaq; gloria Boleslai Principis & Polonorum gestum. Henricus enim Cæsar adiutos à Polonis Vngaros, & vexatos retractosq; è suis castris Bohemos ipse per se indigne ferēs, magis etiam à Bohemis contra Polonos incitabatur. Solicitabatur & à Sbigneo exule magnis policitationibus, eaq; spe implebat, vt per Sbigneum Poloniam oēm nullo negocio in potestatem suam redacturum se esse crederet. Affirmabat enim Sbigneus, primo eius aduentu certatim Polonos ad se defecturos esse. Igitur initio æstatis Poloniæ partem quæ nunc Marchiæ Brandeburgensis ac Silesię nomen habet, ingreditur: captis quibusdā oppidis exercitum ad Glogouiam duxit. Iam eo Boleslaus partem copiarū præmiserat, quæ hostē transitu Oderæ fluuij prohiberent, dum ipse Russorum & Vngarorum auxilia expectat. Verum Cæsar inuento vado, haud ita procul à Glogouia transducit exercitū ad nonum calendas Septembris, peneq; Polonos vltra Oderam statiua habentes oppressit: paucos quidem milites in agris vagantes, & magnā agrestium pecudumq; prædam cepit. Reliqua militum manus partim in oppidum se recepit, partim fuga dissipata est. Magna vi oppugnatur oppidum, frequēs quidem ea tempestate, sed non munitissimum. Oppidani veriti, ne capto per vim oppido, extrema quæq; ab irato hoste paterentur, quinq; dierum inducias petūt: quibus nisi succursum sibi esset, deditionē promittunt; obsides dant primorum ciuium liberos: ad Boleslaum Principem mittunt, quāto in discrimine sit oppidū & quid cum hoste cōstituerint, exponunt: orant, celeriter sibi vt opem ferat. Collaudat ille eorum consilium: affuturum se esse mature pollicetur. Quod ni adfuerit ad constitutum cum hoste tēpus, sustinere eos porro impetum hostium iubet: ni faciant, deleturum se eos post discessum Cæsaris iurat. Malint ergo paucorū obsidum iacturam facere, quā vniuersi perire. Valuit apud Glogouienses plus fides & auctoritas Principis, quam priuata pietas: Itaq; biduo, quod de induciis erat reliquum, ad sustinēdam vim hostium omni ope sese comparant, turres & mœnia quassata reficiunt, lapidum & aliorum telorum maximam vim in turres cōgerunt. Adueniente quinta die, promissam deditionem Cęsar poscit: vbi mutatos oppidanorum animos videt, iratus corona oppugnat oppidum, obsidesq; palliis (quæ sunt asseres cōpacti, qui milites mœnibus succedentes tegunt, & a missilibus defendūt) alligari, & ad mœnia obuerti iubet, vt dum suis oppidanorum misericordia parcit, facilius & liberius mœnia subeant milites. Sed nihilominus oppidani omne telorū genus in suos iuxta ac in hostes congerunt: qui propius ad mœnia accesserant, aut scalis admotis muros iam scandebant, eos contis deturbant, lapidibus obruunt, pice & aqua feruenti perfundunt, præcipitesque agunt. Cæsar hostium siue pertinaciam, siue constantiam, admiratus, & suorum vulnera ac pericula miseratus, receptui canere iussit. Sic eo die & succedentibus aliquot deinceps frustra tentata oppugnatio est.

Germanicū bellum.

Glogouia oppugnata & strenue defensa.

eſt. Nec voluit poſtea Cæſar ſuos periculo obiicere. Permultos enim fortes viros, Bauaros, Saxones, & Bohemos vna illa oppugnatione amiſerat. Non receſſit tamen ab oppugnatione Glogouiæ Cæſar. Iam Boleslaus expectata auxilia acceperat, validosq; de ſuo milite copias habebat: itaq; propius hoſtē accedit: nec tamen pugnandi copiam, quamuis flagitantibus ſuis faciebat, ſed è latebris & inſidiis hoſtilem exercitum carpebat, pabulatores & alia quauis de cauſa caſtris egreſſos per ſubmiſſos milites excipiebat, & trucidabat: ſæpius intempeſta nocte cum clamore & clangore tubarum hoſtium caſtris adequitabat, excubias aut opprimebat, aut è ſtationibus depellebat: interdiu quoque nonnunquam prandentes aut quieſcentes tumultuarie adoriri, perſequenti hoſti cedere, recipientem ſeſe rurſus perſequi, celeritate equorum ſuorum, & hoſtilium tarditate, grauique armatura fretus. Itaque neq; oppugnandi oppidum, neq; reficiendi ſe, neq; quieſcendi ſpacium hoſti dabat. Exurebat etiam circumiacentes villas, obſidebat itinera, ita vt integras legiones pabulatum mittere hoſtes, & longius commeatum petere neceſſe haberent: ſæpeque reuertentibus præda excutiebatur. Celebre his rebus erat Boleslai nomen inter hoſtes, totaq; caſtra laudes & virtutes eius, compoſitis etiam ad id carminibus, perſonabant: ita vt Cæſar capitali pœna, ne id fieret, ſancire cogeretur, veritus, ne ea res formidine ac deſperatione animos militum ſuorum deiiceret. Angebatur autem ancipiti malo Cæſar, obſeſſo quam obſidenti ſimilior. Et infectis quidem rebus ab obſidione diſcedere turpe, manere autem diutius in loco periculoſum ducebat: ne non mutantem caſtra exercitum & peſtis, & fames, & peruigilia propter crebros Polonorum inſultus conficerent. Tandem Boleslaus ratus Cæſarem non ſatis auſpicati belli iam pertæſum, ſimul quod hyems inſtabat, faciliorem placidioremque fore: legatos ad eum de pace miſit. Edit ille pacis conditiones, vt Sbigneus in principatum ſuum reſtituatur, & vt Poloni tributarij ſint Romano imperio. Duræ videbantur legatis hæ conditiones, neque exiſtimabant, Principem eas accepturum eſſe. Ibi Cæſar ambitioſe admodum & arroganter, oſtendens legatis theſaurum, quem ingentem habebat: Hic, inquit, Polonos perdomabit. Erat legationis princeps Scarbicus Comes ex ea gente, quæ inſigne habet lineas iunctas in modum duorum trigonorum æqualium, acutos angulos habentium, quorum Baſes ſurſum verſus pateant. Is Cæſaris iactantiam notās, annulo, quē digito geſtabat, in theſaurū proiecto: aurum, inquit, adiiciatur auro. Id ſcomma intellectum Cæſar gratias agendo excepit, Hab Danck/ inquiens, lingua Germanica. Inde familiæ id nomen māſit, vt Habdanci dicantur.

Legatio Boleslai ad Henricum Cæſarem.

Reuerſi ad Boleslaum legati, mandata Cæſaris referunt, mirari ille confidentiam Cæſaris, & iniquitatem conditionum, quaſi victor victis leges imponeret, ac non dubia adhuc eſſet martis alea. Itaque, quam non impetrabat pacem, vi & armis extorquere pergit, ac maioribus quam prius damnis hoſtem afficit: nullam ei dat lignandi, pabulandi, commeatus petendi, atque adeo è caſtris prodeundi facultatem. Quibus malis fatigati Germani, maioraque metuentes, alio transferre bellum ſtatuunt, vt loci munitione, aura meliore, pabulatione, commeatuque laxiore vterentur. Simul autem elicere ſe Polonos ad decernendum de ſumma rei vniuerſis copiis aliqua occaſione poſſe ſperabant. Soluta igitur Glogouiæ obſidione, ad interiora Poloniæ & Vratislauiam vrbem inſtructa acie contendunt. Inuadit à tergo, carpitque

extremos hoſtium Boleslaus, turbat ordines, impedit iter: nec ſuſtineri Polonorum impetus à paucis poterat, vulnerabantur hoſtes haſtis cominus, eminus ſagittis: cum illi conuerſis ſignis ad prælium ſe expedirent, Poloni diuerſi refugiebant, rurſusque ex interuallo iter proſequentes adoriebantur. Orabant Principem Poloni ſuum pleni fiduciæ, tota vt acie cum hoſte dimicaret: ſatis ſibi eſſe animorum, ſatis virium ad apertum certamen: defungi ſe cupere ſemel totius belli labore: indignum eſſe, vaſtari agros ſuos, expugnari arçes & oppida ſe intuentibus. Quietos iubet eſſe Boleslaus, & ad omnia paratos: ſibi curæ fore, quid facto opus ſit. Cæſar magno cum labore & cæde ſuorum ægre in conſpectum Vratislauiæ venit. Eſt circa Vratislauiam late patens planities: Boleslao locus is viſus eſt peropportunus ad dimicationem prælij, & Polonis propter leuem armaturam & pernicitatem equorum, equitumque multitudinem, quam hoſtibus commodior. Itaque paucis milites cohortatus; Adeſſe tempus, quod dudū flagitaſſent: meminiſſent pollicitationum ſuarum: cogitarent in eo prælio imperium, ſalutem, & libertatem patriæ verti, viri, & maioribus ſuis digni eſſe pergerent: vaſtatos agros, incenſos pagos, capta oppida, in ſeruitutem redactos agricolas vlciſcerētur: gloriam denique maiorum ſuorum illuſtrarent. Deinde maiore quam alias, vi hoſtes à tergo & à lateribus laceſſit. Conuertunt illi acies more ſolito, Polonos repulſuri. Non iam refugiebant Poloni: ſed celeriter ad ſigna & ordines, ita vt iuſſi erant, concurrentes, præter opinionem hoſtium, pugnandi copiam fecere. Prælium fere exoriente ſole initum durauit vſque ad meridiem. Et inclinabat quidem ad hoſtes victoria: reprimebantur enim Poloni equites graui illorum armatura, nec denſas peditum phalanges perrumpere poterant, ſed quaſi in murum incurrebant, maiore ſuo quam hoſtium detrimento: iamque audacius illi viciſſim ſigna inferebant: nutabant Poloni: verum Boleslaus omnia ſolicite prouidens, vbicunque deteriori loco rem ſuorum eſſe animaduertebat, accurrebat, & hortando, orando, ſubſidiarias copias ſubmittendo iuſtaurabat pugnam. Tandem Polonorum ac Sileſiorum virtute inclinauit ad Boleslaum victoria. Plurimi tunc vtrinque interfecti ſunt, permulti viui in poteſtatem venere: atque ij honeſte & liberaliter iuſſu Boleslai habiti & aſſeruati ſunt. Multi etiam ex Polonis ceciderūt: longe plures (vt in nudis, aut certe leui armatura tectis euenire neceſſe erat) vulnerati ſunt. Campus, vbi pugnatum erat, plenus cadauerum, acerbum & miſerabile ſpectaculum exhibebat. Ac Poloni quidem conquiſiti ac ſepulti ſunt. Germani inſepulti canibus & volucribus eſca iacuere. Inde cum eo tanta vis canum conueniſſet, vt difficilem tranſitum præberet iter facientibus, caninus campus à Polonis atque Germanis locus ille dictus eſt: & in hodiernum vſq; diem vtraque lingua hoc nomen, is, qui ibi eſt vicus, retinet. Abeſt autem vno à Vratislauia milliari.

Boleslai cohortatio.

Victoria Boleslai de Cæſare.

Boleslaus tam inſigni, tametſi non incruenta, victoria triumphans, quod hyems iam aderat, dimiſit exercitum ſuum, auxiliares vero Ruſſos & Vngaros pro meritis remuneratus, in hyberna diſtribuit. Clarius vero, quam antehac ea victoria Boleslai & Polonorum nomen apud Germanos factum eſt. Itaque cum Henricus Cæſar acceptam à Polonis ad caninum campum cladē vlciſci inſequēti æſtate pararet, minus alacres militum animos ad eam expeditionem habuit: & res Italicæ præterea eum ab illa cogitatione auertebant. Verebatur autem, ne ſe in Italiam profecto Poloni vicinam ſibi Germaniam

infeſtis armis inuaderẽt. Adhæc ſciebat, multos nobiles & egregios tribunos militum, centuriones, turmarum & alarum præfectos, quorum præclara opera in illa Italica expeditione vti poſſet, captiuos à Polonis detineri, & pacẽ quidem cum Boleslao facere cupiebat: ſed offerre eam vltro, quam dudum à ſe petitã negarat, turpe ſibi ducebat. Ideoq; cõmunes ad extremũ amicos ſubornauit, qui Boleslao perſuaderẽt, vt ipſe eam à Cæſare peteret, ac de voluntate ipſius illi prolixe pollicerentur. Vicit animum ſuum Boleslaus, vt ipſe ad Cæſarem Babenbergam ſplendido apparatu & comitatu proficiſceretur. Adueniens comiter ac honorifice accept⁹ eſt à Cæſare: ibi multis inter ſe ſermonibus habitis, & cauſis offenſarum & immicitiarũ diſcuſſis atq; ſublatis, pax inter ipſos facta eſt æquis conditionibus, nouaq; affinitate ſempiterna amicitia inter ipſos Principes & poſteros ipſorũ ſancitur ac ſtabilitur. Nã Boleslaus Henrici ſororem Adleidam vxorem duxit, & filio ſuo Vladislao impuberi adhuc Chriſtinam eiusdem Cæſaris filiam paruulam deſpõdit: captiuos omnes Cæſari liberaliter remiſit, & ab eo viciſſim oppida capta ſuperiore bello recepit. Peractis autem magna celebritate & ſumma omnium lætitia nuptiis, datis & acceptis vltro citroq; magnis muneribus, aucto nobilib⁹ Germanis nouas nuptas deducẽtibus comitatu, Boleslaus in Poloniam reuertit.

Pax & affinitas inter Henricum Cæſarem & Boleslaum Principem.

Bohemicũ bellum.

Poſt Germanicum bellũ, Boriuoius oblatam Suatopelci fratris interitu, & Othonis ac Vladislai de Bohemiæ principatu contentione, occaſionẽ non prætermittendam ſibi eſſe ratus, quin Principatũ, vnde à Suatopelco eiectus fuerat, repeteret, impetrat à Boleslao Polono auxilia: & confluentibus ad eũ certatim proceribus & equitibus, paruo negocio Pragam caput Bohemiæ in ſuam redegit poteſtatem. Sed euocatus à Cæſare ad cognitionem ac diſceptationem cauſæ pariter cum Vladislao fratre, qui impar viribus Cæſaris opem implorarat, in vincula coniectus eſt: Vladislaus vero Bohemorum Princeps declaratus. Moleſte autem ferens Boriuoij circumſcriptionem Boleslaus Polonus, motuſq; Sobeslai fratris eius, qui apud ſe adhuc exulabat, precibus, inſequenti anno, cum Henricus Cæſar Romam ad ſuſcipiendum diadema imperatorium profectus eſſet, in Bohemos duxit exercitum. Præmiſſis autem legatis poſtulat à Vladislao miſſionem Boriuoij, & vt ſe arbitro cõſtitui de principatu inter fratres patiatur. Recuſat Vladisla⁹, & ad arcẽdam vim Boleslai ſe cõparat. Itaque deſperata pacificatione, Boleslaus Bohemiæ oram eam, quę cis Albim eſt, ferro ac incendiis vaſtauit: Bohemumq; ſua defendẽtem cõmiſſo ad Cidlinam amnem prælio, profligatũ in fugam vertit: & mox cum magna præda & ſpoliis hoſtium, propter anni tẽpus in Poloniam ſe recepit, ad octauum enim Idus Octobris prælium factum erat.

Excurſio Prutenorũ & Pomeranorum in Maſoniam.

Excurrerant tunc forte Pruteni & Pomerani prædabundi in Maſſouiam, vaſtatisq; raptim agris & pagis permultis, celeriter ſe cum præda domũ recipiebãt: quos Præfectus Maſouiæ Magn⁹ Comes, quem à Vratislauienſi præfectura amotum fuiſſe ante narratum eſt, tumultuaria manu collecta perſecutus prima luce inopinantes, & poſt populationis laborẽ, largioreſq; ex præda epulas altum dormientes adortus, ad internecionem oẽs deleuit, nullo de ſuis deſiderato. Hoſtes autẽ ſexcenti interfecti ſunt, capti mille ducenti. Cæteri, qui in proximas ſyluas diffugerant, ſequentibus aliquot diebus ab agreſtibus excepti ac trucidati ſunt. Non ſatis autẽ pœnarum Prutenos ac Pomeranos dediſſe ratus Boleslaus, æſtate ſequẽti expeditionẽ in Pomeraniam ſuis indixit, exercitumque ad Cruſphiciam conuenire iubet. Iam moueri caſtra debe-

Expeditio Boleslai in Pomeraniam.

debebant, & ecce clara die inſpectãte omni exercitũ, apparuiſſe fertur in culmine Baſilicæ Cruſuicenſis formoſus iuuenis, candida veſte refulgens: cunctisq; ſtupentibus deſiliit, & ante ſigna progreſſus eſt. Ibi vniuerſus exercitus lætus eueſtigio motis caſtris diuinitus oblatũ ducẽ ſequitur: vbi vero ad Naclum ventum eſt, iuuenis ille malum aureum, quod manu geſtabat, aduerſus oppidum proiecit ac ſubito diſparuit. Oppugnatum eſt oppidum ſumma vi: qua oppugnatione oppidani perculſi, quindecim dierum inducias à Boleslao impetrant, ea lege, vt ni ſibi interea ſuccurſum eſſet, dederent ſeſe: à Prutenis autẽ & Pomeranis auxilia petunt. Ingentes iam Prutenorum ac Pomeranorum copiæ conuenerant, ac de ratione belli gerendi inter ſe conſultabant. Fit fremitus totis caſtris ad primum nuncium Naclenſium. Deinde inito conſilio, reſpondent Naclenſibus in tempore ſe affuturos, opemq; obſeſſis laturos. Amotis itaque equis, ne eorum hinnitu proderẽtur, per ſyluas, quæ à ſtatiuis eorum ad Naclum vſque pertinebant, ſilenti agmine iter faciunt, vt incautos & inopinantes Polonos opprimerent. Nec ſane inanis eorum conatus fuiſſet, ſi ſtatim ex itinere caſtra Polonorum adorti eſſent. Dies erat Laurentio Martyri ſacra, qua Poloni nil de hoſtibus ſuſpicati, quod induciæ cum oppidanis adhuc durabant, inermes diuinæ rei vacabant, & iam ſacris peractis diſcedebant, cum ſubito conſpicantur hoſtes, agmina è vicinis ſyluis explicantes. Conclamatur ad arma: tumultu ac trepidatione caſtra complentur. Perturbantur omnes non tam multitudine hoſtium, quam quod in puncto temporis omnia prouidenda & facienda erant. Sed hoſtium cunctatio Polonis colligendi ſeſe, arma capiendi, & ordines explicandi ſpatium dedit. Nam poſteaquam illi conſpectos ſe à Polonis animaduertere, de prima ſpe deiecti, locum caſtris ceperunt, frontem & latera ſudibus præuſtis & haſtis transuerſis in modum ſepis munierunt. Difficilis quidem & periculoſa propter ſepes & foſſas Polonis futura erat pugna: ſed Boleslaus nuda eſſe hoſtium terga animaduertens Scarbimiro magiſtro militiæ negocium dat, vt cum ipſe hoſtem à fronte adorſus in ſe conuertit, ille cum parte copiarum facto circuitu, à tergo in auerſos impetum faciat. Quod vbi factum eſt, clamore cædeque à tergo orta, impelluntur ab extremis primi. Summa fit inter hoſtes trepidatio & confuſio, perculſis inſtat etiam à fronte Boleslaus, perrumpit impedimenta: hoſtes vtrinq; circumuenti, cum vallo illo ſuo ac ſæpe impediti, fugam expedire non poſſent, maxima ſtrage conciſi ſunt, ita vt cæſorum numerus ad viginti ſeptem millia perueniſſe dicatur: lacubus etiam & paludibus multi hauſti memorantur: capti fuere bis mille. Naclenſes deſperatis rebus ſuis deditionem fecere, eorumq; factũ ſex oppida alia ſecuta ſunt. Quibus omnibus Boleslaus Suentopelcum præfecit, vnũ de proceribus ſuis, hominem non tam opibus aut natalium ſplendore, quam virtute & ſcientia rei militaris clarum.

Prodigium.

Exarſit deinde rurſus Bohemicum bellum, à Boleslao quietis & ocij impatiente conflatum: cuius prætextus fuit Sobeslai in Polonia exulis reſtitutio, quem iam ante euocarat Vladislaus frater, cumque eo in gratiam redierat, Zatecenſemque tractum ipſi attribuerat, matris precibus & lachrymis victus. Verum Sobeslaus aliquanto poſt, cum non ſatis placatum & beneuolum fratris animum erga ſe animaduerteret, & à Vaſcone intimo conſiliario incitari eum in ſe, ſiue certo iudicio, ſiue falſa æmulorum delatione didiciſſet, per inſidias eum interfecit, & fratrem ob id facinus iratũ fugiens, in itinere

Bohemicũ bellum.

itinere captus, in custodia asseruatus est: vnde, cum negligentius asseruaretur, post vnum mensem elapsus, in Poloniam euasit. Huius ergo rogatu Boleslaus Polonorum Princeps, bellum in Bohemos iterum suscepit. Præmisit autem legatos ad Vladislaum postulans, vt cum Sobeslao fratre vltro in gratiam rediret, principatumque partiretur. Respondit Vladislaus: non eiectũ à se esse Sobeslaum, neque vlla iniuria affectum: sed ipsum ingratum & immemorem benignitatis suæ, fidelissimum consiliarium suum indigne interfecisse, & conscientia sceleris profugisse. Exulare etiam apud se Sbigneum Boleslai fratrem: eum si Boleslaus in partem Principatus à patre attributum restituat, neque se recusaturum de Sobeslao. Boleslaus cum nil impetrasset, Bohemiam cum infesto exercitu ingreditur, obuia quæque vastat & exurit. Antequam cum Vladislai copiis congressus fuisset, re diuina facta, procuratoque sacris mysteriis exercitu à sacerdotibus Boleslaus diserta oratione milites ad cauendas insidias & ad reprimẽdum hostium impetum, si quem in se reuertentes, locorum opportunitate, non viribus freti facerent, animauit. Primam & extremam aciem, ac latera quoque robore militum communit: in medio captiuos, impedimenta, ac infirmos milites collocat: ita quadrato agmine progreditur. Et iam fere ad exitum syluæ peruenerat, cum subito hostes dato signo è latebris prosiliunt, & tumultuosissime vndique in Polonos inuadunt. Sustinent Poloni impetum inuadentium saluis & integris ordinibus. Inprimis Boleslaus Dux hostem, qui forte ante alios pugnam ciebat, manu sua peremit: hinc proximum Derslaus pocillator: horum exemplo incẽsus ardor cæterorum militum, hostem referre pedem coegit. Hic ergo Poloni victoria potiti, repetitaque è vestigio in Bohemiam excursione; incolumes cum ingenti præda in Poloniam reuerterunt. Sequenti anno cum parari rursus in se à Polonis expeditionem Vladislaus Bohemus accepisset, fractus animo, de pace legationem ad Boleslaum mittit, Sobeslao fratri partem principatus & obliuionem superiorum offensarum promittit: constitutoque loco ac tempore conueniunt Principes apud Nissam fluuium. Ibi pax inter fratres, & Ottonem Marchionem Morauiæ patruelem, quem Vladislaus paulo ante è carcere dimiserat, autore Boleslao certis conditionibus ac iureiurando vtrinque dato redintegrata est. Sobeslao Gradecensis tractus cum quinque castellis in Bohemia, in Morauia vero Olomucensis, cuius domini per illud ipsum tempus extincti erant, à Vladislao fratre concessus: datisque & acceptis vltro citroque muneribus, & conuentu soluto Principes discessere.

Prussicum bellum.

Hoc eodem anno millesimo centesimo decimo quarto, Boleslaus hyberno tempore cum expeditis copiis Prussiam ingressus, vicos, oppida, & pagos longe lateq; extenta populatione, ferro & igne vastauit, & nusquã prodeunte ad dimicationem hoste magnam prædam abegit: captiuos, quorum ingẽs erat numerus, ad colendos agros in Polonia per diuersa loca distribuit: extantque etiam nonnulli pagi, ex eo tempore Prussorum nomen retinentes.

Sbigneus exul fratris gratiam implorat & impetrat.

Sbigneus reliqua spe, quam habebat in Bohemorum, & Pomeranorum armis, penitus abiecta, cum hos quidem debellatos à Boleslao accepisset, cum illis autem pacem factam esse sciret, Cæsaris vero affinitate potentiorem etiam Boleslaum esse iudicaret, fratris misericordiam & clementiam supplici legatione rursus tentat: agnoscit ac deprecatur culpam: fratris fidei ac potestati totum sese permittit: orat ne inops, egensque in exilio vitam finire cogatur,

gatur, vt paululum quid sibi in patria præ manu detur, vnde vitam sustentare possit: quicquid id fuerit, eo se contentum: & fratri, quem ipsi Deus & virtus ipsius dominum constituisset, obsequentem semper fore. Emolliit fregitque hæc legatio Boleslai animum, pronum suapte natura ad misericordiam: reuocatur Sbigneus, nequicquam reclamantibus proceribus. Veniens nil de fastu & vanitate sua remisit: sed quem legati supplicem ad pedes fratris prostraturum se esse polliciti fuerant, is cum tubis ac tympanis incedens, præferri sibi strictum gladium de more Principum iussit. Dissimulauit id quidem Boleslaus, & comem se fratri præbuit: sed tamen cœpit mox animũ eius subire facti pœnitentia, quod insanabile cernebat ingenium Sbignei. Alebant eum igniculum in pectore Boleslai conceptum proceres, qui Sbigneo infensi erant, & multis verbis ac suspicionibus odium eius inflammabant. Nunquam esse quieturum illum: eoque reditum impetrasse, vt quem aperta vi frustra tentatis multis, tollere de medio nequiuisset, dolo circumueniret. Anteuerti oportere scelus eius, si sibi liberisque suis Boleslaus consultũ vellet. His dictis eo impellunt Principem mitissimum, vt de nece fratris quibusdam mandaret. Faciunt illi iussa: iurgio de industria aggressi Sbigneum, frustra implorantem fratris opem interfecerunt. Vehementer postea Boleslaum admissi facinoris, contaminatæque vna illa labe existimationis suæ pœnituit: multisque postea lachrymis, eleemosynis, & laboribus peregrinationum vltro susceptarum scelus id eluit. Non multo autem interiecto tempore, post patratum in Sbigneum facinus illud, Scarbimirum quoque Palatinum Cracouiensem virum magni ingenij & factiosum cepit, in carcerem cõiecit, excæcauit, senatu mouit, & abdicare se vtroque magistratu coegit: propterea quod is elatus rebus secundis, & bellis aliquot suo ductu prospere gestis omnia sibi arrogaret, ac de Principis laude virtuteque detraheret: eumq; propinquorum & beneficiariorum suorum multitudine, gratiaq; populari fretus contemneret: conuiciis & maledictis incesseret, iamque in apertam rebellionem euasurus esse videretur. Atque ex eo tempore Castellanus Cracouiensis qui longe inferior fuerat, Palatino in Senatu Prælatus est. Hoc etiam anno, qui fuit à Christo nato millesimus centesimus decimus septimus, Boriuoius Bohemus, Henrico Imperatore ab Italica expeditione reuertente, è custodia dimissus, Boleslai opera & arbitrio Vladislao fratri reconciliatus est. Nec diu tamen firma fratrum gratia stetit, assentatoribus improbis, vt fit, alterum alteri suspectum & inuisum reddentibus. Itaque non multo post Boriuoius à Vladislao sibi metuens solum vertit, & ad Polonos primum, inde mox ad Vngaros se contulit, ibique diem vitæ clausit extremum.

Sbignei fastus.

Sbigneus interficitur.

Scarbimirus Palatinus Crac. excæcatus, & magistratu motus.

Sequenti anno millesimo centesimo decimo octauo Boleslaus pacatis domi rebus, statuerat Prutenos ac Pomeranos, fractos iam ac debellatos, ad extremum perdomare: verum imbres anni illius perpetui, & ingens aquarum vis ac inundatio, quæ neque seri agros, neque meti passa est: (neq; id in Polonia modo, sed in vicinis quoq; regionibus) quiescere eum coegere. Præcesserat autem eos imbres tale prodigium, quod cœlum totas tres horas post occasum solis ardere visum est. Sedatis ventis & tempestatibus, quæ post imbres superiores vehementes ac diuturnæ fuere, bellum contra Prutenos ac Pomeranos persecutus est Extremam autem vastitatem timentes Pruteni & Pomerani, iuuentutem omnem, opificumq; & agrestium multitudinem armarunt: & vltimam prælij fortunam tentaturi, Boleslao cum exercitu aduenienti

Inundatio aquarum & tempestates.

Bellum Pomeranicũ.

nienti occurrerunt, viam ipſi ad interiora ditionum ſuarum corporibus ſuis præcluſuri. Nec ille quidem cunctatus eſt, quin mox cum hoſte, quamuis numeroſiore, manus conſereret. Pugnatum eſt à primis marte dubio: ibi enim robur omne exercitus ſui hoſtes collocauerant. Vbi cedere ij loco cœpere, immittit Boleslaus perculſis nouas aliquot cohortes, quæ mox totam aciem conuertere. Primis enim partim cæſis, partim perturbatis reliqua multitudo imbellis in fugam effuſa eſt. Parci iuſſit Bolesla⁹ fugientibus, ne regio cultoribus vacua prorſus redderetur: itaq; multo plures capti, quam cæſi: reliqui flore omni iuuẽtutis amiſſo, cũ oppidanis & munitionibus, & reb⁹ ſuis omnib⁹ Boleslao ſe dedidere. Reſtabat Suẽtopelcus Nacli præfect⁹, q dominãdi cupiditate ductus, minus erat dicto audiens Boleslao, & cũ Pomeranis hoſtibus Polonorũ ſocietatem iniuerat. Cumq; veniam deſperaret, obſtinatius in rebellione permanebat, Naclumq; armis, propugnaculis & cõmeatu bene munierat. Motis igitur caſtris Boleslaus Naclũ obſidere cœpit, ad ſextũ idus Septembris. Ac tẽtabat Principis animũ Suentopelcus per internũcios, culpam deprecabatur, pecuniam & obſides pollicebatur. Sed ſurda hæc aure Boleslaus accipiebat, eo quod peſſimi exempli facinus nolebat impunitũ relinquere. Sed cũ paratiores quã initio crediderat, ad perferendã obſidionem hoſtes, oppugnationẽ autem oppidi, eo præſertim anni tẽpore, perdifficilem eſſe animaduerteret: fremeret vero exercit⁹, ne hyberno quidem tẽpore militiæ vacationẽ ſibi concedi, nec ſolũ hoſtibus, verum etiam cũ frigore, procellis, & niuibus ſe cõflictari: tandẽ negatam diu veniam dat Suentopelco & Naclẽſibus: pecuniam & obſides imperat: fuitq; inter obſides Suẽtopelci filius. His actis, dimittit Bolesla⁹ exercitũ circa calẽd. Ian. Sed iterũ æſtate ꝓxima, noua Suẽtopelci & Naclẽſium defectione permotus, adeo conſtanter vrbẽ eandem oppugnauit, vt oppidani, deſperatis rebus, vitã modo pacti, oppidũ & Suentopelcũ dedere cogerentur: quẽ Boleslaus mox perpetuo carceri mancipauit. Naclo recepto, cuncta Pomerania, teſte Dlugoſſo, in poteſtatẽ Polonorũ venit: religionemq; Chriſtianam bis ante ſuſceptã & bis rurſus repudiatã, tunc demũ autore Boleslao Polonorum Principe (vt Crantius teſtatur) tertium cum Varcislao duce recepit, & huc vſque retinet.

Suentopelcus rebellis Boleslao.

Pomerania citerior à Polonis ſubacta, & Chriſtiana facta.

Boleslaus pacata omni Pomerania, dimiſſoq; exercitu reuerſus in Poloniam, ſequenti anno nuptias filio Vladislao, cum Chriſtina Hẽrici Imperatoris filia, qui tunc demum ambo puberes facti erant, maximo apparatu celebrauit: quibus Stephanus Rex Vngariæ Boleslai gener, & Ruſſorum quidã Duces interfuere. Interfuit & Boriuoius Bohemus: itemq; Iaroslaus Vladimirienſium Dux, affinis Boleslai, vterq; fuga ſibi ſalutem quærens. Exacto autem poſt eas nuptias anno, qui fuit milleſimus centeſimus vigeſimus ſecũdus, Adleida Boleslai vxor, poſt decem annorum ſterilitatem, filium Caſimirum peperit. Eodem quoque anno Volodor Præmislienſium Dux, cum ſæpe latrocinantium in morem prædas in Polonia ageret, nec deſiſteret admonitus à Polonis, apud Vyſſokie profligatus, captus, & ad Boleslaum adduct⁹, decies mille pondo, ſiue vicies mille marcis argenti ſe redemit. Fuit etiam eodem anno magna caritas annonæ, arefactis ſegetibus perpetuo trium mẽſium vernorum æſtu ac ſiccitate.

Vladislai cum Chriſtina nuptiæ.

Caſimirus Boleslao naſcitur.

Bohemicũ bellum.

Inſequenti anno Vladislaus Bohemorum & Sobeslaus Morauorum Duces fratres germani, ad iurgia, teſtataſq; rurſus venere inimicitias, cum propter alias cauſas, tum propter Boriuoium tertium fratrẽ exulem: quinetiam coactis

coactis vtrinq; copiis prælium inter ſe cõmiſere. In quo victus Sobeslaus ad Cæſarẽ, atq; inde, cum nihil æqui ibi impetraret, ad Boleslaum in Poloniam rurſus confugit. Quem comiter quidem tunc Boleslaus accepit, & conſolatus eſt: ſed auxilium tamen diſtulit propter Ruſſicam expeditionẽ, quam Iaroslai affinis ſui cauſa ſuſceperat. Quam cũ proſequeretur, coniunxit ſe cum eo apud Præmisliam Colomannus Dux Vngariæ, qui & ipſe cum nõ contemnẽdis copiis reducendi Iaroslai cauſa veniebat: itemq; Volodor & Baſilius Præmislienſium Duces. Itaq; cõmunibus armis & conſiliis à Polonis, Vngaris, & Ruſſis illud bellũ gerebatur, breuique Belzum, Ciruenũ, & Vlodimiria arces, & quædam aliæ ignobiles munitiones vel expugnatę, vel deditę, in poteſtatẽ Iaroslai venere. Inde ad Kiouiam Ruſſorũ metropolim itum eſt. Præcedebat autẽ Iaroslaus exercitũ cum ſeptẽ millibus equitũ ab Vngaris & Polonis attributorũ: qui vbi Kiouiæ appropinquauit, obuium habuit ex vrbe hoſtilẽ exercitum pedeſtrẽ, cum quo conſerta pugna ſuperior eſſe videbatur. Sed ſummiſere ſuis oppidani ſubſidium: itaq; inſtauratũ eſt prælium. Iarosla⁹ dũ inter primos pugnã ciet, confoſſo ab hoſtibus equo, in terrã excuſſus eſt. Acre circa eũ certamẽ fit: hinc Kiouienſibus opprimere, inde Polonis & Vngaris eum eripere ſatagẽtibus. Cedunt tñ Ruſſi, & in vrbẽ ſe recipiunt. Iaroſlaus ſaucius relatus, paucis diebus mortuus eſt. Nihilo tamen minus Vngarus & Polonus Kiouiam obſidere pergunt. Sed nõ multo poſt re infecta diſceſſere, pace data Kiouienſibus: orantibus Ruſſis, qui in caſtris Polonorũ militabant, & Andrea præfecto arcis Kiouienſis. Nã Princeps ipſe Vladimirus iam inde ab initio in vlteriorem Ruſſiam ſe receperat, neq; mœnibus, neq; fidei Kiouienſium ſeſe credens.

Bellum Ruſſicum.

Iterum anno milleſimo cẽteſimo vigeſimo quarto nõ ita multo poſt Volodor Præmislienſium Dux, immemor fœderũ & iurisiurãdi, quod Boleslao Kiouiæ dederat, miſſo Volodimiro filio cũ exercitu vicinam ſibi Poloniam præſidio vacuam cædibus & incendiis vaſtauit vſque ad Bieczum oppidum, ingentemq; pecudum, iumentorum, & hominum prædam abegit. Itaq; Boleslaus inſequenti æſtate bellum Volodoro intulit, eumq; prælio vicit, multis fortibus & inſignibus viris, partim in bello, partim in fuga trucidatis. Dux autem Volodor Haliciam fugit. Poſt victoriam Boleslaus liberius hoſtiles regiones depopulatus eſt, vicemque Ruſſis cum fœnore reddidit: citoque reduxit exercitum, nulla munitionum expugnatione tentata propter vrgentem hyemem, quæ ſæuiſſima ac diuturna eo anno fuit. Cracouia eo anno penitus conflagrauit: incertum, fortuitone incendio, an à Bohemis clam ſubornato propter receptum Sobeslaum exulem: cui Bohemiam eodem anno repetenti (eo quod Vladislaum fratrem, rerum in Bohemia tunc potientem, periculoſe ægrotare acceperat) Boleslaus pecuniam & milites liberaliter ſuppeditauit. Et redintegrata quidem eſt pax inter fratres, Suatana matre interueniente. Verum paucis illis diebus Vladislaus extremum clauſit diem, eique Sobeslaus in principatu Procerum & populi fauore ſucceſſit. Quod moleſte ferens Otto Marchio Morauiæ, cum ipſe Sobeslai viribus impar eſſet, Lotharij Cæſaris, qui Henrico quinto paulo ante defuncto ſucceſſerat, opem implorauit. Ac dedit quidem Lotharius Saxonibus ſuis negocium inſequenti anno, vt eum in Bohemorum principatũ inducerent: ſed is exercitus à Sobeslao profligatus eſt: vbi etiam Otto cecidit. Sobeslaus vero cũ Cęſare, cui tũc grauius à Cõrado Sueuorũ Duce, & ipſo ad imperium

Ruſſicum bellum iterum.

Ruſſi victi à Polonis.

 aſpiran-

aſpirante, bellum imminebat, in gratiam rediit, & impotẽtius dominari Bo-
hemis cœpit: fratrum enim filios & proceres nõnullos in carcerem coniecit.

Ruſſorum excurſio in Poloniam.

Hoc ipſo anno Volodor Ruſſorum Præmislienſium Dux in medio belli ap-
paratu vita deceſſit. Verum filij eius Volodimirus & Roſcislaus exercitum à
patre cogi cœptum, nihilominus ad vaſtandos Polonorũ fines immiſerunt:
ſed is pauculis pagis ad Vislocum flumen exuſtis cito ſe domum recepit: non
plus habens animorum, quam ſui duces, qui ad eam expeditionem profecti
non erãt. Quieuit à bellis eo anno & ſequentibus aliquot Boleslaus, cum plæ-
ræque omnes finitimæ gentes partim externis aliis, partim ciuilibus bellis di-
ſtinerentur. Quietem igitur nactus Boleslaus, ad religionem cultumque di-
uinum animum adiecit. Nam Baſilicam Cracouienſem humilem etiamtum
& neglectam, in auguſtiorem formam redegit, excitatis altius muris eius, ac
duabus turribus ad latera adiunctis: ſupellectilem auream ac argenteam ma-
iorem in modum auxit. Quin & collegium ſacerdotum ſiue Canonicorum
eius Baſilicæ, viginti ad veterem numerum adiectis, amplificauit, eisq; cer-
tos pagos ipſe, Radoſſus vero Epiſcopus decimas attribuit. Auctus eſt dein-
de filio ſui nominis Boleslaus: cui quidem poſtea Criſpo à capillorum ſpecie
cognomen fuit.

Boleslaus Criſpus natus.

Poſthæc Boleslaus, quamuis magnis in ornatum templorum, & in alimẽ-
ta ſacerdotum & egenorum impendiis & donationibus, iugique precatione
& lachrymis, & aſpero tenuique victu ac cultu corporis, cilicio pro veſte v-
tens, & cinere ſeſe aſpergens, ægrotorumque mendicorum pedes ſubinde
manibus ſuis abluens, admiſſum in Sbigneum fratrem facinus ſedulo expia-
ret, cum aliis ſatisfaceret, tamen ipſe ſibi non ſatisfaciebat, niſi & laborẽ lon-
gæ moleſtęque peregrinationis adiiceret. Itaque ſolenne Chriſtianis quadra-
ginta dierum ieiunium, pane tantum & aqua guſtandis, cilicium inductus,
cum exegiſſet, paucis ſacerdotibus & aliis piis hominibus comitatus, ad Æ-
gidij tutelaris diui ſui ſepulchrum, peregrinationem priuati habitu ſuſcepit,
atque id iter magna ex parte nudis pedibus confecit nullum templum, nul-
lum monaſterium, nullum egentium domicilium, neminem denique ſacer-
dotem aut mendicum præteriens, quin liberalitatis ac munificentiæ quip-
piam in eum depromeret. Quindecim dies apud diui ſepulchrum ieiuniis ac
ſupplicationibus vacans, commoratus. cum in Poloniam reuertiſſet, & reli-
quum illius anni tempus quieti dediſſet, vere proximo in Vngariam ad D.
Stephani ſepulchrum alteram peregrinationem inſtituit: eaque religioſe &
pedeſtri item itinere obita, Gneſnam etiam adiit ad D. Adalberti reliquias
paulo ante è tenebris in propatulum prolatas. His peractis, nõ ita multo poſt
Caſimirum filium immatura morte defunctum amiſit, verum cum mœro-
rem mox Mieczislaus natus mitigauit, cui propter grauitatẽ morum ac pru-
dentiam ſenis cognomen inditum eſt. Alius item ſequẽti anno milleſimo cẽ-
teſimo trigeſimo ſecũdo natus eſt ei filius, qui aui materni & auunculi Cæſa-
rũ nomine Hẽricus appellatus eſt. Poſt in Vngariam valido exercitu, & euo-
catis ex fœdere Ruſſorum auxiliis contendit, vt nepotes ſuos Stephani Regis
exules filios cum matre reduceret. Nam hos Vngari mortuo Stephano Be-
lam cæcum Regem creantes prætererant. Occurrit igitur Boleslao in Scepu-
ſienſi territorio cum magnis Vngarorũ & Auſtriorum copiis Albertus Mar-
chio ſuperioris Pannoniæ ſiue Auſtriæ, cum quo ſoror Belæ nupta Regi erat.
Committitur durum prælium: tandem virtute & conſtantia Polonorum, ac
ducis

Peregrinatio Boleslai in Galliam, & in Vngariam.

Mieczislaus filius Boleslao natus.

Henricus Boleslai filius naſcitur.

In Vngariam expeditio Boleslai.

ducis ſolerti diligentia in fugam hoſtes acti ſunt. Ab Vngarico bello Bohe-
morum in Poloniam excurſione Boleslaus reuocatus deinceps eſt: Ruſſique
nouas res moliri, & ad excutiendum iugum Polonorũ aſpirare cœperunt.
Quæ res cum permanaſſet, ad Boleslaum, conturbauit eum illa alieno ſuo tẽ-
pore cõſtituta rebellio: quod ad duo maxima bella, Vngaricum ſcilicet ac Bo-
hemicum, tertium non minus ipſi accederet. Conuocat ſenatum, exponit
de intempeſtiua Ruſſorum defectione: dicuntur ſententiæ: ibi inter alios
proceres Petrus Vloſtouicius Comes Xianſenſis in eam ſententiam verba fe-
cit, vt diceret: non maximo negocio naſcentem rebellionem opprimi poſſe,
ſi caput eius rebellionis Iaropelcus amputetur: idque arte facilius eſſe factu,
quam apertis armis: nec dedecere, ſi dolo perfidia vindicetur: ad eamque rem
operam ſuam policetur: cætera quietos eſſe iubet. Inde paucis fidis comiti-
bus, neq; tamen conſilij conſciis, aſſumptis, in Ruſſiam ad Iaropelcum pro-
ficiſcitur: exilium & fugam ſimulat: Boleslai crudelitatẽ in ſe, & iniurias gra-
ues incuſat: fugæ perfugium tutumque latibulum à Iaropelco, de cuius hu-
manitate & virtute multa audierit, petit: addit multa de impotentia & ſæui-
tia Boleslai in omne genus hominũ, quibus rebus ſuis exoſus factus ſit. Per-
gratus fuit aduentus Petri Iaropelco, pergrata oratio: gaudebat diuinitus ſi-
bi oblatum cõſilij ſui adſtipulatorem & adiutorem: multa de Boleslao, & ſta-
tu rerum Polonicarum quærit, nonnihil etiam de defectione ſua ſignificat.
Accommodat Petrus reſponſa ſua ad illius voluntatem, approbabat conſili-
um. Quibus rebus fidem ſibi adſtruxit apud eum, & in intimam eius familia-
ritatem ſeſe inſinuauit. Itaque Iaropelcus communicato cum ſuis conſilio
maturare rebellionem ſtatuit. Rus forte ſeceſſerat cum paruo comitatu: ſe-
cutus erat & Petrus, qui obſeruata rei bene gerendæ occaſione, Iaropelcum
cum paucis prandentem, ſigno ſuis comitibus dato, comprehẽdit, conſtrin-
git, & equo impoſitum celeriter, diſpoſitis prius per loca equis & nauibus a-
uehit, & incolumis ad Boleslaum perduxit. Collaudauit fidem, ſtudium & o-
peram Petri Boleslaus, & amplis cum muneribus ornauit, Iaropelcum vero
cuſtodiæ tradidit. Vnde intra vertentẽ annum, maximo auri & argenti pon-
dere à Baſilico ſiue Vaſilco fratris ſui filio redemptus, ad principatum ſuum
data Boleslao fide reuerſus eſt: in qua tamen fallenda patrio indulſit ingenio.
Nam cum aperta vi imparem ſe eſſe Boleslao cerneret, ad dolos animum cõ-
uertit, vt par pari referret. Vngarum quẽdam hominem non ignobilem, cæ-
terum vafrum ac callidum ſubornauit, qui pro perfuga ob defenſas Stephani
liberorũ partes ad Boleslaum delatus, captata occaſione, vel vitam illius pe-
teret, vel inſigni aliqua clade Polonos afficeret. Is itaque Vngarus induſtria
ſua & eloquentia, & bene aſſimulatis ad tempus officiis, ita ſe in amicitiam
creduli Principis breui tempore inſinuauit, vt ad conſilia, quæ habebantur
de Republica, adhiberetur, ac præfectura Vislicenſi donaretur: cumque Bo-
leslaum regno abſentem, propter componẽdas res Bohemicas, apud Lotha-
rium Cæſarem animaduertiſſet: commodam proditionis occaſionẽ nactus,
celeri nuncio Iaropelcum aduocat, ac ad ſextum Idus Februarij ad Visliciam
cum expeditis copiis adeſſe iubet. Certior igitur Vngarus de aduentu Ruſſo-
rum factus, commigrare viciniam omnem cum liberis, vxoribus ac faculta-
tibus ſuis Visliciam iubet. Libenter facit iuſſa Nobilitas pariter & plebs, vt ſe
ſuaque loco munito ab hoſtium armis defendat. Adſunt ad cõductum tem-
pus Ruſſi: intromittuntur ab Vngaro clam in oppidum intempeſta nocte:

ingentem vulgi nullo neq; sexus, neq; ætatis discrimine, aut misericordia cędem edunt: oppidum succendunt: nobiliores ac ditiores cum reliqua pręda, pecudum in modum cursim abigunt. Proditori Iaropelcus Princeps præmij loco linguam præcidit, oculos effodit, membraq; genitalia abscidit. Sic ille perfidus dignam sceleris sui mercedem tulit. Oderunt enim fere proditorem Principes ac Reges, quamuis proditionem ament.

Russicum bellum. Reuersus autē ex Germania Boleslaus, cum de Visliciensi excidio, & Iaropelci perfidia didicisset, ingentes aduersus Russos & Iaropelcum iras concipit: magnoq; non modo ex Nobilitate, verumetiam ex oppidanis & agrestibus exercitu cōparato, Russiam fremens, perinde ac leænæ vel vrsæ rapto fœtu solent, ingreditur. Cum autem nemo ipsi prodiret obuiam (nam Iaropelcus peccati simul ac virium suarum sibi conscius, procul in paludes & syluas sese abdiderat) Vladimiriensi regione omni, & proximis quibusq; crudelissime vastatis, cū ingenti pręda reuertit in Poloniam. Irritatus magis quam fractus ea suorū clade ac calamitate Iaropelcus, & cæteri Russorū Principes, iterum de ratione belli cum Polonis gerēdi consultabāt, in eamq; veniebāt sententiam, vt dolis aggrederentur eos, quibus virtute pares non essent. Ad quā quidem rem optata eis sese occasio obtulit. Etenim Iaroslaus Haliciensium Dux, ꝙ cum Polonis sentire, ac cōsilia Russorū prodere diceretur, principatu ab eis deiectꝰ in Poloniam ad Boleslaum cōfugit. Nec ambigebāt Russi, eū à Polonis reductū, & se vltū iri: anteuertēdos & fallēdos sibi eos esse iudicant, vt pacato agmine tāquam in trāquillis rebus venientes ex improuiso opprimerent potius, quā aperta vi non sine periculo graue bellū repellerēt. Halicienses subornāt, vt simulato Principis, sui desiderio, à Boleslao petāt, vt eum primo quoq; tempore reducat: affirmēt, pœnitere Russos, ꝙ eum eiecissent. Faciunt iussa Halicienses, eadē pene cōfirmant Nobiles quidā Vngari Haliciensibus finitimi, ab iisdem ad astruendam & perficiendā institutam fraudē conducti & submissi. Habuit fidē dictis Boleslaus (vt erat natura credulus & apertus.) Itaq; iusto quidē, sed minori tamē, quam pro belli magnitudine & clandestino apparatu Russorum, exercitu, Iaroslaum reducit, nihil hostile suspicatus. Appropinquanti Haliciæ primæ Vngarorū turmæ instructæ gratulabundæ occurrunt, & prætervectæ Polonos, extremū agmen claudunt: subsecuti deinde Halicienses, idē & ipsi faciunt. Suspecta ea res esse Boleslao cœpit, accitoq; Vulsborio Palatino Cracouiensi, & magistro militiæ, suspicionē suam cōmunicat. Dum hęc illi inter se conferunt, ac de euitando periculo & insidiis consultant, ecce apparent procul à fronte instructæ Russorū acies, quas Iaropelcꝰ citato cursu ducebat. Pręcipitatū se in insidias, & in medio hostiū cōclusum Boleslaus videbat: & quanquam lōge imparē se numero hostiū animaduertebat, tñ, qui sempꝰ solitus esset vincere, satius esse ducebat honeste occūbere, quam fugiendo victoriam vltro hosti cōcedere. Itaq; instructis ꝓ tempore aciebus, signoq; dato, primus in imminentē à fronte hostē impetū facit: cōcurrunt infestæ acies: extollitur ad cœlos clamor virorū, clāgor tubarum, & strepitus armorū. Contendunt Poloni de salute, Russi de victoria. Iamq; res Polonorum veterani militis virtute & peritia meliori loco esse incipiebant: cum subito perturbatis ordinibus, & fugæ initio à Palatino quodā, cuius nomen nō memoratur, orto, sequentibus eū, qui proximi steterāt, *Palatini cuiusdam fuga.* magna pars exercitus Polonici in fugam cōiecta est. Pugnabat nihilominus cum paucis, & iis quidem partim sauciis, partim lassis Boleslaus: & cum fugere

gere turpe sibi duceret, nolebat tñ inultus mortē oppetere. Forte equus, cui insidebat, multis vulneribus confectus, ac debilitatus concidit. Ibi miles quidam gregarius & obscurus subleuatum eum equo suo imposuit, &, vt patriæ magis quam gloriæ suæ rationē duceret, fugaq; melioribus se rebus seruaret orauit. Sic ille tūc quadragies septies victor Princeps (tot enim secundis prælijs dimicasse memoratur) nobilissimi viri fuga proditus, gregarij militis opera præsenti se morti eripuit. Reuersus autē in Poloniam Palatino fugæ principi leporis pellem, colum, & fusum dono misit, meticulositatē eius & muliebrem animum notans: qua ignominia ille ad voluntarium suspendium adactus est: militem vero salutis suæ autorem insignibus nobilitatis, luculēta pecunia & possessionibus remuneratus, etiam ad honores amplos ac magistratus euexit, posteritatemq; eius omnē nobilitauit: deinde fiscum suum in redemptionem captiuorum, qui permulti erant, effudit.

Et vehementer quidē angebatur animo Boleslaus, vt solent ij, qui perpetuo secundis rebus vsi, aduerso aliquo casu affliguntur, pudebatq; & pigebat eum suiipsius, quod tantæ illius cladis culpā in se agnoscebat, quippe qui credulus nimium & incircumspectus fuisset. Sed tñ de labe illa delenda, & vlciscendis perfidis Russis & Vngaris, sedulo etiam atq; etiam cogitabat. Et quo liberius id faceret, cum Sobeslao Bohemorū Principe Closci conuentū egit, *Polonorum fœdus cum Bohemis.* pacemq; fecit, arbitris vtriusq; populi proceribus. Pudore autem ac dolore stimulantibus, conspectum hominum & colloquia vitabat, quæ res ei maturabat mortē. Nam ex mœrore illo & anxietate animi in morbum incidit: qui sensim ingrauescens omnem medicinā renuentem toto anno lecto affixum, magnopere debilitauit. Nec angorem ac morbū eius natus filius Casimirus *Casimirus filius Boleslao natus.* leuauit. Vbi mortē sibi appropinquare sensit, cōuocatis proceribus, & quatuor filiis adstantibus, de concordia apud eos verba fecit: partitusq; omnia, quæ tunc erant Polonicæ ditionis, inter quatuor filios, Principatum & summam rerum penes Vladislaum natu maximum constituit, cęteros eius autoritatem sequi iussit. In partitione quintum filium Casimirum, qui superiori *Polonia diuisa inter Boleslai filios.* anno natus erat, præterierat: id cū Proceres obliuione fecisse rati admonent, vt ne illum exortem patrimonij relinquat. Respondit Princeps: iam illi quoque portionem suam esse designatam. Admirantibus cunctis: nō aduertitis, inquit, in curru inter quatuor rotas quintam eam esse partem currus, cui homines insident, & onera imponunt, quæ quidem à rotis sustentantur atque portantur. Eum igitur locum inter quatuor fratres quintus obtinebit, illisq, suo tempore succedet. Diuinitusne id, quod futurum erat, præsciuerit, an, vt solent homines, instante morte, alienati mente diuinare, an vero discerpere in plures partes Principatum noluerit, dicere non habeo. Nec ita multo post sacris Christianorum mysteriis rite procuratus vita excessit, maximo *Boleslai mors.* totius Poloniæ desiderio: cum regnasset post patrem triginta sex annos, vixisset quinquaginta tres. Funus Ploscum solenni pompa elatum, & iuxta patrem conditum est.

Fuit autem Boleslaus hic habitudine corporis satis firma, vegeta, & laborū patiente, colore fusco, statura mediocri: os ei carbūculus morbꝰ ab ineunte ętate distorserat, atq; inde Criuoustꝰ siue distortus cognominatꝰ. Animo vero excelso fuit & periculorū contēptor: iusti & ęqui obseruātissimus: ad irā, gratiam, misericordiam ex æquo pronus: ad credendū perfacilis: ad beneficentiam & liberalitatem promptus: modestia & clementia singulari: laboris & gloriæ

gloriæ cupidus: pacis artium non penitus expers, verum belli studiis longè præstantior, ad quæ à teneris (quod aiunt) vnguiculis toto animo ferebatur. Hinc omnem ferè suum Principatum bella gerẽdo exegit: miles strenuus & audax: dux prouidus, solers, animosus, & felix, excepto illo vltimo Haliciensi prælio. Obiit autem anno Christi nati millesimo centesimo trigesimo nono, cum eum Lotharius Imperator vno anno anteuertisset.

VLADISLAVS SECVNDVS, PRINCEPS.

Anno Chr. 1140.

MOrtuo Boleslao, torpor quidam animos hominum occupauit, futurorum malorum omine, propter sectionem regni, quam testamento Boleslai nuncupatam, filij eius flagitabant. Videbant enim omnes, se, qui dudum sub vnius imperio florentes & formidabiles cunctis in circuitu vicinis populis fuissent, deinde discerptis viribus ac studiis, quorumuis iniuriæ fore obnoxios. Neque enim diu concordiam inter fratres, constitutionemque paternam valere posse (cum infida ferè sit omnis regni societas) neque contentos illos fore suis sortibus, degustata semel regnandi dulcedine; sed iniustè aliena inter se mutuo appetituros & inuasuros & vim atq; iniuriam inter se inuicẽ propulsaturos, ciuilibus tandem ac parricidialibus armis inter se cõcursuros esse: quibus necesse esset tam amplam ac florẽtem dudum Rempublicam euerti. Itaque aliquandiu tristi silentium omnes tenuere, promiscueque à fratrib⁹ imperabatur, donec ij diuersa iubendo perturbare omnia cœpere. Tum demum conuentu apud Cracouiam acto, cum flagitatio fratrum, studiaq; & factiones comparatæ, ad vnum deferri vniuersam rerum summam non paterentur, nec rectius quicquam in mentem cuiquam veniret: necessario Boleslai constitutio approbatur, vt iuuenes certis ac definitis à patre finibus dominarentur: Principatus vero & summa belli, pacisque autoritas penes natu maximum esset. Partitione regni secundum descriptionem patris facta, Vladislao quidem natu maximo Cracouiensis, Siradiensis, & Lenciciensis tractus cum Silesia obtigere: Boleslao, qui Crispus appellatus est, Masouia, Cuiauia, Culmensis, ac Dobrinensis tractus: Mieczislao Gnesnensis, Posnamensis, Calissiensis & Pomerania: Henrico Sendomiriensis & Lublinensis: Casimirus vero infans exors, quemadmodum pater voluerat, à Vladislao curandus atque educandus susceptus est. Ita ad suas quisque ditiones, & quasi satrapias discessere, vt Vladislaum tamen Principem agnoscerent, eiusque maiestatem comiter conseruarent: qui iam sextum & tricesimum agebat annum. Nam hæc anno Christi millesimo centesimo quadragesimo acta sunt.

Conuentus Cracouiæ.

Diuisio Poloniæ.

Silesia vexata à Bohemis.

Mutata itaque Reipublicæ forma, non diu vicinorum arma quieuere. Primus omnium Sobeslaus Bohemorum Dux, immemor fœderum, quæ cum Boleslao & vniuersa Polonia iurisiurãdi religione interposita icerat, nõdum exacto à morte Boleslai anno, Silesiam infesto exercitu longe lateque populatus est: nec ea præda, quamuis magna, contentus, ad subigendam omnem eam oram animum adiecit: ac, quo facilius id faciat, locum oportunum apud vicum Coscenum inter lacus & paludes munitione & præsidio firmare adoritur. Sed hoc molientem vindicta diuina, iusta violati fœderis & iurisiurandi vltione percutit. Nam valida febre correptus, incœpto desistere coactus est: relatusque Pragam non multo post inualescente morbo extinctus est. Ita bellum exoriens repente inter initia vnius morte sedatum est. Vladislaus autem

tem accisum, & mutilatum principatum moleste ferens, sibique erepta ducens ea, quæ fratribus patris voluntate, cunctæq; Poloniæ assensu cesserant: acceptas iniurias vastationemque ditionis suæ vlcisci minimè perrexit: ægrũque sua sponte eius animũ vxor Christina, superba, auara, & ambitiosa mulier, & quæ Polonos in porcorum loco habebat, Germanis suis impendio delectata, magis etiam inflammauit, quod eum præter mores, iuraq; gentium, ad quartam modo partem Principatus detrusum esse dictitaret, qui in vniuersum Principatum patri, vtpote natu maximus, succedere debuisset: se Cæsaris filiam, Cæsaris neptem, ex inclyta familia, cum amplissima dote in spem vniuersi Principatus ipsi nupsisse: nunc vero ad exiguam sortem cum liberis communibus redigi, qui quidem post patris mortem ad egestatem indignam suo genere, & ipsorum ordine, redituri essent. Patrem eius non tulisse vnum fratrem participem imperij: ipsum tres ferre. Quartum quoque, vbi adoleuerit, si sapiat, portionem suam repetiturum esse. Summum illud ius & autoritatem monarchiæ vmbratilem esse: neminem ipsi obsecundaturũ. Quid si quis reliquorum fratrum ad summum illum Principatum adspiret? quid si omnes inter se contra vnum conspirent? tunc vero nullam ipsi fore spem salutis, nisi in fuga & exilio. Præstare ergo anteuertere, quam anteuerti.

Vladislai ambitio.

Christina maritum in fratres incitat.

Hæc eadem identidem iterando, querendo, lachrymando, fremendo, & obiurgando, tandem ad maturandum impium facinus virum impulit. Sed vt sub honesto prætextu lateret scelus: & quo facilius vel adiuuante, vel certe non aduersante multitudine suorum, cogitata perficeret, Senatum conuocat. Queritur, perniciosam esse Reipublicæ partitionem Principatus à patre suo institutam, propterea quod multitudo Principum cum hostes ad inuadendum audaciores, tum ciues ad resistendum infirmiores redderet, cuius rei aliquem iam gustum paruo temporis spacio ipsi fecissent, vexati impune à Bohemis: qui non modo commouere se, dum penes vnum patrem suum fuit imperium, ausi non essent, verum etiam pacis conditiones ab eo accepissent. Neque vero diu quietam esse posse ab intestinis discordiis ac ciuilibus bellis eam Rempublicam, quæ à pluribus exæquato dominatu, non certis legibus, sed arbitratu cuiusque gubernetur. Nec diu maiestatem vnius cuiuspiam ab iis conseruari solere, qui non modo genere, sed viribus etiam & potentia, vni illi pares esse sentirent. Exemplo esse recenti pene hominum memoria Sbigneum, qui licet genere impar, tamen quod pater eum fratri ex iusta vxore suscepto exæquasset, tantis malis, cladibusque Rempublicam inuoluerit, vt eam euersurus omnino fuerit, nisi iusta fratris indignatio aliquãdo tamen eum è medio sustulisset. Bohemos quoque & Russos vicinos suos nullã aliam ob causam ciuilibus bellis inter se ad excidium pene collidi, quam quod in multos partita sint eorum imperia. Quocirca vellent, iuberent, vt penes vnum se, quem primogeniti prærogatiua cæteris fratribus prætulisset, vere esset regnum. Attributurum se esse fratribus, aut definitos è fisco suo reditus, aut vero agros nonnullos & territoria, in quibus illi vitam honeste sustentare queant, nec tamen calcitrãdi materiam aut occasionem habeant. Multo esse præstabilius, paucos quosdam incommodo ac detrimento affici, quam vniuersos perire. Senatores sententias rogati, cum stupefacti rei nouitate aliquandiu silentium tenuissent, tandem omnes, paucis à Christina subornatis exceptis, impium Principis consilium detestari: orare, ne patris vltimam voluntatem irritam faciat, ne vniuersæ Poloniæ cõsensum aspernetur:

Vladislai oratio in Senatu.

Responsum ad Vladislai orationẽ Senatus.

” ne leges naturę labefactet. Valde eſſe diſſimile, quod de Sbigneo commemo-
” ratum ſit: illum nothum fuiſſe, nec vllo more aut iure in partem Principa-
” tus admitti debuiſſe: hos legitima vxore, & quidem Cæſaris filia ortos, exor-
” tes paterni dominatus fieri recte non poſſe. Illum improbum, impudentem,
” & iam inde ab initio in patrem impium extitiſſe: hos liberalibus ingeniis, ho-
” neſtiſſime educatos, ſummo eſſe pudore ac modeſtia: æquiſſimiſque animis
” ferre & laturos porro eſſe maximi natu fratris principatum. Magis autẽ con-
” ſultum eſſe Reipublicæ, ſi plurium ea conſiliis & armis coniunctis defenda-
” tur, quam ſi ex vnius iudicio & propugnatione dependeat. Non poſſe com-
” mode vnum omnia proſpicere, nec ad omnes Regni partes ſuis opem feren-
” tem pariter accurrere, nec omnia per ſe munia Principatus obire. Quod ſi vi-
” caria cuiuſquam opera vtendum ſit, magis fidum, magiſque beneuolentem
” eſſe fratri fratrem, quam extraneum.

His & aliis dictis propemodum ad ſanitatem reuocata erat mẽs Principis, niſi violentior vxoris amor, nocturnæque eius perſuaſiones ac blãditiæ, quæ plurimum apud vxorios viros valent, tantoque peſtilentiores ſunt, quanto plus poteſt is, quem ſuperant, præcipitem eum egiſſent. Deliberato ſcelere, tributum ſiue ſubſidium pecuniarum fratribus & fraternis ditionibus primum imperat, vt eorum tentaret patientiam: & ſi renuerent, iuſtum haberet belli ipſis inferendi prætextum. Vbi paritum eſt, deinceps ad intercipienda, quæ eorum ditionis erant, animum conuertit, nec tamen Polonorum, quibus iam ſuſpectus & exoſus eſſe cœperat, quoſque alienos à cupiditate ſua eſſe nouerat, miniſterio & militia vti ad eam rem auſus eſt: ſed Ruſſorum, quibus cum materno genere coniungebatur, auxilia clam acciet: cum his aperte iam in fraternas ditiones graſſatur: edicit, ne cuiquam Poloni præter ſe obediant: cõtumaces aut vinculis, aut verberibus coercet, aut bonis mulctat. Nonnullas iam fratrum munitiones & oppida cum pagis adiacentibus, partim per Ruſſos occuparat, partim in deditionem acceperat, ad florentiorem fortunã vel metu, vel (vt eſt vulgus fere nouarum rerum, nouorumq; dominorum auidum) leuitate deficientibus paſſim hominibus. Ibi iuuenes impio fratris propoſito perſpecto, quid faciant porro cum ſuis conſultant. Animaduertunt à bello ciuili animos popularium ſuorum abhorrere: nec ipſi ſatis animorum ad vim fratris propulſandam habebant, propterea quod & virib⁹ minus valebant, & quantum cuique fidendum eſſet, neſciebant. Itaq; ad miſericordiam Procerum confugiunt, paternorum meritorum, paternæ volũtatis, publiciq; omnium ordinum conſenſus de partiendo imperio ipſos admonent, ipſorum fidei ac protectioni ſe ſuaq; commendant. Ad fratrẽ etiam proficiſcuntur: & quoniam caput illorum conſiliorum Chriſtinam glotem ſuam eſſe ſenſerant, ad mulieris pedes ſeſe proſternunt, clementiam eius ſupplices implorant. Verum ea ſurdis auribus leuirorum preces accipiebat, & ſalutem Reipublicæ, quę omni neceſſitudini præponenda eſſet, cauſificabatur.

Tributum à Vladislao fratribus imperatur.

Cõmouit ea res multos ex primoribus, cum iuuenum miſericordia, tum metu exorientis tyrannidis, cuius argumentum erat, ꝙ Vladislaus externum militẽ in ſuos immittebat: tum auaræ importunæq; mulieris odio, quæ præter hãc in fratres mariti ſui inclementiam, nouis etiam exactionibus animos multorum offenderat. Itaq; impenſius iam & apertius nõnulli iuuenibus fauebant, inprimis vero Vuſeborius Palatinus Sendomirienſis & magiſter militiæ, ac Petrus Danus, Comes Scrinnenſis: quorũ ille nõnunquam Ruſſos

Procerum alienatio à Vladislao Principe.

Exactiones nouæ inſtituuntur & munera honoraria.

ex in-

ex inſidiis paruis præliis fundebat: Petrus vero monendo Principem ab inſtituto auocabat: quæ res ei, ſi non exitioſa, calamitoſa quidem certe fuit. Nã Vladislaus, vt omnibus de rebus cum vxore cõmunicabat, ita de Petri quoque conſilio ac ſtudio ipſi narrauit. Excanduit ſubito in hominem iracunda mulier, alioqui etiam ipſi infenſa, ex huiuſmodi cauſa. Venatũ forte Vladislaus Princeps, & Petrus hic in remotas ſyluas ierant: ibi totum diem inueſtigandis & perſequendis feris defatigati, ad veſperum ad focum conſtructa è ceſpite menſa, cum ſe pane ac ferina carne, & aqua fontana vtcunq; refeciſſent, & humi ſtratis penulis cubituri eſſent, Vladislaus domeſticarum lauticiarum, & mollium ſtratorum recordatus, ioco Petrum appellans: mollius, inquit, nũc Petre vxor tua cum Abbate Scrinnenſi cubat, quam nos. Petrus contra, vt iocum ioco retunderet: fortaſſe, inquit, & tua cum Dobeſſo. Erat autem Dobeſſus iuuenis ex equeſtri ordine non inelegans, quo familiarius Chriſtina vtebatur. Tetigit id dictum Principis animum, & ſermonibus quidem tunc, iociſque finem fecit: vultu vero ne poſtea quidem ſatis diſſimulauit ſiue dolorem, ſiue ſolicitudinem: incertum, liberiori ne dicto Petri offenſus, an de crimine vxoris ex verbis Petri, & ſuperioris temporis coniecturis, quas non tam ſcrupuloſe ad eam diem notarat, ſuſpiciones colligens. Chriſtina vbi triſtiorẽ cogitabũdumq; præter morem virum reuerſum animaduertit, ſciſcitatur cauſam, diſſimulat aliquandiu Vladislaus: ad extremũ victus blanditiis vxoris, detegit ei vulnus animi ſui. Inde grauiores ea in Petrum iras conceperat, occaſionemq; vlciſcendi eius quærebat: quam cum fortuna percõmodam attuliſſe videretur, in eo quod Petrus aperte cupiditati Principis aduerſabatur, ibi vero inſtare violẽta mulier apud maritũ noctes dieſque, vt Petrus è medio tolleretur. Eo viuo, nunquam animi compotem futurum Vladislaum. Subornat tandem Dobeſſum Chriſtina, partim probri infamia irritatum, partim policitatione bonorũ Petri illectum, vt eum quouis modo vel caperet vel interficeret. Nec eſt tamen auſus Dobeſſus hominẽ aperta vi aggredi: ſed obſeruabat tempus, quo per fraudẽ eum incautũ opprimeret. Forte Petrus nuptias filiæ, quã Iaxæ Serborum Duci in matrimonium collocabat, Vratislauiæ inſigni pompa ac celebritate apparabat: eo ſe Dobeſſus quoq; magno comitatu confert, ſecurumq; & nil eiuſmodi ſuſpicantem Petrum ſolum forte conſpicatus, dum miniſtri circa apparandas nuptias & hoſpites comiter accipiendos ſatagunt, correptum celeriter paratis & diſpoſitis ad hoc equis aſportat, & ad Principẽ adducit. Diu, quid eo faceret Vladislaus, animi dubius fuit. Reuerebatur hominis dignitatem, gratiamq; popularem: reminiſcebatur, quo is honore apud patrem ſuum fuiſſet. Contra ſuggerebat Chriſtina, ſi incolumis Petr⁹ dimitteretur, acerbiorẽ eum capitalẽq; hoſtẽ fore Principi iniuria illa exacerbatum. Vbi cũctari virũ videt, minatur ſe ab eo diſceſſuram, vbi impune probro proſtitutæ pudicitiæ afficeretur. Vicit tandẽ perfecitq;, vt indicta cauſa Petro lingua præcideretur, & oculi effoderentur. Vixit tamen poſt eam calamitatem Petrus quinquẽnium, & mortuus Vratislauiæ in S. Vincentij, quod templum & monaſterium ipſe condiderat, honorifice ſepultus eſt.

P. Duninus dolo Chriſtinæ petitus.

Dunini calamitas.

Petro tam crudeliter excarnificato, minus auſi ſunt Procerés voluntati tyranni aduerſari: creuerunt tamen omnium in eum odia, quæ ſecundo fortunæ flatu occultata, poſtea afflictis rebus eius in apertum erupere. Minus deinceps is diſſimulanter iam agere, & fratres ditionibus ipſorũ pellere,

N 2 magnis

Vladislaus fratres violat cum Russis.

Ciuile bellum inter fratres.

magnis Russorum fretus auxiliis, quibus Suatoslaus, Vuseuolodi Kiouiensium Principis filius, Izaslaus, & Vseuolodimirus Haliciensium Duces præfuere: iamq; Henricum Sendomiria, & Boleslaum Plosco, omniq, Masouia expulerat. Restabat Mieczislaus, ad quem cæteri fratres confugerant. Ad eos igitur Vladislaus in maiorem Poloniam cum exercitu magnis itineribus cõtendit, in celeritate plenam victoriæ spem reponens. Veniens Posnaniam, quæ ipsi portas clauserat, cum primo impetu capere non potuisset, obsidione cinxit. Vastabant interim Russi agros liberioribus excursionibus, exurebant vicos & pagos, captiuos viros ac mulieres in seruitutem abducebãt, diripiebant fana, vimque honestis puellis ac matronis inferebant, ne à pueris quidem abstinebant. Quæ facinora indigna Iacobus Archiepiscopus Gnesnensis, venerabilis & pius senex, excelsique animi, cum vidisset, patriæ calamitosam sortem miseratus, sacro pontificum cultu & infula, quo augustiorẽ speciem Principi exhiberet, indutus, & carpento in castra vsque ad ipsum Vladislai tentorium inuectus, comiter Principem nefarij cœpti admonet.

Oratio Archiepiscopi Gnesnen. ad Vladislaum.

Negat esse boni Principis, patriam, à qua in lucem editus, educatus, & ad summum honorem euectus sit, externis armis hostilem in modum impetere, vexare, ac diripere: negat esse Christiani hominis fratres coniunctissimos ,, ac obsequentissimos, quos tuendos susceperit, oppugnare: & non modo at- ,, tributis à patre & vniuersa Republica ditionibus exuere, sed vitam etiam & ,, sanguinem eorum sitire. Si homines non reuereretur: at Deum metueret, a- ,, cerrimum scelerum omnium, & maxime violatæ humanæ coniunctionis & ,, societatis vltorem. Non commouit hæc Archiepiscopi oratio Vladislaum, nec ab instituto deterruit. Quod cum vir pius animaduerteret, quasi numine afflatus, è sella assurgens: quando, inquit, humana simul ac diuina iura superbe contemnis, & paterna mea monita obstinate respuis, Dei omnipotentis, cuius vices gero, autoritate sacris & Christianorum hominum societate tibi interdico, caputque tuum & omnium adiutorum tuorum diris deuoueo.

Vladislaus diris deuouetur ab Archiepiscopo.

Deinde multa in eum & exercitum eius execratus, recedebat. Forte dum imprudentius auriga carpentum conuertit, in columnam, quæ tentorium Principis sustentabat, extremo axe impingens, mota loco columna, tẽtorium solo prostrauit. Mali ominis ea res cunctis visa est. Tenuit tamen iram Vladislaus, nec acerbius quicquam in Archiepiscopum aut fecit, aut dixit: ita vt mirarentur omnes eius patientiam. Diligentius dein omnia ad expugnationẽ Posnaniæ administrare perrexit Vladislaus, cum in castris nullus subesset hostilis metus, Russique securius agerent, quam ratio castrorum exigit: & vel ad prædas agendas quoquouersus discurrebant, vel genialibus epulis & compotationibus, ludisque & lusibus indulgebant, vel his rebus grauati & fatigati altum stertebant: in stationibus rari, nec ij sobrij excubabant. Delitescebant interea in abdito Boleslaus, Mieczislaus, & Henricus cum modico militum præsidio, occasionem bene gerendæ rei captantes: ij postquam vel ex transfugis, vel è captiuis per insidias, dum incautius pabulantur, exceptis, certo didicere de negligentia & securitate hostium, silenti agmine ad castra propius accedunt. Oppidani è turribus procul suos conspicati, nec ignari, quid in subiectis oppido castris ageretur, proposito vexillo signum dant suis faciendi in hostem impetus tempestiui. Animaduertere id vexillum præter morem extensum Russorum Duces, qui tunc forte cum Vladislao conuiuabantur: rogant, quidnam rei sit, & quid sibi velit vexillum illud?

illud? Respondet Vladislaus: deditionis signum esse, parcendum esse Russi censent supplicibus: negat Vladislaus vllum fore iis, qui tam obstinate obsidionem sustinuissent, misericordiæ locum. Nec multo post exauditur ab extremis castris ingens clamor ac strepitus, iam intra vallum, & in cæde versantium hostium: erumpunt eodem tempore & oppidani, ac turribus cæterisq; operibus & tuguriis militum, è stipula stramentisque factis celeriter ignem subiiciunt. Fit trepidatio, discurritur totis castris, perculsis re subita & inopinata omnibus: nec quid agerent, aut quo se verterent, ac ne fugæ quidem consilium explicantibus. Cæteri vel ad Ducum tentoria, vel ad sternendos equos, vel ad efferenda, quæ quisque charissima habebat, festinabant, vel attoniti denique amentium more huc atque illuc discursabant. Ad extremum grassante late vndique ferro & incendio, effundunt sese castris, qua quisque exitum inueniebat. Fugientes vero partim trucidantur ab equitibus, partim in Vartam & Glouunam fluuios, qui non ita procul à castris erant, compulsi merguntur. Vladislaus cum Russis Ducibus, & paucis quibusdam euadens, effuso cursu Cracouiam contendit. Inde quoque Russi, nudi pene ac inermes, & omnium rerum egeni domos sese recepere. Direpta sunt copiosa & opulenta Vladislai Russorumque castra. Annus, quo hæc acta sunt, fuit à Christo nato millesimus centesimus quadragesimus quintus.

Vladislaus vincitur & fugatur à fratribus.

Defectio Polonorum à Vladislao.

Magna fit statim ea victoria rerum commutatio. Transibant omnes passim à victo ad victores, & augebant eorum exercitum: arces & munitiones interceptæ, in fidem & potestatem pristinorum dominorum vltro redibant. Cæterum non contenti victores iuuenes eo, quod fratrem se oppugnantem profligassent, suaq; omnia recepissent, exterminare eum etiam vicissim propriis ditionibus, & Principatu eiicere instituunt, rati, nunquam eum ad sanitatem & modestiam rediturum esse: sed auxiliis Russorum fretum, bellum renouaturum. Itaque æstate sequenti cum validiore, quam fuerat initio exercitu Cracouiam contendunt. Quod cum Vladislao nunciatum esset, diffisus munitioni arcis, suorumque studiis & voluntatibus, fratrumque desperata misericordia, quippe quos ipse supplices nulla dignatus esset, relicta Cracouiæ vxore, ac tribus filiis, per Silesiam in Germaniam profugit, Conradi tertij Imperatoris, vxoris suæ sobrini, opem imploraturus. Cracouienses autem cum primum aduenientibus Boleslao, Mieczislao & Henrico portas clausissent, cognita Principis longiore fuga, & consensu totius Poloniæ aperuere: nec multo pòst arx etiam deditur: in qua recipienda summa vsi sunt iuuenes moderatione. Liberos & vxorem Vladislai quamuis infestam sibi, & quæ origo omnium illorum malorum fuerat, ab omni iniuria ac contumelia iratorum militum atque procerum defenderunt: & cum omni supellectili in Germaniam, aut quo vellent, additis præsidij causa, qui abeuntes deducerent: dimiserunt. Sic infelix Vladislaus, qui suasu vxoris iniuste aliena concupiuerat, sua iuste amisit: & qui in amplissima fortuna, Principatusque prærogatiua non acquieuerat, in exilio cum mala consultrice vxore miser contabuit. Obtinuit autem principatum Poloniæ Vladislaus non totos septem annos. Sub ipsum Principatus eius initium Ianicus Vratislauiensis Episcopus, ac deinde Archiepiscopus Gnesnensis, Ianislaus dictus, & Clemens fratres germani equestri nati familia Griffonum, vt vulgo vocant, monasterium Andreouiense condiderunt: eique oppidum ipsum Andreouiam, & se-

Vladislaus principatu pulsus in Germaniam fugit.

ptem pagos de bonis suis attribuerunt, atque in eo Cisterciensis sectę monachos à Bernardo abbate sancto cõditos, è Burgundia euocatos collocarunt.

BOLESLAVS QVARTVS CRISPVS, Princeps Poloniæ.

Anno Chr. 1146.

EXacto cum vxore & liberis Vladislao Principe, concordi fratrum iuxta ac Procerum, Nobilitatisque sententia ad Boleslaum, qui Vladislao natu proximus erat, Principatus & summa rerum defertur, & quæcunq; in ditione Vladislai fuerant: Casimirus etiam natu minimus frater, eius curæ cõmendatus est. Et moderate is clemẽterque regnauit: fratres magna beneuolẽtia ac charitate cõplexus, beneficentia etiam & liberalitate maiorẽ in modum sibi deuinxit. Nonnulla enim bona & possessiones, quæ ipsius iuris fuerant, ipsis vltro donauit & edixit: eoq; summa ij fide, summoq; studio vicissim eum defenderunt, nihil neq; Russorum, neque Bohemorum, neq; Germanorum, ac Conradi Cæsaris minis deterriti, aut precibus emolliti. Instabat enim Vladislaus assiduo, tum apud Vladislaum Ducem Bohemorum, ad quem ea de re adierat, tum apud Cæsarem, vt eorum vel autoritate in paternum Principatum restitueretur, vel armis reduceretur. Solicitabat & Russos legationibus: sed hi nondum se satis è clade Posnaniensi refocillarant, & nolebant consentientẽ Poloniam irritare. Cæsar vero & Bohemus prolixe promittebant: verum hic domesticis motibus, ille Asiatica expeditione, impediti, præstare commode promissa non potuere. Misit tamen Conradus Imperator legationem ad Boleslaum, & cæteros fratres, vt Vladislao ademptas ditiones & principatum sua sponte redderent, potius quam arma sua experirẽtur: neq; enim se recte & affini, & calamitoso ac supplici Principi deesse posse. Cui legationi Boleslaus Princeps de sententia fratrum ac Procerum ita respondit: Nulla à se fratribusque suis iniuria affectum esse Vladislaum, se nequicquam deprecantes impio bello ab eo petitos, & attributis à patre, & ab vniuersa Republica ditionibus & principatibus iam pene exutos, cum tamẽ pacem multis æquis conditionibus impetrare possent, vitã defendisse suam:

Conradi Imp. legatio ad Polonos.

Boleslai Crispi responsum ad legationem Cæsaris.

" illumq; omnis diuini & humani iuris violatorem, fratres insontes & obse-
" quentes eiicientem, intolerabilemq; in gentẽ liberam dominatum vsurpan-
" tem, non tam ipsorum viribus, quam diuina vltione euidenter perculsum,
" fugientemq; magno vniuersæ Polonię consensu exilio sempiterno damnatũ
" esse. Recipere eum talem, tamq; iuste consensu publico pulsum, neq; sibi tutũ
" esse, neq; Polonis expedire. Ne ergo Cæsar id à se postularet, neue ab inuitis
" extorquere pergeret, quod sine periculo, & sine magno Reipublicæ malo fa-
" cere non posset. Esse quidem Cæsaris afflictis subuenire, sed iis demũ, qui im-
" merito afflicti essent: cæterũ ad vim & iniuriam faciendam nemini opem eius
" patere debere: quippe qui ab innocentia contra scelus, ab officio contra im-
" probitatẽ, à modestia contra audaciam, à iustitia contra iniustitiam, deniq; à
" pietate cõtra parricidium stare debeat. Esse Vladislaum affinẽ Cęsaris, se vero
" cognatos etiam: auxilium se ab eo sperare, non bellum expectare, cuius nullã
" neq; dedissent, neq; daturi essent occasionẽ. Habere se illi eũ honorem, quẽ
" & cognato, & maximo Principi haberi par esset: libẽterq; in aliis rebus auto-
" ritati eius se obsecundaturos, in vna illa re id fieri non posse. Libentius se cũ
" quouis capitali hoste, quam cum illo tali fratre in gratiam redituros esse, &
" quiduis potius passuros, quam commissuros, vt suo sibi iumento, ꝙ dicitur,
malam

malam rem adsciuisse, & Rempublicam, quæ in fidem suam confugerit, pro- "
didisse viderẽtur. Fregit ea responsio Cæsaris animum, ita vt multum de stu- "
dio suo in Vladislaum deinceps remitteret: pręsertim ꝙ ad expeditionẽ Asiaticam tot⁹ spectabat, quamuis à Proceribus suis & Bohemo, quos sedulo vna cum liberis & vxore prensabat Vladislaus, in Polonos incitaretur. Conradus vero Cæsar cum expeditionem illam suam maturasset, per Poloniam attestante Dlugosso statuit iter facere: ꝙ & compendiosior ea via esset, & minus periculorũ haberet: simul ꝙ non diffideret, se Vladislaum cũ fratribus corã reconciliaturũ esse. Et acceptus quidẽ est à Boleslao, cæterisq; fratribus perquam honorifice & liberaliter, vna cũ Vladislao Bohemorũ Principe, omnique eius exercitu, sed de recõciliatione nil tunc aliud impetrauit, nisi ꝙ pollicit⁹ est Boleslaus cũ fratribus, se, cũ reuertisset ab illa expeditione Cæsar, q̃ is vellet, facturũ esse. Sub Hyemẽ eiusdem anni duxit Bolesla⁹ cũ Henrico fratre exercitũ in Russiam, Izaslai Kiouiensium Principis cõspiratione cęterorũ Principum Principatu eiecti, precibus & muneribus inuitat⁹: castrisq; apud Cemerinum positis, totã hyemem ibi cõsumpsit, & nulla re memorabili gesta propter ignauiam Izaslai, & non satis certam fidem Russorũ, in Poloniam rediit. Izaslaus vero post discessionẽ auxiliorum, Lusci obsessus ab hostibus, pacem tandẽ ab eis impetrauit. ¶ Anno vno interiecto, reuersus ab expeditione Asiatica Cæsar, cũ non magnũ ibi operæ precium fecisset, magnamq; copiarũ suarum partẽ partim prælio Turcico, partim dolo Emanuelis Constantinopolitani Imperatoris amisisset, bellũ Polonis intulit, vt per vim Vladislaum exulẽ in principatũ restitueret: cũ Boleslaus, cęteriq; fratres promissorũ admoniti tergiuersarentur, ꝙ dicerẽt, Vladislao reducto, se nouos motus, noua pericula, summamq; Reipublicæ perturbationẽ reformidare. Verũ id bellũ in speciem ingẽs & formidabile Boleslai Principis humanitas & sapientia inter ipsa initia restinxit. Nã vt Cæsar cũ validis Germanorũ, Boemorũ, & Morauorũ copiis Poloniæ fines attigit, non destitit Boleslaus cũ expeditis turmis, quas de suis tumultuarie coegerat, omnibus locis opportunis hostilia itinera, pabulationes, frumẽtationes, & aquationes, ex insidiis obseruare, & in incautos hostes impetũ facere, interdũq; totum exercitũ reficientem se, aut quiescentẽ subito tumultu, & ad castra adequitãtis exercitus ostẽtatione exagitare ac pterrefacere. Illis vero ad arma cõclamantibus, ad impedita loca raptim se cũ suis recipiebat, nec vnquam rẽ fortunę & dimicationi cõmittebat. Cũ autem ad Oderã substitisset, & castra metat⁹ esset Cęsar, eo ꝙ aquæ ei⁹ fluminis tũc forte excreuerãt, & Poloni vlteriores ripas obseruãtes, difficilẽ traiectionẽ ipsi effecerant: simul autẽ è Germania noui quidã motus ipsi afferebãtur, quibus ad rerũ domesticarum curã reuocabatur: accepta fide Bolesla⁹ in castra ad eum venit, factaq; publica audientia, Vladislai fratris facinora ac peccata omnia, in se, ac cæteros fratres, & in oẽs ordines Reipublicæ Polonæ luculenter exposuit: necessariam expulsionẽ, iustamq; restituendi eius recusationem suam, & vniuersę Reip. excusauit: necessitudinẽ suam cum Cõrado maiorẽ, quam Vladislai commemorauit: studia & officia sua nonnulla in Cęsarẽ & Germanos modeste refricauit: ne cognatũ & Christianum sanguinẽ sitirẽt, neu se ad extrema adigerẽt, orauit. Munera ẽt non contẽnenda Cęsari, & nõnullis Principib⁹, maximeq; iis, quos gratia plurimũ valere apud Cęsarẽ didicerat, priuatim misit. Ita poscẽte Boleslao, suadẽtibus primoribus, ad sua defendenda festinantibus militibus, ipso Cæsare ductũ iri diutius opinione
sua

Conradi Cæsaris expeditio per Poloniam in Asiam.

Russicum bellum.

Conradus Imp. bellũ Polonis infert.

Boleslaus ad Cæsarẽ in castra venit, & bellum sustulit.

ſua bellum animaduertente, & ad componendas res domeſticas feſtinante, bellum illud ſtatim ſolutum eſt: dimiſſusque poſtridie exercitus, nequicquam reclamante Vladislao exule, ac Bohemorum Principe, non tam exulis rem agente, quam Polonis inimico. Pace cum Cæſare facta, aut verius bello in aliud tempus dilato, Boleslaus & Mieczislaus vxores duxere, ſorores germanas Vſeuolodimiri Halicienſium Principis filias: Boleslaus quidem Anaſtaſiam, Mieczislaus vero Eudoxiam: verum is, hac non multo poſt mortua, nondũ exacto à primis nuptiis biennio, aliam duxit, Gertrudam Regis Vngarorum ſororem, Belæ cæci filiam. Cæterum Henricus cœlibem vitam ſecutus ad Hieroſolymitanam militiam cum nõ contemnendo comitatu profectus eſt, Principatu ſuo Boleslai fratris fidei ac tutelæ cõmendato: cumque totum annum ibi commoratus, non vulgare virtutis ſuæ ſpecimen aduerſus barbaros Saracenos edidiſſet, ſoſpes reuerſus eſt, & in Zagoſce pago ad Nidam amnem parœciam ac domicilium Templariorum ſodalitati, quæ tunc bonam in Aſiatico bello Chriſtianis nauabat operam, condidit, & luculentis reditibus inſtruxit.

Boleslaus & Mieczislaus vxores ducunt.

Henricus Dux ad Hieroſolymitanam militiam profectus.

Vladislaus exul, quamuis deſiderio & ſpe ſua fruſtratus iterum atque iterum, pergebat tamen moleſtus eſſe Cæſari de reductione ſua: & commouebat quidem Cæſarem, cum aſſidua flagitatione & querimonia, tum aſpectu ipſo miſerabili, aç tantæ fortunæ commutatione: pudor etiam cum indignatione mixtus Cæſarem ſtimulabat, quod cõtemni & poſtulata, & minas ſuas, nec promiſſa præſtari à Polonis Principibus, maieſtate ſua indignum iudicaret. Sed tamen exulem reducere non potuit, partim aduerſa valetudine ac diuturno morbo impeditus, partim etiam propriis ac neceſſariis negociis, & nonnulla imperij perturbatione diſtentus. Verum quo leuius interea Vladislaus ferret exilium, poſſeſſiones ei quaſdam dedit vtendas fruendas, vnde ſe & vxorem liberoſq; ſuſtentaret: adiungit exiguas copias equitum peditumque, cum quibus ille crebris excurſionibus Vratislauienſium tractum, & viciniam illam omnem, extructis in confinio duabus arcibus Nemcio & Grothecio, quo ſe tuto recipiebat, infeſtauit. Non tulit hoc Boleslaus. Nam coacto exercitu ad prædatores illos perſequendos, & arces euertendas profectus eſt. Id vbi cognouit Vladislaus, munitis præſidio militum arcibus, in Germaniam ſe recepit, ſiue metu, ſiue auxiliorum petendorum gratia. Qui in præſidiis relicti erant Germani ſiue Bohemi, ſuſtinuerunt aliquandiu impetum & obſidionem Polonorum: tandem deficiente annona, & morbis inualeſcentibus, ac deſperatis auxiliis, deditionem fęcere. Nec ita multo poſt, nempe anno Chriſti milleſimo centeſimo quinquageſimo tertio Conradus Imperator mortuus eſt: cui Fridericus Barbaroſſa Friderici Sueuorum Ducis filius Cõrado patruo in imperio ſucceſſit, qui ſub initium petendo imperiali diademate, pacandiſque ſeu potius turbandis rebus Italiæ, ac Pontificibus Romanis arbitratu ſuo creandis ac deiiciendis occupatus fuit. Reuerſum in Germaniam, & conuentum totius Germaniæ Herbipoli agentẽ adit ſupplex Vladislaus, orat de reductione ſua: & quo magis eum ad miſericordiam flecteret, tres filios iuuenes pedibus propinqui Imperatoris admouit. Idem pro eo petiit Vladislaus Princeps Bohemorum, faſtum Polonorum & contemptum Cæſareæ maieſtatis exaggerãs: idem plerique Germanorum Principes, quibus iam Vladislaus exul diuturna conſuetudine familiaris factus erat, quoſque ea de re prehenſauerat. Quamuis vero rebellarant Imperatori

Vladislaus exul infeſtat Poloniam.

Mediolanenſes cum ſociis ſuis, tamen exoratus Imperator priorem in Polonos expeditionem decreuit: ac legatos quidem ſtatim ex comitiis illis ad Boleslaum Principem ac fratres eius miſit, qui ipſis, niſi reciperent Vladislaum, aut niſi ipſi tributum, quod fortaſſe pollicebatur Vladislaus, Imperatori Romano penderent, bellum denuncient; ipſe vero hyemem illam in apparatu belli conſumpſit. Reuerſi Cracouia legati, non diſſimile eius, quod Conrado olim datum erat, reſponſum retulerunt: cuius ea vis erat, vt quiduis potius paſſuri Poloni Principes, qui ea de re Cracouiam ad Boleslaum conuenerãt, quam aut tam immanem, ac turbulentum fratrem recepturi, aut tributum cuiquam daturi eſſe viderentur. Itaq; æſtate anni ſequentis milleſimi centeſimi quinquageſimi octaui Fridericus Imperator cum maximis Germanorum ac Bohemorum copiis per Saxoniam in Polonorum fines ingreditur, & ad vndecimum Calendas Septembris Oderam amnem, nemine prohibente, vado tranſiuit. Nam Poloni Principes, etſi non contemnendam & ipſi manum habebant, nuſquam tamen auſi ſunt aperte ſe tanto exercitui opponere: ſed munera inter ſe copiaſque partiti, quod equitatu abundarent, leuiq; armatura vterentur, partim in prædatores & pabulatores ex inſidiis vim faciebant: partim villas & oppida ſua, qua iter facturum eſſe Imperatorem ſuſpicabantur, ipſi comburebant: partim etiam munitiones deiiciebant, ita vt neque progredi recte Imperator propter pabuli ac commeatus inopiam, neque veſtigium ponere firmo aliquo & munito loco poſſet. Erant in magna difficultate res Germanorum: quippe quibus neque frumentum, neque pecudes ad veſcendum, neq; vinum aut cereuiſia ad bibendum ſuppeteret, omnia itinera Polonis obſidentibus. Itaq; inteſtinorum dolore laborari vulgo cœptum, quo morbo plurimi abſumpti ſunt: iamque non muſſitabant milites, ſed apertis conuiciis & malędictis Imperatorem inceſſebant, quod ab eo ad inauſpicatum bellũ ob rem alienam educti eſſent. Quibus rebus permotus Fridericus Imperator, ſimul quod res Italicæ diſceſſu eius turbatæ, eum ad ſe reuocabant, de reducendo exercitu cogitare cœpit: ſed metuebat, ſi nulla pace facta retrocederet, vt ſatis tuto id facere poſſet: quod non dubitabat, Polonos terga reuertentium preſſuros, & aliquam Germaniæ oram dimiſſo à ſe exercitu viciſſim iuuaſuros ac deuaſtaturos eſſe: ſin pacis mentionem prior feciſſet, pro victo ſe habitum ac contemptum iri: vtrumque non ex dignitate Imperatoria fore. Etenim ex æquo turpe & ignominioſum eſt, eum, qui bellum alteri intulerit, aut pacem vltro offerre, aut rebus infectis retrocedere. Eum ſenſum Imperatoris cum probe calleret Bohemorũ Princeps, ſiue iuſſus, ſiue pertæſus & ipſe belli, agit cum Polonis, vt de pace ad Imperatorem mittant, aut ipſi veniant: ſperare ſe, ac recipere, æquis conditionibus eam iri compoſitum. Amplectuntur Poloni eius conſilium, petita acceptaque fide ad hoſtem proficiſcuntur. Ibi multis vltro citroque habitis ſermonibus, pax tandẽ his legibus conſtituitur: Vt Vladislaus ad Silęſiæ modo dominatum reſtituatur, cæteris ſe abſtineat: & vt Boleslaus vna cum fratribus trecentos haſtatos equites Friderico Imperatori in auxilium ad Mediolanenſe ſiue Lombardicum bellum mittat. Et quo firmior hæc pax ſit, Adleidam Imperatoris ſororis filiam Mieczislaus tertiam vxorem duxit. Nã alteram, quæ fuit Vngara, haud ita multo ante amiſerat, ſuſceptis ex ea duobus filiis, Ottone & Stephano. Pace facta cum Polonis, deduxit Imperator exercitum, & anno ſequenti expeditionem in Italiam proſecutus eſt, Bohe-

Legatio Frid. Imperatoris ad Polonos.

Friderici Imp. in Poloniam expeditio.

Pax inter Imp. & Polonos.

Sileſia Vladislao attributa.

Mieczislaus tertiam vxorẽ duxit filiam ſororis Friderici Imp.

morum & Polonorum auxiliis adiutus. In ipſo autem procinctu Vladislao
Bohemorum Principi Ratisbonæ diadema impoſuit, Regemque eum appellauit. Fames deinde Poloniam afflixit, frumento belli tempore partim nó demeſſo, partim ab hoſtibus conſumpto, partim vero à Polonis ipſis corrupto. Mortua eſt eo anno Anaſtaſia Boleslai vxor ex dolore partus, cum Leſcum alterũ filium peperiſſet: nam biennio ante Boleslaum pepererat.

Boleslaus alteram vxorem duxit.

Duxit poſtea Boleslaus alteram vxorem Helenam Roſcislai Præmislienſium Principis filiam, ſuaſu fratrum, cum ad Adleidæ Miecziſlai coniugis puerperium conueniſſent. Apparabat iam Vladislaus reditum in patriam opera & beneficio Friderici Imperatoris impetratum, poſt tredecim annorum exilium: verum in ipſo apparatu extinctus, & Aldenburgi in Holſatia ſepultus eſt: ita vt non irrita fuerit Archiepiſcopi Gneſnenſis deuotio, nec potuerint humani conatus diuinam ſententiam, & iuſtã fratrum & patriæ violatoris vltionem immutare.

Vladislaus moritur.

Vixit autem Vladislaus quinquaginta quinque, præfuit Polonis non integros ſex annos: liberos reliquit maſculos tres, Boleslaum, Miecziſlaum & Conradum, cui Laſcongo propter gracilitatem crurum cognomen fuit: quem quidem Cõradus Imperator Fuldenſi Abbatiæ ducandum dederat. Chriſtina vero Vladislai vxor Aldenburgi in exilio conſenuit, vitamq; cum morte ibidẽ commutauit.

Chriſtinæ mors.

Filij non auſi abſente Imperatore Sileſiæ Principatum ex fœdere patri promiſſum repetere, quarto demum anno poſt mortem patris, nempe anno à Chriſto nato milleſimo centeſimo ſexageſimo tertio inſtante apud Boleslaum Friderico, cum is ab Italica expeditione capto Mediolano reuertiſſet, reuocati, Sileſiam omnem, quæ continentibus ſyluis à reliqua Polonia diſtimitur, vſq; ad Bohemorum Miſnenſiumq; fines, in ditionem ſuam acceperunt, ea quidem lege, vt maieſtatem ſummi Principis Polonorum comiter conſeruarent, neue patris tyrãnidem imitarẽtur.

Sileſia Ducum origo.

Vt autem omnis diſſidiorum materia inter fratres deinceps tolleretur, patrui inter eos ditiones partiti ſunt, ita vt Boleslao, qui Procerus ſiue Altus cognominatus eſt, Vratislauienſis tractus: Miecziſlao Ratiborienſis & Opolienſis: Conrado vero Glogouienſis & Croſnenſis obtingeret. Ex his Miecziſlaus inſano mulierculę cuiuſdam amore captus, Opauiam ipſi iure ſempiterno donauit.

Sileſia diuiſio.

Reſtitutis Vladislai filiis, ſublatoque omni metu belli, Boleslaus Criſpus Princeps Polonorum, ex fratrum & fratris filiorum, conſiliiq; totius ſententia, Prutenis, qui iam inde à Boleslai Criuouſti morte à fide Principũ Poloniæ & à religione Chriſtiana deſciuerant, bellum fecit: traductoq, Oſſam amnem exercitu, tripartito agmine ad interiora ipſorum penetrauit, ferro & incendiis omnia miſcens, & magnas prædas agens. Ea vaſtatione moti Prutenorum primores, cum vires ſuas impares tãto bello ſuſtinendo eſſe animaduerterent, quippe qui non plus decem millibus peditum, & ſexdecim equitum facere poſſent, ſupplices à Boleslao pacem petunt, imperata ſe facturos policentur.

Pruſſicum bellum.

Negat is pacem ſe eis daturum, ni ſtulta & vana multorum Deorum ſuperſtitione ſeſe abdicent, & Chriſtianam religionem populariter recipiant. Durius hoc Prutenis videbatur: ſed tamen impendentibus malis adacti, accipiunt conditionem: demoliuntur fana & ſimulacra falſorum Deorum, vni vero Deo Chriſtianorum deiecta ac deſolata pridem inſtaurant: liberos poſt deſertam religionem ſibi natos, ritu Chriſtianorum initiant, certatimque omnes nomina Chriſto dant, ſed magis deuitandi præſentis periculi metu, quam ex animo.

Pruteni religionem Chriſtianã recipiunt, & mox rurſus abiiciunt.

Itaque deducto exercitu & amoto metu, rurſus ad ingenium rediere. Vixdum circumacto anno, Pruteni in priſtinam impietatem aperte relabũtur: ritus Chriſtianos explodunt: ſacerdotes eiiciunt: templa profanant. Veriti autem, ne extrema quæque pro his, quæ patrarant, paterentur, ad Boleslaum Principem legatos mittunt cum donis magni precij: profitentur ſe in eius fide permanere, cæteraque omnia iuſſu eius facturos eſſe, religionis modo Chriſtianæ neceſſitatem vt ſibi remitteret: multitudinem patrias & auitas religiones neutiquam velle, aut poſſe abiicere, & omnia prius malle perpeti, quam ab inueteratis tempore & conſuetudine ritibus ad nouos tranſire. Leuius, quam decebat Chriſtianum Principem, violatam & neglectam ab ipſis religionem ferre Boleslaus viſus eſt, cum ij de fide erga ipſum ſua nihil mutarent. Itaque ſic tunc legatos eorum dimiſit, vt factum eorum approbaſſe videretur, pluris faciens ſuam quam Dei maieſtatem: ſiue adeo muneribus, quæ ſapientum quoque mentibus caliginem offundunt, delinitus.

Prutenorũ defectio & excurſio in Culmenſem tractũ & Maſouiam.

Pruteni videntes impune ſibi ceſſiſſe prima auſa, ſublatis animis haud ita multo poſt exactores Principis propellunt: factaque manu valida è promiſcua hominum multitudine, Culmenſem tractum & Maſouiam nec opinantibus Polonis ingreſſi, crudeliter vaſtarunt, ingenteſque pecudum ac hominum prædas abegerunt. Qua de re certior factus Boleslaus, nihil ſibi fecit reliqui ad celeritatem: quin cum paucis, quos circum ſe habebat, & quos proficiſcens adiungere ſibi potuit, militibus auxilio ſuis accurreret. Sed iam Pruteni abierant, nec eos longius ille cum paucis curſu defatigatis perſequi auſus eſt. Verum fremens, & ſibiipſe ob ſuperiorem conniuentiam diſplicens, tunc quidẽ ditionis ſuæ fines quali quali præſidio aduerſus repentinas Prutenorum excurſiones muniuit: cæterum anno ſequenti milleſimo cẽteſimo ſexageſimo ſeptimo, maiore vi & apparatu expeditionem in eos fecit.

Polonorum expeditio cõtra Prutenos.

Aderant & fratres cum inſtructis ſuorum copiis. Pruteni ſceleris & perfidiæ ſuæ ſibi conſcij deſperabant veniam, nec ſatis virium ad ſuſtinendos Polonos habere ſe iudicabant. Itaque in remotas ſyluas & inuias paludes ſe cum gregibus & armentis abdunt: nihilominus exquirunt, quomodo Polonos inſidiis & dolis circumueniant. Erant apud Boleslaum in caſtris Pruteni quatuor perfugæ non ignobiles, qui ſic iam probarant fidem ſuam Boleslao, vt iis ducibus & conſultoribus in expeditione illa maxime vteretur: erant enim periti regionum & rerum Pruſſicarum. Eos Pruteni clam per certos homines, qui & ipſi transfugas ſe ſimularant, magnis donis, maioribus promiſſis ad proditionem pellexerunt: tempus & ratio proditionis conſtituitur. Magnam iam Pruſſiæ partem Poloni depopulati, ad ſylueſtria quædam, paluſtria, & vliginoſa loca peruenerant, quæ in ſpeciem herbida ac compaſcua, limoſos abſceſſus & voragines occultabant. Circum hæc, vti conuenerat, latebat Prutenorum exercitus. Ibi transfugæ magnum numerum pecoris ad ea loca compulſum eſſe, magnamque multitudinem hominum cum rebus & facultatibus ſuis ſe recepiſſe affirmant, perſuadentque Principi, ne prædam illam contemnat. Vbi primum agmen, quod Henricus Sendomirienſis Dux Boleslai frater ducebat, ægre aliquantum progreſſum eſſet, dictitantibus transfugis, perbreuem eam eſſe difficultatem: ibi ſigno dato ſubito Pruteni pedites vndique è latebris proſiliunt, & ſagittas omniſque generis tela eminus in impeditos coniiciunt. Poloni neque progredi iam, aut conſiſtere ex aduerſo hoſtium, neq; regredi poterant, ter-

Poloni à Prutenis fuſi.

 ra abſ-

ra abſcedente,& equites ac pedites armatos abſorbente. Erat miſerabile ſpectaculum, cum Poloni ſine ordinibus progreſſi, & inopinato hoſtium occurſu aut impulſi, aut perterrefacti terga vertebant, ſeque inuicem proterebant & conculcabant. Multi ibi mortales cæſi, longe plures voraginibus abſumpti ſunt. Pauci per cæterorum corpora ſalui ad extremum agmen, quod firmiori loco ſubſtiterat, ſeſe recepere. Ibi Henricus Dux inter primos pugnans fortiter occubuit: ibi omne pene robur Polonorum afflictum atque debilitatum eſt. Reliquas copias Boleslaus cum Mieczislao fratre nihil cunctati in Poloniam tumultuarie reduxere, ne Henrici quidem fratris corpore recepto, aut perquiſito. Pruteni mortuorum ſpoliis potiti, Diis ea ſuis, quibus victoriam illam acceptam referebant, conſecrarunt.

Henricus Dux interfectus.

Sub finem eiuſdem anni edixit comitia Cracouiam Boleslaus cum aliis de rebus, tum de Sendomirienſi ditione, Henrico ſine liberis extincto, quid fieri oporteret. Poſt longam conſultationem placuit, vt Caſimiro minimo de filiis Boleslai Criuouſti, qui ad eam vſque diem exors patrimonij fuerat, principatus ille mandaretur: tametſi Sendomiria cum territorio & aliis quibuſdam proximis oppidis conſentiente Caſimiro Boleslao conceſſa eſt, quoad viueret, quo commodius onera Principatus poſſet ſuſtinere. Nec multo poſt duxit Caſimirus vxorem Helenam Vſeuolodi Bolzeſium Ducis filiam. Diſplicuerat id, quod factum erat de Sendomirienſi ditione, filiis Vladislai: exiſtimabantque ij, partem eius aliquam poſt patrui mortem agnationis iure ad ſe pertinere. Et iam ante alienioribus erãt animis à Boleslao patruo, quod is munitiones quaſdam in Sileſia, cum eam ipſis traderet, in poteſtate ſua retinuiſſet. Reſidebant etiam in animis eorum iræ veteres, & dolor exilij, ereptique ſummi Principatus, & Cracouienſis ditionis, quæ vtraque hæreditario iure ſecundum patrem ſibi arrogabant. Hęc omnia percommodam repetendi occaſionem oblatam ſibi eſſe arbitrabantur, quod inuiſum eſſe offenſione illa & re male geſta imperium Boleslai Proceribus ac equitibus pleriſq; animaduertebant. Forte non deerant etiam, qui eos in ſpem recuperandi illa vel omnia, vel pleraque clam vocarent, & operam ſtudiumque ſuum pollicerentur. Itaq; aperte querebantur de iniuriis Boleslai, arma bellumque ciuile non diſſimulanter parabant: è Germania auxilia & mercenarios milites accerſebant. Id vbi Boleslaus cognouit, virium ſuarum & offenſionis popularis ſibi conſcius, ac veritus, ne latius incendium illud diffunderetur, per proceres & conſiliarios communes de rebus componendis agit, iiſdemque arbitris de ſummo quidem principatu, ac de Cracouienſi, itemque Sendomirienſi ditione poſtulata filiorum fratris modeſte refutauit, quod Cracouienſem ditionem cum ſummo Principatu totius Poloniæ cõſenſu coniunctam eſſe diceret: principatu autem iuſte eiecto patre eorum, ſumma omnium voluntate ad ſe delatum,& alioqui illo è viuis ſublato, ad ſe, qui illi eſſet natu proximus, iure attinere. Sendomirienſem vero ditionẽ recte fratri Caſimiro datam, quem non oporteret exortem eſſe patrimonij, eamque fuiſſe mentem patris, vt is cæteris fratribus abſque liberis decedentibus ſuccederet. De Sendomirienſi nonnihil ſe voluntate eius detraxiſſe, quo rectius onera ac dignitatem Principatus ſuſtineret. Idem ſe feciſſe in Sileſia, cum fratribus cæteris, tum vniuerſo Senatu aſſentiente. Sed tamen liberaliter ſe eis remittere & condonare, quæ ad eam vſq; diem in Sileſia retinuiſſet, quo maiorem in ſe patrui benignitatem agnoſcerent. Quo iuniore a illi eſſent, hoc impen-

Caſimirus fit Dux Sendomirienſis.

Caſimirus vxorem ducit.

Sileſii Duces in Boleslaum Principem concitatur.

ſius

ſius ſe, qui ſenior & vſu rerum peritior ſit, rebus eorum conſulere æquum eſſe, ne temeritate ſua, aut prauis aliorum conſiliis ſeducti, eant præcipites. Ita deliniti iuuenes Boleslai commoditate ac facilitate, Procerumque perſuaſione, cõquieuerunt, & naſcens etiamdum pernicioſum bellum ſuppreſſum eſt.

Non ceſſarunt tamen ſeditioſi quidam è Cracouienſi ditione homines equeſtris ordinis res nouare. Etenim conſpiratione facta, cuius capita fuere Iaxa & Suentoslaus, potentes & factioſi homines, ad Caſimirum Sendomirienſem Ducem, ætate & gratia populari florentem, ſummum Principatum deferebant: Boleslaum peroſi, quod imbellem & ignauum ad obeunda Principatus munera eſſe dicerent: ſimul vt Mieczislao, qui ętatis beneficio Boleslao ſuccedere debebat, viam pręcluderẽt, de quo non bene ſentiebãt. Et egit quidem ipſis gratias Caſimirus de ſtudio ac iudicio: verum Principatum delatum modeſte recuſauit: quod negaret ſuum eſſe, fratri maiori & optime de ſe merito principatum eripere, quem omni ope defenſum & adiutum ire deberet. Illos quoque non æquum facere, qui tot annos moderato illius imperio vſi, ad extremum quaſi vetulum canem eum expellerent: & quidem bene merentem, & ęquitate animi prudentiaque ſua potius, quam armis exorientia bella amolientem. Nam cladem Pruſſicam, qua maxime offenderentur, non tam temeritate eius, quam diuino permiſſu acceptam eſſe. Neminem neque tam felicem eſſe, neque tam omnibus horis ſapere, quin offendat aliquando: perturbari etiam interdum diuinitus conſilia Principum, & bene conſulta male cadere, propter peccata populi. Quod ſi deterius etiam aliquãto Principatum adminiſtraſſet, ferri tamen eum conueniret, propter patris Boleslai memoriam: in quem ingratiſſimi futuri eſſent, ſi progeniem eius tolerabiliter imperantem de principatu, quem ille maiorem in modum auxiſſet, deiicerent. Se quidem non modo non fore ſocium eius conſilij & periurij, ſed etiam ſummo conatu fratri coniunctiſſimo & beneficentiſſimo opitulaturum eſſe. Ita rurſus gliſcens ciuile diſſidium Caſimiri grauitate & cõſtantia ſopitum eſt. Eodem tempore Vernerus Epiſcopus Plocenſis, equeſtri Roſarum familia, integritate & vitæ ſanctimonia clarus, à Boleſta viro potenti ac violento Caſtellano Viſnenſi, propterea quod eum in ius propter pagum Carſcum ademptum vocaſſet, cauſamque obtinuiſſet, per Prutenos ſubornatos trucidatus eſt, cum quibus ei non modica conſuetudo erat. Qua re cognita Archiepiſcopus Gneſnenſis Petrus familia Sreniauius, qui Ianico non multo ante ſucceſſerat, de conſilio cæterorum Epiſcoporum toti ꝓuinciæ ſuæ ſacris interdixit. Motus itaque & atrocitate facinoris, & interdicto Archiepiſcopi Boleslaus comprehendi Boleſtam, & ex vinculis cauſam dicere apud ſe, condemnatumque, in foro Gneſnenſi, vbi hæc agebantur, extructo rogo cremari iuſſit. Verneri vero corpus Ploſcum delatum honorifice ſepultum eſt. Aliquot deinde annis, quibus vixit Boleslaus, quietæ fuerunt res in Polonia, nec memoratu dignũ quicquam geſtum eſt. Poſtea moritur Boleslaus & Cracouię ſepelitur anno Chriſti milleſimo cẽteſimo ſeptuageſimo tertio, cum Poloniæ principatum annos viginti ſeptẽ tenuiſſet, vixiſſet ſex & quadraginta, relicto vno filio Leſco, cui Albi cognomen inditum eſt, maior enim natu Boleslaus paulo ante patrem obierat. Moriens tutelam filij Caſimiro fratri commendauit, eumq; hæredem filio ſubſtituit. Supellectilem vero omnem inter eundem fratrem, filium, & vxorem partitus eſt.

Cracouien. Nobilitatis motus contra Boleslaum Principem.

Epiſcopus Plocenſis occiſus à Boleſta.

Boleſta viuus crematus.

Boleslai mors.

MIECSISLAVS SENEX.

Anno Chr. 1174.

BOleslai Criſpi funebribus exequiis peractis, cõuentus Cracouiæ à fratribus eius, fratriſq; Vladiſlai filiis & Proceribus cunctis, de creando nouo Principe inſtituitur. Et quanquam minoris Poloniæ procerum & equitum ſtudia in Caſimirum inclinabant: vicit tamen maior pars, quæ Mieczislaum, qui maiori Poloniæ præerat, vtpote natu maiorem, nequicquam prætereundum eſſe cenſebat. Verum is, qui puer ob grauitatem morum ac prudentiam Senis cognomen adept⁹ erat, ſuſcepto Principatu prouecta iã ætate, ſpes hominũ fefellit. Nã conſultore malo Henrico Kitlicio vtens, initio ſtatim aſpero & auaro dominatu hominũ voluntates offendit: noua onera, noua vectigalia, & varias exactiones Nobilibus iuxta ac plebeis imponẽs: & leuibus de cauſis, velut ob vrſum cæſum aut ceruum, captamq; dorcam, bonorum cõfiſcatione mulctans. Solius enim tunc Principis in Polonia erant omnes vbique venationes. Adhæc præfectos etiam ſuos & miniſtros aulicos in poſſeſſiones & facultates aliorum graſſari aut iubebat, aut certe permittebat: nec afflictorum querimonias audiebat. Iudicia & alia munera publica quæſtuoſe mandabat: ita vt mirum non eſſet, plura peccari ab huiuſmodi magiſtratibus, quam ab ipſo Principe. Vendebant enim ij libere, quæ ipſi emerant. Audiebantur vulgo ſuſpiria, gemitus, & querelæ calamitoſorum hominum: quibus permotus Gedeon Cracouienſis Epiſcopus, vir magni animi & conſtantiæ, Mieczislaum ſemotis arbitris adit: mixtisque cum grauitate blanditiis, orat & admonet placide, more maiorum vt regnet, contentus vſitatis vectigalibus & operis hominum: ne quid præterea à libero populo exigat, abhorrere enim vehementer animos popularium à nouis oneribus, quamuis leuibus. Magiſtratus rite atque ordine dignis hominibus mandet, neu quid iniuſte aut crudeliter ab eis fieri patiatur: eius enim periculo omnes eius vicarios ac miniſtros peccare. Commemorabat nonnulla exempla domeſtica vetuſtiora atque recentia, quibus eum ab inſtituto deterrebat. Sed nil plane profecit, niſi quod eum ſibi infenſum reddidit, & ita dimiſſus eſt, vt ſua curaret: illa ad ipſum nil pertinere: ſe ſuo arbitratu, non ad cuiuſquam præſcriptum geſturum eſſe Principatum.

Mieczislai aſper dominatus.

Gedeon Epiſcopus Cracouienſis corripit Principem.

Mieczislai contumacia.

Tam ſuperbe & procaciter reiectus Gedeon, haud remiſit tamẽ ſolicitudinem ſubueniendi afflictæ patriæ, atque emendandi Principis: & cum apertis monitis ſuis præcluſum eſſe aditum ad aures eius intelligeret, callide comminiſcitur, quomodo ſuo eum ſibi iudicio reuincat: Mulierem ſubornat, quæ ſordido ac miſerabili habitu aſſumpto, vbi in conſpectum Principis venit, lamentabili voce & eiulatu ementito opem eius implorat. Motus eius lachrymis & importuno clamore Mieczislaus, accitam quid queratur, quidue ſibi velit, rogat. Illa gregẽ ſe ouium numeroſum habuiſſe, & filio commendaſſe, illum porro mediaſtinis paſcendum commiſiſſe: eorum negligentia gregem à lupis dilaniatum, ſeque ad extremam inopiam inde redactam eſſe: rogare, vt, cuius culpa damnum datum eſſet, ab eo præſtaretur. Citati mediaſtini, qui pariter ſubornati venerant, negant ſua negligentia damnum datum eſſe, verum adoleſcentis, qui priuignus, non filius eſſet eius mulieris, culpa, Eum enim venationi deditum, feros canes alere, qui ſoluti, partim ipſi gregem laniarint, partim disiectum ac diſſipatum lupis in prædam dederint. Eum igitur damnum præſtare oportere: ſe neque canes abigere, neque diſperſis ouibus ſuccurrere potuiſſe. Aderat & adoleſcens, crimenque in mediaſtinos referebat: ſe præſidio gregi canes alere. Neque tamen ſatis illorum dicta refellebat. Cognita cauſa Mieczislaus, cum nonnihil cogitaſſet, condemnat matri ſiue nouercæ adoleſcentem damni illati: approbantque, qui tum aderant Senatores, Principis iudicium. Ibi tum Gedeon: iuſte, inquit, & ſapienter iudicaſti Princeps inclyte. Adoleſcens certe maternæ calamitatis & laniati gregis culpam ſuſtinet, quippe qui eiuſmodi canes apud gregem habuerit, qui non modo præſidio gregi aduerſus lupos non fuerunt, verum ipſi eum vel concerpſerunt, vel certe diſſiparunt, quo magis luporum morſibus eſſet obnoxius. Verum tunc demum iuſti & veri iudicis functus eris officio, ſi iudicatum ipſe facias, & quæ in alios ſtatuis, primus in te ipſe præſtes. In te ipſe nunc iuſtam tuliſti ſententiam: te ipſe condemnaſti. Tu filius es huius ampliſſimæ & florentiſſimæ dudum Reipublicæ matris tuæ: ſed tu te priuignum dici mauis (tametſi non tam tua hæc culpa eſt, quam aliorum) te illa in lucem editum, ac tenere educatum ad hoc honoris faſtigium extulit: tibi gregem ſuum, ſeque ipſam curandam ac tuendam commendauit: tu porro gregem eum nummariis iudicibus ac magiſtratibus tradis: tu feros canes, hoc eſt, crudeles exactores & præfectos facultatibus & ſanguine innocentium hominum ſaginas: quorum cupiditate cæca & aſperitate fit, tenuiores vt à potentioribus, perinde quaſi à lupis impune diripiantur & opprimantur. Hæc damna omnia ac incommoda Reipublicæ tibi præſtanda ſunt, quemadmodum ipſe iudicaſti, ſi non humano, at diuino certe iudicio: quod nemo, quamuis magnus, quamuis potẽs, quamuis ſapiens recuſare poteſt, aut effugere. Reſipiſce igitur, & miſeram ſordidamque matrem, afflictam Rempublicam, quam florentem accepiſti, reſpice: ne eas perditum quam ſeruare debes. Si præſtare præterita non vis, aut non potes, at in poſterum ne quid loci querelis hominum relinquas. Ita autem exiſtimato, per me tibi nunc vniuerſam Rempublicam, ad genua tua accidentem ſupplicare. Quod ſi preces eius repudias, illa quidem fortaſſe diuinitus ſalutem & præſidium nacta fuerit: at tu vltorem Deum experiere, ſeueriorem fortaſſe, quam cognominis tuus Rex Mieczislaus, quam Boleslaus eius nominis ſecundus, maiores tui: quam Vladislaus frater: quam denique omnes, quicunque vſquam auare & crudeliter dominati ſunt, quandoquidem eorum exemplis atque exitu non commoueris. Incenſus hac oratione Epiſcopi Mieczislaus, fremens è Senatu ſe proripuit: multa Gedeoni, multa cæteris Senatoribus, qui Gedeonis dicta approbare videbantur, minitans, & pluſculum iræ & odio ſuo indulgens, grauior etiam deinceps hominibus eſſe pergit.

Commentũ ſapiens.

Gedeonis oratio ad Principem libera.

Forte autem in maiorem Poloniam proficiſcebatur: eam occaſionem nacti Primores, cum auctam etiam eſſe monendo acerbitatem Principis viderent, & minas ac ſæuitiam eius cum animis ſuis reputarent, conueniunt certo loco, & ſecreto inter ſe de ſalute ſua & Reipublicę cõſultant. Princeps Gedeon amouẽdum eſſe Principatu Mieczislaum tam prẽfractum & impotẽter dominantem cenſet. Eius ſententiam ſequuntur cæteri, ſed vnus oẽs premebat ſcrupulus, quem ei ſucceſſorẽ darent. Ibi Stephanus Palatinus Cracouienſis Caſimirum Sendomirienſem Ducem nominat: grauitatẽ ei⁹, humanitatem, facilitatẽ, iuſtitiam, ſolertiam, vigilantiam, & animi moderationem prædi-

Procerum de Principe conſultatio.

Caſimiri Ducis laus.

prædicat, iudicium, ac diligentiam in mandandis iudiciis ac magiſtratibus, liberalitatem in remunerandis recte factis, ſeueritatem in puniendis ſceleribus & flagitiis etiam ſuorum miniſtrorum inprimis laudat. Quam ſit fratri diſſimilis, vel vno eius facto poſſe cognoſci. Accidiſſe aliquando, vt cum aulico quodam ſuo Ioanne Gonario alea luderet animi oblectandi gratia. Incenſum vtrumque vincendi ſtudio, in profundam noctem ludum produxiſſe: pertæſos deinde ludi & vigiliarum, vno iactu ſummam reliqui luſiſſe: vincentemque Caſimirum, & quod lucratus erat argentum non modicum auferentem, palma manus in faciem à Conario ictum eſſe: illumque noctis beneficio elapſum, poſtridie inuentum, & ad Caſimirum adductum. Clamantibus autem cunctis, eum capitis pœnam commeruiſſe, qui Principis maieſtatem minuiſſet: minime gentium, inquit Caſimirus, eum occidi oportere, qui dolore grandis iacturæ incogitans deliquiſſet, & cum fortunam, à qua damno affectus erat, vlciſci non poſſet, in ſe fortunæ alumnum commotus eſſet. Se magis in culpa eſſe, qui conditionis ſuæ ac dignitatis oblitus, eum ad ludendum prouocaſſet. Non modo igitur ſe eum abſoluere, verum etiam ipſi gratias agere, quod ſe ictu illo admonuiſſet, ne quid indignum Principe in ſe admitteret, neu ſe ludo, aut vlli rei leui ac inhoneſtæ deinceps daret. Sic igitur illum Principem, ſeueriorem in ſeſe, quam in alios iudicem, homini, à quo læſus erat, omnium iudiciis damnato, indulſiſſe: quin & argentum omne, quod ludo quæſierat, ipſi reddidiſſe. Ad eum igitur deferendum eſſe Principatum: eum iure & more Mieczislao ſuccedere debere: eum fama virtutum ſuarum & gratia plurimum valere apud omnes ordines, ita vt ei nihil negocij futurum ſit, vim Mieczislai, ſi is Principatum repetat, repellere. Si recuſet, conſenſu ſuo & autoritate Reipublicæ, cuius ipſi perſonam ſuſtineant, vel inuitum cogendum eſſe, vt cauſam publicam ſuſcipiat. Huic ſententiæ cum omnes aſſenſi eſſent, indidem ad Caſimirum recta contenderũt, eum recuſantem, & pietatem ſuam, ætatisq; fraternæ prærogatiuam cauſantem, & repudiatum à ſe prius eundem Principatum commemorantem, excipiunt illi & refellunt, quod dicerent, longe diuerſam eſſe rationem huius tẽporis à ſuperiori: quod tunc quidem priuatorũ quorundam conſilio ac conſpiratione delatum Principatum non ſine iuſta ſugillatione violati officij in optime de ſe meritum & iuſte imperantem fratrem Boleslaum, accepturus fuerit. Nunc vero Mieczislai mores ac tyrannidem publice peroſis omnibus, nec diutius tolerare valentibus, à publico cõſilio eum rogari, vt afflictæ & oppreſſæ patriæ ſubueniat. Si perſiſtat recuſando, videat, ne ingratus & impius in patriam iudicetur, neue ea aliunde opem ſibi petere neceſſe habeat. His atque aliis dictis vix tandem eum, vt poſtulatis ſuis annuerent, impulerunt. Sic Mieczislaus, cum non multum ſupra quatuor annos aſpere & impotẽter dominatus eſſet, abſens Principatu deiectus eſt, anno poſt Chriſtum natum milleſimo centeſimo ſeptuageſimo ſeptimo.

Caſimirus ad Principatum vocatur.

Mieczislaus principatu deijcitur.

CASIMIRVS PRINCEPS.

Anno Chr. 1178.

CAſimirus fratre amoto ad ineundum Principatum, & redigendum in ſuam ditionem Cracouienſem tractum, qui Principatui peculiariter attributus erat, paruo comitatu profectus eſt, ne non accitus, ſed velut inuaſor alieni, venire videretur. Venienti magna cum lætitia & gratulatione obuiam prodiit ingens omnis generis multitudo, liberatorem ac ſeruatorem eum

eum ſalutans. Pulſus & excluſus omni ſuo dominatu Mieczislaus Ratiboriam cum coniuge ac liberis ſe recipit. Inde ad Fridericum Imperatorem affinem ſuum profectus, cum fruſtra opem eius implorasſet, propterea quod & Italicis rebus diſtinebatur, & in Aſiam expeditionem parabat: reuerſus & omni auxilio deſtitutus, ad fratris miſericordiam per internuncios confugit. Nec ſane durum ſe & inexorabilem Caſimirus fratri calamitoſo & ſupplici, & ſummo Principatu ſeſe abdicanti, ſuamque modo portionem petenti, præbuit. Indignum enim iudicabat, fratrem nil male vnquam de ſe meritum exulare & egere, à filio natu maximo Ottone omnibus fortunis exutum, qui Procerum quorundam fauore & ope maiorem etiam Poloniam, quæ in fide Mieczislai adhuc erat, occupatis nonnullis arcibus ac munitionibus, ipſi eripuit, miſſiſque ad Caſimirum legatis in poteſtate eius ſe fore, & imperata facturum recepit: iratus patri, quod is præcipua quæque ditionis ſuæ natu minoribus filiis è tertia vxore ſuſceptis deſtinabat. Cuius exemplum Pomerani quoque proceres ſecuti in Caſimiri fidem ſe contulerunt. Cõmouit Caſimirum ingens illa in fratre fortunæ mutatio, & inconſtans rerum humanarum conditio. Itaque ad Senatum de reuocando Mieczislao, & ad dominatum ſuum reſtituendo refert. Grauiter Senatus, & non obſcuro murmure eam Principis orationem excepit: petitoque ſeorſim ab ipſo colloquendi & conſultandi ſpacio, obiurgat Principem, quod priuatum officium publicæ ſaluti ac tranquillitati anteferret, præſentemque peſtem optime de ſe merenti patriæ, ac ſibiipſi quoque vellet accerſere. Nunquam illum quieturum, neque vllam recuperandi ſummi Principatus occaſionem prætermiſſurum eſſe: nihil de moribus & crudelitate ſua mutaturum, eiectionis ſuæ recordatione. Deſineret itaque reſtitutionis illius mẽtionem facere, aut ipſe quoq; ſibi ab infenſa Mieczislao multitudine caueret. Hoc reſponſo Senatus deterritus Caſimirus, gratias agere ſingulis de tam conſtanti erga ſe voluntate, neque quicquam deinceps aperte de reuocando Mieczislao mouere: clam tamen, vincente miſericordia & pietate, impenſius ipſi fauere, & vt ſibi aliqua ratione proſpiceret, monere: non aduerſante ſe id facturum eſſe. Habebat Mieczislaus filiam nuptam cum Meſciugo ſatrapa in Pomerania, qui florebat opibus & gratia populari inter Pomeranos. Eius igitur opera reconciliatis ſibi Pomeranis, & collecta aliquãta manu, inopinantibus omnibus Gneſnam intercepit, non ignaro, ſed conniuente Caſimiro: nec cunctatus, complures alias munitiones partim vi, partim per deditionem capit. Quibus rebus conſternatus Otto, petita & impetrata venia, patris poteſtati ſeſe omniaque permiſit. Sic Mieczislaus poſt biennium rurſus omni dominatu maioris Poloniæ à patre attributo potitus eſt. Caſimirus vero initio ſtatim Principatus ſui vectigalia illa & labores, cæteraque onera, quibus inſtituendis & exigendis Mieczislaus offenderat, ſuſtulit: iudicia correxit: magiſtratuum licẽtiam coercuit: infinitamque poteſtatem circumſcripſit: prauos quoſdam & barbaricos Procerum ac Nobilium mores, quibus ij tam ſuos quam aliorum ſubditos opprimebãt, in comitiis apud Lenciciam habitis anno Chriſti milleſimo centeſimo octuageſimo omnino ſuſtulit. Inoleuerũt enim ſuperiorũ Principũ negligentia & cõniuentia, vt iter facientes quotieſcunq; & vbicũq; collibitũ eſſet, agros & prata ruſticorum & oppidanorum depaſcerentur, ac non modo pabulum, ſed etiam victum omnem ipſis imperarent, ſiue adeo ipſi effractis horreis ac cellis per vim auferrent: neque contenti, quantum libuiſſet,

Mieczislaus ſenex à filio pulſus.

Pomerani ad Caſimirũ à Mieczislao deficiunt.

Mieczislaus Pomeranorum ope ditionẽ ſuam recuperat.

Otto patri reconciliatus.

Comitia Lenczicia.

buiſſet,

buiſſet, abſumpſiſſe, reliquum etiam malitioſe profundebant, diſſipabant, &
corrũpebant, iumenta è paſcuis & ſtabulis, atq; etiam iuncta curribus & ara-
tris vtenda, vel potius ad curſum abutenda abducebãt: eaq; vel defatigata &
enecta dimittebant, vel, ſi forte placuiſſet, retinebant & vſurpabant. In poſ-
ſeſſiones & facultates morientium Epiſcoporum ac cæterorum ſacerdotum
inuadebant, eaſq; crudeliter diripiebant. Quin & pręfecti Principis idem fa-
ciebant, & Principis horrea, prædia, & fiſcũ bonis, cultus diuini adminiſtris
& egẽtibus dedicatis, augebant: Domeſticos quoq; motus quoſdã per ea tẽ-
pora excitatos optimus Princeps placide & ſine bello compoſuit, ita vt nulla
non pars Reipublicæ curata, ac melius, quam dudum, conſtituta eſſe videre-
tur. Obtinebãt Sileſiam, certis ac diſtinctis finibus Vladislai filij. Ex his Miec-
zislaus ſorte ſua non contentus, Vratislauiam Boleslao ademerat: verum Ca-
ſimirus inter eos pacẽ fecit, & Boleslao quidem Vratislauiam reſtituit: Miec-
zislao vero, quo æquiori animo conquieſceret, Oſuiecimenſe territorium de
ſuo largitus eſt: filiumq; tunc ei natum è ſacro fonte ſuſcepit, ac de ſuo nomi-
ne Caſimirum appellauit.

Anno deinceps Chriſti milleſimo cẽteſimo octuageſimo ſecundo ad Ha-
liciam duxit exercitum, vt Mieczislaum Ducem ſororis ſuæ filium, quaſi no-
thum à fratribus pulſum, reduceret. Moleſte ferebant eam expeditionem
plerique Proceres, fortaſſis recordatione cladis apud illud oppidum Boles-
lao Criuouſto rerum potiente, acceptæ: muſſitabantque, ſe ad externum &
iniuſtum bellum procul domo educi. Hæc Caſimirus, cum ad eum perferrẽ-
Halicienſe bellum.
tur, diſſimulauit, & in propoſito perſtitit. Ad Haliciam ventum erat, cum
nunciatur, Vſeuolodum Belzenſium, & Volodimirum Meſcislai exulis fra-
trem Halicienſium Duces cum magnis copiis appropinquare. Tunc vero
aperte Poloni fremere, & queri, ſe plane prodi hoſtibus. Ruſſi contra ala-
cres, & pleni bonæ ſpei ex reſponſis ſagarum & magorum, quibus ea gens
apprime dedita eſt, proſpera omnia ſuis pollicentium, conuiciis Polonos
Oratio Caſimiri ad milites.
laceſſebant. Nihil his commotus Caſimirus, paucis milites ad præliandum
cohortatur. Eoſdem eſſe hoſtes, quos ipſi cum alias ſæpe, tum ſuperiori-
bus aliquot annis apud Poſnaniam fratribus ſuis ducibus, pauci multos vi-
» ciſſent: alacritatem illam incõſultæ temeritatis, conuicia vero mulieroſita-
» tis eſſe argumentum. Ipſi, qui ſe viros ſemper præſtitiſſent, manu ferroq;
» maledictas linguas vlciſcerentur, ſeque indignos eſſe illis maledictis, di-
» gnos maioribus ſuis Ruſſiæ domitoribus oſtenderent: & manibus partim
» patrum, partim propinquorum ſuorum, qui iis ipſis in locis dolo ac prodi-
» tione victi cecidiſſent, ſanguine perfidorũ Ruſſorum parentarent. His ani-
matos in aciem educit, ac ſiniſtro quidem cornu Nicolaum Palatinum Cra-
couienſem ducem exercitus præficit, ipſe vero dextrum adminiſtrat. Nec
mora, ſignis canere iuſſis, pugnandi copiam facit. Explicant & Ruſſi acies
ſuas, concurritur infeſtis armis & animis, ac durum prælium committitur.
Premebantur Poloni in ſiniſtro cornu à ſagittariis, nec iam ſuos ſatis ſer-
uabant ordines. Ibi Caſimirus re intellecta ſubſidium ſuis laborantibus
ſubmittit, & inclinatam aciem vix reſtituit. Reprimuntur feroces Ruſ-
ſi, & mox mutata fortuna pedem referre incipiunt. Inſtant Poloni acrius
Caſimiri victoria de Ruſſis.
turbatis ac terga dantibus: & cohortati ſe mutuo in fugam eos coniiciunt.
Quo animaduerſo cæteri, qui dextrum Polonorum cornu adhuc ſuſtine-
bant, terga vertunt & ipſi: perſequuntur Poloni, maiorem longe in fugien-
tibus

tibus ſtragem edunt, permultos viuos capiunt: duces hoſtium commutando
equos euaſere. Deinde reuerſi caſtra opulenta diripiunt: Halicienſes mox
deditionem fecere. Quibus Caſimirus Meſcislaum Ducem præfecit, accepto
ab eo iureiurando, quod ſemper in fide & clientela Principum Poloniæ fu-
turus eſſet.

Mieczislaus Maſouia & Cuiauia arte potitur.
Dum hæc in Ruſſia geruntur, Mieczislaus ſenex, iam ante ad omnem re-
cuperandi ſummi Principatus occaſionem intentus, & multa ſæpe apud ſuos
de Caſimiro fratre queſtus, conatuſque clam Procerum animos ab eo alie-
nare, tunc vero abſente Caſimiro magis etiam curam & cogitationem ſuam
omnem in id intendit: Leſcum Boleslai fratris filium blanditiis captabat,
Ziramque Comitem, qui curator & conſiliarius Leſco à Caſimiro datus
Maſouiam & Cuiauiam omnem gubernabat, muneribus & ingentibus pro-
miſſis induxit, vt ipſe à Leſco, qui lento morbo conſumebatur, hæres ſcri-
beretur, tutorque reiecto Caſimiro nuncuparetur. Videbat enim, permul-
tum rebus ac viribus ſuis acceſſurum eſſe, ſi Maſouiam & Cuiauiam ſibi ad-
iunxiſſet. Et expugnata quidem eſt adoleſcentis conſtantia curatoris perſua-
ſione, quod is verebatur, ne paulo poſt à curatione illa Mieczislai autoritate
amoueretur. Aſſeuerabat enim Mieczislaus, conueniſſe ſibi ſecreto cum Ca-
ſimiro fratre, vt ipſe pro interuerſo principatu ius ſuccedendi Leſco habe-
ret. Igitur cum à Ruſſica expeditione Maſouij & Cuiauij reuertiſſent, iu-
rant omnes in verba Mieczislai, Leſco iubente. Id cum accepiſſet Caſimi-
rus, ferebat æquo animo, & quauis ratione quam armis fratrem & alterius
fratris filium ſanare, iuſque ſuum recuperare malebat. Et cito ſane manſue-
tudini & lenitati eius fortuna reſpondit. Nam vt Mieczislaus curationem
Leſci, ac dominatus eius adminiſtrationem adiit, amouit veteres magiſtra-
tus & præfectos in Maſouia & Cuiauia, nouoſque arbitratu ſuo inſtituit, ac
pro domino, non curatore ſe gerere cœpit. Moleſte ferebat Leſcus, negli-
gi ſe, viuentemque dominatu ſuo pene excludi: Zira vero autoritate ſua ex-
cidiſſe ſe, & in contemptũ veniſſe animaduertebat. Vtrunq; pœnitebat præ-
cipitis conſilij, quo ſe ab optimo Principe Caſimiro alienaſſent, & vltimam
patris voluntatem temere immutaſſent. Itaque optimum factu rati, male cõ-
ſulta emendare, ad Caſimirum proficiſcuntur: fatentur peccatum: excuſant
imprudenter verius, quam malitioſe factum: deceptos ſe eſſe à Mieczislao,
quod ei credidiſſent affirmanti, ita ſibi cum Caſimiro conſtitutum eſſe,
vt ipſe Leſco hæres fieret, procidunt, errati veniam petunt, orantque la-
chrymantes, vt ſe in gratiam fidemque recipiat. Ignoſcit Caſimirus ſup-
plicibus, comiter prius caſtigatis, & quod reſipuiſſent, collaudatis, inde Le-
ſcum amplexus, exoſculatus, & ampliter muneratus dimittit, & ad ſua re-
cipienda reuerti iubet. Atque ita ille fecit, & vix biennium poſtea vixit.
Caſimirus Maſouiam & Cuiauiam ſuæ poteſtatis facit.
Cum autem diuturno morbo exhauſtus, deſtitui ſe viribus ſentiret, Caſi-
mirum ad ſe accerſiit, & ſe viuente Maſouiæ & Cuiauiæ poſſeſſionem adire
iuſſit, ne quid poſtea Mieczislaus turbaret. Mortuus Ploſci à Caſimiro
honorifice ſepultus eſt. Ex eo tempore Maſouia ſemper, Cuiauia etiam a-
Leſcus moritur.
liquandiu deinceps in ditione Caſimiri permanſit. Ægre ſucceſſionem illam
Caſimiri tulit Mieczislaus, quod diceret, iure ſe quoque è ſemiſſe fratris
filio hæredem eſſe: ſed tamen gratiam & potentiam Caſimiri reueritus
quieuit.

Anno deinde poſt Chriſtũ natum milleſimo cẽteſimo octuageſimo quin-

Bellum Ruſſicum.

to bellum Ruſſicum, ex eoque natum Vngaricum Caſimirum excepit, ex huiuſmodi cauſa. Meſciſlaus ad Halicienſem principatum à Caſimiro reductus, vix exacto triennio propter impotentem dominatum, & quod in Polonos, quos circum ſe præſidij cauſa habebat, propenſior erat, parum ſuis fidens, veneno ſublatus eſt: reuocatusque Volodimirus ex Vngaria, quo ſe ex aduerſo illo Halicienſi prælio receperat. Atque is, quod audierat, Romanum Vladimirienſium Ducem fratris ſui filium à Caſimiro Polonorum Principe miſſum Haliciam contendere, commeatum, auxilia, & reductionem à Bela Rege Vngarorum petiit. Sed non modo non impetrauit, ſed etiam in vincula coniectus eſt: miſſuſque celeriter cum non contemnenda manu à Bela Andreas filius, qui Haliciam in ſuam poteſtatem redigeret. Venienti Andreæ magno cum plauſu Halicienſes portas arcis aperiunt, rati, eum Volodimiri, non ſuam rem agere: præſertim affirmante illo, Vlodimirum pone ſe ſequi. Occupata arce, profitetur, id, quod erat, non Volodimiro, ſed ſibi dominatum ſe quæſiuiſſe. Deinde iurare omnes in verba ſua cogit. Renuentes aut cunctantes modo capit, cæteros arce excludit, magiſtratibus amouet, ac per ſuos Vngaros omnia adminiſtrat. Cæterum Volodimirus tam aperte circumſcriptus à Bela, cum biennium fere in cuſtodia aſſeruatus eſſet, corruptis cuſtodibus effugit, iiſdemque comitibus Haliciam peruenit: ſed arce tamen potiri non potuit, tenentibus eam ac defendentibus Vngaris. Confluxere mox ad eum Ruſſi, cum quibus viciniam omnem latrociniis infeſtare cœpit, ingenteſque prædas hominum, pecudum, & iumentorum etiam è Præmislienſi tractu, qui tunc Polonis parebat, egit. Non tulit id Caſimirus, verum miſſo cũ expeditis copiis Palatino Cracouienſi, prædatores illos perſecutus, in remotiores ſyluas ac montes propulit. Cum vero in anguſto res ſuas poſitas eſſe Volodimirus ſecum perpenderet, iamque non tam de recipienda Halicia, quã de ſalute ſua cogeretur eſſe ſolicitus, damnabat ipſe conſilium ſuum, quod Ruſſos & Polonos, à quibus auxilium ſperare debuerat, parui compendij cauſa in ſe prouocaſſet. Reſpicere deinde ad Caſimiri clementiam cœpit: ad quem cum petita per internuncios fide veniſſet, facile non modo veniam, ſed etiam auxilium impetrauit, dato iureiurando, ſe in fide & poteſtate Polonorum ſemper fore. Mittitur ad eum reducendum cum valido exercitu Palatinus Cracouienſis: coniungunt ſe cum Polonis Ruſſi, coronaque Haliciam obſident, foſſiſque & caſtellis muniunt, ne quid ad obſeſſos importaretur, quos nouerant breui difficili annona vſuros eſſe. Alacres initio obſidionem atque omnia incommoda ferebant Vngari, qui arcẽ tuebantur, quod propediem Belam Regem cum magnis copiis ad liberandum filium affore ſperabant. Sed cum is moraretur, nec iam alimenta obſeſſis ſuppeterent, deditionem fecere, pacti cum Palatino, vt ipſis vna cum rebus ſuis ſaluis diſcedere liceret. Magnam ea victoria & reſtitutione Volodimiri laudem apud exteros & maxime apud Ruſſos Caſimirus adeptus eſt: quod, quẽ Bela hoſpitem violarat, ipſe hoſtem deuicto & eiecto Regis Vngarię filio, in paternam ſedem collocaſſet.

At Bela non ferens contumeliam obſeſſi & eiecti filij, ereptęque Haliciæ, querebatur violata à Caſimiro fœdera, quæ Vngari cum Polonis à multo tẽpore ſanxiſſent. Et iuſtum quidem in Polonos bellum maiore vi moliebatur: tunc autem miſſo, quem ad manum habebat, exercitu, Poloniæ fines depopulatus eſt. Idem fęcerunt Poloni viciſſim in Vngaria: Vaſtabantur vtrinque agri,

Vngaricum bellum.

agri, exurebantur villæ, diripiebantur vici & oppida, miſeri agricolæ & mercatores in ſeruitutem abducebantur, greges & armenta abigebantur. Grauiter id ferre Poloni, fremere contra Principem, violatam ab eo cum Vngaris pacem & amicitiam querebantur, exuſcitatumque minime neceſſarium bellum perfidi hoſtis gratia, quem non adiutum ac reſtitutũ, ſed ſupplicio propter vexatam Poloniam affectum eſſe oportuerit. Ne Vngaris quidem bellum illud placebat, diſtinebantur enim ij tunc bello Dalmatico cum Venetis gerendo. Agitur de pace per proceres vtriuſque gentis: quę cum difficilius coiret, quod vtrique ab alteris iniuria ſe affectos eſſe aſſeuerarent, tandem triennes induciæ fiunt, vt interim de pace per ocium conſtitueretur.

Induciæ cũ Vngaris.

Collegerat permultum odij Caſimirus apud pleroſque proceres ac equites illa Volodimiri reſtitutione, & bello Vngarico. Igitur cum is forte in Ruſſiam controuerſiarum quarundam de finibus inter Vſeuolodum Belſenſium, & Romanum Vladimirienſium Duces componendarum cauſa profectus eſſet, celeriter conſpirarunt contra eum Proceres. Mieczislaum accerſunt ad recipiendum amiſſum pridem principatũ: & quo magis in eum ſtudia populi inclinent, fingunt Caſimirum in Ruſſia veneno extinctũ eſſe. Accurrit propere Mieczislaus, recipitur à proceribus, præfectis, & cætera multitudine: Cracouiam venienti portæ vrbis aperiuntur: arcis vero aditu arcetur à Fulcone Epiſcopo, ac Nicolao Palatino fratribus, qui à conſpiratione illa alieni, firmo eam militum ac clientum ſuorum præſidio tenebant. Quo viſo, aliam ex aduerſo illius arcem in oppido excitauit Mieczislaus è robore, Bochnæ item aliam, de quarum munitionibus aduerſariorũ & Caſimiri conatus reprimeret. At Caſimirus certior factus de defectione ſuorum, auxilia Volodimiro, Romano, & Vſeuolodo imperat, ipſoſque proficiſci ſecum iubet: præterea quantum poteſt voluntariorum & mercenariorum militum cogit. Cum his copiis Cracouiam contendit: coniungit ſe cum eo Nicolaus Palatinus cum non contemnenda manu: Mieczislaus, vbi appropinquare Caſimirum cum valido exercitu cognouit, Boleslaum filium cum Henrico Kitlicio, qui ipſi cum aliorum conſiliariorum, tum repetendi Principatum ſemper autor fuerat, in præſidio nouæ arcis relinquit: ipſe in maiorem Poloniam maioris exercitus comparandi cauſa, magnis itineribus contendit. Verum antequam ille veniret ſuis ſuppetias, Caſimirus ſumma ope adniſus, nouam arcem vel expugnauit vel per deditionem accepit, & exuſſit: fratris filio & pleriſque omnibus aduerſæ partis militibus non modo vitam & libertatem conceſſit, ſed etiam ampla munera largitus eſt. Qua indulgẽtia & clementia ſua ita ſibi cum omnium, tum imprimis Mieczislai fratris animum deuinxit, vt nunquam is deinceps, quoad vixit Caſimirus, de repetẽdo Principatu cogitarit. Cæterum Kitlicius, cum culpam illius belli ſolus ſuſtineret, ſupplicioque ſe deſtinatum eſſe intelligeret, in penetralia primarij templi quod Trinitatis appellatur, Cracouiæ ſe abdiderat. Sed Ruſſis victoriæ fiducia, & innata auaritia ad diripiendum templum irruentibus, in turbam ſe immiſcuit, vt ignotus effugeret. Verum tumultu Ruſſorum interuentu Caſimiri ſedato, Kitlicius in turba agnitus & comprehenſus, Romano Duci à Caſimiro traditus eſt in exilium deportandus. Ruſſi præmiis affecti, domos remiſſi ſunt. Cum Vngaris deinde certa pax conſtituta, & Principum ipſorum congreſſu confirmata, ea lege vt vtrinque obliteratis iniuriis, & condonatis inuicem offenſis Rex Vngarorum Halicienſi ditione & Ruſſia omni ſe abſtineret:

Mieczislaus ſenex à minorib. Polonis ad principatũ reuocatur.

Caſimirus principatũ recuperat auxilio Ruſſorum.

Pax & cõgreſſus Vngari cum Polono.

neret: communes amicos, communesq; hostes Vngari & Poloni haberent: ad extremum Proceres & Principes ipsi donis inter se certarunt, conuētumque amice soluerunt.

Prussicum bellum.

Pacatis domi rebus, Casimirus Prutenis bellum intulit, vt cladem sub Boleslao Crispo acceptam, fratrisque Henrici mortem vlcisceretur, & gentem barbaram atq; rebellem domaret. Vbi ad fines Prutenorum ventum est, cautius exercitū ducere Casimirus, instructaq; acie, & exploratis itineribus progredi, pabulatum & frumentatum non nisi cum armatorum præsidio mittere: omnia deniq; circumspicere, ne quid detrimenti per insidias à vafro hoste acciperet. Nec sane irrita fuit ea cura & diligentia: obseruabant enim Polonos ex insidiis Pruteni, ad omnem occasionem bene gerendæ rei attenti. Sed in irritum ipsis cadebāt omnes conatus & doli. Poloni quacunq; proficiscebantur, incendiis ac cædibus omnia vastabant, nec vlli ætati, aut sexui parcebant, iusta ira & memoria cæsorum suorum animos omnium extimulante. Quibus malis victi Pruteni pacem supplices à Casimiro petunt: superiorum annorum tributa persoluerunt: imperata omnia in posterum se facturos sancte promiserunt: obsides centum dederunt primorum filios: captiuos Polonos dimiserunt: signa superiori bello de Polonis capta reddiderunt. Nam ad religionem Christianam, quam abiecerant, reduci se passi non sunt.

Pax Prutenis data.

Deducto è Prussia exercitu, bellis omnibus, vel armis, vel benignitate, sapientia, & felicitate Casimiri extinctis, pacis artibus, hoc est, arcibus & oppidis instaurandis, moribusque & legibus ciuium emendandis reliquum ætatis tempus Casimirus transmittere cogitabat: & magnam sibi virtutis ac sapientiæ opinionem apud exteros iuxta atque suos conciliauerat: ita vt felix & admirabilis, & omnibus suis charus deinceps regnaturus esse videretur, cum subitus eum casus humi prostrauit. A Pontifice maximo Lucio eius nominis tertio reliquias Floriani martyris impetrauit, & in suburbano Cracouiæ septentrionali (quod post in formam oppidi redactum, nunc Cleparia dicitur) extructo splendido templo collocauit, idque templum preciosa supellectili dotauit. Porro diem martyris memorię sacrum, qui ad quartum nonas Maij anniuersarius institutus est, totum rei diuinæ in æde eiusdem diui Floriani impendit, largas in egenos & afflictos effundens eleemosynas. Quod fere omnibus festis diebus facere consueuerat, neque temere eos lusibus & conuiuiis contaminabat. Insequenti die grande conuiuium instruxit: Proceres omnes, qui tunc aderant, inuitauit. Feruente conuiuio, exhilaratis conuiuis, & multa de præteritis bellis ac periculis inter se conferentibus, ac Principis res gestas, & felicitatem celebrantibus, ipse nonnulla de immortalitate animi in medium proposuit. Deinde hausto mediocri poculo subito concidit, & paucis horis animam exhalauit. Subitusne morbus eū inuaserit, an venenum à muliercula, quam deperibat, præparatum hauserit, incertum est, nam & hoc sermone hominum diuulgatum est. Nec sane immunis & incorruptus ab illicitis amoribus & adulteriis vixisse fertur. Cætera moderatus, candidus, frugi, & abstinēs, seuerus iuxta & clemens, bello paceque clarus, & laude dignus princeps. In fratres vero, & fratrum filios ita pius & indulgens, vt multa detrimenta, incommoda, & pericula eorum gratia subiret. Diuini cultus perquam studiosus, multa ad ornatum templorum contulit. Monasterium Suleouiense in Gnesnensi Diœcesi Cisterciensi so-

Casimirus moritur.

Casimiri mores & studia.

dali-

dalitati, antequam summum Principatum adeptus esset, condidit & locupletauit. In Principatu vero & Floriano martyri ædem & Collegium instituit, & Coprounicense monasterium eidem Cisterciensi sodalitati excitauit. Regnauit autem Casimirus annos septendecim propemodū, vixit sex & quinquaginta: reliquitque filios duos impuberes, Lescum (cui Albo à capillorum colore cognomen inditum) & Conradum: & filiam Adleidam, quæ decimoseptimo post patrem anno mortua est, cum caste religioseque vixisset. Nam Boleslaum puerum admodum viperæ morsu extinctum viuēs Casimirus amisit. Fuit autem is annus, quo mortuus est Casimirus post Christū natum millesimus centesimus nonagesimus quartus. Quarto vero post mortē die in Basilica Cracouiensi sepultus est, magna vxoris, filiorū, atq; omnium ordinum comploratione.

LESCVS ALBVS CVM MAtre, Ethnarcha Poloniæ.

Anno Chr. 1195.

FVnebribus iustis Casimiro peractis ibidem Cracouiæ, vt frequentes proceres atq; equites ad funus Casimiri cōuenerant, comitia instituunt. Ibi dies aliquot variis studiis ac sentētiis certatum est. Et Fulco quidem Episcopus Cracouiensis, qui Gedeoni successit, ob memoriam Casimiri meritorū, censebat ad filium eius Lescum natu maiorem deferendum esse Principatū, & quidem priusquam Mieczisla' senex, aut Vladislai filij moliri aliquid possent. Alij contra periculosum esse asserebant, puero tanti imperij habenas committere: cauendum esse, ne hæreditarium principatum facerent, quem liberis suffragiis, cui vellent, mandare more maiorum possent. Quod si valere quicquam deberet sanguis & successio, Miecznislaum senem vnum de filiis Boleslai Criuousti superesse: ei deberi Principatum cæteris fratribus extinctis, iure & more gentium. Sin crudelem & impotentem eius dominatum pristinum perhorrescerent, esse proximos gradu Silesiæ Duces Vladislai Principis filios. Ex his Mieczislaum Opoliensem & Ratiboriensem Ducem, & vicinum sibi esse, & armis prudentiaque multum valere. Eum, si Princeps renunciatus sit, & Mieczislai senis conatus, quem verisimile sit, nō esse quieturum, reprimere, & tributarios principes & populos, si qui forte ad res nouas aspirent, in officio posse cōtinere. Non iniquis auribus ea accepta est sententia: vicissetque adeo, ni Fulco eam refellisset, quod diceret, referendam esse hancce gratiam optimo Principi Casimiro, ne eius filij posthabeantur. Potentiores autem eos esse paternis meritis, clientelis, amicitiis, ac dominatu hæreditario, quam vtrunque Mieczislaum. Nam quod ætatem eorum & infirmitatem consilij quis causificetur, nihil esse. Esse iam pubertati propinquum Lescum: nec obstare quicquam, quin ei, dum adolescit, curatores & moderatores consiliorum de Senatu dentur. Assentiuntur tandem Fulconi omnes, & Lescum Album Principem renunciant. Sed interim, dum is adolescit, Proceres penes matrem eius Helenam imperium omne & summi Principis autoritatem esse iubent, ea quidem lege, ne quid illa sine consilio Episcopi & Palatini Cracouiensis, qui curatores puero ac gubernatores dati sunt, faceret. Ibi Nicolaus Palatinus facta audientia, gratias agit cunctis de gratitudine erga defunctum Casimirum, ac de studio erga filium eius Lescum, primusque in verba eius iurat: & quoniam se cum fratre curatorem eius esse voluissent, eiuscemodi iusiu-

Comitia Cracoviæ de creando principe.

Lescus Princeps creatur.

randum

randum ab omnibus exigit. Protinus igitur iurant cuncti, ſemper ſe Leſco Principi fideles & obſequentes fore. Hæc vbi Mieczislao ſeni, ita vt acta erant, nunciata ſunt, maiorem in modum excanduit, non ſolum quod præteritus eſſet, ſed quod temporis etiam puncto excluſus, ne adeſſe ſibi in comitiis poſſet. Itaque comparare ipſe arma ad perſequēdam iniuriam: & ſuos, atq; etiam Sileſios irritare, quod ad creandum cōmunem Principem, quem communi totius Poloniæ iudicio eligi, & creari oporteret, neque vocati, neque expectati eſſent. Collecto itaq; exercitu maximo, magna celeritate Cracouiam contendit, ſperans terrore ſolo exercitus, abſque vlla prælij dimicatione ſe aduerſarios, & Principatum ipſum in poteſtatem ſuam redacturum eſſe. Sed eum ſpes fefellit. Nam Palatinus Cracouienſis cognito hoſtili aduentu, non contemnendas etiam & ipſe copias collegit; & Romanus Vladimirienſium Dux euocatus, non paruam Ruſſorum manum in auxilium Leſci adduxit. Iam in Cracouienſis oræ fines Mieczislaus ſenex inuaſerat, & ad Moſgauam amnem ſeptimo à Cracouia milliario ſtatiua habebat, cū hoſtes adeſſe prius propemodum vidit, quam audiuit. Nondum ei Sileſiorum auxilia conuenerant: id cum ſcirent aduerſarij anteuertendum ſibi eſſe prælio exiſtimarunt, dum pares hoſtibus eſſe poſſent; quibus vniuerſis, ſi ſe coniungerent, impares futuri erant. Itaque inſtruunt acies, & pugnandi copiam faciunt. Nihil cunctatus Mieczislaus educit & ipſe ſuos: concurritur infeſtis animis: magno ardore vtrinque pugnatur: cerneres miſerabile ſpectaculum amicorum, affinium, gentilium, propinquorum, & fratrum, deuoto odio, nullaque miſericordia aut reſpectu pietatis inter ſe confligentium: cadebant multi vtrinque: nemo referebat pedem: & magis ferre quiſq; hoſtem, quam declinare ictum ſtudebat. Boleslaus Mieczislai ſenis filius inter primos fortiter pugnans, in conſpectu patris haſta traiectus occubuit. Romanus pluribus vulneribus acceptis, Ruſſis ſuis partim cæſis, partim diſiectis, prælio exceſſit ſemianimis. Mieczislaus ipſe ſauciatus, cum ſeſe, quiſnam eſſet, detracta caſſide prodidiſſet, ſupplexque veniam peteret, ſeruatus, & ex acie clam eductus, fuga ſibi conſuluit. Nec multo poſt ſuperuenere Mieczislaus & Iaroslaus Sileſij Duces recentibus cum copiis: ad quos ſe recollegere diſperſi exercitus maiorum Polonorum, fixiſque ſignis quaſi victores haud longe à loco certaminis conſedere, cum ij, qui ex aduerſo erant, perterriti ac diffugientes, pugnandi copiam facturi non eſſe viderentur. Sed non tulerunt ij intempeſtiuam Sileſiorum exultationem, cum ignominia ſua coniunctam: verum celeriter à Gouoricio Palatino Sendomirienſi, cuius agmen in ſubſidiis ſuperiori prælio collocatum erat integrius, recollecti, & in ordines redacti in aciem proceſſere. Nec Sileſij pugnam detrectarunt. Certatum eſt collatis ſignis, ab his quidem, vt rem ſua mora perditam reſtituerent: ab illis vero, vt victoriam partam retinerent. Cum ingens vtrinque cædes fieret, Gouoricius ab hoſtibus captus eſt. Quo facto minores Poloni perturbati terga vertere: ſed nox tamen fugientes texit. Poſtero die Sileſij, cum Mieczislaum ſenem ſaucium lectica domum referri cognouiſſent, nec vſque adeo fractos minores Polonos eſſe animaduerterent, quin ij recollectis animis & viribus prælium inſtaurare poſſent: trophæis erectis, & abductis captiuis domum reuerterunt. Quieuerunt poſt aliquandiu tam Sileſij, quam Mieczislaus ſenex, cum quod non ſatis proſpere primi conatus ipſis ceſſerant, tum quod Cracouienſibus & ſociis eorum neque animos, neque vires, neque conſtan-

Mieczislaus aſpirat rurſus ad principatum.

Bellum ciuile inter Polonos.

Prælium ad Moſgauam.

tiam

tiam ad defendendum Leſci principatum deeſſe intelligebant. Dum hoc in ſtatu eſt Polonia, venit à Pontifice Cœleſtino eius nominis tertio legatus in Poloniam Petrus diaconus Cardinalis cognomento Capuanus: habitisque Synodis cum alia quædam, quæ aduerſa religioni Chriſtianæ & conſtitutionibus eccleſiaſticis in vtroque ordine inoleuerant, correxit, tum ſacerdotibus iniunxit, vt concubinas & vxores, quibus tunc paſſim libere vtebantur, à ſe abdicarent.

Anno milleſimo centeſimo nonageſimo octauo Volodimirus Halicienſium Dux mortuus, nouæ expeditionis occaſionem Polonis præbuit. Ambiebant dominatum Halicienſem nonnulli Ruſſorum Duces, & in his facile Princeps Romanus Vladimirienſium ſuo quodam iure ſibi eum depoſcebat, quod & Volodimiri fratris filius eſſet, & bene meritum de Polonis & Leſco Principe ciuili illo bello ſe eſſe diceret. Abhorrebant autem Halicienſes ab Romano, crudelitatis eius metu. Itaque decreuit Senatus, vt Romanum Nicolaus Palatinus cum exercitu in Halicienſem principatum induceret. Ibi Leſcus orare, vt ſibi cum exercitu illo proficiſci liceret. Pertæſum ſe iam eſſe mollis & ocioſæ vitæ, quam hactenus inter cœtus muliebres apud matrem exegiſſet. Cupere ſe deinceps armatum inter armatos viros verſari, & quæ Principis eſſent munera, vſu condiſcere. Si adhuc nequiret alium, tamen eum ſe vſum in exercitu præſtiturum, quem ſigna ſua præſtarent. Quod ſi non impetraret, tamen vel cum vno comite caſtra ſe ſecuturum eſſe. Itaque approbante Senatu & indolem dignam Principe, & neutiquam degenerem à maioribus ipſius certatim extollente, cum exercitu proficiſcitur, Palatini Cracouienſis cuſtodiæ commendatus. Vbi in Halicienſem agrum ventum eſt, occurrunt Halicienſes armati & inſtructi: præſenſerant enim Romano ſe addictum iri. Excipiunt Poloni eorum impetum, & minimo negocio in fugam eos coniiciunt. Pulſi fuſique veniam petunt, auri & argenti, gemmarum, veſtium, & equorum magnam vim Leſco policentur, ſi ipſe eos in ditione ſua teneat, nec Romanum ipſis dominum imponat. Poſteaquam non impetrarunt, imperata ſe omnia facturos promiſerunt: portas arcis aperuerunt, iuſſique Romano ſacramentum publice dixerunt. Is porro Leſco Poloniæ Principi fidē ſuam obſtrinxit. His peractis, dimiſſoque exercitu Leſcus Cracouiam rediit.

MIECZISLAVS SENEX ITERVM.

Mieczislaus vero ſenex quamuis poſt Moſgauienſe prælium ad male tētata prius arma ſegnior factus eſſet: animo tamen haudquaquā conquieſcebat, neque cogitationem recuperandi iniuſti ſibi præcepti, quemadmodum ipſe exiſtimabat, principatus deponebat. Sed cum aperta vi peruenire ſe ad eum poſſe diffideret, ad dolos cōuerſus eſt. Ac primum quidem Cuiauienſem oram, quæ in poteſtate Caſimiri liberorum erat, ditioni ſuæ finitimam fraude quarto, poſtquam ad Moſgauam male pugnauerat, anno intercepit. Quod facinus eius cum armis vindicatum non eſſet, propter ætatem puerorum, ac diſſenſionem Palatinorum Cracouienſis & Sendomirienſis (quæ ab æmulatione & obtrectatione orta, eo vſque progreſſa eſt, vt Gouoricius Palatinus Sendomirienſis ſolum vertere cogeretur) maiora deinde moliri Mieczislaus cœpit. Epiſcopum Cracouienſem & Palatinum fratrem eius, donis & ingentibus policitationibus ad proditionem ſolicitat. Quod

Anno Chr. 1199.

Cuiauia ſubacta à Mieczislao ſene.

Mieczislai conatus.

vbi

vbi non ſucceſſit, muliebrem ſexum credulum ac deceptioni propter infirmitatem conſilij obnoxium, blandis dolis adoritur. Ad Helenam Leſci matrem, penes quam tunc erat ſumma rerum, allegat: negat Leſcum rite Principem creatum eſſe, neque ſe inuito certum ſtabilemque Principatum obtineri poſſe, quem ipſe bis ſibi præreptum omni ratione repetiturus & vindicaturus eſſet. Non deeſſe ſibi conſilia, non vires domeſticas, non auxilia externa. Leſcum vero puerum eſſe, curatores eius inuidia laborare, bonam Nobilitatis partem clam ſecum ſentire, S. natum in duas factiones diuiſum inter ſe diſſidere. Hæc omnia pro ſe, & contra puerum facere. Nuper id adeo rem ipſam declaraſſe, cum Cuiauienſem terram impune occupaſſet. Verum ſi ſibi ea Principatum concedat, redditurum ſe eſſe filiis eius Cuiauiam, cincturumque ipſos militari Baltheo, & in filiorum locum adoptaturum, certoſque ſibi ſucceſſores in Principatu ipſos deſignaturum. Et ſane ſenem ſe eſſe, nec diu viuere & regnare poſſe: interim dum Leſcus aptus fieret Principatui, rectius ac conuenientius eum à ſe, qui tamen de regia ſtirpe, & patruus Leſci eſſet, quam ab alienis, ac ſeruis ſuis adminiſtrari poſſe. Dedignari Nobiles æqualium dominatum, ſe & cæteros Duces à Ducibus ortos, & Regibus oriundos minime laturos inferioris ordinis hominum imperium: atque ita principatum Leſci vna cum ditionibus paternis in diſcrimen venturum eſſe. Eius rei non obſcurum argumentum eſſe Gouoricij cum Nicolao Palatino Cracouienſi diſſenſionem. His inducta & perſuaſa credula mulier, nequicquam aduerſantibus curatoribus ac cæteris proceribus, annuit Mieczislai poſtulatis, modo vt is iuriſiurandi religione promiſſa ſtabiliat. Quod ille cum ſe facturum recepiſſet, condicta die, quæ diui Bartholomæi memoriæ conſecrata eſt, Cracouiam cum ſplendido procerũ ſuorum comitatu veniens, haud grauatim fecit. Iurarunt & Proceres vtriuſque partis, ſe ea omnia, quemadmodum pacta conuenta eſſent, rata firmaq; habituros eſſe. Ita rurſus Mieczislaus Principatu potitus eſt: Helena vero cum filiis Sendomiriam commigrauit. Nec multo poſt Gouoricius amicorum literis reuocatus, quod iam nil commune cum Nicolao habiturus eſſet, è Bohemia rediit.

Mieczislaus principatu potitur.

Hoc anno, qui fuit à Chriſto nato milleſimus duceenteſimus, ad quintum nonas Maij terræmotus vehemens meridiano tempore excitatus, aliquot diebus conſequentibus permulta ædificia in Polonia, & in vicinia eius conquaſſauit: quæ res inaudita propemodũ in his regionibus prodigij loco habita eſt. Annum totũ nequicquam Helena Mieczislaum ſenem literis ac legationibus crebris de promiſſis admonuerat, nunc occupationes publicas, nunc aduerſam valetudinem cauſantem, ad extremum ipſa eum Cracouiæ adit, eadem illa, quæ in pactis conuenerant coram orat & flagitat. Blandis ille eam verbis & policitationibus ducebat: inſtare illa importunius, fidemque datam requirere & iuriſiurandi religionem violatam queri. Ibi ille nihil iam diſſimulans: iniquis pactis & iureiurando contra ius gentium atque ipſius naturæ exacto ſe non teneri: habere ſe iure gentium & naturæ certos ſuos hæredes, ex iuſta vxore ſuſceptos filios, & quidem iam adultos, ac maturos Principatui: eos pactis vllis aut priuilegio à ſucceſſione ſibi debita excludi nefas eſſe: & adultis filiis præteritis, alienis pueris tantum principatum tradi non oportere. Ita dimiſſa atque reiecta Helena, ingenti animi ſui dolore damnare ipſa credulitatem ſuam & præceps conſilium: ſero Procerum conſulta,

Terræmotus.

Mieczislaus promiſſa non ſeruat.

conſulta, quibus in tempore non obtemperaſſet, probare. Neque tamen ſolicitudinem pro filiis remiſit. Reuerſa Sendomiriam, dimiſſis circum proceres Cracouienſes, quorum prius conſilia contempſerat, & apud quos gratam Caſimiri mariti ſui memoriam reſidere iudicabat, literis atq; nunciis, de iniuria ac perfidia Mieczislai queritur: eorum fidem implorat: Caſimiri merita publice priuatimq; extantia commemorat: liberorum eius pupillorum ſolitudinem, & indignam deiectionem Mieczislai fraude & ſua ſtultitia factam deplorat. Quæ à ſe male conſulta eſſent, ab eis corrigi petit, quippe qui iureiurando ſuo ſe inauſpicatis illis pactis cum Mieczislao ſtaturos eſſe promiſiſſent. Promiſſa etiam non leuia addit: adhæc odium Mieczislai exaggerat. Et offenderat is iam ſane non leuiter animos procerum & equitum, propterea quod nonnullos poſſeſſionibus certis & antiquis deturbarat, eaſq; ſuis quibuſdam è maiori Polonia aſſeclis & miniſtris donarat: & quod eiſdem magiſtratus mandabat, indigenas præteriens.

Mieczislai odium.

LESCVS ALBVS CVM MAtre iterum.

ITaque quaſi ſublato ſigno pleriq; omnes Proceres Cracouienſes in Mieczislaum conſpirarunt: quorum Princeps Nicolaus Palatinus Cracouienſis idoneam abſente tunc forte Mieczislao occaſionem nactus, Cracouiam occupauit, Helenamque cũ Leſco filio celeriter accerſitos intromiſit: reliquas deinde arces ac munitiones Cracouienſis ditionis nullo negocio recepit, cedẽtibus vltro, qui eas pro Mieczislao tenebant, cum totius Cracouienſis cõuentus conſenſum & conſpirationem viderent. Hoc anno Boleslaus procerus ſiue Altus Dux Vratislauienſium, amiſſis intra breue ſpacium temporis quatuor filiis mortuus, ſolum Henricum Barbatum hæredem reliquit. Hic pro Benedictinis monachis Ciſtercienſes in Lubenſi monaſterio collocauit, de Portenſi monaſterio euocatos: qui delicatorum malorũ genus, quæ etiãnum deporta ſiue daporta vocantur, in Polonia propagauit. Filius vero eius de quatuor natu maximus Iaroslaus Epiſcop⁹ Vratislauienſis Niſſam cũ territorio à patre ſibi datam Vratislauienſi Epiſcopæ ſempiterno iure adiunxit. Tertium deiectus Principatu Mieczislaus, non deſtitit tamen rurſus ad eum adſpirare: nec eum conatus fefellit, & quidem iiſdem, quibus prius, artibus graſſantem. Helenã enim iterum blanditiis atque dolis aggreditur: affirmat, nõ per ſe ſtetiſſe, quominus pactis ſatiſfaceret: verũ per proceres Cracouienſes, & inprimis per Nicolaum Palatinũ. Eos nõ ſiuiſſe ſe promiſſa implere: eamque eiectionis ſuæ cauſam eſſe, quod obnoxius contra eorum ſententiam filios Caſimiri fratris adoptare pertẽderet. Se paratum eſſe fidem ſuam liberare, & abſq; vlla procraſtinatione Cuiauienſem tractum ipſi & filiis ei⁹ redditurũ. De cæteris quoq;, quæ in pactis eſſent, quibus illa vellet modis & monimentis cauturum eſſe. His cum eam emolliſſet, monet, vt clam Proceribus omnia faciat: Nicolaum autẽ ante omnia à ſe amoueat & relegat, ſi ſibi liberiſq; bene conſultum velit: illum ſeditioſum eſſe hominẽ, & pro libidine ſua Principes inſtituere ac deſtituere, vt ipſe alieno nomine dominetur. Probe.n. intelligebat Mieczislaus, vnũ illum, cuius autoritatẽ reliquus cõuentus Cracouienſis ſequeb.ẽ, ſibi ad recuperãdum Principatũ obſtare. Nec difficulter pſuaſit mulieri omnia timẽti, & omnia credẽti. Nec deerant inuidi quidam & maleuoli, qui muliebrem animum in Nicolaum magis ac magis irritabãt.

Leſcus Cracouia potitur.

Daporta poma.

Helena à Mieczislao decepta.

Neque Gouoricium Palatinum Sendomiriensem tantam vlciſcendi inimici occaſionem negl:xiſſe credibile eſt.

Factus autem certior de mulieris conſilio Nicolaus,adit ad Helenam & filios eius, merita ſua & ſtudium in illos commemorat: orat, ne ſe, famam, caputque ſuum æmulis & inimicis ſuis prodant: quos quidem inimicos cepiſſet, dum ipſis fidelis eſſe ſtudet, dumquę caput ſuum pro eorum ſalute & imperio multis periculis obiicit. Non priuato cuiuſquam odio ſe oppugnari, ſed velut obſtantem vafris Mieczislai conatibus, & Caſimiri optimi ac bene de ſe meriti Principis filiorum partes enixius defendentem, ſumma cum cõtumelia remoueri: propterea, quod ſe incolumi circumſcribi illi, & à Principatu excludi non poſſent. Vbi videt, non commoueri precibus implacabilem mulierem, Poſnaniam ad Mieczislaum quamuis infenſum ſibi contendit, ſaluti & incolumitati ſuæ proſpecturus, ſimul & inimicos ingratamque mulierem vlturus. Exiſtimabat autem, non ingratam Mieczislao tranſitionem ſuam fore Nicolaus: quippe qui ſciret, quantum in ſe vno momenti eſſet ad conſequendum & obtinendum Principatum. Nec eum ſpes fefellit. Ab eo igitur veniam præteritarum offenſionum petit, & in poſterum ei ſtudium ſuum defert: qua fide erga Caſimirum & liberos eius euſque fuiſſet, eadem ſe erga ipſum fore. quantumq; dudum obfuiſſet, tantum breui profuturum. Accepit eum comiter & honorifice Mieczislaus, benigneq; & liberaliter habitum,& magnis promiſſis oneratum dimiſit: ac per eum nullo negocio Cracouienſem omnem regionem in poteſtatem ſuam redegit. Tanta erat autoritate & gratia apud omnes ordines Nicolaus.

MIECZISLAVS SENEX TERTIVM.

Anno Chr. 1202.

Mieczislaus pactorum immemor.

Mieczislaus moritur.

ATque inde iam aperte profiteri Helenæ Mieczislaus, ſe pactis & iureiurando non teneri, quod non ipſius conceſſione aut ex pacto, ſed Nicolai opera Principatum adeptus eſſet. Nec ſatis habuit, non reddere fratris filiis Cuiauienſem tractum: quin & Viſlicenſe territorium, & tria prætereà caſtella de Sendomirienſi ditione ipſis ademit: ſua illa eſſe,& ad Principatum pertinere aſſeuerans. Hæc agentem,ac de redintegratione vniuerſi principatus ac regni Poloniæ cogitantem, mors inopinata oppreſſit, ſexuageſimum tertium vitæ annum agẽtem anno Chriſti milleſimo ducenteſimo ſecundo. Sepultus eſt Caliſſiæ in templo Pauli Apoſtoli memoriæ dicato,quod ipſe cõdiderat, & collegio Canonicorum inſtituto ornauerat. Verum oppido in alium locum poſtea translato, ſepulchrum eius ſub dio relictum eſt. Contulit autem is & alibi non parum ad amplificandum cultum diuinum. Nam Landenſe & Vangrouecenſe monaſteria, & alia quædam, tum & ptochodochium ſiue hoſpitale recipiendis & ſuſtentandis egenis Poſnaniæ ad D. Michaelis extruxit & locupletauit, eiuſque curam hoſpitalariis fratribus Hieroſolymitanis mandauit. Reliquit autem Mieczislaus ſenex hæredes, Ottonem & Vladislaum filios, nam cæteri iam obierant. Quin & Otto non multo poſt patrem ſecutus eſt, relicto Vladislao item filio impubere: cui Sputatori poſtea propter crebræ ſpuitionis vitium cognomen fuit. Cuius tutelam Vladislaus patruus, qui Magnus & Laſconogus etiam à gracilitate crurum dictus eſt, aliquandiu geſſit.

VLA-

VLADISLAVS LASCONOGVS.

Anno Chr. 1203.

MIeczislao ſene defuncto, in Leſcum Album rurſus vniuerſi fere conuentus Cracouienſis ſtudia prona erãt, negabantq; locum eſſe creando Principi viuente Leſco, qui iuſtus Princeps omnium eſſet ſuffragiis creatus, ſed fraude doloque Mieczislai bis Principatu ſummotus eſſet. Aduerſabatur huic ſententiæ Nicolaus Palatinꝰ cum Fulcone fratre Epiſcopo, quorum magna tunc erat autoritas & potentia propter ſplendorem familiæ, magnaſque neceſſitudines & clientelas, ita vt perdifficile eſſet in cõuentu quippiam iis inuitis ſtatuere. Erat autem Nicolaus infenſus Helenæ Leſci matri ob ſuperiorem iniuriam. Adhæc ſciebat, Gouoricium, cum quo capitales gerebat inimicitias, principem in conſilio atque in amicitia Leſci & Helenæ locum obtinere. Ceſſere tamen & ipſi conſentienti multitudini: illud vero peruicere, vt ea demum lege Leſcus Principatum reciperet, ſi Gouoricium Palatinum Sendomirienſem relegaret. Miſſi ad Leſcum legati, mandata conuentus exponunt. Dubius animi Leſcus ob adiectam de Gouoricio conditionem, quid faceret, deliberat. Stultum aut certe damnoſum eſſe videbatur, Principatum vltro oblatum recuſare, & ſubeſſe alteri malle, omnibus cum præeſſe poſſet. Sed eiicere per ſummam iniuriam charũ ſibi fidumque conſiliarium, ac de ſe bene merentem nolebat, indignumque iudicabat, tam duras & iniuſtas leges ſibi dici. Cunctantem Gouoricius vltro hortatur, ne ſua cauſa tanta commoda negligat: male ſibi ſuiſque poſteris eum conſulturum eſſe, ſi propter ſe vnum ſeniculum, & pauculos, atque eos incertos dies vitæ ſuæ, in aliam familiam transferri principatum ſinat. Libenter ſe pro eius commodis ac honore in exilium abiturum, pro quo vitam quoque ponere deberet atque cuperet. Felix ac ſempiterna poſteritatis memoria glorioſum illud ſuum exilium fore, ſuſceptum pro dignitate & amplitudine optimi principis. Commouit Leſcum ea Gouoricij oratio, & inſignis beneuolentia cum animi magnitudine coniuncta, in eam quidem partem, vt is illico negaret, tanti ſe facere Principatum, vt eius adipiſcendi gratia tam fidum cõſiliarium proderet, immerentemque magiſtratu ſimul & patria eiiceret. Principatum quidem duplici nomine ad ſe pertinere, quod & hæres Caſimiri eſſet, & à conuentu pridem electus atque expetitus, nunquam ſe eo abdicaſſet. Verum tyrannicam illam vocem: Si ius violandum ſit, regnandi cauſa violandum eſſe, non placere ſibi, qui iuſto & legitimo imperio ſuos regere, à patre & maioribus ſuis didiciſſet. Proinde alium ſibi Cracouienſes proceres iſtis legibus quærerent, ſe in paterna ſua ditione acquieturum eſſe potius, quam per ſcelus Principatu potiturum.

Cognita Leſci ſententia, denuo conſultatur in conuentu Cracouienſi de Principatu. Diſplicebat multis acerbitas decreti ſuperioris de relegãdo Gouoricio: admirabantur Leſci virtutem, & excelſum vereque regium ſpiritum, qui carere Principatu mallet, quam inſontem conſiliarium iniuria afficere. Nicolao ſuccenſebant: neq; tamen mutare decretum illud poterant, refragante eo, & reſponſum Leſci quaſi ſuperbum & plenũ contemptus cauillante. Nam quo clarius dederat Leſcus propenſæ in Gouoricium voluntatis documentum, eo magis potentiam eius Nicolaus reformidabat, ſummoque ſtudio contendebat, vt cuiuis potius, quam Leſco Principatus mandaretur: perfecitque tandem, vt Vladislaus Laſconogus Mieczislai ſenis filius, quaſi

Vladislaus Laſconogus princeps renunciatur.

 iuſtus

iuſtus hæres, abſens Princeps renunciaretur. Miſſi ad eum legati, vix, vt oblatum Principatum ſuſciperet, ei perſuaſerunt: nec aliter tamen, quam ſi Leſcus eum omnino repudiaſſet. Itaq; ad Leſcum mittit: poſtulata Cracouienſis conuentus, & quid ipſe reſponderit, exponit: negat ſe prorſus quidquam aduerſus Leſci ſententiam facturum, ad quem longe ante delatum eſſe Principatum ſciret: neque ſe tam cupidum eſſe, vt principatus cauſa ius ſanguinis violaret. Reſpondet Leſcus: ea lege, quæ ſibi à Cracouienſibus Proceribus diceretur, Principatum ſe accipere noluiſſe, nolleq;: nec aduerſus animi ſui ſententiam facturum eſſe Vladislaum, ſi eum delatum accipiat. Hoc vbi reſponſum à Leſco Vladislaus accepit, tum demum poſtulatis Cracouienſium legatorum annuit, & Cracouiam profectus Principatum iniit: magnaq; facilitate, humanitate, iuſtitia, atque liberalitate ſtudia & voluntates hominum adiungere ſibi cœpit.

At Romanus Vladimirienſium & Halicienſium Dux immemor iuriſiurandi ſui, inaudita crudelitate Nobilitatem fere omnem Halicienſem, nullo non ſupplicij genere vſus, extirpauerat: dictum illud ſubinde vſurpans, Melle neminem, niſi interfectis apibus, ſecure veſci poſſe. Interfectorum autem & proſcriptorum, ac metu tyrannidis diffugientium bona confiſcarat, magnaſq; diuitias conflarat: vnde potens effectus, finitimis quoq; ducibus erat formidabilis, ita vt nõnullos ſibi faceret tributarios, & alios eiiceret, alios inſtitueret. His rebus elatus, vbi Leſcũ Principatu excidiſſe accepit, contemnere animi eius anguſtiam, vt ipſe interpretabatur, & ætatẽ: maioraque moliri cœpit. Ac primum clandeſtinis excurſionibus in Leſci ditionem ſibi finitimam, deinde negociatorum Polonorum, in Ruſſia rationes habentium, direptione, patientiam Leſci tentauit. Mox legatis eius amice res repetentibus, durius ac ſuperbius reſpondit, ac Lublinenſem tractum vltro à Leſco & Conrado popoſcit mercedis nomine, ob ſtipendia facta aduerſus Mieczislaum, & ob detrimenta in prælio Mosgauienſi accepta. Sed cum poſtulata ei Leſcus & Conradus refutaſſent, quod dicerent, deſertori, & ei qui ex acie profugiſſet, nil ſe debere: accenſus ira, aperte iam Lublinenſem oram latrocinio & populatione agrorũ infeſtabat. Cohibebãt vero Sendomirienſes liberiores eius excurſiones, & ex eius ditionibus viciſſim prædas agebãt. *Ruſſicum bellum.* Maiore deinde vi Roman⁹ bellum gerere inſtituit: coactoq; valido exercitu Poloniæ fines ingreditur, toti Poloniæ atq; adeo religioni Latinæ (ſic enim Ruſſi eos, qui principatũ Romani Pontificis agnoſcunt, appellant) exitium ſuperbe minitans, ad interiora Poloniæ contendit, immaniter & contumelioſe in oẽm ſexum, ætatem, ſtatumq;, & maxime in ſacerdotes, atq; etiam in innoxia tecta ſæuiens. Tranſmiſſoq; partim nauibus, partim vado flumine Viſtula apud Zaui. hoſtum oppidum in ripa Viſtulæ caſtra locat, altero à Sendomiria milliario. Ibi cognoſcit Polonos appropinquare: neque tamen credebat pugnandi copiam facturos eſſe. Vbi vero Polonos inſtructis acie bus adeſſe videt, conſternari ac trepidare cœpit, quod imparato ſibi prçter opinionem dimicandũ eſſet. *Prælium ad Zauichoſtum.* Neque recte explicare ordines poterat, Polonis perpetuo curſu & magna cum vociferatione irruentib⁹, cum ira & indignitas belli à ſocio ac tributario duce, ac de quo Leſcus optime eſſet meritus, illati, animos ipſis adderet. Præerat autem Polonis Chriſtinus Goſdouius Palatinus Plocenſis, vir acer & rei militaris peritus. Nam Leſcus & Conradus adoleſcẽtes aberant de conſilij ſentẽtia, cum aliquanta manu præſidij cauſa, eminus euentũ prælij expe-

expectantes, vt ſi qui durior caſus exercitum afflixiſſet, recipere ſe commode ad tutiora loca poſſent. Romanus vero in acie inter primos verſabatur, ſtrenui ducis fungens officio, ne manus quidem à Polonis abſtinẽs. Feruente aliquandiu pugna, & multis vtrinque cadentibus, cum Polonis ira virtuſq; ſuffragarentur, hoſtes vero abundarent multitudine, & Dux ipſe cohortatione eos animaret, debilitatos confirmaret, & pedem referre incipientes ſiſteret, conſpicati id Poloni, globo facto impetum in eum faciunt. Nec ſegnius ille reſiſtit, donec ſtrage ſuorum, confoſſoque multis vulneribus equo, fugæ præſidium mandare coactus eſt, equam effœtam nactus: qua vectus, cum Viſtulam iam tranaſſet, immixtus multitudini ſuorum fugientium à Polonis inſtantibus in turba interfectus eſt. Exercitus autem hoſtilis partim pugnans, partim fugiens, ad interneccionem fere deletus eſt. *Ruſſi victi à Polonis.* Fuit autem hic dies, quo apud Zauichoſtum pugnatum eſt, ad tredecimum calendas Iulij, ann⁹ vero à Chriſto nato milleſimus ducẽteſimus quintus. Per hoc tempus Lithuani gens fera, ſylueſtris, & obſcura Ruſſorum agros prædis agendis infeſtare cœpere. A quibus cruento prælio victi, ſubera, reſtes, & faſces frõdeos, quibus ea gens in balneis ſudorem prouocare ſolet, tributi nomine deinceps pendere iuſſi ſunt.

LESCVS ALBVS TERTIVM.

Anno Chr. 1206. MAgnam è Ruſſica victoria virtutis & felicitatis opinionem Leſcus apud ſuos pariter atque exteros conſecutus eſt, eoque maius ſibi deſiderium in animis Cracouienſis conuentus accendit. Summis eum laudibus paſſim omnes efferebant, Vladislaumque ſuum præ eo contemnebant. Patrum etiam vtriuſque merita inter ſe comparabant: & reiectum à ſe temere & iniuſte optimi Principis Caſimiri optimum filium dolebant. Forte autem per id tempus, nondum circumacto anno à Zauichoſtenſi prælio, Nicolaus Palatinus Cracouienſis vita defunctus eſt Itaque ſummoto iam eo obice, qui ſolus Leſco ad Principatum obſtiterat, ſummo conſenſu conſpirant, vt excluſo Vladislao, Leſcum veluti iuſtum Principem accerſant. Acto conuentu, cui & Fulco Epiſcopus interfuit, legatos cum decreto ad Leſcum mittunt. Nec ille, cum vniuerſi conuentus conſenſum videret, cunctatus eſt, quin poſtulatis eorum annueret. *Leſcus ad principatũ accerſitur.* Cracouiam igitur veniens Principatum nemine repugnante recepit. Nam Vladislaus vir modeſtus, & quietis amans, cognito conſenſu conuentus, ceſſit, ac Poſnaniam ſe recepit, nec vlla re poſtea Leſco moleſtus fuit. Annus, quo hæc acta ſunt, fuit poſt Chriſtum natum milleſimus ducenteſimus ſextus. Inſequenti anno Fulco ſiue Pelca Cracouienſis Epiſcopus Palatini frater vita exceſſit: qui ſibi & ſucceſſoribus ſuis prærogatiuam loci & ſuffragij ſecũdum Archiepiſcopum in Gneſnenſi prouincia, ab Innocẽtio tertio Pontifice maximo impetrauit. Cui ſucceſſit Magiſter Vincentius Cadlubcus Præpoſitus Sendomirienſis, vir pius & doctus, qui primus Polonorum hiſtoriam gentis ſuæ conſcripſit. In Ruſſia deinde Leſcus Princeps per legatos res quaſdam vario marte geſſit, ſiue excurſionibus eius gentis in Poloniam prouocatus, ſiue ad ferendam Colomanno Regis Vngarorum filio opem inuitatus, ſiue vtrumq;.

Cometa. Anno à Chriſto nato 1211. Cometes decem & octo diebus menſis Maij, coma in Orientem obuerſa apparuit, futurorum malorum, quæ ſtatim Poloniam vtramque afflixerunt, prodigium: cuius & illa non minima cauſa fuit,

fuit, quod Ruſſi anno ſequenti milleſimo ducenteſimo dudecimo nouum
dirumque hoſtem nacti ſunt, qui vires eorum deinceps penitus attriuit, &
multas alias Chriſtiani orbis gentes magnis calamitatibus & cladibus inuol-
uit, ac pene funditus euertit. Tartari enim gens Scythica, ſiue à fluuio, ſiue
à multitudine nomen habens, cum ante vltra Caſpium mare, & intra Imaum
montem ad orientem ſolem obſcuri ignotique Græcis iuxta ac Latinis ha-
bitaſſent, circa annum Chriſti milleſimum ducenteſimum ſecundum, vel ſe-
cundum alios milleſimum cẽteſimum octuageſimum octauum finibus ſuis
egreſſi, deuicto & interfecto Indorum Rege, cui ſeruierant, Aſiam pene o-
mnem victores longe lateq; peruagati, & Rha ſiue Volga flumine tranſmiſ-
ſo ad Occidentem progreſſi, vicinis Ruſſorum Polouciis, campeſtria ad Ta-
naim & Mæotim paludem loca habitantibus, bellum intulerunt: ac commiſ-
ſo prælio, victores Tartari magna ſtrage Poloucios & Ruſſos, qui in com-
muni periculo Polouciis opem tulerant, fudere & fugauere. Munitiones dein
Polouciorum expugnatæ: ipſi deleti, & omnis illa circa Tanaim & Mæotim
ora cũ Taurica Cherſoneſo à Tartaris habitari cœpta. Deinde Ruſſi debel-
lati & ſubacti ſunt, ita vt non modo tributa eis penderent, & iuſſa facerẽt, ſed
etiam ſeruis ante ſuis Lithuanis prædæ eſſent.

Tartari Polouciis bellum inferunt.

Nullum deinde Leſcus, quoad vixit, bellum geſſit, pace & ocio impenſius
delectatus. In pace vero iuſte, clementer, & moderate Principatum admini-
ſtrauit: ædificia partim collapſa inſtaurauit, partim noua excitauit. Ob bat
autem cunctas regiones ditioni ſuæ ſubiectas, cauſasq; & controuerſias ho-
minum omnibus in locis ipſe per ſe cognoſcebat & iudicabat: in ſontes, &
maxime in calumniatores animaduertebat: oppreſſos à potentiorum iniu-
riis vindicabat. Pomeraniæ, quæ longius non ſine incommodo à Principe
ius petebat, Suentopelcum præfecit, & ampliſſimam poteſtatem ac iuriſdi-
ctionem, etiam in Palatinos (qui tum duo erant, Gedanenſis & Succenſis)
& in cæteros magiſtratus ipſi conceſſit. De reditibus autem Pomeraniæ mille
pondo ſiue marcas argenti quotannis fiſco Principis Polonorum vt pende-
ret conſtituit, & iureiurando in ſua, poſterorumque ſuorum Principum Po-
loniæ verba eum adegit. Maſouiam vero & Cuiauiam de conſilij conuentuſ-
que ſententia Conrado fratri minori in ſortem patrimonij conceſſit, comi-
tiis eam potiſſimum ob rem Sendomiriæ habitis. Deinde duodetrigeſimum
agens annum, rogatu Procerum vxorem duxit Grimislavam Iaroslai Ruſſo-
rum Ducis filiam anno Chriſti milleſimo ducenteſimo vigeſimo. Ex qua an-
no ſequenti milleſimo ducenteſimo vigeſimo primo Boleslaum, qui poſtea
Pudicus appellatus eſt, deinde filiam Salomeam ſuſcepit. Pacatis vero rebus
omnibus tantum ſub hoc Principe in Polonis religionis amplificandæ ſtudi-
um vigebat, vt eo potiſſimum inter ſe certarent. Nam Henricus Barbatus
Vratislauienſium Dux, Heduigis vxoris ſuæ (Bertholdi Ducis Morauiæ &
Carinthiæ filiæ) fœminæ piæ ac religioſæ rogatu Trebnicenſe monaſterium
tertio à Vratislauia milliario maximis ſumptibus exædificauit, & puellis Ci-
ſtercienſis ſectæ attribuit. Addixit autem Heduigis, indulgente viro, illi mo-
naſterio oppidum ipſum Trebniciam & complures pagos ſuos dotales, ita vt
in mille hominum alimenta reditus eius ſuffecturus eſſe videretur. Quod ex-
emplum ſecutus Nicolaus Henrichouius, vir nobilis & locuples, qui Hen-
rico Barbato à ſecretis fuit, & ipſe patrimonium ſuum omne Ciſtercienſibus
monachis, aſſentiente Henrico Barbato donauit: extructoque eis monaſte-
rio in

Leſcus fratri Maſouia & Cuiauia ceſſit.

Leſcus ducit vxorẽ.

Boleslaus Pudicus Leſco naſcitur.

Religionis amplificãda ardor.

rio in pago ſuo Henrichouo, ipſe quoque ibi religionẽ profeſſus vitam per-
egit. Mieczislaus quoque Vladislai filius Dux Opolienſis & Ratiborienſis
Ribnicenſe monaſterium Præmonſtratenſis ſectæ puellis condidit ac dona-
uit: & Vincentius Cracouienſis Epiſcopus, cum Baſilicæ Cracouienſi multa
contuliſſet, Epiſcopatu ſe abdicauit, nequicquam aduerſante Principe, ac
diſſuadente collegio ſacerdotum. Huic ſucceſſit Iuo Sauli filius, qui Romam
profectus, Dominici Calaguritani (qui tunc nouæ ſodalitatis & ſectæ, quam
à ſtudio concionandi Prædicatorum vocant, autor florebat) doctrinam vi-
tamque admiratus, Iacicum ſiue Iacintum gentilem ſuum de territorio Opo-
lienſi, Canonicum Cracouienſem, & tres alios de comitibus ſuis, à Domi-
nico vitæ illius inſtitutum edoctos atque profeſſos, Cracouiam reduxit, no-
uæque ſodalitati primarium in vrbe templum, quod Trinitatis nomine ap-
pellatur, attribuit, & copioſam ſupellectilem templo dicauit: Parœciam
vero inde ad templum Virgini matri Dei Mariæ dicatum, ob id tunc à ſe cõ-
ſtructum, tranſtulit. Complura deinde eidem ſodalitati cœnobia in Polonia
condita ſunt. Idem Iuo Cacicenſe etiam monaſterium Ciſtercienſibus mo-
nachis condidit: nec multo poſt Mogilam ſupra Viſtulam vno à Cracouia
milliario, locum à Vendæ Principis tumulo dictum, id tranſtulit, & magni-
fice locupletauit. Ptochodochium quoque, ſiue hoſpitale egenis, & morbo
ac ſenio debilitatis Cracouiæ extruxit ac dotauit, illud templi Spiritus ſancti
à ſe erecto adiecit. Henricus etiam Archiepiſcopus Gneſnenſis, Theodorici
Ducis Bernenſis ex Eudoxia Polona filius, bonam & ipſe in hoc pietatis ſtu-
dio nauauit operam. Perfecit enim diligentia & autoritate ſua, vt Principis
atque omnium Ducum, Procerumque Polonorum conſenſu, & vniuerſi cõ-
uentus conſtitutione, eccleſiaſticus ordo omnis cum adſcriptitiis etiam ac
ſubditis ſuis ab omnium ſecularium iudicum, etiam Ducum, atq; ipſius ſum-
mi Principis iuriſdictione liber eſſet, ita vt ne per exceptionem vllam quidẽ,
aut reconuentionem pertrahi ad vllum ciuile forum poſſent. Eamq; conſti-
tutionem Pontificis Maximi & ſedis Apoſtolicæ autoritate confirmauit. Sa-
cerdotes vero omnes ex decreto Synodi à ſe conuocatæ, vxores & concubi-
nas, quas retinebant adhuc plerique, poſt edictum Legati Pontificij, abdica-
re coegit, iureiurãdo ab eis exacto. Hic etiam obtinuit à ſede Apoſtolica Ar-
chiepiſcopis Gneſnenſibus perpetuæ legationis munus. Mortuo deinde an-
no Chriſti milleſimo ducẽteſimo decimonono, cum decem & nouem annis
eccleſiæ illi præfuiſſet, Vincentius ſucceſſit. Biennio poſt denſi ac continen-
tes per totam æſtatem imbres, ingenti aquarum inundatione vehementer
Poloniam afflixere: plurimos pagos ac vicos euertere atque abripuere: ſege-
tes hybernas vaſtauere; vernam ſementem fieri paſſi non ſunt. Conſecuta
mox eſt hyems acris & horrida. Inde fames & peſtis poſtea totum triennium
ſæuientes, maximam vim iumentorum atque hominum abſumpſere. In his
tantis malis Iuonis Epiſcopi beneficentia egentibus paſſim expoſita, permul-
tis ſaluti fuit.

Inundatio, imbres in Polonia.

Fames & peſtis.

Conceſſerat Leſcus Conrado fratri Maſouiæ, Cuiauiæ, ac Dobrini do-
minatum. Sed quoniam is iuuenis admodum erat, & ocio, deſidiæ, volupta-
tibuſque deditus, Chriſtini Palatini Plocenſis arbitrio pleraque omnia ad-
miniſtrabat. Et recte is ſane ſe gerere, domi ſcelera ſeuere coercere, foris Pru-
tenis & Lithuani, finitimis formidabilis eſſe, ita vt vulgo iam ab exteris ma-
gnus Maſouiæ Palatinus vocitaretur. Inuidere ipſi eam gloriam & autorita-

tem multi, atqui in his Ioannes Czapla Scholaſticus Plocenſis, & Cancellarius Ducis cæteris impenſius. Itaque is ſedulo Criſtino apud Conradum obtrectabat, & inuidiam odiumq; omni ratione conflabat. Admonebat crebro Conradum Criſtinus officij ſui: & cum remiſſiorem & nequiorẽ indies fieri animaduerteret, in frequenti quoq; Senatu forte acrius obiurgaret. Eam igitur occaſionẽ exoptatam æmuli eius cupide arripuere, iratumq; ſua ſponte Criſtino Conradum magis etiam irritarunt, multis falſis criminibus in eum cõfictis, & inprimis, quod is ad dominatum Maſouiæ aſpiraret, ac Conradi vitæ inſidiaretur. His incitatus Conradus, Criſtinum in vincula coniecit, deinde excæcauit, poſtremo necauit, liberosque eius proſcripſit: optime merentem peſſime remuneratus.

Criſtinus Palatinus Plocenſis à Conrado Duce necatur.

Cæterum non impune hoc ſcelus Conradus abſtulit. Nam vbi ſublatum de medio Criſtinum Pruteni accepere, reſumptis animis in ditionem Conradi incurſarunt, & Culmenſis tractus magnam partem Palatini eius loci, cũ is puellæ cuiuſdam Pruſſicæ amore captus eſſet, proditione in poteſtatẽ ſuam redegerunt. In Maſouiam vero progreſſi, maximis eam affecere incommodis, ferro & igni longe lateq; graſſantes, ita vt Ploſcum etiam oppidum Maſouiæ caput exurerent. Quibus malis adactus Conradus, cum Prutenorũ excurſionibus cohibendis per ſe ipſe par non eſſet, cruce ſignatos in auxilium contra Prutenos Chriſtiani monachi ſectæ Ciſtercienſis opera vndequaq; euocauit. Inter quos facile Principes erant Henricus Dux Sileſiæ, Vratiſlauienſiſq; & Lubuſſenſis Epiſcopi, & multi è nobilitate Polonica: quorũ ope cum Culmenſem & Lubauienſem tractũ in poteſtatẽ ſuam redegiſſet, Chriſtianum ibi primum Epiſcopum inſtituit, quo per eum barbari ad religionẽ Chriſtianam adducerentur. Id anno Chriſti milleſimo ducenteſimo vigeſimo ſecundo actum eſt. Nec tamen ab illo cruce ſignato exercitu perdomari Pruteni potuerunt. Itaq; Conradus inito conſilio, & miſſa ad Albertum Archiepiſcopum Rigenſem legatione, ſodales ſiue fratres militiam Chriſti profeſſos, qui rubrũ enſem cum cruce in pallio inſutum geſtant, è Liuonia euocauit. Verum ij quoq; vno prælio, quod biduo duraſſe memoratur, obtriti à Prutenis, ac deleti ſunt; ita vt quinque ſolum euaderent. Dum hæc ita geruntur, Leſco Principi nouus hoſtis exortus eſt, ex huiuſcemodi cauſa. Suppetias is Conrado fratri contra Prutenos miſerat, ſiue ipſe iuerat. In eo exercitu & bello Ioannes gente Gryphius equeſtri loco natus, & nonnulli alij, quorum nomina non memorantur, cum aliter, quam ipſis & eorum genere dignum erat, ſe geſſiſſent, cæteriq; fuga eorum proditi occubuiſſent, reuerſi ignominia notati, & magiſtratibus à Leſco amoti ſunt. Permoleſte tulit eam notam familiæ ſuæ inuſtam Marcus Palatinus Cracouienſis (nam & ipſe Gryphius erat) itemque Andreas Magiſter & Canonicus Cracouienſis, præfati Ioannis frater. Itaque cum clam contra Principem cum cæteris ſuæ factionis conſpiraſſent, Marcus Palatinus ad Henricum Barbatum profectus, perſuaſit homini, vt ad Principatum iure optimo ad ſe pertinentem, quippe qui natu maximus tunc eſſet in familia Boleslai Criuouſti, ſibi vendicandum adſpiraret: operam ad id ſtudiumque ſuum, & maximæ partis procerum equitumque Cracouienſis conuentus, quibus exoſus ſit Leſci dominatus, prolixe ipſi deferens. Henricus (vt eſt ingenium hominum, quoad opes, honores, & eminentiam inſatiabile, & facile ſperat, creditque, quod optat) paſſus eſt ſibi perſuaderi à Palatino, quem gratia & autoritate plurimum

Pruteni Culmẽſem tractum ſuæ poteſtatis faciunt, & Maſſouiam vaſtant.

Cruciferi in Prutenos euocati.

Henricus Barbatus ad principatum interueniendum conci tatur.

mum valere apud ſuos nouerat. Itaque facta de ſuis manu ſatis valida, ſpei plenus, fruſtra reclamante vxore Heduigi, Cracouiam contendit. Non latuere Leſcum molimina Marci, & apparatus Henrici Ducis. Igitur exercitum, quantum poteſt maximum, contra comparat, & à Conrado fratre auxilia acceſſit. Iam ad Dlubnam amnem vno à Cracouia milliario Henricus cum ſuis copiis peruenerat, cum de apparatu & exercitu Leſci maiore quam ſuo, cognoſcit, & maiorem longe, quam Marcus pollicitabatur, difficultatem adipiſcendi Principatus reperit. Nec auſus rem prælij periculo committere, ad Leſcum miſit, tempus, locumque, & modum colloquij petens. Non abnuit Leſcus pacis & ipſe amans. Conuenitur vtrinque pari numero procerum & ſtipatorum, erecto inter caſtra tentorio. Ibi multis vltro citroque ſermonibus habitis, tandem Iuonis Epiſcopi opera maxime pax componitur inter Duces. Henricus iure ſuo, ſi quid haberet ad principatum, ſeſe abdicat. Vtrique vero, nunquam ſe alterorum bonis & poſſeſſionibus inhiaturum, ſed commoda honoremque alterorum inuicem curaturos defenſuroſque eſſe paciſcuntur. Inuitatus deinde Cracouiam à Leſco Henricus, octo dies ſplendide & honorifice acceptus & habitus, qui hoſtis venerat, amiciſſim⁹ diſceſſit. Marco Palatino, veriſimile eſt, Leſcum Henrici interceſſione reconciliatũ eſſe. Nam poſt Leſci mortem, in eo conuentu, qui de eligendo Principe nouus habitus eſt, interfuit, & vxori filioq; Leſci non defuit.

Barbati expeditio in Cracouienſem principatum.

Pax & fœdus inter principes cognatos.

Circa id tempus maior quoque Polonia non immunis fuit ab inteſtinis diſſidiis & ciuilibus bellis. Vladislaus enim Sputator, Ottonis filius, nõdum egreſſus ex ephebis, dimitti ex tutela à patruo Vladislao Laſconogo, & particũ eo dominatũ flatigabat. Cum nõ impetraret, coacta clam aliquãta manu, Caliſſiam arcem intercepit. Qua de re certior factus Laſconogus celeriter cum tumultuariis copiis accurrit, arcem obſidet, non inſtructam ad longam obſidionem perferendam. Quintumdecimum diem iam durabat obſidio, cũ commeatus obſeſſos deficere cœpit. Quocirca, qui in præſidio erant, vitam & incolumitatẽ pacti, arcẽ Laſconogo dedidere. Vladisla⁹ vero Sputator per noctem cum ſeptem tantum comitibus effugit, & ad Leſcum Principẽ Cracouiam, deinde in Vngariam ſe recepit ad Andream Regem, à quo benigne acceptus, nouẽ ferme annos apud eum metu patrui exulauit. Poſthẽc Vladislaus idẽ Sputator ſocietate & affinitate clam per internuncios cũ Suẽtopelco Pomeraniæ præfecto inita, quod filiam eius Helenam vxorẽ ducebat monachi habitu clam in Poloniam rediit, & Suẽtopelci ope Vſce arcẽ munitiſſimã intercepit, indeq; ſubiectas ac vicinas oras vexare cœpit: p̃dia patrui, & Mogilnenſe monaſterium diripuit: complures nobiles, qui cum Laſconogo ſentiebãt, interfecit. Hęc vbi accepit Laſconogus, validũ ex omni dominatu ſuo conſcribit exercitum: arcẽ Vſce difficilẽ expugnatu obſidione cingit, caſtella pluribus in locis extruit: vnde diſpoſiti in ſtationibus milites obſeruarent, ne quid ad obſeſſos importaretur, neue iterũ Sputator manus ſuas effugeret. Vbi hac nõ proficit, diuturna obſidione & fame ad deditionẽ obſeſſos adigere ſtatuit. Cumq; ad medium menſis Iulij à primo vere duraret obſidio, nec obſeſſi è munitione prodirent, negligentius omnia cœpere agi in exercitu. Rari, atque ij inermes fere, & ebrij in ſtationibus apparere. In caſtris etiam pauci ac diſſoluti obuerſari. Hoc animaduerſo, hi qui obſidebantur, alere etiam ipſi data opera ſimulato metu obſidentium negligẽtiam. Die quadã cum

Vladislaus Sputator Caliſſiam intercipit.

infrequentes admodum ſtationes & infrequentia caſtra ſuperne conſpexiſſet Sputator, celeriter conſtructis in arce ordinibus, cohortatuſque paucis milites, apertis portis erumpit, deiectaque nullo negocio ſtatione hoſtium, ad caſtra curriculo contendit: ibi permagnam in inermibus, & inopinata re perturbatis ſtragem edidit, donec Laſconogus retractis & animatis ſuis, globoq; facto, in cæde exultantes repreſſit, & in arcem compulit. Quo incōmodo conſternatus poſtero die obſidionem ſoluit. Diſcedentem Sputator magna iam fiducia ſuarum virium ſecutus eſt, & multi ad eum à Laſconogo accepta fama prælij deficiebant. Poſnania quoq; & Caliſſia primaria oppida nō grauate ſeſe ei venienti dedidere.

Suentopelci ambitio.

His tam ſecundis generi ſui rebus Suētopelcus Pomeranorum præfectus, cum alioqui magnis opibus & facultatibus terra marique partis & gratia populari tumeret, inſolentior factus, à Leſco Principe magnopere contendit, vt ſe Ducis Pomeranię nomine & honore dignaretur, & ſempiternum id ſibi poſteriſque ſuis eſſe iuberet: vt ij tamē ſummo Polonorum Principi obtemperarent. Conceſſiſſe id auum eius Criuouſtum Boleslaum in inferiore Pomerania & Caſſubia Boguslao gentili ſuo. Refutauit poſtulata Suentopelci Leſcus: qua repulſa ille accenſus, ad defectionem ſpectare cœpit, neque penſionem annuam de more Leſco miſit. Leſcus igitur cum conſilium eius non modo hominum ſermonibus, ſed etiam reipſa deprehendiſſet, communicato cum Henrico Barbato conſilio, Ganſauam, quæ villa eſt Tremeſnenſis monaſterij prope Znenam in maiori Polonia ſita, vniuerſæ Poloniæ comitia ad tertium idus Nouembris, quæ dies D. Martini ſancti Epiſcopi memoriæ dicata eſt, indicit, quaſi de Republica, ac de componendis inteſtinis Ducum maioris Poloniæ diſſidiis: reuera autem, vt Suentopelcum prætextu comitiorum euocatum, ſine armis & bello opprimeret. Subolfecit id Suentopelcus, & vltro in Principem inſidias intendit vna cum Vladislao genero ſuo, quod eius quoque iuxta ac ſuam rem agi diceret, & ad ſpem ſummi Principatus adipiſcendi eum incitaret. Conuenere ad pręſtitutum locum atq; diem Leſcus Princeps, Henricus Barbatus, Conradus, Vladislai duo, Laſconogus & Sputator Duces, magnuſque Procerum numerus. Suētopelcus ſolus moras nectebat, miſſisque ſubinde per ſpeciem excuſandæ ſuæ moræ hominibus, ſtatum omnem comitiorum cognoſcebat, & occaſionem peragendi cogitati facinoris captabat. Cum triduo de pace inter Vladislaos tractatum eſſet, ac Suentopelci aduentus requireretur, propterea quod totius conuentus ſententiæ eo inclinabant, vt ipſe & Pomerani maioribus Polonis de damnis cum Sputatore illatis ſatisfaceret, quartaque dies comitiorum curandis corporibus data eſſet: ad balneum ſe Leſcus & Henricus contulere. Ibi Suentopelcus cum expedita ſuorum manu adeſt, prope enim delituerat, & opportunitatem rei peragendæ didicerat: & in diuerſoria ac tentoria proxima irrumpens obuios quoſque, rei nouitate attonitos, facile aut remouet, aut obtruncat. Leſcum quærit, ad balneum, vbi eum eſſe acceperat, contendit. Interim exaudito tumultu certior factus de hoſtili aduentu Suentopelci exilit, & equum nactus cum paucis fugere cœpit. Fugientem Suentopelcus cum plerisq; ſuis perſequitur: illum vnum ſe petere potiſſimum, in vno illo capite omnia ſibi eſſe poſita dictitans. Vbi effugere Leſcus inſequentium ſe manus non potuit, conuerſo equo & reuocatis fugæ comitibus, cum aliquandiu multis & bene armatis nudus pene cum paucis reſtitiſſet, fortiter dimicans

Leſcus à Suentopelco interfectus.

cans ad Marcincouum pagū occubuit. Henricus quoque ętate grauis aliquot vulneribus debilitatus ac proſtratus in balneo, cum eſſet à Peregrino Weiſſemburgio, vno de aulico ipſius comitatu, corporis ſui obiectu protectus, ſemianimis relictus eſt. Percuſſores rati vtrumque exanimem, diſceſſere, & recolligendi ſe ſpacium Henrico conceſſere: qui raptim furtimque Vratislauiam lectica delatus à ſuis, haud ita multo poſt ſanitati priſtinę reſtitutus, & poſteros Peregrini liberatoris ſui magnis muneribus & honoribus proſecutus eſt. Ex eo igitur tempore Suētopelcus pro Duce Pomeraniæ gerere ſe cœpit. Leſci vero corpus Cracouiam relatum, in Baſilica magna omnium comploratione ſepultum eſt. Regnauit autem Leſcus à morte patris annos triginta tres propemodum, cum puer admodum ad Principatum euectus eſſet: ſed in his triginta tribus annis Mieczislaus quidem duos fere, Vladislaus vero filius eius tres annos, quibus ſummoto Leſco Principatum obtinuere, ſibi vendicant. Annus, quo hæc acta ſunt, fuit à Chriſto nato milleſimus ducēteſimus vigeſimus ſextus.

Suentopelcus Dux Pomeraniæ citerioris.

Per hoc tempus Prutenis Maſouiam vehementer vexantibus & vaſtantibus, inops conſilij Conradus Dux, habito conuentu ſuorum, tandem Chriſtiano Epiſcopo ſuggerente, fratres Teutonicos, & ipſos piam contra barbaros militiam ſub titulo S. Mariæ profeſſos (qui paulo ante à Saracenis è Syria eiecti fuerant) per eum ipſum Chriſtianum Roma acciuit, Culmenſemque tractum, & quicquid eſt inter Viſtulam, Mocram, atque Deruanciam flumina, eis tradidit, his legibus: vt contra Prutenos ſedulo, & ſummis viribus bellum gererent. Vbi vero eos domuiſſent, Culmenſem quidem ditionē redderent: cætera vero quæcunque de barbaris cepiſſent, arbitrio bonorum virorum ex æquo ſecum, ſeu cum poſteris ſuis partirentur: Polonis nequam vim aut iniuriam facerent, neue hoſtes ipſorum receptarent, aut vllo fauore proſequerentur: contra barbaros autem & à religione Chriſtiana alienos, vt ipſis, cum opus fuerit, præſto eſſent. Si quid horum transgrederentur, pœnę, quæ contra ingratos eſt ex iure gentium, ſubiacerent, hoc eſt, beneficia accepta amitterent. Hæc ita inter Conradum & Crucigeros, quorum tunc Hermannus de Salcza ſummus magiſter erat, conuenere, & à Gregorio nono Pontifice maximo approbata & confirmata ſunt. Atque hæc fere anno Chriſti milleſimo ducenteſimo vigeſimo octauo acciderunt. Sic ergo Cruciferi Maſouiorum & Polonorum defendendorum, ac Pruſſiæ barbaris eripiendæ prouinciam ſuſcepere: breuique tempore Maſouiis adiuuantibus, & volūtariis multis vndiq; pietatis ergo accurrentibus Prutenorum excurſiones repreſſere, & exiguo tempore magna in illis oris incrementa fecere: arceſq; & vrbes non ignobiles paucis annis muniere.

Teutonicorum fratrū ordo.

Culmenſis tractus Crucigeris conceſſus iure hoſpitij.

Pacta Conradi cum Crucigeris.

BOLESLAVS QVARTVS PVDICVS.

Anno Chr. 1226.

LEſco è medio ſublato, placuit Proceribus deferre Principatum filio eius Boleslao: ſed cum puer admodum eſſet, nec dum aptus adminiſtrando per ſe Principatui, de eius tutela, ac de ſumma rerū nil conſtitui publico conſilio potuit, cum Proceres inter ſe diſſentirent, & nonnulli Conrado Leſci fratri fauerent, iureque patruum pupilli tutorem eſſe debere aſſeuerarent: alij vero, quorum maior pars erat, vna cum Grimislaua Boleslai matre, & Marco Cracouienſi atq; Pacoslao Sendomirienſi Palatinis, profligatos Conradi

De tutela Boleslai & principatus adminiſtratione controuerſia.

radi mores peroſi, ſæuitiamque reformidantes, ad Henricum Barbatum Ducem Vratislauienſium tutelam pueri, & adminiſtrationem Principat⁹ deferrent. Neq; vero illi liberis comitiorum ſuffragiis rem permiſere, ſed armis ac per vim, quaſi oblatam fortuito prædam, dominatum pro ſe vterq; vſurpare aggreſſi ſunt. Itaq; cõparatis vterq; magnis viribus, in Cracouienſem ditionem inuaſere. Et arcem quidem Cracouienſem Grimislauia cum liberis obtinebat. Henricus vero maiore, quam Conradus celeritate vſus, & Procerũ fauore fretus, duas ex tempore munitiones nouas excitauit, alteram prope Scalam oppidum in colle, quem Prandnicus amnis alluit: alteram ad Miedzibozum: eaſque validis militum præſidiis muniuit, vt inde aduerſariorum conatus retunderet, tractumq; illum omnem in poteſtate ſua teneret, nec facile intercludi à ſua ditione poſſet. Porro Conradus re cum Cruciferis conſtituta, omnia ſibi in eo poſita eſſe exiſtimabat, ſi nouas munitiones & præſidia Henrici deiiceret, quod eorum fiducia Cracouienſes ſibi reſiſterẽt. Itaque ad Scalenſem munitionem oppugnandam contendit. Occurrit ei Henricus: durum prælium committitur. In quo multis vtrinq; cadentibus, Præmislus quoq; Conradi filius inter primos pugnans interficitur. Quo aduerſo caſu fractus Conradus receptui canere iuſſit, atque pro victo abiit. Nec multo poſt ad alteram munitionem duxit, quaſi mutaturus cum loco fortunam, & acceptam ignominiam deleturus. Verum ibi quoque, cum eum Henricus conſecutus eſſet, apud Vrociriſſum pagum eodẽ, quo prius, ac deteriore etiam euẽtu pugnauit. Henricus debellatum eum iam credens, & ꝙ hyems inſtabat, vt tẽpori agricolæ ſementem facere poſſent, dimiſit exercitum, ipſeq; ſine vllo metu cum paucis comitibus in Cracouienſi tractu verſabatur. De quo certior factus Conradus, improuiſus cum expedita manu aduolat, Henricumq; in Spitcouienſi villa rei diuinæ vacantẽ capit, & in Maſouiam abducit. Hoc poſteaquam Henrici filius Henricus accepit, raptim, quantũ poteſt, maximum conſcribit exercitum, ad patrem liberandũ. At Heduigis pia, quæ conſilium illud mariti de principatu adipiſcendo non probarat, tunc quoq; dubios euentus belli ſecum reputans, & ſanguinis Chriſtiani atque cognati profuſionem, belliq; calamitates perhorreſcens, iuncto curru in Maſouiam ad Conradum, expeditionem filij anteuertens, excurrit, ac oriens belli parricidialis incendium ſapientia ſua reſtinxit. Eius enim precibus & ſuaſu motus & placatus Conradus, Hẽricum & cæteros captiuos omnes dimiſit, duaſque neptes ex Henrico filio, filiis ſuis Caſimiro & Boleslao vxores deſpondit. Henricus autem tutela Boleslai, & adminiſtratione Principatus, iureiurando interpoſito, ſe abdicauit. Exinde Conradus fruſtra renitente Grimislaua Boleslai nomine Principatum in minori Polonia adminiſtrare cœpit.

Bellum ciuile inter Henricum & Conradum Duces.

Conradus bis victus ab Henrico.

Henricus Barbatus à Conrado miſſam audiens capitur.

Affinitas inter Sileſios & Maſouios Duces.

In maiori vero Polonia per id tempus res nõ adeo quietæ fuere. Nam Vladislaus Laſconogus poſt ſolutam illam Vſcenſis arcis obſidionem, coadunatis nouis copiis ac vicinorum auxiliis, recuperare amiſſa, & vlciſci fratris filium ſtatuit. Nec ille quamuis inferior tunc viribus, quippe qui ſoceri auxilia dimiſiſſet, ad reſiſtendũ patruo ſegnior occurrit, ſuperiorisq; tẽporis ſucceſſu confiſus, temere magis, quam animoſe pugnandi copiam fecit: commiſſoq; prælio fuſus, viuus in patrui poteſtatem venit. Verum aliquãto poſt, cuſtodũ fauore elapſus, ad Suentopelcum ſocerũ profugit. Quẽ non modo armis & copiis inſtruxit Suentopelcus, verumetiam ipſe proſecutus eſt. Ad primum

In maiore Polonia motus.

mum autem eorum aduentum Laſconogus, ſuis diffiſus, quos propenſiores in Sputatorem eſſe animaduertebat, non tentata belli fortuna ceſſit, & Ratiboriam ad Caſimirum Ducẽ ſe recepit. Vbi cum in quartum annum exulaſſet, multiq; è maiori Polonia, quos vel Sputatoris tædium cœperat, vel æs alienum, ſceleriſq; conſcientia, & iudiciorum metus premebat, ad eum conueniſſent, aut per internuncios ſua ei ſtudia ſignificaſſent, magna ſpe rurſus ad recuperandum dominatum aſpirare cœpit. Sed eum fortuna in ipſo curſu deſtituit. Verum vbi fruſtra duos menſes in obſidione Gneſnæ contriuit, neque quiſquam omnino per id tempus ad eum deſciuit, ac Vladislaum Sputatorem cum Suentopelco, magniſque copiis aduentare nunciatum eſt, ſoluta obſidione mœſtus abiit: nec multo poſt mœrore confectus Srodæ vitam cum morte commutauit, & in Lubinenſi monaſterio, vel ſecundum alios Ratiboriæ ſepultus eſt, vir propter mores fœdos ac libidines ſuis exoſus. Nullos autem reliquit liberos: itaque eius morte vniuerſa maior Polonia in ditionem Vladislai Sputatoris recidit. Sputator vero Dei benignitati ſucceſſus ſuos acceptos referens, vt aliquod grati animi ſignum in propagando cultu diuino æderet, Olobocenſe monaſterium Ciſtercienſibus Virginibus condidit, ac locupletauit. Donauit item eccleſias Gneſnenſem & Poſnanienſem, & oppida pagoſque earum, etiam quos in poſterum eccleſiæ illi acquiſituræ eſſent, vacatione omnium laborum ac munerum, & immunitate penſionum, quæ Principibus Ducibuſque præſtantur. Fecit etiam idem Vladislaus poteſtatem Archiepiſcopo Gneſnenſi, & Epiſcopo Poſnanienſi monetam cudendi, & venandi in ſyluis ac bonis eccleſiarum ſuarum, quod antea nemini præter Principem licebat. Crobiam quoque amplum & locupletem pagum Sulcouiam prius dictum, nunc oppidum, Poſnanienſi Epiſcopo donauit. Quæ quidem largitiones inuidiam ipſi, iniuſtus vero & ſuperbus dominatus odium etiam apud pleroſque omnes Proceres cõflarunt, ita vt in eius expulſionẽ coniurarent, & Henrico Barbato, quẽ propter Ganſauienſem proditionem & vulnera hoſtẽ Vladislao eſſe ſenſerãt, accito, ſe dominatumq; oẽm dederent. Nec auſus eſt Vladislaus Henrico cum valido exercitu venienti ſeſe opponere, diffiſus viribus ſuis, & voluntatibus militum. Sed Bnino atq; Sremo arcibus, quæ non ſatis munitæ eſſent, crematis, Gneſna vero firmo præſidio munita, ad Suentopelcum ſocerum confugit. Henricus vero munitionibus pleriſq; omnibus & oppidis facile potitus, Bninum quoq; & Sremum refecit, & præſidia oportunis locis impoſuit, eiſque Boriuoium nepotem ſuum ex filia Adleida Dipoldi Marchionis Morauiæ filium præfecit. Ipſe reliquas copias domum reduxit, domeſtico ne aliquo bello reuocatus, an vindicãdæ tutelæ Boleslai pueri, & adminiſtrationis Principatus gratia, non conſtat. Vindicauit quidem certe vtrumq;, priuſquam ad ſubiuganda reliqua, quæ in fide Vladislai perſtiterant, reuerteretur. Nam vt Conradus Dux Maſouiæ, concedẽte & abdicante ſe Henrico, pro tutore ac Principe ſe gerere cœpit, Iuo Epiſcopus Cracouienſis, ſiue Henrici voluntate, ſiue ſua ſponte, & odio metuq; Conradi, cui aduerſatus erat ſedulo, profectus ad Pontificem Maximum Gregorium eius nominis nonum, cum quo adoleſcens in Academia Pariſienſi coniuncte & familiariter vixerat, relaxationẽ per vim exacti iuriſiurandi Henrico impetrarat. Proximus iam pubertati erat Boleslaus, & à Conrado patruo alienus, in Henricum prono ſtudio pariter cum matre ferebatur: ſiue adeo ſui iam iuris eſſe cupiebat. Hæc vbi non

Vladislaus Laſconogus moritur.

Polonia maior ad Henricum Barbatum deſciuit.

Minoris Poloniæ motus.

Boleſlaus Pudicus à Conrado captus, & elapſus.

non obſcuris indiciis intellexit Conradus, Boleſlaum vna cum matre per ſpeciem colloquij euocatum capit: Circumque in Maſouiam aſportat, ac de necando puero cogitabat. Deinde mutata ſententia, ſuaſu Vladislai Sputatoris, & Marci Palatini Cracouienſis opera, in Secechouienſe monaſterium finitimis, & cum nouis hoſpitibus ac defenſoribus Crucigeris expeditionem in Pruſſiam fecit, hoſtilemque regionem longe & late igni ferroque vaſtauit.

Pruſſia vaſtata à Maſouiis & Cruciferis.

Dum autem Conradus bello eo diſtinetur, interim Boleſlaus cum matre opera Abbatis Nicolai Franci, partim corruptis, partim inebriatis ac ſopitis cuſtodibus, intempeſtæ noctis ſilẽtio diſpoſitis clam equis effugit: Zauichoſtoq; & Sendomiria potitus, non auſus eſt tamen in ſua ditione vſquam conſiſtere, propterea quod præcipuis arcibus Maſouios ſuos Conradus præfecerat: ſed in Sileſiam ad Henricum Barbatum profectus eſt. Venientem humaniſſime Henricus accepit, & conſolatus eſt: comparabatq; exercitum, quo eum reduceret, Conradumq; eiiceret. At Cracouienſis conuentus ordines, cognita Boleſlai fuga, & apparatu Henrici, non obſcure illis fauere & in Cõradum conſpirare. Erat in Sendomirienſi ditione Boleſlaus Cõradi filius, ſiue à patre ad Pruſſicum bellum proficiſcente cum imperio, ne quid forte ſe abſente nouaretur, relictus, ſiue tunc primum accepto de fuga Boleſlai, ac de motu Sendomirienſium ac Cracouienſium nuncio, aduolarat. Is igitur facta ſuorum manu, crudeliter in eos, quos aduerſæ factionis eſſe didicerat, imo vero promiſcue, nulloque amici vel inimici diſcrimine, cædibus & incendiis debacchabatur, & Visliciæ belli ſede conſtituta, in Cracouienſem oram populabundus excurrebat. Venit tandem valido cum exercitu Henricus, Boleſlaum ſecum ducens: ac decedentibus metu Maſouiis, magno omnium ordinum conſenſu, atque alacritate ſuſceptus eſt, & Cracouienſem, Sendomirienſem, ac Lublinenſem oram omnem facile in ſuam redegit poteſtatem. Et quoniam permagnos ſumptus fecerat, paternus autem Boleſlai theſaurus à Conrado direptus erat, Cracouienſem quidem ditionem vna cũ Principatu ſummo, permittente Boleſlao, Henricus ſibi retinuit: Sendomirienſem vero ac Lublinenſem ei conceſſit. Cum autẽ is non ſatis tuto ſe in vicinia Conradi eſſe exiſtimaret, Scalam Præginenſem arcem cum ſuo territorio, in Cracouienſi tractu, ab Henrico, vbi cum matre vitam degeret, impetrauit, & quinquennium ferme ibi vſq; ad Henrici obitum exegit. Atque eo quidem anno milleſimo ducenteſimo trigeſimo quarto Conradus à Pruſſica expeditione reuertens, ſatis habuit exortum domi inopinatum bellum propulſare. Siquidem Miſnenſis Marchio, cum ipſe quoque piæ aduerſus barbaros militiæ nomen dediſſet. Ploſcum arcem Conradi interceperat, incertum, cupiditatene ductus, an iniuria prouocatus. Sed eũ Conradus cum filiis mox eiecit, multis de exercitu eius cæſis, multiſque cum Baſilica, in quam confugerant, crematis.

Henrici Barbati in minorem Poloniam expeditio.

Conradi expeditio in oram Cracouienſem.

Cracouia obſidetur.

Inſequenti vero æſtate anno Chriſti milleſimo ducenteſimo trigeſimo quinto Conradus in Henricum arma mouit, & proceres Cracouienſes ac Sendomirienſes nequicquam ad defectionem ſolicitauit. Cum vero omnes à ſe alienos eſſe animaduerteret, admouens exercitum propius Cracouiam, Scarbimirienſe & Prandocinenſe templa, & monaſterium Andreouienſe communiuit, præſidiiſque firmauit. Deinde Cracouiam oppugnare adortus, in radice montis, cui arx impoſita eſt, & ad mœnia vrbis caſtrametatus eſt: templumque diui Andreæ, quod tunc ſuburbanum erat, caſtelli loco cõmuniuit, primus Polonorum auſus cõſecrata Deo templa impiis armis profanare. Habebat quidem Henricus magnas copias, ſed tamen vniuerſæ dimicationis diſcrimini rem non committebat, facilius & minori incommodo bellum ducendo debellari poſſe Conradum exiſtimans, propterea quod ſibi domi bellum gerẽti rerũ omnium copia ſuppetebat. Hoſti vero longius frumentari & pabulari, aut domo ſupportare commeatum non ſine periculo neceſſe erat, cum ſubinde diſpoſitæ à ſe turmæ ex inſidiis in pabulatores & frumentarios impetum facerent. Qui vero in præſidio Cracouiæ erant, omnes oppugnãtium conatus fruſtrabantur. Itaque Conradus his difficultatibus implicatus, vaſtatis agris, incenſis pagis & villis, non modico etiam viciſſim detrimento accepto, in Maſouiam redit. Agi deinde à proceribus de pace cœptum, conuentumq;, vt Henricus iuxta ac Conradus tutela ac Principatus gubernatione ſe abdicarent, ac Boleſlai iam pubeſcenti arbitrio permitterent, vtrum ipſe ſibi curatorem ſumeret. Facta poteſtate è veſtigio is patruo præterito Henricum ſibi delegit. Moleſte id tulit Conradus, verum tamen præſidia ex pacto deduxit, & deſponſas pridem filiis ſuis Henrici neptes, Conſtantiam quidem natu maiori Boleſlao, Gertrudim vero Caſimiro vxores accepit, partitus inter eos, ac tertium Ziemouitum, dominatũ ſuum, quibus quiſque finibus poſt ſe dominaretur, ne quid diſſidij ſe defuncto inter eos oriretur. Ipſe vero, quoad vixit, nihilominus omnia adminiſtrauit. Hoc tempore Caſimirus Dux Opolienſium & Ratiborienſium Miecziſlai filius vita exceſſit, & Miecziſlaum ac Vladislaum filios ex Venceslaua vxore ſuſceptos reliquit. Quorum Miecziſlaus cum Iuditham Conradi filiam vxorem duxiſſet, ſine liberis decedens fratrem habuit ſucceſſorem.

Pax inter Duces.

Facta pace cum Conrado, Henricus quamuis Principis Cracouienſis, ac Ducis Sendomirienſis titulo abſtineret, tamen ſuo nutu eas regiones gubernabat, ac magnam redituum partem non inuito Boleſlao accipiebat, vt ſumptus in bellum factos compenſaret. Et recte vtiliterque multa de conſilij ſententia conſtituit: leges quaſdam malas ſuſtulit: meliores nonnullas ſanxit: immunitates eccleſiarum confirmauit: magiſtratus bonis viris mandauit: in maleficos ac calumniatores ſeuere animaduertit. Opatouiam oppidum cum ſexdecim pagis, amotis inde tẽplariis, in quorum ditione fuerat, Lubuſſenſi Epiſcopo iure ſempiterno adiunxit & addixit, Boleslao aſſentiente. Quin & in Sileſia Borcum oppidũ cum territorio, & in maiore Polonia poſtea Caſimiriam cum quatuordecim pagis ac decimis eidem Epiſcopo donauit. Dum Henricus de tutela Boleſlai & Principatu cum Conrado belligeratur, Boriuoius, qui ab eo cum præſidiis in maiori Polonia relictus erat, cœpit abuti poteſtate ſua. Etenim cum fines bonorum Epiſcopi Poſnanienſis inuaderet, nec aliis iniuriis abſtineret, ac Paulus Epiſcopus Poſnanienſis ex condicto Sremum ad eum veniſſet, vt certorum hominum arbitrio iis de rebus cum eo tranſigeret, captus ab eo, & in vinculis habitus eſt. Verum non impune hoc ei ceſſit. Epiſcopus enim cum forte euaſiſſet, è cœtu Chriſtianorum eum eiecit, & Vladislaus Sputator cum prædatoria manu, qua agros aduerſariorum & oppida vexabat, noctu à cuſtodibus in arcem Sremenſem intromiſſus, ipſum cum pluribus militibus, qui ad primum tumultum non diffugerant, obtruncauit, arcemque, ne receptaculum deinde hoſtibus eſſet, exuſſit.

Leges malæ ab Henrico abrogatæ.

Henrici expeditio in maiorem Poloniam.

sit. Henricus cognitis iis, quæ in maiore Polonia gerebantur, à Cracouiensibus rebus eo conuersus, vt Vladislaum reprimeret, neque vllam ei munitionem, ex qua bellum renouare posset, reliquam faceret, exercitum conscribit, & ad Gnesnam, quæ adhuc Vladislai præsidio tenebatur, ducit. Materia fere & roboribus arx Gnesnensis munita erat antiquitus, sed egregie tamen à militibus Vladislai defendebatur: multique oppugnantium, cum sub mœnia successissent, saxis atque aliis telis, aut contis etiam superne icti cadebant. Quibus incommodis permotus Henricus, & ad Silesiæ suæ ditionis res componendas reuocatus, soluit obsidionem: & ad extremas ditionis suæ Silesiacæ oras contendens, in itinere apud Crosnam grauiter ægrotare cœpit, nec multo post rite sacris mysteriis procuratus, diem clausit extremum, anno Christi millesimo ducentesimo trigesimo octauo: & in Trebnicensi monasterio ab Henrico filio, cui Pio cognomen datum est, honorifice est sepultus.

Henricus Barbatus moritur.

Miecislaus Dux à muribus absumptus.

Sub illud tempus Mieczislaus siue Miesco, propter capitis intemperiem Cossisco cognominatus, Conradi Ducis filius, cui pater Cuiauiam concesserat, cum inopum, pupillorum, ac viduarum bona iniuste diriperet, indeque quodam tempore conuiuium multis inuitatis præberet, ab ingenti multitudine murium impetitus, & frustra naui fugiens, muribus fugientem etiam per aquas persequentibus, miserabiliter periisse dicitur: exemplo futurus posteris; ne se rapinis, iniuriis, ac sanguine miserorum hominum flagitent. Defuncto Henrico Barbato, adspirare rursus Vladislaus ad amissum dominatum cœpit. Sed abhorrentibus ab eo voluntatibus omnium, præter paucos, & Henrico Henrici Barbati filio fauentibus, fidemque suam obligantibus, mœrore ac dolore animi in grauem morbum incidit, cum apud socerum Suentopelcum in Pomerania esset, paucisque diebus moritur, relictis Præmislo ac Boleslao postea Pio dicto filiis. Corpus eius Posnaniam delatum permittēte Henrico Pio in Basilica (nam ita mandauerat moriens) sepultum est. Post eius mortem Naclensis & Vscensis arx cum territoriis suis in fide filiorum eius permansere: Gnesna vero deditione facta in potestatem Henrici Pij venit, Cæterum Conradus Masouiæ Dux, Henrici morte rursus in spem Boleslai opprimendi erectus, vexare ditiones eius clandestinis latrociniis, ac mox etiam apertis excursionibus cœpit. Ad cuius conatus reprimendos Boleslaus, vt externa quoque sibi auxilia adiungeret, ad Belam quartum Vngarorum Regem legatos misit: noua cum eo fœdera icit, siue adeo antiqua firmauit: filiam eius Cunegundim, puellam moribus & vitæ sanctimonia nobilem anno Christi millesimo ducentesimo trigesimo nono vxorem duxit: cui dos fuit quadraginta millium marcarum. Tali autem coniuge beatus Boleslaus, tamen primis nuptiarum diebus eam non attigit. Inde confirmata postea mutuo consensu religione, ambo perpetuo vouere continentiam. Hinc Boleslao Pudico cognomen inditum. Post hæc fœdera ac nuptias Conradus Boleslaum bello lacessere ausus non est. Verum Bydgostiam arcem, quæ ciuili bello inter ipsum & Henricum bello vigente, à Suentopelco Pomeranorum Duce intercepta erat, in potestatem suam redegit. Nec tamen quieuit Suentopelcus, quin postea tumultuaria excursione Inouladislauiam oppidum, compluresque pagos circumcirca ferro & igni depopulatus est.

Vladislaus Sputator moritur.

Boleslaus Pudicus vxorem ducit.

Fœdus & affinitas Boleslai cum Bela Rege Vng.

Porro

Prutenorũ vires fractæ à Cruciferis & Germanis.

Porro à Prutenis quietior iam erat Conradus. Nam ij Cruciferorum, ac voluntariorum quorundam principum Germanorum ac Pomeranorum armis fracti, & in angustum redacti erant. Cæterum domi non perinde tranquillas res habuit. Atque id, quicquid erat mali, sua sibi temeritate ac furore præcipiti, falsa suspicione inflammato, accersiuit. Profectus erat Casimirus filius eius Vratislauiam, vt sponsam & affines suos viseret: captusque consuetudine sponsæ, diutius ibi, nequicquam reuocante patre, commoratus est. Suspecta ea res Conrado, vt est fere suspicax ac solicita tyrannis, esse cœpit, verito, ne quod filius cum Henrico socero contra se ac cæteros fratres consilium iniret. Neque enim adhuc Henrico, quamuis reconciliato, ac duplici affinitate secum coniuncto fidebat. Erat cum Casimiro Ioannes Czapla Vladislauiensis & Plocensis Scholasticus, ac ducalis Cancellarius, custos & moderator adolescenti à patre datus. Eum igitur Conradus quasi conscium, siue adeo autorem consiliorum filij literis reuocauit, captumque causa non cognita in carcerem coniecit, ac mox quæstionibus subiectum, eodem furore in patibulum egit. Cuius cadauer cum Dominicani fratres (quos Ploscum Conradus ante aliquot annos condito eis monasterio induxerat) deposuissent, ac Christiano ritu funus deducerent: Agathia Conradi vxor mariti furori suffragata, ereptum, & in plaustro duobus bobus contumeliæ causa vectum, noua furca ad id ex tempore ad monasterium Dominicanorum ex aduerso Basilicæ erecta, iterum appendi iussit. Nec tamen deterriti sunt Dominicani, quin iterum id deponerent, ac honorifice sepelirent. In quo quidem euidenter diuina iusticia apparuit, scelesta tyranni manu ad vltionem patrati prius à Czapla illo sceleris vsa, eo quod is iniustæ ac nefariæ Cristini Palatini Plocensis necis autor, aut sane incentor fuerat. Hoc Conradi facinus Andreas Plocensis Episcopus Marci Palatini Cracouiensis filius vindicare ausus non est, ne quid & ipse à tyranno pateretur. Cæterum Petrus Archiepiscopus Gnesnensis re cognita, maiore animo vniuersæ Plocensi diœcesi sacris interdixit. Quamobrem excanduit quidem primum Conradus, verum post ad se reuersus, agnouit culpam, & Lenciciam ad Archiepiscopum, vt ille iusserat, venit: de admisso scelere Archiepiscopi arbitratu satisfecit: Louiciam villam cum circumiacentibus syluis Archiepiscopo iure sempiterno donauit, ea quidem lege, vt is Plocensis Canonicus semper esset, & libram siue marcam auri Duci Masouiæ eorum bonorum nomine quotannis penderet. Vladislauiensi item & Plocensi ecclesiis idem Conradus multa largitus est: atque ita Archiepiscopus interdictum suum relaxauit, & Conradus Dux à delegatis Pontificis Maximi Gregorij noni Episcopo Vratislauiensi, & Scholastico Cracouiensi à crimine absolutus est, cum ea, quæ Archiepiscopo, & Vladislauiensi ac Plocensi Episcopis receperat ac donarat, vna cum filiis suis confirmasset. Id adeo millesimo ducentesimo quadragesimo Christi anno actum est. Circa hæc tempora Boleslaus Pudicus, matris precibus adductus, cœnobium Cracouiæ fratribus D. Francisci Asisinatis, nouo tunc instituto viuentibus, Praga accitis, condidit.

Ioan. Czapa Scholasticus Plocensis suspenditur.

Interdictũ Archiepiscopi in Plocensi ditione.

Tartari Poloniam vastant.

Hoc eodem anno Tartari Russia peruastata, ac maxima ex parte subiugata, Lublinensem oram Russiæ finitimam magno impetu inuaserunt: exustaque arce Lublinensi, omnem illam regionem vsque ad Vistulam longe la-

ge lateque depopulati, Zauichostum etiam arcem in ripa Vistulæ sitam incenderunt: indeque in Russiam reuersi, deposita tuto loco præda, quam ingentem abegerant & asportarant, curriculo in Poloniam hyberno tempore reuersi sunt: transmissoque Vistula flumine glacie concreto, Sendomiriam expugnauere: Copriunicense monasterium diripuere: vtrobiq; præter ciues magnam agrestium ac nobilium multitudinem, quæ illuc confugerant, vna cum monachis interfecere: progressique longius nemine prohibente, per Visliciam, Scarbimiriam vsque peruenere. Inde vero in capite quadragesimæ anni sequentis omnis generis præda onusti, ingentem etiam hominum vtriusq; sexus forma & ætate florentium multitudinē loris astrictam in morem pecudum præ se agentes reuertebantur. Continebat se Boleslaus Princeps Cracouiæ simul cum matre, nusquam ausus tantæ hostium multitudini sese opponere. Cæterum Vlodimirus Palatinus coacta aliquanta manu, insecutus abeuntes, apud Turscum pagum vno à Polanecio oppido milliario, statiua habentes, ex improuiso adortus est, & magnam in perturbatis & inopinata re perterritis initio stragem edidit. Verum postea Tartari animaduersa Polonorum paucitate, facile multi paucos, & multa cæde fatigatos superarunt, & cæsis nōnullis, reliquos in fugam verterunt. Interim dum pugnabant Tartari, captiui discissis vinculis in proximas syluas effugerunt. Porro Tartari sua strage perculsi, metuentesque, ne maioribus Polonorum copiis opprimerentur, raptim ac tumultuarie sese recipientes, & saucios ægrotosque abiicientes, prope Secechouum in magna sylua, quæ Strecimech dicitur, aliquot diebus delituere, vt insequentes fallerent: inde postea in Russiam rediere.

Tartari iterum bipartito agmine totā Poloniam peruastant.

Nec multo post auctis maiorem in modum copiis irarum pleni, in Poloniam reuertere, & cum apud Sēdomiriam biduo statiua habuissent, quo plura populationibus complecterentur, bifariam diuisi sunt. Ac pars quidem Lenciciensem ac Cuiauiensem oram duce Kaidano vastarunt: cum reliquo vero exercitu Battus summus eorum dux Sendomiriensem tractum versus Camionam fluuium & Ilzam arcem & oppidum Episcopi Cracouiensis infestauit. At Proceres & equites Cracouienses ac Sendomirienses, non ferentes, charissimam patriam se inspectantibus tam crudeliter vastari: parentes, vxores, & liberos suos dulcissimos omni genere contumeliæ affectos, vel miserabiliter trucidari, vel in fœdam seruitutem abduci: villas atque penates incendi: templa cædibus, libidinibus ac sanguine sacerdotum pollui. Hæc inquam non ferentes, simul autem conflictu Turscensi animati, facta manu,

Polonorum clades à Tartaris accepta.

Tartaris apud Chmielnicum pagum non longe à Szidlouia oppido occurrunt, eo quidem proposito, vt vel corporibus suis viam ipsis ad vlteriora obstruerent. Tartari vbi de aduentu Polonorum cognouerunt, duas acies instruunt, quarum altera magno cū clamore in Polonos aduenientes procurrens prælium commisit: altera in subsidiis erat, vt laborantibus suis opem ferret. Pugnatum est horis aliquot acriter: ad extremum Tartari multis fortibus viris amissis, cedentes ad subsidiariam aciem sese recepere, Polonis acriter instantibus & debellatum esse credentibus. Ibi vero denuo instauratur prælium. Tartari integri ac recentes fessis ac sauciis succedunt, Poloni primo successu freti, extremum conatum faciunt, vt aut plena victoria potiantur, aut vero honeste pro patria mortem oppetant. Tandem amissis ducibus ac fortissimis quibusque militibus ad paucos redacti, terga dedere, & itinerum notitia, syluisque tecti euasere. Factum est autem hoc prælium decima octaua die Martij.

Boleslai Pudici fuga.

Continebat se per id tempus Boleslaus Pudicus cum matre & coniuge sua Cunegūdi in arce Cracouiensi: sed accepto nuncio de clade suorum, in Vngariam cum familia & supellectili, raptim collectis sarcinis, ad socerum profugit. Principis exemplo plurimi, ditiores præsertim, partim in Vngariam, partim in Germaniam diffugerunt: tenuiores vero in syluas, montes, & paludes sese abdiderunt. Porro Tartari post Chmielicensem victoriam ad Cracouiam contendunt, & cum vacuam defensoribus reperissent, flammis in tecta sæuierunt. Templum tamen D. Andreæ duabus turribus munitum, quod tum extra oppidum erat, ab egenis ac debilibus, qui in id se receperant, interfectis superne compluribus barbaris, qui propius accesserant, defensum est.

Silesia à Tartaris vastatur.

Post in Silesiam ingressi, cum disiectos Oderæ pontes reperissent, compactis ex tempore ratibus, apud Ratiboriam flumen traiecerunt. Seruabat ripam vlteriorem Mieczislaus Dux Ratiboriensium cum parua manu. Is igitur in eos, qui primi amnem transmiserant, facto impetu, magnam in eis stragem edidit: sed reliquo exercitu celeriter nauigando pariter & natando (valent enim ea re ipsi iuxta ac equi ipsorum) superueniente cessit, ac Ligniciam ad Henricum Pium, qui ibi cogebat exercitum, se recepit, cumque eo se coniunxit. Tartari vero continuato cursu ad Vratislauiam metropolim oræ illius festinarunt, quam incensam repererunt. Oppidani namque cognito aduentu barbarorum munitioni oppidi diffisi, supellectili sua & commeatu in arcem comportato id reliquerant: milites vero, qui in arcis præsidio erant, ne ciuitas hostibus prædæ vel receptaculo esset, hanc incenderant. Quam ob rem indignati Tartari arcem obsederunt. Sed frustra consumptis diebus aliquot, cum obsessi ad longiorem etiam obsidionem perferendam non imparati esse viderentur, irrito cœpto inde similes fugientibus abierunt, ac Ligniciam, vbi Henricum Ducem cum magnis copiis & auxiliis esse cognouerant, contenderunt, auctis viribus suorū aduentu, qui ante in Lenciciensem & Cuiauiensem tractum excursionem fecerant.

Tartari Ligniciam contēdunt.

At Henricus, aduentu hostium cognito, obuiam eis progreditur, procurato sacris mysteriis exercitu, eo quidem animo, vt aut vinceret, aut fortiter pro aris & focis, aut pro populo suo dimicans occumberet. Quinque autem agminibus exercitus eius cōstabat. In primo erant cruce signati ex variis gētibus, Pontificis Maximi autoritate & cohortatione post cladem superioris anni collecti: cum quibus ordinati erant fossores ex metallis Goldbergensibus: cui agmini præerat Boleslaus Dipoldi Marchionis Morauię filius. In secundo erant maiores Poloni & Cracouienses nonnulli, quos ducebat Sulislaus Vlodimiri Palatini Cracouiensis frater. In tertio erat Mieczislaus Dux Ratiboriensis & Opoliensis cum suis copiis. Quartum tenebat Pompo Magister Prussiæ cum suis Cruciferis. In extremo ipse Henricus cum flore militiæ Silesiacæ & Polonicæ, & mercenariis externis.

Henrici Ducis exercitus.

Sub Legnicia igitur ad Nissam amnem, in planicie spaciosa, quæ bonus campus dicitur, concurrunt acies, primique cruce signati (nam id ab Henrico impetrarant) pugnam ineunt, & primos barbarorum præcursores facile fundunt. Verum illis siue pulsis, siue de industria cedentibus, (etenim fugiendo pugnare genti maxime vsitatum est) primum illud agmen cruce signatorum, productum longius à suis, & à multitudine barbarorum circundatum, denso imbre sagitta-

Prælium cū Tartaris ad Ligniciam.

gittarum obruitur, ita vt pauci inde euaderent: magna ſiquidem ex parte nudi erãt, tametſi ne loricæ quidem, aut thoraces, aut galeæ ſatis vim Tartaricarum ſagittarum ſuſtinent. Ibi & Boleslaus Dux inter primos pugnãs cecidit. Succedit alterum agmen ex duobus iunctum, cui Dux Opolienſis & Sulislaus præerant. Atque id facto impetu in hoſtes in cæde primorum exultantes, magnam ſtragem edidit, cum baliſtarij contra ſagittarios eorum conſtitiſſent. Quod animaduertentes Tartari, duo item agmina ſuis laborantibus ſuccurſura ſubmittunt. Nec tamen ſegnius Sileſij cum Polonis pugnam cient, donec quiſpiam de exercitu Tartarorum eques à latere Polonis ex improuiſo apparens, Polonica lingua, vt fugerent, vociferatus, eos conturbauit, & in fugam conuertit, initio fugæ orto à Miecziſlao Opolienſi, qui vocem illam amici eſſe, ſaluti ſuorum conſulentis, quaſi iam reliqua agmina à barbaris deleta eſſent, credidit. Ibi Henricus nil ſuorum ſtrage fugaque deterritus, extremo agmine cum Cruciferis coniuncto, fugientes inſequentium Tartarorum impetum excipit: inſtauratoq; prælio, Tartaros viciſſim premit. Succurrit & Battus vehementer debilitatis. Certatur vtrinq; totis viribus pro victoria: exæquata rurſus aliquandiu pugna, tandem Henrici res virtute militum meliori loco eſſe cœperant. Erat in extremo illo agmine inter cætera ſigna vexillũ inſigne, cuius pictura X literæ figurã præ ſe ferebat: in cuſpide vero imago erat terra, nigraq; capitis humani barbati. Id igitur vexillũ cum ſignifer vehemẽtius quateret, fumũ ac nebulam denſiſſimã & fœtidiſſimã exhalabat. Ea nebula non modo aſpectũ barbarorũ noſtris adimebat, verũ etiam odore teterrimo eos enecabat: totumq; adeo exercitũ noſtrorũ nouitate ac miraculo rei ſtupefactũ perturbauit. Incantationib' id quibuſdã Tartari effecerat: quibus iuxta ac ariolationibus ac diuinationibus cæteris cum alias, tum in bello plurimũ vtuntur. Tunc vero barbari, vbi noſtros trepidare ſenſerunt, cohortati ſe inuicem, impreſſionem in eos faciunt, perturbatiſq; ordinibus magnã cędem faciunt: in qua Pompa Magiſter Cruciferorũ cum fortiſſimis quibuſq; ſuorũ occubuit. Diffugiunt cęteri ex acie, præter eos, qui circa Ducẽ erant. Nam is turpe ratus fugere, nõ inultus mori volebat. Ad extremum tamen, cum aliquandiu fortiter pugnans hoſtium vim ſuſtinuiſſet, perſuaderi ſibi paſſus eſt, vt ſe meliorib' ſeruaret rebus: perruptiſq; hoſtilibus cuneis, quatuor tantum comitantibus, nempe Sulislao, Clemente Palatino Glogouienſi, & Conrado Conradi, & Iohanne Iuani filiis, nobiliſſimis ac fortiſſimis viris, iam periculũ euaſurus eſſe videbatur, cũ ſubito fortuna conatum eius deſtituit. Equus enim, cui inſidebat, multis vulneribus in prælio acceptis debilitatus concidit. Et quanquam Ioannes alium ipſi à cubiculario eius petitum ſubminiſtrat, tamen dum inſequentes & obuios barbaros ferro ſummouet, & in prementem ſe maxime Tartarũ ſublato brachio gladium vibrat, ab alio quodam haſta ſub aſcella ictus, moribũdus de equo defluxit. Ibi barbari inconditum clamorẽ attollunt, deductumque per manus Henricũ ad alterum baliſtæ iactum, capite plectunt, & cadauer nudum detractis armis ac veſtimentis relinquunt. Tres quoq; illi, qui cũ fugientem comitati ſunt, pugnantes cecidere. Nam Ioannes impoſito in aliũ equum Duce, ferro per medios hoſtes viam ſibi ac Duci patefaciens ſaucius cum duob' miniſtris vix euaſit. Tantus autẽ in eo prælio interfectorum Chriſtianorum numerus fuit, vt ſingulis ſingulę auriculæ à Tartaris præciſę, nouem ingentes ſaccos explerent. Poſt hanc deinde pugnam Tartari Ratiborienſem oram repetita excurſione vaſtarunt, ibique octo dies commorati in Morauiam inuadunt: quam cum nemine prohibente, & Venceslao Rege in Bohemia deliteſcente, amplius vno menſe vſq; ad Auſtriæ & Bohemiæ fines crudeliter diuexauiſſent, in Vngariam ſuperatis montibus & ſyluis peruenerunt. At Henrici corpus poſt diſceſſum Tartarorũ inter cadauera, ſex digitorum in pede læuo argumẽto Anna coniuge indicante inuentum, cum aliis nobilioribus Vratislauiam deductum, & in diui Iacobi, quod monaſterium Franciſcanis ipſe inchoauerat, Anna vero vxor poſtea conſummauit, honorifice ſepultum eſt. Cæterum Heduigis mater, quæ monaſterij Trebnicenſis munitioni diffiſa, Croſnam vna cum grege monacharum & Anna nuru, ſub aduentum Tartarorum ſe receperat, nihil nuncio cladis atque interfecti filij commota eſt. Quin monachas & nurum lamentantes, ac pectora plangẽtes comiter cõſolata, minime deiecto vultu gratias egit Deo, quod eius munere talem filium peperiſſet, cuius ipſa viuentis pietatem ſummam in ſe experta ſemper eſſet, quique ad extremum pro religione & populo ſuo vitam alacer proieciſſet.

Sileſiorum & Polonorum fuga.

Henrici cædes.

Stragis magnitudo.

Henrico Pio cæſo, Boleslao Pudico nuſquam comparente, oppidis, pagis, viciſq; ad vaſtitatem redactis, Nobilitas Cracouienſis & Sendomirienſis deteriora etiam timens, quod ſine Principe ac magiſtratibus eſſet, inito conſilio, Boleslao Caluo Henrici Pij filio natu maximo Principatum detulit. Atque is Princeps factus, ſtatim Magiſtratus creauit: plerique enim tempeſtate illa Tartarica deſiderati erant, Clementemque Ruſiecium Sulislai filium Palatinum Cracouienſem creauit. Quod cum accepiſſet Conradus Dux Maſouiæ, permoleſte tulit, alienum ſibi Caſimiri Principis filio, Leſci Albi fratri, in Principatu prælatum eſſe. Itaque colloquium à Suentopelco Pomeranorum Duce petiit, fœdus cum eo percuſſit, auxiliaque ab eo contra Boleslaum Caluum impetrauit. Nam ipſe Suentopelcus negauit ad id bellum ſe poſſe proficiſci, aliis curis & occupationibus diſtentum. Interim dum Conradus in apparatu belli occupatus eſt, Tartari ex Vngaria per Scepuſienſem tractum excurſione rurſus facta in Poloniam, Cracouiam inexpectati aduolarunt: direptaque vrbe, ac maiore quam prius cæde hominum facta, cum ingenti præda in Vngariam per Oſuiecimenſe territorium citi reuerſi, atque ibi tres annos commorati ſunt. Conradus vero Dux, omnibus ad bellum comparatis, accitiſque Pomeranorum auxiliis, in Sendomirienſem, ac deinde in Cracouienſem tractum duxit exercitum: & facile munitiones oẽs opera Zegotæ gente Toporij, eiuſque familiæ, & clientum, dedentibus ſe vltro omnibus, in ſuam redegit poteſtatem. Cæterum Clemens Palatinus Cracouienſis, & alij, qui cum Boleslao ſentiebant, cum impares eſſent conatibus Conradi reprimendis, Scalenſem arcem valido præſidio tenuerunt. Nec eos Conradus oppugnare tunc adortus eſt, ſed Cracouiam veniens arcem muniuit, conſtitutiſq; rebus in Maſouiam rediit. Aduenit mox Boleslaus Caluus cum exercitu ſuo, & Germanis mercede conductis, recuperaturus ereptum Principatum. Cum autem Cracouienſem arcem expugnare niteretur, re cognita, ſuperuenit iterum Conradus cum maioribus copiis, cum quibus Caluus congredi non auſus in Sileſiam ſe recepit. At Conradus Scalam admouit exercitum. Territus Clemens Palatinus deſtitutum ſe ope Boleslai cernens, petita impetrataque à Conrado venia arcem ei dedidit.

Boleslaus Caluus vocatur ad principatum.

Tartari Poloniam rurſus populantur.

Conradus Dux Maſouiæ principatum inuadit.

Poti-

Asperiori dominatu Cracouienses à se alienat.

Potitus iam omni Principatu Conradus, cum belli sumptibus exhaustus esset, grauia mox vectigalia & exactiones non modo oppidanis & agrestibus, sed etiam equestri & sacerdotali ordini imposuit: ac ne ocio ad res nouandas inuitarentur, in reficiendis veteribus & extruendis nouis munitionibus acerbe vulgus exercere cœpit. Quæ post tantas calamitates à Tartaris illatas, famemque grauem, cum pergrauia & intolerabilia omnibus viderentur, magnum odium Conrado conflarunt. Redierat is forte in Masouiam. Ibi Proceres Cracouienses clam de eiiciendo ipso consilia ineunt: nonnullos conscios, qui Boleslaum Pudicum perquirerent, dimittunt. Atque is de voluntate & studio suorum certior factus, reditum parabat, ac de Vngaris auxiliarem manum cogebat. Porro Cõradus, cum alienatos à se esse Cracouienses & Sendomirienses conuentus animos accepisset, ac de consilio reuocandi Boleslai Pudici, & eiiciendi sui sensisset, propere accurrit cum non contemnendo comitatu suorum: dissimulatoque consilio, comitia apud Scarbimiriam indixit. Ad quæ cum frequentes proceres & equites conuenissent, capiuntur quidam ex eis nobiliores, qui contra Conradum sentire videbantur, & in Masouiam vincti abducuntur. Cæterum Clemens Palatinus cautior, & aduentum Conradi celerem, comitiaque illa æstate media præter morem indicta suspecta habens, cum fratribus & aliis nonnullis ad Boleslaum Pudicum, qui in Pienina arce in Vngariæ finibus ad eum diem latuerat, profugit. Nec sane multo post illi, qui in Masouiam abducti erant, fractis compedibus, intempesta nocte cum euasissent, omnem suorum multitudinem palam contra Conradum concitabant. Eorum reditu cognito, Clemens Palatinus confestim aduolat, & facta manu coniunctisque viribus Cracouiam in suam potestatem redigunt, eiecto Conradi præsidio. Subsequitur Boleslaus Pudicus cum coniuge, cui venienti ingens multitudo hominum omnis ordinis, ætatis, ac sexus exultans ac gratulabunda obuiam sese effudit, & mox nouum iusiurandum Principi proceres dicunt. Quo consensu permoti, qui arces & munitiones pro Conrado tenebant, Boleslao eas reddiderunt.

Boleslaus Pudicus reuocatur.

Conradus comitia Scarbimiriæ indicit.

Pudicus principatũ recuperat.

Factus autem certior Conradus de defectione minorum Polonorum, & de reditu Boleslai Pudici, magnis itineribus Cracouiam accurrit, cumque videret Boleslaum Cracouiensis arcis munitione (neque enim spacium cogẽdi exercitus habuit) sese cũ presidio continere, obsidere cũ cœpit: & ꝙ longius ductam iri obsidionem, neque satis virium se ad bellum in hostico gerendum habere sentiebat, tẽplis D. Andreæ, & D. Georgij, quod ex aduerso arcis in eodem colle situm, tunc extra munitionem arcis erat, castellorum loco vallis & fossis communitis, commẽdataque cura exercitus & obsidionis Boguthæ equiti Cracouiensi, secum sentienti, in Masouiam ad maiores copias mox adducendas recessit. Nec mora, Bogutha mutata fide, de templis præsidia deduxit, obsidionemque soluit. At Conradus conscripto maiore exercitu, accitis etiam in auxilium Præmislo Posnaniensi, & Mieczislao Opoliensi Ducibus, Lituanisque item & Iazygibus, tractum Sendomiriensem populabundus ingreditur. Nec Boleslaus cõmittendum sibi esse existimauit, quin sua defenderet. Itaque magna celeritate, quantum potest, exercitum comparauit, in quo erant & Vngari: & ad Suchodolum pagum Conrado occurrens, quamuis esset viribus longe inferior, tamen pugnandi copiam fecit. Et fauit sane iustiori causæ Deus, hominumq; preces pro Boleslao passim supplican-
tium

Conradus bellum infert Boleslao Pudico.

Pugna ad Suchodolum.

tium exaudiuit. Commisso enim prælio, numerosus ille Conradi exercitus cum ducibus suis à Boleslao fusus & in fugam actus est: victorque moderate victoria vsus, neque fugientes longius persecutus est, & saucios benigne recreauit, & captiuos dimisit. Cuius quidem moderationis fructum mox consecutus est. Nam reliqui de Nobilitate Sendomiriensi, qui Conradi partes ad eam diem pertinacius tutati erant, statim in potestatem Boleslai venere. Boleslaus itaque recuperatis omnibus, quæ absens amiserat, Cracouiam reuertens ingenti omnium gratulatione exceptus est.

Boleslai victoria ac moderatio.

Nec in maiore Polonia post Tartaricum bellum quietæ res fuere. Nam post interfectum Henricum Pium à Tartaris, cum Boleslaus Caluus filius eius natu maximus dominatum suscepisset, grauis Nobilitati, & cæteræ multitudini esse cœpit, atque externos indigenis, Germanos Polonis, & quidem infimos optimatibus præferebat: in hos perparcus & restrictus, in illos munificus & liberalis, ita vt honores quoque & magistratus eis mandaret. Male hæc res Polonorum proceres habebat. Itaque questi inter se de fastu Ducis, & contemptu sui, celeriter contra eum conspirarunt, & conuentu apud Posnaniam acto, Præmislum & Boleslaum Vladislai Sputatoris filios, bonæ indolis iuuenes, acciunt, abdicatoque Caluo, duces eos sibi constituunt. Commorabantur autem ij in arce Vscensi, quam de patrimonio solam habebant reliquam. Naclum enim Suentopelcus auus maternus eis per fraudem ademerat. Venientibus iis traduntur arces & munitiones, vna excepta, cui Præmentæ nomen, cuius præfectus in fide Boleslai Calui perstabat: quam tamen haud ita multo post Nobilitas expugnauit. Tulit eam iniuriam & cõtumeliam non iniquo animo Caluus, suadente auia Heduigi, quæ & antea maritum, & posterius filium ab eo dominatu frustra auocauerat, & tunc nepoti, ne iniuste iustis hæredibus olim ereptum retineret, aut repeteret, persuasit. Quin is posteriori tempore affinitatem etiam cum Præmislo contraxit, collocata ei in matrimonio sorore sua Elisabetha, vna de quinque: sed id post mortem Heduigis actum est. Vix enim vno anno ea postea vixit, altero post filium defuncta: qui fuit à Christo nato millesimus ducẽtesimus quadragesimus tertius, septima idus Octobris, & sepulta Trebnicij.

Boleslaus Caluus suis exosus.

Maiorum Polonorum defectio à Boleslao Caluo.

Cruciferi quoque eodem tempore, cum Pomponi apud Legnicium interfecto, Henricum de Vida Magistrum suffecissent, nõ modo Prussiam bello quæsitam, sed etiam ea, quæ initio à Conrado Duce acceperant, pene amiserunt Suentopelci fraude, & mox aperto bello. Qui, Prutenis à Crucigeris iam ope multorum Germaniæ principum in angustiam redactis, magnaque ex parte debellatis, successibus Crucigerorum inuidens, simul & sibi dominatuique suo metuens, Prutenos clam partim ad bellum, partim ad defectionem & rebellionẽ solicitauit & impulit. Conradus autem Dux Masouiæ post Suchodoliensem cladem de vlciscendo Boleslao Pudico sedulo cogitabat: & cum imparem se eius viribus videret, Lithuanos & Iazygas finitimos in eum concitauit. Qui ilico in Sendomiriensem oram sibi proximam tunc vsque ad Vistulam inundarunt, & magnam iumentorum ac hominum prædam è Lucouiensi & Secechouiensi territorio abegerunt. Nec aberat Conradus cum suis, cæde & incendiis in obuia quæque sæuiens. Coegit & Boleslaus exercitum, quantum angustia temporis patiebatur, querelis ac lachrymis suorum fatigatus, & aduersus Conradum duxit, sua defensurus, & illatum bellum propulsaturus: commissaque ad Iarossinum pagum pugna, vincitur, & mul-

Suentopelci bellum aduersus Cruciferos.

Lithuanorum & Iazygum in Poloniam excursio.

Poleslaus victus & fugatus à Conrado.

multis cæſis captiſque fugit ex acie. Ingens inde trepidatio Sendomirienſem Nobilitatẽ inuaſit: quocirca metu conſtricta & præſenti periculo, deſperato Boleslai Principis auxilio, Conrado ſe dedidit. Et parci quidem tunc iuſſit Conradus cæteris omnibus: ſolas Epiſcopi Cracouienſis poſſeſſiones, quod in Boleslai fide permanebat, crudeliter diripuit ac incendit. Hac iniuria commotus Prendota Epiſcopus, Conradum velut inuaſorem eccleſiaſticorum bonorum, & ſacrilegium autoritate ſua pontificia publice diris deuouit. Quam rem Archiepiſcopus Gneſnenſis Fulco cum vniuerſa ſynodo ea de cauſa conuocata, comprobauit. Muniuit autem poſtea Conradus arces quaſdam in Sendomirienſi tractu: verum eas non multo poſt Boleslaus, deiectis eius præſidiis, recepit, cum Conradus curſim in Maſouiam excurſione Prutenorum excitus diſceſſiſſet. Nec diu moratus, repulſis Prutenis, expeditionem aduerſus Boleslaum renouauit vna cum Caſimiro filio, & Mieczislao genero Duce Opolienſi, atque in Cracouienſem oram duxit exercitum.

Conradi expeditio contra Pudicum.

Continebat ſe Boleslaus in arce Cracouienſi, non auſus iterum prælio rem committere. Itaque è regione arcis Conradus caſtra metatus eſt, quo loco Rudaua amnis Viſtulæ miſcetur: eumque locum foſſis, aggeribus, caſtelliſque muniuit. Et quod obſidio longior fore videbatur, vno à Cracouia milliario ſupra Viſtulam nouam arcem munit, in eo colle, in quo monaſterium Tinecenſe ſitum eſt. Aliam item apud Lelouiam oppidum decimo à Cracouia milliario. Sed cum nihil obſidione proficeret, Lelouienſi arce Mieczislao genero ſuo commẽdata, Tinecenſi præſidio ſuo bene munita in Maſouiam reuertit. Poſt cuius diſceſſum Boleslaus Tinecẽſem arcem in ſuam redegit poteſtatem: quo cognito, ij quoque, qui in caſtris ad Cracouiam relicti erant, deceſſere, veriti, ne & ipſi expugnarẽtur. Et paucis diebꝰ illis Mieczislao mortuo, Lelouienſis quoq; arx Boleslao dedita eſt. Ita paruo negocio omnes Conradi conatus, labores, ac ſumptus in irritum tunc receiderunt. Nec ita multo poſt Conradus extremum vitæ clauſit diem, relictis tribꝰ filiis ſuperſtitibus, Boleslao, Caſimiro, & Ziemouito, anno Chriſti milleſimo ducenteſimo quadrageſimo ſeptimo.

Conradus moritur.

Cum autem Boleslaus paucis diebus patrem ſecutus eſſet, Caſimirus nõ acquieſcens in Lencicienſi & Cuiauienſi dominatu, quem ipſi viuens pater attribuerat, Siradiam, Spicimirũ, & Roſpram arces inuaſit, & fratrem Ziemouitum cum vxore Gertrudi captum in vincula coniecit.

Boleslai Pudici ſtudium.

Boleslaus vero Pudicus à morte Conradi pacem nactus, collapſa & vaſtata bello inſtaurare, deprauataque corrigere inſtituit, magnamque manſuetudinis & probitatis laudem etiam apud exteros adeptus eſt. Qui ſtatus rerũ minoris Poloniæ hoc fuit admirabilior, quod non modo cætera Polonia, verumetiam tota pene Europa bellis tunc ardebat. Nec in maiori Polonia & Sileſia quietæ res tunc fuere. Belli vero principium illud fuit Sileſia. Hẽricus Pius à Tartaris interfectus ex Anna vxore Ottocari primi Regis Bohemiæ filia quatuor reliquit filios, Boleslaum Caluum, Henricum, Cõradum, & Vladislaum. Ex his duo natu minimi ab Heduigi auia ſacerdotio deſtinati, & in Italiam miſſi literis nauabant operam, & Conrado quidem Bambergenſis Epiſcopa, Vladislao vero Archiepiſcopa Salisburgenſis promiſſa erat.

Sileſiæ diuiſio.

Itaque reliqui duo fratres de matris & conſilij ſentẽtia dominatum paternum in Sileſia inter ſe partiti ſunt, ita vt Boleslao Caluo Vratislauienſis, Henrico vero Legnicenſis tractus ſorte obtingeret: & ne duo illi minores omnino exhæredes

eſſent, Conradus quidem Henrico in Lignicenſi, Vladislaus in Vratislauienſi Boleslao cõſors accederet. Verum paulo poſt Boleslaus cupiditate ductus, quod Lignicenſem portionem potiorem eſſe iudicaret, Conradumque fratrem, qui in ea conſors Hẽrico factus erat, iam hypodiaconum, portionẽ ſuam petiturum nõ eſſe exiſtimaret, repudiato Vratislauienſi dominatu, Legnicenſem vſurpauit, Henrico vero Vratislauienſem conceſſit. Atque hic fomes poſtea ciuilium bellorum inter ipſos fuit.

Diſſidium inter fratres.

Tunc autem Boleslaus Caluus pœnitentia ductus, quod maioris Poloniæ dominatum à Præmislo & Boleslao Vladislai Sputatoris filijs præripi ſibi ſuadente auia paſſus eſſet, ad recuperandum eum adſpirare cœpit, arcemque nouam Copaniciam ſupra Oderam in finibus ditionis Præmisli muniebat. Ad eam igitur munitionem prohibendam Præmislus & Boleslaus fratres copias comparabant. Sed proceribus vtriuſque partis interuenientibus, pax inter affines Duces conſtituta eſt, his quidem legibus, vt Præmislus Boleslao Caluo Santocum, Medireczum, & Zbanſinum (quam arcem non ita pridem condiderat) daret: ille vero nouam munitionem demoliretur. Nec multo poſt Barnimus Caſſubiorum Dux Santocum ſibi vendicare, & cum exercitu oppugnare adortus eſt. Et facile quidem paucis arcem defendentibus expugnaſſet, ni propere ei Præmislus ſuccurriſſet. Mox Boleslaus quoque Caluus ad ferendam ſuis opem accurrit. Quorum amborum vires metuens Barnimus, ab obſidione receſſit. Boleslaus autem vt Præmislo gratiam referret, Santocum ei reddidit. Sub id tempus Caſimirus Dux Lencicienſis & Cuiauienſis, vt cum alterius iniuria dominatum ſuum amplificaret, Landenſe territorium in Caliſſienſi tractu inuaſit, monaſteriumque eiuſdem nominis ſupra Vartam fluuium ſitum præſidio firmauit. Verum id Boleslaus Dux Caliſſienſis deiecto Caſimiri præſidio mox recepit: diſiectiſque propugnaculis monachis reſtituit. Porro Caſimirus, qui aliena appetiuerat, non modicum ſuorum detrimentnm tunc accepit.

Suentopelcus Culmẽſem & Cuiauienſem terram infeſtat.

Suentopelcus enim quietis impatiens, violatis fœderibus, quæ cum Caſimiro & Cruciferis icerat, cum ſubito cum Prutenis in Cruciferorum ditionem irrupiſſet, multoſque mortales apud Golubum incautos oppreſſiſſet, in Cuiauiam quoque impetum fecit, quo luculentiore præda Prutenos ſibi deuinciret, ſuorumque inopiam releuaret. Venerat his temporibus Iacobus Leodienſis Archidiaconus, legatus ab Innocentio Pontifice Maximo, cum ad res Polonicas componendas, tum vt Pontifici à Friderico Imperatore vehemẽter afflicto aliquid ſubſidij corrogaret ac corraderet. Itaque conuocata Vratislauiam Epiſcoporum ſynodo, impetrauit, vt quinta pars redituum eccleſiaſticorum ex tota Polonia in triennium ei decerneretur.

Ieiunij quadrageſimalis moderatio.

Relaxauit autem tunc Polonis partem ieiunij eius, quod eſt ſolẽne cunctis Chriſtianis ante Paſcha. Nam cum id totis nouem hebdomadis veteri Pontificum inſtituto vulgo ſeruarent, indulſit, vt eſſet deinceps hebdomadarum ſex & dimidiæ.

Sileſiæ motus & bellum inter fratres.

Per eadem tempora Sileſia Boleslao Caluo autore & incentore ciuilibus bellis ardebat. Nam cum Conradus refutato ſacerdotio à Boleslao fratre præter ſpem eius portionem Lignicenſis dominatus ſibi deſtinatam repeteret, Vladislaus vero Archiepiſcopus factus, partem ſuam in Vratislauienſi non peteret, Boleslaus ad Vratislauienſem, quem prius contempſerat, redire velle cœpit. Negante Hẽrico, exercitum è Germania accitum coegit, ac Vratislauienſem ditionem armis & flammis infeſtauit: Nouoforo oppi-

do cum templo & hominibus incenſo Vratislauiam contendit, quæ nouis
tunc mœnibus muniebatur, & tamen trimeſtrem Boleslai obſidionem ſuſti-
nuit, obſidentesque crebris eruptionibus exagitatos re infecta diſcedere co-
egit, cum Henricus impar fraternis viribus ad prælij dimicationem prodire
non eſſet auſus. Rediit mox Boleslaus cum maioribus copiis, & fruſtra tenta-
ta iterum Vratislauiæ expugnatione, vaſtatis longe lateque agris & pagis, cũ
munitiones Henrici præſidiis tenerentur ac defenderentur, reduxit exerci-
tum triſtior, quod duabus expeditionibus ſumptuoſis, nullum tantis ſum-
ptibus dignum operæprecium feciſſet. Sed tamen tertiam deinde adiecit, &
cum ne ea quidem ex ipſius animi ſententia ceſſiſſet, nec haberet, vnde ſti-
pendia debita mercenariis militibus diſſolueret, infeſtare ij latrociniis ditio-
nem eius cœpere: inde odiſſe eum iam ſui, ac deſerere. Quare adactus, ſupel-
lectilem omnem ſuam in ſtipendia militum diſtraxit: & cum ne ſic quidem i-
pſis ſatisfaceret, arces eis quaſdam ac poſſeſſiones hypothecæ nomine habẽ-
das dedit. Deniq; Lubuſſenſe territorium Brandeburgenſibus Marchioni-
bus Ioanni & Ottoni oppignorauit, quod ex eo tempore in Marchionnm
poteſtatem venit. Cum autem Boleslaus Caluus inops, egenſq;, & à ſuis exo-
ſus, nec ſatis compos mentis oberraret, ab Henrici militibus exceptus, & V-
ratislauiam adductus fratris miſericordia ſtatim dimiſſus eſt. Nec illa tamen
lenitate ac manſuetudine fraterna cupiditas & feritas Boleslai victa eſt: quin
is Ligniciam reuerſus, noua aduerſus fratres conſilia cum externis militibus
(cum ſuos à ſe alieniores eſſe animduerteret) agitabat: neque Conrado por-
tionem ipſius, quemadmodum receperat Vratislauiæ, reddebat: & cum pe-
cunia indigeret, Sittauiam & Gorlicium oppida ſuis quibuſdam hominibus
oppignorauit. Quibus rebus magis etiam alienatis ab ipſo animis omnium,
Croſnenſe territorium & arx cum aliis finitimis ad Conradum ab eo defecit.
Sed cum is parari ſibi à Boleslao fratre inſidias comperiſſet, neque ſatis viri-
um ad reſiſtendum ei ſe habere, ac in Henrico quoque parum ſibi ſpei reli-
quum eſſe cerneret, ad Præmislum Poſnanienſem & Caliſſienſem Ducem
profugit. Quem benigne Præmislus accepit, & bene ſperare iuſſo, ſororem
ſuam Salomeam ipſi deſpondit: nuptiiſque Poſnaniæ celebratis, ad Hẽricum
& Boleslaum legationem miſit, poſtulans, vt ij Conrado fratri iuſtam partem
patrimonij concederent. At Henricus quidem negauit à ſe repetendam eſſe
Conradi portionem, ſed à Boleslao, cum quo acturum ſe ea de re policitus
eſt. Boleslaus vero durius reſpondit: Conradum ſacris initiatum, iure omni
patrimonij repetendi excidiſſe. Quocirca Præmislaus cum exercitu ſuo fa-
triſque Boleslai Lignicenſem tractum ingreditur, Conradum ſecum ducens,
& magna celeritate arcẽ Bythomiam, ſiue in veteribus ruinis, ſiue alio quo-
dam oportuno loco ſupra Oderam non procul à Glogouia excitauit: & tur-
ribus, aggeribus, & foſſis muniuit, turmaſque aliquot & cohortes Conrado
attribuit, cum quibus ille finitimas oras Boleslao Caluo ſubiectas tam diu
vexaret, quoad ius ſuum ab ipſo conſequeretur. Et paucis quidem diebus de-
bellatum erat, ſi ad extremum fortuna Conradi cœptis reſpondiſſet. Boles-
laus enim Caluus, dum incautius forte aduerſariorum copias ac nouam mu-
nitionem ſpeculatur, comprehẽſus ab aduerſariis in ſtatione excubantibus,
& in cuſtodia à Conrado habitus, ad quaſuis iniquas conditiones adduci po-
tuit, niſi corruptis cuſtodibus euaſiſſet.

Cæterum in minore Polonia cum pacatum iam principatum Boleslaus
Pudi-

Pudicus ol tineret, anno Chriſti milleſimo ducenteſimo quinquageſimo ſe-
cundo, ſalis metalla apud Bochnam pagum, quod iam oppidum eſt, quinto
à Cracouia milliario inuẽta ſunt: vnde vberes Principi reditus acceſſere. Cu-
negundis vero vxoris Boleslai pietati ac ſanctimoniæ beneficium id nõ mo-
do Polonis, ſed etiam finitimis populis perutile, acceptum refertur. Hoc eo-
dem tempore D. Stanislaus Epiſcopus quondam Cracouienſis, ſatagẽte Bo-
leslao Principe, & Epiſcopo Cracouienſi Prendota ab Innocentio quarto
Pontifice ſummo de ampliſſimi collegij ſententia, re diligentiſſime examina-
ta, in numerum Sanctorum relatus eſt, centeſimo demum & quinto ac ſe-
ptuageſimo poſt mortem anno, qui fuit à Chriſto nato milleſimus ducente-
ſimus quinquageſimus tertius. Anno vno celebritatem illam præceſſit ingẽs
aquarũ inundatio in tota fere Polonia ex perpetuis imbribus, ab Aprili men-
ſe vſque ad viceſimam quintam Iulij delapſis, ita vt campi, agri, ſyluæq; naui-
gabiles eſſent. In Maſouia vero præterea Lithuani Viſnenſem oram deuaſta-
runt. Tertio deinde anno Lublinenſem quoque tractum depopulati ſunt, &
arcem ligneam etiam tunc incenderunt. Erat autem tũc Lithuanorum Dux
Mendocus ſiue Mindacus, qui Cruciferorum armis debilitatus & attritus,
anno Chriſti milleſimo ducẽteſimo quinquageſimo ſecũdo religioni Chri-
ſtianæ initiari cum ſuis aſſenſus eſt, & Samagitenſem, Veiſenſem, Curonien-
ſem, & Iazygum ſiue Poleſſenſem tractum donaturum ſe eſſe Cruciferis pro-
miſerat, vt imminenti ab ipſis exitio ſeſe eriperet. Quorum etiam opera re-
gium nomen à Pontifice maximo adeptus eſt, & à Rigenſi Archiepiſcopo, &
Culmenſi Epiſcopo ſolenni ritu diademate cinctus. Verum non multo poſt
ſtabilitis rebus ſuis, neque Cruciferis promiſſa præſtitit, & religione abiecta
ad ſua idola reſiliit, & ex finitimis Chriſtianorum regionibus prædas agebat,
vt tunc è Lublinenſi, poſt ex aliis. Aberat autem forte tunc Boleslaus Pudi-
cus Morauica expeditione occupatus, cuius hæc fuit cauſa. Poſt interfectum
Auſtriæ Ducem Fridericum, Præmislus ſiue Ottocarus Venceslai Luſci Re-
gis Bohemorum frater, vel ſecundum quoſdam filius, Auſtria potitus erat,
ducta in matrimonium ſorore Friderici Margarita iam anu, quæ prius Hen-
rico Friderici Imperatoris filio nupta erat. At Styriam quoque idem Otto-
carus ſibi adiunxerat, quod eo facilius fuit factu, quod imperium in Germa-
nia tunc vacabat poſt mortem Friderici. Huic igitur Ottocaro cum Bela
Rex Vngariæ bellum facere vellet, & virium ad id non ſatis haberet, Boles-
laum generum Principem Poloniæ in auxilium euocauit. Nec ita multo an-
te Venceslaus Rex poſt Miecziſlai Ratiborienſium & Opolienſium Ducis
mortem, cum is nullos reliquiſſet liberos, Opauiam occuparat & Nicolao fi-
lio notho ſuo tradiderat. Quocirca Boleslaus, vt in gratiam ſoceri manum
Bohemorum diſtineret, Opauiamque Polonis rurſus adiungeret, in Opaui-
enſem oram, & in Morauiam cum exercitu ingreſſus, ferro & incendiis eam
longe lateque vaſtauit, magnamque prædam abegit: nec tamen Opauia po-
titus eſt. Ne Bela quidem operæ precij quicquam fecit: quin à Morauis fuſus
fugatuſq; eſſe fertur. Hac igitur expeditione Morauica occupato Boleslao,
liberior fuit excurſio Lithuanis in Poloniam.

In Sileſia vero Conradus ditiones fratrum ex arce Bythonienſi armis in-
feſtabat, quem quo expeditius adiuuaret Præmislus ſocer, cum Boleslao fra-
tre, quem iniuria affectum, in carcerem etiam quaſi inſidiatorem coniece-
rat, in gratiam à Fulcone Archiepiſcopo reductus eſt, ac denuo dominatum
cum

Salina Bochnenſes.

Inundatio.

Lithuanorum excurſio in Maſouiam & Poloniam.

Morauica expeditio.

Poloniæ maioris diuiſio noua.

cum eo partitus, Gnesnam, Calissiam, Rudam seu Velunum, Pysdros, Srodam, Bninum, Biechouiam, G zum, & Pobiediscos ei concessit. Posnaniam cum cæteris munitionibus ac territoriis ipse retinuit. His ita transactis, in Vratislauiensem regionem duxit exercitum, & omnem eam oram, quæ est circa Olesniciam, Syczouiam, Trebniciam, & Cerequiciam oppida, vsq; ad Vidauam amnem, deinde & vltra Oderam vadato flumine depopulatus est, eo q̄ Henricus Dux Vratislauiensis neq; ipse partem patrimonij Conrado reddebat, neque ad repetendam eam à Boleslao fratre opem ei ferebat. Pax deinde ac concordia inter Silesios fratres, Episcopi Vratislauiensis & aliorū procerum interuentu componitur, ac Glogouiensis dominatus Conrado à Boleslao Caluo, quanquam inuito, conceditur: Conradus obsides & captiuos dimittit: aliis item, qui prius ex pacto dimissi erant, æstimationes capitum remittit. Mendocus Dux Lithuaniæ abiecta religione Christiana, infestior indies Christianis vicinis erat, coactoq; è suis Lithuanis & Prutenis idem sentientibus valido exercitu, in quo triginta millium armatorum censebantur, Masouiam oēm crudeliter vastauit, caputq; gentis Plocensem arcem defensoribus vacuam incendit, & ingenti hominū atq; iumentorum præda domū remissa, in Cruciferorū ditionem eodē furore inuasit: eaq; peragrata exustaque, homines quidem captos immanitate barbarica trucidauit, cæterā vero prædam permagnam abegit. Cruciferi non ausi obuiam prodire tantæ multitudini, munitionibus tunc sese continuere.

Regis Bohemiæ & aliorum Principum expeditio in Prussiam.

Postea vero anno Christi millesimo ducentesimo quinquagesimo quinto aduenientibus Ottocaro Rege Bohemorum, Marchionibus Brandeburgēs & Morauiæ, Duce Austriæ, Pragensi, Olomucensi, & Ermeliensi siue Varmiensi Episcopis, cū magnis copiis, magnaque item multitudine crucis militiam professa, aucti viribus & animis, vicissim Prutenis bellum inferunt, & illis ad prælij dimicationem nusquam prodeuntibus, ferro & igni in obuia quæque desæuiunt. Quibus malis adacti Sambienses, in potestatem Cruciferorum venere, religionemq; Christianam suscepere. Suētopelcus vero quietis impatiens nouum excitauit bellum. Etenim misso clam cum expedita manu filio, quem obsidem pace facta à Prutenis receperat, Naclum arcem Præmisli nepotis sui, conscio & adiuuante vno de custodibus, pecunia corrupto noctu iterum intercepit. Quod vbi Præmislo nunciatum est, quantum potest, cogit exercitum. Mittunt ei auxilia Duces alij Polonorum, tanquam ad restinguendum commune incendium: cum quibus ad Naclum contendit Præmislus. Cumque arx situ atque arte munitissima egregie à Pomeranis defenderetur, ac difficilis esset eius expugnatio, aliam è regione eius ad occidētem solem summa celeritate excitauit, eique importato copioso commeatu præsidium imposuit, quantum sufficiebat ad vexandos, & quasi in obsidione continendos hostes, qui in præsidio antiquæ arcis erant. Quo facto dimisit reliquum exercitum. Fiebant autem crebræ vtrinque ex arcibus eruptiones, & conflictus marte vario. Alteram deinde Præmislus cum Boleslao fratre & Casimiro fecit expeditionem in Pomeranos, & omissa Nacli expugnatione, noctu silēti agmine ad Racianzum arcem Pomeraniæ, in quam se magna multitudo Pomeranorum cum facultatibus suis propter bellum contulerat, contendit: eamque antelucano tempore adueniens incendio consumsit. Post cuius discessum Suentopelcus cum exercitu non contemnendo, hostibus ex noua arce obsistere non ausis, in Naclum perrupit, & cōmeatu im-
por-

Sambia à Crucigeris subacta, & ad religionem Christianam adacta.

Naclum à Suentopelco interceptū.

portato, suos laborantes victus inopia confirmauit. Deinde omnem conatū ad nouam arcem vel capiendam, vel euertendam conuertit, sed irrito cœpto post recessit. Videns autem Suētopelcus, difficulter se Naclum retinere posse, ad pacem cum Præmislo faciendam inclinari animo cœpit. Nec difficulter ea Popone vno de Cruciferis, qui Suentopelcum & Præmislum materno sanguine attingebat, interueniente coiuit. Conuentu enim apud Xynam acto, Suentopelcus per sententiam Poponis ex compromisso latam Præmislo Naclum reddidit: Præmislus vero Suentopelco pro impendiis & Racianzi demolitione quingentas marcas argenti certis pensionibus exoluturum se esse, nouem obsidibus nobilibus datis, cauit; & exoluit postea. Captiui vtrinque dimissi. Pax perpetua mutuo iureiurando firmata est, ita vt neuter alterius ditionem vnquam inuaderet. Nec toto ab ea pace facta anno circumacto, Præmislus triginta sex annos natus, pridie nonas Iunij immatura morte extinctus, Posnaniæque sepultus est. Mitissimus sui temporis princeps, & supra ætatem prudens: iustitia autem & animi moderatione in iudicando tanta, vt eius iudicium victus atque victor ex æquo probarent. Ebrium aut iratum eum nemo vidit. Vsque adeo vero addictus fuit religioni & cultui diuino, vt per tempus quadragenarij ieiunij cilicina veste super nudum corpus, & vino diluto admodum, aut insipidiore ceruisia vteretur. Nocturnis temporibus cum dormire putabatur, prolixæ precationi vacabat. Ouanscense monasterium Cisterciensis sectæ puellis ad Vartham fluuium condidit: Srodecense vero Dominicanorum Posnaniam transtulit. Gnesnense etiam Xenodochium siue hospitale sepulchri Christi militibus contulit & commendauit, Præpositoque Miechouiensi subiecit. Præter multas autem alias pias largitiones, Gnesnensi quidem ecclesiæ Cirnelinum pagum, Posnaniensi vero Bucum donauit, non sine inuidia & offensione procerum. Reliquit autem Præmislus quatuor filias, ex Elisabetha vxore susceptas, & filium posthumum post quartum mensem natum, cui paternum nomen inditum est.

Pax inter Suentopelcū & Præmislum.

Præmisli mors & laudes.

Præmislus posthumus nascitur.

Eodem anno millesimo ducentesimo quinquagesimo septimo Iacicus siue Iacintus post exhaustos multos labores in Polonia & Russia pro religione Christiana, mortem cum vita commutauit ad decimum octauum Calendas Septembris. Non omnino tunc Silesia ab intestinis motibus immunis erat. Etenim Boleslaus Caluus, cum dolore amissæ Glogouiæ percitus, tum bello superiori exhaustus, vt iram simul & cupiditatem suam expleret, Episcopum Vratislauiensem cum duobus Canonicis ruri captum, & vestibus exutum in carcerem abduxit, à quibus postulabat decem millia marcarum. Quæ cum non penderent, coniecit eos in tetrum carcerem compedibus constrictos. Qua re cognita, Archiepiscopus Gnesnensis Boleslaum diris deuouit: Vratislauiensi vero omni diœcesi sacris interdixit. Quas diras cum Boleslaus negligeret, & nihilomagis dimitteret captos, Pontificem Maximum Alexandrum quartum certiorem ea de re fecit, & quid porro fieri oporteret, rogauit. Rescripsit Pontifex Archiepiscopo, vt Poloniam omnem ad arma contra Boleslaum sumenda crucis militia promulgata vna cum cæteris Episcopis concitaret. In eandem sententiam Magdeburgensi quoq; Archiepiscopo de cōcitandis Germanis scripsit. Sed interea Episcop' pertæsus diri carceris, duobus millibus marcarum, & cōmutatione decima-
rum

Silesiaci motus.

rum manipularium in pecuniarias per totam diœcesim suam vna cum Præ-
posito & Canonico se redemit. Neque vero vno illo scelere contentus Boles-
laus fuit. Nam Præmislo, cuius ope Conradus gener nitebatur, mortuo, Cō-
radum quoque fratrem per fraudem capere, & Glogouia exuere adortus est.
Sed hoc non itidem successit. Certior enim factus Conradus de insidiis fra-
tris, cum Lignicium ab eo dolose ad cōuiuium vocaretur, cum expedita ma-
nu profectus est, ac reliquis in sylua propinqua Lignicio latere iussis, cum
paucis expeditiorib⁹ veniens, à Boleslao simulati officij causa obuiam prod-
eunte in arcem deducitur. Vbi conspicit loca superiora ab armatis teneri,
anteuertit meditatum fratris facinus, captumque eum metu perculsis o-
mnibus asportauit, & in custodia habitum aliquandiu, atque ea, quam ab
Episcopi Vratislauiensi emunxerat, pecunia mulctatum postea dimisit. Sic
Boleslaus laqueo, quem alteri tetenderat, ipse se implicauit.

Terræmotus.

Anno sequenti millesimo ducētesimo quinquagesimo octauo terræ mo-
tus vehemens Poloniam concussit, & animos hominum propter rei rarita-
tem non metu tantum, sed etiam religione impleuit, velut magnorum ma-
lorum, quæ mox consecuta sunt, prodigium. Nam & ciuilibus bellis mox a-
gitata, & barbarorum excursionibus afflicta est. Ciuilium autem bellorum
Casimirus Dux Siradiensis, Lenciciensis, & Cuiauiensis causa fuit: cuius in-
explebilis cupiditas eousque progressa est, vt Ziemouito fratre in vincula cō-
iecto, Siradiensem tractum, cuius hæreditas secundum Boleslaum fratrem
iure ad vtrumque pertinere debebat, solus occuparet: Landense territorium,
vnde prius à Boleslao Pio Duce Calissiensi depulsus erat, iterum inuaderet:
Racianzum item Episcopo Vladislauiensi auferret, quod tamen post reddi-
dit, cum ei litem intendisset Episcopus. Lelouiense territorium Boleslao Pu-
dico adimeret, munita arce in colle supra oppidum. His igitur de causis pri-
mus omnium Boleslaus Pius in eum arma sumpsit, inita societate cum Var-
cislao Cassubiorum Duce, quod is Suentopelco, cuius gener tunc Casimirus
factus erat, propter iniurias quasdam infensus esset. Obtinebat Boleslaus et-
iam Posnaniensem satrapiam, vtpote tutor liberorum fratris defuncti. Ita-
que conscripto ex omni maiore Polonia magno exercitu, coniunctisq; cum
Varcislao viribus, Cuiauiam vastabundus ingreditur, Inouladislauiamque
arcem obsidione cinxit: cui, sicut & cæteris munitionibus, Casimirus, cum
non haberet exercitum, metuebat. Itaque legatione ad Boleslaum missa bel-
lum deprecatur: Landense territorium redditurum se ipsi promittit, arcem-
que, quam in eo præsidij causa communierat, demoliturum. Secutus eius fi-
dem Boleslaus, obsidionem soluit, exercitumque dimisit. Sed Casimirus nō
modo non præstitit Boleslao, quæ receperat, verum etiam Calissiensem tra-
ctum vicissim insequenti anno depopulatus est, cum de clade Varcislai, cui
Boleslaus ex fœdere auxilia miserat, in Pomerania cognouisset. Proficisce-
batur tunc Boleslaus Calissia Posnaniam, cum de Casimiri excursione nun-
cium accepit. Protinus igitur cum solo aulico suo comitatu reuertens, trigin-
ta tantum equitibus in itinere collectis, & agrestibus, quos hostes damno
affecerant, sequentibus, in sylua, cui Soleciæ nomē est, hostilem exercitum,
magnoque animo impetum in eum facit, extremisque perturbatis, & primos
impellentibus, & omnibus maiores multo, quam erant insequentium se, co-
pias (propterea quod sylua longiorem prospectum adimebat, clamantium
vero sonitum ampliorem reddebat) esse credentibus, vniuersum agmen in
fugam

fugam agit, prædam excutit, plurimosque ex hostibus captiuos abducit. Nec
tamen clade hac affectus Casimirus acquieuit, sed non ita multo post Pacos-
sum oppidum Boleslai capit, arcemque in eo munit: vnde Calissiensem oram
liberius infestabat. Ibi tunc Boleslaus Pudicus & Ziemouitus Casimiri fra-
ter, vt & Boleslao Pio subuenirent, & suo quoque nomine Casimirum vl-
ciscerentur, coniunctis cum Boleslao Pio viribus, Lenciciensem tractū cru-
deliter vastant, arcem ædificant, & commeatu copioso implent, ac Ziemouito
commendant. Fractus hisce incommodis Casimirus, inducias duorum mē-
sium petit, æqua omnia se esse facturum promittit iureiurando dato. Sed e-
lusis Ducibus, amotoque præsenti periculo, non seruauit fidem. Itaque inse-
quenti anno Boleslaus Pius in Cuiauiam duxit exercitum. Deprecante vero
Casimiro, non prius deduxit, quam ille arce Landensi & Pacosso præsidia
deduceret. Quod quidem Casimirus extrema pene adactus necessitate fe-
cit, cum alio quodam infortunio maximo mulctatus esset. Nam duo filij e-
ius, Lescus cognomento Niger, & Ziemomyslus è priore matrimonio susce-
pti, veneno, vt aiebant, à nouerca appetiti, vel potius iusta Dei vindicta in-
citati, Siradiensem & Lēciciensem ditionem absente patre, Proceribus cum
omni Nobilitate fauentibus, occuparunt: & Lescus quidem Siradiensem,
Ziemomyslus vero Lenciciensem obtinuit. Ita qui aliena iniuste appetebat,
sua turpiter amisit. Atq; hi tunc sane ciuiles motus in Polonia inter propin-
quos, agnatos, fratres, parentes, ac liberos extiterunt.

Tartari Poloniam vastant.

Dum autem hi sic inter se bellum gerunt, ecce Tartarorum ingens vis
Nogaio & Celebuga ducibus, in Poloniam sese per Russiam mēse Decembri
effudit, Russis ipsis adiutoribus atque ductoribus. Flumina tunc iam glacie
concreta erant: itaque summa celeritate vsi, & Lublinensem oram, quam à
Lithuanis vastatam superiori tempore Daniel Russorū Rex, arce Lublinen-
si intercepta, ac turri rotunda præsidioque firmata vsurparat, prætergressi,
in Sendomiriensem impetum faciunt, & plurimos mortales incautos oppri-
munt: monasterium Zauichostense, quod Boleslaus Pudicus nuper condi-
derat, & viginti quinque pagis dotatum puellis D. Francisci vitæ institutum
professis attribuerat, diripiunt, itemque id, quod in Lyssecio siue caluo mō-
te situm est: Sendomiriense oppidum incendunt, arcem nullo respirandi o-
cio defensoribus dato, die nocteque oppugnant, verum nullo operæ precio:
nam à multis ea gnauiter defendebatur. Ibi Russorum Duces Leo & Roma-
nus Danielis filij, & Basiliscus frater, qui in castris Tartarorum erant, primo
per internuncios, deinde per se ipsi cum Petro præfecto arcis agunt, vt, si se,
arcemque seruatum ire velit, ad Tartarorum Duces in castra veniat, & im-
perata se facturum professus, paruo se, arcemque, & omnem multitudinem
redimat. Fidem dant, nil in ea re fore periculi, se hæc ita confecturos esse.
Credidit præfectus, Russos Christiani sanguinis misericordia commotos,
quemadmodum præ se ferebant, illa suadere & recipere. Itaque præfectus cū
fratre suo, & primorib⁹ ex Nobilitate ad castra hostium, quemadmodū con-
uenerat, proficiscitur. Duces barbarorum, vt erat edoctus à Russis, adorat, de
salute sua & arcis supplex agit. Barbari autem, vt sunt fallacissimi, in supplices
impetum faciunt, spoliatos & verberatos immaniter obtruncant, & confe-
stim sublato clamore, effuso cursu in arcem, nihil tunc eiusmodi expectanti-
bus defensoribus, inuehūtur, in cædeq; hominū, omnibus perterritis & late-
bras querentibus, promiscue grassantur. Matronas tantum & puellas formo-
V
siores

ſiores ad contumeliam & explendam libidinē (vt eſt gens libidinoſiſſima) ad-
ſeruarunt. Defeſſi autem cædendo, reliquum vulgus hominum gregatim in
Iſtulam impulerunt. Tanta vero cædes in arce tunc facta eſſe dicitur, vt ſan-
guis cæſorum ad Viſtulam vſq; deflueret. Incenſa arce, barbari nulla mora
interiecta verſus Cracouiam Ruſſis Ducibus itineris contendunt, & vrbem
defenſoribus vacuam incendunt, valetudinarios & mendicos trucidant.
Nam Boleslaus princeps, nuncio de Sēdomiria capta accepto, in Vngariam
cum vxore profugerat: cætera hominum multitudo partim in ſyluas ſe abdi-
derat, partim munitionibus arcium ſeſe defendebat. Tartari vero cædibus &
incendiis vſque ad Bythomiam in Opolienſem tractū impune prouecti, poſt
alterū ſiue adeo tertium menſem præda onuſti in Ruſſiam reuerterunt. An-
nus, quo hæc geſta ſunt, fuit poſt Chriſtum natum milleſimus ducenteſimus
ſexageſimus.

Cracouia iterum à Tartaris incenſa.

Boleslaus fugit in Vngariam.

Circa hæc tempora Daniel Romani Ducis filius, aduerſæ factionis Duci-
bus vel domitis, vel in ſuam ſentētiam adductis, magnam potentiam & mo-
narchiam fere in Ruſſis Auſtralibus vſurpabat: & quo maiorem ſibi autori-
tatem compararet, legatione ad Opiſſonem legatum Apoſtolicum in Polo-
niam miſſa, cum promitteret, ſe cum vniuerſa gente ſua ad Romanæ eccle-
ſiæ ſocietatē acceſſurum, ac Chriſtianas regiones aduerſus Tartaros, qui iam
ingentem formidinem omnibus principibus Chriſtianis incuſſerant, defen-
ſurum, nomen ac diadema regium ſibi ac poſteris ſuis impetrauit. Verum
conſecutus id, quod concupierat, fidem & iuriſiurandi religionem viola-
uit: & in priſtinum errorem relapſus, non modo non defendit à barbaris
Chriſtianos, verumetiam cum Tartaris pariter infeſtauit, mox etiam cum
Lithuanis. Nam cum eis Suarmonem ſororis filium cum magna manu ad
populandam Maſouiam miſit. Qui celeritate vſi, Ziemouitum Ducem cum
Conrado filio & aulico comitatu in Iaſſouuſco prædio ſecure ruſticantem
cepere. Ac Ziemouitum quidem Suarno barbarica crudelitate interfecit;
Conradum vero Mindacus, cui ceſſerat, ſeruauit, & pecunia redemptum
poſtea dimiſit. His patratis, Maſouiam pene omnem Duce orbam Ruſ-
ſi cum Lithuanis populabundi peragrarunt. Miſeratus autem acerbam illam
cladem Maſouiæ Boleslaus Dux Caliſſienſis, & precibus Gertrudis Zie-
mouiti vxoris exoratus, venit cum exercitu in Maſouiam, copioſum com-
meatum & fabros ſecum ducens, releuataque populi calamitate & inopia,
& arce Plocenſi, quæ ab hoſtibus exuſta fuerat, refecta, ac bene muni-
ta diſceſſit. Reuertuntur deinde æſtate ſequenti Lithuani in Maſouiam,
& non reſpondente eorum cupiditati ac ſpei præda, longius progreſſi Lo-
uicienſe territorium ferro & incendiis vaſtarunt. Graues iam admodum
non modo Maſouiæ, ſed & Boleslai Pudici ditionibus Lithuani eſſe cœ-
perant, ni diuinitus auxilium affulſiſſet. Inteſtini enim eorum motus re-
ſpirandi ſpacium Boleslao Pudico dederunt. Mindacus enim à Stroinato
fratris filio per inſidias dormiens cum filiis interfectus eſt, & Srtoinatus do-
minatu Lithuaniæ potitus. Nec mitior is futurus erat in Chriſtianos: mox
enim initio principatus ſui Maſouiam depopulatus eſt: captaque Orſimo-
uia arce, mares quidem puberes trucidauit, impuberes vero cremauit. Sed
cito ſcelerum ſuorum pœnas dedit. Nam à Voiſalco Mindaci interfecti fi-
lio ſuperſtite, qui monaſticæ vitæ inſtitutum apud Ruſſos profeſſus erat, ve-
nationi vacans captus, excruciatus, & necatus eſt. Nec ita multo poſt Voi-
ſalcus

Ruſſorum perfidia.

Maſouia à Ruſſis vaſtata.

Mindacus Lithuanorum Rex interficitur.

ſalcus Lithuanorum dominatu potitus, à Leone Danielis Ruſſorum Re-
gis filio per dolum interfectus eſt. Dum hæc ita turbantur in Lithuania,
non putauit Boleslaus Pudicus prætermittendam ſibi eſſe illam occaſionem,
quin Iazygas finitimos & infeſtos regionibus ſuis vlciſceretur. Itaque du-
xit in eos exercitum. Qui fortiter dimicantes & Conato etiam Duce amiſ-
ſo pedem non referentes, ad internecionem vſq; cæſi ſunt, adeo vt ex eo tē-
pore nomen quoque Iazygum pene deletum ſit. Regione eorum deinde
potitus Boleslaus, exiguas gentis reliquias Chriſtianam religionem ſuſci-
pere capitali pœna in contumaces ſancita coegit, & ne regio vaſta & in-
culta maneret, colonias eo deduxit. Ab Vrbano autem quarto Pontifice
Maximo impetrauit mandatum ad Archiepiſcopum Gneſnenſem, vt no-
uum genti præficeret Epiſcopum. Nunc ſane tractus ille eſt in diœceſi Lu-
cenſi ſiue Lucæorienſi: quæ Epiſcopa Ludouici Regis ſtudio & opera po-
ſterius condita eſt. Annus hic fuit poſt Chriſtum natum milleſimus ducen-
teſimus ſexageſimus quartus, quo poſt apparitionem cometæ trimeſtrem
peſtis acerba in pecora & pecudes in Polonia graſſata eſt. In Pruſſia vero
Cruciferi, aduerſa fortuna vſi, pene deleti ſunt à Prutenis.

Iazyges à Pudico victi ac pene deleti.

Cruciferi à Prutenis afflicti.

Inſequenti anno Ruſſi Duce Suarnone magna vi in Sendomirienſem o-
ram populabundi inuaſere: ſed à proceribus Sendomirienſibus cum Nobi-
litate & agreſtibus præter opinionem occurrentibus inſigni clade profligati,
in turpem fugam acti ſunt. Irritatus autem vehementius, quam ſolebat, Bo-
leslaus excurſionibus Ruſſorum, & Ziemouiti cædem vltum ire cupiens, an-
no ſequenti expeditionem in Ruſſiam ſuis indicit. Summa rerum & admi-
niſtratio belli Petro Palatino Cracouienſi commiſſa. Boleslaus enim ipſe ad
eam expeditionem profectus non eſt: verum precationibus ac ſupplicatio-
nibus cum Cunegundi vxore vacans, exercitus ſui curam & protectionem
Deo commendabat. Petrus itaque exercitu ſuſcepto, hoſtilem regionem in-
greſſus prudēter & accurate omnia agere, inſtructis ordinibus caute progre-
di, ſpeculatores quoquouerſus dimittere, caſtris loca opportuna capere, ex-
cubias in oēs partes ſeruare, neque pabulatores, frumentatores, & lignatores
abſq; firmo armorū præſidio caſtris emittere, nō ignorans, cū vafro hoſte ſi-
bi rem eſſe. Non multū in hoſticum progreſſis Polonis apud Pietam campū,
occurrit Suarno Dux Ruſſorum, ingentes Ruſſorum & Tartarorum in au-
xilium euocatorum copias ducens, nec longe à Polonis caſtrametatus eſt. Se-
quenti die, qui erat decimus nonus Iunij, quod eo die proſpere contra eoſ-
dem Ruſſos ad Zauichoſtum ante complures annos dimicatum erat, educit
ſuos in aciem Petrus, diei illius victoriæq; admonitos. Nec detrectat pugnā
Suarno. Eminus quidē primū Poloni baliſtis, hoſtes arcubus pugnabant. Sed
quoniam eo pugnādi genere meliore loco erat res hoſtium, expeditiori ge-
nere armorū plures de Polonis vulnerātium, magno mox impetu Poloni in
hoſtiles acies inuehuntur, & cominus haſtis ac gladiis rem gerunt. * ſupe-
riore loco Polonorū res eſſe cœpit. Referunt pedem hoſtes, inſtāt Poloni. V-
niuerſa acies hoſtiū conuertit, & mutuo ſeſe impellit & impedit. Cædūt Po-
loni terga fugientiū, & plurimos abiectis armis viuos capiunt, & plena potiū-
tur victoria. Ea vero clade vires & animi Ruſſorū ita fracti ſunt, vt permultis
deinceps annis nil hoſtile cōtra Polonos molirētur. Porro Boleslaus abunde
cōtentus, repreſſiſſe ea victoria feroces Ruſſos, ipſe quoq; quieuit, benign⁹ &

Ruſſicum bellum.

Ruſſi & Tartari à Polonis profligati.

mitis princeps: cuius cũ vxore precibus à Deo impetrata illa victoria existimata est, magis quam humanis viribus parta, de tanta scilicet hostium multitudine, vt quadruplo ea Polonos excederet.

Casimirus Cuiauien. Dux moritur.

Anno Christi millesimo ducentesimo sexagesimo octauo Casimirus Cuiauiensis, Lanciciensis, & Siradiensis Dux obiit, qui moriens Lescum Nigrum filium Siradiensem ditionem retinere passus est, vt ab eo fuerat occupata: reliquas vero Ziemomyslo, cui Suentopelci filiam Salomeam desponderat, cum tribus aliis, videlicet Casimiro, Vladislao Loctico, & Ziemouito ex altero matrimonio susceptis partiendos reliquit.

Suentopelcus Dux Pomeraniæ obiit.

Suentopelcus etiam Pomeranorum citeriorum Dux eodem anno mortuus est ætate decrepita, relictis quatuor filiis, Mestuino siue Mesciugo, Varcislao, Samborio, & Ratiborio. Quibus moriens præcepit, vt à bello Cruciferis inferẽdo, quoad possent, abstinerent: Polonos vero Duces omni beneuolentia sibi deuincirẽt. Quorum illi præceptorum immemores, magnis se postea calamitatibus implicarunt. Porro anno Christi millesimo ducentesimo sexagesimo nono Ziemomyslus Casimiri filius Vladislauiensem dominatum adeptus, despicatui suos habere cœpit: cum Cruciferis, apud quos ab ineunte ætate educatus erat, familiarius viuere, eorum arbitratu omnia agere, & consiliis niti. Quibus rebus offensa Nobilitas, mussitare primum, deinde apertius fremere: ad extremum, eo non mutante mores, ad Boleslaum Calissiensium Ducem defecit. Qui iam Bydgostia supra Bredam fluuium sita, Theodorici Prussi proditione, qui post susceptam religionem Christianam à Casimiro Ziemomysli patre ei arci præfect⁹ fuit, potitus erat. Exorauit postea Boleslaum Ziemomyslus, vt sua sibi redderet, donato ei territorio Crusuiciensi, placataq; Nobilitate, quod reciperet, nihil sibi commune dein fore cum Cruciferis.

Bellum Brandeburgicum.

Hoc eodem anno bellum inter Boleslaum Ducem Calissiensem, & Marchiones Brandeburgenses recruduit ex huiusmodi causa. Otto Marchio Cõradi frater cupiens Santocense territorium in potestatem suam redigere, arcem Sulentiam inter Lubussum & Medireciam, comportata celeriter domo materia extruxit, & argilla extrinsecus ne incendio esset obnoxia, contexit. Id vbi Boleslaus accepit, ratus id quod erat, non de nihilo arcem illam in cõfinibus Poloniæ munitam esse, tamen quia in suo solo eam Otto munierat, oppugnatione quidem eius abstinuit, ne prior fœdus rupisse argueretur: cæterum Medireciam ipse vicissim fossis & ligneis propugnaculis munire cœpit. Necdum perfecta erat munitio, cum Otto cum expedita manu aduolans oppidum diripit & incendit: arce tentata potiri non potuit. Certior earum rerum factus Boleslaus, hostem discedẽtem cum expeditis, quos ad manum subito habere potuit, persequitur: & cum cõsequi eum intra fines suæ ditionis non posset, Lubussense territorium per circuitum vastauit, deinde ad Sulentiam arcem expugnandam reuertitur. Quo aduerso, milites facta è scutis & clypeis testudine, munitionem subeunt, dimotaque securibus argilla, ignem subiiciunt: qui subministratis alimentis mox arcem omnem corripuit, ac cum præsidiariis pariter absumpsit. Ita tunc Boleslaus Ottonem vltus, reduxit exercitum. Sequentis autẽ anni initio, cum Boleslaus Calissiensis Cracouiam, vt viseret Boleslaum Pudicum, profectus esset, non prætermisit eam occasionem Otto, sed magna celeritate vsus quamuis hyberno tẽpore, Santocensem arcem ligneis propugnaculis, vallis, fossis, commeatu, & præsidio muniuit. Reuertens autem Boleslaus, vbi pacta cum Conrado inita ex pro-

fesso

fesso temerata esse comperit, ipse quoque Drenum instaurauit, & intra octiduum munitionem perfecit, impositoque præsidio discessit. Sed aliquanto post, cum Poloni negligentius, vt solent, arcem custodirent, à Santocensi præsidio noctu ea intercepta, & Ottoni tradita est.

Portenta & prodigia.

Multa eo anno portenta & prodigia in Polonia extiterunt. In Cracouiensi quidem regione honesta quædam matrona Margarita Virboslai Comitis vxor triginta sex pueros viuos vno partu edidit vicesima die mensis Ianuarij. Calissiæ intra octauam diem natalis Christi natus est vitulus cum duobus caninis capitibus ac dentibus, & septem pedibus vitulinis: capitum autem maius quidem antrorsum in suo loco: minus vero retrorsum ad caudam situm erat. Ab eius cadauere canes & volucres abhorruere. In Silesia vero apud Michalouum pagum, & inter Oderam ac Nissam fluuios, triduo sanguinem pluisse dicitur. Præcedente quoque anno ferebantur visæ esse in aere armatorum acies inter se concurrere.

Inundatio insolita.

Æstas eius anni tota fere continentibus pluuiis, & insolita aquarum inundatione non modo segetibus, sed etiam pecudibus & iumentis, pagisque, & oppidis plurimum incommodi attulit. Hæc cum ingentem terrorem animis hominum incussissent, supplicationibus ac sacrificiis publice procurata sunt. Secuta sunt autem cum externa quædã aduersa Polonis bella, tum domestici motus.

Brãdeburgicum bellũ iterum.

Insequenti anno Christi millesimo ducẽtesimo septuagesimo primo, Boleslaus Calissiensis Santoci occupatione atque Dreni ereptione irritatus, coactis magnis copiis, & auxiliis Cuiauiensium & Ziemomysli adiutus, bellum fecit Marchionibus Brandeburgensibus: & cum illi ad prælij dimicationem non descenderent, munitionibus sese defendentes, vastato Santocensi agro, ad Soldinum duxit, & scalis admotis oppidũ cepit, diripuit, & incendit, magnamque prædam abegit. Reuersus Crusuicense territorium Ziemomyslo pro nauata opera reddidit, arcem demolitus. At in Silesia Boleslaus Caluus Conradum fratrem parum abfuit, quin caperet Boleslauiæ securum. Sed tamen effugit is, de hostili aduentu fratris in ipso articulo factus certior. Oppido autem Boleslaus potitus est.

Inter Suentopelci filios dissidium.

Sequenti deinde anno bellum, quod à Boleslao Calissiensi cum Marchionibus Brandeburgensibus gerebatur, in Pomeraniam translatum est ex huiusmodi causa. Post Suentopelci mortem bellum ciuile inter filios eius Mesciugum & Varcislaum exortũ est. In eo cum firmiores essent partes Mesciugi, Varcislaus ab eo captus, & paulo post è carcere elapsus, Conradi Marchionis Brandeburgensis implorauit opem, remunerationem iustam policitus. Accepit conditionem Conradus. Cum autem pignoris loco Gedanum ei tradidisset Varcislaus, paucis diebus illis in ipso apparatu belli mortem obiit. Repetit à Conrado Gedanum Mesciugus: negat ille se redditurum, ni sibi sumptus in bellum facti, quos permagno æstimabat, exoluantur. Cum autẽ imparem se viribus illius esse Mesciugus sciret, misit legationẽ ad Boleslaum Calissiensem, à quo impetrat, vt secum aduersus communes hostes arma cõiungat.

Bellum cõtra Marchionem in Pomerania.

Duxit igitur exercitum in Pomeraniam Boleslaus, iunctisque cum Mesciugo copiis ad arcem Gedanensem admouit: qua capta, nihil negocij futurum erat in potiundo oppido. Tentata deditione, & pulsata machinis arce nullo operæprecio, nona deinde die factis testudinibus ex asseribus, Poloni audacius succedunt sub ipsa mœnia & propugnacula: & alij quidem cõuellunt & rescindunt munitionem, vtpote ligneam: ignem al[illegible]j subiici[illegible]nt,

al[illegible]j

alij ſcalis admotis mœnia ſcandunt, arceque potiuntur. Arce capta, mox oppidani deditionem fecere. Boleslaus domum reuerſus quatuor menſium ſpacio militibus ad quietem dato, rurſus contra Marchiones expeditionem

Expeditio Polonorum in Marchiam.

fecit, eique Præmislum iuuenem fratris filium, decimum ſextum annum agentem, præfecit, adiunctis, quorum conſilio faceret omnia, Palatino Poſnanienſi & Caſtellano Caliſſienſi, rei militaris peritis. Dreno præterito vaſtatur longe lateque hoſtilis regio, quę cis Oderam eſt, Strelce arx haud ita pridem à Conrado condita expugnatur diripitur, & exuritur. Sæuitur in homines, agros, & tecta, nonnullis tamen, Præmislo deprecante, vita conceditur. Abigitur ingens præda, cum qua reuertens Præmislus, cum apud Velenũ exercitũ dimitteret, cognoſcit, Drenum arcem paruo hoſtium præſidio teneri: Caſſubioſq;, qui in caſtris eius militauerant, domũ abeuntes nauigio, primã portã arcis incendiſſe. Reuocatis igitur ex itinere militibus, ad Drenum cõtendit, & præſidiariis deditionem facientibus, arcem recepit, præſidioq; cõmuniuit. Dedititios vero liberos dimiſit, datis, qui eos deducerent, ne quam vim à Polonis paterentur. Hæc tunc rudimenta militiæ Præmisli fuere. Sex deinde totis annis vtrinque ab armis ceſſatum eſt.

Interea vero minor Polonia quaſi viciſſitudine quadam bellis ardere cœpit, autore Paulo Epiſcopo Cracouienſi, gẽte Polucoſio, qui Prendotæ mortuo à collegio ſacerdotũ electꝰ ſucceſſit. Is enim ſuæ dignitatis immemor, cũ totus voluptatibus, venationi, & libidini deditus, ac ſubditis ſuis grauis, aduerſus Principẽ vero Boleslaum contumax eſſet, nec precibus & monitis tũ Principis, tum collegij ſui flecteretur, & præterea monacha quadã, de Scalẽſi monaſterio educta, pro concubina abuteretur, in Cunouienſi prædio degẽs, ab Ottone & Zegota iuuenibus, equeſtri Topororũ familia ortis, captus, ac Siradiam deportatus, à Leſco Nigro in honeſta cuſtodia menſem vnum ſeruatus erat. Boleslai Pudici, quemadmodum exitus rei cõprobauit, vel iuſſu, vel permiſſu. Sed cũ Archiepiſcopus Gneſnenſis omni prouinciæ ſuæ ſacris eam ob rem interdixiſſet, cõuiciis & maledictis populi exagitatus Boleslaus, dimitti eum iuſſerat, & in gratiam cum eo redierat, cum ducenta pondo argenti ipſi appendiſſet. Nec tamen conquieſcebat Epiſcopus, verum in hoc erat totus, vt Boleslaum vlciſceretur.

Cõſpiratio minorum Polonorum contra Principem.

Domi itaq; factioſorum hominũ animos in Principem concitabat, inprimis vero eorum, qui cũ ſua turpiter prodegiſſent, & ad inopiam redacti, aut etiam ære alieno oppreſſi eſſent, alienis inhiabant, aut qui ob latrocinia, & alia ſcelera pœnas metuebant, ſiue adeo multati iam erant, aut etiam in pace cupiditatibus ſuis minus cõmode ſatisfaciebãt. Incenſis igitur plurimorum animis, nec occaſio cogitata perficiendi defuit. Erant inter Præmislum Regem Bohemorum & Boleslaum Pudicũ inimicitiæ propter ſurreptam Polonis à Bohemo Opauiam, & propter adiutum à Boleslao Belam Regem Vngarorum cõtra Bohemos. Ac facta eſt quidem pax inter Ottocarum & Belam paulo ante mortem ſuam. Sed Stephanus filiꝰ eius ſuſcepto paterno regno bellum redintegrauit, quod vt maiori vi gereret, ad Boleslaum affinem Cracouiam venerat. & cum eo fœdus paternum renouarat, moxq; magnis incõmodis Bohemos affecerat. Quibus adductus

Boleslai Pudici conuentus cum Bohemo.

Bohemus, vt Polonorũ auxilia Vngaro detraheret, cum Boleslao de Opauia trãſigere ſtatuit. Nec abhorrebat à pace Boleslaus. Idcirco anno Chriſti milleſimo ducenteſimo ſeptuageſimo tertio ad conſtitutum tempus Opauiam is profectus erat, & cum Bohemo conuentum agebat. Hoc tẽpus nacti con-

iura-

iurati, maturant defectionem illam aduerſus Boleslaum, offenſionis cauſam prætexentes, ꝙ is ſe inſciis, nec de conuentus ſententia Leſcum Nigrũ Ducem Siradienſem propinquum ſuum hæredem nuncupaſſet. Erant & aliæ quædam cauſæ, quæ bonos etiam viros non paucos infenſiores Boleslao reddiderant: nimirũ quod is negligentia aut indulgentia quadam calumnias in iudiciis regnare patiebatur, quibꝰ implicati ſimpliciores, multi mulctas graues expendere cogebantur, multi patrimoniis exuebantur. Ad hæc oneroſus erat Nobilitati propter crebras venationes, eo quod & canes Principis alere, & equos atq; ſubuectiones ipſi præbere omnibus paſſim, quacunque iter faciebat, neceſſe erat. His igitur de cauſis plures infenſi erant Boleslao, ſperabantq; mutatione principis defunctum ſe iri illis malis. Itaq; conuenticulo habito, ad Vladislaum Ducem Opolienſium mittunt, principatumq; ei deferunt.

Poloni minores ad Ducem Opolienſem deficiunt.

Non renuebat ille oblatum principatum, ſed conuentum illum oẽm ad ſe Opoliam venire iubet, vt ibi ea res iureiurando & literarum monumẽtis confirmaretur. Faciunt illi iuſſa, & frequentes Opoliam proficiſcuntur. Nihil horum latebat Boleslaum. Itaq; ſoluto conuentu Opauienſi, rebus infectis, & induciis tantum in viginti annos cũ Præmislo factis, feſtinus ad ſedanda domeſtica mala reuertitur,

Polonorum cum Bohemis inducia.

& proficiſcentes Opoliam aduerſarios incompoſitos & inopinantes cum aulico ſuo procerumq; comitatu, ad Bogucinum pagum altera die menſis Iunij adoritur. Nec illis animus ad defendendum ſe defuit: committitur atrox pugna, nemine referente pedem. Ad extremum Boleslao ceſſit victoria, ſed non incruenta tamen.

Victoria Pudici contra defectores.

Oppreſſa coniuratione, paucis diebus Lithuani in Lublinenſem oram excurſionẽ fecere, magnamq; prędã nemine prohibente auexere. Nam vires minoris Polonię Bogucienſi illo prælio vehementer attritæ erant. Nec tamen inulta Lithuanis excurſio illa fuit: nam dum illi Lublinenſem oram populantur, Poleſſienſis corũ ditio, & Pruſſia viciſſim à Maſouiis & Cuiauiis vaſtata eſt. Boleslaus vero

Sileſiacum bellum.

Pudicus iratus Vladislao Duci Opolienſium, quod ſuis nouas res molientibus fauiſſet, exercitu conſcripto Opolienſem & Ratiborienſem oram oẽm infeſto agmine depopulatus eſt, ita vt ſuburbana quoq; primariorum oppidorum exureret: nec Vladislaum tamen elicere ad pugnam potuit. Maius vtrinque in ſequentẽ annum bellum parabatur: contrahebantur auxilia: mercenariis ſtipendia pronunciabantur. Sed gliſcens bellum Boleslai Caliſſienſis opera conſopitum eſt.

Nihil antẽ illo, & proximo deinde anno memorabile vſquam in Polonia geſtũ eſt, præter cõtracta & conciliata quędã Ducum matrimonia, & duo illa

Portenta.

portenta, quæ in Cracouienſi territorio extitiſſe memorantur. Nã puer quiſpiam dentatus eodem, quo natus eſt, die diſtincte & articulate locutus eſt, donec religioni Chriſtianæ initiatus, & dentes & ſermonis vſum amiſit. Aliꝰ vero ſemeſtris Cracouię prolocutus, Tartaros aduẽturos, & Polonorũ capita præciſuros eſſe prædixit, quod poſt duodecimum annum euenit. Non libet autem hoc miraculum ſilentio præterire, quod illo tempore multis teſtibus accidit. Homo quidam ſplendidus equeſtris ordinis, ſed violentus & rapax, & ſuis iuxta ac alienis grauis, cũ grauiter ægrotaret, admonitus crebro à religioſis quibuſdam viris, vt ad Dei clemẽtiam confugiens, animæ ſuæ ſaluti conſuleret: negauit ſibi veniæ locũ relictum eſſe. Iam enim diuino iudicio traditum ſe eſſe dæmonum poteſtati aiebat. Illico audiuntur à circumſtantibus vehemẽtium verberum & percuſſionum ſtrepitus: apparent in corpore

ægroti

ægroti fœdi liuores & vibices, ita vt omnes obſtupeſcerent. Inter hæc ille infelix nullam vocem, nullumque gemitum edens, infelicem animam exhalauit. Annus tunc agebatur milleſimus ducenteſimus ſeptuageſimus ſextus.

Sileſiaci motus.

Poſt id tempus Sileſia rurſus inteſtinis diſſidiis exagitari cœpit, materiam ſubminiſtrante inuidia. Grauiter ferebant & Duces, & Proceres, Croſnam, Prinum, & Greifenſteinum Conradi culpa in externorum iuriſdictionem recidiſſe. Sed neque Conradus ipſe, neque frater eius Boleslaus, obærati ambo, redimere oppignorata poterant. Nam decem millia aureorum Archiepiſcopo Magdeburgenſi exoluenda erant. Abundabat autem pecunia Henricus Vratislauienſis Probus, Henrici tertij fratris eorum filius, quæ eo puero à curatoribus ex ampliori dominatu collecta erat. Itaque ſuaſu procerũ ſuorum redemit is territoria illa, quod ipſi inuidiam apud patruos conflauit. Acerbior tamen erat Boleslaus Caluus, qui anno proximo Henricum adoleſcentem ruſticantem forte in villa ſua captum abduxit, cauſam prætexens, ꝙ hæreditas relicta à Vladislao Archiepiſcopo, non minus ad ipſum & Conradum fratrem, quam ad Henricum pertineret: quod tamen erat expreſſe cõtra vetera pacta primæ diuiſionis. Charus erat ſuis Henricus propter probitatem, à qua etiam cognomen adeptus eſt. Quocirca de liberando eo conſilia ineunt, exercitum comparant: à cæteris etiam ducibus Boleslao Pudico, Boleslao Caliſſienſi, Præmislo Poſnanienſi, & Vladislao Opolienſi indignitate rei motis, auxilia impetrant. Diſplicebat & Conrado Glogouienſi Boleslai fratris facinus in alterius fratris filium perpetratum. Itaque miſit & ipſe Vratislanienſibus auxilia contra fratrem. Verum Boleslaus explorato Vratislauienſium apparatu, magna celeritate militẽ ex Germania magnum conduxit, & prior in Vratislauienſem oram impetum fecit. Educunt & Vratislauienſes ſuas copias, & obuiam Boleslao prodeunt. Magno ardore committitur prælium inter Scorolcium & Procianum, & neutris referentibus pedem aliquandiu, tandem Boleslaus Caluus cõſpecta ſuorum ſtrage, vno tantum comitatus milite, clam ſe ex acie ſubduxit. Sed filius eius Henricus natu maximus, animoſe pugnam reſtituit, & tandem victoria quamuis cruenta potitus eſt. Captus eſt in eo prælio Præmislus Dux Poſnanienſis, natus ex ſorore Boleslai. Clade hac perculſi Vratislauienſes, Ottocari Regis Bohemorũ opem implorant, ab eoque petunt, vt aut autoritate, aut armis apud Boleslaum Caluum nepotem ex ſorore ſuum, dimiſſionem ſui principis impetraret; & vt eum facilius flecterent, ditionẽ Glocenſem ad tempora vitæ ipſi tradiderunt, ea lege, vt ea poſt obitum Ottocari in Henrici ducis ſui poteſtatem recideret. Itaque Ottocarus, qui diſtinebatur aliis bellis, pacem fecit inter Boleslaum & Henricum; ſed iniquam, nempe, vt Henricus Boleslao patruo Strigoniam, Nouoforum, Strozam, Greiffenbergum, & alia quædam oppidula iure ſempiterno daret. Accepit tamen eas conditiones Henricus, vt ſe & Præmislum vinculis liberaret. Verum non diu fruebatur iſta lætitia Boleslaus, obiit enim anno milleſimo ducenteſimo ſeptuageſimo octauo princeps iniuſtus & ſæuus.

Eodem anno Lithuani cum Prutenis peruaſtata Maſouia, Culmenſique, & Cuiauienſi tractu, Lencicienſem quoque crudeliter depopulati, ingentem prædam abegerunt, in qua quadraginta millia hominum fuiſſe memorantur. Tunc quoque prodigium apparuit circa Cracouiam; etenim nocte media, in qua initium noui anni eſt, cælum clara & non iniucunda luce ad breue

breue tempus reſplenduit, Principis mortem, quod re poſtea comprobatum eſt, portendens. Memoratur autem & ſpectrum quoddam tunc in eodẽ Cracouienſi tractu apparuiſſe: lacum enim quendam peramplum infeſtatione dæmonum, piſcationibus & vſibus hominum exemptum fuiſſe. Ad eum hyberna glacie concretum vicinos cum ſacerdotibus vexilla, cruces, & reliquias ſacras, quibus vis dæmonum propulſaretur, ferentibus, piſcandi gratia conueniſſe. Immiſſo autem reti, primo quidem tractu, contendentibus piſcatoribus, tres piſciculos, altero nihil niſi rete conuolutum, tertio deniq; monſtrum horrendum caprino capite, & in ſpeciem ignis ardẽtibus oculis extractum eſſe. Territis autem ac diffugientibus cunctis, ſpectrum illud ſub glaciem ſe immerſiſſe, ac toto lacu diſcurſans, terribilem ſtrepitum ac ſonitum edidiſſe: afflatoſq; ab eo nõnullos homines fœda vlcera retuliſſe. *Spectrum.*

Reſumpſit æſtate ſequenti Boleslaus Caliſſienſis cum Præmislo fratris filio expeditionẽ aduerſus Marchiones Brãdeburgenſes ob Santocum, auctus Pomeranorum auxiliis. Vaſtanti autem illi hoſtilem regionem cis Oderam occurrit Otto Longus Marchio cum non contemnendis copiis, commiſſoque prælio funditur & fugatur, vtpote viribus inferior: ac deinde intra munitiones arcium ſeſe cõtinuit. Boleslaus vero omnem oram cis Oderam victor peruagatus ac depopulatus, dimiſit exercitum, & intra anni decurſum febri extinctus eſt, tribus filiabus relictis, quarum tutelam Præmislo mandauit. Conſecutus eſt eum ſub finem eiuſdem anni milleſimi ducenteſimi ſeptuageſimi noni ad quartum idus Decembris Boleslaus Pudicus Dux Cracouienſis ac Sendomirienſis, & Cracouiæ apud diui Franciſci, ꝙ monaſterium ipſe condiderat, ſepultus eſt: benignus & religioſus princeps, ac in egentes cultumq; Dei, ac miniſtros eius munificus. Cuius illa extant in Cracouienſem Epiſcopam & eccleſiam memorabilia beneficia, diplomatibus eius conſignata, quibus cunctos ſacri ordinis homines, eorumque adſcriptitios omni prorſus onere ſeruitutis & penſionis Duci debitæ, etiam telonij, liberauit, atque ab omni ſuorum iudicum & magiſtratuum, ſuaq; ipſius iuriſdictione exemit. Epiſcopum autem Cracouienſem omnino ducali iure in bonis ſuis eſſe iuſſit, modo vt ſemel quotannis Principem hoſpitio acciperet, ſubuectioneſque ipſi vt præberet, quando ipſi vſuuenerit per epiſcopalia prædia iter facere. Condidit etiam ac dotauit Crizanouicenſe monaſterium ſupra Nidam amnem, Præmonſtratenſibus virginibus: Cracouiæ item apud ſancti Marci, ordinis mẽdicantium, qui vocatur de pœnitentia beatorum martyrum. Ciuitatem vero Cracouienſem iure Saxonico ſiue Magdeburgenſi, quod etiam Sredenſe & Teutonicum vocant, ſtabiliuit. Regnauit autem Boleslaus hic, ſeu vixit potius poſt mortem patris quinquaginta duos annos. Mortem eius Cunegundis vxor, virgo etiam tum, moderate tulit: quin gratias egit Deo, quod ſe coniugij vinculo tandem liberaſſet. Ac mox vna cum ſorore Iolenta, quæ poſt mortem mariti Boleslai Caliſſienſis Ducis ad eam ſe contulerat, diſtractis, & in vſus egenorum diſtributis cunctis facultatibus ſuis, diui Franciſci profeſſioni & inſtituto vitæ ſeſe addixit, & veterem Sandeciam nequicquam refragantibus proceribus commigrauit, ibiq; reliquum tempus vitæ in monaſterio à ſe & marito ſuo condito peregit.

Bellum Brandeburgicum.

Boleslaus Pius Dux Caliſſ. moritur.

Boleslaus Pudicus obijt.

LESCVS NIGER ETHNARcha Poloniæ.

Anno Chr. 1279.

BOleslao Pudico in principatu Cracouienſi & Sendomirienſi ſucceſſit Leſcus Niger ex fratre ipſius patruele ortus, quem ipſi ſibi Bolesla' ſucceſſorem deſignarat. Nec tunc ſane quiſpiam ipſi aduerſatus eſt, bello à Ruſſis ingruente, cuius metus locum ac ſpacium contentionibus & nouandis rebus nõ dabat.

Leo Ruſſorum Dux.

Nam Leo princeps in Ruſſorum Ducibus, Danielis filius, poſt Boleslai mortem media hyeme in Lublinenſem oram cum ingenti Ruſſorum,

Excurſio Ruſſorum, Tartarorũ, & Lithuanorum in Poloniam.

Tartarorum, ac Lithuanorum exercitu inuaſerat: eaq; peruaſtata, Sendomirienſem quoque tractum ferro & igni vaſtabat. Sed eum Varſius Caſtellanus Cracouienſis, & Palatini duo Cracouienſis ac Sendomirienſis tertia die Februarij apud Goslice pagum cum parua manu temere quidem, ſed tamen euentu proſpero repreſſerunt, atque in fugam egerunt. Cæſa feruntur eo prælio hoſtium ad octo millia, capta duo.

Ruſſi cum barbaris à Polonis cæſi.

Non contentus autem ea victoria Leſcus, intra paucos dies maiores coegit copias, ita vt ad triginta equitũ, peditum vero duo millia peruenirẽt, & in Ruſſiam duxit, vt Leonem vlciſceretur, qui, nondum reſumpto è ſuperiori clade animo, in penitiora Ruſſiæ ſe recepit.

Leſcus Ruſſiam peruagatur.

Quocirca impune Leſcus hoſtilem regionem ad Leopolim vſq;, quæ arx cum oppido ab iſto ipſo Leone condita nomen ſumpſiſſe videtur, peruagatus, ingentem prædam abegit, in qua ad quatuor millia hominum fuiſſe, cæſa vero ad quinque millia feruntur.

Leſcus contra Henricum Probũ expeditionem inſtituit.

Sequẽti deinde anno milleſimo ducenteſimo octuageſimo primo Leſcus contra Henricum quartum Ducem Vratislauienſem cognomento Probum, tunc non reſpondentẽ nomini ſuo, expeditionẽ inſtituit ex hac cauſa. Henricus is Boleslai Calui patrui fraude per iniuriam bonis quibuſdam mulctatus, vlturus veteres iniurias, ſub ſpecie amicitiæ ad ſe Præmislum Poſnanienſem, Henricum Lignicenſem, & Henricũ Glogouiẽſem Duces patrueles ſuos Bariciam euocatos, ac nihil hoſtile timentes ceperat, ac Vratislauiam deportatos aſſeruabat, vt aliquid viciſſim ab eis iniuſtis pactis emungeret. Indigne id ferre Leſcus, qui vocatus & ipſe vna cũ cæteris Ducibus Polonorũ, excuſatione quadã vſus non venerat: ac Præmisli vicẽ maxime dolens, armis illum vindicare decreuit, orantibus maioribus Polonis, & auxilia pariter cũ Meſciugo Pomerano policentibus. Itaque coadunato exercitu, & auxiliaribus illis maioribus Polonis & Pomeranis ad condictum locũ conuenientibus, triplici agmine Vratislauienſem Hẽrici ditionẽ aggreſſus, acerbe eã diuexauit, ad ipſa vſq; mœnia vrbis. Nec tñ principes captiui dimiſſi ſunt.

Leſcus Vratislauienſ. ditionẽ diuexat.

Peruaſtata omni ora Vratislauienſi, & abacta ingenti præda Leſcus auxiliares dimiſit, & ſuas copias domum reduxit. Duces vero capti pertæſi carceris arbitratu Henrici ſe redemere. Ac Pręmislus quidem Rudenſe ſeu Velunenſe territorium ipſi conceſſit: Lignicenſis vero & Glogouienſis quinquennio ſeipſi cũ triginta haſtatis militaturos eſſe dato iureiurando receperunt, obſidibuſq; cauerunt.

Pruteni multa de Crucigeris ceperunt.

Per idem tempus Pruteni Cruciferorum ditionem vehementer afflixerunt, & longe lateq; ferro & igni graſſati, Chriſtiburgum, Clementiam, Zantirum, Mariæuerderũ, & Grudentum arces de ipſis ceperunt ac diruerunt.

Lithuanorum in Lublinenſem oram excurſio.

Inſequenti anno Lithuani cum Iazygũ reliquiis ſubita excurſione Lublinẽſem regionẽ tripartito agmine crudeliter depopulati ſunt. Iura tũc demore Leſcus reddebat Cracouiæ, cũ de barborum excurſione certior factus eſt.

Itaq; omiſſis rebus omnibus, arma corripere his, qui circũ ſe, quiq; in itinere erant, equitibus, & ſe ſequi iuſſis, magnis itineribus in Lublinẽſem oram peruenit. Sed hoſtes iã præda onuſti receſſerant. Itaq; angebatur animo, quod ſibi hoſtẽ vlciſci, ſuoſq;, qui captiui abducebantur, vindicare procliue nõ eſſet. Neq; enim cum parua manu longe maiorem hoſtium multitudinem per ignotos ſibi, illis vero notiſſimos, ſyluarum & paludũ tramites abeuntes perſequi audebat. In hoc æſtu animi cum eum ex labore itineris fatigatum ſopor inuaſiſſet, expergefactus deinde, poſtero die lætus, ab Archangelo Dei Michaele in ſomnis confirmatum ſe, & ſponſione certæ victoriæ perſequi barbaros iuſſum eſſe, pro cõcione militari expoſuit. Quo ſermone animatis militibus, & impedimentis cum cõmeatu pone ſe ſequi iuſſis, ipſe cũ expeditis arma tantum, & aliquot dierum cibaria ferentibus, recẽtibus abeuntium hoſtium veſtigiis inſiſtit, & inter Naruam & Nemenum flumina tertiadecima die Octobris eos conſequitur. Neq; enim belli præda impediti, iter celerius facere potuere. Perculſi ſunt inopinato Polonorum aduentu barbari: ſed tamen arma cito expediunt, auctoribus maxime Iazygibus, qui ſumma erant audacia. In eos inuehuntur Poloni vna & ſimplici acie, quod & locus ſyluis cinctus, anguſtus, & exiguæ copiæ, quippe quæ ſex millia equitum vix continerent, diducere manum in plures acies non ſinebant. Nec ſegniter & barbari primos Polonorum impetus excepere: ſed in pugnam intentos, captiui ſigna ſuorum conſpicati, fortuito oblatis telis à tergo adoriuntur: inermes quoque & fœminæ clamore ſublato ſuos animabant, hoſtibuſque terrorem incutiebant: quin & canes, quos ſecum ducebant barbari, & qui dudum lætiore vlulatu aduenientibus Polonis gratulari viſi ſunt, ſæuis morſib' barbaros impetebant. Itaque ancipiti malo perturbati, effuſa fuga proximas ſyluas petunt. Inſtat fugientibus Leſcus: inſtant & captiui mutuo ſeſe cohortantes, dolore & ira extimulante. Nox tandem perſequendi finem fecit.

Leſci Nigri victoria de Lithuanis inſignis.

In eo prælio reliquiæ Iazygum, quæ pertinacius Polonis reſtiterant, & à ſuſcepta religione defecerant, ad internecionem delet æ ſunt. De Lithuanis quoque, qui quatuordecim millia bellatorum expleuiſſe dicebantur, non multi ſane euaſerunt: complures enim, qui euaſerant, partim pudore, partim timore ſuorũ, mortem ſibi conſciuere. Leſcus recuperata omni præda, & cumulata etiam hoſtium cæſorum ſpoliis, victor in Poloniam reuerſus, Lublini templũ, monumentum victoriæ ſuæ, condidit ac diui Michaelis, quem in ſomnis victoriam ſibi policentem viderat, memoriæ dicauit.

Sendomirienſes à Leſco deficiunt.

Pace per circuitum ab externis hoſtibus parta, ciuiles motus Leſcum exceperunt. Sendomirienſis enim cõuentus Ioanne Palatino & Criſtino Caſtellano eius oræ auctoribus, cũ quibus & Paulus Epiſcopus Cracouienſis ſentire dicebatur, ab eo defecit, & Cõrado Maſouiæ Duci accito ſe munitioneſq; ſuas ſubdidit: nec vinci beneficiis ac ſecũdis rebus Leſci potuit, vt conceptũ in eum iam inde ab initio odium deponeret. Verum Leſcus hoc ſic abire paſſus non eſt. Nam coacto tumultuario exercitu, de Cracouienſi ditione & aulico ſuo comitatu, in Sendomirienſem oram contra Conradum profectus eſt. At ille de aduentu Leſci certior factus, cum ſe non ſatis crederet Sendomirienſibus, & paruam ipſe manum ſecum adduxiſſet, in Maſouiam celeriter ſe recepit, promittens confeſtim ſe cum maioribus copiis reuerſurum.

Conradus in Maſouiam fugit.

At Leſcus magna animi moderatione vſus, proceres autores defectionis, deſtitutos à Conrado, facile ſibi recõciliauit: per quos conuentum oẽm vna

cum munitionibus in poteſtatem ſuam redegit, gliſcenſq; ciuile bellum oppreſſit. Laboratum eſt fame eo & ſequenti anno in Polonia, vſque adeo, vt multi de plebe cum vxoribus ac liberis præſens malum euitaturi, in Vngariam & Ruſſiam commigrarent. Sed vtrobique pro ſalute acerbiori calamitate per gentium illarum immanitatem & perfidiam operti ſunt. A Ruſſis quidem tributi nomine Tartaris in ſeruitutem traditi: ab Vngaris vero Cumanis barbaris venundati. Per hoc tempus Philippus Epiſcopus Firmanus legatus Pontificis ex Vngaria venit Cracouiam. Inde in Pruſſiam contendit, controuerſiamque inter Meſciugum Pomeranorum Ducem ac Cruciferos diremit.

Fames in Polonia.

Legati Pōtificij in Poloniam & Pruſſiam aduentus.

Sequenti anno milleſimo ducenteſimo octuageſimo tertio menſe Octobri rurſus Lithuani per Lucouienſe territorium in Sēdomirienſem tractum improuiſi excurrerunt, & magnis incommodis & calamitatibus illum affecerunt, Nobilitas enim in arces proximas diffugerat. Exercebat tunc Leſcus iudicia Cracouię: quam primum vero de barbarorum excurſione cognouit, correptis celeriter armis concurrente ad ſe Nobilitate, cæteriſque ſine mora ſequi iuſſis, nocturnis pariter ac diurnis itineribus hos inſequitur. Concurrentibus omnibus, vbi nō longe ſe ab hoſtibus abeſſe ſenſit, aduocatis in cōcionem militibus, graui oratione eos in hoſtem animat, vt viri eſſe pergerēt, & coniugibus ac liberis ſuauiſſimis, propinquis, atque etiam agricolis ſuis,
» qui in fœdam ſeruitutem à barbaris abducebantur, ſubuenirent. Cæſos ſe-
» nes ac pueros, vaſtatos agros, incenſas villas & oppida, direpta fana, violata
» ſacra grauiter vlciſcerentur, & inſignem ſuam, patriæque communis igno-
» miniam, vel cum vitæ ſuæ diſcrimine vindicarent. Honeſtiſſimum eſſe pro
» patria, pro aris & focis dimicantem occumbere. Gloriæ quam vitæ bonos
» forteſque viros cupidiores eſſe debere. Non prouenire autem ſolidam glo-
» riam ſine magnis periculis. Irent ergo alacres, cæſiſque ſuis eorum ſanguine li-
» parentarent, & captiuos opem ſuam lachrymis & eiulatibus implorantes li-
» berarent. Et quo meliore ſpe ac fiducia diuini auxilij Dei cōtemptorem hoſtem adorirentur, confeſſione eos peccata expiare, & ſacroſancta euchariſtia communire ſe iubet. Præſenſere aduentum Polonorum barbari, & anni ſuperioris fortunam reformidantes, in proximas ſyluas ſe ſubducunt, ibique de ſalute ſua conſultant. Relictis itaque in ſyluis cum paruo imbecillium & ægrotorum præſidio ſarcinis, captiuiſque arctius colligatis, ne ſibi rurſus à tergo negocium facerent, magno impetu & cum clamore incondito in Polonos feruntur. Perturbauit nonnihil Polonos primus eorum aſpectus, propterea quod præter omnem expectationem ad ſe contendere eos videbant, quos fugere crediderant: ſed tamen cohortante duce, & inſtruente acies, cito animos reſumpſere. Duas is incurſantibus hoſtibus acies obiecit, quarum alteri Cracouienſis, alteri Sendomirienſis Palatinatus præerat. Ipſe in omnes partes oculos & totum corpus circumferre, ac ſolicite circumſpicere, quid quaque in parte gereretur, & ſicubi laborantes ſuos conſpiceret, vt mox ſubſidia ſubmitteret. Nec diu primus ille barbarorum impetus viguit: ſed virtute Polonorum, quaſi firmo muro obiecto, ſtatim refractus eſt, & in fugam actus. In Paulum Epiſcopum Leſcus Lithuanicarum illarum excurſionum, ac item defectionis Sendomirienſis conuentus culpam conferebat: habebat enim Paulus magnas neceſſitudines & clientelas in tractu Sendomirienſi, & cum barbaris amicitias & affinitates coniunxerat. Leſco vero iam inde ab

Lithuani Sendomirienſem tractum populantur.

Leſci ad milites ſermo.

Lithuani à Leſco victi.

initio propter captiuitatem ſuam infenſus erat, ita vt veriſimile eſſet, vtrumque ab ipſo concitatum eſſe, quo magis Leſcum inuiſum apud omnes, ſuiſquenque damnis & publica indignitate acuente redderet. Itaque captus is eſt iterum à ſatellitibus Leſci, & Siradiam deportatus: dimiſſuſq; deinde maiorem immunitatem bonorum ſuorum eccleſiaſticorum à Leſco accepit.

Paulus Epiſcopus turbator captus.

Anno milleſimo ducenteſimo octuageſimo quarto, Hēricus Probus Dux Vratislauienſium Caliſſienſem arcem proditione Sandiuoij præfecti traditam Præmislo eripuit, oppidum enim paulo ante fortuito incendio cōflagrarat. Quam arcem tertio poſt anno Poloni maiores vi expugnatā in Præmisli poteſtatem redegerunt. Neque eam tunc Henricus armis vindicauit, ſed dolos verſabat in pectore: ad quos ita factus erat, vt ne à ſacris quidem rebus & ſacerdotibus manus abſtineret, dum nimia opū cupiditate flagrat. Thomæ enim Epiſcopo Vratislauienſi, & vniuerſo ordini eccleſiaſtico ei⁹ diœceſeos permagnā vim pecunię imperauit pręter ius & morem in bellū: quæ cum ipſi eſſet negata, conuertit arma in Epiſcopum, & ipſi oppida, quæcunque poſſidebat, ademit. Torſit in illum ob hoc facinus fulmen excommunicationis Archiepiſcopus Gneſnenſis Iacobus Suinca, Vratislauiæ & omnibus locis, quæ in ditione Henrici erant, ſacris interdixit. Cui decreto paritum eſt ab omnibus, præter Franciſcanos monachos, pluris facientes emolumenta ſua ac fauorē Ducis, quam diſciplinam eccleſiaſticam. Quæ res maioris crudelitatis Henrico cauſa fuit: irritatus enim Epiſcopum & ſacerdotes omnes ditionibus ſuis eiecit. Epiſcopus mœrens Ratiboriam ſe contulit, vbi à Caſimiro Duce perbenigne & honorifice accept⁹ & habitus eſt. Quo factum eſt, vt æquiore animo exilium illud ſuum in quintum vſq; annum ferret. Henricus vero cum Caſimiro literis & legationib⁹ expoſtulauit, quod inimico ſuo receptum præberet: minaſque adiecit, ni eum pelleret. Quæ cum à Caſimiro contemnerentur, coegit exercitum, & Ratiboriam obſidione cinxit. Cum autem aliquot dies duraret obſidio, murmurare contra Epiſcopum & cæteros ſacerdotes exules plebs à victu imparata cœpit, & præſertim ij, quorum bona in agris & villis diripiebantur, & qui ea formidabant, quæ victis captiſque vrbibus ab irato hoſte euenire ſolent. Qua re cognita, Epiſcopus collocutus cum ſuis, indignum eſſe, ait, vt ſua & paucorum exulum cauſa, bene merita de ſe ciuitas periculum ſubeat, aut vllo afficiatur incommodo. Induit deinde ſacras & pōtificales veſtes, nonnulloſq; de ſacerdotibus, quemadmodum ad ſacra peragenda ſolent, indui iubet, atque ita cum illis vrbe egreſſus, ad hoſtilia caſtra profectus eſt. Venientes eminus conſpicatus Henricus, attonitus, de papilione exiliit, & obuiam procurrens ad pedes Epiſcopi ſeſe abiecit, & culpam ſupplex deprecatus eſt. Epiſcopus benigne eum humo attollit, amplexatur, & exoſculatur non ſine lachrymis, veniamq; ſi eum factorū pœniteat, policetur. Deinde in proximā ædiculam diuo Nicolao dedicatam ingrediuntur: ibi ſemotis arbitris inter ſe in gratiam redeunt, cum Henricus redderet, quæcunq; Epiſcopo, Eccleſiis, & vniuerſo ordini ſacro ademerat. Quibus peractis, ſoluit obſidionem, & ab Archiepiſcopo vinculo excōmunicationis liberatus, interdictumq; ſublatum eſt.

Henricus Probus eccleſiaſtica bona ac decimas vſurpat.

Interdictū & diræ in Henricum Archiepiſcopi.

Epiſcopus cum ſacerdotibus eiectus.

Tranſactio Henrici Ducis cum Epiſcopo.

Dum hæc ita geruntur in Sileſia, nec in minore Polonia quietæ res fuere, turbante maxime Paulo Epiſcopo Cracouienſi, & omnium odia in Leſcum Principem, quo captiuitatem ſuam vlciſceretur, inflammante. Quod malum eouſque progreſſum eſt, vt iam non priuata paucorum conſpiratione, ſed publi-

Polonia minor defecit à Leſco ad Conradũ Maſouium.

Cracouia in Leſci fide permanſit.

publico procerum ac nobilitatis conſilio Conradus Cirnenſium Maſouiorum Dux ad ſuſcipiendum principatum accerſeretur. Cui cum exercitu venienti Varſius Caſtellanus, & Zegota Palatinus Cracouienſis, Ioannes Sendomirienſis Palatinus, & Criſtinus Caſtellanus cum Paulo Epiſcopo, & maxima Nobilitatis multitudine ad Sendomiriam obuiam progreſſi ſunt, & in verba eius iurarunt. Itaq; nullo negocio Cracouienſi & Sẽdomirienſi dominatu omni tunc potitus eſt. Sola reſtabat Cracouia, in qua ſe Leſcus cũ vxore continebat. Nec tamen explicabat rationem, quomodo eam in tanta contra ſe omnium conſpiratione retineret. Nam & ij, qui ei fauebant, quique in comitatu eius aulico fuerant, ab eo ſe ſubducebant, veriti, ne ſibi fraudi eſſet, à publico vniuerſi conuentus cõſilio diſſentire. Deſertus ab omnibus, ad Cracouienſis ciuitatis, cuius ſtudia non aliena à ſe eſſe animaduertebat, miſericordiam confugit: eius fidei ac tutelæ arcem cõmendauit. Ipſe in Vngariam ad Ladislaum Regẽ profugit. Suſcipiunt arcis defenſionem Cracouienſes: & quia difficulter ſe arcem & vrbẽ pariter tutari poſſe exiſtimabant, cum quod humiles erant vrbis muri, nec bene inſtructi propugnaculis, tum quod diſtracta multitudo imbecillior futura erat ad ſuſtinẽdam vim aduerſariorũ, qui iam appropinquare cum Conrado dicebãtur, relicta vrbe cõmigrant in arcem cũ vxoribus, liberis, ac facultatibus ſuis. Cognita Cracouienſium ciuium volũtate Proceres, mittunt ad eos, quorũ autoritate deduci eos de ſentẽtia poſſe credebant. & non modo impunitatem illius cœpti, ſed etiam maiora à Cõrado quam à Leſco præmia ipſis policentur, ſi cõſenſum vniuerſi conuẽtus ſecuti, Cõrado ſe & arcẽ dedant: ſin recuſent, minas adiiciunt. Nihil neq; blãditiis deliniti, neq; minis territi Cracouienſes ciues, reſpõdent legationi Procerum: Non licere ſibi fidẽ & iuſiurandum Leſco ſemel datã violare. Re integra in cõſilium illud ſe non eſſe adhibitos: ne nunc quidẽ ad id acceſſuros, cũ eius rationẽ probabilem reddere non poſſent. Scirẽt, quid agerent, ſe omnia chariſſima & vitam ipſam prius amittere, quam fidẽ frangere decreuiſſe. Hoc reſponſo irritati Proceres, & multum frementes, ad Cracouiam caſtra admouent, cumq; perdifficilem ſibi eius expugnationem ſcirent, vrbẽ vacuam incẽdunt, vt vel ſic ciuium pertinaciam, ſiue conſtantiam preſenti priuatorum cuiuſq; malorum aſpectu frangerent.

Conradus à Leſco vincitur & fugatur.

Impetrauerat Leſcus à Ladislao Rege non contemnenda Vngarorum & Cumanorum auxilia, & cum iis iam aduentabat, eo quidem celerius, vt arci Cracouienſi ſubueniret. Id vbi didicit Conradus, occurrit ei cum exercitu, collatisq; ſignis apud Bogucice pagum ad Rabam fluuium vincitur, diſſipatoq; longe maiori, quam Leſcus habebat, exercitu, in Maſouiam vſq; profugit, veritus, ne alienatis à ſe aduerſo prælio voluntatibus eorum, à quibus acitus erat, in poteſtatem Leſci veniret. Sic euentus tunc oſtendit, vter iuſtius arma ſumpſiſſet. Leſcus moderata vtens victoria, captiuos oẽs dimiſit: proceribus culpam deprecantibus veniam dedit. Cracouienſibus ciuibus gratias egit, vrbem fortius muniuit, eiuſq; regimẽ Germanis ſolis, qui fidẽ ipſi præclare ſeruaſſent, proprium deinceps attribuit. Habitu quoq; & cultu corporis cum eis conformato quanti eos faceret, oſtẽdit. Hæc anno à nato Chriſto milleſimo ducenteſimo octuageſimo quinto geſta ſunt. Quo etiã Boleslaus Plocenſium Dux, Conradi frater, Ruſſiam, ſiue adeo, quæ Ruſſi in tractu Lublinenſi & Poleſſenſi de Polonis capta tenebant, repentina excurſione populatus, cum præda onuſtus domũ reuertiſſet, mox idem incommodum à Ruſſis

Cracouiæ regimen Germanis mandatũ.

Maſſouij Ruſſiam, & Ruſſi Maſſouiam populantur.

à Ruſſis accepta damna vlciſcentibus, in ditione ſua viciſſim pertulit. Inſequenti vero anno Conradus Goſtinino, quod in ditione Vladislai Loctici erat, per fraudem potitus eſt. Cum enim nonnullos de ſuis eo prodendæ arcis cauſa ſubmiſiſſet, Lithuanos deinde euocauit: quib⁹ ex improuiſo aduenientibus ij, qui ſubornati erãt, arcem prodiderunt. Captam illi ac direptã Conrado conceſſerunt, plus ſexcẽtis hominibus ibi partim necatis, partim captis, quos cum reliqua præda abegerunt. Non tulit eam iniuriam Vladislaus, ſed tumultuaria manu facta, ſilenti agmine ad Ploſcum contendit, noctuque aggreſſus arcem, vigilibus cæſis, facile fit voti compos. Deinde Procerum vtriuſque partis opera pax fit inter Duces, redditis inuicem, quas interceperant, arcibus, damniſque Vladislao perſolutis. Nec tamen impune abiit Maſouiis, alienæ rei manus admouiſſe: eodem enim anno ab iiſdem Lithuanis, quos in Goſtinenſe territorium immiſerant, graui excurſione vexati ſunt, & Sochazouia, Ploſcumq; arces negligentius cuſtoditæ, captæ, & exuſtæ. Pruſſiam hoc anno nouo vermium genere per æſtatem infeſtatã fuiſſe ferunt, qui caudis cancrorum præditi, quoſcunque aculeo pupugiſſent, intra tertium diem extinguebant.

Goſtinum à Conrado ſurreptum Loctico.

Ploſcum intercipitur à Loctico.

Pax inter Duces.

Lithuani Maſouiam vexant.

Sequenti vero anno Leſcus diſſimulato propoſito, per ſpeciem Lithuanici belli Conrado bellũ intulit. Vaſtarant Lithuani cum Prutenis Dobrinenſem tractum, qui in ditione Ziemouiti erat: Dobrinumq; oppidum magna hominum ſtrage edita diripuerant & incenderant, cum inexpectati die Dominico, vacante diuino cultui multitudine, irrupiſſent. Fratris igitur iniuriam vlciſci ſe velle cum ſimulaſſet Leſcus, comparato cum de ſuis, tũ de voluntariis cruce ſignatis nõ paruo exercitu, in Maſouiam deflexo itinere, obuia quæq; ferro & igni nemine reſiſtente vaſtauit, & cum ingenti præda domum reuerſus eſt. Atque ex eo tempore prior illa fortuna ab eo receſſit, & ſecundæ res aduerſis commutatæ ſunt, ne impune ferret, Deum & homines fefelliſſe, & prætextu pietatis iræ ſuæ impenſius indulſiſſe. Itaque & tunc, licet nemine perſequente, complures tamen de ſuis in traiectu fluminum amiſit, & mox ad finem eiuſdem anni cunctæ eius ditiones longe lateque à Tartaris peruaſtatæ ſunt, & ipſe fuga in Vngariam conſulere ſibi coactus eſt. Nam Tartari fame domeſtica ſtimulati, per Ruſſos & cum Ruſſis, primum in Lublinenſem oram, & in Maſouiam delati, locuſtarum in modum eas regiones cædibus & incendiis nuſquam abſtinẽtes, depopulati ſunt. Inde porro diuertentes, Sendomirienſem tractum & nonnullam partem Siradienſis eadem crudelitate peruagati, fruſtra tentata Sendomiriæ expugnatione, Lyſecenſis monaſterij, quod ſanctæ crucis dicitur, direptione, ſuaſu Ruſſorum penitus abſtinuerunt, & ad Cracouiam pridie natalis Chriſti populabundi peruenerunt. In cuius oppugnatione cum nonnullos fortes viros amiſiſſent, & Leſcum Ducem cũ vxore & primoribus in Vngariam profugiſſe didiciſſent, maiore licentia & furore in pagos & oppida vſq; ad Carpathum montem debacchati, tandemq; ſatiati cædibus ac præda, in Ruſſiam reuerterunt. Tantam autem hominum prædam tũc abegiſſe dicuntur è Polonia, vt cum eam ad Vladimiriam recognoſcerent, & partirentur inter ſe, vnum & viginti millia innuptarum puellarum cenſa eſſe dicantur, eas enim libidinis cauſa ſeruant maxime: prouectiores tum viros tum mulieres, itemque pueros paruos immaniter trucidant. Ne Ruſſi quidem, quamuis ſocij ac tributarij, expertes malorum à barbaris fuere. Nam exceſſuri è Ruſſia, vt eſt ma-

Dobrinum à Prutenis incenſum.

Maſouia Cirnenſis vaſtatur à Leſco.

Tartari cũ Ruſſis vaſtant Poloniam.

est malitiosum genus hominum, & incantationum ac veneficiorum gnarũ, aquas omnes infecerunt, exectis captiuorum cæsorum cordibus, & præsentissimo veneno imbutis, & verubus subter aquas defixis. Vnde plurimi mortales postea ex aquæ venenatæ vsu immedicabilibus morbis correpti, miserabiliter extincti sunt, cum serius mali causa animaduersa esset. Nihil acerba illa cuncti dominatus sui vastitas animum Lesci emolliit: quin is reuersus ex Vngaria, in sequentem æstatem expeditionem contra Conradum Ducem Masouiæ rursus parare cœpit: sed cum segniorem ad eam esse cerneret Cracouiensem ac Sendomiriensem Nobilitatem, Palatino Siradiensi mandat, vt ipse cum Siradiensibus suis, qui minus calamitatis à Tartaris pertulerant, in Masouiam populabundus excurrat. Fecit iussa Palatinus. Et iam permultis vicis pagisque vastatis præda onustus reuertebatur, cum eum Conradus, qui ditionem suam siue ob imbecillitatem virium, siue ex industria vastari passus erat, cum valida equitum ac rusticanorum manu occultis itineribus secutus, vicesima quinta die Iunij in finibus Masouiæ adipiscitur, & securum incautũque exercitum ex improuiso adortus, non leui strage fudit ac dissipauit. Palatinus cum paucis fortiter dimicans occumbere, quam fugere maluit. Præda omni Conradus potitus est.

Massouia Cirnensis à Siradiensibus vastatur.

Siradienses fusi à Masouiis.

At Lescus his aduersis rebus & sugillationibus hominũ afflictus, ex mœrore & angore animi in morbum incidit, quo sensim tabescens, vltima decimum die Septembris anni sequentis, qui fuit post Christum natum millesimus ducentesimus octuagesimus nonus, vitam cum morte commutauit, & in templo S. Trinitatis apud sodales Dominicanos honorifice sepultus est, bonus & moderatus princeps ac felix, si extrema cum primis contexuisset. Quod tamen improbitati & perfidiæ procerum magis, quam ipsi imputandum est. Donauit hic Episcopo Cracouiensi iure sempiterno decimam de omnibus metallis in cuiuscunque solo essent, intra ipsius diœcesim. Præcessit autem Lescum Ziemomyslus frater Dux Vladislauiensium, non toto biennio, relictis tribus filiis, Lesco, Præmislo, & Casimiro ex Salomea filia Suentopelci susceptis. Hoc anno Casimirus Opoliensium Dux Venceslao Bohemorum Regi & successoribus eius se cum dominatu ac liberis suis subdidit. Quod Henricus quoque Vratislauiensis aliquanto prius, viuente adhuc Ottocaro Rege, fecisse perhibetur.

Lescus Niger Princeps moritur.

INTERREGNVM.

Anno Chr. 1289.

LEsco Nigro sine liberis vita defuncto, Cracouiensis, Sendomiriensis, ac Siradiensis dominatus in medio erant, quos alius iure agnationis sibi vendicabat, alius gratia populari ambiebat, alius vi & potentia vsurpabat. Primus omnium Vladislaus Locticus Lesci mortui frater, eodem patre, sed alia matre prognatus, Siradiensem dominatum seiungentem sese à reliquis, & vltro se ipsi subdentem occupauit. Verũ Cracouiensis & Sendomiriensis conuentus proceres & equites, comitiis apud Sendomiriam habitis, Paulo Episcopo autore & suasore, Boleslaum Ducem Plocensem, Conradi fratrem, Principem creauere, posthabito Cõrado, cui se bis antea viuente Lesco subiecerant, propterea quod is remissius & ignauius tunc agere visus oblatum sibi principatum non retinuisset, & quod ipsi postea, cum Lesco ditionem eius vastassent, veriti, ne memor esset acceptæ iniuriæ. Accitus igitur Boleslaus, possessionem principatus adit, Cracouiamque solenni pompa deducitur.

Boleslaus Plocensis ad principatum acitur.

Nec multo post Henricus Dux Vratislauiensis omissa Bohemia, ad cuius principatum procerum quorundam conspiratione contra Venceslaum inita inuitabatur, à Cracouiensibus ciuibus clam accersitus, cum iusto exercitu aduenit. Venienti ciues portas vrbis, quemadmodum conuenerat, aperuere. Ibi Boleslaus noua & inopinata re perculsus, quippe qui spe quieti principatus potiundi cum non magno, & ad celebritatem ac splendorem, quam ad bellum instructiore comitatu venerat, ex arce Cracouiensi se proripuit, & nequicquam retinentibus proceribus, qui copias ad eiiciendum Henricum cogebant, iratus in Masouiam rediit, dictitans, se non ad bellum, sed ad pacatum principatum suscipiendum, accersitum venisse. Post discessum Boleslai, arx quoque Cracouiensis Henrico dedita est. Ibi tum proceres capto ex tempore & re præsenti consilio, legationem ad Henricum mittunt, leges quasdam ipsi, si apud se dominari vellet, præscribunt. Quas cum ille accepisset, Princeps renunciatus est. Nec tamen diuturna ei possessio Principatus fuit. Vladislaus enim Locticus, iam Siradiensis Dux, indignum ducens, alienum fratri suo Lesco successorem in Principatu quæsitum esse, exercitum cogit, à maioribus Polonis & Pomeranis auxilia impetrat. Casimirus quoq; frater Dux Lenciciensis, & Conradus ac Boleslaus Masouij cum suis per se ipsi eum adiuuabant. Quibus omnibus copiis coadunatis, Cracouiam primo vere contendit, ad deiiciendum Henrici præsidium, qui in Silesiam, relicto Cracouiæ præsidio, redierat.

Henricus Vratislauiensis Cracouia potitur.

Boleslaus Masouius principatũ deserit.

Locticus petit principatum armis.

Factus autem certior de consilio & apparatu bellico Vladislai, cum ipse ęgrotaret, Henricum Lignicensem, & Præmislum Sprotauiensem patrueles suos, & Boleslaum Opoliensem Ducem cũ expeditis copiis Cracouiam mittit. Quorum aduentu cognito, Vladislaus ad Seueriam oppidum ad quartũ Calendas Martias eis occurrit, & prælio commisso, multis vtrinque cadentibus, ad extremum Vladislao cessit victoria. Præmislus Conradi Glogouiensis Ducis filius, adolescens admodum interfectus, Boleslaus Opoliensis saucius captus est. Victor Cracouiam profectus, cum proceres & equites plærique omnes in fidem eius venirent, apertis portis receptus; omnium consensu & acclamatione Princeps renunciatus est. Sed hic item non diu possessionem Principatus retinuit. Henricus enim Vratislauiensis non deiectus clade priori, præsertim quod ciues nonnulli Cracouienses clanculum spem eius alerent, nouum rursus exercitum Cracouiam cum Henrico Lignicensi (ipse enim adhuc decumbebat ægrotus) transmittit. Qui latenter profectus, & nihil ad celeritatem sibi reliqui faciens, cum nocte intempesta ad Cracouiam accessisset, in vrbem à consciis recipitur. Clamore sublato à Silesiis, vt fieri solet capta vrbe, tumultuatur tota ciuitas: nox ac tenebræ incerta omnia, & longe quam erant, formidabiliora reddebant. Locticus, cum inopinato tumultu perterritus, & neque numerum, neque genus hostium exploratum haberet, proditionem metuens, ad Franciscanos fratres se recepit, vbi suos passim per vicos & plateas cædi, ac se quæri didicit, sumpto monachi habitu de muro à Franciscanis demissus euasit. Qui vero partium eius fuerant in vrbe, reperti ab hostibus partim necati, partim captí, & bona eorum direpta sunt. Cuius calamitatis ne Paulus quidem Episcopus expers fuit, quod impẽsius Vladislao fauisset. Deinde in agros & villas procerum & equitum qui defectionis ad Locticum capita esse existimabãtur, ferro & igni sæuitum est. Quibus malis adacti cæteri, certatim in potestatem redierunt Henrici, qui

Silesiorum expeditio contra Locticum.

Locticus princeps renunciatus.

Cracouia proditione ab Henrico recepta.

Henrico Principatus recuperatus.

conſecuto Principatu paulo poſt veneno à ſuis propinato, vt creditum eſt, mortuus eſt anno Chriſti milleſimo ducenteſimo nonageſimo ſine liberis.

Hẽrici Probi mors.

Veniens autem Vratislauiam Henricus Lignicenſis poſt mortem Henrici Probi, multorum ciuium & procerum ac militũ fauore, vrbe, & arce, ac dominatu denique omni Vratislauienſi potitus eſt, elapſo per fugam Conrado patruo, Glogouienſium Duce, quem defunctus Dux in eo Dominatu heredem teſtamento inſtituerat.

Henricus Lignicenſis Vratislauia potitur.

Nam Cracouienſem & Sendomirienſem ditionem Præmislo Duci maioris Poloniæ legauit. Quem per idem tẽpus Meſciugus etiam Dux Pomeranorum fratribus ſiue iam extinctis, ſiue iuſta vindicta præteritis, ſucceſſorem ſibi deſignauit, & mox Pomeranos in verba eius adegit, & intra quartum annum mortuus, vacuam ipſe Pomeraniæ poſſeſſionẽ reliquit. Morte atq; teſtamento Henrici cognito, vrbs & arx Cracouienſis Præmislo ſeruatur. Sendomirienſem vero dominatum Vladislaus retinebat, ac de recuperando etiam Cracouienſi cogitabat, cum noua & inopinata res obiecta rationes eius omnes conturbauit. Etenim Gryphina Leſci Nigri, vxor, ſiue pertæſa belli ciuilis, ſiue, ne dotalibus bonis à victore eiiceretur, verita, miſſis clam legatis ad Venceslaum ſororis ſuæ filium, Bohemorum Ducem, donauit ei Cracouienſem ac Sendomirienſem dominatum, quem ſibi à Leſco marito donatum eſſe, confictis diplomatis affirmabat.

Gryphina donat principatum Venceslao Bohemo.

Non recuſauit quamuis caſſam donationem Venceslaus, cupidus proferendi imperij Itaq; anno ſequenti milleſimo ducenteſimo nonageſimo primo, cum ipſe motibus quibuſdam domeſticis, & morte ſoceri Rudolphi Imperatoris, ac noui Cęſaris electione impediretur, Tobiam Pragẽſem Epiſcopum cum exercitu in Poloniam poſſeſſionis adeundæ gratia miſit. Cui Præmislus, ne duplici bello pariter ſe implicaret, & vt exorientem Vladislai Loctici potentiam, quam ſuſpectam habere cœperat, validiori hoſte ipſi obiecto, reprimeret, deducto præſidio ſuo, Cracouiam Bohemis tradit. Hinc omnis tractus Cracouienſis in poteſtatem eorum venit. Ad Sendomirienſem deinde animos adiiciunt, ac Vislicia primũ per deditionẽ potiuntur, deinde Oblecomum arcem prope Viſtulã ſitum vi capiunt. Sẽdomiriam vero oppugnare adorti, à Loctico cæſis captiſq; plurimis, ignominioſe repulſi ſunt. Itaque inde reuertentes, relicto ad tuendas munitiones & maxime Cracouiam forti præſidio, & abducta ſecum Gryphina, ne ſentẽtiam ſuam de donatione mutaret, in Bohemiam ſe receperunt. Ibi Locticus re apud Sendomiriam fœliciter geſta erectus, munitiones aduerſariorũ armis aggreditur & expugnat, Visliciam deiecto hoſtium præſidio recipit, inde ad Cracouiam progreſſus, oẽm circumcirca regionem vaſtat ac diripit. Nec tantum animorũ & virium habebant Bohemi, vt liberiores Loctici excurſiones reprimerẽt. Itaq; in Bohemiam ad Venceslaum mittunt, vt ſibi ſubueniat. Mittit ille eis rurſus Tobiam Epiſcopũ mediocri manu, vt eos vtcunq; cõfirmaret, & vel induciis cũ Loctico bellũ ſuſpenderet, ſi cohibere eum nequiret. Sed is, cum neq; virib' Loctico parem ſe eſſe cerneret, neq; ferocem animum eius flecteret, mox in Bohemiam rebus infectis rediit.

Bohemorũ in Poloniam expeditio.

A Sendomiria repulſi.

Locticus Vislicia potitur, & Cracouienſem oram infeſtat.

Cum autẽ vexare Cracouienſem oram Vladislaus Locticus non intermitteret, crebris ſuorũ nunciis & querelis excitus Venceslaus, ipſe per ſe ſequenti anno expeditionẽ in Poloniam fecit, Ottone Lõgo Marchione Brãdeburgenſi tutore aliquãdo ſuo in auxilium euocato. Hi ergo Duces iunctis copiis per Opolienſem tractũ, poſt medium menſem Auguſtũ Cracouiam aduenerunt, & accepti honorificẽtiſſime, aliquot ſepti-

Bohemi expeditio in Poloniam cum Marchione Brãdeburgico.

manis

manis ibi de ratione belli cum Loctico gerendi conſultarunt, cum ille quieſceret interim, & hoſtium conſilia captaret. Tandem in Siradienſem eius ditionem impetum faciunt, eamq; liberiore excurſione depopulãtur. Habebat quidem exercitum Vladislaus, ſed nuſquam tñ ad vniuerſę rei dimicationem veniebat: verum ex inſidiis hoſtẽ vexabat, & ſæpe quieſcentes, & corpora curantes, quam tumultuoſiſſime ad caſtra obequitans exagitabat, pabulatores, frumentatores, ac lignatores è latebris ſubito proſiliens excipiebat, vt ij poſtea nuſquam è caſtris abſq; forti equitum peditumq; pręſidio prodire auderent, & in caſtris excubias nocturnas duplicarent. Ita eis terrorem Locticus incuſſerat. Quare non diu morati, oppido Siradienſi exuſto, arce vero, in paluſtri loco ſita, ne tentata quidem, Cracouiam, atq; inde mox domos ſuas reuerterunt gloriabũdi, quaſi magnũ operæ precium feciſſent, ꝙ pagos aliquot & oppidum, neq; manu, neq; ſitu munitum incẽdiſſent.

Siradienſis ditio vaſtatur.

Nec ita multo ante Lithuani Duce Vithene per ſyluas Maſouiæ cõniuente Boleslao Duce ꝓfecti, in Cuiauiam impetũ fecerunt: ac Breſtenſe territorium depopulati, magnã prædam abegerunt. Annus hic milleſimus ducenteſimus nonageſim' ſecundus poſt Chriſtũ natum inſignis eſt etiam morte Cunegundis vxoris Boleslai Pudici, ſanctæ ac religioſæ fœminæ. Quam conſecutus eſt improb' Epiſcopus Cracouienſis Paulus, qui cum aliis ſtudiis minime dignis Epiſcopo, tum venationi ſic fuit deditus, vt venatorem, ꝙ feram imprudens è caſſibus repulerat, venabulo transfigeret. Succeſſor ipſi datus eſt Procopius Præpoſitus Sendomirienſis, & Canonicus Cracouienſis, quem Dlugoſſus Gryphinæ propinquum, ac Leſci Nigri Cancellarium fuiſſe memorat.

Lithuani Cuiauiam populãtur.

Cunegundis princeps moritur.

Pauli Epiſcopi mors.

At in Sileſia per eadem tempora Conradus Dux Glogouienſis bellum aduerſus Henricũ Lignicenſem animo verſabat, ob interuerſum Vratislauienſem dominatũ: cumq; imparẽ ſe illi eſſe virib' intelligeret, incautũ dolis circumuenire ſtudebat, & clãdeſtinis nocturniſq; excurſionibus atq; latrociniis ditiones eius vexabat. Deinde fratrẽ germanum Hẽrici Poleslaum Suidnicẽſem Ducẽ, felicitati fratris inuidentem, in ſocietatẽ belli aſciuit. Videns autẽ Henricus, bellum à Cõrado patruo contra ſe magno ſtudio comparari, cum non paruam Vratislauienſis conuentus partẽ illi fauere non eſſet neſcius, ad eundem fratrem Boleslaum mittit oratum, vt arma ſecum aduerſus Conradum cõiungat, ignarus pactorũ, quæ ille prius cum Cõrado pepigiſſet. Cauſſicatur Boleslaus tenuitatẽ facultatum ſuarum. Tandem acceptis ab Hẽrico duobus territoriis, Iauorienſi & Stregonienſi, iusiurãdum dat, ſe ipſi nõ defuturum. Vbi tẽpus expeditionis faciendæ aduenit, admonitus pacti ab Hẽrico Boleslaus, moras nectere, & nunc hoc, nunc illud cauſari. Dat ei rurſus Henricus tria oppida, Reichenbachium, Francoſteinum, & Strelam. Nihilo tamen ille magis fidem promiſſis præſtitit. Porro Conradus cum animaduertiſſet, non optima fide ſecum agere Boleslaum, à quo ſperarat, dolo captum iri Henricum, quemadmodum conuenerat, Luticum vnum de aulicis intimis Henrici, gẽte Habdancum, donis & promiſſis ad proditionẽ heri induxit. Erat hic Luticus magnis ab eo beneficiis affectus: ſed patrem eius Pacoſlaum gratia & fauore principis inſoleſcẽtem Henricus capite plecti iuſſerat, quod is homicidij reus, crimen, fruſtra diſſuadente ipſo iudice, gloriabũdus fateretur. Lenierat tamen eum Lutici dolorem Henricus poſtea, collatis in eum plurimis beneficiis. Et ille iure cæſum patrem profeſſus, iureiurãdo dato perſuaſerat Henrico, ne quid ob eam rem de fide ſua dubitaret. Hæc non

Sileſiaci motus.

ignota Conrado erant. Itaque cum faces Lutici animo ſubderet, ac male curatum vulnus refricaret, effecit, vt apud eum plus valeret vetus dolor, quam tot recentia beneficia. Forte in balneo ad Oderam haud longe ab arce Vratislauienſi corpus curabat Henricus, aduolat eo Luticus cum armatis, Henricumque nil tale ſuſpicantem, nudum pene è balneo extrahit, ac vili palliolo tectum, equoque impoſitum, continuato nocte dieque curſu ad Conradum aſportat. Inde vinctus Glogouiam perductus, in anguſtum vas ferreum includitur, cuius erat ea anguſtia, vt nec ſtare, nec ſedere, nec iacere etiam exporrectus poſſet: erantque in eo ſolum duo foramina, alterum, quo cibum ſumeret, alterum, quo aluum purgaret. In eo ſex totos menſes aſſeruatus eſt, ita vt ex illuuie totus vermibus & vlceribus ſcateret. His malis victus tandem, numeratis Conrado triginta millibus marcarum pecuniæ, datiſque Namislouienſi, Beroltouienſi, Olsnenſi, Cruciborgenſi, Bicinenſi, Cunſtadienſi, Roſenbergenſi, Boleslauienſi, & Hainouienſi territoriis dimittitur. Nec tamen poſtea conualuit Henricus: ſed tertio deinde anno morbo lento conſumptus eſt, relictis tribus filiis, Boleslao, Henrico, & Vladislao.

Crudelitatis exemplum.

In minore autem Polonia poſteaquam Venceslaus Bohemus vaſtata Siradienſi ora receſſit, vt cum Adolpho Cæſare, qui Rodolpho ſucceſſerat, affinitatem cōtraheret, Vladislaus Locticus rurſum ſubiectam illi ditionem Cracouienſem infeſtabat, & magnis incommodis præſidiarios Bohemos vaſtationem agrorum prohibere volentes afficiebat. Verum Tartarica rabies Sēdomirienſem oram crudeliter depopulata, vires eius debilitauit. Hoc eodem anno milleſimo ducenteſimo nonageſimo tertio accidit. Inſequenti vero Vithenen Lithuanorum Dux, quamuis magna ſtrage paulo ante in Pruſſia fuſus à Cruciferis, & vix fuga elapſus, cum mille octingentis equitibus clam per Maſouiam traductis, ex inopinato Lencicienſem tractum inuaſit. Oppidum Lencicienſe ac templum propter celebritatem quampiam plenum hominibus diripuit & incendit, agroſque vaſtauit. Reuertentem cum præda Caſimirus Dux Loctici frater cum tumultuaria manu prope Sochazouiam vadato Bſuram amne, conſecutus eſt, collatiſque ſignis magnam in barbaris ſtragem edidit. Sed ad extremum in confertiſſimos hoſtes audacius prouectus & interfectus, victoriam hoſti conceſſit. Nam Ducis caſu conſpecto, cęteri terga vertere. Tantam vero prędam hominum abduxere tunc barbari, vt viginti capita ſingulis cederent. Succeſſit autem Caſimiro ſine liberis defuncto in Lencicienſi dominatu Vladislaus frater. Eodem anno Conradus Dux Maſouiæ Cirnenſis morte abſumptus, cū nullos haberet liberos, Boleslaum fratrem hæredem reliquit. Nec multo poſt Cruciferi Viſnam arcem in Maſouia expugnarunt & exuſſerunt, quod ea receptaculum eſſet Lithuanis, excurſiones in ipſorum ditiones, & in Poloniam facientibus, cum Boleslaus crebro à Cruciferis, ne id fieri pateretur, fruſtra eſſet admonitus. Magnus enim ei fuit cum Lithuanis vſus, ita vt vxorem quoq; inde haberet Troidem Ducis filiam.

Locticus ditionem Cracouien. infeſtat.

Lithuani Lencicien. oram vaſtant.

Conradus Maſouiæ Dux obiit.

PRÆMISLVS REX.

Anno Chr. 1295.

INtermiſſo apud Polonos ducentis quindecim annis regno, Proceres pertæſi malorum ſub tot principibus, ad regnum & vnius dominatum reſpicere cœpere. Cui rei tempus etiam ipſum optatam occaſionem afferebat. Et enim Præmislus Præmisli primi filius poſthumus, vir acer, & ad res magnas gerendas

gerendas factus, maiorem Poloniam ſolus obtinebat. In Marchia Brandeburgenſi, & in Pomerania præclarum virtutis ſpecimen ſuperiori tempore dederat. Pomeraniæ acceſſione auctus, Henricique Vratislauienſis teſtamēto Cracouienſium ac Sendomirienſium Princeps nuncupatus erat. His opibus fretus, facile ſperabatur Præmislus & externa bella à Poloniæ ceruicibus depulſurus eſſe, & cæteros Duces ad officium reducturus, & cum dignitate regia nomen laturus. Etiam Cracouienſium animi à Bohemo alieniores facti erant. Igitur anno poſt Chriſtum natum milleſimo ducēteſimo nonageſimo quinto indictis Gneſnam comitiis Præmislus Rex creatur, triceſimum octauum annum agens, & mox viceſima ſexta die Iunij ſolenni ritu inunctus, diadema regium à Iacobo Suinka Archiepiſcopo Gneſnenſi accepit. Suſcepto autem regno, mox cogitationes ſuas omnes eo cœpit intendere, vt Poloniam vniuerſam pacaret, & in concordiam priſtinam, vnumque corpus redigeret. Ac primum omnium, offenſos ob præſumptum à ſe regnum cæterorum Ducum animos blandis legationibus demulcere, & ad reſtinguenda mutua odia, ac diſſidia inteſtina componēda cohortari inſtituit. Deinde externis bellis ſedandis tollendiſque manum admouit, quo facilius laxatæ ex hauſtæque ſuorum vires reficerentur & coaleſcerent. Et quoniam Cruciferorum in Pruſſia vicinitatem ſuſpectam habebat, molirique eos nonnihil de adipiſcendo Gedano, eoſq; ad Pomeraniæ totius dominatum aſpirare ſenſerat, munire Gedanum orſus eſt.

Præmislus creatur Rex Gneſnæ.

Cruciferorum vicinitas ſuſpecta.

Præmislus Gedanum munit.

Tam præclaros autem conatus eius mors immatura præcidit ſeptimo vel octauo regni ſuſcepti menſe. Mortis eius autores Marchiones Brandeburgēſes fuiſſe exiſtimantur: qui veteribus odiis incitati, ac potentiam vicini & inimici principis, noui regni & Pomeraniæ acceſſione auctam veriti, ac de Santocenſi territorio Polonis pridem ſurrepto metuentes, cum eum per dolum de medio tollere ſtatuiſſent, locum & tempus ad peragendum facinus idoneum nacti ſunt, cum ille feſſum Reipublicæ curis ac negociis animum apud Rogoſnum Polonicum in vicinia Marchię Brandeburgenſis ralaxaret, quod continentes ei loco ſyluæ iucundas venationes præbebant, tempore etiam ad id inuitante, quo vulgo more ex priſca bacchanalium ſuperſtitione deducto, maiori licentia genio indulgetur. Vt igitur eum ibi ſecurum & incautum opprimerent, Otto Longus Marchio Elector, cum Ottone altero, & Ioanne Conradi fratris filiis, ex Conſtantia Præmisli ſorore ſuſceptis, & valida ſuorū manu nocturno itinere per ſyluas & auia profecto, diluculo eius diei, quo Chriſtiani anniuerſario ritu cinere capitibus aſpergendo præteritorum flagitiorum abdicationem & vitæ mutationem profitentur, armatis locum circumdant, rati, omnibus, qui circum Regem erant, longa vigilia & crapula pridiana ſopitis, nil ſibi negocij fore in peragendo ſcelere. Expergefactus tamen primo tumultu Præmislus, nec ſubita & inopinata re conſternatus, cum paucis, qui euigilarant, in hoſtes ad ſe venientes, neſciens quinam, quamque multi eſſent, inſiluit: & multis ſtrenui fortiſque viri operibus in eos editis, cū vnus omnium telis cominus eminuſque peteretur, obrutus cecidit; cum regnaſſet menſes ſeptem, dies vndecim, vixiſſet annos triginta octo, menſes tres, dies viginti quatuor. Ibi diffugiunt Poloni. Attollunt ſemianimem Regem Brandeburgenſes, & equo imponunt, vt eum ſecum abducerent. Sed cū agitationem nullā ferre poſſe videretur, pugionibus immaniter confoſſum reliquere. Volunt nonnulli, Zarembas quoſdā & Nalencios cædis Præmisli, ſi non

Præmislus inſidiis Marchionum Brādeburgenſ. ſublatus.

ſi non adiutores, conſcios quidem certe fuiſſe, quod ſeueriorem eum vindicem ſcelerum, & inhoneſtas parandæ rei familiaris rationes refrenãtem ferre non poſſent: manſiſſeq; patrati ſceleris notam in his familiis, vt neque rubris veſtibus vti, neq; inter equeſtres homines in acie conſiſtere eis liceret, vſque ad id prælium, quo Caſimirus ſecundus Rex cũ Ruſſis conflixit. Corpus Præmisli Poſnaniam relatum, in Baſilica cum maioribus eius conditum eſt. Reliquit vnicam filiam Rixam nomine materno dictam, decem annos natam. Cõdidit Xenodochium ſiue hoſpitale in ſuburbano Caliſſienſi, Poſnaniæ vero cœnobium puellis ſodalitij Dominicani.

Præmisli filia Rixa.

VLADISLAVS LOCTICVS
Rex deſignatus.

Anno Chr. 1296.

SVblato per dolum Præmislo Rege, ad nonum calendas Maij, qui dies D. Alberti memoriæ apud Polonos dicatus eſt, Proceres cum Nobilitate & Pomeranis de nouo Rege creando frequentes Poſnaniam conuenerunt. Iniecta quidem eſt à nonnullis Rixæ filiæ Præmisli mentio: ſed metus belli, quod à Marchionibus, atque etiam à Cruciferis impendere videbatur, viro forti potius, & potenti, quam imbelli puellæ regnum mandare ſuadebat. Vladislaus ergo Locticus inter Duces Polonos potiſſimum idoneus viſus eſt, quippe qui & bellis compluribus geſtis acer, ac peritus rei militaris eſſet, & non parum roboris domeſticis ſuis opibus ad teneras adhuc noui regni vires eſſet adiecturus, cum Siradienſem, Lencicienſem, ac Sendomirienſem tractum omnem, & Cuiauienſis magnam partem ditione teneret. & Cuiauienſium Ducum fratrum germanorum fauor & auxilia non defutura ipſi eſſe crederentur. Quare magno conſenſu eum Regem creant, & in verba noui Regis omnes iurant. Diſtulit tamen is, incertum, qua de cauſa, ſolennem coronationis ritum, nec Regis nomen, ſed hæredis regni Poloniæ nomen vſurpauit. Profectus autem in Pomeraniam è maiore Polonia, ſuſceptus eſt ſummo cum honore ab omnibus, etiam à Leſco Ziemomyſli fratris filio. qui mox à Præmisli morte Pomeraniam occupare nixus eſt, Gedanumque iam tunc obtinebat. Hoc amoto, ne quid abſente ſe turbaret, ſecumque abducto, Voislaum quendam Pomeranum nobilem Pomeraniæ præfecit.

Vladislaus Locticus Rex creatur.

Sequenti deinde anno in minorem Poloniam ſe contulit, & Bohemorum præſidia, fautoreſque crebris excurſionibus vexauit: tametſi præter munitiones, quas præſidiis Bohemi tenebant, haud fere quiſquam in fide ipſorum permanebat. Fauebant Sileſij ferme Bohemis, & in cæteras Poloniæ oras aditum eis præbebant, Vladislaum vero Regem aſpernabantur. Itaque in eos tunc expeditionem fecit Locticus, Sileſiamq; longe & late depopulatus, luculentam prædã nemine prohibente auexit: ſiquidem diſſidebant ipſi inter ſe Sileſij Boleslaus enim Suidnicẽſium Dux ſuſcepta tutela liberorũ Henrici fratris Ducis Vratislauienſium & Lignicẽſium, moliebatur bellum aduerſus Conradũ patruum Glogouienſium Ducem, quod is Henricũ fratrem ſuum fœdo tetroque carcere ad mortem adegiſſet, magnaque parte bonorum mulctaſſet. Verum gliſcens bellum inter ipſa initia ſopitum eſt inter agnatos, veritos, ne inter ſe belligerantes tertio prædæ eſſent. Nec diu poſt pacificationem illam cum Boleſlao Conradus Glogouienſis ſuperſtes fuit: à quo collegium ſacerdotum ope Thomæ Epiſcopi Vratislauienſis accedente Glo-

Locticus Sileſiis bellum infert.

Diſſidia Ducum Sileſiæ.

Conradus Glogouienſis moritur.

gouiæ inſtitutum eſt. Secutus eſt eum Boleslaus, qui primus ſubditis ſuis exactiones inauditas ante eum diem in Polonia impoſuit, Nobilitatemque ex cenſu pro magnitudine poſſeſſionum & redituum deſcripto militare iuſſit, cum viritim antea militaret. Reliquit autem filios Bernardum Suidnicenſem, Henricum Iauroutenſem, & Boleslaum Monſterbergenſem Duces. Conradus vero Glogouienſis Henricum & Conradum filios reliquit: Quorum Henricus quidem patri ſucceſſit, Conradus vero gibboſus Stinauienſis Dux, Præpoſitus Vratislauienſis fuit. Vocatus autem ad Archiepiſcopatum Salisburgenſem, ab Henrico fratre illuſtri comitatu inſtructus, dimiſſus eſt, cumque in itinere Viennæ deficeret lagena ceruiſiæ ſuæ Stinauienſis, flagitauit ibi aliam, & cum non inueniret, ſciſcitatus de Salisburga, accepit, ibi nullum eſſe vſum cereuiſiæ, ſed hauriri vina generoſa. Ibi bonus ille Sileſius non paſſus eſt auelli ſeſe à ſuo dolio patrio ſed aperte conteſtatus eſt, malle ſe epiſcopatum, quam ceruiſiam deſerere. Offenſus agreſti hoc facto fratris Henricus, eum tanquam hominem parum ſanæ mentis Glogouiæ incluſit in turrim arcis. Vnde ſuorum vi & ope liberatus, paruo tẽpore vixit. Atq; ita vnicus Dux vniuerſi ducatus Glogouienſis relictus eſt.

Poſt hanc vero Sileſiacam expeditionem Locticus in maiorem Poloniam cum copiis profectus, quieti ſe & ocio, voluptatibuſque dedit: quæ res ei pernicioſa fuit nõ immerito. Milites enim in bellis rapto viuere aſſueti, ne in pace quidem ab iniuriis ac vexationibus tenuiorum & eccleſiaſticorum bonorum direptionibus, ingenuarumq; matronarum ac virginum ſtupris ſibi tẽperabant. Eam licentiam ille non modo non coercebat, ſed indulgentia magis etiam alebat. Cætera quoq; boni ac vigilãtis principis munera negligẽtius obibat, muliercularum amoribus irretitus, ita vt externi quoque & finitimi Saxones pleraſq; Poloniæ & Pomeraniæ oras impune latrociniis infeſtarent. Quibus de rebus cũ fruſtra admonitus ac reprehẽſus eſſet aliquoties ab Andrea Epiſcopo Poſnanienſi, toti diœceſi ſuæ ſacris ab eo interdictum eſt. Deinde conuentu apud Poſnaniam habito, regnum ipſi tunc abſenti forte, & in minorem Poloniam profecto, poſt tertium annum abrogatum eſt, Henricoque Glogouienſi, qui id ambiebat, & aliis ſuæ ſtirpis Ducibus præteritis, ad Venceslaum Bohemorum Regem delatum, quod retineret is etiam tunc munitiones quaſdam in tractu Cracouienſi, nemoque potentior hoſtis obiici Loctico poſſet. Id autem anno Chriſti nati milleſimo trecenteſimo factum eſt. Quo anno Romæ iubileus imitatione Hebræorum à Bonifacio octauo Pontifice Maximo primus inſtitutus eſt. Per hæc tempora Lithuani cũ reliquiis Prutenorum aſſiduis excurſionibus Cruciferos in Pruſſia & Liuonia affligebant.

Venceslaus Bohemus Polonis expetitus.

VENCESLAVS BOHEMORVM REX.

Anno Chr. 1300.

ACcitus ſplendida legatione Venceslaus, adfuit ſine mora, Gneſnæque de more à Iacobo Archiepiſcopo inunctus, ac regio diademate cinctus eſt, & mox Poſnaniam profectus, Procerum ſuaſu duxit Rixam ſiue Eliſabetham, Præmisli Regis defuncti filiam, quo magis eius coniugio regnum apud Polonos ſtabiliret. Deinde dimiſſis quoquouerſum copiis, omnia, quæ dudum in ditione Vladislai fuerant, in poteſtatem ſuam redigit. Dum hæc ita geruntur, Ruſſi tempus adueniſſe rati, quo tanquam in vacuam finitimæ ſibi Poloniæ poſſeſſionem impune poſſent inuadere,

Venceslaus Rex coronatur Gneſnæ, & Rixam vxorẽ ducit.

Vl. Locticus ſpoliatus omnibus bonis.

dum

Ruſſi Sendomirienſ. tractum vaſtant.

Locticus in Vngariam fugit, & peregrinatur.

dum Locticus deſertus fere à ſuis, de retinendo, ſiue adeo recuperando regno laborat: Venceslaus vero nouus Rex ſtabiliendo eo, & redigendis domi in poteſtatem ſuam iis, qui imperium eius adhuc detrectabãt, occupatus eſt, magnis copiis Sendomirienſem tractum infeſtarunt: & longe lateque peruagati, capta & incenſa arce Corcinenſi, quæ lignea etiam tunc erat, raptim cũ ingenti præda domum ſe receperunt, prius fere quam ad Venceslaum Regem de excurſione eorum nuncius perferretur. Per idem tempus Lithuani Dobrinum depopulati ſunt. Malebat autem Venceslaus tũc Locticum perſequi, quam Ruſſos vlciſci. Verum ille cautus & callidus, nuſquam pedem figere, nemini ſe credere, omnes habere ſuſpectos, in ſyluis & locis ſolis latitare, locumque ſubinde mutare, famem cœliq; inclementiam patienter ferre, & Procerum animos clam pertentare. Quos vbi partim alienos à ſe eſſe, partim arma Bohemorum, & Poloniæ totius conſenſum metuere, decretũque comitiorum præuaricari nolle animaduertit, & patrimonio quoque omni à Bohemo ſpoliatus eſt, abiecta ſpe recuperandi regni, & inſidias aduerſariorum declinans, in Vngariam profugit. Inde porro Romam priuato habitu profectus, facinora ſua duriore pœnitentia expiauit. Deinde reuerſus in Vngariam, Amedæi Palatini Vngariæ hoſpitio vſus eſt annis aliquot, occaſionem expectans, qua regnum ereptum repeteret.

Goſtinum & Ploſcum à Bohemis oppugnatur.

Minores Poloni expeditionem contra Ruſſos ſuſcipiunt.

Ruſſi victi à Polonis.

At Venceslaus Rex ſubactis omnibus, quæ in Loctici ditione fuerãt, Goſtinium quoque & Ploſcum adortus eſt: ſed re infecta, agris tantum vaſtatis, è Maſouia ſeſe recepit. Conſtitutis autem rebus ſuis in Polonia, relictiſque præfectis Bohemis, penes quos rerum ſumma eſſet, in minore quidem Polonia Nicolao Duce Opauienſi, in maiore vero Fricio Sileſio, in Cuiauia vero Taſſa Viſſemburgio, in Bohemiam rediit, nec poſt id tempus Poloniam vſquam aſpexit. Fuerunt autem eo regnante quietæ res in tota Polonia, præterquod minores Poloni cum vetuſta Lublini ereptione, tum noua in Sendomirienſem oram excurſione irritati, vltro expeditionem aduerſus Ruſſos ſuſceperunt. Cuius non ignari Ruſſi, magnum & ipſi coegerunt exercitum, Lithuanorum ac Tartarorum auxilia ſibi adiunxerunt, & apud Lublinum Polonis aduenientibus occurrentes, pugnandi copiam fecerunt, freti multitudine ſua. Nec Poloni quamuis longe pauciores pugnã detrectarunt, & ſumma ope adnixi, victos hoſtes in fugam egerunt præcipites. Magna tunc ea ſtrages Ruſſorum & barbarorum fuit, fuiſſetque maior, ni propinqua arx Lublinẽſis receptum eis præbuiſſet: tametſi ne munitio quidem ſatis coſtu-tata eſt. Obſeſſi enim à Polonis, cum eruptionem tentare auſi non eſſent, fame inualeſcente, deditionem fecere. Ita Lublinenſis arx poſt ſeptimum & quinquageſimum forte annum, poſteaquam à Ruſſis capta erat, à Polonis recepta eſt.

Locticus regnum repetit.

Cœpit deinde noua ſpes recuperãdi regni affulgere Vladislao Loctico, cũ Polonis iam exoſa eſſe inciperet Bohemorum ſuperbia & auaritia, & Venceslaus Vngarico bello ſe implicaſſet pro Venceslao filio. Harum rerũ cum non ignarus eſſet Locticus, arripuit oblatam occaſionem, & Amedei hoſpitis ope adiutus, in Poloniam cum aliquanta manu Vngarorum contendit: aduenienſque arcem Pelciſcam Viſliciæ imminentem occupat. Mox Bohemorum præſidium Viſlicia fauẽtibus ciuibus deturbat: deinde Lelouiam arcem in ſuam poteſtatem redigit. Vnde vicinia omnis vi & metu adacta, ad eum deficiebat, & copias eius augebat. Adiuuit autem & fortuna conatum eius.

Venceslaus Rex moritur Pragæ.

Locticus recepit Cracouiam.

Venceslai iunioris in Poloniam expeditio.

Idem trucidatus Olomucij eſt.

Nam Venceslaus non ita multo poſt, vt forte Vngarorum perfidiam peroſus, ex Vngaria filium repudiato regno reduxerat, Pragæ morbo correptus, lẽta tabe abſumptus eſt, nono Calendas Iulij anno à Chriſto nato milleſimo trecenteſimo quinto. Eius morte cognita, res Loctici aliquanto meliore loco eſſe cœperunt. Nec magno is negocio agreſtium fere opera Sendomirienſem tractum omnem, deiectis vndique Bohemorum præſidiis recepit. Tunc vero primores cum pleraque omni Nobilitate Cracouienſis ac Sendomirienſis conuentus fortunam ſecuti, cum Vladislao ſe coniungunt, & ad ſubigẽdas Cracouienſis oræ munitiones Ducem eum ſequuntur. Venienti cum exercitu Cracouienſes ciues Alberto aduocato autore portas vrbis aperuere. Nec morati Bohemi arcem quoque dedidere, cũ tardius ipſis ſubueniret iunior Venceslaus (qui patri hæres in Bohemia ſucceſſerat) & victus ac commeatus inopia preſſi, longiorem obſidionem ſuſtinere non poſſent. Fecit tandem anno ſequenti Venceslaus iunior expeditionem in Poloniam, regni paterni repetendi cauſa, cuius iam titulum vſurparat. Sed antequam Poloniæ fines attingeret, Olomucij meridiano tempore in cubiculo quieſcens interfectus eſt, a ſuis ne, an ſubornatis ab Alberto Imperatore percuſſoribus, ne tum quidem in recenti ſcelere certo ſciri potuit. Ab eo tempore Bohemi externos Reges & principes habere cœperunt.

VLADISLAVS LOCTICVS iterum Rex.

Anno Chr. 1305.

Vl. Locticus iterum Rex creatur.

Maiores Poloni Hẽrico Glogouienſi ſe ſubiiciunt.

Locticus Henrico Glogo. bellum facit.

MOrte Venceslai vulgata apud Polonos, tũc vero Bohemi, qui iam ante alienatas eſſe à ſe Polonorũ voluntates perſenſerant, ſibi proſpicere, ac de præſidiis vndique decedere. Poloni vero, quos ad eum diem metus Bohemorum continuerat, in poteſtatem Vladislai veniunt: & actis Cracouiæ comitiis, magno omnium conuentuum conſenſu Locticus iterum Rex creatur. Poſnanienſes modo & Caliſſienſes aberãt, quod abhorrerent ab imperio Vladislai Loctici priſtinorũ flagitiorum & iniuriarum eius memores, & veriti, ne is grauius in ſe animaduerteret, quod eum prius eieciſſent. Itaq; à cætera Polonia ſeſe tunc ij ſegregarunt, ac Henrico Duci Glogouienſi Cõradi filio, quod ex ſorore Præmisli natus erat, ſubdiderunt. Quod quidem diſſidium in cauſa fuit, quo minus tunc Vladislaus coronaretur, cum diadema ac reliqua regni inſignia Gneſnæ de more aſſeruarentur, & Archiepiſcopus, ſine quo non fit coronatio, in ditione Henrici eſſet. Tametſi vacua tunc fuit rurſus annis aliquot ſedes metropolitica poſt obitum Iacobi Suincæ Archiepiſcopi Gneſnenſis, propter diuturnam Cardinalium diſſenſionem in creando Põtifice Maximo poſt Benedictum vndecimum. Fecit autẽ bellum Hẽrico Locticus: ſed illo nuſquam in dimicationem prodeunte, vaſtatis per æſtatem aduerſariorum agris, villis, & oppidis, in Pomeraniam cum nõnullis Polonorum proceribus deſcendit, & Gedani ab vniuerſo Pomeranorum conuentu iuſiurandum accepit, quod in poteſtate eius futuri ſemper eſſent. Præfecit autem toti Pomeraniæ Præmislum & Caſimirum Duces, Ziemomysli fratris filios: Gedano excepto, quod pariter cum arce Boguſſæ iudicis Pomeraniæ fidei commendauit.

Lithuani maiorem Poloniam vaſtant.

Dum autem Locticus Gedani commoratur, Lithuani ſilenti agmine per ſyluas progreſſi, in maiorem Poloniam excurſionem fecere, Caliſſiam & Staiiſſinum oppida incendere, & omnem circumcirca regionem vaſtauere, in-

gentemque prædam dissimulantibus Masouiis, & qui Loctico parebant, abegerunt. Eodem anno qui fuit millesimus trecentesimus sextus, octaua die Maij Basilica Cracouiensis & arx tota, quæ lignea tunc erat, penitus conflagrauit: quæ dirutis veteribus muris, in eam, quam nunc obtinet, formam & amplitudinem post decimum quartum annum reædificata est à Nankero Episcopo, nobili Silesio, qui Iohanni successit, conferente in eam rem pecuniam non modo Episcopo & Collegio, sed etiam vniuerso ordine Ecclesiastico, qui est in diœcesi Cracouiensi: adhæc semestribus fructibus omnium sacerdotiorum, quæcunque per illud tempus vacare contigit, eum in vsum conuersis. Non diu vero pacatam tenuit Pomeraniam Locticus, auctor enim nouorum motuum fuit Petrus Cancellarius Pomeraniæ, Palatini Gedanensis filius, qui quanto plus possidebat, tanto maiori cupiditate & ambitione flagrabat: & cum repulsam à Loctico de quibusdam postulatis

Pomerania Marchionibus prodita.

passus esset, consilium capit nefarium prodendæ Marchionibus Brandeburgensibus patriæ, patre, si non impulsore, certe non inscio. Nec difficile hoc ipsi erat peragere, cum & dignitas inter Pomeranos maxima esset eius familiæ, & nouem arces in potestate sua haberet. Sed proditis re nondum matura eius consiliis aduolat Vladislaus, captumque Petrum Cracouiam abduxit: quem tamen non multo post à fratribus eius exoratus dimisit, cum ij se obsides fore pro fratre obtulissent: atque ij quoque, cum negligentius asseruarentur, breui euaserunt. Acciti itaque ab iis Ioannes & Voldemarus Marchiones, cum exercitu Pomeraniam ingressi sunt, statimque omnes plerasque eius regionis munitiones partim per deditionem acceperes partim expugnauere, adiuuante Petro cum fratribus, necessariis, & clientibus.

Gedanenses dedunt se Marchionibus.

Ad Gedanum deinde castra admota sunt: & oppidani quidem, cum magna iam ex parte Teutones essent, & cum Teutonibus plurima haberent commercia, Saxonibus portas vrbis aperuerant. Arcem tenebat Bogussa iudex Pomeraniæ cum Nobilitate, quæ se perfidia Petri non contaminarat: is veritus, ne obsessi extrema pati cogerentur, neue aut molestia diuturnæ obsidionis fracti, aut largitione corrupti, hosti arcem dederent, cum Nemira maximis itineribus ad Vladislaum Locticum commendata aliis arce excurrit, repertumque Sendomiriæ, de statu rerum Pomeraniæ, ac de periculo Gedanensis arcis edocet, opemque eius implorat. Pollicetur Vladislaus, breui se eis affuturum esse auxilio: sed quia tardius id fore iudicabat Bogussa, quam præsens necessitas postulabat, si tunc primum indici vniuersæ Poloniæ expeditio in Pomeraniam deberet, præsertim æstate iam declinante, suggerit Vladislao, vt Cruciferorum opera ad defendendam arcem vteretur, tantisper, dum ipse commode bellum aduersus Saxones comparare posset. Approbat consilium Vladislaus, extemplo Bogussa

Gedanensis arcis defensio Cruciferis cõmendata.

cum regiis mandatis ad Magistrum Cruciferorum proficiscitur. Prolixe illi omnia policiti, constituerunt cum Bogussa, vt dimidiam arcem ipsi tenerent, & annum vnum suis sumptibus defenderent, deinceps vero post exactum annum, quæcunque impendia facerent, vt ea Vladislao expensa referrent, nec prius arce decederent, quam exoluta illa sibi essent: damnorum vero, si qua acciperent, nulla ratio duceretur. His igitur conditionibus in arcem recepti, magnam vim commeatus secum importarunt: ac munera cum Pomeranis, quemadmodum conuenerat, partiti, non habebant satis defen-

defendere munitionem, verum crebris etiam eruptionibus hostem lacessebant, ita vt is in oppidum se recipere cogeretur, & ad extremum instante hyeme obsidionem solueret, relictoque in oppido aliquanto præsidio discederet. Verum id quoque non ita multo post expugnatum, & præsidium interfectum est, ac de autoribus defectionis sumptũ supplicium. Etiam non magnopere opus erat adiutoribus ac defensoribus Cruciferis: sed tamẽ alebant

Gedanum receptum.

ij metum Pomeranorum, & subinde plures armati in arcem submittebantur. Cum autem superiores iam se esse Pomeranis animaduerterent, ferocius sese gerere, ac sæpe cum illis rixari: Ad extremum apertius totam sibi

Crucigeri arcem Gedanen. suæ potestatis faciunt.

arcem vendicarunt, & primores nobilitatis Pomeranicæ, ipsumque præfectum arcis in carcerem compegerunt. Qua necessitate adactus Bogussa hæc pacta cum iis iniuit, nimirum, vt totam arcem ipsis concederet, ita tamen, vt eam Vladislao ad primam eius postulationem redderent, cum is impensas belli ipsis exoluisset.

Qua re ad Vladislaum Cracouiam perlata, cœpit eum pœnitere consilij de acciendis contra Saxones Cruciferis. Videbat enim se lupis, quod dicitur, oues commisisse, & non sublatum, sed duplicatum sibi esse bellum, duosque se pro vno hostes cepisse. Ac tunc demum recordabatur, adhuc Præmislo regnante Cruciferos ad interuertendum Gedanum adspirasse: nec multo dissimili cupiditate, quamuis dissimili arte, Michalouiensem ditionem vsurpasse. Acceperant eam hypothecæ nomine à Lesco Duce Cuiauiæ, datis ei mutuo trecentis marcis Toruniensibus, quibus ille se in bello Vngarico à Venceslao Bohemorum Rege captum redimebat. Conuenerat autem Cruciferis cum Lesco, vt si is intra triennium pecuniam illam non redderet, pro

Pacta Cruciferorum cum Duce Cuiauiæ.

pria iure sempiterno Cruciferorum fieret ea ditio. Et offerebat quidem eis Lescus cum fratribus pecuniam intra cõstitutum tempus, non acceptarunt tamen eam illi, degustata semel possessionis & vtilitatis dulcedine, iam hoc, iam illud causificãtes, donec aliquanto post Lescus necessitate adductus, acceptis insuper ab eis ducentis sexaginta duabus marcis, dominatu illo, & iure suo omni sese abdicauit. Hęc tunc secũ de Cruciferis Vladislaus Locticus reputabat: nec tamen spem penitus omnẽ de fide eorum abiiciebat. Existimabat enim, quamuis literis & legationibus nihil apud eos proficeret, tamen si ipse in colloquium cum eis veniret, facile autoritate sua ad æquas conditiones rem perduci posse. Alebant illi hanc spem eius blandis responsis, quo maiore vi ac diuturnitate temporis Gedani possessionem sibi stabilirent. Tandem constituto loco ac tempore conueniunt Rex & Magister Cruciferorum Henricus ad pagum Graiouice in tractu Cuiauiensi cum primoribus vterque suis. Ibi Vladislaus exorsus longa oratione cum Magistro de

Vl. Locticus cum Cruciferis expostulat.

occupatæ arcis iniuria expostulat: beneficia maiorum suorum in ordinem Cruciferorum commemorat, pro quibus aliter ij gratiam sibi referãt, quam gratis bonisq; viris dignum sit. Atq; vt ingrati, iniusti, ac impij esse vellent, fidem certe & pacta conuenta, quæ ne barbari quidem temere violarent, seruare eos debuisse. Adhæc Magister nihil beneficiorũ, & ingratitudinis, perfidiæque exprobratione cõmotus, placide & modeste respondet: Se, quicquid fecerit, bono Vladislai fecisse. Metuentẽ enim, ne Pomeranorum insolentia suorumq; impatientia res in malum maius erumperet, excedere Pomeranos arce iussisse, quam retinere ipsi per se nõ possent. Paratum autẽ se esse eã reddere si impẽdia sibi persoluerentur. Æquum eum Vladislaus postulare affir-

 mat,

mat, & edere impendiorum summam iubet. Ibi ille conceptum animo dolum detegens, centies mille marcas latorum siue Bohemicorum grossorum poscit. Negare Vladislaus iustam esse eam æstimationem, bonorumque virorum arbitrio in ea stare velle. Recusare id Magister, & quantum edidisset, poscere. Ingens tunc ea summa fuit in magna annonæ vilitate. Itaque re infecta, & irritatis magis animis disceditur.

Cruciferi omnem iam Pomeraniam animo complexi, maiore vi bellum comparabant. Augebat autem eis spem potiundæ eius, quod sciebant, Vladislaum ciuili aduersus Henricum bello de maioris Poloniæ possessione distineri: Lithuanos quoq; non modo aduersariorum, sed etiam ipsius Vladislai ditiones infestos. Ipsi vero Cruciferi contra Lithuanos prosperiore fortuna bellum gerebant. Temporis igitur opportunitate sibi vtendum rati anno Christi millesimo trecentesimo decimo, magnas è Germanis suis copias cōducunt: cum Marchionibus Brandeburgensibus fœdus iciunt, ea lege, vt ij retinerent', quicquid superiore bello in Pomerania occupassent: Gedanum vero Dersauiam, & Succe, munitiones in ripa Vistulæ sitas sibi bello quærendas concederent. Deinde vero Cruciferi ad Gedanense oppidum, quod in potestate Vladislai erat, & à Pomeranica Nobilitate defendebatur, castra admouēt, eo potissimum tempore, quo plurima hominum multitudo eo vndique ad anniuersarias nundinas confluxerat, hoc est, primis Augusti mensis diebus. Idque eo maxime consilio fecere, vt ex direptione opulenti oppidi, & mercatorum ac Nobilitatis, quæ facultates suas eo importarat, pecuniam in stipendia militum, & in cæteros vsus belli conquirerent. Defendebatur quidem oppidum strenue, plurimumque negocij in expugnando eo habituri esse videbātur Cruciferi, ni proditio interuenisset. Etenim nocte quadam hostes à ciuibus quibusdam Teutonici generis aperta porta intromissi, oppidum ceperunt, ingentemque cædem hominum omnis generis ediderunt, vt eo crudelitatis exemplo reliquos à defensione cæterarum munitionū deterrerent. Nec in vlla cuiusquam munitionis expugnatione plus Polonici sanguinis effusum esse proditur ab vllis barbaris, quam tunc à religiosis istis, & Polonorum beneficiariis effusum sit.

Pomerania bello petita à Cruciferis.

Gedanum Cruciferis proditum.

Gedano potiti, ad Dersauiam ducunt exercitum, neque tamen interim populationibus & incendiis pagorum & villarum, hominumque cædibus abstinent. Præerat ei arci Casimirus Dux, cui cum Præmislo fratre Pomerania à Vladislao commendata fuit. Is igitur de aduentu hostium certior factus, ad castra eorum proficiscitur, quod non parua ei erat cum Cruciferis & Magistro consuetudo: sperabat enim, eos sua causa susceptum bellum deposituros esse, propterea quod meminerat, prolixe eos sibi fratrique suo de beneuolentia sua policeri. Admissus in conspectum Magistri & Commendatorum, quorum erga se fratremque beneuolentiam ac policitationes commemorat, eorum hortatu se administrationem Pomeraniæ suscepisse: nihil vnquam hostile, sed bonam vicinitatem & auxilium ab iis sperare iussos. Orat deinde, vt pollicitationum suarum memores esse velint, exercitumq; deducant. Si quid ipse fraterue suus, aut Pomeranorum quisquam, aut patruus denique suus Vladislaus in eum, vel in ordinem Cruciferorum deliquisset, cumulate satisfacturos esse. Superbe ei Magister respondit, falsus ea, quæ ille commemorat: verum eo id se fecisse, quod ipsos, quam potentiorem quempiam vicinum habere mallet. Nunc se, quam illos, Pomeraniam obtinere mallet:

Casimirus Dux supplex Cruciferis.

Magister superbe respondet.

malle: sibi se esse amiciorem, quam ipsis. Verum eam tamen se eis gratiam facere, vt eis præsidium deducere, & res suas saluas auferre liceat: aut si id nollent, se suaque defenderent. His dictis mensam apponi iubet, inuitat hominem comitesque eius comiter. Dum illi prandent, interim exercitus Cruciferorum obsidione arcem cinxit. Peracto prandio, cum Casimirus nihil æqui à Magistro impetraret, & in arcem cum suis reuerti vellet, videt aditum obsessum ab hostibus. Mittit ad Magistrum, qui eum admoneant, præter ius gentium id sibi factum videri, quod interim, dum ipse de pace agit, arx obsessa sit, & ipse ab ea excludatur. Respondet Magister, errasse Casimirum, qui existimarit, se cum tanto exercitu ad quietem somnumque capiendum eo venisse, vllumque tempus vacuum à rebus gerendis intermissurum esse, donec Pomeraniam in suam redigat potestatem. Si sibi ille auscultare vellet, arcem sibi, deducto præsidio, rebusq; exportatis, traderet. Ibi Casimirus cum sciret, arcem non satis munitam esse aduersus tantam vim hostium, neque commeatu instructam, consilium cepit necessarium dedendæ arcis, saluisque rebus & hominibus ad Præmislum fratrem in Succensem arcem se contulit.

At Cruciferi Dersauia incensa vlterius progressi, Choiniciam, Nouum, & alia quædam oppida partim per deditionem acceperunt, partim expugnata exusserunt. Deinde ad Succe castra mouerunt, quæ vna arx erat reliqua in Pomerania, natura arteque bene munita, & ad ferendam obsidionem instructa, quod in eā se Prĕmislus & Casimirus Duces, & Pomeranica Nobilitas omnis, quæ supererat, cum copiis & facultatibus suis contulissent. Quod cum intelligerent Cruciferi, maiore cura ad expugnationem eius animos intendere cœperunt, excitatisque machinis aliquot, mœnia arcis, quæ lignea erant, quatere instituerunt, ac duobus patibulis è regione arcis positis, exitium obsessis, ni arcem dederent, minabantur. Quo vero maiorem terrorem eis incuterēt, quotidie aliquot homines rusticanos captos appendebant. Nihil tamen Cruciferorum illa crudelitas, minæque eorum, qui in præsidio erant, animos à defendenda arce & obsidione perferenda retardabat. Itaque Cruciferi cum animaduerterent, sedendo se tempus terere, & aperta vi nil proficere, ad dolos se conuertunt, & Andream Cedrouicium auro corrumpunt, vt sibi arcem proderet. Is igitur nocte quadam chordis catapultarum & balistarum, quibus Poloni maxime hostium vim eminus reprimebāt, succisis, ad Cruciferos transfugit, & quid egerit, exponit. Itaq; postero die Cruciferi magna fiducia turres, quas excitarant, ad mœnia arcis propius peruoluunt ab ea parte, quæ interrupto fluminis ambitu liberiorem præbebat aditum. Poloni cum summouere hostem, solito ferocius vrgentem oppugnationem, vellent, reperiunt balistas & catapultas redditas esse inutiles. Re noua perculsi, tādem oblatis fortuito telis, extremum conatum faciunt, & partim contis mœnia scandentes hostes detrudunt: partim saxis deiectis audacius succedentes obruunt', ita vt receptui canere Magister cogeretur. At Poloni periculo illius diei admoniti, ac veriti, ne grauius in se à Cruciferis capta arce consuleretur, misso caduceatore inducias menstruas à Cruciferis impetrarunt, deditionem pacti, ni sibi intra id tempus subueniretur. Vladislaum de omnibus certiorem faciunt, &, nisi celeriter sibi opem ferat, actum esse de se, ac de arce docent. At ille, cum domi quietas res non haberet, Andream Rospirensem Castellanum cum aliquāta manu in auxilium Pomeranis pro-

Dirsauia incensa & alia oppida capta.

ficiſci iubet, vt bellum modo duceret. Verum is negligentius agens, neq; auſus per hoſtilem exercitum in arcem perrumpere, priuſquam cōſpexiſſet hoſtem, retro abiit.

Finitis induciis, cum nulla ſpes auxilij obſeſſis oſtentaretur, poſt ſeptuageſimum obſidionis diem excedūt arce Præmislus & Caſimirus Duces cum præfecto arcis & omni præſidio, armis & facultatibus ſuis, & ad Vladislaum profecti, humaniſſime ab eo recreati ſunt. Ita tunc Succenſem arcem, ſimul & omnem Pomeraniam Vladislaus Locticus amiſit, dum de maiore Polonia ſibi adiungenda ſolicitus eſt.

Pomerania à Cruciferis ſubacta.

Etenim ceperat iam maiores Polonos Henrici tædium, quod contemni ſe ab eo, & iura inſtitutaque maiorum ſuorum violari viderent. Itaque conuentu Gneſnæ habito, deſerto Henrico, in Vladislai fidem & poteſtatem reuenerant.

Maiores Poloni in fidem Loctici veniunt.

Quod cum accepiſſet Henricus, Ioannem Biberſteinium cum exercitu ad reuocandos ad officium Polonos miſit. Cui venienti Poſnaniam ciues portas vrbis aperuere, præſidiumq; munita Baſilica accepere. A quo in Prælatos & Canonicos, domoſq; eorū ſæuitum eſt ꝙ cum Vladislao ſentirent. Ad cætera vero ſubigenda pergēti Biberſteino, Dobrogoſtius Szamotuliꝰ Thomislai Palatini Poſnanienſis filius gēte Nalencius cum Polonis occurrit, initoq; prælio multis vtrinq; cæſis, ad extremum victoria potitus eſt. Inde præſidium Sileſiorum Poſnania eiectum:

Sileſij à Polonis eiecti.

in ciues, quod Henrico fauerant, & occaſionem malorum, quibus ſacerdotes affecti ſunt, præbuiſſe videbantur, ea pœna ſancita, ne liberi eorū in collegia Baſilicarum cooptarentur, reciperenturue. Nec ita multo poſt Hēricus domi à Boleslao Duce Vratislauienſium, Henrici quinti filio, bello laceſſitus & profligatus, ex mœrore, cum ægrotaſſet, quinto idus Decembris mortuus eſt, relictis filiis quatuor: qui ſic inter ſe partiti ſunt patrimonium, vt Henrico Saganenſis, Conrado Olsnicenſis, Ioanni Stinauienſis, Præmislo vero natu minimo Glogouienſis dominatus cederet.

Henricus à Boleslao victus moritur.

Atq; ex eo tempore maiorem Poloniam pacatam tenuit Vladislaus Locticus, ſuſcepitque eodē anno Caſimirum filium ex Heduigi vxore natum pridie calendas Maij. Inopia quoque & fame, ex imbribus & inundatione aquarum orta, laboratum eſt eo anno in Polonia, & nonnullis aliis regionibus.

Caſimirus naſcitur Vl. Loctico.

Subacta omni Pomerania, non depoſuere tamen ſolicitudinem Cruciferi, veriti, ne bello à Polonis ea conſtitutis domi rebus repeteretur. Quocirca vt ſibi poſſeſſionem eius ſtabilirent, colloquium à Vladislao Magiſter Carolus, qui Henrico ſucceſſerat, petiuit. Nec renuit Vladislaus, ſperans pactis aliquibus (quod malebat quam armis) recuperare ſe à Cruciferis amiſſam Pomeraniam poſſe. Itaque anno ſequenti præſtituto die apud Breſtam Cuiauienſem conueniunt.

Vladislai Regis cum Cruciferis Breſtæ Cōuentus.

Ibi Magiſter grauiter à Vladislao accuſatus, paucis ad excuſationem facti ſui dictis, magnis precibus ab eo, principibuſque Polonis contendit, vt Pomeraniam ſibi & ordini ſuo iure ſempiterno concederent, certam auri & argenti ſummam, & Neſſouiam arcem cum Orlouo & Murinouo pagis viciſſim à ſe acciperent. Adhæc quadraginta haſtatorum auxilium ad quæuis bella Polonis contra quemuis hoſtem Cruciferorum ſtipendiis militatura promittit. Addit etiam, peramplum monaſterium, quibuſcunque monachis vellet Vladislaus, pro ſalute eius maiorumque eius conditurum ſe eſſe. Offenſus hac oratione Magiſtri Vladislaus, quod irrideri etiam ſe vltro ab eo exiſtimabat, indignabundus & minitabundus diſceſſit. Magiſter vero repulſam paſſus, vt aliquem tamen dun-

xat in

xat in ſpeciem iuſtum titulum ſceleri ſuo prætexeret, à Marchionibus Brandeburgenſibus Ioanne, & patruo, tutoreque eius Voldemaro decies millies marcis latorum groſſorum eandem Pomeraniam, de cuius inuaſione eos dudum depulerat, emit, eamque emptionem ab Henrico Cæſare ſibi & ordini ſuo cōfirmari curauit.

Crucigeri emunt Pomeraniam à Marchionibus.

Nec diſſimili ſcelere Liuonienſes quoq; Cruciferi eodem fere tempore Rigam vrbem atq; territorium Rigenſe Archiepiſcopo, à quo ante cētum & quatuor annos ſimili de cauſa in Liuoniam inducti erant, per ſummam iniuriam eripuere. Qui de re cum Romę lis plus octoginta annis ducta eſſet, tādem Bonifacius nonus Rigam ordini Cruciferorum quindecim millibus aureorū acceptis addixit. Per idem fere tempus Templariorum ordo, potens & ipſe, per vniuerſum orbem Chriſtianū, quaſi dato à Pōtifice ſigno è Viennenſi concilio, deletus eſt, ob nefanda quædam ſcelera, & prauas de religione opiniones, bonaq; eorum Rhodenſibus D. Ioannis militibus attributa.

Quo minus autem ſtatim Cruciferos Vladislaus vlciſceretur, ſuaque ab iis erepta recuperaret, motibus quibuſdam ciuilibus, & Cracouienſis ciuitatis defectione impeditus eſt. Nam dum is cæteras Poloniæ regiones, à Cuiauienſi illo colloquio digreſſus, viſit, ciues Cracouienſes, Alberto aduocato autore, Boleslao Opolienſium Duci ſeſe ſubiecerunt, accitumque in vrbem receperunt: & ad capiendam arcem, quæ in fide Vladislai permanebat, adiuuerunt. Sed cum ea neque dederetur, neque expugnari ab eo poſſet, aduocati domum in ipſis mœnibus vrbis prope portam, quæ à diuo Nicolao nomen habet, eminentem, pro arce Boleslaus cum ſuis occupauerat.

Cracouienſes deficiunt ad Boleslaum Ducem Opolienſem.

Qua de re certior factus Vladislaꝰ, nihil ſibi reliqui ad celeritatem fecit, quin manu facta ad eiiciendum inuaſorem contenderet. Legatos tamen ad Boleslaum præmiſit, qui de tam inſigni iniuria cum eo expoſtularent, monerentque eum, vt ſua ſponte excedere, quam arma ſua experiri mallet. Paruit monitis Boleslai Vladislaus, cum non ignoraret, eum magnis copiis ſubſequi, deductoque de domo aduocati præſidio, vrbe exceſſit.

Cracouia à Loctico recuperata.

Quem aduocatus & nonnulli alij ciues, qui defectionis capita fuerūt, ſecuti, in Sileſia deinceps & in Bohemia exularunt. Profugorum bona Vladislaus aduenicns in fiſcum ſuum redegit: aduocatiæ reditus peramplos è molis, macellis, atque tabernis ademit: primarios quoſdā ciues, vt exemplo ſuo terrori aliis deinceps eſſent, diris ſuppliciis affecit. Ciuitati ius omne creandi ſenatus abſtulit, & in Palatinum trāſtulit, vt vel ita ſuperbiam ac rebellionem ciuium in poſterum reprimeret. Inſimulatus eſt etiam Ioannes Muſcata Epiſcopus Cracouienſis conſcius fuiſſe defectionis illius, quod eo facilius creditum eſt, quod eſſet Sileſius. Itaq; multis poſt incommodis eſt affectus à Vladislao, captum quoq; & in cuſtodia ſeruatum referunt. Biecenſe quidem territorium ei non reddidit Vladislaus, quemadmodum promiſerat, ſed ex eo tempore id in Regum poteſtate manſit. Nec ita multo poſt Boleslaus Opolienſis è vita exceſſit. Maſouiæ quoque Dux Boleslaus eodem anno nempe milleſimo trecenteſimo decimo tertio mortuus, Ziemouitum & Troidenum filios è Lithuana vxore ſuſceptos, & Venceslaum è Bohema hæredes reliquit.

Boleslaus Opolienſis moritur.

Quieuit tunc annis aliquot, incertum qua de cauſa, Vladislaus, nec ad vindicandam Pomeraniam animum adiecit, niſi forte fames in cauſa fuit, quæ anno milleſimo trecēteſimo decimo quinto, ac deinde vno anno interiecto, iterum duobꝰ annis tā acerbe Poloniam oēm afflixit, vt nullo quāuis fœdo edulij genere, ac ne cada-

Fames horrenda & peſtis in Polonia.

ueribus

ueribus quidem humanis vulgo abſtineretur, ac ſi Dlugoſſo credendum eſt, parentes in liberos, & hi viciſſim in illos ſæuirent, quam famem dira peſtis conſecuta eſt.

Cruciferorum in Eccleſiaſticos iniquitas.

At Cruciferi augeſcente indies cupiditate ſitis, ne ſacris quidem ac Deo dicatis bonis iniuſtas manus abſtinuere: ſed vt antea Culmenſem eccleſiam occuparant, & à Gneſnenſis Archiepiſcopi iurisdictione abſtractam, Rigenſi ſubiecerant: ita tunc in Pomerania poſſeſſiones ac prædia Eccleſiarum inuaſere, decimas è ſuis arationibus ſacerdotibus omnino denegarunt: exagricolarum vero in pecuniarias penſiones commutarunt, atque ita diminuerunt, vt ex manſo ſiue iugero quaterni tantum groſſi penderentur. Quibus rebus factum eſt, vt derelictui haberentur, ac deinde maligne à Cruciferis ſupprimerentur multa ſacerdotia. Inique hæc tulere Archiepiſcopus Gneſnenſis, & Vladislauienſis ac Poſnanienſis Epiſcopi, qui decimas è Pomerania capiebant, itemque Ioannes Plocenſis, cui etiam ex territorio Michalouienſi decima negabatur. Et cum hoc quidem Magiſter Carolus tranſegit ea lege, vt ſeptem annis immune eſſet id territorium à penſione decimæ, poſt eos vero nonaginta marcas Torunenſes Epiſcopus decimæ nomine quotannis acciperet. Cæteri vero cum tenaciores eſſent iuris ſui, Magiſtrum, Commendatores, & cæteros Cruciferos publice in templis execrabantur, & locis quibuſdam ſacris interdixere. Verum contemnebant eam diſciplinam Cruciferi, prætextu prouocationis ad Pontificem ſummum. Quare adducti Epiſcopi, communicato cum Vladislao conſilio, Vladislauienſem Epiſcopum, in cuius diœceſi eſt pleraque omnis Pomerania, ad Ioannem eius nominis viceſimum ſecundum Pontificem miſerunt, vt non modo de eccleſiaſticis bonis ac decimis, ſed etiam de erepta per ſummam iniuriam Pomerania, Regis & vniuerſæ Poloniæ nomine contra Cruciferos actionem inſtitueret; ſimul autem vt Vladislao diadema & nomē regium impetraret, exiſtimabant enim, inauſpicato id ſibi Præmislum iniuſſu Pontificis aſſumpſiſſe, quod non ignorarent, interdictum eſſe ea re nomini Polono poſt cædem D. Stanislai.

Cruciferi excommunicati.

Polonorum ad Pp. legatio.

Corona à Pp. petita Polonis.

Non latuit conſilium Polonorum Cruciferos, &, ne id procederet, omni ope enitendum ſibi eſſe exiſtimarunt. Itaque miſerunt & ipſi ad Pontificem, qui Polonorum conatibus obſiſterent, litemque, quantum poſſent, ducerēt. Regnabat tunc apud Bohemos Ioannes Henrici Imperatoris filius, qui etiam Polonorum Regis nomen quaſi hæreditarium ſibi vendicabat. Eum igitur etiā promiſſis & munerib⁹ induxere Cruciferi, vt Vladislao negocium faceſſeret: &, ne regnum ei decerneretur, ſumma ope apud Pontificem intercederet. Ad quas res perficiendas, cum opus haberent grandi pecunia Cruciferi, tributum toti Pomeraniæ imperarunt, binos groſſos in marcas, vnde triginta millia marcarum redacta eſſe dicuntur: adhæc eiectas naufragio merces in mari lege Rhodia vſurpare cœperunt. Quibus rebus factum eſt, vt toto ferme quadriennio, nihil aliud impetraret Gerardus à Pontifice, quam vt cognitio cauſæ inter Polonos & Cruciferos, Archiepiſcopo Gneſnēſi, Poſnanienſi Epiſcopo & Abbati Mogilnenſi delegaretur. Quod vero ad regnum attinet, vt non impediret Pontifex, quo minus Poloni iure ſuo vterentur (nam aperte Vladislao regnum decernere noluit, ne Ioannem Bohemorum, & ſocerum eius Philippum Francorum Reges offenderet:) ſecreto tamen voluntatis ſuæ ſignificationem Gerardo dedit, eamque Gerardus li-

Cruciferi tributum Pomeranis imperant.

Iudices delegati à Pp. inter Polonos & Crucigeros.

teris ſuis Regi deſcripſit: ipſe vero Auinione, vbi tunc degebat Pontifex, manſit, ſuam cum Cruciferis litem perſequens. Cum igitur ſententiam Pontificis, non tam reſcripto ipſius, quam literis Gerardi perſpectam haberet Vladislaus, atque proceres Poloni, comitiis Cracouiam indictis ad viceſimam diem Ianuarij menſis, Vladislaus cum coniuge Heduigi in Baſilica Cracouienſi tunc primum inſtaurata & conſummata, ab Archiepiſcopo & cæteris Epiſcopis ritu ſolenni coronatur anno Chriſti milleſimo trecēteſimo vigeſimo. Atque ex eo tempore ius coronandi Reges, atque ipſa regni inſignia Gneſna Cracouiam propter amplitudinem, ſplendoremque vrbis, & plurimas commoditates tranſlata ſunt. Nec multo poſt Vladislaus Eliſabetham filiam Carolo Vngarorū Regi bis viduo in matrimonium collocauit, & Budam ad ſponſum cum ſplendido comitatu miſit. Intendit deinde animum ad purgandam Poloniam furtis & latrociniis, & ad perſequendam litem contra Cruciferos: verum detrectarunt ij iudicium delegatorum, apud Breſtam Cuiauienſem ius dicentium. Sed tamen refutata appellatione, cum cauſam ſuam Vladislaus plurimorum fide dignorum ſacri pariter & profani ordinis hominum teſtimoniis luculente probaſſet, damnati ſunt: & Pomeraniam Regi reddere, ac centum quinquaginta millia marcarum pecuniæ pro perceptis fructibus, aliaque triginta millia in litem expenſa numerare iuſſi. Cum autem non parerent rei iudicatæ, anathemate icti ſunt, ita vt nuſquam iis præſentibus ſacra fieri liceret. Per id autē tempus Lithuani impune Dobrinum rurſus, & Maſouiam depopulati ſunt.

Vladislaus Locticus cū vxore coronatur.

Eliſabetha filia Vladislai nupſit Carolo Regi Vng.

Cruciferi à delegatis Pontificis damnātur & excommunicantur.

Dum hęc ita geruntur in Polonia & Pomerania, Sileſia ciuilibus atque adeo parricidalibus Ducum ſuorum bellis exagitata & labefactata eſt: & ad extremum libertate partim vendita, partim per vim aut fraudem amiſſa, Bohemorum iugum accepit, magno Reipublicæ detrimento, nec minori ſuo malo ac dedecore. Autor eorum malorum Boleslaus natu maximus filius Henrici quinti Ducis Vratislauienſium & Lignicenſium fuit: cuius auaritia, maximam dedit Ioanni Boemorum Regi vel dolo interuertendæ, vel per vim ſubigendæ Sileſiæ occaſionem. Cum enim iam adoleuiſſet Boleslaus, & amoto à tutela Boleslao patruo Duce Suidnicenſium, per ſe ipſe paternum dominatū adminiſtraret, dilapidare paterna bona cœpit. Qua re offenſi cæteri fratres, cum & ipſi iam adoleſcerent, maturius patrimonij partitionem efflagitarunt. Tres partes pro numero fratrum factæ, Vratislauienſis, Lignicenſis, & Bregenſis. Quæ cum inæquales eſſent, placuit, vt cui Bregenſis, quæ minima erat, ſors obtigiſſet, ei cæteri certam pecuniam annumerarent. Lignicēſis quidem triginta duo millia marcarum, Vratislauienſis vero octo & quadraginta. Non tentata ſortitione, Bregenſem vltro Boleslaus accepit, illectus pecunia, qua in ſumptus quotidianos indigebat. Reliquis vero duobus ſortitis, Hērico quidem Vratislauienſis, Vladislao vero, qui iam hypodiaconus erat, Lignicenſis obuenit. Qui cum præſenti pecunia, quam fratri Boleslao ex pacto debebant, carerēt, Henricus quidem à ſuis hominibus mutuam accepit & exoluit. Vladislaus vero Boleslao Legnicenſe territorium cum oppido hypothecæ nomine tradidit. Quam ob rem cum tenui fortuna eſſet, malo vſus conſilio, vexare & ſuam, & Boleslai ditionem latrociniis & populationibus inſtituit, vt Boleslaum ad remittendam ſibi pecuniam, reddendamque Ligniciam adigeret. At ille abundans viribus, cum fratris conatus improbos aliquoties repreſſiſſet, ad extremum eum cepit, & in vincula cōiecit.

Sileſiorum Ducum bella inteſtina.

Sileſia interuerſa à Bohemis cauſa.

Diuiſio dominat⁹ inter fratres.

Vladislaus latrocinatur.

Deinde proceribus interuenientibus cum eo pacificatus eſt ea conditione, vt quingentas ei marcas quotannis ex omni ditione Lignicenſi penderet. Quibus pactis, quamuis iureiurando firmatis, non diu ſtetit Vladiſlaus: verum infeſtare rurſus latrociniis cœpit Boleſlai ditionem ex Horniſperga arce cuiuſdam Nobilis. Dumque incautius prædas agit in Bregenſi ditione, à ruſticis captus cum viginti ſociis, & ad Boleſlaum duct⁹, iterum ab eo in carcerem coniectus eſt. Vbi cum annum vnum aſſeruaretur, in furorem actus eſt: dimiſſuſque poſtea miſericordia fratris, egens, vaguſque, nec ſatis compos mentis vixit: & in Maſouiam profectus, Boleſlai eius oræ Ducis filiam vxorem duxit. Conrado deinde Olſnicenſium Duci bellum fecit Boleſlaus Bregenſis, quod in eius ditione ferme erant oppida ea, quæ auus ipſius Conradus Dux Glogouienſium ab Henrico patre ſuo iniquis pactis extorſerat: cumque regionem omnem Oleſnicenſem peruaſtaſſet, eo adegit Cõradum, vt is facto fœdere Namiſlouiam, Berolthouiam, Cruceburgũ, Bycinam, & Cunceſtadiam oppida ſibi traderet: viciſſim autẽ ipſe ei Boleſlaus, miſertus egeſtatis eius, Volauiam & Lubenſum donauit. Neq; tamẽ hæ tantæ acceſſiones inopiam Boleſlai releuarunt: ſed cũ omnia tanquam in barathrũ quoddam, aut in pertuſum dolium caderent, homo ſumptuoſus ac prodigus tm̃ æs alienum cõtraxit, vt Nimcenſe territorium Bernardo Suidnicenſium Duci, Hainouiam vero & Goldbergam Vratiſlauienſibus oppignoraret. Aliud deinde cepit parandarum opum conſilium. Nam ab Henrico fratre, ꝗ is nullos maſculos haberet liberos, contendit, vt ſibi Vratiſlauienſem dominatũ concederet, Lignicenſem vero à ſe acciperet. Quod cum negatum eſſet, facile æger ſua ſpõte animus eius à Ioanne Bohemorum Rege in deteriorem partem impulſus eſt. Parebant iam Opolienſium, Ratiborienſium, Teſſinenſium, & Bythonienſium Duces Bohemis, à Venceſlao Rege blanditiis & muneribus allecti. Emerat & Cloſcum Ioannes Rex à Boleſlao Mõſterbergenſium Duce: vnde cũ proximas Sileſiæ oras latrociniis infeſtaret, eo rem perduxit, vt Francoſteinum quoque à Nicolao filio Boleſlai paruo emeret. Ad Glogouiam deinde cum animũ adieciſſet, fauentibus ciuibus magna iam ex parte Germanis, neque Præmiſlum eorum Ducem vel blanditiis, vel precio ad ſe pellici, ac ne vi quidem perpelli poſſe animaduerteret, veneno eũ ſuſtulerat. Cumque ipſi Henricus & Ioannes fratres pariter ſucceſſiſſent, & Conrado tertio fratri Stinauiam conceſſiſſent, paruo negocio Rex à Ioanne, qui conſcius fortaſſis necis fraternæ fuit, dimidium Glogouię pecunia numerata acceperat, & mox corrupto Henrici præfecto, reliquum etiam in ſuam redegerat poteſtatem. Tametſi recepit aliquãto poſt paternam portionẽ Henricus, Henrici huius filius à Carolo Bohemorum Rege, nam ipſe Henricus ſenior non diu calamitati ſuperſtes fuit. Hæc ergo cum haberet iam in Sileſia Ioannes Rex, totiuſq; regionis ſibi adiungendæ magna cupiditate flagraret, Boleſlaiq; Bregenſis ac Lignicenſis auaritiam & egeſtatem ſuis fraudibus maxime opportunam eſſe iudicaret, magnis donis ac policitationibus eum ad inferendum Henrico Vratiſlauienſium Duci bellum perpulit. Quare clandeſtinis primũ incurſionibus Boleſlaus Vratiſlauienſem oram latrocinantium in morẽ vexauit, deinde apertis viribus infeſtare adortus eſt. Agebat hoc quidẽ Rex Ioannes, vt fratrum diſſidiis res ſuas in Sileſia ſtabiliret, commiſſoſq; inter ſe vt facilius opprimeret: aut vero alteri ferẽdo opem, & illũ ſibi obnoxium faceret, & alterũ ſubiugaret: ſed eum prima hæc ſpes fefellit. Henricus enim,

Vladiſlaus à fratre Boleſlao in carcerem coniectus.

Boleſlaus prodigus.

Præmiſlus Glogouienſis veneno ſublatus.

Glogouiam Bohemus ſui iuris facit.

Bellum inter fratres.

enim, cum fratris iniurias & populationes partim ferendo, partim arcendo cohibere tñ ſatis non poſſet, ad Vladiſlai Regis Polonorũ auxilium confugit, eiuſq; fidei ſe ac dominatũ ſuum oẽm tradidit. Ac facile ſane Vladiſlaus Boleſlai conatus fregit, metuq; proprij periculi eũ compeſcuit. Quo facto, vir bonus Henricum ſua ſibi habere iuſſit, vt ſorores nubiles elocaret.

Henricus Vratiſlauienſis ad Vladiſlai Regis Polon. auxilium confugit.

Id vbi cognouit Ioannes Rex, qui iam de Vratiſlauia propemodum deſperarat, noua ſpe erectus, dolis ſibi agendum eſſe duxit. Henricum per ſpeciem arduorum & arcanorum negociorum ad ſe accitum, & perquam honorifice acceptum, blanditijs, liberalitate, precio, ingentibus promiſſis, & odio denique inimici fratris tandem induxit, vt ſibi Vratiſlauienſi dominatu cederet: Cloſcumque, quoad viueret, vtendum fruendum à ſe acciperet, adiutoribus ad eam rem Henrico perſuadendam vſus proceribus & ciuibus Vratiſlauienſibus, quorum conſiliis Henricus vtebatur, pecunia corruptis. Ita Vratiſlauia potitus Ioannes, non multo poſt Hainouienſe & Goltbergenſe territoria, quæ Vratiſlauienſes hypothecæ nomine à Boleſlao Duce poſſidebãt, per iniuriam eis ademit, condignamq; nauatæ ſibi ab ipſis in adipiſcẽdo dominatu operæ gratiam retulit. Expoſtulauit cum eo de prærepta Vratiſlauia Boleſlaus, fœduſque & iuſiurandum, quod ſibi mutuo dederant, ne quid alter contra alterum moliretur vnquam, in memoriam reuocauit: cõmemorauit etiam ſua merita ac beneficia, quod eum dificillimo eius tẽpore eiectũ à Bohemis omni ope adiuuiſſet. Sed tãtum profecit, vt Ioannes propinquiorẽ ſe ſibi, quam illi eſſe reſponderet, atq; ad eius quoq; ditiones per fas & nefas in poteſtatem ſuam redigendas animum adiiceret. Ad quam rem non defuit ei, quaſi diuina quadam virgula oblata occaſio. Vladiſlaus enim tertius Boleſlai frater, qui excluſus dominatu Lignicenſi in Maſouia vxorem duxerat, diſſipata dote, reuertens in Sileſiam, Ligniciam Ioanni vendere ſe velle oſtendit, literaſq; Lignicẽſium exhibuit, quibus ſe illi ad Vladiſlaum iure pertinere, & in poteſtate Regis Bohemiæ libenter fore ſignificabant. Deliberãdi ſpacium Ioannes cepit, interim Boleſlaum ad ſe acceſſit, &, quæ ſecum Vladiſlaus egerit, ipſi exponit, & literas Lignicenſium commonſtrat. Addit deinde: ſi Ligniciam ipſe retinere velit, in ſua & Bohemorum fide ſemper ſe fore profiteatur: ni faciat, & Legniciam, & cætera omnia amiſſurum. Quo metu perculſus ille, imperata fecit, eo redactus inopiæ, vt filios quoque ad extremũ Vratiſlauienſibus mercatoribus oppignoraret. Sed cum vxorem, quæ Regis Bohemiæ ſoror fuit, amiſiſſet, & alteram bene dotatam Cracouia duxiſſet, releuatus aliquantulum, ipſe quidem Bregam ſeceſſit: filiis vero Venceſlao & Ludouico Lignicenſem dominatum, ingenti ære alieno grauatum conceſſit. Verũ poſt Lignicenſis conuẽtus collata in commune pecunia omne id exoluit. Poſthæc reliqui quoq; Duces Sileſiorũ, nempe Glogouienſis, Saganenſis, Olſnicenſis, Stinauienſis, & Falckenbergẽſis vltro in ditionem Bohemorum conceſſere, & partim timore potentiæ Ioannis, partim inuidia Vladiſlai Loctici Regis Poloniæ libertatem ſuam Bohemis prodidere. Solus Bernardus Suidnicenſis Dux, gener Vladiſlai Regis, & poſt eum filius eius vnicus Boleſlaus in fide ac ſocietate Polonorum permanſere.

Ioannes Rex Boh. dolo Vratiſlauia potitur.

Lignicium in clientelã Bohemorũ venit.

Sileſij Duces reliqui Bohemo ſe permittũt.

Bernhardus Dux Suidnicenſ. in fide Polonorum permanſit.

Cęterum Vladiſlaus Rex tot tantiſq; difficultatibus ſemel implicitus erat, vt ſingulis explicãdis vix par eſſe poſſet. Nam ſolicitum eum faciebat erepta à Cruciferis Pomerania, & auulſa à Bohemis Sileſia, poſtremo crebræ Lithuanorũ in Poloniam excurſiones intendere eum animũ ad externa illa bella nõ

ſinebant. Itaque incertus conſilij deliberat, quid faceret, & quo ſe primum verteret. Videbat, Cruciferos non modo non acquieſcere in Pomerania, ſed Dobrinenſi quoque tractui inhiare, quem redactum pene in ſolitudinem à Lithuanis, ipſe nuper à Vladislao Duce Ziemouiti fratris filio acceperat, conceſſa ei, quoad viueret, Lencicia. Animaduertebat ita coniunctos eſſe cũ Cruciferis Bohemos, vt ab eorum ſocietate auelli non poſſent, præſertim cũ Sileſia in ditionem ſuam redacta nuper ineſcati, in ſpem totius Poloniæ occupandæ per eos venirent. Vterq; per ſe ſatis validus & potens hoſtis erat, nec tamen alter laceſſi poterat, quin cum vtroque dimicatio futura eſſet. Iam Brandeburgenſes quoque lingua & fœdere cum Cruciferis coniuncti, non defuturi ipſis eſſe videbantur: & alioqui imminebant ipſi quoque Poloniæ per omnem occaſionem, & qua vi, qua fraude fines eius carpebant. Intento autem in hæc bella Regi, vel prodẽda erat Polonia Lithuanorum populationibus, vel certe relinquendo ad excurſiones eorum arcendas præſidio militũ diſtinendæ, minuendæque vires, quæ ne integre quidem aduerſus illos hoſtes admodum ſufficiebant: aſſiduis enim excurſionibus iam has, iam illas oras Poloniæ Lithuani vexabant. Ac per illud ipſum tempus etiam Pultoſcum Epiſcopi Plocenſis oppidum, ac centum triginta pagos in Maſouia diripuerant & incenderant. Neque vero facile ij domari poterant, cum neque foris dimicandi copiam facerent, ſed rapta præda fugerẽt: & domi fluminum obiectu, ſyluarumque & paludum latebris, ac denique incultarum ſolitudinum vaſtitate tuti eſſent: ita vt ſi quis bellum eis inferret, ei non magis cum hoſte fugaci & inſidioſo, quam cum viarum difficultatibus, cum intemperie cœli, & cum fame confligandum eſſet. Itaque quod erat reliquum, placuit tentare, ſi forte ij mitigari vlla ratione, & in ſocietatem pertrahi poſſent. Ad quam rem perficiendam nonnullam ei ſpem faciebat, quod communes ſibi cum illis hoſtes Cruciferos eſſe nouerat: aſſidua namque bella Cruciferi cum Lithuanis varia fortuna gerebant. Quam ſententiam cum frequens ſenatus comprobaſſet, mittuntur ad Gediminum Principem gentis ſiue magnum Ducem legati, qui fœdus cum eo feriant, & filiam eius Caſimiro Regis filio vxorem petant, nec dotem aliam ab egeno principe, quam captiuorum omnium Polonici generis miſſionem poſtulent. Non grauate Gediminus legatorum poſtulatis annuit: initaque cum Polonis ſocietate, ſine longa procraſtinatione ſponſam cum eis miſit: quæ ingentibus omnis conditionis, ſexuſque, & ætatis captiuorum cateruis comitata, aducta Cracouiam, religionemq; Chriſtianam à Nanckero Epiſcopo edocta, ſacroque lauacro initiata, Annæ nomen accepit, & ritu ſolenni Caſimiro decimum ſextum annum agenti nupſit Anno Chriſti milleſimo trecenteſimo vigeſimo quinto. Atque ex eo tempore pleraque omnis Polonia, magna ex parte vaſtata & inculta ſuperioribus bellis & populationibus barbarorum, populoſior & cultior eſſe cœpit, dimiſſis ac deductis quoquouerſus agricolis, qui ex captiuitate redierant.

Dobrino Rex Vladislaus potitur.

Bohemorũ cum Cruciferis ſocietas.

Lithuani Poloniam vexant.

Gediminus magn Dux Lithuaniæ icit fœdus cum Polonis.

Caſimirus Regis filius vxorem ducit filiam Gedimini.

Pace & ſocietate cum Lithuanis conſtituta, maiore iam fiducia ſtudioque in Crucifericum bellum Vladislaus Rex cœpit incumbere, primumque Maſouios & Brandeburgenſes, qui vtrique fœderati erant Cruciferis, ab eorum ſocietate auellere, ac proprij periculi intuitu, ne illis auxilia mitterent, deterrere inſtituit. Quocirca miſſo in Maſouiam exercitu è Cracouienſi ac Sendomirienſi equitatu comparato, ferro & igni eam longe lateque vaſtauit, & oppi-

Poloni Maſouiam populantur.

oppidum Plocenſe incendit. Sequẽti deinde anno maioribus cõpiis coactis, per ſe ipſe in Marchiam Brandeburgenſem expeditionem fecit, magna Lithuanorum & Ruſſorum auxilia ſecum habens: & ad Francofordiam vſque cum infeſto exercitu progreſſus, cum nemo contra prodiret, munitionum quidem oppugnationibus abſtinuit, populationes vero in omnes partes exerceri iuſſit: incenſiſque plurimis pagis ac vicis, magnum captiuorum numerum & cæteram prædam ingentem abegit. Crudelius in bello ſe geſſere barbari, & magnam hoſtium cædem fecerunt, matronas ac virgines contumelioſe conſtuprarunt, delubra atque templa paſſim profanarunt, diripuerunt, & incenderunt. Memoratur autem ea in expeditione præclarum Monachæ cuiuſdam facinus, quæ capta à Lithuano quopiam, cum ad ſtuprum traheretur, rogauit eum, ne ſibi vim faceret: mercedis autem loco promiſit, ſe eum edocturam eſſe, qui corpus eius vulnerari nullo vnquam ferro poſſet. Quod cum diſcere ille percuperet, iugulum ei puella præbuit, vt in ſe eius rei periculum faceret. Credulus ille ſtricto gladio caput eius amputauit. Sic illa barbari libidinem eluſit, ſtuprumque honeſta morte euaſit. Dimiſſi Lithuani, per Maſouiam prædabundi domum reuertere. Sequenti item anno Lithuani in Marchiam excurſionem fecere, & cum cædibus atque incendiis in obuia quæque deſæuiſſent, prædam raptim abegere. Cruciferi vero cũ Venceslao Maſouiorum Duce facto impetu in Cuiauiam, Couale arcem ceperunt & incenderunt.

Expeditio Vladislai Regis cum Lithuanis in Marchiam Brandeburg.

Lithuani Maſouiam vaſtant.

Lithuanorũ in Marchiam excurſio

Non putauit ſibi diutius differendum eſſe bellum in Cruciferos Vladislaus, qui ne Pontificis quidem auctoritate, vt Pomeraniam ſibi redderent, commouebantur: quin etiam veteres iniurias nouis cumulabant. Itaq; in ſequentem annum milleſimum trecenteſimum vigeſimum octauum expeditionem toti Poloniæ in Cruciferos indicit. A Carolo Rege Vngarorum genero ſuo non contemnenda auxilia impetrat, & à Lithuanis item ac Ruſſis finitimis. Cum quibus omnibus copiis hoſtium fines ingreſſus, Culmenſem tractum omnem vſque ad Oſſam fluuium cædibus & populationibus peruaſtauit: nec tamen elicere hoſtes in aciem è munitionibus, in quas ſeſe abdiderant, potuit. Munitionum vero oppugnatione prorſus abſtinuit, quod & bene munitæ erant, & rudes tunc adhuc & imperiti oppugnationum Poloni erant. Dimiſit deinde auxiliarios: ſuis vero præcepit, vt Maſouiam infeſtarent. Quod cum factum eſſet, non multo poſt excurrerunt viciſſim Cruciferi cum Maſouiis in Cuiauiam: quo cum propere Poloni accurriſſent, collatis ſignis funduntur hoſtes, & Maſouij quidem cum Duce ſuo Venceslao diffugerunt: Crucigeri vero fortiter dimicãtes ad internecionem vna cum Commendatore Torunienſi cæſi ſunt.

Bellum Pruſſicum.

Cruciferi & Maſouij à Polonis victi.

Inſequenti anno milleſimo trecenteſimo vigeſimo nono Ioannes Rex Bohemorum à Cruciferis in auxilium vocatus cum grandi exercitu vere ineunte in Pruſſiam aduenit, & cum Cruciferis ſe coniunxit. Arx inde Dobrinenſis diu & acriter oppugnata, deditionem tandem fecit dedente præfecto Paulo Spicimirio Palatino Lencicienſi, eiectiſq; Polonis Cruciferorum præſidio concedente Bohemo munita eſt. Motis deinde ex Dobrino caſtris, trãsmiſſoque Viſtula flumine, Vladislauiam adorti, primo impetu ceperunt, & exuſſerunt. Cechocinenſe quoque territorium, quod in ditione Epiſcopi erat, abſtulere. Erat autem tunc Epiſcopus Vladislauienſis Matthias Golanczeuius gente Toporus, qui Gerardo Auinione mortuo à Pontifice Maximo ſuffe-

Ioan. Rex Bohem. in Pruſſiam cum exercitu venit.

ſuffectus fuit: de cuius prodigioſo ortu illud memoratur, matrem eius duo-
decim filios vno partu ediḋiſſe: verũ ex ijs vnum illum vixiſſe, reliquis mox,

Maſouia Plocenſis in ditionẽ Bohem. Regis venit.

vt nati erant, mortuis. Maſouiam deinde Crucigeri cũ Bohemis ingreſſi, cru-
deliter eam depopulantes, eo adegere Ducem gentis, Venceslaum forte, vt ſe
Ioanni quaſi iuſto Polonorum Regi ſubiiceret. Dum autẽ iuſti videri, quam
eſſe malunt Cruciferi, ne iniuſte ac per vim Pomeraniam vſurpaſſe diceren-

Pomerania Crucigeris à Rege Bohem. donata.

tur, perfecerunt precibus ac precio apud Ioannem Regẽ, vt ſibi Pomeraniam
iure ſempiterno donaret. Dobrinum quoq; idem ipſe Ioannes quatuor mil-
libus & octingentis ſexagenis Pragenſibus eiſdẽ Cruciferis ſe vendidiſſe cõ-
ſignatis literis teſtatur, ea quidem lege, vt eos priuilegio põtificio à penſione
decimarũ ex eo territorio liberet: nec aliter pacem faciat cũ Vladislao, quam
ſi is, & Ziemouiti fratris eius filius omni iure terræ Dobrinẽſis ſeſe abdicarit.
His peractis ingruente hyeme reduxit Ioannes exercitum, & ſtulta vanitate
de ſubactis, & ad religionem adactis barbaris triumphauit.

Æſtate vero ſequenti milleſimi trecenteſimi trigeſimi anni matureſcenti-
bus ſegetibus cõuenit rurſus magnus Germanorum & Bohemorum militũ

Cruciferorum cum Bohemis altera in Poloniam expeditio.

mercenariorum numerus ad Cruciferos: cum quibus copiis illi facto impetu
in oras finitimas Poloniæ, Viſſegradum Cuiauienſe, & Naclum arces vi, ſed
non ſine magna ſtrage ſuorum cepere & exuſſere. Nam Radeouia cremata e-
rat, ne capta receptaculum eſſet hoſtibus ad excurſiones. Apud Racianzum
Epiſcopi Vladislauienſis arcem diutius morati ſunt, & multos fortes viros in
oppugnatione arcis eius amiſerunt, quod à multis nauiter ea defendebatur.
Ad extremum tamẽ ea quoque potiti ſunt, adempto puteo, qui ſolus aquam
ſuppeditauerat: magnamque ibi in omne genus hominum crudelitatem ex-

Vladislaus Rex cum exercitu in Pruſſiam ingreſſus.

ercuere. Tandem vbi aduentare Vladislaum Regem cum magnis copiis, &
Vngarorum, Auſtriorum, ac Lithuanorum, auxiliis Cruciferi accepere, o-
miſſa oppugnatione alienorum, ad ſua defendenda redierunt. Poſteaquam
autem hoſtium fines Vladislaus attigit, exerceri longe lateque populationes
in tractu Culmenſi iuſſit, nec vllum crudelitatis genus ab iratis omiſſum eſt.
In tranſmittendo Dreuancia flumine aliquantum difficultatis fuit, nam va-
da eius fluminis ripaſque Cruciferi caudicibus ac ſudibus per longum ſpaci-
um impedierant: ipſique in vlteriore ripa caſtra metati, tranſire Polonos pro-
hibebant. Rex facta ibi aliquot dierum mora, inuentoque vado liberiore ad
moletrinam Lubiciam, cum animaduerteret, quo ſe cunque ipſe verteret,
hoſtem ſibi occurrere, delectas aliquot turmas occulte prope id vadum re-
liquit: ipſe cum cætero omni exercitu aduerſo ab eo loco itinere, verſus
Brodniciam ire pergit: Conſequuntur hoſtes, nihil de fraude ſuſpicati. Ibi
Poloni è latebris prorumpentes, vadum præſidio vacuum ſuperant, fumo-
que ſignum dant ſuis. Quo viſo, Rex citato agmine retro, vnde profectus
erat, reuertitur, & fluuium traiicit. Grauioribus vtebantur equis hoſtes, i-
taque non potuere tempori ad vadum Polonis occurrere, aduentantiumq;
vim ij, qui primi de Polonis tranſmiſerant, fortiter ſuſtinuere, donec o-
mnis exercitus traiicit, & ad ordines rediit. Cruciferi inopinata re percul-
ſi, ceſſere Polonis pugnandi copiam facientibus, dilapſique in munitio-
nes ſeſe recepere. Ibi vero Poloni effuſe agros pagoſque hoſtiles vaſtarunt,
villas, vicos, & ſuburbana munitiorum oppidorum exuſſerunt. Dein-
de præmiſſa in Poloniam præda omni, Dobrinenſem oram ingreſſi ſunt,
& arce Dobrinenſi tentata, cum eam egregie tutantibus Cruciferis capere
non

non poſſent, re infecta redeuntes, quicquid erat reliquum in Culmenſi tra-
ctu vſque ad Oſſam amnem, ferro & igni abſumpſere: Pruſſia vltra Oſſam,
quæ iam Cruciferis parebat, reliqua erat: quam cum Poloni intactam dimiſ-

Induciæ inter Polonos & Cruciferos.

ſuri non eſſe viderentur, tunc demum Magiſter cum primoribus Crucifero-
rum, qui Grudenti erant, de pace vel induciis cum Vladislao Rege agere cœ-
perunt. Induciæ in annum factæ, ea conditione, vt Dobrinenſem arcem at-
que tractum, & Bydgoſtiam Cruciferi Regi Vladislao mox redderent. De
Pomerania vero Carolus Vngarorum & Ioannes Bohemorum Reges arbi-
tri delecti.

Rebus ita cum Cruciferis conſtitutis, reduxit Vladislaus exercitum, auxi-
liaque dimiſit. Liberati præſenti metu Cruciferi, minus iam pacem cupere,
nec Bohemum ad arbitrandum de Pomerania, ſicut conuenerant, adducere,
cum Carolus Vngarus rogatu Vladislai præſto eſſet. Paruo deinde momen-
to, vt fit, ad renouandum in ſequentem annum milleſimum trecenteſimum
trigeſimum primum bellum impulſi ſunt. Comitia Vladislaus Rex æſta-

Comitia Chencini.

tis initio apud Chencinum habuit: in his cum alia nonnulla de republi-
ca ſalubriter de ampliſſimi conſilij ſententia conſtituit, tum quod graue
ſibi & periculoſum bellum cum Cruciferis impendere non ignorabat, æ-
tatemque ſuam ingraueſcentem, & vires magnis laboribus & aduerſis re-
bus attritas & afflictas conſiderabat, Caſimirum filium vnum & viginti an-

Caſimirus Regis filius Præfectus maiori Poloniæ.

nos natum maiori Poloniæ toti præfecit, vt fama nominis eius non tam
facile ſe Bohemi & Saxones commouerent: adhæc vt in tuto is eſſet, ſi quid
ſibi aduerſi in bello Pruſſico accideret. Grauiter tulit Vincentius Szamo-
tulius Palatinus Poſnanienſis, præfecturam illam ſibi ademptam eſſe, i-

Vinc. Szamotulius ad Cruciferos transfugit.

gnominiæ loco id ducens. Itaque ira & metu peſſimis conſultoribus v-
ſus, clam ad Magiſtrum Mariæburgum profectus eſt, expoſitis aduentus
ſui cauſis, molienti ſua ſponte bellum aduerſus Polonos facile perſuaſit,
vt in maiorem Poloniam expeditas copias mitteret, quod ibi non modo
magna præda potiri, ſed & munitiones pleraſque & Caſimirum Regis fi-
lium ſua ſuorumque opera facile in poteſtatem poſſent redigere. Præfecti

Expeditio Cruciferorum in maiorem Poloniam.

copiarum Crucifericarum de ſententia Szamotulij omnia facere iuſſi ſunt:
qui traiecta apud Toruniam Viſtula, parum abfuit, quin Breſtam & Inou-
ladislauiam ex improuiſo caperent, ni citato curſu, armorumque & vexil-
lorum forma proditi ab ipſis vſque portis concurſu Polonorum cum igno-
minia ducentis amiſſis repulſi eſſent. Nec eis tunc vacabat oppugnationi
oppidorum inſiſtere, ad aliud longe maius facinus profectis: cuius peragen-
di ſpem omnem in celeritate, Polonorumque ſecuritate ponebant. Itaque
magnis & occultis itineribus in maiorem Poloniam perueniunt, & capta pri-
mo impetu exuſtaque Slupcia, Poſnanienſis Epiſcopi oppido, continuato i-
tinere Pyſdros cõtendunt, in quo oppido Caſimirũ eſſe didicerãt, magnoq;
impetu adorti oppidũ non munitum, facile eo potiuntur. Sed euentus eorũ
ſpei non reſpõdit: paulo enim ante Caſimirus de aduẽtu hoſtium factus cer-

Caſimiri fuga.

tior cũ paucis comitibus oppido ſe eiecerat, & in proximã ſyluam receperat.
Quãobrem irati Crucigeri ac dolore amiſſæ prædæ, cuiꝰ cauſa maxime vene-
rãt, incenſi, omni crudelitate in oppidanos deſæuierũt, direptumq; oppidũ
cũ templis & ſacris iuxta ac ꝓfanis rebus omnibꝰ exuſſerũt. Deinde viciniam
omnem cis & trans Vartam ferro & igni depopulati ſunt, atq; inde cũ magna
præda retro abiere. Probauit ea expeditione Szamotulius fidẽ ſuam Crucife-
ris,

ris. Itaque & tunc honorifice pro nauata opera muneratus eſt, & maioribus promiſſis oneratus, in maiore precio deinceps apud eos eſſe cœpit, ſic vt eius arbitrio multa in eo bello gererentur.

Cruciferi rurſus Poloniam vexant, & oppida quædam diripiunt.

Cum autem maior militum numerus ex inferiore etiam Germania, & è Liuonia ad eos confluxiſſet, rurſus eadem æſtate vexare Poloniam, qua parte intacta adhuc eorum populationibus erat, ſtatuunt: eo ſcilicet adacturi Polonos cladibus domeſticis, vt ſibi ius omne in Pomerania, atq; aliquid etiam prȩterea lubentes concederent, pacemq; redimerent. Profecti igitur cõpoſito & pacato agmine per Cuiauiam, quod eam reuertentes ſuæ ditionis facere deſtinabant, in Lencicienſem tractum inſultum faciunt, arcem vi capiunt & incendunt, pagos & oppida crudeliter vaſtant. Deinde in Caliſſienſem oram iter flectunt: qua omni peruaſtata, oppido tamen potiti non ſunt, non ſine cæde inde reiecti. Vbi cum quinque dies commorati, Ioannem Bohemorum Regẽ fruſtra expectaſſent, progreſſi longius populando, Gneſnã, Znenam, Naclum, Srodam, Podebiſcos, Clecicum, Coſtrinum oppida diripuerunt, ac circumcirca pagos exuſſerunt, ne templis quidem ac monaſteriis, ſacriſque rebus manus abſtinentes. Reliquias tamen diui Adalberti cupide quæſitas, ſed occultatas à miniſtris templi, non inuenere. In Siradienſem tractum deinde impetum fecerunt, & pari celeritate vniuerſum percurrentes, ferro & igni cuncta vaſtarunt. Quo incendio Siradia, Vneouia, Vartha, Stauus, Schadecum oppida pleraque cum arcibus conflagrarunt. Siradienſi tractu vaſtato, rurſus ad Caliſſiam expugnandam reuertere, ſed amiſſis nonnullis militibus, poſt paucos dies re infecta diſceſſere, eſt enim permunitum id oppidum, non tam arte quidem, quam ſitu & natura loci, nempe à Proſna flumine latius, vt in magna planicie, reſtagnante ambitum. Hinc Conineņſe oppidum & territorium vaſtarunt.

Porro Vladiſlaus Rex non longe cum ſuis copiis aberat, ſed nuſquam certo loco pedem figebat, nec audebat prælio rem committere: non ignarus, quantum eſſet robur Germanicarum phalangum & cataphractorum equitum. Diſcruciabatur autem ſummopere, videns patriam chariſſimam tam immaniter vaſtari, flagrantes circumquaque pagos & oppida, & innumerabilem pene hominum omnis generis & ordinis multitudinẽ partim cȩſam, partim captam. Augebat dolorem eius, quod neque opem vllam rebus ſuis tã calamitoſis afferre, neque hoſtem vlciſci procliue ſibi eſſe arbitrabatur. Cum igitur animum in omnes partes verſaſſet, neque opem vllam rebus ſuis tam calamitoſis afferre potuiſſet: vna tandem via rei expediendæ ipſi ſe oſtendit, nimirum, vt Szamotulium ſibi recõciliaret, eiuſque proditione, vel circumueniret hoſtes, vel conſilia eorum perturbaret: intelligebat enim, quantum in eo momenti Cruciferi ponerent. Itaq; ſecreto per internuncios eum hortatur, vt afflictæ ac pene perditæ patriæ miſereatur, impunitatẽ admiſſi pollicens. Nec male ipſi hoc conſilium cecidit. Subiit enim animum Szamotulij patrati ſceleris pœnitentia, cum reputaret ſecum diligentius, quantam infamiȩ ſempiternam notam nomini ſuo familiæque inuſtam ad poſteros eſſet transmiſſurus. Itaque proditionis maculam obliterare, & recenti beneficio priorem iniuriam obſcurare ſtatuit: conſtitutoque tempore, nocte quadam per ſpeciem exploratoris è caſtris Cruciferorum egreſſus, ad Regem venit, veniam ſupplex petiit, & impetrauit. Deinde Regem ad conferendas cũ hoſte manus animat: docet, in tanta multitudine plurimam eſſe fecem hominum inermium & imbellium. Sibi vero eas partes ſumit, vt hoſtem ab omni ſuſpicione prælij auerſum fallat ac deinde intentum in pugnam, à tergo cum ſuis adortus noua re perturbet. His ita conſtitutis, in caſtra Crucigerorum reuertitur, nihil à Polonis periculi ipſis eſſe renunciat: Regem pauidum, & conſcium virium ſuarum non diutius exercitum tenere ſtatuiſſe. Quod vbi accepere Cruciferi, ſublata ſpe prælij, cum ſatis iam debacchati in Polonia eſſent, & ingentem prædam vix traherent, adhæc imbribus & frigoribus autumnalibus vrgerentur, reuerti in Pruſſiam incipiunt. Et quoniam præda grauibus & impeditis lentius progredi neceſſe erat, Ottonẽ Brunſdorffium Commendatorem magnum, & Ruthenum Plauium cum expeditiori parte copiarum ad expugnandam Breſtiam ex itinere præmittunt. Iam extremum agmen ad Ploſce ſiue Plouce pagum prope Radeouiam peruenerat, vbi late patens eſt planicies, ita vt oportunior is locus ad prælium eſſet Polonis equitatu maxime valentibus quam hoſti, cum ſubito illuceſcente die ij, qui extremas ſeruabant excubias, renunciant in caſtra Polonorum exercitum adeſſe: Non creditum eſt narrantibus, Szamotulio maxime omnia ſibi exploratiora eſſe affirmante, donec ſtrepitus aduentantium, & hinnitus equorum exaudiri cœptus eſt: nam conſpectum denſa nebula adimebat: & tamen non credebant, Polonos rem vniuerſæ dimicationi commiſſuros: ſed tantum abeuntium iter ſolis adequitationibus & particularibus certaminibus impedituros. Vbi vero aciem ad dimicandum inſtructam cum ſignis adeſſe ſenſere, tũ demũ tumultuari, & ad arma conclamare primores: perturbari re noua multitudo cætera, cum vix armandi ſe ſpacium haberent, qui pridiana crapula & ebrietate grauati & ſopiti, claſſico expergefacti erant, & ſemiſomnes, quidnam rei eſſet, alius alium percontarentur.

Szamotulius reconciliatur Regi.

Vladiſlai Regis ad milites oratio.

Inſtructis tandem vtcunq; primis ordinibus in aciem prodeunt, cateniſque per baltheos primorum & anteſignanorum militum immiſſis, ordines & phalangem colligant, ne perrumpi & perturbari ab equitibus Polonis poſſet. Rex, quia nebula caliginoſa incerta omnia reddiderat, parumper impetum ſuorum inhibuit, dum ea reſideret, atque interim graui oratione ad pugnam milites incitauit: quæ huiuſmodi fuiſſe fertur. Non vos latet, milites, cum quibus nobis hoſtibus res ſit, nempe, qui beneficiarij ſunt maiorum noſtrorum, acciti in hæc loca, vt eis auxilio eſſent contra vicinos Prutenos. Nunc ij ingrati pro ſummis beneficiis parricidialia arma in nos conuertere. Pomeraniam nobis ſurripuere verius, quam eripuere, itemque Cuiauiam pene omnem, reliquæ etiam inhiant. Neque hoc ſatis illis eſt. Cernitis iam omnem fere Poloniam crudeliter ab eis vaſtatam, populatos agros, incenſos pagos, euerſa oppida, aratores veſtros necatos, parentes, coniuges, liberoſq; veſtros dulciſſimos vel cæſos, vel in fœdam ſeruitutem abſtractos. Quid ego commemorem profanata ac direpta templa ac monaſteria? abreptas ab ipſis aris ad ſtupra inceſta monachas? reſperſa ſanguine & innocentium hominũ & ſacerdotum, qui pro veſtra ſalute & incolumitate huius regni ſacra faciebant, venerandi Chriſti Ieſu myſteria? Hæc vos pati poteſtis milites? tam ferrei eſtis, vt vos veſtrarum coniugum, ſororum & filiarum ad ſtupra trucium Crucigerorum aſſeruatarum non miſereat? tam duri, vt non paruorum liberorum & fratrum veſtrorum miſera conditione commoueamini, quos Germani milites cauponibus, laniis, coquis, & meretricibus in intima Germania in perpetuam ſeruitutem addicent? At ſacra quidem tam indigne &

» contumelioſe attrectata ferre non debetis, acrius & promptius pro his ſem-
» per maiores veſtri, quam pro liberis & coniugibus, nedum pro facultatibus
» ſuis dimicarunt. Quid vero? creditis hoſtes malis noſtris iam ſatiatos, aut
» modum vllum cupiditati & crudelitati ſuæ poſituros eſſe? Non facient pro-
» fecto, niſi vos ſedibus veſtris omnino propulerint, aut ſanguinem veſtrum
» prorſus exſorbuerint, nomenque extirparint. Sed ne ego virtuti veſtræ dif-
» fidere videar, qui vos tam diligenter in hoſtem tam trucem incitare inſti-
» tuerim: quaſi vero non per me ſteterit hactenus, ne cum eo manus conſe-
» reretis. Fateor equidem, ad hanc vſque diem obſtitiſſe me ſedulo vobis præ-
» lium flagitantibus, & vel hoſtium, vel, ſi ita ſors tuliſſet, veſtro ipſorum ſan-
» guine patriæ flagrantis incendia reſtinguere cupientibus. Sed melioribus
» rebus & minori diſcrimini vos ſeruaui milites: neque enim ſemper aperto
» marte bella gerenda eſſe exiſtimo: arte doloque vtendum, vbi impar ſis vi-
» ribus. Plurimum etiam momenti habet temporum & locorum opportu-
» nitas. Ita ſæpe maximos hoſtium exercitus à paucioribus noſtris fuſos pro-
» fligatoſque reperiet, qui veterum reminiſci volet. Nunc ita nobis inſtructa
» expeditaque ſunt omnia, vt diuina iuſtitia, quæ procul dubio fauebit iuſtio-
» ri cauſæ, & veſtra virtute fretus, confidam in manibus nos habere victo-
» riam, daturoſque nobis ilico perfidos & impios hoſtes condignas ſcelerum
» & audaciæ ſuæ pœnas. Primum enim certum exploratumque habeo, multi-
» tudine eos nobis præſtare, non viribus: quanquam ne multitudine quidem
» iam ſuperant, nuper enim florem ipſum exercitus ſui ad ſubigendam reliquã
» Cuiauiam præmiſerunt. Fex fere imbellis cum captiuis, ſarcinis, & impedi-
» mentis manſit: neque par illis nobiſcum dimicatio eſt; illi enim mercede cõ-
» ducti fere, & alienum bellum belligerantes, & multorum ſcelerum ſibi con-
» ſcij, minus ſtudij, minuſque animorum ad prælium afferent: Vos pro iis re-
» bus, quæcunque homini ſunt chariſſimæ, & pro patria ipſa iuſta & pia arma
» ſumpſiſtis. Tum autem ſecuri hi dudum, & ſoluta omni diſciplina militari,
» re noua & inexpectata conturbantur. Auditis enim clamorem illum diſſonũ
» & inæqualem, timoris argumentum: aſpicitis curſitationem trepidationem-
» que ad ſigna concurrentium, imo potius fugam circumſpectantium. Poſtre-
» mo ita nobis conſtitutum eſt, vt eos in pugnam intentos, ſi modo primum
» veſtrum impetum ſuſtinebũt, alius & inopinatus hoſtis à tergo inuadat. Vin-
» centius Szamotulius is eſt, Palatinus quondam Poſnanienſis, cuius ope & cõ-
» ſilio inprimis nituntur. Is namq; iuſtas iras veſtras hoſtium capitibus placa-
» re, & nouis meritis infamiam priorẽ delere decreuit. Agite ergo milites, im-
» pigri & alacres pugnam capeſſite, totq; millia captiuorum fratrum, liberorũ,
» coniugum & aratorum etiam veſtrorum vindicate: cæſos vlciſcimini, fumã-
» teſque adhuc pagos & vicos veſtros inuiſo cruore reſpergite, imperium & li-
» bertatem veſtram defendite: quæ vtraque in diſcrimen veniunt, ſi quid for-
» te, quod omen Deus auertat, titubaueritis. Deniq; Deum piorum adiutorẽ,
» & ſcelerum ac flagitiorum, contaminatorumque ſacrorum ſuorum, & reli-
» gionis ſanctæ vltorem inuocate.

Hæc elocutus, vbi alacres & incitatis animis pugnã poſcentes cõſpexit, & iam nebula reſidere cœperat, canere ſigna iuſſit. Prima de quinque aulicorũ acies, quæ erat firmiſſima magno impetu & infeſtis animis in hoſtes inuehi-
Prælium.
tur. Excipiunt illi, qui contra conſtiterant, nõ impigre. Deinde cæteræ acies cõcurrunt, præter ſubſidiarias. Pugnatur vtrinq; ſumma contentione, neq; quiſ-

quam pedem referebat, ſed magis quiſque ferire hoſtem, quam ictũ declinare ſtudebat. Adeſt omnibus locis Rex ſuos animans, & feſſis integros ſummittens, ipſe indefeſſus, quamuis ſenili corpore. Ferueſcente autẽ prælio, cũ Szamotulius adhuc nuſquam appareret, ſubuereri iam Rex cœperat, ne quẽ is dolum necteret: Circumſpiciebant & milites, memores promiſſorũ Regis: cum ille à tergo hoſtium ſublato clamore cum ſuis impetum in extremos auerſos, quemadmodum conuenerat, fecit. Ibi vero turbari illi noua re perculſi, primo quoq; exaudito poſt ſe clamore ac tumultu reſpicere, & ſciſcitari inter ſe, quidnam eſſet. Inſtãt Poloni acrius reſpectãtibus, & remiſſius pugnantibus: iamq; cæſis ducibus, totas acies ancipiti prælio perterrefactas conuertunt. Fit longe maior fugientium ſtrages, quam quæ dudum pugnã-
Cruciferi vincuntur.
tium fuerat: adeo namq; dolori, iracundiæq; Poloni indulgebant, vt neminẽ viuum ſeruarent. Et iam plena victoria potiti eſſe videbantur, cum ecce longo interuallo, vtpote diſcuſſis iam prorſus nebulis, nouas copias hoſtium effuſo curſu aduenire adſpiciunt. Erant autem ij, qui ad Breſtiam capiendam præmiſſi erant: qui certiores facti de Polonorum aduentu, ſuppetias laturi ſuis accurrebant. Ibi Vladislaus captiuis aliquot nobilioribus cum præſidio retro amandatis, & paucis cohortatus milites, ne labori ſuccumberent, neu ſibi partam victoriam eripi ſinerent, mox in venientes impetum facit, ne
Pugna reparatur.
quod eis clade ſuorum conterritis, & fugientium multitudine inter ordines ſeſe immiſcente perturbatis, colligendi ſeſe ſpacium daret. Nec par ſuperiori prælium illud fuit, non enim vim Polonorum recenti victoria ferocium hoſtes ſuſtinuere. Itaque paruo negocio vertuntur in fugam. Nec tamen multi euadere potuere, graui armatura & longo curſu defatigatis equis pariter & militibus, alioqui laboris etiam impatientibus. Cæſa feruntur
Strages Cruciferorum.
his duobus præliis hoſtium ſupra viginti millia, de Polonis quingenti, vel ſecundum alios, triginta tantum de promiſcua multitudine, ac de nobilioribus duodecim cecidere. Tam paruo tam inſignis victoria Polonis conſtitit. Caſtra hoſtium opulenta capta & direpta ſunt. Poloni captiui ſoluti, vbi ingens fuit inter fratres, coniuges, parentes, & liberos mutuo ſibi quaſi poſtliminio redditos gratulatio. Dies, quo hæc geſta ſunt, fuit viceſimus ſeptimus Septembris. Et quoniam ad veſperam fere pugnatum erat, reliquum diei illius, & nox ſequens, curandis, & reficiendis corporibus data eſt. Poſtero die cæſorum numerus recognitus, & ſpolia lecta ſunt. Vbi Rex obequitans, forte conſpicatus eſt vnum de ſuis, hominem equeſtris ordinis, multis vulneribus debilitatum, reſupinato corpore iacentem, & ilia per vulnus effluentia manibus cohibentem, conuerſuſque ad comites, quam magnus hic eſt, inquit, huius viri cruciatus. Reſpondit ille: maiorem eſſe eius, qui in eodem pago malum vicinum habeat, qualem ipſe expertus ſit. Rex contra, bono, inquit, animo es: iſthoc ego te malo liberabo, ſi vixeris: & ſublatus curatuſque, totum pagum amoto malo vicino regia munificentia adeptus eſt, inſuper præclarum virtutis teſtimonium cõſecutus ad poſteros tranſmiſit, vt ſtemma eius familiæ, quæ tres haſtæ in modum ſtellæ tranſuerſæ ſunt, ielitorum, hoc eſt, ilium nomine appelletur, cum pri' Kozlierogi ab hirci cornibus diceretur. Fuit autẽ is Florianus cognomẽto Szari. Szamotulius quoque ob nauatam bene operam non modo impu-
Szamotulius priſtino honori reſtitutus.
nitate donatus, ſed etiam abrogata infamia, priſtino honori reſtitutus eſt. Verum non impune tñ ei ceſſit hoſtes in patriam induxiſſe. Inſequenti enim an-

Sꝫamotulius interficitur.

no conſpiratione nonnullorum equitum, quos ira & dolor amiſſarũ rerum chariſſimarum in eum ſtimulabat, interfectus eſt.

Statuerat quidem Rex curſum illius victoriæ mox perſequi, ſed eum Bohemi cum Sileſiis ab ea cogitatione auerterunt. Qui cum primum cladis ſociorum nuncium acceperunt, rati Vladislaum poſt victoriam illam in Pomeraniam, & in Cruciferorum ditionem ducturum eſſe exercitum, cũ ſubitariis copiis in maiorem Poloniam fecerunt inſultum, Poſnaniamque obſidere cœperunt, vt auerſo Rege Vladislao Crucigeri reſpirare poſſent. Quod cum accepiſſet Vladislaus, mutato conſilio, ad propulſandum nouum bellum cum vniuerſo exercitu contendit. Nec tamen hoſtem adeptus eſt, nam is cognito Vladislai aduentu in Sileſiam præpropere ſe recepit: nec eum tunc Vladislaus Rex perſecutus eſt, quod & hyems iam inſtabat, & quies danda erat militibus, vt vires in ſequentem annum refocillarent. Ferunt quidem, è Bohemis & Sileſiis apud Poſnaniam cecidiſſe ſupra ſeptingentos, præter foſſores, qui in cuniculis opus faciebant. Tentata eſt deinde pax inter Vladislaum & Crucigeros, Carolo & Ioanne Regibus arbitris: quæ tamen non conuenit, Crucigeris Pomeraniam nõ reddentibus. Et paulo poſt ij, cum è Germania nouis copiis aucti eſſent, Cuiauiam quatuordecim diebus ad finẽ Nouẽbris populabundi infeſtarunt. Nec multo poſt initio noui anni, nil morati aſperitatem hyemis, iterum, ſed maiore apparatu, in eandem Cuiauiam ingreſſi, Breſtiam obſederunt, rati, fame ſe oppidanos ad deditionem compulſuros. Sed cum fruſtra tres fere mẽſes in obſidione inſumpſiſſent, ea die, qua vniuerſus Chriſtianus orbis ſalutarem Chriſti mortem anniuerſario ritu recolit, ſumma vi oppidum oppugnant. Nec ſegnius Poloni defendunt: verum quatriduano labore defatigati, tandem quinto die oppidum dedunt. Cruciferi impoſito ibi præſidio, ad Inouladislauiam caſtra mouerunt, eamq; mox dedentibus oppidanis acceptam, præſidio itidem munierunt. Progreſſi vlterius, Gnieucouiam arcem oppugnant, in qua erat Caſimirus Dux Vladislai Regis fratris filius. Is igitur pactus cum hoſte, vt ſibi ſuiſque res ſuas aſportare liceret, ipſe inſpectantibus & permittentibus Cruciferis arcem incendit, & cũ miſerabili illo ſuo Cuiauienſis Nobilitatis comitatu ad Vladislaum Regem profectus eſt. Ignobiliora deinde oppida Cruciferi facile in poteſtatem ſuam redegere. Pacoſſum arcem Albertus Coſcielecius Palatinus Breſtenſis egregie tutatus eſt, & non paruis incommodis hoſtes affecit. Vt autem Cuiauienſis ac Dobrinenſis oræ poſſeſſionem ſibi ſtabilirent Cruciferi, demoliti Breſtiam veterem, munitiore eam loco condiderunt, & arces quaſdam coctu cocto latere munierunt. Nam Vladislaus maturas ſegetes, & Vngarorum auxilia expectauit. Quæ cum conueniſſent, per Maſouiam in Culmenſem tractum infeſtum duxit exercitum, & hoſtibus prælij ſuperioris euentu pauidis, & pugnam detrectantibus, vaſtare eorum regionem longe lateque cœpit. Excitus autem quoquouerſus collucentibus pagorum & vicorum ſuorum incendiis, cædibuſque agreſtium Magiſter, decernere prælio cum Rege cupiebat: ſed Commendatores temeritatem eius reprehenderunt. Ita que meliore conſilio vſus, caduceatorem ad Regem miſit: & cum æquas cõditiones pacis accepturum ſe eſſe reciperet, facile à credulo Rege annuas inducias impetrauit.

Bohemorũ expeditio in Poloniam.

Cruciferi Cuiauiam vaſtant.

Poloni Culmenſem oram vexant.

Inducia inter Polonos & Crucigeros.

Polonorũ in Sileſiam expeditio.

Quibus conſtitutis Rex, ne nihil tantis copiis & ſumptibus dignum egiſſe videretur, atque Sileſios, qui ſuperiori anno Poloniæ arma intentarant, vlciſce-

reretur, in Sileſiam copias duxit: ac nemine pugnandi copiam faciente, quinquaginta & amplius munitiones hoſtium cepit ac incendit. Coſtenum oppidum cum arce, inter ſtagna & paludes ſitum, quod valido hoſtium præſidio tenebatur, obſidione cinxit. Irridebant Polonorum obſidionem ij, qui erant in præſidio, fiſi viribus ſuis & ſitu arcis. Itaque motus hac indignitate Caſimirus Regis filius, audacius cum ea manu, quam circum ſe habebat, ad mœnia progreſſus, vi expugnare munitionem adortus eſt. Quod conſpicatus reliquus exercitus, Ducem ſecutus, non prius oppugnare arcem deſtitit, quam ea per vim potitus eſt. Quo facto mox oppidani ſeſe dedidere. Sæuitum eſt autem in præſidiarios atrocius, quod non pauci de Polonis in expugnatione ceciderant. Atque ex eo tempore Coſtenum rurſus in poteſtate Polonorum eſt. Extremum id operum Vladislai Regis fuit: reuerſus enim ab eo bello Cracouiam, donatiſque ac dimiſſis auxiliariis, languere cœpit, ac ſenſim inualeſcente morbo, vbi imminere ſibi mortem ſenſit, ſacris procuratus myſteriis, Caſimirum filium Proceribus aſſidentibus languida voce commendauit, vtque eum poſt ſe Regem crearent, rogauit. Ipſum vero ad colẽdam iuſtitiam & clementiam in ſuos, & ad perſequendos bello ingratos Cruciferos, recuperandaque ea, quæ illi à regno ſuo abſtraxerunt, adhortatus eſt. Poſthæc ad ſextum idus Martias, qui menſis ſenibus exitialis eſſe ſolet, anno milleſimo trecenteſimo trigeſimo tertio mortuus, & in Baſilica Cracouienſi ad læuam aræ maximæ ſepultus eſt. Fertur corpus eius pluribus poſt mortem diebus inſepultum, dum ſolennes exequiæ parantur, nihil putredinis aut tetri odoris contraxiſſe. Regnauit autem ab eo tempore, quo diademate cinctus eſt, annis tredecim & paulo amplius, Princeps ſingulari patientia & mãſuetudine animi præſtans, & adeuntibus perfacilis: ſtatura perbreui, cæterum manu promptus: virtute vero tanta, & animi magnitudine vſque ad decrepitam ætatem varia fortuna exercita, vt cum maximis Regibus recte comparari poſſit: ac eo quidem magis, quo turbulentius & mutilatius regnum accepit.

Vladislaus Locticus Rex moritur.

CASIMIRVS SECVNDVS, COGNOMENTO magnus Rex.

Anno Chr. 1333.

Comitia Cracouiæ.

IVſtis funebribus Vladislao rite peractis habita ſunt comitia Cracouiæ de creando nouo Rege. Introducti legati Caroli Regis Vngarorum, petierunt, vt Caſimiro regnum poſt patrem mandaretur. Et facile ij, quod poſtulabant, impetrarunt, cum alioqui etiam omnium procerum atque equitum voluntates eodem declinarent. De vxore noui Regis ſcrupulus iniectus eſt: negabat enim Heduigis Caſimiri mater, ſe Regina ſuperſtite eam coronari debere: tamen exorata à filio ceſſit, atque vt iniectum ſcrupulum prorſus demeret, Sandeciam antiquam ſecedens, D. Franciſci inſtitutum vitæ profeſſa eſt. Itaq; Caſimirus vna cum vxore Anna vigeſimaquinta die Aprilis in Baſilica Cracouienſi ab Ianislao Archiepiſcopo ſolenni ritu inunctus diadema accepit. Datus eſt autẽ ei iuuenilium conſiliorum moderator Ioannes Maliſtinius Caſtellanus Cracouienſis, vir grauis & prudens, & Reipublicę amans. Et quoniam videbat Caſimirus, omnem pene Poloniam Cruciferorum armis atque domeſticis latrociniis, quæ patre regnante impunitate increbuerant, attritam, domeſticis malis prius quam externis manus admouit. Ac cũ Cruciferis quidem inducias fecit, per quas perpetua pax Vngarorum & Bohemo-

Caſimirus cum vxore coronatur.

Induciæ cum Cruciferis.

hemorum Regibus arbitris componeretur. Adiectum in pactis, vt Magister Cruciferorum Brestam oppidum Ziemouito Duci Masouiorum Cirnensium, aut Mathiæ Vladislauiensi Episcopo tenendum concederet, qui id pace firmata Casimiro traderent: sin minus coisset pax, Magistro redderent. Verũ in eo Magister fidem non seruauit: nihilo tamẽ minus mansere induciæ, quibus durantibus diligenter vbique prædones & infestatores publicarũ viarum perquisiti, exquisitisq; suppliciis affecti sunt. Neq; quicquam præterea memorabile eo & sequenti anno in Polonia gestum est, nisi quod vigesima tertia die Aprilis intra annum à coronatione Regis ingens nix decidit: quę cum quinque dies durasset, præter omnium expectationem singularem fertilitatem agris attulit.

Locustarũ vis ingens in Polonia.

Insequenti vero anno millesimo trecentesimo trigesimo quinto tanta vis locustarum peruagata est, vt volantes solis aspectum hominibus ademerent: humi vero stratæ equorum vngulas altitudine superarent: quæ depastæ maturescentes segetes angustiorem annonam fecere. Nouembri vero mense eiusdem anni pax inter Casimirum ac Cruciferos arbitrio Caroli & Ioannis Regum Vissegradi in Vngaria facta est, iniquior Casimiro, quam Crucigeris. Accepit tamen eam pacem Casimirus, plus, quam dignum erat, quietis & ocij cupidus. Fuit autem in conditionibus, vt Cruciferi Pomeraniam siue Pomerellam concedente Rege retinerent, atque etiam Niessouiensem arcem in Cuiauia supra Vistulam: Regi vero Dobrinensem & Cuiauiam relinquerent, ne ea quidem portione exclusa, quæ ad Casimirum Ducem Ziemouiti filium pertinebat, ac decem millia florenorum pro damnis datis annumerarent. Profugis autem vtriusque partis, vt liceret ad possessiones derelictas reuerti, vel eas vendere arbitratu suo. Impendia damnaque vtrinque compensata. Non steterunt tamen his pactis Cruciferi, quamuis approbasset Casimirus sententiam Regum ex compromisso latam, nisi etiam diserte vna cum Senatu, Nobilitate, ac Ciuitatibus, diplomatis & iureiurando dato Pomeraniam, Culmensem, ac Michalouiensem tractum à se & posteris suis prorsus abdicaret. Quod cum ille ad Senatum & comitia retulisset, omnibus indigna res visa, post tam iniquum arbitrium nouas etiam durioresque pacis leges ab hoste, perinde atque à victore sibi ferri. Itaque bellum malle, quam tam iniquam & ignominiosam pacem. Placuit tamen non inferre bellum, sed si inferatur, propulsare, atque ad Pontificem Maximum Benedictum duodecimum, primo quoque tempore de vi ac iniuriis Cruciferorum propter religionem ad eius iurisdictionem pertinentium referre. Legatus ad eam recuperandam missus Ioannes Grotus Slupecius Episcopus Cracouiensis, qui nequicquam impedientibus negotium aduersariis, magna cura ac diligentia tandem perfecit apud Pontificem vt is Galardum Titulensem Præpositum, & Petrum Geruasium Aniciensem Canonicũ legatos ac iudices ea de re in Poloniam & Prussiam mitteret, qui Polonię Regi Cuiauiam ac Dobrinum reddi, ac decem millia florenorum adiudicata numerari à Cruciferis curarent: de cæteris vero controuersiis cognoscerent. Crucigeri vero, vt prætextũ aliquem iniuriæ, & neq; arbitrorũ decreto, neq; Põtificis mandatis parẽdi haberent, perfecerũt apud Ludouicum Imperatorẽ, cui tunc neq; cũ Regibus, neq; cum Põtifice conueniebat, vt is Magistro Theodorico & vniuerso ordini grauissima pœna adiecta interdiceret, ne cuiusquã præcepto quicquã de iis terris, quas ab imperio haberẽt, cuiquam cõ-

Legatio Casimiri Regis ad Pp.

Delegati Pp. de controuersiis Polonorum cum Cruciferis.

ccdant,

cedant, neue apud vllos iudices de iis disceptẽt, pręter assensum suum. Cũ autẽ iudices à Põtifice delegati Varsauiæ cognoscẽdæ causæ aliquandiu operam dedissent, refutata friuola detrectatione ac prouocatione Cruciferorũ, anno Christi 1339. adiudicarunt Casimiro ac Polonis Pomerellã, Cuiauiam, Dobrinẽsem, Culmensem, ac Michalouiensem ditionẽ: Cruciferos autẽ ad centũ nonaginta quatuor millia & quingẽtas marcas Polonicas ꝓ damnis datis, itemq; ad mille sexcẽtas marcas impensarũ nomine cõdemnarunt: adhæc vt tẽpla ac monasteria in Polonia superiore bello direpta & exusta instaurarent. Cumq; iudicata nõ facerent, anathemate deuoti sunt, ac sacris interdictũ omnibus locis, quæ in ditione eorũ essent, & ad quæ quispiam eorũ peruenisset. Interim annis aliquot quietæ res fuerunt in Polonia, nisi ꝙ Lithuani crebris excursionibꝰ Masouiam quãuis affinitate Ducum sibi cõiunctam depopulati sunt: tametsi non oẽs illæ excursiones prospere eis cesserunt. Nã anno millesimo trecẽtesimo trigesimo septimo cũ direptis Ciechanouia & Pultouia oppidis, cũ copiosa præda incõposito agmine, vt solent, reuerterẽtur, ingruẽtibus ex inopinato Masouiis, cũ trepidi mutuo se in traiectu Naruæ fluminis impellerent & impedirẽt, plurimos de suis partim cæsos, partim impetu & altitudine fluminis absorptos, & prædam omnem amisere.

Decretum cõtra Cruciferos.

Lithuani Masouiam vastarunt.

Lithuani fusi.

Quid interim Casimirus Rex egerit, non constat: credibile tamen est, eũ studia pacis, ad quæ factus erat, coluisse, arces & oppida muniuisse, leges partim nouas condidisse, partim veteres emendasse, iudiciorum rationẽ correxisse: huius enim Regis ea sunt maxime opera in Polonia, quæ certe vno atq; altero anno perfecta non sunt. Cũ vero nullos ex Anna vxore mares liberos susciperet, præter vnã filiam, successorẽ sibi in regno designauit, indictis ad eam rẽ comitiis, Cracouiam ad octauum diem Maij anno Christi millesimo trecẽtesimo trigesimo nono. Vbi re in consultationẽ Senatꝰ posita, quamuis alij Ziemouitũ, alij Ianussium Duces Masouiorũ, alij vero Vladislaum Opoliensem mallẽt, quod oẽs hi è vetusta Regũ Polonię prosapia oriundi essent: peruicit tamen Casimirus, vt omnium sententiæ in Carolum Regem Vngarorum sororium suum, & filios eius inclinarẽt, refutatis aliorum, qui dissenserant, sententiis: quod diceret, Silesios quidem defectione ad Bohemos indignos sese eo honore reddidisse: è Masouiis autem nil dignitatis atq; amplitudinis regno accessurum esse, cum ij stipendiarij, socij & vasalli Polonorum sint. In neutris vero satis fore virium ac præsidij contra hostes. Porro Caroli filios Ludouicum & Stephanum præclaræ indolis iuuenes matre Polona ortos, ac tanti Regis filios amplificaturos esse regni maiestatem: nec eis defuturas esse Vngarorum opes, siue ad defendendos, siue ad proferendos fines Poloniæ. Re confecta ex animi sententia, conuentuq; dimisso, mox Vissegradũ in Vngariam ad Carolum se contulit Casimirus cum splendido comitatu. Ibi fœdera inter vicinos duos populos renouata & cõfirmata sunt, & pacta quædam cum Rege ac regiis filiis de sententia totius conuentus Polonici inita. Eodem anno Casimirus vxorem Annam amisit, mulierem lusibus & choreis supra modum deditam.

Casimirus successorem sibi designat Vngarum.

Fœdera & pacta inter Vngaros & Polonos.

Anna Regina moritur.

Sequentem annum Russia meridionalis subacta, ac in prouinciæ formam redacta insignem facit. Fuerat ea quidem olim in ditione Regum ac Principum Polonorum Boleslaorum maxime armis subiugata: sed cum suos tamẽ Duces indulgẽtia Polonorũ haberet, pedetentim deinde iugum excussit, eo potissimum tẽpore, quo Polonica Respublica multis dominatibꝰ discerpta,

Russia Meridionalis subacta à Casimiro Rege.

mox

mox etiam ciuilibus bellis concuſſa, ac euerſa propemodum, neque ſpacium,
neque vires ad coercendos rebelles Ruſſos habuit. Ad extremum paulo an-
te, cum maſcula progenies Danielis Regis liberorum, quorum ſumma erat
in Ruſſis autoritas ac potentia, defeciſſet: Lubartus Gedimini Lithuanorũ
Ducis filius, cum Vladimirienſium Ducis filiam vxorem duxiſſet, omni eo
tractu Ruſſiæ, qui Lithuanis finitimus eſt, Ruſſis Ducibus, quorum pro-
pter multitudinem ac diſcordias extenuatæ erant vires, vel deuictis, vel in
deditionem acceptis potitus eſt. Nam cætera Ruſſia, quæ ab Halicia & Leo-
poli in Poloniam vergit, in Boleslai Maſouiorum Ducis ditionem conceſſit,
quod ei Maria matre Ruſſa edito, legitima ſecundum auunculos ſucceſſio
deberi videretur. Nec tamen hic dominatus diuturnus ei manſit. Offenſi e-
nim Ruſſi eius intemperantia, & ſororum, vxorum, filiarumque ſtupris, ſiue
grauioribus exactionibus, ſiue ob magiſtratus externis mandatos, ſeu deniq;
propter diuerſitatem religionis, veneno eum de medio ſuſtulere.

Boleslaus Maſouius Dux Ruſſorum.

Boleslaus veneno ſublatus.

Quod cum accepiſſet Caſimirus Rex, ratus veniſſe tempus, quo Ruſſiam
maiorum ſuorum negligentia amiſſam facile poſſet in poteſtatem ſuam redi-
gere, ſubitario exercitu de aulico ſuo procerumque comitatu coadunato ſti-
patus, menſe Aprili magnis itineribus in Ruſſiam contendit, Leopolimque
caput gentis circumſedit. Nec longum tempus interceſſit, cum ſeſe, arcemq;
ſuperiorem & inferiorem, atque oppidum Ruſſi dedidere: illud vnum pacti,
vt retinere ſibi veteres religionis ritus liceret. Ingens vis auri & argenti gem-
marum, precioſarum veſtium, & reliquæ ſupellectilis, vetuſta Ruſſorum Du-
cum gaza, in iis arcibus reperta eſt: in qua inſignes erant duæ cruces aureæ
plurimis ac precioſis gemmis diſtinctæ, quarum altera portionem ligni,
in quo Chriſtus pependit, incluſam habuit, quæ extat etiamnum in Ba-
ſilica Cracouienſi: itemque duo diademata cum ſella, & veſte auro gem-
miſque rigente. Quam gazam Caſimirus reuertens in Poloniam ſecum a-
ſportauit, & arces ipſas, vtpote ligneas, concremauit, ne earum fiducia Ruſ-
ſi rebellarent, cum ipſi diſtrahere in præſidia earum copias ſuas exiguas non
ſatis tutum ſibi eſſe exiſtimaret. Tantiſper autem commoratus Craco-
uiæ, dum ex omni Polonia indicta expeditione vniuerſali copiæ ad certum
locum conueniunt, rurſus cum iis copiis ad ſubigendam reliquam Ruſ-
ſiam reuertitur, inſtante iam meſſe: nulloque negocio Præmislia, Sanoco,
Halicia, Treboulia, Lubaſſouia, Tuſtano, cæteriſque omnibus eius oræ
munitionibus potitur, ita vt ad Cremeneciam vſque arma circumferret. At-
que his ita geſtis Rex cõuentu Ruſſorum habito, in formam prouinciæ Ruſ-
ſiam à ſe ſubactam redegit, Palatinos, Caſtellanos, Præfectos, iudices & alios
magiſtratus Polonorum more inſtituit, Ruſſoſque eodem cum Polonis iure
eſſe iuſſit. Neque deinceps conſilio publico ea pars Ruſſiæ à Polonis deſci-
uit. Per hoc tempus Lithuani rurſus Maſouiam depopulati ſunt. Ianislaus
vero Archiepiſcopus Gneſnenſis extrema ſenectute defunctus ſucceſſorem
accepit Iaroslaum Scotnicium. Nankerus quoque Vratislauienſis Epiſco-
pus veneno, vt creditum eſt, extinctus Prædislaum Pogorzelium ſucceſſoré
accepit. Reuerſus à Ruſſico bello Caſimirus, cum luctum annuum poſt mor-
tem Heduigis matris expleuiſſet, vxorem alteram duxit Adleidam Henrici
Ferrei Heſſorum Landgrauij filiam cum dote duum millium ſexagenarum
Pragenſium promiſſa. Quæ cum eſſet deformior, mox eam deſpicatui ha-
buit,

Caſimiri expeditio in Ruſſiam.

Ruſſi exæquati cum Polonis iure & prærogatiuis.

Caſimirus ducit alteram vxorem.

buit, & concubinarum illecebris & amoribus captus ſegregatam à ſe in Zar-
nouicenſem arcem relegauit, quo maiore licentia libidinibus indulgeret.

Anno ſequenti milleſimo trecenteſimo quadrageſimo ſecundo, ad funus
Caroli Regis cohoneſtandum, conſolandamque ſororem in Vngariam pro-
fectus, mox ad voluptates & libidines ſuas rediit: quæ quidem ſic animum e-
ius emollierunt ac dementarunt, vt paternorum præceptorum dignitatiſq;
ſuæ oblitus iniquas pacis conditiones à Cruciferis acciperet potius, quam e-
repta ab his bello repeteret. Ad quod quidem gerendum ſatis virium, præſer-
tim acceſſione Ruſſiæ habere videbatur. Lite enim cum eis ad extremũ per-
ducta, cum ij diris deuoti, nil tamen autoritate pontificia mouerentur, vt iu-
dicata facerent, facile Caſimirus conceſſit petentibus, vt iure omni, quod-
cunque ipſi à maioribus ſuis haberent in Pomerania, Culmenſi, & Michalo-
uienſi ditione, ſeſe poſteroſque ſuos iureiurando intrepoſito, & literarũ mo-
numentis conſignatis abdicaret, ac de ſigillo etiam, quo diplomata regia ſi-
gnantur, Pomeraniæ nomen eraderet, Cuiauiam ac Dobrinenſem ditio-
nem ab eis reciperet. Itaque conſtituto cum Magiſtro Cruciferorum con-
greſſu Inouladislauię ad vigeſimum ſecundũ diem menſis Iulij comitia quo-
que ſuis indixit. Vbi abdicatio illa promulgata, Caliſſiæ vero non modo Re-
gis, ſed etiam Ziemouiti Viſnenſium, Ziemouiti Cirnenſium, ac Boleslai
Plocenſium Maſouiorum Ducum, procerum quorundam Polonorum, &
primariarum ciuitatum, nempe Cracouienſis, Poſnanienſis, Sendomirien-
ſis, Sandecenſis, Caliſſienſis, Vladislauienſis, ac Breſtenſis diplomatis conſi-
gnata eſt. Epiſcopi neq; vt ſignarent, neq; vt approbarent, adduci vlla ratio-
ne potuere. Annus, quo hac acta ſunt, fuit milleſimus trecenteſimus quadra-
geſimus tertius.

Caſimirus R. in Vngariam ſe recipit ad funus Caroli R. cohoneſtandum.

Caſimiri R. tranſactio cum Cruciferis.

Tam damnoſa pace facta, recuperataque Cuiauiæ ac Dobrini poſſeſſione,
Caſimirus reliquo eiuſdem æſtatis & autumni tempore, Henrico Saganen
ſium Duci magnis viribus bellum intulit, veritus, ne Ioãnes Boemorum Rex
ſuppetias ei veniret. Cauſa belli fuit, vt recuperaret Vſchouienſe ſeu Frauſta-
dienſe territorium, ab Henrico Duce Glogouienſi huius Henrici auo inter-
ceptum, & à maiori Polonia auulſum. Vbi ad oppidum ventum eſt, quaſſatis
aliquot diebus deiectiſque muris, captum id eſt, nequicquam defendentibus
Sileſiis. Inde progreſſus Stinauiam cepit ac diruit, agrumque circumiacen-
tem depopulatus eſt. Inde porro ad Saganum cum duceret exercitum, Hen-
ricus Dux ſupplici legatione ad eum miſſa, ac deinde in caſtra ipſe cum fratri-
bus ſuis venire iuſſus, pacem æquiſſimis legibus impetrauit, Frauſtadienſis
tantum territorij iure omni & vendicatione à ſe abdicata. Ita bellum illud
paucis diebus ſolutum eſt. Collocauit autem eodem anno Caſimirus Rex fi-
liam ſuam Eliſabetham è priore vxore ſuſceptam in matrimonium Boguslao
Duci Pomeraniæ, ſocietatemque cum eo & fratribus eius Barnimo ac Var-
cislao iniit his legibus, vt mutuam ſibi opem ferrent contra quoſuis ho-
ſtes, nominatim autem contra Cruciferos, quoties opus eſſet, cum qua-
dringentis galeatis, eoſque intra menſem, ex quo eſſent admoniti, mitterent,
vel ipſi adducerent: ac in ſua quidem ditione vtrique auxiliaribus commeatũ
& pabulum ſuppeditarent, in hoſtico autem ſibi quiſque proſpiceret: muni
tiones ab hoſtibus recuperatæ, vt redderentur ei, cui ademptæ fuiſſent. Quæ
vero ad neutros prius pertinuiſſent, captæ inter ſocios diuiderentur, aut da-
to alteri dimidio precio, ab altero retinerentur. Hoc tunc primum fœdus

Caſimiri R. ex editio in Sileſiam.

Pax cum Saganenſi Duce Henrico.

Eliſabetha filia Caſimiri R. Duci Pomeran. elocata.

Fœdus Caſimiri R. cũ Ducibus Pomerania.

Pomeranorum Ducum cum Polonis fuit, non minus metu Cruciferorum, quam affinitate conciliatum. Dos autem puellæ fuit viginti millia sexagenarum Pragensium, præter cæteram supellectilem peramplam sane & splendidam. Vicissim autem Boguslaus duum millium sexagenarum prouentus annuos nouæ nuptæ promisit. Nuptiæ Posnaniæ sub finem Februarij sequētis anni magna pompa celebratæ sunt. Quo quidem anno magna vis locustarū ex Vngaria coorta, & mox ingentes Tartarorum copiæ in Russiam & Poloniam inundauere, à Dascone, quem Rex Præmisliæ præfecerat, & Daniele Ostrogio, ac nōnullis aliis Russis res nouas molientibus euocatæ. Nam ij nacti tempus, quo Rex Casimirus longissime aberat, Cruciferorum colloquiis, Silesiaco bello, & filiæ nuptiis occupat⁹, missis clam legatis, admonuere Tartarorum Principem, ne tributariam sibi Russiam à Polonis occupari paterētur: non defuturam ipsi fidem suam. Habebāt autem ij inuisum Polonorum imperium, cum quod non libenter fere externis parent homines, tum quod sectæ ritibusq; suis, ne callide sensim abolerentur, metuebant. Videbāt enim multos de suis ad Romanam ecclesiam se transferre, pluresq; indies honoribus & aliis præmiis à Rege ostentatis inuitari. Ab his igitur exciti Tartari & adiuti, obiter transcursa Russia, in Poloniam magna vi contendunt. De quorum aduentu cum tempori Casimirus à suis è Russia certior factus esset, coacto celeriter exercitu, in Sendomiriensem tractum obuiam eis profectus, positis in ripa Vistulæ statiuis, transitu fluminis arcere eos satis habuit, nō ausus cum longe maioribus copiis manus conserere. Eminus modo hinc balistis, illinc arcubus velitatum est: in qua velitatione Albertus Palatinus Sendomiriensis sagitta ictus cecidit. Tartari vero frustra tentato multis in locis transitu Vistulæ magno cum tumultu populabūdi, & ferro atq; igni obuia quæq; vastantes, per Lublinensem tractum retro abiere, nec arcem Lublinensem aliquot diebus oppugnatam expugnare potuere.

Tartarorū excursio in Poloniam & Russiam.

Insequenti anno millesimo trecentesimo quadragesimo quinto intulit Ioannes Boemorum Rex bellum Poloniæ Saganensi, vt videtur, bello prouocatus, ac tanto quidem ardore animi, vt quamuis senio laboribusq; confectus esset, ac alterum quoq; oculum iam amisisset, tum deniq; se libenter moriturum affirmaret, cū Cracouiæ muros manu victrice palpasset: sed fortuna votis suis non respōdente turpiter à Polonis fusus, & in fugam actus est. Palma rei bene gestæ Prēdotæ Galcæ Odrouanzo data: itaq; magnis præmiis & militari baltheo à Casimiro is ornatus est. Ioannes ipse Rex paulo post in bello Anglico in Gallia interfectus occubuit. Annus, quo hęc acta sunt, fuit post Christum natum millesimus trecentesimus quadragesimus quintus. Nil postea memorabile in Polonia gestum esse proditur, præter leges in comitiis Vislicensibus scriptas: quibus Palatinorum & iudicum infinita potestas certis cancellis coercita est, vt non ex moribus aut libidine sua, sed è scripto iure deinceps iudicarent. Certæ enim mercedes eis, & aliis ministris iudiciorum constitutæ sunt, vt ne quid præterea à litigantibus exigeretur, mulctæque, quas iudices arbitratu suo dicebant & exigebant, definitæ. Adhæc sublatus mos barbarus iurisiurandi cōceptis verbis dandi, in quo si quis verbo lapsus esset, atque adeo si titubasset, causa quantumuis iusta cadebat. Anno millesimo trecētesimo quadragesimo sexto Casimirus nouum oppidum Cracouiæ iunctum condidit, & de suo nomine Casimiriam appellauit, cum antea Bauolus pagus diceretur.

Ioannes Rex Bohem. bellum facit Polonis.

Leges Casimiri Regis.

Iurisiurandi mos barbarus sublatus.

Anno deinde millesimo trecentesimo quadragesimo nono fecit Casimirus Rex expeditionem in Russiam, vt eam quoque partem eius, quam Lubartus & Keistutus vsurpabant, regno suo adiiceret: magnaq; felicitate vsus, vna æstate expugnatis arcibus, Lusco, Vladimiria, Bresta, & Chelma, ac cæteris in deditionē acceptis, Volyniam oēm, Belsensemq; ac Brestēsem tractū in suam potestatē redegit: Russos Duces deditionē facientes retinere sua iussit, primariis modo munitionib⁹ Polonos præfecit. Et quo certior quietiorque ipsi esset Russiæ possessio, cū Ludouico Rege Vngarorū assentiente etiā Stephano fratre Ludouici trāsegit, ac cōtra Cruciferos societatē iniit: atque eundē Ludouicum certum sibi successorē in Polonia designauit, si ipse sine masculis liberis decederet. Misit autē tunc Ludouicus Rex matrem suam in Poloniam, vt suo nomine iusiurandū à Polonis exigeret. Reuersus autem ex Russia Casimirus, & secundis rebus laudibusq; hominū insolescens, de libidinibus nihil omnino remisit, sed palam concubinas Opoczni atq; Cressouiæ alebat: & cū à Bozēta Episcopo Cracouiensi, qui nō adeo pridē Petro Falconio ante annū Auinione mortuo successerat, officij sui admoneretur, non modo nō resipuit, sed etiam ipsi subiectos homines in territorio Sendomiriensi per Ottonē Pilecium Palatinū ac Præfectum Sēdomiriensem eius loci indebitis tributis atq; laboribus vexauit. Porro cū de his reb⁹ Episcopi Poloni Pōtifici summo indicassent, isq; moneri eum suo nomine vellet: Martinus cognomēto Bariczkæ vnus de vicariis Basilicæ Cracouiensis, qui solus id facere ausus est, in profluentē Vistulæ demergi ab eo iussus est: verum non diu scelus id diuina maiestas inultū esse siuit: Nā & Rex diris deuotus est ab Episcopo, & pestis acerba, quæ epidemia Græcis dicitur, duobus illis annis Poloniam omnem peruasit, tanta vi grassata, vt pagos atq; oppida hominibus vacua redderet. Increbuere tūc per vniuersum fere Christianū orbem greges virorum pariter ac mulierū, nudis vmbilico tenus corporibus obambulantium, & flagellantium sese, diuinamq; clemētiam miserabilibus vocibus implorātium, vexillis præeuntibus. Itaq; in Poloniam quoque tunc venere ex Vngaria: sed cū ea religio siue superstitio à flagitiis ac prauis dogmatibus non penitus immunis esse deprehenderetur, pœnis coercita & extincta est. Neq; tamen hic tunc malorum finis Poloniæ fuit. Quin vbi pestis conquieuit, Lithuani ob ereptam Russiam irritati crebris excursionibus Sendomiriensem tractū pene omnem vastarunt, & Russiæ eam partem, quam dudum Lubarto Casimirus eripuerat, Russis fidem mutantibus, ac præsidia Polonorum eiicientibus, in potestatem suam redegerunt. Vladimiria, Belzo, Chelma & Bresta, quam arcem Casimirus cocto latere munierat, per deditionem potiti. Inde ad Leopolim excurrētes, cum vtramq; arcem nouis muris ac præsidio Polonorum munitam esse cognouissent, non tentata oppugnatione, circumiacentem oram omnem ferro & igni fœde vastarunt.

Expeditio Casimiri R. in Russiam.

Casimiri R. cum Ludouico Rege Vng. de Russia trāsactio.

Ludouicus Rex Polon. designatus.

Lithuani Sendomiriensem orā populantur.

Russi à Polonis desciscunt ad Lithuanos.

His tot tantisq; detrimentis excitus tandem Casimirus anno Christi millesimo trecentesimo quinquagesimo primo comparatis magnis copiis vna cum Ludouico Vngarorum Rege in Russiam rursus expeditionem fecit, victisque leui prælio Lithuanis, ac Duce eorum Lubarto capto, arcem tractūque omnem Vladimiriensem recepit, exercitumque dimisit hyeme appetēte. Infestarunt deinde iidē Lithuani Sendomiriensem orā vsque ad Zauichostū: nec deerāt de Polonis, qui se barbaris duces ad vastandā patriam præberēt, inter quos insignes erant Petrus Psonca, & Otto Scecarouicius, qui locorum

Bellum Russicum.

Lithuani Sendomiriensem oram infestarūt.

rum & rerum periti clam excurſiones Lithuanorum dirigebant, & Polonorum conſilia ipſis prodebant, ac ſicubi cauendæ eſſent inſidiæ, præmonebāt. Forte autem accidit, vt Petrus à barbaris in interiorem Poloniam excurrere deſtinantibus ad exploranda vada Viſtulæ præmitteretur: inuentum vadum infixis in alueo fluuij prælongis ſtipitibus notauit, & cum renunciaſſet Lithuanis, rediit. Paulo poſt cum piſcatores ad eum locum nauiculis aduecti animaduertiſſent, id quod erat, ſuſpicati, euulſos ſtipites non longe in profundiori ac vorticoſo flumine infixerunt. Nocte intempeſta Lithuani, quo facilius Polonos fallerent, & incautos trans flumen opprimerent, ad Viſtulam venientes, ſecundum ſigna monſtrante Petro traiicere incipiunt, & non pauci, qui in flumen primi ſe præcipitarant, eius altitudine & vorticibus abſorpti vna cum equis perierunt. Id vbi duces animaduertere, dolum ſubeſſe rati, Petrum vti proditorem in ripa capite plexerunt: maioreſque inſidias veriti, interdiu latitantes nocturnis itineribus receſſerunt.

Tartari Podoliam populantur.

Tartari quoque per idem tempus ab Olgerdo euocati Ruſſiam inferiorem, quæ Podolia dicitur, quæ & ipſa in Caſimiri Regis ditione iam erat, depopulati ſunt. His tot ac tantis calamitatibus admonitus Caſimirus, tandem admiſſum in ſacerdote necando ſcelus lachrymis & auſteriore vita expiare inſtituit, miſſoque Albrico Cancellario Dobrinenſi abſolutus à Clemente ſexto Pontifice maximo, & ſocietati Eccleſiaſticæ reconciliatus eſt. Simul autem impetrauit vt ſibi decima decimarum ab vniuerſo ordine eccleſiaſtico totius Poloniæ quadriennio in ſubſidium aduerſus barbaros Lithuanos ac Tartaros conferretur. Reſtituit autem tūc Caſimirus eccleſiæ Cracouienſi immunitatē ademptam, cū quæ ad adſcriptitios eius & agreſtes pertinebat, tū quæ ad cōuectionem & venditionē decimarum, rapinaſque coercēdas: adhæc poſſeſſiones & prædia Radlouenſia, Vſſuenſia, cæteraque in regione ſubmontana, quæ per vim occuparat, Epiſcopo reddidit.

Templa à Caſimiro condita.

Condidit etiam complura templa, Sendomirienſe, Viſlicienſe, Sidlouienſe, Stobnicenſe, Zagoſcenſe, & Gargouienſe.

Cōfœderatio Nobilitatis maioris Poloniæ.

Extat in archiuo regio cōſpiratio ſiue confœderatio Nobilitatis maioris Poloniæ contra quemlibet hominem, excepto Rege, anno Chriſti milleſimo trecenteſimo quinquageſimo ſecundo facta & conſcripta, atque vno & viginti ſignis conſignata, à qua excluduntur furti & latrocinij publici rei. Vnde autem nata ſit, & quid ſibi voluerit, quoue pertinuerit ea conſpiratio, non liquet, niſi quod iniuriis forte & aſperitate præfecti regij expreſſa eſſe videri poteſt. Inde quietæ res domi foriſque complures annos fuere. Cæterum Pruſſiam Lithuani crebris excurſionibus infeſtarunt. Per quod tempus Polonia pacis artibus magna cura ſtudioque Regis effloruit, ac non exigua ciuilitatis & elegantiæ incrementa accepit.

Nix & gelu poſt medium Maium.

Anno Chriſti milleſimo trecenteſimo quinquageſimo tertio, cum Martius, Aprilis, & Maius vltra medium verno ac pene æſtiuo calore ad calamos & ariſtas ſegetes perduxiſſent, coorto derepente acri frigore & gelu, nix duos cubitos alta terram operuit, & in ſextum vſque diem durauit. Qua ſoluta poſtea, cum corruptas eſſe ſegetes omnes exiſtimarent, tanta præter ſpem vbertas frugum, quanta vix vnquam alias fuit.

Ludouici R. priuilegium Polonis datum.

Anno domini milleſimo trecēteſimo quinquageſimo quinto miſſi ad Lodouicum Regem Vngarorum legati nomine totius Poloniæ, retulerunt diploma eius, quo is recipit, nunquam ſe, neque poſteros ſuos vllum tributū aut exactionem vlli ordini Polonorum, neque ſacro, neque equeſtri impe-

ratu-

raturos, neque iter facientes oneri cuiquam omnino futuros. Præterea damna ac detrimēta in expeditionibus, quæ fiunt vltra fines regni, accepta militantibus exoluturos. Hæc ſunt, quæ ordini Nobilium Rex Ludouicus ante regnum initum conceſſit.

Maſouia Poloniæ redintegrata.

Maſouij in Regis Polon. clientela.

Acceſſit eodem anno Maſouia ad ſocietatem cæteræ Poloniæ, Ziemouito Duce iis pactis in regni Regiſque poteſtatem ſe ſubmittente, vt totius quidem Maſouiæ dominatum ipſe obtineret, verum non hæreditario iure, ſed regia munificentia, & in feudum ſe eum habere, Regiſque maieſtatem ſe cum poſteris ſuis comiter conſeruaturum, & contra quoſuis hoſtes barbaros iuxta ac Chriſtianos auxilio Polonis ſemper affuturum, neque cum vllo fœdus vllum inconſulto Rege ſanciturum, ſolenni ritu ac iureiurando profiteretur. Acta ſunt hæc Caliſſij ad ſextū Calendas Ianuarij anno Chriſti milleſimo trecenteſimo quinquageſimo quinto. His autem peractis, Caſimirus cum Poloniam ac Ruſſiam partim bellis ſuperioribus & excurſionibus barbarorum, partim peſtilentia exinanitam, minus cultam, minuſque populoſam eſſe cerneret, Teutonici generis hominibus ſiue accitis, ſiue vltro venientibus agros attribuit, quorum non exiguæ reliquiæ in ſubmontana & Vngaris finitima regione, & Ruſſia in hodiernum vſque diem manent, eorumque cura & opera Polonia frequentari, & cultior eſſe pagis & oppidis cœpit.

Germani incolæ Poloniæ.

Sunt enim frugaliores ac diligentiores in re paranda ac tuenda, quam Poloni, & lautius habitant. Fuit in eos, & in cæteros oppidanos & agreſtes propēſior ac indulgentior Caſimirus: nec eos grauioribus laboribus, vel exactionibus aut vllis iniuriis præfectorum ſuorum, ſiue adeo Procerū ac Nobilitatis premi paſſus eſt, animaduertendo in eos, qui aliquid eiuſmodi auſi eſſent, ita vt vulgo ruſticorum ſiue plebeiorū Rex vocaretur. Non ſolum autem Germanos iure ſuo Saxonico ſiue Magdeburgēſi vti permiſit, ſed ſuis quoq; Polonis Nobilitate excepta id indulſit.

Caſimirus Rex Plebeiorum vocatus.

Quoniam vero ab iis iudiciis ad Magdeburgenſe tribunal prouocabatur, non ſine quadam ignominia Polonorum, & magno ſumptu ac diſpendio litigantium, ſuſtulit eam prouocationem Caſimirus, & in arce Cracouienſi ſupremum ac prouinciale iudicium Teutonicum cōſtituit, ad quod prouocationes omnes ab inferioribus iudicibus ex tota Polonia minore fierent.

Iudicij Teutonici ſupremi inſtitutio Cracouiæ.

Cui quidem iudicio præſidet peritus eius iuris aduocatus cum ſeptem ſcabinis, (Sic enim appellari cum quæſitorem cum iudicibus vſitatum eſt) quos magnus procurator arcis legit de certis oppidis & pagis. Ab eo quoque iudicio ad Regem prouocatio eſt. Sunt autem eæ ciuitates, Cracouia, Sandecia, Bochna, Velicia, Caſimiria & Ilcuſſum. Habent autem ſupra memorati iudices ſeptem cum quęſitore ſuo ab eodem Caſimiro immunitatem omnium onerum atque exactionum regiarum, neque iudicari à quoquam niſi à Rege, aut peculiariter delegatis ab eo iudicibus poſſunt. Ita tunc Caſimirus populoſiorem cultioremque externis colonis Poloniam reddidit, & ne ij cum indignitate ſua ac totius Reipublicæ ius aliunde petere neceſſe haberēt, prouidit. Coercuit etiam ſuccreſcentia rurſus latrocinia, Matthiæ Borcouicij Palatini Poſnanienſis ſupplicio. Is enim cum prædones clam receptaret, quos punire debuit, conſuetudine turpis lucri captus, ducem ſe ipſis deinde præbuit. Quæ res cum ad Regem crebris querimoniis hominum perferretur, nec ille tamen, quamuis admonitus, ab incœpto deſiſteret, captus eſt Caliſſiæ, cum eo forte ad Regem veniſſet, & in Olſtinenſem arcem deportatus, in tetro & obſcuro carcere inedia vitam finiuit. Cuius mortē cum Ioan-

nes frater vlcisci velle diceretur, iussu Regis interfectus est. Bona eorum cōfiscata. Filius vero Mathiæ profugus, cum ex Marchia Brandeburgēsi in Polonos mercatores & equites postea grassaretur, quodam tempore in oppido Rosrazouo ab agrestibus trucidatus pœnas dedit. Fuere, vt habet Dlugossus, qui existimarent, causam tam diræ mortis Palatino fuisse, quod de stupro Reginæ insimulatus esset: sed quænam Regina ea fuerit, non memorat Dlugossus. Secunda quidem Adleida siue Heduigis, cum quindecim annis in Zarnouecio castello quasi relegata vixisset, ad extremum biennio ante hanc Palatini necem à patre nemine prohibente domum reducta est, & paulo post è viuis excessit. Nec diu cunctatus Casimirus, tertiam duxit vxorem, Heduigin Henrici Glogouiensis Ducis filiam, post cuius nuptias anno sequenti millesimo trecētesimo quinquagesimo octauo supplicium illud de Palatino Posnaniensi esse sumptum Dlugossus tradit.

Regina Heduigis moritur.

Casimirus tertiam vxorem ducit.

Insequenti anno millesimo trecentesimo quinquagesimo nono controuersiæ quædam de iure decimarum, de iurisdictione ecclesiasticorum iudicum, de visitationibus & exactionibus Archidiaconorum, Præpositorum, & Paroecorum, de nouis paroeciis instituendis, de moderatione immunitatis clericorum, ac de semestribus vacantium paroeciarum reditibus, qui iam inde à Nankero Episcopo in instaurationem Basilicæ Cracouiensis vsurpabātur, inter Bozentam Episcopum Cracouiensem, & Nobilitatem Cracouiensis ac Sendomiriensis conuentus exortæ, interueniente Rege & Iaroslao cognomento Bogoria Gnesnensi Archiepiscopo sublatæ sunt: & Lublinensis, Lucouiensis, & Secechouiensis territorij homines propter vastitatē ex Tartarorum ac Lithuanorū crebris incursionibus immunitate decimarū spacio triginta annorum donatæ. Statimq; illis ipsis diebus Casimirus ignominiosam fecit expeditionem in Valachiam huiusmodi de causa. Mortuo Stephano Voieuoda siue Palatino Valachorum, duo filij eius Stephanus ac Petrus de principatu contendebant. Petro quamuis natu minori, tamen propter liberalem indolem ac morum suauitatem plures fauebant. Et acceperat is etiam ab Vngaris auxilia: itaque nullo negocio dominatum occupauit. Exclusus dominatu Stephanus, simul & insidias fratris metuens, in Poloniam cum nōnullis suæ factionis Valachis, ad Casimirū Regem profugit: & cū se in potestate & clientela eius fore polliceretur, facile ab eo impetrauit, vt se ad paternū dominatum vi & armis reduceret. Itaq; Casimirus conscriptum è minore Polonia ac Russia exercitum non contemnendum initio mensis Iulij in Valachiam cum legatis & Stephano misit. Nec male Polonis ea succedebat expeditio principio: in velitationibus enim & particularibus certaminibus fere superiores euadebant. Petrus vbi se imparem esse animaduertit eorum viribus, ad dolum se conuertit: & quo facilius incautos falleret, clam per internuncios cum exulibus redit in gratiam. Superanda erat Polonis interiorem Valachiam ingressuris sylua densa & impedita, quæ Ploniny à sterilitate vocatur. Eam Petrus cum suis insedit, & qua Poloni iter facturi erant, arbores succidit, ita vt truncis tamen vtcunque hærerent. Vbi Poloni indaginem illam ingressi sunt, ibi coorti ex insidiis Valachi arbores succisas vi impellunt, ab extremis orsi, ita vt cæteri mutuo sese impellerent. Qua ruina Poloni sic obruti sunt, vt, qui obtriti & extincti non sunt, viui tamen fere, debilitatis ac collisis membris in hostium potestatem venirent. Pauci de extremo agmine salui euasere. Capta sunt in eo con-

Ecclesiastici ordinis cū equestri controuersia composita.

Expeditio Valachica eiusque causa.

Poloni à Valachis trucidati.

flictu

flictu tria vexilla magnā, Cracouiensium, Sendomiriensium, ac Leopoliensium: signa minora militaria seu gentilitia nouem, Topororum, Leliuiorum, Lissorum, Rauiorum, Gryphiorum, Srenauiorum, Habdanoorum, Polucosarum, & Stremeniorum. Casimirus clade hac ad se perlata mœstus, ac de proditione exulum questus, de redimendis captiuis ad hostem misit, & facile impetrauit. Cladem Valachicam alia non minor domestica post vnum annum consecuta est pestilentia: quæ cum late per Poloniam sex mensibus serperet, in oppidis atque pagis dimidiam ferme partem hominum absumpsit. Cracouiæ quidem viginti millia mortuorum censa sunt: magis tamen ea in locupletes ac nobiles, quam in vulgus grassata est. Cruciferi vero ope Ludouici Marchionis Brandeburgensis Lithuaniam tribus excursionibus vehementer tunc afflixerunt, Keistutumque Ducem Gedimini filium ceperunt. Sed is commutatione captiuorum liberatus est, nec multo post iterum ac tertium captus, custodias frustratus euasit.

Lithuania à Cruciferis vastata.

Anno sequenti, qui fuit millesimus trecentesimus sexagesimus primus, Casimirus Rex missis Auinionem ad Vrbanum Pontificem maximum oratoribus, impetrauit, vt in Russia cathedra metropolitica Leopoli erigeretur, primusque Cristinus homo equestris ordinis à Gnesnensi Archiepiscopo præsente Rege consecratus est. Præterea repullulans rursus inter Episcopum Cracouiensem & Regem, sacrumque & ciuilem ordinem controuersia de iure decimarum & interdictorum, eodem anno arbritrio Iaroslai Archiepiscopi Gnesnensis, qui tunc forte Cracouiensem diœcesin visitabat, ex compromisso sedata est.

Insequens annus millesimus trecentesimus sexagesimus secundus annonæ penuria & fame apud Polonos & vicinos populos insignis est: quæ tamen Regis beneficentia ac solertia non sine magno Reipublicæ fructu mitigata est. Erat enim in prædiis regiis atque horreis ingens vis frumenti è superiorum annorum vbertate reliqua: idque frumentum Rex externis quidem ac ditioribus suis iusto precio vendi iussit: plebs vero egena partim commutatione rerum frumentum accipiebat, partim opus faciendo merebat. Quo quidem tempore complures arces & oppida muris, vallis, ac fossis munita sunt: piscinæ, aggeres, & aquæductus multis in locis facti. Redegit autem & pecuniam non modicam Casimirus è frumento vendito: quæ splendori eius anno sequenti non minimum suffragata est in nuptiis neptis, filiæ Boguslai Ducis Pomeraniæ, quam Carolus quartus Imperator vxorem duxit, Ioanne quodam Franciscano id procurante, qui ab Vrbano Pontifice ad componendas inter Carolum Imperatorem & Ludouicum Vngariæ Regem generum Caroli inimicitias, atq; adeo maximum iam vtrinq; oriens bellū sopiendum missus fuerat. Et iam Ludouicus Casimirum, cum Russorum ac Tartarorum auxiliis, & per eum Valdemarum Danorum Regem Boguslai propinquum in societatem belli pertraxerat: Carolus vero Bohemiam, Morauiam, & Germaniam omnem ad arma concitabat. Sed Ioannis Franciscani prudentia, qui impigre iam ad Carolum, iam ad Ludouicum & Casimirum recurrebat, non modo pacem inter inimicos Reges, verum etiam affinitatem confecit. Nuptiis igitur dictus locus Cracouiæ ad liberalia, quod carnispriuium vulgo vocāt: quo cōuenere inuitati à Casimiro Reges, Ludouicus Vngarorū, Valdemarus Gotthorum siue Danorū, & Petrus Cypriorū,

Fames in Polonia.

Munitio arcium & oppidorum.

Inimicitiæ inter Carolum Imp. & Ludouicū R. Vng.

Pax & affinitas inter Reges.

Regum & Principum Cracouiæ conuentus ad nuptias Casimiri neptis Elisabethæ.

Ponto

Pōto & aduerſo Iſtro in Valachiam, & inde terreſtri itinere per Ruſſiam Cra-
couiam aduectus: Duces præterea, Otto Bauarorum, Ziemouitus Maſouio-
rum, Boleslaus Suidnicenſium, Vladislaus Oppolienſium, & Boguslaus cū
filia ſponſa. Ad extremum venit Carolus cum ſplendido comitatu: eique ve-
nienti omnes principes ac Reges cum Caſimiro Cracouia ad vnum miliare
obuiam profecti, & non modicum ſpacium pedibus progreſſi, quod idem
facere Imperatorem cognouerant, amice inter ſe conſalutarunt. Cum au-
tem vrbi appropinquaret Carolus Imperator, ſponſam cum patre & magna
puellarum ac matronarum caterua obuiam habuit: deductuſq; cum ingen-
ti pompa Cracouiam in arce, Caſimiro petente, diuertit: cæteris in vrbe ho-
ſpitia diſtributa. Omnes autem hi principes aduenientes in extremis Polo-
niæ finibus Caſimiri iuſſu comiter & perhumane accepti ac deducti, libera-
liter & magnifice habiti ſunt, durantibus vſque in viceſimum diem nuptiis
& conuiuiis. Et cum abunde omnia ad nutum ſuppeditarentur hoſpitibus
regiorum procuratorum ac diſpenſatorum prouidentia, tamen ne quid ma-
gnificentiæ deſideraretur, magna dolia in foro vrbis collocata ſunt, alia vini,
alia auenæ plena, vnde ſumerent, quantum quiſque vellet. Præerat autem
procuratoribus Verincus Germanus, conſul Cracouienſis, quem Rex Caſi-
mirus propter ſingularem induſtriam ac dexteritatem in rebus agendis the-
ſauro ſuo præfecerat. Is cum eſſet ditiſſimus, non habuit ſatis nuptias illas re-
gio nomine quam ſplendidiſſime adminiſtrare, ſed vt ſua quoque magnifi-
centia Poloniæ ſplendorem adderet, Imperatori, Regibus, Ducibus & pro-
ceribus eorum domi ſuæ cōuiuium magnifico apparatu dedit, & ampla mu-
nera omnibus largitus eſt, inprimis autem Regi ſuo Caſimiro, ita vt, quæ
ei donauit, plus centum millibus florenorum æſtimata eſſe dicantur.

Nuptiarū apparatus.

Nuptiis rite peractis, & fœdere ſempiterno inter Reges icto, & miſſis in-
ter ſe vltro citroque ampliſſimis muneribus, domos quiſque ſuas diuerſi diſ-
ceſſerunt, ad fines vſque regni à Polonis proceribus deducti. Dedit autem
Caſimirus ſororis filiæ in dotem centum millia florenorum. Quoniam au-
tem habebat Caſimirus vxorem, & ex ea iam filiam vnam atque alteram ſu-
ſceperat, remiſit ei Ludouicus ius ſuccedendi, ea conditione, ſi quem is poſt
ſe filium relinqueret. Infeſtata eſt deinde hoc ipſo anno peſte populari Polo-
nia. Sequentis vero anni hyems tam fuit aſpera & niuoſa, vt feras quoque be-
ſtias in ſyluis ac volucres extingueret. Adiecit deinde Caſimirus animum ad
recuperandam eam partem Ruſſiæ, quam ante tredecim aut quatuordecim
annos defectione Ruſſorum magis quam vi Lithuanorum amiſerat: indicta-
que toti Poloniæ expeditione, cū magnis copiis aduerſus Ruſſos ac Lithua-
nos profectus eſt. Cum autem Belſenſium fines primum attigiſſet, venit ad
eum Georgius Dux eius oræ, & placato Rege imperata facere policitus im-
petrauit, vt ditionem illam ſuam retineret. Itaque ibi nil hoſtile fecere Polo-
ni. Quin & Chelmenſem ditionem cum Chelma arce de Lithuanis captam
Caſimirus ei adiecit: nam Lubarto petenti veniam dare noluit. In Volyniam
deinde exercitum promouit, & cum nemo pugnandi copiam faceret, Luſcū,
Vladimiriam, & Oleſcum arces vi in deditionem ſuam redegit, cæteras per
deditionem accepit. Atque ita Lubarto eiecto oram illam omnem ſubactam
ac tributariam factam Alexandro Duci Gedimini nepoti addixit: & quo fa-
cilius eum in fide atque officio contineret, Luſcum & Vladimiriam ipſe re-
tinuit, præſidiaque iis arcibus impoſuit. Et Alexander quidem in Caſimiri
fide

Hyems aſpera & niuoſa.

fide perſtitit: Georgius vero ambigua fide aliquoties poſtea rebellionem tē-
tauit. Porro Lithuani nunquam deinde, quoad vixit Caſimirus, neque Ruſ-
ſiam, neque Poloniam infeſtarunt, eo quod ſatis negocij habebāt cum Cru-
ciferis, & quod præſidia contra eos opportunis locis Rex collocarat: Maſo-
uiam ſemel Duce Keiſtuto impune depopulati ſunt, ad Pultouiam vſq; pro-
uecti. Quo oppido direpto incenſoque, quippe quod munitum non eſ-
ſet, arx quoque cum plurimis mortalibus, qui in eam ſe cum facultatibus
ſuis receperant, conflagrauit, barbaris materiam incendio ſubiicientibus.

Maſouia à Lithuanis vexatur.

Neque memorabile vllum Caſimiri Regis factum poſt ſubactam Ruſſiam
quatuor illis annis, quibus poſtea vixit, memoratur, niſi quod cū Petro Lu-
buſſenſi Epiſcopo, quem bonis quibuſdam ſpoliarat, tranſegit, ea lege, vt E-
piſcopus Lubuſſenſis, quæ antiquitus intra fines regni Polonici iam inde à
tempore Hērici Barbati Ducis habebat, retineret, Regem autem dominum
ac patronum ſuum agnoſceret: item quod idem Rex magna parte Poloniæ
peragrata in Pruſſiam ſe contulit cum pacato comitatu, videndi Mariæbur-
gi, aliarumque arcium & oppidorum gratia, quæ Cruciferi frequentia, per-
munita, ac bene conſtituta habuere, vt ad eorum exemplum Poloniam et-
iam magis cultam redderet. Vbi perhumane ac honorifice à Cruciferis, quo-
cunq; adiit, acceptus eſt. Quin & inimicitias cum Carolo Imperatore ſuſce-
pit, idque ſiue ſua ſponte & aliqua iniuria prouocatus, ſiue Ludouici Regis
Vngarorum gratia: qui hoc ipſo tempore Carolo bellum indixiſſe, ac Mora-
uiam infeſtaſſe memoratur. Nec illud ſilentio prætereundum eſt, quod per
hoc tempus metalla Bythonuenſia plumbi cum argento intermixto feracia
euanuerunt, poſt interfectos crudeliter ab oppidanis publico conſilio duos
ſacerdotes. Sub hoc ipſum tempus Boleslaus Dux Suidnicenſium & Iauo-
renſium mortuus, Carolum Imperatorem, & Regem Bohemorum affinem
ſuum ex pacto hæredem reliquit. Ita tunc Sileſiæ quod reliquum fuerat, Bo-
hemiæ regno adiectum eſt.

Rex in Pruſſiam proficiſcitur.

Caſimiri R. fœdus cum Ludouico contra Imp. Carolum.

Porro anno Chriſti milleſimo trecenteſimo ſeptuageſimo, cum hyemem
Cracouiæ Caſimirus exegiſſet, vere appropinquante in maiorem Poloniam
profectus, per æſtatem ibi commoratus eſt. Deinde autumno inde diſcedens
in Sendomirienſi tractu, & in Ruſſia venationibus hybernum tempus dare
decreuerat: iamque Prædboriam peruenerat, cum eum grauis caſus afflixit.
Forte enim ad ſextum idus Septembris venatum in proximas ſyluas fruſtra
diſſuadentibus nonnullis profectus erat: vbi cum cupidius ceruum fugien-
tem impedito loco, & inter vepres perſequitur, labente magno cum impetu
equo, quo vehebatur, vehementer homo ſenex & carnoſus conquaſſatus eſt,
ita vt febre exagitaretur. Relatus autem Prædboriam, & cito Medicorum o-
pere leuatus, Sendomiriam contendit. Vbi cum ſpretis Medicorum præſcri-
ptis intemperantius viueret, & pyris, maliſque, ac cæteris fructibus, quos lo-
cus ille producit eximios, ſeſe ingurgitaret, balneiſque nimium vteretur, in
febrim recidit. Neque tamen tam acris ea fuit, quin rheda vehi poſſet, Me-
dicis Cracouiam proficiſci ſuadentibus, quod ibi faciliorem eſſe medicatio-
nem dicerent. Itaque Sendomiria Chrobranos profectus, cum ex agitatione
itineris grauiore æſtu vigeretur, frigidam præter medicorum ſententiam bi-
bit, atque inde maiores flammas concepit. Quibus Medicorum arte mitiga-
tis, lectica in Copriunicenſe monaſterium delatus ſuccollantibus aulicis, o-
cto dies ibi quicuit; releuatuſque aliquantulum, iter inſtitutum proſecutus
eſt.

Caſus Caſimiri.

eſt. Offieci autẽ cum alterius de medicis Matthæi permiſſu mulſam bibiſſet,
rurſum deterius habere cœpit: ſed tamen Corcinum, atque inde poſt aliquot
dies pridie Calendas Nouembris Cracouiam delatus languebat magis. Quæ-
rit deinde ex medicis, num iam Cracouiam perueniſſent, tacite eos admonẽs
promiſſorum, quibus ei Cracouiæ certam quodammodo ſanitatẽ erant po-
liciti. Deinde eos rogat, vt vere ac libere ſibi dicerent, an de vita ſua deſpe-
rarent; Sed iis, vt fit, bonam ſpem oſtentantibus, nihilominus cum deſtitui
ſe viribus animaduerteret, accito Epiſcopo Cracouienſi Floriano, ac Vladiſ-
lao Duce Opolienſi ſororis ſuæ nepote, quem Ludouicus Rex Vngarorum
illis ipſis diebus ad viſendum eum miſerat, itemque nonnullis aliis de cœtu
ſacro baſilicæ Cracouienſis, adhęc & aulicis miniſtris ſuis, in Chriſtiana reli-
gione vti Chriſtianum decet, mori ſe profeſſus eſt, teſtamentumque condi-
dit, quo multa multis cum ſatellitibus, tum nothis filiis ſuis, plurima Caſi-
miro Pomeranorum Duci largitus eſt: quædam etiam Gneſnenſi & Poſna-
nienſi Baſilicis: Cracouienſi vero crucem illam inſignem, quam Leopoli de-
portarat, cum incluſa portione ligni crucis Chriſti. Duabus vero filiabus è
tertia vxore ſuſceptis, ſtragulam veſtem omnem, ac dimidium aureæ, argen-
teæ, & gemmeæ ſupellectilis: reliquum autem eiuſdem ſupellectilis matri
earum vxori ſuæ legauit. His rite peractis, ſacris myſteriis de more procura-
tus nonis Nouembris vitã cum morte commutauit, ac tertia die poſt in Baſi-
lica Cracouienſi ad dextram aræ maximæ honorifice ſepultus eſt, vbi extat e-
ius adhuc monumentum cum imagine ſculpta in marmore.

Caſimiri Regis mors.

Regnauit autem Caſimirus annos triginta ſeptem, vixit ſexaginta: pacis
quam belli artibus & operibus clarior: vnde etiam Magni cognomẽtum ſo-
lus hic inter Polonos principes, non tam virtute bellica ex victoriis meruiſſe
videtur, quam operibus magnificis, & plurimarum arcium & oppidorum
munitione, & quod omnium ſummorum pariter & infimorum hominum
erga ſe beneuolentiam iiſdem, quibus collegerat, virtutibus, hoc eſt, iuſti-
tia, facilitate, humanitate, elegantia, & clementia ad extremum retinuit. Et-
enim ad gloriam quidem plus valent bellicæ virtutes, præſens vero hominũ
beneuolẽtia lenioribus his virtutibus facilius cõparatur. Magis illas fere ho-
mines admirantur, ſed has gratiore memoria proſequuntur. Tametſi bellicæ
quoque gloriæ non expers fuit cum alibi, tum in Ruſſia maxime, quam à ma-
ioribus ſuis amiſſam maiore fœlicitate, quam ſudore recuperauit. Quidam
à corporis habitu & ſtatura Magni cognomen ei datum eſſe volunt. Hic in-
extricabiles iudiciorũ laqueos reſecuit: leges barbaras & iniquas, quoad tunc
potuit, vel ſuſtulit, vel correxit: adeuntibus facilis & comis: querimonias et-
iam infimorum benigne ac patienter audiuit: tenuiores à potentiorum vi &
iniuria vindicauit, ſic vt æquior plebi, quam Nobilitati eſſe videretur: captos
ab hoſtibus ſuos promiſcue redemit: ne cuiquam oneri eſſet, cauit: ſeueritate
non niſi neceſſario vſus eſt: Poloniam ſuperiorum temporum bellis & aliis
calamitatibus vaſtam & infrequentem populoſiorem reddidit, & ad meliorẽ
cultum redegit, maxime indulgentia in agreſtes, ac Germanorum coloniis
deducendis. Arcium vero & oppidorum in Polonia plerorumque omnium
munitiones, ac templa lateritia, eius ſunt opera, & monaſteria itidem aliqua:
quibus omnibus amplam & luculentam ſupellectilem ad cultum diuinum
accommodatam attribuit. In ſumma, publica Regis huius acta & opera ple-
naque omnia laude digna ſunt, ac eo quidem magis, quod diſſimilem habuit
ſucceſ-

Caſimiri Regis virtutes & facta inſignia.

ſorem. Cæterum domeſtica vita impurior fuit, in cibo potuque intẽ-
perans: in libidines vero ita proiectus, vt præter greges cõcubinarum Bohe-
mam quandam Rochiczanam captus eius pulchritudine, in loco iuſtę vxoris
haberet, promiſſa ei conceptis verbis (cum aliter potiri ea non poſſet) fide
matrimonij, interueniente Abbate Tinecenſi thyara ornato, quem mulier
Epiſcopum Cracouienſem eſſe credidit. Sed eam deinde, cum caluam & ſca-
bioſam eſſe comperiſſet, eiecit, & Iudęæ cuiuſdam Eſteræ conſuetudine vſus
eſt, cuius opera Iudæi magnas prærogatiuas in Polonia à Rege adepti ſunt, cũ
nouas, tum quas ipſis olim Boleslaus Dux Caliſſienſis in ſua ditione conceſ-
ſerat. Quamuis autem tam libidinoſus ipſe eſſet, tamen continẽtes ſacerdo-
tes ſingulari clementia proſecutus eſt. Quod ſi induſtria dexteritateque et-
iam præditi eſſent, multum eis vtebatur: & quamuis plebeij & obſcuro loco
nati eſſent, nobilibus eos non modo exæquabat, ſed etiam anteponebat. Sta-
tura procera fuit & corpulentus, capillo denſo & criſpo, promiſſa barba, vo-
ce ſonora, ſed balbus aliquantulum. Per hoc tempus Cruciferi Pruſſici
& Liuonici mutuis populationibus ac munitionum euerſio-
nibus inter ſe certabant, nonnunquam etiam ad
manus veniebant, & quidem
marte vario.

Vita Caſimiri.

(∵)

Finis libri tertij.

HISTORIÆ POLONICÆ Liber Quartus.

PROOEMIVM.

HACTENVS à Lecho regnarunt in Polonia principes & Reges indigenæ, Venceslao Bohemo excepto, qui per modicũ temporis ſpacium rei Polonæ præfuit, extinctus paulo poſt cum filio, in quo deſiit ſtirps Regum Bohemiæ, cognomine. Poſtea vero Caſimiro Magno ſine liberis maſculis defuncto, ad exteros Poloniæ regnũ peruenit, vtpote Ludouicum Vngarum Caſimiri Regis ex ſorore nepotem, & generũ eius Iagellonem Lithuaniæ Principem, cuius poſteritas ad hæc tempora rem Polonam feliciter adminiſtrauit.

LVDOVICVS VNGARORVM & Polonorum Rex.

Anno Chr. 1370.

CERTIOR factus de graui morbo, ac mox, etiam de morte Caſimiri Regis Ziemouitus Dux Maſſouiorum à Ioanne filio, quem hac de cauſa miniſterio Regis addixerat, ilico Ploſcum, Rauam, Viſſegradum, Goſtinum, & Sochazouiam arces in ſuam redegit poteſtatem, dedentibus eas vltro præfectis, cum quod ſciebant, ex pactis conuentis eas Ziemouito deberi, tum quod muneribus ac policitationibus ab eo corrupti erant. In vtraque etiam Polonia, & in Ruſſia poſt vulgatam mortem Regis noui quidam motus exciti ſunt à finitimis. Ex alia vero parte Lubarthus Lithuanus cum Keiſtuto fratre & expeditis copiis Vladimirienſem arcem in Volynia, poſteaquam primo impetu capere non potuit, circumſedit & acceptam valido præſidio firmauit. Inde in Lublinenſem ac Sendomirienſem tractum excurſionem fecere iidem barbari, magnaſque prædas egere, ac inter alia Lyſſecenſe ſiue calui montis monaſterium diripuere. *Excurſio Lithuanorum in Poloniam.* Cæterum Ludouicus Rex Vngarorum, quem Caſimirus multo ante ſucceſſorem ſibi deſignarat, licet mox de morte auunculi certior factus eſſet: tamen continuit ſe domi, & quorſum Polonorum conſilia vergerent, expectabat. Verebatur enim, ne ij mutata ſententia alij regnum mãdarent. Erant enim ſuperſtites duæ filiæ Caſimiri. Erat & Caſimirus Pomeraniæ

raniæ Dux nepos ex filia. Erant etiam Cuiauienſium ac Maſouiorum Duces propinqui & neceſſarij. Matrem tamen ſuam Ludouicus Caſimiri Regis ſororem celeriter in Poloniam præmiſit. Nec ita multo poſt venerunt ad eum Viſſegradum è comitiis Polonorum oratores, Florianus Epiſcopus Cracouienſis, & Ioannes Strelcius Cancellarius regni, rogantes, vt primo quoque tempore in Poloniam veniret, regnumque deſtinatum ſuſciperet. *Legatio Polonorum ad Ludouicum.* Audita illa legatione, aliquandiu, quid faceret, deliberauit: cunctãti vero cum & Poloni orando, & Vngari proceres ſuadendo inſtarent, tandẽ reſpondit: Non ſatis intelligere, neque hos, quid ſuadeant: neque illos quid petant. E neutrorum enim re id fore, ſicuti ne duobus quidem gregibus expediat vnum habere paſtorem. Satis & abunde eſſe negocij vni populo præeſſe. Duas reſpublicas vix vlla ratione ſine alterutrius ſiue adeo vtriuſque malo & incommodo ab vno adminiſtrari poſſe. Ita tunc Ludouicus. Sed tãdem victus precibus oratorum annuit.

Venientem Proceres Poloni cum frequenti Nobilitate ad Sandeciam obuiam progreſſi excepere, & Cracouiam deduxere. *Ludouici Regis in Poloniam aduentus.* Ibi rurſus armatæ ciuitatis occurſu honorifice conſalutatus eſt. De coronatione deinde noui Regis ab Archiepiſcopo & maioribus Polonis ſcrupulus iniectus, quod ij contendebant, vt ea Gneſnæ more veteri fieret: ſed Ludouicus proximorum Regum Vladiſlai aui & Caſimiri auunculi exemplum ea in re ſecuturum ſe eſſe dixit. Quo reſponſo ſedatis maioribus Polonis decimo ſeptimo die Nouembris à Iaroslao Archiepiſcopo Gneſnẽſi in Baſilica Cracouienſi diadema ſolenni ritu accepit. *Ludouicus coronatus Cracouiæ.* Nec tamen deſiderium Caſimiri defuncti Regis ex animis hominum euulſit Rex nouus, imo plus etiam accendit, cum non modo diſſimilis eſſet Caſimiri, ſed ne adiri quidem à Polonis ſine interprete poſſet: quin res quoque Polonicas negligere, ac parui facere videretur, ac non modo non intenderet animum ad recuperanda ea, quæ ſuperiori tempore à Polonia auulſa erant, verum etiam enormem donationem adiiceret, qua Vladislao Duci Opolienſi Vngariæ Palatino Oſtreſſouienſem ac Vielunenſem tractum omnem, itemque Olſtinenſe, Crepicenſe, & Bobolicenſe territoria in tractu Cracouienſi, adhæc Breſnicenſe in Siradienſi ditione donauit. Exequias deinde magnificas & ſumptuoſas auunculo mortuo apparauit: vbi permultum argenti facti Baſilicæ Cracouienſi oblatum atque donatum eſt, *Exequiæ Caſimiro Regi factæ.* & infinita pene hominum multitudo lachrymis, planctu, & eiulatu deſiderium defuncti Regis teſtata eſt: præſertim quod cum eo ſucceſſione Regum ſuorum vetuſtam à Piaſto vſq; propagatam extinctam eſſe cerneret, regnũque ad externum Regem perueniſſe, qui longe abfuturus eſſet. Quod cum Ludouicus animaduertiſſet, veritus, ne quam filiæ Caſimiri nouandarum rerum occaſionem Polonis darent, ablegauit eas in Vngariam & conſtituto ibi iudicio, perfecit, vt non ex iuſta vxore natæ, atq; exhæredes pronunciarentur. *Caſimiri filiæ relegatæ & exhæredatæ.* Vt vero poſtulatis maiorum Polonorum ſatisfaceret, in maiorem Poloniam poſt paucos dies profectus eſt, & biduum, Gneſnæ commoratus, paratum ſibi in Gneſnenſi Baſilica ſolium aſcendere noluit, affirmans, neq; ſibi, neque Polonis id decorum fore, vt coronationem Cracouiæ peractam quaſi in dubium reuocaret. Deinde Cracouiam reuerſus, cum animos Polonorũ vexatione, violatione, & rapinis Vngarorum offendiſſet, Tranſalpinorum Valachorum Palatini ſiue principis defectione excitus, mox in Vngariam rediit, omni gubernatione Poloniæ matri Eliſabethæ commiſſa. *Eliſabethæ Reginæ adminiſtratio regni commiſſa.* Quo

facto, cum duobus exercitibus Tranſalpinam Moldauiam ingreſſus, alterum quidem in ſyluis circumuentum ab hoſtibus amiſit, cum altero victor defectores in ſuam redegit poteſtatem: & ne tam facile ij deinceps rebellarẽt, Seuerinum oppidum inſtaurauit, præſidioq; firmauit.

Interim Eliſabetha mater eius in Polonia muliebri vſa conſilio iuuenes & imperitos homines in ſenatum allegit, compluresque bonos ac graues viros magiſtratibus mouit, & nihili homines atque aſſentatores eis ſuffecit. Ac inter alios inprimis Prædislaus Goluchouius Palatinus Caliſſienſis vir moderatus ac magnanimus præfectura maioris Poloniæ motus, eique Otto Pilecius ſucceſſor datus eſſe memoratur. Quam rem ægre tulerunt maiores Poloni, & parere Ottoni detrectabant, propterea quod nullas is habebat poſſeſſiones in maiori Polonia, atque ita contra leges præfecturam obtinebat. Sed tamen homo ſplendidus ac liberalis, vt quemque de Nobilitate factioſum, & ſibi maxime aduerſarium eſſe nouerat, ita os eius comitate ac munificentia ſua primum obſtruxit: ſic aliquanto patientius deinde imperium eius ferri cœptum. Sed cum ora illa Poloniæ finitimorum latrociniis infeſtaretur, neq; Otto domeſticis opibus, quas ibi nullas habebat, compeſcere ea poſſet, & Nobilitas vulgo eius odio militiam detrectaret, ceſſit inuidiæ, & præfectura ſe abdicauit. Cui Sendiuoius Subinius indigena ſucceſſor datus eſt. Neque is tamen ſatis prædonum vim & furta coercuit. Peſtilens hic, itemque ſequens annus Polonis fuit. Prodigium etiam inſigne Poſnaniæ accidit: Baſilica enim cum adhærente ſibi turre dextra de cœlo tacta eſt, ita vt perrupto culmine & angulo turris, parua fiſſura facta in fornice, in ſacellum regium fulmen penetraret, ac cæteris rebus intactis, ſolas Præmisli Regis & Rixæ vxoris eius imagines confringeret.

Ziemouitus diris deuotus, quod non coerceret bonorum eccleſiaſticorum inuaſores.

Inſequens annus nil fere memorabile habet, præter quædam de Iaroslao Archiepiſcopo, nẽpe quod is Ziemouitum Maſſouiæ Ducem eccleſiaſtico interdicto perculit, eoque adegit, vt duorum pagorum donatione ipſi ſatisfaceret, pro eo, quod bona eius eccleſiaſtica in Maſouia iubente vel certe conniuente Ziemouito latrocinio infeſtata ac vexata ſunt. Nec multo poſt ſenio confectus & oculis captus Iaroslaus, cum ſupra triginta annos Archiepiſcopus fuiſſet, Nicolao Coſſutouio Præpoſito Gneſnenſi propinquo ſuo Archiepiſcopam concedere ſtatuerat. Sed cum is improuide ſine regia commendatione & Collegij Gneſnenſis conſenſu Auinionẽ ad Gregorium vndecimum Pontificẽ ea de re ſe contuliſſet, infecto negocio inanis rediit. Neque tamen Iaroslaus dimittendæ Archiepiſcopæ cogitationem depoſuit, ſed Ioannem Strelcium cognomẽto Suchyuilcum ſororis filium ſibi ſucceſſorẽ legit: verum is quoq; pluſculum negocij in conficienda re habuit, palam cõmendante, & clam impediente eius cauſam Ludouico apud Pontificem. Ad extremum tamen noua Regis commendatione & collegij approbatione adiutus, voti compos factus eſt. Iaroslaus vero Pomeranicis & Opatouienſibus poſſeſſionibus ac decimis in ora Caliſſienſi indulgentia Pontificis ad vſum ſuum retẽtis, in Landenſe monaſterium ſeceſſit, ac biennium fere ibi exegit. Deinde pertæſus monaſterij Caliſſiam commigrauit, vbi intra vertẽtem annum vita exceſſit. Permultum hic Archiepiſcopatũ amplificauit, & ornauit. Nam Louicium, Opatouicum, Vneouiam, & Camenum arces cõdidit: aulas quoq; Archiepiſcopales, Gneſnæ, Lenciciæ, Velum, & Caliſſiæ conſtruxit. Louicienſes reditus primus ita auxit, vt cum antea cenſus duas marças nõ ex-

Iaroslaus Archiepiſcopus abdicat ſe Archiepiſcopa.

Iaroslaus moritur.

cede-

cederet, tunc ad octingentas perueniret. Ædificauit etiam templa Gneſnæ, Caliſſiæ, Curelouiæ, Opatoueci, & Vneouiæ, vbi etiam collegium ſacerdotũ inſtituit, ac monaſterium Benedictinis condidit, ac Tinecenſis Abbatis iuriſdictioni id ſubdidit. Memorabile de eo illud refertur, quod cum iuuenis adhuc Bononienſis Academiæ Rector eſſet, autoritate ſua Bononia tranſtulerit Academiam propter Anglum quendam ſcholaſticũ à magiſtratu vrbis capite plexum, nec prius eam reſtituit, donec pro cæde Angli ſatisfactum eſt. Fertur autem mandaſſe moriens idem Iaroslaus, vt cadauer ſuum non oſtio, ſed pertuſo pariete in Baſilicam ſepeliendum inferretur, quod non rite, neq; ordine Archiepiſcopum ſe factum eſſe diceret.

Ludouicus R. filiam ſuam Sigiſmundo Caroli Imp. filio deſpondet.

Per hoc tẽpus Ludouicus Rex cum Carolo Imperatore in gratiam rediit, ac filiam ſuam natu maiorẽ Mariam filio eius Sigiſmundo è quarta vxore ſuſcepto, paruulo etiamnum deſpondit, & in aula ſua ipſum educauit. Cũ enim duas filias, duoq; regna haberet Ludouicus, vtrique filiæ viuens cupiebat ꝓſpicere, ita vt altera apud Vngaros regnaret, apud Polonos altera. Ac apud Vngaros quidẽ iam vni proſpexiſſe videbatur: de altera autẽ ſolicito fortuna ſiue conſilium talẽ occaſionem obtulit. Poſcebat is Polonos vectigal, ꝙ regium & Poradlne, quaſi raſtrale, dicitur, duodenos groſſos latos, & ſingulos modios ſiliginis & auenæ in manſos, quemadmodũ antiquitus pẽdi ſolitum erat. Negabãt proceres ſacri pariter & politici ordinis, quod ab eo Poloniam immunem factã eſſe liberalitate Caſimiri dicerent: ille vero admonitus à nõnullis promiſſam modo, nõ etiam datã eſſe à Caſimiro immunitatẽ illam arguebat, cum, quoad vixerit, id vectigal ſolutũ ſit. Tandẽ eo rem deduxit per internuncios, vt, ſi alterutram de filiabus ſuis regnare deinceps apud ſe Poloni iuſſuros ſe eſſe reciperent, binos tantũ groſſos quotannis deinceps in mãſum penderent, quibus Regem agnoſcerent: à reliquis penſionibus & oneribus, quæ Regibus ac Ducibus antiquitus debebantur, cuncta Nobilitas ac ſubiecti homines perpetuam vacationem & immunitatem haberent, prеterquam, ſi Rex nouam arcem conderet, aut veterem tempore belli reficeret, tunc vt Nobilitatis ſubditi cum regiis opus facerent. Accepere conditionẽ Poloni. Atq; inde in hodiernum vſque tẽpus manet vectigal hoc Regi: tametſi Epiſcopi tunc id ſuos agricolas pendere paſſi non ſunt, defendẽtes mordicus Boleslai Pudici & Caſimiri remiſſionem. Illa quoque in pactis fuere, ne Rex magiſtratum ſiue honorem vllum perpetuum ſuppimeret, ne externo cuiquam conferret, ac ne præfecturam quidem arcis cuiuſquam aut oppidi, quæ iuriſdictionem adiunctam habeat, imo ne indigenæ quidem illuſtri Ducum genere orto. Hæc ita tunc conuenere Caſſouiæ anno poſt Chriſtum natum milleſimo trecenteſimo ſeptuageſimo quarto.

Ludouici R. altera filia Regina Polonis deſtinata.

Polonorum Nobilium libertas.

Ducum Cuiauienſium propago.

Secuti ſunt deinceps noui motus in Polonia, quos paulo altius repetito principio perſequi placet. Ziemomyslus Vladislai Loctici frater tres filios moriens reliquit, qui ſic patrimonium inter ſe partiti ſunt, vt Præmislo Bydgoſtia cederet, Leſco Inouladislauia, Caſimiro Gnieucouia. Ex his ſolus Caſimirus liberos reliquit, Eliſabetham & Vladislaum cognomento Album. Atque Eliſabetham quidem cum Caroli Regis Vngariæ coniunx Vladislai Loctici filia educandam ſuſcepiſſet, Stephano Boſnenſium Regulo in matrimonium collocauit, de qua Eliſabetha item filia nata eſt, quæ ſecunda Ludouici vxor fuit. Vladislaus vero cum patri & Præmislo patruo concedente Rege Caſimiro ſucceſſiſſet, cauſamque de vi & alieno agro vſurpa-

Ludouici R. ſecunda vxor.

Vladislai Ducis Cuiauia adta.

to quo-

to quodam tempore apud eundem Regem dicere iuſſus eſſet, furore percitus temere Bydgoſtiam repudiauit: nec eam poſt vllis precibus recuperare à Caſimiro potuit. Poſtea Gnieucouiam quoque acceptis mille florenis Regi conceſſit, ac peregre profectus cum permulta loca peruagatus eſſet, tandem Ciſtercium veniens monachus factus eſt: nec multo poſt mutato conſilio, Diuione in Burgundia Benedictinorum ſectæ ſe addixit, ac complures ibi annos commoratus, ſororis Caſimirique Regis liberalitate ſuſtentatus eſt.

Vladiſlaus fit Monachus.

Cum igitur proceres quoſdam de maioribus Polonis nouarum rerum cupidos pœnitentia Regis externi & abſentis, muliebriſque dominationis cepiſſet, communicato clam inter ſe cõſilio, legationem ad acciendum Diuione Vladiſlaum miſere, quod nemo eo propinquior Caſimiro ac Vladiſlao Regibus agnatus viueret: ac facile is, vt erat leuis, in ſpem ac cupiditatem regni adipiſcendi adductus eſt.

Vladiſlaus monachus accerſitur ad regnum.

Quoniam autem iam diaconus erat, Auinionem ad Pontificem ſummum obtinendæ indulgentiæ ſiue diſpenſationis cauſa contendit, legatis Baſileæ ſe expectare iuſſis. Et quamuis nil à Pontifice impetraſſet, tamen Baſileam, atque inde legatorum ſuaſu dimiſſis eis, in Vngariam diſſimulato propoſito ad affinem Regem profectus eſt: apud quem Reginæ propinquæ ſuæ, magnis precibus perfecit, vt ad Pontificem pro ſe legationem mitteret, quo ſibi mutato ordine poſſeſſiones & principatum obtinere liceret, ſed repulſam etiam tum paſſus, clam ſe cum quatuor tantum comitibus ex Vngaria ſubduxit, ac veniens Inouladiſlauiam arcem ex improuiſo occupauit, & oppidanos mox accitos in verba ſua iurare iuſſit.

Res nouas molitur in Polonia.

Inde Gnieucouiam, eadem celeritate vſus, & Zlotoriam quoq; eodem die per deditionem accepit, cum necem Præfecto ſub arcem abducto minaretur, ni ea ſibi dederetur. Ita tribus arcibus vna die potitus, cum voluntarij multi ad eũ concurrerent, ſumpta maiore fiducia poſtero die Sarleium arcem oppugnare adortus, tertio die in poteſtatem ſuam redegit.

Hæc ad Sendiuoium Subinium Præfectum maioris Poloniæ cum perlata eſſent, celeriter Ludouicum Regem de ſtatu rerum Cuiauienſium certiorem facit, ſimulque cum non contemnenda manu ad reprimendos Vladiſlai conatus contendit. Obſeſſa primum Inouladiſlauia, cum nihil eſſet ſpei in Vladiſlao, deditionem fecit. Qua re permotꝰ Vladiſlaus, ſimul & ab iis, qui cum eo ſe coniunxerant, deſertus, reliquas quoque arces reddidit, promittente ei Sendiuoio clementiam ac munificentiam Regis. Qua diutius expectata cum fruſtraretur, ac inopia premeretur, rurſus eadem, quæ prius, moliri inſtituit: & quo facilius Zlotoria potiretur, ad præfectum eius loci Scripinium ſenem ebrioſum fallendum ſubornat piſcatores, qui eum allato Torunia vino inebriarent. Eo vino ſomnoque ſepulto ac ſopito pariter & cuſtodibus, nocte intempeſta miſſa à Vladiſlao manus, ſcalis admotis arcem, cuſtodes, præfectumque cepit. Hinc rurſus magnus egentium, ære alieno oppreſſorum, ac facinoroſorũ hominum concurſus ad Vladiſlaum factus eſt, & cum aliquanta peditum equitumque manu Racianzum arcem Epiſcopi capere nixus eſt, ſed repulſus ab iis, qui in arce erant, Gnieucouiam oppugnauit, ac fauentibus oppidanis arcem incendit, præfectumque arcis Gerhardum Sloneuium in poteſtatem ſuam redegit. Infeſtabat autẽ Vladiſlaus ex arce Zlotorienſi maiorem Poloniam latrociniis, vſque adeo, vt Sendiuoius ſolus cum maioribus Polonis eum reprimere non poſſet. Itaque etiam Ioannes Cmitha Præfectus Siradienſis cum Nobilitate Siradienſi ad reſtinguendum gli-

ſcens incendium profectus eſt, & coniunctis cum Præfecto Breſtenſi copiis, Vladiſlao apud Gnieucouiam occurrit, conſertoque prælio facile eum fudit ac fugauit.

Vladiſlaus Dux victus.

Nactus autem nauiculam Vladiſlaus, fugiens Viſtulam traiecit, & in Zlotorienſem arcem ſe recepit. Ac quamuis Sendiuoius præſidium militum in munitione Iaroſlai Sluzeuij ad arcẽdas excurſiones eius collocaſſet, agebat ille tamen nihilominus prædas ex vicinia. Quare maiore vi Sendiuoius contra eum bellum gerere inſtituit, maioribus Polonis cunctis & Cuiauiis arma ſumere iuſſis, accitoque etiam in auxilium Caſimiro Stetinenſium Duce. Ab his copiis Vladiſlaus in arce Zlotorienſi oppugnatus ac circumſeſſus aliquandiu, non modo ſuſtinuit obſidionem, verum etiam non leuibus incommodis ac detrimentis obſidentes ſe afficiebat. Nocturno enim tempore expeditos milites ex arce nauigiis emittebat, qui præteruecti ſilentio caſtra obſidentium, non modo eos, qui longius è caſtris egreſſi erant, excipiebant, ſed etiam extrema ſtatiua infeſtabant: quin machinis etiam quibuſdam artificioſis oppugnationi intentos ex arce vulnerabant ac ſummouebant. Earum vero machinarum opifices & adminiſtri erant duo molitores, quorum alter Zlotoriam Vladiſlao prodiderat, alter Hanco Breſtenſis moletrinæ hæres, captus ſuperiori tempore à Vladiſlao. Cum autẽ hic ipſe Hanco exitum illius belli & obſidionis, quam diu ſuſtineri non poſſe propter cõmeatus penuriam videbat, ſecum reputaret, metuens, ne fraudi ſibi eſſet hoſtes patrię iuuiſſe, conſilium cepit prodendæ arcis: ſed re coniecturis quibuſdam deprehenſa, ſubiectus quæſtionibus, rationem & ordinem omnem meditatæ proditionis aperuit. Quibus rebus exploratis, emiſit Vladiſlaus Hanconis generum ad hoſtes cum mandatis Hanconis de proditione. Lætus ea re Sendiuoius, cum gloriam captæ arcis ſolus obtinere cuperet, Caſimirum Ducem cæteroſq; Proceres cõſilium ſuum celauit: ipſe vero intempeſta nocte, quemadmodum conſtitutum erat, cum expedita ſuorum manu ſine vllo ſtrepitu ad arcem acceſſit, patefactaque porta, cum iam viginti ſex milites immiſiſſet, antequam ipſe cũ cæteris ingreſſus eſt, milites Vladiſlai, qui hæc ſuperne clam obſeruabant, celeriter cratem portæ impendentem deiecere: cuius pondere & clauis prominentibus inſignes duo equites oppreſſi ſunt, ſubitoq; illuſtrata ignibus arce, viginti ſex illi, qui primi ingreſſi erant, ſaxis & iaculis vndique coniectis obruti ſunt. Ita in inſidias præcipitatus Sendiuoius tot fortibus viris amiſſis triſtis & confuſus in caſtra rediit. Illuceſcente vero die fremens ob acceptam ignominiam totis viribus arcem oppugnauit vſque ad veſperam, nec tamen eam capere potuit. In ea oppugnatione Caſimirus Dux Pomeranorum ſaxo per caſſidem ictus in capite, non diu poſtea vixit. Poſtero die cum Vladiſlaus de retinenda arce deſperaſſet, crematis palam ante arcem molitore ac genero eius, itemque iis, quorum opera arcem interceperat, deditionem fecit, & ad Regem in Vngariam miſſus decem millia florenorum ab eo pro Gnieucouienſi territorio accepit. Adhæc abbatia quadam opulenta in Vngaria donatus eſt: in qua aliquantiſper commoratus, Diuionem reuerſurus, in itinere Argentinæ obiit, & Diuionem deportatus, ibi ſepultus eſt.

Vladiſlai Ducis exitus.

At illi, qui eum ad res nouandas in Polonia adiuuerunt, partim voluntarium ſibiipſi exilium indixere, partim carcere ac bonorum confiſcatione damnati pœnas dedere.

Pertæſa Polonorum motuum Eliſabetha Ludouici Regis mater exceſſerat Polonia, & peramplos reditus in Dalmatia de Venetis dudum recepta à filio

Eliſabetha Regina Polonia abit.

filio acceperat: ſed non ita multo poſt pœnitentia ducta, indulgente eodē in Poloniam rediit. Venienti cum magno ac ſplēdido comitatu Proceres Poloni Cracouienſes atq; Sēdomirienſes apud Sandeciam gratulabundi obuiam prodierunt: ſimulq; renunciarunt, compertum ſe habere ab exploratoribus ſuis, Lithuanos de inuadenda vaſtandaq; Polonia conſilium iniuiſſe. At illa muliebri leuitate quietos & ſecuros eſſe eos iuſſit, filium enim ſuum tam lōgis grauibuſq; manibus præditū eſſe, vt ad ſolum nomen eius non modo Lithuani, ſed & cunctæ in circuitu nationes contremiſcant. Haud mora, Lithuani cū valida manu è Lithuania & Ruſſia coacta, Ducib' Keiſtuto, Iagellone, Vitoldo, Lubarto, & Georgio, percurſo magnis ac clandeſtinis itineribus propter vaſtitatē Lublinenſi tractu, quicquid loci in Sēdomirienſi tractu eſt inter Sanum & Viſtulā, populabundi & vaſtabundi magna celeritate peruagati ſunt, ita vt permulti de nobilioribus quoq; & locupletioribus vel in fuga, vel in domibus ſuis incauti à barbaris opprimerētur. Itaq; permagna ea barbarorum præda fuit, quam integram nihil vſquam hoſtile paſſi abegere. Eliſabetha vero Regina, quamuis à Proceribus de Lithuanorū excurſione admonita, de luſibus & choreis, quibus mulier octogenaria nimium indulgebat, nihil vtiq; remittebat, donec eam præſentius aliud malum perculit. Vngari namq; qui cum Regina venerant, domeſtica cōſuetudine fœnum atq; auenam, cum Cracouiam ſiue ad mercatum, ſiue ad priuatū cuiuſquam vſum importaretur, paſſim diripiebant. Id Prædborius Brezius nobilis adoleſcens, ne ipſe quoque pateretur, familiam ſuam armatam ante domū ſuam, quę ad portam vrbis Caſimirienſem ſita erat, obſeruare iuſſit: ibi cum Vngari in fœnum, quod aduehebatur, impetum facerent, Prædborij vero miniſtri prohiberēt, iurgium atq; prælium inter Vngaros ac Polonos ortū eſt. Quod cum concurſu vtrinq; ſuis opem ferentibus atrocius fieret, miſſus a Regina ad ſedandum tumultū Ioannes Cmitha Præfectus Cracouienſis, ſagitta Vngarica in turba collo ictus, ex equo decidens expirauit. Ibi familiares eius dolore prope furentes, facto vndique concurſu in Vngaros coorti, magnā cædem fecere, non eorum tantum, qui ſe in tumultu illo obtulerant, ſed eorum quoque, qui in hoſpitiis & diuerſoriis inuenti ſunt. Cētum & ſexaginta Vngari eo die trucidati feruntur: atque ij modo ſalui fuerunt, qui in arcem effugere potuere. Triduo deinde arx clauſa, & ab armatis obſeſſa fuit. Annus, quo hæc acta ſunt, fuit poſt Chriſtū natum milleſimus trecēteſimus ſeptuageſimus ſextus. Eliſabetha igitur paruo interiecto tempore mœſta in Vngariam reuerſa eſt, Petro Cmithæ Ioannis filio in ſolatium necis paternæ præfecto Lencicienſibus dato.

Excurſio Lithuanorum in Poloniam.

Vngarorū violentia & rapacitas.

Vngarorū cædes Cracouiæ.

Sequenti anno Ludouicus nouos præfectos in Polonia de ſentētia matris inſtituit, & excurſionibus Lithuanorum in Poloniam, & Belſenſium Ducis defectione motus, bellū contra eos parabat, indicta toti Poloniæ expeditione. Omnibus itaq; ad Sēdomiriam cōuenire iuſſis, ipſe cum non cōtemnenda Vngarorū manu transmiſſo Carpatho, per Sanocum recta Sendomiriam profectus eſt. Vbi cōuentu habito, recenſitiſq; copiis, cū abundaret viribus & multitudine: partem exercitus cum Sendiuoio ad recipiendam Chelmam miſit: ipſe vero cum reliquo ad Belſum caſtra mouit. Ac Sēdiuoius quidē intra octauum diem Chelma potit', Graboueciam quoq;, Grodlū, & Seuoluſſum munitiones cepit: deinde ad Regē Belſum adhuc obſidentē reuertit, erat enim arx ea natura loci permunita. Itaq; fame Rex præſidiarios ad deditionem

Bellum Ruſſicum.

tionem cōpellere decreuerat, niſi Keiſtutus Dux Lithuanorū ex hoſte pacificator factus, ad caſtra Regis veniens, pacē certis legibus impetraſſet. Quibus expletis, Ludouicus Rex Georgij blāditiis ac policitationibus delinitus, non modo Belſum ei reddidit, ſed etiam Lubaſſouiam & centū marcas annuas in ſtipēdium è ſalinis Bochnēſibus adiecit, accepto ab eo iureiurādo, quod in fide atq; clientela Polonorū ſemper futurus eſſet. Fortaſſis autē & illud adiumento fuit Georgio ac Lithuanis, quod orto inter Vngaros ac Polonos iurgio, ac Petro Szaffranecio in faciem ab Vngaro quopiam vulnerato, ad ſeditionē & cędem mutuam res ſpectare cœperat. Itaq; Petri quidem dolorem Rex donato ei territorio cum arce Pieskouaskala mitigauit: exercitū vero, ne quod maius malum irritatis vtrinq; animis excitaretur, ſtatim dimiſit. Cum autem Regi fertile ſolum Ruſſiæ placuiſſet, miſſa Auinionem ad Gregorium vndecimum Pontificem Maximum legatione, effecit, vt duæ ibi cathedræ epiſcopales, nimirum Præmisliæ ac Vladimiriæ, Haliciæ vero Archiepiſcopalis, quę poſtea Leopolim translata eſt, epiſcopatu Cameneciam translato, inſtituerentur. Cæterum quoniam propenſiore erat animo Ludouicus in Vngaros, quā in Polonos, Vngaris adiungere Ruſſiam inſtituit, Polonis, à quibus ſubacta erat, ademptā. Obtinebat in ea nonnullas præfecturas & ampla territoria Vladislaus Dux Opolienſium Ludouici beneficentia iure hæreditario donata, ita vt iam Dux Ruſſorum vulgo appellaretur, & ipſe hunc titulum vſurparet. Quo facilius igitur Ludouicus id, quod cogitabat, perficeret, dedit Vladislao Dobrinenſem ditionē, ac Bydgoſtienſem, itēq; Inouladislauiam, Gnieucouiam, Zlotoriam, & Sarleium, quæ à Vladislao Albo Duce redemerat. Et ea quidem lege hæc ei dedit, vt ſacramēto adactus in clientela Regum Polonorum ſemper eſſet, & ad ſolos maſculos hæredes ea tranſmitteret. Ruſſicas autem præfecturas ab eo recepit, & Vngaris eas attribuit.

Georgius Dux Ruſſorum Regi ſe & Belzum dedit.

Iurgium inter Polonos & Vngaros.

Epiſcopa in Ruſſia condita.

Ludouicus R Vngaris Ruſſiam attribuit.

Vladislaus Dux Ruſſia.

Suſpecta & moleſta ea res de Ruſſia Polonis fuit: ſed muſſantur fere Principum iniuriæ. Nec ſane tunc in prōptu erat, quid ea re facerent abſente Rege, aut quo malo voluntati eius refragarentur: quin alia magis præſentia mala eos à ſenſu illius, quod in diem differebatur, auertebant. Increbuerant latrocinia: creuerat audacia perditorum hominum: debilior prædæ erat potētiori: vis, non ius valebat: iudicia vel ſilebant penitus, vel potentiorum iniuriæ contra tenuiores ſuffragabantur, propterea quod nemo vnus vindex legum, ſcelerumq; vltor erat, quem cæteri omnes reuererentur. Hæc publica quidem mala, ſed cum plurimorum priuato dolore coniuncta, tolerabilius illud videri faciebant, quod ad neminem priuatum pertinebat. Itaque de præfecturis Ruſſiæ patienter tunc latum: de domeſticis vero incommodis crebris literis ac nunciis, & querimoniis multorum cum Rege actum. Quibus ille commotus, cum ipſe non veniret in Poloniam, quod negaret auram Polonicam ſe ferre poſſe, Vladislaum, Opolienſem Ducem pro ſe gubernatorem & vicarium miſit. Et erat id quidem non ingratum plebi ac tenuioribus, verum Nobilitas cum proceribus, duobus conuentibus, altero Visliciæ, altero vero Gneſnæ actis, negarunt ſe homini, quem ipſi ſibi principem non conſtituiſſent, parituros eſſe, propterea quod id contra leges & inſtituta maiorum ſuorum eſſet. Atque cum his mandatis legati de primoribus è comitiis ad Regem miſſi, facile effecerunt, vt is Vladislaum reuocaret. Verebatur enim, ne Poloni ea offenſa ad res nouas incitarentur.

Vladislaus Opolienſis Dux gubernator Poloniæ.

Conuentus Visliciæ & Gneſnæ.

Legatio Polonorum ad Regem.

Interim autem dum hæc ita fiunt, vectigal, raſtrale ſuperius appellatum, & quod ad duos groſſos à Ludouico redactum eſt, dimidium ei⁹, quod antiquitus pendebatur, iuſſu Regis ab eccleſiaſticorũ agrorum cultoribus exigi cœptũ eſt, hoc eſt, ſeni groſſi, & ſinguli modij ſiliginis & auenæ in mãſos: negantibus exactoribus regiis, gratiam illam, quæ Nobilitati facta ſit, etiam eccleſiaſtico ordini factam eſſe. Quocirca Ioannes Archiepiſcopus Gneſnenſis ſynodũ Caliſſiam cõuocauit, vnde legati, in Vngariam miſſi Florianus Epiſcopus Cracouienſis, ac Dobrogoſtius Decanus, impetrarunt, vt eodẽ iure, quod ad illud vectigal attinet, cum Nobilitatis bonis eccleſiarum bona cenſerentur. Hæc vſq; ad annũ Chriſti milleſimum trecẽteſimum ſeptuageſimũ octauum octo annis regnãte Ludouico in Polonia acta ſunt. Per quod tẽpus Lithuani & Cruciferi mutuis ſe excurſionibus & cladibus vehementer afflixerũt: & Carolus Imperator extremo anni tempore vitam cum morte commutauit, relicto ſibi filio natu maiore Vẽceslao ſucceſſore cũ in Bohemia, tũ in Germania. Hoc eodem autẽ anno & ſequẽtibus aliquot non vſquequaq; tranquillę res fuerunt in maiori Polonia. Quanquam publico conſilio nullũ bellũ geſtũ eſt, ſed priuatis conſiliis ac latrociniis propemodũ à Polonis finitimi populi, tũ ab illis Poloni infeſtati, & vis vi vltro citroq; propulſata eſt.

Synodus Caliſſiæ.

Cruciferorum cũ Lithuanis bellum.

Per hoc tempus circa annum Chriſti milleſimũ trecenteſimum octuageſimũ machinam æneam, quam à ſono terribili bõbardam vocant, certiſſimo vitæ ac virtutis humanę exitio Germanus homo apud Venetos excogitauit. Inſequens annus Eliſabethæ ſenioris Reginæ matris Ludouici Regis, & Ziemouiti Maſouiorum Ducis morte inſignis eſt. Ac Ziemouitus quidem moriens duos filios Ioannem & Ziemouitum è priore vxore Nicolai Opauienſium Ducis filiæ ſuſceptos hęredes reliquit: ex altero autẽ matrimonio Zambicenſium Ducis filiæ Henricum & duas filias ſuſceperat. Cæterum Ludouicus Rex matre defuncta, cum aſſiduis Polonorũ querelis fatigaretur, vt Reipublicæ Polonæ conſtituendæ, iudiciorumq; aliquam rationẽ iniret: Budam eis cõmitia indixit ad medium quadrageſimæ. Erat res noua, multaq; ſecum ferebat incommoda: frequentes tamen eo proceres profecti ſunt, frequentiores multi, quos priuatæ iniuriæ factaq; ſpes iudicij regij excitarat. Multa ibi variaq; de adminiſtratione Reipublicæ, abſente Rege, ac de ſumma iudiciorum iactata. Ad extremum de ſententia Regis paucis approbantibus ſumma rerum Polonicarum iudiciorumq; tribus, nempe Zauiſſæ Curoſuancio Epiſcopo Cracouienſi, qui non ita pridem Floriano mortuo ſucceſſerat, & Dobeslao Caſtellano Cracouienſi Zauiſſæ fratri, & Sẽdiuoio Subinio Palatino Caliſſienſi, & præfecto Cracouienſi mandata. Iudicia vero ibi nulla exercuit Ludouicus, ſed ad vicarios illos ſuos ſiue triumuiros reiecit. Adhæc fecit poteſtatem Epiſcopo omnium magiſtratuum & honorum, quicunq; vacaturi eſſent, (exceptis Caſtellania & Palatinatu Cracouienſi) in Polonia conferendorum. Ita conuentus ille ſolutus eſt, & calamitoſi homines ſpe iuris ſui obtinendi fruſtrati, mœſti domos reuertere. Triumuiri vero illi in Poloniam reuerſi, audierunt quidem compluribus in locis magno hominum concurſu querimonias, ſed nuſquam ius dixerunt, omnibus Caliſſiam ſe ſequi iuſſis, quod eo Zauiſſam Epiſcopũ, ſine quo iudicare nolebant, venturum eſſe ſperabãt. Nam is profectus nõ erat cum cæteris, ſed Archidiaconũ Cracouienſem Cãcellarium ſuum pro ſe miſerat. Quo reſponſo accepto, omnis illa querẽtium multitudo maledictis inceſſens Regem atque triumuiros, dilapſa eſt.

Bombarda inuenta.

Eliſabetha ſenior Regina obiit.

Polonorum comitia Budæ.

Triumuiri in Polonia.

Vexa-

Vexata ſunt eo anno in Polonia nõnullis in locis bona eccleſiaſtica. Nam Vladislaus quidẽ Dux Opolienſium vetuit in Dobrinẽſi tractu decimas dari Epiſcopo Plocẽſi. Inſuper de agricolis eiuſdẽ Epiſcopi quaternos & vicenos groſſos in manſos exegit. Sed anathemate perculſus à Dobeslao Epiſcopo, interueniente Archiepiſcopo Gneſnenſe, & Epiſcopo Vladislauienſe, in arce Zlotorienſi cum eo in gratiam rediit, ac de omnibus iniuriis ſatisfecit. In maiore vero Polonia, cum Domaratus præfectus eius orę iuſſu regio expeditionem contra Bartholomæum Coſminium qui etiam Chotelius nuncupatus eſt, viciniam omnem latrociniis ex Odolanouia arce ſua infeſtantẽ feciſſet, crudeliter admodum vulgus militum in bona Gneſnenſis & Lubuſſenſis eccleſiarum debacchatũ eſt. Bartholomæo vero petenti pax his conditionibus data, vt Regi arcem territoriumq; omne redderet: æſtimationem vero eius, hoc eſt, decem & octo millia florenorum acciperet, deducta tamen inde ea pecunia, quæ Gallis mercatoribus, quorũ merces Bartholomæus diripuerat, numerari debuit. Nec multo poſt Vncouia arx Archiepiſcopi Gneſnenſis à Bernhardo Garbouio intercepta eſt. Præerat ei arci Pelca Bernhardi frater, Præpoſitus Curclouienſis, qui inuitatus ad cõuiuium à Petraſſio Malocha Pręfecto Lencicienſi, rixa de venationibus quibuſdã cum Caſtellano Lẽcicienſi excitata, ab eo interfectus eſt. Sed ne Caſtellanus quidẽ fugiens, manus miniſtrorum Pelcæ euaſit. Cognita ergo cæde fratris Bernhardus arcem occupauit: & quo paratior eſſet ad ſuſtinendam vim & obſidionem, ſi qua alicunde afferretur, pecudes multas mactatas in arcem importauit, hominum quantum potuit in ſocietatem adſciuit, & cum his thęſaurum Archiepiſcopi diripuit: nec prius arcem Archiepiſcopo reddidit, quam impunitatẽ facti ſimul ac theſauri direpti, Domarato Præfecto maioris Poloniæ, & quibuſdam aliis proceribus interuenientibus pactus eſt.

Inſequentem annum milleſimum trecenteſimum octuageſimum ſecundũ aliquot primorũ Epiſcoporum, & Regis mors, ſubſecutiq; motus nobilẽ faciunt. Primũ enim pridie idus Ianuarij Zauiſſa Epiſcopus Cracouienſis in prædio ſuo Dobrouoda, ſeu repẽtino morbo, ſeu de ſcala lapſus, cũ aceruum forte ad conſtuprãdam ruſticanã puellam aſcenderet, (variat enim fama) extinct⁹ eſt. Cuius funus cũ pompa militari à patre Dobeslao & fratre Creslao Caſtellano Sendomirienſi elatũ eſſet, ferũt noctu in Baſilica Cracouienſi, vbi ſepult⁹ eſt, exauditos eſſe ſtrepitus & hinnitus equorũ diſcurſantium, dæmonumq; voces vociferãtium: proficiſcamur meretricatũ. Inſtituit hic Epiſcopus in Baſilica Cracouiẽſi collegium quoddã ſacerdotum, quos mãſionarios vulgo vocãt, alioqui profanis negociis, ac voluptatib⁹ magis, quã diuinis rebus addictus. Pręfuit eccleſiæ Cracouienſi annis duobus & dimidio. Succeſſit autẽ ei Ioannes Radlicius Regis medicus & Cancellarius Poloniæ, Ludouici Regis fauore adiut⁹. Zauiſſam poſt alterũ mẽſem Nicolaus Curnicius Poſnanienſis Epiſcop⁹ ſecutus eſt, carcinomate morbo in genitalibus mẽbris biennio, ac deinde febre quartana, & gutturis ac linguę exulceratione tanta, vt vſum ſermonis amitteret, afflictus & extinctus, homo garrulus & contentioſus. Et intra paucos dies quoq; Archiepiſcopus Gneſnẽſis deceſſit, vir dexteritate ingenij, prudentiaq; cõmendatior vulgo dum priuatus vixit, quam in magiſtratu, præcipiti iracundia, in eccleſiaſticos homines dictis ac factis cõtumelioſus, nec ſatis acer defenſor & vindex ſacerdotum ac bonorum eccleſiaſticorum. In agnatos plus æquo propenſus.

Epiſcopi Cracouienſis Zauiſſæ mors pudenda.

Porro

Porro Ziemouitus Plocensis Dux cum Archiepiſcopum defunctum eſſe vita accepiſſet, facta manu pagos Archiepiſcopales populat⁹ eſt, Louiciumq; obſedit. Legato autem Gneſnenſis collegij, qui à ſuffragiis erat Archiepiſcopo, cauſas belli ſciſcitanti reſpondit, ad ſe pertinere, vt bona Archiepiſcopi, quæ à maioribus ſuis profecta eſſent, obtineret, dum cathedra illa vacat. Neque tamen id ſe poſtulaturum fuiſſe, ſi Louiciam Canonicus quiſpiam, & nō inimicus ſuus Derslaus Iuenius Caſtellanus Gneſnenſis teneret. Quo reſpōſo accepto, maturauit collegium noui Archiepiſcopi electionem. Electus autem eſt Dobrogoſtius Nouiduorius, Cantor Gneſnēſis, ac diaconus Cracouienſis, quo poſtulante ſoluit Ziemouitus obſidionem. Sed tamen Archiepiſcopam Dobrogoſtius tunc adeptus nō eſt, aduerſante ipſi Ludouico Rege, quod eum Ziemouito, vt ſibi in regno Poloniæ ſuccederet, fauere Domarati Præfecti delatione accepiſſet. Cum autē Dobrogoſtius præter ſententiam Regis Romam ad Pontificem ſummum vna cum Nicolao Poſnanienſi Epiſcopo deſignato profectus eſſet, Taruiſij vterq; à Venetis à Ludouico Rege ſubornatis captus & detentus eſt aliquādiu. Bozenta vero regius procurator Cracouiæ ab Vrbano ſexto Pōtifice Archiepiſcopus renunciatus eſt. Poſnanienſis vero Epiſcopus Ioannes cognomento Cropidlo Boleslai Opolienſium Ducis Vladislai fratris filius, adoleſcens admodum factus eſt.

Eodem anno Ludouicus Rex cum languere ſe, ac ſenſim viribus deſtitui ſentiret, vt viuens adhuc res filiarū ſtabiliret, indixit Polonis comitia ſub finē Iulij Zuolenū ſiue Zolium in Scepuſio. Quo cum frequens Senatus cōueniſſet, ſucceſſores ſibi deſignat in regno Poloniæ Mariam filiam natu maiorem cum Sigiſmundo ſpōſo eius Caroli Imperatoris filio, quartumdecimū tunc annum agente. In quorū verba Proceres Poloni iuſſu Regis ſtatim iurarunt. Soluto conuentu Zolienſi, profectus eſt Sigiſmundus in Poloniam cum non contemnēda Vngarorum manu ad ſedādos inteſtinos motus, & adeundā viuente adhuc ſocero poſſeſſionem. Interim Ludouicus Rex tertiadecima die Septembris Tirnauiæ, quo conuentum Vngaris edixerat, vitam finiuit. Quo nuncio accepto Sigiſmūdus Poſnaniam ſe recepit. Ludouici vero funus Albam regiam, vbi Regum Vngarorū fere ſepultura eſt, ſolenni pōpa elatum eſt. Regnauit autē Ludouicus apud Polonos duodecim annis, apud Vngaros vno & quadraginta, vixit ſex & quinquaginta. Statura fuit mediocri, prominentibus oculis & labris, capillo barbaq; criſpa, ſereno vultu, humeris parum incuruis Moribus ita tēperatis fuit, vt foris bella acriter gereret, domi placabilitate ac iuſtitia pacē coleret: vtrobiq; prudentia & animi moderatione ſingulari erat: in contumaces ſeuerus, in ſupplices clemēs, maleficio iuxta ac beneficio ſuperari ſe non patiebatur: in doctos viros fuit propenſior: nā & ipſe ſtudia bonarum literarū libenter coluit: nec fere quicquam inconſulta aſtrologia ſolitus erat auſpicari. Pietatis autē atq; religionis ita fuit obſeruās, vt nō in poſtremis duceret, Iudęos & Cumanos falſorū Deorum cultores ad Chriſtianam religionē adducere. Quod in Cumanis quidem aſſecutus eſt: Iudæos autē, cum neq; minis, neq; pręmiis propoſitis illis perſuadere poſſet, oēs proſcripſit. Plebis non minorē quam Nobilitatis curā geſſit: itaq; nōnunquam diſſimilato habitu vicos & oppida perluſtrauit, vt cognoſceret, quid de publicanis & exactoribus, iudicibus & magiſtratibus ſuis, ac de ſe deniq; vulgus hominum aſſentandi neſcium ſentiret, multaque ex huiuſmodi ſermonibus in ſe ſuiſque caſtigauit.

Comitia Polonorum in Scepuſio.

Sigiſmūdus Rex Polon. deſignatus.

Aduenit in Poloniam.

Ludouici Regis mors.

Finis libri quarti.

HISTORIÆ POLONICÆ Liber Quintus.

INTERREGNVM.

DIVVLGATA morte Ludouici Regis, Vngari, qui Ruſſiæ, pleraſque præfecturas obtinebant, Cremeneciam, Oleſcum, Grodlum, Lopatinum, & Robatinum arces cum territoriis ſuis Lubarto Lucenſium Duci, magna vi auri & argenti ab eo accepta, prodidere. Atque ex eo fere tempore Lithuani Volynenſem oram ſibi vſurpare cœperunt. In Polonia vero quum Sigiſmundus Marchio Rex iam eſſet deſignatus, non magna re magna facta eſt voluntatum mutatio. Noluit is Proceribus ac Nobilitate poſtulante, Domaratū à Præfectura maioris Poloniæ amouere: Quare conuentu apud Misleuiam habito, maiores Poloni mittunt legationem ad minores, vt ij conuētum ſecum pariter de ſtatu Reipublicæ ac de nouo Rege apud Radomſcū agere vellent. Obſecundatū eſt, lecti de Proceribus ac Nobilitate minoris Poloniæ conſtituto loco cum maioribus Polonis ad viceſimum quintum diem Nouembris conuenere, eoque inclinabant plurimorum ſententiæ, vt Heduigim Ludouici natu minorem filiam Ziemouito Maſouiorum Duci vxorē cum regno darent. Tuebantur Sigiſmundi partes Bozenta Archiepiſcopus, ac Domaratus Præfectus maioris Poloniæ. Itaque res ad contētionem venerat. Tandem ita decretum eſt, vt memores pactorum cum Ludouico initorū, & iuriſiurandi ſui eſſent, neq; progeniem Ludouici à regno Poloniæ excluderent: verum eum de genere Ludouici Regem crearent, qui in Polonia præſens per ſeipſum regnum adminiſtraturus eſſet. Quo quidem tacite Sigiſmundus excludebatur, qui Vngariam ſimul obtinere cupiebat.

Anno Chr. 1382. & 1383.

Ruſſia Lithuanis prodita à præfectis Vngaris.

Comitia Radomſci de nouo Rege eligendo.

Altera deinde comitia minorum Polonorū Visliciæ ad ſextum diem Decembris habita: quo viciſſim legati maiorum Polonorum venerunt. Venit & Sigiſmundus Marchio cum Bozenta Archiepiſcopo, & Domarato Pręfecto, ne deeſſet cauſæ ſuæ. Aduenerant autem & à Regina Eliſabetha Oratores, Stephanus Agrienſis, & Ioannes Chanadienſis Epiſcopi, qui facta dicendi poteſtate, gratias egerunt Polonis, quod fidem datam Ludouico de filiabus eius ſeruarent: idemque deinceps vt facere pergerent, hortati ſunt. Dein poſtularunt, ne ſententiam præcipitarent, neu quem prorſus Regem ſibi ſumerent, donec à Regina matre de filiabus conſtitutum eſſet, vtrám in Vngaria, vtram in Polonia regnare vellet.

Comitia Vulicia, ad quæ Sigiſmundus venit.

Oratores Eliſabethæ Reginæ.

Cupide hęc oratio à cōuentu audita eſt, ꝙ cum decreto Radomſcēſis conuentus, & cū voluntate omnium fere cōgruebat: placuitq; alia comitia Siradiam ad viceſimā ſextam diem Februarij anni ſequentis indici, nequicquam

degre-

deprecante Sigiſmundo, qui offenderat iam Polonorum animos, tum propter Domaratum, tum quod eiici Polonos, cum cibum ſumpturus eſſet, patiebatur, & quod ſacerdotium quoddam in Polonia, repudiatis Procerũ precibus, Boemo contulerat. Quocirca repulſam paſſus, Vislicia diſcedens Cracouiam diuertere voluit: ſed cũ Dobeslaus Curoſuancius, Caſtellanus Cracouienſis nõ intromiſit. Ita acceptus à Polonis in Vngariam rediit: ſumptus tamen ei de publico ſuppeditati ſunt, quoad per Poloniam iter fecit.

Comitia Siradiæ.

Cum vero inſtaret tempus præſtitutum comitiis, miſit Eliſabetha Regina Veſprimienſem Epiſcopum cum aliis duobus proceribus Vngaris Siradiam, qui Polonos de voluntate ſua certiores facerent. Hi Reginæ mandato Proceres atq; Nobilitatem iuriſiurandi religione, quo ſe Mariæ natu maiori Ludouici filiæ, & Sigiſmundo ſponſo obſtrinxerant, primum ſoluerunt: deinde, vt regnum ad Heduigim natu minorem decreto comitiorũ deferretur, poſtularunt: ſed vt ea tamen, vbi ad proximum Paſchæ in Poloniam deducta & coronata eſſet, triennio deinceps propter teneram & immaturam regno viroque ætatem in Vngaria apud matrem educaretur. Re in conſultationem poſita, variæ dictæ ſunt ſententiæ: & cum non contemnenda pars Senatus atque Nobilitatis ex maiore Polonia bello ciuili diſtenta abeſſet, placuit comitia ad viceſimã octauam diem Martij prorogari, & interim per legatos totius conuentus nomine de pace inter diſſidentes agi. Frequentes rurſus proceres atque equites Siradiam ad conſtitutam diem cõuenere & omnium pene ſententiæ in Ziemouitum Maſouiorum Ducem inclinatæ erant, vt ei cum Heduigis Ludouici Regis filiæ coniugio regnum mãdaretur. Cui fauebat & Bozenta Archiepiſcopus: atque ei roganti, placeret ne regnum Ziemouito mãdari, magna acclamatione vniuerſus conuentus aſſentiebatur. Sed vnus homo oratione ſua mox omnium voluntates conuertit. Ioannes is Tencinius fuit Caſtellanus Voinicenſis, qui impetrato ſilentio in hanc ſententiam verba feciſſe dicitur:

Ioan. Tencinij oratio.

» Non equidem conſenſum iſtum & iudicia veſtra reprehen-
» do, Proceres: nec à Ziemouito alieno ſum animo. Sed videte, ne quam infa-
» miæ labem nomini noſtro Polono aſpergamus. Ego, ſi integra ea nobis res
» eſſet, liberaque prorſus ſuffragia, tamen de re tanta conſultantibus amplius
» deliberandum eſſe cenſerem. Periculoſa enim eſt in re qualibet inconſulta
» feſtinatio: & præceps conſilium fere pœnitentia ſequitur. Nunc vero cum
» mortui Regis Ludouici filiæ fidem noſtram obſtrinxerimus, perpendite cũ
» animis veſtris diligẽtius, an ea præterita recte nobis Regem creare poſſimus.
» Equidem fallendi iuriſiurandi nunquam vobis autor ero. Quod ſi quiſpiam
» eſt in hoc cœtu, qui religionem iuriſiurandi, ſanctiſſimum ſocietatis huma-
» næ vinculum, paruipendat, ab hoc mihi libere diſſentire liceat. Neque e-
» nim ego ita ſum inſtitutus, vt aut homines fidem meam ſecutos mentiendo,
» aut Deum mentium inſpectorem, quem volens ſcienſque iuriſiurãdi teſtem
» adhibui, peierando, fallã. A vobis quoque Proceres, & à genere noſtro talem
» mentem, ſeu verius amentiam Deus vt auertat, precor. Quid igitur facie-
» mus? dicet aliquis. Ergone Rege orbi, mutuis cædibus & inteſtinis bellis per-
» ibimus? Procul hoc omen Deus auertat. Quid ergo? dicam, quod ſentio.
» Differendam ego hanc de creando nouo Rege conſultationem adhuc eſſe
» cenſeo. Adſunt hic oratores ſenioris Reginæ, quæ mandata ſiue adeo poſtu-
» lata ad nos attulerint, non ignoratis. His igitur ita reſpondendum eſſe iudi-
» co. Non mutare vos id, quod ſemel cum Ludouico Rege veſtro iureiurando dato

dato conſtituiſtis. Liberatos autem à Sigiſmundi Marchionis fide, libenter “
in Heduigi minore natu filia Ludouici fidem ſeruaturos eſſe. Sed quod Polo- “
nia tam diu orba Rege in maximo verſetur diſcrimine, etiam atque etiam à “
Regina ſeniore petere, vt Heduigim filiam primo quoque tempore ad vos “
mittat, diadema ritu ſolenni ſuſcepturam, & nupturam viro ſibi nobiſque “
grato, & cum eo regnum adminiſtraturam. Quod niſi illa ad proxime ven- “
turam Pentecoſten deſiderio noſtro ſatisfecerit, tum demum teſtati, non per “
nos ſtare, quo minus pacta conuenta cum Ludouico ſeruentur, ſiue Ziemo- “
uitum, ſiue alium quempiam Regem creabimus. Neque enim eouſque cun- “
ctantem, ne dicam, ludificantem nos Reginam expectare debemus, dũ fun- “
ditus interimus. “

Cunctis ſententia Tencinij placuit. Igitur in eam itum, ac decretum factum eſt: in quo illud adiectũ eſt, vt Heduigis aduenienſ, ſi Regina eſſe vellet, reciperet, ſe de conſilio Procerum nupturam, & in Polonia cum viro mãſuram, & ſummo ſtudio annixuram eſſe, vt Vielunenſem Dobrinenſemque tractum, ac in Ruſſia, quicquid Poloniæ detractum eſſet, recuperaret. Atque cum hoc reſponſo oratores dimiſſi ſunt, ſolutusque conuentus. Inſtante autem Pẽtecoſte frequentes proceres & equites Sandeciam, qua Heduigin Reginam deſignatam venturam eſſe ſperabant, honoris illius cauſa profecti ſunt. Sed illa ad conſtitutum tempus non venit, cuius moram Palatinus Caliſſienſis, cum mandatis Eliſabethæ veniens, excuſauit: quod diceret, eam cupientem votis ipſorum ſatisfacere, Caſſouiam vſque perueniſſe, inde porro commode progredi non potuiſſe, imbrium vi & inundatione aquarum prohibitam. Orare autem, quod ſine incommodo eorum fiat, vt ipſi Caſſouiam ad ſe veniant, & melius atque certius præſentes cum pręſente omnibus de rebus cõſtituant. Efficax fuit oratio Palatini: quocirca cætera multitudine domos reuerſa, primores de Senatu, nempe Dobeslaus Curoſuancius Caſtellanus, Spitco Melſtinius Palatinus Cracouienſis, Ioannes Tarnouius Sẽdomirienſis, Vincentius Kempius Poſnanienſis, Sẽdiuoius Subinius Caliſſienſis Palatini, ac Domaratus Caſtellanus Poſnanienſis & pręfectus maioris Poloniæ Caſſouiam profecti ſunt. Ibi antiquato aliquãtulum decreto comitiorum Siradienſium, noua pacta cum Regina inita ſunt: nimirum, vt ad tertium Idus Nouẽbris (quæ dies diui Martini Epiſcopi memorię ſacra eſt) Heduigis in Poloniam veniret, ac de ſententia ampliſſimi Senatus matrimonium iniret. Quod ſi ea poſtea, nullis liberis relictis, decederet, vt Maria ſoror cum ſua poſteritate ipſi in regno Polonorum ſuccederet, viciſſimque idem ius eſſet Heduigi ſecundum Mariæ mortem in Vngaria. Ita ſempiternum fœdus inter Polonos & Vngaros ſancitum.

Comitiorum decretum.

Fœdus ſempiternũ Vngarorũ cũ Polonis.

Interea Ziemouitus Maſouiæ Dux ex actis Siradienſium comitiorũ, & nõ obſcuris plurimorum procerum ſtudiis in magnam ſpem adipiſcendi regni & coniugij Heduigis erectus, cum quingentis ſuis equitibus Archiepiſcopo ac Bartholomæo Coſminio comitantibus Cracouiam contendit, eo cõſilio, vt Heduigim ex Vngaria venientem, ſi potiri coniugio eius aliter non poſſet, vi raperet. Nec eius aduentus cum tam inſigni comitatu latere Cracouienſes ciues potuit. Quapropter in vrbẽ intromiſſus non eſt, veritis ciuibus, ne per vim eam occuparet: ſed in ædibus Prępoſiti diui Floriani diuertit. Nec ibi diu perſtitit. Nam cum ſuſpectum ſe eſſe Cracouienſibus intelligeret, veritus, ne qua in ſe eruptio ex vrbe fieret, poſtridie Corcinum, quæ etiam noua ciuitas

appellatur, se recepit. Atque ibi quindecim dies Heduigis aduentũm, ac deinde Cassouiensis cõuentus exitum præstolatus, in maiorem Poloniam præpropere abiit, vt maiorum Polonorum studia propensiora in se quam minorum retineret & augeret. Creditum est autem, aduentum Heduigis propter insidias Ziemouiti euitandas tam diu prorogatum fuisse. Ille vero posteaquã animaduertit, nihil se dolis proficere, ad apertam vim conuersus est: missoq; Palatino Plocensi cum expeditis copiis, plerasq; oẽs Cuiauiæ munitiones in suam redegit potestatem, Petrassio Malocha Præfecto, & Castellano Brestensi, qui Crusuiciæ præerat, fauentibus. Et quanquam iis propter non obscura studia in Ziemouitum Stiborius Moscicius successor dat' erat ab Elisabetha, sero tamen is ex Vngaria venit, occupatis iam à Ziemouiti exercitu arcibus. A Brestensibus modo oppidanis crudelitatẽ Ziemouiti formidantibus receptus est: sed non multo post excedere oppido coactus, cũ à Masouiis circũsessus esset. Accepto per deditionẽ oppido, multi oppidani in carcerẽ coniecti, & bonis mulctati: Lencicia quoq; per eundem Petrassium in Ziemouiti potestatẽ venit. Igitur accessione Cuiauiæ & Lenciciæ auctus animo viribusque Ziemouitus, aperte iam regnũ sibi vẽdicare, indictisq; vniuersæ Poloniæ comitiis Siradiam ad decimum quintum diem Iunij cædes & incendia comminari iis, qui dicto audientes non essent. Aduenere Nicolaus Vladislauiensis & Stiborius Plocensis Episcopi, & Bozenta Archiepiscopus cum aliquanta maiorũ Polonorũ caterua. Ibi Ziemouitus ab Archiepiscopo Rex renunciatur, acclamantibus, qui aderant ex equestri ordine: coronabatur etiam, ni quidam graues viri dissuasissent.

Ziemouitus Cuiauiam suæ potestatis facit.

Ziemouitus indicit Siradiæ comitia.

Rex Pol. renunciatur.

Conuentu soluto, Ziemouitus Calissiam cum exercitu contendit, arcẽq; cum oppido obsedit. Ibi se coniunxit cum eo Cõradus Dux Olesnicensium, cum trecentis hastatis adueniens, Odolanouiam mercedis loco concedente Bartholomæo sibi pactus. Quin ipsi quoq; maiores Poloni per idem tempus rursus nouis motibus agitabãtur. Hæc cum ad minores Polonos, apud quos quieta erant omnia, & in Vngariam perferrentur, minores quidem Poloni fratrum vicem doluere, & indictis Cracouiam ad octauum calendas Augusti comitiis, exoratisq; Duce Ziemouito & Bozenta Archiepiscopo, vt ad ea comitia venirent, de pace totius Poloniæ & concordia ordinum cum eis diligẽter egere. Vix tandẽ inducias bimestres confecere. Tametsi perstitit nihilominus in obsidione Calissiæ Bartholomæus, magnisq; incommodis circumiacentes pagos & oppida contemptis induciis affecit, donec à Ziemouito veniente abscedere, & quiescere iussus est. In Cuiauia quoque præfecti & legati Ziemouiti aduersariorum bona nihilosecius vexabant.

Poloniæ maioris motus.

Comitia Cracouiæ.

Porro Elisabetha Regina Sigismundum Marchionem generum suum cũ duodecim millibus armatorum in Poloniam misit, ad coercẽdum Ziemouitum & factionem eius, pacandamque maiorem Poloniam, quæ nouis motibus agitabatur. Transmisso autem Sigismundus Carpatho monte, apud Sandeciam statiua habuit. Quo cum proceres Cracouienses & Sendomirienses, siue vltro, siue euocati ad eum conuenissent, disceptatum est, an Ziemouito bellũ inferri fas esset, quod alij negarẽt, violandas esse inducias, alij cõtra iam ab ipso priore violatas esse contenderent. Vicitque hæc posterior sententia. Quapropter sumpsere & ipsi cũ Vngaris cõtra turbatorem publicæ pacis arma. Per Radomiensem igitur oram pacato agmine in Masouiam pariter Poloni & Vngari Duce Sigismũdo ingressi sunt, & Ziemouito nusquã faciente

pugnan-

Expeditio Vngarorũ aduersus Ziemouitũ.

pugnandi copiam, ditionẽ eius omnem crudeliter igni ferroq; vastarũt. Cæterum Ioannis fratris eius ditione abstinuere, propterea quod is quiescebat, nec temerabat pacta cũ Ludouico publice de regno inita. Peruastata Masouia Sigismundus, in Cuiauiam duxit exercitum & Brestam vndecim diebus obsedit. Induciæ deinde semestres cum Ziemouito vsq; ad Pascha factæ interuentu Vladislai Opoliensium Ducis: à quo Domaratus, cum studium suum operamq; Sigismundo probare vellet, cum Saxonibus & Pomeranis mercenariis è Cuiauia prædas agens, apud Inouladislauiam non leue detrimentum acceperat, quod per ditionem eius ipso inuito Cuiauiam infestasset.

Masouia vastatur.

Sigismũdus Cuiauiam infestat.

Dum hæc ita geruntur turbanturque in Polonia, Lithuani occasionẽ bene gerendæ rei nacti, Iagellone Olgerdi filio Duce Masouiam inuasere: Drohicinum arcem, quam Ioannes Dux Masouiorum Keistuto Duci socero suo ciuili bello occupato, non ita multo ante vna cum Mielnico, Camenecia, & Surasso interuerterat, obsidione vallauere. Forte tunc aberat præfectus arcis Sassinus Magister curiæ; qui, vbi de periculo arcis, in qua nil ipse præsidij reliquerat, accepit, cum subitaria triginta hastatorum & sexaginta balistariorum manu accurrens, & facto cuneo per medios hostes in arcem perrumpens recept' est à suis. Qua eius audacia Lithuani de spe potiundæ arcis deiecti, abire parabant. Interim Russi quidam, à quibus ora illa fere habitabatur, proditionẽ cum eis pacti, arcẽ incenderunt, & per funes in stationes hostium sese demiserunt. Lithuani arcem flagrantem summa vi oppugnarunt, ne quod spacium Polonis restinguendi incendij darent. Ita plurimi partim hausti incendio, partim hostilibus telis necati sunt. Præfectus vero cum paucis reliquis omni ope desperata viuus in potestatem hostium venit.

Lithuani Masouiam vastant.

Turbauerat vero Polonorum mentes Elisabetha Regina, quod Heduigin filiam ad constitutum tempus ipsis non mittebat. Itaq; frustra expectato Nouembri ac Decembri mense, post initium noui anni millesimi trecentesimi octuagesimi quarti Sendiuoius Subinius Palatinus Calissiensis & Præfectus Cracouiensis, de sententia Episcopi & aliorum procerum Cracouiensis conuentus cum nobilissimorum quorumque adolescentum comitatu ad Elisabetham Iaderam vsq; Dalmatiæ profectus, statum rerum Polonicarum, & postulata Procerum diligẽter exposuit: petiitq; ab ea vt quamprimũ Heduigim ad breue tẽpus in Poloniam mitteret, coronatam mox ipsi remissum iri pollicebatur, vt cũ ipsa esset, donec adolesceret. Quum vero moras Elisabetha necteret, & aliam ex alia excusationẽ quæreret, ambiguisq; respõsis Sẽdiuoium duceret, exacerbatus ille, iram non obscure præ se ferre, velleq; discedere innuit. Quod vbi Regina animaduertit, verita, ne is, in cuius potestate erat Cracouia, reuersus turbas cieret, Ioannẽ Tarnouium Castellanum Sẽdomiriensem ad occupandam arcem Cracouiensem misit: Sendiuoium autẽ discedere vetuit. Non latuit Sendiuoium Reginæ consilium: itaq; vnum de comitibus fidelẽ curriculo mittit Cracouiam, qui Tarnouij aduentum anteuerteret, curaretq;, ne arx ipsi dederetur, etiamsi ipse extrema pateretur. Ipse vero clam sese Iadera euoluens, fere intra viginti quatuor horas sexaginta milliaria bene longa (vt sunt Vngarica) crebro mutando equos emensus, Cracouiam lassus peruenit, & proceres de omnibus rebus certiores fecit.

Send. Szubinius Iaderam ad Reginam proficiscitur.

Consilia Reginæ.

Indixerãt Lelouiam comitia minores Poloni ad secundã diem Martij: sed adueniente Sendiuoio, Radomscum ea transtulere, vt maiores quoq; Poloni ad ea propinquitate loci inuitati venirẽt, & in cõmune de Republica cõsulerent.

Comitia Radomscis.

rent. Vbi cum multa de ſuperbia & fruſtratione Eliſabethæ, de ſedandis diſſidiis, ac de nouo Rege creando tractata eſſent, neq; tamen creatio noui Regis malorum finem allatura eſſe videretur, eo quod neque foris pacem ob violata pacta cum Ludouico inita, neque domi quietem in tantis animorum ac ſtudiorum diſſenſionibus habituros ſe eſſe iudicabant, tandem placuit, vt Reginæ animum adhuc leuiore legatione pertentarent, ſi forte legati humilitas, quę magnam offenſionem & alienationem animorum ſignificaret, pertinaciam Reginæ frangeret. Deinceps vero, ne quis omnino ad eam neque publice, neque priuatim proficiſceretur. Statuta Reginæ dies octaua Maij, vt Heduigim Cracouiæ tandem ſiſteret, ſi regnare eam in Polonia vellet. Ni faceret, aliter ſibi prouiſuros eſſe. Hæc vt ita rata manerēt, iureiurando ſe mutuo obſtringunt.

Miſſus eſt itaque cum his mandatis Prædislaus Vauelius, equeſtri familia non illuſtri: qui commouit Reginam, ita, vt Sigiſmundum generum ſuum, viris, equis, armiſque inſtructum, ad gubernādam Poloniam, tantiſper dum adoleſcat Heduigis, mitteret. Quod vbi apud Polonos proceres percrebuit, indignati ludibrio ſe eſſe fœminæ, eiuſque & Vngarorum arbitratu ſibi præfectos atque adeo dominos imponi, & Sigiſmundū peculiariter peroſi, exercitum contrahunt, & ad Sandeciam contēdunt: inde Lubouuliam ſiue Libliuin, quæ tunc Vngariæ ditionis erat, legationem ad Sigiſmundum mittunt: monent, ne ſe inuitis in Poloniam veniat: ſi ſecus faciat, pro hoſte ſe eum habiturum eſſe. Itaque repreſſit gradum Sigiſmundus: ſed illud impetrauit à Polonis, vt nonnulli de primoribus ad ſe venirent, ac de rebus quibuſdam ſecum conſtituerent. Miſſi Spitco Melſtinius, Sendiuoius Subinius, & Ioannes Tarnouius: à quibus illud modo impetrauit Sigiſmundus, vt aduentus Heduigis ad Pentecoſten vſque expectaretur. Author expectandi maxime Sendiuoius fuit, quod ei Sigiſmundus receperat, liberaturum ſe eſſe nobiles illos adoleſcentes, qui poſt fugam ipſius Iaderæ detenti in cuſtodia aſſeruabātur, qui fere propinqui erant Sendiuoij. Neque tamen præſtitit promiſſa Sigiſmundus propter motus fortaſſis illos Vngaricos, quibus agitabatur. Interim rurſus nō quieſcebat maior Polonia, certatumque eſt mutuis cædibus ac captiuitatibus inter proceres & equites. At vero Cracouienſes & Sēdomirienſes proceres ad octauum diem Maij, quemadmodum cōſtituerant conuentum rurſus egere apud Sandeciam, Heduigiſque aduentum præſtolabantur. Sed cum ea non veniret, placebat rurſus oratores mitti in Vngariam, ni Prædislaus Vauelius diſſuaſiſſet, quod diceret, aut ſe mendacij, aut conuentum omnem leuitatis argutum iri, ſi, cum conſtituiſſent, & Reginæ denunciaſſent, neminem ſe deinceps nec publice, nec priuatim ad eam proficiſci paſſuros eſſe, nouam legationem mitterent, contemptumque iri eam legationem. Itaq; placuit in commune, vt mittenda legatione pariter & creando Rege ad tempus adhuc ſuperſederent.

Sigiſmūdus in Poloniam venire prohibetur.

Maioris Poloniæ motus.

Conuentus Sandeciæ.

Sendiuoius vero Subinius, cuius animū inprimis angebat nobilium adoleſcentium detentio, priuatim in Vngariam profectus, perfecit tandem, vt Heduigis in Poloniam veniret. Comitati ſunt eam Demetrius tituli ſanctorū quatuor coronatorum Presbyter, Cardinalis, & Archiepiſcopus Strigonienſis, & Ioannes Chanadienſis Epiſcopus, & plures alij proceres Vngari. Ad cuius aduentus famam exciti Polonorum Proceres cum frequēti Nobilitate Cracouiam accurrere, & qui tempore aduenerant, venienti vſque ad fi-

Heduigis in Poloniam aduentus.

ad fines Vngarię obuiam profecti ſunt. Deducta Cracouiam honorifice cum perampla ac ſplendida aurea & argentea, & ſtragulæ veſtis ſupellectili, idibus Octobris (qui dies memoriæ diuæ Heduigis Lignicenſis apud Polonos feſtus eſt) Regina Poloniæ renunciata, & à Bozenta Archiepiſcopo ſolenni ritu inuncta & coronata eſt, magna omnium lætitia & fauſta acclamatione; regnique ampliſſimi adminiſtratio teneræ puellæ commiſſa. Lenitum erat in animis Polonorum Regis deſiderium, propter ſuaues & liberales mores Heduigis Reginæ, cum verecundia, modeſtia, prudentia, decentique ſuauitate coniunctos: quarum virtutum non vulgare condimentum erat, forma corporis eximia. Nec grauatim viri muliebri imperio pariturі eſſe videbātur, niſi ad domeſticas procerum diſſenſiones ſedandas, & externorum bellorum impendentium motus, parum auctoritatis & præſidij fore in puella iudicaſſent. Nec ſatis in tuto Reginæ pudor illa ætate, illaque forma, & neceſſaria cum viris conſuetudine ſine coniugio futurus erat. Adhæc poſteritati quoq; proſpiciendum erat. Itaq; noua cura procerum animos inceſſit, de adiungendo Reginæ marito, qui regiam dignitatem, molemque rerum maximarum recte ſuſtinere poſſet. Deſtinarat quidem Ludouicus Rex adhuc viuens generum ſibi & ſucceſſorem in Vngaria, ſiue in Polonia, Vilhelmum Auſtrię Ducem, quem puerum admodum in aula ſua educarat, promiſſo ei Heduigis filiæ matrimonio. Sed non magnopere Polonis placebat eum habere Regem, qui propter paternum principatum lōgo ſpacio & interiectu terrarum à Polonia diſtantem, longius aliquanto à regno abfuturus eſſet: nec multum opis princeps tenui fortuna & potentia domeſtica Poloniæ in rebus dubiis afferre poſſet.

Heduigis regina Pol. renunciatur & coronatur.

De Rege marito conſultatio.

Dum autem diutius de re tanta conſultatur, commodum aduenerunt ab Iagellone magno Duce Lithuanorum Oratores Skirgello & Boriſſus fratres Principis, perampla munera Heduigi Reginæ attulerūnt: coniugium eius regnumque dotale Principi ſuo petiuerunt: multa magnaque pollicentes, quæ ad amplitudinem Reipublicæ Polonæ, & ad incrementum religionis Chriſtianæ pertinere videbantur. Non ſurdis auribus oratio illa à Proceribus Polonis audita eſt. Cæterum Heduigis abhorrebat à barbari matrimonio. Propoſitæ oratoribus cauſæ, quamobrem non impetrarent, quibus de rebus veniſſent: nimirum quod Chriſtianæ cum barbaro nuptæ eſſe non liceret, & quod pacta iam quædam cū Vilelmo Auſtriæ Duce de matrimonio prius interceſſiſſent, adiecta ducentorum millium florenorum pactione, ni pactis conuentis ſtatum eſſet. Ad hæc oratores reſponderunt. Quod ad religionem Chriſtianam attineret, Iagellonem cum cæteris fratribus Chriſtiana matre natum, iam inde ab ineunte ætate Chriſtiana religione imbutum, non alienum ab ea gerere animum, quamuis eius myſteriis de more initiatus non ſit. Illa vero ducenta millia ipſum etiam præſtaturum, ac ſi neceſſe ſit, exoluturū eſſe, theſauroſque ſuos omnes & maiorum ſuorum in Poloniam comportaturum, & Lithuaniam Poloniæ adiuncturum, vt eodem deinceps cum ea imperio cenſeatur. Permouebant hæc magnopere Polonorum animos: magna videbatur fore ad amplitudinem regni Lithuaniæ acceſſio: perutile non modo pacem, verum etiam auxilium eius gentis adiungere, cuius hoſtiles excurſiones, quibus magna pars Poloniæ ſuperiori tempore ad vaſtitatem redacta eſſet, perdifficulter cohiberentur: præclarum &glorioſum nomini Polono, ſi eius opera Lithuania religionem Chriſtianam ſuſciperet. Verum

Legatio Iagellonis ad Reginam & Polon. proceres.

Conditiones futuri matrimonij.

Oratores Lithuani in Vngariam profecti.

Reſponſum Eliſabethæ Reginæ.

tamen nihil præter ſenioris Reginæ ſententiam iis de rebus ſtatuendum eſſe viſum eſt, ad quam Heduigis etiam prouocabat, cum aliter Procerum poſtulationem recte refutare non poſſet. Itaque miſſi ad Eliſabetham oratores in Vngariam, optatum reſponſum retulere. Reſpondit enim eis Eliſabetha: ſi id Poloni ex re ſua publica fore exiſtimarent, nō remoraturam ſe eſſe eorum commoda, neque religionis Chriſtianæ incrementa præciſuram. Nec multo poſt in Croatiam cum altera filia tendens ab Horuato Bano è medio ſublata eſt. Hoc reſponſum Eliſabethæ quum in Poloniam relatum eſſet, de vniuerſi conuentus ſententia (in quo tamen pauci aderant ex maiori Polonia, ſiue quod Ziemouito fere fauebant, ſiue quod inteſtino bello diſtinebantur) Lithuani oratores dimiſſi, & Vulodicus Ogrodonecius, & Criſtinus Oſtroui, itemque Petrus Szafranecius, & Hincia Roſcouicius, legati ad Iagellonem cum eis miſſi ſunt, vt eum ad coniugium Heduigis & regnum Polonorū vocarent, ſi is ſupra memoratas conditiones accepiſſet, iureiurandoque ſuo ſtabiliſſet: vna inſuper adiecta, de recuperandis iis, quæ in eum diem à iuriſdictione Polonorum Regum quoquo modo exciderant. Cum Ziemouito autem tranſegit Regina his conditionibus, vt is munitiones in Polonia ſub interregno captas redderet: ac pro iis decem millia ſexagenarum Pragenſium ab ipſa acciperet. Cuiauiam autē hypothecæ nomine retineret, donec ea pecunia ſibi numeraretur. Captiui vtrinq; dimitterentur liberi. De iniuriis intra inducias vltro citroq; illatis & acceptis, delecti vtrinq; arbitri arbitrarentur: pactum, quod de Lēcicia cum Proceribus Polonis Ziemouitus iniuerat, eſſet irritum: deniq; Mogilnenſe monaſterium idem Ziemouitus recuperaret, ac redderet.

Polonorum legati ad Iagellonem.

Regina pactа cū Ziemouito.

Vilhelmus Auſtriacus Cracouiam appulit.

Dum hæc ita fiunt, interim Vilhelmus Auſtriacus certior factus de ſtatu rerum Polonicarum, ac de propenſa Heduigis Reginæ erga ſe voluntate, eius ipſius nutu (vt creditum eſt) à Gnieuoſſio Daleuicio Succamerario Cracouienſi (cui ſe illa concredebat) admonitus, ne ipſe ſibi deeſſet, cum ſplendido comitatu & apparatu magniſq; diuitiis Cracouiam inopinat⁹ aduenit. Sed arcis ingreſſu Dobeslai Curoſuancij Caſtellani Cracouienſis, & aliorū Procerum autoritate prohibitus in vrbe diuertit: conuenitq; cum eo identidem Heduigis Regina in cœnobio diui Franciſci luce clara, aulico ſuo virorum ac puellarum comitatu ſtipata, choreiſque indulſit: & in vrbe optatis nuptiis cum eo defungi tentaſſet, niſi Demetrius Goraius Theſaurarius regni ei diſſuaſiſſet. Intelligens autem Vilhelmus, palam ſibi Polonos Proceres aduerſari, ſimul de aduentu Iagellonis certior factus, poſt aliquantam moram clam ſe euoluit Cracouia, depoſitis apud Gnieuoſſium theſauris, quos ſecum apportarat. Vnde Gnieuoſſius poſtea multas amplaſque poſſeſſiones ſibi comparaſſe exiſtimatus eſt, ſed quæ tamen à liberis eius deinde turpiter diſtractæ & dilapidatæ ſunt.

VLADISLAVS IAGELLO.

Anno Chr. 1386.

ADuentabat iam cum fratribus Iagello, & cū magno comitatu Lithuanorum: ſed ei Heduigis nupturam ſe non eſſe præ ſe ferebat, Vilhelmi amore capta, cui ſe à patre deſponſam eſſe, eodemque lecto paruulam cum paruulo cubuiſſe aſſeuerabat. A Iagellone vero eo magis abhorrebat, ꝙ eum breui ſtatura, deformem, & barbaris moribus eſſe accepiſſet. Negabant Proceres, valere id matrimonium, quod inter impuberes contractū eſſet. De Ia-

gello-

gellone autem orabāt Reginam, vt maiorem Reipublicæ & religionis Chriſtianæ propagandæ, quam ſuarum voluptatum rationē duceret. Vbi emollitus eſt muliebris animus, cum multiplici perſuaſione & precibus, tum legatione Zauiſſæ Oleſnicij, qui ad contemplandam ſpeciem moreſque Iagellonis per ſpeciem ſalutandi miſſus, vtraq; commodiora opinione in illo eſſe renūciarat, tum demū pauci proceres ei obuiam profecti ſunt, in quibus principem locum Spitco Melſtinius Palatinus Cracouienſis obtinebat. Plures eum Cracouiæ cum Regina expectarunt. Aduenit autem Cracouiam Iagello duodecima die Februarij anno Chriſti milleſimo trecenteſimo octuageſimo ſexto habens in comitatu ſuo cum alios Duces & proceres Lithuanos atque Ruſſos, tum Boriſſum & Suidrigellonem fratres germanos, & Vitoldum patruelem. Iam enim eum ſibi è Pruſſia reuocatum reconciliauerat, conceſſo ipſi Grodnenſi dominatu, Breſtia, Drohicinio, Mielnico, Bielſco, Suraſſo, Camenecia, & Volcouiſco oppidis ac territoriis, pactus ſibi fidē & obſequium eius. Adueniens in thalamo Heduigin Reginam magna cum admiratione eximiæ formæ eius ſalutauit: poſtridie vero perampla ei dona cum Vitoldo, Boriſſo, & Suidrigellone miſit. Priuſquam autem cum Heduigi matrimonium iniret, vna cum fratribus & proceribus, atq; vniuerſo comitatu ſuo (exceptis iis, qui iam apud Ruſſos initiati erant) decimaquarta die menſis Februarij à Bozenta Archiepiſcopo, & Ioanne Epiſcopo Cracouienſi ſacro fonte ablutus, & Chriſtianæ religioni initiatus, Vladiſlai nomen accepit: atque ita mox matrimonium cum Regina ſolenni ritu cōtraxit, Lithuaniamque omnem cum Samogitia, & ea parte Ruſſiæ, quæ in ditione ipſius, fratrumque & patruelium eius erat, Poloniæ iure ſempiterno adiunxit, & in vnum corpus redegit, iureiurando interpoſito, & obſidibus datis ipſo Vitoldo, Michaele Duce Zaslauienſi, & Lubarto Duce Lucenſi. Quarto autem die poſt inunctus ab Archiepiſcopo diadema regium nouum ſuſcepit. Nam vetus in Vngariam à Ludouico aſportatum, nondum ad eam diem reportatum erat. Sequenti die in vrbem ſolenni pompa deductus, & in foro poſito ſolio collocatus iuſiurandum à Cracouienſibus & cæteris oppidanis de more accepit. Lithuani quoque & Ruſſi Duces atque Proceres, qui tunc aderant, in verba Regis & Reginæ iurarunt: indultumq; eſt poſtea conuiuiis, choreis & luſibus complures dies.

Iagello aduenit Cracouiam.

Baptiſatus nomen Vladiſlai accepit.

Cum Heduigi matrimonium contrahit.

Vladisl. Iagello coronatur.

Per hos dies Magiſter Crucigerorum Pruſſicorum Cōradus Zolner, ſpreta inuitatione Regis & Reginæ, qua ad nuptias per Demetrium Goraium inuitatus erat, hoſtiliter in Lithuaniam vacuam tūc ducibus & militibus duplici agmine inuaſit: & longe lateque eam depopulatus, Lucomliam arcem vi cepit, Andreamque Iagellonis fratrem, apud Ruſſos religionem Chriſtianam profeſſum, quo autore & concitatore expeditionem illam ſuſceperat, ei præfecit: cui ſe Polocenſes quoq; dediderūt. Eodem vero tempore ex compoſito Ruſſorum Smolenſciorum Dux Suentoslaus Lithuaniam & ipſe circum Vitepſcum & Orſam vexauit, Meſcislauiamque oppugnauit. Hæc vbi accepit Iagello, mox Skirgellonem & Vitoldum cum Lithuanis, & cum Polonis voluntariis in Lithuaniam miſit: qui feſtinantes, cum Crucigerorum exercitum Lithuania exceſſiſſe didiciſſent, Lucomliam partim trucidato, partim eiecto Andreæ præſidio receperunt. Inde Meſciſlauiam profecti, nihilo maiori negocio oēm eam oram in poteſtatem ſuam redegerūt, Suentoslaoq; interempto, filium ei⁹ Georgium iurare in verba Vladiſlai & Skirgello-

Cruciferi Lithuaniam vexāt.

Suētoslaus Dux Smolenſciorum Lithuaniam infeſtat.

Smolenſcij à Polonis & Lithuanis ſubacti.

nis

nis iuſſum, Smolenſciis præfecerunt. Poloſcum quoque recuperarunt, àc de auctoribus defectionis pœnas ſumpſerunt. Dedit & Andreas Dux poſtea temeritatis ſuæ pœnas, toto triennio in arce Chencinenſi ſqualore carceris confectus.

Rex in maiorem Poloniam cũ Regina ſe recipit.

Cæterum Rex ipſe Iagello, perfectis rite ſolennibus regni ſuſcepti ceremoniis, ad pacandam maiorem Poloniam animum intendit: profectuſque eo cum Heduigi Regina, & magno comitatu armatorum minorum Polonorum, Poſnaniæ ſacrum paſcha peregit, & Grimaliorum atque Nalenciorum familias, capitalibus odiis inter ſe diffidentes, cum ducibus ſuis Domarato & Vincentio Palatino, in concordiam reduxit. Bona Eccleſiaſtica à quibuſcunque per vim ſiue dolum occupata erant, iuſtis dominis reſtituit: Bartholomæum Coſminium, prædonicam exercentem, & venire ad ſe cõtumaciter & præfractę recuſantem, proſcripſit: Ioannem Venetium iudicem terreſtrem Poſnanienſis tractus, qui propter iniuſta iudicia, & ſcelera perpetrata cruenti dæmonis cognomen meruit, confiſcatione bonorum & carcere puniuit. Quum autem Gneſnam veniſſet Vladislaus, & commeatum ſiue ſtationem, vt vocant vulgo, à collegio eius baſilicæ petiiſſet, nec impetraſſet, fertur more barbarico oppignoraſſe facultates adſcriptitiorum eccleſiæ. Verũ cum eam ob rẽ ſacris ciuitati interdictũ eſſet à Nicolao Strosbergo Præpoſito & vicario Archiepiſcopi, reprehenſus à Regina Vladislaus, pignora capta reddi iuſſit. Ibi illa ſuſpirans: Pignora quidem reddemus inquit, agreſtibus, cæterum lachrymas quis eis reddet. Sic tunc res maioris Poloniæ perturbatas admodum placide Vladislaus compoſuit. Autumnus totus cum æſtate his rebus conſtitutendis datus. Hyeme & ſub anni ſequentis initium Vladislaus nouus Rex ingenti procerum atque equitum Polonorum caterua ſtipatus, vna cum Regina in Lithuaniam ſe contulit: Archiepiſcopum Gneſnenſem, & multos ſacerdotes, ac pios homines ſecum ducens. Ziemouitus etiam & Ioannes Maſouiorum, & Conradus Olſnicẽſium Duces eum comitati ſunt.

Iudex iniuſtus punitus.

Conuentus Lithuanorum.

Conuentu Vilnam indicto ad initium quadragenarij ieiunij, cõuenerunt eo Skirgello Trocenſium, Vitoldus Grodnenſium, Volodimirus Kiouienſium, & Coributus Nouogrodenſium Duces, fratres Principis, & infinita equitum plebiſque multitudo. Ibi de religione Chriſtiana populariter ſuſcipienda, ac de exterminando cultu falſorum Deorum & omni ſuperſtitione diligenter actum, ipſo Rege maximam ei rei nauante operam, non ſolũ hortando, ac orando, & præmiis inuitando, ſed etiam docendo: quum Polonici ſacerdotes linguæ imperiti eſſent, ipſe autem Ruſſicam callens, Polonos loquentes intelligeret. Ægre gens barbara maiorum ſuorum religionem relinquebat: ſed cum iuſſu Regis ſacer ignis extinctus, templum araque eius diruta, & adytum (vnde oracula à ſacerdote edebantur) euerſum Vilnæ eſſet, necatique ſerpentes & ſuccisi luci, quos pro diis colebant, nulla cuiuſque læſione (quod præter opinionem barbarorum acciderat:) tum vero barbari vanitate ſua agnita alacriores ad Principum ſuorũ religionem facti, & aliquot diebus capita religionis, quod Symbolum vocatur, & orationem Dominicam (pio Rege nullum laborem ſubterfugiente) edocti, Chriſtianis myſteriis de more initiati ſunt. Sed cum immenſi laboris eſſet, ſingulos ſacro fonte tingere, nobilioribus tantum hic honor habitus eſt: reliquum vero vulgus turmatim diſtributũ, aqua luſtrali ſiue ſacra à ſacerdotibus conſperſum eſt:

Regis ſtudium religionis Chriſtianæ propagandæ.

Lithuani baptiſantur.

vnumque nomen cuique turmæ tam virorum, quam mulierum inditum. Plurimam ex his multitudinem Rex aduectis è Polonia pannis laneis & calceis veſtiuit, cum ad eum diem gẽs illa conficiendarum earum rerum ignara eſſet, ſed aduectitiis tantum nobiliores vterentur: nam vulgus agreſte peronibus magna ex parte etiam nunc vtitur, & lineis veſtibus, pelliceiſque tunc vtebatur. Baſilica deinde Vilnæ condita eſt, & reditibus amplis atque ſacerdotiis locupletata, ac D. Stanislai memoriæ à Bozenta Archiepiſcopo conſecrata eſt, inſtitutuſq; in ea Epiſcopus Andreas Vaſſilo Polonus, qui Eliſabethæ Reginæ à confeſſionibus fuerat. Septem præterea paroeciæ à Rege cõſtitutæ & dotatæ ſunt, quarum templis Regina plurimam ſupellectilem ad cultum diuinum accommodam largita eſt. Remiſſa deinde Regina in Poloniam Vladislaus Rex totum annum in Lithuania Chriſtianæ religioni propagandæ vacauit: Dobrogoſtium Poſnanienſem Epiſcopum, ad Vrbanum Pontificem allegauit, eique ſe dicto audientem fore ſolẽni Regum Chriſtianorum more promiſit. Poſtea Vitepſcum & Poloſcum profectus, nouos motus ſedauit, ſumpto de ſeditioſis ſupplicio. Inde Vilnam reuerſus, Skirgellonem Trocenſium Ducem fratrem ſuum pro ſe ſummæ rerum apud Lithuanos prȩfecit: legem condidit, ne Ruſſis & catholicis matrimonium inter ſe contrahere liceret, niſi Ruſſus, vel Ruſſa à ſuis ad catholicos tranſiret: aliam item, qua bona eccleſiaſtica omni onere, labore, penſione & iuriſdictione Principis & profanorum quorumuis liberauit. Sorori Alexandræ Ziemouito iuniori Maſouio in matrimonium collocatæ magno apparatu nuptias fecit, Radomienſemque ditionem nouo affini in dotem promiſit.

Skirgello à Rege præfectus Lithuaniæ.

Reuertens autem in Poloniam, per Ruſſiam iter fecit: Creslaumque Curoſuancium Caſtellanum Sendomirienſem Luſco præfecit: Leopoli Petrum Palatinum Moldauiæ ſiue Valachiæ cum proceribus ipſius, ſolenni iureiurando adactos, in fidem & clientelam accepit: quum ij ab Vngaris ſub interregno defeciſſent. Nec diu poſt diſceſſum Regis quietæ res fuerũt in Lithuania. Cum enim eſſet æmulatio inter Skirgellonem & Vitoldum, indignumq; duceret Vitoldus, excelſi animi vir, deteriori parere, nec ſtare promiſſis Regem, aut reſpondere ſpei meritiſque ſuis animaduerteret, nec ignoraret etiam, Skirgelloni homini feroci viciſſim ſe ſuſpectum eſſe, metuens eius inſidias, Grodno & Breſtia arcibus ſuis valido præſidio firmatis, in Maſouiam ad Ioannem Ducem ſororium ſuum cum Anna vxore profugit, inde ad Ziemouitum fratrem eius ſe contulit. Sed ab vtroque inhumanius tractatus, in Pruſſiam ad Cruciferos contendit: à quibus comiter acceptus & habitus eſt, quod ij per eum facile ſe Samogitia & Lithuania potituros eſſe ſperarent. Interim Lithuania Cruciferorum Pruſſicorum pariter & Liuonum armis vexata eſt, & in duas factiones, quarum altera Vitoldo, altera Skirgelloni fauebat, diuiſa inteſtinis diſſidiis laborare cœpit. Veritus autem Vladislaus Rex, ne Vitoldus Vilna Ruſſorum impenſius ipſi fauentium proditione per ignauiam Skirgellonis potiretur, miſit eo Nicolaum Moſcorouium cum mediocri militum Polonorum præſidio & apparatu bellico, vt arcem vtramq; tueretur. Icerat quidẽ Vitoldus fœdus cum Cruciferis, & ſpe potiundæ Lithuaniæ ab eis onerabatur: ſed cum ſuſpectam eorum fidem, ſiue vana ſuſpicione, ſiue coniecturis quibuſdam habere cœpiſſet, clam ſibi per internuncium Vladislaum Regem proditionem Ruſſorum & Lithuanorum metuentem reconciliauit, & accepta ab eo ſpe adipiſcendi principatus, in Lithuaniam in-

Lithuanorum Ducũ diſſenſio.

Vitoldus in Maſouiam fugit, inde ad Cruciferos.

Lithuania vexatur à Cruciferis.

Vladisl. Regi reconciliatus Vitoldus in Lithuaniam reuertit.

ſcientibus Cruciferis reuertit, & in itinere tres arces eorum Samogitis confines, cum velut ſocius & amicus intromitteretur, cepit & exuſſit, præfectis & præſidiariis militibus Cruciferorum partim cæſis, partim in ſeruitutem abductis, vt aliquo tamen cum munere ab hoſtibus ad ſuos rediret. Cum autem ſpem ſibi datam à Rege diutius duci videret, conſilium cepit Vilnæ per proditionem capiendæ. Verum fraude intempeſtiue detecta, ſpe fruſtratus, in Pruſſiam, reconciliatis ſibi per literas & internuncios Cruciferis, ſeſe recepit, indeque biennio Lithuaniam cum auxiliis eorum infeſtauit.

Vitoldus iterũ tranſit ad Cruciferos.

Lites & ſimultates inter Regẽ & Reginã.

At in Polonia lites & ſimultates inter Regem & Reginam, ſuſpicionibus quibuſdam ac ſuſurronum delationibus excitatæ euſq; increuerant, vt nõ longe eſſent à diſſidio, ni ſe Primores interpoſuiſſent. Conuenit tandem, vt delatores vtrinque ederentur. Editus eſt Gnieuoſſius Daleuicius Succamerarius Cracouienſis, qui optimam fœminam Heduigin Reginam clam apud maritum Regem probri inſimularat, quod diceret, abſente illo Vilhelmum Auſtriacum Cracouiam ſecreto veniſſe, & aliquot diebus cum Regina conſueuiſſe. Qua de re ſatisfecit Regina Regi iureiurando: verum in Gnieuoſſium iudicium de infamia Visliciæ in conuentu Procerum inſtitutum eſt: ibique accuſatus & damnatus Gnieuoſſius, quum non probaſſet, quæ dixerat: nec dixiſſe ſe negare poſſet, ex decreto iudicij mentitum ſe eſſe clara voce & latratu ſubter ſcamnum edito profeſſus eſt. Eſt autẽ ea grauiſſima apud Polonos & infamiæ plena mendacij retractatio, quæ fit publice latratu canino adiuncto. Ita ſublata omni ſuſpicione, amor cõiugalis eſt inter Regem & Reginam redintegratus.

Mendacij retractatio pœna apud Polonos.

Regis expeditio in Lithuaniam.

Fecit deinde Vladislaus Rex anno Chriſti milleſimo treceenteſimo nonageſimo expeditionem in Lithuaniam, vt gliſcens inter Lithuanos & Ruſſos ſtudio partium diſſidium reprimeret, Vitoldiq; potentiam frangeret, atque excurſiones arceret: cuius iuuandi gratia Cruciferi exercitum in Germania & aliis exteris oris comparabant. Tenebantur Vitoldi præſidiis arces Breſtia, Camenecia Podlaſſenſis, & Grodnum, è quibus crebræ fiebant in finitimas oras excurſiones. Eas igitur arces primũ Rex in ditionem & poteſtatẽ ſuam redigere adortus, Breſtam intra decimum diem occupauit, & Hinciam Rogouium Polonum cum præſidio ibi collocauit. Inde, cum Poloni milites impatientia frigoris (nam initio Februarij hæc agebantur) & pabuli commeatuſq; penuria miſſionem efflagitaſſent, cum aulico ſuo comitatu & paucis voluntariis ad Cameneciam caſtra mouit, captamque nullo negocio arcem Zindrami Maſcouicij equitis Poloni fidei commendauit. Inde porro nihil paucitate ſuorum, ac dubia Lithuanorum ac Ruſſorum fide deterritus, tranſmiſſo Nemeno fl. ad Grodnum caſtrametatus eſt. Ibi conuenere ad eum Skirgellonis, Volodimiri, & aliorum Lithuanorum ac Ruſſorum Ducum, ac Procerum non contemnendæ copiæ. Coributhus vero Nouogrodenſium Seuerianorum Dux, cum Ruſſis de religione ſentiens, pro ſe ipſe cũ inſigni equitatu in caſtra Regis fratris venit. His copiis Grodnum, cum non facile vi caperetur, obſeſſum eſt. Non latebant hæc Vitoldum, nec ignorabat is, Grodnenſes diuturnam obſidionem ferre non poſſe. Protinus igitur cum non parua Cruciferorum manu in auxilium ſuis aduenit, ac cis Nemenum è regione arcis caſtris poſitis, nouam arcem in aggeſto ex terra tumulo munire inſtituit. Verum nihil ea re obſeſſi releuabantur. Etiam inferior arx inſpectante ipſo expugnata erat. Igitur intermiſſo cœpto opere, Vitoldus ferream

Vitoldus cum Cruciferis.

catenam nauibus deuectam per flumen ad arcem deligauit, eaque continuatis nauibus in flumine pontẽ iunxit, quo facilius laborantibus ſuis ſubueniret. Contra id opus regij milites ingẽtes pinus ſiue pinaſtros in ripa ſuccisas, & in amnem deiectas ſecundo flumine implerunt, quæ impetu rapidi amnis celiter delatæ catenam perruperunt, naueſque nonnullas cum hominibus obluctantibus attriuerunt ac demerſerunt. Ex quibus vnus quiſpiam Germanus in vlteriorem ripam ad regia caſtra, fruſtra inclamantibus ſuis, vt in vndis periret potius, quam in hoſtium poteſtatem veniret, enatauit. De quo rerum hoſtilium ſtatus omnis cognitus eſt. Inſequenti autem nocte Vitoldus cum ſuis deſperata defenſione arcis fugienti ſimilis diſceſſit, & arx poſt quinquageſimum obſidionis diem in ditionem Regis venit. Nec ſane multo leuior ea obſidio obſidentibus, quam obſeſſis fuit. Tanta enim commeatus pabulique penuria preſſi ſunt, vt vix ater panis (quali etiamnum vulgus Lithuanorum fere vtitur) militibus ad veſcendum ſuppeteret: equis vero frondes arborum, ac vetus palea de ruſticanis tuguriis detracta, ac per quatuordecim miliaria petita pabuli loco eſſet. Ab ea Grodni deditione Vladislaus Rex in maiorem Poloniam profectus eſt, in qua Varcislaus Pomeranorum Dux ritu ceremoniaque ſolenni iureiurando præſtito in fidem & clientelam regni, ac in ſocietatem contra Cruciferos à Rege receptus eſt.

Rex in maiorem Poloniam proficiſcitur.

Interea vero, dum Rex expeditione Lithuanica occupatus fuit, fertur Heduigis Regina alterum de Polonis exercitum comparaſſe, & Iaroslauiam, Præmisliam, Grodecum, Haliciam, Treboubiam, ſuperiorem Leopolim, & alias quaſdam arces in Ruſſia meridionali in poteſtatem ſuam redegiſſe, eiectis Sileſiis & Vngaris, quorum fidei arces illæ à Ludouico Rege olim commendatæ erant. Matureſcentibus autem ſegetibus, cum Lancaſter Heinrici Regis Anglorum filius cum permagna Anglorum, Francorum, Germanorumque voluntariorum manu in Pruſſiam piæ contra barbaros militiæ opinione veniſſet, triplici agmine in Lithuaniam itum eſt, Vitoldi vindicandi reſtituendique prætextu, reuera autem, vt Lithuaniam ſibi Cruciferi ſubiugarent. Ducebat autem vnum agmen Vitoldus, alterum Magiſter Cruciferorum Liuoniæ, tertium ipſe dux belli Cõradus Valerodus Magiſter Pruſſiæ. Ad Caunam igitur initio eæ copiæ conuenere, inde ad Trocos peruentum, & mox ad ipſam Vilnam caſtra mota. Ibi regij hoſti aduentãti, occurrere, cõmiſſoq; prælio terga dedere, multis fortibus viris amiſſis. Deinde arx Vilnẽſis inferior, quam Curuam vocant, vixdum obſeſſa à proditoribus Ruſſis & Lithuanis ſuccẽſa eſt. Ex quo incendio cum ſeſe Corigello frater Regis ſubduceret, ab hoſtibus exceptus, & capite plexus eſt. Cætera multitudo omnis in ea arce partim abſumpta incendio, partim ferro hoſtili crudeliter cæſa. Ad quatuordecim millia hominum ibi periiſſe exiſtimantur. Superiorem arcem Poloni cum Moſcorouio præfecto tenebant, nec aut clade ſuorum, & cõflagratione arcis inferioris, aut minis hoſtium & oſtentatione capitis Corigellonis, ac ne acerrima quidẽ oppugnatione, qua pars muri non exigua deiecta erat, ad deditionem cõpelli poterant. Veriti autem proditionem ipſi inter ſe cuſtodias, ac cætera defendendæ arcis munia, ſubmotis Ruſſis ac Lithuanis, partiti ſunt. Loca deiecti muri vel humo fimoq; opplebãt, vel coriis iumẽtorũ laxe prætendebant, & ſic ictus bõbardarum eludebãt. Skirgello quoq; Re-

Cruciferi Lithuanis bellum inferunt.

Lithuani à Cruciferis fuſi.

Strages Lithuanorum.

gis frater noctu fere cum ſuis Lithuanis & Ruſſis erumpens, non paruis detrimentis & cladibus hoſtes afficiebat. Cum autem plus minus tres menſes arx irrito labore obſeſſa & oppugnata eſſet, primis demum Octobris diebus hoſtes magna non modo profanarum, ſed & ſacrarum ædium vaſtitate, & inermium hominum infantumque cæde perpetrata, ab obſidione diſceſſere. Non paucos tamẽ & ipſi fortes viros in ea obſidione deſiderauere. De Ducibus autem hinc Narimũdus Iagellonis, illinc Totiuilus Vitoldi frater periere: hic quidem tormẽto ex arce ictus, ille vero in ſingulari certamine victus, captus, & pedibus ex vlmo iuſſu Vitoldi ſuſpenſus, & ſagittariorum ſpiculis confectus. Depopulatus eſt deinde finitimam Pruſſiæ Samogitiam Vitoldus cum Commẽdatore Ragnetenſi & præfecto Inſterburgenſi, quibus hoc negocij datum erat à Magiſtro. Quare Vladiſlaus Rex opem laturus afflictæ patriæ, menſe Nouembri magnis comitatus copiis, commeatuque copioſo in Lithuaniam venit, & nutantes Ruſſorum ac Lithuanorum animos liberalitate & largitione maxime lanearum veſtium confirmauit. Nec tamen ibi diu moratus ſubminiſtrato opportuno commeatu, Ioanneque Oleſnicio in Nicolai Moſcorouij locũ ſuffecto, in Poloniam eſt reuerſus, cum nullo modo Moſcorouium in ea præfectura diutius retinere potuiſſet: qui partim Skirgellonis, quẽ poſtea Rex Kiouienſi oræ præfecit, ſuperbia offenſus, partim ob hoſtium potentiam, partim ob fluxam incolarum fidem aliquid laude dignum ſe præſtare non poſſe ratus magnopere ſe excuſabat. Drohicinenſem vero tractum cum Drohicino, Mielnico, & Bielſco arcibus Ioanni ſeniori Duci Maſouiæ hæreditario iure donauit, pactus, vt is tractus, ſicut ad Poloniam pertinebat, ita deinceps quoque pertineret. Idem autem eius nomine Dux Regi præſtaret, quod alij Duces in Lithuania præſtant. Hyeme poſtea Rex in Poloniam reuertit, ac milites in ſupplementum commeatum atq; arma Oleſnicio in Lithuaniam tranſmiſit.

Vladiſlai expeditio in Lithuaniam.

Æſtate ſequenti rurſus Vitoldus cum Cruciferis ad Vilnam duxit exercitum, ſpe proditionis ab iis, quibus exoſus erat Skirgello (quem inde amotũ eſſe nondum cognouerant) faciendæ inductus. Cognito vero aduentu hoſtium, Oleſnicius oppidum, ne receptaculo eſſet hoſtibus, cremauit, ſepiſque de viridi robore pluribus in locis extructis, aditum ad arces impediuit, & in venientes hoſtes ad ædem diuæ virginis intra mœnia vrbis impetum fecit. Animaduerſa Polonorum audacia, deſperataque ob amotum Skirgellonem proditione, Vitoldus & Cruciferi paucis diebus ſoluerunt obſidionem, & ne nihil egiſſe viderentur, reuertentes Vilcomiriam & Nouogrodecum caſtella ſupra Vilnam fl. vi cepere & incendere, interfectis Polonorum præſidiis. Duabus deinde aliis excurſionibus eadem æſtate Lithuaniam populati Mednicos & Velzanos in Samogitia exuſſere. Hyeme vero ad Caunam quæ regio præſidio tenebatur, profecti tres munitiones in circuitu excitarunt, Naugardum Metemburgum, & Ritteruerderum, ex quibus ſubiectam oram infeſtarũt. Porro Oleſnicius, vt hoſtium conatus reprimeret, Alexandrum Viguntum Regis fratrem cum expeditis copiis ad expugnandas eas munitiones miſit. Ceperat iam Vladiſlaum Regem eius belli ſatietas propter Polonicas occupationes, quibus diſtinebatur, & magnitudinem ſumptuum. Cogebatur enim per omne id bellum frumento, leguminibus, & pecudibus ſubmittendis non modo præſidiariorum, ſed & totius gentis inopiam releuare, atque regio hoſtilibus excurſionibus peruaſtata, & alioqui inculta tunc fere

Vitoldus rurſus ad Vilnam ducit exercitum.

Comeatus Lithuanis ſuppeditatus è Polonia.

ſterilis deſereretur, & ab hoſtibus occupanda permitteretur. Itaque Henricum Ziemouiti Maſouij filium, qui Plocenſis Epiſcopus poſt Sciborij mortẽ deſignat⁹ erat, ſubornat, vt ad Vitoldum profectus clam de pace ageret. Sublatus erat veneno per eos dies Alexander Viguntus Regis frater, qui propter induſtriam ac dexteritatem in rebus agendis Regi charus fuerat. De cuius morte Vitoldus vulgo inſimulatus eſt. Hoc igitur ſine liberis extincto, facilius de pace inter Regem & Vitoldum conuenit, cum Rex ei magnum Ducatũ poſthabitis fratribus germanis ſuperſtitibus, policitus eſſet, cum quod illos ignauos, & venationibus modo ebrietatique deditos eſſe cerneret, tum vt ſe moleſtia belli Lithuanici & metu inſidiarum Vitoldi liberaret. Hac igitur conditione Henricus Vitoldum Vladiſlao reconciliauit, & ipſe iam hypodiaconus repudiato ſacerdotio filiam Vitoldi Ringalam vxorem duxit. Sed paucis diebus veneno extinctus, temerati voti pœnas dedit.

Vitoldus Regi reconciliatus.

Vitoldus autem rebus ſuis cum Vladiſlao Rege ex animi ſententia compoſitis, Cruciferos & Germanos mercatores in Ritterverdero caſtello ſecũ commorantes comprehendit, & incenſo caſtello vinctos in Lithuaniam abduxit. Veniens Vilnam Vitoldus cum captiuis, & non contemnenda præda parta de Cruciferis honorifice ab Oleſnicio acceptus eſt. Quibus de rebus certior factus Rex ad finem menſis Iulij propere in Lithuaniam profectus, apud Oſtrouum Vitoldum cum ſuo comitatu ſupplicem obuiam habuit, & clementer eum cõſolatus, cum Skirgellone in gratiam reduxit. Vbi Vilnam ventum eſt, ibi Rex Vitoldum amoto de præfectura Oleſnicio, ſummæ rerum apud Lithuanos ac Ruſſos præfecit, accepto ab eo iureiurando, quod in fide & clientela Polonorum ſemper futurus eſſet. Id anno Chriſti milleſimo treceteſimo nonageſimo ſecundo actum eſt. Nec tamen conceſſus Vitoldo principatus pacem Lithuanis attulit. Nam Suidrigello & Skirgello indigne tulerunt, quod germani fratres Vitoldo patrueli à Rege poſthabiti eſſent. Ac Suidrigello quidem cum minus animi & virium haberet, ad Cruciferos profugit, ac Lithuaniam cum eis vltro in Vitoldum incitatis, crebris populationibus diuexauit. Skirgello vero maiore animo & opibus præditus, ex æmulatione & iurgiis ad teſtatas cum Vitoldo inimicitias venit. Quorum malorum ſedandorum cauſa Rex rurſus cum Regina anno ſequenti in Lithuaniam ſe contulit, Skirgellonem, adiecto ei Cremenecenſi, Starodubenſi, & Starotrocenſi tractu, placauit. In poſterum ſi quid noui diſſidij inter eos ortum eſſet, conuenit, vt Reginæ arbitrio ſtaretur. Ita rebus cõſtitutis Lithuanicis Rex & Regina in Poloniam reuertere. Per hoc tempus Cruciferi incitante Suidrigellone Lithuaniam crebris excurſionibus longe lateque vexarunt, munitiones etiam nonnullas ceperunt, & caput gentis Vilnam tentarunt, ſpe ſubornatæ per Ruſſos monachos proditionis. Sed cum ab vno ex ipſis detecta eſſet proditio, ſumptumque de conſciis ſupplicium, Cruciferi re infecta receſſerunt.

Redit in Lithuaniam.

Rex in Lithuaniam ſe confert.

Vitoldus M.D. Lithuaniæ creatus.

Suidrigello ad Cruciferos profugit.

Skirgelli cum Vitoldo inimicitiæ.

Lithuania à Cruciferis vexata.

Dum hæc ita aguntur in Lithuania, interea Rex & Regina ſtudiis pacis occupati, muros arcis Cracouienſis qui humiles ad eam diem fuerant, altius excitarunt, præfectis vigilum, quos Burggrabios vocant, ſtipendia auxerunt, & vt ſingulos equites ſagittarios in promptu ſemper haberent, iniunxerunt. In ſuburbano etiam Cracouienſi ſeptentrionali, & in ora Clepardiæ oppidi monaſterium tituli S. crucis inchoarunt, & in eo Slauos Benedictinæ ſectæ Praga accitos, qui Slauica lingua ſacris operarentur, collocarunt. Verum

Arx Cracouienſis firmata.

 morte

morte Reginæ intermiſſum, conſummatum non eſt. Aliud iidem monaſte-
rium in eodem ſuburbano occiduo, titulo ſanctæ Mariæ in arena Carmelitis
ſodalibus mendicantibus condiderunt. Pſaltarum quoque ſiue Pſalteriſta-
rum collegium in Baſilica Cracouienſi iidem inſtituere, attributo eis de ſali-
nis ſolario.

Sigiſmūdus Rex Vngar. venit in Poloniam.

Bellum cū Duce Opolienſi.

Venit per eadem tempora in Poloniam Sigiſmundus Vngariæ Rex viſen-
dæ Heduigis Reginæ cauſa: A qua dies aliquot Sandeciæ perhumane habi-
tus, & poſt longos tractatus de rebus publicis & priuatis dimiſſus, in Vnga-
riam reuertit. Mox bellum inter Regem & Vladislaum Opolienſem Du-
cem ortum. Cauſæ autem belli Regi hæ fuiſſe memorantur, vt ſe religio-
ne iuriſiurandi, quod initio regni ſui dederat, de recuperandis iis ditioni-
bus, quæ ſuperiori tempore à Polonia auerſæ erant, exolueret, & Vladis-
laum imperium detrectantem ſuum coerceret. Nam neque reddebat il-
le, quæ prodiga Ludouici Regis donatione acceperat: neque iuſiuran-
dum dabat, ſe in fide & poteſtate Polonorum iure feudi ſemper fore. Quin
etiam ſuperbe legatis regiis reſponderat, ac tumulis etiam compluribus ex-
citatis ditiones illas ſuas ad Zitnum oppidum à reliqua Polonia diſiunxe-
rat. Adhæc Inouladislauienſe, Tucholienſe, atque Tuſnenſe territoria
Rege inconſulto Heduigi filiæ, quæ cum Alexandro Duce nupta fuit,
donarat. Magiſtro autem & ordini Cruciferorum primum Zlotoriam ſex
millibus ſexcentis triginta duobus aureis Vngaricis, mox totam Dobri-
nenſem terram quinquaginta millibus oppignorauerat. Eius belli præ-
ter Regem quinque Senatores erant conſcij, & quo molitio belli occul-
tior fieret, Vladislaumque incautum facilius opprimeret, præmiſit Rex
Criſtinum Oſtrouium Caſtellanum Sendomirienſem cum parte copiarum
aduerſus Dobrinum, ipſe cum reliquo exercitu, cum ſe Oſtrouium ſub-
ſequi ſimulaſſet, deflexo itinere ad Olſtinum caſtra metatus, tertio die
eam arcem expugnauit. Poſtea ad cæteras arces, partitus cum Spitcone
Melſtinio Palatino Cracouienſi copias, aduentu Ducum Maſouiorum au-
ctas, ſine mora diſcurrit, ne quod perterritis recolligendi ſe ſpatium da-
ret, intra ſeptimum diem Crepicia, Vielunum, Oſtreſſouia, Brezni-
cia, Bobolice, & Grabouia in deditionem accepta. Vladislaus vero Dux,
è Sileſia regias ditiones infeſtauit, mercatorum Polonorum ad Vratisla-
uienſes nundinas proficiſcentium merces & facultates cum curribus di-
ripuit. His igitur irritatus Rex, in ditionem eius paternam cum exerci-
tu impetum fecit, Caſtella quædam & oppida cepit, & Opoliam prima-
rium eius oppidum cum duabus arcibus obſedit. Et implorauit quidem
Vladislaus Dux Venceslai Imperatoris & Regis Bohemorum opem, ſed
non impetrauit, eo quod icerat is paulo ante fœdus cum Rege Polono-
rum. Sed reuera ignauia Venceslai in cauſa fuit, quod clienti opitulatus
non eſt. Cum igitur in illo nihil eſſet ſpei, Vladislaus aliam rurſus geren-
di belli ingreditur rationem & Duce Oleſnicenſium Conrado, aliiſque de-

Vladislaus Opolienſis Regi reconciliatus.

precatoribus ad Vladislaum Regem miſſis, pacem impetrauit his conditio-
nibus, vt ablata mercatoribus Cracouienſibus bona reſtitueret: Rex ve-
ro Lublineciam & Strelce arces, aliaque oppida de ipſo capta iure belli reti-
neret: quæ mox Spitconi Melſtinio vtenda fruenda dedit. Ille autem po-
ſtea Premislo Duci Teſchinenſium mille marcis, vt tum ferebant modicum
æs tem-

æs tempora, ea oppignorauit. Hæc acciderunt milleſimo trecenteſimo no-
nageſimo ſexto.

Conſultatio de bello Cruciferis faciendo.

Inſequenti anno Rex Vladislaus iratus Cruciferis, quod ij violato fœde-
re arma contra ſe ſumpſiſſent, Dobrinumque infeſtis armis petiiſſent, ſi-
mulque, quod Lithuaniam infeſtare non intermitterent, magnamque iam
Samogitiæ partem occupaſſent, bello eos perſequi cogitabat. Verum abhor-
rebant ab eo Procerum animi, quod non ignorabant, ſe vniuerſam Ger-
maniam in ſe concitaturos eſſe. Itaque re in conſultationem poſita, cum
maxima pars Senatus quieta conſilia magis probaret, placuit, vt conuen
tus cum Cruciferis iis de rebus Inouladislauiæ ageretur, ad eumque con-
uentum vt Regina modo cum Proceribus proficiſceretur: verebantur e-
nim, ne Rex dolore acceptarum in Lithuania iniuriarum exacerbatus, a-
ſperiore aliquo dicto intempeſtiuum bellum exuſcitaret. Sed neque hac
ipſa ratione æqui aliquid à Cruciferis impetrari potuit: qui nectere mo-
ras & excuſationes, Polonorumque patientiam eludere, vt ſibi diuturni-
tate temporis poſſeſſionem Dobrini firmarent. Ibi Regina reprehenſa eo-
rum auaritia, & fœderis ac iuriſiurandi violatione, tum ſuperiorum tempo-
rum ingratitudine, qua in patronos ſuos Polonos vſi erant, diſerte quaſi fa-
tidico ore adiecit: ſe quidem viuente nihil eos aduerſi pro illis auſis paſſu-
ros eſſe, poſt mortem vero ſuam maximis cladibus ſuis illa omnia expiatu-
ros. Ita tunc rebus infectis, neque certa pace, neque aperto bello Inouladis-
lauia diſceſſum eſt.

Vitoldi expeditio contra Tartaros.

Tartari in Lithuania collocati.

Hoc autem anno Vitoldus expeditionem in Tartaros ſuſcepiſſe fertur:
tribumque vnam Tartarorum, quam illi Ordam vocant, cum pueris &
mulieribus abegiſſe, partem captiuorum Regi & Proceribus Polonis do-
no miſiſſe, reliquos in Lithuania ſupra Vacam amnem prope Vilnam a-
gris attributis collocaſſe. Qui ibi vſque in hodiernum diem manent, bo-
ni & diligentes patresfamilias, & virtutis priſcæ, armorumque non im-
memores: ritus autem patrios Mahometicæ ſuperſtitionis adhuc ſeruant.
Ineſcatus autem hac victoria Vitoldus, annum quidem vnum quieti, &
comparandis maioribus copiis dedit. Quo anno Sigiſmundus Rex Vn-
gariæ Cracouiam, ſiue viſendi Regis ac Reginæ, ſiue res ſuas ſtabilien-
di cauſa, magis etiam alienatis ab eo poſt cladem Nicopolenſem animis
Vngarorum, & non obſcure nouas res molientibus, iterum veniſſe fer-
tur. Et ſane pepigit is tunc cum Vladislao Rege inducias ad annos ſe-
decim.

Sigiſmūdus Rex Vngar. Cracouiam venit.

Vitoldi expeditio altera in Tartaros.

Sequenti vero anno milleſimo trecenteſimo nonageſimo nono Vitol-
dus nequicquam diſſuadentibus Rege & Regina, alteram expeditionem fe-
cit in Tartaros: ad quam permulti de Polonica & Germanica Nobilitate
gloriæ cupidi nomina dederunt. Fuerunt autem in ea expeditione de Po-
lonis maxime inſignes: Raphael Tarnouius, Sendiuoius Oſtrorogius, Do-
brogoſtius Szamotulius, Ioannes Glouacius Palatinus Maſouiæ, Ioannes
Dambrouius, Varſius Michouius, Socha Plocēſis Palatinus, Thomas Verin-
cus, & deniq; Spitco Melſtinius Palatinus Cracouienſis. Recēſitis itaq; apud
Kiouiam copiis Vitoldus bonæ ſpei plenus, Scythiam cum infeſto exercitu
ingreditur. Imperabat tunc apud Tartaros Tamerlanes, humili quidem lo-
co natus, verum ſcientia rei militaris, & felicitate eo potentiæ prouectus,
vt duo-

vt duodecies centena millia hominum haberet in exercitu, ac Turcis profligatis, Imperatoreque eorum Baiazete capto, & in ferrea cauea feræ in modũ ſecum circumuectaret, & Iberia, Albania, Armenia, Perſia, Meſopotamia, Aſia, Ægyptoque incredibili celeritate vaſtatis, orbem terrarum terrore nominis ſui impleret. Cum hoc Vitoldus congreſſus, multitudine barbarorum obrutus, fuſus eſt. Cecidere de Polonis plurimi, nec inulti tamen: in his fratres Regis Andreas, & Demetrius Coributus, & alij nouem Duces Lithuani & Ruſſi. Vitoldus cum Suidrigellone patruele, Oſtrorogio, & Szamotulio, cum inclinari aciem ſuorum cerneret, pernici fuga euaſit. Melſtinius quum ſeu fuga, ſeu Ducis hoſtium indulgentia, cui virtutem & prudentiam ſuam inter colloquendum de pace probarat, ſaluus eſſe poſſet, inter confertiſſimos hoſtes honeſte occumbere maluit, quemadmodum ipſe optarat, & prædixerat Paulo Sciucouio, timorem ipſi & amorem venuſtæ vxoris exprobranti. Sciucouius vero ille dictis, quam factis fortior, primus propemodum fugam iniit. Nec diu Tamerlanes ei victoriæ ſuperſtes fuit, eo ipſo anno extinctus.

Vitoldus à Tartaris fuſus caſis ducibus Regis fratrib.

Porro Tartari continuantes curſum victoriæ, in Lithuaniam populabundi vſque ad Luſcum excurrerunt. Kiouienſes tamen tribus millibus rublorum (continet autem rublus centum groſſos) oppidum & agrum ſuum redemerũt. Sub idem fere tempus Heduigis Regina filiam Eliſabetham Bonifaciam primo partu enixa eſt: eique poſt tertium diem extinctæ, nec ipſa diu ſuperſtes fuit, & in læua parte Baſilicæ Cracouienſis ante aram maximam ſepulta eſt, elata magnificentiſſimo funere, multorum Regum & Pontificis maximi Bonifacij noni ſplendidis legationibus celebrato: tametſi non ad exequias, ſed ad leuandam de ſacro fonte prolem regiam, Rege ipſo inuitante, eæ miſſæ erant. Fuit autem Heduigis ſingulari pietate & ſanctimonia vitæ prædita, ab omni faſtu, leuitate, & iracundia aliena, ocij iuxta ac alienorum à ſuo ſtatu negociorum fugiens, tempus omne ſuum vel diuino cultu, vel lectione eorum, quæ ad pietatem moreſque formandos pertinerent, vel denique audiendis & leuandis viduarum, pupillorum, & aliorum miſerabilium hominum querimoniis impertiebat. Facultates ſuas, quas ampliſſimas è paterna domo ſecum aduexerat, liberaliter in vſus egentium, in cultum diuinum, & in publicas vtilitates expendebat: ac præter ea, viuens aras duas in Baſilica Cracouienſi dotauit. Pragæ domum amplam Lithuanis, qui honeſtis diſciplinis operam darent, ſiue emit, ſiue condidit, poſſeſſioneſque peramplas, vnde eis ſumptus ſuppeditarentur, adiecit, quæ domus Reginæ vulgo dicitur. Moriens vero, quicquid habuit reliquum in ſupellectili, partim egenis dilargiendum, partim ad erigendam conſummandamque Cracouiæ Academiam, quam Cazimirus Magnus Cazimiriæ inchoauerat, legauit, nũcupatis executoribus vltimæ voluntatis ſuæ, Petro Epiſcopo, & Ioanne Tencinio Caſtellano Cracouienſi. Donauit etiam Baſilicæ Cracouienſi veſtem ad ſacra peragenda factam, margaritis & lapidibus pretioſis diſtinctam. Duo anni tempora, Quadrageſimam & Aduentum Domini religioſa abſtinentia & ieiunio ſemper coluit: delitias, pompas, & oſtentationem diuitiarum ita contempſit, vt quum propinqua partui, regali cultu & magnificentia exornare cubiculum Regis abſentis literis iuberetur, reſpondiſſe ei feratur: ſe pompam oẽm & inanem ſplendorem pridem abdicaſſe, nec inſciam eſſe, ſæpe mortem partui comitem eſſe. Tum autem rectius ſe vilitate & neglectu mundani faſtus

Tartari Lithuaniam & Ruſſiam populantur.

Heduigis Regina moritur.

Virtutes & laudes Reginæ.

ſtus diuinæ benignitati, quæ ſterilitatis probrum à ſe amouerit, reſponſuram eſſe.

Iuſtis Reginæ peractis, Vladiſlaus Rex mœſtiſſimus, ac de retinendo regno addubitans, quod non ignoraret, ſe externum vxoris nomine apud liberam gentem eouſque regnaſſe, in Ruſſiam ſeceſſit: cogitabatque vltro ſe regno abdicare, & ad paternum principatum reuerti potius, quam vt vi & armis cum ignominia pelleretur. Sed hæc eum cogitantem Proceres Poloni placide conſolati confirmauerunt, quum ei ſua ſtudia in poſterum quoque detuliſſent. Quod ſi quam id ei dubitationem faceret, quod alienus amiſſa vxore nil iam hæreditarij iuris in regno haberet, oſtendebant ei rei remedium, quod ipſa etiam Heduigis Regina moriens indicaſſe ferebatur, nimirum vt Annam Vilhelmi Ciliæ Comitis filiam, cuius ſororem iam Sigiſmundus Rex Vngarorum poſt Mariam in matrimonio habebat, ſecundam vxorem duceret. Eam enim iuſtam regni hæredem eſſe, propterea quod Caſimiri Regis neptis eſſet. Placuit conſilium Vladiſlao. Miſſi igitur oratores ad Hermannum patruum puellæ (nam pater iam obierat) Ioannes Obychouius Caſtellanus Sremenſis, Hincia Rogouius, & Ioannes Oſtrouicius, optata omnia retulere, ſimulque ſponſam ad decimum ſextum diem Iulij menſis anni ſequentis Cracouiam adduxere. Et cum ea nullius linguæ præter Germanicam gnara eſſet, octo menſes addiſcendæ linguæ Polonicæ operam dedit, priuſquam nuptiæ celebrarentur. Interea Rex in Lithuaniam profectus, pacta & fœdera cum Vitoldo & Lithuanis ſuo Polonorumque nomine renouauit: vbi promiſſum eſt, & literarum monumentis cautum, vt ſi Vitoldus ſine liberjs decederet, in Regis & regni poteſtatem reciderent omnia, quæcunque is poſſediſſet vna cum magno Ducatu, excepta dimidia parte Nouogrodeci cum quatuor prædiis, quæ Sigiſmundo Vitoldi fratri cedere deberent, ea quidem lege, vt is tamen Regi & Regno ſit ſubiectus: exceptis etiam bonis dotalibus Annæ vxoris Vitoldi, quæ poſt eius demum obitum ad Regem & Regnum redire deberent. Hæc anno Chriſti milleſimo quadringenteſimo primo acta eſſe literis ea de re tunc conſcriptis & conſignatis conſtat. Reuerſus autem Rex è Lithuania, cum à nuptiis propter deformitatem ſponſæ abhorreret, proceribus Polonis interuenientibus, menſe Februario apud Bieczum oppidum cum Cilienſibus proceribus conuentum habuit, nouiſq; pactis initis ſeu prioribus confirmatis, liberalibus diebus nuptias peregit: cui celebritati Reginæ mater Anna Caſimiri Regis filia, & Vitoldus cum vxore interfuere.

Rex in Lithuaniam proficiſcitur.

Pacta cum Vitoldo & Lithuanis renouata.

Regis ſecũdæ nuptiæ.

Per hæc ferme tempora Academia Cracouienſis ex teſtamento Heduigis Reginæ, & liberalitate Regis condita eſt: duæ domus ſiue collegia extructa, alterum Philoſophis & Theologis in platea, quæ nunc diuæ Annæ nomine nuncupatur, alterum Iureconſultis & Medicis, qua ex vrbe ad arcem itur. Acciti Magiſtri & Doctores omnis generis è Pragenſi Academia, cenſuſque iis in perpetuum attributi à Rege è ſalinis & telonio, & adiũcta omnia ſacerdotia ad ædem D. Floriani, præter Præpoſituram, vt vocant. Quietæ tunc res erant in Polonia, eoque florebant ſtudia pacis. Neque memorabile quidquam geſtum eſſe per hæc tempora memoratur: præter, quod perduellium quorundam vias publicas infeſtantium latrocinia tunc Rex Vladiſlaus coercuit, expugnata Sorſteno arce in Maſouia, quæ illis receptaculo fuerat. Fuere autem prædonum illorum principes Grotus Slupecius, & Ioannes Rogala

Academia Cracouiæ erecta.

Latrocinia à Rege coercita.

Castellanus Vladislauiensis. Quorum hic quidem captus, multis annis carcerem pertulit, donec in Zauissij Nigri gratiam dimissus est: ille vero euasit, sed arx eius Konari in Sendomiriensi tractu diruta est. Latrocinãdi vero occasionem Slupecio dederat prior proscriptio ob cædem Ioãnis Ossolinij Castellani Visliciensis, dum disceptant inter se de limitibus agri Præbendæ Sendomiriensis, quam filius Ossolinij obtinebat, patratam.

Valachiæ Palatini iurant Regi Vladislao.

Anno sequenti, qui fuit à nato Christo millesimus quadringẽtesimus tertius, Valachiæ Palatinus Alexander, & mox Romanus Petri filius, cum è potestate & vinculis Suidrigellonis à Rege liberatus esset, iurati vna cum consiliariis in verba Regis, se in potestate Regis atque Regni fore professi sunt. Romanus vero etiam societatem belli contra quosuis hostes, Prutenis & Lithuanis propter locorum intercapedinem exceptis, promisit. Boguslaum vero Pomeranorum Ducem Rex in aulam suam suscepit, octingentarum marcarum stipendium ipsi pollicitus, vt, quoties opus esset, cum centum hastatis sibi militaret.

Fœdus Marchionis Misniæ cum Rege.

Vngarorũ cum Polonis fœdus.

Porro Vilhelmus Marchio Misnensis fœd⁹ & societatem cum eodem Rege pepigit, itemque Vngari proceres cum Polonis: quo cautum est, ne alteri contra alteros Regibus suis opitularentur. Ad Regem quoq; Vladislaum iidem post de pace ac fœdere oratores cum certis mãdatis misere: Sed an inter eos conuenerit, non liquet. Ac ne illud quidem constat, quid his fœderibus causam præbuerit, nisi forte odium Vngarorum, & perpetratum facinus in Regem suum Sigismundum. De quo magno studio Vladislaus liberando laborasse fertur, ita vt regnũ quoque à proceribus Vngaris sibi oblatum contemneret: cum Sigismundus Rex in vinculis ab eisdem detentus, misericordia nobilis matronæ, cuius filiis in custodiam traditus erat, & opera Sciborij equitis Poloni, qui armis Polonorum & Bohemorum superiores Vngariæ partes Poloniæ & Morauiæ finitimas in fide eius continuit, euasisset.

Smolensciij subacti à Vitoldo.

Cæterum Vitoldus magnus Dux Lithuaniæ cum Smolensciis rursus rebellibus bellum gerebat, fretusq; Polonorum auxiliis, arcem Smolenscum, in quã ciues & nobiliores quiq; vxores, liberos, & fortunas suas contulerant, aliquãdiu obsessam & oppugnatam amissis nõ paucis Polonis cepit, magnasq; opes in ea repertas partim Vladislao Regi transmisit, partim militibus, vt quisque meritus erat, dilargitus est. Cæteras vero arces in deditionem accepit, & principatum omnem in formam prouinciæ redegit. Dux in Vngariam profugit, & in ministerio Sigismundi Regis vitam finiuit.

Cruciferi Lithuaniam vastãt.

Cum Cruciferis quoque Prussicis & Liuonicis bellum paruo tempore intermissum Suidrigellonis opera ipsi recruduerat. Nunquam is tamen hostibus ditionẽ suam infestantibus occurrere ausus est: verum Liuones cũ prẹda reuertentes vestigiis clam secutus, cum ij diuersi domos abiissent, agros eorũ vicissim lõge lateq; vastauit, pagos vicosq; incendit, ac Dzuinam siue Duneburgum oppidum munitũ vi cepit ac diripuit: arcem vero oppido imminẽtem sibi subiecit, incensisq; arce pariter & oppido ingenti cum præda in Lithuaniam se recepit. Nec multo post rursus Lithuania hinc à Prussicis, illinc à Liuonicis Crucigeris vehemẽter peruastata est, multiq; in seruitutẽ abacti, quos Vitoldus permutatione captiuorũ liberauit.

Suidrigello è Prussia reuocatus.

Ei Podolia à Rege concessa.

Vladislaus vero Rex, afflictæ patriæ vicem miseratus, Suidrigellonẽ fratrem exulẽ, qui Crucigeros cõcitabat, è Prussia reuocauit, magno ære alieno, quod ibi cõtraxerat, exoluto. Ac ne quod ei cũ Vitoldo noui dissidij seminarium relinqueret, Podoliam ei quinq; millibus marcarũ Pragensium à filiis Spitconis Melstinij redemptam concessit: itemque Strium, & Zidaczouiam in Russia, Szidlouiam, Stobniciam, atq; Drugniam in Polonia: adhæc mille quadringentas marcas annuas è salinis adiecit. Nec tamen ea Regis liberalitas Suidrigellonis animũ sanauit.

Conuentus Regis cum Cruciferis.

Pax & pacta cũ Cruciferis.

Conuentũ postea Rex cũ Prussicis Crucigeris apud Racianzum Episcopi Vladislauiensis oppidum ad Pentecosten anni sequentis habuit, vbi sic de pace cõuenit: vt Rex quinquaginta vel (secundũ Dlugossum) quadraginta millia florenorũ Cruciferis exolueret, Dobrinumq; & Zlotoriam reciperẽt: sed vt ratas tamẽ Magistri donationes ac largitiones haberet, & pacta à Casimiro Magno cum eis conuenta rata esse iuberet. Deinde vt Nouogrodi magni dominatus Regi, Samogitia vero Cruciferis cederet: ipsi vero, vt omni iure, ꝙ habebant in Lithuania, sese abdicarẽt: nec paterentur hostilem aliquẽ exercitũ per ditiones suas in Lithuaniam transire, neq; ipsi per eam sine permissu Regis copias suas ducerent: neq; receptarent proscriptos è Lithuania, ac ne profugos quidẽ propinquos Regis: deniq; vt liberam mercaturã ac societatẽ haberent inter se Lithuani atque Pruteni. His autem conditionibus implendis annuum tempus constitutum.

Rex Toruniam petit, à Magistro inuitatus.

Sic necessaria magis, quam speciosa pace facta, Vladislaus Rex inuitatus à Magistro Toruniam cum magna Procerũ parte diuertit, triduoq; ibi mansit, magnifice & splendide acceptus. Per quos dies simulacro equestris pugnæ inter Crucigeros & Polonos ædito, cũ superiores illi fere essent in eo genere, ad extremum tñ Dobeslaus Olesnicius Polonus palmã & brabium obtinuit. Inde discedens in maiorẽ Poloniam diuertit, æstateq; ibi exacta, & particularibus conuentibus habitis (qui tunc primũ haberi propter nouam rem cœperunt) Çorcinum, quo comitia toti Poloniæ ad vndecimã Nouembris diem indixerat, venit, perfecitq; precario, vt sibi redimendi Dobrini causa agraria contributio noua omnium ordinũ consensu extra ordinẽ decerneretur, nẽpe deni grossi in mansum, ab agrestibus tantum & oppidanis cultum. Ex qua contributione cum ordinaria illa binorum grossorum, quæ rastralis nuncupatur, coniuncta, ad centum millia marcarũ tunc redacta esse memorantur.

Comitia Corcini.

Agraria contributio decreta.

Vladislaus R. cũ Venceslao Bohem. R. Vratislauiæ congreditur.

Vratislauiam deinde Rex splendido plus quam quinq; millium equitatu comitatus profectus est, cum Venceslao Rege Bohemorum, illo postulante, cõgressurus. Animaduertebat enim Venceslaus, se de summa rerum periclitari. Bis captus, & ab imperio amotus erat. Palam ab eo Sigismundus frater, vt sibi Bohemia cederet, contendebat, & non obscure ei fauebant Bohemi proceres. In gratiam etiam eius Dux Austriæ Morauiam infestare videbatur. Quo igitur obuiam iret conatibus aduersariorum Venceslaus, & regnũ suum stabiliret, Regis Poloniæ amicitiam & societatem certo fœdere sibi adiungere satagebat. Itaq, aduenientem perhumane lauteque accepit, non sine admiratione opum eius: ita vt etiam Zbigneo Brezio Mareschalco regni cum sexcentis equitibus antecedenti, Regem in eo comitatu adesse ratus, extra vrbem obuiam prodiisse dicatur.

Acta inter Polonos & Bohemos.

Octo diebus de fœdere inter consiliarios tractatum est, & eo res propemodum perducta erat, vt Bohemus Polono Silesiam omnem redderet, Polonus illi vicissim cum quadringentis hastatis equitibus, si quando res ita posceret, præsto esset. Sed vel indigna res visa est Polonis proceribus, Bohemis esse obnoxios: vel certe Ioannes Zmiritius, consilio & autoritate præstans inter Bohemos, superueniens, rem infectam fecit.

Dum hæc ita fiunt, nihilo tamen magis fida pax Polonis fuit à Crucife-

Ioannes Masouiæ Dux à Crucigeris captus.

ris. Etenim cum expedita manu clam in Masouiam ingressi, Ioannem Ducem Cirnensem nil hostile suspicantem, in prædio quodam cepere, & equo impositum, ac subter aluum equi pedes indigne colligatum, arce incensa, secum abduxere: haud multo post tamen à Rege de violato fœdere admoniti dimiserunt. Anno à Racianzensi conuentu circumacto, alter conuentus

Conuentus cum Cruciferis Gnieucouiæ.

Gnieucouiæ à Rege & Cruciferis de perficienda pace inchoata habitus est. Ibi noua res à Cruciferis oblata, negocium omne irritum fecit. Postulabant ij, vt Rex Pomeraniæ nomen in inscriptionibus ac sigillis suis non vsurparet, quemadmodum cum Casimiro Rege multo ante conuenerat. Negabat ille, consiliariis dissuadentibus. Itaque Cruciferis Dobrinum non reddentibus infecta pace discessum est. Nec felicior euentus fuit alterius conuentus cum

Samogitia Cruciferis à Vitoldo concessa.

Vitoldo in Lithuania. Is enim cum ægre se aduersus potentiam & vim Cruciferorum defenderet, cessit ipsis Samogitia. Detrectabant quidem Cruciferorum imperium Samogitæ, & nocturnis incursionibus atque insidiis præsidium eorum affligebant, Vitoldumque obsecrabant, ne se immanibus Crucigeris proderet. Sed vincebat vtilitatem necessitas. Itaque iussu Principis obsides dedere Cruciferis. Quo facilius vero eos Cruciferi in officio continerent, tres arces in Samogitia condidere, duas supra Neuazam fl. tertiam vero in confluente Nemenis atque Dubczæ.

Suidrigello iterum ad Crucigeros profugit.

Profugerat iterum in Prussiam Suidrigello, spe totius Lithuaniæ per Crucigeros potiundæ: sed Podoliam nihilominus suis præsidiis tenebat. Itaque conuentu Gniecouiensi soluto, Rex eo profectus, omnem eam cum arcibus

Podolia redacta in ditionem Polonorũ.

in deditionem recepit, orto à Camenecia ciuitate initio: præfecturamque eius oræ Petro Szaffranecio Polono mandauit. Ab Alexandro Valachorum Palatino, iam inde à duobus annis sibi addicto, eiusque consiliariis solenne iusiurandum quod in fide & clientela sua, Reginæ, & filiorum, & regni Poloniæ permansuri essent, ibidem accepit. Vitoldus vero pacem nactus à Crucigeris, eodem anno, qui fuit millesimus quadringentesimus sextus, trans-

Vitoldi expeditio in Moscos.

misso Vgra fl. primam in Moscos expeditionem parat, siue proferendorum finium gratia, siue iniuria prouocatus à genero Duce gentis Basilio. Nec tamen illi ad pugnam elici potuere. Peruastata igitur longe lateque eorum regione, Vitoldus præda onustus in Lithuaniam rediit. Maiore is vi postea in id bellum anno vno intermissum incubuit, fretus maioribus Polonorum, quibus Zbigneus Brezius Marschalcus præfuit, viribus & Crucigerorum auxiliis: & vsque ad Occam fl populabundus peruenit. Quo minus autem fluuium traiiceret, Suidrigellonis patruelis armis prohibitus est. Nam is seu leui-

Suidrigello Moscis contra Vitoldum adest.

tate quadam ingenij, siue inuidentia stimulatus, Bransco & Starodubo arcibus, quæ in Seueria Vladislai Regis beneficio obinebat, incensis, ad Basilium hostem Vitoldi transfugerat, bonamque illi nauabat operam, exercitum Vitoldi ex insidiis, & iniquis locis lacessendo. Petiit tamen nihilominus pacem à Vitoldo Basilius, & æquis conditionibus impetrauit. Qua constituta, Vitoldus celeriter equos permutando in Lithuaniam ad vxorem, vt erat in venerem pronus, contendit. Exercitus vero eius sine imperio & ordine ex

Exercitus Lithuanicus à Mosco incõmodis affectus.

Moscouia decedens, cum per vastata dudum à se, & ab ipsis etiam Moscis loca iter faceret, fame afflictus, & magnis incommodis propter cœli intemperiem in vliginoso solo affectus, & à Tartaris etiam, quos Moscus velut cliens patronos in auxilium acciuerat, à tergo & à lateribus incursantibus vehementer vexatus est. Verum ij tamen virtute Polonorum atque Cruciferorum pedestri

M scicum Tartaris victi.

destri magis, quam equestri prælio victi pulsique sunt. Poloni amissis armis & equis reuertentes, liberalitate Regis abunde recreati sunt.

Per hoc tempus Iacobus Cobilenius, Nicolaus Chranstouius, & Andreas Tencinius de adulterio Reginæ à Rege insimulati sunt. Et Chranstouius quidem solum vertit, Cobilenius vero triennio in arce Leopoliensi asseruatus est: Tencinio, quod minus suspectus esset, nihil accidit. Obiurgatus autem Rex à Senatu de nimia credulitate, & probro Reginæ, iudicium in delatores instaurauit: vbi Clemens Moscorouius delator editus, publice & solenni ritu dicta sua retractauit, mendaciiq; seipsum damnauit. Porro in Lithuania post Moscicam illam expeditionem, qua vires Lithuanorum vehementer attritæ erant, Cruciferi nullum cupiditati suæ modum statuentes, nouas inimicitiarum atque belli causas quærere, neque iniuriis abstinere. Quibus re-

Conuentus Regis cum Cruciferis apud Caunam.

bus adductus Rex Vladislaus, cum ad pacem, quamuis iniquam, pronior, quam ad iustum bellum esset, conuentum cum Virico Iungingio Magistro Cruciferorum apud Caunam egit. Cæterum nihil æqui à Magistro ex mansuetudine Regis maiores spiritus sumente impetrare potuit, amice tamen missis vltro citroque muneribus discessum est, Cruciferis bellum, quod meditatum nondum maturauerant, dissimulantibus. Nec diuturna tamen ea

Naues Polonicæ cum frumento à Cruciferis interceptæ.

dissimulatio fuit. Nam vt reuertit Rex in Poloniam, viginti naues frumento onustas è Cuiauiensibus horreis suis secundo flumine Vistula ad mare misit, vt inde porro aduerso Nemene in Lithuaniam ducerentur, subuenturus genti suæ, inopia ex malo frugum prouentu tunc laboranti. Eas naues Cruciferi intercepere. Missi ad eos repetitum res legati, Nicolaus Curouius Archiepi-

Legati Regis ad Magistrũ Cruciferorum.

scopus Gnesnensis, Nicolaus Michalouius Sendomiriensis, Ianussius Tuliscouius Calissiensis, & Vincentius Granouius Naclensis Castellani, re infecta rediere, causificantibus Cruciferis, arma iis nauibus contra se barbaris supportata esse. Mox & alteram iniuriam adiecere. Etenim Lithuanos mercatores apud Ragnetam violarunt, mercesque eorum diripuerunt. Hac gemina iniuria irritatus Vitoldus, prior bello persequi Cruciferos adortus, Marschalcum clam cum expeditis copiis in Samogitiam misit, præsidia Cruciferorum, quæ erant cum Michaele Kochmeistero præfecto nouæ Mar-

Samogitia à Vitoldo recepta.

chiæ, vel cepit, vel interfecit, vel eiecit, & Samogitiam omnem iam inde ab initio à Cruciferorum imperio abhorrentem suæ potestatis fecit. Venere deinde sequenti anno millesimo quadringentesimo nono post Christum natũ

Legati ad Regẽ Cruciferorum.

Obornicos ad Regem legati Cruciferorum, questum de erepta Samogitia, captisque, & cæsis ibi præsidiis suis: & cum bello sibi tantam iniuriam vlcisci necesse esset, eo quod res repetitæ à Vitoldo non redderentur, quærebant ij ex Rege, essetne illi opẽ laturus? Fluctuabat animo Rex, quid faceret: si deesset Vitoldo, Cruciferis eum atque patriam suam plane prodebat: sin opitularetur, omnem belli molem in se & Poloniam, commodiorem prædantibus & bellantibus, quam Samogitia est, attrahebat. Abhorrebant ab eo bello Poloni. Itaque ad comitia regni res integra reiecta, neque certi quicquam legatis tunc responsum. At illi elati superbia & impatientia, & protestati, non à se, verum à Rege violari fœdera, minabundi discessere.

Comitia Lencicię.

Comitia deinde Rex Lenciciæ ad decimum septimum diem Iulij habuit, indeque, quum omnia prius experiri, quam ad arma venire in commune placuisset, tres legati ad Magistrum missi, iidem, qui prius, vltimo excepto. Po-

Legati ad Crucigeros

stulabant hi à Magistro, vt conuentu constituto amice cum Rege de omni-

missi à Rege.

bus iniuriis transigeret, Regis enim, nō Vitoldi, proprium & hæreditarium esse dominatū Lithuaniæ. Excandescere Magister, & moram pati nolle, confestimq; arma se Lithuaniæ illaturum esse minari. Ibi Archiepiscopus nō ferens Magistri superbiam: desinas, inquit, nos bello terrere: Si arma cōtra Lithuanos ceperis, vicissim arma nostra domi tuæ senties. Quibus Magister statim subiecit: Bene se rem habere, quum sentētiam Regis teneat: caput se potius petiturū, quam pedes, & culta magis, quam inculta. Ita tunc legati impatientia bellum approperatum est. Nec mora, dictis facta adiecit Magister. Dimissis enim legatis, ad medium Augusti mensis Dobrinum magna vi oppugnatum cepit atque incendit: Polonos, qui arcem defendebant, vna cū præfecto arcis Iacobo Plominio, capitali pœna affecit. Inde Ripinum & Lipnum oppida primo impetu capta vastauit, magnaq; in oppidanos & agrestes crudelitate debacchatus, ne teneræ quidem ætati & muliebri sexui pepercit. Inde motis ad Bobrounicos castris arcem oppugnando in deditionem accepit: quamuis ea defendi diutius arte, pręsidio & cōmeatu munita potuisset. Quare præfectus arcis Varcislaus Gotartouicius fœdum carcerē postea Regis decreto pertulit: cæteri vero, qui in præsidio fuerant, infamia notati. Zlotoria deinde acriter oppugnata, post octauum diem in potestatem Crucigerorum venit, cum magna pars defensorum ictu balistarum & bōbardarum trucidata esset: reliqui captiui abducti, cum de cōmutatione captiuorum postea cū Vitoldo cōuenissent, tamen Cruciferorum perfidia, cum ij suos recepissent, dimissi non sunt. In Bydgostia expugnanda cum plusculum laboris sentirēt, propterea quod arx ea munitior erat, per proditionem, corrupto Pręfecti vicario, quem Burgrabium vocant, ea potiti sunt.

Superbum Magistri responsum.

Magister in Poloniam irruit, & oppida non pauca incendit & diripit.

Rex vbi hæc crebris certisq; nunciis accepit, minime cessandum sibi rat', expeditionē & ipse toti Poloniæ, Russiæ, & Lithuaniæ aduersus Crucigeros indixit. Minores Poloni cū Russis ad Volboriam: maiores ad Lenciciam cōuenire iussi. Quod vbi factum est, recensito apud Radzieiouiam exercitu, ad Bydgostiam sub finem Septēbris castra admouit, arcemq; obsedit: quæ post octauum diem à Polonis expugnata, & mox refecta, præsidioque firmata est. Magister vero ad Suece suos conuenire iusserat: quod vbi Rex cognouit, partem copiarum statim eo misit, pulsi dissipatique, qui primi de hostibus conuenerant, & castris exuti. Interea interuenere oratores Regis Bohemorum Venceslai, bellumque induciis vtriusque partis cōsensu, vsque ad vicesimam quartam diem Iunij sequentis anni constitutis diremere, vt interim Venceslaus de tota controuersia inter diffidentes arbitraretur. Venceslaus vero, quum arbitrium inter diffidentes ex compromisso ad se delatum recepisset, vt erat homo nihili, & voluptatibus atq; ebrietati totus immersus, ne cognita quidem causa, de sententia Iodoci Marchionis Morauiæ, qui Vladislao infensus erat, propterea quod is æmulum suum Procopium contra se armis adiuuisset, ita pronunciauit, vt nullum prorsus neque iustititiæ, neq; æquitatis rationem duceret, & ineptissime, quæ extra controuersiam erāt adiungeret, vt Poloni non nisi ex occidentalibus oris Regem sibi deinceps peterent: Dobrinēsem autem tractum vt ipse vno anno obtineret, atq; interim deliberaret, vtri parti eam adiudicaret. Quæ sententia cum Germanica lingua à scriba recitari inciperet, Poloni discessere, negantes, se Germanicæ concioni propter linguæ imperitiam interesse velle.

Expeditio Polonorum cōtra Crucigeros.

Arbitrium Regi Bohem. delatum.

Iniquum Venceslai Regis Boh arbitrium.

Desperata igitur æqua pace, Vladislaus dimissis in omnes partes literis re-

stibus

stibus alligatis, quæ ex eo restium nomen obtinent apud Polonos, expeditionem cunctæ Poloniæ indixit. Ne quid autem absente se Sigismundus turbaret, quemadmodum præ se ferebant, Ioannem Scecocinium Castellanū Lublinensem & Præfectum Sandecensem, cum omni Sciriciensis & Biecēsis orę Nobilitate ad tutandam illam oram ab Vngaris reliquit: Vitoldum & aulicū suum comitatum, vt se ad bellum compararent, dimisit: militē mercenarium cum ductoribus ordinum atq; centurionibus, metandorū castrorum & instruendarum acierum peritis è Bohemis atq; Morauis de sententia Zbignei Brezij Marschalci (aliis aduersantibus, & sumptuum magnitudinē, dubiamque externorum militū fidem causantibus) acciuit: cū Zbigneus diceret, victoribus quidē illis victos hostes stipēdia pensuros esse: si vero victi forte essent, pro cæsis captisq; non fore, qui ea peterent: fidelē autem operā eos nauaturos esse in conspectu eorum, apud quos stipendia facerēt, dimicantes, & infamiam ignauiæ siue perfidiæ ex disciplina militari metuentes. Misit tñ iterum Vladislaus Rex legationē ad Sigismundū Regē, eumq; & fœderū, & pmissi de tentāda pace inter se & Cruciferos admonuit. Et prolixe quidem ille promisit, se ad Cruciferos ea de causa profecturū esse, sed mutata sentētia Nicolaum Garam Vngariæ, & Sciborium Polonū Transsyluani Palatinos, atq; Georgium Gersdorfium Silesium legatos misit in Prussiam, non tā pacis tractandę, quā quadraginta millium florenorū à Cruciferis emungendorū causa. Benigneq; ij legati habiti à Vladislao, & in Prussiam vsq; eius iussu ac sumptibus deducti sunt. Nihilo tñ magis remittebat is institutam expeditionem. Erant in aula & ministerio Sigismūdi Regis Vngarorū complures Poloni ordinis equestris, qui propter præclara merita sua non contemnēdas facultates & possessiones in Vngaria, beneficētia ei' Regis adepti erāt. Qui oēs vbi Regē suum Vladislaum ad Prussicū bellum proficisci, & Sigismundū ad violandū cum eo fœdus pronum esse senserūt, relictis possessionibus, & ingentibus Sigismundi pollicitationb' repudiatis, memorabili exēplo Vladislaum Regē secuti sunt. Nec male eis postea respondit Vladislai gratitudo & liberalitas.

Expeditio toti Poloniæ indicta.

Legatio R. Vladislai ad Sigismundum Vng. R.

Proficiscens itaq; Rex ad bellū Prussicum, Nicolaum Curouium Archiepiscopū Gnesnensem Cracouiæ cū imperio reliquit, & quacunq; iter faciebat, profusa in egenos largitione vtebatur. Quum autē Slupiam, oppidū Episcopi Vladislauiēsis sub Lyssecensi monasterio sitū peruenisset, biduo ibi cōmoratus diluculo ad ædem sacrā in excelso monte positā pedester ascēdebat, nec nisi vesperi ad sumendū cibum in oppidū descendebat, quum totū diem precationi flexis genibus in tēplo vacasset. Iam induciæ cū Cruciferis expirarant, Poloniq; equites, quos Rex de aulico suo comitatu ad pręsidium Inouladislauiæ, Bræstiæ, & Bydgostiæ præmiserat, initium belli fecerant, incensis cōpluribus pagis in ripa Vistulæ, Magistro Cruciferorū cum legatis Sigismūdi non sine perturbatione animi inspectante. Sed furore eius mitigato, legati decem dierum inducias, per quas de pace ageretur rursus confecerunt. Quæ quidem induciæ, tametsi nihil per eas de pace actum est, tamen ex re Polonorum fuere, quod nondū copiæ ad cōstitutum locum conuenerant. Cum autē eæ apud Ciruenscense monasterium conuenissent, nauali ponte iuncto, qui multo ante ad eum vsum ingeniose apud Cozinicios saltus paratus erat, Vistulam cum impedimentis, curribus & bombardis transmisere, & in vlteriore ripa castra posuere. Eo Vitoldus cum Lithuanicis & Tartaricis copiis aduenit. Exactis decem dierum induciis, cum ne tentata quidem pax esset,

Archiepiscopus Poloniæ gubernator.

Poloni Prussiam infestant.

Ioan-

Ioannes Broglouius, quem Rex præſidio Bydgoſtienſi præfecerat, cum non contemnenda ſuorum manu, noctu in Succenſe territorium ingreſſus, inſidias opportuno loco poſuit. Ipſe vero poſtridie cum paucis circum arcem & oppidum populabundus hoſtes elicuit, & ſimulata fuga in inſidias induxit,

Polonorum de Cruciferis victoria prima.

vbi à fronte & à tergo circumuenti omnes ad vnum partim cęſi, partim capti ſunt. Quo cognito Cruciferi Hēricum Plauenium Commendatorē Succenſem cum præſidio tueri oram illam iuſſerunt.

Pacis conditiones Cruciferis à Rege propoſita.

Venerunt deinde in caſtra Regis legati Sigiſmundi, & perſpecta voluntate Regis, ad pacem æquis conditionibus componendam inclinata, ad Cruciferos reuerterunt. Fuerunt autem conditiones à Rege editæ, vt Cruciferi Dobrinenſem ditionem ſibi redderent, Samogitia abſtinerēt: de damnis vero vt Sigiſmundus arbitraretur. Nec eas tamen Cruciferi accipiebant, indignum rati, ab hoſte armato, ac ditiones ſuas infeſtante, huiuſmodi conditiones accipere, quaſi victoriam in manibus haberent. Cum autem nihil reſpōſi Rex ab Vngaricis legatis acciperet, miſit ad eos Petrum Korsbocum equitem, vt de Cruciferorum ſententia certior fieret. Re in conſultationem Cruciferorum à Magiſtro poſita, fremere omnes, & bellum quam pacem malle.

Cruciferi belli auidi.

Vnus ab omnibus Commendator Meuenſis Comes Vendenſis, annis & vſu rerum prudentior, diſſentiebat, pacem ſuadens, & communem eſſe martem dubiumq; euentum belli dictitans. In quem Vernerus Tetinger Commendator Elbingenſis grauius inuectus: Poteras, inquit, cum iſthoc animo domi manere, & ægrotorum fratrum curam gerere. At ille: ego, inquit, quæ recta & vtilia iudico, in medium conſulo; ſed tamē ſi his aliter videbitur, ita me Deo volente geram, vt genere meo dignum eſt: tu vide, ne ſis dictis ferocior quam factis fortior.

Interea dum hæc fiunt, promouebat caſtra Vladislaus, & quodam tempore ex compoſito hoſtium aduentum nunciari iuſſit, vt inopinato tumultu negligentiam & ſecuritatem ſuis excuteret. Cum autem ad Vucram amnem caſtra haberet (qui locus Maſouiticæ quidem ditionis erat, ſed cū tunc Cruciferi, datis Duci mutuo quinque millibus marcarum Pragenſium, hypothecæ nomine obtinebant) ibi Lithuani & Tartari non ſecus, ac in hoſtes omnē crudelitatem, nulla neque ſexus, neque ætatis miſeratione exercuere. Qua de re grauiter reprehenſus Rex à primoribus Polonorum, cum ſe ij omni cum Nobilitate Polonica tam impia caſtra deſerturos eſſe minarentur, captiuos

Regis oratio ad Deum ante conflictum.

omnes ſolui iuſſit ac dimitti. Motis vero ex eo loco caſtris, cum primum hoſtium fines attigit, expandit acies in longe patenti planitie, acceptumq; manu ſua vexillum maximum, (cuius inſigne eſt alba aquila coronata hiante ro-
» ſtro & extenſis alis) explicat, ſuſpiranſque & lachrymabundus ita fatur: Deus
» optime maxime, non modo factorum atque dictorum, ſed & cogitationum
» omnium cognitor, tu mihi teſtis es locupletiſſimus, me inuitum cum Chri-
» ſtianis qualibus qualibus, Chriſtianis tamen, ad hoc bellum deſcendere, ma-
» ximis & intolerabilibus Cruciferorum iniuriis prouocatum, & officio meo
» adductum, vt populos abs te curæ & fidei meæ concreditos de rapacibus &
» cruentis eorum manibus, & infandis contumeliis vindicem. Tu noſti, con-
» ſilia pacis me nunquam defugiſſe, & vel iniqua pace bellum iuſtum redimere
» cupiuiſſe. Cæterum quando apud homines ſuæ cupiditati inſatiabili, & irre-
» ligioſæ ſuperbiæ modū nullum ſtatuentes, manſuetudine & patientia vix pri-
» uato homini, nedum principi conſentanea nihil proficio, tuæ iuſtitiæ fidu-
cia,

cia, iuſta piaque arma ſumpſi, tuiſque auſpiciis vexillum hoc nunc explico. «
Tu quęſo iuſtiori cauſæ faueto, & ſanguinem Chriſtianorum hominum, qui «
immaniter hactenus à Cruciferis trucidati ſunt, quoſque hoc bellum vtrin «
que abſumet, ab illis, qui cauſam dederunt, expetito. Hæc Rex, collachry- «
mante omni exercitu. Idem fecere deinceps Vitoldus, & Maſouij Duces, atq; Proceres tam Poloni, quam Lithuani. Poloni vero abſterſis lachrymis, carmē patrium ſiue pæana diuæ virgini dicatum, cuius autorem Adalbertum Archiepiſcopum ferunt, cecinere.

His peractis, quæſitus eſt, cui ſumma adminiſtratio totius belli ſecūdum Regem committeretur. Detrectantibus autem tantum onus maximo cum periculo coniunctum Bohemis & Morauis, qui ſcientia rei militaris præſtare inprimis videbantur, ad Zindramum Maſcouicium Enſiferum Cracouienſem munus id defertur. Erat is quidem ſtatura parua, ſed ingenti ſpiritu & ingenio, ſolertiaque non vulgari. Huic adiuncti cōſiliarij, Vitoldus, Criſtinus Oſtrouius Caſtellanus Cracouienſis, Ioannes Tarnouius Cracouienſis, Sendiuoius Oſtrorogius Poſnanienſis, Nicolaus Michalouius Sendomirienſis Palatini, Nicolaus Tramba Procancellarius, Zbigneus Brezius Marſchalcus, & Petrus Szaffranecius Succamerarius Cracouienſis.

Zindramus Maſcouicius dux belli delectus.

Conſilium Caſtrenſe.

His conſtitutis, ad Luterbergam hoſtile oppidum, quod iam Poloni ſuccenderant, caſtra mota. Ibi res horrenda accidit, ac barbarico duorum Lithuanorum ſupplicio diſciplina militaris in exercitu ſancita eſt. Dira ac deteſtanda ſcelera Lithuani & Tartari in excurſionibus & populationibus pagorum nihilominus patrabant, matronas & virgines conſtuprabant, infantes diſſecabant, templa cum ſacris diripiebant, & quodam loco hoſtiam, quæ in templis de more aſſeruatur, in terram abiecerant. Qua re commotus Rex, auctores ſceleris perquiri iuſſit. Inuenti duo Lithuani, qui iuſſu Vitoldi ipſi ſibi furcam excitarunt, & ſuis vterque manibus barbaro more ſeſe ſuſpenderunt, obiurgantes ſeſe mutuo, ne ſua cunctatione iram Principis in ſe accenderēt: quaſi is atrocius etiam aliquid in eos poſſet ſtatuere. Nec fere tale quippiam poſtea deſignatum eſt, territis cunctis duorum ſupplicio. A Luterburga deinde ad Curetnicum oppidum, quod cum arce ſuperpoſita ad Rubicouum lacum ſitum eſt, haud procul à Dreuancia fl. caſtra mota. Vnde cum pabulatum nonnulli de Polonis excurriſſent, quinquaginta equos hoſtium, qui in flumine adaquabantur, ſeſſoribus deiectis cepere, & cum his reuertentes, eminus conſpecti, cum ſpeciem hoſtium aduentantium præbuiſſent, tumultum in caſtris conciuere. Verum mox is reſedit, errore cognito. Quod ne deinceps accideret, edictum eſt publice Regis iuſſu, ne quis abſque commeatu caſtris egrederetur, neue in caſtris tuba vteretur, præter vnum regium tubicinem.

Edictum Regis de diſciplina militari.

In mouendis autem caſtris hæc ratio inſtituta, vt ad primum regij tubicinis cantum cuncti ſeſe armarent: ad ſecundum equos ſternerent & frenarēt: ad tertium vero vt Marſchalcum cum regio vexillo minore præcedentem, compoſiti ſuo quiſque ordine ſequerentur. Omnia denique cautius & accuratius fieri cœpta, propterea quod non procul caſtra habebant Cruciferi, traiectu fluminis Polonos prohibituri, cuius vtramque ripam & alueum dēſis ſtipitibus & ſudibus præfixis impedierant. Quibus rebus cognitis, Rex, ne ſuos in extruendo ponte fatigaret, ac dimicationi obiiceret, reflexo ad caput amnis per aſpera & montoſa loca itinere, prope Dzialdouiam oppidum

caſtra metatus eſt. Venit eo ad Regem Fridericus Repitius Sileſius cum mādatis legatorum Sigiſmundi Regis: & quando fruſtra de pace apud Cruciferos tentatum eſſet, bellum Vladiſlao Sigiſmundi nomine in ſecreta Magiſtri militiæ, & octo conſiliariorum audientia literis Sigiſmundi exhibitis denuntiauit. Soli autem Regi ſecretius in aurem inſuſurrauit, ne quid ea denuntiatione terreretur: quadraginta enim millium aureorum à Cruciferis emungendorum cauſa eam factam eſſe, animauitque eum, vt ne conſerere manus cum Cruciferis, quorum vires longe inferiores eſſent, reformidaret. Dimiſſus cum eo reſponſo, quo Vladiſlaus Sigiſmundo extremam pro compluribus maximiſque ſuis beneficiis ingratitudinem exprobrauit, & vltionem diuinam in caput eius, qui prior fœdus rumpebat, imprecatus eſt. Vbi in caſtra Cruciferorum rediit Fridericus, certiores eos fecit de regiis caſtris. Crediderant enim ij, Polonos & Lithuanos ſubito pauore perculſos, fuga diſſipatos eſſe. Nec multo poſt ab exploratoribus nunciatum eſt, Polonos Dambrounum (Germanis Gilgenburgum) oppidum frequens & opulentum expugnaſſe, direptumque incendiſſe, & verſus Mariæburgum iter tendere. Quo nuncio accepto Cruciferi, ira perciti vociferari, indigniſſimum facinus, impune ab his ditiones ſuas infeſtari, quibus ipſi prius Pomeraniam atque Dobrinum eripuiſſent, & quorum regionem ferro & igni quodam tempore longe lateque peruaſtaſſent: nec ferendum amplius, quin de ſumma rerum cum Polonis primo quoque tempore decernerent. Itaque in hoſtem ſe duci flagitabant. Neque Magiſter abnuit. Rex cum altero quoque die apud Dambrounum expugnatum ſtatiua habuiſſet, captiuoſque omnes, exceptis Cruciferis religionem profeſſis, benigne relaxaſſet, prædaque & commeatu copioſo exercitum ditaſſet: tertia die, hoc eſt, decima quinta Iulij facto duum milliarium itinere, inter fruteta & nemora prope Gruneualdum & Tannebricum pagos caſtra poſuit. Fuerat nox præcedens tempeſtatibus inquieta, ſed apud Cruciferorum caſtra longe inquietior, ita vt eorum tentoria diſiiceret: mane autem vehementiores venti flare cœperant. Quam ob rem cum Rex non facta re diuina præter morem caſtra mouiſſet, apud Cruneualdum demum erecto tentorio rei ſacræ vacauit. Interim ei nunciatur ab exploratoribus certatim accurrentibus, hoſtes adeſſe. Ad extremum veniens & ipſe Vitoldus, nunciat hoſtes in conſpectu eſſe: ni maturetur, in imparatos impetum daturos: nec tamen auelli Rex ab altaribus, donec ſacra peragerentur, potuit. Et fuit ſane res in periculo, ſi hoſtes aciebus Polonorum nondum inſtructis ilico ſigna intuliſſent. Sed ne id facerent, diuinitus, vt creditum eſt, impediti ſunt, veriti, ne quid fraudis & inſidiarum Poloni nemorum opportunitate occultarent.

Sigiſmūdus Vngarus Regi affini bellum indicit.

Rex caſtra metatur prope Gruneualdum & Tannebricum.

Signa Polonorum ac Lithuanorum.

Caduceatores Cruciferorum gladios Regi afferunt à Magiſtro.

Interea commode à Zindramo & Vitoldo acies inſtructæ: læuum cornu Poloni, dextrum Lithuani tenuere. Quinquaginta fuere ſigna Polonica, Lithuanica quadraginta. In prima acie robur totius exercitus & veterani milites collocati. Iamque pugnæ ſignum à Rege poſcebatur, & ſinguli bini ternique inter duas acies procurrentes, cum pari numero hoſtium manus conſerebant: & Rex iam peractis ſacris armatus in aciem prodierat, quum ex hoſtili acie duo caduceatores progreſſi, quod mandata ad Regem à Magiſtro ferre ſe ſignificabant, intacti ad Regem deducti ſunt. Hortabantur autem Regem ij Magiſtri nomine, ne tam cunctanter & meticuloſe pu-

gnam iniret: & quo incunctantius id faceret, duos gladios ſtrictos & cruentos Regi & Vitoldo obtulere, vt vel iis aduerſus Cruciferos vterentur. Nequam vero anguſtiarum ad explicandos ordines excuſationem necterent, neue inter nemora latitarent, conceſſurum ipſis eſſe Magiſtrum plus campeſtris ſpacij. Hæc tam ſuperba mandata dum caduceatores exponunt, interea Crucifericus exercitus, vt fidem dictis eorum præſtaret, non modico interuallo retroceſſit. Rex placide & modeſte caduceatoribus reſpondit. Quamuis armorum ſatis habeat in exercitu, accipere ſe tamen in Dei nomine gladios, ab hoſte contumeliæ cauſa miſſos: atque ita accipere, vt omen victoriæ, quam ſibi armorum traditio portendat. Nunquam ſe quidem à pace abhorruiſſe: ſed quando bellum mallent Cruciferi, & ſanguinem Chriſtianum tantopere ſitirent, ſperare, manſuetudini ſuæ & iuſtiori cauſæ diuinum auxilium affuturum, ac de illis dignas pœnas crudelitatis & ſuperbiæ expetiturum. Omnem autem eam rem vna cum electione campi ſe diuinæ ſapientiæ & iuſtitiæ committere. Accepti gladij in ærario regio in hanc vſque diem aſſeruantur. Mox Vladiſlaus paucis pro tempore milites cohortatus, canere ſigna iuſſit, ſimulque exercitus omnis patrium pæana cecinit. Editiore loco Cruciferi conſtiterant, inde cum duas bombardas dato loco eiaculati eſſent, nec vllo tamen fere detrimento Polonos affeciſſent, per decliue cum infeſtis ſignis decurrerunt. Commiſſum vtrinque ſumma vi prælium, ita vt fragor ſonituſque armorum procul exaudiretur. Iamque ad vnius ferme horæ ſpacium pugna durauerat, & neutro tamen inclinabat victoria. Ibi Cruciferi animaduertentes, debilius eſſe cornu dextrum Polonorum, in quo Lithuani, Ruſſi, & Tartari armis, equis, & multitudine Polonis aliquanto inferiores, turmatim inſtructi erant, cum aliquot alarum ſubſidiis maiorem in id impetum dedere, eo conſilio, vt pulſo eo, totis viribus læuum cornu, in quo pertinacius Poloni dimicabant, adorirentur. Nec vanus omnino conatus is fuit. Statim enim res Polonorum ea in parte deteriore loco eſſe cœpit, Lithuanis, atque Tartaris ſenſim (dum cataphracti acrius vrgent) pedem referentibus, & ad extremū, quum ad vnius iugeri ſpacium tamen vtcunque hoſtium impetum ſuſtinuiſſent, in fugam, nec quicquam reuocante Vitoldo, effuſis. Nec ij ſiſti vllo modo potuere, ſed perpeti fuga plærique in Lithuaniam contendentes, actum eſſe de vniuerſo exercitu renunciarunt. Soli Smolenſcij Ruſſi, qui ſub tribus ſignis in eodem cornu conſtiterant, fœditatem fugæ deteſtati, eximiæ virtutis & fortitudinis laudem meruere, & vna turma penitus deleta, duæ reliquæ cum Polonis in læuo cornu ſeſe coniunxere. Alia iam erat ibi rerum facies: Poloni enim acerrime dimicantes, vexillum regium, cuius ſignifer fuit Martinus Vurocimouicius Vexillifer Cracouienſis, ab hoſtibus deiectum, ſumma vi connixi recuperarunt: ibique primum inclinari cœpit hoſtilis acies. Inſtabant Poloni perturbatis: & commodum leni pluuia delapſa, puluis, qui longiorem aſpectum adimebat, reſederat. Adfuere quidem, ſed poſt tempus ferme ij, qui Lithuanos à dextro cornu pulſos longius perſecuti erant: & ni confuſi iam fuiſſent eorum ordines, reſtituiſſent procul dubio pugnam. Verum ij quoque & fatigati, & ſuorum perturbatione conſternati, & ſine ordine inuecti, non diu Polonorum impetum ſuſtinuere.

Regis reſponſum modeſtum.

Prælium.

Erat extremum agmen Cruciferorum ſub ſedecim ſignis, quod nondum prælij fortunam tentauerat, in quo Magiſter, & primores Cruciferorum erant. Id vbi ſuorum fortunam cognouit, circumduci cœptum, vt à latere Polonos inuaderet. Forte in ea parte Rex cum globo ſuo & minori vexillo conſtiterat, euentum pugnæ expectans: ratuſque: in ſe aciem illam dirigi, Zbigneum Oleſnicium ſcribam in aciem ad ſuos miſit, vt cohortes aliquot ſubſidiarias inde ſibi adduceret. Verum is reiectus à Nicolao Kielbaſſa, negante id fieri commode poſſe, ne ſpeciem fugientium exhiberent, & hoſtibus perculſis quidem, ſed non deuictis terga obiicerent, retulit, nullum in acie cuiuſquam imperium exaudiri. Ibi Rex cum experiri nihilominus martis fortunam cuperet, retentus eſt ab his, quorum fidei à toto exercitu commendatus erat, & vexillum minus, ne ex eo ibi eſſe agnoſceretur, occultatum. Interim vero Luſatius quidam Dipoldus Kiekercius, miles ſtrenuus, totũ corpus armis tectus, ex hoſtili acie procurrens, Regem & ipſum armis inſignem infeſta haſta petere videbatur. In eum & Rex viciſſim haſtam direxerat: ſed Zbigneus Oleſnicius inermis cum ſemifracta haſta præcurrens, vt vel ſuo periculo regium periculum auerteret, à latere vibrata haſta Dipoldum de equo deiecit: quem regij ſatellites interfecere. Præclarum & memorabile nobilis adoleſcentis facinus: quod Rex poſtea magnis donis & epiſcopa Cracouienſi remuneratus eſt, quum ille ſacris initiari cogitans, baltheum militarem abnuiſſet. Iam Poloni totam hoſtilem aciem, ſeu quæ initio contra ſe conſtiterat, ſeu quæ actis in fugam Lithuanis poſterius acceſſerat, ingenti ſtrage fractam profligarant, cum illum forte cuneum ſub ſedecim ſignis procul aſpexere: & primum quidem Lithuanos eſſe è fuga reuerſos credidere. deinde cũ error Dobeslai Oleſnicij opera & audacia diſcuſſus eſſet, ſigna in eum cuneum à Polonis illata ſunt, & auctus is erat acceſſione non modica eorum, qui è profligata acie fuga eo delati ſunt. Sed eadem ibi fortuna fuit: victi hoſtes non magno negocio. Cæſis enim primoribus, qui primi pugnam iniecerant, facile reliqua multitudo, cum nihil iam ſpei opiſque vſquam cerneret, in fugam acta eſt.

Cruciferi à Polonis victi.

Fugientium terga Poloni prementes, eodem impetu caſtra coniunctis carris atque curribus munita ceperunt, & plures ibi mortales contrucidarunt, ita vt inde torrens ſanguinis longius profluxiſſe memoretur. Sed vinum id fuit, ſanguine cæſorum tinctum. Nam cum Poloni captis caſtris ad prædam verſi eſſent, & magnam vini copiam in caſtris delicatis Cruciferorũ reperiſſent, auidiꝰ eo ſe, vt qui æſtu & labore diuturno & vulneribus cõfecti ſitirent, ingurgitare cœperunt. Quare ne à continuanda victoria retraherẽtur, neu immoderatiore potu morbum contraherent, vinum inter cæſorum corpora profluens, ſanguinis ſpeciem præbuit. Neque vero longiore fuga multi hoſtium euaſere. Nam fugientes quoquouerſus Poloni perſecuti ad aliquot milliaria partim ciciderunt, partim captiuos abegerunt.

Cæſorum & captiuorum numerus.

Cæſa feruntur hoſtium ea die quinquaginta millia, in quibus Magiſter & Commendatores omnes paucis exceptis, fuere: capta ad quatuordecim millia: ſigna militaria relata vnum & quinquaginta. Nec id mirum cuiquam videri debet.

Cruciferorum copia.

Nam ad centum quadraginta millia hoſtium fuiſſe, auctores habentur. Fere enim omnis Germania tũc autoribus Cruciferis in exitium Polonorũ conſpirauerat. Sileſiorum item & Pomeranorum Duces in conſanguineorum ac progenitorum ſuorum perniciem deuoti, Cruciferos armis viriſque iuuerunt. Ex his Conradus Albus Oleſnicenſium, & Cazimirus Stetinenſium Duces,

Duces, qui ſoli per ſe ipſi cum auxiliis affuerant, viui capti, multi item alij illuſtres viri: caſtra opulẽta direpta, in quibus magna vis tædarum ad incendia Poloniæ, magna catenarum, funium, & compedum ad vinciendos Polonos comparatarum, malo dominorum ſuorum reperta.

Et ſane Polonis non obſcure diuinum auxilium in eo prælio adfuit. Nam præter Tartarorum, Ruſſorum, & Lithuanorum ſtragem, quæ non parua fuit, de nobilioribus Polonis pauci cecidere, inter quos Iacubouius & Imbramus Zulicius maxime inſignes fuere. Nonnihil fortaſſe momenti ad victoriam Polonis & Bohemi Morauique mercenarij, ſed imprudentes, attulere. Nam ij cum vno vexillo, cuius ſignifer fuit Ioannes Zarnouius, ſiue metu, ſiue auro Cruciferorum corrupti, ſub initium pugnæ ſeceſſerant. Eos in ſylua conſpicatus Nicolaus Tramba Vicecancellarius, cum ex acie iuſſu Regis in caſtra cum cætera imbelli turba reuerteretur, accurrit ad eos, & grauiter obiurgatos in aciem redire compulit, in ductorem ſuum Zarnouium culpam omnem referentes. Hi ergo reuertentes in aciem, ſpeciem noui exercitus hoſtibus præbuere, terroremque addidere. Dum autem Poloni poſt victoriam pertinacius hoſtes fugientes perſequuntur, Rex cum impedimentis ſubſecutus, non longe à loco prælij verſus Mariæburgum fixit tentoria, & ad veſperum ſuos cum ſpoliis & magna captiuorum multitudine reuertentes, ingenti cum lætitia in caſtra recepit. Ibi defeſſa totius diei labore, æſtu, & inedia corpora, cibo potuque, ac deinde ſomno curata ſunt.

Pietas Regis.

Inſequenti die ſacris inprimis Deo ſolenni pompa peragendis, hymniſque iuſſu Regis vacatum eſt. Hinc cæſorum funeribus cura impenſa, collectaq; Magiſtri & principum Crũciferorum (inter quos Comes Vendenſis erat, qui ita, vt prædixerat, fortiſſime dimicans occubuit) corpora, & curribus impoſita, Mariæburgum tranſmiſſa ſunt à Rege. Relata deinde ad Regem capta ſigna, & captiui omnes exhibiti. Ac cæteri quidem omnes ſponſione militari à Zbigneo Brezio Marſchalco obligati, vt ſe ad diem D. Martini Cracouiæ ſiſterent, iuſſu Regis domos dimiſſi ſunt, dato etiam pro cuiuſque conditione viatico. Caſimirus vero Stetinenſium & Conradus Oleſnicenſium Duces, ac cæteri, qui erant de Crucigerorum ordine, in Poloniam miſſi per arces aſſeruandi diſpertiti ſunt. De duobus ſaltem Marquardo Salisbachio Commendatore Brandeburgenſi, & Sumbergio, nequicquam deprecante Rege, à Vitoldo ſupplicium ſumptum: quod ij in colloquio quodam prope Caunam matri ſuæ probrum obieciſſent, & tunc captiui nihil de faſtu ſuo remiſiſſent.

Dimiſſus deinde in Poloniam veredarius cũm nuncio victoriæ & literis, ad Archiepiſcopum, Epiſcopos, ac præſides Academiæ & ciuitatis Cracouienſis, celeriter cunctam Poloniam immenſa lætitia affecit. Quamobrem ſolennes ſupplicationes apud omnia templa habitæ, dieſque iduum Iulij mẽſis tam inſigni victoria memorabilis, quo diuiſio Apoſtolorum Chriſti repręſentatur, inter feſtos relatus. Mouit deinde caſtra Rex, & cũ oppida quædam atque arces ſibi ſubieciſſet, repertamque copioſam ſupellectilem Cruciferorum in milites partitus eſſet, ſeptimis demum caſtris ad Mariæburgum peruenit, & poſtridie oppidum expugnauit: parumque abfuit, quin eodem impetu arcem quoque caperet, Polonis refugientium è capto oppido terga prementibus. Arx deinde diſpertito in terna caſtra exercitu obſideri à Polonis cœpta: quorum vna Poloni in ſuperiore parte, altera Lithuani in inferiore,

riore, tertia vero inter vtroſq; interiecti ad meridiem Ruſſi obtinebant: bō-
bardiſq; diſtributis, & nonnullis in templo oppidi, aliis in ea parte, vbi pons
fuerat, trans flumen collocatis, vtrinq; quaſſata ſunt mœnia.

Pruſſia fere omnis in deditionem accepta.

Dum hæc apud Mariæburgum geruntur, pleraque omnis Nobilitas Pruſ-
ſica, Culmenſis, & Pomeranica, cum Epiſcopis quatuor, Culmenſi, Var-
mienſi, Pomeſanienſi & Sambienſi, vltro in poteſtatem Regis venit: arces
quoque & oppida in deditionem accepta, inprimis Gedanum, Elbinga, To-
runia, Culma, Regiomontum, Grudentum, Gneuum, Brodnicia, Oſterro-
da, Suece, Golubia, Derſauia, Stuma, Tucholia, & reliqua. Sed Elbingen-
ſium maxime ſtudium in Polonos enituit, qui Vernerum Tetingerum Cō-
mendatorem ſuum ex arce, quo ſe ex prælio Gruneualdenſi turpi fuga rece-
perat, eiecerunt, arcemque Regi dediderunt. Eam vero Rex Ioannis Tarno-
uij Palatini Cracouienſis fidei commendauit. Nobilitatem vero omnem &
oppidanos, quum in verba ſua iuraſſent, ſuo ſibi iure vtrumque ordinem vi-
uere permiſit. Oppida atque arces inter duces, proceres, & equites, ne Bo-
hemis quidem præteritis, pro meritis cuiuſque diſtribuit. Dum autem con-
tinuatur Mariæburgi obſidio, quadam die obſeſſi, cum negligentius ſtatio-
nes à Polonis ſeruari animaduertiſſent, cum impetu erupere: verum mox ac-
currentibus Polonis non ſine ſtrage in arcem compulſi ſunt, quos Poloni
temere prouecti, vſque ad murum arcis perſecuti ſunt. Erat is ab ea par-
te ictu bombardarum labefactatus: itaque facile eum hoſtes in Polonos in-
cautius ſuccedentes impulerunt, eaque ruina non paucos oppreſſerunt.

Henr. Plauenij ad Regem oratio.

Petiit deinde, & impetrauit Henricus Plauenius à Rege colloquium, adue-
niens in caſtra cum fratre, & paucis Bohemis ac Sileſiis, ſupplicis habitu, i-
„ ta apud Regem verba feciſſe perhibetur. Deuicti abs te Rex potentiſſime
„ grauiſſimo prælio, & ad extremum fere deleti, nihil eſt, quod vel tua victri-
„ cia arma incuſemus, vel fortunæ ſuccenſeamus: penes nos ipſos huius cladis
„ & omnium malorum, quæ cumulate nunc in nos inundarunt, culpa eſt.
„ Nos iniuſte tua appetiuimus, & diuexauimus, nos manſuetudinem & po-
„ tentiam tuam contempſimus, nos denique te grauiter læſum, & tamen æ-
„ quiſſimas pacis leges ferentem ſuperbe aſpernati ſumus. Itaque iuſta diui-
„ ni numinis vindicta abs te tuoque exercitu perculſi & afflicti ſumus. Sed
„ ſatis iam abunde pœnarum tibi Deoque vltori dedimus, non modo exerci-
„ tu noſtro ad internecionem deleto, verumetiam ducibus & autoribus ho-
„ rum malorum extinctis. Iam agnito errore & culpa noſtra, exiguæ miſero-
„ rum Cruciferorum reliquiæ ad tuam clementiam confugimus, ne ad extre-
„ mum nos excindas. Eiuſdem eſt virtutis, Rex inclyte, parcere ſubiectis & de-
„ bellare ſuperbos. Nouimus te Chriſtianum principem eſſe, & clementiæ ma-
„ gis atque bonitatis, quam fortitudinis laudem expetere. Quanquam, quæ
„ fortitudinis laus eſſe poteſt, ſi proſtratos ac iacentes proteras? Ne leones qui-
„ dem atque vrſi id facere dicuntur. Quid tibi ſeu commodi, ſeu voluptatis
„ noſtrum adferet excidium? Multa, fateor, in te tuoſque Lithuanos & Polo-
„ nos peccauimus. Verum quo maior eſt culpa noſtra, hoc illuſtrior erit cle-
„ mentia tua. Neque nos tamen tibi omnem victoriæ fructum eripimus, Po-
„ meraniam, Culmenſem, & Michalouienſem tractum, & ſi quid aliud de Po-
„ lonis, ſiue bello, ſiue qua alia ratione quæſiuimus & vſurpauimus, tibi vt ha-
„ beas, per nos licebit. Pruſſiam modo, quam olim maiores noſtri, dum Maſo-
„ uiam atque Poloniam illo præmio inuitati defendunt, iuſtis armis & ſangui-

ne ſuo

ne ſuo barbaris eripuerunt, nobis concedas, te per ſalutarē Chriſti Ieſu mor- „
tem, & ſanctiſſimæ matris eius Mariæ nomen, ſub cuius ſignis militamus, ro- „
gamus & obſecramus. „

Conſultatio Polonorum.

Varie hæc oratio Plauenij à conſilio regio excepta eſt. Flexerat enim non-
nullos ad miſericordiam religionis intuitu, & ipſa æquitate conditionum ac
poſtulatorum, perpendentes ſecum fortunæ inconſtātiam, & rerum huma-
narum varietatem. Alij vero ſecundis rebus elati, præſentiſque fortunæ cur-
ſum perpetuum ſibi pollicentes, incumbendum eſſe perculſis, extirpandoſq;
omnes penitus ex illis oris: ne, quæ tunc neceſſitate cōcederent, mox reſum-
ptis viribus per vim & fraudem vſitatam repeterēt. Et videbatur Mariæbur-
gum, vbi tunc ſumma rerum erat, diuturnam obſidionem tolerare non poſ-
ſe. Vicitque hæc in Senatu ſententia, in quam Zbigneus Brezius Marſchal-

Reſponſum Plauenio datum.

cus Plauenio à Rege reſpondere iuſſus: Accipere eum à victore conditiones
pacis, non domo adferre debuiſſe, dixit: aut ſi adferret, non ea ſane victori-
bus eum concedere oportere, quæ ipſorum & olim fuiſſent, & nunc denuo
iure belli ac deditione facta eſſent: Mariæburgum potius, & quæ alia in pote-
ſtate ſua haberet, dederet, ac tunc demum clementiam victoris imploraret.

Plauenius maſcule reſpondet.

Offenſus hoc reſponſo Plauenius, cum aliud inſtanti non redderetur: at e-
go, inquit, æquiſſimas vobis conditiones attuliſſe me arbitrabar. Sed quan-
do aliter vobis & Regi veſtro viſum eſt, Mariæburgum, cæteraſq; munitio-
nes, quas adhuc retinemus, Cruciferi prius, quam ego dedam, extrema quæ-
que experiar. Et reſpiciet iam nos, vt ſpero, deinceps magis propitius Deus,
ſiquidem iram & offenſionem eius ruptione fœderis & ſuperbia noſtra con-
tractam ſatis, vt opinor, expiauimus. His dictis, multa Deum rerum omni-
um inſpectorem teſtatus in arcem ſe recepit. Neq; irritæ fortaſſis eæ Plauenij
preces Deo fuſæ ſunt. Nam ex eo tempore minus proſperæ Polonis res eſſe,
retroque relabi cœpere.

Paucis diebus, quibus hæc acta ſunt, ſtatio Vielunēſium pulſa, bombardæ
deiectæ, & aliæ quædam parua incommoda accepta. Nec multo poſt Her-

Magiſter Liuonum ſuppetias fert Cruciferis.

mannus Liuonum Cruciferorum Magiſter clam cum quingentis militibus
in Pruſſiam aduenit, occaſionem bene gerendæ rei captans, qua quidem nō
difficulter per fraudem potitus eſt. Nam vt Rex de aduentu eius cognouit,
Vitoldum cum ſuis, & cum duodecim vexillis Polonorum contra eum mi-
ſit. In quem cum Vitoldus apud Paſſariam amnem vltra Hollandiam op-
pidum impetum facere vellet, ille ab armis ad dolos conuerſus, colloquio

Magiſtri Liuonici conſilium vafrum.

Vitoldi ſecreto impetrato, perſuaſit ei, vt ſuam potius, quam Polonorum
rem ageret, ac Samogitarum Sudorumque oras pactis ſecum & cum Cru-
ciferis ineundis ſibi pacaret ac ſtabiliret. Itaque eo autore Hermannus cæ-
tera manu apud Balgam & Brandeburgum relicta, cum quinquaginta e-
quitibus ad Regem in caſtra, atque inde permittente Rege in arcem ob-
ſeſſam, quaſi ſequeſter deditionis, vel arbiter pacis peruenit: Plauenium
& obſeſſos confirmauit, cum eos de animo Vitoldi certiores feciſſet, ac de ra-
tione perſequendi, ſi opus ſit, belli, & amiſſa recuperandi, cum eis conſti-
tuiſſet. Quibus peractis, pace infecta diſceſſit. Inde iam auctus animo Pla-
uenius, nullam facere pacis mentionem: à Polonis vero factam ita accipere,
vt, quas ipſe prius cōditiones tulerat, abnueret. Vitoldus vero & ipſe miſſio-
nem à Rege flagitabat, & illum ad ſoluendam cœptam obſidionem indu-
cebat. Verum hoc tamen non perſuaſit, illud partim precibus, partim odio,

multa

Vitoldus è caſtris diſceſſit, & Duces Maſouiæ.

multa cauſificando, tandem impetrauit. Mox & Maſouiorum Duces indulgente Rege diſceſſere.

Interim dum hæc fiunt, parochus Gedanenſis, ſenex admodum, quaſi moleſtias obſidionis diutius ferre non poſſet, ex arce Mariæburgenſi Polonis permittentibus, & nil fraudis ſubeſſe ſuſpicantibus, ætatique & ſacerdotio honorem habentibus, exceſſit, & inter ſupellectilem ſuam triginta millia aureorum nummum duplicium à Plauenio accepta ſecum exportauit, ac inter Gedanenſem, Slochouienſem, & Suecenſem Commendatores, vt ij mercenarium militem inde conducerent, diſtribuit. Sed lentius id erat, quam vt ſuſtineri poſſet tam diu obſidio, quæ difficilis ſane & moleſta Bohemis mercenariis, propter frumenti penuriam dyſenteria vulgo afflictis, incipiebat. Itaque ij priuato conſilio per Ioannem Socolum Bohemum, & ipſum in caſtris regiis militantem de prodenda arce cum Rege conſtituerunt, incolumitatem & quadraginta millia florenorum pacti. Verum re ad Senatum relata, turpe viſum Polonis, auro & proditione hoſtilium munitionum potiri victores dudum, & ferrum in manibus habentes. Ita reiecti Bohemi. Falſo deinde rumore in caſtris regiis percrebuit, Sigiſmundum Cæſarem valido cum exercitu in Poloniam inuaſiſſe: quo commoti Poloni miſſionem à Rege flagitabant, & ſuadebant id Regi complures proceres. At vero primores Nobilitatis Ciuitatumque Pruſſicarum & Pomeranicarum, quæ poſt victoriam Gruneualdenſem ad Regem defecerant, ſedulo diſſuadebant, ac ne præcipuum illius victoriæ fructum Mariæburgi expugnationem omitteret, orabant. Ni faceret, omnia mox rurſus Cruciferorum fore, quæ in poteſtatem eius dudum veniſſent: excuſantique Regi inopiam pecuniæ in ſtipendium, ſuadebant, vt tributum ſibi imperaret. Cum ille in nouo imperio, nouis dedititiis oneri eſſe nollet, fuere, qui ſuaderent, vt arces & oppida earum regionum mercenariis militibus debiti ſtipendij nomine pignori daret. Ne id quidem probauit, veritus, ne milites illi ciuibus graues eſſent, neu quæ ſiue ab his, ſiue ab illis proditio fieret. Itaque ſalutaribus repudiatis conſiliis, quorũ autor præcipuus erat Nicolaus Tramba Procancellarius, non modo verbis, ſed etiam lachrymis ſuadens, nequaquam cœpto deſiſtendum eſſe, ad decimum tertium calendas Octobris incenſis ſtatiuis, & mediocri aulicorum comitum præſidio cum Andrea Brochocio, Stumæ ad infeſtandam oram Marięburgenſem relicto, ab obſidione diſceſſum eſt. Iucundum id fuit ſpectaculũ obſeſſis, qui eo inopiæ iam redacti fuerant, vt vix pauculos dies Henricus Plauenius arcis Cõmendator ab eis impetrauerit, ne ſeſe, arcemque Regi dederent. Quominus autem lætus diſceſſus ille diſcedentibus Polonis eſſet, non maxima res effecit: nempe quod equus regius, qui dudum alacriter hinniens adſtiterat, dum Rex eum abiturus conſcendit, ſubito exanimatus concidit: quæ res mali ominis vulgo eſt habita. Diſcedens autem Rex, Radinum arcem permunitam, in qua oppugnanda pars exercitus à prælio Gruneualdenſi fruſtra tempus triuerat, in deditionem accepit, quum iam eam milites facto impetu, portaq; effracta, fere cepiſſent. Quindecim ibi Crucigeri inſignes reperti, in Poloniam captiui abducti ſunt: reliqua multitudo nihil aduerſi paſſa. Arx Ioannis Socoli Bohemi fidei commendata: eoque mox Toruniæ, quo Regem ſecutus erat, veneno à ciue quodam Torunienſi extincto, Dobeslao Ptichalæ, & Alberto Malſcio pariter Rex cuſtodiam eius manda-

Prutenorũ conſilium fidele, & ſtudium erga Regem Polon.

Obſidio Mariæburgen. ſoluta.

Radzinum per deditionem acceptum.

mandauit. Socoli vero paruos filios propter merita patris honeſte & liberaliter educari Cracouiæ iuſſit.

Henr. Plauenius Cruciferorum Magiſter factus.

Non ceſſabat interim Henricus Plauenius, qui iam Magiſter Cruciferorum factus erat: ſed vndique contrahebat exercitum, acceptis mutuis in ſtipendium centum millibus florenorum à ciuitate Gedanenſi, quæ iam rurſus in fidem Crucigerorum inclinarat, totidemque & inſuper quindecim millibus à Venceslao Rege Bohemorum, cum ei bona Chomentouienſia, quæ Cruciferi in Bohemia habebant, hypothecæ nomine tradidiſſet. Et quæ prima manus è vicinioribus oris cõuenerat, ea Michaele Sternbergio archimagiro Aduocato nouæ Marchiæ duce Tucholiam arcem obſedit: nam oppidani primo aduentu hoſtium deditionem fecerunt. Nieſſouiæ tunc Rex erat, quum hæc ad eum perlata ſunt, neque is expediebat, quomodo ſuis ſuccurreret, vaſtationemq; ditionis ſuæ prohiberet. Centum modo, vel paulo plures haſtatos de aulico ſuo comitatu & ipſos neceſſariam miſſionem flagitantes precibus promiſſiſque adduxit, vt cum ſuis quiſque miniſtris, quibus merebat, Tucholiam præſidij cauſa proficiſcerentur, quibus Petrus Miedzuecius Magiſter militiæ præfectus eſt. Oportune autem Sendiuoius Oſtrorogius Palatinus Poſnanienſis, & Dobrogoſtius Szamotulius Caſtellanus, & Martinus Labiſſinius Palatinus Breſtenſis, cum ſuis cohortibus ſeſe coniunxere. Atque hæc manus omnis, ſeu quod aditu Tucholiæ intercluſa eſſet, ſeu qua alia de cauſa Coronouiæ (quod oppidum nec arte, nec natura munitũ haud longe abeſt à Tucholia) ſubſtitit. Cuiauienſem vero atque Dobrinenſem Nobilitatem Rex Brodniciæ, Breſtæ, Ripini, & Nacli in præſidiis eſſe iuſſit, ad tuendas eas munitiones, arcendaſque hoſtium excurſiones. Ipſe Inouladislauiæ cum exiguo comitatu manſit, & quidem damnans conſilium ſuum de ſoluta obſidione Mariæburgenſi, dimiſſoque exercitu, cum alia ſuper alia aduerſa ipſi renunciarentur. Nam & Oſterroda, Nideburgum, & Dzialdouia arces per eos dies ab hoſtibus receptæ ſunt, & Stanislaus Charbinouius Sulimæus, ac Nicolaus Synouecius cum de præſidio Coronouienſi deceſſiſſent, aduenientes perterruerant Regem, quod dicerent, præſidium in magno eſſe periculo, ſiue vt honeſtam cauſam turpi facto ſuo prætexerent, ſiue vt eius conſilium opemque implorarent. Erant enim in propinquo iam ſatis magnę vires hoſtium cum Michaele Sternbergio. Atque ij quidem, vt de aduentu & paucitate Polonorum cognouerunt, paucis ad obſidionem Tucholię relictis, raptim tanquam ad certam prædam Coronouiam contenderunt, vt Polonos nec opinantes opprimerent. Et ſane aſpirare initio conatibus eorum fortuna viſa, tamen non ad extremum vſque reſpondit. Etenim cum exploratores Polonos incauti⁹ progreſſos excepiſſent, & ex his callide & conſtanter omnia eleuantibus exiguam modo promiſcuæ & imperitæ multitudinis manum Coronouiæ coaceruatam eſſe didiciſſent, cõtemptim, turbatiſque ordinibus ex equis delapſi, latrocinantium in morem impetum fecere in oppidum.

Oppida Pruſſiæ & arces à Cruciferis recipiuntur.

Poloni vbi adeſſe hoſtem ſenſere, & forte tum pranderent, tumultuarie correptis armis ad monaſterium in crepidine montis ſupra Berdam amnem ſitum, intrepide ſeſe recollegere, celeriterque aciem inſtruxere. Quod cum præter expectationem hoſtibus accidiſſet, curriculo ij ſeſe ad equos ſuos recepere, atque his conſcenſis retroceſſere: idque ſiue re inopinata perculſi, ſiue certo conſilio, vt equites Polonos à peditum auxilio longius abducerent.

Et ſa-

Et ſane impigre Poloni equites pugnæ auidi recedentibus inſtitere, audacius adequitando, iaculando, & cominus etiam feriendo, remorantes agmē, donec pedites conſequerentur. Vbi ad Lanſcum, qui pagus monachorum Curonouenſium eſt, vno ab oppido milliario, non ſine multis hoſtium vulneribus peruentum eſt, ſubſtitere Crucigeri in colle quodam editiori, & ordines inſtruxere. Ne Poloni quidem pugnandi moram fecere: erant enim vtrinque milites & numero, & virtute, & ſcientia rei militaris fere pares. Sed erat aſcenſus ad hoſtem ab ea parte, qua Poloni conſtiterant, arduus ac difficilis. Itaque ne ſimul cum hoſte, & cum iniquitate loci dimicarent, circumuecti, leniori & accliuiori aſcenſu aciem aduerſus collem erexerunt. Prius vero quam ſigna canerent, Conradus Nemcius Sileſius, de cohorte Regis Sigiſmundi ex hoſtili agmine eques in medium procurrit, aliquem de Polonis ad ſingulare certamen prouocans. Incunctanter ſeſe ipſi Ioannes Scicius obtulit: victus atque captus à Polono Sileſius, non leue de euentu vniuerſi prælij omen ac præiudicium ſuis vterque attulit. Confeſtimque ſublato vtrinque clamore, ſigna collata. Aliquandiu pugna dubia fuit, nemine ex coloco, quo primum conſtiterat, pedem referente. Itaque defatigatis vtrinque militibus, quaſi ex compoſito pugna vtrinque intermiſſa, diuerſi paululum retrocedunt, ſaucios ſummouent, vulnera alligant, commutant captiuos, ſudorem ſibi equiſque ocioſe abſtergunt. Quin & pocula inter ſe miſiſſe memorantur, ita vt colludentium, non infeſtis odiis cōcurrentium agmina videri potuerint. Vbi aliquantiſper reſpiratum eſt, ſigno dato redintegrāt prælium, non minore quam prius pertinacia. Vulnerātur & cadunt vtrinq; multi: nec tamen in alterutram partem inclinat victoria. Rurſus ergo conſenſu quodam mutuo ceſſatur & reſpiratur: refocillatiſq;, ſicut prius, viribus, adeo acriter concurritur obſtinatis vtrinq; vel ad vincendum, vel ad moriendum animis. Ibi Ioannes Oſtrouicius cognomēto Naſſianus adacto equo vexilliferum hoſtilem obtruncat, vexillumque, quo vno totus eorum exercitus itidem atq; Polonicus vtebatur, abripit: Qua re tandem hoſtium acies perturbari, ac deteriori loco eſſe cœpit. Inſtitere Poloni acrius trepidātibus. Ibi vero illi metu pudorem ſuperante auerſi fugam capeſſunt: premunt terga fugientium Poloni: nox tandem perſequendi finem fecit. Cæſa feruntur eo prælio hoſtium ad octo millia: captorum numerus nō memoratur: non exiguus tamen fuit.

Prœlium ad Coronouiam.

Pugna intermiſſio ſemel atque iterum.

Cruciferi funduntur à Polonis.

Inſignior hæc victoria ſuperiore illa Gruneualdenſi habita eſt, eo quod maiore contentione & labore parta eſt, & quod ita ea vires atque animi Cruciferorum fracti ſunt, vt per multos annos poſtea nunquam auderent rem vniuerſæ dimicationi committere. Parta eſt autem decima die Octobris. Sequenti die ſpolia à Polonis lecta, humatique, qui ceciderant. Deinde motis caſtris Bydgoſtiæ prædam inter ſe partiti, Inouladislauiam ad Regem cum longo captiuorum ordine peruenere: Ibique omnibus à Rege gratiæ actæ, ac perampla munera data ſunt iis, quorum illuſtriora merita eſſe conſtabat. Captiuos autem recreatos, & benigne conſolatos, ac militari ſponſione obligatos, vt ſe ad diem certum ſiſterent, dimiſit excepto Michaele Sternbergio duce exercitus, quem aliquandiu poſtea in arce Chencinenſi in vinculis habuit. Nihil tamen conſternati animis ex ea clade ij, qui ad obſidionem Tucholiæ relicti erant, dolo etiam locum ex ea inuenere. Subornatis enim transfugis Polonis, & qui inter ipſos Polonicæ linguæ gnari erant, & pro captiuis eos oſtentantes magna ſtrage ſe deuiciſſe Polonos apud Coronouiam illis teſtificantibus mentiti, perſuaſerunt Ioanni Broglouio præfecto arcis ac præſidij, vt arcem ſibi dederet. Augebatur enim indies Cruciferorum exercitus nouo milite mercenario, & à Tucholia in Poloniam excurſionem facturus eſſe videbatur. Id ne accideret, celeri conſilio prouidendum ſibi eſſe Rex exiſtimauit. Quocirca nouam expeditionem maiori Poloniæ indixit, nec ſegniter ea manus Bydgoſtiam, vt à Rege imperatum erat, conuenit. Inde porro eam cum cohorte Regis Petrus Szaffranecius Succamerarius Craconienſis ſub ſignis duodecim ad Tucholiam duxit: præmiſſiſque ſexcentis baliſtariis, qui prædas agendo, vaſtandoq; ſubiectam Tucholiæ oram, hoſtem elicerent, ipſe cum reliquo exercitu opportuno loco in inſidiis ſubſtitit. Simulatque conſpexere equitatum Polonicum per agros palātem hoſtes, contempta eius paucitate, cum pertinacius eum fugam ſimulantem inſecuti eſſent, in paratas inſidias præcipitati ſunt. Quas cū mature animaduertiſſent, pedem retulere. Ibi Poloni tardius, quam res poſtularet, ſigno dato, pauciores aduerſus plures coorti ex inſidiis, vſque ad portas oppidi fugientes perſecuti ſunt: & quoniam agilioribus equis vtebantur, multos ex illis partim interfecere, partim viuos cepere, ac caſtris hoſtium, quę ante oppidum poſita erant, vacuis potiti ſunt. Non pauci oppido, ne Poloni ſimul irruerēt, excluſi, inconſiderate in vndas ſeſe præcipitantes, merſi ſunt. His ad viceſimam octauam diem Octobris geſtis, captiuiſq; ad Regem miſſis, exercitus omnis, præter aulicam cohortem, mox iniuſſu regio domos dilapſus eſt, propter tempus anni, cuius rei magis, quam bello gerendo, commodum. Captiuos Rex, accepta ab eis itidem atque ab aliis prius ſponſione, dimiſit.

Noua expeditio in Pruſſiam.

Cruciferi rurſus profligati à Polonis.

His cladibus permotus Plauenius Magiſter Cruciferorum, non auſus denuo fortunam periclitari, in interiorem Pruſſiam reliquias profligati exercitus deduxit, ac Stumam arcem aliquandiu obſeſſam in deditionem accepit. Eam deditionem Morangi quoq; deditio ſecuta eſt. Inde ad Radinum caſtra mota, circumſeſſaque ea arx ſex ſeptimanis. Sed cum in ſpem Toruniæ Gedanique per deditionem recipiendi Magiſter veniſſet, ſoluta obſidione, ſauciiſque, quorum non exiguus erat numerus, cum præſidio in oppido Radino relictis, ad recipiendas eas vrbes profectus eſt. Quo diſcedente, Poloni accitis celeriter his, qui erant in præſidio Brodniczę impetum fecere in oppidū, expugnatumq; paruo negocio diripuere & incendere. Porro Torunienſes & Gedanenſes adueniente Magiſtro cum exercitu miſerunt ad Regem, vt ſibi ex cōtinenti opem ferret, quod ipſi per ſe oppida ſua defendere non poſſent. Cæterum cum præter opinionem eorum accidiſſet, vt Rex tēpori ſe illis adfuturum eſſe promitteret, ac ſine mora eo contenderet, rurſus ei legationem obuiam miſere Gnieucouiam, ſe iam neceſſitate adactos, deditionem cum Magiſtro pactos eſſe. Itaque Rex dimiſſis contra ſententiam multorum legatis ſaluis, quod diceret, teſtatum ſe cunctis facere velle, non ſuam illis, ſed illorum fidem ſibi defuiſſe, Inouladislauiam ſe contulit. Magiſter acceptis in deditionem ciuitatibus Gedano & Torunia, arcem Torunenſem nequicquam oppugnauit: nam ea ſtrenue à præſidio regio defenſa eſt. Rex poſtea Gneſnam ad ſepulchrū D. Adalberti, & Poſnaniam ad ædem corporis Chriſti, votorū, quæ ante prælium Gruneualdenſe nuncupauerat, exſoluendorum cauſa profectus, equeſtrem ordinē totius illius tractus denuo ad expe-

Torunienſes & Gedanēſes ad Cruciferos deficiunt.

expeditionem in Pomeraniam exciuit, eamq; omnem, omiſſa arcium & oppidorum oppugnatione, longe lateq; ferro & igne vaſtauit.

Sigiſm. Rex fines Poloniæ vaſtat.

Dum autem hæc in Pruſſia & Pomerania aguntur, interim Sigiſmundus Rex Vngarorum, vt Vladiſlaum à Cruciferico bello auerteret, promiſſiſque (ob quæ quadraginta millia florenorum à Cruciferis acceperat) ſatisfaceret, Sciborium Transſyluaniæ Palatinum cum duodecim vexillis Bohemorum, Morauorum, & Auſtriorum (nam Vngari fœdera ſibi cum Polonis conſtare cauſati ſunt) ad vaſtandam ſubmontanam Poloniam miſit, cum iam Poloni, qui ad præſidium eius oræ relicti à Rege erant, hyeme ingruente domos dilapſi eſſent. Verum celeriter tamen ij ad primum nuncium cõcurrentes, hoſtem præda ex agro Sandecenſi capta onuſtum, abeuntem perſecuti ſunt, & non procul à Bartfa ſiue Bardeouia adepti, magnoque impetu adorti, profligarunt. Hoc eodem anno ſub exitum Nouembris memorabili rurſus victoria de Liuonibus potiti ſunt Poloni.

Cruciferorum exercitus à Polonis fuſus.

Hermannus enim Liuonicorum Cruciferorum Magiſter validum ex Germania & Bohemia in Pruſſiam adduxerat exercitum, eoque apud Golubam relicto, ipſe cum paucis equitibus Mariæburgum ad Cruciferos, vt cum illis de ratione belli conſultaret, profectus erat. Id cum comperiſſent Poloni, qui Ripini & Bobrouunicis in præſidiis erant, auſi facinus audax, ductore Dobeslao Puchala, ad hoſtem viris armiſq; longe ſuperiorẽ contendere: inſidiiſque apto loco diſpoſitis, pauci per agros palantes, ſub Goluba ſeſe oſtendere. Eos hoſtes correptis armis auidius perſecuti, locum inſidiarum incaute prætervecti ſunt: quos Puchala cum toto agmine à tergo adortus, perterritos & incompoſite fugientes, vſque ad oppidum perſecutus eſt. Oppidani, vbi id animaduertere, veriti, ne patentibus portis Poloni permixti ſuis in oppidum irrumperent, portas clauſerunt. Ita excluſi oppido hoſtes, quum cæderẽtur paſſim in medio, proiectis armis ſupplices Polonis ſeſe dediderũt, & quadruplo maior numerus captiuorũ, quam eorum, qui eos ceperant, fuiſſe proditur. Verum illi re inopinata perculſi, alium longe maiorem exercitum Polonorum in ſyluis latuiſſe crediderãt. Ripinum tandem captiui cum appulſi eſſent, ingenti cum dolore ac pudore errorem ſuum cognouerunt. Inde porro Breſtam ad Regem trãſmiſſi, ſub militari ſponſione omnes dimiſſi ſunt: Curouienſibus modo, quod fidei tenaces non eſſent, & iis, qui religionem profeſſi erant, retentis.

Conuentus inter Regẽ & Cruci geros habitus. Induciæ menſtruæ.

Conuentus deinde inter Regem & Cruciferos habitus: verum in eo tamẽ de induciis non conuenit. Poſterius autem eæ menſtruæ tantum per Szaffranecium confectæ ſunt. Quibus durantibus Rex propere in Poloniam excurrit, & apud Radoſſice oppidum cum Regina congreſſus, excitiſque denuo ad expeditionem cunctis Polonis ad inſtaurandum cum Cruciferis bellum, poſt noui anni initium reuertit. Vitoldus quoque cum Lithuanicis auxiliis Vladiſlauiam ad eum venit, eiuſque conſilium de circumuallanda Torunia, vbi Magiſter & primores Cruciferorum erãt, ſpe pacis iniecta, mutauit, perſuaſitq;, vt in ſylua quadam caſtra faceret. Interea de pace in inſula Torunẽſi agi cœptum. Forte accidit, vt induciæ expirarent, & conſenſu mutuo in longius tempus prorogarentur. Sed eius rei ignarus Ioannes Broglouius præfectus Bydgoſtienſis prę́ſidij, cum permagnum numerum equorum hoſtilium apud Papouiam eſſe didiciſſet, traiecta cũ quadraginta modo equitibus Viſtula, & facto impetu ex improuiſo in antemurale Papouienſe, equos ibi ſtabulantes abegit, & antemurale incendit. Qua re Toruniam ſubito nunciata, emiſſi

emiſſi ſunt non pauci equites, qui eum perſequerentur. Hoc animaduerſo, Broglouius, cæteris cum equis captiuis præcedere, ac tranare Viſtulam iuſſis, ipſe cum duodecim modo equitibus perſequẽtes ſe hoſtes ſuſtinuit, non auſos ſenſim cedentem pertinacius ſequi, metu inſidiarum. Receptus deinde in naues paratas, nullo accepto incommodo flumen traiecit.

Pax & tranſactio cum Cruciferis.

Pax deinde victoribus, quam victis iniquior, inſtante maxime Vitoldo, proceribus vero Polonis Regi diſſuadere non auſis, ſtabilita eſt: cuius hæc potiſſima fuere capita, vt Samogitiam Vitoldo & Regi, quoad viuerent, Cruciferi concederẽt, ducentaque millia florenorum Pragenſis pecuniæ intra annum vertentem tribus penſionibus numerarent: Ziemouito autem Maſouiorum Duci Zaucrenſe territorium redderẽt: Rex Cruciferis, quæ de ipſis bello ceperat, remitteret: Dobrinum ſibi haberet, captiui omnes inuicem vt dimitterentur. De Dreno & Santoco, & aliis controuerſiis ſeni viri vtrinque delecti arbitrarentur. Quod ſi inter eos non conueniret, Pontificis Maximi arbitrio ſtaretur. Complexi ſunt autem hoc fœdere, Rex quidem Duces Pomeranorum & Maſouiorum: Magiſter vero Sigiſmundum Regem Vngarorum, ſi is vellet: interim autem, dum de eo non conſtat, ne ei Polonus bellum faceret. Hæc tam iniqua Polonis pax, ſtipulatione vtrinque interpoſita, cum Magiſter Henricus in caſtra Regis veniſſet, firmata eſt, & mox captiui omnes ſpõſione ſoluti. Munera deinde inter Principes vltro citroque miſſa.

Vitoldo Podolia conceſſa.

Vitoldo autem ibi Rex, inconſulto Senatu Polonico, Podoliæ dominatum, amoto, à præfectura Petro Vlodeco Charbinouio, vtendum fruendum conceſſit, non ſine magno Polonorum incommodo, dimiſſoque poſt exercitu in Poloniam rediit.

Rex in Ruſſiam contẽdit. Valacho Sniatinum & Colomeiam cũ Pocucia oppignorat.

Nec diu ibi moratus in Ruſſiam contendit, cum Alexandro Palatino Valachorum iam prius fœderato & cliente ſuo nouam contra Sigiſmundum Regem Vngarorum ſocietatem inijt: Sniatinumque & Colomeiam, atq; omnem tractum Pocucienſem ipſi pignori reliquit, acceptis ab eo mutuis mille rublis, ſiue ciclis argenti.

Eodem vero anno Stephanus, cum Alexandro ſiue extincto, ſiue pulſo in principatu ſucceſſiſſet, miſſis ad Regem quatuor oratoribus, in fide & clientela ipſius itidem, vt maiores ſui fuiſſent, ſe fore, & vbi accitus ab eo fuerit, venturum, ſolenneque iuſiurandum daturum: neque repetiturum vnquam Pocuciam, ſed præſentem cum præſenti Rege arbitratu ipſius de eo tranſacturum eſſe promiſit.

Polonorum cum Vngaris conuenta & pacta.

Per idem tempus opera Zauiſſij Nigri, apud Vngarorum iuxta ac Polonorum Regem gratioſi, effectum eſt, vt primores Poloni & Vngari ſimul apud nouam villam conuentum de pace inter Reges redintegranda agerent, ſed ea non confecta, octo menſium inducias tantum conſtituerunt, ea lege, vt Polonis cum Cruciferis pax rata maneret. Quod ſi eam Poloni nouo bello rupiſſent, illę quoque induciæ cum Sigiſmundo & Vngaris irritæ forent: ſin Crucigeri priores id facerent, Sigiſmundus ſeſe deinceps ab amicitia & ſocietate eorum ſeiungeret.

Rex in Lithuaniam ſecedit. Oratores Regis ad Pp. cum donis.

His ita compoſitis, Rex per Chelmenſem oram ſub initium veris in Lithuaniam ſeceſſit. Ad Ioannẽ vero Pontificem, qui Alexandro quinto mortuo ſucceſſit, oratores ſuos miſit cum peramplis donis, nempe quatuor patinis, duobus crateribus magnis aureis, tribus veſtibus Zobellinis & culcitra item ab altera parte è pantherarum, ab altera ex hermelinorum pellibus conſuta: obedientiam ipſi ſuam delaturos, poſtulaturoſque, vt Pontifex declararet, ipſum iuſte bellum contra Cruciferos ſuſcepiſſe, & quicquid rerum

ſacrarum è templis Pruſſicis per id bellum ablatum eſſet, rectè in Polonica templa conuerſum eſſe: dein, vt ipſi crucis militiam contra Tartaros concederet. Ac cætera quidem impetrata ſunt: extremum hoc ne impetraretur, illud obſtitit, quod eiuſdem modi militia cōtra Ladislaum Regem Neapolitanorum ab ipſo Pontifice promulgabatur, & obſtabant Polonis Sigiſmundi Regis, & Cruciferorum oratores, veriti fortaſſis, ne contra ſe Rex vteretur illis militibus. Poſthæc venit Rex Cracouiam, pedes religionis cauſa incedens, vexillaque & ſigna militaria vnum & quinquaginta de Cruciferis capta, ad ſempiternam tam inſignis victoriæ memoriam in Baſilica ſuſpendit: quæ in hunc vſque diem extant. Haud ita multo poſt inde diſcedens in Lithuaniam, partē hyemis in venationibus exegit.

Rex ex Lithuania Cracouiam venit.

Ernesto Auſtriaco Cymbarcā Maſouiam in matrimonium dat.

Venetorum legatio ad Regem.

Legatio Sigiſm. Regis ad Vladislaum Regē.

Conuentus Regum.

Sequentis autem anni milleſimi quadringēteſimi duodecimi initio Cracouiam iter vertit, de aduentu Erneſti Ducis Auſtriæ certior factus, cum quo affinitatem iunxit, collocata ei in matrimonium Cimbarca Ziemouiti Maſouiorum Ducis, & ſororis ſuæ filia. Aduenerat & Venetorum legatio, quingentorum haſtatorum ſtipendium Regi pollicens, ſi Sigiſmundo Vngarorum Regi bellum facere pergeret. Iam enim creatus erat Cæſar Sigiſmūdus; & faceſſebāt ei negocium Veneti in Dalmatia. Ipſe vero à Ioanne Pontifice in Italiam, & ad liberandam de manu Ladislai Regis Neapolitani Romam, ſuſcipiendumque diadema imperiale inuitatus: Foroiuliam Venetorum ditionem infeſtabat. Auerti igitur eum Veneti ac diſtineri bello Polonico volebant. Sed nihil impetrarunt: cauebant enim proceres Poloni, ne vetuſta cum Vngaris fœdera violarentur. Quod cum ſenſiſſet agi à Venetis Sigiſmundus, miſit & ipſe legatos ad Vladislaum de renouando fœdere, aut certe de conuentu & colloquio. Ægre conuentu ad certam diem Lubouliam impetrato, prior Anna Regina Poloniæ eo profecta eſt, Barbaram ſororem, quæ Sigiſmundo nupta erat, viſum. Rex deinde, qui Sandeciæ ſubſtiterat, ſecutus, Boleslao Maſouio & Sigiſmūdo Coributo patruele, ac multis proceribus Polonis deducentibus. Venienti Vladislao Sigiſmundus obuiam prodiit vna cum vxore vſque ad iugum montis, atq; ibi ſeptem diebus tētata fruſtra inter proceres Regum pace, cum diſcedere iam Vladislaus vellet, ad ſecretum colloquium ſemotis prorſus arbitris, à Sigiſmundo inuitatus,

Pacta conuenta & ſocietas inter Reges Vng. & Pol.

blanditiis eius & ingentibus pollicitationibus expugnatus, tādem homo minime malus, in gratiam cum eo, pactis iureiurando mutuo firmatis, rediit. Aduenere eo quoque legati Venetorū, quod eis Vladislaus rogatu Sigiſmundi ſpem pacis æquiſſimis conditionibus faciendæ feciſſet. Ac tentata quidem Vladislao interueniente, ſed non confecta pax eſt, propterea quod nihil æqui Veneti attuliſſent, nec Sigiſmundo ereptam Dalmatiam reddidiſſent.

Tartarorū legatio ad Regem Poloniæ.

Dum autem Vladislaus Budæ commoratur, venit forte eo ad eum ſplendida legatio Tartarorum cum muneribus, magna auxilia, ſi quando res ita poſceret, ei pollicens. Honorifica erat hæc ei legatio apud exteros. Perſuaſit autem is legatis, vt eadem Sigiſmundo nunciarent. Quo ille ferócior factus, Venetos territabat. Dimiſſis legatis, ludis, ac deinde venationibus vacatum eſt, vbi cum Vladislaus bubalinis caſeis recētibus ſeſe repleſſet, ac deinde calido balneo vſus, in profluente Danubij diutius ſeſe abluiſſet, febrim cōtraxit. Ab ea vero paucis diebus medicorū opera releuatus, & ampliſſimis muneribus à Sigiſmundo donatus, per Morauiam atq; Teſchinenſem oram in Poloniam

loniam reuertit, quinto demum mēſe, poſteaquam Vngariam ingreſſus fuerat. Erant autem præcipua dona, quæ à Sigiſmundo acceperat, corona, ſceptrum, & pomum, aurea, Boleslai Chrobri gladius & inſignia regni, quæ Eliſabetha Ludouici Regis mater in Vngariam aſportauerat, verita, ne Poloni mutata ſententia alium ſibi Regem crearent. Ea Rex Cracouiam ingrediens publice ſibi præferri iuſſit. Nec diu moratus Cracouiæ, per Sēdomirienſem, Lublinenſem, & Chelmenſem tractū profectus, ſupra Bugum fl. prope Rubeſſouum oppidum cum Vitoldo de omnib⁹, quæ in Vngaria egerat, cōmunicauit. Dimiſſo deinde Vitoldo, Ruſſiam Rex obibat: quo cū legati à Sigiſmundo Rege ad eum veniſſent, octoginta millia florenorū Pragēſium ab eo mutua acceperat, dato ei in pignus Scepuſienſi tractu cum tredecim oppidis, arce tamen excepta. Atque ex eo tempore Scepuſium in ditione Polonorum eſt in hunc vſque diem. Ruſſia peragrata, in Poloniam Rex ſe recepit, paucisque diebus Nepolomiciæ exactis in Lithuaniam rurſus conceſſit, & hyemem illam ibi exegit: quæ quidem prodigioſe mitis fuiſſe memoratur, ita vt initio Februarij flores & olera in regione frigidiſſima exiſterent. Verno atq; æſtiuo tempore Poloniam rurſus fere omnem obiuit. Apud Grodlū deinde ſupra Bugum amnem Polonorū & Lithuanorū conuentum habuit: ibi fœdera inter has duas nationes renouata: cōceſſumq; ius nobilitatis Lithuanis, iis duntaxat, qui ritus eccleſiæ Romanæ ſeruarēt: iiſdē vt inſignibus atq; prærogatiuis, quibus Polonica Nobilitas, vterētur, præterquam vt deinceps quoq; iuſſu magni Ducis arces conderēt, vias publicas reficerēt, tributaq; ſolita penderēt. Senatum autē & magiſtrat⁹ more Polonorū haberēt. Honores vero & Magiſtrat⁹ ne alienis ab eccleſiæ Romanæ inſtitutis mādarentur. Ducem qn̄ vſus poſtularet, nō niſi de ſentētia Regis, & ampliſſimi Senat⁹ Polonorū legerent: viciſſimq; Poloni, vt ne inſciis inconſultiſq; Duce & Senatu Lithuanico Regē ſibi crearent: comitiis cōmunibus quoties opus eſſet, vt ea Lublinū vel Parczouiam, vel alias, quo videretur, mutuo cōſenſu indicerent: ordo item eccleſiaſticus vt eodē iure, iiſdemq; prærogatiuis, quibus in Polonia, frueretur. Hæc omnia Proceres Lithuani, libertatem & prærogatiuas, nobilitatis adepti, approbarunt ac literarum monumentis conſignarunt.

Scepuſium Regi Poloniæ oppignoratum.

Hyems mitiſſima.

Polonorum & Lithuanorum conuentus apud Grodlum.

Lithuanis prærogatiuæ & leges à Rege dātur.

Soluto conuentu, quia peſtilēs autumnus erat in Polonia, in Lithuaniam Rex ſeceſſit. Inde porro in Samogitiam profectus, gentē eam, quæ nondū falſorū Deorum cultū penitus abdicauerat, magno ſtudio, magnaq; cura extinctis ſacris ignibus, ſucciſis lucis, necatiſq; ſerpētibus & aliis ſacris animalibus, ad religionem Chriſtianam conuertit, nō modo pij Regis, ſed etiam doctoris & Apoſtoli fungens officio, ſuggerentibus ſacerdotibus Polonis, quæ diceret, quæue faceret, cum ipſi barbaros loquētes non intelligerēt, nec ab eis viciſſim intelligerentur. Epiſcopum apud Mednicos, attributis agris & reditib⁹, & parochos duodecim (tot enim territoriis cōtinetur Samogitia) vt iidē Canonici Mednicēſes eſſent, inſtituit. Tunc autē Rex præfecto gēti Kesgellone nobili Lithuano, & religionis curā inprimis in rudi populo gerere iuſſo, in Lithuaniam, atq; inde porro poſt anni ſequentis milleſimi quadringēteſimi decimi quarti initium in Poloniam, & in Cuiauiam, ad conſtitutum cum Cruciferis apud Slonſcum conuentū contendit. Iam ſummū apud Cruciferos magiſtratū Michael Sternbergius gerebat, amoto & in carcerē coniecto Hērico Plauenio, ſiue propter profuſas largitiones, ſiue ꝓpter inuidiam, ſiue quod à Magiſtro ambitioſo homine, quaſi Polonis impenſius faueret, inſimula-

Samogitiæ ad religionē Chriſtianā conuerſæ.

Conuentus Regis cum Cruciferis.

mulatus eſſet: Quo comperto, Vlricus Henrici frater Commendator Gedanenſis, metuens & ipſe ſibi, clam ad Regem profugit. Fugiſſet Henricus quoque è cuſtodia, re clam per internuncios cum Rege compoſita, niſi eum Ioannes Cropidlo Vladislauienſis Epiſcopus, cum quo forte Rex ea de re ſecreto communicarat, prodidiſſet. Pace cum Cruciferis tentata, ſed non confecta, cauſa vero tota à Strigonienſe Archiepiſcopo delegato Sigiſmūdi Cæſaris iniquiſſime diſceptata, cum Cruciferi iniuriis nullum modum ſtatuerent, mercatoreſque Poſnanienſes Gedani, direptis eorum mercibus crudeliter interfeciſſent, & per ſubornatos homines multa oppida ac pagos in Polonia incendiſſent, latrocinantiumque in morem è Dobrinenſi & Polonia finitima prędas agerent, cumque ad extremū ſub ſignis populabundi in Dobrinum excurriſſent, ac ſubito pauore turbati diffugiſſent, nouam in eos expeditionem Rex Polonis, Ruſſis, ac Lithuanis cunctis indixit.

Cruciferi Polonis iniurij.

Dum autem bellum id adornatur, ipſe maiorem Poloniam percurrit. Forte tunc Petrus Viſſus Epiſcopus Poſnanienſis lento morbo confectus obiit: qui ni obiiſſet, reſtitutus fuiſſet autoritate Conſtantienſis Concilij in Cracouienſem Epiſcopam Alberto deiecto: ſed profuit Alberto mors eius, vt facilius à Concilio Rege petente veniam impetraret. Tunc autem cum collegium Poſnanienſe petiiſſet à Rege, vt ſibi Epiſcopum arbitratu ſuo legere liceret, non abnuit is: ſoluſque in conſilium ſacerdotum ingreſſus, impetrauit, vt de quatuor à ſe editis (inter quos etiam fuit Alexander Maſouiæ filius, è ſorore ſua natus) vnus legeretur Epiſcopus. Lectus aſt abſens magno omnium cōſenſu Andreas Laſcaris Goslauicius Decanus Cracouienſis, & Canonicus Poſnanienſis, qui tūc forte legatus à Rege cum tribus aliis ad Sigiſmūdum Cæſarem de cauſa Crucifærica profectus erat. Æque tamen is decreto collegij cum voluntate regia coniuncto aſſenſus eſt, vir bonus, & non ignarus, quantum onus in ſe ſuſciperet. Iam ingentes copiæ ex omni Polonia, Ruſſia, Lithuania, & Maſouia cum ſuis Ducibus Volboriam conuenerant: Tartarorum etiam non contemnenda auxilia Vitoldus adduxerat. Erat & mercenariorum militum ex Bohemis & Sileſiis non exiguus numerus: quin & Sileſiorum Duces exercitum regium auxerant. Itaque Rex non moratus diutius, in terram hoſtilem eum duxit, inſtructum inſpectantibus legatis hoſtium, qui ſiue ad auertendum bellum, ſiue ad ſpeculandum vires Polonorum venerant. Verum non ita magnum operæpreeium cum tantis copiis factum eſt. Oppida modo & caſtella quædam ignobilia, partim vi expugnata, partim in deditionem accepta, partim vacua dilapſis habitatoribus occupata, direpta, atque exuſta.

Pruſſicum bellum.

Venit interim legatus Pontificis Ioannis trigeſimi tertij Ioannes Lauſanenſis Epiſcopus: qui impetrauit facile à Rege deſidis & famelici belli (vulgo poſtea ſic appellati) iam pertæſo, vt duorum annorum induciis cum Cruciferis conſtitutis, Conſtantienſis Concilij iudicio cauſam & controuerſiam omnem ſuam cum Cruciferis permitteret. Itaque Rex dimiſſo exercitu reuerſus in Poloniam, de Senatus ampliſſimi ſententia legatos ad Concilium miſit, Nicolaum Archiepiſcopum Gneſnenſem, Ioannem Vladislauienſem, Iacobum Plocenſem Epiſcopos, Andream Laſcarem electum Poſnanienſem, Ioannem Tuliſcouium Caſtellanum Caliſſienſem, & Zauiſſium Garbouium cognomento Nigrum. Pollicebatur autem Sigiſmundus, non defuturum ſe ibi eſſe cauſæ regiæ contra Cruciferos, eique viciſſim rerum Vngaricarum

Legatus Pp. ad Regem.

Induciæ duum annorum.

Concilio Conſtant. cauſa Pruſſica diſceptatio permiſſa.

carum

carum curam commendauit. Idem fecit Concilium illud, ſcriptis ea de re ad Regem literis. Ac fecit quidem Vladislaus amici officium: nam cum Turcæ ipſo abſente Vngariam infeſtarent, Boſnamque à Sigiſmundo prius recuperatam, ipſi iterum fuſis profligatiſque Vngaris eriperent, Vladislaus miſſa ad Turcas minaci legatione, ſex annorum inducias inter eas gētes captiuis Vngaris proceribus liberatis confecit: pacem quoq; perpetuam confeciſſet, ni Pipo Florentinus Comes Themeſſienſis temere omnia turbaſſet, capto pro exploratore Gregorio Armenio Vladislai internuncio, qui Turcicæ legationi de pace venienti tutum ad Vngaros acceſſum præſtructurus anteceſſerat.

Rex Vlad. curam gerit Vngariæ Sigiſm. abſente.

Interea Vladislaus Rex Lithuaniam, Poloniam, & Ruſſiam continētibus fere itineribus obiuit: & Sniatini quum eſſet in Ruſſia ad Pentecoſten anni ſequentis, venit ad eum ſupplex Alexander Palatinus Valachorum magna & ſplendida Nobilitatis ſuæ caterua ſtipatus, & vexillo ad pedes eius proiecto, datoque conceptis verbis iureiurando, in fide atq; clientela eius & Polonorum ſe fore ſemper promiſit. Venit & ab Imperatore, & Patriarcha Conſtantinopolitanis legatio, frumentarium ſubſidium petens. Vehementer enim Turcæ Thraciam infeſtabant & premebant. Vladislaus itaque Rex inopia laborantibus Cōſtantinopolitanis liberaliter opitulatus, in Cacybeio portu maris Pontici, qui in ditione Polonorum tunc erat, frumentum admenſus eſt. Sniatino in Lithuaniam rurſus diuertens, viginti millia marcarum Pragenſium, quadraginta veſtes zobellinas eximias, centum equos, totidemq; aureos pannos à Vitoldo dono accepit. Anno ſequenti milleſimo quadringenteſimo decimo ſexto cum Annam Reginam Cracouiæ mortuam ſepeliſſet, rurſus in Lithuaniam profectus, apud Velunam Samogitiæ cum Cruciferis Pruſſicis pariter & Liuonicis de regundis finibus Samogitiæ, ac de pace perpetua conſtituenda conuentum egit. Verum Cruciferis intolerabili faſtu tumentibus, neque vllam æqui aut iniqui rationem ducentibus, re non perfecta diſceſſum eſt. Augebat autem eis ſpiritus, vt creditum eſt, ſocietas cum Tartaris inita, qua eos ad vaſtandos Ruſſiæ fines excitarant. Nec multo poſt ingens vis Tartarorum duce Ediga in Kiouienſem tractum improuiſo effuſa, ferro ignique omnia depopulata eſt: vrbem quoque ipſam Kiouiam diripuit ac diruit, quæ ex eo tempore ſplendorem priſtinum nunquam recuperauit. Arce quidem ſumma vi oppugnata hoſtis potiri non potuit.

Palatinus Valachiæ iurat Regi Poloniæ.

Legatio Imp Conſtātinopol. ad Regē Vladislaum.

Anna Regina moritur.

Conuentus Lithuanorum cum Cruciferis.

Tartari Ruſſiam vaſtant.

Rex pro eo, quod hoſtes bello perſequi debuit, Sanoci nuptias celebrauit, indignas illa ætate, & nomine ac dignitate ſua, ducta in matrimonium Eliſabetha Pilecia, Ottonis Palatini quondam Sendomirienſis filia, vidua prouectæ iam ætatis, & complurium virorum thoros experta; quippe quæ virgo propter magnitudinem dotis à Morauo quodam rapta, eique aliquanto poſt ab alio quodam Morauo itidem erepta, & interfecto priore raptore, in loco iuſtæ vxoris habita, ad extremum Vincentio Granouio Caſtellano Naclenſi, deſpondēte Spitcone Melſtinio propinquo, nupſerat. Siue autem intempeſtiuo amore & conſuetudine eius mulieris captus, ſiue philtris etiam & magicis artibus dementatus Rex, eo ſe tam impari matrimonio implicauit, magnam certe nomini ſuo infamiam non modo apud ſuos, ſed etiam apud exteros aſperſit: ita vt Concilium quoq; ea fama, traducentibus Cruciferis, impleret. Rex inde Cracouiam indicto conuentu, Reginam quoque

Rex tertiam vxorē ducit.

eam

eam ritu ſolenni fecit, nequicquam aduerſantibus nonnullis Proceribus, & inprimis Sendiuoio Oſtrorogo Palatino Poſnanienſi. Quoniam autem ea ab Archiepiſcopo Leopolienſi Ioanni Reſſouio coronata erat, veritus Nicolaus Archiepiſcopus Gneſnenſis, qui tunc in Concilio Conſtantienſi erat, ne ſibi ſucceſſoribuſque ſuis ea prærogatiua Reges & Reginas coronandi præriperetur, obtinuit apud Concilium, vt Archiepiſcopus Gneſnenſis deinceps Poloniæ primas ſit. Prorogauit deinde Vladislaus Rex inducias cum Cruciferis in aliud biennium, Cæſare ac Rege Francorum Carolo petentibus. Et anno ſequēti, qui fuit milleſimus quadringenteſimus decimus octauus, rurſus apud Velunum Samogitiæ cum Cruciferis de pace conuentum celebrauit, deductis ſecum primoribus Polonorū. Vnde cum re infecta diſceſſiſſet, dimiſſiſque proceribus, ipſe cum paucis ad Vigros (ſyluæ id nomē eſt) venationi operam daret, parum abfuit, quin in Raſtenburgenſis Commendatoris inſidias incideret. Sub idem tempus Vitoldus amiſſa paulo ante Anna vxore, alteram duxit Iulianam viduam, prioris materteram. Atq; id matrimonium inceſtum Ioannes Epiſcopus Vladislauienſis, qui etiam Regem forte in Lithuaniam ſecutus erat, præter diſciplinam eccleſiaſticam iunxit, cum Petrus Vilnenſis, vt id faceret, nequaquam adduci poſſet.

Induciæ cū Cruciferis.

Lithuanorum conuētus cū Cruciferis.

Inſequenti anno, cum Rex in Poloniam reuertiſſet, venere ad eum legati Martini Pontificis Maximi, Iacobus Campius Spoletanus, & Fernandus Hiſpanus Lucenſis Epiſcopi, de pace cum Cruciferis conficienda poſtulantes: qui comiter & liberaliter à Rege habiti, cognita eius volūtate ad pacem propenſa, in Pruſſiam inde ad Cruciferos contenderunt. Qui corrupti muneribus, cum monumenta ad cauſam ipſorum pertinentia inſpexiſſent, ac deſcripſiſſent (ad quam forte rem magis, quam ad pacem faciendam Crucigerorum rogatu & ſumptibus venerant) Regis cauſam incognitam temere teſtimonio ſuo damnarunt. Qua de re grauiter poſtea Rex Pontifici queſtus eſt: qui fecit poſtea Regi poteſtatem producendi documenta cauſæ ſuæ. Dimiſſis autem legatis pontificiis Rex Caſſouiam petiit, ad colloquium à Cæſare Sigiſmundo inuitatus: ibique blanditiis eius inductus, arbitrum eum tulit Cruciferis ex compromiſſo de contumeliis, damnis, & iniuriis, quas ab illis acceperat, reclamantibus, quos ſecum duxerat, Proceribus, & ad extremum vt certa tamen formula, certoque die id compromiſſum adſtringeretur, ſuadentibus. Recuſabant autem id compromiſſum Cruciferorum legati, qui tunc ibi aderant, ſiue adeo recuſare ſe ex compoſito ſimulabant. Quare Cæſar vehementer, vt videri volebat, irritatus, arma ſe cum Vladislao contra eos coniuncturum iureiurando interpoſito pollicitabatur. Qua de cauſa remittere ei Vladislaus pecuniam, quam mutuam dederat, Scepuſiumque reddere mox cogitabat, ni Proceres, cum quibus ea de re communicarat, id ei diſſuaſiſſent.

Legatio Pp. ad Vladislaum Regē.

Regis congreſſus cum Sigiſm. Imper.

Compromiſſum Regis.

Soluto conuentu, Vladislaus Rex in Poloniam reuerſus, magna cura bellum aduerſus Cruciferos apparauit. Miſit & Cæſar Epiſcopum Paſſauienſem, & Ioannem Comitem Hardeccium Cracouiam, vt in ſpeciem arma, & cætera ad Pruſſicum bellum neceſſaria exercitui ſuo compararent: quibus laute à Rege ſumptus ſuppeditati ſunt. Cæterum ij, cum ſupra quadraginta dies Cracouiæ manſiſſent, vltrone an reuocati, non conſtat, in Vngariam ad Cæſarem redierunt. Reuerſus eſt deinde ad Regem ex Vngaria Zbigneus Brezius

Legati Cæſarei ad Regem Vladislaum.

Brezius Marſchalcus, qui ad deducenda à Cæſare auxilia relictus erat, vanitate Cæſaris perſpecta. Lactatus inanibus Cæſaris promiſſis Vladislaus Rex, tamen inſtitutam in Pruſſiam expeditionem non remiſit, ne legatione quidem eius motus, qua ille ab eo poſtulabat, vt in aliud tempus id bellum reiiceretur. Iam copiæ omnes Volboriam conuenerant, indeque per Maſouiam progreſſæ, ad fines hoſtium peruenerant, cum venit ad Regem in caſtra Bartholomæus Capra, Archiepiſcopus Mediolanenſis legatus à Cæſare, dirimendi eius belli cauſa. Pepigit is quidem rurſus adiuuante maxime Vitoldo, & accedente Pontificis Maximi autoritate duorum annorum inducias, cum compromiſſi ſui Regem admonuiſſet, & aliud ei ex aduerſo reſpondens ipſe à Cruciferis attuliſſet. Præfinita autem compromiſſo dies ad octauum idus Ianuarij. Itaque irritus tantus ille conatus atque apparatus belli fuit, non ſine magno omnium fremitu, imprudentiam Regis in faciendo compromiſſo incuſantium. Verum eam culpam Rex in Cancellarium tranſtulit: quam ob rem is magno omnium odio deflagrauit. Cum Erico autem Danię, Suecię, & Noruegiæ Regibus, ac Duce Pomeraniæ, eiuſque conſiliariis, publice à Vladislao & Vitoldo in caſtris tunc ictum eſt fœdus ac ſocietas, cum contra alios vtriuſq; partis hoſtes, tum nominatim contra Cruciferos: ea lege, vt etiamſi quis Principum ab eo fœdere vellet diſcedere, ſubditi tamen ipſius eo nihilominus tenerentur: ne tamen vteruis altero inſcio, Cruciferis, vel cuiquam bellum omnino intentaret. Excepti ſunt autem à Vladislao & Vitoldo Sigiſmundus Cæſar, & Venceslaus Rex Bohemorum, propter priora cum ipſis fœdera. Reuertens autem ex eo bello Vladislaus, per Cuiauiam in maiorem Poloniam diuertit. Poſnania vero Srodam proficiſcentem aduerſus caſus perculit. Nam ſub veſperum, cum ſerenum eſſet cœlum, ſubito atris nubibus obductum eſt: vnde inter crebra fulgura ac tonitrua fulmen magno fragore decidens quadrigas carpento, quo Rex vehebatur, iunctas, duoſque ſtipatores regios, & equos complures alios, vno ictu interfecit: aurigæ & ſeſſoribus equorum nil aduerſi euenit, niſi quod cubicularij veſtis diſcerpta eſt. Rex cum aliquandiu exanimatus iacuiſſet, tandem reſpirauit, cætera ſoſpes, præter quod ſurdaſter paucos dies, & modico manus dextræ dolore affectus fuit.

Induciæ duorum annorum inter Polonos & Crucigeros.

Rex fœdus icit cū Dania & Suecia Regibus.

Sub illud tempus Ediga Princeps Tartarorum, miſſa legatione cum muneribus ad Vitoldum, fœdus cum eo iniit. Venit paulo poſt, prius tamen ſibi aditu & colloquio impetrato, ad Vladislaum Sigiſmundus Cæſar Sandeciam, & cum animo eſſet diſtracto, vtrum Turcicum bellum proſequi, an Bohemiam poſt Venceslai fratris obitum, qui non ita pridem paralyſi extinctus erat, Huſſi religione & domeſtica ſeditione æſtuantem recuperare debuiſſet: Vladislaus ei ſuaſit, vt Bohemiam ante omnia poteſtatis ſuæ faceret, Huſſique doctrinam vires ſumentem opprimeret, & ad hæc peragenda auxilia illi pollicitus eſt. Qui Pragam cum exercitu veniens, cum non exiguam cladem à Taboritis, qui à caſtris nomen ſumſerunt, accepiſſet, caſtriſque exutus eſſet, Vratislauiam iter deflexit, quo ſe legatos Vladislai Regis & Cruciferorum ſequi iuſſerat, vt ibi inter eos de controuerſiis arbitrium peragerет. Verum ipſe ad extremam demum compromiſſo præfixam diem poſt initium noui anni eo venit. Veritus igitur, ne die præterita irritum eſſet compromiſſum, vt Cruciferis gratificaretur, cauſa non co-

Fœdus Tartari cū Vitoldo.

Sigiſmund. Imp. cum Vladislao R. congreſſus.

Bohemici motus.

Decretum Sigiſm. Cæſaris ex cōpromiſſo.

gnita, neque diſceptata, ſententiam ex ſcheda, quam in pera paratam habebat, inſertis quibuſdam, quæ in controuerſiam non venerant, recitauit, reclamantibus fruſtra legatis Vladiſlai, & fidem religionemque iudicis requirentibus. Quod quidem tam moleſtum legatis Polonicis fuerat, vt inſalutato Cæſare & moderationem decreti pollicente actutum diſcederēt. Eo vero ſpectabat potiſſimum decretum illud Cæſaris, vt decreto Pontificis maximi delegatorū abolito, Caroli Vngariæ & Ioannis Bohemiæ Regum arbitrium, pactaque apud Toruniam inter Regem Poloniæ & Magiſtratum conuenta, rata eſſent.

Vladiſlai Regis & Vitoldi mādata ad Cæſarem.

Hæc vbi celeriter ad Vladiſlaum in Lithuania tunc venationibus cum Vitoldo vacantem perlata ſunt, dolore & ira vterque ad lachrymas vſque exarſit. Mox communicato cum paucis conſilio, Rex Zbigneum Oleſnicium ad Cæſarem miſit, qui ei beneficia ſua plurima & maxima, & ipſius non modo ingratitudinem, ſummam iniuſtitiam, ſed etiam perfidiam & periurium exprobraret, ſeque pariturum eſſe illi ſententiæ negaret. Quod cum Oleſnicius grauiſſimis verbis feciſſet, ſimulque Nicolaus Cebulca ſubſecutus, Vitoldi nomine cum alia quædam acerbe in Cæſarem dixiſſet, tum fœdus & amicitiam olim cum eo conſtitutam repudiaſſet, ita commouerunt Cæſarem, vt eos, violato iure gentium, in profluentem demergere voluerit, niſi eum, qui proximi aſſidebant, Epiſcopi & Principes à tā præcipiti conſilio auertiſſent. Sine reſponſo autem ij dimiſſi ſunt. Nec ita multo poſt Cæſar miſſis duobus legatis ad Regem, correcturum ſe eſſe pollicitus eſt, quod non malitioſe, ſed imprudenter Cruciferorum fraude circumuentus deliquiſſet. Verum ne in eo quidem ſeruauit fidem, cum Vladiſlaus Rex rurſum Epiſcopum Cracouienſem, & Marſchalcum ea de re ad eum miſiſſet. Relata deinde re ad Senatum, parendumne eſſet iniquo Cæſaris decreto, an eo ſpreto inferendū bellum Cruciferis, placuit ad tēpus quieſcere & expectare, ecquam priores Cruciferi, non parendo decreto Cæſaris, iuſtam belli occaſionem darent. Nec ea diu expectata eſt. Cum enim Cruciferi duodecim millia & quadringentos aureos nummos Regi decreto Cæſaris ad certam diem numerare deberent, nec ſatis auri parati haberent, legati regij Ioannes Koſcielecius Palatinus Vladiſlauienſis, & Zbigneus Oleſnicius Secretarius argentum, quod in ſupplementum auri dabatur, non acceperunt: dieque lapſa, teſtati, priores Cruciferos iudicatum non feciſſe, diſceſſere. Quæ res apprime grata & exoptata Regi, atque etiam Vitoldo accidit. Quietæ tamen aliquandiu poſtea res fuere inter Polonos & Lithuanos, atque Cruciferos. Cæterum domi in comitiis Lencicienſibus ad viceſimam quintam diem Iulij parum abfuit res à pernicioſa ſeditione & cæde. Infenſa erat Eliſabetha Regina Alberto Epiſcopo Cracouienſi, cum quod is matrimonium eius cum Rege imprimis improbabat: tum quod Iohanni filio, quem Granouio pepererat, diploma de Comitatu, quo is à Rege contra leges publicas ornatus erat, non ſignabat. Cum autem non ignoraret mulier, infiniti compromiſſi culpam à Rege reiici in Albertum Epiſcopum, Tuliſcouium Caſtellanum Caliſſienſem, & Brezium Marſchalcum, quos etiam alienioribus forte à ſe animis eſſe ſentiebat, mulier vindictæ cupida, vrgebat eam occaſionem, Regem in eos aſſidue inſtigabat, & eo Regem propemodum perpulerat, vt Epiſcopo indicta cauſa Cancellarij munus abrogaret, in tres vero illos vt iudicium publicum in comitiis inſtitueretur, perfecit. Et mortua quidem eſt Eliſabetha ante diem comitiorū publica

Conſultatio Polonorum.

Cruciferi non ſatis faciunt decreto Cæſaris.

Comitia Lencicia turbulenta.

Eliſabetha Reginæ mors.

publica omnium ordinum (præterquam Regis ipſius) lætitia, quam ſplendidior veſtitus omnium teſtatam faciebat. Iudicium tamen nihilominus in Epiſcopum & reliquos duos inſtauratum eſt. Ibi cū propinqui & clientes Petri Viſſi, veteris iniuriæ memores, frequentes Alberto inſultarent, & Bartholomæus Vlodecus, cui Petri fratris filia nupta erat, cauſam aduerſus Albertū dicens, acerbius in eum inueheretur; non tulerunt id Alberti fratres propinqui & clientes, quorum numeroſa turba ſtipatus aduenerat. Creſcebat iniuriis & conuitiis mutuis tumultus, & ab vtriſque ad arma ſumenda, acciendoſque ſocios ex arce in oppidum decurrebatur. Rex cum proceribus in penitius cubiculum ſe ſubduxit: & ni mox porta arcis clauſa, ponſque ſublatus eſſet, multū ibi ſanguinis effuſum fuiſſet. Repreſſa tandem eſt à proceribus gliſcēs ſeditio, Rexq; reconciliatus reis, maxime Ioannis Tarnouij Palatini Cracouienſis opera.

Iudicium in Epiſcopū Cracouicum & duos proceres.

Rex reconciliatus Epiſcopo.

Conſultatum deinde eſt de Republica, & inprimis de Bohemis, an eos petentes Rex in fidem ſuam reciperet: nam ij victo pulſoq; Sigiſmundo ad Vladiſlaum regnum deferre nunciabantur. Re diligentius in Senatu agitata, placuit, ne Rex regnum à Bohemis delatum reciperet, propter dogma Huſſitarum, quod totam iam Bohemiam infecerat, & propter inteſtina gentis diſſidia, factioneſque diuerſas, neue Sigiſmundum Cæſarem, ad quem iure hæreditario regnum illud ſpectabat, in ſe concitaret: nec aperte tamen id detrectaret, ſed dubios legatos dimitteret, vt eo metu Sigiſmundus in officio contineretur. Soluto conuentu Lencicienſi, venere deinde Bohemorū legati, quibus queſtis de Sigiſmundi ſuperbia & acerbitate, regnumq; Vladiſlao deferētibus, reſponſum eſt: Regem vicem eorum dolere, ipſum quoq; multis inſignibus iniuriis à Sigiſmundo affectum, vt merito Bohemis pro tam propēſis eorum in ſe ſtudiis, auxilio aduerſus eum eſſe deberet: ſed quoniam res magna ac difficilis eſſet, quam poſtularent, nolle eum quicquam de ea ſine Vitoldi fratris conſilio ſtatuere. Hoc reſponſo accepto, pars legatorum in Lithuaniam ad Vitoldum profecta eſt: cæteris Nepolomiciæ manendi locus datus, ſumptuſque ſuppeditati, ne in vrbe propter ipſorum præſentiam ſuperſederi ſacris neceſſe eſſet. Indictis deinde rurſus comitiis Nepolomiciam ad vndecimam diem Nouembris, legati Bohemorum (iam enim & ij, qui ad Vitoldum ierant, reuerſi erant) non præciſa aperte omni ſpe ſuſcipiendi à Vladiſlao regni, dimiſſi ſunt. Reuerterunt autem ij poſt ſequentis anni initium, repertoq; Rege vna cum Vitoldo in Lithuania apud Mereciam, idem quod prius poſtularunt, adiicientes: ſi Vladiſlaus regnum illud abnueret, vt Vitoldus id capeſſeret. Diu eos Vitoldus ſuſpenſos tenuit, oſtentata nonnulla ſpe, vel Sigiſmundi vlciſcendi cauſa, ſe id non recuſaturum. Tandemque ad decimum octauum calendas Septembris Lublini certum eis reſponſum Regis pariter ac Ducis nomine datum eſt, cuius ea fuit ſententia: Licet ambo grauiter à Sigiſmundo læſi ſint, non eſſe tamen ſibi in animo improbitate cum eo certare. Scire ſe, Bohemiam iure ad Sigiſmundum pertinere: meminiſſe fœderum, quæ cum ipſo ſibi conſtent, quamuis non eadem fide vtrinque ſeruentur: religionem etiam ſibi eſſe, apud hæreticos regnare. Honoris autem Bohemorum gratia ſe omni ratione curaturos eſſe, vt à Sigiſmundo & Pontifice in gratiam recipiantur.

Conſultatio de ſuſcipiendo regno Bohemiæ.

Bohemorū legatio ad Vladiſlaum Regem.

Comitia Nepolomiciam indicta.

Bohemorū legati iterum ad Regem.

Reſponſum Bohem. oratoribus datum.

Dimiſſa cum his mandatis Bohemorum legatione, miſit Rex legatos ad Sigiſmundum Cæſarem Ioannem Tarnouium Palatinum Cracouienſem, &

Regis oratores ad Sigiſm. Cæſarem.

Zbigneum Olesnicium Secretarium: qui commemoratis modeste superioribus Vladislai in eum beneficiis, illiusque vicissim in Vladislaum Regem iniuriis, perstare tamen Vladislaum in amicitia, nec mutare fidem ostenderent: peterentque ab illo, vt cum Bohemis in gratiam redire, ecclesięque reconciliare eos clementer vellet. Si ille pateretur, vtramq; rem Vladislao curę fore, & vel armis, si aliter nequiret, eos ad officium reducturum, & in ditionem eius, societatemq; ecclesiæ catholicæ reductũ esse: modo vt postea vicissim Sigismundus cum ipso contra Cruciferos secundũ pacta conuenta tādem arma coniungeret. Eius autē rei præstandæ pignus interim Silesia in potestate Vladislai vt esset, tantisper, quoad Sigismũdus fidē suam apud eum liberasset. Grata hæc fuit legatio Sigismundo, maioraq; is vltro Vladislao, quā quæ postulabāt legati, obtulit, nimirũ coniugium filiæ vnicæ suæ, cuius Vngaria & Bohemia hęreditaria regna futura essent, aut vero Agathę viduę, quę cũ Venceslao Rege fratre suo nupta fuisset, si magis cōpar cōiugium ipsi placeret. Adhuc enim impubes erat filia Sigismundi. Ei vero viduæ dotē fore Silesiam, & centum millia florenorum. Hæc cum legati à Cæsare ad Regem retulissent, missus est deinde Zbigneus ad Vitoldum in Lithuaniam, vt cum eo rem oēm communicaret. Res autem ipsa reiecta est ad comitia Nepolomicēsia. Inde Zauissius Niger de amplissimi Senatus sententia ad Sigismundũ de Agathæ matrimonio conficiendo ablegatus est. Qui cum Sigismundũ in expeditione Bohemica occupatum sequeretur, eoq; ab Hussitis profligato, in proximum oppidum Goram cum multis aliis ex acie sese recepisset, oppido per proditionē ab Hussitis capto, in potestatē ipsorum venit, Pragamq; ductus, per longum tempus in custodia habitus est. Eius igitur captiuitas diuturna impedimento fuit, quo minus matrimonium illud perficeretur.

Sigismundi Cæs. responsum.

Comitia Nepolomicēsia.

Dum hęc fiunt, Vladislaus Rex cum Friderico Marchione Brandeburgēsi affinitatem iunxit, desponsa filio eius natu maximo Friderico vnica filia sua Heduigi: atque is, quam impubes etiam tum esset, in aula regia deinceps honeste & liberaliter educatus est. Conuenerat enim inter affines assentiente Senatu Polonico, (nam Cracouiæ hæc agebantur, quo Fridericus senior ea de re aduenerat) vt, si Vladislaus nullos mares liberos susciperet, regnum Poloniæ post eius mortem dotale Fridericus gener, etiamsi ante nuptias moreretur sponsa, acciperet: Marchiamque paternam suam ditionē, quæ à Polonia quondam auulsa esset, iure sempiterno, quemadmodum Dlugossus prodit, eidem rursus adiungeret. Si quas vero alias filias Rex relinqueret, eas Fridericus elocaret. Sin filium hæredem Rex relinqueret, centũ millium aureorum Vngaricorum puellæ dos esset, intra duos annos post cōsummatum matrimonium exoluenda: quæ tamē Heduigi defuncta ad Regem & Regnũ rediret, si Fridericus ex ea nullos liberos procrearet. Quod si Fridericus dote non accepta è viuis excederet, Heduigis tamen nihilosecius, quoad viueret, in Marchia certorum prædiorum ac bonorum ducentis millibus aureorum æstimatorum vsumfructum haberet. Pollicebatur autē Fridericus pater Vladislao magna aduersus Cruciferos auxilia, quoties opus esset. Verum ea cum ex pacto paulo post poscerētur, negauit in eum annum se mittere posse, persuasitq; Regi, vt in sequentem annum bellum Crucifericum differret, q̃ diceret, initurum se esse rationem, vt Cruciferi vltro imperata Regis facerēt, & vel culinarium eius currum traherēt. Accessit etiam ad prorogādas inducias Pontificis maximi authoritas, apud quē tunc causa inter Regē ac Cruciferos

Pacta conuenta inter Regem & Marchionē Brādeburg.

Induciæ cũ Cruciferis.

Paulo

Paulo Vladimirio Custode & Canonico Cracouiensi negocia Regis Romæ curante, disceptabatur. Et venit quidē sequentis anni, qui fuit à Christo millesimus quadringentesimus vigesimus secundus, initio legatus Pōtificis Antonius Zenus iureconsultus, vir integer & incorruptus, siue ad cōponendas res inter dissidentes Polonos & Cruciferos, siue ad cognoscendā diligentius causam, & audienda vtriusq; partis testimonia, describendaque monimenta. Secutus autem is est Regem in Lithuaniam, vbi tunc inconsulto Senatu Polonico Rex quartas nuptias cum Zonca Russa (cui postea Sophię nomē fuit) Andreę Kiouiensium Ducis & sororis Vitoldi filia celebrabat. Id vero matrimonium sine dote Vitoldus frustra resistentibus Polonis, qui cũ Rege erant, conciliauit: vsus illa occasione, quod Zauissio capto, nihil ad eam diem cum Cæsare constitutum erat.

Rex quartam ducit vxorem.

In Poloniam Rex reuersus, poposcit ordinem ecclesiasticum quinq; millia florenorum, quę ei Pontifex summus exigenda concesserat. Verum ea de synodi sententia negata sunt, ne quid eiusmodi in consuetudinem veniret, & quod nullum tunc bellum Rex aduersus Hussitas gerebat: nam in eum vsum eam exactionem Pontifex indulserat. Bellum deinde Regi cum Cruciferis præter omnem opinionem exarsit. Nauiter operam dabat causæ diiudicandæ Zenus legatus, & iam finis induciarum inter Regem ac Cruciferos appetebat. Egit ergo is cum vtrisque de protrahendis induciis, eoque rem perduxerat, neutris recusantibus, vt eæ conuenirent, ni fraus Cruciferorum deprehensa esset. Offensus enim iniquitate Cæsaris Vitoldus, Sigismundum Coributhum fratrem cum non contemnendis Polonorum & Lithuanorum copiis in Bohemiam ad recipiendum ac defendendum aduersus eum gentis illius regnum haud multo ante miserat, si non annuente, certe non aduersante Rege. Id cum ægerrime ferret Cæsar, Cruciferos ad inferendum Polonis bellum incitabat, &, vt facilius incautos fallerent, suadebat, vt inducias non abnuerent, illa duntaxat conditione in pactis adiecta, vt eatenus eæ firmæ essent, quatenus ipsi quid aliud siue à Pontifice, siue à Cæsare in mandatis non haberent. Ea de re cum Cæsar aliquot hominibus habitu mendicorum ornatis literas ad Magistrum Cruciferorum perferendas dedisset, vnæ ex his inter vestes mendici cuiusdam apud Coninum (quod maioris Poloniæ oppidum est) forte mortui inuentæ, dolum detexerunt. Itaque cum Cruciferi in iudiciis Pontificis, siue Cæsaris autoritatem diserte exciperent, re infecta & arguta euidenter à Polonis Cruciferorum fraude, irritatisque animis discessum est, bellumque magna celeritate, & ingenti animorum ardore comparatum. Intra paucos dies cunctæ copiæ è Polonia, Russia, & Lithuania, quo iussæ sunt, conuenere. Interim autem Zenus cum cognitioni causæ apud Vratislauiam insisteret, mandato Pontificis importunitati Cæsaris concesso reuocatus est, suspecta enim fides eius & integritas Cruciferis esse cœperat.

Bellum Prussicum.

Coributhus in Bohemiam cũ exercitu proficiscitur.

Ingressus autem Rex hostilem terram, composito agmine, perinde ac si hostes in conspectu essent, incedebat: & habebant ij sane supra triginta millia equitum pariter ac peditum: commissurique erant rem vniuersæ dimicationis discrimini, ne vastari sua sub oculis suis paterentur, nisi Conradus Nencius Silesius, vir scientia rei militaris præstans, temeritatem eorum, qui cum tanto exercitu pauci dimicare vellent, redarguisset. Erant enim supra centum millia bellatorum in castris regiis. Itaque

Cruci-

Cruciferi mutato consilio ad tuendas munitiones dilapsi sunt: relicta aliqua-ta manu ad prohibendum Polonis Deruanciæ amnis transitum. Sed ea facile à Polonis pulsa est, cæsis captisque compluribus. Circum castella deinde & oppida Poloni arma circumtulere: Fridecum siue Vanibreznum, & Golubum oppida cepere, diripuere, & incendere: præsidiarij omnes, qui supra quadringentos fuerunt, cum quindecim Cruciferis intercepti, & in vincula coniecti. Ibi dum Rex castra habebat, venit ad eum Corbauiensis Episcopus, legatus à Cæsare, petens, vt Coributhum è Bohemia reuocaret, Cruciferos ne bello vexaret. Si quid ij deliquissent, iure cum eis apud Cæsaris tribunal, cui illi subiecti essent, ageret. Quod si iniquitate sententiæ Cæsaris offenderetur, Cæsarem, si quid eiuscemodi esset, correcturum esse. Si qua alia iniuria læsum se esse à Cæsare arbitraretur, Polonis & Vngaris Proceribus rem disceptandam secundum fœdera permitteret. Ad hæc sic ei responsum est. Quod ad Cruciferos attineret, Regem satis perspectam habere fidē & æquitatem Cæsaris, pariturū tamen eum fuisse eius decreto iniquissimo, nisi Cruciferi priores id contempsissent Deinde producturum quoque nihilominus inducias cum eis fuisse, si de eorum fraude ex literis Cæsaris interceptis non constitisset. Illud etiam quale esset, quod Cæsaris opera Antonij Zeni legati pontificij incorrupti viri iudicium intercepisset? Itaque oportere Regem armis sua repetere, quando aliter non posset. Coributhum non Regis iussu in Bohemia cum exercitu esse. Intulit mox Vitoldus, à se eum illuc missum esse, vt Cæsaris iniurias & violata fœdera vlcisceretur, futurumq; ibi esse deinceps & iam, vt intelligeret Cæsar, quos homines sub specie amicitiæ dolis falleret. Cum his responsis dimissus legatus.

Legatus Cæsaris ad Regē Vladislaum.

Responsum Regis.

Non intermittebant interea Poloni populabundi hostiles agros longe lateque dispersi infestare. Forte quadringenti Valachi expediti (tot enim Palatinus Regi in auxilium miserat) sub Mariæburgo prædas agebant. In eos Cruciferi magno numero ex arce effusi, impetum fecerunt. Valachi, venientium cōtra se hostium multitudine aduersa, in proximam syluam se abdunt, ex equis desiliunt, non insueto genere pugnandi pedestres inter condensas arbores sese defensuri. Descendunt & Cruciferi, vt latitantes, quemadmodū opinabantur, è latebris extraherent. Verum mox denso sagittarum imbre à Valachis obruti, cæsis captisque primis, fugam capessunt. In fuga quoque à persequentibus Valachis non paruam cladem accepere. Victores Valachi cū præda & captiuis in castra pedem retulerunt. Alia quoque non minori clade per idem Cruciferi inter Olouiam & Murinouiam pagos profligati sunt ab Andrea Brochouio præfecto Brestensi, qui erat cum Mathia Labissinio Brestensi, & Ioanne Coscielecio Inouladislauiensi, Palatinis, & cum omni Nobilitate Cuiauiensi, relictus à Rege ad præsidium eius oræ cum summo imperio, ne quid ibi à Cruciferis moueretur. Indignati autem Palatini, sibi eum prælatum esse, domos cum clientibus suis per speciem comparādi commeatus recesserant. Perstitit in castris Brochouius, nihil ea discessione deterritus, diligentiusque agebat excubias quoquouersus dispositas. Erant in præsidio Nessouiæ octingēti equites Cruciferorum: ij vt incautos Polonos opprimerent, silenti agmine circumuecti à tergo, vbi nullas rebātur haberi excubias noctu eos adorti sunt. Sed non fefellere tamen. Et primas quidem excubias securas oppressere: verū à secundis ad tertias, & inde in castra clamor perlatus, Brochocium cū suis exciuit. Armis raptim correptis, hosti septa castrorum

Valachorū auxilia ad bellū Prussicum Regi missa.

Valachorū victoria de Cruciferis.

rum conuellere iam incipienti intrepide occursum est, commissoque prælio (lucente forte luna) cessit Polonis victoria: dissipati fuga hostes, cum per ignota sibi loca, syluasque errarent, agrestibus prædæ fuere per subsequentes dies: magnusque fuit numerus captiuorum, in quibus Commendatoris Torunensis vicarius, ac duodecim Cruciferi fuerunt. Nam Commendator ipse fuga elapsus est. Rex Golubensi arce potitus, ad Coualouiam castra mouit, & in arcis illius oppugnatione nonnihil commodi accepit: nam oppidum ipsi Cruciferi succenderant. Captus cum paucis Dobrogostius Castellanus Camenecensis, per cuius incuriam Drahimum haud multo ante interceptū erat à Germanis militibus in Prussiam euntibus: tametsi intra paucos dies arx ea à Polonis recuperata fuit, Pauli Vernici Germani opera; qui cum esset inter præsidiarios hostium, Polonos clam noctu cassibus venatoriis in arcem sustulit, à quibus mox præsidium hostile deiectum est. Omissa Couolouiæ oppugnatione, ad Toruniam Rex duxit. Forte didicerat ab exploratoribus, Cruciferos non contemnendas copias coegisse: quanquam non habebant ij in animo, aperto prælio cum Rege manus conserere, sed occasionem & opportunitatem rei bene gerendæ captabant. Contra hos ergo sedecim Polonorum totidemque Lithuanorum vexilla misit. Cæterum priusquam in conspectum ventum est, hostes, aduentu Polonorum cognito, fuga dilapsi sunt. Rex cum pestem Toruniæ grassari accepisset, contagionem metuens, mutato consilio, vastatis modo suburbanis, in Culmense territorium exercitum reduxit, vt id siue peruastaret, siue in potestatem suam redigeret.

Cruciferorum præsidiarij Nessouia fusi ab And. Brochocio.

Interim Cruciferi, & ipsi inauspicati belli pertæsi, & Nobilitatis oppidanorumq; suorum clamoribus ac querimoniis defatigati, legatos ad Regē de pace miserunt, quam nō difficulter impetrarūt. Pacis leges supra Ossam fl. & apud Melnum lacum in castris conscriptæ, inter quas erant præcipue, vt Rex Galardi & Petri iudicum à Pontifice maximo delegatorum decretum: Cruciferorum vero Magistri Paulus Prussiæ, & Sigfridus Liuoniæ, pacta Torunensia, & Sigismundi Cæsaris decreta duo ex compromisso lata rescinderēt: Samogitiam, Nessouiam, arce tamen ab ipsis diruta & materia asportata Rex haberet, itemque dimidium Istulæ, & nauli apud Toruniam: Cruciferis vero redderet, quicquid de iis tunc cepisset, iniuriæque vtrinque factæ obliterarentur. Quod si vteruis bellum renouare vellet, vt subditis eorum impune liceret dominis suis nullam opem ferre. Hæc ita conuenta, non diu rata fuere. Nam discedente Rege non impleuerunt Cruciferi promissa, ita iubente Cæsare. Vnde cum irritatio animorum inter Principes maiores motus parturire videretur, Vngarorum proceres conuentum cum Polonis expetiuerunt, facileque impetrarunt, vt ad Kesmarcum oppidum delecti à Rege de sententia comitiorum secum conuenirent. Ibi constitutum, vt ad medium quadragesimæ anni sequentis ipsi inter se Cæsar & Rex conuenirent, & Proceribus Vngaris ac Polonis arbitris, quemadmodum erat in fœdere, de iniuriis mutuis disceptarent: Cruciferorum quoque legati cum luculentis mandatis vt adessent. Congressi deinde Cæsar & Rex ad præstitutam diem apud Starelolum, cum de iniuriis mutuis inter se audientibus Proceribus expostulassent, pacem inter se renouarunt: Cruciferi quoque pacta conuenta apud Melnū lacum seruare iussi, dicto audientes fuerunt, & cōtrouersa quædam pactorum conuentorum capita, ad mercaturam & cōmercia pertinentia,

Cruciferi pacem à Rege petūt & impetrant.

Vngarorū & Polonorum procerum conuentus Kesmarci.

Sigismūdus Cæs. & Vladislaus R. congrediuntur. Pax inter Cæsarem & Regem.

Coributhus reuocatur è Bohemia.

tia, conuentu cum Polonis apud Nieſſouiam inſtituto explicarunt. Reuocatus deinde eſt à Rege Coributhus è Bohemia, vbi non contemnendas vires habuerat, & autoritatem ſibi apud Bohemos pręter Ziſcę factionem compa rauerat. Reuerſus inde, cum Dobrinenſem dominatum à Polonis non obtineret, ſolicitabat animos multorum ad res nouas. Qua re ſibi magnū odium apud Regem & Proceres conflauit. Miſſi deinde à Rege Zbigneus Oleſnicius

Fines conſtituuntur inter Pruſſiam & Samogitiam.

Epiſcopus deſignatus Cracouienſis, Sendiuoius Oſtrorogius Palatinus, & Dobrogoſtius Szamotulius Caſtellanus Poſnanienſis, & Stanislaus Ciolcus Procancellarius, ad regundos fines cum Cruciferis in Samogitiam, certis ſignis Samogitiam à Cruciferorū ditione diremerunt. Nihil præterea memorabile eo anno geſtum, niſi quod Proceres cum Nobilitate in comitiis Var-

Comitia Vartæ Rege abſente.

tenſibus Rege abſente leges quaſdam condidere.

Sophia Regina coronatur.

Inſequenti autem anno, qui fuit milleſimus quadringenteſimus vigeſimus quartus, duodecima Februarij Sophiæ Reginæ diadema ſolenni ritu impoſitum eſt. Quam celebritatem præter Polonos & Lithuanos Proceres, Sigilmundus Cæſar cum Barbara vxore: Ericus Rex Danorum, qui tunc forte

Principum conuentus Cracouiæ.

Hieroſolyma religionis ergo iter habebat, Branda Cardinalis cognomento Placentinus legatus pōtificius, Iulianus Cæſarinus auditor cameræ Apoſtolicæ, qui poſtea Cardinalis fuit; Ludouicus Bauarorum, Ziemouitus, Vladislaus, & Alexander fratres Maſouiorum, ac non pauci Sileſiæ Duces, itemq; Torunenſis & Elbingenſis Commendatores nomine Magiſtri Cruciferorū Pauli Ruſdorffij cohoneſtarunt. Vitoldus venire noluit incertum, qua de cauſa infenſior Reginæ factus. Tentatum eſt in illo conuentu à Principibus de Heduigi Regis filia Boguslao Duci Pomeranię in matrimonium collocā-

Rex Vladislaus alienus à Friderico Marchione.

da: cum Vladislaus Rex non obſcure alienum à Friderico Marchione, cuius filio ea deſponſa erat, animum præ ſe ferret, eo quod is auxilia nulla ex pacto ipſi ad bellum Crucifericum miſerat. Sed nihil tamē ea de re impetratum eſt, diſſuadentibus Regi Proceribus, fidemque rebus omnibus potiorem ducentibus. Diſſuaſit & Vitoldus abſens, apud quem tunc Fridericus iunior educabatur, cum res tota ad eum à Rege reiecta eſſet, Cæſarq; & Reges ad ipſum ea de re oratores ablegaſſent. Acceſſit etiam Pontificis autoritas poſtea, qui Fridericum è ſua familia Columnēſi originem ducere profitebatur. Effectū eſt autem in eodem conuentu, annuente maxime Cardinale, vt Rex Vladislaus Cæſari præter voluntarios, qui certatim crucis militiam à Pontifice promulgatam amplectebantur, quinq; millia equitum ad bellum contra Bohemos Huſſos promitteret. Acta & alia nonnulla in ſecretis colloquiis. Poſt decimumquintum tādem diem Reges & Principes liberaliter ac magnifice habiti, ſuas quiſq; domos repetiuere. Vladislaus Rex Visliciam ſe contulit: ibi

Legatio Bohemorū ad Regem appulit.

eum legatio Bohemorum conuenit, petens, vt quando ipſe, Vitolduſq; nollēt, Coributhum ſibi Regem mitteret. Probauerat enim is priori expeditione Bohemis induſtriam, virtutem, ac diligentiam ſuam. Non modo negatū, ſed bellum quoq; denunciatum Bohemis, ni hæreſin abiicerent, & Romano

Coributhus ad Bohemos profectus.

Pōtifici dicto audientes eſſent. Profectus eſt tamen iterum ad Bohemos Coributhus Rege inſcio, cum aliquanta facinoroſorū & obæratorū hominum manu, quæ ad eum confluxerat. Quam ob rem ſuſpicionem Cæſaris, multorumq; præterea vitare Vladislaus nō potuit, quamuis promiſſa equitū auxilia duce Petro Miedziuecio Cæſari miſiſſet. Quin ea quoq; auxilia, cum per Morauiam iter facerent, & ſuſpecta ſe eſſe iis, quibus ſuppetias ibant, haud obſcu-

obſcure animaduerterent, oppidiſq; excluderentur, verita, ne vbi opprimerentur, Olomucio in Poloniam ſubito reuertere. Hoc anno natus eſt Vla-

Regi naſcitur filius Vladislaus.

dislaus filius pridie calendas Nouembris ingenti patris lætitia, & poſt quartū demum menſem religioni Chriſtianæ ritu ſolenni initiatus, Vladislai nomē accepit. Adfuerunt autem ei ceremoniæ Pontificis Maximi, Cęſaris, Venetorum, & Mediolanenſium Ducum, ac nonnullorum aliorum principū à Rege inuitatorum legati, cum amplis donis puerperæ allatis. Vitoldus vero argenteas cunas centum pondo puero miſit. Nihil præterea memoratu dignū duobus illis annis, niſi quod peſtis ingens Poloniam & Lithuaniam peruagata eſt, ita vt Rex cum Regina & Vitoldo in ſyluis degere cogeretur. Vbi cū vacaret venationi, caſu equi crus fregit, in quo curādo menſes aliquot Craſniſtauiæ abſumpſit.

Comitia Lenczicia.

Anno vero milleſimo quadringenteſimo vigeſimo ſexto ad Pentecoſten comitia Lenciciæ habita ſunt: ad ea Rex per Maſouiam proficiſcēs Ziemoui-

Ziemouitus Maſouius Regi reconciliatus.

tum ſeniorem Ducem in gratiam recepit, cum is ipſi primum per filios, deinde per ſe ipſe ſatisfeciſſet de eo, quod inſimulatus erat, quaſi in poteſtate Regis eſſe nollet. Poſtea in iiſdem comitiis à Rege res magna tentata, ſed nō impetrata eſt, quum is promiſſa eam ob rem in ſuperioris anni comitiis Breſtenſibus facta nō præſtaret. Promiſerat autem confirmaturū & aucturū ſe Nobilitatis libertatem & prærogatiuas, ſtationes eccleſiis & monaſteriis remiſſurum, Cuiauienſes autē auenę pēſione liberaturum, ſi filium ſuum anno ſuperiore natum Regem poſt ſe deſignarent: conueneratq;, vt de iis rebus Rex in proximis comitiis diplomatis in ſingulos tractus ſeu Palatinatus datis, diligēter caueret. Verū is mutato ſuaſu Cæſaris conſilio, quum negaret id ſe facturum eſſe, conſurgens omnis Senatus, diploma ſuum, quo Regi de filio promittebat, à Zbigneo Epiſcopo, cuius fidei concreditum erat, receptum, magno fremitu ac tumultu Rege inſpectante concerpſit. Sic re infecta conuentus ille ſolutus eſt. Alia tamen via Rex id, quod cupiebat poſtea perfecit, quum ſingulos Senatores priuatim, (quemadmodum Cæſar monuerat) prenſaſſet, & à ſingulis chirographa exegiſſet, itemq; à ciuitatibus & pleriſq; conuenti-

Caſimirus filius Regi natus, & paulo poſt denatus eſt.

bus Nobilitatis, præſertim Ruſſiæ & Podoliæ. Perpauci de proceribus reperti, qui maiorem Reipublicæ, quam priuatorum commodorum ſuorū & gratiæ regiæ rationem ducerent. Natus eſt autē eo anno Regi alter filius Caſimirus, & intra annum vertentem mortuus.

Expeditio Vitoldi in Pſcouienſes Ruſſos.

Porro Vitoldus conducto è Polonia magno numero mercenariorum militū, fecit eodē anno expeditionē in Pſcouienſes Ruſſos, liberos tūc, poſt vero in ditionē Moſcorum redactos. Nec ea expeditio ſatis proſpera ei fuit initio, quippe quæ nulla iuſta de cauſa ſuſcepta eſſet, perēnibus fere pluuiis madente humo, per ſe etiam vliginoſa, ita vt neq; progredi cōmode exercit⁹, neque pabulari poſſet. Ad extremum tñ Pſcouienſes magna vi auri & argēti infecti pariter & ſignati pacē redemerunt. Vladislaus vero Rex per idē tēpus de Nobilitate Ruſſica ditionis Polonicæ quinq; millia equitū, duce Ioāne Co-

Ruſſi & Valachi in auxilium Cæſari contra Turcas miſſi.

bilenio Præfecto Sanocēſi in auxiliū Sigiſmūdo Cęſari cōtra Turcas miſit, q ad Brailouum vſq; (quod oppidū in extremis Valachiæ & Moldauiæ Trāſalpinę finibus fuit) longū iter emēſi, duos mēſes in eo loco cāpeſtri vna cū Valachis, qui & ipſi ex fœdere iuſſu Regis pręſto fuerāt, caſtra habuere, dum Cæſarē vltra conſtitutum tēpus expectāt. Vbi vero nō venturum eſſe, Bohemicis rebus impeditum, intellexerunt, pacato agmine, quēadmodum profecti domo erāt,

reuertere. Detrectabant nonnulli de Ruſſis eam militiam, propterea quod
quinæ marcæ in haſtas ex Ludouici Regis ſanctione ipſis non dabantur; eos
Rex carcere diuturno coercuit, boniſque mulctauit. Sed remiſit poſt omni-
bus mulctam rogatu procerum, aduocatiam modo Croſnenſem retinuit.
Mortuus eſt eodem anno Ziemouitus Dux Maſouiorum, relictis quatuor
filiis, & quinque filiabus. Ac filij quidem ſic inter ſe paternum domina-
tum partiti ſunt, vt Ziemouito Rauenſis, Vladislao Plocenſis, Caſimiro
Belſenſis ditio cederet: quartus Alexander exors patrimonij, ſacris initia-
tus, Epiſcopus Tridentinus, & poſt Cardinalis presbyter fuit. De filiabus ve-
ro Cimbarca Erneſto Auſtriæ Duci nupſit, ex qua Fridericus tertius Impe-
rator natus eſt. Eufemia Venceslao Teſchinenſium: Cunilia Boguslao Po-
meranorum Duci: quarta Agathia Michaeli Duci, qui Sigiſmundi Vitoldi
fratris filius fuit: quinta innupta obiit.

Ziemouitus Maſouius moritur.

Inſequens annus nulla fere alia re, quam probro Reginæ memorabilis eſt.
Eius vero autor Vitoldus fuit, qui ſiue odio Reginæ, ſiue cupiditate regni,
quam aperte poſtea præ ſe tulit, ſtimulatus, ſeu denique rumoribus hominũ
vulgatis permotus, augente ſuſpicionem in decrepita Regis ætate, tertio, quod
inſtabat, Reginæ puerperio, cum omnibus minime mali Regis actionibus
moderaretur, facile credulum hominem, vt in pudicitiam Reginæ inquire-
ret, induxit. Captæ duæ puellæ pediſſequę Reginæ, Catharina & Eliſabetha,
ſorores Sciucouiæ, quæ omnium eſſe conſciæ exiſtimabãtur, terrore tormẽ-
torum adhibito, confeſſæ ſunt de libidinibus Reginæ, quod cum ſex quibuſ-
dam amatoribus rem habuiſſet, ſed verene, an falſo, compertum non eſt. Re-
gina vero non audita, plena mœroris ex tam inſigni infamia, Cracouiam re-
miſſa eſt. Remittebatur in Lithuaniam aſſeruãda in cuſtodia, ni Poloni Pro-
ceres, & inprimis Ioannes Tarnouius Palatinus Cracouienſis, cuius magna
tunc erat autoritas, diſſuaſiſſet. Is enim, quum id à Rege clam agi ex appara-
tu curruum, & mox ipſius confeſſione cognouiſſet, percontatus eſt Regem:
quid filiis ex ea natis facturus eſſet? quumque Rex ſecum eos fore, & in ſpem
regni educatum iri, reſpondiſſet. Apage, inquit Tarnouius, tune Reges no-
bis relinquere vis, quos ipſe, dum matrem eorum probro afficis, pro tuis li-
beris non agnoſcis? Cæterum Senatus frequens eo rem perduxit, vt Regina
ſe ſuo ipſius & ſeptem honeſtarum ac nobilium fœminarum iureiurãdo pur-
garet. Poſthæc iudicium in Ioannem Straſſum à Regina efflagitatũ eſt, quod
is princeps hunc de ipſa rumorem apud Vitoldum & Germanos ſparſiſſe di-
ceretur. At is neque confeſſus, neque conuictus, cum ſe etiam decreto Petri
Vidauij iudicis Siradienſis, cui Rex cognitionem eius cauſæ mandarat, iure-
iurando purgaſſet, & accuſatores ad ſingulare certamen prouocaret, in car-
cerem tamen à Rege coniectus eſt Sendomiriæ: vbi parum abfuit, quin fu-
mo & vapore prunarum illatarum enecaretur. Tunc autem paulo poſt Re-
gina filium enixa eſt, cui Andreæ Caſimiro nomen fuit: atq; ita poſthæc Re-
ginæ infamia conquieuit. Sed tamen res ea diſſidij, quod deinceps inter Re-
gem & Vitoldum accidit, ſeminarium fuit. Id vero diſſidium gliſcens Sigiſ-
mundus Cæſar tertio deinde anno maleuolẽtia quadam ductus maxime in-
flammauit. Cum enim ſubolfeciſſet, ſubiratum eſſe Regi Vitoldum, conci-
liandum eum ſibi eſſe exiſtimauit, à cuius conſiliis Regem totum pendere
non ignorabat, vt vel committeret eos inter ſe, vel facilius ipſe Regem aba-
ſtutia alienum circumueniret. Itaque colloquium vtriuſque expetiuit: ve-
rum

Inquiſitio in Reginæ pudicitiam.

Purgatio Reginæ.

Regi naſcitur filius Andreas Caſimirus.

Diſſidium inter Regẽ & Vitoldum.

rum id Turcico bello implicatus, in tertium annum diſtulit. Duxit autem ex-
ercitum in Turcas ſequenti anno milleſimo quadringenteſimo vigeſimo o-
ctauo, quo Golubeciam arcem à Raſciano quodam Turcis, cum ipſe eam e-
mere nollet, paruo venditam recuperaret: ſiue adeo, quo belli Turcici præ-
textu ceſſationem ſuam à bello Bohemico Martino Pontifici id vrgenti ex-
cuſaret. Sed priuſquam ad congreſſum cum hoſtibus veniret, retro ſe tranſ-
miſſo raptim Danubio cum magna parte exercitus ad tutiora loca in Tranſ-
ſyluaniam recepit, proditis hoſti reliquis, quos naues capere non potuere.

Hac fere tempeſtate Vitoldus fretus Polonis militibus, quos non paucos
circa ſe habebat, partim voluntarios, partim ſtipendio propoſito euocatos,
Nouogrodenſibus Ruſſis, libero populo prætextu controuerſorum finium
bellum intulit: ſuperataque præter ſpem eorum difficultate itineris, cum ad
Opoſcam caſtra faceret, ſupplicibus & ingẽtia dona adferentibus pacem de-
dit. Ex illo igitur inauſpicato bello Turcico reuerſus Cæſar Vladislaum Re-
gem incuſabat, quod is promiſſa ſibi auxilia non miſiſſet (quæ tamen ille ſu-
periori anno fruſtra miſerat) & maiori in eum odio exardeſcens, vrgere cõ-
ſilium illud ſuum de adiungendo ſibi Vitoldo colloquiumque efflagitare.
Nec ægre id impetrauit. Dies dicta conuentui apud Luſcum ad ſextum diem
Ianuarij ſequentis anni. Cum autem conueniſſent Luſcum Cæſar cum con-
iuge ſua, Rex, & Vitoldus, actum eſt aperta fronte de mutuis offenſis, ac de
Valachis maxime. Poſtulabat Cæſar ex formula fœderis, vt Valachiam ſecũ
pariter ſubiugarent & partirentur: propterea quod nemini ſatis fida ea gens
eſſet, & quod ſibi ad Turcicum bellum dudum præſto non fuiſſent. Nega-
bat Vladislaus, id ſe facturum paſſurumque eſſe: parere enim ſibi Valachos
antiquitus. Nam quod ſubſidio Cæſari non veniſſent, ipſius, non illorum
eſſe culpam: veniſſe enim vna cum Ruſſis, & expectaſſe fruſtra ſuperiori an-
no. Et ceſſit quidem in ea re Vladislao Cæſar: cæterum ſecreto lõge alia cum
Vitoldo egit. Societatem enim cum eo iniit, ac diadema ipſi regium pollici-
tus eſt, vt eum cum Vladislao Rege Poloniſque committeret. Non recuſa-
bat id quidem Vitoldus, homo ambitioſus & ingentis ſpiritus: at negabat,
ſibi inuito Vladislao Rege accipere licere. Itaque ad Vladislaum callide &
blande affectata à Cæſare & vxore eius via, perfectum eſt, vt is cohone-
ſtandæ patriæ gratia non abnueret, ſi ſenatus Polonicus aſſentiatur.

Vitoldus Nouogrodenſibus Ruſſis bellũ infert.

Nouogrodenſes pacẽ à Vitoldo redemerunt.

Conuentus Sigiſmundi Cæſ. Vladislai, & Vitoldi Luſci.

Cæſaris pacta ſecreta cum Vitoldo.

Ad Senatum vero cum res relata eſſet, & præſens ipſe Vitoldus hoc ſibi
concedi peteret, dicendiſque ſententiis, quo minus libere dicerentur, non
optimo exemplo intereſſet, princeps ſenatus Albertus Iaſtrembiecius Ar-
chiepiſcopus Gneſnenſis longis verborum ambagibus vſus, nihil tamẽ cer-
ti ſtatuebat. Poſt hunc Zbigneus Oleſnicius Cracouienſis Epiſcopus grauiſ-
ſimis verbis Vitoldi præſentis conſilium reprehendit: pactorum conuento- “
rum, quæ Rex, quæque ipſe cum Polonis ſanctiſſimo iureiurando interpo- “
ſito olim firmaſſent, & quibus Lithuaniam Poloniæ adiunxiſſent, admonuit: “
turpem eſſe prudẽti ſeni, & ſaturo gloriæ principi intempeſtiuam illam am- “
bitionem, quæ magnas ſecum clades atq; calamitates Lithuanis iuxta ac Po- “
lonis importatura eſſet: cogitaret, venenatam eſſe illam offam, & exitiale mu- “
nus, quod ſibi à communi hoſte Cæſare offerretur: non hoc illum agere, vt “
honorẽ ipſi habeat, ſed vt diſſidium inter eum ac Vladislaum faciat: & quos “
coniunctos nullo incõmodo poſſit afficere, diſiunctis ac diſſidentibus omne “
malorum genus inuehat: reputet ſecum ingentia Polonorum & Vladislai be- “

Conſultatio in ſenatu de regno Vitoldi.

 neſi-

neficia, magis, quam recentes & insidiosas Cæsaris pollicitationes: illum nũquam fideliter, neq; cum ipso, neq; cum Vladislao amicitiam coluisse, pacta conuẽta toties irrita fecisse, sub specie beneuolentiæ, vel maxime semper nocuisse: A Polonis vero Lithuanos omnium rerum egenos, & aduersus Cruciferos ægre sese tuentes, in societatem receptos, & ad regnum posthabitis potentibus aliis Principibus vocatos: Polonorum armis atq; sanguine inexplebilẽ Cruciferorum crudelitatẽ à ceruicibus eorum depulsam esse. Ipsum à Vladislao prę germanis fratribus Principatum Lithuanorum adeptũ, regni etiam administrandi moderatorem fore magis, quam participẽ adhiberi: vafrũ illud Cæsaris consilium multo ante sibi notum fuisse, at non se credidisse, Vitoldum tanta prudentia præditum vnquam eo irretitũ iri: rediret ad se, neq; pateretur, tot tantasq; res in eam diem à se præclare gestas, & sempiternã sui nominis memoriam aliena fraude cõtaminari. Hæc elocutum excepit Ioannes Tarnouius Palatinus Cracouiensis, grauiq; oratione & ipse rem illam, & conatum Vitoldi exaggerauit. Hos frequens Senatus magno consensu secutus est. Itaq; repulsam passus Vitoldus, iratus foras se proripuit, minitans, quãdo sic ipsis videretur, alia id se via tamen assecuturum esse.

Rex à Senatu correptus.

Correptus deinde Rex à Senatu, quod tam facilis & credulus, hostem suum in regno in perniciem suam, reiq; publicæ Polonæ grassari pateretur: ni sibi caueret, futurum esse, vt mellitis dolis eius caperetur.

Haud mora, Proceres Lusco frequentes abeunt, quos Rex proxima nocte secutus est. Cæsar paucos dies cum Vitoldo cõmoratus, veritusq; ne quem in se dolum Poloni offensi intenderent, propere in Vngariam rediit.

Cæsar in Vngariam redit.

Vitoldi oratores ad Regem & ad proceres Polonos.

Misit autẽ postea Vitoldus instinctu assentatorum suorum Galtoldum Palatinum Vilnensem, & Rombuldum Marschalcum oratores ad Regẽ, & ad proceres Polonos, qui frequentes ad Regem Corcinum de impediendis Vitoldi consiliis conuenerant, fuitque hæc oratorum extrema oratio: Vitoldum volentibus nolentibus Polonis Regem fore.

Polonorum ad Vitoldũ legatio.

Ad eam legationem, qui responsum Vitoldo referrent, Zbigneus Episcopus Cracouiensis, & Nicolaus Michalouius Palatinus Sendomiriensis de senatu missi, cum eum fœderum & iurisiurandi sui, ac temerarij perniciosique incepti admonuissent, ac, ni desisteret, Polonos armatos conatibus eiꝰ obuiam ituros asseuerarẽt, ille in Vladislaum Regem culpam reiecit, ab eo se detrectantem ad id impulsum esse. Non fore autem è dignitate sua, si rem semel institutã remitteret. Nec sane remisit, quin per internuncium promissum à Cæsare diligentius exigebat incitãtibus maxime Cruciferis, qui nullam incommodandi Polonis occasionem etiam in pace prætermittebant, fœdusque & societatem fraudulentam cum Vitoldo inibant. Id vbi apud Polonos increbuit (nã & literæ, & nuncij aliquot intercepti erant)

Iterum legatio ad Vitoldum à Senatu Pol.

Poloniæ regnum Vitoldo offertur.

conuenere Proceres ad Regem Sendomiriam ad natalẽ D. Mariæ, decreta iterum legatio ad Vitoldum, cuius principes fuere Zbigneus Episcopus iterum, & Ioannes Tarnouius Palatinus Cracouiensis. His datũ in mãdatis, vt si aliter animum Vitoldi à proposito flectere nequeant, Polonorum regnum concedente Rege ad eum deferrent, vt, quando tantopere regnum appeteret, ab amicis id potius, quam ab hostibus acciperet. Vladislaus quidẽ non tã altos spiritus nactus, & pristinum ingenij vigorẽ ætate magis ac magis indies hebescentẽ, viresq; suas exhaustas sentiens, nõ grauate Vitoldo longe vegetiori regnũ concedebat, cuius iam ipse pertæsus erat: & filios paruos, regnoq; administrãdo inutiles adhuc habebat: ad quos tamen id, Vitol-

do nullos relinquente liberos, rediturũ esse haud ita multo post intelligebat: iam enim & Vitoldus octogesimũ annum excesserat. Huc accedebat nõ aliena à Vitoldo plerorũq; Procerum Polonorũ voluntas, munificentia eius cõciliata. Ipse quoq; Vladislaus Rex per multum tempus eius consiliis maxime in omni re nixus, ita eius autoritatem indulgentia sua apud Polonos auxerat, vt illum magis quam se colerent. Flexisset hæc talis oratio quamuis prẽfractũ Vitoldi animum, nisi Proceres quidam Poloni priuata cõpendia publicæ rei præferentes, vt largitiones eius in se assentando magis augerent, clam eum per internuncios hortati essent, vt persisteret in proposito: de quibus etiam cognouerat priusquam legati aduenirent, quid ij afferrent.

Responsum Vitoldi.

Itaq; respondit Vitoldus legatis: nolle se esse tam impudentem & impium, vt Vladislaum regno spoliaret: cæterum incepto per omnium gentium ac principum ora vulgato abscedere, turpe sibi & indecorum videri. Nihil se aduersus Regem & Polonos moliri, sed si quod bellum sibi ab eis inferatur, omni conatu propulsaturum.

Legatio Cæsaris ad Vitoldum cum donis.

Dum autem aliquot dies ibi commorantur legati, allatus est Vitoldo à Cæsare draco affabre factus, pignus societatis, expetitumque iusiurandum de seruanda societate certis legibus. Ac draconem quidem pro hospitali munere, non pro pignore societatis accipere se respondit: iusiurandum vero nullum dedit, reueritus legatos regios qui grauiter & seuere cum eo agebant: ac Zbigneus quidem longe, quam collega, liberius. Itaq; illũ amplis donis Vitoldus honorauit, siue quod beneuolentiorẽ sibi esse crederet, siue vt Zbigneo ægre faceret. Cum Zbigneo vero expostulauit, quod solus desiderio suo aduersaretur, Tarnouio collega non adeo aduersante. At Zbigneus perspectã habens fidem & integritatẽ Tarnouij respondit haud cunctanter: se quoq; ipsi assensurum esse, si Tarnouius assentiretur. Ita Vitoldum refellit vir excelsi animi & raræ integritatis: nec tamen ille cœpto destitit.

Conuentus Polonorum cum Vngaris.

Dum hæc ita fiunt, constituere Poloni Proceres cum Vngaris, vt certo loco certoq; die simul conuenirent, ac de resarcienda Regum suorũ amicitia toties interrupta inter se tractarent. Verum neq; ad constitutam, neq; ad cõperendinatam diem Vngari adfuerunt. Omnia vero tentabat Rex, vt ne consilium Cæsaris de coronando Vitoldo procederet. Itaq; & ad Pontificem maximum questum ea de re misit: & frustra is vtrumq; missis literis ab instituto dehortari conatus est.

Vitoldi cũ Crucigeris fœdus.

Comitia Iedlinæ.

Rex confirmat priorũ Regum immunitates, & nouas largitur.

Intelligens autem Vladislaus, quorsum Cæsaris & Vitoldi conatus ac molimina, & noua cum Cruciferis fœdera spectarent, anno sequenti, qui fuit millesimus quadringentesimus trigesimus, comitiis Iedlinam (pagus hic est in tractu Radomiensi, venationibus tantum nobilis) indictis, vt Polonorum voluntates beneficiis suis sibi liberisque suis obstringeret, regniq; successionem alteri de filiis stabiliret, veteres priorum Regum ac Principum donationes & immunitates confirmauit, permultaque equestri ordini, nonnulla etiam ecclesiastico, pauca oppidanæ rusticanæque plebi indulsit, ac de pensionibus & oneribus remisit. Quæ quidem his fere capitibus continentur: Honores & magistratus sacri iuxta ac profani vt non nisi indigenis in suo cuique tractu mandentur, neq; quicquam eorum cuipiam, priusquam vacet, promittatur. Arces & præfecturæ ne cuiquam ducali genere orto, neve externo cõmittantur. Ecclesiæ & monasteria cũ suis præsidibus vt pensionũ, quas stationes vocant, immunitatẽ prorsus habeant. Equites vt absq; vllo stipendio regni fines per se ipsi defendant: si extra fines ad bellum proficisci iubeantur, quinas marcas in hastam stipendium accipiant:

quod ſi forte accepto eo, intra biennium non educantur, deinceps vt pro eo nihil debeant. Si prælium intra fines commiſſum ſit, capti vt à Rege rediman-tur: extra fines vero etiam damna ac detrimenta exoluantur. Captiui hoſtes vt eorum ſint ſerui, à quibus capti fuerint. Pro vnoquoque Rex, ſi velit, duos florenos ei, qui cepit, numeret. Monetam ne quam Rex, niſi de Senatus ſen-tentia, cudat. Equitum aratores & adſcriptitij vt immunes ſint ab omni fru-menti iuxta ac pecuniæ penſione, procuratione, ſubuectione, & alio quouis onere Regi præſtando, excepta raſtrali penſione: & ab ea tamen ſculteti ſiue aduocati, qui patroni ſunt pagorum, & oppidani agros colẽtes, vt immunes ſint, itemque hortulani, molitores & caupones, qui exiguos colunt agros. Nobilem indicta cauſa ne liceat præhendere, aut ſupplicio afficere, excepta cauſa furti, incendij, homicidij voluntarij, ſtupri virginum & matronarum, latrocinij, & iis qui vadimonium promittere nollent, aut non poſſent. Bona item ne Rex cuiquam Nobili abſque iudicij autoritate auferat. Ad fines re-gundos recuperatores ſiue commiſſarios, qui in rem præſentem veniant, ne cuiquam neget. De controuerſiis, ſi qui pendente lite amice inter ſe compo-ſuerint, vt ne mulctæ iudiciariæ ab eis exigantur, quæ vero mulctæ à litigati-bus debebuntur, vt ipſe eas Rex per ſe, vel per procuratores ſuos exigat, neq; cuiquam exigendas donet. Actuarij ſiue notarij terreſtres, vt ipſi per ſe adſint in omnibus iudiciis, nec vicariis, niſi neceſſaria cauſa impediti, vtantur: atq; eos vicarios, vt integræ famæ apud præſides iudicij edant. Ruſſi vt eodem pe-nitus iure ſint cum Polonis, auenæ modo penſione Regi, quoad vixerit, ſal-ua. Cuiauienſes quoque ac Dobrinenſes poſt decem annos deinceps vt ab a-uenæ penſione liberi ſint.

Poloni Regis filium ſibi Regem deſignant.

Regis & procerum ad Vitoldũ legatio.

Hæc tunc à Rege conceſſa publice, & literarum monumentis conſignata: receptumque eſt ei viciſſim de alterutro filio, vter aptior adminiſtrando re-gno fore videretur, Rege creando, & quum adoleuerit, prærogatiuaſque at-que beneficia ſuperiorum Regum cunctis ordinibus publice data confirma-uerit, coronando. Miſſi deinde ex iis comitiis legati ad Vitoldum, Zbigneus Epiſcopus tertium, & Nicolaus Michalouius iterum, qui ei pro Rege ſatisfa-cerent. Querebatur enim Vitoldus, traductum ſe eſſe ab eo apud Põtificem, & alios Principes Chriſtianos. Dein vt fœderum eum admonerẽt iterum at-que iterum, & ad ſanam mentem reducerent. Rebellionem enim moliens, nouo ſacramento Lithuaniam omnem adigebat, & arces finitimas Poloniæ muniebat.

Reſponſum Vitoldi.

His reſponſum à Vitoldo datum, quo ille præ ſe ferebat, non no-uandarum, ſed ſtabiliendarum rerum ſuarum cauſa ea ſe facere, ne incautus ab hoſtibus opprimeretur, ideo quod accepiſſet, petiuiſſe à Rege Bohemos, vt ſe per Poloniam in Pruſſiam & Lithuaniam exercitum ducere pateretur: ac de eo ſe præter morem à Rege celatum eſſe. Rex vbi nulla ratione Vitol-dum de ſententia dimoueri poſſe animaduertit, ſimulque maturari corona-tionem ad decimum ſextum calendas Septembris didicit, negocium dat Io-anni Czarncouio Succamerario Poſnanienſi, vt ad confinia Polonię & Mar-chiæ Brandeburgenſis obſeruaret, atque internuncios Cæſaris & Vitoldi per Pruſſiam vltro citroq; commeantes interciperet. Nec male ſucceſſit Czarn-couio negotium.

Legati Cæſaris ad Vitoldum.

Etenim Baptiſtam Cigallam iureconſultum Genuenſem & Sigiſmundum Rothum Sileſium à Cæſare ad Vitoldum proficiſcentes cõ-prehendit, ſcripturaſque ad Regem ab eis ablatas attulit. Miſſi autem ij erant, vt Vitoldo ſcrupulum omnem eximerent: qui dubitabat, an Cæſar ſiue Rex

Romanorum, qui Imperatorium diadema nondum adeptus eſt, poteſtatem habeat noui regni inſtituendi, ſimulque vt diplomata Cæſarea, quibus in Lithuania regnum conſtituebatur, & Vitoldus Rex creabatur, ipſi afferrent, ac diadema ad tempus allatum iri ab aliis legatis promitterent. Habebant & a-lia quædam mandata, de fœderibus ac ſocietate Cruciferorum, aduerſus Po-lonos.

His cognitis Rex Czarncouium ſplendide pro meritis remuneratum, & amplioribus pollicitationibus oneratum, ad præcludendas & obſtruendas vias remiſit. Propediem enim Germanorum, Vngarorum, & Bohemorum legationes ſplendidæ cum diademate à Cæſare ad Vitoldum profecturę erant. Cæterum cum Czarncouius propter aduerſam valetudinem ei rei diutius va-care non poſſet, Nobilitas omnis maioris Poloniæ, Sendiuoio Oſtrorogio Palatino & Præfecto, Dobrogoſtio Szamotulio Caſtellano Poſnanienſi, & Iarando Bruzeuio Palatino Vladislauienſi ducibus, nemine iubente, quaſi ſublato ſigno armata, itinera & ſyluas ad Turagoram inſedit, dimiſſis quoquo verſus exploratoribus, vt, quocunque opus eſſet, etiam ad extremum Ocea-num Germanicum cuncta accurreret, vel cum longe maioribus copiis pro pa-triæ tranquillitate & honore decertare parata. Iam Francofordiam ad Ode-ram legati Cæſaris prætergreſſi erant, quum obſideri vias omnes à Polonis ac-ceperunt: & non auſi periculo ſeſe committere, quum duos menſes fruſtra expectaſſent, ad Cæſarem reuerſi ſunt. Non omiſere tamen Poloni longio-rem cuſtodiam: quæ cum ſuſpecta eſſet Cruciferis, ſuorum ſibi conſiliorum & conatuum, conſciis, miſit Paulus Rusdorffius Magiſter perquiſitum ab iis, hoſtesne eos, an amicos, ducere deberet? Reſponſum eſt: Nihil eius referre, ſi ipſi intra fines ſuos armati rerum ſuarum curam habeant. Si bellum illaturi ſint, indicturos id eſſe prius.

Hoſpites à Vitoldo ad celebritatem coronationis inuitati.

Permoleſte hæc tulit Vitoldus, vbi reſciit: ſed tamen dolorem apud ho-ſpites, ad celebritatem inuitatos, ſedulo diſſimulauit, & ad finem vſq; Septem-bris eos apud ſe retinuit. Fuerunt autem ii, duo Magiſtri Cruciferorum cum primoribus Commendatoribus: Moſcorum, Tuerenſium, & Odoiouienſium Ruſſorum Duces, & principes Tartarorum.

Vitoldi verſutum conſilium.

Cum ergo Vitoldus inuitis V-ladislao Rege & Polonis voti ſe compotem fieri poſſe deſperaret, arte ſibi tentandum eſſe duxit, quod aperta vi peragere non poterat. Sciebat Regem Vladislaum nullo negocio exorari à ſe poſſe, ſi eum in Lithuaniam, cuius de-ſiderio teneri eum nouerat, extraxiſſet. Itaque miſſo ad Regem legato præ-terita excuſat, iam ſe omnem de regno cogitationem depoſuiſſe oſtentat, in Lithuaniam eum ad venationes inuitat. Cupiebat Rex ire in Lithuaniam, ſed ſuſpecta erat proceribus, qui cum eo Lublini tunc erant, Vitoldi inuitatio, tamque repentina mutatio. Quare mittuntur cum Rege cum alii proceres quidam, tum Zbigneus Epiſcopus, cuius neque prudentia facile circumſcribi, neque integritas corrumpi, neque conſtantia frangi à Vitoldo poſſet: quem-que Rex reuereretur, vt nequid præter ſententiam eius faceret. Non ignora-bat hæc Vitoldus: ideoque cum Regem & cæteros omnes, qui in comitatu eius erant, ab extremis finibus Lithuaniæ comiter & liberaliter acciperet, v-num Zbigneum negligebat. Vbi vero Vilnam peruentum eſt, inſtabat Re-gi Vitoldus, orando, ne ſibi regium diadema inuideret. Negabat ille, licere id ſibi concedere, Polonis reclamantibus: eaque de cauſa Zbigneum ſibi in Lithuaniam proficiſcenti, adiunctum eſſe comitem, qui omnibus neruis hunc

ipſius conatum impediret & reprimeret. Illum præhenſandum, & quoquo modo expugnandum eſſe.

Vitoldus Zbigneum Epiſcopum prenſat.

Allegat Vitoldus ad Zbigneum, qui eum orent ſuo nomine, & ingentibus promiſſis onerent, ne ſolus honori ſuo ſe opponat. Si deduci de ſententia nequeat, vt exiſtimationi tamen ſuæ vtcunq; conſulat, & ſimulari momento temporis coronationem ſinat. Acceptum diadema ſtatim ſe depoſiturum eſ-
„ ſe. Si pertinacior ne hoc quidem concedat, pro hoſte ſe illum habiturum eſſe,
„ & manibus pedibusq; adnixurum, vt de epiſcopatu deiiciatur, quemadmodū
„ Petrus Viſſus antea deiectus eſſet. Immotus ad hæc Zbigneus, renunciari Vi-
„ toldo iuſſit: Digniſſimum eum ſibi videri regio diademate, & ſummis quibuſ-
„ que honoribus: verum ſaluis fœderibus & iurisiurandi religione aſſequi id eũ
„ non poſſe. Quocirca ſuadere ſe, deſineret id affectare, quod ei non honorem,
„ quemadmodum ipſe putet, ſed dedecus & infamiam ſempiternam pariturum,
„ Poloniæ vero & Lithuaniæ præſens exitium approperaturum eſſet. Ne erret,
„ non honoris eius gratia id ei ſuadere Cæſarem & Cruciferos, deuotos non
„ magis Polonorum quam Lithuanorum hoſtes: ſed, vt duos coniunctiſſimos
„ populos, qui coniuncti graues ſibi eſſent, diſiunctos commiſſosq; inter ſe, in-
„ teſtinis atq; ciuilibus propemodum bellis debilitent atq; deleant: idque Cæſa-
„ rem vulgo iactare, dictitantem, ſe os in medium duorum canum conieciſſe,
„ ob quod ii ad mutuum vſq; interitum concertaturi ſint. Poneret ergo Vitol-
„ dus ſeniculus, capulo iam proximus, nullos habens liberos, quibus regnum
„ relinquat, modum intempeſtiuæ ambitioni: ſe quidem neque precibus e-
„ molliri, neque largitione corrumpi, neque minis deterreri poſſe, quo minus
„ in hoc cupiditati eius aduerſetur. Pluris apud ſe eſſe fidem, virtutem, & chari-
„ tatem patriæ, quam fauorem, gratiam, & omnes theſauros Vitoldi. Mirari ve-
„ ro ſe magnopere, quod Petri Viſſi, eiuſque deiectionis mentionem faceret,
„ quam ſine ſua Regiſque infamia commemorare non poſſet: neque id ſe re-
„ formidare. Alia iam eſſe tempora, & minus turbulenta, minuſque deprauata,
„ quam tunc erant, cœca plurium de Pontificatu maximo contendentium am-
„ bitione. Paratum autem ſe eſſe, non honoris modo, verum etiam vitæ diſcri-
„ men adire pro patria, quæ tantam illam rem ſuæ fidei crediliſſet, neque falſu-
„ rum eſſe vnquam eius expectationem. Atque ita quidem Zbigneus, non ſine
„ magna ipſius Vitoldi admiratione.

Zbignei reſponſum.

Morbus Vitoldi.

Inualeſcebat interim Vitoldi morbus, quem paulo ante ſiue ex angore animi, ſiue alia ex cauſa contraxerat, ita vt ipſe deſperatione vitæ ſuæ cogitationem omnem de regno abiiceret, & ad mortem, vti Chriſtiano Principe dignum eſt, obeundam ſeſe componeret. Rex vbi animaduertit, viuere eum diutius non poſſe, Zbigneum & cæteros Polonos proceres in Poloniam amandauit, quod intelligebat, iis præſentibus Suidrigellonem fratrem, ſe Lithuanis Ducem, quemadmodum animo deſtinabat, præficere non poſſe. Diſcedens autem Zbigneus, cum rogaretur ab Iuliana Vitoldi vxore, vt ſupellectilem ſuam gazamque inde aſportaret, ac ſuperſtiti ſibi ſeruaret: ſi quid autem humanitus ſibi acciderit, ad cultum diuinum eam conuerteret, aſſenſus non eſt. Vitoldus vero, quum ſe viribus deſtitui ſentiret, ſacris procuratus, & vere Chriſtianum ſe mori teſtatus, veniam ſuperiorum admiſſorum à Vladislao petiuit, & Lithuanos ei commendauit, petens, vt acta donationesque ſuas ne reſcinderet. Nec multo poſt apud Trocos ſpiritum exhalauit cum octogeſimum annum exceſſiſſet: Princeps impiger, & vegeto ingenio; abſtemius in omni

Vitoldi mors.

omni vita, nihil præter aquam bibere ſolitus, in victu temperans, temporis ita perparcus, vt ſupra menſam iudicaret, & reſponſa legatis daret. Cæterum in venerem procliuior, in externos liberalis, ſuos vero metu magis, quam beneficentiâ in officio continere ſolitus: ſtaturâ fuit mediocri, gracili corpore, radere barbam & genas ſolitus. Habebat autem in more, vt procuratores bonorum ſuorum rapinis ditatos excuteret, atque expilaret, rurſusque præficeret.

Poſt mortem Vitoldi Lithuani & Ruſſorum Proceres ſuſpenſi animis hærebant, quidnam ſecum fieret. Supererat Coributus Vitoldi frater: ſed aberat, Bohemis ducem ſe præbens, nec vllum præclari ingenii ſpecimen in Lithuania ediderat. Porro Suidrigello Regis frater, qui Vitoldum metuens ad Sigiſmundum Cæſarem aliquanto ante profugerat; & Vitoldo indulgente in Lithuaniam redierat, homo erat nihili & ebrioſus, & præcipitis iracundiæ, ſed tamen liberalitate multorum ſibi animos conciliârat: imprimis autem Ruſſi ei fauebant, ideo quod à ſua ſecta non alieno eum eſſe animo exiſtimabant. Sed tamen ſenſum Regis, penes quem rerum Lithuanicarum ſumma erat, non tenebant. Poſteaquam autem præſenſerunt, Principatum Lithuaniæ clam ab eo ad Suidrigellonem deferri, tunc vero certatim omnes ad eum concurrêre, ſtudiaque ei ſua probare velle, ita vt ingens circa Regem ſolitudo eſſet. Venit deinde Vilnam ad exequias Vitoldi Suidrigello ingenti turba ſtipatus: elatusque fauore hominum, Vilnenſem, Trocenſem, & alias quaſdam primarias arces occupauit, & pro Duce gerere ſe abſque autoritate Regis cœpit. Deinde magis ac magis inſoleſcens, aſſentatoribus frigidam ſuffundentibus, oblitus omnium beneficiorum Regis, fraternæque neceſſitudinis Regem contumelioſius tractare, carceris & exilii veteris memoriam refricare, veniſſe tempus dictitans, cum vlciſci eum probe poſſet: Polonos, qui cum Rege erant, aſperius appellare: internuncios, qui à Rege in Poloniam, quive ex Polonia ad Regem mittebantur, excutere, epiſtolasque refringere. Plus eius amentiâ atque temeritate, quam ſuo periculo Rex commouebatur, & quantum poterat, furorem eius & inſolentiam lenitate & comitate ſuâ mitigabat. Placatiorque is iam futurus eſſe videbatur, quum res noua oblata denuo furorem eius accendit. Podolii namque proceres, nimirum Paulus Epiſcopus Camenecenſis, vir humili quidem loco natus, verum generoſi animi, cum aliis quibuſdam, cognitâ celeriter Vitoldi morte, Doigertum Palatinum Vilnenſem, qui Podoliam Vitoldi nomine adminiſtrabat, rerum omnium adhuc ignarum, euocatum ad colloquium ceperant: arcesque, Cameneciam, Smotriciam, Scalam, & Ceruonigrodum occupauerant, magnamque Podoliæ partem facile in poteſtatem ſuam redegerant, vt Regi eam & Polonis reſtituerent, & ne deinceps in ditione Lithuanorum ea eſſet.

Suidrigello Lithuaniæ principatum arripuit.

Suidrigello animi impotens.

Podoliorum inſigne factum.

Id vbi factum reſciuit Suidrigello, homo violentus & impotens, fremere, & maledictis Regem Polonosque inceſſere, & palam vincula necemque præſentibus intentare, ita vt excubare omnes die noctuq; circum regiã neceſſe haberent. Non deerat Polonis, quamuis paucis, animus, nõ ſolum ad defendendũ ſeſe atq; Regem, verum etiã ad inuadendũ ac trucidandum Suidrigellonem. Sed Rex, ſiue quod ſibi metuebat, ſiue quod Suidrigellonẽ nimio plus diligebat, ſeu deniq; quod Lithuaniæ quã Poloniæ incremẽtis & amplitudini impenſius fauebat, inconſultis omnibus, aſſenſus eſt de Podolia Suidrigelloni,

recipienti vna cum proceribus Lithuanis, Regi ſe eam bona fide redditurum
eſſe, ſi de ea inter Polonos & Lithuanos non conuenerit: ac deinde ius ſuum
perſecuturum ac repetiturum. Eaq; de re Zaclicam Tarlonem in Podoliam
cum literis & mandatis miſit, qui eam Michaeli Babæ Ruſſo Suidrigellonis
nomine recipiendã & obtinendã traderet. Ægre id ferebat iuuentus Polona,
quę in comitatu Regis erat, & inprimis duo iuuenes nobiliſſimi, Andreas Té-
cinius, & Nicolaus Dreuicius cuſtos Sendomirienſis, cui Rex annulũ ſuum ſi-
gnatoriũ, Cãcellario & Procãcellario abſentibus, credebat. Igitur hi duo ducti
amore patriæ ſcripſere Michaeli Buczacio Præfecto Camenecenſi: Regẽ ex-
trema neceſſitate adactum, Podolia Suidrigelloni cedere: ſed ſi ipſe communi
patriæ ſimul & honori ſuo conſultum vellet, non modo non pareret manda-
tis regiis, verum Tarlonem pariter & Babam comprehenderet. Eas literas,
quoniam palam ferri nequibant, Suidrigellone omnes iter in Poloniam ca-
peſſentes excutiente, conuolutas ceraque contectas, vt ſpeciem cerei præ ſe
ferrent, Tarloni omnium inſcio dederunt, vt is, quamprimum Cameneciam
veniſſet, cereum illum Buczacio Præfecto redderet, atque hæc verba adderet:
vt ſi errare ille nollet, ex eo cereo vna cum magiſtratu vrbano lumen quære-
ret. Cum autem Tarlo bona fide omnia feciſſet, miratus Buczacius, quid ſibi
cereus ille, & ambigua mandata vellent, non de nihilo tamen omnia illa eſſe
ſuſpicatus, refracta cera, literas inuenit, Tarlonemque & Babam in cuſtodia
habuit.

Rex Podoliã Suidrigelloni concedit.

Dum hoc agitur in Lithuania, cognouere tandem Poloni referente Io-
anne Oleſnicio Marſchalco, qui mille ciclos argenti, & alia quædam munera,
poſt reconciliationem à Suidrigellone Regi donata, in theſaurum Polonicum
inferre iuſſus erat, quo in ſtatu Regis res eſſent. Quare de liberando eo nulla
interpoſita mora, agendum ſibi eſſe exiſtimarunt. Graſſabatur quidem tunc
dira peſtis in tota fere Polonia, ſed nihilo tamen ſegnius comitiis ad ſextam
diem Decembris Vartam indictis, frequentes conuenerunt. Re diligentius in
conſilio agitata, expeditio in Lithuaniam decreta: edictumq;, vt ad mediũ Ia-
nuarii apud Kianos pagum ſupra Veprum amnem armati omnes præſto eſ-
ſent. Tentari tamen prius legatione Suidrigellonis animum placuit: ad eam-
que obeundam deſignati, Zbigneus Cracouienſis, & Ioannes Vladislauien-
ſis, Epiſcopi: Sendiuoius Oſtrorogius Poſnanienſis, & Ioannes Lichimus
Breſtenſis, Palatini. Sed ii cum Varſauiam vſque progreſſi eſſent, mandato
Regis, nunciantis liberum ſe iam eſſe, domos redierunt. Vt enim audiuit Sui-
drigello, quæ in Vartenſibus comitiis acta ac decreta eſſent, liberum ac re-
conciliatum ſibi Regem dimiſit. Eiuſdem autem Vartenſis conuentus decre-
to, cura regiorum liberorum educãdorum ac inſtituendorum, Magiſtro Vin-
centio Cotho Dembinio Cuſtodi Gneſnenſi, & Petro Riterſcio Equiti man-
data eſt.

Polonorum ſtudium erga Regem. Comitia Vartæ abſente Rege. Decretum de Rege liberãdo.

Poſt inſequentis anni principium Rex per Chelmenſem tractum è Li-
thuania reuerſus, Sendomiriæ comitia habuit: ibi cum de Suidrigellonis inſo-
lentia ſiue amentia plenius cognitum eſſet vulgo, afferreturque, etiam ca-
ſtella quædam in Podolia per illud tempus ab eius copiis intercepta, Smotri-
ciam circumſeſſam, Treboulienſem & Leopolienſem oram excurſionibus &
populationibus diuexari, damnabant omnes præceps Regis conſilium, &
bellum aduerſus Suidrigellonem flagitabant. Verum peruicit Rex, vt legatio
prius ad eum de repetendis rebus mitteretur. Miſſi itaque Stanislaus Poſna-
nienſi-

Comitia Sendomiriæ.

nienſis, & Ioannes Chelmenſis, Epiſcopi: Sendiuoius Oſtrorogius Poſnani
enſis, & Ioannes Lichinius Breſtenſis, Palatini, cum his mandatis, vt Suidri-
gello caſtella, quæ in Podolia cepiſſet, redderet: Luſco & Volynia decederet,
ad Regem ad certam diem veniret, ab eoque Principatum Lithuaniæ certis
legibus acciperet, quem contra fœdera perperam inuaſiſſet: Secus neceſſe
fore Polonis cum Rege ius ſuum armis perſequi. Ferocius his reſponſum eſt à
Suidrigellone. Nihil enim eorum, quæ poſtulabantur, faciebat, & aſſeuera-
bat, ſe quicquid egiſſet, ageretve, optimo iure egiſſe & agere: quinetiam re-
liquam Podoliam à Rege repetebat. Interea dum ea geruntur, venit ad Re-
gem Coributus frater Vitoldi cum cæteris Bohemorum Huſſitarum, qui
poſt mortem Ziſcæ cœci orphanos ſeſe dixere, ducibus, qui Bohemia ſiue
pulſi, ſiue vltro excedentes, quum Luſatiam diuexaſſent, Sileſiam quoque
belli ſede Gliuiciæ poſita, longe lateque vaſtabant, oppida hoſtilem in mo-
dum diripiebant & incendebant, in templa atq; monaſteria, ſacerdotes atq;
monachos debacchabantur, Ziſcæ ducis ſui immanitatem ſecuti: qui moritu-
rus cutem ſibi detrahi, eamque tympano induci iuſſit: fore aſſerens, vt ad e-
ius tympani ſonum animis conciderent ipſorum aduerſarii. Cum his itaque
ſe coniunxerat Coributus, captus, & mox pulſus à Pragenſibus, & cum pri-
moribus eorum ad Regem venerat, accepta ab eo fide publica. Actum cum
his de religione: adhibiti Doctores Cracouienſis Academiæ, qui errores i-
pſorum diſputando refellerent. Rex ipſe ſimpliciore oratione vſus, quanta
rerum perturbatio ſecuta apud eos ex mutata religione eſſet, commemora-
uit: vtque floꝛentiſſimum quondam Bohemorum regnum ad interitum pro-
peraret, ſublatis magiſtratibus ſacris atque profanis, euerſis oppidis & muni-
tionibus, cæſis vel fuga dilapſis optimatibus, conſtupratis honeſtis matronis
& virginibus, agris partim hoſtiliter vaſtatis, partim furore quodam ipſorum
cultorum deſertis, direptis ac dirutis templis, abrogatis ceremoniis, religio-
ne contaminata, ac tam variis portentoſisque opinionibus diſcerpta, ita vt ne-
mini propemodum cum altero conueniret. Quæ omnia, ni mature reſipiſce-
rent, præſens & extremum exitium conſequi neceſſe eſt. Quod ſi his rebus
commouerentur, pollicitabatur, ſe perfecturum, vt æquis conditionibus eo-
rum res componeret. Hæc & alia grauiſſime præfatus, ſurdis tamen auribus
Bohemi ea accepere. Quoad autem ii ſubſtitere Cracouiæ, ceſſatum eſt à ſa-
cris, interdicto Zbignei Epiſcopi. Itaque propter ſolennes Paſchæ dies Caſi-
miriam Bohemi cum Coributo à Rege ire iuſſi ſunt, frementes in Epiſco-
pum. Hoc eodem tempore Czenſtochouienſe monaſterium, quod propter
peculiarem diuæ virginis cultum, & frequentes non modo Polonorum, ſed
etiam vicinorum peregrinationes, magnis diuitiis refertum eſſe credebatur,
Poloni quidam, qui iam à Bohemis latrocinari didicerant, diripuere atque, vt
patrati ſceleris ſuſpicionem à ſe in Bohemos amouerent, imagini Virginis
matris, quæ vulgo magna religione colitur, vulnus inflixere. Cæterum mino-
rem opinione prædam reperere, meritaſq; ſacrilegii pœnas intra illum ipſum
annum expendêre.

Legatio Polonorum ad Suidrigellonem.

Reſponſum Suidrigellonis ferox.

Coributus venit ad Regem cum Bohemis Huſſitis.

Regis ſermo ad Bohemos.

Dimiſſis Bohemis cum Coributo, Vladislaus Rex Bieczum profectus,
bellum in Suidrigellonem parabat. Eo venit ad ipſum Ludouicus Commen-
dator Torunienſis legatus à Magiſtro Cruciferorum, deferens eius operam ad
cõponendas res inter diſſidentes fratres. Ei gratiæ actæ, factaque poteſtas, vt
id ageret. Miſit deinde Rex Ioannem Brezium ſcribam ad Suidrigellonem, vt

Legatio Magiſtri Cruciferorum ad Regem.

Legatus à rege ad Suidrigellonem missus violatur.

eum ad saniorẽ mentem reuocaret. Sed eum Suidrigello excandescens contra ius gentium violauit. Quare irritatus Rex, maturauit expeditionem, motisque castris ad Grodlũ oppidũ supra Bugũ amnẽ duodecim dies statiua habuit, & maiores Polonos tardius venientes, hostiliterq; pene in suos, quacũq; iter faciebant, grassantes, expectauit. Deinde Bugũ fl. traiecit. Interim vulgus omne eius oræ cũ iumentis, pecudibus, & facultatib. suis in densas palustresq; syluas sese abdidit.

Expeditio contra Suidrigellonem.

Aduenit & Suidrigello cũ sex fere millib. armatorũ, arcẽq; Lucensẽ armis, cõmeatu, præsidioq; muniuit. Certatũ deinde est leuib. aliquot præliis cũ hoste, in quib. omnibus Poloni, vel nullo, vel paruo incõmodo accepto, fere superiores fuere. Senco Dux Russus occisus, captiui nõ pauci ad Regẽ adducti, incẽsa Vladimiria, peruastatũ Vladimiriẽse territoriũ, quod Rex Theodoreto Duci Russo fratris filio donauit, qui & non multo post mortuus Regẽ instituit hæredẽ. Nõ intermittebat tamẽ Rex Suidrigellonẽ ad pacẽ inuitare, sed nihil inde pacati referebatur. Sperabat .n. ille, Regẽ breui inde ad aliud bellũ à Cruciferis, cũ quib. fœdus icerat, reuocatum iri.

Suidrigello fœdus icit cũ Cruciferis.

Aduenere deinde maiores Poloni, quib. grauiter de tarditate & neglecta disciplina militari in itinere obiurgatis, Rex cũ omni exercitu Styrũ fluuiũ qui Luscũ alluit, difficili ac profundo vado transmisit, cũ Suidrigello pontẽ disiecisset, vlterioremque ripam frustra seruasset. Videns autẽ Suidrigello, se valde imparẽ esse tanto exercitui, incenso Lusco oppido, arce vero Iurzæ Russi fidei cõmendata, ne tentata quidẽ prælii fortuna fugam iniit.

Suidrigellonis fuga.

Ducẽ suũ secutæ copiæ, diuersæ & ipsæ dilapsæ sunt. Sed multi mortales ex his in fuga à Polonis cæsi, captiq; Inter captiuos insignes fuere Rimboldus Marschalcus Lithuaniæ, & Gastoldus. Quos Suidrigello deinde liberauit, cũ spopondisset Regi, eos Cracouiã, cũ Rex iussisset, venturos esse. Cecidere tamen de Polonis quoque nonnulli nobiles & fortes viri, dum incautius Tartaros, qui in castris Suidrigellonis militabant, persequuntur.

Lithuani iterum victi à Polonis.

Alia quoq; per eosdẽ dies victoria de eodẽ hoste Belzensem tractũ vexãte Polonis parta est. Nã eo sex millia hominũ Rex cũ Casimiro Duce Masouiorũ & Ioanne Menzico Dambrouio Præfecto Russiæ ad præsidiũ suis miserat. A quib. Olescũ arx, cũ capi posset, tamen in potestate Bogdani Rohatinii Russi qui ad Suidrigellonẽ nulla necessitate adactus profugerat, præfecturamque eius arcis ab eo, confiscatis à Rege bonis suis, adeptus erat, relicta est, ea conditione, vt eam Regi redderet, cũ is Lusco potitus esset. Obsessa est deinde à toto exercitu arx Lucensis, & oppugnata etiam: sed remisse admodum & segniter, indulgentia quadam Regis, vti creditum est.

Induciæ triũ dierum damnosæ.

Et cũ pars muri à Polonis bombardarum ictu deiecta esset, frustra tamen impetus factus est. Triũ deinde dierũ induciæ, per quas de deditione deliberarẽt, obsessis datæ à Rege, frustra dissuadentibus consiliariis: per quos dies mœnia & propugnacula arcis refecta sunt, saxa, & alia missilia congesta, & aqua importata, cuius haustu à Polonis arcebantur præsidiarii. Post iterum quoque idem factum est, non sine murmure totius exercitus. Fuere tamen inter proceres & consiliarios regios, qui noctu clam cum obsessis colloquia habere, & arma eis commeatumq; suppeditare soliti esse dicerentur. At Suidrigello ridiculo magis, quã callido, vt ipse existimabat, commento Polonos ab instituto deterrere aggressus, confictis literis nomine Principis Tartarorum ad Regem, vt is Podoliã Suidrigelloni à se donatam redderet. Cæterum vbi is commentum id sibi non procedere animaduertit, legationem de pace ad Regem misit, siue ex animo id agens, siue produ-

Suidrigellonis ad Regẽ legatio de pace.

producendi belli, & obsessis subueniendi causa, simulans. Intelligebat .n. Polonos belli ob aduentantẽ hyemem, grassantẽq; in equos luem pertæsos, domos reuerti cupere, & ipse Tartarorũ ac Valachorũ auxilia, cũ quib. per hyemẽ Russiã & Poloniã infestaret, expectabat. Cõuenit, vt proceres vtrinq; delecti certa die de conditionibus pacis inter se agerent.

Dein his de rebus tractatur, Rathnum arx regia, prodentibus eam Russis defensoribus, à Suidrigellone capta & exusta est, Chelmensisq; ora diuexata. Verũ eos Ciolcus Præfecti Chelmensis vicarius cũ centũ triginta nõ amplius hominibus, facto in securos animose impetu, vltus est, ita vt trecentos ex iis interficeret, quadraginta viuos caperet.

Lithuani à Ciolco fusi.

Ad Cremeneciã quoq; eodẽ tẽpore bene res à Polonis desolantibus oram eandem incursionibus gesta est. Cũ enim hostes in Polonos paucos consulto per agros palantes ex arce decurrissent, excepti insidiis, perpauci in arcẽ refugerunt, plurimis vel cæsis, vel captis.

Lithuanorũ clades ad Cremeneciã.

Continuabatur autẽ à reliquo exercitu obsidio, & maioribus odiis quã viribus inter obsidentes & obsessos certabatur. Lithuani, & qui cum eis sentiebant, Russi quoscunq; Polonici generis & Latinorũ, vt ipsi loquuntur, ritus in arce repererant, exquisitis suppliciis in propugnaculis, inspectãtibus Polonis, necabãt, & omne genus contumeliæ in Polonos iactabãt.

Russorum sæuitia.

Sæuiebãt & Poloni vicissim in Russos, quoscunq; ceperãt, vt par pari referrẽt. Conueniebat iã de pace inter proceres: Sed eã Suidrigello approbare noluit, nisi Cruciferi quoq; & Valachi fœderati, & socii sui pacis eius legibus cõtinerẽtur. Vtrosq;.n. in societatẽ adsciuerat, eoq; magnis muneribus illectos adduxerat, vt & Cruciferi rupto fœdere Cuiauiã atq; Dobrinũ, & Valachi clientes Polonorũ, Podoliã & Russiam finitimã armis infestarẽt:

Cruciferi Cuiauiã & Dobrinum infestant: Valachi Podoliam & Russiam.

quos quidẽ cũ ingenti præda è Sniatinensi, Haliciensi & Camenecẽsi agro capta redeuntes, Russi regii Buczaciis fratrib. ducibus è castris regiis curriculo profecti, & consecuti, magna strage fuderunt, prædãq; excusserunt. Non dissimili, sed pro numero tamẽ aliquanto minore clade Cruciferi quoq; Crainensẽ orã vastantes affecti sunt ab agrestibus Cuiauiis ac Dobrinensibus, Ioanne Iarogneuio, Bartholomæo Visemborgio, ac Dobrogostio Colinio equestris ordinis ducibus, cum ii accepto domesticæ calamitatis nuncio, præpeti cursu è castris domũ contendissent.

Cruciferi à Polonis profligati.

Capti sunt ibi Theodoricus Mareschalcus Liuonicus, & septem Cõmendatores cũ quatuor vexillis, Cracouiamq; ad Regẽ missi, omnes præter Theodoricum in carcere vitã finierunt. De vniuerso autẽ agmine illo, in quo septingenti Liuonici equites præter cæteram Toruniensium, Suecensiũ, Tucholiensiũ, Slochouiensiũque equitum pariter ac peditũ manũ, fuere, paucissimi equestres fere euaserunt. Nam reliquus Cruciferorũ exercitus peruastata longe lateq; Cuiauiensi ac Dobrinensi ora, viginti quatuor oppidis, & plurimis pagis direptis atq; incensis, arceq; Niessouiensi præsidio munita, incolumis & præda grauis domũ pedem retulerat. Illos vberioris prædæ spes à Iodoco Tucholiensi Cõmendatore ostensa longius prouexerat, & quidem non sine magno compendio, nisi id sanguine suo exoluissent.

Induciæ cum Suidrigellone.

Cum igitur de conditionibus pacis Regi cũ Suidrigellone nõ conueniret, induciis interceptũ est bellum, ita vt postridie calendis Februarii anni sequẽtis de pacis conditionibus in conuentu Parczouiensi firmandis denuo tractaretur: protinusq; soluta est Lusci obsidio, dimissusq; exercitus. Ac tũ demũ Cuiauiẽses illi, quorũ ante mẽtio facta est, & cõplures alii eiusdẽ oræ Nobiles cursu omnia præuertentes, & cũ agrestibus adunati, illã de Cruciferis victoriam adepti sunt. Miserat quidem Rex & Suidrigello pariter, induciis sic inter se

factis, legationem ad Cruciferos, vt ne Poloniam bello vexarent: ſed tardius ea peruenit, cum iam hoſtes ſatis in homines omnis ordinis & ætatis, innocuaque tecta debacchati, præda onuſti domum reuerterentur. Rex vero Luſco diſcedens, in Chelmenſi regione aliquandiu ſubſtitit: per quod tempus Ruſſi Volynii nullum genus crudelitatis omiſerant in Polonos, qui ibi poſt pacem factam & diſceſſum Regis cum mercibus omnis generis Lucenſibus venum expoſitis, ſiue alia quauis de cauſa remanſerant, aut antiquitus domicilia fixerant. Templa etiam, quæcunque Ruſſici ritus non eſſent, crudeliter exuſta & euerſa ſunt.

Rex Leopolim petit.

E Chelmenſi deinde ora Rex Leopolim contendit: quo cum ingens Cuiauienſium ac Dobrinenſium Equitum multitudo conflueret, opem & ſubſidium Regis afflictis & perditis Cruciferica incurſione rebus ſuis atque ſuorum implorans, magna in cunctos ac profuſa benignitate vſus eſt: cumque immenſis donationibus ſeſe & ærarium ſuum exhauſiſſet, eccleſiaſtica illis bona dilargiri cœpit, vt per hyemem duntaxat eorum vſufructu ſuſtentarentur. Pernicioſi exempli ea res viſa Antiſtitibus. Itaque Albertus Archiepiſcopus Gneſnenſis, & Zbigneus Epiſcopus Cracouienſis cum primoribus eccleſiarum ſacerdotibus propere ad Regem excurrerunt, tam iniuſtas donationes eius repreſſuri. Et Archiepiſcopus quidem demiſſe fruſtra orabat Regem: Zbigneus vero maioris animi vir grauius in eum inuectus eſt, cum præterita eius peccata commemorans, tum iniuſtas illas alienorum bonorum donationes reprehendens: ni incepto abſiſteret, grauiore ſe in eum cenſura & animaduerſione vſurum eſſe minitans. Excuſantique Regi neceſſitatem, & piam calamitoſorum hominum commiſerationem, adiecit: Nihil ea commiſeratione & miſericordia opus futurum fuiſſe, niſi ipſe calamitatem illam ſua culpa inuexiſſet. Vulgo enim iactari, ab eo ipſo Cruciferos quieſcentes excitatos eſſe. Quod ſi id verum non ſit, non eſſe tamen ipſum culpæ expertem, propterea, quia iuſtum aduerſus ſceleratum & ingratum fratrem bellum, quod paruo negocio debellari potuerit, peruerſa quadam ſua indulgentia duxiſſet, commeatumque & arma obſeſſis Lucenſibus ſubminiſtraſſe diceretur. Inducias quidem certe, per quas illi ſe recrearent, bis eis contra omnium ſententiam conceſſiſſet. Ita tunc Zbigneus, (quanquam nihil cuiquam Rex in eius diœceſi præter quædam Miechouienſis monaſterii donarat) non tam ſuam, quam publicam eccleſiaſtici ordinis cauſam agens.

Rex beneficus in calamitoſos.

Comitia Nepolomicia.

Reuerſus deinde Rex eſt in Poloniam ad comitia, quæ Nepolomiciam ad vndecimam Nouembris diem indixerat. Ibi Heduigim, filiam Friderico iuniori Marchioni Brandeburgenſi deſponſam, immatura morte defunctam amiſit. Creditum vulgo eſt, veneno eam à nouerca ſublatam eſſe, ne quo filiis ſuis impedimento ad regnum adipiſcendum eſſet: eo quod Caſimiri Magni, cuius grata etiã tũ erat memoria apud Polonos, Regis proneptis eſſet. Rex quoque ipſe æquiori, quam par erat, animo mortem eius tuliſſe viſus eſt. Poſt initium vero ſequentis anni Lublinum Rex magna Procerum caterua ſtipatus profectus eſt, proceresque omnes, excepto Archiepiſcopo, Parczouiam ad conuentum cum Suidrigellone celebrandum tranſmiſit. Verum ii cum diu fruſtra Suidrigellonem moras nectentem expectaſſent, nullo cum fructu diſceſſerunt. Erat autem apud Suidrigellonem Ludouicus Commendator Torunienſis, qui hoc agebat ſedulo Cruciferorum nomine, ne pax cũ Polonis coiret. Rex de ſtatu Reipublicæ, ac de impendẽtibus vndiq; periculis anxius, ad vi-

Heduigis filia Regis obiit.

Conuentus Parczouia ſine ſucceſſu.

ad viceſimam tertiam diem Aprilis Siradiæ comitia habuit: ibi Vladislaus maior natu filius regni ſucceſſor à patre deſignatus, totiusque conuentus ſuffragiis approbatus eſt. Conſtitutum eſt etiam, vt ſi plura ſimul bella ingruiſſent, cæteris omiſſis ad tempus, in id, quod eſſet grauiſſimum, toto conatu & cunctis viribus incumberetur, ne diductæ multipliciter, & extenuatæ copiæ nulli recte ſuſtinendo ſufficerent. Nuptias deinde Rex Ameliæ Maſouiorum Ducis & ſororis ſuæ filiæ, Boguslao Pomeraniæ Duci in matrimonium collocatæ, ſplendido apparatu fecit.

Comitia Siradia, in quibus Vladiſlaus iunior Rex Pol. deſignatus eſt.

Reuertentem in minorem Poloniam, Pabianiciæ (oppidi collegii Cracouienſis baſilicæ) legati Bohemorum Huſſitarum conuenerunt, auxilia contra Cruciferos pollicentes, & Coributo Regem reconciliantes: adhæc Baſilienſis Concilii propenſionem erga ſe nunciantes. Grata fuit ea legatio Regi & Proceribus, bellũ in Cruciferos molientibus: quare comiter & laute legati habiti ſunt, & aſſentientibus Archiepiſcopo & Epiſcopis, qui tunc aderãt, ad ſacrorũ cõmunionem admiſſi. Perfuncti vero legatione, cũ reuerterentur, & Cracouiam contra præceptum Regis ex itinere diuertiſſent, ceſſatum eſt à ſacris mãdato Epiſcopi, licet abſentis. Contumelioſum id viſum Bohemis, Regi vero & cæteris Epiſcopis permoleſtũ fuit, quod Zbigneus vnus omnium acta ac placita irrita faceret. Accendebãt etiam magis irã Regis Ioannes Menzicus Dambrouius Palatinus Ruſſiæ, & Petrus Korsbocus, qui Bohemos honoris cauſa iuſſu Regis deduxerant. Itaq; excanduit is in Epiſcopũ, & venienti ad ſe Viſliciã dextram beneuolentiæ ſymbolum non porrexit: quin aſperioribus etiam verbis eũ increpuit, & ne epiſcopatu amoueatur, minatus eſt. At ille imperterritus reſpondit: Fauorem ſe, non offenſam Regis meritũ arbitrari, quod ſolus & ſalutis & exiſtimationis eius, quæ ab inimicis eius, & maxime Cruciferis, cũ alias, tũ in Baſilienſi cõcilio proſcinderetur, curã haberet, prouideretq; omni ratione, ne Rex merito pro fautore hæreticorũ traducatur. Et quũ de religione agitur, neque Regis, neque cuiuſquam omnino vultum aut minas ſe formidare, quin id faciat, quod rectum eſſe intelligat. Autoritate Archiepiſcopi ac cæterorum Epiſcoporum nihil ſe hac in parte moueri, habentẽ adſtipulatores diuini humaniq; iuris profeſſores, Epiſcopatus amiſſione ſe non terreri, paratũ pro religione exilium atq; etiam mortem ſubire. Quum autẽ Rex ſubiiceret, ſe quoq; diuini & humani iuris peritos diuerſæ ſententiæ autores habere, acciti primores Academiæ Cracouienſis, & cum his cõmiſſi Ioannes Szaffranecius Vladislauienſis, Ioannes Theologus Chelmenſis, Epiſcopi, & Vladislaus Opotouius Pontificii iuris peritus, Procancellarius Regis, qui poſtea Vladislauienſis Epiſcopus fuit, haud difficulter refutati ſunt. Neq; tamen penitus ira Regis in Zbigneum reſedit: admonitusq; is eſt à Ioanne Tarnouio Palatino Cracouienſi, vt ſibi diligenter caueret: ſubornatos enim eſſe à Rege, qui eum de medio tollerent. Et egit quidem gratias Palatino Zbigneus, ſed tamen nihil ea nocte, in quam ſibi periculum comparatum eſſe acceperat, de cõſuetudine ſua remiſit. In eodem cubiculo, eodem lecto cubuit, nullam ſibi cuſtodiam adhibuit: nocteq; intempeſta cũ vno ſacerdote & puero lumen præferente ad matutinas precationes templum adiit. Neque aduerſi quidquam ei accidit, quod vel Rex mutaſſet conſilium, vel vanus ille terror fuiſſet.

Legatio Bohemorum Huſſitarum ad Regem.

Bohemi ad ſacram communionem admiſſi.

Rex iratus Zbigneo Epiſcopo minatur.

Zbignei ad Regem reſponſum.

Venit autem eodem ad Regem illuſtris legatio Iani Cypriorum, Hieroſolymorum, & Armeniorum Regis, mediterraneo mari per Propontidem & Pontum Euxinum, atq; inde aduerſo Danubio aduecta in Moldauiã, & inde

Regis Cypri ad Vladiſl. Regẽ legatio.

porro terreſtri itinere non ſine magna difficultate in Ruſſiam & Poloniam profecta. Eius legationis princeps Balduinus de Noris Mareſchalcus Cypri, donis Regi & Reginæ oblatis connubium Heduigis regiæ filiæ, Regis ſui filio, ac ducenta millia aureorum nummûm ipſi Regi mutua petebat, beſſemq;, hoc eſt, duas tertias partes Cypriorum regni hypothecæ nomine Vladislao Regi offerebat. At nihil impetratum, quod & Heduigis iam obierat, & pecuniam Rex ſe habere aſſiduis bellis exhauſtum negauit. Miſit deinde Rex Laurentiũ Zarembam Caſtellanũ Siradienſem legatũ in Lithuaniam, admonendi in ſpeciem, & ſanandi Suidrigellonis cauſa: reuera autẽ, vt Lithuanorum procerum animos ſuâ ſponte iam à Suidrigellone, cum propter crudelitatem eius, tum propter propenſiorem erga Ruſſos fauorem alienatos, magis etiã clam in eũ incitaret: Sigiſmundumq; Vitoldi fratrem germanum Starodubenſium Ducẽ ad inuadẽdum principatum Lithuanorum animaret. Neq; infelix hic conatus fuit. Cognita enim voluntate Regis, Lithuani cũ Sigiſmundo conſpirantes, aduerſus Suidrigellonẽ apud Oſmianos tũc agentẽ arma capeſsũt. Et euaſit quidẽ Suidrigello fugâ in Ruſſiam, à Ioanne Monuido de inſidiis præmonitus: cupideq; receptus eſt, cum à cæteris Ruſſis, tũ à Smolenſciis: indeq; poſtea adiũctis ſibi Liuonibus Lithuaniam vexauit. Vxorem vero eius Ruſſam Tuerenſium Ducis filiam Sigiſmundus cepit, Lithuaniamq; omnem ſuam in poteſtatẽ redegit. Deinde ad Regem miſit oratum, vellet iuberet ſe principem eſſe Lithuaniæ. Miſſi in Lithuaniam ſeptẽ de primoribus Polonorum, conditiones Sigiſmundo tulerunt, vt iureiurando interpoſito reciperet, ſe in fide & clientela Regis, qui ſupremi Ducis Lithuaniæ titulum retineret, & Polonorum, ſemper futurum: eoſdẽ cum eis amicos hoſteſq; habiturum, ſuiſq; ſtipendiis eis militaturum, cum Suidrigellone & Cruciferis nullum fœdus contra Regem ac Polonos ſeruaturum: Oleſcum, Grodlum, Rathnum, Lopatinum, & omnem Podoliam, quæ in ditione Polonica fuiſſet, deinceps quoq; eſſe paſſurum: neminem alium, quam Regem & liberos eius in principatu ſucceſſorem relicturum: Michaelem vero filium, & reliquos hæredes ſuos legitimos in Trocenſi tantum dominatu & patrimonio ſibi ſucceſſuros, fidem & ſubiectionem Regi Regnoq; profitentes, iis vero, ſi abſq; ſuis hæredibus decederent, Regem & Regnum hæredes fore. Volyniam, quoad viueret, ſibi conceſſam & adiunctã, quemadmodum & Vitoldo conceſſa eſſet, ſe mortuo in ius ac ditionem Polonorum reuerſuram eſſe. Hæc omnia Sigiſmundi ipſius, & filii Michaelis, Senatusq; Lithuanici, & vniuerſæ Nobilitatis conſenſu approbata, atq; literarum monumentis conſignata ſunt. Quibus rite peractis, Zbigneus Epiſcopus princeps legationis regiæ, gladium, Principatus inſigne, Sigiſmundo Regis nomine publice tradidit. Interfuit his omnibus Ludouicus Commendator Torunenſis, cum tribus collegis à Paulo Magiſtro Cruciferorum ad ineundam nouam cum Sigiſmundo, poſteaquam Suidrigello principatu eiectus erat, ſocietatem miſſus. Atq; is enixe ſtuduit, infecta reddere, quæcunq; à Polonis proceribus agebantur: adiutorem ad id nactus Georgium Butrim Lithuanum, hominem ingenioſum & callidum, quippe qui multas Chriſtiani orbis regiones peragrâſſet. Sed irriti tamen ii conatus fuêre: iuſſique Cruciferorum legati, velut hoſtes, Lithuaniæ finibus ſtatim excedere.

Rex Lithuanos concitat in Suidrigellonem.

Suidrigello fugit, & Lithuaniam vexat.

Sigiſmundus Dux Lithuanorum à Rege declaratur.

Pacta Lithuanorum cum Polonis.

Cruciferorum conatus.

Compoſitis rebus Lithuanicis, ad Podoliam pacandam Rex animum intendit. Et miſerat quidem eo nonnihil copiarum: ſed in Oleſci obſidione tempus eæ terebant, & minores erant, quam vt Podoliam, cuius nonnullæ muni-

tiones adhuc Suidrigellonis præſidiis tenebantur, ſubigere poſſent. Itaq; Leopolim profectus eſt, vt ex propinquo rectius è re nata rebus conſuleret. Ibi Lucenſi conuentui ad priores immunitates adiecit, vt Nobilitatis ſubditi non niſi aduenienti in id territoriũ Regi commeatum & ſtationes præberent. Templa Ruſſorum ne vaſtarentur, neq; cogeretur quiſquam tranſire ad religionẽ Romanã. Forte per eos dies Oleſcum oppugnatũ erat. Eas igitur victrices copias nouo ſupplemento auctas, ad recipiendas reliquas munitiones Podoliæ miſit: nec magno eæ negotio in poteſtatem Regis peruenerunt. Bratislauiam vero arcẽ, ne Poloni eâ potirẽtur, Theodoretus ſiue Fedco Oſtrogius Dux Ruſſus, partiũ Suidrigellonis, vir ſtrenuus & bellicoſus, vna cũ oppido incendit. Habebat is quidẽ circa ſe non contemnendam manum, ſed nuſquã aperto marte cũ Polonis rẽ gerebat, nec ſe certo loco tenebat. Ex inſidiis vero Polonos laceſſens, ſæpe fuſus fugatusq; erat. Cum autẽ hominem in late patentibus cãpis cum expedito equitatu vagantem adipiſci, & perdomari difficile eſſet, tẽpusq; anni hybernum bello gerendo minime aptum, reuertebantur Poloni, & nihil minus quã bello amplius cum hoſte certare velle videbantur, ecce ſubito Fedco Valachorum, Tartarorum, & Beſſarabũ auxiliis auctus, & numero militum Regis ſuperior factus, apud fl. Moraquam, qui in Neſtrum influit, limoſum & late reſtagnantem, ac fragili iam glacie concretum, regios flumen ſuperare conantes in vlteriori ripa ex inſidiis aggreditur. Iam pars regiorum anguſto tramite impeditum locũ tranſierat, pone carri & impedimenta in mediũ recepta ſequebantur: cum Fedco magno cum impetu, clamore, & diſſono tubarum, tibiarum, tympanorumq; cantu ac ſtrepitu inuectus, nec opinantes adoritur, & in iis ſtragẽ edit memorandam. Trepidi re noua & inexpectatâ Poloni, cum neq; ad extremum agmen receptus daretur, nec ab eo magna auxilii ſpes affulgeret, impetum tamen hoſtium vtcunq; ſuſtinuêre. At qui in extremo agmine erant, vbi ſuorum periculũ animaduertere, nil cunctati, contempto omni periculo, partim per conſtratã viam, euerſis & in cœnũ deiectis carris, partim per infirmiorẽ amnis reſtagnantis glaciem ſuperata difficultate, auxilio ſuis iam laborantibus accurrerunt, ac prælium inſtaurarunt. Superabant tamen multitudine hoſtes, perturbatosq; Polonos & ſine ordine pugnãtes premebant: pars etiã quaſi parta iam victoria ad diripiendos currus diſcurrebat. Deplorata res Polonorũ erat, cũ ſubito quaſi diuinitus eis auxiliũ affulſit. Kemlicius quiſpiã tribunus militũ cum centũ equitibus pabulatũ profectus, opportune rediens, & clangore tubarũ ſigno pugnę dato, inſtructâ tumultuaria acie, denuo prælium redintegrat, & intentos in pugnam hoſtes, à tergo pariter, & à fronte fuditac diſſipauit, fugientibus inſtitere Poloni vſq; ad mediam fere noctem, quæ tunc ſubluſtris erat: & cum neminem viuum ſeruarent, magnam hominum ſtragem fecerunt, duodecimque ſigna capta retulerunt. Dux ipſe maturius, quam par fuerat, fuga euaſit. De regiis non adeo multi deſiderati ſunt, & ii fere gregarii. Abeſt autem locus ille prælii à Leopoli, non minus quadraginta milliaribus bene longis, & tamen, quo die hæc geſta ſunt, hoc eſt, vltimo Nouembris, quum Rex in templo, vbi tunc totos dies trãſigebat, diuinam opem ſedulus imploraret, non ignarus, cum quam grauibus & inſidioſis hoſtibus exercitui ſuo res eſſet, rumor de victoria ſparſus totam vrbem impleuit. Nec autor eius rumoris inueniri potuit, ita vt vana exultaſſe lætitia homines viderentur. Sed cum poſtera luce certo nuncio res omnis, vt geſta erat, cognita eſſet, gratiæ Deo actæ, ac dona à Rege miſſa militibus.

Podolia recepta à Polonis.

Prælium Polonorum cum Ruſſis.

Ruſſi vincuntur.

Suidrigello à Rege fuſus & fugatus.

Nec multo poſt cumulata eſt Regi ea lætitia, profligato à Sigiſmundo Duce apud Oſmianos inſigni ſtrage Suidrigellonis exercitu, è Ruſſis, Tartaris, & Liuonibus collecto: de quo ad decẽ millia cæſa, quatuor capta eſſe, relata ſunt. Suidrigello quidem pernici fuga crebro mutando equos euaſit. Sigiſmundus monimentum victoriæ, templum & collegium ſacerdotum apud Oſmianos poſtea conſtituit. Hac geminâ victoriâ Rex lætus, Leopoli diſcedens, Cracouiam ad comitia, ad natalem Chriſti indicta, venit, & ouans pedibus vrbem ingreſſus, apud complura templa feſtas ſupplicationes obiuit, priuſquam arcem aſcenderet. In comitiis deinde de Pruſſico bello agi cœptum, resq; integra ad alia comitia, quæ ad ſecundam dominicam quadrageſimæ Sendomiriam promulgabantur, reiecta. Eo porro aduenerunt oratores è Concilio Baſilienſi, quod Eugenius Pontifex cum initio approbaſſet, Ferrariam transferebat, atq; adeo diſſoluebat. Concilium contra abrogare Pontificatũ Eugenio nitebatur. Quanquam obſtabat Sigiſmundus Imperator, vt gratiam referret Eugenio, à quo Romæ paulo ante diadema Cæſareum ritu ſolenni acceperat. Poſtulabat autem ea legatio, vt Rex cum omnibus populis ſuis Concilio aduerſus Pontificem faueret, & vt vexandis bello Cruciferis ſuperſederet, Concilioq; cauſam illam omnẽ cognoſcendam & arbitrandam permitteret. Cui reſponſum eſt: Non abhorrere Regem à pace, ſi à Cruciferis ipſi ſatisfieret. Porro de iis, quæ Præterea Oratores poſtulabant, diligentius eũ conſultaturũ, ac deinde miſſurum legatos ſuos ad Concilium cũ certo reſponſo. Ita dimiſſi Oratores Concilii, in Pruſſiam ad Cruciferos, vt eos ad conditionem accipiendã pacis à Rege oblatam adducerẽt, profecti ſunt. Cæterum in comitiis Sendomirienſibus de bello contra Cruciferos adminiſtrando nihil remiſſius agebatur: tametſi gerendi eius ratio non expediebatur, propterea quod Rex ſenio cõfectus, & caligantibus oculis munia belli per ſe ipſe obire non poterat: & Lithuanorum, Ruſſorum, ac Valachorum auxilia, cum eæ gentes partim domeſticis bellis implicatæ eſſent, partim à fide Regis deſciuiſſent, defutura erant. Itaq; tertia comitia armatorũ ad diem S. Ioannis Baptiſtæ natalem Colum indicenda, & Bohemorum, quæ offerebant, auxiliis vtendum eſſe, quamuis refragantibus Epiſcopis, decretum eſt.

Comitia Cracouiæ.

Alia comitia Sendomiriæ.

Regis reſponſum datum Concilii oratoribus.

Tertia comitia armatorum Colum indicta.

Conuentus inter Pol. & Cruciferos fruſtra inſtitutus.

Nec ita multo poſt conuentu inter Polonos ac Cruciferos opera oratorum Concilii de pace fruſtra inſtituto, cũ Cruciferi quindecim dies vltra condictũ expectati non venirent, euocati Bohemi à Rege duce Czapcone præſto fuere, cõiunctiq; cũ maioribus Polonis, quib. Sendiuoius Oſtrorogius iuſſu Regis præerat, nouã Marchiam Cruciferorũ imperio ſubiectã, crudeliter vaſtarunt, duodecimq; oppida munita, partim vi, partim deditione ceperunt: quæ quidẽ omnia direpta ac diruta ſunt, Ernisberga ſiue Choſſno excepto: quod quoniã munitiſſimũ erat, præſidio firmatũ eſt, quo facilius omnis ea regio in fide regia cõtineretur. Per eoſdẽ fere dies Sigiſmũdus Dux Lithuanorũ, adunatis magnis copiis, duodecim dies Liuoniã depopulatus eſt, & ingẽtẽ prędã inde aſportauit. In Ruſſia vero Gregorius Kerdeius Noſsũ Ducẽ Ruſsũ, Suidrigellonis partiũ, qui Luſcũ nõ ita pridẽ interceperat, profligauit & cepit. Vbi ſtatuta armatorũ comitiorũ dies aduenit, frequẽs cõuẽtus ſciuit, vt Rex in Polonia ſubſiſteret: exercitui vero vniuerſo, & ſũmæ rerũ præfectus eſt Nicolaus Michalouius, Caſtellanus & Præfectus Cracouiẽſis. Huic Rex dedit in mãdatis, vt hoſtiles regiones ferro, flãma, ac direptionib. vexaret, munitionũ vero oppugnationib. abſtineret. Colo profectus Michalouius, cũ exercitu in Pomeraniã, nõ diu

Liuonia à Lithuanis vexatur.

Armata comitia.

diu mandatorũ regiorũ memor fuit. Iam maiores Poloni cum Bohemis ſubacta omni noua Marchia, præter Landisbergum oppidum, in Pomeraniam anteceſſerant, & Choiniciam obſidebant. Quoniam autem conſultiſſimum videbatur coniunctis copiis rem gerere, eo duxit reliquum exercitum Michalouius, facileque perſuaderi ſibi ab Oſtrorogio paſſus eſt, vt cœptam Choiniciæ obſidionem proſequeretur. Erat autem oppidum bene munitum, commeatu, præſidio, & omni apparatu belli inſtructiſſimum. Vbi in longius tempus obſidionem eius duci animaduerſum eſt, inſtitutus cuniculus, quo ex improuiſo in oppidum irrumperetur: verum is non alte ductus, priuſquam perduceretur, ſubſidente ſabuloſo ſolo obrutus eſt. Tentata deinde vi & impetu oppugnatio, exiccata foſſa oppidum ambiente. Sed inde quoque, multis vulneribus acceptis, nullo cum fructu diſceſſum eſt, cum primi Bohemi in tutum ſe recepiſſent. Iam difficiliore annona propter multitudinem & vias ab hoſtibus inſeſſas Poloni vtebantur, & ex pabuli inopia plurimos equos amittebant. Itaque ſero regiorum mandatorum recordati, quum totos duos menſes in obſidione Choiniciæ caſſo labore conſumpſiſſent, ea ſoluta, caſtra mouerunt, & in interiora Pomeraniæ populabundi progreſſi ſunt: prætergreſſique nonnulla oppida, direpto Peplinenſi monaſterio, magnifice ædificato & opulento, ad Derſaniam peruenerunt. Præceſſerant & prætererant oppidum Bohemi, qui primas ſtationes ſeruabant, & loca metandis caſtris capiebant. Poloni vero, quo minus in ſuburbana prædandi cauſa diſcurrerent, cohiberi à ducibus nequiuere. Erat in oppido validum hoſtium præſidium. Nam ii quocunque admoturos eſſe Polonos ſuſpicabantur, omnia præſidia ex propinquis munitionibus deducta noctu eo contrahebant. Id igitur præſidium occurrit Polonis ad extrema ſuburbana: ſed tamen, quo minus ea incenderentur, prohibere non potuit. Itaque late vagante incendio, in oppidum ſe hoſtes retulerunt. E veſtigio aduerſo ac vehementi vento flante, vrbana quoque ædificia flamma corripuit: nec ea reſtingui vllo cum hoſtium ipſorum, tum ad extremum etiam Polonorum conatu potuit. Sic oppidum munitius & opulentius, quam Choinicia, quaſi fortuito incendio conflagrauit: præda omnis, præter eam, quæ in ſubterraneis cellis & fornicibus abſconſa erat, igne corrupta: captiuorum ſupra decem millia fuiſſe dicuntur. Ex his quicunque Bohemi fuerunt, Czapco reuertens, vt ſibi condonarentur, impetrauit: traditos, quod Teutonibus contra Polonos eiuſdem ſecum originis & linguæ militarent, corripuit, pyraque ingenti extructa exuſſit. Eius exemplum ſecutus Ioannes Straſſus Bialaczouius nauticos homines in ergaſtulo concluſos, quorum inter Cruciferorum præſidia non pauci fuere, circumiecta palea & arida materia ſuccendit. Qui cum effracto ergaſtulo ligneo effugere vellent, aduerſis Polonorum haſtis excipiebantur, donec Michalouius ſuperueniens cædem eorum repreſſit, ignemque reſtinxit. Matronis vero & puellis captiuis iuſtus honor habitus eſt, adhibita publice cuſtodia, ne quid contumelioſe in eas fieret, aut ne qua priuatim à quopiam occuleretur: omnes ad Viſtulam deductæ, traiectæque nauibus, liberæ dimiſſæ ſunt. Perhonorificum id fuit Polonis, apud ipſos etiam hoſtes: omnesque eis omnia bona precari: ſuis vero, qui longe fuiſſent in populanda Polonia diſſimiles, mala imprecari. In templis, monaſteriis, & rebus ſacris Poloni non eadem abſtinentia vſi ſunt. Sed plus hic valuit ira & dolor immaniſſime direptorum à Cruciferis in Cuiauia templorum. Itaque Oliuienſe quoq; monaſterium paulo poſt direptum & incenſum eſt. In-

Choinicia obſidetur à Polonis.

Pomerania vaſtatur.

Perſauia incenſa.

Oliuen. monaſterium direptum.

Gedanum castra mota.

de ad Gedanum castra mota, quatriduoq; in eius vrbis conspectu statiua habita: per quos dies omne id territorium peruastatum, & munitio portus lignea disiecta.

Desolata vsque ad mare Pomerania, reuertentes alio itinere Poloni, Tucholiensem & Iasenecensem oram vastabant. Cum autem apud Iaseneciam statiua haberent, de pace ab hostibus tractari cœptũ est. Dum colloquuntur inter se primores, pauci de Polonis iuniores temere impetum in arcem fecere, eosque prægressos exercitus omnis, cum esset sine imperio, quasi dato signo secutus est. Capta momento arx, direpta atque incensa est. Captiui ad vnum omnes trucidati, furore militum, ob interfectum in oppugnatione Ioannem Leuinum Velcinium, nemini parcente. Permoleste id factum, dum de pace agitur, tulere Cruciferi: sed Polonis iniussu id suo, & tamẽ iure belli, neq; pace neque induciis adhuc constitutis, factum defendentibus, acceleratæ sunt induciæ trium mensium. Interim autem ad calendas Decembris, vt in conuentu Brestensi de conditionibus pacis constitueretur: captiui Cruciferorum nobiliores facta sponsione sistendi sese, si de pace non conuenisset, dimissi: tenuiores & gregarii, vel cõmutati, vel binis florenis redempti. Poloni munitiónes in noua Marchia quæsitas retinuere, pacti nihil munire interim, nec reficere. Mirum vero est, tum demum Cruciferos de pace & induciis quã diligentissime egisse, cum Poloni peruastata omni Pomerania (ita vt soli quatuordecim pagi inter lacus & paludes intacti à Polonis relinquerentur) domũ reuerterent. Peractis his, exercitus, accepta à Michalouio missione, suam quisque domum dilapsus est. Sed Bohemorum primores Pysdros ad Regem, vt erat ab eo præceptum, profecti, honorifice ab eo accepti & remunerati sunt.

Iasenecia arx capta & incensa.

Induciæ triũ mensium.

Fœdus cum Duce Pomeraniæ

Nouum etiam tunc fœdus contrà Cosimirus Dux Pomeraniæ Stetinensis cum Rege Vladislao icit, veteri forte violato, quo recepit sub fide & honore suo, vna cum primoribus suis, nullam opem se laturum Cruciferis esse aduersus Polonos: neque passurum esse quenquam, qui contra eos arma sumpserit, per ditionem suam transire. Hoc fœdere facto, & Bohemis dimissis, Rex in Sendomiriensem tractum contendit fugiens pestem, quæ maiorem Poloniam inuaserat: qua quidem Ioannes Szaffranecius Episcopus Vladislauiensis absumptus, Vladislaum Oporouium Procancellarium regni Rege suffragante successorem accepit. Cum autem Prossouiæ Rex esset, venit ad eum Bohemus quispiam sacerdos Hussiticus à Christiano Astrologo, nuncians, vt mortem sibi prope imminentem caueret. Id cum ille semotis arbitris ageret, Zbigneus Episcopus Cracouiensis veritus, ne quid de religione Regi suaderet, grauiter obiurgauit Regem, quod neminem de consiliariis ad audientiam Bohemi adhibuisset. Et satisfecit quidem Rex Zbigneo, nihil Bohemum neque de religione, neque de Republica secum locutum esse, sed tamen coactus est eum primo quoque tempore instante Zbigneo dimittere, eo quod spargebat is vulgo suum dogma.

Cometes.

Nec multo autem post cometes non obscurus, plus quam vnum mensem pernox face ad occidentem versa apparuit: regiæ mortis, vt vulgo tunc creditum est, postmodum euentus comprobauit, prænuncius. Nepolomiciam Rex erat, quo comitia ad diem D. Martini Episcopi memoriæ dicatum edixerat: eo venit Elias Alexandri Palatini Moldauiæ defuncti filius, à minore natu fratre Stephano dominatu paterno eiectus, Regis opem implorans, & in fide clientelaque Regis ac Polonorum, se fore semper, solenni

Comitia Nepolomiciæ.

Elias Moldauiæ Palatinus iurat Regi.

iureiurando promittens. Consecuta est eum & Stephani fratris legatio cum splendidis donis, Lenciciam vsq; Regem sequens, & postulans, vt ipsi potius, quam fratri omnibus inuiso, Rex faueret: fore & ipsum perpetuo in fide & clientela Polonorum, quemadmodum pater maioresque ipsius fuissent. Habebat quidem Elias in matrimonio sororem germanam Sophiæ Reginæ: sed tamen re in consultationem posita, placuit, vt Stephanus, in quem studia gentis inclinassent, dato iureiurando in verba Regis & regni Poloniæ, retineret Valachiam, tractumque Sepinensem cum Chocimo, Cecuino, & Chmielouia munitionibus à Rege iure sempiterno reciperet. Heliæ vero, quo magis Stephanus eius metu in officio contineretur, luculentæ possessiones à Rege in Polonia datæ sunt. Cæterum cum his ille non acquiesceret, & ad recuperandum dominatum paternum aspiraret, ex fuga retractus, Siradiæ deinceps sub honesta custodia cum vxore & liberis vixit. Stephanus vero, sicut conuenerat, Soczauiæ solenne iuramentum legatis regiis exigentibus præstitit, &, vt gratiam referret Regi, non ita multo post Tartaros in ditiones Polonicas excursionem parantes repressit, Bratislauiamque, quæ Suidrigellonis præsidio tenebatur, interceptam, Regi restituit. Ex iisdem comitiis missi sunt proceres quidam in Cuiauiam ad conuentum Brestensem, celebrandum cum Cruciferis. Verum ex eo conuentu re non composita, & irritatis animis, incertum, qua de causa, discessum est. Lenciciæ Rex exitum illius conuentus expectabat: vbi rediere ad eum legati è conuentu, de bello agi cœptum, visumque est, non expectandam esse æstatem, sed quamprimum immittendum in terras hostiles exercitum. Expeditiora fore omnia concretis glacie fluminibus & lacubus, quibus abundat Prussia. Vnares difficultatem faciebat, quod pecunia Regi deerat in stipendium: & prope abfuerat res à seditione superiori æstate apud Choiniciam, frequente vniuersa Nobilitate contra Proceres, quod ii bellum extra fines Poloniæ sine stipendio decreuissent, receperantque illi, nunquam id se deinceps admissuros esse. Inuentus tandem est modus eius difficultatis explicandæ, vt Palatini suæ quisque ditionis Nobilitati de stipendio soluendo cauerent.

Pacta cum Stephano Palatino cõuenta.

Tartari repressi à Moldauo.

Conuentus Polonorum cum Cruciferis Brestæ.

De bello consultatio.

Hæc vbi didicere Cruciferi, missis mox ad Regem legatis, quas antea repudiarant conditiones, vltro accepere, in duodecim annos pacti inducias. Adiectum, vt ad diuæ virginis diem natalem sequenti anno apud Slonscum de pace perpetua tractaretur. Ibi tunc Marschalcus Cruciferorum Liuonicorum ex pacto dimissus, siue adeo sponsione militari solutus, ac Theodoricus Buczacius Præfectus Gamenecensis pro eo receptus: qui captus à Fedcone Duce Camenecensem agrum vastante, cum paucitate prædatorum contempta temere in eos erupisset, ac Magistro Liuonum petenti à Suidrigellone donatus erat. Neque enim quiescebat Suidrigello cum Russis: sed cum ipse per se auxilia Tartarorum & Liuonum habens, Lithuaniam tum per Fedconem & Nossum Duces Russiam regiam æstate præterita Cruciferis incitantibus infestarat, illa occasione vsus, quod Poloni Russico bello distinebantur, & quod is Sigismundum Ducem Lithuanorum inuisum iam esse plerisque Lithuanis acceperat. Et sumpserat Sigismundus paulo ante supplicium capitis de Ioanne Monuido Palatino Trocensi, & Rumboldo summo Lithuaniæ Marschalco, autoribus conspirationis, quæ in eum comparata esse dicebatur.

Induciæ duodecim annorum cum Cruciferis.

Suidrigello Lithuaniã infestat & Russiam regiam.

Libe-

Libere etiam tunc Suidrigello Lithuaniam depopulatus est, Vilna, Lida, & Trocis oppidis immunitis exustis, & Bresta Russica obsessa: qua non difficulter potitus esset propter commeatus inopiam ac dubiam Russorum fidem, nisi Masouios iussu Regis arma sumpsisse, & aduentare eo nunciatum esset. Tartaros quoque magnis donis ad populandum eam oram Russiæ, quæ Sigismundo parebat, concitarat. verum ii, cum aliquousque progressi, Sigismundum in clientela Regis Polonorum esse intellexissent, mutata statim sententia, in Kiouiensem & Cernichouiensem tractum, qui in Suidrigellonis ditione erat, populabundi excurrerunt.

Tartari à Suidrigellone euocati ditionem ipsius vastāt.

Insequens annus millesimus quadringentesimus trigesimus quartus Vladislai Regis morte insignis est. Ac initio quidem eius anni in Lithuaniam is rogatu Sigismundi Ducis profectus Krinchos peruenit. Inde vero stabilito Sigismundi Principatu Korcinium, quę & noua ciuitas dicitur, venit, & comitia ibi per tempus quadragenarii ieiunii habuit: in quibus legati ad concilium Basiliense designati sunt, ad obtrectationes & falsas criminationes, quæ aduersus Regem Vladislaum iactabantur, Sigismundi Imperatoris & Cruciferorum refellendas, ac de vniuersa causa cum Cruciferis disceptanda.

Comitia Korcini. Legati ad Concilium Basilien.

Fuerunt autem principes eius legationis, Zbigneus Olesnicius Cracouiensis, Stanislaus Posnaniensis, Episcopi, Ioannes Konieczpolius Cancellarius regni, & Nicolaus Lassocius Decanus Cracouiensis. Non putauit autem Olesnicius sibi prætermittendam occasionem castigandi Regis priusquam peregre proficisceretur. Itaque in illo ipso cōsessu, grauissimis id verbis egit, in hanc sententiam locutus: Non recusare se iniunctum legationis onus pro honore ac dignitate patriæ simul & Regis: sed non posse tamen, quin Regem
,, quibusdam de rebus pro officio suo, priusquam proficiscatur, admoneat. Ve-
,, reri enim se, vt eum reuertens è concilio superstitem reperiat, quippe qui tam
,, grandis natu esset, & debilitatis iam viribus. Nescire etiam, quonam pacto
,, plerasque Imperatoris ac Cruciferorum criminationes in ipsum diluat. Nam
,, & ipsum se, & alios plerosque omnes in illo consessu animaduertere in eo
,, nonnulla reprehensione digna. Multas quidem in eo dignas bono principe
,, virtutes relucere: sed non carere eum vitiis, quibus virtutes illæ obscurentur:
,, qualia sint, quod ipso vel iubente, vel permittente, multis per iniuriam, aut
,, certe summo quodam iure, & nimis exacta & acerba interpretatione iuris,
,, bona adimantur: quod oppressi à potentioribus non vindicentur: quod ca-
,, lamitosorum causæ non audiantur, neque decidantur, ipso in profundam no-
,, ctem prolixioribus cœnis indulgente, ac deinde magnam diei partem inerti
,, somno absumente. In itineribus etiam pergrauem eum esse ecclesiasticis iu-
,, xta ac equestribus hominibus, oppidanis & agricolis, propterea quod
,, aulicum suum comitatum, à rapinis, stupris, & iniuriis non cohibeat:
,, subuectionesque & procurationes præter ius & æquum acerbe, & pignora-
,, tione iumentorum, exigi patiatur. Adhæc monetæ cudendæ potestatem fœ-
,, minis eum fecisse, eam vero perleuem cudi magno Reipublicæ detrimento.
,, Superstitiones vero quasdam ex prisco dæmonum cultu, quas ipse quoque
,, non ignoret, retinuisse. Egisse se his de rebus plerisque omnibus cum ipso,
,, primum semotis arbitris, deinde paucos etiam arbitros adhibuisse, verum
,, quando nihil profecisset, in amplissimi consilii consessu id sibi facere necesse
,, fuisse, vt, quem timor Dei in officio non contineret, pudor hominum dunta-
,, xat emendaret. Quod ni hæc quoque profutura essent, acerbioribus deinde

Zbignei Episcopi ad Regem oratio.

medica-

medicamentis ad sanandum eum vsurum esse. Licere quidem sibi, non mi- „
nus quam aliis, dissimulando, vel etiam assentando gratiam eius aucupari, „
sed memorem se esse officii sui, & nullo neque metu, neque gratiâ desertu- „
rum esse stationem, in qua se Deus, & Rex ipse, & Senatorem & Episcopum „
constituisset. Pluris se facere incolumitatem patriæ, quam omnia, quæ vul- „
go concupiscantur: & pro magnis Regis in se beneficiis antiquiorem sibi esse „
eius salutem, quam præsentem & assentando quæsitam gratiam, quæ tamen „
stabilis & certa esse non soleat. Non poterat se diutius Rex tenere, quin ser- „
monem eius interrumperet. Itaque fremens atque lachrymans respondit: intemperanter eum & arroganter facere, qui, cunctis aliis senatoribus cum Archiepiscopo ipso Primate tacentibus, vnus tam acerbe in se inuehatur. Ibi assurgens cunctus Senatus, eandem omnium esse sententiam, & illam Cracouiensis Episcopi orationem, suam esse, professus est. Quo audito Rex accensus magis è consilio se proripuit, multa Zbigneo minitans: verum cito ad se reuersus, impensius Zbigneum postea dilexit, & corrigere ea, quæ ille reprehenderat, studuit. Albertus vero Archiepiscopus etiam gratias egit Zbigneo, quod maiore fiduciâ Regis peccata corrigere aggressus esset.

Senatus Polon. constantia.

His ita actis, & conuentu soluto, Rex Cracouiam contendit, vt inde porro in Russiam proficisceretur, iusiurandum à Stephano Palatino Valachorum promissum ritu solenni coram accepturus. Dum autem itineri se accingit, nunciatum est, Fridericum quempiam Russum Ducem exulem, cum non contemnenda Bohemorum manu arcem nouam prope Corstenum munire instituisse, vnde in finitimos Polonos & Vngaros latrocinium exerceret. Id vbi Rex accepit, misso confestim aulico comitatu suo manum illam dissipauit: dein iter institutum ingressus, cum Grodecum oppidum in Russia peruenisset, inter prandendum validâ febri correptus est: quam inde accidisse existimatum est, quod nocte præcedenti, quę præter tempus anni frigida fuit, in syluis diutius lusciniæ cantu se de more oblectans, cœli intemperiem pertulisset. Vbi vitæ suæ finem adesse sensit, sacris mysteriis procurari se iussit, offensas omnes remisit, sibiq; ab omnibus vicissim remitti petiuit: testamentum condidit: si quid cuiquam per iniuriam abstulisset, reddi iussit. Filios Proceribus pręsentibus atq; Nobilitati commendauit, ac Vladislaum quidem diligentius, nā eum tenerius diligebat. Zbigneo vero Episcopo annulū nuptialem ab Heduigi Regina, quo nihil carius in omni vita sua habuerat, dono misit, veniam superiorum omnium admissorum ab eo petens, & animam suam, liberosq; superstites ei commendans. Deinde pridie calēdas Iunias, decimo septimo die, postquam ægrotare cœperat, animam exhalauit, quum regnasset annos duodequinquaginta, & tres fere menses. Nam quantum vixerit, non constat: Vitoldo quidem natu maior fuit. Tanta autem fuit liberalitate, vt non modo fiscum exhauriret, verum etiam magnam partem regiarum possessionum etiam immerentibus, ac tota interdū singulis hominibus territoria donaret: sic vt quodam tempore Martinus quintus Pontifex maximus prodigalitatem eius inhibendam sibi esse duceret, dato ad Archiepiscopum Leopoliensem mandato, vt donationes eius rescinderet. Basilicas Chelmensem atq; Kiouiensem in Russia instituit, & Episcopis attribuit. Monasterium Lublini D. Brigittæ nomine condidit. In Casimiriensem vero Cracouiæ vicinam parœciam Canonicos D. Augustini institutum professos induxit: Gnesnense, Sendomiriense, & Visliciense templa Gręcâ picturâ decorauit: in peregrinos hospitalis & munificus.

Bohemi profligati in finibus Vngariæ.

Regis morbus, eiusque causæ.

Mors Vladislai Regis.

Virtutes & vitia Regis.

Nullum quamuis exiguum munus aſpernabatur: nec eos, qui donarant, irremuneratos dimittebat. Aliquid petentibus à ſe, fere dimidium eius, quod petiiſſent, largiebatur. Itaq; duplum petebant, qui ſimplum auferre cupiebant: offenſarum immemor: ad ſupplicia de ſontibus ſumenda lentus: aſſentatoribus ac delatoribus aurem libenter accõmodabat. Cultui diuino apprime deditus. Ieiuniorum diebus pane & aqua fere vtebatur. Superſtitiones quaſdam ab ineunte ætate imbibitas ad extremum vſq; retinuit: in quibus illa fuit, quod quotidie, priuſquam prodiret in publicum, ter ſe in gyrum vertebat, & ſtipulã tet confractam in terram abiiciebat. Abſtemius in omni vita ſua, nec niſi aquę potu vſus: cæterũ cibi appetentiſſimus fuit, itemq; balnei, cultu corporis neglecto, neque aliis, quam agninis pellibus, & laneis fere veſtibus vſus. Venationum ſine vllo modo auidus fuit, interfectas feras maiores, & præſertim biſontes, in Prælatos & Canonicos, Academiæq; ac ciuitatis Cracouienſis præſides & magiſtratus partiri ſolitus. A pomis ita abhorruit, vt ne odorem quidem eorum ferret. Statura fuit mediocri, facie oblonga, macra, & ad mentum contractiore: capite caluo, paruo, & faſtigiato, oculis nigris, paruis, & inſtabilibus: ceruice longa, voce graui & cita. Corpus eius magna pompa Cracouiam relatum, & intra menſem in baſilica Cracouienſi frequenti Procerum atq; Nobilitatis concurſu funus celebratum eſt.

VLADISLAVS TERTIVS REX.

Anno Christi 1434.

IAM Zbigneus, cæteriq; legati ad concilium miſſi, Poſnaniam peruenerant, cum de morte Vladislai Regis nunciatum eſſet. Itaq; conueniunt frequentes Proceres Poſnaniam, Nobilitasq; maioris Poloniæ, atq; ex conſilii ſententia Vladislao natu maiori defuncti Regis filio regnum deferunt, & ad Sigiſmundum magnum Ducem Lithuanorum oratores mittunt, vt ad eam celebritatem vel ipſe adſit, vel legatos mittat. Moleſte hoc maiorum Polonorum præiudicium minores Poloni tulere: ſed tamen quia Zbigneus Epiſcopus Cracouienſis, homo ſuarum partium, auctor eius fuerat, & ex Republica maxime eſſe videbatur, ne qua diſſenſio, neu qua mora in re tanta fieret, in eandem & ipſi ſententiam decretum fecerunt. Dies modo ad octauum calendas Augusti prorogata eſt, quo maiore & ſplendidiore pompa omnia celebrarentur. Erant in equeſtri ordine duo factioſi ac turbulenti iuuenes, Spitco Melſtinius Palatini quondã Cracouienſis filius, ac Derslaus Rithuianius Palatini quondam Lencicienſis filius; qui cum res nouare cuperent, & vterq; magnas poſt ſe iuuentutis cateruas traheret, Opatouiæ ad tertium idus Iulias, communicato cum ſuis conſilio, conuenticulum inſtituere. Ibi omnium vna erat ſententia: male tantum regnum puero committi, cuius ætate & Regina mater, ſuperba mulier, & Primores ad dominatum abuſuri eſſent, aliter de republica conſtitui oportere. Confirmabat autem id imprimis Gouorcus Chrobranius, homo ſenex, multa ex veteri memoria ad rem facientia commemorans. Redierat iam Zbigneus Cracouienſis Epiſcopus cum Konieczpolio Cancellario, reuocatus ex itinere, reliquis duobus legatis inſtitutum iter Baſileam proſequentibus. Ab eo itaque Regina non ignara conſiliorum Spitconis atq; Derslai impetrauit, vt Opatouiam proficiſceretur, turbulentaq; iuuenum concilia diſturbaret. Non fuit gratus eius aduentus iis, qui illuc conuenerant: ſed tamẽ ille ſingulari patientia vſus, & in conſilium admiſſus, graui & prudenti oratione plurimis perſuaſit, vt abiecto nouandarum rerum ſtudio, decreto Breſtenſium comitiorum ſtarent: quo cautum eſt, vt Vladislaus defuncti regis filius, Rex poſt mortem patris deſignaretur. Ita conuentus ille nulla re perfecta fruſtra frementibus ſeditionis auctoribus ſolutus eſt. Nec tamen ii quieuerunt, nacti plures ſententiæ ſuæ adſtipulatores: In quibus præcipui fuerunt Abraham Zbanſcius iudex Poſnanienſis conuentus, & Ioannes Straſſus. Nam quum vndiq; frequentes proceres ac equites Cracouiam ad pręſtitutam diem conueniſſent, iniectus eſt ab iis ſcrupulus, nouum & inuſitatum eſſe impuberi diadema imponi: in diſcrimen autem adduci libertatem & prærogatiuas Nobilitatis, magno labore & ſanguine maiorum ſuorum partas, illa impuberis Regis coronatione: neque enim rite ab impubere iuſiurandum dari poſſe. Quod ſi in aliud tempus differatur, difficulter exactum iri ab eo, qui iam rerum potiatur. Cæterum hic quoque ſcrupulus à maioribus natu exemptus eſt, producto à Zbigneo codice è baſilica Cracouienſi, in quo effigies Caſimiri magni Regis, dum coronaretur, impubes depicta erat. De iureiurando autem Regis reiecta res ad pubertatem eius, interim autem placuit, vt Sophia mater & Proceres ſacri pariter & ciuilis ordinis pro eo fideiuberent, nec eum prius ad gubernacula regni admitterent, quam iuſiurandum rite præſtitiſſet. Conquieturi iam turbatores illi videbantur, quum in ipſo coronationis articulo nouas conciuerunt turbas, vociferantes, ne ſibi inuitis paucorum conſpiratione Rex imponeretur. Inita denuo ſuffragia, nec ea tamen libere ferri poterant, factioſis illis altercando tempus extrahentibus, vt præteriret dies, & interim ipſi plura de Nobilitate ad ſe pertraherent: ii porro, quibus magis placebant quieta conſilia, vt tædio diuturnæ moræ domos dilaberentur. Quod vbi à Proceribus animaduerſum eſt, Ioannes Oleſnicius cognomento Glouacius Marſchalcus è Senatusconſulto pronunciauit ad Nobilitatem: vt quibus placeret Vladislaum coronari, in dextram diſcederent: qui aliter ſentirent, in læuam. Id vbi factum eſt, vna voce omnes Vladislaum Regem eſſe iuſſerunt. Melſtinius vero cum Zbanſcio & Straſſo, qui in editiorem locum conſcenderant contradicturi, deturbati ſunt, extemploque coronatio Regis in baſilica ſolenniter peracta eſt, ſole ad veſperum declinante. Poſtridie in vrbem deſcenſum, ad recipiendum ab oppidanis & plebe iuſiurandum. Nec tamen aſcendit tunc Rex in præparatum ſibi in foro ſolium, contentione orta inter Epiſcopos & Duces Maſouiorum, quod proximum Regi locum ſibi vtrique vendicarent.

Maiores Polo. cum Zbigneo defuncti Regis filio Vladislao regnum decernunt.

Præiudicium maiorum Polonorum ægrè ferunt minores Poloni.

Conuenticulum Opatouiæ quorundam.

Controuerſia de coronatione & iuramento Regis noui.

Vladislaus iunior coronatur.

Subſequentibus deinde diebus conſultatum eſt à proceribus de ratione adminiſtrandæ Reipublicæ: multorumque ſententiæ in Ziemouitum Ducem Maſouiorum inclinabant, vt is gubernator regni eſſet, erat enim vir bonus, & magni conſilii. At vicit plurium ſententia, metuentium, ne is dominandi dulcedine deguſtata, ambitione deprauatus, aliquid aduerſus Regem & Rempublicam moliretur: & indignum viſum eſt, ad eum ſummam rerum Polonicarum deferre, qui in clientela Polonorum eſſet. Itaque placuit, in ſingulis ſatrapiis ſiue Palatinatibus ſingulos conſtitui prouiſores, in Cracouienſi vero propter monetariam officinam duos, ex iis, qui ſummis in Republica honoribus non fungerentur, qui quæſtores regiorum redituum eſſent, & intra ſuos quiſque fines negotia publica regio nomine adminiſtraret. Sed ne quid tamen noui in Republica, niſi ex ampliſſimi conſilii

Prouiſores inſtituti in Polonia.

decreto, ſtatuerent.His quinquagenæ marcæ annuæ in ſumptus conſtitutæ.
Ruſſica & Podolica Nobilitas cum Polonica exæquata.
Ibi etiam Ruſſica & Podolica Nobilitas cum Polonica omni iure exæquata
eſt à nouo Rege,non ſine multorum murmure,qui remitti illa quoque Ruſ-
ſis ægre ferebant, quod neceſſe eis fuit antiquitus, quandocunque & quo-
cunque Rex iuſſerat,ſine vllo ſtipendio ad bellum proficiſci : ad arces muni-
endas ac reficiendas operas mittere : de quolibet iugero culto duos auenæ,
totidemque ſiliginis modios,& quaternos groſſos quotannis Regi pendere.
Verum illud maxime permouit Regem, quod à patre & Senatu illam exæ-
quationē promiſſam eis eſſe conſtabat.Inceſſit deinde cura conſiliarios con-
ſtituendæ Reipublicæ & pacis : multæ vndique difficultates impendebant,
cum Cruciferis,cum Sigiſmundo Imperatore,cum Suidrigellone, cum Sile-
ſiis,qui poſt mortem Regis finitimas ſibi oras Nicolao Cotficio duce latroci-
niis infeſtabant.Ne domi quidē vſquequaq; quietæ res erant,nouatorib. illis
Nobilitas cōtra eccleſiaſticos fremit.
Nobilitatem aduerſus eccleſiaſticum ordinem ob repreſſos conatus ſuos cō-
citantibus, & ius decimandi, cenſuræque eccleſiaſticæ ſiue excommunica-
tionis in controuerſiam vocantibus. His de rebus omnibus frequenti Sena-
Legatio Polonorum ad Sigiſm. Imp.
tu actum. Et ad Sigiſmundum quidem Imperatorem miſſi legati Cancella-
rius & Mareſchalcus,quo æquiorib. conditionibus pacem conficerent, con-
iugium duarum filiarum Alberti Ducis Auſtriæ generi Cæſarei nouo Regi
fratrique eius petere iuſſi ſunt. Sed ſuſpenſa res ab Imperatore, vt prius diſſi-
diorum cauſæ conuentu inſtituto ſummouerentur, eiq; rei conſtituta dies ad
Pentecoſten ſequentis anni. Quod autem tunc nihil impetratum eſt, in cauſa
fuit illud quod Imperator tutelam Regis,& gubernationem regni ſperabat,
& ambiebat,legatoſque largitione & pollicitatione fruſtra tentarat, vt eum
ſibi honorem publice vel ſimulate deferrent,repudiaturo honeſtius, quam
diuulgarat. Cum Cruciferis conuentus actus apud Racianzum & Zloto-
Cum Cruciferis conuentus.
riam ad natalem D. Mariæ,ſed vtrinque re infecta diſceſſum, propterea quod
in expectatione erant Cruciferi,quonam modo ſuccederet Liuonibus, qui
Samogitiam & Lithuaniam cum Suidrigellone tunc bello vexabant. Et iam
Poloni diſcedētes Breſtam Cuiauienſem peruenerant,cū eos Commendator
Oſterrodenſis conſecutus eſt,de pace poſtulans : fefellerat enim Cruciferos
exitus Samagitici belli.Nam Liuones præda onuſti è Samogitia reuertentes,
Liuones à Samogitis fuſi.
in ſylua quadam ſucciſis arboribus impediti,à Samogitis,& circumuenti ma-
gna ſtrage profligati erant. Atque id Poloni quoque eo ipſo puncto tempo-
ris,quo Commendator aduenit,cognouerant. Prorogatæ ſunt tamen indu-
ciæ ad tertium nonas Maias inſequentis anni, & de alio conuentu conſtitu-
Induciæ prorogatæ.
tum.

Cum Sileſiis quoque Bendzini conuentus actus eſt, ipſis poſtulanti-
bus,propterea quod Criſtinus Cozeglouius Caſtellanus Sandecenſis da-
mna paſſus à prædonibus Sileſiis,cū fœnore ipſis vicem referebat, & Gliuici-
am oppidum in Sileſia interceperat. Renouata pax his conditionibus,vt Cot-
Pacta cum Sileſiis.
ficius turbator pacis vna cum ſociis ſuis vtrinque pelleretur : damna data ac-
ceptaque inuicem compenſarentur.Deinceps vero,ſi quod latrocinium ab al-
terutris in alteros patraretur, ad id armis perſequendum vt præſto eſſent ii
quoque ipſi à quorum parte id extitiſſet. Nec diu tamen hæc à Sileſiis obſer-
uata ſunt,ad ingenium redeuntibus.Podoliam vero cum Suidrigello infeſta-
ret,ac Fedconem Neſuiſſenſem Ducem cepiſſet, repreſſus eſt à Polonis du-
cibus Vincentio Szamotulio, & Michaele Buczacio : receptusque & libera-
tus Fed-

tus Fedco Bratislauiam & Cremeneciam Regi dedidit,moxque rurſus conce-
dente Rege eas, quoad viueret,retinēdas recepit,cum ſe vna cum poſteris ſu-
is in fide & clientela eius, & regni fore ſolenni iureiurando profeſſus eſſet.
Porro domi diutius res agitatæ inter Eccleſiaſticum atque Equeſtrem ordi-
nem,conuentumque ſæpius,neque tamen conuenire quicquam inter partes
poterat,Melſtinio,Zbanſcio,& Straſſo omnia miſcentibus. Temperatum ta-
men eſt à vi,metu interdicti eccleſiaſtici. Tandem pedetentim turba omnis
conquieuit,compluribus ex iis,qui anteſignani erant illarum turbarum, in-
tra breue tempus extinctis, cæteris religione & metu interdicti eccleſiaſtici
perculſis.Illud autem in contentionem venerat, quod cupiebant politici va-
lere conſtitutionem Iaroslai Archiepiſcopi,qua ſanciebatur,vt qui agri ex illo
Cauſa diſſidii inter ordines.
tempore coli cœpiſſent,ex iis ne manipularis decima penderetur. Verum ea
conſtitutio per vim expreſſa eſſe ferebatur. Præterea, quem agrum quiſque
Nobilis agreſti & adſcriptitio depulſo ſibi ipſe coleret,vt inde parœco ſuo de-
cimam penderet,quamuis alii prius ea pendi ſolita eſſet. Sed neutrum extor-
tum,illud modo conceſſum : vt quoſcunque agros Nobilis coleret, ex his
canapale ne ſolueret, neve conueheret ſuo curru decimam,neque delectum
in ea ſacerdos haberet, niſi data opera vitioſum frumentum à Nobili relin-
Diſſidium minorum Polonorum inteſtinum.
queretur. Aliud quoque minorum Polonorum inteſtinum inter ipſos diſſi-
dium mortuo Spitcone Palatino Sendomirienſi, de conferendis honoribus
in conuentu Viſlicienſi diuerſis partium ſtudiis excitatum, ſedatum eſt : cum
eſſet conſtitutum,vt vacantes honores iis, qui eſſent gradu proximi, confer-
rentur. Itaque Ioannes Czizouius Caſtellanus Sendomirienſis Palatinus fa-
ctus eſt : in eius vero locum Caſtellanus Lublinenſis ſuffectus, & ſic aliis alii
deinceps ſucceſſerunt. Brieczenſem vero Caſtellaniam Clemens Strelcius
alter de primoribus Cracouienſis tractus, Nobilitatis ſuffragiis adeptus eſt.
Verum hæc duo extrema inſequenti fere anno milleſimo quadringenteſimo
trigeſimo quinto acta ſunt.

Cum Cruciferis conuentus initus.
Conuentus deinde rurſus cum Cruciferis apud Breſtam Cuiauienſem
& Sluzeuiam eodem plane,quo ſuperiori anno,exitu actus eſt. Cruciferis iti-
dem ex euentu Samogitici belli pendentibus, & Polonorum facilitate abu-
tentibus,& ad octauum idus Decembris conuentum & inducias extrahenti-
bus. Inde Siradiæ comitia Rex habuit : ibi de dimittendo Helia Valacho pe-
titum ab eius fautoribus,nec tamen impetratum. Sed poſt paucos dies is, ſiue
præfecti conniuentia, ſiue cuſtodum negligentia,euaſit, & miſcere Valachi-
Suidrigello cum Liuonicis Cruciferis profligatus.
am ciuili bello adortus eſt. Autumno vero eiuſdem anni Sidrigellonis exer-
citus cum auxiliaribus Cruciferis Liuonicis inſigni ſtrage in Lithuania à Po-
lonis,duce Iacobo Cobilanio in auxiliū Sigiſmundo Duci à Rege miſſis,ad Vil-
comiriā profligatus eſt,multi ibi capti,multi cæſi,multi Suētæ fl. vndis,vbi præ
lium commiſſum eſt,ſuffocati. Ibi robur omne Liuonū cum Magiſtro & Mar-
ſchalco concidit. Captus eſt in eo prælio Sigiſmundus Rothus Sileſius, is, qui
à Cæſare ad Vitoldum proficiſcens,à Ioanne Czarcouio captus,& ſub milita-
ti ſponſione dimiſſus,fidem fregerat : itemque Coributhus qui paulo ante è
Coributhi mors.
Bohemia, vbi negligi iam ſe animaduerterat, per Pruſiam cum auxiliaribus
Bohemis & Sileſiis reuerſus, cum Suidrigellone ſe coniunxerat. Vterque in
profluentem demerſus : Suidrigello vero cum paucis Ruſſis effugit, & ex eo
tempore Smolenſcum, Orſam, Poloſcum, Vitepſcum, & Ruſſiam fere o-
mnem victoris fidem ſecutam amiſit. Miſerat interim, dum hæc in Lithuania

Sigiſmundi Imp. legatio ad Vladislaũ Regem.

geruntur, Sigiſmundus Imperator legationem ad Vladislaum Regem, vt bellum inter cognatos principes componeret, non tam pacis cupidus, quam quod Suidrigellonis partibus, quem ipſe vanis promiſſis ad id bellum concitarat, metueret. Ei legationi, priuſquam de exitu belli Lithuanici cognitum eſſet, reſponſum eſt: Libenter id facturum fuiſſe Regem ſi integrum eſſet: verum credere eum, illos collatis ſignis iam ferro inter ſe decreuiſſe. Vtrilibet autem ceſſiſſet victoria, eum difficiliorem fore ad æquas conditiones pacis. Commodum legati diſceſſerant, cum de victoria Sigiſmundi allatum eſt. Quo minus poſtea negotii fuit cum Cruciferis in concilianda pace perpetua, cum ii fracti animis duriores etiam conditiones acceptarent.

Conuentus Vngarorum & Polonorũ ad Keſmarcum.

Legatio ad Imp. Sigiſm. Regis Pol. de coniugio.

Subſequenti anno ad Pentecoſten Proceres Polonorum & Vngarorum apud Keſmarcum conuenerunt, ſublatiſque diſſidiorum cauſis pacem inter Reges ſuos fecerunt. Qua confecta, miſit rurſus Vladislaus Rex legationem ad Imperatorem, coniugium neptium eius ſibi fratrique ſuo poſtulans. Nec ille abnuit, ſed in aliud tempus, quo eſſet bellicis curis & negotiis Bohemicis ſolutior, eam rem ſuſpendit. Interim vero ille pacata Bohemia nõ diu poſt mortuus eſt.

Inter diſſidentes autem fratres Valachos Rex per legatos tunc compoſuit pacem, partitus inter eos dominatum, ita vt inferior & maritima ora (quam Beſſarabiam vocant, in qua Bialogrodium arx eſt, & Kilia) Stephano: ſuperior vero, hoc eſt, occidentalis & Ruſſis vicinior cum Soczauia metropoli Eliæ cederet.

Elias Palatinus Moldauiæ iurat in verba Regis Pol.

Qui quidem Elias omni mora poſtpoſita Leopolim veniens, in verba Regis præſentis ac habitu regio præſidentis, vna cum proceribus ſuæ partis iurauit: vexilloque ritu ſolenni ad pedes Regis abiecto, in fide ac clientela eius, & omnium deinceps Regum Poloniæ ſemper ſe fore, & contra quoſuis hoſtes ſumma ope ipſis affore, profeſſus eſt. Quo facto, Rex eum ſublatum exoſculatus eſt. Proceribus vero Valachis dextram dedit, tributumque centum equorum, totidem, ſiue (vt volunt alii) quadringentorum ſericorum pãnorum, quæ Camchæ vulgo vocantur, totidem boum, ac ducentorum curruum Viſonis (piſcis id prægrandis nomen eſt cuius ferax eſt Danubius) in ſingulos annos impoſuit: Scepinenſem vero tractum, diplomaque paternum, quo is tractus Stephano donabatur, ex pacto ab eo recepit, in compenſationem damnorum, quæ Alexander pater eius in Colomeienſi & Sniatinenſi præfecturis dederat. Halicienſis vero arcis poſſeſſionem Eliæ, quoad viueret, Rex conceſſit. Poſt quartum demum annum & Stephanus, & Elias frater iterum cum vniuerſo ſenatu ſuo in verba eiuſdem Regis iurarunt.

Tributum Moldauorũ.

Pax cum Cruciferis & pacta ad Breſtam.

Sub finem anni huius pax cum Cruciferis Pruſſicis & Liuonicis Breſtæ Cuiauienſi facta eſt à Rege: qua cautum eſt fide & iureiurando principum inter cætera, vt fœdus Cruciferorum cum Suidrigellone eſſet irritum: Epiſcopis & eccleſiis Polonicis bona ſua ac decimæ in ditione Cruciferorum ſaluæ eſſent atque liberæ, fructus præteritorum duorum annorum interuerſi, ad Paſcha proximum vt iis à Cruciferis reſtituerentur. Epiſcopo Vladislauienſi mille ducenti aurei pro domo Gedanenſi diruta ſoluerentur. Nouam Marchiam

chiam & Choſnum Rex Cruciferis, ipſique viciſſim Nieſſouiam, ac dimidium traiectum Viſtulæ apud Toruniam Regi redderent, & nouem millia florenorum ac quingentos aureos numerarent. Iaſeneciam retinerent: nec fraudi eſſet cuiquam à ſuis dominis ad hoſtes defeciſſe: finium regundorum ratio certa præſcripta.

De controuerſiis dirimendis conuenit, vt quotannis bini vtrinque delecti arbitri certo loco conuenirent: ſed ita, vt Polonos Magiſter, Prutenos Rex ederet. Atque hæc pacta conuenta noui Reges, Duces, & Magiſtri intra annum vertentem à creatione ſua, conſiliarii vero ac ſubditi decimo quoque anno ſolenni iureiurando coram legatis alterius partis approbarent: Nobilitas atque ciuitates cauerent ſibi inuicem, non fore ſe dicto audientes dominis ſuis, ſi ii contra hæc pacta venire vellent: idque impune fore, principes ipſi ſuis quiſque ſubditis intra certum tempus cauerent.

De Suidrigellone cum Sigiſm. Duce Lithuanorum recõciliando fruſtra actum.

Sequens annus nulla re memorabilis eſt, niſi quod cum Sigiſmundo Lithuanorum Duce de Suidrigellone reconciliando per principes Senatus Polonici, legatos à Rege miſſos, fruſtra actum eſt. Commouerat enim Suidrigello Regem Senatumque Polonicũ ad miſericordiã ſupplici habitu adueniens, & Luſcum, quod adhuc retinuerat, Regi tradens: quod non multo poſt Rex Sigiſmundo repetenti ex fœdere tradidit, ea lege, vt eo mortuo in ditionem Regis & Polonorum cum tota Volynia recideret.

Melſtinius bona Epiſcopi Craco. intercipit.

Inſequenti vero anno milleſimo quadringenteſimo trigeſimo octauo non vſq; adeo quietæ res fuere domi foriſque. Etenim Spitco Melſtinius partim inueterato in Zbigneum Oleſnicium Epiſcopum Cracouienſem odio, quod conatibus ſuis ad nouandas res intentis obſtitiſſet, partim etiam nouo (quod de hæreſi exagitaretur) inflammatus, bona eius Vſſeuenſia Melſtinio arci ſuæ propinqua armata manu inuaſit atque diripuit: caſtellum interceptum præſidio muniuit. Citatus à Rege velut publicæ pacis turbator, in gratiam cum Zbigneo rediit, cum ei communium amicorum arbitrio ſatisfeciſſet. Quæ tamen gratia diuturna non fuit.

Reconciliatio cum Epiſcopo.

Comitia Corcini.

Ea vero cauſa fuit vtriuſque ordinis proceribus, vt in comitiis Corcinenſibus menſe Aprili habitis ſancte ſe obſtringerent, pro perduelle habituros, quisquis iudicia contemneret, armisque priuato conſilio ſumptis ius ſuum perſequeretur: & quisquis hæreſim vllam profiteretur, aut profitentes defenderet.

Vbi etiam minores Poloni frequentes conſtituerunt inter ſe, prouiſoribus ſiue curatoribus regiis deinceps non parere, dominatus eorum pertæſi, ſiue adeo indignum eſſe rati, à paribus regi.

Prouiſores amoti.

Vix dum hoc malum conquieuerat, cum ſubito aliud exortum eſt. Derslaus namq; Rithuianus, opibus & animo ex direptis propatrui ſui Alberti Archiepiſcopi Gneſnẽſis ſuperiori anno defuncti, facultatib. auctus, validã peditũ equitumque manum coëgit: accituſque ad Regem, negauit ſe quidquam cõtra Rempublicam moliri. Dimiſſus, nocte quadam ad Zatoriam coactum illũ exercitum duxit, & ſcalis admotis oppidum id cepit, oppidanis nil eiuſmodi ſuſpicantibus: deinde Oſuiecimenſem tractum omnem in ditionem ſuam redigere adortus eſt. Et iam Sigiſmundus Imperator Vngarorum & Bohemorum Rex obierat. Moleſtum id fuit Regi Senatuique, vicinum & amicum

Rithuianius Zatoriam intercipit.

princi-

principem, eamque oram, quæ promptuarium quoddam est Cracouiæ, à suis vexari. Nec tamen reuocari se à cœpto Derslaus passus est, donec dum incautius statiua habet, fusus fugatusq; à Silesiis, Regi Zatoriam tradidit, acceptis ab eo mille marcis impendiorum nomine. Rex vero non prius eam Venceslao Osuiecimensium Duci Casimiri filio reddidit, donec is in fide & clientela Regis Polonorum se deinceps fore, solenni iureiurando spopondit, & Berualdum castellum infame latrociniis ipsi concessit. Dederant autem ei tumultui causam Duces ipsi Silesii, qui cum late propagati patrimonia sua in tenues portiones diduxissent, neque pro dignitate inde sustentare se possent, rapto viuere neutiquam turpe aut ignominiosum ducebant: & cum alias in mercatores viatoresque grassabantur, tum post pacem haud multo ante cum Polonis factam, Vielunense territorium nouo latrocinio infestarunt: quanquam non impune. Nam reuertentes à Laurentio Zaremba, cæteraque Vielunensi Nobilitate prædâ omni exuti, trepide domos dilapsi sunt. Sic ergo tunc Vladislaus Rex Silesios vltus est. Quo fit, vt minus moleste factum illud Rithuianii tulisse videatur.

Osuiecimen. duces in clientela Regis Poloniæ.

Expeditio Polonorum in Bohemiam.

Bohemicum deinde bellum exarsit, neq; spacio temporis diuturnum, neque exitu funestum, cuius hæc fuit causa: Sigismundus Imperator moriens, cum animaduertisset, Barbaram vxorem suam de regno magis, quam de vita sua solicitam, cum primoribus Bohemorum clandestina consilia conferre: Albertum generum suum Vngaris & Bohemis proceribus diligenter commendauit. Barbara, quæ regna illa ad Vladislaum Regem Polonorum dotalia afferre, quam filiam Reginam videre mallebat, capta Znoimæ, & cum funere mariti in Vngariam ducta est. Post Sigismundi mortem nihilominus Bohemi in duas factiones diuisi, partim Albertum, quem Vngari iam sibi Regem coronârant, partim Casimirum Vladislai Regis fratrem ad regnum inuitârunt. Acceptauit delatum regnum Casimirus magnâ Senatus Polonici parte nequicquam dissuadente: cæterum prouisoribus siue curatoribus regni compendii sui causa, quemadmodum creditum est, inprimis suadentibus. Itaque missi in Bohemiam ad adeundam possessionem regni nomine Casimiri Sendiuoius Ostrorogius Posnaniensis, & Ioannes Tencinius Sendomiriensis, Palatini, cum non contemnendis copiis, cum quibus sese non exiguus Bohemorum numerus coniunxit, ita vt ad quatuordecim millia essent in eo exercitu. Præuerterat eos Pragam Albertus, iamque solenni ritu diadema susceperat: quin coëgerat etiam longe validiorem exercitum, cum de Bohemis & Vngaris, tum ex omni fere Germania, cumque eo obuiam hostibus prodiit. Casimiriani ne iniquo loco cum potentiori hoste pugnare cogerentur, ad Thaborũ oppidũ fossis & carris castra cõmuniunt. Nec Albertus castra oppugnare ausus, non longe & ipse castra sua metatus est. Crebris excursionibus & leuibus certaminibus haud leuia vtrinq; damna accepta. Cum autẽ Casimiriani, quo tutiores essent ab ictibus bombardarũ, quibus acriter petebantur, in oppidum se recepissent, dimisit Albertus exercitum: nam difficili & ipse pabulatione atq; annonâ iam vtebatur, & difficilis erat oppidi permuniti oppugnatio. Casimiriani quoque nullo operæprecio facto numis exhausti, & amissis equis Bohemiâ excesserunt. Verum id priusquam Vladislaus Rex factum resciret, quoniam de periculo eorum certior factus erat, nihil deterritus minaci legatione Alberti, Poloniam omnem ad bellum Bohemicum exciuit, & in Silesiam cum infesto minorum Polonorum exercitu ingressus, longe lateque

Poloni re infecta Bohemia excessere.

Expeditio in Silesiam.

que eam vastauit. Idem ab altera parte maiores Poloni in inferiori Silesiâ fecêre. Inde in Bohemiam Rex progredi, & suis opem ferre parabat. Sed cum de statu rerum Bohemicarum apud Opauiam ex Palatino Sendomiriensi è Bohemia reuertente cognouisset, exercitum dimisit, domumq; rediit.

Tartari Podoliam vastant.

Pugna Tartarorum cum Polonis.

Poloni profligantur.

Non fuerunt in ea expeditione Russi & Podolii, clade domesticâ, quam insignem eius æstatis initio à Tartaris acceperant, impediti. Excurrebãt enim Tartari populabundi in Podoliam, ingentemq; prædam abigebant. Recedentes eos cum Podolii manu validâ factâ persequerentur, in limosam quandam paludem ex metu recipere se coëgerunt: ignariq; locorũ, adactis equis impetũ in eos fecerunt. Stabant contra instructi Tartari æquiori loco, eminusq; imbrem sagittarum in Polonos cum cœno conflictantes iaculabãtur. Ibi ancipiti malo perculsi primi extremis, vt retrocederẽt, sibiq; explicandi sese ex illa difficultatate locum darent, significabant. At illi actum esse de suis rati, in fugam se prorsus coniecerunt. Nec Tartari occasioni defuerunt: obtritis enim primis, cæteros auersos obstinate persecuti, magnâ strage profligarũt, neminem viuũ seruantes. Ibi pleraq; Nobilitas omnis & firmamentum Russiæ cum Michaele Buczacio Præfecto Podoliæ concidit, ita vt crebris deinceps excursionibus absq; metu oram illam omnem Tartari peruastarent. Qua in clade Ioannes Vlodecus egregium fortis & tolerantis viri exemplum præbuit. Is multis vulneribus confectus, quum inter cadauera iacens à victoribus despoliaretur, ita compressit vitalem spiritum, vt, quum barbarus caligas de pedibus eius non sine vulnere rescinderet, digitumque cum annulo præcideret, tamen nullam doloris atque sensus significationem edidit, & incredibili patientiâ vitam seruauit. Eódem anno confirmatum est Vladislao regnum in comitiis Petricouiensibus mense Decembri habitis: amotique ab administratione curatores siue prouisores, quum Rex iam decimum quintum annum, qui apud Polonos finiendæ tutelæ legitimus est, attigisset, ac iusiurandum solenne dedisset. Sigismundo magno Duci Lithuanorum renouanti pacta conuenta cum Iagellone & Polonis stabilitus principatus regio diplomate. Monetæ quoque probandæ qui præessent, in singulis ciuitatibus designati, valde enim iactabatur nummus. Verum non diu id decretum valuit, præterquam in minore Polonia & Russia.

Comitia Petricouiæ.

Lithuanorũ pacta renouata cum Polonis.

De pace inter Cæsarem & Regem Concilium Basil. & Pp. agit.

Legatio Regis Pol. ad Cæsarem.

De pace deinde inter Cæsarem & Regem Concilium tunc temporis Basiliense, & Eugenius Pontifex per Oratores diligentius egerunt: quo commodius sublato inter hos Principes bello Græcis atq; Vngaris subueniretur. Vtrisq; enim grauis erat Turcarum Imperator Amurathes, qui Transalpinam Valachiam iam sibi vectigalem fecerat, ac Rusciam & Serbiam vectigales Regum Vngarorum ditiones affligebat. Non abhorrebat à pace Cęsar, ac ne Poloni quidem: iam enim refrixerant studia Bohemorum in Casimirum. Silesii vero Alberto Marchione Brandeburgensi duce accepto à Cæsare, crebris populationibus Poloniam vexabant. Itaq; ex illis ipsis comitiis Petricouiensibus quatuor de proceribus legati missi ad Imperatorem Vratislauiam, quo is venerat è Bohemia, multis hinc inde iactatis, eo rem perducebant, vt potestas fieret Bohemis denuo, quem vellent, Regem creandi. Id eo lubentius faciebant Poloni, quod Cæsar secreto pollicitus esse dicebatur Archiepiscopo principi legationis Polonicæ, daturum se Casimiro Bohemiam in dotem cum filia natu minore. Nec tamen de pace conuenire ibi potuit, variante Cæsare conditiones pacis, quorundam consilio & maleuolentiâ, nam ipse vir bonus, &

pacis amans erat. Diſcedentes autem legati infecto negocio, precibus legatorum Pontificis & concilii ægre reuocati ſunt. Namislouiæ deinde tentatum de conditionibus pacis, neque ibi tamen ea conuenit: induciæ modo quadrimeſtres, per quas commodius pax conficeretur, conſtitutæ. Atque id anni milleſimi quadringenteſimi trigeſimi noni principio actum.

Induciæ cum Cæſare Polonorum.

Quo quidem anno foris pax fuit, domi turbæ quædam, ſiue nouandarũ in religione rerum ſtudio, ſiue eccleſiaſtici ordinis odio & inuidia, ſiue vtroque excitatæ, paucorum ſupplicio ſedatæ ſunt. Corcinum ex compoſito erant indicta comitia poſt Paſcha, iamq; eo ipſe etiam Rex peragrata maiore Polonia & parte Ruſſiæ venerat, quũ Spitco Melſtinius clam cũ armatis ſuę factionis hominibus & agreſtibus ſuis in oppidum improuiſus irrupit, & impetu facto in diuerſoria Vladislai Epiſcopi Vladislauienſis, & Nicolai Laſſocii Decani Cracouienſis ſummo mane, quieſcentibus adhuc omnibus, ea diripuit. Idẽque monaſterio fecit, quum ibi Ioannẽ Konieczpolium Cancellarium, & Ioannem Oleſnicium Marſchalcum, qui ibi diuerterant, non inueniſſet. Cõmodum enim ſe ſubduxerant, præmoniti à quibuſdã Spitconis ſociis, quod eũ infenſum ipſis eſſe nouerãt, quippe qui conatibus eius antea reſtitiſſent. His patratis, ex oppido ſuos eduxit, & è regione oppidi curribus & foſſis caſtra munire cœpit. Cæterum priuſquã ea perficeret, coadunati omnes, qui circa Regem erant, impetũ in exercitum eius Hincia Rogouio, & Dobeslao Scecocinio ducibus, inermes fere in armatum fecerunt: commiſſoque prælio, quum Spitconem ipſum inter primos pugnam cientem interfeciſſent, facile cæteros in fugam egerũt. Nec multum ibi ſanguinis fuſum eſt, parci enim Rex agreſtibus, qui inuiti dominum ſecuti erãt, iuſſerat. In Spitconem palpitantem adhuc iudicium inſtitutum: damnatusq; perduellionis, triduo nudus & inhumatus in publico iacuit. Rapſtinum arx eius in ditionẽ regiam redacta: Melſtinium vero vxori eius deprecanti conceſſum. Quin & iudicium decretumq; ſuum Rex proceríb. ſupplicantib. ne quid factũ eius poſteris obeſſet, clementer reſcidit, quod amentia deliquiſſe diceretur. In Zbigneum vero Epiſcopũ conatus illos ſuos maxime intẽdiſſe exiſtimatus eſt, partim propter litẽ quandam priuatam ex affinitate ortam, partim quod ab eo diris deuotus, & ſenatu propter hæreſin abſtinere iuſſus erat. Sed vim eius Zbigneus præmonitus, ad comitia non veniendo, declinauit.

Comitia Corcini.

Spitco interfectus. & Perduellionis damnatus.

Non minores in Polonia maiore per idem tempus motus erant, Abrahamo Zbanſcio eos concitante. Fauebat & hic Huſſitarum dogmati, Bohemosque ſacerdotes domi ſuæ alebat, per quos dogma illud in populum ſpargeret. Catholicis vero ſacerdotibus & Epiſcopo Poſnanienſi Stanislao Ciolco ita infeſtus erat, vt is Cracouiam commigrare cogeretur. Eo vero defuncto, Andreaque Brinio ſucceſſore ei dato, magis ſacerdotes vexabat Zbanſcius. Et perculit quidem eum anathemate Andreas Epiſcopus: ſed quũ ea via nihil proficeret, vi coercere eum adortus eſt. Coactos enim nongentos amplius equites de propinquis & clientibus ſuis, ad Zbanſcinũ arcem duxit, dediq; ſibi quinque Bohemos ſacerdotes coegit: quos inſtaurato Poſnaniæ iudicio publice cremauit. Hoc etiam anno magna pars Cracouiæ gemino incendio conflagrauit.

In maiore Polonia motus.

Ad Pentecoſten eiuſdem anni actum de pace inter proceres Polonos & Vngaros, neq; tamen Regibus ipſis abſentibus quicquam confectum. Reiecta res ad congreſſum ipſorum Regum, qui antequam contingeret, Albertus Imperator ab expeditione, quam in Turcas nullo operæprecio inſtituerat, tenet-

Conuentus Vngarorum cum Polonis.

reuertens, dyſenteria ex immoderato eſu peponum contracta, vitam finiuit. Poſt cuius mortem Vngari perpendentes in quantis eſſent periculis, Turcico bello implicati, communicato cum defuncti Cæſaris & Regis ſui vxore Eliſabetha conſilio, ad Vladislaum Regem Polonorum vna cum ipſius Eliſabethæ coniugio, tametſi prægnans tunc erat Eliſabetha, regnum detulerunt. Miſſi publice ad acciendum Vladislaum è Polonia Ioannes Signienſis Epiſcopus, Matthias Taloncius Dalmatiæ & Croatiæ Præfectus, Emericus Marcellus Magiſter curiæ, Ioãnes Perenæus maior, & Ladislaus Palocius, menſe Februario inſequentis anni cum ſplendido comitatu & legatis ciuitatum Cracouiam venerunt, & poſtulata totius Vngariæ Vladislao Regi expoſuerunt.

Oratores Vngarorum ad Vladislaum R. de regno ſuſcipiendo.

Re in conſultationem Senatus poſita, variabant ſententiæ Senatorum, diſſuadentibus multis, difficultatemque duorum ampliſſimorum regnorum adminiſtrandorum, & Turcici belli magnitudinem exaggerantibus, aliis contra rem ſplendoris & gloriæ plenam nequaquam repudiandam eſſe cenſentibus, neque prodendam barbaris cum florentiſſimo regno ſalutem & amplitudinem Reipublicæ Chriſtianæ, quæ illo quaſi firmiſſimo propugnaculo niteretur: tum quod, illo regno quaſi intermedio pariete ſublato, Polonos omnem maximi ac difficillimi belli cum Turcis molem ſuſtinere oporteret. Pronior in eam partem Vladislaus erat, vt regno ſuo paterno contentus eſſe vellet, cum propter illas, quæ modo commemoratæ ſunt cauſas, tum quod adoleſcens prouectæ mulieris coniugium faſtidiebat. Ceſſit tamen plurium diuerſum ſuadentium ſententiæ, & Vngarorum precibus.

Conſultatio Senatus de regno Vngariæ.

Et aderat forte Amurathis Turcarum Imperatoris legatio, quæ viuente adhuc Alberto Cæſare miſſa, fœdus & amicitiam tyranni, pecuniamque, & centum millium armatorum auxilia Vladislao contra Albertum deferebat.

Turcica legatio ad Vladislaum Regem.

De conditionibus deinde cum Vngaris tractatum. Conueniebat iam legatis, totius conuentus Vngarici & Reginæ mandata diſerte proferentibus, vt ſi Eliſabetha Regina ex Alberto Cæſare maſculum poſthumum peperiſſet, eum Vladislaus ad Bohemicum regnum adipiſcendum adiuuaret, Vngaricum ipſe ad poſteros ſuos tranſmitteret. Quod ſi nullos mares liberos relinqueret, tum demum vt Alberti poſthumus in Vngaria ipſi ſuccederet.

Pacta Regis Vladislai cũ Vngaris.

Hæc dum ita conſtituuntur, interim aduolat ex Vngaria veredarius cum literis ad legatos, quibus ſcriptum erat, vt infecto negocio redirent, eo quod Regina filium peperiſſet. Abiecerat illo nuncio Rex omnem de ſuſcipiendo eo regno cogitationem: ſed tamen victus eſt legatorum perſeuerantia, qui diſerta mandata ſe habere aſſeuerabant, vt etiamſi Regina marem peperiſſet, nihilominus Vladislao regnum deferrent.

Ladislaus Poſthumus Alberti Cæſ. naſcitur.

Tum demum Turcarum legationi, quæ aliquot menſes expectabat, Cracouiæ reſponſum à Rege datum eſt: regnum ſibi ab Vngaris delatum eſſe. Si igitur Amurathes amicitiam ſuam expeteret, Vngariam ne infeſtaret, ſociis & clientibus Vngarorum Raſciis redderet, quæ ademiſſet. Nam is poſt expugnatam Smiderouiam, alias etiam quaſdam Raſcinorum munitiones, partim viuente, partim defuncto iam Alberto Cæſare, ceperat.

Turcica legationi à Rege Vladislao reſponſum datum.

His ita compoſitis, legati Vngarorum, duobus ad deducendum Regem relictis, cæteri in Vngariam reuerterunt. Ac Pereneus quidem apud Sariſſam arcem ſuæ ditionis Regem venientem hoſpitio accepturus ſubſtitit: Matthias vero & Emericus ad Reginam dolorem & iram diſſimulantem

contenderunt, eiuſque iuſſu comprehenſi, & in vincula cum omni comitatu ſuo coniecti ſunt. Id vbi Sendiuoius Oſtrorogius Palatinus Poſnanienſis, & Ioannes Konieczpolius Cancellarius regni, qui legati à Vladislao ad Reginam miſſi erant, accepere, omiſſa Simonis Agrienſis Epiſcopi ſuaſu legatione, in Poloniam redierunt. Scinduntur in duas partes Vngari, dum alii Reginæ, alii Vladislao ſtudent: nihil tamen hac Vladislaum mouebant, vt mutaret ſententiam. Quin aliud quoque maius impedimentum fortuna ei obiecit. Nam per eos dies, quibus iter adornabat in Vngariam, nuncium accepit è Lithuania, Sigiſmundum Ducem Lithuanorum auare & crudeliter dominantem, conſpiratione Iuani Czartorienſis Ducis, & aliorum quorundam Ruſſorum & Lithuanorum procerum, apud Trocos interfectum eſſe: Suidrigellonem vero Luſcum Ruſſorum proditione rurſus in poteſtatem ſuam redegiſſe. Magnos etiam theſauros Sigiſmundus reliquerat, eoſque interfector vna cum Trocenſi arce occuparat. Sic autem is Iuanus Sigiſmundum ex inſidiis adortus eſſe fertur: Vrſam habebat Sigiſmundus cicurem, quam ad menſam & ad cubiculum familiariter admittebat. Illa vel non venerat illo eunte cubitum, vel de more emiſſa exiuerat, & à coniuratis alicubi concluſa erat. Eius igitur vnguium ſcalptura ad oſtium cubiculi aſſimulata, coniurati intromiſſi Ducem nihil tale ſuſpicantem trucidarunt. Deſiderabant nonnulli de proceribus Lithuanis Regis præſentiam, & res ipſa flagitabat. Nihil tamen his de ſua profectione in Vngariam mutabat, ne leuitate quadam, aut metu & anguſtia animi cœpto deſtitiſſe videretur. Caſimiro vero fratri recipiendæ, pacandæ, & gubernandæ ſuo nomine Lithuaniæ negocium dedit. Ingreſſurum autem iter poſt medium Aprilem ingens aquarum inundatio, ſoluta tunc primum niue & glacie, remorata eſt. Aſperrima enim præterita hyems fuerat, magnaque niuium vis ante medium Nouembrem delapſa, ad illud vſque tempus durarat. Neque vero bene ſuperiore æſtate fruges prouenerant, ita vt hominibus vulgo foliis ac tenerioribus frondibus arborum, & radicibus herbarum veſci neceſſe eſſet. Pecudes vero & iumenta vetuſtis tuguriorum ſtramentis detractis ægre ſuſtentata: indeque magna vis morbi paſſim graſſabatur. Cuncta hæc agminatim concurrentia, ominoſa vulgo habita, Regem tamen minime commouerunt. Itaque inſtitutum iter parans, in minore quidem Polonia & Ruſſia Ioannem Czizouium Caſtellanum Cracouienſem: in maiore vero Albertum Malſcium Palatinum Lencicienſem vicarios pro ſe reliquit. Præfectos autem Cracouienſem, Poſnanienſem, & Podolienſem, incertum, qua de cauſa, mutauit. Porro Scepuſium Zbigneo Epiſcopo Cracouienſi, vt inde debitum pro argento cælato ſignatoque, cuius non modicum pondus ab eo mutuatus erat, ſibi detraheret, commendauit. Boleslao Duci Maſouiorum præcepit, ne cuiquam Drohicinenſem tractum concederet, quem poſt interfectum Sigiſmundum Lithuanorum Ducem ex fœdere vetuſto, ſed ab ipſo Sigiſmundo renouato, occuparat.

Vngarorum diuerſa ſtudia.

Sigiſmundus Dux Lith. interficitur. Luſcum à Suidrigellone interceptum.

Caſimirus à Rege Lithuaniæ præficitur.

Gubernatores Poloniæ.

His peractis, & rebus omnino Polonicis pro tempore conſtitutis, cum magnificentiſſimo, apparatu, & comitatu Nobilitatis Polonæ elegantiſſimo, iuſtique exercitus ſpeciem præ ſe ferente in Vngariam profectus eſt: præmiſſoque Simone Roſgonio Epiſcopo Agrienſi, Vincentio Szamotulio Caſtellano Medirecenſi, Ioanne Sennenio, & Andrea Tencinio, Budam in poteſtatem ſuam redegit. Regina vero certior facta de omnibus, filium ſuum Ladislaum nondum quadrimeſtrem, ſublato Alba regali diademate diui Stephani à Dionyſio Zecho Cardinali & Archiepiſcopo Strigonienſi, præſentibus & aſſentientibus Benedicto Iaurienſi Epiſcopo, Vlrico Comite Ciliæ, Ladislao Garo, Nicolao Iriſtacio, Stephano Roſgonio, & Thoma Zecho fratre Archiepiſcopi, coronari curauit. Poſteaquam Budam venit Vladislaus magnaque Nobilitatis ac procerum (in quibus & Archiepiſcopus Strigonienſis, & Ladislaus Gara fide publica accepta fuere) multitudo ad eum conuenit, per interpretem huiuſmodi concionem habuiſſe fertur: Alium ego, proceres & viri Vngari, alium longe quam video, regni huius ſtatum me reperturum eſſe ſperaui. Credebam, enim ſummo omnium ordinum hominumque conſenſu me accitum eſſe, vt vobis volentibus imperarem, Turcarumque arma ab Vngaria depellerem. Itaque omiſſis rebus Lithuanicis, quæ meam præſentiam nunc maxime requirebant, deſiderio veſtro, & precibus legatorum veſtrorum ſatisfeci, & meum ad vos aduentum maturaui. At nunc aduenienti alia ſe mihi rerum facies offert. Non idem eſt ſenſus omnium: diuerſa ſtudia: habet inter vos non paucos, nec obſcuros fautores Alberti filius poſthumus, & iam ab his diademate redimitus eſt. Quid hinc aliud quam ciuile bellum inter vos propediem expectandum eſt? Eius ego vobis author cauſaque, eſſe nolo. Abunde regno paterno contentus ſum. Vos, me nihil obſtante, quouis modo commodis veſtris & quieti, ſalutique publicæ diligenter etiam atque etiam proſpicite: mei vero nullam rationem dicite. Hæc elocuto Rege, ſecedunt in conſilium Vngari, ſuſpicientes Regis modeſtiam & excelſum animum.

Vladislaus in Vngariam proficiſcitur.

Ladislaus poſthumus infans coronatur.

Vladislai Regis oratio ad Vngaros.

Poſtea Laurentius Hadreuarus Palatinus Vngariæ ex omnium ſententia gratias Regi egit, quod patris clariſſimi & optimi Regis veſtigiis inſiſtens, religionem Chriſtianam inprimis defendere ſtuderet, pluriſque publicam ſalutem, quam ſuam amplitudinem faceret: deinde orauit eum, vt ſuſceptum ſemel ſumma omnium cum lætitia & ſpe optima regnum, ne repudiaret. Paucorum vero illorum, qui aut muliebri conſilio ſeducti, aut dominandi alieno nomine cupidi cum Regina ſententiam mutarunt, conatibus nefariis nihil moueretur. Ne quam vero ei dubitationem relinquerent, ſtatim cuncti in verba eius iurarunt, orſi à Dionyſio Cardinali & Archiepiſcopo Strigonienſi (nam eum, qui præſentibus aliis quibusdam proceribus puerum Ladislaum Albæregiæ coronauerat, pœnitebat iam facti) ſublatumque de more gentis in humeros Vladislaum acclamante populo Regem promulgarunt. Viſſegradum deinde itum eſt, vbi aſſeruari ſolebat diadema, quod D. Stephani ferebatur: verum id Regina inde clam omnib. ſubtraxerat. Quare parum abfuit, quin Ladislaus Gara Banus, præfectus eius arcis & ærarii, tumultu populi concerperetur. Captus quidem eſt, ſed mox Regis beneficio liberatus, cum is in Poloniam ſtatim rediturum ſe eſſe minaretur, ni ſibi Ladislaus, qui fidem ſuam ſecutus eo veniſſet, condonaretur. Decretum autem eſt, vt Viſſegradenſis arcis præfecturam deinde non niſi Polonus obtineret. Itaque Vincentio Szamotulio Caſtellano Medirecenſi tunc ea mandata eſt. Regi vero Vladislao diadema de caluaria ſancti Stephani detractum ad decimum ſextum calendas Auguſti ſolenni ritu apud Albam regalem ab Archiepiſcopo Strigonienſi impoſitum. Coronatione rite peracta, Rex Polonos proceres, qui ſe in Vngariam deduxerant, dimiſit. Ex his Zbigneus Epiſcopus nouo Cardinalis præsbyteri honore auctus, tam ab Eugenio Pontifice, quam ab Amadeo Allobroge Duce, quem Concilium Baſili-

Reſponſum ab Vngaris Vladislao Regi.

Vladislaus ab Vngaris Rex promulgatur.

Vladislaus Rex coronatur.

Baſilienſe amoto Eugenio ſuffecerat,& Felicem quartum appellarat, Cracouiam reuertens magna omnium gratulatione exceptus eſt. Tametſi in itinere apud Keueſſum oppidum in Vngaria non multum abfuit à periculo, iurgio inter oppidanos & familiam eius concitato. Nemo tamen de comitatu eius cæſus eſt, vulnerati complures: oppidani vero multorum ſanguine & nece, dimidiique oppidi conflagratione, excitati temere tumultus, pœnas luerunt.

Conuentus minorum Polonorum Corcini. Iugerale tributum decretum.

Conuentum deinde minores Poloni bis apud Corcinum egerunt, & auxilia quinque millium equitum Regi in Vngariam decreuerunt. In eorum vero ſtipendia vt agricolæ duodenos groſſos in iugera penderent: ſculteti & nobiles, qui nullos haberent adſcriptitios, octonos & quadragenos. Cæterum qui equites per ſe ipſi eam militiam obire vellent, vt & ipſi,& adſcriptitii eorum ab omni penſione immunes eſſent. Fuit autem neceſſarium id ſubſidium, eo quod Vngari apertius iam factiones alere cœperant, ac partim Regi Vladislao partim Reginæ ſtudebant. Et firmiores erant Reginæ partes in ſuperiore Vngaria, cuius ciuitates pleręque omnes à Germanis habitatæ, non contemnendo externi militis mercenarii præſidio, duce Ioanne Iſcra Bohemo, in fide Reginæ continebantur. Ab his aduerſariorum agri vexabantur, munitiones etiam partim expugnabantur, partim per proditionem intercipiebantur: Ab altera quoque parte Ladislaus Gara male referens Regi liberatori ſuo gratiam, temerato vna cum Archiepiſcopo Strigonienſi iureiurando, multos in Reginæ partes potentia & authoritate ſua pertraxerat, & validum exercitum contraxerat. Contra quem Rex, non expectatis Polonorum auxiliis, aulicum ſuum comitatum, Vngaris ac Polonis conſtantem, & quos ad manum habuit Vngaros voluntarios, Nicolao Friſtacio ſiue Vilachio, qui à Regina ad Regem defecerat, & Ioanne Huniade ducibus, miſit, & certam ſibi victoriam pollicentem inſigni ſtrage profligauit. Ladislaus tamen ipſe fuga euaſit: ſed non ita multo poſt à Friderico Cæſare, qui Alberto patrueli in imperio ſucceſſerat, captus, ſeptuaginta millibus florenorum ſe redemit, cum Reginam ſecutus in Auſtriam veniſſet. Captiuos autem omnes Rex liberaliter dimiſit. Qua clementia permagnam apud Vngaros gratiam iniit, Slauoniamque & Croatiam, miſſo illuc Nicolao Laſſocio Decano Cracouienſi legato, ſine armis recepit. Friſtacium vero & Huniadem ampliſſimis muneribus affecit: & illum quidem Croatiæ præfectum, (quem illi Banum vocant) hunc vero Tranſyluaniæ Palatinum fecit, dein vero etiam Themeſſienſi & Seueninenſi præfectura auxit. Poſtmodum vero quum nauiter rem gereret, Turcaſque Vngariam infeſtantes aliquoties magnis cladibus affeciſſet, etiam Magiſter Vngaricæ militiæ ab Vladislao creatus eſt.

Vngarorum factiones.

Vngarorum fides lubrica.

Slauonia & Croatia à Vladislao R. recepta.

Caſimirus magnus Dux à Lithuanis renunciatur.

Dum hæc ita fiunt, Caſimirus Regis frater cum pleriſque proceribus minoris Poloniæ & Ducibus Maſouiorũ Caſimiro & Boleslao ſplendido comitatu pro gubernatore in Lithuaniam profectus, accepta de ærario regio pecunia, Vilnæ magnus Dux à Lithuanis renũciatus eſt, fruſtra reclamãtibus Polonis,& fœdera, Regiſque aduerſam voluntatem teſtantibus. Verum plus valuit apud Lithuanos præſens metus. Verebantur enim, ne ſi vicarius modo ducis eſſet Caſimirus, Michael Sigiſmundi interfecti filius Samogitarum & aliorum fautorum ſuorum ope principatum arriperet, pœnaſque mortis paternæ à ſe expeteret. Quin apud Ruſſos noui iam

motus

motus extiterant,& Smolenſcia plebs inprimis tumultuata, ſumptis armis præfectos ſuos cum Nobilitate profligarat & eiecerat, arcem ſibi ſubiecerat,& Georgium Meſcislauienſium Ducem dominum ſibi adſciuerat. Sed Caſimirus nouus Dux cum ſubitario exercitu, exuſto oppido, ingentique cæde hominum edita, arcem recuperauit. Hæc igitur cauſa ſiue prætextus fuit Lithuanis creandi ſibi magni Ducis præter ſententiam Regis, & contra pacta conuenta cum Polonis. Petiuit tamen à Rege Vladislao poſtea diligenter Caſimirus, vt factum Lithuanorum, quo ſe magnum Ducem declararint, approbaret: ſed non modo non impetrauit, verum etiam vehementius eum irritauit, quod neque exemplum Regi placebat, & Michaelem Sigiſmundi filium Caſimirus patrimonio omni exuerat,& Bielſcum Mielnicum, ac Drohicinum cum omni eo tractu Boleslao Maſouiorum Duci ademerat. Nam Boleslaus eas munitiones auo ſuo Ioanni à Iagellone Rege olim donatas, ſed à Vitoldo deinde ereptas, poſt Sigiſmundi demum obitum, ex pacto occuparat.

Michael patrimonio omni à Caſimiro exuitur.

Poloni auxilia Regi in Vngariam mittunt.

Inſequenti anno minorum ac maiorum Polonorum, ac Ruſſorum auxilia partim ex mercenariis militibus, partim ex voluntariis collecta, ducibus Ioanne Tẽcinio Palatino Cracouienſi, Ioanne Oleſnicio Caſtellano Sendomirienſi, Petro Odrouanzo Palatino Ruſſiæ, Gregorio Kerdeio Palatino Podoliæ, Laurentio Zaremba Caſtellano Siradienſi, Ioanne Siennenio præfecto Sendomirienſi, Derslao Rithuianio, & nonnullis aliis viris illuſtribus in Vngariam, nequicquam prohibente Iſcra, ad Regem venerunt. Quorum opera ductu Tencinii in ea quidem parte, quæ Auſtriæ finitima eſt, ſuperiores fere partes Regis fuerunt, Poſnonienſis arx obſidione liberata: aliæ munitiones, quæ Reginæ præſidiis tenebantur, partim per vim, partim per deditionem extrema adhuc hyeme receptæ ſunt. In ea vero ora, quæ ad Poloniam vergit, diuerſa fortuna Regis fuit, ita vt ab obſidione Caſſouiæ re infecta diſcedere Poloni cogerentur, Keſmarcum amitterent. Scepuſienſem etiam oram, quæ ditionis Polonicæ eſt, & à Zbigneo Epiſcopo tunc tenebatur, Iſcra infeſtaret, & Podolin etiam obſideret. Nec tamen eo Rex arma conuertere ab Vngaris permiſſus eſt, ſiue propter graſſantem peſtem, ſiue quod ii vererentur, ne pertæſus tam oneroſi ac turbulenti regni in Poloniam propinquitate loci inuitatus ſeſe ſubduceret. Peſtem tamen ita is contempſit, vt quamuis plurimi paſſim repente conciderent,& in intimum quoque cubiculum eius contagio morbi peruaderet, nihilo tamen minus verſaretur in publico, regiaque obiret munia. Apud Parczouiam vero Poloni proceres cum Lithuanis conuentum egere, fruſtraque, Lithuanis rem interturbantibus, concordiam inter Caſimirum Regis fratrem, & Boleslaum Maſouiorum Ducem, & Michaelem Sigiſmundi Ducis filium tentarunt. Per quod tempus Moſcorum Dux adiunctis ſibi Tartaris Caſſanenſibus excurſionem fecit in Lithuaniam, Veſmenſemque tractum ferro & igni depopulatus eſt. Quem Lithuani inſecuti commiſſo prælio fuderunt,& viciſſim regionem eius longe lateque vaſtarunt, ingentemque prædam abegerunt. Caſimiro interim Smolenſci euentum belli expectante.

Diuerſa fortuna Vladislai Regis in Vngaria.

Conuentus cum Lithuanis Polonorũ initus.

Excurſio Moſci in Lithuaniam.

Sileſia vexatur à Polonis.

Sequenti anno maiores Poloni Sileſiæ finitimæ magna detrimenta intulerunt, vlti crebra Sileſiorum latrocinia. Vexatum eſt tamen poſtea

nihilo-

nihilominus territorium Vielunenſe à Vratislauienſibus, Vieruſſouumq; oppidum cum caſtello incenſum, ac dominus eius loci captus. Podoliam vero ac Ruſſiam Leopolim vſq; ingentia Tartarorum examina impune ferro igniq; vaſtârunt, & infinitam pene captiuorum multitudinem, cæteramque prædam abduxerunt. Reuertentes præfectus Glinianorum paruâ cum manu inſecutus, magnâ ſtrage afflixit, multosq; captiuos liberauit: ſed ad extremum hoſtium multitudine circumfuſus, honeſtam cum ſuis omnibus mortem oppetiit. Rex vbi de excurſione Tartarorum nuncium accepit, Polonos & Ruſſos proceres profuſe magis quam liberaliter, non modo pecuniâ de reditibus Polonicis proueniente, verum etiam cenſibus, poſſeſſionibus, ac totis præfecturis præter leges Polonorum ſiue donatis, ſiue hypothecæ nomine addictis, atque etiam alienis bonis perperam per imprudentiam attributis, remuneratos dimiſit. Ex his Petrus Odrouanzus Palatinus Ruſſiæ & præfectus Leopolienſis cum ſuis Ruſſis feſtinanter reuertens, cum Agriæ ab Epiſcopo laute acceptus eſſet, à Bohemis, qui Caſſouiæ erant in præſidio ſummo diluculo duce Telepho in oppidum inprouiſo irruentibus captus eſt, currusq; eius direpti. Cæterum Bohemos cum præda raptim ſeſe recipientes conſecuti Poloni pariter cum comitatu Epiſcopi, ad internecionem pene cæciderunt, ſuaq; omnia præter ipſum Odrouanzum recuperârunt, quem Telephus in arcem quandam propinquam præmiſerat. Sed eum tamen præfectus arcis Iacobus Zuder Regi condonauit, defectionisq; ſuæ impunitatem, placato Rege eo munere, impetrauit. Pauci hoſtium viui in poteſtatem Polonorum venere, inter quos fuit ipſe Telephus. Hi omnes Simoni Epiſcopo traditi, non multo poſt ab eo, icto cum Iſcra fœdere, & affinitate firmato dimiſſi ſunt. Sub idem fere tempus Nicolaus Czaica, & Nicolaus Komorouius in Scepuſio præfecti exiguis cum copiis noctu Eperiaſſum oppidum, quod modico Iſcræ præſidio tenebatur, admotis ſcalis ingreſſi, raptim direptum incenderunt. Quo repente cognito Iſcra cum expeditis equitibus eos abeuntes inſecutus, facile fuſis vel cæſis, vel captis paucis, qui cum ducibus hoſtem eminus conſpectum temere expectârant, prædam fere omnem recepit, Czaicã & Komorouium duces cepit, & ad Brozoueciam admotis caſtris, altera arce ſiue fortuito incendio, ſiue ſubiecto à quopiam igni exuſta, altera per deditionem potitus eſt. Quocirca ſubſidiarias aliquot cohortes Zbigneus Cardinalis ad tenendum Scepuſium mittere ex Polonia coactus eſt.

Tartari Podoliam vaſtant.

Legati Pontificis duo ad Regem veniunt.

Æſtatis huius initio duo legati pontificii in Vngariam ad Regem iiſdem de cauſis venerunt. Ab Eugenio quidem Iulianus Cæſarinus Cardinalis Epiſcopus Sabinenſis: à Felice vero & Concilio Baſilienſi Alexander Ziemouiti Maſouiorum Ducis filius, Patriarcha Aquilienſis, Epiſcopus Tridentinus, & Cardinalis præsbyter tituli S. Laurentii in Damaſo, non ita multo ante ab ipſo Felici creatus. Atq; hic quidem vt Felicis, ille vero vt Eugenii autoritatem Rex vna cum ſuis omnibus ſequeretur, poſtulauit. Iuſtior Eugenii cauſa Vngaris viſa eſt, quippe quæ Græcos etiam & Armenios adſtipulatores haberet, qui concilio Ferrariam ab eo conuocato, & propter peſtem Florentiam tranſlato Concilii interfuere. Polonis, quoniam Academia Cracouienſis autoritatem Concilii defendebat, & non modo Zbigneum Cracouienſem Epiſcopum, ſed etiam Vincencium Archiepiſcopum Gneſnenſem Cardinalis presbyteri honore ornarat Felix, tutius viſum, neutrum, donec diſſidium illud maneret, pro Pontifice ſummo agnoſcere. Egit deinde Iulianus cum Rege & Vngaris de pace facienda

cienda cum Regina Eliſabetha, & de ſuſpiciendo bello contra Turcas. Et pax quidem cum Regina ſecretis conditionibus compoſita eſt, quum ad eam Rex Iaurinum rogatu Iuliani veniſſet, moresq; & virtutem ſuam, ac dignitatem oris ei probaſſet. Verum ea pax, Regina paucis diebus ex dyſenteria ac dolore matricis mortua, rurſus infecta manſit, defendentibus nihilo ſegnius partes Ladislai poſthumi, ſeu verius ſuam rem agentibus iis, qui in ſuperiore Vngaria cum Regina ſenſerant.

Pax inter Reginam & Regem in Vngaria.

Reginæ mors.

Neque vero in perſuadendo bello Turcico plus difficultatis ſenſit Iulianus, quum non tam vtilitas inferre bellum barbaris, quam neceſſitas illatum ab iis depellere, & amiſſa recuperare ſuaderet. Etenim Amurathes non ignarus Vngaricorum diſſidiorum, ciuilisque belli, infeſtabat reliquum Raſciæ, atque Tranſyluaniam: Belogradum obſederat, & ſumma vi oppugnarat. Ac quamuis Vladislaus Rex per Dobrogoſtium Oſtrorogium, & Lucam Gorcanum Polonos oratores ſuos poſtulaſſet ab eo, vt ab obſidione diſcederet, & pacem fœdusque dudum vltro expetitum ſecum ſanciret, ille tamen ferox, amandatis Smiderouiam oratoribus, continuauit obſidionem in ſeptimum menſem, nec niſi maxima ſuorum ſtrage adactus ab ea receſſit. Ac ne tunc quidem demiſit ſpiritus: quin dimittens oratores Regis, iis demum legibus pacem ſe daturum reſpondit, ſi ſibi reliquum Raſciæ & Belogradum (quod Nandor Albam & Albam Græcam etiam vocant) traderetur. Pollicebatur interim Regi & Vngaris Iulianus ingentia Pontificis, & quorundam Principum Chriſtianorum ad id bellum auxilia. Adhæc autem augebantur Vngarorum ſpes per ſe ipſæ iam inde ab initio in Vladislaum erectæ, rebus ad eum diem aduerſus eundem hoſtem proſpere geſtis. Nam præter id, quod Amurathes à ſeptimeſtri illa Belogradi oppugnatione nulla re perfecta turpiter recedere coactus erat, Ioannes quoque Huniades Regis huius auſpiciis eoſdem barbaros tribus ingentibus præliis per illud ipſum tempus vicerat, & magnis cladibus affecerat: Mezitem Baſſam ducem exercitus bellicoſiſſimum cum filio interfecerat: & Sciabadinum alterum Baſſam trepide fugere coegerat. Commouebat etiam Regem & Vngaros Stephani ſiue Georgii Deſpotæ Raſciæ & Albaniæ miſericordia, qui paucis illis annis vtraque ditione exutus à Turcis, & filiis duobus captis, exſectis & excæcatis orbatus, Regis beneficentia in Vngaria ſuſtentabatur. Superba denique Amurathis legatio, in illud forte conſultationis tempus coniecta, quæ tributum à Rege & Vngaris exigebat, aut traditionem Belogradi contendebat, omnium animos vehementer accendebat.

Belogradum à Turcis fruſtra oppugnatur.

Steph. Deſpotes Raſciæ & Albaniæ à Turcis pulſus.

Amurathis legatio ſuperba ad Regem.

Itaque procerum animis ad bellum inclinatis, comitia Budam ad Pentecoſten anni ſequẽtis, qui fuit à Chriſto nato milleſimus quadringenteſimus quadrageſimus tertius, à Rege indicuntur: ibiq; bellum vno omnium cõſenſu decernitur. Mittuntur oratores ad Fridericum Cæſarem, atq; alios Principes Chriſtianos, & ad Cruciferos Pruſſicos atq; Liuonicos, nominatim in hoſtes Chriſtiani nominis militiã profeſſos, petitũ auxilia ad tam piam, ac toti Chriſtianæ Reipublicæ ſalutarẽ expeditionem. Verum nihil vſquam impetratum, præter duorum annorum inducias à Cæſare Friderico. Pontifex quidem Eugenius piam crucis militiã aduerſus barbaros per omnes nationes Chriſtianas pronunciari iuſſit. Inde aliquantus voluntariorum militũ ſiue adeo promiſcuę multitudinis numerus, quem duxit Iulianus legatus, cruce pro vexillo vtens, confectus eſt. Poloni vero non contemnenda auxilia Regi ſuo miſere, eo quidem

Comitia Vngarorum Budæ.

Bellum contra Turcas decernitur.

dem tempore, quo magnus terræ motus Vngariam, Bohemiam, & Polonia nonis Iunii afflixit, quo multa ædificia atque arces etiam quædam concussæ & disiectæ sunt. Vicesima secunda die mensis Iulii Buda castra mota sunt, trãsmissoq; apud Salsum lapidem Danubio, ad hostiles terras peruentum. Capta & incensa in Rascia & Bulgaria non pauca ignobilia oppida, & cæteræ munitiones. Vbi ad Morauam fluuium, alium ab eo, qui Morauiæ nomen dedit, ventũ est; quum didicisset Rex ab exploratoribus, in propinquo esse hostium copias, Ioannem Hunniadem cum decem millibus expeditorum militum, in quibus & Poloni erant, contra eos misit. Qui cum intempestę noctis silentio improuiso in statiua eorum impetum fecisset, magna strage ad internecioné hostes profligauit. Cæsa feruntur ad triginta millia Turcarum, capta quatuor. Bulgaria deinde pleraq; omnis, partim per vim, partim per deditionem, ob linguæ & stirpis cognationem in potestatem Regis redacta. Ad fines post Macedoniæ peruentum est, vbi Carambeius propinquus Tyranni præfectus Asiæ, montes ad prohibendum transitum Christianis insederat: quumque illi ad montes appropinquarent, pridie natalis Christi impetum fecit in Regis exercitum. Neque Rex detrectauit pugnam, victosq; & fusos barbaros, duce ipso Carambeio capto, in montes compulit: & rupem, in qua statiua habebant, vsque ad vesperum summa vi frustra oppugnauit, non sine suo incommodo, ita vt ipse quoq;, licet armatus, aliquot sagittas aduerso pectore exciperet. Post hanc victoriam magnis itineribus Rex Belogradum peruenit. Ibi aliquot diebus refecto exercitu, continuato itinere Budam attigit, & nudis pedibus vrbem intrauit, signa hostium in æde D. Virginis affixit.

Turcæ ad Morauam fusi.

His in vniuersum orbem Christianum celeri fama vulgatis, frequentes à plerisque omnibus Principibus & Rebuspublicis, etiam à Constantinopolitano Imperatore Ioanne Palæologo legationes, tam insignem victoriam Regi gratulabantur, & ad prosequendum cœptum bellum eum cohortabantur, auxilia pollicentes. Nominatim autem Pontifex Eugenius cum Venetis, Genuensibus, & Philippo Duce Burgundiorum classem, ad prohibendum Turcis ex Asia traiectum, deferebant. At vero Poloni proceres, missis publice & priuatim legatis, vere & ipsi gratulabantur tã felices Regi suo successus: obtestabantur autem eum, vt vno illo periculo defunctus: ne rursus difficilis belli fortunam tentaret, in Poloniam veniret, ac bene merentis patriæ saluti & tranquillitati consuleret. Nam & Tartari crebris excursionibus Podoliam & Russiam infestabant, & Lithuani cum Duce suo Casimiro aductius Boleslaum Masouium, ob occupatum (post interfectum Sigismundum Ducem Lithuanorum) Drohicinensem tractum, quem ei Rex in Vngariam proficiscens addixerat, bellum apparabant: & vero è Silesia ipsa magna belli moles conspiratione Principum existere videbatur. Illa igitur pręsentia pariter & impendentia mala, vt Rex aduentu suo sedaret & auerteret, Poloni magnopere instabant. Hæc itaq; optimi Regis animum in diuersa distrahebant: hinc dulcedo degustatæ gloriæ, aut potius salutare ex profligato Christiani nominis hoste gaudium, & cohortationes maximorum Christiani orbis Principum: illinc Polonorum, quibus quantum deberet, intelligebat, preces & impendentia pericula, cogitationes eius differebant. Vicit tamen causa totius Christiani orbis publica, instante maxime legato pontificio. Cęterum ne Polonos omnino derelictui habere videretur, pollicetur se in Polonia ad Pentecosten futurum, ac de amplissimi Senatus sententia Rempublicam constiturum esse.

Legationes principum Christianorum ad Vladislaum R.

Tartari Podoliam infestant.

Deliberatio Regis.

Vnga-

Vngaris vero ad diem S. Georgii Budam indixit comitia. Venerat huc quoque euocatus Ioannes Iscra Bohemus, aduersæ factionis princeps, & dux belli strenuus, data sibi à Rege fide (nam Vngari proceres post Reginæ mortem omnes iam in fide & potestate Regis erant) ibiq; pactis cum Iscra & factione Ladislai pueri induciis, bellum in Turcas summo omnium ordinum consensu decernitur: oppidanis atq; agrestibus pecunia in sumptus belli, quia ærarium regium nullum erat, imperatur. Dant vltro nomina piæ militiæ Ioannes Varadiensis, & Simon Agriensis, Episcopi.

Comitia Vngarorum Budæ.

Bellum in Turcas decernitur.

Peractis comitiis, Regem in Poloniam iter adornantem Vngari proceres summo studio & contentione retinuerunt, veriti, vt à Polonis desiderium eius non ferentibus rursus dimitteretur. Quæ res non paruo Polonis constitit: nam Boleslaus Opoliensis posteaquam cognouit, Regem Turcico bello implicatum in Poloniam venturum non esse, maiore confidentia mercatores Cracouienses ad nundinas Vratislauienses proficiscentes diripuit: quod damnum ad ducenta millia aureorum nummûm æstimatum est. Quæ res cum ad Regem in Vngaria relata esset, quietos esse iussit suos, quoad ipse à Turcico bello reuerteretur. Dum autem bellum id comparatur, de pace à Turcis agi cœptum est cum Georgio Despote Rasciæ, & Ioanne Huniade per speciem redimendi Carambeii, pro quo quinquaginta millia nummûm aureorum numerata sunt Despotæ. Quo vero proniorem ad pacem redderet Huniadem Despotes, promisit ei cuncta, quæ exul in Vngaria partim Sigismundi & Alberti Imperatorum, partim Vladislai Regis munificentia nactus erat. Cupiebat autẽ Amurathes pacem propterea, quod nõ ignorabat, quanto consensu, & quantá mole Christiani principes contra se bellum pararent, & satis iã anno superiore solius Vladislai vires expertus fuerat. Adhæc aliud ei pergraue bellũ in Asia à Carmanorum principe imminebat, in quod totis viribus incumbere, pace cum Vladislao facta, cogitabat. Nec Vladislaus, neque Vngari ab honesta & gloriæ plena pace abhorrebant, ex multo tempore petere à Turcis, ac non dare ipsis pacem soliti: & nihil dum consentaneum promissis de classibus & naualibus sociis Venetis ac Genuensibus afferebatur. Segedinũ igitur profectus Rex, non intermisso tamen apparatu belli, quo facilius hostem in suas conditiones perduceret, oratores Amurathis ampla dona afferentes audiuit: pacemq; petentibus, siue adeo inducias decem annorum dedit, his legibus, vt Amurathes certas arces, totamq; Rasciam, & eam partem Albaniæ, quæ in ditione Despotæ Rasciæ fuisset, ac duos filios Despotæ captiuos redderet: ad eaque implenda pauci dies constituti. Interim allatæ sunt literæ à Francisco Cardinali Veneto, præfecto classis pontificiæ, & aliarum sociarum classium præfectis, itemque à Ioanne Palæologo Imperatore Constantinopolitano, quibus nunciabatur, Amurathem omnes fere copias suas in Asiam ad Carmanicum bellum traduxisse, mareque sociis classibus teneri. Maturaret Rex expeditionem: neque occasionem tam commodam Græciæ liberandæ, & Europæ vindicandæ elabi sibi è manibus sineret. Pollicebantur autem ii, se præstaturos, ne Turcæ ex Asia in Europam rursus traiicerent. Palæologus vero terrestres etiam copias & societatem belli promittere. His permotus Iulianus Cardinalis, qui pacem frustra dudum dissuaserat, tunc vero ad omissum bellum summa cura atque diligentia Regem incitare: belli præmia longe ampliora quam pacis in immensum attollere: necessitate expressam pacem, quæ diuturna futura non esset, eleuare

Turcæ pacẽ postulant à Rege.

Induciæ decem annorum Amurathi datæ.

Iulianus pacem dissuasit.

ac temporis cauſa ſimulatam dicere. Argumento eſſe, quod lapſo iam tempore, tamen promiſſa à barbaris non implerentur. Quod ſi maxime nulla per eos mora in tradendo fieret, priora tamen cum Pontifice, Duce Burgundiorum, Venetis, & Genuenſibus fœdera, & ſocietatem pii belli initam magis valere oportere. Quod ſi qua religione Rex teneretur, ne iuſiurandum barbaris datum violaret, illo ſe eum metu Pontificis maximi autoritate prorſus liberare.

Abſolutio à iuramento.

Hæc identidem agendo & inculcando, tandem perpulit iuuenem, vt nouo ſacramento ſe cum proceribus ad continuandum bellum Turcicum obſtringeret, cedente de priore ſententia etiam Huniade, Bulgarici regni promiſſione illecto.

Poloni improbant Regis conſilium de pactis violandis.

Comitia Petricouiæ inſtituta.

Non placebat hoc Regis de violandis pactis conſilium Polonis proceribus, qui abſque eo quoque Regem illo bello tunc implicari, moleſte ferebant, & pacis nuncio dudum exhilarati erant. Itaque quum primum hæc acceperunt, comitia Petricouiæ inſtituunt, ad viceſimum quintum diem Iulii, legationem ad Regem decernunt. Verum ille eos anteuertit, miſſo ad conuentum Ioanne Gruſcinio Cuſtode Cracouienſi, qui referret, Regi omnino conſtitutum eſſe Turcicum bellum perſequi, iuberetque Polonos auxilio eſſe Boleſlao Maſouio aduerſus Lithuanos & Caſimirum, ſi bellum id æquis conditionibus dirimere non poſſent. Iam enim Caſimirus ad Drohicinum caſtra poſuerat. Habebat & Boleſlaus exercitum hoſtili non imparem, in quo multi de Polonica Nobilitate voluntarii militabant. Nec Michael Sigiſmundi Ducis filius & Boleſlai gener aberat, qui non parum momenti rebus ſoceri allaturus eſſe videbatur, propterea quod complures ex Lithuanico exercitu cum eo clam ſentire, commiſſoq; prælio tranſituri eſſe ad eum dicebantur. Nec tamen Nicolaus Pouala Succamerarius Sendomirienſis, & magiſter militiæ Maſouiticæ fortunam prælii abſente Boleſlao experiri volebat, intererat enim Boleſlaus comitiis: atq; ibi eo petente, è ſententia Regis decretum eſt, vt Lencicienſes, Cuiauienſes, ac Dobrinenſes arma pro eo capeſſerent. Præmiſſi tamen ad Caſimirum Vincentius Archiepiſcopus Gneſnenſis, & Ioannes Oleſnicius Palatinus Sendomirienſis, cum pacem nequirent, inducias & controuerſię totius reiectionem in aduentum Regis confecerunt. Sed mox ipſis inter ſe ducibus de re tota ita conuenit, vt Boleſlaus Caſimiro omnem illam controuerſam ditionem, excepto Vengrouienſi territorio, concederet, ac duodecim millia florenorum Pragenſium ab eo acciperet. Nec ad amuſſim tamen Caſimirus ea pacta ſeruauit: mox enim & Vengrouienſe territorium Boleſlao eripuit. Legati vero, qui ad Regem deſignati erant, vbi de Gruſcinio cognitum eſt, Regem iam iter ingredi, reuocati ſunt. Miſſæ tamen publice ad Regem illa ipſa de re literæ per veredarium.

Bellum inter Lithuanos & Maſſouios.

Expeditio Vladiſlai R. contra Turcas.

Exercitus Regis exiguus.

At Rex poſt medium Septembris Segedino caſtra mouit, non ſatis alacer, nec ſpe optima, eo quod violari à ſe fœdera & iuriſiurandi religionem non cogitare non poterat. Iam enim Turca & filios Deſpotæ, & munitiones promiſſas reddiderant: & animaduertebat, quam longe minores copias, quam pro magnitudine belli, & quam ſuperiore expeditione duxiſſet, duceret. Multi enim cum ex Vngaris, tum ex aliis Chriſtiani orbis nationibus nō occurrebāt, pacis conuentione decepti. Adhæc de Polonis, qui circa Regem fuerāt, multi, quod eorū ſpei liberalitas Regis minus reſpondebat, cōmeatu accepto diſceſſerunt, cuius rei inuidiam Nicolaus Laſocius, qui fiſcum Regis adminiſtrabat, ſuſtinuit. Directo autem in Bulgariam itinere, tertia die Nouembris Rex cum omni

omni exercitu apud Orſauā Danubiū traiecit. Erat conſilium eius, vt Callipolim ad orā Helleſpōti ſitā, vbi erat ſtatio claſſis Italicę, recta duceret, & ibi ſe maritimis cum copiis cōiūgeret. Atq; eo ſi compēdioſo maxime itinere peruenire vellet, per fines Macedonię & Adrianopolim proficiſci eū neceſſe erat. Quoniā autem iter illud difficillimum, per montes tranſitum habet, nec muniri paucitas exercitus proficiſcentis obiecta curruum inter anguſtias poterat, per Bulgariam planiori & flexo in læuam itinere ad Pontum Euxinum exercitus iter habuit, nec oppugnationi vrbium & arcium intendit, vt milites quam integerrimi ad dimicationē eſſent. Ad Nicopolim, quæ metropolis Bulgariæ eſt, viceſimo ſexto die quum perueniſſet, venit ad eum Vladus ſiue Dracula, Palatinus Tranſalpinæ Valachiæ, veniam petens, quod neceſſarium cum Turcis fœdus ſuperiori tempore iciſſet: viſaque paucitate exercitus regii, in quo vix quindecim millia equitum, pedites vero longe pauciores, & ii fere cruce ſignati erant, quum reditum Regi perſuadere nequaquam poſſet, quatuor millibus ſuorum hominum, duce filio, exercitum eius auxit: ipſe vero domum reuertens, duos equos perniciſſimos, duoſque iuuenes viarum peritos in aduerſum belli euentum ei dedit.

Conſilium Regis.

Vbi ad fines Thraciæ peruentum eſt, propoſuit Rex edictum, vt milites à Chriſtianorum templis manus abſtinerent: itemque vt Turcæ libere & ſecure ſaluis rebus ſuis, munitionum præſidiis decederent: eiuſque edicti exempla per Turcas captiuos quoquo verſus dimiſit. Hinc deditæ nonnullæ munitiones: Petreſſum vero & Sumenum, quæ Bezechium & Sunium vocat Bonfinius, quum non dederentur, vna die ſumma vi expugnatæ ſunt. Vbi præclarum imprimis eximiæ virtutis ſpecimen duo Poloni equites, Iohannes Tarnouius, & Leſcus Bobricius, vel Vngaricorum annalium teſtimonio, edidere: dum alter Sumeni portas duobus vulneribus acceptis refregit: alter Petreſſi murum primus aſcendit. Interim Amurathem cum quadraginta (vt Vapouius ſcribit) centum, ſiue (vt Iouius) octoginta millibus Turcarum infra Callipolim paruis nauibus ex Aſia traieciſſe allatum eſt, ſiue conniuentibus Venetis, & Genuenſibus mercede corruptis, ſiue quum commeatus comparādi cauſa è cuſtodia deceſſiſſent. Nec tamen hic nuncius Regem à cœpto deterruit. Decima die Nouēbris quū exercitus Chriſtianus ad Varnā (quē Dionyſiopolim dixere veteres) oppidum mox clade ſua nobile futurum, quod jam in deditionem ſuam receperant, caſtra haberet, poſt ortum ſolis hoſtes adeſſe ab exploratoribus nunciatum eſt. Laborare ex apoſtemate pedis Rex cœperat: Itaque Huniades militibus prælium poſcentibus exercitum inſtruxit, atque ſic inſtructa acie ad duo millia paſſuum obuiam hoſtibus itum eſt: deinde ſignis defixis (quæ tamen ſubita tempeſtas in tranquillo coorta concerpſit) ad tres horas hoſtes expectati. Apparuerunt ii poſt, ab extremis collibus in dextrum cornu Chriſtianorum inuehentes: nec eorum impetum Chriſtiani ab ea parte, equis inſuetum camelorum aſpectum & odorem non ferentibus, Tranſalpiniſque illico diſſipatis, ſuſtinuerunt: fuſi fugatique per montoſa verſus Galatam ad decem fere millia paſſuum. Meliore vero fortuna à Rege & Huniade ab alia parte collata ſigna, & ad quatuor millia paſſuum ſubmoti non ſine cæde barbari, inſtabili fere genere pugnæ vtentes. Inde ad opem ferendam ſuis, qui reliqui in dextro cornu cum Iuliano & Francobano ægre vim barbarorum ſuſtinebant, Rex reuertens, inde quoque hoſtes in fugam egit, ita vt ii diſſipati Thraciam trepidatione implerent, quaſi deletis iam omnibus ſuis copiis.

Regis edictū.

Turcicus exercitus quantus.

Acies Chriſtianorum inſtruitur.

Conflictus ad Varnam.

At Rex fuſo fugatoque iam omni equitatu Turcico, in Ianiczerorum phalangem (in qua Amurathes ipſe erat, & in quam ſe Baſſa Aſiaticus ex fuga recipiebat) temere cum paucis, iiſque Polonis maxime inuectus, quum ab Huniade, ſiue perſequente adhuc hoſtem fugatum (vt Vngari & Turcæ ipſi) ſiue fugiente cum media parte exercitus (vt Poloni prodidere) nequicquã reuocaretur, pedem referre turpe, & ſe genereque ſuo indignum eſſe duxit: neganti eius eſſe, qui bellum inferret, fugere. Itaque cum magnam inter confectos hoſtes pugnans ſtragem faceret, atque Aſiaticum Baſſam (quemadmodum Bonfinius memorat) interfeciſſet, ad extremum ſub veſperum iam equo ab Ianiczaris confoſſo periit, Princeps lõgiore vita & immortali gloria digniſſimus. Nec barbari tunc equitatu deſtituti perſequi fugientes Vngaros atque Tranſalpinos, ac ne currus quidem & caſtra vſque ad tertium diem inuadere auſi ſunt. Nox enim pugnantes adhuc opprimens, incertam eis fecerat victoriam: & inſidias autem timebant. Tertio demum die caſtra immaniter trucidatis ægrotis & ſauciis direpta. Iulianus autem Cardinalis, & Varadienſis atque Agrienſis Epiſcopi fugientes periiſſe narrantur. Ac Cardinalis quidem ſecundum Cromerum fugiens à Tranſalpino nauiculario cum per Danubium veheretur, propter aurum, quod ſecum ferebat, occiſus, & in profluentem nudus deiectus periit. Callimachus in valle quadam à latronibus ſpoliatum, & à Gregorio Sanocio prætercurrente conſpectum, & cum exprobratione perfidiæ increpitum, periiſſe ſcribit. De Polonis duo tantum ex prælio euaſere, Iohannes Reſſouius, & Gregorius Sanocius. Cecidere autem inſignes maxime duo fratres Tarnouii, & Zauiſii. De omni exercitu, qui viginti millia pugnatorum non exceſſiſſe exiſtimatur, vix quintam partem eo prælio deſideratam eſſe, & tamen vix tertiam euaſiſſe, multo pluribus in cœno ac longa fuga abſumptis: Turcarum autem ad octoginta millia, vt vult Dlugoſſus, ſecundum Bonfinium autem ſupra triginta millia (quum fuiſſent ſexaginta) periere. De captiuis Polonis Paulus Grabouius, qui Chelmenſis Epiſcopus, Albertus Zichlinius, qui Procãcellarius regni, Iohãnes Strelcius, qui Canonicus Cracouienſis, Andreas Siennenius, Iohannes Borouinius, Petrus Lathoſinius poſtea mirabiliter euaſerunt. Duodecim vero alii nobiles adoleſcentes Poloni Adrianopoli, cum ab Amurathe ex omni captiuorum numero propter eximiam formam ſecreti, & in cubiculum tyranni deducti eſſent, in necẽ eius coniurarunt: peregiſſentque facinus præclarum, & omnibus ſeculis memorabile, ni in ipſo articulo à Bulgaro, quem vnum ſocium conſilii adhibuerant, proditi eſſent. Atque ii tamen, vbi rem palam eſſe cognouerunt, ne tyranni ſiue libidini, ſiue crudelitati eſſent obnoxii, obditis oſtio peſſulis, armati inter ſe concurrerunt, & mutuis vulneribus fortiter conciderunt. Accidit autem clades hæc anno à Chriſto nato milleſimo quadringenteſimo quadrageſimo quarto, regni vero Vladislai, in Polonia quidem vndecimo, in Vngaria vero quinto, quum is viceſimum ætatis ſuæ annum vix dum egreſſus eſſet.

Vladislai Regis interitus.

Iuliani Cardinalis mors.

Polonorum ſtrages.

Turcarum deſideratorũ numerus.

Fuit autem Vladislaus hic ſtatura procera, facie fuſca, ſed honeſta ac dignitatis plena, capillis nigris, laboris & inediæ patientiſſimus, abſtemius, iuſtitiæ & religionis cultor eximius: probitate, comitate, & clementia etiam in hoſtes ſingulari: liberalitate propemodum nimia: animi vero magnitudine tanta, vt nihil humile cogitaret, nulla difficultate ab eo, quod conſulto inſtituerat auelli ſe pateretur. Deniq; ſumma in eo fuerunt omnia, quæ maximos & optimos principes decent: Poloniæ quidem, totus in Turcicum bellum intentus, minorem, quam debuit, curam geſſit, eiuſq; regni non modo ærarium in alienã rem exhauſit, ſed etiam reditus profuſis largitionibus extenuauit.

INTERREGNVM.

POſteaquam in Polonia de clade Regis Vladislai incerto primum rumore, deinde & ſermonibus eorum qui fuga euaſerant, percrebuit, ingens mœror atque luctus mentes omnium peruaſit. De Rege ipſo, viueretne, an periiſſet, certum ſciri non poterat. Miſſi publice in Thraciam, Græciam, & Bulgariam Iohannes Reſſouius, & Ægidius Suchodolius, perquiſitum Regem, nihil tamen explorati retulere. Dum autem hæc ita fiunt, Poloni proceres inducias annuas cũ Ducibus Opolienſib. publice pacti ſunt Glogouiæ: quæ argumento ſunt, orto à latrociniis mutuis initio, ne ab armis quidem temperatum eſſe. Conuenit autem vt captiui, vtrinque data cautione dimitterentur: Polonis cum aliquo alio bellum gerentibus, vt liceret ex Opolienſi agro commeatum petere: Duces vero illi, ne cui aduerſus eos opem ferrent, neve ſuos homines ferre paterentur, ac ne tranſitum quidem præberent per ditionem ſuam latronibus & hoſtibus Polonorum: ſi quid iniuriæ damnivi datum eſſet vtrinq;, de eo bini arbitri certis locis conuenirent, ac deciderent. De vniuerſa autem controuerſia, vt Vladislai Regis, ſi is reuerſus eſſet, arbitrio ſtaretur, ſi cum Polonis proceribus Duces rem non compoſuiſſent: promittebant enim ob id venturos ſe eſſe in Poloniam. Cum Vratislauienſibus quoque tertio poſt anno decennes induciæ factæ ſunt, iiſdem fere conditionibus. Porro Opauienſium, Ratiborienſium, Teſchinenſium, Oſuiecimenſium, & Toſceoſium Duces eo ipſo anno Cracouiam cum veniſſent, pacem & concordiam cum Regibus & regno Polonorum redintegrarunt. Vnde ſatis euidens eſt, non leues offenſas tunc Polonis cum vniuerſa Sileſia interceſſiſſe, ex quo tempore Rex Vngaricis negociis, & Turcico bello diſtentus erat: quæ tamen magna ex parte ſopitæ ſunt, incerto adhuc rumore de morte eius.

Interregnũ A.Ch.1444 & ſequentibus duob.

Induciæ annuæ Polonorum cum Ducibus Opoliæ.

Induciæ cũ Vratislauienſibus.

pax & concordia cum reliquis Ducib. Sileſiæ.

Cæterum vbi cognitum eſt, Vngaros alium ſibi Regem, Ladislaum poſthumum Alberti Cæſaris filium, nondum quinquennem, creaſſe: Poloni quoque ad viceſimam tertiam diem Aprilis inſequentis anni poſt amiſſum Regẽ Siradiæ comitia frequentia de Rege creando habuere: atque ibi in Zbignei Cardinalis ſententiã, quamuis aduerſantibus nonnullis, qui expectandum adhuc cenſebãt, decretũ factum eſt, vt Caſimiro Vladislai Regis fratri regnũ mandaretur, facile & æquo animo fratrem fratri ceſſurũ, ſi is vel poſt aliquot annos reuerteretur. Miſſi igitur legati ad Caſimirum in Lithuaniam, qui eum, re tota ſuſpenſa, ad alia comitia, quæ ad viceſimum quartum diem menſis Augusti indicebantur Petricouiam euocarent ad conſultandum in commune, & conſtituendum de Republica Polona, Rege orba. Et Polonorum quidem legatos abſq; certo reſponſo Caſimirus dimiſit, ſuos vero Petricouiã ad conuentũ his cũ mandatis miſit: Debilitatũ ſe ęgritudine ex aduerſo caſu fratris, venire eo nõ poſſe, & inopem eſſe conſilii: præter quod immatura ſibi ea de ſurrogãdo Rege conſultatio videretur: ſe quidem, dũ adhuc incerta eſſent omnia, neq; regnũ, neq; adminiſtrationẽ vllã ſuſcepturum eſſe. Videri autem ſibi, vt ii deinceps quoq; ſummæ rei præeſſent, quos Vladislaus in Vngariã diſcedens vicarios & gubernatores reliquiſſet. Nõ acquieuit in eo reſponſo conuentus. Itaq; placuit, vt octo principes Senatus ad Caſimirum mitterentur, ac diſerte ad regnum

Comitia Siradiæ de nouo Rege creando.

Caſimirus à Polonis Rex creatur.

Comitia Petricouiæ.

Caſimiri ad Polonos legatio.

Polonorũ legatio ad Caſimirum.

gnum ſuſcipiendum eum vocarent: ſi renueret aut cunctaretur, alium ſibi
quæſituros eſſe. Neq; enim tutũ ſibi eſſe, neq; conſultũ Reipub. diutius Prin-
cipe carere. Perſtabat in ſentẽtia Caſimirus, ſiue quod de fratris vita nõ deſpe-
raret, ſiue quod Lithuani eũ ægre à ſe dimitterẽt, lenis ac lẽti imperii dulcedine
ſub Caſimiro deguſtata, ac veriti, ne abſente eo Michael Sigiſmundi filius do-
minatũ arriperet, interfectique patris pœnas à ſe expeteret: aut ſi cui alii Prin-
cipatus à Caſimiro mandatus eſſet, ne is profuſas ipſius donationes in ſe re-
tractaret: adhæc Luſcum & Podoliam in ſuam ditionem redigere cupiebant.
Id autem ſi regnum capeſſeret Caſimirus, commode fieri non poſſe iudicabãt.
Nec tamen Caſimirus regnum penitus repudiabat.

Vbi per Lithuanos ſtare, quo minus Caſimirus tunc regnum delatum
acciperet, animaduerſum eſt, actum eſt cum eis diligenter: at nil impetratum.
Itaque diſcedebant re infecta legati, teſtati, ſe ſuo functos officio, quod pater-
num fraternumque regnum Caſimiro detuliſſent, deinceps aliter ſibi pro-
ſpecturos eſſe. Regina quoque Caſimirum filium, vt ſaniore vteretur conſi-
lio, ne quicquam obſecrabat: quem vbi obſtinatum vidit, à legatis impetrauit,
vt referre illi de re tanta ad Lithuanorum & Ruſſorum conuentum liceret.
Ad octauum idus Ianuarii ſequentis anni, qui fuit poſt Chriſtum natum mil-
leſimus quadringenteſimus quadrageſimus ſextus, eum certum reſponſum
Polonis daturum eſſe. Vbi vero tempus id aduenit, frequens ſenatus Nobi-
Comitia Petricouiæ.
litaſque Petricouiam venit: Venerunt etiam ſex legati à Caſimiro & Lithua-
A Caſimiro legati.
nis, differri adhuc rem poſtulantes. Quod ni fieret, bellum comminantes,
propterea quod Caſimirus armis ius ſuum perſecuturus eſſet: quem tamen
dicebant in principatu Lithuanorum acquieſcentem, regnum non appetere.
Irritati hoc reſponſo Poloni, alium Regem ſibi creare ſtatuunt. Cæterum cum
ad rem ventum eſt, pœnitentia nonnullorum mentes ſubiit, metuentium, ne
graues inde motus exiſterent. Veniebat enim in mentem, Cruciferos orto
inter Polonos & Lithuanos diſſidio, minime defuturos eſſe occaſioni vexan-
dæ & infeſtandæ Poloniæ. Quare placuit rurſus rem in tertium menſem dif-
ferre, & interim adhuc Caſimiri animum pertentare. Miſſi itaque ad id Præd-
borius Konieczpolius Sendomirienſis, & Sciborius Sarleius Inovvladiſlaui-
enſis, Caſtellani, qui authores comperendinandi in ſenatu fuerant, nihilo æ-
quius reſponſum retulerunt. Ideoque ad viceſimam octauam diem Martii,
quum frequens ſenatus Petricouiam conueniſſet, cunctuſque (quo ſic reli-
gioſius Reipublicæ conſuleret) ſacris myſteriis procuratus eſſet, inita de Re-
ge creando ſuffragia: ea tamen conditione, vt Caſimiro etiam tunc acceptan-
di regni locus relinqueretur. Perſuadebant enim ſibi complures, mutaturum
eum eſſe ſententiam, vbi intelligeret, alium Regem creatum eſſe. Ac Epiſco-
porum quidem ſententiæ fere in Fridericum Marchionem Brandeburgen-
ſem, qui iam ante gener & ſucceſſor Iagelloni Regi deſtinatus fuerat, inclina-
bant: præter Paulum Gizicium Plocenſem Epiſcopum, qui ad alterutrum de
Ducibus Maſouiorum, Vladislaum vel Boleslaum regnum deferebat. Hunc
ſecuti Ioannes Czizouius Caſtellanus, Ioannes Tencinius Palatinus Craco-
uienſis, Lucas Gorcanus Palatinus Poſnanienſis, ac maior pars ſenatus, & ple-
raque Nobilitas Boslaum Regem edebant. Itaq; ex ſenatuſconſulto Boleſla-
Boleslaus Maſouius Rex à Polonis creatur.
us à Vincentio Archiepiſcopo Gneſnenſi Rex renunciatus, deſignatique
quinque de primoribus oratores ad eum, ſi Caſimirus ante Pentecoſten mu-
tatæ voluntatis ſignificationem nullam daret.

Ibi

Ibi iam Caſimirum, quum de iis, quę Petricouiæ acta erant, celeriter certior
factus eſſet, pœnitere vehementer conſilii ſui cœpit: nec modo ſperatum re-
gnum ſe amiſiſſe dolebat, ſed etiam de Principatu Lithuanorum, ac de vita
Caſimirum pœnitet non ſuſcepti regni.
deniq; in periculum ſe venturum eſſe propediem augurabatur. Non igno-
rabat, impigrum eſſe Boleslaum, & ſibi merito ſuo inimicum. Michaelẽ ve-
ro hoſtem itidem ſuum generum eius eſſe, in eumq; rurſus Lithuanorum &
Samogitarũ ſtudia inclinata eſſe, alienatis à ſe animis, quod moleſte ferrẽt,
Gaſtoldi arbitratu ſibi imperari: & meminerat, aliquoties iam inſidias à cõ-
iuratis capiti ſuo & ferro & veneno comparatas eſſe, etiam ab iis, quos inti-
mos habuerat. Cogitabat ergo, ſi ſecundis rebus ſuis, ſepties tamen petitus,
ægre inſidias depuliſſet, quid futurum eſſet aduerſis? Itaq; conſultores ſuos,
& ipſos per ſe peccatum ſuum agnoſcentes, reprehendebat: & ad matrem
ſecreto miſit, vt erratum ſuum, ſi quo modo poſſet corrigeret. Nec ſe-
gniter ea proceres atq; Nobilitatem pro filio prænſauit, multa largien-
do, plura pollicendo. Nec difficulter minores Polonos induxit, vt conuen-
Minorũ Polonorum ſtudia in Caſimirum.
tum apud Belzice agerent, indeque Petrum Curouium Caſtellanum San-
decenſem ad Caſimirum mitterent. Is vbi cupere eum iam regnum retulit,
Regem eum Nobilitas, quæ frequens Cracouiam conuenerat, declarauit,
reclamante Zbigneo, & nonnullis aliis proceribus: qui leuitatem multitu-
dinis reprehendebant, quod, nulla propria Caſimiri legatione expectata,
ſoli ſine cæteris Polonis de re tanta ſtatuerent. Itaque reiecta res ad maio-
res Polonos: ad quos Ioannes Pilecius legationem ſibi deſumpſit.

At illi, Coli conuentu acto, in Caſimirum ipſi quoque rurſus animos
inclinant, & abrogata Boleslai electione, legationem nouam ad Caſimi-
rum decernunt, vt ad penultimum Septembris diem Parczouiæ, ſiue vſ-
quam alibi in finibus Lithuaniæ inter Breſtam & Parczouiam conuentum
Legatio noua Polonorum ad Caſimirum.
ſecum celebraret. Deinde & minores Poloni ad decimum octauum Calẽ-
das Septembris Corcini conuentum rurſus egerunt, & Colenſe decretum
approbarunt. Conueniunt ergo proceres frequentes Parczouiam ad præfi-
xam diem. Caſimirus vero fruſtra expectatus, & admonitus, vt veniret, ne-
gauit vllam ſe ſignificationem ſuæ voluntatis de acceptando regno dediſ-
ſe, ſe matris & quorundam Polonorum procerum ſibi amicorum precibus
adductum Breſtam veniſſe: ſiquid forte Poloni ſecum agere vellent, illuc
ad ſe venirent. Nimia tunc erat Polonorum patientia, & miſera propemo-
dum conditio, quod faſtum hunc & ludificationem tam æquis animis fer-
rent. Et tamen miſerunt ii ſex de primoribus ad eum Breſtam: qui eam con-
ditionem legatis tulit, non aliter ſe ſuſcepturum regnum, niſi Podolia, Luſ-
cum, & Oleſcum Lithuanis redderetur. Quam quum Poloni non accipe-
rent, & re infecta recedere pararent, inſuſurrarunt nonnulli Caſimiro, in
manu eius fore ſuſcepto regno vt per ſe ipſe faceret, quæ tunc aliunde po-
ſtularet. Placuit a Caſimiro conſilium, & ſic tandem Colonorum deſide-
riis aſſenſus, ad octauum demum Calendas Iulii ſequentis anni in Poloniã
Caſimirus ſuſcipit Regnum.
ad capeſſendum regnum venturum ſe eſſe recepit. Nec multo poſt Duces
Ratiborienſium & Teſſinenſium aduenientes Cracouiam, pacem cum
Pax cum Ducibus Ratiborienſi & Teſſinenſi.
Polonis fecerunt, reddita Sbigneo Epiſcopo Cracouienſi Seueria, quam
emerat à Venceslao Teſſinenſium Duce ſex marcarum Pragenſium mil-
libus.

HISTORIÆ POLONICÆ

Liber Sextus.

CASIMIRVS TERTIVS REX.

An. Chriſt. 1447 Caſimirus M. Dux Lit. Cracouiam venit.

Coronatur.

Controuerſia inter Epiſcopos & Duces Maſſ. de loco.

ANNO igitur Chriſti milleſimo quadringenteſimo quadrageſimo ſeptimo Caſimirus inſigni Lithuanorum & Ruſſorum comitatu ſtipatus, Cracouiam viceſima quinta Iunii venit: inſequenti die rite ac ſolenniter coronatus eſt: triduo poſt Caſtellano Cracouiẽſi de more coronam, Palatino ſceptrum, Poſnanienſi vero pomum, & Sendomirienſi Palatinis gladium præferentibus, in forum ad accipiendum à ciuibus iuramentum deſcendit. Ibi priuſquam præparatum ſolium aſcenderet, controuerſia inter Epiſcopos & Duces Maſſouiorum de loco, vtri dextrum Regis latus clauderent, orta, reuerti Regem in arcem re infecta coegit. Ceſſere tamen poſtea Duces Epiſcopis. Accidit autem res ominoſa inter ſolennes ceremonias: nam quum de pagis aliquot Tinecenſi monaſterio ſubiectis pecudes pignoratæ ob negatam Reginouo inuſitatam procurationem ſiue ſtationem eſſent, mulieres ruſticanæ pecudes ſuas ſecutæ, eiulatibus & lamentis non ſine moleſtia & fremitu omnium templum impleuerunt. Monaſterium quoque Mogilenſe, quo die Caſimirus Poloniæ fines attigit, totum fortuito conflagrarat incendio. Nec ſane fefellit omen: ſenſere enim preſſuram Eccleſiæ & monaſteria hoc Rege regnante. Conſultatum deinde: vtrum de duobus Rex Pontificem agnoſceret, Felicemne, à quo Oratores ea de re aderant: an Nicolaum quintum, qui Eugenio nuper ſucceſſerat, & literas ad Regem miſerat. Hunc agnoſcere placuit, miſſique ad eum legati, qui impetrarunt Regi decem millia florenorum in ſubſidium contra Tartaros, quæ Ordini eccleſiaſtico in Polonia imperata ſunt: itemque facultatem conferendi nonaginta ſacerdotia, quæ cuique in prouincia Gneſnenſi vacatura eſſent, & ad ius Romani Pontificis pertinerent. Petierant autem ii regio nomine decimam decimæ, & ius omnium ſacerdotiorum in tota Polonia conferendorum, & penſionem ſiue denarium S. Petri: ſed ea negata. Peractis ita omnibus ceremoniis, dimiſſiſque, & extra portam honoris cauſa deductis Lithuanis proceribus, in maiorem Poloniam comitante matre profectus

Legatio Caſimiri Regis ad Nicolaũ PP.

Rex in maiorẽ Poloniã profectus.

eſt: cumque Caliſſiæ eſſet, venit ad eum Michael Sigiſmundi Lithuanorum Ducis filius, ſupplexque & proſtratus ad pedes eius, reddi ſibi paternam hæreditatem petiuit: nil tamen æqui impetrauit. Poſnaniam vbi Rex aduenit, tota vrbs inopinato deleta eſt incendio: quam calamitatem infelicium ciuium rapacitas regii comitatus auxit. Sed Rex in ſontes ſupplicio capitis animaduertit. Lublinũ quoque, Znena, Siradia, Bochna, & Xianzũ oppida eodem anno arſerunt. Comitia deinde Petricouiæ ad diem diui Bartholomæi memoriæ ſacram habita: in quibus leges quaſdam Rex condidit, pacẽ & pacta cõuenta Vladislai fratris cum Cruciferis approbauit, miſſisque ad eos viciſſim legatis, iuſiurandum ſecundum ea ipſa pacta ab eis exegit. Rogatus antem à Proceribus, ne quid eorum, quæ in Polonorum ditione eſſent, aut fuiſſent, Lithuanis concederet: proficiſcens in Lithuaniam, vt graues & prudentes viros de Polonico Senatu ſecum duceret: Theodorico Buczacio præfecto Podoliæ, qui arces quaſdam à Lithuanis interceptas recuperarat, vt veniam daret, omnia de Lithuanorum, quos ſecum habebat, conſilio negauit, & propere in Lithuaniam ſeceſſit. Quo quidem facto additi ſunt animi improbis & ſceleratis hominibus, vt furtis & latrociniis non modo vias publicas, ſed pagos etiam ac domos Nobilium, & oppida infeſtarent, Rege interim in Lithuania venationibus aſſiduis vacante, & neutiquam curante res Polonicas. Itaque impunitate creuit licentia, adeo vt quoque non pauci de Nobilitate latrociniorum ſocietatem cum Sileſiis & Vngaris inirent, præfectis regiis & Senatoribus nonnullis, ſi non fauentibus, certe conniuentibus. Multorum tunc mercatorum merces prope Grabouiam direptæ: multi item pagi in ora Vielunenſi vaſtati & incenſi: Bendzinum quoque oppidum dolo captum & exuſtum.

Poſnania incẽdio deleta.

Comitia Petricouie.

An. Chriſt. 1448. Comitia Lublini cũ Lituanis.

Sequenti anno ſub decurſum Maii comitia cum Lithuanis Lublini habita ſunt: poſtularunt atque Lithuani, vt ſibi æquo iure fœdera cum Polonis eſſent, vtque caput illud, quo Lithuania Poloniæ Vladislai Iagellonis diplomate adiungitur & inſeritur, de fœdere tolleretur: itemque, vt Podolia, Oleſcum, Lopatinum, & Grodlum territoria, quę præter ius ſibi adempta aſſeuerabant, redderentur. Ad quę, vt placide Poloni reſponderent, neque Lithuanorum animos à ſe alienarent, Rex flagitauit. Re in conſultationem poſita reſponſum à Polonis, nullam commodiorem viam ad retinendam concordiam eſſe, quam vt Lithuani Ruſſique omnes Poloniæ regno atque nomine abrogato Principatu ſuo, cenſeri ſe deinceps velint. Quod cum illi abnuerent, tunc demum ad alia ſic reſponſum: quod enim attinet ad fœdera, recte ea à Vladislao & Vitoldo conſtituta ac deſcripta: nec eſſe quod querantur de fœderum iniquitate Lithuani, quibus libertatem, nobilitatem, immunitates, & multa præterea præclara eſſent adepti. Non licere autem Polonis quicquam de iis mutare, ne penitus ea labefacerent. Podoliam à Caſimiro Magno Rege ſubmotis Tartaris quæſitam, & Camienecia, Chocimo, Cieciuno, Bacota, Miedziuozo arcibus, & quibuſdam aliis caſtelllis munitam, à Ludouico deinde poſſeſſam, ad Iagellonem quoque vna cum regno perueniſſe. Ab eo primum Melſtinio, deinde Suidrigelloni fratri ad extremum Vitoldo ad tempus precario conceſſam eſſe: morte Vitoldi ad ius Polonorũ rediiſſe, prouidẽte etiã ipſo Vitoldo paulo ante obitum, & ſacramento præfectos adigente, vt non niſi Regi eam traderent: idque ita factum. Nam de Olcſao, Vetlis, Lopatino, Luſco, &

Podolia iuris Poloniei.

Grodlo, exſtare etiam apud ſe diploma Sigiſmundi Magni Ducis Lithuanorum, teſtatum facientis, ea ad Poloniam pertinere: ſupereſſe etiam inter ipſos, qui hæc ita ſe habere meminiſſent. Ita tunc reſponſum Lithuanis, conuentusque ſolutus. Venerat eo Baptiſta Camerinenſis Epiſcopus, legatus à Nicolao Põtifice, & anream roſam dono Regi attulerat.

Legatus Põtificu ad Regem.

Nullum autem honorem ei Cracouiam venienti Academię proceres habuere, quod affirmarent, non Nicolaum, ſed Felicem legitimum eſſe Pontificem, quippe qui Eugenio rite amoto à Concilio Baſilienſi ſuffectus eſſet. Necdum enim de ceſſione Felicis innotuerat.

Rex Cracouiam redit.

Peractis comitiis Cracouiam Rex rediit, vbi paucos dies commoratus, cum legatum pontificium dimiſiſſet, & inducias cum Sileſiorum Ducibus in vnum annum extraxiſſet, in Ruſſiam profectus eſt ad ſedandos motus Moldauicos.

Inde in Ruſſiam it ad motus Moldau ſedandos.

Stephano & Elia fratribus Palatinis vita defunctis, huic quidẽ Romanus, illi vero Petrus filii, in dominatu ſucceſſerant: ex his Petrus Ioãnis Huniadis, qui Vngariam pro Ladislao Rege gubernabat, ope fretus, Romanum conſobrinum Caſimiri Regis eiecerat. Hunc itaque Caſimirus reducere & res inter diſſidentes patrueles cõponere volebat. In itinere autẽ certior factus, Romanũ veneno ſublatum eſſe, accelerauit iter, Ruſſosq; Præmislienſes. Leopolienſes, Belzenſes, Chelmenſes, & Podolios arma ſumere, ſeq; ſequi iuſſit. Sublato enim æmulo detrectabat Petrus iuſiurandũ in verba Regis, quod prius per legatos obtulerat. Leopoli cũ eſſet Rex, venit ad eũ matertera Romani extincti mater, cum ducentis equitibus Valachis. Ac equites quidem, fide eorum commendata, præſenti pecunia ſubleuauit: materteræ vero Colomeiam conceſſit. Cameneciam deinde cum veniſſet, ingenti Podoliorum lætitia & liberalitate exceptus eſt: inde legatos ad Petrum Palatinum cum his mandatis miſit, vt ille ad ſe veniret, atq; in verba ſua iuraret: Michaelem vero Signiſmundi Ducis filium profugum vt ſibi traderet: nam is cum inſidiari ſibi Regem intelligeret, è Lithuania in Maſouiam ad ſocerum, inde in Pruſſiam, & cum ne ibi quidem tuto eſſe poſſet, in Sileſiam, ad extremum in Valachiam profugerat.

Legatos ad Moldauiæ P. amandat

Et ad præſtandum quidem iuſiurandum vẽturum ſe Petrus accepta à Rege fide recepit: Michaelem vero, qui ad ſe confugiſſet, vt proderet, neque ex fide ſua, neq; ex dignitate Regis fore reſpondit: ſed iuſſurum ſe, vt deinceps finibus ſuis excederet. Itaque ad Tartaros is deinde ſe contulit. Non expectauit autem Rex Petri aduentum, ſed miſſis ad eum quatuor legatis, qui Chocimi promiſſum fidelitatis iuſiurandum ab eo, conſiliariiſque, & Nobilitate Moldauica acciperent, ipſe propere in Lithuaniam (vt tempori ad comitia Nouogrodecenſia adeſſet) ſe recepit. Venerat autem ad eum Tartarorum Principis legatus Camieneciam, auxilia contra Petrum Valachum pollicens: eumque Rex cum ſecretis mandatis dimiſerat. Vix autem in Lithuaniam Rex venerat, quum Tartari in Podoliam populabundi ſeſe diffuderunt, ferro & flamma cuncta vaſtantes: quos tamen Theodorus Buczacius Præfectus Podoliæ cum expedita manu anguſtis & impeditis in locis aliquoties adortus, non leuibus incommodis affecit, multosque captiuos liberauit.

Tartari Podoliam vaſtant.

Reuertentes autem Tartari à Iurza Ruſſo ſiue Lithuano ad Bratislauiam comiter accepti ſunt, vnde aucta vulgo ſuſpicio, eos ſiue à Rege, ſiue à Lithuanis ſubornatos Podoliam vexauiſſe. Per hæc tempora Vincentio Archiepiſcopo Gneſnenſi mortuo Vladislaus Oporouius Epiſcopus Vladislauienſis, à maiore parte collegii in Regis gratiam ſuffectus eſt.

Ei vero in Vladislauienſi epiſcopa Nicolaus Laſocius à Nicolao Pontifice contra Regis voluntatem, qui Ioanni Gruſcinio fauebat, ſucceſſor datus Nec tamen poſſeſſionem bonorum, Rege per præfectos prohibente, adeptus eſt Laſocius: anno vero ſequenti peſte apud Camerinum extinctus liberam Gruſcinio Epiſcopam reliquit.

An. Chr. 1449.

Michael Dux profugus Starodubum & alias in Ruſſia muniтiones capit

Inſequenti anno cum Michael Dux profugus Starodubum, Nouogrodum, Seueriam, & nonnullas alias munitiones in Ruſſia Moſcis finitima auxilio Tartarorum abſtuliſſet, tumultuariaſq; Regis copias fudiſſet, maiore mole Rex contra eũ arma mouit: eiectoq; eo, munitiones interceptas recepit. Dum autem in Lithuania commoratur, Sophia Regina, & Sbigneus Cardinalis miſſis in Vngariam legatis regis nomine, pernicioſum inter Ioãnem Huniadem, & Ioannem Iſcram bellum, Polonis quoque propter vicinitatem (nam in Scepuſienſi ora gerebatur) metuendum, pace inter eos facta, diremerunt. Decembri demum menſe Rex in Poloniam ad comitia Petricouiẽſia reuertit: vbi magna exorta eſt inter proceres de prærogatiua loci & ſententiæ dicendæ cõtrouerſia propter Sbigneũ Epiſcopũ, cui à duobus põtificibus, prius Cardinali presbytero deſignato, Nicolaus paulo ante inſignia eius honoris miſerat.

Comitia Petricouiæ.

Ls inter Cardinalẽ & Archiepiſcop. de loco.

Nam illo in Senatũ veniente, Vladislaus Archiepiſcopus, ne principem locum amitteret, cum omnibus maiorũ Polonorũ proceribus, & qui & ipſi prærogatiuam illam ad minorem Poloniam à ſe trãsferri nolebãt, diſceſſit. Maiori enim dignatione cẽſetur Cardinalis quilibet, quam Epiſcopus, Archiepiſcopus, atq; etiam Patriarcha. Rex nihilominus cum iis, qui manſerant, ſenatum habuit, Friderici Cæſaris legationẽ, pro Vladislao Maſouiorũ Duce propinquo ſuo poſtulantem, vt Rex eum. Rauam ac Belzum ſecundum fratres abſque liberis defunctos retinere pateretur, audiuit, & cauſam illam cum Vladislao in aliud tempus reiecit.

Friderici Imp legatio ad Caſimirum R.

Expoſtularunt poſt hæc grauiter cum Rege maiores Poloni de ſenatu ſe abſentibus habito: & vt Archiepiſcopus prinicpẽ in Senatu locum retineret, contenderunt. Verum negauit Rex id ſibi in manu eſſe, quando ſic viſum fuit pontifici, autoritati eius ſtandũ eſſe. Ad extremum, ne quo obſtaculo cõtrouerſia illa eſſet Reipnblicæ, exoratus Sbigneus Petricouia diſceſſit, idẽ Archiepiſcopo quoq; faciente. Liberius deinde habita ſunt conſilia de Republica, quibus nonnulla ſalutaria ſtatuebantur: ſed ea cuncta mox irrita fuere, quum Rex proceribus petentibus ſolenne iuſiurandum (quod ſecundum leges regnum adminiſtraturus eſſet) dare, & Regum ſuperiorum acta, conſtitutiones, & beneficia quæuis publice & priuatim conceſſa, rata habere, ne quid Lithuanis ſuis detraheret, recuſaret.

An. Chr. 1450.

Conuentus minorũ Polonorũ Cracouiæ.

Sequenti anno, nempe milleſimo quadringẽteſimo quinquageſimo, veris initio conuentum Rex egit Cracouiæ cum minoribus Polonis, de inquirendis & cohibendis furtis, ac latrociniis, quæ impunitate admodum inualuerant, etiam inter primos de Nobilitate: nominatimque Petrus Szaffrauecius vulgo magna laborabat infamia. Et placebat quidem proceribus inquiſitionem haberi: ſed Ioannes Tencinius Palatinus Cracouienſis, cuius magna erat apud Nobilitatem autoritas, eam rem ſuaſit, non quod faueret furibus, ſed quod agi quidquam, & ſtatui publice cum Rege nollet aduerſus vniuerſæ Poloniæ conſenſum. Conuenerat enim inter proceres ſuperioribus comitiis, ne pro legitimo Rege Caſimirum

rum haberent, quoad is iuſiurandum, quod à ſe petebatur, præſtitiſſet. Soluto conuentu, creuit magis perditorum hominum licentia, & iam Regi quoq; ipſi Szaffranecius inſidias tendere dicebatur. Miſit deinde Rex Petrum Odrouanzum, & Predborium, Konieczpolium cum exercitu Ruſſorum & Podoliorum in Moldauiam, quæ nouis tunc rurſus motibus agitabatur. In Valachia autem Petro Palatino è viuis ſublato Bogdanus quidam, qui ſe nothum Alexandri Palatini filium eſſe præ ſe ferebat, dominatum apud Valachos quaſi hæreditario iure ſecundum fratres legitimos ad ſe pertinentem inuaſit. Supererat adhuc paruus Eliæ filius Alexander eum matre profugus, atque is reductus paulo ante fuerat iuſſu Regis à Ioanne Sienenio Bogdanuſque eiectus. Cæterum cum Sienenius copias reduxiſſet, Bogdanus, qui in montana ſe abdiderat, facta aliquanta manu latronum, & nouas res cupientium hominum, quibus eorum, qui cum Alexandro ſentiebant, bona pollicebatur, Alexandrum rurſus eiecerat. Ac deliberatum quidem in conſilio regio, an Moldauia omnino ſubigenda, atque in prouinciæ formam redigenda eſſet, attributis Alexandro puero bonis in Ruſſia. Sed res magnæ difficultatis viſa in feroci populo, & externi dominatus impatiente, & propter Turcarum vicinitatem, qui Bulgariam & vlteriorem Danubii ripam tenebant. Conſultius viſum, vt alienis viribus & alieno periculo tam potentem hoſtem à ſe arcerent. Itaque Odrouanzus Palatinus Ruſſiæ cum Konieczpolio Caſtellano Sendomirienſi, Valachis ipſis petentibus ac opitulantibus reducere iterum Alexandrum iuſſi ſunt. Atque hi tripartito agmine Moldauiam ingreſſi ſunt: Alexander enim Moldauos, Buczacius Podolios, cæteros vero Ruſſos Odrouanzus & Konieczpolius ducebant. Bogdanus imparem ſe hoſti animaduertens, in nemora ſeſe cum ſuis abdidit. Ac de pace cum Polonis dolos nectens per internuncios egit, impetrauitque, ea lege, vt Alexandri nomine, donec is ad decimum quintum annum perueniret, Moldauiæ præeſſet, Regique ſeptuaginta millia (quemadmodum Dlugoſſus ſcriptum reliquit) vel (vt Vapouius habet) ſeptem millia Turcicorum aureorum, equorum certum numerum, & certos pecorum greges quotannis penderet. Pace data reuertebantur Poloni. Ibi Bogdanus circumductis ſuis per compendioſos calles, ſyluam ad Craſne pagum, qua iter habebant Poloni anguſto tramite, inſedit. Qua de re edocti Poloni à tráſfugis & exploratoribus Burculabi ſeu præfecti arcis, qui ſumma fide partes pueri tuebatur, curribus & impedimẽtis cum præſidio Moldauorum duce Burculabo & ala Podoliorum præmiſſis, ipſi expediti prælii fortunam æquo & iniquo loco tentare, ac honeſte potius occumbere, quam turpi & fugæ ſimili receptu perfido hoſti incruentam victoriam concedere ſtatuunt. Cõplures tamẽ de exercitu iniuſſu præfectorum clam ſe cũ impedimentis ſubduxerunt. Sexta die Septembris Bogdanus cum expedito agmine apparuit: nec Poloni quamuis cõſternatis Valachis, qui cum Alexandro erant, pugnam detrectarunt: equitatu enim illi peditatu hoſtis pro loci opportunitate abundabat, ſed eum tamen peditatũ equitatu texerat. Equeſtri pugna conſerta, & acriter inuehentibus Polonis, hoſtes cedentes, & huc atque illuc diſſipati peditum aciem oſtendere. Nec eo ſequius tamen à Polonis, quamuis iniquo genere pugnæ, dimicatum. Cadebant fortiſſimi quique de Polonis, qui in prima acie pugnam ciebant, & iam inclinari cœperat tota acies, cum Burculabus certior factus de prælio collo-

Rex mittit exercitum in Moldauiam.

Deliberatio Polonorum de Moldauia ſubigenda, & in prouinciæ formam redigenda.

Poloni Moldauiam ingrediũtur cũ exercitu,

collocatis in tuto curribus, cum præſidiaria illa ſua manu adueniẽs, Polonis animum addidit, hoſtium vero ferociam & exultationem repreſſit, territoſque in fugã vertit. Ita Poloni inſperata & cruenta victoria potiti ſunt: multos enim ſtrenuos viros amiſere, atque in his principes, Palatinum Ruſſiæ Odrouanzũ, & Michaelem Buczacium. Pugnatum à prima luce vſq; ad veſperam eſt. Hoſtes fuga diſſipatos quatriduo Burculabus in ſylua cõquiſiuit. Bogdanus ſoſpes Barlotum ſeſe recepit. Poloni licet victores, valde tamen debilitati, & maiorem ex amiſſis fortibus viris dolorem, quam ex profligatis hoſtibus lætitiam capientes ſatis tunc habebant domum reuerti.

Moldaui fuſi fugatiq;.

Polonorũ victoria cruenta.

Non multo poſt Tartari, vbi de ſtrage Nobilitatis Ruſſicæ accepere, magno impetu in Podoliam atque Ruſſiam vſque ad Grodecum oppidum populabundi excurrerunt, abactaque ingenti hominum, pecudum, & iumentorum præda, incolumes ad ſua ſe receperunt. Inde ingens mœror atq; luctus, ac metus etiam geminato malo non modo Podolios atque Ruſſos, verum etiã omnes Polonos afflixit, quũ nemo eſſet, qui, ſi quid mali rurſus ingruiſſet, ſuccurreret, Rege in Lithuania ſubſiſtente, & cõuentũ cum Lithuanis de Podolia & Luſco agente. Ne in Cracouiẽſi quidem ora quietæ res fuere per id tempus. Nam Præmislus Dux Toſcenſiũ coacto exercitu Seueriam Epiſcopi Cracouiẽſis arcem oppugnauit, reiectus vero inde cum ignominia, tractum illum omnem diuexauit: Sed eum Sbigneus Cardinalis coadunatis aliquantis copiis vltus eſt vſq; adeo, vt eum ad petendam pacem, & ſatisfaciendum de damnis datis adigeret. Ad Pentecoſten demum ſequẽtis anni Rex Petricouiã ad comitia venit: ibi actũ rurſus de Sbigneo Cardinale ipſo abſente: nam eum Rex, ne veniret, rogarat, ſancitumq;, vt is quidẽ principem in Senatu locum obtineret. deinceps vero, ne quis eum atque legationis etiam Sedis Romanæ perpetuę honorem Rege & Senatu incõſultis peteret, aut vſurparet, Cracouiam deinde Rex veniens, conuẽtum minorũ Polonorũ egit, ad quem Lucas Gorcanus Palatinus & præfectus Louaniẽſis, Nicolaus Scora Caliſſienſis, & Laurentius Zaremba Siradienſis, Caſtellani, nomine omniũ maiorum Polonorum adfuere. Tentatum ibi rurſus de purganda Polonia latrociniis: Sed inquiſitionem Nobilitas pleraque abnuebat. Nec ea ſane magnopere opus erat, ſi Rex in eo modo, quorũ publica erãt ſcelera, animaduertere, infameſq; latronũ receptu munitiones Berualdũ & Velcinũ in poteſtatem redigere ſuam voluiſſet. Clauſum eſt autem à Rege iter mercatoribus Polonis Vratislauiam, propter noua telonia in Sileſia inſtituta; interdictumq; externis mercatoribus Cracouiæ, & aliorũ oppidorũ domiciliis, eo quod Polonis victus quærendi rationes præriperẽt. Cum Boleslao vero Opolienſium Duce rurſus prorogatæ induciæ. Cęterum Rex, cũ iuſiurandũ ſolenne poſceretur, obtinuit, vt ea res ſuſpenderetur tantiſper, donec cõmunis cum Lithuanis cõuentus ageretur. Atque ita Parezouiã ad penultimã diem Auguſti inductus. Impetrauit etiã habito denuo ad Korczinum minorum Polonorũ conuentu, vt ſeni groſſi in manſum pro neceſſariis vſibus Reipublicæ cõferrẽtur: eiuſq; pecuniæ quæſtores ac diſpenſatores Cracouienſis & Sendomiriẽſis Palatini cõſtituti. Ibi Sbigneus Epiſcopus arrepta occaſione grauiter Regem redarguit, cum de aliis quibuſdã exceſſibus, tũ de Michaelis Sigiſmũdi Ducis filii iniuria, & indigna ſupplicis repulſa: ob quæ minus proſpere ei caderent omnia. Cumq; eum de ſentẽtia non dimoueret, Deũ teſtatus eſt, eum reum fore omnium, quęcunq; hominibus

Tartari Podoliam & Ruſſiam vaſtant.

An. Ch. 1452.

Comitia Petricouiæ.

Conuentus minorum Polonorum Cracouiæ.

Conuentus Parezouiæ cum Lithuanis.

Poſt K. regni.

nibus ac ditionibus ipſius aduerſa euẽtura eſſent. In Ruſſiam inde per Sẽdomiriam. Rex iter habuit. Samboriç cum eſſet, Rex in Ruſſiam conceſſit, legatio Sophiæ Reginæ & procerum Polonorũ eum conſecuta eſt, rogans & admonens, ne Luſcum à Polonia alienari pateretur. Nã Suidrigello, qui id obtinebat, grauiter ægrotabat. Idẽ contendebãt, qui pręſentes in regio comitatu erant. Rex ad comitia Parczouienſia integram eam rẽ reſeruauit: & cupere ſe quidem Luſcum Polonis adiungere, affirmauit, ſed prouidendum etiã atq; etiam, ne Lithuani ea re alienarentur. Venit etiam eo Maria Eliæ defuncti Palatini Valachorũ vxor cum Alexãdro filio, Regis opem aduerſus Bogdanũ implorãt. Reiecta res ad comitia proxima. Interim eos, & munitiones, quas retinebant in Moldauia, Andreas Odrouanzus præfectus Leopolienſis defendere iuſſus. Comitia deinde Parczouiæ habita, ad quæ Lithuani nõ veniebant, niſi fides publica à Polonis ipſis daretur. Verum ea negata, ne quid fœderibus derogaretur. Tandem Rex obuiam eis egreſſus Lomaſos vſq; ſecum eos adduxit. Eadem autem, quæ prius, Lithuanorum poſtulata in eo conuentu fuerunt, cum de Podolia, Luſco, & cæteris eiuſdẽ oræ munitionibus, tum de corrigendis fœderibus, quod ea ſe inſciis non ſine contumelia ſua, & obnoxiæ ſeruitutis teſtificatione conſcripta dicerent. Itaque in eãdem quoq; ſentẽtiã eis à Sbigneo Cardinale vniuerſę Polonię nomine reſpõſum, refutatumq; euidentiſſime illud, quod illi ſe inſciis fœdera cõſcripta eſſe aſſeuerabant. Nam & Matthias Vilnenſis Epiſcopus, & alii proceres Lithuani negare nõ poterãt, ſe ea poſterius approbaſſe, & iureiurãdo confirmaſſe, ſimulq; de Podolia, & cæteris, quæ ſibi vẽdicabãt, profeſſos eſſe, ad Polonorũ ius ea pertinere. Sumerẽt tamẽ iis de rebus, quos vellẽt, ſiue iudices, ſiue arbitros, vel Regem denique ipſum communem Principem, ne quam quærẽdi anſam, neu quod diſſidii fomentum relictum haberent. Verum illi ne hanc quidem cõditionem acceperunt. Ne vero irritatis animis diſcederetur, placuit in annum integram rem differri ad alia eodẽ in loco habenda comitia.

Comitia Parczouia.

Conuentu ſoluto, Rex in Lithuaniam ad venationes ſe contulit, rerum Valachicarum cura Ioanni Czizouio Cracouienſi, Petro Szamotulio Poſnanienſi, & Predborio Konieczpolio Sendomirienſi, Caſtellanis, mandata: Polonicis vero quaſi derelictui habitis, nil motus recenti complurium Nobilium Vielunẽſium cæde à quodam prædone Sileſio in conflictu quodam patrata. Tametſi potuit Rex habere nonnullam excuſationem, peſtis declinationem, quę grauiter eo anno maiorem Poloniam afflixit: minor enim fere immunis ab ea fuit, licet magnus eſſet vndiq; Cracouiam hominũ cõuerſus Iubilęi gratia, quem Nicolaus quintus Pontifex ad ſpacium vnius anni poſt peractũ Romanũ, Cracouiæ, Gneſnæ, Leopoli, & Vilnæ conceſſerat ea lege, vt quiſq; dimidiũ eius, quod in itinere Romam verſus impẽſurus videretur, in gazophylacium publice ad id paratã imponeret. Ex ea vero pecunia vt dimidium Regi in ſumptus belli contra Tartaros gerẽdi cederet: de reliquo dimidio dimidiũ Regina in dotẽ egentium puellarum auferret: reliquum vero Põtifici pro iuſtaurandis Romæ templis mitteretur. Cęterũ cum grauis eſſet vulgo ea ęſtimatio, ad triẽtem redacta. At illi, qui ad cõponendas res Moldauicas deſignati erant, dum moliuntur, interea Bogdanus à Petro Alexandri ſenioris notho filio (qui & ipſe ſibi ius in dominatu Moldauiæ vendicabat, ac fœdus & ſocietatem cum Alexandro inierat) ebrius dolo interfectus eſt. Nec multo poſt, ipſum quoque Alexandrum

Rex in Lithuaniã ſe confert.

idem

idem ille Petrus rupto fœdere de medio tollere conatus eſt, feciſſetque adeo, ni ſe ille ſubduxiſſet. Reuerſus autem cum præſidio Polonorum Alexander, nil tamen per hybernum tempus anni, & quod Petrus in interiora receſſerat, agere potuit.

Ann. Chr. 1452.

Suidrigelli Ducis mors.

Anni ſequentis milleſimi quadringenteſimi quinquageſimi ſecundi menſe Februario Suidrigello Dux moriens Luſcum Lithuanis ad hoc turmatim accurrentibus tradi mandauit, immemor & illorum maleficii, & Polonorum beneficii: cum illorum opera arcem illam atque ditionem amiſiſſet, horum vero beneficio recuperaſſet, ac iureiurando ſeſe & præfectos ſuos, Nobilitatemque omnem obſtrinxiſſet, mortuo ſe non niſi Polonis parituros. Et eodem fere tempore Michael Sigiſmundi Ducis filius apud Moſcos exulans, veneno opera Lithuanorum procerum, vt creditum eſt vulgo, extinctus eſt. Vtriuſque corpus Vilnam relatum, honorifice à Rege ſepulrum eſt. Magni inde motus in Polonia extiterunt, fremebantque vulgo in Regem, tum ob Luſcum conniuente atque adeo aſſentiente Rege (vt vulgi opinio fuit) interuerſum, tum ob Epiſcopam Præmislienſem (obierat enim paulo ante Epiſcopus illius Petrus Chranſtouius) Nicolao Blaſcouicio homini externo, nempe Sileſio delatam: habitaque ſunt nonnulla eas ob res à minoribus Polonis & Ruſſis conuenticula. Inde Ioannes Oleſnicius Palatinus Sendomirienſis, & Albertus Michouius Caſtellanus Zauichoſtenſis publice ad Regem de Luſco, de Præmiſlienſi Epiſcopa, ac de iureiurando exigendo allegati, ex itinere reuocati ſunt, cum Caſtellanus Cracouienſis Rege volente & iubente, Luſcum interceptum eſſe affirmaſſet, ne contemptui eſſet illa legatio: decretumque, vt minores Poloni ac Ruſſi Vladimiriam à Lithuanis nuper exuſtam reficerent, præſidioque firmarent, & Luſcum, quocunque modo poſſent, poteſtatis ſuæ efficerent. Sed irritum tamen decretum id fuit metu offenſæ regiæ: & quod negliguntur fere, quæ à multis pariter, ac non vno aliquo curanda ſuſcipiuntur. Præceptum eſt autem Theſaurario, & ſalinarum præfecto, ne qua arma Luſcum, quamuis mandante Rege, mitterent. Hæc vbi Regi nunciata, grauiter in Sbigneum Cardinalem, & Palatinos Cracouienſem atque Sendomirienſem exarſit, ac aſſentatoribus nonnullis incitantibus queſtum de iis ad maiorum Polonorum conuentum miſit, quaſi illi regnum ſibi abrogarent, ac reditibus Polonicis interdicerent: petiuitque, vt Sendomiriam ad Pentecoſten vindicandæ contumeliæ ſuæ cauſa ad ſe venirent. Venere eo Ioannes Vladislauienſis Epiſcopus, Lucas Gorcanus Poſnanienſis, Nicolaus Sarleius Breſtenſis, & Boguslaus Inouladiſlauienſis, Palatini: ac de minoribus Polonis aliquot nominatim euocati. Venerant & alii quidam non vocati nominatim: ſed ii, quod fauere Sbigneo, in quem maxime Regis ira efferbuerat, viſi, à conſilio excludebantur. Nec tamen Rex voti compos factus eſt, quum omnibus conſtaret, illos, quos Rex accuſabat, immerito ac falſo delatos. Vbi Cracouiam venit, venere & Senatores illi, quos accuſabat, quadam die in conſilium, & grauiter cum Rege expoſtularunt, quod aſſentatoribus aures accommodaret, vt ſe pro hoſtibus traduceret, atque infamiæ notam ſibi ſtuderet inurere: „ paratos ſe purgare omni ratione de iis, quæ obiicerentur. De corrigenda „ quidem inutili ac praua regni adminiſtratione ſe pro officio ſuo egiſſe, & „ conſilium captaſſe, neceſſarium magis, quam vtile Reipublicæ. Si quid „

Minorum Polonorum conuenticula.

Legati procerum Polon. ad Regem.

Michael Dux moritur.

Expoſtulatio Senatorum cum Rege.

„ ſecus fiat, quam Rex vellet, penes ipſum eius rei culpam eſſe, qui nec i-
„ pſe errata ſua multa magnaque corrigeret, neque ſalutaribus monitis
„ obſecundaret: ocio, venationibus, epuliſque vacantem eum aſſiduo,
„ neque cauſas afflictorum hominum cognoſcere, neque de quiete ac
„ tranquillitate publica, cum à barbaris hoſtibus, tum à latronibus præ-
„ ſtanda conſilia inire: ſuperiorum Regum acta, conſtitutiones, & præ-
„ rogatiuas ſuas cuique ordini benigne datas, non modo non approbaſ-
„ ſe adhuc toto quinquennio, ſed labefactare etiam per ſummam mul-
„ torum iniuriam: creberrimis & grauiſſimis ſubuectionibus miſeros op-
„ pidanos & agreſtes ad inopiam redigere: ab eccleſiaſticis & monaſticis
„ hominibus inuſitatas penſiones ſiue ſtationes, & alimenta equorum
„ exigere: nuper adeo externo homini, ſuis longe dignioribus præteritis,
„ Præmislienſem Epiſcopam deſtinaſſe: Lithuanis totum ſeſe dedere, Po-
„ lonis neglectis: illos ſolos in cubiculum, & in familiarem vitæ conſue-
„ tudinem admittere: cum illis ſeria iocoſque miſcere: in illorum vſus at-
„ que amplitudinem Polonicum ærarium redituſque exhaurire: illis de-
„ nique Luſcum & Podoliam à Polonorum iure abſtrahenda permittere,
„ atque adeo fauorem, opemque ſuam ad id impertiri. His de rebus ple-
„ riſque crebro eum à ſe & priuatim & publice admonitum, dicebat Sbig-
„ neus, qui pro omnibus verba faciebat, nec tamen correxiſſe exceſſus.
„ Itaque abſtinere deinceps ſe velle conſilio regio, ne eius errata approba-
„ re videretur: ſed nihilo tamen magis eccleſiarum, monaſteriorum, pu-
„ pillorum, & viduarum cauſis vel cum periculo vitæ ſuæ defuturum.
„ Subiecerunt Cracouienſis & Sendomirienſis Palatini, eandem ſuam eſ-
ſe ſententiam. Et cum dicto omnes ſenatu exceſſerunt, cæteris Sena-
toribus, qui aderant, tacite eorum ſententiam fere approbantibus, ſed Rege irritato mutire non auſis. Venerant ad Regem nonnulli Duces vicini: aderant & aliorum legationes; quibus pudebat Regem dare audientiam, primoribus Senatus in conſilium non venientibus. Itaque actum cum his, & vtrinque vt omnia integra ad proxima comitia, quæ Siradiam ad vigeſimam quartam diem menſis Auguſti indicebantur, reſeruarentur. Ita illis delinitis, auditæ & dimiſſæ legationes. Non multo poſt Tartari improuiſa in Podoliam excurſione facta, eo quod ſtationes & excubiæ à Buczacio prætermiſſæ erant, permagnam prædam abegerunt, & Rouum Caſtellum; quod poſtea Regina Bona inſtaurauit, & Barum appellauit, ceperunt. Rex in maiorem Poloniam, & inde Nieſſouiam profectus, Ludouicum Erlichshauſium Magiſtrum cum primoribus Cruciferorum ad ſe venientem magnifice accepit, viciſſimque ab ipſo Toruniam inuitatus eſt. Interea Boleslaus Dux Opolienſium non tam abſentia Regis, quam mutua eius cum proceribus offenſione ac diſſidio fretus, valida militum manu è Bohemis, Morauis, & Sileſiis conducta, bellum Poloniæ indixit: Seuerienſem & Vielunenſem tractum miſerum in modum vaſtauit. Id vbi Rex cognouit, ſumere arma Polonos iuſſit, ſed nemo obtemperauit. Itaque ipſe quidem Siradiam ad comitia contendit; aulicum vero comitatum, ne tamen negligere prorſus res Polonicas videretur, ad coercendam vim hoſtium in oram Vielunenſem miſit: ſed ea manus nulla re memorabili patrata,

Tartarorũ in Podoliã excurſio.

Conuentus Regis cum Cruciferis. Boleslaus Sil. Dux Poloniæ bellum indicit.

patrata, nonnullis peſte, quæ in Sileſia & finitima Polonia tunc graſſabatur, abſumptis, ad Regem rediit. Et commodum Boleslaus de pace miſit. Igitur factæ induciæ cum Sileſiis, cum eo rurſus induciæ vnius anni, interim vt de pace accuratius agitaretur. In comitiis vero eadem, quæ pridem, cantilena à Lithuanorum internunciis ſuperbe, & non ſine minis repetita. Ei modeſte à Polonis reſponſum: cum Rege de iureiurando & confirmatione importunius actum. Itaque is in anguſtum redactus, cum octo primoribus Conſiliariis ſecretum conſilium habuit: & cum aſſeueraret, non poſſe tunc ſe ſine capitis ſui periculo ac defectione Lithuanorum poſtulatis Polonorum ſatisfacere, vnum annum impetrauit, vt interea Luſcum, & primarias Lithuaniæ munitiones in poteſtatem ſuam redigeret, theſaurumque Lithuanicum in Poloniam transferret. Atque, vt hæc rata fierent, ſyngrapha ſiue diploma, quod de ea re fidem faceret, ab eo exactum, & Regis, ac omnium illorum ſignis munitum, Archiepiſcopo aſſeruandum concreditum eſt. Atque ita conuentus ille ſolutus.

Induciæ cũ Sileſiis factæ.

Comitia Siradiæ.

Sub illud vero tempus Tartari iterum in Podoliam populabundi vſque ad Leopolim excurrerunt; & cum ſe recedere ſimulaſſent, reuerſi quater, eos, qui è latebris ad meſſem prodierant, circumuentos in miſeram ſeruitutem abduxerunt. Quocirca Rex Ioannem Czizouium Caſtellanum, & Ioannem Teucinium Palatinum, Cracouienſes in Ruſſiam ad reprimendam cum Ruſſis ac Valachis efferatam barbarorum rabiem proficiſci iuſſit: ipſe vero in Lithuaniam, quamuis dira peſte laborantem, venationum gratia digreſſus eſt. Sed cum Poloni ſeſe comparant, Tartari magna præda locupletati diſceſſere. Compertum eſt autem, à Lithuanis eos immiſſos fuiſſe. Mox enim ii Radziuilum Hoſticouitium amplis cum muneribus ad barbaros remunerandos miſerunt. Sed cum is forte in id tempus, quo Sadachmetes Tartarorum Dux cum ſuis è Podolia reuerſus, ab Ecigere Duce Tauricano profligatus, incidiſſet, excuſſus exutuſque à victoribus, nudus dimiſſus eſt: Sadachmetes vero fugiens cum nouem filiis, & familiaribus ſiue purpuratis in Lithuaniam, tanquam ad amicos ſeſe recepit. Verum eum ſpes fefellit. Nam captus à Lithuanis, & cum paulo poſt Kiouiam fugiſſet, è fuga retractus, Caunæ in cuſtodia ad mortem vſque aſſeruatus eſt, vt ea re hoſtem eius Ecigerem in amicitia continerent. Neque Cracouienſis ora à belli cladibus tunc immunis fuit. Etenim Præmislus Toſcenſium, & Ioannes Oſuiecimenſium Duces coactis nongentis mercenariis militibus equeſtribus ac pedeſtribus, finitimam ſibi Poloniæ oram impune populando longe lateque peruagati ſunt, nacti occaſionem commodam, quod ſine vllo præſidio tunc ea loca eſſent, proceribus cum Nobilitate ob ſæuientem Cracouiæ & circumquaque peſtem partim dilapſis, partim extinctis. Cauſa vero belli fuit, bellum aliud inter Petrum Szaffranecium & Vlodicum Scrinnium de Bervvaldo geſtum: cuius incommoda vt à finibus ſuis Duces illi propellerent, duo millia florenorum Szaffranecio promiſerant. Itaq; Szaffranecius cum ſua cauſa id bellum motum intelligeret, è Maleſſo caſtello de illis capto, & Bendzino ditiones eorum cum centum equitibus to-

Tartari Ruſſiam vaſtant.

Tartarorũ ciuile bellũ.

Sileſii Duces Poloniã vaſtant.

tidemque peditibus viciſſim infeſtauit, vſque adeo, vt homines tributo pacem vulgo redimere cogeret. Etiam Duces etiam ipſos tædium eius belli

Pacta Szaffranecii cũ Sileſiis.

ceperat, propterea quod ſtipendiis exhauſti erant. Quamobrem pacem à Szaffranecio petiuerunt, & impetrarunt his legibus, vt profiterentur, iniuſte ſe Poloniæ bellum intuliſſe, captiuos dimitterent, ac ſupra duo millia prius promiſſa, octingentos florenos ipſi ſoluerent. Ille vero Maleſſum eis viciſſim redderet. Atque hæc quidem priuata Ducum illorum cum Szaffranecio pacta conuenta fuerunt. Cum Præmiſlo vero Toſcenſi induciæ in ſex menſes publice factæ propter hyberni cæli, quo hæc gerebantur, inclementiam. Nec tamen is fidem ſeruauit: nam mercatores Cracouienſes Vratislauia cum mercibus reuertentes modico temporis ſpacio interiecto diripuit.

Legatio Caſimiri R. ad Ladislaum Vng. Regẽ.

Nec multo poſt miſſi ad Ladislaum in Bohemiam à Caſimiro Rege Polonorum legati, Nicolaus Sarleius Palatinus Breſtenſis, ac Derslaus Rithuianius præfectus Seudomirienſis, Eliſabetham eius ſororem petitum in matrimonium, optatum reſponſum retulerunt. Nec tamen pacta ſponſalia tunc confecta ſunt, ſed reiectum id Vratislauiam, quo Ladislaus è Bohemia ſeſe venturum promittebat.

Ann. Chr. 1453.

Tartarorũ excurſio in Ruſſiam.

Anni milleſimi quadringẽteſimi quinquageſimitertii initio pauci Tartari improniſo in Lucenſem & Oleſcenſem oram excurſionem fecerunt: & ad nouem millia captiuorum, ingentemque aliam prædam abduxerunt: iidemque iterum ad Paſcha aucti numero, Trebouulienſem agrum depopulati ſunt. Hos inſecuti Ioannes Lasczius Zincouienſis, Ioannes Niemeczius Latiſſouienſis, & Matthias Miedzibozenſis præfecti, noctu in ſecuros ac ſopitos, perpauci in longe plures impetum fecerunt, & magna ſtrage eos profligarunt, prædamque omnem excuſſerunt.

Tartari à Ruſſis. caſi.

Trecenti cum è nocturno illo tumultu euaſiſſent, & paucitate Polonorum animaduerſa ſe recollegiſſent, poſtero die denuo cum Polonis manus conſeruere, ſed ii quoque non reſumptis prorſus ex trepidatione nocturna ſuorumque ſtrage animis, paruo negotio fuſi. Reliquias fuga diſſipatas Bratislauienſes exceperunt, eaſque partim trucidarunt, partim captiuas Regi miſerunt, ita vt ne vnus quidem euaſiſſe exiſtimetur.

Alexander Moldauia P. iurat Regi Caſimiro.

Sub hoc ipſum tempus Alexander Palatinus Moldauorum, cum paternum dominatum adiuuantibus Polonis recuperaſſet, in fide Regis atq; Polonorum ſemper ſe fore iureiurando coram legatis regiis dato, & literis conſignatis, vna cum proceribus ſuis profeſſus eſt; & ſocietatem belli totis viribus contra Tartaros & alios quoslibet hoſtes promiſit.

Comitia Parczouia.

Lituanorum legatio.

Poſtulata Lituanorum refelluntur.

Menſe Iunio Rex ad Parczouiam Polonorum ſimul & Lithuanorum comitia habuit: verum ad ea Lithuani proceres non adfuerunt, inſidias quaſdam prætendentes: legationem modo miſere, quæ vſitatam illam de corrigendis fœderibus, reddendaq; Podolia & Volynia cantilenam occineret. Proferebant Poloni diplomata Iagellonis, Vitoldi, & Suidrigellonis: & ſuis ipſorum argumentis Lithuanos refellebant, quod ii dicerent, oppignoratam Vitoldo à Iagellone Rege Volyniam & Podoliam quadraginta millibus aureorum fuiſſe. Vel inde enim liquido conſtare eas terras, Polonici iuris eſſe, & mortuo Vitoldo, vna cum pecunia in ditionem Iagellonis legitima ſucceſſione recidiſſe. Ad extremum ferebant eis arbitros, ſiue Regem, ſiue Pontificem, ſeu quem alium Principem vellent. Tartarorum Principem illi nominabant: quod cum indecorum atque etiam ridiculum eſſet, ita dimiſſa legatio, vt intelligerent

ligerent Lithuani, Polonos iuri ſuo nequaquam defuturos.

Caſimirus Rex à Sbigneo & Senatu obiurgatur.

Tentatum eſt autem à Rege & nonnullis conſiliariis, vt in aliud tempus res tota adhuc reiiceretur, ſed negarunt Poloni. Deinde auditæ legationes Vladislai & Boleslai Maſouiorum Ducum, qui querebantur, Tikocinum & Goniaנzum oppida à Lithuanis ſibi eſſe intercepta. Quibus cum Rex inconſulto Senatu durius & non ſine comminatione reſpondiſſet, grauiter, à Sbigneo Cardinale obiurgatus eſt, non eſſe regium aſperioribus dictis aut factis quenquam lædere; inter apes quoque Regem aculeo carere. Maſouios Duces humanius accipi oportuiſſe, quippe qui ſocii & conſanguinei Polonorum, & propinqui Regis ipſius eſſent. Adhæc cauſam illam ad vniuerſam Poloniam pertinere: non paſſuram eam, ſociis, atque adeo ſibi iniuriam illam fieri. Approbarunt Sbignei dicta cæteri Senatores, & gratias ei egerunt: itaque moderatior Rex poſthac in legatos fuit.

Ab eodem admonetur de iureiurando & aliis.

De iureiurando deinde & confirmandis actis ſuperiorum Regum ac Principum cum eo idem Sbigneus publice omnium nomine egit. Admonuit Regem contemptus Lithuanici, cum quod vocati ab eo ad comitia non venirent, tum quod alioqui etiam imperium eius non magnifacerent, & omnia arbitratu ſuo agerent. Admonuit & periculorum ac inſidiarum, quibus ab eis identidem appetitus eſſet. Contra Polonorum fidem, ſtudia, obedientiam, atque etiam nimiam pene patientiam exaggerauit: petiuitque, vt his viciſſim quam illis propenſiorem Rex ſeſe exhiberet: his quam illis fidelioribus ac beneuolentioribus conſultoribus vteretur: illorum contumaciam his adiutoribus retunderet. Neque defectionem eorum ſe vigentibus ac incolumibus reformidaret, aut certe non impunitam ſperaret. Se volentes lubenteſque ipſi dicto audientes eſſe, etiamſi fortuna vultum verteret, ſe nil de ſuis erga ipſum ſtudiis mutaturos. Illos, qui ſecundis ipſius rebus tam infidi eſſent, quales futuros ſperaret reflante fortuna? In hanc ferme ſententiam cæteri quoque omnes multa dixere. Audiit hæc Rex ſubtriſtis demiſſo capite, & crebra ex imo pectore trahens ſuſpiria. Hæc ita quidem Dlugoſſus de Parczouienſibus comitiis memoriæ prodidit: idemque Ioannem Oſuiecimenſium Ducem ſuperiori anno neceſſitate adductum, cum arx Oſuiecimenſis à Polonis oppugnaretur, Cracouiæ cum proceribus tranſactione facta, arcem certis conditionibus dedidiſſe memorat.

Comitia Petricouia.

Parczouia Petricouiam ad alia comitia circa natalem diui Ioannis Baptiſtæ indicta itum eſt. Ibi prolata ab Archiepiſcopo Regis promiſſio diplomate conſignata, poſtulatumque à Rege, vt ei promiſſioni tandem ſatisfaceret. Sumpta ad deliberandum die, reſpondit ſic: Non licere ſibi aduerſum priori iureiurando, quod Lithuanis dediſſet, iusiurandum dare: daturum tamen, ſed vti Regem modo Polonorum, non etiam, vti Lithuanorum Principem. Captioſum, ſicuti reuera erat, id iusiurandum viſum. Itaque inſtare proceres vna cum Sophia Regina Regis matre, vt captione illa Rex abſtineret, & commendato cuipiam Lithuanorum Principatu, Polonam Rempublicam per ſe ipſe diligentius adminiſtraret:

Polonorum procerum poſtulata à Rege.

Lithuanos à ſuo contubernio amoueret: quatuor de primoribus Senatorum Polonorum publice deſignandos ſemper in conſilium adhiberet, ac de illorum ſententia cuncta ageret, ac decerneret: quæ vero præter ſententiam ipſorum acta vel decreta forent, vt irrita eſſent: ſtationes & ſubuectiones vti moderatius & more antiquo exigeret. Ni hæc faceret, diutius non expectaturos,

„ turos,quin ſibi reique ſuæ publicæ aliter proſpicerent, dictiſque facta ad-
„ iecerunt,ac data & accepta fide mutuo ſeſe obſtrinxerunt, neutiquam de-
„ futuros patriæ. His tandem tam importunis poſtulatis atque etiam minis

Rex iuramentum præſtat Polonis.

motus Caſimirus,iuſiurandum,quale petebatur,dedit. Quo facto,proce-
res cætera poſtulata remiſerunt,ſiue adeo in aliud tempus reiecerunt,veri-
ti,ne ægrum Regis animum exacerbarent, ſimul ſperantes, eum tempore
ſanatum iri.Premislo Toſcenſi, itemque Opolienſibus Ducibus,è ſenatuſ-
conſulto induciæ in biennium conceſſæ ſunt.In nonum vſque diem tunc

Comitia nouem dierũ.

durauere comitia: quod quidem velut nouum & inuſitatum Dlugoſſus
memorat. Rex Petricouia diſcedens, paucoſq; dies Cracouiæ cõmoratus,
in Lithuaniam migrauit.Ratus autem Ioannes Dux Oſuiecimenſium, ab-
ſente Rege oblatam ſibi occaſionem recuperandi arcem Oſuiecimenſem,
quam tunc ab eo traditam Ioannes Kuropatua regio nomine tenebat,
manu ſubitaria eam adortus eſt: ſed repulſus à Polonis cum ignominia,
ruinas vetuſtæ arcis, cui Volco nomen, refecit, indeque latrocinio vexare
Poloniam cœpit. Quare exciti Poloni proceres, aulicos Regis atque ſuos
comitatus duce Ioanne Teucinio Palatino Cracouienſi ad obſidendam
eam arcem miſerunt: & facile ea per vim potiti fuiſſent, niſi nobilium iu-
uenum,qui voluntarij ad eam militiam concurrerant,ne quid in oppugna-
tione aduerſi paterentur,ratio ducta eſſet.Interea pax data Ioanni petenti
ea conditione,vt accepto certo precio,de quo tunc conuenit, omni prorſus ditione Oſuiecimenſi Regi Poloniſq; cederet.Sic tandẽ Oſuiecimenſis

Oſuiecimẽ. Ducatus ad Polon redit. An. Chriſt. 1454.

regio longo quaſi poſtliminio in ditionẽ Polonorũ rediit:Nobilitaſq; om-
nis eius oræ ſequẽtis anni 1454.initio ſolẽni iureiurando fidẽ ſuã Regi & re-
gno obſtrinxit.Quanquã ne poſtea quidẽ quieuit Ioan.donec repetitis idẽ-
ti dẽ pactis,auctoq; precio poſt tertiũ annũ ius omne ſuum Regi conceſſit.

Circa hæc tempora maiores in Pruſſia motus à Nobilitate & Ciuitatibus
contra Cruciferos extiterunt:qui magnitudine iniuriarum & contumelia-

Motus in Pruſſia.

rum permoti,conſpiratione inter ſe facta,pleraſque omnes munitiones &
oppida ſex & quinquaginta in poteſtatem ſuam,eiectis Cruciferis,redege-
runt:miſſaque ad Regem ſplendida legatione,ea omnia, ſeque & omnem
Pruſſiam,Pomeraniam citeriorem,vulgo Pomerellam, Culmenſem,& Mi-

Prutenorũ legatio ad Caſimirũ Regem.

chalouienſem terram ei dedebant.Sendomitiæ ea legatio Regem è Lithua-
nia reuertentem offendit: ſed Cracouiæ Februario menſe adeſſe iuſſa. Nã
Rex ad nuptias in illud tempus conſtitutas feſtinabat;quo etiam frequens
Senatus(quo inconſulto nil de re tanta ſtatuere poterat)conuenturus erat.
Nona die Februarii noua nupta Eliſabetha Alberti Cæſaris filia Cracouiam

Eliſabetha Auſtriaca noua nupta Caſim R. Cracouiam venit.

lectiſſimo comitatu aduenit,à Rege ipſo vna cum matre obuiam, ei profe-
cto deducta.Dos ei centum millium aureorum nummûm promiſſa, ea cõ-
ditione, vt penes Regem ea remaneret, etiamſi illa ſine liberis deceſſiſ-
ſet : nec tamen ea numerata eſt. Rex vero ei loco muneris nuptia-
lis prouentus annuos quinque millium marcarum in ſalinis Bochnenſibus

Contentio inter Cardinalem & Archiepiſcopum de nuptiali ceremonia.

& Vielicienſibus conſtituit, Poſtridie contentio inter Archiepiſcopum &
Sbigneum Cardinalem fuit de nuptiali ceremonia,vter eius adminiſtraret eſ-
ſet:quod ille Archiepiſcopus & Primas,hic Cardinalis & Cracouienſis E-
piſcopus,vbi hæc agebantur,eſſet. Re diu agitata,conuenit tandem,vt Ioã-
ni Capiſtrano eum honorem deferrent: ſed cum is neq; Germanicã, neq;
Polonicam linguam calleret,Sbigneus Cardinalis vtriuſque linguæ peri-
tus

tus cedente Archiepiſcopo id peregit:Archiepiſcopus vero ſacris operatus
nouam Reginam inunxit,ac diademate cinxit.Erat autem Capiſtranus hic
Italus non ignobilis,de ſodalitio Franciſcanorum,qui ſe Bernhardinos ap-
pellant,doctrina & ſanctimonia vitæ pollens,qui ſuſceperat peregrinatio-
nem Bohemorum maxime ad Romanam religionem reducendorum gra-
tia: & quum ea in re non multum apud Bohemos profeciſſet, à Sbigneo
Cardinali accitus,anno ſuperiori Cracouiam,effuſa ei obuiam omni pene
ciuitate cum ſacerdotibus & Epiſcopo, atque ipſo etiam Rege & Regina,
aduenerat:& poſita in foro ac deinde hyberno tempore in æde diuæ virgi-
nis cathedra,quotidie per interpretem ad populum conciones habebat, &
multos ægrotos diuina virtute,vt opinio erat,ſanabat,autorq; fuit Sbigneo,
vt cœnobium omnium primum in Polonia ſuis ſodalibus ſub arce ad Au-
ſtralem portam vrbis conderet.

Poſthæc Prutenorum legati, quorum princeps erat Ioannes Baiſenus,in

Prutenorũ querela de Cruciferis.

Senatum introducti,facta audientia prolixe expoſuerunt,qua improbitate
& quibus artib.Cruciferi Pomeraniæ citerioris & Michalouienſem tractũ
olim Polonis interuertiſſent;qua crudelitate in Dobrinum, Cuiauiam, Ma-
ſouiam,cæteramq; Poloniam ferro & igni debacchati, in ſolitudinem fere „
eas oras redegiſſent:quam infidam incertamque pacem cum Polonis co- „
lerent,ſemperque coluiſſent:deinde quam crudeli, contumelioſo, & im- „
potenti dominatu in ſe vſi eſſent:commemorabant eorum rapinas,ſtupra, „
ac libidines in vxores liberoſque ſuos è complexibus parentum ac marito- „
rum abſtractos. Quod ſi qui contramutire auſi, in eos verbera, vincula,& „
ſexcenta tormentorum genera,capitis denique ſupplicia ſtatuta. His tot ac „
tantis malis vt occurrerent,confœderationem ſe quandam inter ſe feciſſe: „
eam vero à duobus Magiſtris Paulo & Conrado approbatam ac confirma- „
tam,à Ludouico,qui tunc Cruciferis præerat,abrogari cœpiſſe, & Impera- „
toris Friderici opem contra ſe quaſi rebelles ſubditos imploratam eſſe. Ad „
eum ſe legationem purgandi ſui, Cruciferorumque accuſandorum cauſa „
miſiſſe:legatos ſuos per Morauiam iter facientes à latrunculis, quos Cruci- „
feri ſubornaſſent,captos,& in vinculis aliquandiu aſſeruatos, & ad extre- „
mum dimiſſos ad Imperatorem perueniſſe.Ibi cum is ex compromiſſo iu- „
dicium inſtauraſſet,nil æqui ſe impetrare potuiſſe, eoque re adhuc integra „
iudicem illum recuſaſſe.Nihilo tamen minus inſtantib.aduerſariis,& lega- „
tis Principum Germanorum,quos ii corrupiſſent,adiuuantib., non modo „
abrogatũ eſſe fœdus ſuum, verum etiam 600000. florenorũ mulctã ſibi di- „
ctam:atq; adeo infamia ſe notatos,& libertate priuilegiiſq; ſpoliatos,ſeruo „
rum in morẽ tam impotentib.dominis addictos,& ab iis deinde trecentos „
morti deſtinatos. Eam tyrannidem ſe diutius ferre nõ potuiſſe:Sed ſumptis „
armis Cruciferos,eorumq; magiſtratus ac præſidia ex oppidis,vrbib.,atque „
arcib.pleriſq; omnib.eieciſſe,neq; deinceps in poteſtate eorum fore. Scire „
aũt ſe probe,à Polonia,ſe oraſq; illas à ſe cultas ac habitatas,olim partim do „
lo,partim per vim,ac ſummã iniuriã auulſas fuiſſe:nõ ignorare Cruciferos i- „
nitio Polonorũ beneficio in illis oris conſediſſe. Ad illorum igitur, qui & „
Cruciferorum patroni,& iuſti domini ſui eſſent,ſe ſupplices confugere, e- „
iſque ſe ſuaque omnia dedere:orare,ne ſe in extrema ſua neceſſitate deſere- „
rent,neue opprimi,& ad extremum exſcindi paterentur.Nihil autem eſſe, „
quod Poloni vererentur,ne ea re fœdera cũ Cruciferis violarẽt.Iam ab illis „
prius „

prius violata, cum ciues Chofnenfes, propterea, quod ii fe bello adacti Polonis dediderant, contra quam in pacificatione conuenerat, capitis fupplicio affeciffent, ac noua cum Lithuanis fœdera aduerfus Polonos dudum iciffent. Non voluntate Cruciferos, neque pacis tollendæ ftudio, fed vi à fe adactos, pacem cum Polonis feciffe, & in eam diem feruaffe. Se enim cunctam fuperiorum bellorum molem, dum illi Mariæburgenfis arcis mœnibus fefe fcte continent, fuftentaffe: defeffos autem & exhauftos, ad pacem illos impuliffe. Non aliena Polonos occupaturos, verum fua recepturos, quæ iis Sedes Romana aliquoties adiudicaffet: fpondere autem fibi fortunam Regis, & Polonicæ gentis virtutem, illa omnia è fententia fua ipforumq; proceffura: Nec fe fibi defenforibufque fuis defuturos. Huiufmodi fere fuit Prutenorum oratio.

Cruciferi quomodo fe gefferint contra Polonos.

Relata re ad Senatum, vera effe, quæ dicebantur à Prutenis, omnes recognofcebant: meminerunt multi, Cruciferos quater ictum cum Iagellone Rege fœdus rupiffe: & ad extremum, vt Pontificis & Bafilienfis Concilii autoritate id fibi facere liceret, elaboraffe: ciues Chofnenfes, eo quod fe Regi in bello dediderant, contra pacta & iusiurandum fuum immaniter trucidaffe: commercia cum Polonis capitali fupplicio Prutenis interdixiffe. Memorabant feniores, eos cum hoftibus Polonorum confilia & arma focia non femel coniunxiffe, Polonifque pium aduerfus barbaros bellum diuerfa parte gerentibus, Poloniæ fines impie & perfide infeftaffe: nulla cum eis fœdera, nullam certam pacem effe. Hæc tunc in Senatu commemorabantur: fed tamen de acceptanda deditione variabant fententiæ. Cenfebant multi: nonnulli diffuadebant: alii vero ad comitia rem integram reiiciebant.

Senatus Polonici varia fententia de recipiendis Prutenis.

Nec deerat fuis altera ex parte Cruciferorum legatus, Thefaurarius eius Ordinis, qui ad cohoneftandas Regis nuptias miffus, quinquaginta millia florenorum ad corrumpendos proceres Polonos fecum attulerat. Atque is cum vniuerfos publice fœderum admonebat, tum priuatim fingulos orando & pollicendo prenfabat. Ad extremum clientes ac vectigales Regi Polonifque Magiftrum ac Cruciferos in futurum fore promittebat. Quocirca quindecim circiter dies confultando abfumpti. Legati Prutenorum, vbi procraftinari rem animaduertere, contenderunt à Rege, ne differret: alioquin fe alios dominos & patronos quæfituros, qui obuiis, quod aiunt, vlnis tam luculentam conditionem accepturi effent: apparebatque, eos in Bohemiam ad Ladislaum Regem profecturos, nam is cupere id fe fignificabat. Interim adferebatur è Pruffia, Nobilitatis & Ciuitatum partes indies meliores fieri: Magiftrum & Cruciferos in anguftum redactos, Mariæburgi & Stumæ fere munitionibus fefe tueri: Brodnieiam arcem, ne in aduerfariorum poteftatem veniret, Ioanni Kofcielecio Palatino Inouladislauienfi à Commendatore traditam effe: nam oppidum in fide Cruciferorum manfit.

Cruciferi à Prutenis in anguftum redacti.

His igitur impulfi Rex atque proceres, ne tam exoptatam & infperatam occafionem recuperandi, quæ maiores olim amiferant, vix vnquam poftea redituram, fibi elabi paterentur, deditionem Prutenorum accepere: tametfi præuidebant nonnulli motus bellorum, qui inde confecuturi, & Poloniam ac Germaniam inter fe commiffuri effent: verebanturque, quorfum tanta illa & inopinata profperitas ad extremum euaderet. Thefaurarius vbi acceptam deditionem didicit, abfq; mora Cracouia difcedens in Silefiam, indeq; in Mifniam & Saxoniam mercenarios

Pruffi à Cafimiro Rege in fidem accepti.

narios milites conductum contendit. Prius tamen aculeum, & velut feminarium quoddam inteftini mali ac diffidii, quo diftinerentur Poloni, immifit, cum Petrum Szaftranecium hominem audacem, factiofum, & turbulentum donis promiffisque clam corrupiffet, vt bello & latrocinio Poloniam exagitaret. Miffi extemplo in Pruffiam Andreas Epifcopus Pofnanienfis, & Ioannes Konieczpolius Cancellarius regni, iufiurandum ab vniuerfa Nobilitate ac Ciuitatibus concepta formula in verba Regis datum acceperunt. Epifcopi in aduentum regium dilati funt: arces, quibus Rex iufferat traditæ: quanquam Torunienfes, Gedanenfes, Elbingenfes, & Regiomontani, eas, quæ vrbibus fuis imminebant, diruerant. Quæ res neque Polonis, neque Pruffícæ ipfi Nobilitati placuit: fed neque aduerfandi, neq; factum reprehendendi tempus tunc erat.

Pruffi iurãt in verba Regis Poloniæ.

Per idem tempus Fridericus Marchio Brandeburgenfis nouam Marchiam, quæ Caffubiæ pars fuit antiquitus, detrectantem & ipfam Cruciferorum imperium, ditioni fuæ adiunxit, miffaque ad Regem legatione, vt cum bona eius venia id fieret, petiuit, auxilia contra Cruciferos pollicens. At nihil certi refponfum, eo quod Stolpenfium quoque Pameranorum Dux eam petiuit, & fuo quodam iure fibi vendicabat, & in clientela, ac fide Regis fore fe vna cum ditionibus fuis, duoque millia equitum ad quoduis bellum Regi Poloniæ adducturum pollicebatur. Ne huic quidem certum refponfum datum. Vngariæ quoque & Bohemiæ Rex Ladislaus eam ditionem iure quodam fuo repetebat.

Legatio Friderici Marc. Brandeburg. & Ducu Pomerania ad Regem Cafimirum.

Mifit deinde Rex legatos, ad Ladislaum quidem Nicolaum Chranftouiũm tribunum Cracouienfem, ad Imperatorem vero Ratisbonæ comitia tunc agentem, & ad Pontificem Ioannem Brezium, qui factum defenderent, ac Cruciferorum querelas refellerent. Ipfe Breftam Lithuanicam ad conuentum excurrit, & cum his conftituit, vt Liuonum auxilia tranfitu in Pruffiam prohiberent: inde mox Lenciciam ad comitia ad calendas Maias edicta contendit. Ad quæ pauci de minoribus Polonis & Ruffis aduenere. Decretum autem ibi, vt Rex Toruniam fe conferret pacandæ Pruffiæ caufa: Cuiauienfes ac Dobrinenfes, fi opus effet, ad aulicum comitatum fuum in auxilium Prutenorum, qui tunc Cruciferos Mariæburgi, Stumæ, & in Brodnicenfi oppido ipfi per fe fimul ac mercenario milite è Bohemis & Polonis collecto obfidebant, adiungeret.

Legatio Regis Cafimiri ad Regem Vng. & Boh. Ad imperatorem Frid. & ad Pontificem.

Comitia Lenciciæ.

Mafouii vero Duces fruftra iterum à Rege & Lithuanis fua ibidem repetiuerunt, quamuis omnes copias fuas Regi ad bellum Pruffícum pollicerentur. In Pruffiam deinceps itum magna & fpendida procerum caterua Regẽ comitante: ibi Toruniæ, Elbingæ, & Gedani iteratum à proceribus, Nobilitate, & Ciuitatibus folenni ritu iufiurandum in verba Cafimiri, & fucceforum eius Regum Polonorum, tribus Palatinis in fua quaque fatrapia præeuntibus. Epifcopi quoque tres, Culmenfis, Pomefanienfis, & Sambienfis, cum fuo quisque facerdotum collegio in verba Regis iurarunt, abiectoque Regis permiffu cultu Cruciferico, veterum habitum. D. Auguftini regulam profitentium refumpferunt. Quartus Varmienfis apud Cruciferos Mariæburgi erat, fed collegium tamen eius vna cum cæteris iufiurandum dedit.

Cruciferi à Pruffis obfeffi.

Pruffi iterũ iurant Cafimiro Regi Pol.

Ladislai deinde Regis legati Bohemi, Ioannes Rofenbergius, & Zdencus Koftka (nam Chranftouius nil certi retulerat) auditi, expoftularunt cum Rege, quod inconfulto Rege fuo deditionem Prutenorum fecus quam Cra-

Legatio Regis Boh. & Vngariæ ad Cafimirũ R.

couiæ in nuptiis pollicitus erat, accepiſſet, poſtularuntque, vt Pragam legatos mitteret cum plenis mandatis ad conſtituendũ de rebus Pruſſicis: quarum cura magnopere ad Regem Bohemorum pertineret, quod & patronus Cruciferorum eſſet & Pruſſiam nuper omnem, interueniente Alberto Friderici Marchionis Brandeburgenſis fratre, à Cruciferis in deditionem accepiſſet: interim autem vt Caſimirus obſidiones inſtitutas ſolueret, & ab inferendo Cruciferis bello ſuperſederet. Ridiculè ſuperba & arrogans viſa Polonis ea legatio, neque à miti Ladiſlai ingenio profecta, (quod paulo poſt ſecreto ipſorum legatorum indicio compertum eſt). Itaque ad eam legationem nihil aliud reſponſum, quam Caſimirum nunquam recepiſſe Ladiſlao, quod ipſo inſcio Prutenos in deditionem accepturus non eſſet. Ad cætera eum per ſuos legatos reſponſurum. Ita dimiſſi Bohemi, nec permiſſi Mariæburgum ad Cruciferos ire. Ladiſlaus vero, quum è legatis ſuis reuertentibus reſponſum Caſimiri cognouiſſet, Ioannem Rabſteinium ad eum propere miſit, priorem legationem corrigens, & pollicens, non obſtaturum ſe, quo minus ille omni Pruſſia potiretur. Grata hæc fuit legatio Regi: itaque miſſi in Bohemiam, Ioannes Tencinius Palatinus Cracouienſis, & Petrus Szamotulius Caſtellanus Poſnanienſis, vt voluntatem illam Ladiſlai confirmarent.

Cruciferi dedidere Pruſſiã Regi Bohemiæ.

Alia Regis, Bohem. & Vng. legatio ad Caſim. R.

At Caſimirus comitia Prutenoum Grudenti habuit: ibi tributum ſiue exactio certa in capita conſtituta eſt, vnde emerita ſtipendia mercenariis Bohemis, quos primo motu Pruteni acciuerant, & qui Mariæburgum etiam tum ignaui obſidebant, ſoluta ſunt: dimiſſique ii, ſiue quod ambiguæ fidei eſſe viderentur, ſiue quod nimio conducti eſſent. Nam ſex & viginti floreni in tres menſes equiti numerabantur. Id adeo neceſſitas Prutenis extorſerat, ne militari præſidio nudi à Cruciferis opprimerentur, & vt ii ſecum potius contra Cruciferos, quam cum illis contra ſe eſſent. Pro Bohemis vero aulicum ſuum comitatum Rex ad continuandam obſidionem Mariæburgi miſit, præfecto ei Ioanne Scecocinio Lublinenſi præfecto. Decretum etiam, vt ſedecim de Nobilitate & Ciuitatibus Pruſſiæ allecti, à conſiliis Regi eſſent, qui cum eo de Republica Pruſſica conſultarent, ſummoque iudicio præſiderent: itemque, vt arces ac munitiones Epiſcoporum atque eccleſiarum, quoad bellum duraret, in poteſtate Nobilitatis eſſent. Hæc adiuncta ad illas prærogatiuas, quæ initio deditionis Cracouiæ ipſis à Rege datæ, quibus Pruteni cum Polonis quaſi in vnum corpus coaluerunt, nimirum, vt eorum conſiliarii cum Polonis pariter in comitiis de Republica conſilia conferrent, ad honores ac magiſtratus regni admitterentur, ius creandi Regis pariter haberent: cæterum ſuo quiſque iure, ſeu Culmenſi mallent, ſeu Saxonico, ſeu Pruſſico, ſeu denique Polonico, viuerent: quæ bona quiſque antiquitus, ſiue priuatim, ſiue publice obtinuiſſet, deinceps quoque retineret: telonia cuncta ac portoria, nominatimque id, quod librale (Germanis pfundtzoll) dicitur, quo duo oboli à quibuſuis mercibus in marcam Pruſſicam exigebantur, & penſio ea, quæ à Polonis Principibus in Pomerana olim inſtituta, Narzas ſiue porcus vulgo vocabatur, remiſſa & ſublata: merces naufragio eiectæ iis, quorum fuiſſent, aut legitimis eorum hæredibus remiſſæ (nam eas antea Cruciferorum præſides iniuſte vſurpabant): honores & magiſtratus

Cemitia Pruſſorum Grudenti.

Conſiliarii terr. Pruſſiæ.

Pruſſorum vnio cũ Polonis.

Prærogatiue ac priuilegia Prutenorum.

Pfundzol ſublatum.

Narzas portorum.

giſtratus publici & præfecturæ arcium ne cuiquam externo ſecundum vſum & conſuetudinem cæterarum regionum Poloniæ mandarentur: ius monetæ Toruniæ, Elbingæ, Gedani, & Regiomonti cudendæ cum imagine & inſcriptione regia, bello manente, in commune eis conceſſum. Finito vero bello, vt Toruniæ modo & Gedani regio nomine ſumptuque ea ſignaretur: mercatoribus vero poteſtas facta quoque verſus in Poloniam cum mercibus proficiſcendi, eaſque deponendi, & venum exponendi, vbicunque vellent. Ad extremum Ioannes Baiſenus vicarius & gubernator Regis, cum Rex abfuturus eſſet, conſtitutus. Gedanenſi vero ciuitati, cum ea magnifice ac honorifice inprimis Regem omni cum comitatu accepiſſet, peculiariter cenſus ſeptingentarum marcarum remiſſus: molettinæ omnes vrbanæ, & inſula minor adiacens addicta & attributa: tredecim modo pagos ac duo prædia Rex excepit, & pro his omnibus annuam penſionem duûm millium aureorum ciuitati impoſuit: itemque, vt ea quotannis quatuor dierum ſumptus ſibi cum omni comitatu aulico præberet. Pro arce vero diruta, vt ſplendidum palatium Regi in vrbe, granarium item, & ſtabulum coctili latere exædificaret.

Externi ab honoribus excluſi.

Moneta ius.

Mercatura.

Io. Baiſenus gubernator Pruſſiæ.

Gedanenſibus cẽſus remiſſi.

Moletrina & inſula minor addicta.

Gedanenſes quid Regi debeant.

Conuentu Grudentino ſoluto, Toruniam Rex rediit, cum quinque legatos è comitiis Ratiſponenſibus, Pontificis Romani, Imperatoris, Principum Electorum, Philippi Purgnndiorum, Ludouici Bauatorum Ducis, ac totius Germaniæ nomine ad ſe venire cognouiſſet. Atque ii, cum ad Regem in Senatum introducti eſſent, petebant à Rege, vt Cruciferis, ſi quid deliquiſſent, data venia, Pruſſiam omnem redderet, & ad bellum Turcis inferendum, recuperandamque Conſtantinopolim ſecum & cum cæteris principibus Chriſtianis arma coniungeret. Imperatori & Germanis curæ eſſe res Pruſſicas, & earum cauſa maxime eos alia comitia Francofurtum ad Mœnum ad tertium calendas Octobris indixiſſe. Rex, quo diutius Germanos bellum contra ſe molientes ſuſpenſos teneret, nihil aliud reſpondit, quam ſuos ſe legatos ad illa ipſa Francofurtenſia comitia de rebus iis miſſurum. Petebant deinde legati, vt ſibi ad Magiſtrum Cruciferorum adire liceret: atque vt Rex Mariæburgi, Stumæ, ac Brodniciæ obſidionem ſolueret, ſed neutrum impetrarunt. Zobellinis tamen veſtibus honorifice, munerati dimiſſi ſunt. Non multo poſt ii, qui Stumæ in præſidio erant, fame inualeſcente, adeo vt quinquaginta de iis petirent, arcem Regi cum apparatu bellico dediderunt, vitam modo & res ſaluas pacti. Et quinquaginta quidem ex eis Mariæburgum ad ſuos ſe receperunt, macie tabeque liuidi, centum reliqui, in quibus erant quatuor Cruciferi, in caſtris regiis manſerunt.

Legatio Põtificis & Imperatoris ad Caſim. Regem Polon.

Regis Reſpõſum.

Stuma Regi dedita.

Ad Mariæburgum vero cum obſeſſi in Polonos erupiſſent, cruenta pugna coorta, hoſtes magna ſtrage in arcem compulſi ſunt, ac longe maior ea fuiſſet, ni hoſtes fugientes puluis texiſſet. Gedanenſes vero nauem pice, reſina, ſulphure, & eiuſmodi ignis alimentis plenam flumine prono in pontem Mariæburgenſem ſecundo Nogato impulerunt: ſed magno tamen conatu hoſtium pons incendio correptus, ſeruatus eſt. Iam vero & ipſi inter ſe præſidiarii iurgio propter

Res geſta ad Mariæburgum.

ſcortum concitato intra arcem conflixerunt, ducemque ſuum interfece-
runt. Non ceſſabat interim Theſaurarius Cruciferorum in Germania,
ne Magiſter quidem Germanicus: atque is bona & reditus ſuos diſtra-
xit, vt ſociis in Pruſſia laborantibus celeriter opem ferret. Itaque ab
his duobus octo millia mercenariorum militum, peditum pariter & e-
quitum, è Germanis, Bohemis, & Sileſiis conſcripta, ac Balthaſare & Ro-
dolpho Saganenſibus Ducibus, & Bernhardo Sonnenbergio ducto-
ribus, per nouam Marchiam in Pruſſiam miſſa ſunt. Etiam Plauenius,
Cruciferorum & ipſe ſtipenda merens, cum mille equitibus è Choi-
nicienſibus in vrbem receptus erat, magnaque Polonis damna agros va-
ſtando intuliſſet, niſi Nicolaus Sarleius Palatinus Inouladislauienſis,
Præfectus Slochotienſis ac Tucholienſis mille cum ducentis equiti-
bus, & ſeptingentis peditibus ferociam eius repreſſiſſet. Id vbi cum a-
micorum admonitu è Germania, tum exploratorum ratione à Polo-
nis cognitum, Rex maiores Polonos ſolos arma ſumere, & ad Choi-
Rex gestæ ad Choinicia. niciam præſto eſſe iuſſit. Adfuere ferociores, quam armatiores, ac
diſciplinæ militaris expertes, per ſuorum agros non ſecus quam per
hoſtiles rapinis, incendiis, ſtupris, & ſacrilegiis debacchantes. Venien-
tibus ad Cerequiciam altero à Choinicia milliari Rex occurrit, tumul-
tuanteſque, ac de prærogatiuis iuribuſque ſuis intempeſtiue diſceptantes
vix compoſuit, ac in ſeptem turmas diſtribuit, inſtructoſque ad Choini-
ciam, quo hoſtes contendere nunciabantur, duxit. Suadebant nonnulli
proceres Regi, ne cum imperita illa & minime obſequenti multitudine ho-
ſti pugnandi copiam faceret, ſed pateretur eum Choiniciam ingredi, Ibi cũ
facile quaſi retibus & caſſibus concludi, & commeatus inopia fameq; ſine
ſangnine cito expugnari poſſe, breui enim omnem eius arcis commeatum
à tanta multitudine exhauſtum iri: aut ſi tandem committere præliorem
vellet, quod maiores Poloni poſcebant, aulicum comitatum à Mariæburgi
obſidione, aut vero Ioannem Czarneouium Caſtellanum Gneſnenſem, &
Ioannem Vedelium cum quinq; millibus, quæ ad præſidium maioris Polo-
niæ reliquerat, acciret. Diſſuadebat Ioãnes Konieczpolius Cancellarius de
aulico comitatu, ne obſidione remiſſa hoſtes releuarẽtur. Aſſeuerabant ma
iores Poloni, in ſe ſatis virium eſſe, vſq; adeo, vt vel aurigarum ſuorum flagel
lis hoſtes in fugam actum iri iactarent. Quocirca non grauate eis Rex ceſſit,
præſertim cum de paucitate hoſtium intellexiſſet: neq; enim procul ii abe-
rant. Forte autem ſpeculatores vtriuſq; partis in ſe mutuo inciderunt, com-
miſſoq; prælio, Poloni non incruenta victoria potiti ſunt. Ad decimum
prælium ad Choinicia. quartum Calendas Octobris cum hoſtes aduentare dicerentur, Rex acies
inſtruxit, eaſq; regendas ac ducendas Lucæ Gorcano Poſnanienſi, Stanis-
lao Oſtrorogo Caliſſienſi, Nicolao Sarleio Inouladislauienſi, palatinis, ac
Derslao Rithuianio Caſtellano Roſpirienſi, magnis quidem illis hominibus
& potentibus, verum in arte militari non magnum vſum habentibus com-
miſit, id vltro ipſi ſibi depopoſciſſent. Sub veſperam tandem hoſtiles a-
cies apparuere. Abſceſſit Polonis prior illa alacritas ac ferocitas conſpe-
cto hoſte, cœperuntque trepidare ii, qui nunquam armatas acies aſpe-
xerant. Duces Poloni ad locum limoſum, vbi equi commode circum-
agi non poterant, inſtructum exercitum deduxere, & in confertos ho-
ſtium ordines impetum fecere. Et fauit quidem initio Polonis fortuna.

Turbati primi hoſtium ordines: Saganenſium Dux alter Rodolphus in-
terfectus, Bernhardus Sonnenbergius viuus captus. Sed mox acrius con-
nixi hoſtes ſparſos & ſine ordine pugnantes Polonos repreſſerunt. Ibi tre-
pidari, & concurſari temere à Polonis cœptum eſt. Submittebant tamen
Duces laborantibus ſubſidiarias cohortes, exæquataque erat pugna, cum
ſubito extremum agmen, in quo Rex erat, nulla euidenti cauſa expauefa-
ctum in fugam ſe coniecit, necquicquam retinẽte ac reuocante Rege. Quo *Polonorum fuga & clades.*
conſpecto, ii quoque, qui in prima acie pugnabant, fugientes ſuos ſecuti
ſunt. Perſeuerabat Rex cum paucis inſtaurando pugnam. Quod niſi vi ab
iis, quibus eius cuſtodia mandata, abſtractus eſſet, viuus in hoſtium poteſta
tem veniſſet. Hoſtes victores caſtris quoque opulentis, in quibus ad qua-
tuor millia curruum fuere, potiti ſunt: nec tam grauis quam ignominioſa
ea clades Polonis fuit. Vix ſexaginta deſiderati, in quibus inſignes fuere
Petrus Scecocinius Procancellarius, Nicolaus Morſcius vexillifer Sen-
domirienſis, Ioannes Zauiſſius præfectus Colenſiis, & Ioannes Kidzinius:
capti trecenti triginta, inter quos nobiliſſimi Lucas Gorcanus, Nicolaus
Sarleius, Ioannes Felix Tarnouius, Ioannes & Nicolaus Rithuianii, Æ-
gidius Suchodolius, Ioannes Melſtinius, & nonnulli alii fuere: ſed in
his complures erant, qui fugæ turpitudine ſecum reputata, cum eua-
dere poſſent, ſiue adeo iam euaſiſſẽt, reuerſi hoſtibus ſeſe dedide-
re. Captiui Mariæburgum deducti, ac durius habiti, maxima pars inte-
riere. Mortuos ne ſepultura quidem immanes hoſtes dignati ſunt, ſed e-
quis tractos in præterfluentem abiecere. Eius vero cladis culpam o- *Cladis acceptæ cauſa.*
pinione hominum ducum imperitia, qui neque idoneum prælio locum
cepiſſent, neque leuiorem equitatum ad turbandos & perrumpendos
hoſtium ordines præmiſiſſent, neque quicquam omnino prouidiſſent,
ſuſtinuit. Sed fortaſſe fletibus & eiulatibus ſacerdotum, monachorum,
viduarum, pupillorum, & agreſtium, quorum facultatibus maiores Po-
loni ad id bellum proficiſcentes crudeles manus adiecerat, id ſupplicium
expenſum eſt.

Cruciferi Mariæburgi & Brodniciæ obſeſſi, vbi de ſuorum ſucceſſu
certiores facti, nimia lætitia, quaſi debellatum iam eſſet, exultauere: ſolus
Mareſchalcus vir prudeus triſtior, vereri ſe dixit, ne plus illa victoria vi-
ctoribus, quam victis mali adferret. At Pruſſicæ ciuitates primariæ miſ- *Ciuitatum Pruſſicarũ ſtudium erga Regem Pol.*
ſis ad Regem Nieſloriam, quo ſe receperat, legationibus, hortatæ ſunt
eum, ne vno illo aduerſo caſu frangeretur: reciperet animum, & er-
ratum corrigeret: ſe fidem ſemel datam nunquam mutaturos & fa-
cultatibus ac corporibus ſuis ipſi ad extremum vſque non defuturos.
Rex collaudatis eis reſpondit, irritatum ſe magis clade illa, quam fra-
ctum: curaturum, ne lætitia hoſtibus diuturna ſit. Soluit deinde ob-
ſidionem Mariæburgi, eaſque copias accitas ad ſe in præſidia arcium
ac cæterarum munitionum diſtribuit, præfectis ex aulico comitatu ſuo *Arces Pruſſicæ Polonis commiſſa.*
impoſitis, eo quod Pruteni minus diligenter eas ſeruabant: & nu-
per adea Stuma, & Preuſchmarcum oppida contempta paucitate præ- *Stuma, Preuſmarcũ & alia oppida ad Cruciferos deficiunt.*
ſidiariorum ad hoſtes defecerant. Adhæc Derſauia & Meua aduenienti
è Choinicia exercitui Cruciferorum vltro portas aperuere. Id igitur
malum ne latius ſerperet, vt ſunt fere anni hominum ad fortunæ flatum
reflatumue mutabiles, & arces, oppidaque Rex præſidiis muniuit, merce-

narium militem è Silesia, Morauia, & Bohemia euocauit, ac Poloniam reliquam Russis & Podoliis ad subitas Tartarorum excursiones reprimendas relictis ad bellum exciuit. Instabat quidem hyems, verumtamen impigre obsecundatum est: tantus erat in animis omnium ardor ignominiæ, apud Choiniciam acceptæ, abstergendæ, ac retinendæ Prussiæ. At Cruciferi gloriosi vniuersam Germaniam fama victoriæ in immensum extollenda impleuerunt. Prutenos vero dimissis quoquo versum nunciis, venia & impunitate proposita, vt ad se rursus à Rege deficerent, solicitabant. Sed surdis hæc auribus canebant: nec præter Sambiensem Episcopum quisquam inuentus, qui fidem illis haberet. Atque is porro perbenigne scilicet ab eis acceptus est. Mariçburgum enim venientem cunctis facultatibus priuatis pariter & ecclesiasticis, quas secum apportarat, Magister exuit: inde vero, & ex imaginibus, aliaq; supellectili sacra aurea & argentea vndiq; comportata ac conflata, exiguam quandam partem emeriti stipendii militibus cum iurgio ac tumultu efflagitãtibus soluit: de reliquo autem, quæ quadraginta millia florenorum erant, cum eis pactus est, nisi ad bacchanalia exsolueret, Mariæburgum, ac cæteras munitiones suas, captiuosq; in potestatem eorum traditurum se esse. Tametsi non multum ii operępretii fecere, nescientes vti victoria: receptis enim oppidis illis, quorum antea mentio facta, Mariæburgi desides multum temporis contriuerunt. Ne Poloni quidem multo plus egerunt. Nam cum omnes copiæ conuenissent, transmissa ad Toruniam nauali põte Vistula, ad Lassinum ductæ sunt, atque ibi in sylua vno milliario ab eo oppido totum fere mensem inertes statiua habuere.

Polonorum expeditio in Prussiam.

Sãbien. Episcopus ad Cruciferos deficit.

Cruciferorũ pactum cum mercenariis militibus.

Interea, qui ad Bohemorum Regem legati missi sunt, reuerterunt, optata omnia referentes. Hos paucis diebus Bohemica legatio secuta est, petens, vt Casimirus ad diem Nonarum Decembris Vratislauiam veniret, & arctius cum Ladislao fœdus iceret: deinde cõtrouersiam quandam permagnam de finibus inter ipsum & Marchione; Misniæ ex compromisso componeret: postremo, vt ipse quoq; omisso bello cum Cruciferis compromissum faceret, omnemq; causam Ladislao arbitrandam permittere. Excusauit Casimirus, se ab incepto bello abesse non posse: missurum tamen primores de Senatu. Missi Archiepiscopus Gnesnẽsis, Castellanus Lublinensis, & Ioannes Brezius Archidiaconus Gnesnensis: controuersiam tamen illam cum Marchionibus non diremerunt, affirmãtibus iis, se Regi Polonorum, ac nõ cuiquam alteri arbitrium controuersiæ suę compromisso permisisse. Dimisit deinde Rex Nobilitatem hyberni belli pertæsam medio Ianuario sequẽtis anni, cum ea duodenos grossos de singulis iugeribus in stipendium mercenariorum militum promisisset, hoste non faciente pugnãdi copiam. Rex quoq; ipse Præfectis, Culmẽsi quidem Andreæ Tencinio, Pomeraniæ vero Petro Szamotulio Castellano Posnaniensi, inferiori vero Prussiæ Ioãni Coldæ Bohemo, & omni mercenario milite iis parere iusso, in Poloniã discessit: atque inde in Lithuaniam profectus, nouos quosdam motus à Gastoldo excitatos sedauit, & vt Lithuani socia cũ Polonis arma aduersus Cruciferos coniungerent, quod detrectarant, perfecit, ibiq; veris omne tempus exegit, & cum aliorum Principum legationes audiuit, tum Tartarorum Ducis Ezigeris fœderati, auxilia contra Cruciferos pollicentis, & vt Podoliam ac Volyniã se viuẽte arcibus & oppidis contra impotentiam liberorum gẽtisq; suæ Rex muniret, suadẽtis: se n. senuisse, illos autẽ quietis & ocii impatiẽtes esse.

Legatio Ladislai Regis Bohem. ad Regem Pol.

An. Chr. 1455.

Iugerale tributum.

Per

Per hoc tempus Sbigneus Cardinalis & Episcopus Cracouiensis, quum Sendomiriæ quadragesimam fere omnẽ arctiore abstinensia peregisset, ac die palmarum publice sacris operatus esset, sequenti vero die Konieczpolii Cancellarii exequias peregisset, ex lassitudine morbum nactus est: cruorẽq; exsputans pręfocato anhelitu postridie, quæ prima dies Aprilis erat, vitã cũ morte commutauit, quum 32. annos Episcopus fuisset, vixisset 66. vir magnus, pupillorũ, & viduarum patronus, in egenos liberalis, ecclesiæ vindex, ac defẽsor acerrimus, Reipublicæ studiosissimus, minarũ periculorũq; contẽptor. Hic Sandeciæ nouæ collegium sacerdotũ cum Prælatis instituit: facultates vero suas egenis & studiosis, ecclesiis itẽ & monasteriis, propinquis præteritis, testamẽto legauit. Successorẽ accepit Thomam Strempiniũ Procancellariũ, non tam Regis fauore, quam vniuersi collegii studio designatũ. Sbigneũ septem fere mensibus præcessit Bolelaus Dux Masouiorũ, prudẽs, modestus, & religiosus Princeps: qui quatuor filios, Conradũ, Casimirũ, Boleslaũ, & Ioannẽ, duasq; filias, Annam & Sophiam reliquit. Nihil interim in Prussia memorabile gestum est, nisi quod leuibus aliquot pręliis certatũ: in quib. omnibus fere Poloni superiores fuere. Dzialdouia siue Soldauia oppidum Slaueci Humbouii Masouii, cuius fidei Rex id cõmendarat, proditione in potestatem hostiũ venit. Verum non multo post Ioannes Colda id recuperauit, direptumq; incendit, intromissus ab oppidanis, cum habitum Commendatoris Elbingensis assimulasset, multosq; ibi Cruciferorum milites perimit. Duo vero oppida Regiomõti, vetus & noua vrbs Cruciferis portas aperuere: tertium, cui Cnipouiæ nomen, in fide Polonorum permansit, quod etiam hostes circumsedere. Parum autem abfuit, quin vetus quoque Torunia, quo nouæ ciues fidei dubiæ Tencinius compulerat, per proditionem duorum primariorum ciuium & parœci ac monachorum Dominicanorum, in potestatem hostium veniret. Iamque eo Magister Bernhardum Sonnenbergium, ac quosdam alios milites, quasi aliud acturos, præmiserat, & ipse cum tribus millibus armatorum veniebat, cum ab apparitore ciuitatis conspiratio detecta est, suppliciumque de proditoribus sumptum. Ita Magister irrito cœpto reuertens, complures pagos circumcirca incendit. Hæc tunc in Prussia Rege absente acta.

Sbignei Olesnicii Cardinalis mors.

Boleslai ducis Massouiæ mors.

Dzialdouiã rnes fieri recuperãt proditione.

Eadem recuperatur à Polonis & incenditur.

Regiomonti vetus & nouũ opp. ad Crucif. defecit.

Cnipouia obsessa.

Torunia pene prodita.

At Rex rebus Lithuanicis compositis Petricouiam ad comitia mense Maio venit. Vbi cum Prutenorum in fide regia perstantium legatis instantibus de Prussico bello consultaretur, non visum est expeditionem publicam edicere; quod pergauis ea futura erat multis, magno incommodo hyeme superiori afflictis, & quod satis virium erat in mercenario milite aduersus eas copias, quas tunc habebant hostes. Cæterum pecunia deerat, vnde militi præterita simul & futura stipendia soluerentur. Quamobrem segnius is belli munera obibat, ac munitionibus sese tueri satis habebat, neque obsessæ ab hostibus Cnipouiæ subueniebat. De pecunia igitur paranda cum ageretur, placuit, agrestibus duodenûm grossorum in mansum pensionem rursus imponere. Verum id alteris demum comitiis ad vigesimum quartũ diem Iulii indictis, ægre perfectum est: simulq; decretum, vt, si opus esset, ad vnicos restes, hoc est, ad vnicum Regis mãdatum. (cum alioqui tribus intra menstrua spacia sese consequentibus ex instituto & lege opus sit) Nobilitas omnis certo loco præsto esset ad bellũ in Prussia prosequendũ. Nihilo tamẽ minus segniter bellũ à Rege administrabatur, maxime quod ei mercenarii milites hostium spem iniecerant, si emerita apud Cruciferos stipendia

ſibi ſolueret, dedendarum arcium ac munitionum reliquarum, quas iam concedentibus ex pacto Cruciferis in poteſtatem ſuam redegerant. Atque ea de re conficienda Ioannem Epiſcopum Vladislauienſem, & Ioannem Rithuianium præfectum Sendomirienſem ad eos allegarat. Verum tergiuerſabantur, & extrahebant rem milites ii, qui erant Germani. Continuabatur autem Cnipouiæ obſidio, prouiderantque diligenter hoſtes & oppidani reliquorum duorum oppidorum, quæ ad eos defecerant, ne quid omnino ad obſeſſos importaretur, & alueum Pregolæ fluminis, quod oppidum alluit, tignis & roboribus impediuerant. Rex vbi obſeſſos in extremo diſcrimine accepit, miſſa aliquanta militibus pecunia, iuſſit, vt ilico laborantibus ſubuenirent. Verum dum id fit, obſeſſi non ferentes longiorem moram, deſperato omni auxilio, ſeſe Saganenſium Duci dedidere. Quo ſucceſſu elati Germani milites, minus iam ſecum de deditione munitionum agi patiebantur. Rex vero amiſſione Cnipouiæ perturbatus, veritusque, ne cæteræ ciuitates illius exemplo à ſe deficerent, expeditionem toti Poloniæ ſub autumnum edixit, & ad confirmandos Prutenorum animos legationem miſit. Nec illi mutabant fidem, nonnullosque primarios ciues, quos Cruciferorum partibus fauere perſenſerant, capitis ſupplicio affecere. Aliquot ſaltem ignobilia oppida in inferiori Pruſſia Cnipouiæ exemplum ſecuta ſunt. Rati autem hoſtes, occaſioni ſe deeſſe non oportere, ad Fridelandiam exercitum admouere. Præerat ei oppido Scubela Bohemus cum præſidio: is vbi aduentare hoſtes accepit, ſimulata negligentia ad ipſa vſque mœnia oppidi progredi eos paſſus eſt: deinde ſubito tormentis, quæ opportuno loco collocata, in confertos diſploſis, nonnulla clade, maiore vero perturbatione eos affecit: confeſtimque in trepidantes cum ſuis erumpens, longe eos propulit, & quingentos ex eis cæcidit, centum viuos cepit. Cæterum expeditio illa intempeſtiua neque cupide ſuſcepta eſt à Polonis, & lentior multo fuit, quam par erat. Adfuerunt quidem nonnulli maturius: ſed dum cæteros expectant, magnam frumenti vim ex agris Cuiauienſibus raptam in caſtra, quaſi ibi hybernaturi eſſent, conuexerunt, quam poſtea motis caſtris incenderunt. In itinere etiam quoquo verſus eccleſiaſticis & regiis bonis parſum non eſt. Rex Breſtam præceſſerat: quo cum proceres Poloni ad eum conueniſſent, flagitantibus ſtipendium militibus, inita eſt ratio parandæ pecuniæ, neq; honeſta, neq; vtilis, ſacra eccleſiarum vaſa conflandi, Archiepiſcopo, & Vladislauienſi, Poſnanienſiq; Epiſcopis aſſentientibus. Quod cum in tribus diœceſibus, quarum Epiſcopi conſenſerant, factum eſſet, ſola ſex millia florenorum redacta ſunt. Nam è Cracouienſi nil ablatum, non permittente Epiſcopo. Cum autem cunctæ copiæ conueniſſent, nauali ponte ad Toruniam Viſtulam traductæ ſunt.

Legati in Pruſſiam miſſi.

Cnipouiæ deditio.

Clades Crucigerorum ad Fridlandiam.

Expeditio Polonorum lęta in Pruſſiam. Polonorum licentia.

Interea Fridericus Marchio Brandeburgenſis ad Magiſtrum Cruciferorum cum quingentis cataphraſtis equitibus profectus, ac complures dies ibi commoratus, relicto apud illos equitatu, ad Regem in caſtra venit, petẽs, vt ſe arbitro Rex cum Cruciferis pacem faceret. Vbi non abnuere Regem ſenſit, reuerſus ad Cruciferos, Regi renunciari iuſſit, optimas & vltro ipſi expetendas conditiones, ſe allaturum. Itaque condicta ad Koſcielecium pagum die, miſſi à Rege Ioannes Epiſcopus Vladislauienſis & Cancellarius Ioannes Teucinius Cracouienſis, Petrus Oporouius

Frid. Marc. Brãdebur. ad Regẽ Polõ. in caſtra venit. Conuentus de paco ad Koſcielecium pagum.

Lencicienſis, Palatini, & Hincia Rogouius Caſtellanus Siradienſis, vana fuiſſe Marchionis promiſſa compererunt. Poſtulabant enim Cruciferi, vt Rex omni Pruſſia ſibi decederet: tum demum, quocunque vellet iudice ſecum diſceptaret. Increpatus à Polonis Marchio, quod non bona fide cum Rege ageret, ne tamen nihil egiſſe videretur, pollicebatur, Cruciferos Culmenſem & Michalouienſem regionem Polonis conceſſuros, ac impenſas belli ſoluturos. Quas conditiones cum non acciperent Poloni, re infecta diſceſſum, ferocioribus factis Cruciferis quingentorum cataphractorum equitum acceſſione, quos Marchio Fridericus diſcedens in caſtris ipſorum relinquebat. Itaque intermiſſum ſpe pacis belli ſtudium reſumptum eſt, eodemque itinere, quo ſuperiori anno, ad Laſſinum non optimo conſilio caſtra mota ſunt. Prætergreſſus autem oppidum exercitus, non longo interuallo ad obſidendum id reuertit. Spectabant ad deditionem oppidanorum animi, ſed quadringenti Cruciferorum equites præter caſtra Polonorum, in quibus nulla erat militaris diſciplina, in oppidum ingreſſi, eos confirmarunt, ſtrenueque oppidum defenderunt. Itaque obſidione in menſem Nouembrem extracta, cum maiore pene obſidentes, quam obſeſſi inopia premerentur, neque commoda eſſet frumentatio & pabulatio tanto exercitui, dilapſis metu Polonorum, qui nulla in eos iniuria ſe abſtinebant, agreſtibus, ac frumento mature ante aduentum Polonorum in munitiones conuecto, ſero conſilium ſuum Rex damnauit. Igitur ſoluta obſidione Rex dimiſit exercitum, quarta ferme parte equorum amiſſa, domuitionem flagitantem: ipſis quoque Prutenis regiarum partium diſceſſu eius lætantibus. Neque enim minoribus damnis ab eo, quam ab hoſte, agri eorum affecti erant, ita vt ne tectis quidem parceretur. Dum hæc ita geruntur in Pruſſia, latrones è Sileſia quidam in agrum Ilcuſſenſem & Sclaucouienſem impetum fecerunt, raptaque cum alia præda, tum equis octoginta, quorum opera in plumbi metallis aqua exhauriebatur, & Slaucouia propter iniuriam, quam Sueborouius à Præfecto eius oppidi acceperat, incenſa, Vielunenſem quoque agrum vexarunt. Cauſa latrocinandi eis fuerunt emerita pridem in Pruſſia ſub Rege ſtipendia, quæ cum non ſoluerentur ob inopiam ærarii: illi ex profeſſo quouis modo ſe ea à Polonis repetituros eſſe denunciarant, & magnus ad eos egentium perditorumq; hominum numerus ex omni vicinia confluebat.

Laſſinum à Polonis fruſtra obſeſſum.

Polonorum in caſtris diſciplina militaris nulla.

Latrocinia in Minore Polonia.

In Maſouia Vladislaus Dux Plocenſis hectica febre, quam illi familiæ hæreditariam fuiſſe Dlugoſſus memorat, emaciatus, per eos dies vita exceſſit, Ziemouito & Vladislao filiis impuberibus relictis. Ne Boleslai quidem alterius fratris, qui paulo ante obierat, filii adulti, & gerendis rebus maturi erant. Itaque Paulo Gizicio Epiſcopo Plocenſi totius Maſouiæ adminiſtratio mandata publice, quoad pueri adoleſcerent. Atque is bene & cum laude ſe geſſit, mores quoſdam legeſque barbaras exercendorum iudiciorum, pœnarumque exigendarum ſuſtulit: Rex dimiſſo exercitu, Grudenti cum Senatu de gerendo deinceps bello conſultauit. Et quoniam mercenario milite id geri placebat, nec ſuppetebat pecunia in ſtipendium, cenſebant plerique, penſionem duodenûm groſſorum agricolis imponendam eſſe, ſuis quidem ac Nobilitatis ſimplam, regiis vero & eccleſiaſticis duplam: adhæc vt eccleſiaſticus ordo dimidios reditus ſuos conferret. Retractatum eſt hoc poſtea in comitiis Petricouienſibus inſequentis anni

Vladislaus Dux Maſſouiæ moritur.

Epiſcopus Plocen. gubernator Maſſouiæ.

Ann. Chr. 1456. Comitia Petricouiæ.

millesimi quadringentesimi quinquagesimi sexti principio, contendentibus Episcopis: decretumq;, vt æstate sequenti publica in Prussiam expeditio mature post Pentecosten fieret. Nec tamen ea facta, propter angustiam rei frumentariæ & pabuli, ex largioribus imbribus & inundatione aquarum. Quin & superioris anni expeditio magna ex parte eam calamitatem inuexerat. Ad hæc nihil ea expeditione opus visum est, eo quod debellatum iam videbatur, cum Poloni, quibus id negotium mandatum, cum hostium militibus de dedendis munitionibus ac reddendis captiuis decidissent, equitibus septuaginta septem florenos, peditibus vero dimidium eius emeritorum apud Cruciferos stipendiorum nomine solutum iri pacti, vrgentibus maxime Prutenis, ac dimidiũ eius pecuniæ pollicentibus. Qua de causa Rex ipse etiam in Prussiam excurrerat. Itaq; alteris comitiis ad sextũ Idus Septemb. Petricouiam indictis, de pecunia acquirenda consultatũ est: nam in ærario regio prorsus nulla erat. Placuit autem vniuerso conuentui, vt Rex pariter, & ecclesiasticus, equestrisq; ordo vniuersus dimidium annuorum censuum conferrent, ne honorum quidem & magistratuũ fructibus exceptis: oppidani vero soli, iuxta ac mobilium bonorum æstimatione facta, vt binos à marca grossos penderent: agrestes vero singulos grossos in capita vtriusq; sexus: cæterum Nobiles, qui nullos haberent agricolas & adscriptitios, neq; census, vicenos quaternos grossos. Nec tamen Petricouiæ res ea confecta: sed maiores quidẽ Poloni in Colensi, minores vero in Corcinensi demum conuentu denuo instituto, decretum id approbarunt, lectis quæstoribus, qui eam pecuniam ex Republica dispensarent. Cæterum ecclesiastici ad synodum eam rem reiecerunt, ac põtificiæ modo siue vsitatæ æstimationis dimidium contribuerunt. Quanquam Cracouiensis Episcopus vltro tres trientes, cæteri vero Episcopi iustas censuum pariter ac decimarum pecuniarium semisses contulerunt. Cum autem ne hæc quidem sufflectura viderentur, aurum insuper & argentũ è Cracouiensi templo à Rege importune flagitatum, sed constanter ab Episc. Cracouiensi negatũ: placatusq; Rex quinq; millibus florenorũ Episc. collegiiq; fide à mercatoribus acceptis, vt Rex ea postea solueret. Missi sunt etiam legati è comitiis Petricouiensibus in Podoliã, qui arces armis, commeatibus, ac propugnaculis munirent, & iusiurandum à Præfectis earũ exigerent: quod eam Lithuani missa ad Regem legatione repetebant, admonentes eũ iurisiurandi, quod sibi profecturus ad suscipiendum regnum dedisset: ni faceret, nõ toleraturos se diutius eam iniuriam. Addebant autem eis animum Cruciferi fœderati.

Transactio Polonorum cum Cruciferorum militibus.
Comitia iterum Petricouiæ.
Tributum inauditum.
Conuentus Coli & Corcini.
Lituanorũ legatio ad Regem asperior.

In Moldauia vero per id tempus Alexandro Palatino veneno sublato à suis, Petrus populi fauore successit, missisq; ad Regẽ oratoribus aliquoties, tandem à distracto tot simul curis ac negotiis assensum impetrauit, vt quidẽ Dlugossus memorat. Distinebantur tunc Poloni bello Prussico, ne sociis opem ferre possent. Nihil enim non agebant Cruciferi, vt eã prouinciã nuper amissam recuperarent: ac per illud ipsum tempus Brathianum arcẽ munitam, in Culmensi tractu præsidiariis militibus præfecto absente corruptis receperant. Brodniciam vero clam noctu intercipere conati, nõ latuerunt, & nõ sine strage repulsi sunt. Porro Toruniensis plebs petulantia Polonorum militum irritata, in Cruciferorum partes propensior, claues portarũ vrbis magistratibus suis sibi aduersantibus seditione coorta ademit. Verũ Gedanenses accitis propere regiis militibus de proximis præsidiis eũ tumultum

Petrus Moldauiæ Palatinus iurat Regi Polon.

tum sedarunt, ducentis de primoribus plebis comprehensis, ac septuaginta ex his, qui capita seditionis fuerant, cæsis. Per idẽ tempus magistratus ciuitatis Cracouiensis Nicolaum Turscium presbyterũ, & Nicolaum Gnoiniũ & ipsum sacris initiatum, furti insimulatos, captos, ac quæstionibus examinatos noctu clam capitali supplicio affecit. Quamobrem toti ciuitati sacris interdictũ, donec Episc. à Rege exoratus, trecentis florenis mulctæ nomine à Cracouiensibus acceptis id interdictũ sustulit. Comitiis Petricouiensibus peractis, Rex auctus filio Vladislao, nequicquã eũ retinentibus proceribus, & vt res Prussicas prius conficeret, postulantibus, in Lithuaniam ad sedandos motus ibi concitatos profectus est. Etenim Lithuani pleriq; absentia Regis offensi, & Podoliæ cupiditate incensi, aliũ sibi Principem creare constituerant, Simonem Kiouiensium Ducẽ Olelconis filium. Hos igitur motus Rex indulgentia & largitionibus suppresśit magis in præsens, quã sedauit. Gedani quoq; per id tempus promiscua multitudo tumultuata est, autore Martino Cogio, ingenioso ac factioso homine, Cruciferorumq; rebus fauente. Causa seditionis fuit, quod regii milites suburbana ipsorum incenderant, & quod Rex in Lithuaniam concesserat: vnde colligebatur, & iactabatur vulgo, ei res Prussicas curæ non esse. Antiquis ergo magistratibus quasi aduersariis amotis, nouos creant. Dum autẽ gliscit seditio, Vlricus Czeruonca Bohemus præfectus præsidii Mariæburgensis data opera adueniens, prudenti oratione in gratiam partes dissidentes reduxit, & in fide regia cõtinuit, ostendens, quanto magis expediret ei ciuitati à Polonis stare, à quibus magnis beneficiis ac libertate donata esset, & sine quibus ægre sese sustentare posset, quã superbis & crudelibus Cruciferis seruire. Misit deinde ad maioris Poloniæ proceres, & ad Regem, quanto in discrimine essent res Prussicæ, & vt maiori eas curæ haberent, admonens. Atq; ex eo tempore regiarũ partium studiosus esse cœpit, magnaq; beneuolentia, cum Poloni ad redimendas à militibus Cruciferorũ arces nondum satis parati essent, diem numerandæ pecuniæ prorogauit. Misere deinde maiores Poloni Palatinum Brestensem ad Regẽ in Lithuaniam: misere & Gedanenses orantes, vt is quã primum ad componendas res Prussicas adueniret. Nec tamen quiescebat Cogius, donec Ioannes Czarncouius Castellanus Gnesnensis, qui cũ Calissiensi Castellano Vladislauiensi Episc. gubernatore in Prussiam à maioribus Polonis misso adiunctus erat, Gedanũ venit. Cuius aduẽtu legitimus magistratus sumpta fiducia capitale suppliciũ de Cogio sumpsit. Sic motus omnes cum eo conquieuerunt.

Turscius & Gnoinius sacerdotes supplicio affecti ob furtum.
Vladislaus Casimiro Regi nascitur.
Lithuani nouas res moliuntur.
Gedani seditio
Sedata à Czeruonca.
Legatio Polonorum maiorum & Gedanens. ad Regẽ in Lithuaniã.

Ann. Chr. 1457. Comitia Petricouiæ.

Vere nouo prioris illius anni nempe millesimi quadringentesimi quinquagesimi septimi Rex Casimirus flagitantibus Prutenis ac Polonis è Lithuania iterũ in Poloniam ad Petricouiensia comitia venit: atq; inde ad Colensem maiorũ Polonorum conuentum profectus, impetrauit à Nobilitate eius oræ, vt, quoniã pecunia deerat in stipendiũ mercenariis militibus, ipsa Slochouiã, Sueczam, ac Tucholiam arces Pomeraniæ tuendas susciperet: Posthæc in Prussiam Gedanũ diuertit: vbi à Carolo Suecorũ Rege exule, pedibus extra vrbem progresso, salutatus, & à Gedanensibus splendide acceptus est: exsolutaq; militibus hostium conuenta pecunia, nempe quater cẽtenis septuaginta sex millibus florenorum, Mariæburgum, Ilauiam, atque Dersauiam ab eis recepit. Maxime vero Rex à Gedanensibus ad exsoluendã eam pecuniã triginta millibus denuo extra ordinẽ collatis adiutus est. Nec

Regis Casimiri in Prussiam aduentus.
Gedanensiũ munificentia in Regẽ Polon.

ſtudium Czeruoncæ Præfecti præſidii Mariæburgenſis erga Regem obſcurum fuit, cuius autoritate milites fidem non mutarunt, quamuis ad præſtitutam diem reliqua pecunia ſi inon numeraretur. Itaque quinquaginta ſex millibus florenorum in Suecia, Golubo, Preuſsmarco, Coualouia, & Meua obligatis & oppignoratis Rex eum muneratus eſt, & mox in duarum ex his primarum præfecturarum poſſeſſionem eum miſit. Mariæburgo quoque eum præfecit: ipſe vero Bidgoſtiam ſe recepit.

Obſidio Meua.

Obſidebatur nihilominus Meua ſiue Gnieuum à mercenariis militibus, & maioribus Polonis: iamque tantum fames apud obſeſſos inualuerat, vt vix paucos dies obſidionem toleraturi eſſe viderentur: ſed Poloni ſine vlla diſciplina militantes, nequicquam vetante ac deprecante Magiſtro militiæ Prendota Lubeſſouio, domos dilapſi ſunt, autore Ioanne Kotificio, ab hoſtibus corrupto. Atque ob eam rem is poſtea capite damnatus eſt à Rege.

Dobrinenſes à Cruciferis fuſi.

Per eoſdem dies male à Dobrinenſibus quadringentis fere domi pugnatum eſt contra octingentos hoſtes, qui ex Dzialdouia excurſionem fecerant. Atque ii vaſtata ora Dobrinenſi non contemnendam prædam abegere.

Schipenbeili obſidio.

Apud Schipenbeilum quoque oppidum in inferiore Pruſſia, quod à Cruciferis obſeſſum erat, infeliciter Poloni ab obſidione hoſtem depellere tentarunt. His igitur ſucceſſibus erecti Cruciferi, ad recuperationem Mariæburgi adſpirare cœperunt, quibus fauebant clam complures oppidani, ac equites, qui in arcis præſidio cum Czeruonca erant.

Mariæburgi proditio inſtructa.

Itaque conſtituta cum eis proditione Bernhardus Sonnenbergius cum expedita manu aduenièns, noctu in oppidum receptus eſt, præſidiarioſque regios ſine vllis exubiis per domos diſperſos, ac ſomno oppreſſos concidit: nonnulli tamen in tumultu nocturno in arcem euaſerunt. Czeruonca tumultu oppidano excitus, hoſtem ad arcem concurrentem lapidibus & omni telorum genere deſuper repulit. Cum autem dies illuxiſſet, crebræ fiebant ex arce in oppidum globorum è fulminalibus eiaculationes, adeo vt nemo in publicum tuto prodire poſſet: ſed in domibus fere latitabant hoſtes, perfractiſque parietibus vltro citroque commeabant. Veriti autem, ne qua ex arce eruptio in ſe fieret, foſſa & aggere ab arce oppidum interſepſerunt. Quod cum perfeciſſent, traiecto Nogato in inſulam maiorem impetum fecerunt, vt eam depopularentur, aut ſuæ poteſtatis facerent. Forte eodem Lubeſſouius cum reliquiis diſſipati exercitus, & auxiliis Gedanenſium Mariæburgo ſuccurſurus, ſub idem tempus aduenit, nauibus Gedano aduectus. Eius milites vbi nec opinantes in hoſtem longe validiorem, quippe qui octingentorum numerum excederet, incidere, metu perculſi, ad naues reſpectabant. Sed Lubeſſouius ſtricto gladio pro hoſte ſibi futurum minitatus, quiſquis ad fugam ſpectaret, fugam eorum inhibuit, & caſtra ſecundum aggerem inſulæ metatus eſt, ita vt à tergo aggere, à fronte vero curruum obiectu tutus eſſet.

Polonorum victoria de Cruciferis in inſula maiori.

Sonnenbergius deſpecta eorum paucitate caſtra adoritur: defendunt illi acriter, cum ecce in ipſo feruore pugnæ quadringenti armati Stargardia in auxilium Polonis aduenere. Inſtauratur prælium maiore vi, biſq; pedem referre coacti hoſtes, tertium redintegrato prælio victi, perpeti fuga Neuteichium, atque inde Mariæburgum ſe receperunt, octoginta de ſuis amiſſis, & Sonnenbergio duce vulnerato. Nil tamen is de officio remiſit:

Culma Cruciferis prodita.

quin per illos ipſos die Culma potitus eſt, proditione Bohemi cuiuſdã, qui cum prius ſtipendia feciſſet in caſtris regiis, vxorem opulentam eo in oppido duxerat.

Ilauia Cruciferis dedita.

duxerat. Ilauia quoque regio præſidio, quod pabulatum exierat, excluſo, in poteſtatem Cruciferorum venit.

Polonorum aduerſa fortuna in Pruſſia.

Maiorum Polonorum expeditio in Pruſſiam.

De hac tam varia & maiori ex parte aduerſa Polonorum fortuna cum Regi renunciatum eſſet, perfecit apud maiores Polonos, vt in centenas marcas annui cenſus ſingulos haſtatos equites mitterent: (haſtati autem vnius nomine apud Polonos tres equites continentur: nempe haſtatus vnus grauioris armaturæ cum duobus baliſtariis) Ciuitatibus pedites imperati, quorum quidem ſex millia pariter cum equitibus fuere: eaque Mariæburgum ductore Stiborio Chelmſcio Præfecto maioris Poloniæ miſſa ſunt. Atque illi exercitui vna cum auxiliis Gedanenſium & Elbingenſium ſatis fuit hoſtes importando in oppidum commeatu prohibere, nec elici ad pugnam ab hoſtibus potuit, ne ſuburbanis quidem Torunienſibus incenſis. Dum hæc ita geruntur in Pruſſia, ne Cracouienſis quidem ora quieta fuit.

Latrones in minori Polonia.

Duo n. fratres Sueborouij cum ea, quam coegerant, latronum manu montem, cui Zebrace nomen, prope Oſuiecimum, caſtello communiuerant, atq; inde viciniam omnem latrociniis vexabant. Pluribus autem indies tanquam in ſentinam quandam confluentibus, alium quoq; montem, qui Vapenna dicitur, prope Dopſice, itemque Mislouice caſtellum communierunt: parumq; abfuit, quin Oſuiecimum quoq; in ſuam poteſtatẽ redigerẽt,

Oſuiecimũ pene captum.

octo de ſuis, qui capti in arce aſſeruabantur, ſumma turri potitis. Qui vt decederent, nõ vi, ſed precio ducentorum aureorum perfectum eſt à Præfecto arcis Ioanne Synoviecio. Vix autem ſub initium autumni minores Poloni edictis regiis euocati ſunt, vt contra latrones illos arma ſumerent.

Polonorum minorum expeditio contra latrones.

His vero ſumptis, amicos quidem afflixerunt, in eccleſiaſtici ordinis bona fructuſq;, qua proficiſcebantur, impetum facientes: hoſtibus vero non nocuerunt, ſed cum Mislouice aliquandiu obſediſſent, facto fruſtra in caſtellum impetu, irrito conatu diſceſſum, quadraginta Nobilibus præter cæteram multitudinem amiſſis, centum ſauciatis. Ac ne Poddia per id tempus tumultus & incommodi exors fuit.

Tartari Podoliam populantur.

Nam Tartari populabundi improuiſo in eam oram irruptionem fecere: in quos Bartholomæus Buczacius Præfectus Podoliæ, & Ioannes Laſczius Succamerarius impetum quum feciſſent, primumque agmen fudiſſent, à multitudine barbarorum alterius agminis, pauci in orbem circumuecti, ad internecionem, non impune tamen, profligati ſunt. Haud mora, victores populatione omiſſa, ad ſua ſe receperunt, veriti, necubi defatigatos, & ad paucos redactos recens hoſtis inuaderet.

Comitia Petricouiam indicta.

At Rex Caſimirus conſtitutis rebus Pruſſicis Petricouiam ad comitia viceſima quarta Nouembris indicta profectus eſt. Sed cum ibi nihil de Republica ob infrequentiam Senatus ad coercendam latronum vim intenti, conſtitutum eſſet, alij conuentus Coli & Corcini acti ſunt: & in his decretum, vt agrarium tributum duodenûm groſſorum è manſo agreſtibus imponeretur, vnde ſatisfieret iis, quibus emerita in Pruſſia ſtipendia ſoluta non erant. Præfectura Cracouienſis, amoto ob ingraueſcentem ætatem Ioanne Gzizouio, Nicolao Pienianſco mandata eſt auctis reditibus, quo numeroſiorem familiam pacandarum, & à latrociniis purgandarum viarum cauſa poſſet alere. Satisfactum deinde iis, qui latrocinio & bello emerita ſtipendia repetebant: caſtellaque ab eis dedita, diruta ſunt Regis voluntate, ne deinceps etiam latrocinantium eſſent receptacula. Nobilitati vero Oſuiecimenſi latronum vexationibus afflictæ à Rege ſubuentum eſt. Conuentu

ſoluto Rex vna cum Regina in Lithuaniam ſeceſſit, indeque ad calendas Maias inſequentis anni Petricouiam ad alia comitia rediit. Vbi cum de expeditione in Pruſſiam conſilia agitarentur, ac decerneretur, venit Ioannes Iſcra ex Vngaria, hortans Regem, vt regno Vngarorum hæreditario vxoris ſuæ iure animum adiiceret, neque occupari id à Matthia homine nouo pateretur, ſtudium & operam ad id ſuam Regi pollicens. Et retinebat is adhuc munitiones quaſdam in Vngaria.

Ann. Chr. 1458.

Comitia Petricouia.

Cum autem intelligeret, Pruſſicum bellum ei rei impedimento eſſe, componendi aut intercipiendi eius partes ſibi ſumpſit, Rege pacem non abnuente. Ne Cruciferi quidem abhorrere à pace videbantur: & ſperabat Iſcta facilius etiam fore negotium, quod Bohemorum mercenariorum armis, quorum ductores fere familiares eſſent ſui, tunc res Cruciferorum maxime nitebatur. Sed eum ſpes fefellit. Elati enim hybernis ſucceſſibus paulo ſecundioribus Cruciferi, iniqua poſtulabant.

Polonorum expeditio in Pruſſiam.

Quocirca præciſa pacis ſpe vniuerſæ regni copiæ Regis edicto ad Gnieucouiam conuenere: inde Viſtula nauali ponte tranſmiſſo, ad Papouiam caſtra metatæ ſunt.

Papouia expugnatur à Polonis.

Interceperunt fraude eam arcem hoſtes, atque inde Torunienſem agrum vehementer affligebant: ſed permunita ea erat, nec ſine multorum periculo à Polonis expugnari poſſe videbatur. Cæterum lixæ & calones, ac promiſcuum vulgus nemine iubente & temere ad mœnia procurrens, mox omnem exercitum incredibili expugnandæ arcis ardore ac ſpe inflammauit. Itaque facto impetu, portaque effracta, cum iam caperetur arx, hoſtes magnis clamoribus victorum miſericordiam implorarunt: exauditique à Petro Szamotulie Caſtellano Poſnanienſi, penes quem ſumma in exercitu ſecundum Regem poteſtas erat, minore porta à caſtris auerſa emittebantur.

Papouia conflagrauit.

Arx deinde tota ſubiecto igni à furente multitudine conflagrauit, murique arcis, ne ab hoſte inſtaurarentur, Rege iubente diruti. Inde ad Culmam caſtra mota. Nec tamen tentata eſt eius oppidi oppugnatio, quod amplum quidem eſt & neque arte, neque natura munitum: ſed eo vndique hoſtium copiæ confluxerant.

Mariæburgum obſidetur.

Ad Mariæburgum poſtea itum: ibique Poloni caſtra poſuere, ac deſides tempus triuere, ludificantibus eos ſpe pacis Cruciferis, ad quam conficiendam Iſcra ſequeſtrum ſe interponebat.

Nouum capitur à Cruciferis.

Per quos dies Nouum oppidum in Pomerania citeriori dimiſſo Polonorum præſidio, quaſi ſuis viribus ſe tuiturum eſſet, hoſtile accepit.

Strages hominum & equorum ad Mariæburgum.

E diuturna vero eodem in loco ad Mariæburgum mora (nam in duos menſes ducta eſt obſidio) fœtore, & pabuli victuſque inopia regius exercitus afflictus eſt: ita vt octingenti homines, equorum autem ſeptem millia fame ac peſte interirent. Eam ob rem indignari multitudo, & facto agmine ad Regis tentorium orare, vt vi ſe oppidum non munitum capere pateretur, aut vero obſidionem ſolueret. Cum vtrumque ſuaſu procerum quorundam negaretur, negligentius omnes munia belli obibant, ſolutaque diſciplina, neque cuſtodias & excubias agebant. Creuit hoſtibus audacia, ita vt ij erumpentes leuibus incommodis regios afficerent. Inde coorta maior indignatio, quam auxit hoſtium clamor, auro ſe redemiſſe, ne oppugnarentur, è mœnibus vociferantium. Et ſane deprehenſi ſunt nonnulli noctu ad oppidum cum mandatis quorundam procerum commeantes. In primis autem Ioannes Brezius Procancellarius eam infamiam vulgo ſuſtinuit: & niſi fuga ſe ſubtraxiſſet, violatus eſſet à concitata multitudine.

Induciæ viginti menſium.

Tandem induciæ cum

cum hoſtibus viginti menſium confectæ ea conditione, vt intra id tempus octoni vtrinque arbitri pacis ad Culmam conuenirent: inter quos ſi non conueniret, vt Alberti Ducis Auſtriæ ſummum eſſet arbitrium. Interim autem Mariæburgum oppidum Iſcra ſequeſter obtineret, ac vtri parti id adiudicaretur, traderet: aut ſi infecto negocio diſcederetur, Cruciferis redderet.

Dū hæc ita aguntur, vniuerſa Nobilitas longioris moræ impatiens, iniuſſu regio domos diſceſſit, orto à Ioanne. Oſtrouicio cognomento Naſſiano diſcedendi principio. Quocirca Rex quoque ſuffecto in præfecturam Mariæburgenſem pro Czeruonca Sciborio Chelmſcio, diſcedentem exercitum ſequi coactus eſt, nequicquam retinentibus eum Prutenis, & maxime Gedanenſibus, qui ei in quatuor militum millia ſtipendium, ſi ad Mariæburgum manſurus eſſet, pollicebantur.

Gedanenſium ſtudium erga Regem Polon.

Sed vxoris deſiderium ei fuit antiquius, vt ait Dlugoſſus: quæ quidem per eos dies ad quintum Nonas Octobris Caſimirum filium Cracouiæ peperit.

Caſimirus filius naſcitur.

Georgii Regis Boh. noui legatio ad Regem Polon.

Quamobrem eo contendit, ibiq; legatos Georgij Podiebradij noui Regis Bohemorum poſt Ladislaum, qui ante annum in ipſo nuptiarum apparatu Pragæ repentino morbo obiit, audiuit, fœdus petentes & ingentia auxilia contra Cruciferos, regnique ſucceſſionem Caſimiro (quæ ſecundum Ladislaum, hæreditario iure ad vxorem liberoſque eius proximos Ladislai cognatos pertineret) pollicentes. Georgium procerum precibus victum regnum ſuſcepiſſe, ne quis alius præriperet: eo defuncto ad iuſtos hæredes rediturum. His reſponſum: Regem fœdus & amicitiam cum Bohemis ſemper coluiſſe, cupere vero, vt mutuum ab eis fieret. Non commeruiſſe eum, vt cum liberis ſuis regno excluderetur hæreditario. Atque eam iniuriam, ſe ad hunc vſque diem patienter tuliſſe. Quod ſi deinceps Bohemi officiis ac beneuolentia certare cum eo vellent, non ingratum experturos. Georgium non male feciſſe, facturumque, ſi aliquam Caſimiri liberorumque eius rationem in ſuſcipiendo regno duxiſſet, ſique legitimis hæredibus id relinqueret.

Ann. Chri. 1459.

Comitia Petricouia.

Comitia deinde ad medium Ianuarij ſequenti anno Petricouiæ habita: vbi de pace ac bello cum Cruciferis conſultatum. Increbuerat enim, Cruciferos his conditionibus pacem facere velle, vt centum florenorum millia impenſæ bellicæ nomine Regi numerarent, viginti millium tributum quotannis penderent, duo vexilla auxiliaria ad quoduis bellum mitterent, & vt ſinguli Magiſtri in Regis verba iurarent: Pruſſiam vero ſibi cunctam haberent iiſdem finibus, quibus ante id bellum habuiſſent. Probabat magna pars Senatus has conditiones: ſed

Prutenorū legatio ad Caſimirum Regem.

Prutenorum legatio commodum adueniens, orabat Regem atque Senatum, ne ſe in fidem ſuſceptos Cruciferis in ſeruitutem miſeram proderet: Elbingæ ſe conuentum egiſſe, nouoque fœdere ſeſe inuicem obſtrinxiſſe, extrema omnia pati malle, quam in Cruciferorum poteſtatem redirent. Erant & in Senatu regio, qui cenſerent, non ex fide atque dignitate Regis, & Polonicæ gentis fore, Prutenos ſocios deſerere, ſuaque olim amiſſa, nuperque recuperata, rurſus prodere aut vendere. Non diuturnam pacem eo precio redimi, ſed perpetuorum hoſtium vires refici, & opes augeri. Efficax fuit hæc oratio, decretumque non eſſe deſerendos prodendoſque Prutenos. Verum de ratione continuandi belli ad particulares cōuentus reiectum eſt. Nobilitas enim Polona præterita expeditione offenſa, & pecuniarium ſubſidium negabat, & militiam in poſterū detrectabat.

Quam

Quam ne Rex quidem probabat, propter nimiam atque pernicioſam equitum licentiam. Interea Rex in Lithuaniam cum Regina excurrit: indeq; reuertens, ad Colenſem maiorum Polonorum conuentum poſt initium æſtatis adfuit: & vt expeditio in Pruſſiam pro modo facultatum decerneretur, ab ipſis impetrauit: nempe vt de centum marcarum cenſu annuo eques vnus haſtatus mitteretur: oppidani vero regij peditem ſuppeditarent. Difficiliores fuere minores Poloni, & emendari prius quædam in Rege ac Magiſtratibus flagitabant. Itaque pro hoſtibus habiti à Rege nonnulli, quorum inſtinctu hæc fieri videbantur: ſed tamen eorum pertinaciæ datum, vt ad calendas Septembris Petricouiam rurſus comitia vniuerſæ Poloniæ indicerentur. Miſſi vero octo de proceribus (quemadmodum cum Cruciferis cõuenerant) in Pruſſiam, ad agendum de pace, re infecta redierunt, cum neque illi Nieſſouiam venirent, neque Polonis Culmam veniendi ſecuritatem præſtarent luculentam. Itaque fecerunt maiores Poloni ſatis promiſſis ſuis, vt expeditionem in Pruſſiam facerent. Verum nullum ij laborum precium fecerunt: agros modo ſociorum vtrunq; tutati ſunt per æſtatem: ſub autumnum autem domum non expectata miſſione remearunt. Per quod tempus mercenarij milites in inferiori Pruſſia, inſignem de Cruciferis retulerunt victoriam: nec multum abfuit, quin Ludouicus Magiſter viuus in poteſtatem eorum veniret. Præda non contemnenda parta, ita vt viceni aurei in milites diuiderentur. Itaque de pace rurſus agi cœptum à Cruciferis. Per quod tempus renouatis induciis, Lubauia Cruciferorum præſidium accepit, cum ad eam diem à partibus Regis ſtetiſſet. Ad Meuam vero complures naues, frumentum & ligna atque aſſeres è Polonia Gedanum portantes, ab hoſtibus ablatæ ſunt. Quæ cum à Rege repeterentur, reſpondit Magiſter, iniuſſu ſuo à militibus id factum, neque eos imperium ſuum exaudire: atqui adeo pacis quoque arbitrium penes eos eſſe: clementer Rex ageret, & Ordinem Cruciferorum ne penitus iret perditum. Sub finem Augusti menſis venit ad Regem Lenciciam Vratislauienſium & Namislauienſium legatio, deditionem oppidorum ſuorum offerens, quod ſub imperio Georgij Regis Bohemorum hæretici cum reliqua Sileſia eſſe nollent. Commendata eſt eorum pietas ac religio, ſed aliter ſibi proſpicere iuſſi ſunt: Caſimirum eos tueri non poſſe Pruſſico bello implicatum, ſi pacem cum Cruciferis feceris, tunc demum recipi eos poſſe.

Comitia iterum Petricouiæ.

Expeditio Polonorum maiorum in Pruſſiam damnoſa.

Cruciferi victi.

Induciæ cũ Cruciferis.

Vratislauiorũ legatio ad Regem Pol.

Comitia Petricouiæ.

Comitia deinde Petricouiæ habita: ad quæ Cracouienſis Prouinciæ nuncij venire recuſarunt, niſi fides publica à Rege ſibi daretur. Acceperant enim, Regem aulicum ſuum & procerum quorundam, quibus fidebat, comitatum in armis eſſe iuſſiſſe. Nam erat is admonitus, conſilia ab illis contra ſe inita eſſe. Erat res noua & inaudita: ſed tamen, ne qua maior turba & ſeditio excitaretur, datum hoc illis. Principes eius legationis erant, Ioannes Rithuianius præfectus Sendomirienſis, Ioannes Tarnouius, & Ioannes Melſtinius. Impetrata vero dicendi facultate in frequenti conſeſſu Ioannes Rithuianius præ cæteris collegis in hanc ſententiam ad Regem verba feciſſe fertur. Ingentem animis dolorem haurimus, Rex sereniſſime, quod nos immerentes, ac tibi addictiſſimos pro hoſtibus ducis, & armatum præſidium contra nos comparaſti. Nemo eſt noſtrum, atque adeo ex omni numero Polonæ Nobilitatis, quem odiſſe, aut metuere debeas: omnes te ſummo ſtudio atque obſequio proſequimur, ſemperque proſecuti ſumus.

Oratio Ioan. Rituiani ad Caſimirum Regem.

Verum dura neceſſitas, & impendens exitium nos impulit, comitia hæc abs te efflagitare, non quo aliquid contra te moliremur, ſed vt ſaluti & incolumitati noſtræ, liberorum noſtrorum, ac longæ poſteritati, ſimulque dignitati Reipublicæ noſtræ calamitoſæ tandem aliquando proſpiceremus. Quod ſi roges, quid id mali, aut vnde? Vndenam cenſes? niſi vnde minime ſperabamus, & vnde minime decuit. Abs te, inquam, tuiſque magiſtratibus, quorum etiam culpa omnis in te redundat. Tui præfecti non modo ius non reddunt petentibus viduis ac pupillis, verum etiam per ſummam iniuriam ac potentiam nos fratreſque noſtros opprimunt: bonis indicta cauſa ſpoliant; vinculis, vulneribus, & omni contumelia afficiunt: quemadmodum nuper poſt edicta hæc iam comitia. Sigiſmundo Laticinio & Virzbientæ Siennicio à Ioanne Kuropatua præfecto Chelmenſi vſu venit. Atque hæc tamen, quod priuata ſunt, & ad ſingulos pertinent, reuera ducimus: illa multo grauiora & acerbiora, quæ te cõniuente ac indulgente Lithuani in nos deſignant: nempe, quod Luſcum & omnem illam fertilem oram Ruſſiæ nobis interceperunt, pagos nonnullos à Parczouienſi territorio abſtraxerunt: Podoliæ quaſdam munitiones occuparunt, reliquis etiam imminent: Maſouiorum Ducibus, ſociis noſtris & clientibus tuis duo territoria Gonianzum & Vengrouiam eripuere. Hæc te autore facere eos neceſſe eſt: non facerent ſane, aut certe non impune facerent, ſi alium regem haberemus. Tu eorum temeritatem & audaciam indulgendo aliis, adeoque prouexiſti, vt non modo contra Cruciferos ſocia nobiſcum arma ex fœdere non coniungant, neque gratiam nobis pro vindicata Samogitia referant, ſed ſuperbe quoque tuum imperium iam detrectent. Nec tamen hæc te mouent, quo minus bonis ac facultatibus huius regni tam ingratam Lithuaniam ornes & augeas. Quod ſi merita vtriuſque populi recta ratione perpendas, reperies, iniuſtè & indigniſſime hæc abs te fieri. Illi neque tibi, neque patri tuo vnquam ſatis fideles fuere: & cum iure veſtro eis imperaretis, contra vtrumque non ſemel pernicioſa conſilia iniere: ferro & veneno vitam vtriuſque appetiuere. Nos vero illum quidem obſcurum & ignotum, & anguſte imperantem, ad ampliſſimum coniugium ac florentiſſimum regnum vltro acciuimus, & in vniuerſum terrarum orbem celebrem reddidimus: Samogitiam & magnam partem Lithuaniæ à Cruciferis ereptam armis noſtris ac ſanguine reſtituimus: fratrem tuum Vladislaum non tantum ad Polonicum, verum etiam ad Vngaricum regnum fauore & impendiis atque opibus noſtris eueximus. In te vero quales fuerimus, tu ipſe teſtis es locupletiſſimus. Atque vt alia prætermittam, Pruſſicum quidem bellum per tot annos in hanc vſque diem & armis & facultatibus noſtris noſtrorumque pro te impigre ſuſtinuimus. Pro his meritis iſta nobis abs te refertur gratia, vt Lithuanos exuuiis noſtris exornatum eas? Iamne illa quidem leuia ſunt incommoda, quod & ipſe leuem monetam cudis, & adulterinam importari aliunde permittis? & furum latronumque examina impune in nos & noſtros graſſari pateris? Quæ facile tu, quemadmodum debes, nobis quieſcentibus reprimeres, niſi regia bona & reditus perperam diſſipaſſes. Ad hæc procurationibus quoque ſiue ſtationibus nimium oneroſis nos & homines noſtros vehementer exhauris: afflictos à potentioribus non modo non vindicas, ſed ne audis quidem quiritantes. Hæc & alia peracerba immerito abs te accidunt, Rex illuſtriſſime, fratribus noſtris, quos obſequentiſſimos

„ tissimos & studiosissimos tui semper expertus es. Ea tandem vt corrigas;
„ mutesq;, demisse per nos abs te petunt. Refer hanc gratiam be ne merentib.
„ redde nobis, quæ Lithuani te indulgente ademerunt: moneta leui cudenda
„ abstine : adulterinam summoue : immoderatas stationes circumscribe:
„ magistratuum impotentiam & petulantiam refrena, ac vigilantiam ex-
„ cita, vt vias publicas, regnumque omne pro debito suo furtis ac latro-
„ ciniis purgent: Poloniæ commoda & ornamenta ne minoris facias, quam
„ Lithuaniæ: denique patrem, non vitricum te nobis præbeas. Quod si im-
„ petramus, nullus nobis labor, nulli sumptus pro tuis commodis, & ad nu-
„ tum tuum graues erunt; ac ne sanguini quidem, ac vitæ nostræ peperceri-
„ mus. Sin repulsam ferimus, nihil est, quod extra ordinem à nobis expe-
„ ctes. Atque ita tibi persuadeas, neque nos in Prussia tibi sine legitimo
„ stipendio militaturos, neque pecuniæ quicquam collaturos, conferriue
„ passuros.

Responsum Regis ad orationem modestum.

Modeste ad hæc à Rege, culpam à se remouente, responsum: sed tamen sine successu comitia soluta sunt, maioribus quidem Polonis se-num grossorum de manso pensionem non abnuentibus, minorum vero internunciis negantibus factam sibi esse potestatem à Nobilitate a-licuius oneris suscipiendi. Itaque alia rursus comitia ad sextam diem Decembris eodem edicta. Vbi cum Regis Senatusque placito viginti de primoribus, qui de Republica consultarent statuerentque, delecti es-sent, & Rex correcturum se deinceps errata à Nobilitate sibi obiecta re-cepisset: agraria duodenûm grossorum exactio agricolis, & telonium omnium mercium omnibus, quicumque lucrum sectarentur, in annum imposita: ab ecclesiastico vero & equesti ordine octaua pars censuum promissa Regi in stipendia militantium in Prussia. Ibi etiam præfectura Mariæburgensis, amoto Sciborio Chelmscio, duobus pariter Ioanni Koscieleczio Palatino Inouladislauiensi, & Prendotæ Lubessouio à Re-ge mandata: fortassis, vt alter territorio, reditibusque regiis, alter præ-sidio militari præesset. Inde etiam Iacobus Sienenius Gnesnensis & Cracouiensis Præpositus ad Pontificem Pium secundum à Rege missus est, vt ei de more gratularetur, & obsequium regium profiteretur. Im-petrauit autem is, vt remitteret Pontifex Prutenis diras atque excom-municationes, quibus eos ad parendum Cruciferis adigebat. Petebat idem de transferendis ex Prussia in Tenedon insulam Cruciferis: in quo eum omnium fere Christianorum Principum oratores adiuuabant, id-circo quod Mahometes Turcarum Imperator Corinthum vrbem Græ-ciæ nobilissimam, & Lemnum atque Mitylenem insulas paulo ante cepe-rat, & Peloponneso Eubœæque Imperatorum fratrum dissidio fretus imminebat. Verum id impetratum non est, impensius indulgente Cruciferis & Germanis Pontifice, iam inde, ex quo in aula & ministe-rio Friderici Imperatoris fuerat. Quorum fortassis opera & odio in Po-lonos perfectum, vt is nunquam de Polonis bene sentiret, quod è scri-ptis eius cuique deprehendere licet. Ac ne de diris quidem & interdicto contra Prutenos promulgato impetratum tunc esse à Pontifice ex iis ap-paret, quæ legatus eius Hieronymus Cretensis Archiepiscopus postea ges-sit in Polonia.

Iac. Sienenius ad Pontificem legatus.

Pius Pontifex Germanis æquior quam Polonis.

Septem-

Ann. Chr. 1459.

Clades Cruciferorum ad Passenheimum.

Septembri vero mense anni millesimi quadringentesimi quinquagesimi noni Cruciferi non contemnendam cladem acceperunt ad Passenheimum oppidum inferioris Prussiæ. Nam cum contra id, quod in induciis cõ-uenerat, oppidanos eius oppidi regias partes secutos ad defectionem solicitarent, illi re cum præfecto præsidij regij Michaele cognomento Sromothni communicata, mitti sibi præsidium à Cruciferis postularunt. Missi quingenti equites valido cum peditatu: ac cæteri quidem foris manere iussi, trecenti modo equites intromissi, ab armatis Polonis, quos Michael ex aliis præsidiis ad eam rem deduxerat, facile concisi sunt. Dolo animaduerso, reliquum agmen, cum suis in oppido clausis opitulari non posset, fuga sibi consuluit. Vernum huius anni tempus ventorum vehementia & aquarum è solutis niuibus & imbribus bimestri inundatione corruptis segetibus, non parum incommodi ac detrimenti Polonis attulit. Sub finem anni huius Elisabetha Regina Ioannem Albertum filium peperit.

Ioan. Albertus Casimiro Regi nascitur.

Ann. Chr. 1460.

Conuentus Polonorum cum Bohemis Bythomie.

Insequentis vero anni initio conuentum Poloni cum Bohemis egerunt Bythomiæ, Præmislo Tessinensium Duce controuersiam de regno Bohemico inter Reges componere, & offensiones inter Polonos ac Silesios tollere studente. Sed tamen re pendente inde discessum, nisi quod alius conuentus ad octauum calendas Iulias in idem oppidum condictus: ad quem Bohemi non accesserunt, offensi multis oppidorum & villarum suarum incendiis à Casimiro Rege & Regina Elisabetha, quemadmodum opinabantur, subornatis. Id vbi accepit Casimirus, non putauit sibi committendum, quin se cõiugemq; suam Georgio excusaret. Ac ea de causa Iacobum Dembiniũ Castellanum Malogostẽsem, & Albertum Garseium legatos ad eum misit, qui se & verbis & prouocatione ad singulare certamen militari more purgarẽt. Qui cum iussa fecissent, nec inueniretur quisquam, qui asseuerare sparsum illum de Rege & Regina rumorẽ auderet, Georgius quoq; nunquã id se de tantis Principib. credidisse affirmauit. Sic ei satisfactum cũ esset, peractus est intermissus conuentus, & pax, fœdus, atq; amicitia inter Reges cõstituta, ea conditione, vt neuter alterius hostes vlla ope adiuuaret: solus Pontifex religionis causa à Casimiro exceptus est. De Masouia quoq;, & pro Ducibus eius oræ, ne quid negocij Georgius ipsi facesseret. Adiectum, vt anno exacto Reges ipsi confirmandæ amicitiæ gratia Glogouiæ congrederentur, & ibi de dote Elisabethæ Reginæ non exsoluta inter se paciscerentur. Fuere autem ad eam rem missi à Rege Casimiro Stanislaus Ostrorogius Palatinus Calissiensis, Ioannes Brezius Procancellarius, & Ioannes Dlugossus Canonicus Cracouiensis. Creditum est autem, opera Cruciferorum submissos fuisse incendiarios illos Bohemiæ, sparsumque vulgo rumorem, quasi à Rege & Regina Polonorum ob interuersum hæreditarium regnum iratis id factum esset. Idque eo fecisse Cruciferos, quo facilius ipsi bellum cum Polonis haberent, si eos Bohemico quoque bello implicassent. Nihil enim intentatum ij relinquebant, quod ad perniciem Polonorum pertinere existimarent. Nec abhorret à vero, Albertum Archiducẽ Austriæ, itemq; Ludouicũ Bauariæ Ducem, & legatos Põtificis Hieronymũ Cretensem Archiepiscopum, & Franciscũ Toletanum Astigiensẽ Archidiaconũ Vratislauiensibus Georgio Regi reconciliãdis operam dantes, ab iisdem Cruciferis subornatos, missis eiusdem anni initio ad Casimirum legationib. arbitrium om-

Casimiri Regis legatio ad Georg. Boh. Regem.

Pax & fœdus inter Casimir. & Georg. Reges.

Legationes Pontificis & Principum ad Casim. Regem.

omnis inter ipſum & Cruciferos controuerſiæ dirimendæ ſibi popoſciſſe, quo facilius eum ſpe pacis ſecurum & incautum fallerent. Caſimirus autem Alberto, qui primus ea de re miſerat, non grauate permiſit, vt amice, ſi poſſet, inter partes componeret. Cæterum de re vniuerſa compromiſſum facere abnuit, ne illum pro amico inimicum haberet, commemorans, qua fide ſe Sigiſmundus Cæſar quondam in eiuſdemmodi re geſſiſſet: Ludouico & legatis pontificiis, qui erant ſuſpecti Regi de ſtudio in partem aduerſam, reſponſum: Regem poſtulata eorum facturum fuiſſe, niſi Albertus arbitrium id ſibi ſumpſiſſet. Fœdus tamen ictum cum Bauaro, itemque Conrado Albo Oleſuicenſium Duce, cum quo diſſidij nonnihil propter iniurias quaſdam vltro citroque illatas Polonis interceſſerat.

Alberto Archiduci Auſtriæ pacificatio cum Crucigeris permiſſa.

His dimiſſis, in Ruſſiam Rex nondum exacta hyeme iter inſtituit. Id autem apparanti nunciatur Valciam arcem proditione Ioannis Videlij Præfecti à Caſparo Noſticio & Cruciferis interceptam. Boriuoium autem Scrinnium cum non contemnenda manu è Ziuecia & Turzagora ſubiectam oram latrocinio infeſtare. Et latrocinium quidem Boriuoij Rex per Nicolaum Pienianſium Præfectum Cracouienſem, & Petrum Komorouium cum aulico comitatu & Sciricienſi Nobilitate miſſos, expugnato vtroque eius præſidio, celeriter ſuſtulit. Valciam vero maiores Poloni recuperare iuſſi, obſederunt quidem arcem, ſed non multo poſt ab obſidione re infecta receſſerunt. Rex in Ruſſiam profectus, Eczigetem Tartarorum Principem, & Stephanum Palatinum Moldauorum per legatos auxilia cõtra hoſtes popoſcit, promiſſa vtrobique alacriter. Peragrata vero Ruſſia Breſtæ ſupra Bugum cum Lithuanis conuentum egit: animos eorum ad Podoliam armis occupandam, cum Poloni Pruſſico & Bohemico, vt rebantur, bello diſtinerentur, procliues ſanauit. In Poloniam verò reuertens menſe Maio, Sendomiriæ cum minoribus Polonis, & mox Lenciciæ cum maioribus conuentus egit. Conſultatum de ratione belli gerendi cum Cruciferis, miſſusque exercitus ad recuperandam Valciam. Poſt cum Monachis Lubinenſibus conſtitutum, vt ne Abbatem, niſi à Rege approbatum haberet. Inde adeo hic mos inoleuit poſterius in cæteris quoque monaſteriis totius Poloniæ, vt noui Abbates aſſenſum Regis requirant. Per eoſdem dies Mariæburgenſes oppidani, quatuor fere menſes à regiis obſeſſi, oppidum, quod parum iam abfuit, quin cuniculis actis caperetur, Ioanni Koſcielecio arcis Præfecto dediderunt. Recepto oppido, de tribus modo oppidanis, qui defectionis autores fuiſſe dicebantur, capitale ſupplicium ſumptum: præſidiarij in vincula coniecti: multitudini parſum. Dum Valcia à Polonis obſidetur, Bernhardus Sonnenbergius tria millia equitum peditumque Germanorum & Bohemorum per Marchiam Brandeburgenſem Cruciferis in Pruſſiam adducere, & prope iam adeſſe, velleque Valciam primum obſidione liberare, nunciatur. Ibi Iacobus Dembinius dux regiarum copiarum veritus, ne ſe hoſtes vtrinque aduerſum pariter & auerſum adorirentur, ſoluta obſidione in æquiorem locum hoſti aduentanti obuiam proceſſit. Sed priuſquam is appropinquaret, milites Germani & Bohemi, cum Francofordiam ad Oderam perueniſſent, ac de deditione oppidi Mariæburgenſis accepiſſent, domos dilapſi, ducem cum quingentis modo militib. deſeruere. Cũ his autem iter ille inſtitutũ proſequens & Polonorum occurſum oblique declinans, confectis vnius diei noctiſq; itinere

Valcia arx à Crucigeris interuerſa.

Valcia à maioribus Polonis obſeſſa.

Conuentus Lithuanorum Breſtæ.

Mariæburgum opp. deditione à Polonis receptum.

itinere duodecim milliaribus, & centum equis, qui laborem tanti itineris non ferebant, amiſſis, ad Choiniciam peruenit. Quo intellecto, ii, qui in præſidio Valciæ fuerunt, nocte arce incenſa eum ſecuti ſunt. Atque is Gedanum contendens, munitionem Gedanenſium vno ab vrbe milliari oppugnare adortus eſt, collocatis opportuno loco inſidiis, ratus, id quod accidit, Gedanenſes ſuis, qui in præſidio erant, opem laturos. Itaque illi incompoſito agmine ruentes, in inſidias præcipitati, & non contemnenda clade repulſi ſunt, ſexaginta amiſſis, ducentis captis, inter quos duo conſulares fuere. Nonnullam rebus Cruciferorum acceſſionem aduentus Sonnenbergii, ſecundumque illud prælium fecit. Mox enim Golubum oppidum proditione in hoſtium poteſtatem redactum eſt: in quo non pauci Dobrinenſes equites vna cum facultatibus ſuis capti ſunt: arcem Czeruonca defendit. Puſcum item, quod Rex Sueciæ exul tunc hypothecæ nomine tenebat, ab eiſdem interceptum, Bielauium oppidum toto anno obſeſſum: Bartenſteinenſes oppidum ſuum dedidere: Suecza arx ſuperior permunita in ripa Viſtulæ fraude ab hoſtibus occupata eſt: quos ad centum vſque captiuus quidam, qui ibi aſſeruabatur negligentius, caſſibus in altum ſuſtulerat: Dobrinenſis ora ne vaſtaretur, vectigalis hoſti facta. Porro Ericus Dux Pomeranorum propinquus, fœderatus, atque ſocius Regis, nulla læſus iniuria, nulla vi adactus, violata fide & iureiurando Lauenburgum oppidum & Bythouiam arcem fidei ſuæ commiſſa à Rege hoſtibus dedidit, nequicquam deprecantibus Lauenburgenſibus, & precium pro redimendis tredecim quibuſdam captiuis (quam cauſam deditionis Ericus præſe ferebat) collata publice pecunia pollicentibus. Neque Polonis tamen penitus fortuna tergum obuertit: Quidzinum & Varmia oppida ab iis noctu intercepta ac direpta: vnde tanta miles præda ditatus eſt, vt ducenti floreni in capita cederent: duobus iuſtis præliis victi fuſique hoſtes apud Paradiſenſe monaſterium, & compluribus amiſſis in fugam acti.

Valtia incenſa.

Gedanenſes incommodo affecti à Cruciferis.

Golubum proditum Cruciferis.

Puſcum interceptũ.

Bielauium obſeſſum.

Bartenſteinum deditum.

Suecza à Cruciferis occupata.

Ericus Pomer. Dux Lauenburgum & Bythauiam Cruciferis dedidit.

Quidzinũ & Varmia à Polonis capta.

Septembri menſe exceſſit è viuis Thomas Strempinius Epiſcopus Cracouienſis, vir ſingulari memoria, & pietate magna præditus. Eo mortuo tres de Epiſcopa magno & Reipublicæ incommodo, & autoritatis Eccleſiaſticæ atque pontificiæ detrimento, & pernicioſo ambitionis exemplo aliquandiu contenderunt. Nam vbi dies electioni dicta aduenit, miſit Rex ad collegium ſacerdotum, ad quod electio Epiſcopi iure, & more antiquo pertinebat, vt Ioannem Gruſcinium Vladiſlauienſem Epiſcopum regni Cancellarium eligerent Epiſcopum. Sed tamen is in tanto numero tria modo præſentium, ac totidem abſentium tulit ſuffragia: reliqua duorum & viginti, quibus antiquior fuit Regis iuſſione libertas ac religio, in Ioannem Brezium Procancellarium regni concurrerunt. Verum hic regiis minis deterritus, electionem ſuam repudiauit, Vladiſlauienſis epiſcopæ adipiſcendæ ſpe accepta. Certa iam ſpe erat de Cracouienſi epiſcopa Ioannes Gruſcinius, cum Iacobus Sienenius Gneſnenſis & Cracouienſis Præpoſitus à Pontifice, apud quem ante annum legatione Regis nomine functus erat, Epiſcopus Cracouienſis renunciatus eſt, cedentibus nomine Thomæ Strempinii quibuſdam, quos ille paucis ante mortem diebus ad peragendum id Romæ inſcio Rege procuratores nuncuparet. Id vbi Rex accepit, fremere in Sienenium, qui ſine ſua autoritate in regno ſuo Epiſcopus eſſe vellet: petentemque per amicos & propinquos, non modo reiicere, verum

Thomæ Strempinii mors.

De Epiſcopa Cracouien. contentio.

etiam proſcribere vna cum fautoribus & receptatoribus eius adortus eſt, Epiſc. & Palatinis quibuſdam incitantibus. Nec deerat ſibi Sienenius: nam & initiatus eſt ſacris epiſcopalibus à Gneſnenſi, Cracouienſi, & Vratislauienſi ſuffraganeis Epiſc. in arce paterna Pinczouienſi, & à Pontifice acerrimũ & pœnale mandatum, quo diris deuolebantur ii, qui eum pro Epiſc. Cracouienſi non reciperent, impetrauit. Verum ab eo mandato vniuerſum fere Collegium Cracouienſis Baſilicæ regio iuſſu & minis inductum, ad Pontificem ipſum, ſiue ad futurum vniuerſale Concilium prouocauit: ſacris tamẽ pleriq; omnes Canonici abſtinuere. Pauci quidam ex eo collegio, & omnino ex ordine eccleſiaſtico pontificiam, quam regiam autoritatẽ antiquiorẽ ducentes, cum Sienenio ſenſerunt: inter quos primarii: Demetrius Sienenius Iacobi frater, Scarbimirienſis Præpoſitus, Dlugoſſi duo fratres, Derslaus Krizanouius, & Nicolaus, Canonici Cracouienſes. Quibus ſacerdotiorum reditus à Nicolao Pieniauſco Præfecto Cracouiẽſi Regis mandato adempti ſunt. Hi & item Georgius de Franciſcano ſodalitiò ſuffraganeus Cracouienſis, qui Sienenium conſecrarat, Cracouia abeſſe iuſſi: Krizanouius vero domo ab apparitoribus Præfecti extractus, & per mediam vrbem foras eductus eo veſtitu, quo Canonici in templo vtuntur. Idem tribus aliis inferioris ordinis ſacerdotibus accidit, cultui diuino vacantibus. Reliquum Collegium iureiurando à Rege ipſo adactum, ne quem iniuſſu ſuo ad poſſeſſionem bonorum epiſcopalium admitteret: quorũ tamen bona pars cũ à Præfecto Cracouienſi, & aliis quibuſdam, tum à neceſſariis Vladislauienſis Epiſc. regio vel iuſſu, vel permiſſu, occupata tenebatur. Dlugoſſi domus Cracouiæ à Stanislao & Dobeslao Kuroſuanciis, Epiſ. Vladislauienſis propinquis, Rege inſpectante & approbante direpta. Sienenius ipſe obſideri in arce Pinczouienſi à Rege iuſſus, Melſtini ſe cum Ioanne Dlugoſſo ſeniore totum annum continuit, à domino arcis Ioanne Melſtinio receptus, nequicquam prohibente Rege, ne perduellem ſuum & hoſtem publicum ſeruaret. Ad Pontificem vero Ioannes Rithuianius Mareſchalcus regni, & Matthias, Racianzius Canonicus Vladislauienſis rogatu & ſumptu Vladislauienſis Epiſcopi miſſi, vehementer Sienenium, quaſi ambitioſum & ſeditioſum, ac Regi, populo, atque ordini eccleſiaſtico inuiſum, qui vi Thomam Epiſcopum cedere ſibi coegiſſet, epiſcopamque vi inuaſiſſet, apud Pontificem accuſarunt: oblatis Pontifici regio nomine magnis muneribus, & Friderici Imperatoris ac Georgii Bohemorum Regis commendatitiis literis. Nil tamen aliud à Pontifice impetrarunt, quam, vt is Hieronymo Archiepiſcopo Cretenſi legato ſuo cauſam cognoſcendam delegaret, atque interea Sienenio Epiſcopæ adminiſtratione interdiceret.

Sacerdotũ bona inuaduntur iuſſu regio.

A Collegio ſacerdotum iuſiurandũ exactum.

Epiſcopalia bona occupata à Præfecto Cracouien.

In Pruſſia Cruciferi cum aduentu Sonnenbergii, & aliquot oppidorum acceſsione, non tam viribus, quam animis aucti, crebris excurſionibus Regi ſubiectum agrum vaſtarent, Rex menſe Decembri Lenciciam, atque inde initio noui anni milleſimi quadringenteſimi ſexageſimi primi Breſtam in Cuiauiam cum omni comitatu aulico ſe contulit, ibique Februario menſe comitia celebrauit, veritus, ne, ſi ea Petricouiæ, quemadmodum indixerat, ageret, maiores Poloni, qui in caſtris ad arcendos à ſuis hoſtium impetus erant, dilaberentur. Sed cum infrequens admodum Senatus eo conueniſſet, præſertim ex minori Polonia, nulla re memorabili acta, per Radomiam in Lithuaniam profectus, ad ferias Paſchæ Vilnæ Lithuanorum

Ann. Chr. 1461.

Comitia Breſtæ celebr.

Comitia Lithuanorum Vilnæ.

comitia habuit. Inde repudiatis, ſeu verius in aliud tempus dilatis eius gentis poſtulatis, quibus flagitabatur, vt aut ipſe ſecum maneret, aut Simonem Oldcouicium Kiouienſium principem in magni Ducis loco ſibi præficeret, in Poloniam reuertens, Sendomiriam Senatum conuocauit. Pauciſſimi adfuere: itaque neque ibi quicquam fere actum. Cracouiam deinde cum excurriſſet, menſe Iunio Inouladislauiam ad Pruſſicum bellum proſequendum profectus eſt, Nobilitate omni totius Poloniæ eodem conuenire iuſſa. Verum ea medio demum Auguſto menſe ægre conuenit. Interim Cruciferi Schipenbeilũ, Raſtenburgum, Bielauum oppida, & Morangum arcem obſedere. Neque Rex obſeſſis opem tulit: ſed peiore vſus conſilio quorundam procerum, qui à Cruciferis corrupti dicebantur, in Pomeraniam ſigna conuertit, vt Fridlandiam & Choiniciam recuperaret, & Ericum Stetinenſium Ducem vlciſceretur. Cæterum præſidiarii, qui Schipenbeili erant, eruptione in obſidentes facta, magna eos ſtrage repulerunt, caſtriſque eorum potiti ſunt. Porro ad Raſtenburgum ciuium Magiſter ſimulata proditione parum abfuit, quin Magiſtrum Cruciferorum in præparatas inſidias induceret. Fraude à quodam de comitibus Magiſtri animaduerſa, & magiſtro ciuium ante oppidum confoſſo, non modo eius oppidi, ſed & Morangi obſidio ſoluta eſt. Ne Poloni quidem, qui in aliarum arcium & oppidorum præſidiis erant, ceſſarunt: ſed cum Elbingenſibus Ioanne Schalio Bohemo duce coadunati, & nauibus eorum per Habum lacum tranſportati in Sambiam, eam regionem ferro & igni longe lateque populati ſunt, & ingentem prædam inde aſportarunt: quippe qui inexpectati in oram ab ardore belli remotiorem irrupiſſent. Per quos dies Eliſabetha Regina Cracouiæ quartum filium Alexandrum peperit.

Oppida Pruſſia à Cruciferis obſeſſa.

Strages Cruciferorum ad Schipenbeilum.

Elbingenſes cum Polonis Sambiam populantur.

Alexander Caſimiro Regi natus.

Paucis vero diebus ante, Andreas Tencinius vir vetuſtate & familiæ claritate illuſtris Cracouiæ (quod fabrum armorum, qui arma ſibi ad bellum proficiſcenti tempori non perfecerat, bis pulſaſſet) concurſu multitudinis vrbanæ in æde diui Franciſci oppugnatus, effractiſque foribus in adyto inuentus, immaniter trucidatus, cadauerque eius in forum contumelioſe tractum, luto oblitum, & pugionibus confoſſum, ambuſtaque barba & capillis ludibrio habitum, & biduo in curia ciuitatis aſſeruatum, tertia demum die amicis ad ſepulturam redditum eſt. Amici & miniſtri eius nocte dieque inſequenti cum ſe in turri templo adiuncta ſtrenue defendiſſent, ad extremum vitam pacti, in ciuium poteſtatem venerunt, deductique in curiam tertia die, reconciliati multitudini vrbanæ incolumes dimiſſi ſunt. Filius Andreæ cum in furno apud viduam quandam delituiſſet, noctu ex vrbe ſaluus euaſit. Hæc res in caſtra renunciata, cum leuius quam pro atrocitate ſui ferri à Rege videretur, vehementi indignatione animos Nobilitatis accendit, minus alacriter alioqui expeditionem illam obeunti. Excitatus ab omni exercitu Ioannes Amor Tarnouius Caſtellanus Sãdecenſis pathetica oratione apud Regem atrocitatem cædis Tencinianæ adeo exaggerauit, vt & Regi, & Senatui lachrymas excuſſerit. Rex grauẽ ſibi eſſe illũ Tencinii caſum teſtatus, cauſatuſq; expeditionẽ, quo minus tã atrox facinus tũc vindicare poſſet, non inultum fore cum promiſiſſet, haud difficulter multitudinẽ mitigauit: & Præfectus exercitui Petro Szamotulio Poſnanienſi, & Ioanni Zarembæ Siradienſi, Caſtellanis, & Præfecto Vielunenſi Naclẽſe

Andreæ Tencinii cædes.

Ioã. Tarnouii oratio de cæde Tencinii.

Naclen. territorium tributariũ Cruciferis vaſtatur à Polonis.

territorium ſuæ ditionis, propterea quod tributum hoſtibus penderet, ferro flammaq; late deformauit. Deinde admotis ad Fridlandiam caſtris, oppidum ſeptem dies obſeſſum, octauo cum oppugnare adortus eſſet, in deditionem accepit, facta abeundi cum rebus ſuis poteſtate hoſtiũ præſidio.

Fridlandia recepta.

Inde verſus Choiniciam progreſſus, ad mille paſſus ab oppido quindecim dies in ſtatiuis nullo operæprecio conſumpſit, niſi quod per eos dies pars quædam exercitus adhibitis Tartaris Lithuanicis, qui circiter ſexcenti erant, in ditionem Erici Stetinenſium Ducis populabunda excurrit, & vaſtatis igni, quæ obuia & imminuta fuere, opimam prædam auexit. Reuertentes Polonos conſecuti hoſtes, & maiore vi adorti, magna ab iis ſtrage profligati ſunt. Captiui Regi traditi, cætera præda militibus ceſſit. Quo facto Sophia Erici coniunx, mulier elegans & prudens, in caſtra Regis ſupplicis habitu veniens Regem marito ſuo placatum reddidit.

Ditio Eriti Pomeran. Ducis vexatur à Polonis.

Rex Caſimirus ad Choniciã ſtatiua habet.

Rege ad Choiniciam tamdiu ſtatiua habente, infremere cuncta Nobilitas, cum quod autumnalis cæli intemperies, mixtæque niuibus pluuiæ vulgo permoleſtæ eſſent: tum quod ſe fruſtra tempus terente in Pomerania, Cruciferi in diuerſa parte nauiter rem gererent, Morangumque, Schipenbeilum, & Raſtenburgum maioribus viribus denuo obſiderent: exaudiebanturque vulgo voces puerorum, malum conſilium Regi acclamantium. Quare inito conſilio, cum deinceps milite mercenario bellum illud geri placuiſſet, Nobilitaſque omnis in ſtipendium duûm millium militum, quæ mox in Pruſsiam contra hoſtes mitterentur, viceſimam redituum ſuorum annuorum partem (proceribus onus id recuſantibus) contuliſſet, & in ſequentem annum tributum duodenûm groſſorum in iugera ſciuiſſet, ſub finem Septembris dimiſit Rex exercitum: idque eo incunctantius fecit, quod ad ſeditionem & ciuile bellum res vergere videbatur maioribus Polonis in Petrum Szamotulium Præfectum aſpere & auare gerentem magiſtrum frendentibus.

M. rangũ, Schipenbeilum & Raſtenburgum denuo obſeſſa.

Exercitum Rex dimittit.

Rex reuertens, Bydgoſtiæ dies commoratus aliquot, dum mercenarium militẽ, dato ei duce Petro Dunino Succamerario Sendomirienſi, in Pruſsiam tranſmittit, triſtem de morte Sophiæ Reginæ matris ſuæ nuncium accepit. Febrim ea ex melopeponibus contraxerat, & mox paralyſi accedente extincta eſt, vno & quadraginta annis, poſtquam Vladislao Regi nupſerat, exactis: mulier religioſa, magnanima, ſed iracunda, & cum ad amplificandum cultum diuinum munifica, tum in luxum profuſa: quo factum, vt non modicum æs alienum relinqueret, quod moriens, vt filius diſſolueret, cauit.

Sophia Reginæ mors & mores.

Suecza arx à Polonis & Gedanenſ. recepta.

Duninus accepto à Rege exercitu, Sueczam arcem ſuperiorem aliquandiu à Bydgoſtienſi & Cuiauienſi Nobilitate, & ab altera parte à Gedanenſibus nauali apparatu obſeſſam, adueniens in deditionem recepit. At hoſtes diſceſſione Polonorum aucti animis, Morangium, Schipenbeilum, & Raſtenburgum, itemque Pielauum toto anno obſeſſum in Pruſſia præfectis dedentibus in poteſtatem ſuam redegerunt, Dunino ob ſuorum paucitatem ſubuenire obſeſſis non auſo.

Cruciferi Morangũ, Raſtenburgum, & alia oppida recuperant.

Brunsbergenſes Polonos eiecerunt.

Braunsbergenſes eiecto præſidio regio cum Ioanne Schælio Bohemo præfecto, Paulum Epiſcopum Varmienſem cum Cruciferis ſentientem receperunt. Fridlandenſes idem conati, cum aliquoties à Polonis, qui in præſidio relicti erant, non ſine cædibus repreſſi eſſent, ad extremum hoſtibus clam accitis primo diluculo portas oppidi aperuere, eorumqae ope præſidiarios incautos trucidarunt. Stargardia à tribus è magiſtratu oppidano prodita. Ne Gedanum quidem ac

Fridlandenſes præſidiũ Polonicũ trucidãt.

Torunium

Torunium extra periculũ fuere, ſtudiis multitudinis propter proſperiores ſucceſſus ad Cruciferos inclinantibus, & illis multos ad proditionem ſollicitantibus cum per alios, tum per duos quoſdam Carthuſianos monachos de Paradiſenſi monaſterio: fuiſſetq; perfecta proditio, ſi ad conſtitutũ cum proditoribus tempus Cruciferori adfuiſſent. Deprehenſi prod tores pœnas dedere.

Stargardia prodita Cruciferis.

Monachi Carthuſii Cruciferis fauent.

Broduicia quoque oppidum in Culmenſi tractu negligentius cuſtoditum, à Nicolao Koſcieleczio Palatino Inouladislauienſi interceptũ: arx vero propugnaculis circumquaq; extructis arctius obſepta eſt: in quam tamen modicum præſidium cum non copioſo item commeatu à Dunino ſubmiſſum, vi per medias hoſtium ſtationes aliquot militibus deſideratis perrupit. Quare diutius ea ſuſtinuit obſidionem.

At Rex Bydgoſtia profectus in maiorem Poloniam, autumni tempus ibi conſumpſit: inde Corcinum ad comitia, ſexta die Decembris edicta, ſe contulit. Ibi auditæ legationes Ezigeris Tartarorum Principis, Georgii Bohemorum Regis. & Friderici Marchionis Brãdeburgenſis. Tartari oblatis muneribus, pacem, amicitiam, ſocietatem, & auxilia contra quoſuis hoſtes Regi pollicebantur, quamuis à Lithuanis ſe ad inuadendam Podoliam ſollicitari dicerẽt.

Comitia Corczini.

Tartarorũ legatio.

Bohemorũ legatio.

Bohemi congreſſum cũ ſuo Rege Glogouiæ ad Calendas Maias, & arbitrium vniuerſæ cõtrouerſiæ, quæ Caſimiro eſſet cũ Cruciferis, Regi ſuo poſtulabant: quod Cruciferos quoq; nõ abnuere dicebãt. Brandeburgẽſes Principem ſuum ſuſpectum, quod ſentiret cum Cruciferis, purgabant, operamq; & ipſi ſuã ad componendas cum illis res pollicebantur.

Brãdeburgẽ. legatio.

Tartaris actę gratiæ, miſſaq; dona. Bohemi abſq; certo reſpõſo dimiſſi Rege per ſuos legatos reſponsũ pollicẽte. Nec ita multo poſt Stanislaus Oſtrorogius Palatinus Caliſſienſis, & Ioannes Tarnouius Caſtellanus Sandecenſis, ad Georgium Bohem. Regem miſſi cum his mandatis, vt ad diem iduum Maii Glogouiæ cũ Caſimiro Rege congrederetur: de pace cum Cruciferis faceret arbitratu ſuo, modo ne Pomeraniam, Culmenſem, & Michalouienſem ditionem Polonis abiudicaret. Brãdeburgenſi vero exprobratæ iniuriæ, commemorataque in Marchionem regia beneuolentia, quod Rex neque cum Ludouico Bauaro, neque cum Bohemis coniungere ſe aduerſus eum in animum induxiſſet: de pace cum Cruciferis, ſi ſe interponeret Marchio, non inuito Rege facturum.

Caſimiri R. ad Bohem. legatio.

Legatis dimiſſis, iudiciũ contra Cracouienſes conſules de cæde Andreæ Tencinii inſtitutum eſt. Atq; ii citati, cum nõ ſiſterent ſeſe, eo quod beneficio Caſimiri II. Regis cautum ſibi dicerent, vt non niſi Cracouiæ coram Rege cauſam vnquã dicerent, abſentes ad capitalẽ pœnam, & octoginta millia marcarũ damnati ſunt.

Iudiciũ Regu contra Cracouien. de cæde Tenczinii.

Peractis comitiis, Rex Cracouiam profectus: ibi ſequentis anni initio inſtauratum in arce in Cracouiẽſes iudicium iure Polonico, illis fruſtra ad Saxonicum, quo ciuitates Polonicæ fere vtũtur, prouocantibus. Sera enim ea prouocatio ſiue exceptio tũc eſſe dicebatur, omiſſa in priori iudicio Corcinenſi. Pronunciata ſententia contra Cracouienſes. Sed nil tunc actũ iis, qui fide regia ſe ſtiterunt.

An. Ch. 1462.

Iudiciũ inſtauratũ iure Polonico in Cracouien.

Cæterũ paucis diebus miſſi in vrbem Nicolaus Gaiouius Caſtellanus Caliſſienſis, & Nicolaus Pieniãſius Prę̨fectus Cracouienſis, quatuor è ſenatu vrbano, totidem de plebe, & magiſtrũ lictorum ad ſuppliciũ depopoſcerũt. Dediti, & iureiurando Ioannis Tencinii interfecti Andreæ filii, ſecundum leges patrias rei peracti, ſex tunc in arce (ne quo nouus motus exiſteret, ſi in vrbe id fieret) capitibus plexi ſunt:

Cracouienſes capitis pœna damnati ob cæ-

tres

dem Tencinii.

tres reliqui à Ioanne Tencinio vita donati, in carcere plus quum toto anno in arce Rabſtinenſi aſſeruati ſunt, donec res cum Tenciniis tranſacta. Iaroslao Sarleio vni de damnatis Regina, quamuis domum ea de re ad Ioannem Tencinium adiuiſſet, veniam impetrare non potuit. Sic ira Tenciniæ familiæ reſtincta eſt ſanguine, quanquam non eorum, penes quos culpa cædis fuit. Nam & Clemens armorum faber, qui multitudinem concitauit, & Ioannes Doiſuon, qui Tenciniũ latitantem prodidit, fuga ſaluti ſuæ conſuluere. Sed nonnullorum tamen pœna ſanciri placuit, ne plebs temere ſe à turbulentis hominibus concitari pateretur: magiſtratuſque, ne id fieret, ſumma cura vt prouideret. Sex item millia florenorum ſenatus Cracouienſis Ioanni Caſtellano Cracouienſi fratri, & Ioanni Tencinii defuncti filio exſoluit. Et ægre quidem Derslai Rithuianii Palatini Sendomirienſis, & Iacobi Dembenii Theſaurarii regni, à Rege ad componendam rem delegatorum, opera, & Iacobi Sienenii precibus eo res perducta, Tenciniis dimidium mulctæ ſiue vadii, vt forum loquitur Polonicum, à Regina editi, hoc eſt, quadraginta millia poſcentibus.

Brodniciæ obſeſſio. Prutenorũ legatio ad Regem.

Acriter interim obſidebatur Brodnicia à Cruciferis. Itaque miſſi ad Regem à Prutenis oratores Gabriel Baiſenus Palatinus Culmẽſis, Otto Machuicius, & duo Senatores Gedanenſes, petiuerunt ab eo, vt Pruſſicarum rerum maiorem ſuſciperet curam, arcemque munitam Brodniciam, quæ ægre iam aliquot menſium obſidionem tolleraret, ne in poteſtatem hoſtium venire pateretur: permultum in vna arce illa momenti eſſe ad retinendam Pruſſiam, & confirmandos Prutenorum animos. Conſultiſſime autem facturum, ſi quamprimum in Pruſſiam ipſe cum exercitu veniret, ac Mariæburgi degeret. Si pecunia careret, Prutenos ciſam (tributum cereuiſiarium ſic appellant) ac redituum ſuorum dimidium collaturos eſſe, atque adeo facultates ipſorum & fortunas omnes in poteſtate Regis fore. Si eſſet remiſſior, videret, ne ditiones ampliſſimas atque opulentas magno labore & ſudore, multo ſanguine, & maximis impendiis de Cruciferorum manibus recuperatas, non ſine ſummo dedecore rurſus amitteret. Hac motus legatione Rex, magnam partem aulici comitatus, & quantum mercenariorum militum ſtatim cogere potuit, in Pruſſiam ad eximendam obſidione Brodniciam ad Duninum præmiſit. Duninus quamuis auctus copiis, tamen obſeſſis non ſuccurrebãt, hoſtium vires reformidans, qui ad famam Polonorum aduenientium, omnes copias Brodniciam contraxerant, & oppidi munitione ſeſe tuebantur. Itaque obſeſſi, cum diutius inopiam & famem ferre non poſſent, menſe Februario vitam reſque ſuas vt ſibi auferre liceret pacti, arcem Cruciferis dediderunt.

Eorum ſtudium erga Regem & liberalitas.

Brodnicia arce Cruciferi potiti.

Siemouitus & Vladisl. Maſou. duces veneno ſublati.

De ſucceſſione eorum controuerſia

Per id tempus Ziemouitus Maſouiorum Plocenſium, & Vladislaus Rauenſium ac Belzenſium Duces, Vladislai filii, continuatis pene funeribus elati ſunt, à Gothardo Ribenio Caſtellano Sochaczouienſi, cui Ribnam pagum eripere voluerant, veneno, vt vulgo habitum, de medio ſublati. Et quoniam nullos ii liberos reliquerant, de ſucceſſione inter cognatos eorum, & regem certatum eſt. Cognati legitimæ hæreditatis nomine pro ſe quiſque defunctorum ditiones ad ſe trahebant. Erant autem fœminæ proximæ Catharina & Agatha amitæ defunctorum: quarum Catharina Michaeli Lithuano Duci matrimonio iuncta, vidua tunc erat: Agatha cum Teſchinenſi Duce nupta, Venceslaũ & Præmislum filios moriens reliquerat, qui maternam hæreditatem petebant. Petebat & Margaritha ſoror patruelis defunctorum, Ziemouiti filia Conradi Nigri Oleſnicenſium Ducis vxor. Iam & Conradus, Caſimirus, Boleslaus, & Ioannes Varſauienſes Duces, quanquam remotiores, nimirum quarto gradu defunctos attingentes: tamen quia mares, ad ſe iure bona eorum pertinere aſſeuerabant. Rex vero quod mortui Duces nullos hæredes maſculos reliquiſſent, iure feudi caduci ditiones illas ſibi & regno vendicabant. Ac Belzenſes quidem donatione Iagellonis haud ita pridem à regno auulſi, non difficulter in verba Regis iurauerunt. Plocenſis vero conuentus priuato propriorum Principum dominatu delectatus, Regis imperium detrectabat. Et primum quidem Catharinam, deinde, quod ea mulier, & ſterilis eſſet, Conradum de Varſauienſibus Ducibus natu maximum Ducem ſibi aſciuit, attributis Catharinæ nonnullis poſſeſſionibus. Rauenſis tamen & Goſtinenſis conuentus Catharinam cum non ſpernenda manu ad ſe veniẽtẽ repulerunt. His auditis Rex Louiezium contendit, indiq; Ioannem Vladislauienſem, & Andreã Poſnanienſem Epiſcopos, Poſnanieſem item & Lẽciicienſem Palatinos, & Caſtellanum Sandecenſem ad Plocenſem Nobilitatẽ amandauit: à qua cum nil aliud impetratum eſſet, Lencziciam ex cõſtituto conuentũ ad ſextum Nonas Maias Promulgauit. Eo cũ pauci quidã de Plocenſi cõuentu, nec ii primores cũ Barbara Boleslai quondã Varſauienſiũ Ducis vxore tũc vidua cõueniſſent, re infecta diſceſſum. Itaq; alia comitia Rex Petricouiam ad tertium Idus Nouembris indixit, ad eaq; Paulũ Epiſcopum, ac cęteros Plocenſes proceres, ni vim ſuam experiri vellent, nominatim adeſſe iuſſit. Interim autem, quoniam Rauam & Goſtinum Catharina vi ſubigere aggreſſa erat, ab armis vt diſcederetur.

Belſenſes iurant in verba Regis Polon.

Plocenſes alieni à Rege.

Rauen. & Goſtin. Regis fidem ſecuti.

Legatio Regis ad Plocenſes.

Conuentus Lunczicia.

His actis Rex Glogouiam ad conſtitutum cum Georgio Bohemorum Rege congreſſum profectus eſt: quibus diebus Lenczicia poſt diſceſſum regium conflagrauit. Nec ita multo ante Cracouia horrendo incendio in cœnobio Dominicanorum è fornacula alchymiſtica, quemadmodum vulgo iactatum eſt, orto arſerat, adeo vt dimidia fere pars vrbis ad meridiem & occidentem vergens abſumpta ſit. Glogouiam aduenienti Caſimiro Georgius Bohemus, qui prior eo aduenerat, cum Vratislauienſi & Olomucenſi Epiſcopis, ac quatuor Ducibus Sileſiorum ſplendido apparatu ad vnum milliarium occurrit. Vicere tamen Poloni magnificentia & multitudine in ſex turmas deſcripti. Salutatione mutua ex equis facta, Caſimirus in arcem deductus eſt: Georgius in curia vrbana diuertit. Nouem dies poſtea dati colloquiis: quibus fœdus ante annum Bythomiæ ictum inter Reges, confirmatum eſt, adiectumque, vt id ad mortem vtriuſque eſſet ſtabile. De Oſuiecimo, Volco, Zatoria, Ziuecia, Seueria, & Barualdo munitionibus ac territoriis Bohemus Polono faceſſeret negotio Polonus vero à Bohemo dotem Eliſabethæ vxoris ſuæ nomine ue repeteret. De iniuriis mutuis & controuerſiis delecti vtrinque proceres, alternis vicibus in Polonia ac Sileſia certis locis conuenientes diſceptarent. Proximus conuentus Regum, ſi quis deinceps futurus eſſet, vt in Polonia ageretur. Ad extremum ſocietas contra Turcas inita, promiſſaque auxilia mutua, vtri bellum à barbaris illatum eſſet. De rebus Pruſſicis nil ſactum tergiuerſantibus Cruciferis, ſucceſſu belli & receptæ Brodniciæ elatis.

Lenczicia & Cracouia incendium.

Caſimiri & Georgii Regum conuẽtus Glogouia.

Pacta Regũ Pol. & Boh.

elatis. Venit eo ad Casimirum Regem Ludouici Ducis Bauariæ legatio, in Fridericum Marchionem eum incitans, & contra Cruciferos auxilia vicissim pollicens. Cui quid responsum, non liquet. Reges ita constitutis rebus, & missis vltro citroque hospitalibus muneribus, dissenserunt, Georgio Polonorum opes & splendorem admirante, nec auso vnquam Casimirum ad conuiuium inuitare, eo quod prior ipse ab eo inuitatus, acceptusque magnificentissimo apparatu, prodere paupertatem suam nolebat.

Bauari Ducis legatio ad Casimirum Regem

Casimirus Glogouia discedens Posnaniam diuertit: vbi cum tribus septimanis subsisteret. Cruciferorum præsidiarii Choinicenses in Palucos populabundi excurrerunt. Poloni quoque in nouam Marchiam erumpentes populationes faciebant, sed ab hostibus profligati, pauci fuga euaserunt. Extemplo Inouladislauiam Rex contendit: inde missis agrestibus cum præsidio aulici comitatus sui, segetes hostium in Culmensi tractu succidi iussit. Prodigia per id tempus in Polonia minore apparuisse memorantur. Consecuta sunt domi quidem latrocinia. Boriuoius enim Scirinnius, & Vlodecus mille hominum manu facta, & rupe quadam inter Volcum & Zaros, quam Sola fl. alluit, munita, Osuiecimensem oram omnem infestarunt. Quos præfectus Cracouiensis excita rursus Sciriciensi Nobilitate, conductisque paucis militibus mercenariis, non modo à latrociniis cohibuit, sed in munitione illa, quam Bucoueciam dixere, obsessos aliquandiu (cum Boriuoius ex Ostrauia ipsis non succurreret) fame ad deditionem compulit, vitam modo & vestimenta pactos. In Prussia vero cum Cruciferi nauiter rem gererent, Rex ad eorum audaciam inhibendam Toruniam se contulit, indique aulicos suos equites cum Petro Dunino, & mercenario milite Varmiensi basilicæ ab hoste obsessæ præsidio summisit. Cuius aduentu Magister Cruciferorum conterritus, & aleam pugnæ periclitari non ausus, desertis castris, fugiens obsidium reliquit: regii castra hostilia diripuere. Nonnihil fortasse momenti hostibus ad fugam attulit, quod agrum suum Sambiensem à Gedanensibus Habo circumuectis hostilem in modum vastari acceperant. Et fere agrestibus eius oræ hostilis constabat exercitus. Itaque retineri ii nequiuerunt, quin ad sua defendenda dilaberentur.

Rex Posnaniam diuertit.
Polonorum in noua Marchia clades.
Prodigia in minore Polonia.
Latrocinia.
Rex Toruniumvenit.
Varmia ab obsidione Cruciferorum liberata.

Rex interea Toruniæ commoratus, & à Torunensibus liberaliter habitus, nonnunquam Reginam in arce Niessouiensi visebat. Erat apud Culmam Sonnenbergius aliquanta cum manu hostium. Is cum è vicinis agris subinde prædas ageret, quadam die suos nauibus traiecta Vistula noctu ad Niessouiam iussit excurrere. Non ita multo ante Rex id oppidum in gratiam Torunensium in superiorem ripam transtulerat: cæterum domus, quæ in veteris oppidi loco relictæ erant, vici speciem præ se ferebant. Eum igitur vicum cum hostes noctu incendissent, trepidatum est à Polonis, qui ibi diuerterant, nil tale suspicantibus. Mox abiecto metu, Tartari cum paucis aulici ad persequendum hostem emissi, & naues repetentem amolientemque assecuti, magnam stragem gladiis sagittisque ediderunt, ac nauibus cunctis potiti sunt: sex modo viri cum duabus nauibus ex omni illo numero euaserunt. Porro Duninus hostibus à Fraumberga depulsis, Gedanensemque agrum effuse vastantibus, ipse quoque copias suas eo traduxit.

Gedanenses Sambiam vastant.
Rex à Torunensib. liberaliter acceptus.
Niessouia in gratiam Toruniensium à Rege translata.
Crucigerorum clades.

duxit. Neque contentus hostem liberioribus excursionibus prohibere, sociosque defendere: sed in hosticum progressus, Stargartensium, Bythouiensium, Lauenburgensium, & Puscensium, quæ territoria non ita pridem in hostium potestatem venerant, fines immaniter direptionibus affligere adortus est. Hostes vbi Polonos prædæ cupiditate longius ad iniqua loca inter stagna & lacus prouectos animaduertere, validam & ipsi manum, deducto è proximis suis munitionibus præsidiario milite, agrestibusque arma sumere iussis, coegerunt, opportunitate locorum contra Polonos vsuri: idque eo maiore fecere fiducia, quod commodum Fridericus Runeckius Austriacus, & Caspar Nosticius Silesius recentem militem è Germania & Silesia ipsis adducentes aduenerant. His igitur copiis coactis, occurrere regiis parabant: tramitesque omnes, ne qua Poloni ex angustiis effugere possent, succisis quoquo versus arboribus, intersepiebant. Qua de re Duninus per exploratores factus certior, ad Regem mittit curriculo, qui eum, vt periclitantibus actutum subueniat, orent. Protinus igitur Rex Albertum Gorscium cum reliquo comitatu, ac Tartaris Lithuanicis ad succurrendum suis mittit. Id vbi duces hostium compererunt, minore parte in castris aduersus Duninum relicta ipsi cum maiore ac delecta ripam Vistulæ, qua Gorscium traiecturum existimabant, insederunt, vt eum, priusquam se cum Dunino coniungeret, opprimerent. Sed Gorscius deflexo itinere, alibi libere fluuium traiecit. Id vbi intellexerunt hostes, omisso Gorscio, propius ad Duninum castra mouerunt, vt eum, priusquam Gorscius cum eo se coniungeret, ad pugnā prolectarent, aut certe in angustiis conclusum, Gorcio excluso, obsessum tenerent. Non ignorabat Duninus de aduentu suorum: exploratum etiam habebat, longe maiores esse hostium vires, quam suas. Itaq; non minus de auxiliaris illius, quam de sui exercitus periculo solicitus, noctu hostes in se intētos fallere, ac per deuias syluas euadere ad Gorscium decreuerat. Id ne facere posset, hostes diligenter cauerant, transitu omni intercluso. Mutato igitur consilio, ferro per medios hostes viam sibi ad suos aperire statuit, instructaque equestri acie, qua peditem contegebat, in hostes contendit. Alacres & illi pugnam capessunt, magna spe victoriæ. Et ita se autore Nosticio inuicem adiurarant ac deuouerant, vt, qui de suis pedem retulisset, sine omni tergiuersatione seruili conditione Regi sese dederet. Vbi ad congressum ventum, Paulus Iasonius aulicus regius armatus, à latere inter duas acies magno impetu procurrens, hastas hostium in Polonos intentas auertit, eodemque momento Poloni inopinata re perturbatos hostes summa vi adoriuntur, & mox vel confractis, vel abiectis hastis, gladiis vtrinque res geritur. Pugnatur acriter: audacia Poloni, hostes multitudine superabant. Cumque totas tres horas dubio Marte pugnatum esset, vtrinque quasi ex composito discessum est. Mox refectis paululum viribus, vtrique non ad pugnam, sed ad persequendum alteros contendunt vtriq; alteros victos discessisse rati. Occursu mutuo instauratur prælium, rursusq; vna hora dimicatum, donec sauciato Runeckio ductore exercitus, & peditibus regiis assiduo balistarum ictu dextra hostium latera ferientibus, retrocedere sensim ii cœperunt. Sed mox reuocante & sistente Runeckio, redintegrabatur pugna, si quod regii trepidantibus recolligendi sese spacium dedissent. Interim dum ciet pugnam, animatque suos Runeckius, interfectus corruit. Ibi tum effusa fit

Pomerella vtrinq; affligitur.
Prælium & victoria de Crucigeris ad Puscum.

fuga hostium cum altero duce Nostitio, iurisiurandi paulo ante dati, & ab omnibus exacti immemores. Pedites desperata longiore fuga, pars in castra sese recepere, pars ea prætergressi, stagna lacusque propinquos petiuere. Poloni pernicitate equorum freti, fugientes insecuti, magnam cædem edebant.

Castra hostium capta

Atque ita victoria potiti castra ceperunt ac diruerunt, quindecim tormentis maioribus, ducentis curribus, armis, impedimentis, & commeatu referta. Cæsa eo die hostium duo millia, capti sexcenti: de regiis centum gregarii milites ceciderunt: de nobilioribus tantum Hector Chodorosius desideratus: sed pauci reperti, qui saucii non essent.

Cæsorũ & captorum numerus.

Ad Puscum hoc prælium commissum est decimo quinto calendas Octobris. Triduum post in iisdem statiuis humando cæsos, & saucios curando consumptum.

Ericus Dux Pom. inconstans.

Per quos dies Ericus Pomeranorum Dux fortunam, vt autumabant, secutus mutata fide, quam Casimiro Regi, impetrata per vxorem venia, dudum dederat, cum sexcentis equitibus grauis armaturæ ad castra Cruciferorum proficiscens, cum profligatum eorum exercitum accepisset raptim sese ex itinere domum recepit: non paucos tamen extremi agminis à regiis insequentibus partim captos, partim trucidatos amisit. Honoratus est à Rege victor exercitus, & virtutis ergo militaribus donis insignibus ornatus. Eodem illo tempore tribus aliis in locis prospere dimicatum est à regiis: apud Iasenecium pagum, & apud Pissiam fl. in Masouia, & apud Sueczam.

Polonorum victoria de Cruciferis.

Apud Elbingam quoque non multo post nauali prælio hostes à regiis profligati sunt. Prorogatum autem est à Rege militibus stipendium, cum ecclesiasticus ordo decreto Calissiensis synodi subsidium Regi, in maiore quidem Polonia vicenûm grossorum, in minore vero secum de prouentu vniuscuiusque marcæ argenti contulisset. Sub finem Octobris Vlricus Czeruonca Bohemus, cum à Georgio Rege eius gentis carcere, in quem per biennium in gratiam Cruciferorum coniectus erat, Casimiro Rege postulante emissus esset,

Golubum receptum.

Golubum oppidum noctu ingressus, potestati suæ subiecit, hostili præsidio satis valido partim capto, partim interfecto: turres duas, quæ acriter defendebantur, igni subiecto in deditionem accepit: de autoribus defectionis capitale supplicium sumpsit. His successibus magna rursus animorum inclinatio in regias partes facta.

Comitia Petricouia.

Ad comitia deinde Rex Petricouiam vndecima die Nouembris indicta profectus est. Pauci eo de minoribus Polonis, incertum, quam ob causam conuenere. Venere autem Conradus Masouiorum Varsauiensium Dux cum matre Barbara, & Catharina amita, & Plocensi Episcopo, comitatu octingentorum equitum, itemque Conradus Niger Olesnicensium Dux, Plocensem & Belzensem Principatum cognationis iure sibi vendicantes.

Iudiciũ de Plocensi & Belsensi ditione.

Dati à Rege recuperatores siue iudices: Stanislaus Ostrorogius Palatinus Calissiensis pro summo iudice, Grothus vero Kazimirius pro succedaneo siue subiudice, iudicio præsidere iussi. His adiuncti Palatini & Castellani aliquot pro assessoribus. Instaurato iudicio, regii procuratores negabant legitimæ cognatorum successioni locum esse in dedititiis seu feudalibus, vt vocant, bonis cuiusmodi esse Masouia, Polonorum Regibus antiquo iure obnoxia: sed Regem optimo iure defunctis Ducibus feudatariis, qui nullos mares liberos reliquissent, succedere. Refellebat id Conradi Varsauiensis causidici, quod dicerent, à Casimiro secundo Masouiorum Duces è dedititiis penitus exemptos esse. Contra regii negabant, Casimirum, aut quenquam

quenquam omnino Regem sine assensu Senatus tantum de commodis & iure regni detrahere potuisse. Iurasse autem post in verba Regis Ziemouitum, Casimirum, Ioannem, & Vladislaum Duces. Atque ita disceptata causa iudices secundum Regem pronunciarunt, Masouiis iudicium illud frustra iam detrectantibus, & Pontificem, ac quemuis alium, qui sciret, posset, & vellet iuri suo opitulari, prouocantibus.

Fœdus cum Alb. Austriaco.

Cum Alberto Archiduce Austriæ fœdus ictum, ea conditione adiecta, ne Casimirus dotem Elisabethæ coniugis ab eo repeteret. Nihil præterea memoratu dignum in iis comitiis gestum, propter Senatus infrequentiam: nisi quod legatus pontificius Archiepiscopus Cretensis annum fere totum exspectatus, sub comitiorum finem adueniens, ad pacem cum Cruciferis faciendam, & ad bellum Turcicum Regem hortatus est publice:

Legatus Pō. tificis Hieronymus Cretensis.

priuatim autem solo Archiepiscopo interprete reconciliare Iacobo Sienenio Regem conatus est, affirmans, episcopam semel à sede Romana ipsi collatam inuito adimi iure non posse.

Cum Rege altercatur de iure Ecclesiæ Rom.

Sed Rege asseuerante, malle se regno excidere, quam illum pati esse Episcopum: legatoque vicissim vociferante, præstare, vt tria regna pereant, quam ius & authoritas Ecclesiæ perturbetur: rebus infectis, & exacerbatis vtrinque animis discessum.

Alia comitia Petricouiæ.

Conuenit tandem inter eos postero die, vt Rex alia comitia eodem ad decimam septimam diem Ianuarii ediceret: interim vterque scriptis ad Pontificem literis contenderet, vt, si aliter fieri non posset, ad Vladislauiensem Episcopam Sienenius transferretur. Et mox legatus explorata Regis voluntate de pace, ad Cruciferos in Prussiam contendit, nec tamen vltra Brestam Cuiauiensem progressus, per literas & internuncios cum Magistro Cruciferorum de pace egit.

Rex Rauæ & Gostini possessionem adit.

Rex vero discedens & ipse Petricouia, Rauæ & Gostini possessionem adiit: & hanc quidem præfecturam Nicolao Kuczinio, illam vero Grotho Nouomiescio pocillatori eius tractus, quoad viuerent, confirmauit: possessiones etiam quasdam vtrique iure hæreditario donauit, propterea quod horum duorum opera potissimum ditiones illæ adiunctæ ipsi essent.

Archiepiscopo Gnesn. tributum Louicii nomine remissum.

Archiepiscopo vero Gnesnensi libram siue marcham auri Louicii nomine Masouiis Ducibus Sochaczouiæ quotannis pendi solitam, in omne deinceps tempus remisit. Quibus peractis, Radomiam ad Reginam se contulit.

An. Ch. 1433.

Comitia Petricouia.

Post initium insequentis anni millesimi quadringentesimi sexagesimi tertii Rex iterum Petricouiam ad præstitutam comitiis diem rediit. Adfuit frequens Senatus, & legatus pontificius Hieronymus, itemque Iacobus Sienenius cum triginta tantum comitibus accepta fide regia.

Ducum Masouiæ legatio ad comitia.

Aduenere & Conradi cæterorumque fratrum Masouiorum Ducum oratores Nicolaus Bogleuius Palatinus Varsauiensis, Vincentius Gizicius Marschalcus Ducum, Nicolaus Mirzenecius, & Nicolaus Malcus Iureconsulti.

Lithuanorum legatio.

Lithuanorum vero procerum Totiuil & Cuzek.

Sienenius cessit Episcopa.

Ac Sienenius quidem ad genua Regis clementiam eius implorans prouolutus, & omnibus frustra tentatis, cessis Regi, & Episcopam Gruscinio concessit, acceptis ab eo quatuor millibus florenorum, quos liti expensos ferebat, & nonnulla parte bonorum episcopalium, duobus annis ac dimidio, ex quo lis exorta erat, præterlapsis. Eo facto, iis quoque sacerdotibus, qui cum eo senserant sacerdotiorum suorum fructus restituti sunt.

Gruscinius Episcopus Cracou.

Ioannes Gruscinius Episcopus Cracouiensis designatus, in Vladislauiensi accepit succes-

ſucceſſorem Ioannem Brezium Procancellarium regni: quorum trium ambitio & pôtificiam autoritatem in Polonia debilitauit, & electioni liberæ vim attulit, ita vt ex eo tempore ea ſublata ſit, ac vmbra modo eius quædã penes collegia remaneat.

Electioni Epiſcoporum libera vis illata.

Maſouii nihil & ipſi impetrarunt. Petebant autẽ, ne Ducibus ſuis Rex moleſtus eſſe pergeret de Plocenſi ditione, aut certe externis, & à ſuſpicione alienis hominibus cauſam cognoſcendam & iudicandam permitteret: ferebantque Regi iudicem Fridericum Marchionem Brandeburgenſem, vel Albertum Archiducem Auſtriæ, vel Ludouicum Bauariæ Ducem.

Maſouiorũ poſtulata.

Lithuanis Podoliam, Belzenſem, Oleſcenſem, & Rathnenſem tractus non ſine cõminatione belli repetentibus, nihil aliud reſpõſum à Senatu, quam miſſum iri ea de re legatos ad conuentum eorum. Et mox legati deſignati Stanislaus Oſtrorogius Palatinus Caliſſienſis, & Ioannes Rithuianius regni Mareſchalcus. Porro in Pruſſiam expeditio decreta.

Lithuanorum poſtulata.

His peractis Caſimirus Radomiam ad coniugem Eliſabetham, & inde cum ea in Lithuaniam profectus eſt. Quem conſequuti legati Senatus Polonici, poſtulata Lithuanorum in conuentu Vilnæ diſerte refutarunt. Sed cum Lithuani non acquieſcerent, Rex cauſam ad conuentum communem Parczouiam indicendum ſuſpendit.

Rex in Lithuaniam ſe confert.
Lituanorũ poſtulata refutata.

Legatus vero pontificius Petricouia diſcedens, in Pruſſiam à præſidio militari Regis iuſſu ad Magiſtrum Regiomontum deductus. Secundæ tunc res Regis erant in Pruſſia. Nam præter ea, quæ ſuperius commemorata, ad Vormitham ſiue Ornetam Pauli Epiſcopi Varmienſis (qui violata iuriſiurandi religione ad Cruciferos deſciuerat) milites vna cum aulicis Magiſtri præſidiariis, cum per proditionem noctu capere id oppidum conſtituiſſent, proditi ab illo ipſo, qui oppidi proditionem ipſis promiſerat, & à Ioanne Schalio præfecto præſidii regii præparatis inſidiis intromiſſi, ad vnum omnes aut capti, aut trucidati ſunt, quotquot ingreſſi erant. Nam qui in extremo agmine fuere, ne multitudo hoſtium regios pauciores prægrauaret, excluſi, & inopinato periculo perterrefacti, in propinquos lacus glacie induratos diffugerunt, ruptaq; fragili etiam tum glacie demerſi periere.

Cruciferorum clades ad Vormitã.

Apud Scampeſtẽ oppidum agri Dobrinenſis trecenti equites hoſtiles è præſidio arcis Brodnicenſis prædatum profecti, ab Vlrico Czeruonca, qui Golubi erat, profligati ſunt, ita vt perpauci fuga elaberentur, capti ex his octoginta. Arx vero Slochouia, ne proditione in hoſtium poteſtatem veniret, præſidiariorum Pomeranorum opera ſeruata eſt.

Slochouiæ periculum.

His igitur ſucceſſibus Polonorum moti Cruciferi, pacem afferentem legatum pontificium cupide acceperunt. Promiſcua vero multitudo belli & penuriæ, cæterorumque incommodorum bellum conſequentium pertęſa, lachrymare gaudio, ac deſiderio pacis legatum magiſtratuſque ſuos ſupplex obteſtari, vt exoptatam eam ſibi quibusuis, modo tolerabilibus conditionibus conficerent, ni ſe prorſus perditum ire vellent.

Pacis deſiderium apud Prutenos.

Ibi legatus, ęquiſſimus ſcilicet pacis arbiter per interpretem, quemadmodum proditum eſt, laudare, & confirmare conſtantiam populi, hortari, deinceps quoq; vt in fide Cruciferorum permaneret: Regem, Polonoſque carpere: & cum iniquitatem cauſę eorum exaggerare, tum mores fidei, religionis, & humanitatis expertes reprehendere: ſtudium ſuum erga Cruciferos omnibus modis teſtatum facere: denique certam ac perpetuam pacem, aut duodecim duntaxat annorum inducias ipſis, quaſi Regem, quo vellet, adducturus eſſet, certo polliceri.

Legati Pontificis iniquitas.

Ita

Ita confirmatis eius oratione animis omnium, mittuntur cum eo Breſtam tres legati, ad pacificandum cum Polonis, quos eo Rex eius rogatu miſerat. Fuerunt autem ii, Ioannes Vladislauienſis, Andreas Poſnanienſis. Epiſcopi: Stanislaus Oſtrorogius Caliſſienſis, Petrus Oporouius Lencicienſis, Nicolaus Koſcieleczius Breſtenſis, Palatini, & nonnulli alii, partim Theologi, partim Iureconſulti. Ad præfixum diem, hoc eſt, ad calendas Maias conuentum: indeq; nullo cum fructu diſceſſum, orta inter Polonos & legatum pontificium contentione ex huiuſmodi cauſa.

Conuentus Polonorum cum Cruciferis de pace.

Veniebant eo internuncii Torunienſium, Gedanenſium, & Elbingenſium: eos legatus ingreſſu oppidi & conuentu prohiberi oportere contendebat, quod eas ciuitates, ſimulq; cæteros Prutenos, qui cum Polonis ſentiebant, ipſe, ſiue adeo pontifex diris deuouiſſet. Contra Poloni, iniquiſſimum id eſſe præiudicium, affirmabant, & ab inſtituta re alieniſſimum.

Contentio inter Pol. & legatum Pontificis Prutenorũ cauſa.

Admiſſi igitur ſunt Pruteni fruſtra reclamante legato pontificio. Mox ille toti oppido ſacris interdixit: verum id interdictum Poloni contempſerunt, orto initio à militibus, qui per ſpeciem ſupplicationis ob rem bene geſtam à ſuis ad Heiligenbeilam, oppidumque id à Schalio captum ac direptum, facto concurſu ad templa, companarum pulſu, feſtoque cantu oppidum impleuerunt.

Pruteni propter interdictum à Legato ſubmoti.
A Polonis admiſſi ſunt ad Conuentũ.

Ibi vero furere legatus, vociferari, non modo ſe, verum etiam Pontificis ac Sedis Apoſtolicæ autoritatem contemni. Nec ceſſere furori eius Poloni, grauiter in eum inuecti per Oſtrorogiũ, quod cum pacificatoris perſonã ſuſtineret, nihil minus quã paci ſtuderet, ſed claſſicum etiam caneret. Cuius rei clariora etiam documenta proferebantur eius literæ ad Cruciferos à Polonis interceptæ. Ita tunc exulceratis animis diſceſſum.

Et legatus quidem Cracouiam, vbi controuerſæ epiſcopæ ſequeſter à Pontifice conſtitutus erat, proficiſci cupiens, cum prohiberetur à Polonis, Vratislauiam ſe contulit: indeque miſsis ad Regem in Lithuaniam literis, queſtus eſt de Breſtenſi contumelia, in Vladislauienſem Epiſcopum potiſsimum culpam conferens.

Legatus nõ admiſſus Cracouiã.
Queſtus eſt de contumelia Breſten. apud Regẽ.

Quod ſi Rex agi de pace nihilominus à ſe vellet, extra fines Poloniæ locum conſtitueret, quo tutius aduerſarii venire poſſent. Et hæc quidem oſtentans, Prutenos & Pomeranos Vratislauiam iubilæi gratia venientes, in partes Cruciferorum pertrahere omni ratione conatus eſt, minis etiam intentatis. Quin mulieribus maritorum conſuetudine & contubernio interdixit iis, quæ maritos à fide Regi data auellere nequirent.

Miſit poſtea Caſimirus ad eum legatos poſtulatum vt interdictis ſiue diris Prutenos, qui regias partes ſecuti, indicta cauſa deuoti erant, abſolueret, æquioremque ſe in pace componenda præſtaret. Verum illo nonniſi ad tempus, quoad de pace tractaretur, diras relaxare volente, acceptum id à Rege non eſt, nec ipſe in Poloniam deinceps venit.

Legatio Caſim. Regis ad legatum Pontificis.

Sub ipſum tempus comitiorum Petricouienſium Paulus Gizicius Epiſcopus Plocenſis, cum tres & viginti annos illi Eccleſiæ præfuiſſet, è viuis exceſſit, & in Pultouienſi templo, quod ipſe extruxerat, & lauto Canonicorum ſacerdotum collegio inſtituto ornarat, ſepultus eſt. In locum autem eius Sciborius Gozacicius Canonicus à collegio eius baſilicæ tribus, de quibus ipſe vnius erat, facta per compromiſſum poteſtate legendi Epiſc. ſuffectus eſt, repudiatis mandatis & nunciis regiis, qui Iacobo Sienenio ſtudebat.

Gizicius Epiſcopus Plocen. obiit.

Caſimirus vero Rex facturus expeditionem in Pruſsiam, è Lithuania profectus, menſe Iunio venit Lencziciam: in eum enim locum copiis om-

nibus,

nibus,vt conueniréť,edixerat. Ibi cum de Consiliariis nonnullis,qui primi
ei occurrerant,cognouisset, fremere eam ob expeditionem Nobilitatem,

Comitia Corczini. Expeditio tributo redempta.

comitia Corcinum designauit ad quintam diem Iulii:eoq; ipse profectus,
post octo dierum consultationem decreto omnium consensu senûm grossorum ex manso,itemq; è caupona & moletrina certo tributo, & aliis comitiis ad medium Octobrem Petricouiam indictis,expeditionem remisit:
mercenarium vero militum aliquantam manum in Prussiam ad occupan-

Meua obsessa à Polonis, strenue defensa à Cruciferis.

dam Meuam siue Gnieuum misit,motus querelis Prutenorum, qui minus
libera nauigatione in Vistula vtebantur, quod à præsidiariis eius arcis &
oppidanis infestarentur. Ipse vero in maiorem Poloniam sese contulit. Cũ
autem Meua strenue defenderetur ab hostibus,cepere Poloni consiliũ lon-
giore & secura obsidione hostes ad deditionem compellendi. Itaque ne-
quicquam prohibentibus Cruciferis,circumuallarunt arcem vallo siue se-
pibus limo oblitis,turresq; & propugnacula opportunis locis excitarunt,
Nam fluuio,ne quid obsessis importaretur, Gedanenses classiarii obserua-

Gedanum prope proditum.

bant,quibus arx illa potissimum incommodabat. Sed ii,dum aliena oppu-
gnant,sua vrbe pene exciderunt, proditione paucorum ciuium, quorum
capita erant Matthias Schuman iuris Licentiatus,vt vocant, & Gregorius
Gocus:qui sub specie remigum ac baiulorum è nauibus onera ferentium
non paucos iam hostiles milites in vrbem receperant. Nec procul ab vrbe
Magister Cruciferorum cum mille quingentis equitibus aberat, vt consti-
tuta cum proditoribus die ad tertium Idus Iulii ex improuiso irrumperet.
Sed detecto ab vno ex coniuratis scelere, euocati in curiam proditores per
speciem consultandi de rebus, capti, & conuicti, capitali supplicio affecti
sunt. Schumanni tamen professioni honor habitus est:nam is in custodiam
episcopalis iudicis,quem officialem vocant,traditus,& Episcopi Vladisla-
uiensis opera postea liberatus ad Magistrum profugit. Milites item hostiles
in vrbe deprehensi,partim capitis pœnas luerunt, partim in profluentem
demersi,partim diuturni carceris molestias pertulere. Magister vero spe
frustratus,ad opitulandum suis Meuæ obsessis animum conuertit, nauesq;

Cruciferi in Habo fusi.

viginti militibus instructas Regiomonto emisit,Habo lacu & aduerso flu-
mine Vistula nauigaturas. Sed re cognita Poloni cum Gedanensibus clas-
siariis, duodecim tantũ nauibus armatis, vno ab Elbinga milliari hostibus
occurrerunt, commissaq; nauali pugna, potiti victoria sunt: mille hostes
desiderati,rapti sexcenti,& cum captiuis nauibus,armis, & fortunis Geda-
num deducti.Id ad decimum quintum Calendas Septemb. actum. Cuius
cladis nuncio accepto,Henricus Plauenius Commendator Elbingensis,&
Bernhardus Sonnenbergius, qui cum terrestribus copiis in maiore insula
aduenientem suorum classem expectabant, in diuersa dilapsi sunt. Nec

Holandia Cruciferis dedita

multo post Holandiam oppidum Plauenius sibi subiugauit,accitus & rece-
ptus ab oppidanis,cum ii præsidiarios regios populatum egressos exclusis-
sent. Arcem tamen regii,& duas turres cum porta oppidi ad arcem vergen-
te retinuere. Mox Petrum Duninum à Meuæ obsidione in auxilium accer-
siuere, qui cũ noctu cum equitatu aduolasset, Plauenius cum suis incenso

& post recuperata à Polonis.

pluribus in locis oppido raptim sese euoluit. At regii restincto celeriter in-
cendio oppidũ recuperarunt,& in nonnullos ciues capitali supplicio ani-
maduerterunt. Nonis vero Octobribus Liuonum classis eodem consilio,
quo Regiomontana, domo profecta, à regiis, qui in præsidio Nideburgi,
Passen-

Passenheimi,& Vormitæ erant,& cum Elbingensibus se coniunxerant,iti-

Liuonum classis profligata.

dem prope Elbingam profligata est,cæsisq; compluribus hostibus,duæ na-
ues maiores cum ducentis militibus,& centum equis hostilibus captæ sunt.
Hæc eo anno gesta in Prussia.

Comitia Petricouia.

Porro Casimirus Petricouiæ comitia habuit:ibi de Plocensi ditione rur-
sus actum cum oratoribus Conradi,ac cæterorum Ducum Masouiorũ:qui
cum bonorum virorum arbitrio controuersiam dirimi,aut externos & mi-
nime suspectos iudices sibi ferri,aut deniq; Italicæ cuipiam Academiæ cau-

Masouiorũ Ducum postulata.

sam decidendam permitti à Rege postularent,nihil horũ obtinuerunt:Re-
iecta est tamen res ad alia comitia,quod Masouii Duces aduersam valetu-
dinem causabantur. Venerat eo & Conradus Niger iterum. Sed cũ ei Rex
iudices de more ferret,re non confecta recessit.In Prussiam vniuersalis ex-
peditio decreta. Quoniam vero Turcarum terror capta superiore anno
Cafa(quæ Genuensium colonia fuit,& olim Theodosia dicta)animos cun-

Legati à Rege in Podoliã missi.

ctorum peruaserat:missi in Podoliam Ioannes Tencinius Castellanus Cra-
couiensis, Derslaus Rithuianius Sendomiriensis, & Andreas Odrouanzus
Russiæ,Palatini,vt Cameneciam arcem,quæ Theodorico Buczacio oppi-
gnorata cum toto territorio ab hæredibus eius obtinebatur, pro Rege re-

Camenecia redempta & munita.

dimerent,& munirent: Podoliis equitibus in summa fisci inopia,bouem in
mansum vltro pollicitis. Comitiis peractis,Rex peragrata maiore Polonia

Rex in Lituaniam se recepit.

sub finem anni in Lithuaniam se recepit. Quieuerat ea gens per omne tem-
pus belli Prussici,nec à Polonis in societatem eius belli pellici potuerat:sed,
quorsum id euasurum, otiose spectauerat. Tunc vero longioris moræ
impatiens,non inconsultum ducebat,Podoliam armis repetere, Polonis
adhuc Prussico bello distentis. Eos igitur motus animorum Rex aduentu

Ann.Chr. 1464.

suo repressit. Cæterum comitia, quæ communia Lithuanis cum Polonis
Parczouiam ad diem purificationis D. Virginis edixerat, ad sextum Idus
Septembris prorogauit, veritus, ne qua in conuentu maior animorum
irritatio fieret: cui excitandæ inter dissidentes quæuis leuis occasio suf-
ficit.

Rex Cracouiam venit.

His ita constitutis, vere nouo inde reuertens post medium Aprilẽ Cra-
couiam venit; senatumque vrbis tribus millibus florenorum multauit,
propter Iudæos paulo ante iniuria affectos à militibus, piam in Turcas mi-

Cracouiensis propter Iudaeos mulctati.

litiam professis. Etenim Pius eius nominis secundus Pontifex subactarum à
Turcis ea tempestate gentium Christianarum calamitatem miseratus, & à
cæteris,qnibus idem hostis imminebat, periculum auertere cupiens, edi-
cto Mantuam conuentum omnes Christianos Principes atque populos ad

Crucis militia contra Turcas.

pium bellum crucis vexillo proposito cohortabatur & inuitabat, dux eius
belli ipse futurus. Ac de Principibus quidem Matthias Rex Vngarorum,
Philippus Burgundiorum, & Christophorus Maurus Venetorum Du-
ces eam militiam publice professi erant: Casimirus Rex, ne idem faceret,
Prussico bello distinebatur. Permulti tamen è Polonis priuati nomina de-
dere,ita,vt ii prope duodecim millia hominũ conficerent. Eorũ igitur cruce
signatorum militum nonnulla pars dum coit,& accingit sese Cracouiæ, ad

Iudæi direpti à militib. cruce signatis.

tertium Nonas Aprilis,re inter se communicata in Iudæos impetum fecit,
effractisque domorum foribus facultates eorum diripuit,ac ne cæde quidẽ
abstinuit. Cæsi ex Iudæis triginta ferme,cæteri in vicinam Ioannis Tencinii
Castellani Cracouiensis domum confugerunt. Eam quoque crescente tu-

multu postridie expugnassent, nisi Ioannes Griscinius Episcopus, & Iacobus Dembinius præfectus vrbis cum aulico suo comitatu, & senatu, ac multitudine vrbana licentiam eorum coercuissent, Iudæosque in arcem deduxissent. Multatus tamen est senatus.

Conuentus minorum Polonorum Corczui.

Nec diu post ante finem eiusdem mensis Rex Corcini minorum Polonorum conuentum egit; quibus cum duodenûm grossorum in mansum tributum sciuissent, ad conducendum mercenarium militem in Prussiam, remissa est expeditio. Ægre ferebant maiores Poloni, expeditionē à minoribus in tributum commutatam esse, non communicato secum consilio. Sed tamē ipsi quoq; conuentum à Rege ad octauum calendas Iulii Colum coacto, idem fecerunt, quod neq; militare sine minoribus Polonis volebant, & secundæ Polonorum res in Prussia id minime requirere videbantur. Nam post clades illas hostium, quæ supra commemoratæ, continuata à regiis in alterum annum Meuæ obsidione, obsessi ad extremā rerum omnium inopiam & desperationem salutis suæ redacti, cum inutilē bello multitudinem oppido eiecissent, & à regiis ea rursus in oppidum compulsa esset, postridie Natalis Christi, arcem simul & oppidum dedidere, vitam, & quicquid suarum rerum quatuordecim curribus possent euehere, pacti. Quadringenti milites cum magno Commendatore Vlrico Eisenhoueno, & aliis Commēdatoribus, Stanislao Burggrauio Dhonano, Nicolao weissempachio, Stephano Schöneichio, ac Henrico Richtenbergio, qui omnes à Polonis Regiomontum deducti sunt, in præsidio fuerunt. Ex oppidanis duo Consulares, qui Cruciferis impensius fauerant, siue eiecti, siue vltro excessere, vnius mensis spacio ad distrahenda bona à regiis impetrato. Per eosdem dies Ioannes Schalius Hoensteinum siue Holstincum oppidum Crucifericæ ditionis ex improuiso occupauit. Porro qui Fridlandiæ fuere in præsidio milites Cruciferorum, cum sibi stipendia non soluerentur, hostiliter direpto, & incenso oppido discesserunt. Bernhardus vero Sonnenbergius eadem de cuusa, & quod valde accisas esse vires Cruciferorum animaduertebat, cum Rege pactus est, vt quæ tunc præsidiis suis tenebat, deinceps quoque, quoad bellum illud maneret, quietus retineret: cum regiis libera commercia haberet: cum iis vero, qui Crucifericarum essent partiū, nil sibi commune esse duceret: bello vero finito, iusta mercede à Rege accepta præsidia deduceret: munitiones, quas obtinebat, Regi traderet. Non mediociter & illa clades ad Colbergā oppidum Pomeraniæ accepta Cruciferos afflixit. Erat Colberga in ditione Episc. Camenensis: verum detrectabant oppidani eius imperata. Episcopus igitur facta clam aliquanta manu, acceptisq; à Cruciferis septingentorum equitum auxiliis, noctu oppidum aggreditur, vt nec opinantes oppidanos opprimeret. Verū ii commodum à Gedanensibus fœderatis facti certiores de consilio Episc. receptisq; in vrbē auxiliaribus eorum copiis maritimo iinere transmissis, hostē scandere muros incipientē adorti fuderunt, & ad internecionē cæciderunt. Sic igitur attritis Cruciferorū viribus, placuit Polonis mercenario milite rē eo anno in Prussia gerere, præsertim quod expeditiones publicas nullo ordine, nullaq; militari disciplina, sed summa licētia cōstantes, sociis & amicis magis, quam hostibus dānosas esse animaduerterent: quod neq; Regis imperiū satis exaudiebatur, & nihilo magis in sociorum, quam in hostium agris à vi & iniuria temperabatur. Huc accedebat, quod Episcopus & Senatus Lubecensis Polonis

Meua deditione recepta à Polonis.

Sonnenbergii pactum cum Rege Casimiro.

Clades Cruciferorum ad Colbergam.

Expeditionum publicarum incommoda.

Polonis iuxta ac Cruciferis consentientibus componendę inter bellantes pacis arbitrium sibi desumpserant, & iam tunc aduentabant Gedano, quo nauibus aduecti erant, Toruniam, adiunctis sibi de Rostochiensium, Vismariensium, & Luneburgensium senatu singulis: Rigensium vero ac Derpatensium binis.

Lubecenses arbitri pacis inter Pol. & Cruciferos.

Conuentu Colensi finito, Rex Brestam diuertit: Toruniam vero ad disceptandam ac transigendam causam Prussicam misit Ioannem Vladislauiensem, Episcopum & regni Procancellarium, Lucam Gorcanum Posnaniensem, Stanislaum Ostrorogium Calissiensem, Sendiuoium Lenzenicium Siradiensem, Petrum Oporouium Lencziciēsem, Nicolaum Koscieleczium Inouladislauiensem, Stiborium Baisenum Culmensem, Palatinos: Hinciam Rogouium Sendomiriensem, & Nicolaum Czarncouium Gnesnensem Castellanos: Ioannē item Dlugossū, Ioan. Dambrouucā, & Iacobū Shadecū Secretarios. De Nobilitate Prussica quatuor, Ottonem Machuicium, Matthiam Tolcam, Nicolaum Pilauium, & Nicolaum Zalinium. De Ciuitatum vero Consulibus: Toruniensis quidem quatuor, Elbingensis duos, Gedanensis quatuor, & quintum parœcum eius vrbis, iuris Pontificij candidatum Porro à Magistro & Ordine Cruciferorum adfuere Iodocus Episcopus Ossiliensis, Henricus Plauenius quondam commendator. Elbingēsis, Gerhardus Melengradus Mareschalius Liuonum, Georgius Comes Hennenbergius, & insuper tres iureconsulti, ac duo Commendatores. De Nobilitate, Vlricus Ilauiensis, & Ludouicus Lubauiensis præfecti: denique duo cōsulares Regiomontani, & duo Reualienses. Inter hos igitur ad quintum Nonas Iulij agitari cœptum, & per sesquimensem tractatum, ad extremum sine effectu discessum. Conuenerat iam, vt Poloniæ Rex Pomeraniam citeriorem Culmensem, Michalouiensem, & Elbingensem tractum totum haberet, reliquam inferiorem Prussiam Cruciferis relinqueret. De Mariæburgo intra triginta annos proximos vt iudicio, arbitrio, pactoue transigeretur: interim vero in Regis potestate arx ea maneret. De illis vero conditionibus conuenire non potuit, vt Magister ac totus Ordo Cruciferorum subiectionis iuramentum Regi præstarent, semperque deinceps in fide & clientela eius essent: Rex vero vt militibus Cruciferorum emerita vndecim annorum stipeddia exsolueret iis duntaxat, qui fuerunt in præsidio munitionum earum quæ ipsi tradebantur. Nam neque hoc Poloni, neque illud Cruciferi acceptabant. Soluto igitur conuentu illo Toruniæ, bellum reparatur à Rege Brestæ commorante. Tenebatur Nouum oppidum Pomeraniæ siue Pomerellæ cum arce Cruciferorum præsidio. Id quoniam in ripa Vistulæ sitū, eam habebat opportunitatem, vt fluminis traiectum liberum hostibus præstaret, regiis vero nauigatiooem impediret. Id igitur primum adoriri, ac in potestatem redigere placuit. Missus eo cum peditatu Thomas quispiam vir maioris animi, quam consilij: qui non expectato Dunino & equitatu, cum quo se iussus erat coniungere, ad Nouum castra metatus est. Hostes regiorum paucitate animaduersa, coadunati celeriter è proximis præsidiis impetum in eos fecere. Fugientibus naues regiæ non procul in Vistula stantes saluti fuere. Centum aut paulo plures ex omni numero desiderati. Eadem autem die Adam Vilcanouius contractis tumultuarie Nideburgo, cui præerat & Sarnouia militibus, præsidiarios Cruciferorum, qui erant Dzialdouiæ, prædam agentes è Masouia profligauit, prædamq; excussit. Dzialdouiam deinde

Torunii Conuentus transigendæ causæ Prussicæ ergo.

Pax infecta.

Conditiones pacis reiectæ.

Polonorum clades ad Nouum.

Cruciferi fusi prædam agentes.

Dzialdouia à Masouiis capta.

deinde Conradus Varſauienſium Dux obſidione cinxit, ac deditione recepit. Rex verò ignominia apud Nouum accepta commotus, Ioannem Synouecium & Paulum Iaſenium cum aulico comitatu eo miſit: Duninum quoque cum Prutenis & equitatu, & peditatu recollecto eodem iuſſit contendere, vt munitione potirentur. Nec tamen vi ea occupari potuit, valido præſidio & natura loci defendente. Cæterum obſidio in ſequentem annum producta. Porro Puſcum Gedanenſes cum totos ſex menſes terra marique obſediſſent, dedititium obtinuerunt.

Puſcum à Gedanenſibus obſeſſum & captum.

Rurſus igitur Cruciferi pacis mentionem iniecere, ſiue quo liberius Toruniæ proditionem conficerent, ſiue reuera pacis cupidi, quod non admodum lætis ſucceſſib. tunc vterentur, & oppidani, agreſteſque, atque adeo milites quoq; cum iurgio, defectioniſq; denunciatione pacem poſcerent. Miſſus eam ob rem à Rege Ioannes Dlugoſſus in Pruſſiam, cum gubernatore & primoribus trium ciuitatum ad Mariæburgum & Stumã colloquia habuit. Et videbantur Cruciferi accepturi conditiones illas, quę ipſis Toruniæ latæ erant. Poſtulabãt autem, vt Rex primores conſilij ſui ſumma cum poteſtate Mariæburgũ ad conficiendam pacem mitteret. Verum id propter peſtem in iis locis graſſantem factum non eſt.

Peſtis in Pruſſia & Polonia.

Quin cum Breſtam quoque id malum infeciſſet, Rex inde Clodauiam, ac deinde Lencziciã ſeſe recepit. Vbi aliquot ſeptimanas cum Regina, quæ filiam Sophiam Cracouiæ menſe Maio enixa erat, commoratus, indeque Petricouiam profectus, ad medium Octobris comitia quindecim dierum habuit.

Sophia filia Regi nata.

Comitia Petricouiæ.

Venerant eo ex condicto Conradus Varſauienſium, & Conradus Oleſnicenſium Duces, de ſucceſſione diſceptaturi. Sed cum res ſubinde tentata per amicam compoſitionem non procederet, prolata eſt cauſa, Oleſnicenſis quidem Ducis ad Pentecoſten ſequentis anni: Maſouii vero ad proxima regni comitia, cum quod peſtis contagio Petricouiam quoque, & omnem fere maiorem Poloniam iam peruaſerat, tum quod inconſultum Regi videbatur offendere Duces illos aduerſo iudicio, bello Pruſſico nondum confecto.

Comitia Parczouiæ.

Conuentus Polonor. & Lituanor. Lomazis irritus.

Petricouia Parczouiam ad alia comitia itum, quę Rex ad natalem D. Virginis prius dilata, rurſus ad diem D. Martini reiecerat, communia futura Polonis & Lithuanis. Et frequentes quidem vtrique proceres aduenere: ſed cum Lithuani Parczouiam ad Polonos, hi contra Breſtam ad illos venire recuſarent, Lomazis tandem conuentum eſt. Neque ibi tamen quicquam actum propter pagi incommoditatẽ, ac cœli inclementiam. Sed res in annũ ſuſpenſa eſt. Rex dimiſſo conuentu, Lithuaniam cum Regina petit. Et quoniam Vilnam quoque peſtilentia infecerat, Grodnę manſit aliquandiu: deinde Caunam profectus, magnam partem hyemis ibi exegit. Sub illud autem tempus, quo Parczouiæ habita comitia, Henricus Plauenius inſtructa, vt ante dictum, Toruniæ proditione, mille cum armatis noctu ad vrbem acceſſit ſecundum flumen: qua parte auerſa ab hoſtibus ſecuriores erant ciues & vigiles. Iamq; præteritis piſcatorũ ſuburbanis domiciliis, & antemuralibus ſuperatis, taciti ſcalas manibus admouebant hoſtes, cum à vigilibus illuceſcente iam aurora animaduerſi, & ſtrepitu clamoreque tumultuantium ac concurſantium deterriti, relictis ſcalis cœpto irrito raptim ſeſe recepere, veriti, ne loci iniquitate & irrupione ciuium opprimerentur.

Torunia pene capta à Cruciferis.

Sed non multo poſt iidem meliore fortuna vſi ſunt ad Carniſſinum Maſouiorum arcem, tametſi non diuturna ea fuit. Mox enim Maſouij interuerſam

Carniſſinũ in Maſouia à Cruciſ. captum.

arcem

arcem circumuallarunt, priuſquam hoſtes commeatum importarent. Itaque ſtatim eam deditione recuperarunt.

Carniſſinũ à Polonis recuperatum.

Per idem tempus Vngari Scepuſienſem tractum, qui in ditione Regis Polonorum eſt, populabundi peruagati ſunt: donec afflictæ ciuitates ſeptem florenorum millibus contributis publice pacem mercati ſunt. Id autem fecerunt Vngari nulla prouocati iniuria, niſi forte cruce ſignatorum militum licentiam & iniurias vlciſci voluere.

Vngari Scepuſium vaſtarunt.

Hoc anno Archiepiſcopo Gneſnenſi Ioanni Sprouio ad medium Aprilis mortuo, Ioannes Gruſcinius: huic autem in Epiſcopa Cracouienſi Ioannes Lutecus Brezius: ei vero in Vladislauienſi Iacobus Sienenius à Paulo ſecundo Pontifice, qui Pio ſucceſſit, Rege poſtulante ſuffectus eſt. Nec ita multo ante idem Pontifex Paulum Grabouium Rege itidem commendante, Chelmenſem Epiſcopum creauerat.

Epiſcoporũ mors & ſucceſſio.

Ann. Chr. 1465.

Polonorum varia fortuna in Pruſſia.

Sequenti anno milleſimo quadringenteſimo ſexageſimo quinto Poloni varia forruna vſi ſunt in Pruſſia: à quibus cum Nouum arcta premeretur obſidione, Caſpar Noſticius laturus obſeſſis opem, ſexcentos equites & quadringentos pedites mercenarios è finitimis Poloniæ ac Pomeraniæ locis adducebat exiguo ære ſubarratos, Choiniciæ, verò amplum ſtipendium ſeipſis numeraturum pollicitus. Eorum non paucos hyemis aſperitas partim in itinere confecit, partim debilitatos ſubſiſtere coegit. Reliqui vero cum perueniſſent Choiniciam, nec ipſis promiſſum numeraretur ſtipendium, frementes dilapſi ſunt, regiis, qui ad arcendos eos è compluribus præſidiis conuolarant, non inſectantibus diſcedentes.

Cruciferorum copia dilapſa.

Quare cognita obſeſſi Calendis Februarij, Magiſtro nequicquam deprecante, & auxilium pollicente, oppidum dedidere, & libere abire permiſſi, quo vellent, quinquaginta tribus curribus res ſuas aſportarũt.

Nouum Polonis deditum.

Non quieuit & Magiſter. Quam enim circa ſe habebat manum, in territorium Gedanenſe ſiue inſulam minorem immittens, omni calamitatis ac ſęuitiæ genere eam afflixit, prædamque ingentem Stargardiam importauit, quo rectius ibi ſui hoſtium obſidionem, quam expectabant, ſuſtinerent.

Gedanenſe territorium à Cruciferis vexatum.

Cum autem non ſoluerentur Polonis emerita ſtipendia, Nouo recepto, dilapſi Poloniam latrociniis infeſtare cœperunt. Et pars quidem eorum nonnulla Dobrinenſem montem Viſtulæ imminentem occupauit: inde in Maſouiorum & Cuiauienſium agros excurrens, & in præternauigantes impetum faciens, prædas agebat. Alij vero bonis eccleſiaſticis, templorumque & monaſteriorum Gneſnenſis diœceſeos ſupellectili è Labiſſino imminebant, qui facile mille equitum numerum explebant, exceptis peditibus.

Latrocinia in Polonia ob non ſoluta ſtipendia.

Verum vtrique authoritate & placidis ſermonibus ac muneribus Poſnanienſis & Vladidauienſis Epiſcoporum deliniri quieuere. Mons vero Dobrinenſis, quod per magnam opportunitatem incommodandi regiis habebar, ſi ab hoſte occuparetur, Nicolai Zalinij præſidio firmatus eſt, collata publice in ſtipendium pecunia. Quæ res tardius animaduerſa, tam male habuit hoſtes, qui erant in præſidio Neumarci, vt in rixa, qua alius in alium culpam neglectæ occaſionis transferebat, duodecim ex ipſis deſiderati eſſe dicantur. Hæc per hyemem geſta in Pruſſia. Vere inſequenti Rex feſtis Paſchæ diebus apud Grodnum exactis, Reginam maiore cum parte comitatus aulici Corcinum præmiſit: ipſe Leopolim cum paucis excurrit, quod Ruſſi eius opem contra vim & iniurias Andreæ Od[illegible]zi Palatini

& Præ-

& Prȩfecti Leopolienſis implorallent. Sed quum is paulo ante obiiſſet, ac Ioannes frater ei ſucceſſiſſet, illud modo actum, vt Ioannes præfecturis omnibus amoueretur, accepta à Rege viginti millium florenorum ab ipſis Ruſſis, qui duodenos groſſos in manſum, & ſingulos boues in focum ſiue familiam ob eam rem conferebant, numeratorum pecunia, cuius nomine fratres ipſi Præfecturas illas addictas tenebant.

Comitia Corczinii.

Ruſſicis rebus ita vtcunque compoſitis, Rex Corcinum diſpoſitis equis ad comitia contendit, ad duodecimam Maij edicta. Quo ex minore quidem Polonia & Ruſſia frequentes Senatores conuenerunt: è maiori verò Polonia Lucas Gorcanus Poſnanienſis, Stanislaus Oſtrorogius Caliſſienſis, Petrus Oporouius Lenczicienſis, Palatini, & Sciborius Chelmius Succamerarius Poſnanienſis legati libera cum poteſtate miſſi.

Legati ex maiori Polonia ad Comitia miſſi.

Quindecim diebus in conſultando conſumptis, placuit vt Maioris Poloniæ Nobilitas in Pruſſiam expeditionem ſtatim ſuſciperet, Choiniciam vallo muniret, donec mercenarij milites, quibus deinceps eo anno res gereretur, conuenirent: eamque ob cauſam illi ipſi maiores Poloni ſenos tantum groſſos, cæteri vero alterum tantum in emerita iuxta ac deinceps emerenda ſtipendia ante medium menſem Iulium contribuerent.

Maiores Poloni militant, & tributum ſciſcunt.

His conſtitutis, Cracouiam ſe Rex recepit, cuius non exigua pars cum æde D. Franciſci non multo ante ad quintū Calendas Maias, Stradomia vero tota excepto templo ac cœnobio ſodalitij Bernhardinorum ad ſeptimum Idus Aprilis conflagrarat.

Cracouiæ incendium.

Aduenerunt eo Prutenorum legati, narrantes, Nobilitatem & primores ciuitatum Cruciferis ſubiectarum apud Neringam peninſulam conuentum ſecum habuiſſe, pacem impenſe cupere, & quaſuis tolerabiles conditiones non abnuere. Exhauſtos enim penitus, extremam ad miſeriam redactos eſſe tam diuturno bello. Poſtulabant igitur, vt Rex gubernatori cum conſilio poteſtatem pacis conficiendæ faceret.

Prutenorū legatio ad Regem de pace.

Id Rex cum Senatu negauit: ſpem modo pacis illis facere, tempuſque & locum de ea tractandi conſtituere eos iuſſit. Pacificationem ſenatui regni: quem ad eam rem in tempore miſſurus eſſet, reſeruauit. Cum his mandatis dimiſſi Pruteni, liberaliter à Rege donati ſūt.

Pruteni dimiſſi.

Dimiſſi item Sileſij principes vicini, Præmislus Teſchinenſium, Ioannes Ratiborienſium, Prȩmislus Toſcenſium, Venceslaus Zatorienſiū, Ioannes Gliuicenſium, & Ioannes Ribnicenſium, qui in baptiſmo regiæ filiæ Hedu'gis tunc natæ, & intra annum vertentem denatæ, ſuſceptores adfuere.

Dimiſſi Sileſii Duces.

His peractis, Rex diſcedens Cracouia Caliſſiam profectus eſt ad conuentum cum Conrado Oleſnicenſium Duce ad ſeptimum Calendas Auguſti conſtitutum. Nihil tamen etiam tunc de ſucceſſione tranſactum: ſed res integra ad finem Septembris reſeruata, vt ibi tunc duorum conſiliariorum Regis Bohemi arbitrio tranſigeretur. Inde Rex Caſimirus Breſtam & Cuiauiam ſe contulit, paci in Pruſſia componendæ è propinquo adfuturus vel bello operam daturus. Ibi comperit, Vladislaū Damoborium Caſtellanum & præfectum. Naclenſem quingentis equitibus coadunatis pronunciato in ſingulos dimidij floreni ſtipendio, hoſtilia in Regem regnumque machinari, ob non exſoluta ſtipendia, in Pruſſia emerita. Angebat ea res Regem, vt quæ maxime: dolebat reſpirationem dari, animoſque reddi Cruciferis, quos iam fere deſponderant. Itaque actum cum Damoborio, vt incepto abſcederet, acceptis ternis florenis in capita militum. Vbi hac via nihil profectum eſt, bello ſtatim perduelles perſequi placuit. Collocantur

Znenæ & aliis quibuſdam in locis præſidia. Rex cum cæteris copiis, quas ad manum habebat, Naclum & Damoborzum, quæ loca ab illis tenebantur, obſidere parabat. Id vbi animaduertere illi, mutata ſentētia miſerunt ad Regem, imperata ſe facturos pollicentes. Iuſſi venire Inouladiſlauiam ad Regem primores, accepta fide venerunt, culpamque publice deprecati, & ad pedes Regis proſtrati, non modo veniam cunctis impetrarunt, ſed etiam pecuniam emeritorum ſtipendiorum nomine acceperunt, ac denuo Regi nomina dederunt, & ad Stargardiam oppugnandam ſub ſignis Pauli Iaſenij miſſi ſunt. Interea res Cruciferorum in Pruſſia paulo meliore loco eſſe cœperant. Nam & in Maſouienſem tractum excurrentes, Nobilitatem eius oræ fiducia multitudinis incautius in ſe irruentem in inſidias induxerant, & non mediocri ſtrage apud Cziechanouiam profligarant, & naues Torunenſium ac Gedanenſium multis mercibus onuſtas apud Mariæuerderum ſiue Quidzinum exuperant, & ad Derſauiam Nobilitatem Pruſſicam, quæ in præſidio eius oppidi erat (cum ad pugnam direptione ſuburbanorum elicuiſſent) contectis equitatu peditibus re inopinata perturbatam, ſex hominibus cæſis, octoginta captis in vrbem repulerunt, atque apud Meuam quinque & quinquaginta præſidiarios milites comportandi ex agris commeatus cauſa egreſſos, ac ab aratoribus damnis affectis proditos, Stargardia effuſi, intercluſo ad oppidum & arcem reditu, viuos exceperant, ac poſtridie eius diei arcem, cum ex interceptis literis vacuam eſſe præſidio didiciſſent, oppugnarant: cepiſſentque adeo, ni Martinus Brzenius Prutenus peditum præfectus cum paucis ſtrenue eam defendiſſet, ſubeuntemque hoſtem ſuperne coniectis lapidibus remoratus eſſet, donec periculo cognito ſexaginta equites Mariæburgo, & ſeptuaginta pedites Gedano miſſi aduenere. Ibi tunc hoſtes receſſere ſuburbanis direptis. Sed nihilominus omnem eam oram vſque ad Gedanenſium ſuburbana ſubitariis ſubinde excurſionibus infeſtabant.

Maſouiorū cladis apud Ciechanouiam.

Naues Toronien. & Gedanen. capta.

Cruciferorum res proſpera in Pomerania.

Cum igitur è Stargardia potiſſimum ij, qui regiarum erant partium, in Pomerania infeſtarentur, eo duxit Iaſenius exercitum iuſſu regio, duabuſque turribus excitatis ad oppidum id aſſedit ita, vt pateret nihilominus obſeſſis liber exitus & reditus. Quo factum eſt, vt Iaſenius eorum inſidiis exciperetur. Sexaginta enim equites clam vrbe egreſſi, cum ſub veſperam Polonorum ſpecie & habitu aſſimulato ad mœnia accederent, contraque ij, qui in oppido erant, ex compoſito erumpentes, quaſi in hoſtes impetum facerent, Iaſenius forte tunc obequitans rem conſpicatus, mittit ad eos, qui Polonorum ſpeciem præ ſe ferebant, vnum de ſuis comitibus ſciſcitatum, qui nam eſſent. Reſpondent illi, ſe Derſauienſes eſſe, & ex hoſtico reuerti. Id verum credens Iaſenius, gratulabundus ad eos procurrit, comprehenſuſque cum duobus comitibus, in oppidum ductus, & in cuſtodia aſſeruatus eſt. Tantaque hoſtes eo capto lætitiæ ſigna dedere tympanorum nolarumque crepitu ac ſonitu, vt debellaſſe ſibi viderentur. Sed vana fuit ea exultatio. Extemplo enim Gothardus Radlinius in locum eius ſuffectus à regiis militibus, obſidionem continuauit.

Stargardia à Polonis obſeſſa.

Interea vero conuentum rurſus à regiis in Neringa cum Cruciferis pridie Calendarum Septembris, ac de pace tractatum per quinque dies arbitro Paulo Varmienſi Epiſcopo electo, qui neutrarum erat partium. Sed ſine ſucceſſu diſceſſum. Illud modo conuenit Magiſtro poſtulante, vt poſt alterum menſem denuo eodem in loco, vel inter Mariæbur-

Conuentus Polonorum cum Cruciferis in Neringa de pace.

gum & Stumam conueniretur; ea quidem lege, ne quam Mariæburgi mentionem Cruciferi facerent. Tametsi recipiebant ij, si Mariæburgum sibi redderetur, se cum tota Prussia & Liuonia in fide & clientela Regis Poloni fore. Verum non accipiebant Poloni hanc conditionem, siue quod per magno sibi arx ea constitisset, empta à militibus: siue quod inde perfacile Cruciferi, quamuis leui occasione arrepta, bellum redintegraturi esse viderentur, quod & permunita, & peropportuno loco ea sita esset. Sic igitur è Neringa discessum tunc est.

Pacis conditiones à Polonis repudiata.

Conuentus Magistri Cruciferorum Regiomonti cum suis.

Conuentum deinde suorum Regiomonti Magister habuit. Vbi cum Nobilitas & Regiomontani grauis ac diuturni belli pertæsi, non solum ei sumptus in bellum deinceps negarent, verum etiam, nisi pacem cum Polonis faceret, ab eo se defecturos significarent: sex & viginti ex eis, quos maxime voluntati suæ aduersari cognouerat, in arcem euocatos comprehendi, & sex primarios interfici iussit: cæteros vero per præsidia distribuit asseruandos, donec grandi se ære redimerent. Nec postea quenquam ad constitutũ cum Polonis conuentum misit. Nec tamen interea de belli studio & cura vtrinque remissum quicquam fuerat: cuius tota fere moles ad Stargardiam sese collegerat, regiis oppidum id obsidentibus, hostibus vero impigre defendentibus, ita vt angustiore prope annona obsidentes, quam obsessi vterentur, propterea quod è vicinis agris neque frumentari, neque pabulari regij poterant, omni frumento & pabulo cum re pecuaria tempestiue in oppida è remotioribus quique locis comportato. Excipiebantur vero ab hostibus, qui circumiacentia oppida, nimirum, Choiniciam, Fridlandiam, Hamersteinum, Bythouiam, Lauemburgum, Osiecum, Kissouum præsidiis tenebant. Quo factum, vt Gothardus exercitus dux cum non exiguo expeditorum militum numero comparandi commeatus causa Dersauiam proficisci necesse haberet. Id vbi obsessi è transfuga quodam Gedanensi cognouere, eruptione facta castra semiuacua oppugnauerunt. Sed ea regij fortiter defenderunt, ita vt eos longe superantes multitudine quater vallo ac turribus ligneis magno cum impetu succedentes, vix tandem permultis amissis, longe pluribus sauciatis, in oppidum reciper sese cogerent. Nihilo tamen minus infestabant ij deinceps quoque vias, & ne quid rerum venalium in castra Polonica importaretur, prohibebant: sæpeque inter occursantes sibi mutuo particularia certamina committebantur. Quin cum bruma quoque ac intemperie cœli hyberni regiis confligendum fuit. Sed vicit omnem eam difficultatem constantia ipsorum, ne ab obsidione discederent: quæ quidem in sequentem æstatem vsque perdurauit.

Magister suos punit ob pacis desiderium. Rex gesta ad Stargardiam.

Transactio Regis cum Duce Olesnicensi.

Dum hæc ita geruntur in Prussia, Rex Casimirus Inouladislauia Calissiam contendit sub finem Septembris, ibique cum Conrado Olesnicensium Ducem & Margaretha vxore eius per Iodocum Vratislauiensem Episcopum, & Vilhelmum Rosembergium arbitros à Rege Bohemorum missos, transegit ea conditione, vt ille quatuor annorum spacio viginri millia aureorum nummûm à se acciperet: successioni omni in Massouia & Belzensi vna cum vxore sua sese abdicaret, dotemque post mortem Annæ Vladislai Masouiorum Ducis defuncti vxoris ne repeteret. His ita actis, Posnaniam Rex Conrado & vxore eius comitantibus profectus est, dimissisque iis, Prutenorum legatiorem audiuit. Petebat ea, vt arx Mariæburgensis Gubernatoris & Nobilitatis fidei committeretur. Responsum

sum est: Regem id sine comitiorum regni decreto ac consilio ciuitatum Prussicarum, quæ plurimum ad emendam eam arcem contulissent, recte facere non posse. His dimissis Posnania discedens ad medium Nouembris Coli quinque dierum comitia cum maioribus Polonis habuit, deinde per Lencziciam & Radomiam in Lithuaniam se contulit.

Prussica Nobilitatis legatio ad Regem.

Conuentos Maiorum Polonorum Coli.

Ann. Chr. 1466.

Synodus Lenczicia.

Anno insequenti millesimo quadringentesimo sexagesimo sexto post medium Iannuarium Archiepiscopus Gnesnensis synodum Lencziciæ habuit. Ibi Sendiuoio Lenzenicio Palatino Siradiensi, & Michaeli Lasocio Præfecto Lenezicienſi oratoribus regiis petentibus, decretum est subsidium Regi ad bellum Prussicum è tributo sacerdotum: in Cracouiensi quidem diœcesi senûm grossorum, in cæteris vero duodenũm in libram argenti, secundum vsitatam æstimationem, sine Pontificiam, vt vocant, taxam. Mense Februario Liuones septingenti equites pariter & pedites Cruciferis suis in Prussiam suppetias euntes, cum Samogitiam attigissent, nec progredi per syluas possent, præpedita à Samogitis deiectione arborum locis opportunis via, versus mare iter instituere. Quod Samogitæ euenturum cum prouidissent, foueas præaltas iam ante in ea parte foderant, sarmentisque contexerant. In eas igitur Liuones inedia, frigore. & pauore vrgentibus, imprudentes præcipiiati, contrucidati sunt. Pauci cum ex insidiis ad lacum euasissent, rupta fragili glacie nihilominus periere. Duo rantum ex omni numero viui seruati, è quibus cognitum est, quadraginta naues refertas militibus è Germania in Prussiam nauigantes, non ita multo ante naufragio periisse. Iisdem diebus Paulus Lehndorffius Episcopus Varmiensis quum animaduerteret, res Cruciferorum inclinatas esse, & à pace tamen eos abhorrere, partium regiarum se deinceps fore professus, arcium & oppidorum suorum adeundorum potestatem fecit regiis militibus, qui Passenheimi, Nideburgi, & Vormitæ in præsidiis erant, vt non solum ea tuerentur, sed etiam communem iam hostem inde infestarent. Quæ res Magistro peracerba accidit, magisque serio is de pace dein cogitare cœpit.

Sacerdotalium reditum æstimatio inæqualis.

Liuenum clades in Samogitia.

Episcopus Varmien. in regias partes concessit.

Comitia Petricouia.

Ad medium mensis Martij Rex Petricouiæ comitia celebrauit. Ibi rursus actum est cum Conrado Varsauiensium Duce, & matre eius Anna, ac matertera Catharina. Sed cum pactionibus decidi res non posset, Conrado Belzensem modo tractum remittente, Rege vero nil præter Visnensem concedente, iudicium vero Prussico bello durãte intempestiuum fore videretur, reiecta res ad alia comitia. Adfuere hic etiam legati Prutenorum petentes, vt Rex Mariæburgum cum aliquantis copiis quamprimum veniret, hac ratione facilimè bellum finiturus, quod pleræque ciuitates subiectæ Cruciferis ad eum defecturæ esse dicerentur, & eius rei causa binorum grossorum persionem & accisam in vnum annum ei deferentes. Itaque soluto quindecim dieb. conuentu, Brestam Rex Archiepiscopo Gnesnensi, & Episcopo Vladislauiensi, ac Palatinis Posnaniensi & Siradiensi occurrentibus ac deducentibus contendit.

Prutenorũ legati ad Regem de finiendo bello.

Melsacum à Polonis captum.

Per id tempus Ioannes Schælius facta aliquanta manu præsidiariorum equitum ac peditum, Melsacum oppidum tunc Crucifericarum partium intercepit, militesq; sexaginta, qui erant in præsidio, viuos in potestatẽ suam redegit. Perturbauit ea res Magistrum adeo, vt de Regiomonto is iam periclitari videretur. Certior enim factus erat, Gedanenses transportatis

classe copiis Sambiam adoriri & infestare statuisse, eoque copias & ipse suas Regiomontum contraxerat, quas hostibus opponeret. Ex his itaque tria millia peditum & equitum Henrico Plauenio duce celeriter ad recuperandum Melsacum misit, ratus, Polonos paruo præsidio relicto inde discessisse: & vero non ignorans, eos rebus præsertim secundis securos esse solere, ita vt qua id arte, quaque facilitate cepissent, eadem rursus amittere posse viderentur. Plauenius igitur silenti agmine profectus, nocte intempesta oppidum diuersis quatuor locis aggreditur, iamque vna porta refracta signa inferebat. Sed cum Poloni partim aduersi nauiter obsisterent irrumpentibus, partim superne in subeuntes saxa deiicerent, ducentis amissis, in tutum se recepit. Postero die vt acceptam ignominiam corrigeret, fremens frendensque ad Holandiam duxit. Verum ibi quoque nihilo meliore fortuna vsus, plures etiam milites amisit. Nec magis prosperæ tunc erant res Cruciferorum in Pomerania. Osiecum castellum obsidebant Poloni, ligneo castello è regione excitato. Hostes succurrere suis laborantibus volentes, non contemnendam manum Choinicia & Stargadia eo misere: cui aduenienti obuiam progressi Poloni, pugnæ copiam fecere. Nec mora in fugam acti hostes, perpauci tamen euasere, pluribus in fuga quam in prælio trucidatis. Cæsorum spoliis regij potiti sunt. Id vbi viderunt obsessi, incenso castello natando profugerunt. Regij vero accurrentes incendium restrinxerunt, castellumque subegerũt. At Ludouicus Magister, quoniam magnam earum cladium partem Varmiensis Episcopi defectioni ad regias partes acceptam ferebat, vt eum vlcisceretur, cum sexcentis equitibus, ac totidem peditibus agros oppidorum eius percursat, ac segetes conculcat, non sine dolore oppidanorum, & fremitu in Episcopum, quod cum pacati in medio belli strepitu ad eam diem fuissent, transitione eius ad Regem irritatis Cruciferis hostilia pati cogerentur. Erat quidem in præsidiis eorum oppidorum & aliarum vicinarum munitionum non exiguus regiorum militum numerus: sed exacerbatis præsenti & insueta calamitate oppidanorum animis, mœnibus ij se continebant, veriti, ne prodeuntes excluderentur. Increpiti vero regiis literis ac nunciis, prodiere tandem constituto ad conueniendum loco. Quo cognito Magister Bartensteinum se cum copiis suis recepit: ibi regij vicissim liberius agros peruagati, segetes & ipsi conculcarunt, ac in villas igne deseuierunt.

Plauenius à Melsaco & Holandia repulsus.

Polonorum victoria ad Osiecum.

Cruciferi vastant Varmiam.

Per eos dies Casimirus Rex cum accepisset literas à Rudolpho Episcopo Lauantino homine Germano, qui scribebat, se venire legatum à Pontifice ad faciendam pacem inter ipsum & Cruciferos: misit ad eum Vratislauiam, vbi substiterat, Ioannem Dlugossum secretarium suum indicans, pacem se non abnuere, modo ille bona fide pacificatorem sese interponeret, neque imitaretur Hieronymum Cretensem Archiepiscopum, qui Regi operam suam pollicitus, cum ad Cruciferos profectus esset, corruptus ab iis calice aureo, bellum non modo non sedasset, sed etiam vltro iam fere conquiescens resuscitasset cum aliis factis ac versutis consiliis suis, tũ quod Prutenis regiarum partium interdictum non relaxasset. Si nihil eorum hic haberet in animo, veniret bono omine, fauere se ei, vt præclaram cõpositæ pacis gloriã referret. Prolixe ille omnia pollicitus est, se dissimilẽ Cretẽsis illius fore.

Rodolphus Episcopus Lauantinus legatus Pontificis.

fore. Venerunt iisdẽ diebus ad Regem Stiborius gubernator Prussiæ, & Gabriel Palatinus Culmensis Baiseni fratres cum legatis Nobilitatis Prussicæ & ciuitatum orantes, vt Rex Mariæburgum tandem accederet, ac tam diuturno bello, quo ipsi penitus iam exhausti essent, finem imponeret. Fore enim, quum eo accesserit, ac Regiomonti Cruciferorum metropoli propius bellum ostentarit, vt ad eum ciuitates quædam deficiant, & Cruciferi ad quasuis pacis conditiones perducantur. Repetebant & priora postulata de Mariæburgo, & aliis arcibus fidei suæ commendandis. Non debere minus certam & probatam esse Regi fidem suam, quam externorum: & minore autem impendio eas arces seruari à se posse, quam ab externis, quorum insatiabili auaritiæ explendæ neque ærarium, neque facultates suæ sufficiant, & vero negligi propter eos culturam agrorum. Hæc asperius exaggerantes addebant etiam minas: nisi ratio precum suarum duceretur, fore, aliter sibi prospicere cogerentur. Offendit ea legatio Regem, & quotquot ipsi aderant in Senatu. Sed dissimulata tamen temporis causa offensione, comiter eis responsum: Regem mature adfuturum Mariæburgi, ibique de illis & omnibus rebus cum Prutenis constituturum: ante messem autem cum exercitu eo proficisci commode non potuisse, propter annonæ & pabuli penuriam.

Prutenorũ legatio ad Regem.

Ita dimissis Prutenis Inouladislauiam Rex petiit, quo magis accelerarent iter milites, cum Regem in itinere esse audirent. Ibi eum conueniunt legati Erici Ducis Pomeraniæ, gratulantes Regi saluum aduentum in eas oras, auxiliaque magna ad bellum pollicentes: ipsumque adeo Ducẽ præsentem adfuturum, si Rex ipse foret in exercitu. Deinde percontabantur, Choiniciamne & alias Pomeranicas munitiones Rex oppugnaturus esset, an Mariæburgum iturus. Postremo postulabant aperte quidem, vt redimere Duci Lauenburgum & Bythouiam munitiones à Cruciferis sibi ademptas liceret; cupere hoc eius subditos, & pecuniam eam in rem contulisse: ipsum vero cum hostibus decidisse iam octo millibus florenorum, & captiuis eorum reddendis. Tectius vero hæc & obiter agebant, si forte Dux de Choinicia, Stargardia, siue aliqua quapiam munitione Pomeranica transigere cum hostibus regiis aliqua conditione posset, vt ipsi bona cum Regis gratia habere eas munitiones liceret, in fide & clientela Polonorum futuro. Ad hanc legationem, quippe quæ non obscure indicaret: Ericum toti Pomeraniæ inhiare, nil aliud responsi datum, quam vt Dux, ipse post quindecim dies Bydgostiam ad Regem veniret, de illis, quæ postulabat, coram acturus. Ne quam tamen pecuniam interim hostibus numeraret, neue captiuos redderet: ferret potius aliquantisper adhuc detrimentum amissarum munitionum. Id autem prouidebatur, ne vires hostium receptis captiuis, conductisque illa pecunia nouis militibus reficerentur. Bydgostiam deinde Rex peruenit, vbi de Slochouiæ arcis interceptione nuncium accepit. Præfectus eius arcis Georgius Dambrouius, Martinum Cziczuicium Nobilem & locupletem Pomeranum è ditione Erici Ducis domi ipsius captum in arce asseruabat, quoad se magno redimeret ære. Et insinuarat is iam se in familiaritatem præfecti ita, vt liberius in arce diuersaretur. Erant ibi in præsidio Pomerani Polonis intermixti, cum quibus Cziczuicius clam de proditione pactus, cum cognitam haberet angustiam rei frumentariæ in arce, vltro pollicitus est domo aliquantam vim farinæ. Dimissus eam ob

Rex Inouladislauiam petiit.

Ducis Pomeraniæ legatio ad Regem.

Responsum ad legationem Pomeranicam.

Slochouia fraude intercepta à Pomeranis.

rem à credulo præfecto, quatuor currus farina onuſtos adduxit. His vero quaternos expediros pedites quaſi cuſtodiæ & præſidii cauſa adiunxerat. Cum quibus in arcem intromiſſus præfectum arcis, & quos de militibus fidos ipſi eſſe arbitrabatur, adiuuantibus ex condicto Pomeranis præſidiariis comprehendit, & in imam turrim detruſit, arceque potitus eſt. Vehemens erat ſuſpicio, ſi non iubente, certe non inſciente Erico Duce facinus illud ab ipſius hominibus patratum eſſe: eoque ſpectaſſe videbatur pars illa legationis eius, qua petebat, vt ſibi habere liceret per Regem munitiones, ſi quas pacto aliquo in poteſtatem ſuam redegiſſet. Itaq; increpati legati eius, qui nondum dimiſſi erant: miſſuſq; ad ipſum legatus à Rege, qui de fraude & perfidia cum eo expoſtularet, minaſq; adiiceret, ni Slochouia redderetur. Ad ipſum quoq; Martinum Cziczuicium miſſus alius de reſtituenda arce nil niſi bona verba retulit. Quo tempore Choinicia quoq; duces hoſtium aderant, pecuniam Cziczuicio grandem pollicentes, ſi ſibi arcem traderet. Atq; ii reuerti alio tempore iuſſi ſunt. At Rex cum conuocaſſet conſilium, omiſſo Mariæburgo Choiniciam adoriri fruſtra reclamantibus Prutenis ſtatuit, quo militibus hoſtium, qui è Germania & Bohemia ducebantur, tranſitum intercluderet, Poloniamq; maiorem ne hoſtilibus excurſionibus exponeret. Ad hæc autem Slochouiam quoq; facilius ſe recepturum ſperabat, ſi propius exercitum admoueret. Hoſtes, qui Stargardiæ in præſidio erant, vbi cognouerunt, Regem in ea ora tunc bellum gerere decreuiſſe, diuturna defatigati obſidione, & fame iam laborantes, relictis rebus omnibus, qua patebat exitus, noctu ſilenti agmine exceſſere: & equites quidem ſparſim Choiniciam contendere: pedites vero in Zantiram vicum ſe recepere, templumque Viſtulæ imminens, vnde nauigantes infeſtarent, muniuere. Poſtero die oppidani dilapſis defectionis autoribus, compotes ſui facti, Gothardo Radlinio ſeſe permiſere. Quo nuncio exhilaratus Rex, alacrior ad obſidendam Choiniciam comitatum aulicum miſit: quibus & proceres, qui aderant Bydgoſtiæ, ſuos comitatus adiunxerunt: ipſi Bydgoſtiæ cum Rege manſerunt. Ludibrio primum fuit hoſtibus ea obſidio, abundante oppido defenſorum multitudine, & quod regii vno in loco, cæteris partibus oppidi liberis, caſtra metabantur. Vbi vero foſſis ac ſepibus cingi oppidum cœptum eſt, erumpere frequentes & inuadere operi intentum militem, globoſq; bombardis & omne telorum genuis è mœnibus eiaculari. Nec paruis incommodis regios afficiebant, donec ſubmiſſis à Rege Lithuanis ac Tartaris equitibus liberiores eorum excurſiones inhibitæ ſunt.

Choinicia à Polonis obſeſſa.

Interea Slochouiam Rex fortuna adiuuante ſexto, poſtquam amiſerat, die recuperauit hoc pacto. Excurrerant eo quadraginta pedites Poloni, Palatini Inouladiſlauienſis Ioannis Koſcielecii, ſiue vt fortunam tentarent, ſiue vt aliquid forte è ſubiectis ægris raperent. Eos Cziczuicius ex arce conſpicatus, omnibus militibus, quos in præſidio habebat, deductis, perſequi inſtituit. Sacerdotes tantum duo cum ludimagiſtro & aliquot ſcholaſticis adoleſcentibus in arce remanſerant: qui quamuis Pomerani, tamen benignioribus vſi Polonis, indigne ferebant, eos per dolum arce excidiſſe. Hi ergo ſolitudinem nacti, occaſionem referendi gratiam bene meritis non negligendam ſibi eſſe rati, portas arcis ſuperioris occluſere, oſtioque turris effracto, Georgium Dambrouium cum ſedecim ſociis, caſſibus venatoriis ſubmiſſis, extraxere, & cum his pariter clamorem ſuſtulere. Quo conſternati

Slochouia à Polonis recuperata.

Sacerdotū & Scholaſticorum gratitudo erga Polonos.

ſternati

ſternati Pomerani, quum in arcem ſe recipere vellent, ſubeunteſque ſaxis ſuperne deiectis arcerentur, foris vero à quadraginta illis peditibus ſignificatione eorum, qui in arce erant, animatis peterentur, correptis & conſcenſis celerrime equis Dambrouii, qui in inferiori arce ſtabulabantur, in Stolpenſem ditionem profugerunt. His cognitis Fridlandenſes & Hamerſteinenſes eiectis hoſtium præſidiis Regi ſeſe & oppida ſua dediderunt: qui propter ſæuitiam & aſperitatem præfecti ſui Vladiſlai Damoborii Caſtellani Naclenſis defecerant.

Fridlandenſes & Hamerſteinenſes Regi deditionem fecere.

Deiecerunt hæc magnopere Magiſtri & Cruciferorum animos, qui in ſpem potiundæ Slochouiæ, quæ amplitudine & munitione Mariæburgo non multum cedit, venerant, & Principibus Germanis, à quibus ad eam diem vanis auxiliorum promiſſis lactati erant, inter ſe diffidentibus, nihil ſpei ſibi reliquum eſſe in poſterum videbant, metuebantque, ne id, quicquid habebant reliqui in Pruſſia, per vim aut voluntariam deditionem Prutenorum amitterent. Itaque conuentu Regiomonti habito, cum non ſatis tutum eſſet aliorum cui quam pacis mentionem facere, nonnullis ob id ſupplicio affectis, primus ipſe Magiſter Ludouicus ſententiam dixit, in quam ab omnibus itum eſt: nimirum vt pax cum Rege Poloniæ conficeretur, ſi minus æquis, at tolerabilibus duntaxat conditionibus. Miſſus è veſtigio ad Regem Bernhardus Sonnenbergius, tempus locumq; colloquio de pace habendo petiuit. Nihilo ferociorem ſecundæ res Regem fecerant, & iam ante oſtenderat Rex legato pontificio Rudolpho, non abhorrere ſe à pace. Conuenit autem, vt ad diem natalem Diuæ virginis Rex Toruniæ, Magiſter vero cum ſuis Culmæ eſſent: illi vero, qui de conditionibus collocuturi ac tractaturi erant, Culmeſeæ, medio fere vtrinque ſpacio, conuenirent. Nihilo tamen ſegnius continuabatur à regiis obſidio Choiniciæ: & quo celerius ea operibus circumuallaretur, ſpeſque omnis auxiliorum, & facultas euagandi obſeſsis præcideretur, euocatæ à Rege è maiore Polonia & Cuiauia operæ ac ruſticani homines cum ligonibus, ſecuribus, & aliis eiuſdem generis inſtrumentis, non parcebant diurno ac nocturno operi. Non leuiter autem exſtimulabat Polonos obſeſſorum, qui fere Sileſii erant, ferocia: nec leue momentum addidit Erici Ducis Pomeranorum perfidia, qui cum Bydgoſtiam ad Regem illis diebus veniſſet, & cum omnia ſocii & fœderati officia, tum operam ſuam ad conficiendam deditionem Choiniciæ ſancte promittendo detuliſſet, honorifice habitus, donatus, dimiſſus, & Choiniciam profectus longe diuerſum egerat. Indeq; diſcedens, miſſo denuo ad Choinicenſes præfectos nuncio ſacerdote quodam, non Regi, ſed ſibi Choiniciam tradi aliqua mercede poſtulabat. Verum is ſacerdos excuſſus à regiis, ad oppidum admiſſus non eſt. His igitur de cauſis feſtinabant & ſatagebant regii. Et faciebat eis potiundi ſpem, quod nullo flumine importari in oppidum commeatus poterat.

Cruciger ri pacem petunt.

Sileſii male erga Polonos affecti.

Ducis Pomer. inconſtantia.

Dum hæc geruntur in Pruſſia, Georgius Bohemorum Rex miſit aliquantam manū equitum pariter ac peditum contra Vratislauienſes, qui ipſi dicto audientes non erant, duce Sciborio Touaczouio Morauo: qui ſiue iuſſu Regis ſui, qui ſucceſſibus Polonorū angebatur, ſuaq; intereſſe putabat, vt ii quā plurimū haberēt negotii, ſiue propria temeritate, excurſione facta in Poloniā Czenſtochouiam oppidū & monaſteriū, circūiacenteſq; pagos diripuit, falſo prætextu, quaſi Rex Poloniç Bohemis quibuſdā, qui tū in illo exercitu

Boemorum excurſio in Poloniam.

exercitu

exercitu militabant, emerita in Pruſſia ſtipendia non exoluiſſet. Præmonitus ea de re fuerat à nonnullis Morauis & Sileſiis æmulis Touaczouii Iacobus Dembinius Præfectus Cracouienſis, cui Rex abſente ſe curam minoris Poloniæ commiſerat: ſed malo conſilio vſus, ipſe quidem cum parte copiarum raptim coactarum Oſuiecimi ſe continuit: Prædislaum vero Dmoſicium Præfectum Stepuſienſem cum expeditis ad reprimendum Touaczouium miſit. Qui tardius molitus, occaſionem opprimendi hoſtem incautum & ſecure agentem amiſit. Ita Touaczouius incolumis ſeſe cum ſuis recepit, & Namislouienſem agrum diuexauit. Nec auſus aggredi Vratislauiam, in Morauiam remeauit. Expoſtulauit ea de re cum Georgio Caſimirus per internuncium Caſtellanum Malogoſtenſem. Sed ille negauit quicquam eius iuſſu ſuo factum eſſe. Conuentus deinde inter Reges per internuncios conſtitutus, vbi de iniuriis ac controuerſis tranſigeretur, Bythomiæ ad diem S. Andreæ memoriæ ſacrum. Hoc igitur tumultu Sileſiaco motus Rudolphus legatus Pontificis, cum ad pacificationem Pruſſicam acciretur à Rege, reſcripſerat, ſe venire ad diem ſtatutam non poſſe. Verum diſceſſione Bohemorum repente præter opinionem ſolutus metu, ad viceſimam ſextam diem Auguſti Toruniam paucis poſt Regem horis venit. Cruciferi aliquandiu expectati ſunt, quod legatum in Sileſia præpeditum non venire acceperant. Poſtridie igitur mandata Pontificis legatus expoſuit, Regemque ad pacem cohortatus eſt. Reſponſum ei: Regem quamuis iuſtum bellum ſatis proſpero gereret ſucceſſu, victoriamque pene in manibus haberet, facilem tamen fore ad faciendam pacem, & æquis conditionibus acquieturum. Vbi Magiſter quoque cum ſuis aduenit, placuit ad Nieſſouiam potius, quam ad Culmeſeam conuentum agere ſub papilionibus. Nam Toruniam Cruciferos intromittere Polonis viſum non eſt, ſuperioris temporis periculo admonitis.

Legatus Pontificis Toruniam venit.

Zantiræ præſidium expugnatum.

Cruciferorum res aduerſæ ad Choiniciã.

Per eos dies hoſtile præſidium, quod Zantiræ erat, expugnatum eſt. Ad medium vero Septembris apud Choiniciam cum ex oppido erupiſſent hoſtes, commiſſo cum regiis prælio, in oppidum repulſi ſunt. Nec multo poſt prandentibus regiis rurſus erumpentes, cum aliquot horis ſtrenue dimicaſſent, multis amiſſis in fugam ſe coniecerunt. Inſtare regii fugientibus. Hoſtes veriti, ne cum ſuis regii ſimul irrumperent, clauſis celeriter portis, permultos de ſuis excluſerunt: qui partim cæſi, partim capti, partim cum in foſſam aquæ plenam armati ſeſe præcipitaſſent, ſubmerſi ſunt. Nec diu poſt Poloni ſagittis ignem iaculati noctu oppidum incenderunt, ita vt quarta pars eius cum frumento conflagraret. Quo victa tandem eſt hoſtium pertinacia, miſſiſq; in caſtra Vlrico Eiſenhouero magno Commendatore, & Ioanne Zalio, vitam fortunaſque pacti, neque vnquam contra Polonos arma ſe ſumpturos iurati, redditis receptiſque viciſſim captiuis, inter quos erat Paulus Iaſenius, oppidum cum tormentis & omni apparatu ac inſtrumento bellico ad quartum Calendas Octobris tradidere; ac lachrymantes Lauenburgum profecti, poſt octauum diem illud quoque oppidum ac Bythouiam Erico Pomeranorum Duci, acceptis ab ipſo octo millibus florenorum, captiuiſque receptis reddiderunt. Victor exercitus Toruniam ad Regem veniens, benigne & liberaliter habitus eſt. Choinicienſes autem Rex impunitate donauit, quamuis cuncti oppidum ſolo æquandum eſſe ſuaderent.

Choinicia Polonis dedita. Lauenburgum & Bythouia Duci Pom. dedita.

Iiſdem

Neſco mons à Maſouiis expugnatus.

Iiſdem diebus mons Neſco ſupra Vucram amnem, quem hoſtes præſidio firmarant, profligatis quadraginta militibus, qui inde Maſouiam populabundi excurrerant, à comitatu aulico Conradi Ducis expugnatus eſt. Hæc nunciata Cruciferis, incredibilia videri primum, terrendique ſui cauſa à Polonis conficta. Sed vbi vera eſſe comperere, pronioribus ad pacem animis inclinari cœpere, veriti, ne vniuerſa Pruſſia à ſe deficeret. Poſt multorum igitur dierum colloquia tractatuſque cum Polonis habitos, legato pontificio ſumma cura, fide, ſtudioque adnitente, & Rege nihil de ſua facilitate remittente, & peſte, quæ Toruniæ inualeſcebat, celerem diſceſſionem ſuadente, tandem decima nona die menſis Octobris optata diu pax confecta, in ſcriptum redacta, legati ac trium tabellionum manibus ſubſcripta, à Rege Magiſtroque Toruniam accito, & vtriuſque conſiliariis obſignata, & in domo mercatorum publica, quam Geldam vocant, Rege & Magiſtro cum ſuis congregatis, à legato quidem Germanica, à Vincentio vero Kielbaſſa Secretario regio Polonica publicata lingua, & vtriuſq; partis aſſenſu, ac ſolenni iureiurando approbata eſt. His vero conditionibus ea conuenit, vt Poloniæ Rex Culmenſem, Michalouienſem ditionem, & Pomeraniam omnem, adhæc Mariæburgum, Stumam, Chriſtburgum, Elbingam, ac Tolckiemitam arces & oppida cum ſuis territoriis & munere ſyluatico (quod **Waldampt** Germanis dicitur) & ſex pagis, qui ad arcem Holandiam pertinuerunt, iure ſempiterno obtineret: Neringam item Peninſulam exceptis duobus pagis cum prædio: qui Cruciferis propter commodiorem in Habo lacu piſcationem relicti ſunt. Reliquum quicquid eſt in Pruſſia, vt Magiſter cum Cruciferis ſibi haberent, ea quidem lege, vt ſemper ſint in fide & clientela Regum Polonorum, idque ſolenni iureiurando quicunque Magiſter Ordinis deinceps vnquam creatus eſſet, intra ſextum menſem per ſe ipſe ad Regem veniens profiteretur: ſeruaturus omnia, quæ tunc conueniſſent, neque vlla tergiuerſatione aut relaxatione cuiuſquam ſiue abſolutione à iureiurando, ne vltro quidem oblata vſurus: eſſetque is Princeps ac Senator regni, & ad læuam Regis primum in conſiliis locum ac conſeſſibus publicis haberet. Primarii quoque Commendatores, quos Magiſter ederet, vt & ipſi conſiliarii Regis eſſent: Atque ita Magiſter, & Ordo cum tota Pruſſia, & quicquid ii poſtea bello, vel quouis alio modo de barbaris acquirerent, cum Polonia arctiſſimo vinculo coniungerentur, & in vnum corpus coaleſcerent, neque cuiuſquam omnino in terris præterquam Regis maieſtatẽ ac iuriſdictionem (ſalua Pontificis eccleſiaſtica iuriſdictione) agnoſcerent. Et vero contra quemuis hoſtem adeſſent, nec eum in aduerſis iuxta ac proſperis deſererent. Ad profeſſionem ordinis vt pateret aditus Polonis & aliis regiæ ditionis hominibus, dummodo ii dimidia parte Germanos ne excederent, eorumque, etiam in magiſtratibus & curationibus mandandis ratio haberetur. Magiſter vero ne Rege inſcio quauis de cauſa amoueretur. Quod ſi quæ munitiones intra fines vtriuſuis ab altero adhuc tenerentur, vt ante octauum Calendas Iulii bona fide redderentur: ſin à quoquam alio, tamen alterius ope recuperarentur. Donationes, venditiones, & aliæ quæuis alienationes bonorum ab occupatore, damno alterius bello durante factæ, ne ratæ eſſent. Profugis & exulibus equeſtris ordinis poſſeſſiones ademptæ, vt reſtituerentur. Plebeis vero eæ modo, quæ ante initium conuen-

Pax optata inter Polonos & Cruciferos facta.

Cruciferi in fide & clientela Regis Polon.

Magiſter Cruciferorum Princeps ac Senator regni.

Pruſſiæ cum Polonia coniunctio.

Poloni recipiendi inter Crucigeros.

tus illius venditæ non essent. Cæterum pro venditis liceret precium renumerare. Omnibus autem vt perduellionis ac defectionis noxa remitteretur.

Culmensis Episcopa- Gnesnensi subiecta. Pomesaniens. relicta Cruciferis.

Culmensis ecclesia amotis religiosis Cruciferis, vt ad ius matricis suæ Gnesnēsis metropoleos rediret, eiusque episcopam Vincentius Kielbassa, simulque Pomesaniensem haberet. Eo vero mortuo, Pomesaniensis ecclesia in Cruciferorum ditionem recideret, Arces, oppida, pagi, & quæuis bona ecclesiastica vtrinque suis ecclesiis redderetur. Captiui item vtrinq; dimitterentur: viæ publicæ vt essent liberæ more veteri. Telonia siue portoria noua ne qua vtrinque alteris imperarentur. Hæc ita rata firmaque esse, vt omnes Episcopi, Duces, Palatini, Castellani, Commendatores, Equites, Ciuitates iureiurando interiecto iuberent. Et quamuis auctoritate legati pontificii confecta, constituta, & stabilita essent: nihilominus tamen Rex & Magister oratores ad Pontificem mitterent, qui ab ipso approbari & confirmari pacta illa cum omnibus conditionibus peterent, adiectis in violatores pœnis. Hunc igitur tunc exitum bellum Prussicum tredecim annis varia fortuna gestum habuit.

Exitus belli Prussici varia fortuna gesti.

Rodolphi legati pontificii integritas.

Omnibus rite peractis, ad ædem D. Virginis itum est, Deoque gratiæ actæ, & reliquum diei festis epulis & conuiuiis datum. Rudolphus legatus tam pulchræ pacis confectæ meritam apud omnes laudem tulit: qua contentus, amplissima dona à Rege missa recusauit: Consiliarii modo regii titulum honoremque cum pensione ducentorum florenorum in singulos annos, quoad viueret, in salinis Bochnensibus attributam accepit; & Vratislauiam se recepit.

Regis munificentia in Magistrum & Cruciferos.

Magistro item Ludouico, & iis, qui cum eo erant, primariis viris, perampla pro cuiusque conditione à Rege data munera. Cumque is egere admodum Magistrum comperisset, præter priora dona, quindecim millia florenorum ei vltro dona in emerita stipendia militum promisit, quo facilius Prussia excedentibus illis recrearetur. Remisit etiam ipsi in viginti annos necessitatem mittendorum ex pacto auxiliorum, excepto tamen bello Turcico, si id Polonis inferretur. Vicissim autem Magister Polonis in ditione sua fundos & possessiones habentibus tributa, operas, & quæuis alia onera in vigintiquinque annos relaxauit.

Legati ad Pontificem à Rege, & à Magistro missi.

Missi deinde oratores Romam, à Rege quidem Vincentius designatus Episcopus Culmensis, & Ioannes Ostrorogius Castellanus Miedzirecensis. A Magistro vero Ioannes Vinclerus iureconsultus: quibus mandatum, vt Pontifici gratias agerent, Rudolphi industriam, fidem, integritatem, studium, atque diligentiam commendarent, & apicem honoris Cardinalitii pro meritis ei peterent. Non omnibus tamen ea res grata fuit. Nam & Prutени ægre ferebant tantum relinqui Cruciferis in Prussia, vt facile recollectis viribus bellum reparare possent: & Poloni proceres, qui ei paci conficiendæ non erant adhibiti, multa cauillabantur: & milites spem stipendiorum faciendorum sibi præcisam moleste ferebant; & Lithuani dolebant, se occasionem recuperandæ, quemadmodum existimari volebant, Podoliæ, dum Poloni Prussico bello distinentur, amisisse.

Georgius Rex Bohemiæ à Casimiro Rege liberis suis metuit.

Iam vero Georgius Rex Bohemiæ, qui magnam tædimendi, & ad posteros suos transmittendi regni Bohemici spem in eo bello collocarat, eo finito impensius sibi liberisque suis metuere à Rege Casimiro incipiebat, quod eius regni hæreditatem ad ipsum filiosque ipsius per Elisabetham coniugem Regis Vngariæ & Bohemiæ filiam, & sororem pertinere intelligebat: seque exosum esse apud

apud suos ob Hussiticum dogma non obscure animaduertebat: neque ignarus erat, Casimirum ad bellum sibi intentandum, cum ab aliis Christianis Principibus, tum à Pontifice incitari. A quo etiam per id tempus ipse iudicio Romæ instaurato hæreseos & perfidiæ damnatus, omni regio, ducali, & marchionali honore non in præsens modo, sed etiam in futurum tempus vna cnm liberis suis priuabatur, & subditis eius indulgebatur, vt ei parere necesse non haberent.

Casimirus Rex ad bellum Bohemicum incitatur.

Et egerat quidem cum Casimiro de suscipiendo regno Bohemico Rudolphus legatus quam diligentissime, Torunia discessurus, pollicebaturq; ipsi non solum subsidium Pontificis, verum etiam Silesiæ & Lusatiæ deditionem, vt primum arma contra Bohemos sumpsisset, aut aliquem de filiis cum exercitu misisset: verum Casimirus eam consultationem ad comitia regni remisit. Dimisso legato & Magistro, Casimirus Rex ad quintum calendas Nouembris Torunia profectus, quoniam pestis totam fere Poloniam peruaserat, apud Cozinicios saltus aliquandiu venationi vacauit. Interea Ioannes Stancus collectis duobus millibus mercenariorum miiltum, ne nihil ageret finitis stipendiis, Pelciniciam oppidum in tractu Stolpensi occupauit: nec multo post Drahimum arx regia ab eo, qui Pelciniciæ præfuerat, intercepta, Regis autem iussu ex pacto restitutio vtrinque facta est.

Ann. Chr. 1467.

Sigismundus Regi Casimiro natus.

Subsequentis anni millesimi quadringentesimi sexagesimi septimi initio ipsis adeo Calendis Ianuariis natus est Regi apud Cozinicie Sigismundus filius pacata Prussia, bono quodam omine conficiendarum reliquiarum belli Prussici, quod Cruciferi successu temporis renouarunt.

Comitia Petricouia.

Sub finem vero eiusdem mensis Rex in Lithuaniam profectus est, duobusque pene mensibus ibi exactis in Poloniam reuersus, ad tertiam diem Maii Petricouiæ comitia habuit. Ibi postulantibus legatis Cruciferorum, quorum Magister Ludouicus paucis diebus obierat, pax reliquorum procerū, qui Toruniæ non adfuerant, solenni iureiurando confirmata est, constitutæ etiam reliquæ res Prussiæ regiæ, & mutata nonnihil magistratuū & honorum ratio, Nobilitatis atq; ciuitatum internunciis flagitantibus.

Gubernatio Prussiæ sublata.

Nam gubernatione abrogata, & Palatinatu Elbingensi in Mariæburgensem commutato, Stiborius Baisenus eo honore cohonestatus est: Castellanus vero eiusdem loci Fabianus Maulius factus, Palatinus Pomeraniæ citerioris Otto Machuicius: Castellanus autē Gedanensis Nicolaus Pilauius: deniq; Castellanus Culmensis Ludouicus Mortangius creati: Palatinus enim eiusdem loci, qui secundum Episcopos primus est in Senatu Prussico, Gabriel Baisenus viuebat adhuc.

Tartarorum Tauricanorum legatio & fœdus cum Rege Pol.

Audita est etiā Nurduuladi noui Tauricanorū Tartarorū Principis, qui Ezigeri patri ante septem mensis extincto successerat, legatio fœdus & amicitiam paternā cum Casimiro, eiusq; ditionis hominibus confirmās, & auxilia contra quosuis hostes pollicens.

Transactio cum militibus de emeritis stipendiis.

Consultatum deinde de exsoluendis stipendiis militū toto Prussico bello meritis, quorū permagnus numerus cū coniugibus & liberis aduenerat. Decisum cū equitibus quidem octonis florenis in singulos annos, cū peditibus vero quaternis. Quæ summa ad bis cētena & 70000 florenorū æquabat, eaq; intra duos annos & semestre exsolui promissa. Tunc quidē bini modo aurei numerati in militem: quaterni intra mensem designati. Neq; quicquā operę precii tunc factū per totos septendecim dies, ea propter, quod Nobilitas pleraq; omnis in Corcinensi & Srodensi conuentibus recusārat tributū agrariū eā in rem petitum

Vlad. Damoborii improbitas & cædes.

Itaque placuit nouos conuentus, Coli quidem ad diem D. Iacobi, Corcinii vero ad diem D. Laurentii, quo ex Colenſi maiores Poloni aduenirent, inſtitui. Aegre autem milites in eo acquieſcebant, Vladiſlao Damoborio Caſtellano Naclenſi homine turbulento & ſeditioſo inprimis animos eorum ſolicitante: qui dudum Slochouiam intercipere adortus, & ſpe fruſtratus, ex agro arci illi ſubiecto prædas egerat: arcis præſidiarios fide data euocatos per fide trucidarat: Naclenſi quoque territorio pecuniam imperarat: Gneſnenſis eccleſiæ bona populatus erat, & adulterinum nummum cudere inſtituerat: nec in futurum quieturus videbatur. Is igitur quamuis patre Inouladislauienſi Palatino ortus, & Senator regni eſſet: tamen ſponſores dare iuſſus de quieſcendo, quum non daret, captus, & Petro Szamotulio Caſtellano Poſnanienſi, & præfecto maioris Poloniæ traditus, Caliſſiumque ductus, eius iuſſu capitali pœna affectus eſt. Ita vnius ſupplicio latrocinia, quæ iam increbeſcere cœperant, vtcunque ſunt coercita.

Regis Bohem. legatio ad Caſim. Regem.

Adfuit & Georgii Bohemi Regis legatio, fœderis apud Glogouiam icti Caſimirum admonens, ne proceribus Bohemis & Vratislauienſibus perduellibus Georgii faueret. Conuenerant enim vnum in locum proceres Bohemi nobiliſſimi quique, & cum his omnium fere Morauiæ Sileſiæque ciuitatum legati. Georgium, ſi iureiurando promiſſa de religione non præſtaret, pro Rege deinceps non habituros ſe conſtituerant, & in aliquem de filiis Caſimiri, vtpote de ſtirpe Regum ſuorum natis, propenſi eſſe videbantur. Itaque anteuertens eos Georgius, pactorum conuentorum Caſimirum admonebat. Huic reſponſum: à Caſimiro quidem fœdus ſeruari, & ſeruatum eſſe: à Georgio vero id violatum videri. Satisfieri ab eo de damnis & iniuriis illatis oportere, ſi deinceps quoq; fœdus integrum eſſe vellet.

Boemorum legatio ad Regem.

Nec multo poſt ſolutis iam comitiis adfuere & procerum, qui Regi Georgio aduerſabantur oratores, quorum Zdenco Sternbergius Burggrauius Prageuſis princeps erat, petentes, vt Caſimirus regni Bohemici, quod ipſi liberiſq; certa quadam ſucceſſione deberetur, curā ſuſciperet, neq; id à perfido & hæretico inuaſore occupari pateretur. Reſponſi hoc datum: nihil iam tunc de re tanta ſtatui recte poſſe conuentu dimiſſo. Cauebat nimirum Rex, ne nouo bello implicaretur, pertæſus Pruſſici. Nec tamen ſucceſſionis iure ſe & liberos ſuos abdicare volebat, verum ſpectabat, quo fortuna diſſidentium Bohemorum inclinatura eſſet.

Boemici motus.

Erat enim in armis Georgius, & rebellium munitiones in Bohemia oppugnabat. Vratislauienſes vero, quo Georgium diſtinerent, facta à mercenario milite & vrbana multitudine manu, oppida & munitiones ſibi vicinas in fide illius perſeuerantes infeſtabant, Francoſteinumque occuparant. Sed viciſſim obſeſſi à Bohemis & Saxonibus auxiliaribus ſuperuenientibus, dum inuicem inter ſe temere tumultuantur, oppido per ſcalas capto exciderunt: ac equites quidem fuga euaſerunt, pedites vero ad quatuor millia partim cæſi, partim capti. Miſerant autem Georgio Vilhelmus Miſnenſis & Albertus Brandeburgenſis Marchio non ſpernenda equitum auxilia. Hæc igitur tunc circumſpiciebat Caſimirus.

Reſponſum à Pontifice legati Regis ferunt.

Peractis autem comitiis, Petricouia diſcedens Nepoloniciam diuertit. Ibi oratores ſuos reſponſum Pontificis referentes audiuit. Nihil ab eo tunc impetratum, præter quod Culmenſis eccleſia amotis Cruciferis in priſtinum

ſtatum reſtituta, & Gneſnenſi Archiepiſcopo denuo addita eſt. Confirmatio vero pacis Pruſſicæ, & relaxatio interdicti in Prutenos regiarum partium promulgati Rudolpho legato mandata.

Legatio Pontificis ad Caſimirum Regem.

Qui ad quintum Calendas Auguſti Vratislauia Cracouiam adueniens cum Gabriele Veronenſi Franciſcano hæreſeos inquiſitore, & Petro Ercleo cubiculario pontificio, recens Roma miſſis, Regem ad ſuſcipiendum, & à nefario & hæretico occupatore vindicandum Regnum Bohemicum exhortabatur: & Pontificis, Imperatoris, Germanorum, & aliorum Principum Chriſtianorum opem & ſubſidia promittebat: diplomataque pontificia proferebat, quibus ea demum conditione poſtulatis regiis ſatisfacere iubebatur, ſi is bellum Bohemicum ſuſciperet.

Boemorum procerum Georgio Regi aduerſantium legatio.

Et commodum proceres Bohemi, qui Georgio ſe opponebant, miſerant & ipſi ad Caſimirum è conuentu Iglauienſi legatum, orantes, vt aut ipſe regnum ſine longiori cunctatione ſuſciperet, aut aliquem de filiis, vel cum mille equitibus Regem ſibi mitteret. Suis viribus regnum ſe ei vindicaturos pollicentes. Tergiuerſante Rege poſtulabat legatus pontificius, ne tamen is pro fœderato, nec pro Rege haberet Georgium, priuatum regio honore à Pontſfice: ſed pateretur piam Crucis militiam contra eum in ditionibus ſuis promulgari. Offendit ea legatio Regem & Proceres Polonos, qui tunc ipſi aderant in conſilio, ideo quod pax cum Cruciferis in dubium reuocari, prætextuſque renouandi belli ipſis præberi videbatur, propter adiectam conditionem. Itaque res integra ad conſultationem conuentus Corcinenſis, qui tunc inſtabat, reſeruata:

Comitia Cracouiæ.

conuentuſque ipſe propter incommoditatem loci & peſtem circumquaque ſæuientem Cracouiam translatus eſt, & ad eum maioris Poloniæ proceres propter nouam illam cauſam euocati, vix ad medium Auguſti tandem, non omnes tamen, conuenere.

Caſim. Regis reſponſum.

Quindecim fere diebus conſultatum. Ad extremum placuit agi gratias Pontifici & Bohemis proceribus de oblato regno, quod Caſimiro Regi liberiſque eius iure optimo deberetur. Sed acceptare id eum tunc propter infrequentiam Senatus, cuius conſiliis & auxiliis vſurus eſſet, recte non poſſe: ſuſpendi rem ad alia comitia oportere: curæ autem Regi fore, vt bellū ciuile inter Bohemos gliſcens diſſoluatur: Georgius in viam redeat, & in poteſtate Pontificis ſit. Quo minore vero negocio ea cōfici poſſint, operæpretium eſſe, vt aliquantiſper à publicando pontificio decreto, quo Georgius regno priuabatur, & militia Crucis abſtineatur. Cum hoc reſponſo expeditus legatus pontificius Vratislauiam reuertit.

Legatio Caſim. Regis ad Pontificē de confirmatione pacis Pruſſicæ.

Petro vero Ercleo Romam reuertenti adiunctus Ioannes Sempinius eques Polonus, qui de confirmatione pacis Pruſſicæ ſine conditione rurſus ageret. Cui mandatum & illud, vt peteret, quo Vincentius Culmenſis Epiſcopus Paulo Varmienſi per eos dies peſte, ſeu veneno, vt opinio fuit, extincto ſucceſſor daretur: quamuis Nicolaus Tungenus Canonicus eius eccleſiæ, qui Romæ tunc erat inter ſcribas Apoſtolicarum, vt vocant, literarum, rite à Collegio baſilicæ illius electus eſſet. Sed ne Sempinius quidem quicquam impetrauit.

Legatio Polon. ad Regē Boemiæ.

In Bohemiam vero miſſi legati, Stanislaus Oſtrorogius Palatinus Caliſſienſis, Iacobus Dembenius regni Theſaurarius, & Ioannes Dlugoſſus Canonicus Cracouienſis.

Legati ad Prutenos.

In Pruſſiam autem ad conſtituendas res Iacobus Siennenius Vladislauienſis, Vincentius Kielbaſſi Culmenſis, Epiſcopi, & Ioannes Koſcielecius Palatinus Inouladislauienſis: qui ſubortas cum Cruciferis nonnullas controuerſias deciderunt: & quāuis ægre, perfecerunt tamen vt de pro-

miſſis Magiſtro à Rege quindecim millibus florenorum duodecim millia Ciuitates exſoluerent Rex tribus menſibus Cracouiæ exactis, in Lithuaniam ſeceſſit. Iam enim totam fere Poloniam, Ruſſiam, & Maſouiam peſtis popularis peruaſerat. Ibi Nicolao Vilnenſi Epiſcopo ſub finem Septembris defuncto Ioannem Loſſouicium Vilnenſis ciuis filium, qui tunc erat Lucenſis Epiſcopus: huic vero Martinum Greſſouicium ſucceſſorem deſtinauit: Nicolao vero Camenecenſi, qui & ipſe ad medium Octobris peſte extinctus erat, Nicolaum Golambicum: ſed is paulo poſt in itinere à latronibus trucidatus eſſet, Nicolaum Prochnicium ſuffecit. Legati regij in Bohemiam profecti, multa agendo & ſuadendo eo rem perduxere, vt Georgius negaret, ſe quicquam aduerſus Pontificem & pacta cum anteceſſore eius, & cum Concilio Baſilienſi conuenta admiſiſſe: correcturum autem, ſi quid forte eiuſmodi eſſet: componendarum vero Bohemicarum verum arbitrum. Caſimirum non recuſaret. Cæterum alterius factionis proceres conuentu Vratislauiæ habito, negarunt, ſe illum arbitrum accipere poſſe inconſulto Pontifice, cuius iuſſu bellum ſuſcepiſſent. Neque vero habendam eſſe fidem Georgij verbis ac promiſſis: quin ſuſciperet Caſimirus oblatum & iure debitum ſibi regnum: aut vero aliquem de filiis, quos tam multos haberet, in ſpem plurium regnorum ſuſceptos, Regem ſibi mitteret. Factæ ſunt autem inter eos & Georgium quinque menſium induciæ.

Peſtis in Polonia.

Regis Boem. reſponſum legatis Polonis.

Induciæ inter Regem Boem. & proceres.

Sequentis anni milleſimi quadringenteſimi ſexageſimi octaui initio nil memoratu dignum actum in Polonia, præter quod peſtem late graſſantem annonæ caritas excepit, ex hyberni cœli intemperie, & intempeſtiuo calore & ſiccitate, coorta ingenti muriũ multitudine, qui horrea depaſti, cum ſe in agros effudiſſent, ſegetes quoque hybernas vireſcentes radicitus arroſerunt. Nihilo tamen minus primo vere Caſimirus Rex cum vxore Cracouiam è Lithuania reuertit. Ibi conuenit eum Protaſius Olomucenſis Epiſcopus, ad vindicandam Bohemiam, & ſocia cum Imperatore Friderico, & Matthia Rege Vngarorum arma contra Georgium coniungenda exhortatus. Secreto vero quinque modo conſiliariis adhibitis ſuaſit, vt Rex fœdus cum vtroque Principe noua affinitate ſtabiliret, collocatis in matrimonium Matthiæ, & Maximiliano Friderici filio duabus filiabus natu maximis. Conſultius fore, vt per filias certam Vngarici & Bohemici regni hæreditatem nomine vxoris ſuæ adiret, quam ad filios peruenturam expectaret, aut vero armis eam vindicaret. Non recuſaturos Principes illos cum conſiliariis ſuis, quin, ſi ipſi liberos nullos relinquerent, ad Caſimiri liberos ex pacto ſecundum ſe ſucceſſio pertineret. Cum Caſimirus oblatum ab eis regnum non acciperet, Matthias vero Vngarorum Rex, quamuis gener & fœderatus Georgij, tamen Pontificis hortatu & authoritate adductus, miſſa ad eos legatione vltro id expetiuiſſet, non grauate ſuſceptus eſt ab eis. Quo magis autem Matthias res ſuas contra Georgium ſtabiliret, fœdus cum Imperatore Friderico percuſſit, quo eum ſibi ſucceſſorem aſſentientibus Vngaris deſignauit. Cumque prouidendum ſibi eſſe exiſtimaret, ne Caſimirus ſibi impedimento eſſet, Protaſium non inſcio, vt credibile eſt, Friderico ſubmiſit, per quem vel affinitate Caſimirum ſibi adiungeret, aliquanto enim ante viduus factus erat.

Ann. Chri. 1468.

Annonæ caritas in Polonia.

Protaſius Epiſcopus Olomuc. ad Regem Caſim. venit.

Matthiæ Vng. Regis fœdus cum Frid. Imp.

Relata re ad conſilium regium, reſponſum Protaſio, Caſimirum ius ſuum ad regnum Bohemicum tam hæreditarium, quam delatum ab

Reſponſum Protaſio à Rege datũ.

ipſis

ipſis Bohemis non repudiaſſe: ſed reieciſſe eam conſultationem ad comitia, quæ inſtarent. Quod ſi quis interim id regnum vſurpare vellet, iure id ipſi fore, ne id inultum ferret. Cum Matthia Rege eum fœdus icere, & affinitatem ſtatuere non poſſe, niſi ille iniurias & damna data Polonis exolueret. Bis ab eius hominibus infeſtatam eſſe Scepuſienſem oram, quæ ſui iuris eſſet: Moldauiam item, quæ in fide & clientela ſua eſſet, anno ſuperiori ab eo vexatam eſſe. Cum hoc reſponſo Protaſius, quamuis ſplendidè donatus à Rege Caſimiro, non admodum lætus in Vngariam rediit. Per eos autem dies, quibus is fuit Cracouiæ, Regina Eliſabetha ſextum filium nono partu edidit, cui Friderici nomen Protaſij rogatu indictum eſt. Poſteaquam autem diſceſſit Protaſius, poſtridie aduenit Albertus Koſtka à Georgio, gratias agens Caſimiro de fide ac conſtantia in ſeruando fœdere, ac de ſtudio & opera nouata in reconciliandis Bohemorum animis: pergeret porro inchoatum opus perficere tantiſper, dum durarent induciæ. Georgium eius arbitrio cuncta permittere. Orabat etiam de reconciliando ipſi Pontifice, à quo non modo Bohemi, & Matthias Rex Vngariæ, ſed & alij Chriſtiani Principes aduerſus eum concitabantur. Purgaturum ſe, de quibus inſimularetur, & Caſimiri arbitratu ſatisfacturum: cuius etiam filium aliquem de ſententia Bohemorum procerum ſucceſſorem ſibi præteritis ſuis filiis deſtinaret, non hæreditario iure, quod nullum eſſet regni apud liberam gentem, ſed ſingulari quadam omnium Bohemorum in Caſimirum propenſione, & linguæ cum Polonis communione. Eaque de re conſtituenda ac conficienda mitteret Caſimirus legatos ad proxima Bohemorum comitia. Nec minus humaniter Georgij legationi poſtridie reſponſum: Caſimirum libenter omnia Georgij cauſa facere, deinceps que facturum, modo ille candide ac bona fide ageret. Cum hoc reſponſo dimiſſus legatus Georgij Regis Bohemiæ. Haud mora, legati iidem, qui ſuperiore anno fuerant, ad componendas res Bohemicas iterum ire iuſſi ſunt, Dlugoſſo excepto, cui, quod Rex filiorum ſuorum adultiorum curam & inſtitutionem mandarat, Nicolaus Scopus Caſtellanus Oſuiecimenſis ſuffectus eſt. Verum ij feruente maxime contra Georgium bello, quod ipſi à Matthia Vngaro maximis viribus inferebatur, tentata, ſed ſpreta à legatis pontificiis (nam ad Rudolphum paulo ante Vratislauienſem Epiſcopum factum Laurentius Epiſcopus Ferrarienſis acceſſerat) pacificatione, ſucceſſu irrito redierunt.

Fridericus ſextus Caſim. Regis filius natus.

Regis Boh. legatio ad Caſim. Regem.

Reſponſum Caſim. Regis.

Legati ad componend. res Bohemicas miſſi à Rege.

Ad Stephanũ vero in Valachiam miſſi Dobeslaus Boſſouius Caſtellanus Belzẽſis, & Stanislaus Tencinius Ioan. Caſtellani Cracouienſis filius, vt eũ pollicitatione auxilii regii cõfirmarent, & locũ tempuſq; cũ eo cõſtituerent, vbi is præſens ſolenne fidelitatis iuſiurandũ Regi daret. Conuenit: renouatũ eſt fœdus cũ promiſſione mutuorũ auxiliorũ, adiectis his conditionibus ne Moldauus inſcio & inuito Rege cuiquã bellum faceret: Rex vero ne receptaret hoſtes eius, qui ad Principatũ adſpirarẽt. Ipſe Rex dimiſſis legatis ſub finẽ Iunii Cracouia profectus, Prutenis, ad ſe accederet, orãtib. Visliciã diuertit cõuentũq; minorũ Polonorũ egit, & ſubſidiũ ad exoluẽda Pruſſica ſtipẽdia poſtulauit. Quod non abnuebat quidẽ Nobilitas, verũ ſine maiorib. Polonis ſciſcẽdum nõ putauit. Quare placuit binos è Palatinatibus ſiue ſatrapiis

Legatio Caſi. Regis ad Palatinum Moldauia.

Fœdus Polonorum cum Moldauo.

Conuentus minorum Polonorum Vislicia.

lega-

Legati ſiue nuncii prouinciarum ad Comitia mitti cœpti.

Nunciorum prouincialium poteſtas.

legatos ad comitia Petricouienſia mitti, qui decernendi in commune cum cæteris Regi moderati tibuti poteſtatem haberent. Atque hoc tunc primũ fieri cœptum ſic inoleuit poſterioribus temporibus, vt ſine ij legatis ſeu nunciis prouinciarum nulla comitia legitima haberentur, neque tributum imperari, ac ne lex quidem vlla ferri poſſe videretur. Poteſtas vero eorum inſtar tribunitiæ apud Romanos, vel ephororum apud Lacedæmonios eſſe cœpit, ſuntque ceu cuſtodes libertatis communis.

Conuentus maiorum Polonorum Coli.

Rex Caſimirus Gedanum ingreſſus.

A Gedanenſibus magnifice habitus.

Conuentu Vslicienſi finito, Rex Colum profectus: maiorum quoque Polonorum conueutum habuit Verum nikilo magis ibi profecit. Reiecta res ad alium conuentium, eodem loco ad viceſimam diem Septembris inſtituendum. Itaque Rex cœptum iter per Pomeraniam peragens ad tertiũ Idus Augusti Gedanum ingreſſus, magno populi obuiam ſeſe effundentis ſtudio ac lætitia exceptus, & lautiſſime atque honorificentiſſime habitus eſt, quoad ibi ſubſtitit, per totum fere menſem. Et purgarant iam ei ſe Gedanenſes literis ac nunciis de crimine, cuius apud eum ab Henrico Plauenio Vilnam profecto inſimulati erant, quaſi ad Burgundum Ducem deficere ſtatuiſſent. Promulgato autem ea in vrbe, ac deinde Mariæburgi conuentu Prutenorum, ciuitatibus egeſtatem prætexentibus, vix eo rem perduxit, vt in octo annos tributum, quod Ciſam vocãt, decerneretur. Ac de eo quidem, quod in primariis tribus ciuitatibus colligeretur, primis quatuor annis quarta pars illis ipſis ciuitatibus in publicos vſus, reliquæ vero tres Regi in ſtipendia militum cederent: deinceps vero ciuitates illæ tres, quicquid apud quamque redactum eſſet, ſibi haberent: aliunde vero quicquid proueniret, Regi adnumeraretur. Sed Gedanenſes præterea quinque millia florenorum de regio prouentu detrahere permiſſi ſunt, quæ tunc Regi mutua dederant. Triginta quoque millia eis remiſſa ſunt, quæ anniuerſariis penſionibus per quindecim illos annos non ſoluerant. Ipſi contra, Gedanenſe, Derſauienſe, & Puſcenſe territoria, quæ oppignorata tenebant, Regi condonato debito reddidere. Miſit autem inde Rex legatos ad intercipiendum bellum inter Fridericum Marchionem Brandeburgenſem, ac Pomeraniæ Ducem Ericum paulo ante exortum. Ericus enim, cum ei Fridericus auxiliis quorundam Principum Germaniæ adiutus grauis eſſet, oratores primum, deinde coniugem ad Regem miſerat, opem eius implorans, & ſubiectionem ipſi ſuam deferens, ſi fœdus eum non moueret. Forte dimiſerat exercitum Marchio, cum ad eum legati Regis venere. Itaque facile inducias inter diſſidentes confecerunt, illique Caſimiro Regi arbitrium controuerſiæ detulerunt. Mariæburgum deinde ſe Rex contulit. Henricum Plaueniũ Magiſtri vices gerentem cum Mareſchalco & aliquot Commendatoribus Cruciferorum ad ſe venientes benigne accepit: quæ poſtulabant, pleraque omnia conceſſit: Nideburgum oppidum, quod ad eam diem retinuerat, ex pacto reddidit: anniuerſarios conuentus cum Cruciferis Elbingæ agendos, quibus duodeni vtrinque delecti viri controuerſias vltro citroque ſuborientes diſceptarent, ac deciderent, conſtituit: de non acceptando regno Bohemorum, ſi abſque bello id adipiſci non poſſet, conſilium ab eis accepit: denique ad maturandam noui Magiſtri electionem eos hortatus, quinque millibus florenorum donatos dimiſit. Deinde Prutenis magiſtratus in comitiis regni dudum creatos ſtabiliuit, alioſque inſuper adiecit, tres regundorum finium præſides, quos Succamerarios vocant, qui & ipſi locum, & ſen-

Tributum in octo annos à Prutenis ſcitum.

Regis & Gedanenſium mutuæ donationes.

Legatio Regis Caſimiri ad Marc. Brandebur.

Rex Mariæburgum ſe contulit.

Nideburgũ Cruciferis redditum.

Succamerarii in Pruſſia pars ſenatus.

Iudices Nobilitatis in Pruſſia.

ſententiæ dictionem in Senatu Pruſſico habent. Iudicia quoque Nobilitatis conſtituit, creatis iudicibus in ſingulis territoriis.

Comitia Cracouiæ edicta.

Cometæ duo.

De Damoborii cæde actum.

Itaque compoſitis rebus Pruſſicis Mariæburgo profectus, per Culmenſem oram ac Toruniam Petricouiam contendit, quo ad nonam Octobris diẽ comitia edixerat. Per eos autem dies, quibus Gedani & Mariæburgi cõmoratus eſt, cometes inter orientem & ſeptentrionem 15. diebus apparuit. Quo diſparente, ſtatim alter illuſtrior etiam totidem diebus ad occaſum viſus, inſignium malorum mortalibus impendentium prodigia. Comitiis Petricouiæ habitis, primum omnium de Vladislao Damoborio ab vxore & propinquis eius, qui complures erant in Senattu regio, actum. Querebantur, eum per iniuriam indicta cauſa cæſum, eiuſque facti inuidia omnis, Rege aſſeuerante, iniuſſu ſuo cæſum, in Petrum Szamotulium abſentem conferebatur. Data enim opera ob eam ipſam cauſam is non venerat. Itaque citari ad altera comitia iuſſus. Ita tunc turba conquieuit. Introductus deinde in Senatum Balthaſar Canonicus Vratislauienſis à Rudolpho Epiſcopo & legato pontificio miſſus oratum, vt Rex interdictum eccleſiaſticum contra Georgium Bohemum, & crucis militiam promulgari in ditionibus ſuis pateretur. Hunc ſubſecutus Georgii legatus, iuſtam ſui Regis contra rebelles cauſam defenſans, & quam ſubmiſſe is Pontifici ſeſe exhiberet, quamque libenter deſiderio conſilioque Caſimiri in paciſcendis induciis obſecundaſſet, commemorans, ex eoque longe deteriori loco res illius eſſe cæpiſſe. Orare, ne Caſimirus amicum, eiuſdemque cum Polonis linguæ regnum diripi & euerti ſineret: ſed magis ferret opem, Pontificemque Georgio placatum redderet. Vtrique reſponſum: Regem oratores ad Pontificem de rebus illis miſſurum, eiſque mandatum, vt ad Rudolphum Vratislauiam, ac deinde in Bohemiam diuerterent, & vtrique ſententiam eius renunciarent. Inſtauratum eſt etiam ibi iudicium inter Regem & Conradum Ducem Maſouiorum natu maximum, & & amitam eius Catharinam, apud iudices à Rege editos, Pruſſici belli intuitu eo vſque dilatum: adiudicataque ſunt Regi Sochaczouienſe, Vyskitcenſe, Viſnenſe, Plonenſe, Plocenſe, & Zaucrenſe territoria. Tractatum item de ſubſidio publice ad exſoluenda Pruſſica ſtipendia conferendo. Sed nunciis Nobilitatis negantibus mandata ea de re ſe habere, nouos rurſus conuenrus Coli & Corcini menſe Decembri inſtitui placuit. Ibi demum ægre perfectum, vt agrarium tributum duodenûm groſſorum ſanciretur: cuius dimidium agricola, tantundem dominus eius ſolueret, ne ſubditi nimis prægrauarentur. Laborabatur enim paſſim magua inopia & caritate annonæ propter anni intemperiem.

A Rodolpho legato pontificio legatus ad Regẽ.

Georgii Regis Boem. legatio ad Caſim. Regem.

Maſouia Regi adiudicata.

Conueutus Nobilitatis Coli & Cercini.

Ibi tributũ agrariũ ſcitum.

Annonæ caritas.

An. Chr. 1469.

Rex Ruſſiã petit.

Palatinus Moldauiæ iurat in verba Regis Pol.

Tartari legatio.

Proximo poſt hunc anno Caſimirus Rex ſub finem Iannuarii Cracouia diſcedens, in Ruſſiam contendit, menſemque vnum cum dimidio Leopoli exegit, Stephanum Palatinum Moldauiæ expectans, vt ab eo fidelitatis iuramentum ex pacto acciperet. Verum ille multa cauſatus tunc non venit: iuſiurandum tamen Ioanni Muziloni Palatino Podoliæ, & Spitconi Iaroslauio Succamerario Præmislienſi, legatis regiis ad ſe miſſis, dedit: recepitque poſtea, ſe Cameneciam vel Colomeiam, vel Sniatinum ad Regem venturum, modo vt duobus menſibus ante dies certa præfigeretur. Adfuit autem en Mẽgligeris noui Tartarorum Principis, qui Nurdu

uladô maiori natu fratri à ſuis eiecto ſucceſſerat, legatio, fœdus & amicitiam, & auxilia contra quoſuis hoſtes Regi deferens. His de more cum donis & gratulatione dimiſſis, conſtitutiſque pro tempore rebus Ruſſicis, Rex ad finem Aprilis Cracouiam reuerſus, ſtipendiorum Pruſſicorum partem ex pacto diſſoluit: legationem procerum Bohemorum, Morauorum, ac Sileſiorum cum eccleſia Romana contra Georgium ſentientium audiuit. Erat iam grauis Georgio Matthias Rex Vngarorum, in Morauia habens exercitum. Itaque poſtulante Georgio, de pace inter eos agitari cœperat ſine arbitris apud villam Orſiciam prope Olomucium congreſſos: & fortaſſis ea conueniſſet, niſi legati pontificii, & proceres Vngari atque Bohemi zelo incitati Matthiam auertiſſent. Induciæ modo ad finem anni illius inter Reges factæ. E veſtigio Matthias Bohemorum ſe Regem renunciari Olomucii paſſus eſt: profectuſque in Sileſiam ac Luſatiam fidelitatis iuſiurandum à Ducibus & ciuitatibus partim vltro oblatum, partim terrore expreſſum accepit. Hoc igitur factum ſuum Bohemi proceres Caſimiro tunc excuſabant, cunctatione eius & neceſſitate adactos id ſe feciſſe: ſimulque rogabant, vt Rex Catholicus ſibi potius faueret idem ſentientibus, quam Georgio hæretico. Vtiliorem ipſi Poloniſque amicum fore Matthiam, quam illum perfidum. Ad hanc legationem nil aliud reſponſum, quam Caſimirum relata re per primam occaſionem ad Senatum, cuius copiam tunc non haberet, Bohemis reſponſurum. Neque enim placebat Regi in vtramuis partem tunc ſententiam ſuam aperire. Non diſſimulauit is tamen lætitiam, cum ei renunciatum eſſet, filium natu maximum ingenti fauore & acclamatione Bohemorum, cum Georgio ſentientium, ſucceſſorem Georgio deſtinatum eſſe.

Legatio Boemo. ũ Morauorum & Sileſiorũ ad Regem Caſim.

Matthiæ & Georgii Regum cõgreſſus.

Matthias Boem Rex renunciatus.

Vladislaus Caſimiri filius Rex Boem. deſignatus.

Expedita legatione Bohemica, Rex in Lithuaniam cum vxore iter ſuſcepit, Radomiæque de ratione amoliendi belli, ſi quod forte ſibi ad Vngaro intentaretur, cum conſiliariis, qui eo frequentes conuenerant, conſultauit. Ibi eum conſecuta eſt legatio Georgii & Bohemorum, qui à partibus eius erant. Recenſebat autem ea, quicquid per illud tempus cum Matthia Rege actum, & ad Caſimiri legationes reſponſa referebat. Deinde Vladislao Regis filio natu maximo regnum ſecundum Georgium deferebat, his conditionibus: vt id Georgius, quoad viueret, retineret: Caſimirus eum in gratiam Pontificis reponeret, & contra quoſuis hoſtes tueretur: vxori eius bona dotalia, filiis Principatus, proceribus magiſtratus & honores attributi, vt ſalui eſſent: Ludmilam filiam Georgii Vladislaus vxorem duceret. De quibus cum in Senatu eſſet propoſitum, variabant ſenatorum ſententiæ. Plures tamen erant, qui regnum armis ac ſanguine parandum, ſocietatemque & affinitatem hominis hæretici non probarent. Cuius ſententiæ principes erant Epiſcopi: quibus etiam ſacrorum interdicto vti placuit propter legatos hæreticos præſentes. Verum de hac ſententia contentione aliorum Senatorum facile ſe dimoueri paſſi ſunt. Viſum eſt deinde Senatui cum Rege, denuo legatos mittere in Bohemiam de conditionibus ſuſcipiendi regni. Ioannes Tarnouius Voinicenſis, & Stanislaus Vantropca Sandecenſis, Caſtellani, ire iuſſi. Ad controuerſias vero cum Vngaris diſceptandas ac determinandas deſignati Ioannes Epiſcopus Cracouienſis, Ioannes Tencinius Caſtellanus Cracouienſis, Derslaus

Rex in Lituaniam iter ſuſcepit.

Legatio Regis Boem. & procerũ ad Regem.

Cõditiones cum regno Boemia oblata Vladislao.

Interdictũ ſacris ob Boemos

Legati in Boemiam.

Legati in Vngariam ad conuentum.

Rithuia-

Rithuianius Sendomirienſis, Stanislaus Oſtrorogius Caliſſienſis, Palatini, & Ioannes Dlugoſſus Canonicus Cracouienſis, bis fruſtra defatigati ſunt, non venientibus Vngaris. In Pruſſiam vero Iacobus Siennenius Vladislauienſis, & Vincentius Kielbaſſa Culmenſis Epiſcopi, & Petrus Duninus Succamerarius Sendomirienſis deputati ad res conſtituendas, & componendas controuerſias, ne qua Cruciferis noui belli anſa relinqueretur. Dicebantur enim à Friderico Imperatore & Matthia Rege clam ad res nouandas incitari.

In Pruſſiam legati deſignati.

Caſimirus ita conſtitutis rebus Polonicis Radomiæ, per Volyniam & Luſcum in Lithuaniam cœptum iter peregit, & ad Grodnum cum Lithuanis conuentum egit. Per quos dies Tartari Zauolgenſes (hoc eſt, qui vltra Volgam ſiue Rha fluuium habitant) Maniaco Duce, quum Boryſthenem tranſmiſiſſent, tribus agminibus factis in Lithuaniam, Podoliem, & Moldauiam ſeſe infuderunt: Voliniamque impune depopulati, ad decem millia hominum abegerunt, Lithuanis propter paucitatem reſiſtere non auſis. In Podolia vero nihil fere incommodi acceptum, retrocedentibus Tartaris, quum ad Trebouulam iuſtus Polonorum & Ruſſorum exercitus Raphaele Iaroslauio Leopolienſi, & Paulo Iaſenio Belzenſi & Chelmenſi Præfectis ducibus præſto eſſet. In Valachia vero à Stephano Palatino ter profligati retroceſſerunt, filio Ducis amiſſo. Quem captum, quum à patre minaci legatione repeteretur, Stephanus præſentibus centum legatis diſſecari, & mox ipſos quoque legatos palis ſuffigi iuſſit, vno excepto, quem truncato naſo & auribus nuncium rei geſtæ ad Maniacum remiſit. Ad comitia deinde Petricouienſa ad initium menſis Octobris edicta Rex profectus, iuri dicendo & legationibus exterorum Principum audiendis ac dimittendis vacauit. Auditi primum Iacobus Dembenius, & Paulus Glouinius, commodum à Pontifice reuerſi, expectationi hominum literis ex itinere ſcriptis, quaſi omnia recte confeciſſent, de ſe concitatæ non reſponderunt. Nam neque pacem Pruſſicam Pontifex confirmauit, neque Vincentium Epiſcopum Varmienſem eſſe iuſſit. Quinetiam queſtus eſt de Caſimiro, quod hæreticis fiuere videretur, eo quia neque interdictum, neque crucis militiam contra eos in ditionibus ſuis promulgari pateretur. De regno vero Bohemico cum Matthiæ Regis legati ſeſe oppoſuiſſent, legatum Pontifex miſſurum ſe eſſe dixit, qui cauſam vtriuſque diligenter cognoſceret. Introducti deinde Bohemi oratores Georgii Regis, ſuperius expoſitas conditiones iterum occinentes. Quibus reſponſum eſt: Regem nil niſi de ſententia Pontificis Romani de regno Bohemico ſtatuere velle, cuius legatum indies operiretur. Poſt hos auditi quinque legati Friderici Marchionis Brandeburgenſis, & Erici Pomeraniȩ Ducis vnus, verum catus & vafer. Contendebant illi, Pomeraniæ Duces Marchionum Brandeburgenſium clientes fiduciarios ſeu vaſallos eſſe, proferebantque Cæſarea diplomata, quibus id confirmabatur. Ex aduerſo negabat hic, cuiquam eſſe aut fuiſſe obnoxios, exceptis Polonorum Regibus, Poloniæ namque fuiſſe partem vniuerſam Pomeraniam. Eius autem controuerſiæ principes illi Caſimirum Regem arbitrum ſumpſerant. Verum is audita cauſa, in aliud tẽpus arbitrium diſtulit, difficultatem & perplexitatẽ prætendẽs. Doctoribus vero Academiȩ Cracouiẽſis iniunxit, vt eam diligẽter examinarent, iudiciumq; ſuũ explicarent. Videtur autẽ magis offẽſionẽ

Lituanorũ conuentus Grodnæ.

Tartari, Lituaniã, Podoliam, & Moldauiã populãtur.

In Valachia Tarari ter à Stephano profligati.

Stephani P. Moldaui crudelitas in legatos.

Comitia Petricouiæ.

Legati Regis à Pontifice reuerſi.

Pontifex nõ æquus Caſimiro Regi.

Legati Boemorum à Rege ſtantium.

Legati March. Brãdeb. & Ducis Pomerã.

Caſimirus Rex arbiter cõtrouerſiæ.

 vtriuſ-

vtriuſque vitaſſe:eoque Sciborium Chelmium iudicem tractus Poſnanienſis ad eos ablegauit,qui vel amice diſſidium illud tolleret, vel induciis bellum inter eos gliſcens diſſolueret. Voluit etiam tunc Marchio Caſimiri filiam filio ſuo per eoſdem oratores vxorem impetrare. Nec is abnuit, ſed negocium id in aliud tempus diſtulit.

Comitia quadraginta dierum. Magiſter Cruciferorum nouus iurat Regi Pol.

Sub finem vero comitiorum,quę in quadrageſimam diem extracta erant, aduenit Henricus Plauenius Magiſter Cruciferorum Pruſſiæ recens creatus cum duobus commendatoribus, ac iuſiurandum fidelitatis Regi ſolenni ceremonia dedit,proximuſque Regi ad læuam aſſedit. Honoratus à Rege amplis muneribus,cum in Pruſſiam rediiſſet,paucis diebus apoplexia extinctus eſt. Poſtremo decreti in Senatu legati ad principes exteros. Ad Fridericum quidem Imperatorem Stanislaus Viſlicius: in Bohemiam Stanislaus Vantropca Sandecenſis, & Nicolaus Scopus Oſuiecimenſis, Caſtellani: in Vngariam ad proceres Ioannes Vantropca Canonicus Cracouienſis: in Moldauiam Ioannes Rithuianius Mareſchalcus regni: ad Tartaros vero Ioannes Zborouius. Finitis comitiis initio Decembris Rex cum Regina in Lithuaniam conceſſit.

LegatiRegis Polon. ad externos Principes.

Per id tempus concretis glacie fluminibus & paludibus, Turcæ Vngarorum & Slauorum fines vſque ad Ciliam atrociter depopulati ſunt, neque Vngariæ Rege, neque Imperatore ſua defendentibus. Primis autem diebus anni ſequentis milleſimi quadringenteſimi ſeptuageſimi Caſimirus eadem illa hyemis commoditate vſus Poloſcum, Vitepſcum, & Smolenſcum, (quæ loca totos ſexdecim annos non viſerat) pleriſque Lithuanis proceribus comitantibus adiit: tranſactiſque rebus Lithuanicis, primo vere in Poloniam reuertit: & Corcini Alexandrum Foroliuienſem Epiſcopum legatum pontificium ad ſe venientem audiuit.

Turcæ Vngariam & Slauoniā populantur.

An. Chr. 1470.

Pontificia legatio ad Caſimirum Regem.

Excuſabat autem is Pontificem,quod Bohemiam Caſimiro attribuere non poſſet, propter Matthiam Vngarum, cuius inſignia extarent merita in Sedem Romanam & Rempublicam Chriſtianam,arcendis Turcis, & oppugnandis hæreticis. Ei ius quæſitum auferri non oportere: ſed iungeret cum eo Caſimirus affinitatem filiæ matrimonio, pariterque contra Georgium hæreticum & hoſtem eccleſiæ arma caperet. Addebat etiam, habere ſe in mandatis, vt Matthiam quoque adiret, ſi quid commodare Caſimiri rationibus poſſe videretur. Venit eodem legatus Imperatoris Friderici Raphael Leſczinius eques Polonus: ſed complures annos in miniſterio Imperatoris verſatus, eique inter paucos charus.

Frid. Imp. legatus Raph. Leſczinius ad Regem.

Is commemorata Friderici in Matthiam ſingulari beneuolentia compluribuſque officiis ac beneficiis, inter quæ & illud erat, quod eius opera & commendatione cum nonnulla Caſimiri ſuggillatione coniuncta Pontifex Matthiæ regnum Bohemiæ detuliſſet, de ingratitudine & ſuperbia eius queſtus eſt, quod is dum Fridericus abeſt, Italiam obiens, nonnullos proceres Auſtriacos ad rebellionem & infeſtandam Auſtriam cōcitaſſet, eosq; in fidem & defenſionem ſuā ſuſcepiſſet. Proinde nil commune deinceps Imperatorem cum eo habere velle. Monere autem Caſimirum, vt & ipſe ſibi ab eo caueret, vtpote homine vafro, fraudulento, & cupido. Porro qua de re Caſimirus Stanislaum Viſlicium oratorem ad Imperatorem miſiſſet, hoc eſt, de fœdere & amicitia, ipſum quoque Imperatorem idem cupere: quinetiam ad affinitatem cum eo iungendam propendere. Mitteret igitur Caſimirus his de rebus ad ipſum oratores cum pleno mandato. Iucunda fuit ea legatio Caſimiro:

ro: ſtatimque Derslaus Rithuianius Sendomirienſis, & Stanislaus Oſtrorogius Caliſſienſis Palatini ad Imperatorem proficiſci iuſſi, vt accipienda Vladislao Regis filio Cunegundi filia Imperatoris Friderici vxore, dandaque viciſſim ipſi, aut filio ipſius Maximiliano vna de regiis filiabus, affinitatem vltro vtroque & fœdus contra Matthiam iungerent: quo diſerte cautum eſſet, vt Imperator adiuuaret Caſimiri liberos in conſequendis Vngariæ & Bohemiæ regnis. Verum ii fœdus modo reportarunt: quod tamē Rex cum Senatu non probauit, ideo quod in eo Imperator ſe Regem Vngariæ nominarat: quæ res regiorum liberorum iuri derogatura eſſe videbatur. Conuenerat autem, ne vterque ad alterius regna ac dominatus aſpiraret. Reportarunt etiam promiſſionem Imperatoris de exoluenda tertia dotis parte, quę Eliſabethę Caſimiri vxori ex Auſtria debebatur.

LegatioCaſim. Regis ad Frid. Imp.

Fœdus Frid. Imp. cum Pol. Rege.

Ad Georgium item miſſi Iacobus Dembenius Cācellarius regni, & Stanislaus Szidlouecius Caſtellanus Zarnouienſis, poſtulaturi, vt is Vladislao Caſimiri filio viuens regnū traderet. Iuſſi etiam iidem cum proceribus Bohemis Matthiæ partes ſequentibus agere de reconciliatione, cum Georgii partes meliore loco iam tunc eſſent. Habebat enim is non contemnendum exercitum, & Gradiſcū diuturna obſidione liberauerat: in Tirnauienſem agrum Vngariæ viciſſim excurrerat: Matthiā cum equiratu Bohemiam circa Kuthnenſia metalla vexantem, raptim ſeſe non ſine ignominia & incōmodo recipere compulerat: & vero Sileſiam præſidiis vacuam, quippe quæ diuturno bello iam exhauſta eſſet, longe lateque infeſtabat, ita vt Sileſiorum Duces & ciuitates vaſtationem agrorum ſuorū magno redimere cogerentur, & Matthiæ denunciarēt, ſe de rebus aliter proſpicere oportere, ni ille ſibi mature opem ferret.

Legatio Regis Caſimiri ad Georg. Boh. Regē.

Vndecim autē ſeptimanis Corcini commoratus Caſimirus, relicto ibi legato pōtificio, in Ruſſiā cum iuſto prope exercitu 3000. hominum contendit, vt à Stephano Moldano promiſſum iuſiurandum exigeret. Verum is bellū cum Radulone Trāſalpinæ Valachiæ Palatino cauſatus non venit: ſed miſſis oratoribus atq; litteris ſuo & procerū ſuorum ſignis munitis, ad calēdas Maias anni ſequentis venturū ſe promittebat. Interim autem vt Rex bellum ſuum cum Radulone dirimeret, orabat. Quæ quidem res fuit curæ Caſimiro, verenti, ne Radulo implorato Turcarum auxilio, mali aliquid Moldauiæ conciliaret. De aduentu quoque Stephani conſtitutum, vt ſine omni excuſatione adeſſet intra ſextum menſem, ex quo à Rege acciretur.

Moldaui cū Tranſalpino bellum.

His ita actis, Corcinum Rex rediit, & minorum Polonorum conuentum egit. Inde Petricouiam ad comitia, viceſima octaua die Octobris edicta, ire perrexit. Ibi quum ſubſidium ad exſoluenda ſtipendia popoſciſſet, (quod erat comitiorum caput) obiecta eſt maiorum Polonorum infrequentia, & Ruſſorum petitio, vt ſibi contra Tartarorum incurſionem proſpiceretur: deniq; quod ad eam diē Rex iura regni & prærogatiuas Ordinum à maioribus ſuis datas diplomate ſuo non confirmaſſet. Recuſabat enim id Rex, ſeu verius tergiuerſabatur in gratiā Lithuanorum, ne recuperare ab iis, quæ detracta de Polonorū regno poſſidebant, cogeretur: Eo namque ſpectabat illa diplomatis exactio, & hoc erat eius caput potiſſimum. Verum vbi ille diploma, quod poſcebatur, conſignatum exhibuit, ſiue adeo promiſit, colonis quidem duodenûm groſſorum in ſingula iugera, oppidanis autem in domos pro portione tributum impoſitum eſt. Nouus deinde Magiſter Cruciferorum Henricus Richtembergius Plauenio ſubita morte extincto apud

ComitiaPetricouiæ.

Priuilegia Polonis à Caſim. Rege confirmata.

Magiſter Crucif. nouus iurat in

Magister Crucif. nouus iurat in verba Regis Pol.

Regiomontum suffectus, Petricouiam cum venisset, in Senatum introductus, in verba Regis iurauit. Cum Varsauiensibus etiam Ducibus tractatum de Plocensi, Rauensi, & Gostinensi prouinciis. Ac Plocensis quidem eis concedebatur, si à Rege eum iure clientelę siue feudi acciperent, & viginti millia florenorum, quæ Conrado Olesuicensium Duci Rex numerarat, renumerarent. Sed cum ii cõditiones hasce non acciperent, ad alia comitia res dilata.

Legato Põtificis respõsum.

Datum est etiam responsum legato pontificio, petitumq; ne Pontifex priorem de regno Bohemiæ sententiam, qua id Casimiri liberis iure successionis legitimæ detulerat, mutaret, neu quid deniq; præcipitanter ageret, donec regii legati cum nouis ad eum mandatis venirent.

Legatio Regis ad Pontificem.

Iussisque eo proficisci Michael Abbas Lyssecensis, & Iacobus Dembenius Cancellarius regni & præfectus Cracouiensis: quibus mandatum, vt confirmationem pacis Prussicæ: & regnum Bohemicum Vladislao Regis filio iterum atq; iterum peterent: ad Georgium Regem ex itinere diuerterent, eumque cum suis hortarentur, vt desisteret ab hæresi, & in potestate Pontificis esse vellet, ac de regni sui successore promissis staret: Ridebatur enim is mutata sententia Matthiæ id destinare.

Ad Georgiũ Boh. Regem

In Prussiam vero missi Iacobus Vladislauiensis Episcopus, Stanislaus Ostrorogius Calissiensis, & Ioannes Koscielecius Inouladislauiensis Palatini, exortas controuersias disceptarunt.

Solutis comitiis, Rex cum Regina Posnaniam voti à Regina nuncupati ad ædem corporis Christi exoluendi causa iter fecit. Inde Colum profectus ad conuentum maiorum Polonorum, vt tributum agrarium & ipsi decernerent, perfecit: Inde porro Radomiam se contulit, & ad finem anni ibi substitit. Initio vero noui anni in Lithuaniã cum Regina de more secessit. Vbi solito diutius immotatus est rebus componendis vacans.

An. Ch. 1471.

Liuones Lituaniam infestant.

Nam & Liuones Magistro suo vita functo sedecim Lithuanorum pagos diripuerãt, & apud Kiouienses post mortem Simonis Olelcouicii Ducis non satis quietæ res erant. Etsi enim reliquerat Simon filium & filiam, eosq; paruulos moriens Regi per nuncios commendarat: Rex tamẽ Lithuanorum suasu in formam prouinciæ Kiouiam redegit, ac Martinum Gastoldum Lithuanum Kiouiẽsibus Palatinũ dedit.

Kiouiensium motus.

Kiouiensis Principatus in formam prouinciæ redactus.

At illi indignum ducentes, parere homini neq; illustri, neq; consentienti secum de religione, & Lithuano, quæ gens tributaria maioribus suis fuisset, Gastoldum aduenientẽ bis non recipiebant. A Rege autem petebant, vt Michaelem Simonis fratrem, qui Nouogrodẽsibus tunc Regis nomine præerat, aut aliquem duntaxat Græcæ religionis, deniq; vel de filiis suis aliquem sibi præficeret. Ad extremum tamen cum Regem à proposito non dimouerent, Gastoldum acceperunt.

Liuones à Casim. Rege pacem petunt.

Liuones vero creato nouo Magistro, Lithuanis, missa ad Regẽ legatione, satisfecerũt, pacemq; instaurarunt.

His ita peractis, Casimirus reditum in Poloniam maturauit, vt liberorum suorum rebus in Bohemia consuleret, varii namq; sensus animorum & motus in Bohemis tunc erant.

Boemicarũ rerum status varius.

Nam Silesii Duces Polonis finitimi bello inter se ciuili decertabant. Cæteri vero cum ob reprobam monetam ac sæuitiam, tũ quod à Georgii exercitu impune vexabantur, Matthiam odisse cœperant. Bohemi vero alterius factionis grãdibus promissis & muneribus à Matthia inescati, belliq; diuturni pertæsi, in eum propendebant, celeriorem finem belli, faciliorem q; indulgentiam Pontificis per eũ sperantes, quam si Regis Poloni filium Regem declarassent.

Georgii Regis inconstãtia.

Quin & Georgius ipse Matthiã successorem iam nõ abnuere videbatur, quod ei, quoad viueret, Matthias regnum concedebat, Victorinum filium liberum dimittebat, & Silesiæ vel Morauię Marchionem facere constituerat.

Ad hęc, quoniam Matthias nullos habebat liberos, spes ostentabatur, eius morte ad Georgii liberos regnum Bohemorum rediturum esse. Ad has autem conditiones necessitate magis quam voluntate Matthias pertrahebatur, eo quod & Vngarorum suorum animos Strigoniensi Archiepiscopo & Quinqueecclesiensi Episcopo authoribus à se alienatos esse intelligebat: & Turcę subacta superiori anno Eubœa insula feroces, Transalpinã Valachiam, Croatiam, & Vngariam fœdis populationibus vastabãt.

Vngari alienati à Matthia Rege.

Idemq;, ni reprimerẽtur, facturi videbantur, ita vt vereri Matthias cogeretur, ne, dum alienum regnum appetit, suum amitteret. Quocirca permittente Georgio Bohemi vtriusq; factionis Polnam conuenerant: confecissentq; rem, inclinatis ad pacem vtrinq; animis, nisi Iacobus Dembenius & Michael Abbas oratores Casimiri Regis Romam proficiscentes forte interuenissent: admonitoq; Georgio cum suis fidei & constantiæ, vt res integra in reditum suum differretur, persuasissent. Quibus vix Bohemiã egressis, Georgius tumore pedum in reliquum corpus peruadente, vitam cum morte cõmutauit.

Georgii Regis Boemiæ mors.

Post cuius mortem Bohemi Pragæ comitia creandi Regis causa instituerunt, sed inter eos non conueniebat. Alii enim Polonũ, alii Vngarũ, alii Cæsarem, nonnulli Henricum Georgii defuncti filium malebant, ii præsertim, qui ab externo Rege religioni suæ metuebant.

Boemorum dissensio in Rege creando.

De his Casimirus certior factus, Paulũ Balicium, mox Martinum Vrocimouiciũ, deinde Dobeslaum Kurosuancium ad Bohemos ablegauit, iuris sui promissiq; eorum commonefaciens.

Legatio Casimiri Regis ad Bohemos.

Aderant & Matthię oratores Episcopus Agriensis, & Palatinus Transyluaniæ. Re diu Pragæ agitata, & ad extremum ad Cuthnense oppidũ comitiis, quo liberiora essent, translatis, vicesima quinte die Vladislaus Casimiri Polonorum Regis filius Rex à Bohemis renunciatur, quamuis refragantibus paucis proceribus, qui Matthiæ Vngarorum Regi studebant.

Vladislaus Casimiri R. filius Rex à Boemis renunciatus.

Mox delecti complures legati de primoribus, Nobilitate, & Pragensi ciuitate, qui Vladislaum primo quoque tempore accirent è Polonia. Frustratus enim sua ipse Matthias, nullo crudelitatis genere à Bohemis & Morauis abstinebat.

Boemia vastatur à Matth. Rege Vng.

His ergo de causis Vladislaus accelerare profectionem suam in Bohemiã rogatus, acceptis à patre septem millibus equitum, ac duobus peditum, ductoreque exercitus Paulo Iasenio, vicesima-quinta die mensis Iulii Cracouia egressus est, deductus à patre bidui itinere.

Vladislaus in Boemiã proficiscitur.

Fuerunt autem in comitatu eius insignes Nicolaus Episcopus Camenecensis, Vincentius Ennensis, & Paulus Laodiensis, à quibus Pragæ diadema solenni ritu accepit: Stanislaus Osttorogius Calissiensis, Nicolaus Kuczienius Lenciciensis, Palatini, & Ioannes Dlugossus præceptor. Proficiscenti sex Duces Silesiorum se adiunxere. Apud Closcum autem obuiam venientibus proceribus Bohemis, & omnium ordinum permagna multitudine, in leges Bohemorum iurauit, pacatamque regni possessionem adiit, Matthia domesticis incommodis & motibus Vngarorum procerum reuocato.

In leges Boemorum iurat.

Qui, posteaquam Vladislaum Regis Poloniæ filium, Matthia præterito, Regem à Bohemis creatum acceperunt, quod secretis consiliis aliquandiu agitauerant, in apertum proferentes, miserunt & ipsi legatos ad Casimirum Regem, alterum eius filium Casimirum Regem sibi dari petentes, quod diutius Matthiæ tyrannidem ferre non possent. Quod ni faciat Casimirus, vel à Turcis auxilium se petituros esse.

Vngarorum defectio à Matthia Rege.

Casim. Regis filium uo cerfunt.

Sum-

Sumptus autem belli se præbituros esse pollicebantur. Nec spreuit eorum postulata Casimirus Rex, Casimirumque filium cum non contemnendo exercitu Petro Dunino duce in Vngariam misit: Derslaum quoque Rithuianium Palatinum & Præfectum Sendomiriensem, Ioannem Tarnouium Voinicensem, Stanislaum Vantropcam Sandecensem, Stanislaum Szidlouiecium Zarnouiensem, Castellanos, & alios non paucos præstantes viros comites ipsi adiunxit: & Paulo Iasenio ex Bohemia reuertenti mandauit, vt è Morauia recta in Vngariam contenderet, & cum Casimiro copias suas coniungeret: ipse eum pater Sandeciam vsq; deduxit. De his procerum suorum consiliis factus erat certior Matthias ad Brunam statiua habens. Itaque nihil ad festinationem reliqui fecit, & quascunque habuit in Morauia & Silesia copias, in Vngariam contraxit: Primores nonnullos à se alienatos partim terrore exercitus, partim ingentibus promissis ad se reuocauit. Quos secuti cæteri, dum tardius venit Casimirus, vacillare & ipsi, fidemque mutare. Itaque aduenieus Casimirus, præterita Cassouia siue Cossicia, quæ à Palatino Transyluaniæ & Emerico Diaco Scepulsiensi comite occupata iam erat, ad Ocfanum oppidum diuertit. Inde profectus apud Nitriam, quæ in ditione Strigoniensis Archiepiscopi erat, statiua fixit. Neque quisquam Vngarorum procerum per omne id tempus ad eum venit, præter Quinqueecclesiensem Episcopum, qui & ipse Strigonium statim, vnde venerat, se recepit. Matthias vero cum sedecim millia hominum in exercitu haberet apud Budam, occurrens aduentanti Casimiro, trium milliarium spacio adeo castra metatus est. Nec tamen pugnæ copiam faciebat Polonis, propterea quod Vngarorum ac Polonorum, quorum non paruus erat numerus in castris eius, fidem suspectam haberet: in agrestibus vero, quæ maxima pars erat exercitus, exiguam fiduciam collocaret. Dum sic vtrinque tempus teritur, venit ad Casimirum Regem Tilemannus Slechtus Canonicus Coloniensis, cubicularius & nuncius Sixti quarti Pontificis, hortans eum ad pacem cum Vngaro faciendam: idque faciebat, ne Matthias regno excideret, neue à Turcico bello auerteretur. Non difficilem in eo se Casimirus Pontifici præbuit, & vtriusque partis proceribus pacis arbitrium permisit, non ignarus, non respondere spei suæ & pollicitationibus Vngarorum filii res in Vngaria. Et cum hoc responso dimisit nuncium Pontificis in Vngariamque proficiscenti Ioannem Vantropcam Canonicum Cracouiensem cum iisdem mandatis ad filium & Vngaros proceres comitem adiunxit. Interea vero mercenarii milites, qui fere externi erant, ob non soluta stipendia, è castris Casimiri iunioris ad Nitriam positis dilabi cœpere. Quorum discessione moti primores exercitus, persuaserunt Casimiro, vt relicto ad præsidium Nitriæ Iasenio cum quatuor millibus, ipse reliquis cum copiis in tutum se reciperet, priusquam ab hoste, qui cunctis copiis adesse nunciabatur, obsideretur. Qui quidem receptus effusæ fugæ fuit similimus. Non enim constitere Poloni, donec Gilauiam peruenere. In itinere ad sexaginta quadrigias, quæ sequebantur fugientes, amisere, ab agrestibus interceptas. Eius autem ignominiæ culpa penes Derslaum Rithuianium potissimum fuisse dicitur. Sed merito tunc ea Polonis diuinitus accidisse credita est, quod ii proficiscentes in Vngariam, profligata prorsus disciplina militari, omnis generis iniuriis & contu-

Casimiri filii profectio in Vngariã.

Legatio Põtificis ad Casimirũ Regem Pol.

Milites Casimiri mercenarii è castris dilabũtur.

Casimiri receptus ex Vngaria.

Polonorum licentia.

contumeliis sibi non temperauerant. Atque hæc extremis anni diebus acta. Extincti autem sunt eo anno duo Episcopi, Sciborius Plocensis, & Ioannes Cracouiensis. Ac Ioanni quidem Ioannes Ressouius à collegio Basilicæ Cracouiensis per compromissum electus successit: Sciborius vero propter collegij Plocensis dissensionem tardius successorem accepit. Quatuor & viginti erant, qui ferebant suffragia. Ex his duodecim Sciborium Belscium Archidiaconum, sex Casimirum Boleslai Varsauiensis Ducis filium Canonicum, totidem Andream Oporouium ipsum quoque Canonicum, & Gnesnensem Archidiacorum, quem Rex per Nicolaum Chranstouium vexilliferum Cracouiensem commendabat, Episcopum nominabant. Sed Sciborius precibus & minis victus, in gratiam Casimiri competitoris iure suo cessit. Oporouius vt idem faceret, obtineri à Rege non potuit. Quare controuersia inter duos diiudicanda Romam delata est. Ibi vero Rege pro Oporouio, Friderico autem Imperatore pro Casimiro contendentibus, secundum Casimirum octodecim annos natum pronunciatur: Oporouio vero in gratiam Regis Varmiensis Episcopa attribuitur.

Episcoporum mortes & successiones.

Controuersia inter duos de Episcopa.

Insequens annus millesimus quadringentesimus septuagesimus septimus à cometa sumpsit exordium: qui paruus quidem in se, verum longam & illustrem post se caudam trahens, vago & incerto cursu, nunc ad Septentrionem, nunc ad meridiem, nunc ad occidentem, caudam quoque nunc huc, nunc illuc obuertens, totos duos menses perdurauit, magnorum malorum, quæ cunctam fere Europam proximis tribus annis inundarunt, & maxime pestilentiæ circumcirca & vsquequaque grassaturæ prodigium. Casimirus iunior dies aliquot Gilauiæ cõmoratus, Rosembergę item aliquot apud Petrum Komorouium, non eam tantum arcem, sed & Licauam, & Orauam, ac Gradecum, quas obtinebat in extremis Vngariæ finibus, ipsi concedentem, nusquam secure pedem figens, in Poloniam se recepit, iussusque à patre Dobsiciæ tertio à Cracouia milliari subsistere, aliquantisper ibi quasi in secessu mansit, pudore acceptę ignominiæ lucem & conspectum hominum fugitans, & ne patris dolorem, quem ille grauissimum hauserat, aspectu suo exacerbaret. Iasenius vero nec ipse multum Nitriæ commoratus, per tempus induciarum, quas quindecim dierum cum Matthia pepigerat, trecẽtis modo militibus in arcis præsidio relictis inde excessit. Quem Matthias violata fide insecutus, adoriri tamen ausus non est caute incedentem, & ad prælij dimicationem paratum, obfirmato ad honeste moriendum animo prius, quam turpiter fugeret, aut sese dederet. Cum autem is Vngaria excessisset, Matthias quatuor loca, quæ Polonorum præsidiis tenebantur, per deditionem facile recuperauit. Stropcouia sola propter vicinitatem à Polonis retenta. Peracerba hæc omnia Casimiro Regi accidebant: huc & illa cura accedebat, quod non habebat, vnde militibus ex Vngaria reuersis merita stipendia flagitantibus dissolueret: non modo ærario in bellum Prussicum, & sumptuosas illas duorum filiorum in Bohemiam & Vngariam expeditiones exhausto, verum etiam plerisque Præfecturarum, prędiorum, metallorum, & vectigalium fructibus ac reditibus oppignoratis & alienatis, adeo, vt ne in quotidianum quidem victum sumptus ei suppeterent. Eo factum, vt milites, quibus non numerabantur stipendia, vias publicas latrociniis infestarent, & in sacerdotum bona inuaderent. His incommodis Rex vt obuiam iret, ad medium mensis Martij comitia

Ann. Chri. 1472.

Cometa apparitio.

Casimiri verecundia.

Casimiri Regis egestas.

Latrocinia militum.

Comitia Petricouiæ de ſubſidio in ſtipendia. *Sacerdotalis ordinis ſubſidium.*

Petricouiæ habuit: ſed de ſubſidio in ſtipendia nil obtinuit. Reiecta res ad Colenſem & Corczinenſem conuentus. Ibi demum duodenûm groſſorum in ſingula iugera tributum imperatum. Eccleſiaſticus vero Ordo Gneſnenſis, Cracouienſis, Vladislauienſis, & Poſnanienſis diœceſeon haud vulgari Regem auxilio iuuit, omnibus dimidios reditus ſecundum veterem taxationem conferentibus, præter Cracouienſem diœceſin, in qua propter exquiſitiorem æſtimationem octonideni groſſi in marcas collati ſunt. Miſſus deinde à Senatu regio Caſtellanus Sandecenſis ad Vngaros proceres de pace ſiue induciis inter Reges conficiendis, quæ annuæ pactæ ſunt. Aduenit interim in Poloniam legatus Pontificius Marcus Venetus presbyter Cardinalis, adhortans Regem ad pacem cum Vngaro faciendam, & ad ſuſcipiendum bellum contra Turcas. Nec abnuebat longiores inducias & pacem Caſimirus: verum Matthias cognita eius inopia, nactuſque ipſe per vim ac tyrannidem (captis nonnullis proceribus, nonnullis vero ſublatis) permagnas diuitias, & ſolutus in eum annum Turcici belli metu difficiliorem ſe præbebat. Quin & pax cum Friderico Imperatore compoſita ferociorem eum fecerat. Itaque legatus pontificius cum aliquandiu Cracouiæ, deide Corcini, quo Rex Cracouia peſtem fugiens ſeceſſerat, ac Sandeciæ hæſiſſet, in Vngariamque internuncios ſuos miſiſſet, re infecta, ſiue adeo dilata, Vratislauiam diſceſſit. Rex vero conuentu minorum Polonorum Corczini acto, Petricouiam profectus, comitia regni ad calendas Nouembris celebrauit: magiſtratus & honores nonnullos diſtribuit: ſubſidium ſenûm groſſorum in ſingula iugera impetrauit, nouem de primoribus conſiliariis legatos ad conuentum Niſſæ cum Vngaris & Bohemis de pace ad initium Februarii inſtituendum (ſic enim inter Reges denuo conuenerat) deſignauit: oratoribus Vladislai Bohemorum Regis auditis, quingentorum militum auxilia ad Cuthnorum metallorum præſidium ei miſit, inuaſurus enim ea Matthias Vngarus ferebatur, Colino oppido per deditionem Victorini Georgij filij potitus, vbi mille equites & octingentos pedites habebat. His peractis Poſnaniam Rex cum Regina voti ſoluendi gratia profectus eſt. Inde in Pruſſiam ad res nouas ſpectantem contendit. Etenim Nicolaus Tungenus amotus Varmienſi epiſcopa, & ad Camenenſem translatus à Pontifice partim ſua ipſius cupiditate ac dolore præreptæ epiſcopæ incitante, partim aliis Prutenis, qui Polonis honores in Pruſſia mandari moleſtè ferebant, ſubornantibus, animum vero ei addentibus aduerſis Caſimiri rebus in Vngaria, facta quingentorum peditum mercede conductorum manu, & magno agreſtium numero ad eos confluente, epiſcopam Varmienſem inuaſerat, partim expugnatis non ſine cæde hominum, partim per deditionem acceptis munitionibus. In Heilsbergæ quidem oppugnatione defedit, & prope quingentos homines de ſuis, quos ebrietas audaciores fecerat, amiſit. Hinc factum, vt facilius bellum illud, quod Sacerdotale etiam nunc appellatur, à legatis regiis Iacobo Vladislauienſi Epiſcopo, & Nicolao Kuczenio Palatino Lenczicienſi interciperetur, ea lege, vt de controuerſa epiſcopa ſtaretur ſententiæ Pontificis. Nec tamen præterea quicquam operæprecij tunc præſtitit Rex in Pruſſia. Contendebāt ſane Pruteni, vt non niſi ſibi arcium præfecturæ committerentur. Nec id abnuebat Rex, ſed pecuniam eos poſcebat, qua iis, qui eas obtinebant, debita ſtipēdia diſſolueret. Quod cū Pruteni recuſarēt, ad Pentecoſtē res dilata eſt.

Polonorum legatio ad Vngaros de pace. *Legatio pontificis ad Caſim. Regem Pol.* *Pax inter Frid. Imp. & Matth. Regem.* *Comitia Petricouiæ.* *Rex Poſnaniam profectus: Inde in Pruſſiam.* *Motus in Pruſſia ob Epiſcopam Varmien.* *Nic. Tungenus Epiſcopam Varmien. inuadit.* *Bellum Sacerdotale.*

Ann. Chri. 1473.

Poſt initium vero noui anni Caſimirus Rex cum Regina Torunia diſcedens, per Goſtinum & Varſauiam in Lithuaniam iter fecit, ad mediam quadrageſimam Vilnæ conuentum egit: vbi ſenûm groſſorum Pragenſium tributum in aratra decretum. Per id tempus Poloni, & Bohemi, & Vngari proceres cum Marco Cardinali Niſſæ conuentum habuerunt. Tametſi Matthias Rex indignè ferens, quod Stropcouia Regis Polonij præſidio teneretur, indeque vicinus circumquaque ager Vngariæ vexaretur, magis ad bellum, quam ad pacem ſpectare videbatur. Sed tamen magna legati pontificij cura ac diligentia vix eo res perducta eſt poſt ſex ſeptimanarum diſceptationem, vt ad medium Auguſti menſis alius conuentus Opauiæ inter proceres, Vngaros quidem & Polonos octonos; Bohemos vero ſenos ex vtraque parte inſtitueretur, Poloniæ Rex Stropcouia præſidium deduceret, Vngarus & Bohemus ſuarum vterque partium Bohemis iuſiurandum relaxaret: ipſi Reges in propinquo eſſent, quo facilius de omnibus è conuentu ad eos referri poſſet. Quod ſi qua de re inter delegatos, & inter ipſos Reges non conueniſſet, Carolus Burgundiæ Dux, aut Francorum Rex arbitrio ſuo controuerſiam dirimeret. Ita tunc diſceſſum. Quo liberius autem vacaretur ei conuentui, Marcus Cardinalis inducias inter Reges authoritate pontificia pœnis in violatorem adiectis prorogauit.

Conuentus Vilnæ Lithuanorum. *Conuentus Polon. Vngar. & Boemorum Niſſæ.* *Alius conuentus Opauiæ eorundem.* *Induciæ inter Reges prorogatæ.*

Dum hæc ita fiunt, Caſimirus Rex è Lithuania reuertens, comitia Petricouiam ad Calendas Maias edixit. Verum de minoribus Polonis nemo fere procerum adfuit. Offenſi enim erant diſtributione honorum ſuperioribus comitiis iniquius (quemadmodum ipſis videbatur) facta: in qua Ioannes Tarnouius Caſtellanus Voinicienſis, Dobeslaus Kmitha Lublinenſis, & Stanislaus Vantropca Sandecenſis immerito præteriti exiſtimabantur. Itaque Radomiæ ad Pentecoſten alia comitia inſtituta ſunt: vbi delinitis offenſorum animis, de actis conuentus Olomucenſis diſputatum. Nec magnopere ea cuiquam probabantur. Sed cum è Vladislai legati Alberto Socolouio cognitum eſſet, approbaſſe eos Bohemos, & vero egeſtas Caſimiri, ac maior etiam Vladislai (cui tunc pater decem millibus aureorum in vſus quotidianos ſubuenire neceſſe habuit) perpenderetur, ne Poloni quidem ſibi repudiandas eas conditiones duxerunt. Itaque deſignati ad Opauienſem conuentum legati, Ioannes Cracouienſis, & Iacobus Vladislauienſis, Epiſcopi, Lucas Gorcanus Poſnanienſis, Stanislaus Oſtrorogius Caliſſienſis, Palatini, Dobeslaus Kmitha Caſtellanus Lublinenſis, Iohannes Rithuianius regni Marſchalcus, Sbigneus Oleſnicius Procancellarius, & Iohannes Dlugoſſus Canonicus Cracouienſis. Stropcouia deducto præſidio Nicolao Perenço reddita. Ad Prutenos miſſus, qui Regem excuſaret, quod ad conſtitutum tempus in Pruſſiam non veniret. Ad Fridericum Imperatorem miſſus Decanus Poſnanienſis, vt ab eo regni Bohemorum, quod iure feudi Imperatori Romano eſt obnoxium, confirmationem Vladislao filio Regis peteret, eaq; lege ſocietatem cum Imperatore contra Matthiam vtriuſque nomine ſanciret, adderetque, Moldauum quoque ei bello pro ſua parte non defuturum, dummodo ipſe Imperator Matthiam omni vi adoriretur. Quanquam enim icerat non ita multo ante Imperator fœdus cum Matthia, ſed id neceſſitate quadam adductus, nec ſatis æquis conditionibus feciſſe videbatur: ea propter, quod ad Matthiæ

Comitia Petricouiæ. *Radomiæ alia comitia.* *Legati Pol. Regis ad Opauien. conuentum.* *Legatio ad Frid. Imp.* *Boemia Imperio Rom. obnoxia.*

Acephalus exercitus Auſtriam infeſtat.

nutum acephalus exercitus, qui ſe fratres vocabant (erant autem ij cruce ſignatorum militum reliquiæ) Auſtriam grauiter infeſtabat, & rebelles Auſtriaci ab eodem adiuuabantur. Itaque occaſionem vlciſcendi Matthiæ captare Imperator exiſtimabatur. Et grata quidem ei fuit legatio: ſed reiecta res ad Imperij comitia Auguſtam Vindelicorum ad calendas Septembris edicta. Ad quæ miſſi oratores tam à Poloniæ, quam Bohemiæ Regibus. Cæterum Caſimirus appropinquante die conuentui Opauienſi præſtituta, Oſuiecimum cum ſex millium fere hominum comitatu ſeſe contulit. Vladislaus quoque Bohemorum, Rex apud Cloſcum non mediocrem comitatum habebat. Plurimorum enim ſtudia & voluntates integritate ac benignitate ſua iam ad ſe allexerat, præſertim cum non grauate eos iureiurando ſoluiſſet, oſtendens, pluris ſe publicam pacem ac tranquillitatem, quam priuata commoda facere. Quare cum Poloni & Bohemi partium Vladislai mature Opauiam conueniſſent, à Matthia præter Albertum Epiſcopum Veſprimenſem Vngarum, & Albertum Koſtcam Bohemum nemo adfuit. Vngaros autem alia quoque res remorata eſt. Ad paucos ſtredacti fratres acephali in Auſtria, in Vngariam ſeſe receperant, & ſiue quod emeritis apud Matthiam ſtipendiis fraudabantur, ſiue vt egeſtatem ſuam releuarent, eam oram Vngariæ, quæ ad Poloniam vergit, (Poloni enim ſere erant) armis longe lateque infeſtabant, munitis & præſidio firmatis Modragora & Bucouiecia caſtellis. Iam vero & Nicolaus Perenæus Stropcouiam eis conceſſerat. Sic igitur rebus domi turbatis cunctabantur Vngari proceres. Poſt viceſimam demum diem expectati aduenere. Aduenit & Rudolphius Epiſcopus Vratislauienſis cum tribus conſulibus eiuſdem ciuitatis. Nec tamen quicquam operæprecij in eo quoque conuentu factum eſt, cum duriores conditiones ab Vngaris proponerentur. Optatum tamen Polonis & Bohemis accidit, quod res ad Caroli Burgundi arbitrium, cui ſe ſtaturos eſſe inconſulto promiſerant, peruentura non eſſet, & quod reliquorum Bohemorum animi à Matthia deinceps alieniores fore viderentur. Ita tunc Opauia pace infecta diſceſſum. Nec ceſſabant fratres acephali Vngariam vexare: ad quos coercendos Matthias exigua cum manu profectus Modragoram non difficulter, ſiue vi, ſiue proditione ſuam in poteſtatem redegit, præſidiarios in vincula coniecit. Bucouieciam deinde adortus Matthias, ea quoque per deditionem Barziorum trium fratrum, qui præerant præſidio, potitus eſt: præſidiarios arma ad ſe in caſtra deportare, & fuſtibus ignominiæ cauſa armari iuſſos (ita proditores accingi debere memorans) cum ſingulis modo veſtibus emiſit, ſponſione à nobilioribus accepta, ne vnquam contra ſe, ne pro Rege quidem ſuo & patria militarent. Quocirca comprehenſi hi ſunt poſtea Caſimiri iuſſu, & in carcerem ob tam indignam ſponſionem compacti.

Legati Pol. & Boem. Regum ad comitia Auguſt.

Caſimiri & Vladislai Regum comitatus.

Conuentus Opauienſis.

Fratres acephali Auſtria eiecti. Iidem Vngariam infeſtant.

Matth. Rex fratres acephalos bello perſequitur.

Sponſio turpis.

Hoc anno æſtu & ardore vſque adeo vexata eſt Polonia, vt aluei fluminum plerorumque areſcerent: Viſtula etiam ad Torunium eſſet vadabilis: ſyluæ ſaltuſque radicitus arderent: ſegetes, vernæ præſertim, ſqualerent: pecudes & iumenta oblitis limo cum herba vorato inteſtinis interirent: incendia quoque vrbium, oppidorum, & villarũ crebra extitere. Stradomia quoque ad viceſimam ſextam diem Iulij penitus incendio periit: poſtridie vero coorto in cœnobio virginum ad ſancti Andreæ incendio, tota ea platea, quæ caſtrenſis dicitur, & vicina Canonicorum arſit: arx ægre defenſa.

Aeſtus & ſiccitas in Polonia ingens.

Oppidorum in Polonia conflagratio.

Con-

Conflagrarunt etiam Vieliſca, Coninum, Belzum, Chelma, Lubomlia: præterea baſilica Lencziçienſis cum vicinis domibus Archiepiſcopi & ſacerdotum: itemq; Mogilenſe monaſterium. Obiit & tum Ioannes Gruſcinius Archiepiſcopus Gneſnenſis, cum Cracouiam à Rege euocatus veniſſet, repentina correptus amentia: ita vt neque ſacramentorum in extremo vitæ articulo particeps fieret, conſentaneum exactæ vitæ exitum conſecutus. Fuit enim in omne libidinum & audaciæ genus proiectus: auaritiæ vero & immoderati in euehendis ac locupletandis fratribus ſtudii, ſeu verius cupiditatis fructum, qualem oportuit viuens, non decerpſit. Succeſſor autem ei Rege poſtulante à Pontifice deſignatus eſt, priuſquam dies electioni præſtitutus aduenisſet, non ſine infamia cupiditatis, Iacobus Sienenius. Huic vero in Vladislauienſi epiſcopa ſuffectus gentilis & neceſſarius eius Sbigneus Oleſnicius Procancellarius regni. Tartari vero Meſcenecenſe territorium Kiouiæ vicinum depopulati, ad ſeptingentos homines captiuos abegerunt. Per idem tempus Turcæ è Boſna excurſionem facientes omnem fere Styriam & Carinthiam rapinis exinaniuerunt.

Ioan. Gruſcinii Archiepiſcopi Gneſn. mors & mores.

Succeſſit Iac. Sienenius.

Tartari Ruſſiam vaſtant.

Turcæ Styriam & Carinthiam.

Inſequens annus milleſimus quadringenteſimus ſeptuageſimus quartus quietus Polonis non fuit. Matthias enim Rex, cum contra acephalos fratres proſpere rem geſſiſſet, quod eos à Caſimiro ſubornatos contra ſe ſuſpicabatur, ſiue adeo compertum habebat, nil moratus hybernum anni tempus, exercitum ſex millium hominum duce Thoma Tarcio in ſubmontanam Poloniæ oram immiſit, collocato in ſyluis Poloniam ab Vngaria diſiungentibus præſidio, vt ſeſe tuto inde recipere poſſent. Præmoniti quidem Poloni fuerant tempeſtiue de hoſtium conſilio, ſed nihilomagis ſibi proſpexerunt. Itaque Vngari turmatim excurrentes, omnia ferro flammaque vaſtabant. Smigrodum oppidum noctu ſcalis admotis ceperunt: arcem vero ictibus bombardarum quaſſatam deditione occuparunt, & nouis propugnaculis foſſiſque munierunt. Direpta ſunt ea excurſione & incenſa oppida aliquot opulenta, & prope ducenti pagi, indeque captiuorum ingens numerus in Vngariam abactus. In ſenes vero & pueros ferro ſæuitum eſt. Inſpectabat fere hanc regni ſui vaſtationem Caſimirus Rex, Visliciæ tum conuentum agens, ac de bello Vngarico, quod ſibi ſuiſque ingruere didicerat, depellendo conſultans. Vbi ſenûm groſſorum in manſum contributionem impetrauit: militiamque ſiue expeditionem bellicã, quæ libera & arbitraria Nobilitati tunc erat, pro modo facultatum ſiue redituum cuiuſque fieri debere decreuit: homicidii pœnam inualeſcentibus iam tunc cædibus mutuis inter Nobiles auxit, vt qui Nobilis volens equitem interfeciſſet, tetrum carcerem in ima turre toto anno perferret, ac centum & viginti marcas pecuniæ proximis agnatis interfecti lueret. Dum autem ſubmontana quidem Polonia ab Vngaris ita vexatur, Visliciæ vero à Rege & Senatu de Republica conſultatur, aduenerunt à Stephano Palatino Moldauiæ nuncii de re bene geſta contra Radulonem Tranſalpinæ Palatinum: quem Stephanus illis diebus profligarat, & aliquot munitiones de eo ceperat, theſaurumque & vxorem cum duabus filiabus inde aſportarat. Attulerunt autem ii nuncii Regi viginti octo militaria ſigna de hoſte capta. Hos vero triduo conſecutus eſt alius, qui celerem Regis opem implorabat, quod diceret, Radulonem à Turcis adiutum, munitiones amiſſas recuperaſſe, Moldauiamque ingreſſum, obuia quæque ferro & igni

Ann. Chr. 1474.

Matth. R. Vnga. ſubmontanam Pol. oram populatur.

Smigrodum captum.

Oppida ſubmontana incenſa.

Conuentus Visliciæ.

Bellica expeditionis ratio.

Homicidii pœna aucta.

Moldau victoria de Tranſalpinis parta.

vaſtare,

vaſtare. Itaque celeriter miſſi oratores Dobeslaus Biſſouius Caſtellanus Belzenſis, & Aegidius Suchodolius, qui inter eos bellum pace vel induciis interciperent. Michaeli vero Buczacio Præfecto Sniatinenſi mandatum, vt ſine mora cum Podolica Nobilitate Stephano iret ſuppetias: Polonica vero omnis Nobilitas ad arcendum bellum Vngaricum apud Opatouecium præſto eſſe iuſſa. Verum ſegnius ea conueniebat, mandata lenis Regis parui pendens, ſolutaque diſciplina militari, partim tardius domo ſeſe expediebat, partim in vicinis ſacerdotum poſſeſſionibus immorabatur. Expectabat Rex Opatouecii, & cunctantes crebris nunciis emiſſis fruſtra conuocabat.

Auxilia Moldauo à Rege Pol. miſſa.

Polonorum diſciplina militaris ſoluta.

Interim Poloni & Vngari proceres internunciis vltro citroque miſſis, viceſima prima Februarii die pacem conciliarunt his conditionibus: vt munitiones interuerſæ, & captiui vtrinque redderentur, damnorum datorum neutrobi mentio fieret: Vngaro cum Polono & Bohemo vt triennes induciæ eſſent, quas ſi quis Regum violare vellet, ſubbiti eius ne ei dicto audientes eſſent: aliorum vero quisquis eiuſmodi quicquam tentaret, ab omnibus pro hoſte & perduelli haberetur, nihilotamen minus firmæ eſſent induciæ. Hoc vero facilior fuit Matthias ad æquas conditiones quod Tranſyluanos à ſe alienatos Caſimiro ſeſe dedere velle acceperat. Et miſere ii quidem ad eum legationem, ſe ſuaque dedentes, & pecuniam, equos, ac milites contra Matthiam pollicentes: ſed tunc demum ea aduenit, cum Regi de pace confecta renunciatum eſt, quocirca rebus infectis mœſta ea diſceſſit. Ad hæc Mahometes Turcarum Imperator valido cum exercitu Boſnam inuaſit, & Iaicze arcem acerrime oppugnauit: ſed repulſus cum ignominia, demerſis in profluente tormentis abſceſſit, de aduentu Matthiæ certior factus. His tunc de cauſis Matthias cum Polonis & Bohemis pacem ſiue inducias accelerauit, quæ tamen firmæ ac diuturnæ non fuerunt. Nihilominus enim is hoſtilem aduerſus vtrumque Regem animum retinuit. Et in Caſimirum quidem Tungenum Epiſcopum Varmienſem ac Sileſios incitauit: in Vladislaum vero quoſdam ſubornaſſe creditus eſt, qui eum veneno extinguerent. Morauos vero, quorum pars magna cum Vladislao ſentiebat, infeſtare & ſubigere non deſtitit. Pace autem ſtabilita, Polona quidem Nobilitas dilapſa eſt, de ſacerdotum & monarchorum gallinis, anſeribus, & gregibus triumphans, & expugnatis euerſiſque magna virtute eorum cellis ac horreis, præclaras manubias & opima ſpolia ferens. Matthias vero nihilomagis quieſcebat cum iis copiis, quas habebat: ſed Petrum Komorouium, locupletem inprlmis hominem, qui Caſimirum Regis Poloniæ filium receptauerat, vlciſci inſtituit: nulloque negotio ſeptem arces eius Poloniæ finitimas ex inopinato adortus, ſuam in poteſtatem redegit, vltro dedente eas ipſo Komorouio, & in Poloniam excedente cum omni familia, acceptis à Matthia octo millibus florenorum: erant enim eæ vacuæ defenſoribus. In Sileſiam vero duo millia militum cum Ioanne Bielico Sileſio miſit in auxilium Venceslao Duci Ribnicenſi, qui ab Henrico Georgii Podiebradii filio Duce Cozlenſium bello vexabatur. Ac receſſit quidem Henricus ab obſidione Pleſnæ, Vngario exercitu aduentante. Cæterum Venceslaus quoq;, cum non fideret Vngaro, portas oppidi eius clauſit, & Oſuiecimum ad Iacobum Dembinium Palatinum Sendomirienſem & præfectũ Cracouienſem, qui ibi erat cũ præſidio, perfugit. Bielicus irritatus

Induciæ inter Vngaros, Polonos, & Bohemos.

Tranſyluani ad Caſim. R. deficientes non ſuſcepti.

Turca Boſnam inuaſit.

Induciæ nõ firmæ.

Petrus Komorouius ſeptem arcibus ab Vngaro ſpoliatus.

Duces Sileſiæ commiſſi.

facto Venceslai, Pelcinam oppugnare adortus, deditione eã cepit, ea lege, vt liceret Venceslao ad Matthiam adire, & admiſſi veniã petere. Excurrerant aũt ex eo exercitu trecenti milites in territoriũ Oſuiecimenſe populabundi, qui à Polonis profligati ſunt. Per id tempus venere ad Caſimirũ duo legati Veneti, alter ad Perſas, alter ad Moſcos tranſitũ petentes. Nec grauate is conceſſus. Ab Huſancaſſino vero Perſarũ Rege. Catharinus Zenus & ipſe Venetus, triennio apud eũ legatione functus adfuit, inſtigans Regẽ ad bellum contra Mahometẽ Turcam ſuſcipiendum. Atq; id quidem publice: ſecreto vero filiam Huſancaſſini natu maiorem, è Catharina filia Imperatoris Trapezuntii ſuſceptã, vni alicui de Caſimiri filiis vxorem deferebat, dotalemq; Græciã cum Conſtãtinopoli promittebat, ipſius Huſancaſſani armis vindicandã, & cum filia ſimul tradendã. Contra Vngarum quoq; copias & impendia belli pollicebatur. Sed vana ea legatio viſa eſt: neque aliud quicquam ei reſponſum, quã Regem per ſuos legatos Huſancaſſano reſponſurũ.

Latrunculi Vngari à Polonis profligati.

Legati Venetorum ad Regem.

Perſica legatio ad Regem Caſimirum.

Perſæ promiſſa.

Exarſit mox aliud bellum in maiore Polonia, ſubornante, vt opinio fuit, Matthia excitatum. Ioannes enim Saganenſium Dux natura amens, & poſt interfectam fratrẽ Henricum furiis exagitatus, Saganenſem quidem dominatũ Miſniæ Marchionibus vendidit: alieni vero appetens, collectis quatuor millibus militum è promiſcua multitudine, tranſmiſſo Odera fl. ad Frauſtadiam ſiue Vuſchouam duxit, bonæ ſpei plenus, quod & bombardas à Vratislauienſibus iuſſu Matthiæ Regis acceperat, & proditionem in oppido adornarat. Ac incenſum quidem eſt ſub eius aduentũ aliquot in locis oppidũ, ſed ciuium virtute ſtrenue defenſum, reſtinctaq; incendia. Quo facto Dux Saganenſis omiſſo oppido, in quo capiendo euentus ſpei eius non reſponderat, totum territorium peruagans rapinis & populationibus afflixit. Deinde caſtris à Glogouia non longe poſitis, prædas agebat è vicinis Poloniæ oris. Neq; quiſquam Polonorum inhibere hoſtiles illas excurſiones ſatagebat, ne priuata quidem ſua calamitate irritatus, aut periculo exercitus. Ita torpor & veternus quidam omnes occuparat. Vnus omnium Petrus Gunicius maiore animo quam conſilio cum triginta modo familiaribus in trecentos pabulatores impetum fecit: fuſoſq; & fugatos cum improuide ad caſtra vſq; perſecutus eſſet, coortis vndiq; hoſtibus in medio circũdatus, & oppreſſus, vti forti viro dignum erat, non inultus cum omnibus ſuis cecidit. Coadunauerant quidem Lucas Gorcanus Poſnanienſis, & Staniſlaus Oſtrorogius Caliſſienſis, Palatini, & Matthias Moſſinius præfectus maioris Poloniæ duodecim millia hominum de maioribus Polonis: ſed apud Coſtenum & Frauſtadiam deſidebant, fumantes quoquouerſus pagos inſpectantes, & ploratus vlulatuſque captiuorum tantum non exaudientes. Nec modo non ibat obuiam hoſtibus tanta illa multitudo, verum etiã hoſtilia & atrociora propemodum, quam hoſtes ipſi in ſuos patrabat. Nullus autem fuiſſet hoſtilium illarum excurſionum modus neque finis, niſi Dux Saganenſis in oppugnatione Copaniciæ, dum temere ſe incendio munitionis miſcet, ambuſtus & ſemianimis ſublatus eſſet: vnde poſtea neque valetudinem, neq; vigorem animi recuperare potuit. Eo demum caſu Ducis ſui exercitus ille conſternatus dilapſus eſt.

Bellum in maio. Polonia.

à Ioanne Duce Saganen. concitatum.

Frauſtadia incenſa & defenſa.

Torpor Polonorum in ſe defendendo.

Ad Coſtenũ & Frauſtadiam deſidens.

Saganen. Dux ambuſtus.

Erat eo tempore Caſimirus Rex Toruniæ, componendis rebus Pruſſicis intentus. Nicolaus enim Tungenus fauentibus & clam adiuuantibus Prutenis cũ aliis, tũ conſulibus Gedanenſibus, quibus permoleſtũ erat, Polonũ

Caſimirus Rex Toruniı.

Prutenis

Tungenii Epiſcopi conatus.

Prutenis præfici Epiſcopum, cum pleraſque alias epiſcopales munitiones obtineret, reliquas quoque nempe Heilsbergam & Seburgum in ius ac ditionem ſuam traduxit, nihil moratus promiſſa ſua de expectando iudicio Pontificis, cuius etiam diras appellationibus & aliis artibus eludebat: nec ſe ſiſtebat à Rege euocatus, nec exercitum dimittebat. Sed priuſquam operæ temporiſue precium vllum faceret Rex in Pruſſia, in Poloniam reuerti coactus eſt, cum propter peſtem Toruniæ, & in omni ea ora inualeſcentem, tum vt Sileſiorum conatibus obuiam iret.

Comitia Petricouiæ.

Quamobrem ad medium Iunii Petricouiæ comitia habuit. Ibi adfuerunt oratores Vladislai Regis Bohemorum, Polonorum opem contra Vngarum Morauiam & Sileſiam infeſtare non ceſſantem implorantes.

Regis Boem. legatio.

Itaq; miſſa ſunt filio à Rege viginti quatuor millia aureorum in ſubſidium belli. Contra Sileſios vero, qui & Poloniam ſubinde vexabant, & plerique Matthiæ partes ſequebantur, placuit rem geri totius regni expeditione: iuſſæque omnes copiæ ad medium Auguſti menſis ad Meſtouiam conuenire.

Palatinatus Lublinenſis inſtituitur.

Inſtitutus etiam tunc eſt nouus Palatinatus in tractu Lublinenſi, qui ad eam diem nullus fuerat, detracta parte de Sendomirienſi, cuius iuriſdictio amplior eſſe viſa eſt, quam vt eius moles commode ab vno Palatino ſuſtineri poſſet. Rex conuentu ſoluto Corcinum diuertit, ad bellum ſe apparaturus.

Podolia & Ruſſia à Tartaris vaſtatur.

Interim ei nuntiatur, Podoliam atque Ruſſiam à Tartaris Duce Aidoro Eczigeris filio populabundis peti. Nihil tamen rerum vtilium prouidit, ac ne præmonuit quidem Podolios, vt ſibi proſpicerent. Itaque factum eſt, vt à ſeptem millibus Tartarorum, & eorum quidem male armatorum, omnis circum Cameneciam, Haliciam, Glinianos, Dunaiouiam, Gologoros, & Zbaraſſum tractus, centum fere milliarium longitudine, latitudine vero triginta, cædibus & incendiis miſerum in modum nemine ſe opponente, vaſtaretur, plurimique mortales ſegetibus demetendis vacantes opprimerentur, & in ſeruitutem pecudum in morem abigerentur. Diſcedentes barbaros cum ingenti præda fere centum millium hominum inſecuti quidem ſunt Poloni facta tumultuaria manu, ſed nil aliud perfecerunt, quam vt Tartari trucidatis plurimis captiuis, qui per ætatem aut valetudinem ſequi feſtinantes non poterant, miſerabile ſpectaculum inſequentibus exhiberent.

Bellum Sileſiacum.

Rex ad Sileſiacum bellum intentus, præfixo tempore ad Meſtouiam adfuit: ſed copias tardius conuenientes totas ſex ſeptimanas præſtolatus eſt, ita vt commodum belli gerendi tempus præterlaberetur, fruges oræ illius direptæ abſumerentur, ac ne incendiis quidem domeſticis parceretur. Ita tunc ſoluta atque adeo profligata erat omnis diſciplina militaris.

Nobilitatis Cracouienſ. contentio.

Fuit autem & illa moræ cauſa, quod Nobilitas Cracouienſis oræ Stanislao, Nicolao, & Ioanne Tenciniis fratribus, Ioanne Rabſtinio, & Spitcone Melſtinio ducibus, negabat ſe ad externam militiam profecturam, niſi ſibi præſcriptum legibus ſtipendium numeraretur. Quorum pertinacia ægre victa, ſexta demum & viceſima die Septembris Rex caſtra mouit, aucto etiam exercitu Tartaris & Lithuanis, ita vt ad ſexaginta millia armatorum in eo eſſe crederentur.

Exercitus Regis Pol. numeroſus.

Ingreſſus Opolienſem tractum, Cruciburgum & Bycinum oppida cepit, præſidiiſque firmauit, agros populationibus quoquo verſus permiſſis diuexauit: tranſmiſſoque ad Chrapcouice Odera, vadabili tunc propter ſiccitatem, omiſſa Opoliæ oppugnatione, Vratislauiam contendit, vbi à Matthia ſe expectari acceperat; Bregam & Olauiam in tranſitu poteſtatis ſuæ fecit.

Vngari legati ad Caſim. Regem.

Occurrerunt autem ei interea oratores Vngari atque Bohemi, inducias poſtulantes; verum in congreſſum Vladislai filii res ſuſpenſa.

March. Miſniæ legati ad Regem Pol. de pace inter Reges.

Erneſti quoque Marchionis Miſniæ legati de pace inter Reges tractantes, pertentato prius Matthiæ animo, adfuere. Nec abhorrebat à pace Caſimirus: ſed Matthias ad omnem rei bene gerendæ occaſionem attentus, pacis conſilia turbauit.

Caſtra Regis Pol. ad Olauiam.

Ad Olauiam Caſimirus caſtra habebat quarto à Vratislauia milliari: nec ignorabat Matthias, eum cum alias minus cautum eſſe, tum ſpe pacis componendæ ſecurius ac remiſſius agere.

Vngarus emittit exercitum in Polonos.

Itaque ſub noctem equitatum & peditatum omnem emittit Vratislauia, vt Polonos populationi intentos adoriretur. Et fauere quidem ei prima facie fortuna viſa eſt. Cum enim tota nocte exercitus ille progreſſus eſſet, oriente ſole ad Zuanouice pagum pabulatores Polonos nullo ordine diſcurſantes partitis copiis excepit, facileque in fugam vertit. Accurrunt Tartari è propinquo, quibus viſis redit & fugientibus virtus in præcordia: inſtauratur prælium. Rex etiam Caſimirus re cognita (haud longe enim à caſtris hæc gerebantur) ſubmitti ſuis auxilio comitatum aulicum cum Paulo Iaſenio Theſaurario: ipſe reliquo cum exercitu ſubſequi feſtinat.

Vngari exercitus recedit.

Hoſtes vbi aſpexere vires Polonorum augeri, retrocedere ad ſuos in inſidiis latitantes incipiunt: ſed illi quoque fuga ſuorum conſternati, fugæ & ipſi ſe præſidiarii mandarunt; nec prius conſtitere, quam Vratislauiam peruenere. Debellatum tunc fuiſſet procul dubio, niſi Ioannes Rithuianius Caſtellanus Sendomirienſis & Mareſchalcus regni, duxque vniuerſi exercitus Polonici Polonos in hoſtium tergis hærentes præpropere ſiue inſidiarum metu, ſiue inſcitia & imperitia rei militaris reuocaſſet. Ceciderunt in eo conflictu de hoſtium exercitu mille: capti præter gregarios milites ſexaginta nobiliores. Poſt hoc prælium ad duodecimum Octobris commiſſum oratores Miſnenſes non diu commorati in caſtris Polonicis, quod intempeſtiuum eſſe putarent de pace tunc agere, rebus infectis diſceſſerunt. Illud ſolum à Rege Caſimiro impetrarunt, ne is Saganenſe territorium à ſuis infeſtari pateretur.

Vladisl. Rex Boh. aduenit cum exercitu inſtructo.

Quarta demum & viceſima die Octobris Vladislaus Rex Bohemorum aduenit, viginti millia bellatorum habens in exercitu, maxima ex parte peditum. Salutatione & gratulatione mutua inter Reges & conſanguineos exercitus peracta, Vratislauiam itum eſt, & in conſpectu vrbis vterq; exercitus fixis tentoriis coniunctiſque caſtris conſedere: cæterum deſides tempus terere, & nihil in medium conſulere.

Matthias Vng. R. caſtra ſua communit ad monaſterium S. Vincentii.

Communierat autem & caſtra ſua Matthias in vrbe ad monaſterium S. Vincentii, vt è re nata conſilium capere poſſet. Inde tacitus ſpeculabatur, quid Reges inceptarent, cum ſuſpiriis & euulſis capillis dictitans: facile ſe totum terrarum orbem imperio ſuo ſubiugaturum, ſi tantas taleſque haberet copias, quantas & quales contra ſe hoſtes adduxiſſent. Agri modo & pagi vaſtabantur, vagantibus quoquoverſus Polonis Bohemiſque ſine duce, ſine ordine. Cumque in eodem loco diutius caſtra eſſent, & villæ ac moletrinæ circumquaq; exurerentur, duplex malum exercitum inuaſit, peſtis, & frumenti penuria. Subuehebantur quidem è Bohemia panis & cereuiſia, ſed magno venibant. Nec tamen veniebat in mentem Polonis, Vielunia frumentum petere, cuius ibi permagnam vim paratam habebant: aut ſi veniebat, nemo erat, qui eam curam ſuſciperet, cum omnes viæ à Polonis, qui in Vngari exercitu ſti-

pendia contra Regẽ & populares ſuos faciebant, inſiderentur: à quibus permulti de Polonico & Bohemico exercitu pabulatũ aut frumentatũ temere procurrentes excipiebantur, ita vt plenæ eſſent captiuorũ turres & ergaſtula Vratislauienſiũ. Vngarus vbi animaduertit tantũ illũ Polonorum & Bohemorũ cũ ſuis Regibus torporẽ ac inſcitiã, deſpicere eos, quos initio formidarat, cœpit; miſſiſq; in Poloniã expeditioribus copiis, cũ qbus Opoliẽſis quoq; & Freiſtadienſis ſiue Kozuchouienſis Duces ſuas cõiunxerunt, Siradienſem orã omnem, & maiorẽ Poloniam infeſtauit, ac vehementer afflixit, nemine reſiſtente. Agreſtes quidẽ apud Boleslauieciam opponere ſeſe venienti hoſti auſi, paruo negotio fuſi ac diſſipati ſunt. Apud Clobuſcum tamen, qui eo excurrerãt, ab agreſtibus & oppidanis profligati ſunt. Arx Miedzirecia excurſione illa in hoſtiũ poteſtatem venit, dedente eam Sendiuoio Zidouio Burgrabio, nulla ad id neceſſitate adacto. Ob quod facinus is poſt finitum bellũ patrimonio multatus eſt à Rege. Hæc quũ ita fierent, & peſtis fameſq; in caſtris Polonorũ atq; Bohemorum ingraueſceret, & incommodũ bello gerendo tẽpus hybernum vrgeret, de pace inter Reges agitari cœptũ eſt. Cõgreſſi bis in patenti cãpo tres Reges 21. demũ die Nouemb. nihil aliud inter ſeſe conſtituere, quã vt delecti ab vnoquoq; conſiliarii quaterni Vratislauię conuenirent. Quod cũ factum eſſet, re inter delectos agitata, pax quidẽ perpetua nõ conuenit: quæ ſatis æquis conditionibus conuenire potuiſſet, niſi Eliſabethæ Reginæ Poloniæ faſtus & pertinax odiũ obſtitiſſet. Nã ea Matthiam affinitate bellũ finire cupientem, quod neq; regio, neq; ducali genere ortus eſſet, generũ aſpernabatur: & quod patrui fratriſq; ſui inimicus fuiſſet, auerſabatur, ita vt nullis perſuaſionibus de ſentẽtia dimoueri poſſet: indulgebat aũ ei pluſculum Caſimirus. Cæterum induciæ triginta menſium cõſtitutæ inter Reges, captiui & munitiones interceptæ vtrinq; redditæ. Nicolaum quoq; Tungenũ Matthias in eo fœdere cum ſua cauſa coniunxit. Bello conſummato Caſimirus Vladislaum filium dimiſit: ipſe per Poſnaniã iter faciens, Lencziciã profectus, Ludouici Bauariæ Ducis oratores, quorũ princeps erat Henricus Ratiſponenſis Epiſc. Vieluno acciuit. Ibi enim aliquandiu, quoad ipſe ex Sileſia rediret, expectare eos iuſſerat. Petebant ii Georgio Principis ſui filio Helduigin filiam Caſimiri in matrimonium. Nec abnuit Caſimirus Rex generum: ſed Radomiæ demum, quo is ad natalem Chriſti diem feſtinabat, res cõfecta fuit. Sub finẽ eius anni Nicolaus Blazeouius Sileſius Epiſc. Præmislienſis, cũ ille eccleſiæ tribus & viginti annis præfuiſſet, ſacris eo die operatus, quod ſe languere ſentiret, in lectũ ſe cõpoſuit, & mox expirauit. Cui cũ Collegium ſacerdotum eius eccleſię legitime inſtituto cõuentu ſucceſſorẽ dare vellet, à Rege per Spitconẽ Iaroslauium Palatinũ Ruſſiæ vetitum eſt: fuitq; ſine Epiſc. ciuitas illa ferme tres annos, donec Andreæ Opporouio Rege petente commendata eſt à Pontifice, vt inde ſe tamen ſuſtentaret, qui Varmienſi Epiſcopa potiri per Nicolaũ Tungenum nõ potuit.

Ergaſtula Vratislauien. plena Polonis & Boemis.
Polonia vexatur ab Vngaris.
Opolienſes fuſi ad Clobuſcum.
Medirecia dedita Vngaris.
Conuentus trium Regũ in campo.
Induciæ trium menſiũ inter Reges.
Bauariæ Ducis legatio ad Regẽ Pol. de filia Heduigi in matrimonium.
Premislien. Epiſcopa vacatio per triennium.
Tranſalpina Valachia in poteſtatem Turcæ venit.
Turcæ à Moldauiæ Palatino cæſi.

Per idẽ tempus Mahometes Turcarum Imper. quum Radulonem Palatinũ Tranſalpinæ Valachiæ, quẽ contra Stephanum Moldauum adiuuerat, pulſumq; reſtituerat, in fidẽ ſuam recepiſſet, tributariumq; feciſſet, miſſis in Moldauiã copiis ingentibus, Stephanũ quoq; ſubigere adortus eſt: verum is exercitus anni ſequentis initio ad 16. calendas Febr. à Stephano Palatino, qui vix quadraginta, vel (vt alii volunt) triginta millia habebat ex omni ſuorum hominum multitudine coacta, inſigni & omni æuo memorabili clade apud Barladum amnẽ & Racouieciam paludẽ cæſus eſt. Centũ viginti mil-

lia in eo exercitu fuiſſe dicuntur: nec prius fugã ſtitere Turcæ, quã Danubium traiecerunt, inſequentibus fugientes Valachis, & vſq; ad laſſitudinem trucidantibus, vel in paludẽ ac Danubium impellentibus. Itaq; ex tanto numero pauci euaſere: quin & ii, qui viui in hoſtium poteſtatem conceſſerant, Stephano iubẽte omnes præter paucos inſigniores trucidati ſunt. Baſſę quatuor in eo prælio deſiderati: ſigna militaria capta centũ & amplius. Nec tamen & Moldauo incruenta ceſſit victoria: quin eius acies multitudine hoſtiũ prægrauata inclinare iã cœperat, niſi ipſe inter primos animoſe pugnans pugnã reſtituiſſet. Permagnum aũt cum ad victoriam, tum ad maiorẽ hoſtiũ ſtragẽ momenrum ipſi attulit, quod omnẽ circumcirca regionem longe lateq; in primo Turcarũ ingreſſu ipſe exuſſerat. Hinc .n. factum eſt, vt in magna commeatus & pabuli inopia Turcæ iuxta ac equi ipſorũ debilitarentur. Moderate aũt Stephanus illa ſua fortuna vſus eſt, ſoli Deo victoriam acceptam referens, ac toto quatriduo deinceps omni, præter panẽ & aquam, cibo abſtinens. Ad Caſimirum deinde in Lithuaniam, quo is poſt initiũ anni ſe contulerat, nuncios cum quatuor primoribus captiuis, XXXVI. militaribus ſignis, & parte manubiarũ miſit: & quoniã non eſſe quieturũ Mahometẽ facile intelligebat, petiuit, vt Rex cũ exercitu propius in Ruſſiã accederet, vel ſolo nominis ſui terrore. Turcã repreſſurus, & fidelitatis iusiurandũ eo vſq; dilatũ à ſe acceptutus. Ad Mahometẽ quoq; ipſum legationẽ cũ donis miſit queſtũ, ditiones ſuas à latrunculis è Turcia profectis infeſtatas eſſe, eamq; manũ à ſe profligatã meritas pœnas ſibi dediſſe, petebatq;, vt reliquos ex eo numero, qui elapſi eſſent, ad ſuppliciũ ſibi dederet: quandoquidẽ exiſtimaret, iniuſſu ſuo id factũ, quicquid factũ eſſet. Pontifici quoq; & Vngariæ Regi dona miſit, opẽ contra tam potentẽ & communem Chriſtiani nominis hoſtę implorãs. Nec ita multo poſt aduenit ad Caſimirũ Regẽ Iſaacus Trapezuntius Huſancaſſani legatus ad ſuſcipiendũ cõtra Mahometẽ bellũ, Regẽ cohortãs: inde vero benigno cũ reſponſo dimiſſus, ad cæteros Principes Chriſtianos eadẽ de re acturus profectus eſt. Nõ deſiit Stephanus nũciis aliis poſt alios miſſis auxilia à Caſimiro petere cõtra Mahometẽ, quẽ Adrianopoli ingentẽ belli apparatũ facere ab exploratoribus didicerat. Et ſuadebant quidẽ Lithuani proceres, vt Rex tã inſignẽ Poloniæ & Lithuaniæ cõtra Turcas propugnaculum Moldauiã ſumma ope defenderet potius, quã ea amiſſa de reliquo ſuo dominatu dimicaret. Nihil tamẽ id Regẽ mouebat: nihil ne Polonici quidẽ Senatus preces ac monita idẽ ſuadentis, cũ ad 5. diẽ Iulii Lublinũ ad Regem non infrequens conueniſſet, & quindecim diebus ea de re conſultaſſet. Vbi Derslaus Rithuianius Palatinus Cracouienſis, & Ioannes frater eius Caſtellanus Sendomirienſis & Mareſchalcus regni approbantibus cæteris grauiter in Regem inuecti ſunt, quod per ipſius, patriſq;, & fratris negligentiã & conniuentiã Polonorum regnũ, quod ipſi florentiſſimũ accepiſſent, nõ ſolũ ab hoſtibus, ſed etiã ab ingratis ſociis, & male fœderatis Lithuanis, quos ipſe in poteſtate haberet, miſere afflictũ & accisũ eſſet. Nihil tamẽ iis clamoribus & hortationibus tunc effectũ aliud, quã vt mitteretur ad Mahometẽ orator Martinus Vurocimouicius dapifer Cracouiẽſis, poſtulatũ & monitum pro amicitia, quæ inter Polonorũ ac Turcarũ Reges cõſtaret, ne ille Moldauiæ, quæ in ditione Regis Poloni eſſet, bellũ inferre pergeret. Aliter coactũ iri Caſimirũ bellum ſuis illatũ ſumma vi propellere, qui nunquã quorũuis Principũ precibus ac cohortationibus adduci ſe paſſus eſſet, vt Turcas bello laceſſeret. Si qd Stephanus in Mahometẽ peccaſſet, cõ-

Moldaui legatio ad Regem Pol. cũ captiuis & parte manubiarum.
Legatio Moldaui ad Turcam cum donis.
Moldauus à Pontifice & Vng. Rege opem petit.
Perſica legatio ad Caſim. Regem Polon.
Rituianii in Regem inuecti.
Caſimiri Regis legatio ad Mahometem Turc. Imp.

munium conſiliariorum arbitrio cauſam cognoſci oportere. Nec defuturum Caſimirum, quin ſubditum Dominus ad ſatisfaciendum læſo adigeret. Cum his mandatis & munere, veſte videlicet zobellina, cuius oram margaritæ exornabant, miſſus legatus, & variis in itinere impedimentis vſus, vix intra vertentem annum ad Mahometem peruenit.

Capha à Turcis capta.

Tauricanorum Princeps vna cũ fratrib. captus.

Interea Mahometes ſeptuaginta nauium claſſe Tauricam Cherſoneſum miſſa, Tartaris vero cum equeſtribus copiis præſto eſſe iuſſis, Capham vrbem maritimam munitiſſimam Genuenſium ditionis, celeberrimo emporio nobilem, iuris ſui fecit, proditione primorum ciuium Italorum totis quinq; annis inſtructa. Capta vrbe, Nobilitas cum vxoribus & liberis, ipſiſque proditoribus & Mengligere Tauricanorum Tartarorum Principe, ac duobus fratribus eius, qui ſiue fortuito tunc eo venerant, ſiue ſeruandi ſui cauſa ex agro in vrbem ſe receperant, Conſtantinopolim tranſlata: plebs vero dimidia facultatum parte multata, in ſuis ſedibus aliquandiu relicta eſt, poſtea tamen & ipſa alio traducta. Moldaui mercatores, legati, & exploratores centum ſexaginta omnes trucidati. Vna tamen nauis, quæ centum quinquaginta ephebos Caphenſium formoſiſſimos contumeliæ & libidini barbari tyranni deſtinatos, & prædiuitem ſupellectilem ex præda coactam ferebat, præfecti, qui erat Græcus, opera à cæteris ſegregata, ac Turcis viginti quatuor, qui præſidii cauſa in ea fuere, partim per ſpeciem aquandi emiſſis, partim interfectis, Kiliam appulſa, in Stephani poteſtatem dedentibus remigibus venit. Capha & arcibus caſtelliſq; circumiacentibus potitus Turcicus exercitus, ad Moncaſtrum ſiue Bialogrodum nauigauit, eamq; vrbẽ ad oſtia Tyræ ſiue Neſtri fl. in Pontũ Euxinum ſeſe exonerantis, adiuuantibus à terra Tartaris expugnauit, aut, vt Dlugoſſus habet, imminere tantũ ei vrbi cœpit.

Bialogrodũ expugnatũ vel tentatum.

Stephanus quidem Palatinus per omne id tempus, quamuis haberet exercitũ, tamen imparem ſe eſſe hoſtium viribus ſentiens, in montiũ & ſyluarum latebris ſeſe continuit: munitiones vero, quo diſtineret hoſtẽ, præſidiis firmauit. Hæc quũ celeri nuncio ſcribæ cuiuſdam regii, qui ad Mengligerẽ Tartarũ allegatus erat, in Poloniam perlata eſſent, pauor ingens & trepidatio mentes hominũ inuaſit, non ſecus, ac ſi ipſa iam Podolia & Ruſſia vaſtaretur.

Comitia Corczini.

Legatio Caſimiri Regis ad Moldauum.

A Moldauo nouum iuramentum exactum.

Conſultatumq; eſt aliquandiu de bello Turcico in comitiis Corcini, ad initiũ Iulii menſis inſtitutis. Verum omnia prius experiri, quã arma capeſſere, ac tã potentem hoſtem laceſſere, & reditum Vurocimouicii operiri placuit. Spes tamen auxiliorũ Stephano per Stanislaum Vantropcam Palatinum Belzenſem, & Andream Boriſſouium Præpoſitum Lenczicienſem & Canonicum Cracouienſem legatos regios facta eſt, exactumq; ab eo nouũ fidelitatis atq; ſubiectionis iuramentum. Id vero ea de cauſa potiſſimũ, quod Vngarus vltro auxilia pollicens, pellicere eum ad ſe ſatagebat.

Inundatio Viſtulæ.

Per eos dies quum ingens vis imbrium decidiſſet, tantum inundauit Viſtula, vt Caſimiriam & Stradomiam oppida contigua Cracouiæ aqua operiret, & ad altaria templorum pertingeret, pontes abrumperet, hortis, agris, & pomariis magnam calamitatem inueheret. Quod quidem eo portentoſius fuit, quod toto ſuperiori triennio tanta fuerat ſiccitas, vt non modo apud Ploſcum, ſed etiam apud Toruniam vadabilis eſſet pediti Viſtula.

Cracouiæ incendium.

Locuſtarũ vis ingens in Polonia & Maſouia.

Pridie vero calendas Aprilis eiuſdem anni centum domus Cracouiæ inter nouam & S. Nicolai portas nocturno incendio conflagrarant. Hoc etiam fere tempore locuſtarũ vis ingens ex Vngaria, Morauia,

& Sileſia adueniens Lenczicienſem oram atq; Maſouiã peruagata non modo ſegetes atq; prata, verum etiam arborũ frondes depaſta eſt, continuatis ad ſeſquimilliarium in latitudinem, & alterum tantum in longitudinem examinibus, concurrentibus nonnunquam inter ſe, & ſolis aſpectum denſitate ſua terræ adimentibus. Vilis tamen eo anno fuit annona in Polonia.

Vilitas annonæ in Polonia.

Conſiliarii à Rege Pol. miſſi in Scepuſium ad fines regundos cum Vngaris.

Caſimirus ſex ſeptimanis apud Corcinum de Republica conſultando exactis, quinque conſiliarios de primoribus vtriuſque ordinis, & quatuor ſecretarios Canonicos Cracouienſes miſit in Scepuſium ad regundos fines cum Vngaris, & controuerſias diſceptandas ac dirimendas, quo fœdus antiquum inter Vngaros & Polonos per induciarum tempus redintegraretur, atque adeo induciæ quoque ipſæ ſtabilirentur. Neque enim ſatisfaciebat conditionibus earum, & pactis conuentis ſuperioris anni Matthias. Verum Vngari Turcici belli excuſatione vſi, ad eum conuentum non venere. Dimiſſo igitur conuentu Corcinenſi, legatiſque ad Scepuſienſem conuentum iterum deſignatis, Caſimirus ad decimum octauum calendas Octobris Cracouiam egreſſus vna cum Regina, Heduigim filiam natu maximam, quam Georgio Duci Bauarorum Ludouici filio deſponderat, Poſnaniam deduxit: & adiunctis ei comitibus Caliſſienſi & Lenczicienſi Palatinis, ac compluribus aliis ſplendidis viris & matronis, ad ſponſum miſit.

Caſim. Rex Heduigim filiam cum ſplendido comitatu ad ſponſum Bau. Ducẽ mittit.

Dos ei triginta duũm millium aureorum fuit, ſed tunc promiſſa duntaxat, non etiam exſoluta. Aduenienti non modo ſponſus cum amicis, verum etiam Fridericus Imperator cum nonnullis principibus Electoribus, & mille equitum comitatu obuiam profectus eſt.

Siradiæ conuentus.

Siradiæ deinde Caſimirus Rex Conſiliariorum conuentum habuit ad diem D. Martini ea potiſſimum de cauſa, vt ſibi publice ſubſidium in dotem filiarum (nam & Sophiam Alberto Marchioni Brandeburgenſi deſponſarat) & in apparatum nuptialem conferretur. Ac non eſt quidem negatum, ſed reiectum ad arbitrium minorum Polonorum, qui non conuenerant. Ne denuo quidem ij ad diem D. Nicolao ſacrum euocati venere, non ignari, quamobrem accerſerentur. Ita nil tunc perfectum eſt de ſubſidio. Rex, quod reliquum erat anni, partim Pyſdris, partim Coli commoratus, cum de Sochaczouienſi arce & territorio cum Anna, Vladislai Maſouiorum Ducis defuncti vxore, tranſegiſſet, ſub initium Februarij inſequentis anni cum non mediocri procerum & mercenariorum militum comitatu eo contendit, arcemque tradente Anna ditioni ſuæ ſubiecit. Atque exinde Sochaczouia in ditione Regis permanet.

Sochaczouia in ditione Regis Polon.

Induciæ inter Vngaros & Polonos.

Vngari vero & Poloni proceres cum apud antiquam villam congreſſi eſſent, inducias inter Reges redintegrarunt, cum inter eos conueniſſet, vt Matthias Caſimiro Smigrodum, Epiſcopo autem Cracouienſi Muſſinam redderet: Epiſcopus vero ne prædones ibi receptaret. Cum Moldauiæ Palatino vterque Rex duorum annorum inducias vt ſeruaret. Ad vtrum autem Regem Moldauia pertineat, vt alio conuentu inter proceres diſceptaretur.

Pruſſici motus.

Ad res deinde Pruſſicas Rex animum conuertit, permoleſtè ferens, Nicolaum Tungenum ſe inuito in Varmienſem epiſcopatum inuaſiſſe, & cũ Vngaro ex profeſſo ſentire. Videbaturque res ad rebellionem totius Pruſſiæ ſpectare, quod & proceres nonnulli Pruteni, & Gedanenſes inprimis Tungeno non obſcure fauebant: & vero Magiſter Cruciferorum cum eo fœdus icerat, & cum legatis Matthiæ clandeſtina habuiſſe colloquia ferebatur. Ita Caſimirus maturè Sochaczouia profectus duobus cum milli-

bus mercenariorum militum Breſtæ, Neſſouiæ, Toruniæque nullo operæ precio tempus triuit, minoris Poloniæ proceres diutius expectans. Interea vanit ad eum Toruniam Vlricus Magiſtri Mareſchalcus & legatus, ſuſpicione Magiſtrum purgans.

Rex Caſimirus Toruniæ.

Legatis à Magiſtro Cruciferor. ad Regem Pol.

Magiſter ipſe ad Regẽ venit, honorifice acceptus.

Ipſe deinde Magiſter Henricus Richtenbergius ad medium menſis Maii Mariæburgum, quo Rex iam ad finem Aprilis venerat, acceſſit: acceptus perhonorifice, procedentibus obuiam ac deducentibus duobus Epiſcopis, aliquot Palatinis, & omni aulico comitatu regio: factaque audientia, denuo ſe Regi purgare inſtituit, & nouum iuſiurandum, ſi poſceretur, obtulit: contra Tungenum conſilio & auxilio ſe Regi non defuturum promiſit. Sed tamen benigne dimiſſus à Rege, quod promiſit, non præſtitit, varias moras & excuſationes nectens.

Magiſtri fides ſuſpecta.

Templum D. Franciſci fulmine ictum deflagrauit.

Penultima die menſis Iulii Cracouiæ tectum ædis Diui Franciſci dum miſſa peragitur, fulmine ictum conflagrauit, eodemque ictu imago crucifixi in medio chori edito loco ſita, comminuta eſt, lapides ſiniſtri parietes templi abraſit, aliquot homines afflati: è quibus vnus tantum de ſodalitate Franciſcana mortuus. Res prodigii loco habita.

Gedani ſeditio.

Elbingæ conuentus Prutenorum.

Gliſcebat tunc Gedani ſeditio inter ſenatum & plebem: quam Rex miſſis illuc Iacobo Archiepiſcopo Gneſnenſi, & Ioanne Rithuianio Mareſchalco ſedauit. Elbingę deinde conuentum Prutenorum contra Tungenum inſtituit: ſed irrita reddiderunt conſilia eius Gedanenſes, & res Valachicæ ac Podolicæ eum in Poloniam reuocabant.

Reſponſum Turcæ legato Regis datum.

Redierat enim à Mahomete Turcarum Imperatore Martinus Vurocimouius, renunciabatque, ad Varnam ſe eum maximis cum copiis in Valachiam euntem offendiſſe, expoſitiſque mandatis regiis, hoc ab eo reſponſum accepiſſe: illum poſtulata Regis facturum fuiſſe, ſi ea ad Adrianopolim in procinctu, ac non iam in expeditione & itinere accepiſſet: Tranſalpinenſium Tartarorumque ſibi vectigalium querelis & precibus excitum, bellum illud ſuſcepiſſe; eis deeſſe non poſſe daturum tamen etiam tum pacem Moldauoſi, is tributum ipſi penderet, captiuos remitteret, Kiliam vrbem ad oſtia Danubii ſitam Beſſarabibus reſtitueret. Quas conditiones cum Stephanus Palatinus non acciperet, Mahometem nauibus transmiſſo, & ob dubiam belli fortuuam quinque pontibus iuncto Danubio, Moldauiæ infeſta ſigna intuliſſe.

Turcæ ac Tartari Moldauiam infeſtant.

Ab alia vero parte Tartaros quoque eam infeſtare: quibus dum obuiam it ſuis cum copiis Stephanus, ſpacium tranſmittendi per ocium Danubii Turcis datum eſſe. Hęc fere Vurocimouicius referebat.

Moldaui legatio ad Regem Caſimirum.

Conſequebantur autem eum ipſius Stephani nuncii, alii poſt alios auxilium petentes, ac vt de Podolia & Ruſſia Rex eſſet ſolicitus, admonentes. Periculum enim eſſe, ne Turcæ peruaſtata Valachia, in eas oras continuata populatione excurrerent.

Turcæ Podoliam vexarunt.

Quod quidem ita accidit. Percurſata enim omni Moldauia, Soczauia, & Chocimo, aliiſque munitionibus fruſtra tentatis, Podoliæ quoque fines attigerunt, & aliquot vicos ignobiles ac pagos exuſſerunt.

Ruſſorum expeditio in Turcas.

His igitur cognitis, Caſimirus Ruſſiam omnem, Podoliam, & Belzenſem tractum arma ſumere, & cum Paulo Iaſenio Theſaurario, & Belzenſi Chelmenſique præfecto ad Moldauię fines ſine vlla mora præſto eſſe iubet: ipſe omiſſa in præſens rerum Pruſſicarum cura, ſororeque Eliſabetha Henrici Pomeranorum Ducis vidua, quæ illis ipſis diebus cum filio Boguslao viſendi ipſius gratia Mariæburgum aduenerat, honorifice dimiſſa, reditum in Poloniam maturauit,

Comitia Petricouiæ.

& ad medium Auguſti Petricouiam, quo edixerat comitia, acceſſit. Ibi con-

ſumptis fruſtra in conſultatione de Republica, ac defendenda ſeu vindicanda Moldauia tribus hebdomadis nil vtile conſtitutum eſt. Neque enim accommodatum eſſe videbatur expeditioni bellicæ anni tempus autumnale: & Ruſſi cum Iaſenio, quum diutius apud Camieneciam & aliis in locit Podoliæ ſtatiua habuiſſent, neque tranſgredi ſine Rege fines regni ad opem ferendam Valachis implorantibus vellent, neque domos iniuſſu regio diſcedere honeſtum putarent: non minoribus damnis omnem eam oram affecerunt, quam ſi hoſtilis exercitus eam peruaſiſſet.

Ruſſi Podoliam diuexant.

Conuentus Polonorum. Coli & Corcini.

Noui deinde conuentus, minorum quidem Polonorum Corcini, maiorum vero Coli ad medium Septembrem inſtituti. Et Corcini quidem Rege pro ipſo poſtulante quaternorum groſſorum tributum agrarium impoſitum: maiores vero Poloni labefactationem iuris publici cauſati ſunt, quod Matthias Moſinius præfecturam maioris Poloniæ, & Palatinarum Caliſſienſem pariter obtineret, tributum id detrectarunt. Caſimirus Corcino Lublinum profectus, ſalutata Regina, quæ Radomia illuc venerat, in Ruſſiam Belzum vſque progreſſus eſt, vt fama aduentus ſui ſuos recrearet, Turcaſque reprimerat. Nec mora, exceſſerunt ii Moldauia, ſiue metu Regis Poloni aduentantis, ſiue peſte pariter & fame afflicti, ſiue quod hyems ingruebat. Non parum vero momenti illud quodque Mahometi ad maturandum reditum attulit, quod claſſem, quę ſupplementum militum & machinas ad expugnandas munitiones ipſi ſubuehebat, tempeſtate diſiectam amiſit.

Turcæ Carinthiam, Garniolam & Styriam vaſtant.

Medio deinde Octobri Turcæ facta è Boſna excurſione Carniolam, Carinthiam, & Styriæ partem vehementer vaſtarunt, prædamque ingentem ac plurimos mortales captiuos abegerunt.

Frid. Imp. bello ſuos perduelles perſequitur.

Porro Fridericus Imperator ſuſpicatus, Turcas à Matthia in ditiones ſuas immiſſos eſſe, ſimulque ratus oblatam ſibi occaſionem perduelles ſuos, illius fœderatos, vlciſcendi, delectu ſuorum habito, & quatuor millium Bohemorum auxiliis à Regę Vladislao accepis, nil retardatus hyemis aſperitate, munitiones ipſorum perduellium partim vi, partim deditione recepit.

Legatio Imp. ad Regem.

In æſtatem vero maius bellum contra Matthiam apparabat: miſſoque ad Caſimirum Regem Raphaele Leſczinio ad ſocietatem belli eum contra communem hoſtem inuitabat. Huic Bohemiæ Rex ſuam & ipſe legationem eadem de re adiunxit: Habebat autem is exploratum de hoſtili Matthiæ contra ſe animo & ſubdolis machinationibus: nimirum quod

Vngari hoſtilis animus in Polon.

ille Moldauo abalienandi eius à Polonis cauſa auxilia contra Tranſalpinos miſiſſet: Nicolaum Komorouium Petri patruelem cum Alexandro filio ad ſe accitos de Berualdi, Ziueciæ, & Scflori munitionum Polonicarum deditione ſolicitaſſet, promittens eas, quas ipſi in Vngaria ademerat, ſe redditurum: cum Cruciferis fœdus clandeſtinum pridem inchoatum in nuptiis ſuis confeciſſet; promiſſiſque auxiliis ad violandam pacem & bellum intentandum eos concitaret, atque in eam rem mercenarium militem in Sileſia conſcriberet.

Vngari fœdus cum Cruciferis.

Ann. Chri. 1477.

Comitia Cracouiæ.

Hæc igitur cum explorata haberet Caſimirus, ad medium Aprilem anni inſequentis milleſimi quadringenteſimi ſeptuageſimi ſeptimi comitia Petricouiam Polonis edixit, ipſeque ſubſequentibus Imperatoris & Vladislai Bohemiæ Regis oratoribus in tempore adfuit. Re ad Senatum

relata,

relata, placebat quidem auxilia mitti Imperatori: ſed quonam id modo fieret, non apparebat, cum inane eſſet ærarium: Nobilitas vero neque militare gratis vltra regni fines volebat, neque tributum admittebat.

Reſponſum legato Cæſaris datum.

Itaque reſponſum oratoribus, Regem domeſtici aduerſus Turcas ac Tartaros, Cruciferoſque atque ipſos etiam Vngaros belli expectatione diſtentum, nulla in præſens auxilia Imperatori poſſe mittere. Et quo æquioribus animis id Principes illi acciperent,

Legationes Regis. Ad Imperatorem. Ad Regem Bohem.

ad Imperatorem quidem Andreas Opporouius, ad Bohemum vero Ioannes Dreuicius Secretarius regius oratores miſſi. Ac Bohemo quidem pater tria millia aureorum dono miſit in ſubſidium, comparandorum ac Cæſari mittendorum auxiliorum gratia.

In Pruſſiam cum exercitu legati miſſi.

In Pruſſiam vero, ac Mariæburgum præſidij cauſa miſit Petrum Duninum Caſtellanum Siradienſem, & præfectum Lenczicienſem cum ſexcentis equitibus, & quadringentis peditibus mercenariis, vt Prutenos in officio continerent, & Cruciferorum impetum ſuſtinerent, ſi quem facerent in regiam ditionem, tantiſper, donec Rex ipſe maioribus cum copiis ſubſequeretur. Nec ſane nil actū eſt illa præſidii miſſione in Pruſſiam. Multorum enim animi ſanati ſunt, multi adhuc immatura conſpiratione à nouis rebus deterriti.

Nobilitatis & Ciuitatum Pruſſiæ ſtudium erga Polonos.

Nobilitas quidem Pruſſica cum ciuitatibus conuentu Mariæburgi ad exitum menſis Iunii acto, ſacramento ſe obligarunt, à Polonis nunquam defecturos. Si quod autem bellum exoriretur, ſe pro illis arma ſumpturos: agreſtes quintum quemque expedituros. Ciuitates vero ſingulæ militum certum numerum promiſerunt. Iam verò & ij, qui in ditione Cruciferorum erant, conuentu inſtituto ſtatuerunt inter ſe, non ſequi eorum temeritatem, ſi quod bellum Polonis ij inferre vellent. Itaque non commouerunt ſeſe tunc Cruciferi, præſertim quod neque Vngarus quicquam eorum, quæ conuenerant, præſtabat. Coegerat is quidem in Sileſia quinque millia mercenariorum militum: atque is exercitus, priuſquam educeretur quopiam, permagna licentia in ſocios circumquaque non modo prædis agendis, verum etiam incendiis, ſtupris, cædibus, & omni genere crudelitatis debacchabatur.

Matthiæ Regis exercitus ex Sileſia fugatus.

Sed ei Bohemus, ſiue vt ſua tueretur, ſiue vt quoſuis Matthiæ conatus impediret, non multo minores copias è Bohemia tranſmiſſas opponebat. Quarum aduentum cum non ſuſtineret ille Sileſiorum exercitus, in Vngariam ſeſe raptim euoluit, ſiue vt ſibi conſuleret, ſiue quod à Matthia accerſeretur. Duxit quidem & Vladislaus ipſe exercitum illum ſuum è Sileſia reuocatum in Auſtriam, ab Imperatore accitus: verum non diu ibi moratus, ſiue quod ſatis habebat Cæſar Auſtriam pacaſſe, ſiue quod deerat pecunia in ſtipendium tanto exercitui: octo enim millia Bohemorum habebat.

Rex Boem. à Frid. Cæſ. inueſtitus.

Accepto igitur Viennæ ab Imperatore ſolenni ceremonia vexillo, quo ſe clientem ſiue vaſallum Imperij Romani profitebatur, in Bohemiam omnibus cum copiis ſuis reuerſionem fecit.

Mar. Truchſeſſius Magiſter Crucifer.

His igitur cognitis Cruciferi quieſcebant. Nec parum & illud inquieta eorum conſilia turbauit, quod Magiſtrum per id tempus amiſere. Ac ſuffecerunt ii quidem defuncto Martinum Truchſeſſum Commendatorem Oſterrodenſem, pridie nonas Auguſti habitis Regiomonte comitiis: nec abhorrebat is à bello, ſed eum Fridericus Imperator minacibus literis deterruit. Sic igitur quietæ fuerunt hoc anno res in Pruſſia: non item in Polonia.

Conuentus Corczini. Nobilitatis fremitus in Regem.

Nouo enim conuētu poſt comitia Petricouienſia Corcini indicto, fremere Proceres & Nobilitas in Regem, nec velle tributum ab eo petitum ſciſcere, aut

aut omnino ad conſilium de Republica accedere, eo quod Rex Derslao Rithuianio Palatino Cracouienſi, poſt obitum Ioannis Pilecij ad Caſtellanatum eiuſdem vrbis prouecto, Ioannem Rithuianium Caſtellanum Sendomirienſem & Mareſchalcum regni ſucceſſorem in Palatinatu Cracouienſi dederat contra leges, quibus cauetur, ne vni plures magiſtratus honoreſue mandentur, cum idem Mareſchalcus regni eſſet.

Komorouius ad defectionem ſpectat.

Iam vero de Komorouij defectione ad Vngaros conſtans fama increbreſcebat. Et res minime negligenda eſſe videbatur, quod arces & poſſeſſiones eius in faucibus montium Sarmaticorum, qui Poloniam ab Vngaria diuidunt, ſitæ, ſi ab Vngaro occuparentur, faciliorem ipſi aditum in Poloniam patefacturæ, & propter ſalſarum aquarum abundantiam reditus regios è ſalinis imminuturæ eſſet.

Salinæ in faucibus Carpathi.

Inde enim ſalem Vngaris ſuppeditari poſſe, quem hactenus è Polonia petere neceſſe habebant. Subornati igitur ſunt à Rege, qui ægrum Komorouij animum ſanarent. Ad extremum Spitco Iaroslauius Ruſſiæ, & Staniſlaus Vantropca Belzenſis, Palatini, ad eum profecti, perſuadere ei conati ſunt, vt arces illas cum poſſeſſionibus Regi Caſimiro traderet, pecunia, qua eas addictas ipſe tenebat, accepta: damnorum, quæ ſe Polonæ Reipublicæ cauſa accepiſſe prętexeret, æſtimationem bonorum virorum arbitrio permitteret. Quibus rebus cum nil apud eum proficeretur, miſſus Iacobus Dembenius Palatinus Sendomirienſis, & præfectus Cracouienſis cum tumultuaria manu, arces eas intra quinquageſimum diem expugnauit.

Beruałdum & Ziuecia deſtructa.

Ac Berualdum quidem diruit, Ziueciam incendit, Seſlaros vero Marco Ratoldo addictos reſtituit. Tunc demum Komorouius Cracouiam ad Regem accurrit, facinuſque ſuum purgare, & priorum meritorum commemoratione diluere conatus eſt. Et eò quidem vſque inflexerat Regis clementiam, vt ipſi alia bona in territorio Chelmenſi pro ademptis illis dare vellet: verum ille ſuperbe eam conditionem aſpernatus, & in Vngariam profectus, Matthiæ Regis opem implorauit. Ea vero deſtitutus, in Poloniam rediit, & Craſnoſtauienſe territorium à Caſimiro ægre impetrauit.

Matth. Rex Auſtriam vexat.

Matthias enim tunc irritatus à Friderico Imperatore, cū eū exercitū dimiſiſſe cognouiſſet, nequicquam diſſuadentibus ac deprecantibus Vngaris, & contra Turcas potius, qui Vngariam tunc populationibus infeſtabant, ire cohortantibus, in Auſtriam fecit expeditionem, eamque totam ad fines vſque Bauariæ peruaſtauit, Friderico Imperatore ad Styriam vrbem ſe continente, & à Bohemis Poloniſque auxilium fruſtra petente, iam enim hyems imminebat. Sic igitur cum alio bello occupatus fuiſſet Matthias, quietiorem præter expectationem eum annum Poloni habuerunt.

Moldaui res geſtæ contra Tranſalpinos & Turcas.

Stephanus autem Moldauiæ Palatinus vltro ſumptis armis Tranſalpinam infeſtauit, Radulonem Palatinum eius oræ cepit, eiectiſque Turcarum præſidiis vnum de ſuis purpuratis genti præfecit. Quin & Torruſſienſe territorium iuris Turcici ferro & flamma vexauit, ſalinaſque fructuoſiſſimas incendit.

Archiepiſcopi Leopolien. mors. Archiepiſcopa vacatio.

Sub huius anni principium Gregorius Archiepiſcopus Leopolienſis, vir in bonis literis probe verſatus, verum libidinoſus, cum ſanus apud Rohatinum degeret, in cubiculo pronus diſtenſis manibus mortuus repertus eſt. Poſt quem duobus annis amplius Leopolis caruit Archiepiſcopo.

Maſſuiorum Ducum diſparia coniugia.

Boleslaus autem Maſouiorum Dux Annam vxorem, Pauli Hunouii Palatini quondam Belzenſis filiam, exagitatus à fratribus, & proceribus, quod imparem duxiſſet, eadem leuitate, qua duxerat, repu-

repudiauit. Quod quidem coniugium longe tamen minus indignitatis habebat, quam fratris eius Conradi, qui prius Cracouia abductam à viro plebeio vxorem nefario matrimonio sibi coniunxerat: eaque defuncta, ac ducali pompa sepulta, alteram non minus obscuram puellam Alexii cuiusdam filiam vxorem sibi adsciuit.

Ann. Chri. 1478. Comitia Petricouiæ.

Casimirus Rex amplius quatuor mensibus Cracouiæ præter morem cõmoratus, ad exitum Nouembris inde discedens, Radomiæ reliquum anni tempus, & sequentis principium exegit. Ibi vero Regina cum duobus filiis natu maximis, ac totidem filiabus relicta, Petricouiam, quo ad duodecimam diem Ianuarii comitia edixerat, profectus est. Nec tamen operæprecii quicquam ibi fecit, cum propter tardiorem aduentum & infrequentiam Senatorum, tum quod ne nouus quidem Magister Cruciferorum, quamuis euocatus promisisset, veniebat, vt secundum pacta subiectionis iuramentum Regi præstaret. Quin ad rebellionem plane spectare is ferebatur. Cumque ad depellendum bellum, quod ab Vngaro iuxta ac Cruciferis impendebat, & ad continendos in officio Prutenos sumptu opus esset, & in eum vsum tributum agrarium imperandum esse plerisque omnibus videretur, aliquot temerarii iuuenes de Nobilitate maioris Poloniæ rem infectam reddiderunt. Priuilegium autem ibi tunc Rex

Sendomiriensis Præfecturæ priuilegium.

edidit, ne cui Sendomiriensem Præfecturam oppignoratam, aut quouis modo obligatam habere liceret. Qui contra faceret, pro hoste publico, & læsæ maiestatis reo haberetur. Id autem Ioannes Rithuianius Palatinus Cracouiensis perfecit, cum ex testamento Derslai fratris Castellani Cracouiensis paulo ante mortui Præfecturam illam à Vladislao tertio Rege illi oppignoratam, gratis Regi reddidisset. Conuentu dimisso, Rex in Prussiam iter suscepit. Lencziciæ Vngariorum procerum legationem secretam, defectionem à Matthia pollicentem, sola Regina arbitra & interprete audiuit. Nec tamen ei quicquam certi respondit, iam antea fidem gentis fluxam ac dubiam expertus. Brestæ deinde in Cuiauia Prutenorum conuentum egit, eoque Magistrum rursus frustra acciuit: cæterum Prutenorum suorum animos confirmauit, Sbigneum Episcopum Vladislauiensem eis gubernatorem dedit, Mariæburgensem Præfecturam à Ioanne Koscielecio in Petrum Duninum Castellanum Siradiensem transtulit. Inde vero profectus, Brestam in Lithuania adiit, ibique conuentu Lithuanorum ad medium Martium mensem instituto, Principatus illius rebus prospexit. Vicarium pro se duobus filiis præsentibus vtrumuis petentibus illis relinquere noluit, quamuis Albertus tacitis lachrymis cupere id se non dissimularet. Venit ad eum illuc Mahometis Turcarum Imperatoris orator cum non contemnendis donis, Tartarorum quoque Principis Nurduuladi legationem secum ducens, amicitiam & societatem petitum amborum nomine, adiiciens: Tartarum Mahometis autoritate eo adductum esse. Quibus responsum: Regem libenter accipere quæ sibi deferrentur, suosque oratores ad vtrumque confirmandi fœderis causa missurum.

Vng procerum legatio secreta ad Regem.

Brestæ Prutenorum conuentus.

Turcica & Tartarica legatio ad Casim. R. de pace.

Comitia Petricouiæ.

Pruteni denuo iurant Regi Grudenti.

Turcarum ac Tartarorum legatis dimissis, Petricouiam Rex rediit ad comitia denuo ad Pentecosten edicta. Interim Episcopus Vladislauiensis conuentu Prutenorum Grudenti post Pascha designato, nouo eos iu-

os iureiurando, vltro ab eis oblato, Regi & regno obligauit. Ad Magistrum vero quinque legati missi, qui eum fœderis admonerent. Verum ille nil moratus salubria monita, non modo non venit Petricouiam ad comitia, sed etiam bellum contra Regem adornabat, non tam suis viribus fretus, quam Matthiæ, ac nonnullorum Germanorum Principum vanis pollicitationibus, ac spe defectionis quarundam regiarum ciuitatum erectus. Et quo maiorem haberet belli faciendi opportunitatem, Brodniciam & Culmam oppida, & arcem Starigrodum de Ioanne Sonnenbergio Bernhardi defuncti fratre redemit, persolutis stipendiis, quæ Bernhardus bello superiori meruerat, & Rex iam prior soluere cœperat. Eas igitur munitiones militum præsidiis firmauit, ipse cum exercitu ex agresti fere multitudine conflato, ad Osterrodam aliquandiu castra habuit, ab Vngaro promissa expectans auxilia. Hæc Petricouiam renunciata, fecere, vt sine difficultate & controuersia duodenûm grossorum tributum decerneretur in stipendia mercenariorum militum, per quos tunc in Prussia rem geri placuit. Nec aliud fere quicquam memorabile actum in illis comitiis, nisi quod importatio salis exotici in Poloniam prohibita est, propterea quod apud Pincum in maiori Polonia nouæ salinæ exortæ essent. Ad Matthiam vero missus est Stanislaus Vantropca Palatinus Belzensis postulatum, ne ille rebellium contra regem suum Tungeni & Cruciferorum defensionem susciperet, fœderi, quod antiquitus inter Vngaros & Polonos constitutum, nec ita pridem renouatum intercederet, repugnantem. Ad Pontificem vero Ioannes Goslubius Canonicus Posnaniensis ablegatus est, questum de Balthasare nuncio ipsius, qui Vratislauiæ degens, Vladislao quidem Bohemo vt hæretico, Casimiro autem vt fautori hæreticorum in gratiam Matthiæ sacris interdixerat. Reuersus autem ex Vngaria Palatinus Belzensis Budensi Præposito comite, illud responsum à Matthia Rege retulit, eum fœderatis suis deesse non posse. Sed si Casimirus bello contra Cruciferos abstineret, habere Matthiam vias, quibus Cruciferi ad officium reuocentur, & ipse fœderis iureiurando cum eis sanciti religione soluatur. Hac igitur de causa missi ad eum denuò legati, qui exquirerent, quænam illa essent, quæ Matthias tectius significasset. Ac nihil ii quidem eiusmodi compererunt: pernegabat enim Matthias, se tale quicquam Casimiro renunciari mandasse. Cum autem animaduerterent, magnas copias ab eo comparari, quibus partim Poloniam infestaret, partim Cruciferos adiuuaret, constituerunt cum eo, vt ad initium Februarii mensis Regum vterque consiliarios suos Olomucium omnium controuersiarum finiendarum, pacisque instaurandæ causa mitteret, interea vero vtrinque ab armis discederetur: retineret tamen Rex Casimirus munitiones, quas de Tungeno in Varmiensi ditione cepisset. Verum displicuere vehementer hæc pacta Polonis, iniussu suo conuenta. Iam enim Rex exercitum in Prussiam miserat: atque is Cruciferos quiescentes adhuc lacessere veritus, Varmiensem oram infestabat.

Cruciferi bellum in Polonos renouant.

Tributum Petricouiæ in militum stipendia decretum.

Salina Pinscen. in maiori Polonia exorta.

Legatio ad Matthiam Regem.

Ad Pontificem Rom.

Responsum à Matthia.

Legati denuo ad Vngarum missi.

Bellum Prussicum.

Præsto tamen fuit Tungeno Magister cum aliquantis agrestiũ magis quã militum copiis. Sed Polonis nullam dimicandi moram facientibus, mox

in ru-

in tutum ſe recepit. Quo facto liberius vaſtata eſt Varmia: ac ne Sambienſi quidem agro pepercit miles, munitioneſque aliquot de Tungeno receptæ ſunt. Ad hæc auxiliares Vngari copiæ, quæ ſub ſpecie ferendæ opis Ioanni Duci Saganenſi contra Albertum Marchionem Brandeburgi, cum per Pomeraniam ad Cruciferos penetrare nitebantur, bis à Marchione profligatę aditu in Pruſſiam prohibitæ erant. His perculſi Magiſter & Tungenus de pace cum Epiſcopo Vladislauienſi & Theſaurario regni Paulo Iaſenio, ac Petro Dunino præfecto Mariæburgenſi tractare cœperant. Sed ſtatim incepto deſtiterunt, vbi de ictis inter Reges induciis, quibus ipſi quoque nominatim comprehendebantur, audierunt. Non tamen ceſſauit regius exercitus à populatione Varmiæ munitionumque oppugnatione.

Tartarorũ excurſio in Podoliam.

Per id tempus Tartari domeſtica egeſtate penuriaque adacti in Podoliam incurſionem facere tentarunt. Sed cum exceptorum per inſidias hominum indicio comperiſſent, adeſſe Spitconem Iaroslauium Ruſſiæ, & Ioannem Odrouanzum Podoliæ, Palatinos, cum non contemnendo equitatu, diſceſſione ſimulata in ſyluis aliquandiu delituere, & mox ſecuris Polonis ad Bratislauiam excurrerunt, oppidum incenderunt: parumq; abfuit, quin & arce potirentur: ſed repulſi tamen, magna cum præda ſeſe receperunt. Per omne autem id tempus poſt ſolutum conuentum Petricouienſem Caſimirus cum vxore partim Radomiæ, partim Sendomiriæ, partim Corcini & Cracouiæ commoratus eſt. Inſequentis demum anni die Ianuarij duodecima Petricouiam rurſus ad comitia iuit. Illuc venit ad eum legatus Matthiæ Regis Iaroslaus Czarnohorius, poſtulans, vt conuentum de pace renouanda ad initium Februarij Olomucium condictum, ad Maium differret, adeumque ipſe veniret. Fore id ex re ipſius pariter & Vladislai filii, minoreque negotio res Pruſſicas componi poſſe. Quod ſi tempus illud locuſque ipſi non placeret, mutaret arbitratu ſuo. Sed bellum tamen Pruſſicum interim intermitteret. Quod quidem identidem repetitis legationibus Matthias vrgebat. Iam enim receptis cæteris munitionibus Heilsbergam primariam Epiſcopi arcem munitam Poloni obſidebant: Tungenus vero rebus diffiſus ſuis, ad Magiſtrum in Sambiam profugerat. Grata fuit hæc legatio Caſimiro. Itaque licet Tungenum propediem debellatum iri ſperaret, nec ſibi expedire videret aliquid laxamenti ei concedere, iuſſit tamen exercitum ſuum ab Heilsbergæ obſidione diſcedere, & omni bello abſtinere.

Comitia Petricouiæ. Ann. Chri. 1479. Legatio Matthiæ Regis.

Tungeni res aduerſa in Pruſſia.

Regis legatio ad Matth. Vng. Regem.

Ad Matthiam vero tres legatos, Raphaelem Iaroslauium Mareſchalcum, Paulum Iaſenium regni Theſaurarium, & Andream Roſam Præpoſitum Lencicienſem ſumma cum poteſtate miſit, vt de conuentu cum illo conſtituerent, & ſpem ipſi facerent, facile & Magiſtrum veniam, & Tungenum aliam epiſcopam, duaſue pro vna impetraturum, ſi pax coiret. Deceſſerat enim paulo ante de vita Vincentius Epiſcopus Culmenſis, quem Andreas Bninius Poſnanienſis, & Paulus Grabouius Chelmenſis prope continuatis funeribus ſecuti ſunt. Ac de Poſnanienſi quidem fuere competitores Vriel Gorcanus, Gneſnenſis & Poſnanienſis Præpoſitus, & Cancellarius regni, cui collegium Poſnanienſe adminiſtrationem epiſcopę vacantis commiſerat, & Stanislaus Kuroſuancius Procancellarius. Sed Iacobo Archiepiſcopo interueniente Collegium Poſnanienſę regiam authoritatem in eligendo Vriele ſecutum eſt, qui etiam promiſ-

Epiſcoporũ mortes & ſucceſſiones.

promiſſum Regis aliquanto ante habuiſſe dicitur. Reliquæ aliquandiu ſine Epiſcopis fuere. Obtulerat igitur ſeſe occaſio tranſigendi de Varmienſi Epiſcopa. Cum his mandatis profecti oratores regii, multis cum Matthia Rege & conſiliariis eius colloquiis habitis, tandem decreuerunt, vt ad Pentecoſten Matthias duos Epiſcopos, ac totidem alios proceres Siradiam ad conuentum cum Polonis habendum mitteret: Magiſter vero Cruciferorum, & Nicolaus Tungenus ipſi adeſſent, & communi Vngarorum ac Polonorum placito Caſimiro reconciliarentur. Exoptabant enim & Vngari pacem, quo facilius aſſiduas Turcarum incurſiones inhibere poſſent: nec deerat ſuadendo & orando Gabriel Cardinalis legatus pontificius, Italicarum rerum & pontificiarum partium iuuandarum ſtudio. Ardebat enim tunc inteſtino bello Italia, ſciſſa in duas factiones: quarum in altera erant, Sixtus Pontifex, Ferdinandus Rex Siciliæ & Neapolis, & Reſpublica Senenſium: in altera vero Veneti, Florentini, & Mediolanenſium Dux, quæ Regem quoque Gallorum in ſuas partes pellexerat, & quinquaginta fere caſtella Pontifici ademerat; tantoque odio inflammata, in id bellum incumbebat, vt Veneti, ne Turcico bello implicarentur, pacem à Turcis redimerent, Scutara ſiue Scodra vrbe Epiri, in qua defendenda permultum pecuniæ ſanguiniſque profuderant, eis tradita. Quo vero debilior erat altera factio, hoc ardentius Matthiæ opem expetebat. Eius igitur belli intuitu Matthias ad pacem cum Caſimiro faciendam propenſior tunc eſſe videbatur. Interea Caſimirus peractis comitiis, Sophiam filiam, quam Friderico Marchioni Brandeburgenſi nuptum dederat, Francofordiam ad Oderam ſplendido ſexcentorum equitum comitatu & apparatu ad ſponſum tranſmiſit: ipſe nouis conuentibus maiorum & minorum Polonorum ſeparatim inſtitutis, duodenûm groſſorum tributum impetrauit: Radomiamq; ad Reginam profectus, vſque ad Pentecoſten ibi manſit. Inde Petricouiam rediit, Siradiamq; nonnullos conſiliarios miſit: vbi Magiſter quoq; Cruciferorum, & Nicolaus Tungenus, ac regiæ Pruſſiæ Senatores adfuere. Sed cum ad viceſimam diem nequicquam Vngaros expectaſſent, Petricouiam ad Regem venerunt. Ac Tungenus quidem ad pedes Regis proſtratus, veniam impetrauit, permiſſuſque haberee Varmienſem epiſcopam, cum Rege ipſe pariter, &, quæ præſens aderat, legatio collegii eiuſdem eccleſiæ pacto ſempiterno conſtituit, vt omnes deinde Epiſcopi, Prælati, & Canonici illius baſilicæ intra certum tempus, poſteaquam electi, aut in collegium id cooptati fuerint, conceptis verbis fidem ſuam Regi Poloniæ obſtringant, & præſto ſint ipſi, quoties neceſſitas flagitarit contra Cruciferos: Aduocatus quoq; epiſcopalis vt & ipſe Regi fidelitatis iuramẽtum præſtet: nec præficiatur quiſquam ei muneri, niſi Regis Poloniæ, & eccleſiæ eiuſdem ſubditus. Cæteri vero homines, qui ſunt in ditione Epiſcopi & collegii, decimo quoq; anno idem faciant: prouocationem ad Regem vt habeant: collegium vt non niſi gratum Regi Epiſcopum ſibi deligat. Quod tamen ita poſtea mutatum, vt Rex quatuor de collegio illo indigenas Prutenos idoneos ederet, de quibus collegium, quem vellet, Epiſcopum eligeret. Nec multo poſt ipſe Tungenus cum toto collegio in arce Mariæburgenſi, quemadmodũ conuentum fuerat, promiſſum impleuit. Magiſter vero vanis Matthiæ promiſſis, clandeſtiniſq; literis ac nunciis lactatus, difficiliorem ſe præbebat; affirmans, cutem ſibi detrahi ſe paſſurum prius, quam

Italici motus.

Veneti pacẽ à Turcis redimunt.

Sophia Regis Caſim. filia Frid. March. Brandeb. nupta.

Tungenus in gratiam à Rege recipitur.

Varmien. Eccleſiæ pacta cum Rege Poloniæ.

in verba Regis Poloniæ iuraturum. Confirmabat autem eum Matthiæ legatio, quæ ad Caſimirum venerat, de ſuſpendendo in aliud tempus conuentu Siradienſi, & induciis cum Magiſtro ac Tungeno extendendis poſtulans.

Matthiæ & Vladislai Regum conuentus Olomuncii.

Pendebat enim tunc Matthias ex euentu eius conuentus, quem cum Vladislao Bohemorum Rege apud Olomucium de pace inſtituebat: eoque conuentu ſe diſtentum præ ſe ferens prorogationem conuentus Siradienſis, & induciarum à Caſimiro petebat. Nec ſane difficilem hic ſe in eo, quod poſtulabat ille, præbuit: miſſiſque ad eum Paulo Iaſenio Sendomirienſi, & Ioanne Baiſeno Elbingenſi, Caſtellanis, ad diem D. Bartholomæo ſacram conuentum diſtulit, & inducias prorogauit: ipſe interim Radomiam, vbi Regina erat cum liberis, ſeceſſit, Magiſtro relicto Petricouiæ. Ibi enim dilatum conuentum expectare ipſi viſum eſt, non auſo ad ſuos in Pruſſiam pace infecta reuerti.

Conuentus & induciæ prorogatæ.

Pax inter Vng. & Boemiæ Reges.

Interea pax inter Vngarum & Bohemum præſentes Olomucii coiuit, cuius hæ fuerunt conditiones potiſſimæ: Vt vterque Regis Bohemiæ titulum vſurparet: Bohemiæ totius ius & adminiſtratio cum iure eligendi Cæſaris penes Vladislaum: Sileſia vero, Morauia, & Luſatia penes Matthiam, quoad viueret, eſſet. Poſt mortem autem eius, ſi Bohemus prouincias illas à ſe abalienatas recuperare vellet, quadringenta millia aureorum Vngaricorum Regi & regno Vngariæ, & ſi quid præterea in redimenda bona oppignorata impenſum eſſet, perſolueret. Si tamen Bohemi eundem ſibi cum Vngaris Regem crearent, nihil vtroque nomine ſolueretur. Pace autem facta, cum nihilo magis appareret in Polonia Matthiæ legato, Magiſter cum ſuis Regem Corczinum, quo ſe contulerat, ſecutus eſt.

Matth. Regis legatio ad Caſim. Regem.

Eo tandem ſub initium Octobris à Matthia legati adfuerunt, Regemque ſuum excuſarunt, quod bello Turcico occupatus Siradiam conſiliarios ſuos ad ſtatum diem non miſiſſet. Satagebant autem ii magnopere Magiſtro Regem Poloniæ reconciliare, renitentem admodum, quod ſe in verba Regis Poloniæ nunquam iuraturum, Deo & homini (Matthiam innuens) fidem dediſſe diceret. Proferebat autem non pauca, quibus à Caſimiro læſum ſe eſſe præ ſe ferebat. Quæ cum omnia confutata eſſent, oratores Vngari eum à pertinacia reuocabant, denunciabantque aperte: non oportere eum deinceps vllam rerum ſuarum ſpem in Matthia Rege collocare: barbarico bello illum diſtineri, neque commiſſurum, vt iniuſtam cauſam tueretur. Iam vero ſui quoque eum obteſtabantur, ne ſeſe & ipſos iret perditum, ac ne minis quidem abſtinebant.

Magiſter Crucif. Truchſeſſius iurat Regi Pol.

His igitur non tam flexus, quam fractus, deceſſit tandem de pertinacia, & nona die Octobris pacem cum Polonis inſtaurauit, & in arce Corczinenſi homagium Regi ſolenni more præſtitit, præeunte verba Ioanne Cracouienſi Epiſcopo. Idem fecere, qui cum eo venerant, primores Cruciferorum, & cum his ſex alii de Nobilitate, ac tres conſules Regiomontani. De cæteris vero omnium ordinum, qui tunc aberant, promiſſum, quod & ipſi ad eundem modum iuraturi eſſent legatis regiis præſentibus. Iurarunt & regii conſiliarii, qui recens in Senatum allecti erant, ſe fœdus initum ſeruaturos. De Brodnicia vero, Culma, & Starigrodo à Magiſtro interuerſis conuenit, vt eas munitiones ad diem D. Martini redderet, octo millibus florenum ab eo acceptis: de damnis eo bello, quod cum Nicolao Tungeno geſtum eſt, Magiſtro & Ordini datis, quaterni à Rege Magiſtroque, & nonus ab ambobus

Tranſactio Regis Pol. cum Magiſtro.

bobus communiter, delecti arbitrarentur: ſoluitque eo nomine poſtea Rex Magiſtro mille quingentos aureos Vngaricos. Porro de literis fœderis inter Vngarum & Magiſtrum icti placuit, vt vtrinque ad diem poſtridie calendas Februarii ad Rodolphum Epiſcopum Vratislauienſem tranſmitterentur, & ab eo præſente Ioanne Laſocio Scholaſtico Gneſnenſi, ſcriba & nuncio regio, nemini lectæ concerperentur. Nam cum Matthia quoque & Vngaris pax conuenerat.

Pax inter Vng. & Pol. Reges.

His ita tranſactis, magna omnium lætitia Vngari oratores & Magiſter honorifice à Rege accepti, ac donati, domum diſceſſere. Nec ita multo poſt Rex in Lithuaniam cum Regina & liberis feſtinauit, Ioanni Epiſcopo, Iacobo Dembouo Caſtellano & præfecto Cracouienſi, & Paulo Iaſenio Caſtellano Sendomirienſi commiſſa cura tranſigendi cum mercenariis militibus, qui ob non exſoluta Pruſſica ſtipendia paſſim, & maxime in eccleſiaſtica bona hoſtiliter graſſabantur, à nullo ſcelere & flagitio ſibi temperantes. Is enim tunc erat Lithuanicarum rerum ſtatus, vt Regis præſentiam vehementer requireret.

Militum graſſatio ob non ſoluta ſtipendia.

Nam Ioannes Moſcorum Dux, ſubacto Nouogrodo magno & compluribus arcibus atque caſtellis finitimæ Ruſſiæ Albæ, quæ magno Lithuanorum Duci parebat, in poteſtatem ſuam redactis, vehementer reliquæ Ruſſiæ & Lithuaniæ imminebat. Amplum quidem is Principatum à maioribus ſuis acceperat: verum Tartaris, qui trans Volgam fluuium incolunt, obnoxium atque tributarium vſque adeo, vt legatis Tartaricis, atq; etiam veredariis tributum petentibus, vel alia quæuis de cauſa venientibus, cum equis veherentur, Dux ipſe pedeſter obuiam prodiret, & lactis equini, (qui potus eſt Tartaris gratiſſimus) poculum venerabundus porrigeret: ſi qua gutta inde in iubam equi deſtillaſſet, eã lamberet: interpreti legenti literas Tartari Principis ſelectam veſtem Zobellinam ſubſterneret: ipſe cum proceribus eas legi auditurus genua flecteret: nec vllum tyranni imperium detrectaret, etiam ſi bellum contra Chriſtianos, fœderatos, ac neceſſarios ſuſcipere iuſſus eſſet.

Moſc. Dux Nouogrodũ & bonam Ruſſiæ Albæ partem ſubegit.

Moſci Tartarorum tributarii.

Equini lactis vſus apud Tartaros.

Hanc tam duram ſeruitutem Ioannes vir animoſus & acer cum ferre non potuiſſet, vxore Græca magis etiam hominem inſtigante, ſumptis armis excuſſerat: finitimos etiam Ruſſorum Principes conſanguineos ſuo, aſtu magis, quam armis ſubiugarat: Nouogrodum magnum, ciuitatem opulentiſſimam & ampliſſimam, ac totius ſeptentrionis emporio celeberrimam, quæ Alexandri Vitoldi armis adacta, centum millia aureorum nummûm, ſiue, vt Dlugoſſus teſtis eſt, ciclorum, quos rublos vulgo vocant, magno Lithuanorum Duci quotannis ad illud tempus pendere erat ſolita, Lithuanorũ ope deſtitutam oppugnarat, & in ditionem acceperat: trecentos ciuiũ primores interfecerat, eorumque facultates omnes abſtulerat: reliquis vero ciuibus tertia modo facultatum parte relicta, quicquid erat reliquum, ademerat: deniq; Archiepiſcopi ærarium auro, gemmis, & omni genere opum per multos annos congeſtarũ refertiſſimum ſpoliarat, ſolumq; aurum, argentum, gemmas, atq; vniones trecentis curribus aſportarat: nam qui reliquam ſupellectilem portabant currus, fuerunt innumerabiles. Inde igitur auctus opibus & animis Moſcus, totas prouincias Lithuanis, dum Caſimirus Polonicis rebus diuerſa parte orbis terrarum implicatur, ademerat, omnemque adeo Ruſſiam & Lithuaniam animo complexus erat. His igitur malis occurſurus Caſimirus, in Lithuaniam profectus, ibique tunc ſolito diutius commoratus eſt. Et quam-

Ioan. Moſcou. Ducis res geſtæ.

Ruſſi duces finitimi à Moſcis ſubacti.

Nouogrodũ Magno Lituaniæ Duci tributariũ.

A Moſco captum.

Nouogrodenſis prædæ magnitudo.

quamuis Lithuani proceres bello repetere amiſſa optimum factu eſſe cenſerent, maluit ille tamen quietis conſiliis cum feroci Moſco rem componere, quod cum tanta acceſſione diuitiarum atque prouinciarum numeroſis & bellandi aſſiduitate exercitatis copiis abundare, ſuos vero longa deſuetudine armorum imbelles & effœminatos eſſe diceret: mercenario milite contra tam potentem hoſtem bellum geri oportere, cuius è Polonia & vicinis gentibus tam celeriter educendi ſibi copia non eſſet. Itaq; aliquot annorum inducias cum eo pactus eſt. Per id etiam tempus autumni Vngari duce Stephano Bathoreo ex Turcis, quorum erant centum millia, inſignem & omni æuo memorabilem victoriam reportarunt.

Induciæ aliquot annorum Lithuan. cum Moſcis.

Turcæ victi ab Vngaris.

Ann. Chr. 1480.

Hoc vero anno, & conſequentibus aliquot Caſimirus Rex iam grandæuus, cum vxore & liberis in Lithuania venationibus vacans annos aliquot conſumpſit, neq; memoratu dignum quicquam tunc in Polonia, pace vndiquaque ſtabilita, accidit, præter quod Iohannes Dlugoſſus Canonicus Cracouienſis, non multo ante deſignatus Archiepiſcopus Leopolienſis, viuere pariter & annales Polonicos ſcribere deſiit: vir nobilis, virtute, & conſtantia ſumma, eruditione & facundia, (vt illis temporibus) non vulgari, & induſtria ac dexteritate in rebus gerendis ſingulari præditus. Quas ob res, quamuis Caſimirum Regem Sbignei, ac deinde rurſus Iacobi Sieniorum ornamentis impenſius fauendo grauiter offendiſſet, ita vt ſacerdotiorum reditibus ſpoliaretur, Cracouia à præfecti apparitoribus contumelioſe eiiceretur, proſcriptuſque de vita periclitaretur: poſtea tamen idem Rex plurimum eius opera in obeundis legationibus maximi momenti, & in erudiendis liberis vſus eſt. Vnde ditatus inſignia reliquit beneficentiæ ſuæ pietatiſque monumenta.

Ioan. Dlugoſſus Hiſtoricus Pol. obiit.

Ann. Chr. 1482.

Peſtis in Polonia minore.

Ann. Chr. 1483.

Peſtis in maio. Polonia, Pruſſia ac Maſſouia.

Anno dehinc tertio ad medium menſis Iunii peſtis atrox ex Vngaria proſerpens Cracouiam, omnemque Poloniam minorem inuaſit. Sequenti vero anno maiorem quoque Poloniam, Maſouiam, Pruſſiam, ac Bohemiam quoque peruaſit, & plurimos abſumpſit: inter quos inſignis fuit Simon Lipnicienſis, eccleſiaſtes diſertus, Bernhardiniani ſodalitii, homo obſcuro quidem loco natus, ſed probitate & ſanctimonia vitæ ita clarus, vt ægroti complures ad ſepulchrum eius priſtinæ ſanitati reſtituti memorentur. Quod quidem de Caſimiro quoque Caſimiri Regis filio, non modo conſtanti fama, ſed etiam certis grauibuſque teſtimoniis affirmatur: qui Simonem hunc intra vertentem annum conſecutus eſt, apud Vilnam tabe conſumptus, & in baſilica eius vrbis à patre ſolenni pompa ſepultus, & ipſe ſanctitatis opinione clarus. Fertur autẽ is tam caſte & continenter vixiſſe, vt medicis concubitum ſuadentibus, ſi ſanus eſſe vellet, mortem oppetere, quam pietatis Chriſtianæ legem tranſgredi maluerit.

Caſimiri Principis mors & vita.

Latrocinia in Polonia.

Chriſtophorus Szaffranecius ob latrocinium decollatur.

Rex in Ruſſiam abiit.

Creuerat interim in Polonia licentia hominum & audacia, cœperantque nonnulli nobiliores etiam rapto viuere. In quibus Chriſtophorus Szaffranecius facta perditorum hominum manu è Pieſcouaſcala arce vias publicas infeſtabat, mercatoreſque Cracouienſes complures opulentos Lublinum ad nundinas proficiſcentes diripuerat & trucidarat. Hac igitur de cauſa proſcriptus, & cum proſcriptionem contemneret, circumuentus & captus, Cracouiæ iuſſu regio capitali pœna affectus eſt. Ita pacatiores tunc factæ ſunt viæ. In Ruſſiam deinde Rex iter fecit, vt à Stephano Moldauiæ Palatino pridem promiſſum, ac diu dila-

tum

tum fidelitatis iuramentum ritu ſolenni acciperet. Itaque ſub initium autumni anno Chriſti milleſimo quadringenteſimo octogeſimo quinto Leopolim Rex contendit, eoque Ruſſica & Podolica Nobilitas omnis euocata ipſi præſto fuit. Permulti etiam de Polonis & Lithuanis voluntarii ad eum confluxere, equis armiſq; bene inſtructi, ita vt viginti millium equitum bello aptorum comitatus ille numerum expleret. Cum eo porro Neſtro ſeu Tyra amne apud Haliciam tranſmiſſo Colomeiam ad ſtatutum cum Stephano diem profectus, ac in late patenti campo caſtra metatus eſt. Nec multo poſt Stephanus quoq; inſigni cum procerum equitumque caterua affuit. Peruicerat autem is, ne in propatulo ea ceremonia fieret. Proinde ſublime ſolium in tentorio regio pręparatum erat: in eo Rex ornatu regio ſedebat, adſtantibus Senatoribus. Stephanus vbi appropinquauit equo præſtanti vectus, ſolus excluſis omnibus receptus eſt in medium ab equitatu regio cingente tentorium: deſilienſque à primoribus regii conſilii obuiam euntibus ad Regem introductus eſt, vexillum ſigno terrę Moldauiæ exornatum manu tenens: & adorato, vt mos eſt gentis, Rege, vexilloque ad pedes ſedentis abiecto in genua procidit. Interea ſolutis ex compoſito funiculis, qui tentorium ſuſtinebant, detectoq; tabernaculo, quæ fiebant intus, cunctis longe lateque patuere. Ibi tunc Stephanus nihil ea re motus, ſolenni ceremonia conceptis verbis iuramentum fecit, ſe cum vniuerſa Moldauia in fide & clientela Caſimiri & ſucceſſorum eius Regum Poloniæ ſemper fore, nec alium quemquam præter ipſum dominum agniturum: contra quoſuis hoſtes auxilia ipſi miſſurum: nullum cum quoquam fœdus contra ipſum initurum, neque hoſtile quicquam in eum & Polonos machinaturum: præmoniturum etiam ſi quem moliri quicquam eiuſmodi præſenſerit: pacem denique bellumque cum nemine iniuſſu Regis facturum eſſe. Subleuatus deinde à Rege, & ad oſculum admotus, menſæque adhibitus cum tredecim ſuæ gentis primoribus, & perhumane acceptus: denique Xeniis ornatus, in Moldauiam remeauit, tribus millibus equitum auxiliariorum ex omni numero delectorum à Rege acceptis: quibus præfuit Ioannes Karnkouius cognomento Polacus, quod cognomen peregre, cum in caſtris Sigiſumndi Imperatoris militaret, de patriæ nomine adeptus eſt. His autem auxiliis fretus Stephanus, particularibus certaminibus Turcas vehementer exercuit, & ſæpe non ſine ſtrage fudit fugauitque, Moldauis animoſe in eos procurrentibus, & cum premerentur, ad Polonorum ſigna agmenque extremum ſeſe recipientibus, & cum iis pariter hoſtem ferocius in ſe inuehentem reprimentibus. Ita retinuit tamen Principatum Stephanus, quamuis mutilum.

An Ch. 1485.

Stephanus Palatinus Mold. iurat in verba Caſim. Regis Polon.

Rex confectis rebus Valachicis in Poloniam rediit, & Cracouiæ aliquandiu quietus, & quaſi vacatione ætatis vtens manſit: Fridericum filium natu minimum ad Epiſcopam Cracouienſem ſecundum Ioannem Reſſouium tunc mortuum euexit (quod quidem anno Chriſti milleſimo quadringenteſimo octogeſimo octauo factum.) Bellum autem Tartaricum per Ioannem Albertum filium geſſit. Vexabant ii crebris incurſionibus, magniſque incommodis afficiebant Ruſſiam atque Podoliam, ſemperque miſerabilem rerum omnium faciem recedentes relinquebant. Quibus tandem excitus Caſimirus, quum celeri nuncio didiciſſet, Podoliæ ac Ruſſiæ Tartaros imminere: Ioannem Albertum filium cum expeditis copiis au-

Fridericus filius Regis Epiſcopus Cracouien.

An. Ch. 1488.

Tartarorũ excurſiones in Podoliã & Ruſſiam.

Io. Alb. filius

liçi

Casim. Regis contra Tartaros. An Ch. 1489.

lici comitatus contra eos misit: ac Russicæ & Podolicæ Nobilitati, vt cum eo se coniungeret, imperauit. Iam Tartari bipartito agmine cum duobus ducibus reuertebantur: quod dum accepisset Albertus, primum agmen, quod præcedebat, & quindecim millibus equitum constabat, magno animo adortus profligauit, prædam & captiuos recuperauit, exuuiisque hostium cumulauit. Ad cæteros deinde, qui insequebantur, contendit, & in inopinatos impetu derepente facto quasi in pecudum cæde ad lassitudinem vsq; versati sunt, Dux quoque hostium alter correptis armis tentatoque nequicquam cum paucis inordinatis marte cecidit. Decem millia equitum in hoc agmine fuisse Vapouius prodidit, & ex eo numero paucos euasisse. Tunc autem Ioannes Albertus re bene gesta victor ad patrem reuertit, ex eo clarus charusque cunctis haberi cœptus, militibus & captiuis reducibus virtutem, dexteritatem, & prudentiam eius prædicantibus. Quæ res magno ipsi postadiumento fuit ad regnum Vngaricum adipiscendum, nisi fortuna nouerca in medio cursu eum destituisset.

Tartari à Polonis victi duce Io. Alberto.

Casimiri R. fœdus cũ Baiazete Tur. Imperat. per Nicol. Firleium. Polonis & Boemiæ Regum societas contra Vngarum.

Hoc ipso anno Casimirus Rex fœdus icit cum Baiazete Turcarum Imperatore per Nicolaum Firleium, qui postea Castellanus Cracouiensis, & dux exercitus Polonici fuit; hac lege, ne quid alter alterius deditionibus incommodaret. Cum Vladislao quoque filio Bohemorum Rege denuo societatem contra Mattham Vngarum iniit. Erat enim Matthias quietis impatiens; & cum multa de Vladislao partim bello, partim iniquo fœdere quæsiuisset, plura tamen indies appetebat, Ducesque Silesios Ioannem Saganensem, & Henricum Munsterbergensem durissimis pactis ad dedendas sibi munitiones Saganum, Sprottauiam, Kozuchouiam siue Freistadiam Silebusium, Grunbergam, Vartebergam, & Francosteinum adegerat: contra Fridericum Imperatorem, cui Vladislaus cliens Imperii recte deesse non poterat, bellum reparabat: Austriam infestabat, & multas eius munitiones in potestatem suam redigebat: quin Bohemię quoque imminere videbatur, & in Vladislai caput Bohemos quosdam sicarios comparasse dicebatur. Vladislaus igitur omnia domi forisque suspecta habens, cum se Matthiæ viribus imparem esse, Fridericum vero Imperatorem non modo nil opis adferre sibi posse, verum etiam ope sua indigere cerneret, ad patris arma recurrendum sibi putauit. Nec ille abnuit societatem, cum filii, tum sua ipsius causa. Sed insequenti anno Matthias omnes eos periculo & metu liberauit. Et intulit is quidem bellum Austriacis, exercitum Friderici Imperatoris fudit, munitiones Austriæ plerasque, & in his ipsam metropolim Viennam suæ potestatis fecit, Nouamque ciuitatem obsidione cinxit. Verum dum ea obsidetur, ipse Viennæ apoplexia suffocatus est. Funus eius raptim, & minime regali pompa Albam regiam, vbi Regum Vngariæ sepultura, ab Vngaris elatum. Quo cognito Maximilianus Friderici Imperatoris filius, quem paulo ante pater Principibus Electoribus assentientibus Regem Romanorum appellarat, & Aquisgrani coronarat, cum exercitu aduolans, Viennam, & omnem Austriam imperio suo subiecit, & patri reddidit: nigram legionem, reliquias Matthiæ exercitus fudit ac dissipauit: mox Tirolensem Comitatum, qui à Venetis infestabatur, donatione Sigismundi patrui sibi adiunxit.

Austriam Matthias infestat.

Viennam capit. Matthiæ Regis mors.

Vienna & Austria recuperata à Maximiliano.

Mors Matthiæ Regis, noui, sed non diuturni, nec atrocis belli inter Vngaros & Polonos causa fuit: quod quidem ex intestino Vngarorum procerum inter se dissidio coortum est. Pars namque ad Ioannem Albertum Casimiri filium regnum detulit, pars ad fratrem eius Vladislaum Bohemorum Regem: qui accitus à suis fautoribus celeriter cum tumultuariis Bohemorum copiis adfuit, & Budam caput regni fauore Beatricis Reginæ, spe noui matrimonii illectæ, pulso Hanselico defuncti Matthiæ filio notho, occupauit. Id cum didicisset Ioannes Albertus, accepto à patre exercitu, in quo duodecim millia hominum mercede conductorum fuisse censebatur, sub signis in Vngariam ingressus est: Sobinouiam, Eperiassum, & alia quædam oppida, quæ ipsi Budam eunti in itinere occurrebant, deditione occupauit. Cassouia vero vrbs & arte munita, & valido aduersariorum præsidio munitior, & commeatu bene instructa venienti portas clausit. Itaque ea obsidione premi, & machinalibus è Polonia aduectis oppugnari cœpta est, sed irrito conatu. Ab extrema æstate in mediam hyemem extracta obsidio. Interim tentata pax inter fratres à Ioanne Varadinensi, eodemque Olomucensi Episcopo, qui ea de re in Poloniam ad Casimirum, ex quo Ioannes Albertus dependebat, excurrit, sed nihil obtinuit. Vladislaus vero, cum primores Vngaros plerosque omnes opera & largitione Beatricis, quæ thesaurum regium in potestate sua habebat, ad se pellexisset, exercitum ad inhibendos fratris conatus misit. Cum autem in propinquo essent duo exercitus, cœptum ab Vngaris de pace agi, nolentibus regnum dubiæ martis aleæ committere. Constitutæ ad certum tempus induciæ, per quas illi Vladislaum, Ioannes Albertus vero patrem consuleret, ac de conditionibus pacis inter dissidentes conueniret. Interea Ioannes Albertus soluta obsidione Eperiassum se recepit, & Vngari diuersi abiere.

Vngarorum dissidium in creando Rege.

Io. Alb. cum exercitu in Vngariam it.

Bellum inter fratres Polonos.

Cassouia à Io. Alb. obsessa.

Induciæ ad certum tempus.

Erat Casimirus tunc in Lithuania, ad repetenda bello sua, quæ Mosci interuerterant, sese comparans. Etenim post Moscum defecerant re offensi non magna: nempe quod cum Vilnam venissent, ad Regem quodam tempore intromissi non sunt. Cumque alter illorum importunius vrgeret, ac digitum foribus paululum adapertis inseruisset, ianitor eum attractis vehementius foribus pressit, & confregit. Et luit quidem capite pœnam ianitor, non fuit tamen eo satiata ira principum: quin ii recta ad Moscum profecti, eius imperio se suaque omnia subiecerunt. Hæc igitur Casimiro Moscici belli causa fuit. Et tamen maiore euehendi filii, quam recuperandi amissa studio incensus, ira etiam in alteram filium, velut nimio plus cupidum, & in se ingratum stimulacte, pacem Ioanni Alberto dissuasit, ac continuare eum cœptum bellum iussit, ad futurum se ipsi cum validis suorum copiis ac Tartarorum auxiliis, cum primum res Lithuanicas composuisset, pollicens. Valde erant diminutæ Ioannis Alberti copiæ, plurimis militibus ad mentionem pacis, & quod per inducias angustiore annona & pabulo vtebantur, dilapsis: & tamen ei patris autoritatē sequuto inchoatum bellum prosequi in hostico placuit. Induciarum tempore circumacto, cum primum per tempus anni sequentis potuit, proxima quæque is populabundus vexabat & vastabat, donec Vladislaus querelis suorum, quorum agri spoliabantur, motus, octodecim peditum millia pariter & equitum ex Vngaris atque Bohemis conflauit. Vix quatuor millia

Seuerien Ducem defectio ad Moscum.

Belli Moscici causa.

An. Ch. 1491.

bellatorum Ioannes Albertus habebat, dilapſis cæteris: nihil tamen territus hoſtilis exercitus aduentantis magnitudine, ad pugnandum cohortatus ſuos, in aciem eos eduxit: datoque vtrinque ſigno pugnæ, ad manus ventum. Strenue ſe gerebant Alberti milites, primoſque hoſtium loco mouerant, ſed prægrauante multitudine repreſſi, multis fortibus viris amiſſis ceſſere tandem. Dux ipſe cum fruſtra aliquandiu redintegrare pugnam conatus eſſet, duobus equis in ardore prælii amiſſis, tertio quoque grauiter ſub ventrem ſauciato, vix tandem Eperiaſſum euaſit. Parum autem abfuit, quin à duobus Bohemis inſequentibus caperetur, quum fracto gladio, quo ſe tueretur, non haberet: ni Krupſcius eques Polonus accurrens, ſuum ipſi gladium porrexiſſet, quo quidem ille vtrumque hoſtem transfixit. Vladislaus de euentu pugnæ certior factus, magis de ſalute fratris lætari, quam de victoria, miſſiſque ad eum legatis, pacem cum eo fecit his conditionibus, vt Vngariam deinceps miſſam faceret: Vngaris, qui in verba ipſius iuraſſent, iuſiurandum remitteret: acciperet autem in Sileſia certa oppida, quæ omnia ditione teneret vna cum liberis ſuis, ſi quos habiturus eſſet, maribus, tantiſper, quoad Rex factus non eſſet. Quod ſi Vladislaus nullis relictis liberis decederet, Ioannes Albertus poſt eum regnaret apud Vngaros. Nemini autem fraudi eſſet, cum eo contra Vladislaum ſenſiſſe: adhæc, vt iis, qui Matthiæ tempore exulaſſent, liber ad ſuos pateret reditus. Denique captiui vtrinque vt redderentur, itemque munitiones captæ. Hæc ita tunc inter fratres conuenta, conſcripta, ac Vladislai Regis & quindecim procerum Vngarorum ſignis conſignata ſunt. Quibus peractis, in Poloniam ſe Ioannes Albertus recepit. Vladislaus autem, antequam dimitteret exercitum, Hanſelicum quoque cum non contemnendis Valachorum copiis Budam contendentem profligauit. Sic ille tunc Vngariam pacauit. Nec tamen Beatricem vxorem duxit.

Præliũ inter fraternos exercitus.

Io. Alberti fortitudo & fuga.

Vladislai Regis pietas

Pacta inter fratres.

Porro Caſimirus Rex in Lithuania certior factus de aduerſa Ioannis Alberti pugna, & quod is incolumis tamen euaſiſſet, bello Moſchico induciis in aliud tempus dilato, in Poloniam redire properabat, vt acceptam in Vngaria ignominiam inſtaurato bello deleret: id adeo, ſiue quod nihil dum de tranſactione filiorum inter ipſos cognouiſſet, ſiue quod eam non probaret: tametſi abſque eo non deerant ei cauſæ redeundi in Poloniam, nempe, vt Annæ filiæ Boguslao Pomeraniæ Duci deſponſæ nuptias faceret, eamque honoris gratia deduceret, & Ruſſis opem ferret. Nam ruſticanus quidam homo cognomento Mucha collecto è Valachis & Ruſſis Pokucienſibus decem millium hominum exercitu, Ruſſiam infeſtabat, ſi non concitante, conniuente quidem certe Stephano Palatino Moldauiæ: Tametſi Mucham tunc Nicolaus Chodecius cognomento Zemelca vir fortis & rei militaris peritus, cum mercenario milite Polonorum fudit, multitudinemque illã promiſcuam diſſipauit. Cœperat tamen Mucha poſterius Ioanne iam Alberto regnante exercitum reparare: ſed cum ad mulierem quãdam Ruſſam, quam deperibat, clanculum ſubinde commearet, obſeruatus & captus à Ruſſis Nobilibus Cracouiam ad Regem miſſus eſt, ibique in carcere vitam finiuit. Vilna igitur Rex Caſimirus profectus, quum Trocos vnius diei itinere perueniſſet, languere cœpit, & inualeſcente morbo, vbi animaduertit ſupremum vitæ diem ſibi inſtare, teſtamentum condidit, quo Vladislaum filium exhæredauit. Deinde ſacris myſteriis rite perceptis, menſe

Induciæ Caſim. Regis cũ Moſco.

Anna filia Caſim. Regis Duci Pomer. nupta.

Mucha ruſticanus homo Ruſſiã infeſtat.

Mucha captus & in carcere finiit vitam.

menſe Iunio animam Deo reddidit anno Chriſti milleſimo quadringenteſimo nonageſimo ſecundo. Inde funus eius in Poloniam ſolenni pompa elatum, in baſilica Cracouienſi ſepultum eſt. Nec multo poſt pars vrbis ad occidentem vergens cum ea domo Academiæ, quam collegium maius vocant, fortuito incendio conflagrauit, diraque lues & peſtis pecudum Poloniam adflixit. Aliquanto autem ante mortem Regis poſt medium Decembrem tres ſoles in meridie viſi: deinde cometes duûm fere menſium interuallo à ſolis occaſu apparuit, prodigia, vt creditum eſt, mortis regiæ. Regnauit autem is annos quadraginta quinque, vixit ſexaginta quatuor.

Caſimiri Regis mors. An. Ch. 1492.

Incendium Cracouiæ.

Peſtis.

Prodigia.

IOANNES ALBERTVS REX.

CASIMIRO ſepulto ad medium Auguſtum Petricouiam noui Regis creandi cauſa itum eſt. Ibi varia fuere ſtudia procerum in Regis defuncti filios abſentes partita. Ioanni Alberto fauebant plerique propter ætatis prærogatiuam, & ſpecimen virtutis bello Tartarico editum. Nonnulli elatiore animo ac ſupercilio eius offenſi, partæ de Tartaris victoriæ Vngaricum bellum aduerſo aduentu geſtum opponebant: illam virtuti militum & fortunæ, hoc imperitiæ Ducis acceptum ferentes. Hi vero partim Alexandro natu proximo, ſuauioribus moribus & liberalitate prædito, partim Sigiſmundo iuniori regnum addicebant. Pro Alexandro erat fœdus, quo Poloni & Lithuani Iagellonis Regis opera coniuncti, ſub vnius imperio ſemper ſe fore promiſerant, & expedire id maxime regno videbatur. Iam autem Lithuani patris morientis iuſſu, quemadmodum dictitabant, Alexandrum Ducem ſibi creauerant. Refellebant hoc alii: Lithuanos contra pacta conuenta veniſſe, qui inconſulto Senatu Polonico Ducem ſibi conſtituiſſent: indignum eſſe Polonos in Rege eligendo eorum ſequi ſententiam, quibus ipſi præire deberent. Haberet ſibi Alexander Lithuaniam, Ioannes Albertus Sileſiam à Vladislao fratre pacto promiſſam cum ſpe regni Vngarici: Sigiſmundum fato quodam, aut prouidentia diuina Polonis Regem relictum eſſe. Huius autem ſententiæ autores erant Raphael Iaroslauius Mareſchalcus regni, ac Tencinii, quos ſequebatur cuncta Topororum familia. Idem ſentire videbatur Sbigneus Oleſnicius Archiepiſcopus Gneſnenſis, qui Iacobo Sienenio ſucceſſerat. Tametſi creditum eſt, eum hoc quidem præ ſe tuliſſe, reuera autem Ioanni Maſouiorum Duci ſtuduiſſe: cum quo fixis in patenti campo tentoriis ſtatiua habebat. Non obſcure enim Ioannes regnum ambire videbatur: qui mille equitibus comitatus, vna cum fratre Conrado ad comitia venerat. Rex ad vim ſpectare videbatur, inſolentius & ferocius ſeſe gerentibus Maſouiis. Quo comperto, Regina Eliſabetha mille ſexcentos equites ære ſuo Cracouiæ raptim conductos ad Fridericum filium Epiſcopum Cracouienſem, & cæteros, qui Ioannis Alberti partes tuebantur, præſidii cauſa miſit. Ex his complures erant, qui ſub Ioanne Alberto in Vngaria ſtipendia meruerant. Ibi tunc ſuperiores eſſe cœperunt Ioannis Alberti partes. Cumque frequens Senatus in aulam regiam, vbi Fridericus diuertebat, conueniſſet, & Fridericus Archiepiſcopo non veniente comitiis præſideret, viceſima ſeptima die menſis Auguſti Ioannes Albertus Rex renunciatus eſt, non magis procerum ſuffragiis, quam populi foris circum comitium ſtantis clamore adiutus. Cracouiam deinde

Procerũ diſſidium in Regẽ creando.

Alexander M. Dux Lituaniæ factus,

Ioãnes Maſouiæ Dux ad regnũ Pol. aſpirat.

Regina Eliſab. ſtudiũ erga Ioan. Albertum.

Ioan. Albertus Rex Pol. renũciatur.

reditum eſt: vbique de more nouus Rex à Sbigneo Archiepiſcopo ritu ſolenni vnctus diadema ſuſcepit. Et quoniam non ſatis ſecurus erat ab iis, qui in cōſequēdo regno aduerſati ſibi erant, ſiue adeo, quod vlciſci eos cogitabat, & potentiam tamē eorū reformidabat. cū Vladislao fratre Vngariæ ac Bohemæ Rege ſecreto fœdus percuſſit per oratores: quo diſerte cautum, vt mutuam ſibi opem ferrent Reges contra rebelles ſubditos. Nam & hic erat ſuis contemptui. Verum non ita multa poſt, nempe poſt inſequentis anni 1493. principium Raphael Iaroslauius Mareſchalcus, & Sbigneus Oleſnicius Archiepiſcopus principes eorum, qui Ioanni aduerſati erant, obiere, angore animi confecti. Tametſi Sbigneus grandæuus aqua intercute, qua iam inde ante comitia laborare cœperat, extinctus eſt. Ei ſucceſſor Fridericus Epiſcopus Cracouienſis ab Alexandro ſexto Pontifice Rege fratre poſtulāte datus eſt, ita vt idem Epiſcopam Cracouienſem retineret, Cardinalitio quoque honore cumulatus. Adeo vero mittes fuere ſoles anni illius initio vſque ad medium Februarium, vt arbores turgerent gemmis, aues nidificarent, nouoſque fœdus excluderent. Subſecutnm eſt autem frigus intenſum diebus quidecim, quod omnia illi corrupit.

Fœdus Io. Alberti & Vladislaii fratrum Regum.

Fridericus Cardinalis Archiepiſcopus factus.

Solenni coronatione peracta, Rex paucos menſes Cracouiæ commoratus, maiorem Poloniam mille ſexcentorum equitum aulicorum comitatu toto fere anno obiuit. Quo venerunt ad eum legati Venetorum, & Baiazetis Turcarum Imperatoris, vtrique regnum ei gratulantes. Ac Veneti quidem prętera, quibus Baiazetes Albania per illud ipſum tempus peruaſtata, captoque Dyrrachio vrbe maritima, è propinquo imminebat, ad bellum in Turcas ſuſcipiendum cohortabantur. Turca vero peramplis donis oblatis pacem & amicitiam ei deferebat, ſiue quod vires Polonorum eo bello, quod cum Moldauis geſſit, exploratas metuebat: ſiue quod prouidebat, ne pluribus ſimul bellis diſtineretur. Facile enim conjiciebat, Ioannem Albertum, niſi fœdere & iuriſiurandi religione adſtringeretur, non defuturū Vladislao fratri & Vngaris: quorū ditiones proximas ipſe tunc infeſtandas ac ſubigendas ſibi propoſuerat. Nec multo poſt eo ipſo anno exccurrerūt Tarcæ populabundi in Croatiam, & Vngaros cum Slauis & Croatis obuiā ſibi progreſſos inſigni ſtrage profligarunt. Hæc igitur tuuc Baiazeti pacis à Rege Polono petēdæ cauſa fuiſſe videtur. Diu fuit anceps Ioānes Albertus, quid faceret, Venetiſne, an Turcis gratificaretur. Huc eum pacis commoda inuitabant, illuc inſitum gloriæ, regniq; propagandi ſtudiū, & vlciſcendi patrui apud Varnam à Turcis interfecti cupiditas impellebāt. Ad bellum autē procliuior, cū Turcicas vires ſecū perpenderet, animaduertebat apparatu maiori & ſociis auxiliiſq; ſibi opus eſſe. Occurebāt animo eius inprimis Vngari, qui tunc à Turcis vexabantur, & Vladislaus frater. Cum his igitur primum de bello Turcico communicare ſtatuit. Nam Fridericus Imperator ſenio morboque confectus per id ipſum tempus Viennæ obierat.

Turca & Venetorum legatio ad Io. Alb Regem.

Friderici Imp. mors.

His ita maturo conſilio apud ſe conſtitutis, vix tandem intra vertentem annum legationem Turcicam Rex dimiſit, trium annorum inducias cum Baiazete pactus iuramento vtrinq; intercedēte. Deinde eum Vladislao fratre apud Libliū in Scepuſio conuentum celebrauit, Siguiſmundo & Friderico fratribus, & Friderico Marchione Brādeburgenſi ſororis filio comitatus. Ibi pnblice redintegrata eſt inter Reges fratres beneuolentia, fœduſq; inter Vngaros & Polonos. Secreto vero actum dicitur inter ſolos fratres ſemotis

Induciæ cū Turca.

Fœdus & pacta Regū Vng. & Pol.

arbitris

arbitris de ratione belli gerendi contra Turcas, ac de eiiciendo Stphano Palatini è Valachia, ac Signiſmūdo in locū eius ſurrogando. Sed rumor deinde ſiue verus, ſiue celandi conſilii gratia cōfictus, vulgo ſparſus, infectis rebus diſceſſum eſſe. Soluto fratrum cōuentu, Cracouiā ſe Ioan. Albertus recepit, ibiq; legationē Turcicam alteram, quæ tunc forte oblatas inducias approbatura aduenerat, audiuit. Per quos quidem dies vltima die Iunii atrox incendium ad portam nouam poſt occaſum ſolis graſſatum maximā Cracouiæ partem, quæ ad Septentrionem & Occidentem vergit, cum tectis turriū & mœnium atq; templis abſumpſit. Poſt quod tempus Iudæorum domicilium, qui eouſque ſparſim in vrbe habitaranr, graſſanteque incendio illo à militibus excuſſi atq; direpti erant, Caſimiriam translatum eſt in ripam Viſtulæ: quem locum Caſimirus Magnus gymnaſio deſtinarat, & exædificare cœperat. Sub finem Septembris Tartari Tauricani ſiue Præcopienſes in Podoliam & Volyniā irruptionem fecerunt, ferro ac flamma omnia proſternentes. Qua de re mature certior factus Rex, aulicum comitatum ad reprimendos eos miſit: qui quum ſe cum mercenario milite, qui tunc modicus publico ſtipendio ad præſidium regni conductus erat, coniunxiſſet, impigre Tartaros cum grandi hominum, iumentorum, pecudiſque omnis generis præda reuertentes perſecuius eſt, & ad Viſnioueciam caſtellum Poloniæ aſſecutus, hoſtem non fefellit. Excepere enim Tartari incurrentium in ſe Polonorum impetum, celeriterq; paucos pugnę intentos circumuecti, ad manus quidem non temere veniebant, verum ſagittis eminus equos pariter & homines configebāt, & plena ad extremū victoria potiti ſunt, multis claris & fortibus viris cæſis. Per eos autem ipſos dies duo portēta Cracouiæ extiterunt. Mulier enim quædā in platea, quæ à ſancto ſpiritu nomen habet, infantem exanimē peperit, cuius dorſo ſerpens viuus inhærebat, arrodens ac depaſcens cadauer. Altera vero in ſuburbana villa, cui Nigræ nomen, ad decimum calendas Nouembris monſtrum edidit, cætera quidem humana figura, ſed collo & auribus leporinis, & vno grandiore inteſtino totum ventrem occupante, diducto rictu ſpirans.

Cracouiæ incendium atrox.

Tartari Podoliam & Volyniam vaſtant.

Polonos ad Viſniouecciū ſuperant.

Mōſtra Cracouiæ nata.

Sequēti anno, qui fuit milleſimus quadringēteſimus nonageſimusquintus, nil memoratu dignum accidit in Polonia, præter quod Ianuſſius Maſouiorum Plocenſium Dux cælebs in humanis eſſe deſiit. Secundum quē Io. Albertus Rex tractum Plocenſem iure feudi (vt vocant) ad ſe deuolutū regno adiunxit. De reliqua vero Maſouia, Czirnenſi, Varſauienſi, Viſſegradēſi, Zacrocimēſi, Cziechaoouirnſi, Lomzenſi, & Nouiduorenſi territoriis diſtincta, eum Conrado fratre eius ſuperſtite ſequenti anno ita tranſegis, vt is Czirnenſem quidem territoriū ſocius & fœderatus Regum Polonus, vna cum poſteris maſculis tātum iure ſempiterno obtineret; Regi contra quoſuis hoſtes ſuppetias ferret: ipſo inſcio cum nemine fœdus feriret, aut pecuniam illis ſubditis imponeret: reliquias vero ſatrapias ſiue præfecturas ipſe modo, quoad viueret, haberet, poſt obitum eius ad Regem regnunmque redituras. Idq; ita rarum fore, ipſe pariter cū Proceribus & Nobilitate, oppidorumq; primoribus Lublinum veniens ſolenne iuſiurandum Regi daret. Verum id vix tamtum poſt alterum annum elapſum præſtitit. Inundauit eodē anno ſupra modū Viſtula fl. ęſtate media, largis imbribus auctus. Ne ſequēs quidē annus milleſimus quadringēteſimus nonageſimus ſextus habet quicquam magnopere memorabile, præter nuptias Barbaræ Caſimiri

An. Ch. 1495.

Ianuſſius Maſo. Dux moritur.

Plocen. tractus Poloniæ adiunctus.

De Maſonia tranſactio.

An. Ch. 1496.

Regis

Regis filiæ, quam Ioannes Albertus frater Georgio Duci Saxoniẹ elocauit, & transactionem Regis cũ Conrado Masouiorum Duce in comitiis Petricouiensibus factam. Obiit etiam eodem anno Philippus Callimachus, cuius mors non ingrata accidit Polonis. Fuit is natione Tuscus, versatus aliquandiu in ministerio Pii secundi Pontificis. Deinde vero, cum successor Pii secundi Paulus secundus Pomponium Lætum, Platinam, & quosdam alios viros eruditos amicos Callimachi, siue quod de religione male sentirent, siue quod in se conspirasse dicerentur, prehendi iussisset, Callimachus Casimiro adhuc regnante in Poloniam profugit, & pręceprorem regiorum filiorum egit, Cum autem in familiaritatem Ioannis Alberti sese insinuasset, plurimum apud eum gratia & consilio valuit, vsque adeo, vt cum is Rex factus esset, Callimachi arbitrio magistratus & honores mandarentur, & res plerẹque omnes publicæ & priuatæ Regis gererentur. Qua re ingentem sibi inuidiam apud Polonos Callimachus conflauit: quæ tamen metu potentiæ eius occulta aliquandiu, quodam tempore, cum is legationem Regis nomine apud Venetos & Pontificem Romanum obiens, rediturus esse in Poloniam non putaretur, in apertum erupit. Sed rursus eo reuerso non tam resedit, quam dissimulata est, quoad ille vixit. Ad tyrannidem incitare Regem, decretaque eius vendere siue creditus, siue insimulatus est. Periit autem Callimachus fluxu ventris exinanitus initio mensis Nouembris, quo tempore pestis ex Vngaria & Silesia proserpens, Cracouiam & minorem Poloniam inuasit; quæ cũ hyeme, quæ fuit asperrima, conquieuisset, æstate sequente maiorem in modum recruduit, & ad hyemem vsque longe lateq; grassata, plurimos mortales absumpsit. Commodum tamen Rex Nobilitatem, ac de plebe quicunque militiæ nomina dederunt, ei subduxit: nisi quod iis, qui pestem effugerant, gladius tamen hostilis non vsque quaque pepercit.

Barbara Casim. Regis filia Georgio Duci Sax. nupta.

Phil. Callimachi mors

Pestis Cracouia & in minori Polonia.

An. Ch. 1497.

Bellum Valachicum.

Erat Ioannes Albertus gloriæ & imperii propagandi percupidus In primus autem Turcas, Christianis omnibus formidabiles, hostes sibi destinabat, idque siue pio Reipublicæ Christianæ iuuãdæ studio, siue vt Vladislai patrui necem vindicaret: tametsi iactatum vulgo, & creditum, eum Valachiam subigere meditantem, fallendi Stephani Palatini gratia, Turcicum bellum præ se tulisse: & ne vltro tam potentem hostem lacessere videretur, curasse per subornatos homines, vt sibi renunciaretur è Podolia, Turcas infesto exercitu Moldauiam & Podoliam petere: quod quidem credibile faciebat inquietum gentis ingenium, & quod induciarum finis iam instabat. Cum igitur apparatum belli permagnum fecisset, & Conradum Masouiorum Ducem Lublini, quemadmodum conuenerat, clientelari iuramento sibi deuinxisset, ipsum quidem expeditione bellica tunc instante liberauit, auxiliares modo copias vt sibi mitteret. Alexandrum autem Magnum Ducem Lithuanorum, & Ioannem Tiffenum Magistrum Cruciferorum Prussiæ, qui Truchsessio defuncto successerat, è formula fœderis euocauit: Nobilitatem omnem regni mense Maio Leopoli sibi præsto adesse iussit. Ad Stephanum quoque Moldauorum Palatinum legatos misit, qui ipsum ad societatem pii belli contra barbaros, cum ex formula fœderis accerserent, tum Kiliæ & Bialogrodi recuperandi spe inuitarent. Ipse cum Sigismundo fratre & peditatu mercede conducto mature profectus, Præmisliæ substitit aliquandiu, dum copiæ conueniunt. Ibi Creslaus Karof-

Conradus Dux Maso. iurat Regi P. l.

Legatio Regis Pol. ad P. Moldauũ

uancius regni Cancellarius, & illo ipso tempore post obitum Petri Bninii Episc. Vladislauiensis designatus, suo & Friderici Cardinalis nomine Regẽ conuenit, ab instituto reuocans. Quem Rex durius acceptum abire, & sacerdotem sacrorum, non belli curam gerere iussit: se vel subuculam suam concrematurum, si eam consilii sui consciam sciret. Hinc sane nati sunt, vel confirmati duntaxat sermones hominum, quibus iactatum est postea, seu falso rumore vsq; ad nostra tempora, expeditionem illam suasu Callimachi à Rege susceptam, quo feroces minus morigeræ sibi, diuinaque & humana iura contemnentis Nobilitatis Polonicæ spiritus, incommodis belli, aut etiam clade aliqua retunderet. Porro ii, qui in Moldauiam missi erant, renunciarunt Regi: exoptatissimum id bellum Stephano contra barbarum cum totius Christiani nominis communem, tum suum peculiarem hostem accidere: itaq; non defuturum eum esse commeatu exercitui regio suppeditando: quin & vires eum suas cum Rege coniuncturũ, vbi is ad hostium fines & Danubium peruenerit. Nam vt prius id faciat, minime expedire, ne Turcas & socios eorum Transalpinos intempestiue in se prouocaret. Vere ne autem hoc ita existimarit, an cauere sibi hoc prætextu voluerit, ne à Rege circumueniretur, incertum. Iam quidem & ipse persenserat partim fama renunciante, partim Vngaris proceribus per literas & nuncios submonentibus, contra se exercitum illum à Poloniæ Rege duci, vt se amoto Sigismundum fratrem Moldauiæ præficeret. Quod quidem eo studiosius vulgabant Vngari, quo magis Stephanum aduersus Regem Poloniæ irritarent: idque partim, quod moleste ferrent, secretiori consilio se à Regibus exclusos fuisse, partim quod Moldauiam bello illo à sua clientela prorsus abstractam iri videbant. His igitur monitoribus Stephanus cautius obseruabat, quid consilii Ioannes Albertus caperet. Quem vbi comperit, recensitis copiis, motisque à Leopoli sub finem Iunii castris, non versus Camieneciam, qua compendiosior est via ad Kiliã & Bialogrodum, iter instituere, sed ad Pokuciam oram deflectere, ibi magis etiam cœpit sibi prospicere: misitque ad Regem tres legatos viros gentis suæ primarios, sciscitatum, amicusne an hostis Valachiam peteret. Si Turcis bellum intentare decreuisset, posse eum longe maiori compendio & expeditiore via ad fines Turcarum peruenire, seque exercitum eius & commeatu adiuturum, & vbi hostium fines attigisset, copiis suis aucturum: sin sibi bellum faceret, daturum se operam, vt eum illati pœniteat. Hac tam superba & minaci legatione commotus Rex, legatos contra ius gentium comprehensos Leopolim asseruandos misit: non expectatisque Lithuanorum, Frutenorum, & Masouiorum auxiliis cum infestis signis Moldouiam ingressus est, & omnibus rebus postpositis caput gentis Soczauiam petiuit, sperans, Moldauos non modo terrore tanti exercitus, verum etiam impotentem Stephani dominatum pertæsos, & alioqui dominos crebro mutare solitos, vltro ad se defecturos: eoque captiuos omnes, quicunque à pabulatoribus excipiebantur, liberaliter dimittebat. Cæterum quum Soczauia Stephani præsidio firmata venienti portas clausisset, quaternis castris in conspectu arcis positis, & curruum obtentu munitis, oppugnare eam adortus est. Nec tamen proficiebat quidquam, quamuis abundante multitudine. Nam ad octoginta millia armatorum in exercitu habuisse ferebatur, exceptis lixis & aurigis, qui dimidium eius numeri expleuisse existimati sunt, quum curruum essent fere

Moldaui responsum.

Moldauiæ Palatini legati ad Regem Pol.

Ioan. Alberti Regis consilium de Soczauia.

Soczauia obsessa & oppugnata à Polonis.

triginta millia. Ne tormenta quidem bellica Polonis defuere: ſed quantumcunque ea muri interdiu Poloni deiecerant, noctu Valachi impigre roboribus limo fimoque oblitis reficiebant. Itaque cum in longum duceretur obſidio, Stephanus collecto è ſuis non contemnendo exercitu, obuiam ire conatibus regiis instituit. Nec tamen in apertum prodibat vſquã è nemoribus, ſed ex inſidiis modo carpebat exercitum Polonicum, & in pabulatores, nec impune tamen fere, impetum faciebat: maiores copias, ac Tranſyluanorum, Cæculorum, Tranſalpinorum, Beſſarabum, Turcarum, ac Tartarorum, quos partim prædæ, partim ſubiectionis ſuæ ſpe inuitabat, partim etiam mercede conducebat, auxilia expectans. Cauerat etiam infeſſis itineribus, ne commeatus Polonis è Ruſſia & Podolia ſubueheretur. Spe defectionis Moldauorum fruſtrati Poloni, cum difficultatem belli circumſpicerent, penuriamque annonæ & pabuli, vt in tanta multitudine hominum & iumentorum, ſentire inciperent, nec Moldaui ad prælii dimicationem venirent, minus alacres eſſe, & fremere in Regem: reputare ſecum ſigna & oſtenta, quæ aduerſum belli exitum portendebant: nempe quod boues ducenti, qui Leopoli motis caſtris poſt exercitum agebantur, ſubita tempeſtate disiecti, recolligi omnes non potuere: equus candidus Regi charus, qui ad manum ducebatur, in tranſitu parui fluminis collapſus merſuſque periit. His igitur de cauſis miſſionem flagitabant. Permouebat eos & illud, quod neque Lithuani, neque Maſouii veniebant: Cruciferorum vero Magiſter Tifenius Leopoli decumbebat, vbi etiam extremum vitæ diem clauſit. Accedebat eo, quod ipſe quoque Stephanus pacem petebat, Vladislao Rege Vngarorum deprecatore, & pacificatore vtens. Nec tamen conſtat, verene id fecerit, an ſimularit, quo Polonos tantiſper, dum copiæ ſuæ conueniunt, duceret, & ab oppugnatione Soczauiæ auerteret, quam extremo in diſcrimine verſari didicerat. Facile tamen Ioannes Albertus, in illo præſertim ſtatu rerum, quum febri etiam tentari cœpiſſet, perſuaderi ſibi paſſus eſt. Et quum de pacis conditionibus non conueniret, induciæ conſtitutæ ſunt, per quas liberius de pace agitaretur. Publicatis induciis confeſtim ſoluta eſt obſidio, quemadmodum conuenerat, iterq; pronunciatum in certum diem.

Oſtenta cladem Polonorum portendentia.

Induciæ cum Moldauo conſtitutæ.

Cum autem cognouiſſet Stephanus, alio itinere Polonos recedere velle, quam veniſſent, ſiue quod breuior ea via eſſet in Poloniam, ſiue quod agri à populationibus intacti faciliorem commeatum exercitui præbituri viderentur, admonuit Regem per internuncios, conſultius eum facturum, ſi eadem via, qua venerat, exercitum reduceret: non tam planam illam alteram, quæ ad læuam vergeret: ſed ſyluarum denſitate & montium aſperitate, & anguſtioribus callibus impeditam. Vereri ſe, ne homines ſui agreſtes feri & indomiti, quique difficulter in officio continerentur, in anguſtiis negocium faceſſerent diſcedentibus. His monitis fides habita non eſt, quod homo vafer & infidus ſibi ſuiſq; hoc conſilio proſpicere putabatur, vt integra ea ſibi loca ab incommodis belli manerent. Itaque itum eſt, qua placuerat, nullo ordine: nec abſtinebant Poloni manus rapinis & iniuriis obuiorum. Quartis iam caſtris ad Bucouiam peruentum eſt: vbi ſylua erat fagina, denſa, duûm milliarium ſpatio lata, anguſtam habens & præruptam inter aſpera ſaxa monteſque viam. Quam vna die cunctæ copiæ tranſire non poſſe viderentur, ad introitum eius Rex caſtra metatus ſubſtitit.

ſtitit. Ac maiores quidem Poloni cum impedimentis ſuis præire iuſſi, ſyluam ſine vllo obſtaculo emenſi ſunt. Altera die Rex præmiſſis tormentis & curribus, ipſe cum aulica ſua cohorte ſubſequutus eſt, carpento vectus propter aduerſam valetudinem. Pone ſequebantur minores Poloni cum Ruſſis incompoſiti, inermes, & quaſi in pacato ſecuti. Extremum agmen tenebant mercenarii. Ad medium ſyluæ impedimenta regia peruenerant, quum ecce agreſtes Valachi pedites vndique ex inſidiis coorti, impetum in ea faciunt, currus diripiunt, & facile impulſis, quas in hoc iam ante ſucciderant, arboribus, viam impediunt, ne progredi extrema agmina, neue regredi prima ad ferendam ſuis opem poſſent. Citra moram ipſe Stephanus cum validis equitum & peditum copiis improuiſus adeſt, & ingenti cum clamore extremum Polonorum agmen à tergo, & à lateribus adoritur. Tumultuantur Poloni re inopinata perturbati: & expediunt quidem arma, ac vim hoſtium certatim pro ſe quiſq; animoſe ſuſtinent: ſed ſine ſignis, ſine ducibus, & ſine ordine res gerebatur. Nec exaudire quiſquam alterum poterat præ clamore, ſtrepitu, & fragore armorum, quem ſyluæ late reſonantes magis etiam ſonorum atque terribilem reddebant. Ad extremum vrgente hoſte, Poloni caſtra ſua, à quibus non procul abſceſſerant, repetiuere. Ibi quoque premente hoſte conſtipati, & conglobati nihilo magis ſeſe expediebant: deſperataque ſalute, cælitus opē incondita & indice trepidationis vociferatione implorabant. Hoc acrius inſtabant hoſtes, donec Rex, cognito ſuorum periculo, aulicum equitatum armis viriſque florentem ſuppetias ire laborantibus iuſſit. Qui cum nil ſibi reliquum ad celeritatem diligentiamque recurrendi feciſſet, ſyluam egreſſus, tympanorum, tubarumq; clangore, & fulgore armorum hoſtem in ſe conuertit. Inſtauratur de integro pugna. Interim ii, qui in caſtra compulſi in extremo verſabantur periculo, ſpacium nacti, qua quiſque poterat, elapſi, relictis impedimentis trepide per ſyluam ad primum agmen euaſere, quo Rex quoque iam peruenerat. Nec diu ſuſtinuere Valachi impetum equitatus regii, verum repulſi disiectique in fugam ſe coniecere. Poloni ſummotis fortiter, nec ſine ſtrage, hoſtibus, abſque vllo impedimento cœptum iter per ſyluam peregerunt, victoreſque ad regia caſtra peruenerunt. Poſtero die Rex cum toto exercitu in iiſdem ſtatiuis manſit, expectans, ſi quis forte de ſuis in ſylua delituiſſet, vel aberraſſet.

Polonorum clades ad Bucouinam ſyluam.

Recognitis copiis, complures de Nobilitate Polonica & Ruſſica deſiderati ſunt, partim cæſi, partim capti. Et Stephanus quidem plus quam barbarica crudelitate vſus, quotquot ſuæ poteſtatis fecerat, omnes in conſpectu ſuo trucidari iuſſit: quos autem Turcæ aut Tartari ceperant, in ſeruitutem abduxerunt. Compoſito deinde agmine Poloni motis à Bucouina caſtris progreſſi ſunt, pridiano periculo admoniti. Nec ſane quieuerunt hoſtes, quin opportunis locis carptim eos laceſſerent, vexarentque, non modo pabulantes & aquantes, ſed etiam in caſtris quieſcentes. Nocte quadam obſeruato venti vehementioris flatu herbas arentes cum frutetis haud procul à caſtris ſuccenderunt. Coorta flamma vento impellente magis ac magis caſtris propinquabat, affeciſſetque Polonos grandi incommodo, ni correptis celeriter falcibus proximas caſtris herbas deſecuiſſent, ac ſummouiſſent, atque ita ignem adrepentem ſtitiſſent. Semper tamen plus incommodi ipſi accipiebant

Palatini Moldaui crudelitas in Polonos.

Moldaui infeſtant Polonicum exercitum.

Maſouii à Moldauis cæſi.

Valachi, quam inferebant, præterquam quod ſexcentos equites Maſouios, tunc primum à Conrado Duce ex fœdere in auxilium Regi miſſos, ad internecionem pene deleuerunt. Secundo hoc prælio Stephanus ferocior factus, ripam Pruti fluminis ad Zatnouecium cum omnibus copiis ſuis inſedit, vt Polonos tranſitu prohiberet. Quo cum perueniſſent, commiſſa pugna dimicatum eſt vtrinq; totis viribus: ſed virtute Polonorum reiecti, & non parua affecti hoſtes ſtrage, in auia nemora ſeſe abdidere. Nec deinceps tentarunt quicquam. Rex autem cum minus commode valeret, ii ſtationemq; itineris grauiter ferret, apud Zarnouecium triduo ſtatiua habuit: per quos dies Poloni longe lateque quoquoverſus prædas egerunt. Interea rumor caſtra peruaſit, grandes hoſtium copias aduentare, Regemque clam deſerto exercitu ſubducere ſeſe velle. Quæ res temere credita ingenti omnes formidine impleuit. Maiores Poloni inprimis tumultuabantur, & raptim ſarcinas componebant, equorumque dorſis alligabant, turpem fugam relictis curribus & impedimentis cæteris parantes. Nox inſtabat omnia formidabiliora perturbatis reddítura, tecturaque ignauiam ad fugam ſpectantium. Itaque neceſſe habuit Rex, quamuis æger, & ipſe hominibus ſeſe conſpiciendum præbere, & Sigiſmundum fratrem circum primores mittere, falſum illum rumorem diluturus, & fluctuantium, iamque pene fugitantium animos confirmaturus. Ita ſedatus eſt tumultus, repreſſaque fuga.

Rumor tumultu complet caſtra regia.

Lituanorũ aduentus.

Sequenti luce cum caſtra iam Rex mouere vellet, ſuperuenere aliquot millia equitatus Lithuanici ab Alexandro magno Duce eius gentis miſſi, Regemque, & exercitum omnem ſpe meliore & lætitia perfuderunt. Petiuerant autem à Rege Lithuani, vt ſe Moldauiam excurſionibus vexare, ac deuaſtationibus agrorum vaſtare pateretur: ſed ille non permiſit, aduerſam valetudinem ſuam cauſatus, propter quam accelerare reditum cogeretur. Cumque Sniatinum copias reduxiſſet Rex, tranſmiſſo Neſtro amne dimiſit exercitum: ipſe Leopolim lento itinere vectus, tantiſper ibi acquieuit, donec morbo liberatus fuit. Inde poſtea Cracouiam reuerſus, quaſi rem bene geſſiſſet, conuiuiis & compotationibus, amoribuſque mulierum & choreis impenſius indulſit.Ферturque quodam tempore, cum noctu in vrbe vno aut altero fortaſſis miniſtro comitatus abſque lucerna obambularet, & in ebrios incognitus forte incidiſſet, exorto temere iurgio vulnus accepiſſe: ex quo laborauerit aliquandiu, ita vt immemor conditionis & dignitatis ſuæ, plaga illa non ſine dolore & rubore officii diuinitus admoneretur. Nihilo tamen magis vtilium rerum ſuis quidquam prouidit, negligens acceptæ in Moldauia ignominiæ cladiſque: nec memor, quod Stephanum animoſum & ferocem hominem irritaſſet. Quæ res grauium incommodorum, & magni luctus Polonis atque Ruſſis deinceps cauſa fuit. Stephanus enim acceptam à Ioanne Alberto Rege iniuriam, bellumque ſibi immerito illatum vlciſci ſatagens, primo vere inſequentis anni, qui fuit milleſimus quadringenteſimus nonageſimus octauus, cum expeditis ſuorum Valachorum, Turcarumque, ac Tartarorum copiis in Podoliam & Ruſſiam irruit: & prætergreſſus Leopolim arcem vrbemque munitam, ad Gancziugam oppidum, & Viſlocum amnem longe lateque populabundus excurrit, & ingentem toti Poloniæ terrorem incuſſit, nemine ad arcendum hoſtem neque

Ann. Chr. 1498. Moldaui Podoliam & Ruſſiam populantur.

neque parato, neque animato; ſed omnibus ad fugam ſpectantibus, & non ſolum in munitiones, verum etiam in auios montes ac ſyluas ſeſe abdentibus. Vnde tamen plurimi mortales vtriuſque ſexus, & omnis ætatis atq; ordinis à perſcrutantibus extracti, in miſerabilem ſeruitutem abducti ac diſtracti ſunt, ita, vt Thracia, Macedonia, Scythia, & Aſia Ruſſicis mancipiis implerentur. Supra centum millia hominum tunc abacta eſſe feruntur, cum infinita gregum, armentorum, & omnis generis præda. Præmislia, Radimum, Iaroslauia, Præuorſcum, & plura alia oppida cum innumerabilibus pagis direpta atque incenſa. Vnum operæprecium tunc à Polonis factum eſt, quod Cracouia metu propinqui periculi à latere Septentrionali turribus, propugnaculis, pinnis, vallo, foſſaque, Rudaua flumine in eam inducto, munitior & magnificentior effecta eſt, ſubmotis etiam longius pleriſque ſuburbanis ædificiis, quæ mœnibus vrbis è propinquo imminebant.

Captiuorũ ingens numerus.

Neque vero hic tunc Ruſſiæ & Podoliæ malorum finis fuit. Nam Tartari præda in Taurica depoſita, menſe Iulio iterum eaſdem regiones horribili graſſatione percurrerunt. Quibus incommodis & conuitiis hominum Rex motus, Nobilitate vniuerſa arma ſumere, & apud Sendomiriam celeriter ſibi præſto eſſe iuſſa, ipſe Cracouia relicta eodem ſeſe contulit. Sigiſmundus enim frater in Vngariam ad Vladislaum Regem paulo ante profectus erat. Dum ægre moliuntur, & conueniunt Poloni hoſtes præda onuſti ad ſua remeauere. Quo cognito Poloni quoque domos dilapſi ſunt, cum non multo minore quam hoſtes damno & incommodo Sendomirienſem tractum affeciſſent, præterquam quod abigendis tamen ac trucidandis hominibus abſtinuere. Rex quoque Cracouiam rediit. Per quod tempus Caſimiriæ apud Iudæos vitulus biceps natus memoratur, altero capite in loco caudæ, cauda vero in medio dorſi exiſtente, ac duobus tantum pedibus à dextro latere prominentibus. Mali portentum id eſſe creditum. Nec ita multo poſt ſub finem Nouembris ſeptuaginta millia Turcarum per Valachiam in Ruſſiam ſe effuderunt, omnem eam oram, quæ ad Neſtrum & circum Haliciam, Zidaczouiam, Drohobiciam, & Samboriam, ferro & igni affligentes, & prædas agentes. Neque progrediendi & vaſtandi modum barbari vllum ſtatuiſſent, nemine ſeſeipſis obiiciente, niſi Deo miſereſcente populi ſui repreſſi, atque adeo oppreſſi fuiſſent. Derepente enim intenſum frigus & gelu extitit, & nix tanta decidit, vt circumſepti vndique Turcæ neque progredi, neque regredi poſſent. Ita iumentis pleriſque omnibus frigore & fame confectis, hominum quoque ſupra quadraginta millia alſiſſe & obriguiſſe feruntur. Multi reperti poſtea, qui interfectis equis in ventres eorum exenteratos calentes etiam tum ſeſe abdiderant, ſed ſucceſſu irrito: ſtatim enim calor artus vita & ſanguine deſtitutos deferebat. Reliqui, cum ſe vtcumq; tamen explicaſſent, & in Moldauiam euaſiſſent, à Stephano Palatino & Valachis Polonorum inſequentium habitum mentitis, & locorum opportunitate vtentibus, diuexati & contrucidati ſunt, ita vt vix decem millia Iſtro tranſmiſſo ſalua euaſerint. In religionem hæc res ceſſit Turcis, ita vt ſibi perſuaderent, Polonos & Ruſſos diuinitus defendi & vindicari. Itaque non temere deinceps eam gentem bello ſibi laceſſendam & infeſtandam exiſtimauerunt. His tot ac tantis malis expiato Polonorum faſtu, magis propitium deinde numen affulſit Poloniæ.

Tartari etiam Ruſſiã & Podoliã vaſtant.

Vitulus biceps natus.

Turcæ Ruſſiam populantes.

Hyberna tempeſtate deleti.

Turcæ à Moldauis cæſi.

Cæterum nonnihil ſimultatis ſiue diſſidii Ioanni Alberto cum Vladiſlao Rege Vngarorum, & Alexandro Lithuanorum magno Duce fratribus intercesſiſſe videbatur. Cauſa diſſidii forte fuit hæreditas paterna, vel bellum Valachicum, in quo Alexander quidem præter fœderis perpetui legem promiſſumque ſuum Ioanni Alberto defuit. Vladislaus vero fauiſſe etiam Valachis viſus eſt: fœdus quidem certe inter Vladislaum, Ioannem Albertum, & Alexandrum per legatos vltro vltroque miſſos ictum eſt, quo cautum de auxiliis mutuis & ſocietate contra Turcas, & alios quoſuis hoſtes, qui ipſorum alicui fœderati non eſſent: de periculis imminentibus vt ſe inuicem præmonerent: neque quiſpiam cæteris inconſultis cum Turcis pacem faceret, bellumue gereret. Qui contra feciſſet, ei ne deberentur auxilia: Moldauus vt in clientela Vngarorum eſſet: Tranſalpino Palatino contra Turcas fœderati ne deeſſent: de aliis conditionibus fœderis ipſi inter ſe Principes congreſſi conſtituerent: de priuatorum autem controuerſiis dirimendis Conſiliarios ſuos quiſque delegarent. Hæc ita tunc conuenere anno poſt Chriſtum natum milleſimo quadringenteſimo nonageſimo nono.

Fœdus inter Vladiſlaum & Io. Albertum, & Alexandrum ictũ.

Ann. Chri. 1499.

Sigiſmundus Dux Glogouiæ & Opauiæ.

Latrocinia è Silefia ſuſtulit.

Sigiſmundo vero quarto fratri Vladislaus Rex Vngarorum Glogouienſem & Opauienſem ditiones in Sileſia conceſſit, iiſdem fere conditionibus, quibus Ioanni Alberto prius conceſſerat, & inferiori ſuperiorique Sileſiæ eum præfecit. Vbi præclaram is operam ſubiectis & vicinis populis in extirpandis eius gentis latrociniis nauauit. Aliquanto autem poſt etiam inferioris Luſatiæ Marchionatum ipſi adiecit, & portionem ſuam paternæ hæreditatis donauit.

Moldaui Palatini cum Polonis & Lithuanis fœdus.

Cum Stephano quoque Palatino Moldauorum, & filio eius Bogdano pax etiam tunc conſtituta fœduſque ictum, Ioannis Alberti Regis, Alexandri, & Sigiſmundi Ducum nomine: quo profeſſus Stephanus, omnem culpam & iniurias à Rege ſibi clementer condonatas, ac Moldauiæ dominatum relictum eſſe: & contra quoſuis hoſtes totis viribus ſemper præſto ſe ipſi futurum promiſit. Cautum etiam eo fœdere, ne profugi & exules alterorum ab alteris reciperentur. Palatino autem ipſi ſi exulare contingeret, vt tutus pateret receptus in Polonia & Lithuania: & liber inde diſceſſus, auxiliaque darentur, recuperare ſua cupienti: ipſe autem Vngaro iuxta ac Polono contra Turcas bellum gerenti ſubſidio veniret, aut, ſi non poſſet per ſe ipſe, filium cum copiis mitteret. Turcis contra ipſos ne opitularetur, niſi extrema vi adactus: ipſe vero contra eos à fœderatis defenderetur: & de hoſtibus & periculis præmonerent ſe inuicem Principes: De iniuriis mutuis ſubditorum & controuerſiis, Camienecenſis, Cernechouienſis, & Chocimenſis præfecti ſimul cognoſcerent. De grauioribus autem controuerſiis inter ipſos præfectos, iudices à Principibus deſignarentur: commercia vt vtrobique eſſent libera. Hæc ita tunc tranſacta ſunt.

Ioannis Moſcouiæ Dux amicitiam & ſocietatem cum Rege Pol. iungit.

Quin & Ioannes Moſcorum Dux de pace, amicitia, & ſocietate tunc ad Regem Poloniæ miſiſſe, & impetraſſe à Vapouio memoratur.

Ann. Chri. 1500.

Turcarum Imp. ad Regem Pol. de pace miſit.

Nec longo poſt tempore interiecto ipſe etiam Turcarum Imperator cum de confœderatione tot ac tantorum Principum cognouiſſet, inſignem legationem ad Ioannem Albertum Regem de pace vel induciis prorogandis miſit, quæ totum annum reſponſum Regis expectauit. Neque enim explicabat is, quid faceret, propterea quod ad bellum Turcis inferendum cum ipſe vltro prono ferebatur animo, tum ab aliis etiam

incita

incitabatur. ſed eum domeſticæ quædam difficultates, & præſertim inopia ærarii, & res Pruſſicæ impediebant, & quod gemina Tauricanorum Tartarorum incurſione diſtractus, conſultandi cum proceribus ſpacium non habuit.

Tartari Ruſſiam & Poloniam vaſtant.

Tartari enim ſub meſſis tempus hybernarum frugum magno impetu per Volyniam effuſi, in Ruſſiam & Poloniam circum Belzum, Craſniſtauiam, Craſnicum, Turobinum, & Lublinum ad Viſtulam vſque effuſas populationes faciebant. Quo commotus Rex, aliquanta manu ex aulico comitatu ſuo & voluntariis tumultuarie conflata, ad hoſtem contendit: ſed cum eum præda oneratum raptim abeuntem aſſequi non poſſe videretur, Cracouiam menſe Auguſto rediit.

Legatio Pontificis Alexandri ſexti ad Regem Io. Albertum.

Quo tempore ſuperuenit Caſpar Callienſis Epiſcopus legatus Alexandri ſexti Pontificis ad Turcicum bellum Regem cohortans, & piæ militiæ, quam Crucis vocant, facultatem ad id bellum ipſi pariter & Vngaro Regi, ſimulque Iubilæum, & poteſtatem Decimæ de cunctis eccleſiaſticis reditibus in ſuo vtriuſque regno in ſubſidium eiuſdem belli exigendæ afferens. Tardius autem is venit, quod prius in Vngariam cum iiſdem mandatis diuertiſſet.

Decima negatur ab Epiſcopis.

Ac Decima quidem ab Epiſcopis Polonis & collegiis negata, ſed vſitata contributio pro eo decreta, quæ tunc ad tria millia florenorum vix peruenit. Iubilæus vero promulgatus, triginta fere millia florenorum Regi reddidit.

Tartari iterum Ruſſiã & Lituaniam depopulantur.

Nec ita multo poſt Tartari præda depoſita, illecti eius dulcedine, menſe Septembri reuerſi, non modo eaſdem oras, ſed Ruſſiæ quoque Auſtralis & Lithuaniæ partem depopulati ſunt: ac circum Landſhutam, Lezeiſcum, Zauichoſtum, Opatouiam, & Breſtam Lithuanicam, prædis actis, nulloque accepto incommodo, ingentem hominum, pecudum, & iumentorum vim abegerunt: quæ eo maior & opulentior fuit, quod intacta aliquandiu ea loca ab ipſorum incurſionibus fuiſſent. Erant in Ruſſia nonnullæ mercenariorum militum copiæ cum Petro Myſcouio præfecto Leopolienſi, publico ſtipendio, quod è tributo agrario ceruiſiarioque ac cenſu oppidorum collatum erat, merentes: quæ locis opportunis vel à tergo abeuntem hoſtem carpere, ac differre, quod Rex maioribus cum copiis conſequeretur, potuiſſe videbantur. Sed nuſquam eæ hoſti ſeſe oſtentarunt. Rex quidem paucis equitibus, quos raptim ad manum habere potuit, egreſſus Cracouia, milites cruce ſignatos à Callienſi Epiſcopo, qui nondum diſceſſerat, ſubſequi ſe iuſſit.

Iudæorum bona direpta à cruce ſignatis militibus.

Verum ii poſt diſceſſum regium correptis armis bacchantium in morem ducibus religioſis & monachis, quorum non exiguus erat in ea turba numerus, in Iudæorum domicilia Caſimiriæ impetum fecere, & fortunas eorum diripuere, ac viginti plus minus Iudæos trucidauere. Inde cum ſub ſignis per pontem Cracouiam tenderent, clauſis portis vrbis excluſi, Regem ſecuti ſunt. Ne tunc quidem operæprecium vllum aduerſus Tartaros factum. Rex enim vbi exceſſiſſe cum præda hoſtes cognouit, ipſe quoque è Ruſſia inglorius Cracouiam ſe recepit. Inſigni calamitate & vaſtitate tunc illæ barbarorum excurſiones Ruſſiam & Poloniam affecere.

Cometes portendens Tartarorum incurſionem.

Portenderat autem hæc mala cometes, decem & octo diebus ante primam Tartarorum incurſionem conſpectus.

Cracouienſis arcis incendium.

Quin & arcis Cracouienſis ea pars, quæ à pede galli Kurzanoga nomen habet, paulo ante improuiſo igne conſumpta eſt. Et fuit ſanè æſtas illa tam calida & arida, vt ad medium Iunii fruges in Polonia paſſim demeterentur.

Ne

Meſſis præmatura.

Ne Lithuania quidem eo anno meliori fortuna vſa eſt. Etenim Ioannes magnus Moſcorum Dux, quãuis Helenam filiam Alexandro magno Lithuanorum Duci in matrimonium collocaſſet, amplificandi tamen imperii cupidior, quam fœderum obſeruantior, Ruſſiæ totius dominatum Berezina flumine tenus auito & proauito quodam (vt videri volebat) iure à genero repetebat, elatus acceſſione earum ditionum, quas Caſimiro regnante à Lithuanis partim bello, partim defectione Ruſſorum abalienarat. Conflato igitur exercitu ingenti, cum alia quædam territoria, per deditionem acceptis magis, quam expugnatis eorum munitionibus, iuris ſui fecit, tum Smoleſcenſem oram vaſtauit. Alexander cum neque virium, neque animorum ſatis contra tam potentem hoſtem in ſuis eſſe animaduerteret, miſſo Poſnaniam theſaurario cum pecunia, non ſpernendas equitum & peditum copias è Polonis, Sileſiis, Bohemis, ac Morauis mercede conductis conſcripſit, eiſque Ioannem Karnkouium cognomento Polacum præfecit. Quæ cum ſub finem autumni demum, pluuiis increbreſcentibus, & frigore geluque iam inualeſcente ad Smolenſciorum fines perueniſſent, nec hoſtem ibi reperiſſent, nulla re memorabili geſta dimiſſæ, Lithuania hoſtilem fere in modum diuexata exceſſerunt.

Moſcus Lithuanis bellum infert.

Lithuania à mercenariis militibus vexata.

Rex in Pruſſiam expeditionem ſuſcepit.

At Ioannes Albertus Rex in Pruſſiam expeditionem parabat, quo Cruciferos cum ſuo Magiſtro ad officium reuocaret. Quamuis enim eius opera Regina matre poſtulante, Fridericus Dux Saxoniæ Ioanni Tiffenio Leopoli mortuo in Magiſtratu ſuffectus eſſet, detrectabat is tamen ſubiectionis iuramentum Regi præſtare, quemadmodum debebat ex pacti & fœderis formula. His igitur rebus omnibus ac difficultatibus diligenter expenſis, Rex, cum comitia Petricouiæ ad initium ſequentis anni milleſimi quingenteſimi primi edixiſſet, quinque annorum inducias Baiazeti conceſſit, legationemque eius magnifice donatam tandem dimiſit. Venerant ad eadem comitia Oratores Stephani Palatini Moldauorum, & Sachmatis principis Tartarorum Zauolgenſium. Ac illi quidem tum Eliæ (qui ante Stephanum Palatinus fuit) filium profugum ex fœdere depoſcebant, quod is affectare dominatum diceretur: Tartari vero nunciabant, Principem ſuum legatione Regis, & Alexandri magni Ducis Lithuanorum euocatum contra Mahometkercium Tartarorum Præcopienſium Principem adeſſe cum centum equitum millibus: traiectiſque Rha atque Tanai non ſine magno labore apud Mæotem paludem primum conſediſſe: deinde longius progreſſum ad Boryſthenem fixis tentoriis expectare Polonos & Lithuanos, vt inter ſe inito fœdere, & iunctis viribus communem hoſtem adorirentur. His actæ gratię, fœduſque ictum multa ceremonia & iureiurando adiecto: quod quidem Tartari more ſuo dederunt, aqua ſtrictis frameis infuſa & ſorpta mala inprecantes ei, qui fœdus rupiſſet. Miſſa principi à Rege munera, & inita belli ſocietas. Verum dum Poloni ac Lithuani moram nectunt, Mahometkereius coactis magnis copiis, cum non multum Sachmati viribus cederet, exercitatiorem autem aliquanto militem haberet, vltro hoſti obuiam iuit. Commiſſo acri & cruento prælio, victus Mahometkercius, & in Tauricam reiectus eſt. Nec Poloni poſtea victorem ſocium iuuandum duxerunt, ſiue quod ipſe per ſe id bellum confecturus videbatur, ſiue vt barbari ipſi ſeſe mutuo ancipiti bello conficerent, vel debilitarent, eo quod ne ſociis quidem ipſis barbaris fides habenda videretur. De Stephani autem

Ann. Chri. 1501.

Comitia Petricouiæ.

Induciæ cũ Turcis quinquennes.

Legatio Moldauica & Turcica.

Fœdus Regis Pol. cum Tartaris.

Tartarorũ iuſiurandum quale.

Tartarorũ inter ipſos bellum.

Tartari Tauricani victi.

poſtu-

poſtulatis cum aliquandiu conſultatum eſſet, dedere quidem inſontem & ſupplicem, dirum & crudele videbatur: ſeruare autem æmulum infidi ſocii, contra fœdera, quem bello repetiturus eſſe videbatur, fuit inutile. Quamobrem deditus non eſt Petrus, verum legatis ſpectantibus capite plexus. Et ne iniuſte id factum exiſtimaretur, vulgatum eſt, crimen falſi in literis regiis eum commiſiſſe. Expeditis legatis, & conuentu ſoluto, cum nonnihil temporis Rex apparatui belli Cracouiæ dediſſet, poſt medium Aprilem in Pruſſiam contendit. Toruniam cum perueniſſet, ad Fridericum Magiſtrum legatos miſit hortatum, vt is ſponte officium faceret potius, quam Polonorũ vim & arma experiretur. Dum eunt redeuntque legati, Rex interim apoplexia vitam finiuit. Corpus eius Cracouiam reuectum, in baſilica arcis honorifice ſepultum eſt, matre funus proſequente, quæ marmoreum monumentum filio ponendum curauit. Fuit Ioannes Albertus ſtatura proceriore, colore ſubfuſco, capillo nigro & raro; ingenio magno, literarum & præſertim hiſtoriæ ſtudioſus, liberalitate erga militares homines, & magnitudine animi non vulgari: aulicum comitatum non infra mille ſexcentos alere ſolitus: in venerem procliuior, cœlebs tamen extinctus eſt, cum fere nouem annos regnaſſet.

Petrus profugus Eliæ Valachi P. filius capite plectitur.

Legatio Regis Io. Alberti ad Magiſtrum Cruciferorum.

Io. Alberti Regis mors.

ALEXANDER REX.

IVſtis funeribus Ioanni Alberto perſolutis, itum eſt Petricouiam ad comitia, creandi noui Regis gratia, de more à Friderico Archiepiſcopo Gneſnenſi, qui idem Epiſcopus Cracouienſis & presbyter Cardinalis erat, indicta. Conſultatumq; aliquandiu variantibus procerum ſententiis, & ſtudiis in reliquos Caſimiri filios diuiſis. Complures enim de minorib. Polonis ad Vladislaum Vngarorum & Bohemorum Regem regnum deferebant, quod eum opibus externorum regnorum paternum & auitũ regnum aucturum & ornaturum, & maiore vi coniunctis trium populorum viribus contra barbaros Turcas ac Tartaros, & quoſuis alios hoſtes defenſurum eſſe dicerent. Alii vero Sigiſmundo Glogouienſium & Opauienſium Duci fauebant. Sed vicit eorum ſententia, qui Alexandrum magnum Ducem Lithuanorum Regem edebant. Nam & rationibus certis & exemplis ij refellebant eos, qui Vladislao ſtudebant, oſtendebantque, neq; Vladislai prioris, neque Ludouici tempore expediuiſſe Polonis, eundem cum Vngaris Regem habere. Negotioſum eſſe inprimis regnum Vngarorum, partim propter inquieta gentis ingenia, partim propter vicinos Turcas, ita vt Rex diutius ab eo regno abeſſe recte non poſſit. Polonis item præſente Rege opus eſſe, magiſque incommodis ac cladibus maiores ſuos affectos ob Regis abſentiam. Contra, Lithuaniam perpetuo fœderis nexu olim à Iagellone & Vitoldo cum Polonia conſociatam, & quaſi in vnum Reipublicæ corpus redactam, ab ea diſiungi, & quaſi amputari, prorſus inutile eſſe. Omnibus bellis priſcis ac recentioribus Lithuanos multum momenti Polonorum viribus attuliſſe. Et quemadmodum ii ſine Polonis nil præclari vnquam geſſiſſent, gerantue: ſic à Polonis quoque, ſicubi Lithuani abfuiſſent, non magnum operæprecium factum, ex quo ii ſeſe cum ipſis coniunxiſſent. Commodum autem aduenerant Lithuanorum proceres, Albertus

Comitia Petricouiæ.

Variæ ſententiæ de Rege creando.

Non expedire, eundem eſſe Vngar. & Polon. Regem.

Lithuanorum coniunctio cum Pol. vtriſq; vtilis.

Lituanorũ legatio ad Comitia Polonorum.

tus Tabor Epiſcopus Vilnenſis, Ioannes Zabrezinius Mareſchalcus, Nicolaus Radiuilus pincerna magni Ducatus Lithuaniæ, & alii quidam duo cum mandatis Alexandri Ducis, ac totius Senatus Lithuanici ad eligendum cum Polonis ſecundum præſcriptum fœderis Regem, & iurandum in verba eius, confirmandumque & renouandum hæc antiqua fœdera: vt ex Polonis atque Lithuanis vnus deinceps ſit populus ſub vno rege: Rex autem in Polonia creetur, Lithuanis etiam proceribus ſuis locis in eo conuentu ſuffragia ferentibus: conſilium vnum ſit vtrique populo, & ſocietas in ſecundis iuxta ac aduerſis rebus: moneta par atque ſimilis: fœdera, antiquitus ab vtriſque icta, ſeruentur ab ambobus, quoad alteris non incommodabunt: magiſtratus, ſenatores, præfecti, Nobilitas, & alii quiuis Lithuani iurent in verba Regis, non ſemel tantum, ſed quoties à proceribus Polonis admoniti fuerint: iura & prærogatiuæ vtriuſque populi ſimul & eodem contextu literarum à nouis Regibus confirmentur: cæterum iudicia more antiquo vtrobique exerceantur: nulla denique occaſio vtrinque captetur dirimendæ coniunctionis.

Fœdus Lituanorum cũ Polonis renouatum.

Alexander Rex renunciatus.

Polonorum legatio ad Alexandrũ M. D. Litu.

His ita geſtis & conſtitutis, Alexander renunciatus Rex eſt, miſſique ad eum Breſtam oratores principes Senatus, Andreas Roſa Archiepiſcopus Leopolienſis, Ioannes Lubranſius Epiſcopus Poſnanienſis, Andreas Szamotulius Poſnanienſis, & Ioannes Tarnouius Lublinenſis, Palatini, iuſiurandum ab eo, & proceribus Lithuanis de ſeruandis pactis conuentis exegerunt, regnumque ei detulerunt. Nec longa mora interiecta, maturauit is iter Cracouiam cum mille quadringentis equitibus, ſuſcipiendi diadematis gratia. Verebatur enim, ne quid Vladislaus frater fautorum ſuorum conſilio moliretur. Dum autem præſtitutum coronationi diem Cracouiæ nouus Rex expectat, aduenit ad eum legatio Sachmatis Zauolgenſium Tartarorum Principis: quæ introducta in Senatum adorato de more gentis Rege, incuſauit Polonos iuxta ac Lithuanos, quod cum ii Sachmatem cum ingentibus copiis tam longo ac difficili itinere in auxilium contra Tauricanos Tartaros euocaſſent, ipſi tam diu cunctarentur cum eo ſe coniungere, & communem hoſtem non tam viribus ſuis, quam natura loci & peninſulæ latibulis fidentem aggredi: paterenturque amicos & ſocios vaſtis atque incultis locis hærentes hyberni cœli inclementia, pabuli & commeatus inopia, & fame vna cum equis confici. Verendum, vt Tartari gens alioqui ferox, nec ſatis morigera ſuis Principibus, mala conſultrice fame ſtimulante, in officio contineri poſſint. Reſponſum in hanc ſententiam: Regem celebritate coronationis peracta acceleraturum expeditionem, & cum Polonis ac Lithuanis ad Boryſthenem præſto futurum, operamque daturum, ne Sachmatem cum ſuis tam longinquæ ac diuturnæ expeditionis pœniteat. Hac ſpe onuſti legati, additis hoſpitalibus donis, quæ domino ſuo ferrent, dimiſſi ſunt ſine mora. Interea vero Sachmatis vxor, inediæ ac frigoris impatiens, maiore cum parte copiarum eius in Tauricam transfugit. Qua virium acceſſione fretus Tauricanus princeps Mendlikereius, qui Mahometkereio forte defuncto, vel ſuperiori pugna cæſo ſucceſſerat, duxit in hoſtem: commiſſoque in patentibus campis ſub Kiouia prelio, victum ingenti ſtrage Sachmatem in fugam vertit. Sachmates diſſipatis ſuis cum trecentis modo equitibus

Tartarorũ Zauolgen Sachmatis legatio ad Regẽ Alex.

Tartaricũ bellum.

Zauolgenſes Tartari à Tauricanis profligati.

Sachmates fuga & captiuitas.

bus Bialogrodum profugit. Vbi cum ſubſtitiſſet aliquandiu inops conſilii, & à Turcis in gratiam Mendlikereii inſidias parari ſibi perſenſiſſet, per vaſtas Podoliæ ſolitudines Kiouiam petiit. Sed ne ibi quidem tutus fuit: circumuentus enim à Palatino ſiue præfecto loci, Vilnam tranſmiſſus, ibique Regis aduentum præſtolari iuſſus, cum aliquoties fugere conatus eſſet, retractus è fuga, maiori cura aſſeruatus eſt. Hunc exitum Tartaricum illud bellum habuit.

Alexander Rex coronatur.

Venetorum Legatio.

Ann. Chr. 1502.

Alexander duodecima Decembris die à Friderico fratre in baſilica Cracouienſi ritu ſolenni inunctus & coronatus eſt. Nec multo poſt Sigiſmundus Alexandri frater Dux Glogouienſis, & Opauienſis, Ioannes item Baduarius Venetorum legatus gratulaturi regnum Alexandro aduenerunt. Menſe autem Februario ſequentis anni milleſimi quingenteſimi ſecundi venit & Helena Regis coniunx è Lithuania: nec tamen diadema de more Reginarum illi impoſitum, eo, quod Græcorum religioni dedita, ab inſtitutis eccleſiæ Romanæ abhorreret. In Lithuaniam deinde Rex initio menſis Maii cum ea ſe contulit, Friderico Cardinale fratre vicario & gubernatore regni pro ſe conſtituto. Acceperat enim Moſcos contra Lithuanos bellum reparare. Nec ita multo poſt Demetrius Ioannis magni Ducis filius affinis Alexandri Regis cum valido exercitu adfuit, & ad Smolenſcum caſtra metatus eſt: fruſtraque tentata arcis expugnatione, reduxit exercitum, cum Alexandrum Regem magnis cum copiis aduentare didiciſſet. Pax deinde, ſiue adeo ſex annorum induciæ inter ſocerum & generum conſtitutæ, ea lege, vt captiui modo redderentur. Per idem fere tempus Tartari Tauricani, quum Podoliam, Ruſſiam, & Sendomirienſem tractum populabundi peruagati, Reſſouiam, Iaroslauiam, Radimnum, Belzum, tranſmiſſoque Viſtula fl. Opatouiam, Lagouiam, & Cunouiam oppida diripuiſſent & exuſſiſſent, ad Paczanouiam vſque peruenere. Inde cum Ioannes Vapouius, qui erat in miniſterio Friderici Cardinalis, aliquanta manu ſagittariorum in aditu eius oppidi ipſis ſe oppoſuiſſet, & non mediocris exercitus ſpeciem oſtendiſſet, reuocarunt gradum præda omnis generis onuſti, & ferro ignique in obuia quæque, quæ abigere vel aſportare commode non poterant, crudeliter debacchati. Proceſſit quidem ipſis obuiam Fridericus Regis frater cum quingentis equitibus, & peditum aliquanta manu tumultuaria, cætera Nobilitate Corczinum ſe ſequi iuſſa: verum dum ea tardius molitur, Tartari in tutum ſe cum præda recepere. Eo ipſo anno induciæ, viuente adhuc Ioanne Alberto, cum Baiazete Turcarum Imperatore dudum initæ, conſtitutæ, per Nicolaum Firleium Præfectum Lublinenſem confirmatæ ſunt. Infeſtauit autem tunc ea gens Boſnam, & regiam gentis layczam obſedit, acriterque oppugnauit. Contra quem exercitum cum Vladislaus Rex Vngarorum copias expeditas miſiſſet, commiſſo prælio, cum æquo marte aliquandiu dimicatum eſſet, ad extremum Turcæ fuſi & fugati ſunt. Nec tamen Vngaris incruenta ceſſit victoria.

Alex. Rex in Lituaniam ſe confert. Frid. Cardinalis Vicarius & prorex.

Smolẽſcum à Moſcis oppugnatum.

Induciæ inter Moſcum & Regem Alexandr.

Tartarorum Tauricanorum excurſio in Poloniam.

Induciæ cum Turcis firmatæ per Nicol. Firleium.

Turca victi ab Vngaris.

Inſequens annus milleſimus quingenteſimus tertius Friderici Cardinalis

Ann. Chr. 1503.

regii fratris, Creslai Kurosuancii Vladislauiensis Episcopi, & Conradi Ducis Masouiæ continuis prope funeribus memorabilis est. Fuit autem Fridericus procera statura, aspectu decoro ac dignitatis pleno: cæterum iners, ignauo ocio, crapulæ, & assiduis compotationibus marcescens, & ad extremum morbo Gallico confectus est teste Matthia Miechouio medico. Vnum illud nominis sui monimentum in basilica Cracouiensi reliquit, quod thecam c luæ Diui Stanislai martyris auream, & multis preciosis gemmis distinctam contulit. Ei suffectus in Metropolitana quidem Gnesnensi sede Andreas Boris, cuius cognomento Rosa Archiepiscopus Leopoliensis, Bernhardino Vilcico successore in Leopoliensi accepto: in Cracouiensi vero Ioannes Konarscius, qui procurator Friderici fuerat, in gratiam Reginæ matris, quam vulgaribus officiis & caponibus subinde præbitis demeruisse dicitur. Porro Creslaus Kurosuancius in Episcopatu quidem Vincentium Przerembium Episcopum Præmisliensem: in munere autem Cancellariæ Ioannem Lascum Præpositum Scarbiriensem & Canonicum Cracouiensem successorem accepit. Przerembio vero in Episcopa Præmisliensi Matthias Dreuicius successit, qui & in Procancellarii munere ante successerat. Conradus vero Masouiorum Dux Ioannem & Stanislaum filios impuberes hæredes reliquit: sed hi in Czirnensi tantum ditione ius succedendi patri habebant. Cæteræ, quas Conradus à Ioanne Alberto Rege precario obtinuerat, ad Regem ex pacto deuoluebantur. Nec tamen reddebantur, Anna vxore defuncti cum proceribus eas retinente. Quod quidem Rex facile passus est, pactus cum Anna & proceribus, ne id sibi regnoque fraudi esset, donec controuersia decreto comitiorum decideretur. Verum transacta res est amice sequenti anno in comitiis Petricouiensibus, indultumque pueris, vt quibus finibus pater ipsorum Masouiam tenuisset, ipsi quoque retinerent, & posteris suis masculis tantum relinquerent. Vbi vero masculi hæredes defecissent, tum demum Rex Polonorum totam Masouiam reciperet, gentemque suis legibus viuere permitteret: puellis (si quæ superessent è Ducum genere) pro dignitate dotem daret. Vbi ad pubertatem pueri peruenissent, tunc demum vt pacta hæc diplomatis suis approuarent, & iuramento Regi sese obstringerent: inteuim autem mater Principatum omnem administraret. Atque hæc sequenti demum anno conuenere.

Friderici Cardinalis mors & mores.

Conradus Dux Masouiæ moritur.

Transactio Regis cum Massouiam Ducibus.

Hac autem æstate Tartari Tauricani Podoliam & Russiam hostili rursus incursione vexarunt, à Stephano Palatino Moldauorum, vt habitum est, concitati. Ipse quidem immisso in Russiam finitimam exercitu, tractum omnem inter Nestrum amnem & Sarmaticos montes, quem Pocuciæ vocant, nemine resistente, ac ne exspectante quidem quicquam eiusmodi, subegit: siue, vt ipse dictitabat, de sua ditiona prius detractum recepit. Rex itaque crebris nunciis è Lithuania excitus, Lublinum extremis diebus mensis Octobris venit, ibique comitia procerum habuit. placuitque, vt in æstatem proximam milite mercenario res contra Moldauos gereretur, & Pocucia repeteretur. In stipendium vero decreto comitiorum impetrata est oppidanis & agrestibus pecunia visitato more Rex deinde peracto conuentu Cracouiam se contulit, & ibi hybernauit.

Tartari Tauricani Russiam populantur.

Pocutia à Moldauo intercepta.

Comitia Lublini.

Vere proximo anni millesimi quingentesimi quarti exercitũ è mercenario milite conscriptum in Russiam misit: ipse vero, posteaquam pluuiæ & insolitæ fluminum inundationes remiserunt, in Prussiam profectus, iusiurandum fidelitatis à Prutenis exegit. Fridericus vero Magister Cruciferorum cognito aduentu regio ad consanguineos suos in Saxoniam se recepit, ne vel iurare in verba Regis, vel improuisi belli molem imparatus sustinere necesse haberet. Sed ne Germania quidem tunc domestico & intestino bello vacabat. Ideoque Fridericus apud suos nil tunc opis inuenit. Per id tempus Moldauia infestata & vexata est à Polonis, ita vt Stephanus è munitionibus Pocuciensibus præsidia deducere coactus sit, præsertim cum ipse grauissimo pedum dolore affligeretur; quo ad extremum confectus, breui post extinctus est, vir magnitudine animi, astu, & peritia rei militaris, & rebus contra Turcarum, Polonorum, Vngarorumque Reges ac Tartaros feliciter gestis omni æuo memorabilis. Cui Bogdanus filius luscus in dominatu successit. Poloni satis habuerunt Pocuciam recuperasse. Tartari vero cum non ignorarent, in propinquo esse regium exercitum, quieuerunt eo anno. Mature igitur exercitus ille exautoratus est, siue quod eo nihil opus erat, Moldauis ac Tartaris quiescentibus &, vt videbatur, deinceps etiam quieturis: siue quod deerat pecunia, ita vt ne emerita quidem stipendia militibus exsoluerentur. Quo factum, vt ii agminatim in Cracouiensem oram reuecti, cum ne Cracouiæ quidem spes vlla pecuniæ è thesauro regio numerandæ ostenderetur, in bona & possessiones Episcopi & Abbatum inuaderent, & inde rapto sese sustentarent, donec Rex è Prussia rediit: quod quidem sub æstatis finem factum. Quo tempore Casimiria, quæ Cracouiæ ponte iungitur, à meridie ad noctem vsque Rege ex arce inspectante arsit, & cum turribus & pinnis mœnium penitus deflagrauit.

Ann. Chr. 1504.

Prussi iurant Regi Alexandro.

Moldauia à Polonis infestata.

Stephani P. Moldauiæ mors & res gestæ.

Poucia à Polonis recepta.

Cracouien. ora à militibus infestatur.

Casimiria deflagrant.

Finitis Petricouiæ comitiis, constitutisq; rebus Polonicis & Masouiticis, Alexander Rex insequentis anni initio Brestam (quo Lithuanis conuentũ indixerat) contendit, vt eius quoq; gentis res turbatiores componeret. Principem gratiæ locum ex ea gente apud eũ obtinebat Michael Glinscius Dux Russus, vir elati animi, magnasq; in Lithuania opes & potentiam atque clientelas, Russorum præsertim eiusdem linguæ & religionis hominum, sibi comparat. Indigne id ferebant Lithuani proceres, metuebantq;, ne per occasionem is Alexandri orbitate contempta Lithuaniæ principatum inuaderet, & ad suos Russos transferret. Quinetiam iactabatur vulgo, eum Alexandro insidias struere. Non latebant hæc Glinscium: & homo gratia Principis impotentior sui, non modo non dissimulabat quicquam, sed apertas cum æmulis suis inimicitias gerebat, & in odium Principis eos adducebat. Nec defuit ipsi occasio. Forte Rex Præfecturam Lidensem, Lithuano quodam amoto, Andreæ Drosdæ Glinscii consanguineo contulerat, & ad primores Lithuanorum absens mandata dederat, vt eum in possessionem eius Præfecturæ mitterent. Id illi odio Glinscii ad aduentũ regium distulerunt. Hinc igitur arrepta occasione Glinscius cum alios Lithuanos proceres, tũ inprimis Albertum Taborum Episco. Vilnensem, Ioannem Zabrezinium Palatinum Trocensem, Stanislaum Zarnouecium præfectum Samogitiæ, & Stanislaum Kiszkam exercitus ducem, quasi contumaces rebellesq; criminari apud Regem, donec eo ad extremum Regem perpulit, vt is secretis

Ann. Chr. 1505.

Motus Lithuanici.

conſiliis de nece ipſorum cogitaret. Quum autem in media Lithuania nil eiuſmodi propter magnas eorũ clientelas, & communẽ gentis Lithuanæ dolorem tuto aggredi poſſe videretur, Breſtam ad conuentum eos euocauit. Non ignorabant illi quidem Regem ſibi iratum: & erat res plena ſuſpicionis, quod Lithuanica comitia eum in locum præter morẽ edicta eſſent, aduenere tamen, ſed ingreſſu arcis abſtinuere. Tandem ſuaſu Ioannes Laſci Cancellarii regni aliquantiſper mitigatus, Zabrezinium quidem Palatinatu Trocenſi deturbauit, dato ei ſucceſſore Nicolao Radiuilo: Albertum vero Epiſcopum Vilnenſem cum cæteris, qui idem ſentiebant, ſenatus ingreſſu excluſit.

Sachmates Tartarus in Poloniã ductus.
Comitia Radomiæ.
Sachmatis libertas in dicendo.

Adductus deinde Vilna Sachmates Zauolgenſium Tartarorum Princeps, cui Rex ſplendida & magna equitum caterua ſtipatus, ad quinq; millia paſſuum obuiam progreſſus comiter eum accepit, compoſitiſque rebus Lithuanicis ad conuentum Polonorũ Radomiam ſecum duxit. Vbi introductus in Senatum, libere Regem & Senatum incuſauit, quod ab iis contra Tauricanos Tartaros in auxiliũ pene ab Hircano vſq; mari ingentibus pollicitationibus euocatus, deſtitutus, deinde ac plane proditus, amiſſis partim per defectionẽ, partim aduerſo prælio maximis, quas adduxerat, copiis, nihilo tutiorẽ apud ſocios & fœderatos, quã apud Turcas fugæ locum inuenerit: ſed contra iuriſiurãdi religionẽ pro captiuo habitus, & ad illud vſq; tẽpus in cuſtodia, & quaſi in carcere detentus ſit. Sed Deus, ſublatis in cœlum manibus, inquit, bonorũ omnium & malorum remunerator meã Regiſq; cauſam aliquando iudicabit, & ærumnas meas, iuſq; iurandum violatũ vlciſcetur. Ad extremũ orabat, vt ſibi libere diſcedere, & ad ſuos reuerti liceret.

Reſponſum ad orationẽ Sachmatis.

Reſponſum regio nomine: immerito ipſum de Rege & Senatu queri: ipſum ſibi ſua culpa, quicquid illud mali eſſet, conciliaſſe: quippe qui cũ validum exercitum haberet, hoſtemq; viribus longe inferiorẽ ſecundo prælio fudiſſet fugaſſetq;, in campis Kiouienſibus deſidere ignauus, & ſociorũ agros, fœdere & iuriſiurandi religione neglecta, rapinis vexare, quam vrgere victoriam, expulſoq; hoſte, Tauricæ imperium ſibi adiungere maluerit: aut ſi id ei viſum non ſit, potuiſſe eum certe traiecto ſurſum Boryſthene, è Moſci ditione prædas agere, & exercitũ inopem ſuſtentare, tantiſper, dum Poloni & Lituani veniunt. Ne fœminam quidẽ, vxorem ipſius mariti, nedũ exercitum viri ignauiam illam ferre potuiſſe. Seipſum igitur potius, quam quenquam alium incuſaret. Adhæc plurimum eum Polonis ac Lithuanis incommodaſſe, quod ſua culpa neglectis eorũ conſiliis de infeſtanda Moſcouia, defectione ſuorum vires hoſtium auxerit. Sic refutatæ ſunt Sachmatis querelæ, retorta in eum culpa. Obnixius deinde is rogare, vt in Scythiam remitteretur: reparaturum ſe exercitum, & reliquias profligati collecturum: transfugas quoq;, vbi ſe incolumem cognouerint, ad ſe reuerſuros. Ita fore, vt plus Regi commodare dimiſſus, quam retentus poſſet. Non ſatis conſultum fore Polonis videbatur, dimittere ferocẽ hominem, detentione tã diuturna & retractione ex fuga irritatum, qui tunc etiam, cum ſui iuris non eſſet, libere tamen & acerbe de iniuria querimoniam haberet. Sed Tauricano tamen Principi iratior eſſe, & infeſtior fore non immerito credebatur. Ita acquieturos tamen Polonos, barbaris inter ſe commiſſis. Placuit igitur, ipſo aſſentiente, fratrem quidem eius Kozacum Soltanũ in Scythiam mitti, nouas copias Sachmati adductură, & Nogaienſes Tartaros cõſanguineos ſuos

contra

contra Tauricanos concitaturum: ipſum vero Sachmatem Trocos remitti, expectaturũ, donec frater cum copiis reuerteretur, & Rex in Tauricã expeditionẽ faceret. His ita actis, Kozacus accepto à Rege viatico, in Scythiã cõtendit: Sachmates vero à Lithuanis proceribus Trocos reductus, liberiore viuendi ratione vti permiſſus, cũ dediſſet fidem, ſe inde fugiturum non eſſe.

Comitia iterum Radomiæ.

Habebat iterum Rex comitia Radomiæ: venerantq; eo Lithuani proceres, vt opera Polonorum Regem ſibi reconciliarent: ſed non potuere tamen ii quidquam aliud impetrare, quam vt Rex data ipſis repulſa publice, ſecreto Polonis polliceretur, ſe illos in gratiam recepturum, cum in Lithuaniam venerit. Dimiſſis Lithuanis atq; Tartaris, reliquum tempus comitiorum iudiciis & conſultationibus de defenſione regni contra ſubitarias incurſiones hoſtium datum. De Nobilibus quibuſdam, qui latrocinia exercuerant, ſupplicium ſumptum. Ac Oſuchouius quidem & Miſſouius gladio percuſſi: Ruſſinouia vero fœmina cum ocreis, calcaribus, & cultu corporis virili (vt erat prehenſa) ſuſpendio affecta eſt.

Tributum à minorib. Polonis ſcitum.
Tempeſtas horrenda.

Ad defenſionem vero regni minores quidem Poloni tributum agrarium duodenûm groſſorum in ſtipendium mercenariorum militum ſciuere: maiores autem id abnuere. Per quod tempus decimanona die menſis Maii tempeſtas horrenda circum Cracouiam coorta, tonitruis perpetuo terribiliter crepitantibus & coruſcantibus inter denſas nubes fulguribus, grandinem inſtar oui gallinacei demiſit, qua frondes arborum craſſiores etiã decuſſę, tectaq; domorum perfracta ſunt: turris vna arcis fulmine percuſſa, tecti & muri parte abrupta, prodigii loco fuit.

Rex paralyſi affectus.
Bogdani Moldaui legatio.

Nec multo poſt Rex Alexander vigore membrorũ in vna parte ſoluto (quem morbũ paralyſin Græci vocant) Radomia Cracouiam poſt medium Iunium apportatus eſt. Quo ſubſecuta eum legatio Bogdani Moldauorum Palatini, qua petebat coniugium Eliſabethæ ſororis regiæ: & quo facilius id impetraret, Thyſmeneciam, & Cieſſibieſſos territoria Regi reddebat. Ipſe ne autem ea poſt mortem patris Polonis ademerit, vt tradit Vapouius, an à patre adempta, vt vult Micchouius, retinuerit: an vero, quæ nondum habuerit quidem in poteſtate, ſed quaſi ſua repetere poſſe & velle videbatur, donanda ſibi eſſe dixerit, non ſatis conſtat. Ea certe dabat, quæ ipſe retinere non poterat: vt benignitate illa, quæ nihilo ipſi conſtabat, Regis & Polonorum ſtudia promereretur. Abnuebant puella & mater barbaricum fœdi ac luſci hominis connubium: nec tamen repulſa irritare placebat hominem, & ex amico hoſtem facere. Itaq; pro munere quidem Bogdano actæ gratiæ, de coniugio vero ambiguum reſponſum datum.

Nogaienſiũ Tartarorũ legatio.
Tauricanorum Tartarorum legatio.

Per idem tempus legati Nogaienſium Ducum (neq; enim vnum ii Principem habent) octoginta equitum comitatu in Lithuaniam aduenere, qui Sachmatem domum reducerent, magnas copias ad vlciſcendum hoſtem Tauricanum ipſi pollicentes. Nec multo poſt Mendlikereii Tauricani legatio aduenit, petens, ne Lithuani proceres Sachmaten hoſtem Principis ſui dimitterent, ſed cuſtodia continerent. Percuſſurum ſe fœdus cum Rege, nec vnquã deinceps in ditiones eius irruiturum. Vtiliorem autẽ fore Lithuanis & Polonis amicitiam ſuam, quã Sachmatis, à quo & propter longinquitatem ſera, & propter debilitatas atque afflictas vires infirma auxilia eſſent expectanda. His vtrinq; auditis Lithuani proceres neutram in partem quicquam ſtatuerunt, ſed rem integram ad Regis aduentum ſuſpenderunt. Patebat interim liber aditus legatis Nogaienſibus ad Sachmatem: qui

cum

cum duci ſe pollicitationibus Lithuanorum ſuſpicaretur, conſilium fugæ cum legatis & equitatu, quem circum ſe habebat, clam iniit, effuſoque curſu dies ac noctes iter continuabat: ſed occurrentibus per compendia viarum Lithuanis, ex fuga retractus, ac diligentius deinde aſſeruatus eſt.

Tartarorũ excurſio in Lituaniam.

Nihilo tamen magis Tauricani per eos dies Lithnaniæ vexatione abſtinuerunt. Nam è Minſcenſi territorio prædas extremis diebus Augusti menſis egerunt: quo factum eſt, vt Lithuani anno ſequenti Vilnam muro cingerent.

Eliſabetha Regina mors.

Sub excurſionem autem illam Tartaricam tertio calendas Auguſti Eliſabetha Regina, Caſimiri vidua, eximiæ prolis mater, Cracouiæ extremum vitæ diem clauſit, fœmina pietate inſigni, & munificentia in cultum diuinum ſingulari. Cuius præclara & regalia donaria extant etiamnum cum ulibi, tum in baſilica Cracouienſi, vbi honorificentiſſimo funere ab Alexandro & Sigiſmundo filiis elata in delubro ſanctæ crucis ſepulta eſt: quod ipſa viuens à fundamentis exædificauit, omnique apparatu magnifice ornauit, & cenſibus domoque in octo presbyteros, & nonum miniſtrum collatis dotauit. In D. quoque Michaelis templo in eadem arce ſito totidem presbyteris, qui cantando & ſacris operando aſſidue cultui diuino vacarent, cenſus attribuit.

Comitia Lublini. Ann. Chr. 1506. Contentio procerum cũ Epiſcopis de loco & immunitatibus.

Exequiis matri regio more celebratis, Alexander Rex cum ope medicorum à morbo reuelatus eſſet, calendis Octobribus Lublinum profectus eſt, & anni ſequentis milleſimi quingenteſimi ſexti initio comitia Polonorum habuit. Certatum ibi ac diſceptatum inter proceres eccleſiaſtici ac politici ordinis de ordine & ratione ſedendi in Senatu, ac de expeditionibus bellicis. Contendebant proceres, vt Epiſcopi alterum Regis latus ſibi concederent, alterum vel dextrum ſane ipſi tenerent: deinde vrgebant, vt bona eccleſiis addicta, perinde ac Nobilium publica belli onera ſuſtinerẽt. Tuebantur Epiſcopi prærogatiuas ſuas, quod vtriq; lateri regio aſſidendi ius ipſi, & militiæ vacationem eccleſiaſtica bona antiquitus haberent. Poſt longam altercationem Rex tandem controuerſiam ita decidit, vt Epiſcopis & eccleſiis prærogatiuæ ſaluæ manerent. Conſtitutum deinde, vt à Rege noua moneta argentea cuderetur, & vſitatum tributum ab agreſtibus & oppidanis in ſtipendia militum, qui ad fines Ruſſiæ & Podoliæ defendendos, ac depellendum Pocucienſi territorio Bogdanum mittebantur, contribueretur. Etenim Bogdanus nuptiarum Eliſabethæ ſororis regiæ compos non factus, quod Regina puellæ mater ipſi aduerſata diceretur, vbi cognouit, Reginam mortuam, iterum ea de re ad Regem oratores ablegauerat. Sed cum puella negaret, ſe ipſi nupturam, ira percitus cum infeſto exercitu Pocuciam inuaſerat: ac cum nullum ibi eſſet præſidium regium, nec validæ munitiones, paruo negocio ſuam in poteſtatem redegerat. Igitur quatuor millia mercenariorum decreto comitiorum in Ruſſiam miſſa, Pocuciam ſub ſignis ingreſſa ſunt: profligatiſque ac diſſipatis ſexcentis Valachis præſidiariis, territorium omne non multo maiore negotio, quam erat amiſſum, recuperarunt.

Bogdanus Pocuciam inuadit, & ſuæ poteſtatis facit.

Felix & Georgius Struſſi fratres à Valachis interfecti.

Moldauiæ deinde fines incurſionibus infeſtarunt: vbi duo Struſſi fratres Felix & Georgius cum ala quinquaginta equitum longius prouecti, cum in longe plures forte incidiſſent, audacius, quam par erat, cũ eis congreſſi, à multitudine hoſtium oppreſſi ſunt. Ac Felix quidem in prælio fortiter dimicans cecidit: Georgius vero, dum fratri laboranti per medios hoſtes animoſe inuectus fert opem, ſuffoſſo equo ad terram decidit,

ibique

ibique captus, & ad Palatinum deductus, cum octo aliis capite plexus eſt. Cæterum non inulta mors eorum Valachos manſit.

Valachi fuſi à Polonis.

Poſtridie enim eius diei Poloni hoſtem victoria recenti exultantem conſecuti & adorti, magna ſtrage vlti ſunt. Cæſus præfectus Chocimenſis: Copacius vero dux exercitus Valachici fuga elapſus eſt. Conſummarum poſtea bellum icto fœdere, quũ Bogdanus tres oratores ad Regem miſiſſet, petitum rurſus Eliſabetham ſororem regiam in matrimoniũ, atq; ita iam conuenerat:

Pacta Alexandri Regis cum Valacho.

Vt Eliſabetha Bogdano nuberet his legibus, vt is ad Romanæ eccleſiæ ritus cum aulico ſuo comitatu accederet: in Moldauia vt templa, ſacerdotes, & vnus Epiſcopus Romani ritus inſtituerẽtur: Romanus Pontifex Bogdano poſtulante matrimonium id approbaret: Bogdanus regiis ditionibus fœderatus vt eſſet, & cum ceteris Chriſtianis Principibus bellum contra barbaros ſuſciperet. Nec tamen hæc pacta rata fuere: adactuſq; poſtea bello Bogdanus, Sigiſmundo Regi illas Alexandri litteras reddidit.

Tunc autem Alexander comitiis Lublinenſibus confectis, in Lithuaniam iter conuertit. Expectabant enim eum ibi Nogaienſium ac Tauricanorum Tartarorum legati: & acceperat, Ioannem magnum Ducem Moſcouiæ è viuis exceſſiſſe, gentemq; in motu eſſe, ita vt ipſi commoda occaſio recipiendi ea, quæ Moſcus Lithuanis ademerat, oblata eſſe videretur.

Magnus Dux Moſcouiæ moritur.

Omiſſa igitur ſiue in aliud tempus dilata rerum Moſcouiticarum cura, Alexander cum Mendlikereio gratificari ſtatuiſſet, Sachmatem cum omni comitatu & legatis Nogaienſibus Vilnam adduci ad ſe iuſſit, inſtauratoq; iudicio reum violati fœderis damnauit, & Caunam diligentius aſſeruandum miſit, fruſtra deprecantem & conteſtantem, minime placatum iri Lithuanis & Polonis ſua captiuitate & miſeria Mendlikereum: Cæteri Tartari per munitiones & caſtella Lithuaniæ diſtributi. Nec male diuinauit Sachmates. Paulo poſt enim legatis Mendlikerei domum reuerſis, menſe Maio quinq; millia expeditorum Tartarorum è Taurica eruptionem fecerunt, & Podoliam, Ruſſiam, atq; Lithuaniam longe lateq; crudeliter afflixerunt: & præter aliam prædam ingentem ad centum millia hominum in barbaricam ſeruitutem abripuerunt: plurimos vicos atq; pagos exuſſerunt, & in imbecilliorem ſenum ac puerorum multitudinem ferro ſæuierunt.

Tartari Podoliam, Ruſſiam & Lithuaniã populantur.

Alexandri Regis aduerſa valetudo.

Languebat tunc Rex, ab empirico quodam medico ſeu verius impoſtore, qui ſe, Polonus cum eſſet, Græcum mentiebatur, balneis & ſudoribus magis etiam debilitatus. Proceres vero Lithuani mutuis odiis certantes, ſuum quiſq; negotium agebant, nec vllam habebant curam Reipublicæ.

Tartari denuo Lithuaniam vaſtant.

Tartari tam felici ſucceſſu illecti, diſtracta præda, quam retulerant, paruoque interuallo quieti dato, mox auctis viribus menſe Auguſto denuo in Lithuaniam irruerunt: & cum ad Cleſcum oppidum conſtipati perueniſſent, relicti ſibi duobus Sultanis (ſic illi Principis filios vocant) cum decem millibus equitum, ad quos illi receptum habituri eſſent, cæteri ad viginti millia turmatim quoquoverſus populabundi excurrerunt. Vilnæ Rex languens decubuerat. Inde vero diſcedens cum coniuge & ſupellectile ſua omni Lidam, quæ arx duodecim milliaribus à Vilna abeſt, peruenerat. Ac Miechouius quidem eum aduentu Tartarorum excitum, quum negarentur Lithuani, niſi Rex ipſe loco ſe mouiſſet, ad arma concurſuri, nequicquã diſſuadentibus medicis, ad caſtra ſe vehi iuſſiſſe memorat, ne vel in extremo halitu ſuis deeſſet. Lidæ cum eſſet, ecce adeſt quiſpiam, nuncians Tarta-

ros populabundos vix vnius diei itinere abesse: se sagitta ictum in faciem, equi pernicitate manus eorum ægre effugisse. Parum fidei habitum est nuncio. Proinde Michael Glinscius, qui Regem comitabatur, Rascios equites aliquot, quos ad manum habebat, dimisit, certius omnia exploraturos. Nec longe hi abierant, cum in turmam Tartarorum inciderunt, consertaq; intrepide pugna, nouem ex iis interfecerunt, cæteros in fugam verterunt, & præfixa hastis occisorum capita ad dominum suum retulerunt. Trepidatum est circa Regē vehementer. Placuit deinde, vt Rex molestia itineris & quassatione afflictus, Vilnam lectica reportaretur. Glinscius vero cum Stanislao Kiszka exercitus, duce & Lithuana Nobilitate, quæ aduentu Tartarorum audito ad Regem confluebat, hosti obuiam iret. Missus etiā, qui Sigismundum Regis fratrem celeriter accerseret. Siue enim viueret Rex, siue moreretur, & siue vincerent Lithuani, siue vincerentur, præsente eo videbatur opus esse. Ac Rex quidem continuato die noctéq; itinere, Alberto Episcopo Vilnensi, Ioanne Zabrezinio, & Ioanne Lasco Cancellario regni cum Regina deducentibus, vix trahens spiritum Vilnam reportatus est. Michael vero Glinscius, cum Kiszka subito morbo correptus esset, non ignarus moris Scythici, quamuis non amplius septem millibus equitum coēgisset, properandum ratus est in hostem ad Clescum desidentem, priusquā cuncta agmina, quæ diuersa & palantia prædas agebant, eo sese recollegissent. Erat prope statiua hostilia, qua Lithuani veniebant, amnis non magnus, neque profundus, sed limosus, & ob id ægre vadabilis. Eius ripam vlteriorem Tartari cum Lithuanos contra se aduentare cognouissent, occuparant, ac denso sagittarum imbre Lithuanos transitu prohibebant. Habebant Lithuani secū tormenta aliquot, quæ cum exonerassent, hostem à ripa summouerunt, & comportatis è vicino frondibus ac virgultis, amneq; constrato in vlteriorem ripam cum euasissent, magno impetu in hostes impressionem fecerunt. Peropportune autem in primo agminum congressu equites Poloni trecenti ex aulico Regis comitatu, duce Sendiuoio Czarncouio Palatini Posnaniensis filio, Vilna accurrentes, è propinquo colle Tartaris sese ostendere. Cumq; armis fulgentes frontem latius diduxissent, ac tympanis tubisque vehementius insonuissent, & longe maioris, quam pro numero, exercitus speciem præ se tulissent, Lithuanis quidem animum addidere, hostibus vero terrorem incussere. Itaq; statim ii in pedes se coniecere. Nec pigrius instabant Lithuani fugientibus, nec vllum recolligendi sese spacium dabant. Forte palus erat cœnosa, qua barbari constipati adhuc fugiebant. In eam cum vrgentibus à tergo Lithuanis compulsi essent, plurimi cœni voragine absorpti sunt, nec pauciores restitantes ab insequentibus contrucidati: Soltani duces exercitus equis in palude relictis ægre euasere. Glinscius magnā non solum egregii ducis, verum etiam strenui militis laudem ex ea victoria consequutus est, tribus equis sub eo confossis. Neq; tamen hac ille victoria contentus fuit: sed reductis ad hostium statiua copiis, tacitus ibi consedit, operiens, donec cæteri hostes, qui prædatum longe lateq; excurrerant, casus suorum ignari, ad statiua, quemadmodum inter eos conuenerat, reuerterentur. Nec eum fefellit coniectura & successus. Post quartum enim diem eos turmatim reuerti incipiētes, vt quiq; primi venerant, excepit, & magna strage concidit: ita vt viginti millia barbarorū tunc cæsa, totidē equi capti memorentur: præda omnis excussa, & ingens captiuorū numerus liberatus.

Sigismundus à fratre ad regnum accitur.

Tartari à Lithuanis ad Clescum funduntur.

Iam

Iam Alexander Rex desperata valetudine, & testamento condito, sumptisq; ritu Christiano sacris mysteriis animam agebat, quum ei de victoria suorum nunciatum est. Sublatis igitur in cœlum manibus, & oculis lachrymas stillantibus, tacitus amisso iam vsu linguæ gratias agere Deo visus est, protinusq; expirauit decimanona mensis Augusti die, quadragesimum sextum agens annum, quum non totos quinque annos regnasset in Polonia. Cuius obitum cometes paucis ante diebus ad Septentriones conspectus portendit: quin & globus igneus clarissimus quadam nocte super turrim prætorii Cracouiensis decidisse visus est. Fuit Alexander statura mediocri, facie oblonga, capillo subnigro, viribus corporis atq; lacertis validis: verum ingenio hebetiore, atq; ob id taciturnus. Liberalitate fratres omnes superauit, non sine voluptate sua fortibus viris ac militaribus, atq; aulicis benefacere solitus: cantoribus etiam, citharœdis, atq; tibicinibus impendio delectatus est. Prodigum potius, quam liberalem fuisse multi existimauere, ita vt in tempore eum decessisse dicerent, priusquam Poloniam & Lithuaniam omnem prodigeret. Bonorum quidem regiorum magnam partem oppignorauit. Certatum est de funere Alexandri: Ioannes enim Lascus Cancellarius Cracouiam id efferre discupiebat, asseuerans, ita ipsi quoq; Regi placuisse. Contra Lithuani proceres Vilnæ iuxta Casimirum fratrem sepelire Regem volebant. Nec iniustam eius consilii sui causam habere videbantur. Cum enim abesset Sigismundus Regis defuncti frater, verebantur; ne, dum ipsi funus honoris gratia Cracouiam deducentes eunt & redeunt, interea Michael Glinscius homo factiosus, & recenti victoria magis etiam elatus, Lithuaniæ Principatum adiuuantibus Russis suis inuaderet. Dum hæc fiunt, & pompa funeris apparatur, Sigismundus Dux de morte fratris in itinere nuncio accepto accelerauit iter. Venienti primus omnium procerum Glinscius cum septingentis equitibus gratulabundus occurrit: cui appropinquanti è cubiculo Sigismundus obuiam progressus, comiter & benigne eum accepit, & in conclaue suum deduxit. Ibi Glinscius non ignarus, suspectum se Principi, (nam à proceribus Lithuanis, quasi affectaret Principatum, delatus fuit) luculenta sese oratione purgauit, & studium obsequiumque suum ipsi detulit. Ac deleuisse omnem suspicionem ex animo eius sibi visus est: cum Sigismundus Princeps ei vicissim, seu vere, seu temporis causa de se omnia polliceretur. Frequentes deinde adfuere cæteri proceres, magnis & splendidis equitum cateruis stipati, Vilnamque Principem comitati sunt. Nec multo post funus regium superba pompa elatum, & in basilicæ delubro iuxta Casimiri fratris corpus sepultum est.

Alexander Rex moritur.

Figura eius & mores.

Sigismundus cum Glinscio congreditur.

HISTORIÆ POLONICÆ.

Liber Septimus.

SIGISMVNDVS REX.

ALEXANDRO Rege in Lituania defuncto proceres Petricouiam comitia noui Regis eligendi causa indixerunt. Quo cum Ordines frequentes conuenissent, die octaua Decembris sacro celebrato omniũ votis à Deo Princeps, qui Reipublicæ clauum gubernaret, expetitus, paulo post sacris peractis, totius Senatus assensu SIGISMVNDVS Casimiri quintus filius, Glogouiæ Opauiæq; Dux, qui iam ante magnus Lithuaniæ Dux designatus erat, Polonorum Rex electus & renunciatus est. Quam electionem hæc permultum promouerunt, quod Vladislaus Vngariæ Bohemiæq; Rex ex filiis Casimiri natu maximus Osualdo Katlacio ad regni Poloniæ Senatum legato misso, primogenitiius Sigismundo ad regnum auitum & paternum cessit, summoq; studio pro eius electione laborauit: deinde, quod magnus Ducatus Lituaniæ alio Re. e creato, tanquam Sigismundi hæreditarius à regno Poloniæ auellendus esset: ac deniq; memoria Casimiri non ingrata, spectataq; Sigismundi virtus ac iustitia inprimis proceres Poloniæ mouit, vt eum Regem nuncuparent. Promulgato Sigismundo Rege, missi in Lituaniam legati: Vincentius Przerembius Vladislauiensis, Ioannes Lubranscius Posnaniensis, & Matthias Dreuicius Præmisliensis, Episcopi: nec non Andreas Szamotulius Posnaniensis, Ioannes Tarnouius Belzensis, Palatini, ac Ioannes Lascus regni Cancellarius; qui Sigismundum Mielnici offendentes procerum de eo in Regem electo decretum ei aperuerunt. Cuius rei fama cum Cracouiæ ac per vniuersam Poloniã diuulgata esset, ingens lætitia animos hominum impleuit, vbiq; Deo votis publicis persolutis, eiq; gratiis actis, hinc domi pacis, foris victoriæ spe magna affulgente. Sigismundus legatorũ postulatis haud grauate annuens, regnũ delatum prompto suscepit animo, ac cum illis citra vlteriorem moram iter ingressus, Cracouiam 20. Ianuarii die sub annum salutis millesimum quingentesimum septimum instructissimo elegantissimoq; apparatu comitatuq; procerum Lituanorum venit.

Sigismundus M. Dux Lith. Rex Pol. electus.

Venien-

Venientem omnium Ordinum homines magno cum applausu ac gratulatione excepere. Reboabat tormentorum vis ingens, ignes locis multis accensi, tota nocte collucebant. Apparatis omnibus ad coronationem Regis necessariis, Sigismundus sacra in D. Stanislai ęde eucharistia accepta ceremoniis rite peractis Rex Poloniæ vnctus & inauguratus est ab Andrea Rosa Archiepiscopo Gnesnensi, assistentibus ei Ioanne Konario Cracouiensi, & Matthia Dreuicio Præmisliensi, Episcopis, ob dignitatis æmulationem ac dissidium inter Cuiauiensem ac Posnaniensem Episopos super ea re exortum. Adfuere item Leopoliensis Archiepiscopus, Vladislauiensis, Posnaniensis, Plocensis, Varmiensis, Episcopi. Hanc coronationem Vladislai Vngariæ ac Bohemiæ Regis fratris legatus Stephanus Thelecius cohonestauit. Adfuere præterea ex Ducibus magnatibusque Lithuaniæ non pauci: insignior cæteris Michael Glinscius fuit, cuius apud Alexandrum Regem demortuum summa autoritas, etiam vsque ad inuidiam non sine Reipublicæ incommodo creuerat. Incidit hæc Sigismundi Regis coronatio in diem Ianuarii vicesimam quartam. postridie ornamentis regalibus indutus, coronamque in capite gestans proceribus status vtriusque comitatus, eques in vrbem de more descendit, & ibi à Cracouiensibus iusiurandum ac claues vrbis accepit.

Sigismundus coronatus.

Ann. Chr. 1507.

Coronatione peracta, quia Turcæ, Tartari, ac Valachi regno imminebãt, Rex nouus proceribus ac reliquis regni Ordinibus Cracouiæ comitia indixit, in quibus de regni ab hostibus defensione cumprimis agitatum. Decretum frequenti senatu, vt agrorum coloni iugeratim grossos duodenos contribuerent: Episcopi cum clero, Nobiles & oppidani prouentuum suorum partem conferrent, vt ex ea pecunia miles mercenarius conduceretur, ac in Podoliam, vbi plurimum impendebat periculi, mitteretur. Et quia Bogdanus Moldauiæ Palatinus res nouas moliri, ac delectum militum instituere nunciaretur, ex eo conuentu Stephanus Thelecius Vngariæ ac Bohemiæ Regis legatus ad eum in Moldauiam missus est, qui Regis vtriusque nomine ipsum sub graui belli denunciatione admoneret, ac pacis conditiones ferret. In Vngariam quoque regnorum fœdere firmandorum causa oratores missi: Episcopus Posnaniensis, Mareschallus, & Cancellarius regni, ac Christophorus Szidlouiecius. In Polonia hoc anno pacata erant omnia, verum Lituania intestinis procerum dissediis laborauit. Nam Michael Glinscius, homo non minus audaci quam sagaci ingenio, apud Germanos annorum amplius duodecennio rei militaris minime vulgari peritia acquisita, apud Alexandrum Regem defunctum summum locum atque authoritatem consequutus est, sed ea abusus, quod felicitatem eam moderate ferre nesciret, per ambitionem in præceps ruit. Initio cum paucis acceptus esset, largitionibus amicos aucupatus, bonis ferme omnib., & ipso Sigismundo Rege suspectis habitis, tandemque Alexandro ægrotante Lituaniæ Principatum haud obscure appetere visus est. Cuius rei insimulabatur ille à Io. Zabrezinio magni Ducatus Lituaniæ Mareschallo. Ea affectus ignominia Glinscius coram Sigismũdo Rege obiectum crimen diluere, de æmulo Zabrezinio conqueri, atq; innocentiam purgare suam nil reliqui fecit, causam suã contra eum iure agi, eiusq; linguacitatẽ coerceri suppliciter orans, aut, si ipse ambitus fuisset conuictus, capitali se afficeret supplicio, nec pateretur vitã ducere ignominiosam. Hęc Rex obaudire, rem protrahere, ac Senatum Lituani-

Comitia Cracouiæ.

Mich. Glinscius ambitiosus.

Principatũ Lith. affectat.

cum

cum tanti momenti negotium reiicere. Glinscius, qui in Regis insperatam offensam multis indiciis se incurrisse animaduertebat, ex comperendinatione vehementer animo angebatur. Rex, qua erat longanimitate, nil præcipitanter agendum ratus, omnia silentio tegere: contra tanto magis Glinscius vir elatæ mentis excruciari, vel tunc potissimum, cum ad intimum Regis cubiculum non admitteretur, ad fores præstolari coactus, cum Alexandro rerum potiente liber ei semper patuisset accessus. Rem igitur nouam & cum nominis sui infamia coniunctam quod diutius ferre non posset, ad Vladislaum Vngariæ ac Bohemiæ Regem Budam profectus, eo consilio, vt datis ad Regem fratrem, nec non ad regni Poloniæ proceres literis, eorum intercessione suspicione affectati dominatus, qua videbatur inique prægrauari, eximeretur. Sed ibi quoque spe frustratus sua: nil cunctatus, in Lithuaniam, acceptis tamen à Rege literis, ne negotii mora existimationi atque honori suo maioris dedecoris labem aspergeret, reuersus est.

Moscus hostis Regis Sig.

Interea vero Basilius magnus Moscorum Dux cum exercitu triginta millium passuum Smolenscum prætergressus in Lithuaniam irrupit, & Sigismundo Regi bellum indixit. Rex his acceptis, domi pace rebus compositis Cracouia vigesima quarta Maii egressus in Lithuaniam celeriter peruenit, coactisque vndique copiis Mosco quamprimum obuiam ire constituit. Moscus regium exercitum aduentare, atque Tartaros Tauricanos Lithuanis auxilia ferre vbi cognouit, exercitum non viso hoste domum reduxit. Rex cum hostes pugnandi copiam non facerent, exercitusque inopia commeatus atque æstus intemperie adfligeretur, Vilnam regressus est. Tartarus quoque Tauricanus, qui octoginta hominum millia exercitum duxisse ferebatur, paulo post in Tauricam re infecta digressus est. Rex comitiis iterum Cracouiæ indictis ex Lithuania propere Cracouiam mense Ianuario anni millesimi quingentesimi octaui venit. Cui vix domum reuerso per celeres nuncios significatum est, Moscum longe cum maioribus copiis rediisse, Mscislauiamque & Kriciouium castella à Smolensco bidui itinere obsidere, periculumque esse, ni periclitantibus castellis propere succurratur, in hostium ne veniant potestatem. Eo nuncio accepro, Rex eadem æstate Lithuanos rursus ad arma concitauit, mandauitque copiarum præfectis, vt magnis profecti itineribus Mscislauiam & Kriciouium obsidione liberarent.

Ann. Chri 1508. Lithuaniam inuadit.

Qui protinus traiectis fluminibus Berezina ac Borysthene, ad hostium castra cum peruenissent, eos ad pugnam prouocarunt: sed illi impedimentis omnibus relictis prælium detrectantes castellorum obsidionem soluerunt, & in Moscouiam pedem retulerunt. Tartarus quoque bona Moscouiæ parte deuastata paulo antea cum copiis Scythicis præda onustus ad suos se recepit. In Poloniam inde rex contendens, anni sequentis millesimi quingentesimi octaui principio Cracouiam ingressus est, quo conuentu edicto proceres frequentes conuenerunt, & dies de regno contra hostes defendendo complures consultarunt. Cæterum nouum Regem nouæ vbique difficultates vrgebant, ærariis cum priuatis tum publicis exhaustis, regiis passim bonis oppignoratis, & militibus, qui apud Ioannem Albertum atq; Alexandrum Reges stipendia meruerant, enixe solutionem flagitantibus. Quibus rebus Sigismundo Rege vehementer solicito, quod hinc regius honor fidem seruandam moneret, illinc ærarii exhausti inopia premeret, commode se obtulit Iohannes Bonerus Germanus, vir nobilis & locuples. Nam

Mosci fugiunt.

Tartarus Moscouiam vastat.

Conuentus Cracouiæ.

Nam præterquam, quod pecuniæ magnam vim ei mutuo dedit, eas etiam ditiones ac fundos, hactenus alieno ære obstrictos, repræsentato ære redemit. Militibus breui post pro Ioanne Alberto atq; Alexandro fratrib. ducenta amplius millia aureorum exoluit. Postremo arcem Cracouiensem ruinosam, vt vere regalis sedes esset, qua ad occidentem vergit, à fundamento nouam extruere cœpit, sicque rebus tranquillatis quarta Maii Cracouia egressus, ad Lithuanicum bellum se accinxit.

Mense Iulio rumore de Tartarorum in Volyniam eruptione sparso in Regis absentia, decreto Senatus Io. Camieniecius Castellanus Leopoliensis & Buscensis præfectus, adiunctis sibi quingentis equitib. ære publico conductis in Podoliã ad tuenda confinia missus est, qui die vicesima tertia illius mensis Miedzibozum perueniens, Tartaros clam in Volyniam erupisse cõperit, vix tribus horis illic militib. equisq; refectis, adscitis Braczlauiensi ac Vinnicensi Præfectis, prouinciæque. Nobilibus, ac ex Podolia suppetiis acceptis, itinere, quod viam nigram vocant, ad Voronouiam Hrodisco eodẽ die appulit, vbi Tartarorum copias prædam hominum pecorumque iam abigentes, quorum circiter duo millia equitum fuerant, animose inuadit, atque viriliter pugnando strenue fudit, præda omni recuperata, copiisque saluis Miedzibozum reductis. Nil deinceps memoria dignum apud Polonos gestum Rege absente ac peste sæuiente.

Tartarorum in Volyniam eruptio.

Tartari funduntur à Camienecio.

Circa illud fere tempus Nobilis quidam Iacobus Melstinius, vt autor est Martinus Bielscius in annalibus Polonicis, eo insaniæ processit dæmonis impulsu, vt Christi nomen assumere non dubitarit, adscitis Petro Zatorscio siue Cracouiensi, aliisque sui similib. duodecim impostoribus iuxta Apostolorum numerum. Iti Poloniam perreptantes multis falsis prodigiis & præstigiis populo passim admirabiles se faciebant, mortem simulantes in vitam reuocabant, pisces in paludes coniectos in nomine Christi extrahebãt, panes in furnos impositos, perinde ac si nulli ibi fuissent, eximebant. Memorabile in primis pręstigium est ad Czenstochouiam in monasterio diuæ virginis imagine clarum ab ipsis patratum. Pseudochristus n. ille cum suis Pseudoapostolis, vbi nondum innotuerat, ex numero vnum, cuius opera cibaria parabãt à diabolo se obsessum mentiri iusserunt, qui diuersoria eo prętextu ingressus carnes ex coquinis raptas in socios suos fremebundus iaciebat, quib. illi pari astu crucefixi natis vescebantur. Nec his contenti, aliam fabulam sibi agendam loci religiosi commoditate vsi censuerunt. Erat eo tem illa diuæ virginis imago miraculis clara. Hi itaque suum illum falso obsessum ad diuæ virginis altare sistunt, gemina veste ex composito indutum, in cuius intercapedine necessaria imponeret, lapillis inter indusium & vestes insertis. Præclarus itaq; energumenus ad altare ductus, subito ductorũ manib elabens, in altare auro argentoq; onusto plenũ irruit, pecuniasq; raptim ablatas in vestem ingessit. Eo viso monachus perterrefactus ab altari intermisso sacro aufugit, reliqui vero monachi male pecuniæ timẽres zona eius soluta pecuniã intra interulã quærunt, sed egregie delusi pro pecunia in veste duplicata relicta lapides in terram delapsos inueniũt, supra quos monachi arbitrantes dæmonis arte in pecuniã conuersos exorcismos pronũciare non cessarunt. Quos cum viderent exorcismis illis nil mutari, exorcista monachus ira percitus librum, ex quo exorcismos recitabat, humi proiecit, addens, se in vita talem dæmonẽ expertum esse nunquam. Hoc commeatu instru-

Iac. Melstinius Christi nomen assumit.

Præstigiis admirabiles.

instructi in Silesiam Poloniæ confinem contendunt, simplici populo vbique imponentes, & ad quandam Nobilem fœminam ingressi: Christus, inquiunt, te cum suis discipulis inuisit ô mulier, ideoque te ipsi offer, & seruabitur anima tua. Quæ, maritum suum domi esse negans, sibi id facere minime integrum esse, respondit. Petunt itaque mappas vel telam ad sacrificandum, acceptaque, Christus tibi benedicet, inquiunt, vt linum maiori tibi copia proueniat. Iussa proferre aliam, si haberet, cum & eam ablaturi essent, mulier maritum timere se dicens, eam illis denegauit. Quo responso irritati portiuncula fomitis igniti in telam clam immissa, eam mulieri reddiderunt, quam illa nil mali suspicans in cistam reposuit. Vnde cista accensa tota domus conflagrauit. Maritus domo adhuc ardente veniens, ex vxore causam incendii quærit, quæ Christum eiusque Apostolos incensores esse respondit. Vir indignabundus nō Christum, sed incendiarium sceleratissimum fuisse asserens, cum vicinis planos insecutus in quadam villa offendit. Pseudochristus ille periculo animaduerso ad eum, qui Petri nomen susceperat, dixit Petre, iam mea passio, calixque bibendus adest. Cui Petrus: & mihi, quantum video domine, imminet. Subiecit ille, Petre ego aliter hinc nisi saltu per fenestram effugere non possum. Cui Petrus, nec ego te, quoad vixero, derelicturus sum, sed quocunque fugeris, ego te sequar. Atque sic Pseudochristus ille per fenestram se proripiens sequente Petro, reliquus quoq; nebulorum manipulus in pedes se coniecerunt. Quos rustici in fuga adepti baculis sudibusq; egregie dedolant, cęduntque, subinde ingeminantes, prophetisa nobis pseudochriste cum tuis, qua in sylua hi baculi creuerint. Hi itaqne Phrygum more tot plagis mulctati vitam suam in posterum serio emendarunt, facto ipso edocti, difficile esse Christi passionem Apostolorumque cruciatus subire æmularive.

Glinscius ad Moscum deficit.

Dum hæc ita geruntur, nunciatur interim, Lituaniam Michaelis Glinscii defectione tumultuari, Ille etenim, posteaquã affectati Principatus crimen diluere non posset, & Regem sibi iratum esse animaduertisset, ad desperatorum cousceleratas artes conuersus, extrema tentanda sibi, censuit. At primum quidē ad Moscum inret nunciis clam missis eum ad exercitum in Lituaniam mittendum solicitat, magnam eius terrę partem cum Smolensco ei offerens, ea conditione, vt Regis Poloniæ præsidiis inde eiectis, Vilnaque in potestatem redacta, eius auxiliis adiutus Lituaniam in proditionis præmium accipiat. Moscus præclare rei gerendæ occasionem sibi minime negligendam ratus, sexaginta millium equitum exercitu contracto, eique Daniele Schena & Iacobo Zacharino Præfectis in Lituaniam eos inuadere iubet. Glinscius Mosci exercitum iam in procinctu esse certior factus, aperte contra Regem & aduersarios moliminibus atque consiliis se opponentes hostilia machinari cæpit Ioannemque Zabrezinium securum, taleque nil metuētem intempesta nocte in domum eius irruptione facta crudeliter obtrūcat. Quo nefādo facinore patrato, desperatis reb., magni belli alea iam iacta, tumultuarios motus ilico passim excitauit, aliquot ex Procetibus Lituaniæ cōplices, ac primū fratrē Basilium rebellionis sociū adsciuit, qui certis castellis traditis fratris partes secutus est. His cognitis Rex reb. regni cōpositis, comitiisq; Cracouiēsibus solutis, equitū quinq; millia celerrime cogit, eis Nicolao Firleio Palatino Lublinensi summo duce præfecto, ac Lituaniam versus præcedere propere iusso, ipse paulo post lectissimo cum auli-

Io. Zabrezinium obtruncat.

Rex exercitum mittit in Moscouiã.

aulicorum equitatu subsequutus, quem Brestæ lustrauit, signis militaribus distributis, ac mandato dato, per Slonimum Nouogrodecum sub signo incederent. Quo vbi ventum, aliæ Lituanorum copiæ confluxerunt. Hi quamuis dubiæ fidei existimarentur, regium tamen exercitum splendidissimo equitatu adauxerunt. Quo etiam aliquot expeditæ Tartarorum sagittariorum equitum turmæ accurrerant. Quem exercitum conspicatus Sigismundus Rex, in spem venit certam, totam Mosci potentiam debellandi: id saltem metuens, ne hostes aduentu exercitusque magnitudine certiores facti, pugnam detrectantes, se non expectato retrocederent. Nunciato Regis aduentu, magna in Lithuania facta est animorum mutatio: nam complures Glinscii castris desertis ad regia vltro transibant. Mosci exercitus interiora Lituaniæ ingressus, haud procul à Berezina fl. castra fecerat, quo conatus Glinscii erupturi essēt, anxie expectās. Glinscius vero insperato Regis aduentu territus, obsidione Minscensis arcis soluta, cum pręcursoribus, sibi in auxilium missis, Borissouiam versus se recepit. Quem Rex prius circa Minscum exercitu recensito & ordinato, fugientem ad Orsam citra Borysthenem, quo iam reliquus Moscorum exercitus ex sexaginta armatorum millibus peruenerat, insecutus est. Duces vero fuga Glinscii & regio aduentu cognitis, mox exercitum reducere statuerunt, Borysthene que non sine incommodo superato, castra mille circiter passibus in sylua quadam vltra flumen sunt metati, trāsitu fluminis præsidio forti cōmunito. Regius exercitus in ea loca cum venisset, vbi Mosci Borysthenem traiecerant, castra illic fixit, quod dies illa diuæ Margaretæ sacra esset: mox equitum peditumque aliquot centena diuersis vadis longiori qnidem à se interuallo distantibus flumen transgressa, hostes vno in loco hærentes regiosque transitu impedire conantes adoriuntur equites, totum exercitum, hostium turbare incipiunt, pluribus interemptis, spoliisque non aspernandis asportatis, hostes cibum capientes ex improuiso opprimunt, & medium vadum propugnantes à regiis profligantur. Rex, cum pugnæ initium iam factum esset, equo conscenso ad fluminis ripam suis animum additurus prope adest. Interea sole ad occasum vergente nox rem diremit. Ideoque Rex suis receptui signo dato à tertia noctis hora, constitutis prius vigiliis, in castra reuersus est. Præcepit tum Rex, vt nocte tota milites in armis quiescerent, quo sub diluculum citius hostem aggredi possent. Glinscius vero magno animo ad aleam vniuersi certaminis periclitandam cum Rege suis autor fuit, facilem certamque victoriam consilio suo obtemperaturis promittens. Mosci vero Duces, vel quod aliter à Principe suo mandatum esset, vt ne cum Rege præsente congrederentur: vel quod militum suorum virtuti diffiderent, pugnam declinant, ita timore perculsi circiter mediam noctem exercitum per nemora inuia, perque paludes periculum imminens fugiendo, impedimentis multis equisque relictis, plus quindecim leucarum spacio à regio exercitu abduxerunt. Quo Glinscius rebus desperatis secutus, Starodubum vsque celeri cursu, ne in regiorum per insidias potestatem incideret, peruenit. Ea vero, quæ vel ad hominum, vel equorum vsum essent relinquenda, vsui inepta sunt reddita. Rex hostibus fuga dilapsis, quod itineris non exiguum esset periculum, exercitum ab Orsa Smolenscum duxit. Quo ptima Augusti appulit, & in suburbio castra posuit. Tum consilio cum belli ducibus capto, Constantino Ostrogio & Nicolao Firleio exercitui præfectis,

Mosci pugnam declinant.

ctis vt hoſtium fines inuaderent, conſultum fuit iudicatum: Rex interea ad Smolēſcum maneret, vt poſtulantibus rebus neceſſaria exercitui procuraret. Hoſtis quod ex re ſua maxime eſſet, ſyluas ac nemora arborum ſucciſione ingenti celeritate præſepſit. ac Drohobicenſem arcem, quod eam tueri poſſe diffideret, igne abſumpſit. Quo effectum, vt tuto exercitui hoſtium fines inuadere non liceret. Verum nihilominus regii milites variis eruptionibus factis plurima abegere ſpolia. Miſſus item à Rege Stanislaus Kiſzka cum copiis ad Vezinam Moſcorum arcem, quæ ad flumen eiuſdem nominis poſita, medio ferme ſpacio eſt inter Smolenſcum & Moſcouiam metropolim: vbi inexpectato, quæ circa eam arcem erant, ferro flammaque depopulatus eſt. Quibus Moſcus acceptis, periculum amoliturus, mox militibus ſuis congregatis obuiam ire regiis copiis iuſſit, quibus per exploratores ad Kiſzkam perlatis, qui ſe hoſtibus longe inferiorem animaduerteret, Regi eueſtigio nunciauit. Rex, ne in tanto periculo ſuis deeſſet, non paruam manum Firleio duce ſubmiſit. Is diutius quam res tanta poſtularat, in ſyluis immorari coactus, Kiſzkæ ſpem interturbauit. Qui nihilominus hoſtium ſtationes, & qui in excubiis eſſent, aliquot particularibus conflictibus vicit. Hi fugientes ſuis magnā Polonorum Lituanorumq; vim adeſſe nunciarūt, ſicq; hoſtium copiæ ſolo Polonorū nomine territæ fuga ſalutē quæſiuere. Idē & regiis ferme cōtigit, hoſtium fugitiuis numeroſū Moſcorum exercitū prope adeſſe ſignificātibus, & Kiſzka dubiam Martis aleam iacere recuſante, nulloque internuncio de auxiliis ſpem accipiente, ipſe victori & fugienti quodam modo ſimilis ad tria millia paſſuum exercitum reduxit.

Moſcorum fuga.

Moſcus inducias petit à Rege Sig.

Moſcus infelici ſuorum ſucceſſu cognito, quod de ſuis pleroſq; in ſuperioribus conflictibus deſideraret, & regii milites longe lateq; ferro & flāma omnia vaſtarent, hyems quoq; inſtaret, caduceatore miſſo, inducias à Rege poſtulauit: quibus durantibus per oratores de pacis cōditionibus tractaretur. At Rex, qui Reipublicæ bono deeſſe nollet, periculo æſtimato, quod & hoſtis pugnā defugeret, ſuorumq; virtus contra ligna & paludes fruſtra exercenda, atq; atterenda non eſſet, reſq; Polonicę Regis pręſentiam requirerent, & quod in tantum exercitum ingentes ſumptus fruſtra penderentur, Moſci poſtulatis annuit. Quam ad rem Ioannem Sapieham Lituaniæ Cancellarium ad Moſcum ſubmiſit, cum quo non magno negotio inducias, & pacem hunc in modum cōfecit: vt manentibus induciis Moſcus ad Regem oratores mitteret, qui pacem his conditionibus cum Rege perpetuam firmaret, vt arces à Glinſcio occupatæ ſub initiū rebellionis, aut nuper in deditionem acceptæ Lithuanis redderentur. Glinſcius belli fax cum Baſilio fratre, omniq; cognatione ſua rebus omnibus apud Lithuanos exutus in Moſcouia exularet, captiui omnes libertate donarentur. A Moſco itē legati, qui arces iuxta compoſitam pacem reſtituerent, Glinſcii fratrem cum coniugibus ac propinquis in Moſcouiam perpetui exilii locum abducerent, miſſi. Captiui Lithuani circiter 50. ex duriſſimis vinculis dimiſſi ſunt. Pleriſque Moſcouia carceri ſimilis diſplicuit, qui fuga ſibi conſulere malentes, ad arcem Odrusko ferme ducenti venerunt, quorum, aliqui ad Regem, alii ad Conſtantinum Oſtrogium Ducem, alii ad alios ſe receperunt. Et has conditiones paulo poſt Moſcus per legatos approbaturum ſe data fide promiſerat. A Sapieha his relatis, Rex Vilnam vbi peruenit, ſupra dictis conditionibus cum Moſco initis in Poloniam rediit.

Sub

Tartarorū in Lituaniā eruptio.

Sub illud tempus Tartarorum eruptio in Lituaniam facta, quibus agminibus Slucenſem oram populabantur. Cui malo Rex occurſurus, Conſtantinum Oſtrogiū cum octo equitum millibus ex itinere miſit, qui Tartaros aſſequutus, cumq; illis congreſſus, eos ad internecionem cecidit. Alterum agmen Poluſſius vir impiger fugauit. In tertium Lucas Morauus ducentorum peditum præfectus caſu incidit, qui hoſtium occurrentium multitudine minime conſternatus, curribus caſtra circunuallauit. Oppugnatus à Tartaris, ſe contra barbaros multitudine abūdante fortiter defendit, peditibus etiam ſtrenue ſclopetis gerentibus, quorum glandibus circiter quingenti Tartari interierunt. Tartari ſuorum clade perculſi, abiecta præda, fuga dilapſi ſunt, quos Dux Slucēſis fugientes conſpicatus, ex arce ſuo cum equitatu erūpens, magna clade affecit. In fuga ex iis multi cæſi, alii in altas paludes incidentes, cum equis iam curſu deficientibus ſuffocati periere. Atq; ſic Lituania tunc à Moſcorum & Tartarorum inuaſione liberata. Rex deinde Vilnam die D. Martini eſt ingreſſus, ibi ob rem contra Moſcos & Tartaros eo anno præclare geſtam ſupplicationes factæ, & laudes Deo decantatæ. Militi poſt pro meritis cuiuſque in hoc bello præſtitis donatiuum regali magnificentia collatum eſt.

An. Ch. 1509.

Pax cū Moſco.

Inſequentis anni menſe Ianuario Baſilii magni Moſcorum Ducis oratores Vilnam ad Sigiſmundum Regem venerunt octingentorum comitatu, qui pacē iam antea per Sapieham tractari cœptam, acceptis datiſq; vtrinq; iuramentis confirmarunt. Quo facto, Moſci 50. eo bello capti, plerique illuſtres vinculis laxati legatis traditi ſunt. Sub illud tempus ex Lituanis proceribus quidam Glinſcianæ factionis ſuſpecti Regis iuſſu cuſtodiæ traditi ſunt. Anno eodem Ludouicus Vngariæ & Bohemiæ Regis filius bimus, natus anno milleſimo quingenteſimo ſexto, à Thoma Strigonienſi Archiepiſcopo Vngariæ Rex patre Vladislao præſente, & anno proximo menſe Martio Pragæ Bohemiæ Rex diademate inſignitus eſt.

Ludouicus Vladisl. Regis Vng. fil coronatur.

Conuētus Petricouiæ.

Rebus in Lituania Moſcicis ſic tranſactis, Rex Vilna diſcedens, Petricouiam ad conuentum contendit: in quo rebus regni ſui ad defenſionem ab hoſtibus rite conſtitutis Cracouiam ſub veris initium venit, vbi de regni cōſorte ac regni ſucceſſore cōſilia agitata. Placuit multorum commendatione ob venuſtatem Anna Ducis Megapolitani filia. Miſſi itaque legati eam petitum, Ioannes Lubranſcius Epiſcopus Poſnanienſis, Ioannes Laſcus regni Cancellarius, Chriſtophorus Szidlouiecius regni Succamerarius. Qui iter ingreſſi, Poſnaniam vbi venerunt, cōmodum nunciatum eſt, Bogdanū Valachiæ Palatinum Turcarum ac Tartarorum auxiliis fretum contra ius gentiū rupto fœdore, Ruſſiā, Podoliamq; exercitu valido ingreſſum, ferro flāmaq; graſſari. Hic nuncius Regis animum à matrimonio contrahēdo abſterruit, legatiſq; Poſnaniæ qui iam in procinctu erāt, reuocatis, edicto per Poloniā miſſo, Nobilitatem vniuerſam ad arma cōcitauit, vtque ad Leopolim vitæ & bonorū amiſſionis pœna inobediētibus denūciata omnes equis armiſq; inſtructi ſtato tēpore ſe ſiſterēt, imperauit: Rege interim in tormentis bellicis, peditatu cōſcribēdo, & reliquis ad bellū neceſſariis procurādis occupato. Rex igitur iterum iam domi rebus compoſitis, poſtridie D. Iacobi Cracouia egreſſus, per Bohemiā, atq; inde recto itinere Leopolim peruenit. Conabatur quidē Vladislaus Vngariæ & Bohemiæ Rex fratrē ab incepto per legatos auertere, vel quod ſuperiorib, periculis Alberti Regis tēporib. acceptis

Valachus Ruſſiam vaſtat.

 admoni-

admonitus esset, vel quod depopulata Valachia, eiusque gentis viribus fractis ad eam regionem occupandam Turcis facilior daretur aditus. Cæterum Rex fratris consilio posthabito memor, Ioannem Albertum clade illa per proditionem affectum fuisse, desiderioque vehementi vindictæ flagrans ad bellum magno se accinxit animo. Interea Valachis per Tyram fl. omnibus copiis ad Chocinum transmissis, Camieneciam natura & situ munitissimam inprimis acta obsidione tentat. Sed cum hic sine successu

Camienicia obsidetur à Valachis.

hæreret, motis inde castris, alia atque alia loca munita ad deditionem solicitare cœpit, locus minus munitis, & à præsidiis destitutis flamma absumptis. Ad Haliciam inde castris translatis, præsidiarii arcis, ac Nobiles vicini, qui eo metu perculsi confugerant, oppidum contiguum vento flante vehementiori concremarũt. Bogdanus eo cũ exercitu accurrens tormẽta bellica aduersus arcem disponit, quæ præsidiarii eruptione magna vi & impetu in Valachorum stationes facta, pluribus ex eis occisis abstraxerunt, & in arcis fossas præcipitarunt, & protinus arcem repetentes eam mascule defenderunt. Desparata arcis expugnatione, Leopolim itinere instituto, omnia ferro flammaque vastauit, oppidum arcta obsidione cinxit, quod vt

Leopolis obsidione cingitur.

vehementius premere posset, maioribus tormentis in aduerso contiguo monte dispositionis fulminauit, Valachi ex ea oppidi parte, quæ in planicie sita, quod aliqua spes erumpendi ibi esset, oppugnare tentarunt: sed magna cum suorum clade, præsidiariis ac rusticis cum falcibus ex vrbe erumpentibus, conflictu cum illis inito, reiecti sunt. Triduum ad mœnia pugnatum, vsque dum vnum ex Bogdani tormentis emissa maiori ex vrbe glande disrumperetur, magistro tormentorum eodem ictu interfecto. Eo inopinato casu Valachus consternatus, omni potiundæ vrbis spe abiecta, die quarta obsidionis eam soluit, in reditu Rohatino oppido per deditionem accepto & incenso, templo spoliato, campanisque auectis. Ad famam Regis aduentus cum copiis omnibus ad sua festinauit. Rex vbi Camieneciam, inde Haliciam, post Leopolim à Valacho oppugnari accepisset. Gracouia initio Augusti maximo belli apparitu in perfidum Valachum profectus est. Quo ad Leopolim non offenso, militari facto delectu, omnibusque copiis lustratis, Nicolao Camienecio Palatino Cracouiensi exercitus duce

Valachia à Polonis vastatur.

constituto, Valachiã cum copiis eum inuadere, & ferro ignique depopulari iussit, qui alacri animo superato Tyra siue Nestro Valachiam ingressus, par pari referens, igne ferroque Valachiam afflixit, multis oppidis, villis, & agris in fauillam redactis. Dum vero circumcirca omnibus vastatis, vbi Socziuiam Palatini sedem ventum esset, frustra hostes in syluas ac nemora se abdentes ad pugnam prouocarent, Camienecius cum exercitu regrediendum censuit. Valachus rei præclare gerendæ percupidus, totus in eo erat, vt Polonorum redeuntium præda onustorum agmen extremum commode adoriretur. Poloni vigesima post irruptionem in Moldauiam die, reditu in Poloniam suscepto, ad Tyram fl. peruenerunt, quem maioris Poloniæ primum Nobilitas, inde minoris traiecit, mercenariis militibus, qui robur exercitus erant, & aulicis regiis, quibus Tuorouius præerat, postremo loco ad traiiciendum flumen sese præparantibus: cum subito Valachi ex insidiis

Valachi in Polonos irruunt.

vicinorum nemorum cum Turcis ac Tartaris aliquot millitibus erumpentes horribili clamore & vlulatu in Polonas nil tale suspicãtes irruerunt. Pugnatum fuit diu satis dubio marte, vtrinque plurimis cadentibus, donec

Polonis cataphractis equitibus ac viribus præualentibus Valachi fusi fugatique sunt, in fuga plurimis cæsis, & captis ex primoribus non paucis: ex aliis inferioris conditionis aliquot centenis, ex quibus quinquaginta capite

Valachi fusi.

plexis. Quo supplicio ideo affecti fuerunt, quod olim Stephanus Palatinus Valachiæ huius parens mercenarios milites Polonos ad Trebouliam captos postea in Podbaicze gladio percussisset, quorum tumulo Nicolaus Camienecius conspecto lachrymãs vlturum se atrocem hanc iniuriam vouisse fertur. Triginta ferme captiui insignes Leopolim ducti, inter quos fuit Matthias Logophetus Cancellarius, Kiersa magnus dispensator, & alii. Incidit hęc pugna in D. Francisci diem quartam Octobris, qui deinceps ab eo tempore perpetuo Polonis festus habitus est. Sigismundus Rex, cuius auspicijs ea victoria à Valachis fuit reportata, Leopoli profectus exercitum dimisit, & vota, quæ pro victoria nuncuparat, D. Stanislao regni sui patrono exoluit. Vladislaus Vngariæ & Bohemiæ Rex eos ad pacificationem inter se interuentu oratorum suorum Carlacii & Bornemissæ cohortatus est, quæ

Pax inter Polonos & Valachos.

tandem confecta his conditionibus: vt Bogdanus sacram supellectilem ex templis spoliatis cum captiuis & præda omni quam abegerat ablatam restitueret, damnaque illata præstaret. Quod non diu post à Valacho per legatos Cracouiæ factum.

Aduenerunt haud multo post Pontificius & Maximiliani Imp. Rom.

Pontificis Iuli & Maximil. Imp. legatio.

aliorumque Principum legati, qui Signismundo Regi de Valachis victis felicia quæque precantes gratulati sunt. A Pontifice Iacobus Piso Regem post gratulationem de cæsis & victis Valachis hortatus est ad bellum commune suscipiendum cum fratre Vladislao Vngariæ Bohemiæque Rege contra immanissimos Turcas Pontifice ipso, & aliis Regibus ac Principibus Christianis terra marique ad expeditionem eam suapte sponte promptissimis, ab eoque flagitat, vt supremi copiarum terrestrium imperatoris munus acceptaret. Cui Rex: paratum se ad eam prouinciam obeundam, opta-

Responsum Regis Sigis.

teque, vt hæc expeditio pia ac necessaria optatum sortiatur exitum, pollicitus eam ad rem omnem operam suam, adeoque vitam ipsam, si id modo per Christianorum Principum dissidia ac bella liceret, quæ prius essent sopienda: recordari se Casimiro patre ac fratribus suis rerum potientibus à Pontifice Romano sæpe id fuisse suasum; nunquam tamen ob Principum Christianorum perpetua inter se bella id effici potuisse, & de hoc Iulii Pontificis conatu vehementer se metuere, ne in fumum quoque abeat. Quod minime falso auguratus est Rex, qui legatos ea de re ad Vladislaum Regem fratrem abire iussit, consilium ab eo exquisitum, neque alio responso dato, priusquam reliquorum Principum Christianorum mentem cognouisset, eos à se benigne dimisit. A Maximiliano etiam Imp. venerunt oratores Vitus Furstius, & Ioannes Kuchenmeisterus Iurisperiti. Hi post honorificam victoriæ Valachicæ gratulationem à Sigismundo Rege petierunt, vt ad res Prussicas componendas aliquot ex regni proceribus ad diem D. Ioanni Baptistæ sacrum mitteret, qui cura Cruciferorum Magistro de perpetua pace transigereut. Cui petitioni Sigismundus Rex in Maximiliani Iurp. gratiam haud difficulter assensit.

Eo anno mense Octobri Basilius magnus Moscorum Dux Plescouiam fraude & dolo genti illi consueto suæ subiecit potestati. Est autem

Moscus Plescouiam sibi subiicit.

Plescouia Liuoniæ ad Derpatensem diœcesin finitima, vrbs ampla & po-

tens, variarumque gentium commerciis olim florentiſſima: ſola in toto Moſci imperio muris cincta, & in tres partes, quarum ſingulę ſuis mœnibus clauduntur, diuiſa. Ruſſis Pskou dicitur, alluitur enim ad Septentrionem Pskoua fl. vnde vrbi nomen eſt, à meridie Vielika, qui recepto Pskoua in Pelbam lacum longiſſimum infunditur. Vnde tandem eluctatus, mutato nomine Narua dictus, oppido Liuoniæ extremo nomen & alueum profundiſſimum præbet, per quem maximæ onerariæ naues ad oppidum appellunt, infra quod Finnonico mari tandem triginta ſupra Reualiam milliaribus miſcetur. Antiquiſſima vero Pleſcouiæ in Ruſſorum annalibus mentio fit circa annum Chriſti nongenteſimum quartum, quo Principi Ruſſiæ Thorio Olgam Pleſcouienſem vxorē adiungunt. Poſtea Hermanno Falconi Ordinis Teutonici in Liuonia Magiſtro dedita ſcribitur, ſed biennio poſt, cū Alexander Nouogardię Dux magno prælio Teutones viciſſet, in libertatem ſe denuo vindicauit. Et quamuis deinceps Principem à ſenatu nominatum, & autoritate magni Moſcorū Ducis confirmatum habuit: patriis tamē legibus Remp. ſenatus gubernauit, ita tamē, vt à grauioribus rebus ad bellum & pacem, fœdera, electionem Principis, ac ſimilibus ad Reip. ſummā pertinētibus, ſumma populi autoritas eſſet. Cum autem plebs ocio laſciuiēs aduerſus ſenatū ſeditioſe tumultuaretur, & agros publicos, quibus eminentiores fruebātur, viritim in plebe diuidi, vel certe tenuiores, non minus quā ſenatores ad eorum culturam & fructum admitti, impotenter flagitaret, nec inter ipſos cōponi cōtrouerſiæ vlla ratione poſſent: præſules & ſacerdotes à ſenatu rogati, primum à Liuoniæ Magiſto Valthero Plettenbergio auxilia aduerſus plebem petunt: & hoc negante, quod pacem quinquaginta annorum cum Moſcis initam ſibi non violandam exiſtimaret: ad Baſilium magnum Moſcorum Ducem decurrunt, petentes, vt plebis petulantia compreſſa priſtinam autoritatem ac potentiam Senatui reſtitueret. Tanta enim inteſtinis odiis ac ciuili diſcordia inter ſe laborantium cęcitas & inſania fuit, vt eum Principem, cui diu iam ad vrbem illam ſubiugandam inque ſeruitutem redigendam nil præter occaſionem defuerat, ad vrbis ſuæ tutelam & quidem præfecturam ſponte vocarent. Cum igitur Moſcus controuerſiarum arbiter inter ſenatum primoreſque & plebem futurus exercitum vrbi admouiſſet, ac cū præſule Ciuitatis ac ſacerdotibus, antea ſciente ſenatu, egiſſet, vt de componenda pace ſenatum & plebem acturus in vrbem admitteretur: occupata vrbe, & ſenatu pariter ac plebe oppreſſa, & pręſule, qui ſenatus nomine hoc totum procurarat, & ciuibus præcipuis, quorum ſeptē circiter millia, captis, in q; Moſcouiā miſſis, ciuitatē vniuerſam omni libertate ſpoliatam in ſeruitutem extremam redegit, & campanam conſilii inſignis magnitudinis ex turri detractam in Moſcouiam tranſportari curauit.

Pleſcouia ſitus.

An. Ch. 1510.

Legationes ad Regem Sig. à Pontifice. à Maximiliano Imp.

Annus proximus multorum Principum legatione ad Sigiſmundum Regem inſignis ac memorabilis fuit. Et à Pontifice quidem Iacobus Piſo, Maximiliani Imp. legatis Cracouiæ iam præſtolantibus legatus ad Regem venit, cuius legationis ſumma fuit: Pontificē Rom, totius ferme Europę Principibus ad pacem faciendam perſuaſis, ac ea arma, quibus hactenus ſe mutuo confeciſſent, in Chriſtiani nominis hoſtem cōuertere ſtatuiſſe. Quare & Sigiſmundum paterne adhortatus, vt domi rebus pacatis, atque copiis Vladiſlao Regi Vngariæ & Bohemiæ iunctis, Vngariæ, Bohemiæ, Polonęq; exercitu in Thraciam progreſſi bellum Turcæ facerent. Quod autem nego-

cium

cium hoc maximi momenti eſſet, ad proxima Petricouiēſia comitia reiectū eſt. Qua de re conſultaturi, cū Pontificis ac Imp. oratores in D. Virginis ęde conueniſſent, pontificius legatus per Vitum Fuerſtium in conuentu priori loco deturbatus eſt: reprehenſus idcirco, Imperatori in politicis primum deberi locum reſpondit. Quæ contentio promanauit ex veteri diſſidio inter Henricos & Fridericos Cæſares, ac Pontifices Romanos (vnde Gibellinorum & Guelphorum factiones exortæ ſunt) de Cæſararchia & Hierarchia, vtra alteri præferanda. Menſe Februario comitia Petricouiæ habita ſunt, in quibus oratorum poſtulata in Senatu propoſita, & Maximiliani Imp. oratores ſpe eis facta conuentus Poſnaniæ agendi, in quo de poſtulatis ipſorum plenius diſputandum eſſet, poſtquam quatuor menſibus detenti fuiſſent, honorifice à Rege habiti, dimiſſi ſunt.

Legatus Pontificis loco deturbatus à Cæſar. legato.

Comitia Petricouia.

Rege Petricouiæ morante quarta Februarii Regis Daniæ legatus Cracouiam appullit, qui à Ioanne Bonero cum aliis legatis Regem præſtolari iuſſus eſt. Auditus deinde, Danorum Regis filio Eliſabetham ſororem regiam vxorem poſtulauit. Quæ maris periculis territa, & apud ſuos in patria diutius manere malens, aut aliam forte ob cauſam connubium recuſauit: legatus vero honorifice donatus ac dimiſſus. Paulo poſt Oſualdus Carlacius cum legationis ſocio Regis Vladiſlai legati decima ſexta Februarii Cracouiam aduenerunt, qui nuper inter Regem & Valachum pace conſtabilita, Cracouiam ingreſſi, vt cum Valachi legatis conditiones pacis confirmarent. Decima dehinc menſis Martii die Baiazetis Turcarum Imperatoris lagatus Cracouiam venit, qui Sigiſmundo Regi, quod in paternum ac auitem regnum euectus eſſet, gratulatus oblatis muneribus optauit. vt rerum diu feliciter potiretur, maxima nominis ſui gloria fœdus cum eo (quod cum parente ac fratribus Poloniæ Regibus fuiſſet) inſtaurare cupiens. Poſt hunc Bogdani Palatini Valachiæ legati, vti in pacis conditionibus conuentum fuerat, duodecimo Martii venerent, hi die quarta pōſt obtulerunt abactam templorum ſupellectilem, & omnia ſpolia auri argentique ex Ruſſia aſportata. Dimiſſi ſunt item Palatini, qui in proxima pugna capti Leopoli cuſtoditi fuerant, confirmata pace cū Vladiſlai legatis, per Vngariam in Valachiam redierunt. Tredecima poſt menſis Maii à Vladiſlao Rege Cracouiam venit legatus Prępoſitus Albę regalis, & à Bogdano Palatino Valachiæ alter, de bello in Thraciam ſuſcipiendo cum Rege conſultaturi. Venit etiam paulo poſt Cracouiam legatus Moſci, de rebus Lituaniæ pendentibus, & Moſcouię tranſacturus. Hunc Taurici Principis legati ſequuti ſunt, quorum poſtulatum erat, vt fœdus cum Caſimiro Rege antiquitus ſeruatum renouaretur. Eo anno menſe Aprili Andrias Roſa Archiepiſcopus Gneſnenſis obiit, hunc Ioannes Laſcus Cancellarius regni, & Regis aſſenſu iampridem coadiutor Archiepiſcopæ ſucceſſit, ac die viceſima tertia Maii à Rege confirmatus eſt.

Regis Daniæ legatus ad Regem Sigiſm.

Regis Vngariæ.

Turcici Imp.

Palatini Valach.

Altera legatio à Rege, Vng & Valacho.

Legatio Moſcouitica. & Tartarica.

Inſtabat Poſnaniæ ad feſtum D. Ioannis indictus conuentus, quo conuenere Maximiliani Cæſaris & Imperii, Vladiſlai item Vngariæ & Bohemiæ, & Sigiſmundi Poloniæ Regum, ac Friderici Magiſtri Ordinis Teutonici legati. Vbi Iobus Epiſcopus Pomeſanienſis legationis Crucifericæ Princeps Pruſſiā totā ac Pomeraniæ partē, à Caſimiro Rege Poloniæ ante 49. annos ademptam, à Sigiſmundo Rege repetebat: iuramentum fidelitatis ac militiæ onera pro Polonis ſuſpicienda remitti: ac denique ne Po-

Conuentus Polonorum cum Cruciferis Poſnaniæ.

Conditiones pacis à Cruciferis propoſitæ.

loni

loni in Cruciferorum ordinem allegerentur, poſtnlabant. Quod vltimum Poloni citra longiorem deliberationem haud illibenter conceſſere, reliquis poſtulatis, quod iniquiora viderẽtur, reiectis, quoniam iis pacis perpetuæ fœdus aperte violabatur. Ita re infecta ſoluso counentu diſceſſum eſt.

Polonorum reſponſum.

Interuenit poſtea ſerius Achilles Graſſius Epiſcopus Modocenſis Põtificis legatus, cui cauſa Pruſſica peculiariter à Pontifice cõmiſſa, qui vel ob itineris longitudinem, vel quia tardius prouinciam ſuſcepiſſet, Poſnanienſi conuentu neglecto, Cracouiam profectus, apud Sigiſmundum Regem Piſonis legationem repetiit de expeditione contra Turcam cum Rege Vladislao iunctis viribus ineunda. De qua habita conſultatione, eſſent ne arma aduerſus Baiazetem Turcarum Imperatorem ſumenda, pleriſque conſentientibus, futurum hoc Regi glorioſum: alii cenſuerunt, hoſtem ferocem & potentem miniwe laceſſendum eſſe temere, Chriſtianorum enim Principum contra Turcas bellum multorum Pontificum ſtudio & opera ſolicitatum propter mutuas potentiæ ipſorum æmulationes, quibus ſubinde ad arma concitabantur, anceps eſſe, atque tota Italia iam bello inteſtino flagrante, Principum auxilia aut tarda, aut nulla fore: ſicque futurum, vt Poloni & Vngari alienis auxiliis deſtituti, ſoli cogerentur omnem belli molem atque imperum ſuſtinere. Vicit tandem hæc ſententia, legatos ad Vladislaum Regem, & regni eius proceres mittendos, vt voluntate eorum explorata, quid de Turcica illa expeditione Pontifici reſpondendũ, rectius conſtrare poſſet: qua in re maximi momenti Reges fratres conſiliis communicatis, quid facto opus eſſet, decernerent. Legati in Vngariam miſſi Nicolaus Firleius Palatinus Lublinenſis, & Ioannes Laſcus regni Cancellarius. Achilli Graſſio Pontificio legato reſponſum: Sigiſmundum Regem de Tarcica expeditione cum Vladislao Rege Vngariæ & Bohemiæ, eiuſque regni proceribus conſultaturum, & miſſo Romam nuncio Pontifici reſponſurum. Quo reſponſo accepto legatus in Italiam rediit.

Legatus à Pontifice ad Regem.

De expeditione contra Turcam.

Regis Pol. reſponſum legato Pontificio.

Hoc fere menſe Vielicziæ oppido Cracouiæ vicino ſalinarum cauernæ ſcelere cuiuſdam foſſoris accenſæ aliquot dies arſerunt. Quo incendio fumo & fœtore excitato, plerique omnes operatii aut fumo fuerunt enecti, aut in ſpecubus aberrantes ceruices fregere. Ei malo occurſurus Andreas Koſcielecius ſalinarum tunc præfectus, metu perculſus, quod nemo eſſet ex plebe, qui ſe demittere auderet, poſthabito periculo præſenti ſpecus ignem extinctum ipſe ſubiit. Quem comitatus Seuerinus Bethmanus conſul Cracouienſis ferme nonagenarius montium Magiſter, Koſcielecium iam fumo collapſum ſeruauit, igne vtriuſque poſtea opera atque induſtria extincto, montibuſque vtriuſque diligenti opera ſeruatis.

Salinarum Vielicen. cõflagratio.

Anno hoc in Pruſſia nil memorabile contigit, præterquam quod Fridericus Dux Saxoniæ Ordinis Magiſter mœrore ac curis aucta hydrope Rochlicii in Miſnia, quo Pruſſia relicta ob non præſtitum iuramentum Regi Poloniæ ſeceſſerat, extinctus eſt. Res quoque Lithuanicæ ad autumnum ſatis quietæ fuere, in quo Tartari Tauricani cum quindecim Tartarorum millibus ingreſſi Lituaniam, Vilnam vſque, & inde duodecim millibus paſſuum graſſati, ingentem hominum pecorumque prædam nemine prohibente abegerunt. His felicibus ſucceſſibus audaciores facti Tauricani in Valachiam cum exercitu ſexaginta millium equitum eruptionem fecerunt, quam paſſim variis cladibus affecerunt, ingentique præda collecta Preco-

Frid. Dux Sax. Magiſt. moritur.

Tartari Tauricani Lituaniam vaſtans.

Præcopiam redire volẽtes, ea eruptione ſupra ſeptuaginta millia hominum atque pecorum abacta feruntur. Dum ad Tyræ ripam ventum, metu Valachorum ſequentium territi, tumultuoſius flumine traiecto Bethiketeus Mendligeri filius cum Tartarorum quatuor millibus, ac multis captiuis violentis aquarum vorticibus abſorptus eſt. Interea Copacius Valachi præfectus militiæ Tartaros eo in loco abeuntis aſſecutus, inque inſidias lapſus, ac vndique à Tartaris circumſeptus viriliter pugnãdo occiſus eſt. Cecidere Valachi plus ſeptingenti, fuere item fugæ beneficio circiter trecenti ſeruati. Miſeranda Valachię vaſtatione Bogdanus Valachus conſternatus, legatos Cracouiam ad Regem Sigiſmundum miſit, petitum auxilia contra Tartaros, vtq; in Moſcouiam legato per Lituaniam liber pateret tranſitus. Vtrumque ei haud grauate conceſſum.

Valachiam item.

Valachorum clades.

Valachi Palatini legatio ad Regem.

Anni ſequenti MDXI. Februario menſe comitia Petricouiæ habita ſunt, in quib. actum de regni contra Tartarorum incurſiones defenſione, quorum fœdera ob fluxam gentis fidem minime tuta ſunt. Conſtitutum, vt quatuor equitum millia, qui Podoliæ fines tutarentur, ac Valachis contra Tartaros neceſſitate vrgente opem ferrent, publicis alerentur ſtipendiis, quæ eis ſoluerentur ex pecunia agricolis imperata, in ſingula iugera groſſis octodecim & anno ſequenti duodenis impoſitis. Pauperiores Nobiles agris carentes & ſculteti vt vocant, eius pecuniæ dimidium conferrent: oppidanis facultatũ cuiuſque æſtimatione tributum impoſitum. Decretum etiam, vt moneta, quæ crebrius cuſa vileſceret, & ob id aurei nummi valore creſcente, deinceps cudenda abſtineretur. Præterea vt Rex ipſe Breſtæ Lituanorum ob Tartarorum eruptionem per æſtatem ſubſiſteret, ne occaſio rei bene gerendæ elaberetur. In his comitis Anna Dux & tutrix Maſſouiæ cum duobus filiis Stanislao & Ianuſſio obtinuerunt à Rege, vt prouinciam Viſnenſem Lithuanis ac Prutenis confinem perpetuo iure eis tenendam concederet.

Ann. Chr. 1511. Comitia Petricouiæ.

Soluto conuentu Rex Cracouia ſecunda Maii mouens Breſtam verſus contẽdit, vbi proceres Lituanos Glinſcianæ factionis ſuſpectos, ac propterea in cuſtodiam datos, proceribus Lituanicis & Polonicis intercedentibus, in gratiam recepit, ac dimiſit. Rege Petricouiæ agente, Vladislaus Vngariæ Bohemiæque Rex cum Ludouico filio quinquenni, iam Rege inaugurato Vratislauiam menſe Ianuario venit, vt ſacramento ſe Sileſii filio Ludouico obligarent. Cum autem Vngaricus Senatus iuſiurandum Ludouico tanquam Vngarię Regi, Bohemi contra ſuo regno, cuius membrum Sileſia antiquitus fuiſſet, dandum eſſe certarent: Sileſii Principes & Senatus Vratislauienſis inter ſpem metumque ancipites neutri tum quidem iurarunt, ſed Regis Vladislai & filii ipſius Ludouici imperio nihilominus ſe dicto audiẽtes ſaluis priuilegiis fore teſtati ſunt. Atque ita Rex Vladislaus cum filio infectis rebus menſe Martio Vratislauia diſceſſit Inibi Rex Vladislaus ſubſiſtens, ſenatus populique Vratislauienſis precibus victus, emporium, quod ab aliis Principibus ſe impetraſſe iactabant, ab his, quibus in aula omnia venalia ſunt, perſuaſus, magno regni Poloniæ præiudicio & incommodo renouauit. Fuitque ea res menſe Aprili in nundinis vernalibus Francofurdiæ ad Mœnum, & deinceps per Germaniam totam publicata, multis ideo Vratislauienſibus gratulantibus: aliis commodum, quod inde percepturi eſſent inuidentibus. Quarum immunitatum ſumma hæc fuit, vt ne quis Polonus aut Germanus Vratislauiam negociandi cauſa præteriret, ſed vtrique mer-

Vladislaus Rex Vng. & Boh. Vratiſlauiam venit.

Contentio Vngarorum & Boem. de iureiurando Sileſiorum.

Emporium Vratislauiæ renouatum.

ces suos Vratislauię deponerent aut venderent, omnesque hoc modo aditus Polonis in Germaniam & Bohemiam mercimonia exercendi pręcluderentur. Quæ vt plus roboris haberent, Ioachimus Brandeburgicus Marchio Elector Francofurdiæ ad Oderam simile erexit emporium, vt vndique viis interclusis Poloni summa mercium necessitate decretis Principum assentire cogerentur. Sigismundus Rex suorum querelis adductus omnia cum Vratislauiensibus commercia edicto prohibuit, constitutis in regni sui ac Silesiæ confinio similibus emporiis, vbi boues, quorum maxima armenta ex Polonia in Germaniam abiguntur, venderentur, & vectigali in singulos boues aureo nummo imposito, vt & aliis mercibus tributum fuit imperatū. Graue hoc Regis Sigismundi edictum Vratislauiensibus accidit, quo omnes ex Polonia in Silesiam liberi transitus fuerunt præpediti, custodiis etiā passim dispositis, ne quid ad eos mercium importaretur. Vnde secuta est Vratislauiæ maxima rerum omnium inopia, & opificibus inde migrantibus vrbs habitatorib. fere fuerit deserta. Conati quidem sunt Vratislauienses Regis Vladislai & aliorum Principum intercessione, vt Regis Poloniæ edictum reuocaretur: verum Rege Sigismundo in sententia firmiter permanentē coacti sunt in Poloniā mercium causa ire, ac vectigalia cōstituta pēsitare.

Emporium Francofordiæ ad Oderam erectū.

Rex Pol. cōmercia cum Vratisl. edicto prohibet.

Russia hoc anno & Podolia à Tartarorum irruptionibus immunis fuit, quod fœdus proxime Brestæ in Lithuania cum Rege renouādum esset. Verum gens fera, raptu viuere solita, & pacis insueta, contractis copiis vltra triginta millia equitum Valachiam inuasit. Contra quam Bogdanus suis ad arma conuocatis, cum auxiliaribus Polonorum & Vngarorum copiis Stanislao Lanczkoronio & Io. Tuorouio, ducib. intrepide processit. His stipendiarios Valachos leuis armaturæ adiunxit. Interea Nohaicenses Tartari, Tauricanos in Valachiā erupisse, cognoscentes, sumptis festinanter armis Tauricam ingressi, cæsis multis, prędaque ingenti abducta Tanaim versus cum captiuorum aliquot millibus redierunt. Eo acerbissimo nuncio Tauricani consternati, omissa, quam inuaserant, Valachia, cursu pene præcipiti Tauricā repetiuerunt. Et sic alieno periculo Valachia ingenti clade liberata fuit. Verum antequā Tauricani domū rediissent, hostes dato damno dilapsi sūt.

Tartari Valachiam inuadunt, quibus occurrit Valachus.

Nohaicenses Tartari Tauricam vastant.

Rex Sigismundus Brestæ Tauricani Principis æstaten totam fere expectatis obsidibus penultima Octobris Cracouiam rediit, quo ad eum à Vladislao Rege fratre legati venere, Casimirus Dux Tessinensis cum Michaele Hauelo Parœco Budensi, qui diu multumq; de connubio Regis Sigismūdi cum Barbara Stephani olim Comitis Scepusiensis filia collocuti, eam ei in matrimonium desponderunt, dote centum aureorum millib. promissā. Atque hinc Maximiliani Imp. odium in Sigismundum Regem ortum.

Regis Vng. legatio ad Regem Sigism.

Barbara Sepusia Regi desponsata.

Annus dehinc MDXII. Sigismundi Regis nuptiis celebris fuit, ipsoq; anni principio Cracouiæ comitia edicta sunt. Inde ad Barbaram regiam sponsam legati designati, Ioan. Lubranscius Episc. Posnaniensis, Christoph. Szidlouiecius Sendomiriensis, & Lucas Gorcanus Posnaniensis, Castellani: hi splendido comitatu Polonia egressi per Silesiam & Morauiā Trenczinum venere, abductaque sponsa in Poloniam redierunt. Hanc Heduigis mater, Ioan. Comes Scepusiensis frater, Casimi. Dux Tessinensis auunculus Cracouiam vsq; octingentis equis comitati fuere. Venientib. Sigismundus Rex ertra vrbem per aliquot millia passiuum splendidissimo lectissimoq; procerum comitatu obuiam processit, qui ad ea nuptiarum solennia vndiq; confluxerant. Aduenerat eo quoq; Georgius Bregensis Dux 70. equitib. armis

Ann. Chr. 1512.

Comitia Cracouia.

Barbara sponsa Regis Cracouiam venit.

vndique

vndiq; splendentibus comitatus. Postridie quæ octaua Februarii erat, maiorum more in D. Stanislai æde regia sponsa diademate insignita fuit ab Archiepisc. Gnesnensi Ioanne Lasco, quib. ceremoniis adfuere Archiepisc. Leopoliensis, Posnaniensis, Plocensis, Varmiensis, Præmisliensis, Chelmensis Episcopi. Fuere item ad huius coronationis magnificentiam illustrandam Pontificis Roma. Ioann. Staphileus, Vladislai Vng. & Bohem. Regis Ioan. Thurzo Episcopus Vratislauiensis, & Ambrosius Szarkanus legati. Ex Prussia Iacobus Episco. Pomesaniensis Magistri ordinis Cruciferorum legatus. Interfuere præterea huic coronationi Barthol. Dux Munsterbergēsis, Anna Dux Masouiæ cum filio, Georgii Ducis Saxoniæ, Friderici Marchionis Brādeburgensis, Palatinorum Vngariæ & Valachiæ, Strigoniensis item, Quinquiecclesiensis, Varadiensis, Olomucensis Episcoporum legati, & plerique alii. Nuptiarum solennibus peractis Reginę mater Heduigis, Ioan. frater, & Casimirus auunculus, aliique Principes ac legati à Sigismundo Rege regali munificentia donati Cracouia domum abierunt.

Coronatur à Lasco.

Ineunte postea vere 24. Tartarorum millia Borysthene traiecto per Volyniam in Russiam irrupere, quam atrociter ferro & igne vastarunt. Multi ibi mortalium subito interuentu comprehensi, ac vincti in perpetuam abrepti sunt seruitutē. Rex irruptione hac Tartarorum nil deterritus, ad Nicol. Camienecium Palatinum Cracouiensem exercitus Poloni ducē summum, necnon ad Constātinum Ostrogium Lithuanicarum cupiarum ducem literis datis, ad exercitum in Polonia & Lithuania conscribendum hortatus est, vt Tartaros insequentes, prædam eis & captiuos eriperent, illataq; damna eorum cæde vlciscerentur. Rex ipse mercenariorum militum cohortib. aliquot coactis, adiunctis eis aulicorū suorum aliquot turmis, ad Nicol. Camienecium transmisit, qui sub idem fere tempus aduenerunt, quo Tartari prædę magnitudinem & captiuorum multitudinē paruis itinerib. paulatim recedebant. Quo & statim Constātinus dux cum suis Volyniis, ac Lithuanicis copiis duobus equitū circiter millibus venit, quæ copiæ coniunctæ ad quatuor millia efficiebant. Hisce exiguis licet copiis Poloni duces Tartaros insecuti, cum eis quocunq; prælii euētu decertare decreuerunt. Tartari etiā ad Visniouecium conspecta Regis exercitus paucitate certam sibi de eo victoriam pollicentes ad præliū aptiuis præmissis, vt securiores essent, se præparauerunt. Cæterū Polonis ad victoriā maximo fuit adiumento locus prope Visniouecium admodum palustris, scatens multis lacunis, quas H. rania fl. exundās efficit, inter quas Tartari agmina incōmode disposuerāt. Nā propter cœni profunditatē mutua sibi auxilia ferre non poterant. Cruentum hic fuit cōmissum præliū, Volyniis Tartarorum multitudine incūbentium cedentibus. Cōstantinus Ostrogius magno animo occurrēs verbis & verberib. in prælium redire eos cogit. Camienecius videns Volynios pedē referre, & sinistrum cornu, in quo Lithuani erāt, vacillare, signo pugnæ Polonis dato masculæ adoriri Tartaros iubet, qui Polonorum impetum sustinere nō valētes maxima suorum cæde animaduersa, quod alii aliis laborātib. propter paludes præsto esse nō possēt, in pręcipitē fugā inclinarunt. In qua plurimi cæsi, captiuiq; oēs cū præda sunt recuperati. Atq; sic numerosus hic exercitus magnā partē in prælio & in fuga fuit interfectus. Pugnatū est 28. Apr. ad Lopusznā. De hostiū cæsorum numero nō plane cōstat, hoc citra dubiū narratur, ex hostib. quorū à captiuis 25. millia fuisse perhibentur, multo minorē partem dilapsam esse. Ea victoria Rex Sigismundus ingenti affectus gaudio, Deo om-

Tartarorum in Russiam excursio.

Quos Poloni insequuntē sunt.

Prælium Polonorum cum Tartaris ad Lopusznam.

Polnorum victoria.

nibus

nibus in tempus laudes gratiaſque agi,& decantari iuſſit,ibique ſignis lætitiæ editis. Fuerunt ea in expeditione præter Nicolaum Camienecium, & Conſtantinum Oſtrogium Ducem ſupra commemoratos Otto Chodeczius Palatinus Podoliæ,& Stanislaus frater eius regni Mareſchalcus, Ioannes Odronanzius, Martinus Camienecius, Ioannes Amor Tatnouius, Stanislaus Lanczkoronius, Ioannes Suirczouius, Ioannes ac Nicolaus Pileczii, Petrus & Stanislaus Kmithæ, Iacobus Sencignouius, & complures alii bellica laude illuſtres viri. Fuerunt item ex Lithuanis ac Ruſſis duces, Andreas Zbaraſius,& Michael Viſnieuiecius cum filiis, & præter has ingens Nobilium militumque inſignium numerus. Tartarus ſuorum clade conſternatus extemplo legatos miſit ad Regem, vt fœdus ſuperiori anno inchoatum denuo ſtabiliret & ſanciret. Quibus Rex vt fidem haberet, Dyalaldinum Mendlingeri ex fratre nepotem obſidis loco Vilnam miſit, vtque ratum id foret, quindecim aureorum millia ſibi quotannis pendenda petiit. Reſpõſum eſt Tartari legatis, Regem poſtulata Principis ipſorum, qui fœdere violato Poloniam hoſtilem in modum vaſtaſſet, proximo conuentu ad Senatum relaturum. Quid ibi decretum, miſſo nuncio ſignificaturum. Obſidis Dyalaldini ad ſe aduentum non ingratum ſibi fore. Verum Dyalaldinus nõ viſo Rege breui poſt febri correptus obiit Et Rex inſaniæ ſimile eſſe iudicauit, ſtipendium hoſti infido numerare, quo ſubleuatus ille rupto fœdere Poloniam pro libitu infeſtare poſſet, cum potius illa pecunia in ſtipendia militum limitaneorũ, qui Tartarorũ incurſionib. reſiſterent, rectius cõuertatur.

Tartari legatio ad Regem de pace.

Eo anno nil præterea memoria dignum geſtum, præterquã quod Rex arcis Cracouienſis ſtructuram continuarit, vt & in æde D. Stanislai, quæ à rupella nomen habet, præter alia monumenta, poſuit Friderico Cardinali fratri ſuo mauſoleum ex ære ſolido, atq; magnam argenti & auri vim in imagines, quas Deo pro victoria Valachica vouerat, contulit. Eius anni æſtate Maximilianus Imp. offenſus Regis Sigiſmundi coniugio cum Barbara Scepuſia, conſilium de bello ei intentando occulte agitabat, ideoque in comitiis Principum Germaniæ de eo queſtus, quod Pruſſiam, quam Teutonici ſiue Mariani milites olim multo ſuo cum ſanguine acquiſiuiſſent, paganis ſubiugatis,& ad religionem Chriſtianam conuerſis, per fas & nefas occupaſſet. Quod autem ob inteſtina inter principes bella nil ipſe mouere poſſet, Baſilium magnum Moſcorum Ducem, fœdere cum eo inito, ad Poloniam hoſtiliter inuadendam, omnique cladis genere deuaſtandam inflãmauit. Qui fœderis illius fiducia audacior factus, violatiſq; pactis contra ius gentium, cum Sigiſmundo Rege contractis, quæ per quadriennium ſeruarat, Lithuaniam aſſiduis eruptionibus duce Glinſcio afflixit, & Smolenſcum ſæpius irrito cinxit conatu. Atque ita occaſione factionum in Lituania gliſcentium Moſci exercitus liberius eam vaſtauit.

Maximilianus Imp. Regi Pol. infenſus.

Moſcus Lituaniam vaſtat & Smolenſcum obſidet.

Ann. Chr. 1513.

Anno milleſimo quingenteſimo decimo tertio Sigiſmundus Rex Poſnaniam cum Regina profectus, illic motus quoſdam inteſtinos pacauit. Eo anno menſe Martio Regina prolem primã enixa eſt, cui in baptiſmate Heduigis nomen inditum. Inde paulo ante Ioannes Laſcus Archiepiſcopus Gneſnenſis ad Iulium Pontificem legatus deſignatus. Is rebus domi compoſitis,& comparatis ad iter neceſſariis, in viam menſe Aprili ſe dedit. Legationis argumentum fuit, vt concilio Lateranenſi nuper à Pontifice inſtituto Regis nomine intereſſet, atque res Pruſſicas nonnihil apud Pontificem ſuſpectas

Heduigis filia Regi nata.

Laſcus miſſus ad Pontif.

tueretur. Verum in itinere hærenti nunciatur, Iulium Pontificem viceſima prima Februarii extinctum, pauloq; poſt vndecima Martii Leonem decimum illi ſuffectũ eſſe. Mutato igitur legationis titulo nihilominus ſuſceptum iter perſecutus eſt, quẽ in via ad Brugas Styriæ oppidum Stanislaus Oſtrorogius Caſtellanus Caliſſienſis aſſecutus. Vterq; Venetiis à Principe Leõhardo Lauredano,& Senatu comiter excepti fuere. Laſcus poſtero die in ſenatum admiſſus hunc in modum locutus fertur: Sigiſmundum Regem præſenti Venetorum calamitati & tantæ ſanguinis effuſioni condolere, vniceque optare, vt ea, quæ ad pacem communem conſtituendam atq; eius Reipublicæ amplitudinem augendã pertinerent, diuinitus obtingant. Ad quam rem, ſi Regis opera prodeſſe poſſit, haud inuitum ſe in eo allaboraturum,& Pontifici ac Imperatori perſuaſurum, vt turbis, quibus Italia vltra quadriennium miſere afflicta eſſet, pacatis, bellum communib. auſpiciis & auxiliis in Turcam conuerteretur. Poſt Laſcus cũ Principe priuatim locutus inter alia colloquii occaſione, Poloniæ regnum multas variaſq; ab hoſtibus barbaris eruptiones ſuſtinere, reliquarum gentium Chriſtianarum contra incurſiones barbarorum murum eſſe, atq; omnem fere molem periculorum maximorum, quæ Chriſtianis impenderent, humeris ſuis ſufferre intulit. Lauredanus contra Reipublicæ Venetæ maxima ſemper fuiſſe bella, nihilominus inuicto animo ex ſummis periculis ſe omni tempore eluctatam eſſe, huius quoque belli felicem ſperare exitum ſubiecit. Ad hæc Laſcus Principi: Longe diſſimile Venetis atq; Polonis belli ſtudium hactenus fuit, dum illi pro gloria, pro rerum amplitudine, ac dominandi libidine incitati bella geſſere: hi contra multo ſuorum ſanguine pro Republica Chriſtiana barbarorum impetus excipere, atq; cæteris gentibus præſidio eſſe coguntur: in maxima felicitatis ſuæ parte ponentes, ſi ſua ſaltem, alienis miſſis factis, tueri poſſent. Venetiis profecti Romam poſtquam veniſſent, Laſcus coram Pontifice Leone ac Cardinalibus oratione luculenta exponit, quantopere Reipublicæ Chriſtianæ interſit inteſtinorum bellorum ſtudiis depoſitis pace facta coniunctis armis ac viribus contra Turcas, quorum potentia indies creſceret, expeditionem ſuſcipere.

Legati Regis Pol. à Venetis comiter excepti.

Laſci oratio ad Principem Senatumque Venetum.

Laſci cum Principe Venet. colloquium priuatum.

Laſci ad Pontificem oratio.

In Lituania Helena Alexandri Regis vidua menſe Ianuario naturæ debitum perſoluit,& arx Vilnenſis nouis & ornatis, ſed ligneis ſtructuris paulo ante erecta fortuito incendio vigeſimaprima Februarii conflagrauit, id quod futuri belli indicium fuit. Paulo poſt Baſilius Moſcus apud Maximilianum Imperatorem regiam dignitatem & diadema petiit, auxiliaq; contra Poloniæ Regem ab eo tanquam amico & fœderato poſtulauit, modis omnibus, quoſcunque poſſet, ad defectionem Glinſcii perfidia ſolicitans. Miſſus fuit Schleinicius Nobilis Miſnenſis ad Germaniæ Principes, auxilia petitum. Audito Moſci bellico apparatu, Sigiſmundus Rex Radomiæ conuentum indixit, quo publicæ regni paci ac tranquillitati fuit proſpectum. Minus autem in Polonia trepidatum fuit ad rumorem magnorum Moſci belli apparatuũ, quod cum Tauricano Principe, promiſſo ei ſtipendio, fœdus nuper ictum Podoliam ac Lituaniam ab irruptionibus barbarorum ſecuriores effecturum videretur. Et ſane illud fœdus maximo toti regno commodo atq; ſaluti fuit, ſiquidem præterquam, quod Tartari ad regiones hoſtiles omni cladis genere infeſtandas fuere inſtigati, ab iiſdem etiam ante regno infeſtiſſimis deinceps aliquandiu fuit quies atq; ſecuritas.

Helena coniunx Alex. Regis Vilnæ mortua.

Conuentus Radomiæ.

Zator. Myscouius Ducem Zatorien. interfecit.

Finitis comitiis, Rex in Lithuaniam secessit. Eodem tempore Laurentius Myscouius variis iniuriis à Ianussioi duce Zathoriensi affectus, Regi Radomiæ supplex factus, patrocinium eius contra Ducem petiit. Negotiũ ad reditum in Poloniam Regis reiectum: Duci, vt ab iniuria interim abstineret, iniunctum. Verum Dux, Regis discessu cognito, de pristinis iniuriis nil remittens, riuum aquæ certis alueis Myscouii piscinas influentem alio deriuauit. Myscouius vi illa exacerbatus, Ducem venationi vacantem adiens, longius à familitio abstractum verbis supplicibus, vt ab iniuria abstineret, precatus est. Sed Dux his maiora inferre minatus, stricto gledio Myscouius Ducem, litis finem se facturum dicens, transfixi . Nec mora, Dux ex equo delapsus, antequam sui accurrerent; expirauit & Myscouius per loca cognita satellitum ex sequentem manus equi pernicitate euasit. Cessit inde ex

Ducatus Zatorien. Regib. Pol. cessit.

ex fœdere Zathoniensis Ducatus Regibus Poloniæ, liberis nullis, qui succederent, exstantibus Myscouius vero cæde Ducis in maiores longe seipsum calamitates coniecit, Regis ira in se eo facinore accensa, cui non prius potuit reconciliari, quam præclaris editis contra Moscos facinoribus virtute suam Regi probasset. Contigit hoc mensis Septemb. die decima septima.

Ann. Chr. 1514. Moscus Smolenscum obsidione cingit.

Sequentis anni æstate Moscus octoginta millium equitum exercitu collecto, quo maiorem nunquã ante duxit, trecentorum tormentorum apparatu, quæ fusa confectaq; fuerunt ab artis eius magistris, quos Maximilianus Imp. per Pomeraniam, Prussiam, ac Liuoniam ad eum misit, Smolenscũ Lituaniæ arcem validissimam obsidione arctissima cinctã per aliquot dies tormentis vehementissime quassauit. Rex Sigismundus quingentos pedites arcem propugnaturos eo ire iussit, qui vbi vix Orsam peruenissent, Smolenscum iam obsidione premi oppugnariq; à Moscis acceperunt, ideoq; omnibus itineribus ab hoste insessis in eam ingredi non potuerunt. Præsidium, quod arci à Rege impositum fuerat, satis validum obsidionis initio fortiter & magno animo propugnabat, vt Moscus loci expugnatione desperara obsidionem relinqueret, Lituaniamq; vicinã circa Borysthenem &

Obsidionẽ relinquit & Lituaniam vastat. Smolenscũ iterum à Mosco obsessum.

Beresinam fluuios amisso quaquaversum equitatu longe lateq; flamma ac ferro vastaret, ingenti præda hominũ pecorumq; omnis generis collecta, eã in Mascouiã præmisit. Quo facto Moscus ad Smolensci obsidionẽ reuersus, arctius eam, quam ante, vrget, stupendum in modũ tormentis in eam detonans, sed irrito ob regii præsidii robur conatu, adeo vt Moscus obsidionis pertæsus diuturnæ de ea soluenda cũ ducibus suis consultarit. Verum instãte Glinscio, &, ne bellum tanto apparatu, adeoq; immensis sumptuũ impẽdiis inchoatum relinqueret, monente, obsidionẽ continuauit, oppugnatione aliquoties, sed frustra tentata Glinscius videns, arcem vi expugnari non posse, pro insita versutia dolis rẽ aggressus est. Itaq; cũ præfecto arcis, ac reliquis tribunis priuatim collocutus cos immensorum præmiorum spe ad deditionẽ solicitauit: quod cũ initio facere renuissent, eos tandẽ & præsertim

Proditione captum.

Russos, qui ibi præcipui erant, perpulit, arxq; centesimo anno, postquam à Vitoldo magno Lituaniæ Duce adiecta Lituaniæ fuisset, amissa est. Moscus Smolenscũ sub finem Iulii ingressus, sacris suo more actis, omne aurũ, pretiosamq; supellectilẽ priuatarum domuũ & templorum contra fidẽ datam & proditionis pacta deprædatus, in Moscouiã firmo arci præsidio imposito exportauit. Rex Radomiæ accepto de Smolensci occupatione nuncio, pro-

Bellum cõtra Moscũ decretum.

cerũ consilio dimisso, mense Septemb. in Lituaniã se contulit, ac Vilnæ proceribus Lituaniæ conuocatis de bello cũ Moscis & Smolensco recuperãdo consul-

consultauit, pecunia pro stipẽdiis militũ oppidanis & agrestibus imperata. Consentientibus omnium votis bello contra Moscos decreto, decẽ equitũ lectissimorum millia, duoq; insuper peditum conscripta fuerunt: accesserunt & Lituanorũ aliquot turmæ leuis armaturæ equitum, cum quo exercitu & magno tormentorũ belliq; necessario apparatu, Rex Vilna in hostẽ mouit. Sub idem tempus Iacobus Piso Pontificis legatus ad Sigismundum

Legatus Pontificis ad Regem de pace.

Regem venerat, postulatũ, vt Rex armis depositis, paceq; cum Mosco inita, bellum cõtra Turcas susciperet. Idem vt faceret Moscus, se Põtificis nomine eum aditurum, ac pacis autorẽ ipsi futurum. Responsum à Rege, nil sibi gra-

Responsum Regis.

tius fore, quam Pontificis arbitrio stare, si bellũ nondum à Mosco accensum nullæq; ab ipso illatæ iniuriæ essent: iã retrocedere, totq; ab ipso iniuriis illatis pacem petere, se saluo honore suo nõ posse, cum hostis sit existimaturus, se metu armorum ipsius territum id facere. Legatus non tutum existimans ad Moscum hominem barbarum & perfidum ire, cumq; eo de pacificatione agere, à Rege liberaliter habitus, Romam reuersus est. Moscus Regis ad-

Smolenscũ à Mosco munetum.

uentu maximoq; belli apparatu cognito, omnibus copiis contractis Smolenscũ versus expeditionem suscepit, veritus, ne arcẽ, cuius expugnatio tanti ipsi constitisset, eadem, qua acquisisset, arte amitteret, Regẽ anteuertit, & Smolensco egregie munito, exercitum Lituaniam deprædari ad Beresinã fl. vsq; iussit, quẽ sui imperii limitem à meridie gloriabatur. Statim post Sigismundus Rex ad Beresinam Borissouiamq; oppidum vniuerso cum exercitu aduenit, cuius aduentu Mosci perterrefacti ad Orsam vsq; retrogressi sunt. Rex Beresina superato nemine impediente, ex omnibus copiis ad triginta equitum peditumq; millia delecta in hostẽ misit, ipse vero ad Borissouum in vlteriore Beresinæ ripa substitit, castraq; sua cum reliquis copiis, quas secum retinuit, vallo & fossa, ac circumductis vndiq; curribus plurimis communiuit, ideo, vt si Mosci commisso prælio vicissent, Poloni & Lituani castra regia tutum haberent receptum, & Rex recentibus instructus cohortibus hostes cursu laboreque defatigatos in nouum & insperatum conflictus periculum adduceret, & victoria elatos facilius fugaret. Nec ratione caruit

Mosci exercitus magnitudo.

ista Regis cura, siquidẽ Moscorum exercitus erat octoginta millium equitum, qua multitudine confisus Moscus regium exercitum duplo minorem superciliose despexit, iactans, non ferro Polonas se superaturum, sed suorum flagellis pecudum instar in Moscouiam abacturum. Interea Glinscius

Glinscius clam Regi Pol. reconciliatus.

per secretos nuncios Vladislai Vngar. & Bohem. Regis Sigismundo Regi recõciliatus fuerat, spe illi certa in patriam reditus, bonorumq; recuperandorum facta. Glinscius rursus Smolenscũ & plures alias Mosci munitiones Regi se redditurm pollicebatur, maxima .n. tum tẽporis eius apud Moscũ erat autoritas. Fide in id vtrinq; data & accepta, Vladislai Regis literæ cum fide publica ad Glinscium scriptæ & interceptæ omnia hæc perturbarunt. Mis-

Regis Vng. conatus pro Glinscio reconciliando irritus.

sus erat quidã iuuenis nobilis Trepka in Moscouiã, qui vt commodius mãdata Regis exequi posset, transfugam se simulauit. Sed nouerante fortuna à Mosco captus, & mox quæstionibus subiectus. Fama erat, veru ligneo alligatum à barbaris tostum fuisse, magno Lituaniæ & Glinscii infortunio, qui si ad Regem rediisset, belli, cuius initium fuit, finis esse quoq; poterat. Creditũ fuit, fuisse ex proceribus quosdam, qui Glinscii reditum in patriã & gratiã regiã inuidebant, tum quod homini non fiderent, tum quod gloria, quæ paulo post reportata est, ipsi cessura videretur. Ideoq; ab iis consilia Glinscii Mosco patefacta fuisse, quem Moscus detectis eius conatibus numellis & cõpedibus constrictum arctissime custodiendum curauit.

Inter-

Poloni & Lituani ad Orſam.

Interea Poloni & Lituani Boriſſouio per Odruſios campos ad Orſam nõ longe à Boryſthene toto cum exercitu appulerunt, quo conſpecto Moſci, qui in altera Boryſthenis parte cõſtiterant, mille paſſus à flumine retroceſſerant, ea ſpe, vt Polonos & Lithuanos flumen tranſire auſos facilius vincerent, victoſq; fuga intercluderent. Tyrannus Moſcorum Smolenſci tum erat, viginti quatuor ab Orſa milliaribus, qui reſcito per exploratores, Polonicas copias ſuis numero & viribus inferiores eſſe, eo inſolentiæ proceſſit, vt inter ſuos duces ante victoriam Lithuaniam ſit partitus, vnicuique ſua, quam poſſidere debeat, parte attributa, triumphum, vt dicitur, ante victoriam canens: ſuis iniungens, ne in Polonos ac Lituanos ferrum ſtringerent, ſed eos Boryſthenem libere traiicere ſinerent, flagelliſque pecudum inſtar propellerent. Poloni ac Lituani partiti agmina, ſe ad vniuerſi certaminis aleam ſumpto cibo armiſq; paratis accingebant. Polonici exercitus Ioannes Suirczouius, Lituanici Conſtantinus Oſtrogius Dux erat. Conſilio inito peditibus iniunctum eſt, flumen ponte iungerent, tormentaq; cum omni peditatu traducerent. Quod cum feciſſent, exorto iam die equitatus magna audacia ac fortitudine turmatim flumen tranſiuit, Moſcis ex compoſito, vt receperant, quieſcentibus. Vtraq; acie explicata, Suirczouius octingentos equites ab extremo agmine ſeiunctos, eos eminus nemus quoddã, quod hoſtium latus reſpiciebat, adequitare, & horrendo clamore eos aggredi iuſſit, ad terrorem incutiendum. Acies regia ita diſpoſita fuit, vt Poloni dextrum, Lituani ſiniſtrum tenerent cornu, peditibus inter vtrumque cornu mediis collocatis. Sub tertiam diei horam ſigno pugnæ dato, priores Poloni ingentibus animis in Moſcos irruere, Polonis interdum hoſtem repellentibus, interdum multitudine hoſtium recedentibus, ac recollectis viribus in hoſtem impetum facientibus. Conſtantinus quoque Dux in hoſtes inuectus forti animo permagnam eorum edidit ſtragem. Regiis ad victoriam maximo fuit adminiculo loci ſitus paululum eleuatus, in quo diſpoſita tormenta regia in extrema agmina fulminabant, plurimoſque perimebant. Qua ſuorum clade Moſci conſternati ordines turbare, & fugam capeſſere cœperunt, ſole iam in occaſum eunte. Quo Moſci viſo, qui in media acie conſtiterant, pauore correpti, & ipſi fugam arripuerunt, primis Moſcorum agminibus adhuc præliantibus, atque à tergo, quid in reliquis duobus agminibus fieret, neſcientibus. Id conſpicati Poloni octingenti, qui in nemore ſe occultarant, ex obliquo in Moſcorum pugnantium latera ingenti tumultu irruere. Moſci Polonorum vi ſuſtinendæ haud pares in præcipitem ſe coniecerunt fugam, in qua innumeri cæſi, atque ad paludem delati, eam tranſire conantes, infiniti cœno fuerunt ſuffocati. Cæſa ſunt triginta duo Moſcorum millia, aut ſecundum quoſdam quadraginta. Tanta fuit Moſcorum cædes, vt Boryſthenes eorum ſanguine rubuerit. Capti ex illuſtribus, quos duces vocant, decem, aliorum ſatraparum decem & ſeptem, Nobilium inferioris ordinis duo millia, & militum gregariorum totidem: ſigna militaria capta non pauca. Ex regio vero exercitu non amplius quadringenti deſiderati, vulnerati vero plurimi. Contigit hæc memorabilis victoria ad Orſum die natali D. Virginis.

Parant ſe ad certamen.

Polonorum pugna cum Moſcis ad Orſam.

Moſci cæſi & fugati à Polonis.

Cæſorum & Captorum multitudo.

Legatio Regis Pol. ad Pontificem & Principes de victoria.

Rex victoria accepta quatuor millibus recentibus in cæſorum locũ militibus ſubmiſſis, duces victoriam perſequi iuſſit, ipſe cum captiuis triumphabundus Vilnam maximo omnium applauſu ingreſſus eſt, omnibus in templis

templis ſupplicationibus indictis. Poſt ad Pontificẽ, nec nõ reliquos Reges ac Principes literas de victoria à Moſco reportata per Nicolaũ Volſciũ teſtẽ pugnæ oculatũ, additis quatuordecim Moſcis captiuis viris canicie conſpicuis miſit. Quos Maximilianus Imp. per cuius regiones ducebantur, interceptos Moſcorũ Principi cõfœderato ſuo per Lubecã in Moſcouiã remiſit. Reliquos captiuos Vilnã adductos cũ trophæis, ſignis, & ſpoliis militaribus, cõpedibus conſtrictos in arcibus Lituaniæ aſſeruandos iurauit, pleriq; omnes carcerũ pedore ac fœtore enecti contabuerunt. Moſcus clade ſuorũ territus, exiguo comitatu Smolenſco excedẽs, feſtinabundus in Moſcouiã cõtendit, vbi ex fuga collectos milites Smolenſcum remiſit, atq; arcẽ præſidio muniri valido iuſſit, non dubitans, victorẽ exercitũ acquiſitæ victoriæ gaudio triumphantẽ arcis obſidionẽ, quã ea occaſione facile capere poſſent, nõ neglecturũ. Et ſane imprudentius à regio milite factũ eſt, quod nõ protinus hoſtibus cæſis & fugatis arcẽ aliquot millibus obſederunt, quã non ita magno negotio in hoſtiũ conſternatione expugnare potuiſſent. Verũ fato quodã accidit, vt Poloni viciſſe cõtenti, vulnera ſibi curanda, genio indulgẽdũ, equoſq; maximi prælii labore defatigatos reficiẽdos cenſerent. Quã ob rẽ etiã cõplures dies in loco pugnæ manſum eſt, Smolenſci expugnatione in aliud tẽpus dilata. Ideoq; merito Rex Ducũ negligentia incuſata eos ſeprehẽdit, quod nõ ilico hoſtibus fuga dilapſis cũ victore exercitu Smolenſcum perrexerint, arcẽq;, pro qua recuperanda tantũ ſanguinis fuſum eſſet, arcta obſidione cinxerint, hoſtiq, eã muniendi occaſionẽ ac tẽpus præripuerint, Hannibali in eo ſimiles, ꝙ vincere ſcirent, victoria vti neſcirẽt. Nã duces acceptis illis quatuor millibus, de quibus ante, hoſtes inſequi iuſſi menſe demũ vno à conflictu Smolenſcũ verſus mouerunt. Quo vbi ventũ, arcẽ iam validiſſime communitã repererunt. Itaq; ſpe eius recuperandæ nulla apparente, & bruma appropinquante, omnibus circa Smolenſcum longe lateq; vaſtatis, dimiſſo exercitu in hyberna ſe receperunt. Moſcus vero præclare ſecum actum, ſi Smolenſcum tanta clade accepta retinere poſſet, exiſtimãs, legatos ad Regem miſit, & fœdus quinquennale cũ eo pepigit, eoq; elapſo, aliquoties renouauit, ac bona fide Regis armis nonnihil territus ſeruauit.

Moſcus in Moſcouiam fugit.

Smolenſci potiundi occaſio neglecta à Polonis.

Moſci fœdus quinquennale cum Rege Pol.

Ann. Chri. 1515.

Anno 1515. pax & affinitas inter Maximilianũ Imp. Vladislaũ Vngariæ Bohemiæq;, & Sigiſmundum Poloniæ Reges tractari cœpta eſt. Ea res, quia præter ſpẽ accidit, paulo altius ſimultatũ, quæ inter Auſtriacã & Iagellonicã familiã fuerunt, cauſæ repetendæ ſunt. Poſt Alberti Romanorũ, Vngarorũ, & Bohemorũ Regis, Duciſq; Auſtriæ obitũ Vladislaus Iagellonius Caſimiri Regis Poloniæ frater, qui in prælio Varnẽſi cõtra Turcas cæſus eſt, regni Vngariæ procerũ ſuffragiis ad regnũ Vngariæ fuit vocatus, poſtq; iterũ Matthia Huniade rege defuncto, Vladislaus alter Rex Bohemorũ, Caſimiri ex Eliſabetha Alberti Imp. filia natus, Sigiſmundi Regis Poloniæ frater, eorundẽ procerũ voluntate ac cõſenſu ad regnũ poſtulatus id Auſtriæ Archiducibus præripuit. Vnde grauiſſima inter familias potẽtiſſimas exorta odia ac diſſidia, quæ tẽporis progreſſu nouis ſubinde fomentis creuerunt. Quam animi exacerbationẽ Maximiliani Cæſaris erga regẽ Sigiſmundũ non parũ auxit eius cũ Barbara Scepuſia connubiũ, quod eo factũ ſuſpicio erat, vt Ioannes Comes Scepuſius reginæ Barbaræ frater nuptiis Annæ Vladislai regis filiæ opera autoritateque Sigiſmundi fratris potiri, ac per hoc ſucceſſionis ius, quod Maximiliano eiuſq; nepotibus in Vngariæ regnũ debebatur, impediri, irritũq; fieri poſſet. A quo tẽpore Maximilianus Sigiſmundo occulto illo

Conſultatio Regum Vnga. & Pol. de congreſſu Maximil. Imp.

Simultatũ cauſa inter Auſtr. & Iagell. familiam.

odio erumpente hostē se ꝓfessus est, ineū Moscos, cū quo fœdus inierat irritato. Quo accessit & simultas ob Prussiæ ac Pomeraniæ citerioris ditiones à Polonis occupatas, ꝓ quarum possessione ac vendicatione Cruciferi Germanorū auxiliis adiuti magna ac diuturna cum Polonis bella gesserant, tandemq; ex Prussia & Pomerania exterminati, trecentis, postquam eas terras possedissent, annis, ad quarū restitutionem Maximil. Imp. Poloniæ Reges sæpe sollicitauerat, Quod cū obtinere Maximilianus non posset, armisq; inde pelli Poloni nequirent, Imper. Moscos, Valachos, ac Tartaros in Regem Sigismundū concitauit: à quibus Poloniæ ingentia fuerunt dāna illata. Rex simultatū cum Impe. sopiendarum cupidus, in id omnibus modis incubuit, vt cum Maximiliano Imp. vel ipse congredi, vel aliorum interuentu ei recōciliari posset. Nec Maximilia. Imp. à Regis præpotentis cōgressu alienus fuit.

Rex Sigism. Cracouia Posonium profectus.

Sigismundus Rex itaq;, vt per legatos ante vtrinq; missos conuentū fuerat, Cracouia rebus omnibus ad iter paratis 5. Martii Posonium versus triū equitum milliū splendido comitatu profectus est, cui ad iter accincto Matthias Miechouius Astronomus excellens prædixit, frustra eū nunc iter ingressurū, ab eo. n. ante Iulii mensem Cæsarē visum non iri. Nec falsa ea prædictio fuit. Nā statim post Regi significatū, à Maxim. Imp. Matthiā S. Angeli Cardinalē Gurcensem Episc. qui cū Regibus ageret, constitutū esse. Quod cū quidam putarent à regia dignitate alienū, ad alium, q̃ ad ipsum Cæsarem ire, respondit Rex, se datam fidem Imperatori constanter seruaturū, etiamsi longe inferiorē eo mittere . Ingressus itaq; iter Tirnauiæ ab Epis. Quinqueclenensi & Georgio Marchione Brandeburgensi vtriusque Regis ex sorore nepote exceptus, Posoniū deductus est. Cui venienti Vladislaus Rex frater cū Ludouico & Anna liberis suis obuiā processit, humanissimeq; eū lachrymis præ gaudio fusis cōplexus est. Aduenere eo paulo post Cardinalis Strigoniensis, cæteriq; Vngari proceres. Ibi actū inter Reges de regnorū Vngariæ, Poloniæ, ac Bohemiæ salute. Magno desiderio expectatus Maximilian. Cæsar, aduentū protraxit, vel q̄ variis distineretur negotiis; vel quia Vngaris non satis fideret; vel quia omnia per legatos vltro citroq; missos prius componi vellet, q̃ in colloquium cū Regibus deueniret; vel etiā, quod Augusta, vbi tum Cæsar erat, longe aberat. Interea Cæsar Cardinalem Gurcensem ad salutandos Reges suo nomine, aduentusq; sui tarditatē excusatum designarat, qui cū ipse tam cito Regibus se sistere non posset, eo misit Marquardum Streiniū, Ioannē Moraxium, Ioannem Cuspinianū, & Volfgangū Hamerle, qui Regibus aduentū nunciarent, Cardinale paulo post subsequuto, cui à Regibus magnus habitus est honor, tanquā Cæsaris vices agenti.

Regi Pol. Vngariæ Rex obuiam it.

Consultatū de Regum fœdere & affinitate ineunda.

Consultatum est postea cōsiliis secretis de Regū amicitia, fœdere, & affinitate inter eos ineunda, vt eo facilius citiusq; omnia Cęsare aduenięte transigi possent. Quibus actis, Cardinalis à Regibus honorifice habitus, 12. Aprilis Posonio discedēs Viennam peruenit, vnde Cæsareos consiliarios Guilhelmū Rogendorffiū, & Laurentium Santerum vicedominū Austriæ ad Imper. ablegauit.

Dux Munsterberg. Siles. submersus in Danubio.

Dum Cardinalis apud Reges Posonii esset, Bartholomęus dux Munsterbergensis Silesiæ, à Cæsare ad Reges submissus, Danubio vectus, naui ad truncū illisa magno cū multorum mœrore submersus est. Nec multo post Cardinalis discessum prid. calen. Maias subito igne Posonii maxima ciuitatis pars deflagrauit, Eo igne Vladislai regia Vngar. incuria absumpta, Sigismundi vero domus, in quā diuertit, aulicorū industria seruata.

Posonium conflagrauit.

Rediere interea ad Cæsarē à Cardinale missi legati amplissimis cū mandatis, de amicitia & affinitate cū Regibus ineunda. Quibus Cardinalis instructus, propere 11. Maii Vienna se

secundo Danubio Posonium ad Reges descendit. Pergratus fuit reditus eius Regibus, & denuo aliquot dies commnicatis consiliis 20. Maii conditiones tā fœderis, quam matrimonii futuri Regum duorum, Cardinalium Strigoniensis & Gercensis, manibus solenniter subscriptæ & approbatæ fuerunt.

Ioanes Scepusius Transylu. Palatinus à Turcis superatus.

Dum hæc ad Posonium aguntur, triste Vngarorum Regi Vladislao nuncium allatum est, Ioannem Scepusiii Comitem ac Palatinum Transyluaniæ Turcarum fines cum Vngarorum exercitu ingressum, à Turcis prælio superatū esse, quæ fama non modo Vngariæ & Poloniæ Reges, sed & Barbaram Reginā Poloniæ mœrore affecit, quæ fratris infortunio plus nimio angebatur. Cardinalis Gurcensis rebus Cęsaris Posonii apud Reges ex sententia cō positis Viennā, inde terrestri itinere Augustā Vindelicorum ad Cæsarē contendit, quē diu tergiuersantē ac deliberantē, an cum Regibus cōuenire deberet, Cardinalis comitate Regū ac fide cōmendata, magno tandem labore ad iter Viēnam versus capessendum impulit. Secuti erant Cardinalē Augustā vsq; Regum ad Cæsarē nuncii, Hieronymus Balbus Italus, & Prædislaus Suceiouius Bohemus, Nicolaus Cæculus Vngarus, & Petrus Knitha Polonus, qui Cæsarē eorum nomine salutarent, & ad conuentū inuitarēt.

Regū nuncii ad Cæsarem.

Quorū postremos Cæsar certo aduentus sui nuncio cum literis humanissimis ad Reges remisit, seosq, haud multo post secutus decima tandē Iulii Viennam appulit. Aduentu Cæsaris Viennā cognito, à Regibus legati viri gentis suæ primarii missi fuere, qui Cæsarē Regū nomiue exciperent. A Vladislao Rege fuere Georg. Quinqueclesiensis Episc. Ladislaus Sternbergius Bohem. eius regni Cancellarius, Moses Buslaus aulæ regiæ Præfectus. A Sigismundo Rege Ioann. Lubranscius Episc. Posnan. Lucas Gorcanus Poloniæ maioris præfectus, Christoph. Zzidlouiecius regni Poloniæ Cancellar. Gerorgius Episc. legationis princeps verba ad Cæsarē fecit tēpori accōmodata. Cui Cæsaris nomine Petrus Mora Hispanus elegāti & cōcinna breuitate respondit.

Max. Cæsar Viennam appulit.

Regum legati ad Cæsarem.

Cæsaris legati ad Reges.

Postridie Regum legati à Cæsare dimissi ad Reges Posonium rediere. Misit dehinc Cæsar legatos, qui Reges suo nomine exciperent. Ad Vladislaum & Ludouicū Reges Christop. ducē quoq; Brunsuicensem Archie. Bremensem, Casimirum Marchonē Brandeburg Regum nepotē, Guilhelm. Rogēdorffium, & Ioann. Cuspinianum. Ad Sigismundū vero Regē Poloniæ Guilhel. Bauariæ ducē suū ex sorore nepotē, Christoph. Labacensem Episc. Balthasarē Præpositū Valdkirchensem, & Petrū Moraxium misit. Hi 14. Iulii legatione defuncti, Cæsaris nomine Reges Viennā peramanter inuitarunt, iisq; cōueniendi locū ad pyrum Vngar. & Austr. confinio cōstituerunt, certa die adiecta, qua Reges Posonio ꝓfecti Sigismundi Hamburgi, Vladislaū Brugis ad Leitā fl. pnoctarent: Sequenti luce numeroso ac splendido equitū comitatu Cæsari obuiā progressi sunt: qui mora aliqua interiecta eadem die, quæ fuit 15. Iulii, aduenit, magnificētissimo peditum atq; equitum cataphractorum comitatu.

Viennam eos inuitāt.

Postero die cum Cæsar vtrisq; Regi per Cuspinianum conueniēdi loco ac salutationis modo indicasset, ne vel ipse & Vladislaus Rex lecticis, quibus propter ætatem vehebantur, descendere, vel Sigismundus Rex cum Ludouico equis desilire necesse haberent, ad pyrum quandam in finitibus sitā, Sigismundus Hamburgo, Vladislaus Brugis priores ad locum designatum aduenerunt, post Cæsar ex montis iugo dumetis eius conspectum tegente lectica descendit. Congressus hic magnificētia tantis Principibus digna admirabilis fuit. Germani armorum splendore atq; apparatu facile omnes superarunt: Poloni contra Bohemi & Vngari miro equorum

Maximil. Cæsaris cū Regibus congressus.

numero,veſtiumq; ſumptuoſiſſimarum precio conſpicui fuerunt. Ante
congreſſum vtrinq; legati aliqui fuerunt miſſi,iamq; diffidentia omni ſub-
lata Cæſar ad Reges lectica delatus ſubſtitit. Ludouicus primo Cæſarem,
tanquam patrem ac Dominum ſalutauit, eiuſque aduentui gratulatus eſt:
„ inde Anna ſoror eius,tum Vladislaus Cæſarem allocutus eſt. Poſtremo
„ Cæſar Sigiſmundum Regem Poloniæ humaniſſime exceptum his fertur
„ verbis compellaſſe: Hæc eſt dies, quam fecit Dominus,lætemur & exulte-
„ mus in ea. Adhæc Sigiſmundus Rex Latinis verbis in hanc ſententiam re-
„ ſpondiſſe perhibetur: Sereniſſime Cæſar, vtinam hic conuentus noſter ſit
„ felix ac fauſtus nobis, ſubditis noſtris,&toti Reipublicæ Chriſtianæ. Salu-

Cæſar Reges Viennam inuitat.

tationibus peractis, interuallo breui facto, alii,qui aderant,illuſtres cuiuſ-
que nationis principes viri & Cæſaris & Regum dextras oſculati ſunt. Cæ-
ſar Reges pro maiori hoſpitiorum commoditate Viennam per Cardina-
lem Gurcenſem inuitauit. Qua in re aliquandiu conſultatum eſt, Senatu
Vngarico non probante hoc iter. Sigiſmundus vt fratri perſuaderet,roga-
tus ſic Cardinali reſpondit: Ego relicto patrio regno,vt Cæſarem viderem,
eius fide huc veni, & quem mihi grauem hoſtem multi prædixerunt, ami-
cum & mihi bene fauentem reperio. Quare non ſolum Viennam, ſed,
quocunq; Cæſari libuerit, libenter ſequar. Nullam enim aliam de Cæſare
vnquam fidem habui,quam de integerrimo Principe & conſanguineo ho-
norando ſperare æquum eſt: fratrem cum liberis ad hoc ipſum hortaturus
ſum, qui velint, & nobis confiderint, nos ſequantur, ſi quis ſecus, abſit.
Hæcque ad Cæſarem iuſſit referri. Grata hæc vox fuit Cæſari,qui commen-
data Regis Sigiſmundi fide atq; conſtantia, daturum ſe operam dixit, ne
Regem Sigiſmundum initæ amicitiæ & congreſſus ſui vnquam pœniteat.
Vladislaus Rex intellecto fratris Sigiſmundi conſtanti propoſito, ad iter
ingrediendum perſuaſus eſt, initoq; colloquio, ſub noctem Reges in ſua
hoſpitia reuerſi ſunt. Sequenti die rurſum fuit conuentum,iterq; Viennam
ſuſceptum,erat ea decimaſexta Iulii, qua Reges deducentes Cæſarem Vi-

Regum Viennam ingreſſus.

ennam intrarunt. Qui ab omnibus Ordinibus, eis obuiam progreſſis, ſum-
mis cum honoribus ſunt excepti, à Maximiliano Cæſare honorificentiſſi-
me atq; humaniſſime habiti tractatique fuerunt. Quarto poſt die Cæſar,

Conuentus Cæſaris & Regum in arce Viennen.

Reges,eorumq; Senatus conuentum in arce egerunt, in quo Latine ad-
uentus ſui tarditate excuſata de omnibus, quæ ad pacem communem in-
eundam, ac affinitatem contrahendam viſa ſunt neceſſaria, atq; expeditio-
ne contra Turcas ſuſcipienda diſſeruit, quanto deſiderio annis plus viginti
eam commoditatem cum Regibus coram colloquendi à Deo optarit, te-
ſtatus: addens non ſine dolore, à Ludouico vndecimo, Carolo octauo, &
Ludouico duodecimo Galliæ Regibus, aliiſque Principibus inſtitutum
fuiſſe impeditum. Iam vero oblata occaſione hac tamdiu exoptata,ad eam
expeditionem Pontifice ipſo, Regibus & Principibus conſentientibus,
non paſſurum ſuam deſiderari operam. In eã ſententiam Cæſare locuto re-
ſponſum eſt Regũ nomine à Cardinali Strigonienſi, Gurcenſi poſt cœptam

Anna Vng. Regis filia deſponſatio. Maria Ludouico nuptui.

tractationẽ Cæſaris nomine perſequente. Sicq; ille dies cõſultatione vltro
citroq; habita traductus fuit. Poſtridie, quæ 22 Iulii fuit, ac Mariæ Magdale-
næ ſacra, Cæſar cũ Regibus ac procerum comitatu in D. Stephani æde ſacris
interfuerunt: quibus peractis Maximilianus Cæſar Cæſareo paludamento
indutus, conſcenſo theatro ad hanc rem erecto, Regibus cinctus, Annã Vla-
dislai Regis filiã ſibi vel alteri ex nepotibus ritu ſolenni deſpondet, diade-
mate

mate ipſi impoſito, Reginam ſalutauit: Viciſſim Ludouico Maria neptis
nuptum data eſt,creatis aliquot à Regibus equitibus auratis, ſacriſque fini-
tis ad prandium itum. Sequentes dies epulis, conuiuiis ac haſtiludiis fuerunt
conſumpti, & Reges eorumque proceres in tantæ rei teſtimonium à Cæſare
magnifice donati. Reges contra Cæſarem eiuſque aulicos & proceres libe-
raliter remunerati ſunt. Die inde viceſima octaua Iulii amicitia, ſocietas, ac

Amicitia, ſocietas, & fœdus Cæſaris cum Regibus.

fœdus Cæſaris cum Regibus per Ioannem Cuſpinianum ſecretarium Cæ-
ſareum promulgatum eſt. Poſtridie Calendis Auguſti Vienna Nouam ciui-
tatem, quæ octo millibus paſſuum Vienna abeſt, itum eſt, vbi venationibus
aliiſque animi recreationib. indultum, ſubinde conſultationibus ſecretio-
ribus nonnihil temporis tributum. Tandem conuentu abſoluto, Maximili-

Cæſar Regibus valedicit.

anus Cæſar Regibus, quos nunquam deinceps viſurus erat, non ſine lachry-
mis vtroque fuſis ſupremum vale dixit. Vladislaus etiam Vngariæ Bohemiæ-

Regum Vienna diſceſſus.

que Rex cum Ludouico filio propinquiori itinere Budam ſe recepit. Sigiſ-
mundus vero Rex Poloniæ tertia Auguſti Viennam reuerſus ibique ſubita
Danubii inundatione rupto ponte ad ſextam Auguſti retentus, qua die ſa-
lutatis prius Anna Mariaque Reginis, in Poloniam iter ſuum conuertit.

Conuentus Viennen. exitus pacatus.

Atq; hic conuentus huius celeberrimi liberalitate Maximiliani Cæſaris
habiti, cui tot diuerſorum & morũ & linguæ gentes interfuere, ſine omnib.
turbis exitus pacatus fuit. Fuere in hoc memorabili conuentu Maximilian.
Cæſar, Vladislaus cũ Ludouico filio Vng. & Bohem. Sigiſmundus Poloniæ
Reges, Thomas S. Martini in montib. Cardinalis, Archiepiſc. Strigonienſis,
Mattheus S. Angeli Cardinalis, Epiſc. Gurcenſis, Coadiuror Salisburgenſis,
Leonis X. Pontificis legatus Epiſc. Feltrenſis, Petrus Virea Hiſpaniæ, Rober-
tus Angliæ Regum legati. Ex Cæſareanis fuere: Archiepiſc. Bremenſis ex Du-
cum Brũſuicenſium familia: Io. Ratiſponenſis Palatinus Rheni, Vigilæus Pa-
tauienſis Chriſtoph. Labacenſis, & Georgius Viennenſis, Epiſc. Ex Ducib.
Vilhebnus & Ludouicus fratres Bauariæ Duces, Caſimirus Marchio Bran-
deburgicus, Albertus Mechelburgicus, Vlricus Virtenburgicus Duces. Ber-
tholdus Hennenbergius, Io. & Vdalricus Hardecii, Georgius Montfortius,
Carolus Oetingius, Georgius Schauenbergius, Comites. Ex Vngaria & Bo-
hemia fuere præter Cardinalem Archiep. Colocenſis, Georgius Quinquec-
cleſienſis, Stanislaus Olomucenſis, Ladislaus Vacienſis, & Michael Boſnẽ-
ſis, Epiſc. Georgius Marchio Brãdeburgic. Carolus Munſterbergicus Dux.
Io. Comes Caniſchius, Ladislaus Sternbergius regni Bohemiæ Cãcellarius.
Ex Polonicis vero magnatibus erant, Matthias Dreuicius Vladislauienſis,
Io. Lubranſcius Poſnanienſis. Pet. Tomicius Præmislienſis Epiſcopi. Chri-
ſtoph. Szidlouiecius Cracouienſis, Nic. Firleius Sendomirienſis, Nic. Radi-
uilius Vilnenſis, Andreas Tenezinius Lublinenſis, Georg. Baiſenus Mariæ-
burg. Palatini. Lucas Gorcanus Poſnanienſis, Nic. Szidlouiecius Sendomi-
rienſis, Stanislaus Oſtrorogius Caliſſienſis, Andreas Koſcieleczius Voinicẽ-
ſis, Caſtell. Stanisl. Haliczius regni Mareſchal. & Io. Pileczius Pręf. Lublin.
Ab eo tempore Maximilianus Cæſ. fœdus & amicitiam cum Sigiſmundo
Rege conſtanter coluit, ac Baſilio Moſcorum Principi fœdus, quod cũ illo
pepigerat, renunciauit, minatus ei, ſi Regi Poloniæ dãna inferre hoſtilib. in-
curſionib. pergeret bellum. In eo etiam allaborauit, vt Ordinis Magiſter iu-
ramentum fidelitatis atq; obedientiæ Sigiſmundo Regi ex perpetui fœde-
ris conditionib. præſtaret promiſſis ei contra Magiſtrum, ni id faceret, auxi-
liis. Sigiſmundus Rex contra Maximiliano Cæſ. pollicitus eſt ad bellũ con-

ra Turcas instructas Polonicorum equitum turmas. Quod bellum pium & necessarium vt consociatis animis viribusq; terra marique susciperetur, Sigismundus Rex Pontif. Rom. aliosque Reges ac Principes Christianos vehementer incitauit. Quia vero Venetorum eo tempore mari Ionio maxima erat potentia, vt mari quoq; Turcæ bellum inferretur, Sigismund. Rex Dreuitium & Raphcelem Lesczinium ex Senatu, adiuncto eis Ioan. Dantisco, ad Venetos misit, qui eos ad classẽ cõtra Turcas instruendã sollicitarẽt. Verũ illi certam pacem incerto bello præferentes, ꝙ Cæs. vires minores animaduerterent, q̃ quæ Turcarum potentiã vehementer lędere possent, atque etiã Christiani Principes intestinis bellis totã Italiam turbarent, vt bellum Turcis mari facerent, abduci tunc non potuerunt. Ideoq; legatis nullo cũ certo responso inde abeundum fuit, Ioan. Dantisco diu post apud Maximil. Cæs. Sigismundi Regis oratorẽ agente, Turcicamq; expeditionẽ incassum vrgẽte.

Tartarorũ in Podoliã excursio.

Interea Rege Sigismundo Posonii hærente Tartari Tauricani mẽse Martio Podoliam hostilem in modum inuaserunt, duob. millib. eorum Treboulã excurrentibus. Erat ibi Ioan. Tuorouius cum 40. circiter equitib. nec dũ reli qui milites mercenarii q ad Podoliæ defensionẽ contra barbaros stipendio conducti erant, conflixerant. Tuorouius Tartaros Treboulam maxima cũ vi irruentes fortissime repulit, diem integrum cũ eis præliatus. Tartari, ꝙ superiores euadere non possent, discesserunt. Inde Tuorouius Buczacio equitatu auctus maiori cum 700. militib. Miedzibozum vsq; Tartaros insecutus est, qui Polonis à tergo instantib. relicta Podolia magnis itinerib. ad Borysthenẽ se receperãt. Paulo post Mẽdlingeres Tauricanorum Princeps Podoliã validis copiis contra irruptiones suorum cõmunitã animaduertẽs, ad Sigismundũ Regẽ legatos de redintegrando fœdere misit, qui Cracou. Regẽ Viẽna mox rediturum aliquandiu præstolati sunt. Sub idẽ tẽpus Nicol. Camienecius Palatin. & Præfectum Cracou. summusq; exercitus regni dux vita excessit.

Nic. Camienecii Palatini Cracou. mors.

Post cuius mortem Andrea Koscieleczius Thesaurarius, & Christoph. Szidlouiecius Cancell. regni apud Regem Præfecturã Cracou. magnis studiis prensabant. Obtinuit tandẽ Szidlouiecius non solum Pręfecturã sed etiam Palatinat. Cracou. contra regni cõstitutiones, singulari Regis fauore, Cãcel. munere ei simul cõcesso, in Cæs. gratiã. Qua re Koscielec, in Præfecturã Cracou. ob prælatum cõpetitorẽ ita mœrore cõfectus dicitur, accedẽte & filii vnici morte, vt paulo post in grauẽ ęgritudinẽ incidẽs mortẽ oppetierit.

Sigismundus Rex 6. Aug. Vienna discedens, omni festinatione, in Polon. properabat, q in reditu à Stanisl. Thurzone Episc. Olomucensi summis exceptis honorib. magnifice & liberaliter habitus est. Olomucenses etiam Regem omnigenis officiis obseruantiæ ac subiectionis exhibitis exceperũt, perinde ac si eorum Rex esset. Rexq; deinde 19. August. Cracou ingressus, Barbaram reginam ex puerperio male affectam offendit, ita vt irrita videretur Medicorum opera.

Rex Cracouiam reuersus, Reginã male affectam offendit.

Consilio dehinc habito dignitates ac magistratus, q sub id tẽpus vacabãt, distribuit. Thesaurarii regni munus Koscieleczio nõ ita pridẽ defuncto cõtulit Nicol. Szidlouicio: Scepusiẽsis, Zatoriensis, & Osiuecimẽsis Ducatuum præfecturas magnæ itẽ Cracou. procurationis munus Nicol. Iordanus obtinuit. Salinarum Præfecturã Ioan. Bonerus Rege volente, ac Senatu persuadente adeptus est, cuius solertia ac dexteritate Andreas Koscieleczius salinarum ordinem restituit, quas illius nomine longe maiori commodo publico administrauit. Eo quoque mẽse Ioan. Thurzo Episc. Vratisl. à Frider. Ducę Lignicensi legatus Cracou venit, vt matrimonium inter eum atque

Legatus à Frid. Duce Lignicensi ad Regem de sorore Regis in matrim. petenda.

Elisabetham sororem regiã nuper Rege Posonii absente inchoatum ad finem perduceret. Negotio expedito legatus ad Fride. Ducem sub finem Septembris rediit. Interea ex magna aquarum inundatione & prauis exhalationib. aere infecto contagiosi & pestilentes morbi exorti plerosque Cracouiæ sustulerunt. Extincta etiã est Barbara Regina subita morte, anno postquam in Poloniã venerat, quarto, magno cum mœrore ipsius Regis & omnium Ordinum Poloniæ, quæ ob mores pudicos, vitam castam, ac ob admirabilem pudoris ac verecundiæ famam Esthera vulgo fuit appellata. De eius morte opiniones variæ: nonnullis apoplexia tactam credentibus, aliis culpam in medicum reiicientibus. Constat tamen, inde à partu ad mortem vsque male habuisse. Cuius mors incidit in 2. Octob. ætatis cum vix expleuisset annos 20. Funus eius multa exequiarum pompa ac ceremoniis elatum, ad corpus in eo sacello, quod postea Sigismundus Rex regali sumptu ac magnificentia à fundamento extruxit, sepultum.

Regina subita morte extincta.

Rediit sub idem tempus Ioannes Lascus Archiepiscopus Gnesnensis Roma, vbi biennium Lateranensi consilio interfuit: qui secum ius legationis perpetuæ sibi & successoribus Archiepiscopis à Leone decimo Pontifice concessum attulit.

Lascus Archiepiscopus Roma reuersus.

Rebus in Polonia constitutis, Rex mense Nouemb. Brestam Lithuanorũ contendit, vbi moratus aliquantisper cum procerib. Lithuanis de bello proxima æstate Moscis inferendo, vel potius prosequendo consilia iniuit. Quãuis n. Moscus superiori anno ad Orsam magna victus clade fuisset, tñ vindictæ cupiditate accensus bellum instaurabat, fiducia auxiliorum à Maximiliano Cæsare promissorum, ignarus eorum de quib. in Viennensi conuentu inter Reges transactum erat. Verum Maxim. Cæs. reuocato legato, quẽ pridem ante Regum conuentum ad Moscum concitandi eius causa ad bellum Sigismundo Regi faciendum miserat, alium Balthasarem Ederum submisit, per quem Basilium Moscorum Ducem ad pacis studium cum Rege Polon. est cohortatus. Is pro exploratore habitus per mensem in carcere fuit detentus, post tamen dimissus, re infecta ad Cæs. reuersus est. Is ratus, Moscum aduersi prælii memoria nil hostile tẽtaturum, verum sponte sua belli inducias tantum postulaturũ, Sigismundo Regi autor fuit, à bello abstineret.

Rex in Lithuaniam contendit.

In Prussia interim ab vltimo fœdere inter Polonos ac Crucigeros facto alta pax fuit vtrisque fines suos tranquille defensantib. vtrorumq; reb. per eã tranquillitatem crescentib. vsq; dum Ioan. Albertus Valachis infelici successu bellum mouisset, quo Tieffenius Magister Ordinis Leopoli obiit, cui Frid. Saxoniæ Dux suffectus, qui sæpius de homagio seu fidelitatis iuramento præstando Polonię Regi cõpellatus negotio suspenso paulo post reb. humanis exẽptus est. Eo extincto de alio Magistro siue Principe ei sublegendo, in Cõmendatorum siue Præf. conuentu sententiæ dissimiles fuerunt, nonnullis posthac nullum principem eligendum suadentib. ne potentia sua cõfisi & auxiliorũ à cognatis Principib. accipiendorum spe lactati, de ordine in pristinã libertatẽ restituẽdo cogitarent, sicq; noua bella Cruciferis à Polonię Regib. attraherẽt, vel alias ingentib. sumptib. populum onerarent, vel etiã Prussiã hæreditariã facere conarentur. Cæterum aliis visum est, quorum sententia vicit, Albertum Marchionem Brandeburgicum Sigismundi Regis ex sorore nepotem adolescentem vicennarium eligendum, quod consanguinitatis nexum pacis atque amicitiæ vinculum futurum sperarent.

In Prussia orientali.

Friderico Saxonię Magisto defuncto.

Albertus M. Brand. Magister Ordinis fit.

Ann. Chri. 1516.

Comitia Petricouiæ.

Sequenti post anno Petricouiæ comitia indicta sunt, quibus Casimirus March. Alberti frater interfuerat, cuius interuẽtione Alberti electio his cõditioni-

ditionibus approbata eſt, vt intra ſemeſtre more prædecesſorum obedientiam ac ſubiectionem regno Poloniæ iuraret, atque cum ex Ordinis inſtituto perpetuum bellum aduerſus infideles gerere tenerentur, eius autem in Pruſſia Chriſtianis prouinciis ac gentibus circumdata nulla ſit occaſio, locum eis in Podolia & Ruſſia cum annuo bis mille aureorum ſtipendio à Rege aſſignandum, vbi perpetuo cum Tartaris atque aliis Chriſtiani nominis hoſtibus belligerentur. Eas conditiones Caſimirus fratris & Ordinis nomine acceptis, honorifice à Rege habitus donaturque ad Albertum fratrẽ detulit.

Albertus M. Brand. ad homagium accerſitus, non venit.

Sigiſmundo Rege Breſtæ Lithuanorum agente, Albertus Ordinis Magiſter ad homagium præſtandum accerſitus, acceptas à fratre Caſimiro conditiones reiecit, cauſatus, ſe eas probare non poſſe, niſi cum Germaniæ & Italię Magiſtrorum conſenſu. Laboratum interea ſummo ſtudio tum apud Romanum Pontificem, tum apud Maximilianum Cæſarem, vt perpetuæ pacis conditionibus abrogatis aliæ conditiones ferrentur. Eam ob cauſam Ioannes Laſcus Archiepiſcopus Gneſnenſis Romam miſſus biennio apud Pontificem detentus fuit. Maximilianus vero Cæſar, ſolicitatus à Cruciferis ad opem ferendam, propter affinitatẽ & fœdus cum Rege Sigiſmundo initum recuſauit. Atque ſic Rege domum reuerſo tum ex coniugis obitu, tum etiam nouis motibus, & aliis curis ac negotiis diſtento, res P. uſſicæ eo anno neglectæ fuerunt.

Vladislai Regis Vng. & Bohem. mors.

Circa idem tempus moritur Vladislaus Rex Vngariç Bohemiæque Sigiſmundi frater, princeps benignus, beneficus, pacificus. Ludouicus filius tunc octenuis ſucceſſit, qui propter ætatẽ tot gliſcẽtib. inter proceres ſimultatib. & odiis paternis regnis adminiſtrãdo nõfuit. Maximilianus Cæſar à Rege Sigiſmundo rogatus, vt Regis pueri ac pupilli rebus auxilio & conſilio adeſſet, nec eum in inteſtinorum motuum tempeſtate periclitantem deſereret, licet Italicis bellis implicitus, id tamen ſumma fide exequi conatus eſt.

Legati à Rege Pol. in Vng. & Boemiam miſſi.

Miſſi ſunt etiam à Rege Sigiſmundo ad regni Vngariæ proceres Ioan. Laſcus Archiepiſcopus Gneſnenſis, & Chriſtophorus Szidlouiecius Palatinus Cracouienſis, qui Ludouici Regis rebus in Vngaria vtcumque compoſitis domum redierunt. Miſſus & ad proceres regni Bohemiæ Andreas Tencinius Palatinus Lublinenſis, quià Bohemis honorifice exceptus. Cæſareis aliquandiu fruſtra expectatis legatis, Ludouici Regis rebus ex ſententia confectis in Poloniam reuerſus eſt. Rebus Vngaricis ac Bohemicis vtcumq; per legatos pacificatis, Rex ad bellum Moſcouiticum ſe accincturus Mendlingeri Tauricanorum Principi promiſſum pendit ſtipẽdium, ea conditione, vt ineunte vere Moſcouiam populabundus ingreſſus, eam ferro & igne deuaſtaret. Tartarus facturum ſe pollicitus, præter expectationẽ Regis, fide data ſceleratiſſime violata, cõtracto trecentorum milliũ equitum exercitu, omiſſa Moſcouia per ſyluã nigrã Podoliam ac Ruſſiam maximo cum incolarum terrore ac damno miſit.

Tartarorum in Podoliam ac Ruſſiam irruptio.

In exercitu erant quatuor Tartarorũ duces, iſum Mẽdlingerẽ Principẽ arcta ſanguinis neceſſitudine attingentes, qui ad Luſcũ caſtris poſitis quarta exercitus parte ad caſtrorum defenſionẽ apud ſe retenta, reliquũ exercitum in cohortes diuiſũ ad Ruſſiã quaqua verſus vaſtandã emiſerunt, iuſſos ad dictã diẽ cum pręda ac captiuis redire. Tartari plus q̃ ferina truculentia fertiliſſimas Ruſſiæ terras omni cladis genere afflixerunt, vnde pauor, fuga, & trepidatio vndiquaq; ea calamitate ad Vngariã vſq; penetrãte, ſed lõge immanius Ruſſiã, Belzenſem, & Lublineſẽ tract⁹ depdati ſunt, innumeris oppidis & villis flãma deletis, prędaq; ingẽti hominũ pecorũq; vaſtã cãporum planiciẽ replentiũ coacta. Hominũ fuiſſe

fuiſſe feruntur ſupra quinquaginta millia in ſeruitutem acta, è quorum numero plurimæ fueruut matronæ ac puellæ nobiles, ad nefandam ſuam libidinem ab illis explendam raptæ, non computatis ſenibus atque infantibus, propter virium imbecillitatem ad iter minus idoneis: quos partim conciderunt, partim inter fugiendum exanimes reliquerunt.

Multitudo in ſeruitutẽ actorum à Tartaris.

Dum hanc immanem barbari crudelitatem exercent, Martinus Camienecius Palatinus Podoliæ, Stanislaus Lanczkoronius cum Ioanne Tuorouio coactis, quas in tumultu adeo inopinato contrahere potuerunt, copiis, Tartaros equites octingentos diuerſis locis prædas agentes maſcule adorti ad Treboułiam cruento prælio cæciderunt, & ad Podhaicziam quingentos alios ad internecionem trucidarunt.

Camenecenſis Præfectus.

Poloni Tartaros inſecuti cruento prælio cæcidere.

Alibi ab aliis ducibus Polonis innumeri hoſtes occubuerunt, parte prædæ recepta. Turmæ quædam Tartarorum captiuorum multitudinem maximam ducentes Polonorum aduentantium agminum maximo cum ardore confligendi conſpicientes captiuos miſere truncarunt, ac pleroſque omnes priuſquam ad manus cum Polonis ventum eſſet, peremerunt. Quo conflictu plurimi cæſi fuerunt Tartari, quæ tamen clades propter hoſtium infinitum numerum vix notari poterat. Nicolaus Firleius Palatinus Sendomirienſis ſupremus exercitus dux duo equitum lectiſſimorum millia eo adduxerat, verum quod equitum numero ac viribus longe eſſet inferior Tartaris, Buſco diſcedentes cum præda ad Viſniouecium vſque eminus inſecutus, nil auſus à periculo præſenti ſuos reduxit. Tartari cum ingenti præda & quinquaginta circitrr Chriſtianorum captiuorum millibus menſe Auguſto in Tauricam reuerſi. Sunt qui longe plura & ad centum mortalium millia in ſeruitutem tunc rapta aſſerunt. Erat Rex tunc in Lituania, de bello Moſcouitico mox ſuſcipiendo deliberans, qui audita Tartarorum in Podoliam irruptione, quod ipſe ob loci diſtantiam malis ſuccurrere tam cito non poſſet, Tartaris reditum accelerantibus, proceribus quibuſdam ac caſtellorum præfectis iniunxir, vt armati hoſtem inſequerentur, adorirenturque, ac Reipublicæ periclitanti opem ferrent. Sed ſurdis canebatur fabula. Itaque Rex illato eo damno & iniuria vehementer exacerbatus, ad Mendlingerem Tauricanorum Principem nuncios ablegauit, qui eum fœderis violati ac perfidiæ accuſarent. Ille per legatos ſcelus excuſauit, in natos ac nepotes parum obſequentes, ac effrenem iuuentutem omni culpa reiecta, antiquum fœdus renouare cupiens, pollicitusque arma in Moſcos ſe illico conuerſurum.

Rex Pol. ad Tartarum legatos mittit defœdore violato.

Nec mora, vt ſunt Tartari ad bella aggredienda expeditiſſimi, eadem adhuc æſtate numeroſiſſimum exercitum ad Moſcouiam vaſtandam miſit, qui ad Occam vſque fl. in Volgam ſe infundentem progreſſus magna Moſcouæ parte ferro flammaque atrociter deuaſtata ingentem pecorum & captiuorum prædam in Tauricam reduxit.

Tartari Moſcouiam ferro flammaque vaſtant.

Polonorum cum Turcis belli ocaſio.

Eo ipſo anno belli cũ Turcis anſa fuit præbita præſidiariorum in Podoliæ finibus militum petulantia, qui Prædislao Lanczkoronio duce in Turcas ad Tyræ fl. oſtium multarum ouium greges paſcentes irruerunt, paſtoribus ſubita irruptione pleriſque fuga diſſipatis, & non paucis cæſis oues abegerunt. Turcę Moncaſtrenſes pręſidiarii ſumptis repente armis iniuriæ vlciſcendi cupidi Vidouo lacu, in quem Tyras ſe exonerat, ſuperato Polonos ouium greges abducentes inſecuti, cum eis confligunt, ancipiti aliquandiu pugna, Turcis tamen victis ac fugatis.

Moſcus Tartaros inſe-

Moſcus Tartarorum damnis, quæ ſibi illata, cognitis, exercitu, quem an-

qui iussit.

te Tartarorum in Moscouiam impressionem ad Lithuaniam vastandam missurus erat, reuocato, nouisque copiis additis cum præda & aliquot millium captiuorum turba abeuntes insequi iussit, quos præda onustos non lõge à Tanais fontibus insequuri se ad conflictum parant. Tartari hostium aduentu inopinato nil perculsi, captiuis cum exercitus parte in Tauricam præmissis, animose ad certamẽ se pararant, prælii signo dato acerrime concursum, certatumque horis aliquot marte dubio. Victi tandem fuerunt Mosci, ac fugati cæsis eorum viginti millibus. Tartari in Tauricam cum hostium exuuiis & captiuis reduces, habito nouo militum delectu, relictisque ad expeditionem minus idoneis ac sauciis, Borysthene trãsmisso, ad syluam vsq; nigrã properãter redierunt, castris ibi fixis. Rex de eo certior factus per exploratores, superiorum damnorum memor, metuens, ne Podoliam iterum deprædarentur, præfectis copiarum limitanearum mandat, vt ad Tartaros reprimendos coirent. Tartarorum aduentu in Podoliam audito, Christophorus Szidlouiecius Palatinus ac præfectus Cracouiensis Procerum quorundam Mielecii concilium constituit, vt missa Nobilitatis publica expeditione, quę tarda esse soleret, ad copias in Podolia iam paratas mille stipendiis conducerentur, cumq; illis consociarentur, Constantinus etiã Ostrogiæ Dux omnẽ Volyniam ad arma concitauerat, cum Polonis auxilia coniuncturus. Tartari apparatuũ bellicorum fama territi, incertam martis aleam tertio tẽtare, duabus expeditionibus eo anno feliciter confectis, nõ ausi aruspicibus, qui ex corde ruffi hominis captiui futura augurantur, cruẽtam eis cladem, si vlterius procederẽt, minantibus: ideoq; protinus Tauricã repetierũt. Moscus quãuis binis maximis cladibus, vna à Sigismundo Rege, altera à Tartaris affectus esset, de bellicis tamen consiliis nil remisit, sed de reparando exercitu cogitare serio cœpit. Lithuani etsi à bello aperto cum Moscis immunes essent, metu tamen & suspicione vehemẽter angebantur.

Mosci à Tartaris victi.

Tartarorũ in Podoliam excursio.

Albertus Marchio cõtra Samogetas expeditionem suscepit.

Eo tempore Albertus Cruciferorum Magister expeditionem contra Samogetas ad Chronium fl. fecit, verum nullo cum successu, Præfecto gentis ad propulsandam iniuriam accurrente, quæ fuerunt haud obscura hostilis Alberti aduersus Regem auunculum animi argumenta.

In Masouia motus intestini.

Hac æstate in Masouia intestini motus exorti fuere, Annæ Ducis, quæ Stanislai ac Iaruffii filiorũ nomine Rempublicam administrabat, Masouiis eius imperium ferre amplius detrectantibus, ac Stanislaum maiorem natu Conradi olim Masouiæ Ducis filium, qui iam annos natus sedecim, & ad gubernationem idoneus videbatur, manu armata matri extorquere conantibus. Verum ea Zaleuscii aulici sui suasu ac consilio administrationem abdicare noluit. Qua mulieris pertinacia irritati Masouii, augescente odio magis magisque armis correptis in arce Makouia eam cum filiis ducibus aliquandiu obsederunt: nec multum abfuit, quin Stanislaus Dux ex arce forte prospiciens per errorem sagitta traiectus fuisset. Qui tumultus Ioannis Lasci Archiepiscopi Gnesnensis studio ac prudentia sopitus & ad comitia proxima Varsauiensia suspensus fuit. Quæ transacto in bellum rursus erupisset, nisi Poloniæ proceres ex comitiis Petricouiensibus Stanislaum Ostrorogium Castellanum Calissiensem cum aliis in Masouiam misissent, qui turbis compositis Stanislaum Ducem Masouiæ gubernationi præfecerunt. Verum Anna matre ipsorum regimine abire renuente, Ducemque filium subditis liberum dimittere recusante, ad arma ite-

rum deuentum est: quæ tandem metuens, ne grauius aliquid in se tentatur, filio cessit, Rege, ni faceret, minas intendente. Per id tempus Leo decimus Pontifex iubilæum Polonis ad tempus certum indulsit, cuius pecuniæ collectæ parte contra barbaros Regi decreta, residua Camieneciæ arcis munitioni, ac Gnesnensis ecclesiæ instaurationi cederet. Verum hominum deuotione vel frigescente, vel de eiusmodi indulgentiis remissius sentire incipiente, non multum contributum est. Mense Septembri detestandum facinus Cracouiæ à Franciscani sodalitii monachis commissum est, qui Albertum Fontinum Italum Prouincialem suum nuper in Poloniam missum, virum pietatis ac doctrinæ eximiæ, vt ipsis præesset, conscelerato cõsilio obtruncarũt. Nam cum monachorum dissolutam vitam ac petulantiam liberius reprehenderet, illi hominis peregrini impetium non ferentes, conspiratione inita, quinta Septembris dormientẽ effracta ianua, atq; nudum ex lecto extractum concionatore illorum carnificis vices agente miserum in modum iugularunt. Sequenti luce concionatore excepto reliqui decem comprehẽsi in carcerem compacti sunt Lipouiecii, vbi carcer eorum, resq; ad Pontificem perscripta. Rex parricidiale illud scelus detestatus, Pontificem per literas rogauit, ne impunitum relinqueretur: cuius mandato anno sequenti 1517. Cracouię mense Februario sceleris complices, sacris de more exutis, quatuor, duo quidem capite truncati, reliqui perpetuo carceri adiudicati sunt, Paulo post parricida ipse concionator Bardeouiæ in Bohemia captus, Cracouiamq; adductus mense Maio pœnas capite quoq; luit. Qui carceribus perpetuis erant mancipati, ruptis repagulis, ad vnum omnes fuga elapsi sunt. Eodem anno Maximilianus Cæsar memoriæ fœdus Viennensis & Sigismundi amore motus Prædislaũ Suieciouiũ Bohemum à consiliis ad Sigismundum Regem in Lituania tunc morantẽ misit, eum de secundis nuptiis contrahendis solicitans, oblato ei gemino maiestate eius digno matrimonio, promissa ad eam rem cõficiendam opera sua. Verum Rex Vladislai fratris, ac Reginæ coniugis suæ obitu mæstissimus, atq; etiam de belli Moscouitici euentu summe solicitus, à coniugio tum alienus erat. Cæsar prioris fœderis fiducia pacem ei à Mosco se impetraturum per Sigismundum Herbersteinium receperat, qui, quamuis cum morbo cõflictaretur, tamẽ collega Petro Moraxio defuncto legationis munus obiuit. In Prussia interim regia inter Nobilitatẽ ac Gedanenses dissidia fuerunt exorta, quæ Matthiæ Dreuicii Episcopi Vladislauiensis prudentia fuerũt composita. Sub brumã illius anni, cum nullus esset ab hostibus metus, Tauricani quadripartito exercitu in Podoliam effusi Chmienicensem, Mielzibozensem, Zincouiensem, & Camienicensem Præfecturas omnis sæuitiæ genere depopulati sunt. Stanislaus Lanczkoronius Præfectus Camienecensis ab equitatu mercenariorum satis instructus, qui in Podolia, vt Mielecii fuerat constitutum, fuit conscriptus, cum Podoliæ Nobilibus, quorum agri vastabantur, Tartaros aggressus, maximis cladibus affectos, præda omni exuit, reliqui, qui ad Buscum vsque excurrerant, internecione sunt cæsi, multis copiarum ductoribus captis, & ad Regem Vilnam trophæi loco transmissis. Romanus Constantini Ostrogii nepos fugientes Tartaros lõge insecutus sagitta traiectus interiit. Feliciori successu Paulus Pharurcy præfatus est, qui ad Miedzibozum quadringentos Tartaros nocturno prælio concidit & fugauit. Alibi ad Zincouiam Iacobus Sancigonius

Iubilæus Poloniæ à Pontifice indultus.

Monachorũ Cracouien. facinus detestandum.

Maximil. Cæsaris legatio ad Regẽ de secundis nuptiis.

In Prussia regia inter Nobilit. & Gedanenses dissidia.

Tartarorũ Tauric. in Podoliã excursio.

Tartari à Polonis internecione cæsi.

mille equites Tartaros poſt dubium ac cruentum conflictum fudit.

An.Ch. 1517.

Proximo poſt hunc anno, qui fuit milleſimus quingenteſimns decimus ſeptimus, inter Lithuanos & Moſcos de Smolenſco arce, illis eam recuperare, his conſeruare ſatagentibus, ſæpius pugnatum eſt acriter, Maximiliano Cæſare inter partes ſequeſtrum agente, paceque inter Sigiſmundum Regem & Baſilium Moſcorum Ducem componete per legatos annitente.

Bellum Moſcouiticum.

Verum Moſcis Smolenſcum reddere recuſantibus, ad arma reditum eſt. Itaque Sigiſmundus Rex numeroſo exercitu ex Lituanis, Ruſſis, Maſouiis, & ex mercenariis tam equitibus quam peditibus collecto ſub finem Iunii Vilna mouens viceſimis caſtris ingenti cum apparatu Polociam venit, eo fine, vt prouincias illas, quæ olim Caſimiro Regi parebant, in poteſtatem redigeret Moſcis inde eliminatis. Rex circiter viginti dies Polociæ moratus, ad copias, quæ vndique aduentabant, recipiendas Præfecto Polonicis copiis Ioanne Suirczouio, Lituanis vero Conſtantino Oſtrogio Pleſcouiam verſus iter ingredi eos iuſſit, ipſe Vilnam reuerſus, de rebus, quę exercitui tanto futuræ opus eſſent, proſpecturus, atque etiam expeditionis euentum expectaturus.

Poloni Moſcouiam crudeliter populantur.

Polonicus exercitus Moſcouiam ingreſſus, eam longe lateque crudeliſſime ferro ac igne vaſtauit, compluribus oppidis, vicis, ac villis direptis & incenſis, pauoreque & trepidatione omnibus impletis. Polonicæ turmę ad Pleſcouiam excurſione facta nō longe ab ea ſigna retrouerterunt, ingenti præda inde abducta multis cum captiuis.

Opocia arx munitiſſima.

Redeuntem exercitum remorata eſt Opocia arx & loci ſitu, & validiſſimo Moſcorum ac vicinorum Liuonum præſidio munitiſſima. Eam enim in eminenti colle ſitam amnis circumfluens munitiorem reddit, qui late ſtagnans multas paludes efficit, quibus oppugnantes, ne prorſus accedere poſſint, prohibentur, ex materia quidem lignea, vt omnes fere in Moſcouia arces extructæ ſunt, mœnibuſq; ligneis terra tamen aggeſta repletis cincta, ſed quæ glandium violentiæ eſſent imperuia. Arx primo aſpectu paruo negotio expugnari poſſe videbatur. Qua opinione inflati Poloni milites hoſtium contemptu, ac nullis munimentis ad emiſſos ex arce globos excipiendos, arcemque & mœnia tuto ſubeunda excitatis tumultuarie ab vna parte, vbi facilior acceſſus, impetum in arcem fecerunt.

Clades Polonorum & Lituanorū ad Opociā.

Moſci & Liuones immoti ſtantes, defenſionis ſigno oſtenſo, in Polonorum mœnia iam ſubeuntes, maximam glandium procellam eiaculati ſunt, quibus plurimi perierunt. Adhæc truncos maximi ponderis in milites ſubeuntes deuoluerunt, quibus illi obtriti deorſum prouoluebantur, aliique perimebantur, alii membris fracti, ad pugnandum reddebantur inepti. Suirczouius infelici oppugnatione ſuorum atque etiam clade viſa, ſigno receptui dato, ſuos ab oppugnatione reuocauit. Et ſane arx adeo valido præſidio ingentique tormentorum apparatu erat firmata, vt potentiſſimi etiam exercitus vim eludere potuiſſent. Polonicus exercitus deſperata expugnatione, bruma iam ingruente cum opima præda, quam ex Vielicoluco, nec non Toropecenſi & Pleſcouienſi Præfecturis congeſſerant, Polociam ſeſe receperunt. Multorum opinione Opociæ arcis cum tanta Polonorum clade oppugnatæ culpa in Suirczouium reiecta fuit, quod diſciplinæ militaris immemor, oppugnationem non prudenter inſtituerit. Incidit hæc expeditio Pleſcouiam verſus, ac magnæ partis Moſcouiæ vaſtatio in annum decimum ſeptimum ſupra ſeſquimilleſimum, quo ſub initium brumæ Tauricani Volyniam

niam ac Belzenſem tractum ingreſſi, fœdiſſime & atrociſſime eas terras populati ſunt, onuſtique præda nullo accepto incommodo in Tauricam ſe recepere.

Rex Cracouiam redit An.Ch. 1518.

Rex motibus Lituanicis vtcunque ſopitis, finibuſque ſuis firmo præſidio communitis, vt contra ſubitas hoſtium incurſiones ea loca eſſent tutiora, Cracouiam Calendis Ianuarii anni ſubſequentis milleſimi quingenteſimi decimioctaui reuerſus eſt. Eo regni proceribus conuocatis, conuentum egit, in quo multa Reipublicæ ſalutaria atque vtilia conſtituta, præſertim vero pecunia agrorum colonis & oppidanis in ſtipendium militum, qui fines Poloniæ tuerentur, imperata, Menſe Decembri die D. Nicolao ſacra Sigiſmundo Regi BONA Sphortia Ioannis Galeacii Sphortiæ Ducis Mediolanenſis, & Iſabellæ Arragoniæ filia virgo ætatis florentis & formæ præſtantis Maximiliani Cæſaris opera Neapoli per legatos ad hoc deputatos deſponſata fuit.

Bona Sforcia Regi deſponſata.

Ea veris initio matre comitante Neapoli ad portum Manfredonienſem, inde Proſpero Columna Duce per mare Adriaticum deducente Forumiulii appulit. Ibi aliquot diebus quieti datis ob nauſeam & iactationem marinam Hippolytus Cardinalis Ferrarienſis eius conſanguineus exceptam, eam per Carinthiam, Styriam, Auſtriam, ac Morauiam comitatu ſplendidiſſimo in Poloniam vſque ad Regem deduxit.

In Poloniā venit.

In itinere occurrit ſponſæ regiæ Caſimirus Marchio Brandeburgicus Regis ex ſorore nepos, centū armatorum equitum turma inſtructus, & finibus Poloniæ appropinquanti Rex obuiam miſit proceres, qui eā exceptā Cracouiam comitarentur Rex ipſe extra vrbē duo millia paſſuū honoris ergo proceſſit à Staniſlao & Ianuſſio Maſouiæ Ducibus, & maximo procerum atq; equitum numero ſtipatus, & in campo ſub tentorio aduenientem ſponſam præſtolatus eſt. Deſcendenti ex equo ſponſæ regiæ poſtquam Ioannes Laſcus Archiepiſcopus Gneſnenſis luculenta oratione aduentum fuiſſet gratulatus, Rex ex tentorio paſſus aliquot via panno rubro inſtrata progreſſus ſuauiſſime eam excepit, principibus inde viris, qui cum ſponſa aduenerant, dextra porrecta.

A Laſco Archiepiſcopo oratione excipitur.

Quo tempore ad teſtificandum gaudium, ex aduentu Reginæ nouæ perceptum, ingenti fragore tormenta prope vrbem diſpoſita reboabant, Finita ſalutatione, equis que rurſus conſcenſis, vrbem verſus itum eſt, vbi armati equites haſtis concurrentes iucundum aduentantibus ſpectaculum præbuerunt. Sub ſolis occaſum in arcem ingreſſam ſponſam regiam Petrus Tomicius Epiſcopus Præmislienſis regni Procancellarius Prælatorum, vt vocantur, ac Canonicorum eius templi nomine inſigni oratione ſalutauit.

& à Petro Tomicio Epiſcopo Præmiſlien.

Poſt ſacris peractis in contiguum regale palatium Regina noua deducta, vbi triduum, dum nuptiarum ſolēnitas præparatur, cū matronis ac virginibus à longioris itineris defatigatione ſe refecit. Proximo die ſacro Regina Polonię inaugurata eſt ab Archiepiſcopo Gneſnenſi, Epiſcopis non paucis præſentibus, & Regum ac Principum exterorum legatis nuptiarum feſtiuitatem cohoneſtantibus. Nuptiarum & coronationis ceremoniis peractis, nuptiale epulum præbitum fuit ſplendidiſſimum omnis generis ſpectaculis ad animos oculoſque hoſpitum exſatiandos intermixtum, quæ exceperunt choreæ.

Regina Pol. inaugurata ab Archiep. Gneſnen.

Poſtridie coronationis ſponſa in thalamum regium aulæis auro argenroque intertextis exornatum introducta, continuataque complures dies conuiuia, choreæ, militaria ludicra, & alia ſpectacula. Victoribus Rex præmia diſtribuit, Caſimiro Marchioni

Nuptiales epula.

Ludi mili-

Lares & alia spectacula.

ni Brandeburgico præsertim, cuius in hastiludii equestri certamine & concursu illustris fortitudo enituit, eique palma victoriæ attributa. Secundas Ioannes Tarlo Regis prægustator tulit, qui cum Casimiro Principe repetito concursu hasta eum ex equo deiecit. Post nuptiarum solennitatem Hippolytus Ferrariensis Cardinalis & Prosper Columna Italus princeps, postea à Carolo quinto Imp. summus exercitus dux contra Franciscum Gallorum Regem in bellis Subalpinis factus, magnis muneribus affecti dimissiq; sunt, vt etiam alii Principes, Principumque legati, qui ad regias nuptias cohonestandas aduenerant, amplissimis donis fuerunt condecorati.

Legati à Rege ad Ludouicum Regem missi.

Post Andreas Tenczinius Palatinus Lublinensis & Ioannes Carnkonius Præpositus Scarbimiriensis ad Ludouicum Vngarorum ac Bohemorum Regem, eiusq; regni proceres à Sigismundo Rege missi fuerunt, ad res Vngaricas intestinis procerum odiis ac dissensionibus grauiter affectas sopiendas. Eadem ferme causa ad Maximilianum Cæsarem missi Erasmus Vitellius Episcopus Plocensis, & Raphael Lesczinius, qui rebus apud Cæsarem Oeniponti ex sentẽtia confectis in Poloniam rediit, Vitellio Romã profecto.

Mosci ad Polociam profligati à Polonis.

Sub illud tempus ex Lituania nunciatũ, ad Polociam cum Moscis feliciter fuisse pugnatum ab Alberto Gastoldo Palatino Polocensi, & Ioanne Boratinio Polonici equitatus ductore. Septẽ Moscorum equitum millia Polociã insperata obsidione cinxerant, spe eam arcem vel proditione in potestatem redigendi. Poloni equites, qui ad arcẽ liberãdam propere adcurrerant, erãt bis mille, inter quos erãt quingẽti Poloni equites cataphracti, verum quod vltra Duinam amnem arx sita esset, Polonis, cum Duina vado transiri non posset, difficilis erat transitus. Itaq; euenisse insperato ferunt, vt Ioanne Boratinio ripam fluminis adequitante, vadumq; diligentius scrutante, adolescens quidam insigni vectus equo, augustiore forma & amictu candido ei apparuerit: hac, hac, inquit, exclamans, me sequimimi. His dictis incitato equo calcaribus in flumen insiluisse, vadoque ostenso, ad ripam vlteriorem omnibus stupẽtibus euasisse, posteaq; disparuisse. Adolescens vero ille beatus Casimirus Sigismundi Regi frater creditus est fuisse. Eius consilium subsecuti regiarum copiarum duces ea parte exercitum omnem traduxerunt, instructaque acie progressi in Moscos nil tale veritos magno impetu irruerunt: qui exorto tumultu armis correptis defensionem parabant, sed Polonis fortissime instantibus, & illi suorum strage conspecta in fugam præcipitem se coniecerunt, in qua plurimi cæsi, & captiui Sigismundo Regi in signum trophæi missi, castris hostium victores potiti, & arx Polocia metu atque obsidione liberata est. Eius victoriæ nomen Ioanni Boratinio adscriptum est, quem Rex ob rem strenue gestam maximo fauore complexus liberalissime muneratus est.

Tartarorũ Tauricanorum in Valachiam irruptio.

Mense inde Augusto Tartari Tauricam quindecim equitum millia Borysthene & Tyra fluuiis traiectis in Moldauiam irruptione facta, magnam eius terræ partem atrociter ferro & igne vastarunt multis hominum millibus in perpetuam seruitutem abductis. Bogdanus Moldauiæ Palatinus tribus millibus equitum Polonorum, qui in vicina Podolia limites regni custodiebant, in auxilium aduocatis, Moldauisque ad arma commotis Tartaros cum diuite præda se recipientes propere forti cum exercitu insequitur. Haud mora, Tartaris multitudine sua confisis, infracto animo vtrinque concurritur, Tartaris pro præda, Moldauis & Polonis pro recuperatione

suorum & iniuriarum vindicta fortiter dimicantibus. Cessit postremo victoria Moldauis Polonisque fusis ac omni præda exutis Tartaris. Cuius victoriæ fama Sigismundus Rex summopere exhilaratus, pro ea publice priuatimque Deo gratias agi iussit. Mense dein Octobri, qui ex superiore clade euaserunt, Tartari in Volyniam incursiouem fecerunt, ex quibus octingentos Constantinus Ostrogius Dux, Eustaphius vero Præfectus Circassiensis trecentos cæcidit ac profligauit. Sub finem anni huius, qui multis rebus contra barbaros bene gestis, ac felici Regiæ BONAE coniugio auspicatus fuit, Sigismundus Rex Lituanornm procerum conuentum Brestæ egit, Regina Cracouiæ grauida relicta, quæ anni sequentis initio Rege ex Lituania reduce die Priscæ virginis filiam enixa est, cui in baptismate sacro Isabellæ nomen impositum.

Tartari à Moldauis & Polonis victi.

Tartarorũ in Volyniã incursionẽ facientes ab Ostrogio Duce profligantur.

An. Ch. 1519.

Isabella Regina nata.

Comitia Petricouiæ.

Mense post Februario Rex Petricouiæ conuentum regni procerum celebrauit, in quo decretum, vt nouo plebi tributo imposito pecunia colligeretur in 3000. mercenarorum stipendia, qui contra Tartarorum excursiones Podoliæ confinia tuerentur, ac necessitate vrgente tota Nobilitas ad repellendos barbaros concurreret, vtque milites limitanei Palatini Moldauiæ ex fœdere contra Tartaros opem ferrent, hicq; illis vicissim. Regi Petricouia Cracouiã reuerso non multo post nunciatum est, Maximilianum Cæsarem diem obiisse. Quo defuncto Electores Imperii Francofordię ad Mœnum conuenerunt, Imperatoris noui elegendi causa. Eo Rex Sigismundus patruus & tutor Ludouici Vngariæ Bohemiæque Regis adolescentis Bohemiæ ratione suos etiam legatos Matthiam Dreuicium & Raphaelem Leasczinium misit, quamuis Ludouicus Rex suos eo ablegarat, summaque contentione duobus potentissimis Regibus Carolo Hispaniæ Imperatoris Maximiliani nepote, & Francisco Galliarum Rege Imperii Candidatis, post longam concertationem Electores concordibus suffragiis Carolum Hispaniarum Regem designarunt, quibus Ludouici Bohemiæ Vngariæq; Regis legati suum adiecerunt calculum. Circa id tempus Basilius magnus Moscorum Dux Tauricanorum Tartarornm Principem magnis muneribus ad Russiam Poloniæ prouinciam omni cladis genere deuastandam inuitauit, ipse diuersa parte à Borysthene, Beresina, & Duina fl. Lituaniam inuasurus. Tartarus cum Mosco, magnis ab eo acceptis muneribus, pactus, mox quadraginta millium equitnm exercitum transmisso Borysthene ad Poloniam desolandam misit. Qui per Volyniam mense Iulio Russiam ingressus Bugo fl. transmisso lõge lateq; cædibus & incendiis omnia miscẽtes Lublinensem, Belzensẽ, ac Leopoliensẽ tractus atrocissime vastauit: ad Vistulam vsq; fl. terrore ac excursione barbarorum penetrante. Agrestes innumeri, qui fuga dilabi non poterant, in manus hostium inciderunt, à quibus pecoribus adligati, vt eo minus fugere possent, in tristissimam seruitutẽ rapti sunt. Erant in Podolia equitum mercenariorum tria millia, quos Cõstantinus Ostrogius per nuncios monuit, ad Bugum propius accederent, vt suorum Volyniorum iunctis cum illis copiis redeuntem cum prędą hostẽ opportuno aggrederentur. Illis monitis Ostrogii Ducis obsecuti, regiis etiã mandatis cũ eo se coniungere iussi, vt Tartaros in præda agenda occupatos inuaderẽt. Occidentem versus profecti prope Bugum fl. & arcem Socalum cum Volyniorum mille circiter equitibus ac Constantino Ostrogio conuenerunt, redeuntem ibi hostem licet numero ac viribus longe impares audacter

Regis legati ad comitia Francofursi.

Maximil. Cæsar obiit.

Tartarorũ in Poloniã irruptio.

Pugna ad Socalum.

audacter aggreſſuri. Tartari Orientem verſus omnibus copiis cum captiuis & cætera armentorum præda reditum ad ſua inſtituerant, tanta multitudine, vt vaſtiſſimos campos locuſtarum inſtar replerent. Iamque aduerſi erercitus tam propinqui erant, vt Bugus duntaxat & oppidum Socalenſe, quod Tartari primo impetu exuſſerant, vtramq; aciem dirimerent. Oſtrogius ingenti hoſtium numero, quod periculoſiſſimum iudicaret cum Tartaris equitibus ſubito retrocedentibus & inſilientibus in ea planicie confligere, Polonos ductores hortatus eſt, vt ad locum alium paludibus anguſtum & impeditum, quo eorum nonnihil protegeretur paucitas, & Tartari, quominus ſuas late copias extendere poſſent, impedirentur, caſtra referrent: aut ſin ſecus videretur, e veſtigio aut vincendum fortiter, aut honeſte cadendum, ipſi citra Bugum tantiſper quieti expectarent, donec media Tartarorum pars flumen tranſiuiſſet, tumque repente maximo impetu in eos ferrentur, quos facile eſſent victuri, reliquoſque horum clade territos ſponte ſua fuga dilapſuros, nullo negotio opprimendos. Oſtrogio quidam ex ductoribus Polonis aſſentiebantur, caſtra transferenda, aut cum dimidia Tartarorum parte confligendum cenſentes: alii præſertim rei militaris minus periti, quibus feruidius erat ingenium, & ob id omnis moræ impatientes, ea obaudiebant, vel contemnebant, pauorem ignauiamque ei obiicientes, nec ab aliis criminationibus, ac ſi Polonis victoriæ laudem inuideret, abſtinentes. Oſtrogius pertinaci eorum pugnandi propoſito animaduerſo, iunctis eos palmis obteſtatus, pugnam in ſequentem diem differrent, monebat, cum hic dies (erat autem Martis) ſibi ſemper omnibus præliis funeſtus fuiſſet: conſiderarent, quanta Poloni exercitus exiguitas eſſet, qui ad quina hominum millia vix ſe extenderet, rurſus quanta hoſtilis exercitus magnitudo, qui equitum eſſet millium quadraginta, auxiliares etiam copias poſtera die adfuturas. Expectabantur ſiquidem ſexcenti equites Moldaui, viri fortes ac bello exercitati: inſuper Ioannes Tuorouius cum quingentis ex Podolia equitibus bellis Tartaricis aſſuetis, pluresque alii proceres, qui ad prælium properabant, Lituanorum etiam turmas equitum, quæ non loege abeſſent, expectare conſultum eſſe, addens. Sed temerariis & imperitis iuuenibus ſalutaria eius monita ſpernentibus, probriſque eum inceſſentibus, ac metum ei obiicientibus, ira accenſus equum pernicitate inſignem ſibi adduci iuſſit: quo conſcenſo, inter ſuos milites aliquandiu cunctabundus ſubſtitit, cum prima Polonorum agmina, pugnæ ſigno non expectato, Bugum tranſire cœperant, Tartaris ſtructa acie ad conflictum intentis iam arcubus paratis. Erat in vlteriore fluminis ripa, in quam Tartaricæ ſtabant acies, oppidum à Tartaris incendio abſumptum: ſingulæ ferme domus cellas habebant, area eminus plana ac ſolida videbatur. Tartari poſt oppidi rudera & ſuburbii ſepimenta incendio illæſa quiete ſtantts Polonos tumultuarie tranſeuntes præſtolabantur. Qui in locum eum delati, ignari in ſpecus cellarum ac foueas cum equis præcipites ruebant. Alii qui tranſiuerant, ad ſepta illa progreſſi, à Tartaris ſagittis, quas grandinis inſtar eiaculabantur ſauciabantur & interficiebantur. Illi vero clauſtris illis impediti, nec manus cum eis conferre, nec lanceis in eos impetum facere poterant. Quo periculo viſo Oſtrogius Dux laborantibus Polonis opem laturus, vado in loco paulo inferiori reperto, Volyniorum copias traducit, cumque hoſtibus prælium acerrimum & crueurum commentum

Oſtrogius Polonis laborantibus accurrit.

Clades Polonorum ad Socalum.

mittit, Polonorum etiam copiis ſuperatis locis iniquis multo ſuorum periculo, in apertum iam tranſgreſſis, & cum hoſtibus manus conferentibus. Pugnatum acerrime, cadentibus vtrinque plurimis, ſed ex Tartaris, quorum corpora armis minus tecta erant, longe pluribus. Verum ſtrages hæc propter eorum multitudinem vix notata fuit. Polonis maximo fuit incommodo in agris equorum vngulis excitatus puluis tanta denſitate, vt ſe inuicem dignoſcere non poſſent. Quam opportunitatem nacti Tartari ſenſim circumdatos Polonos in medio ceciderunt. Protractum eſt aliquandiu prælium Oſtrogio diſcurſante, & Polonos ac Volynios ad prælium incitante, quorum tandem virtus ſuperata eſt. Conſtantinus Oſtrogius Dux, Martinus Camienecius Palatinus Podolię, atque Stanislaus Haliczius regni Mareſchalcus ſupremus regiarum copiarum duces vbi Tartaros vincere ſuorum acie in apertam fugam inclinata conſpexerunt, & ipſi pręlio exceſſere, melioribus patriæ temporibus ſeſe reſeruaturi. Cecidere ex Tartaris victoribus eo prælio quaterna millia: ex Polonis ac Volyniis mille ducenti, quã cladem temerario paucorum feruore, qui Oſtrogii conſilium fuerant aſpernati, acceptam ſatis conſtat: qui tamen in primo congreſſu fortiter pugnantes occubuere: fugientium complures in arcẽ propinquam tutum habuere receptum. Rex fama aduerſi prælii ad Socalum ad eum perlata, veritus ne hoſtes vlterius in Poloniam procedentes, maiora damna inferrent, minoris Poloniæ Nobilitetem ad arma vocauit, Sendomiriam profectus, vt hoſti occurreret. Sed Tartari ſuorum fortiſſimis in conflictu amiſſis, nil vltra auſi, cum præda, quam rapuerant, & captiuis retro abiuerunt per Volyniam ad Boryſthenem in Tauricam eodem, quo venerunt, itinere inſtituto. Atque hoc exitu pugnatum ad Socatum die menſis Auguſti ſecunda anno ſalutis ſupra ſeſquimilleſimum decimo nono.

Rex Cracouiam reuerſus.

Moſci Lithuaniam populantes à Polonis caſi ſunt.

Sigiſmundus Rex receptu Tertarorum fugæ ſimili cognito per exploratores, paucos Sendomiriæ dies moratus, Cracouicm rediit. Ibi ex Lithuania ei nunciatum, Moſcorum millia 50. magnam Lithuaniæ partem depopulatos, duodenis à Vilna milliaribus ſigna retrouertiſſe, quos abeuntes Poloni præfecti Lithuanique proceres iuſto exercitu comparato inſecuti, multis poſtremi agminis hoſtium cæſis, magnam prædæ partẽ eis eripuerunt. Hoc nuncio accepto, publice in templis Cracouiæ Deo Rex gratias agi, laudeſq; decantari mandauit. Sub autumnum quiete à barbaris parta, Gedano Regi ſignificatum, Albertum Marchionem Brandeburgicum Crucigerorum Magiſtrum, qui ſubiectionis ac fidelitatis iuramentum Regi Sigiſmundo præſtare hactenus detrectarat, in Pruſſia bellum contra Regem omnib. virib. moliri, militum delectus facere, auxiliares equitum ac peditum copias à Germaniæ Principibus petiiſſe, vnde etiam expectet grandia fulminalia, ad vrbes, quæ vltro deditionem facere recuſarent, expugnandas. Rex à Gedanẽſibus de his edoctus, vt periculo immi nẽti tempeſtiue obuiam iret, ne Pruſſia tot præclaris vrbibus & commodis portubus exornata, multo Polonorum ſanguine acquiſita, ſua cunctatione amitteretur, licet in Poloniæ exitium omnes vndique exorientes hoſtes quaſi conſpiraſſe viderentur, animo tamen neutiquam fuit abiecto, verum omnia ad bellum Pruſſicum neceſſaria mature parauit, & Regina vterum ferente Cracouiæ relicta in Pruſſiã iter ingreſſus, Calendis Decemb. Toruniam appulit. Vbi indicto regni Poloniæ ac Pruſſiæ Ordinum conuentu, communibus ſuffragiis in Albertum

Bellum Pruſſicum.

Rex Toruniam aduenit.

Crucigerorum Magiſtrum bellum decretum, eiq; id per literas ſub exceſſũ anni denunciatum. Hac belli denunciatione cognita, Fabiano Luſiano Epiſcopo Varmienſi, quod à Regis partib. ſtaret, ſe hoſtem profeſſus, Brunsbergam oppidum eius amplum & commodo portu celebre ad Habum Calendis Ian. ex improuiſo occupat, à ciuibus obedientiæ iuramentum exigit, illudque equitum & peditum pręſidio munit. Iacta ab Alberto Pruſſici belli alea, Rex in conquirendo exercitu nil amplius cunctandum, neceſſitate celeritatem poſtulante, ratus, decem equitum ac peditum mercenariorũ millia illico conſcribit, in quorum ſtipendia à terrarum nunciis tributum agrarium agreſtibus duplex imponendum haud grauate conceſſum eſt. Is exercitus circa medium Decemb, contra hoſtem ire iuſſus eſt, Nicol Firleio Palatino Sendomirienſi duce. Qui Torúnio in hoſticum progreſſus, Cruciferorum terris deuaſtatis, oppida munita & arces pleraſque partim vi, partim deditione in poteſtatem redegit: Olſtino, Golgenburgo, Ilauia, Schonberga, Lubemela, Morungo Libſtadio, Salfeldo, Preuſmarco, & aliis Magiſtri atque Epiſcopi Pomeſanienſis vallo ac foſſis munitis oppidis atque arcibus, continuo victorię curſu captis, Ianuar. ac Febr. menſibus anno ſalutis 1520. quo toto anno in Pruſſia vario ſucceſſu bellum geſtum eſt.

Ann. Chri. 1520. Brunsberga à Cruciferis intercepta. Nic. Firleius Cruciferorum terras deuastat.

Pontificis nuncii ad Regem de pace.

Ad rumorem accenſi belli in Pruſſia Pontifex Rom. nuncios ad Regé miſit, qui pacem vtrinq; æquis cõditionib. facerent. Rex Pontif. cognitioni atque arbitrio ius ſuum in Pruſſiam lubenter ſe ſubmiſſurum reſpondit, optareq; vt perpetua pax à Crucigerorum Magiſtro ſubiectionis ac fidelitatis iuramẽto præſtito, poſt atrociſſimũ bellum ſanciretur, & ſancitũ obſeruaretur. Firleius, tot oppidis ac caſtris ſpacio non plane bimeſtri expugnatis, ac militari præſidio cõmunitis, Hollandiã contendit, vt Albertum March. incautũ opprimeret, quod cognouiſſet per exploratores, eũ cum trecentis equitib. eo ſe recepiſſe. Verũ Marchio, vt Polonorum copias aduentare perſenſit, Hollãdia valido pręſidio inſtructa, noctu in tutũ abiit, conatib. ducis exercitus eluſis. Qui ne fruſtra videretur laborẽ eum ſuſcepiſſe, oppidũ & arcem arcta obſidione circũcluſit, aliquoties oppugnatione repetita. Ne aũt in vnius oppidi expugnatiòne diuturniore hærendo hoſtib. tẽpus ac ſpaciũ cõcederet vires recolligẽdi, maiore exercitus parte in Hollãdia obſidione relicta, aſſũptis trib. equitũ millib. Crucifericã ditionẽ populabũdus ingreſſus, lõge lateq; oĩa vaſtauit, prædaq; ingenti parta, ad Hollandica caſtra, hoſte nuſquã cõparere auſo, reuerſus eſt. Inde menſe Martio Regis iuſſu ad Quidzinũ ſiue Mariæerderium, quod ſolũ ad Iſtulam Cruciferorum Magiſter tenebat, expugnandum cũ parte copiarum properauit, quo Rex tormenta bellica grãdiora tranſportauit, quorũ continuis fulminib. oppidum tridui interuallo magna vi eſt expugnatum, Epiſc. Pomeſanienſi atq; Canonicis deditionem facere coactis, qui Torunium ad Regẽ ſupplices veniẽtes, ſe & ſua omnia Regis poteſtati permiſerunt, iuramento ſubiectionis ac fidelitatis ei præſtito. Gedanenſes interim è regione Balgæ, portum Regiomõtanum demiſſis in fundũ ingentib. arcis ac nauib. grandi lapidũ mole repletis obſtruxerunt, quas tẽpeſtas orta diſſipauit. Atq; ita oẽs terra & flumine aditus ad Cruciferorũ ditionem, vndiq; à Polonia cinctam, claudunt, & Epiſco. Varmienſi oppida, Vormiã, Reſelam, Heilsbergam conniuente Epiſc. præſidiis muniunt. Poſt Paſcha denuo Poloni direptionib. ac incendiis Brunsbergã, Heiligenbeilã, Raſtenburgum, Fridlandiam graſſati, ad Bartenſteinũ Liuonos milites, qui

Holandia à Firleio obſeſſa.

Inſula Mariana à Polonis expugnata.

Gendanenſes portum Regiomontanum obſtrinxerunt.

Liuones à Polonis profligati.

ex

ex Liuonia à Valtero Plettenbergio Magiſto Liuonum Crucif. auxilio venerant, ad pugnã eliciunt ac profligant, duob. Ordinis Liuonici Cõmendatorib. captis. Hollãd. etiã ad deditionẽ cogitur, & captiui ſe Regi ſiſtere iubẽtur.

Holandia ad deditionem coacta.

Principum Germaniæ legatio ad Regem Pol.

Circa id tempus à Germaniæ Principib. primariis, videlicet, Archiepiſc. Moguntino, Marchio. Alberto patruele, Georgio Duce Saxoniæ, oratores ad Regem Toruniũ venerunt, qui de pace aut induciis laborarunt. Hi à Rege comiter benigneq; accepti & habiti, in Senatu regio cum pacis cõditiones parum æquas & Polonis præiudicio ac damno futuras proponerẽt, poſt multas cum Rege diſceptationes, re infecta in Germaniã ad ſuos Principes reuerſi ſunt, qui omni pacis ſpe abiecta, copias equeſtres ac pedeſtres terra mariq; in Pruſſiã mittendas cõſcripſerunt. In Pruſſia interim à Polonis proſpere dimicatũ, & Cruciferi multis ab illis affecti cladib. fuerunt. Iacob. Sencignouius centũ equites totidemq; pedites Germanos ad Preuſmarcum cæcidit. Alibi Stanislaus Maſouiorũ Dux mille Cruciferorũ equites, ac nõ pauciores peditee ad Piſſiam inſigni prędio profligauit. Ab altera parte Maſouii Nideburgenſem, Reinenſem, Lyckenſem, ac vicinas præfecturas vaſtant, & Iohansburgum poteſtati ſuæ faciunt. Firleius Quidzino oppido & arce præſidio munitis cũ tormentis, quib. oppidũ verberatũ expugnatũque fuit, ad Hollandiam contendit, quorum violẽtia horribili muris dirutis oppidũ cũ arce captũ ſub finem Aprilis Hollandia expugnata, præſidio impoſito Firleius Brunsbergã, à Cruciferorum Magiſtro interceptam mouit, cuius loci expugnatione deſperata, Paſſariã fl. omnib. copiis traductis, ad Heiligenbeilam caſtra tranſtulit, quod opptdũ cũ arce primo acceſſu expugnauit Sencignouius ad agrum Brunsbergẽſem vaſtandum equitũ aliquot turmis à tergo relictus, cum Germanis, q Brunsberga eruperãt, congreſſus ſexcentos partim interemit, partim cepit. Heiligenbeila ad Brandeburgũ itum, quod tormentorum maximo fragore à Polonis cõcuſſum, expugnatũ, ac valido firmatũ præſidio eſt. Egerat interea Epiſc. Varmienſis apud Regẽ, adiunctis etiam ex Nobilitate ac Ciuitatib. ordinis legatis, vt Principi Alberto ipſi ad Regẽ venire, ac de pace tuto tractare liceret. Induciæ igitur 14. dierum, dũ Toruniũ iret rediret Albertus, factę, & literæ fidei publicæ ei miſſæ, ea tñ adiecta cõditione, qua Torunii homagiũ vt vocat, Regi ac regno Poloniæ præſtare teneretur. Recuſanti fidẽ publicã non ſeruandã, ipſumq; pro hoſte habendum. Dum Torunii in Senatu de his agitur, Firleius Brandeburga arce præſidio cõmunita, ad Regiomontum ſedẽ ipſius Ordinis Magiſtri motis caſtris, ea ad Pregelã fl. metatus eſt. Cum eo Princeps Albertus, literis ſalui conductus vt vulgo loquũtur, à Rege acceptis, colloquiũ expetit, ſtatimq; ſub fide publica in caſtra Polonica ſe cõtulit. Ibi cũ Firleio, ac reliquis Polon. Præfectis adeo familiariter cõuerſatus eſt, vt omnia iã pro Rege & regno Poloniæ vel facere videretur, teſtatus, ſe Torunium iturum, vt belli cõſiliis depoſitis, Regi totũ ſeſe dedat. Moritur interim Anna Sigiſmũdi Regis filia natu minor, quã ex Barbara Scepuſia ſuſceperat, magno cũ dolore ac mœtore patris Regis. Quã ſecutus eſt Ioan. Lubrãſcius Epiſc. Poſnanien. cui Pet. Tomicius Epiſc. Præmislien. regni Procancell. Regis voluntate ac Põtificis aſſenſu ſurrogatus. Haud multo poſt venit Torunium Albertus Cruciferorum Magiſter iuſto cum comitatu ad Regem, cum quo aliquoties collocutus, ſaluo expirante commeatu, in verba Regis iurare iuſſus fuit. Quod procul dubio feciſſet, infelici ſidere eadẽ veſpera quidẽ Ordinis Cõmẽdator, Regiomõto

Cruciferorum clades ad Preuſmarcum & Piſſiam.

Hollandia à Firleio expugnata. Heiligenbeila item. & Brandeburga.

Induciæ dierum aliquot cum March. Alberto.

March. Alberti cum Firleio in caſtris colloquium. Mors Annæ filiæ Regis. Albert. Marchio Torunium ad Regem venit.

Qqq 2 præter

præter ſpem aduenięns Magiſtro nunciaſſet, Haffnia 4. millia peditum Me-
melatũ, inde Regiomontum appuliſſe, magna præterea aliarum copiarum
ſpe, equitum ac peditum, qui terreſtri aduenirent itinere, ipſi facta. Magnis
itaque ſpebus iam plenus Princeps Albertus, promiſſis pridie Regi factis re-

A Rege diſcedendi veniam petit. Bellum recruduit.

uocatis, ſummo mane à Rege diſcedendi veniam petit. Rex quamuis ob
datam fidem iuſtam retinendi Magiſtri cauſam haberet, tamen cum vndeci-
ma, à qua venerat, die abire permiſit, Pręfecto Opócenſi, qui eum in Sambi-
am tuto deduceret, ei adiuncto, ſicque pactis, de quibus fuerat conuentum
reſciſſis, bellum recruduit.

Reuerſus Regiomõtum Marchio Albertus Germanico haſtatorum inſtru-
ctus peditatu, exercitu ex oppidanis atque agreſtibus collecto, nauibus ali-
quot militum cohortes per ſinum Varmienſem Brunsbergam tranſportari

Pugna naualis Gedanen. cum Cruciferis. Caſtra Polonorum ad Regiomontum.

curauit, quibus Gedanenſium naues numero ſuperiores occurrentes, pu-
gna nauali commiſſà, naues multas ſubmerſerunt, quibuſdam captis, omni-
bus fere militibus cæſis. In caſtris regiis ad Regiomontem hærentibus du-
cibus deliberatum eſt, qua ex parte Cruciferis, quibus animi virium exter-
narum acceſſione creuiſſent, obuiandum. Aliis cenſentib. in Sambiam om-
nibus copiis traiiciendum, hoſtibuſque prælii copiam faciendam: aliis ad
Progelæ fl. ſuperiora caſtra transferenda Bartenſteinum atq; inferiorē Pruſ-
ſiam verſus, vbi plurima Cruciferorum oppida expugnari breui poſſent, at-
que Alla & Pregela fl. pontibus iungi, per quos facili tranſitu facto in Sambiā
Princeps Albertus ad aleam vniuerſi certaminis adigi poſſet: Nonnullis
vero arbitrantibus, Sambia & inferiore Pruſſia miſſa, Brunsbergā vallo, foſ-
ſis, ac muro octanos pedes craſſo, atque etiam valido pręſidio egregiè mu-
nitum oppidum, qua parte Paſſaria fl. in ſinum Varmienſ. ſe effundit, primũ
oppugnandam. Senatui regio viſum eſt, iniquo Pruſſię fato, vt maiora ho-
ſtili terræ damna inferrentur, bello longius protracto, vt Firleius ad Brunſ-
bergam tranſportato exercitu, eum locum multorum opinione inexpugna-
bilem obſidione cinctum oppugnaret. Perſuaſerant id Regi etiam Gedanē-
ſes, quod facilè exercitui commeatus aquis ſubuehendus eſſet, nec reliqua
incommoda, quod locus propemodum inexpugnabilis, ideoque diuturna
obſidio futura eſſet, & ingens pecuniæ vis in militum ſtipendia profunden-
da, fuerunt perpenſa. Firleius mandatis Regis acceptis Brunsberg. verſus ca-
ſtra moturus Regiomonte, magnam equitatus partem ad inferiorem Pruſ-
ſiam vaſtandam miſit. Inde maximi armentorum pecudumque greges aba-
cti ad caſtra regia Brunsbergā obſidientia, ſufficiētem militib. commeatum

Obſidio Regiomon. ſoluta. Caſtra Polonorum ad Brunsbergam.

ſubminiſtrarunt. Soluente Regiomonti obſidionē exercitu, Brandeburgum
arx magna ex parte diruta, deſertaque eſt à Polonis. Caſtris ad Brunsbergā
poſitis, tormentis in vrbis mœnia & turrem prætorii altam fulminari cœ-
ptum, cuius faſtigium crebris globorum ictib. decuſſum: mœnib. ob eorum
craſſitiem parum allatum incommodi. Et quia propugnatores acerrimos a-
gebant milites præſidiarii, ab Ordinis Magiſto ibi collocati, & à ſinu maris,
cui oppidũ ab vna parte imminet, minime impeditus nauib. hoſtilib. pate-

Cruciferi ad Nideburgum à Pol. caſi.

bat acceſſus. Hiſce temporis diuturna facta eſt obſidio, incredibileſq; ſumptꝰ
ad mercenarios milites alendos fuerunt faciendi. Nideburgo 100. equites
Cruciferi Maſcouiā depopulaturi eruperant, q. à Maſouiis circũuenti, pręter
Cõmendatorem vnum, qui equo pernici vectus elapſus fuerat, ad interne-
cionē cęſi ſũt. Magiſter Crucig. interea ciues Regiomont. nouis exactionib.
onerat,

onerat, argentum ex tēplis aſſentiente Epiſ. Sābienſe in arcē Regiomont. cõ-
uehit, monetario ſignandũ tradit preciis nummorum ſupra modum auctis.

Tartarorũ in Podoliã irruptio. Tartari à Polonis conciſi.

Sub id tempus duo Tartarorum millia, quod opportunitatem rei præ-
clare gerendæ, Polonis Pruſſico bello implicatis, neutiquam negligendam
cenſerent, in Podoliam irruptione facta diris modis cum vaſtarunt, quos
abeuntes Trzebinius regii equitatus centurio cum quingentis Polonis ac
ducentis Volyniis aggreſſus, magnam partem concidit, præda omni recu-
perata. Iacobus Struſzius Tartaros fugientes longius inſecutus, multos in-
terimendo, quod laboranti nemo cito opem ferre poſſet, à Tartaris circum-

Iac. Stuſſius à Tartaris occiſus.

uentus obtruncatus eſt. Hæc victoria periculoſo eo rerum ſtatu non me-
diocri. Regem perfudit gaudio, qui vt in bellum Pruſſicum omnes vires
ſuas conuertere poſſet, decreuit cum vicinis barbaris pacem aut inducias
paciſci. Et peropportune tunc Baſilius magnus Moſcorum Dux legatos mi-

Moſci legatio ad Regē de pace & captiuis. Regis per legatum reſponſum.

ſit, qui pacem à Rege Sigiſmundo, captiuorumq;, qui Vilnæ aſſeruabantur,
reſtitutionem poſcerent. Rex legatos ad Moſcum ſe miſſurum pollicitus,
paulo poſt Polocenſem Palatinum in Moſcouiam miſit, per quem, nec pa-
cem, nec captiuorum reſtitutionem vllam fieri poſſe, niſi Smolenſco reddi-
to, reſpondit. Moſcus eo accepto reſponſo, vt qui Smolenſcum reſtituere
tergiuerſaretur, legatus Regis re infecta in Lituaniam rediit, ſicq; cum Moſ-
cis res ancipiti erant loco, nec pax certa, nec apertum bellum. Inter eos bel-
lorum motus Regi exoptatiſſimus allatus fuit nuncius, Reginam filium, cui
ſacri fontis aqua tincto patris nomen inditum eſt, peperiſſe ipſis Calendis

Sigiſm. Auguſtus natus.

Auguſti, à quibus & cognominatus Auguſtus. Quem natum Ioannes Za-
remba Palatinus Caliſſienſis primus Regi Toruniæ nunciauit. Habebat is
in gynæceo regio cognatam quandam, quæ præ reliquis Reginæ ſemper
præſto ad quæuis officia aderat, cum ea ita fuerat pactus, vt ſimul ac Regina
enixa fuiſſet, de feneſtra quadam arcis, ad quam eius oculi aſſiduo intenti e-
rant, faſciam, qua infantes inuoluuntur, diuerſi coloris, pro infantis recens
in lucem editi ſexus conditione ſuſpenderet. Zaremba itaq; eo ſigno de fi-
lio Regi nato edoctus, diſpoſitis iam ante hinc inde equis celeribus, præ-
propere Toruniam accurrit, Regiq; nuncium tam lætum impertiuit. Quo
facta magnam à Rege iniuit gratiam, & munifice ab eo donatus fuit. Quam
læticiam Rex publicis editis ludis teſtatam fecit & inde maiori animo ac vi-
ribus cœptum bellum proſecuturus, Ioannem Suierczeuium, qui ante ſex-
ennium Moſcos ad Orſam fugarat, ad exercitum, qui Brunsbergam obſi-
debat, miſſum, collegam Firleio adiunxit, quod oppidum, quo maiore ſta-

A Rege Vng. legati. A Tauricano P. item.

dio & apparatu oppugnabatur, eo pertinaciori diligentia atq; cura à Cruci-
ferorum Magiſtro defendebatur. Obſidione ea durante, à Ludouico Vn-
gariæ & Bohemiæ Rege Laurentius Epiſc. quidam & Andreas Trepka Po-
lonus aduenerunt. Venit & Elias Murſa à Tauricano Principe legatus.

Heilsberga à Cruciferis oppugnatur.

Marchio Albertus receptis Germanicis mari aduectis auxiliis cum eis fi-
nemora ad Heilsbergam oppidum & arcem munitiſſimam oppugnandam
contendit, quæ vbi opinione firmiora reperit, deſperata expugnatione in-
cenſis ſuburbanis, agros vicinos depopulatus cum omnibus copiis ac tor-
mentis ad oppugnationis fortunam in oppido & arce Reſſela tentandam
profectus eſt, vbi validiſſimum erat præſidium mille octingentorum equi-
tum Polonorum Iacobo Sencignouio præfecto. Eius quoque oppidi po-
tiundi ſpe Princeps Albertus deiectus, Raſtenburgam mouit. Sencignouius

Reſſela erumpens, extremum agmen adortus, in quo erant ſexcenti cataphracti equites Germani, acri cum eis certamine conſerto, trecentis ex eis interfectis & captis, reliquos in fugam vertit. Eius cladis nuncio Princeps conſternatus, cum reſiduis equitum peditumque copiis fugienti ſimilis ſe Raſtenburgum recepit. Pari ſucceſſu cum Cruciferico Liuonũ equitatu ad Bartenſteinum pugnatum. Princeps poſteaquam Heilſpergam ac Reſſelam fruſtra tentaſſet, Melſacum oppidum noctu ac inſperato vi cepit. Erant illic duo regii præfecti equitum Myſcouius & Zalinius, qui vbi oppidum mœnibus maxima tormentorum violentia deiectis ſe tueri non poſſe animaduerterent, in arcem, non adeo munitam, ſe receperunt. Cuius defenſione deſperata obſeſſi deditionem fecerunt, rerum & perſonarum ſalutem pacti, quæ promiſſio eis data & ſeruata. Ad Vormitham inde Marchio Albertus caſtra tranſtulit, oppidum maius ac munitius, cui præerat Raduankouius equitum Præfectus cum Polonorum præſidio, qui primũ hoſtium impetũ ſuſtinuit: verum poſt à Marchione ad colloquium primum euocatus, poſt promiſſis ampliſſimis ad prodendum oppidum pellectus eſt. Aduerſabantur ei hac in re non ſolum tribuni militum, ſed etiã oppidani, ipſæque mulieres, argentum omne ſuum ac mundum muliebrem ad oppidi defenſionem offerentes. Corruptus auro Raduankouius, porta Marchioni patefacta, oppidumq; ei traditum eſt, ad res Crucigerorũ muniendas inprimis opportunum. Hæc menſe Auguſto geſta ſunt, quo fere toto maxima fuerunt tonitrua & aſſidui imbres, quibus Iſtula adeo intumuit, vt longe lateq; eluuione obrutis campis, damna accolis nõ exigua intulerit. Citatus poſtea ob Vormithæ proditionem Radankouius ad Petricouienſia comitia, infamia publico iudicio notatus eſt. Quod cũ puer eius vidiſſet, ſubito gladium corã hero proiecit, hiſce obiectis: Tamdiu, inquit, ab obſequiis fueram tuis, quoad, vt ea, præſtarem tibi, non indignus videbare: iam vero, ne tu quidem dignus es, qui hunc gladium mihi à tergo geſtes. Menſe inſequente Poloni cum ducentis Cruciferis Bartenſteino egreſſis conflixerunt, quorum parte maiori trucidata alios in fugam coniecerunt. Sub finem Septemb. rumor increbuit de inſtructiſſimo Germanorum exercitu, qui in auxilium Cruciferis contra Regem Sigiſmundum in Pruſſiã veniret, ductoribus Volfgango Schonbergio, & Vilhelmo Comite Iſenburgico. Res initio ficta ob ſimiles vanos rumores antea ſæpe ſparſos putabatur, donec exploratores regii rem ita ſe habere affirmarunt. Deliberatum itaq; eſt in ſenatu, quæ rationes ineundæ, vt tot hoſtibus incumbentibus reſiſti poſſit, hinc Cruciferorum Magiſtro; inde recenti exercitui ex Germania infeſtis ſignis per Marchiam venienti. Re varie diſputata, è re futurum iudicatum, vt Marchioni Nobilitas Pruſſica, & miles mercenarius obiiciatur, iſque arces & oppida Eccleſiæ Varmienſis tueatur: contra Germanos vero, qui per Marchiam lectiſſimo peditum equitumq; exercitu, maximoq; tormentorum atque alio belli apparatu venirent, viſum maiorem Polonicæ Nobilitatis partem ad bellum commoueri, alios ad Podoliæ fines contra Tartaros conuerti. Nobilitati Polonicæ ad Vangrouecium oppidum vnius diei à Poſnania itinere locus conueniendi datus. Rex expeditione Nobilitati publica per literas imperata, ipſe Torunio mouens quarta die, quæ fuit Octobris quinta, Vangrouecium prior venit. Sexta eius menſis exercitus Germanicus ad Francofordiam Oderam fl. tranſmiſit. Interim, dum Polona Nobilitas ad locum dictum conuenit, Fridericus Lignicenſis Dux ad Regem Vangrouecĩũ venit,

Melſacum à Crucif. captum.

Vormita proditione capta à Crucif.

German. auxilia Cruciferis auxilio venerunt.

Expeditio publica Nobilitatis.

acturus de pace, aut etiam exploraturus, num Rex oblatas Torunii conditiones approbare vellet. Verum Rex reſponſo primo Torunii dato non potuit dimoueri, oſtendens, Germanorum minis ſe nil terreri, vireſq; ac potentiam ſibi non deeſſe ad longe maiorem hoſtium vim ſuſtinendam. Non multo poſt ſub Octobris initium Regi à Sigiſmundo Schonbergio ſummo Germanicarum copiarum duce Vangrouecium literæ allatæ, quibus Regi & regno Poloniæ bellum indiciebatur; quam clarigationem Rex ac proceres aſſiſtentes flocci fecerunt. Germani ab Oderæ tranſitu tertiis caſtris ad Miedzireciam, quæ in finibus Poloniæ eſt, peruenere: quã obſidione cinctam, ac biduo quadraginta maioribus tormentis quaſſatam, magna ſtrage murorum edita, quod exiguo præſidio defenderetur, vi expugnarunt. Verebatur itaq; Rex, ne ea arce capta Germani Poſnaniam recta caſtra promouerent. Ideoq; Rex mille delectos pedites ſclopetarios, qui vrbi præſidio eſſent, e veſtigio miſit, paratus ipſe omnibus cum copiis, ſi eo hoſtis contenderet, ad Poſnaniam Vartamq; fl. proxime accedere. Germani Poloniæ fines ingreſſi, à Polonis ſubitis irruptionibus ſæpe infeſtati ſunt, vbi nõ pauci periere, multi capti, equorum ſiquidem agilitate Germanis ſuperiores erant. Prædislaus Lanczkoronius & Andreas Tenczinius aliquot equitum turmis Germanos in campis palantes cruenta clade affecerunt, in fortitudinis ſuæ teſtimonium Germanis captiuis Regi non paucis miſſis. His velitationibus Germani attriti atq; territi, Poſnaniam appropinquare nõ auſi, à Miedzirecco directo ſiniſtrorſum itinere, ponte, qui mandato Regis deiectus erat, refecto, Vartam cum vniuerſo exercitu Squerzinam tranſiuere, & Poloniæ finibus relictis, per nouam Marchiam iter Pruſſiam verſus continuarunt. Pruſſiã ad Tuciniam & Valciam arces ingreſſi, à Polonico equitatu protinus prælio excepti ſunt, quo octoginta pedites Germani interfecti, triginta capti. Poloni tumultuariis præliis aliquoties victis Germanis Kamienũ reficiendorum equorũ gratia conceſſere. Magna noctis pars lætis compotationibus conſumpta, reſiduũ noctis quieti datũ: mane nunciatur, Germanos propinquũ nemus iã egreſſos prope adeſſe. Eo rumore exciti Poloni magno tumultu ac trepidatione armis correptis equos conſcenderunt: iis vix conſcenſis, ecce equitatus Germanicus terribili armorum ſtrepitu adeſt. Quibus cũ Poloni, licet numero impares, cõgreſſi, poſt anceps aliquandiu certamen in pacatũ conceſſere, impedimentis & equis fere centẽ amiſſis: oppidũ Germani diripuere. Ad famã exercitus Germanici venientis Magiſter Cruciferorũ Albertus diuerſa parte ſex milliũ peditũ ac ſeptingentorũ equitũ exercitu collecto, Regiomonto mouens ad Heilſpergæ obſidionẽ redit, collocatiſq; noctu tormentis, magnã muri partẽ deiecit, vt prima luce oppidũ omni conatu oppugnaret. Marchio haud dubie oppidũ expugnaſſet, ni Iacobus Sencignouius paulo ante cum millibus equitum Polonorũ adueniſſet. Qui vbi mœnia vaſto hiatu ſtrata vidit, nõ ſolicitus de reparãda ruina tormẽta ibi diſpoſuit, ipſe cũ ſuis armis egregie inſtructis poſt tormenta ad certamen paratus ſtabat, miſſo ad Cruciferorũ Magiſtrũ caduceatore, vt oppugnationẽ ſine longiori mora inſtitueret. Marchio animaduerſo ſuorũ, ſi oppugnationẽ aggrederetur, præſenti pẽculo, nil tẽtauit amplius, tertia poſt, qua venerat, die ſoluta obſidione Raſtenburgũ petiit. Rex exercitũ Germanicũ fines Pruſſiæ ingreſſum, & à Slochouia munitiſſima arce haud lõge abeſſe cognoſcẽs, veritus, ne Germani Iſtula fl. trãſito cũ Magiſtro Cruciferorũ

Frid. Lignic. Dux ad Regem venit de pace.

Bellum Regi & regno Pol. indictũ à Cruciferis.

Medirecia à Germanis expugnata.

Germani à Polonis in campis palantes clade affecti.

Kamienum à Germanis direptum.

Heilſperga à Cruciferis obſeſſa. Muri pars deiecta.

castra iungerent, ac de Gedano astu occupando consilia agitarent, statuit
totis cum copiis Gedanum propius accedere. Ita Vangrouecio 2. Nouemb.
profectus, Bidgostiam properauit, vbi communicato cum proceribus
consilio Ioannem Zarembam Palatinum Calissiensem mille cum equiti-
bus Polonis Gedanum misit, quo non multo ante Storcium cum Poloni-
co peditatu præmiserat. Ioanni Koscieleczio Præfecto Mariæburgensi in-
iungit, vt Germanos Istulam transire conantes remoraretur, ac fluminis trā-
situ prohiberet. Germani Slochouiæ oppugnationem loci munitione ac
præsidio valido deterriti, ne conati quidem sunt aggredi. Choinicia nullo
firmata præsidio, oppidanis vltro se dedentibus, facile potiti, vt & alia op-
pida cum Kissaua & Stargardia parum munita, in eorum venerunt potesta-
tem, ex quibus locis annona exercitui submissa. Dersauiam inde itum, op-
pidum ad Istulam, quo itidem occupato Germani aduectis vndique naui-
giis flumen transmissuri erant. In vlteriore littore Koscielczius cum aliquot
Polonorum cohortibus, tormentis aduersus Germanos locatis, eorum na-
uigia ad traiiciendum parata adortus est; qui se flumen transire non posse
aduertentes, Regē quinetiā cum quadraginta millibus equitū armis instru-
ctorū Bydgostiā venisse, ac nō longe abesse per exploratores cognoscentes,
mutato repente consilio Gedanum versus signa verterunt, castrisque ante
vrbem positis, Schonbergius per emissarios Proconsulem vrbis ad deditio-
nem solicitauit. Sed cum responsum, quale petebat, non acciperet, minari,
& tormentis vrbis mœnia verberare cœpit. Ciues & Præfecti regii, qui in
Gedanensi præsidio erant, nil his territi, quæ ad defensionem necessaria,
apparare omni studio pergebant. Poloni equites crebris eruptionibus in
Germanorum castra impetum facientes, cæsis & captis semper nonnullis,
victores in vrbem magno cum ciuium applausu redibant. Rex Gedano
metuens, ex omni exercitu septem equitum millia elegit, quos duce Nico-
lao Firleio Palatino Sendomiriensi ad hostes persequendas, oppida que a-
missa recuperanda misit. Firleius eo equitatu contra Germanos profectus,
Stargardiam & Dersauiam primo accessu recepit: cuius aduentu nunciato
Schonbergius, & alii Cruciferiarum copiarum ductores rati totum regium
aduentare exercitum consternati, veritiq;, ne à regio equitatu circumsepti
ipsi in medio cæderentur, motis protinus castris, multisq; impedimētis reli-
ctis, in Pomeraniam iuxta littus maris fugientium instar abitum moliun-
tur. Zaremba Polonico equitatu, qui in præsidio Gedani erat, præfectus,
posteaquam Germanos castris motis abire vidit, facta ex vrbe eruptione,
extremum hostium agmen carpebat, trucidatis & captis non paucis. Firle-
ius, cum statim post aduenisset, partem equitatus Pomeraniam versus, ad
hostes insequendos, misit, ipse cum reliquo exercitu ad Choiniciam ac re-
qua oppida recuperanda profectus est. Illi, qui ad insequendos Crucige-
ros fuerunt missi, extremum assecuti agmen, sexcentos primo congressu, al-
tero nongentos trucidarunt, centum quadraginta equitibus captis. Firle-
ium Choiniciæ obsidio nonnihil demorata est, quod trecenti pedites præ-
sidio à Schonbergio relicti, fortiter propugnarent, postremo præsidii præ-
fectum ad collloquium euocatum minis promissisq; ad deditionem perpu-
lit. Atq; sic Choinicia Regis Sigismundi auspicio & felicitate, Nicolai vero
Firleii virtute ac dexteritate recepta. Est autem exercitus Germanici disci-
plina militaris ac moderatio merito deprædicanda, qui in expeditione ab
incen-

Gedanum à Cruciferis obsessum

Cruciferorum discessus fugæ similis.

Quos Zaremba insequutus non paucos trucidat & capit.

Choinicia obsidio.

Choinicia à Firleio recuperata.

Exercitus Germanici disciplina militaris.

incendiis vicorum, cædibus, aliisq; iniuriis plane abstinuerunt: ac non mo-
do nil sunt deprædati, sed etiam commeatum numerata coëmerunt pecu-
nia, virginum insuper atq; matronarum pudicitiæ religiose parcentes. Inde
factum, vt agrestes omni deposito pauore, omnis generis cibaria ad eos spō-
te aduecta, venum iusto precio exponerent. Poloni vero eadem illa, quæ
Germani, pertranseuntes loca, non secus, ac si in hostico versarentur, vicos
regios deprædati neglecta disciplina militari, nullis non iniuriis miseros
agricolas affecerunt.

Polonorum erga suos crudelitas.

Rex, Germanis Gedano relicto in Pomeraniam contendentibus, solu-
to exercitu Brestam Cuiauiensem profectus est, quo ad eum Soracinius
Morauus, qui Regi cum aliquot equitum peditumq; cohortibus in Prus-
sia militauit, debiti stipendii petendi causa venit, quo accepto, in Mora-
uiam cum suis militibus recessit. Venerunt & alii plures equitum præfecti,
& tribuni militum Brestam, quos omnes Rex ad prosequendum bellum in
Prussiam remisit. Nam Marchio sub Germanorum in Prussiam aduentum,
Rege Vangrouecii exercitum cogente, ne rebus suis deesset, Heilspergam,
in quam Episcopus Varmiensis se abdiderat, capturus, secundum arcta ob-
sidione cinxit, quem locum Sencignouius magna virtute atq; constantia,
vtante, tutatus est. Per illud tempus, quo Heilspergam Crucigerorum Ma-
gister obsedit, Alexander Ilouius cum ducentis equitibus Polonis, Cruci-
feris infesta omnia crebris excursionibus reddidit, carpenta atque currus,
quibus commeatus ad castra hostium vehebatur, intercipiendo & exuren-
do, ita vt castra Cruciferorum famc affligerentur, cum Cruciferis quoq; a-
liquoties feliciter præliatus est, coactusq; Marchio Heilspergæ soluere ob-
sidionem. Sencignouius post oppido egressus, abeuntis Marchonis cū suo
equitatu extremo agmini Rastenburgum vsq; adhæsit, magna Germanorū
cæde edita. Rege Bydgostia Brestam profecto, Marchio Albertus Heilsper-
gam tertium obsedit, eamq; per biduum acerrime oppugnauit, Sencigno-
uio non minore, quam ante, virtute obsessum Episcopum defendente, vt
coactus fuerit Marchio oppugnationem toties repetitam cum dedecore
damnoq; deserere. Qui ad alia loca expugnanda conuersus, Nouumforum,
& pleraq; alia oppida proditione cepit, vsque dum Rex Toruniam rediret,
quo tempore Regiomontum se recepit, ibique Dionysia agitauit.

Rex Brestā profectus.

Eodem tempore Sencignouius cum aliquot equitum Polonorum tur-
mis, Ilouio socio circum Fridlandiam, Gerdauiam, & Velauiam, Crucife-
rorum terras longe lateq; depopulatus est: Seburgi ducentos pedites Ger-
manos ad internecionem fudit, & centum quinquaginta pagis exustis, co-
piosa onustus præda Heilspergam victor rediit, vbi non diu moratus, Pas-
senheimum oppidum suam in potestatem redegit. Ad Guttstadiam inde se-
quenti anno cum Cruciferis conflixit, septuaginta ex eis trucidatis, qua u-
ordecim nobilioribus captis. Princeps Albertus tot cladibus à Polonis il-
latis fractus, per duces suos inter hæc mense Martio Elbingam ex insidiis
tentat. Cumq; iam illi portam interiorem & muros vicinos occupassent, &
clathros deiectos securibus aperire conarentur, ciues perfracta lapidum
fornicatione de portæ turri lapides & aliquot vasa cineris & calcis in eos
deturbant, vt nullo operæ precio facto decedere cogerentur. In muro et-
iam peditum præfectis globo traiicitur, quo cadente, animi quoq; militum
cæterorum conciderunt, qui fugientes plurimi tormentis icti perierunt. El-

Poloni Crucif. terras depopulantur.

Passenheimum à Polonis occupatum.

Ann. Chr. 1521.

Elbinga à Cruciferis ex insidiis tentata.

bingenses, vt vim sibi à Cruciferorum militibus illatam vltum irent, fugatis hostibus Hollandiam erumpunt, & arce illius oppidi, quod Crucigerorum Magistro antea paruerat, solo æquata, machinas omnes Elbingam transportandas curant. Atq; sic Elbingensium virtute fideq; vrbs Prussiæ ex tribus primariis munitissima conseruata est, quæ, si in hostium venisset potestatẽ, compositionem pacis plurimum fuisset interturbatura. Marchio spe potiundæ Elbingæ frustratus, rebus indies in peius ruentibus, ad pacem vel inducias cum Rege ineundas inclinare cœpit. Ideoq; Rege Bresta Torunium ad bellum prosequendũ reuerso, sequenti die Lignicensis Dux de pace tractaturus ad eum venit, nec multo post Georgius Marchio Brandeburgicus Alberti frater eodem accessit. De pace inter Principes cum conuenire non posset, induciæ duntaxat quadriennales factæ sunt, hac lege, vt loca vtrinq; capta restituerentur, quo interea de pace perpetua commodius agi posset. Sicque bellum cruentum ac periculosum inter Polonos ac Germanos, in Prussia accensum, sesquiennio, postquam cœpit, & varia fortuna gestum est, consopitum fuit sub mensis Martii finem anno salutis millesimo quingentesimo vigesimo primo. In hoc Toruniensi conuentu agitata etiam fuit controuersia de peculiari Prutenorum consilio, Rege causas terræ illius indigenatum consilio decidere ex antiquo more eousq; solito: quæ res Polonico Senatui summopere displicuit. Etenim quod res Prussicæ à Polonis summis viribus defenderentur, æquum illis videbatur, cum iisdem in eodẽ senatu in commune consulere, tanquam eiusdem Principis subditis, & vnius corporis membris. Ideoq; æquitatem ipsam postulare, vt cum ipsis in eiusdem Senatus consessu vnanimiter ac fideliter, vt fidis Regis subditis dignum, de bono publico consilia conferrent, quod maximum momentũ ad felicem Reipublicæ statum esset allaturum. Nam Prussiam semper male fuisse administratam gemini istius Prussici ac Polonici Senatus scissione. Eam rem Senatus Prussiæ diligenter perpenderet, quidq; ipsis animi & sententiæ sit, indicaret, vt tandem concordi animorum ac sententiarum coniunctione arctius in vnum Reipublicæ corpus coalescere queant. Responsum à Prutenis: Poloniæ Regibus summæ curæ fuisse Prussiam, priuilegiaq; à laudatissimæ memoriæ Rege Casimiro incolis concessa, atq; etiam confirmata: qui si animaduertisset, è re atq; vsu prouinciæ esse, Prussicum consilium cum Polonico coniungi procul dubio peculiare consilium eis non permisisset. Ideoq; confidere se, Regem immunitatibus suis & consuetudinibus, vt hactenus, ita porro quoq; patrocinaturum. Communem autem prouinciæ pacem quod attinet, quam conseruare Poloniæ plurimum interesset, nunquam sese, si eiusmodi aliquis casus incidisse, à communi consilio seiunxisse: de priuatis negotiis libertatibus, atq; immunitatibus Prussiæ neminem rectius consultare posse, eorum grauaminibus atq; difficultatibus indicatis, quam eos, qui inibi nati educatiq; quotidie ea tractarent. Orare se iterum Regẽ subiectissime, ne grauetur, vt hactenus fecisset, porro quoq; grauamina ac causas Prussię in priuato consilio suo cognoscere ac disceptare, quemadmodum etiam Lituanis liberam de rebus suis deliberandi consuetudinem antiquam asseruisset. Ad quæ nomine Regis hanc in sententiam responsum datum à Christophoro Szidlouiecio Palatino Cracouiensi, & regni Cancellario: Regem semper priuilegiorum Prussiæ tuendorum fuisse percupidũ, tamen nõ videri ei consultum, quod se è Senatu Polonico subducere niterentur,

Holandia arx ab Elbingens. solo æquata.

Elbingensium virtus.

Lignic. Dux venit Brestam ad Regem de pace vel inducijs.

Induciæ quadriennales.

Conuentus Torunii.

Controuersia de peculiari Prutenorum consilio.

subducere niterentur, cuius fidem hoc tempore & durante bello ipsi haberent perspectam: neque iniquum sibi videri, vt, quandoquidem Polonorum armis Prussia defensa esset, consilio quoque ab iisdem iuuetur. De Lithuanis quod obiicitur, eos peculiarem habere senatum, liquet satis, eos Polonorum consilium nunquam tergiuersando defugere. Verum quia ad illa pluribus respondendum esset, paucioresque hoc tempore ex Senatoribus Polonicis adsint: Rex responso eo hac vice acquiesceudum, & ampliorem tractationem ea de re in aliud tempus reseruandum censuit. Monere se interim eos, vt cum Senatu Polonico, si fieri possit, ea de re consensum aliquem ineant, quo in conuentu regni proximo, quibus conditionibus inter illos conuentum, Ordinibus indicari possit. Respondit Episcopus Culmensis Ioannes Konopacius, Prutenos semper operam atq; fidem suam Regi regnoque probasse, & superioribus temporibus in rebus ad pacem publicam, ac regni huius salutem spectantibus, communibus cum Senatu Polonico consiliis omnia fideliter ac pro virili egisse. Quia vero iureiurando Pruteni peculiariter ratione Prussiæ Regi obstricti sint, non vero regno, sperare Ordines, sibi non vitio vertendum, quod iurisiurandi huius ratione habita Senatum Prussiæ peculiarem vrgeant, eumq; à Polonico seiunctum ex consuetudine veteri atq; Regum indulgentia habere, grauaminaq;, & omnes, quæ incidunt, difficultates ac lites Regi ipsi coram proponere cupiant, à quo collatis cum Senatu Prussico sententiis iudicentur atq; decidantur. Ea excusatione Rex acquiescens, sequentibus diebus aliquot Prussico Senatui solus interfuit, terrarum Prussiæ priuilegia immunitatesque confirmauit, grauamina & publica mala, quæ irrepserant, sublaturum se recepit. Inter cætera de hoc præcipue fuit controuersum, quod Poloni articulum de officiis ac Præfecturis demandandis sic interpretarẽtur, quod de alienigenis is esset accipiendus, ideoq, se à dignitatum ac Præfecturarum iure nequaquam excludendos, quod externi non essent, sed vna cum Prutenis communem Principem Poloniæ Regem agnoscerent: ideoque Prutenos ægre ferre non debere, Regem quarundam arcium in finibus & in ipsa Prussia sitarum præfecturas Polonis attribuisse. Regesserunt Pruteni, vigore priuilegii non solum externos, sed etiam omnes eos, qui non essent indigenæ, excludi: cumque inter ipsos aliquot ante annis communibus omnium suffragiis de pecunia contribuenda ad arces oppignoratas redimendas conuentum fuisset, qua pecunia liberatæ fuere Slochouia, Succza, Tucholia, & alia, Regem contra priuilegia ipsorum fecisse, dum iterum Slochouiam vni ex Polonicis proceribus Raphaëli Leszczinio indulsisset, in præiudicium ac detrimentum Prutenorum. Excusauit se Rex inferens, Priuilegia ac libertates ipsorum nunquam sibi propositum fuisse imminuere, vel etiam infringere: quod si de priuilegiis eorum probe edoctus fuisset, quæ ante hac sibi visa non essent, præfecturam Slochouiensem potius indigenæ concessurum fuisse. Verum arcis possessione iam Polono tradita parum sibi fore honorificum, eandem ipsi ademptam alteri tradere: ideoque se ab iis contendere, vt hac vice præfecturæ istius collationem ratam habeant, posthac se priuilegii tenore hanc reliquasque præfecturas nonnisi indigenis collaturum. Adhæc summo grauaminis loco adductum, regias commissiones de fundis terrestribus plures æquo introduci, ac sine delectu ex regia Can-

cellaria quibusuis impertiri quo pacto ordinariis iudiciis plurimum erroris ac fastidii, litigantibus autem plurimũ difficultatis, qua pecunia exhaurirentur, exhiberetur: vnde tandem fieret, vt plebs inobediens erga legitimum magistratum ex mera petulantia redderetur. Ad ea Rex responsum eiusmodi dedit, se commissiones siue recuperationes de fundis, quæ ad terrarum Prussiæ ius pertinerent, restricturum, nec temere quibusuis concessurum: cæterum quoad regios fundos, de iis sine commissionibus eiusmodi non posse transigi, eorumq; causa ad Regem prouocandum: in reliquis, si quid præclarum Senatus Prussicus in iudiciis constituere ac efficere possit, non fore id Regis voluntati aduersum. Præterea, de appellationibus à Senatu Prussico ad Regem iterũ difficultas mota est, multis exaggerata, quod tenuioris conditionis hominibus, qui eiusmodi longinqua iudicia persequi non possent, incommoda exorirentur plurima, ad quæ vitanda, vt pauperiores simul ac ditiores ius consequi suum possent, prouocationes antehac veteri more terrarum Prussiæ limitibus circumscriptas fuisse, quibusq; appellare lubitum inde esset, Culmam prouocare, non vlterius licuisse, ac quæcunq; sententia ibi lata, ea standum: ita causis, quæ ibi erant decisæ, in rem iudicatam transeuntibus. Quam consuetudinem in Prussia seruandam deinceps Ordinibus omnino videri, quæ vt rite administrarentur, Regi succedaneum aliquem deligendum esse, qui eius loco plena cum potestate præsideret, atq; etiam ordinandum, in quibusnam & quanti momenti causis prouocandum esset. Postulatum etiam à Rege, vt iudicium generale institueretur, semel quotannis Mariæburgi celebrandum; ad quod ab aliis iudiciis cuiuis, qui sibi iniuriam aliquam factam quereretur, appellare integrum esset, quæq; ibi pronunciata sententia fuisset, ea citra vlteriorem aliquam cognitionem aut appellationem acquiesceretur. Responsum tandẽ ad ea à Rege: iniquum esse, summam autoritatem suam adeo accidi, vel circumscribi, siquidem apud omnes Christianos Principes, imo etiam barbaros consuetudine receptum, vt cuilibet, qui iniquius secum in iudicio aliquo inferiori actum arbitraretur, ad iudicium superius, Principisq; sui cognitionem prouocare liceret. Ideoq; postulatum eorum iniquum esse, ne appellationes à iudiciis Prussicis ad se concederentur. Exinde mos introductus, vt prouocationes in ciuilibus ex Prussia ad aulam regiam fierent magno cum incolarum damno, criminalium enim decisio ex antiqua consuetudine, & inde à Cruciferorum temporibus citra vlteriorem prouocationem penes quælibet Prussiæ iudicia mansit. Episcopis quoq; regalia sua integra illibataq; relicta sunt, ita vt subditis suis nullam vlteriorem permiserint appellationem: quin & alii casus in diuersis causis, quæ vigore priuilegiorum atque immunitatum sine prouocatione permanserunt, in hodiernum vsque diem hoc modo vsurpantur. Circa illud tempus, quo Rex rebus Prussiæ compositis Cracouiam rediit, Tartarorum quinque millia Borysthene traiecto, Mosiriam oppidum direptum, incolis trucidatis aut abductis exusserunt. Post Lituaniam ingressi, magnam eius partem inter Sluscum ac Pinscum miserandum in modum sunt depopulati: tandem multis cum captiuis & opulenta pecorum præda in Tauricam nemine persequente illæsi reuersi sunt. Haud multo post Mahometkereius Tartarorum Tauricanorum Princeps Nogaiensium Tartarorũ, quos paulo ante subegerat, accessione longe potentior factus, cum ingenti exercitu ac terribili belli apparatu

Tartari Lituaniam vastant.

paratu Tanai ac Volga traiectis, Casanam Scythiæ metropolim ad Volgã fl. & Casanã, à qua nomẽ duxit, sitã, Basilio Mosc. Principi tũc parentẽ expugnauit, Casanensib. sibi tributariis redditis. Moscus Casanam eamque gentẽ totam sibi ereptam dolens, copioso exercitu coacto, iniuriam vindicare, amissamque prouinciam recuperare decreuit. Quod cum Mahometkereius resciuisset, cum exercitu 80. millium equitum in Moscouiam irruis, Occamque fluuium se in Volgam exonerantem, transgressus, regionem nullis ante bellis afflictam, celerrime peruastauit, & ante ipsam Moscouiam vrbem per duo milliaria castra metatus est, facta ei, qui etiam numerosum comparasse exercitum, & vires omnes suas in vnum locum cõtraxisse perhibebatur, pugnandi copia. Verum Mosco pugnam detrectante, Mahometkereius hosti pauorem iniecisse contentus, præda ingenti, innumeraque hominum multitudine abacta in Tauricam reuersionem fecit. Ferunt supra tercentena hominum millia ex Moscouia tunc fuisse in seruitutẽ abrepta, senibus ac pueris, qui per ætatem hostem trucem sequi non poterant, crudeliter necatis. Quos post mercatores Turcici Astracani in emporio emptos trans Pontum auexere, mancipiisque Moscis Cappadociam, Bythiniam, Asiam minorem, atque Thraciam repleuere.

Mahometkereius Tartarus Mosco Casanam eripuit.

Moscouiam infestat.

Prædam ingentem abegit.

Moscorum captiuorum numerus ingens.

Regnabat per id tempus in Vngaria Ludouicus Iagellonius Sigismundi Poloniæ Regis fratris filius, decimum sextum tum agens annum, qui per ætatem adhuc rerum imperitus, eoque etiam suis despicatui erat, vnde omnium, quæ secutæ sunt, calamitatum semina iacta fuere. Quibus malis Ludouicus Rex mederi non potuit, vt qui nec ad eam, quæ Regem deceret, grauitatem educatus fuisset. Proceres regni, ac præcipui Principes ecclesiastici luxu pene incredibili diffluebant, & certabant, quasi æmulatione quadam tum inter se, tum cum Baronibus, vt alios profusione ac splendore vincerent. Iidem Nobilitatem partim beneficiis ac præmiis, partim etiam potentia ac metu sibi obnoxiam reddebant, vt plures asseclas haberent, ac eorum studiis & acclamationibus in conuentib. publicis iuuarentur. Mirum dictu, qua pompa, quo apparatu, ac quibus equitum vtriusque armaturæ copiis Budam ingressi sunt, præcinentib. tubicinibus ad cuiusdam quasi triũphi speciem. Porto in regiam cum irent, aut inde redirent, tanto deductorũ ac stipatorum comitatu vndique septi incedebant, vt vici & plateæ vix cateruam caperent. Cum vero prandendum esset, tota vrbe ad ædes cuiusque tubæ non aliter atque in castris resonabant, & producebantur prandia in multas horas, quę somnus & quies excipiebant: cum contra quasi solitudo quædam esset circa Regem, & fines regni interea destituti necessariis præsidiis, impune ab hostibus vastarentur. Episcopatus, dignitates, ac præcipua quæq; officia promiscue, non pro meritorum ratione conferebantur: & quo potentię plus, hoc etiam plus iuris habere credebatur. Itaque laborabat iustitia, & premebantur inferiores: ac omni bono ordine sublato atq; euerso subinde inueniebatur aliquid, quod Reipublicæ labem cum subditorum detrimento afferret. Denique ea erat in vniuersa Vngaria omnium rerum inclinatio, vel potius confusio, vt quiuis vel minimam experientiam habens, regnum hoc tot malis obnoxium, etiamsi nullum vicinum haberet hostẽ, mox oportere pessum ire prospiceret. Non latuere hæc Turcarum tyranniũ Selymum, qui subactis ad Orientem regionib. Europę totus inhiabat. Nec minus impigre Cæsar Maximilianus ad bellum se cõparabat, oĩm fere Christiano-

In Vngaria confusio.

ſtianorum Principum auxiliis ſubnixus, & tẽporum commoditate adiutus. ſic vt omnia in tyranni exitium conſpirare viderentur. Verum Cęſare morte abrepto, tam pii, tamq; neceſſarii belli cura omiſſa. In Thracia quoq; interea peſtis peſtẽ abſumpſerat, Selymo peſtilentiali morbo ſublato: cuius mors vt exigui temporis quidem Vngariæ peperit: ita ſtolida Vngarorum ferocia breui poſt exitiale bellum conciuit. Solymannus n. patri Selymo ſuccedens cum de more finitimis Regibus ſe paterni imperii hæreditatem adiiſſe, & portam ſuam omnib. ſiue pacem, ſiue bellum petentib. patere denunciaſſet, tanta Vngarorum fuit ſtoliditas atq; inſolentia, vt Turcam hoſtem vicinũ & præpotentem non modo ſuperciliose contemnerent, ſed etiam legatos Solymanni captiuos detineret, & iniuriis probriſq; aduerſus ſe irritarẽt. Hęc cum ita in Vngaria geri inaudiuiſſet Sigiſmundus Poloniæ Rex, velutẽ ſpecula futuram proſpiciens tempeſtatem, Vngaros monuit, pacem oblatã ne repudiarent, neque Solymannũ tam potentẽ hoſtem in hac immatura Regis ætate, rerumq; oĩm perturbatione in ſe cõcitarent. Quod Regis optimi cõſilium cum apud homines temerarios, ſuiſque virib. nimium fidentes nõ valuiſſet: ſecuta eſt illa, quæ inuoluit & afflixit omnia, tẽpeſtas. Solymannus nãque in oẽm occaſionem intẽtus, Syria & Aegypto pacatis, arma protinus in Vngariã conuertit, Cõſtantinopoliq; cum exercitu validiſſimo profectus menſe Maio in Raſciã peruenit, eo animo, vt Belgradũ (quod ab aliis Nandoralba, ſiue Alba Græca indigitatur) firmiſſimũ totius Vngariæ propugnaculum, vbi Sauus in Danubiũ ſe exonerat, à cuius oppugnatione quondam Amurathes illius abauus & Mahometes proauus, magnis acceptis detrimẽtis repulſi fuerãt, expugnaret, atq; in ſuã poteſtatẽ redigeret. Initio ergo mẽſis Iulii Belgradum arcẽ terra & aqua, ne quid ad obſeſſos auxiliorum aut cõmeatuũ importari poſſet, arctiſſime obſidere cœpit. Ludouicus Vngariæ Bohemiæq; Rex periculoſo bello inſtante perculſus, Vngaris omnib. ad arma cõuocatis, auxiliiſq; vndiq; cõtractis, Sigiſmundi Regis patrui per oratores opem etiam implorauit, ex regni Vngariæ ruina quãta Polonię pericula impendeant velut incendio vicino oſtẽdens. Tã triſti nepotis ſui ex fratre petitione Rex Sigiſmundus motus, exercitum protinus conſcribi iuſſit mercenariorum militum equitum peditumq; 6000. quib. Ioan. Tarnouium bellatorẽ eximium pręfecit, ſtatimq; tormentis bellicis aliiſq; ad expeditionẽ neceſſariis inſtructum in Vngariã ire iuſſit. Ludouicus Rex Vngaris ad inferiora Danubii cõdicto, vbi cõuenirent, loco mẽſe Iul. contra Turcas Buda coactis omnib. copiis mouit. Solymannus aduertẽte Vngarorũ exercitu Belgradum omnib. virib. oppugnauit. Erat turris in arce vaſtæ magnitudinis ſublimior cæteris, ex qua præſidiarii Vngari arcẽ fortiter ꝓpugnabãt, quæ tormẽtorũ violentia maxima ex parte primum deiecta eſt. Alterã turrim altis cuniculis, iiſq; puluere ſulphureo repletis & incenſis ingenti fragore diruendam curauit. Vngari ruinas ſummo ſtudio ac labore reparabant aggeſta terra, fimo omniq; alia materia, quã pręſens neceſſitas offerebat, & oppugnantib. Turcis maxima pertinacia, licet plurimi tormentis ſternerentur, ſe imperterrito animo opponebant, plurimos occidentes. Verum apud Turcas abundante multitudine cæſis & feſſis ſubinde integris ſuccedentib. præliũq; redintegrãtib. victa eſt poſtremo Vngarorũ virtus & cõſtantia: q arcẽ amplius ſe tueri nõ poſſe animaduertentes deditionẽ fecerunt. Capta eſt Belgradẽſis arx 29. Auguſt., quo tempore & Sabacenſis arx quinq; inde paſſuũ millib. diſtans,

Selymus Tyrannus morbo peſtilentiali ſublatus.
Succeſſorem reliquit Solymannum filium.
Vngarorum ſtoliditas & inſolentia.
Solymanni in Vngar. expeditio.
Belgradum à Turca oppugnatum.
Ludou. Rex per legatos Regis Pol. opem implorat.
Rex Polon. mittit auxilia Ludouico Regi.
Belgradum expugnatum.

diſtans, ad Sauum èxpugnata eſt. Solymannus ea expeditione Sauum ab ea parte imperii ſui limitem conſtituiſſe contentus, retro Conſtantinopolin abiit, territus etiam magno Vngarorum exercitu & auxiliaribus à Rege Poloniæ Sigiſmundo ſubmiſſis, quæ ad Danubium vſque & Futacum oppidum progreſſæ, ſpeciem exercitus duplo maioris habebant. Tyrannus ruinis ac propugnaculis Belgradi magna celeritate reparatis validiſſimo illi præſidio relicto, eodem, quo venerat, itinere, in Thraciam rediit. Tarnouius Polonicarum copiarum dux ex aduerſo Petri Varadienſis cum exercitu ſuo caſtra metatus, ad traiiciendum commode Danubium, vbi à Solymanno Belgradum vi occupatum accepit, & ipſe ad Ludouicum Regem ſalutandi eius gratia profectus, poſt in Poloniam cum omnibus copiis reuerſus eſt.

Turca in Thraciam rediit.

Rex Sigiſmundus ob Tartarorum continuas excurſiones, quibus damna maxima Polonię inferebantur, vehementer anxius, conuentũ procerum Petricouiæ indixit, vt de reprimendis illis conſilia inirentur. Verum quod Bydgoſtienſi conuentu vniuerſæ regni Nobilitati Rex permiſiſſet, vt ante generale Ordinum regni concilium particulares Nobilitatis in ſingulis Palatinatib. cõuentus haberentur, hos primum conuentus Rex, miſſis ad omnes Palatinatus regni literis, agi voluit. Poſnanienſis ac Caliſſienſis Palatinatus Nobilitas cũ ſuis Senatorib. Srodæ conuenerunt. Ibi de nunciorũ ad regni comitia electione cũ plena vel limitata poteſtate magna eſt inter Nobilitatẽ exorta cõtentio, tanto partium ſtudio, vt pene ad arma ſit deuentũ, conuentuſq; hic quorundã contumacia re infecta ſit ſolutus. Rex, ne regnũ ex hoc diſſidio damnũ acciperet, nouo miſſo mandato alium conuentũ Srodæ haberi imperauit: in quo poſt longã altercationem tandem nuncios, qui pecuniæ cõtributionẽ ad conducendos milites ſuo ſuffragio approbarent, elegerunt, ea conditione, ſi nunciorum reliquorum maiori parti idẽ placeret, quib. cum cõuenire ſunt iuſſi. In reliquis Palatinatib. Nuncii electi ſunt vnanimi omniũ conſenſu, cumq; abſoluta ſuffragandi poteſtate. Petricouiã vbi ventum, frequenti regni Senatu Rege præſente conſultatũ eſt de regni finib. cõtra Tartaros Tauricanos defendẽdis, qui excurſionib. perpetuis ęſtatis tẽpore tranſmiſſo Boryſthene Podoliam & Ruſſiã atrociter vaſtabãt. Sed quia publica Nobiliũ regni expeditio, qui Regem ad quæuis bella ſequi, fineſq; regni tueri tenẽtur, cõtra Tartarorũ irruptiones, q præpropere aduolãtes pari velocitate recederẽt, & ſtatariæ pugnæ copiã non facerẽt, nõ adeo cõmoda videbatur, procerib. magis è re fore viſum eſt, vt pecunia ad mercenariũ militẽ cõſcribendũ ab agricolis & oppidanis exigeretur. Cui Senatus ſententiæ à nunciis Prouincialib. aſſenſum nõ eſt, quaſdã à Regę prærogatiuas prius cõcedi petẽtib. ad ſuarum immunitatũ incrementũ. Prolatis ab iis multis capitib. aliquot dierũ cõſultationib. in Senatu res agitata eſt, Rege & Senatu ad æqua, reiectis aliis, conſentiẽte. Quo impetrato, Nũcii cõcordib. ſuffragiis in pecuniæ ad ſcribẽdum militẽ ab agrorum colonis & oppidanis exactionẽ adſenſũ prębuerunt. Quatuor ergo cętũ millia colligi, ac in Podoliã ſub veris initiũ mitti placuit. Rex regni ſaluti ac defenſioni cũ cõſuluiſſet, ac in induciis aliquot dies cauſarũ litiũq; cognitioni tribuiſſet, in Lithuaniã cõtẽdit, eius quoq; ꝓuincię reb. ac periculis prouiſur⁹. Mẽſe poſt Octob. Moſcus Vilnã ad Regẽ legatos miſit, induciaſq; in quinquenniũ ab eo obtinuit.

Hoc ipſo anno in Pruſſia conuentus Grudenti habitus eſt, in quo Senatores quidã Polonici, eam ad rem deſignati, tum etiã Pruſſici de vſu monetæ multis

Ann. Chri. 1522.
Comitia Petricouiæ indicta.
Maiorum Polonorum diſſenſio in electione nunciorum.
Publica Nobilitatis expeditio infructuoſa.
Pecunia in militem mercenariũ exacta.
Nunciorum tergiuerſatio.
Nunciorum adſenſus in tributum.
Moſcus à Rege Polon. Sigiſm. petit inducias.
Conuentus Prutenorum Grudenti de moneta.

multis egerunt, cuius valor ſuperioribus bellis decreuerat, & à Magiſtro Cruciferorum recens amplius fuerat diminutus, In primis autem ab iis fuit penſitata eo rerum ſtatu inopia argenti, cuius ſi noua moneta cudenda eſſet, prius ingentem argenti vim comparandam, quę tum acquiri non poſſet, quod Fuggari, & aliæ mercatorum ſocietates, qui in Portugália aromatum cauſa negotiarentur, vndique omne argentum conflauiſſent, quod Portugaliæ Rex argento puro minimeque ſignato ſibi ſatisfieri, nullis autem mercibus vellet.

Sententiæ de moneta.

Vtrinque variæ ſententiæ ſunt propoſitæ de moneta, valore nouo aut veteri cudenda, multis adducti rationibus vetuſne an noua monetæ æſtimatio eſſet vtilior, in eoque omnibus modis allaboratum, vt Regi Poloniæ ſubiectæ prouinciæ oẽs, Polonia, Lithuania, atque etiam Pruſſia vnanimi conſenſu monetæ eandem æſtimationem acceptarent. Poſt longã vltro citroque diſceptationem tunc nil fuit aliud concluſum, niſi in moneta iſta vulganda, ſiquidem prouincia commodum inde & emolumentum percipere deberet, nullum lucrũ quærendum. Qua de re dum cõſultationes habitę fuerunt, Nicolaus Copernicus Canonicus Varmienſis, à Collegio Varmienſi legatus, æſtimationem ſiue precium cuiuſuis valoris monetæ diduxit, Senatoribuſq; exhibuit.

Nic. Copernicus precium cuiuſuis valoris monetæ diduxit.

In eo conſilio fuit etiã actum, qua ratione Pruſſicæ monetę æſtimatio ſiue precium ad Polonicam eſſet reducenda. Qua de re hoc conuentu, & ſequentib. etiam aliquot annis ſæpe fuit tractatum, antequam de rei ſumma conueniri potuit.

Ann. Chr. 1523. Pax cum Moſco quinquennalis.

Anni ſequentis MDXXIII. initio Rex cum Moſco pace quinquennali Vilnæ facta, ex Lithuania in Poloniam rediit. Nec multo poſt Moſci legati 500. equitum comitatu Cracouiam aduenerunt, qui iuſiurandum induciarum, de quibus Vilnæ conuentum, à Rege exegerunt, quod Moſcus coram regiis legatis ex fœdere prius præſtiterat. Menſe Maio Rex ex graui morbo decubuit, ad quem ſcceſſit periculum aliud. Nam accenſis prima noctis hora facib. in ſupremo arcis cubiculo in eum poſt feneſtrã ſtantem globus ſclopeto manuali eſt emiſſus, qui in interiore cubiculi parte hæſit.

Rex ſclopeto impetitus.

Autor tanti facinoris diligenter etiam propoſito præmio quæſitus, reperiri tamen non potuit; licet de quibuſdam fuerit ſuſpicio.

Tauricanorum Principis expeditio in Tartaros Zauolgenſes.

Initio veris eius anni Mahometkereius Tauricæ Princeps cum numeroſo exercitu iuxta paludem Mæoticã inſtituto itinere profectus, Tanai ſuperato, Tartaros inter Tanaim & Volgã ad Hircanum vſque mare late habitantes ſuę ſubiicere conſtituerat ditioni: illi vero hoſtis conſilio diu ante cognito, ad Volgæ oſtia, quib. in mare Caſpium ſe effundit, ſenſim retroceſſerunt, pauorem ſimulantes: ſieque ad interiora Scythiæ pertractum coadunatis omnib. ſuis copiis & virib. Mahometkereium ſunt aggreſſi. Concurſum eſt magnis vtrinque animis, cruentumque commiſſum prælium, equitib. Scythicis Parthorum more tantam ſag ttarum vim emittentibus, vt denſitate ſolẽ inducere viderentur. Certamẽ diu anceps fuit, donec pręualentib. Scythis, pro patriis ſedibus, pro libertate, pro incolumitate vxorum, liberorum, facultatumpue ſuarum pręliantibus, Tauricani Tartari ingenti cũ cæde fuſi fugatiq; ſunt. Mahometkereius dũ huc & illuc diſcurſat, & ad virtutẽ ſuos cohortatur, ſagitta ictus ex equo moribundus decidit. Fugæ illius opportunitate Oſtaphius Circaſſiorum Præfectus ad riqam Boryſthenis, ante annum aduerſo prælio à Tauroſcythis, captus, ex Taurica peninſula profugit, & ad Circaſſos reuerſus eſt. Sub medium ferè æſtatis Turcæ in Vngariam populabundi infuſi, Seuerinum

Seuerinum arx in Moldauia à Turcis expugnatum.

num arcem Moldauiæ validam ad Iſtrum expugnarunt, loco ad Tranſyluaniã & Vngariam infeſtandã peropportuno. In Taurica Cherſoneſo cæſo Mahometkareie Sedetkereius frater aſſenſu Solymanni Turcarum Imperatoris dominatum adeptus eſt.

Tauricani P. Sadetkerii legatio ad Regem Pol. de fœdere.

Qui rerum apud Tauroſcythas potitus, protinus ad Regem Sigiſmundum legatos de fœdere ac ſocietate cum eo iaeunda miſit, contra quoſuis hoſtes Scythica ei auxilia pollicitus, eoſdemque non ſecus ac ſuos omni cladis genere perſecuturus. Legati Tartari à Rege benigne habiti, atque cum donis etiam dimiſſi, gratum initi fœderis & amicitiæ reſponſum Principi ſuo retulerunt, etiamſi Tartaris, quæ gentis eſt in amicitiis colendis perfidia, non multum fidendium Rex ſciret.

Turcarum cum Tartaſis in Podoliam inuaſio.

Eadem æſtate Turcæ non ſolum Vngaris, ſed etiam Polonis infenſi, quatuor millium exercitu Bialogrodenſium Tartarorum auxiliaribus copiis ſibi adiunctis Podoliam inuaſerant, eamque longe lateque deprædati ſunt. Craſſolouiam arcem expugnare conati, cũ mutua ſuorum cæde repulſi ſunt. In reditu Rohatinum ob Turcam captiuum non reſtitutum, poſt aliquam defenſionem expugnarunt. Oppidani mœnibus ligneis perruptis in templum, quod murorum robore ac ſitu munitiſſimum erat, confugerunt, illiſque ſe tutati ſunt. Turcæ vero incenſo oppido illæſi abierunt. Fama erat, à Iacobo Sencignouio mille equitum Præfecto, Turcas profligari potuiſſe, ſi eos, equis relictis, pedes oppidum oppugnantes, à tergo adortus fuiſſet. Sed ipſe paucitati copiarum diffiſus, haud procul inde immotus ſubſiſtens, aliquid moliri auſus non fuit.

An. Ch. 1524. Iſabella Dux Baren. mater Reginæ Pol. mortua.

Sub anni ſequentis viceſimi quarti ſupra milleſimum quingenteſimum initium, Bonæ Reginæ Poloniæ mater Iſabella Dux Barenſis vitam cum morte commutauit, vel hoc ſolo beata, quod filiam Bonam potentiſſimo Regi nuptam vidiſſet. Cuius obitu vacantem Ducatum Prorex Neapolitanus occupauit, præſidio arci Barenſi impoſito. Sed regina, ad quam hic Ducatus matris morte deuolatus erat, extemplo ad Carolum Imp. Regem Hiſpaniarum legatum miſit Staruslaum Borgium Canonicum Cracouienſem, qui in Hiſpaniam profectus, ſingulari fide ac ſtudio Ducatus Barenſis reſtitutionem Reginæ Bonæ ac liberis eius à Cæſare impetrauit, eo ab Imperatore in feudum recepto: homagioque Regis & Reginæ nomine præſtito liberam Ducatus ſui adminiſtrationem conſecuta eſt. Solicitauis inſuper Carolum Imper. Regis Sigiſmundi nomine, vt, cum Regibus Chriſtianis pace inita, in Turcas Vngariam Poloniamque continuis infeſtantes irruptionibus, arma vireſque conuerteret, Ludouicumque Vngarorum Regem, qui periculo proximus eſſet, neutiquam auxilio ſuo deſtitutum deſereret. Facta eſt ſuppetiarum ferendarum ſpes Polonico oratori, ſi modo per Gallos id liceret, qui grauibus bellis Italiam, quam ipſe in ſuam recepiſſet fidem atque protectionem, miſcere non deſiſterent.

Diuerſorũ Principum legati ad Regem Pol. de fœdere.

Per id tempus diuerſorum Regum ac Principum ad Regem Sigiſmundum aduenerunt legati, à Friderico Daniæ & Guſtauo Sueciæ Regibus, Pomeraniæ item & Mechelbburgenſi Ducibus, fœdus & amicitiam Regis Signiſmundi expetentes. Initum eſt fœdus cum his omnibus, idque eo libentius Rex fecit, vt Gedanenſes per mare Balthicum liberius nauigare, merceſque ex Anglia & Hiſpania tutius in Poloniam importare poſſet. Eius anni menſe Aprili Ioanne Konario Cracouienſi Epiſcopo mortuo, Petrus Tomicius regni Procancellarius ex Epiſcopa Poſnanienſi ad Cracouienſem euectus eſt,

A Rege Vng. legatio ad Regem Pol.

Rege Sigismundo eum nominante, & collegio ecclesiæ Cracouiensis eligente, Pontifice vero Romano suo assensu electionem ratam habente. Mense Iunio à Ludouico Rege Vngariæ & Bohemiæ orator Cracouiam venit, edictum, quo Poloni negotiatores Vratislauiam merces conuehere, aut mercimonia ibi frequentare prohibebantur, abrogari petens. Vratislauienses, enim merces, quæ citro vltoque conuehebantur, retinendi facultatem in vrbe sua emporio designato impetrauerant, eaque commoditate vsi, rerum precium arbitrio suo auxerant vel minuerant. Rex suorum querimoniis assiduis permotus, edicto cum Vratislauiensibus commercia subditis suis interdixit, vnde ad Vratislauienses damna redundarunt maxima. Rex tamen Ludouici Regis precibus victus, edito reuocato, permisit suis subditis, pristina cum Vratislauiensibus commercia ac negociationes. Petiit præterea Ludouicus Rex à Sigismundo Rege patruo, vt ex proceribus suis aliquem Pragam mitteret, ad res Bohemicas, intestinis motibus turbatas, pacandas. Missus est Andreas Tenezinius Palatinus Cracouiensis, qui Pragæ pace inter Bohemiæ proceres composita, magnam insignis prudentiæ laudem in Poloniam reportauit. Ea æstate Podolia & Russia Turcicis ac Tartaricis armis fuerant infestatæ. Turcæ ac Bulgari Istro ac Tyra transmissis (tredecim circiter equitum millibus) Podoliam hostili modo ingressi Zincouiam inopinata irruptione ceperunt, direptamque exusserunt, arcisque contiguæ Stanislai Ochoionusii tentata oppugnatione cum multa cæde reiecti sunt, inde in Russiam effusi omnibus circa Leopolim agris ferro & igne ad Comarnum vsque immaniter deuastatis, retrocesserunt. Pugnatum est cum eis aliquoties à Præfectis regiis prælijs tumultuariis, quibus Ioannes Tarnouius insigne fortitudinis ac militaris peritiæ laudem consecutus est: perierunt ex Turcis diuersis locis & conflictibus ad tria millia. Quingenti Turcarum Tyram seu Niestrum fluuium transgressi, Pocuciam Transtyranam Poloniæ prouinciam depopulati sunt, quos per propinquam Moldauiam breuiori itinere ad Istri ostia transeuntes Moldaui habitu & armis Polonis ementitiâ tergo ferociter aggressi, præda omni exutos ad internecionem fuderunt. Alia Turcarum agmina per Podoliam ad Tyræ ostia & Mocastrum seu Bialogradum iter direxerunt, quos equites Poloni insectati, extrema exercitus carpendo, plurimos ceperunt atque obtruncarunt, qui ad Regem Sigismundum deducti omnes ferreis compedibus constricti sunt, & ad regiorum operum labores adhibiti. Turcis pulsis Tartarorum quadraginta millia traiecto Borysthene, maiore longe tumultu ac horribili rabie Volyniam Russiamque inuaserunt, ac Leopolim maximis agminibus transeuntes ad Mosciscum oppidum castra locarunt. Ibi Aslan Sultanus Tauricani patruelis cum parte copiarum subsistens, triginta equitum millia turmatim quaquauersum in terras regias grassabundos immisit, qui in penitiora regi Poloniæ ingressi omnem Russiam vastarunt, incolis, qui poterant, pauore ac metu passim diffugientibus, oppidis ac vicinis omnibus incensis, atque mortalibus innumeris inopina incursione oppressis, inque seruitutem morte acerbiorem raptis. Plurimi in nemora vasta se abdiderant, quos Tartaris vndique circumuentos, conclusosque indagine veluti inde extrahebat, qui arbores excellas conscenderant, frondium densitate tecti seruatique sunt. Fama tam horrendæ

Emporium Vratislauiẽ sublatum.

Podolia & Russia à Turcis & Tartaris infestata.

Turca à Moldauis & Polonis fusi.

Tartarorũ in Russiam & Volyniã irruptio.

Ad Mosciscum castra figunt. Inde Russiã totã vastãt in seruitutẽ innumeru abductu.

rendæ Russiæ vastationis Rex minime perturbatus, Christophorum & Nicolaum Szidlouiecios, nec non Rogouium Præfectum Opociensem, Nobilitatem ad arma concitatum Sendomiriam præmisit, Nobilitate minoris Poloniæ Sendomiriam conuenire, ac oppidanis certum peditum armatorumque numerum mittere iussis. Confestim Rex ipse Cracouia subsecutus Sendomiriam, vt equites & pedites citius conuenirent, Tartarique late dispersi aduentus sui fama exterrerentur. Nec opinione sua Rex falsus est. Nam Tartari, vbi Regem omnem aulæ suæ equitatum præmisisse, Nobilitatem ad arma conuocasse, ipsumque Cracouia mouisse resciuerunt, non vltra excurrere ausi, cum rapta præda Mosciscum ad Aslan Sultani castra se contulerunt. Redeuntes præfecti regii plerisque locis tumultuariis prælijs adorti, multos in campis palantes præda iis erepta peremerunt. Interea Rex paucos Sendomiriæ dies moratus, dum equestres pedestresque copiæ coiuissent, Leopolim contendit. Cuius aduentu Sultanus & Tartari expauefacti, à Moscisco castris repente motis, fugæ se dederunt. Quos Rex iusto exercitu insecutus, decimatertia Septembris Leopolim peruenit, vbi ei nunciatum, Aslan Sultanum & Tartaros fugientium instar magnis itineribus abire, & regias copias eos nequaquam assequi valere. Incredibile dictu est, quanto dolore Rex, qui fremens in hostem vindictæ desiderio ferebatur, affectus fuerit, tantoque maiore, quod per recentia exustarum villarum ac oppidorum vestigia, locaque adhuc fumantia transiens, horribilem regni sui populationem contueri cogeretur. Qui postquam Tartarios deserta Podoliæ ingressos assequi se non posse accepit, Leopoli aliquandiu moratus, non multo post dimisso exercitu secunda Nouembris Cracouiam rediit, prouisurus, ne talia deinceps damna à Tartaris inferrentur, cuius etiam Rex compos factus, diuturna pace cum Tartaris pacta, ita vt Russia ac Podolia excursionibus atque vastationibus Tartarorum fere desertæ, frequentiori hominum incolatu, castellis, atque munitionibus multis locis exædificatis, efflorruerint, vectigaliaque solita regio ærario dependerint. Ea tempestate in Italia bellum inter Carolum Cæsarem & Franciscum Galliarum Regem ob Mediolanum & Genuam interceptam exarsit. Quibus motibus exitio orbi Christiano futurus, tandem, nisi sedarentur, adductus Rex, iterũ Ludouicũ Vngariæ Regem, eiusq; regni proceres per oratores Andream Critium Episcopũ Præmisliẽsem adiuncto ei Castellano Plocensi, obtestari & hortari, vt pacem à Turca oblatã ne repudiarent, neq; Solymanũ tantum hostem in tãta rerum omniũ perturbatione concitatent: Se Tartaricis bellis impeditum eis opẽ ferre non posse, & potẽtiam Turcicam eam esse, cui Vngariæ vires conferri nullo modo queant, & nisi mari quoq; instructissima Christianorũ classe oppugnẽtur, inuictos semper fore. Ludouicus Rex, etsi patrui Regis monita verissima esse iudicaret, pacẽq; cum Turcis vellet, tamẽ proceribus, fato quodam rebus ipsorum ad interitum inclinantibus, secus visum est, palam iactantibus, gentem Vngaricam bellis assiduis assuetã, assiduaq; exercitatione militari egentẽ ocio, ac pace torpescere & elanguescere, Turcasq; simulata & cõmodo suo facta pace plus eis semper nocuisse, quam bello aperto. Instabãt insuper Põtificis Romani ac Venetorũ legati, Turcarum vires ab Vngaris infringi cupientes, vt interim Italia Vngariæ periculo, bello in eam translato, quieta esset. Ad quod etiam pecuniæ vim ingentem

Nobilitatis minoris Polon. expeditio in Tartaros.

Rex Leopolim venit.

Clades à Tartaris accepta.

Rex Cracouiam reuersus.

Bellum inter Cæsarem & Gall. Regem in Italia.

Legato à Rege Pol. ad Vngar. Regẽ & proceres.

Vngarorum arrogantia & contemptus hostis.

Regi Ludouico in ſtipendia militum pendebant, quam proceres quidam Vngari ſumma pollentes autoritate inter ſe partiti ſunt, militibus ſtipendiis fraudatis: quo factum ſæpius eſt, vt limitaneæ arces atque munitiones Vngaricæ, decedentibus defectu ſtipendiorum militibus præſidiis vacuæ à Turcis interuerterentur.

Moldauiæ P. legatio ad Regem Pol. de fœderib. & pactis.

Haud multo poſt Stephani Palatini Moldauiæ Oratores ad Regem venerunt, fœdera & pacta à maioribus ſuis cum Regibus & Regno Poloniæ inita Palatinum obſeruare velle ſancte pollicentes. Præterea Regem rogarunt, limitaneis caſtellorum præfectis hoc iniungeret, latrocinia prohiberent, ac de illatis iniuriis ad ipſos querimoniam deferentibus, quod iuris eſſet, exequerentur, vtque Palatini Moldauiæ legatis ad Baſilium magnum Moſcorum Ducem per Poloniam ac Lithuaniam liber pateret tranſitus. Legatis ad duo priora benigne reſponſum, Regem fœdus cum maioribus ictum conſtanter ſeruaturum: hortarique eum, in officio permaneret, ac pactionibus cum regno Poloniæ dudum initis maiorum ſuorum exemplo diligenter ſtaret. Ad iuſtitiæ adminiſtrationem quod attineret, Regi nil magis in votis eſſe, quã vt Moldaui cum incolis Podoliæ amicitiam traducerent, mandaturumque terrarum illarum præfectis, vt cum Moldauis confœderatis pacem ſeruarent. Tertium, vt oratores Moldaui in Moſcouiam irent redirentque libere, Rex concedere noluit, quod res ſuſpicione non careret, periculumque eſſet, ne gentes religionis Græcæ, diuerſæ à Polonis & Lithuanis, facta conſpiratione terras regias ex diuerſis ſeptentrionalibus & orientalibus locis inuaderent.

Regis reſpõſum ad legationem Moldauicam.

An Ch. 1525.

Dux Pomer. ad nuptias inuitat Regem Pol.

Sub anni ſequentis initium Barnimus Pomeraniæ Dux, Regis ex ſorore Anna nepos, per legatum Regem ad nuptias inuitauit, petens inſuper maternam dotem, promiſſam quidem, ſed nondum ſolutam. Et quia contra Ioachimum Brandeburgicum Electorem pro finium defenſione bellum moliretur, auxilia ſibi mitti petiit, Rex, legato benigne dimiſſo, ad Barnimum Ducem miſit, qui Principis conſanguinei nuptias cohoneſtaret, auxiliorumque ſpem, ſi quando opus foret, ei faceret. Eodem temporis interuallo Gedani tumultus exortus, durauit integrum diem ſequentem. Eius cauſa fuit plebis in dogma Lutheri inclinatio & ſtudium. Cui ſenatus per biduum aduerſatus, tandem victus ceſſit. Sicque vulgo præualente, priori ſenatu depoſito, ex ciuium numero alii in ſenatum lecti. Templa inde & cœnobia ingreſſi, omnem ſupellectilem ſacram, ex gemmis, auro, argentoque conſtantem abſtulerunt, & vſitatos Eccleſiæ ritus mutarunt. Literis poſt ad Regem datis, facti rationem exponunt, Regem obteſtantes, rem totius populi conſenſu factam approbaret, quæ ſummo iuri Maieſtatis ipſius nulli eſſet præiudicio, neque de veſtigalibus, aut debita ipſi ac regno Poloniæ fide atque obſeruantia aliquid dettactura eſſet: populum vniuerſum digitis erectis Regi & Regno Poloniæ cum nouo magiſtratu ſolẽni iureiurando ſeſe obſtrinxiſſe, tumultum ſedatum, ac ſtatum ciuitatis compoſitum eſſe. Eæ literæ in comitiis Petricouienſibus lectæ multorum animis ſcrupulum iniecerunt, metuentium, ne Gedanum quadriennalibus induciis exeuntibus motuum iſtorum opportunitate ab Ordinis Teutonici Magiſtro interceptum à regno abſtraheretur, aut in aliud incurreret diſcrimẽ. Itaque ſumma opus eſſe iudicatum fuit prudentia, ad gliſcentes Pruſſiæ motus pacandos, quod poſt ſingulari Regis felicitate ac prudentia factum. Etenim

Tumultus ob religionis mutationẽ Gedani.

enim in Pruſſia Orientali, cuius Princeps erat Albertus Marchio Brandeburgicus, Regis ex ſorore nepos, forma Reipublicæ in Ducatum hæreditarium commutata in Regis Sigiſmundi fidem atque clientelam, tota ab Imperio Romano auulſa, conceſſit. Cum enim quadriennes induciȩ inter Regem Sigiſmundum & Marchionem Albertum Crucigerorum Magiſtrum initæ fuiſſent, inter quas arbitri vtrinque delecti Carolus Imperator, vel Ferdinandus frater, & Ludouicus Vngariæ Bohemiæque Rex controuerſiam de Dominio Pruſſiæ & iuramento ſubiectionis, quod Regi præſtare Marchio Albertus detrectarat, cognoſcere debebant: Marchio quanquã dilgẽter inſtans, tamen ob varia intercedentium Principum impedimenta, & Cæſaris Italicis Gallicisque bellis occupati abſentiam induciis ad finem vergentibus ad Epiphaniam huius anni ineuntis primum obtinuit, vt partes vtrinque à Ludouico Rege & Ferdinando Archiduce Auſtriæ Poſonium euocarentur. Quo Marchio Albertus vna cum Imperii, & Principum primariorum oratoribus, & ſuorum etiam ſubditorũ, ac Ordinis legatis aduenit. Verum nec ex Polonia, nec ex arbitris quiſquam acceſſit. Nam Rex Poloniæ terminum nimis breuem congreſſui præſcriptum cauſabatur, intra quẽ regni Ordines cogere, ac de tam graui negotio cum illis deliberare non poſſet. Itaque & arbitri emanſerant, nec tamen Marchioni Alberto Crucigerorum Magiſtro diem renunciarant. Qua de re grauiter apud Ludouicũ Regem Marchio queſtus, quod adeo negligenter toto compromiſſi tempore pro alterius partis voto, fructu, atque commodo actum eſſet, proteſtationem Budæ ſolennem interponit. Etſi autem de producendis in aliquot annos ſaluo compromiſſo induciis oratores ſuos Cȩſar, Pontifex Romanus, & Ludouicus Rex ad Regem Poloniæ mittebant: tamen Poloni iure ſuo & belli proximi ſucceſſibus confirmati, & inducias bello magis noxias rati recuſant, bellumque redintegrant. Cum itaque Marchio Albertus Ordinis Magiſter omnino ſpe fruſtra niti, & à Cæſare procul in Hiſpania abſente, & cæteris imperii Principibus ac delectis arbitris negligi ac deſeri videret, & induciæ iam exſpirarent, nec ſuis viribus Regi Poloniæ reſiſtere diutius poſſet neceſſario ad alia conſilia, vel iurandæ pacis ſempiternæ olim cũ D. Caſimiro Poloniæ Rege factæ, vel nouæ cõpoſitionis inſtituendȩ diſcedendũ ſibi eſſe videbat. Itaq; Vratislauiam legatii Pruſſiȩ ſuæ redire iuſſis, qui Olemuncii, in itinere actionem Paſonii non procedere inaudientes, ſubſtiterunt, deliberationem cum iis nouam inſtituit, ac communi cõſilio Georgium Marchionem Brandeburgicum, & Fridericum Ducem Lignicenſem ac Bregenſem fratrem & ſororium rogat, vt ipſi inter Regem & Principem cognatum diſſidentes ſeſe interponant intercedantque, & vel ſolidam pacem cum Crucigeris factam mitigatis quibuſdam capitibus inſtaurent, vel aliam tolerabilem concordiæ viam ineant, qua & Marchioni Alberto ſua dignitas, & ſubditis priuilegia ac poſſeſſiones fartæ tectȩ maneant. His Cracouiam ineunte menſe Martio profectis, Marchio Albertus cum ſuis Beutenam ſiue Bithomiam oppidum ditionis Opolienſis, vndecim Cracouia milliaribus ſe contulit, vt minori ex interuallo commodius accitius ad eum referri omnia poſſent. Interceſſores Beutenam reuerſi, nullam in cõcluſionibus perpetuæ pacis mitigationem à Rege impetrari poſſe oſtendũt. Verum ſi Regem Poloniæ Marchio Albertus dominũ agnoſcere, & inueſtituram, vt Iureconſulti loquuntur, à Rege accipere, & Epiſcopo

Pruſſiæ Oriẽtalis mutatio.

Varmienſi oppida erepta reddere velit: Regem viciſſim interceptas priori bello Crucigerorum arces oppidaque reſtituere, ac ſi abſq; hæredibus maſculis Marchio decedat, fratres illius, Caſimirum, Georgium, & Ioannem ad hæreditariã in feudo Pruſſiæ ſucceſſionem admiſſurum. Nuncii Nobilitatis & ciuitatum Pruſſiæ ſentẽtiam rogati, nil minus ſe Pruſſia excedentes, & cæteros, à quibus ablegati eſſent, tũ cogitaſſe aiunt, quam pacis eiuſmodi condititiones propoſitum iri. De quibus cum nihil in ſua informatione haberent, nec ſibi à præſcripto mandato diſcedere liceat, domum ad ſuos omnia prius referri petunt. Fridericus Dux hoc reſponſo offenſus regerit, ſe plena agendi mandata Poloniæ Regi petenti monſtraſſe, quæ ſine dedecore ſummo reuocare nequeat. Triuium iam ipſis propoſitũ, vt vel bellũ finitis proximo menſe induciis nouum expectent: vel pacem in perpetuũ ſancitam iurent: vel oblaras conditiones admittant. Quas vt acceptarent, Marchioni Alberto Cruciferorum Magiſtro ab omnibus Ordinis ſui membris, ac cæteris Principibus deſtituto legati Ordinis Erhardus Queis Epiſcopus Pomeſaniẽſis, & Fridericus Heideccus Baro autores eraut. Nobilitatis & ciuitatum nuncii tardius aſſenſi, primũ conſiderari volebant, an Princeps ſuffragiis Ordinis Magiſter creatus, hãc mutationem feudi eccleſiaſtici in politicũ à Rege & Regno Poloniæ recognoſcendum, cæteris ſui Ordinis mẽbris in Germania, Belgio, & domi in Pruſſia relictis probare & excuſare, & pericula ex diſſidiis ſubditorum hinc orituris auertere. & legatis, nequid ex hac actione dãni, iniuriarum, & infamiæ ipſis emergat, cauere poſſit. Deinde cum de hac inexpectata mutatione nil domi deliberatum in mandatis habeant, ſi in eam conſentire debeat, vt Marchio Albertus datis literis atq; ſigillis internuncios excuſet, ac de priuilegiis, iuribus, ac libertatibus ſubditorum veteribus, quibus ſub Crucigeris fuerãt vſi, iure Culmẽſi, immunitate, ac vectigatibus nouis in futurũ quoq; aſſerẽdis idonee caueat. Præterea cõfecta cum Poloniæ Rbge pacificatione recta in Pruſſiam redeat, & rerum à ſe per triennium actarum ſeriem, & qua neceſſitate ad extremam hanc rei cõficiẽdæ viam ineundam coactus eſſet, ſubditis exponat, vt facilius in principiis ipſius & legatorum actionibus acquieſcant. Inprimis autem Principẽ obteſtãtur, ſi ad exitum hęc cum Poloniæ Rege conciliatio deducatur optatum, vt prouinciã deinceps nõ per alienigenas, ſed indigenas gubernari patiatur. Caput vero de ſucceſſione fratrum hæreditaria ad Principis deliberationem & Ordines prouinciæ in aliud tempus reiiciunt. Cum vero Marchio Albertus cognita hac deliberatione defenſionem conſilii & facti ſui internũciis promitteret, non dubitans, Regem Poloniæ feudi Dominum patrõcinium ac tutelam ſubditis debitam præſtiturum eſſe & inſuper omniũ priuilegiorum confirmationem literis ſolennibus cõprehenſam, & internũciorum apud ablegantes excuſationẽ polliceretur. Si etiam aſſenſum prębuerunt. Eapropter cõmuni conſilio Marchio Albertus, & Ordinis, Nobilitatis, ac ciuitatum oratores Georgio Marchioni, ac Friderico Duci interceptoribus inſtructionem, ac mandata tranſigendo cum Rege negocio decernũt, rogantq;, vt oppida Brunsberga, Tolckienuta, Nouum forum, quæ nunc in Marchionis Alberti poteſtate eſſẽt, ex gratia Poloniæ Rex Alberto Marchioni relinqueret. Verum hæc obtineri nequiuerunt, quod in inauguratione ſua Rex iuraſſet, nullum ſe oppidum, vel arcẽ à regno abalienari paſſurum, & nominatim ommia in Pruſſia occupata regno aſſerturum. Quatuor mil-

lium

liũ aureorũ Rhenanorũ fructus ad tẽpus vitæ Marchioni Alberto aſſignat.

Marchio Albertus & ſubditi pacis cum Rege & Regno Poloniæ conſtãtis formulæ cupidiſſimi, de conſilio Principum interceſſorum ipſi Cracouiam menſe Martio proficiſcuntur, vbi comitet Marchione Alberto excepto his tandẽ cõditionibus tranſactum: Cum ſuperiorum temporum diſſenſiones ac bella inter Regem Poloniæ ac Ordinis Teutonici in Pruſſia Magiſtrũ ex hoc fonte potiſſimum emanarent, quod nullus certus Princeps, isque hæreditarius, ſed diuerſorum procerum capita Pruſſiam hactenus adminiſtraſſent: Sigiſmundus Poloniæ Rex Alberto Marchioni Brandeburgico, ac hæredibus illius maſculis, terras, ciuitates, oppida, & arces Pruſſiæ orientalis in perpetuũ ac indiuiſum feudum concedit, eumq; Ducem in Pruſſia hæreditarium creat. Qui viciſſim Regi fidem ac obedientiam à cliente & beneficiario debitã iurat, ac Ducatum hæreditario iure in liberos ex ſe natos vel iis deficientibus, in fratres, Georgiũ Caſimirũ, Ioannem eorumque liberos aut nepotes trãſmittit. Quibus extinctis, demum Pruſſia ad Poloniæ Regnum reuenit. De quo Pruſſiæ ſtatus chirographis ſuis Regi regnoq; ſe obligabunt. Rex contra omnia Principis ac ſubditorum priuilegia iuri maieſtatiq; Regis & regni non contraria tuebitur. Princeps proximum à Rege locum in conſiliis, comitiis, aliiſq; congreſſibus publicis occupabit. Nil ex Ducatu, niſi cõſcio Rege, alienabit. In expeditionibus centum cum equitibus haſtatis Regi ad fines vſq; Pruſſiæ militabit: extra fines educti ſtipendio, vt cæteri, regio fruẽtur. Offenſionũ ac iniuriarum bellis pręteritis inter Magiſtrum Ordinis ac Maſouiæ Duces, Epiſcopos Varmienſem ac Culmẽſem, & alios Regis ſubditos, vtrinq; datarum, acceptarumq; amneſtia ſancitur. Oppida & arces in bello vtrinq; captæ cũ machinis vtrinq; reddentur. Nobiles & agricolæ à iuramentis, quibus durante bello alienis Dominis ſeſe ſacramento obligarunt, liberabuntur, defectionis, & aliorũ præteritorũ facinorum veniam conſequẽtur. Epiſcopo Varmienſi prouentus à ſubditis Ducis Pruſſiæ ſoliti pendẽtur. Si Epiſcopus probare poſſit, Eccleſiaſticos ab antiqua diſceſſiſſe religione, Dux Epiſcopum in eiuſmodi corrigendis autoritate ſua iuuabit. Diſſidia inter Regem & Ducem exoritura à conſiliariis æquis iudiciis obſtrictis Mariæburgi aut Elbingæ diiudicabuntur. Sin Nobiles, aliiue ciues actionem duci intendere volent, coram Ducis Vaſallis ſeu beneficiariis ad iudicium obligatis ius ſuum perſequentur, à quibus appellatio ad conſiliarios Regis Duciſque Mariæburgi deſignatos integra erit. Ex reliquis Pruſſiæ incolis quiſque in eo iudicio, vbi bona ſua poſſederint, aut reus domicilium habuerit, conueniri, & ad externa iudicia neutiquam vocari debet, nec alterius partis ciues in alienis iudiciis interdicto Magiſtratus diſcedere prohibeantur, quod areſto attineri vulgo vocant. Nauigationes & negociationes liberas incolæ habebunt: fora ſeu mercatus in pagis abrogabuntur. Vectigalia noua tum Rex, tum Dux, niſi de conſenſu Ordiuum, nulla imponent: bona naufragorum poſſeſſoribus reſtituentur: Neuter alterius ex profeſſo hoſtem aut hoſpitio, aut ſubſidio leuabit; Vterque ſuos hoſtes & criminis alicuius reos in alterius territorio perſequendos, & iudiciis, vbi comprehenſi fuerunt, ſiſtendos ac puniendos curabit. Priuilegia Ordinis Teutonici omnia à Cæſaribus, Pontificibus, Principibus, vel ipſis Poloniæ Regibus indulta, conuentioni iſti repugnantia, Dux renunciatione ſolenniter facta Regi ipſi

reddet:

Regis Poloniæ cũ Marchione Alberto Crucigerorum Magiſtro tranſactio.

reddet: cætera Rex noua conferret. Reg ni ac Prussiæ Ordines literis suis hanc se pacificationem semper gratam ratamque habituros, & ab obitu Marchionum se nulli alii, quam Regi ac Regno Poloniæ obnoxios futuros promittent. Postremo aduersus omnes huic transactioni contrauenientes Regi Poloniæ Marchiones cum Prussiæ Duce pro virili suppetias ibunt amicos inimicosque communes habebunt. Idem Rex Duci Prussiæ necessitate vrgente prestabit. His ita peractis biduo post pompa solenni Dux Prussiæ Albertus à Rege inauguratus est. Exin litteris omnibus obsignatis Oratores Russiæ ordinum per Massouiam in Prussiam reuersi, nuncium de pace in perpetuum sancita cum Regno Poloniæ exoptatum suis impertiunt. Dux Prussiæ nouus cum Friderico Duce Lignicensi sororio suo Lignitiam profectus, ibidem ad Pentecosten vsque mãsit. Redux in Prussiam magno omnium Ordinum gaudio, ac fausta acclamatione exceptus, Nobilitati ac Ciuitatibus conuocatis eo in negotio pacis à se per triennium acta ordine cõsignata prælegi iussit. Cui gratias publice à tota prouincia Georgius Polenez Episcopus Sambiensis egit, simulque Episcopæ suæ regimen politicum cum omnibus sibi subiectis Duci renunciat, quod Episcopi Euangelium docere, non politica imperia & dominatus administrare debeant. Princeps Prouincialibus in testimonium vocatis, quod non petente aut postulante se Episcopus vltro Episcopa se abdicasset, non inuitus accepit: altero Episaopo Pomesaniensi cum silentio astante, qui ad vitæ finem Episcopam administrauit. Non multo inde tempore interiecto Regis Commissarii, prout conuentum erat, Achacius Czema, & Georgius Baisenus regium diploma Duci Rrussiæ nouo tradunt, quo Rex recipit, se Duci tanquam Principi hæreditario Brussiæ Ducatum & ipsi, & subditis priuilegia, libertates, immunitates, iuraque eorum perpetuo concessurum, ac patrocinium illorum aduersus omnes suscepturum. Contra cuncti Prouinciæ illius Ordines iusiurandũ fidelitatis subiectionisque hæreditarium prælectum, primum Regi Poloniæ, dein Prussiæ Duci præstiterunt. Dux etiam incolis obtestantibus diploma confirmationis Priuilegiorum sigillo Ducatus nouo munitum dedit. Quod Magistratus Regiomontani fidei asseruandum Prouinciales concrediderunt, hac lege, vt exempla, sicubi opus esset, Nobilitati ac ciuitatibus exigentibus impertirent.

Marchio Albertus Crucifer. Magister à Rege Pol. Dux Prussiæ inauguratus

Gedanonsium legatio ad Regẽ de mutata religione.

Gedanenses noui Ducis in Prussia creati ac præstiti ab eo Regi Sigismundo iuramenti nuncio perterrefacti, primarios ex nouis senatoribus ad Regem ablegarunt, factum mutatæ religionis, ac depositi senatus veteris excusaturos. Quos Rex dissimulata ad tempus ira, ne pœnarum metu ad desperationem adacti extrema tentarent, benigno cum responso dimisit. Quibus domum reuersus, priores senatores, qui per tumultum amoti erant, Cracouiam venerunt, statum vrbis miserabilem, ciuiumque suorum audaciam cum insolentia coniunctam coram Rege deflentes, demisse orant, vt Rex ciuitati exitio propinquæ succurreret. Cumque rerum magnitudo summaque necessitas eius præsentiam flagitent, ipse Gedanum venire non grauaretur, omniaque pro arbitrio suo constitueret, & ad pristinam reuocaret formam, sontibus punitis: Senatum omnem veterem, ciues honestores, magnam denique plebis partem Regem secuturos: alios etiam, qui seducti essent, cum sponte, tum metu ad officium redituros. Rex eos consolatus, bono animo esse iussit, spe illis facta, rebus Poloniæ compositis, sui

Regis responsum.

sui Gedanum aduentus: interim sedulo prouiderent, ne vrbs nouis turbis forte exortis grauioribus afficiatur incommodis.

Legatus Pontificis ad Regem.

Pontifex Romanus Clemens Septimus tot bellorum ac victoriarum fama Regis contra Turcas, Tartaros, Moldauos, Moscos, & Crucigeros motus, ensem consecratum, vt vocant, deauratum in vagina argentea, quo in bello contra Barbaros vteretur, cum pileo gemmis ac vnionibus coruscante, ei transmisit. Cuius Legatum Rex amplis donatum muneribus dimisit, Pontificique pro dono misso permagnas literis gratias egit. Ea tempestate in Taurica Peninsula inter Tartaros Præcopienses intestini exorti fuerunt motus.

Tumultus inter Tartaros.

Satkereius enim Tauricæ Princeps, quem Turca eis prefecerat, ex aula sua missum, quod mitioribus præditus videretur moribus, minusque, quam Tartari alias sunt, ferus ac truculentus, ab eis Principatu deturbatus est. Eo ex Taurica Constantinopolim ad Turcarum Tyrannum profecto, de iniuria questum, Tartari Aslan Sultanum Satkerei patruelem Principem sibi delegerunt. Quam dignitatem ea lege suscepit, si eum Turca approbaret. Turcę siquidem omnes fere Tauricę portus quaquauersum obtinent cum Capha, ideoque Turcarum potentia Sultano & Tauroscythis terrori erat.

Verum Turcæ Sultani virtus ac ferocia suspecta erat, quem earum in Taurica turbarum, quarum apud ipsum esset accusatus, potissimum credebat esse autorem. Itaque ei infensus Satkereio in Taurica olim Principi Sedetkereium ipsius fratrem successorem dedit. Cum id Aslan Sultanus ex amicorum literis accepisset, Turcæ potentiam vehementer timens, ad Poloniæ Regem oratores misit, supplicatum, vt, si Turca bellum sibi intentaret, liceret in campis regiis Borystheni adiacentibus castra locare, cum equitum millibus septuaginta, magno subsidio contra quosuis futuris, regemque Patris nomine dignatus filii locum ac defensionem ab ipso petiit, Responsum à Rege legatis: se Sultanum filii loco habere, eique felicia quæque precari: Turcam eius electionem ratam non habere, dolere: si ipsi arma inferat, tutum in campis Borysthenicis fore receptum, opibus etiam suis atque commeatu eum pro viribus iuuare paratum esse. Responsum hoc ex Oratoribus reuersis gratum Sultano accidit.

Aslan Sultani legatio ad Regem Pol.

Responsum Regis.

Fœdus inter Principes initum aduersus Cæsarem.

Circa idem tempus inter Cæsarem ac Galliæ Regem nouorum dissidiorum ac simultatum iacta sunt semina. Cæsaris enim potentia aliis Principibus formidabilis erat. Itaque fœdus inierunt, vt alter alteri opem, si quicquam moliretur Cæsar, ferret. Rex Sigismundus videns, Rempublicam Christianam eo fœdere in duo quasi corpora diuisam & factiones scissam, & tunc maxime, cum Turcicæ potentię necesse esset ite obuiam, indoluit, eamque temporum calamitatem non solum familiaribus colloquiis, sed literis etiam ad Cęsarem scriptis deplorauit, atque deprecatus est.

Cæsaris cum Rege Pol fœdus.

Ob quod conciliandæ inter Principes concordiæ studium Imperator Regem Sigismundum singulari affectu prosequutus, eum sibi perpetuo iunxit fœdere, in societatem aurei velleris equitum eo ascito, & torque aureo gemmis ac vnionibus decorato.

Ineunte anno sequente Rex conuentu Petricouiæ habito ac finito

Ann. Chri. 1526.

Regis Sigiſ. in Pruſſiam aduentus.

Gedanum verſus ad fidem ſenatui amoto liberandam turbarumque ac nouationis autores puniendos decima nona Februarii iter ingreſſus Torunium primum, inde Marięburgum peruenit. Gedanenſes religionis mutatę ſibi conſcii, Regiſque aduentu in Pruſſiam perculſi, clam congreſſibus habitis deliberarunt, conſultum ne videretur Regem in vrbem admittere. Cordatiores euentum penſitantes, cenſuerunt, nil in re tanti momenti pręcipitanter agendum.

Conſultatio Gedanen. de Rege intromittendo in vrbem.

Etenim cum illi Regibus ac regno Poloniæ ſemper fidem antehac ſinceram præſtitiſſent, læſæ maieſtatis crimen commiſſuros, ſi ſua Regem, cui omnes iuramento ſubiectionis ac fidelitatis obſtricti eſſent, vrbe excluderent: à cuius maioribus tot ornati eſſent beneficiis, tot priuilegiis atque immunitatibus donati: quæ omnia contumacia ac defectione eorum irritatus Rex reuocare poſſet: adhæc ipſam ciuitatem Gedanenſem commerciis Polonorum detractis nequaquam florere diu poſſe. Hic cum vltro citroque diu diſceptatum eſſet, in id tandem communi conſilio itum eſt, Regi omnia obſequia ac fidelitatis officia deferenda, inque vrbem cum comitatu venientem honorificentiſſime excipiendum.

Senatores regni à Rege Gedanum præmiſſi.

Rex Mariæburgi de omnibus, quæ Gedani agerentur, à ſuis edoctus, ante ſuum Mariæburgo diſceſſum Chriſtophorum Szidlouiecium Caſtellanum Cracouienſem, Andream Tenczinium eiuſdem loci Palatinum, Lucam Gorcanum maioris Poloniæ Præfectum Gedanum præmiſit. Eos aduentantes ſumma humanitate omnibuſque officiis Gedanenſes proſequuti ſunt, iidem poſt in Senatum introducti, humaniſſimis verbis omnem irati Regis ſuſpicionem exemerunt, adeo vt illi nil magis in votis, quam Regis ipſius aduentum habuerint, eaque de cauſa protinus ablegarint, qui Regi de aduentu gratulantes eum maiorum ſuorum exemplo in vrbem inuitarent.

Gedanenſium nuncii ad Regem.

Inter nuncios erat præcipuus Ioannes Salicetus Iuriſperitus, acerrimus religionis Lutheranæ propugnator, qui vt ad Regem ablegaretur, autor fuit Philippus Biſchouius, à Lutheranis ſe non alienum ſimulans: Eos vt Rex clementer exciperet, proceres Gedanum à Rege præmiſſi, Regi ſuaſerunt, id quod factum.

Nuncii aduentum felicem Regi in Pruſſiam ſenatus populique Gedanenſis nomine gratulati, eum, vt iniunctum erat, demiſſe ad ſe inuitarunt. Rex eorum precibus annuens, nuncios, qua acceperat, fronte non indonatos remiſit. Nec mora, Marięburgo mouens ampliſſimo cum comitatu Gedanum perrexit. Quo appropinquanti, ad primum ab vrbe lapidem magna populi multitudo cum vxoribus ac liberis ſpectandi, officiique cauſa ſe effudit.

Regis Gedanum ingreſſus.

Vrbem ingreſſus Rex, cum rerum ſuarum ſecuritati cauiſſet, Senatui Gedanenſi mandat, vt portarum valuæ, nuper cardinibus emotæ, reponantur, portarumq; claues ſibi tradantur, pacem ſe attuliſſe, nec hoſtem vllum extimeſcendum.

Id cum exequi cunctarentur, Rex repreſſa aliquantiſper ira, Palatinos & Caſtellanos Pruſſicos, ac magnam Nobilitatis Pruſſicæ partem acciuit.

Dux Pomer. Gedanum venit.

Aduenit etiam eodem inſperato ſalutandi Regis gratia Barnimus Pomeraniæ Dux è ſorore nepos: habebat præterea ſecum Rex ingentem procerum atque equitum Polonorum numerum, procul dubio vt Gedanenſibus terrorem incuteret: nihilo tamen minus Regis tanti comitatus multitudine territi,

territi, religionis Lutheranæ exercitia frequentabant.

Gedani Lutheranæ religionis publica exercitia.

Audaciam eiuſmodi Rex non amplius ferendam arbitratus, opificum magiſtros in publicam mercatorum domum conuentui deſignatam cogi iuſſit. Hi cum frequentes conueniſſent, Petrum Kmitam Regni Mareſchalcum ad eos miſit, qui ſcipione ſilentio imperato quęſiuit, an vellent iuramento Regi regnoque Polonię dato ſtare, necne? Vnanimi voce annuentibus, iuſſit, qui partium eſſent regiarum, in latus concederent dextrum.

A Gedanenſibus iuſiurandum exactum.

Id cum bona ciuium pars haud cunctanter feciſſet, aliis, qui ancipiti erant animo, nonnihil tergiuerſantibus, & ipſi tandem, ne palam rebellaſſe viderentur, in dextrum latus ad reliquos coiuere. Quorum fide Mareſchalcus commendata, fidelitatis atque ſubiectionis ſacramentum iterato ab eis exegit. His factis tranſactiſque, Rex de ſtatu ciuitatis reformando, ſenatu vetere reſtituendo, & Catholica Romana religione poſtliminio reſtituenda conſilia init.

Autores mutatæ religionis comprehenſi.

Exin Regis mandato Ioannes Salicetus, & ſeptuaginta circiter mutandæ religionis autores, comprehenſi in carceres coniecti ſunt. Salicetus obiectis criminibus purgare ſe volens, petiit, vt cum Rege coram loquendi facultas ſibi daretur. Colloquio impetrato, complura obiectorum diluendorum ſuæque innocentiæ probandæ cauſa adduxit, magno ciuium numero adſtante. Coram quibus Philippus Biſchouius ex eo quæſiuit, cur ſacras ædes aureis argentiſque vaſis ſpoliaſſet, & cur conſcenſo ſuggeſto primus ipſe Lutheri dogmata proponere auſus fuiſſet? Cur furcam, rotam, gladium ante prætorium erigenda curaſſet? Eo inficiante, ac tandem ciuium adſtantium iuſſu ea ſe feciſſe aſſerente, ciues conſtanter factum negárunt, ſuoque eum periculo talia auſum eſſe reſponderunt. Quorum verbis reuictus, ab iiſque deſertus conticuit. Itaque iuſſu regio in carcerem reductus, ac poſtea cum tredecim ęiuſdem criminis reis capite plexus eſt: reliquis in exilium actis.

& capite plexi.

Sumto de ſontibus ſupplicio Rex vrbis ſtatum ex arbitrio ſuo compoſuit, vaſa argentea aureaque, ſacras item veſtes edicto ſeuero reſtitui templis pręcepit, Catholicæque Romanę eccleſiæ ſacra ac ritus iterum exerceri ſacerdotibus reſtitutis mandauit. Portum inde, qui in littore maris eſt, ad Viſtulæ occidentale oſtium Rex inuiſit. Hic naui animi gratia conſcenſa per mare ſui iuris vehi voluit, vt terræ illius ac maris dominum ſe facto ipſo comprobaret.

Dux Pomeran. Regi Pol feudalis.

Tribus eoque amplius menſibus Rex Gedani commoratus eſt, omnium rerum copiam Gedanenſibus ipſis eiuſque comitatui affatim ſubminiſtrantibus. Ibidem ſubſiſtens Georgio Pomeraniæ Duci ex ſorore nepoti Lauemburgum Bythouiamque præfecturas Pruſſis finitimas beneficii iure conceſſit.

Ducum Maſouiæ poſtremorum obitus.

Inter hæc Ianuſſius & Stanislaus fratres Maſſouiæ Duces poſtremi & antiqua Regum Poloniæ ſtirpe proſati, paucorum dierum interuallo ſine liberis deceſſerunt. Quos intemperantia vitam ſibi multi credunt abrupiſſe, plures tamen veneno ſublatos opinantur. Maſſouiæ Ducatu ad Regem Poloniæ ex pactis & iure feudi deuoluto, Maſſouiam totam titulis regiis adiunxit, cum non multo ante Cruciferis Pruſſia exterminatis omnis Pruſſia iiſdem acceſſiſſet, magna cum Poloniæ acceſſione. Ad extremum ſubiectionis fidelitatiſque iureiurando à Senatu populoque Gedanenſi accepto, viceſima quarta

Iulii abit, & celebrioribus Pruſſiæ locis perluſtratis ſub exitum menſis Auguſti Varſauiam ingreſſus, defunctos Duces, quorum corpora ad Regis vſque aduentum aſſeruata magnifica exequiarum pompa ſepelienda curauit. Maſſouiæ poſſeſſione accepta, Præfectos, præſidiaque locis præcipuis impoſuit. Atque ita Maſſouii Regni Poloniæ membrum facti, poſtquam Regi fidem dediſſent, & in regni Senatum allecti eſſent, poſt quadringenteſimum fere annum ad corpus Poloniæ redierunt.

Maſſouia ad Poloniam rediit. Turca Vngaris bellũ infert.

Hoc ipſo anno Solymannus Turcarum Tyrannus, toties ab Vngaris irritatus, bellum illis infert. Cum enim cognouiſſet, Vngaros amiſſa ante quinquennium Nandoralba de animi tumore non modo nil remiſiſſe, nec pacem, quam vltro ipſis obtulerunt, acceptaſſe, ſed etiam minas atque vindictam ſpirare, exercitu trecentorum circiter millium contracto, Sauo traiecto & Belgrado, Salanca, & Varadino Petri in poteſtatem redactis, ad Vileccum oppugnandum contendit. Et quia verebatur, ne Poloniæ Rex Vngaris laborantibus, vt & ante, ſubſidio veniret, Tauricanum Tartarum inſtigauit ad Poloniam eodem tempore, quo ipſe Vngariam infeſtaret, inuadendam, vt Rex Poloniæ domeſtico rerum ſuarum periculo perculſus auxiliis Ludouico Regi ferendis ſuperſederet. Id quod nulla mora interiecta Tartari Taurico tyranno gratificaturi præſtiterunt, in Lithuaniam primum, inde in Volynenſem, Belſenſem, ac Lublinenſem tractus irruptione facta atrociſſime eas regiones depopulati ſunt. Rex in Pruſſia tunc abſens, ob longius locorum interuallum his malis mederi nequibat, auxiliares etiam copias, quas in Vngariam contra Turcas deſtinauerat, ad regni ſui fines tutandos adhibere compulſus. His motus Ludouicus Vngariæ Bohemiæque Rex ex eorum, qui tunc ſecum erant, conſilio conuentum indicit publicum ad Diui Georgii martyris diem: ad quam cum frequentes omnes omnium prouinciarum ordines conueniſſent, decernuntur ibi ea, quæ ad regni defenſionem pertinere videbantur, illudque imprimis, vt ad ſecundam menſis Iulii diem omnes regni proceres ac nobiles Tolnam armati conueniant, hoſti inde cum Rege obuiam ituri. Rex interim, ad bellum quæ requirebantur, parat: Principes Chriſtianos periculi communis admonet, maxime Cæſarem Carolum, & Regem Galliæ Franciſcum appellat, ne ſe in tanto deſerant diſcrimine. Inſtat & apud Pontificem de pecuniario ſubſidio ad tantum bellum neceſſario. Mittit præterea ad Ferdinandum Auſtriæ Archiducem ſororium ſuum, & ad alios Imperii Principes, qui tum comitiis Spiræ intererant. Bohemos etiam, Morauos, ac Sileſios ſolicitat de auxiliis debitis. Idem à Poloniæ Rege patruo petit. Venit non multo poſt Ludouicus Rex Tolnam cum tribus peditum equitumque millibus. Præcipua ſpes erat in Iohanne Scepuſio Comite, Tranſyluaniæ Palatino, qui à validis Tranſyluanorum copiis inſtructus erat. Ei ancipitem deliberationem cum nunciorum vanitas, tum Regis mandata ſecum ipſa pugnantia faciebant. Rex enim à quodam,

Ludouicus Rex indicit conuentum publicum.

Cæſarem Reges & Principes de auxilii compellat.

Regis Ludouici Tolnam aduentus.

quihoſtium conſilia explorata erant, clam admonitus fuerat, nil fore conſultius, quam ſi Tranſyluaniæ Palatinum cum Tranſalpino (nam & huius fides Regi hac in parte perſpecta eſſe videbatur) vel à tergo hoſtem aggrederentur, vel illo ad Vngariæ interiora progreſſo, iunctis viribus Thraciam omni præſidio vacuam inuaderent. Ita enim fore, vt hoſtis vel in medio opprimeretur, vel ab incepto deſiſtens ad ſua defendenda recedere cogeretur. Hoc conſilium cum multis ſuſpectum eſſet, diu res fuit ventilata: cum vero nil certi expediri poſſet, iuſſus Tranſyluanus facere, quod magis è Republica arbitraretur, ac ſi id duceret vtilius, vires ſuas & Tranſyluanorum cum Tranſalpino ad illa loca conuerteret. Quæ res magna ex parte in cauſa fuiſſe videtur, quod Tranſyluanus ad prælii tempus adeſſe non potuerit. Dum hæc aguntur, prætererat iam tempus conuentui Tolnenſi deſignatum, & nemo adhuc ad eum locum veniſſe audiebatur: videbanturq; omnes ad Regem reſpicere, nec prius venturi, quam Regem prædicto loco iem eſſe intellexiſſent. Vnus Andreas Bathoreus ad Penteleum cum regiis ſe coniunxit. Ibi nuncius à Tranſyluaniæ Palatino adfuit his cum mandatis, nondum ſe quidquam certi conſtitutum habere, ob tantam nunciorum varietatem: modo iuſſum ſe cum Rege copias coniungere; modo hoſtem à tergo aggredi: inde iterum priora mandata repetita: ſe quidem, quæcunque Rex mandauerit, impigre executurum. Cæterum illud de hoſte à tergo circumueniendo ſerum iam nimis eſſe, & valde periculoſum. Iam enim Tranſalpinum coactum in Turcarum caſtra obſidem mittere filium, quem vnicum habebat, nec quidquam moliturum. Quocirca conſultiſſimum ſibi videri, vt conſociatis viribus hoſtium caſtra adoriantur. Rex collaudata hac ſententia nuncio mandat, vt dies noctesque itinere continuato ad Tranſyluaniæ Palatinum feſtinet, eumq; quam celerrime ſuis cum copiis ad Regem venire iubeat: tum poteſtatem ei facit, cuiuſcunque conditionis homines, modo per ætatem arma ferre poſſent, in militiam euocandi. Miſſi quoque, qui vndique auxilia corrogarent. Dum Tolnæ Rex exercitum cogit, nuncius adfertur, Turcas Vilecco expugnata ad Ezeckum pergere. Deſignantur itaque ex proceribus nonnulli, qui hoſtem Draui tranſitu prohiberent. Ex his quidam intempeſtiue admodum priuilegia ſua allegant, quibus cautum, ne Barones, niſi ſub vexillis regiis, militarent. Rex grauiter commotus, in magna Senatus frequentia: video, inquit, ego, vnumquemque capite meo excuſationem & ſalutem capiti ſuo quærere. Ego quidem eo hanc ſuſcepi expeditionem, vt caput meum pro huius regni ac veſtra omnium ſalute extremis obiicerem. Ne quis igitur ſit, qui excuſationem poſſit aliquam ignauiæ ſuæ capite meo prætendere: ibi ego Deo fauente cras vobiſcum eo, quo alii ſine me ire nolunt. Ad hæc cum obſtupeſcerent præſentium animi, nec quiſquam iam eſſet, qui non vltro etiam prouinciam, quam paulo ante omnes, excepto Vngariæ Palatino, detrectarant, ſubiturus eſſet. Regis iuſſu ſigna canuntur, poſteraque die iter indicitur, quibuſdam non ignorantibus, quid inde periculi ſequi poſſet, ac profectionem huiuſmodi fruſtra diſſuadentibus. Tolna igitur poſtridie egreſſus decima quarta Auguſti Zeckzardum, inde ſecundis caſtris Batham peruenit. Erat inter cæteros duces Paulus Tomoræus Archiepiſcopus Colocenſis, è familia Franciſcanorum monachus, ignarus quidem rei

Rex Ludouicus Tolna egreſſus.

militaris, ac tanto oneri impar: ſed manu animoq; promtus, qui cum non
ſemel Turcas ab exercitu digreſſos longius concidiſſet, vel moratores exce-
piſſet, exiſtimationem tantam conſequutus eſt, vt cum de ſummo belli du-
Monachus ſupremus exercitus dux.
ce conſultaretur, vnus, iſq; cucullatus tot viris bellatoribus ſit prælatus. Ei
adiunctus fuit collega Georgius Comes Scepuſienſis Palatini Tranſylua-
niæ frater, qui id munus diu pertinaciter deprecatus eſt: ſed tandem ea le-
ge conſenſit, vt ſimulac frater aduenißet, liberum ei eſſet ſtatim eo munere
ſe abdicare: His peractis exercitus recenſetur, qui vltra viginti quinq; mil-
lia non exceſſit. Inde ad locum caſtris non procul oppido Mohaczio capi-
Locus caſtrorum.
endum proficiſcuntur. Loco igitur caſtrorum idoneo capto, cucullatus il-
le Imperator ad eos, quos vltra confluentes in caſtris habebat milites, abit,
illos, ſi fieri poſſet, caſtris regiis adiuncturus. Erant vero ad ſex equitum mil-
lia, quorum pars bona iam ab initio Monachum ſecuti, aliquoties ſecundo
euentu cum hoſtibus ante velitati fuerant: cæteros vero Franciſcus Pere-
nius, & alii adduxerant. Quo vbi Tomoræus peruenit, militum concione
aduocata, de Regis & ſua procerumq; ſententia reducere ſe eos velle in ca-
ſtra regia ſignificat. Tum vero fremere omnes, ſeſe ab hoſte, cui iam dudum
obuiam iri opottebat, abduci: fugam hac ratione iniri, non pugnam: talia
ſuadentes, ocio eſſe inertiæq; adſuetos: veniat modo Rex, & ſecum in ho-
ſtem arma ferat: victoriam in manibus eſſe: illud etiam compertum ſibi, o-
mnem illam ſtrenuam olim Turcarum manum primum in Belgradi, dein-
de in Rhodi expugnatione cecidiſſe: duces modo ſtrenue munus ſuum exe-
querentur, propere omnia caſura: auellant Regem, & egregium quenq; mi-
litem ab illa ſocordi ſacerdotum, aliorumq; pugnam detrectantium turba,
qui Regem etiam ipſum animo & corpore præſtantē ignauis artibus emol-
lire conentur. Hæc dum fiunt, iam ad Mohaczum omnes loca ſibi deſigna-
ta ſub tentoriis occuparant. Rex vero in noua villa quadam Macedoniorū
inter Batham ac Mohaczum cum paucis ſe continebat, non ſine periculo, ſi
hoſtis, qui non procul inde aberat, paucitatem regii exercitus cognitam ha-
buiſſet. Sed eius factum in aliud tempus, vbi glorioſius pro patria occumbe-
ret, Deus reſeruauit. Adferunt interim proceres ad Regem nocte intempe-
ſta trepidum nuncium, Turcici exercitus magnam partem iam Drauum
tranſiiſſe, reliquam traduci: mouenda quam primum caſtra, & hoſtem in
traiiciendo occupatum inuadendum: prælium diutius ſine diſcrimine dif-
ferri non poſſe. Rex ſnis conſultis, non ſatis, quod ſtatueret, inueniebat.
Occurrebat Tranſyluanus, damnans conſilia eorum, qui Regem tantillis
cum copiis hoſti tam propinquo obieciſſent, dictitans: Regi vel Budæ fuiſ-
ſe expectandum, vel alibi, vbi minus periculi, ſubſiſtendum, donec regni
vires contraherentur, externaque auxilia aduentarent: hortatus Regem,
ne bis ad eundem offenderet, nec ante aduentum cum hoſte confligeret.
Addidit & hoc Tranſyluanus, venturas ſecum breui copias, cum numero,
tum militum genere præſtantiſſimas, in quibus Rex vel præcipuam victo-
riæ ſpem ponere poſſet. Et hæc Regi obuerſabantur, animuſq; ancipiti de-
liberatione hæſitabat. Anxius itaq; procerum animos explorare ſtatuit, v-
trum vel Tranſyluanum expectandum, vel caſtra in tutiorem locum trans-
Oratio Cancellarii ad proceres.
ferenda cenſerent. Mittitur ergo eadem illa ferme hora, qua nuncius vene-
rat, in caſtra Cancellarius, ſuaſurus proceribus, inprimis belli ducibus, vt
prælium differri paterentur. Commemorat ordine omnia à Tranſyluano
&alii

& aliis Regi nunciata, ponit ante oculos præſens regni exitium, ſi Rex cum „
tot proceribus ac militiæ flore ſeſe tam manifeſto periculo exponeret. Si. n. „
Rex, quod abſit, ſuccumberet, nil obſtare poſſe, quo minus hoſtis totā Vn- „
gariam in ſuam redigat poteſtatē, longe ſatius videri, donec ſubſidia adue- „
niant, exercitum tutiorē in locum deduci, vel retro hoſte vrgēte cedere: mi- „
nus inde calamitatis exſpectandum. Proceres his auditis nil magis moti, ac
ſi nunquā quicquā audiuiſſent, ſpe certaminis auidi, & verecūdia diſſuaden-
dæ pugnæ, cuius deſiderio videbant militū animos accenſos, occupati. Rex
igitur prima luce in caſtra ipſos tentaturus venit, quod per Cancellarium
paulo ante fruſtra factum. Conuocatis cōſiliariis, refertur ad conſilium mi-
litare, quid facto ſit opus, cum nemo adhuc eorum, qui ex Tranſyluania,
Slauonia, Croatia, Bohemia, Germaniaq; expectarentur, adeſſet, quorum
pleriq; propediem ſperarentur adfuturi: hoſtis autē in propinquo pugnam
non eſſet dilaturus. Huic conſultationi Tomoræus quoq; intererat, proxi-
ma nocte ex alteris caſtris hanc ipſam ob cauſam accerſitus: qui cum & ipſe,
vt pleriq; alii, prælii conſerendi autor eſſet, Rex miratus, quæ res tantos ei
animos adderet, rogat, ecquid ſuorum, quos ſub ſignis haberet, militum nu-
merum haberet exploratum? deinde quid de hoſtium multitudine ei com-
pertum eſſet; reſpondit ille: in omnibus caſtris non eſſe opinione ſua ſupra
viginti armatorum millia: in hoſtis vero circiter trecenta millia. Hic omniū
animis obſtupefactis ſubiecit ille, non eſſe hoſtes propterea extimeſcendos,
multitudinē illam & inermem magna ex parte, & imbellē. Rex iterū percō-
tatur, quot nā millia pugnæ apta exiſtimaret: ſeptuaginta millia, inquit, ille.
Is quoq; numerus Vngarorū copias longe ſuperare viſus eſt, præſertim cum
tormēta etiā bellica grandiora apud hoſtē conſtaret eſſe trecēta & amplius.
His diu multumq; diſceptatis, & tā Monachi ſuaſu q̃ ſponte ſua omniū fere
animis ad pugnā pronis, exceptis paucis, qui, ne timidi viderentur, non au-
debant animi ſenſa ꝓferre, ſuperuenere ex alteris caſtris, qui in ſenatū intro-
ducti dixerunt, ſe commilitonum ſuorum nomine tā ad Regem, q̃ ad Senatū
ipſius mandata habere. Cū Rege ſolo primum collocuti, poſtea ab eo egreſ-
ſi, monent Senatū, ne Regem à pugna dehortētur, habere ſe hoſtiū vires ſa-
tis exploratas, victoriā certā eſſe, modo fortuna & occaſione diuinitus ob-
lata vtantur: cū Rege ergo caſtra ſua cōiungant: ſi qui ſecus Regi perſuadere
annitantur, illis paratū vt hoſtibus exitiū. Hac tam atroci denunciatione pu-
gna de cōmuni conſilio decreta, ad eā quiſq; accingere ſeſe iubetur. Cauſæ
vero prælii ineundi etſi multis dehortantibus fuerint tales, quæ ſumos etiā
imperatores impellere potuiſſent, incredibilis nempe ac fatalis quaſi militū
ardor, indubitata in omniū animis victorię ſpes, nō ſatis tutus ab hoſte receſ-
ſus, cū præſertim hoſtis ad nullā rem magis aptus eſſet ob leuē armaturam, q̃
ad ꝓſequendum cedētes. Pugna igitur decreta, neceſſaria ad eā apparantur.
Ante omnia Tomoræus in caſtra ſua, in proximo poſita, profectus, à ſuis vix
impetrat, vt aliquantulū recederēt, ſeq; cū exercitu regio ſociarent. Interim
naues, tormenta bellica, pyrius puluis, aliuſq; apparatus appellunt: è proce-
ribus etiam nonnulli cū copiis in caſtra veniunt, ſequutum triduū conſum-
tū eſt partim in pugnæ præludiis, non infelicibus ex Chriſtianorū parte, par-
tim in cōſultando de acie inſtruenda, ac tormentis collocandis. Inprimis di-
ligēter fuit quęſitū, quid Rege faciendū cenſebāt, quidā eum cū millibus ali-
quot ſelectis ꝓcul ab acie collocandū, vt in omnē pugnę euētū intētus eſſet:
ſe d-

ſed hoc cum exercitus neutiquam laturus videretur, agitatum illud, vt Regis perſonam alius mentitus regiis armis indueretur: ſed id quoq; videbatur ſine ingenti exercitus incommodo fieri non poſſe. Tandem igitur huc itum, cum anceps pugna inſtaret, vt ex Nobilitatis flore legerentur, qui Regis curam haberent, & ſi quid ſecius accidiſſet, extra aleam periculi ſubducerent. Acies diſpoſita eſt ex conſilio Leonhardi Gnoinii Poloni, & aliorũ, qui conſultiſſimum iudicabant, ſi curribus, quibus regius exercitus abundabat, acies vndiq; cingeretur, ac ſi intra munimenta prælium fieret, hoc enim pacto futurum, vt hoſtis multitudine abundans nõ ita facile vniuerſam regiam aciem circumdaret. Ea cura demandata Gnoinio, & quibuſdam aliis, ſed ſerius, & eodem veſpere, quo poſtridie cum hoſte pugnatum.

Locus aciei.

Locus, vbi acies inſtructa erat, à Mohaczo vno, à Danubio vero præterlabente dimidio milliari aberat. Erat ibidem lata planicies, neq; ſiluis, neq; virgultis, neq; aquis impedita: niſi quoad ad læuam inter eum locum & Danubium erat locus paluſtris & limoſus, arundine caricibuſq; plenus, vbi poſtea plurimi periere. Regiæ aciei collis obiectus erat, in longum protenſus, in theatri quodammodo formam, vltra quem Turca caſtra habebat: in colle decliui pagus exiguus cum templo: ibi poſitæ machinæ hoſtiles, loco quodam depreſſo, vnde poſtea Vngaris plus terroris, quam damni intulerunt.

Palatini Vng. oratio ad exercitum.

Acie ſic ordinata, paulo poſt ſolis exortum die Auguſti viceſima nona admodum ſereno cœlo Palatinus Vngariæ Regem per vniuerſum exercitum circumducit: ibi eum præſentem, de quo nonnulli dubitarant, omnibus manu oſtentans, paratumque dicens, omnia extrema, vel mortem ipſam ſubire pro patria, pro religione, pro coniugibus ac liberis eorum. Præſtarent igitur ſe quoque viros, Vngaros ſe meminerint, & eos, qui tum ſua ipſi ſæpe, tum maiorum virtute tot victorias claras ex eodem illo, cum quo præliaturi eſſent, hoſte retuliſſent. Nec hoſtium multitudinem formidandam, cum non in numero, ſed in robore militum ſita ſit victoria: Deum ipſum pro patria pugnaturis adfuturum: in manu ipſorum eſſe non patriæ ſolum, ſed totius Chriſtianæ Reipublicæ ſalutem. Hæc & talia Palatinus, tum etiam Rex militi animando locutus: Rex in ordinem ſuum reuerſus eſt. Maior inde diei pars in hoſte expectando conſumpta eſt, qui paucis emiſſis velitandi cauſa poſt colles ſe continebat, incertum, quo conſilio, ſic diu ſatis expectantibus tandem apparuit hoſtium agmen per vallem, quæ ad dextram collibus ſubiecta erat, tacite incedens, ſola haſtarum ſummitate illud prodente. Aduolat ſtatim Tomoræus, & è ducibus, qui ad Regem erant, vnum cum equitum ala mittit exploratum, quid hoſtis moliretur. At cum nil certi referretur, vtrum eo die hoſtis in prælium deſcenſurus eſſet, quidam è primoribus moræ pertæſi, receptui canendum, & in caſtra redeundum cenſebant. Quod vbi cucullatus militum dux ſenſiſſet, iterum cum collega ad Regem properat, pugnam nullo modo eſſe differendam monens: ſatius nunc cum parte copiarum hoſtilium, quam poſtero die cum iuſto exercitu congredi: nec de victoria ambigendum. Rex ſigna canere iubet, & ſimul cum tubarum clangore ac tympanorum ſtrepitu exoritur clamor militum Ieſu Nomen inuocantium. Eodem pene momento ingens copiarum hoſtilium vis è colle ſenſim deſcendit: vbi & ipſe Turcarũ tyrannus erat. Tum demum Regis capiti galea eſt impoſita, vehementer expalleſcentis, & quaſi euentum præſagientis. Signo pugnæ dato, intrepide cum hoſte

hoſte congreſſi ſunt hi, qui in prima acie: exonerantur tormenta, ſed paruo cum hoſtiũ damno: conſeruntur rurſus manus multo alacrius, quã pro numero Vngarorum: multi ex hoſtibus, ſed & ex Vngaris non pauci cadunt, quibus fortiſſime pugnãtibus hoſtis ſiue Vngarorum impreſſione coactus, ſiue vt ad tormenta eos pertraheret, cedere cœpit.

Conflictus Vngarorum cum hoſtibus.

Aduolat ad Regẽ Bathoreus, hoſtes terga vertere nuncians, promouendum eſſe gradum, & hoſtẽ fugientem perſequentes adiuuandos. Rex igitur cum ſuis ꝑperat: verum vbi ad eum locum ventum eſſet, in quo paulo ante certamen fuerat cõmiſſum, ibi cõplura hoſtium cadauera, multa etiam Chriſtianorum ſparſa videbantur, quidam etiã ſemiuiui adhuc & ſpirantes. Interim Vngaris inſtantibus, & ſtrenue dimicantibus, agmine regio, etiã, quantum à cataphracto milite fieri poterat, feſtinante, inclinare dextrum cornu cœpit, & plæriq; ex eo fugã capeſſere, tormentis, quæ hoſtis tunc primum exonerare cœperat, exterriti: eodemq; tempore Rex in ſua acie non amplius apparuit, ſiue pugnandi ardore cæteros ordines prægreſſus, ſiue intempeſtiue à ſuis ſubductus.

Rex in ſua acie non viſus.

Hic vehementer turbatis ordinibus diu tamen etiam poſtea fuit pugnatum, iam non in latiore illa planicie, ſed ante ipſa hoſtium tormenta: quę quamuis altius librata, nil Chriſtianis aut parum nocerent: tamen non ſolum terrore, ſed etiam fumo omnia replente, ac proſpectum eripiẽte, coacta fuit magna exercitus pars in vallẽ, aquis illis paluſtribus iunctam deſcendere, reliquis adhuc ad ipſa tormenta maſcule pugnantibus. Cæterum cum hi quoq;, qui ſe in vallem receperant, rurſus ad pugnam inſtaurandam reſtitutis ordinibus erupiſſent, neq; iam vlterius vis tormentorum & fumi ſuſtineri poſſe vllo modo videretur: magna exercitus parte in fugam dilapſa, ipſi idẽ facere ſunt coacti.

Fuga Vngarorum, & Clades.

Fugam igitur ad vnum omnes arripiunt per ea potiſſimum loca, quæ paulo ante læti ac vana ſpe victoriæ inflati, cum hoſte conflicturi, calcarant. Certamen durauit ſeſquihoram, intra quod breue ſpatium ingens edita ſtrages. Nam præter eos, qui vtrinq; in acie ceciderant, non pauci paluſtri illa voragine abſorpti ſunt.

Regis Ludouici interitus.

Regis quidem corpus repertum fuit in hiatu quodam terræ prærupto, dimidio ſupra Mohaczum milliari, ad pagum Czelie, ita vt fuerat armatum, equo ſuperincumbente, quo in loco plures alii perierunt. Tomoræus primo ſtatim conflictu temere in hoſtes prouolãs, fortiter pugnãdo cecidiſſe perhibetur, eiuſq; caput detruncatum, ac per hoſtium caſtra circumlatum, haſtæ affixum poſtea ad tentorium Sultani ſtatutum ferunt. Die pugnã inſecuto, mille & quingenti ex Vngaris capti, & inter hos magna præcipuorũ nobilium pars corã exercitu victore capite truncati fuerunt, pauci ex captiuis ſeruati, vt eſſent, ex quibus Turca, quæ vellet, ſciſcitaretur. Inter hos Nicolaus cognomento Hertzkius quæſtor regius, Ioannes Macierouius, & Ioannes Pilecius Poloni Regis cubicularii; à quibus poſtea Regina multa cognouit, quæ breuitas hiſtorica commemorare nõ ſinit. Perierunt in eo prælio & fuga præter Regẽ ex Antiſtitibus Ladislaus, Archiep Strigonienſis, Paulus Tomoræus Colocenſis, belli dux, Varadinẽſis, Quinqueccleſienſis, Iaurinenſis, Canadienſis, Bonenſis Epiſc. Ex proceribus Georgius Comes Scepuſienſis alter belli dux, Ioannes Draffius curiæ iudex, Franciſcus Orzag, Petrus Corlatheius, Andreas Trepka Polon. Simon Horvvath, Sigiſmundus Banffius, Ioannes Bathianus, Stephanus Schlickius Bohemus, & nonnulli alii Bohemi ac Moraui. Præter hos & alios è præcipua Nobilitate amplius quingenti deſiderati ſunt. Cum præter tria

quatuorue peditũ millia pauciſſimi tunc euaſerunt. Tormenta itẽ bellica, omniſq; apparatus caſtrenſis & naualis in hoſtiũ venit poteſtatẽ. Inde hoſtis populabundus crudelitatis nil prætermiſit, obuia quæq; ferro flãmaq; vaſtans & comburens. Illud inter alia inſolens eſt, infantulos viuos, ne vagitu proderentur, à matribus in terram defoſſos, ibidemq; hoſte aduentante & matribus dilapſis miſere ſuffocatos. Hoſtis paucos dies in prælii comiſſi loco commoratus, omnibus deinde à præda reuocatis Budã verſus mouit: ad quã ſextis aut ſeptimis caſtris cum perueniſſet, oppidis & villis obuiis omnibus exuſtis, eã omni præſidio deſtitutam cepit & cõbuſſit, arce ſola, ſtabulo regio, & viuario relictis. Inde dimiſſis in omnes citerioris Vngariæ partes prædatoribus omnia Iaurinum vſq; depopulatus eſt: arx tamen Strigonienſis à Præfecto deſerta, per infimæ ſortis hominem, Viſſegradenſis vero per ruſticos ac Monachos fuit conſeruata. Sed & Tata, Comarum, Alba regalis furorẽ hoſtilem euaſerunt, quod hoſtis, incertum, quo conſilio regnum vaſtare tantũ contentus, de arcium & locorum munitiorũ expugnatione non multũ laborauit. Nuſpiam hoſti magis repugnatum fuit, quam ad Strigoniũ in loco, cui Marotho nomen. Omnium vero tam cæſorum, quã captorũ numerus vtrinq; putatur exceſſiſſe ad ducenta ferme hominũ millia. Citeriore Vngaria hunc in modum vexata, terrore non modico longinquis, & præſertim Viennenſibus incuſſo, ponte ſuper Danubium facto, Tyrannus in Vngariam vlteriorem tranſiit, emiſſis inde ad omnes partes inter Danubium & Tibiſcum, qui omnia ſimiliter vaſtarent.

Turcarum Tyrannus Budam ingreſſus.

Cæſorum numerus.

Ludouico Rege ſic miſerabiliter extincto, & Solymanno Turc. tyrãno ex Vngaria Cõſtãtinopolim ꝓpter motus domeſticos ſe abſente ortos regreſſo Ioan. Scepuſius Comes è Tranſyluania Regi opẽ allaturus ſerius aduenit, nõ obſcure Regis interitu, vt fama iactabat, lætatus, ꝙ aſpirare ipſe ad Vngariæ regnum crederetur, opinione claritatis familiæ inter Vngariæ proceres, & propter victoriam de agreſtibus partã, nulla præſertim regia ſobole maſcula extante. Spe itaq; plenus regni potiundi, ſingulos proceres prenſans obteſtatus eſt, ne ſummam rerum ad externum deferrent. Meminiſſent, quantam cladem ante hac perpeſſi ſint externorum Regum culpa. Documento Sigiſmundus Bohemus ad Nicopolim magna clade fuſus, Vladislaus Polonus ad Varnam internecione cæſus, vt reticeantur detrimenta, quæ Vladislai indulgentia, ac Ludouici filii eius adoleſcentia ſint accepta. Supereſſe proceres antiquæ ſtirpis, qui regni gubernaculis digniſſimi ſint. Ac de me auſim policeri, me (quod citra cuiuſq; contemtum ſit dictum) animi magnitudine ac regni adminiſtrandi cura nulli ceſſurũ eſſe, ſi veſtris ſuffragiis eo honore dignus iudicabor. Qua oratione Scepuſius multorum procerum ſtudia conſequutus, eoq; facilius, quod Ferdinandus Auſtriacus Ludouici Regis ſororibus eandem dignitatem ambiret, in ſpem erectus à Stephano Bathoreo procerum Vngariæ non poſtremo, paulo ante in Bohemiã profecto. Itaq; cadauere Ludouici Regis in Mohacziana palude Czetricii armigeri Sileſii equitis indicio reperto extractoq;, & Albam Regiam relato, ibique pompa regia ſepulto, concilium comitiale armatæ multitudinis priſco regni more indictum eſt, cuius autoritate Rex crearetur. Eius hic fuit exitus, vt Scepuſius, nemine in publico luctu ſe competitorem profiteri auſo, magno omniũ applauſu Rex fuerit ſalutatus, ſtatimq; à Petro Pereno, in cuius cuſtodia ex rudi auro Vngarici regni corona aſſeruabatur, à Paulo Archiepiſc.

Ioan. Comitis Scepuſii de noui Regis electione ad proceres oratio.

Corpus Regis Ludouici Albæ Regiæ ſepultũ. Scepuſius Rex ſalutatus.

chiepiſc. Strigonienſi, & Stephano Brodarico Epiſc. Vacienſi rite coronatus eſt. Quæ res funeſtis bellis inter Reges Ferdinandũ ac Ioannem occaſionem præbuit. Proximi deinde anni, qui fuit ſupra 1527. principio Tartarorũ viginti ſex millia per paludes & aquas gelu induratas in Lituaniam irruptione facta ad Pinſcum vſq; penetrantes, loca alia bellis intacta paludibus tunc glacie concretis vaſtarunt, & incendiis ac rapinis omnia miſcuerunt. Conſtantinus Oſtrogius dux parato exercitu abeuntes optima cũ præda & captiuis aſſecutus, in ſecuros, & nil hoſtile molientes ſummo mane impetũ fecit, qui cum ſagittis inſtar grandinis emiſſis ſeſe aliquandiu defendiſſent, equitum Lituanorum ac Volyniorũ virtute profligati ſunt, cædes magna edita, quod equis ſuis, in pratis haud longe inde pabulantibus, deſtituerentur, pauci fuga elapſi, captiq; ſeptingenti, & captiuorum Chriſtianorũ, qui in Tauricam abducebantur, quadraginta millia liberata. Hac inſigni victoria omnes lætitia affecti ſunt incredibili, & Oſtrogius ob fortitudinem, ſolertiam, ac celeritatem militarem ſummis laudum encomiis fuit celebratus. Cui Cracouiam ingredienti ſigna militaria hoſti erepta, captiuis Tartarorum præeuntibus prælata ſunt. Eum Rex ob rem ſtrenue geſtam amplis cumulauit muneribus. Fuit initium huius anni duplici de nomine tam Lituanis, quam Polonis felix & lætum. Nam præterquam quod Tartari magna clade profligati ſunt, Moſci legati quadringentorum equitum comitatu ad Regem ſexennes inducias petitum venerunt, quibus obtentis in Moſcouiã redierunt. Nec ita multo poſt Rex publica regni munia ac dignitates vacãtes diſtribuit. Andreas Critius Epiſc. Premislienſis Raphaele Leſzczinio defuncto Plocenſem Epiſc. adeptus eſt, cui in Premislienſi Ioannes Karnkouius ſublectus. Chriſtophorus Szidlouiecius Caſtellani Cracouienſis, Ioannes vero Tarnouius Palatini Ruſſiæ dignitate cohoneſtati ſunt. Ea æſtate Leopolis in Ruſſia igne abſumta eſt, eoq; ipſo tẽpore Franciſcus Galliæ Rex Sigiſmundum Regẽ per oratores rogauit, vt Ioanni Vngariæ Regi contra Ferdinandum Bohemiæ Regẽ nuper creatum opem ferret, queſtus de fratre ipſius Cæſare, quod cũ contra Turcas laudatiſſimo maiorũ ſuorũ exẽplo belligerari deberet, bellis inteſtinis totũ orbẽ Chriſtianũ inuolueret, & trecenta aureorũ millia pro filiis obſidibus accipere recuſaret. Reſpõſum ei legationi à Rege, ſibi dolori magno Principũ Chriſtianorũ inteſtina odia & diſſidia eſſe, quibus Europa in ſua ipſius viſcera armaretur, ideoque bella Chriſtianorũ ſemper ſibi fuiſſe abominationi. Vngaricis motibus vt ſe implicet atq; immiſceat, integrũ ſibi nõ eſſe, neutrarũ partiũ fore policitus, daturũ tamen operam per legatos, vt inter diſſidentes Reges pacẽ componat. Hortari & obteſtari viciſſim Galliæ Regem, vt cum Cæſare pacificatus iunctis viribus Turcarũ Tyranno terra mariq; bellũ intentaret. Sub idẽ fere tẽpus, dum Ioannes nouus Vngarorũ Rex rebus regni ordinandis ac firmãdis ſtudet, Ferdinandum Auſtriæ Archiducem Bohemorũ Regẽ creatũ inaudiuit. Oſtẽdebat is ius quoddã vetus ex veteribus de ſucceſſione pactis inter Frider. III. Imp. & Matthia Vngar. Regẽ, deinde inter Maximil. Imp. ac Vladislaũ Vngar. Regẽ initis, cuius iuris vindicãdi, Vngariciq; regni conſequendi tẽpus adueniſſe cõmodiſſimũ arbitrabatur, idq; eo facilius, ꝙ Bohemicis viribus inſtructus, à Carolo Cęſare fratre auxilia nõ contẽnenda ſperaret, ne Germanis quidẽ Principibus ei hac in parte defuturus. Quã ad rem eo magis fuit accẽſus, ꝙ Vngar. quidã ꝓceres Ioanni regnũ inuidẽtes, tanq̃ co-

Ann. Chr. 1527. Tartari Lituaniam populantur. A Conſtantino Oſtrogio duce profligati.

Moſci legatio ſplendida ad Regẽ Sigiſm. de indu. in.

Leopolis cõflagrauit. Regis Galliæ legatio ad Regem Pol. Reſponſum ad legationem.

Ferdinandus Boem. Rex creatus.

mitiis minus rite celebratis, aliis proceribus præreptum, ei fauerent. Itaque Ferdinandus eorum inſtinctu, repetendi iuris ſui cupidus, Bohemorum ac Germanorum auxiliis inſtructus Budam recta contendit. Ioannes aduentu Ferdinandi conſternatus, quod copiis ad occurrendum deſtitueretur, neq; etiā genti ſatis fideret, cum cohortibus ſuis Peſtum traiecit, indeq; continuatis itineribus Tibiſco ſuperato ad Toccaium caſtra metatus eſt.

Budam contendit.

Poſthæc ad Sigiſmundum Regem comitia regni Petricouiæ agentem legatum miſit Archiepiſc. Colocenſem Franciſcanæ familiæ monachum, perq; eum auxilia contra Ferdinandum Bohemorum Regem obnixe petiit, illius ambitione accuſata, & Vngariæ periculis exaggeratis, cuius ruina etiā Poloniæ vicinæ eſſet futura exitio. Quod ſi Poloni auxilia ſibi ſubmittere recuſarent, Turcæ opē implorandam, eumq; dignitatis ſuæ defenſorem aſciſcendum. Legato reſponſum à Rege, res ſuas non pati, vt Chriſtianorū bellis ſe ingerat, qui perpetuum & internecinum cum Tartaris bellum gerat. Neutrarū ſe fore partium, & allaboraturum omni ſtudio, legatis ad Ferdinandū Regem miſſis, vt pax inter eos ex bono & æquo concilietur.

Legatus Ioannis Regis ad Regem Pol. de auxilijs.

Ferdinandus Buda ſine vlla ſanguinis effuſione potitus, ducū ſuorum conſilio hoſtē perterritum inſecutus eſt, ſummaq; celeritate vſus Tibiſco tranſito Toccaium ſtructa acie cū Ioanne conflicturus peruenit, qui infelici ducum ſuorū conſilio prælium cum Ferdinando init, ac poſt acrem vtrinq; pugnam victus in Poloniā profugit. Victor exercitus in Tranſyluaniam penetrans, totā prouinciam in ditionem ſuam nullo negocio redegit, ſtatimque Ferdinandus Vngaris ferme omnibus ad eum tranſeuntibus, Rex Vngariæ ſalutatus, veteriq; aurea corona à Pereno, qui à Ioanne iā defecerat, ei delata, cum coniuge ſua Albæ regiæ inauguratus eſt. Quo facto præſidibus conſtitutis, qui Vngariæ regnum ipſo abſente adminiſtrarent, in Bohemiam rediit.

Ioannes victus in Poloniam fugit.

Ferdinandus Rex Vng. ſalutatus inauguratur.

Ioannes aduerſo fortunæ caſu iactatus in Poloniam ſeceſſit, vbi inter reliquos proceres etiam Hieronymo Laſco Palatino Siradienſi, viro præter ſtematis nobilitatem ſapientia ac doctrina, multipliciq; rerū vſu illuſtri innotuit. Cui nil antiquius fuit, quam Regem exulem humaniſſime accipere, eiq; opes omnes ſuas, ac ſingularē induſtriam ad recuperandum regnū offerre. Inter quos tandē de hoc conuenit, auxilium eo rerum ſtatu vnius Solymanni Turcarum Imper. implorandum eſſe, qui ſupplicis preces minime aſpernaturus eſſet, ſi ſe clientē eius, beneficioq; ipſius regnaturum profiteretur. Videbat.n. Laſcus, Solymannum elati animi Principem illuſtrandi eā nominis ſui occaſionē neutiquam neglecturum. Quod conſilium vt Ioanni exuli maximo futurū vſui videbatur, ita Vngariæ totiq; Reipublicæ Chriſtianæ ſumme exitioſum fuit.

Ioannes Rex Hieronym. Laſco innotuit.

Laſci conſilium de patrocinio Turcico implorando Vngariæ & toti Reip. Chriſtianæ exitioſum.

Nec multo poſt Laſcus, legatione ſuſcepta, Conſtantinopolim petit, quo vbi peruenit, aditu ſibi largitionibus ad purpuratos, quos illic Baſſas vocant, & præcipue ad Lufftibeium & Ebraimum (qui Baſſarum Princeps regiiq; ſigilli cuſtos erat) & per hos ad ipſum Solymannū patefacto, ab eodem virum Chriſtianum ad colloquiū minime admittere ſolito, ad eoſdem Baſſas remiſſus fuit. Summa petitionis fuit, vt Ioannes à Ferdinando quorundam Vngariæ procerum perfidia regno exutus in regnum reduceretur, beneficiarius & cliens Solymanni perpetuo futurus. Ioannē in publico Vngarorum omnium conuentu legitime Regē appellatum, & ex antiqua regni conſuetudine coronatum fuiſſe: nunquam, ſi in tutelam reciperetur, tanti beneficii memoriam ex animo depoſiturum, Solyman-

Laſcus à Ioanne Rege ad Turcam legatus.

Summa legationis.

mannumque quoad viueret, conſtanti fide cultuque proſecuturum, eique tributa clientelę nomine quotannis perſoluturum eſſe. Quod ei non ſolum ſumme futurum ſit glorioſum, ſed etiam maxime vtile, vt qui beneficiarium Regem habere vicinum potius cupere debeat, quam Ferdinandum Bohemorum Regem, qui Caroli Cæſaris fratris & Germanorum potentia opibuſque fretus bellum ei illaturus potius, quam ſua defenſurus exiſtimari poſſit. Ad ea non difficilem ſe præbuit Solymannus, glorię potentięque auidus, qui Ioannis preces admiſſurum ſe ea lege reſpondit, ſi, quæ ab eo poſtulaturus eſſet, præſtaret, fidemque datam tueretur.

Ferdinandus interim Vngariæ regnum ſibi contra Turcæ vim ſtabiliendum exiſtimans, Solymanni amicitiam petere decreuit, ratus, ad eam facile eum pertrahi poſſe, ſi ei ius, quo legitimus eius regni hęres ſit, probaſſet ſuum. Ad quod legationis munus delegit Ioannem Oberdanſcum Vngarum, quem ſplendido exornatum comitatu, muneribuſque Baſſis exhibendis inſtructum Conſtantinopolim ablegat. Oberdanſcus Conſtantinopolim vbi perueniſſet, licet à Solymanno comiter acceptus, patienterque in conſeſſu purpuratorum auditus fuiſſet, duro tamen & ſuperbo cum reſponſo fuit dimiſſus.

Legatio Ferdinandi Regis ad Turcam.

Reſpondit enim Solymannus, Ferdinandum induciis magiſque amicitia ſua indignum videri, qui alieni iuris regnum inuaſiſſet, cum eius iura antiqua, quæ oſtenderet, ſua de Ioanne victoria reportata plane obliteraſſet, tantiſque etiam iniuriis ſe ab illo affectum eſſe, vt eum in gratiam recipere nonniſi violatis maiorum ſuorum inſtitutis queat. Ideoque ſibi propoſitum eſſe contumeliam acceptam armis vindicare, Vngariamque tanta armatorum multitudine iterum ingreſſurum, vt Ferdinandus in ipſa quoque Germania non ſit tutus futurus. Quo reſponſo legatum præpropere Conſtantinopoli abire iuſſit. Oberdanſcus Viennam reuerſus, omnia, quæ de Solymanni aduentu regiis præſidibus referebat, conficta ab ipſo credebantur, nemine Germanorum ei aſſenſum præbente. Quare vt eam calumniam effugeret, ad Ferdinandum Regem, qui Spiræ tunc comitiis aderat, profectus, legationis reſponſum à Turca retulit inexpectatum. Quo nuncio non mediocriter Ferdinandus perculſus fuit, vt qui probe ſciret, Turcam, quę eſſet minatus, dubio procul executurum, metuſque eo maior erat cauſa, quod Cęſare fratre bellis Italicis implicito auxilia à Germanis petere non auderet, theſauri quin etiam & Cæſaris & ſui continuis bellis exhauſti eſſent.

Reſponſum Solymanni inexpectatum.

In Podolia ea æſtate Iaslouiecius & Iſcricius regiarum copiarum duces ad Cameneciam mille equites Tartaros cæciderunt, & Cracouia eodem tempore à porta noua ad ædem Diui Stephani incendio vaſtata eſt, flamma extra mœnia vehementia venti delata, Clepardiam exuſſit. Eo incendio centum circiter regia tormenta, quæ inter muros adſeruabantur, liquefacta ſunt; ſed poſtea Germanorum opificum opera refuſa atque inſtaurata.

Tartari in Podolia caſi.

Cracouiæ incendium ingens.

Sub exceſſum Octobris Prædislaus Lanczkoronius Chmielnicenſis, Oſtaphius Circaſſienſis Præfecti, nec non reliqui agminum ductores, mille ac ducentis equitibus Polonis & Ruſſis coactis ad Oczacouiam arcem Boryſthenis oſtio adſitam excurrerunt. Polonici iuris olim ea arx fuerat, ſed tunc Tauricanorum Tartarorum præſidio tenebatur. Poloni itaque Tartaris cęſis & victis, triginta pecudum millia, & quingentos equos inde abegerunt.

Tartari iterum à Polonis cæſi ad Oczacouiam.

Ann. Chri. 1529.
Comitia Petricouia.

Primis ineuntis anni diebus Petricouię conuentus à Rege indictus eſt, vbi primum Maſouię proceres in conſilio de regni commodis cum reliquo ſenatu ſententias dixerunt. Poſt longas cum nunciis Prouincialibus diſceptationes à Senatu tandem decretum, vt ad finium Lithuaniæ ac Podoliæ defenſionem contra Turcas, Tartaros, ac Moldauos infenſiſſimos regni hoſtes, pecunia agreſtibus & oppidanis imperaretur, ad eandemque & Maſſouiæ incolę, qui in regni corpus poſtliminio cooptati fuiſſent, eorumdemque cum Polonis iurium ac priuilegiorum eſſent participes, adſtringerētur: qua pecunia milites Podoliam & Ruſſiam ab incurſionibus hoſtilibus tutarentur. Quibus inſuper conſtitutum, vt Ruſſica ac Podolica Nobilitas equis armiſque ſemper inſtructa, ad Tartarorum eruptiones reprimendas, opem ferret. Soluto conuentu Petricouienſi, Rex in Lithuaniam profectus eſt ſub Aprilis decurſum, Regina, Sigiſmundo Auguſto filio, & Iſabella liberis comitātibus. Aliquot dieb. poſt Haliczio regni Marſchalco rebus humanis exempto Petrus Kmitha Scepuſienſis & Præmislienſis Pręfectus ſurrogatus eſt. Rex Vilnam vbi venit, febri ardente correptus fuit, adeo vt de vita periclitaretur: breui tamen opera medicorum conualuit. Ea æſtate mille equites Poloni finium Podoliæ defenſioni præpoſiti, præclare aliquid agendi deſiderio incitati, Pontum Euxinum verſus ad Oczacouiam arcem, quam Tauricani Tartari poſſidebant, expugnandam, expeditionem ſuſceperunt, ne Tartaris circa Boryſthenem aliquis ſupereſſet tutus receptus. Infeliciter tunc euenit, vt Aslan Sultanus Tartarus in campis Circaſſiis Tauricanorū Principis patruelis ſui inſidias declinans Regis Sigiſmundi permiſſu caſtrametari ſolitus, triduo ante Polonorum ad Oczacouiam aduentum, pace cum hoſte patruele tranſegerit, Oczacouia ei tradita. Poloni Aslan Sultanū Regi fœdere iunctum offendere nolentes, pacis inter patrueles Tartaros factæ interim ignari, trecentos Aslan Sultani Tartaros, quos Tauricanos eſſe arbitrabantur, in campo deprehenſos trucidarunt, totidemque aut pluribus alibi cæſis. His Poloni ſucceſſitus elati, ad Oczacouiam curſu directo, primum tria circiter equorum millia, qui in campo & paſcuis libere verſabantur, Tartaris abduxerunt. Aslan Sultanus iis auditis, ad Iaslouiecium copiarum Polonicarum ducem miſit caduceatorem, indicatum, Aſlan Sultanum Sigiſmundo Regi amicum & ſocium mirari, cum Poloniæ prouincias ab incurſionibus aliorum Tartarorum ſumma fide ſit tutatus, ab eius equitibus aliquot centenos ex ſuis interfectos, equoſque, quos ad regium miniſterium aleret, interceptos. Orare, equos reſtituendos curet, ne culpa eius, qui acerrimus regni Polonię militum defenſor contra Tartaros hoſtes fuerit, infeſtiſſimus Polonis eſſe, & iniuriam ſuam armis vlciſci cogatur: monere, vt priuato ſecum colloquio de iniuriis ac damnis illatis ex bono & æquo ſibi ſatisfaciat. Iaslouiecius eo perterrefactus nuncio, quod Aslan Sultanum Regi fœdere iunctum læſiſſet, metuens Regis indignationem, ſi ad eum delatus eſſet, Sultano reſpondit Aslan Sultanum amicum & confœderatum Regis ſui iniuria damniſque à Polonis affectum eſſe, ſummopere dolere, Errore factum, putantibus, Sultanum procul inde abeſſe, quoſque in campis reperiſſent Tartaros, non ipſius, ſed Tauricani Principis fuiſſe milites Regis ſui hoſtes: petere, quicquid ignorantia admiſſum eſſet, ſibi ignoſci. Equos, qui abducti eſſent, paratum ſe reſtituere, permittereque Tartaris, vt equos ſuos ipſimet repetant. Aslan eo reſponſo lætus protinus equos abducendos curauit, Iaslouiecio ſpe ineundæ amicitię atque ſocietatis ad ſe Oczacouiam inuitato, cum à Tartaris, quib. equos vltro reſtituerit, nil hoſtile ei metuendum eſſet.

Polonorum excurſio ad Oczacouiam.

Iaslouiecius nil fraudis ſuſpicatus, licet plerique ex ſociis blandæ Sultani orationi non temere fidem habēdam ſuaderent, ad Aslan Sultanum Oczacouiam ſe contulit. Ad quem cum veniſſet, Tartari conſcenſis ſubito equis, Polonos nil hoſtile ſuſpicantes impetu facto circumuentos ſagittis impetierunt. Conſtiterunt aliquandiu Poloni immoti, ſcutis duntaxat ſagittarum multitudinem excipientes. Confeſtim Aslan Sultanus vim fieri Polonis videns, Scythica ſuccinctus phanetra aduolat, præliū diremptūrus, & per confertos Tartaros irruens, magno clamore eos à certamine auocare conatur, ſerio ne, an ſimulate incertum. Verū Sultanus cum ſuos non poſſet abſtrahere, aut certe videretur, ſeceſſit, Tartarique Polonos certatim adorti ſagittis confecerunt. Poloni, quid agendum abſente duce, ancipites in fugam per vaſtos campos ſe effuderūt, Ruſſis, qui Polonis coniuncti erant, primum fugientib. Quo viſo Tartari Polonos inſecuti complures trucidarunt, multos ceperunt, qui poſtea ſoluto redemptionis precio in Poloniam reuerſi ſunt. Stanislaus Pileczius, vbi omnes in fugam ruere vidit, deſperatis rebus equi pernicitate hoſtium manus euaſit. At Hieronymus Lataſcius viriliter cum Tartaris aliquandiu præliatus, turpe fugere cenſens, à Tartaris captus eſt. Vbi aliquandiu ſeruire coactus à Ioanne fratre Epiſc. Poſnanienſi numerato lytro liberatus eſt. Aslan Sultanus, vt facto ipſo probaret, eam ſe inuito ſtragem paſſos Polonos, Iaslouieciū, qui ad eū ſub fide publica venerat, dimiſit. Calamitatis illius culpa Iaslouiecio adſcripta fuit, ꝙ nimis facile Tartaro credēs, redditis equis, eius fidei ſe permiſiſſet. Qui ſi māſiſſet. Poloni procul dubio licet numero inferiores, equis tamē, armis, & virtute lōge ſuperiores, omnem hoſtilem à ſe iniuriā propulſaſſent. Clades hac accepta die Auguſti 3. quo tempore ad Bugum fluuium & Socalum aliquot annis ante cum Tartaris infeliciter fuit pugnatum.

Poloni à Tartaris circumuenti & caſi.

Cladiū culpa Iaslouiecio adſcripta.

Hōc ipſo anno Turcarum Tyrānus Solyman. ingentib. copiis maximoq; apparatu Budā contēdit. Quo cū veniſſet, Ioan. Vngariæ Rex ipſius beneficiarius inſigni procerū comitatu ſtipatus, Laſco etiā comite, ad Tyrannū honoris agendarūq; gratiarū cauſa, qui eum clietela dignatus fuiſſet, obuiā proceſſit, dextræq; oſculo cū patronū ac vindicē libertatis ſuæ agnoſcere eſt teſtatus. Solyman. nōnihil è puluino adſurgēs, graui ſed amico vultu dextrā ei porrexit, fidei amicitiæq; pignus, teſtatus, nil ſibi optatius à Deo cōtigere, q̃ ſi miſeris indigna ab hoſtib. perpeſſis ſuccurrere poſſit. Itaq; bono animo ſit, oīa n. ſe, quæ eo bello hoſti erepturus eſſet, ei cōceſſurū. Budēſes aduentātis Turcæ fama perculſi, ferme oēs in finitimas vrbes Strigoniū, Albā regiam, & Poſoniū ꝓfugerūt. Itaq; Buda deſerta potitus, arcē cū Germanico præſidio oppugnat, Turcæ actis cuniculis fundamēta ſubruere moliti, vt ſuppoſitis ignib. arcē excinderēt. Præſidiarii viā elabēdi nullā vidētes aliā, de deditione cū Turcis agitāt. Pręerat arci Thom. Nadaſtus Vng. is milites cū hoſtib. trāſigere ꝓhibet, perfide ignauiæ eos accuſās, ſuppliciūq; ni extrema quæq; adeāt, cōminatus. Verū vbi ex dilabētiū Turcarū ſpecie corruiturā turrim prēuiderēt, metu cōſternati Nadaſtū aduerſantē in vincula cōpingūt, cūq; hoſtib. de abitu paciſcūtur. Itaque 70. circiter ex pacto cū ſarcinis Poſoniū abituri exeūt. Tyran. de eorū perfidia & Nadaſti fide ac cōſtātia edoctus, trucidari oēs iubet: Nadaſtū vero ſtipēdio ad ſe inuitatū, cū abnueret, clemēter dimittit. Inde Viēnā mouet Budę relictis Io. Rege & Lud. Gritto cū 5 peditū ac 3. equitum

Expeditio Turcæ in Vngariam.

Quā

Buda potitur.

Inde Viennam petit, eamque obſidet.

equitum millibus. Loca ad Danubiũ ſponte ſe ei dediderunt, de quibus Strigonium, Altenburgum, Plintenburgum, Comora, munitiſſima caſtella, quæ, ſi, qua par eſt fide ac fortitudine, reſtitiſſent, Turcarum impetum remorari potuiſſent, dum Ferdinandus Rex copiis coactis aduerſum hoſtem veniſſet: imprimis, ſi Archiepiſcopus Strigonienſis ſui & nominis & officii immemor arcem ſtrenue tuendo dierum aliquot moram Tyranno obieciſſet. Tyrannus igitur locis illis omnibus in poteſtatem ſuam redactis celeriter iter Viennam conuertit, eoque exeunte Septembri venit. Inſperato hoſtis aduentu Viennenſes quidem perterrefacti, vrbem tamẽ, omnib. defendendam viribus decreuerunt. Itaque ſuburbiis, ne præſidio hoſti eſſent, incenſis hoſtem intrepide expectarunt. Inde agitata ſunt de hoſte propulſando conſilia, diſpoſitiſque in mœnibus tormentis, & foſſis aliiſque operibus aggeſtis vrbis cuſtodia per ſtationes diuiſa eſt. Tum vero commodum Philippus Palatinus Rheni centum equitibus mature Viennam ingreſſus, vrbis partem, qua Vngariam vergit, propugnandam ſuſcepit. Sicque reliqs ducibus certæ vrbis partes defendendæ fuerunt commiſſæ. Dum hæc intus magna cura aguntur, hoſtiles copiæ ad mœnia obequitantes apparuerunt, in quas Viennenſes egreſſi, non ſemel cum victoria redierunt. Interim hoſtilis exercitus præcurſores aſſiduis Viennenſes incurſionibus vexabant, cum quibus præſidiari equites congreſſi quoſdam ceperunt, occiſorum capitib. in vrbem relatis. Haud multo poſt quingenti equites Viennenſes porta ad Vngariã effuſi cũ Turcis concurrunt, vbi Viennenſes repulſi tres cæſi, & ſeptẽ capti ſunt, inter quos & Comitis Hardecii vexillifer Chriſtoph. Czedlicius eques Sileſius. Hi ad tyrãnum adducti, poſtquam eos examinaſſet, ac de vrbis ſtatu cognoſſet, Czedlicium veſte acu picta auroque intertexta donatum cum cæteris captiuis, tribus aureis ſingulis donatis, in vrbem remiſit. Per hos Viennenſibus æquas conditiones, ſi deditionem facerent, proponẽdas curauit. Cæterum obſeſſa eſt Vienna ſub Septemb. exitum aqua terraq; tantis Turcarum copiis, vt ex D. Stephani turre caſtrorum finem proſpicere nemo potuerit. Præcipua eius potiundæ ſpes in cuniculis erat: quos locis commodis plurimos ſub terram tentari, & ſulphure, bitumine, ac puluere tormentario compleri iuſſerat, vt igne ſubiecto militem muros defendentẽ per munitiones ingenti ruina patefactas in vrbem immitteret. In vrbe interim è proditorib. tormentis ſubiecti faſſi ſunt, ſe vrbis ædificia incendere politicos, vt, dum intus ad reſtinguendum concurreretur incendium, Turcæ foris nudata præſidiis mœnia occuparent. Hoc molimine deprehenſo, obſeſſi alacriores facti longe maiore, quam ante, diligentia excubias egerunt. Sed maior à cuniculis metus imminebat: cum ecce è Turcis quidã ſub ipſis mœnibus ſponte ſe obtulit, & in vrbem perductus multarum rerum, tũ inprimis, qua parte murus ſuffoderetur, indicium fecit. Id obſeſſi ſecuti, q̃buſcunq. locis hoſtiũ operæ cuniculos tẽtabant, die noctuq. ſuos in cõtrafodiẽdi opere cõtinuere: atque ita doli deprehẽſi, & hoſtiũ machinæ eluſæ. Quicquid n. ab hoſtib. illuc congeſtũ fuerat, id milites obſeſſi cõtra ductis cuniculis aut vi abripuerũt, aut aſtu aſportarũt: hoſtes vero, qui ſe in cuniculos illuc abſconderant, aut expulerunt, aut interemerunt. Cum igitur hanc rationem parum proſpere ſibi procedere Turca animaduerteret, corona vrbem inuadere decreuit. Quadrifariã ergo diuiſo exercitu vrbẽ continuato prælio oppugnare, foſſores interim in auerſiſſima munitionũ parte cuniculos agere iubet,

Philippus Palatinus Rheni Viennam ingreſſus.

iubet, vt ſic perpetuis laboribus exhauſti milites Chriſtiani vel loca deſerere cogerentur, vel à ſuffoſſionibus armis & pugna arcerentur. Nec id fruſtra fuit. Dum enim ſumma contentione tormentorum glandibus eminus certatur, murus tribus locis ſuffoſſus, & puluere incenſo diſruptus ſatis commodum oppugnantibus aditum præbere videbatur. Vnde ingenti ſublato clamore per ruinas magno conamine irrumpentes Turcæ impreſſionem fecere. Chriſtiani vero ſuperſtantes omni telorum genere irruentium impetum ſuſtinere, contis atque haſtis aduerſos excipere ac deturbare, dum dirutam muri partem, vt res ferebat, ſarmentis ac trabibus reficere poſſent. Tentata per aliquot dies infeliciter oppugnatione, hoſtes tandem ita elanguerunt, vt nec minis, nec fuſtibus ad muros inuadendos ſe paterentur cogi: ad foſſam vero adacti, quaſi attoniti illico reſilirent. Sed & obſeſſis diuturno labore defatigatis etſi ceſſatio hæc ingrata accidebat, tamen magno in metu verſabãtur. Certum enim erat, Turcam, antequam infectis rebus diſcederet, extrema tentaturum, & quando hactenus oppugnationibus apertis nil profeciſſet, per cuniculos in vrbem euaſurum, ac repẽte obſeſſos oppreſſurum. Dum hac fiunt, Ferdinandus Rex & Fridericus Princeps Palatinus, qui in comitiis Spirenſibus exercitus imperator deſignatus, & ſubito Turcarum aduentu excluſus Crembſii reſederat, potenti cum exercitu venerunt. Quo cognito, hoſtis territus obſidionem ſoluit, ac Conſtantinopolim redire conſtituit. Quod conſilium non hoſtes tantum, verum ſuos quoque celauit, milites corpora curare, arma expedire, atque deinde, vt primum claſſicum audiret, adeſſe iuſſit. Omnibus ita ad oppugnationem præparatis, cum Turcæ ſerio rem agi exiſtimantes ægre tremulis manibus arma retinerent, vix tentata tunc oppugnatione incenſis ſtatim prima ſub vigilia caſtris profectionis ſignum dant, captiuis omnibus miſerandum in modum trucidatis. Interim dum hoſtis magna copiarum parte prægreditur, Ebraimus, penes quem ſumma erat rerum, mane inſtructis ordinibus in aciem eduxit: cum aliquandiu in procinctu ſtetiſſet, Chriſtiani vero inſidias veriti mœnibus ſe continerent, & ipſe ſubſecutus eſt. Placuit interim vtriſque, vt de captiuis permutandis ageretur, qua in re Turca fidem ſic ſatis ſeruauit: ſuum vero diſceſſum ita excuſauit, vt diceret, ſe non ad vrbes occupandas, ſed Ferdinandum prælio laceſſendum in Auſtriam deueniſſe, eoque iam fruſtra multos dies expectato domum iam redire, breui reuerſurum. Chriſtiani cognito hoſtiũ diſceſſu inſtructa acie vrbe egreſſi ſolidũ diẽ in armis ſteterunt, cum hoſtis nullus compareret, in vrbem regreſſi ſunt. Atque ita obſidio hæc ſoluta, & propugnaculum Germaniæ celeberrimum opera ſecundum Deum inprimis Principum Palatinorum ſeruatum aſſertumque. Solymannus Budam cum rediiſſet, Ioannem Vngariæ Regem conſtituit, eumque amicum & beneficiarium diplomate ſolenni appellauit, adiuncto ei Ludouico Gritto, vt eius conſilio vſus, quæ ad regnum confirmandum neceſſaria forent, ordinaret. Nec multo poſt metu ingruentis hyemis, & inualeſcentis magis magiſque frigoris, iumentis, camelis præſertim ſumme infeſti in Thraciam reuerſus eſt. Menſe Octobri eiuſdem anni Sigiſmundus Auguſtus Regis filius à Proceribus Lituanis in magno Lituaniæ Ducatu patri ſucceſſor, ſolenni ceremoniarum pompa deſignatus & creatus eſt. Inde Rex in Poloniam redux regni comitia Petricouiæ habuit, in quibus ab Ordinibus regni de filio in Regem eligendo obtinuit conſenſum, licet non ſi-

Ferd. Rex & Fridericus Palatinus Rheni contra Turcam.

Vienna obſidio ſoluitur.

Ioãn s Vng. Rex à Turca conſtituitur.

Sig. Auguſtus M. Dux Lituaniæ deſignatus.

Comitia Petricouiæ.

ne difficultate, quod nullius frugi futurum, & Rempublicam turbaturum nonnulli dicebant. Hic etiam defensionis causa contra barbaros ad militem conscribendum pecunia agrorum colonis & oppidanis imperata est.

An Ch. 1 5 3 0.

Sig. Augustus Cracouiæ inauguratur.

Post initium vero anni, qui proxime secutus est, Rex è comitiis Petricouiensibus Cracouiam rediit. Quo etiam regni proceres confluxerunt ad Sigismundi Augusti inaugurationem, quæ mense Februario peracta est à Ioanne Lasco Archiepiscopo Gnesnensi. Eam celebritatem cohonestauit Dux Prussiæ cum fratre Vilhelmo Marchione Brandeburgensi: Archiepiscopus Gnesnensis nouem cum Episcopis. Palatini item & Castellani complures. Aderant & Nobilitatis internuncii atque ciuitatum. In hoc conuentu Rex cum Regina regni Ordinibus cauit,

Ducis Prussiæ postulata.

non teneri eos obedientiam Regi iuueni præstare, donec adultior factus priuilegia iuraque eorum iuramento confirmet. Hic etiam Dux Prussiæ proposuit de loco in Senatu regni sibi concedendo & de voto suffragioque in Regis electione ferendo, quod sibi competere persuasum habebat, ac de nouo Prussiæ Magistro nuper à Cæsare in comitiis Augustanis creato, ne quid detrimenti Respublica Polona propter Prussiæ mutationem accipiat. Prius ad proxime futura comitia reiectum etiam, in quibus totius regni iura corrigenda. De nouo autem Prussiæ Magistro mandatum est Ioanni

Catianerus Ferd. Regis exercitus dux arcem Nedeciā in Scepusio oppugnat.

Dantisco Sigismundi Regis Oratori in aula Augusta, vt inibi negotii satageret, ne ob id Polonia Prussiaque pericliteτur. Sub id tempus Ioannes Catianerus Ferdinandi Regis copiarum dux tredecim Polonicæ ditionis in Scepusio oppidis iniuriose tractatis Nedeciam arcem oppugnauit, vicinia tota direpta. Quam iniuriā etsi proceres nonnulli, vt Rex armis vindicaret, suasores erant, maluit tamen ad Ferdinandum Regem literis de Catianeri violentia, ditionibus suis illata, conqueri, postulauitque, audaciam hominis tempestiue coerceret, ne ex parua scintilla magnum, vt sæpe fit, oriatur incendium.

Rex Pol. de trāsactione inter Ferd. & Ioannem Reges allaborat.

Interim Rex de transactione inter Ferdinandum & Ioannem Reges per legatos allaborauit. Cum Ioanne quidem per Sebastianum Opalinium regni Secretarium. Cum Cæsare & Ferdinando Rege per Dantiscum. Firmioris vero pacis tractandæ arctiorisque necessitudinis cum iisdem contrahendæ gratia Ioannes Latalscius Posnaniensis, & Andreas Critius Plocensis Episcopi, Petrus Kmitha Cracouiensis, Ioannes Tarnouius Russiç Palatini, Lucas Gorcanus Castellanus Posnaniensis, & Ioannes Choinius Cracouiensis Archidiaconus Posnaniam ad conuentum ablegati sunt. Cui aderant à Cęsare & Ferdinando Legati, Iacobus Episcopus Vratislauiensis, Sigismundus Herbersteinius Baro Austiacus. A Rege Ioanne Franciscus Archiepiscopus Coloczensis, Stephanus Verbecius Cancellarius, Hieronymus Lascus Palatinus Siradiensis, & alii, qui negocium hoc

Inducia annua inter Reges Vngaria.

pertractantes ad D. Martini, perq; aliquot hebdomadas frustra laborantes inducias saltem annuas inter Reges pacti sunt, & filiam Ferdinandi Regis Elisabetham impubem adhuc Sigismundo Augusto impubi etiam desponsarunt.

Comitia Imp. Augustæ Vindelicorum.

Duci Pruss. mouet litem nouus Ordinis Magister

Circa idam tempus comitia Imperii Augustæ Vindelicorum celebrata sunt, vbi Alberto Prussiæ Duci nouus Oodinis Magister Valterus Cronebergius litem mouit, quod Prussiæ Magisterium feudumq; in Ducatum hæreditarium Ordinis sociis in Germania inconsultis conuertisset, eoque nomine eum ad Cæsarem ac tribunal Imperii citauit. Quum vero non comparεret, à iudicio Imperiali solēni ritu sub dio promulgata sententia pro-

scriptus

scriptus est.

Dux Prussiæ à Iudicib. cameralib. proscriptus. A Rege Pol. opem implerat.

Qui causam ad Regem per Oratorem defert patrocinium opemque eius implorans. Ei à Rege responsum, missurum se ad Cæsarem legatum, quo efficiat, ne in posterum Dux ad iudicium extraneum euocetur, nec de cętero molestia ipsi exhibeatur. Cęterū ad citationē de Regis cōsilio respondendum visum est per oratorem Ducis eo mittendum, non agnoscere se, rebus sic immutatis, præter quā Regis Poloniæ præcipui sui magistratus, iurisdictionem aliam, & vt inhibitionem regiam ibidem repræsentet.

An Ch. 1 5 3 1.

Io. Lasci Archiep. Gnesnensis obitus.

Vere subsecuti anni adulto decessit Ioannes Lascus Archiepiscopus Gnesnensis, vir consilii magni, eloquentiæ singularis, qui cum primum Prępositus Scarbimiriensis, ac in Cancellariæ munere probe exercitatus fuisset, ad summam Cancellarii dignitatem ascendit, tandem Archiepiscopam Gnesnensem fructū virtutis & laboris sui vberrimum consecutus. Concilio Lateranensi Romæ interfuit, ac legationis perpetuæ honorē à Pontifice Leone decimo suis in archiepiscopa Gnesnensi successoribus obtinuit. Ei Mat-

Episcoporū successiones

thias Dreuitius Episcopus Vladislauiensis suffectus. Vladislauiensem vero Episcopam Ioannes Karnkouius Premisliensis, Premisliensem Ioannes Choinius Regis Secretarius adeptus est. Quas electiones arbitrio Regis factas Clemens septimus Pontifex approbauit. Atque eodem tempore literæ, seu (vt alias vocant) Breue Regi allatum est, quo eum, vt ad generale

Breue à Pōtifice ad Regē Pol. missum

Concilium propediem celebrandum suos destinaret legatos, ad religionis controuersias, quibus Germania plena erat, conciliandas, hortabatur.

Cometes.

Haud multo post calendis Augusti Cometes apparuit, quo tempore mille ducēti equites Poloni Nestro fl. superato Moldauos, qui in Pocucia ditionis

Pocucia à Polonis recuperata.

Polonicę prouincia præsidiarii erant, adorti, vno alteroq; prælio commisso, hostibus victis fugatisq; Pocuciam postliminio regno Poloniæ adiunxerunt.

Ex Moldauis victoria reportata.

Eam victoriam cōsecutus Ioannes Tarnouius exercitus dux haud procul à Guosdecia arce cum sex Moldauorum millibus ita conflixit, vt magna strage patrata Guosdęciam exturbatis Moldauis recuperarit, ac Polonorum præsidio imposito munierit.

Palatini Moldauia in Poloniæ fines ingressus.

Inde paucos post dies retro abeunti Tarnouio nunciatum est, Petrum Moldauiæ Palatinū cum ingenti duûm & viginti milliū exercitu multisq; tormentis celeriter aduentare, iamq; Polonię fines ingressum haud longe castra metari. Tarnouius vero quatuor solū habebat millia equitū ac peditum, quę copię cū hostili exercitu cōparatę admodum exiguæ erant, plurimorūq; iudiciū erat, hoste non expectato tormentisq; relictis ilico Haliciā versus abeundū, hostēq; frementem eo modo ludificādum. At Tarnouius imperterriti animi vir, absit vero, inquit, vt tormenta regia fidei meæ concredita vnquam deseram, hic hic gradum sistere oportet, & cum Moldauo omnes etiam suas vires adducēte prælium cōmittendum, & aut vincendum, aut mascule occūbendū. Eo Tarnouii responso

Poloni castra carrorū munimento vallant.

Poloni ad cōflictū animati, castra perpetuo carrorū munimento vallare cæperūt, peditibus scloperariis ante currus collocatis: equitibus grauis & leuis armaturæ medius fuit datus locus. Tarnouio ordines obequitāte, & animo se militi es firmāte ad operā strenue nauādā, Moldauus ingēti belli apparatu ac maiorib. copiis appropinquat, castris ex aduerso Polonorum metatis, &

Moldaui castra ex aduerso Polon. metati.

tormētis circiter 50. lōgo ordine dispositis, de hoc solo anxius, ne Poloni copiarū ipsi⁹ magnitudine cōsternati fuga elaberētur, ideoq; copias omnes turmatim diuisas circa Polonica castra consistere iussit. Cœptū inde fulminanti tormētorū horrendo fragore ac boatu, horisq; aliquot in castra Polonica

fuit detonatum, multo maiore Moldauorum strage quam Polonorum, qui peritiores habebant tormentarios magistros, destinatisque ictibus Moldauos feriebãt: pedites etiam sclopetarii extra curruum vallum dispositi innumeros interimebant. Quorum clade territi Moldaui pugnandi ardore clanguescente retrocesserunt.

Moldaui retrocedunt.

Eo viso Tarnouius equites in hostem impetum facere iussit: quos irruentes Moldaui præsenti animo manuque excepere. Certatum est vtrinque acriter plurimis cadentibus, Tarnouio rem viriliter agente. Qui, cum pugnatum per duas ferme horas ancipiti marte fuisset, vniuersas copias in hostes per alteram castrorum viam immisit, in quos tormenta non sine strage detonuerunt. Moldaui violentum Polonorum impetum cum sustinere non possent, paulatim pedem retulerunt, tandemque in præcipitem fugam sunt acti: quos fugientes insecuti Poloni cædem in fuga ingentem ediderunt. Moldauus in colle proximo exitum expectabat, qui vbi suos fugere conspexit, & ipse in fugam se coniecit: ac nisi pernicissimo equo vectus fuisset, in Polonorum strenue persequentium manus incidisset. Castra hostium direpta, torméta omnia capta.

Moldaui fuga.

Hanc celebrem Poloni de Moldauis victoriam ad Obertinum reportarunt die Augusti vicesima quarta, nocte, quæ præcessit conflictum, cometa clarius solito apparuit, & altera à victoria die disparuit, quę res portento victoriam Polonorum de Moldauis, & horum cladẽ insignem significante non caruit.

Moldauorũ clades ad Obertinum.

Cecidere eo prælio Moldauorum quatuor millia, capti supra quadringenti, inter quos fuere scrinii Magister, & familiæ præfectus: Hos omnes & tormenta circiter quadraginta octo Tarnouius ad Regem Cracouiam perduxit, eiusque pugnæ hypotyposin eleganter depictam ad posteritatis memoriam in templo dicauit. Post pro re contra Moldauos auspicato gesta in templo arcis Deo gratiis actis tria præcipua vexilla militaria Palatini Moldauiæ & gentis Valachicæ ad D. Stanislai tumulum fuerunt defixa. Tarnouio pro re bene gesta Rex in signum singularis gratiæ binorum grossorum in mansum contributionem decreuit publicam, qui honos antea nulli fere contigit. Exinde Moldauus tanta clade accepta aliquandiu conquiescere visus est, ita tamen, vt Moldaui à latrociniis nil cessarent, nec à Transiluanis, vel ipsis quoque Transalpinis gentis suæ finibus abstinerent: sed inueterato quodam & clade ea exacerbato odio Polonis infesti, in eandem Pocuciam irruendo prædandoque eam sæpe infestarent.

Moldaui in Pocuciã irruptio.

Quibus de causis Rex, ne semper aduersus repentinas incursiones exercitus iustus magnis impensis cogendus esset, inuadendæ ac delendæ potius inquietæ gentis consilium cepit. Nil tamen ante conandum ratus, quam animum Solymanni Turcici Tyranni explorasset, quod Petrus, Valachique in ipsius clientela essent.

Regis Sigis. ad Turcam legatio.

Itaque Constantinopolim ad Solymannum Iacobum Vilamouium misit, per quem ei significauit, ingentes Valachorum copias à se profligatas, & Pocuciam recuperatam esse, orans insuper, Moldauo, cum eius esset vectigalis, mandaret, Polonię prouincias armis ne vexaret, sed intra suos fines se contineret: se nuper ea tantũ pœna, in quam illi temere armis sumptis incurrissent, contentum fuisse, cum miles suus facile persequendo victoriam, ac in intima Moldauiæ penetrando profligatos ad internecionem delere potuisset.

Turcæ responsum.

Turca Regi de illustri victoria gratulatus, Ottomanios, respondet, consueuisse clientes suos, qui ipsorum maiestatem imperiumq; obseruarent, ab iniuriis aliorum vindicare, in eosdem humani

iuris oblitos delinquentes grauiter animaduertere: ideoque Regem Poloniæ hunc ab se amicitiæ fidelis fructum percepturũ, vt nullo suo cum labore ac periculo Moldauum, qui tot modis punitus non cessaret, pœna affectum audiat. Euestigio legatum ad Moldauum misit, iubens eum cum Rege pacem colere, & à Polonia vexanda abstinere, arma & exitium, ni obtemperaret, interminatus. Cæterum quia Moldauiæ Palatinus illata à Polonis clade minime consternatus bellum redintegraturus ferebatur, iniunctum etiam equitum præfectis, qui in Pocucia arcium defendẽdarum caussa relicti erant, vt in Moldauiam incursionem facientes ferro ignique omnia vastarent. Quod cum aliquoties feliciter magna inde abacta præda fecissent, vnus ex equitum præfectis cum ala equitum in insidias cum præda dilapsus, in hostium venit potestatem.

Io. Regis Vng. legatio ad Regẽ Pol. & Valachũ.

Ioannes Vngariæ Rex eius gentis misertus, Ioannem Statilium Episcopum Transyluaniæ ad Moldauiæ Palatinum misit, eique vt à Poloniæ Rege pacem peteret, suasor fuit. Moldauus belli infelicis ac damnorum, quibus à Polonis afficiebatur, pertæsus, Regis Vngariæ intercessione à Sigismundo Rege inducias anni vnius petere, tormentaque aduerso prælio capta repetere decreuit, postea cum eo de pace tractaturus. Vngariæ Rex postulatis Moldaui satisfacere, rebusque eius consulere cupiens, Franciscum Præpositum Albensem siue Transyluaniæ ad Sigismundum Regem ablegauit, qui per Moldauiam itinere suscepto Petrum Palatinum ad inducias à Poloniæ Rege petendas, & oratores cum eo mittendos Regis sui nomine iterum cohortatus est.

Induciæ inter Regem Sigism. & Moldorum.

Moldauus persuasioni Vngari assensum præbens, literas, quibus tormenta bello capta sibi restitui, & inducias annuas fieri petiit, ad Poloniæ Regem dedit. Legatus Vngariæ Regis Cracouiam vbi peruenit, Regis sui, Palatini Moldauiæ, & Ioannis Statilii Transiluaniæ Episcopi literas Regi reddidit, induciasque Palatino obtinuit. Hoc anno Rex non solum à Turcis, sed etiam à Tartaris Tauricanis gente ex rapto viuere adsueta pacem habuit, nõ illorum voluntate, sed Turcici Tyranni mandato, qui bellum eis fuit comminatus, ni à Polonia infestanda abstinerent. Etsi vero Tartari Podoliam ac Volyniam nonnunquam incursabant, damna tamen non admodum magna inferre, à regio præsidio facile propter ipsorum paucitatem repulsi, potuerunt.

Comitia Cracouiæ.

Mense Decembri eiusdem anni edicta à Rege comitia Cracouiæ, quę in proximi post hunc anni mensem Ianuarium finita sunt. Ibi legati Ducis Prussiæ hoc responsum acceperunt, qua ad Regis Poloniæ electionem, esse legibus & consuetudinibus regni edictum, ne quispiam Principum familia ad electionem admittatur, eo, ne tam sua, quam aliorum potentia munitus, vel seipsum, aut propinquum consanguineumque superiorem in regnum imponat, intrudatque.

Responsum Duci Prussiæ datum.

Apologiam quod velit Dux Prussiæ aduersus recens creatum Ordinis Magistrum euulgare, non consultum sibi videri, illa enim ipsa multorum animos offensum iri præsertim religioni Romanæ addictorũ, & rẽ esse potius virorũ doctorum, non Principis Edidit tamen post Prussiæ Dux scriptum, quo facti sui rationem explicat, & quemadmodum extrema necessitate coactus, & ab imperio destitutus, in Regis Poloniæ clientelam concesserit, ostendit.

Poloni à Moldauis profligati.

Eodem tempore Poloni equites ex Pocucia in Moldauiam irruptione facta regionem incautius depopulantes, improuiso à Valachis ad Tirasouce profligati sunt, ducentis circiter peremptis & captis, reliquis fuga dilapsis. Nec ita multo post Aslan Sultanus Tauricani

Aslan Sultanus Tar-

ſerus à Tauricanis victus. in Circaſſiā arcem ſe recepit. Legatio illius ad Regē Pol.

Principis frater tranſmiſſo Tanai in Tauricam ingentibus cum orientalium Tartarorum auxiliis expeditionem ſuſcepit, & commiſſo cum Tauricanis prælio victus fugatuſque in Circaſſiam arcem, cui Oſtaphius Regis nomine præerat, ſe recepit, miſſiſque ad Regem Sigiſmundum legatis impetrauit, vt ſibi in littoralibus Boryſthenis aliquot cum equitum alis tuto ſubſiſtere liceret. Cui Rex, vt ſibi beneficio eum deuinciret, munera trāſmittit, quæ tam grato barbarus accepit animo, vt deinceps patris nomine eum ſalutarit, magniſque ſubſidiis poſtea contra Moſcos ei fuerit. Aduenit poſtea ad Regem Præfectus Syliſtriæ à Ludouico Gritto legatus, nuncians, Solymannum Turcarum Imperatorem diſſenſionem Moldauicam ei dirimpiendam cōmiſiſſe, hortatus Regem, vt ex proceribus aliquos ad ſtatā diem in finib. Moldauiæ eſſe iubeat, idem Petrum Moldauiæ Palatinum Solymanni iuſſu facturum. Venerunt etiam ſub id tempus Ioachimi Marchionis Brandeburgici Electoris, vt & Barnimi Ducis Pomeraniæ Oratores, queſtum de latrociniis, quæ ex arce Tuczinia in eorum prouincias patrabant. Rex arcis poſſeſſore ad ſe vocato factum exprobrat, qui ex odio illam accuſationem profectam oſtendens iureiurando innocentiam ſuam demonſtrauit, operamque ſe daturum ſancte promiſit, vt latrones aliunde venientes coercerentur, & cum vicinis Principibus pax illibata maneret. Ineunte vere Satkereius Tartarorum Princeps ægre ferens, Aslan Sultanum fratrem hoſtem ſuum infenſiſſimum, quem non multo ante victum ex Taurica eiecerat, ad Circaſſiam Regis Poloniæ permiſſu caſtra metari, neceſſariaque ei ab Oſtaphio illius loci Præfecto, & aliis præfectis regiis ſubminiſtrari, mille quingentis Turcicis peditibus & tormentis quinquaginta à Turcarum Imperatore in auxilium acceptis, ex Taurica inſtructo cum exercitu Boryſthene ad Thauaniam traiecto ad Circaſſiam arcem obſidendam profectus eſt, diſpoſitiſque tormentis violenter eam Turcarum tormentariorum vſus opera concuſſit. Aslan Sultanus aduentu Satkereii cognito, caſtris ſubito motis, in vlteriore Boryſthenis parte Moſcouiam verſus rei euentum expectauit. Circaſſiam Oſtaphius ſummis oppugnatam viribus maſcule defendit, ſuburbia audito aduentu demolitur, ne incenſis iis arx ex lignea materia conſtructa ob vicinitatem & ipſa incenderetur. Tauricanus arcem ſtrenue à præſidio regio defenſam ſe expugnare non poſſe animaduertens, puluere nitrato iam deficiente, & Turcis peditibus cum multis Tartaris cæſis, Oſtaphium arcis Præfectum ad colloquium fide data euocauit. Qui barbaro non fidendum ratus, obſides ad ſe in arcem mitti primariæ notę tres proceres Tartaros poſtulauit. Iis in arcem miſſis, & cuſtodiri iuſſis, ipſe aliquot hydromellis vaſis abſumptis ad Satkereii caſtra ſe contulit, vbi aliquandiu cum eo humaniter colloquutus, menſæque eius adhibitus, hilari & largiori hydromellis Lituanici potu pacem & amicitiam inter ſe iunctam confirmarunt, poſtquam diebus tredecim Tauricanus in Circaſſiæ arcis oppugnatione fruſtra hæſiſſet. Poſthæc ambo Tartarorum Satkereius & Aslan Sultanus ad Regem miſſis legatis, Satkereius quidem Regi reconciliatus eſt pace facta, Aslan vero Sultano exulanti, & in campis Boryſthenicis oberranti miſſa ſunt munera.

A Ludou. Gritto legatus ad Regē.

Ab Electore Brandeb. & Duce Pom. legati.

Turtarus frater fratrem oppugnat.

Turca in Vngariam iterū mouet

In Vngariam ea æſtate Solymannus Turcarum Tyrannus numeroſo exercitu iterato expeditionem ſuſcepit, Viennam, à qua paulo ante ſtrenue repulſus fuerat, expugnaturus. Ferdinandus Vngariæ Bohemięque Rex

Rex certior factus ad eum cum muneribus, ac de pace fœdereque ineundo Oratores miſit, qui in Triballorum ſeu Bulgarorum finibus Tyranno obuiam facti, comiterque ſuſcepti, caſtra ſequi fuerunt iuſſi. Quibus Ratiſponam nunciatis, Cæſar Principeſque Germaniæ non diutius cunctandum rati, conuentum dimiſerunt, ne hoſtis interim accelerato itinere damni aliquid inferret, communi omnium Ordinum ſuffragio Friderico Palatino Principi ob rem bello priori prædare geſtam belli ſumma fuit commiſſa. Qui expeditionem iudicans maturandam, paucorum dierum ſpacio Abudiacum Danubianum peruenit. Vnde ad Cæſarem & fratrem eius Ferdinandum Regem profectus, de belli gerendi ratione cum iis deliberauit, qui ſe cum exercitu in Ialia ac Hiſpania cogendo propediem adfuturos promiſerunt. Eorum mandato inſtructus Palatinus celeribus equis Boiodurum ad Erneſtum Bauariæ Ducem profectus, cui cura ſubmittendi commeatus demandata erat, eum ad officium recte adminiſtrandum ſerio animauit. Illuc Croneburgum digreſſus Viennenſi vrbi præfectos ad ſe vocauit, Cæſaris & Regis Ferdinandi mandata eis expoſiturus, qui cum poſtero die comparuiſſent, de caſtris metandis & communiendis fuit agitatum. Ibi cum hærerent, nunciatum eſt, Turcam numeroſiſſimo, vti fama ferebat, cum exercitu Vngariam ingreſſum Gunczam oppidum exiguum ad lacum piſcoſum ſumma vi obſidere. Præerat ei arci Nicolaus Iuritſch vir animi pręſentis centum cum militibus tantum, qui viginti quinq; dierum ſpacio validiſſimi exercitus acerrimam ſuſtinuerunt obſidionem, quæ tandem hoſtibus ſpe expugnandæ arcis deiectis, Ebraimo Baſſa conſulente, ne potentiſſimo imperatori exigui caſtelli oppugnatio diuturnior aliquid derogaret, ſoluta fuit. Præfecti illius fortitudinem admiratus, ad ſe vocatum, oppido eum illo donauit, præmio rei viriliter geſtæ. Quam etiam donationem Ferdinandus Rex ratam habuit. Vlterius hoſtis progreſſus Carinthiam, Styriam, atque Auſtriam miſere diuexauit. Quem vbi Cæſar prouincias Auſtriacas ferro flammaque depopulari accepiſſet, cum eo prælii aleam experiri conſtituit. Habebat is tum ex Italis, Hiſpanis, Belgis, Bohemis, Morauis item, atque Polonis lectiſſimum exercitum. Ferdinandus Rex de Turcarum immanitate edoctus, Principem Palatinum hortatus eſt, ne impune Turcas graſſari pateretur, qui communicato cum reliquis militiæ præfectis conſilio diuiſis copiis eos paſſim ingenti clade affecit. Turca tanto Cæſaris ac fratris eius Ferdinandi belli apparatu, licet ipſe longe maiorem haberet exercitum, territus, cum menſe fere integro conflictum expectaſſet, vbi Cæſarem & Ferdinandum Regem itinere diei Vienna abeſſe reſciuit, caſtris motis in Vngariam rediit, ac Budæ triduum, donec pons naualis in Danubio ſterneretur, ſubſtitit, copiiſque omnibus traiectis in Thraciam iter conuertit. Poſt hæc Sigiſmundus Rex ad eum ex Auſtria reducem miſit Oratorem Petrum Opalinium Caſtellanum Landenſem, petitum inducias ab eo; quæ, quoad viueret Princeps vterque, & vtriuſque filii Sigiſmundus Auguſtus ac Muſtapha, durarent; vtque legato ad Moldauiæ Palatinum miſſo mandaret ei, deſineret Poloniam armis vexare. Annuit poſtulatis Turcarum tyrannus, Satkereioque Tartaro, quem Turca Tauricanis Principem dederat, itidem in regia Turcica præſenti imperatum, vt cum Poloniæ Rege pacem & amicitiam coleret, cumque nulla iniuria laceſſe-

Friderico Palatino belli ſumma cō miſſa.

Guncza oppugnatur.

Auſtriaca prouincia infeſtata.

Turca redit ad ſuos.

Regis Pol. legatio ad Turcam de induciis.

Turca reſpō ſum.

lacesseret, Turca vero à Rege hoc duntaxat postulauit vicissim, ne hostes suos clam palamue iuuaret: ipse vero Regi contra quosuis auxilia itidem promisit.

Mosci ad Regem Pol. legatio.

Sub exitum anni Orator Moscorum Principis Basilii aduenit, de iniuriis questum, quæ à Lituanis inferrentur Moscis finitimis, orans, vt fœdus inuiolatum seruaretur, ac negotiatoribus tam Lituanis quam Moscis libere ac secure vltro citroq; negotiari liceret. Ad hæc Rex legatis benigne exceptis respondit, maiores Lituanis à Moscis iniurias illatas esse, à quibus mercatores Lithuani spoliati sint, æquumq; esse vt à Principe ipsorum eius rei diligenti inquisitione facta res ablatæ restituantur: quin necessarium etiam futurum ad fœderis intemeratam conseruatiooem, vt certis statisque anni temporibus Principis vtriusque Proceres in finibus conuenientes de damnis & iniuriis vtrinque, quod iuris esset, exequerētur. Venerāt quoq; ab Aslan Sultano Tauricano Principe nuper creato ad Regem legati, quem Tartari post Satkerei ex Taurica fugam Principem elegerant. Aslan Sultanus Tauricæ impetio præter expectationem potitus, Regem ea de re certiorem fecit, veterem amicitiam & societatem cum eo renouare cupiens, auxilia etiam contra hostes quoscunque ei pollicitus. Orauit, vt munera prioribus Tauricanis Sultanis consueta sibi mitteret, quibus Vlani & Mursæ gentis suæ Proceres in officio, ne Polonis & Lituanis damna inferrent, continere possint. Rex de Principatu Aslan Sultano gratulatus, cum eo fœdus atque amicitiam iunxit, deque promissis auxiliis gratias egit, munera etiam aliqua, maiora postea missurus, misit. Circa illud tempus Christophorus Szidlouiecius Castellanus Cracouiensis ac magnus regni Cancellarius post aliquot liberotum funera & ipse subsecutus est, vir heroicis virtutibus præditus. Is à Rege Sigimundo ad summam secundum Regem dignitatem euectus, multas legationes ad Maximilianum Cæsarem, aliosque Reges ac Principes obiuit, magna sua cum laude emolumentoque. In hoc parum fœlix, quod nullam prolem masculam reliquerit, facultatesque eius omnes per filias in alienas familias illatæ sint. Accedit ad laudum eius cumulum, quod Opatouiam maiorem, Samboriam, & Luceuiam oppida cum arce Chmielouia, quæ loca antea Tartarorum incursionibus obnoxia erant, vallo, fossa, mœnibus, ac propugnaculis maximo cum Poloniæ bono firmauit.

Responsum Regis.

Aslan Sultani item de amicitia & societate renouanda.

Regis cum eo fœdus.

Christoph. Szidlouiecii mors.

An. Ch. 1533.

Comitia Petricouia.

Proximo deinde, qui fuit supra millesimum quingentesimum tricesimus tertius, anno circa epiphaniam comitia Petricouię frequentia celebrata sunt, non sine magno propter nunciorum prouincialium dissidium tumultu. Maiores siquidem Poloni seditione paucorum temeritate Srodæ excitata, nuncios ad comitia nullos miserunt, sine quibus Sendomiriensis, Cuiauiensis, & Lenczicienfis tertæ nuncii nullam se habere potestatem asserebant. Nouem alii Palatinatus seu satrapiæ Senatui regio accessere, ea conditione, vt Petricouiensis conuentus Senatusconsultum de pecunia pro regni defensione contribuenda ad Corcinensem & Colensem conuentus reiiceretur. Ad eam rem licet nouam & pessimi exempli (quia maioris conuentus decretis à minoribus conuentibus derogandum erat) senatus assētiri compulsus est, ne limites regni eo anno militari nudati præsidio Tartarorum ac Valachorum deprædationibus impune paterent. Omnes tandem Palatinatus Corczinum & Colum nunciis missis Petricouiensium

uiensium comitiorum decretum, quibus pecunia pro regni defensione conferri mandabatur, approbarunt, pecuniaque in ærarium regium ab omnibus collata, etiam in Posnaniensi & Calissiensi Palatinatibus. Qui quamuis ad comitia nuncios ablegassent nullos, regiis tamen diplomatibus, & maioris partis regni consilio ac decretis paruerunt. Qua in re prioribus annis Regi aliquoties se opposuerunt, eo forte prætextu, quod à Tartarorum incursionibus longissime abessent. In iisdem comitiis Aslan Sultani Tartari legati fœdus & amicitiam cum Poloniæ regno testati, auxiliaque contra quosuis policiti munera ipsorum Principibus dari consueta petebant. Ad ea adfuit quoque Ostaphius Præfectus Circassiensis, Tartarorum ac Moscorum bellis clarus, qui paulo ante arcem Circassiam, contra Satkereium forti defenderat animo. Is in Senatu periculorum ac laborum testimonio exantlatorum fulminalium ingentes globos protulit, qui in arcem Circassiam, irrito tamen conatu, fuerant explosi. Rex ac Senatus collaudata eius virtute certatim ipsi pecuniarium subsidium & munera largiti sunt. In Senatum accersitus rogatus, qua ratione Tartarorum incursiones prohiberi possent, eam in sententiam multa prudenter locutus, suasit, vt aliquot nauium classe instructa, eique duorum millium peditum præsidio imposito inferiores Borysthenis partes communirentur, quibus quadringenti equites, qui commeatum peditibus curarent, adiungendi essent: posse his exiguis copiis ingentes Tartarorum exercitus, qui magno cum periculo Borysthenem tranarent, transitu arceri. Esse præterea frequentes toto Borysthene insulas, vndique præruptis saxis inaccessas, quarum aliquæ tantę essent magnitudinis, vt in eis non modo arces, sed oppida & vici exstrui possent, ad Tartarorum excursiones inhibendas peropportunæ. Hoc Ostaphii consilium ab vniuerso Senatu magno fuit consensu approbatum: verum quod absque Lithuanorum procerum consilio ac voluntate, qui illam Borysthenis partem tenerent, negotium hoc perfici non posset, placuit rem ad Procerum Polonorum ac Lithuanorum in finibus arbitrium differre, vt de muniendo Borysthene, Tartarisque transitu arcendis deliberarent. Postea coram Rege ac Senatu Turcarum Imperatoris legatus Kardeius gente Polonus, qui in Podolia à Turcis captus, post sectam Mahometicam amplexui est, comparuit, qui Rege Principis sui verbis salutato, illique prospera omnia tanquam fratri precatus, hoc modo verba fecit: Solymannum Cæsarem præterita æstate iusto cum exercitu per Vngariam in Austriam vsque progressum, Ferdinando Bohemiæ Regi pugnandi copiam fecisse, eumque cum Germanis suis diu expectasse, cumque „ nusquam compareret, Styria, Carinthia, atque Austria ferro ignique peruastatis, „ captiuorum etiam circiter centum millibus abductis, cum spoliis opimis „ in Thraciam incolumem reuenisse. Rex vicissim Solymanno ob prosperum expeditionis successum ac felicem in Thraciam reditum vt fratri suo gratulatus, illique fausta quæque, ac gubernationem diutinam reprecatus, legatum benigne satis habitum ac donatum dimisit. Qua liberalitate etiam comitateque erga Aslan Sultani legatos est vsus. Rege inde ex comitiis Petricouiensibus Cracouiam reuerso venit ad eum à Palatino Valachiæ Transalpinæ legatus, perpetuum fœdus ac societatem cum Rege inire cupiens, eius virtutis & prudentiæ eximiæ fama, qua aliis Principibus anteiret, adductum ad id Principem suum dictitans. Sub vernum

Legatio Aslan Sultani ad comitia.

Ostaphius Circassiensis præfectus

Eius consilium de Tartarorum incursionibus prohibendis.

Turca legatus ad Pol. Regem.

Eius oratio.

Regis Pol. responsum.

Valachiæ Transalp. P. legatus de fœdere.

Tartari Podoliam vastant.

tempus octingenti plus minus Tartari ingressi Podoliam, limitaneo præsidio militum carentem ad Zincouiam depopulati sunt. Quos cum præda redeuntes Palatinus Kiouiensis adortus, centum propemodum ex iis trucidatis prędæ partem recuperauit.

Regis Sigis. in Lithuaniam abitus.

Cometes.

Eiusdem anni ęstate circa solstitium æstiuum Rex Cracouia egressus cum Regina, nec non Sigismundo Augusto & Isabella liberis in Lituaniam iter suscepit. Nec multo post cometes cum longa satis coma in sydere tauri fulsit, qui Septentrionalibus gentibus, vt & Basilii magni Moscorum Ducis mortem, ac prodigiosas inundationes, quæ duabus continuis æstatibus Poloniam afflixerunt, portendit. Rex Vilnam lectissimo quatuor equitum millium ingressus comitatu, incredibili eius gentis procerum concursu ac gaudio exceptus est. Cum quibus communicato consilio ad Moscum Oratores misit, qui Smolenscum ab eo repeterent, pacemque ei restituta arce offerrent. Moscus postulatis cognitis, Smolenscum se redditurum pręcise negauit, pacem aliis conditionibus se haud grauate initurum.

Rex Pol. à Mosco Smolescum repetit.

Mosci responsum.

Eo responso accepto, legati nil præter hæc tentantes in Lithuaniam omni spe pacis abiecta rediere, videbaturque res ad arma spectare. Conuentus etiam de pecunia pro militibus mercenariis conscribendis habiti, decretumque, vt agricolæ singulis annis per triennium duodenos conferrent grossos.

Contributio in milites decreta.

Tartarus Moscouiam infestat.

Pari temporis spatio Aslan Sultanus Tartarus cum exercitu triginta millium equitum in Moscouiam irruptione facta, miserandum in modum eam peruastauit. Occurrit Tartaris Mosci exercitus pari ferme numero. Signis collatis ad Occam fl. quindecim à Moscouia metropoli milliaribus pugnatum est, Moscis post cruentum conflictum fusis fugatisque. Aslan Sultanus insigni potitus victoria grandi cum pręda in Tauricam reuersus est, & ad Sigismundum Poloniæ Regem legatis missis eum de Moscouiæ vastatione ac victoria parta certiorem fecit. Rex de victoria ipsi gratulatus, Moscumque Tartarico bello distractum in Lithuaniam nil hostile moliri posse lætus, munera Tartaro mox submissurum se policitus est. Quæ serius mitti barbarus indignatus magno cum exercitu Lithuaniam ac Podoliam infestare decreuit. Oportune tunc Borysthenes assiduis imbribus adeo intumuerat, vt quatriduum & quadrincctium integrum exercitus in eo tranando magno cum labore detentus fuerit: in quo opere occupatis commode Regis legati cum muneribus superuenere, quibus Tartarus placatus paulo altius Borysthene rursus traiecto Moscouiam in Regis gratiam effuse vastauit.

Moscorum clades à Tartaro.

Tartaro munera missa à Rege Pol.

Basilii Moscorum Principis mors.

Circa brumæ initium Basilius magnus Moscorum Dux, cum ex graui morbo aliquandiu decubuisset, vitam cum morte commutauit anno ætatis suæ quadragesimo septimo, relictis filiis, Ioanne Basilio, & Georgio ex secunda vxore Helena Basilii Glinscii filia fratris Michaelis, qui ex carcere diuturno dimissus vna cum aliis duobus tutor filiorum à Basilio constitutus fuerat, Georgio & Andrea puerorum patruis, quia res nouas moliri, & ad dominatum aspirare videbantur, exclusis. Ac Georgius quidem captus gubernatoribus ac tutoribus custodiendus traditus est. Andre-

Andreas vero fuga post elapsus, conflato exercitu, tutoribusque formidabilis factus, puerorum curatorem aliquandiu egit, Georgioque fratre ex custodia liberato, Michaelem Glinscium vnum ex puerorum tutoribus, quem singularem ob prudentiam, & animum nouationis cupidum suspectum habebat, captum in eundem carcerem detrusit. Inde Moscouia variis turbata est motibus, proceribus de Principatu contendentibus, & rerum summam ad se trahentibus. Illius anni hyeme in Septentrionalibus illis oris frigus intensissimum fuit, & niues altissimæ, quæ ad tempus vsque veris fere durauerunt.

Moscouia varie turbata.

Frigus intensissimũ.

Ann. Chri. 1534.

Io. Tarnouii vigilantia pro Podolia.

Consequenti anno sub æquinoctium vernum Ioannes Tarnouius Russiæ Palatinus exercitus regni dux, non obscure præuidens, Tartaros rapto viuere assuetos nequaquam quieturos, sed ad primam anni opportunitatem in Podoliam irrupturos, mature occurrere periculo voluit. Itaque Gorlicino profectus lectissimo cum equitatu in Podoliam ad Bugum fl. Chmielnicumque contendit: quo ad eum venit instructissimus equitatus Russiæ ac Podoliæ, cui insignes duces præerant, quos Tarnouius humaniter exceptos liberaliter tractauit. Chmielnici subsistens oppidum arcemque instauratam communiuit.

Aduentu Tarnouii in Podoliam agricolæ animosiores redditi, agros liberius excoluerunt, rusticasque operas exercuerunt. Tartari etiam Præcopienses sola nominis eius fama territi, nil hostile tota ea æstate in Podoliam ausi sunt, quamuis Tarnouius verno adhuc tempore domum redierit.

Arces in Podolia multæ constructæ.

Starodubũ à Polonis incensum.

Mosci ad Radohosciã cæsi.

Oppidum direptum.

Eodem fere tempore Tartarorum aliarumque vicinarum gentium barbararum metu, complures in Russia ac Podolia arces à nonnullis proceribus ac præfectis regiis sumptu non exiguo ac celeritate incredibili fuerunt excitatæ. Ad Starodubum Mosci munitionem inde Tarnouius exercitum duxit, oppidoque puluere tormentario ductis cuniculis subito incendit, ac diripuit: arx quod præsidio defenderetur valido, expugnari non potuit. Ad Radohosciam arcem post castris promotis cum Seueriensi Præfecto prospere pugnatum est, mille ex hostibus cæsis fugatisque: oppidum ipsum direptum & incensum, arx eodem victoriæ cursu capta & flammis absumpta.

Lithuanorum in Moscouiam irruptio.

Smolenscũ ab illis exustum.

Mosci duo transfugæ illustres ad Regem Pol. transeunt.

Illis successibus inflati animatique Lithuani copiis bipartitis, pars vna Palatino Kiouiensi duce Czernihouium progressa est, altera ad Ryphæos montes & Smolenscum iter direxit: vbi cum hostibus aliquoties ex voto velitatum est, oppidumque Smolenscum exustum, arcis in vlteriore Borysthenis ripa sitæ oppugnatio, quod firmiori teneretur præsidio, tentata non est. Instante autem bruma, & frigore magis magisque inualescente Lithuanorum exercitus in hyberna fuit distributus. Mosci transfugæ duo summo loco nati Vilnam ad Regem adducti, comiter ac clementer ab eo habiti sunt, possessionibus illis conditione ipsorum dignis attributis. Cum Lithuanos in hyberna dilapsos resciuissent hostes, mille equites Mosci Lithuaniæ fines ingressi Polociam ac Vitepscum ad Dunam fl. sitas ar-

cesque inſperato impetu incenderunt, villiſque aliquot exuſtis domum reuenerint.

In Vngaria turbæ.

Lud. Grittus à Turca in Vngariam miſſus.

In Vngaria eo anno non parui motus exorti fuerunt ex hac occaſione. Venerat Ludouicus Grittus à Solymanno Turcarum Tyranno ad Ioannem Vngariæ Regem miſſus ampliſſimis cum mandatis, vt Budæ dignitatem & nomen Turcicum tueretur, nec pateretur Ioannem temere ſe bello implicare cum Ferdinando, Solymanno contra Perſas bellum moliente. Conſtantinopoli itaque profectus Valachiam tendit, adducens ſecum aliquot Turcarum equitum alas, peditum item delectum numerum, inter quos Ianiczari plerique erant. Habebat multos præterea miniſtros & familiares Italos, & ante alios Vngaros duces duos cum ſuis turmis Vibanum Bathianum, & Ianum Dociam: qui omnes ſeptem millium numerum implebant. In Moldauiam cum veniſſet Grittus, Petro ipſorum Principi Solymanni literis ac muneribus exhibitis, poſtulauit, vt ſibi in Vngariam eunti conſilio atque auxilio adeſſet, mandata enim ſe habere à Solymanno, vt cum Ferdinando Rege pacem faceret, regnumque Vngarię perturbatum pacaret. Moldauus acceptis donis fidem dedit, ſe nec Solymanni cauſæ, nec ipſi iure hoſpitii defuturum. Grittus Moldaui amicitia ac ſocietate elatior factus, in Tranſyluaniam ingreſſus eſt, edicta paſſim proponens proceribus, ciuitatumque legatis, vt ad ſe, tanquam rerum omnium arbitrum, Solymannique Imperatoris Turcici legatum, & Vngariæ cauſarum omnium diſceptatorem confluerent.

Grittus Tranſyluaniam turbat.

Emericus Czibacus Epiſcopus Varadinẽſis Tranſyl. Præfectus.

Præfectus tunc erat Tranſyluaniæ Emericus Czibacus Epiſcopus Varadinenſis, quem Ioannes Rex à ſe ſecundum eſſe voluerat. Ei Ianus Docia admodum infenſus erat, quod in quadam altercatione vociferanti os contudiſſet. Emericus Grittum Tranſyluaniam ingreſſum, quod cunctantius ei obuiam procederet, ac non ita eius aduentu commoueri, Solymannique nomen, vt par erat, venerari videretur, admodum offendit, exiſtimantem, reliquos proceres ac Nobiles Præfecti Emerici exemplo motos minus obſequentes fore. Fama etiam circumferebat, Emericum ab amicitia Turcarum alienum eſſe, neque paſſurum, vt Turcæ Tranſyluaniæ finibus inſueſcant, vtpote qui diligenter cauendum exiſtimaret, ne prouincia viris & equis abundans, rerumque omnium ferax in poteſtatem Turcarum deueniret. Braxouiæ cum eſſet Grittus, nunciatur ei, Emericum decem millibus paſſuum inde abeſſe, & cum lectiſſimo comitatu ad ipſum excipiendum aduentare. Ea re Grittus vehementer fuit commotus, quod cum Emerico veluti hoſte in apertis campis agendum eſſet. Orta enim erat inter illos ſimultas ex honoris eiuſdem æmulatione, hoc Turcico faſtu parem pati nolente, illo vero ſuperiorem in prouincia ſua ferre iniquum iudicante. Exacerbatum ſuum erga Emericum animum tum prodidit Grittus, cum è conuiuio diſcedens, & non obſcure minitans obedientiam detrectantibus, tegumentum Turcicum capiti ſuo detraxit, inquiens, hoc duo capita non capit, neceſſe eſt, vt vni tantum aptetur. Ad quem ſermonem Docia vindictam ſpirans, recte, inquit, aſſimilas Gritte, nam & hæc prouincia duos Præfectos non capit, nec tu poteſtatem tuam tranquille exercere poteris, niſi Emerico è medio ſublato, qui nec Soly-

man-

mannum Cæſarem curat, nec Regem Ioannem veneratur, & te quoq; flocci pendit. Quod ſi iuſſeris, hominem ambitioſum & inſolentem facili negotio è medio ſuſtulero. Grittus Docia collaudato, quod facere conſtituiſſet, maturare iubet, Emericumq; adoriri. Fertur Grittus Emericum ſaltem comprehenſum cupiuiſſe, vt catenis vinctus Conſtantinopolim ad Solymannum mitteretur, prouincia vero adminiſtranda traderetur Hieronymo Laſco Palatino Siradienſi, qui propter obitas legationes multas de Ioanne Rege præclare erat meritus. Quod quidem ante Ioannes Rex Laſco promiſerat, ſed animaduertens, hominem peregrinum, & linguæ non adeo peritum, nonniſi cum periculo genti alioquin feroci præfici poſſe, Emericum neceſſitate quadam ipſi prætulit. Quare offenſus Laſcus, & deluſum ſe exiſtimans, grauiter conqueſtus, deinceps à Rege animo fuit alieniore, & in Gritti familiaritatem ſe inſinuauit, vt Solymanni Cæſaris Turcici auſpiciis & ope aliam fortunam experiretur. Docia mandati Gritti memor, valida Turcarum ala, & inprimis Vngarorum turmis acceptis ad caſtra Emerici ſubito aduolat, qui paulo ante per ſpeculatores cognouerat, eum in patentibus campis æſtus vitandi cauſa, iuxta pagum tentoriis collocatis, ſine vllo metu ac militum præſidio cum pueris & familiaribus in tabernaculo pernoctare, comitatumq; eius in pagos diuerſos, ita vt facile coire non poſſent, diſpertitum eſſe. Itaq; Emericus infortunii ſui ignarus, cum inimicos contemneret potius, quam timeret, à ſatellitibus Docianis opprimitur, cui vix à cubiculariis expergefacto, Docia caput amputat, Turcæq; magno clamore ac fremitu vndiq; irruentes equos ornamentaq; diripiunt, Emericique miniſtri ac familiares Turcis agnitis inermes metu perculſi diffugiunt. Docia perpetrata cæde ad Grittum reuerſus Emerici caput exhibet, qui illud Laſco, eius cædis & conſilii eius ignaro, & ad ſpectaculum atrox cohorreſcenti, monſtrat, inquiens, an tu Laſce non agnoſcis hoc deraſum caput? magni quidem viri eſt, ſed ambitioſi & ſuperbi. Ad quæ Laſcus triſti vultu reſpondet, tale ſibi non eſſe viſum, cum humeris adhuc eſſet affixum, veluti qui plane id facinus non probaret.

Emericus trucidatus à Docia.

Emerici cædes vbi innotuit, propinqui, & prouinciales rei indignitate commoti ad arma concurrunt, ac Præfecti optime de patria meriti mortem in Gritto & Docia vindicandam ipſis etiam Siculis & Saxonibus ad opem ferendam euocatis, tantaq; cupiditate vindictæ omnes illi coiuere, vt intra paucorum dierum ſpatium ad quadraginta millia peditum & equitum confluxerint, ducibus Gothardo quodam Saxonicæ ſtirpis, & Stephano Mailato. Grittus rumore aduentantis multitudinis ad ipſum perſequendum perculſus, conſilii anceps ad oppidum Megeſium proſpere confugit. Oppidani Turcis eminus conſpectis initio portas aduentantibus aperire recuſabant, tamen Dociæ & Bathiani precibus in inferioris oppidi parte copiæ fuerunt intromiſſæ, ipſi autem in editiora ſe ſubduxerunt. Gritto propoſitum erat muris refectis nouiſque munitionibus adiectis tantiſper inuadentes ſuſtinere, donec auxilia conuenirent, quibus incondita hoſtium multitudo ab obſidione repelleretur. Dum itaq; aggeres extruit, locumq; firmat, & ad impetrandam opem plures nuncios emittit, ſuperueniunt prouinciales, qui magno impetu, ſed temere, nec bellica ratione in munitiones irruentes à ſagittariis Turcis & ſclopetariis, præſertim Ianiczaris, non mediocri ſuorum cum clade fuerunt repulſi. Quo damno accepto Mailatus aliter obſidionem inſtituen-

dam

damcenſens, docet, ſi breuem obſidionis moram tolerent, breui ſine ipſorum vulnere obſeſſos ſame cogente deditionem facturos. Quam ob rem diſtributis circa oppidum copiis arctiſſime id fuit obſeſſum. Interea Grittus adeo arcta obſidione preſſus, in morbum incidit, quem auxit auxiliorum, de quibus nil audiebat, deſperatio. Quibus malis circumuentus, per Vngaros profuſis largitionibus Tranſyluanos ab obſidione auocare conabatur, ſed vindictæ libido adeo alte animis eorum inſederat, vt omnem pecuniam præ illa contemnerent. Demum ad Petrum Moldauum hoſpitalis amicitiæ iure opem eius implorans ſuppliciter confugit, gemmis & vnionibus ei dono miſſis, vt ſe cum liberis ex compoſito irrumpentem ex periculo eriperet. Itaque dubia ſpe ad condictam horam per portam ad Moldauos ducentem erupit, dextra diplomata Solymanni oſtentans, ſed Moldauis non inuentis, in Franciſcum Scendenum Emerici propinquum incidit, qui magna vi eum adortus, tegumentum capitis precioſum Turcicum de capite ipſius detraxit, eumque comprehendi iubet. Quo facto Tranſyluani horrendo vlulatu eius comites inuadentes, in fugam vertunt, partimque capiunt, partim, Turcas præſertim, concidunt. Grittus ante prætorium armatis circumdatus, cur Emericum interfici iuſſiſſet, rogatus, conſtanter negauit, id iuſſu ſuo factum. Verum cunctis conclamantibus, vt ſupplicium de eo ſumeretur, Mailatus eum tradit Franciſco, à quo poſtridie vltimo ſupplicio affectus eſt, mane brachiis, ſub meridiem pedibus, veſperi capite ei amputatis. In eius ſanguine proceres & propinqui penulas militares intinxerunt, vt ſecum memoriam ſumptæ vindictæ circumferrent. Docia vero tanquam cædis illius adminiſter, ſupplicio affectus maiori, diſcerptus eſt. Bathianus paulo ante vitæ ſuæ fuga ex oppido conſuluit, veteribus quibuſdam amicis, quos in caſtris habebat, eum periculo ſubtrahentibus. Eo motu Ioannes Rex territus, Hieronymum Laſcum Palatinum Siradienſem Varadini hærentem, ſeu vitæ eius metuens, ſeu cædis Epiſcopi conſcium eſſe putans, quaſi eius conſilio vſurus, ad ſe accerſiuit. Actutum cum trecentis equitibus Budam ad Regem venit, ab eoque comiter exceptus, diebus aliquot colloquiis tributis in Tranſyluaniam redeundi ei poteſtatem fecit. Quem Danubio ſuperato longius iam progreſſum, per Iarocium Polonum aulicum ſuum reuocauit, iuſſum paucis cum equitibus ad ſe Budam reuerti. Quem arcem ingreſſum apparitores regii comprehenſum quodam conclaui coquo ac altero familiari Polono ei adiunctis incluſerunt. Laſcus queri, immerentem ſe adeo ignominioſe tractari, cum cædis Emerici omnino conſcius non ſit, cauſamque captiuitatis ſcire cupienti, cuſtodes Regem eius ſalutis cauſa in illis Vngariæ turbis id feciſſe reſponderunt. Laſco in poteſtatem redacto, Rex Buda Taradinum ſe contulit ad motus illos, vt præ ſe ferebat, ſedandos. Aduenit interim Andreas Tenczinius Caſtellanus Cracouienſis, Hieroſolymis terreſtri itinere domum reuertens, peropportune Budam, Laſcique colloquio enixe, ſed fruſtra expetito, Taradinum ad Regem iuit, cum eam ob cauſam ad Laſcum liberandum, quaſi ex compoſito Ioannes Tarnouius Ruſſiæ Palatinus ex Polonia à Rege Sigiſmundo miſſus adueniſſet. Eorum interceſſione Laſcus libertati priſtinæ reſtitutus eſt, Rege Ioanne ſancte teſtante, ſe ipſum, ne vna cum Gritto, cui arcto neceſſitatis vinculo fuiſſet coniunctus, periclitaretur, in cuſtodia detinuiſſe. Venit Laſcus

Grittus horrendo supplicio affectus.

Hieron Laſcus in cuſtodia detentus.

Laſcus libertati reſtitutus.

Laſcus Buda Taradinum, cui Rex vt ipſi de iniuria ea ſatisfaceret, aliquot aureorum millia ſe daturum promiſit, Debrecino oppido, vt de pecunia ſecurus eſſet, ei tradito. Atq; hic exitus eſt tragœdiæ Tranſyluanicæ.

Menſe Octobri eiuſdem anni Tartarorum Tauricanorum decem millia Boryſthene tranſito Podoliam deprædari decreuerant: verum captiuis Podoliam valido Polonorum præſidio firmatam referentibus, ac conſulto numerum augentibus, cum tria tantum militum mercenariorum millia eſſent Tartari exercitus magnitudine perterrefacti, omiſſa Podolia Volyniam horrendo impetu inuecti, eam immani ſæuitia depopulati ſunt, Zaslauienſis arcis ſuburbio deuaſtato. Damnum eo maius à Volyniis acceptum, quod inſperantes hyemali tempore à Barbaris oppreſſi fuerunt, omni præſidio deſtituti.

Tartari Volyniam depopulantur.

Anno, qui ſubſecutus eſt, Moſci menſe Februario nil ſæuiſſima hyeme & altis niuibus territi, fluuiis ac paluſtribus locis frigore concretis, Lituaniam trifariam diuiſis copiis ingreſſi, miſerandum in modum ingentibus illatis damnis deprædati ſunt, qui à Pleſcouia & Polocia irruerunt, vltra Bratislauiam progreſſi, maximæ incolis formidini fuerunt, recta Vilnam, à qua octodecim milliaribus aberant, duntaxat excurſuri, niſi à Sigiſmundo Rege ibi agente metus eorum impetum inhibuiſſet. Nam Regis mandato in ea celeritate Lituanorum equitum ſeptem millia contracta, hoſtibuſque occurrere iuſſa, cum illos iam ad fines ſuos peruenire reſciuiſſent, retro abierunt, vindictam in proximam æſtatem differre ſatius eſſe putantes. Quæ expeditio vt optato cum ſucceſſu ſuſciperetur, ſeptem circiter equitum ac peditum millia in Polonia conſcripta fuerunt, quibus regni proceres mille equites & totidem pedites adiunxerunt, ductore Andrea Gorcano Caliſſienſi Caſtellano, ſupremo vero exercitus duce Ioanne Tarnouio Ruſſiæ Palatino. Appetente æſtate Rex ex Lituania in Poloniam appulit, & ad nuptiarum ſolennitatem Heduigis filiæ, quæ nuptui dabatur Ioachimo Marchioni Brandeburgico Electori Romani Imperii, Ioannem Vngariæ Regem affinem inuitauit, vbi pro Hieronymo Laſco Palatino Siradienſe interceſſit, vt ei ſumma quindecim millium aureorum, quam in oppido Debrecino hypothecæ nomine poſſidebat, numeraretur. Inde Poloni iunctis viribus cum Lituanis, duce Nicolao Radiuilo Palatino Vilnenſi Holmiam arcem in finibus Ducatus Seuerienſis obſidione cinxerunt, eaque potiti ſunt. Poſt progreſſi Starodubum, cui præerat Ouczyna, cum quindecim armatorum millibus, qui in arcis eius præſidio fuerant, igne pulueri tormentario ſubiecto, expugnarunt, funditusq; euerterunt, magna hominum ac rerum precioſarum præda abacta, cuius tamen potior pars inibi conflagrauit. Capti quamplurimi etiam ex inſignioribus, inter quos anteſignanus Ouczyna fuit. Huius victoriæ nuncius Regi nuptias filiæ facienti Cracouiam allatus, dici vix poteſt, quantopere eum exhilararit, adeo, vt etiam emerita ſtipendia militi ſoluerit, eumque inſuper donariis affecerit. Exin Rex, comitiis ad diem D. Catharinæ ſacrum Petricouiæ indictis, in Lituaniam ſe contulit ad bellum intentandum Moſcis. Eo ad poſtulata Nobilitatis, quæ in Lituaniam ad Regem ex comitiis ſuperioribus miſerat, à Rege reſponſum allatum fuit. In hiſce comitiis prima conſtitutio promulgata erat de executione omnium legum: altera, vt antequam Rex Sigiſmundus Auguſtus iura

Ann. Chr. 1535.

Moſci Lituaniam infeſtant.

Nuptiæ Ioach. Elect. Brand. cum Heduigi Regis Pol. filia.

Poloni cum Lituanis Holmiam obſident & capiunt.

Starodubũ expugnant & euertunt.

Comitia Petricouiæ.

iura & priuilegia regni, iureiurando confirmaret, templorum atq; cœnobiorum omnium, Ciuitates Prussiæ, Gedanum & Torunium, priuilegia atq; immunitates proximis in comitiis producerent: in quibus, si quæ iuri

Publica expeditio aduersus Moldauum decreta.

communi contraria forent, rescinderentur. Decreta etiam est hic expeditio publica aduersus Moldauum, qui non ita pridem Russiam igne ferroq; populatus est. His constitutis Rex binas literas restibus alligatas (quæ ex eo restium nomen sortitæ sunt) in omnes Regni partes Vilna quinta Ianuarii die anni sequentis, qui tum agebatur millesimus quingentesimus

Literæ restium in Poloniam dimissæ.

Ann. Chr. 1536.

tricesimus sexus, dimisit, quibus vniuersa Nobilitas certo loco præsto esse iussa est. Oppidanis etiam currus commeatu onusti ad numerum imperati sunt, vt publicatis ternis restibus parati essent, quo ire iuberentur. Tandem missæ sunt tertiæ restium literæ sexta Martii, quibus edictum, vt cuncta Nobilitas Glinianos ad D. Ioannis Baptistæ natalem conueniret, hac conditione tamen adiecta, si alia ratio defendendæ patriæ non occurrat præter hanc, vt Nobilitas propterea conuentus generales, vt vocant, institueret. Ad quos missi à Rege erant legati Colum & Carczinum. Ac Coli quidem tributum agrarium octo grossorum in mansum scitum est, oppidanis more vsitato cereuisiale & census imperata. His ita transactis, expeditio publica omissa est. Eo ipso anno nil præterea memorabile accidit,

Comitia Lituanica.

præter quod in comitiis Lituanicis Sigismundus Augustus Lituanis iura & prærogatiuas ipsorum diplomate confirmauit die Marco Euangelistæ sacro.

Comitia Cracouia

Hoc ipso anno comitia Cracouiam ad calendas Nouembris edicta erant, sed post ad diem D. Martino consecraneam translata, ad quæ obeunda Rex ex Lituania venerat. Absente Rege duæ partes arcis Cracouiensis, non ita pridem magnifice exædificatæ, magno omnium cum dolore exustæ sunt. Vnde futura comitia turbulenta ominabatur, quod & euentus

in quartũ mensem.

comprobauit. Durabant comitia hæc in quartum vsq; mensem anni sequentis. Ibi Anna Massouiæ Dux Conradi Ducis Massouiæ filia vna cum

Ann. Chr. 1537.

Anna Dux Masouiæ à Rege in ius vocata.

marito Stanislao Odrouanzo Podoliæ Palatino in ius vocata fuit, ratione bonorum, quæ, innupta cum esset, Regis beneficio in Massouia possidebat, cum inde cedere nollet, bona illa secundum fratrem iure sibi vendicans. Verum causa disceptata bona illa iure feudi ei abiudicata sunt. Odrouanzo vero Leopoliensis & Samboriensis cum Rouensi, quam nunc Barensem vocant, Præfecturæ sunt ademptæ, redd ta ei summa pecuniaria, qua

Sig. Augustus Polonis solenniter iurat.

Præfecturæ illæ oppignoratæ erant. Mense Februario Rex Augustus proceribus ac Nobilitati solenni more iusiurandum dedit, quod rite secundum leges à patris morte regnum administraturus sit, & quod summa rerum penes patrem, quoad ille viueret, esse debeat. Id quod Rex senior diplomate peculiari dato Regni Ordinibus cauit. Post de nonnullis capitibus inter Senatum & Prouinciarum nnncios disceptatum est, in quæ non

Inter Senatum & nuncios contentio.

pauci consenserunt, Rex itidem ea nonnullis exceptis approbauit. Quæ cum non ex sententia succederent, comitia rebus infectis soluta sunt. Sub idem comitiorum tempus sigillum Ioanni Choinio Episcopo Plocensi collatum est, addita & Episcopa Cracouiensi post Ioannem Latalscium, qui defuncto Andrea Critio in Arch episcopam Gnesnensem translatus erat. Plocensis vero Episcopa, Choinio ad Cracouiensem euecto, Petro Gamrato Episcopo Premisliensi mand ta est. Cuiauiensi vero mortuo Io-

anne Karnkouio Lucam Gorcanum successorem accepit. Cum itaq; indicta expeditio aduersus Moldauum publica ob comitia turbata non succederet, Rex, antequam comitia finirentur, restes per Poloniam miserat, ac

Expeditio aduersus Moldauum non succedit.

primas quidem decima Februarii, alteras octaua Martii, tertia feria Paschatis tertia, edicens, vt ad visitationem D. Virginis ad Treboulam Russiæ oppidum armati adessent. Conuentus etiam Nobilitatis particulares

Restes per Poloniam missæ.

Rex edixit. Edicta etiam per Prouincias promulgat, quo modo Nobilitas in procinctu & castris se gerat. Expediebat se igitur domo Nobilitas, &

Nobilitas Leopolim contendit.

Leopolim contendebat. Eo quoq; Rex cum Senatoribus aduenit. Ibi cum esset, exortæ sunt Nobilitatis querelæ aduersus Regem & Senatum, quasi Rex iuribus & immunitatibus ipsorum præiudicaret, Senatu partim ad id

Nobilitatis querela aduersus Regẽ & Senatũ.

conniuente, partim Regi suffragante. Ea propter Nobilitas secessione facta Leopoli in cœnobio cœtus inter se agitarunt, vbi voces liberæ ac plenæ expostulationum fuere. Postulatum à Rege, vt capita rerum quarundam, de quibus leges ferri vellent, scripto comprehensa atq; oblata approbaret,

Eius secessio & postulata à Rege.

alioquin se contra hostem ire nolle. Rex postulata Nobilitatis ad proxima comitia Petricouiæ habenda reiicit, omnia se ex æquo facturum recipiens, nunc se flagitare vt arma in hostem vertant. Verum frustra, detrectabat enim militiam Nobilitas, nisi Rex ipsorum postulatis sine vlla tergiuersatione annueret. His vltro citroq; actis, autumnus præ foribus erat. Hæc dum ita fiunt ad Leopolim, ecce familiares magnatum, præsertim nobili oriundi genere, heris suis desertis tumultuanti Nobilitati se adiungunt. Hoc vero

Nobilitas aduersus Senatum.

inprimis ægerrime ferebat Nobilitas, quod quidam ex Senatu Regi au o tes erant, vt Nobilitatis, quæ pari dignatione omnis censetur, exæquata quodam tempore omnium conditione discrimen esset, prout consuetudo gentis Bohemicæ fert. Accessit ad hæc, quod cum Senator primarius Nobiles minorum gentium, qui pedibus eo venerant, nauci fecisset, adeo Nobilitatem vniuersam commouit, vt, nisi diuinitus concitatæ Nobilitatis conatus prodigiosa tempestate disturbati fuissent, parum abfuerit, quin Nobilitas in Senatores impetum fecisset, ac Regi obedientiam renunciasset. Hostis his cognitis voluptatem inde percepit maximam. Rex vero partim dolore, partim pudore affectus, quod hostem vlcisci per Nobilitatis obstinaciam non posset, exercitum, ne animi magis irritarentur, domos dilabi passus est. Atq; ita expeditio illa concidit. Cæterum Rex, ne regni limites militari destituerentur præsidio, reliquit ibi duo millia circiter equitũ, sub imperio Andreæ Tenczinii Polanecensis, & Nicolai Sieniauii Belsensis Castellanorum. Atq; ita Cracouiã mœstus rediit. Ioannes quoq; Tarnouius, Castellanus Cracouiensis, exercitusq; dux, quod à Nobilitate ibidem exagitatus esset, domum se recepit, prouincia sua Sieniauio demandata.

Clades Christianorum ad Ezekum.

In Vngaria mense Octobri clades Ferdinandi Regis exercitui à Turcis ad Ez kum, quod ab illis firmo tenebatur præsidio, illata est. Inde Mahometes

Turcarum prædatio.

Belgradensis præfectus, cui Turcarum Tyrannus limitum præfecturam commiserat, frequentes prædas agebat, ac damna plurima ex insidiis inferebat, inducias nil moratus, quæ pro veteri consuetudine his in locis velitationes, & extraordinarias incursiones admitte ant. His Ferdinandus Rex

Ferdin. Rex exercitum cum tormẽtis Ezekum mittit.

irritatus iustum iterum è Germanis, Italis, Vngaris, & Bohemis exercitũ cogit, octonum millium equitum, & sedecim peditum, cum copiose omnis generis tormentorum apparatu. Dux exercitus erat, Ioannes Catianerus,

Duce Ioan. Catianero

quem defensæ nuper Viennæ fama clarum Ferdinandus Rex ad summum militaris imperii decus euexerat. Mahometes eo cognito, è proximis Vngariæ præsidiis milites accersit, & copias nec numero, nec virtute Christianis inferiores colligit, ad Ezekum Christianos expectaturus. Delectu habito edictum sub capitis pœna proponitur, vt nemo Turcam viuum capiat, vel vltro se dedentem, nisi confecto prælio, nemo itidem prædæ inhiet, cum æqualiter illa in milites sit distribuenda. Hoc edicto promulgato, iter, quod planius apparebat, ingrediuntur, tertioq; die perueniunt in vallem quandam, ad tertium ab Ezeko lapidem, ibidemq; castra metantur. Post propius Ezekum castris locatis, & leuibus præliis cum hostibus, maiore cum Christianorum clade commissis, exercitus fame, ac rerum necessariarum penuria laborare cœpit. Itaq; ducibus visum est ad expugnationem Hermandi castellli cum exercitu proficisci, in quod maxima commeatus copia à Turcis congesta ferebatur. Hic in vicino pago, cum pauxillum vini, minus autem tritici inuentum esset, castra mouentur ad Hermandum: castellum oppugnatum tandem Turcis deditionem facientibus expugnatur. Quo aperto, bina tantum farinæ, tritici, & totidem milii vasa reperta sunt. Incommodo à ducibus dissimulato, ac commeatus copia exercitui promissa, pons à Turcis deiectus instauratur. Verum cum tabulatum ferendis tantis tormentorum oneribus non esset, potioribus traductis, pons interscissus est. Quo facto Turcis persequendi, Christianos facultas erepta. Deliberatum hic, an maiora tormenta, quo expeditius sit iter, confringenda sint, necne? Eius sententiæ autor fuit Catianerus, qui Valponium contendendum rebatur: alii per Bosnam redeundum dicebant, & oppidum Iuuancham protinus expugnandam, in quo magna frumenti & vini copia adseruari dicebatur. Eodem impetu ad situm in proximo castellum Gara, omni genere commeatus abundans, expugnari posse videbatur, antequam hostis superueniret: neq; tormenta diffringenda, sed potius clauis ferreis esse configenda. Iuit in sententiam eam & Catianerus, quamuis contrariam suæ, indictaque profectione, quod ex continuis imbribus iter difficilius videbatur, ipsa quoque tormentorum tarditate impeditis in locis sæpius hærebatur, ægre sub vesperam Christiani & Turcæ vno eodemque tempore ad Iuuancham peruenerunt. Erat oppidulum adiunctum, quod desertum ab ipsismet Turcis & incensum fuit. Hic tum conclamatur ad arma, & illucescente die diuersis in locis varia vtrinque fortuna dimicatum. Tandem Christiani à Turcis magnis affecti incommodis, cum neq; vllum aduersus famem subsidium, neque alia auxiliorum spes affulgeret, extremæ calamitatis casum omnes horrebant. Cum vero in campum Garæ subiectum esset peruentum, nunciatur, in proximis siluis Christianis eorumque tormentis atque impedimentis iter arboribus deiectis esse præclusum. Quæ res euulgata in castris spe Christianos prorsus deiecit, duabus tantum viis se offerentibus, quarum neutram poterant ipsi citra discrimen adire. Mahometes de his per exploratores certior factus, & spe victoriæ plenus, insessis itineribus curiose Christianorum progressum obseruabat, eo consilio, vt, cum Christiani castra mouerent, impeditis in locis sæpe dissipatos opportunis in locorum angustiis inuaderet. Ita enim peditatum equitatumque suum circa notos nemorum saltus disposuerat, vt magna quadam lunati flexus indagine

Turcæ non minores, nec inferiores copias habent.

Edictum proponitur milit b. Christianis.

Castra ad Hermandū mouentur, quod à Christianis expugnatum.

Deliberatio de tormentis confungendis.

Christiani à Turcis incommodis affecti.

gine circumdatos inclusisse videretur. Exacta fere secunda noctis vigilia omnibus exeundi signum expectantibus, nonnulli ducis iniussu discesserunt.

Discessus initium ortum esse aiunt ab Hussaris, vti eos vocant, qui tramitum & nemorum notitia freti, Valponium versus cursum intenderunt, quos Vngari cum Styriis subsecuti sunt. Interim Catianero nuntiatur, Hussaros effugisse cum reliquis Vngaris & Styriis, cæteros non expectato tubæ signo eandem adornare fugam. Tum vero Catianerus equum conscendit, oblitusque signi dandi, quod alios iam præcessisse crederet, sese inermis in eandem fugam eiecit. In eo dilabentium tumultu Lodronius excitatur, & cum ministri ducem effugisse dicerent, respondet, fieri non posse, vt ab illo tam perfide desereretur, atque vt erat peruigiliis diurnisque laboribus fatigatus, in tabernaculum rediens quieti se dedit. Paulo post nuntio ad Mahometem allato, Turcæ sese ad inuadendos hostes comparant. Sed Mahometes fraudem subueritus, expectandam lucem censet, suosque instructos subsistere, ac prodeundi signum cum silentio præstolari iubet. Exorto sole rursus excitatur Lodronius, auditoq; imminentium hostium fremitu pedites suos ad virtutem hortatur. Ad quem Carinthii equites, Saxones item, Austriaci, & Bohemi, qui ignominiosæ fugæ comites esse noluerant, concurrerunt, obsecrantes, vt pro desertore duce imperii munus susciperet, se imperata facturos, & extrema quæque pro patria, proq; Rege mascule adituros. Non suscepit delatum munus Lodronius, eo se indignum professus, exercitus tamen sortem miseratus tandem suscepit. Vix primæ cohortes sublatis vexillis castris fuerant egressæ, cum Turcę vndiq; ingruentes truci vlulatu edito vndiquaq; se circumfuderunt, & Christianos, licet fortiter impressionem sustinentes, longe propulerunt. Pugnatum etiam alio in loco est cruento satis prælio, Saxonibus, Turingis, & Francis rem viriliter agentibus, duce Lodronio, qui in palustrem locum adactus grauiter sauciatus, Turcis spe vitæ facta sese dedit, cumque ob vulneris grauitatem perduci viuus non posse videretur, ab iis cum reliquis fere omnibus trucidatus est. Mahometes nullo prope sanguine tanta potitus victoria, ac laudatis palam præfectis, qui egregiam eo die nauassent operam, signatæ pecuniæ complures culeos sibi adferri iussit, è quibus depromptos aureos & argenteos nummos, pro meritis donatiui nomine militibus dedit. Catianerus interim non modo rei male gestæ, sed perfidiæ accusatus, & iudicio experiri non ausus, ad Mahometem fugit, & cum alios, tum inprimis Nicolaum Serinium ad proditionem incitauit. Is scelus detestatus, eius comprehendendi negotium suis dedit, & captum supplicio affecit, omnibus extinctionibus à Ferdinando Rege virtutis ergo donatus.

Sub anni exitum Rex comitia in proximum annum Petricouiæ edixit ipsis epiphangiis. Eo Ordines omnes exulceratis venerant animis. Ac quia ad comitia hæc internuncii tam à Senatu quam Nobilitate electi venerant, magnæ inter eos contentiones exortæ sunt. Facessebat præterea negotium Regi causa Nicolai Rusocii Castellani Biechouiensis, qui ad comitia citatus ob cædem Thomæ Lubranscii Castellani Brestensis comparuerat, magna propinquorum caterua stipatus. Is internuncios enixe

Fuga initium ab Vngaris & Styriis.

Catianerus in fugam se dat.

Carinthii, Saxones, Austriaci & Bohemi fugere nolunt, à quibus Lodronius dux creatus:

Qui cum reliquis Germanis à Turcis trucidatus.

Catianerus ad Turcas fugit.

Post à Serinio captus, & supplicio affectus.

Comitia Petricouia.

Nic. Russocius Castellanus Biechouien. à Rege ob cædem citatus.

enixe obteſtabatur, vt Rex de rigore iuris, quo eum erga ſe vſurum eſſe metuebat, remitteret. Sed veritus, ne quid durius in ſe ſtatueretur, iudicio ſe ſubducens domum reuerſus eſt. Citati poſtea erant à Rege quidã ex Nobilitate primores, qui duces & authores motus Leopolienſis habebantur, ſponſione militari à Rege obligati. Verum poſtea intercedente Senatu clementer à Rege culpa ipſis condonata eſt. Interea mercenarius miles, à Rege ad fines tuendos in Podolia relictus, in Valachiam eruptionem fecit, ac præda ingenti abacta, oppida aliquot exuſſit.

Moldaui in Podoliam incurſio.

Moldauius par pari referre cupiens, in Podoliam irruit, atq; incolas maximis affecit incommodis, ferro & igni longe lateq; graſſans. Contra quem equitum Præfecti, qui diſpoſiti erant per oppida in hybernis, ſe pararunt, licet inter ipſos inteſtina diſſidia eſſent. Adorti itaq; eos primum ſunt caſtrorum ſitu ac magnitudine exercitus non explorata. Andreas Tenczinius Rohatinenſis, & Nicolaus Sieniauius militiæ campeſtris præfecti cum nonnullis aliis ordinum præfectis ad Serethum fl. conſederunt, ſubſecutis ſenſim reliquis cohortibus. Valachi, quorum erant ad viginti millia cum Turcis, acies ſuas inſtruxerant.

Pugna Polonorum & Moldauorũ ad Serethũ.

Expediebant & arma ſua Poloni. Dextrum cornu tenuit Sieniauius, ſiniſtrum Tenczinius. Concurrunt infeſtis animis Moldaui, ac ſtrenue cum Polonis manus conſerunt, qui eorum impetum non diu ſuſtinuere, nec etiam illorum ordines perrumpere paucitate ſua potuere.

Clades Polonorum.

Itaq; loco cedunt. Perierunt in fluuio non pauci, capti complures, de nobilioribus ſexaginta, de gregariis octingenti circiter deſiderati ſunt. Clades hæc accepta ferebatur ductorum diſcordiæ & æmulationi.

Iter in Sileſiam & Vngariã Polonis mercatoribus clauſum.

Quo nomine Rex grauiter illis iratus. Nuntius cladis ad comitia allatus minori negotio offenſos animos in concordiam reduxit. Atq; ſic in comitiis tributum in manſum duodenûm groſſorum impoſitum eſt. Conſtitutiones etiam comitiales conſcriptæ typis mandatæ. In Sileſiam & Vngariam iter mercatoribus Polonis clauſum erat à Rege multas ob iniurias ſubditis illatas, eoq; mercium exportatione interdictum.

Ferdinandi & Sigiſmundi Regum Commiſſarii Glogouiam miſſi.

Ideoq; à Ferdinando & Sigiſmundo Regibus Glogouiã poſt menſe Maio Commiſſarii ablegati erant, qui inter Reges pacta firmarent. Edictum inſuper publicatum, ne quiſquam Nobilium ad externam militiã proficiſceretur, cum Rex ipſe milite mercenario opus haberet.

Legatio Regis Poloniæ ad Turcã.

Durantibus adhuc comitiis miſſus erat à Rege ad Turcarum Tyrannum Eraſmus Kretkouius Caſtellanus Breſtenſis, cuius legatione effectum, vt Turca, veritus, ne Rex Poloniæ Valachiam occuparet, eum anreuerterit, exercituq; in Valachiam præmiſſo, eam ſuæ poteſtatis fecerit.

Turca Valachiam ſuam fecit.

Eo deinde Rex miſit Ioannẽ Tarnouium exercitus ducem cum milite mercenario, qui cum ad Chocimum menſe Auguſto caſtra metatus eſſet, cuniculis ſub mœnibus ad pyrium puluerem ſubiiciendum actis,

Bellum inter Regem Pol. & Valachum ſopitum.

bellum interea inter ipſos opera Ferdinandi & Ioannis Regum ſopitum eſt. Subſequebatur in expeditione Tarnouium Sigiſmundus Auguſtns, nec dum per ætatem regni capax, vt martis aleam tentaret.

Legati ad Ferd. Regẽ de filia Eliſabetha miſſi.

Sub id ipſum tẽpus, ad finiendum Sigiſmundi Auguſti cum Eliſabetha Auſtriaca Ferdinandi Romanorum Regis filia matrimonium, miſſi erant ad Ferdinandum Regem, Ioannes Dantiſcus, Epiſc. Varmienſis, & Ianuſſius Lataſcius Palatinus Poſnanienſis.

Ioan. Choinii Epiſcopi Cracouien. mors.

A comitiis Ioannes Choinius Epiſc. Cracouienſis idemq; regni Cancellarius in viuis eſſe deſiit, vir ingenii, & conſilii magni, eruditionis non vulgaris, dexteritatiſq; in rebus agendis raræ, conſtantia, integritate, ac libertate in defendenda iuſtitia, & iniuſtitia oppugnanda ſingulari.

Cui Petrus Gamratus Epiſcopus Plocenſis à Rege ſuffectus eſt: munus vero Cancellarii Samueli Macieiouio addita ei paulo poſt Epiſcopa Chelmenſi.

In Moldauia mutatio Reip.

Ea tempeſtare in Moldauia Stephanus Petri Palatini, vt volunt, frater, propter ſuſpicionem affectati dominatus in exilium eiectus fratrem Petrum ſcelerum eius commemoratione Turcis magis inuiſum reddit, pauloque poſt Solymannus Turcarum Tyrannus ingenti cum exercitu è Thracia profectus Danubio traiecto in Moldauiam penetrauit.

Turcæ in Moldauiam aduentus.

Eius aduentu Petrus territus, omnibus eum deſerentibus, in fugam per teſqua ſe coniecit. Nam in arce Siczauiæ, quam munierat, obſidionem timens, ſubſiſtere non auſus, in Tranſyluaniam fugit.

Petri Palatini fuga in Tranſyluaniam.

Verum Moldauo à latere incumbente, Polonis fines ſeruantibus, Turcis vndique inſtantibus, atque adeo hoſtili claſſe mari effugiendi facultatem eripiente, cum diu oberraſſet, magnaque aliquot flumina equi celeritate ac virtute proſpere tranaſſet, Aluia fl. aſſiduis aliquot dierum imbribus vehementer inflatus fugam ipſius ſiſtit, adeoque erat fame, laſſitudine, & ſæuæ mortis metu deiectus, vt vorticibus fluminis abſorberi mallet, quam in rruculenti fratris ac Turcarum poteſtatem deuenire. In his anguſtiis conſtituto ſaluti ei fuit piſcator Tranſyluanus, forte ripam ſubiens, qui magnis eius pollicitationibus ac precibus victus eum traduxit, ac per ſiluoſos notoſque tramites Siczauam pedes deduxit, quo aduentu Turcarum cognito vxorem cum liberis atque ſupellectile paulo ante deportari curauerat.

Stephanus Petri frater Moldauis à Turca præfectus.

Turcarum Tyrannus, vbi Petrum Moldauia diſceſſiſſe cognouit, Moldauis in fidem receptis Stephanum Petri fratrem eis præficit.

Ioan. Regis Vngar. in Tranſyluaniam aduentus.

Ioannes Vngariæ Rex de Turcæ in Moldauiam aduentu certior factus, cum triginta equitum millibus in Tranſyluaniam propere aduolat, ſub prætextu, vt ſtudium ſuum Turcarum tyranno probaret, tanquam ei ſubſidio futurus, ſed reuera, vt fines ſuos tutaretur: vehementer enim metuebat, ne Turcæ per ſimulationem petendæ Moldauiæ ea occupata in Tranſyluaniam irruerent.

Ioannes Rex Turcæ ſuſpectus.

Etenim Ioannes propter pacem cum Ferdinando Rege ſecreto factam, quæ à Laſco priuata iniuria admodum accenſo Conſtantinopoli Baſſis fuit indicata, adeo ſuſpectus Tyranno factus, vt multis legationibus ſuſpicionem eam ægre à ſe amolitus fuerit, excidiſſetque gratia, niſi purpurati effuſis largitionibus ab ipſo prenſati cauſam eius apud Tyrannum diligenter egiſſent.

Ioan. Rex Petrum Siczauiæ obſidet.

Ideoque liberatus ea ſolicitudine, vbi Petrum principatu eiectum Siczauiam ſe recepiſſe accepit, ad eum obſidendum cum exercitu accurrit, vt eadem opera & veteres iniurias vlciſceretur, & Tyranno fidem ſuam probaret, & Stephani noui Moldauiæ Palatini beneuolentiam hoc beneficio ſibi conciliaret. Verum obſidio ea expectatione fuit diuturnior, vtpote, quæ vltra quatuor menſes durauerat, obſeſſis commeatu affatim ſuppetente, & Petro infracto animo omnia obſidionis incommoda perferente. Sed præſidiariis, qui ex Tranſyluanis & Moldauis conſtabant, diſſentientibus omnibus, niſi intra triduum deditionem facerent, extremum ſupplicium denunciatum.

Petrus facit deditionem.

Petrus, priuſquam ſuorum diſſenſio in apertam ſeditionem ac cædem erumperet, neceſſitati parendum ratus, facta deditione Regi portas aperuit, teſtatus, id circo ſe ſeipſum, vxorem, fortunaſque omnes eius fidei tradere,

quod probe nosset, Ioannem in iniuriis obliuiscendis esse facilem, atque confidere, sibi adflicto apud eum, qui in simili calamitate aliquando fuisset versatus, humanitatis locum neutiquam defuturum. Ioannes Rex bono animo Petrum esse iussit, seque Siczauia contentum fore affirmauit, quod oppidum illud olim Vngarici iuris fuisset, arcis possessione ipsi vxorique, præsidio tantum mutato, relicta, in qua ab iniuria tuti meliorem rerum euentum expectarent.

Stephanus Solymannũ orat, vt Petrus ei à Rege Vng. tradatur.

Stephanus vbi didicit, fratrem Ioanni Regi deditionem fecisse, per legatos Solymannum obtestatus, vt eum sibi à Ioanne tradi mandet, quod eo superstite Moldauia ab intestinus motibus nunquam futura sit immunis. Ioannes Rex à Turcico Tyranno frequentibus literis ac nuntiis de Petro tradendo solicitatus, negat sibi licere per summam perfidiam calamitosum hostem prodere, verum vt Solymanno obsequium præstaret, curaturum se, vt Petrus in eadem illa arce tamdiu tuto adseruetur, quamdiu ipsi videretur, quo Stepanus in Principatus possessione interim securus sit.

Turca Petrum à Rege Vnga. Ioanne repetit.

Tandem Tyranno eum seuerissime repetente, & Bassis ea cunctatione Maiestatem eius lædi dictitantibus, rescripsit, se Petrum non tanquam captiuum, sed legatum Constantinopolim ornatissimo cum comitatu transmissurum, vt à culpa coram se purget, modo Solymannus minime dubiam gratiæ ac veniæ spem ei faciat. Tyrannus clementiæ laudem affectans, petitioni eius assensit.

Petrus Constantinopolim missus.

Itaque Petrus Constantinopolim missus, præ cæteris purpuratis seu Bassis Luphtibeio fuit commendatus, cuis patrocinium summa apud Tyrannum autoritate valentis, amplissimis ei donis exhibitis, sibi promeruit, per quem ad Tyrannum accessu patefacto adeo luculenter causam egit suam, vt cum motorum à se bellorum causas ac successus, quibus ærarium admodum fuit exhaustum, Gritti causam, fratris, & procerum dolos, ac antiqua finium iura cum Polonis explicasset, veniamque delictorum supplex petiisset, inique cum ipso actum videretur, præsertim purpuratis iniquum censentibus, virum tam fortem aduersis eiusmodi casibus iactari.

Causam suam agit.

Iudicio suspenso

Cæterum Tyrannus Petrum iudicio suspenso neq; condemnauit, neq; liberum pronunciauit, ne Iohannis Regis fidem erga se in dubium vocaret, vel sceleratis æquior præter morem videretur. Idcirco in Peram Ligurum coloniam relegatus est, magno beneficio ipsius, cum ibi in exilii solatium ac spem Principatus recuperandi cum Christianis ei conuersari liceret. Cuius sui voti paucos post annos factus est compos.

in Peram relegatus est.

Ann. Chri. 1 5 3 9.

Pax inter Ferdinandum & Ioannẽ Reges.

Proximi anni mense Februario pax inter Ferdinandum & Ioannem Vngariæ Reges Varadini confecta est, sed eo rerum statu necessaria potius quam honesta, Vngaris autem exoptata, quibus vel in partes eius distractis conditionibus cauebatur, vt fortunæ incolumes manerent, vel his, qui antea Ferdinandum secuti solum vertissent, vrbesque, oppida, vicos arces, quæ tum in potestate essent, suo quisque præsidio tueretur: Ioannem vero Ferdinandus Regem appellaret, cum eum antea sermone ac literis Vaiuodam siue Palatinum è vetere Transyluaniæ Præfectura vocare consuesset.

Pacis conditiones.

In tabulis autem conscripti obsignatique fœderis diserte fuerat appositum, subscribentibus Vngariæ proceribus, vt, si Ioannes vita decederet, Ferdinandus totius Vngariæ regno potiretur: Ea conditio tum suppressa est metu Turcarum tyranni, cuius id regnum esset tanquam belli

belli iure captum, ac beneficiario duntaxat nomine Ioanni concessum. Cum de concordia Ioannes Rex consuleret Tyrannum, is non probarat modo, sed amice etiam suaserat, vt calamitoso atque ancipiti bello certam ac honestam pacem præferret, vtpote qui contra Parthos in Asiam traiecturus nullam omnino noui belli materiam in Europa relinquere vellet. Verum res Tyranno post innotuit. Ferunt enim, Hieronymum Lascum Palatinum Siradiensem, qui à Ioanne superioribus annis defecerat, pro Ferdinando Rege suscepta legatione Constantinopolim Tyranno conditiones detexisse, quibus pacem duo Reges inter se iniissent. Vnde ingens odium Ioanni conflatum. Cæterum Ioannes Rex re cognita vehementer sibi timens, per idoneos homines operam dedit, vt eius facti calumniam multis donis opportuno dilueret. Sed tantam postea contumeliam, quæ non suam modo, verum Reipublicæ salutem in discrimen vocaret, à Ferdinando Rege indigne sibi impositam apud Principes grauiter est conquestus, misso ad id Ioanne Statilio Albæ Iuliæ Episcopo, qui ad Pontificem Venetosque, ac demum ad Franciscum Galliæ Regem probrosum eius iniuriæ nomen detulit.

Ioan. Rex Vng. vxorem ducit.

Eodem anno Iohannes Rex regno in spem pristinæ felicitatis restituto, Budaque præsertim admirandis operibus communita, vxorem duxit Isabellam Sigismundi Regis filiam ex Bonæ Sfortiæ coniugio primogenitum. Abhorrebat ille quidem à nuptiis, iam ea ætate valetudine infirma, verum procerum Vngarorum precibus id dederat, suadentium, vt cælibatum abrumperet, & Vngarici sanguinis proles legitimo illustrique coniugio susciperetur, quæ Patri aliquando succederet, stirpemque propediem intermorituram propagaret. Accedebat & affinitas cum Sigismundo Rege, qui in priori coniugio sororem Ioannis habuerat: videbatur enim vicini Regis iterata affinitate res Vngaricas maxime confirmatum iri. Probabat & has nuptias Turcarum Tyrannus, qui antea in Ioanne cœlibis vitę statum improbabat. Sed non æque placuerat Ferdinando, quanquam & ipse Sigismundi Regis filium Regem Poloniæ designatum sibi generum adsciuisset, vt pote qui præuideret, Vngaros contemptu odioque externæ gentis superbos puero ex hoc coniugio suscepto protinus in sui sanguinis prolem studia conuersuros. Deducta est noua nupta in Vngariam ad sponsum à Stanislao Tarlone Episcopo Premisliensi, & Petro Opalinio Castellano Gnesnensi magna cum pompa atque apparatu.

Ann. Chr. 1 5 4 0.

Legatio Pontificis ad Sig. Augustum.

Subsecuto anno venit Cracouiam mense Februario legatus Pontificius Hieronymus Rosarius, qui à Paulo III. Pontifice Sigismundo Augusto parentibus pręsentibus pileum & ensem solitis dedicatum ceremoniis in templo arci contiguo obtulit, hortatus & obtestatus eum Pontificis nomine, vt religionem Catholicam tueatur, atq; exemplum capiat de Germanis, qui defectione sua ab vnitate Ecclesiæ Catholicæ Romanæ in summas difficultates coniecti ciuilibus malis agitarentur.

Responsum ad legationem Sig. Augusti.

Cui Sigismundus Augustus respondit: agere se gratias Deo pro luce illa, qua illustrare se dignatus sit, velle per Dei gratiam in ea constanter ad extremum vitæ habitum perseuerare, Catholicamque Ecclesiam Romanam pro virili propugnare.

Legatus Regis ad Electorem Brã deb. de religione mutata.

Inde Rex Sigismundus ad Ioachimum Marchionem Brandeburgicum Electorẽ generum suum, qui in ditione sua religionis reformationẽ instituerat, Romana è finib. suis exterminata, legatũ misit Lucã Gorcanũ Episc. Pomaniensẽ, qui

Electo-

Electorem ad constantiam religionis Catholicę Romanæ regio nomine
Responsum Electoris.
cohortaretur. Cui ab Electore hanc in sententiam responsum: Principio
se consilio pio & ea moderatione, quæ Principem Christianum decet, in
ecclesiis suæ ditionis manifesta vitia correxisse, & ea quidem moderatione
vsum, vt non solũ nil contra Catholicæ Ecclesiæ Christi sentẽtiam recepe-
rit, sed ne quidem authoritati Episcoporum quidquam detraxerit. Causam
dein adducit principem , quod cum Devs non simulatis aut fucatis offi-
ciis, sed vera pietate colendus sit, superstitiones autem multæ & næui vete-
res in Ecclesiam irrepserint Episcoporum negligentia atque Doctorum in-
scitia: grauem se ac piam causam habuisse ea vitia emendandi. Ad hæc non
solum disciplinam laxatam incusat, sed etiam discordias ipsos inter Docto-
res obortas. Proinde vt populus sciat, quid amplecti, quid fugere debeat,
Ecclesiæ se sinceros Doctores præfecisse. Itaque nunquam discessurum se à
scopo ac sententia Catholicæ Ecclesiæ Christi. Quod vero exempla obiici-
untur aliorum Principum, qui nimii fuissent in innouanda religione, non
sine discrimine se omnia correctũ iuisse, nec vlla suppliciorum immanita-
te consilium suum stabiliuisse. Contra autem affirmat, consensum Catho-
licæ Ecclesiæ se amplecti , qui in scriptis Propheticis atque Apostolicis,
veteribus canonibus, ac probatę fidei scriptoribus extet, policitumque Sy-
nodo, si quando rite conueniret, non defuturum esse. Ac diu quidem se
cõcilium expectasse legitimum: verum cum animaduertat, Pontifices non
admodum expetere, committere noluisse, vt suæ ditionis Ecclesiæ dissipa-
rentur, aut in solitudinem redigerentur. Concludit tandem, sperare se, Re-
gem non improbaturum hanc ipsius in moderandis abusibus quibusdam
voluntatem, præsertim cum & coniugis suæ filię ipsius Regis accedat con-
sensus. Cæterum de ritibus se non admodum puguaturum , modo do-
In Prussia Luthrani dogmatis incrementum
ctrina sit salua. Circa idem fere tempus in Prussia Lutheri doctrina
incrementa cepit. Torunienses enim, Gedanenses, & Elbingenses ab Ec-
clesia Romana etiam secessionem fecerunt, ac ritus consuetos nonnihil
immutarunt. Id vbi Rex cognouit, dat ad eos literas, mandans, vt & re-
ligionem veterem, & quæcunque alia pristinum in locum restituant, pœ-
nam, ni pareant, constituens. Cum vero illi, præsertim Gedanenses,
facti rationem redderent, probarentque, doctrinæ suæ confessionem sa-
cræ scripturæ consensu niti, id quod Rex non concedebat, edicta postea re-
gia ad se missa de re frumentaria frumentoque vendendo nec promulgare,
nec affigere voluerunt.

Io. Regis expeditio in Transyluania Præfectos.
In Vngaria Ioannes Rex expeditionem aduersus Transyluaniæ Præ-
fectos suscepit. Erant ii Mailatus Gritti cæde celebratus, & Balassus, quem
Rex Mailato collegam addiderat, qui perfidia summa petierat à Soly-
manno Turcarum tyranno, vt authoritate eius Transyluaniæ Rex saluta-
retur. Quod si obtineret, sacramentum Turcicis Imperatoribus se da-
turum policebatur, quotannisque pensurum tributi nomine centum au-
ri pondo. Verum Tyrannus hominis perfidia commotus de tota re li-
teras ad Ioannem Regem misit, vt vel inde moneretur, quorum homi-
num fidei prouinciam commendasset. Ita Mailatus contumeliose reiectus
Mailatus ad Ferd. Regem transit.
à Tyranno, Ioannique detectus ad Regem Ferdinandum transiit, ne post-
quam regni spe decidisset, præfecturę quoque honore vindicante id facinus
Ioanne

Ioanne Rege cum perfidiæ nota amoueretur. Accidit autem peropportune
turbandis rebus, vt Ioannes Rex Transyluanis pecuniam imperaret, qua So-
lymanno tributa biennio intermissa penderetur. Id erat nouum acerbum-
que genti feroci, quæ vel ob id iniuriam ferre non poterat, quod aurum e-
natum in patrio solo ad immanes Turcas indigne exportaretur. Itaque
concitati ad arma, non obscure imperia detrectabant, Mailato Balasioque
rem proclinatam adiuuantibus. Ioannes Rex vbi videt eorum contuma-
ciam ad arma propendere, gliscentis mali initiis occurrendum statuit, præ-
missisque ducibus ipse nondum confirmata valetudine in Transyluaniam
festinat. Itaque diuisis inter se copiis duces diuersas vno tempore regionis
partes inuasere, diffusoque terrore belli Regisque clementia ostentata ita
rem gessere, vt plures, qui Præfectorum inductu defecerant, ad officium re-
dirent. Mailatus enim viribus impar nusquam consistere ausus, incertis iti-
neribus per campos syluasque vagabatur, ad extremum errando fessus vn-
dique vrgente hoste in oppidum Fogaros se contulit, in quod thesauros
Idem Fogaros se contulit, quod obsidetur.
prædæ Griticæ condiderat. Itaque duces admotis castris prolatisque tor-
mentis, obsidere atque oppugnare cœperunt. Constiterat Ioannes ad Si-
binium, quod vnius diei itinere à Fogaris distat. Ibi in consilium aduocatis
Prouinciæ Ordinibus, cum de Mailati perfidia grauiter esset questus, expo-
suit, quantæ necessitatis esset Turcarum amicitiam tueri, à qua nisi magno
cum incommodo, & haud dubia clade discedere non possent. Interea Re-
Ioannis Regis morbus. Ei filius natus.
gem acrior inuasit morbus, quem inter suscepti belli curas, à solstitio gra-
ues æstus, ac longi itineris præpopera vectatio adauxerunt. Obsidebatur in-
terim Mailatus, cum decumbenti allatum est, Reginam felici partu filium
enixam. Tum vero Vngari incredibili lætitia affecti, ad Regem gratulatum
irrumpunt, tormenta de more disploduntur, paraturque conuiuium, in
quod vel inuitus Rex procerum manibus infertur. In eo cum liberalius ge-
nio indulsisset, denuo accensa est febris, cuius vim diu sustinere non potuit.
Finem vero vitæ animaduertens, filium testamento reliquit hæredem,
Georgium Martinusium Episcopum Varadiensem, vulgo Monachum co-
gnominatum, propter fidem ipsius, ac Petrum Vichium sanguine sibi con-
Cui tutores instituti.
iunctum tutores instituit, obtestatusq; est singulos proceres per antiquum
Vngarici nominis decus, vt sui sanguinis potius, quam externæ gentis Re-
gem in Vngaria paterentur. Futurum enim, vt Solymannus regni tutelam
susciperet, si ad eum legati cum muneribus protinus mitterentur. Suppres-
sa est tantisper mors eius, dum cum Mailato de compositione transigere-
Ioannis Regis mors.
tur, cui significatum, Regem in tanta suscepti filii lætitia pristinæ gratiæ me-
morem, Præfecturæ munus ei singulari clementia relicturum, si in suum fi-
liique futuri Regis verba iuraret. Non detrectauit conditionem Mailatus
pluribus malis circumuentus. Atque ita funus Sibinio comitante magna
exercitus parte delatum est Albam regalem. Verum priusquam Sibinio
mouent castra, consilio habito eandem, quæ instructa viuente Rege fuerat,
Legatio Vngarorum cũ donis ad Turcam.
legationem ad Turcarum Tyrannum decreuerant. Quam Ioannes Exechi-
us Quinqueecclesiensis Episcopus, & Stephanus Verbetius obiuerunt,
munera Tyranno ferentes, pateras ex auro decem, cælato autem argento
inauratas centum, aurique simul signati quinquaginta pondo, quę bienna-
lis tributi nomine penderentur. Interea ad Albam regalem insigni pompa
Funus Ioannis Regis ad
apparatuque Regis funus celebratum est, impositaque infantis capiti so-

Albam regiã celebratum.

lennibus ceremoniis antiqua illa corona, quæ Stephani Vngariæ Regis primi fuiſſe dicitur, Iſabellæ vero Reginæ ius imperii communi Procerum ſtudio delatum, ea lege, vt in publicis literis filii matriſque nomen præſcriberetur, eodemque titulo regia moneta cuderetur, Georgius vero Monachus ſummam poteſtatem ærarii arciumque habebat, armorum militumq; cura Valentino erat demandata. Medius inter hos Petrus Vichius, quod Regem ſanguine attingeret, tutorque eſſet adſcriptus, pro ſuo iure & authoritate multa monere, corrigere, mandareque poterat.

Ferd. Rex molitur bellum Vngaricum.

At Ferdinandus Rex nunciata Ioannis Regis morte ad occupandum regnum animum adiicit, multis ad id eam incitantibus regni proceribus, qui occaſionem dignitatis recuperandæ minime negligendam dictitabant. Idem & Germani aſſerebant, qui militiæ dediti aut primos honores, aut alarum cohortiumque præfecturas in exercitu ſperabant. Verum Hieronymus Laſcus Palatinus Siradienſis conſilio potius quã armis repetẽdum Vngariæ regnum ſuadebat, illudq; à Solymmanno Turcarũ tyranno beneficiario iuris nomine, quod id dono datum accepiſſet Ioannes, petendum.

Legatio Ferdinan. Regis ad Turcam.

Non diſplicuit conſilium Ferdinando Regi, & ipſum Laſcum, qui iam in Turcica aula nõ ignotus erat, id legationis munus obire voluit. Interim nihilominus Ferdinandus à belli cogitatione minime ſibi diſcedendum ratus, mittit Nicolaum Comitem Salmenſem ad Reginam viduam, qui eam admoneat recentis cum marito defuncto pactionis, cuius ea ſumma erat: vt eo defuncto regnum ad Ferdinandum deuolueretur, hortareturque, vt ſponte regno decedat.

Ad Reginã itemviduã.

Id ſi faceret, Ferdinandum Regem filio eius Scepuſianam prouinciam conceſſurum, vti antea diſerte ex tabulis inter vtrumque Regem conuentum eſſet, & Reginæ præter dotem amplos reditus. Sin recuſaret, ſciret, neque Cæſari, neque Ferdinando Regi defutura media, quibus regnum repeterent, tanquam antiquo iure & nouo multorum Vngariæ procerum conſenſu Auſtriacæ domui attributum. Legatus vbi Budam venit, ægre tandem ad Reginam admiſſus, proceribus quibuſdam id impedientibus. Acceſſu permiſſo, id demum à Regina, multo etiam tum mœrore ex mariti obitu perturbata, reſponſum tulit. Eam, eſſe fortunam ſexus ac ætatis ſuæ, vt orbata Rege coniuge corporis animique doloribus fracta, neque ſuſcipere, neque definire conſilium queat, cum in re longe grauiſſima Poloniæ Regem patrem omnino conſulendum exiſtimet. Perere ſe proinde ſpacium, quo Pater conſuli poſſit, ſe enim ab eius ſententia minime diſceſſuram, ac idem facturos proceres. Quod ſi id moræ ſpatium denegetur, atque armis agendum putent, egregiam certe laudem non ferent, inquit, Cæſar & Rex, ſi viduam fletu conſumptam, & vagientem in cunis puerum oppugnatum aduenerint.

Ferd. Rex Reginæ viduæ bellum infert.

Legatus ad Ferdinandum Regem reuerſus, poſtquam regni ſtatum, ac qui illic rerum potirentur, explicuit, ſua oratione id effecit, vt Rex actutum conſcripto milite armis ius ſuum perſequi ſtatuerit. Mittirur igitur iuſtus exercitus Strigoninm, cui præerat cum imperio Leonhardus Velſius è Rhetia ſuperiori, qui multis de cauſis aperiendum iter Budam verſus arbitrabatur. Occurrebat enim à Strigonio euntibus Budam medio ferme itinere Viſſegradum, quod diebus nouem oppugnauit, reſiſtentibus acriter præſidiariis.

Viſſegradũ oppugnatũ, & expugnatum.

In qua oppugnatione ducenti circiter milites ſtrenui deſiderati. Tum vero Velſius Viſſegrado profectus claſſe amnem tranſmi-tit,

tit, Peſtumque occupat ab hoſtibus deſertum, & ad Vacciam eadem celeritate contendit, eamque ſine ſanguine poteſtatis ſuæ facit.

Peſtum occupatum & Vaccia.

Extemplo ad citeriorem ripam conuerſa claſſe reuertitur, promotiſque inde caſtris ad Budam eſt profectus, vt per colloquia Budenſium animos tentaret, exploraretque Reginæ conſilia, & ex propinquo oſtentatis copiis atque tormentis terrorem vrbi incuteret. Cæterum Velſius obſeſſurus potius, quam oppugnaturus vrbem, ad aquas calidas caſtra locauerat.

Buda obſiditur à Ferdinandi Regis exercitu.

Sed non tentata oppugnatione ad Viſſegradum iterum ſe conuertit, vt præaltam illam arcem expugnaret. Nec diu Vngari præſidio impoſito vim ingentium globorum tulerunt, cum eadem ruina, qua turris ad Danubium adaperta conciderat, ſplendidi ædificii teſtudines, pinnæque, & propugnacula nil intermiſſis ictibus concuſſa frangerentur.

Viſſegrad. arx capta.

Capta per deditionem arce, paulo poſt ad Albam regalem contendit, vt Ciuium primores tentaret: nam Perenus, Vir apud Albanos inſignis authoritatis, per idoneos homines adhortando, pollicendoque immunitates ac præmia, nonnullos perpulerat, vt à Regina deficerent. His perſuaſionibus celeriter effectum, vt ciuitas, quæ vi expugnari non poterat, promiſſis blandiſque colloquiis in Ferdinandi Regis poteſtatem venerit.

Alba regia ad Ferd. Regem tranſit.

His geſtis, Velſius ad Strigonium caſtra reduxit, vel ob id, quod Germani cum Vngaris rixas miſcerent, ſtatimque inſtante iam hyeme, ac militibus ſtipendia petentibus, in hyberna copias dimiſit, Peſtumque inprimis præſidio impoſito, ac nouis erectis munitionibus firmauit, eo quod frequetibus nunciis adferretur, Turcas finitimos arma parare, vt Budenſibus auxilio mature venirent. Regina Iſabella, vbi à Ferdinando bellum parari cognouit, conſilio Georgii Monachi à vicinis Turcicis præfectis mature opem petendam iudicauit.

Iſabella Regina vidua auxilium Turc. implorat.

Verum cum diu fruſtra eos ſolicitaſſet, ad legatos, qui Conſtantinopoli erant, de periculo ſuo certiores fecit, vt per eos Solymanno idem innoteſceret. Nondum peruenerat Conſtantinopolim Laſcus, morbo in itinere detentus, qui præmiſerat Ptolemæum Ariminenſem medicum ad purpuratos, Luffribeiumque imprimis familiaritate ſibi coniunctum, magniſque antea conciliatum muneribus, per quem omnia ſe impetraturum ſperabat. Sed irritus fuit Ptolemæi conatus. Solymannus enim magno ſibi commodo, ac magnæ item gloriæ futurum arbitrabatur, ſerio necne oſtentato pietatis ſtudio, viduam pupillumque tanta in calamitate protegeret.

Reſponſum Solymanni legatis Vng. datum.

Itaque aduocatis legatis, eo ſe animo Ioanni regnum conceſſiſſe dixit, vt ad liberos eius tranſmitteretur, tam diuque poſteri eius ſtirpis Vngariæ regno potirentur, quam diu accepti beneficii memoriam retinerent. Proinde ad declarandam promiſſionum ſuarum conſtantiam, ſe arma ſumpturum, daturumque operam, ne hoſtes illati belli exitu lætarentur, tradiditque legatis puero Regi deferenda ſuſceptæ tutelæ inſignia, purpuream auro intertextam togam, & clypeum elaborato vmbone rotundum, ferream item clauam, manubrio aureo, & incuruum gemmata vagina gladium. Exinde Vſtrepho Boſnenſi, Mahometique Belgradenſi præfectis ſeuere mandauit, vt ilico Reginæ opem ferrent, nec aduerſam hyemem cauſati moras necterent. Vix dum Vngari legati cum donis Budam diſceſſerunt, cum Laſcus Conſtantinopolim venit, ibi edoctus à Ptolemæo de ſucceſſu legationis,

cum mandata exponeret, & æqua conditione regnum peteret, assidueque in ore Cæsarem fratrem totius Germaniæ copiis adiuturum haberet, commoto ob id Tyranno custodiæ traditur, frigidam suffundentibus purpuratis.

Lascus Ferd. Regis legatus custodiæ datus

Interea Mahometes & Vstrephus, nil deterrente hyeme, dispersos in hybernis equites ad signa vocant, classemque in Danubium deducunt. Sed tam intensum per eos dies inualescente iam hyeme frigus fuit, vt adstricto præalta glacie Danubio cuncta nauigia ad Tolnensem ripam vadis inhæserint vsque adeo, vt marginibus late gelu concretis vix in medio tantus amnis apertus profluere spectaretur. Ea res magno incommodo Turcis fuit, cum ad tuendam classem ibi consistere, atque castra ponere, ferreque sub tentoriis hyemis asperitatem cogerentur.

Turcæ Isabellæ Reginæ opem ferunt.

Verum mitescente hyeme, & vere insequentis anni appropinquãte nil cũctatus Mahometes remiges supplet, pedites Martelesios ex Illyricis montib. accersit. Idẽ quoq; facit Vstrephus, & vtrisq; Valẽtinus cognomẽto literatus militũ præfectus, Buda obuiã profectus strenua cum Vngarorum manu cõiungitur.

An. Ch. 1541.

Regina exercitui Turcico commeatum suppeditante, ac tormenta ad oppida expugnandum, præfecti inito consilio Danubium copias traducunt, Vacciamque delati capiunt, trucidatique nonnullis protinus incendunt. Inde Pestum oppugnatum eunt, quod egregie à præfectis castelli defendebatur. Regina interim parcius cõmeatum Turcis præbebat, vtpote; quæ sibi annonam, nisi parce metiretur, priusquam frumenta maturescerent, defuturam timeret. Hanc ob causam, & quod passim equi interirent, Turcæ re infecta, traiecto rursus Danubio, restitutisque tormentis intra fines redierunt. Vngari in abeuntes irruptione facta nouissimos cædendo longo itineris spatio persecuti sunt.

Vaccia à Turcis capta.

Pestum obsessum.

Turcæ re infecta domũ redeunt.

Id vbi Ferdinandus Rex in comitiis Ratisponensibus accepit, Cæsari facile persuadet, vt Vilhelmus Rogendorffius aulæ magister nouis cum copiis in Vngariam mittatur. Is ad priorem exercitum vbi peruenit, Budã oppugnare instituit, sed ab aliis omnino locis, secus ac ipse antea animo concepisset. Ad oppugnandam igitur arcem, terrendamque Reginam, tormentis productis adeo quassauit turrem in arce, vt ingentibus disrupta pilis collapsura videretur, verum triplex arcis murus maiorem expugnandi, intercedente præsertim vallo, difficultatem ostendebat. Itaque Rogendorffius tempus sumptusque comparsurus per feciales Reginam hortatur, vt deditionem conditionibus honestissimis, quæ ei pridem propositæ essent, faceret, sin abnueret, extrema quæque interminatur. Ad ea Monachus respondet, non esse adeo insipidam Reginam, vt Vngariæ regnum Scepusiano Principatu permutare velit. Nec multo post Rogendorffius à monte Gerardo ad sepulcra Iudæorum motis repente castris omnem tormentorum apparatum transtulit, & inde ad arcem, qua regii visuntur horti, tanta vi concussit murum, vt pars perfracta procideret, pars vero premente atque impellente interno aggere, quem intus Budenses subitariæ munitionis causa mœnibus adstruebant, inexpectato casu in exteriora laberetur. Quæ res propugnantes magnopere conterruit. Cæterum vsque adeo mœnia tormentis adaperta prostrataque conspiciebantur, vt in longitudinem vnius fere stadii eminente tantum ad altitudinem staturæ hominis antiquo aggere, vel breuibus scalis se facile scansuros, ac in vrbem irrupturos milites dicerent. Idcirco aliquot prolatæ sunt scalæ, & per tenebras magno silentio iuxta ruinas appositæ eo consilio, vt sub auroram compositis ordinibus conferti milites subirent.

Vilh. Rogendorffius in Vngariã missus.

Buda à Ferd. Regis exercitu obsessa.

subirent. Verum Budenses ab hostili mora spatium nacti, nouum intus aggerem protinus aggesserunt, animaduersisque hostium scalis, eas continuo abripuerunt, Germanosque sub aurora instructa acie per accliuia subeuntes, & magna vi munitiones adortos non sine strage insigni in fugam verterunt. In quo receptu eo maius damnum acceptum ab illis, quod quo longius à mœnibus recedebant, eo atrocius atq; frequentius tormentariis glãdibus sternerentur. In eo conflictu Rogendorffius vltra octingentos desiderauit. Pari quoque euentu, sed minori damno accepto Perenus ad Sabatinam portam reiectus est.

Exercitus Ferdinandi à Budensib. fugatus.

Exinde Budenses adeo hostes contempserunt, vt erumpere sæpius non dubitarint. Tentauere demum Germani duces effossionibus atque cuniculis murum subruere, inditoque, ac demum succenso intus tormentario puluere, adapertisque mœnibus subitarium in vrbem aditum parare. Sed Budenses deprehensis hostium consiliis fossas introrsus ex obliquo egerunt, per quarum spiramina acensi pulueris flamma sine damno erumperet: vrgebantur tamen tanta variarum rerum inopia, vt nequaquam paulo longiorem sustinere obsidionem posse viderentur, parumque abfuit, quin vrbs ipsa proderetur opera cuiusdam Vngari.

Budensium constantia.

At Solymannus Turcarum Tyrannus cognitis, quæ à Cæsare fratreq; eius aduersus Reginam viduam parabantur, diuisis copiis vndiquaque statuit occurrendum. Imprimis vero Mahometem Bassam natione Dardanum, qui obsessæ Reginæ opem ferat, in Vngariam proficisci iubet, deligiturque & Vstrephus ex Illyrico, qui Mahometem subsequatur, subsistatq; Belgradi intentus ad ferendam opem, si Mahometes firmiores hostes inueniret.

Solymãnus Reginæ viduæ opẽ fert vndiqueq;.

Et quia Solymannus Mailatum in Transyluaniam Ferdinandi Regis rebus studere, bellumque moliri didicerat, aduersus eum Nicopolitanum præfectum ire iussit, imperauitque Moldauiæ Palatino, vt Nicopolitano præfecto bellum gerenti adesset. Is Turcarum copiis triginta millia suorum equitum adiunxit, magnoque astu Mailatum in potestatem redegit.

Aduersus Mailatum ire iubet.

Mailatus in potestatem redactus.

Mense deinde Iulio Mahometes in Vngariam appulit, adiuncto sibi ex itinere altero Mahomente Belgradensi, & Bosnensibus copiis euocatis.

Turcici præfecti in Vngariam appulerunt.

At Germani, vbi de Turcarum aduentu certius cognouerunt, ex consilio Rogendorffii castra in aduersam vrbis partem ad Gerardi montis radices transferunt, vt aduentantes Turcæ, quos nihil à classe flumineque discessuros videbant, contra rectam tormentisque munitam castrorum frontem procedere cogerentur. Mahometes vero Belgradensis per colles, qui Gerardo monti coniunguntur, editiorem capit locum, Vngarorum magis quam Germanorum castris propinquum. Binis vtrinque eo modo constitutis castris, binæ quoque Germanorum & Turcarum classes accedebant.

Germanica castra mutãt.

Pugnatum post quotidie minutis præliis iuxta planitiem ab equitatu, & ad superiores munitiones, ac in monte ab extraordinariis peditibus. Transierant iam multi dies ab aduentu Mahometis, magisque ac magis Turcis atque Budensibus animi crescebant. Porro Austriacos ancipitis pugnæ omine sinistro debilitatos sustentabant tamen Ferdinandi Regis literæ frequenter superuenientes.

Velitares pugnæ frequẽtes.

Cum sic vtrinque quotidie tormentis maioribus ac minoribus certaretur, Turcæ ab editioribus locis, & è proximo promontorio conspicati segnes in insula militum stationes, vt è duobus castris vno tempore diuersas hostium munitiones inuaderent, exoriente sole in insulam cum expeditis nauigiis aduolarunt, adortique magno silentio

Austriacorum clades.

Auſtriacorum clades.

ſemiſopitos, pene priuſquam ſentirentur, ſupra ſexcentos trucidarunt, reliquos vero ex repentina clade tantus inuaſit pauor, vt cum perfugerent in caſtra, nec perturbatos anguſti pontes facile caperent, multi vtrinque decidentes in præterfluente mergerentur, tranſeuntes vero è Turcarnm claſſe, quæ in aduerſum pontem proras adegerat, tormentorum glandibus interficerentur. Tumultu & trepidatione tota caſtra fuerunt repleta, Turcis pluribus ſimul locis magno clamore, ac ingenti tormentorum ſtrepitu munitiones inuadentibus, parique metu ac periculo reliquis Germanis, Bohemis, atque ipſis Vngaris deſperato pene ſubſidio præliantibus. Sequentibus diebus Turcæ, tametſi illa in parte munitiones expugnare nequiuerant, propugnaculoque Bohemorum fere capto, inde multis vulneribus expulſi fuerant, magis tamen ac magis trepidatione Chriſtianorum alacriores facti, tanto contemptu ex omnibus locis laceſſendo infeſtabant caſtra, vt illi diutius ea ſe tueri poſſe, creſcentibus hoſtium copiis atque animis deſperarent. Sed præter ſingularem Germanorum Bohemorumque in omni labore atque periculo perſeuerantiam magno vſui fuerunt Peſtanorum tormenta, quibus Valentini copiæ intercedente Danubio petebantur. Ferunt ea die Valentinum nil Vngaris exulibus, ſed Germanis maxime infenſum, certo iure priuatæ amicitiæ per equitem fidum Pereno ſuaſiſſe, vt ſe Vngaroſque omnes feſtinanter imminenti clade eriperent, quoniam bellua ingens, quæ vniuerſos vno hiatu deuoraret, aduentare nunciaretur.

Perenus diſceſſum ſuadet.

Itaque Perenus apud Rogendorffium duceſque libere locutus, quæ accepiſſet, retulit, teſtatuſque eſt, niſi de receptu decerneretur, ſibi atque Vngaris ad ſalutem eſſe conſulturum. Inter hæc Huſſari duo perfugæ ad Georgium Monachum Valentinumque inſtitutæ fugæ conſilium detulerunt, ab his extemplo certiores facti duo Mahometes, totis pene copiis ad oppugnanda caſtra contendunt, terribilique vlutatu edito ſtationes adoriuntur. Tum vero Auſtriacis animus concidit, reſiſtunt tamen acriter Bohemi, iiſque Germani, qui iuxta flumen ad inſulæ pontem excubabãt.

Turca caſtra inuadunt.

Trepidatum autem fuit vndique, & in ripa maxime, cum quiſque pauore concepto ad naues conſcẽdendas nullo pudore vel per mutua vulnera properaret. Rogendorffii autem in tenebris tantoque fremitu ſuorum ac hoſtium clamore reboantibus vndique, tormentis nullum erat imperium. Cæteri peditum duces, cum iam tranſuectis equitibus fugam, quæ ſibi eriperetur, vehementer inuiderent, hærebant potius quam irruentibus hoſtibus repugnabant.

Clades Chriſtianorũ ad Budam.

Itaque ſuperiora primum caſtra vbi Perenus conſtiterat, à Turcicis occupantur, Germanique toto Gerardo monte præcipiti fuga dilabuntur. Tum vero tormenta vndique in fugientem claſſem directa, & nauigia etiam ad incertos ictus petita ſunt, conſertoque prælio nauali lintres aliqnot militibus pleni capiuntur, nonnulli tormentis perforati demerguntur, repletur fluuius cadaueribus, miſerabilique præſertim turba nautarum, & militum enatare conantium. Die autem illuceſcente circiter tria millia, qui ad Gerardi templum erectis vexillis cõflixerant, trucidata ſunt, eorum tamen pars fere tertia, cum proiectis ad terram armis ſalutem peteret, deditionem fecit, maiore ſuo cum modo, quam ſi cæſi fuiſſent.

Peſtum à Turcis captum.

Eodem tempore Coſſonus, qui claſſi præerat, victrice claſſe ad Peſtanam ripam delatus, tantum terrorem his, qui euaſerant, vel ſolis clamoribus & tormentorum boatu intulit, vt equitatus &

Germani curribus deſertis inermes profugerent. Hæſere tamen Huſſari, apud quos prædæ cupiditas plus potuit, quam metus mortis, diripiendarum mercatorum tabernarum cauſa. Cæterum Caſſonus nemine mœnia aut portas defendente protinus irrupit, prædantiumque aliquot cæcidit, & ne ægris quidem, quorum magnus erat numerus, fœminiſque lixarum more Germanorum caſtra ſequi ſolitis pepercit.

Numerus Chriſtianorum cæſorũ. Præda Turcarum ex Chriſtianis

Traduntur eo conflictu ſupra viginti millia Chriſtianorum interempta: tormenta autem muralia capta ſunt Peſti & in caſtris, inſulaque & in nauigiis in ripam nondum expoſita triginta ſex, minora autem, quæ curribus imponerentur, centum & quinquaginta. Porro tormentarii pulueris pilarumque ferrearum, ac armorum atq; telorum, & parati commeatus in totam hyemem, adeo ingenti copia potitus eſt hoſtis, vt ea præda potior victoriæ pars cenſeretur. Ipſe autem Rogendorffius, cum expugnata munitone mediis in caſtris pugnaretur, & concidi in tabernaculo, quam tantæ cladi ſupereſſe mallet, vel renitens à medico & cubiculi præfecto ſublatus, nauiculæque impoſitus, ad Comaram inſulam aſcendit, atque ibi paulo poſt Samario in vico extinctus eſt.

Rogendorffii mors. Solymanni aduentus in Vngariam.

Solymannus vbi de ſuorum victoria certius cognouit, quintis demum caſtris Budam appulit. Ibi conſedit in aduerſa ad Budam veterem regione offenſus fœtore cadauerũ, & fœditate amnis tot corpora per omnes ripas euoluentis. Exinde ſtatim captiuos produci iubet, quorum erant circiter octingenti, qui prælongis vincti reſtibus coram ducibus ac omni exercitu Turcico ludibrii cauſa tracti, ex his duces nobileſque aliquot, quibus parceretur, delecti ſunt, reliquos ad vnum omnem, alioqui clementiæ laudem affectans, & nunquam antea in Chriſtianos crudelior, eo conſpectu abductos tyronibus trucidandos dedit.

Eius crudelitas in Germanos.

Patrata ea ſæua clade, Tyrannus infanti dona miſit, phaleratos tres equos eximiæ pulcritudinis, frenis habeniſq; aureis & gemmatis ephippiis exornatos, totidẽ textas auro veſtes: proceribus vero præter ſingulares togas talares, aureos etiam torques. Cæterum Reginæ referri iubet, cupere ſe puerum videre, petitque, vt in caſtra ſibi mittat. Quo perterrefacta, cum aliud non poſſet, hortatu procerum mittit, vna cum nutrice, comitatum turba nobilium.

Infãs reginæ in caſtra Turcæ miſſus.

Exceperunt aduentantem progreſſæ aliquantum è caſtris honoris cauſa ornatiſſimæ equitum turmæ, & inter caſtrenſes vias prætorianæ cohortes. Vbi in tabernaculum Tyranni ventum eſt, ille quidem infantem humaniter inſpicit, blande cum eius nutrice loquitur, filios ſuos Selymum & Baiazetem præſentes infantem complecti exoſcularique iubet. Sed interim dum Vngari proceres cum Baſſis prandent, immiſſis in vrbem militibus Budam tradi ſibi vult. Neque enim ipſis eas vires eſſe, quibus ab hoſte eam defendere poſſint, & ſibi ſubinde redeundum eo cum exercitu fore, quod valde & moleſtum, & ſumptuoſum ſit.

Buda fraude à Turca occupata.

Atque ita fraude ab ipſo occupata eſt Buda. Nocte ingruente Tyrannus infantem remittit in vrbem, ſed proceres detinet. In iis erat Georgius Monachus, in quem totius huius Vngariæ calamitatis culpa præcipue conferebatur. Porro Regina his omnibus conſternata ſupplices ſcribit ad Tyrannum literas, quibus eum datæ fidei admonet, oratque vt proceres remittat.

Solymannus Budam ingreſſus.

Poſtridie Budam ingreditur Tyrannus, & in templo D. Virginis more ſuo expiato ſacra facit: inde Reginam ex vrbe & arce excedere, cumque puero in

Transſyluaniam ire iubet. Ipſe vero præſidiis Budæ Peſtique relictis reliquum exercitum domum reducit, & in itinere Laſcum Ferdinandi Regis legatum, qui Belgradi ob interceptos interfectoſque Cæſarem Fregoſum Genuenſem, & Antonium Rinconem Hiſpanum quondam apud ſe Regis Galliæ legatos detentus erat, liberaliter dimittit.

Legatio à Ferd. Rege ad Turcam.

Ferdinandus Rex vbi ſuorum ſtragem cognouit, noua eaque inſignia munera mittit, quibus animum Tyranni ſibi conciliaret. Legati eius à Turcis honorifice excepti, poſtero die cum Baſſis pranſi ſunt. Inde ad Tyrannum introducti, eius animum oblatis muneribus mirifice exhilararunt. Verum cum legati peterent Vngariæ regnum Ferdinando beneficii nomine concedi his conditionibus, quibus id paulo ante Laſcus Conſtantinopoli petiiſſet, hoc biduo poſt reſponſum tulerunt, vt ſi pacem vellet Ferdinandus regni finibus Vngarici excederet, & inſuper quotannis ex Auſtria Turcis tributum penderet. Legatis dimiſſis, Tyrannus Belgradenſem longe lateque citra Danubium Auſtriæ fines populari iuſſit, ſed prædabundos magno impedimento plenis imbribus inflati amnes morati ſunt. Exin præficitur Budæ cum imperio Vngarus quidam nomine Solymannus, qui ab ineunte ætate bello captus Mahometis impietatem ſequebatur. Redeunti in Thraciam Tyranno nunciatur, Stephanum Mailatum Ferdinandi partes ſecutum, atque ex profeſſo Turcarum hoſtem dolo comprehenſum in Petri Moldauiæ Palatini poteſtatem deueniſſe, pacatamque ex omni fere parte Tranſyluaniam in fidem conceſſiſſe. Ea re Tyrannum magnopere lætatum ferunt, Mailatum enim Ioannem bellicoſum ingenio regnandi cupido & vafro vehementer oderat, cum ab eo Ludouicum Grittum & Turcas interfectos meminiſſet, Tranſyluanoſq; dubio bello potius, quam certa pace gaudentem ab eo concitatos perſpiceret, quos moderato benignoque imperio placare, quam iuſta vi atque armis ſubigere malebat.

Turcæ reſpõſum.

Auſtria à Turcis vãſtatur.

In Moldauia magna mutatio. Stephanus Palatinus à ſuis occiſus.

In Moldauia ſub idem tempus Stephano, quod impotentius dominaretur, à ſuis occiſo maximæ exortæ fuerunt mutationes, plebis ſtudiis in Petrum exulem inclinantibus, & Nobilitate contra pœnas ab irato, ſi in patriam reuocaretur, pertimeſcente, ac quemuis alium præferendum cenſente. Verum proceribus longiorem moram non ferentibus Alexandrum Moldauum, qui diu in Polonia exularat, reuocatum Principem conſtituunt, eique Soczauiæ firmiſſima, à quibus defenderetur, præſidia aſſignãt. Conſtantinopoli vbi rumor increbuit de Stephani cæde, Petrus im ſpem recuperandi Principatus venit, ideoque Baſſas ingentibus muneribus præſertim Liſſtibeium in ſuas ſtudet pertrahere partes. In quo cum eſſet totus, Moldauorum legati à proceribus inſtructi Conſtantinopolim adueniunt, petentes, vt Alexander ex Principum ſanguine oriundus, communique omnium incolarum conſenſu Princeps electus à Solymanno confirmaretur. Contra Petrus Baſſas obteſtatur, ne Alexandro Principum genus emento fidem adhibeant, qui malitia atque inuidia procerum, vt ipſe auito principatu per iniuriam excluderetur, electus eſſet. Quã ob cauſam Moldaui, ac præſertim, quod in eligendo Principe Solymanni animum non prius exploraſſent, minus beneuole auditi ſunt. Proceres Moldaui cum reſciuiſſent à legatis, Petrum Baſſarum animos largitionibus ac muneribus ſibi conciliaſſe, legatos diſſimulato habitu ad Carolum Cæſarem, ac Ferdinandum Regem ire iubent, quos de Moldauiæ ſtatu atque periculo edocent, pedi-

tum

ditum auxilia ſubmitti petentes. Quæ ſi conſequantur, Moldauos Chriſtianorum Regum confœderatos, & Turcarum hoſtes perpetuos futuros. Verum Cæſare & Ferdinando Rege in comitiis occupatis, quod res difficultatis plena videretur, nec pecunia ſuppeteret ad militem conſcribendum, negocium ſucceſſu caruit. Verum enimuero legatione ea per emiſſarios Conſtantinopoli cognita adeo Turcarum ſtudia in Petrum fuerunt accenſa, clientem ſe Tyranni Turcici futurum iureiurando policentem, vt non multo poſt Tyrannus Himbrachorem ſtabuli magiſtrum ad Petrum regiis ornatum inſignibus in Moldauiam reducendum conſtituerit, qui propere exercitu coacto ad Danubium contendit. Proceres aduentu Petri auxiliis Turcicis inſtructi de Alexandro obtruncando conſilium cepere, prioris rebellionis culpam nonniſi inſigni aliquo facinore expiari poſſe iudicantes. Itaque impetu in Alexandrum facto, ei caput amputant, Illudque Petro eo munere animum eius exacerbatum placaturos ſe ſperantes tranſmittunt. Petrus mitigati animi ſpeciem donum exoptatum ferentibus oſtendit, vindictæ decretum ad diſceſſum vſq; Himbrachoris diſtulit, qui paſſim ab incolis benigne acceptus, ampliſſimis donatus muneribus Conſtantinopolim reuerſus eſt. Exiguo interiecto interuallo proceres circiter viginti vindictæ occaſione oblata, alius aliam ob cauſam, comprehenſi, capitali afficiuntur ſupplicio. Miſit poſt Petrus Moldauiæ Palatinus ſub decurſum anni legatos ad Sigiſmundum Poloniæ Regem, Principatus reſtitutionem ſignificans, & captiuos quoſdam ex fœdere repetens.

Ann. Chr. 1542. Comitia Petricouiæ.

Sub initium anni inſequentis, qui erat ſupra milleſimum quingenteſimum quadrageſimus ſecundus, ipſo quadrageſimali tempore comitia Petricouię celebrata ſunt, quibus Rex in Lithuania agens tum non interfuit. Verũ per legatos Bernhardum Macieiouium Caſtellanum Lublinẽſem, & Andream Czarncouium cauſas, quarum gratia comitia habenda erant, regni ordinibus exhibuit. Ibi Petrus Lubomirſclus Regis aulicus, quem Rex ad Iſabellam filiam Reginam Vngarię in Trã ſyluaniam ablegarat, reuerſus, retulit, Iſabellam Reginam vehementer ſibi metuere, ne Conſtantinopolim in perpetuam abducatur ſeruitutem. In hiſce comitiis leges complures latæ, tributumq; duodenûm groſſorum in manſum decretum, binis vicib. penſitandum. De quibus omnibus nuncii ad Regem à Senatu atque Nobilitate expediti retulerunt. Poſtea vero Senatores cum inaudiiſſent, in comitiis Pragenſibus bellum aduerſus Turcam decretum eſſe, Regem de eo certiorem faciunt, demiſſe orantes, vt quam primum in Poloniam veniret, veteri enim ſe, ne, ſi Turca Regis abſentiam ſentiat, in Polonos imparatos impetum primum faciat. Quibus Rex permotus, ſub Maii finem in Poloniam reuenit.

Ferdinandi Regis expeditio in Vngariam ad Budam recipiendam. Ioachimus Brandebur. Elector dux belli.

Menſe Iunio Ferdinandus Vngariæ Bohemięq; Rex expeditionem cõmunib. Germaniæ auxiliis aduerſus Turcas ſuſcepit, omnibus ſuperiores binas clades ad Ezekum & Budam acceptas vindicare cupientibus. Cæterum decreto bello coacta ſunt à Principibus & Imperialibus ciuitatibus Germanię ad triginta peditum & equitum ſeptem millia, duce belli ſupremo deſignato Ioachimo Brandeburgico Electore. Viennam vbi deuentum, acceſſere Ferdinandi Regis copiæ, quæ præter Germanos ex Vngaris, Bohemis, & Auſtriis conſtabant, quibus Pontifex Romanus tria circiter millia pedi-

tum auxilia miſerat ductore Alexandro Vitellio. Omnium igitur animis ad expeditionem erectis, Elector Brandeburgicus nullâ mora interpoſita Danubium tranſiturus, caſtra ad Vacciam oppidum promouet. Turcæ illis cōſpectis Vacciana porta erumpunt, prælium que committunt tumultuarium æquo ſucceſſu. Vitellus à Septentrione propinquum muro locum cepit, Germani vallatis caſtris paulo remotius tetenderunt. Poſtero die cum Vitellus, vt tormentis locum exploraret, tribus cum cohortibus, & duab. Sfortianis turmis ad mœnia proceſſiſſet, nec quiſquam hoſtium conſpiceretur, Turcæ eruptione repentina è duabus portis in Chriſtianos inuaſerunt, initumque certamen paribus primo animis ac viribus, ſed noua manu peditum equitumque ſubſidio aduenientib. Auſtriaci pedites primo mox & equites perturbati diſſipatiq; Ianiczarorum vim ſuſtinere nequiuerunt. Vitellius ſuis receptis ad ſarciendum incommodum dolore vehementer incitatus hoſti parat inſidias, ante alios Perenum admonet, vt occaſioni gerendæ rei intentus ſit. Ipſe Turcarum erumpentium impetum denſatis ordinibus excipit. Vehemeni ſtrepitu prælium miſcetur, multi cadunt & Turcæ pertinaci audacia inuecti cuneis Chriſtianorum aciem effringere conantur, ſed cohortes ſtrenue reſiſtunt. Interim cum iam Turcæ atque Ianiczari portis ſe effudiſſent, & muli pariter à Buda contemplati certantium agmina, vt victoriæ intereſſent, tranſuecti nauigiis citeriorem ripam compleſſent, Vitellius oportune timorem ſimulās, ſenſim ſed confecta acie ſe recipit. Tum vero hoſtes clamorem attollunt, & vehementius ex omni latere Chriſtianos vrgent, equiteſque ad cædenda terga diſcurrunt. Id Perenus couſpicatus, expeditas turmas inter oppidum & auerſos hoſtes inducit, celeriter turmæ locum occupant, & regreſſurum hoſtem portis interludunt. Accurrit cum reliquis Perenus, validaque Germanorum equitum manus Mauritio Saxoniæ Duce Vngaros conſequitur. Tum vero Turcæ, animaduerſo periculo, indagine ſe clauſos videntes, in fugam conuerſi ſunt, quos Vngari & Germani inuadunt, ac in medio trucidant, Ab hac victoria Chriſtianis adeo creuerunt animi, vt Marchio Elector tormenta proferri, ac cōtinuo murum quati iuberet. Expectantibus cunctis, vt ineundæ pugnę ſignum daretur, Vitellius Italos ad impetum incitauit, Perenus Vngaros, Heſſus Germanos. Signo dato quatuor vexilliferi ſequentib. cohortibus audaci curſu in murum per ruinas euolarunt, ſed dum vexilla defigunt, & foſſam munitioneſq; hoſtium mirantur, repentina grandine ſagittarum perinde ac gladium obruuntur. Nihiloſecius adhortante Vitellio alii atq; alii ſuccedūt, quibus partim è propugnaculo, partim à tranſuerſo aggere proſilientes ſpirantibus ſpolia detrahunt, & capita amputant, & mox eos glandib. ſagittis, ac maxime lapidib. inceſſūt. Eo conflictu 70. ex Chriſtianis deſideratos ferunt. Cognito poſt aduentu Achmatis Baſſæ, duces inde caſtra mouenda Viennamque redeundum cenſent, pręſertim hyeme inſtante, multiſq; militibus è contagione pereuntibus Tum vero Turcę Chriſtianos diſceſſiſſe cognito omnes ſeſe effundentes, poſtremis agminibus inſtiterunt. Hic fuit euentus belli in Vngaria hoc anno geſti.

Hieron. Laſcus obitus.

Eodem anno è viuis deceſſit Hieronymus Laſcus Palatinus Siradienſis, Vir magnus, ac magnis in rebus verſatiſſimus, multiſque legationib. apud exteros Principes clariſſimus. Hic cum in patria pręæmulis emergere non poſſet, Regi Vngariæ Ioanni, qui tum cum Ferdinando Rege bellum gerebat,

bat, operam ſuam nauauit, conſilioque ſuo apud Turcarum Imperatorem patrocinium atq; regni cōfirmationem ipſi impetrauit. Quo nomine apud Ioannem Regem gratia authoritateque valebat ſumma. Verum poſtea, cum Ioanni ſuſpectus eſſet, quaſi colludente Gritto Vngariæ regnum affectaret, in carcerem eum coniecit. Vnde opera Regis Sigiſmundi liberatus, ad Ferdinandum tranſiit, cupiens Ioannem vltum ire. Quod & reipſa præſtitiſſet, ſi diutius ſuperuixiſſet.

Ann. Chri. 1543. Comitia Cracouiæ.

Sequentis anni initio comitia Cracouiam indicta fuere, vbi tributum in manſum denûm groſſorum ſancitum. Et quia hic decretum, quo commercium Polonis cum Sileſiis & Vngaris interdicebatur, nondum erat antiquatum, conuentus Glogouiam Ferdinandi ac Sigiſmundi Regum Cōmiſſariis ad D. Bartholomæo diem ſacrum deſignabatur, qui de iniuriis vltro citroq; illatis & acceptis vtrinq; arbitrarentur, atq; tranſigerent. à Comitiis deſignati à Rege Sigiſm. ad Ferdinandum Regem filiam eius Eliſabethā in coniugium Sigiſmundi Auguſti expetitum legati, Samuel Macieiouius Epiſc. Plocēſis, Regniq; Procancellarius. Ianuſſius Lataſcius Poſnanienſis, & Felix Srcēſcius Plocenſis Palatini, qui ſponſam regiā 5. Maii Cracouiam adduxerant. Poſtridie noua nupta in æde D. Stanislai ſolenniter inauguratur & coronatur à Petro Gamrato Archiepiſc. Gneſnenſi, adſtantib. Nicolao Dzierzkouio Cuiauienſi, & Sebaſtiano Branicio Poſnanienſi Epiſcop. Legati vero ad cohoneſtandas nuptias regias venerunt: à Carolo V. Imperatore Georgius Marchio Brandeburgicus, Regis Sigiſmundi ex ſorore nepos, à Ferdinando Romanorum Rege Ioannes Dubrauius Olomucenſis, ac Balthaſar Promnicius Vratislauienſis Epiſc. Nicolaus item Salmenſis, & Franciſcus Batianus Comites, ac Sigiſmundns Herberſteinius Baro Auſtriacus notæ primariæ Conſiliarii. Peracta nuptiarum celebritate ablegatur ad Ferdinandum Regem à Sigiſmundo Rege Andraas Zebridouius Epiſcopus Camenecenſis in cauſa Reginæ Iſabellæ filiæ, eam pro vitrili excuſans, non ipſius, ſed aliorum culpa pacta cum marito defuncto inita temerari. Haud multo poſt Sigiſmundus Auguſtus in Lithuaniam ſeceſſit, relicta Cracouiæ coniuge ſua, quam, vt videbatur, faſtidire cœperat, quod nonnullorum animos nonnihil offendit.

Legatus Regis Sigiſm. ad Ferdinand. Reg.

Eodem anno Solymannus Turcarum Tyrannus de infelicibus Chriſtianorum ſucceſſionibus certior factus, omnibus modis belli aleam iterum iacere conſtituit. Ducto igitur ad Drauum exercitu, vt omnia à tergo pacata relinqueret, cohortes aliquot ad Volponium arcem in finibus Boſnię, Croaciæ, atque Vngariæ ſitam expugnandam miſit, quam fere per tres menſes totos fruſtra obſedit. Deditio poſtea facta eſt, ſed perfidia militum, qui Præfectum omnia potius experiri, quam dedere ſe volentem comprehendere, Turciſque tradidere. In quem Tyrannus non ſolum non crudelis, ſed munificus etiam fuit: dedititios vero omnes mactari mandauit. Erant iam proximi Quinqueccleſienſes, qui in ſuperioribus bellis in fide data conſtanter permanſerant: ſed territi virium hoſtilium magnitudine, ac inprimis prædictarum arcium iactura, Epiſcopus & reliqui proceres plus in fuga, quam in vrbis munitionibus præſidii poſuere, & multitudinem Barbaris prædæ reliquerunt. Hinc ad Socoloſiam adductus exercitus, captum primo ſtatim impetu oppidulum, direptum, atque

Volponium obſeſſum à Turcis. Deditio Volponii

Quinqueeccleſia direpta ab iiſdē. Socoloſia capta & euerſa.

incenſum, tandem etiam, qui in arcis præſidio erant, deſperatis auxiliis deditionem fecerunt, ea conditione, vt cum fortunis ſuis incolumibus abire liceret. Quæ res pauperioribus ſaluti, ditiorib. exitio fuit. Turcæ enim tenuioribus miſſis, reliquos, quibus fortunarum aliquid relictum eſſe ſuſpicabantur, trucidarunt: inde Tyrannus caſtris motis, Budam ingreſſus eſt, vndecimo calendas Auguſti menſis, paucisque diebus poſt vniuerſo cum exercitu ad Strigonium expugnandum perrexit, cui tum præerat Franciſcus Salamanca, & Laſcanus, vterque Hiſpanus, cum mille ac trecentis circiter militibus.

Strigonii obſidio.

Huius obſidionis rumor magnum Chriſtianis terrorem incuſſit, qui locum eum neque munitum, neque à rebus neceſſariis ſatis inſtructum non ignorabant. Duo tamen reſtabant, in quibus aliquantulum ſpei reliquum erat, quod & Viſſegradum media inter Budam ac Strigonium via, facile Turcicas naues aduerſo flumine ſubuectas, prohibere, vel etiam incendere, & diripere poſſe videretur, & quicquid erat in aduerſa Danubii ripa regionum, Chriſtianorum præſidiis teneretur. Nec prior ſpes fefellit, ſiquidem Viſſegradenſes circiter duodecim naues, & in his aliquot machinis ac puluere tormentario onuſtas ſubmerſerunt. Verum Turcarum animos ſub initium ſtatim erexit, quod Chriſtiani oppidulum immunitum illud quidem, ſed ad arcem tuendam imprimis opportunum relictum exuſſerunt. In quo oppugnando Turcæ, cum nullas adhuc maiores machinas in promptu haberent, non parum temporis atque etiam virium erant conſumpturi, præterquam quod Chriſtianorum claſſis, quæ ibi tutum portum & ſtationem habebat, non tam facile hoſtibus ceſſiſſet. Turcæ igitur aduentantes in ruderibus ac vicinis locis castra locant: at præſidiarii, quanquam arx à tormentis ſatis eſſet parata, iis tamen vſi prius non ſunt, quam vniuerſus Turcarum exercitus iam conſediſſet. Cauſa erat, quod Iuliano Salazario pro teſſera dederant, ante Turcicæ claſſis aduentum maiores machinas non adhibituros. Verebantur ergo, ne, ſi qua auxilia in via eſſent, tormentorum diſploſione ceu obſidionis iam cæptæ ſigno aduerterentur. Cum vero nulla amplius ſubſidii ſpes eſſet, principio Turcas, qui incautius caſtra metati erant, tormentorum glandibus tanta ſtrage affecerunt, vt tentoria transferre, ac retrocedere fuerint coacti. Quare eminus vineas agere, aggeres & moles iacere, eamque arcis partem, quæ orientem ſpectat, tormentis ita infeſtare cæperunt, vt paucis diebus & templum, & quicquid inter ædificia eminebat, deiecerint, aream que etiam interiorem adeo afflixerint, vt nemo ſe vlla ex parte oſtentare auderet, ſed quo ſe ab ictibus tutarentur, pars humi proſtrati, pars ſub tabulatis, quæ in muris hærebant, hoſtis aſcenſum expectarent. Neceſſariis igitur ad oppugnationem præparatis, octauo Idus Auguſti ante ſolis ortum ſignum oppugnandi datur, concurritur vndiquaque: alii per anfractus & occultos tramites, alii per loca aperta, quiſque pro ſe eniti: contra obſeſſi omni telorum genere defendere ſe, ſaxa, malleolos, ignes artificiales in temere ſubeuntes coniicere, ex loco ſuperiori deorſum per decliuia montis protrudere, hi pro ſalute, illi pro victoria nil non conari. Tandem pugna in octauam vſque horam protracta, & ſepties recentibus in feſſorum locum ſubmiſſis, Turcæ irrito conatu ab oppugnatione receſſerunt. Obſeſſi vero per

castellum

caſtellum aquæ ductuum eruptione facta, hoſtium alios ad naues, alios alio compulerunt, magnumque totis caſtris terrorem incuſſerunt. Tria Turcarum millia eo die occubuiſſe narrabatur, præter ſauciorum multitudinem infinitam: Chriſtianorum vero prope ducenti vulnerati occiſiue ſunt. Sub eius diei noctem, ac poſtridie Turcæ rurſus velut de nouo oppugnationem aggrediuntur, tanto cum ardore, vt obſeſſi multum de priſtini animi ferocia remiſerint. Aliis ergo metu torpentibus, aliis mortem expectantibus, Italus quidam vexillifer, cum videret ſuos vndique premi, ac ſentiret, omnia cuniculis ſuffoſſa, commilitibus ſuis, incertum fraudene an deſperatione, edixit, vt à iaculatione abſtinerent, ipſe duobus comitatus de muro in caſtra hoſtium ſe demiſit. Perductus ad proximum Baſſam, petiit vt deditionem omnium nomine ſaluis rebus armiſque facere, deque ea publica fide paciſci liceret. Qua conditione data acceptaq;, duobus Turcis comitatus in arcem rediit, & Salamancæ Præfecto ſuo mandata Baſſæ, quæque cum illo acta, exponit. Nec tamen interea Turcæ ab oppugnatione inferioris caſtelli ceſſant, Chriſtianiſque in ſuperiorem arcem ſe recipientibus, id inuadunt. Salamanca igitur de conſenſu aliorum in caſtra egreſſus, indeque redire prohibitus, poſtridie ad ſuos diploma Turcicum miſit, quo pacto illa ſuperiora de libero cum armis omnibuſque impedimentis abitu confirmabantur. Iuſſus eſt etiam Laſcanus ad Turcam claues arcis deferre. Cuſtodiis igitur muriſque relictis, diſpicit vnuſquiſque quid potiſſimum inter multa impedimenta ſecum auferret. Dum ſic omnia conuaſantur, ac milites abitum parant: Turcæ vndiquaque ad diripiendum irrumpentes, præſidiarios circumſiſtere, hi mœſti terram intueri, modo arma, modo loca mox relinquenda extremum adſpicere, neque amplius vllam vitæ aut honeſtæ mortis conditionem expectare. Obuerſabantur exempla eorum, qui Volponi & Scoloſiæ præſidio nuper contra fidem datam erant interfecti. Vbi vero adſunt, qui ſclopos, haſtas, ac bipennes in proximam foſſam abiicere iuſſerunt, omnium vultus non aliter, quam ad præſentem mortem mutari: at cum portam egreſſis alii adſunt, qui gladios adimunt, & vbi in vicum peruentum, cætera arma illis detrahunt, exquiſitæ cuiuſdam crudelitatis mortem expectare. Tandem tamen, cum diu ſecum Tyrannus deliberaſſet, præter omnium opinionem vitam illis donat. Poſtremo per interpretem rogat, ecqui ſibi militare vellent, quam conditionem non pauci acceperunt, metu fortaſſis mortis non aliter euadendæ, alii ne minis quidem aut terrore mortis adduci potuerunt.

Strigonium à Turcis captũ proditione Hiſpani.

Hunc in modum Turca loco munitiſſimo potitus, non ceſſandum ratus, ad Tatam & loca circa Comaram exercitum duxit, illamque mox deditione accepta demolitus eſt. Inde retro conuerſo itinere Albam regiã obſedit, oppidum vndiquaque cinctum altiſſima palude, præter vnam atque alterã, aut ad ſummum tres vias, quæ per eminentiores aggeres in oppidum ducebant. Per has ſolas oppugnandi facultas dabatur, erantque hæ viæ, quam ipſum oppidum ædificiis frequentiores. Præſidiarii, quæ obfutura ſibi opinabantur, demoliti, vnum ſuburbium operibus validiſſime munierunt, tum templi ac monaſterii cuiuſdam turrim, quaſi pro arce in ipſis munimentis conſtituerant, vnde & hoſtibus magnam cladem intulerunt. Erat extra has munitiones ædicula quædam ſacra, quam Turcæ principio ſtatim ſummis viribus oppugnabant. Præſidiarii, quaſi inuiti locum

Tatam Turca deditam demolitus.

Albæ regiæ obſidio.

deſe-

deſerentes, diu reſtitere, ac tandem quaſi victi, ſe ad ſuos receperunt. Eam ergo occupatam cum hoſtes munire ſtatim, machinaſque eo adducere cœperunt: interim ignis ſub materia, atq; aliis velut temere ibi deſertis fomite attemperato accenſus, & ædem illam diſiecit, & magnam hoſtium ſtragem dedit. Tum Chriſtiani in hanc occaſionem intenti erumpentes, multis damnis illatis victores in oppidum rediere. Hoſtes nihilo ſegnius omnia, quæ ad oppugnationem facerent, diligenter adminiſtrare, moles ex lignis & terra congerere, pontonibus atque tabulatis per paludes iter ſternere. Sed vna res eorum maxime conatus adiuuit. Erat vicinum nemus quoddam; hinc ſexcentis quotidie curribus tantum cæſæ materiæ conuexerunt, vt paludem, quam oppidani hactenus inuiam putauerant, ſpacio duodecim dierum plurimis locis peruiam perfecerint. Hinc effoſſis tranſuerſim ſemitis ad foſſas ſub ipſum vallum acceſſerunt, & fruſtra aliquoties repetito aſſultu tandem nebulæ denſiſſimæ beneficio in ipſas oppidi munitiones euaſerunt. Oritur, vt in re ſubita ac perdita, miſerabilis clamor, concurritur vndique, & pugna cruda admodum miſcetur, dum hi pro obtinendo loco, in quo omnem victoriæ ſpem, illi pro defendendo, in quo vitam ſuam & calamitatem poſitam videbant, totis viribus contendunt. Verum vt quiſque proximus erat, ita promptiſſime dimicabat, reliqui enim, qui longius ab ipſo periculo aberant, illud modo diſpiciebant, quo modo in interiorem oppidi partem penetrare poſſent. Hi cum fugæ initium petiiſſent, etiam reliquos ſecum traxerunt, & hoſtibus faciliorem expugnationem, minuſque cruentam victoriam præbuerunt: Multi inter fugiendum cœno & aquis abſorpti, multi ab hoſtibus cæſi, pauci in vrbem recepti. Sed neque hic melius ſeſe res habebat, occupatis præſenti periculo atque terrore omnium animis, & occiſis ducibus, vix quoquam in medium aliquid conſulente. Hinc in rerum omnium deſperationem adducti cum præſidiarii, tum ciues, maluerunt dedendo ſe clementiam victoris, quam immanitatem hoſtis experiri. Vitæ ergo fortunarumque incolumitatem pacti Germani & Itali, dimiſſi, ſed in itinere à Tartaris prædæ inhiantibus diſiecti, abiectis ſarcinis fuga per paludes & ſyluas ſalutem quærere ſunt coacti. Interea dum Alba obſidetur, Tyrannus equitatum Tartarorum, cuius alioquin ad obſidionem exiguus vſus erat, ad populandum proxima loca emittit, hi rapiendi ſtudio incautius vagantes ab Vngaris circumuentu, & amiſſis ſuorum plus tribus millibus in caſtra rediere. Conuertit hoc loco omnium oculos animoſque in ſe captiui vnius crudelitas, cui in pera dimidia pars infantis bimuli nondum comeſta de obſonio ſupererat. Dum Turcæ Albam regiam expugnant, iam Ferdinandi Regis copiæ circa Poſonium conuenerant, cum quibus Ferdinandus Poſonii ex vtraque parte Danubii caſtra metatur, triduum in conſtruendo trans fluuium ponte conſumpſit. Cum ita parata eſſent omnia, neque difficilis pleriſque videretur, quin eodem anno non ſolum Alba regia, ſed & Strigonium recuperari potuiſſent: ex improuiſo tam horribilis tempeſtas exorta, tanti moles continuis diebus delapſi, vt vix locus editior metandis caſtris ibidem reperiri potuerit: Fuit inſuper ea ventorum procellarumque vis, vt nec tabernacula erigi, nec ignes in caſtris excitari poſſent. Quæ cauſam præbuerunt, vt Bohemi, qui ſe ſolum ſuos fines tutari velle dixerant, difficulter mouerentur, metuebant

Alba regia à Turcis occupata.

enim,

enim, ne, ſi ſemel pontem tranſiiſſent, illo interrupto, quo nollent, inuiti ducerentur. Orant ergo Regem, ne hyeme ingruente in hoſtem pergat ducere: ſeſe primo vere omnes adfuturos, quocunque etiam vellet. Rex itaque partim eorum voluntatem, partim neceſſitatem ſequutus, quod videret, ſub dio & pellibus militem contineri non poſſe, exercitum dimiſit, & Viennam reuerſus, omnes cogitationes, quibus artibus & viribus bellum anno ſubſequenti geri poſſet, intendit.

Extremis anni diebus indicta erant Petricouiam comitia, ad diem Andreæ Apoſtolo memoriæ dicatum, ſed ea propter peſtem in Epiphaniorum diem anni ſequentis, qui erat à nato Chriſto ſupra ſeſquimilleſimum quadrageſimus quartus, prorogata. Vbi cereuiſiale duntaxat ſcitum. Actum deinde non tantum de Regni aduerſus hoſtes defenſione, ſed etiam de eius ſtatu recte conſtituendo. Sub idem tempus miſerat Iſabella Regina, monente patre Sigiſmundo Rege, legatum ad Ferdinandum Regem in comitiis Spiræ agentem, qui præſente Cæſare paratam Reginam Iſabellam Tranſyluaniam decedere, ea conditione, vt ei Ferdinandus in Sileſia Opolienſem, Ratiborienſem, ac Glogouienſem Ducatus attribuat. Verum incaſſum, Ducatus enim grandi illi oppignorati erant pecunia, qui in præſens redimi ægre poſſent. Ne tamen nihil denegare videretur, poſtulauit, vt Regina vidua ſuos ad proxima Imperii comitia legatos decerneret. Inibi Ferdinandus Rex contra Turcas longe lateque graſſantes auxilia petiit. Eiuſdem menſis die viceſimo quarto fuit inſolens ſolis ecclipſis pleno die, adeo vt non ſine admiratione conſpiceretur. Lunæ quoque tres hoc anno fuerunt ecclipſes plenæ, res prodigioſa, & quam à Caroli Magni tempore non accidiſſe Aſtronomi ſcribunt. Hic Cæſar Wolffgango Ordinis Teutonici Magiſtro ceremonia ſolenni palam inaugurato Pruſſiæ magiſtratus inſignia contulit, quam dignitatem multis iam annis Albertus Marchio Brandeburgicus vxore iam ducta vſurpauerat, eoque nomine proſcriptus fuit à Tribunalis Imperii ſupremi iudicibus, Poloniæ interim Rege velut beneficiarium atque clientem defendente, & Regis legato Nicolao Myſcouio regiæ menſæ ſtructore palam profitente, hanc inaugurationem vitioſam eſſe, neque ſuo Regi, ſub cuius fide & tutela contineretur Pruſſia, derogari quicquam poſſe. Comparuerunt & Vngari ſuperioris anni ſtrage expoſita, opem & auxilia ab Imperio petentes, quæ ſi ipſis denegarentur, facturos omnimo ſe ſe, quod rebus deſperatis fieri ſoleat, & quod à nemine reprehendi poſſit: ſubituroſq; quantumuis iniquas conditiones, & ſeruitutem ipſam potius, quam vt reliquis ocioſis ac ſpectantibus in exilium voluntarium ruant. Re diu multumq; deliberata, placuit Ordinibus in futurum bellum Turcicum corrogari pecuniam viritim per omnem Germaniam, pro cuiuſq; facultatibus ac cenſu, nemini immunitate conceſſa, ne quis exteris militet, grauiſſimis pœnis edicitur, & magiſtratui permittitur, vt in contra facientes deprehenſoſq; animaduertatur.

Comitia Petricouiæ. Ann. Chr. 1544.

Iſabella Reginæ legatio ad Ferd. Regem.

Eclipſis ſolis inſolens. Lunæ tres eclipſes.

Sequenti anno ad octauum Idus Ianuar. edicta ſunt comitia Cracouiæ, quæ ob Ordinũ ſtudia diuerſa, inq; factiones ſciſſa nullo operæ precio facto ſoluta ſunt. Cui malo Rex annis grauis morboq; fractus mederi non potuit. Ne tamen Regni fines præſidio militari deſtituerentur, cereuiſiale ex oppidis regiis atque eccleſiaſticis decretum eſt in militum ſtipendia, qui in Ruſſia merebant. Poſt propidie calendas Maias mane circa

Ann. Chr. 1545. Comitia Cracouiæ.

octa-

Tonitru horrendum in Polonia.

octauam primo horrendum tonitru auditum eſt, quo incolæ in ſtuporem dati: poſt tres rubeæ cruces orientem verſus apparuere: duæ iuxtim ſe poſitæ, tertia ſubtus: in medio earum vir armatus cum gladio ignito, contra qué exercitus inſtructus peditatu equitatuq; progreſſus, cum eo ad meridiem vſq; dimicauit. Quo vincente omnes diſparuere copiæ, ſoluſq; armatus inter cruces ſubſtitit, tanquam victor & triumphator. A tergo immanis Draco victorem adortus, & ipſum, & arma abſorpſit, ſimulq; cruces euanuere. Inde totum cœlum duabus amplius horis ignitum viſum: demum tenebræ denſiſſimæ incubuere ad ſequentis diei Nonam vſq; antemeridianam. Tandem cœlo ſereno facto, tres irides amœniſſimæ ſupra ſe poſitæ conſpectæ, quibus angeli ſpecies inſedit aſpectu iucundiſſimo, & amplius horam videndum ſe præbuit: Ad extremum omnia diſceſſere, tempeſtaſq; ſerena ſubſecuta. Quid eo ſignificatum, lector arbitretur. Menſe Iunio morte extincta eſt ſubita Eliſabetha Auſtriaca Sigiſmundi Auguſti coniunx ipſo abſente & quidem, vt fama ferebat, non citra pharmacum, magno cum omnium Ordinum luctu, anno ætatis decimo octauo, prole relicta nulla, fœmina animi atq; corporis dotibus, quas ſecum ipſa certans natura congeſſit, ornatiſſima. Eam paucis diebus conſecutus eſt Petrus Gamratus Archiepiſcopus Gneſnenſis, idemq; Epiſcopus Cracouienſis, tribus vix annis in archiepiſcopa exactis. Huic in Archiepiſcopa Nicolaus Dzierzgouius Epiſcopus Cuiauienſis, in Epiſcopa vero Cracouienſi Samuel Macieiouius Epiſcopus Plocenſis ſucceſſores à Rege dati ſunt. Aduenit eodem temporis interuallo à Cæſare, facta poſt aliquot annorum bellum cum Franciſco Gallorum Rege pace, legatus ad Regem Sigiſmundum, per quem ad concilium Tridenti indictum promouendum eum ſolicitauit. Legationis ſumma fuit, Cæſarem multis iam annis in hoc totum fuiſſe, vt orbis Chriſtiani auſpiciis communibus bellum contra Chriſtiani nominis hoſtem infenſiſſimum ſuſcipiatur: quam rem omnium prope Chriſtianorum Principum animi promptitudinem ſolum religionis diſſidium remoraretur. Itaque illud vt amice componatur, ita poſtulantibus Principibus proteſtantibus Tridenti concilium magna Cæſaris induſtria indictum eſſe. Proinde rogare ſe pro amicitia mutua Regem Sigiſmundum, vt miſsis eo legatis ſuis eam ſolennem actionem cohoneſtare, ac decreta ibi pro rebus ſacris ſancienda confirmare ne grauetur. Quia vero non dubiret Cæſar, Proteſtantes, quæ ipſorum eſt pertinacia, ab Auguſtana Confeſsione neutiquam diſceſſuros, nec decretis etiam publicis obſecundaturos eſſe, neceſsitatem flagitare, vt Reges ac Principes eos ad obedientiam armis compellant. Cum autem eius eximia ſit inter Reges pietas & autoritas, rogare, vt Concilium Tridentinum calculo ſuo approbet, ipſumque conſilio, auxilioque contra Proteſtantes, ni pareant, iuuet: quod idem alii quoque Reges ſe facturos polliciti ſint. Ad ea à Rege hoc reſponſi datum: Nihil ſibi optatius accidere poſſe, quam videre illum diem, quo Reges ac Principes Chriſtiani ſtudiis belli depoſitis, ac motibus ſedatis inteſtinis, omnes vires ſuas in Turcam conuertant: nec ſe futurum in poſtremis. Reipublicæ quin etiam & Eccleſiæ tranquillitatem adeo ſibi eſſe cordi, vt Concilii ſalutaré cupiat eſſe euentum. Quo etiam legatos miſſurum ſuos, & in re plane nulla, quæ publici boni interſit, Cæſarem pro amicitiæ atq; affinitatis iure operam ſuá deſiderari paſſurum eſſe. Sub anni finem alia comitia indicta erant Craco-uiam

Eliſabetha Auſtriaca Regina mors.

Petri Gamrati Archiepiſc. Gneſn. mors.

Epiſcoporũ ſucceſſiones.

Legatis à Cæſare ad Regem Pol

Reſponſum Sigiſm. Regis.

Alia comitia Cracouia.

uiam ad D. Catharinæ diem, in quibus Nobilitatis poſtulata fuere de Lituaniæ, Pruſſiæ, Maſſouiæ, Zatorienſis, & Oſuiecimenſis Ducatuum cum Polonia coniunctione. De appellatione Ducis Pruſſiæ, ne ea ſubditis denegaretur, etiam agitatum fuit, quam is omni ſtudio declinabat.

Alterum ſubſecutus annus nil memoratu dignum attulit, præter mortem Petri Moldauiæ Palatini. Erat is vir acri atrociq; ingenio, varias fortunæ viciſſitudines expertus. Nam & à Sigiſmundo Poloniæ Rege ad Obertinum duce Ioanne Tarnouio fuſus cæſuſq;, & auxilio eius Ludouicus Grittus à Tranſyluanis trucidatus, demum à Ioanne Vngariæ Rege captus, Conſtantinopolim ad Turcarum Tyrannum miſſus, Peramq; Ligurum inſulam relegatus, tandemq; à Tyranno in patrium Principatum, fratre ipſius à Valachis interempto, reſtitutus eſt. Ei in principatu ſucceſſit Elias filius pari fere ingenio, ac crudelitate non inferior patre, qui ſuos ad Regem oratores de fœdere renouando, ac profugas depoſcendo ablegarat. In Vngariam vero miſit Rex Sigiſmundus ad Georgium Monachum, Epiſcopum Varadinenſem, Reginæ viduæ ac infantis tutorem, qui ſenſim ad ſe omnem potentiam attraxerat, Andream Iacubouium, Monachum officii admonens, ne omnia pro libidine ageret, neue Reginæ porro moleſtus iniuriuſq; eſſet. Qua in re etiam ad Turcarum Tyrannum idem legatus ire iuſſus eſt. Decurrente menſe Ianuario ſuccedentis anni abſoluit vitæ ſuæ penſum Anna Iagellonia Vladiſlai Vngariæ Bohemiæq; Regis filia, regnorum eorundem hæres, Ferdinandi Regis Vngariæ Bohemiæque coniunx, ac multorum liberorum mater, partu filiæ, quæ fuit decima quinta proles, extincta, anno ætatis ſuæ quadrageſimo quinto. Quam Carolus Cæſar exequiis Vlmæ celebratis honorauit.

Ann. Chr. 1546.

Petri Moldauiæ Palatini mors.

Cui ſuccedit filius Elias.

Legatio Regis Sig. ad Georgium Monachum in Vngariam.

Ann. Chri. 1547.

Anna Iagelloniæ cõiugis Ferd. R. obitus.

Menſe poſt Septembri comitia Imperii Auguſtæ Vindelicorum celebrata ſunt, ad quæ à Rege Sigiſmundo Stanislaus Laſcus Palatinus Siradienſis negotii Pruſſici cauſa miſſus, qui coram Cæſare ac Principum Senatu in hanc ſententiam Latine perorauit; Cauſam Pruſſicam non ſemel iam iudicio ventilatam eſſe, ſed quia ſemper in alios reiecta ſit conuentus, habere ſe in mandatis, vt rurſus illam proferat. Regem igitur ſperare, quoniam & liberaliter ei ſæpe reſponderint, & æquitate cauſæ nitatur, futurum, vt ipſius rationem habeant, non quidem vt iudices, verum vt Principes amici & vicini. Ac principio quidem, inquit, de Ordine Crucigerorum nonnulla ſum dicturus, quo res omnibus innoteſcat. Poloniæ Principes Pruſ- »
ſiæ bonam partem huic Ordini, qui vulgo Teutonicus audit, ea lege attri- »
buerunt, vt in Chriſtiani nominis hoſtes eorum opera vterentur; verum »
illi beneficiorum immemores violatis ſæpe pactis in ſuos patronos arma »
verterunt. Itaque bella inter ipſos ſæpe, ſæpe iterum pax conſtituta, re- »
nouatis pactis, quas nunc commemorare neceſſe non eſt. Illud dunta- »
xat, quod paulo ante memoria noſtra accidit, in medium adducam. Ca- »
ſimirus Rex Sigiſmundi pater ingenti prælio fuſos Crucigeros nolentes »
volentes ad pacis conditiones adegit: Ibi inter alia pactum, vt illi Poloniæ »
Reges dehinc pro ſuo Magiſtratu fide iureiurandoque dato agnoſcerent. »
Verum fuerunt poſtea nonnulli Ordinis nominati Magiſtri, qui pactis te- »
meratis tutelæ aliorum ſeſe dederunt. Eorum ex numero fuit Albertus »
Marchio Brandeburgicus, Regis Sigiſmundi ſororis filius, qui cum ex »
pacto deberet Poloniæ Regi auunculo fidelitatis præſtare iuramentum »

Regis Pol. legatio ad comitia Imp. Auguſtana.

Oratio Staniſl. Laſci ad Cæſarem & Principes.

inſtra ſemeſtre, detrectauit. Quam ob rem à Rege pacis alias cupidiſſimo ad arma neceſſaria itum eſt. Quamuis vero de ſumma rerum nunquam pugnatum ſit, vaſtationibus tamen & incendiis, atque velitationibus direptionibuſque plurimum damni datum, adeo vt Marchio Albertus cum eſſet impar, induciarum cauſa ad Regem venerit. Superueniente autem Germanorum milite ſubſidiario infecta re diſceſſit, bellumque renouauit. Sed non multo poſt deſertus ab illis, quod antea ſimularat, ſerio coactus fuit petere pacem, quæ demum conſtituta fuit, intercedentibus quibuſdam Principibus, propinquis, his legibus, vt Regi fidem daret, eaque faceret omnia, quæ beneficiarium & clientem decent. Hinc patet, Pruſſiam ab eo tempore, quo Chriſtianam religionem amplexa eſt, Polonicæ ditionis tam iure belli quam pactis fuiſſe. Si qui enim alii iuris aliquid in eam ſibi arrogarunt, id Magiſtrorum Ordinis culpa factum: qui cum eſſent noſtrorum quidem Regum permiſſu origine Germani, ſæpius conati ſunt Pruſſiam ad alienos transferre. Quæ ſane res & multis offenſionibus inter Germanos atque Polonos occaſionem præbuit, & decretum etiam hoc extorſit, quo Marchio Albertus, proſcriptus. Cæterum quid iuris habent ii, qui proſcripſerunt clientem alienum? nam quod iudicio ſe non ſtitit, in ius vocatus à non competentibus iudicibus, id Regis mandato fecit, in quem omnis culpa, ſi qua tamen eſt, conferenda: ſin eo nomine proſcriptus, quia pro Magiſtratu Regem agnoſcit, id ſane eſt iniquum, aliquem videlicet eo puniri, quod officio ſuo non defuerit. Vt ergo proſcriptionis decretum illud iniquum ac illegitimum aboleatur, petere Regem & à Cæſare, & à Principibus Ordinibuſque. Neque vero eſt, vt ambitione quadam & ampliandi Regni cupiditate Regem quis exiſtimet velle Pruſſiam poteſtatis ſuæ facere: nam qui regna etiam vltro oblata recuſarit, quomodo in rei huius ſuſpicionem vocetur? Certe non eſt ei tanti hæc Prouincia, quin facile eam, ſi per leges poſſit, ſit neglecturus: cum vero ad Poloniæ regnum proprie pertineat, iure Rex facit, qui ipſius patrocinium ſuſcipit. Nam quod ſæpiuſcule contentiones propter ea inciderint, ipſorum id ſemper culpa accidit: quam audaciam iniuriamque Deus iuſtiſſimus vindex ſubinde vindicauit. Nota hæc Cæſar & Ferdinande Rex auo veſtro Maximiliano Cæſari, qui memor iniuriarum, tum ipſi, tum Friderico patri ab illis illatarum, ſancte promiſit Sigiſmundo Regi in congreſſu Viennenſi, & promiſit quidem tam ſuo, quam veſtro etiam nomine, nulla ſe auxilia Crucigeris contra Regem miſſurum. Idem fecit ante Sigiſmundus Cæſar cum Vladiſlao Iagellone Rege Principis mei auo. Idem proauus veſter Fridericus Cæſar cum Caſimiro Principis mei patre, qui vires & arma coniunxit in Vngariæ Regem Matthiam, & Cruciferos tunc fœdere iunctos. Et quanquam Rex Caſimirus bello cum Crucigeris implicitus Friderico Cæſari non poſſet copias auxiliares ſubmittere, pecuniam tamen ſuppeditauit, quantam ex pacto debebat. Ex his itaque liquet, Ordinem illum hoſtili ſemper animo fuiſſe in familiam Auſtriacam, quæ Poloniæ ſemper & fœderum & affinitatum vinculis coniuncta fuit: cuius quidem rei Sigiſmundus Rex habere rationem à vobis petit. Nam ſi qui ſunt eius Ordinis, qui ſe obligatos exiſtimant, vt fidem & Chriſtianam religionem propugnent, ii ſane, quod nunc agant in Pruſſia, non habent. Nam finitimi

finitimi circum circa Chriſto nomen dederunt: alia igitur loca petenda, vbi ſeſe exerceant. Eſt Hieroſolyma dudum ab hoſte barbaro occupata, cuius ad defenſionem Ordo hic fertur inſtitutus: tenetur etiam ab eodem Conſtantinopolis, hic Rhodus, hic ſaltus. Sin nimis longinquum iter videtur, ſunt alia Chriſtianæ Reipublicæ propugnacula à Tyranno eodem expugnata. Eo Ordo proficiſcatur; ibi amiſſa recuperet, aut, quæ reliqua, ab hoſte defendat: Si ciuili bello magis delectentur, cognomento hoc digni non ſunt. Verum ita res habet: in hoc Ordine ſemper eſt deſideratus Ordo. Quapropter non è Pruſſia tantum, ſed Bohemia etiam ante duo ferme ſecula fuerunt eiecti: neque tamen ea Bohemiæ loca, vnde eiecti, quiſquam ſibi reſtitui poſtulauit: ſed ſolam Poloniam ſibi delegerunt, cui moleſtiam faceſſerent, cum tamen ante omnes ei parcendum eſſet. Nam quamuis multis admodum Ordo fuit grauis, Poloniæ tamen inprimis. Etenim paucis exceptis, præſertim qui ſub initium, vix vlli eius Ordinis Magiſtri ſuum fecerunt officium: imo plerique barbaris neglectis in Magiſtratum ſuum Poloniæ Reges arma ſumpſerunt: quin etiam Tartaros genus hominum crudele, & nomini Chriſtiano infeſtum ſolicitarunt ad fœdus, vt de Michaele Sternbergio cognomento Kuchmeiſtero memoriæ proditum. Itaque ſi quis rationem ineat, & conſideret labores, pericula, ſumptus, bella, turbas, prælia, cædes, deuaſtationes, quibus hic Ordo præ cæteris cauſam præbuit: vix illum tanti eſſe deprehendet. Vt ergo malorum finis aliquando fiat, Rex maxime optat: & ſi quis Alberto in Pruſſia Duci bellum faciat, non poteſt omnino Rex illius iniuriam negligere, quoniam & auunculus eſt, & patronus.

Perferuntur ad Regem criminationes aliquorum, quod ei ſane auditu graue, vtpote Principi pacis ac concordiæ Orbis Chriſtiani amanti: verum ſi quis vim faciat, inuitus, quidem ad arma pertrahetur, quæ quidem arripuit, vt ſe ſuoſque defendat, Amicitiam ille cum omnium Principum, tum potiſſimum veſtram Cæſar ac Ferdinande Rex appetit, eamque perennem eſſe optat. Ante hac ſæpe egit per literas & Oratores, vt in Albertum Principem decreta tollerentur: id quo minus adhuc factum, non tam vobis, quam temporum difficultati tribuit. Nunc vero cum expoſitæ vobis rationes omnes, putat, poteſtatem habere vos eius conficiendi, quod aliquando prolixe recepiſtis, quando non vnis literis voluntate magis quam facultate vos eſſe paratos ei gratificari, ſignificaſtis. Quod ſi forte nolit Ordo quieſcere, ſed diſcordias atque bellum moturus ſit, plane vos maiorum veſtrorum Maximiliani ac Friderici Cæſarum pacta ſeruaturos confidit. Alterum; quod in mandatis habeo, pertinet ad Gedanum & Elbingam Pruſſiæ vrbes, hæ quanquam ſint iuris Polonici, tamen ad Imperii conuentus euocantur. Petit ergo Rex, ne quid poſthac eiuſmodi fiat, & cum præter ipſum nemo quicquam habeat iuris in illos, vt ſuis legibus vti permittantur.

Reſponſum Ordinis Teut. Magiſtri ad Laſci orationem.

Ad Laſci orationem Wolffgangus Ordinis Teutonici Magiſter ſic reſpondis: ſibi videri totius negotii cardinem in hoc verſari; vtrum Pruſſia ſit ditionis Polonicæ, an Imperii: & poſterius hoc ſe demonſtraturum promiſit

promiſit. Repetita ergo ab ouo Ordinis Teutonici origine, dicit, in Aſia & Affrica religionis propagandæ cauſa ante quadringentos annos Ordinem inſtitutum, poſt à Conrado Maſouiæ Duce, qui à Pruſſis tunc adhuc paganus ipſe Chriſtianus fuit bello attritus, euocatum auxilio, Culmenſemque agrum & Pruſſiam omnem, ſi occuparent, præmii loco attribuiſſe. Donationem eam à Cæſare Friderico ſecundo ratam habitam, nec minus ab ipſis Pontificibus Romanis confirmatam. Felici deinde ſucceſſu Cruciferos cum Pruſſis bella geſſiſſe, Pruſſiam occupaſſe, ad religionem Chriſtianam adduxiſſe, epiſcopatibus atque vrbibus exornaſſe, ac vere murum atq; propugnaculum Germaniæ ad plagam illam ſeptentrionalem excitaſſe. Cum dein Lituani Tartaris coniuncti bellum feciſſent Polonis ac Maſouiis, Cruciferos in Lituaniam ingreſſos, eam longe lateque vaſtaſſe: itaque cum Polonis pacem & amicitiam diuturnam Ordini fuiſſe, donec extincta vetere Poloniæ Regum ſtirpe, Lituaniæ quidam Princeps Poloniæ Rex creatus, gentis ſuæ cladem vlturus, bellum illis repente intuliſſet, & magnum damnum dediſſet. Compoſitam deinde rem Cæſaris Sigiſmundi ac Regum Vngariæ Bohemiæque interceſſione: adeoq; Poloniæ Regem tunc acquieuiſſe, vt nec dominum, nec hæredem Pruſſiæ ſeſe venditet, aut vllus Regum poſthac ſit venditaturus. Sed mox ea pace rupta, ac ſeditione inter Nobilitatem ac ciuitates Pruſſiæ orta, ſeptuaginta circiter oppida atque arces ſimul ad Poloniæ Regem Caſimirum defeciſſe. Coactum tunc Ordinis Magiſtrum conditionibus iniquis cum Rege tranſegiſſe, & capiſtrum accepiſſe tale, vt ſinguli Magiſtri intra ſextum ab inito magiſtratu menſem Poloniæ Regem adirent, ac dicto iuramento dominum agnoſcerent, Polonos etiam in Ordinem reciperent, deniq; acquirendas facultates ad Regni clientelam deferrent. De his conditionibus Germaniæ ignominioſis, Ordini vero damnoſis ſæpe quidem queſtos Ordinis Magiſtros ad Pontificem, ad Cæſarem, & alios Reges, ſed fruſtra: in fide tamen Imperii ac clientela permanſiſſe. Albertum etiam Brandeburgicum Ordinis Magiſtrum Imperii primum comitiis Norinbergæ interfuiſſe, ac decretis Imperii, vt membrum eius, ſubſcripſiſſe: ſed acceptis aliquot cladibus poſtremo in Poloniæ Regis gratiam, deterioribus longe conditionibus tranſegiſſe: quod idem & ab aliis factitatum. Quo igitur iure poſſit Poloniæ Rex petere, vt ſibi iuramentum præſtet, ab Imperioue deficiat? cum à Cæſaribus, vt clientes, fuerint ſemper habiti. Ingratitudinem & violata pacta quod alleget, in eo Ordini iniuriam fieri, idque literarum monumentis doceri poſſe, raro ſeruatam à Poloniæ Regibus fuiſſe fidem. Cæſares ſuperiores quod nominet Ordini infenſos, rem longe aliter ſe habere. Sigiſmundum enim, Fridericum, ac Maximilianum Cæſares ſemper & Ordini fauiſſe, & ſaluum auxiliis etiam ſubminiſtratis voluiſſe. De Hieroſolyma quod facete obiiciat recuperanda, contra ſe quærere, cur Rex Poloniæ non repetat à Moſco occupata dudum, & cur à Tartaris infeſtis ſuos non defendat? Bohemia quod Cruciferos exterminatos obiiciat, exemplum eſſe non ſolius Ordinis expulſi, ſed & aliorum religioni pontificiæ addictorum, niſi forte Poloni in ipſis idem imitari velint. Bella cũ Polonis ab Ordine geſta, fateri ſe quidem, ſed ſemper iuris vel defendendi, vel repetendi cauſa. Quod de fœdere cum Tartaris inito obiectum, id ipſos feciſſe Polonos oſtendit. De Gedano & Elbinga rem eſſe claram, Or-

dinis vrbes eſſe, & ad Imperium pertinere, nec aliud ibi ius habere Poloniæ Regem, quam quod ciuium defectione conſecutus ſit. Concludit tandem, oratque, pridem lata ſententia in executionem deducatur. Huic reſponſo Laſcus ſcripto quidem contrario reſpondit, ſed non exhibuit. Vtriuſque enim partis rationibus delecti fuerunt arbitri, qui cauſam cognoſcerent. Eius iudicii ſumma fuit, ſententiæ in Albertum Brandeburgicum Marchionem pronunciatę ſtandum eſſe, qui tamen viſa maxima executionis difficultate ad Cæſarem omnia reiecerunt.

Moſcorum Principis legatio ad eadem comitia.

Ad eadem comitia Ioannes magnus Moſcouiæ Dux miſſo legato & literis ad Cæſarem, amicitiam, quæ patri Baſilio cum Maximiliano & Carolo Cæſaribus interceſſerat, renouat, ac deſiderium coniunctionis cum Imperio aduerſus Turcas, & concordiam in religione ineunda, ſuum exponit; quam miſſis ad liberum generale vel Nationale in Germania Concilium Oratoribus promouere cupiat. Petit igitur, legato ſuo facultas fiat aliquot Theologos, qui de Latinę Eccleſiæ doctrina ac ritibus ſe ſuoſque inſtituant & viam ad concordiam monſtrent. Iureconſultos deinde & Politicos, qui barbaricas gentes à ſe haud ita pridem ſubiugatas legibus, iudiciis, diſciplina ac moribus ciuilis vitę excolant, expoliantque: architectos item, qui templa ac munitiones in Scythiæ finibus exædificent, nec nõ artifices & fabros, armamentarios, laminarios, loricarios, fuſores, tormentarios, poliones, pictores, ſtatuarios conducendi, ac in Moſcouiam ducendi præberi. Ad belli vero Turcici ſumptus immenſam auri vim apud Fuggaros Antuerpiæ viginti annos deponendam, & reditus inde annuos aliquot chiliades auri, quas vulgo tonnas vocant, ad belli Turcici impenſas aſſeruãdos pollicetur. Huic Cæſar reſponſum pridie Calendas Februarii dedit, poſtulatiſque benigne annuit. Quare artifices omnis generis alioſq; trecentis amplius legatus Moſcorum Principis conducit, eoſque patentibus Cæſareo diplomate atq; publica fide munitos Lubecam conuenire iubet, vt inde nauigiis in Liuoniam ad Moſcouiæ fines traiiciant. Cum vero Lubecenſes progredi eos prohiberent, Cęſaremque docerẽt, nulla ratione Moſcum orbis Chriſtiani hoſtem fucate omnia agentem, & perfidum à Cæſare contra Imperii ſubditos, quorum exitium atque oppreſſionem omnibus viribus molirentur, inſtruendum armandumque eſſe, totum illud Moſci conſilium irritum, & conducti ab eo homines dilapſi ſunt.

Reſponſum Cæſaris ad legationem.

Ann. Chr. 1548. Regis Sigiſmundi mors & virtutes.

Subſecuto anno ipſo Paſcha, quod tum incidit in Aprilis Calendas, Sigiſmundus Rex vitæ glorięque ſatur mortalitatem exuit, relicto regno pacatiſſimo, annum agens octogeſimum ſecundum, cum ſupra vnum & quadraginta annos tranquille feliciterque regnaſſet. Princeps ſingulari pietate, prudentia, iuſtitia, fortitudine, conſtantia, temperantia, iniuriarum obliuione, & aduerſarum rerum tolerantia præditus, ingenio acuto, memoria felici, corpore ſanus, ac robuſtus, adeo vt ætate florenti ferreas equorum ſoleas manibus diffringeret, funes canabinos craſſiores rumperet, baliſtam manu intenderet, & chartularum luſoriarum faſciculos diſcerperet.

Sepultus in delubro baſilicæ Cracouienſis, quod vocant regium ſacellum.

HISTORIÆ POLONICÆ

Liber Octauus.

SIGISMVNDVS AVGVSTVS REX.

Sigis. Aug. Rex Cracouiam ad exequias patru venit.

NVncio mortis paternę accepto Sigismundus August. circiter calendas Maias Cracouiam ad funus patri celebrandum venit, & nō multo post diē funeri dicit ad diem D. Iacobo Apost. consecratam. Cui præter Caroli Cæsaris & Ferdinandi Vng. Bohemiæq; Regis legatos Alber. Dux Prussiæ, Albertus item Marchio Brandeburg. Anspacēsis, defuncti Regis ex sorore nepotes, interfuerunt. Iustis patri regio more persolutis, Rex sequenti die epulum hospitib. lautissimum prębuit, in quo carnes tum primū in mensa regia feria 4. quæ est dies Mercurii, appositæ sunt. Quæ res Polonos nō vulgariter offendit, eo quod illi ea die carnib. vesci nō solerent, in memoriā Seruatoris à Iuda vēditi. Quod factum Rex German. præsentia excusauit, apud quos vt dies, ita etiā cibi essēt indifferētes, neq; quicq̃ apud illos inter piscē atq; ferā eodem die interesset: quib. tñ ita se Rex accōmodaret, vt iis etiā, qui religione eius diei tenerentur, pisces apponeret, vt quisq; quod vellet, ederet. Peracto funere, legati Cęsaris & Regis Ferdinādi cæteriq; Principes liberaliter à Rege dimissi domū discesserunt. BONA etiā Regina vidua mox à funere Varsauiam cum filiab. profecta est, vt eā prouinciam sibi dotalem primo quoq; tempore sui iuris faceret. Rex vero nō multo post Vilnā petiit, & quod matrimonii nexu solutus esset, voluptatib. quibus Principes iuuenes plerumq; capiuntur, indulgere cœpit, cuius rei administros facile inuenit. Erat aūt id temporis vidua quędā illustris, Barbara Radiuilia, Stanislai Gastoldi Palatini quondā Trocensis coniunx, Georgii Radiuili Castellani Vilnensis filia: quā Rex semel atq; iterum intuitus, eius cum formæ elegantia tū morū suauitate captus ac delinitus, deperire cœpit, eāq; vxorē ducere cōstituit. Dissuasum hoc ei à q̃plurimis, & præter alios à fratre Nicol. Radiuilo Regis pocillatore, postea quidē Trocensi, & demū Vilnensi Palatino. Verum amorē quo plures dissuadebāt, eo magis is accendebatur. Itaq; affectu indies crescēte cū ea, vix anno post patris obitū exacto, nuptias Vilnæ celebrauit, admirātib. & indignātib. nōnullis ex procerib. q cōsilio autoritateq; Senatus, nō vero priuata libidine Regib. vxores ducēdos asserebāt.

Carnes die Mercurii in mensa regia prima vice apposita.

Nuptias cum Barbara Radiuilia celeb. et. Comit.

Mēse post Octob. indicta fuerūt Petricouiæ comitia, licet sub principium anni sequentis, qui fuit supra 1549. demum fuerit cōuentum, adeo frequēti omniū cōcursu, & fremitu plurimorum, vt fatua comitia vulgo dicerentur.
1549 Initio Ordines Regē, vt videbatur, satis demisse ac reuerenter salutauerunt. Verum inter prouinciales nuncios, qui ad Regē publico nomine verba fecerunt,

cerunt, Ioānes Sierakouius, postea Palatinus Lenczicienſis ab eodem Rege creatus, hoc eius matrimonium magna libertate reprehendit, multis eam in rem adductis rationibus & exemplis vetustatis ad persuadendum: id maxime inculcans, Reges in Polonia ad regēdum, & nō ad imperandū eligi, atq; Casimirum auum eius Elisabethā Alberti Austriaci Imperatoris & Vngariæ Bohem. regis filiam Cracouiā adductā, licet minus pulchrā, inuitum etiā vnanimi omniū Ordinum cōsensu & authoritate retinuisse. Æquius lōge videri, à suis affectib. regēdis gubernationis initiū auspicaretur, quā ab imperando aliis. Ad illa REX ipsemet nunciis Nobilitatis respondit: fidē suam erga Rempubl. immerito in dubium vocari, quā etiā ipsa vita sua habeat chariorē, pro qua, si opus sit, sanguinem profundere se paratum. Verum cum hæc apud Nobilitatē ratio & oratio nō valeret, sententiis rogatis Nicolaus Dzierskonius Archiep. Gnesnēsis Princeps Senatus simplici ac prudenti admonitione ad regē vsus, aliud matrimonium boni publici causa regi ineundum potius fuisse, quā per hoc variis motib. & probris ansam præbere dixit. Post Samuel Macieiouius Episc. Cracouiensis, regniq; Cancellarius cum trib. aliis Episcopis, & Ioan. Tarnouio Castellano Cracouiēsi dicere iussi, regi quidē minus aduersari videbantur, ita tñ, vt licet nō admodum regis factum probarent, tolerandū tñ potius, quā ad vulgus cū eius ignominia pari inuidia cōiuncta traducendū censerent. Ad Petrum Kmitam Cracouiensem Palatinū & summū regni Mareschallum vbi ordine vētum, is errore regio Rempub. turbari, vt defectu solis naturā asseruit. Verūenimuero quæstio illa, vt creditū est, nō tam boni publici causa, quā à potentū ambitione excitata est, q cū dicendo iure multum apud regē pollerent, & adhuc plus pollere cuperent, & vt opib. honoribusq; seipsos augerēt, partim quidē autoritatē suā tueri, partim ad interregnum dedúcere rē hac occasione conati sunt. Verū cum ii, q regi aduersabātur, hac ratione nil effectum animaduerterēt, aliā viam, quæ regē ipsum cōcernebat, excogitarunt. Nā senatu & Nunciis Prouincialibus regis in proposito constantia spe sua frustratis, flagitarunt, vt à iurisdictione regia exercenda, bello ac tributo imperando tātisper abstineret, quoad autoritate comitiorū fuisset aliquid cōstitutum. Quod ipsorum postulatū vt probabiliter iustū videretur, iuramētum illud, cuius vigore Sigism. pater filio regnū resignarat, allegabāt, cui præter alias hæc quoq; fuit adiecta cōditio, ne prius Sigismundus Augustus ius in regnum haberet, quam is Lithuaniam, Prussiam, & Zatoriam cum Polonia coniungeret. Sed alii contra regis excusandi causa mirari se dicebāt, quonam iure tādiu REX Augustus hactenus dictus fuisset, si in regno nullam habuisset potestatem. Ad conditionum illarum cōplementum opus esse tēporis successu & occasione, cū prouinciæ suis legib. & iurib. per longum tēporis interuallū vsæ longeq; à se inuicē distinctæ, tā cito coalescere nequeant. Hæc Macieiouii Episc. Cracouiēsis, & reliquorum cum ipso sentiētium Episcoporum sentētia: Hæc Tarnouii Castellani Cracouiensis fuit. Cui Petrus Kmita Palatinus Cracouiensis semper fere in Republica aduersari solitus, iudiciorum die appetente, Regi prius honore exhibito, sceptroque humi deposito, ex Senatu abiit testatus, nolle se ibi esse, vbi totus Reipublicæ conuelleretur status. Quem reliquus Senatus secutus est, præter Macieiouium, Tarnouium, & nonnullos alios, qui à Rege stabant. His non adeo motus REX, ius omnibus ex æquo dixit, & ad comitiorum finem Petricouiæ mansit. Comitiis sic solutis, Rex li-

Ioan. Sierakouius matrimonium Regis exagitat.

Regis responsum.

Archiepiscopi Gnesnen. ac reliquorum Senatorum sententia.

Eorundem postulata ad Regem.

Quæ mitigata à quibusdam Senatorib.

Comitiorū finis.

Rex literas dat ad Senatores & Nobilitatem præcipuam de Comitiorum actis.

Rex literas ad Senatores & equites præcipuæ notæ, quibus eos de illis, quæ in comitiis acta, & quo modo ab eorum internunciis omnia conturbata fuiſſent, libertatis defendendæ prætextu, edocuit. Qua eorum licentia non modo nil obtentum, ſed cuncta ſummum in diſcrimen potius adducta, quod nonnulli in eo ſaltem fuiſſent, vt contra imbecilliores potentiam ſuam oſtentarent, atque amplificarent, autoritati regię ſeſe opponendo. Se tamen Reipublicæ defendendæ ſtudio & amore ductum, ipſis cordate reſtitiſſe, neque iuris dicundi, vxoremque retinendi facultate ſe paſſum priuari. Ideoque non debere eos neque de ſua erga ipſos, totamque adeo Rempublicam fide ac voluntate, neque in pactis ſeruandis conſtantia vllo modo addubitare. Quibus literis per prouincias publicatis Regis cauſa non parum fuit confirmata atque ſtabilita.

Scholaſticorum Cracouienſium cædes.

Secuta eſt comitiorum æſtum ſub finē Maii famoſa illa Scholaſticorum Cracouienſium cædes, à familiarib. Andreæ Czarnkouii, qui annis aliquot poſt Epiſcopus Poſnanienſis factus, patrata. Cum enim ſub noctem à lena quadam ſcortum alicui adduceretur, propter ędem omnium Sanctorum Scholaſtici ex ædis eius Schola, precario victum quæritantes, ſcortum vexare, & lenam exagitare cœperunt. In illos famuli Czarnkouii, quib. lena dubio procul queſta eſt, incidunt, arma expediunt, inermes Scholaſticos in ſcholam perſecuti, alios miſere tractant, alios morte mactant. Poſtero die re publicata fit concurſus ad cæſorum corpora, adſunt è ſcholis atque collegiis omnes Scholaſtici, facinus inſolens atque miſerabile vociferantur, ac in arcem ad Regem contendunt, nec iam familiam, ſed ipſum herum cædis reum agunt. Exoritur in arce clamor, & loco, & Rege indignus, quo excitus Procancellarius, & Stanislaus Macieiouius Regis aulicus ex atrio prodeūt, tumultuantes Scholaſticos obiurgant, officiique admonent: Regem adeſſe, à quo, ſi quid vellent, ſubmiſſe petendum. Scholaſtici repulſam paſſi, ad interemtos reuertuntur, eos humeris ſublatos in forum proferunt, teſtificantur cædem, ac per præconem de more conclamant cædis autorem ipſum Czarnkouium. Frequenti foro res acta miſerabili cum eiulatu. Sub veſperam tandē necatos ſepulturæ mandant, & à funere recta ad Nicolaum Schadecum Rectorem, & Samuelem Macieiouium Epiſcopum Cracouienſem, Academiæ patronum ac Cancellarium, ſe conferunt, minis precibuſq; inſtant, cauſam ſuſcipiant, neque tam immanem cædem inultam eſſe ſinant. Quod ſi in gratiam Czarnkouii cunctentur, ſe ad vnum omnes Cracouiam deſerturos, & vacua Collegia relicturos. Rector rem ad Collegas refert, conſilium expetens. Sed dum illi moras trahunt, Rex Scholaſticorum vociferatione motus in arcē ad ſe illos vocat, ac poteſtatē dicēdi corā facit. Queruntur pridie per vim ſe reiectos, nec ad Regē admiſſos: orāt ſuppliciter, ne Rex de iure libertatis Scholaſticæ quicquā imminui, aut cædē impunitā dimittat. Aderat Czarnkouius, qui diligēter ſe excuſabat Regi, teſteſq; in rē producebat, ſe domo tū, cum cædes fieret, abfuiſſe, cęnaſſe foris apud amicum, nil actū ſuo vel ſcitu, vel iuſſu. Rex Scholaſticis ſibi illorū factū pridie diſplicuiſſe reſpōdit, quod officii immemores ſe illo importuno clamore offēdiſſent, ad quē facilimus infimo etiā cuiquā acceſſus. Eo factū, vt excluſi fuerint. Nunc ſe rem tenere, & ne impune abeat, prouiſurum. Sed quia Czarnkouius iuriſdictionis eccleſiaſticæ ſit, iudicio illum regio non eſſe obnoxiū. Idcirco eius facti cognitionē ſe integrā permittere Epiſc. Craconiēſi, cuius

Eorum querela ad Regem.

Ad Rectorem & Epiſcop. Crac.

Scholaſtici à Rege vocati auditiq;.

Regis reſpōſum.

iuriſdictionem agnoſceret Czarnkouius. Recepit cauſam Epiſcopus, Academicos citat, ac Scholaſticos adeſſe iubet. Adſunt cum Rectore Collegæ, è Scholaſticis nemo, qui per literas abſentiæ ſuæ cauſas reddunt. Verum eo non veniſſe dicebantur, quod familiaris reo iudex illis ſuſpectus eſſet. Epiſcopus ignoſcere ſe iuuentuti eorum, quod non comparuerint. Interea tamen conſtituit, qui inquirant in Czarnkouium, ac de iure omnia agit. Fit inquiſitio, teſtes ac iudices ſiſtuntur, locus tempuſq; cum coniecturis conferuntur. Conſul etiam cum Senatu cædis autorem inueſtigat, iuramentoque teſtes obſtringit, ac nil omnino, quod ad inquiſitionem acerrimam pertinet, prætermittit. Quæ delata ad Epiſcopum, fidem illi fecerunt, Czarnkouium à culpa vacuum. Cæterum familia illius eadem illa inquiſitione cædis rea deprehenſa, autoreſque Regis iuſſu capti, in vincula coniecti ſunt, vt certo accuſatore ſupplicium luerent. Verum Scholaſtici, quoniam ſemel reum cædis Czarnkouium publice arguerant, actionem captinis intendere nolebant. Et cum illis non ſatisfieret, ad vrbem, gymnaſia, atque ſcholas deſtituendas conſpirant. Cum itaque inuidia æſtuaret non ſolum Czarnkouius, ſed etiam Epiſcopus, & vero Scholaſtici abitum molirentur, Tarnouius Caſtellanus Cracouienſis, qui tum haud procul aberat, à Rege accitur, cui dat negotium motus componendi, ac Scholaſticorum retinendorum. Conuocati in ædem D. Franciſci Scholaſtici, adſunt cum Rectore atque collegis vniuerſi. Epiſcopus etiam ſacerdotibus comitatus venit. Habita à Tarnouio concio grauis, qua illis ſuadebat, vt à pertinacia diſcederent, ſimulque illos cohortatus eſt, ne huiuſmodi conſilia ſuſciperent, quibus Rex lædi poſſit; non fore impunitam cædem, teneri cædis autores, iure modo agerent, idque curarent, cuius cauſa à parentibus Cracouiam miſſi. Inflectere Tarnouius illorum animos videbatur, quod illis cohortandis laudem reprehenſioni admiſcuiſſet. At cum Epiſcopus orationem Tarnouii ſubſequutus cædem eleuaret, auxit illum dolorem, vt ſe lymphatorum inſtar ex æde proripuerint, ac in patriam reditum craſtino die ſuſcipiendum proclamarint. Poſtridie primo diluculo adſunt vniuerſi, & abitum parant, Ciues etiam adeunt, eiſque vale non ſine lachrymis dicunt. Poſtremo Cracouiam magno egrediuntur comitatu, illud ſolenne concinentes: Ite in orbem vniuerſum. Plena erat vrbs fletu eiulatuque, nec miſerabilius quicquam ante id tempus in Polonia viſum, cum gymnaſia conticuiſſent, collegia deſerta eſſent, ac nullus fere eſſet, qui vel in templo presbyterum, vel in gymnaſio ſcholaue iuuaret magiſtrum. Cracouia igitur egreſſi, Diui Floriani ædem, quæ in ſuburbio eſt, ſalutarunt, vbi ſacro facto ab illis ex pſalmis decantatum: Spiritus Domini repleuit orbem terrarum. Inde progreſſi, in viæ initio humi prouoluti, vnanimes cecinerunt illud quoque: Contere Domine fortitudinem inimicorum Eccleſię tuæ. Poſt patriam pars repetiit ſuam, pars etiam in Germaniam, pars in Pruſſiam ac Bohemiam profecti, partes Lutheri auxerunt, eiuſque dogma domum reuerſi propagarunt. Triſte ſpectaculum hoc accidit Regi, quare ex itinere nonnullos reuocari curauit. Verum paucis reuerſis, reliqui omnes cœptū perſecuti iter vindictam illam ſanguinis innoxii Deo permiſerunt. Dilapſis ita Scholaſticis, accuſatore non comparente, Rex quoque ob cædem captos abſoluit, ac dimiſit. Cæterum hanc Scholaſticorum cædem meretrix illa, propter quam cædes facta, non multo poſt ſupplicio expiauit

Epiſcopus cauſam cognoſcit.

Conſpiratio Scholaſticorum.

Tarnouio negotium cōponendi datur.

Sed irrito ſucceſſu.

Scholaſtici abitum moliuntur Cracouia diſcedunt.

Varie diſperſi,

quos Rex reuocat paucis reuerſis.

Capti dimittuntur.

Meretricis supplicium. Lenæ item. Arcis Cracou. incẽdiũ.

ſuo quæ matrem lenæ ſuaſu interemit, quod illam libidinari nollet. Illa enim in culeum parricidarum more inſuta in Viſtulam præcipitata, lena vero forcipibus candentibus carpta in idem flumen demerſa eſt. Caſum hunc excepit arcis incendium, cuius dimidia pars meridiem verſus combuſta, vnde tota arx cum æde Diui Stanislai plumbo albo tecta periclitabatur, Rege ipſo inſpectante ac trepidante: verum atrienſium concurſu, Regiſque præſentia, quæ vrgebat enixius opem ferre, flamma ſedata, atque arx aſſerta.

Tartarorũ in Ruſſiam irruptio.

Exeunte Septembri Tartari in Ruſſiam irruptionem fecerunt, in qua omni crudelitatis genere graſſati, ingentem hominum iumentorumque prædam abegerunt, Peremirco caſtello incenſo, & Conſtantino Viſnieuiecio cum vxore liberiſque in ſeruitutem raptis. Quod ob periculum regni Ordinibus conuentum flagitantibus Archiepiſcopus Gneſnenſis Cracouiam propere accurrit, Regem ad comitia indicenda hortatus, ni faceret, ſe communi Reipublicæ periculo vrgente conuentum indicturum. Rex cauſatus in publicis Ordinum conuentibus quoſdam ſeipſos tanquam in theatro oſtentandi potius, quam publicum regni bonum promouendi ſtudio ductos conſilia regia ſolere eludere, ſe inuito neminem denũciaturum conuentum reſpondit. Aliquot igitur dies Archiepiſcopus Cracouiæ cum ſubſtitiſſet, nil eorum, quæ minatus fuerat, auſus Louiczium reuerſus eſt.

An. Ch. 1550. Comitia Petricouia.

Sequenti anno Rex Ioannis Tarnouii ſuaſu comitia Petricouiæ menſe Maio habuit, quibus per regni Cancellarium ſignificat, quanto in periculo verſetur ſumma Reipublicę, cum aliud comitiis agitur atq; regni ratio flagitet, hortari, vti ad Rempublicam perinde ſeruandam animo curaq; omni omnino euigilent, quam interim diſſidii cauſa præſidio carere quam ſit exitiale, vel nuper in Ruſſia acceptã cladem docere. Sententiam dicere iuſſus Senatus, quorum Archiepiſcopus Gneſnenſis Senatus Princeps ſuam ab hoc propoſito auertit, & ad illius ſcripti inuidiam retulit, quo ſe Regem purgaſſe de comitiis turbulentis anni præcedentis, cuius ſcripti aculeus in Senatus contumeliam cum vergere videretur, Archiepiſcopus de Republica rogatus, reſpondit: non ſibi eam rationem in Republica probari, quę regnum præter detrimentum publice etiam infamaret, parum fuiſſe viſum anteactis comitiis nullam Reipublicæ partem conſtitutam eſſe,

Rerum acta

niſi etiam regiis literis Senatus ignominia notaretur, quæ cum Latino perſcriptæ eſſent ſermone, exteros etiam homines inteſtinæ diſcordiæ conſcios facerent. Hortabatur itaque Regem, vt ab eiuſmodi in poſterum ſcriptis abſtineret, atque alio mitiori ſcripto prioris aſperitatem temperaret, quo etiam gratia diſſoluta domi ſarciretur, & foris nulla præberetur nomini Polonico detrahendi occaſio. In huius non pauci ex Senatu ſententiam iuere. Agitatum poſtea per nuncios de iliis ipſis conditionibus explendis, de quibus etiam in ſuperioribus comitiis tractatum erat: quibus donec ſatisfaceret Rex, tantiſper à iuriſdictione abſtineret. Regeſſit Rex iniquum ſibi videri, eas ob conditiones indicia non exerceri, in tantis præſertim iniuriis hominum, quare velle ſe cauſas ad tribunal ſuum appellantium diiudicare. Interea tamen relaturum ad Senatum de conditionibus præſtandis. Deliberatum itidem hic eſt de executione legum, cuius rei nomen cum ambiguum eſſet, alii alium inſtituebant exequendi modum. Alii enim tantum leges à Ioanne Alber-

to &

to, & Alexandro Regibus latas, alii vero omnes exequendas iudicabant. Summa verborum contentione Senatus atque internunciorum diſceptatum eſt, quis potior eſſet exequẽdi modus, eo enim plerique omnes ibant, quod è re ſua fore putabant. Qui enim principium exequendi à Ioannis Alberti, & Alexandri Regum legibus ſtatuebant, id inprimis ſpectaſſe ferebantur: vt Cancellarium de Cancellariatu, Tarnouium vero Caſtellanum Cracouienſẽ Præfectura Sendomirienſi deponerent, quod his duobus ſingularis apud Regem gratia, ſummaque autoritas magnam vulgo inuidiam conflaret.

Diſceptatio ſuper legum veterum ac nouarũ obſeruatione.

Itaque cum lex in Polonia illis Regibus rogata eſſet, ne Cancellarius ex maioribus Epiſcopis deſignaretur, non licere Macieiouio cũ Cracouienſi Epiſcopa Cãcellariatum contra eam legem obtinere Nuncii affirmabant. Cum Macieiouius & Tarnouius legibus ſatisfeciſſent, docuiſſentq; inuidiam nil illis incõmodare poſſe, executione ad initium legum referre nitebantur. Quorum ſententiam amplexus Rex alteri parti reſpondit ſe ſuſcepto regno non iuraſſe, vel in has, vel in illas leges, ſed generatim in omnes, ſecundum id iuſiurandum ergo ſe leges executurum. Perculit vehementer oratio eam partem, quæ captabat executionem, vt deſiſtere Regem illa plęrique cuperent. Multi enim è Senatu & Nobilitate veteribus obnoxii erant legibus, quas ſi in executionem deduceret Rex, pœnam damnatos ſequi oportere præuidebant: ea enim pœna illis legibus irrogatur iis, qui comitiis reſtituere, quæ contra fas & ius occupaſſent, admoniti è veſtigio nollent. Verumenimvero antiquas illas leges ſi Rex in Polonia executioni mandare vellet, totum illi regnum neceſſario retexendum. Nam vt mores aliarũ ætatum alii ſunt, ſic leges aliorum temporum aliç viderentur eſſe.

Io. Tẽczinii oratio in leges veteres.

Ioannes certe Tenczinius Palatinus Sendomiriẽſis acerrime hanc executionem impugnabat, qui ſella ob ſenium illatus in curiam, cum eadem de re ſequẽtibus comitiis quoque ageretur, hæc præter cætera locutus fertur: En iam ſe- »
pulchro proximus, rapite me, dum licet, ac viuum ſepelite, ſi huius execu- »
tionis, quam inſtituiſtis, principium vllum ante exitum inueneritis. Leges »
enimuero antiquæ cum moribus antiquatæ, & mores noui à legibus gu- »
bernandi ſunt nouis, placet exequi leges veteres, placeat etiam de pœna nil »
recuſari veteri, quam leges irrogant iis, qui contra deliquerunt. At cum ita »
poſtulante Republica multi multa conſuetudine longa, cui lex cedit, con- »
tra leges priſcas obtineant, id ne nobis fraudi erit, quod à maioribus per »
manus traditum contra leges antiquas accepimus. Credo ego fuiſſe ali- »
quando in Polonia tempus, quando lex illa de magiſtratibus, ac de poſſeſ- »
ſionibus regis vetus regno erat vtilis, ſed caſus ſubſecuti, qui in Repu- »
blica multum valent, tacite illam legem abrogarunt, & aliam moribus »
& conſuetudine introduxerunt, perfeceruntque, vt ne res ea damno eſſet, ſi »
ego, aut quiſquam alius in aliqua prouincia magiſtratum contra legẽ, cuius »
ciuis non ſum, obtineã, aut ſi poſſeſſiones regias à veteribus Regibus ma- »
ioribus meis obligatas habeã, ſalua exiſtimatione & pecunia mea. Quapro- »
pter cum ſemper tempori cedat lex, & legem vſus coarguat, cenſeo, vt à Io- »
annis Alberti & Alexandri Regum legibus initium exigendi fiat. His verbis executionem à capite legum diſſuadebat, & ad leges à Ioanne Alberto & Alexandro Regibus ſancitas referebat. Ita illa executio, quam initio omnes flagitabant, in dubium venit, vt vtra parte ſuſcipi tuto poſſet, non liqueret. Nuncii certe plus ſibi ac Nobilitati ab illa,

 quam

quam Senatoribus cauendum putabant, quod verebantur, ne illa executione in dubium Nobilitatis bona vocarentur. In his comitiis Nobilitas Ordini Ecclesiastico propter potentiam eius nimiam infensa, ansam inde arripuit eum liberius exagitandi. Occasionem præbuit Ioannes Driadusius Episcopus Premisliensis, qui Stanislaũ Orichouium Canonicum Præmisliensem ob cœlibatum oppugnatum diœcesi sua exterminauit. Hic vt contra Episcopum se tueretur, rem totam Nobilitatis nunciis in comitiis exponit, petitque, vt causa ad Regem delata Episcoporum iurisdictionem reprimendam curent. Nuncii iam ante aduersus Episcoporum potentiam exacerbati, causam suscipiunt, & ita agunt coram Rege, vt libera accusatione Episcoporum animi in stuporem fuerint dati. Insuper impetrant, vt ipsi Orichouio causam coram Rege agere liceret. Hic Orichouius in cælibatum Romanum inuectus, ab Episcopis interpellatur, & causam citra Pontificis Romani læsionem dicere iubetur. Quod etsi primum nonnihil interturbauit sermonem, tamen amicorum pone adstantium cohortatione confirmatus, vitæ suæ rationem oratione extemporanea ita exposuit, vt diceret, se bono Rege bonum Ciuem esse studuisse, rogaretque, vt infami Episcopi Premisliensis interdicto regia authoritate absoluatur. Rex deliberaturum se respondit, prius auditis & aliorum contra Episcopos querelis. Interim Episcopi metuentes autoritati suæ, Orichouium ad colloquium in curiam Archiepiscopi Gnesnensis euocant. Hic cum comitatu splendido magnificoque stipatus (aderant autem Nicolaus Radziuilus Vilnensis, Martinus Zborouius Calissiensis, Nicolaus Brudzeius Lencziciensis, Raphael Lescinius Brestẽsis, Cuiauiẽsis Palatini, & Andreas Horcanus Posnaniensis Castellanus) curiã assendisset, attoniti Episcopi negãt in tanta turba deliberationem suscipi de rebus ecclesiasticis posse, reque infecta eum dimittunt. Qua insolentia tantum odii ad priorem inuidiam Episcopis accessit, vt internuncii per duodecim viros Collegii primarios Archiepiscopo denunciarint: Orichouio paratum à Nobilitate subsidium satis firmum, nec eos in capita ac fortunas Nobilium impune grassaturos.

Nobilitas Ordinem Ecclesiasticum exigitat.
Stanisl. Orichouius Canonicus Premislien.
Inuehitur in cælibatũ Rom.

Conuentu irrito successu finito, Rex Cracouiam iter vertit, Senatoribus fere omnibus, qui in comitiis Petricouiensibus Regis coniugium improbarant, comitatus, quorum non postremus erat Petrus Kmica Palatinus Cracouiensis. Hi iam mitigati, æquioresque Barbaræ Regis coniugi facti, magno eam honore afficiunt, studiaque eidem sua deferunt. Inprimis vero Petrus Kmica, qui adeo immutatus erat, vt non solum Barbaræ Visnieteuium inuitatæ epulum sumptuosissimum dederit, sed & muneribus eam amplis honorarit. Quo facto omnes priores offensiones abolere conabatur, & vt eo magis Regem sibi demereretur, omnia quæ in rẽ Regis & Coniugis ipsius honorem erant, administrabat. Cæterum cum Regi nil prius, nilque antiquius esset, quam vt vxorem diadematam videret, studium & operam ei suam Kmita præstabat. Itaque consilio ipsius Principibus Prussiæ ac Pomeraniæ regno addictis, qui nondum fidem suam Regi nouo obstrinxerant, diem repetendis fœderibus indixit, vt ea occasione Senatoribus conuocatis non solum fœdera faceret, sed etiam vxorem illis præsentibus coronaret. Itaque ad quintum Idus Decembris nullo scito publico, nec decreto Barbara ab Archiepiscopo Gnesnensi Cracouiæ in æde D. Stanislai solenniter inaugurata est, paucis regni proceribus, sed paucioribus

Regis Cracouiam reditus.
Barbara Regis vxor diademate insignitur.

ribus exterorum Principum legatis festiuitatem illam cohonestantibus. Vnus Dux ille Ioannes. Lignicensis Dux fatuus dictus, qui per ebrietatem multos confodisset, ibi spectabatur. Cui à Rege magnus fuit habitus honos, ab eodemque magnis affectus muneribus, partim quod vetusta Regum Poloniæ stirpe oriundus esset, partim vt absentibus ęgre faceret.

In Liuonia exeuntibus iam induciis, quas Valterus Plettenbergius olim optimis conditionibus post binas de hostibus partas victorias cum Moscis sanxerat, Iodocus Episcopus Derpatensis illarum prorogationem per legatos à Ioanne Basilide Moscorum Principe petit. Is quinquennium prioribus hac conditione addit: & templa Russorum destructa Liuones instaurent, ac suæ gentis hominibus illic negociantibus liberum religionis exercitium, & mercaturæ cum exteris exercendæ facultatem restituant, ac tributum ex diœcesi Derpatensi antiquitus Plescouiensi Russorum Duci debitum persoluant. Episcopus communicato cum quibusdam aliis Liuoniæ Ordinibus consilio conditionum approbationem suspendit, & statim postea tempestatem à Moscis, si petita non præstarentur, imminentem prospiciens, collecta ex oppugnatione prædiorum Episcopæ pecunia, quantam maximam conficere, & conuasatis omnibus, quæ ex Liuonia asportare poterat, in Vestphaliam abiit, substituto in locũ Hermanno quodam Vesaliense, vicini cœnobii Abbate. Moscus interea cum Tartaris Casanis & Astracanis, quorum vrbs ad ostium Volgæ in mare Caspium se exonerantis sita, bellum gerit, & vtroque dominatu occupato imperii sui limites ad Caspium vsque mare prolatat.

Liuones à Mosco inducias petunt.

Mense Octobri extinctus est hydrope Samuel Macieiouius Episcopus Cracouiensis ætatis anno quinquagesimo secundo, qui à Rege Sigismundo primum Episcopus Chelmensis, ac post Regni Procancellarius creatus: progressu temporis Plocensis Episcopatus & Cancellariatus vna contra regni leges ipsi à Rege collatus. Vnde mortuo Petro Gamrato Cracouiensis ei Episcopa à Rege assignata. Vir in concionibus grauis, in iudiciis mitis, in aliorum vitiis indulgens. Lutheranæ confessionis homines metu magis, quam pœna continebat: in quibus cum cætera damnaret, calicis vsum communem, & Sacerdotum Coniugium tulit. Huic successere in Episcopa Andeas Zebridouius Episcopus Cuiauiensis: in Cancellariatu vero Ioannes Ociessius, Ioanni Przerenbio Præposito Cracouiensi Procancellariatu relicto.

Samuelis Macieiouii Episcopi Cracouien. mors.

Hæc dum fiunt, dies à Ioanne Przerembio Proepiscopo Cracouiensi Nicolao Olesnicio dicitur, quod nouam, vti vocabant, religionem Pinczouium oppidum iuris sui induxisset. Venit hic cinctus cognatorum atque familiarium turba. Proepiscopus cum Sacerdotum Collegio tanquam iudex considet, turbamque amoueri iubet: sed probris exceptus, parum abfuit, quin vis ei inferretur. Proepiscopus videns malum maius esse, quam vt sedari per se posset, rem ad Regem defert: coram quo & Episcopi, & inprimis Andreas Zebridouius Episcopus Cuiauiensis Olesnicium grauiter accusant eius factum, quantum possunt, exaggerantes: rogant Regem, exemplum in Olesnicium statuat. Pro Olesnicio verba facit Nicolaus Reius, causam in Monachos conferens, quorum ob vitæ turpitudinem conscientia eos in oppido manere non pateretur. Iussus secedere paulum Olesnicius, Rex Senatorum sententias exquirit, qui agendum cum illo ex legibus con-

Nic. Olesnicius citatur à Proepiscopo Cracouiẽ. ob religionẽ nouam.

tra hæreticos latis iudicant.Intercedit feueriori fententiæ Valentinus Dem
binius Caftellanus Biecenfis rogatus, Rex familiæ fplendori atque ætati i-
gnofcat,nec primã ignominiæ notam huic in Polonia haud poftremæ fami
liæ inurat.Mediamiiaq; Rex ingreffus viam,per Ioannem Tarnouium Ca-
ftellanũ Cracouienfem pronũciat,& Olefnicio reuocato indicat,quid me-
ritus fit,fi fummo iure agere velit,fuæ oblitus clemẽtiæ,Regẽ hac vice igno-
fcere, & mandare,à facris externis abftineat, monachis moleftus ne fit,idq;
mille aureorum vadimonio caueat. Additum deinde à Rege edictum, vt
cuiufcunque Ordinis aut fexus deprehenfi fuerint hæretici, ab illis fuppli-
cium iuxta leges Reipublicæ per Præfectos regios fumatur.

An. Ch. 1551.
Orichouius vxorẽ ducit

Veniente anno Stanislaus Orichouius,cum iam ante cælibatum Roma-
num impetiiffet,menfe Februario connubio fibi iunxit Magdalenã Ioannis
Chelmfcii filiam,conciliantibus matrimoniũ hoc Martino Zborouio Pala-
tino Califfienfi,& Andrea Gorcano Caftellano Pofnaniẽfi, quod ad labe-
factãdum cælibatum Sacerdotum plurimum videbatur allaturum.Inftiga-
tus ergo à Sacrificulis Epifcopus Premisliẽfis dicam illi fcribit ad diem poft

Qui citatus ob id ab Epifcopo Premiflien.
Abfens excommunicatus & bonis exutus.
Synodus Petricouiæ. Ecclefiafticorũ

Pafcha quartum, fpatio perbreui conceffo,videlicet ne Orichouius fe ami-
corum muniret vel confilio,vel comitatu.Tandem abfentem excommu-
nicat,hæreticumque pronunciat,bonis honoribufque exutum diœcefi eii-
cir. Sub idem tempus Synodus Petricouiæ agebatur, in qua Archiepifco-
pus Gnefnenfis Nicolaus Dziergouius magno contra hærefes zelo fereba-
tur,adeo,vt vfitato iuramento nouum adiiceret,cum inter ipfos Epifcopos
non pauci effent fufpecti.Cumq;decretum ibi factum effet hæreticos bello
perfequendi,pecuniæ vi magna Ecclefiafticis imperata,prius Regem fibi cõ
ciliare ftatuunt:vt qui noffent, fi quid mulctæ extorfiffent,id Regẽ fibi ex le
gibus vindicaturũ.Ad id Concilium Orichouius familiarem quendã mittit,
qui Archiepifcopum & Epifcopos fere omnes infenfos admodum depre-

Orichouii appellatio ad Synodũ.

hendit.Appellatio itaq;illius non modo nõ eft lata,fed & ab Archiepifcopo
pronunciatũ,recte Orichouiũ condemnatum fententia Epifcopi Premisli-
enfis effe,eumq;hæreticum Regi deferri iubet,ac per literas inftat,in eum vt
animaduertatur.Accipit Rex delationẽ,& è Lituania per literas Petro Kmi-
tæ Palatino Cracouienfi,ac Præfecto Premislienfi mandat,ex lege in accu-
fatum hærefeos Orichouium agat:quod vrfit & Epifcopus Premislienfis v-
nice. Verum Kmita,vel iudicii iniquitate,vel rei mifericordia motus,de die
in diem extraxit,& ad comitia fequentis anni reiecit.Menfe Maio eiufdem

Moritur Barbara Regina.

anni deceffit Cracouiæ Regina Barbara Radiuilia,omnibus ornamentis &
dotibus,quæ in fœminam cadere poffunt, cumulata,fexto poft coronatio-
nem menfe,ex morbo, quem medici cancrum vocant. Eam Rex Cracouia
æftiuis caloribus magno comitatu fumptuque in Lithuaniam deportauit,
ac Vilnæ in bafilica arcis D. Stanislai in facello D. Cafimiri pone primam
coniugem Elifabetham Auftriacam depofuit.

Elias Valachiæ Palatinus Mahometis impietatem amplexus eft.

Haud multo poft Elias Valachiæ Palatinus Petri filius auerruncata re-
ligione Chriftiana Mahometicam idolomaniã amplexus eft.Cum enim is
nil tuti in Valachia videret,quod multos de primorib. interfeciffet,multos
in exilium eieciffet, tam manes extinctorum, quã minas viuẽtiũ expauefcere
neceffum habuit.Accerfitum igitur fe à Solymanno Turcarum Imperatore,
fimulat,neq; quenquã cõfilii participem facit:conuafataq; gaza paterna fi-
mulatione officii Conftantinopolim ad Tyrannum proficifcitur, Valachia

Stepha-

Stephano fratri natu minori relicta, Exceptus à Tyrãno perbenigne fuit,&
cũ aduentus fui caufas,quas initio diffimularat,expofuiffet,Tyrãnus aduen
tu eius gauifus eft,quod ante hanc diem Chriftiani nominis Principũ nemo
fponte à Chrifto ad Mahometẽ defeciffet. Quamobrem circũduci illũ per
aulam frequẽtem iubet,ad ludibrium nominis Chriftiani,& ad extremũ de
Tyrãni atrio inter duos Baffas,qui illius latera claudebant,prodit,inq; me-
dia aula gratulatione militũ ingenti Chrifti nomen deponit,pro Eliaq; Ma-

Elias à Turca præmiũ.

hometes acclamatione militari falutatur. Et quoniã Turcarũ Tyranno vl-
tro fe dederat,ideo Saniatchæ honorem,quod apud Turcas officiũ eft vnũ
ex præcipuis,ab illo perfidiæ præmium tulit, qui honos vt nõ immerito ad
illum delatus videretur,coacto ex Tartaris exercitu trãsfugam viæ ducẽ na-

Braczlauiam oppreffit & exuffit

ctus,cum inufitatis itinerib. exploratores elufiffet,Braczlauiã oppreffit,atq;
exuffit.Qua victoria elati,multa cum præda in Scythiam læti redierunt.Erat
enim tum Ruffia præfidio nudata,Rex etiam in Lituania aberat,qui contra
incurfionẽ illam fubfidio veniffet.Ac nifi Spitco Iordan regni Thefaurarius
Ioannis Tarnouii Caftellani Cracouienfis hortatu mutuo pecunias in rem
militarem accepiffet, eaque militem tumultuarie confcripfiffet, Tartari

Apoftafia & eiufdem fupplicium.

cladem geminaffent, inque penitiora Poloniæ populabundi perueniffent.
Hoc perfidiæ principiũ in Mahometis fectam tranfeuntis Elias dedit, quod
tamen non diu impune ille tulit. Nam cum fufpecta in Mahometem Ty-
ranno illius effet fides, breui è medio fublatus eft,adeo,vt illius neque viui
neque mortui indicium effet vllum.Eodem tempore ingenti in Polonia &
Lithuania fame laboratum eft, tantaque annonæ fuit penuria,vt modium
filiginis Cracouiæ,quod alioquin in Polonia infolens eft,tribus florenis ve-
niret.

And. Gorcani Caftellani Pofnaniẽf. mors.

Menfe Octobri debitum naturæ perfoluit Andreas Gorcanus Caftella-
nus Pofnanienfis, ac maioris Poloniæ Præfectus,in quo multa naturæ atq;
fortunæ bona gloriæ fplendor æquauit, relictis filiis tribus,Luca,Andrea,
& Stanislao, qui poft omnes Senatorii Ordinis fuere.In quibus,cum abfq;
liberis deceffiffent, ftirps Gorcanorum tota plane defecit.Eius in locum à
Rege Petrus Czarnkouius Caftellanus Pofnanienfis,Ioannes vero Kofie-
lecius maioris Poloniæ Præfectus furrogati funt.

Stanisl. Stadnicius ab Epifcopo Premiflien. citatur ob religionem mutatam abfens.

Hoc ipfo anno Epifcopus Premislienfis ob religionem mutatam Sta-
nislaum Stadnicium,nil tale ab ipfo expectantem,ac Proffouicium ad con
uentum profectum aggreditur, eumque in oppido ipfius Dubiecii edicto
abfentem pro concione per facrificulum citat, die tertia Brzozouii dicta,
ne fcilicet reuerfus præfens caufam diceret. Vbi dies aduenit,citatur Stadni
cius abfens:pro quo refpondet Dubiecii procurator,herũ Reipublicæ caufa
abeffe, temporis anguftia excludi, proferri tempus rogat. Contra Epifco-
pus,cum hæreticis breuiter agendum,fiue adfint,fiue non,miffis ambagib.
condemnandos,profcribendos, tollendos.Iterum citari iubet reum,qui cũ
non cõpareret,pro contumaci hæretico damnatur,excõmunicatur,infamis
pronũciatur,ac bonis publicatis profcribitur. Procurator rei atrocitate cõ-
motus,ad herã redit,quanto in periculo res fit,indiciũ facit. Illa vt fœmina

Damnatur excõmunicatur, infamis fit, profcribitur.

territa,celerib. nũciis maritũ de fẽtẽtia in fe lata certiorẽ facit,Hic ad cõuẽ-
tũ refert Epifcopi præcipitẽ fententiã,&,quo in difcrimine libertas cõmunis
verfetur,oftendit. Condemnatos arte fimili effe in diæcefi Premislienfi an-

no

Qui ad Cōuētum Prosouiciē Episcopi sententiam refert.

no superioti multos viros bonos, Martinum Opocrynium, Martinum Kronicium, nuper etiam Stanislaum Orichouium, qui confictis potius, quam veris criminibus capitis essent arcessiti: ita & se absentem non auditum, dānatum, regnoq; eliminatum esse. Simile iudicium paulo ante de Cōrado Krupka Episcopus Cracouiēsis Andreas Zebridouius tulerat, sed diuerso tamen modo. Dederat enim reo ad certum diem legitimum tempus, adhibuerat sacerdotes publicos, Collegium Philosophorum, Iureconsultorum, Theologorum bis ampliatum, tertio in corona circumstantium publice sententiam pro tribunali dixit. Id quamuis speciem iusti iudicii præ se ferret: tamen, quod indignum videretur, quosuis reos episcopalibus iudiciis fieri, inuidia non caruit: quam auxit, quod curiam tunc præsidio armato munierat, vna duntaxat ianua ingressuris relicta, portis clausis, qua Krupcę dabatur facultas cum paucis in ius veniendi: qui cum secum ad iudicium multos viros illustres adduceret, indignum visum, in illo hominum splendore delectum ab Episcopo haberi. Quare aut omnes, aut nemo cum Krupka introiret, stantes ante curiam flagitabant. Martinus Zborouius Palatinus Calissiensis per Hieronymum Ossolinium, & Stanislaum Stadnicium generos Episcopum monuit, vt & arma remoueret, & ne de iure regio sibi quicquam arrogaret. Episcopus nihilominus, vt in Synodo Petricouiæ conuentum, Kiupkam, cum ad nomen non responderet, hæreticum pronunciat, condemnat, bonis publicatis aqua ignique ei interdicit. Idem Archiepiscopus Gnesnensis fecit in Iacobo Ostrorogio, & Christophoro Lassocio, quos Vnieiouii eiusdem hæreseos nomine damnarat. Ita Episcopi, dum in Nobilitatem quasi dato signo insurgunt, Poloniam vehementer perturbarunt, adeo, vt cum Rex ad calendas Februarii comitia Petricouiæ indixisset, ac de more cōuētus in Palatinatibus per legatos ante egisset, in nullo non eorum de potestate pōtificia inhibēda postulatum fuerit, oppressis ab Episcopis hinc inde opem familiarium implorantibus. Orichouius certe Visnæ in conuenru, cum ibi Archiepiscopus Leopoliensis Petrus Starzechouius adesset, flens Nobilitatem appellauit, ac, ne se ad supplicium dedant Episcopo Premisliensi, obsecrauit, adesse iam mandatum Regis, quo ad necem detur, nisi celeriter subueniatur. Archiepiscopus his motus, non probari sibi quidem talia Episcoporum iudicia dixit, sed tamen nec rescindi in præsentia posse, quæ superiorum calculo iam approbata essent: daturum autem operam, vt Orichouii causa integra ad comitia deferatur. Nobilitas itidem Russica lectis nunciis Orichouium diligenter commendauit, ac de nulla re prius, quam de Episcoporum potentia abroganda agi voluit. Similia in aliis cōuentibus Nobilitas postulabat. In Transyluania exeunte anno Georgius Martinusius, Monachus vulgo conuominatus Episcopus Varadinensis, paulo ante creatus Cardinalis, ambitionis suæ vel etiam ob societatis Turcicæ suspicionem pœnas luit. Erat is pupilli Ioannis Stephani tutor, adiunctus à Solymanno viduæ in Transyluaniā abeunti, non vt comes tantum, sed vt imperii pars, & ærarii potestas penes ipsum esset. Sed Reginæ pecuniam in sumptus maligne suppeditante, & ea inconsulta, pleraque omnia suo arbitratu administrante Monacho, Regina conquesta est Solymanno, qui literis officii sui Monachum grauiter admonuit. Sed hic multo quam ante inhumanius Reginam habuit, consiliaque cum Nicolao Salmensi Comite, Ferdinandi Regis per Vngariam legato, agitauit, spe ei fa-

Iudicium simile de Cōrado Krupka, ab Episcopo Cracouien. latum.

Idem ab Archiep. Gnesn. ac Ostrogio & Chr. Lascio accidit.

Orichouius Nobilitatē, flens appellat.

Georg. Monachus Episcopus Varadinen. in Transyluania occiditur.

cta Transyluaniæ Ferdinando tradendæ. Hos eius conatus Regina cum Tyranno quamprimum patefecisset, Monachum comprehendi statum aut interfici iussit. Cognitis insidiis Monachus mature suæ saluti consulendum ratus, Sassebessæ imposito 4000. Cęculorum pręsidio se continuit. Regina quoq; exercitu conscripto, & Turcicis auxiliis subnixa, Monachi conatibus obuiam ire constituit. Verum Transyluanis contra Monachum arma ferre recusantibus: Turcicus legatus Budæ Præfectum, itemq; Moldauiæ & Trāsalpinæ Palatinos euocauit, qui coniunctis viribus castella quædā de nouo à Monacho excitata, à se obsessa in potestatem redegerunt. Monachus tot vrgentib. hostib. consultum duxit cum Regina in gratiam redire. Quo impetrato, 50000 contractum exercitū ex Transalpinis aliquot eorum millia occidit: inde Budēsem quoq; Præfectum, trecentis circiter interceptis equitib. domum redire cōpulit. His ita gestis, Reginæ nihilominus intercessione Solymanno reconciliatus est, eiq; Transyluani parere iussi. Paulo post Monacho fidem datam & promissa nō seruante, Regina à Transyluaniæ Proceribus postulauit, vt in sua filiiq; verba iurarent, & contra Monachi molimina, si quid ille attentaret, auxilia promitterent. Monachus insigni contumelia se affectum questus, iterum ad Ferdinandum se inclinauit, prætendens, nisi promissa sibi quāprimum præstentur, propediem Transyluaniam Turcicum iugum accepturam. Etsi vero nota erat omnib. Monachi ambitio, sibi potius quam Ferdinando regnum acquirere satagentis: ne tamen in re tāta quidquam negligeretur, mille equites Vngarici cum tormētis aliquot ad eum missi: socius deinde belli administrandi ei additus Ioan. Baptista Castaldus Italus, cui Ferdinandus Rex in mandatis dedit, vt reb. Transyluanis diligentissime inspectis, quid opus facto esset, Regem admoneret. Regina interim hinc Ferdinandi vires, hinc Monachi versutias metuēs, Castaldum adit, docet, quo minus vetera pacta seruata sint, per se non stetisse, sed quicquid contra factum, Monacho imputandum, modo Ferdinandi, modo Reginæ partib. fauere se simulanti, modo etiam, prout ei commodum videretur, veluti tertiam, eamq; suam factionem Transyluanorum procerum studiis alenti. Re inter Castaldum, Monachum, & Transyluanos diu multumque disceptata, hoc tandem modo trāsactum, vt Regina Transyluania Ferdinando cederet, ac vicissim Cassouiam, & vicies quinquies mille aureos ex Ducatu Opoliensi annuos perciperet, eius vero filio Ferdinandi filia maior natu cum centum aureorum millib. vxor sponderetur: hisq; de reb. Monachus ad Reginā ferre iussus. Inter hæc ipsa habito cum Castaldo colloquio, conditiones sibi placere, dixit, neq; se vnquam à mariti pactis discessisse, omnium vero malorum, quæ ex hac contentione nata essent, Monachū causam esse. Eius ambitionem, cum sine periculo retundere non posset, Ferdinandus muneribus explere statuit. Nam & Præfectura Transyluaniæ iisdē conditionib. quib. Ioanne Rege viuo obtinuerat, itemq; Strigoniensi Archiepiscopatu eum donauit, tandem etiam ad Cardinalatus dignitatē promouit. Sed ne hęc quidem ad ambitionem eius satiandam suffecerunt. Facile enim intelligebat, non eam potestatem sibi sub Ferdinandi imperio fore, & se, qui ante omnia, etiam Reginam ipsam ad nutum suum habuisset, in ordinem redactum iri, Quare Regina autor fuit, vt pactionem rescinderet: idq; Regina ipsa ad Castaldum non dissimulauit. Is ergo tanto magis accelerandam ratus, Transyluanorum conuentum Colosuarię siue Claudiopoli in-

li indicit. Eo cum Regina ipſa media inter Caſtaldum & Monachum equitans veniſſet, primum omnium regalia inſignia in medium fuere allata. Monachus coronæ inhiabat, idq; agebat, vt ea ſibi cuſtodienda daretur: contra Regina talem coronam Monachi caput minime decere dixit. Eam deinde Caſtaldus ad Ferdinandum cum cæteris inſignibus tranſmiſit, & prolixa oratione commemoratis omnibus, quæ inter Ferdinandum Regem & Reginam viduam trāſacta eſſent, ſolenne iuſiurandum Regis ſui nomine præſtitit, & ab ordinibus viciſſim accepit. Solymannus accepto nuncio Tranſyluaniam in Ferdinandi poteſtatem conceſſiſſe, Græciæ præſidem quamprimum eo proficiſci, & bipartito exercitu Tranſyluaniam inuadere iubet. Interim Caſtaldus Lippam obſidet: in qua oppugnatione Monachus ſummam alacritatem ſimulabat, interim vehementer pro Lippenſi præſidio laborans, clandeſtinis colloquiis cum multis habitis, quinetiam aperte præ ſe ferens, malle ſe Turcis amicis, quam hoſtibus vti. His igitur de cauſis Caſtaldus eius interficiendi Andreæ Lopeczio dat negotium, adiunctis viginti quatuor Hiſpanis militibus, aliiſque conſilio ac manu promtiſſimis. Cum his Lopeczius mane Saſſabeſſam, vbi tū Monachus erat, profectus, per portam patefactam introductos milites, ſub Turcico habitu arma occulta gerentes, idoneis locis diſponit: inde cum Sfortia Palauicino, M. Antonio Ferrario, ipſo etiam Caſtaldo, & quatuor Hiſpanis militibus ad Monachi cubiculum contendit. Ibi eos conſpicatus Monachi ſecretarius, ad herum introrumpere conabatur, certiorem de hoſpitum aduentu facturus, ſed à Caſtaldo retentus, quamprimum Sfortiam ad Monachum deducere iuſſus fuit. Is igitur, ſiue quod nil de eo viro mali ſuſpicaretur, quem ſciebat hero ſuo familiariſſimum, omniumque ſecretorum eſſe conſcium, ſiue metu ſuſpicionem aperire non auſus, oſtium pulſat, & per cubicularios miniſtros hero nunciat, adeſſe Sfortiam, qui Viennam profecturus, valedicere ei, deque re non parui momenti colloqui cum eo cupiat: ſimul literas promit ad Monachum perferendas. Hic dum literas legit, iamque ſubſcripturus, menſæ aſſidet Ferrarius pugionem ei intra pectus & humeros defigit: ad quem ictum exiliens Monachus (nec enim vulnus lethale erat) manu pectore percuſſo Mariam Virginem crebro inclamans, ad menſę oram retrocedit. Ad hanc vocem & ſtrepitum irrumpens Sfortia, nutantem gladio ferit, & graui vulnere medium quaſi caput diuidit cum ille interea Dei nomen inuocaret, & eos fratres appellando fidem requireret. Hunc exitum habuit ambitioſus Monachus, in quo illud memorabile eſt, quod nemo eorū, qui cædis autores fuerant, vel violentam mortem, vel exilium, vel inſignem aliquā calamitatem euaſit. Mors etiam eius, in qua multi ſpem ſalutis poſuerant, plus incommodi Reipublicæ Chriſtianæ attulit, quam emolumenti, breuique poſt Tranſyluania omnis à Ferdinando defecit.

Ann. Chri. 1552. Comitia Petricouię. Propoſitio Regis.

Menſis Februarii initio anni ſequentis Rex Petricouiam ad comitia indicta venit: vbi magna inuidia ordo Eccleſiaſticus ob dominatū laborabat. Confluit ergo eo ingens multitudo, exitum comitiorum viſura: Epiſc. iuriſdictionem ſuam, Nobilitate libertatem prætendentib. totiſq; virib. propugnantibus. Rex à ſacrificio de more orſus, per regni Cancellarium comitiorum indictorum cauſam exponit, pericula à Tartaris, Turcis, ac Valachis cōmemorat, Bratiſlauię exuſtæ culpā in diſſenſionē ciuilē confert, nūciosq; Nobilitatis de externa vi reprimenda deliberare inprimis iubet. Hi per Raphaelem

phaelē Leſzczinium, virū præter alias virtutes heroicas hoc nomine illuſtrē, quod comitiis ſuperiorib. regni legib. ſatisfaciens, & Palatinatu Bretenſi abdicato, ad equeſtrem redierit ordinem, reſponſum dant: Nō tam externam vim, quam Epiſcoporum tyrannidem regno formidabilem, qui poteſtate ad regni perniciem abuſi, audacter regiam ſibi arrogant. Peſtem igitur domeſticam primum tollendam, deinde de externis hoſtibus videndum. Hic cum audientiam ſibi feciſſet re noua, multa aſpere ac libere in Epiſcopos dixit, hypocritas illos indigitans, qui ab aliis vitæ rationem poſcerent, cuius ipſi reddere non poſſent. Tum illud cordate ad Regem: Iſti ſunt, Rex, qui nos infamia, publicatione, exilioque mulctant, qui hic ouium habitu ſedēt, intus lupi rapaces: qui nos liberos, vt perduelles, condemnant, ad cędemq; tibi deſignant. Nos te liberis ſuffragiis Regem elegimus, tuæ fidei, ac poteſtati vitam fortunaſq; noſtras cōmiſimus, cuius nullum mortaliū ſocium habere te volumus, hac cum ſpe à fratribus noſtris huc venimus, vt ius tuum regium integrum nobis ſerues, vt Epiſcop. impotens dominatus authoritate publica in ordinem redigatur. Summa hæc, vt tibi ſoli pareamus, præterea nemini. Rex, Epiſc. obmuteſcentib. de re initio propoſita conſultare iubet.

Raph. Leſzcinii oratio ad Regem.

Intercedit Ioannes Tarnouius Caſtellanus Cracouienſis, negans æquū videri, vlla de re ſententias prius dici, quam præſens ſublatus ſit iudiciorum epiſcopaliū motus. Eū ſecuti ſunt alii Senatores, inprimis Martinus Zborouius Palatinus Caliſſienſis: qui, ſi hocius, ait, in Nos Epiſc. erit: mox reb. omnib. conuaſatis Poloniam excedam, vita & fama comite. Idē Nuncii orabant, ne quid prius ſalute omnium Rex haberet. Rex conſpiratione tanta Senatus atq; Nunciorū à propoſito excluſus, precib. illorum locum dans, vtriq; parti æquum ſe præbuit. Epiſc. cum aliter caderent comitia, quā ipſi ſperarāt, vehementer pœnituit ſui acceſſus, & proceſſus iudiciarii, quippe conuitiis vbique obnoxios. Solus Ioan. Droiouius Epiſc. Cuiauienſis exēptus hac contumelia erat, qui mitius cum Nobilitate agendum cēſuerat. Honor ob id huic habitus, actæq; gratiæ, qui rationem eius Ordinis duxiſſet, vnde ipſe ortus. Cæteri Epiſcopi omnium ſermone vapulabāt, inprimis vero Premiſlienſis. Cui Tarnouius ſalutandi cauſa ad ſe venienti, vt hoſti & priuato, nō vt Senatori, & amico dexteram porrexit, & inſuper ei tyrannidem palam exprobrauit. Ille confeſtim queribundus ad Archiepiſc. Gneſnenſem, dicere, ſe vnum pro omnib. pati. Cui Archiepiſc. iure pro nobis pateris hæc, qui tantum nobis malorum peperiſti, vnde hæ in nos turbæ. Orichouius occaſione oblata per literas Epiſcopis libere oppreſſionem ſui exprobrat, Petricouiam abit, euitatis inſidiis Volboriā venit. Inde Epiſcopo Crauienſi ſe ſalutemq; ſuam commendat, & Petrum Kmitā Palatinum Cracouienſem per Herbuitos literis ſupplicib. ſibi conciliat. Inauditum iam id Epiſcopis, itaq; Archiepiſc. Orichouium fide data Petricouiā euocat, vbi libere cauſam ſuam agere poſſit. Et fuiſſet eius cauſa ſtatim ſopita, niſi minorum gentiū quidā Sacerdotes id impediiſſent, ac contendiſſent, ire votum cælibatus omnibus laxatum iri. Videns itaq; Orichouius animos Sacerdotum implacabili odio erga ſe incēſos, totum ſe Ioanni Tarnouio Caſtellano Cracou. dedit, qui Ioan. Lataſcii Palatini Poſnanienſis, aliorūq; Procerū adiutus ope, graue illud Nobilitatis & cleri certamen renouat, ac tyrānnidē Epiſc. ita exaggerat, vt fere cōſilii inopes de ſua iuriſdictione deſperarēt. Cracouiēſis interim Epiſco. obiurgatis collegis, qui ſupplicē Orichouiū reieciſſēt, ſuadet in gratiā eū recipiendum,

Epiſcopos pœnitet proceſſus ſui.

Iidem omnium ſermone vapulāt.

Orichouius ab Archiepiſcopo Gneſnen. Petricouiam fide data euocatus.

Qui certamen Nobilitatis & Cleri renouat.

vt præcidatur occaſio illis dignitatem epiſcopalem oppugnantibus. Mouit hoc Epiſcopos reliquos, accedente Petri Kmitæ autoritate, qui autor fuit, ne ob vnius alias religioni Romanę addicti matrimonium ſuam & Pontificis Romani dignitatem in diſcrimen adducerent. Cauſa proinde Epiſcopo Cuiauienſi commiſſa. Reuocatur Orichouius, qui cum fide ab Archiepiſcopo accepta Epiſcopis ſe ſtitiſſet, ac confeſſione edita, Pontifici Romano & Ordini Eccleſiaſtico obedientiam promiſiſſet, ab Epiſcopis abſoluitur, & culpæ apud Pontificem depeccandæ ſpatium datur. Ita periculo liberatus, & gratia ab Epiſcopis impetrata, ſuis etiam interceſſoribus, præſertim Petro Kmitæ gratias ſolenniter egit.

Lis inter Nobilitatem & Epiſcopos de Iuriſdictione.

Magna tunc fuit lis inter Nobilitatē & Epiſcopos. Hi n. iudicium de hæreſi ſibi ac Pontifici Rom. arrogabant. illi Regi ſoli cauſas eiuſmodi ſubiiciendas contendebant. Quę controuerſia cum Regi digna deliberatione videretur, iubet Eccleſiaſticos conſultare, nū quid Nobilitati de ſuo iure poſſint velintue remittere. Decernitur ab illis, non modo nō velle ſe, ſed ne poſſe quidem in Pontif. præiudicium vel tantillum remittere de eo iure, quod nō ipſi tuliſſent, ſed longa tēporum ſerie accepiſſent. Rex præſęntiſcens, ad vtramcunq; partē ipſe acceſſiſſet, eam victricē cum alterius detrimento fore, leniendis animis negocium trahit, ac duobus amplius menſibus ſuſpendit. Tandem per Cancellarium Ioannem Ocieſſium neutris cedentib. pronunciat, iudicium de hæreſi, vt pietas & leges priſcæ iubent, Epiſcopis relinquere. Quæ ſententia ita offendit amicos, & qui ab eorum partib. ſtabant, vt ex Senatu omnes præ dolore diſceſſerint. Egerunt deinde Nuncii per Petrū Boratinium cum Epiſcopis, ne ex decreto regio ſtatim agerent, ſed pacis potius ineundæ conſilia caperent. Interceſſit ergo annus iuriſdictione vacans. Interea tamen in auinis Nobilitatis exacerbatis odium illud creuit, vt ne quidem ex decreto regio Epiſcopi agere potuerint, & ſectæ in omnibus regni prouinciis propagarentur, ac Romanæ iuriſdictionis poteſtas vileſceret.

Iſabella Regina Vnga. Ferdinando cedit.

Hoc interim ſpacio Iſabella vidua Vngariæ Regina ex pactionibus Ferdinando Regi Tranſyluania ceſſit, ac Cracouiam menſe Februario cum filio aduenit, quam Rex à Ioanne Bonero Caſtellano Chelmenſi, ac magno arcis Cracouienſis procuratore excipiendam, aliquotque diebus prolixe habendam curauit. Eam poſtea Rex Crepicii Opoliam proficiſcentem circa bacchanalia adiit, coram de incolumi in patriam aduentu gratulatus, & cum Opolienſis Ducatus reditus priori conditioni ſuæ non reſponderent, inopiam eius attributis & Panocenſi & Crepicienſi Præfecturis ſubleuauit. Cui BONA Regina mater etiam Vielunum adiecit, vt pro dignitate vna cum filio inde ſe ſuſtentare poſſet.

Rex Gedanum proficiſcitur.

Conuentu Petricouiæ ſoluto, placuit regni Ordinib. vt Rex à curis Reipublicæ nonnihil ſolutus, Gedanum, quod vrbs ea ab Imperii fiſco ſubinde ſollicitata fuiſſet, vel ad exiguum tempus ſe conferret, quod timendum eſſet ne memoriæ priſtinæ Regis Sigiſmundi defuncti animaduerſionis, & plebis cum Senatu diſſidii occaſione, ni malo gliſcēti occurratur, tumultuaretur. Rex profectione decreta, dignitatis ſuæ & maioris ſecuritatis cauſa præter ordinariū aulicū comitatū præcipui nominis ꝓceres ſecū eo ꝓficiſci voluit. Gedanū vbi venit, nō in curia ſeu prætorio, vt alii Reges, ſed in ædib. priuatis diuertit. Regis aduētu ſuſpenſi fuerant oīm animi, nec tutus vſquequā aulicis hoſpitādi locus fuit, cū & puluis pyrius ſub prętorio recōditus dicebatur.

Vrbe metus.

Itaque vt metus, qui vtrorumq; animos inceſſerat, minueretur, & quid rei vere eſſet, cognoſceretur, Ioannes Tarnouius Caſtellanus Cracouienſis, & ſupremus belli dux Gedanenſium primores quoſdam priuatim ſic eſt affatus: Scire eos probe, quantopere hactenus eorum Reſpublica propter commercia cum Polonis, & fidem, qua regno Poloniæ eſſent obſtricti, Regum ſuorum beneficio floruerit, qua cum regno coniunctione fiat, vt alias Germaniæ vrbes multas & magnas optime conſtitutæ gubernationis forma ac legibus longe ſuperent. Regem Gedanum veniſſe, non eripiendi ipſis iura & priuilegia cauſa, ſed ea potius ex propenſa ſua erga eos voluntate conſeruandi augendiq;. Ideoq; nil eſſe, cur ſibi à Polonis metuant, qui nil indignum nomine & virtute ſua eſſent admiſſuri, modo etiam Gedanenſes benefactorum acceptorum memoriam apud ſe recentem eſſe facto ipſo teſtarentur, atq; demonſtrarent. Qua Tarnouii oratione etſi ſuſpicio eis fuit omnis exempta, tamen, vt fieri in magnis conuentibus conſueuit, ſubinde aliquæ animorum offenſæ liteſq; exoriebantur.

Io. Tarnouii ad Gedanenſ. primores oratio.

Eam quæ conſecuta.

Vnde in procliui coniicere, Gedanenſes ad vim repellendam, ſi qua inferretur, minime fore lentos ac remiſſos. Nam pleræque domus militibus plenæ, & quæ paſſim per vrbem erant præſidia armatorum diſpoſita, tutum ad ſua diuerſoria comitatui regio non dabant receptum, imo etiam aut iniuriis, aut ipſa adeo vi repellebantur. Eo etiam tempore Rege Gedani ſubſiſtente, niſi cuſtodiæ Gedanenſi præfectum, tumultu ex quadam occaſione excitato, in Polonos violenter agentem Petrus Boratinius Petri Kmithæ regni Mareſchalli magiſter familiæ inhibuiſſet, grauis ea nocte data eſſet cædes. De quo motu poſtridie vigilum præfectus ab ipſo Rege rogatus, animo præſenti reſpondit, ſibi ſtationis curam eo modo eſſe demandatam, vt, ſi ſolus vim tumultuantium ſuſtinere non poſſet, æris Campani ſigno reliquos ad opem ferendam euocaret. Quod ne facere cogeretur, adiiſſe ſe Mareſchallum, rogaſſeque, vt Polonos officii admonendos curaret, ne vrbs tot iniuriis contumeliiſque affecta vim vi repellere neceſſum haberet. Verum in eo tum ſtatu res erant, vt non modo non in Præfectum illum aliqua ſecuta fuerit animaduerſio, ſed etiam maius periculum, ſi conuentus ille cito ſolutus non fuiſſet, metueretur. Huic modo Tarnouius primum opportuna oratione, deinde & Rex ipſe controuerſias ciuitatis diiudicans remedium attulit, & maximam ſibi apud Gedanenſes autoritatem conciliauit. Appulere tum Gedanum vno die ſimul quingentæ manes, quas ſingulas Rex, vnde aduenirent, rogans, claſſiariorum & nautarum ſermonis diuerſitate vehementer delectabatur. Vtque etiam populo conſpiciendum ſe præberet, plurima exhibuit ſpectacula, quibus populi applauſum, cui iſta videre erat volupe, promeruit. Rex Gedanenſium rebus conſtitutis, eos ad conſtantem erga ſe, & regnum Poloniæ fidem, ac moderatum ſuorum priuilegiorum vſum cohortatus, medio Septembri Gedano profectus, & ab Alberto Marchione in Pruſsia Duce ſemel atque iterum demiſſe inuitatus Regiomontum petiit. Aduentantem Regem Princeps Albertus veneranda canicie conſpicuus longius extra vrbem ſuo cum aulico comitatu progreſſus, ſubmiſsione tanto hoſpite & Rege patrono ſuo digna excepit. Sed dum Rex Regiomonto appropinquat, periculum vitæ magnum tum adiit. Nā cum more Germanico ingenti bombardarum reboatu ſalutaretur, caſu quodam ignorantia tormentarii magiſtri, cum ignitam pilam tubus mor-

Nauium quingentarum appulſus Gedanū vno die.

Rex Regiomontum petit.

Eius ibidem caſus miſerabilis.

tarii eieciſſet, ea fere ipſum attigiſſet, niſi Deo ſic prouidente equus regius loco opportune ceſſiſſet, armigero tamen eius Viſnieniecio, qui eum pone ſequebatur, caput pila volans abſtulit, vt Regem cerebro reſpergeret. Quod omnes ita exterruit, vt tantum non arma à Polonis in Ducem verterentur. Quare cum ſuos Polonos Rex fremere, & contra Ducem aliquid moliri animaduertiſſet, bono animo ſuos eſſe iuſſit, inquiens, iam Foxij Aſtrologi vaticinium in irritum cecidit, qui me hodie periturum dixit, lætabundus exclamauit. Ducis etiam in tormentorum magiſtrum excandeſcentiam, qui eius necis errorem non ſuum teſtari voluit, placide cohibuit.

Temeſuaria à Ferdinando Rege capta.

In Tranſyluania hoc anno Ferdinandus Rex Temeſuariam arcem in Tranſyluania nobiliſſimam occupauit: qua re audita Solymannus duos præfectos cum totidem exercitibus in Vngariam immiſit, & Mahometem quidem Temeſuariam oppugnare iuſſit, quam Stephanus Loſoncius tenebat. Is cum oppugnationem maſcule aliquandiu ſuſtinuiſſet, ac hoſtes duorum transfugarum indicio in ipſius munitiones iam penetraſſent: deditionem tandem rerum neceſſariarum ac commeatus inopia laborans, certis conditionibus fecit, quarum tamen nullam Turcæ ſeruarunt, ſed ducem cum militibus contra datam fidem crudeliter & perfide trucidarunt. Hinc Lippam corruptis omnibus, quæ hoſtibus vſui eſſe poterant, à præſidio deſertam & vicina caſtella nullo negotio in poteſtatem redegerunt. Alterum exercitum Alybaſſa Budenſis ducebat, qui Veſprimio, multiſque aliis locis occupatis, mox Budam rediit, inde cum Mahomete ſe coniuncturus. Caſtris Chriſtianorum ad Prægelam hærentibus, Turcæ eos aggreſſi ingenti clade affecerunt. Hoc ſucceſſu elatus Alybaſſa ſcribit & Mahometem & Beglerbegum, Zolnoco & Agria occupatis, facile totam Vngariam in poteſtatem redigi poſſe, ſe igitur ea oppida obſeſſurum, breuique expugnaturum. Hoc conſilium cum Mahometes approbaſſet, Alybaſſa Zolnocum obſidione cingit. Erant in præſidio trecenti Germani, ducenti Vngari, centum Bohemi, & Hiſpani quinquaginta. Principio ſtatim oppugnationis Vngari ſarcinas ſuas collectas plauſtris impoſuerant, quaſi mox fugam inituri. Ea re moti Germani & Bohemi præfectum adeunt, & quandoquidem Vngari ad fugam ſe parent, nec ſe quidem manſuros indicant. Ille Vngaros excuſans, non fugiendi animo, ſed ab incendio, ſi quod forte oriatur, fortunas ſuas conſeruandi, id ab illis factum dicebat. Cum hac non ſucceſſiſſet, alia via rem aggrediuntur, & ſtipendia magno cum tumultu poſcunt, quæ illis Præfectus, argento ab amicis ſumpto, perſoluit, iterum obteſtatus, ne locum tam munitum per ſummam ignauiam deſererent. Verum nil eos mouere potuit, quo minus de fuga dies noctéſque cogitarent. Eius tutiſſima eſt viſa ratio, ſi ſcaphis Tybiſcum traiicerent. Quod eorum conſilium Hiſpani Præfecto indicant, petentes, fugam commilitonum impediri: ille conſtanti animo eſſe iubet: ſe enim cymbas omnes perforatas demerſurum. Interim Hiſpani, dum vigilias obeunt, Germanos & Vngaros cum impedimentis ad fugam paratos conſpicantur. Eos Præfectus ab Hiſpanis admonitus orat, obſecrat, ne Regem, ne Vngariam, atque adeo totam Chriſtianam Rempublicam hoſti tam turpiter prodant. Sed illi in cœpto perſiſtentes, per poſticum vi effractum erumpunt: Præfecto, quod ſceleris

Turcis deditionem facit.

Lippa à Turcis in poteſtatem redacta.

Zolnocum à Turcis oppugnatum.

leris

leris eorum particeps eſſe noller, cum paucis in arce remanente. Turcæ, qui tumultuantium ſtrepitum paulo ante audiuerant, repentino ſilentio, id quod erat, ſuſpicantes, ad arcis portas accedunt, vbi omnia ſilere animaduertunt, in arcem portis vi reuulſis irrumpunt. In qua nil deprehenſum præter Præfectum, è quo cum Alybaſſa, quæ acciderant, cognouiſſet, fugientes inſequi iubet, & omnes occidi: Præfectum vero vt fortem virum collaudatum comiter habet. Fugientes, dum ſcaphas cœno & aquæ immerſas à terra propellunt, à Turcis ſuperuenientibus oppreſſi ſunt. Vngari tamen vadum nacti euaſerunt, itemque Hiſpanorum multi, Turcis Germanos obtruncantibus, in aduerſam ripam enatarunt.

Agrienſes ad deditionem à Turcis ſolicitantur.

Zolnoco expugnato, firmiſsimoque præſidio communito, Alybaſſa Agriam literas per ruſticum mittit, quarum hæc erat ſententia; ſe occupatis omnibus, quæ ad vtramque ripam Temeſis & Maruſii eſſent, oppidis & caſtellis, nunc quoque ad ipſos oppugnandos valido cum exercitu venire. Saluti igitur ſuæ conſulturos, ſi oppidum quamprimum dederent, alias extrema ſibi exſpectanda ſcirent. Sed præſidiarii nil his minis perterriti has leges inter ſe perſcriptas ſanguine ſanxerunt: Vt ſi quis poſthac cum literis ad ſe mitteretur, vna cum his Vulcano traderetur: Ne quis durante obſidione cum Turcis colloqueretur: ne vſpiam conuenticula haberentur, ſed omnia palam gererentur. Vt quicunque deditionis mentionem iniiceret, morte id lueret. Turcico exercitu caſtra ad Agriam promouente, Stephanus Meczkeius è Præfectis vnus vicinorum conuentus Sixi egit, expoſitaque periculi magnitudine, ſi ſe ſuoſque agros, adeoque totam patriam conſeruare cuperent, mature ſubſidia ad tolerandam obſidionem comparare iuſſit. Econtrario Alybaſſa hanc multo, quam Zolnoci faciliorem expugnationem ratus, ſegnius omnia adminiſtrabat, & cum tyronibus tantum ſibi rem fore, magnam exercitus partem exauctorauit, quos tamen breui poſt, cum minus ſuccederet oppugnatio, reuocauit. Circumfuſo vndique exercitu, præſidiarios Baſſa iterum ad deditionem hortatus eſt, ſed illi, nullo dato reſponſo, ſandapilam nigro panno tectam è loco ſublimi oſtenderunt, indicantes, nolle ſe viuos inde diſcedere, ſed vrbem pro ſepulchro habituros potius, quam hoſti dedituros. Ita cœpta ſummis viribus oppugnatio, per aliquot dies fuit continuata, incredibili hoſtium iactura. Eorum itaque conſtantia victi, Turcæ obſidionem ſoluerunt, & vicinis omnibus agris incenſis & deuaſtatis, copias admodum acciſas Peſtum reduxerunt. Hæc Agrienſium victoria res Vngariæ iam inclinatas aliquantulum erexit, illique, quorum illa ope parta fuit, ob virtutem honoribus & præmiis cumulati ſunt.

Iſabella Vng. Regina de Tranſyluania recuperanda cogitat.

Valachi & Turca opem implorat.

Dum hæc ita geruntur, Iſabella Regina eorum, quæ cum Ferdinando tranſegerat, pœnitudine ducta, eo ſuas cogitationes & ſtudia conuerterat, quomodo Tranſyluaniam ſibi filioque recuperaret. Cauſata igitur à Ferdinando promiſſa non præſtari, Valachiæ Tranſalpinæ Palatini Stephani, & Solymanni opem implorat, qui pecuniam, exercitumque pupillo eſt pollicitus; ille vero Moldauos per literas admonuit, vt, quibus poſſent, eum copiis adiuuarent. Sed & Claudius Ferentius, & Petrouicius Vngari exercitum colligebant, ſpecie quidẽ, vt Reginæ contra Ferdinandũ

auxilia-

Caſtaldus contra vim ſe parat.

auxiliarentur, reuera autem, vt Monachi necem, ita mandance Solymanno, vltum irent. His cognitis Caſtaldus, quantas poteſt, copias contrahit, & ad vim ſuſtinendam ſe parat. Interim Nobilis quidam Moldauus ad eum venit, cui Bugeronio nomen, ſeque cum viginti equis ſtipendia ſub eo meriturum promittit: addit, è Moldauiæ Principum ſe ortum ſanguine, quibus Stephanus per vim principatu occupato ius ſuum præripuiſſet, ac proin, quicquid poſſet mali Palatino inferre, paratum, de eoq; occidendo rationem initurum.

Bugeronii Maldaui molimen.

Mox itaque promiſsis oneratus, in Moldauiam diſcedit,, ſed cum propoſiti tuto exequendi nulla daretur facultas, & conſpiratio interea eſſet detecta, in Poloniam aufugit. Inde miſsis literis Caſtaldum de omnibus certiorem facit. Sed, ne cœptum negotium tanquam deſperatum relinqueretur, addit conſilium apprime aſtutum: edit nomina duorũ, quorum magna apud Moldauum autoritas. Ad eos confingi literas iubet, hoc argumento, vt, quod de tyranni cæde inter eos eſſet conſtitutum, diligenter cauerent, ne quidquam emanaret. His illi literis lectis, ſtupentium ſimiles, diu quid facerent, ancipites hærebant; nam nec ſupprimere eas, nec oſtendere tyranno alias ſuſpicionibus plus æquo indulgenti tutum vidobatur. Interim puer, qui literas tradi duobus illis viderat, & è vultus mutatione ſingulare aliquid iis contineri coniiciebat, ad Palatinum indicium defert. E ueſtigio accerſiti, literas exhiberi iubentur. Illi excuſare ſe, fraude id vitæ ſuæ inſidiantium factum, dicere deniq;, ſi tale vnquam cogitaſſent, diris omnibus ſeſe deuouere. Palatinus quanquam, quid credendum ſibi eſſet, non ſatis conſtitutum haberet, proditores tamen eos nihilominus inclamat, omniaq; ſupplicia illis minatur. Illi ſuppliciter genibus aduoluti, purgant ſe, ac tyrannum placare nituntur, ſed nil aliud obtentũ, quam vt fortunis & honoribus priuati, vita precario fruerentur. Hæc cum ita, vt geſta erant, ad Bugeronium delata eſſent, literis in tyrannum quam inuidioſiſſime ſcriptis irritatum animum eorum tam inſigni iniuria accenſum magis inflammat, vtq; coniunctis conſiliis ac viribus tyrannum quamprimum tollerent, hortatur. Illi igitur, vbi ſermonem & conſilia cum amicis, aliiſq;, quos Stephanum Palatinum æque etiam odiſſe ſciebant, communicaſſent, in caput ipſius atq; vitam coniurant, occaſionem interim expectantes, qua oblata, Tyrannum in tentorio ſuo confodiunt, comitatum eius diſiiciunt, ac, ne quis ſupereſſet, qui mortem vlciſceretur, matrem, coniugem, liberos, cum omni inuiſa ſtirpe è medio tollunt.

Mold. Palatinus à ſuis trucidatus.

Tantam autem immanitatem in eos exercuerat, vt paſſim ex Valachia homines, etiam ex nobilioribus plurimi fuga elapſi, in Poloniam fugerent, ac inter reliqua cruciatus genera excogitarat plumbum feruens, quo in aduerſum os coniecto affligerentur homines, tanto cruciatu intra viſcera concepto, vt ne, cum optarent quidem, ſtatim emori poſſent.

Eiuſdem immanitas.

Hæc cædes vt rebellium Tranſyluanorum conatus aliquantiſper inhibuit, ita Caſtaldi rebus apprime fuit opportuna. Eaſdem tamen paulo poſt iterum turbauit militum ſtipendia efflagitantium inſolentia, qui multis iniuriis ciues paſſim homineſque ruſticanos affectos ita exacerbarunt, vt quomodo Caſtaldum cum omnibus copiis eiicere poſſent, conſilia agitare cœperint. Huc acceſſit, quod eodem tempore Turcicus veniſſet legatus, qui cum ſpem pacis adferre diceretur, Tranſyluani Ferdinandum Regem rogarunt, vt cum eo ſibi agere liceret. Nec ille abnuit, modo pax iiſdem, quibus Ioanne antea Rege-

ge, fieret conditionibus, & Veſprimum, Lippa, Drægela, Temeſuatum, Zolnocum reſtituerentur. Inſtituto ergo Vſraële Ferdinandi Regis permiſſu colloquio, Turcicus legatus longe alia, quam Tranſyluani ſperauerant, mandata exponit, vt ſcilicet expulſo Ferdinandi milite quamprimum Ioannem (cui in baptiſmo Stephani nomen inditum, ſed poſt mutatũ fuerat) Regem acciperent.

Tranſyluanorum cum Turcis actio.

Quo facto, tributa Solymannum ab iis accepturum, ſuaque gratia dignaturum: ſin, grauiſſime ſe in ipſos factum vindicaturum. Literas deinde Andreæ Bathoreo, præcipuæ inter Tranſyluanos autoritatis, inſcriptas tradit, quibus conquerebatur Solymannus, quod externum militem recepiſſent, à quo cum alia multa inſolenter facta ſunt, tum Georgius Monachus, quem ærario præfeciſſet, nefarie occiſus ſit. Ad hunc finibus eiiciendum ſe primo vere ingenti cum exercitu adfuturum, ac, niſi interea imperata fecerint, omnia crudelitatis exempla in eos editurum. His minis territi Tranſyluani, mox Caſtaldum literis de Solymanni mandatis certiorem faciunt. Is protinus Vſraelem profectus, in procerum conuentu Solymanni minas ſuperbas eleuans atque confutans, pleriſque omnibus perſuaſit, vt quocunque periculo Turcicæ ſeruitutis iugum excuterent. Decretum igitur, vt legato tributum promiſſum ſolueretur, quod ſi accipere recuſaret, finibus quamprimum excedere iuberetur. Qui nil aliud impetrare ſe poſſe videns, accepto tributo Belgradum, inde Conſtantinopolim rediit. Interea Caſtaldi milites multa licenter paſſim faciebant, adeo, vt Tranſyluani iterum ad defectionem ſpectarent, quam Caſtaldus, quantum potuit, impediuit, & paulo poſt deducto omni præſidio Ferdinandi Regis iuſſu Viennam conceſſit.

Ann. Chri. 1553. Comitia Lublini.

Anno, qui ſubſecutus eſt, Rex Lublini comitia egit, legatione magni Moſcouiæ Ducis, quæ tum primum ad eum venerat, data; ſed maiorum Polonorum abſentia, & cum minoribus, ceu quadam de ea re altercatione, tum & iudiciis, non rite adminiſtratis damnoſa & exoſa. Nam in frequenti Senatu plurimos infamia notatos, & in his fœminam quandam Nobilem cædis falſo inſimulatam, quibuſdam er Senatu autoribus, qui poſtea eius occuparunt bona, multatam memorant. Quæ quidem omnia Regi, & quod iterum in Lituaniam ſeceſſit, vbi lubencius & frequentius, quam in Polonia agebat, inuidiam potiſſimum conflarunt. Quo tempore rurſus proceres, cum Regem ſine vxore eſſe nollent, de matrimonio ei conciliando deliberationem ſuſceperunt.

De Regis matrimonio deliberatio.

Proponebatur vero iterum ex domo Auſtriaca, vidua Franciſci Mantuæ Ducis relicta, Catharina, prioris coniugis germana: quæ non multo poſt à fratre Ferdinando Auſtriæ Archiduce Cracouiam fuit adducta, decennio fere poſt Eliſabethæ nuptias, & anno, cuius proximus peſte & annonæ caritate fuerat luctuoſus.

Catharina Auſtriaca Regis ſponſa Cracouiam adducta.

Nuptiæ igitur menſe Iulio ex diſpenſatione Pontificis Cracouiæ ingenti cum lætitia & pompa ſplendida in multorum Principum exterorum ac procerum regni panegyri magno cum omnium applauſu celebratæ ſunt. Quibus peractis, rurſus in Lituaniam ſe contulit, & lites controuerſas Kniſchni in Podlachia aliquandiu diiudicauit.

Rex in Lituaniam tendit.

Cauſa Ducis Oſtrogiæ Viduæ de raptu filiæ cũ Sanguſcone.

Quarum prima & maxima Beatæ Koſcieleczïæ Eliæ Ducis Oſtrogiæ viduæ cum Demetrio Sanguſcone fuit. Qui cum à Rege ob raptum eius filiæ vnicæ Eliſabethæ proſcriptus eſſet, deſperata ſalute ad Ioannis Tarnouii Caſtel-

Quiſpro-ſcriptus in Bohemiam fugiens à Mart. Zborouio occiditur.

lani Cracouienſis arcem Raudnicenſem in Bohemiam profugit, magna quidem celeritate, nec ſui ipſius, nec puellæ equo impoſitæ ratione habita, quod ex hoc matrimonio ampliſſimam opum vim ſperarat. Quem fugiente Martinus Zborouius tum Palatinus Caliſſienſis aſſecutus, vna cum filio cognomine Caſtellano Griuinenſi Pliſſæ tribus à Praga milliaribus lethalibus affecit vulneribus, & Iarmirium ſemiuiuum retraxit, in ſpem certiſſimi matrimonii puella retenta: Verum Lucas Gorcanus cum Stanislao Koſcieleczio Palatino Siradienſi, & Beata puellæ matre ſuperueniens, eam rurſus Sborouiis eripuit. Nam cum Gorcanus ex quodam matrimonii cōtractu Varſauiæ autore Rege ipſam deberi ſibi exiſtimaſſet, non diu nec omnibus lætatus eſt ipſius bonis, nec Zborouiis res adeo feliciter ceſſit. De ipſorum enim in Bohemiam irruptione, deq; iniuriis regno ſuo illatis Ferdinandus Rex grauiter Regi Auguſto queſtus eſt, & Zborouius Iarmirii Sanguſconis epitaphio contra eum tanquam occiſorem probroſo poſito notatus eſt.

Liuonum ad Moſcum legatio de pace.

Eorum iterata legatio.

Pax quindecim annorum firmata.

In Liuonia cum quinquaginta annorum induciæ inter Valterum Plettenbergium & Moſcum olim initæ expiraſſent, & Ioannes Baſilides Moſcorum Princeps aduenions, ingentibus victoriis aduerſus duos Tartarorum Principes Caſani & Aſtracani regna tenentes partis, & imperio ſuo illorum prouinciis ſubiectis Liuoniam deinceps inuaſurus videretur: Liuoniæ Magiſter Henricus Archiepiſcopus Rigenſis, Vilhelmus Hermannus Epiſcopus Derpatenſis, & cæteri Ordines legatos pacem prorogaturos ad Moſcũ in Moſcouiam communi totius Liuoniæ nomine denuo miſerant. Quib. cũ inuſitatas & intolerabiles fere conditiones de tributo ex prouincia Derpatenſi à ſingulis incolis pendendo, & alias Moſcus tuliſſet: re infecta in Liuoniam reuerſi, poſtulata Moſci ad Liuoniæ Magiſtrâtus retulerunt. Qui non leuiter conſternati, mox ineunte hoc anno denuo legatos in Moſcouiam ablegant, vbi poſt longam de tributo diſputationem ad extremum quindecim annorum pacem his conditionibus obtinent, vt intra triennium de omnibus cum magno Moſcouiæ Duce controuerſis capitibus, ac in his de tributo tranſigant: Templa Ruſſorum ſiue Moſcorum in vrbibus Liuoniæ reſtituant: Moſcis mercatoribus cũ Liuonibus & tranſmarinis libere merces ſuas permutare permittant: Tributum de ſingulis capitibus marcã Rigenſem diœceſi Derpatenſi Epiſcopus colligat, & deinceps ſingulis annis pendat: Omnibus ſeruire Moſco volentibus, vndecunq; veniant, liberum itum reditumq; concedant, nec Poloniæ Regi & magno Lituaniæ Duci auxilia vlla ferant. Pendente autem cum Moſco tractatione, Ordines Liuoniæ, vt potentiore hoſte oppoſito eum à ſe auerterent, per legatos Goſtauum Sueciæ Regem ad bellum Moſco omnibus viribus intentandum inuitant, ac ſe idem facturos pollicentur. Sed promiſſa, certis tamen conditionibus iam expoſitis, à Moſco pace Liuones expeditionem poſtea, vt conuenerar, in Maſcouiam ſuſcipiente Goſtauo Rege, domi ſe continuerunt, ac ciuile bellum interea cum Archiepiſcopo accenderunt. Moſcus vero in res ſuas intentus, ante exitum triennii in pactis de pace conſtituti, ad Epiſcopum Derpatenſem de tributo mittit. Qui Cancellarii ſui ſuadentis, promittendum in præſentia tributum, nec tamen præſtandum, ſed poſtea in Cameræ iudicio cauſam iure defendendam, conſiliis non ſat perpenſis obſecutus, literas de pendendo tributo obſignatas Moſci legato tradit. Quæ Epiſcopi

Ciuile Liuonum bellũ.

Moſcus ab Epiſcepo Derpat. tributum flagitat.

Epiſcopi temeritas, vbi publice innotuit, ingentem fremitum in cæteros Liuouiæ Ordines excitauit & prætextum ſpecioſiſſimum Moſco de ſumma vanitate & perfidia Epiſcopi, & aliorum aliquot Ordinum literis & iuramento ſibi promiſſa non ſeruantium conquerendi, & vi armata eos perſequendi tribuit.

Petri Firleii Ruſſiæ Palatini obitus.

Menſis Septembris ipſis Calendis expleuit mortalitatem Petrus Firleius Ruſſiæ Palatinus, Nicolai Caſtellani Cracouienſis filius vnicus, columen familiæ ſuæ, quæ ipſo ſolo nitebatur. Is in aulis Vladislai Vngariæ, Bohemiæque ac Sigiſmundi Poloniæ Regum compluribus annis non ſine exemplo verſatus, poſt quaſi ſydus quoddam in Sigiſmundi Regis Senatu fulſit, relictis ex Catharina Tenczinia Ioanne Nicolao, & Andrea filiis, qui omnes dignitate Senatoria perfuncti ſunt. Eum aliquanto poſt menſe veniente ſubſecutus eſt Petrus Kmita Palatinus Cracouienſis regniq; Mareſchallus, familiæ ſuæ nouiſſimus: Hic primos ætatis annos apud Maximilianum Cæſarem in morum cultu linguaq; Germanica addiſcenda exegit. Inde ad aulam Sigiſmundi Poloniæ Regis ſe contulit, & ab eo aulæ Mareſchallus creatus, poſt ad magnum regni Mareſchallatum ac mox ad Sendomirienſis, tandemq; Cracouienſis Palatinatus dignitatem euectus. In eo ſtirps Kmitarum maſcula deſita patrimonio ampliſſimo Stadniciis ac Barriis ſororum ſuarum filiis relicto.

Petri Kmitæ Palatini Cracouien. mors.

Ann. Chr. 1554.

Regis Sueciæ Goſtaui expeditio naualis contra Moſcum.

Proximo poſt hunc Goſtauus Sueciæ Rex ab Ordinis Liuoniæ Magiſtro, qui bellum eodem tempore Moſcis illaturum promiſerat, inſtigatus, & iniurias ſuas à Moſcis recens acceptas vlturus, expeditionem naualem contra Moſcum ſuſcepit, & præmiſſo Iacobo Baggio, qui idibus Iulii Viburgum appulit, ipſe vigeſimoquinto Septembris eodem peruenit. Præceſſerant etiam copiæ Suecorũm terreſtres. Sueci Noteburgam obſeſſuri primo agmine occurrentium Moſcorum profligato, nemine aduerſante, ad ripas fluminis & lacuum, in quibus ſita Noteburga, acceſſerunt. Cum autem propius octingentis paſſibus ob paludes interiectas admoueri ab vna parte tormenta nequirent, & ab altera parte, ex inſula fluminis rapidiſſimi oppidum alluentis, ſola oppugnari machinis munitiones firmiſſimæ oppoſitæ inſulæ poſſent, & vicino agro per Moſcos ipſos vaſtato, commeatus nullos ex propinquo ſuppeditante: Sueci relicta obſidione Viburgum redierunt, cum copias Moſcouiticas in itinere eos carpentes, fortiter tum quidem repuliſſent. Sed irritati ea expeditione Suecorum Moſci ſequenti hyeme multo maiorib. copiis ad Finnoniæ fines accedunt, & pagos omnes, ad Viburgi mœnia vſque concremant, donec tandem Goſtauus, miſſis Nouogardiam legatis, pacem cum Moſcis inſtaurat, quę receptis ceremoniis iureiurando vtrinq; dato confirmata eſt. Liuoniæ interea Magiſtro, qui ſimul ſe bellum aduerſus Moſcos moturum Goſtauo Regi vane promiſerat, inteſtinum Archiepiſcopo Rigenſi bellũ inferẽte: quo ſibi ac toti Ordini Liuoniæ perniciẽ & interitum tandẽ attraxit. Cum n. hoc anno Chriſtophorus Dux Megapolitanus ab Archiepiſcopo Rigenſi Vilhelmo coadiutor adſcitus mediocri comitatu in Liuoniam veniſſet, Magiſtri iam ætate inclinata vices gerens Vilhelmus Furſtenbergius, inflammatis cæteris Ordinibus, non ferendum peregrinum Principem in ea dignitate, idque pugnare cum pactis Volmatienſibus diſerte exprimentibus, ne quis Princeps aut Comes extrarius, niſi de communi omnium Ordinum, non minus ſummorum, quam infimorum conſenſu ad dignitates in Liuonia admitteretur, diſputabat. Inde bel-

lum intestinum exarsit, quo Rex Poloniæ Sigismundus Augustus primum ab Archiepiscopo vocatus in Liuoniam attractus est, eoq; tumultu vix composito Moscorum impressiones secutæ.

Altero deinde anno Aloysius Lipomannus Episcopus Veronensis à Pontifice ad Regem sub idem tempus aduenit, quo familiæ potentes tam in Polonia, quam Lituania religionem Lutheranam amplexæ ecclesiasticum Ordinem impetebant. Iis igitur legatus Pontificius se opponens in odium ingens apud plerosq; omnes incurrit, variis insuper opprobriis ab illis affectus, adeo, vt non solum scripta in eius ignominiam edita, sed etiam vita ipsius appetita fuerit. Eadem fere tempestate Stanislaus Lutomirscius Koninensis Tussinensisq; Plebanus vulgo dictus ab Archiepiscopo Gnesnensi de hæresi Louiczium citatus est. Verum ille sacris bibliis & magna propinquorum caterua stipatus cum venisset, ad Archiepiscopum admissus non est. Quare domum reuersus, religionis suæ confessionem scripto edidit, eamq; Regi, Archiepiscopo, ac compluribus regni proceribus transmisit, ac post typis euulgauit. In Prussia Albertus Dux filiam Annam Sophiam, ex priori Coniuge Dorothea Friderici Daniæ Regis filia susceptã, Duci Megapolitano Ioanni Alberto nuptui dedit. Cum qua nuptiæ Vilmariæ celebratæ. Ibi lis legato Polonico Petro Barzio cum Danico de loco exorta: Assignatus tamen Polono prior, quod Danus ægre ferrens in diuersorium impransus abiit.

Ann. Chri. 1555. Legatus à Pontifice ad Regem.

In Vngaria induciis, quæ in quinquennium factæ fuerant, iam propecircumactis, Ferdinandus Rex Antonium Verancium Episcopum Agriensem, & Franciscum Zaium Cassouiæ Præfectum Constantinopolim ad pacem à Solymanno petendam ire iussit. Hi dum absunt, Bassa Budensis de damnis iniuriisque eorum, qui Zigethum, Babociam ac vicina loca præsidio tenebant, grauiter conqueritur: ea re non pacem peti, sed induciarum fidem, ac ius gentium violari testatus. Nec sane querelæ eius ratione carebant, quod Haidones, vt vulgo vocantur, genus hominum latrociniis deditum, nullo stipendio merentes, ex rapto viuerent, omniaque infesta redderent. Nec Rex eiusmodi prædones vagos coërcere poterat. Tandem Budensis noua quadam commotus iniuria, decem millibus suorum coactis Caposuuarum deditione accepit, itemque Babocziam nil grauius expertam. Eadem de Zigetho spes erat, sed vana. Cum enim non longe inde cum exercitu consedisset, & magni ponderis globus in tentorium ipsius aduolasset, periculo territus retrocessit.

Ferdinandi Regis Vng. legatio ad Turcam de pace.

Insequenti, qui erat à nato Christo 1556. turbata erant in Polonia omnia, & Regina BONA, quæ pene quadraginta annos in Polonia consenuerat, prætextu valetudinis curandæ in Italiam proficisci cupiebat. Quæ res Regis & Procerum animos nonnihil perturbauit, non solum, quod thesauros haud contemnendos, quorum hæreditas ad Regẽ Augustum & sorores eius redire debebat, secum asportaturam, sed etiam exiguo cum Regis regnique honore in illo Italiæ angulo regiam dignitatem tuituram esse haud obscure præuiderent. Cuius profectionis autores erant Reginæ Laurentius Papagola, & Camillus Bracantius Neapolitani familiares aulæ ipsius, qui eam Proregis Neapolitani officiis functuram, maximaq; dignatione & honore ibi futuram spem ei faciebant. Quibus cum antea quoq; Rex succensebat, tum vero hoc consilio audito omnibus modis ipsorum conatus impedire

Ann. Chr. 1556. In Polonia omnia turbata. Regina BONA in Italiam cogitat.

dire voluit. Ac primum quidem per Isabellam Vngariæ Reginam sororem, ne de discessu cogitaret, persuadere matri conabatur: & cum hoc non successisset, ad terrorem in foro patibulum erigi iussit, voceq; præconis omnibus Reginam matrem comitaturis mortem interminatus est. Sed vt semper in vetita nitimur, & negata eo magis cupimus, Regina indignabunda Antonium Tercianum Iureconsultum suum ad Regem ablegauit, percontatum, cur discessum ipsius prohiberet. Cui Rex, à matre, quam ipse coram alloqui posset, legatos mitti nõ decere replicuit. Regina nihilominus iter in Italiam omnibus modis vel inuito ipso Rege ac Senatu adornauit. Cumque precario discedendi facultatem à filio Rege impetrare non posset, subito ad largitiones conuersa, Regis & procerum animos sensim sibi conciliauit, causam eius agente Stanislao Tenzinio Palatino Cracouiensi, & Ioanne Ociessio regni Cancellario, principem autoritatis & gratiæ locum apud Regem tenentibus. Permultum etiam matrem iuuit Isabella Regina vidua Vngariæ, quæ à matre stabat, huic rei se interponens, annulo cum gemma admodum pretiosa, quę stella vocabatur, Regi à matre dono allata. Frustra autem renitebantur alii harum rerum largitionumque ignari, quibus ne obnoxius esse, aut culpam aliquam retulisse Ioannes Tarnouius Castellanus Cracouiensis videretur, decem aureorum millia, à Regina Bona sibi mutuo ante data, mature ei restituit, ac de consueta sua illa senatoria dicendi libertate nil quicquam remisit. Eodem anno Sophia Regis soror Henrico Duci Brunsuicensi à Rege nuptui data, & Wolffenbutelum splendido cum comitatu ad sponsum deducta est.

Eius discessus impeditus.

Stanislaus Tenczinius Palatinus Cracouien.

Sophia Regis soror Duci Brunsu. nuptui data.

Hoc ipso anno Ioann. magnus Moscouiæ Dux apud Cæsarem Carolum cæterosque Imperii Ordines superioris legationis, cuius anno 1548. mentio facta, postulata scripto prolixo repetit, & se suosque subditos veros Christianos esse, & sacra biblia, Missam, epistolas, euangelia, Symbolum Nicenum, baptisma retinere profitetur: nec propterea, quod sacramenta sub vtraque specie iuxta Christi institutionem vtantur, pro impiis se habendos. Misisse maiores suos ante centum & 40. annos Gregorium Nouogardiensem cum aliis 5. Episcopis Russis ad concilium Constantiense. Basilium patrem suum & cum Maximiliano Imp. & cum Pontificibus Adriano ac Clemente, Demetrio Roman. legato, de concordia ecclesiarum egisse. Patrem & se multas barbaras Scytharum gentes, Permios, Iubros, Condoros, Lucomoros, Ceremissos, Loppos solem & lunam antea adorantes, non tam sibi quam Christo subiecisse: deniq; nullũ in tota Moscouia adeo puer ũ esse, in cuius pectore nõ crucifixi imago dependeat. Deinde oratorẽ se perpetuũ in Germania alere, & pecuniam ad Turcicum bellum promissam recepta obligatione mutui apud Fuggaros Antuerpiæ deponere, nec intra 20. annos repetere, & mox bello aliquot Moscorum millia sumptu suo adiungere velle ostendit. Huius erga Germanos affectionis suæ singularis causam esse integritatem, virtutem, & fidem ipsorum, cuius nomine præ cæteris gentib. prædicentur: ac quod vicini ipsi, & Scythiæ regiones antiqua Teutonum sedes in sua ditione sint. Alioquin ex Italia & Gallia se artifices, ac duces militares nãcisci posse. Quod in Ægypti Sultano olim, & Sophi Persarum Regi Mahometico cõtra Turcas bellum gerentibus militem, tormenta, & arma Christiani miserunt: multo minus sibi Christianam fidem profitenti deneganda. Nec se plus vna legione militum, & duabus turmis equitum ex Germania conducturum,

Moscorum Principis legatio ad Cæsarem.

Eiusdem promissa.

Ffff 3 qui-

quibus non aduerſus vllos Chriſtiani nominis populos, ſed regionum ſuarum illuſtrationem & defenſionem, & hæreditarii hoſtis Turcæ & Tartari oppugnationem vti velit. Promittit cũ omnib. vicinis ſuis Chriſtianis, Polonis, Lithuanis, Suecis, & Liuonib. petentib. ſe perpetuam pacem culturum, eiuſq; obſides 25. Principum filios in Germaniã miſſurum. Poſtremo ad religionis vnionẽ denuo hortatur, ne, vt Hebraicę linguę Eccleſias in Palęſtina, Syria, Ægypto, Chaldæa: Gręcas in Aſia minore, Thracia, Macedonia, Turcæ inteſtinis diſſidiis attracti deuorarint: ſic Latinæ etiam eccleſiæ regna, ex quib. iã Vngaricũ propemodum ablatum ſit, opprimant. Promittit, ſe Armenios quoq; ad religionis ſocietatem, in Concilio ineundam, admonitione, & exemplo ſuo inuitare, ac interea, dum Conciliũ celebretur, iuxta inſtitutam ſuperiore anno in Imperio religionis pacẽ, omnia ſinceræ beneuolentiæ & fidei officia Latinæ Eccleſiæ præſtare velle, vt occupatum à Turcis Conſtantinopolitanum imperium ex fœdiſſimi latronis manu rurſum extorqueatur. Hæc magnifica promiſſa in fumũ poſtea abierunt, illato poſt biennium Liuonib. bello exitiali, & totos 25. annos cõtinuato. Ad ꝙ primo accẽdendum animoſiorẽ Moſcum inteſtini Liuoniæ coadiutoris Vilhelmi Furſtenbergii, & cæterorum Ordinũ aduerſus Archiepiſc. Rigenſem hoc anno motus reddebant, quorũ hæc fuit cauſa: In cõuentu Ordinũ Liuoniæ Volmarienſi decretũ cõmuni oĩm conſenſu factũ, & ab ipſo Archiepiſc. ſubſcriptum, ſubſignatũq; ne vlli deinceps exteri Principes vel domini ab vllo Liuoniæ Magiſtro, Epiſc. aliiſue ſtatib. in Liuoniã vocarẽtur, nec coadiutor adoptaretur, niſi cõmunis & liberrimus oĩm ordinum Liuoniæ tã minorum q̃ ſummorũ cõſenſus accederet: qui ſecus faceret, vt huius collegæ, Collegia, Præfecti, Nobilitas, & cęteri ſubditi ab obedientia & fidelitate domino iurata liberi, cæteros Ordines receſſum, vt vocant, illum ſeruãtes iuuare contra ſuum dominum teneantur. Aliquot annis poſt Vilhelmus Archiepiſc. Rigẽſis, ex Brandeburgenſium Marchionum familia, inſcio collegio & conſiliariis, ac Nobilitate diœceſis Coadiutorẽ ſibi adiunxit Chriſtophorũ Ducem Megapolitanum adoleſcentẽ Ioan. Alberti & Vlrici fratrẽ, ab Imper. Rom. Regibus Poloniæ & Daniæ, ac pleriſq; Imperii Electorib. & principib. commendatum. Qui cũ comitatu mediocri adiunctis à fratre Ioan. Alberto conſiliariis in diœceſin Rigenſẽ appulit. Ac tum primum anteſignani collegii, Præpoſitus, Decanus, & Cellarius, cæteris collegis ac prouincialib. incõſultis, ab Archiepiſc. perſuaſi, inſtrumento à ſe ſignato Ducem Chriſtophorum Archiepiſc. coadiutorem legitime poſtulatum & receptum eſſe teſtati ſunt. Verum ordinis Magiſter Henricus, & Coadiutor illius Vilhelmus Furſtẽbergius, Hermannus Epiſc. Derpatenſis, Ioan. Oſilienſis & Curẽſis, & cæteri archidiœceſis, & reliquæ Liuoniæ ſtatus huic poſtulationi, quæ ex diametro Volmariẽſi receſſui repugnaret, cõſtanter aduerſati ſunt. Archiepiſc. patrocinio & auxiliis Sigiſmundi Auguſti Poloniæ Regis Archiepiſc. protectoris & fratris Alberti Ducis Pruſſiæ, aliorumq; Principum, q̃ Chriſtophorum commẽdarunt, fretus in ꝓpoſito perſeuerat. Cum autẽ Magiſter Liuoniæ, & cæteri Ordines cõuentum Vendœ inſtituiſſent, & Nobilitatẽ ad cæteros Archiepiſc. ſubditos hortarẽtur, vt iuxta Volmarienſe decretum deſerto domino ſuo Archiepiſc. ſecum ad cõmunis decreti propugnationẽ cõiungerẽtur, Archiepiſc. etiã collatis cum fratre Alberto Duce, & Sigiſmundo Aug. Rege Poloniæ cõſiliis, ſe ad defenſionẽ parat. Accidit autẽ paulo ante, vt in noui Coadiutoris Magiſtri Liuoniæ electione Caſpar Munſterus ſummus poſt Princi-

Margin notes: *qua poſt in fumum abierunt.* — *In Liuonia motus inteſtini. Eorum cauſa.* — *Chriſtoph. Dux Megapol. coadiutor Archiepiſc. Rigen.* — *Archiepiſc. ad defenſionem ſe parat.*

Principẽ equitum magiſter, ad quẽ defuncto Principe ius ſucceſſionis proxime ſpectare ipſe exiſtimabat, ſe contumelioſe præteritum, & Furſtenbergium ſibi prælatum ægre ferens, aduerſus nouum Coadiutorem, qui viuẽte adhuc Hẽrico ſene Ordinis Magiſtro plæraq; adminiſtrabat, multa ſeditioſẽ moliẽs, & cum vicinis Principib. Rege Poloniæ, Duce Pruſſiæ, & Archiepiſc. Rigẽſi cõſilia aduerſus Ordinẽ participãs, ideoq; ſe inuiſum Ordini ſuo, & de vita periclitari ſe animaduertẽs, excluſus arcib. ſuis, primũ ad Archiepiſc. Rigenſem, deinde ad Poloniæ Regem confugeret, auxilium & opem aduerſus Ordinem implorans. Quare vt anteuerteret aduerſariorum molitiones Furſtenbergius, diſſuadente Magiſtro ſene, coniunctis ſibi cæteris Liuoniæ ſtatib. Epiſc. & ciuitate Rigenſi Archiepiſc. ſuo infenſa, contractis copiis Archiepiſc. Kockenhuſii obſidẽt, eũq; in ſuã poteſtatẽ vna cũ Coadiutore nouo redactũ capiũt, & per integrũ annũ in cuſtodia Principe indigna detinẽt.

Eadẽ tẽpeſtate Baſſa Budẽſis in Vngar. magno cũ exercitu reuerſus Zigethũ obſidione cinxit. Defẽdebatur oppidum ſtrenue, cui præfectus erat Marcus Horuatus Kereczinio ſuffectus. Ferdinãdum Regẽ tum Trãſyluanicus diſtinebat tumultus à Petrouicio excitatus. Agrienſẽ etiã agrum Georgius Bebekius infeſtabat, caſtellis quibuſdã Valachorum ope expugnatis, inter quæ Baboczia fuit. His tot tantiſq; hoſtib. circumſeſſus Ferdinandus Rex cõuentib. ꝓuinciarum hinc inde habitis, oratores ſuos Ratiſponã ad Principes auxilia flagitatũ miſit, ipſe e veſtigio militis per Germaniã cõſcribẽdi negotium dat Nicolao Boluilero, viro rei militaris peritia claro. Quæ copiæ delectũ habito omnes ad Caniſiã Styriæ oppidũ cõuenire iubẽtur: ibi cũ diu deliberatum eſſet, qua ratione obſeſſis auxiliũ ferri poſſit, illa cõmodiſſima viſa eſt, vt Baboczia vicina Zigetho arx obſideretur. Turcę ea re cognita, omiſſa Zigethi oppugnatione, quã primũ maturato itinere ad Babocziã cõtenderunt ibiq; in locis editiorib. tormẽta collocarunt, quib. Chriſtianos exciperẽt: cuius rei vtpote improuiſæ nuncius magnum Chriſtianis attulit terrorẽ, præſertim quod periculum eſſet, ne tormentorũ vi turbatis ordinib. equis horrendo ſonitu perterritis, oẽs in fugã agerentur. In hoc ancipiti caſu Zerinius Comes, & cæteri Præfecti pręſidiarios ad fortitudinẽ adhortati ſũt. Cũ itaq; toto die extracta pugna eſſet, & ad ſummã virtutẽ nil reliqui feciſſent Chriſtiani, nõ ſemel deniq; in proximas paludes barbaros cõieciſſent: poſtremo tñ deſtituti puluere tormẽtario, & quod expediri in his turbis tormẽta regia, quæ ꝓcul aberãt, nõ poſſẽt, cedere Turcis numero & loci cõmoditate ſuperiorib. fuerũt coacti. Ne tñ fugę inſtar diſceſſus ille videretur, Babocziã caſtrũ ex itinere adorti ſũt in[g]ẽtib. animis, q̃ ſi pulueris tormẽtarii tũ copia adfuiſſet, in medio turmarũ hoſtiliũ, ceu ad ſpectaculũ circũfuſarũ, expugnaturi locũ fuiſſẽt. In eo diſceſſu accidit res pene incredibilis, ꝙ nõ oĩo 300. equites Auſtriaci cũ vniuerſa prope Turcarũ multitudine cõgredi auſi, dũ nũc eminus, nũc cominꝰ exploſis ſclopetis inſequẽtes à tergo morãtur, cędẽ ingentẽ fecerint, cõiectiſq; in fugã hoſtib. adiuuãtib. leuis armaturæ equitib. Vngar. viã ſalutis primi ſuis oſtẽderint. Non incruẽta hoſti illa fuit victoria, in qua meliori ac maiori parte exercitus amiſſa loco inſuper cedere coactus eſt. Dũ hæc ad Babocziã fiũt, Ferdinandus incolumem exercitum reductum certior factus, Comitem Zerinium imprimis, & Boluilerum peditum legatum, & reliquos militum præfectos ob res fortiter geſtas liberaliter proſecutus ornamentis dignis condecorauit: & ad belli exitũ intentus Bohemos & Morauos

Margin notes: *Caſp. Munſteri molitio* — *Qua repreſſa. Archiepiſcopus Rigen obſeſſus captusque.* — *Zigethum à Turcis obſeſſum.* — *Ferd. Rex auxilia petit.* — *Zigeto relicto Baboczia obſeſſa à Turcis.* — *Zerinii fortitudo.* — *Chriſtianorum impar pugna cum Turcis, ſed felix.*

rauos ad arma conuocat, deſignato delectus loco ad Straſnitium, haud procul Auſtriæ Vngariæq; finibus, atque filium Ferdinandum exercitui ducem deſignat. Quæ copiæ antequam Viennam conuenire poſſent, Turcæ Zigethum denuo, ac grauiore obſidione premere pergunt: oſtenſisque Chriſtianorum à ſe occiſorum capitibus, eos ſpontaneam ad deditionem perfractis muris, iteratiſque oppugnationibus hortabantur: quod ſi pertinacius reſiſterent, pro honorib. & muneribus, quæ ampla pollicebantur, in omnem ſexum & ętatem gladio ſe ſæuituros minabantur. Ea vero tum omnium fuit conſtãtia, vt ſurda aure minas atq; promiſſa barbari omnia exciperent: quin etiam ad Babocziam illi cladem illatam exprobrabant, ſperare ſe addentes, niſi quamprimum diſcederet, id caſtrum à ſe expugnatum, inq; cineres redactum iri. Sed præcipue inſignis fuit præfecti Marci Horuati virtus, qui quamuis magna commeatuum, tum imprimis pulueris tormentarii inopia premeretur, ad extremum tamen, neceſſiate adductus, ac pene depoſitis reb. auſus eſt, vltro facta irruptione, cum Turcis dimicare. Quod cum ſæpe & id quidẽ feliciter tentaſſet, relatis identidem in caſtris opimis ſpoliis, ad extremũ Alybaſſam Turcicarum copiarum Præfectum eo adegit, vt diffidens reb. ſuis, ac nullius, niſi pręſentis, quod à Chriſtianis imminebat, periculi metu de diſceſſu conſilium ceperit. Quod vbi fama ad Regem fuit perlatum, filium Ferdinandum ducem expeditioni conſtitutum, antequam nouę ex Turcia, Seruia, Boſniaq; copię confluerent, maturius ad exercitum cum ſupplemento mittendo exiſtimauit. Is ſub exitum Auguſti menſis Vienna bonis auſpiciis ipſo ſolenni D. Bartholomæi die egreſſus, in caſtra ad exercitũ peruenit, qui ad Caniſiam aduentum eius pręſtolabatur. His auxiliis Auſtriacis exercitu confirmato, de explorandis hoſtium conſiliis, de eorum incommodis augẽdis, deq; Zigetho communiendo conſultari cœptum, eo quod præſidium illud ad inuadendos hoſtes maximam opportunitatem, ad defendẽdos fines commoditatem ingentem præberet, ſi frequenter erupturis egreſſus facilis ac tutus pararetur, ac commeatus, pecunia, mileſque, quæ eum in finem adduxerant, immitterentur. Prouidebant nõnulli, id eſſe rem ſummi diſcriminis, quoniam plura oppida natura & opere ferme inexpugnabilia in vicinis locis reliqua eſſent, quę rectã illam viam facile intercludere, & excurſionib. omnem regionem infeſtam reddere poſſent: quorum inſultantiũ perpetuoque inſidiantium arma metuenda, & pericula ſubeunda quotidie fore maxima: ſitam quoq; in propinquo Carothnã arcẽ cum oppido munitiſſimã, hoſtib. non ſine ſummo periculo adimi poſſe. Hęc ſententia etſi multũ periculi præ ſe ferre videretur, omnium tñ calculis fuit cõprobata, quod bellũ trahere perniicioſum admodum pleriq; exiſtimarent. Itaq; cum inſigni alacritate in ſpẽ prope certam erectos Princeps ſingulorum animos videret, ne mora incõmodi aliquid adferret, Boluilerum cũ legione ſua & Auſtriacos equites cataphractos cum aliis aliquot expeditioris armaturæ equitũ ad occupandã Carothnam præmittit, qui in omnem euentum ac fortunã intenti, vir liter oppugnationem aggreſſi, oppidum primũ, deinde arcem quoque capiunt, pręſidiariis omnibus trucidatis. Ita Carothna à Chriſtianis recepta fuit, cuius rei fama perculſa reliqua, quæ in Baboczia, Sancto Martino, Gereſgalio, Calamancia, atque Sallia erant, præſidia omnia, igne ſuccenſis caſtris, ac machinis corruptis, effuſa fuga Quinqueccleſias ſe receperunt, vbi hoſtis ſubſidia ex Vngaria, Seruia, Thracia, & Boſnia colligere dicebatur.

Ferdin. Archidux Auſtr. à patre exercitui præficitur.

Zigeti iterata obſidio.

Ferd. Auſt. exercitui ſubſidio venit.

Deliberatio obſidionis tempore habita.

Carothna oppugnata & expugnata.

Secutus eſt tum eadem tam lætæ victoriæ veſtigia Zigetho Præfectus Marcus Horuatus, ac cum præſidio ad fanum vſque S. Laurentii Salliamque, ac pene ad ipſa Quinqueccleſiatum mœnia excurrit, occupatiſque, quæ Turcę reliquerant, munimentis, cum opulenta præda ad ſuos eſt reuerſus, Ferdinandus Archidux maiore cum exercitus parte Boluilecum ſecutus Caniſia Czorgonem vſque, vbi ex nunciis Carothnæ expugnationem cognoſſet, lætus his belli primitiis cum ſuis de reſiduis etiam expugnandis caſtellis conſilia agitauit. Quibus quanquam animus non deeſſet vlterius progredi, ac cætera ante paucos annos amiſſa munimenta, Veſprinum præſertim & Capoſuiuarum recipere, non eſt tamen viſum inconſulto Rege patre quicquam vlterius tentare aduerſus hoſtem vaferrimum, & qui vndique ex omnibus pene Vngariæ, Myſiæ, ac Croatiæ partibus milites conuocare dicebatur, atque inſtructa iam acie Quinqueccleſiis Calamanciam vſq; proceſſiſſet, ductis ſecum ingenti numero ac mole tormentis, exploratores inſuper in caſtra Chriſtianorum ſubmiſiſſet, qui capti & quæſtionibus ſubiecti ſexaginta armatorum millibus exercitum Turcicum conſtare affirmabant. Protinus literis à Patre, ne in diſcrimen exercitum ſuæ fidei commiſſum adduceret, diligenter cauere iuſſus fuit: frigore brumali primum omnium ex anni tempore incidente, penuria dein rei frumentariæ quotidie magis creſcente, cum & militum corpora morbis contagioſis & lethalibus, dyſenteria maxime, confecta, in regione Germanis ſemper aduerſiſſima, non ſatis ad longiorem profectionem idonea viderentur. Itaque ſatis & ad gloriam nominis ſui, & regni vtilitatem geſtum arbitratus, ſi obſidione liberato Zigetho, ac cæteris ſuccenſis, ſoloq; æquatis munimentis Baboczia, Gereſgallio, Sancto Martino, Salliaque, quo patefactum iter Zigethanis maneret ad commeatus inuehendos, victorem exercitum incolumem reduxit.

M. Horuati virtus.

Ferd. conſilium de reſiduis caſtellis expugnãdis.

Ferd. exercitum incolumẽ reducit.

In Liuonia inteſtino incendio exardeſcente, Poloniæ Rex à Caſparo Munſtero, qui ad illum transfugerat, ſolicitatus (cum aliquem Rex ſe Archiepiſcopæ Rigenſis protectorem profiteretur, & captiui Archiepiſcopi conſanguineus eſſet) indictis prius Varſauiæ comitiis, de inferendo Liuonibus bello cum proceribus conſultauit. Quo decreto, Nicolaoque Mielecio Podoliæ Palatino ſũmæ rei præfecto, menſe Iulio ineunte florentiſſimũ exercitum centenis millibus equitum ac peditum conſtantẽ, ipſe ſupremus belli dux pręſens, in expeditionẽ duxit, eo animo, vt omnino prælium cum Liuonibus committeret. Cui ſe quoque cum copiis ſuis Albertus Pruſſiæ Dux ad opem ferendam, & fratrem captiuitate liberandum adiunxit. Sed commodum Ferdinandus Cæſar, & Imperii Electores, Chriſtianus item Daniæ Rex ab Alberto Duce ſororio ſuo, & Ioanne Alberto Principe Megapolitano excitati, legatos in Liuoniam de liberando Archiepiſcopo, & controuerſiis illis ex æquo & bono componendis mittit. Ac Danici quidem legati cæteros anteuertentes, iam pacis conditiones has confecerant, vt Archidiœceſis Rigenſis, quæ tota in poteſtate Magiſtri Ordinis erat, Epiſcopo Derpatenſi & Oſilienſi ſequeſtris traderetur, Archiepiſcopo ex cuſtodia liberato quatuor Præfecturæ, Chriſtophoro totidem vtendæ fruendæ relinquerẽtur, donec reliquæ cõtrouerſiæ iure vel compoſitione arbitraria deciderentur. Quas conditiones Rex Poloniæ ratas habere noluit, cum Archiepiſcopo inter cætera permoleſtum eſſet, quod iuriſdictio dimi-

Comitia Varſauiæ de inferẽdo Liuonibus bello.

Regis Pol. exercitus numeroſus.

Cæſaris & aliorum interceſſio pro captiuo Archiep. Rigẽ.

dia in vrbe Rigensi non restituta, sed in dubium litis euentum commissa esset.

Ord. Magister Henricus moritur

Inter hos tumultus Magister Ordinis Henricus senex muneri suo prorsus renuncians, & Vilhelmo Furstenbergio plenam Liuoniæ administrationem tradens, paulo post rebus humanis exemptus est. Tandem Rege Poloniæ cum exercitu instante, & iam ad Posuolum castris metatis, intercedentibus Ferdinandi Cæsaris, atque Principum Electorum Commissariis res sic transacta est:

Transactio inter Pol. Regem & Magistrū Liuō.

Vt Liuoniæ Magister in castra ad Regem veniret, bellum deprecaretur, Archiepiscopum captiuum in pristinum dignitatis statum restitueret. Dux Megapolitanus Christophorus ipsi successor posthabito illo Volmariensi decreto confirmaretur. Ita tum bellum ingens à Rege Augusto intra vnum mensem & cœptum, & confectum est.

Bellum magnum breui tempore cōfectum.

His ita gestis, Rex ex Lituania Crasnostauum contendit litium diiudicandarum causa: quo etiam ad Regem venit Æmilius Maluetius vir præcipuæ Nobilitatis Bononiensis, laute & honorifice vbique à Polonis, in quos propendebat, habitus, à Rege quoque dona tulit non exigua, præter ab eodem pensionem annuam ei assignatam. Crasnostauo itum Varsauiam, ex qua Rex ob Reginæ incommodam valetudinem, impedimentis omnibus relictis, Cracouiam excurrit.

Rex Crasnostauum contendit.

Moscus Liuonib. bellū indicit.

Liuonibus intestino bello fatigatis & exhaustis, cum minuēdorum sumptuū causa militem omnem dimisissent, omniaq; pacata atque secura arbitrarentur: Ioan. Basilides magnus Massouiæ Dux mense Nouemb. bellum Liuonibus indixit, his prætensis causis: quod Derpatenses non seruassent pacta superioribus annis conuenta de reparandis ac restituendis templis Moscorum Derpati, & aliis in locis Liuoniæ, à Lutheranis dirutis atque destructis: quod negotiatorib. Moscorum liberam negotiationem ac permutationem armorum bellicorum, loricarum, pulueris tormentarii, aliarumq; rerum ad vsus bellicos necessariarū interdixissent: quod Episcopus Derpatensis tributum multorum annorum ex prouincia Derpatensi sibi debitum vt aliquoties tabulis pactorum obsignatis fidem dedisset, non persoluisset, cuius fere summa erat quinquaginta Ioachimicorum, quos à valle Germani vulgo Taleros vocant, millia. Hanc pecuniam si dependissent Mosco, eum à ceruicibus suis & suorum auertissent. Sed tutpe videbatur Ordinibus Liuoniæ certo pretio & pecunia ab hoste barbaro pacem emere, cuius rei post eos pœnituit, sero cum saperent Phrygum instar.

Causa offensionis Mosci in Liuonis.

An. Ch. 1558.

Moscus exercitum numerosum in Liuoniā mittit.

Ineunte anno sequente Ioannes Basilius Moscorum Princeps collectum exercitū ex trecentis millibus Moscis in Liuoniam misit, qui vicesima quarta Ianuarii Nieuhusium arcem cum ditione Derpatensi magnam Archiepiscopatus Rigensis partem, territotium ipsius Magistri Lidam & Virlandiam ferro igneque deuastauit: circa quadragesimæ vero principium Naruense territorium ingressus diripuit, opimisque spoliis onustus in Moscouiam regressus sit, nemine ipsi resistente. Hac clade accepta, conuentus equitum & reliquorum Liuoniæ statuum media quadragesima agitur, in quo rebus hinc inde deliberatis & discussis tandem placet legatos ad Moscum mittendos, & pacem sexagies septuagies millibus Ioachimicorum redimendam esse.

Conuentus Liuonum.

Eorum ad Moscum legatio.

Mittitur itaque à Liuonibus in Moscouiam ad inducias petendas quadrimestres, ac liberum pro pace componenda accessum veredarius, quem non multo post legati subsequūtur. Qui cum ad Moscum appulissent, inueniunt animum eius perturbatum, & Liuonibus infensum,

vtpote qui nullam pacem nullasue inducias ab ipso obtinere potuerunt. Causa offensionis hæc fuit: Sita sunt in Liuoniæ & Moscouiæ finibus duo oppida è regione posita, quæ fluuiolo Narua interlabente distinguuntur. Alterum Germanica Narua dicitur, estque ditionis Liuonicæ, alterum Russica, quæ alio nomine Iuanogradum nominatur, Mosco subiecta. Furstenbergius Liuoniæ Magister in suam Naruam Commendatorem seu Præfectum trecentis cum peditibus, & centum quinquaginta equitibus præsidii loco, Moscus vero tria millia collocarat. Constitutis autem induciis inter Moscum & Liuones quadrimestribus, accidit, vt vix vno induciarum mense exacto quidam ex præsidio in Germanica Narua è turribus prospicerent, viderentque ingentem turbam in Narua Russica obambulantem, in qua illi vel proteruia & temeritate, vel largiore potu accēsi duo tormenta bellica displodunt, & ferreas glandes in mediam Moscorum turbam eiaculantur, existimantes, vt & cæteri Præfecti ministri, inducias iam expitasse. Mosci vero, quibus religio erat inducias violare, nil contra Liuones moliuntur, ne telum vllum quidem emittunt, sed celerrrime rem de violatis induciis Principi suo indicant, & hoc nuncium eodem die, quo Liuonum legati ad Moscum peruenerant, ad eundem perfertur. Qui indignabundus Liuonum legatos re infecta cum muneribus domum remittit, & simul se hanc insignem perfidiam ferro flammaq; vindicaturū minatur.

Qui legatos re infecta remittit.

Narua Germanica à Moscis obsessa & occupata

Legatis in Liuoniam reuersis, illico Mosci exercitus Naruam Germanicam obsidet, & cum ignis in cuiusdam chirurgi domo exortus per totum oppidum grassaretur, illico Mosci tormentis bellicis portas & muros demolientes, ingressum sibi pararunt, octauoq; obsidionis die oppidum occuparunt. Oppidani cum præsidiariis in arcem confugerunt, sed paulo post commeatu destituti, Prefectus deditionem facere coactus est hac conditione, vt sibi cum omnibus militibus tuto hostium castra transire liceret. Data est eis ab hoste fides, sed quoad facultates non seruata, & Naruenses Præfecto discedente Mosco se iuramento obstrinxerunt. Direpto & desolato Naruēsi territorio, circa natalem Diui Ioannis Baptistæ exercitus Mosci ex octoginta millibus constans in Derpatensem prouinciam progreditur, & vicesimaseptima Iunii die primariam Episcopi arcem, cui à noua domo nomē, obsidet, cumque bis mille equites & trecenti Episcopi Derpatensis obsessis in auxilium missi, circa castrum Kirempe tentoria figentes otio luxuriæque indulgerent, deditione capit.

Mosci in Derpatēsem prouinciam irruunt.

Nieuhausiū obsessum & captum à Moscis.

Hæc videntes reliqui equitum Liuonum Prefecti, metu ingruentium periculorum arces turpiter suas deseruere: arces quoque Etzum, Varnebeccum, Laissum, Ringa, & Ouerpala desertæ in prædam ac possessionem hosti venerunt.

Mosc. copiarum præfectus de Derpato obsidē. cogitat.

His peractis, Præfectus Moscouiticarum copiarum Petrus Sisegaleider (sic dictus à septem triremibus, quibus piraticam exercuerat, marique prefuerat) animum ad obsidionem & expugnationem Derpati oppidi adiecit, quod Moscus tributum ab Episcopo nondum acceperat. Hermannus enim Episcopus illorum, quod antecessor Iodocus bona Episcopatus oppignorata reliquerat, thesauroqne collecto in Germaniam concesserat, in quæ redimēda suas facultates impenderat, soluendo non erat, & Nobilitas, cum his malis subuenire posset, tamen noluit Episcopus. Itaque Hermannus occulta cum Cancellario suo agitare consilia cœpit, quo modo in Mosci tutelam ac patrocinium ipse recipetetur. Verum obsidio Derpatensis euentum horum

Derpatū à Moſcis obſidione cinctū & occupatū.

conſiliorum euertit. Præfectus enim Moſcouiticarum copiarum quatuor agminibus, in quibus triginta Tartarorum, & duodecim millia ſclopetariorum erant, Derpatum quinto idus Iulii obſedit, decimaque nona eiuſdem menſis per deditionem ſine cæde & ſanguine cepit, Epiſcopo in Moſcouiam abducto, ibiq; mortuo. Ingentē ibi theſaurum auri argentique ab Eccleſiaſticis Canoniciſq; Reualienſibus, ac reliqua Nobilitate eo aduectum, & tantum, vt aliquot inde exercitus ali poſſent, accepit. Dedito Derpato, Bernhardus Schmerten Præfectus Vittenſteini terrore hoſtis fractus, arcem munitam & opulentam Vittenſteinum deſeruit, quam milites Derpatenſes dimiſſi & exauctorati prætereuntes apertam & vacuam hominibus inuenerunt, ingreſſi eam largo potu ciboque ſe refecerunt, & ablatis ſecum rebus quæ placebant, diſceſſerunt. Magiſter itaque vni ex Crucigeris Caſparo Oldenbockio eam commendauit, qui cum præſidiariis militibus ſe arcemque firmaſſet, aliquoties Moſcum oppugnationem tentantem inde repulit. Eadem æſtate mēſe Iulio Franciſcus Anſtelius Præfectus Reualienſis arcem deſeruit, & cum ſupellectili ac theſauro cōpilato in Veſtphaliam conceſſit. Ante diſceſſum tamen arcem Chriſtophoro Munchauſio commendauit, eaque conditione tradidit, vt miſſis legatis ad Regem Daniæ Chriſtianum arx cum adiacentibus ipſi traderetur, qui Reualenſium legatos hæc offerentes comiter quidem audiuit & excepit, ſed nil præcipitanter agendum in tantis tumultibus cenſuit, nihilominus tamen illos bona ſpe confirmatos, cum machinis quibusdam bellicis, puluere tormentario, & aliquot aureorum millibus ad ſuſtinendam arcis obſidionem domum remiſit, pauloque poſt vitam cum morte commutauit. Eodem tempore Petrus Suiſcius Pleſcouienſis gubernator Reualienſibus eorumq; Præfecto Munchauſio bellum indixit, ex quo vrbem ſuam oppidani ita muniueruut, vt à tanta hoſtis potentia tuta maneret.

Vittenſteinum deſertū à Bernh. Schmerten.

Arx Reualienſis itidē.

Reualienſiū legati ad Daniæ Regem.

Reualiēſib. P. Suiſcius bellum indicit.

In Vngaria induciæ inter Ferdin. Regem & Turcas.

Eadem anno in Vngaria Ferdinandus Rex cum Turca inducias pepigit, quas tamen Tranſyluanici motus interturbarunt. Iſabella enim Regina vidua eiectis omnibus, qui Ferdinando fauebant, rerum ſummam ad ſe retraxit, cum populi fauore, tum Solymanni amicitia, & Regis Poloniæ Sigiſmundi Auguſti fratris ſui auxiliis freta, idque tanto ei fuit facilius, quod multis hominum millibus peſte abſumptis maxima eſſet tota regione ſolitudo, Nec tamen Ferdinandus Rex arma ſtatim ſumpſit, Rege Poloniæ, & aliis Principibus de pace diligenter agentibus. Petebat à Ferdinando Ioannes Sigiſmundus Tranſyluanus, vt quicquid trans Tibiſcum eſſet, ſibi concederetur, tum ſe eo, quod eis eſſet, libenter ceſſurum; præterea vxor è Cæſaris ſtirpe cum centum aureorum millibus dotis nomine ſibi daretur: matri vero ex Vngariæ prouentibus reliquum debiti perſolueretur: bello autem inter Ferdinandum & Turcas exorto, Ioannes ſe medium gereret. Ad reliqua Rex Ferdinandus, paulo ante Imperator creatus, aſſenſit: vt vero Tranſyluania cederet, induci nullo modo potuit. Interim cum ea occaſione Turcæ Vileccum expugnauiſſent, omniaque ad bellū atrociſſimum rurſus ſpectare viderentur: ecce velut à media tempeſtate ſubita affulſit tranquillitas. Nam Solymannus, cum Ferdinandi Regis legatos Antonium Verancium, & Franciſcum Zayum Conſtantinopolim de pace miſſos per totum biennium detinuiſſet, tandem tolerabilibus conditionibus pacem fecit, quam etiam Ferdinandus, quoad vixit, inuiolatam ſeruauit.

Quæ ab Iſab. Regina interturbata.

Tranſyluani poſtulata à Cæſare.

Pax inter Cæſarem & Turcam.

An. Ch. 1559

Comitia Petricouiæ.

Anni ſequentis milleſimi quingenteſimi quinquageſimi noni principio comitia Petricouiæ frequenti Procerum atque equitum concurſu celebrata ſunt. Cupiebant tum Ordines de interregno, eiuſque remediis aliquid conſtitui, ac modum futuræ Regis electionis præſcribi: cum poſt tertium Regis connubium de prole ipſius iam quodammodo vulgo deſperatum eſſet. De qua re etiam Rex ipſe, cui Aſtrologus quidam Cracouienſis, prouinciā regno eum adiuncturū, ſed nullos liberos relicturum forte prædixerat, aliquid commentari voluit. Verum ea in lucem prolata cum non vſque quaque probarentur, auctis etiam ſuſpicionibus, irrita omnia facta ſunt. Mortua iam fuerat Regina BONA in Italia vel hoc anno, vel ſecundum alios anno poſt diſceſſum è Polonia ſequenti, nulla hæreditate liberis relicta. Quod Laurentius Papagoda in Polonia redire cogitanti venenum propinaſſet, & ſuppoſititio teſtamento condito Ducatum Barenſem à Rege Auguſto filio eius abalienaſſet. In hiſce comitiis matri ſuæ Rex exequias fecit. Cum itaque Barenſem Ducatum Reginæ morte Philippus Hiſpaniæ Rex tanquam regni Neapolitani partem ac feudum ceu ſupremus dominus occupaſſet, Rex Auguſtus Albertum Kriſcium ad eum id temporis in Belgio, quo ex Anglia iuncta ſibi matrimonio Maria traiecerat, ablegauit. Qui Barenſem Ducatum veluti hæreditarium Regis ſui nomine ab ipſo petiit, Interrogante autem Rege Philippo, beneficione ſuo eum obtinere, an vero iure ac vigore teſtamenti materni adire vellet. reſpondit Kriſcius, ſe nil, quod Regis ſui honori aliquo modo detraheret, concedere, aut etiam facere poſſe, vel debere, ſed iure eo, quod Rex in illum Ducatum habeat, eum repetere: Ibi ſubiecit Rex: Bene ſe rem habere, eundum igitur Neapolim, iureque ibi experiendum. Miſſus eſt paulo poſt Ioannes Viſſocius Abbas Landenſis Romam, Adamus Konarſeius Neapolim, & Ioannes Przerembius Archiepiſcopus Gneſnenſis, Viennam ad Ferdinandum Imperatorem, arbitrum eius litis de Ducatu Barenſi inter Sigiſmundum Auguſtum & Philippum Reges futurum.

BONA Poloniæ Regina in Italia mortua.

Legatus Regis ad Philip. Hiſp. Regem de Ducatu Baren.

Rex Cracouiam redit.

Conuentu Petricouiæ ſoluto, Rex Cracouiam reuerſus, de caſu infelici Philippi Padnieuii, qui paulo ante in comitiis regni Procancellarius factus erat, non ſine dolore cognouit. Comitabantur Procancellarium ex arce in vrbem redeuntem, vt fieri ſolet, plurimi: ex quibus quidam, de quo nulla erat ſuſpicio, ob ſplendidas veſtes cum reliquis familiarib. Procācellarii in conclaue ingreſſus torquem aureum, cui ſigillum regni appenſum, à Padnieuio in penitius cubiculum ſe recipiente, in menſa depoſitum abſtulit, protinuſq; in pedes ſe coniiciens eadem nocte Bochnam vſque peruenit. Padnieuius inopinoto hoc caſu vehementer perturbatus, in quemnam culpam transferret, dubius erat. Rex ipſe eadem de re è Nicolao Trzebuchouio cameræ Præfecto certior factus, attonitus hærere, & eam in rem ad facti atrocitatem exaggerandam exempla quędam vetera commemorare, addens tandem, proculdubio non defuturos artifices Cracouiæ, qui huic non abſimile ſigillum eſſent confecturi. Sed ecce dum aula & vrbs furto illo perſonat, ſuſpenſaque eſt, fur Bochnæ à Krzicæio ſalinarum adminiſtro deprehenſus Cracouiam mittitur, & torques ſigillo regio iam contuſo Procancellario reſtitutus, & fur ſupplicio facinore eo digno affectus, candenti ſigillo per vrbis compita lancinatus, laqueo vitam finiuit. Inter hæc Rex per bimeſtre Cracouiæ commoratus, in Lituaniam rurſum profectus

Procancellario torques aureus cum ſigillo regni ſublatum.

Fur Bochnæ captus ſupplicio afficitur.

Rex in Lituaniam ſe iterum confert.

eſt, vrbano magiſtratui &populo, apud quem poſtremum ſe ante mortem viſendum præbuit, valedicens, ibique Ioanne Laſco Hieronymi Palatini Siradienſis fratre ætate iam decrepita tum non illibenter viſo, qui ante an. 30. circiter ad Angliç Regem Henricum octauum profectus, ibique liberaliter habitus, poſtliminio in patriam à Rege reuocatus rediit. Quem poſtea ad Albertum Pruſſiæ Ducem, apud quem erat gratioſus, abire iuſſit.

Hoc anno Iſabella Iagellonia Vngariæ Regina, Sigiſmũdi Regis Poloniç filia, fœmina præter ætatẽ ac dignitatẽ ſubitaneas fortunæ vices experta, vitæ penſũ abſoluit. Quç Ioanni Scepuſio Vngariç Regi in matrimonium à Sigiſmundo Rege patre elocata, non multo poſt & Regem & regnum amiſit, ad eamq; inopiã per tranſactiones Ferdinandi Regis atq; Georgii Monachi Quæſtoris ſui deuenit, vt abſq; ſubſidio fratris Sigiſmundi Auguſti Regis contracte admodum vitam cum ſuis tolerare neceſſe habuerit.

An. Ch. 1560
Moſci tertia in Liuoniã irruptio

Anno deinde 1560. ineunte Moſcus tertium irruptionem in Liuoniam fecit, Mariæburgũ arcem munitam in finibus Moſcouiæ ſitã per deditionẽ Cõmendatoris Caſpari Sibergii ſine cæde ſuam fecit, totũ Archiepiſcopatũ Rigenſem depopulatus, equitũ aliquot turmas ipſi occurrentes cæcidit, circaq; Rigam caſtra metatus, depopulationib. & deprædationib. nemine prohibẽte omnia repleuit, per Curlandiã vagatus elapſo triduo in Moſcouiã rediit.

MAGNVS Holſat. Dux in Oſſiliam aduenit.

Poſtea Magnus Holſatiæ Dux Chriſtiani tertii Daniæ Regis filius in Oſſiliam inſulã Liuoniæ obiectam appulit. Cum enim tertia Holſatiæ pars, quã pater Chriſtianus Daniç Rex poſſederat, inter tres fratres Fridericũ Regem, Magnũ, & Ioannẽ æquali portione diuidenda eſſet, Fridericus vt Magni partẽ in Holſatia ſibi cõſeruaret, diœceſes Oſſilienſem & Curonienſem in Liuonia (quas paulo ante Epiſcopus Ioan. Mũchauſio perſolutis ſibi aliquot Ioachimicorũ millib. Regi ceſſerat) fratri Magno, renũciãti ſuo in Holſatia patrimonio, procul in Liuoniã ablegato tradidit, quib. paulo poſt Reualienſis etiã diœceſis à Moſcis & Suecis iam occupatæ ius à Mauritio Vrangel Reualiẽſi Epiſcopo poſtremo adiunctum eſt. Statim autem in primo aditu Magnus, multis ad eũ ex Nobilitate Liuonica, qui nouo Principi potentiſſimi Regis filio quam Ordinis Magiſtro ſubeſſe malebant, & plus ab eo defenſionis, præmiorũ, & honorũ exſpectabant, confluentib. multa imperioſius iuſto à Magiſtro & Ordine exegit. Quæ cũ recuſarent, noui inteſtini belli incendiũ exarſurũ videbatur, niſi Archiep. illiusq; coadiutor Chriſtoph. Dux Megapolitan. inſtituta Parnouiæ tractatione ſe interpoſuiſſent.

Moſci irruptio in Harriam.

Vbi dũ Cõuentus Principes iſti agunt, Moſcus circa Pentecoſtes feſtum iterum incurſionem in Harriam fecit, cuius Reualia metropolis eſt, in qua bona Epiſcopi Reualienſis & magnæ partis Nobilium diripuit, exercitu ſedecim millium Moſcorum conſtante. Inde in Lettoniam progreſſus, equitum Liuonicorum exercitum in Lettorum regione circa Ermiſſam fudit, ductores eius, inter quos fuit prouinciæ Mareſchallus, & Commendatores tres, captiuos in Moſcouiam miſit, vbi etiam fuſtibus & virgis cæſi, perque plateas nudi cunctis ſpectantibus ducti tandem capite plexi ſunt.

Felinum oppidum à Moſcis exuſtũ.

Exeunte deinde Iulio Moſcus Felinum obſidere cœpit, & diiectis horribili tormentorum impetu muris, & globis igneis in tecta coniectis oppidum exuſſit.

Felinũ arx Moſcis tradita.

Arcem vero milites, partim laborum ac periculorum obſidionis pertæſi, partim quod ſtipendia eis per aliquot menſes non eſſent ſoluta, menſe Auguſto Moſcis tradiderunt, pacti tamen corporum ac bonorum, quæ ſecum efferre

efferre poſſent, incolumitatem, ac tandem ciſtis direptis Furſtenbergii heri ſui, & reliquorum Nobilium ac ciuium, qui imminente hoſte, quæ chariſſima habebant, in arce illa tuto cuſtodienda depoſuerant, diſcedunt.

Magiſter Liuoniæ in Moſcouiã abductus.

Furſtenbergius captiuus in Moſcouiam ad magnum Ducem cum triumpho abductus, vbi ſpectantibus duobus captiuis Tartaricis Principibus Caſanenſi & Aſtracano non ſine ſarcaſmis eos prætereuectus, & ad locum conſtitutæ captiuitatis perductus eſt. Militibus vero perfidis Moſcus liberum quidem tranſitum conceſſit, ſed eos præda egregie ſpoliauit. Parta hac inſigni victoria, & Felino bene præſidio firmato, Moſci tribus diſtinctis agminibus, alii arcem Vittenſteinum, irrito tamen euentu, oppugnant: alii circa Vendam & Volmariam prædas abigunt: alii Vickenſem ditionem, qui tractus inter Reualiam & Parnouiam Holſatiæ Duci Magno tum parebat, peruagati ad ipſas vſq; Reualiæ portas excurrerunt.

Reualienſes à Sueciæ Rege auxiliũ petunt.

In tantis anguſtiis cum verſarentur Liuones, nec vlla in Imperio, vel propria virtute & viribus ſpes defenſuris appareret, Reualiẽſes neceſſitate adacti extrema, Moſcis aſſidue excurrentibus ad eorum portas, & non ſolum pecora, ſed ciues & incolas vrbe egreſſos abducentibns, ab Erico Sueciæ Rege vicino pecuniam mutuam, ac, ſi à Moſco vrbs obſideretur, auxilium & defenſionẽ petiuerunt. Cum autem Suecus non eſſe pecuniã regno Sueciæ aliis mutuo dandam reſponderet; verũ ſi imperio & tutelæ ipſius ſe ciuitas Reualienſis ſubiiceret, ſe non cupiditate proferendi fines ſui regni, quod alioquin ſatis amplũ haberet, ſed Chriſtiana charitate, ac vt Moſcũ vicinũ, ſi ea vrbe potiretur, regno ſuo intolerabilem futurũ arceret, ſe patrociniũ ac defenſionem illius vrbis ſuſcepturum, omniaq; priuilegia & immunitates antiquas vrbi relicturũ polliceretur;

Ipſiq; ſe ſubiiciunt.

Reualienſes, re cũ Nobilitate vicina & ciuibus cõmunicata, Magiſtro Liuoniæ iuramentum fidelitatis ſuperiori anno præſtitum renunciantes, Suecorum Regi, qui paulo ante patri Goſtauo ſucceſſerat, ſe ſubiecerunt.

An. Ch. 1561.
Rex Pol. Liuonibus defenſionẽ negat, niſi ſeipſ. dedant.

Proximo poſt hunc anno Rex Poloniæ Sigiſmundus Auguſtus, ad cuius patrocinium & tutelam Ordinis Liuoniæ Magiſter, Archiepiſcopus Rigenſis, ac Nobilitas illis ſubiecta confugit, cum diſtractiones Liuoniç inteſtinas varias ac multiplices, & Reualiam tota cum vicinia Sueco ſe ſubieciſſe, aliquot etiam prouincias à Magno Holſatiæ Duce teneri videret, non amplius teneri prioribus pactis, de defenſione cum Ordinis Magiſtro & Archiepiſcopo initis, multo minus ſpeciem defenſionis alicuius aduerſus Moſcos oſtendere voluit, niſi Archiep. & magiſter Ordinis cum omnib. ſubditis ſuis ſe Poloniæ & Lituaniæ penitus ſubderenr, & ſolenni ſubiectionis iuramento obligarent. Cũ igitur Archiepiſcopus & ordinis Magiſter ab Imperio Romano, cuius auxilium & opem aſſiduis legationibus ſupplices implorauerant, ſe plane deſertos animaduerterent, & ingentia Liuoniæ iam magna ex parte à Moſco & aliis occupatæ ac vaſtatç vulnera remedium præſens flagitarent, extrema coacti neceſſitate, vt reliquas adhuc Liuoniæ prouincias, ne in Moſci poteſtatem peruenirent, nomini & religioni Chriſtianæ conſeruarent, conditionem ſubiectionis à Rege Poloniæ flagitatam ſubire coacti ſunt.

N. Radiuilus à Rege in Liuoniã miſſus.

Quare poſt multorum menſium tractationes tandem Rex Nicolaum Radiuilum Palatinum Vilnẽſem plenis cũ mandatis in Liuoniã miſit, vt permiſſas ſibi ab Ordinis Magiſtro arces, prouincias, documẽta, & literas acciperet, & à Rigenſi Ciuitate iuramentum fidelitatis nomine Regis exigeret. Promiſerant autem Rigenſes ſubiectionem regno Poloniæ & magno

Ducatui

Ducatui Lituaniæ, accepta à Radiuilo cautione, qua pollicebatur Rex, se ciuitatem Rigensem iuramento, quo Cæsari & Imperio deuincta erat, sine vllo Ciuitatis incommodo liberare, & aduersus Moscum, ac quoscunque alios hostes defendere, & religionem præsentem, ac priuilegia illibata integraque conseruare velle. Quod si Ordines regni Poloniæ subiectionem his conditionibus factam non reciperent, vt nec magno Ducatui Lituaniæ consociati essent, & contra orto inter Regem aut regnum Poloniæ & Lituaniam dissidio aut bello, Ciuitas Rigensis neutris se adiungere, vel opem ferre teneatur. Quod si hoc Rege mortuo Poloni & Lituani duos Reges crearent, integrum Ciuitati Rigensi sit, vel ad Poloniæ Regem solum, vel magnum Lituaniæ Ducem solum, vel neutrum, sed alium Principem Christianum, cuius se tutelæ cōmittat, applicare. Verum hanc conditionem subiectionis Senatus & Ordines Poloniæ ratam habere recusarunt. Cum igitur de subiectionis Liuoniæ Regi Augusto faciendæ conditionibus inter Liuoniæ Ordines ac Poloniæ Regem Vilnæ iam transactum esset, vt executioni illæ mandarentur: die quinta Martii in arce Rigensi Magister Ordinis Gothardus Ketlerus coram regio Commissario atque vicario Nicolao Radiuilo Palatino Vilnensi Ordinem suum resignans, primum crucem, dein sigillum, postea literas & diplomata omnia, quæ Ordo à Cæsaribus & Pontificibus acceperat, præterea claues arcis Rigensis & portæ Ciuitatis, officium commendatoris, ius cudendæ monetæ, vectigal piscium, & omnia alia, sua & Ordinis sui iura Poloniæ Regi cedit ac tradit. Statim autem facta resignatione, Gothardus Ketlerus à Radiuilo nomine Regis Poloniæ Curlandiæ & Semigalliæ dux solenniter proclamatur, cui e uestigio Nobilitas Curlandica & Semigallica velut hæreditario domino suo sacramentum dixit. Postridie vero Dux Curlandiæ ab eodem Radiuilo Prorex & gubernator Liuoniæ in curia Rigensi publice renunciatus, & claues arcis & portæ ciuitatis ipsi redditæ sunt.

Goth. Ketlerus ordinem resignat. ac Regi Pol. omnibus cedit.

Idem Dux Curlād. proclamatus.

Eodem anno Albertus Lascus Palatinus Siradiensis Hieronymi Palatini itidem Siradiensis filius collecto mediocri ex Polonis, Vngaris, & aliis exteris exercitu, eoque per Scepusium & Vngariam, quod per Poloniam ei non liceret, ducto, Ferdinando Cæsare Bohemię & Vngarię Rege conniuente, Iacobum quendam Heraclidem natione Gręcum (qui ab antiquis Valachiæ regulis genus suum repetebat, seq; insularum in Aegęo Sami Despotam & Pari Marchionem nominabat) contra Alexandrum Valachię Palatinum armata manu in Valachiam deduxit. Erat tum Alexander ob tyrannidem & crudelitatem erga suos infamis, ideoque omnibus inuisus. Hunc numeroso instructū exercitu Lascus longe impar copiis fudit, & Moldauia exuit, totamq; ditionem armis domitam Iacobo Despotæ possidendam tradit. Ante conflictum Lascus ad milites in hanc sententiam verba fecisse fertur: Non tam elatum animum, neque tam superbam mentem Dii immortales dedere mihi Commilites, vt auiditate dominandi in dubium Martis discrimen eos huc in alienam & nobis omnibus prorsus ignotam terram ex patriis sedibus educere constituerem: neque tam diuitiarum cupidam, vt earum studiis & vitam meam, & sanguinem etiam vestrum periculo obiicerem. Si enim nullum vnquam triste imperium in eos, quos mihi natura subiugauit, exercui, & si tot ditiones iure hęreditario ad me deuolutas parui semper feci, quis quęso erit, qui me vel superbe prensantem imperia,

Alb. Lascus Palatinus Sirad. Iacob Heraclidē in Valachiā introducit.

& Alexandrum fudit Despotas è Valachia tradit.

Oratio Lasci ad milites.

peria, vel auare ambientē diuitias aut esse existimet, aut me huc venisse propterea putet? Fama, milites, fama atq; immortalitatis studium eo me pertraxit, vt immemor quietis domesticæ atq; vitæ priuatæ (quam hi tantum felicem putant, qui sub dio somno se dare inhonestū existimant, & iniurias ventorum, niuis, frigoris, algoris, inediæ, ac vigiliæ subterfugiunt) vobiscum vna huc me contulerim: iniquissimi ac crudelissimi tyranni vitam salutemq; persecuturus. Antiqua secula Herculem non modo laudibus & gloria prosecuta sunt, sed etiam in numerum Deorum immortalium retulerūt, ea propter, quod is contra Diomedem Thracum Regem (qui carnib. hospitum ac sanguine ipsorum equos suos pascebat) bellum mouisset, deuictumq;, & in frusta dissectum in pabulum prębuisset. Phylantum quoq; Dryopum Regē Apollinis Delphici tēplū violare ausum (Deûm n. hæc iniuria fuit) regno spoliauit, illudq; Meliensib. incolendum dedit, quod ab eo factum multi autores sunt, non vt regnum appeteret, sed vt & iniuriam diuorū, hominum deniq; vltum iret, & famam virtutis suæ ęternitati consecraret. Is animus mihi est, Commilites. Bellum n. suscepi gloria magis, quam diuitiarum aut imperii cupiditate ductus, & suscepi cōtra eum qui nec Diis, nec mortalib. vnquā pepercisse videtur, & cui præter inferendas iniurias, & exercendam crudelitatem nihil pensi vsquam fuit. Non veretur homo omnium, quos terra fert sceleratissimus in dona Deûm auaras, in sanguinem autem mortalium cruentas manus iniicere. Quod n. fanum ab illius auaritia intactum mansit? Tacco homines ab illo contra ius fasq; violenter trucidatos, quorum sanguine hic fluuius sæpe inundauit: cadauerib. autem hæ syluæ, hæc prata repleta, & volucres in aere volitantes pastæ sunt. Hęc eius voluptas est: in conspectu vxorum maritos, ante oculos liberorum parentes mactare. In hunc modum iusti Principis officio se perfungi existimat, vbi fana & delubra Deorum sacrilege expilarit, liberos in parentum pręsentia trucidauit, in iustum ęque ac iniustum sæuierit, neminem nisi fraudis & cædis alicuius reum in suis reposuerit. Ad quem vindicandum hæ arbores, quas cernitis, milites, hi lapides, qui pedib. vestris calcantur, hic fluuius, qui equos vestros vosque metipsos potat, hic locus denique, quem occupatis, hi etiam montes, quos videtis eminere, si sensus illis inesset, consurrexissent, ostensuri tam atrocem ac crudelem tyrannum nequaquam ferendum esse. Qui vbi alienam patriam fraude astuque occupauit, in delitiis id vnum habere videtur, vt eam sanguine humano conspergat: ostendens nimirum, se hic aduentitium & peregrinū, non hæredem: tyrannum, non iustum dominum esse. Nam si patria hæc esset ipsius, non vtique eam tam immaniter depopularetur? quin verus hæres veræ hæreditati parceret. Si legitimus Princeps, lege ageret, nō subditorum violenter occuparet bona: si iustus gubernator, iuste ad supplicia condemnaret. Sed non est ita, Commilites, facta quenquam sua, qualis quisque sit, declarant, & orbi demonstrant, vt & hunc iam satis liquido demonstrauerunt, esse illum omnium bipedum nequissimum. Videtis, qui mihi adstat, Despotam nobilissimum, nobilissimæ & antiquissimę familiæ virum, verum huius prouincię successorem ac hæredem, cuius ille sedem & patriam longo iam satis tempore malis artibus occupauit, & contra quem exercitum nunc parauit, milites coegit, vt patria prius spoliatum vita nunc etiam ipsa spoliet. At ego, qui certo scio, apud tyrannum Imperatorem milites metu magis quam amore imperatoris rem agere, ita persuasum habeo, etiam

„ iam numerosissimam phalangem, vbi ad conflictum ventum fuerit, exiguam & satis imbellem futuram. Qui enim præsentem metuit, absentem odit: id quod de militibus ipsius certo persuadere vobis potestis. Oderunt eum, & nonnisi inuiti militiam susceperunt. Non est itaque, quod exiguitatem vestram respiciatis commilites, in robore militum & bonitate causæ victoria, non in numero hostium, consistit. Et Macedonum Regem parua manu magnas copias fudisse constat. Cogitare autem inprimis, periculo ingenti maximum præmium propositum esse: Totus orbis virtutem vestram, si eum superauerimus, admirabitur, & in cœlum vsque efferet. Hi autem, quos è tyrannide veluti è faucibus inferorum in libertatem asserueritis, non modo gratias acturi sunt, sed etiam omnia sua vobiscum communia existimabunt. Nihil erit ita eorum, quod non æque idem sit vestrum. Sed quid ego de præmio dico, & apud vos dissero? qui nunquam huc pedem intulissetis, si me non singulari quodam amore persecuti essetis. Itaque vos oro & obsecro, si vobis mea salus (quæ in eodem cardine, in quo & vestra, vbi ad prælium ventum fuerit, versabitur) si fama & gloria (cuius studio & vos eduxi in hanc prouinciam, & omnibus pene discriminibus obieci) curæ est, ostendatis, vos eos esse, quibus nihil æque displicet, quam vitam sine gloria ac bellicæ artis fama transegisse, & euitamini, vt ego vestra virtute vincam. Nam vt vos salui sitis, secundum Deum mea virtute operam dabo. Resistebat quidem his Lasci conatibus Rex Augustus, & Polonia cuncta metuebat, ne vt pater olim in Vngariam, sic filius nunc in Poloniam Turcas attraheret. Quod institutum ille vt commodis celaret suum, Despotæ fuit autor, vt simulato morbo decumberet, posteaque tanquam defuncto solemni pompa funus sibi fieri pateretur, id quod Kesmarci in Scepusio factum est, Regis Augusti & ipsius Valachiæ Palatini Alexandri legatis spectãtibus, qui eo ab expeditione illa eum dehortandi causa venerant. Dum eo Lascus, licet viribus impar decimo quarto calendas Decembres congressus ingentes ipsius copias fudit, Tyrannum dominatu exuit, totamq; ditionem armis subactam Iacobo Heraclidi possidendam tradidit, qui profusis ad Portam Turcicam largitionibus à Solymano impetrauit, vt in occupato Principatu pro consuetudine confirmaretur.

Concilium Episcoporũ Pol. nationale.

Ab his Valachiæ motib. concilium Episcoporum Poloniæ nationale ante Oecumenicum Tridentinum conuocandum prius è re visum est. Itaque ineunte statim vere Ioan. Przerembius Archiepisc. Gnesnensis, & Philippus Paduieuius Episc. Cracouiensis non mediocri cum comitatu Varsauiam venientes, quorum numerum Senatores etiam quidã, & inter hos Ioan. Ociessius Cancellarius auxerant, feliciter inchoarunt, & legatos ad concilium Tridentinum mittendos Regis voluntate & autoritate censuerunt. Cõmorabatur aũt, vt fere semper, Rex in Lituania, præterquã quod hyberno tẽpore Lõzam semel excurrerat: vnde redux de copiis in Lituaniã mittendis, & ducib. rei militaris peritis eis præficiendis consultauit: inter, quos supremi exercitus ducis munere functus est ob multiplicem rerum vsum Florianus Zebridouius Castellanus Lublinensis, iã ante comitatus aulici Præfectus. Qui vicissim legatum suum Stanislaum Lesnouolscium Castellanum Czechanouiensem cum exercitus parte contra Moscos bellum molientes misit, adiuncto ei Stanislao Zamoiscio veterano militum Præfecto, cuius consilio pro re & tempore vteretur. Pugnatum à Polonis collatis signis cum Mo-

Polonorum pugna cum

scis

Moscis ad Neuelam.

scis ad Neuelam magno cũ successu, in quib. conflictib. eminuit maxime virtus & fortitudo Stanislai Zamoiscii, Nicolai Sienauii, Ioan. Zborouii, Ioan. Potocii, Iacobi Sencignouii, turmarum Præfectorum. Nam cum illi agmen tantum 1500. ducerent, exercitum tamen Mosci 40000. constantem represserunt, magnaq; ex parte profligarunt. Post hanc expeditionẽ, quod Rex diutius Polonia emansisset, quàm quidem salus Reipub. pateretur, sæpius reuocatus est à Poloniæ procerib. missis ad eum publico nomine in Lituaniã Iordane Spitcone Melstinio Palatino Sendomiriensi, & Alberto Przyiemscio, monentib. Regem se Poloniæ esse meminisset. Quorum precib. motus Rex, interiecto modico tẽpore in Poloniam venit ad indicta Petricouiæ comitia celebranda, vt inter alia etiã cõsuleretur, qua ratione Mosco Astracanis Casanisq; Tartaris deuictis insolescẽti, deq; capienda Polocia cogitanti esset resistendũ. Erãt aũt comitia hæc tũ ob nouã quandã nuper legũ executionẽ cœptã, tum ob Episcoporũ iurisdictionẽ nonnihil accisam summe odiosa. Quæ res ipsis magno fuit dolori. Questi sunt etiam Ordines de immẽsis Regum largitionib. de accisis regni vectigalib. & tributorum nouorum subinde impositione. Quæ querimonia non tam Reip. causa promouendæ, quam priuatæ vtilitatis gratia mota esse videbatur. Nam qui regiis ditati erant bonis, inuidia laborabãt, & præcipue Ociessius regni Cancellarius vulgo male audiebat, quod non solum regiorum bonorum possessione locupletatus esset, sed legum etiam executionem impediret. Quam suspicionem vt à se amoueret, adductis ad comitia secum filiis paruulis, priuilegiorum, quæ Rex concesserat, diplomatib. discerptis, dira eis precatus est, si damno Reipublicæ vnquam regiis bonis ditati essent. Reuersus post ex comitiis Cracouiam, paulo post diem suum magno multorum cum dolore obiit, in cuius locum Valentinus Dembinius regni Thesaurarius cooptatus est.

Comitia Petricouia.

Ibi quid actum.

Ioan. Finlandiæ Dux iungit sibi matrimonio Catharinam Regis sororem.

Hoc ipso anno autumni tempore Ioannes Finlandiæ Dux Erici Sueciæ Regis frater iuncta sibi matrimonio Catharina Regis Augusti sorore, nuptiisq; Vilnæ celebratis, in Finuouiam reuersus est. Cum vero illis ipsis nuptiarum diebus Rex Augustus fœdus cum Daniæ Rege aduersus Ericum Ioannis fratrem iniisset, & centum viginti Ioachimorum millia mutuo à Ioanne Finlandiæ Duce sororio accepisset, pro quibus arces & Præfecturas Liuoniæ aliquot pignoris loco ipsi tradiderat, Ericus Rex postea moto bello fratrem conscium, aut etiam socium fœderis aduersus se facti fuisse suspicans, cum quidem tantam Regi Augusto hosti suo mutuo dedisse pecuniam non ignoraret, primum belli impetum in eum conuertit.

Parnouia à Sueco occupata.

Vittensteinum expugnatum.

Exeunte anno Erici Sueciæ Regis Reualiæ gubernator Parnouiam oppidum maritimum, & portu cõmodo munitum, quod Poloniæ Regi Sigismũdo Augusto ab Ordinis Magistro traditum erat, deditione capit. Vittensteinum Ieruiæ prouinciæ arcem præcipuam, vi aliquandiu oppugnatam, fame tandem expugnat, cum superiori autumno Padisum quoq; monasterium sexto à Reualia lapide, & Magno Holsatiæ Duci attributum possedisset. Qui bus grassationib. violentis in Liuonia potentissimos aduersus se hostes Sigismundum Augustum Poloniæ & Fridericum Daniæ Reges magis etiam irritauit. Christophorus etiam Dux Megapolitanus Archiepiscopi coadiutor, qui superiori anno Poloniæ Regi Imperatore deserto subiectionẽ detrectarat, in Germaniam profectus est, cum nihil ab Imperio spei certæ labẽtib. Liuoniæ reb. affulgeret, noua consilia cum Erico Rege Suecorum Re-

 ualiam

ualiam, & alia Liuoniæ oppida iam tenente, prima specie læta, tractatu dura, euentu tristia suscepit. Ad hunc Stockolmiam profectus est de coniugio minimæ natu sororis Erici Regis Elisabethæ, quam post octodecim annos demum duxit, cum eo transegit, & Archidiœcesin Rigensem se Erici auspiciis & auxiliis occupare & possidere velle ostendit.

Moscus Polociam oppugnat. Ann. Chri. 1563.

Sub exitum vero Decembris Ioannes Basilides Moscorum Princeps in Lithuaniam ingentibus copiis expeditionem suscipit, & sequentis anni principio Polociã oppugnato, admotisque machinis currulibus tormentisq; muralibus ducentis, quorum nonnulla immensæ capacitatis duodecim pondo æquantes ferreas pilas eiaculabantur, mœnia indesinenter diuerberantur, & vndiq; patentior ruina efficitur. Tandem immissis pyrobolis ac malleolis aggerem, quem frustra immenso studio ciuium labor expresserat, perrumpit, vrbemque amplam mense Februario diripit, præda incredibili ditatus.

ac tandem expugnat.

Qui rumor cum quinto à Polocia capta die Petricouiam fuisset allatus, varie proceres affecti fuerunt, nonnullis in gratiam Regis damnum illud extenuantibus, Rege autem ipso & cordatioribus vehementer dolentibus. Occupatæ vero Polociæ culpam tribuebat Rex quibusdam Lithuanis, quam etiam ob causam Vilnam reuersus Victorinum quondam Mostensem Præfectum quæstionibus subiectum, & post damnatum tanquam proditorem supplicio affici iussit.

Erici Ducis Brunsuicẽ. in Prussiam expeditio.

Hoc eodem anno Ericus Dux Brunsuicensis militarium rerum, quam otii & quietis, studiosior, cum militem veteranum in antiqua Saxonia conscripsisset, 12. millibus peditum, ac duobus equitum selectorum in Prussiam sub signis ire iussit, copiasque illas Sueciæ Regi adducere contra Danũ præ se tulit. Cum itaque nemo consilium ipsius exploratum satis haberet, ac nihilominus illi per Marchiam eundum esset, Electori Brandeburgico id graue accidit. Itaque suos in armis esse iubet publicato edicto. Facta tandem fide, pacato agmine sine maleficio suorumque molestia iturum affinitati amicitiæque id dat: vt diuisim & singillatim extremis Marchiæ veteris finib. traducerent. Cæterum incredibile dictu est, quanta fuerit militis illius proteruitas.

Cuius miles in Marchia transitu prohibitus.

Transmisso Albi ad Ioannem Marchionem Brandeburgicum ablegauerat, qui commeatum exercitui & per fines suos transitum peterent: is vero patientiam suam tentari, tentatamq; contemni ratus, vel quod non satis fideret ipsi, vel ne imparatus opprimeretur, aut vt à suis militis prædantis iniurias auerteret, misso caduceatore eum finibus suis abstinere vult: simul habito suorum delectu militem cogit, excitam Nobilitatẽ præsto sibi esse præcipit, ciuibus arma imperat, cõmeatum iis, qui pagatim habitant, aduectilque tormentis bellicis Custrino, longitudinem nouæ Marchiæ in finib. Pomeranorum instructis copiis emensus, ne pedem quidem figere intra limites ditionis suæ passus est. Iam Cassubiam siluarum densitate, ac montium asperitate, collibusq; angustiorib. impeditam preteruectus erat Ericus Dux, & in monasterio Oliuensi statiua habebat, neq; pœnitebat virium, multum robori peditũ, plus aũt equitatui confisus.

In Prussiam venit.

Præsenserat Albertus Prussiæ Dux partim fama renunciante, partim agnatis per literas atq; internuncios submonentib. cõtra se exercitũ illũ duci. His igitur monitorib. à reb. licet omnibus imparatus, & nil minus q̃ bellũ à Brunsuicensi exspectans, cautius obseruabat, quid cõsilii caperet.

diffidente Prussiæ Duce.

Quẽ vbi cõperit, superata Cassubia, recensitis copiis, nouisq; castris Oliua, atq; Dantisco, iter instituere, & magis ad Vistulæ orã deflectere, tũ magis sibi cœpit cauere, misitq; legatos ad ipsum sciscitatũ, amicus

amicus ne an inimicus Prussiam peteret: simul suos omnes in arma concit. Omnibus persuasum erat, tantum bello Principem neminem ea tempestate gerendo vel sustinendo esse. Trepidatum itaque est admodum. Quibus motus, non omnino diffisus rebus suis ad Polonorum opem confugit, re cum Archacio Czema Palatino Mariæburgensi communicata.

& ad Polonorum opẽ confugiente.

Gedanenses quoq; portas Erico clauserunt, nec commode satis aut amice, fulminali capacitatis eximiæ è turri exploso in aream Oliuensis monasterii vna eiaculatione ad tantum interuallum occupantes, acceperunt. Nunciari illi Prussiæ Dux curat, se nequaquam hostilia ab eo expectare, mirari autem cumprimis, in quem tot armatos eduxisset: Si in Sueciam eundi animus esset, iret bonis auspiciis, itaq; existimare commodissimum fieri, si ex portu Gedanensi solueret.

Eiusd. cum Brunsuicen. expostulatio,

Concedere transitum per suam ditionem, neque sui iuris, neq; potestatis esse, neque scire, vtrum expediat. Principem ipsum amicum atq; affinem se cum comitatu aulico, qua posset comitate atq; liberalitate, non inuitum hospitio excepturum, inuitare etiam amanter, reliquum vero exercitum admittere sibi integrum non esse, petere, id ne aliorsum accipiat, neque ex eo hostilem animum metiatur. Potius veniret felici omine, aduentum eius sibi gratissimum futurum, & si quibus in rebus opera sua ipsi prodesse posset, nil se desiderari passurum. Cum autem Brunsuicensis legatis ita respondisset, vt non satis aperte semet explicaret, ostenderet etiam, se vel subuculam suam cõcrematurum, si eam consilii consciam sciret, non amplius morandum ratus, præmissis tormentis bellicis Regiomonto, ipse quamuis minus commode valeret, iactationemque itineris grauiter ferret, carpento vectus, interdum etiam lectica, cum morbus vires sumeret, comitatus Alberto Friderico filio cum copiis suis vndique contractis progressus ripam Vistulæ insedit, vt illum transitu prohiberet, & apud insulam Marianam statiua habuit.

qui & ei occurrit.

Ericus autem Dux, cum omnia maioris difficultatis esse animaduerteret, quam sperauerat, & de copiis Prussiæ Ducis apparatuque belli apud Polonos accepisset, reducere exercitum cœpit, castrametatus in monte Vrbi imminente, cumque militibus promissis oneratis emerita stipendia non soluerentur, discincta erat disciplina militaris, & sibiipsis prospicientes bona agrestium hostiliter inuadebant, & rapto viuebant: neque tamen exauctorari poterant, neque imperium Ducis audiebant.

Brunsuicus exercitum reducit. non sine tumultu militum.

Tandem communi contributione aliquantum æris procusum publice, quo emolliti, Ericus Dux cum de reliquo spem fecisset, conclamatis vasis ad suos reditum impedimentis præmisis adornauit, bellumque magnis viribus repente ortum, repente etiam extinctum. Albertus Prussiæ Dux insperato hoc casu oppressus, consternatione senili, dum vix mediocres colligendi copias ipsi facultas relinqueretur, morbum contraxit acutum, quem paralysi non absimilem credebant, vsumque linguæ pene amisit. Etsi autem Medicorum ope aliquantulum melius habere inciperet, ad pristinam tamen redeundi sanitatem vires defuere, quibus magis magisque accedentibus, insuper fatumq; vrgentib. morbis nouis deficiens, ad res gerendas idoneus minime fuit.

Vilhelmi Brandeburgici Archiepiscopi Rigen. vltimi mors.

Mense Nouembri Vilhelmus Brandeburgicus Archiepiscopus Rigensis postremus naturæ satisfecit, cum triginta tres annos partim cum antecessore, partim solus præfuisset. Rediit autem paucis ante diebus in diœcesin Christophorus Dux Megapolitanus, coadiutor illius, aliquot turmis

equitum ac peditum Suecorum comitatus; qui Archiepiſcopum decumbẽtem non inuiſit: ſed poſt illius deceſſum ſtatim gubernationem diœceſis inuaſit, nec tamen vllam ſubiectionis & obedientiæ Regi Poloniæ præſtandæ ſignificationem præbuit. Cum autem apertum inter Reges Poloniæ ac Sueciæ bellum gereretur, & Chriſtophorus Erici Regis Sueciæ Polonorum hoſtis patrocinio & auxilio palam nitens occupare diœceſin conaretur: à gubernatore in Liuonia Curlandiæ Duce, & militum Polonicorum Præfecto Erneſto Veiero in arce Dalenſi captus, & in Poloniam miſſus, totos quinq; annos in cuſtodia detentus eſt, partim ob conſpirationem cũ Sueco contra Regem Poloniæ initam, partim quod Stanisleum Vanſouicium militum etiam Præfectum ad menſam pugione transfixiſſet.

Chriſtoph. Megapolit. Dux captus à Veiero.

Archidiœceſis vero Rigenſis gubernationem Rex Sigiſmundus Auguſtus Proregi in Liuonia ſuo Gothardo Curlandiæ Duci tantiſper, dum ab Ordinibus diœceſis nouus Archiepiſc. eligi commode poſſet, adminiſtrandam commendauit. Quæ tamen poſt triennium petentibus Archidiœceſis Ordinibus Ioanni Chodkieuicio commiſſa eſt. Is Archiepiſcopam in Ducatum Tranſdunanum conuertit, & Nobilibus Canonicis prædia eccleſiaſtica tanquam feuda ad hæredes tranſeuntia attribuit, nouoſque Caſtellanos, & alios ad Reipublicæ Lituanicæ formam magiſtratus creauit.

Archidiœc. Rig. gubernatio Curl. Duci commendata. Poſt Ioann. Chodkieuicio, qui eam in Ducatũ conuertit.

Hoc interim temporis ſpacio Ericus Suecorum Rex denunciato ſibi non ſolum à Danis & Lubecenſibus bello, ſed etiam à Poloniæ Rege, à quo Ioannes Finlandiæ Dux Erici frater ducta Regis ſorore recens redierat, ſuſpicatus fratrem conſcium aut etiam confœderatum eſſe Regi affini, & cæteris hoſtibus Sueciæ, quod nil de eorum fœdere & conatibus aduerſus communem patriam hoſtilibus ſignificaſſet, primum belli impetum in fratrem conuertit, eumq; in oppido Finlandiæ A oppreſſum & captum, cum coniuge ac miniſtris domeſticis Holmiam Duci & publice coram iudicio accuſatum in cuſtodiam dari, & familiares ipſius multos ſupplicio affici mandauit.

Ericus Suec. Rex fratrẽ Findl. Ducem cuſtodia dat.

Iacob. Heraclides à Valachis trucidatus.

Eo ipſo menſe Iacobus Heraclides, qui ſe Deſpotam vocabat, à Valachis ſuis fraude circumuentus trucidatur. De quo hoc memorabile eſt, quod moriendum ſibi videns, nullum abiecti animi ſignum dedit, ſed indutus amictu regio, vultu intrepido oratione libera recte à ſe Rempublicam geſtam, multaque ſingularia beneficia Valachis ſuis exprobrauit, Deum precatus vindicem, vti perfidiam asque ingratum animum barbaræ gentis vlciſceretur. Fuit ſtatura mediocri, robuſto tamen & neruoſo corpore, vultu præditus liberali, capillo nigro, lingua diſerta, rebus in omnibus quandam præ ſe ferens dignitatem, homo Græce, Italice, Gallice, ac Latine doctus: verum non ita, vt dicebat, in Laſcum gratus, qui eius cauſa bona ſua non pauca oppignorauerat. A cuius interitu vocatur à Valachis Demetrius Viſnouiecius, in bellis exercitatiſſimus, qui non multo poſt captus Conſtantinopolim abductus, ibidemque vnco appenſus eſt, Vir tantus tanto infortunio indignus.

Demetrius Viſnioniecius à Valachis vocatus, vncoq; appenſus.

Regis de Lituania Polonia cõiungen. cura.

Rex interim Sigiſmundus Auguſtus clam nunciis prouincialibus, quibus Senatores exagitarentur, & regia bona miſſa facerent, ſuggerebat conſilia, eoſque in ipſos concitabat. Quibus vt ſe gratum præberet, quod ab eius partibus ſtetiſſent, dignitatibus ac bonis regalibus eos donauit. Inter alia vero, de quibus Rex ſolicitus erat, hæc eius animum cogitatio torſit, qua ratione Lituania cum Polonia firmo perpetuoque fœdere vniri atque coniungi poſſet: nondum enim hæ duæ

duæ gentes pactorum nexu firmo coaluerant. Quam ob rem etiam vnionis ſeu fœderis illius ſtabiliendi gratia alia Varſauiæ comitia indixit, in quibus Ioannes Firleius Palatinus Lublinenſis magnus regni Mareſchallus à Rege creatus eſt, quem paternorum & auitorum meritorum memoria non minus, quam & propria ipſius dignitas eo euexit.

Comitia Varſauiæ.

Moſcus detentis diutius oratoribus Lituaniæ, in Moſcouia exercitum celeriter conſcripſit, quem dimiſſis Oratoribus in Lituaniam populabundum miſit. Hic exercitus diuiſus eſt in duas partes, quarum vna duce Srebrnii, qua Smolenſcum itur, altera, qua Polociam tendebat, duce Suiſcio miſſa eſt, qui in campis Czaſnicienſibus ad Vlam caſtra metatus eſt.

Moſci in Lituaniam irruptio.

Quod cum Nicolaus Radiuilus Palatinus Vilnenſis, dux exercitus Lituaniæ ſupremus, & Gregorius Chodkieuicius campeſtris militiæ præfectus ab exploratoribus reſciuit, hos ſtatim aggrediuntur, magnaque ex parte cædunt, ac trucidant, reliquos fugant, quorum multi per ſyluas & agros palantes partim à colonis cæſi, partim aquis ſuffocati ſunt. Triginta autem millia in ipſo conflictu occiſa eſſe memoratur.

Moſci à Lituanis cæſi.

Ibidem Petrus Suiſcius Dux exercitus Moſcouitici vulneratus, fuga euadens, à ruſtico quodam ſecuri magno cum dolore Lituanorum, quod viuus captus non eſſet, occiditur.

Petr. Suiſcius dux à ruſtice occiſus.

Altera porro exercitus pars, quæ Smolenſco ad Orſam cum duce Srebrnii contendebat, audita ſuorum cruenta clade, metu perterrita, bellica & copioſa ſupellectili abiecta, auxilium à pedibus petiit. Eodem anno in ipſo feſto D. Margaretæ Præfectus copiarum Stanislaus Pacz magni Ducatus Lituaniæ dapifer collegit ex Vitepſcenſi Palatinatu exercitum adiunctis ſuis familiaribus & aliis cohortibus, quibus præfecerat Iſidorum vexilliferum Vitepſcenſem, & Ioannem Snieporodum tenutarium vt vocant, item Vitepſcenſem. Hi cum duobus millibus equitum leuis armaturæ contra Moſcum, qui id temporis Iezieriſciam tredecim millibus armatorum grauiter oppugnabat, proceſſerunt, manuſque acriter cum hoſtibus conſertis eorum, perrupta acie tormentis potiti ſunt. Inde vlteriorem exercitum, qui fugam ceperat, inſequuntur, Quos aſſecuti ſternunt ac contrucidant, nonnullos capiunt. Octo millia Moſcorum cæſa, cæteri armis abiectis, quacunque potuerunt, fuga ſalutem quæſiuerunt.

Moſcorum iter. cædes.

Poloni vero omnem ſupellectilem, & vniuerſa hoſtium arma, tormentumque quoddam grande, tela ignea, vexilla, fulminalia, & id genus alia abſtulerunt. Sicque incolumes, ac ſpoliis onuſti, paucis ex ſuis in conflictu deſideratis, Vitepſcum redierunt. Georgius autem Toumak exercitus hoſtilis dux vix elapſus, poſtea viribus reſumtis eandem arcem Iezeriſciam acerrima oppugnatione & igneis telis expugnauit.

Cæſaris Ferdinandi mors.

Eodem anno obiit Ferdinandus Cæſar, cui Maximilianus filius vix exequias celebrarat, imperiumq; auſpicatus erat, cũ ecce nouus ei è Tranſyluania motus nunciatur, Princeps enim Ioanes Sigiſmundus, qui Turcica pace comprehenſus, & regiæ affinitatis ſpe allectus, in officio aliquandiu perſtiterat, ſiue vltro, ſiue malefeiriatorum hominum conſiliis incitatus, vel etiam, vt nonnulli volunt, iniuriis prouocatus, Zatmariam ſtrategemate occupauit.

Tranſyluanus Zatmariam ſtrategemate occupat.

Ei Ferdinandi nomine præerat Melchior Balaſſa vir impiger, qui & ipſe antea nonnulla oppida licet non magni momenti in Tranſyluaniæ finibus Tranſyluano eripuerat. Tranſyluanus igitur Stephanum Bathoreum Somlianum, eum maxime ad eam

rem

rem idoneum putans, quod id oppidum in ditione eius antea fuiſſet, ad ſe vocat, ac rei gerendæ occaſionem oſtendit: militum promtiſſimos pulueri ab armentis domum è paſtu redeuntibus excitato immiſcere ſe iubet: ipſe non procul inde cum reliquis copiis conſtitit. Ponti viciniores iam facti, ſubito proſiliunt, portas & vallum occupant: mox Bathoreus ſigno dato cum ſuis accurrit, & oppidum ingreſſus nemine reſiſtente capit, ac Balaſſæ fortunis direptis, vxore item & liberis captiuis abductis, præſidio firmat. Balaſſa viciſsim (qui grauiter ſauciatus ægre euaſerat) ex vulnere refectus, Debrecinum non incelebre in iis locis emporium inſidiis occupat, & direptis itidem ciuium bonis incendit. Inſperatum fuit Maximiliano de capto Zatmaria nuncium, tantoque acerbius, quod tum grauiſsimis curis vndique diſtineretur, tum Tranſyluanum etiam ante ſua interceſsione ſemper apud patrem Ferdinandum iuuiſſet. Nec quidquam Tranſyluanus contra pac s leges feciſſe videri volebat, culpamque omnem cum in alios, tum Balaſſam inprimis reiiciebat: ab iis initium iniuriarum ortum, ſuos inſolitis decimis & tributis exhauſtos, & militum quotidianis excurſionibus vexatos. Ea de re etſi grauiter non ſemel ſit conqueſtus, neminem tamen hactenus remedium adhibuiſſe: nec iniquum videri debere, ſi iniurias illatas vlciſcerentur. Hanc tantam inſolentiam minime ferendam arbitratus Maximilianus, Lazarum Suendium rei militaris peritia excellentem euocatũ bello Tranſyluanico adminiſtrando præficit: ſed cum is regionum earum, & Vngaricæ militiæ nondum ſatis gnarus eſſet, ſocios & comites adiungit, Andream Bathoreum, Melchiorem Balaſſam, & Gabrielem Perenium, omnes in aduerſariorum rebus diu verſatos.

Laz. Suendius bello Tranſylu. præfectus.

Comitia Varſauiæ.

Ad comitia Varſauiæ indicta Poloni quidem Proceres magna frequentia, ex Lituanis non niſi Nicolaus Radiuilus Palatinus Vilnenſis publico nomine venit. Is in Senatu diſerta oratione de vnione ſiue coniunctione Lituaniæ cum Polonia habita adeo Regis commouit animum, vt ſe à lachrymis, admiratione ipſius facundiæ captus, vix abſtineret. Nec ita multo poſt Ioannes Megapolitanus Dux captiui frater natu maior aduenit, non tam fratris liberandi cauſa, quam Archiepiſcopam Rigenſem à Rege filio ſuo eiuſdem nominis impetrandi gratia. Cuius voti ſui forte compos factus fuiſſet, ſi miſſo ad Regem legato ſuo Bielſcum, cum eo rite pactus fuiſſet. Peractis Varſauiæ comitiis, ineunte vere primum Bielſci, & poſt Parczouiæ menſe Auguſto vnionis cauſa conuentum fuit. Verum Bielſci negotium turbauit arx cælitus tacta, & Ebraimi Straſsi Turcici legati aduentus. Parczouiam vero Lituani non acceſſerunt, patriæ turbulentum ſtatum cauſati. In his tamen comitiis Ordinum conſenſu æris alieni in bona regia inferendi trecentorum primum millium, & non multo poſt ducentorum ſummam Rex conſecutus eſt poteſtatem. Poſt hæc comitia Rex in Lituania nunc Vilnæ, nunc Grodnæ diuerſos egit conuentus, & honores ac dignitates, quæ forte vacabant, etiam ſibi aduerſantibus proceribus contulit. Gubernationem enim Liuoniæ, amoto Curlandiæ Duce, mandarat iterum Ioanni Chodkieuicio, cuius familiæ Radiuiliæ quodammodo erat æmula. Quanquam tantum abfuerat, vt per id Radiuilorum minueretur autoritas, vt etiam Nicolai Radiuili formidabilis iam exiſteret potentia, qui omnibus viribus Regis conatus in negotio Vnionis ſeu Coniunctionis impedire perhibebatur. Patruelis vero ipſius cognominis

Ibi Nic. Radiuili oratio pathetica.

Ducis Megapol: Varſauiam aduentus.

Conuentus Bielſci & poſt Parczouiæ,

acta in illis.

Diuerſi cõuentus in Lituania.

Gubernatio Liuoniæ Chodkieuicio mandata.

cam

eam adeptus fuerat autoritatem, vt communis tuendæ libertatis acerrimi dicerentur defenſores. Qui arce Tauris multo ante expugnata grandes Moſcorum copias eo tempore magna cum gloria profligarat.

Cæterum Chodkieuicius in ſua illa Liuoniæ adminiſtratione non adeo bonam Regi & Reipublicę nauaſſe operam fertur, ſiquidem ſęua hyeme Vlã forti Moſci pręſidio communitam audacter magis quam circumſpecte oppugnãs non mediocrem cladem accepit. Quinetiã ſub eius gubernatione ob immodicas lagitiones, aut etiam ob Polonorum ac Lituanorum in alienis domibus inſolentiam ac petulãtiam in peius ruere cœpit, hoſtium viribus magis magiſq; inualeſcentibus. Ericus n. Sueciæ Rex mente alienatus copias ſubinde recentes in Liuoniam mittebat, non cogitãs interim de fratre captiuo Regis Poloniæ ſororio liberando, contra quem adeo Vatiniano odio erat inflammatus, vt per nobiliſſimas regni ſui matronas coniugi eius Catharinæ perſuadere fuerit conatus, maritũ deſereret. Verũ illa recuſante, eam vel minis adigere tẽtauit, vel reluctantem Moſco tranſmiſſurum eſt interminatus. Contra quem Rex Polonię Auguſtus cum Friderico Danię Rege per Franciſcum Ruſſecium Caſtellanum Naclenſem, & Nicolaũ Graboueciũ, quib. poſt Martinus Cromerus, & Demetrius Solicouius adiunctus fuerat, fœdus icere laborabat. Sed plus ſpei, quam rei conſilia illa habuerũt. Nam Rex Auguſtus licet ſumptus in Liuonia ingentes faceret, defendendo eam à vi hoſtium, negligebatur tamen eius à Liuonibus potentia.

Suecus copias in Liuoniã mittit.

Contra quẽ fœdera tentata, ſed irrito.

A Grodnenſi conuentu in Liuonia habito, Rex ſequenti anno, qui fuit ſupra ſeſquimilleſimum ſexageſimus quintus, comitia Lublini edixit, in quibus de diuortio cum Catharina coniuge ſorore Maximiliani Cæſaris in Senatu deliberatum fuit, cauſatus eius ſterilitatem, ſed magis forte eum repulſa Ducatus Barenſis hæreditatis maternæ ad eam rem impulit. Quod idem iam ante apud Pontificem & Cæſarem ſecreto tentauerat, ſed ſucceſſu irrito. Quam rem cum inſolentem in Polonia Iacobus Vehanſcius Archiepiſcopus Gneſnenſis dixiſſet, mox Nicolaus Volſcius Epiſcopus Vladiſlauienſis crimen læſæ maieſtatis ei obiecit. Quo ſenex partim perterrefactus, partim rei indignitate motus ad Regis pedes prouolutus, ne vxorem dimitteret, ſupplex eum rogauit. Verum Archiepiſcopi ad Regem oratio paſſim riſu excepta eſt. Stantib: illis comitiis, rediit Neapoli Adamus Konarſcius Epiſcopus Poſnanienſis, cum aliquot aureorum millibus, qui Regi Auguſto quotannis ex Hiſpania nomine cenſus pro pecunia à matre Regina BONA Philippo Hiſpaniarum Regi mutuo data numerabantur: de Ducatu interim Barenſi altum ſilentium, & deſperata eius per legatos videbatur petitio. Quæ repulſa adeo Regem commouit, vt cum illam alia ratione vlciſci nequiret, per diuortium Catharinæ eam vindicandam in animum induxerit. Hæc dum ita fiunt, & Rex Floriani Zebridouii Caſtellani Lublinenſis, qui iiſdem diebus obierat, exequias regia præſentia cohoneſtaſſet, nuptiiſque Nicolai Zborouii, cui Tencinia nuptum dabatur, intereſſe dignatus eſſet, milites ſtipendia flagitantes magno cum impetu in arcem irruere conantur, Regem ad ſolutionem vi adacturi. Id cernens Philippus Padnieuius Cracouienſis Epiſcopus, qui cum Rege è feneſtra proſpiciebat, illam militum audaciam tormentis maioribus in eos diſploſis coercendam pronunciauit. Qua re ſummum odium omnium fere Ordinum in ſe concitauit.

An. Ch. 1565.

Comitia Lublini,

In quib de diuortio Rex agitat,

Adami Konarſcii Regis legatus Neapoli reuerſus.

Militum tumultus ob ſtipendia nõ ſoluta.

Iiii In

Parnouia Suecis Polonia erepta.

In Liuonia Parnouia à Suecis ante triennium occupata Germanorum equitum, qui Sueciæ Regi ante militauerant, proditione à Polonis capta eſt. Ex dimiſſis enim à Sueco equitibus quidam in oppido remanentes cum ceteris, qui ad Poloniæ Regem & Curlandiæ Ducem tranſierant, paciſcuntur, vt patefacta porta nocte octaua Paſchæ oppidum ingrediantur. Equites illi, velut valedicturi, ante diſceſſum amicis conuiuium in domo ſenatoris portæ vicini, à quo claues illius cuſtodiebantur, veſperi apparant, In quo tum cæteris, tum hoſpite præcipue ſomno vinoq; immerſo, clauibus portæ potiti, cæteros equites, qui duodecim milliaria pridie confecerant, intromittunt. Qui ſtatim Germanis omnibus, ſi quieti ſint, ſe parſuros proclamant, Suecos obuios trucidant. Arce, quæ à Suecis adhuc per ſeſquimenſem defendebatur, vna cum machinis bellicis omnibus pridie Pentecoſtes potiuntur. Moſcus hoc Germanorum facto cognito, metuens, ne ſimili ſtrategemate Derpatum amitteret, Germanos omnes Derpato in Moſcouiam abduxit. Parnouienſes præſidiarii iam inſolentiores ad Reualiæ mænia menſe Auguſto excurrunt, vbi in querceto vrbi vicino caſtra metati, à Suecis oppreſſi atque profligati ſunt.

Suendii à Cæſare petitio.

Regis Pol. ad Cæſarē legatus de pace cum Tranſyluano.

Eodē anno Lazarus Suendius ſummus copiarum Cæſarearum Præfectus exercitū in Scepuſium educit: dein à Cæſare contendit, vt ſuo arbitratu bellum gerere ſibi liceret, nec prius ſemper ad Cæſarem referre cogeretur, quod ſæpenumero multæ occaſiones rerum gerendarum cunctatione elaberentur. Hoc rerum ſtatu Rex Poloniæ Sigiſmundus Auguſtus Oratores ad Cæſarem mittit, qui oſtenderent, plurimas ob cauſas hoc ſibi bellū maximopere diſplicere: cumq; Tranſyluanus arcta neceſſitudine ſibi ſit coniunctus, velle ſe pro virili anniti, vt ab armis diſcederet, modo ipſe quoq; nil in eum hoſtile moliretur. Et Cæſar quidē amice reſpondit: nil tamen de ſtudio belli proſequendi remiſit. Et quia Toccaia arx caſtellū natura ac arte firmiſſima, commodiſſimo in Tranſyluaniā aditu ſita, potiſſimū obiiciebatur: eius oppugnationē Suendius præcipite iam hyeme aggreſſus eſt, & quod vnū maxime obfuturum videbatur, hyemis ſc. rigor, conatus eius apprime promouit. Tibiſcus n. & Bodrogius amnes, quibus arx alluitur, glacie tum congelati ſtabant. Per eos igitur ſine vllo labore traductus miles, ad mœnia vſque oppidi procedit, & per aditus tormentis patefactos irrumpit. Oppido capto, præſidium in arcem interiorem ſe recepit, ſed cum & hæc fortiter oppugnaretur, & Præfectus arcis Franciſcus Nemethius glandis ictu occubuiſſet, deditionem fecit. Inde Suendius Seretſchinum vix tentatum eadem felicitate, itemq; Zatmariam ab hoſtibus metu deſertam, nec non Erdodiū occupat, Batara, Caboro, Vibania, & fano S. Andreæ vltro ſe dedentibus. Tranſyluanus igitur viribus ſuis diffiſus, à Turca auxilium petit, qui, cū bellum Melitenſe ſummo ſtudio vrgeret, legatos ad Maximilianum Cæſarem miſit, ſpecie quidem, vt de iniuriis Tranſyluano clienti ſuo factis expoſtularent, & aliquam pacificandi rationem inirent: reuera autem, vt Maximilianus in medio rerum proſpere geſtarum curſu ſiſteretur, & Vngarorum animi ſpe pacis torpeſcerent. Nihilominus Temeſuariæ Præfectum ad quædam caſtella capienda mittit, vt Iulam poſtea commodius oppugnare poſſet. Ad Tranſyluanum quoq; indies maior Turcarum numerus confluebat, adeo vt breui iuſtum conficeret exercitum.

Toccaium à Suendio oppugnatur.

Oppidum captum, cum arce ac reliquis oppidis.

Turcæ legatus ad Cæſarem.

Zigethani clade à Turcis affecti.

Per eos dies Zigethani infelici omine abſente Præfecto Nicolao Zerinio ad prædam egreſſi, à Turcis inopinato ſuperuenientibus magna clade ſunt affecti. Suendius interim totus in eo erat, vt Zatmaria à Turcis relicta & incenſa inſtauraretur. Quem eius conatum impedituri Turcæ cum Tranſyluanis propinquum quendam locum capiunt, qui eis ad operis impedimentum ſumme opportunus videbatur. Qua re cognita, Germani ſumma celeritate hoſtes adorti ſunt, ac ſecuros, quod in opere occupatos eos eſſe exiſtimaſſent, ſubito aduentu oppreſſerunt, qui partim cæſi, partim præcipiti fuga in flumen proximum delati, ibi ſubmerſi ſunt. Iam ante Solymannus è rebus contra Melitenſes minus proſpere geſtis ſummum in Chriſtianos conceperat odium, tum vero his etiam etſi exiguis cladibus magis irritatus, omnes vires ad eos Vngaria expellendos conuertere deliberatum habebat. Suendius itaque cui ad tantam vim ſuſtinendam ſatis virium non ſuppeteret, & ipſe ad Cæſarem proficiſcitur, & noua auxilia petit. Dum abeſt, Turcæ, vt priorem ignominiam delerent, Erdodium obſident, paulo ante à Germanis expugnatum, verum præſidio non adeo munitum. Haud procul oppido ſylua erat, è qua breuiſſimus patebat in oppidum tranſitus. In eam Germani trecentos noctu abdunt, & in oppidum clam irrumpere iubent: ſed cum id difficile factu eſſet propter aſſiduas hoſtium ibi ſtationes, tubas & cornua inflant, & quam poſſunt maximum clamorem tollunt. Eo territi hoſtes, ingentemque aduentare exercitum ſuſpicati aufugiunt, ipſiſque liberum ingreſſum relinquunt. Hæc virium acceſſio vt obſeſſorum animos confirmauit, ita Turcas ad accelerandam, omnique vi vrgendam oppugnationem vehementer incendit. Res itaque ſummis vtrinq; conatibus per aliquot dies agebatur: & hoſtes quidem erectis munitionibus plurima damna & incommoda oppidanis inferebant, ſed non leuiora ab ipſis accipiebant, donec amiſſis ducibus gregarii milites ad pericula ſubeunda ſegniores facti, hoſtibus oppidum dediderunt, omnia prius extrema experti. Viennæ interim nihiloſecius de pace actum, quam tanto ſtudio vrgebant Turcæ, vt à pleriſque ſerio agere crederentur. Iaurini tum Præfectus erat Eccius Comes Salmenſis, cui cum Turcis actio erat ſuſpecta. Quare etiam Cæſarem ſæpe monuerat, ne diutius illudi ſibi pateretur, ſed armis inſidioſa hoſtium conſilia anteuerteret. Magna tum ac pene explorata ſpes Albæ regalis recuperandæ oſtendebatur. Ciuium enim nonnulli cum Salmenſi datis obſidibus ita pacti fuerant, vt tormenta è propugnaculis ſubducta corrumperent: Salmenſis mane ad portam, dum pecudes paſtum agerentur, aduolaret, & irrumperent interim ciues coniurationis conſcii, Turcas opprimerent, iiſque cæſis in Cæſaris poteſtatem redirent. Hanc præclaram tanti oppidi capiendi occaſionem irritam fecit Cæſaris facilitas, qui id vnice operam dans, vt de pace conuenire poſſet, Salmenſem quieſcere, & ab omni iniuria abſtinere iuſſit. Turcæ vero detecta conſpiratione quadraginta ciues atrocibus ſuppliciis affecerunt. Non multo poſt certis indiciis cognitum, à Turcis pacem foris ſimulari, domi bellum ſumma cura parari. Itaque Cæſaris iuſſu, ſtatim militum delectu habito, caſtra ad Tibiſcum fl. non longe à Zatmaria promota ſunt, quos Turcæ circumuenire conati, cognita fraude eorum, ipſi in inſidias illecti ſunt, multiſque cæſis reliqui fuga elapſi fuerunt. Cæterum Viennæ ne ſic quidem à pacis tractatione fuit ceſſatum, cum tamen tam Turcarum, quam Tranſyluanorum legati vel inuito

Suendii de Zatmaria inſtauran. conſilium.

Eiuſdem ad Cæſarem profectio.

Erdodium à Turcis obſidetur.

De pace Viennæ actū.

Albæ regalis occupandæ ſpes oſtenſa, & quo ſtrategemate.

Cæſare ibi hærerent,& tractationem vrgere,ſiue eorum, quæ ſui molirentur, ignari, ſiue, quod magis credibile, tempus protrahere cupientes, non deſiſterent.

Steph. Batoreus Tranſyl. Principis ad Cæſarē legatus.

Inter Tranſyluanos legatus erat Stephanus Bathoreus, is, qui Zatmariam occupauit. Quare Balaſſa, cuius ille vxorem & liberos in vinculis habebat, multis precibus à Cæſare contendit, vt tantiſper retineretur, donec ſibi vxor & liberi reſtituerentur. Et Cæſar quidem ea de re diligenter cum Bathoreo egit, cum vero nil impetraret, ac Bathoreus diutius manere nollet, eum quamprimum dimiſit, Balaſſæ reſpondens, Bathoreum legatum eſſe, qui citra iniuriam retineri inuitus non poſſet.

Maximil. Cæſaris integritas, qui ab Imperio auxilia petit.

Cum vero Cæſar non ignoraret, viribus Turcarum Tyranno parem ſe non eſſe, ab Imperii Ordinibus Auguſtam Vindelicorum euocatis, auxilia petit, qui ei ſumptum in duodecim equitum, peditum viginti millia per octo menſes, deinde in quatuor equitum millia per biennium & dimidium annum alenda promiſerunt.

Vngarorum conuentus Poſonii, & Auſtriacorum Viennæ.

Eodem tempore Carolus Archidux frater Cęſaris Maximiliani Vngarorum conuentus Poſonii, Auſtriacorum Viennæ habebat, in quibus tanta omnium procerum facilitas fuit, vt plerique omnes, ſi vel Cæſar, vel fratrum eius quiſpiam bello interfuturus eſſet, in eam expeditionem profecturos ſe dicerent.

Nic. Radiuili mors.

Hoc ipſo anno ſub Maii decurſum in viuis eſſe deſiit Nicolaus Radiuilus Dux, Palatinus Vilnenſis, ac magni Ducatus Lithuaniæ Cancellarius, Regi de paucis charus atque intimus, vir magnus, magniſque opibus & clientelis potens. Hic primus Vilnæ reformatam religionem amplexis profeſſiſque in aula ſua ſacra agere indulſit, ac in interpretes typographoſq; decem circiter florenorum millibus inſumptis primus Biblia ſacra ex Hebraicis Græciſque fontibus vernacula Polonis legenda præbuit. Ei in vtraque dignitate ſucceſſit Nicolaus Radiuilus patruelis.

Ann. Chri. 1566. In Pruſſia Ducali diſſenſiones inteſtinæ, Autore P. Scalichio,

Sequenti anno Pruſſia Ducalis inteſtinis exarſit diſſenſionibus, ab externorum quorundam Principum conſpiratione cum nouis quibuſdam conſultoribus prauis Alberto Duci adhærentibus facta. Cum enim Princeps Albertus ingraueſcente iam ætate iudicioque decreſcente multa, quæ Pruſſiæ Ordinibus exitioſa videbantur, permitteret, vt qui aliquot iam annis regeretur verſuti hominis Pauli Scalichii conſiliis, quem & præmiis ob id amplis donarat, miræ extitere turbæ. Nam veterator ille, quid euenturum eſſet, mature præſagiens, veteres Conſiliarios indigenas Chriſtophorum Kreyczium aulæ Præfectum, Eliam Canicium, Antonium Borckium, & alios qui molitionibus eius obuiam intrepidè ibant, ad Principem iam, vt prouerbio dicitur, iterum puerum perfidiæ inſimulatos loco mouit, complices ſuos homines nouos, Ioannem Snellium, Ioannem Funccium, qui ex concionatore aulico ambitione præpoſterà ad politica munia obeunda ſe contulit, & Matthiam Horſtium ſcurrilitate ſua in aliquot Principum aulis gratum ſurrogauit.

Complices eius.

Hos Principi à conſiliis eſſe iuſſit tantiſper, dum ipſe è Gallia, vnde iuniori Duci ſponſam eſſet adducturus, (nam ea vanitate Principis creduli animum impleuerat) rediret, ſed reuerà, vt tempeſtatem imminentem euaderet.

Ducis Megapol. in Pruſſiam aduentus.

Paulo autem antè Ioannes Albertus Megapolitanus Dux Alberti Ducis ſoceri ſui viſendi cauſa in Pruſſiam aduenerat.

Albertus Dux noua tributa impera,

Interea Albertus Dux nouorum cōſiliariorum impulſu noua tributa contradicentibus Ordinibus imperat, ac Paulo Vobiſſero ducentorum Ioachimicorum millium ſtipendio promiſſo

miſſo mille equites in Pruſſiam adducere iubet, ea lege, vt ſi ſtato tempore pecunia ea non repræſentaretur, Vobiſſero à Principis ſubditis per repreſſalia, vt Iureconſulti loquuntur, eam pecuniæ vim extorquere integrum eſſet. Vobiſſerus pro literis illis impetratis tribus Ioachimicorum millibus remuneratus Snellium & Horſtium, per quē Dux Megapolitanus apud ſocerum effecerat, vt teſtamento ante facto, ac Regis Poloniæ autoritate confirmato, reſciſſo nouū conderet; quo de filii tutela ac prouinciæ adminiſtratione, aliiſq; capitib. à priori teſtamēto diuerſis ſanxit, vtroq; teſtamēto Ducis Megapolitani fidei concredito, eodemq; executore ſtatuto.

Teſtamentum nouum condit.

A Rege Pol. Commiſſarii Regiomontum miſſi,

Hæc dum fiunt, Sigiſmundus Au uſtus Poloniæ Rex à Chriſtophoro Kreyczio, Elia & Friderico Caniciis, aliiſq; quibuſdam de his edoctus, ex comitiis Lublinenſibus ampliſſima cum poteſtate Commiſſarios Regiomontum, vbi prouinciales conuenerant, mittit. Erant autem hi Ioannes Sluzeuius Palatinus Breſtenſis, Petrus Zborouius Biecenſis, Ioannes Koſtha Gedanenſis, & Nicolaus Firleius Vislicienſis, Caſtellani.

Qui regii decreti capita Pruſſiæ Ordinibus proponunt.

Hi cauſis commotæ camarinæ, quæ antea latebant, inquiſitione diligenti erutis decreti regii capita Prouinciæ Ordinibus ſequentia proponunt: Paulus Scalichius è Pruſſia ac tota Polonia extorris eſto; eidem factæ donationes irritæ ſunto: Princeps proſcriptionem in ſuo Ducatu promulgari, executionique mandari curato: Principis teſtamentum nuper conſcriptum pro cancellato habetor: vtrumque teſtamentum à Duce Megapolitano repoſcitor, Regique traditor: ius ſucceſſionis in Pruſſiæ Ducatu à Principe ſene Marchioni Brandeburgico Electori tributum reuocator: Commiſſarii Regis obligationes omnes, priuilegia, ac debita Principis cognoſcunto, æquitateque perſpecta quæ ſeruari debeant, quæ non, declaranto: Veteres Conſiliarii à Principe depoſiti in priſtinum reſtituuntor, nouis à gubernatione remotis: nulla tributa noua poſthac Princeps citra ſubditorum conſenſum imponito: prouincialium grauamina proximo conuentu propoſita, de quibus Princeps nil dum reſpondit, nunc tandem tolluntor: Controuerſiæ inter Principem & Eliam Canicium, qui à Principe proſcriptus Commiſſariis regiis, non petita Principis fide publica, ſe adiunxerat, arbitri à Principe conſtituuntor; ſi recuſet Princeps, Commiſſarii iudices eligunto: Rex Nobilitatis & omnium Pruſſiæ Ordinum priuilegia ac tranſactiones ſuo cum Principe initas tuetor ac defendito. Quæ omnia Commiſſariis præſentibus Princeps exequetur: ſin renuat, Commiſſarii communicato cum Prouinciæ Ordinibus conſilio Rempublicam conſtituant, Prouincialium grauamina tollant, pacem ſedatis motibus atque diſſenſionibus reſtituant, autoribus earum coercitis. Princeps ſumptus non neceſſarios minuat, & quæcunque ad Prouinciam ex difficultatibus, quibus conflictatur, liberandam, malaque affinia impoſterum auerruncanda facere videbuntur, decernat.

Criminalis actio contra Horſtium, Funccium itē inſtituta.

Ea mandata Commiſſarii menſe Septembri atque Octobri executi, primum totius Prouinciæ nomine criminalem accuſationem contra Horſtium, Snellium, Steinbachium, ac Funccium, tanquam rerum nouarum molitores, paciſque tum eccleſiaſticæ, tum politicæ turbatores inſtituerunt. Hi à Principe Commiſſariis traditi, ac quæſtionibus ſubiecti, eorum tres quidem ad mortem damnati ſunt, Steinbachio vitæ gratia facta.

Noua inter Ducem & Ordines tranſactio, eiuſque capita.

Confirmata eſt quoque à Commiſſariis noua inter Principem & Pruſſiæ Ordines tranſactio, cuius capita primaria hæc: vt Epiſcopæ Sambienſis ac Pomeſanienſis

instaurantur, ante Pascha adhuc duobus eis Præsulibus idoneis præfectis, qui vna cum octo ex equestri ordine delectis Principis consiliariis, ac totidem ex ciuitatibus iurisdictionem ecclesiasticam integram & quotannis visitandi copiam, ac Synodos particulares instituendi consensus in religione alendi fouendique gratia haberent. Episcoporum delicta ciuilia Princeps cognosceret, ecclesiastica in doctrina vel ritibus ad generalem Synodum reuocarentur. Scholæ atque Ecclesiæ, resque matrimoniales iuris Episcoporum essent: intra annum cum eruditis consilio inito ecclesiasticam ordinationem conscriberent: exulantes ministros Osiandrici dogmatis causa reuocarent: ciuilis administratio vigore priuilegiorum à Principe indultorum conformaretur, adscitis ad illam officiaque publica Nobilibus indigenis, exteris exclusis: Officialium domicilia arci vicina, nonnisi officio durante, incolant, Princeps eos nonnisi ob causas legitimas remoueat: iudicium aulicum quinque ex Nobilibus indigenis, ac tribus Iureconsultis exerceant: in Cancellariam & quæsturæ officium Prutenos allegat. Exactiones nouas nullas subditis imperet, priuilegiaque ac immunitates illorum sarta tecta præstet: absque Regis Poloniæ Prussiæque Ordinum consensu cum nemine Principum fœdus pangat. Prouincialib. conuentibus indictis, eadem opera propositio in singulas præfecturas mittatur, vt matura deliberatione ante habita ablegati de responso dando cogitare queant: immodicæ vsuræ & largitiones enormes Principis reuocētur: sumptus & numerus famulitii aulæ contrahantur: mandatum, quo Scalichii securitati caueтur, ac libelli famosi ab eo editi aboleantur: de pecunia fisco præfecti rationem reddant, ex prouincialibus iudicibus designatis Princeps vnum seligat: ius Culmense & Constitutiones Prouinciæ typis euulget: nulla caupona noua intra vnum ab vrbe milliare citra singulare indultum aperiatur: Priuilegia & iura antiqua Prouinciæ incolarum Princeps adserat, & tueatur, secus si faxit, Ordinibus Prouinciæ liceat citra rebellionis crimen Poloniæ Regis patrocinium implorare, ac pactorum inter regem ac Principem initorum vi protectionem ab eo postulare. Hæc priuilegii noui siue interpolati præcipua fuerunt capita.

Episcopa Sambien. & Pomesanien. restituta.

Haud multo post Episcopatus Sambiensis ac Pomesaniensis restituti, atque prouentibus aucti sunt. Ac Pomesaniensi quidem Georgius Venetus Nobilis indigena Colberga ex Pomerania, vbi exulabat, Sambiensi vero Ioachimus Morlinus Brunsuico reuocati, præfecti sunt.

Transyluanus Vngaros ad defectionem sollicitat.

In Transyluania interim non deerat sibi rebusque suis Ioannes Sigismūdus Transyluaniæ Princeps, Regis Sigismundi Augusti sororis filius, qui vbi contra vim se instruxisset, Vngariæ Proceres ac Nobiles ad defectionem sollicitabat missis literis, quibus mandato Turcici Tyranni ad fidem obsequiumque sibi præstandum hortabatur, vt fractis patrię rebus succurrere, & imminentes Tyranni copias obsequio ac fide à se auertere velint.

Suendius contrarium suadet.

His Suendius contrarium scriptum edit: Cęsarem quidem hactenus nil nisi pacem apud Turcam ac Transyluanum quęsiuisse, sed ea ne fieret, huius potissimum ambitione factum, qui inducias varie violarit: quas contra ipse adeo sancte obseruarit, vt multarum rerum gerendarum occasiones neglexerit. Cæterum etiamsi nullus paci locus relinqueretur, eis tamen haudquaquam verendum, ne à Cæsare negligantur, qui Dei in primis auxilio, tum Germanorum etiam, atque adeo omnium exterorum Principum opibus adiutus, satis vi-

satis virium ad hostiles conatus infringendos sit habiturus. Itaque bono essent animo, nilq; de pristina fidelitate ac studio erga Principem suum ac Patriam remitterent. Postremo Cæsaris nomine vniuersis mandabat, vt posthac cum Transyluano nil omnino commercii haberent, nec ad eius conuētus quenquam ablegarent, nisi pro contumacibus haberi, grauissimaq; supplicia experiri velint. His vltro citroq; iactatis, cruentum cœptum est geri bellum.

Ainascum à Turcis occupatum.

Turcæ Ainascum oppidulum absente Pręfecto scalis applicatis occuparunt, omnibus ciuibus ac præsidiariis interemtis.

Zigetum etiam.

Zigetum etiam eadem arte tentarunt, sed à Nicolao Zerinio ita excepti sunt, vt secum in fugam eos, qui in proximis pagis & Quinqueecclesiis morabantur, rapuerint.

Cæsar Vienna Iaurinū contendit.

Sub exitum Maii Cęsar omnibus cum copiis Vienna Iaurinum contendit, cum Turcis marte aperto decertaturus.

Contra Turca Belgradum mouit.

Verum alia tum Turca consilia agitabat, qui Belgrado cum septuaginta millibus eodem pene tempore mouit. Ibi Transyluanus ad eum venit cum donis magni precii, actisque humiliter pro præstita sibi ope gratiis in Transyluaniam rediit.

Hustum à Suendio oppugnatum.

Interea eius oppidum non ignobile Hustum Suendius tum oppugnabat, qui audito Turcæ aduentu obsidionem magis magisque vrgebat, sed frustra.

A Turcis Palotta, cuius obsidio soluta.

E diuerso Bassa seu Pręfectus Palottam obsederat, iamque disiectis muris in extremas necessitates præsidium coniecerat. Nec tamen Georgius Thurius arci præfectus vlla vi aut periculo, quanquam grauiter vulneratus, adduci potuit, vt deditionem faceret. Interim duodecim peditum signa Iaurinum, è quibus nongenti cum octoginta curribus lignatum emissi, à Turcis speculatoribus forte sunt conspecti, qui mox magna cum trepidatione ingentis exercitus obsessis subsidio aduentantis nuncios ad suos attulerunt. Hac illi territi, obsidionem soluunt tanta cum festinatione, vt multa è castrensi supellectili impedimentis obsessis reliquerint diripiēda.

Vesprimum à Comite Salmensi captum, Tata item, & Gesterum.

Hæc dum fiunt, Eccius Comes Salmensis Vesprimum oppidum successu felici obsedit, & quod non satis munitum esset, nullo negocio cepit. Vnde Georgio Thurio cum præsidio relicto, propere cum suis Iaurinum reuersus. Tatam ibidem Salmensis, prioris oppugnationis successu alacrior factus, aggressus suam in potestatem redegit, præsidiariis omnibus cęsis, exceptis quinquaginta, qui in turrim se abdiderunt, inter quos cum nonnulli essent magnę dignitatis, in primis Præfectus Vesprimiensis, à Salmensi ad Cæsarem sunt transmissi. Vlterius deinde progressus Gestero castello Turcarum fuga deserto absque suorum sanguine potitus est.

Ferdinandus frater Cæsar. dux exercitus constit.

Copiis coactis Cæsar summum belli ducem constituit Ferdinandum fratrem, eique legatum adiungit Comitem Suartzburgium: tormentorum autem, quæ duodecim supra centum erant, curam Paulo Iadarensi demandauit: classem vero, in qua duodecim erant triremes, & triginta naues onerariæ, Rhodiorum equiti vni regendam commisit.

De bello administrando consilium.

Hoc cum exercitu Cæsar Altemburgum, inde Iaurinum perrexit, vbi cum de belli administrandi rationibus consultaretur, Strigonium quidam obsidendum censebant: sed id consilium cum temerarium videretur (siquidem vitari non poterat, quin totis copiis cum hoste decertandum, & in vnius prælii aleam summa rerum coniicienda esset,) obsidio in aliud tempus reiecta.

Zigetum à Turcis obsessum.

Interea Turcarum Tyrannus quoque ingentibus cum copiis ad Zigetum castra posuit, cui præerat Nicolaus Zerinius Comes, qui vbi innu-

Zigetum à Turcis obſeſſum.

Nic. Zerinii virtus.

innumeras Turcarum copias oppido vidit circumfuſas, vocatis in arcis interioris aream ciuibus ac militibus, coram iis ſolenne iuſiurandum concipit, quo cum iis victurum moriturumque, ac fidem Deo, & ſupremo Magiſtratui datam ſeruaturum promittit, & idem militiæ ſacramentum ab ipſis exigit. Haud mora nouum oppidum, quod contra Turcas defendi amplius non poſſet, incendi iuſſit. Inde veteris oppidi mœnia tribus locis ſimul maioribus tormentis graſſata fuerunt. Cum vero oppugnatione plurimos ſuorum perimi videret Tyrannus, ſtatuit Zerinium ſpe ampliſſimorum præmiorum ad deditionem inducere.

Turca Zerinium ad deditionem pellicit.

Sagittæ igitur literas alligatas in arcem iniecit, quibus totius Illyrici Pręfecturam ac Croatię poſſeſſionem Zerinio offerebat, ſi deditionem faceret. Hac vbi via Tyranno non ſucceſſit, quod ſperabat, aliam eſt aggreſſus. Habebat in caſtris ſuis captum Zerinii filii tibicinem, cuius tubam Tyrannus, è qua pendebant depicta inſignia Zerinii filii, & literas in arcem mittit, captumque filium ipſius tubę illius indicio perſuadere conatur, & iam tandem tam ſui quam filii rationem habere iubet. Verum ne ſic quidem Zerinius infringi potuit, ſed ſalutem & ſuam & filii patriæ ſaluti poſtpoſuit. Poſtea oratione grauiſſima præſidiarium militem ad virtutem & fidem ſeruandam animauit, vtque vel ſuo filiique caſu exſtimulati hoſtium immanitatem vlciſcerentur, exemplo maiorum non vno propoſito hortatus eſt.

Zigetum opp. à Turcis tentatum.

Tentata eſt poſt omnibus viribus à Turca oppidi oppugnatio, cuius muros Ianiczari ſubeunt, præliumque atrox cum obſeſſis miſcent, qui tandem viribus & ſpiritu deficientibus cedere, inque arcem ſe recipere compulſi ſunt. Iam altero etiam oppido potiti Turcæ, ſola arx oppugnanda reſtabat, quam tamen ſemel atque iterum infeliciter tentarunt. Ea etiam bipartita erat, ita tamen, vt pars interior iiſdem munitionibus fuerit incluſa. Cum igitur exterius propugnaculum præcipuum igne ſuppoſito Turcæ incendiſſent, & flamma vento acta late graſſaretur, Turcæ etiam vndique irruerent: Zerinius cum iis, qui ſupererant, in partem interiorem ſeſe incluſit, omnia ibi vltima experturus.

Zerinius ad extrema paratus.

Poſtremo obſeſſi, flamma totam arcem corripiente, per medios hoſtes erumpere, pulchroque certamine honeſtiſſimam mortem ſubire. Vnica pars, qua arx oppido ponte ſatis longo iungitur, ab igne erat immunis, quam tamen infinita Turcarum multitudo inſederat. Quocirca ignis violentia, ſuorumque paucitate coactus Zerinius in hoſtes confertiſſimos cum ſuis erupit, vt generoſe pugnando caderet potius, quam flammis abſumeretur. Quare militum in portam, qua pons in oppidum ducit, aduocata concione iterum eos ad fortiter intrepideque pugnandum pro patriæ ſalute adhortabatur. Interea autem inualeſcente incendio cubicularium veſtem holoſericam violacei coloris, aliaque id genus, quibus in feſtiuitatibus vti ſolent, adferre, ducentos ſimul aureos promere iuſſit, eius, qui ſe interfecto potitus eſſet, ſepulturæ præmium. Tum claues arcis ab eodem allatas in ſinum condit: & has, inquit, à Cæſare mihi creditas nemo viuo eripiet. Arma cum adferrentur, quibus corpus muniret, recuſauit, nil illis ſibi opus eſſe dicens, nil aliud petenti, quam pulcram per vulnera mortem: è gladiorum vero numero, cum omnium aciē exploraſſet, acutiſſimum ſibi deligit, hæc arma ſufficere ei inquiens, qui expeditius pugnare, quam diutius cum morte certa luctari mallet. Sic gladium dextra tenens, è conclaui ſuo proripuit, atq; poſt ſe parmam

ſeu clypeum rotundum geſtari mandat: cumque in aream arcis interiorem veniſſet, omnes ibi milites in procinctu præſtolantes offendit, qui armati ſtrictis gladiis ducem ſuum operiebantur, cum eo ad certiſſimam mortem profecturi. Vexillo inaurato Laurentio Iuranitio tradito, qui ſibi id præferret, Ieſuque nomine ter inclamato, portas reſerari iubet, ac machinas in hoſtes exonerari, cuius fumo conſpectum hoſti adimente defenſus ſtricto gladio exigua cum parma ante ſuos exit, per confertiſſimos hoſtium ordines ferro obuia quæque ſternēs, in ponte terribile ſpectaculum ſui edit.

Eiuſd conflictus ac interitus.

Ibi enim circūfuſus ab hoſtibus, ac telorum multitudine obrutus, tandem gemino globo traiectus concidit. Mortuo caput amputatum, triumphi ſpecie per caſtra circumlatum, poſt holoſerico inuolutum ad Cæſarem miſſum eſt, ad cuius patrem Ferdinandum ante triginta annos idem Zerinius attulerat ſerico inuolutum caput Catianeri à ſe obtruncati. Cæterum Zigethi expugnationem Solymannus non vidit, triduo ante Quinqueccleſiis extinctus.

Dum Zigethum obſideretur, Solymannus Berthauo Baſſæ Iulæ oppugnandæ negotium dedit cum Tranſyluanorum, Moldauorum, & Tartarorum auxiliis.

Iula eod. tēpore à Turcis oppugnata.

Eius præfectus.

Ladisl. Kereczinius.

Eius loci præfectum agebat tum Ladiſlaus Kereczinius, qui in pari neceſſitate minime pari cum Zerinio vſus eſt fortitudine. Initio Berthauus lente omnia agit: conſilia obſeſſorū explorat, vt amne per multos riuulos ſparſo & auerſo in ſicco oppidum deſtituatur, machinis accurat. Id vbi ſucceſſit, amnem traiicit, & ad vallum vſque & foſſas militem adducit, & tormentis propugnacula ita infeſtat, vt iam tum animi militum labaſcere inciperent. Quinto obſidionis die, cum ſeſe obſeſſi impares & perpetuis laboribus defatigati quererentur, oppidum incendunt, & in ſpacioſam admodum ſatiſque munitam arcem à meridionali plaga oppido oppoſitam ſe recipiunt, indeque magna vi agere, Turciſque inſultare occipiunt. Quos tamen ſpes deditionis facta animabat, certos, non diuturnam fore pertinaciam, ſi conſilia, quæ tum cum Præfecto agitabantur, euentum ſortirentur. Is clanculum ſubornat, qui periculi magnitudinem exaggerantes, falſis rumoribus de Zigetho occupato militum animos frangerent, criminarenturque, nunquam vllis obſeſſis hactenus à Germnis latam opem: Suendio cum Tranſyluano & Tartaris dimicationem futuram: Cæſarem ad Iaurinum caſtris motis magno in periculo fore: Turcas bonis conditionibus vltro pacem offerre: aquæ iam ſubductam commoditatem.

ſed mala fide.

Hæc clam ita iactata: palam vero, vt omnis perfidiæ ſuſpicio cordatioribus eximeretur, leges ad ſpeciem voce præconis promulgantur, ne ſcilicet clandeſtina cum hoſtibus colloquia haberentur: ne literæ per ſagittas aut alia quauis arte in arcem immiſſę aperirentur, vel recitarentur: ne denique quiſquam vllam deditionis iniiceret mentionem, capitis pœna, qui contra auſi, conſtituta. Nec tamen Kereczinius cum complicibus animum ita tegere potuerunt, quin multa indicia ſuæ quotidie darent inconſtantiæ, palam ægre ferentibus nonnullis Præfectis, qui fraudem iampridem ſubolfecerant, cæteroſque ad immotam animi fortitudinem confirmabant. Quapropter quamuis Iula firmo equitum & peditum veteranorum præſidio munita, omnibuſque ad obſidionem tolerandam neceſſariis abunde eſſet inſtructa, ne milites ſibi quicquam metuendum putarent, quod penetrali integra arce ab omni vi tutos adhuc ſe ſcirent, falſis tamen quorundam ra-

Quæ dedita.

tionibus indúci ſe paſſi ſunt, vt in minorem arcem quadragularem coctis lateribus ad ornatum magis, quam vim conſtructam confugerent, in eius loci defenſione ſpem ſalutis omnem ponerent. Quæ res ſuſpicionem paulo ſagacioribus auxit: nec minus digreſſus frequentes, & clandeſtini commeatus diſplicebant, itemque aliquot dierum admiſſa à vi ceſſatio. Per eos dies ſchedulam in caſtra hoſtium emiſſam deprehenſam, in qua de deditione perſcriptum erat. Id cum lege lata capitale eſſet, concurrunt præſidiarii, eius autorem inquirendum, nec vlli parcendum clamant. Adeſt mox Præfectus, factum illud de ſchedula excuſans, habere ſe in hoſtium caſtris exploratorem ſuum, quem ad colloquium neceſſarium, & quod ad ipſorum quoque ſalutem pertineret, acciuerit, non vero vllo dolo id à ſe factum. Vt vero omnib. ſe purgaret, per præconem decretum illud iterari curat: quicunq; deditionis vel temere mentionem feciſſet, virgis cæſum cæteris ad terrorem ſuſpenſum iri. His aliiſq; cōmentis eluſo militum vulgo, cautiores nihilominus inter ſe muſſitabant, omniaq; tam intus, quam foris ſuſpecta habebāt, tum vt cæteros à nefariis eiuſmodi cōſiliis auerterent, capita vitamq; ſuam pro patria & Rege publice cunctis audientibus deuouebant. Paulo poſt diſſeminantur voculæ, venire Chriſtophorum Bathoteum, Berthauum Baſſam omnia benigne polliceri, integram ſaluamq; Iulam conſeruandam, dimittēdumq; prǽſidium conditionibus, quib. velint, ſatis ſanguinis iam fuſum, ac honori, & famæ luculente ſatisfactum: Temeſuari etiam Prǽfectum ceu ſequeſtrum ſe interponere, & datis obſidib. cum cǽteris liberaliter agere paratum. His promiſſis cum plerorumq; animi deliniti eſſent, tandem in deditionem, paucis fruſtra reclamantibus, cōſenſum. Eius mox leges à Turca præſcribuntur, mittuntur Kereczinio, aliiſq; purpuræ & dona, obſides dantur, quo ad per Bathoreum omnia eſſent definita. Ita arce dedita, præſidiū ſecundo die Septembris, quinto vero ante Zigethi expugnationem excedere iubentur. Sed fides eis non ſeruata. Vix enim quarto lapide ab oppido progreſſos Turcæ ex inſidiis prorumpentes inuadunt, & trucidant, prǽter paucos, quibus propinquus locus arundinibus frequens tutas latebras præbuit. Kereczinius deinde Conſtantinopolim abductus, finem vitæ miſerrimum & proditione ſua dignum habuit. Cum enim multi apud Selymum Turcarum Tyrannum conquererentur, ſe grauiſſimis perſæpe iniuriis & contumeliis eius iuſſū affectos, & quod hos naſis, illos auribus, quoſdam vero labiis oris, alios vero aliis membris inhumaniter mutilaſſet: vehementer Tyrannus commotus, militum libidini miſerum hominē permittit, qui eum ſtatim dolio clauis acutis perforato includunt, quo è montis faſtigio per decliuia præcipitato, miſerabiles inter cruciatus miſerum in modum tandem expirauit, exemplo omnibus propoſito, ne Turcicis promiſſis fidem adhiberent.

Iula tādem dedita.
Dedititiis fides non ſeruata.
Perfidia punita inſigne exemplum in Kereczinio.

Dum ita Turcæ Zigetho & Iula oppugnandis occupantur, tertius eorum exercitus ad caſtra Cæſaris prope Iaurinum infeſtanda, Cæſarianoſque crebris velitationibus ad prælium laceſſendum miſſus fuit. Ex eorum numero cum quidam forte caſtris propiores facti, excubias aliquāto negligentius, quam in tanta hoſtis vicinitate par erat, ſeruari deprehendiſſent, ſuis nunciant, commode contra hoſtem rem geri poſſe. De communi igitur conſilio delecti ex vniuerſis copiis, qui fortunam tentarent, eiſque Mahometes Baſſa Albanus præeſſe iuſſus. Ita ergo in Chriſtianos illati, pleroſque in fugam egerunt, & aliquot, qui pabulatum excirant, interceperunt. Orto in caſtris tumultu, Vngari, Burgundi, ac reliqui continuo in equos inſiliunt, eademque, qua venerant, Turcas celeritate repellunt, vtrinque paucis deſideratis.

Turcarum excurſiones alibi facta.

Sequentibus menſibus duobus Tartari cum Turcarum validiſſimo exercitu adiuncti, non ſolum per Vngariam, ſed etiam Tranſyluaniam inaudita crudelitate, nullo ſexus & ætatis diſcrimine habito, graſſabantur. Nam etſi Turca Vngaria exceſſerat, Tranſyluanus tamen, ne nihil ageret, fretus Berthaui auxiliaribus copiis bellum proſequebatur, & Toccaium ſuperiori anno à Suendio occupatum, recuperare ſtatuit, iamqae Toccaium maximas in anguſtias redegerat, cum trepidus nuncius ad eum venit, ditionem ſuam à decem Tartarorum millibus, quos Selymus defendendi eum cauſa cum Turcis ac Valachis reliquerat, igne ferroq; deuaſtari. Vnde ipſe obſidione relicta primū per legatos monet, vt illinc diſcederent, & ab iniuria ac maleficio abſtinerent. Quod cum facere recuſarent, ipſe cum ſuis palantes & incautos adortus ad ſex millia trucidat. Tartari itaq; Turcis adiūctis cladē hāc vlturi, ipſū Varadinū vſq; cōpellunt, & incluſum ibidem obſediſſent, ſi à machinis bellicis inſtructi fuiſſēt. Verū Tranſyluanus noctis beneficio elapſus, quanta poteſt celeritate, copias contrahit, & iterū eos aggreſſus, multa millia ex illis partim cǽcidit, partim cepit, magnūq; captiuorū numerū, quos Turcǽ in ſeruitutē abducebāt, recepit. Poſt hāc ſtragem reliqui cum Turcis ac Valachis Ruſſiā Podoliāq; omni ſǽuitiǽ genere deuaſtātes, cū Nicolaū Sieniauiū Ruſſiǽ Palatinū in arce Miedribozēſi obſidere moliretur, ab ipſo validis copiis exſupēte, ad vnū oēs. rel. tormētis bellicis amiſſis, internecione deleti fuere.

Tartari cū Turcis Vngariam Trāſyluaniāq; vaſtantes.
à Tranſyluano trucidati.
Iterata clades eorum.

Ineunte inde anno proximo Suendius arcem Zaduarum nulla re neceſſaria præterquam milite deſtitutum occupauit. Ea ante parebat Georgio Bebeckio, qui belli inter Cæſarem & Trāſyluanum fax fuerat. Is obſeſſum ſe videns, clā inde aufugerat, præſidiarii paucitate diffiſi, vitā & ſupellectilē pacti ſeſe & arcem Suendio dediderunt. Vxor profugi illic deprehenſa, cum mundo muliebri dimiſſa eſt. Poſt hæc pari felicitate Muncatiū oppidū ſubegit, auxiliis & cōmeatib. omnib. quos Tranſyluanus ad obſeſſos miſerat, interceptis. E diuerſo Turcæ Dedeſium oppidū Gabrielis Perenii ditioni ſubiectum in ſuam poteſtatē redegerūt, præſidio noctu per occultos tramites elapſo: indeq; ad Agriam vſq; populabundi excurrerunt. Suendio itidem Huſtam iterum irrito euentu oppugnante Tranſyluanus Couaram imperio ſuo, itemque aliud huic vicinum oppidum adiecit. Ad Zatmariam etiam Germani & Tranſyluani, orta ob decimarum ius altercatione, manus cōſeruere, qua in pugna Germani ſuperiores fuerunt. Non procul ab Iula quoq; ingens Turcarū numerus indies cōfluebat, quæ ſane res haud exiguā futuri belli ſuſpicionē multis præbebat, idq; tāto magis, quod legatus Cæſareus pacis tractādǽ cauſa Conſtantinopolim miſſus certo renunciaret, Selymū nouas ibi copias parare, quas breui in Vngariā eſſet miſſurus. Is tamē poſtea certior factus, Cæſarē breui oratores ampliſſimis cū mādatis de pace miſſurū, eorū aduētū exſpectare propoſuit. Legati fuere Anton. Verātius Agriēſis Epiſcopus, qui ante per quinquēniū apud Turcarū Tyrannū oratoris munere functus erat, & Chriſtophorus Tiffenbachius. Hi ſplendido cum comitatu Vienna profecti, ſub exitum Iunii iter Conſtantinop. ſunt ingreſſi, munera ſecū precioſa deferētes. Vbi Comarū ventū, præſto eis fuit à Turcarū Imperatore miſſus Conſtantinopolitanus quidam, qui dux eſſet itineris, illiſq; ſaluū præſta-

An. Ch. 1567.
Zaduarum à Suendio captum.
Dedeſium à Turcis in poteſtatem redactum.
Couara à Tranſyluano occupata
Legatio Cæſaris ad Turcam de pace

præſtaret commeatum. Ad ipſos quoque limites nonnulli ex præcipuis obuiam eis progreſſi, comiter ſuſceptos Budam vſque deduxerunt. Eius loci Præfectum cum compellaſſent, muneribuſque affeciſſent, Conſtantinopolim contenderunt, eoque vndecimo calendas Septembris peruenerunt. Paulo poſt ſalutatis purpuratis, à quibus multa humanitate ſunt excepti, & communi menſę in regia domo abhibiti. Tandem ad Selymum introducti ſunt, medii inter binos purpuratos, qui muneribus exhibitis mandata paucis coram expoſuere. Poſtridie purpuratos adierunt, ad quos Selymus omnem eius rei tractationem reiecerat, cum iis de rebus omnibus ſunt collocuti, Selymus interim Adrianopolim profectus, eo legatos ſubſequi iuſſit, atque ibi cum iiſdem de pace eiuſque conditionibus tranſactum.

Legatorum Cæſar. cum Turcico reditus.

Induciæ Cæſari cũ Turca pactæ.

Ea inita, denuo Selymum conuenerunt, manuſque, vti antea, exoſculati abeundi facultate impetrata perhumaniter ſunt dimiſſi. Eis comitem ſe Ibraimus Selymi ad Maximilianum Cæſarem orator futurus adiunxerat, cum quo Viennam pridie calendas Iunii anni ſequentis peruenerunt. Erant autem induciæ ad octennium pactæ his conditionibus: vt quiſque acquiſita retineret: pace etiam Tranſyluanus comprehenderetur: agricolæ limitanei, qui cenſum hactenus Turcis & Cæſarianis numerare conſueuerant, ſolis Turcis in poſterum ſoluerent, eiſque operas deberent. Cauſa, quæ Tyrannum ad pacem magno Vngariæ, imo totius Chriſtianę Reipublicæ bono ineundam cum Cæſare impulit, præcipua fuit: quod omnis fere Arabia & populi finitimi deficere ab eo cœperant. Ad quos motus comprimendos magnam claſſem paulo ante omnibus rebus inſtructiſſimam in Syriam miſerat, omniumque earum regionum Præfectis ſeuere iniunxerat, vt exortos tumultus quacunque ratione cohiberent, omniaque in priſtinum ſtatum reducerent.

An. Ch. 1568. Comitia Petricouiæ. Executio legum ad finẽ perducta. Quarta redituum regiorũ pars fiſco illata & Annatæ.

Petricouiæ poſt inſequenti anno comitia celebrata ſunt magna cum Ordinum omnium frequentia, vbi executio legum, & maxime earum, quæ de occupatione bonorum regalium ſancitæ ſunt, ad finem perducta eſt. Miſſi itaque ſunt reuiſores, & poſtea luſtratores per vniuerſas regni prouincias, qui iureiurando obſtricti cogebantur omnia fideliter oculis perluſtrare, perluſtrataq; Regi deferre: delata autem Rex autoritate ſuam omniumque Ordinum executioni mandauit. Ibidem etiam quarta redituum omnium regiorum pars fiſco Reipublicæ eſt illata, & Epiſcopales quas vocant, annatæ, ſiue reditus Epiſcoparum vacantium eidem deſtinatæ, vt inde exercitus ad defendendas prouincias Ruſſiæ, aut aliam quamuis ob cauſam, neceſſitate flagitante aleretur.

Rex ad Radoſcouiciã exercitum ducit, ſed ſine effẽctu.

Vla & Suſa Moſci munitiones à Sãguſzone occupata.

Ab his comitiis Rex in Lituaniam tandem reuerſus, ex Polonis & Lituanis quibuſque florentiſſimis ſtipendio conductis, exercitum ad Radoſcouiciam duxit ipſe in expeditionem. Toti autem exercitui à Rege tum præfectus erat Stanislaus Zamoiſcius, poſtea Caſtellanus Chelmenſis, vir à rei militaris ſcientia commendatus. Cæterum ea expeditio in autumnum longius protracta, cum ibi non tam fortibus facinoribus, quam commeſſationibus perpetuis vacaretur, ſic in irritum abiit, vt adeo Moſcus quibuſdam ſuorum capitibus abſciſſis, & in caſtra regia miſſis Regi inſultaret. Eiuſdem menſe Septembri Romanus Sangusko Lituanicarum capiarum Pręfectus Vlam & Suſam arces Moſci munitas infeſtauit, ac tãdem occupauit, ſæpiuſque eorum copias ingentes parua manu fudit. Eo ipſo anno viceſima

Martii

Albertus Brandeb. Pruſſiæ Dux primus moritur, quem coniunx horis aliquot poſt ſubſequitur.

Martii moritur Albertus Marchio Brandeburgicus, primus in Pruſſia Dux, cum annos quinquaginta ſex Pruſſiæ Ducatum rexiſſet, in arce Tapiau, natus anno milleſimo quadringẽteſimo nonageſimo mẽſe Maio. Quem paucis horis poſt coniunx ipſius Anna Maria filia Ducis Brunſuicenſis Erici ſubſecuta eſt, relicto vnico filio Alberto Friderico quindecim annorum adoleſcente, qui in gubernatione patri ſucceſſit. Miſſi ad funus cohoneſtandum à Rege Ioannes Koſtka Caſtellanus Gedanenſis, & Ioannes Demetrius Solicouius Regis Secretarius, qui ſequenti die teſtamentum Ducis defuncti regio nomine reſignarunt, Ducique iuniori ac Conſiliariis eius tradidere, quod poſtea Regis aſſenſu roboratum.

An. Ch. 1569. Comitia Lublini, in quibus vnio perfecta.

Subſecuto vero anno Lublini comitia habita, in quibus vnio ſeu coniunctio Lituaniæ cum Polonia felicius, quam vnquam antea, diu multumque tentata finem optatum adepta eſt. Reclamabant quidem huic rei nonnulli ex proceribus Lituaniæ, vtque præſentia ſua id non confirmarent, inſalutato Rege diſceſſerunt. Verum abſentia illorum non obſtante, Rex in conſcientiæ foro non prius ſe liberum fore dixit, niſi ea, quæ maiores ſui ſolenniter promiſerant, iureiurandoque confirmauerant, reipſa præſtaret. Itaque Rex antiquæ poſtulationi & pactioni ſatisfaciens, quaſdam Lituanorum prouincias ad Poloniam ſpectantes, à Caſimiro auo aliiſque Principibus auerſas, Poloniæ adiunxit, vniuit, vel, vt loquuntur, incorporauit.

Albertus Pruſſ. Dux filius feudũ à Rege accipit, cũ agnatis.

In his comitiis Albertus Fridericus Pruſſiæ Dux adoleſcens feudum & inſignia Ducatus Pruſſiæ à Rege Auguſto ſolenni ceremonia accepit, petentibus ſimul coniunctam Ducatus Pruſſiæ collationem ſeu inueſtituram per legatos Marchione Georgio Friderico Anſpacenſi, Alberti Friderici patruele, & Ioachino ſecundo Electore Brandeburgico ſobrino. Quod feudum Rex Auguſtus cum Alberto Friderico, tum quoque Georgio Friderico patrueli ipſius gratioſe conceſſit. Electorem quoqe Brandeburgicum, cui ſuperioribus annis beneficio nouo ius feudi ſimultaneum in Ducatu Pruſſiæ ex ſingulari gratia fuerat indultum, Rex quidem etiam per oratores eius præſentes admiſit, ea tamen conditione, ne quid per homagiũ à ſubditis Ducatus Pruſſiæ præpoſtere acceptum, cuius reſciſſionem à Cõmiſſariis regiis ſuperiori tempore factam Rex confirmat, ratamque habet, ſuæ maieſtatis iuribus derogetur: de quo Rex & regni Ordines etiam proteſtantur. Tradidit deinde Ioannes Firleius Palatinus Cracouienſis, & ſupremus regni Mareſchallus Duci Pruſſiæ vſitato more vexillum, cuius anteriorem extremitatem Marchionis Anſpacenſis, poſteriorem Electoris Brandeburgici oratores attigerunt. Iureiurando præſtito, Rex manu ſua torquem aureum collo in clientelam recepti Principis appendit, eumque ad ſiniſtram conſidere iuſſit, donec equitibus aliquot leuiter percuſſis rurſus in genua Dux cum cæteris oratoribus accidit, gratiisque ſolenniter actis, & Rege, & ſenatoribus aſſidentibus reuerenter ſalutatis, prælato vexillo in hoſpitium rediit.

Cui Rex de priuilegiis cauet.

De religione Auguſtanæ confeſſionis, & appellatione ex Ducatu Pruſſiæ ad tribunal regium, de qua multos ante annos inter Regem & Ducem diſceptatum fuerat, & qua petulantiam ac contumaciam ſubditorum aduerſus ſe non confirmandam Dux Pruſſiæ iudicabat: peculiari diplomate Duci Rex cauit, quibus & Ducem ipſum, & omnes illius ſubditos ſe in doctrina religionis Auguſtanæ confeſſionis clementer conſeruaturum, pro ſe ac ſucceſſoribus ſuis pollicetur. Deinde de appellatione ad tribunal re-

Kkkk 3 gium

gium ſancit, ne ſuperſtite hoc Principe quiſquã Nobiliũ ad Regẽ prouocet, niſi iniuſta ac notoria violẽtia ab ipſo Principe enormiter læſus, & niſi iuſtitiæ adminiſtratio ipſi denegata fuerit: vel in priuatis litibus pro reuiſione actorum ſupplicans, aut ad iudicium Parium curiæ prouocans, etiam plebeius, non admittatur. Quibus ex animi ſententia confectis, nouus Pruſſiæ Dux in Pruſſiam rediit. Ad hæc comitia citatus fuit à Rege Nobilis quidam Mikolaicuius ob cędem Ioannis Lutomirſcii Caſtellani Siradienſis, & Theſaurarii regni ſupremi, qui exiſtimationem nominis atq; familiæ ſuæ vitæ anteferens, Lublini ſe ſtitit ad cauſam dicendam, ibiq; integra fama boniſq; ſaluis ob hoc facinus ex Regis decreto capitali ſupplicio culpã expiauit. Aduenerat etiam huc à Selymo Turcarum Imperatore Straſſus gente Polonus, à Turcis poſt Imbraimus cognominatus, vt non tam oratorem, quam exploratorem in patria agens, Turcis per deſerta & campeſtria loca Podoliæ Moſcouiam contendentibus, à Rege & Senatu facultatem impetraret. Tranſitu eis à Rege denegato, profectus eſt exercitus Turcicus Kazanum & Aſtracanum verſus per longas & deſertas itinerum ambages, Andrea Tatanouio Regis aulico vbiq; præſente. Periere ex illis ob victus & aquæ inopiam, & locorum incommoditatem ad triginta hominum millia cum equis, quorum pars fame morbiſq; confecta reb. penitus infectis reuerſa eſt. In his comitiis ordo Senatus regni cõſtitutus eſt, nõnihil ab antiquo mutatus, poſteaquã Lituani cum Polonis ſe coniunxere, & in vnum Reipub. corpus coaluere. Qui tamen ordo non tã accurate in conſeſſu, quã in dicendis ſentẽtiis, ac ferendis ſuffragiis ſeruatur. Ad extremum Chriſtophorus Dux Megapolitanus, qui in caſtro Rauẽſi per ſexennium detentus erat, partim ob cauſam ſupra indicatam, partim ob Stanislaũ Vanſſouicium militum præfectũ & aulicum regium ab eo pugione transfixum ægre admodum liberatus eſt. In Pruſſia inteſtini quidam motus Gedani inter Senatum & populum enati ſunt. Cum enim ex ciuib. quidã aduerſus Senatum querelas ad Regem detuliſſent, & à paucis ex Magiſtratu publicos ciuitatis reditus & opes in priuatos vſus cõuerti, ac pro lubitu omnia in Republica adminiſtrari, & ciues occultis Senatorum odiis obnoxios in iudiciis præter fas & ius vexari atq; opprimi falſo diſſeminaſſet. Rex Commiſſarios ablegat in vrbem, qui Ciuitatis ſtatum ac bonorũ publicorum adminiſtrationem cognoſcant, emendẽtq;. Erant autẽ hi: Stanislaus Karckouius Epiſcopus Vladislauienſis, Ioan. Sierakouius Palatinus Lenczicienſis, Ioan. Koſtka Gedanenſis, Nicolaus Firleius Vislicienſis, Simon Subſeius Inouladislauiẽſis, Caſtellani. Quorum aduẽtu audito cum ciues quidã turbulenti, iam ante Senatui infeſti, inſolentius agerent, & voculas minitabũdas aduerſus quoſdam in magiſtratu emitterẽt: Senatus de vulgi motu ac Cõmiſſariorum mandatis ampliſſimis, nimiã libertatem ipſorũ refrenaturis, edoctus: obuiam illis mittit, & capita certa ab illis ſtipulatur, priuſquã in vrbẽ accedant. Commiſſarii vero ſe vrbe excludi indigne ferentes receſſerũt, & apud Regẽ de iniuria illa & crimine læſæ maieſtatis, quod in vrbẽ Regi ſubiectam intromiſſi non eſſent, grauiter queſti ſunt. Rex ira exacerbatus, extrema quęq; ciuitati minatur, nec placari initio vllis excuſationib. potuit. Admiſſi poſt in vrbẽ Cõmiſſarii oĩm, qui ſe læſos iniuſtis Senatus ac iudicũ ſententiis videri volebant, querimonias audiuerunt: à Conſulib. & Senatu rationes adminiſtratarũ pecuniarum publicarũ flagitarunt: quibuſdã opificũ collegiis, vtpote laniis, ac cereuiſiæ coctorib. inuſi-

Mikolaicuius decapitatur ob cædem Lutomirſcii.

Legatus Turcicus ad Regem.

Ordo regni Senatus conſtitutus.

Chriſtoph. Dux Megapol. cuſtodia liberatus.

Gedanen. motus inteſtini,

ad quos ſedandos Cõmiſſarii miſſi,

ſed non admiſſi.

Inde Rex exacerbatus.

Poſt admiſſi.

inuſitata & ampla priuilegia iuraq; Regis nomine cõcedũt: cõtractib. cũ Senatu antea ab illis initis, abrogatis. Portoriũ, quod ab vrbis initio ſolus Senatus ad portus maritimi & Viſtulæ aggerũ munitionẽ, aliaq; ædificia publica deſtinarat, geminandũ, ac de ſingulis marcis bonorũ importãdorũ exportãdorumq; quaternos numeros denumerandos eſſe decernunt, quorum dimidia pars ciuitatis fiſco, altera Regi deinceps ſolueretur. Atq; hanc vnicam eſſe Regis placandi, priſtinamq; ab eo gratiam obtinendi viam confirmant. Conſtitutiones etiã de Reipublicæ ſtatu, de iuriſdictione, de dominio & vſu maris, aliiſq; reb. ſanciunt, quas ſuis libertatibus ac priuilegiis multipliciter aduerſari Senatus querebatur, & tamen placationis literas, in quib. præter mille auri pondo portorii dimidiam partem Regi addicebat, hac ſpe Commiſſariis tradidit, quod Sigiſmundo tantum Regi ſuperſtiti, non regno aut ſucceſſoribus vectigal iſtud pendẽdum iudicaret: & viciſſim Commiſſarii piratarũ, & aliorũ omniũ, quæ contra priuilegia irrepſerant, abrogationem repromitterent. Quas quidẽ cõditiones diſerte literis Conciliationis includere Senatus cupiebat. Sed à Commiſſariis, qui indigniſſime Regẽ laturum aiebant, ſi non purã & ſimplicem, ſed conditionibus adſtrictam placationẽ efficerent, perſuaſi, per modũ ſupplicationis illa quæſiuerunt. Poſtea Cõmiſſarii in regni Senatu de actionibus ſuis referentes, literas illas placationis ac portorii medietatem Regi perpetuo ex vrbe ſoluendam publico decreto cõmuniri curant. Cumq; priuilegium à Rege Caſimiro Pruteni haberent, quo cauſas eorum maioris momenti adhibito Pruſſiæ Ordinum conſilio nuſquam alibi, quam in Pruſſia per Regem, aut eius legatum cognoſcendas & decidendas ſtatuitur, tum nouo decreto Gedanẽſium & aliorum Pruſſiæ Ordinum cauſæ notabiles ad iudicium Senatus regni in Poloniam deuolutæ ſunt. Cum antea Pruteni αὐτονομίαν ſiue ius proprium retinentes, Regem ſolum, ſupremum regni caput, cuius ipſi non ſecus ac Poloni & Lituani libera membra eſſent, dominum profiterentur: quo deliberationes de controuerſiis Prutenorum grauioribus, de contributionibus in Pruſſia colligendis, & ſimiles non in Senatu regni, ſed adhibitis Pruſſiæ Ordinibus ac ſtatibus ſanciebat. Hæ Commiſſariorum actiones in tertium fere annum protractæ ſunt. Interea piratæ Poloni, receptum in portu Gedanenſi habentes, auſpiciis Regis Auguſti bellum cum Sueco & Moſco gerentis naues Neruam & Reualiam, quam Sueci tenebant, petentes occupare iuſſi, Danicas etiam naues ſubinde infeſtant & diripiunt. Quam iniuriam vt Daniæ Rex vlciſceretur, Gedanenſium naues in regni ſui portibus ac ſtationibus viciſſim attinet, ac nauigationem Gedanenſibus liberam per freti Danici fauces denegat. Quamuis vero Cõmiſſarii indemnitatem Gedanenſibus piratarum cauſa nomine Regis promiſiſſent, & miſſis in Daniam legationibus naues repetitæ, ac tandem in Saxoniæ ac Brandeburgicum Electores compromiſſum eſſet, tamen vita decedente paulo poſt Rege Sigiſmundo Auguſto, cum omnia prolatarentur, Gedanenſes vt liberam nauigationem in Belgium, Galliam, Hiſpaniam, Angliam, quæ regna niſi per fauces maris Danici nauibus accedi non poterant, haberent: ipſi nulla regni Senatus autoritate interpoſita cum Daniæ Rege tranſigunt, ac depenſis centum Ioachimicorum millibus naues ac merces interuerſas vna cum libera nauigationis commerciorumque facultate recipiunt.

Ciuitatis ſtatum reformant, & placationis viã mõſtrãt.

Commiſſarii de actionibus in regni Senatu referunt,

Piratæ Poloni naues Danicas infeſtant.

Daniæ Rex Gedanẽ naues detinet.

Gedanẽ. cũ Rege Daniæ tranſactio.

Ab his Lublinenſibus comitiis, quæ annum fere integrum magno cum ſum-

RexPol.iter adCæſarem inſtituit,

ſumptuum impendio produxit Rex, cogitaſſe dicitur de itinere Vratislauiam ad Maximilianum Cæſarem ſuſcipiendo. Quod Regis conſilium diu occultatum fuit: quam ad rem magis eum incitarunt legati Cæſarei, Guilhelmus Pruſſinouius Epiſcopus Olomucenſis, & Ioannes Malczanus Baro Sileſius ad comitia miſſi. Quod tamen abeundi Vratislauiam deſiderium paulatim deferbuit, Malczano ſubito morbo extincto. Cauſa vero illius conuentus Vratislauienſis cum Cęſcre magis dicis cauſa fuiſſe fertur, & vt Rex ſuos ſumptibus exhauriendo, poſtea egentes haberet, obſequentiores.

ſed impeditum.

Hoc eodem adhuc anno ad Moſcum ablegati Ioannes Krotoſſius Palatinus Inouladislauienſis, Raphael Leſczinius Præfectus Radeiouienſis, Ioannes Taluoſſius Samogitiæ Caſtellanus, & Andreas Iranouicius Regis Secretarius inhumanius ab illo fuerunt habiti: qui oſtentationne Polonicarum opum ad inuidiam accenſus, nulla iuris gentium habita ratione, quorundam Polonorum equos Thracios nimium exornatos diſſecari mandarat. Quo barbarico facto Rex Auguſtus merito fuit admodum ira accenſus.

Legati Regis ad Moſcum, inhumanius habiti

Eam ob rem Rex cum intellexiſſet ex Geo:gio Pruskouio Cæſareo Camerario, Cæſarem Vratislauiam venire minime poſſe, Varſauiæ comitia indixit, multis rebus, de quibus in iis actum, memoranda: Cauſas vero Vratislauienſis illius conuentus diſſoluti Pruskouius Regi has indicauit, quod metueret Cæſar, ne Turcæ, alias ſuſpicionibus nimis indulgentes, contra ſe aliquid clam tentari putent. Neque etiam Vngari inde occaſione arrepta nouare aliquid auderet. Demum Polonorum de domo Auſtriaca ſuſpiciones varię, in quem, ſi Regi ipſorum Vratislauiæ al quid humani us accidiſſet, omnem eius rei culpam eſſent coniecturi.

Comitia Varſauia.

Varſauiam cum ordines conueniſſent, cœptum agi de diſquirendis, & in ordinem redigendis priuilegiis, ac veteribus Reipubl. monumentis, ex occaſione cauſæ Gedanenſium, quæ etiam Lublini erat ventilata. Adfuerunt Gedanenſium internuncii, qui Regem ſibi reconciliare omnibus modis ſtuduerunt, eo quidem euentu, vt Ordinibus pro iis deprecantibus à Rege in gratiam fuerint recepti.

Ibi acta.

Sub idem tempus Ioannes Tranſyluaniæ Princeps à medico ſuo, vt fama fuit, medicamentis enectus, diem ſuum in Tranſyluania obiit anno, poſtquam Tranſyluaniam à Ferdinando Rege ſuo deficientem occupaſſet, decimoquinto. Natus Budæ anno milleſimo quingenteſimo quadrageſimo ſeptima Iulii die, patre Ioanne Scepuſio Vngariæ Rege, & matre Iſabella Sigiſmundi primi Regis Poloniæ ex BONA Sfortia filia. Qui moriturus ſupellectilem ſuam, in qua etiam Matthiæ Coruini Regis Vngariæ quædam erant, Sigiſmundo Auguſto Polonię Regi auunculo legauit. In eius locum Tranſyluani ſequenti anno Palatinum elegere Stephanum Bathoreum Somlianum, fruſtra ad Principatum adſpirante Caſpare Bekeſchio.

Tranſylu. Principis mors.

In Liuonia Reualiæ arx dolo ac fraude equitum Præfecti Nicolai Kurſelii, & aliorum Nobilium collegarum ipſius occupata eſt, hoc prætextu, quod longo tempore Sueciæ Regi in Liuonia militantes ſtipendia nulla accepiſſent. Ideo ſe tantiſper pignoris loco arcem & ditiones illis coniunctas tueri ac ſeruare velle, donec Rex militi plene ſatis feciſſet. Gubernator arcis Gabriel Chriſtiani ex improuiſo oppreſſus, cum in promtu ſtipendia non haberet, aſſentire cogitur, vt arcem ad pentecoſten vſque retineant: inte: ea ſe de ſolutione apud Regem obtinenda laboraturum oſtendit. Sed

Reualia arx fraude Sueco ablata,

cum

cum à Magno Holſatiæ Duce Moſci cliente literas & legatos Kurſelius acciperet, & milites præſidiarios plures ad ſe mitti peteret: Sueci eadem arte, qua prius in arce oppreſſi, arcem ſomno vinoque obrutam nocte diem paraſceues præcedente receperunt opera duorum proditorum mercede ad id conductorum, qui per locum abſtruſum foras ſpectantem proiectis ſcalis canabinis circiter trecentos Suecos induxerunt, qui paucis obuiis trucidatis cæteros inermes oppreſſerunt, ac Liuonibus Nobilibus in cuſtodiam datis, exteros vadibus vel fide iterum ſe ſiſtendi ab iis accepta dimiſerunt. Qui fidei datæ obliti, plærique cum cæteris nobilibus Liuonis ad Moſcos transfugerunt. De Kurſelio defectionis autore & aliis ſupplicium ſumptum. Quidam in Sueciam miſſi, interceſſione Caroli Sudermaniæ Ducis ſeruati ſunt.

Eadem arte recepta.

Eo caſu Holſatiæ Dux MAGNVS, cum ſpe res aſtu conficiendi excidiſſet, ad vim apertam ſe parat, & iis viribus, quibus Kurſelio opem laturus venerat, in limite relictis, Derpato mouens ad magnum Moſcouiæ Ducem profectus eſt, vbi impetrata captiuis Germanis à Moſco libertate ab eo quoque obtinuit, vt Liuoniæ Rex renunciaretur, acceptoque viginti quinque millium Moſcorum exercitu in Liuoniam menſe Auguſto deſcendit, & ad Reualiam caſtra metatur, miſſis ad oppidanos literis, quibus ſe ad liberandam Liuoniam, exterorum armis miſere diſcerptam, & iugo Suecico ac Polonico oppreſſam, & ſub vnius Germani Principis imperium colligendam, cum exercitu aduen:ſſe teſtatur. Singulari enim Dei benignitate magnum Moſcouiæ Ducem diplomate ſolenni crucis oſculo confirmato ſibi & hæredibus ſuis, aut iis non exiſtentibus regno Daniæ, vel vni ex Holſatiæ Ducibus Liuoniam regio titulo poſſidendam conceſſiſſe, nec quidquam ſibi iuris in Liuonia, præter patroni ac protectoris nomen reſeruaſſe, in quod fortunas omnes, & vitam ipſam impendere paratus ſit. Ideo ſe cum exercitu ab eo ablegatum, vt Suecos hoſtes ex Liuonia pellat. Hortatur itaque Reualienſes, vt ſponte ſe ipſi tanqnam Principi Germano ac hęredibus ipſius ſubiiciant, ſpe ampliſſima priuilegiorum atq; immunitatum, ſi obtemperent, & certo ineuitabilis exitii metu, ſi recuſent.

Holſat. Dux à Moſco Rex Liuon. declaratus.

Reualiā petit, & literas ad Reualienſes mittit.

Accedebant Liuonum Nobilium, qui Moſco tum militabāt, aſſiduæ cohortationes atque obteſtationes. Sed gubernator Suecicus cum Reualienſibus ſingulari fide, virtute, atque conſtantia obſidionem vltra ſemeſtre maſcule ſuſtinuerunt. Quam ſequenti anno demum Moſci re infecta incenſis caſtris ſoluerunt.

Qui nil reſpondent.

Dum Reualia à Duce Holſato, quem Liuoniæ Regem Moſcus nominarat, obſidetur, pax inter Ioannem, qui biennio ante Erico fratri ſucceſſerat, Sueciæ, ac Fridericum Daniæ Reges, cum octennium totum nullis induciis interiectis bellum gereretur, poſt varias vltro citroque intercedentes diſceptationes, controuerſiis omnibus ſublatis, Stetini ſub exitum Nouembris compoſita eſt. Cæſaris nomine Ioannes Fridericus Pomeraniæ Dux, Ioachimus Comes Schlickius, Chriſtophorus Carolouitius, & Chriſtophorus Minguitius præfuerunt: Regis Poloniæ Martinus Cromerus nobilis rerum Polonicarum ſcriptor, & Demetrius Solicouius Regis Secretarius. A Danię Rege miſſi erant: Petrus Bilden, Nicolaus Caas, Henricus Ranczouius, Georgius Roſencranczius notæ primæ conſiliarii. Sueci legati erant: Nicolaus Gildenſtern regni Cancellarius, Benedictus Gilten, Georgius Gera, Ericus Gildenſtern. Aderant & Galliæ Regis, & Sa-

Pax inter Suec & Daniæ Reges.

xoniæ Electoris Conſiliarii. Lubeca etiam Danis fœderata eo binos conſules cum Syndico ablegarat.

An. Ch. 1571.

Moſci Finlandiam populantur.

In Liuonia ſub anni proximi initium Moſci poſt ſolutam Reualiæ obſidionem Finlandiam Regis Sueciæ prouinciam ingreſſi atrociter populati ſunt, vicis incēſis direptiſq;, & innumeris vtriuſq; ſexus in crudelē ſeruitutē abreptis. Qua re grauiter commoti Germani, qui Tyranno militabant, & in iis Reinholdus Roſa præfectus equitum, in diœceſi Derpatenſi moratus, re cum Ioanne Taubio & Elardo Cruſio, qui immanitatē Tyranni, qua ſæuiebat in ſubditos, od ſſe, & ab eo deficere cœ erant, participata, Derpatum ex improuiſo occupare, exq; Moſci tyrānidis iugo liberare conabatur.

Derpatum à Roſa fruſtra tētatū.

Verum cum Roſa minus caute rē agerer, nec à ciuibus Derpatenſib Germanis, conſilii ipſius ignaris, adiuuaretur, à Moſci præſidio repulſus & cęſus exitiū oppido, cui libertatē parabat, accelerauit, pleriſq; ciuib. à Moſcis crudeliter trucidatis, ac bonis eorum direptis. Taubius & Cruſius, quos ad ſummum dignitatis faſtigium Moſcus euectos ſæpe à fide commendarat, male ſibi cōſcii ad Poloniæ Regem transfugerunt. Interea Moſcouiæ metropolis à Tartaris Præcopienſibus ex improuiſo oppreſſa, incendioque deleta eſt, arce tantum, quæ oppidi ampli inſtar muris cincta conſeruata.

Moſci Tyranni crudelitas.

Reuerſus igitur paulo poſt ex Liuonia Tyrannus, cum aliam vindictæ viam non videret, quadringentos circiter captiuos ex Liuonia in Moſcouiā transportatos in concionē aduocat, quaſi de ſingulorū fortuna cogniturus. Quorū coacta multitudine, cum viros iuxta ac mulieres vna cum infantib. adſtare ſupplices cerneret, in libertatē ſe omnes reſtituturū ſimulat, ſinguloſq; interrogat, nū in patriā aliquando reditū optēt, cūq; cuncti annuiſſent, nil tamen vnquā, niſi prius Principis venia impetrata, in ſeſe recepturos dixiſſent: ille excandeſcens, quaſi ipſius regiones contēpſiſſent, omnes capitis condemnat. Variæ inde querimoniæ capitali ſententia audita exortæ ſunt: viduæ enim & pupilli, ſenes, pueri, & puellę miſerabilē quiritatum ediderūt, ſed Tyrannus lamentabilem hunc captiuorum planctum riſu excipiens omnes ne paruulis quidē exceptis, vrbe eductos necauit. Cumq; ad ſupplicii locum peruentum eſſet, raptæ ſunt ad ſtuprum puellę, quæ vim ac libidinē à corporib. ſuis nec prece, nec precio deprecari potuere. Eodem vero in loco in flumine Neglina ingens palus defixus erat, cui ſuperſtratus pons, in quo Tyrānus conſiſtebat, clauaq; ferrea ſingulorum ceruices feriebat, vt ſtatim ponte delapſi gurgitis impetu abriperentur. Atq; ſic duplici mortis genere Tyrannus ſiue furore excæcatus, ſiue tetertima immanitate ductus, ſiue odio Germanicæ gentis efferatus, in promiſcuā multitudinem eſt graſſatus, & quaſi iucundiſſimū voluptatis ſenſum percipiens, per ſolidum diem lanienæ iſti adfuit. Quædam tum Germanici ſanguinis luculentæ formæ puellæ cum ad idem ſupplicium raperentur, quamuis multi pro earundem lytro ingentem pecuniæ ſummam offerrent, nequiquam Tyrannus, alioquin tamē auariſſimus, motus, ne vnam quidem ex illis in libertatem aſſeri voluit. Quocirca omnes, cum fruſtra precibus omnia tentari viderent, iam immanem crudelitatem, iam ius belli violatum, iam perfidiam ſupra omnium hominum ſcelera Tyrāno exprobrabāt, implorata ſupremi Numinis vindicta. Quibus Tyrānus commotior ptimum capiuos reliquos coram ipſis partim aquis ſtrangulandos, partim gladiis diſſecandos præbet, mox deinde puellarū manus ac pedes duobus aſſeribus fibula iunctis atq; diſcluſis carnifices alligant, verberibuſque illas miſerabiliter tractant, vngues iiſdem euellunt, atque, diutius vt torquerentur, ita corpora earum paulatim carpunt, vt ne cita morte doloribus acerbiſſimis finis imponeretur: miſeræ interea omnē corporum dolorē intolerabilem nomine Ieſu ſæpius inuocato leniunt, donec linguis exſectis verubus ſuffixæ, atq; in fauillas redactæ fuerunt. Sic igitur mariti vxorum, infantes matrum, matres paruulorum defleuere funera, donec fluuius rapidiſſimus ad vnū omnes de ponte præcipitatos abſorpſit.

Varia tormentorum genera à Moſco excogitata.

Infanda tamen ſæuitia hac Tyrannus minime exſaturatus, Moſcouiam vbi rediiſſet, decem & octo furcas, totidemq; cruces in foro erigit: adferuntur deinde varia torquendis hominibus inſtrumenta excogitata, igniſque excitatur, & vaſa ænea feruentes aquas ebullientia apponuntur. Quibus cum vniuerſis terrorem incuſſiſſet, ipſe cum delecta carnificum manu in publicum aduolat, & vicina circum loca armatis occupat, vt ita mactandis hominibus locus eſſet commodior. Concepto autem ſceleri ſacrorum diem delegerat, vt religionis prętextu immannitatem facilius patraret: mox deinde ad populum, ô ciues, inquit, fauſtiſſima vobis iſtæc dies illuxit, mortis enim ſententiam in vos antea latam hoc quidem momento abolere ſtatui, iſtum tamen proditorum meorum manipulum dignis excruciabo ſuppliciis. Tum ad deſtinatum intentus facinus, in theatrum produci iubet Ioannem Michaelem Viſcouium Cancellarium, quem, cum criminum multorum accuſaretur à Secretario, quorum nullius ille conſcium ſe palam profitebatur, ad furcas tandem illas pronum ſuſpendit.

Cancellarii Moſci ſupplicium inauditum.

Cumq; ſatellitum præfectus rogaret, quo eum ſupplicii genere affici vellet? reſpondit Tyrannus: Vos aulici mei ipſum excruciate, ac dilaniate. Præfectus igitur equo deſiliens, cultro auriculam illi amputauit, acceſſit alius, qui ſiniſtram, & tertius, qui labra, atque ita ordine omnibus illum membris mutilarunt. Ex ſecretariis deinde quidam, vt Tyranno ſingulari aliquo facto induſtriam probaret ſuam, naturalia illi præcidit, vnde ſtatim animam exhalauit. Quo viſo Tyrannus conuerſus ad Secretarium, & tu, inquit, conſpirationis es conſcius, proditori ſiquidem meo mortem acceleraſti, quocirca id, quod abſcidiſti, quamprimum abſumito, aut par ſupplicium expectato: putabat enim, Secretarium ex commiſeratione iſtud feciſſe, vt citius è viuis Cancellarius tolleretur. Qui verſam in ſe inuidiam temere admiſſi animaduertens, cum ad tormentorum atrocitatem expalluiſſet, pudenda illa deuorauit. Non multo poſt Cancellarii vxor omnibus exuta in carcerem coniicitur, filius in exilium pellitur: puellæ ad ſtuprum raptantur.

Theſaurarii ipſius laniena. & aliorum.

Eodem modo & ipſo momento Theſaurarius ipſius Tyranni Michael Funichoni Cācellarii intimus eaſdem ad furcas protrahitur, quē feruente ſimul frigidaq; aqua per vices perfuſū inter ſtupēdos cruciatus crudeliter occidit. Poſt illum coquus Tyranni artuatim diſcerptus eſt, & ſimul ducenti viri nobiles in campum è carceribus educti, qui cum ſeſe purgare vellent, ſigno repente tympanis dato impediti tumultuarioq; ſucclamantis turbæ iudicio dānati immaniter fuere necati. Laniena hac Tyrannus Phalaride crudelior minime contentus iura germanitatis inſuper polluit.

Tandē fratricidiū immaniſſimū.

Erat ei frater Georgius, quem à ſycophanta aulico falſo traductum inaudita cauſa tormentis exquiſitiſſimis ſubiecit, eique inter excarnificandum omnem theſaurum extorſit. Inde ſemiuiuo iuſſu illius caput carnifex detruncauit.

cauit Fratriam ad pedes ipsius prouolutam, ac misericordiam implorantem abripi præcipit, detractisque vestimentis nudam populo turpiter prostituit. Iussis deinde militibus equum conscendere, eamque funi alligatam contento cursu in flumen trahere, aquis demergendam. Simili truculentia ipso die Eliæ Prophetæ sacro, qui dies festus apud Moscos est celeberrimus, Nobilem quendam Petrum Srebrinum virum & consilio & manu promptum ad se delatum carnifici frustatim concidendum ante oculos tradidit, ac pedes eius vna cum capite manibusque à trunco reuulsis linteoque opertos loco muneris vxori transmisit. Sic & alium Mossoiedum, cuius vxorem ancillásque paulo ante constupratas in superiori suarum ædium limine suspendi, atque strangulari fecit, incognita causa securi ferire mandauit. Quo peracto ex arce ad carceres furibundus procedit. Cumque ciues nonnulli inusitato illius satellitio nonnihil territi de via deflecterent, eos vt insequerentur suis imperat, correptosque in partes secarent. Inde carcerem ingressus, tres captiuos antiquæ nobilitatis viros Petrum Biekouium, & Albertum Bugasiũ

Nec ipse Tyrannus manum abstinet.

Polonos & Ioannem Bessum Silesium equitem produci curat, quos Tyrannus manu sua necauit. Inde satellitium in reliquos quinquaginta captiuos immisit, &, vt membratim eos dissecarent, præcepit. Idem in secundo & tertio carcere factum: in singulis enim, cum ipse tres obtruncasset, reliquos centum viginti à militibus laniari iussit. In prandio quodam Demetrius Ocinius dignitate Tyranno proximus, quod poculum de manu Principis sumtum vnico haustu non ebibisset, ac Principis maiestatem contemnere visus esset, interemtus est.

Demet. Ocinius ob non ebibitũ poculum occisus.

Ex Secretariis, quos in aula plurimos alebat, quidam aliquando lucium à rustico quodam acceperat: accusatus igitur à sacerdote quodam aduersario suo, quasi ipso Principe lautius victitaret, in carcerem abductus, ac paulò post in flumine Mosqua submersus est, hac cum exprobratione Tyranni; abi, & apud inferos piscare, assuetisque delitiis animum tuum exsatia.

Secretarius ob lucii esum aquis suffocatus.

Hæc igitur & alia crudelitatis exempla cum paucorum dierum edidisset, Dei indulgentia rem successisse ratus, thura adoleuit, genioque indulsit, nunquam tamen iucunde rebus sacris operatus, nisi peracto prãdio quotidie homines viginti septem orco, quod dicitur, immolasset. Alium præterea ex secretariis cognomento Leuecum tanto prosequebatur amore Tyrannus, vt ex ipsius manibus medicas potiones easdemq; frequentiores sumeret. Is infidelitatis ignarus, cuius apud Tyrannum insimularetur, captiuus flagris cæditur, & corpore diuerberato fractis manibus cruribusque in palo defigitur, filiis simul etiam & propinquis eius omnibus, ne quis ad imitandum facinus ex tam nefaria domo superesset, horrendo supplicio sublatis.

Leueci etiam fidelissimi miserabilis interitus.

Ann. Chri. 1572.

Cathar. Regina Pol. decessus.

Sub decursum mensis Februarii anni subsequentis decessit Linczii Catharina Austriaca Poloniæ Regina, fœmina omni virtutum genere cumulatissima, cum qua Rex Sigismundus Augustus aliquot annis coniunctissime vixit. Verum postea, seu offensione quapiam, siue alia de causa soli Deo ac ipsis Principibus nota, ita disiuncti fuerunt, vt ea à Rege Maximiliano Cæsari fratri, dissuadente Archiepiscopo Gnesnensi Iacobo Vchanio, totoque regni Senatu, remissa fuerit. Qua re grauiter Cæsar offensus, ac in comitiis Spirensibus, nisi Ioachimus secundus Marchio Brãdeburgicus Elector, concordiæ & tranquillitatis publicæ amans Princeps, obstitisset, apud Imperii Status & Ordines aliquid contra eum molitus fuisset.

Bogdanus Valach. Palatinus à Polonis in Valachiam reductus.

Eodem mense Nicolaus Mielecius Podoliæ Palatinus, & Nicolaus Sienauius Striensis Præfectus cum militibus stipendiariis Bogdanum, Palatinum siue Principem Valachiæ Polonis addictissimum in Valachiam reduxerunt, & ad Tyram fluuium sub arce Chocimo in Valachia rem strenue gesserunt. Ac cum præter opinionem à Valachorum & Turcarum copiis ingentibus circumuenti fuissent, exercitum magna cum laude incolumem, re tamen infecta, in Poloniam reduxerunt. Sed non abs re erit altius paulo rem, descripta huius gentis origine, lingua, & moribus, accersere.

Descriptio & situs Valachia.

Valachia, quæ olim Dacia, Tyra fluuio seu Nestro à Russia diuiditur: ab Occidente Iazygas finitimos habet: ab Oriente Hierasso siue Prutho & Istro siue Danubio fluuiis ab inferiori Mæsia, quæ nunc Bulgaria: à meridie vero eodem Danubio à superiori Mæsia, quæ nunc Bosnia & Seruia, disterminatur. Ea post multa bella cum Romanis gesta, ad extremum à Traiano Imperatore subacta, ac in prouinciæ formam redacta. Cum autem bellis superioribus exhausta esset, infinitas hominum copias ex Imperio Romano idem Princeps ad agros vrbesque colendas eo transtulit. Sed tamen haud multo post sub Galieno, ac deinde sub Aureliano Imperatoribus barbari eam vindicarunt. Deinde Gothi eam sub Gratiano Principe possederunt. Ita ex illa colluuie Romanorum & barbarorum commerciis & connubiis commixtorum Valachi orti, lingua noua ex veteri sua barbara & Romana confusa ac corrupta vtuntur.

Valachorum mores,

Permulta tamen retinent Latina: tametsi Russicam quoq; & Slauicam in vsu habeant, siue propter vicinitatem & cõmercia, siue quod à Slauis ea quoq; regio, quemadmodũ cæteræ in eodem tractu à Mæotide palude & Ponto vsq; ad mare Adriaticum pertinẽtes subacta fuit. Sunt autem Valachi gens dura, bellicosa, & fraudulenta.

Eorum originatio,

Vnde vero, & quando Valachi dici cœperint, incompertum est. Vulgaris quidem opinio est, à Flacco quopiam siue Præfecto, siue domino eos nomen hoc accepisse, vt primum Flacci, mox corrupto à finitimis barbaris vocabulo Vulassi & Valachi appellarentur. Polonorum quidem atque Flauorum lingua non modo hi populi, verum etiam omnes, qui sunt Italici generis, Valassi & Vulossi dicuntur: quod ipsum etiam argumento est, Italicam hanc gentem esse. Agros non magnopere colunt Valachi, sed armentis ac gregibus alendis fere victitant; eo quod optimis pascuis abundet eorum regio. Inde fit fortasse, vt Polonicis aliquanto maiores oues & boues ibi nascantur: quorum maximam ac pene infinitam vim non modo finitimis Russis atque Vngaris, sed etiam Polonis, Prussis, Silesiis, Boemis, Germanis, Slauis, Italis, Turcisque quotannis suppeditanr.

& religio.

Valachia etiam Moldauia dicitur.

Religionem Christianam colunt Græcorum ritu, Vocatur etiam Moldauia hæc ipsa regio à flumine, an aliunde, non compertum.

Eius diuisio & duplex dominatus.

Posteriori quidem tempore gens hæc in duos dominatus diuisa, nominibus quoque distingui cœpit, sic vt ii, qui ad Orientem & Septentrionem vergunt, & Podoliæ finitimi sunt, Valachorum nomen retineant; qui vero meridionale Transyluaniæ latus attingunt, Multani à Polonis, à cæteris vero Trãsalpini vocentur. Nonnulli hos proprie Valachos, illos Moldauos appellant.

Valachorum aduersus Pri cipem suum odium,

Hæc ergo gens odio contra Bogdanum Principem suum concepto, quod Polonorum magna consuetudine in aula sua vteretur, his plurimum fideret, horum beneuolentiam liberalitate demereretur, vni illorum sororem suam nuptam dedisset, ipse quoque vxorem Polonam ducturus esset: clam ineunt consilia

de alio in locum eius succenturiãdo. Erat tum apud Imperatorem Turcarũ Iuonia (sic illi Ioannem appellant) filius Stephani Principis illorum è cõcubina prognatus, qui anno 1561. Rege Sigismundo Augusto comitia Lublini agente Ioannis Firlei Palatini Lublinensis Mareschalciq; regni de famulitio fuit. Is Valachis visus est ad suscipiendum imperium satis idoneus, Ad hunc ergo de nouo Principatu scribunt; quę & quãta à Bogdano ac Polonis perferant mala significant: si cito cum aliqua Turcarum manu veniret, prodituros se ei obuiam pollicentur: Polonosq; vna cum Bogdano & Petro fratre ipsius vinctos viuos in potestatem eius tradituros. Iuonia iamdudum cupidine dominandi flagrans, accepto tali nuncio, protinus colligit Imperatoris Turcici permissu circiter viginti millia Turcarum, Græcorum, & Serborum. Bogdanus factus de his consiliis certior à quodam Valacho, simulq; monitus, vt profectus in Poloniam ad amicos, mature pararet auxilia, quibus se ab iniuria tueretur, sicq; euitaret insidias: illo ipso, quo hæc accepit, die (qui fuit Dominicus præcedens bacchanalia) Valachia excedit: vbi primum Polonis familiaribus suis perfidiam insidiasq; subditorum aperit. Egresso Valachia Bogdano, ingressus eam est Iuonia magnis Turcarum copiis stipatus. Cui obuiam primores profecti, salutatumque reuerenter Iasum, vbi sedes Palatinorum, deducunt. Tum vero cognouere periuri Valachi, lusum ac iocum fuisse, quæ à Polonis perpessi erant, præ illis, quæ à Turcis perferre cogebantur. Ipse etiam Iuonia vel ob leuissimum delictum pœnam capitis in sontes statuebat, viuos excoriabat, ad palos adfigebat, oculis priuabat (quæ pœna apud Valachos familiaris est) naso & auribus præcisis deformabat: imo si quis illo inuito vel racemum suæ vineæ, vel aliud quidpiam, ex quo census penditur, vendidisset, huncille aut occidebat, aut hamo per nares traiecto, manibus post tergum reuinctis, tortoribus, vel si hi abessent, Attinganis vulgo Cziganis dictis per plateas scuticis cædendum exhibebat, & (quod immanius) ęorum cadauera inhumata in publico destituebat, vt canes comestione illorum explerẽtur, homines exemplo tragico obedientiores redderentur. Hac tali immanitate tãtum sui metum amoréq; (si in tyrannidis metu amor locũ habet) genti incussit, vt illũ postea non modo honorarint, metuerintq;, sed & fortiter pro eo depugnauerint. Est in Russia nobilissimæ prosapiæ Caspar Padnieuius, Præfecti Sidaczeriensis filius, huic Bogdanus sororem suam matre assentiente bona cum dote locauit. Ipse etiam Bogdanus Ioannis Tarlonis vexilliferi Leopoliensis filiam ducturus in matrimonium erat: cui filiæ matrique eius marito mortuo Rex Augustus tutores constituit Georgium Iaslouiecium Russiæ, Nicolaum Mielecium Podoliæ, Palatinos, qui puellam sponso nuptam elocaturi erant. Ad hos ergo Bogdanus vbi venit, opem illorum contra infidos Valachos implorat, atq; vt suppetias eant, rogat. Idem postulat & à militibus finium regni custodibus. Hi itaque omnes rei indignitate commoti operam suam ad recuperandum ius amissum obtulere. Miserat & ad Augustum Regem certos homines, qui idem ab eo peterent: sed fœdus cum Turcis antiquum auxilia ferre non permisit: tamen, quantum per fidem potuit, præstitit, misso ad Turcam Andrea Taranouio, vt Bogdano reconciliaretur, si qua offenssus esset, vtq; eiectum in patrium Principatum restitueret, orauit. Egresso è Valachia absque

Iuoniæ eius in locum euocatio.

Iuonia in Valachiam ingressus,

eiusq; immanitas.

Casp. Padnieuius.

Bogdanus à Polonis opẽ implorat.

omni

omni operę precio legato, cõfestim Bogdanus cum bis mille fere volũtariis militibus è Nobilitate in patriam irruit, quos traducto Nestro fluuio voluntate omnium Nicolao Mielecio propter prudentiam & rei bellicæ sciẽtiam ducendos regendosq; committit. Is sibi collegam adiungit Nicolaum Sieniauium Præfectum Striensem, & ipsum rei militaris scientia clarum, cui breui post omnis oræ illius cura à Rege mandata. Horum ductu Valachiã ingressi rei frumentariæ paulo licentiosius studebant: qua re cognita, Mielecius furcam mediis in castris erigit, pœna capitis raptoribus enunciata: quod non ad hostes, sed ad suos venissent, quibus dominum conarentur restituere expulsum. Habitus est idem delectus militum, quorum septingenti bello gerendo parum idonei domum remissi, mille trecenti retenti, exigui numero, bello sed viuida virtus. Postero die iter ingressi, per syluam faginam (quæ quondam ab incolis callide succisa perniciosa Polonis extitit) ad Prutum amnem appulere: vnde misso Bilauio centurione cum Bogdani famulitio, vt Chocimo tormenta bellica aducherent: ad Steponowczum (qui locus ad eundem fluuium est) processere. Vbi facti de vicinis hostibus certiores, visum ducibus, vt ad illos suis cum cohortibus proficiscerentur Stanislaus Lanczkoronius Scalensis, Michael Iaslouiecius Chmielnicensis, Præfecti: Nicolaus Herburtus, Stanislaus Volscius, Crussielnicius, Temrucus Pietiehorensis cum triginta Croatis. Hos Valachi conspicati, Pruto celeriter traiecto, terga dedere. Ibant ergo Poloni secundum alteram ripam, hostes ex aduerso secundum alteram, eius animi, vt sex millia Valachorum quadringentos Polonos non fuerint adoriri ausi. Poloni nulla re memorabili patrata in castra reuersi, ire rursus ad excubias agendas iussi, Profecti incidunt in Turcicos & Valachicos excubitores, qui multis in locis ignes excitarant, vt hac ratione, quamuis millenarium non excederent, plures viderentur. His Poloni die iam illucescente visis, etsi impares, tamen se continere non potuerunt, quin clamore sublato in eos irruerent. Turcę armis protinus correptis & ipsi conclamant: Volscianosq; & Croatas, qui eos inuaserant priores, à se propellunt. Sed posteaquam Herburtus, Lanczkoronius, Iaslouiecius, Krusielnicius cum tympanis accessere, illico à pedib. salutem quęsierunt. Polonis fugientes pecudum more cædentibus, vigintiquatuor viui capti: Poloni omnes salui, Croatæ solũ vnius, cui equus cum esset effrenus & refractarius, à Turca caput acinace abscissum. Hic vbi quidam Temrukianus Scytha Volscii cohortem repulsam ab hoste vidit, insciis omnibus ad Mielecium cum nuncio cæsorum Polonorum aduolat: cui præmii loco catenæ iniectæ, quod vano rumore militum animos eneruaret. Subiecti quæstionibus captiui, in proximo magnas esse suorum copias professi sunt. Quapropter turmarum præfecti, quisque suos protinus instruunt ordinantque. Mielecium de victoria, & hoste vltra montem delitescente edocent, maioraque auxilia aduocant. Præmittuntur ad illos, qui auxilium petebant, Ioannes Iordanus, & Matthias Kosielscius, quos Palatinus reliqua cum manu insequitur. Vbi conuenerunt, primum Deo autori salutis omnium, cædis vero hostium: post ipsis etiam pro opera prælii initio strenue nauata gratias egit. Interim Bielauius cum tormentis præsto est, Iordani fidei traditus. Progressi omnes ad Iasum animaduertunt, magna Turcarum Valachorumque agmina tumulos

Eius in Valachiam irrupeio, Mielecio & Sieniauio ducibus.

Poloni Valachiam ingressi,

Quorum delectus habitus.

Stanisl. Lãczkoronius.

Mich. Iaslouiecius.

Nicol. Herburtus.

Stan. Volscius.

Polonorum cum Valachis velitatio.

mulos

mulos Stepanowcios insedisse: adhęc Valachos cõspectis Polonis acies suas ostentare. Hic Mielecius, quid hostes auderent, periclitaturus, Herburtum Iaslouieuicium, Temrucum eos ad præludium pugnæ proletare iubet. Verum ii animaduersis insidiis (polucrat enim Mielecius in occulto Czeremissios præstantes iaculatores) prodire in aciem noluere. Mielecius quoq; consideratis hostiũ viribus, nec ignarus, aliud resistendi, aliud sedẽdi tempus esse, regredi potius, quam temere cum paucis in Valachiam progredi consultum putat. Quare iubet in speciem quæri vada Pruthi, quasi Iasum iter flexurus, cum forte reditum Chocimum versus animo agitaret. Noluit enim numerosis hostium copiis exiguum suorum numerum auxiliis certis destitutis obiicere. Intercesserunt dies aliquot, cum Poloni ad Chocimum hostes sequentes prope magnis agminibus haberent, quorum audaciam minime ferendam Palatinus existimans, monet Herburtum, Lanczkoronium, & alios, vt illos à suis ceruicibus depellerent. Quod hi propter loci iniquitatem, & imminentem solis occasum tum detrectarunt, operam suam loco æquiori, temporeq; opportuniori polliciti. Proin Poloni procedebant vlterius, hoste incassum è decliui loco tormenta in eos exonerante, donec inter Pruthum & alium fluuiolum consederunt. Nocte cum excubiis transacta, animaduertunt prima luce, hostes id vnum conari, quo ipsos circumuenirent, & in angustias compellerent. Sed Herburtus sua cum turma, quæ semper extremum claudebat agmen, multitudine hostium falcatam aggressus, in aquas adegit. Tum ecce prosilit quidam è Turcarum exercitu hastatus, more militari aliquem ex Polonis ad duellum deposcens. Vix hæc effatus, intrepide adest è latere Stanislaus Vistempus, staturæ paruæ, sed animi magni, venabuloque Turcam vno ictu transuerberat. Accurrunt Turcæ auxilium laturi animam agenti, sed frustra. Contra Poloni cum Vistempo triumphant. Fit mediocre certamen, in quo Zebro turmæ Lanczkoronianæ occubuit. Quo amisso, Turcæ quieti fuerunt, vtpote die Veneris ipsis sacro. Sequenti die Polonos Chocimum tendentes magna Turcarum phalanx insecuta est, vbi rursum alius Stanislaum Ciolcum armis habituque inter cæteros fulgentem ad singulare certamen prouocat. Mox prouocatus ad Palatinum Podoliæ accurrit, ac duelli facultatem petit. Qui barbarum pugnæ genus abnuit: è re magis & laude Polonorum dicens futurum, si iunctis animis viribusque, sicubi opus esset, hostem aggrederentur. Ægre id tulit Ciolcus. Hoste prouocationem denuo vrgente, & lingua Slauonica veste pennisque nitentem prouocante obsecrat prouocatus, vt, si sibi integrum non sit, saltem cuipiam suorum id permittatur, ne impune Christianis insultasse videretur barbarus. Facta potestate, statim contra illum cum hasta proruit Paulus Chanzouius Turca nil expauescente, verum irrito vtrinque concursu. Tum Chanzouius districtum subito ensem fronti hostis infigit, vulneratumque ferrum hærens extrahentem, brachiis appendit. Hac colluctatione conspecta decurrunt ad commilitonem Stanislaus Vysga, & Stanislaus Niegoczius. Turca manibus Chanzouii elapsus, recepit se ad suos, qui subito lethali animaduerso vulnere complures adorti illos tres Polonos strenue se defendentes vndique cingunt. Laborantibus subueniunt Herburtus & Volscius, committuntur cædes magno clamore, barbaris in fugam versis: quos illi cædentes acrius persequuntur. Tum duces exclamare, pedem referrẽt, & ad signa redirent.

Duellũ Turcæ cum Polono.

Aliud duellum Turcæ cum Polono.

Cædes Turcarũ à paucis Polonis.

Acclamant & centuriones, inhibentque frustra: adeo iam animi victorum incaluerant, vt reuocari ab incepto non possent. Quod cernentes alii turmarum præfecti, paucis in castris relictis, pugnantibus animos suo aduentu addidere. Tum vero omnes simul multo feruẽtius hosti validiori instare, cæsim punctimque ferire, donec illos ad ipsa statiua Valachica compulerunt. Prouecti calore pugnandi vltra tubicines & tympanotribas, animaduertunt, se nimium procul à suis abscessisse: quapropter coacti in vnum ad suos redierunt. Reuersos palam obiurgat Mielecius, quod pręter mandatum rem summi periculi pauci tentassent; qui alterius ducis Sienauii permissu fecisse respondent, & Deo largiente victoriam, fuisse persequendam. Post loco quodam paludoso superato, qui haud procul Chocimo aberat, Turcę Polonos immani cum boatu iterum assequuntur. Inprimis autem Stanislai Czurili centurię turma petebatur, ad quod conuertente se Czurilo, procurrit cum malleo acuto siue claua acuminata Mielecii familiaris Radeczius, bellandi cum Turcis gnarus: quem capiti vnius vbi impegisset, eximere non potuit. Hunc secutus Czurilo centum cum equitibus, tantum hostium numerum aggressus est, vt Poloni intermixti non apparerent. At Mielecius extemplo negocium dat Ossouio, vt cum suorum equitum manu periclitantibus succurreret. Hic Turcæ visis pluribus Polonis ad se cum impetu irruentibus, è vestigio retrocesserunt. Sex tantum è Czurilianis desiderati, Turcis Valachisque non paucis passim concisis, contritisque. Appropinquantibus Polonis Nestrum, Turcæ suo incursu nouissimos pene carpebant, Triginta Czeremissii à tergo constituti sclopetis longioribus incursantes repellebant. Fuit ibidem palustris locus Polonis transeundus, ad quẽ hostes celeriter concurrerunt, aditu eos prohibituri. Verum iussu legati exonerata contra illos duodecim minora tormenta, & vnum grandius, conturbatos vltra montem reiecerunt. Eluctati ex istis Poloni, tandem ad Chocimensem arcem concubia nocte venerunt: quam Dobrosolouius paruo præsidio tenebat, & fide bona Bogdano tam diu seruabat. Vbi Turcæ Polonos iam securiores, & ordinis negligentes perfacile oppressissent, ni Temrucus tam diu illos detinuisset, dũ singuli suis sub signis consisterẽt. Godrisseuius prior è centuria Adami Goraii hostes sensit, deinde alii: qui celeriter à Sienauio ordinati, productis ante aciem tormentis, hostem operiebantur: nec res, tametsi Poloni copiis multo essent inferiores, certamini moram iniecit. Vetuerat autem Mielecius ne quid ipse Bogdanus attentaret, sed contentus iis, quæ alii pro eo subirent, in castris se contineret. Dehinc Turcæ Polonos inuadere premereque. Periclitante Ciemierinio, auxilia Herburtus & Temrukus à Sieniauio ferre iussi, respondent, minime committi debere velites loricatos venabulis vtentes cum Turcis hastatis & scutatis (nã nulla negotio ab eis dispersum iri) sed hastatos cum hastatis, vt æqua sit pugna: se vero præsto fore, vt hostem alia ex parte inuadant. Tali excusatione visis successit Sieniauii mandato Ioannes Iordanus, cuius turma hastatorum ex iuuentute cordata constabat. Hi diuina ope implorata eo impetu in hostẽ irruunt, vt nullius hasta ab hoste aberrauerit: pugnantibus subueniunt à latere Herburtus, & Sigismũdus Rozenus, sed protinus resilierunt saucii Turcæ, quos hi insequendo vsque ad ipsorum castra variis viarum anfractibus fugarunt. Inter fugiendum autem astute illi arma, pileos, cæteraque impedimenta abiiciebant, vt se insequentes illis colligendis occupatos remorarentur:

qui à Mielecio obiurgati.

Radecii cũ Turca congressus.

Poloni Chocimum reuertuntur.

Turcarum c nflictus cum Polonis,

Qui eos fugant.

tur:ſed quia de vita & gloria certabatur, neglecta hæc à Polonis. Poſtquam Turcæ Polonos longe digreſſos, & omnibus deſtitutos auxiliis vident, de integro circiter ſexcenti integri quadraginta defeſſos aggrediuntur, & magno concurſu multi paucos premunt. Opportune autem tunc ad illos forte fortuna delati fuere Sigiſmundus Rozenus & Ioan. Radeczius. Tum Herburtus paucis ſocios cohortatur, ne animos hoſtium multitudine deſponderent: quos diuino auxilio perinde vt ante diſiecturi facile eſſent, cum audaces forteſque fortuna iuuet. Quibus dictis ſeq; ſequi iuſſis, incitat equum in hoſtes imminentes. Iuuadunt in eos etiam reliqui. Inſtauratur acre prælium, ſi vnquã alias. Quo inualeſcente auulſum ab aliis Herburtum permulti impetunt. Et ipſe quidem ſingulari fato patriæ ſeruatus eſt, verum de commilitibus quatuor cecidere. Vagabatur aliquandiu inter hoſtes Herburtus, ſed pro Valacho ab illis habitus ex veſte incolumis euaſit. Verum ne ab illis ſine damno illato diſcederet, opportunum tempus locumq; nactus, cuidam Turcarum graue infligit vulnus, ſeque ſubito fugæ mandat: foſſam quandam mire latam & profundam equo incitato tranſilit. Clamore à Turcis excitato, vt occideretur, prouolant duo Turcæ, quorum vnus à dextro latere ipſum adeo ſariſſa petit, vt ex ephippio pene iam excuteret, alter à ſiniſtro eodem momento conatus traiicere, in equum ſubleuat. Periculo ita liberatus equo addit calcar. Fugienti capite humeriſque gladio protectis obuius fit Slezinius armiger Lanczkoronii, hunc agnitum, ſibi vt opituletur, orat, qui non impigre prꝏſtitit. Tunc Turcæ viſo eo deſtitere curſu. In tam impari pugna præter hos, qui commemorati ſunt, haud plures decem interiere, qui ex turma erant Lanczkoronii: & Iordani, quos inter nobilior fuit Stanislaus Gozdzikouius Iordani collega, vulnerati non pauci: cęteri ictus hoſtium incurrentium armis auertentes, incolumes ad caſtra reuenere. Venientes Koſielſcius centurio, Turcas eſſe ratus, haſtis excepiſſet, ni ſermo Polonos prodidiſſet. Non deſiere interea Turcæ in Koſielſcianam turmam, quæ primam aciem tuebatur, impreſſionem facere, donec à Iacobo Iordano tormentis & peditatui præfecto abacti fuere. Poſt hæc Mielecius, rebus hoſtium probe cognitis, monituſque à Penkoslauio Iacobi Iordani vicario caſtra illinc mouit, ab hoſtibus ita infeſtata, vt caſſidem Gabrielis Rembouii Mielecii affectatoris glans ferrea attigerit. Tum autem Koſielſcius & mandato ducis, & ſucceſſu hortante priore caſtra adortus hoſtilia, complures inibi interfecit: tormentis inſuper aliquot paruis, & ſigno militari rubro ereptis. Tam audaci incurſu hoſtes haud mediocriter perturbati, frequentes paucis ceſſere. Quibus eo modo repulſis, caſtra promota ad Chocimum ſunt. Hinc Bogdanus ad Iuoniam mittit Radeczium Mielecii familiarem orans, ne ſibi patrium Principatum, in quem ius haberet nullum, vi eriperet, alioquin non fore diuturnum inique acquiſitum imperium: cogitaret, nil eſſe grauius, quam de ſtatũ priſtinę dignitatis vi aliqua deturbari, ideo ab alio exſpectaret paria. Deum enim hac ratione ſolere vlciſci omnem iniuriam. Quibus minime motus Iuonia legatum cuſtodiæ Pyri Czauſi tradit: dehinc cum nulla alia ratione quenquam è Polonis capere viuum potuiſſet, iure gentium violato, Selymo Imperatori Turcico eum tranſmittit. Perductum ad Mahometem Baſſam, ait Pyrus, captum in prælio: quod negat Radeczius, ſed eo tamen non recipit libertatem. Fuerunt tunc temporis Conſtantinopoli Poloni, Andreas Taranouius, & Chriſtophorus Dzierſcius: hic interpres, ille nuncius Regis. Hi nihil non tentauere, ne quid grauius in inſontem ſtatueretur. Verum Baſſa, vbi de ſtrage ſuorum in Valachia intellexit, non ſolum tulit hoc acerbiſſime, ſed etiam captiuum more aliorum remigum toto corpore raſum triremibus adiudicauit. Vſus tandem eſt opera Dzierſcii Mielecius in Radeczio liberando apud Baſſam primarium: qui, cum & ex aliis Czauſis (aulicos illi, qui huc atque illuc cum mandatis mittuntur, ſic vocant) & ex Petro Bogdani fratre, qui poſt ibidem è viuis deceſſit, cognouiſſet, Radeczium non in prælio, ſed legatione ad Iuoniam fungentem captum: diu perquiſitum (iam enim triremes in pelago erant) reddi Dzierſcio iuſſit, verum clam ei porrecto veneno, quod ipſi lethale fuiſſet, niſi alexipharmacum ipſi mature ſubminiſtratum fuiſſet. Reſtitutus libertati, rediit poſt in patriam cum Martino Bronieuio, ad petendas inducias, dum in locum demortui Regis alius Rex ſubſtitueretur, miſſo. Mielecius videns indies copias Iuoniæ augeri, ſuas vero magis diminui, (dies enim aliquot equis Polonorum nullum aliud pabulum, niſi frondes & frutices erant) adhæc memor oraculi: Principes à Deo in ſolium tolli, ab eodemque deturbari, ne cum Deo pugnare videretur, neue, quos in Valachiam introduxiſſet, perderet, de reditu in patriam conſilium iniit. Interim Iaslouiecius exercitus regni Poloniæ dux, cognito Valachiæ turbulento ſtatu, iamiam erat Neſtrum traiecturus cum equitatu octingentorũ, ni id Mielecius diſſuaſiſſet, ne forte magis irritatis barbaris maius in diſcrimen ſuos adduceret. Ne vero nil ageret, mittit quoſdam è ſuis ad Præfectum Bialogrodenſem Turcici iuris, qui hæc illi referrent: Hi, inquit, Poloni, quos Bogdanus neque Rege neque me conſcio Principatum recuperaturus auitum è Polonia eduxit, amici mei ſunt. Quibus Cæſaris tui voluntas, à Bogdano alienata, & in Iuoniam propenſa, minime cognita: at vero, vbi ita ſe rem habere ex Turcicis quotidie creſcentibus copiis acceperunt: reuerti illo, vnde exierant, voluerunt, ſed à tuis impediti ſunt. Quare, ſi tibi videtur, ita tuos compeſce, ne quod noſtris obiiciatur impedimentum: ſin minus, neceſſe erit cum his paucis, quibus cum ad fines Poloniæ & tui Imperatoris veni, breui plures habiturus, me amicos ab omni iniuria tueri ac vindicare. Quod ſi factum, vereor, vt ne te conſilii pœniteat. Præfectus ſimulatque hæc audiuit, continuo Turcas & Valachos ripa Neſtri abſcedere iuſſit. Traiicientibus Polonis anguſtis nauigiis quinque diebus flumen, multi equi ex eis præcipitati, vi fluminis abrepti, abſorptique. Non diſceſſerant autem à ripa omnes Valachi, qui extremum agmen carpere conati, cum à peditatu retrorſum collocato cum tormentis, tum ex ipſa arce Chocimenſi telis repreſſi fuere. Poloni ſuperato Neſtro Deo inprimis, deinde ductoribus ſuis gratias egere: hi contra, illis, quod obedientes, quod fortes in præliis ſe præbuiſſent. Ibant poſtea omnes integro ordine Camenecıam arcem natura munitam. Atque ita Bogdanus infelix Principatu ſuo priuatus Camienecii omnibus gratias egit, quod ipſius cauſa in tantum diſcrimen ſe conieciſſent, polliceturque ſe huius beneficii in vtracunque fortuna poſitum nullo non loco atque tempore memorem fore. Poſtea cum nonnullis Polonis in Moſcouiam ſe contulit, ibique indigna calamitate vitam finiit. Porro relictus in arce Chocimenſi

Redintegratum inter Polon. & Turcas prælium.

Herburti ad ſuos adhortatio,

eiuſque periculum.

Caſtra Polonorum mota,

ad Chocimum.

Bogdanus ad Iuoniam mittit legatum Radeczium,

qui cuſtodiæ traditus,

& ad Turcam miſſus,

Pro quo Taranouius & Dzierſcius intercedunt,

Qui poſt ad triremes damnatus,

Vnde liberatus in patriam redit.

Iaslouiecii ad Præfectũ Bialogrod. legatio, de Polonis non lædendis.

Polonorum è Valachia in Poloniã reditus.

Bogdanus Principatu ſuo exutus.

In exilio moritur.

Dobrosolouius cum septuaginta iaculandi peritis peditibus, strenue illam à vi Turcica aliquot hebdomadis, factis interdum eruptionibus, defendit. Hunc Iuonia cum nec precibus, nec minis eo adducere posset, vt arce excederet: dat ad Iaslouiecium literas, quib. illam sibi tradi petit: se tale iusiurandum daturum promittens, quale Rex Sigismundus Augustus dari mandaret. Annuit Iaslouiecius, quod in mandatis à Rege illud haberet, iuramentumque ab Iuonia accepit. Posthac Dobrolouius à Iaslouiecio Regis nomine iussus cum milite ex arce descendit.

Comitia Varsouiæ indicta, ob pestem non habita. Eo ipso anno comitia Rex Varsauiam edixerat, quæ propter pestis contagium non poterant haberi. Ibi Rex recordatus se hominem esse, & casibus mortalium subiectum, testamentum sexta Maii condit, ac post Varsauia, vbi pestis iam inualuerat, Knischinum contendit, vbi lento morbo correptus, viribusque omnibus exhaustus, vitam cum morte commutauit ipsis calendis Iunii, ex Iagellonica familia vltimus, anno ætatis quinquagesimo secundo, regni post patrem vigesimoquinto. *Sigismun. Augustus Pol. Rex moritur,* Princeps bonus, humanus, pacificus, modestus, bonæ spei nutritor, vigilans, prudens, iustitiæ atque æquitatis amans, patiens, frugalis sibi, liberalis aliis, diuersarum linguarum peritus, præsertim Latinæ, quam non solum intellexit, sed etiam genus dicendi & pondera verborum acutissime perspexit: musicæ harmoniæ, concentus, ac modulationum iudex peritus, Geometriæ, Opticæ, architecturæ, tormentariæ callens, naturæque diligens obseruator, acies instruendi, collocandi, currus ordinandi, exercitusque ducendi gnarus. Ante vitæ suæ terminum à Francisco Krassinio Episcopo Cracouiensi sacris procuratus, animam suam Deo, à quo eam habebat, & quam infirmitate humana multoties obnoxiam se fecisse fassus est, commendauit, ac eius misericordiæ permisit: corpus terra natum terræ reddi mandauit: officium suum Reipublicæ tradidit. *In quo Iagellonica familia desiit.* Atque sic Iagellonum familia nobilissima hoc in Rege extincta est, postquam ducentis fere annis in Polonia regnasset.

HISTO-

HISTORIÆ POLONICÆ

Liber Nonus.

INTERREGNVM.

REBVS humanis exempto Sigismundo Augusto Rege Knischini nonis Quintilis, primus ibidem Procerum conuentus celebratus est, & consultationes de interregni statu agitatæ. Eodem anno generalia comitia Procerum & Nobilitatis habita sunt prope Varsauiam ad pagum Kamienum de noui Regis electione. *Comitia de noui Regis electione.* Quo aduenerant legati à Pontifice Romano, Cæsare Maximiliano, Rege Galliæ Carolo nono, & fratre eius Henrico Andium Duce, à Rege Sueciæ Ioanne, & aliquot Principibus vicinis. Inibi sancita est inter dissidentes de religione pax, seu, vt vulgo dicunt, confœderatio, hoc est, lex, qua prohibetur, ne alter alterum ob religionem iniuriis afficiat, aut in Reipublicæ muniis, siue palam, siue clam posthabeat: sed vtrinque in pace mutua viuant, & concordia ciuili, expectantes, donec tempora ipsa commodiorem concordiæ occasionem diuinitus suggestam offerrent. Hæc autem sapienti consilio fuerunt decreta, nempe, vt vitarentur motus, bellaque parricidialia; sancte & sine dolo se seruaturos inuicem promiserunt, & vt Reges quoque posteri in inauguratione idem iureiurando comprobarent, sanxerunt.

Post vnius ferme anni interregnum, quod fuit satis tranquillum, *Ann. Chri. 1573. Tartarorũ in Podoliam irruptio.* præterquam, quod pridie paschatis mille octingenti Tartari, in Podoliam irruptione facta, vicis aliquot & prædiis circumiacentibus succensis, spoliis onusti, domum redeuntes à Buczacio Camienecensi Præfecto cæsi atque fugati sint.

Septimo deinde idibus Aprilis de electione noui Regis extra Vistulam Orientem versus ad Varsauiam in campo patenti, in quo tentorium magnum erectum erat, agi cœptum. Ad quæ Machmet supremus Constantinopoli Bassa literas nomine Imperatoris sui Selymi Senatui & Ordinibus Poloniæ exhibuit, quibus intercedebat pro Henrico Andium Duce, Caroli noni Regis Galliæ fratre, vt eum Poloniæ Regem crearent. Postea ab ipso Imperatore Turcico Selymo orator Achmet Czaus venit, Imperatoris sui gratiam, amicitiam, & beneuolentiam omnem regni Senatui of-

ferens. simulque rogans, si aliquem ex suis, quem eo honore dignarentur, Regem eligere animus esset, vnum ex his videlicet Iacobum Vchanium Archiepiscopum Gnesnensem, Ioannem Firleium Palatinum Cracouiensem, & regni Archimarschalcum, Georgium Iaslouiecium Russiæ, ac Nicolaum Mielecium Podoliæ Palatinos declararent. Quod si externum mallent, suasit, vt Regem aliunde sumerent eiusmodi, qui fœdus & amicitiam cum Imperatore Turcarum coleret. Itaq; longa consultatione habita Henricum Valesium Andium Ducem, Henrici secundi Regis Galliæ filium, Rupellas tum fratris nomine obsidentem, Poloniæ Regem designant, aliquot Palatinatibus siue satrapiis, videlicet, Cracouiæ, Sendomiriæ, & Podoliæ non consentientibus, priusquam de religione fuisset conuentum, & de iuribus, legibus, ac immunitatibus Nobilitatis sartis tectis conseruandis recte prospectum: sed tamen electioni Regis eiusdem, in quem cæteri consenserant, calculum suum adiecerunt. Archiepiscopus itaque Gnesnensis regni primas Henricum Andiæ Ducem electum Regem promulgauit, non citra bilem Mareschalcorum Poloniæ & Lituaniæ, quorum id officii erat, multis re suspensa domos suas repetere constituentibus. Postea dissidiis vtrinque compositis conuenerunt, dieque decima tertia & decima quarta Maii de pactis & conditionibus ad libertatem, immunitates, leges, & iura regni, magnique Ducatis Lituaniæ cum legatis Gallicis transegerunt, quæ omnia iuramento solenni Gallici legati confirmauerunt, & firmiter seruanda, augendaque semper à Principe suo Rege electo fidem dederunt. His ita confectis, tam Poloni quam Lituani vnanimi & concordi suffragiorum consensu electum Regem Poloniæ Ducem Andegauensem Henricum nuncupatum renunciauerunt, rituque solenni confirmauerunt.

Henricus Valesius Rex Poloniæ designatur.

Quem Ioannes Firleius Palatinus Cracouiensis, & regni Archimarschalcus Polonis, & Iohannes Chodkieuicius Samogitiæ Præfectus Mareschalcus magni Ducatus Lituaniæ Lituanis proclamarunt. Sicque omnibus transactis, Varsauiæ in templum diui Ioannis omnes congregati sunt, consentientibus animis & vocibus hymnum DD. Augustini & Ambrosii, & alia secundum ritum ecclesiæ Romanæ decantauerunt, bombardis, & tormentis maioribus ad lætitiam exprimendam explodentibus.

Henricus proclamatur Rex Poloniæ.

Conuentu nondum dimisso, instrumenta electionis confecta sunt, & ad ea in Galliam perferenda, salutandumque Regem electum, delecti tam à Senatu Poloniæ & Lituaniæ, quam ab equestri Ordine oratores illustri loco nati. Legationis principem locum tenebat Adamus Konarscius Episcopus Posnaniensis, cui adiuncti fuerunt legationis socii, Albertus Lascus Palatinus Siradiensis, Ioannes Tencinius Gnesnensis, Andreas Gorcanus Miedziricensis, Ioannes Herburtus Sanocensis, Stanislaus Kriscius Racianzensis, Castellani. Nicolaus Christophorus Radiuilus Mareschalcus curiæ Lituanicæ, Ioannes Zameiscius Belzensis, Ioannes Zborouius Odolanouiensis, Nicolaus Firleius Casimiriensis, Præfecti, & Alexander Prunscius Palatini Kiouiensis filius. Qui petita quidem facultate, nondum tamen impetrata, per Germaniam eundi, Lutetiam decimo quarto calendis Septembris feliciter attigerunt; qui à Carolo Rege Galliæ

Legati in Galliam missi ad salutan. Regē electum.

liæ perbenigne & liberaliter excepti, legatione sua exposita, Ducem Andium Poloniæ Regem salutarunt. Inter alias autem, easque magnificas & liberales promissiones, quas legati Gallici in comitiis Varsauiensibus Henrici Ducis Andegauensis nomine fecerant, si is Poloniæ Rex eligeretur, erant & hæ: quod Rex declaratus breui dissolueret omne æs alienum Regis demortui, & ab ipso regno Poloniæ publico nomine contractum: quod priuatis sumptibus bellum magno Moscouiæ Duci indictum gereret, omniaque loca superioribus bellis Poloniæ ablata recuperaret: omnes prouentus, vectigalia, & pecuniam, quæ ex Gallicis suis ditionibus annuatim colligeretur, ad ornandam excolendamque Poloniam conferret: classem ingentem ad impedienda Germanorum cum Moscis commercia pararet: centum nobiles iuuenes Polonos impensis suis in aula Gallica quotannis aleret, ac quinquaginta in Academiis exteris sustentaret. Quæ cum se præstiturum, iurisiurandi religione interposita, sancte recepisset, quarto calendas Octobris Parisiis, fratre Carolo Rege, Catharina matre, Francisco Alenconio altero fratre, & sorore Margareta, comitantibus discessit. Rex statuerat fratrem vniuerso cum comitatu ad regni fines prosequi, nec prius diuelli, quam ad Germaniæ limites ventum: verum medio itinere morbo correptus, dimisso fratre, ad sua redire coactus est. Vnde Rex electus Nanceum perrexit, à Duce Lotharingiæ sororio lautissime exceptus.

Henricus discedit ex Gallia.

Vbi tunc peroportune Claudia Ducis coniunx filiam recens enixa; pro qua in sacro baptismo Episcopus Posnaniensis, & collegæ rogatu Principis fideiusserunt. Discedens illinc Rex nouus Blamontum peruenit, vbi matre Catharina, fratre Duce Alenconiorum, Margareta sorore aliisque proceribus Galliæ valere iussis, vltimo omnes complexus est. Eum in Poloniam nuncius Pontificis Episcopus Montisregalis, & sexcenti Nobiles Galli illustri genere nati honoris causa comitati sunt. Blamontum vsque venerunt ei obuiam Principes Germaniæ, Ludouicus & Christophorus Comites Palatini, Friderici tertii Electoris, filii, per quos velut itineris duces Rex Tabernas Alsatiæ oppidum deducitur, vbi ab Episcopo Argentinensi hospitaliter susceptus. Inde Nemetibus ac Vangionibus, Palatinatu, Francofurto ad Mœnum, Fulda, Hassia, Saxonia, Marchia, à quarum ditionum Principibus vbique honorifice & magnifice acceptus habitusque est, feliciter perlustratis, tandem prospera vsus fortuna in Poloniam magna cum lætitia & congratulatione appulit.

Henrici iter per Germaniam.

Eius in Poloniam aduentus.

Ann. Chri. 1574.

Hoc interim temporis spacio funus Sigismundi Augusti in aduentum huius noui Regis reseruatum est. Knischino, vbi defunctus, corpus eius Tykocinum arcem duobus inde milliaribus disitam, inde Varsauiam anno fere euoluto deportatum, Varsauia tandem Cracouiam magna cum procerum pompa Regis sorore Anna subsequente ad sepulturam, cum iam felix aduentus noui Regis Miedziueciam nunciaretur, aduehitur: omnibusque pro iustis exoluendis tanto Principe dignis apparatis, decimo quinto calendis Martii proceres ac equites, qui ad funus cohonestandum, & expectationem noui Regis vndiquaq; confluxerant,

Sigismundi Augusti funus.

rant, lugubribus induti ad Annam Poloniæ Infantem in arcem omnes sese conferunt. Similiter matronæ illustres pullis velamentis capita obuolutæ concurrunt ad testandum dolorem, Infantemque consolandam. Hæc dum fiunt, interim æra in omnibus templis vrbis, & circumquaque in pagis vicinis parochialibus vbique perstrepebant, quibus & vrbs ipsa, & circum omnis vicinia late personabat. Sic omnes proceres Infantem Annam Prandnikum vsque prosequuntur. Inde funus plumbeo loculo inclusum & serico velamine nigro obductum, insignibusque regni ornatum, octo equis miræ nigredinis effertur, aulicis circumquaque serici villosi tegumenta longe per terram errantia tenentibus. Post sequebatur illustrium & nobilissimorum virorum comitatus, quibus omnibus vnus habitus. In his legati externorum Principum, Archiepiscopi, & Episcopi cum Abbatibus conspiciebantur. Infans Poloniæ à legato Pontificis Romani, & Venetorum oratore deducebatur. Hinc triginta duo feretra serico villoso & pannis Attalicis, holosericoque preciose tecta præferuntur cum insignibus regiis, & equi triginta tres eleganter instrati, vtrumque latus armis regni insigniti deducuntur. Demum singularum prouinciarum vexilliferi triginta vexilla armati equis insidentes circumferebant.

Ante funus regium Bernhardus Macieiouius totus cataphractus gladium auratum cuspide ad latus conuerso gestabat: quem sequebatur armiger atratus ferens hastam, cuspide in terram demisso, cum vexillo, scutum etiam, in quo insignia Regis depicta, regni ensifer gladium præferebat: tum pomum aureum, sceptrum, corona aurea à Senatoribus, quorum illud munus, gestabantur. Legati autem singularum prouinciarum antecedebant: Nobilitas, & vrbis senatus populusque longo ordine succedebat. Omnis clerus, literarum studiosi, phonasci, cantores, epicedia, nænias, & threnos decantabant. Hinc plus quam quatuor millia pullatorum cum funalibus accensis ibant. Vbi iam in arcem ventum, in ædem cathedralem, quæ vndiquaque defixis cereis collucentibus omnia collustrabat, funus cum honore debito deponitur, regalibus supra impositis, & inde finitis monodiis & canticis consuetis, sermonem funebrem habuit Abbas Mogilensis. Deinde sacrum piaculare inchoatum, sub quo eques ad feretrum cataphractus, cassidem habens vndique plumarum loco cereis ardentibus radiantem, equo delabitur, confractaque hasta gladium abiicit, cumque solenne illud Agnus Dei concineretur, Cancellarius & Procancellarius sigilla Regis mortui confregerunt: cæteri autem Senatores sua sceptra altari imposuerunt.

Peracto Regis Sigismundi Augusti funere, Henricus nouus Rex ingenti cum equitatu & peditatu biduo post Balicias sesquimilliari, Cracouia remotam villam Ioannis Firlei Palatini Cracouiensis aduenit. Vbi omnes regni Ordines, magni etiam Ducatus Lithuaniæ, Russiæ, Prussiæ, Masouiæ, ac cæterarum prouinciarum magnificis sumptibus inter se certabant. Hi aureis, isti argenteis; illi holosericis, hi polymitis; alii planis, alii villosis; hi infectis purpura, illi tinctis murice & cocco: quidam Attalica textura, quidam Phrygia elaboratis, infer-

tisq; cum vnionibus variarum gemmarum lapillis coruscabant. Cum autem Rex Lobzouium & Bronouice Ciuitatis vicos Gallis & Polonis cinctus aduenisset, ab Episcopo Plocensi Petro Miscouio facundissima oratione omnium ordinum nomine salutatus est. Bibracus postea Regis nomine gratias Proceribus & Ordinibus regni egit, & ad omnia apposite respondit. Dehinc Cracouienses, Casimirienses, & Clepardienses eum humiliter salutant, à quo pleni bonæ spei discesserunt. Absolutis his, Rex singulas turmas perlustrat auide, quarum tanta erat multitudo & robur, vt etiam hosti potentissimo videretur posse opponi, tormentis interim maximo fragore reboantibus. Tandem Rex circiter primam noctis horam vrbem ardentibus facibus vbique resplendentem diui Floriani porta ingreditur, albo equo & sublimi, regiis phaleris conspicuo insidens, vt ab omnibus conspiceretur. Regem pone sequebatur Niuersius, Guisius, Dumeneius, Duces, Marchio Elbensis, aliique Galliæ primores, quorum singuli honoris causa inter binos Palatinos deducebantur. Sequebantur & anteibant tympanistarum, tibicinumq; multitudo, singuli suum taratantara resonantes. Succedebant quoque diuersorum Principum legati. Arcem ingressus Rex, in templo diui Stanislai cathedrali à Canonicis salutatur, & dum canticum eucharisticum DD. Ambrosii & Augustini su... i decantatur melodia, Rex ad solium deducitur: vbi vltro vtroq; gratulationibus factis post votiuas acclamationes in palatium auro fulgens cœnaturus quieturusue concedit. *Rex nouus Cracouiam ingreditur.*

Postridie in Senatus consessum veniens, per Bibracum Cancellarium priuatum omnibus regni Ordinibus gratias egit, quod sibi integrum atque florens tantum regnum administrandum demandassent, Deum precatus, vt hæc inauguratio sibi, regno, atque adeo toti Reipublicæ Christianæ felix salutarisque esset, pollicitus insuper, daturum se sedulo operam, vt conceptæ de se apud illos opinioni cumulate satisfaciat, & vt coronatio accelеretur, postulat. Ad hæc sequenti die Sandiuoius Czarncouius regni Referendarius Regem nouum à Nobilitate concinna oratione salutauit, in qua, quid regiæ dignitatis sit, & quid ad incolumitatem regni pertineat, prolixe ita exposuit, vt omnibus satisfactum videretur. Regis quoq; nomine similiter responsum est, omnibus eum satisfacere, & quicquid sibi creditum esset, conseruare velle, ac non tantummodo literis approbare, verum etiam sanguine obsignare paratum. Eadem die sole iam ad occasum vergente cum legato Pontificis, & magno Episcoporum comitatu in Stanislai Polonorum Patroni ædem, quæ in rupecula est, perrexit, vbi Deo deuotissime supplicauit, sacrisq; de more exosculatis, in arcé rediit. Quam ceremoniam omnes Poloniæ Reges ante coronationem obire veteri consuetudine tenentur. Die deinde Matthiæ Apostolo sacro, qui tunc in ipsa Bacchanalia incidebat, solenni ritu ab Archiepiscopo Gnesnensi de catholica fide retinenda, conseruanda, & defendenda, deque regno sibi à Deo commisso secundum regni ac iustitiæ leges regendo, administrando, & protegendo interrogatus, cum in omnia iurasset, solennibus ceremoniis inunctus & coronatus est. *Rex per Cancellarium Poloniis gratias agit.* *Henrici Regis coronatio.*

Mense Aprili viuendi finem fecit Ioannes Firleius Palatinus Cracouiensis, Senatus Polonici Nestor, non sine veneni, vt fama ferebat, suspicione, relictis quinque filiis bono Reipublicæ natis ac gloriæ virtutisque pa-

 ternæ

ternæ egregiis illuſtratorib. Omnes enim primariis in regno dignitatib. laudabiliter perfuncti ſunt, quidam etiamnum cũ totius inclitæ familiæ honore funguntur: è quorum numero filiorum natu minimus Henricus paulo ante patris deceſſũ natus, nomẽ à ſuſceptore ſuo Rege Henrico nactus, hodie Epiſcopus Plocenſis, ac regni Procancellarius eminet. De parente inter multa alia memorabile hoc refertur, cũ in Henrici Valeſii Andiũ Ducis electione initio calculũ adiicere ſuũ tergiuerſatus eſſet: tandẽ multitudini cedere coactus, video, inquit, equidẽ, & manifeſte video, non modo non aliquid commodi Principem pœnæ loco à ſupremo Numine promerentibus peccatis noſtris nobis deſtinatum, ſed malorum plurimum importaturum. Verum cum maiori parti ſic viſum, ſatius duco accedere plurium votis, quã propoſiti pertinacia in diſcrimem aliquod patriam adducere. Videbunt ac dolebunt profecto illi ipſi, qui autores iam eligendi Regis ſunt &, vtinã falſus ſim vates, temporis progreſſu ſuo cum damno experientur, quantum in periculum patriam cariſſimam improuide præcipitarint. Ego, cui iã potiſſima vitæ pars decurſa eſt, vix illorum talium ſpectator ero: vos ætate me inferiores dictorũ meórum memores eſtote, deprehendetis, quod dixi. Finitis his lacrumę ipſi obortę, ac ſane euentus orationi ipſius nõ multo poſt reſpondit. Fuit patriæ & libertatis amantiſſimus, inq; hoc totus, vt pax religionis in Polonia ſanciretur, probe memor, quid in Eois Pariſienſibus haud ita pridem accidiſſet. Iuuenis longiſſimas ſuſcepit peregrinationes, peragratis Germaniæ, Italiæ, Galliæ, aliiſq; regnis Europæis, inde in Palæſtinã & Ægyptum vſq; cum Stanislao Tenczinio poſt Palatino Cracouienſi auunculo ſuo traiecit. Interregno finito cum idẽ ille Hẽricus Valeſius Cracouiæ inaugurandus eſſet, ac legati Pontificii inſtinctu religionis pacem diuerſæ religionis aſſertoribus antea indultam iureiurando firmare cunctaretur: tanta animi præſentia hic Firleius obſtitit, vt arrepta corona, quæ Regi tum præferebatur, templo exiturus fuiſſet, niſi à pleriſque pacis atq; concordiæ nomen inclamatum eſſet. Ei ſucceſſor à Rege nouo datus etiam Petrus Zborouius Palatinus Sendomirienſis.

Caroli noni Galliæ Regis mors. Dum Rex Henricus regnum Poloniæ quadrimeſtre fere pacifice adminiſtrat, moritur interim Carolus nonus Galliæ Rex frater: de cuius morte certior factus literis à Regina matre, cõſilia de regno auito repetendo agitauit: non enim paruæ res hæc erat difficultatis, eo quod nõ neſciret, Polonos in abitum eius non facile conſenſuros. Primum itaq; ad 15. Iunii Cracouiæ Proceres conuocat, quibus fratris obitum exponit, cauſaſq; addit, cur ſua in Gallia præſentia ſit neceſſaria: interea ſe nihil ſine Procerũ & Ordinum cõſenſu actu rũ ſimulans, comitia menſe Auguſto indici cupit, in quibus ea de re tractaretur. Reſpõdet Senatus, Regi tunc præſens, dolere ſibi fratris obitum, cæterum ſe ſine regni totius approbatione de Regis diſceſſu nil decernere poſſe. Orare igitur ſe, Rex comitiorum ſentẽtiam haud ægre expectet, nec interea noui quid moliatur. Interim Rex clanculum mittit, qui fidẽ publicam à Maximiliano Imperatore peteret, quam haud difficulter obtinuit.

Henrici Regis ex Polonia exceſſio. Paulo poſt Belleræus, cui omnis de profectione cura erat à matre demandata, Senatui valedicit, ſibi in Galliam neceſſariam ob cauſam eundum, qui magnã regiæ ſupellectilis partem ſecum aſportaſſe dicebatur. Poſtridie Rex aduerſam cauſatus valetudinem ſolito maturius ſe ſomno componit, & nocte

nocte intempeſta mandato Regis porta arcis aperitur, ipſeq; peregrino Nobilis habitu egreſſus, paucis comitatus, citatis equis magniſque itineribus Plezinam primum Sileſiæ oppidum peruenit. Mane ſummus in vrbe tumultus: vndique Poloni concurrere ad Regem inſequendum. Ac quamuis ab vna turma, quam Tencinius Caſtellanus Voinicenſis regni Succamerarius ducebat, ante verſus eſſet: tamen, quia Auſtriæ fines ingreſſus erat, ex itinere retrahi non potuit. Plezina itaque ſtatim poſt ſiceræ atque aquæ hauſtum diſpoſitis equis Veſcouium defertur, atq; inde Viennam, vbi perhumaniter à Maximiliano Cæſare exceptus. Ex Auſtria ſtatim literas dat ad Senatum Venetum, Ferrarienſem, Sabaudum, aliquotque Italiæ Principes, quibus ſignificat, ſe in Galliam redeuntem cupere per ipſorum ditiones iter inſtituere. Placuit Principibus, paraturque ſtatim ad eum excipiendum certatim vniuerſa Italia ad omnem magnficentiam effuſa. Paulo antequam Henricus Polonia excederet, Carolo Danzæo ad ſe vocato exponit itineris ſui conſilium: opus eſſe celeritate ob periclitantem Galliam, literas ei diuerſas tam ad Epiſcopum Cuiauienſem, quam ad alios regni Proceres tradit, quibus rogabat eos, in fide & veteri in illum beneuolentia perſeuerarent. *Henrici R. literæ ad Poloniæ ordines.* Has poſt abitum literas ſingulis vt redderet, Danzæo iniunxit: addens inſuper, velle ſe, vt coram Senatu & omnibus regni Ordinibus ſuum diſceſſum expoſita cauſa excuſaret. Ad Senatum quoque & reliquos regni Ordines eiuſdem argumenti literas Rex ipſe reliquit, in quibus illis ob ſummam eorum in ſe fidem gratias agit, dolore ſummo deſerere eos oportere, excuſaſſe, & diſtuliſſe abitum, quamdiu potuiſſet, matri mandatum ampliſſimum, quod regentiam Galli vocant, miſiſſe: Alenconium & Nauarræum monuiſſe, vt ſui deſiderium æquo animo ferrent, nec aduentum fruſtra expectarent. Cæterum nouas literas ſuperueniſſe, nunciantes, actum eſſe de regno Galliæ, ni intra viginti dies in Galliæ finibus ſe ſiſtat. Inde rationes adducebat, cur clam abiiſſet. *Poloni legatos mittunt ad Henricũ Regem.* Tandem petit ex omnibus Ordinibus ad ſe in Galliam legatos mitti, quibus cum de ſtatu regni Poloniæ tranſigat. Poloni itaque, vt Regi ſatisfacerent, poſtquam datis ad eum Viennæ ſubſiſtentem literis, quibus eum honorifice reuocabant, non rediiſſet, petitam legationem mittunt. Venere legati Ferrariam, vbi Regem inter ſpectacula & ludicra offenderunt: cui Polonorum in ſe fidem & beneuolentiam exponunt, deque inopino exceſſu conqueruntur. *Eius reſponſum.* Inde demiſſe petunt, ad regnum redeat, exponentes pericula, quæ Rege abſente à Moſcis, Scythis, & Turcis imminerent. Tandem obnunciant, niſi ad ſtatum diem redeat, abdicandum eum regno, & comitia creandi noui Regis eſſe indicenda. Henricus Rex lupum auribus tenens (necdum enim Gallici regni pacatum habebat imperium) timenſque, ne forte vtroque regno excideret, vafre legatis reſpondet; ſe propediem in Poloniam rediturum, non ideo ſe Poloniam reliquiſſe, vt potens illud regnum penitus deſtitueret, ſed ad componendas res Gallicas profectum, iis pacatis, mox reuerſum. Id quod factũ fuiſſet, ſi tutus patuiſſet ad Gallos acceſſus: animos vero quorũdã magis exacerbatos, qui per amicos erant mitigandi. Hãc cauſam eſſe, cur tãdiu in Italia hæreret. *Henr. R. iterum literas ad Polonos dat.* Poſtquã legati diſceſſiſſent. Rex Ferraria Auguſtam Taurinorum cum Emanuele Duce Sabaudiæ profectus eſt. Hinc literas iterũ ad Poloniæ proceres mittit, eoſq;, vt priorẽ

electionem ratam habeant, nec ad alteram tranſeant, nilque in comitiis contra ſuam maieſtatem decernant, hortatur & orat.

Hoc anno menſe Octobri Henricus Rex importuno ſuo è Polonia diſceſſu Tartaros in Ruſſiam pertraxit, & Iuonia inique parti dominatus Valachique perfidiæ pœnas dederunt. Quæ quomodo geſta ſint, ſeries hiſtoriæ requirit, vt paulo altius repetantur. Erat eo tempore Palatinus Tranſalpinæ Valachiæ, quem non mediocriter fortuna Petri fratris angebat. Quare de eo ſolicitus, purpuratos in regia Selymi prenſabat, vt quemadmodum Bogdanum Iuonia auxilio Selymi ex Valachia eiecerat, ſic Petrus auxilio eiuſdem Iuoniam expelleret. Quare iiſdem artibus purpuratos, quibus olim Iuonia aggreditur: ac, ſi Palatinatum ſiue Principatum Valachiæ apud Selymum fratri Petro impetret, ſe duplicatum tributum daturum pollicetur. Iuoniæ fidem eſſe ſuſpectam, qui Mahometana religione ſpreta iterum ſuſceperit Chriſtianam, & Chriſtianis apprime faueat: futurum breui, vt Bogdanum ſecutus, poſt ad amicitiam Polonorum ſe conferat, quorum ſubſidio adiutus, Turcarum imperium detrectet. Purpurati hiſce moti, ac tributi magnitudine pellecti, Selymo ſuadent, vt miſſa legatione ad Iuoniam, ipſummet ad ſe venire, illique, quem eo mitteret, Valachia cedere iubeat. Si mandato ipſius minime obtemperet, id ſe armis conſequuturum. Selymus ingenti cupiditate pecuniæ flagrans, facile id ſibi perſuaderi patitur. Quare legatum ad Iuoniam mittit, qui viceſima prima die Februarii, cum Henricus Rex Cracouiæ coronaretur, ad Iuoniam veniens, ab eo tributum duplo amplius è veſtigio Selymo pendi poſtulauit, tantundem enim ab illo offerri. Renuenti imperat, vt ſtatim ſecum Conſtantinopolim ad dicendam cauſam proficiſcatur. Si nolit, bellum denunciat. Hæc legati verba animum Iuoniæ altius penetrarunt. Quare diſſimulata animi ægritudine legatum in hoſpitium deducere iubet, rem eſſe maioris deliberationis, quam vt eadem die ipſi poſſit reſponderi: ac cum ad totum Senatum pertineat, eum ſe extemplò conuocaturum, deque ea re tam ardua conſulturum reſpondit. Deducto legato in hoſpitium, omnia poſtulata Selymi animo penſitat: gentem vniuerſam Turcicam eſſe perfidiſſimam, quæ Chriſtianis Regibus fidem iuramento confirmatam non ſeruet, ſed occaſione capta eos in fraudem inductos fallat. Si id tributum tam amplum in tanta Principatus inopia, quod ciuilibus bellis exhauſtum ſit, concedat, eo Selymum minime contentum fore, ſed illud ſequenti anno aucturum eſſe, taleque demum exacturum, quale cum vniuerſa gente non poſſit numerare: nec ſe iam tutum fore, exorto æmulò, qui imperata ſit facturus. Itaque vniuerſo Senatu ad ſe conuocato in hunc modum verba facit. Si vnquam, viri

Hiſtoria de Iuonia Valachiæ Palatino.

Iuoniæ ad Valachiæ ſenatum oratio.

Valachi, de re ardua ac difficili vobis conſulendum deliberandumque fuit, hoc certe tempore eſt. Nam Selymus Turcarum Imperator incredibili auaritia æſtuans, neſcio cuius inſtinctu non contentus eo tributo, quod ei pen-
« dere ſoliti ſumus, duplum à nobis extorquet. Si conceſſeritis, mea nil re-
« fert: vtpote, cum non mihi domino, ſed vobis liberiſque pendendum ſit.
« Quod ſi id negaueritis, protinus vim, bellum, direptionem oppidorum, in-
« cendia, rapinas denunciat. In hac igitur egeſtate Principatus noſtri, quod
« totum ciuilibus bellis exinanitum ſit, quomodo ei illud diſſoluere poteri-
« mus? Proinde, quid vobis animi ſit, exponite. Ego quidem illud præuideo,
« ſi tam immenſum Selymo tributum iam conceſſeritis, minime eum acquie-
turum,

turum, ſed ſingulis annis maius exacturum, donec opibus nos plane exhau- »
ſti fuerimus. Præſtat igitur vitam pariter cum vxoribus liberiſque amittere, »
quam tantum dedecus pati. Nec fortuna mea adeo angor, cum ſciam, illud »
vobis eſſe luendum, non mihi. Quare ſi hanc turpem ſeruitutem ſeruire »
non vultis, omnes citra vllam cunctationem dicite. Ego certe diligenter cu- »
rabo, vt huic ethnico cani non ſolum hoc nouum, tamque amplum tribu- »
tum dem, ſed ne vllum plane deinceps pendam, dummodo vos mihi non »
defueritis. Scio collegæ chariſſimi, quid ego vobis debeam, quid Reipubli- »
cæ veſtræ: pro quorum ſalute & incolumitate vitam meam profundere pa- »
ratus ſum. Hæc vbi dixit, tacitus eos mœror inuaſit: tandem, tanquam graui ſomno expergefacti, fremunt, ſeruitutem ſibi à Turcis multiplicari: Iuoniam non tam luculenter, quam vere de tributo loqui, emori ſe malle, quam ſeruitutem cum ignominia coniunctam ſuſtinere. Proinde vxores, liberos, ac quicquid precioſioris ſupellectilis habebant, in arcem Chocimenſem, cuius munitioni fidant, ſe importaturos, ſeque Iuonię ſuo ære militaturos, hoſti ad Danubium, qua parte ad ſe delendos veniat, occurſuros, & cum eo ad vltimum vſque ſpiritum dimicaturos pollicentur, quæ omnia ſe iureiurando facturos confirmant. Iuonia omnium conſtanti voluntate cognita, pauciſque collaudata, fidem ac iuſiurandum omnes inter ſe dare iubet, vt ſimul ſecum iunctis armis Turcas ad internecionem perſequantur: ſe vero etiam atque etiam accuraturum, vt non ſolum infundentes copias Turcarum à ceruicibus Valachiæ repellat, ſed longe lateque eorum regno vaſtato honeſtam pacem ac quietem ciuibus comparet. Accepto ab omnibus iuramento, legatum ad ſe Selymi accire iuſſit, audienteque Senatu initio ſeſe purgauit, cur, quod Selymus imperaret, facere non poſſet, conſiliumque denegati tributi in ſubditos reiecit, qui acerbiſſima quæque, quam tam indignam ſeruitutem ferre malint. Orare ſe Selymum, ne hæc in malam partem accipiat, cuius amicitia ſibi præſidio & ornamento, non detrimento fore ſperauerat. His dictis, legatum nulla interpoſita mora è finibus Valachiæ excedere, eumque nullis muneribus, vti alios legatos ſolitus erat, ornatum, equites Valachicos ad Danubii ripam deducere mandat, Quę res ipſi haud mediocrem ſuſpicionem attulit animi à Selymo alienati. Iuonia reſponſo dato ad comparandum exercitum continuo animum adiecit: vbi ilico omnes pedites ſtipendio militari inautorati: quique equo ſtipendia merere ſoliti erant, ad Iuoniam conueniunt, qui iuramento iterum atque iterum ſe obſtringunt, ſe contra Selymum ad internecionem dimicaturos, omniaque potius amiſſuros, quam dominum ſuum deſerturos. Tributum ſe ſtatim exacturos, in idque collocaturos, vt Iuonia equitibus Polonicis, quorum tum maxima opinio virtutis erat, conductis, expedita eorum opera in hoc bello vtatur. Iuonia ſuos ſibi fideles fore credens, confeſtim legatum Cracouiam ad Regem Henricum & regni Senatum mittit, ſtatum rerum Valachicarum eis exponit, impendens à Selymo bellum ſignificat, auxilia petit, quanti Poloniæ interſit, ne Valachia à Turcis occupetur, oſtendit, id orans duntaxat, vt Rex Cameneciæ, Leopoli, & reliquis oppidis proclamari iubeat, quicunque in Valachiam militatum ire velit, Palatinum huic tantum numeraturum ſtipendium, quantum ipſe poſcat: plus enim apud ſe omnium incolumitatem, quam ſumptus valere. Sed Henricus Rex ſe Iuoniam nullo auxilio iuuare poſſe, nec cuiquam, vt ad merendum ſti-

Valachorum reſponſio.

Iuonia Selymo tributũ denegat.

Iuonia Legatos ad Henr. R. Polon. mittit.

 pendi-

Ħer. R. Pol. auxilia Iuoniæ denegat.

pendium in Valachiam proficiſcatur, permiſſurum reſpondit, idque ideo, quod ſupra centum annos antiqua fœdera Regibus Poloniæ cum Turcarum Imperatoribus intercederẽt, ſeu (quod veriſimilius eſt) fœdus Gallorum cum Turca, cuius interceſſione Henricus ad regnum Poloniæ peruenerat. Triſtis hoc nuncio Iuonia, nondum tamen animum abiecit, ſed velites ſeu equites Polonicos leuis armaturæ, vulgo Koſacos dictos, ad Boryſthenem, & Ponti oſtia prædæ agendæ cauſa palantes, circiter mille ducentos ſtipendio liberali conduxit. Qui nil de Henrico Rege cogitantes, id iter ſuum in Valachiam ipſi aduerſari, ad Palatinum in Valachiam recta profecti, comiter ab ipſo obuiam ipſis procedente ſunt excepti. Vbi in caſtra ventum, tormentorum maiorum artifices ingentem boatum edere iubet. Poſtquam ſatis concentui datum, tot pedites è ſuis, quot velitum equites erant, egredi iubet, vt ſingulorum equis acceptis ſat pabuli præberent, eoſque curarent.

Quibus factis, lauto epulo eos excipit, argenteas patinas nummis aureis onuſtas iubet adferri, & ex eis tantum ductoribus equitum horum ſiue velutum, eorumque miniſtris apponi, quantum ſufficeret. Quam eius liberalitatem ad ſtuporem vſque illi admirati ſunt. Deinde mittit eis ſexcentos Ioachimicos, ſex grandia vaſa vini generoſiſſimi, vt illud in ſui memoriam exhauriant. Mane ipſemet velitum duces accedit, quos ad tabernaculum inuitat ſuum: eſſe quod ad eos de ſumma rei referat, &, quid eos facere velit, omnibus exponit. Qui vbi prompti venere, hoc modo verba ad eos Polonice feciſſe fertur.

Iuonia ad velites oratio.

" Si de veſtra fide, virtute, & conſtantia, fortiſſimi equites, certo mi-
" hi non perſuaſiſſem, nunquam hoc difficili ac periculoſo tempore
" vos procul è patria veſtra euocaſſem. Sed cum hæc omnium conſtan-
" ti ore celebrata fuiſſet, vos huc euocaui, vt mihi operam veſtram &
" induſtriam in hoc bello contra Selymum inſenſiſſimum nominis
" Chriſtiani hoſtem præbeatis. Pro qua nauara ſi vobis certum ſtipendium
" militare conſtituere velim, non mediocriter pertimeſco, ne meritis
" veſtris minus dignum præmium detur: ſed quicunque ſucceſſus no-
" ſtri contra hunc teterrimum hoſtem erunt, omnia vobis à me large ſup-
" peditabuntur. Ego vos priſtinæ virtutis memores, ita geſturos eſſe hoc
" in bello arbitror, prout de vobis omnium opinio eſt, aceam in animo
" meo excitaſtis. Vobis autem ſummas perpetuaſque gratias & ago, & ha-
" beo, quod ad me hominem Chriſtianum ipſi Chriſtiani veneritis:
" quorum voluntatis erga me ſemper gratum ac memorem me fore pol-
" liceor. Qui etſi pro magnitudine periculi mei pauci eſtis: tamen non
" minus mihi gratus eſt conſpectus veſter, quam ſi duodecim millia mihi
" in auxilium aliunde miſſa eſſent. Quare, quodcunque ſtipendinm po-
" ſtulaueritis, id me vobis ſoluturum recipio. Nec vos vires Turcarum i-
" ta animo æſtimare velim, quaſi à nobis vinci non poſſint. Fateor eos
" hactenus miro ſucceſſu vſos fuiſſe, qui à ſordidiſſimo initio orti, ad
" tantam amplitudinem peruenere: ſed quæ ab eorum perfidia, non vir-
" tute profecta, ſummo cum ſcelere coniuncta ſit. Fateor item, Deum
" optimum maximum, quo grauius homines ex commutatione rerum do-
" leant, quos pro ſcelere eorum vlciſci velit, his ſecundiores interim res &
" diuturniorem impunitatem concedere ſolere. Sic Turcæ, ſi hactenus felici ſucceſ-

ſucceſſu vſi ſunt, id permittente Deo factum, vt quanto altius aſcendiſſent, "
tanto grauius corruerent. Hæc prolocuto Suierceuius dux velitum pauca pro omnibus militari ac rudi ſermone ſic reſpondiſſe dicitur: Non

Suierceuii velitum ducis reſpõſio.

ſtipendium tuum, Iuonia, vt ad te veniremus, nos pellexit, quod nos nul-
lo loco ſemper habuimus, ſed potius virtus noſtra ſingularis, vt contra "
hunc acerrimum Chriſtianorum hoſtem pro ſalute libertateque tua "
dimicemus. Stipendium non curamus: qualiſcunque fortuna noſtra "
futura eſt, exitus belli declarabit: ſatis à te remunerati videbimur, ſi hoſte "
tuo intra fines regni hiſce noſtris dextris repreſſo, honeſtam pacem cum eo "
feceris. Tu vero quid poſtea nobis præſtare debeas, fortuna te noſtra do- "
cebit. Nec vires Turcarum horremus, quorum ſucceſſus, qualeſquales e- "
runt, eos diuinæ prouidentiæ iam committendos cenſemus: nos in hoſtem "
intenti erimus, vt eum à iugulis tuis auertamus. Oratione Suierceuii Iuonia "
confirmatus, ductores velitum ſecum prandere iubet. "

Selymus Trãſalpinæ Valachiæ Palatino auxilia mittit contra Iuoniam.

Selymus audito reſponſo Iuoniæ, ira indignationeque accenſus (quam legatus amarulentis verbis ob nulla ab Iuonia accepta munera auxit) ſine mora Tranſalpinæ Valachiæ Palatino triginta millia Turcarum & duo millia Vngarorum mittit, vt coadunata ſuorum manu Iuoniam capiat, eoque ad ſe miſſo, ipſe totam Moldauiam occupet, in eaque Petrum fratrem eius loco Palatinum conſtituat. Is mandato Selymi alacriter ſuſcepto, ſuiſque ad arma conuocatis, ſimul cum Turcis & Vngaris fluuium Moldauam tranat. Erant fere omnium centum duo millia equitum ac peditum: qui non ſolum Iuoniam è Valachia eiicere, ſed & quemque fortiſſimum Regem debellare poterant. Hi diurno nocturnoque itinere fatigati, vt tam ſuam quam equorum corpora reficerent, nil de Iuoniæ inopinato aduentu ſuſpicati, in loca herbida ſupra flumen late patentia, equos oberrare patiuntur. Interea ſpeculatores ad Iuoniam prandentem veniunt, fluuium Moldauam maximam hoſtium vim traieciſſe, nec eorum certum numerum ſciri poſſe, ſed vltra centum millia eſſe ſuſpicari: nunc omnes, equis in paſcua miſſis, ſe quieti dediſſe. Quos ſi Iuonia cum parata ſuorum manu aggrediatur, facile ad vnum deleri poſſe. Hæc tanta alacritate animi ab Iuonia audita fuere, at Suierceuium cum ſuis confeſtim præcurrere attributis ei ſex millibus Valachorum, qui linguæ Turcicæ gnari omnia certius cognoſcerent, iuſſerit: ipſe cum ſuis, quoniam paulo onuſtiores armis erant, ſubſequitur. Suierceuius omnes orat, vt, ſi læta ex hoſte victoria potiri velint, quanto ſilentio poſſint, ad hoſtium caſtra nullo clamore diſſono, aut tumultu edito perueniant. Hiſce ita inter ſe compoſitis, incidit in ſpeculatores Moldauorum, qui ſupra caſtra ſuorum ſtationes, ne quis impetus in quietos fieret, agebant. Erant vero hi quadringenti, qui omnes à velitibus circumuenti capiuntur. Quos primo humaniter, deinde minaciter alloquuntur, quid conſilii hoſtes habeant, vbi ſint, quid agant: ſi indigna nolint pati, vt exponant, cogunt. Illi ſuppliciter & ingenue præſentis periculi metu perterriti, fatentur, Valachos Tranſalpinos pariter cum Turcis, quibus intermixti Vngari, non tam longinquitate ac difficultate itineris defeſſos quieti ſe dediſſe, & corpora curare, quam vt Iuoniam vegetiores inopinatum aggrediantur. Quos ſi iam ſecuros, ac omni cura ſolutos inuadat, eum facile compotem victoriæ futurum. Valachorum Tranſalpino-

alpinorum non eſſe amplius ſeptuaginta millia, Turcarum triginta, Vngarorum tria. Hiſce velites cognitis ſubito ad Iuoniam nuncios mittunt, in quo ſtatu res hoſtium ſint, eum certiorem faciunt: vt cũ ſuis mature (in manu enim victoriam eſſe) approperet. Ipſi vero non procul ab hoſtium caſtris duabus horis ſtationes vigiliaſq; taciti agunt, ne vſquam hoſtis commoueatur, aut quicquam tentet. Quæ vbi celeriter ad Iuoniam perlata fuiſſent, ſtatim ipſemet accurrit, Suierceuiumque aciem diſponere, ac quamprimum cum hoſte confligere iubet. Ipſe vero, quoniam multitudine abundabat, ſua acie in longitudinem extenſa, tribus ex partibus hoſtium caſtra omni præſidio nudata aggreditur. Suierceuius parte ab altera cum ſuis citatim ad hoſtem, antequam Iuonia acceſſiſſet, peruenit: ibique ſublato clamore caſtra hoſtium inuadit. Hoſtes ignoto & horribili fremitu repente exciti, neque fugam, neque arma capere, neque omnino ſuſcipere aliquid defendendi cauſa poterant. Ita cuncti ſtrepitu, clamore, & nullo ſubueniente, velitibus inſtantibus, tumultu, terrore, formidine, quaſi attoniti erant. In qua ſtrage hoſtium ſubito Iuonia cum ſuis aduolat, qui & ipſe perturbatos ac ſtratos fortiter cædit, adeo vt fugæ nuſpiam locus appareret. Nam Moldaui procul equis à ſe in paſcua abactis, quorſum fugerent, non habebant: omnes nudi inermeſque hoſti ad primos ſucceſſus victoriæ exultanti iugulum præbuere. Ex tanto hoſtium numero nemo præter Valachiæ Palatinum & Petrum fratrem, quem in Valachiam tantis copiis fretus deducebat, elapſus eſt. Hi igitur conſcenſis equis, qui in tanto periculo vix eis oblati, pernicibus, per lacum ex Danubio manantem tranant, perueneréque ad arcem Brailouienſem ad Præfectum Selymi: reliqui omnes ad vnum cæſi, volucribuſque obiecti. In caſtris multum opulentiæ repertum, quam militibus Iuonia, & inprimis velitibus donauit. Iuonia in iiſdem caſtris quatriduum moratus, vt ſuorum corpora cæde hoſtium defeſſa, viribuſque exhauſta reficeret, cadauer Palatini & fratris Petri ſumma cura inquirit. Quo non reperto, recta exercitum in Valachiam Tranſalpinam inducit, caſtella oppidaque, & natura præſidiis parum munita adoritur: quoſque obuios, nulla fœminei ſexus ratione habita, necare, puberes interficere, villas & vicos pariter cum oppidis ſuccendere imperat. Triſte ac miſerabile ibi ſpectaculum fuit, cum illam partem Valachię Tranſalpinæ omnes fumantem & flamma relucentem aſpicerent. Trahebantur ſenes ad cędem, rapiebantur pueri ad necem, matronæ pariter cum virginibus ad ſtupra, crudeliſſima quæque & acerbiſſima patrabantur. Iuonia vniuerſis collaudatis agit gratias: hortatur ad cætera, quæ leuia eſſent, parem animum pro victoria gerant: ſatis iam depugnatum, reliqua prædam fore.

Iuonia hoſtium caſtra inuadit

Moldaui ab Iuonia funduntur.

Iuonia in Moldauiã irrumpit.

Hac populatione victor exercitus ad Tranſyluaniam peruenit, viſaque Brailouienſi arce, iter ad inferiorem Danubii ripam deflexit. Ibi cognoſcit, Palatinum Valachiæ Tranſalpinæ vna cum Petro fratre in arce incluſos: itaque protinus aduerſus illud oppidum ſuos ducit. Eſt Brailouia oppidum ſupra Danubium, arce percommoda naturaque loci, ac firmo præſidio munita. Ibi Iuonia non procul inde, nactus locum oportunum caſtris communiendis, ſic vt ex arce machinis muralibus nulla ratione infeſtari poſſet, aberat. Hinc ſcribit literas ad præfectum arcis, eaſque duobus captiuis Moldauis perferendas committit, quib. orat, vt Palatinum Tranſalpinæ Valachiæ hoſt[illegible] vna cum Petro fratre, qui citra cauſam vllam prębitam

Iuonia ad Brailouiam caſtrametatur.

bitam bellum ipſi intuliſſent, ac poſt infeliciter commiſſum prælium ad eum ex acie fugiſſent, extemplo ſibi tradat: alioquin exercitum ab obſidione non diſceſſurum, donec vi adactus eos dedat. Præfectus arcis reſponſi loco miſit Iuoniæ decem globos tormentarios grandiores, totidem minores, duas ſagittas, telaque, cum denunciatione, niſi exercitum abducat, ſe ipſi exercituique ſuo talia fercula appoſiturum, quibus deglutitis redditurus vomitu omnia ſit. Hoc reſponſum tantam Iuoniæ bilem mouit, vt illis ipſis nunciis comprehenſis, naribuſque eorum ſimul cum labiis ac auribus truncatis, pedes ſingulorum ſurſum verſus longiſsimæ trabi ferreis clauis affigi, eoſque terram capitibus attingentes ante oppidum ſclopetarios ferri, abiicique imperauit. Horrendum id omnibus ſpectaculum, quo Iuonia arcis præfecto demonſtrare voluit, eum ſimilem exitum vna cum profugis manere. Hoc tam immani exemplo edito, pedites ſcalis admotis mœnia vrbis clamore ſublato conſcendere iubet. Nec conſilio euentus defuit. Nam pedites tanta celeritate ſeſe ſub mœnia oppidi inſinuauere, vt priuſquam oppidani ad reſiſtendum parati eſſent, in murum euaſerint: quo diruto, totus exercitus in oppidum irrupit. Ibi ingens ſtrages Turcarum edita, nemini parſum, vbi ex cæſorum cadaueribus ſanguis inſtar riui in Danubium profluxit. Quatriduum ibi laniena continuata eſt: in locis abditis & occultis latitantes homines quæſiti, ex latebriſque ad cædem tracti: tota vrbs direpta, ac furore incenſa, nullo hominum, ac ne canum quidem inter incendia ruinaſque ſeruato. Plurimum ibi auri, argenti, pecuniæ ſignatæ, vnionum, margaritarum repertum, quæ omnia prædæ militum ceſſere. Erat ea vrbs in illis locis omnium opulentiſsima, eo quod poſt occupatam à Turcis Græciam multum diuq; in pace vixit: qua parta, nullo belli motu conquaſſata, ſupremam tum cladem adiit. Nam à victore quidem hoſte ne vna quidem domus integra relicta fuit: omnia euerſa, ac ſolo æquata, præter arcem, quæ omni præſidio vrbis nudata, ſola remanſit. Ad quam capiendam Iuonia ſuos admouere inſtituit, ni à præſidio, quo arx valide firmata fuit, clades pœnitenda ſubeunda eſſet. Interea Iuonia in direptione vrbis occupato, ſpeculatores adſunt, qui indicium faciunt, quindecim millia Turcarum magnis itineribus in ſubſidium arci Brailouienſi venire. Quibus ille cognitis, ac nil tanta multitudine hoſtium territus, confeſtim Suierceuium cum velitibus, additis ei octo millibus equitum Valachorum, in illos mittit. Ad quos vbi is præpropere aduolaſſet, nullo illis ſpatio ad recolligendas vires dato, cum eis alacriter prælium init. Omnes occiſi, præter mille equites, quos fuga ſubtraxit. Qui cædi ſupererant, fuga ad arcem Teinenſem ditionis Turcicæ euaſerunt. Erant in proximo non procul ab illa ipſa arce Turcarum copię, quibus agmina Scytharum intermixta. Subito Suierceuius ad Iuoniam læto cum victoriæ nuncio mittit, certiſsimam ex hoſte victoriam pollicens, modo omiſſa oppugnatione Brailouienſi cum omnibus copiis abſque mora adſit. Ille tam læto nuncio accepto, arce Brailouienſi relicta, cuius expugnationem & ſibi difficilem eſſe, & periculoſam ſciebat, ad Suierceuium celeriter accurrit. Quo cum conſiliis communicatis, ſimul illas ipſas copias aggreſsi delent, & ad internecionem dant. Hinc ad Teinenſe oppidum exercitus admotus: quo facile ſine vllo oppugnationis labore expugnato omnes oppidanos pariter cum fœminis crudeliter, nemine ex tanta multitudine ſuperſtite, trucidat.

Iuonię crudelitas.

Brailouia capta.

Turcæ cæduntur à Valachis.

Teinenſe oppidum captum.

Bialogradũ expugnatũ & ſuccenſum.

Interea ſexcenti velites oppidum Bialogrodenſe verſus citato agmine eunt; quo direpto ac incenſo dimidia pars ipſius fœdo incendio conflagrauit. Plurimum ibi prædæ non ſpernendæ inuentum, qua militi obiecta, multum ex ea auctus miles fuit. Iuonia vero cæde Turcarum delaſſatus, læta quiete, non procul ab arce Teinenſi, quam nudam in patentibus campis reliquerat, per ſeptiduum ſuos refocillabat. Vbi iterum fit repente certior, Turcarum ſimul cum Tartaris aliquot agmina ab oppido Bialogrodenſi proficiſci, qui in proximo Iuoniam cum exercitu adeſſe ignorantes, diſpalati huc illuc, reperto vado tranabant. Quos procul velites conſpicati, orant Iuoniam, vt ipſe poteſtatem illos inuadendi pellendiq; concedat. Qua impetrata, accipit ab Iuonia Suierceuius tria millia Valachorum, quos ille cum velitibus non miſcet, ſed ab agmine ſuorum remotos, ex eis nouam aciem quandam poſt terga velitum inſtruit. Suos vero illos ducentos mille velites in tria agmina diſponit. Quadringentos in prima fronte ſcutis rotundis tectos locat, ac haſtatis Turcis obiicit. Ipſemet ſibi dextrum cornu cum ſagittariis quadringentis ſumit. In læuo totidem cum lanceis miſſilibus locat. Turcæ eorum paucitatem conſpicati, eamq; præ ſe contemnentes, prælio ſeſe expediunt. Quo viſo Suierceuius velites, quos in prima acie collocauerat, tormenta in eos diſplodere iubet. Quibus turbatis nimbo ſagittarum, in eorum agmen ſuis immiſſis ex læuo latere, eos haſtis vrgere iubet. Sic illi ancipiti prælio diſtenti (nam in vnicum tantum agmen coadunati erant) maſcule à velitibus cæduntur: quibus, quanta quanta vi poſſunt, Turcæ ſimul conglobati reſiſtunt. Ab initio fere horam anceps prælium durauit: donec Valachi poſt velites à Suierceuio diſpoſiti, intenti in pugnam, vegeto animo ac corporibus, haud ſecus, ac feræ intra repagula retentæ, efferati, ingenti cũ clamore ad velites aduolant: qui maxima vi in agmen Turcarum turbatum incurrunt, eoſq; omnibus ex partibus, quibus pedites coniuncti, adoriuntur. Pedites nunc equis ſuffragines ſuccidunt, nunc ilia ſuffodiunt, qui in fugam diſſipati, omnes ferme terga vertunt, à velitibuſq; cæduntur. Ex quibus ſolum tres deſiderati, ex Valachis centum. Hoſtium caſtra cum impedimentis & capta, & direpta fuere: plurimum ibi prædæ inuentum, quæ viritim militi diſtributa. Capti hoſtiũ ducenti, qui ad Iuoniam pecudum inſtar adducti fuere, & omnes ad vnũ falcibus fœnariis fruſtillatim conciſi. Dux illius exercitus victi in poteſtatẽ velitum venit: homo tantæ opulentiæ, vt ſexies ſe redimere, modo ne Palatino viuus traderetur, voluerit, bis auro in altera ſtatera poſito, ter argento, ſemel vnionibus & margaritis. Vir egregiæ ac proceræ ſtaturæ, ad promerendamq; gratiã habilis. Sed apud velites plus fides Iuoniæ data valuit, quã omnes ducis huius promiſſiones, ante enim ſatis ex tot ſpoliis Turcarum erant ditati. Viuus itaq; Iuoniæ traditus eſt, quo cum ille aliquot diebus colloquium de rebus Turcicis habuit, poſthac eum peditibus membratim diſſecandum præbuit. Hinc ad Vſſam oppidum ſuum copias duxit, vbi tot præliis fracti exercitus vires refecit. Interim Selymus Conſtantinopoli tot Iuoniæ victoriis perturbatus ac perculſus, ne Valachia plane exueretur, ac Græcia pelleretur, cum ſuis Deo more ſuo ſupplicat.

Turcæ iterũ à velitibus caſi.

Hactenus ſecunda in Turcas vſus eſt fortuna Iuonia, rebuſque ſupra vota fluentibus, tot tamque inclytas de Turcis reportauit victorias. Sed fortuna eadem poſt verſa, velut in oſtentationem rerum humanarum incon-

ſtantiæ, deſtruxit, quicquid cumulauerat, & exitum miſerabilem, horrendam ruinam, fœdamque mortem Iuoniæ attulit. Ad hoc vſa eſt Ieremiæ Czarnieuiecii præfecti arcis Chocimenſis, quem illi Buroulabum vocant, perfidia. Huic exercitum Valachorum tredecim millia armis viriſque inſtructa commiſerat Iuonia, ipſe cum Polonis & aliis proceribus corpora tot laboribus fatigata aliquandiu quiete & ocio refoturus. Mandauit autem Præfecto, vt cum exercitu ad Danubii ripam proficiſceretur, tranſituq;, ſi eum Turcæ tentare velint, arceret: Iuoniamque de aduentu hoſtium quam primum certiorem faceret. Demum oſculo Czarnieuiecium, vt eum maiori obſequio ſibi deuinciret, excipit. Ille poplite flexo, operam fidemque ſuam ei pollicetur. Iuonia commiſſo exercitu Czarnieuiecio, aliis nonnullo temporis ſpacio vacationem militiæ concedit, eoſque domos reuiſere iubet, vt refectis corporibus labore feſſis, & obſoniis acceptis, quamprimum ſignum daretur, omnes equis armiſque inſtructi ad perſequendum hoſtem conuenirent. Czarnieuiecius accepto exercitu, prout iuſſus erat, cum validiſſimo exercitu Danubium verſus contendit, ſtationes intentiſſime agit, ne quis Turcarum Danubium traiiceret. Confluxerat infinitus Turcarum numerus, qui cum Danubium tranare non auderent, Baſſæ per internuncios Czarnieuiecium Præfectum triginta millibus nummûm aureorum in colloquium pellexerunt. Qui magnitudine pecuniæ illectus, ſuis inſciis clam ad hoſtem accepta pecunia profectus eſt. Hic Baſſæ & Petrus minis, precibus, lachrymis, promiſſis, & largitionibus animum Præfecti oppugnarunt, vt quaſi aliud acturus, exercitũ paululũ à Danubio abducat, Turciſq; liberũ permittat trãſitum. Czarnieuiecius Petri promiſsis ineſcatus, accipit conditionem, quamque iureiurando fidem confirmatam Iuoniæ dederat, eam frangit. Hinc ab ea parte Danubii, vbi excubias diligenter agebat, agmine ſeducto, liberum per flumen Turcis tranſitum concedit. Erant Turcarum tum ducenta millia, qui cum fulminalibus, omnique apparatu oppugnandarum arcium Danubium tranſmiſere. Superato Danubio, iubent, vt Czarnieuiecius Iuoniam ea de re certiorem faciat. Hic celeriter ad Iuoniam profectus, narrat, qua ratione Turcæ multitudine ſuorum ſubnixi Danubium tranſierint, quibus ille nulla ratione obſiſtere potuerit. Quare Iuonia rebus ſuis bene conſuleret, ſi quamprimum cum exercitu adeſſet, eorumque conatibus primis obuiam iret, ſuiſque infirmis copiis ſubueniret. Non illibenter hæc Iuonia audiuit. Quare plenus bonæ ſpei Czarnieuiecium, quis & quantus hoſtium numerus ſit, percontatur. Hic proditor: ſunt, inquit, decem, nec amplius duodecim millia. Sed antequam tu cum tuis copiis aderis, in horas numerus eorum augebitur, & ad quindecim millia excreſcet.

Ieremiæ Czarnieuiecii perfidia exitio fuit Iuoniæ.

Iuonia confeſtim de communi Senatus conſenſu cum omnibus copiis, quas penes ſe in obſidione arcis Teinenſis habebat, in hoſtem proficiſcitur. At Polonis velitibus Czarnieuiecii fides erat ſuſpecta, Iuoniamque adeuntes, eum admonuerunt, vt ſibi ab inſidiis & proditione caueret. Cæterum Iuonia nimium fidelitate Czarnieuiecii Præfecti ſui, quem comitem omnium peregrinationum ſuarum, ac propemodum exilii ſui dicebat, confiſus, velites forti animo eſſe iubet,

Czarnieuiecius velitibus ſuſpectus.

hoſtium

hostium paucitatem extenuans. Suierceuius, vt Iuonia subsistat, orat, donec quid certi de numero & ordine exercitus hostilis haberet. Nec mora, assumpto Veremia magistro equitum Valachicorum cum sex millibus equitum, in speculatores Turcicos, quorum agmen sex millium erat, incidit, cum iis prælium init, eos cædit, & in fugam conuertit: vnum tantum capit lethaliter vulneratum, qui, cum se propediem moriturum persentisceret, fraudulenter narrat, paucos Turcas esse in armis. At velites ficta eum narrare animaduertentes, non contemnendum numerum esse hostium iudicantes, qui in tantam multitudinem speculatorum inciderint, subito de hisce Iuoniam edocent, rebus vt suis consulat, quidque fidendum Czarnieuiecio sit, etiam atque etiam videat. Qui nihil aliud respondisse dicitur, nisi hoc iam non esse, cur perturbentur, aut cohorrescant: scite se, cui fidat, breui numerum hostium cognitum iri. Se enim eo animo huc processisse, vt patriam contra hanc hostium crudelitatem ad vltimum vitæ defenderet spiritum. Atq; ita communitis castris suorum ad lacum, qui ex Danubio profluit, vt opportunam aquationem haberet, iubet equos trecentos adducere, vt velites eis cum Valachis conscensis, qui superiore nocte Turcas fugarant, omnes simul in hostem eant. Erat prope hostium castra collis arduus ac sublimis: quo conscenso cum sociis Iuonia hostium castra contemplari voluit. Sed ea nulla ratione visu assequi potuit, eo quod in decliui posita essent, nec à quoquam eminus conspici, nisi quis propius accederet, poterant: solum in diuersis locis quatuor inter se disiunctis, speculatores hostium animaduertit, qui Valachorū conspectum declinantes, sese in quendam tumulum per diuersos tramites, qui non procul à suorum castris erant, abdunt. Iuonia prope hostem adesse suspicatus, totum exercitum suum, qui numerosissimus erat, in triginta turmas per interualla disponit. Ante singulas tormenta muralia miræ magnitudinis collocat, quorum erant octoginta. Pedites simili ratione ab equitibus semotos, quorum magnus numerus erat, disponit: qui Iuoniam retentum, ad equites non patiebantur progredi, non mediocriter de vita ipsius, ne à primoribus deceptus, viuus in potestatem Turcarum deueniret, pertimescentes: solum ad velites eum interdum commeare passi sunt. Nam pedites gens rustica singulari erga Iuoniam fide fuere, quorum arma falces, arcus, gladii reflexi, ac fustes erant. Instructa acie firmissimisque subsidiis firmata, Iuonia, antequam signa canerentur, iterum collem eminentiorem, qui prope castra hostium erat, cōscendens, ipsa castra contemplatur: quorum ingenti numero præter opinionem viso animaduertit demum, à Czarnieuiecio se in fraudem inductū. Quare eum ad se accersi iubet, qui sibi iam facultatem ad ipsum veniendi non dari, se statim cum Turcis certamen pro incolumitate ipsius initurum respondit. Habuit autem Czarnieuiecius equitum fortissimorum, quibus præfuit, tredecim millia optime armis instructa. Cum igitur tubarum concentu daretur prælii signum, Turcæq; acie suorum optime disposita, prælio sese expedirent, ibi proditor Czarnieuiecius primus prælium init; cumq; illi dimicandum cum hoste esset, ex compacto iubet suos vexilla demittere, pileos hastis, ensibusque impositos eleuare, ac capita flectere. Ibi Turcæ animaduersa deditione voluntaria, in sublime hastis erectis, eos ad se transire iubent.

Iuonia ad conflictum cum Turcis se parat.

Exercitum disponit.

Czarnieuiecii perfidia.

Hac

Hac perfida defectione Czarnieuiecii exercitus Iuoniæ percussus, omnes retrocedentes, propere ad Iuoniam accurrunt, rem perditam narrantes. Ille nequaquam fractus (vt erat in rebus dubiis subitisque intrepido animo) cōtra Turcas sese armare iubet. Turcæ, vt tutiores essent, proditores omnes in prima acie constituunt, propellunt, ac tergiuersantes cædunt. Quibus Iuonia visis, ira percitus, in eos vim tormentorum exonerare iubet. Sic illi partim à suis, partim à Turcis in medio cæsi. Turcæ vero dedititiorum terga secuti, eisque tecti, per cadauerū stragē ad exercitum Iuoniæ, sanguine eis intercludente iter, qui instar riui ex Valachis cæsis manabat, peruenere. Quos velites more solito à lateribus aggressi dissipant, non mediocriterque turbant. Adsunt alii Valachi, animo, armis, vigore, ac viribus corporis Turcis longe superiores, qui sibi aditu patefacto Turcas strenue cædunt. Hinc clamor permixtus hortatione, lętitia, gemitu oritur: item strepitus armorum ad cœlum ferri, sagittæ vtrinque volare. Non sustinuere vim Valachorum. Turcæ, subito terga, seu timore perculsi, seu dara opera, vertunt, ac quingentos passus, vt Valachos in insidias pellicerent, vbi vim tormentorum in abditis locis condiderant, retrogrediuntur. Præsensit eum dolum Suierceuius hostium. Quare sublato clamore monet turmas, tam Polonicas quam Valachicas, vt pedem referant. His illi adhortationibus concitati, imminente periculo manu se armata subtrahunt. In hos Turcarum recentes copiæ impetum faciunt, quem Valachi mascule sustinent, nullaque enormi clade accepta, ad castra suorum incolumes reuertuntur. Iuonia suorum successu exhilaratus, iuxta tormenta aciem disponit, vbi singuli pharetris sagittarum plenis, lanceis aliis acceptis, intenti in hostem ibant. Turcæ recollectis viribus feroces facti, subito in Valachos irruunt, quibus cum fortiter congressi, nullius ingruentis periculi ratione habita displosis tormētis in Valachos, eorum aciem non mediocriter turbant. Quorum conatibus Valachi obuiam euntes, fit atrox pugna, eademque propemodum par. Decidebant præcipites tam Turcæ, quam Valachi ex equis: iam vires viris, iam ferro sua vis deerat. Tantus puluis ex tormentis, è quibus crebri violentique globi explodebantur, excitatus fuit, vt ipsius densitate solis fere interciperetur lumen. Nec vlla hominum vox in tanta multitudine exaudiri potuit, nec quisquam à quoquam conspici, nec magistri tormentorum, qua nam globi eiaculandi essent, videre. Nec quicquam tamen cruenta hac pugna Iuonia territus, suis succurrendum ratus, elata voce proclamat, vt retro post tormenta cedant, vexillaque sequantur. Turcæ quoq; retrogressi sunt. Oppidani Oblacienses tantam atrocitatem pugnæ ex oppido spectantes, cernentesq;, copias Turcarum à Valachis adflictari, fugam parant. Est id oppidum trans Danubium ditionis Turcicæ, ex quo effusa multitudo in remotiora Turciæ fugit. Postquam quasi ex composito ab vtraq; parte ab armis discessum, repente ingentibus procellis fusus imber, quo vniuersa agmina tam Valachorum, quàm Turcarum compluta fuere: totusq; ille puluis ingenti tormentorum fragore & pedibus dimicantium excitatus, in terram delapsus, discussus fuit, sed maximo detrimento Valachica tormenta affecit, quæ magno eis adiumento contra omnem vim Turcicam fuere. Nam ea imbre madefacta globos emittere nequibant. Irritatis tam Valachorum quam Turcarum animis certamine, acrius concursum. Nam Turcæ eductis suorum viginti millibus in aciem, in læuam partem, vbi tormenta Valachica disposita, prosiliunt.

Prælium Iuoniæ cum Turcis.

unt. Ibi Valachi in eos tormenta displodere nequeunt. Nam iam à pluuiali aqua corrupta erant. Nihilominus mutuo sese cohortantes, in Turcas impetum faciunt, cumque eis ad vltimam vsque dimicant defatigationem. Subito adsunt Tartari cum nouis copiis Turcarum, qui cum sese nullo à tormentis detrimento affici viderent, ex inferiore loco per diuersos tramites, in quibus latitabant, egrediuntur. Ibi dissono clamore perterrefaciunt Valachos, & à tormentis submouent, in que fugam conuertunt: qui per Valachicos patentes campos dissipati, pecudum instar à Turcis iugulantur. Nec iam plures, quam ducenti quinquaginta velites supererant. Sic mutata fortuna belli vnius Czarnieuiecii perfidia, quæ non multo post supremam cladem Iuoniæ attulit. Nam Iuonia accurrens ad reliquum peditatum, & illos ducentos quinquaginta velites (quos Turcæ lassi cæde Valachorum aggredi ausi non erant) ex equis descendere, seseque cum peditibus coniungere iussit: quibus cum simul conglobati, sexaginta tormenta muralia Turcis subtraxere: solus Iuonia vno arrepto, cui vix duodecim equi trahendo erant, (tantæ homini vires fuere) ipse vnus trahit. Quo velites viso, illo ipsũ leuarunt, leuiori dato. Hinc cõpositis pedestrib. copiis, quarum adhuc erã 20000. Iuonia retrocedit. Quoniã vero tormẽta eis magno impedimẽto erant, ea abiiciunt, sed ita, vt Turcis post nulli vsui fuerint. Nam maxima pulueris copia in ea imposita, Turcis displodentibus omnia disrupta fuere.

Iuonia vires.

Interea Iuonia iam & animo, & corpore deficiens, cum peditum copiis & paucis equitib. retrocessit: nec vna die ob ingentem stragem cumulumque cadauerum, quæ passim cæsa in viis inhumata iacebant, mille passus progredi poterant. Qui cum vniuerso peditatu in locũ, vbi antea villa incensa fuerat, & quædam adhuc extabant rudera, castra ibidem sua communiuit, eaque fossa, ne subito à Turcis occupari possent, cingit. Qua in parte consiliũ Iuoniæ in reprehensionem incurrit, quod ibi suos vallo sepsisset, vbi aquatio commoda esset nulla. Nam siti plurimis enectis reliqui sese Turcis non multo post dedidere. Sole iam iam occidente, eadem die 10. mensis Iunii Turcę à fuga Valachorum, quos insequebantur, reuersi, subito castra Iuonię circumuallant, arcteq; premunt; quorum tanta fuisse copia dicitur, vt visu definiri nequierit. Quibus circumdatis, neminem ex exercitu Iuoniæ egredi patiuntur; vtq; spem omnem commeatus ei præciderẽt, villas castris Iuoniæ proximas, in quib. ampla prędia erant, tota nocte incendio graui absumunt, idq; ideo, ne quis obsessorum elaberetur, neue extra vallum obscura nocte egressi ipsos inuaderent. Appropinquante luce, (quæ fuit 11. Iunii) Turcæ in castra Iuoniæ copiam globorum emittunt, sed illa nullo detrimento affecta fuere, eo quod alto aggere obuallata erant, vnde sese Valachi pariter cum velitibus contra Turcas strenue defendebant, in eisque ingentem stragem toto triduo edebant. Turcæ difficilem castrorum expugnationem cernentes, per internuncios eum tentant, vt omni cunctatione abiecta deditionem faciat, spem maiorem ei debere esse in misericordia Turcarum, quam in suis viribus, præsertim, cum omni ope auxilioq; destitutus, post tandem se dedere cogatur. Quare spontanea hac deditione pręoccuparet animos ipsorum, nec in tam anceps periculum & suas copias, & Turcicas iniiceret. Ad ea sic Iuonia: Video, in quam fortunæ sim adductus iniquitatem: sed cum penes me copias pedestres habeã validas: non sine vestra etiã clade cadã. Quare cũ fortunæ hoc tempore cedendum, ac necessitati parendum sit, non renuo deditio-

Iuonia recedit.

Turcæ Iuoniæ castra circumuallant,

eumq; ad se dedendum sollicitant.

deditionem, solum ductores vestri, me à vobis conseruatum iri, ac quascunque conditiones proposuero, vos eas inuiolatas habituros, iuramento firmetis, idq; quiuis septies. Hisce dictis, internũcios extra castrorum munimẽta excedere iubet, quibus se quamprimum responsum daturum policetur, omnesq; ad se velites pariter & Valachos conuocat, vt in mediũ consulant, vtrum se hosti dedere, an patefactis castrorum portis in certam mortem ruere, ac non sine cæde hostium cum gloria & laude malint cadere. Placuit velitibus posterior sententia, ita tamen, vt optionem Iuoniæ relinquerent: Valachis prior, si Iuonia sciret, Turcisq; fidere, vitæ gratiam sibi factum iri, posset. Si de fide eorum dubitet, se cum velitibus ad internecionem vsq; fidei semel ipsi datæ memores, contra Turcas malle dimicare, quam fraude illorum perire. Iuonia huc illuc fluctuans, quid sibi faciendum, animi dubius, in diuersum curis trahebatur. Mouebatur indigna calamitate suorum, eo quod multi siti magis magisq; extinguebãtur, ac breui post omnibus pereundum erat, sero & serio reprehendens consilium suum, quod in tam iniquo loco castra posuisset. Tandem è re consilium captans, legatos Turcarum, qui extra vallum castrorum responsum expectabant, acciri iubet, quos hisce affatus fertur: Ite, vestrisq; ducibus hæc nunciate, quamuis firmissimas copias, quod ipsimet cernitis, habeam, quarum fideli subsidio fretus, vires sustinere vestras possim, tamen fatum hoc tempore sequendum arbitror. Quare, si omnes duces & Præfecti vestri singuli septies in has conditiones mihi iurauerint, tum demum me dedam: primo, vt vniuersum equitatum Polonicum cum equis impedimentisq; saluum dimittant, eiq; libere transeundi per fluuium Nestrum copiã faciant. Secundo, vt me Selymo Imperatori, domino meo viuũ & incolumẽ sistãt. De Valachis nihil dico, cũ Imper. deditittii sint, eos ęquũ est cõseruare: quos si violaueritis, ingẽs detrimẽtũ Selymo Imper. vel ei, quẽ ille post Valachiæ præfecerit, estis allaturi. Hęc legati vbi purpuratis & arciũ præfectis exposuissent, omnes pedib. in eas conditiones iuerunt, septiesq; singuli omnia postulata iuramento militari, etiam suorũ militum nomine, confirmarunt. His actis, Iuonia omni metu deposito, impendentisq; periculi nescius, è castris egreditur, & pro velitib. ad purpuratos iterum deprecatus est. Demum suis paulisper à castris remotis, velites vltimo alloquitur, summas illis agens gratias, & collaudata eorum fortitudine singulis dextram porrexit, quam illi non sine fletu amplexi, exosculabantur. Qui cum iam ad tertium teli iactum à castris abessent, Valachos quoq; pari ratione è castris educit, quibus non sine lachrymis valedicit. Recordatus auri & vnionum, quos penes se habebat, ad velites reuersus, gladio accinctus vtrinq; ancipiti omnia eis largitur, addens, nolle se, vt hæc in immanissimorum hostium manus deueniant. Tãdem armis abiectis, more supplicis ad castra Turcarum comite Osmolio Polono venit: quibus cum integras 4. horas collocutus. Hinc Bassa Capucius fortassis oratione eius offensus, immemor fidei sacramento militari obligatæ, quam Iuoniæ dederat, stricto gladio ventrem faciemq; eius discidit. Ita vulneratũ prætoriani siue Ianiczari corripiũt, ac semiuiuo caput amputant: deinde trũcum pedib. duorũ camelorũ alligatũ discerpendũ obiiciunt, quẽ belluæ in diuersum concitatæ dilaniãt. Caput conto affixum, cadauer discerptũ, & in frusta minutissima cõcisum; cuius ossibus inter se partitis, cruore cadaueris recentis gladios perungebant, sanguinem equis bibendum porrigentes, Numiniq; suo supplicantes, quo & ipsis idem inesset, quod in hoste suspiciebant, animi robur,

Conditiones, quibus Iuonia deditionem fecit.

Eius cædes.

Eum exitum habuit Iuonia, vir memorabilis, qui perfidia Turcarum tam crudeliter ac nefarie, omnium tristi cum desiderio, è medio sublatus fuit. Quod illi forte non accidisset, si imperata fecisset, & in religione Christiana constantior fuisset, quam ille suscepta circumcisione Mahometanis ritibus permutauerat, vt Valachiæ principatum Bogdano ereptum consequeretur: licet postea voti compos, Christianam fidem iterum amplexus sit. Turcæ occiso Iuonia subito in Valachos, quos ille è castris eduxerat, impetũ faciunt, eosque more rituque pecorum mactant. Poloni velites visa perfidia Turcarum, nec sibi tutum in Poloniam reditum cernentes, in castra iterum quæ reliquerant, regredi volebant; sed ea à Turcis erant occupata. Ad extremum sese mutuo cohortati, in agmina Turcarum densa pleni animi speique summa vi irruunt: quibus perruptis disiectisque fortiter omnes occubuere, paucis exceptis, inter quos Suierceuius, cuius præcipua virtus eo in bello enituit, Zalescius, Koslouius, Zadorscius, Socolouius, Czizouius, Rescouius, Sucinius, Kopitscius, Libisouius, qui vulnerati, & capti à Turcis, post ab heris suis magno redempti sunt.

Selymi in Valachos crudelitas,

Post tam ignobilem cædem Iuoniæ, Selymus totam Moldauiam occupat: omnes fere stirpis Valachicæ tam summos, quam infimos immaniter necat, totamq; Valachiam, huc illuc deductis nouis coloniis, arcibus atq; valido præsidio muniuit. Nec ita diu post captam Valachiam Selymus superstes fuit, qui fere quarto anno, postquam à patre Solymanno regnare cœpisset, mortem 15. Decembris obiit. Ei filius natu maximus Sultanus Amurates tanto silentio à Bassis ad capessendum imperium accitus successit, vt non prius Constantinopolim venturus, quam adesse, ab omnibus sentiretur. Qui imperium suum à cæde quinque fratrum, duarumq; nouercarum (quarum vna grauida erat) & multorum procerum, sequutus consuetudinem veterum Imperatorum Turcarum, auspicatus, omnibus terrori ac formidini esse voluit.

eius mors.

An. Ch. 1575. Poloni Varsauiæ comitia agunt.

Poloni Rege orbati, sæpius literas ad Henricum Regem in Galliam mittunt, reditum eius in Poloniam vrgentes. Sed cum ille inani spe Polonorũ animos lactare videretur, tandem comitiis Varsauiam indictis, vt orbitati patriæ, paci, ac securitati publicæ consulerent, certum diem Henrico assignarunt: quo si non adesset, se ad alterius Regis electionem progressuros denunciant. Optasse quidem, vt ipse reuersus regnum, quemadmodum iuramento promisisset, administraret: verum propter diuturniorem eius absentiam sibi non integrum esse expectare, quod maximum periculum toti regno ex illa mora impendeat: opus enim sibi esse Rege, qui eos defendat à vicinis hostibus, quorum arma iam in aurib. omnium personant, & in oculis micant, ex Valachia, Scythia, & Moscouia. Propter enim eius excessum plurimis domi incommodis se affectos, bona regia à militibus occupata, stipendia promissa non soluta, priuatorum in publica bona immissiones, direptiones, occupationes secutas esse, vt silentio prætereantur licentia, iniuria, cædes, libido multorum quidlibet audendi, quæ absente Rege, silente lege vindicari vix possint. Itaq; se, nisi ad tempus condictũ in Poloniam redeat, cogi se resignato illi regno ad alterius Regis electionem descendere. Qua de causa sub idem tempus comitia regni decreta & indicta sũt, ad quæ ab vniuersa Polonia expectetur, vt deliberationes cum Senatu & Ordinib. regni de periculis amouendis suscipiantur, atq; etiam conditiones ab ora-

toribus

toribus suis in conuentu electionis receptas, & iuramento roboratas, atq; capita per legatos ei oblata, & à fratre ipsius Carolo Galliæ Rege confirmata reipsa præstet, ac in posterum regnũ præsens semper gubernet. Dum hæc ita fiunt, Proceres Stenziciæ conuentũ indicunt, vt de nouo Rege creando cõsilium ineant, Henricus n. ad 12. Maii, qui dies ei dictus, non cõparuerat. Nõ latuit istud Hẽricum Regem Galliæ, misitq; Bibracum legatum in Poloniã, vt prorogationẽ creandi noui Regis vrgeret. Proceres vero Regis postulatũ reiicientes 15. Iulii decreto publico Regẽ Henricum exaugurant, declarãtq; eum non amplius Regem Poloniæ agnoscendũ, atq; interregnum esse, non aliter, quã si vita esset defunctus. Interea Amurathes Turcarum Imperator memor cladis, quã Iuonia cum Polonis velitibus ditionib. Turcicis intulerat, vt Polonos vlcisceretur, mẽse Octob. huius anni 100. & 110 00. Tartarorum Præcopiensiũ collectis, regiones Russiæ quaquauersum ad quadraginta milliaria peruastauit: ducẽtas Nobiliũ domus, villasq; plurimas exuri iussit: senib. decrepitis, puerulisq; ad vbera materna eiulantibus trucidatis, cæteris hominibus cum iumentis in captiuitatẽ abductis. Pecoribus crura succisa lassis, viuis coria ad vinciẽdos homines detracta. Poloni & Russi ad Nestrũ fl. hostes, sed paulo serius assecuti, & à tergo agmẽ adorti, complures Tartarorum occiderunt. Interẽptus à Iacobo Niezabitouio quidã Tartarus equitum septingentorum præfectus, cuius frons viginti quatuor digitos lata erat, totũq; corpus adeo stupẽdæ magnitudinis, vt iacens humi cadauer vmbilicum viri stantis attingeret. Dum vero reliqui Nestro transmisso in Valachia prædam partiuntur, velites seu Kosaci ductore Bogdano Rosinscio in Scythiam irruunt, flamma ac cædibus omnia complent, fœminarum vbera abscindunt, aliis oculos eruunt, liberis illarum collisis, ad extremum captiuos liberant.

Conuentus Stenziciæ noui Regis creandi caussa.

Hẽricus Gallus exaugurateur.

Amurates per Tartaros Russiam vastat.

INTERREGNVM.

Exeunte anno hoc indicuntur comitia nouo Regi creando Varsauiæ ad mensem Decemb. in quibus à maxima Senatorũ Poloniæ ac Lituaniæ parte Maximilianus Cæsar electus ac renũciatus est Rex Poloniæ, & ab Archiepiscopo Gnesnensi proclamatus. Cui proclamationi vt loco & more non debito factæ postmodum reclamatum. Petrus vero Zborouius Palatinus Cracouiensis cum fratribus suis, Ioãnes Kostka Sendomiriensis item Palatinus, Ioan. Tencinius Voinicensis, Stanislaus Szaffraniecius Biecensis, Castellani, Stanislaus Gorcanus post Palatinus Posnaniẽsis, & alii nõ pauci maxima cũ Nobilitatis parte à Senatu discedẽtes, & Regẽ ex genere ac sanguine Polono deligendũ censentes, Annam defuncti Regis Sigismundi Augusti sororem virginẽ firmatæ iam ætatis Reginam constituunt, eiq; Stephanũ Bathoreũ Transyluaniæ Principem maritum destinãt, ac proclamant. Quo facto, literis ad Cæsarem datis, eum hortantur, ne paucorum Senatorum ac Nobilium suffragiis fretus, regnum Poloniæ sibi adeũdum in animum inducat. Contra qui Maximilianũ nominarant, Proceres Bathoreũ per literas à capessendo regno, cuius Maximilianus Cæsar Senatus Poloniæ, Lituaniæ, ac Prussiæ totius cõsentientibus calculis Rex legitimus creatus esset, dehortantur: præsertim cum ipse per oratores suos in comitiis regni ea conditione regnum ambierit, vt primum locum dignitatemq; omnem Cæsari, totique

Comitia Varsauiæ. Maximil. Imp. Rex Pol. electus.

Anna Sigis. Aug. soror Regina cõstituta.

adeo Auſtriacæ familiæ regni Ordines tribuant atque deferant. Subſecuto anno regni Senatores, qui Maximilianum Cæſarem elegerant Regem, ſplendidam legationem ad eum Viennam miſerunt, vt capita à priore Rege Henrico iurata, & alia, de quibus inter regni Ordines ac Cæſareos legatos in comitiis electionis Varſauiæ conuenerat, iureiurando confirmaret, & quam primum in Poloniam, priuſquam ab aduerſæ partis proceribus electo Tranſyluaniæ Principe occuparetur, ad regnum ſuſcipiendum veniret. Sed Cæſar de quibuſdam ampliorem deliberationem inſtitui, vel moderationem aliquam adhiberi, vel certe clauſulam, quantum in ipſo, adiungi petiuit, ac ſingillatim, quid in durioribus aliquot capitibus Regis Henrici ac cęteris deſideraret, prolixo ſcripto expoſuit. Cum autem Poloni nullum de vllis capitibus moderandis mandatum peculiare ſe habere reſpondiſſent, & Leouicenſis Conuentus eius partis Procerum, quæ Cæſari addicta, in Polonia inſtaret: viſum eſt Maximiliano Cæſari ad eum conuentum referendam tractationem, & aliquos ex Polonis vna cum ſuis Oratoribus eo mittendos. Verum Poloni periculum in mora eſſe demonſtrantes, inſtant, vt iuramentum Cæſar præſtet, & diem aduentus in Poloniam ſui certum definiat, eumque proceribus Leouicii congregatis per oratores ſuos ſignificet. Cæſar itaque denuo eis mentem ſuam de Erneſto filio tradita illi in matrimonium Anna infante Poloniæ, Rege coronando, rurſus ſcripto declarat. Cui Poloni reſpondentes, de cunctatione Cæſaris, & ipſi, & cauſæ toti exitioſa, & ſuæ legationis optimo animo ſuſceptæ, ac fideliter hactenus actæ infelicitate queruntur. Summam fuiſſe, vt Cæſar ſuſceptis prius conditionibus, & iureiurando verbis conceptis præſtito, iter in Poloniam maturaret, & Bathoreum Tranſyluaniæ Principem anteuerteris ante conſtitutum conuentus diem in Polonia ſe ſiſteret. Statum enim Reipublicæ Polonæ præſentem eiuſmodi eſſe, vt omnium eius vulnerum ſanandorum, in celeri ipſius Cæſaris in Poloniam aduentu, remedium poſitum eſſe ex Ordinum ſententia, primis ſtatim diebus apparuerint, idque, quantum potuerit, ſæpius ac ſæpius inculcarint. Interim vero, dum inter oratores Polonos & Cæſarem talium ſcriptorum permutatione Viennæ diſputatur, literæ ad Cæſarem à Senatoribus & Nobilibus Leouicii congregatis adferuntur, in quibus de mora, quam Cæſar profectioni ſuæ in Poloniam interponat, grauiter queruntur, ac, niſi quamprimum veniat, non obſcure oſtendunt, regnum prius occupanti cedere oportere, neque per Polonos ſtetiſſe, quo minus Cæſar regnum tanto fauore ac beneuolentia delatum aſſequutus ſit. Cæſar viciſſim moram hactenus interiectam excuſat, ac de infantis Annæ coronatione, & omiſſo Tranſyluano Archiduci Erneſto maritandæ denuo proponit, & ab Ordinibus regni Varſauiæ conuenturis petit, ne conſilia eorum legitimæ ſuæ electioni, ac iis, quæ per ſolennem legationem publice ſibi delata ſint, quidquam præiudicent. Tandem poſt aliquot adhuc ſcriptorum viciſſitudines, tractatione cum oratoribus Polonis concluſa: Maximilianus Cæſar poſtridie iuramentum de capitibus ac conditionibus præſcriptis religioſe ſeruandis præſtitit, ac decretum electionis ab oratoribus accepit, idque omnibus regni Poloniæ ac magni Ducatus Lituaniæ Statibus, ſcripto typis diuulgato publice edidit.

An Ch. 1576. Maximil. Imp. ad præuertendum Bathoreum in Poloniam vocatur.

Maximilianus Imp. iuramentum præſtat.

edidit. Interea temporis dum Maximilianus Cæſar lentas ac diuturnas cum oratoribus Polonis tractationes & ſcriptorum permutationes agitat, aduerſa Polonorum pars Stephanum Bathoreum Tranſyluaniæ Principem à ſe electum miſſa ſolenni legatione ad præſtandum iuramentum, & accelerandum aduentum in Poloniam inuitat. Qui nil cunctatus iuramentum in Tranſyluania præſtat, & comitatu ſtipatus ſpectatiſſimo veteranorum iter in Poloniam quamprimum arripit, vbi Sigiſmundi Auguſti Regis demortui ſorore Anna in matrimonium ducta cum ea Cracouiæ Rex Poloniæ calendis Maii inauguratus eſt.

Stephanus Bathoreus ab aduerſa parte vocatus, iuramẽtũ ſine mora præſtat. Annam Reginam vxorem ducit.

HISTORIÆ POLONICÆ

Liber Decimus.

STEPHANVS I. REX.

STEPHANVS REX obtento regno, vt cum vicinis Principibus inita amicitia, & pace conſtabilita eo citius diſſidia ex partium propter electionem ſtudiis conciliaret, ac turbatam pacaret Rempublicam, datis ad eos literis, regnum ſibi ab Ordinibus Polonię delatum, ſuamque ad amicitiam cum eis colendam animi promptitudinem, ac ad pacem colẽdam ſtudium ſignificauit. Inter cæteros etiam ad Ioannem Baſilidem magnum Moſcorum Ducem Stephanum Grudzinium & Leonem Bukouiecium cum literis mittit, per quos ei indicat, ſe gratia diuina & Ordinum fauore ad regnum vocatum, illud ita adminiſtrare cupere, vt nemini Principum occaſionem præbeat pacis & amicitiæ, quæ hactenus cum regno Poloniæ interceſſiſſet, turbandæ. Quo animo ſe erga illum quoque eſſe. Si quæ controuerſia ipſi cum regno Poloniæ & magno Ducatu Lituaniæ eſſet, eam delectis vtrinque arbitris amice componi poſſe. Quibus huncin modum reſpondiſſe Moſcus fertur: Intellexiſſe ſe quidem, Maximilianum Cæſarem Poloniæ Regem fuiſſe deſignatum, non alienum tamen ſe futurum etiam ab eius amicitia, quandoquidem ita vellet. Gratum ſibi eſſe, vt miſſis vtrinque legatis maiorum conſuetudine diſſidia, ſi fieri poſſet, componerentur, & inter hæc ab iniuriis quibuslibet inferẽdis vtrinq; abſtineretur. Qua Moſci ſententia accepta, Rex ad inteſtinos motus componendos, & præſertim Gedanenſium

Legati ad Moſcum.

Moſci reſpõſio.

Torunia prima comitii.

totus conuerſus, Toruniæ prima comitia ad menſem Octob. indicit, eaq; tẽpore ſtato habuit: in quibus maxima diſcordiarum ſemina ſuffocauit, remq; publicã ex turbulentiſſima trãquilliſſimã reddidit, & pręſidiũ aduerſæ partis Landskorona deiecit. Hic quoq; legatos in Moſcouiam pacis tractandę cauſa mittẽdos ex Senatus autoritate decernit, qui fuere Stanislaus Kriſcius Palatinus Maſouiæ, Nicolaus Sapieha Palatinus Minſcenſis, & Theodorus Skuminus Theſaurarius magni Ducatus Lituaniæ. Interea Maximilianus Cæſar Poloniæ electus Rex coniunctionem Poloniæ cum finitimis Chriſtianæ orbis prouinciis, toti Imperio ſalutarem & neceſſariam, ideoque cõiunctis Imperii viribus etiam retinendam eſſe iudicans, comitiis Ratiſponæ indictis, in media deliberatione & apparatu belli, mœrore & curis confectus è viuis exceſſit, cuius mors occulta quadam fatorum via Poloniam perturbatam tranquillauit. In his comitiis etiam cauſa Gedanenſium ventilata eſt, ac, qua ratione ad officium reduci poſſent, deliberatum. Sed cum in iuramento præſtando moram nectere perſeuerarent, ſententia proſcriptionis, qua perduellionis damnati ſunt, promulgata, omnis ſecuritas terra marique illis adempta, & aqua ignique ipſis interdictum eſt. Atque ita bellum contra ipſos decretum, ac ſuſceptum. Cauſæ autem & occaſiones belli, quod cum Gedanenſibus Stephanus Rex gerebat, hæ fuerunt: Cum ſuperiore anno diſſentientibus Procerum & Ordinum regni Poloniæ ſuffragiis, alii Maximilianum Cæſarem, alii Stephanum Bathoreum Tranſyluaniæ Principem Regem renunciaſſent: Gedanenſes & cæteri Pruſſiæ Ordines illis, qui Maximilianum Regem elegerant, adhærebant. Cum autem Bathoreus vigilantia & celeritate in Poloniam ptoperans Maximilianum anteueniſſet, & Cracouiæ coronatus eſſet, Cæſar autem vix ſemeſtri exacto obiiſſet: Gedanenſes iuramentum ſubiectionis deditum Stephano Regi coronato præſtare non quidem recuſabant, ſed prius ſibi à Rege de indemnitate caueri, & iura ac priuilegia ſua legitime confirmari, & de religione Auguſtanæ confeſſionis aſſecurari, & grauamina, quæ contra priuilegia, & antiquas conſuetudines irrepſerant, tolli antea petebant. In his erant tum alia multa, tum vero dimidii portorii exactio, quod Gedanenſes ſe Sigiſmundo tantum ad illius vitam conceſſiſſe oſtendebant.

Cauſa Gedanen. ventilatur.

Bellum contra Gedanenſes decretum.

Belli cauſa.

Ad hæc Rex nouus Cracouiæ in inauguratione ſua iuſiurandum ſe ſemel dediſſe, cuius vigore priuilegia & iura eorum roboraturus ſit, reſpondit. De confeſſione Auguſtana vero ſeorſum ſe ipſis cauere velle promittit. Grauaminum cognitionem & dimidii portorii cauſam ad comitia Ordinum regni reiecir. Interim iuramentum fidelitatis, exemplo cæterorum omnium regni Poloniæ & Pruſſiæ Ordinum, ſibi à Gedanenſibus etiam quamprimum præſtari, & militem conductum ex vrbe dimitti flagitat. Cum vero Gedanenſes ante iuramentum à ſe dictum grauamina tolli vrgerent, ac ea ad cognitionem Ordinum regni reiicerentur, tandem ſe non Ordinum regni, ſed Regum Poloniæ ſubditos eſſe, nec ſe Procerum regni, ſed ſolius Regis iurisdictionem agnoſcere profiterentur, Gedanenſes veluti rebelles à Rege Stephano proſcripti, & perduelles iudicati ſunt. Qua ſententia accepta, Gedanenſes ſtatim vicinum cœnobium Oliuam, ne obſeſſuris Polonis receptum præberet, direptum incendunt, ac va-

Gedanenſes proſcribuntur.

ac vaſtant, & ampliores militum copias conſcribunt, omniaque ad defenſionem neceſſaria comparant, ducem militum ab Electore Saxoniæ Auguſto accipiunt Ioannem Colonienſem, qui ante viginti ſex annos in vrbis Magdeburgæ defenſione operam ſtrenuam nauarat. Publico etiam ſcripto innocentiam ſuam demonſtrare conantur, quod à coniunctione cum corpore regni Poloniæ, ad quam ſe maiores ipſorum iureiurando obſtrinxiſſent, ne latum quidem vnguem diſcedere vnquam conſtituerint: ſed vna cum profeſſione ſubiectionis, iuribus etiam, priuilegiis, & conſuetudinibus Pruſſiæ communibus, & ciuitatis ſuæ propriis, recte conſuli optarint. Itaque miſſis internunciis, ſe fidem, obedientiam, & ſubiectionem ſuam Stephano Regi Poloniæ detuliſſe: poſtea in comitiis Torunienſibus etiam ducenta florenorum millia intra quadriennium pendenda obtuliſſe: tantum rogaſſe, vt receptæ Auguſtanæ confeſſionis religioni, & iurium ac libertatum ſuarum indemnitati more maiorum proſpiceretur: & cum plurima incommoda partim iuribus, priuilegiis, atque conſuetudinibus contraria, partim aliis modis inique ciuitati illata eſſent, vt æquæ illorum abolendorum rationes primum inirentur. His non impetratis, ſe præter meritum & expectationem perduellionis damnatos, omnemque terra & aqua ſecuritatem ſibi ademtam, & aqua igneque inſontibus interdici. Orant igitur omnes, vt benignam ſui rationem habeant, & ii, in quorum poteſtate ſitum, apud Regem pro ipſis intercedant, vt offenſæ omnes pacifice potius componantur, quam vt innocens ſanguis humanus fundatur, & tota vicinia bello crudeliter vaſtetur. Lubecenſes etiam, & confœderatas ſocietatis Anſaticæ vrbes maritimas à Gedanenſibus commoeatu & milite iuuandis Stephanus Rex epiſtola accurate ſcripta dehortatur, ac Elbingæ iam à ſe inſtitutum eſſe emporium ſignificat, in quo ſecura & libera, ac magis quam antea fructuoſa cum Polonis commercia, omnibus regni amicis futura ſint. Cognoſcere itaque ex illis cupit, an eos pro Regis Polonię, an pro Gedanenſium amicis habere debeat. Amicitiæ hoc fore ſignum, ſi nihil Gedanenſibus ſubſidii ſubmiſerint.

Bello ſic Gedanenſibus indicto, præfecerat Rex copiis ſuis imperatorem Ioannem Zborouium, qui ſex à Gedano milliaribus circa Derſauiam caſtra metatus eſt. Hunc procul ab vrbe arcendum & profligandum, antequam pagos vrbi vicinos popularetur, inquieti & turbulenti quidam ciues vociferabantur. Diſſuadente igitur militum præfecto, Gedanenſes cum ſuis copiis in Regis ditionem excurrentes læti, & alacres, perinde ac ſi certam in manibus victoriam haberent, non procul à Derſauia oppido ad lacum Lubiſſouienſem fœda ſtrag[e] à Polonis reiecti, plurimique cæſi & capti ſunt. Rex igitur inſigni ſuorum victoria confirmatus, ad obſidionem vrbis hactenus dilatam omnia compa[r]at. Tandem vero idibus Iunii ad vrbem cum exercitu acceſſit, & in Epiſcopi monte vrbi imminente caſtris locatis aliquot dies tormentorum fulmina in vrbem vibrauit. Parte alia Erneſtus Veierus equitum Germanicorum Pręfectus ad Iſtulæ oſtium, vt maris vſum obſeſſis adimeret, propugnaculum oſtii maritimi oppugnabat. Verum ab illorum militibus repulſus, plurimis cæſis, & non paucis in Iſtula ſubmerſis, caſtra & tormenta bellica amiſit. Rex poſt caſtra mutauit, & à mœnibus vrbis mare propius ſeceſſit. Inde iuncto ponte nauali Viſtula copias ad caſtellum oſtii Viſtulæ maritimum traducit, acerrimeque illud oppu-

An. Ch. 1577.

Regius exercitus circa Derſauiam caſtra metatur.

Gedanenſes clade afficiuntur.

oppugnat. Sed erumpunt denuo ex vrbe ciuium & militum cohortes, & cum Polonis acrem pugnam miscent. In qua duce amisso, Poloni tamen fuerunt repulsi, qui rupto ac disiecto incursu nauis onerariæ Gedanensium ponte, quo Vistulam Poloni constrauerant, fugientes in flumine plurimi perierunt.

Rege Stephano ad Gedanum occupato, Moscus occupandæ Liuoniæ tum maxime opportunitatem nactum se ratus, ad vim atque arma astum adiungit. Administratorem Liuoniæ agebat Ioannes Chodkieuicius, qui in præsidiis plerosq; Lituanos Præfectos reliquerat, à quibus indigenæ immoderatarius habiti, simulq; non satis in illis præsidii contra potentiam Mosci existimantes, ad res nouas fere spectabant. Non ignarus harum rerum Moscus, miserat in Liuoniam MAGNVM Holsatiæ Ducem, quem, cum iam ante ad se transisset, promissis & affinitate deuinctum tenebat. Rumorem de eo spargit, fore, vt si vltro Liuones se dedant, ad exemplum Ducis in Prussia beneficiario iure Liuoniam regendam ei traderet: vt autoritas ac administratio omnis penes MAGNVM, penes se nomen collati beneficii ac maiestas imperii essent. Quibus rebus adducti Prouinciales, hinc odio seu tædio externi imperii, illinc spe & nimia cupiditate eiusdē linguæ ac nationis magistratus, simul à factiosis quibusdam ac nouarū rerum cupidis impulsi, præsidia ex arcibus & oppidis fere omnib. eiiciunt: ipsi Vendam, vbi tūm MAGNVS erat, confluunt, inq; verba eius sacramento se adstringunt. Moscus interim maximo exercitu collecto, in Liuoniam, nullo impediēte, præsidiis omnib. pulsis, ac plerisq; arcibus à MAGNO, quo tanquam illice ad Germanos in Liuoniæ oppidis & arcib. inescandos vtebatur, occupatis penetrat, acceptisq; in deditionem Mariēhauso, Rositteno, Ludseno, Duneburgo, Kokenhauso, Ascherotum vsq; sine maleficio, vt initio rerum gerendarum clementiæ fama colligeretur, progreditur. Confluxerat Ascherotum magnus vtriusq; sexus ac omnis conditionis hominum, maxime autem matronarum & virginum numerus. Moscos omnibus, qui arma ferrent, promiscue trucidatis, imbellem sexum Tartaris stuprandū obiicit. Inde Vendā recta proficiscitur: qui ibi erāt, fama tantæ immanitatis perterriti portas clausere. Egressus pro illis deprecator Dux MAGNVS, cōposito ad humilitatem habitu, indignissime à Tyranno excipitur. Quin tantum abfuit, vt gratiam Vendensibus apud Tyrannum impetraret, vt etiam ipse Dux periclitatus fuerit. Quo viso, illi se ab hoste circumuentos animaduertentes, ira, desperatione, & metu adducti puluerē tormentarium fundamentis subdunt: quo magna vtriusq; sexus & cōditionis hominum multitudo, ac flos fere reliquæ Nobilitatis Liuonicæ absumptus est. Accepta ita in potestatem Venda, ac Rumburgo, quod Vendæ imminet, eodem tempore per deditionem potitus, iam vniuersam Liuoniam, Riga & Reualia, paucisq; circa eas castris exceptis, in potestate habebat. Paruauiam siquidem post Regis Henrici discessum interregni illius tempore interceperat: Veissensteinum de Suecis, Naruam vero, Derpatum, Felinum, ac Mariæburgum, aliaq; nonnulla iam multo ante partim de Episcopo Derpatensi, partim de Marianis Liuonicis ceperat: ab iisq; primū initiis profectus, cū continuas deinde impressiones in prouinciam faceret, vt in Sigismūdi Augusti, ac Regum Poloniæ fidem ac ditionem prouinciales tum se conferrent, plurimis detrimētis eo adegerat. Eaq; res, cum ad superiores controuersias, quas de Russiæ locis quibusdam cum magnis Lit-

uaniæ

Moscus occupat Liuoniam.

Mosci in Liuones crudelitas.

uaniæ Ducib. habebat, accessisset, perpetua deinde inter ipsum ac Reges Poloniæ belli causa fuit: quod aliquādo quidē per inducias dilatum, vt plurimum tamen varia fortuna tam in Liuonia, quam in Lituania gestum, in hunc vsque Regem transmissum fuerat. Cæterum Moscus abducto secum Alexandro Polubenscio Chodkieuicii legato, cæterisque Liuoniæ Præfectis, in Moscouiam se recepit. Ex itinere literas ad Regem dat, quibus vt Liuonia omnino abstineat, Regi præscribit: iisdem ad Prussum quendam Augusti Cæsaris fratrem, qui Choinicii & Mariæburgi quondam, & in reliqua Prussia late imperitasset, genus suum referebat, quo ad ipsos Prussię fines ius imperii extenderet. Legati, qui ad tractādas pacis cōditiones mittebantur, iter cæptum nihilominus persequebantur: nouis in itinere mandatis acceptis, vt de iniuriis induciarum ostentatione factis quererentur, satisfactionemque postularent.

Dum ad Gedanum Rex castra metatur, exercitum in Liuonia Lituaniaque per ostentatam pacem, maxime autem propter ærarii difficultates, quæ initia regni eius exceperant, nullum parauerat: sub ingruentis tamen hostis famam, Nobilitatem Lituanicam literis euocauerat, militareq; imperium Duci Nicolao Radiuilo Palatino Vilnensi, Gregorio Chodkieuicio iam defuncto, tradiderat. Hic non exigua cum voluntarii militis manu Selburgum peruenerat. Interim vero & Gedanenses ad æquiores conditiones multis malis victi, & maiora timentes descendere cæperant, cumq; Electores Saxoniæ & Brandeburgicus, Landgrauiusq; Hassiæ suas pro illis preces per legatos interponerent, controuersia tota iisdem fere cōditionibus, quas ante belli initium Rex sponte tulerat, transacta est. Vt supplices veniā deprecentur iuxta formulam conceptam: vt ducenta florenorum millia intra quinquennium soluant: iuramentum fidei Commissariis Regis præstēt, militem dimittant, ad instaurationem cœnobii Oliuæ viginti florenorum millia dependant: stationem & annuam pensionem, signum supremi dominii, iuxta vim veterum priuilegiorum & consuetudinum statis temporibus deinceps exsoluant: de iis, quę sibi à Polonię regno deberi prætendunt, in comitiis regni proxime futuris deliberetur. Rex vicissim facta gratia proscriptionem abolet, priuilegia, & iura ipsorum vigore iuramenti Cracouiæ in coronatione præstiti confirmat: de vsu Augustanæ confessionis libero cauet: damna Regis subditis tempore belli illata condonat: bona immobilia fisco addicta restituit. De mobilibus & debitis in fiscum redactis, summam non maiorem triginta millibus florenorum retinebit, cæteræ donationes & decreta tollentur. Ciuitatis & priuatorum actiones in aula vel aliis iudiciis pendentes partibus saluæ & integræ manent. Militibus & aliis, qui Ciuitatem consilio vel armis iuuerunt, ignoscit. Grauamina ciuitatis, & nominatim portorii negotium ad comitia Ordinum regni reseruat: vrbem ingressurus, securitati Ciuitatis, vt antecessores fecerunt, autoritate sua prospiciet.

His pacatis, Rex ad bellum Moscouiticum, quod iam multo ante animo agitarat, totum se conuertit. Ad quod suscipiendum, secūdum acceptas iniurias, ac Liuonię recuperationem multæ causæ illum hortabantur: quarum hæc vel iustissima, quod egregio aliquo facinore non modo de sui regni hominibus, verum totalius, quibus imperium Moscouiticum summa cum immanitate coniunctum, vel formidolosum erat, vel graue, bene mereri,

eamq;

Moscus in Moscouiam se recipit.

Conditiones cum Gedanensibus transactiones.

Rex ad bellum Moscouiticum se totum conuertit.

eamq; ad poſteros nominis ſui famam propagare ſtudebat, ex qua omnes non modo Regem, ſed dignum etiam regno fuiſſe cognoſcerent. Hoc animi propoſito in menſem Ianuarium anni milleſimi quingenteſimi ſeptuageſimi octaui Varſauiam comitia edixit. Rediit interim in poteſtatem Duneburgum à Boriſſo Saua ac Vilhelmo Platero receptum. Hi in omnes occaſiones intenti, cum commeatus inopia laborare præſidiarium militem animaduerterent, per ſpeciem officii ac comitatis militaris eſculentorum ac potulentorum nonnihil, ac in his vini cremati, quod inopia vini apud Moſcos maximo in honore eſt, vas ei miſerant: de quo cum ad ebrietatem Moſci bibiſſent, illi, qui id futurum cogitabant, noctu ſcalis admotis in vallum, quod ſolo caſtro cinctum eſt, & in ipſum caſtrum euadunt, Moſcos ex ſomno & mero vix ſe colligentes deturbant, caſtro potiuntur. Non multo inde tempore interiecto, Venda etiam huiuſmodi ratione recuperata fuit. Erat ſub Matthia Dembinio ex ruſticis Lotfinis fabrilis artis peritus quidam, qui ſororem Vendæ in Moſcorum poteſtate habebat, per cuius viſendæ ſpeciem, & ruſticorum commerciorum libertatem cum ſæpius Vendam veniſſet, opportunitatem nactus, ceram clauibus oppidi impreſſerat, adque eiuſdem exemplum alias parauerat: rem ita inſtructam ad Dembinium detulit. Cumque is die conſtituto, quem feſtum Moſci agitabant, ſub oppidi portas cum Ioanne Buringo, & tumultuaria militum manu acceſſiſſet, ab vna parte ſcalas Buringo admouente, ac à Lotfinis ipſis, qui Vendæ erant, concurſu facto, reliquos portis recluſis in oppidum immiſit.

Comitia Varſauiæ. An. Ch. 1578.

Poſtquam ad comitia ventum fuit, primo die ſolenni ſacro peracto, altero de Republica, ſigillatim de Moſci & Tartari iniuriis Ordinibus Rex propoſuit, bellumque ne cum his, aut cum vtro horum velint, rogat. Cum Moſco bellum iuſſum, cum Tartaris tunc quidem dilatum. Ita maxima in vſum belli pecunia omnibus prouinciis imperata, bellum decretum ac ſuſceptũ eſt contra Ioannem Baſilidem magnum Moſcouiæ Ducem, ſimulq; vt in hoſtico exercitus haberetur, ſancitum. Proxima huic cura de pecuniis fuit. Delecti fuerunt è Senatu, qui quanto in bellũ milite, quãto in militem ſtipendio opus eſſet, diſpicerent, ſcitum tributum in ſingulos manſus floreni vnius: cereuiſiarium item in oppidis & vrbibus, quo in ſingula dolia duodeuiceſima cuiuſq; precii pars exigeretur. Maius id fuit, quã vllũ antehac quicquã meminiſſet: conſenſere tamẽ omnes, prçterquã Cracouienſis, Sendomirienſis & Siradienſis Palatinatuum nuncii, quod nulla eius tributi ſciſcendi mandata ſe à ſuis habere dicerent. Noluerat Nobilitas vel bellum, vel tributum decernere, niſi de iudiciis ſimul, quæ iam Sigiſmundi Augusti Regis temporibus poſtulare cœperat, in interregnis autem ipſa ſibi ſanxerat, perfeciſſet. Antiquitus à iudiciis municipalibus ad conuentus Palatinatuum, ad quos quodque municipium pertineret, inde ad Regem in comitia prouocatio erat. Cum à Sigiſmundo Auguſto propter tenuiorem valetudinem infrequentius iudicia haberentur, vt ex ſuo corpore conſtituere ſibi iudices liceret, Nobilitas petierat. Reſtitit Auguſtus Rex, dum vixit, vnde illa à Rege id impetrandi ſpe deiecta, tempore interregni, priuſquam Regem Henricum Valeſium eligeret, inter alias hanc quoque de translatione iudiciorum conditionem ei tulerat, iſque acceperat. Poſt diſceſsũ igitur Regis Henrici Nobilitas per ſingulos Palatinatus, vt cuiq; maxime expedire viſum fuerat, ex ſuo ordine, qui cauſas appellationis iudica-

Bellum contra Moſcouiæ Ducem decretum.

Nobilitas petit ex ſuo corpore iudices conſtitui.

rent, delegerat. Qua ex re cùm, quod euenire neceſſe erat, magnã omnium rerum perturbationem conſequi Rex animaduerteret, in cauſa minime amplius ſibi integra, pro re nata optimum ratus, ſi ad vnam formulam omnia reuocaret, ſanxit hic, vt non per ſingulos Palatinatus iudicia haberentur, ſed in ſingulis Palatinatibus, maioribus bini, minoribus quibuſdam ſinguli è Nobilitate quotannis delecti, primum à Martini vſque ad Paſchatos Poloniæ maioris Nobilitati Petricouiæ, minoris deinde à Paſchatos vſque ad meſſem Lublini ius dicerent. Itaque omnia priuatarum cauſarum iudicia penes Nobilitatem deinceps eſſent: publica, iuris item regii atque fiſci iudicia in eo, quo antea ſtatu fuerant, penes Reges manerent: quemadmodum & earum terrarum, quę ſuis legibus ac diuerſo à cæteris iure vterentur. Moram huic rei nonnullam adferebat, quod Nobilitas à munere iudicandi Senatorium Ordinem excluſum volebat: hi contra contenderent, iniquum eſſe dignitatem ſuam, quæ commodo ſibi eſſe debebat, in iniuriam ſuam verti: &, qui alios in Nobilitate honore anteirent, à communi Nobilitatis corpore in re publici iuris, & ad omnes pertinente, ſeiungi. Obtentum tandem, vt tam ex Senatoribus, quam reliqua Nobilitate, pro arbitrio Nobilitatis rebus iudicandis præficerentur. Inter Regem quoque & Nobilitatem controuerſiæ nonnihil fuit, quod Nobilitas regias quoque vrbes rebus à ſe iudicatis teneri vellet, ſuperioribus etiam temporibus quaſdam cauſas earum iudicaſſet. Remiſit Nobilitas, inuentaque ratio fuit, vt quia iam cauſas aliquas huiuſmodi iudicaſſet, eaſdem in iudicium vocatas denuo in iiſdem comitiis Rex cognoſceret. Cumque magiſtratus quoque ac Præfectos regios ad iuriſdictionem ſuam pertinere Nobilitas vellet, quod cum ii ſeſe res iudicatas exequerentur, fruſtra ſibi iudicia tribui diceret, ſine vlla in eos, qui res à ſe iudicatas exequerentur, iuriſdictione. Aſſenſit Rex, vt quatenus rerum iudicaturum executio à magiſtratibus cæteriſque officiis pereretur, autoritati iudicum parerent. Supererat certamen inter eccleſiaſticum & ciuilem Ordinem: cum hic eodem, quo reliquam Nobilitatem, eccleſiaſticos iure vti vellet: illi iudicia hæc Nobilitatis, quæ cum diuerſæ religionis hominibus communicari intelligebant, multis nominibus ſuſpecta ſibi, obligarique ſe illis nolle confirmarent. Oſtendit his Ioannes Zamoiſcius Cancellarius, non maius periculum eos ſuſcipere, ſi in iuriſdictionem conſentiãt, quam ſi cum obtemperare ei nolint, pœnis deſerti vadimonii, & contumaciæ coerceri ſe patiantur: quod in Palatinatuum iudiciis eo vſque factum antea fuerat, vt præter alios Archiepiſcopus Gneſnenſis in maiorem fere centum quinquaginta millium condemnaretur. Addidit conſilium, vt quoties eccleſiaſtica res in iudicium veniret, ad ſex ex Nobilitate, eccleſiaſtici Ordinis totidem, qui pari autoritate de ea cognoſcerent, adiungerentur: quorum ſi pares ſententiæ extitiſſent, ad Regem in comitia ampliaretur. Res per aliquot dies ducta, eum tandem admodum compoſita fuit. Agitatum in hiſce comitiis & de proſcriptionibus fuit. Moribus gentis Polonicæ, qui creditarum cæterarumue priuatarum rerum condemnantur, iis, ſi ſententiæ iudicis non pareant, mulcta dicitur: quæ ſi ſpreta fuerit, priori triplo maior dicitur: ſi ne tum quidem obtemperatur, manu militari in bona miſſio decernitur: contra quam ſi quis ſe opponat, à Præfectis proſcribitur. Auditi deinde ſunt externorum Principum legati, & Georgio Friderico Marchioni Brandeburgenſi proximo Alberti Fride-

Certamen inter eccleſiaſticum & ciuilẽ ordinem de iudiciis.

rici valetudinarii agnato curatio illius, Ducatusque Prussiæ orientalis, & bonorum ac redituũ illius omnis administratio commendata est, qui etiã more & instituto maiorum solenni cum ceremonia fidelitatis iuramentũ Regi præstitit. Adfuere ei in ceremoniis iis Saxoniæ Electoris & Vitenbergici Principis legati, Brandeburgici Electoris legati cum Principis sui nomine tanquam ad simultaneæ inuestituræ ius pertinentis vexillum cõtingerent, Nobilitatis nuncii contra protestati, quod primis illis inter D. Sigismundum & gentem Brandeburgicam conuentionibus ea Marchionum Brandeburgensium stirps feudo comprehensa non esset, quæ postea priuata autoritate & Ordinibus insciis acta essent, rata se non habere ostendebant. Aderant & Pomeraniæ Ducum legati, qui nomine Principum suorum in Bithouiensem Leoburgensemque tractum ius maiestatemque regni Poloniæ agnoscebant, literasque inuestituræ accipiebant.

Legati à Mosco indignissime habiti.

Legati interea ad Moscum à Rege missi in Moscouiam peruenerant, & à Mosco suo ipsius ingenio feroci, tum ob rem in Liuonia prospere gestã multo etiam superbiore, contumeliis ludibrioq; excepti, indignissime habebantur: multa in nomen Polonicum & Lituanicum contumeliose ab eo dicta factaq; fuere: cũq; ex instituto vtriusq; gentis lautia vtrinq; legatis, qui missi fuerint, præbeantur: emere victum nec moris sit, nec, si velint, in Moscouia possent: nonnisi sordida ac vilia quæq; cibaria summo cum cõtemtu iis ministrari iussit. In colloquiis deinde cum legati tantum de induciis agendi mandata se habere significassent, trium annorum inducias iis dat: literas autem quas legati obsignare debebant, sine vlla conditione pure perscribi iubet: alias deinde, quas ipse legatis traderet, sub signo suo subiicit: in iis hasce conditiones adiecerat, vt vniuersa Liuonia vna cum Rigã & Curlandia, quæ in potestate Regis adhuc erant, & quicquid ad fines Prussiæ vsq; adhuc pertineret, Rex sibi cederet: Liuonem nullum præsidiũ suum implorantẽ, multo minus ciuitatẽ vllam reciperet, vllaue ope auxilio suo iuuaret. Hasce, cum ex more iureiurando placita confirmare deberet, amotis iis, in quas legati ante iurauerant, solas profert, iureiurandoq; in eas se obstringit: atq; ita nullo amplius de his tractãdi loco relicto, ex Moscouia legatos abire iubet, nouisq; eodem tempore in Liuoniam copiis missis acerrime Vendam oppugnat. Quæ sub exitum comitiorum audita omnium animos ad bellũ Moscouiticum iam conuersos ira ac indignatione eo magis accenderunt.

Moscus Vendam oppugnat.

Vẽda tamen frustra à Moscis oppugnata fuit. Nam cum per aliquot dies tormẽtis vehementer muros verberassent, aliquam etiam partem muri diruissent; Dembinius ob præsidii exiguitatem oppido metuẽs, cohortatus suos, vt eũ secum ingrederentur, cum tenere non potuisset. quod illi propter inopiam cõmeatuum, & non exsoluta stipẽdia minus prompti ad pericula suscipienda essent; & quia magna ex parte equites erant, minus etiam virtuti suę locũ in præsidio fore putarent: tandem vt propius saltem secum accederent, si forte excubias & castra hostiũ turbare posset, contendit. Quod cum impetrasset, noctu silenti agmine eos ducens, paulo ante lucem sub portis oppidi sistit, ostẽditq;, quod ab hostibus iam videri cœpissent, à tãta hostium multitudine facile circumueniri posse: itaq; potius, vt viros fortes deceret, oppidum ingrederentur, virtuteque sua illud, & inde se tuerentur. Ita oppidum ingressi, eidem saluti ac præsidio fuerunt. Muris enim, qui diruti ab hostibus erant, magna cura subitario opere noctu expletis, omnibus in locis fortissime

me hosti occursum fuit. Itaque vere iam imminente Mosci soluta obsidione, præmissis primum tormentis, discesserunt.

Magnus Holsat. Dux à Mosco ad Regem Pol. transit.

Sub idem fere tempus MAGNVS Holsatiæ Dux Christiani tertii Daniæ Regis filius, & Friderici secundi Regis frater, Regis fidem secutus, à Mosco discessit. Hic Curoniæ & Osiliæ Episcopatũ in Liuonia tenẽs, perditis quorundã consiliis ac promissis Mosci, & adolescentia adductus, cum per ætatẽ ipse rebus suis consulere non posset, ad Moscum transierat. Ab eo Andreæ patruelis, quem paulo ante ob nouarum rerum suspiciones quasdã exquisitis vexarat cruciatibus, filia Maria in matrimonium ei tradita, speq; iniecta, fore, vt suo beneficio totius Liuoniæ regno potiretur, ad Reualiam obsidẽdam magno cum exercitu missus fuerat. A qua infecta re discedere coactus, tempore obsidionis Gedanensis iisdem cum promissis in Liuoniã remissus fuit. Vbi territus crudelitate Mosci, quodq; adẽptis ei, quę tenebat in Liuonia, castellis ad fines Scythiæ deportare eum in animo haberet, per indiciũ cognito, cum, quanto in periculo versaretur, cogitaret: transeundi ab eo cõsilium cepit, paulatimq; è potestate eius se subducens Lempsaliam, inde propius Rigam, ac fines regios se recepit: Regemq; per Curlandiæ Ducem crebrosq; internuncios ac literas, vt in fidem se reciperet, solicitabat. Rex in earum rerum fluctuatione cum & varia de discessu eius iactarentur, vt neque, an fratri eius Regi Daniæ cæterisq; propinquis consilium id probaretur, aut fortunæ eius curæ omnino essent, perspectum habere posset, de deditione nil quidem tum cum illo constituit: fide tamen publica versari eum in Liuonia se passurũ ostẽdit. Postea profecto in Liuoniam Nicolao Radiuilo Palatino Vilnensi, eidem, vt cum Duce MAGNO, quod in re præsenti è Republica esse perspexisset, idem constitueret, permisit. Hic cum in Curlandiã venisset, ad eumq; Dux MAGNVS accessisset, in fidẽ illum in omnib. ditionibus eius regio nomine recepit, inq; verba Regis sacramento adegit. Cõditiones deditionis hæ fuerũt: vt, quas teneret possessiones, eo, quo alii beneficiarii Principes sua possiderẽt, iure à Rege ei permitterẽtur, aut pro illis aliæ non deteriores pro amplitudine familiæ alicubi darẽtur. De euẽtu legationis Rex certior factus, mittit statim ad Moscũ Georgium Harabur dã, qui nõ aliter induciis iis teneri se velle Mosco renunciaret, quam si de Liuonia cõditionẽ, quæ nec à legatis accepta esset, remisisset. Moscus rerẽto Haraburda, legationẽ interea ad Regẽ, quæ ad rata habẽda pacta induciarũ, iuramẽtoq; confirmanda eum adduceret, destinat, ac præcipitante iam æstate exercitum alium multo priore validiorem, maioreq; apparatu instructum, ad Vendam à Polonis interceptam, & ab eo postea obsessam mittit.

Rex Pol. legatum ad Moscũ mittit.

Rex in Russiam contẽdit.

Peractis comitiis, Rex Varsauia digressus, Leopolim ad Russicas res cõponendas cõtendit. Antequã discederet, Cracouiensis, Sendomiriẽsis, & Siradiẽsis Palatinatuũ, quos in sciscẽdo tributo à reliquorũ omniũ cõsẽsu se seiũxisse ante ostensũ est, cõuentus edixerat. In itinere cognoscit, Siradiẽsem Palatinatũ mox assensum: reliquos duos in recusãdo tributo perstare. Subsistit hanc ob causam Sendomiriæ, eoq; minoris Poloniæ Senatores omnes euocat. Ex horum sententia Palatinatuũ eorundem denuo communẽ conuentũ Korcini habet. Assensi hic tandem & ii fuerunt, remittente Rege de tributo cereuisiali, vt, vbi duodeuigesima à regiis & ecclesiasticis, vicesima quarta à Nobilitatis subditis exigeretur. Leopolim Ioã. Podkouã velitũ seu Kosacorũ ductorẽ, hominem Valachum, obscuro alioquin loco natũ, sed

Ioan. Podkoua Kosacorum ductor capite plex. s.

magnanimũ,admirabilique corporis robore præditum, & qui soleis equorum ferreis manu disruptis nomen inuenisset, captum à Nicolao Sieniauio Castellano Camenecẽsi, specie quadam militiæ libertate & domicilio regni Poloniæ abutenrem, pacemque publicam turbantem, præsente ac inspectante Czausio Turcico capite plecti iussit. Illud autem vt faceret, eo grauiores causas habere se videbat, quod Kosaci prioris expeditionis successu nondum ab instituto deiecti, eiusdem Podkouæ minori natu fratre Alexandro in Valachiam reducto, Petrum Palatinum denuo non sine suo periculo deturbarant. Alexander enim, cum viuus in hostium potestatem venisset, palo suffixus: Kosacorum pars à Turcis intercepta Constantinopolim in vinculis missa fuit. Idem tamen Petro quoque, tanquam per ignauiam toties deiecto, calamitosum postea fuit. Etenim sublato è medio Mahomete Bassa, qui principẽ inter purpuratos locum tenuerat, Achmetis successoris sui studio de Principatu amotus, inque eius locum Iancula quidam è Saxonibus Transyluanicis oriundus; sed qui non modo nationem Valachicam, sed genus etiam Principum Valachiæ ementitus fuerat, prouinciæ impositus deinde fuit. Ibidem quoque legationes Tartaricas audiuit; ad quos rogatu Tartari Turcarum Imperator suum legatum adiunxerat. Facta cum Tartaro pax fuit iis conditionibus, quibus sub prioribus Regibus eam habuisset. Attulerat literas à Principe suo scriptas, in quibus pacem postulabat: in iis de finibus nonnihil adiecerat, & de Kosacis accuratius sibi cauerat. Rex non receptis literis, iisdem quibus maiores sui legibus eam coluissent, se quoqne pacem cum eo obseruaturum, donatiuaque ab illis dari solita daturum verbo respondit. Ita per totum Moscouitici belli tempus pax à Tartaro fuit.

Pax facta cum Tartaris.

Compositis sic rebus Russiæ, Cracouiam profectus est, quo etiam venerunt legati Mosci, quorum princeps in itinere morbo extinctus fuerat. Hi ad Regem deducti, verbum se facturos negarunt, nisi prius Rex aperto capite assurgens de valetudine & statu Principis sui percontatus esset. Rex cum præter rei indignitatẽ non committendum sibi arbitraretur, vt ad hostis barbaro fastu elati superbiã obsequio aliquo suo quid adderet: illi vero in sententia perstarent, ac potius re infecta discessuros se confirmarent, permisit, vt inauditi in hospitium, inde in Lituaniam lentis agminibus se reciperent. Animaduersum inde fuit, tributum, quod in comitiis Varsauiensib. sancitum fuerat, non modo prædicatione nonnullorum inferius, sed ipsi bello, in cuius vsus ab Ordinibus deputatum fuerat, par non fore. Rex quod nec comitia eo tempore habenda sibi censeret, ne, si nihil rerum gessisset, inani belli simulatione pecuniæ quam maximæ cogendæ rationes quærere à nonnullis iactaretur, nec priuatos Nobilitatis conuentus cogendos, ne illud toties præter maiorum instituta vsurpari à se Nobilitas queri posset, cum iudicia tum à Nobilitate obirentur, per eos interim conuentus, quid de tributo illo polliceri sibi posset, necessario Nobilitati proponendum existimabat, quod non deessent, qui magnitudinem tributi eius in immensum oratione augerent. Inde ad omnes vicinos Principes legatos designat, qui & amicorum erga se beneuolentiam magis firmiusque sibi adiungerent, vel maleuolorum consilia distinerent. Præcipue cum Augusto Saxoniæ, & Ioanne Georgio Brandeburgico Principibus Electoribus consilia belli communicat. Hi indigne ferentes, barbara crudelitate tamdiu in nomen

Mosci legati veniunt Cracouiã.

Saxo & Brãdeburg Electores Regẽ ad bellum contra Mosc. cohortantur.

nomen Germanicum à Mosco sæuiri, ad bellum pro Liuonibus suscipiendum, quibus illi tanto terrarum spacio ab illis oris disiuncti minus adesse possent, amice eum hortabantur. A Brandeburgico bellica etiam tormenta quædam dono ei missa fuerunt. Ad Turcam vbi legati venissent, Mahometes prudentissimus trium Orientis Imperatorum consiliarius, & in Regem haud male animatus, cum de Regis instituto intellexisset, fauere se conatibus eius dixit, faustaque ac felicia ei precari: magnam tamen rem suscipi, magnas vires esse Moscouiticas, neque secundum suum Principem vllum in orbe terrarum potentiorem eo Principem se existimare. Dimissis legatis, ad domesticarum rerum curam Rex conuersus fuit. Institutis regni non posse Prorex creari dicebatur: itaque si quid per suam absentiam in hostico accidisset, cum primoribus è Senatu se communicaturum pronunciauit. Pacem publicam seuere sanxit, maxime Cracouiæ, ne, quod aliis temporibus acciderat, inter dissentientes de religione tumultus aliquis oriretur. Edixit, si quis in vrbe oppidoue insolentius quid fecisset, præsertim, si dubitationem iuris cognitio habitura esset, ad suum vsque aduentum in custodia adseruaretur: cum alias ordinaria iuris publici ratione in recentibus criminibus vna cum Præfectis, magistratus vrbani cognoscere, interque eos, si non conueniat, Rex consuli soleat.

Dum Cracouiæ Rex est, nuncius partæ à Polonis ad Vendam victoriæ allatus, tanquam totius belli omen secum attulit. Obsederant eam denuo, quẽadmodum supra dictum, Mosci longe maioribus quam antea copiis, & quatuor præcipuæ autoritatis Palatinis, Petro Tatauo, Basilio Vorontscio, Petro Choroscino, Andrea Scholkanouo, ad eam missis. Dum per aliquot dies frustra oppidum oppugnant, Polonis sui colligendi, & cum Suecicæ militiæ Præfecto Georgio Boio consilia communicandi spacium dederunt. Confluunt Stropam, vbi Buringius tum erat, Andreas Sapiha earum, quæ tum in Liuonia erant, copiarum legatus, Matthias Dembinius: ex Liuonibus præter Buringium Nicolaus Korffius, Platerus, & alii nonnulli cum equitum aliquot manu iis ad Gouiam fl. medio inter Volmariam & Vendam loco Suecicæ copiæ se adiungunt. Inde digressi, hostem instructa acie sub signis ad Vendam expectantem adoriuntur. Cum acerrime pugnaretur, Polonis, Lituanis, ac Suecis ad vlciscendas hostis iniurias: Liuonibus ad libertatem: omnibus ad laudem & gloriam inter se cohortantibus, hostium equitatus pellitur, Tartaris maxime in fugam effusis. Sub noctem Palatini militem ex fuga colligere, castrisque continere cœperunt, hortarique, vt pro inueterata gentis gloria & ratione sacramenti militaris extremam potius fortunam experirentur, quam castra, apparatumque bellicum, à Principe suo fidei eorum commissum, desererent. Verum augente periculo ac nocte metum, eademque pudorem ac flagitium tegente, ob eaque non patiente se contineri multitudine, Palatini duo Petrus Chorossinus & Andreas Scholkanouus, qui equitibus præerant, vna cum equitatu in fugã se eiecerunt: reliqui duo, quibus tormenta commissa, soli fere in castris relicti, insigniora tormenta bellica amplexi, vt castra & instrumentum militare, fidemque erga Principem suum vel ad extremum spiritum retenta à se esse testarentur: itaque à regiis postridie summo mane castra ac munitiones irrumpentibus inuenti, viui in potestatem cum castris, munitionibusque ac tormentis ad triginta deuenerunt. Sub idem tempus Reualienses opem

Polonorum ad Vendam victoria.

ac miſericordiam Regis implorantes, vt aliquo frumenti numero ſe ſubleuaret, à Rege petierunt: in maximas anguſtias tot annorum bello ab hoſte redactos: commerciis fere omnibus excluſos: intra mœnia compulſos ab agricultura longo iam tempore ſe prohiberi. His Rex naues aliquot frumento onuſtas ſubmiſit.

An. Ch. 1579. Rex Nicolaum Mielecium exercitui præficit.

Priuſquam Cracouia Rex diſcederet, de duce exercitui præficiendo cum Senatoribus deliberat: qui cum oſtenderent, vel in perpetuum minus hoc alicui eum deferre poſſe, vel extra ordinem vnum, aut plura bella mandare; pleriſque tamen, vt in id ſaltem bellum aliquem legeret, placeret, Cracouia Varſauiam diſcedens, Nicolaum Mielecium Podoliæ Palatinum, virum ſcientia rei militaris peritum, eo ad ſe euocat. Hic valetudine, qua tenui vteretur, & aliis quibuſdam incommodis ſe excuſabat: tandem in eam ſaltem expeditionem imperium accepit. Itaque conſtituto cum eo, quos quotq; turmarum Præfectos ac centuriones ſcribi vellet, domum, vt ſe pararet, Rex eum dimiſit. Inde Grodnam mouit. Maxima autem laborabat Rex difficultate, quod & per magnitudinem ſuſcepti belli paucæ omnino pecuniæ ex tributo collectæ adhuc erant, & vt maxime integræ cõferrentur, minime tamen tanto bello pares fore videbat. Iis omnib. rebus, quãto poteſt ſtudio, occurrit, pecunias partim mutuo ſumit, partim, quas in fiſco ſuo habebat priuatim, exponit. Militem paſſim per Poloniã cogi iubet: mittit ad fratrem Chriſtophorum Trãſyluaniæ Principem, vt Vngarorum veteranorũ cohortes aliquot, & alas equitũ cõparet. Chriſtophoro Rudzeuio, & Erneſtro Veiero in Germania militis conquirendi negotium dat. Lituaniæ proceres, cum de difficultatibus iis cum illis communicaret, prout quiſq; opibus maxime valebat, voluntarium militem offerebant, quotque ſinguli adducturi eſſent, edebãt. Quorum numerus cum ad 10000 fere accederet, non parum ea re atq; alacritate Lituanorũ recreatus, eo maiori animo ad reliquas res adminiſtrandas aggreſſus fuit: conſtitutiſq; ita pro tẽpore rebus iis Vilnã acceſſit. Ibi alia, quæ vſui bello eſſent, apparare Rex inſtituit: tormenta bellica ad modum quendam, quem ipſe vſu & experientia accõmodatiſſimũ cognouerat, fũdi iuſſit. Caunæ pontẽ fieri imperat, quo in ſequẽtib. expeditionib. vtatur. Is ex ſingulis nauib. cõponebatur, quæ deinde tabulatis ita inter ſe cõiungebãtur, vt, quoties opus eſſet, ſeparari, curribuſq; ſingulis vna cum tabulatis impoſitæ, binis iumentorũ iugis non incõmode in quemcunq; locum transferri poſſent: ſimul quod neq; copiæ omnes cõueniſſẽt, nec frigora, quæ in regione ſeptẽtrionali expoſita eo anno vltra ſolitũ ad D. Ioãnis durauerant, vt nec herbæ vſpiã vllæ apparerent, receſſiſſet: Lituanicis cauſis, quæ in longiorẽ iam diẽ prolatæ erant, cognoſcendis operam dedit. Inde Baſiliũ Lopatinſcium cum literis mittit ad Moſcum, quib. legitime bellũ indicit, cuius cauſas haſce denunciat: quod oſtentatione pacis Liuonicã prouinciam bello ac incẽdio vaſtaſſet: legatos ſuos contumelioſe habitos ad extremũ duplicibus induciarum literis eluſiſſet: eodẽ tempore nouis in Liuoniam copiis miſſis Vendam oppugnaſſet: ſua legatione ad priores iniurias nouam contumeliam ac ludibrium adiunxiſſet.

Moſco bellũ indictum.

Qui petit inducias.

Remiſit ſub idem tempus Moſcus Haraburdam, hactenus detentũ, nullo alio reſpõſo, quam quod paulo poſt de ſuis aliquẽ ad Regem miſſurus eſſet, qui iis de reb. tractaret. Itaq; ſecutus eũ mox cũ litteris quidam, qui vt Rex induciis, quæ perſcriptæ eſſent, ſtaret, poſtulabat: de Liuonia ſi quid cõtro-

uerſiæ

uerſiæ ſupereſſet, de ea amice per arbitratores, quos vtrinq; nominaſſent, ſecum conueniret. Negabat Rex poſſe ſe huiuſmodi inducias vlla ratione admittere. Nam de Liuonia quod adiiceretur, amice de ea inter ipſos diſceptari poſſe, fruſtra & ridicule adiici: ſemel n. receptis, iuramentoq; firmatis induciis, in quibus omni Liuoniæ iure cederet, nihilque amplius petiturũ ſe eius profiteretur, ſi poſtmodũ de ea ageret, cui dubiũ eſſe poſſet, contra iuramẽtum ſe venturũ: & vel eã ipſam ob rem cauſa cadere debere. Quod ſi in Lituania Ruſſiaq; pacem ſibi cum Rege eſſe vellet: in Liuonia armis de iure diſceptari: nouam quidem hanc induciarum rationem ſibi videri. Ac etſi intelligeret, tẽporibus Sigiſmundi Auguſti Regis atq; interregnorũ obtruſas aliquando huiuſmodi ab eo inducias fuiſſe: ſe tamen, cũ faciendæ nouæ ſibi ſint, non niſi iuſtas facere velle: neminem tam barbarum, aut imperitum rerum eſſe, qui non videat, ſi conſtitutis melius rebus ſuis per Liuoniam, in Lituania bellum redintegrare velit, per huiuſmodi inducias, quandocunq; illi integrum id futurum, quibus de Liuoniæ ceſſione conditionem adieciſſet, qua bello in Liuonia gerendo à Rege violata, nunquam illi belli in Lituania inſtaurandi cauſa deeſſe poſſet.

Regis reſponſio.

Tartari legati audití à Rege.

Nuncio hoc dimiſſo, Tartari poſtulata cognita fuerunt. Hic ſub idem tẽpus ad Regem legatos miſerat, quod bellũ contra Moſcũ ſuſcipi intellexiſſet, ex fœdere, quo Regib. Poloniæ operã ſuam contra quoſuis hoſtes, vnico Turcarum Imperatore excepto, nauare tenetur, ab altera parte irruptionẽ in Moſcouiã facturum ſe oſtendebat: petebat donatiua: Koſacorum iniurias coerceri poſtulabat. Reſponsũ illi, quod operam ſuam contra Moſcũ polliceretur, facere eum officium: donatiuũ datũ iri: Koſacos colluuiem ex variis nationibus collectam, nec in poteſtate Regis eſſe: atque ex ipſis Tartaris ac Turcis non raros ſeſe illis aggregare: datum nihilominus operam iri, quantum eius fieri poſſit, vt iniuriæ illorum prohibeantur. A bello tamen contra Moſcum, contra quã promiſerat, omnino abfuit, alio contra Perſam, quod à Turcarum Imperatore tum gerebãtur, auocatus. Aderat & Gothardus Curlandiæ & Semigalliæ Dux, confirmationemq; feudi ſui & inueſtituram petebat. Eum Rex Diſnæ ſiſtere ſe iuſſit, interim ad Senatum ea de re retulit. Exercitus inde vt ſub principium menſis Iulii Suirum conueniret, edixit. Venerat iam Vilnam peditatus Vngaricus à Chriſtophoro Tranſyluaniæ Principe Regis fratre, euſdemq; delectus iuſta equitum ala. Polonicum militem Mielecius, qui & ipſe ſub id tempus ad Regem redierat, cum ſegnius à quæſtoribus atque exactoribus expedita re pecuniaria, ob auctoramenta tardius accepta, moræ nonnihil interponeretur, vt quam primum ad edictum conueniret, acriter vrgebat.

Dux Curlandiæ confirmationẽ feudi à Rege petit.

Poſtquam Moſco Rex bellum per Baſilium Lopatinſcium denunciaſſet, pridie Cal. Iulii Vilna ad luſtrãdas copias Suirum profectus eſt. Ibi Lituanici equitatus partem vidit; qui cum totus reb. omnib. eſſet ornatiſſimus, tũ maxime is, qui à Radziuilis, & Ioanne Kiſzka ſtructore regio adducebatur. Ibidem, vnde belli initium faciendum, deliberatum. Lituani omnes fere Pleſcouiam primum tentandam per Liuoniam itinere facto arbitrantur, quod & propter vrbis amplitudinem ac nomen dignam iudicarent, & quod minus contra vim munita putaretur. Rex cõtra exiſtimabat, cũ Liuonia crebris vrbib. & caſtellis munita. & multis an. ab hoſte frequẽtib. incurſionib. deuaſtata eſſet, ꝓpter cõmeatus inopiã ac crebras obſidiones difficiliores

Vnde belli initium faciendum.

belli

belli progressus futuros, sicq; prouinciã, cuius liberandi causa bellũ suscepisset, non modo ab hoste, sed à suis quoq; denuo vastatum, Lituaniæq; eam partem, quæ ad Borysthenẽ pertinet, præsidio nudatã hostilibus incursionibus interim expositum iri. Alia etiam via per hosticum si Plescouiam iret, contra rei militaris rationem censebat, tot hostilibus præsidiis à tergo relictis, per infesta omnia atque inuia longius progredi: vbi nec, si quid damni acceptum, facilis foret receptus, nec commoda rerum necessariarum subuectio. Polocia vero si oppugnaretur, neutrum incommodum pertimescendum, quod ea ad Dunam fl. sita, proximos ad Liuoniam & Lituaniam aditus haberet: qua expugnata, protinus arma victricia in Moscouiam vlterius promoueri, atque sic circumita Liuonia, omni ab ea hoste intercluso, integram occupare posset: nec longius à Lituania discedendum, ac tam Liuoniæ, quam Lituaniæ contra excursiones hostium prõpta semper auxilia futura essent. Præterea Polocia capta, Dunæ fl. nauigationem, qua sola portus Rigensis continetur, tutam reddi posse, ab eaque excludi hostem, quod ab eius præsidio maxima pars Dunæ fl. infestetur, indeque auxilia & commeatus Kokenhausum, aliaque Liuoniæ castella submittantur, & Vilna Rigaque mercatura prohibeantur: præsertim, quod eius subito receptæ fama non solum omnium animos eius cladis memoria consternatos erectura esset: sed etiam maximam ei gloriam conciliatura. Accedere & illud, quod arce hac, qua firmiorem maioremque nullam hostis habet, expugnata, reliqua deinde omnia loca minori cum negotio occupari possent. Itaque ex difficultatibus omnibus, quæ proponebantur, posthabitis, Pólociam primum aggredi decreuit, ideo quod intelligeret, famam susceptæ expeditionis longe lateque ad diuersas nationes disseminatam, exercitumque variis ex gentibus collectum haberet: & vero, vt omnibus de belli causa atque æquitate constaret, edictum Latine prius scriptum, inque Polonicam, Vngaricam, & Germanicam linguas translatum, quod ex iis fere gentibus exercitus constabat, proponit.

Quare factis ab inuocatione opis diuinæ auspiciis, Suiro primum Nicolaum Radiuilum Palatinum Vilnensem, qui ex instituto rei militaris, quoad reliquus exercitus subsequeretur, hostem compulsum intra muros contineret, viamque reliquo agmini patefaceret, cum filio Christophoro ac Lituanicis copiis quibusdam Pólociam præmisit. Cum eodem Casparum Bekesium cum equitatu Vngarico & cohortibus aliquot ire iussit. Suiro deinde Disnam mouit, agmine ita disposito, vt cum imminerent vię à dextra Krasna, Susa, Turolia hostilia præsidia, ab ea parte Mielecius cum exercitu Polonico, in primo agmine Ioanne Zbarasio ire iusso, tenderet, Rex lęua iter faceret. In itinere aliorum Lituanorum procerum, maxime Stephani Zbarasii Trocensis, Nicolai Dorchostaiscii Polociensis, Palatinorum, Georgii item Zienouicii Castellani Polociensis, & quorundam priuatorum elegantissime ornatæ copiæ Regem assecutæ, censæ ab eo fuerunt. Fuerant per aliquot dies continuos profusæ pluuię, eæ tantam grauioris belli instrumenti, ac tormentorum præcipue ducendorum difficultatem attulerant, vt iumenta, quibus in suis curribus Rex vtebatur, remittere necesse haberet, quo celerius promouerentur. Disnæ equitem ac militem Polonicum, qui tum fere omnis conuenerat, Mielecius eleganter in speciem instructum, & in turmas cohortesque distributum sub signis decurrentem Regi ostendit.

Rex ad Polociæ obsidionem se accingit.

Eodem

Eodem, quę nondum conuenerant, Lituanicę copię venerunt: in his Ioannis Chodkieuicii Castellani Vilnensis, qui breui post extinctus, nongenti lectissimi equites, Ioannis item Hlebouicii Castellani Minscensis, & aliorum. Venit sub idem tempus cum Christophoro Rozdrasruio, & Ernesto Veiero Germanus etiam miles, genere armorum atque vsu rei militaris reliquis non multo inferior. Censis copiis, Curlandiæ Duci, quem Disnam dilatum supra ostensum, possessio Curlandiæ Semigalliæque Ducatus solenni more confirmata, ipseque in clientelam ac fidem receptus fuit.

Moscus interim Plescouiam cum exercitu progressus, partem copiarum in Liuoniam præmiserat. Hæ Duna fl. ad Kokenhausium, quo potitus fuerat, raptim trãsmisso, ac centum quinquaginta circiter Ducis Curlandię equitibus, qui cis Dunam in statione erant, repentina excursione reiectis, Seelburgensique Ducis Curlandiæ, ac Birsensi Ducis Christophori Radiuili agro vastato, propere trans Dunam se receperunt. Interim Ioannem Taluossium Samogitiæ Castellanum cum iis, quas raptim contrahere poterat, copiis in Liuoniam Rex misit. Philonem Kmitam Præfectum Orsensem ad Borysthenem, ne quid ex ea parte ab hoste detrimenti acciperetur, curare iussit. Iam exercitus cum Palatino Vilnensi Pólociam pręmissus, Dunam ponte Caunæ ex nauibus facto ad Disnam transmiserat, nil hoste contra suscipiente, quo transitu eum prohiberet; vel quod ex instituto disciplinæ Moscouiticæ sine mandato Principis ex præsidio miles egredi non audeat: vel quod superiorum temporum successu elatus, exercitus, qui Suitum conuenire dicebatur, famam contempserat. Duna paulum progressum continuæ syluæ aliquandiu moratæ fuerunt. Verum peditatu Vngarico securibus syluas cædere instituente, ac celeriter opus perficiente, exiguo temporis spacio difficultates eas superauit. Patet autem regio Polociensis ad centum quinquaginta circiter millia passiuim in longitudinem, totidem in latitudinem, cum vbertate soli, tum fluminum atque lacuum copia nulli cedens. Fluuios nauigabiles complures habet, præcipue Dunam, qui in Mosconia non procul à Turopecia ortus Rigensem portum efficit, Secundum eum Dryssam, Vsuiatã, è Moscouia: Disnam, Vlam è Lituania: à Smolensco Casplam in eundem Dunam omnes influentes. Plerorumque Lituanicorum & Russicorum castellorum is fere situs est, vt ad ostium aliquod humilioris fluminis, quo cũ maiori coniungitur, extructa sint. Quæ ita collocata sunt, quod maioris fluminis propinquitas pluribus communis est, à minorib. fluminib. plerunq; omnia nomina indita habent. Hinc Polotta non magnus alioquin fluuius arci & vrbi, vrbs regioni nomen dedit Antequam in Mosci potestatem veniret, vna arce atque vrbe Polocia & castro Ieseriscia tota illa regio continebatur, alioquin oppidis & pagis non infrequens, Ieseriscia versus Moscouiam in lacu, ex quo fluuius Obola oritur, sita, ab vna sola parte angustissimum aditum, & quo vix expedito iter sit, habet. Postquam à Mosco occupata, vtrinq; castella aliquot excitata, præsidiaq; cõstituta fuerunt, partim agri, fluminisq;, ac nauigationis vel retinẽdę, vel turbãdę hosti causa, partim ad excursiones, quę vt in dubia vtrinq; possessione frequentes fiebant, prohibendas. A Rege Sigismundo Augusto Disna ad eiusdem nominis fluuii ac Dunæ confluentem: Voronecium ad fl. Vsaciam: Lepelium in insula lacus, qui à Lepelio fl. efficitur, versus Lituaniam conditum fuit. Idem Rex Vlæ quoque ostium castello munire aggressus,

Mosci exercitus conatus.

Polociensis regionis descriptio.

gressus,

gressus, Veneto architecto quodam vna cum operis ab hostibus interfecto, non sine detrimento deiectus fuerat; cumq; hostis eundem locum firmare instituisset, ac Rex Augustus magis à Radosouicio summissis copiis, ac summa vi diu frustra eum oppugnasset, tandem postea per Romanū Sanguscognem Palatinum Braslauiensem, dum Moscus vetus præsidium noui inducendi causa deducit, receperat: superiorē vero eius partem Lepeliq; fl. cum Vla confluentē imposito castello Czasnicia iam ante cōmunierat. Pari ratione Moscus vltra Dunam quinq; castellis extructis, totius orę eius possessionem sibi firmauerat. Socolum in via Plescouiēsi in fluminū Dryssæ & Nisciæ peninsula quadam Lituanicis castellinis Disnæ & Dryssæ opposuerat. Nisceradam ad lacum cognominem triginta à Zauolocia passum millibus: Sitnum in Vielicolucensi via ad superiorem Polotę partem. Kossianum deinde loco ab Obola fl. velut circino circumducto: Vsuiatam ad fl. itidem cognominē ac nauigabilem in Dunam ad Surassum ex aduerso Caspiæ fl. influentem: illud contra Vlam, hanc cōtra Vitepscum & Surassum excitarat. Cis Dunam Turouliā, ad cognominis amnis caput, quo in Dunā influit. Sussam vero singulari consilio Lituaniā versus in lacu, qui Turouliā emittit, loco munitissimo aquisq; vndiq; circundato, agitans iam animo bellū Lituanicum, Vilnamq; opinione præcipiens, sedem bello futuro posuerat: itaq; natura ante munitissimā opere emunierat, omniq; apparatus bellici genere instruxerat. His Krasnam superaddiderat, superiori in loco itidem ad Lituaniam spectante. Kosaci igitur Lituanici Francisco Suko duce ad belli suscepti famam in finibus globo facto, Krasnam noctu repente scalis appositis, adorti, præsidio munitionibusq;, ac satis magna commeatus copia vna cum castello potiuntur. Ab altera parte Kossianum Vltradunana arx simili euentu repentina excursione Kosacorum capitur & deletur.

Kosaci Krasnam capiūt & Kossianum.

Palatinus interim Vilnensis Polociam cum suis copiis peruenerat: quas hostes conspicati, subito copias suas extra munitiones productas sub portis instructas ostendunt, nullaq; iusta pugnandi facultate data, intra munitiones se recipiūt: eques tamē pugnādi auidus sub ipsa mœnia in eas prouectus vnum atq; alterū hastis transfixit. Eodem tempore Vngari & Lituani Sitnū, via quæ Plescouiā ducit, subito Polocia excurrentes, vt re improuisa & repētina eam incendunt. Cum Polociam Rex iret, à læuaq; Socolam castrū hostile haberet, veritus, ne maiorib., à Plescouia subsidiis summissis, commeatui ac subuectionibus regiis incommodi aliquid ex eo hostis adferret, an ad id oppugnandum ex itinere diuerteret, cum Mielecio deliberabat: verū postea sępe maiorum rerum gerendarum opportunitatem in minutiorib. oppugnationib. consumi cogitās, ac ad Polociam caput prouinciæ properans, celeriter consiliū omisit: ternisq; castris, quemadmodū Mielecius cū expedito equite in præcurrēs ea designarat, Disna Polociā peruenit. Dum Polocia exercitus contēdit, Mosci Polonos & Lituanos, quos à multis annis in squalore & compedib. habuerant, cū cruciatu interfectos, adq; trabes alligatos, secundo Duna terrorem venientib. id allaturū rati, obuiam demittunt. Rex Ioanne Zamoiscio Cancellario & Gaspare Bekeschio solis assumptis, Mielecio interim exercitum priuato cultu curante, subsidiisq; contra eruptiones loco opportuno dispositis, vrbē circumuectus, naturam loci cum iisdem explorat: simulq; eodem in loco, à qua potissimū parte oppugnatio instituēda sit, deliberat. Constabat Polocia duabus arcibus, vna in editiori loco posita,

Polocia obsidetur.

eademq;

eademq; media: altera, quā sclopetariorum sua lingua Mosci appellabant: & oppido Zapolotta. A meridie Dunam habet, qui modico versus occidētem flexu, recta inde Rigam tendit, ad eamq; mare influit. Polotta recto è Septētrione cursu paulum versus Oriētem sub arce sclopetariorum, inde rursum in Septentrionem declinans, radicesq; collis, in quo superior arx, cōplexus, eandemq; ab oppido separans, meridiem versus paulo infra eum locum cū Duna commiscetur. Media arx in colle altissimos despectus habente locata, à meridie Duna fl. à Septentrione & ortu Polotta fl. oppidoq; Zapolotta: ab Occid. sclopetariorū arce, vndiq; monte, cui imminet, prærupto, altissimisq; fossis ac vallo continebatur, muros & propugnacula ex aliquot inter se deuinctis validissimorum roborū ordinibus firmissima habebat. Sclopetariorum arx inferiori loco occasum versus in colle tamen modice accliui sita ab Oriente breui ponte cum superiori arce coniungebatur. Oppidū cum olim cis Polottam sub colle, quem sclopetariorum postea arce Moscus cōmunisset, fuisset, deletū oppugnatione ab hoste fuerat. Postea cum cōfirmata iam possessione propter cōmerciorum vsum, quorū loco tam opportuno summa facultas est, instaurare id instituerat, quod ab illa parte maxime opportuna oppugnatio ei fuisset, timēs, ne inde rursus Polonis pateret, trās Polottam fl. atq; summam arcem in locum inter vtrumq; fl. medium transtulerat: vt positu eius quasi triangulari, vnum latus Duna, alterum versus summam arcem Polota fl. tertium fossæ turresq; tuerentur. Regi dubium erat nullum, quin à media eademq; summa ac munitissima arce instituenda oppugnatio esset, præterea, quod quicquid in reliquis oppugnandis laboris ac temporis sumeretur, suprema salua, nec receptu hostibus, nec obsidionis ex ea sustinendæ spe defutura, nulla de causa sumptū iri appareret: ea vero expugnata occupato loco superiori, eodemq; munito, ac in quem omnis cōmeatus apparatusq; bellicus collatus ab hoste esset, oppidū quoq; ac alterā sclopetariorum nullo negocio in potestatem peruentura. Accedebat huc, quod ab oppido difficiliorē deinde arcis oppugnationē transitus fl. Polottæ, qui radices collis, in quo arx erat, cōplecteretur, facturus videretur. Bekeschius nihilominus oppidum Zapolottam, quod secundum Dunam fl. euntibus primo occurrerat, prius tētandum censebat: quo expugnato, etsi in arcem dein hostes se reciperent: tamē præterquam quod incōmoda obsidionis omnibus in vnum locum compulsis ea res auctura esset: spem pręterea illis, regiis laborem minuturam, animosq; addituram, nec difficiliorem multo, quam ab iis partibus futura esset, ab oppido oppugnationē futuram: cum fl. Polotta, quod impeditā eam facturus videretur, omnib. fere locis vado vix crurū tenus trāsiri posset. Regem, vt in sentētia perstaret, Zamoiscius cū primis vrgebat: quod cum iterū cognoscendi situs causa solus propius sub eū locum, in quo oppidū antea fuerat, successisset, lōge inde faciliorem ascensum, neq; fossarum & collis eam altitudinē, quę ab aliis partibus erat, esse animaduerterat, arcemq; sclopetariorū in colle ab imo accliui ita collocatum, vt à summitate collis, quæ ad exteriorē partē pertinebat, tanquam gibbus aliquis enatus telorum commode adiiciendorum iis, qui in arce erant, facultatem præpediret. Dum ea de re Rex amplius deliberat, Germanus miles priuato consilio Polotam transgressus, locum ab oppido auersum contra summam ac sclopetariorum arces ad Dunam castris capit.

Polocia situs descriptio.

Veritus hinc Rex, ne ex æmulatione nationum dissidii aliquid orire-

oriretur, vt ad oppidum, quo loco Bekeſchius cum Vngaris conſtiterat munitiones agerentur, permiſit. Inde regiis caſtris trans Polottam fl. medio inter eum & lacum quendam ſpacio, infra locum, à Germanis occupatum, locus deligitur, eoque binis caſtris exercitus à Mielecio traducitur. Vniuerſorum caſtrorum totiusque obſidionis hæc fere erat facies: Secundum flumen à Diſna Polociam euntibus verſus oppidum Zapolottam ad Dunam fl. primi Vngari conſederant, loco ad commeatus excipiendos peropportuno; quod inferior fluminis pars pacata erat, omneſque ſubuectiones in eum fere locum concurrerent, tum Duna etiam ponte nota ratione ex nauibus compoſito ibidem ſtratus eſſet. Infra Vngaros cis Polottam Dux Nicolaus Radziuilus Palatinus Vilnenſis cum Chriſtophoro filio, ſubque eorum imperio ſtipendiariæ copiæ Lituanicæ; inde diuerſæ voluntariorum, quicquid reliqui erat ſpacii, Polottam vſque diuerſis caſtris compleuerant. Vltra Polottam inter flumen & lacum quendam regia caſtra erant. In his quoque Senatoribus & equitibus Polonis magna ex parte locus datus. Medium caſtrorum locum principia Senatorumque tentoria amplexa erant, quorum vt quiſque poteſtate & honore antecedebat, ita locum Regi proximum cepetat. Hæc cum terni tentoriorum ordines ambientes binorum vicorum paribus inter ſe ſpaciis diſtantium ſeriem efficerent: bini etiam ad eoſdem aditus portæque relictæ fuerant, totidem caſtrorum portæ erant excubiis ſtationibuſque militum firmatæ. Exteriorem caſtrorum partem currus circumiecti, cateniſque ferreis inter ſe deuincti, more gentis muniebant: ad quos in maioris impetus aut periculi expectatione foſſam etiam ducere, egeſtumque aggerem curribus obiicere, atque ita munitiſſimi oppidi faciem caſtris circumdare ſolent. Supra regia caſtra Germani conſederant. Ad Polociam exercitu iam hærente, à Marchione Georgio Friderico in Pruſſia Duce quingenti lectiſſimi pedites ſuperuenere, qui quemadmodum ipſi voluerant, inter Germanos loco in iis aſſignato, iiſdem cum Germanis caſtris recepti fuerunt. In eadem cauſa alii quoque fuerunt, è Podolia, aliiſque extremis regni finibus, qui cum propter locorum longinquitatem maturius adeſſe non potuiſſent, ad Polociam reliquum exercitum aſſequuti ſunt, in his è voluntariis Conſtantinus Conſtantini Oſtrogiæ Ducis filius cum lecta equitum ala, & alii quidam.

Obſidionis Polociana facies.

Georg. Frid. Marchio Brandeb. Regi; auxilia mittit.

Bekeſchius interim Zapolottam oppidum oppugnare cœperat, actiſque ad mœnia vineis, tormentis iam quatiebat. Moſci deſperata oppidi defenſione, & quod in omnes caſus hæc à Principe ſuo, qui in præſidiis ſunt, mandata accipiant, omnibus rebus exportatis oppidum incendunt, ac in ſummam arcem ſe recipiunt. Proferuntur munitiones ad arcem flumenque Polottam, quod radices montis, cui arx adiacebat, ambit, magna Vngari militis virtute. Ita inſtituta oppugnatio, vt Vngari ad dextram ab ea parte, qua oppidum fuerat: medio ab his interuallo Poloni; inde Lituani pedites, quos Stephanus Zbaraſius Palatinus, Euſtachius Volouiczius Caſtellanus, Trocenſes, ac alii quidam voluntarii adduxerant, oppugnarent: medio inter hos loco inferius aliquanto non longe à fl. Polotta ducenti Vngari pedites à Zamoſcio ſcripti excubabant, eo fere poſitu, vt reliquo Polonico & Vngarico peditatu ſupra eos duobus locis inter ſe oppoſitis collocato, ducenti hi tanquam extremum trianguli angulum occupare viderentur. Ab altera arcis parte trans Polottam, qua ſclopetariorum arci coniungitur, Germani, qui eo loco conſederunt, è ſuis caſtris munitiones arcem verſus agebant.

Moſci Zapolotta oppido incenſo in arcem confugiunt.

Bekeſchius primo tormentis quatere arcem inſtituit, quod vbi minus ſuccederet, propterea, quia cum ex maceria cõſtarent, potius perforarentur aliquibus in locis muri, quam ſternerentur: candentes globos iacere cœpit. Sed his etiam minus proficiebatur, quod, cum altius aliquanto iacti eſſent, eadem ratione muros tantum peruaderent; cum in inferiorem locum ad fundamenta murorum, vt hęrere poſſent, adigerentur, in cliuum fere, qui arcem ſuſtinebat, quique ita prominebat, vt aduerſus locus, in quo tormenta regia erant, etſi & ipſe non humilis, inferior illo tamen eſſet, impingebant, ſoloque accipiebantur. Simul zephyro per complures dies flante, continui imbres erant. Ex his Polotta amnis tantum aquarum conceperat, vt, qui antea pedibus non incommode tranſiretur, tum ab equite ſine periculo tranſmitti non poſſet: pontes autem omnes fere, qui inter bina caſtra erant, interrumperet. Vnus tamen ab initio ſtatim, poſtquam acceſſum ad Polociam fuiſſet, à Ioanne Bornemiſſa ad molendium quoddam exuſtum ſublicis aliquot ſub aqua repertis, trabibuſque aliis ſuper eas iniectis, inter munitiones ipſas ac propugnaculum, quod oppugnabatur, ſubitario opere factus perſtiterat. Cumque per vnum pontem non ſatis commode miles ad oppugnationem iturus videretur, Bekeſchius cymbis aliquot piſcatoriis depreſſis, nouum in eo pontem effecit. Verum eo etiam paulo poſt continuis tormentorum ictibus in eum directis ab hoſtibus merſo, vnus relinquebatur is, de quo dictum, quem & pars aliqua molendini ab incendio relicta à tormentis hoſtilibus tutabatur. Bekeſchius igitur cum & tormenta & globos candentes fruſtra admoueri animaduerteret, vt quiſque maxime impiger in proximo conſtiterat, præmiis maximis propoſitis, vt facibus ignem muris ſubiicerent, hortatur, perque pontem ac aduerſum collem recta ad arcem mittit: iis ex Polonorum Lituanorumque munitionibus alii mox ſubmittuntur. Occurrebat ſingulari militum regiorum virtuti omnibus locis eximium hoſtium in defendenda arce ſtudium. Inprimis magno incommodo regios afficiebant ingentis molis trabes in ſuperiore parte muri, cuius latior ambitus, quam inferioris erat, iam ante in eum caſum ab hoſtibus conſtitutæ, quæ leui impulſu in regios deturbatæ, ac per cliuum prouolutæ magna cum ſtrage, vt quoſque arripuerant, ſecum ferebant. Tantus vero in reſtinguendis ignibus omnium ardor erat, vt non ætate confecti, non mulieres, non pueri, vel laborem, vel periculum recuſarent: quo minus & magna copia aquam aliaque opprimendæ flammæ ſuis ſupportarent, & in ſuccedentes regios profunderent. Deſiderati hac in oppugnatione aliquot viri fortes, ac in iis Michael Vadaſius, qui multis in præliis fortiter verſatus, ac ob virtutem militi Vngaro præfectus fuerat, dum ad tormenta Polonicarum munitionum cum Stanislao Penkoslauio ac aliis præfectis Polonis conſilia communicat, globo traiectus fuit. Non leue tamen hoſtes etiam incommodum acceperunt, cum quoties ad reſtinguendum incendium conferti vnum in locum concurriſſent, tormentis in eum directis, crebræ in illos eiaculationes fierent, ac non globis modo frequentes interimerentur, ſed fragmentis etiam lignorum ac trabium, quæ globi ſecum rapiebant, quæque maiorem fere quam globi ipſi ſtragem edebant, non pauci opprimerentur.

Polotta arcis oppugnatio.

Ad oppugnationis difficultates accedebat ſumma commeatus & ſubuectionum anguſtia: quæ à ſola fere Diſna, & ab inferiori parte fluminis ſuſtentabantur, Vilnam enim verſus, quæ amplius ducẽtorum viginti quinque millium paſſuum ſpacio inde diſtat, Poſtouam vſque, quæ paribus inter Vilnam & Polociã ab vtraque interuallis ſita, omnia hoſtis vaſtarat: tum vero propterea etiam minus commode ſubuehi inde poterat, quod Suſa in poteſtate hoſtium adhuc erat, cuius in præſidio qui erant, ſuperioribus diebus Koſacos Lituanicos, qui Kraſnam interceperunt, ſecurius agentes noctu oppreſſerant, caſtrumque incenſum ſolo æquarant, & tum vias ſubuectoreſque Polonos Vilna venientes infeſtabant. A ſuperiore parte fluminis propter Turoulienſe præſidium nullam etiam in partem liberæ frumentationes pabulationeſue erant. Ex aliis partibus Pleſcouiam verſus & Vielicolucum per centum fere millia paſſuum denſiſſimæ ac inuiæ ſyluæ erant. Adhæc Moſcus, qui cum exercitu ad Pleſcouiam peruenerat, cum obſideri Polociam intellexiſſet, lectiſſimam totius exercitus partem Boriſſo Seino & Theodoro Seremeto ducibus ſubſidio obſeſſis miſerat. Qui cum tuto Polociam in omnes vias regiis intentis peruenire ſe non poſſe exiſtimarent, Socolæ ſubſtitetant: ac, etſi Polociam non accederent, ad Diſnenſem tamen viam excurrebant, frumentatoreſque ac pabulatores Polonos excipiebant. Miſerat initio contra eas copias Rex Chriſtophorum Radiuilum Ducem cum lectis aliquot equitum alis: ei Ioannes Klebouicius Caſtellanus Minſcenſis ſe adiunxerat; cumque hoſtis aut intra munitiones, aut ſuo loco ſe contineret, nec iuſtam pugnandi facultatem daret: regii tamen in eos inuecti ſub mœnibus equeſtri prælio cum iis congreſſi ſunt. Quo vtrinque aliquot cæſis, captiuis aliquot Moſcis abductis, ad Regem reuerterunt: qui ibi quoque maioribus copiis rem gerendam ratus finem oppugnationis Polocienſis expectandum ſtatuit, in præſentia equitum ſtationibus aliquot contra eas collocatis. Augebantur incommoda hæc, quod viæ largiſſimis continuiſque imbribus ita corruptæ erant, vt iumenta, cum eluctari è luto non poſſent, pleraque labori immorerentur, omneſque viæ cadaueribus equorum complerentur. Quibus fiebat, vt cum vndique à commeatu interclusi regii eſſent, nec mercatores etiam initio hoc rerum in eam vaſtitatem caſtra frequentes ſecuti eſſent, eo vſque annona ac pabulum potiſſimum excreſceret, vt, quod inauditum antea in Polonia maxime fuerat, ſinguli modii auenæ denis taleris emerentur, qua generoſiores ſaltem equi ſuſtentarentur, reperirenturque ex Polonis & Vngaris, qui à mortuorum equorum carnibus non abhorrerent. In communibus omnium anguſtiis maxime premebantur Germani, non modo quod inter frequentes vrbes bellum gerere aſſueti, minus à neceſſariis rebus ad eas difficultates parati acceſſerant: ſed quod eo etiam loco caſtra faciebant, ad quem vltimo commeatus perueniebat: in fronte Vngaris, inde Lituanis, ab iis regiis caſtris poſitis. Ad quos, vt propius Diſnam verſus quique horum conſederaut, commeatum inde venientem primo loco peruenire neceſſe erat. Pruteni tamen, à Marchione miſſi, vt in maiori earum regionum neceſſitatumqne peritia, cum curribus, tum commeatu aliiſque neceſſariis optime à Principe ſuo inſtructi erant. Cum tantum vndique difficultatum circumſtaret, eamque ob cauſam ad conſilium, quid deinceps

Annona carAnnona caritas in caſtris Polocienſis.

ceps facto opus eſſet, Rex retuliſſet, huiuſmodi plæræque ſententiæ dicebantur, vt quod iam ante ſermonibus à pleriſque agitatum fuerat, corona facta omnibus viribus oppugnatio tentaretur. Id ea de cauſa Rex non probabat, quod, ſi id fruſtra ſuſceptum eſſet, in quo ſummam ſpem omnes ponerent, vt deinde tanquam omni ea conſumpta, præter diſceſſum nil reliquum haberent, verebatur. Itaque alia prius omnia tentanda exiſtimabat. Vngarum militem præmiis propoſitis ad muros denuo ſubeundos excitat: equitem, vt quiſque maxime manu ſtrenuus, vna cum pedite miſſo equo muros conſcenderet, hortatur: cumprimis eius rationem habendam docet, ne, quemadmodum antea fecerant, priuſquam vires plane incendia ſumerent, ſe reciperent: ſub muris denique teliſque hoſtium mortem pro gloria gentis opinioneque fortitudinis militari oppetere præſtare, quam infecta re ab oppugnatione diſcedere, ignominiamque hanc accipere. Ita miles magno ardore ſub mœnia arcis tædas, quæque in eos vſus iam ante præparata erant, alia præ ſe ferens, ſuccedit. Et cum tanquam inclinante fortuna pluuiæ ſub id tempus paulalum quieuiſſent, ignis fundamentis illatus, murorum latus id mox corripuit: idemque longe lateque amplexus, totum eum diem, cum extingui non poſſet, populabatur. Erat hic Auguſti viceſimus nonus. Interim cum incendium excitatum latiſſime colluceret, vereretur que Rex, ne ex vicinis locis, maxime autem Socola, hoſtes ipſis ignibus exciti, ad liberandam ab incendio arcem atque ſuos concurrerent: ac ex arce ſimul eruptio tentaretur, exercitum vniuerſum caſtris productum, iuſta peditum manu præſidio caſtris relicta, ſub ſignis in campo conſtituit. Ipſe aulico equitatu præſidio aſſumpto, quo melius in omnes partes animo occurreret, Polottam tranſgreditur: quod & Socolenſis via illac duceret, & eruptio, ſi qua tentaretur, ab illa parte maxime timenda eſſet. Territi his Moſci, de deditione agitare cœperunt, decemque de muris ſe deiicientes ad regios transfugiunt. Eos dum Bekeſchius ad Regem mittit, Vngarus miles, vt cæteros à deditione deterreret, ne per eam expugnatæ arcis gloria victoriæque fructu, ac omni laborum ſuorum præmio priuaretur, trucidat. Præter cætera enim, cum arcis tam celebratæ, tum præcipue ædis diuæ Sophiæ, quæ in illa eſt, vetuſtiſſimarum opum, argentearum ſtatuarum, ampliſſimorumque priſcorum Ruſſiæ Principum donariorum, quæ in illa fuiſſe dicebantur, fama ingentis prædæ ſpe militum animos compleuerat: qua illi incenſi omnes acerbitates, quo ea potirentur, æquiſſimo animo perferebant. Cum iam adueſperaſceret, magni & laboris & periculi videbatur, in tam præruptum collem per flammas euadere: durabat enim adhuc incendium, nec niſi per id vlla alia via militi in arcem patebat: hanc ob cauſam in ſequentem diem rem differri placebat. Interim dum in caſtra Rex ſe reciperet, ex Vngaricis ſtationibus nonnulli inter ſe ipſi cohortati globo facto, per pontem, de quo dictum eſt, in aduerſum collem contendunt, perque flammas nondum reſtinctas ſemiambuſti in arcem euadunt. His Poloni pedites non pauci exemplo inuitati ſe adiungunt. Contra eam partem, in qua incendium excitatum erat, ſubitario opere foſſam Moſci duxerant, per eamque minoribus tormentis diſpoſitis in omnes caſus ſe communierant. A quibus Polonis reiectis, perque flammas inde, quo temere progreſſi erant, recedere coactis, Moſci hoc ſucceſſu

Moſci de deditione cogitant.

Vngari in arcem impetum facientes repelluntur.

succussu elati, longius eos insecuti sagittis à tergo feriebant. Interim ducenti Zamoiscii pedites, qui præsidio ponti erant, per quem in arcem ibatur, repulsos conspicati, suppetias Polonis veniunt, Moscosque se recipere cogunt. Rex cum paulum versus castra progressus fuisset, ac interim irruptionem hanc militis conspexisset, ad ferendam munitionibus opem, in Socolensem potissimum viam intentus, quæ vsui sint, disponit. Idem Mielecius facit: equoque descendens, ac multos è Nobilitate, qui idem fecerant, secum trahens, munitionibus tormentisque præsidio accurrit. Non deerant sibi eo tempore hostes, exque altioribus turribus, præsertim vero mediæ arcis, vt longe cæteris altioris, creberrime in omnes partes globos explodebant. Ab iis, dum Rex cum Zamoiscio forte colloqueretur, vterque non leue periculum adiit. Nam cum forte Zamoiscius à colloquio eo equi mutandi causa se conuertisset, ac eques quidam in ipsius locum incautius se intulisset, globo penes ipsum Regem exanimatus concidit. Motum hunc nox suppressit, insignemque simul animorum mutationem attulit, vt de maxima spe, quam ex diei illius incendio conceperant, in aduersum casum deiectorum. Querebantur omnes, hostium animos hoc successu auctos, Polonorum imminutos. Inde inter nationes quoque dissensiones oriebantur, cum Poloni in Vngaros culpam temeritatis conferrent, ab iisque initium factum dicerent: & postquam in arcem perruptum fuisset, non satis animose altera ab altera rem gestam diceret. Has ob res sequentis diei antemeridiano tempore solum ad confirmandos militum animos dato, iterum oppugnatio cœpta fuit. Pridie Mosci ex propugnaculo, quod conflagrarat, se subduxerant: cumque is positus eius esset, vt in summo duorum coniunctorum laterum, quæ vtrinque quasi tutabatur, angulo collocatum esset: Mosci angulo, & quod inter duo proxima opposita inter se propugnacula, ad quæ ignis nondum peruenerat, spacii intererat, penitus deserto, propugnacula eadem inter se coniunxerant: interim vero spacium ad eundem locum, quem antea reliquerant, recipiendum nactos se rati, repetere eum cœperant. Hac re ad Regem delata, qui nullum sui rursum ibi communiendi tempus iis dari volebat, mox militem sub vallum rursum succedere, hosteque deiecto locum occupare iubet. Ita pars ea mōtis subito Vngarorum impetu capitur: ab ea deinde, quemadmodum iussi erant, secundum proximum latus munitiones proferunt, & propugnaculo, in quod primum incurrerant, ignem iniiciunt. Ex quo cum incendium ortum per totam noctem duraret, regii maioribus etiam aliquot sclopetis, quibus hostes infestabant, à fronte dispositis, eo vsque per totam noctem continuo opere fossas perduxerant, vt sub auroram ab hostium munitionibus non multum abessent, adque inferiorem loci eius angulum, in quem nimirum fossa ab hostibus pridie ducta desinebat, fere pertingerent: latera autem hostium ita nudarentur, vt ne intra præsidia quidem sua tuto consistere possent. His ab omni defensionis spe hostes interclusi, ad deditionis conditionem redeunt: mittuntur communi omnium procerum, ac militum nomine legati, qui vitam iis, qui in arce sint, paciscantur. Impetrant, vt singulis cum vestimentis, quo quisque velit, se recipere posset. Episcopus Cyprianus, & Palatini, qui arci præerant, soli deditionem dissuaserant, mortemque subire pręstare, quam viui in potestatem hostium se traderent, contendebant; iamque ante pulueri tormentario ignem subiicere, communique incendio

Oppugnatio iterato instituitur.

Tota arx deditur.

incendio arcem, seque & omnes, quotquot in arce, absumere conati, à militibus prohibiti fuerant: & tum sententia eorum communi reliquorum omnium metu repudiata, illi tamen in D. Sophiæ ædem se contulerant, non prius quam vi inde abstraherentur, decessuri. Rex retentis legatis, mittit, qui Episcopum & Palatinos ad se adducerent. Adducti in faciem procidentes more suo Regem salutant. Rex eos Laurentio Voinæ Lituaniæ Thesaurario, qui curam eorum haberet, tradi iubet. Mittit inde, qui arcem accipiant, partim Polonos, partim Vngaros.

Altero die cum rei diuinæ vacare ante omnia Rex vellet, proque obtenta victoria gratias Deo agere, fœtore proiectorum passim cadauerum, quæ insepulta hactenus Mosci reliquerunt, arcem ingredi prohibitus, Moscos, qui in arce ad hoc tempus remanserant, educi iussit. Ei rei proponuntur, qui ab iniuriis militis eos defendant. Decedentib. duplex locus assignatus, in alterum, qui in Regis ditionem atq; fidem venire: in alterum, qui in Moscouiam redire vellent, concedebant. Vtrisq; liberum de se cōmodisq; suis statuendi arbitrium permittebatur. Maior pars reditum in patriā, & ad Principem suum eligebat, insigni in vtrumq; fide ac perseuerantia, cum eorum nemo esset, qui non ad certam mortem & cruciatus exquisitos proficisci se existimaret. Pepercit tamen iis Moscus, seu quod extrema necessitate adactos existimaret, seu quod aduersis rebus de crudelitate sua remiserat: perque vicina præsidia eos distribuit, in quibus deditionis Polocensis maculam virtute abstergerent. Ne à milite iniuriam acciperent, summam Rex curam adhibuit. Quæ res tantam illi admirationem in animis hostium peperit, vt quo magis clementia & fides ignota hominibus durissima seruitute oppressis essent, eo magis in illo virtutes hasce admirarentur. Reperiebantur per areā arcis dispersa corpora nonnullorum Polonorum militum: quos illi, quod in tanta victus atque omnium rerum penuria euenire necesse erat, in subiectis arci sclopetariorum hortis herbas, quibus extremam famem tolerarent, legentes oppresserant, ac intra munitiones suas abstractos immani cruciatu lacerarant. Maxime in Germanorum vnum atque alterum crudelius, quam in cæteros sæuitum ab illis animaduertebatur. Crure tenus lebeti impositos igni circumiecto feruenti aqua viuos coxerant, manibusque eorum fune per lacertos traiecto à tergo reuinctis, ventrem totumque corpus eorum crebris in longitudinem per id factis vulneribus, ad scissi thoracis modum fœdissime laniarant. Fremebatur passim hanc ob causam à militibus. Rex tamen fidem hosti semel datam nulla ratione violandam ratus, iis, qui in Moscouiam redibant, duas alas equitum, qui ab iniuria eos tuerentur, adiunxit.

Moscorum crudelitas.

Postridie supplicationes ob rem prospere gestam cum in arce haberi non potuissent ob fœtorem cadauerum, quæ insepulta hactenus Mosci reliquerant, in castris habitæ fuerunt. In Poloniam etiam de iisdem obeundis edicta missa. Præda minor expectatione ac fama tam opulentæ arcis reperta. Omnis militi concessa, minime tamen spei eius satisfecit. Non minori fere in precio, quam reliqua præda, bibliotheca ibidem inuenta apud homines literatos habebatur. Erant in ea præter annalium libros, plærique Doctores ecclesiastici Græci, ac in iis Dionysii Areopagitæ de hierarchia cęlesti & ecclesiastica libri Slauica lingua omnes, quorum plærosque à Methodio & Constantino in eam linguam è Græca traductos ipsorum an-

Supplicationes in castris habitæ.

Præda in arce inuenta.

nales tradunt. Apparatus bellici, maxime autem pulueris tormentarii tan-
tum reliquum fuit, vt licet per omne id obſidionis tempus magna eius pars
abſumpta fuiſſet, nil tamen adhuc ad longiſſimam quamuis obſidionem
tolerandam defuturum iis fuiſſe videretur. Commeatus etiam atque pabu-
li ſatis magna copia inuenta ex labore & inopia exercitum breui refecit. Sed
dum è tot incommodis ſibi quſque primo proſpicere contendit, iurgia in-
ter nationes Polonicam & Vngaricam orta eo vſque proruperant, vt cuneo
Inter Polonos & Vngares iurgia.
facto ſtrictis vtrinq; gladiis mutuo in ſe irruituri conſiſterent. Inter quas gre
garii militis diſſenſiones Senatorii etiam Ordinis ducumq; ipſorum offen-
ſiones nonnullæ exiſtebant. Nam & Mielecio cum Radziuilo ex cõmunio-
ne muneris alienationis nonnihil interceſſiſſe videbatur: interq; eundem &
Zamoiſcium, cum hic, ſi quid rationem muneris eius ſpectãs attingeret, of-
fenſum eum iri exiſtimaret; Mielecius pro mutua neceſſitudine nõ ſatis au-
toritatem muneris ſui iuuari à Zamoiſcio arbitraretur. Militi, quo diſſidia
inter eum tolleret, quod præda expectationi eius non reſpõderat, donatiuũ
Rex dedit. Tenebantur adhuc in agro Polotienſi præſidiis hoſtium Socola,
Turoulia, Suſa, aliaq; caſtella quædã, quæ niſi prius, quam inde diſcederet,
deieciſſet, pacatã ſe regionem eam obtinere nõ poſſe Rex intelligebat. Ma-
xime à Socola & Turoulia timebat: quarũ cum illa à læua ad Pleſcouienſẽ
viã pertineret, & iã ante ſummiſſis inde copiis firmata fuiſſet, ne id poſthac
rurſum fieret, maioribuſq; copiis inde aliquid tentaretur, verebatur. Hanc
quod ad Dunã fl. poſita eſſet, itidem magnam totius eius regionis infeſtã-
dæ opportunitatem habere videbat. Socolam Mielecium mittit: hic equita-
tum peditatumq; Polonicum, & militem Germanicum aſſumit. Turouliam
Bekeſchium cum Vngaris mittere in animo habebat: interim cum Martinus
Arx Turoulia capitur
Kurcius cum Koſacorum manu Palatino Vilnenſi operam ſuam detuliſſet,
is adiũcto ei Cõſtantino Lukomſcio Præfecto Vlenſi eo miſſus fuit. Moſci,
qui in præſidio erant, quod per eos dies tormẽta atq; ignes ceſſare animad-
uertiſſent, id quod erat, Polociam in poteſtate Regis coniectura augurãtes,
ne quicquam retinentibus eos Pręfectis per auerſam portam ſe eiiciunt, fu-
gaq; caſtrum deſerunt. Palatini, qui in eo remanſerant, ad Regem adducũ-
tur. Suſam, quod omnium eſſet munitiſſima, in eaq; Moſcus maximũ belli
apparatum commeatuſque haberet: & tamen citerius Dunam in ſolo Litua-
nico poſita præſidiis aliis exciſis, omniq; commeatu intercluſo, vltro in po-
teſtatem ventura videretur, in præſentia tentare non placebat. Quibus per-
fectis, quæ ad ſtatum prouinciæ ſtabiliendum, diuinarumq; rerum curam
tenderent, adminiſtrare Rex inſtituit. Regebatur Polocia antiquitus, quẽ-
admodum & Kiouia à legatis regiis; Palatinorum honore ac dignitate, cum
per totam Lituaniam non plures quam duo Palatini, Vilnenſis ac Trocen-
ſis, totidem Caſtellani eſſent, carebat. Poſtea amplificato Senatu Lituanico,
non modo Polociæ & Kiouiæ Ducatus, ſed & Vitepſcia digna viſa, quæ à
Palatino adminiſtraretur.

Mielecius Socolam cũ exercitu contendit.
Mielecius interim Socolam cum exexcitu contendens, in itinere cum
viarum proximis pluuiis inundatarum, tum commeatus maximis difficul-
tatib. afficiebatur. Tormenta Rex Dunã ſecundo flumine Dryſſam vſq; ad co
gnominis caſtello illi fluminis cũ Duna cõfluentem demiſerat: ab eo loco
per Dryſſam Socolam vſque trahebantur. Cum ad Socolam fl. Dryſſa etiam
nonnihil exercitum moraretur: quod ponte, qui Kaunæ ex nauibus factus
erat,

erat, alter ad Polociam exercitus in tranſeundis commeatibus vteretur,
nec alterius tam ſubito expediendi ratio iniri poſſet, Ioannes Zbaraſius
Palatinus Braslauienſis cum equitatus parte flumen tranat, auerſaque à
Socola parte Pleſcouiam verſus in excubiis agit. Ad reliquum exercitum
tranſportandum Nicolaus Vrouiecius equitum præfectus operam ſuam
Mielecio detulit, rateque ex robuſtiſſimis trabibus, iiſque catenis ferreis,
aliiſque firmiſſimis vinculis inter ſe deuinctis ab eo effecta, exercitus tra-
ductus fuit: nil aliud hoſte moliente, cum non difficulter tranſitu impe-
ditos prohibere potuiſſet, quam quod eorum excubiæ de more ad terro-
rem Polonis faciendum obequitantes diuerſarum gentium, quæ ſub im-
perio Moſci, Kaſanorum, Aſtrakanorum, aliarumque nationum copias
ſuo quaſque nomine citarent. Propter viarum malignitatem, & iumen-
torum proximis ad Polociam incommodis amiſſorum inopiam currus
miles nullos ſecum deuehere potuerat. Itaque non metatis caſtris, fixis
tantum ſecundum Dryſſam flumen tentoriis conſedit. Germanicus pedi-
tatus ſecundũ Dryſſam, Polonicus verſus Niſciã foſſas munitioneſque, quę
Socola obſidetur.
diuerſis locis cœptę deinde cõmitterẽtur, ad caſtrũ agere inſtituit. Moſcus,
quod Polonorũ non adeo magnum numerũ videret, & cum ſuperioris ob-
ſidionis, tum itineris incommodis debilitatos; ſuos omnib. reb. integros ſi-
mulato metu, quemadmodũ ex captiuis poſtea cognitũ, intra munitiones
per noctem ſe continere, curatiſq; interim corporibus, omnibuſq; ad eru-
ptionem paratis ante lucem eos adoriri in animo habebat. Forte accidit, vt
Dobroſolouius, tormentis à Mielecio præpoſitus, tres globos candẽtes ex-
periretur. Ex his duo cum incendium feciſſent, ab hoſtib. ſuppreſſi fuerunt:
vnus cum imo fundamẽto adhæſiſſet, non animaduerſus haud multo poſt,
quod muri ex abiete & arida materia facti eſſent, latiſſimum incendium ſuſ-
citauit. Quo viſo Mielecius cum ſignum tuba quo ad arma capienda omnes
conuocarentur, mox dediſſet, Moſci inopina re turbati, ſimulq; regios irru-
pturos exiſtimãtes, cum reſtinguere incendium non poſſent, diuerſis portis
trepidi ſe effundunt. Seremetus cum parte equitatus Pleſcouiam verſus ſe
recipiens, in Ioan. Zbaraſium Palatinum Braslauienſem, qui ab ea parte ho
ſtem obſeruabat, incidit, viuuſq; cum ſuis in poteſtatem eius peruenit. Qui
ab altera parte cũ Boriſſouo Seino ſe eiecerant, in Germanos inciderunt. Hi
cupiditate vlciſcẽdi tot annorũ iniurias, quib. in nomẽ Germanorũ crudeli-
ter Moſcus ſæuiiſſet, cuiuſq; recens exemplũ nuper capta Polocia vidiſſẽt, o-
mnes, in iiſq; Seinũ occidunt. Qui reliqui in arce erant, ſupplices vitã roga-
re: ſed irrumpente milite Germanico, ac omnes promiſcue cædente, deſpe-
rata ſalute cataractam ex ſuperiori loco portæ imminentem demittunt:
Expugnatur.
concluſoſque in arce ad quingentos milites Germanos interficiunt. In-
terim Rozdraſeuius, & Germani quidam ac Poloni impigre portam ef-
fringunt, qua patefacta tum vero pars cæſa fuit, partim rerum omnium
deſperatione adducta vltro in ignem ſe præcipitans conflagrauit. Ma-
gna vbique cædes fit, multi inter occiſos obeſo corpore erant: iis foca-
riæ Germanorum apertis corporibus ad notas vulnerum medicationes, ac
in his Seino quoque adipem detraxerunt. In præda etiam operæ precium
factum, argentiq; ſignati apud pleroſque primores pleni loculi reperti, mi-
litem ſuperiorib. incõmodis attritum non refecerunt modo, ſed & locuple-
tarunt. Mielecius cum exercitu ad Regem reuerſus, magnum captiuorum

 numerum

numerum,quorum partem publice Regi,partem amicis donauit,ſecum attulit. Rex Præfectis pleriſque,centurionibuſque, ac militibus etiam,quorum paulo inſignius facinus extitiſſet,cum Præfecturis,quæ tum vacabant, tum aliis militaribus donis ob virtutem donatis,quæ in quæque ſtatiua copiæ ducendæ eſſent, præſcribit. Inde Diſnam proficiſcitur. Hic quod vlterius in Moſcouiam proximo anno bellum promouere conſtituerat, tormenta omnia præter ea,quæ refectione opus haberent, relinquit.Inde literas ad Moſcum mittit,quibus ipſius inſtituto,quo ille poſt Liuoniam vaſtatam vſus fuerat,de ſucceſſu expeditionis certiorem eum facit. Rex conſcenſo Diſnæ nauigio, ſecundo Duna non parum fluminis eius amœnitate delectatus Druiam: inde terreſtri itinere per Braslauiam Lithuanicam triumphans Vilnam venit, cui legatus Pontificius Andreas Caligarius, & complures ex Nobilitate, tum ciuitas Vilnenſis tota in gratulationem effuſa, ac inter alios Moſci quoque deditícii panem ac ſalem, quibus ſuum Principem venerari conſueuerunt,ei offerentes obuiam proceſſerunt.

Rex literas ad Moſcum dat.

Rex triumphans venit Vilnam.

Moſcus audita incredibili Regis hoc in bello felicitate, nuncioque amiſſo Polociæ ac præſidii Socolenſis cæſi accepto, Pleſcouia in interiorem Moſcouiam ſe recepit, ac reipſa forte tum perſpiciens, vnicum regni robur fortes ac fideles populos eſſe, ex itinere ad eos, qui Suſæ præſidio præerant, litteras præter morem eius ſcriptas miſit, vt corruptis omnibus tormentis, puluere nitrato,& quicquid ſecum deferre non poſſent, munitionem deſerant. Interceptæ ſunt hæ à Mielecio, qui de tormentis potiſſimum, & apparatu bellico ſolicitus, qui ad deditionem hoſtes hortaretur, miſit. Eædem autem cum in Palatinum Polocienſem etiam incidiſſent, ipſe quoque eo accurrit. Hoſtes pacti, vt ſingulis cum veſtimentis diſcedere liceret, caſtrum, tormentaque, & quicquid in eo apparatus bellici erat, tradiderunt. Quibus confectis, Mielecius in tres partes exercitum diſtributum in hyberna deduxit, Primis Chriſtophorum Niſczcicium legatum, alteris Martinum Kaſanouium, tertiis Sigiſmundum Roſnium præfecit. Iam ante Conſtantino Oſtrogio Duce excurſionem in ditiones hoſtiles, quæ ad Boryſthenem pertinent parante, Nicolao Sieniauio ſtationum Ruſſicarum Præfecto Rex mandarat, vt cum iis copiis, quæ in Ruſſiæ finibus ſub imperio eius excubabant, cum illo ſe coniungeret, inque hoſticum à Kiouia tranſgrederetur. Verum Sienauio longinquitate locorum impedito, & adulto iam autumno, non prætermittendum id gerendæ rei tempus Dux ratus, collectis ex clientibus ſuis aliquot hominum millibus, aliſque ex iuuentute compluribus ſe ei adiungentibus, cum filio Ianuſio, & Michaele Viſnieuiecio Caſtellano Braslauienſi Boryſthenem tranſgreſſus in hoſtilem terram turmis aliquot expeditiſſimis Tartarorum inuectus, obuia quæque peruaſtauit, & ad Starodubum, Radehoſtiam, & Podczopouiam vſque populationibus per leuiores equitum turmas factis, ingenti cum præda diſceſſerat. Pari ſucceſſu Ioannes Solomirecius, qui poſt patris mortem extra ordinem Mſcislauienſem Præfecturam adminiſtrabat, Iaroslaum oppidum, pagoſque complures diripuerat atque euerterat, Philo etiam Kmita Præfectus Orſanenſis, cui turmæ aliquot equitum aſſignatæ erant, coacta ad eas non mediocri finitimis è locis cuiuſque generis hominum manu in ditiones hoſtiles tranſgreſſus, duobus circiter millibus pagorum incenſis, & ad Smolenſcum populationibus prouectus, præter agri ſolum nil in iis locis

Moſcus auditis Regis in bello ſucceſſibus in interiorem Moſcouiam ſe recipit.

Suſa dedita.

Polonicus exercitus hoſtilẽ terrã vaſtat.

locis reliquum fecerat, indeque magna cum omnis generis præda nullo dettimento accepto ſuos reduxerat. Rex cum aliis neceſſariis de cauſis, maxime vero vt bellum perſequeretur, comitia ad viceſimam tertiam Nouembris Varſauiæ indixit: interim quæ ad Lituaniæ ſecuritatem pertinerent, quæque in omnes caſus contra hoſtium impreſſiones opponenda iudicabat, cum Senatoribus Lituanicis conſtituit, qui eorum præſidio prouinciæ domi remaneant, qui comitia obeant, inter eos comparat. Vilnæ Radiuilum Palatinum Vilnenſem, qui cum imperio militari erat, relinquit, ſimul magiſtratus vacantes diſtribuit. Vilna inde Grodnam mouet, vbi venationibus, quo vno animi ergo ſingulariter reficere ſe ſolebat, dies aliquot dat: vbi Caſpar Bekeſchius Vngarus non minus inimicitiis, quas cum Rege acerrime olim exercuit, quam virtute ſua clarus diem ſuum obiit, qui moriens couiugem ſuam duoſque impuberes filios Regi & Zamoiſcio accurate commendauit.

Rex comitia indicit Varſauiæ.

Caſpar Bekeſchius moritur.

Dum hæc geruntur, non iidem in Polonia de Rege omnium ſenſus, variique ac diuerſi animorum motus fuere. Erant nonnulli, qui, cum ampliſſima qnæque à Rege ſibi polliciti fuiſſent, & vero in tanta publicarum rerum difficultate non poſſet vel effuſa Regis liberalitas omnium expectationi ſatisfacere, quod, quæ, ſperauerant, non conſequerentur, alieniori fere ab eo animo erant. Cumque quilibet è Nobilitate in electionibus Regum ſuffragium ferat, magna erat multitudo eorum, qui, quod Regi in regno adipiſcendo ſuffragati eſſent, ipſum regnum debere ſibi arbitrabantur: videnteſque Radiuilos, Mielecium, ac Zamoiſcium neceſſitudine affinitateque inter ſe coniunctos tot honoribus ac dignitatibus auctos ſe, angebantur animo, eaque in ſuam perniciem comparata interpretabantur: & quod beneficio non afficerentur, iniuriam rati, ſumma in ea Republica facultate, in qua, quæ quiſqu ſentit, pari libertate dicere poſſit, omnia ſuſpecta facere, cunctaque vel præclara facta Regis ſiniſtre interpretando corrumpere conabãtur. Iam ab initio cum Leopolim Ruſſicarum rerum cauſa proficiſceretur, nõ deerãt, qui collecta gaza à Sigiſmundo Auguſto relicta præſentiũ tædio in Tranſyluaniã ſe recipere eum in vulgus fingerent. Poſtquam Suirum diẽ exercitui edixiſſe eum intellexiſſent, nil horum gerendi quicquam contra hoſtem animo ſuſcipi, cuius potentia maior eſſet, quã vt illius viribus labefactari poſſet: ſed quæri colorem tributarias pecunias, quas in immenſum exaggerabãt, interuertendi. Quidam altius prouecti Reginæ animum tentare cœperant: oſtendere, ſperni ætatem eius à Rege, diuortium ab eo agitari, miſſum ea cauſa Petrum Volſcium Epiſcopum Plocenſem ad Pontificem. Querebantur fere non ſatis fieri conditionibus à Rege, cum regnum ei deferretur, in Tranſyluania acceptis, homines aduentitios in honorib. & præfecturis collocari. Ducem Curlandiæ non ſuo loco ac tempore, deterioribuſque è Republica conditionibus, quam antea, poſſeſſioni Ducatus eius confirmatum traducebant. Quæ cum pleraque tempus refutaſſet, maximeque Leopolienſem profectionem, Suirenſemq; expeditionem falſo in inuidiam vocatas apperuiſſet, literis de comitiis allatis, iurgia inter nationes Polonicam & Vngaricam exorta verbis extollebant: externos homines induci, à quibus contemni imperium militare: vim ſummi magiſtratus eneruari: iam capta Polocia Regem noua tributa in conuentibus atq; comitiis petiturum: ſed vt omnis Moſcouia in poteſtatem

Non iidem omnium de Rege in Pol. ſenſus.

veniret, in tanta amplitudine finium, quam tantæ molis adminiſtrandæ rationem, quam vtilitatem fore, cum interim longe magis neceſſariam præſtabilioremq; Reipublicæ vulnera curationem requirerent? Quidam vt tres partes prouentuum ex Præfecturis à Præfectis exigeret, Auguſtanæ cuiuſdam conſtitutionis, quam illi in eam ſententiam interpretabantur, autoritate poſtulandum cenſebant: cum, ſi id fieret, perpetuo finem tributis id allaturum dicerent. Quæ cum in vulgus moueri Rex animaduertiſſet, ac liberius omnibus, quam antea occurrendum arbitraretur, primo comitiorum die Ioannes Zamoiſcius Cancellarius, accommodata ad rem præſentem oratione, ea ſic diluit: Si vllum tempus fuiſſet, quo pro maximis in Rempublicam beneficiis Deo Optimo Maximo gratias agerent, id hoc potiſſimum eſſe docet, quo tam præclaram victoriam ab eo hoſte adepti ſint,

Ioan. Zamoiſcii Cancellarii oratio pro Rege.

„ quem propter ſummam potentiæ, virtutis bellicæ victarumq; ab eo gentiũ
„ opinionem, formidaſſent omnes: nemo vinci potuiſſe exiſtimaſſet. Cõtigiſ-
„ ſe id tamen ſingulari benignitate diuina: hoſtem non modo victum, ſed
„ prouincia Polocia, victoriæ huius perpetuo monumento, ac ſuperiorum
„ victoriarum eius dignitate ſpoliatum pene eſſe: omnes eius triumphos,
„ quos per tot annos de Liuonibus ac Suecis, quos de Kaſanis & Aſtracanis
„ ſubactis, quos de Tartaris, de Turcis denique Tanaim & Volgam iungere,
„ Caſpiumque mare in Euxinum Pontum immittere tentantibus, deque tot
„ aliis bellicoſis & barbatis nationibus habuerit, hac victoria ei detractos
„ in hoc de illo triumpho prælatum iri. Quæ cum, quanta ſint, inquit, er-
„ ga nos Dei beneficia, intelligamus omnes, eadem niſi conſtantia & virtute
„ tueamur, inertia noſtra fructus ex iis percipiemus nullos, ex quibus, ſi recte
„ benignitate hac diuina vtamur, maximos percipere poſſimus. Magnum
„ eſt, quodque ſuperioribus temporibus vix ſperandum nobis videbatur,
„ ampliſſimum agrum ab hoſtibus tot annorum ſpacio poſſeſſum, quo maxi-
„ ma ex parte opes Lituanicę quõdam niterentur, receptum: hoſtem tot pro-
„ ſperarum rerum ſucceſſu ebrium in perpetuo victoriarum curſu repreſſum:
„ auerſa arma eius in vaſtitatem ac perniciem ditionũ harum intenta. Omnia
„ hæc niſi reliqua, quæ reſtant, belli eius perficiamus, vereor, vt non modo v-
„ tilitatis nil nobis attuliſſe, ſed ne optanda quidem tanto in labore ac ſum-
„ ptu fuiſſe videantur. Hoſtem habemus potentiſſimum, cuius quę & quantę
„ opes ſint, & nemo ignorat noſtrum, & tot deuictæ ab eo nationes teſtãtur.
„ Hunc moderate ne vel hanc amiſſæ prouinciæ cõtumeliam ferre vel quie-
„ turum putamus? Fremit ille iam, & tanquam fera aliqua intra ſepta conclu-
„ ſa omnes amiſſa recuperandi, & acceptas iniurias vlciſcendi exitus ac ratio-
„ nes quærit. Demus huic vel cũctatione noſtra, vel pace cũ eo facta colligẽdi
„ ſui, acceptaq; incõmoda ac domeſtica vulnera, atq; inſcitiam eius, quę hoc
„ bellum peperit, ſanandi ſpacium: quis omnium tam ſecuto eſt animo, qui
„ non multo maioribus viribus ad ſarcienda incommoda irruiturum in nos
„ proſpiciat, quem nec propter potentiã difficultas vlla à bello reuocare, nec
„ in pace propter perfidiam vlla iuriſiurãdi religio retinere poſſit? Sero nimiũ
„ reſiſtendi ei rationes tum quæremus, quem iam trepidum ac perculſum ſi
„ non leui momẽto impellere, facilius certe ſuperare poſſimus. Quod vt nõ eſ-
„ ſet nobis verẽdum, illumq; accepta iniuria vel omnino quieturũ, vel nil ab
„ eo periculi expectãdum nobis eſſe, Deus nobis fidẽ faceret: quis n. alius tã-
„ tæ rei idoneus autor exiſtat? at nonne tãta gloria bello hoc parta, quæ dein-

ceps de nobis hominũ exiſtimatio futura ſit, cõmouebimur? aut vlla ratio- „
ne opinionem bello hoc collectam tueri nos poſſe, ſi in tantas res gerendas „
ingreſſi in medio earũ curſu deſtituere eas videamur: quenquã deniq; futu- „
rum exiſtimabimus, qui nõ fortunæ potius ſucceſſus hoſce, quã virtuti tribu- „
turus ſit? Sunt n. quæ virtute ac ratione adminiſtrantur, cũ exigua fortuna iis „
interueniat, eorũ & media primis, & exitus vtriſq; cõſentanei: fortunę vt cęci „
ſunt impetus, ita vltima primis raro reſpõdentia. Quod ſunt, qui in tanta di- „
tionũ amplitudine difficultatẽ earum adminiſtrandarum ſubterfugiũt, nec „
expectãdum latius imperium putent, quod ſumptu ac labore magno partũ, „
Reipublicæ vſui nulli eſſe poſſit: mirũ ſane videri debet, eo in Rẽpublicã ani- „
mo quenquã eſſe, quo in ſua ſit nemo. Quis n. omnino eſt, qui nõ decẽ poſ- „
ſeſſiones, quã vnã malit? grauiora ſunt onera amplæ rei familiaris: eadẽ ma- „
iorib. cõmodis opportunitatibuſq; penſantur. Reipublicæ vero noſtræ ego „
hanc rationẽ eſſe video, vt, ſi neruos rerũ gerendarum habere, ſi ſtatum hũc „
ciuitatis tueri velimus, nouũ omnino regnum neceſſario ei adiungendũ ſit. „
Nã cum ditiones omnes, quæ ad eam acceſſerũt, in ciuitatem iiſdẽ legib. re- „
ceptæ ſint omnes, nulla in prouinciæ formã redacta, nulla tributaria facta. „
Itaq; in pari omnium libertate onera etiam exæquata ſint inter omnes: iis ſi „
leuari volumus, quã eius rei facultatẽ habebimus, niſi inſtituto maximorũ „
quorũcunq; imperiorum, nos etiam nouũ ei imperium adiiciamus, in quod „
tributis vectigalibuſq; in eo cõſtitutis grauior cõmunium onerum pars de- „
riuari poſſit. Erat Ruſſia ante, vt primũ armis victa, tributaria: nõ parũ tum „
ſubſidio eius ſubleuata Reſpublica fuit: Lituaniæ quoq; magnum Ducatũ, „
cum antiquis legib. à Regib. Polonię regeretur, plurimũ per ſeipſum ad ſub- „
mouendum Moſcum Tartarumq; valuiſſe meminimus: cõiuncto eo cum „
regno, quantũ ad publica onera acceſſerit, ſentiendo vnuſquiſq; experitur. „
Quod ſi qui inopiam ac familiaris rei auguſtias inertiæ ſuæ prætendendas „
exiſtimant: ii, ſi voluptatib. luxuriæq; modum faciant, ac quos in inanes vel „
perditas res ſumptus prodigunt, in meliores vſus conuertant, vel præclariſ- „
ſimarum quarumcunq; rerum gerẽdarum neceſſariis adminiculis minime „
ſe deſtitui reipſa perſpicient. Alios, qui domeſticas res conſtituendas arbi- „
trantur, non reprehendo: ſi tamen cogitent iidem, præterquam quod inte- „
ſtinorum incommodorum ſanatio ſemper poteſtatis eorum futura ſit, op- „
portunitatem belli aduerſus Moſcum, qualem nunc habeamus, nõ ſemper „
nos habituros: potiorẽ etiam ſalutis, quam aliarũ rerum curam eſſe debere. „
Sunt & qui minus hactenus ſatisfactum ſibi exiſtiment. Habent ii nunc cã- „
pum cum virtutis ſuæ illuſtrandæ, tum demerendi Regis: proficiſcantur in „
bellum: operam ſtudiumq; ſuum Reipublicę accõmodent, à que virtutis a- „
mantiſſimo Rege ampliſſima quæque expectent: ſi vel ætas, vel valetudo, „
vel fortuna cuiuſquam id non permittunt, non deſunt rationes in togata e- „
tiam ac ciuili vita bonis artibus emergendi: obtrectationibus ac prępoſteris „
Rempublicam turbandi ſtudiis nemo, qui virtuti ac bonis artibus deben- „
tur, præmia conſequuturum ſe ſperet.

Hac ratione dicta, etſi minime nuncii dubitabant, quin & bellum, & tributũ vlterius ſciſcerẽt, quod in priuatis cõuentib. victorię hoc ſucceſſu lęta, ac in ſpẽ futurorũ erecta, frequens in eam ſententiam Nobilitas inclinarat: tamẽ vt aliorũ de ſe opinioni ſatisfacerẽt, ex iis, quę publice iactari animaduertiſſent, cum de aliis quibuſdam, tum dę conditionib. quib. nõ ſatisfactũ

Nuncii de aere alieno publico diſſoluendo mentionem inferunt.

à Rege diceretur, & de ære præſertim alieno publico diſſoluendo mentionem inferunt. Docebatur, ſi qua antea in regnum pecunias ad tuendum, dum veniret, regnum Rex præmiſiſſet: quas ſecum attuliſſet: quas in militem, qui ante aduentum eius meruerat, erogaſſet: in ſedandos Gedanenſium motus: in hoc ipſum denique bellum de priuata ſua inſumpſiſſet; expenderent: ſi quid deinceps facere inſtitueret, conſiderarent, vt nihil nimirum priuatum, nihil à publico ſecretum haberet, verum omnia ſua, ac vitam ipſam Reipublicæ impendere non dubitaret, facile conſtituturum, rectene quid in bello Reſpublica deſideraret. Nam quod ad vectigalium quorundam penſionem pertineret: ſi priuati commodi fructum aliquem ſequeretur, ſatis perſpici, longe maiori cum emolumento eius futurum, ſi in eas res, quarum prouẽtus non exiguus ſit, redimendas, quam in bellum pecunias conferret: verum ita animo paratum eſſe, vt in præſenti Reipublicæ periculo priuatum emolumentum publicæ vtilitati ac dignitati poſtponere mallet.

De tribus præfect. prouentuũ partibus.

De tribus illis, quę Præfectorum propriæ ſunt redituum, partibus ab initio cum propoſuiſſent, reſponſum, non contineri id verbis conſtitutionis Sigiſmundi Auguſti, nec contra leges publicas, quibus à verbis conſtitutionum recedere prohiberemur, in eam ſententiam verba trahenda, quæ Nobilitatem omnibus virtutum præmiis ſpoliatam in agros atque familiaris rei ſtudia cogeret. Quem enim poſthac fore, niſi iis præmiis ad virtutem excitetur, qui operam ſuam in bello, in legationibus, in publicis muneribus obeundis Reipublicæ præſtare velit: qui nullis commodis propoſitis, dignitati ornamentiſq; patriæ ſeruiat? Cũ & de militaris imperii imminutione exterorumq; honorib. agitatum fuiſſet, oſtendit Rex, nullã ſe in re, magiſtratus ei autoritati derogatum voluiſſe: præfeciſſe ſe Bekeſchium Vngaris, non vt ſua autoritate bellicarum rerum quid adminiſtraret: ſed vt ducis imperio ſubeſſet, interpretiſque munere ad militem Vngarum apud ipſum fungeretur: externo milite neceſſitate adductum in bello hoc vſum, quod regnum hoc à peditatu minus inſtructum eſſet: aliorum exterorum opera in rebus Tranſyluanicis ac priuatis miniſteriis ſe vti. Multa de hoc genere, vtendumne opera exterorum eſſet, cum inter nuncios Nobilitatis diſputata, tum à Senatoribus ipſis multa eam in ſententiam dicta fuerunt: non eſſe improbandum, ſi qui pro aliena Republica periculum ac laborem ſuſcipere, ſanguinemq; pro laude ac dignitate eius profundere velint: non eſſe ſapientis, quod externorum periculo conſequi poſſit, ciuium ſanguine quærere velle: hac ratione maxima imperia primum coaluiſſe, indeque ad ſummam amplitudinem prouecta: hoc ipſo in regno multas primarias familias ab exteris oriundas: alliciendos potius, qui ſuã virtutem Reipublicæ dignitatẽ aggregare velint: poſſeque id commodo Reipublicæ fieri, modo id proſpiciatur, ne vel legibus, vel magiſtratib. à ciuiũ corpore ſe ſeiũgant, ſed iis vtriſque vna cum reliquis ciuibus pareant; vel eo potentiæ excreſcãt, vt ciues ipſos opprimere poſſint: vel honores iis mandentur: ſed illi quidem in priuatis miniſteriis verſentur, publicis honoribus ac magiſtratibus ſoli ciues præſint: quodque in aliis Rebuſpublicis obſeruatum ſit, agris ac eius generis commodis virtus eorum interim remuneretur: in honoribus capiendis ciuium præcipua conditio ſit. Silentium deinde ea de re fuit: peditem externum nemo erat, qui neceſſarium eſſe negaret.

De Curlãd. Duce nunciorum reſponſum.

De Curlandiæ Duce oſtenſum Ducatum eum à Sigiſmundo Auguſto Rege, cum Liuonia primum

primum ad regnum ſe adiungeret, longe grauioribus è Reipublicæ conditionibus Duci collatum fuiſſe: recte atque ordine, quod priorum Regum autoritate iam ante affectum fuerit, meliori Reipublicæ lege à Rege tranſactum: quod diploma ipſum teſtaretur. Itaque nil alienum à moribus & exemplis maiorum factum, quibus omnium temporum receptum fuiſſet, vt, quæ à ſuperioribus Regibus feuda conſtituta iam eſſent, ea poſteriores, ſi nihil in iis mutarent, vel adiicerent: noua etiam, ſi quæ ipſi adiunxiſſent iniuſſu Ordinum, Senatus conſilio adhibito conferrent. Legationis Epiſcopi Plocenſis cum in Senatu mentio facta eſſet, cauſa eius vulgata, quæ iam in priorib. comitiis in Senatu propoſita fuerat, ſuſpicionẽ diuortii agitati, & ipſam ſuſtulit. Ita nullo repugnante, quod priori anno ſancitum, in hunc denuo tributum iubetur. Præfecti conſilio inter ſe habito redituum Præfecturarum ſuarum alteram quartam, qualis Rauam in ærarium publicum inferretur, vltro Regi detulerunt, conditione adiecta, ne autoritas præſcriberetur, vel in exemplum deinceps traheretur.

Poſtulatur à Rege vt per legatos bellum gereret.

Poſtulatum inter alia à Rege, vt per legatos bellum gereret, ipſe à periculo armorum abeſſet. Quod cum animi ſui magnitudine indignum Rex iudicaret, oſtenſum præter ea fuit, quo plures voluntarii, ſi in conſpectu Regis operam nauaturi eſſent, inuitarentur, ac ad minuendas controuerſias, quæ ex Polonicorum & Lituanicorum magiſtratuum æmulatione exiſtere poſſent, præſentiam eius non modo vtilem, ſed pene etiam neceſſariam futuram.

Leges in his comitiis latæ de feudis.

Leges in comitiis hiſce cum de aliis, tum quæ ad feuda beneficiariorum Principum, ad imperium militare, pœnaſque ſcelerum pertinerent, à delectis ex vtroque Ordine conſcriptæ quædam, non tamen perlatæ fuerant. Id ſolum Koſacorum Niſouiorum in officio continendorum cauſa, literis, quibus tributum promulgabatur, adiectum: vt vſque ad altera comitia extra ordinem animaduertendi in eos poteſtas Regi eſſet. Conſtitutum ſuperioribus comitiis fuerat, vt, qui Reipublicæ cauſa in bello abeſſent, iudicia interim in illos nulla exercerentur, niſi contra quos vel rerum iudicatarum executio peteretur: vel qui vim feciſſe dicerentur: aut qui ad certam diem de pecuniis non ſolutis iudicium ſe ſuſcepturos cauiſſent. Exceptiones haſce variis calumniis in perniciem reorum nonnulli conuertebant: modo maiorum lites in eos, quos arripuerant, torquendo: alias longiſſimi temporis ſpacio pene intermortuas ſuſcitando. Itaque interpretatio in hiſce comitiis adiecta fuit: eæ vt cauſæ rei iudicatæ atque vis ſolæ exceptæ intelligerentur, ſi quæ recens iudicata aut facta diceretur: obligationes autem in diem certum conceptæ, quæ intra proximum decennium interpoſitę eſſent. A comitiis Rex Mielecium Palatinum Podoliæ, qui abfuerat, vt ad ſequentem ſe paret expeditionem, operamque in bello eo nauet, per literas hortatur: at ille ſe excuſat.

Niſcerda capta.

Dum Varſauiæ Rex ſubſiſtit, nuncium redactæ in poteſtatem Niſcerdæ accipit.

An. Ch. 1580.

Rex in Lituaniam redit.

Solutis comitiis Rex ſe rurſus in Lituaniam confert, cui in futuram expeditionem omni cura incumbenti duæ potiſſimum difficultates occurrebant: rei pecuniariæ altera, quæ tardius expediebatur: altera delectus. Prioris enim expeditionis incommodis afflicti, iumentiſque ac inſtrumẽto omni per tempeſtatum & itineris iniurias priuati, difficultates tam lõginquæ militiæ plerique præ oculis habebant, ac ob id pauci omnino nomina dabant. Qui etiam ex his minus à bello abhorrere ſe videri volebant,

temporis tamen anguſtia, quo minus ad id parare ſe poſſent, excludi ſe arbitrabantur. Pecunia vtitur partim priuata ſua, partim à priuatis mutuo ſumpta, quæ ad certam deinde diem ſolueretur. De delectu Zamoiſcius ſibi curæ futurum promiſit, & re cum Rege communicata equitem peditemque lecturum ſe profeſſus eſt. Re vulgata, magna multorum animis alacritas innata fuit, paſſimque à plurimis nomina data. Ad hos Vngarum militem à fratre Chriſtophoro Tranſyluaniæ Principe ſcribi curat. Cum antehac peditatu Polonia non multum vteretur, propterea quod Nobilitas fere omnis equis merebat: pedeſtrem militiam, quæ laboris plus haberet, negligeret: atque ita peditatus omnis ex oppidana plebe ac operis præſertim conſtaret, genere hominum non modo rei militaris imperito, verum ocio etiam oppidano ad perferendum laborem belli corrupto: externus autem peditatus ſine maximo ſumptu ali non poſſet: ſuperioribus comitiis ratio quædam parandi peditatus agitata fuerat, vt ex regiarum poſſeſſionum adſcriptitiis viceſimus quiſque in militiam reciperetur. Qui ita in militiam veniſſent, ab oneribus operiſque ruſticanis ipſi poſterique eorum immunes eſſent. Hoc delectu iam vti viſum fuit, miſſique per agros centuriones præfectique paſſim fuerunt, qui robuſtiſſimum quemque ac labori militari ferendo aptiſſimum legerent. Grodnæ, ex propinquo iam conſilia belli agitare Rex inſtituit, ac Vilnæ interim tormenta, præter ea, quæ reparanda erant, noua ſuo modo alia fundenda curat.

Exercitus cõſcribitur.

Ratio parãdi peditatus

Inclinabat iam Rex in Vielicoluci oppugnationem: quod tamen, quo diutius hoſtem celaret, ex inſtituto Czaſniciam diem, quo conueniret, exercitui edixit. Nam cum id oppidum ſecundum flumen Vlam in capite duarum Vielicolucenſis & Smolenſcenſis viarum ita ſitum ſit, vt paribus ab vtraque vrbe ſpaciis diſtet, ac Vielicolucum quidem inde tendentibus Vſuiata flumen Smolenſcum euntibus Kaſpla ſe offerat, ad hoſtem ancipiti cura diſtinendum cumprimis opportunum id videbatur. Rediit interim miſſus à Rege ad Moſcum cum literis, qui de euentu obſeſſionis Polocienſis certiorem Moſcum faceret. Humanius hic acceptus ab illo, quam quiſquam ante eum, menſæ etiam adhibitus, ac bombycina veſte donatus fuit. Eum autem priuſquam dimitteret, à duabus legatis ſuis ad Nicolaum Radiuilum Palatinum Vilnenſem, & Euſtachium Volouiczium Caſtellanum tum Trocenſem literas dari imperat huius argumenti. Cum exorto inter duos ſummos Principes bello Rex Poloniæ Pollociam expugnarit, & magnus Moſcorum Dux eo damno accepto magis magiſq; irritatus ſit: ſe & reliquos proceres ad pedes Principis ſui proſtratos ſuppliciter ab eo petiiſſe, vt ſanguini Chriſtiano parceret. His motum, eum à bello abſtinere. Proinde illi quoq; Regem ſuum ad pacem ſtabilem cum magno Moſcouię Duce canſtituendam flectant, ac militi tam in Lituaniæ, quam Liuoniæ finibus imperet, vt maleficio atq; iniuria omni in Moſcos abſtineat. Interea vtrinq; elaborandum, vt controuerſia omnis miſſis vtrinque oratoribus pace facta ſopiatur. In extremo literarum excuſant, quamobrem Baſilius Lopatienſcius, per quem bellum Rex Moſco denunciarat, adhuc detineatur: daturos ſe operum oſtendunt, vt cum primum domum vterque reuerſus fuerit, cum mandatis de pace ſine mora ad Regem remittatur. Re deliberata, hoc modo à Senatoribus Lituanis reſpon-

Rex Vielicolucum oppugnare conſtituit.

Moſci legatorum literæ ad Nic. Radiuilum & Euſtachium Volouiczium.

Senatorum Lituanorũ reſponſio.

reſpondetur: appellaſſe ſe de pace Regem, illum vt Chriſtianum Principem pacem & concordiam inter vicinos ac Chriſtianos Principes omnibus rebus potiorem habere: bellum tamen, cum id maximis illius in ſe iniuriis prouocatus, nonniſi pacis cauſa ſuſceperit, tam diu etiam, dum æquæ pacis poteſtas à magno eorum Duce ſibi fiat, gerendum ſibi intelligere: legatos vero, vt quos ad Principem eorum mittat, cauſam nullam ei videri: potius non committendum ſibi cenſere, vt quos ex ſuis, quemadmodum ante fecerit, iniuriis atque ludibrio eius obiiciat: ſi ille legatos ad Regem mittat, patienter Regem, quæ dicant, auditurum, atq; æquo cum reſponſo eos dimiſſurum. Haud multo poſt Moſcus ipſe cum eiuſdem ſententiæ literis alium ad Regem nuncium mittit. Dimittitur is cum eodem reſponſo, quod prior à Senatoribus ante acceperat. Mittit nihilominus denuo aulicum ſuũ Ioannem Naſczekinum cum iiſdem poſtulatis: qui cum & ipſe in eundem modum publice iam reſponſum accepiſſet, oſtendit poſtea, alia ſe pręter ſuperiora mãdata habere, quæ priuatim exponat. Facta poteſtate, commemorat, Principem ſuum moueri plurimum clade hominum innocẽtium Chriſtianorũ: qua de cauſa licet ſciat, contra ſuum maiorumque ſuorum morem id à ſe fieri: conſtituiſſe tamen de dignitate ſua publicæ concordiæ id remittere, vt de pace ipſe legatos ad Regem mittat: id vnum poſtulare, vt induciæ interim ſint, nec vlterius cum exercitu Rex progrediatur: legatos Vilnæ expectet: quod id à maioribus quoq; ipſius magno Moſcouiæ Ducum honori ſemper datum fuerit, vt pręterquam in regni ipſius, aut magni Ducatus Lituaniæ ſede oratores eorum audirentur. Rex eodem illa omnia pertinere intelligens, vt tempus gerendæ rei extraheret, reſpõdit: ſi quos legatos mittere velit, dicendi, quę velint, poteſtatem libenter ſe iis facturum, benigneq; auditurum. Quod certo in loco expectari à ſe legatos velit, nullo id cæterorum Principum Chriſtianorum exemplo peti, qui quandocunque vſus ſit, quemcunque in locum legatos mittant: commune vbiq; eſſe ius legatorũ, nec certo loco finiri: poſſe ſe, vbicunq; futurus ſit, vel in caſtris ipſis, in quibus inter ſtrepitũ armorum, vel maxime legatorum opera requiratur, adiri. Detectum ſub huius aduentum fuit, quod Gregorius Oſcikus, illuſtri apud Lituanos loco natus, & ante iam ſub interregni tempus cum Moſco agitarat conſilia: & tum per literas communicare cum illo non intermittebat. Quæ res ipſi Oſciko poſtea peſſime ceſſit, detecta enim proditione de confeſſo ſupplicium ſumptum fuit. Venerat interim Vilnam Vngaricus peditatus. Hunc Rex Poſtouam terreſtri itinere ire iuſſum, ibidem cum tormentis, & reliquo grauiore belli inſtrumento nauibus impoſitum ſecũdo flumine Diſnam, inde cum aliis tormentis, quæ Polocia rediens antea ibi reliquerat, per aduerſum Dunam Vitepſciam præmiſit. Commorante adhuc Rege Vilnæ, Paulus Vchanius, qui apud Pontificem ſummum oratorem egerat, reuerſus Regi enſem à Pontifice notis ceremoniis conſecratum obtulit. Profectus inde Vilna, ad Scidutum villam vno milliari inde concedit. Hinc ita inſtituta itineris ratione, vt lentius eundem vndique conſequi tam equitatus quam peditatus poſſet, ſexto calendas Auguſti Vitepſcum peruenit.

Rex nunciũ cum literis ad Moſcum mittit.

De Oſciko ſumptum ſupplicium.

Iam antea Czaſniciæ Rex inito copiarum numero, refert ad conſilium, quas in oras exercitus ducendus ſit, & quibus in partibus hoſtilis terræ bellum ordiendum. Tres potiſſimum hac de re diuerſæ ſententiæ

In quas oras exercitus ducendus deliberatur.

 erant:

erant: cum alii Smolenſcum, alii Pleſcouiam, alii Vielicolucum eundum iudicarent, quarum hæc ad Louatum; Pleſcouia ad Velikæ & Pskoæ confl. Smolenſcum ad Boryſthenem ſita. Qui Smolenſcum petendum cenſebant, loci inprimis celebritate & amplitudine: rerum eo loco geſtarum fama: inſtituto denique belli res ablatas repetendi mouebantur, & quod eo præſidio adiuncto, tota Seuerienſis ditio longe ampliſſima vna in poteſtatem ventura eſſet. Sed cum iter ad Smolenſcum eſſet per loca deſerta terramque per crebras excurſiones igne ferroque vaſtatam, videbat, ſi eo ſe conuertiſſet, exercitum commeatus & rei frumentariæ inopia laboraturum, hoſtique ad inuadendos Lituaniæ fines aditum patefactum iri. Neque vero, ſi Smolenſcum progrederetur, Liuonia auertendi hoſtem vlla ratio videbatur, quæ tamen magna ſuſcepti belli cauſa erat; neque ſperari poterat, Moſcum propter vrbem longe à ſua regia ad Boryſthenem poſitam vires ſuas in vltimum diſcrimen adducturum. Pleſcouiæ vero oppugnandę hoc tempore difficilior ratio viſa, quod expeditio à finibus regiis longinquior, quod iter ad crebriores hoſtium arces periculoſius, longior receptus, nullum in propinquo præſidium ſuorum, flumen denique eo itinere nullum eſſet, quo res frumentaria & bellicæ machinæ adueherentur. Ergo Vielicolucum, ſitum in præcordio quaſi Moſcouiæ, eundum ſtatuit, quo licet iter eſſet per regiones ſylueſtres, tamen cum & à populationibus intacta eſſent omnia, fluminibuſque Duna & Vſiuata tormenta & commeatus opportune conuehi poſſent, minor videbatur in ducendo exercitu difficultas futura. Ad hæc Vielicolucum ita Liuoniæ imminet, vt ſi eam vrbem Rex ſuæ ditionis faceret, & commeatu è Liuonia adiuuari poſſe, & intercludere è Moſcouia in Liuoniam iter & magnam denique regionem liberare videretur, Denique animo Regis obuerſabatur, illud etiam accidere poſſe, vt ſi ſpe pacis amiſſa eam vrbem peti Moſcus videret, quæ & ſuæ ditionis ſemper fuiſſet, & quoquouerſus præſidium firmiſſimum eſſet, ad opem ſuis ferendam veniret, ſicque daretur aliqua occaſio aperto marte decernendi, cuius ſane rei auidiſſimus Rex erat. His accedebat, quod omnis circa Vielicolucum regio agri fertilitate, rerumque omnium vbertate omnibus aliis partibus abundantior, hominibus, iumentiſque alendis facilius commeatum ſuppeditare poſſet. Ad Pleſcouiam enim vſque terra vbique culta, campeſtris, & frequentibus vicis habitata, ſi in poteſtatem Regis redigeretur, magnam commoditatem relictis in præſidio militibus præbitura eſſet. Ituro Vielicolucum duæ arces cum firmo præſidio Moſcorum munitæ occurrebant, Velſium ad Dunam fl. & Vſiuata inter duos lacus ſita, quorum alter in Occidentem vergens Vſmiana, alter ad Orientem pertinens Vſiuata vocatur, per quem fluuius eiuſdem cognominis ſe deriuans, prope Suraſum caſtellum Dunæ ſe miſcet. Has arces, ne quid à tergo infeſti relinqueretur, partitis copiis expugnare decreuit. Igitur Ioanni Zamoiſcio regni Cancellario cum ſeptem millibus ad expugnandum Veliſiū præmiſſo, ipſe quartis caſtris ad caſtellum Suraſum peruenit. Hic duabus maxime de cauſis quatriduum ſubſtitit: primum in Dunam flumen ad traiiciendum exercitum pontibus iungeret: Deinde vt de euentu oppugnationis Veliſienſis, deque rebus à Zamoiſcio geſtis cognoſceret. Sed is, vt primum per aſpera itinera copiis Veliſium è denſiſſimis ſyluis penetrauit, loci ſitum contemplatus, tribus ex partibus circumducta foſſa iactoque aggere munitiones in

Rex Vielicolucum proficiſcitur.

Cancellarius Veliſiū obſidet, & capit.

arce

arce ſumma celeritate direxit. Ex aduerſo autem arcis vltra Dunam leuioris aliquot armaturæ cohortes arcendis ſubſidiis & effugiis collocatæ erant. Igitur admotis tormentis cum vndique quati propugnacula, miraque regiorum audacia inferri mœnibus faces Veliſienſes conſpirantes, incolumitatem pacti, deditionem faciunt. Moſcus Polocienſium præſidiorum expugnatione commotus, ſimilem caſum in aliis caſtellis, quæ Lituaniam verſus ex maceria facta, veritus, ceſpite muros eorum tegere conſtituerat. Quare, quod cum per ceſpitem ſubitario opere nos ſatis alte congeſtum adperientem globi penetraſſent, tãto & firmius hærerent, & reſtinguendi ſui facultatem fere nullam relinquerent, vel maxime tum lędebatur. Commeatus, pabuli, pulueris tormentarii, apparatuſque bellici tantum repertum, vt recreato omnibus his exercitu, quantum pręſidio ſatis eſſet, nihilominus relinqueretur. Nuncio hoc accepto Rex à Zamoiſcio, eo lætior, quod de ea gratulatione, caſtri, quod maxime integrum in poteſtatem ſuam peruenire cupiebat, detrimento nil fortuna diminuerat, dum pons ex lintribus tabulatis componitur, ad videndum Veliſium excurrit, moxque Suraſum ſe recipit.

Sub idem tempus literæ à Moſco afferuntur, quibus demiſſius, quod plerique calliditati adſcribebant, ſignificabat, iam ſe legatos de pace cum idoneis mandatis, quibuſque controuerſias minui poſſe exiſtimaret, contra & ſuam & maiorum conſuetudinem dimiſiſſe. Sed cum incertus eſſet, quid ab ipſo Rex poſtularet, vereri, ne non ſit iis, quæ legati ipſius nomine pollicerentur, contentus futurus. Petere ſe, vt aut Rex ſuam de his ſententiam planius aperiat, aut legatis ſuis id facere permittat. Inprimis autem, antequam legatos audiat, intra fines exercitum reducat, & ab omni in ſuos iniuria prohibeat. Sub finem literarum, ne eſſet cupidus fundendi ſanguinis Chriſtiani, neue ab oblatæ concordiæ ſtudiis abhorreret, extremam ſecundi Pſalmi partem ſuis literis inſeruerat. Rex in eadem ſimulatione, qua antea vſus fuerat, perſiſtere eum videns, nihilo remiſſius exequi deſtinata pergit, perfectiſque tribus in Duna pontibus vniuerſum exercitum in vlteriorem ripam traducit, ibique caſtra facit. Poſtridie iter facienti iterum Moſci literæ adferuntur, quibus ſignificat, legatos ſuos maximis itineribus progredi, expectaret venientes, nec tridui moram magno detrimento rebus ſuis futuram cogitaret. Regem nil de celeritate conſueta remittere cupientem tardabat difficultas viarum. Sylueſtria hic erant loca, vix ſingulis peruia: ob crebras autem paludes interiectas, magnaque ex parte cœnoſa, per quæ ægre iumenta euaderent. Accedebat huc, quod à primis omni pabulo conſumpto apud maiorem exercitus partem magna eius quoque rei inopia laboraretur. Itineris is ordo obſeruabatur, vt in primo agmine Lituani ſub Palatino Vilnenſi duce & Chriſtophoro filio proficiſcerentur: Hos Ioannes Zborouius aulici militis Præfectus ſequeretur. Poſt illum Vngari incedebant. Hos Rex cum exercitus robore ſequebatur. Regem Palatinus Braczlauienſis cum equitatu Polonico. Vltimum agmen Nicolaus Sieniauius Ruſſicarum copiarum Præfectus claudebat. Cum Lituani ferramentis ad ſyluas cædendas, ac viam aperiendam idoneis deſtituti tardius procederent, Rex delectos è prætoriano peditatu trecentos Vngaros ad explicandam celerius cum Lituanis viam præmiſit. Sic Lituani duce Palatino Vilnenſi via expedita XVIII. Cal. Septemb. tandem ad arcem Vſiuatam

Moſci literæ ad Regē.

Rex exercitum in vlteriorem ripā Dunæ traducit.

 peruene-

Vſuiata arx dedita.

peruenerunt. Rex duobus inde milliaribus conſedit. Moſci obſidionem expectantes, paucis ante diebus oppidum arci ſubiectum incenderant, recepta in arcem omni oppidanorum turba. Palatinus arcem oppugnaturus, caduceatore præmiſſo, ad deditionem ipſos hortatur, ſimul etiam eis denunciat, in vna Regis clementia iis ſalutem fore. Illi cum ferociter initio reſpondiſſent, ac tandem circumduci foſſam, admouerique vimineos corbes vidiſſent, deditionem eodem die polliciti ſunt, territi potiſſimum aduentu Vngarorum peditum, qui vna nocte admirando labore pro ipſa porta intra lapidis iactum foſſa perducta, continenti ſclopetariorum ictu neminem in aduerſa turri conſiſtete patiebantur. Deditis conceſſa à Rege vita, dataque facultas, exceptis Præfectis, iis qui vellent, in Moſcouiam redeundi.

Rex caſtra ad veterem Vſuiatã poſuit.

Rex poſtridie ad veterem Vſuiatam poſitis caſtris, nauim cum paucis ingreſſus, ad inſpiciendam ex aduerſo arcem nauigauit, vbi quatriduum commoratus, Vielicolucum verſus tendens, principio eadem rurſum viarum aſperitate, perpetuis & denſiſſimis ſyluis, adhæc ſolo cœnoſo & impedito exceptus fuit. Poſt commodiore aliquanto via vſus aridiore ac arenoſo pene ſolo, aliquot diebus patefaciendo itinere conſumptis vigeſima ſeptima die Auguſti non longe ab arce Vielicolucana cis flumen caſtra poſita ſunt, cum iam quinto die ante vrbs ampla, atque ab vtraque fluminis ripa latiſſime arci circumiecta à præſidiario milite incendio deleta eſſet.

Rex ad Vielicolucum caſtra ponit

Eo etiam Zamoiſcius Vieliſæ diuerſo itinere veniens, ſua caſtra cum regiis coniunxit. Rex cum ad arcem recta ducere conſtituiſſet, Zamoiſcium, qui ſitum naturamque loci cognoſceret, præmiſit. Zamoiſcius ab omnibus partibus diligenter ſitu loci perluſtrato ad Regem ſe recepit. Poſtridie legati Moſcouitici, nullis adhuc verſus arcem munitionibus erectis, in caſtra venerunt.

Legati Moſci in caſtra veniunt.

Etenim magnam omnes in expectationem ipſorum aduentu venerant, cum quilibet exiſtimaret, ipſos, quemadmodum præ ſe ferebant, cum ampliſſimis & ad pacificationem accommodatis veniſſe mandatis. Auditi igitur pridie calendas Septembris, eadem, quæ ante, iterarunt: negarunt, poſſe ſe vlla de re agere, niſi prius Rex vniuerſum exercitum intra fines reduxiſſet. Rex legatione tam abſurda repudiata, arcis oppugnandæ conſilium iniit, mandat, vt duobus in locis vltra flumen munitiones excitentur. Cuius quidem rei procurandæ primas defert partes Zamoiſcio, qui partem caſtrorum regiorum in vlteriorem fluminis ripam traduxit, illic Vngarus alterum locum ad Occidentem, Polonicus vero peditatus ad Orientem alterum muniendum ſibi deſumpſit, quibus locis propugnacula arcis primaria erant. Biduo vtrinque fixis ſub vallo ſignis, munitiones foſſis ductis aguntur, intra corbes terra repletos tormenta collocantur. His ita conſtitutis, calendis Septembris arx tormentis quati cœpta, ſed in recenti vliginoſoque aggere, tormentorum vis parum valuit, quantumuis quatriduo continuis ictibus verberaretur, & incendium ab Vngaris ſæpius conflatum eſſet. Hac difficultate ad Regem delata, confeſtim eam conſilio expedit, imperatque, vt ad proximum propugnaculum cuniculi agantur ad parietem vſque, quod vnius noctis opere perfectum. Ea ratione intra cuniculum abditus puluis incenſus, vi ſua aditum ad parietem accendendum Vngaris patefecit. Nec in caſtris Polonicis ab inferendo incendio ceſſatum eſt, & quidem irrito conatu

acerrime

acerrime repugnantibus Moſcis, ex quibus permulti per ſummitates mœniorum in exteriorem partem arcis ſe deiecerunt, reſtinguendi incendii cauſa, etiamſi ex aduerſis munitionibus ictibus tormentorum depellerentur. Iam ignis ille à Polonis quarta Septembris die ſub veſperam parieti admotus, dum vtrinque exiſtimarent, eum oppreſſum, ecce media fere nocte oborto vento vires reſumit, paucis horis ita creuit, vt tota arx incendio eo, fruſtra Moſcis id exſtinguere conantibus, ac deditionem offerentibus quinta Septembris deflagrarit, vallo tantum incolumi remanente.

Arx tota cõflagrat.

Vngaricus miles in arcem vlciſcendi libidine nonnullorum ſuorum iactura ac ſpe rapinæ incitatus, irruit, promiſcue obuios obtruncat, vndequaque pinnas arcis depopulante igne, quicquid rapinæ conſequi potuit, ex arce effert. Iam ignis ad fornices, in quibus puluis tormentarius aſſeruabatur, peruenerat, cuius quadringenta fuerunt vaſa. Quo periculo oblato, pars ex arce ſe ſubducebat, pars à præda & cæde nullo periculi metu auocari ſe paſſa, in arce remanebat. Inter quæ ſubito ingenti fragore edito, puluis incenſus fuit, magnamque cum ædificiorum vicinorum, tum hominum tam regiorum quam captorum ſtragem fecit. Eo igne tormenta ſimul, & quicquid in arce armorum erat, quorum ex Liuonicis manubiis magnum numerum eo Moſcus congeſſerat, inſtrumentumque militare, ac reliqua præda omnis partim exuſta, partim corrupta fuit: maiorque pars obſeſſorum, qui erant circiter ſeptem millia, à milite cęſa, reliqua in ſeruitutem redacta. His omnibus ſumma cum poteſtate præfuerat Ioannes Voiciko primus cubiculi miniſter, non ita pridem à Moſco in eam arcem præſidii cauſa miſſus, notæ crudelitatis homo. De quo cum vt homine apud Ducem magna gratia ſecretorumque omnium conſcio diligentius Zamoiſcius interrogaſſet, ille more Moſcouitico ad ſupplicium & cruciatum ſe quæri exiſtimans, longius è conſpectu Zamoiſcii verſus caſtra productus, conſpicatus in proximo Georgium Farensbekiuin, cum quo notitiam in Moſcouia contraxerat, ad eum vitæ deprecādę cauſa ſe proripuit. Id fugam miles Vngaricus interpretatus, ſubito in eum impetu facto interfecit. Ex Polonis non ita multi deſiderati ſunt, in his primarius Petrus Kloczeuius Caſtellanus Zauichoſtenſis, qui vt homo ad militaria munia promptus, dum ipſe ad opus inter frequentes tormentorum ictus, qui continuo ex arce in intentos operi dirigebantur, contendit, globo traiectus interiit.

Legati Moſci iterum cum Rege colloquuntur

Atque hic fuit euentus obſidionis arcis iſtius, ſpectantibus eum Moſci legatis, qui interim incendio hoc in metum adducti, iterum admitti ſe petebant: cuius rei altera die poteſtate iis facta, quod ignis iam conquieuerat, illique metu iam liberati videbantur, alternatim omnium controuerſiarum ab ouo vſque ad mala memoriam repetentes legationis mandata explicarunt, quæ cum ab omni æquitate aliena eſſent, & ſe alia non habere confirmarent, vt tabellarium ad Principem ſuum mittendi poteſtas ſibi fieret, à Rege impetrarunt, eum de rebus omnibus certiorem facerent. Scripſit & Rex ad ipſum Moſcum per peculiarem tabellarium. Inde arcis inſtaurandæ & muniendæ, quod ſine ea regionem agrumque ab hoſte captum nulla ratione retinere ſe poſſe videret, ſummam curam ſuſcepit. Itaque adhibito architecto Italo Dominico Rodolphino Camerino, ſecundum eam rationem, qua ipſe opus dimenſus erat,

Rex arcem inſtaurat.

in Polo-

in Polonos, Lituanos, & Vngaros, æmulatione nationum eo citius perfectum iri existimans, id partitur. Tum allatum est, aliquot millia hostium ad arcem Toropecium, diuiso in duas partes exercitu, maiorem vltra duo milliaria, minorem primorum ordinum cis arcem consedisse. Citerior ille pabulatores Polonos ad sex à castris milliaria subinde intercipiebat, ac iam ad quinquaginta Rege obsessione ad Vielicolucum occupato oppresserat. Quamobrem Rex Georgium Barbelium Vngarorum equitum alæ Præfectum cum sexcentis equitibus Polonis & Vngaris, quibus etiam aliquot pedites sclopetarii attributi erant, Toropecium versus mittit, ac triduo post, vbi rumore quodam perlatum esset, hostium copias adauctas, mille quingentos equites Polonos, Vngaros, & Germanos deligit, Ianussio Zbarassio Palatino Braczlauiensi eis pręposito. Huic mandat, vt assumpto Barbelio, &, qui cum illo præcesserant, equitibus, propius ad hostem accedat, ac, si quæ rei gerendæ opportunitas detur, prælium committat. Zbarasius cum his mandatis sub vesperam castris egressus, cum exercitu proficiscitur, tota nocte iter continuans, postero die Barbelium assequitur, communicatoque cum illo ac Farensbekio consilio, quem Zamoiscius, aduersa tunc valetudine impeditus, cum præcipua iuuentute ex comitatu suo miserat refectis eo die ex labore iumentis, dispositoque in suos ordines exercitu, sub noctem Albertum Kiralium cum certo equitum Polonorum & Vngarorum numero de secunda vigilia pręire, eum vnius milliaris interuallo cum ala equitum Barbelium sequi iubet: cum reliquo agmine mox ipse subsequitur. Non admodum longe Kiralius progressus erat, cum in aliquot hostium excubias vel præcursores exploratum missos incideret, qui ad ipsius aduentum illico se fugæ mandarunt, eos cum suis insecutus ad pontem vsque, quo fossa palustris strata erat, peruenit. Sclopetarii Moscici in insidiis latentes numero longe superiores ab vtroque pontis latere elato clamore exiliunt, sclopeta in Polonos explodunt, diu eos iaculationibus, quo minus pontem transeant, remorantur. Forte & quatuor sclopetarii Vngari equis vecti, qui antea aberrauerant, ad clamorem sociorum sese offerunt, relictis equis ad pontem pugnantibus subsidio accurrunt, ac scopetis rem grauiter gerunt. Tartarorum copiæ quingenti equites Moscicis sclopetariis nõ procul à ponte in subsidio erant. Durauit illud certamen ad dimidiam vsque horam, cum Kiralius diu frustra eos, qui sequebantur, expectasset (miserat enim per expeditos equos cum suis, qui eis renunciarent, magno numero adesse hostes, properarent, quantum possent, sclopetarios Moscos tam exigua manu submoueri non posse) tandem ad speciem magni alicuius exercitus aduentantis clamore sublato in pontem irruit, sclopetarii hostiles Vngarorum clamore perculsi ponte ceduut, & Tartaris subsidiariis coniuncti pulsu tympani ad proximum extrcitum se recipiunt. Kiralius fugatis hostibus intempesta nocte eos persequi vlterius destitit, multitudinem hostium atque insidias veritus. Nam Barbelius cum suis longius aberat, nec sciebat, quo in periculo Kiralius versaretur. In eo certamine pauci ex Vngaris vulnerati, equi aliquot interfecti. Postridie clara iam luce & ipse Barbelius cum sua ala ad Kiralium peruenit, consecutus est eum paulo post reliquus exercitus. Quo loco nouo capto consilio iterum Kiralius maioribus quam pridie copiis ablegatur: ad priores additi leuis armaturæ equites viginti quinque, totidem pedites sclopetarii, vt in itinere

Conflictus inter Polonos & Moscos.

hostium

hostium excubias circumueniat & claudat, ne ad hostes indicium vllum de Polonorum aduẽtu perferretur. Excubiæ hostium profectionem Kiralii odoratæ, ad suos maturius opinione refugiunt. Tres tantum Mosci in itinere ab Vngaris capiuntur. Nocte appetente diu in itinere angusto & lutulento Vngari conflictati, in planiciem arci & ciuitati Toropeciensi proximam peruaserunt, relicto post se longius toto agmine, quod ob difficultatem itineris eos consequi non poterat. Eo loco ad Kiralium quinquaginta Germani equites, totidemque pene pedites sclopetarii aduenerũt. Quare cum iam prope hostium castra se esse animaduerterent, iter suum accelerant. Hostes flumen iam transgressi erant, instructaque acie, si regii flumen transirent, vt prælio cum illis decertarent, expectare videbantur, relictis cis flumen mille equitibus, qui Polonos distinerent, ac in suum locum pertraherent. Hi partim velitando, partim cedendo ad flumen, in cuius aduersa ripa sclopetarios longo ordine disposuerant, eos pertrahunt. Illis à Stanislao Sebocio, ac equitibus Germanis, qui sub illo merebant, deiectis, Poloni transmisso flumine, reiectisque hostium sclopetariis, à latere in aciem hostium irruunt. Mosci primum ad resistendum se comparantes, mox alia signa ac maiorem exercitum aduentare conspicati, ne vnum quidem impetum eorum tulerunt: pars Toropeciam fuga petiuit, nonnulli via regia Moscouiã versus fugerunt: alii in proximas paludes se abdiderunt. Poloni quamuis sole occasui appropinquante per quindecim tamen fere millia passuum vltra Toropeciam hostem insecuti ad multam vsque noctem sunt. In qua fuga quingenti vel paulo plures sunt cæsi, ducenti vero cum vexillo capti, ac, nisi nox interuenisset, pauci ex quatuor millibus euasissent. Re à Polonis ad Toropeciam prospere gesta, omnes incolumes in castra rediere, paucis admodum è suis desideratis, aut vulneratis. Ex captiuis duo præcipui Regi traduntur, quorum alter Ioannes Nasczokinus paulo ante discessum Vilna Regis à magno Duce ad Regem legatus, alter Damianus Ceremessinus Moscorum Principi carissimus, & ad exercitum paucis ante diebus, vt eum in fide & officio contineret, ab ipso missus. Toropecienses præsidiariis cum propius accedere Polonos vidissent, rati ad obsidendos se venire, more suo statim oppidum exusserunt, omnibusque rebus in arcem comportatis se receperant. Interim Philo Kmita Palatinus Smolenscensis cum mille septingentis leuis armaturæ equitibus in agrum Smolenscensem excurrerat, secundisq; populationibus aliquot inuitatus Smolenscum longius progressus fuerat. Sed cum maior vis hostium, qui ad decem millia fuisse dicuntur, immineret, & cædendo nouies ab ipsis petitus diutius eo sustinere non posset, omnibus captiuis, quos circa se habebat, interfectis, amissisque sex exiguis tormentis, vnoque paulo maiore, non sine detrimento hostium Orsam se retulit, ex spoliis hostium elegantissimi operis ferreum thoracem Palatini Mosci Ignatii Bludero interfecti, cum malleo ferreo, quo clauæ loco vtebatur, & vexillium ad Regem misit.

Poloni hostes fugientes insequũtur.

Palatinus Smolen. in agrum Smolenscen. excurrit.

Clade hostium ad Toropeciam subsecuta, anni tempus, quod hyemi proximũ erat, tria Regem facere coegit: vt & instaret operi arcis Vielicolucanæ, quod in certas partes cuique nationi distributum ante discessum suum absoluendum erat, & Zamoiscium iusto exercitu ad obsidendam Zauolociam mitteret, quæ quidem arx ob vicinitatem Vielicolucensibus maximo erat incommodo futura, si hostium in potestate relinqueretur, &

Rex Zauolociam obsidere constituit.

 arcis

arcis Neuelensis oppugnationi maiorem militum numerum, puluerem, aliumque commeatum subsidio mitteret. Adeo enim illius situs ingenio loci munitus erat, nec nisi ab vna parte versus meridiem, reliqua ingenti lacu circumfusa, ex quo flumen Nomen, in Orientem efluit, ad eam aditus patet. Eo loco Nicolai Dorohostaiscii Palatini Polociensis munitiones excitatæ fuerant, ex quibus tam exiguo regiorum numero arx ægre capi potuit; hoste se continente iaculationibus, eruptionibus, paucitate eorum contempta, acriter se tuente. Redacta in potestatem arce Vielicolucana primum ex atratis copiis quingentos eos Rex misit: non multo post etiam Ioannem Bornemissam alæ equitum Vngarorum præfectum cum septingentis peditibus Vngaris & maioribus tormentis aliquot: tandem solicitus de euentu obsidonis, quod iter facere illac constituerat, Zamoiscium cum iis, quas habebat, copiis ire eo iussit. Hic cum aliquot iam milliaria progressus fuisset, nuncium redacti in potestatem præsidii in itinere accepit. Bornemissa, postquam hostes exiguitatem regiorum despicere, ac interdum in munitiones eorum erumpere, vncos ferreos insusitatæ magnitudinis funibus alligatos in eosdem iacere, si quos comprehendere eminus possent, manu ipse cum iis congressus, nullisque interfectis intra munitiones eos compulerat. Inde magna diligentia in oppugnationem incumbens, ab ea parte, qua cum continente coniungitur, proxime hostium munitiones maximo militis labore fossas promouerat: veteres à Lituano milite propius institutas auxerat, cumque continuo militis labore ad fossam, quæ à continente castrum ambiebat, opus promouisset, progressu in validas contignationes transuersis lignis confibulatas, quibus decem pedes in latitudinem ab ima parte ad summum vsque fossæ hostes superiniect humo munierant, incidit, indefessoque studio securibus, ligonibus, aliisque instrumentis fossilibus, ad ipsam fossam tanto silentio, tantaque dexteritate peruenit, vt non prius ab hostibus sentiretur, quam miles ad incendendum parietem missus, mœnibus ignem subiiceret. Quod hostes conspicati, adeo perculsi sunt, vt confestim de seruanda arce desperarent, ac deditionem vel ipsis Præfectis renitentibus fecerint. Deditionis conditio hæc vnica fuit, vt vitam ipsorum gratiæ regiæ permitterent: omnem supellectilem, maxime vero militarem, in arce relinquerent. Hoc modo arx oppresso incendio integra in potestatem Regis concessit. Tormentorum ac reliqui instrumenti militaris pro captu castelli iustus apparatus: pulueris tormentarii præter diligentiam Moscouiticam prouidendorum præsidiorum, quod in nullo adhuc euenerat, non plus dimidiato vase repertum in eo fuerat.

Arx dedita.

Rex de reditu in Lituaniā cogitat.

Rex nuncio hoc deditionis accepto iam de discessu suo ac de statu prouinciæ captæ constituto cogitans, ex itinere Zamoiscium reuocat. Duo omnino è propinquo præsidia, Toropeciense & Zaueloc iense imminebant, quæ vniuersæ eius ditionis possessionem turbare ei poterant. Plebe præterea rusticana, vt in nouo imperio infida, Lituaniam versus maximis ac vastissimis solitudinibus interiectis, præsidium ipsum vndique ab hostibus & difficultatibus obsessum, ab omnique subsidio interclusum non satis tute ibi futurum intelligebat. Zauolocia prætérquam quod Lucensi præsidio maximo incommodo futura erat, cogitanti iam

iam de venturi anni expeditione, necessario etiam occurrebat. In insula enim lacus, ex quo Vielika fl. se deriuans primo Opockam, inde Ostrouiam, ac deinceps recta Plescouiam, atque infra eam in lacum Pelbam influit, tanquam in capite viæ Plescouiensis sita, Plescouiam, quod suscepti belli series postulare videbatur, eunti, non exiguam moram obiectura ei videbatur. Quod eo magis præcauendum illi erat, quod si per cōtinuas rursum syluas Polocia Plescouiam contendentem hostis, quod hactenus omisisset, itinere forte prohibere institueret, eum locum magnam ad eam rem facultatem illi præbere: eo vero si potitus fuisset, nil Plescouiam fere vsq; præter Ostrouiam futurum intelligeret, quod iter eius morari posset. Occurrebat omnibus hisce cum oppugnationis difficultas, quę summa proponebatur, quod Zauolocia maximo lacu vndiq; circūfusa, nullos omnino è terra, nisi per pontem vnum accessum habebat: tum anni tempus ipsum, quod iis in locis mense iam Octobi alias pluuium eo maiores tempestates atque incommoda allaturum existimabatur, quo minus imbrium proxima æstas habuisset. Mittit nihilominus Zamoiscium huiusmodi cum mandatis, vt consilium ipse pro tempore capiat: ac potiundæ quidem eius spe oblata, exercitum ei admoueat: ab omni spe deiectus, itinere supra se à dextra capto, Lituaniam versus se recipiat. Illi aucto tormentorum numero ad reliquas copias, quas habebat, quingentos pedites Vngaros, & alam equitum, quam Gabriel Bekeschius Gasparis defuncti frater ductabat, attribuit. Absoluta interim munitione arcis Vielicolucanæ, eaque tormentis, commeatuque, ac omnibus ad defensionem necessariis prouisa: descriptisque, qui in præsidio manere debebant, tam equitibus quam peditibus ternis castris Neuelam inde Rex peruenit. Secuti Regem Neuelam Mosci legati, qui excidii Vielicolucani ipsi spectatores fuerant, & tum ad literas responsa à Principe suo expectabant. Neuelæ per aliquot dies, anxiius de euentu oppugnationis Zauolociensis, substitit, eoque magis, quod vereretur, ne ex subita illa cœli mutatione, imbribus, ventis, & postea niuibus cum gelu exortis, omnem militibus ardorem, ad operasque præstandas facultatem adimeret, & cœptum victorię cursum interrumperet.

Rex peruenit Neuelā.

Tabellarius Regis & legati Mosci redeunt ad Regem.

Interim & tabellarius Regis, & legati Ducis Moscouiæ ab obsidione Vielicolucana in Moscouiam missi ad Regem redeunt. Qui à Rege missus fuerat, longissimas literas attulit, in quibus superiorum literarum pro more suo longis ambagibus argumenta præfatus, ius suum friuolum ac iocurale, quo sibi Liuonia tanquam hæreditaria debeatur, iactat. Fuisse ait in maioribus suis Suentoslaum quendam Micislai filium, is, antequam sacro baptismate Christianæ religioni initiatus fuisset, Iurg vocabatur, ab eoque Iurgo Horodum, quam arcem & vrbem alias Derpatum Germani appellant, conditam: inde omnem Liuoniam ad se vnicum Micislai hæredem longa successione deuolutam. Priores Poloniæ Reges fratres appellare solitus fuerat, hunc non nisi vicinum: inter alias conditiones, ad Vielicolucum à legatis eius propositas, fraternum quoque nomen Regi detulerat. Responderat tum Rex, fraternitatem eius se non morari: Liuoniam, pro qua bellum suscepisset, solam petere. Iam hisce literis fraternam illi necessitudinem deferebat, ac etiam eo inuito nomen hoc ad illum vsurpaturum se ostendebat. Summa hæc erat,

Moscus iactat Liuoniam sibi hæreditario iure deberi.

vult titulũ Liuoniæ cũ Rege communicare.

ſe ſtudio pacis impendio magis teneri, ne amplius ſanguis Chriſtianus funderetur, eius conciliandæ ſtabiliendęque gratia titulum Liuoniæ cum Rege ſe communicaturum, & quatuor præterea caſtellis, in quibus Kokenhauſum præcipuum etat, ceſſurum, ſi Rex viciſſim Vielicolucum, Veliſium, & Neuelam vetuſtæ ſuæ ditionis, nuper ſibi adempta redderet: ampliota mandate ſe legatis ſuis perſcripſiſſe. Poſtero die legati ad Regem deducti, poteſtatem dari ſib cum Senatoribus agendi petierunt, ter cum iis congreſſi tribus proximis diebus ad illa quatuor caſtella priora alia ſex adiecerunt, in quibus Runeburgum potiſſimum, cætera vilia erant. Legatis nulla alia mandata proferentibus, re infecta à colloquio receſſum, permiſſumque illis fuit, vt Regem in Lituaniam, inde in Poloniam redeuntem ſequerentur, dum noua à Principe ſuo mandata acciperent: quod ſibi quoque interim, quis Ordinum de futuro bello animus futurus eſſet, cognoſcendi ſpacium dari non moleſte ferebat. Captis Vielicoluco & Neuela, proxima hoſtium arx Iezeriſcia, quindecim à Neuela millibus paſſuum, Palatino Vilnenſi, antequam Rex Neuela caſtra moueret, duodecima Octobris à Rege eo miſſo ſponte ſe dedidit, cum Præfectus illius cum præſidiariis in Moſcouiam redeundi facultatem impetraſſet, retinere enim eam hoſtes alioquin non potuiſſent, quod iam ante arcibus regiis circumcluſa eſſet. Interim Zaulociam cum exercitu Zamoiſcius à Rege miſſus peruenit, quam longe munitiorem propter opinionem ſuam & multorum eſſe Regum certiorem facit (erat enim arx illa in inſula vaſti lacus, & propter aquas vndiquaque inacceſſa) ſe tamen boni ducis officio non defuturum, non refrixiſſe priſtinum militum vigorem, qui alacritate certatim inter ſe contenderenr, non exhorrere temporum aſperitatem, imo potius ad rem gerendam excitari, ſe ab incepto non deſtiturum, niſi diuino auxilio adiutus re bene & feliciter geſta: ratibus iunctis eum locum, qui anguſtior patebat, ſub munitionibus ſternere voluiſſe, ſed fabrorum lignariorum incuria põtem breuiorem, quam requirebatur, confectum, eaque factum, vt re tentata iſtius diei conatus irritus efficeretur, cumque pontem retractum citeriori ripæ Poloni reuinxiſſent, oborto vento aduerſo, in qua ſciſſum, & verſus hoſtium munitiones in occaſum delatum, peditum Polonorum duobus in ipſo remanentibus, quos cum ex hoſtibus aliquot ſcaphis erumpentes deiicere, ac pontem intercipere conati eſſent, eos à Polonis contis & ſcaphis deturbatos, inque aquam demerſos fuiſſe, ſic Polonos, qui petebantur, iiſdem ſcaphis arreptis euaſiſſe. Porro cum pons vi venti longius præter arcem in aduerſam ripam ferretur, neque hoſtis excurſionibus finem perſequendi pontis faceret, Zamoiſcius aſſumto equitatu, circumacto confeſtim lacu in vlteriorem ripæ partem, quo agebatur pons, peruenit, hoſtibuſque ſclopetorum vi à ponte remotis eum recepit. Ea die Chriſtophorus Rozdraſeuius Præfectus Lenczicienſis in munitiones exteriores progreſſus globo ſupra oculum dextrum accepto concidit. Ponte induſtria Præfectorum & opificum refecto, poſtridie oppugnatio maiorè vi tentata, irrito tamen conatu, quod pedites cum pontem tranſiiſſent, loco in aduerſa ripa, vbi conſiſterent, incendiumque miſcerent, capto, licentius hoſte contempto, ſub pariete iniquioribus locis vagarentut, & hoſtibus telis & excurſionibus reiecti ſunt, deſideratis centum vel amplius peditibns Vngaris. Caſtra ad meridiem trans ipſum flumen Zamoiſcius habebat, oppugnandæ

Iezeriſcia ſe dedidit.

Zamoiſcius Zauolociã oppugnat.

Præfectus Lenczicienſis globo traiectus.

pugnandæ autem arci munitiones ad Orientem erant erectæ, qua in Occidentem vergit, & quo loco lacus eſt breuior, in citeriore ripa oppidum fuetat arci poteſtate coniunctum, quod biduo ante Polonorum acceſſum hoſtis incendio deleuerat. His difficultatibus Rex in ancipites deliberationes coniiciebatur, abſiſtendumne oppugatione, an in ea diutius perſeuerandum eſſet: verum vicit Zamoiſcii conſtantia & pollicitatio, effecitque, vt maiores copias Polonicas & Vngaricas Neuela mitteret. Quibus ille acceptis, ac altero etiam ponte effecto, pluribuſque ſcaphis contractis, adducta etiam Nobilitate, vt armati pedites ad arcem inuaderent, præſidium in eum metum coniecit, vt cum iam miles regius ſub ſignis conſiſteret, lacumque ad arcem tranſiturus eſſet, hoſtes repugnantibus ipſorum Palatinis deditionem facerent: pacti incolumitatem, & in Moſcouiam reditum. Palatinos quatuor Zamoiſcius in cuſtodia retinuit, reliqui in Moſcouiam dimiſſi. Præſidium erat quadringentorum, reliqua promiſcua multitudo ad mille hominum. Hoc nuncium de capta Zauolocia Diſnam ad Regem allatum eſt.

Rex expugnationem deſperans à Cancellario cõfirmatur.

Obſeſſi faciunt deditionem.

Sub idem vero tempus ab aere etiam contagium quoddam, quod primum ex Orientis partibus profectum, in Italiam primum ac Galliam, aliaſque regiones perlatum fuerat, vniuerſam quaſi Europam peruagatum, Cracouiam quoque ac Vilnam, atque inde ad exercitum peruenerat. Natura morbi fuit talis: Primo inferiorem dorſi ſpinam horrore plerunque occupabat: inde in capitis grauedinem & languorem, quos corripuerat, reſoluebat, pectori inprimis graue. Quibus tamen inrra quartum vel quintum diem non deceſſiſſet, eos in febrim degenerans interimebat, lethale fere iis, qui purgantibus medicamentis, aut venæ ſectione vtebantur, quod vtraq; reſpirationem grauiorem efficiebant: illa quod humorem omnem à capite pectus magna vi trahebant: hæc, præterquam quod corpus refrigeraret, deliberaret etiam vires, quibus ad reſpirationem opus eſſet. Nomen vt nouo morbo certum nullum inuentum. Rex igitur ex Moſcouia initio Nouembris, etiam hoc nouo morbo tentatus, Vilnam reuerſus eſt, quo & Zamoiſcius lue præſertim exercitum affligente, vt pacatis tamen circumcirca locis omnibus tuto per Polociam paucos poſt dies ſubſecutus eſt. Moſcus interea, quo animi triſtitiam aduerſis rebus collectam diſcuteret, repudiata vxore priore, iam ſextùm tum maritus, delectu puellarum publico indicto nouam duxit, & filio etiam Ioanni ſponſalia celebrauit: idemque ex proceribus & conſiliariis ſuis quoſdam facere coegit. Rex Vilnę paucis diebus commoratus, ſupplicationes ob rem feliciter geſtam fieri iuſſit, & legatos Turcicos, & Tartaricos audiuit, comitiorumque diem ad viceſimum ſecundum Ianuarii diem Varſauiam promulgauit, quo publicarum deliberationum cauſa Moſci legati quoque deducti ſunt. Et quia tributum, ſi quod in comitiis ſciſceretur, ſerius exactum iri intelligeret, ne quod gerendæ rei tempus dimittere cogeretur, priuatas interim rationes mutuæ ſumendæ pecuniæ iam tum inibat. Præter Marchionem Georgium Fridericum in Pruſſia Ducem, Auguſtum Saxoniæ, & Ioannem Georgium Brandeburgenſem Principes Electores de mutuo in bellum hoc præſtando appellat. Quo facto duas ſimul res conſecuturum ſe videbat, vt & ſuam erga illos omnibus in rebus fiduciam oſtenderet: & eorum in re aliena ſtudio Ordines inuitatos ad perficiendi pro ſuis commodis belli voluntatem eo magis

Contagium quoddã exercitum inuadit.

Rex nouo morbo tentatus.

Moſcus vxore priore repudiata ducit aliam.

Comitia Varſauiæ.

Electores mutuo dãt Regi pecuniam.

magis accederet. Credita ab illis pecunia ad certum diem, exactiſque iam comitiis allata, ac vlterius deinde die prolato, ad tempus ſoluta fuit. Koſaci interea cum Ioanne Oriſouio ab altera parte in Moſcouiam Starodubum vſque populationibus progreſſi, omni agro longe lateque vaſtato, oppidum ac extimas munitiones arcis quaſdam incenderunt, indeque ad Pociopouam excurſione facta ab arce repulſi, præda tamen magna acta ſe receperunt.

Rigenſium nuncii ad Regem.

Proficiſcentem Grodna Regem Rigenſium nuncii ſecuti fuerunt. Ciuitas ea à Sigiſmundo Auguſto in fidem & clientelam iis conditionib. recepta fuerat, quæ ius ac maieſtatem imperii in eam regii fere eneruare, magiſq; etiã ad ipſius Ciuitatis ſplẽdorem, quã vtilitatem, com paratæ videbantur. Cum Rex iis legatis ſociam eam, quam ſubiectam habere mallet, iam ante ſuperioribus etiam expeditionib. miſſis legatis, de certis ſubiectionis cõditionib. cum Rege egerat: req; Drohicini tandẽ in hoc itinere tranſacta miſſus à Rege Ioannes Demetrius Solicouius ſecretarius, qui ciuitatem in fidem acceptam iureiurando in verba Regis obſtringeret. Cum primis de portorio cõſtituendo actum. Nam cum omnis negotiatio Rigẽſis Dunæ fl. nauigatione fere contineatur, eaq; iam magna ex parte ſuperiorib. victoriis Regis expedita eſſet: præterque Kokenhauſum, Aſcherotum, Leuouartum, quæ eo tempore in hoſtium poteſtate adhuc erant, quod morari eã poſſet, nihil reliquũ eſſet: ſummæ æquitatis Rex indicabat, vt quæ res tanto publico cum molimine atque impendio perfecta ad ciuitatis priuatorumque omnium fortunas maximam acceſſionem factura eſſet, eadem Reipublicæ commodum aliquod adferret: nec alia conditione commercia eo transferri volebat. Homines prudentes cum ſine vectigalibus & tributis non poſſe ſubſiſtere Rempublicam intelligerent: rectiſſime autem in iis prouinciis ea conſtitui, quæ armis recuperentur, conuenerunt tandem, vt portorium maritimum omnium mercium conſtitueretur, eiuſque prouentuum duæ partes Regi ſine vlla conditione, tertia ciuitati in portus ac ſtationum refectionem cederet. De bonis, quæ Archiepiſcopalis quondam iuris fuiſſent, in ambiguo relinquebatur. De vallo contra arcem à ciuitate obiecto, & aliis quibuſdam in Regis aduentum in illa loca reiectum fuit. Dum in Moſcouia cum exercitu Rex erat, Ioannes Rex Sueciæ ad Naruam claſſem miſerat, verum integris tum adhuc ab ea parte rebus Moſcouiticis, piſcatoriis aliquot ædificiis in littore exuſtis, re infecta curſum relegere coacta ea fuit.

An. Ch. 1581.

Regi Varſauiã venienti ciuitas procedit obuiam.

Rege ab expeditione Vielicolucana Varſauiam ad comitia redeunte, tota ciuitas extra portas effuſa eſt, maiuſque gaudium obortum, quam ante. Vbi deſcendiſſet in templum, exceptus fuit ſolenniter cleri nomine ab Andrea Patritio gratulatoria, qua teſtatus eſt incredibile vniuerſorum gaudium, adeo, vt etiam ad adueutum eius campanæ in locis ſublimioribus appenſæ, imitatæ vocem humanam ſono nomen eius modulantes exprimerent. Sequentibus diebus ſimiliter à prouincialibus nunciis Rex ampliſſima ſalutatur oratione, qua pro re bene geſta totius Reipublicæ nomine gratiæ agebantur. Non diſplicebat quidem hæc gratitudo Regi, veruntamen hortabatur Rex Ordines, vt hunc rerum ſucceſſum omnibus modis vrgerent, ac non lætarentur modo victoria, ſed ea etiam vterentur. Deinde magnum incommodum in eo eſſe

eſſe docet, quod quotannis ad comitia tributi cauſa obeunda in Poloniam reuocetur, militem continuis itineribus confici: hoſtique reſpirandi, ſuique recolligendi ſpacium interim dari: quodque tributa tardius exigantur, multas rerum gerendarum occaſiones mora hac impediri neceſſe eſſe. Quibus incommodis vt obuiam eatur, biennii tributum ſciſci flagitat. Ordines tributum non recuſare, à tempore, in quod flagitabatur, alieni videbantur. Priuſquam autem ad vllam aliam rem accederent, capita rerum quarundam, de quibus leges ferri vellent, ſcripto comprehenſa Regi offerebant: vtque ſancirentur, petebant. Ita reſponſum, vt, quæ concedi poſſe exiſtimabantur, concederentur: quædam interpretatione mitigarentur; pleraque in aliud tempus transferrentur. Reſponſo eo accepto, dierum aliquot ſpacio interiecto, idem quod ante iam ſcriptum tradiderant, nullis contra regiam declarationem rationibus aliis allatis, denuo tradunt. Rex ex Senatu aliquot, parique ratione ex nunciorum collegio aliis delectis, vt iis de rebus vtrinque moderatione adhibita diſpiciant, negotium dat: quæ ab his communicatis ſententiis propoſita fuerunt, ſcripto comprehenſa denuo nunciis traduntur: ii diebus aliquot interiectis, idem quod antea fuerant, prius ſcriptum ſuum rurſus Regi oblatum vrgent. Appetebat interim finis comitiorum legibus definitorum. Itaq; certis conditionibus res tandem conuenit: conſtitutioneſq; iis de rebus promulgatæ fuerunt. Tributum inde primo ſimplex, poſtea etiam duplex ea conditione ſcitum, vt, ſi pax interim coiiſſet, tributa quoq; ceſſarent: deinde iiſdem argumentis à Rege illa refutata, vt collatis rationibus, quicquid ſtipendiis omnibus, ac ære alieno ob bellum conflato, tum ſi quid deinceps in apparatus belli erogatum fuiſſet, exſolutis, reliquum ex tributo eo futurum eſſet, in Rauenſe ærarium inferretur. Venerant huc etiã legati Moſcouitici per vniuerſam Polociam tanquam in triumpho ducti. Hi nouis mandatis à Principe ſuo acceptis, denuo hic ad colloquia admiſſi, primum Neuelenſes conditiones vrgebant, quibus rei tranſigendæ à Lituanis Senatoribus certam ſpem factam ſibi dicebant. His cum aliis rationibus refutatis, tum quod maioribus poſtea ſumptibus à Rege factis, Zauolociaque capta non integra amplius res eſſet; tandem more ſuo diu prius licitati eo deſcenderunt, vt & alia, quæ ante obtulerant, caſtella Liuoniæ, vrbibus ac caſtris potioribus: Felino, Derpato, Marienburgo, Parnauia, ac Narua, Principi ſuo receptis reliquis omnibus Regi cederent. Rex, niſi omni Liuonia hoſtis decederet, alia conditione pacem ſibi faciendam cum eo non arbitrabatur. Hæc ſententia Ordinibus propoſita, publice quoque omnibus placuit. Adhibiti colloquio cum Moſcis huic ex Nobilitatis nunciis aliquot fuerunt, quo tergiuerſatione Moſci perſpecta tota de re ipſis fuſius collegas ſuos edocerent. Vtriſque in ſententia perſeuerantibus, infecta re à colloquio receſſum fuit. Rex ita à comitiis diſceſſit, vt biennii tributo ab Ordinibus ſancito, non prius pacem ſe facturum cum hoſte polliceretur, quam is vniuerſa Liuonia ceſſiſſet. Sub comitiorum finem nuncii Nobilitatis per Stanislaum Przuemſcium, quẽ à bello reuerſum Nobilitas maioris Poloniæ nuncium crearat, & tum nunciorum illud Nobilitatis collegium initio comitiorum Mareſchalcum è more ediderat, Rege adito, vt remotis, quibus in Senatum ingrediendi ius non eſſet, dicendi poteſtas ſibi fieret, petebant. Re impetrata, rogant, operam

Ordines leges quaſdã cupiunt ſanciri.

Tributum duplex ſcitum vſque ad pacem.

Legati Moſcouitici ad Regem.

Rex rogatur vt bellũ finiat.

operam dare Rex velit, vt ea expeditione bellum finiat: ita Nobilitatem, maxime familias eius rusticas, quarum salutem sine suarum quisque fortunarum detrimento negligere non possit, tributis exhaustas, vt maioribus ferendis pares vix sint futuræ. Respondit Rex per Cancellarium; bellum pacis ac publicæ vtilitatis causa à se susceptum minime ex instituto à se ali: hostem eo redactum, vt si bellum continuetur, non adeo magno confici possit: se tamen consentientibus Ordinum studiis libenter concessurum: quam primumque ad tradendam sibi Liuoniam hostem adduxerit, impetuque eius represso, Reipublicæ ocio ac securitati consuluerit, paci, quæ cũ publica dignitate atq; vtilitate cõiuncta sit, nullã moram facturum. Tandẽ Nobilitatis nuncii more maiorum Regi valedicentes, duo petunt ab eo, rationem in posterum eligendorum Regum stabilem, & compositionem inter status. Responsum ipsis: cohorrescere Regem, quoties ei in mentem veniret tumultus electionum præteritarum, & expauescere ad ea, quæ dissidia inter statum ecclesiasticum & politicum trahere secum possent. Sed in vtraque re magnas se difficultates perspicere, curaturum tamen, quantum in se, vt in his Reipublicæ laboranti subueniatur, hortaturque eos, quemadmodum & ante, vt per absentiam paci & tranquilitati publicæ pro se quisque studeat, ac animo ad quæuis pericula expedienda parato sint, fausta denique omnia ac felicia precatur tam domi mansuris, quam in bellum ituris, vt mox læta vtrinque gratulatione in mutuos complexus ruant. Ad quam vocem plausu à circumfusis excitato, Cancellarius eum ipsum plausum lætum omen futuri successus, ac non diuturni belli Regem accipere intulit. Sub idem comitiorum tempus Sueciæ Rex, quibus partibus hac expeditione bellum orsurus Rex esset, per literas à Rege quærebat. Rex pro eo, quod ante ad bellum hoc maxime Rex Sueciæ se hortatus fuisset, ac pro mutua necessitudine & affinitate celandum eum consilia sua non ratus, Plescouiam se eo anno ire in animo habere ei ostendit: petentique legato eius, vt militem, quem in Germania intercipiendæ legationis Moscouiticæ ad Principes Christianos missæ causa scripturus Sueciæ Rex esset, voluntate Regis per ditiones ac portus eius ducere sibi liceret, literas, quarum autoritate id facere posset, dedit. In iisdem comitiis promulgata fuit ab ecclesiasticis correctio Calendarii, Roma transmissa à Gregorio decimotertio Pontifice. Veteri instituto ac decreto sacrorum Conciliorum ab Alexandrinis, quod ibi antiquitus studia Mathematica florebant, anni supputationem Romani & alii petebant. Ex horum ergo sententia anno constituto æquinoctium vernum vndecimo die Martii iam habebatur, eo quod nulla pręmonitio facta esset de quinta circiter parte horæ, quæ cum singulis annis ad explendas sex horas illas desideretur, propter quas quarto quoque anno dies vnus intercalatur, intra centum & viginti plus minus annorum spacium, vnum diem conficit. Vndique res eo deducta, vt iam decem diebus à Concilii Niceni tempore confectis, iisque in anno redundantibus, Pascha & consequenter festa alia omnia, quæ mobilia vocantur, quæque Christianis solennia sunt, sæpissime spacio aliquot septimanarum tardius haberentur, quam ipsius Niceni Concilii, in quo de tempore Paschatis Christianorum constitutum, mens fuerat. Gregorius igitur Pontifex Romanus hunc errorem sublatum volens, æquinoctium vernum, à quo Mathematici annum incipiunt, ad vigesimum primum

Suecia Regis ad Pol. Regem litera.

Promulgatio Calendarii Gregoriani.

mensis Martii diem reiecit, decem diebus ex anno expunctis, ita, vt præterea solstitium hybernum semper cum festo Natalis Domini concurrat, quemadmodum ab initio non sine causa excogitatum, ac statutum fuerat.

Rex iubet Zamoisciũ militem scribere.

Solutis comitiis Varsauiensibus Rex militem, quanto in supplementum ad bellum opus erat, Zamoiscium quam celerrime legere, matureque in Lituaniam adducere iubet. Ipse Grodnam recta, inde Vilnam proficiscitur. Interim ad Christophorum fratrem Transyluaniæ Principem de nouo equitum ac peditum Vngarorum delectu scribit. Germani militis conquirendi Farensbekio per literas negotium datur: qui militi in inferioris Germaniæ bellis exercitati copiam se habere posse antea ostenderat. Zamoiscius, quo lectiorem peditatum haberet, Vrouiecium ala equitum, cui præerat, missa peditem ex sola Nobilitate scribere iubet. Subleuabantur apparatus hi interim, dum tributariæ pecuniæ conferrentur, partim ea pecunia, quam à Principibus Germaniæ acceperat, quamque præter eam Marchio Georgius Fridericus subsidii loco miserat, partim propria Regis ipsius, maxime tamen equitum studio, quorum magnum numerum Zamoiscius euocarat: eaque ad bellum hoc alacritas erat, vt plerique nulla in auctoramentum accepta pecunia ad diem nihilominus conuenirent: complures in ipsis castris demum stipendiorum partem acciperent. Grodnam iam Rege progresso, nuncius cum literis à Mosco ad eum venit: mox alios cum amplioribus mandatis, quibus conuenire pacem posse existimet, afferre: interim ne vllũ exercitũ Rex cogat, neue vlterius progrediatur, posse eum & impẽsę & labori parcere. Veniunt legati, colloquium petentib. datur. Re diu, more eorũ, ducta atq; vtrinq; disputata, eo tandẽ descenderant, vt Narua, Derpato, Neuschlossio, Adselio, Neuhausio exceptis, reliquam Liuoniam vniuersam vna cum iis locis, quæ antea receperant, Veissensteino, Felino, Pernauia, ac aliis omnibus Regi permitterent. Ostenderat Rex nullam se prius pacis mentionem fieri passurum, quam tota Liuonia Moscus cessisset. Vigebant legati, vt cum sui Principis nomine ostenderetur, quid præstiturus esset, sibi quoque, quid de ablatis Principi suo restituendis animi Rex haberet, demonstraretur. Repetebant autem vno Polocensi agro excepto, qui pristinæ ditionis regiæ fuerat, reliqua, quæ superioribus annis bello capta erant, omnia. Demonstratum fuit, ita Regem Principi eorum illa restituturum, si præter Velisium, quod nulla conditione dimissurus Rex esset, castrum quoque Sebesium, quod penitus intra ditiones regias situm, vt certior ac stabilior pax sanciretur, vel tradidisset Regi, vel diruisset, quod quo minus recusaret, Regem vicissim Dryssam demoliturum, partis sumptus deinde in bellum facti nomine quadringinta aureorum millia Regi refudisset. Impetrarunt legati, vt ad Principem suum referre ea sibi liceret: ac vt Regis nomine eadem ad illum scriberentur. Sub idem tempus Bogdanus Bielscius, cuius frater patruelis in amoribus Mosco erat, summamque apud eum rerum omnium fidem obtinebat, ad Regem transiit. Miserat Moscus legatos ad Rodolphum Romanum Imperatorem, ab eo vlterius deinde ad Pontificem Romam peruenerunt. Legatione ad Pontificem operam suam contra Turcam Christianæ Reipubl. policitus, & de Regis in se iniuriis questus perhibeatur, & vel secreto, vt ad pacem eum hortaretur, petiisse: aut tamen querimoniis, vt suas partes Pontifex interponeret, non nolle se

Grodnã nũcius cum literis à Mosco ad Regẽ venit.

Moscus legatos mittit ad Rudolphũ Rõ. Imp. & ad Pontificem.

ſatis oſtendiſſe. Adiunxerat itaque Pontifex iis Antonium Poſſeuinum qui cum illis vna in Moſcouiam iret. Hic Moſcus per regias ditiones intercluſo itinere alio ſe recipientibus per Germaniam, de legatione ſua per literas Regem certionem fecit, ac ſi voluntate eius id ſibi liceret, per Poloniam & Lituaniam iturũ ſe oſtendit. Rex non modo illi permiſit, ſed ipſius quoq; Moſci legatis idem ſe permittere reſpondit. Hi tamen, ne quid præter præſcriptum Principis ſui facerent, Lubecam ſe contulerunt: indeq; eodẽ quo venerant itinere in Moſcouiã reuerſi fuerũt. Iiſdẽ temporib. nũcius mortis Chriſtophori Tranſyluaniæ Principis Regis fratris allatus, cũ Regi ipſi non leuem dolorem attulit: tum Moſcum, qui auocato Rege reb. Trãſyluanicis ſui interim colligendi ſpacium ſibi datum iri cogitaret, vt pacem atq; eas ipſas conditiones, paulo ante ab eo propoſitas, iterum reuocaret, maxime animauit. Verum Tranſyluanicis rebus, ne à belli cura auocaretur, iam ante à Rege prouiſum erat. Maximam in pacis ſpem omnium iam prope animi venerant. Nam nec propter quadringentorum illorum millium cõditionem, ſi Moſcus eam non accepiſſet, communibus Ordinum bellum finiri volentium ſtudiis defuturus Rex fuerat: nec Moſcus, qui totam quaſi Liuoniam pacis cupiditate dimiſerat, illorum, quæ exceperat, caſtrorum cauſa bellum accepturus exiſtimabatur. Itaque inducias etiam ad certam diem, intra quam denuo Moſcus reſponderet, Rex ei conceſſerat.

Regis frater moritur.

Moſcus Pleſcouiam firmat.

Per idem vero tempus, & quod Vilnæ Rex ſubſtitit, Moſcus Pleſcouiã, quam hoc bello petitũ iri ſibi perſuaſerat, omnib. ad ſuſtinendam obſeſſionẽ neceſſariis firmat: muros vetuſtate neglectos magnis operib. refecit: nouas ad priores munitiones adiicit, præſidia ex aliis arcib. omnib. detracta vnum hunc in locum cogit. Ab altera parte Pontus Gardianus Gallus, quem Rex Sueciæ collocata ei in matrimoniũ filia naturali militię pręfectũ fecerat, extrema quædam Liuoniæ caſtella ad Oſiliam & maritimam Liuoniam ſpectãtia occupat. Quæ res poſtea magnæ ſimultatis inter vtrumq; Regem ſeminarium fuit. Et miſerat quidem Rex iis de rebus ad Suecum Ioannem Herburtum Caſtellanum Sanocenſem, propoſitæq; eæ vltro citroq; conditiones, vt Reualiam quoq; Regi traderet; vtq;, quæ cis fl. Naruam eſſent, Poloniæ Regi cederent: quæ vltra Naruam Sueciæ finitima verſus Oceanum glacialem communib. copiis occuparentur, ad Sueciæ Regem pertinerent: cumq; bellum interim differendũ ſibi Rex non iudicaret: quo tempore Polociam ibat, denuo Laurẽtium Goslicium Vilna ad Sueciæ Regem miſerat; per quẽ in armis iam ſe eſſe oſtenderat, & vt ipſe à ſuis quoq; finibus in Moſcouiam cum exercitu irruptionem faceret, eum hortatus, auxiliorum & belli communicandi rationes quaſdam propoſuerat: ac oſtendente tum Rege Sueciæ, nolle ſe ſibi præſcribi, quas in partes copias ſuas mitteret, omniaq; occupantis fore: Goslicius, quemadmodum iuſſus fuerat, Liuonia tamen vt abſtineret, poſtularat: cuius cauſa & maxime bellum Rex ſuſcepiſſet, & quã optimo iure pertinere ad ſe ſciret: Regemq; ius in Liuonia Reipublicæ & ſuum negligere non poſſe prædixerat. Nũc cum id accederet, vt Liuoniam fere omnem per legatos Moſcus ei detuliſſet, quo in ſtatu res eſſent, cum Sueciæ Regem, tum militiæ Præfectum eius iterum per literas certiorem Rex fecit; vtque Liuoniam non hoſtis, ſed ſuam opinione iam præcipientes, omnino ab ea ſibi temperarent, ac aliis potius in locis, ſi ita eis videretur, bellum cum hoſte gererent, poſtulauit, Vilna tormentis,

Rex Sueciæ caſtella quædam in Liuonia occupat.

ac inſtrumento militari omni Poſtauiam præmiſſo, Rex Diſnam profectus eſt, vbi de exercitu hoſtili ad Smolenſcum coacto, eiuſque in Mohilouienſem & Sclouenſem agrum incurſione cognouit. Erant in hybernis eorum locorum aliquot equitum turmæ, ex quibus cum Chriſtophori Radiuili & Martini Kalanouii diuerſis locis in palantes incidiſſent, ſecundiſque aliquot prælиis cum copiis iis conflixiſſent, non diu commoratæ mox intra ſuos ſe fines receperunt. Rex tamen nuncio hoc de incurſione hoſtis allato, continuo Chriſtophorum Radiuilum, qui tum Diſnæ vna erat, ad eas, quas antea habebat, turmas equitum alias Polonorum nonnullas, quæ iis in locis ad Boryſthenem in hybernis erant, peditatuſq; ac leuium tormentorum, quæ nauibus Vitepſciam præmitteret, certum numerum attribuit. Ei mandat, vt recta contra hoſtem tendat, dataq; facultate prælium committat. Si hoſtis iam receſſerit, capto per Veliſium medio inter Bialam & Toropeciã itinere ab ea quoq; parte metum hoſti oſtendat. Eodem tempore Ioannem Thomam Droiouium Præfectum Præmislienſem ad Turcarum Imperatorem miſit. Cauſæ legationis hæ erant, vt quia fato Chriſtianitatis ſicut reliqua Vngaria, ita Tranſyluania quoque ſtipendiaria Turcæ facta eſſet, veretúrque Rex, ne mortuo fratre Chriſtophoro noui Principis imperium grauioribus conditionibus Turca premeret; poſtularet, vt quibus priores Principes legibus Principatum eum tenuiſſent, iiſdem huic quoque cum permitteret, nec, ſi quid contra ea fieret, Regem patriæ ſuiſque deeſſe poſſe oſtenderet. Deinde vero vt de Iancule Valachiæ Palatini iniuriis, quas frequentes is regiarum ditionum hominibus afferebat, quereretur: vtque illo amoto Petrus prior Palatinus in priſtinum dignitatis locum reſtituetur, peteret: Regemque nec Iancule vicinitatem æquo ferre animo, nec ſuorum iniurias, vti nec deberet, neglecturum profiteretur. Prius legationis caput mox obtentum, alterum in aliud tempus dilatum.

Rex venit Diſnam.

Rex legatũ ad Imp. Turcarũ mittit.

Rex itaque inſtrumento belli grauiiore primo per Diſnam in Dunam, inde vlterius per Dryſſam flumen, nauigatione iam ante explorata, nauibus pręmiſſo, Diſneq; parte aliqua exercitus inita Polociam venit. Ibi dum aliis copiis recenſendis operam dat, literæ à Moſco per Chriſtophorum Dzierzkum (qui petentibus legatis Moſcouiticis ad Moſcum à Rege miſſus fuerat) ad Regem acerbiſſimæ adferuntur, in quibus omnia reuocat, & irrita rurſum facit Moſcus, quæ antea in conditionibus obtulit: maxime quod conditionibus Neuelenſibus ſtare Rex noluiſſet: quod vt Sebeſium demoliretur bellicique ſumptus nomine pecuniam à ſe popoſciſſet, exagitabat: quod non in eodem ſtatu rem eſſe, quo Neuelæ fuerat, ac interim in oppugnanda Zauolocia maiores ſumptus ſe feciſſe Rex diceret: cuius coactu aut rogatu Zauolociam cepiſſet, rogabat: potuiſſe eum ſuperſedere labore hoc, non ſua volũtate factũ, vt eam occuparet: pecuniam vero quod flagitaret, ſcire eum, nolle ſe tributarium eius eſſe, impenſas autem belli imputare, aut earum nomine pecuniam poſtulare, inauditum inter Principes. Sebeſium ſe puero conditum, eiuſque perpetuo poſtea, etiam cum Polociã in poteſtate Reges Poloniæ haberẽt, in poſſeſſione ſe fuiſſe: præterea vt maxime ille Sebeſium, Rex Dryſſam deleret: tamen cum viſum eſſet, Dryſſam iterũ Regem inſtauraturũ: deniq; ſemper aliquid reperturum, quod de nouo à ſe poſtularet. Nobilitatis nuncios ad colloquiũ cum legatis adhibitos criminabatur, idq; in inuidiam ſuam factum ferebat. Indgnabatur & orato-

res nullos à Rege ad ſe mitti: itaq; ſe quoq; nec poſt quinquageſimum aut quadrageſimum annum oratores vllos miſſurum confirmabat. Multa de Liuonico iure ſuo aſpergebat. In Regem autem ipſum acerbe inuehebatur: modo quod non regio genere natus eſſet: modo crudelitatem in victos, adipis detracti argumento vſus: modo in eoſdem indulgentiam, quà ad tranſitionem eos inuitaret: tum quod globis candentibus inuſitato modo Socolam incendiſſet, fraudem ac dolos ei exprobrando. Rex hiſce Zauolociæ acceptis, oſtendit legatis, etſi iure gentium hoſtium loco habere eos poſſet, qui paucis petitione ſimulata ſpeculandi circumueniendique ſui cauſa ad ſe veniſſent: nolle ſe tamen ob eorum perfidiam à perpetua manſuetudine ac lenitate ſua recedere. Itaque ipſi ad ſuum Principem reuertantur: literis eius ſe per ſuorum aliquem reſponſurum.

Pleſcouiam an Nouogardiam cũdum delibeatur.

Hic adhuc ſubſiſtens ad conſilium militare retulit, Vtrum Pleſcouiam, an vero Nouogardiam magnam, an Derpatum hac expeditione eundum. Vicit plurium conſenſus, Pleſcouiam vt iretur, inde enim Moſcouiam omnem infeſtam redditum, & exitus hoſtium, quibus Liuoniam primum, deinde etiam Lituaniam inuadere ſolebant, incluſum iri. Inde etiam Nouogardiam magnam triginta ſex tantum milliaribus diſtare, ita vt ſit facilimum capta Pleſcouia Nouogardiam, cum opus fuerit, occupare. Priuſquam Zauolocia Rex moueret, tabellarium cum literis ad Moſcum mittit, quibus ei ad priores reſpondet: ſe non id facere, quod eius criminationes reſponſione dignas eſſe putaret, verum ne è ſilentio ſuo maiores ſpiritus ſumeret. Conditionibus Neuelenſibus cur ſtare non potuerit, demonſtrat. Zauolociam oppugnare eius iniuriis coactum: ſumptus in bellum factos more & exemplo aliorum Principum Chriſtianorum ſe repetiiſſe, cum æquum ſit, vt à quo iniuria profecta fuerit, ab eodem omnis iniuriæ cauſa præſtetur. Quod Sebeſium ſe puero conditum diceret, qua maxime ratione ius oſtendere ſuum confideret, falſum eſſe. Nam cum Sebeſium ad Dunam fl. extructum ſit, patere inde, in alieno illegitime eſſe ædificatum. Prioribus conditionibus ſi aſſenſiſſet, nullas nouas ſe fuiſſe adiecturum. Nobilitatis nuncios ad colloquium cum legatis eius ex ipſius commodo fuiſſe adhibitos. Quod oratores ad eum non mitteret, facere id iure & arbitrio ſuo, quod ad id faciendum non ſit obſtrictus. Quod facturũ ſe negaret, vt nec ipſe poſt quadrageſimum annum vllos ad ſe oratores mitteret, facilime ei credi: magnam hanc bono etiam viro, nedum tyranno, viuendi vſuram eſſe: miſſurum igitur poſt quinquageſimum aut quadrageſimum annum, at miſſurum fortaſſis citius. Docet & de Liuonico iure. Ad conuitia etiam eius reſpondet, contumeliam nullam ſe à Moſco aut quouis alio poſſe accipere, cuius turpitudo & crudelitas omnibus nota. Quod Rex natus non ſit, ſed virtute ſua ad regnum euectus, id ſibi commune cum Pontifice Romano, qui à Cardinalibus, cum Imperatore Romano, qui ab Electoribus Germaniæ: cum multis aliis Regibus ac Principibus, qui omnibus temporibus à ſuis quiſque regni Ordinibus ſint electi. Interim honorificum ſibi ducere, maioribus natum eſſe, qui rebus Chriſtianis egregiam ſæpe operam nauarint, ampliſſimos honores geſſerint, prouincias adminiſtrarint, magnaque virtutis ac pietatis laude floruerint: cum eius ſit ratio, vt niſi ita natus fuiſſet, nunquam Princeps electus fuiſſet, minimeque illi inuidere, quod non plurimorum de eo iudicium, aut ſpectata:

Litera Regis ad Moſcum.

ctata virtus eius potius, quam Glinſcii quondam Sigiſmundi Regis proditoris filiæ vterus Moſcouiæ dominum impoſuiſſet. Crudelitatem in detrahendo è nonnullorum cadaueribus adipe primum non à ſe profectam, deinde nil in eo contra pietatis officium hominumq; Chriſtianorum morem, qui vt viuis tanto rectius conſulerent ex medicorum diſciplina, vel in minutiſſimas partes mortuos diſſecarent, admiſſum: ridiculam autem miſericordiam eſſe ipſius, qui cum in viuos omnia cruciatus exempla edat, mortuorum cura ſe affici præ ſe ferat. Eiuſmodi generis eſſe: quod clementiam & lenitatem erga victos ſuam criminaretur. Non ſatis enim ſibi conſtare, qui modo crudelem, modo nimis lenem quereretur, indignareturque, quod nõ omnes, quos in præſidiis expugnatis Rex cepiſſet, excruciatos interfeciſſet. Quod Socolam inuſitato modo flammis à ſe deletam vitio ſibi verteret, in eo non tam fraudem aliquam illum arguere Regis, quam detegere inſcitiam ſuam, quæ vt omnibus in rebus maxima eſſet, ita militaris rei multa præclara inuenta adhuc eum fugere. Sub finem epiſtolæ ad ſingulare certamen eum prouocat, eamque Ruſſice & Latine ſcriptam ei tranſmittit: neue nimis ſibi placeret, quæque aliorum de ſe iudicia eſſent, cognoſceret, libros de immanitate eius per Germaniam paſſim editos vna ei mittit.

Rex ſancit militarem diſciplinã.

Zauolocia Voroneciam Rex progreſſus, militarem diſciplinam prioribus legibus partim emendatis, partim auctis accuratius eo loco ſanxit, ducemque exercitus perpetuum Ioannem Zamoiſcium regni Cancellarium, cuius vtilem operam ſuperioribus expeditionibus, multis maximiſque rebus ſpectatam, habebat, creat. Conſtitutis iis exercitum vniuerſum cenſere Rex inſtituit. Præ cæteris ſuperbiſſimæ in luſtratione hac Polonorum equitum turmæ comparebant, cum longe plures ex ampliſſimis quibuſque familiis, quam vlla alia priorum expeditionum ad bellum hoc conueniſſent. Inter alios, Zamoiſcius ad priores copias ſuas, quas præterita æſtate à conductas, hyeme in Samogitia contra hoſtiles in Liuoniam irruptiones mandato Regis diſpoſuerat, aliquot lectiſſimorum equitum millia adiecerat, omnes hi ad ducis exemplum, vt exacto anno atro habitu vſi fuerant, ita tum cœruleum ſumpſerant. Par his ſuo genere peditatus erat, Vrouiecianus præſertim, ex ſola Nobilitate ſcriptus. Nec multum de proximi anni ſtudiis & apparatu Lituani quoque remiſerant. Itineris ratione à Rege cum Zamoiſcio conſtituta, à dextra Lituani iuerunt, iis aulicus miles, qui ad Gedanum fuerat, perque abſentiam Ioannis Zborouii à Chriſtophoro Niſczicio regebatur, attributus erat: pars copiarum aliarum cum Stanislao Tarnouio Caſtellano Radomienſi, quæ locum caſtris deligerent, Oſtrouiam verſus, quæ Pleſcouia non procul abeſt, præmiſſa erat, ſubſequente ſtatim Zamoiſcio, caſtraque ab inferiori parte ad Vielikam fl. metante. Sita Oſtrouia eſt in inſula Vielikæ fluminis, quodque nullos à terra aditus habeat, inde nomen id, quod inſulam Slauica lingua ſignificat, accepit. Muros ex lapide firmiſſimos, propugnacula item complura habet, armis, tormentis, hominum multitudine firmoque præſidio inſtructiſſima. Hanc omnino debellandam Rex exiſtimabat, vt ita Pleſcouiam terreret, priuſquam ea vel oppugnata, vel totis caſtris circumſeſſa eſſet. Ita miles regius cum triplici agmine murum ſubire diſſoniſque clamoribus, tubarum cantibus, tormentorum crebris ictibus ſtrepitus horrendo edere cœpiſſet, qui

Oſtrouia capitur.

Xxxx 3 præſi-

præsidium agebant, metu territi ex arce trepide aufugere, omnemque illius
tuendę curam & cogitationem confestim amisere. Rex tamen à direptione
militem suum prohibuit, veniamq; his, qui capti erant dedit, præfatus bel-
lum se cum Principe ipsorum, non cum infortunatis ciuibus gerere, cuius
interitu omnis ira bellumq; finiri possit: nec minori sibi gloriæ fore, si ab se
Moscouia seruata sit, quam si capta euerteretur. Parcere igitur se muro ar-
cis, ac tectis, quoniam homines, quibus parceret, magna ex parte in fugam
se coniecissent.

Rex Plescouiam progreditur.

Capta Ostrouia Rex antecursoribus præmissis Plescouiam mox ipse
subsecutus fuit. In primo agmine Balthasar Bathoreus nepos ex fratre An-
drea Regis cum Vngaricis, Palatinus Braslauiensis cũ Polonicis aliquot co-
piis incedebant. Hi vbi ad Cerechã flumẽ, quod ab Oriẽte in Velikã influit,
venerunt, ex Vngaris quidam flumen transgressi, in tres partes copias suas
distribuerunt. Prima ex iis recta Plescouiam contendit: duę reliquæ diuersis
locis in insidiis consederũt. Ex iis primi cum hostiũ excubiis congressi, mox
pedem referre cœperunt: Hostes, quod erat, insidias veriti, recedentes tamẽ
secuti, postquam secundi ex insidiis consurrexissent, nil amplius metuẽtes,
quod numero vtrosq; superarent, effuseq; insecuti, ad tertios protracti fue-
runt: à quib. reliqui in fugam coniecti: tres Boiarici siue illustris generis ca-
pti, ac in castra adducti fuerunt. Ex quibus quantum in vrbe virium esset,
quid præsidii animiq; hostes haberent, cognitum. Pari euentu Sigismun-
dus Rosnius, qui cum veteranorum Polonorum copiis, quæ Lituanis ad-
iunctę fuerũt, missus fuerat, ac deinde Germani aliquot equites, excursione
ad vrbem facta, captiuos aliquot adduxerunt. Zamoiscius ipse primum Ce-
recha flumine, inde Plescouia amne transito situs explorandi causa vrbẽ cir-
cũuectus fuit. Accidit hic, vt cũ Vrouiecio solo assumto aliisque subsequi se
iussis, quo accuratius positionẽ vrbis è propinquiori cognosceret, sub ipsos
quasi muros cõtra portam quandam successisset, conspicati eum hostes, alã
equitum contra eum emitterent; eaq; cum intra teli iactum ad eum acces-
sisset, Zamoisciusq;, etsi periculũ videret, non tamen se commoueret, illa e-
tiam insidias vereretur, iustum temporis spacium ex aduerso neutris se com
mouentib. constituerunt. Interim, qui tardarant, accurrentes impetu in ho-
stes facto in vrbem eos reiecerunt. Rex vbi propius vrbem accessisset, specu

Rex Plescouiam circuit.

landi loci causa ipse quoq; cum Zamoiscio eam circumiit. Quam magnitu-
dine ingentem, oppidanorum, & è vicino Nobilium atq; agrestium homi-
num multitudine frequentem, nec non paruo militum præsidio firmam,
præterea muris, propugnaculis, turrib. lateritiis sat munitam comperit, nec
eam occasionem, quam rumore omnium persuasus animo conceperat, na-
ctus est. Nam & ciues ad bellum egregie sustinenduum parati erant, & pri-
mores ciuitatis sese deuouerant, quod aut mori, aut hostem repellere vel-
lent, & inter præsidiarios quoque magnus erat deuotorum numerus. Acce-

Plescouia expugn. difficultas.

debat huc, quod literis à Principe suo nuperrime acceptis ad fortitudinem
magnopere erant incitati: vltima enim supplicia timidis minitatus fuerat,
& alios spe præmiorum longe maximorum inflammauerat. Communi
autem consilio Basilius Suiscius, qui vrbi præesset, delectus fuit, huicque
summa rerum omnium commissa. Equitum in vrbe vltra spem millia: pe-
ditum cum iis, qui ex oppidanis militates operas inter milites obibant, ad
quinquaginta millia fuisse constat: vrbanæ multitudinis totidem. His Rex
cognitis

cognitis facile intellexit, non sine ratione ab initio, iam plerisque eo po-
tissimum eundum contendentibus, assensum se non fuisse, longeque mi-
nora quam præsens ipse cognosceret, de statu in vrbis eius ac munitioni-
bus sibi renunciata fuisse: se nec à peditatu, quem, si summa vi vrbem
oppugnare vellet, triplo maiorem adducendum sibi fuisse intellige-
bat: nec à puluere tormentario ad oppugnandam vrbem probe instru-
ctum accessisse videbat. Itaque varia animo agitanti præstare ali-
quando videbatur, si Plescouia relicta, vel magnam Nouogardiam re-
cta contenderet, quam nonnulli minus munitam putabant: vel ad vi-
cina castella Porchouam & Vdouam se conuerteret, iisque in potesta-
tem redactis, obsidione ex iis vrbem premeret. Priori consilio cum rationes
ante demonstratæ, & à Plescouia metus, tum ipsius Nouogardiæ fa-
ma, quam & ipsam non exiguas ad resistendum vires habituram con-
stabat, itineris denique longinquitas, præcipitante iam æstate, ac tem-
pestatum expectatio locum non relinquebant. Alteram obsidionis ratio-
nem, ac vicinorum castellorum oppugnationem, præterquam quod in-
dignam susceptæ expeditionis fama futuram putaret, hosti etiam animos
addituram iudicabat. Itaque cum animi magnitudine ac virtute militis,
qua pleraque alia consecutus esset, eas quoque difficultates superare se pos-
se non desperaret, de loco castris capiendo dispicere cœpit. Constituerat
ab initio à Nouogardiensi via, qua Plescouia fluuius in vrbem, inde in-
fra eam in Vielikam illabitur, quod ad excludenda ab vrbe subsidia sub-
uectionesque arcendas cumprimis opportunum videbatur, castra fi-
gere. Sed id longitudo lateris eius, quod ad octo millia passuum pa-
tet, latissime ab ea parte ac petentes circumcirca campi faciebant. In
quibus cum subsidia equitum nulla tuto collocari posse viderentur,
nec vero propter continuas hostilium tormentorum eiaculationes pro-
pius castra admoueri: verebatur, ne peditatus, qui in opere ac muni-
tionibus futurus esset, si nullum illi è propinquo ab equitatu subsidium
ferri posset, in tanta equitatus ac peditatus hostilis tot locis simul erum-
pentis multitudine, maxime si ancipiti prælio subsidiis Nouagardia
missis, & eruptione ex vrbe facta pugnandum ei foret, vndique circum-
ueniretur. Ostendebat Zamoiscius circa flumen Plescouiam sinus non-
nullos sibi videri, in quibus iustæ equitum copiæ sub tentoriis collocari
possent: quæ in tempore deinde contra excursiones hostium auxilia Po-
lonis ferrent: hac ratione castris eo loco quam latissime Nouogardiam
versus explicatis, ab omni subsidio & commeatu, sine frequentibus ex-
cubiis, quibus si ab altera parte castra ponerentur, continuis defatiga-
ri militem necesse esset, multo commodius obsessos intercludi posse: acce-
dere, quod ab ea parte solum pene esset molle, ab iis fere omnibus rupes
durissimæ id exciperent, quæ & opus moraturæ, cuniculis autem omni-
no exclusuræ essent. Rex tamen, quod priorem salutis, quam victoriæ rati-
onem habendam iudicaret, ab orientali latere oppugnare vrbem statuit.
Quo in loco & peditatus, qui in opere futurus esset, à sinistra Vielika
flumine defenderetur, & castra proxime munitiones hostium promoueri
possent: quod ab ea parte frequẽtes colles exsurgentes ab hostilium tormẽ-
torum ictib. frontem tutaturi essent: angulus præterea, in quem ab ea parte
vrbs muris coibat, ipse etiam maiorem rei bene gerendæ facultatem dare
videre-

Rex caſtra metatur ad Pleſconiam.

videretur. Itaque tranſgreſſus flumen Cerecham, caſtriſque tum ibi metatis, iiſdem Lituanicas copias & veteranum Polonum equitem, qui à dextra ire iuſſi ſunt, recepit. Eodem Farensbekius Germanicum peditem, cum quo ſub id tempus venerat, adduxit. Iiſdem temporibus Bartholomæus Budlerus à Duce Curlandiæ cum aliquo militum numero, qui ſuperioribus expeditionibus cum aliis in locis bello Rex diſtineretur, ad Liuoniæ fines in ſtationib. contra hoſtes fuerāt, in caſtra venit. Volūtarii prętereа aliquot, cum ex Pruſſia & Sileſia, inter quos inprimis Fabianus Dhonanus, & Melchior Rhederus Barones, tum alii etiam ex externa iuuentute, nonnulli fama expeditionis huius exciti. Rex cum vniuerſo exercitu flumen tranſgreſſus, ſub dictos colles caſtra poſuit. Vngari à ſiniſtra ad Vielikam flumen, Lituani à ſuperiore parte ad Porchouienſem viam conſederunt: medio inter hos ſpacio Poloni triplici carrorum ordine circumiecto, ab vtraque riui illac labentis parte caſtra communierunt. Qui inter hos & Lituanos tanquam angulus relinquebatur, Germanis attributus fuit. Venit ſub idem tempus in caſtra à Turcico Imperatore legatus, Tartaros, qui profugerunt, ex fœdere, quo vtrinque perfugæ reddi iuberentur, repetens. Oſtenſum, quia nondum Rex eos vidiſſet, nec, quid dicerent, audiuiſſet, vbi in Poloniam rediiſſet, cauſa cognita Principi eius reſponſurum. Etſi minor peditatus erat, quam pro amplitudine ſuſceptæ oppugnationis requirebatur: erat tamen & numero, & genere ipſo militum ac armorum non contemnendus: equitatus autem fuit ornatior fere ac inſtructior, quam in vlla ante hac expeditione. Interim Vngarum militem propius vrbem, vt locum munitionibus dirigendis caperet, progreſſum hoſtes conſpicati, eruptionem mox in eum fecerunt. Sed fortiſſime ab Vngaris ad portas vſque eos inſequentibus, nonnullis vtrinque deſideratis, in vrbem reiecti.

Pleſcouienſiū eruptio.

Munitiones mox Vngari ab ea parte, qua caſtra habebant, contra Porchouienſem turrim, penes Vielikam fl. Poloni non longo ab his interuallo contra Suinienſem turrim agere inſtituunt, prius gerris ſiue corbib. militaribus aliquot locis iuſto interuallo communitis, equitumque ac peditum ſtationibus in iis collocatis, quæ militi in munitionibus occupato contra eruptiones hoſtium, ſi quas forte facerent, è proximo ſubſidium ferrent. Magno labore eo loco propter ſoli duritiem, quod intra cubiti altitudinem in rupem deſinebat, foſſæ ducebantur. Nil tamen ea res Vngari militis impetum morabatur, qui ingentibus ſaxis ſecuribus exciſis indefeſſo ſtudio opus perfecit. Cæterum Vngari aggeſtis iam foſſis aduerſam turrim quatere cœperant, exiguo tempore propugnaculo conuulſo proximi muri partem aliquam ſtrauerant. Polonis magno impedimento erat, quod ab eo, de quo dictum, loco longiore interuallo munitiones vrbem verſus inſtitutæ illis erant: latera, quæ Vngaris ab vna parte Vielika flumen, ab altera Polonorum munitiones tuta præſtabant, ne circumuenirentur, vineis & ſubſidiis contra hoſtium impreſſiones munienda: inde erectis tandem munitionibus, curante apud eos tormenta Veiero, prius ex pleriſque turribus vndique fere petebantur, defenſores deiiciendi erant: quod denique in fundamenta, ac imam muri partem, ex oſtenſis antea cauſis, tormenta conuertebant. Quas ob res cum ab eorum parte tardius murus perruptus fuiſſet: Vngari nihilominus, qua ab ipſis murus ſubrutus erat, irrumpere conabantur Zamoiſcius cum de eo ad Regem referret, oſtendebat, longe & ad ſe-

curitatem,

curitatem, & ſpem victoriæ certius ſibi videri, ſi dum è Polonorum quoque munitionibus aditus in murum patefieret, irruptio ſuſtineretur: interim & pluribus locis mœnia verberarentur: ruinæ, quibus contra Vngarorum munitiones murus apertus eſſet, ampliores fierent, qui per eas in vrbem aditus eſſet, cognoſceretur: omnibuſque diligenter excuſſis, quæ ad oppugnationem facerent, ante præpararentur. Timebatur ab altera parte, ne tempore interpoſito ſpacium ſui muniendi, nouaſque foſſas obiiciendi daretur: maxime vero, quo minus conſilio huic locus eſſet, difficultas pulueris tormentarii faciebat, vt neceſſario prius tentandum aliquid videretur, quam omni conſumpto vna cum puluere vrbis ipſius potiundæ ſpes decederet.

De oppugnatione inſtituenda deliberatio.

Deſcenditur eo, vt mittantur, qui locum inſpiciant, ac, an quæ tranſgreſſos foſſæ difficultate ſue excepturæ eſſent, explorarent. Deliguntur ex Germanis quinquaginta circiter, quod erāt inter hos in aliarum vrbium oppugnationibus ante verſati. Hortatur ſimul Zamoiſcium Rex, vt, quæ ad oppugnationem pertinerent, procuraret, ne ſi de aditu non incommoda renunciata eſſent, vel minimum temporis ſpacium differretur. Zamoiſcius itaque ad munitiones profectus, Polonis Germanos adiungit, quæque oppugnationi vſui, curari iubet. Vngaris Bornemiſſa præficitur. Rex ſub ipſam fluminis ripam, ad quam Vngarorum munitiones ſpectabant, progreſſus, militemque ad irruptionem paratum paucis ad virtutem cohortatus, cominus euentum oppugnationis expectare inſtituit. Iam ante autem tormenta aliquot Vielikam translata fuerant, & ab inferiori parte muri, per quem ad oppugnationem iturus miles erat, ita collocata, vt aduerſo muro à fronte deterſo, rectis inde ſecundum vniuerſum id latus interius ictibus, defenſores peterentur. Eques ex inſtituto militari idoneis locis ſupra munitiones circa vrbem atque vias in omnes caſus diſponitur. Non poterat latere hoſtes, quid in caſtris pararetur, quod in omnes partes latiſſimus ex vrbe deſpectus erat. Itaque ipſi quoque muros frequentes complebant. Zamoiſcius primum ex Polonico peditatu viginti expeditiſſimos delectos per aduerſam foſſam muros conſcendere, quiſque ab eo loco in vrbem aditus ſit, explorare iubet. Renunciant illi, foſſam ab ea parte eſſe, ſupraque eam pontem aliquanto depreſſiorem, per quem non difficulter tamen foſſa ſuperari poſſit. Mittit inde quinquaginta è Germanis eos, quibus mandat, vt quamproxime muros ſubeant: ſi ſuperare ruinas poſſint, progrediantur, ſignoque, quod acceperant, dato, alios, quos quamprimum iis ſummiſſurus ſit, expectent: ſi non patere per eas aditum intelligant, ſine ignominia ſe recipiant. Interim ſi illis ſucceſſiſſet, ſignumque, quod conuenerat, datum ab iis fuiſſet, quæ illis ſubſidia ſummittat, diſponit: primo eiuſdem nationis militem, quod, qui præmiſſi fuerant, id poſtularant: inde Polonum partim peditem, partim equitem, qui Georgio Mniſcio Præfecto Sanocenſi, Staniſlao Stadnicio, Andrea Orzechouio, Procopio Pienianſcio, & aliis quibuſdam autoribus, equis miſſis, vltro operam ſuam detulerat. Germani cum ad foſſam ſucceſſiſſent, Ioanneſque Garonna Gallus progreſſus, primus aditum tentaſſet, graui caſu ab hoſtibus illo deturbato, cæteri cum anguſtiores ruinas, quam vt commode tranſiri per eos poſſet, eſſe exiſtimarent, conferti ad foſſam conſtiterunt. Poloni, qui à tergo vrgebant, cum non dari ſibi locum viderent, per medios illos penetrant, hoſtes turri lignea, munitioneque, qnam tignis in angulo turris, quem muro contigua

Pleſcouia oppugnatio.

 efficiebat,

efficiebat, ea, de qua ſupra dictum, ratione contabulauerant, ceſpiteque veſtiuerant, deiiciunt: in turrim magno ipſi labore euadunt, principeſque Syrneus ac Vibranouius in ſumma turri ſigna figunt. Germani ad os, quod contra Vngarorum munitiones erat, quod per id latiorem aditum eſſe viderent, ſigna conuertunt. Præſcriptus idem, qui ſupra demonſtratus eſt, ordo & Vngaris fuerat, miſſuſque eius rei cauſa ad eos Franciſcus Veſelinus cubicularius regius. Verum apud Germanos primum eo turbato, Vngari quoque, cum Polonos iam irrumpere cernerent, ſigno prius à Rege accepto, per ruinas in turrim euaſerant, primumque Thomas Dercenus, & Matthias Kerekeſius ſigna in ea conſtituerant. Hos Gabriel Bekeſchius accepto ſigno, equitem, cui præerat, ſecum trahens, ſecutus fuerat; mox que pluribus aliis ſignis illatis, cum vlterius inde in vrbem contendere vellent, foſſa iam antea ab hoſtibus ducta, ligneæque munitiones nonnullæ præter opinionem obiectæ, impetum eorum tardabant. Hoſtes ab initio Polonorum in ſecundis muris impetu perterriti, ſuos è propugnaculis pulſos, ſigna diuerſis in locis fixa iam videntes, fugam circumſpectare cœperant. Interim Ioannes Suiſcius paſſim equo ſaucio volitans, modo minis, modo precibus, tãdem ploratu & miſericordia: ab altera etiam parte Epiſcopus vrbis ſacra & ſimulacra obtendens, dum in occupandis muris Poloni detinentur, fugam pauoremque ſuorum ſiſtunt. Primum tormentis ac ſaxis petere Polonos cœperunt: Polonis viciſſim tela in eos iacientibus, compluribuſque vtrinque ſauciis, turri, quæ à Polonis occupata eſt, puluerem ſubiiciunt, nullamque in partem milite ſe commouente, binis aliis vicibus id repetunt. Quo turri tandem correpta, Poloni ferre ignem diutius non valentes primum deſcendere: ad extremum etiam cum ex propugnaculo Vielikano, quod è regiis tormentis tam ſubito ſterni non potuerat, ipſi tranſuerſis hoſtilium tormentorum ictibus ferirentur, recipere ſe coacti fuerunt. Inde in Vngaros omnes conuertuntur, qui cum eas, quæ dictæ ſunt, illis obiectas munitiones ſuperare ſe non poſſe intelligerent, cum diu hoſtium impetum ſuſtinuiſſent, ac nox immineret, cæſis omnibus prius ſublatis more militari ſe receperunt. Deſiderati eo die ex Nobilitate Polonica vltra quadraginta, ex Vngaris non pauciores, ac præcipui inter eos nominis Gabriel Bekeſchius. Hoſtes quoque magnum acceperunt detrimentum, cæſi complures, in quibus primarii peditum ductores, plurimi vulnerati. Itaque literis, quas ad præſidium Vdouienſe dederant, paulo poſt interceptis à Polonis magnum terrorem oſtendebant; vtque ſine mora iis de rebus Princeps certior fieret, ſubſidiaque ſibi mitterentur, petebant. Zamoiſcius militi ob eius diei laborem & aduerſitatem conſulendum ratus, equitem, qui cum Georgio Mniſcio Præfecto Sanocenſi in ſubſidiis collocatus fuerat, integerque adhuc erat, quod conturbato poſtea ordine res ad eum non perueniſſet, circa tormenta munitioneſque excubare iubet. Vniuerſo autem peditatui ac munitionibus Vrouiecio in oppugnatione concuſſo Stanislaum Penkoslauium præfecit. Altera die conſilio habito, ante omnia de puluere tormentario conquirendo cogitari cœptum. Mittitur ad Ducem Curlandiæ, Rigenſes, aliaque vicina loca. Exempla literarum Pleſcouienſium interceptarum paſſim deſcribenda Zamoiſcius dat: quibus, ſi quis forte grauior de aduerſo oppugnationis exitu rumor

Oppugnantes repelluntur.

Obſeſſi ſibi metuunt.

rumor in Poloniam perlatus eſſet, hoſtium incommodo perſpecto is imminueretur. Proponit eodem tempore Regi, quo minus caſus aliquis, qui obſidionem eos relinquere cogeret, interuenire poſſet, optimum è re nata ſibi videri, ſi integro adhuc exercitu caſtella, per quæ miles diſtributus, longinqua obſidione, ac commeatus inopia premere vrbem poſſet, aliquot communiantur: iis conſummatis, quod voluntarius miles diu moram laturus non eſſet, commeatus inſuper difficultatem reliquo exercitui aucturus videretur: nec è dignitate regia futurum eſſet, vt voluntariis dimiſſis imminuto exercitu remaneret, ipſi in Poloniam ad comitia obeunda, ſupplementum ſcribendum excurreret, ſe cum exercitu reliquo ad vrbem relinqueret. Si hyems expectaretur, voluntarios incommodis obſidionis, atque hyemis iniuriis adactos, miſſionem flagitaturos: reliquum militẽ nullis rebus pręparatis, cõmeatu omni conſumpto minus animi & virium habiturũ: caſtella vero eo tempore vel muniẽdi, vel extruendi nullam rationem fore. Regi cum aliis multis de cauſis omnia prius, quam ad id conſilium deſcenderet, tentã da videbãtur, maxime tamen, quod cum Poſſeuinus, qui in Moſcouia erat, de Moſci animo erga pacem ſignificaturum ſe oſtendiſſet, verendum intelligebat, ne, ſi priuſquã ille rediret, eorum quid ſuſciperetur, hoſtis defendẽdę vrbis ſpe illi aucta, ſi forte de tradenda ſibi Liuonia conſilii quid iam ſuſcepiſſet, id tum commutaret. Dum hæc fiunt, puluiſque ac apparatus bellicus expectatur, cuniculis interim hoſtium munitiones tentare placuit. Bini è Polonorum munitionibus verſus foſſam inſtituti, à rupe dura atque aſpera excepti perduci non potuerunt. Vngari per ſummum ſolum foſſa ducta, eademque cratibus intecta, vnum eo modo perduxerant. Is cum clam hoſtibus eſſe non poſſet, qui vt minus eum vidiſſent, ex eo ipſo tamen, quod ab oppugnatione tam diu ceſſaretur, coniecturam de conſilio regiorum capiebant, alium ſecundum vniuerſum id latus in longitudinem, ex quo Polonos obſeruarent, egerant; ac tum eum puluere ſubiecto intercipiebant. Iiſdem temporibus ſubſidia è Moſcouia per Vdouam obſeſſis mitti cognitum fuit, quæ cum per Pelbam lacum, ac Vielikam flumen nauibus ventura Zamoiſcius intellexiſſet, primum nauibus aliquot conquiſitis continuas arbores cuneis ferreis in ſingulas impactis, per eoſque catenis tranſmiſſis, ex qua flumen erat, latitudine connectit: alias à ſuperiori parte fluminis, qua venturus hoſtis erat, ſecundum aduerſam ripam alligat, ita, vt cum hoſtium naues tranſiiſſent, funibus adductæ regreſſum ab ea parte hoſti clauderent: alias ab inferiori parte verſus vrbem ita obiicit, vt cum eum in locum perueniſſent, irretitis vtrinque nauibus, nullam in partem effugium pateret. In naues, quas contraxerat, Germanos, qui earum adminiſtrandarum peritiores erant, imponit: vniuerſæ rei Vrouiecium præficit, cum eoque ſecundum vtramque ripam expeditum peditem diſponit.

Cuniculi aguntur.

Obſeſſis auxilia mittũtur.

His ad Pleſcouiam geſtis, Sueciæ interim Rex per militiæ præfectum Pontum Gardianum Naruam occupat. Ea capta, literas à Principe ſuo ad Regem mittit, quibus is ad priores Regis hortatorias, vt à Liuonia tanquam alieni belli præmio abſtineret, circumducto die reſcribebat, ac ſuum cuiuſque iudicium, quibus in locis bellum cum hoſte gerere, quaſque ditiones eius inuadere vellet, eſſe debere ſegnificabat. Magna ſpes

Suecia Rex occupat Naruam.

Regem

Regem tenuerat, Fore, vt æquitate priorum postulationum suarum perspecta, locum eis Rex Sueciæ relinqueret, non modo quod Liuoniam vniuersam iam olim in fidem Regum Poloniæ venisse eo minus ignorare Sueciæ Regem sciebat, quod superioribus temporibus, cum frater eius Ericus Reualiam occuparet, nullo iure id ab eo fieri literis suis testatum fecisset, verum etiam, quod postquam ipse maximo labore ac impensa ad legatos de pace mittendos, totam Liuoniam primo cedendam, inde deserendam pene hostem adegisset: ad paratam à se victoriam Sueciæ Regem accessurum expectandum sibi non arbitrabatur. Quare licet iniuria hac non parum commoueretur, in præsens tamen differendam iudicabat. Iisdem temporibus à regiis quoque Præfectis eadem fortuna castra nonnulla Moscis in Liuonia adempta fuerunt. Sub idem vero tempus Moscus, qui non procul inde Staricia tum erat, cum de regii exercitus aduentu nondum cognouisset, Michaelem Nosdrouatum, & Petrum Boratinscium cum tribus circiter militum millibus eodem consilio miserat, vt metu vndiqueuersum maximo illato, qui è suis in Regis fidem venerant, direptionibus ac populationibus vexarent. Eorum exploratores temere vagantes cum in pabulatores Polonos incidissent, duo ab illis excepti, ac in castra adducti, ostendunt quindecim inde millibus passuum ad Salesam exercitum considere. Contra quem cum Radiuilus, qui iam tum aduenerat, Bogdanũ Oginsciũ septingẽtis circiter maxima ex parte leuis armaturæ equitib. ex diuersis turmis ei attributis misisset, ducenti circiter præter imperium pugnandi auiditate cum stationibus hostiũ congressi, ad diuersos pontes, circa quos sclopetarios hostes in insidiis disposuerant, pertracti aliquot ex suis amiserunt: verum aliis subsecutis, ac Gabriele Holubkone suis, vt de equis descenderent, sclopetisque rem gererent, mandante, summotis per hos à ponte hostibus, regii hostium equites in fugam effusos ad quindecim fere millia passuum insecuti, aliquot ex iis ceperunt.

Radiuilus exercitum hostilem inuadit.

Radiuilus cum cognouisset, ad Resouam aliam exercitus hostilis partem consedisse, versus eam via impeditissima, qua nulli ante eum exercitui iter fuerat, cum exercitu progressus, triginta à Resoua passuum millibus substitit, inde Sukopsciam Iamam, quo nomine locum, in quo diplomata iter facientibus dari solent, appellant, se conuertit, ac ad flumen Volgam castris metatis Halimbekum cum Tartaris, quos circa se habebat, per flumen Stariciam versus contendere, populationesque ac incendia quam latissime in hostico circumferre iubet.

Moscus Staricia euentum obsidionis expectat.

Satis constat, Moscum, qui Staricia tum euentum obsidionis Plescouiensis expectabat, cum aduentantem exercitum, fugas agrestium, ignes passim sublatos ipse magna ex parte cerneret; ac, quemadmodum ex Posseuino, qui tum apud illum erat, cognitum postea fuit, non vltra septingentos milites circa se habebat, summa in trepidatione versatum, delectum ex omni hominum genere promiscue habuisse, fugamque iam circumspectasse. In præsentia mittit, qui agmen Polonorum speculentur, & quamprimum de eo sibi renuncient. HI cum ad Okomeciam alterum diplomatum locum, in quo Tartari pernoctabant, quinque millium passuum interuallo accessissent, diligenterque à regiis excubias agi, loco præterea munito eos consedisse ex agrestibus accepissent, ad latus conuerso itinere, paludesque, quæ iis in locis erant, transgressi, ex Nohaienfibus Tartaris ac pabulatoribus Polonis aliquot oppresserunt.

Iam

Posseuinus leg. Pont. à Mosco ad Regẽ redit.

Iam ante Posseuinus etiam, cum mox post discessum Volga Radiuili dimissus fuisset ad Regem venerat, turmis aliquot equitum, quas è Nouogardia de aduentu eius certior Rex factus, obuiam illi miserat, in castra deductus. Afferebat hic, Moscum vt vt in ea trepidatione, & belli aduersitate cumprimis pacis cupidus esset, nullis tamen aliis conditionibus eam accipere destinatum habere, quam quas iam ante Polociæ per legatos suos proposuisset. Nam quod hyems, quæ sæuissima iis in locis frigora adferre soleret, instaret: militem, quem ne primas quidem iniurias eius toleraturum sibi persuadebat, per hyberna distributum iri: Regem superiorum annorum consuetudine ad comitia obeunda in Poloniam se recepturum: interim vrbem obsidione, se vero metu solutum iri, facileque quamuis aliam belli sustinendi impetusque regii rationem deinceps se reperturum confidebat.

Rex Posseuino respõdet.

Rege contra Posseuino ostendente, nec se prius exercitum ab vrbe abductum, quam vel vrbe potitus esset, vel vniuersa Liuonia Moscus cessisset: hortabatur eum nihilominus Posseuinus, ne omnem tamen spem pacis præcideret, locumque colloquio constitui pateretur, in quem legati vtrinque conuenirent, ac de pace inter se consultarent: quod cum Rex permisisset, literas per expeditum equitem ad Moscum dat, his eo animo omnino Regem esse ostendit, vt non prius abscessurus, aut vllum belli finem facturus sit, quam vniuersa Liuonia Moscus excedat.

Posseuinus scribit ad Moscum.

Quare ne nimium ei rei confideret, quod frigoris sæuitia coactum discessurum tandem exercitum existimaret, videre se obfirmato ad perferendam eam omnes animo esse, tum vt obsidio sustineretur, debere eum tamen tot subiectorum sibi innoxiorum calamitatibus atque miseria commoueri, qui cum pro ipsius salute nullum periculum ac cruciatum recusent, summæ eum iniquitatis condemnari debere, nisi ipsorum vitam suis commodis ac obstinatione potiorem habeat. Eos autem neque propter frigoris vim in syluis iam latere: nec iis ipsis, quod paludibus omnibus frigore incrustatis peruiæ breui Polonis futuræ essent, amplius protegi posse: eorumq; iis ipsis diebus, quib. in castra venisset, magnum numerum partim concisum, partim captum se vidisse. Proinde sibi ipse consilium caperet: se quidem, vt serio tandem animum ad pacem adiiceret, autorem ei esse, egisseque ob hanc causam cum Rege, vt ne omnem tamen de pace tractandi facultatem tolleret: impetrasse, vt legatos eius certum in locum, qui Mosco videretur, accedere, cumque suis legatis de pace agere se passurum Rex receperit.

Moscus rescribit.

Moscus literis iis acceptis sine mora nuncium vna cum suo tabellario, literisque ad Posseuinum remittit. Pagum Zapoliam nonaginta passuum à Plescouia millibus, in diplomatum vsus & ipsum designatum, ad transactionem deligit, publicæque fidei literas legatis suis mitti postulat. Mittuntur litteræ, locus accipitur.

Obsidentes magnis incõmodis afficiuntur.

Exercitus interim, qui ad Plescouiam, maximis cum hyemis, tum obsidionis diuturnæ incommodis laborabat. Itaque cum & à voluntariis palam missio flagitaretur, conditionesque pacis passim sermonibus agitarentur, non deerant, qui remittendum potius Mosco de Liuonia aliquid censerent, quam cum exercitus incommodo diutius obsidionem ducendam. Quod vt Pontificis autoritate persuadere Regi conarentur, Posseuinum etiam tacite hortabantur, idque quo commodius perficerent, cum sententias Senatus de conditionibus dicturus esset, eum vocari, præsenteque illo

 senten-

Exercitus missionem flagitat.

ſententias dicendas iudicabant. Spargebatur in vulgus, Regem vt maxime Liuoniam vniuerſam adiunxiſſet, omnem in Vngaros, vel fratrum ſuorum filios diuiſurum. Itaque ſtipendiarius etiam miles ſermonibus tentabatur, cur pro alienis commodis ſuo cum periculo depugnaret: pro prouincia, ex qua nec ad ipſum, nec ad Rempublicã fructus vllius peruenturus eſſet, vt alii ditarentur, vitam ſanguinemq; ſuum ipſe in diſcrimen adduceret. Reſiſtebat his ſumma conſtantia atq; animi magnitudine Rex, maxime voluntarios obteſtabatur, ne ſuo diſceſſu exploratæ pene victoriæ, aut honeſtæ pacis ſpem irritam redderent. Præter Regẽ Zamoiſcius omni contentione in id incumbebat. Oſtẽdebat publice, ad omnia prius ſe deſcenſurum, quã infecta re, aut non tali pace, qualem in ſuperioribus comitiis Rex, atq; nomine Regis ipſe Ordinibus promiſiſſet, diſcederet: quod ſi maxime neceſſe eſſet, eouſq; tamẽ, dum comitiis habitis noua ab Ordinib. mandata acciperet, ſe perſtiturum. Vt Poſſeuinus in Senatum vocaretur, contra morem maiorũ eſſe diſſetebat. Conſilio deinde iis de reb. habito, duæ omnino manendi rationes proponebãtur: vt vel ex caſtris atq; munitionibus, quẽadmodum hactenus, obſidio vrgeretur: vel caſtellis extructis, in iiſq; milite collocato, diuturna fame, atq; commeatus inopia vrbs premeretur. Vtrãq; cum hyemis iniuriis, tum ſoli frigore iam aſtricti duricie, quæ nec militem ſub pellibus diutius verſari, nec opus vllum fieri paterentur, omnes fere refutabant. Lituani priuato etiam ſuper iiſdem conſilio inter ſe acto libellum Regi offerebant: in quo cum & ipſi manendi conſilium omne reieciſſent, id petebant, vt quo hybernorum incommoda, quę ſuperioribus annis continua pertulerant, euitarent, in agro Moſcouitico miles haberetur. Interim diem certam Regi pręfiniebant, intra quam niſi pax facta eſſet, nulla conditione diutius remanere integrum ſibi eſſe oſtendebant. Non poterant latere hæc hoſtem, quod propter voluntariorum nullo imperio ſe ſuoſque coerceri patientium licentiam ex calonibus, ac eo hominum genere quotidie aliqui ab hoſtibus excipiebantur.

Zamoiſcius magna inuidia flagrat.

Maxima inter hæc flagitabat inuidia Zamoiſcius: illum vnũ ſententiæ eius autorẽ eſſe: hominem à pueritia literarum ſtudiis deditum, conſiliis atq; obſtinatione ſua vniuerſum exercitum perditurum: legatum cum exercitu in hoſtico relicturũ: ipſum extra periculi metum ad comitia pro Cancellariatus ſui munere obeunda in Poloniam rediturum. Etenim iam conuentus Nobilitatis Rex edixerat. Per eos, quo loco res eſſet, literis Nobilitati oſtenderat: neue vel exercitum reducere, vel ipſe ab obſidione comitiorũ habẽdorum cauſa diſcedere cogeretur, vt in iis conuentibus noua tributa, & quæ alia ad perficiẽdum bellum neceſſaria eſſent, ſciſceret, hortatus Nobilitatẽ fuerat: in omnes nihilominus caſus, ſi res non teneretur, literas, quib. comitia indiceret, ſimul miſerat. Augebat Zamoiſcio inuidiã diſciplinæ militaris ſeruandæ ſtudium, iam ab eo tẽpore, quo militem regere cœperat, contraq; illos potiſſimum ab eo ſuſceptum, quorũ quod illuſtrior fortuna eſſet, peccata etiam & peccatorũ ad deterrendos alios pœnas grauiores iniungẽdas dicebat. Fremebat miles non iam quod in mulieres, quę in caſtra irrepſerãt, grauiſſime animarduerti iuſſiſſet, ſed quod aulicũ regium, qui in leges militares aliquid cõmiſiſſet, in vinculis haberet, nec totius exercitus precib. cõdonare vellet: quod pueros nobiles, qui licentius in caſtris verſati fuerãt, ad palum alligatos publice ſpectãdos præberet: turmæ præfecti vicarium ſuſ-

pendio

pendio affeciſſent: ex Nobilitate quoſdam propter mundiciem caſtrorum negligentius habitam claua pulſaſſet. Itaque carmina etiam in eum ſpargebantur, quibus ſcholaſtica vita illi exprobrabatur.

Legati Regis Pol. ad Moſcum de pace.

Antequam diſcederet Rex, legatos, qui de pace cum Moſcis agerent, Ianuſium Zbaraſiũ Palatinum Bratislauienſem à regno Polonię, Albertũ Radiuilum palatii Lituanici Marſchalcũ à magno Lituaniæ Ducatu deſignat. His Michaelem Haraburdam, Moſcouiticarum rerum cumprimis peritum, more maiorũ ſcribam adiungit. Cum de conditionib. pacis ineũdę tractaretur, vrgebant proceres Lituanici, vt Vielicolucum, quod proximo anno captũ ab hoſte erat, quo facilius pax cõueniret, hoſti redderetur. Oſtendebat Zamoiſcius, etſi, quantum ad Lituaniã tutandam momenti tam opportuna vrbs, ac ea fertilitate omniumq; rerum copia abundans ager haberet, animaduerteret: quo minus id tamen fieret, non vſq; adeo ſe repugnare, quod non ea religione eius retinendi, cuius nulla in comitiis mentio facta, qua recuperandæ Liuoniæ obſtrictus Ordinibus eſſet: moleſte tamen ſe ferre, ante tempus hæc nullo cum fructu, nonnullo autem, ne ad hoſtes efferrentur, periculo iactari.

Rex ex caſtris diſcedit.

Itaque Rex priuatim re cum Zamoiſcio communicata, paciſq; conſtituendę arbitro ei permiſſo, cum quid ab eo fieri vellet, quidue in Poloniam venturus, ipſe procuraturus eſſet, oſtendiſſet, ſpei & fiduciæ plenus diſceſſit. Reliqui fere omnes ex præteritis obſidionis incommodis, ac imminẽtis hyemis difficultatib. de reliquæ obſidionis euentu iudicãtes, ſimulq; imminuti & attriti exercitus opprimẽdi tempus nullũ hoſtem prætermiſſurum cogitãtes, non ſecus, ac ſi extremum, quos relinquerent, viſuri eſſent, periculũ eorũ miſerabantur. Cum Rege vniuerſus comitatus aulicus, ac voluntarii fere omnes proficiſcebantur. Itinere igitur per Oſtrouam & Kraſnohorodã capto, inde Ludſenum & Roſittenum, quę hoſtilib. adhuc præſidiis tenebãtur, ſine impedimento prætergreſſus fuit. Sequebãtur reliqua agmina velocius, omnib. ad Dunam fl. præuertere annitentibus. Itaq; licet ſubſidia contra eruptiones à Radiuilo diſpoſita fuiſſent: iis tamen dilabentibus, aliquot Polonorum carri abrepti à præſidiariis Moſcis fuerunt. Trãſmiſſo inde ob nauigiorum inopiam non ſine difficultate ad Duneburgum Duna Vilnam Rex venit.

Qui cum Zamoiſcio in caſtris remanſerint.

In caſtris Polonicus miles ſtipendiarius omnis cum Zamoiſcio remanſit, tam is, qui ab initio cum eo Pleſcouiam acceſſerat, quam, quem à Staricienſi excurſione cum Radiuilo reuerſum receperat. Rex dimiſſis legatis, eiſq; agendi cũ hoſte poteſtate data eodẽ die iter Lituaniam verſus ſuſcepit, cura interim adminiſtrandi belli Ioanni Zamoiſcio cõmendata. Qui Rege è caſtris profecto diſciplinam inprimis militarẽ, quo inter tot difficultates in hoſtico omnia diligẽtius circũſpicienda ſibi videbat, eo accuratius ſanxit. Ex Præfectis, qui ætate, ordine, & vſu rei militaris cæteros antecedebant, ad quos de ſecretiorib: quibuſq; ac grauiorib. reb. referret, ſex delegit. Senatorii Ordinis Stanislaum Tarnouium Radomienſem, Stephanum Grudzinium Naclẽſem Caſtellanos: ex aliis Erneſtum Veierum. Martinum Kaſanouium, Ioannem Leſnouolſcium, Sigiſmundum Roſnium: cæteris in rebus omnes ad conſilium adhibebat. Interim, quemadmodum Rex cum illo conſtituerat, eam in rem omni ſtudio incumbebat, vt ſi pax cum hoſte non conueniſſet, ad obſidionem quam diutiſſime continuandam, fameque, ac omnium rerum inopia ad deditionem vrbem adigendam inſtructa omnia ac parata haberet. De huius au-

tem

tem rei ſucceſſu non dubitandum ſibi exiſtimabat, quod quantum in vrbe virium, apparatus bellici, commeatus, ac rei frumentariæ eſſet, ex Suturma ſcriba Suiſcii, qui in excurſione quadam vna cum fratre captus fuerat, exactè cognitum habebat: ſubductiſque rationibus, ſi omnes ad importandos in vrbem commeatus ac ſubſidia aditus præcluſiſſet, non multum vltra menſem Maium ſuſtineri obſidionem poſſe reperiebat. Simul ne diſceſſu Regis metu omni liberatum ſe hoſtis putaret, in omnes rei gerendæ occaſiones intentus erat. Quæ cogitanti ex ſuperiorum temporum pabulatorum licentia, qui partito in duos imperio militari, magna præterea voluntariorum parte nullam imperii neceſſitatem recipiente, ſine metu vel imperii, vel hoſtis vagabantur, nec raro ſub ipſos muros ſuccedebant, accidere poſſe facultatem rei gerendæ ratus: die D. Nicolao ſacro, qui vel maxime à Moſcis obſeruatur, idoneis locis milite in inſidiis collocato, carros aliquot propinquo à mœnibus ſpacio agi iubet. Verum diei religione quamuis obiectam prædam hoſtibus ſpernentibus id idem altero die fieri imperat. Conſederant partitis inſidiis in vicinarum foſſarum, quæ imbrium caſu factæ erant, vna Vngari equites, in altera Stanislaus Zolkieuius Palatini Belſenſis filius, & Ioannes Kretkouius Przyiemſcianæ turmæ legatus cum Polonis. Hoſtes ad primum prædæ aſpectum mox erumpunt: protracti in locum inſidiarum ab Vngaris celeriter conſurgentibus profligantur. Poloni, qui remotiori ab iis loco erant, & propter præruptum per oppoſitos colles aſcenſum, ambitum capere cogebantur, confligendi cum hoſte facultate non data, à dextra impetu in eum facto, inclinatum in effuſiorem fugam præcipitant, coniunctimque cum Vngaris ad mœnia vſque inſequuntur, & primo impetu triginta circiter interfecti, ac duodecim illuſtris generis capti fuerunt. Incommodo hoc accepto, Suiſcius auerſa porta maioribus aliquot tormentis magno labore, ad imas muri & propugnaculorum feneſtra demiſſis, locoque oportuno non procul à foſſis vrbis magna ſclopetariorum manu occultata, ſubinde viginti circiter equites, qui regios cis fl. Pleſcouiam in ſtationibus poſitos laceſſerent, & in inſidias pertraherent, emittebat. Verum cum excurſione hoſtium nunciata Zamoiſcius ipſe tribus cum turmis equitum flumen tranſiiſſet, quique in inſidiis conſederant, ad primum vnius equitis conſpectum, quem propius ad locum inſidiarum accedere Zamoiſcius iuſſerat, ſclopetos ad vnum omnes incaſſum exploſiſſent, ſola fere vrbis propinquitas, & foſſa equiti obiecta, quo minus conciderentur, hoſtes texit.

Obſeſſi erumpentes cæduntur.

A Moſco legati ad Regem.

Dum hæc ad vrbem geruntur, aduenerunt interim legati à Moſco ad colloquium miſſi Demetrius P. filius Ilecius, Romanus B filius Olphirionis, proque ſcriba illis adiūctus Nicolaus Baſſorekus. Iis Poſſeuino cum præſidio Polonico vltra Porchouam obuiam profecto, ac mox regiis quoque legatis ſubſecutis, paulo poſt initium agendi de pace factum fuit. Ab initio de Sueciæ Rege fœdere comprehendendo propoſitum fuit. Etſi enim præreptarum arcium iniuriæ non parum animum Regis alienaſſent, quod tamen ſuperioribus comitiis Annæ Reginæ precibus adductus, daturum ſe operam, vt pace comprehenderetur, pollicitus ei fuerat; ac Poſſeuinus quoque hoc idem ſummo ſtudio contendebat, vt actionum de pace initium ab eo fieret, legatis mandauerat. Quæ in re dum hæretur, Bohdanus quidam omnium legationis eius arcanorum conſcius à legatis Moſcicis ad Palati-

num

num Braslauienſem transfugit, inde ad Zamoiſcium ſtatim mittitur. A quo hæc legatos mandata habere Zamoiſcius cognoſcit: ſi Regem exercitumque à Pleſcouia diſceſſiſſe intelligerent, quacunque cauſa interpoſita colloquium tollerent: ſi obſidionem obſtinate continuari ſentirent, citra fraudem de pace agitarent. Eam autem hoc ad extremum concluderent, vt ſi Rex Vielicolucum, aliaque, quæ ſuperioribus annis cepiſſet, præter Veliſium ac vniuerſum Ducatum Polocienſem, quæ Regi concedebat, ſibi redderet, vniuerſa Liuonia ei decederent. Legati cum Regem quidem diſceſſiſſe, obſidionem nihilominus vrgeri animaduerterent, acceſſerant ad conditiones aliquot pacis: ſed cum ob ſæuiſſimas hiemis iniurias commeatuſque omni vicino agro vaſtato, anguſtias ſubinde incommodum aliquem rumorem de exercitu expectarent, varias interim moras interponebãt, deque leuiſſimis quibuſque ad Principem miſſitabant. Scripſerat ex itinere Poſſeuinus ad Zamoiſcium, oſtendiſſe ſibi legatos, magna cupiditate Moſcum vel exiguæ ſaltem portionis agri Liuonici ad titulum Liuoniæ vſurpandum retinendæ teneri Zamoiſcius Nouocaſtrum, Sereneſcum, Nouogrodecum, deſerta nec magni momenti caſtella ea conditione relicturum ſe illi reſcripſerat, vt penes Regem Vielicolucum, Zauolocia, & Neuela remanerent. Cum illi de Vielicoluco nulla ſe mandata habere renunciaſſent, ſine Vielicoluco ne palmum quidem terræ in Liuonia ſe ei permiſſurum oſtendit. Interim Zamoiſcius cum copias quaſdam, quę Pleſcouienſibus ſubſidio mitterentur, Nouogardiam contrahi rumor ad exercitum perlatus fuiſſet, Spitconem Iordanum, turmis aliquot equitum ei attributis, eo miſit. Hic ſtationibus hoſtium, quæ non procul à muris ſe oſtenderant, cum trepidatione intra mœnia compulſis, vrbi ipſi, omnique vicino agro magnum terrorem intulit. Eundem opportuno deinde inter Porchouam & Nouogardiam pago conſidere iuſſit, cum ad ſubuectiones ſubſidiaque, ſi quæ Pleſcouienſibus ab hoſte ſubmitterentur, prohibenda: tum ad pabulationes laxiores regiis faciendas: maxime autem metum vndique hoſtibus oſtentandum. Supra eum vero Koſaci, qui ad Opokam collocati fuerant, ad Saionskouum vltra Ruſſam à Zamoiſcio deinde tranſlati omnia infeſta reddiderant. Iamque ante eandem ob cauſam ex Kobilogradenſi etiam caſtello, quod conglaciato lacu Pelba, qui ad Pleſcouiam, Derpatum, & Kobilogradum ſpectat, ex Derpatenſibus præſidiariis aliqui inſederant, Simonem Charlenſcium deiicere præſidium iuſſerat: indeque ad Prebuſium ſupra Pluſſam flumen, qua lacu concreto iter ex Derpato & Vdoua verſus Nouogardiam erat, eum collocarat. Vnde deinde vlterius populationes exercebantur. Quibus fiebat, vt quod ab initio ſibi propoſuerat, nec ipſe Pleſcouia propter commeatus difficultates auocaretur: quod in omnes fere partes libere pabulari Poloni poſſent, & populationibus, qua ſupra priſcam Ruſſam ac Nouogardiam verſus Tueram, qua ad Volchodam flumen, ac Lahodam lacum longe lateque factis, cum opportuniſſimis viis occupatis vndique grauiſſimè hoſtes premerentur, indies metus eis augeretur. Miſerat ad Zamoiſcium Iordanus duos nobiles Moſcos captos, repentina excurſione oppreſſos. Ex quibus de Ioannis natu maioris Principis filii morte cognitum. Hunc, cum pater opum ſuarum magnitudinem ac theſauros iactaſſet: ille vero iis Regis theſauros, virtutem, & animi fortitudinem prætuliſſet: quibus, licet paternis theſauris inferior eſſet, nihilominus

Tractatio de Pace.

Mors maioris natu filii Principis Moſci.

Zzzz

ditiones

ditiones eius igni ferroque vaſtaret, magnaque parte regni eum exuiſſet: vel, vt quidam, cum obſtinatius à patre exercitum, quo cum regiis copiis dimicaret, flagitaſſet: iratus vero illi pater, ſcipionem in caput impegiſſet, non multo poſt, ſiue ictus, ſiue animi doloris vi, in paroxyſmos epilepticos, atque inde in febrim incidiſſe, ex eaque deinde exſtinctum narrabant. Quæ res ſupra reliquas fortunæ aduerſitates eo maiorem dolorem Moſco attulit, quod hic, etſi iuſſu patris priori vxori, cum qua optime illi conueniebat, nuncio remiſſo, aliam duxerat, ſine liberis tamen deceſſerat: alter vero filius Theodorus iunior natu mentis vitio ad regnum eiuſque regimen ineptus cenſeretur. Ab altera parte Suiſcius, quod immenſam frigoris vim cerneret, febreſque paſſim ex ea in caſtris vulgari è transfugis intelligeret: propter vehementiam enim hyemis, quo minus aliqui tranſirent, fieri non poterat: ad ſeruandæ vrbis famam, quomodo caſtrorum captorum ac deleti exercitus gloriam adiiceret, quærebat. Erat tertia fere pars caſtrorum morbis implicita, cum vt quiſque frigoris ea immenſi prope aſperitate correptus eſſet: quod qui effugeret, nemo erat: febri etiam ſtatim corriperetur, ita tamen, vt pauci omnino ex ea morerentur. Non minus autem Zamoiſcius, cum in tanta aeris inclementia cum hoſte potius, quam cum frigoris iniuriis conflictari militem cupere cerneret, prælio dimicandi facultatem ſibi dari expetebat. Eiuſque rei, vt extra muros atque munitiones hoſtem pertraheret, cum varias rationes quæreret, omnia conſilia eius vehementer frigoris ſæuitia impediebat. Tanta autem eius vis erat, vt, vbi quis extra tabernaculum vix pedem protuliſſet, omnibus fere membris, iis potiſſimum, quæ maxime aeri patebant, naribus, auribus, ac facie gelu aſtrictis emorerentur: quodque de Moſcouitici cœli natura cum

Vis frigoris.

miraculo nonnulli prodiderant, eiuſmodi iis in locis frigora eſſe, vt aquæ caſu ipſo, dum funduntur, congelentur, id experiendo multi cognouerint. Maxime autem, quod neceſſe erat euenire, excubię ſęuitia hac frigoris vexabantur, raræque omnino obibantur, ex quibus non plures plerunque aliqua corporis parte mutilata referrentur. Id autem tum tempus anni erat, quo intenſiſſima iis in locis frigora eſſe vulgari ſermone Moſcorum oſtenditur, qui Nicolai & Chriſti frigora appellant, cum maxima deſignare volunt. Magna tamen in omnibus hiſce incommodis tolerandis militum conſtantia erat. Zamoiſcius etiam, quantum eius fieri poterat, ratione ac diligentia ea ſubleuabat. Excubias quaternis vicibus permutabat, earum ternas per alios obibat. Sub crepuſculum autem ac primum diluculum per Stanislaum Vlodecum ſororium ſuum, quem Palatino Braslauienſe ad colloquium cum Moſcis miſſo ſibi legarat, quod eo tempore eruptiones hoſtium maxime expectandæ erant. Quo pauciores autem frigoris incommodis afficerentur, pro ſuperiorum temporum conſuetudine paucos admodum, qui non tam eruptionibus hoſtium reſiſterent, quam de aduentu eorum certiores cæteros facerent, in ſtationibus & excubiis collocabat. Stationum igitur ea exteriorum infrequentia, ac numero adeo earum ex transfugis à Suiſcio cognito, caſtrorum oppugnãdorum, ſtationibus prius repentina eruptione oppreſſis, conſilium cepit. Hunc in vſum ſeptingentos circiter equos, quos obſidionis incommoda reliquos fecerant, conquirit, ad eoſque promptiſſimum quemque reſcribit.

Militum in frigore perferendo conſtantia.

Suiſcius caſtra oppugnare cogitat.

Binæ

Binæ contra vrbem à caſtris ſtationes erant, vna vltra Vielikam flumen, quæ Pezzurenſem viam obſeruabat, altera cis flumen ſupra caſtra. Ex altera parte, qui ad Suatohoram erant, curabant. Suiſcius trecentos circiter equites delectos vltra Vielikam contra eos, qui ad Pezzurenſem viam in ſtationibus erant, eo conſilio mittit, quod illis occupatis, ſi quod futurum præuidebat, qui à ſuperiori caſtrorum parte cuſtodias agebant, ſtatione ſua relicta flumen glacie incruſtatum ad ferendam ſuis opem tranſirent, caſtra nudatum iri, ſibique nullo obſiſtente repentina eruptione ea euadendi locum futurum cogitabat. Obuenerant diei eius ſtationes Zborouianæ turmæ, quæ cum trecentis equitibus conſtaret, Thomas Orinſcius cum quadraginta circiter eorum vltra Vielikam flumen poſitus erat: cum cæteris Laurentius Scarbecus turmæ legatus ſupra caſtra cis Pleſcouiam flumen excubabat. Iam ante antem ea in vniuerſum cuſtodiis omnibus mandata Zamoiſcius dederat, vt erumpenti hoſti nulla pugnandi copia facta ambitu capto verſus caſtra ſtatim ſe reciperent, non modo, quo ſubſidium illis proximiori è loco facilius fieri poſſet, verum etiam hoſtis longius ab vrbe ad pugnandi neceſſitatem pertraheretur. Id igitur cum Orinſcius feciſſet, Suiſcius peditatus partem ſtatim vrbe emittit, qui, quod locus is omnis conuallibus interceptus eſſet, valle quadam occupata receptuque intercluſo vehementer ſclopetis eos premebat. Interim Zamoiſcius Scarbecum, qui in ſuperioribus ſtationibus erat, flumen mox tranſire, impetumque in hoſtes facere iubet: ſimulque ipſe equo conſcenſo iis, qui in ſubſidiis conſederant, vt ſe ſequantur, imperat. Scarbeco promptiſſime flumen tranſgreſſo, Suiſcius vbi primum ſtationibus nudata caſtra animaduertit, mox reliquum peditatum ac equitatum omnem diuerſis portis ad caſtra oppugnanda mittit. Interim, qui ex inſtituto in tabernaculis excubias obibãt, & ſequi à Zamoiſcio iuſſi fuerant, ad certamẽ iam ſe expedierant: primique Vngari, qui eam ad Vielikam fl. caſtrorum partem tenebant. Inde Ioannes Kretkouius cum turma Stanislai Prziiemſcii, Satnacius cum Hieronimi Goſtomſcii, quarum legati erant, poſt hos alii tanta celeritare procurrerunt, vt eodẽ quaſi in veſtigio vno conflictu atq; trecenti circiter ex hoſtibns caderent, caperentur vltra ſexaginta: magna vero eorum pars vulnerantur. Suiſcius, qui è proximo muto euenſum eruptionis expectabat, cædem hanc & fugam ſuorum cernens, reuocatos intra vrbem mox recepit. Deſiderati & ex Polonis prælio eo aliquot fuerunt, cum valle ab hoſtibus occupata circumuentis auxilium ferri ab aliis non potuiſſet. Erat is quartus menſis Ianuarii dies.

Obſeſſi erũpunt.

Obſeſſorum cædes.

Diſputabatur interim ab vtraque parte de pacis conditionibus. De Sueciæ Rege reſponderant Moſci, non recuſare Principem ſuum, quo minus pacem cum illo faciat, verum debere eum more maiorum ad Nogardiæ Palatinum mittere, qui de conditionibus pacis acturus cum illo eſſet: præter exempla inſtitutaq; maiorum nil omnino ſibi faciendum. Qua de ſententia cum deduci non poſſent, inde ad ſummam Liuoniæ, cæterarumque arcium vtrinque reddendarum conditionem ventum. Plurimum de hac controuerſiæ fuit, cum prouinciam, quam viginti nouem annis bello, multoq; ſanguine ſuo vix acquiſiuiſſent, ac in qua multi Ruſſici generis nati eſſent: plurimi etiam domiciliis conſtitutis inueteraſſent, ægre

De pacis conditionibus diſputatio.

relin-

relinquerent. Ad extremum de Derpato & Nouogrodeco Liuonica, cum reliquis vrbibus & castellis fere omuibus cessissent, vehementer resistebant, quod in illam religionem suam iam inuectam dicerent. Tandem cum præter expectationem suam minus ad voluntatem ipsorum ad Plescouiam res fluere, ac ne summam quidem cum aliarum rerum fere omnium, tum frigoris difficultatem ab obsidione Polonos reuocare, iamque maxima hyemis parte exacta mitiora tempora instare intelligerent: maxime autem Posseuinus, qui, quo mnus suspecta fides sua apud Moscos esset, cum illis diuersabatur, ne vllo cum fructu in re tam pia tãtum elaborasset, summa apud vtramque partem libertate in pacem incumberet, res conuenit. Pacti, vt vasa sacra Derpato ac Nouogrodeco tollere sibi liceret, nec Episcopus sacerdotesque eorum contumelia afficerentur, vniuersa Liuonia quam in sua potestate Princeps eorum haberet, decesserunt: Regis nomine

Conditiones pacis decennalis.

è contra Vielicoluco, Zauolocia, Neuela, aliisque castellis nonnullis, quæ superioribus annis ab hoste cepisset, Velisio, ac Polociensi agro omni recepto, illis cessum fuit. De Narua aliisq; castellis à Sueco occupatis diu disceptatum, cum Poloni Moscorum tergiuersatione in potestatem Sueci venisse ea dicerent: Mosci nihil ad se præstationem eorum pertinere contenderent, quæ nec ante à se inter arces Liuonicas, quas Regi obtulissent, nominata fuissent: nec nunc tenerentur. Tandem cum in eo hæreretur, ita controuersia suspensa, vt iuri suo in Naruam, reliquasque arces, quæ à Sueco possiderentur, minime Regem defuturum legati testatum facerent, Veissensteinio autem, quod iam ante Regi Moscus obtulisset, diserte legati eius decederent, de captiuis deinde actum. Cum Mosci vtrinque captiuos sine lytro reddi vellent: Regis nomine, quod ex Moscis primarios viros complures, illi ex regiis captiuum insignem nullum fere haberent, Zauolocia, Neuela, ac extremo loco Sebesium pro captiuis posceretur; Moscus vero non tantam hominum, quantam possessionum rationem habendam sibi iudicaret, in aliud tempus, quo ad exigendum pacis à se mutuo sacramentum legatos vtrinque missuri essent, tota hæc res delata fuit. De tormentis ac apparatu bellico in præsidiis ita conuenit, vt relictis, quæ, cum quæque caperentur, in arcibus fuissent, & vtrinque illata, secum quisque deferret. Iis igitur conditionibus decennalis pax confecta

Bellum finitum tertio anno postquam capit. An Ch. 1582.

fuit. Legati iureiurando statim eas firmarunt; de Principum iuramento, vt maiores legati exigendi sacramenti causa primum à Rege ad Moscum, inde à Mosco ad Regem ablegarentur, constitutum. Atque ita post tertium annum grauissimo bello finis impositus, decimo quinto Ianuarii anno millesimo quingentesimo octogesimo secundo, tanta cum lætitia Mosci, vt magno metu magnoque periculo liberatus, nil iam publicis & domesticis calamitatibus (quas longe maximas perpessus fuerat) omnino commoueretur.

Rex in Liuoniam proficiscitur.

Pacato ad eum modum Mosco, nihil prius Rex habuit, quam vt prouinciæ constituendæ causa ipse in Liuoniam Rigam vsque procederet. Quam cum Senatoribus aliquot Polonicis & Lituanicis satis frequentibus comitatus duodecimo Martii die ingressus fuisset, postridie Zamoiscius ad eum venit. Post Ducem Curlandiæ, ac ex Nobilitate Liuonica frequentissimos literis euocat, quæque ad prouinciæ eius statum pertinere videbantur, cum omnibus iis communicatis, vt scripto sententiam suam explicarent,

rent, hortatus eos fuit. Capita, de quibus deliberabatur, erant potissima hæc: de templis cultuque diuino instaurando: de Episcopo restituendo: Prouincia Ordinis iudiciorumque causa in partes certas diuidenda: magistratibus ac ærario publico constituendo. De quibus cum, quid quisque sentiret, ostendisset, Rex licet non ignoraret, à maioribus suis etiam sine Ordinum autoritate prouincias ab iis partas priuato consilio constitutas: quo tamen gratius beneficium suum esset, si, cum omnes operam studiumque suum ad eam prouinciam recuperandam contulissent, ex omnium consilio certa eius formula describeretur, in comitia totam rem distulit: legatos tantum partim ex comitatu suo, partim ex Nobilitate Liuonica designauit, qui prouinciam vniuersam inspicerent: agros reditusque eorum omnes ac iura describerent, omnibusque iis de rebus ad se referrent, quo rectius deinceps in comitiis statui de iis posset. Quibus ita constitutis, cum Rigen-

Cum Rigẽsibus agitur

sibus de iis, quæ in aduentum Regis reiecta, actum fuit. Occuparat Ciuitas à morte Archiepiscopi Vilhelmi cum sedis ac templi Archiepiscopalis possessionem, tum omnia, quæ ad id pertinerent, iura ac prouentus: adque Augustanæ confessionis formam omnia templa reuocarat. De hoc capite ita conuenit, vt D. Iacobi & D. Mariæ Magdalenæ ædes ad catholicæ religionis vsus cum omnibus, quæ antiquitus ad eas aliquo iure spectassent, prouentibus redirent; pone vrbem curia Archiepiscopi prope muros vrbis sita vna cum domibus Canonicorum ac areis desertis permaneret: cum vero census aliqui annui percipi olim publice iis ex locis soliti fuissent, vt eorum nomine certam pecuniam annuam D. Iacobi ædi, eiusdemque sacerdoribus Ciuitas penderet. De vallo, quod contra arcem Ciuitas obiecerat, assensum à Rege, vt eo, quo nunc esset, loco maneret, cumque se quoque ab omnibus partibus arcem vallo circumdaturum ostendisset, id solum adiectum, vt ad eius modum, quo arcem muniturus esset, vrbis quoque vallum æquaretur: ab eademque arcis parte in muro vrbis porta aperiretur. Inter Curlandiæ etiam Ducem ac Ciuitatem de nauigatione ac portorio controuersia erat; cum ille per fluuium, qui ex ditione eius infra Rigam in Dunam illabitur, vsum portus Rigensis, merciumque exportandarum ius ac immunitatem sibi vindicaret: ciuitas negaret. Eos vt inter se componerent, hortatus Rex fuit: quod, si conuenire non posset, in comitiis cogniturũ de ea se ostendit. Venerat Rigam & Dux MAGNVS Holsatus. Hic eius, quam possidebat, Liuoniæ partis confirmationem petebat, adque homagium accipiendum, ac iuramentum præstandum se offere at. Huic ostensum, more maiorum non nisi in comitiis id fieri posse. Vltimo loco Nobilitas desideria sua ad Regem detulit. Quæ cum ad vniuersæ prouinciæ statum tenderent, responsum & huic fuit, humanitatem ipsam postulare, vt cum regni Ordines tantum laboris, atque sumptus in prouincia ea liberanda suscepissent, ne sine eorum autoritate iis de rebus statueretur.

Rex legatũ ad Moscum mittit, pacẽq; factam ratã habet.

Angebatur potissimum animo Rex, ne, cum Moscus, qui in finibus Liuoniæ ex præsidiis Liuonicis, quæ deduxerat, non contemnendas copias coactas habebat, Naruam iis oppugnaturus diceretur: si minus forte paratus tum Suecus esset, minusque ad resistendum virium haberet, vtrique eam perderet. Itaque mox Petrum Visgerdum Lituanum cum literis ad Moscum mittit, ostendit, accepisse se ex legatis suis, quos Zapoliæ habuerit, pacem inter eos atque ipsius legatos certis conditionibus conuenisse:

eam ſe ratam habere. Cum autem arces Liuonicas, quæ à Sueciæ Rege occupatæ, in conditionibus præteritas intelligeret, ſi à Moſco oppugnarentur, ius ſuum ac Reipublicæ, quod ſemper excepiſſet, negligere ſe non poſſe: id ſe pro ſua fide ac religione diſſimulare non debuiſſe: hortari, ne forte ea res pacem turbet, vt, dum maiores legati, qui pacem vtrinque firmaturi ſint, ac ſi quid dubitationis in conditionibus adhuc ſit, de eo cum illo conuenturi, ad eum perueniant, omnem vim ab illis abſtineat. Conſtituerat iiſdem de rebus Regina ad ſororem Sueciæ Reginam per Chriſtophorum Varſeuicium literas dare. Cum cunctaretur, Rex qui in ea, cum voluntatis Moſci, tum aliarum rerum incertitudine nullam moram interponi volebat, cenſuit Dominicum Alamannium culinæ præfectum quamprimum ad Sueciæ Regem mittendum, præ cæteris idoneum ad legationem hanc ratus, quod ab eo iam tempore, quo primum de matrimonio inter Regem Sueciæ, Ducem tum Finlandiæ, & Reginam Catharinam per Ioannem Baptiſtam Tencinium potiſſimum actum fuerat, Alamannius, qui in familia Tencinii tum fuiſſet, omnium rerum conſcius & ſequeſter fuiſſet, indeque tam Regi, quam Reginæ notus eſſet, Reginæ etiam, apud quam potiſſimum negotia hæc propter ſummã cum regno Poloniæ neceſſitudinem, & quod nõ parum apud maritum poſſe exiſtimabatur, agenda videbantur, non ingratus putaretur. Summa legationis erat, vt repetitis iis, quæ ab initio belli vtrinque interceſſiſſent, tertii anni bellum nullam aliam fere ob rem, quam ſolam Naruam, ac vt communi pace Suecus comprehenderetur, à Rege ſuſceptum oſtenderet; reliqua enim Liuonia fere omni, legatione Vilnam ad Regem miſſa, iam ante Moſcum ceſſiſſe: eo magis contra opinionem Regis accidiſſe, quod dum ad Pleſcouiam cum exercitu Rex hæreret: quo iturum ſe pro mutua neceſſitudine amice ante ei aperuiſſet, hoſtemque ab omni auxilii ſuis in Liuonia ferendi facultate excluſiſſet, cum ab illis potius partibus in Moſcouiam illum irrupturum expectaſſet, non modo Naruam, ac vicina caſtella præſidiario milite, quem Pleſcouiam ex præſidiis omnibus hoſtis contraxerat, nudata, commeatuque, ac omni ſpe auxilii deſtituta: ſed Veiſſenſteinum quoque, quod iam hoſtis ceſſione Regis eſſe ſciuiſſet, diſſimulatis literis regiis, ac iis fere copiis, quas Gedani magna ex parte miniſtri eius conquiſiuerant, occupaſſet, Parnauiam obſediſſet: potuiſſe Regem, ſi id tentaturum eum præſciuiſſet, & ſumptu, & labore eius anni belli ſuperſedere: iam vero & curſum rerum præclare contra Moſcum geri cæptarum, & obſidionem Pleſcouienſem, cuius cum grauiorem partem iam ſuperaſſet, facile etiam reliquam ſuperaturus fuiſſet, interrumpere, ac ſine ipſo etiam pacem facere neceſſe habuiſſe: ne dum pro eius commodis laboraret, maius in Liuonia incommodum, de qua ſola bellum tum erat, ab eo acciperet. Pro quibus iniuriis omnibus vt Regi Reique publicæ ſatisfaceret, poſtulare iuſſus. Secreto mandatum ei, vt cum hæreditatis Sigiſmundi Auguſti, pecuniarum ei creditarum, dotis ab eodem promiſſæ, nec dum numeratæ, aliarumqne rerum quarundam petitionem Suecus relaturus exiſtimaretur, oſtenderet quidem, aliam earum rerum petendarum rationem eſſe, certumq; de iis ius, ac morem iudiciorum antiquiſſima regni conſuetudine receptum, aliam iniuriarum, quibus ab illo Rex affectus eſſet, quæque cum iis rebus nil commune haberent; ſi tamen ita animatum videret, vt de Reualia

Rex legatũ ad Regem Sueciæ mittit.

quoque

quoque ac omni iure Liuonico ſimul decidere paratus eſſet, dotis & mutui, quod peteret, ſolutonem ſine vlla exceptione ei promitteret: reliquarum cõtrouerſiarum diſceptationem communibus arbitris Regem permiſſurum: vt cõmuni etiam pace comprehẽderetur, apud Moſcum elaboraturum oſtenderet. Quod ſi ne iis quidem conditionibus permoueri ſe pateretur; vel pacem cum Moſco certam Regis opera ei fore, vel mille equites in bellum Moſcouiticum ſumptu ſuo Regem ei præſtiturum reciperet: ex eorum nimirũ genere, qui beneficiis Sigiſmundi Auguſti ornati, haud inuiti in militiam eam conuenturi eſſent, idq; pro libertate gentis Polonicę ſalua pace publica arbitratu ſuo facere poſſent: ſtipendio autem ac ſumptu Regis tamdiu futuri apud eum eſſent, quoad eadem pace, quam cum Rege haberet, ipſum quoq; Moſcus comprehẽderet. Quod ſi eo tempore de Liuonia, quam teneret, vniuerſa tranſigere Suecus alienum exiſtimaret, docere iuſſus fuit, non recuſaturum Regem, quo minus communium amicorum interuentu, quicquid inter eos eſſet controuerſię, componi pateretur: ſi quid etiam debere illi videretur, præſtaret, modo de Narua interim in omnes caſus vtrinq; ſatis proſpiceretur, ne, dum ipſi inter ſe de ea diſceptarent, à Moſco occuparetur. Id ea ratione commodiſſime fieri poſſe, ſi Regis præſidium in eam immitteret. Cum enim Moſcus propter pacem, quæ cum Rege ei eſſet, ſi præſidium regium Narua receptum fuiſſet, oppugnare eam non poſſet, non modo Naruæ, ſed aliorum etiam præſidiorum ſuorum Liuonicorum, quibus Narua obiecta eſſet, ſecuritati ſine incommodo ac moleſtia ſua eum conſulturum: ſimulque omnibus copiis ſuis coniunctis ad defendendam Finlandiam longe futurum paratiorem, ſi nec arces controuerſæ contra vim hoſtilem defendendæ ei eſſent, nec copiæ in diuerſa præſidia diſtrahendæ. Interim de arbitris inter ſe conuenturos, & vel minutum controuerſias omnes eorum interuentu iri, vel ſi tolli eæ non poſſent, Regem Naruam illi redditurum, aliaſque iuris ſui perſequendi rationes initurum. Non vero fraudi ei eſſet, quod propter commune periculum Naruam ſibi tradidiſſet, abunde in eum caſum ei cauturum. Profecto iam Alamannio, Varſeuicius cum litetis à Regina Rigam venit. Dedit & huic eadẽ Rex fere, quæ Alamannio, ad Regem Sueciæ mandata. Iuſſit autem, vt ſi priorem legatum aliquid conſtituiſſe intellexiſſet, non expoſita legatione ſe reciperet: ſi infecta re dimiſſum comperiſſet, oſtenderet, quod maiores legati eo ipſo tempore in Moſcouiam à Rege mitterentur, comitia etiam breui Rex indicturus eſſet, ſummam illum, & vt pace à Moſco comprehenderetur, & de aliis rebus cum Ordinibus agendi facultatem habiturum: hanc cauſam fuiſſe Regi, vt licet iam ante iiſdem de rebus legatum ad eum miſiſſet: tamen & Reginæ coniugis ſuæ precibus, & mutua neceſſitudine adductus, denuo ſe ad illum mitteret, hancque explicandarum omnium harum controuerſiarum opportunitatem ei ſignificaret. In conditionibus nil, quemadmodum oſtenſum, mutatum fuit.

Antequam Riga Rex diſcederet, maiores legatos in Moſcouiam deſignauit, Ianuſium Zbaraſiũ Palatinum Braslauienſem, Nicolaum Taluoſſiũ Caſtellanũ Samogitiæ, & Micaelem Haraburdam. Mãdata hæc iis data fuerũt, vt iuramento paci firmandæ à Moſco exacto, de Sueciæ præterea Rege eadẽ pace comprehendendo agerent. De Narua autem, ac aliis caſtellis Liuonicis, quæ à Sueco poſſeſſa, ſi tentaturus ea Moſcus eſſet, non defuturum

Legati in Moſcouiam miſſi, qui iuramentum exigerent à Moſco.

iis

iis Regem, vel etiam pacem, ſi id fieret, ratam habiturum teſtificarentur. De captiuis, quia ante Moſcus poſtularat, vt vtrinque pariter captiui redderentur, non parem vtriuſque captiuorum rationem eſſe oſtenderent; cum in Regis poteſtate præcipui ipſius ductores eſſent: ille ex regiis inſigniorem nullum, ex Nobilitate paucos, reliquos ex promiſcua plebe haberet. Itaque vel Zauolociam ac Neuelam, aut alterutram ſaltem earum Regi pro illis permitteret, poſtularent: cum ante firmioribus adhuc rebus ſuis pro paucioribus captiuis Vſuiatam ac Iezeriſciam obtuliſſet, quarum hæc nondum tum in poteſtatem Regis veniſſet, vel cum ipſe ante Sigiſmundi Auguſti temporibus certa precia in ſingula capita exigere ſolitus fuiſſet, eodem exemplo ſuo ſuos nunc redimeret. Dimiſſis legatis, quos ad deſcribendam Liuoniæ prouinciam deſignatos ſupra dignum eſt, Vilnam Rex profectus fuit, ibi legationem Tartaricam audiit, quæ à Mahomete Chiereio Tauricanorum Tartarorũ Principe haud multo ante venerat. Petebat is donatiua: de Koſacorum iniuriis & vexationibus querebatur, quæ quidem etſi non infrequentes extiterant: augebantur tamen ex induſtria à Tartaro, quo domeſtici metus, ac vicini periculi ſimulatione longinquam Perſicam militiam effugeret, in quam à Turca ſub idem tempus euocabatur. Reſponſum à Rege donatiua more maiorum datum iri, iiſdemque, quibus antea fuiſſet, legibus, pacem cum illo futuram. De Koſacis idem etiam, quod ante aliquoties oſtenſum, manum hominum ex diuerſarum gentium colluuie coactam, vagam, ac nullis certis ſedibus conſiſtentem, nullius etiam in poteſtate eſſe: vt tamen, quoad eius fieri poſſet, ab iniuriis & infeſtatione prohiberentur, ſedulo ac cum fide operam datum iri. Inſolentius hoc à barbaris acceptum, reſponſoque audito, Princeps legationis in ipſo quaſi diſceſſu publice teſtificatus eſt, vt omnia fierent, niſi tamen Koſaci in officio continerentur, pacem ſe non ſeruaturos.

Rex Vilnæ legatos Tartaricos audiit.

Regis reſponſum.

Iam ante minoris Poloniæ ac Ruſſiæ Nobilitas legatis miſſis de tributo in ſuis conuentibus à ſe decreto certiorem Regem fecerat. Hoc vero tempore, priuſquam Vilna Rex moueret, à maioris quoque Poloniæ, Maſouiæ, ac Podlaſſiæ Nobilitatis legatis aditus, de ſimili tributo in illis quoque conuentibus ſancito cognoſcit. Gratiæ vtriſque actæ, deque animo in Rempublicam Regis optime ſperare iuſſi fuerunt: cuius conſtituendæ, ac Liuoniæ ſimul, quam communi omnium conſilio ac ope partam, communi etiam Ordinum iudicio Rex reſeruaſſet, ordinandæ cauſa intra eum ipſum annum comitia Regem haditurum in reſponſo vltimis hiſce dato adiectum fuit. Moſcus literis Regis, quibus, vt à Narua cæteriſque Liuoniæ præſidiis abſtineret, hortatus eum Rex fuerat, ſtatim aſſenſus fuit. Apud Sueciæ Regem ingrata legatio: nec multum in Regina etiam ad mitigandum animum eius præſidii fuit: cum præterquam quod iracundia eius omnes ad placandum eum aditus omnibus obſepſerat, de iniuriis, quib. ob non præſtitam dotem hæreditatemque fraternam, ac non comprehenſum pace maritum affectam ſe exiſtimabat, vltro quereretur. Itaque cum ea Alamannius inde renunciaret, ex quibus iſtas quoque res vltra ſuperiores iniurias magis exaſperatas appareret, Rex, qui Vilna Grodnam iam venerat, Senatoribus pleriſque euocatis, comitia ex illorum ſententia eo maturius indicenda ſtatuit, in quibus de Regis Sueciæ iniuriis ad Ordines referret. Interim in Liuoniam ad magiſtratus & Præfectos, quo loco res eſſent, perſcriptum,

Moſcus literis R. aſſentitur.

Apud Suecia Regem ingrata legatio Regis Polon.

ſcriptum, vtque viderent, ne per negligentiam detrimenti quid acciperetur, moniti fuerunt: cum Lituanis actum, vt ſi quis præter opinionem in vicina Liuonia motus accidiſſet, ſuppetias ferrent: cum Duce item Pruſſiæ, vt finitimo, & ipſo Liuoniæ Principe per Reinholdum Heidenſteinium ſecretarium regium eadem communicata fuerunt: cumque legati maiores ad Moſcum miſſi, quibus mandata de pace Sueciæ Regi apud Moſcum conficienda data, in itinere iam eſſent, ne vllam eius rei mentionem facerent, & ipſum rem ſuam agere permitterent, per celerem quendam tabellarium ſignificatum iis fuit. Grodna ſub menſem Auguſtum Varſauiam Rex proceſſit, eo Varſeuicius quoque è Suecia eodem, quo Alamannius, legationis exitu ad eum venit. Ibidem vero, dum comitiorum diem expectat, Iancula Valachiæ Palatinus in poteſtatem eius venit, quem ob iniurias, quibus Regem & ſubditos ſuos affecerat, inprimis, quod in finitimas aliquot villas Nobilitatis vicinæ latrociniis ac incendiis graſſatus fuerat, eoſque, qui rerum ſuarum repetendarum, iuriſque obtinendi cauſa ad illum veniſſent, pulſatos in carcerem coniecerat, Leopoli gladio ferire iure gentium iuſſit, bonis ipſius in publicum redactis, vxori & liberis alimentis annuis conſtitutis.

Grodna Rex venit Varſauiã.

Iancula Valachiæ Palatinus capite truncatus.

Appetiit interim tempus comitiorum, menſe Octobri Varſauiæ indictorum, in quibus capita ad deliberandum propoſita hæc per Regem fuerunt: de certa interregnorum ac electionum ratione ſtabilienda, ne, vt antea in interregnis aliquoties acciderat, ſi abſque hærede mori ipſum contingat, nouis motibus ac diſſenſionibus omnia inuoluantur: de concordia inter eccleſiaſticum & ciuilem Ordinem, vt ab iniuriis & contumelia vtrinque abſtineatur, ſuumque cuique tribuatur: de iudiciorum correctione: de Liuonia magiſtratibus ac legibus fundanda, præſidiis, commeatu, inſtrumento omni bellico, aliiſque contra repentinos caſus ad defenſionem neceſſariis prouidenda: de munitionibus collapſis inſtaurandis, & nouis inſtituendis: de Narua, cæteriſque Liuoniæ oppidis & arcibus à Sueco occupatis bello recuperandis: de ſtipendiis militi ſoluendis, & de tributis ad ea conferendis. Hæc poſtquam primo ad Senatores, inde ad conuentus Nobilitatis, qui in ſingulis Palatinatibus ante comitia ex more haberi ſolent, delata fuerant, non eodem ab omnibus animo accepta fuerunt, iidemque fere animorum motus, ac hominum ſermones renati, qui in ſuperioribus comitiis nonnullis extiterunt. Alii quod ſuffragio ſuo in electione Regem ſubleuaſſent, cum ipſum regnum ſibi debere eum exiſtimarent, minus vel ſe expeditione ſua, vel, quæ ipſi concupiſſent, alios conſequutos dolebant, non pauci ad hos diuerſarium partium ſupererant, qui in ſuperiorum interregnorum contentione victos ſe meminiſſent. Quidam, qui in concionibus ac conuentibus Nobilitatis plurimum hactenus potuerant, nomen gratiamque in vulgus, ac opes inde parauerant, omnia præmia in milites conferri muſſitabant: iis artibus, quibus ipſi plurimum pollebant, nullum amplius locum relinqui moleſte ferebant. Vniuerſæ vero Nobilitatis animi, vt qua quiſque re maxime permouebatur, ita varie afficiebantur. Alii non id agi iactabant, vt de modo aliquo electionis tractaretur, ſed vt ſucceſſor priuato conſilio imponeretur: interim cum regio imperio alienæ potentiæ vicarius ac adiutor conſtitueretur, Zamoiſcium notantes: huc milites beneficiis deuinctos ſpectare; retentos in pace ex iiſdem non pau-

Comitia Varſauiæ.

Capita à Rege propoſita varie accepta.

eos à Zamoiſcio, vt oppreſſa per metum Nobilitate per vim & arma regnum occuparetur. Diuerſum de religione ſentiẽtibus libertatis eius imminutio, circumſcriptioniſq; metus obiici. Iudiciorum emendationẽ, non correctionem aliquam à Rege quæri à nonnullis diſputabatur: ſed quo, cum in vniuerſum ea ſuſtuliſſet, ad ſe denuo ea transferret: omniaq; ſecus omnino accipiebãtur, ita vt alia eiuſdem rogationis capita, quæ regiis opponerentur, detorto ad metum iniiciendum ſenſu in vulgus à quibuſdam ederentur, erũpente nonnihil inter hæc inuidia etiam in Zamoiſcium. Publice quidem plerique honores Vngaris collatos exagitabant, Landskoronam fere deſignantes, quam vidua Gaſparis Bekeſchii marito, qui in caſtris ad Polociam ob virtutem iure Nobilitatis Polonę donatus fuerat, ac fratre eius Gabriele, qui in irruptione Pleſcouienſi perierat, amiſſis, vna cum orbis liberis tenebat, & ſub id tempus Frãciſco Veſſelinio nupſerat. Interim non deerant, qui Regi, ſi de ſucceſſore agi vellet, operam ſuam vltro deferrent: cumque Rex, etſi ita de Repulica ſe meritum ſciret, vt non minus quam aliorum Regum, ſuæ quoque familiæ ratio haberi deberet: ab hoc tamen tempore id tentare alienum, ſtudiaque Ordinum vltro potius expectanda ſibi exiſtimaret; ſpretos ſe rati, ac aliorum opera confici id poſſe Regem ſperare, eo magis incendebantur.

Nobilitas etſi quid maximis Regis in ſe ac Rempublicam beneficiis deberet, agnoſcebat: libertatis tamen aliarumque cariſſimarum quarumcunque rerum metu iniecto hæſitare, cunctantiuſque agere, omnia denique ſuſpecta habere. His igitur animis cum in comitia ventum, Zamoiſcius pro munere Cancellarii verba nomine Regis faciens, orſus à voto, quod, cum ex ſuperioribus comitiis diſcederetur, ipſi feciſſent, quoque, vt ſaluus & incolumis ab expeditione ea Rex ad ſe rediret, ac ipſi lætis animis in mutuos amplexus ruerent, optarant: quod à Deo precati erant, ita cumulate iis præſtitum oſtendit, vt non modo incolumem ſaluo exercitu, ſed re etiam bene geſta, immortalique gloria parta, reuerſum ex hoſtico Regem viderent: quod in ipſorum poteſtate totum fuiſſet, vt mutuis gratulationibus ac fraterna beneuolentia ſe exciperent, certorum hominum maleuolentia impeditum ait. Quorum opera id factum, non arbitrari nunc ſibi inquirendum. Videre autem, iam Petilios in Republica quoſdam exiſtere: optandum, ne mox Catilinæ etiam aliqui ſubſequantur. Quæ præfatus, domeſticarum rerum nil aliud hiſce comitiis proponendum ſibi Regem ſtatuiſſe docet, quam quæ ipſi non modo viuente adhuc Sigiſmundo Auguſto, ac ſuperioribus comitis Andreiouienſibus, vt ferrentur, ſanxiſſent: ſed poſtea etiam cum ſæpe alias, tum in proximis comitiis efflagitaſſent. Itaq; illorum precibus Regem adductum de modo liberæ & ordinatæ electionis referre. Cum de ratione eligendorum Regum certa ſtatuere eos debere diceret, non id velle, vt derelinquendo iure electionis, ac patrimonio hoc libertatis, quo nil à maioribus eorũ relinqui iis potuerit præſtantius, cogitarenr: ſed quomodo eam quam maxime integram in perpetuum conſeruarent. Quæ cogitatio nũ neceſſario ab illis ſuſcipi debeat, non aliorum exemplis confirmandum ſibi exiſtimare: eos ipſos, ſi ſuperiorum interregnorum actiones ac grauiſſimum diſcrimen, in quod Reſpublica adducta tum fuerit, ſecum perpendant, æſtimaturos: nullam hic Regis rem agi, ſed ſuam ipſorummet, optare tamen ſe ne huic ſuæ occaſioni deſint,

Cancellarii oratio nomine Regis in comitiis.

De ratione eligendorũ Regum.

ſuperiorumque annorum benignitate diuina, qua mirabiliter Rempublicam conſeruatam intelligant, ad futurorum potius conſiliorum ſpem ſe erigant, quam ad ſecuritatem ac negligentiam abutantur. Quod ſi artibus quorundam in ſuſpicionem mentes eorum adductæ ſana conſilia capere minus poſſint, aut velint, totum in ipſorum poteſtate futurum, ſeu ſtatuere quid de hac re velint, ſeu omnino eam relinquere. Eandem de altero capite, concordia inter Ordines ineunda, quod ſecundo loco proponendum Rex iudicaſſet, ſententiam eius eſſe. Probe ipſos meminiſſe, quo ſtudio & in Andreiouienſi conuentu, vt deinceps de eo referretur, egiſſent, & quantopere poſtea idem à Rege flagitaſſent. In communi omnium fere regnorum, ac horum temporum fato nos præcipua tamen fortuna vſos, vt concordiam ciuilem egregie huc vſque tutati ſimus: hanc hiſce fere retineri, vt ab iniuriis & contumelia vtrinque abſtineatur: iure ac cauſa cognita, non vi aut extra ordinem quid ſtatuatur: maxime vero, vt quod cuiuſque eſt, omnibus tribuatur. Id autem tam ad bona, quam ad honores etiam ac prærogatiuas pertinere: hac vna re iuſtitiam perfici: iuſtitiam fundamentum eſſe Reipublicæ, & qua illa contineatur, concordiæ. Nemini dubium eſſe, quin duobus hiſce Ordinibus eccleſiaſtico & ciuili Reſpublica hæc potiſſimum ſubſiſtat. Proinde ipſi, quornm res ageretur, viderent, ſuſcipiendamne, an relinquendam huius rei deliberationem exiſtimarent. Iudiciis nũ quid deeſſet, omnium optime ipſos, qui in iis verſarẽtur, iudicare poſſe: non poſſe ſane diſſimulari, adeo breui tempore calumnias in iis creuiſſe, vt non pauci grauioribus ſtudiis relictis, totos ſe cauſidicis ac captionibus excogitandis, quibus alios irretirent, dare dicantur. Regem operam ſuam, ſi qua in re emendatione opus habeant, iis detuliſſe: qua, ſi placeret, vterentur: inuitis Regem eam non obtruſurum. Ingreſſus deinde in ſermonem de Liuonia, ſtatuque eius omni demonſtrato, quidque cum Moſco hactenus de locis, quæ à Sueciæ Rege tenerenrur, actum eſſet, commemoratiſque Sueci iniuriis eo potiſſimum incumbit, vt, quo nullum in ea vicinum inueteraſcere patiantur, iis perſuadeat, omnem ſocietatem imperiis infidam: in prouincia nuper parta, dum animi hominum adhuc dubii, nondum legibus ac inſtitutis coaluerint, periculi plenam: neminem prudentem in nouam prouinciam eiuſdem præſertim cum indigenis linguæ ac nationis vicinum admiſiſſe, aut, qui admiſerit, non eum ſtatim pœnituiſſe. Inde de Tartari minis & Koſacorum, qui ſubinde bellum Reipublicæ conflarent, iniuriis refert. Fuiſſe ſuperioribus comitiis rogationem latam, qua extraordinaria iuriſdictio ad certum tantum tempus permiſſa Regi fuerit: aut illos in officio continendos, aut de bello cum Tartaris ſuſcipiendo cogitandum. Extremum de ſtipendiis militum fuit. Scitum quidem ſuperioribus comitiis tributum, id num in ſtipendium, ac nomina, apud exteros Principes facta, diſſoluenda: in defenſionem Liuoniæ in bellũ Tartaricum ſufficeret: per quos item ſtetiſſet, vt tardius minus, quam deberet, illatum fuiſſet, ipſi inquirerent: in erogãdo quidẽ & fidem, & diligentiam ſummam reperturos: ita milites meritos ait, vt antę omnia ipſis cõſulere debeãt, qui pro gloria ac dignitate nominis Polonici nõ modo cũ ferociſſimo hoſte, vrbeq; omnib. reb. munitiſſima, ſed in regione boreali cum ſæuiſſima hyeme, cum aeris cæliq; iniuriis ac natuta fere ipſa ab omnibus imparati, ac ſeminudi fere propugnarint.

De concordia inter Ordines.

de Liuonia ſtatu.

de Tartar. minis & Koſacorum iniuriis.

de ſtipendiis militum.

Nihil hic ſe de Liuonia dicturum, prouincia olim florentiſſima, ac nunc etiam omnibus opportunitatibus abundante, per ipſorum cõſtantiam parta. Quantum apud exteros nomen ipſorum virtus omnibus pepererit, eos ipſos teſtes eſſe poſſe, qui, quæ poſt diſceſſum Henrici, cum Tartari metu ac trepidatione omnia complerent, autoritas eorum apud exteros fuerit, meminiſſent, & quæ nunc de virtute eorum omnium ſit exiſtimatio, intelligerent: poſtquam potentiſſimo hoſte ſuperato, amiſſas aliquot prouincias recuperarint, nouas adiunxerint. Nec tamen pluris à ſe fieri hæc, quam quem iis ipſis parandis ſimul Reſpublica acquiſiuiſſet, plurimornm fortium virorum ineſtimabilem theſaurum: qui ita iam & animis parati, & in armis exercitati ſint, nullum vt tantum periculum exiſtere poſſit, quod non promptiſſimo animo pro Republica ii ſuſcepturi ſint. Horum ſpem ne deſtituerent, qui ne dignitatem nominis Polonici vileſcere paterentur, fortunas omnes ſuas, ſanguinem vitamque ipſam profundere non dubitarint: denique non alienis hominibus beneficium præſtituros, ſed neceſſariis, fratribuſque, quę virtuti ac laboribus eorum deberentur, ſtipendia perſoluturos. Hæc eſſe, de quibus referendum Rex exiſtimaſſet: viderent nunc ipſi, num cũ iis, quæ alieno nomine in vulgus à nõnullis ſparſa eſſent, conuenirent. Conuerſus deinde ad Regem, optare ſe, inquit, vt pro tantis eius rebus geſtis, vel ea gratia ei referretur, quæ in bene morata ac grata ciuitate pro multo minoribus non Regi, ac tam amanti Reipublicæ Regi, ſed cuicunque exercitus duci referri ſoleret. Non egere tamen animi magnitudinem eius conſolatione ſua: plus enim in illa præſidii ad quoſcunque fortunæ impetus ac maleuolorum iniurias perferendas eſſe, quam in illis ad eam frangendam virium: non eſſe dubitandum, has ipſas quorundam hominum iniurias illuſtraturas magis laudem atque nomen ipſius. Quem enim, qui ipſius res geſtas olim cognoſceret, non magis, quod in tot à quibuſdam obiectis difficultatibus, tantas res gerere potuiſſet, quam quod omnino eas geſſiſſet, admiraturum? eſſe animi magnitudinis eius, ne iniuriis quidem abſterreri ſe pati, quo minus, quemadmodum perpetuo feciſſet, porro bene de Republica mereri pergeret. Milites allocutus, non debere eos exiſtimare oſtendit, tam ingrati animi notam, tantamque iniuriam in tam fortibus ac bonis ciuibus hærere poſſe. Vltimo loco Prouinciarum nuncios hortatus fuit, vt cumprimis publicæ dignitati atque vtilitati ſtuderent. Cupere ſe, inquit, alios adeſſe, integros ac bonos etiam ciues, quorum magna præter ipſos multitudo eſſet, qui domi liberis ſuis educãdis ac domeſticæ rei operam darent: facile ſe iis perſuaſurum, nil vt Reipublicæ commodis potius haberent; eorum omnium partes illos ſuſcepiſſe, tantoque magis in omnes res intentos eſſe oportere, quibus reliqui, qui domi remanſiſſent, non ſuam modo ac ſuorum, verum Reipublicæ etiam ſalutem commiſiſſent.

Sententiæ à Senatoribus dicuntur.

Peracta rogatione, ſententiæ à Senatoribus dici cœptæ fuerunt, vt de ratione electionis, cæteriſq;, quę propoſita, perferretur, omnes fere ſtatuere, duobus tantum exceptis, quorum alter, nullis hominum conſiliis à Deo regna mandari: alter, non poſſe vlla è Republica, ac ne oportere quidem ambitum excludi, cenſebant. In nunciorum collegio principio Zamoiſcii concio exagitata fuit, maxime vero, quod iam Petilios nonnullos eſſe dixiſſet, videndum, nę mox etiam Catilinæ exiſterent. Cum contra ab aliis oſtenderetur, non vniuerſum Ordinem, ſed certos homines, ac ne homines quidem, ſed vitia notata: à quibus qui abeſſe ſe intelligeret, orationem quoque eam ad ſe non pertinere ſciret, res diſcuſſa fuit.

Cancellarii oratio exagitata.

Nobilitatis nomine gratia aguntur Regi.

Negotium inde Suentoslao Orzelſcio datum, qui totius Nobilitatis nomine pro bene geſta Republica gratias Regi ageret, deque ſermonibus, qui contra dignitatem eius à nonnullis habiti, aut in vulgus ſparſi dicerentur, ei ſatisfaceret. Qui cum in huiuſmodi rei mentionem ingreſſus fuiſſet, vt in autores eorum Regem inquirere, ac cognita cauſa animaduertere debere diceret, aduerſo quorundam collegarum murmure, ac mox conuicio pene exceptus fuit. De re ipſa, maxime de electionis forma certa conſtituenda variæ inter eos ſententiæ fuerunt: quibuſdam omnino ferri de eo oportere negantibus, quod in re, qua maxime libertas contineretur, quoties aliquid fieret, quo minus late ea, quam antea, pateret, libertas ipſa ſemper minueretur, anguſtioribuſque, quam antea fuiſſet, finibus circumſcriberetur. Alii contra, ita maxime libertatem electionis ſtabiliri diſputabant, ſi fraudes atque ambitus legibus excluderentur: præterea tanquam affecta iam re, ac contracta ſuperioribus comitiis tractatione, inprimis Andreiouienſis fœderis religione obiecta eam vrgebant: plerique ſuſcipi quidem eam, non finiri tamen volebant; vt, quæ de ea dicerentur, ad ſuos referrent, quo rectius ſequentibus deinceps comitiis ex vniuerſæ Nobilitatis ſententia ſtatui de ea poſſet. Dum inter eos diſputationibus hiſce tempus extrahitur, interim cognitionibus cauſarum capitalium primis octo comitiorum diebus Rex vacauerat. Cumque magnam libertatis prætextu in alios inferiores ac pares inſolentiam ac petulantiam quidam Nobiles exercerent, freti priuilegiis, quod Regi ſupplicium de homine nobili ſumere ſine Senatus regni decreto non liceat: multos in his comitiis Nobiles homicidii, aliorumque ſcelerum reos, ac in his Caſtellanum Viſcenſem ex familia Ilouia, quod Graiouium minutim concidi iuſſiſſet, capite plecti mandauit. Poſt, quemadmodum cœperat, reliquarum cauſarum cognitionibus operam dare pergit. Ac inter cæteros Stanislaus Czarnkouius, magnæ apud Nobilitatem authoritatis vir, ob inſtrumenta pactorum dotalium inter Sophiam Iagelloniam Sigiſmundi primi Regis filiam, ac Henricum Ducem Brunſuicenſem initorum penes ſe reſeruata, per procuratorem fiſci, & ob Znini oppidi Archiepiſcopi Gneſnenſis poſſeſſionem, coadiutoriam, vt vulgo vocant, ſibi vendicans, ab Archiepiſcopo Stanislao Karnkouio, qui Iacobo Vchanſcio ſucceſſerat, in ius ad Regem vocatus erat. Is apud internuncios Nobilitatis vrgebat, vt euocationes omnes in regiam exemplo Sigiſmundi Augusti, qui citationes omnes, in cauſis fiſci editas, vno decreto ſuſtuliſſet, abolerentur. Etſi vero Rex & Senatus regni non omnes ſine deſcrimine tolli, ſed legitimas euocationes ab illegitimis diſcerni volebant: tamen Nuncii in propoſito ſuo perſtiterunt, & per complures dies diſputatione hac extracta frequenter in concilio ſuo tumultuati ſunt. Sicque totum tempus comitiis deſtinatum conſumptum, ac tandem rebus infectis ac pẽdentibus diſceſſum.

Caſtellanus Viſcenſis capite plexus.

Legati Moſci ad comitia iuramẽti à Rege accipiendi cauſa veniunt.

Venerant ad hæc comitia quoque legati Moſci, vt iuramentum pacis ſeruandæ à Rege acciperent, quemadmodum regii iam ante ipſorum Principem iureiurando obſtrinxerant. Præſtitum id à Rege maxima omnium Ordinum corona, ara ad id in comitio conſtituta, Archiepiſcopoque, poſtquam tabulæ fœderis à ſcribis lectæ fuiſſent, in verba ei præeunte.

Præter iuramenti exactionem, vt de captiuis vtrinque permutandis agerent, mandatum habebant. Quod cum obtinere non potuissent, vt in locũ certum captiui comportarentur, redimendiq; eos potestas, quorum essent, fieret, impetrarunt. Referebant nonnihil & de finibus controuersiæ ex eo potissimum ortæ, quod de Velisiensi agro ne à Polonicis Ordinibus, à quorum copiis captus erat, vindicaretur, in Zapoliensi fœdere à Liuanicis scribis adiectum fuerat; vt quemadmodum olim is ad Palatinatum Vitepscensem pertinuisset, ita posthac pertineret: Mosciq; ab eo tempore, quo in potestatem eorum Velisium venisset, magnam partem Toropeciensis agri ad eum adiectam contenderent. Placuit, vt vtrinque legati ad fines regundos mitterentur. De castellis Liuonicis, quæ Sueciæ Rex occuparat, iam ante per proceres Moscouiticos cum legatis, à Rege in Moscouiam missis, conuenerat, vt per totum pacis tempus à cis-Naruanis Moscus, ab vltra-Naruanis Rex vtrinque abstinerent. Excepti deinde conuiuio fuerunt more maiorum, splendideque habiti, hominibus elegantioris cultus fere rudibus cum epularum magnificentiam, tum apparatus varietatem, multo magis tamen Regem ipsum admirantibus. In tam insigni publicarum rerum perturbatione, seu potius negligentia, præ cæteris tamen militum conditio miserabilis videbatur. Pleriq; enim non modo tanquam ad paratũ stipẽdium, cuius spes iniecta illis, sed ad magnam honorum pro re bene gesta agrorumq; spem, ii præsertim, qui Nobilitate ob virtutem donati, præsidia etiam ista, quibus nobilitatem tuerentur, ac alia præmia sperauerant, omnium rerum egentes ac nudi alienissimo anni tempore eo venerant, vt non pauci è nobilioribus etiam ad Plescouiam occubuisse se malle dicerent, quam ad tantam egestatem, atque omnium rerum difficultatem redigi. Sed militum difficultatibus conquisita vndique pecunia, cum ab aliis destitutam fere Rempublicam, à se tamẽ deserendam Rex non existimaret, quo ad eius fieri potuit, occursum fuit: agenteque cum iis Zamoiscio tanta animorum alacritas innata iis fuit, vt non modo diem solutionis ad Pentecostes proferri paterentur, sed dum modo certo aliquo loco collocarentur, ex quo commeatus sibi suppeterent, si interim Tartari irruptionem facerent, etiam sine stipendio, quocunque ducturus eos Zamoiscius esset, ituros se pollicerentur.

Controuersia de finibus inter Regem Pol. & Moscum.

Mosci legati conuiuio excipiũtur.

Militũ miserabilis conditio.

Solutis comitiis, cum iam nuncii discessissent, Rex cum Senatu Liuoniæ etiam, quantam potuit, curam impendit: initioq; à diuinarum rerum cura facto, Vẽdam, quam potissimum ad accipiendam nouam sedem Epicopi idoneam iudicabat, oppidis castellisq; aliquot, ac possessionib. ad eam adiectis, Episcopatui attribuit, & à Pontifice, vt Episcopatum autoritate sua ibi fundaret, petiit. Prouincialibus etiam iura certa, ac forma prouinciæ, vt aliquam tamen sui curam habitam cernerent, pro tẽpore descripta fuerunt. A Nobilitate etiam legati Varsauiam venerant: alii prẹterea frequentes priuati suarum quisque possessionum, è quibus se, vel maiores suos à Moscis deiectos dicerent, recuperandarum causa. Summa publicorum postulatorum erat, vt pacta inter Sigismundum Augustum, ac Prouinciæ eius Ordines, quo tempore se in potestatem illius dedissent, conuenta rata Rex haberet. Eorum hæc fere erant capita: vt non nisi Germani in ea prouincia magistratus essent: possessiones, quas tum singuli haberent, aut postea consecuti fuissent, quo vnquam optimo iure possedissent, possiderent: iura ac priuilegia singulorum integra conseruarentur. Addiderunt ad hæc, vt iudiciorum certa ratio constitueretur: ne castella demoliri, quemadmodum Rigæ regio nomine imperatum iis fuerat, cogerentur: vt in captiuis suis recuperandis à Rege iuuarentur. Responsum: quod ad priuilegia à Sigismundo Augusto concessa, meminisse eos, quid ab eo tempore, quamque varia intercessissent: quid etiam huius temporis esset, pro sua prudentia perspicere: debere eos se credere iudicio Regis, qui cum salutis eorum auctor fuisset, ornamentorum ac commodorum prouinciæ eius non minorem se curam habere ostensurus esset. Sigillatim vero, quod præcipuæ auctoritatis in illa prouincia magistratum Germanicæ gẽtis peterent, cum ab honore eo ex prouincialibus, si qui ad eum idonei futuri essent, neminem exclusum Rex vellet; eo futurum acerbius, si ipsi suæ salutis libertatisque auctores à dignitate tam præclaræ victoriæ remotos vellent: daturum operam Regem, vt eum prouinciæ præficeret, qui ex ęquitate, ipsorumque iure ac legibus omnia administraret: tum vero in Prouinciali publico consilio constituendo, iudiciis, cæterisque officiis Præsidum, Succamerariorum, & reliquorum præcipuam vetustæ quoq; Nobilitatis Liuonicæ in prouincia ea rationem habitum iri. Inter iura ac priuatas singulorum possessiones id discrimen factum: vt, quæ à superioribus Liuoniæ Principibus, legitimisque eius magistratibus vsque ad Guilhelmum Marchionem Brandeburgicum Archiepiscopum Rigensem profecta essent, iure ipso rata haberentur: quæ à posterioribus collata essent, quod ea tempora inde consecuta fuissent, quibus multa non ordine fierent, prouinciaque nullo fere certo imperio teneretur, de iis Regem ex publicis prouinciæ commodis, cuius vt opibus aç neruis contra omnes casus muniretur, præcipua ratio habenda esset, & cuiusque meritis, genere denique ipso possessionum statuturum; ad eaque cognoscenda primo quoque tempore conuentum prouincialibus edicturum, in quo sua quisq; iura exhiberet. Cum autem superiori tẽpestate amisisse pleriq; priuilegia sua dicerentur; eos, quę, à quibus, quoque tempore & tenore literas habuissent, aperire debere, eaq; omnia suo idoneorumque testium iuramento comprobare. Iudicia ad formam Prussiæ à Rege constitutum iri. Castellorum demolitionem hoc potissimum consilio Rex imperarat, ne vires prouinciæ, quemadmodum superioribus temporibus factum, distraherentur: eandemque ob causam ex suis quoque non pauca deiecturum se edixerat. Idem hic iis responsum: non debere eos detrectare, in re, qua publicam potissimum prouinciæ salutem Rex spectaret, quo minus eius exemplum imitarẽtur. In captiuos redimendos certus illustris generis numerus promissus iis fuit. MAGNVS Holsatiæ Dux cũ difficultatibus quibusdã suis, quemadmodũ Rigæ à Rege monitus fuerat, ipse comitia obire non potuisset, legatos miserat: per quos eadẽ fere, quæ Rigæ, proposuit, Quæ cũ sine præsentia eius explicari non possent, ad sequentia comitia necessario dilatus fuit. His confectis, crebris nunciis de apparatu Tartarorum Varsauiam allatis, Varsauia Cracouiam Rex proficiscitur. Eo quoque mẽse Decemb. venit legatio Tartari Præcopiensis, quæ, nisi cõtinuo cõditiones, quas ferebat, Rex acciperet, iisq; satisfaceret, bellũ denunciabant. Ad eã Sinan Bassa literas adiunxerat, quib. Turcam etiã iniurias Tartari non neglecturũ ostẽdebat. Iam ante autem iustam equitatus partem in Russiã Zamoiscius præmiserat, ad eam, quam potest, maximũ numerũ militũ adiicit; quos addi-

Rex Liuoniæ curam impendit.

Publica Liuonum postulata.

Regis responsum.

Legatio Tartari Præcopiensis ad Regem Pol.

Rex mittit Zamoiſciū contra Tartaros.

addictos adhuc habebat, omnes contrahit, nouos ſuis ſtipendiis alios conſcribit: ex Nobilitate fortiſſimum quenque euocat. Præter eos Conſtantinus Oſtrogius Dux ſuas copias, quas non contemnendas ex clientibus ſuis coactas habebat, prompte Reipublicæ offerebat. Itaque in Ruſſiam Zamoiſcium contra Tartaros Cracouia Rex mittit.

In Pruſſia Ducali, cuius adminiſtrationem obibat Georgius Fridericus Anſpacenſis Marchio Brandeburgicus, menſe Aprili Regiomonti ab Ordinibus conuentus coactus eſt, qui ad Principem, pecuniam ab iis efflagitātem, de variis capitibus, ad Rempublicam ipſorum ſpectantibus, emendandis inſtiterunt. Poſtulata autem fuerunt hæc: vt Epiſcopæ Sambienſi reditus non fiſco tranſcriberentur, ſed alicui Epiſcopo idoneo, vt anno milleſimo quingenteſimo ſexage ſimo ſexto conſtitutum erat, reſeruarentur: Academia Regiomontana inſtauraretur: tres ſcholæ triuiales alibi in Ducatu, vt anno milleſimo quingenteſimo ſeptuageſimo quinto decretum, aperirentur, quem in vſum Ordines certam pecuniæ ſummam conferrent: Ius Culmenſe, cuius in Pruſſia vſus eſſet, reuiſum typis euulgaretur: querimoniæ ſubditorum iniuſte oppreſſorum non poſthaberentur: Reſpublica per ſolos Prutenos gubernaretur, ſummoque quatuor Conſiliariorum Senatui exterorum adiungeretur nemo: legati ad Poloniæ Regem negotiorum publicorum cauſa indigenæ tantum mitterentur: Nobiles ab cedibus ſuis non vi abſtraherentur: dicaſterium aulicum rite conſtitueretur: ſumptus aulæ contraherentur: Principis armamentarium conſeruaretur: libera lignorum emptio præſtaretur: liberi homines ad ſeruitutes non cogerentur: extraordinariam contributionem in poſterum nullam imperandam Princeps diplomate caueret: moneta nominis boni ſignaretur: nauigatio in fluminibus: cuique pateret: vectigalia noua in Lituania & ad Viſtulam, quod fraudi incolis ſit, nuper impoſita tollerentur: ius prioritatis in piſcium emptione ipſius concederetur: ædificia ad maris portum excitata, & vectigalia in mari Balthico Principis interuentu abrogarentur. Hæc & alia Principi propoſita, quod parum ipſi grata eſſent, magis inde animi vtrinque exacerbati fuerunt. Quæ tamen ſubſecutis annis tranquillata ſunt omnia.

An.Ch. 1583.

Rex nouam gubernationis Liuoniæ formam promulgat.

Ineunte anno milleſimo quingenteſimo octogeſimo tertio Rex nouam gubernationis Liuoniæ formam, de Epiſcopo & collegio eccleſiæ Vendenſis nouo, in locum Archiepiſcopi Rigenſis, ac cæterorum, qui proximis bellis aboliti eſſent, à ſe fundando: de vtraque religione, Romana & Auguſtana pariter toleranda: de tribus Præſidibus, Vendæ, Derpati, Parnouiæ, & ſupremo Liuoniæ gubernatore Rigæ ſedem habituro: de iudiciis Nobilitatis: de conuentibus publicis, ad quos prouocetur: de executione: de iure municipali: de pace publica: de commerciis, & aliis promulgat. Derpati ſenatum nouum ex ciuibus Germanis, tribus conſulibus, & tredecim ſenatoribus eligi permittit anno vigeſimo quinto, poſtquam à Ruſſis vrbs occupata, & prior gubernationis forma abolita erat. Paulo poſt Rigæ, vbi Burggrauius, vti vulgo vocatur, ratione officii liberam & plenam in vrbe iuriſdictionem, etiam in Nobiles, vrbis tranquilitatem turbantes, habebat, accidit, vt quidam ex gubernatoris regii familia in patea impetum in ciuem faceret, à quo tamen læſus ipſe nunquam fuerat, ſed puellæ ab eo amatæ mater vidua de debito importunius compellata erat. Cuius vim ſibi illatam Burg-

Burggrauio Gaſpari Bergio indicat, qui miſſis in hoſpitium publicis miniſtris, Nobilem vocari iubet. Hic elapſus, de iniuria ſibi facta apud gubernatorem regium in arce queritur, à quo citatus Burggrauius exceptionem de incompetentia fori, & priuilegia ciuitatis, & inſtructionem ſuam, qua Burggrauius Nobiles in vrbe delinquentes comprehendere poteſt, opponit. Poſtea, vt officii ſui iura & ciuitatis priuilegia tueretur, citatus non compareret. Condemnatus igitur quaſi ob contumaciam, ad Regem ipſum controuerſiam totam defert, qui Burggrauiū abſoluit, & ipſius auctoritatem confirmauit. Gubernator etiam decretum prius à ſe latum, deinceps alio decreto plane ſuſtulit, & Burggrauium liberum pronunciauit. Moritur interim MAGNVS Holſatiæ Dux, Friderici ſecundi Daniæ Regis frater, quem Liuoniæ Regem à Moſco nominatum, illiuſque affinem fuiſſe, & tandem ab illo diſcedentem, in diœceſin ſuam Curonenſem, antea à ſe poſſeſſam, rediiſſe, dictum eſt. Quam prouinciam eo defuncto Nobiles quidam Poloniæ, quidam Daniæ Regibus deferebant. Tandem Georgius Fridericus Marchio Brandeburgicus in Pruſſia Dux, in quem velut arbitrum vterque Rex conſenſit, eo deducit, vt numeratis à ſe Daniæ Regi triginta millibus Ioachimicorum in feudum ipſi à Rege Poloniæ attribueretur. Itaque menſe Iulio Daniæ Regis nomine quidam legatus ſubditos diœceſis illius à iuramento Daniæ Regi præſtito liberauit, & Regi Poloniæ tradidit. Cuius in Liuonia vicarius Georgius Radiuilus Cardinalis viciſſim Marchionem Georgium Fridericum Pruſſiæ Ducalis adminiſtratorem in poſſeſſionem diœceſis inſtituit. Menſis Septembris die decima ſeptima obiit Catharina Iagellonia, Ioannis Sueciæ Regis coniunx, Sigiſmundi primi Regis Poloniæ filia, relicto filio vnico Sigiſmundo tertio poſt Rege Poloniæ Sueciæque & filia Anna innupta.

Magnus Dux Holſatia moritur.

Curonenſis prouincia feudum Pol. Regis.

An.Ch. 1584.

Gedanenſes integre cum Rege tranſigunt.

Subſecuto anno Gedanenſes, pendentibus adhuc cum Stephano Rege aliquot controuerſiarum capitibus, ex Sigiſmundi Auguſti Regis defuncti commiſſione originem ducentibus, ac inprimis portorii negotio, & aliis, quibus contra ipſorum iura & priuilegia grauarentur, in compoſitione belli ad comitia reiectis, hoc anno demum integre cum Rege tranſigunt, eique binummalem portorii auctionem, vt de ſingulis bonorum, quæ inueherentur, & eueherentur, marcis quatuor nummi deinceps pendantur: eiuſque dimidia pars Regi, altera ſenatui ſoluatur, concedunt, hac conditione, vt grauamina Ciuitatis nominatim propoſita aboleantur. Rex itaque viciſſim omnes Cōmiſſariorum Regis Auguſti actiones & conſtitutiones in præiudicium & damnum Ciuitatis vergentes, & ipſam placationis formulam irritam pronunciat, nec vllam deinceps earum mentionem fieri debere ſancit. A Commiſſariorum, ſi quos deinceps in vrbem mitti neceſſitas flagitabit, actionibus ad Regem prouocatio erit. Portorii conceſſio nil Ciuitatis iuribus, priuilegiis & libertatibus priſtinis derogabit, nec à Rege illiuſue ſucceſſoribus aut Senatu augebitur, nec immunitatibus extra ordinem à Rege datis diminuetur. Priuilegium Caſimiri de facultate nauigationis & littora regendi anno milleſimo quadringenteſimo quinquageſimo ſeptimo datum Ciuitati, & Sigiſmundi de bonis naufragis & caducis denuo confirmat. Nec vectigalibus nouis in Viſtula inſtitutis Gedanenſes ipſe, vel ſucceſſores onerabunt, Ciuium priuatorum lites in aulam deinceps non euocabunt, ſed ordinariæ Ciuitatis iuriſdictioni relinquent. Temere

apud Regem de magiſtratuum negligentia vel iniuriis conquerentes: non impenſas ſolum, ſed & pœnas calumniatorum ſubibunt. Aduerſus contumelioſarum citationum autores iniuriarum agere citatis licebit. Mandata vſitatos iuris proceſſus impedientia, deinceps nulla Reges dabunt: verum ſi Gedanenſis magiſtratus informationem res deſiderabit, intra bimeſtre clauſis literis eam ad Regem mittent. Piratas & ſpeculatores maritimos, quales antea fuerunt, plane Rex abominatur & tollit. Saluis commeatibus Regis ciues non ab ordinaria iuriſdictione, ſed tantum à vi magiſtratuum iniuſta & carceribus exemti erunt, nec vltra trium menſium ſpacium vlli dabitur, intra quos, ſi indignus eo beneficio iudicabitur, Rex informari: committens crimen, non obſtante fide publica comprehendi ac puniri poterit. A iuriſdictione ac muneribus perſonalibus vel realibus nullum deinceps Reges eximent. Contuberniis opificum cæteriſque collegiis priuatim nulla priuilegia Reges dabunt, &, ſi quæ data ſint, irrita erunt. Senatui vero more maiorum de collegiorum corporumque ſtatutis decernendi poteſtas integra manebit. Moratorias ſeu ſecuritatis literas nullas ciuibus aut incolis Rex dabit, niſi fortunæ aduerſo caſu bona amiſerint, & de amiſſis teſtimonium à ſenatu vrbis habeant, eoque nomine commendati fuerint. Tranſmarini ſalis ſubuectionem in Pruſſiam Ciuitas liberam ſine vllis exactionibus nouis retinebit. Viſtulæ fluminis curſum auerti, & alio deriuari Rex prohibet, nec peregrinis in detrimentum ciuitatum in villis & pagis emere ac vendere, & opificia ac negotiationes exercere permittit, & priuilegia contraria cum priſcis Ciuitatis & cunctæ Pruſſiæ iuribus pugnantia abrogat. Hæc Gedanenſibus dimidiam portorii aucti partem Regi permittentibus viciſſim conceſſa, & tractatio tota Grodnæ cum Rege concluſa: iuſiurandum vero à præfectis portorii Ioanni Tarnouio Regis Commiſſario præſtitum eſt. Sequenti demum anno Varſauiæ in comitiis omnia Senatus regni auctoritate confirmata & edita ſunt.

Samuel Zborouius ſupplicio capitis affectus.

Sub idem tempus Samuel Zborouius, frater Petri Palatini Cracouienſis, Ioannis Caſtellani Gneſnenſis, Andreæ Mareſchalci aulæ regiæ (quorum opera & ſuffragio inter reliquos ad regnum peruenerat) ſupplicio capitis affectus fuit, quod proſcriptus cum eſſet ob cædem Andreæ Vapcuii Caſtellani Præmislienſis, contra dignitatem & vitam Regis quædam tentaſſe diceretur. Quo ſupplicio extra regni comitia de tanto viro ſumpto Nobilitatis animi varie affecti fuerunt, qui motus tamen extra murmura in apertum non eruperunt. Sed propter facti inſolentiam rem totam, altius paulo exordio ducto, repetere non fuerit hic alienum. Samuel hic Zborouius, quod circa tempus coronationis Henrici Valeſii Regis Andream Vapouium Caſtellanum Præmislienſem interemiſſet, in perpetuum exilium ire iuſſus eſt, ſine tamen aliqua nominis ipſius infamia. Qua de cauſa, vt ſæpius in Poloniam ad ſuos ire redire poſſet, in vicinis & finitimis locis, præſertim vero in Tranſyluania, Podolia, & Valachia hærebat. Qua occaſione etiam tam Cracouiæ, quam aliis in locis morabatur, atque interdum etiam licentius agebat: interim in id manibus pedibuſque incumbens, vt fratrum ac conſanguineorum opera atque interceſſione parte offenſa placata communi Ordinum decreto in integrum reſtitueretur; qui conatus tamen

men multas ob cauſas ſucceſſu caruit. In ſingulis vero comitiis querelis motis de proſcriptis ſiue exulibus, contra patriæ leges in regno verſantibus, à quibus multa illicita & iniuriæ graues aliis inferrentur, negligentibus ea locorum, in quibus ea patrarentur, præfectis, quibus id ipſum non ſine aliquo officii neglecti, aut metus, aut conniuentiæ nota exprobrabatur: admoniti fuerunt ſerio Præfecti, vt deinceps in munere ſuo vigilantiores eſſent, ne aliquod Reſpublica per eorum conniuentiam periculum damnumque acciperet. Nominatim vero in comitiis quibuſdam læſa parte inſtigante decretum fuit, ne paſſim Præfecti Zborouium Samuelem impune graſſari paterentur, ſed potius in poſterum id facere conantem legibus ſpretis officii ratione eum comprehenderent. His cauſis impulſus Ioannes Zamoiſcius regni Cancellarius, Præfecturam nactus Cracouienſem, cum non eſſet neſcius, Samuelem Zborouium in minore Polonia apud ſuos, & alios ſæpius morari, ac decreta omnia potentia ſuæ familiæ confiſum floccipendere, per fratres Ioannem & Andream, alioſque ipſius propinquos admonendum curauit, ne poſthac in locis iuriſdictioni ſuæ ſubiectis ſubſiſteret, alioquin ſe edictum nuper latum ex officio executurum. Qui, tantum abfuit, vt admonitionibus locum daret, vt contra maiore audacia ſubinde noui aliquid moliri, & ipſi Zamoiſcio inſidiari in ſuſpicionem veniret. Interea Zamoiſcius, proclamatione facta, iudicia ordinaria, non niſi ab ipſis Præfectis exerceri ſolita, adminiſtraturus, Cracouiam ex Lituania proficiſcitur. Cui Sendomitiam tranſeunti nunciatur, Zborouium Samuelem magno cum comitatu ſimul cum ipſo Cracouiam ingredi conſtituiſſe, & non procul ab eo ſubinde pernoctare conſueuiſſe. De quo cum certior ab exploratoribus factus eſſet Zamoiſcius, Proſſouiciæ hoſpitandi gratia ſubſiſtenti ei indicatur, etiam Samuelem in villa Piekari, medio inde milliari, apud viduam ſorotiam ſuam diuertiſſe, pleriſque ſuis famulis in vicicina villa relictis. Hic vero cum primus eſſet præfecturæ Cracouienſis locus, noctu ſubpræfectum Nicolaum Vrouiecium eo mittit cum præſidiariis, qui facto in viduæ domum impetu, vno puero, qui gladium domino ſuo porrecturus erat, occiſo, & filio eius nonnihil vulnerato ob ſclopetum diſploſum. Tandem poſt longam concertationem Zborouium captum Proſſouiciam adducit ſub finem Aprilis. Vnde Cracouiam in arcem curru pone ipſum ſequente libere vectus cum præſidio cuſtodiæ traditus eſt. Aduenienti Zamoiſcio, qui ex Nobilitate Cracouienſi tum erant, obuiam progreſſi eum ſalutant, qui diſerta oratione huius facti rationem ipſis reddidit. Inter hæc Zborouio ſub arcta cuſtodia aſſeruato, Zamoiſcius poſtea quam Regis conſilium cognouiſſet, primarios regni Senatores de facto toto edocet. Altera ex parte Zborouii conſanguineis & fratribus priuatim de vi & iniuria non fratri ſolum, ſed toti familiæ facta conquerentibus, & nil non tentantibus apud Zamoiſcium, vt fratrem, ſi non ex captiuitate, ſaltem ex mortis periculo liberarent. Probare eius innocentiam nitebantur, qui vim vi repellentem in caſu iuſtæ defenſionis Vapouium interfeciſſet: nec ab Ordinibus regni in comitiis, ſed à Rege priuato, & paulo poſt profugo inſciis Senatoribus proſcriptum, adiecta in literis clauſula, citra infamiæ notam, & cuius vita in Regis gratia ſit: neque legum contemptu, ſed regia potius auctoritate in regno manſiſſe, cum præcipuis

regni proceribus conuerſatum, ac ipſi etiam Regi familiarem fuiſſe. Cumq; ad Reipublicæ Senatum in comitiis publicis nunquam delatus ſit, imo fidem ipſi datam eſſe, quod tuto in regno verſari poſſit, & vt filium in Germaniam deduceret, nunc per Poloniam ſaltem tranſire conſtituiſſe. Zamoiſcium non tam legum obſeruandarum ſtudio, quam priuato odio inflammatum eum prehendendum curaſſe: addebant libertatis iura, prouocabant ad Regem & regni comitia, quod cauſa tanta de exiſtimatione & vita extra comitia decidi nequeat: exaggerabant mala infinita, quę inde per totam Rempublicam dimanare poſſent: orant, ne propter inuidiam inclyta Zborouiorum domus turpiſſima infamiæ macula aſpergatur: omnes etiam ſuas fortunas ac corpora pignorum ac obſidum loco offerentes, ne quid grauius ſtatuatur, donec Regis & Reipublicæ autoritate & iudicio aliquid ſit conſtitutum. Vniuerſa etiam Nobilitas Cracouienſis per Stanislaum Czikouium Succamerarium tractus illius oratione accurata intercedit apud Zamoiſcium, ne quid præcipitanter in Zborouium committeretur, ſed potius ad comitia huius cauſæ cognitio, vel ad Regem reiiciatur. Quibus Zamoiſcius prolixe reſpondit, facti totius narratione eis viciſſim expoſita, ſuppreſſa tamen plana voluntatis ſuæ ſignificatione, addens, ſe in præſenti cauſa id facturum, quod ſibi ſecundum Deum officii conſcientia dictatura eſſet. Interim Andreas aulæ Mareſchalcus frater Samuelis, ac reliqui eius propinqui literis apud iudices tribunalitios, tum Lublini iudicia exercentes, inſtant, vt auctoritate ſua interueniente Zamoiſcium, ne quid inſolentius in fratrem ſtatueret, rogarent, ſatis iam infamiæ ac violentiæ ipſorum familiæ illatum: promittebant, daturos ſe decem obſides ex familia, ac ſe obſtricturos, quod eum in comitiis Regi ac Senatui iudicandum repræſentaturi eſſent, vbi ſecundum leges & decreta legitimas defenſiones proponere conſtituiſſet. Petierunt tandem ab iis conſilium, quid, aut quomodo in tam triſti familiæ caſu ſibi agendum. Reſponſum eis à iudicibus datum breue, ſed prudenti perplexitate inuolutum, vt nil inde pro ſe interpretari, aut contra Zamoiſcium poſſent. Et quidem ſe in tali caſu ipſis conſilium impertire non poſſe, cum eius rei cognitio ad iudicium ſuum non pertineat, non dubitare ſe, conſilia ipſis ſufficientia domi non defutura. Eo etiam tempore Zamoiſcius literis ad eoſdem iudices datis docet de toto negocio, non conſilium petens, ſed rem geſtam vere explicans, ne vulgi præiudiciis, vt in eiuſmodi rebus fieri conſueuit, prægrauaretur. Gratias ei agunt iudices, quod tanta prudentia & vigilantia vſus ſit, ſatis eum teſtatum feciſſe, quod non ſolum in defendenda patria, ac bello gerendo ſtrenuus, ſed etiam in legibus obſeruandis, ac publica pace tuenda probe ſit exercitatus: non dubitare ſe, actum præſentem ad huiuſmodi perductum iri effectum, vt omnibus conſtet, illum legum & libertatum patriæ peritiſſimum eſſe, ac vt vtrumque ius, videlicet publicum, ac deinde libertas Nobilitatis ſarta tectaque permaneat, nihilque inde mali, quod nonnulli ominari viderentur, emergat. Paucis diebus interiectis, cum Nobilitati Cracouienſi, quæ pro Samuele Zborouio interceſſerat, reſponſum fuiſſet, ſignificatum illi, vt domui ſuæ diſponeret, à Rege enim mandatum eſſe Zamoiſcio, ex iuſtitiæ lege & iure cum ipſo ageretur. Cumque colloqui cum Zamoiſcio cuperet, conuenit is eum ante veſperam tribus teſtibus adhibitis, vbi cum mitius ſecum agi rogaſſet, iubet Zamoiſcius mandatum regium

legi, ac deinde ex fratris Chriſtophori ad ipſum literis de multis cum eo expoſtulauit. Poſtero die ſummo mane educitur ad ſupplicii locum ſolitum, ſub pręfecto cum tribus vel quatuor aliis præſentibus, quinquaginta peditibus Vngaricis cinctus, ſubſtrato panno rubeo, capite plectitur, inuolutuſque linteo imponitur feretro, atque pannis contegitur. Quinta poſt hora decollati ſocrus aliquot fœminis nobiliſſimis & amicis cincta, arcem conſcendens cæſi corpus ſibi tradi petiit, quod currui impoſitum in Palatini olim Caliſſienſis domum deportauit, vbi lotum & aſſuto capite, denuo more militari ornatum, biduo à quibuſuis conſpectum fuit. Quarto poſt die Andreas frater Mareſchalcus aulæ magno cum comitatu Cracouiam venit, nullaque mora aut ſolenni aliqua actione vel proteſtatione facta eodem die corpus ex vrbe abduxit. Cum autem fratres Zborouii de Zamoiſcii rigore atque iniuria apud affines, propinquos, & paſſim alios multa conquererentur, ac de Rege ipſo in ordinem redigendo quædam diuulgarent, literiſque ad plures alios ſcriptis aduerſus Regem conſpirationem moliri exiſtimarentur: conſpirationis autores Chriſtophorus & Andreas fratres ad comitia Varſauiæ proxima literis regiis citati ſunt.

Ioan. Baſilides Moſcor. Dux moritur.

Paulo ante Ioannes Baſilides magnus Moſcorum Dux, cum annos quinquaginta & ſeptem menſes vixiſſet, & viginti quinque annos grauiſſimo Liuoniam bello adflixiſſet & vaſtaſſet, tyrannidis & vitæ ſuæ finem fecit, non tamen vulgari mortis genere abſumptus. Nam paucis ante diebus, quam è vita migraret, ter lethalem ſenſuum motuum ſtuporem & hebetudinem paſſus, quaſi reſeruata à Deo in eos dies impiorum flagitiorum pœna horas viginti quatuor continuas mortuo ſimilis iacuit. Prima vice expergefactus obducta & triſti fronte filium rogauit, vt quoſdam in arctiori cuſtodia ad vltimum ſupplicium aſſeruatos vinculis ſolueret, profeſſus palam, ſe in quodam loco tenebris tortoribuſque infeſto propter eos grauiſſimis tormentis affectum eſſe. Quibus verborum terriculamentis permotus filius iſtorum carcerum tecta ſtatim demoliri iuſſit, & per totam vrbem ſupplicationes decreuit, diu eſt precatus, vt patris vitam, qui ob nimiam auaritiam & crudelitatem cunctis hominibus inuiſus erat, bono tamen fine claudi dignarentur. Captiuis etiam largiſſima manu pecuniam & alimenta dedit, libertatem præterea, & honeſtam vitæ conditionem illis pollicitus, ſi à ſummo rerum Domino breuem tantum iſtorum cruciatuum mitigationem patri impetrarent. Potentior autem fuit ira Dei iuſtiſſimi, quam hominum preces. Quippe tyrannus lethali pallore perfuſus, & horrendum in modum fœtens, iterum exanimatus in conſpectu cicumſtantium expers ſenſus decubuit, præſenſque mortalibus aliis documentum præbuit, homines impios & ſceleratos nouiſſimo etiam die pœnas pendere, quas viui & valentes effugerant. Inter hæc magnum in vrbe ſilentium, magna rerum expectatio. Nemo quippe Principis fortunam ſerio fleuit, nemo moriturum viuere cupiuit: oſtenſam libertatem ſenes laudabant, patribus è carcere euaſuris filii gratulabantur: meliorem rerum ſtatum omnes ſperabant. Baſilides cum velut ab inferis excitatus, iterum ad ſeſe rediiſſet: ad filium conuerſus, exactiones, inquit, & vectigalia, quæ in prouinciis ampliatis reditibus ſemper deteriora feci, abolebis, eoſque homines, quos bonis impotenter exui, tuis opibus ſublenabis, & captiuis etiam ad vnum omnibus miſſionem & libertatem dabis. Et has quidem vltimas preces meas apud te va-

te valere volo, nunc morior, & Diuos precor, vt tibi terrarum omnium donent imperium. Hæc cum dixiſſet, in tertium lethargum incidit, nec multo poſt cum gemitu & miſerabili boatu vigeſimo octauo Martii animam efflauit, diſruptiſque ſtatim illis abſceſſibus, qui pudenda occuparant, tanto fœtore ex profluente ſanie totam eam habitationem impleuit, vt adſtantes, qui à peſtifera tabe infici nollent, plenis paſſibus eo relicto diffugerent. Trigeſimo Martii die ex aula incredibili cum pompa fuit eductus, & exequiarum ſingulari magnificentia in templo Michaelis maiorum tumulis illatus: eo fortaſſis vno beatus, quod eoſdem penates, & regiam, & ſepulchrum habuit. Corpus eius ipſo ſtatim die emortuali fuit deſideratum, nec deinceps à quoquam viſum, aut inuentum. Atque hic quidem eſt exitus potentiſſimi & crudeliſſimi Principis, quo maiorem ad vicinos Reges ac populos auctoritatē terroremq; nemo habuit. Moriturus filium ſuum Theodorum, & præcipuos proceres ad ſe accerſiuit, in quorum præſentia filio prædicto totum imperium commiſit, illiq; quatuor ſummos conſiliarios adiunxit, qui noui Ducis & Reipublicæ ſalutem & emolumentum curarent. Quibus ſuaſit, vt ſuo exemplo commonefacti à bello ſemper abhorrerent, ac cum vicinis Regibus pacem amicitiamq; colerent. Iuſſit etiā ſubditis per totam Ruſſiam diuturno bello ad paupertatem redactis cēſus certos & tributa ad decēnium remitti: vt interea temporis vires & opes iterū recolligere poſſint, & omnib. captiuis liberam poteſtatem manēdi, aut abeundi, concedi voluit. His poſtremis mandatis editis tonſus & monachorū veſtitu indutus ex hac vita emigrauit: cuius tyranni mors vniuerſam Ruſſiā, Tartariā, & omnes finitimas gentes immēſa lætitia & voluptate affecit. Paulo ante obitum inſidias Tartaris Caſanenſib. molitus erat. Nam hi ſuperiori anno mota ſeditione rebellarant. Pacem igitur fictam menſe Octobri cum illis cōfirmauit, atq; omnē ſeditionis culpam illis ſe remittere falſo oſtēdit, vt ſecuri diſſolutis copiis diſpergerentur, & quilibet domum ſe conferret. Interea exercitum ipſe conſcripſit magnum, quem contra Regem Sueciæ ſe ducere velle tā Tartaris quā Moſcis omnibus perſuaſit, vt hoc modo Tartaros ex improuiſo inuaderet, & pœnas ſeditionis ab illis ſumeret. Cumq; iam Tartaros diſperſos & ſecuros eſſe putaret, totum exercitum cōfeſtim in regnum Caſanēſium miſit. Qui hac de cauſa à magno Duce ſe eo miſſos fuiſſe ſimularunt, vt regioni Caſanenſi, & metropoli longa obſidione vexatæ, de commeatu & aliis rebus proſpicerent. Tartari vero fraude illorum animaduerſa, mox vndique confluxerunt, & Moſcos, qui propter altiſſimæ niuis aſperitatem cum equis ſuis feſſis nuſquam effugere poterant, calceis vel ſoleis lineis & oblongis, quibus feras & equos velociſſimos per niuem præuertere poſſunt, adorti aliquot millia eorum trucidarunt. Ita Tartarorum ſeditionem moriens inultam reliquit. Ex Anaſtaſia prima vxore filios duos ſuſcepit, Ioannem & Theodorum, ex quibus priorem ſucceſſioni & imperio iam deſtinatum pater ipſe ante ſeſquiannum inconſulto impetu trucidarat. Minor itaque natus filius Theodorus morienti patri ſuperſtes ſolus ſucceſſit, cui Irene Theodori Godouii filia matrimonio iuncta eſt, cum qua poſt menſem Iunium inauguratus eſt.

Horrendus exitus Baſilidis Moſc. Principis.

Eodem tempore Tauricæ Cherſoneſi pars Borealis, quæ Tartarorum Præcopienſium ſedes iam aliquot ſeculis fuerat, ab Oſmano Baſſa ex bello Perſico per Colchidem & Pontum Euxinum reduce menſe Maio occupata,

Taurica Cherſoneſi pars ab Oſmano Baſſa occupata.

pata,

pata, ac in prouinciæ Tauricæ formam redacta eſt. Eſt autem Taurica Cherſoneſus, quam Przecop & Tartariam minorem nunc appellant, ampla peninſula, viginti quatuor milliā longa, quindecim lata, inter Pontum Euxinū & Mæotidem, verſus Ortum porrecta ad Boſphorum Cimmeriū, qui ad gradum longitudinis ſexageſimū quartum, latitudinis quadrageſimum octauū Europā ab Aſia diſterminat. Eam mediā horridi & ardui montes, in Boream & Auſtralem, cuius Capha emporiū celebre anno 1475 à Mahomete occupatum metropolis eſt, dirimūt. In Boreali vero parte Tartari Crimęi vulgo appellati, latiſſimos inter Boryſthenem & Tanaim campos, paſcuis ſubinde mutatis, peruagantes, ſedem regiam annos iam fere quadringentos habuerunt oppidum Crimæam. Quibus donatiuum ſiue ſtipēdium annuum Poloniæ Reges ab auorum memoria pendunt. Horum Princeps ante aliquot annos Machmetk reius Turcis confœderatus & ſocius fuit: aduerſus quem germani fratres ſeditionem mouerunt: & cum viribus ipſi impares eſſent, ad Stephanum Poloniæ Regem auxilii cauſa fugerunt. Eos cum aliquoties Tartarus repeteret, nihilque apud Regem proficeret: tandem Turcicus Imperator à Rege obtinuit, vt Conſtantinopolim cum legato Poloniæ Regis Hieronymo Philippouio ad filii ſui circumciſionem mitterentur. Tartaro autem hos Turcarum Tyrannus non reſtituit, cum tanquam Tartarici Principis obſides eos attineret, vt volens nolens in officio Tartarus contineretur. Id grauiter Tartarus ferebat, & tamen petente Turcico Imperatore, vt illius ſtipendiis in Aſiam aduerſus Perſas auxilio Turcis iret, reſtitutionem fratrum denuo pollicente, gratificatus ipſi eſt. Cum autem Turcæ clade ingenti apud Tiflin à Perſis affecti eſſent, Tartarus per Circaſſios & Mengrellios, qui iam Colchidis partem inhabitant, iter habens, clade illorū accepta, cum exercitu ſuo in regnū ſe recepit, multūq; damni incolis regionum Turcicarū, per quas tranſiret, intulit. Verū vt domū rediit, intellexitq;, fratres ſuos ſibi à Turcis ex fœdere & promiſſione necdū redditos eſſe, ingēti in Turcam exarſit ira. Eius mitigandi cauſa Amurates legatos cum donis ad ipſum miſit, excuſans, quare hactenus fratres ipſi non remiſerit: allegansque in ſecuritatem eius id feciſſe, ne remiſſi fratres abſente ipſo nouas res machinarentur: ſe eos aut remiſſurum breui, aut in ſecuritatem Tartari retenturum. At fratres Tartari negligentius Conſtantinopoli cuſtoditi clam aufugerunt, ac denuo bellum fratri auxilio Moſcorum & quorundam Tartarorum mouerunt. Ad quod propulſandum Tartarus Turcarum auxilia implorauit quæ quidem promiſſa, ſed non miſſa. Cum autem denuo à Tartaro fratres ſeditioſi regno exacti eſſent: Tartarus omnem culpam in Turcas deriuauit, ratus eorum inſtinctu (cum inexplebili dominandi teneantur libidine) factum, quod bellum adeo funeſtum atque exitiale fratres ſibi intentaſſent, id ni ita eſſet, fratres ſibi iamdudum aut reſtitui, aut eadem diligētia, qua multi alii principes viri ab ipſis retinētur, aſſeruari potuiſſe. Accedebat eodē ferme tempore, vt Turca legatos ad Tartarū mitteret, ac rurſus ab ipſo auxilia in Perſam, non vt ante, amice peteret, ſed exemplo nouo ſuperbe ferme efflagitaret. Quare Tartarus iratū aduerſus Turcā concipit flāmas, nimiumq; irę indulgens, non prius Turcis bellū indixit, quā intulit, atq; Capham (quæ in Taurica Cherſoneſo olim Theodoſia dicta, à Mahomete vero Genuenſib. & antea maiorib. ſuis erepta erat) intercipiendā

Fratres Tartari ad Steph. Regē confugiunt.

Tartari fratres denuo bellum inferunt fratri.

Tartarus Caphā obſidet.

ſibi

ſibi arbitratus, eam obſidione cingit, atque armis & amotione commeatus ita Turcas in vrbe Capha, nil tale vnquam à ſocio Principe metuentes, preſſit, vt non modo de facienda deditione deliberarent, ſed etiam intra biduum ſe dedere conſtituerint. Interea Amurathes Turcarum Imperator extrema quæque à Tartaris metuens, conſilio habito, Tartarum quendam Aslanũ Czirei dictum, quem multos annos captiuum tenuerant Turcæ, & ipſum regii ſanguinis, & vt fertur, naturalem Regis fratrem accerſi iubet. Eum comiter alloquitur, ad magnos poſſe ipſum peruenire honores, ſi ſibi obedire vellet. Rebellaſſe ſibi Tartarorum Principem nulla de cauſa: omnia in regno tyrãnice agere, ſubditos miſerum in modum affligere, eos grauate ferre imperioſum dominum. Proinde ſi ipſe vellet in Tartariam proficiſci, ſe ipſi & pecunias & exercitum largiturum, vt tyrannide liberaret patrium dominatum. Conſueſſe enim Ottomannos iuſtitiam colere, miſeros defendere à tyrannorum inſultibus; eſſe apertam cunctis afflictis Ottomannicam portam, refugium & receptaculum pauperum atque derelictorum. Lætus miſer, quod ſeruili ſtatu ſolutus ilico dominus ſalutandus eſſet, annuit. Itaque ex gratia Imperatoris Turcici ſubito non quidem Rex, aut Princeps, ſed Tartariæ Beglerbegus ſeu prorex declaratus eſt: iurauitque fidelitatem Amurathi & ipſius legitimis ſucceſſoribus, acceptoque vexillo aureo, quemadmodum in ſignum fidelitatis, aut inueſtituræ tributarii & ſubiecti Principes, Moldauus, Valachus, & Tranſyluanus à Turcis accipere conſuerunt. Exinde duce Ochiali maris præfecto cum quadraginta non amplius triremibus initio menſis Aprilis ſoluit Conſtantinopoli, ac paucorum dierum ſpacio prope Capham appulit, cum poſtero die vrbs dedenda eſſet Tartaro. At Turcæ non modo auxilia in vrbem intulerunt, ſed etiam ſeruitute liberatus Tartarus tentauit optimatum apud fratrem animos donis ac promiſſionibus, vt aut dederent ſibi fratrem viuum, aut occiderent. Acceperat enim in eum finem ab Amurathe ingentem pecuniæ ſummam. Itaque pecunia multos ex Tartaris corrupit, inter quos etiam fuerunt conſiliarii ipſius Principis, & vnus ex intimis. Qui vt conuentum erat, ſuum Principem, in caſa tum diuertentem, cum duobus filiolis fruſtilatim concidunt, atque eum, cui hoc in optatis erat, Aslanum dominum agnoſcunt, veneranturque, qui donis & promiſſis ampliſſimis ſibi Tartarorum amicitiam & fidelitatem conciliauit. Hunc ad modum Tartari, qui hactenus liberi & indomiti fuerunt, ex ſociis & fratribus Ottomannorum ipſi ſunt facti ſerui. Quem amicitia Turcica finem plerunque amat habere.

Amurathes æmulũ Imperii excitat Tartaro.

Tartarus cum duobus filiolis cæſus.

Tartari sũt ſerui Turcarum.

An. Ch. 1585.

Motus Rigæ in Liuonia propter Calendarium Gregor.

Inito iam anno ſequente Rigæ in Liuonia motus ciuium ingens Calendarii Gregoriani occaſione excitatus eſt, qui in apertam ſeditionem mox erupit. Nam cum mandato Regis Stephani ſenatus & eccleſiæ miniſtri illud recepiſſent, & in templis Dominica Aduentus prima obſeruare cœpiſſent: Communitas ciuium ac plebs vniuerſa toto Aduentus tempore quieta ſacris vna intererat. Sed cum eadem cum Põtificiis die feſtum Chriſti natale agerent, vulgus nec concionibus, nec ritibus eccleſiaſticis intereſſe voluit, nec ſacra euchariſtia vllus toto illo tempore vſus eſt, quod nunquam antea accidiſſe quiſquam meminerat. Ex eo numero quidam die viceſimo quarto Decembris ſenatum rogarunt, vt ſibi etiam genethlia filii Dei veteri more feriari liceret. Quod cum illis negatum, nec concionem habituros eccleſiæ miniſtros dicerent, nihilominus frequẽtiſſimi ſequente die

die hora octaua in vtroque templo cum ludirectore & ſcholaſticis conuenerunt, cantionibus natalitiis feſtum celebrantes. Id ægre ferens Burggrauius Nicolaus Eick, Vilna ex legatione reuerſus, Rectorem ſcholæ, eo quod pueris in ſchola præſentibus etiam multis ciuibus concionatus eſſet, quodque indicante ſenatui Parocho Regis mentionem parum honorificam feciſſe in protocollo annotatum erat, in curia retinuit. Interim cum vanus quidam rumor ad concitandum multitudinem in vrbe ſpargeretur, Rectorem & aliquot ciues ea ipſa nocte capite truncatum iri: Conrector ſcholæ, & ciues aliquot Burggrauium ſolicitarunt, vt Rectorem ex cuſtodia dimitteret: ſe de ipſo in iudicio ſiſtendo fidem interpoſituros: ſi recuſaret, metum ingentis tumultus in vrbe imminentis omnium animos vrgere. Cum vero Burggrauius illis gratificari nollet, quod læſi honoris ac exiſtimationis regiæ reum ratione officii ſui iure dimittere ſe non poſſe oſtenderet: Scholaſtici quidam paulo poſt in plateis diſcurrentes præceptoris ſui calamitatem miſerabiliter deplorant, & concurrentibus ciuium opificumque famulis ianuas curiæ perfringunt, Rectorem inde liberantes. Interea reliquum vulgus ædes Parochi, Burggrauii, & ſyndici diripit, ac parochum miſere tractat. Cum primus hic repẽtinus infimæ plebis impetus noctu deferbuiſſet, poſtridie ciues, qui totum iam triennium poſt receptos in vrbem Ordinis Ieſuitici ſacerdotes nihil publice mouerant, ſed cautionis regiæ fidem & autoritatem ſecuti erant, à certis ducibus incitati, in ſenatu conuocato queruntur, ſe inſciis ac inuitis religionem pontificiam in vrbe & tota prouincia reſtitui, & libertatem patriæ publicam labefactari: iuriſdictionem in Nobiles in vrbe graſſantes Ciuitati ademptam: Lituonis libera cum exteris commercia concedi. Ad hanc plebis propoſitionem ſenatus reſpondit: Libertatem religionis & Reipublicæ conſideratis rerum momentis non imminutam, ſed prudenti potius conſilio conſeruatam fuiſſe. Deinde iuriſdictionem, quam ſenatus nunquam in Nobiles meram habuiſſet, non amiſiſſe. Nundinas Lituanis conceſſas commodo Ciuitatis fuiſſe, & eo tempore anni, quod intempeſtiuum plerumque eſſe ſolet. Huic reſponſo ciues non acquieſcentes, inquiſitionem in ſenatus acta iuramento, quo ſenatui erant adſtricti, renunciato, inſtituunt, clauſis interea vrbis portis, & quatuor vexillis in forum productis. Sed cum plena periculi & varii diſcriminis hæc molitio eſſet, multi boni viri & ſalutis publicæ amantes, initiis vt occurrerent, ſumma animi contentione & cura agebant. Dux item Curlandiæ vicinus ſedandi tanti motus publici cauſa legatos ad Rigenſes miſit. Ac ſane initio plerique ex plebe, cum alieniores à turbulentis conſiliis eſſent, viam reconciliationis animorum ineundam cenſebant. Sed publicus procurator Martinus Giſius in domo noua, in qua rei deliberandæ & componendæ cauſa populus congregatus fuerat, in medium, ſtans in menſa, proceſſit, & in ſuam ſententiam populum perduxit, & conſeruationem religionis atque libertatis tuendæ allegans, ſenatus autoritatem minime ſequendam admonuit. Itaque & Ducis Curlandiæ legati ne quidem in vrbem admiſſi ſunt. Ducem ergo cum adepta fuiſſet plebs, in forum armata, quatuor vexillis productis proceſſit, & per Giſium ſatis turbulente interrogat ſenatum, an communi eius conſenſu iuramentum Drohicini à legatis præſtitum? eccleſia diui Iacobi abalienata? Ieſuitæ in vrbem recepti? calendariique mutatio admiſſa? nundinæ Lituanicę, & alia prẹter ac contra

Dux Curlãdia motus ſedare conatur.

Plebs duce Giſio arma capit.

 inſtru-

instructionem legatis à ciuitate datam, Regi concessa fuerint? Placide senatus admonuit, vt arma deponeret plebs, & consilio magis quam armis secum ageret. Verum instigante Gisio plebs postulauit, vt statim senatus, dato conceptis verbis iuramento, directe ad singula capita responderet. Etsi autem senatus more solito suffragia singulorum colligere prohiberetur, respondit tamen, omnesque & singuli senatores iusiurandum, vt erat postulatum, dederunt, quicquid concessione vnius templi & receptione sacerdotum secularium, vt vulgo appellant, & non Iesuiticorum, primis ante temporibus, præsente ipso Rege vt supra relatum, factum esset; id non senatus modo autoritate, sed pastorum etiam & communitate consentiente, cum aliter sibi prouidere, & à maiori malo imminente sese liberare non possent, extrema rei necessitate ita suadente, euenisse. Acquiescerent ergo, & infelicitati temporis, non sibi, vel alii cuique id totum, quod ingratum esset, imputarent. Sed nihilominus illi progressi, totos quatuordecim dies ea tractatione consumpserunt, in qua Burggrauio, & cæteris proximo tumultu ablata restitui debere, & vt præteritarum in tumultu offensarum obliuio perpetua esset, sancitum. Calendarium Gregorianum, quod mandato regio receptum erat, rursus explosum. *Calendar. Gregor. explosum.* Administratio pecuniæ publicæ, & prædiorum Ciuitatis rusticorum, vt Hamburgi, Brunsuigæ, Rostochii, & in aliis ciuitatibus antea factum, à Burggrauio & consulibus cum ciuium delectis, qui rationes senatui quotannis redderent, communicata est, & alii articuli quamplurimi vtrinque deliberati, recepti, ac subscripti sunt. Quam in rem à vulgo præscriptam, nolens volens metu armorum præsentium coactus Burggrauius senatusque consensit, alias, reddita sibi integra magistratus autoritate, nunquam consensurus. Postea apertis iterum portis, & restituta tranquillitate publica, mense Martio, nullam sancitæ amnestiæ rationem habentes, actionem aduersus Ioannem Tastium, qui multis annis Ciuitatis secretarius ac prætor, & in legationibus oratoris munere functus erat, in iudicio instituunt: quod in legationibus ad Regem nomine ciuitatis susceptis multa præter fines mandati accepti in multis articulis, ad religionem, bona ecclesiastica, munitiones vrbis, mercaturæ Lituanæ Nobilitatis in vrbe cum exteris: duas partes portorii seu vectigalium Regi cedendas: iurisdictionem aduersus Nobiles in vrbe delinquentes, statuto Toruniensi corpori priuilegiorum inserto, ciuitati quasi ablatum pertinentibus, multa contra Ciuitatem egisset, ideoque eum in curia attineri ad litis vsque exitum petiuerunt. *Tastius Reg. Secretarius in Curia custoditur.* Ideo senatus in summo rerum discrimine constitutus, vt cederet tumultuanti plebi, Tastium in curia manere, causamque suam paulo post dicere iussit.

Burggrauius vero regius, cum non solum domus ipsius in primo tumultu à seditiosa plebe hostiliter oppugnata direptaque esset: & ipse de incolumitate corporis sui & vitæ periclitatus, vix per fenestram tecti in vicini ædes elapsus se conseruasset: sed etiam post sancitam à vulgo amnestiam diras ac minaces voces in dignitatem ac existimationem illius contumeliosas, & periculum capiti ipsius intentantes, in consiliis seditiosorum priuatim & publice spargi, ex fide dignis intelligeret: aliquoties in senatu de iniuriis ac violentia omnibus nota sibi antea illatis, & quotidianis maiorum periculorum denunciationibus querebatur, ac securitatem suo corpori ac vitæ aduersus manifestam violentiam & sicariorum insidias præstari petebat. Nam quod ad legitimam iuris defensionem, non se illorum auxilium requirere, sed Deo & innocentia sua fretum, legitimi iudicis sententiam intrepide expectaturum. Quod si senatus seditiosorum violentia oppressus, tuitionem vitæ & famæ suæ præbere non posset, de aliis mediis sibi cogitandum palam testabatur. Itaque cum Cardinalis Radziuilus gubernator regius Rigam rediisset, ad illum in arcem, vbi sub regia protectione tutus viueret, decimanona Martii se contulit, ac mox discessu suo senatui significato, quinque ex senatu, ac totidem ex ciuium vniuersitate præcipuis ad se accersitis, quid contra ius gentium, & præter omne suum meritum hactenus tyrannice aduersus se susceptum & actum fuisset, commemorauit, simul adiiciens: etsi intolerabiles has & inauditas fere iniurias atque violentiam vlcisci iure posset, tamen, quia non, vt patriæ damnum daret, sed salutis ac tuti receptus causa ex vrbe secessisset, si media & rationes, quibus incolumis aduersus violentiam ac sicarios in vrbe versari posset, ostenderent: mox se cum illis in vrbem ad pristini officii munia fideliter obeunda redire, & indignationem regiam hoc tumultu accensam, pro virili vna deprecari, & sedare velle. *Cardinalis Radziuilus redit Rigã.* Hi cum in præsenti Ciuitatis statu turbulento nil de securitate ipsius certum polliceri possent: fideliter senatui ac ciuibus honestam hanc ipsius deliberationem se exposituros recipiunt. Cum autem tumultuantium duces non obscure hoc vnum cum suis ad nauseam vsque inculcarent (qui Burggrauium fugere iussisset, vicissim eum reducere, & securitatem præstare debere) & perpetuis verborum contumeliis ac minis eum insequerentur, tandem mense Iulio actionem aduersus ciuium Communitatem coram gubernatore regio Burggrauius instituit. Sed præcessit in vrbe inchoata aduersus Tastium actio. Qui, cum in curia aliquot dies detentus, nil æqui hoc perturbato statu expectaret: ipse etiam in arcem vrbi contiguam quinto post Burggrauium die se contulit, ibique accepta à Cardinale fide publica diutius anno commoratus est. Secesserunt eodem tempore metu imminentium sibi quoque ab inquieta & factiosa plebe periculorum Parochus & secretarius. Quibus grauissime apud Regem de communitate conquerentibus: & Burggrauio coram Cardinali Radziuilio gubernatore accusationem aduersus ciues postea instituente, Rex omnes actiones tempore tumultus cum senatu habitas, & nominatim sexaginta octo articulos nouarum constitutionum à senatu subscriptos, irritos pronunciat, & pristino loco ac tranquillitati omnia restitui mandat. *Rex plebis nouas constitutiones irritas pronũciat.* Radziuilus etiam, cum ciues se iudicio sisterent, diploma ipsum nouarum constitutionum sibi iussu Regis exhibitum discidit, ac insuper decem millia Ioachimicorũ Burggrauio soluere, & iniuriam deprecari iussit. Ab ea sententia, quam non solum bona & fortunas, sed etiam honorem & famam Communitatis lædere existimabant ciues, ad Regem ipsi prouocarunt, qui sequenti demum anno partes Grodnam euocatas audiuit.

Eodem anno comitia Varsauiæ celebrata sunt, in quibus tum aliæ multæ, tum vero Zborouiorũ, qui cõtra Regem ac Rempublicam quædam moliri dicebantur, causa tractata est. *Comitia Varsauia.* Protulerat ante annum famulus quidam

Cccc 2 Samuelis

Samuelis Zborouii literas Chriſtophori ad fratrem Samuelem, quæ poſt in Regis manus peruenerant, in quibus de ingratitudine ac iniuriis contra ſe Regis Stephani & Ioannis Zamoiſcii vehementer fuerat conqueſtus. Inter cætera erant, non ſe flexurum genua coram iſto Baale, nec Regem hoc nomine dignum. Inſignia quoque regia dentes lupinos cauillatus, canum dentes appellarat, & antea belli Moſcouitici tempore operam detuliſſe ſuam Moſco, Poloniæ hoſti, accepta Lubecæ ab illius legato pecunia, accuſabatur: & nunc Koſacos, à Samuele aduerſus Regem ſeditioſe concitatos, viſiſſe, vt tota actio contra Chriſtophorum iuſſu Regis à procuratione fiſci Andrea Rzecicio edita oſtendit. Ad hæc comitia, vt de obiectis reſponderent, Chriſtophorus & Andreas fratres Samuelis fuerunt citati, vt qui contra Regis ſtatum ac vitam ſeditioſis literis, conſiliis, atque conatibus aliquid molirentur, quod in Samuelem fratrem iuſſu Regis animaduerſum fuiſſet. Chriſtophorus igitur cum Varſauiam ad comitia mediocri cum equitum comitatu tenderet, & non procul à Varſauia iam abeſſet, præmonitus de certiſſimo vitæ periculo, quod ei immineret, comparere noluit, Ioanne & Andrea fratribus eius iureiurando, nil vnquam de ea epiſtola ſibi conſtitiſſe, ſe purgantibus. Chriſtophorus vero à Senatu regni per Andream Opalinium regni Mareſchalcum læſæ maieſtatis reus ac infamis fuit proclamatus, Præfectiſque à Rege iniunctum, vt deprehenſum Chriſtophorum vbicunque locorum vita priuarent. Contra has Regis actiones, & inprimis de Samuele Zborouio ſupplicium extra regni comitia ſumptum, Nobilitatis nuncii, inter quos primas tulit Sbigneus Oſſolinius, nunc Palatinus Sendomirienſis, proteſtatione facta, priuilegia Nobilitatis ac libertatem Reipublicæ enormiter læſa conqueſti ſunt, multis capitibus de Regis licentia adſtringenda, & corroborandis Nobilitatis libertatibus exhibitis. Ad quæ cum Regis reſponſum auide expectarent, Rex perinde, ac ſi capita non legiſſet, alia ad totius regni dignitatem ac incolumitatem ſpectantia, vtpote de finitis Moſci morte induciis, & recuperando Smolenſco, de Suecis & Danis ex Liuonia pellendis, de Tartaris coercendis, de iniuſta cæde Podlodoſii legati in Turcia trucidati vindicanda: inprimis autem de concordia omnium Ordinum, & publica pace ac tranquillitate regni conſeruanda, de muniendis finibus, & aliis propoſuiſſe dicitur. Itaque hi deludi ſe putantes, ne legitimis comitiis huius conuentus acta adſcriberenrur, & ne quid, quod hic decerneretur, ratum haberetur, interpoſita proteſtatione diſceſſerunt.

Nuncii Nobilitatis immunitates læſas queruntur.

In iiſdem comitiis Albertus Bolognetus Cardinalis, & Epiſcopi Maſſanenſis Pontificis legatus in publico regni omniumque Ordinum conſeſſu orationem pro ſtatu eccleſiaſtico habuit, qui religionem catholicam paſſim in regno violari, & hæreſes varias introduci; iuriſdictionem eccleſiaſticam, & gladiũ illius excõmunicationem eneruari: decimas clericis adimi, & contra comitiorum decretũ retineri: prærogatiuas & libertates Ordinis eccleſiaſtici vbique diminui: cenſus, ornamenta, prouentus, & bona eccleſiarum ſpoliari: iuſtitiam eccleſiaſticis vel non adminiſtrari, vel latas etiam iuſte ſententias differri, atque executionem nullam conſequi, multos iam annos conqueſtus erat. Etſi autem de decimis olim latum in comitiis decretum erat, vt illas occupatores antiquis poſſeſſoribus reſtituerent: tamen initio bello Moſcici executio ad alterum conuentum ſuſpenſa erat. Quam ſuſpenſionem ita Nobilitas interpretabatur, nullam, donec amice inter partes

Pontificis legatus orationem pro ſtatu eccleſiaſtico habuit.

tes in alio conuentu compoſitum eſſet, moleſtiam illis decimarum nomine deinceps exhibendam eſſe. Contra hanc decreti eluſionem Cardinalis Bolognetus & Laurentius Goslicius Decanus Plocenſis in his comitiis apud omnes regni Ordines inſtant, vt executioni tandem iuſta ſententia mandetur, nec conſeruari pacem inter Ordines regni poſſe oſtendunt, niſi iuſtitia ſuum cuique tribuens & defendens, pariter omnibus Ordinibus adminiſtretur, iuſtitiaque & pax ſe mutuo oſculentur. Hæc etſi magna contentione tum dicta & acta, tamen aduerſis paucorum ſtudiis & nunciorum prouincialium aduerſus Regis actiones interceſſione, & hæc & alia Reipublicæ negotia tum impedita in ſuſpenſo manſerunt. Theodori magni Moſcouiæ Ducis in hoc conuentu legatis rogantibus duorum annorum pacem & inducias Rex conceſſit.

Theod. Moſcorum Duci induciæ conceſſæ.

Proximi anni menſe Februario Stephanus Rex Ciuitatem Rigenſem euocatam ad tribunal regium Grodnæ, vna cum parte aduerſa ipſe audit, & tandem pronunciat: etſi grauiſſime excitato illo tumultu, & mutato priuata autoritate toto ciuitatis ſtatu, & vrbano magiſtratu in ordinem redacto, & læſis temere innocentibus viris offenſus ſit; tamen cum vtraque pars ſubiectiſſime roget, ne paucorum culpa publicam toti ciuitati calamitatem adferat: nunc mandare, vt tandem hæc enormia errata corrigant, & ante omnia in priſtinum ſtatum ciuitatem reponant: magiſtratum in integrum reſtituant: nihilque plane eorum, quæ ſub tumultum mutata, retineant. Deinde vt exulibus grauiter læſis reconcilientur, & pro damnis datis ſatiſfaciãt. Cumq; pręcipuos ſeditionis autores Rex ad tribunal ſuum euocare, cumq; iis legitime procedere decreuerit: mandat communitati, vt ſe ab illis ſeditionis ducibus, qui citabuntur, ſeparet, eoſque ad ſe in iudicio regio ſiſtendum compellat. Quod ſi reformationem Ciuitatis quandam ciues deſiderarint, Rex communi conſenſu ſedatiſque conſiliis eam inſtitui curabit. Ex tota vero ciuium vniuerſitate Rigenſi duos tantum ciues miſſo in vrbem Sebaſtiano Grabouiecio ad tribunal regium, ad quod antea prouocarant, collegii maioris tribunum Ioannem Brinckium, & alterum Martnum Giſium, quo procuratore ciues in actionibus cum ſenatu vſi fuerant, literis citationum euocat. Hi vero prætextu priuilegiorum vrbis, cauſam in vrbe cognoſci petentes, nec conſtituta die comparentes à Rege proſcribuntur. Interea Taſtii tragædia interuenit, quæ indignationem Regis aduerſus totam Ciuitatem vehementiorem inflammauit. Poſtea Rigæ de ſyndicis Gothardo Wollingo iuris Doctore, & Ioanne Taſtio prætore, cum proditæ religionis ac libertatum patriæ à ſeditioſa plebe inſimulati eſſent (quos tamen viros bonos & innocentes decreto Rex poſtea iudicauit) exeunte menſe Iunio ſupplicium ſumptum eſt, cuius tragœdiæ narrationem pluribus circumſtantiis auctam, ac documentis quibuſdam comprobatam ſubiicere haud præter inſtitutum erit.

An. Ch. 1586.

Rex Rigenſ. cauſã Grodnæ ipſe audit.

Ioan. Brinckius et Martinnus Giſius proſcribuntur à Rege.

Anno ſuperiori varia quidem crimina perfidiæ & proditionis Ioanni Taſtio obiecerant ſeditioſi, & in curia cuſtodiendum detinuerant, at is in arcem vrbi vicinam ſalutis ſuæ defendendæ cauſa, accepto à gubernatore regio ſaluo commeatu, ſeſe contulerat. Sed cum rerum documenta, quibus conuinceretur, deeſſent ſuis aduerſariis, per integrum annum data quantumuis coram iudice cõmpetente agendi facultate, accuſatio Taſtii dilata, & prorſus neglecta eſt. Interim duces ſeditionis cum iure experiri vel non

Taſtii captiuitas & ſupplicium.

possent, vel nollent, ex insidiis agere cœperunt, vt qua via, quoue actu li-
ceret, suam in potestatem Tastium pertraherent. Eodem modo suspicione
peculatus inani adducti, alterum item proconsulem Casparum Bergium in
vincula coniiciunt, è medio tollendum. Sed cum ille Deum, suamque inno-
centiam testaretur, exigua quædam dilatio per Tastii captiuitatem data est,
vt in curia asseruaretur. Nam cum corruptis quibusdã hominibus, qui Tastii
copiam ex arce se facturos receperant, tortura Bergii iam à populo decreta,
& quæ eadem nocte, qua Tastius in potestatẽ plebis peruenit, fieri debebat,
dilata aliquatenus est. Vesperi in arce residens, cum iam in lectum Tastius se
cõtulisset, certior à quopiam factus est, tuto illũ amplius in arce seruari non
posse: videret, quomodo seipsum à periculo subduceret. Itaque cum tutam
in arce fidem, & suæ incolumitatis rationem non constare videret, nec insi-
dias sibi structas præsentisceret, vestibus indutus rusticis ex arce sece-
dit. At eo ipso momento, quo ille ex arce abire, & nauicula conscen-
sa Dunam traiicere instituerat, signum ab insidiatore quodam tormen-
torum magistro bombardæ elisione datum est. Sic ergo Tastius in me-
dio flumine Dunæ in densis tenebris noctis à cohorte seditiosorum ad eam
rem destinata è medio cursu misere capitur, & pannosus, vestibus iis, qui-
bus suæ salutis causa vtebatur, in vrbem ac curiam deducitur. Trium-
phatum est à plebe, eiusque ducibus plurimum. Deinde inuito & re-
pugnante senatu duces plebis cum Tastio non legitimo iuris ordine a-
gere cœperunt. Capita quædam accusationis ipsi proposita fuere, vt ea
vel statim fateretur vera esse, vel tormentis illico subiiceretur. Cum
autem nil sibi mali conscius esset, libere quod fateretur, non habuit.
Itaque statim quæstionibus grauissimis subiectus, & adeo inhumaniter,
adeo crudeliter septem vicibus & intermissionibus exiguis excrucia-
tus, Martino Gisio astante, tortus & exanimatus est Tastius, vt ipse etiam
carnifex misericordia quadam commoueretur, & amplius se aliaue eum
ratione torquere non posse palam diceret. Non igitur mirum, Tastium,
quæ Gisius voluit, & præscripsit, in ipsis tormentis confessum esse. Ea-
dem plane sors mansit & Gothardum Wellingum syndicum, qui cum
natura molliori esset, & discrimen vitæ famæque deuitari posse existi-
maret, facilior in confitendo, & mox, quod voce dubia professus erat,
reuocando fuisse fertur. Sane in quæstionibus & metu acerbissimorum
tormentorum sæpius iteratorum & Tastius, & Wellingus multa,
quæ in legationibus, ad religionem, bona ecclesiastica, munitiones vr-
bis facientia contra instructionem & fidem patriæ debitam egissent, con-
fessi sunt. Nam immanitate tormentorum sæpius repetitorum se fate-
ri coactos, quod nunquam cogitassent, in confessione conscientiæ fa-
cta, & scriptis ante mortem ad Regem ipsum, senatum, & hæredes suos li-
teris, & vsu sacræ eucharistiæ testati sunt. Commissarii etiam regii triennio
post in vrbem venientes causa recognita iniuste cæsos pronunciarunt, ac
mortuos pristino honori & famæ restituerunt.

Tastius torquetur.

Tastius & Vuellingus supplicio affecti.

Eius tragœdiæ nuncio in aulam perlato, Rex grauissime commo-
tus, ciuium procuratorem & tribunum proscribit, & plures alios, ac in his
ludimoderatorem ad regium tribunal citat. Tabulæ proscriptionis per
legatum regium senatui & senioribus populi præsentibus iis, de quo-
rum capite & fama agebatur, oblatæ, sed publice non affixæ sunt. Idem
sane

Rex seditiosos proscribit.

sane Bergio accidisset, quod cæteris eius collegis, nisi singulari Dei gra-
tia protectus, & ab iis, quos maxime reos plebis duces existimarunt, &
ex quibus conscios consiliorum alios explorare voluerunt, accurate excu-
satus fuisset, ipseque fuga tempestiue sibi consuluisset. Gisius cum Regem
seuerius deinceps cum autoribus seditionis acturum sensisset, naui conscen
sa plerisque etiam suæ factionis hominibus insciis in Sueciam traiecit, &
cum Rege Sueciæ periculosa consilia de vrbe ipsi subiicienda tractare insti-
tuit. Sed cum à senatu & cæteris ordinibus ciuitatis mandatum nullum ex-
hiberet, fides ei à Rege nulla habita, & sine honore legati publici dimis-
sus est. Domi vero vicarium sibi substituerat, qui in vestigia absentis in-
gressus, inchoatam ab ipso telam sedulo pertexebat. Cum autem de Mar-
tini Gisii profectione, & seditiosorum aliquot ciuium consiliis, cum Sue-
ciæ Rege de tradenda illi vrbe Riga communicatis, Stephanus Rex co-
gnouisset: militum copias in viciniam vrbis Rigensis, velut hyberna ibi
acturus mittit, & totam Nobilitatem Liuonicam vna adesse, & castellum
ad Dunæ fluminis ostium arcendæ classi Sueciæ, quam à seditiosis ciui-
bus euocatam, breui venturam ferebatur, ædificaturis, defensionem præ-
stare iubet. Senatus & ciues nihil iam contra Regem moliri, sed quie-
tis ac concordiæ publicæ cupidi, turbarum & dissensionum composi-
tionem, nullius famæ & honori præiudicantem constitui optabant. Ita-
que vicinum Curlandiæ Ducem Gothardum, pacis & concordiæ in ci-
uitate instaurandæ arbitrum eligunt: is Regem ante interrogat, an ope-
ram in eo negotio ponere, & quomodo procedere debeat, ne quid à Re-
gis voluntate alienum forte suscipiat. Cum autem Rex non ante compo-
sitionem aggredi Ducem iuberet, quam liquido constaret, ciuitatem Ri-
gensem mandatis regis paulo ante expositis integre satisfecisse. Dux in vr-
bem profectus, mediocres amice componendi negotii rationes, vt exules
iuxta Regis mandatum ante omnia in integrum restituantur, iisque pro
damnis in tumultu ab incondita plebe illatis quater millibus Ioachimi-
corum persolutis satisfiat, & omnium præteritarum offensionum obliuio
sit, saluo vtriusque partis honore, constituit. Quæ cum per ciuitatis nuncios
apud Regem supplices, & suspicionem defectionis ad Suecos animo Re-
gis eximere conantes, & castelli extructionem deprecantes, & proscri-
ptionem damnatorum, & citationes multorum, ac in his scholæ rectoris
abrogari, & alia quædam petentes, relatæ essent: Rex magis etiam com-
motus, quod nulla iniuste cæsorum, & ciuitatis in pristinum statum o-
mnimodo restituendæ, & alorum capitum à se mandatorum mentio
facta esset: totam compositionem irritam pronunciat, ac nisi se arbitrio
& voluntati Regis absque vlla exceptione & conditione ciuitas Rigensis
totam deinceps permittat tradatue nullam gratiæ spem superesse decla-
rat. Sed ecce, dum inter spem & metum constituta ac consternata
ciuitas Rigensis versatur, Rex sexto post datum legatis Rigensibus re-
sponsum die epilepticis paroxysmis prostratus, idibus Decẽbris vitam cum
morte commutat, anno ætatis suæ quinquagesimo quarto, cum regnasset
annos decem, menses septem, & dies duodecim, Princeps pietate, virtute,
sapientia, eruditione, magnitudine animi, ac belli artibus præstans, iu-
stitiæ amans, cædibus, libidinibus, & aliis sceleribus infensissimus. De quo
hoc memoriæ proditum, cum magis magisq; in horas morbus inualesceret,
& modica

Gisius Sueciæ Regi Rigam tradere conatur.

Stephanus R. Gisii conatui occurrit.

Dux Curlandiæ delectus arbiter pacis instaurandæ.

Rex compositionem irritam pronunciat.

Stephani Regis Poloniæ obitus.

&modica vitæ ſpes ſupereſſet, Senatorem quendam aſtantem his verbis allocutũ: annos quinquaginta tres exegi, qui quales fuerint, ſcio, quales futuri ſint, ignoro. Admonitus tum ab omnibus religioſis, vt myſteriis ſacris de more ante mortem vteretur, rem in ſequentem diem differri voluit. Interim ob morbi vim proſtratis iam viribus, & hora mortis inſtante animam ſuam Deo reddidit, vſus illis verbis, ex Pſalmo triceſimo ſecundo deſumptis: In manus tuas Domine commendo ſpiritum meum. Fuit vir tam in pace, quam in bello excelſo & forti animo, iudicio magno, præſertim, vbi ab affectibus liber erat, in victu & amictu parcus & moderatus, ab omni iactantia & oſtentatione alienus. Omnibus comis, aditu & alloquio facilis, intelligentia ſagax, lingua ad reſpondendum promptus, obtrectatoribus & adulatoribus infenſus: iuſtitia tanta, vt vita prius, quam ſententia recta decederet, nec vllius meritorum aut conditionis rationem in iudicio haberet: nec deniq; publicorum munerum aut dignitatum mercatum vllum inſtitueret. Fuit corpore quadrato, ac ſtatura mediam paulo excedente, facie dignitatis plena, capillo nigro, colore fuſco ſimul & rubente, naſo ſubſimo.

Eius encomium.

FINIS

LIBRI DECIMI
ET VLTIMI
RERVM POLONICARVM.

INDEX

INDEX RERUM ET VERBORUM MEmorabilium, quæ in his Libris continentur, locupletiſsimus.

A.

Aslan

B.

Bel-

Can-

Ca-

D.

E.

 Episco-

G.

Habdan-

H.

I

K.

L.

Laudes

Ggggg 3 electum

legato-

M.

Matthiæ

N.

O.

Oliuensē

INDEX.

P.

Q.

R.

Raphael

rex

LIIII Russo-

Sedi-

Silesii

T.

Turca-

V.

 Vala-

LECTORI CORDATO S. AVCTOR.

ANte aliquot annos illustri iuuentuti Polonicæ præfectus cogitabam de aliquo historię Polonicę compendio proponendo, cuius ductu in amplum historiæ Polonorum campum commodius deducerentur. Verum cum publice nullum eiusmodi, quale à me desiderabatur, exstaret: non abs re duxi talem aliquam epitomen ex historia Polonica, præsertim vero ex Martino Cromero Historiographo Polonorum accurato, ac similis notæ excerpendam, quod eo lubentius feci, quo impensius studio historico alias cum multis, vt spero, delecter. Vt autem opus esset absolutius, pertexui rerum gestarum telam cœptam, & ad Regem Sigismundum primum laudatissimæ memoriæ à Cromero perductam, vsque ad Sigismundi III. Regis hodie feliciter rerum potientis Imperium. Qua in re, ne quid temere ac sine autore finxisse videar, à quo vicio tum omnes, tum inprimis vero Historicum decet esse alienum; sicut in prioribus Cromerum secutus sum, ita & in posterioribus, à me continuatis, Decium, Vapouium, Bielscium, Orichouium, Heidensteinium, & aliorum interiectis etiam passim Vngaricis, quæ eadem in tempora inciderunt; cum propter regnorum vicinitatem, tum propter Regum adfinitatem ac cognationem, vestigia sectatus sum. Licet autem diu in biuio fuerim, esset ne opus hoc publici iuris faciendum, an differendum; tandem accedente hortatu atque autoritate illustrium patronorum, nobilissimorumque virorum bene cupientium, quorum iudicio standum mihi iure censeo, laborem qualemcunque in publicum prodire passus sum, quem non dubito bonis omnibus fore gratum & ratum: cum, si nil aliud præstitisse visus fuero, certò magno labore atque molestia lectorem leuauero, cum in vnum historiæ quasi corpus congesta ob oculos hic ponam, quæ membratim & passim hinc inde scriptis consignata exstant. De labore iudicabunt ii, qui simile quid aut tentarunt iam, aut forte tentaturi olim sunt: quibus omnibus & Genium & Perficam felicem opto. Eundem beneuolentiæ affectum & tu mihi æque lector. Suggillatores autem, quibus in more positum aliena dente Theonino arrodere, non vnius assis æstimo, meminerint illi ῥᾷδιον μωμεῖσθαι ἢ μιμεῖσθαι. Cæterum, quemadmodum nihil ortum simul etiam perfectum in iis, quæ

natura gignit, est: idem etiam in hisce arte typographica productis accidit, sæpe præter & contra auctorum aut redemtorum librariorum voluntatē. Ecquis enim ita oculatus sit quasi alter Argus, vt omnia euitare aut effuge re vicia typographica possit? Ne quid tamen lector beneuolus desideret, quanquam aliter factum optandum fuisset: elenchum fortassis satis copiosum, æquo tamen lectori fructuosum, subiicere visum: in quo tum commissa, tum omissa, (pleraque tamen amanuensis incuria atq; imperitia,) omnia habentur.

SPHALMATA
TYPOGRAPHICA QVOMODO TOLLENDA.

Aduertat beneuolus Lector, P. quod numerum paginæ, & v. quod num vers. denotat, l. autem, quod est leg. quia sæpissime occurrebant, semel atque iterum tantum posita, postea autem omissa esse.

Pag 6. vers. 38. lege Seiricius v. 18. l. in p 7. v. 14. l. antē p. 8. v. 28. l. Cuiauia. p. 0. v. 29. l. Varmiensis. p. 11. v. 38. barbararum p. 17. v. 6. l. Chlopi Ibid. v. 46. l. septuagesima quinta p. 18 v. 35. vel l. etiam p. 19. v. 13. l. temperarā ea 21. 17. aliunde. Ibid. 33. sane. Ibid. 40. lubricus adde autem 22 16. Pomerania adde qua communiter Pomerella. Ib 46. Succamerarii. 28. 46 tectorum Ib. 47. vicis adde communiter 31. 33. fluuii 32. 23 quaronti 34. 7. vel & 20. demum 38. viget ad. ad Varsauiensem vel Plocensem vel Culmensem olim 36. 41. exercet adde ad 37. 5. tentoriis 38. 32. alterutro adde Duce 39. 21 mandauerint 41 19. tam ib. 32. praco 33. tota ad. regno 35. Vi mari ad. affinitas videtur 45. 46. Vradislaum l. Vraculaum 46. 8. Ziemiano ib. 11. Sgorolecia 53. 3. liberalitate 58. 48. alsi 61 40. Debrognoua 63. 30. Vsseslai 65. 39. Vladislaus l. Ladislaus 67. 23. planicie ad. subiecta vrbi ib. 24. cū expunge Ib. 27. intectam 74 22. Vracislauiensem. Ib 26 patria ad. aspectu 33. detrusus 75. 43. & l. qua 76 46 nō ad. tam. 79. 9. Zelislaus 80. 38. Bialogrodenses siue Belgradenses 81. 8. Cosilinien. 82. 31. obseruabant ad. sentiebat 89. 45. superioris ad. anni coorta 90 21 solum ad. cum 91. 18. tandem 92. 13. supellectilē ad. eius 96. 38. Posnaniēsis 97. 33. pares ad. se 104. 8. Gertrudis 106. 16. Lasconogo 108. 19. Beizensium 120. 24 ferire 121. 37. iniuste Ib. l. prarepti 123. 27. propagarunt 128. pomerania ad. citeriori 131. 15. flagitabat 33. posthac 134. 6. Grimulaua 142. 28. Popo 145. 33. Poponi 146. 7. sacrilegum Ib 40. fuit ad in 151. 2. Nouum 152. 44. Nercitum ad. consequitur 153 27 occuparat 155 42. nec mora 168. 39. primum 171. 28 Boleslaus 172 2. eum Ib. 24. Vithenes Ib. 30 Bsurā Ibid. 41. Troideni 180. 11. ditionibus 186. 18 tantum 187 20 difficillimo 188. 26. Regi Ib. 48. Nobilitate 191. 12 conuenerat 193 19. commissuros Ib. 20 solitis 196 æstatem 201. 12. ipsi l. ipse ib. haberent l. haberet Ib 24. hac l. hæc Ib. 38 etiam 203. 21. Bariczka 205 35. est; ad à quo extrema causse cognitio binis sex Ciuitatum Consulibus delegatur Ib. 43. interposito 209. 23. Bythomiensia 215 27. ac ad ei 218 28. collum 36. Cmitha 39. Duois ad. Georgii 227. 20. Vngarice Ib. 22. habituros 232. 13 præfract 234. 41 pro l. per 235. 4. impulerūt Ib. 5. celeriter 244. 38. obtinebat 247. 18. Transsyluania 252. 13 Kerkricius 253. 30. duces ad. Venceslaus item Burggrabius Dhoranus Bohemus & Christophorus Gersdorffius Silesius 255. 29 alta 256. 13. dedenda Ib. 48. Puchala 258. 13. Seuc. tus 264. 21 Alexander ad. Duci Ib. 25. Cæsarem Ib. agre 272. 4. Vambrernum Ib. 36. idem ad. tempus 276. 38 prouocasset 278. 9 fere 286. 23. Rumboldus 287. 6. dum Ib. 12. decurrissent Ib. 14. exercitu ad Lusci 293. 19. Dersauiam Ib 43. libere 297. 11 ipso ad. regni 299. 23. plures 301. 25 B eczensem Ib. 26 prouisoribus Ib. 36 Suidrigellonis Ib. 44 Frusiū 302. 16. eum dele 305. 37. Rasciam 307. 43. Kasci rū 309 3. Fristacia Ib. 20. ducite 310. 36. Seuerinensi 311. 22. Posoniēsis 313. 1. suscipiendo Ib. 32. excæcatus l excæcatu 317. 6 obiectu 320. 45. Boleslaum 322. 25. quacunque 323. 42. Miedrziboze Ib. 43 Castelii ib. 48. Olesco 324. 27. Sigismundi ib. 33. dein eps 325. 21. & dele Ib. 26. dissuasit 326 4. Predborium expunge colon. Ib. 46 segnius 327 3. fugam Ib. 28 Louaniensis l. Posnaniensis 32. eos 40. ita l. is Ib. Parczauiam 41 indictus 328. 2. Rex in Russiam concedit dele 10. implorans ib. l. cum 37. concursus 330. 30. & dele 333. 6. grauiter, dele com. 334. 38. obuiam dele com. 335. 8. sacerdotibus 336 2. dediderant Ib. 7 fere 337. 17. Pomeranorum 338. 20. Prutenorum Ib. 27. potius Ib. 45. Pomerania 339. 40 luridi 340. 9. è dele Ib. 12 Slochouiensis 43 commisit ad. cum 341. 40. concursari 15. Colensis 34. interiere 35. Missouam 44. adeo 47. anni 343. 2. abstinentia 36. pergrauis 344. 42. cataphractis 345. 29. quam ad. ioannes 348. 4. Suecza 349 28. Podolia 34. neo vbi 43. Czizouio 350 10. Iscra 351 33. auxiliaria 38. prederent. 353. 11. comitia dele punct. ib. 13. leuiora 21. alu 355. 4. secutos ib. 24. Gorscium 356. 13. Vedelii ib. 14. Pienianscum 28. haberent 357. 46. nuncuparat 358 5. deuoluebantur 30. Matthias dele com 359. 3. Olelcouicium ib. 47. præfectis 360. 40 Bielauum 361 5. Cruciferi 6. Brodnicia 48 lege qui 362. 47. trahebant 363. 7. vindicabat ib 9. conuentus 15. indeque 42. negocium ibidem. ve l. ne 364. 4 discesserunt ibidem 43. aulicis 46. viui 366 6. tantum 24. ferium 367. 3. Duces ibidem 30 marcam 34. sexagesima 43. cessit 369 21. pacificatoris ibidem 45. vnus 370 7. mercenariorum ibidem 35 capti 372 10 conmunitus 29. manibus 375 17. Choinicia, dele com. ibidem 37. Vladislauiensis 376. 14 susciperet 377. 14. exceperant 378. 22. quoque ibidem 28 Semiuacua 31 recipere 40. dua 47. legationem 379. 7. Ianuarium ibidem 39. pensionem ibidem deferentes 43. Schalius 380 20. potiti ibidem 21. restrinxerunt 382. 34. genus 383. 35. detulisset 385. 37. & lege ei 386. 7 redderentur 26. dono 44. retinendi 389. 1. addicta 36. eques 390 8 sed adde cum 13. nauata 392. 31 lege iis 10. conuentum 393. 48. attamen 397. 5. citroque 398. 16. videbatur 45. diuturni 399. 30. spe 400. 23 ad lege ab 44. quadrigas 401. 5. dissensionem 402. 18. deinde 37. agrestium 404. 39. tam 405. 40. Submontana 406 15. mouit 410. 25. constituta 414 3. venit 28. Si, dele com. 415. 18. reprimeret ibidem 30. acceptis 39. Sestarii 418. 36. se adde de 421. 16. imperauit 422. 46. florenorum 423. 11. Dembenio 22. quauis. 32. suos 424. 3. eum 426 18. ditionibus 22 appetebat 44. coronarat 427. 29. post adde Nouogradum subactum Seueriensis Duces vltro ad 37. alterum 38. stimulante 429. ibidem fætus 17. quindecim 31. Turca 38 occurrebat 431. 19. Polonia lege Volyhia 41 discessum 36. Czechanouiensi 37. transegit 38. Polonia 41. vllam 45. tandem 433. 6. seu adde vero, sui: 434. 2. ea dele 14. iumentorum 47. Quam adde cum 435 17. fugam 437. 4 perscrutantibus, ad le cuncta bestibus & fugientium vestigia persequentibus 40. deferebat 438. 7. citroque 439 27. Erant 35. quoad 37. paucis adde cum 440. 35. Mæotini 40. imperantes 441. 17. est 32. refellebant 444. 6. medico 15. Scarbimiriensem 27. retinerent 33 interim 40 Pouciam 41 ditione 46. imperata 448. 12. alibi 13. est dele 20. releuatus 27. negares 450. 11. iret ibidem 25. ripa 452. 10. filiis 453 34. dissidiis 35. amorum dele 48, ac lege ad 455. 3. redeunt 15. vocant 25. iti lege ii 35. tem. tempore 456. 20. nebulonum 31. internunciis 40. ilico 458. 20. exercitum 459 4 ceciderit 46 Bochnam 48. Alberti 460. Chocinium 7. arcti 9. locus 16. desperata 19. dispositis adde in oppidum 30. apparatu 46 millibus 47. Polonos 461. 4. ploxi 6 Podharczi 43. cura lege cum 463 8 præferenda 14. appulit 23 legatus 18. conuentum ibidem venerunt 39 huic 47. annis 464 4. soluti 5. Moldocensis 18. impetum 21. constare 25. Turcica 31. operarii 465. 3 Valachorum ibidem l. Bothikereus 6. abeuntes 13. sequentu 48. vtrique 462. 2. suas 18. permanente 21. raptu ibidem l. copiis 46. passuum 463. 8. obuiis 12. Quinqueeclesiensis 21. copiarum 41. masculæ 47. coptiuis 464. 1. templis ibidem l. vbique 9. hos 22. incursionibus 465. 21. sperare 466. 3. famulitio 12. ex lege se ibidem sequentium 13. Zathoriense 22. arce 32. Moscouiam p. 467. 17. veritus. 469. 7 curauit 28. exercitu 470. Mosco 19 eū l. cū 23. Quinqueeclesiensi 471. 4 Gurcensis 6. Scepusis 16 Suicouius ib. lege Kmitha 37. Sigismundus ib. l. Vladislaus 41. vtrique 45 finibus 473. 13. vtrobique 28. Vilhelmus 29. Virtenbergicus 42. Præfectus 474. 6 Raphaelem 11. adduci 15. Podoliam ibidem l. militibus 16. 40 400. 18. confluxerant 27. præfectus 32. Koscielecius 39 Cracouiam 475. 3. rediit 31 clade 31. abstineret 39. præfectorum 43. hæreditariam 476. 5. aureorū 22 pacificus adde cui 30. vtcunque 31. l. Assis 33 Vngari 39 erant 41. ac 45 ipsum 47 affluxerunt 477. 22. circiter 38. Mosc. 478. 18. mille ad. equites 32. l. motus 33. lancisset 43. transacto. 47. præfecerūt 479. 1. tentaretur 25. memoria ib. 28 fœderis 28 promissa ad. ei 37. Chmielnicensis ib Miedzibozē 48. Sancignouius 480 16. exercitui: dele col: 25. propius 33. stantes ad nullo 482. 30. Regis 483. 15. mercenariorum 24. Leczinium 33. acceptis 36. Bugo 484. 4. exercitus 37. qua 41. stantes 48. cruentum 485. 25. Socalum 486. 11. Cruciferorum 13. redegit 35. Mariæuerderum 44. Varmiensis 487. 15 pedites 17. potestatis 32. vocant 42 quæ l. quam 48. fecisset ad. ni. 48. quidam 488. 2. Memela 3. spe, dele com. 19. Pregela 24. Octonos 26 hostilis 27. bello 28 transportato 35. Inde 36. obsidentia 38. Polonis 46. Cruciferis 48 casi 489. 5. eum l. eam 11. mediocri: dele col: 19. tergiuersaretur 32 facto 48. potiundi 490. 13. præerat ad. Stanislaus 30. maiori: dele col: 491. 7 indicebatur 492. 2. itaque 17. persequendos 31. Crucifericarum 33. equitatui 45 colloquium 493. 47. Præfectus 494. 38. casus ib. incidisset 495. 20 lites 497. irruit 32. porro 39. quo ad. quis 46. Tyrannum 498. 3. quietem pro quidem 11. detineret 36. aduentante 46. Vngarorum 499. 6 illic 43. iudiciis 41 adsensum 500. 27. accessit 46. ripam 501. 6. ineundas 13 Podoliam 14 multa 28. deuolutus 29. Stanislaum 502. 32. Moncastrum 42. regni 46. Tartarus 503 33 futuris 36. repudiarent 504. 39 vectigalibus 46. incurreret 505. 28. spe lege se 33. legatis 34. Posonii 506. 7 conditiones 26. iure 27. vectigalibus 28. Rege 31. l. principis 40 31. hi 41. intercessoribus 44. Tolchiemita 507 affirmanda 7. emanarint 508. 1. conferet. 9. prussia 24. prussia 25 prussia 39. reuersis 46. honestiores 509. 37 Itaque 511. 40. fratres 41. & lege ex 512. 12. obtulerat 21. Turcico 513. 39. ibo 514. 30. fatum ib. l. vbi 516. 14. quod 518. 4 Sororius 519. 41. obtendebat 48. Matthiam 520 34 profiteretur 522. 24. metari 29 successib. 523. 8. pharetra 34. contingere 42. perfidia 45 70. l. 720. 46. Tyrannus 525 16. inuasurum 17. hæc 526. 18. etiā l. est 528. 47. Clientes 530. 10. dirimendam 38 adsumtis 531 7. præclare 11. Italia 47. iidem l. ibidem 532. 11. conseruationem 533. 24 opida 33 amplexus 536 2. reuenerunt 538. 40 Varadinum 43. Varadinum 48. venit ad. post 539 1. Varadinium 13. qui 540 11 ternis 16. Corczinium 541 4. tertias 47 copioso 542. 26. adsitum 543. extincti bonis 43. epiphaniis 48. propinquorum 544 45 Lasalscius 545. 3. Chelmensi ad. collatum 546. 10. intestinis 22. cuius 547 21. primogenitam 44. halitum 48. Posnaniensem 549 16. Grittea 23. præpropera 550. 10. eum 551. 9. arcem ad tormentis 552. 18. trucidatis 554. 28. vlulatu 29 iniquelege iisque 40. capiuntur 44 confluxerant 46. malo 555. 3. Cossonius 13. munitione 24. omnes 25. & lege ex 44. porro 556. 23. Ioannem lege hominem 35. im lege in 557. 38. vereri 558. 16. vehementi 19. multi 559. 16. Lascius ibidem lege Strenscius 28. virili 560. 31 auerterentur 561. 9. incertum 27 qui ad. in 562. 22. perissent l. fecissent 35. circumuenti 44. mol s l. imbres 563. 26. Transsyluania 563. 48. pridie 565 46 desiderunt 566. 1. l. intra 16. decretum 567. 29. arripiet 34. vibus ad sint 568 4. pagenus 569 32. moliretur 35 paha lege pascha 573. 13. corto 574. 4. Casani 575 30. antiquata 576. 4 Dziedusius ibid. 20 Orichouium 23 Brudzeuius 24. Brestensis, dele com. ibidem lege Gorcanus 25 ascendisset 35. & dele 36. Kmitha 37 Visnieuicium 577. 2. Ioannes dele punctum 5. oriundus 10 & lege vt 17. oppugnatione lege oppignoratione 28. Samrato 34. Przerembio 578. 4. itaque 21. Dzierzgouius 45. expauescere 579. 21. illius 31. Kosielecius 48. diœcesi 580. 1. Opoczynium 2. Krouuicium 20. Kruokam 27. inhibenda 32. detur ibidem lege Archiepiscopus 38. exeunte 39. cognominatus 581. 46. Regina 48. accelerandum 582. cæteris 583. 2 Brestensi 21. Episcopus 22. Polonia 37. Cracouiensi 38. Herburtos 42 ita 584. 8. deprecanda 22 amicos lege nuncios 26. animus 36. Sanocensi 48. eum lege quin 585. 29. repellere 35. manes lege nanes 586. 1. eiecisset 2. Visnieuecio 24. Pragellam 26. & l ad. 588. 1. mandante 20. exhibere 589. 19. ss. lege si. 26. data l. classis 32 lubentius 590 21. Henricus adde com. ibidem Vilhelmus, adde com. 42. Moscouiam 591. 19 Barziis 592. 20. agre ibidem lege ferens 45 Papagoda 593 33. Romam. 34 lubros 38. Turcicum 45. ni lege si 594 43. ad lege ac 597. 29. aliquem lege aliroquin 598 32. Turpe 600. 44. l. a. 601 38. inopinato 39. l. a. 44. Krzicouio 604. 43 vos 44. patriis 605. 27. trucidarit. pag. 606 7. cogitatio 20 enitamini 28. dum lege cum 609. 11. itaque lege idque 24. interdum 610. 26. A. l. Ab 34 atq; 313.

38.decebat 611.9.Srebrnii 613.largitiones 617.14 Kostka618.1.instaurentur 620.7.grassata l,quassata 13.tubicinem 48.suo ad se 621.1.aream 32. Germanis 47. nec 622.6.deprehensum 48. exierant 623.20. Turcis 22. Miedzibozensi. 36. decimarum 624. 32.sua 45. insultaret 46. copiarum 626.16 Tarnouio 32 disseminassent, 627.13.vectigal.48.comitiis 628.7.Cæsare 11.Iuanouicius 12.ostentatione 630.41.nequicquam 26.primum Ib. captiuos 631 15 immanitatem 39.Funichovv.633.29.Slauorum 636.3, prolectare 6.cedendi 21.multitudinem 42.appenait 637.9.ducis 13.quos 31.Godziessouius 40 nullo 638 21 fit 640.8.arce 642.40.Ioannesad,Tenczinius Voinicensis,Ioannes Tomicius 43.Zamoiscius 643.43. Miedzirociam 644.41.milliari,dele com.645.16. tubicinium 646.29.etiam l,est 647.43.reuersurũ 648.24.illo l,alio649.28.amicitiam 650.17.velitum 29.nauata.651.32.at l,vt 653.9.versos Ib.trabi 11.imperarit 660.32.certum, dele com.664 9.Christiani 27.debitum 665.24. commeatu 666.10. immoderatius 29.Moscus 667.30.deberi 670.4 Vitenbergici 671 25.ibidem 26. in l,cũ 33.retento 47.Leopoli 672.18.quas 673. 18. criminibus ad, vis 675.36.re. 47,annus 677.16. copiis 27.passuum 678.10. castellis 11. passuum 40.equite 679.15. communiuit. Ibid.deletum ad.in 23. propterea 43.collocatum 680.28 in dele 41.medio l.modico 684.successu 686.6 quisque 12.quid ad.ad 687.1.transeundũ l,transigẽdũ 688.43. Iaroslavum 689. 27.quisq, 44. aperuisset 690.27. possessum ad.& 21.barbaris 40 securo 691.44.oratione 692.2.quas 15.redituum dele com 38.virtutem ad.ad.694.28.flumen ad colon.34. duobus 41.constituendam 695,8,iniuriis 43.eundem l,euntem 696,21,Vsuiata.44,in l.vt 697,4,cõspirantes l.conspicantur 8,nos l-non 9, parentem 33, ne 699. 23. Voieiko 700. 32. grauiter 701. 15. Sobocio 31, præsidiariis 32,exusserant 38,eos 41, Bludovv 42,vexillum 702,4, Nemon 9,eo,12,obsidionis 18,nonnullisque 42. Zauolociense 47.tuto 703. 14. Octobri 31.cœptum 704.7.sibi 20.præter 28.eoque 705.5.oppugnatione 23.intra 27.capite ad.in 28.deliberaret l,debilitaret 706.1.accẽderet 12.legatis l,legibus 19.Lenouartiũ 7 7.18.fuerãt l fecerãt 27.Polociã l, Poloniã 36.decederet 38.cum 40.ipsi 41.perseuerantibus 708.6. magno ad,negocio 18.tranquillitati 19.sit 709.1.reiectis 10. militis 22. affore 33.capta 47.prohibebatur 48.aut ad,iis 710.2.Moscis 4.certiorem 43. negligere 47.præcipientes 711.1.Postauã 28.grauiore 48.indignabatur 712.9.pacis 17.interclusum 36.esse adde non 43.sui 44 maiorib.ad,nobilibus 713.28.à ad,se 714.32.constiterunt 39 sustinendum 48.spẽ l,septem 715.3.in dele 25.patentes 41.cuniculos 716.37. exiguo ad,quæ 717 7.obiiciẽdi ad,hosti 12.explorent 719.33 ex l.ea 47.significabat 721.3.miserat 722.5.vllus 15.differebat 24.pertulerant 30.flagitabat l.flagrabat 723.1.affecisset 724.35.vrbis 727. 13 ferri 32.atque ad. impetu 34.vulneraretur. Ib. muro Ib.l.euẽtum 728.8.minus 31. dilata 730.28.illis l.aliis 731,29.Non l.ne 732.5.Itaque ad, vt 12.dignum l.dictum 733.16,gentiũ 37.expeditione,l.exspectatione 38.diuersarum 734 15.Republica 735. 31.imperii 740 21.ædibus 28.ipsis 45.tranquillitatem 46.platea 48.ciuis 742.46.tamen 743.28.vicina 746. 20.decennium 747.44.rarum 748.31.frustillatim 749.24.Lituanis 750.10.pastoribus 33. mercaturam 36.ablatam 751.18.illis 23 tumultuantium 752.9. procuratore 36. Episcopus 47.belli 753.36.Vuelingo 40.circumstantiis 754.5.data 22.capita 755.15.acturas 37.aliorum.

F I N I S.

Historia Polonia
in general